

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

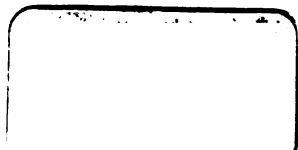
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Slav 7203.10

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

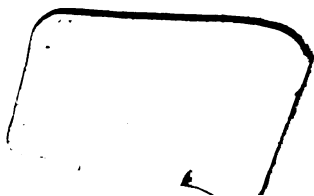

SI 3V 7203.10

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

J. G. Stransky,
New York.

OTTŮV
SLOVNÍK NAUČNÝ.

ILLUSTROVANÁ

ENCYKLOPÆDIE OBECNÝCH VĚDOMOSTÍ.

TŘETÍ DÍL.

B — Bianchi.

S 9 PŘÍLOHAMI A 170 VYOBRAZENÍMI V TEXTU.

7371 1890.

VYDAVATEL A NAKLADATEL J. OTTO V PRAZE.

TISKEM VLASTNÍ KNIHTISKÁRNÝ.

12471

Slav 7203..0

**HARVARD COLLEGE LIBRARY
COOLIDGE FUND**

JUN 17 1943

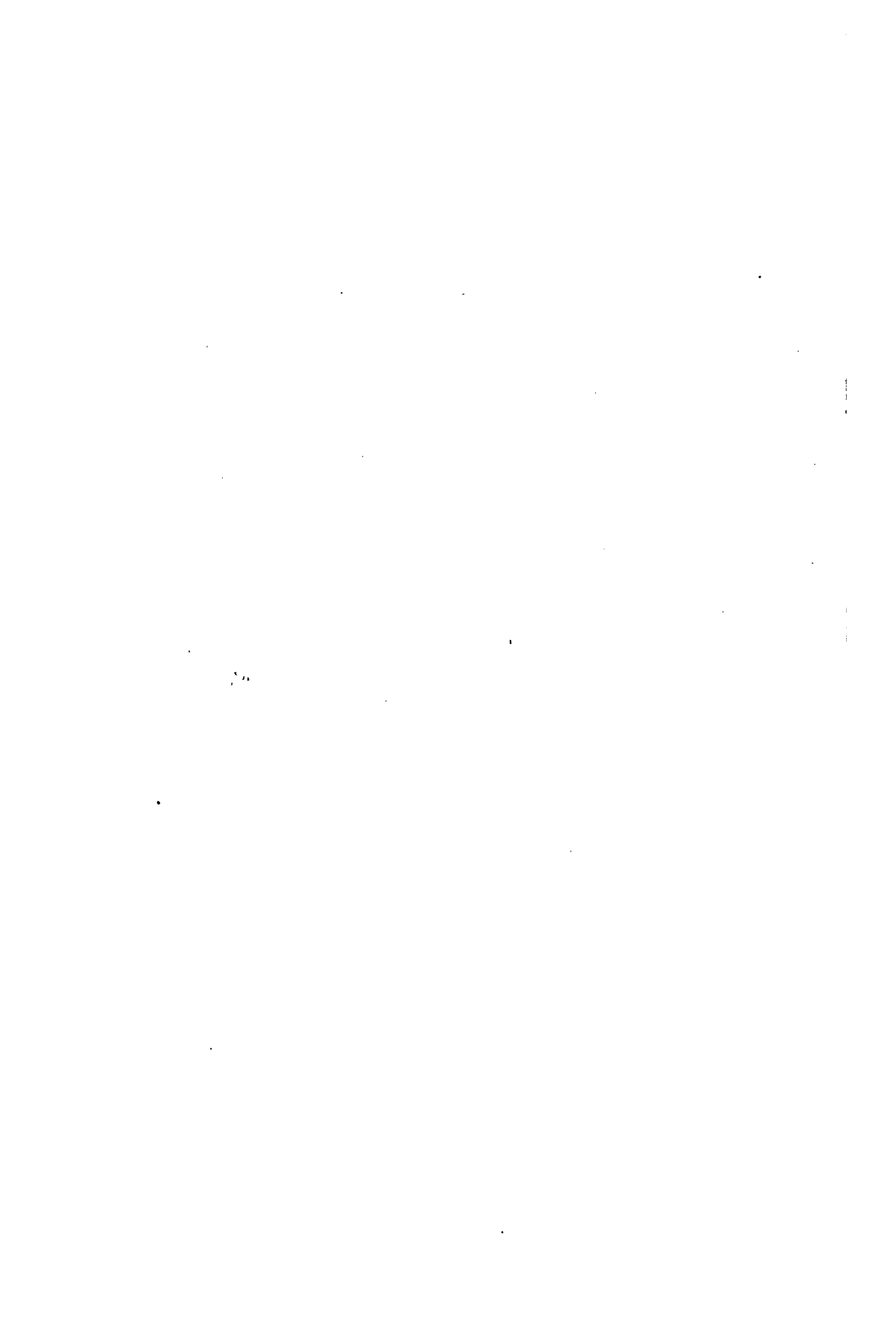
VEŠKERA PRÁVA SE VYHRAZUJÍ

Nově příbylí spolupracovníci.

Baldoria Natale , konservátor při italském ministerstvu vyučování v Římě <i>NB.</i>	Dr. Kiler Čeněk , sekretář městské spořitelny v Praze <i>Klier.</i>
Beneš-Šumavský Václav , spisovatel v Praze <i>BŠ.</i>	Kořínek Antonín , kandidát professury v Praze <i>Křk.</i>
Bílek Tomáš , gymn. ředitel ve výsl. v Praze <i>TB.</i>	Dr. Kryštůfek Fr. X. , prof. církevních dějin v Hradci Králové <i>Dr. Kr.</i>
Brandl Vincenc , archivář markrabství Moravského v Brně <i>VB.</i>	Melichar F. , učitel měšť. školy v Unhošti <i>FM.</i>
Burda Jan , professor v Praze <i>Bda.</i>	Pavliček Frant. , c. k. soudní příručí v Libochovicích <i>Pvk.</i>
Červený Jaroslav , továrník v Hradci Králové <i>ČyJ.</i>	Raušar J. Zd. , chemik v Bělehradě Srb. <i>JZRr.</i>
Frič Jos. V. , spisovatel na Vinohradech <i>Frič.</i>	Dr. Steppan Josef iun. v Kolíně . . <i>Sn.</i>
Hodáň Antonín , profes. v Budějovicích <i>Hň.</i>	Šťastný Jaroslav , professor v Praze . <i>Šy.</i>
Hrubý Jaromír , spisovatel v Praze . . <i>Hby.</i>	Vaněk Fr. , obecní úředník v Praze . <i>OFV.</i>
Dr. Kallenbach Josef , sekretář akademie polské v Krakově <i>Dr. Józef Kallenbach.</i>	Vašák Jan , spisovatel v Praze <i>Vš.</i>
Kirszrot-Prawnicki Josef , advokát ve Varšavě <i>-rot.</i>	Dr. Vlček Otomar v Kolíně <i>Vč.</i>
	Zástěra K. , c. k. major v Pětikostelí . <i>Zra.</i>
	Zeman F. A. , ředitel obec. školy v Praze <i>Zn.</i>

Zemřelí spolupracovníci.

Chalupa František, spisovatel v Praze.

B.

č. 388. Inicialka B z „Biblia sacra“ (fol. 2.), vzácného a skvostného díla ze XIII. stol., kteréž chová císařská knihovna pražská pod sig. XIV. C. I.

v němčině). Člankují se na uvedených místech náhlým otevřením z úplného zavření. To platí o obyčejném *b*. Jiný druh *b* vzniká, když hlasivky nejsou nastrojeny ke znění, a liší se od *p* pouze menší intenzivností ve člankování. Jest to temné *b*, jež slyšíme ve středním a jižním Německu a v Porýnsku. V jazycích indoevropských bylo *b* původně po řídce, hojnější bylo aspir. *bh*, kterémuž naše slov. *b* z pravidla odpovídá (srov. starobulh. *bera*, sanskr. *bharāmi*, řec. *βέρω*). Písmě *b* jest druhým v abecedě a vzniklo z řec. *β* (*béta*), tato zase z foinického *beth*, což značí dům (podlé starší podoby hieroglyfské). Kř.

B, v hudbě značka pro jedenáctý tón chromatického zvukofadu; o půl stupně snížená *H*. Ve starší praxi gregoriánského zpěvu platilo *B* jako značka tónu *H*; když však utvoření tetrachordu pro třetí tón církevní — od *f* počínaje — přinutilo *H* ku snížení v *B*, nebylo to považováno za nový tón, nýbrž jako *B molle*, měkké, na rozdíl od onoho — našeho *H* — jako *B durum*, tvrdé. Ono bylo označováno malým *b*, toto pak velkým *B*, či *h*, *b quadratum*, čtyřhranné. — *b*, bémol, *b flat*, jako *b rotundum*, znaménko snižovací *b*, značí, že nota, před níž stojí, jest snížena o půl stupně: *e* v *es*, *d* v *des*, *a* v *as*, *g* v *ges* atd. — *b* ve spojení s písmenem naznačuje též tóninu mollovou,

měkkou; *ab* = *a-moll*, *db* = *d-moll*. V počíslovaném basu udává, že nad basovou notou, nad níž stojí, má zníti akkord s malou tercií; ať stojí před číslem či za číslem, má též význam jako před notou. *bb*, dvojité *Be*, double bémol; double flat; snižovací znaménko, jež notu, před níž stojí, dvojnásobně snižuje, tedy o celý tón. *B. c.* = zkrácenina pro *Basso continuo* (V. t.). *B cancellatum*, mřežované *B*, či křížek *†*. *B-dur*, franc. *si bémol*, tvrdá tónina, jež stojí na základě *B* s dvěma známkami pohyblivými *b* a *es*. — *B fa*, *bmi*, při solmisaci: *b quadratum*, *h* a *b rotundum*. — *B-moll*, též *Hes-moll*, mollová, měkká tónina, jež stojí na základě *B* s pěti známkami pohyblivými: *b*, *es*, *as*, *des*, *ges*. — *B quadratum* *h* = odrážka, *signum restitutionis*, franc. *b écarre*, jest znaménko, jímž chromatická změna tónů jest opět uvedena na bývalé místo zvukové. Ný.

B v geologii znamená v Čechách dle rozdělení J. Barrandea druhý stupeň (od zpodu) vrstev azoických, útvaru silurského. Jan Krejčí s Lipoldem nazvali tyto horniny pásmem břidlic příbramských, později plzeňských. Nyní čítá se pásmo toto s pásmem *A* (v. t.) k souvrství krystalinických břidlic neboli k huronu; neboť vlastní, zpodní silur leží na těchto starých břidlicích v poloze odchylné. Břidlice ty jsou slídnaté, chloritické nebo drobovitě i felsitické, hlavně však celistvě hlinitoživcovité, barvy černošedé, šedé atd. Od pásma *A* nedají se obyčejně přesně oddělit, tedy větší část toho, co pověděno u *A* vzhledem k rozšíření hornin accessorických a j., platí též zde. Z rudních žil uvéstí dlužno hlavně žíly rudní příbramské, jež z těchto vrstev zasahují do nejbližší vyšších, do slupenců třemošenských. Ve svrchních polohách toho pásma vyvinuty jsou také zvláštní slepence (na př. v rokli modfanské, u Dobříše a j.), které však od slupenců třemošenských hmotně se liší. U Prahy máme to pásmo na př. u Davle s porfyry, nebo podél Vltavy od Roztok až ke Kralupům. U Libšic proráží břidlice ty porfyr, a vloženy jsou břidlice grafitové, jež v novější době vzbudily mylnou domněnku, že ve vrstvách těch nalézá se uhlí. Fl.

B v logice značí přísudek, když *A* podmět znamená. Písmenem *B* začínají pak všechny jména těch modů syllogismu tří posled-

ních figur, jež převést lze na modus *Barbara* figury první.

B v právním smysle značí list závad.

Jako číslo v řeckém a hebrejském β' a β = 2; β a β = 2000; v lat. platí **B** = 300, β = 3000. **B** znamená na fímských mincích Balbus, v nápisech křesťanských beatus, beata. Na penězích nových **B** naznačuje: na mincích rakouských Kreimnici, na starších mincích pruských v l. 1750 - 1822 Vratislav, na nových říšských mincích něm. Hannover od roku 1866. Také jest **B** někdy počáteční písmě místa, kde jest mincovna, na př. na italských penězích **B** = Bologna. Na cenných papírech znamená **B** druhou emisi. V chemii značí **B** bór a v hudbě vyznačuje se jím basso.

B v námořnictví jest počátečním znamením všech návěstních soustav vlajkových. Jediné rakouská vojenská návěstní soustava vlajková počíná znamením **A**, jež má podobu vedlejší.

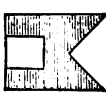
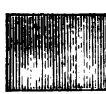

B v návěstní vlajkové soustavě americké, dánské, švédské, portugalské a mezinárodní všeobecné má stejnou podobu. Naproti tomu různá jest podoba jeho v soustavě:

pruské

rakouské

ruské.

B v návěstní soustavě užíván při signalisování na velké vzdálenosti, kde barvu i kroy vlajky není lze rozeznati, znázorňuje se skupinou koule, korouhvičky (trojhranné) a vlajky (čtvercové). Objeví-li se **B** na stěžni lodi válečné jako návěstní vlajka sama o sobě, značí, že prachárna jest otevřena, a zakazuje se tímto znamením přiblížení jakéhokoliv ohně v jistém obvodu kolem lodi. **B** plechové, umístěné na velitelském můstku válečné lodi, značí povel k obrácení kormidla v levo. Písmeno **S** za stejných okolností značí v pravo. **B** v meteorologickém denníku na lodích námořních značí dešť. Číslice před **B** naznačuje čas trvání deště v hodinách, množství deště označuje se pak čarami pod **B**. Na př. drobný dešť po 3 1/2 hodiny trvavší označuje se v denníku: 3 1/2 B. Hojný dešť trvavší po 5 hodin: 5 B.

B jest skratkou pro Bachelor, bakalář ve spisech a listinách anglických. **B. A.**, skratka = *Baccalaureus artium*, angl. *Bachelor of Arts*, bakalář. **B. A.**, skratka pro *bonis avibus* anebo *bonis auspiciis*, dobrá znamení. **Ba** v lučbě znamená baryum.

Baade Knud, malíř norský (* 1808 ve Skioldu u Stavangeru — † 1879 v Mnichově). Navštěvoval uměl. akademii v Kodani, v l. 1830 až 1836 žil v Christianii a vynikl jako por-

traitista. Potom však věnoval se krajinářství a podnikl delší cestu do severních fjordů norských. V Drážďanech pracoval pod vedením svého krajana prof. H. Dahla a r. 1845 odstěhoval se do Mnichova, kdež zůstal až do své smrti. Maloval nejvíce rozbořené moře nebo přímoří za noci měsíční, v kterémž oboru dosáhl znamenité dokonalosti, jen že výraznost a široký přednes, na všech obrazech stejně se vyskytující, konečně unavuje. Některé z nejlepších jeho obrazů jsou v galerii christiánské a v mnichovské Pinakothéce.

Baader Franz, filosof německý (* 1765 v Mnichově — † t. 1841). Věnoval se po vůli otce svého lékařství, kteréhož však brzo zanechav oddal se hornictví a konečně i filosofii. Vláda bavorská ho ustanovila vrchním radou horním i členem akademie a později světila jemu, laikovi, professuru dogmatiky spekulativně. **B.** náležel k těm učencům, kteří chtěli theologii smířiti s moderní filosofii a proto žádali, aby se theologie reformovala, jako se reformovala filosofie. Proti racionalismům tehdejšími snažil se **B.** spekulativně obhájití učení katolické, ale čítaje pilně spisy Jak. Böhma osvojil si též názor jeho theosofický; nevycházel totiž ze zásad samozřejmých a tudíž jistých, nýbrž ze zásad, jež mu obraznost toliko skýtala, řka, že Bohem jsou přímo dány člověku, a protož že netřeba jich dokazovati, nýbrž toliko přijmouti, a touto cestou domníval se, že vnikne hlouběji v ducha učení katolického a že důkladněji než autority církevní je odůvodní a vysvětlí. Když vláda bavorská r. 1838 laikům zakázala přednáseti filosofii náboženskou, domníval se **B.**, že tak se stalo návodem papežského nuncia v Mnichově, a zanevrel na Řím i papeže tvrdě, že papežství jest bolavou stránkou katolicismu. Dále dovozoval, že jako zásady první, tak i všechny ostatní pravdy jsou dány člověku bezprostředně Bohem, tak že člověk pravdy nepoznává výzkumem vlastním, nýbrž účastným se stává vědomostí Boha samého, a tato vědomost, pokud člověk ji ochotně přijme, vírou slove; všechny takové pravdy jsou články víry, a všechny vědomosti naše jsou náboženské. Ale Bůh nám víru daroval, abychom i sami ji promyslili, o pravdivosti její se přesvědčili, a tento další vývoj jednotlivých článků víry jest vědou; člověk může každý článek víry prozkoumati, protože žádný není tajemstvím, totiž pravdou nevyzpytatelnou rozumem lidským, nýbrž pravdou zakrytou, která se má vyvinouti a ukázati, jako z jádra strom se vyvine. Učení katolické **B.** v hlavních rysech takto vyvinuje: Bůh jest jeden, ale tato jednota není naprosta čili nedělitelná, nýbrž toliko nerozdělena, a proto v této jednotě mnohost obsažena jest, neboť Bůh jest duch, jenž má svou přirozenost; nemožno totiž, aby duch neměl přirozenosti žádné, jakož i aby tato přirozenost byla bez ducha; a protož toto dvojí se musí v Bohu, ovšem od věčnosti, od sebe rozeznáčiti a tak Bůh dokonalým se státi. Věčná přirozenost, jako by tma, jest Bůh Otec, duch či moudrost věčná jest Syn jeho.

jenž od Otce jakousi protivou se odlučuje vnášeje světlo do tmy, a Duch sv. oba zase spojuje a sjednocuje. S tímto vývojem vnitřním souvisí dále vývoj Boží na venek čili stvoření světa, toto jest pokračováním vnitřního života v Bohu; neboť Bůh má v sobě ideu věcí, aby tyto ideu dokonaly se staly, musí se skutečnými státi: Bůh tedy nutně stvořil svět; tvorové se pak tímž způsobem vyvinují a zdokonalují jako Bůh, neboť stvoření se toliko stanou, a pak teprve se počínají jejich stanovně části od sebe rozeznačovati a děliti, jako by spor byl mezi nimi vznikl, což u člověka pokušením slove, a pak zase vespolek se urovnávají a sjednocují souladně. Ale tvor, jako není sám od sebe, tak i pokušení toto nemůže sám přemoci, nýbrž potřebuje pomoci boží, aby nepodleh; a Bůh jinak nemůže pomoci, nežli že sám se snížil a sestoupil ke tvorům, a sice k člověku, tvorů nejdokonalejšímu, v němž ostatní tvor všechen jest soustředěn, a toto sestoupení Boha k lidem jest vtělení, kteréž se musilo státi, neboť vtělením jak tvorové tak i Bůh sám se zdokonaluje. Podrobnější pak učení B-ovo o liddech a andělech jest rázu docela kabbalistického. Společnost lidskou rozeznává trojí, a sice přirozenou, v níž láska vládne, občanskou, v níž zákon, a politickou, v níž moc vládne, a ve všech prostředkuje a ke smíru pracuje církev, kteráž z křesťanství se vyvinula. Takto vykládal B. a proti útokům hájil učení katolického, ale, jak patrno, způsobem nekatolickým. — *Názory B-ovy o původu božských osob a o stvoření a vývoji světa přijal též Schelling, a dle nich pozdější upravil svou ideální soustavu pantheistickou. — Z jeho spisů uvádíme: Beiträge zur Elementarphysiologie (1796); Über das pythagoräische Quadrat in der Natur (1797); Beiträge zur dynamischen Philosophie im Gegensatz zur mechanischen (1809); Über den Blitz als Vater des Lichts (1815); Über den Urterner (1816); Sätze aus der Bildungs- und Begründungslehre des Lebens (1819); Fermenta cognitionis (1822—25); Über religiöse Philosophie (1827); Vorlesungen über Societätsphilosophie (1832); Der morgenländische u. abendländische Katholizismus (1841). K nim se druzí četná jiná pojednání, v nichžto mluví o věcech nejrozličnějších způsobem volným, úryvkovitým, někdy v mlhy malicherné mystiky se ztrácí, ale také pravdou i říznou formou myšlenek svých překvapuje. Veškeré spisy sebral a vydal přední žák jeho František Hoffmann, professor ve Vircपुरce, v 16 dílech (1851—1860). So.*

Baagō, čtyři dánské ostrovy, z nichž důležitější jsou: 1) B. v Malém Beltu, ostrov velmi úrodný, s 900 obyv. a majákem. patřící k amtu odenskému, a 2) B. (Bog). ostrov na jižním konci Sjaellandu, mající na 14 km² 550 obyv. a plaveckou školu.

Baak, obec vestfálská ve vlád. okr. arnsberském, kr. hattingském, s 1425 ob. (1885) a uhelnými doly, z nichž r. 1886 vytěženo 2,929,960 ctů uhlí.

Baake viz Baken.

Baal, slovo semitské, značící tolik co pán; v rodině užíváno ho o manželu, mimo rodinu o bohu jako pánu *baal ʿēzer*. Ve smysle druhém setkáváme se se slovem tím opět ve Starém zákoně, a sice se členem, ve smyslu prvním posud v arabštině. Vedle platnosti appellativně setkáváme se však záhy se slovem B. jako jménem vlastním. V ohledu tom nalzáme je jako synonym hebr. *ilu* = bůh, Jahve (Jehova). V tomto smysle jest B. nejvyšším bohem starých Semitů, který ovšem u různých kmenů byl různý. Odtud mluví se v bibli o baalim v plurálu. Tento smysl převládá časem úplně i užíváno slova B. výhradně o kultu modloslužebném, kdežto v dobách starších jako titul i Jehovovi náleželo (srov. jméno syna Saulova Eš-baal). Z různosti kmenů, již B-a za svého nejvyššího boha považovali, vyplývá ovšem i různé ponětí o něm. Nicméně možno stanoviti boha toho v přírodním kultu jako personifikaci slunce a jeho moci osvětlující a oteplující a tím vešken život v přírodě provádící. Tím stává se pak B. bohem plodící síly přírodní a v jednotlivých formách svého kultu patronem nejrhubší smyslnosti a přímo i systematické prostituce, jemuž po bok stavěna a současně s ním ctěna jako ženský princip přírodní bohyně Baaltis (= Militta, Astarta). K blahodárnému vlivu slunce přidružil se však zvláště u Kananejcův i zhoubný vliv vedra slunečného (bůh Moloch) jako bůh ničící, jež krvavými oběťmi bylo třeba usmiřovati. Obě protivy splynuly pak v jedno v bytosti B-a týrského, totiž Melkarta. K tomuto povšechnému základnímu významu B-a přistoupil speciální význam B-a u jednotlivých národů, zvláště u Babylónanův a Foiničanů. Babylónský B. nebyl jen lohem slunce, nýbrž v kosmogonii babylónské i stvořitel všeho světa, nebes i země, lidí i tvorů, jakož i světél nebeských, jakkoliv se strany druhé B. i jako titul nižších božstev se vyskytuje, pokud náhodou v té neb oné krajině jako B. (nejvyšší bůh) ctěna. Naproti bab. B-ovi stojí tu foinický B., častěji B. Samaim = B. nebeský zvaný, jako pouhá síla přírodní, nejvyšší z těles nebeských, leč povstale stejně jako tato z chaosu prvotného. Hlavní sídlo kultu foinického B-a byl Tyrus, odkud rozšířil se do všech osad foinických, hlavně do Karthaginy, a zanesen i týrskou princeznou Isebelou, choť krále Achába, ku Hebreům (dříve stalo se tak již jednou před Samuelem), kde proroci proti nemravnému kultu jeho horlili. Za dob nejstarších znázorňován B. pouhými obelisky na výšinách (šamáním) a ctěn kultem přírodním; časem však stavěny mu i nákladné chrámy, z nichž nejslavnější byl týrský, v nichž ctěn s okázalou nádherou a hřmotným, z části nestoudným kultem, maje své zástupy kněží a prorokův, ovšem i zde pod symbolem sloupů, jak dovídáme se o nich na př. z chrámu týrského, kde měl jeden zlatý, druhý smaragdový. Bel babylónský znázorňován v podobě lidské, v královském šatě a tlače, s rohy býčými. Ctěn i pod obrazem býka jako symbolu plodnosti, a býci byli mu zasvěceni. Identifikace s bohy

veckými jest většinou libovolná. Jako nejvyšší bůh překládán Ζεύς nebo Juppiter, jako bůh slunce Héraclés. Často identifikován i se Saturnem. Již v nejstarší době přinášeny mu oběti lidské (Jer. 19., 5.), které později (r. Kr. 18., 28.) nahrazovány zmrzačením sebe, ježto kněží kol oltářů tance provozující noží se poraňovali. I hubičky mu posílány. Dle místa, kde ctěn, jakož i významu, jaký mu přikládán, měl **B.** i svá různá jména, na př. **B.** Chá-cór = **B.** jako ochranný bůh města, **B.**-Zebúb (= **B.** much) jako ochránce proti škodlivému hmyzu (srovn. Ζεύς ἀρούριος) a j. v. Vyskytuje se i ve složeninách měst, na příklad Beón, skrácené z **B.**-Meón, a vlastních jmen, na př. Hannibaal = Hannibal. Dk.

Baala (Ba la), dvě města v pokolení Júdově, z nichž hlavně ono jest památno, které později bylo nazváno Karjat Jeárím a Karjat Baal, a v němž archa úmluvy od Filištínův Izráelitům navrácená zůstala až do dob krále Dávída, jenž ji pak na Sion dal přenésti. Jrk.

Baalbek, Balbek, též Baalath (město Baalovon) zvaný, místo v Syrii v rovině mezi Libanonem a Antilibanonem, zvané druhdy Coelesyrií, nyní El-Beka a, 62 km sev.-vých. od Bejrútu, 1700 m nad mořem, má na 2000 obyv. a proslulý jest velkolepými zříceninami starobylého města, kteréž západně od něho se rozkládají. Na místě tom stávalo slavné město syrské **B.**, od Řeků nazývané Héliopolis. Nejstarší dějiny jsou úplně zahaleny v temno, ačkoli pověst kolující nyní mezi lidem původ jeho přičítá židovskému králi Salomounovi. Za císaře Augusta povýšeno bylo na římskou kolonii (Colonia Iulia Augusta Felix), obdrželo římskou posádku a mělo v době té již tak značnou pověst, že vždycky přesně rozeznávána Héliopolis syrská od egyptské. Antonius Pius zbudoval tam dva velkolepé chrámy, jejichž trosky podnes obdiv vzbuzují, jeden jako svatyni všem bohům héliopolským společnou, druhý bohu Slunce. Theodosius I. proměnil veliký chrám všech bohů v kostel křesťanský. R. 625 Abú Obajda, polní vůdce chalífa Omara, dobyl po pádu Damašku i **B.**, a od té doby počíná se úpadek města. Za neustálých válek, v potomních dobách i kolem **B.** vedených, proměněno město dříve bohoslužebné v pevnost. V XI. století dostal se **B.** v moc sultánů halebských a byv v době válek křížáckých neustále předmětem rozmanitých bojů dobyt byl konečně r. 1157 od mosulského sultána Nureddina. Roku 1170 utrpěl hroznou zpoustu velikým zemětřesením, roku 1260 popleněn byl od Mongolů, r. 1401 zpuštěn od zástupů Timurových; památky, které od Arabů, Tatarův a Turků zůstaly ušetřeny, zničeny jsou konečně r. 1759 novým zemětřesením. Z mohutných rozvalin vynikají zejména trosky tří velikých chrámů. Nejrozsaáhlejší a nejvelkolepější jsou zbytky velikého chrámu, který se skládal ze dvou velikých nádvoří a vlastní svatyně. Oba dvory, z nichž první má 60 m šířky a 76 m délky, druhý pak 135 m délky a 113 šířky, lemovány byly sloupový a měly nádherný vchod, jenž

se skládal z vysokého, trojitého portálu s velikým, širokým schodištěm. Vlastní chrám, jenž od vrstevníků slaven byl jako div světa, stál v pozadí druhého dvora na záp. jeho straně, tvoře obdélník 89 m dlouhý a 49 m široký; stěcha jeho spočívala na peristylu o 54 korintských sloupech, ze kterých šest až na naše dny jest zachováno. Sloupy tyto jsou úplně hladké, skládají se ze tří kusů měřice v průměru z 2 m a vypínajíce se přes 20 m do výše. Podivuhodna jest velikost některých balvanů, jichž užito ke zbudování základů, na nichž celý chrám spočívá; na záp. straně nacházejí se pověstné tři kvádry, které měří skoro 20 m délky, 4 m šířky a 4 m výšky, tak že podle nich celý chrám ve starověku mnohdy byl nazýván »svatyní tří kamenů« (τρίλιθον); ještě pak větší jest nárožní kámen ve vrstvě pod zmíněnými třemi balvany zazděný. Jižně od tohoto velkého chrámu stojí menší chrám boha slunce, jenž náleží k nejkrásnějším a nejlépe zachovaným stavbám antickým v Syrii; zbudován byl rovněž v obdélníku a z peristylu jeho zachovalo se na naše dny ještě 16 sloupů. Na obou chrámech jeví se pozdější sloh korintský, jak byl v oblibě za doby císařství římského. Mimo tyto chrámy nachází se opodál města ještě jiný menší chrám, jehož cella obklopena byla 8 korintskými sloupy, z jednoho kamene vytesanými; v dobách pozdějších sloužil chrám tento také za kostel křesťanský. Wood a Dawkins, The ruins of **B.** (Londýn, 1827); Renan, Mission de Phénicie (Paříž, 1864); Ebers a Guthe, Palaestina in Wort und Bild, 1883, sv. I.

Baalis viz Baal.

Baar (Bar), někdy říšské lantkrabství, později část knížectví Fürstenberského v nynějším jižním Badensku a částečně v sousední části Wirtemberska, na východním svahu Černého lesa, při horním Dunaji, obsahuje 600 km² a má v 10 městečkách, z nichž nejdůležitější jest Donaueschingen, 50 000 obyv., kteří se významávají pěknou postavou a žijí ve hlavně domácím průmyslem, jako děláním pletiva ze slámy, hodin, fezbářstvím a p. Jméno **B.**, jinak Para, vyskytuje se již v VIII. století za času Karla Velikého, který Hildegardu hraběnku z **B.** u měl za manželku. Později dostali **B.** hrabata ze Sulzu v léno; z toho rodu hrabě Herfman přenechal **B.** roku 1282 Rudolfovi I., který jej propůjčil v léno hraběti Jindřichovi z Fürstenberka, od kterého toby ostalo lantkrabství to při rodě tom a tofiole od r. 1762 část knížectví Fürstenberského, s nímž bylo r. 1806 mediatisováno.

Baar Josef, farář v Putimi u Písku, narozen 31. října 1835 v Klenčí na Šumavě, studoval gymnasium v Plzni, bohosloví v Budějovicích, kde stal se důvěrným přítelem Václava Čenka Bendla. Ukončiv studia bohoslověcká dostal se za kaplana do Písku, kdež kromě svého povolání ve správě duchovním jako katecheta oddal se záslužné činnosti spisovatelské a hospodářské. Přispíval do časopisů »Poutníka od Otavy«, »Otavan«, »Prácheň«, do Kuldovy »Povstání kazatelny« v Olo-

mouci, do níž podal četné feči a kázání, do »Zlaté knihy dívek českých« v Písku a do jiných časopisů; r. 1866 sepsal dětské divadlo *Mladí pastýři betlémsí*, k němuž ředitel národní školy Josef Soukup složil zdařilou hudbu a v Praze r. 1872 je vydal. Co se týče hospodářství, B. již v Písku pěstoval pilně sadařství, včelařství a hedvábnictví, založil spolek sadařský pro jižní Čechy se sídlem v Písku, jehož starostou se stal, a na hospodářské škole v Písku přednášel o hedvábnictví. Roku 1885 stal se B. farářem v Putimi. Z dalších jeho spisů uvádíme: oblíbené dětské hry *Malí vojáci* (1873) a *Čizincové o štědrém večeru* (1874); společně se Soukupem vydal *Zpěvník a pobojnosti ke službám božím* (1873); *31 rozjímání májových k uctění Panny Marie* (1876) a j. v. van Baarland nebo Barland Adrien (* 1848 — † 1942), učenec vlámský, profesor rhetoriky v Levně. Práce jeho dějepisné a zeměpisné: *De urbibus inferioris Germaniae*; *De litteratis urbis Romae principibus*; *De ducibus Venetis*; *De comitibus Hollandiae*; *De episcopis Ultrajectinis*; *Chronologia brevis ac historia ab orbis condito ad annum 1532*; *Chronicon ducum Brabantiae*, vytištěny v Kolíně u Ber. Gaultera 1603 ve fol.

Baasa (Bésa), vojevůdce krále isráelitského Nadaba, jež však při obléhání filistinského města Gebbethorm úkladně zavraždil a trůnu jeho sám se zmocniv asi 22 let (952—930 před Kr.) bídně vládl nad říší Isráelitskou. Utkal se válkou s židským králem Asou, jenž jej pomocí syrského krále Benhadada porazil. *Jrk.*

Baaszon viz Bázna.

Báb, arab. a persky, vyskytující se v hojných jménech zeměpisných, znamená dvě, bránu. B. ali vysoká porta.

Bab., botanická zkratka za C. C. Babingtona, prof. botaniky v Cambridgi.

Báb viz Bábí.

Baba, v zemích slovanských vůbec a v krajinách českých zvláště název četných kopců, vrchův a hor více nebo méně vysokých, jakožto stopa bytosti mythologické. Obvyčejně podle hory B. jmenuje se vedlejší hora Děd, jako na př. v Čechách nad Berounem, na Borce u Březiny, u Bělé, nad Hostomicemi, u Kosmonos, nad Třiblicemi u Litoměřic, podobně i v Liptovských Horách podle Dumbira, rovněž hora B. u Tarnopole, na níž staré hradíště. Také sluje B. planina v Hercegovině, mezi Gackem a Nevesinjským polem se rozkládající a až 1550 m výše dosahující. Dále B., planina v král. Srbském mezi Niší a Paračinem.

Baba, krmě, již na Pokutí v Jasenově Polnym a ve vsích přilehlých předkládají o svatbě. Těsto z mouky kukuřičové, vajec a kofení (zvláště pepře), vaří se s kousky masa. Při podílění se dbá, aby na kouscích baby zároveň byly kousky masa; potrava bře se rukama a zakusuje chlebem. *Řř.*

Bába v mythologii slovanské jest personifikací deštivého mračna, jakož Slované vůbec v mračnech sobě představovali ženy, které způsobují dešť. Podnes u nás o mračnech

se říká: »Báby vstávají, bude boufka«, a ten kout nebes, z kterého obyčejně boufky přicházejí, sluje »babí kout«. U Slovinců jest »vehtra baba« královnu bílých žen (oblaků), přebývá v horách, lesích a jezerech a v zimě dělá sněh, jež nazývají »babí kaší«. U Rusů jest Jaga-baba personifikací vichřice a boufličného mračna (viz Ježibaba). A kdedžo slýchý jinoch Jarilo jest představitelem jarní přírody, stala se mračná B. personifikací doby zimní, kterou Slovinci v podobě slaměného hastrose v středopostní středu upalují (*babo žagajo*), jako jinde vynázejí a topí smrt čili Moranu, kterou v Drienčanech na Slovensku nazývají Babou. Když v březnu nebo počátkem dubna udeří opět mraz a napadne sněh, říkájí tomu Srbové *babini jarci* (kozlíci) nebo *babini ukovi*. — Ze by Zlatá B. bývala u Slovanů bohyní léta, jak tomu chtějí někteří, nelze dokázati. — Bábí léto znamená prostě pozdní léto a nemá významu mythologického. *Sob.*

Baba ludova, hora v huculském Beskydu u vsi Hryňavy, tvořící průsmyk »ludovy« mezi dolinami obou fek Čeremošů. Hřbet její jest planina s prostornými palouky, a vedou přes ni dvě stezky ke koupelím v dolině čeremošské Viz o ní Slovan. Sborník, 1884, str. 296. *Řř.*

Bába porodní, též *babička* (latinsky *obstetrix*, franc. *sage-femme*, židka *accoucheuse*, angl. *midwife*, ital. *levatrice*, něm. *Wehemutter*, *Hebamme*), jest žena, která na některé porodnické škole státem k tomu účelu zvláště zřízené se po několik měsíců cvičila, pak zkoušku s prospěchem odbyla (b. diplomovaná, zkoušená) a osvojila si takové vědomosti, aby nejen dovedla patřičně ošetřovati matky a novorozence při normálním těhotenství, porodu a šestinedělí, nýbrž hlavně aby záhy a bezpečně poznala každou odchylku od pravidelného průběhu v různých těchto stavech, aby bezodkladným povoláním lékaře postarala se o rychlé odčinění nebezpečí hrozícího matce nebo plodu a jen za jistých nutných okolností (v odlehlejších dědinách, na samotách, v horách, kdy lékař není hned po ruce a pomoci okamžitě třeba a p.) sama dle pokynů na škole jí vštípených pomocně zakročila. B. p. náleží tudíž vedle lékařů, ranhojičů a zvěrolékařů do kategorie osob zdravotních a jest podrobena revidované instrukci vydané minist. vnitř. zálež. ze dne 4. června 1881 se všemi dodatky. Dozor nad b-bou p. vede politický úřad I. instance (úřad obecní, okresní hejtmanský, magistrát), lékaři zeměpanští a okresní. Jméno B-by p. pochází odtud, že v dávných dobách, kdy nebylo ještě zvláštních ústavů vyučovacích pro báby, přísluhovaly ženám při porodu výhradně jen stařeny, domněle zkušené, beze všeho předběžného odborného vzdělání, jak ještě se děje tu a tam, kde zkušených bab porodních není; báby takové slují pokoutní, nediplomované, a obecnstvo mělo by se jim ve vlastním prospěchu ze sterých důvodů vždy vyhýbati. (Viz Babictví.) *Schg.*

Bába slepá, někde také Kuca Baba, dětská hra, kterou dívky provádějí obyčejně

v zimě v prostranné světnici tím způsobem, že jedno z nich se zavázanýma očima ostatní chytá. Dítka chycené stává se babou. Hra tato zavádí se zvláštním říkáním a při hře volá se na b-bu s-pou, aby do ničeho nevrátila nebo ničeho nerozbila: ouraz! hof! samá voda! a pod. Srovn. K. J. Erben, Prostonárodní české písně a říkadla, str. 97.

Baba-Álí, první neodvislý dey alžírský. Zmocniv se revolucí správy alžírské vymohl si v Caíhradě uznání — ač mlčky jen učiněného — samostatnosti: alžírské a spravoval Alžírsko až do brzké své smrti r. 1718 rukou pevnou. Anglie s ním uzavřela spolek.

Babadadži viz Babadag.

Babadag: 1) B., hřbet horský v sev.-záp. části Malé Asie, táhnoucí se podél ř. Maiandru, ve vilájetu aidínském, dosahuje 1789 m výšky. Za starodávna slul *Sabacus mons* nebo *Cadmus mons*. — 2) B., hora ve hlavním hřbetu kavkazském, v gub. bakinské, 3640 m vysoká.

Babadag, město v rumunské Dobružji, 30 km jižně od Tuldže a záp. od jezera Razimského, v krajině úrodné sice, ale bažinaté a nezdravé, mívalo značný význam, pokud náleželo k říši Turecké, avšak v nejnovější době značně pokleslo. Má 5 mešit, 2 rumunské a 1 tatarskou školu a na 7000 obyvatelů (Bulharů, Armenů, Tatarů, Židův a Turků), kteří provozují čilý obchod po Černém moři z přístavního místa Kara Irman, které leží 52 km již. od B-u u Siného jezera. Od sultána Bajezida založena zde tvrz, usazeno zde mnoho Tatarů a místo nazváno nynějším jménem podle sv. Baby, jehož hrob nedaleko města se nachází a místem poutnickým jest. V XVIII. st. byl B. dosti silnou pevností býváje hlavním stanem, když proti Rusům na Dunaji bojovalo; r. 1771, 1791 a 1809 dobyt od Rusův útokem a také roku 1854 obléhán, ale bez úspěchu.

Babahoyo, hl. město ecuadorské provincie Los Rios nad ř. Guayasy, 60 km sev.-vých. od Quayaquilu, s 5000 obyv.; má důležitý význam obchodní, neboť ležíc na řece, která od města až k moři jest splavná, stalo se přístavištěm velkých měst vnitrozemských Quita, Tacungy a Riobamby.

Bábal František, historik a genealog uherský, nar. 1742 v Pětikostelě. Stal se členem řádu Ježíšova a žil v Trnově, kde vydával latinsky psané historická a genealogická díla, zejména: *Hungariae reges a S. Stephano ad Mariam Theresiam usque eorum genealogia etc.* (Trnava, 1773); *Hungariae Palatini, Propalatini et Locumtenentes ab 1001 ad 1776* (Trnava, 1776); *Archiepiscopi Strigonienses ab 1001 ad 1776* (Trnava, 1776). B. zemř. r. 1778. Viz: Horányi, Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum. Bbk.

Babakanda, město africké v záp. Súdáně ve felatské zemi Kakanďe, 160 km sev.-sev.-vých. od Abome; asi 10.000 obyv.

Baba konak, průsmyk Středního Balkánu; vede z Taškesenu do Úrhaně mezi Etropolským a Velkým Sofijským Balkánem. Jest to nejnižší průsmyk balkánský (1050 m).

Babakoto, též indri, poloopice počast krátkoocasý (*Lichanotus indri* Illig., *Indri brevicaudatus* Geoffr.), viz Indriové.

Babakov: 1) B. Dolní, ves v Čechách, 28 d., 151 obyv. č. (1881), hjt. Chrudim, okr. Hlinsko (1½ hod. sev.), obec Holetín, býv. dom. Hrochův Týnec, fara Čelákov. — 2) B. Horní, ves v Čechách, 10 d., 57 ob. č. (1881), hejt. Chrudim, okr. a fara Hlinsko (1 hod. sev.), obec Holetín, býv. dom. Hrochův Týnec.

Babakurové, černošský kmen středoafrický, sídlí mezi řekami Issu a Džurem souměř na záp. se Sandehy (Nam-Namy), na sev. s Bongy, na vých. pak s Mitui. Kraj jejich r. 1870 navštívil cestovatel Schweinfurth a podal o nich zprávy. B. hledí si pilně orby, avšak ostatně stojí na nízkém stupni; jsou lidožrouti.

Babany, ruská ves v gubernii kijevské, okr. humaňském, nad ř. Babankou, s 1100 ob. Před prvním nájezdem Tatarů byly B. velikým obchodním městem, měly 9 cerkvi a 6 monastýrů. Obchod rozšířil vedly s Krymem a a krajinami nad Volhou. Roku 1240 Tataři B. pobořili.

Bábar, mughalský císař (1526—1530), zakladatel mughalské dynastie v Indii. Narodil se r. 1482 ve Fergháně a sotva 12letý následoval otce svého Umara Saicha Mirzu. Po různých dobrodružstvích dobyl Samarkandu r. 1497, avšak byl opět přemožen a z údolí Oxu vypuzen, načež se zmocnil Kábulu (r. 1504). R. 1526 vtrhl prosmyky afgánskými do Pandžábu, porazil panovníka delhijského Ibráhíma Lodiho, zmocnil se Delhi, roku 1527 porazil rádžputská knížata Čitoru, Adžmiru, Meváru a Málvy, která se spojila proti němu u Fatehpur-Síkri blížě Agry, a tím utvrzena moc B-ova (tedy mughalská) v Indii. Zbytku života použil k rozšíření moci své, a sice až k Multánu v jihozáp. Pandžábu a do Beháru na východě. Zemřel v Agře r. 1530 zanechav čtyři syny, z nichž Humayún jej následoval na trůně. Byl to muž velmi vzdělaný, mající značné nadání básnické, linguistické a hudební. Zanechal memoiry s podrobným vylíčením svého života. Fl.

Baba Vehtra viz Baba.

Babbage [bábédž]: 1) B. Charles, slavný matematik a mechanik angl. (* 1792 — † v Lond. 1871). Nar. se v Teignmouthu v hrabství devonském, stud. na universitě cambridgeké, kde dosáhl akademické hodnosti (B. A.), a v l. 1828—1839 působil jako profesor matematiky. Aby povzněl úroveň vědeckého pěstování matematiky v Anglii, přel. s Herschelem a Peacockem Lacroixův spis *Treatise on the Differential and Integral Calculus* (1816). Aby odstranil omyly loudící se z počítacích tabulek do astronomických a jiných výpočtů, pojednal v listě *A Letter to Sir H. Davy on the Application of Machinery to Mathematical Tables* (1822) o nutnosti sestavení stroje, který by mathematické i algebraické úkoly vypočítával opravuje i své vlastní chyby (viz Počítací stroj); sám pak sestavil *Tables of Logarithms* (1826; nejnov. vyd. 1870), významnější je správností a praktickým rozdělením.

Nějaký čas na to jal se s podporou vlády v Británii i na kontinentu studovati různé systémy strojnické a výsledky těchto výzkumů uložil do spisku *Economy of Machines and Manufactures* (1834), jenž byl zván »hymnou strojnictví« a mnoha vydání se dočkal. V letech pozdějších žil v Londýně, kde pracoval o zdokonalení svého stroje, jehož však z příčin ještě málo objasněných nedokončil. Nejdůležitější spisy kromě již uvedených jsou: *Comparativ View of the Various Institutions for the Assurance of Life* (1821); *Decline of Science in England* (1830); *Ninth Bridgewater Treatise* (1837); *The Exposition of 1851* (1851); a *Passages from the Life of a Philosopher* (1861), obsahující stručnou jeho autobiografii.

2) **B. Benjamin Herschel** (* 1815 — † 1878., angl. cestovatel po Australii. Původně jsa inženýrem přišel r. 1851 do Jižní Austrálie a usadil se tam. Nejznamenitější jeho cesta byla k jezeru Torrensovu, tehdejší ještě neprozkoumanému, kde učinil velmi důležité objevy. Objevil také řeky Mac Donallovu, St. Marys Pool, Blanchwater a j. Jako inženýr dokončil r. 1856 první železnici osadní z Adelaidy do Port-Adelaidy a v l. 1870—71 účastnil se vedení telegrafního drátu na přič. Australii.

Babbitův kov v Antimonové slitiny.

Bábice, ves v Čechách, 20 d., 148 ob. č. (1881), hjt. a okr. Tábor (2¹, hod. sev.-vých.), obec Rodná; **B.** nál. do r. 1848 ku I. čtvrti svobodníků v Tábořsku, fara Cetoraz.

Bábel viz Babylon.

Báb-el-Mandeb (vrata smutku) jest průliv mezi Arabií a Afrikou, od vých. k západu 26 km široký, spojující moře Rudé se zálivem Adenským. Břehy jeho jsou sopečné. Na straně východní, arabské, strmí srázné předhoří o dvou kuželích, Rás Menheli, 287 m vys., na západní straně africké ční do výše 160 m předhoří Rás Sadjarn (Hemmár-el-Seán) spojené šíjí 450 m dlouhou s pevninou, i utvořen jest tam pěkný zálivek otevřený na sever. Ostrůvek korálový chrání jej proti severním větrům. Skupina sedmi skalnatých, sopečných ostrůvkův, ostrovy Sauabské (Subské či Vysocí bratři) vynikají do výše 80—108 m při vchodu do průlivu na straně jižní. Při předhoří arabském, Rás Menheli, leží ostrůvek Džezíret Robán, od něhož táhne se podél vých. břehu útes korálový. Největší z ostrovů, Perím, protáhlý od východu k západu a obdařený výborným přístavem v jicnu vyhaslé sopky, leží v úžině, asi 4 km vzdálen od předhoří arabského, děle ji na dva díly. Díl východní, »menší«, Báb-el-Menheli jest 4 km široký a 13—26 m hluboký, díl západní, »větší«, Dacht-el-Majjú, 20 km široký, má 340 km hloubky. Průlivem větším jde velmi mohutný proud ze zálivu Adenského na sever do moře Rudého — náhrada za vydatné odpařování v moři tomto; průlivem menším jde proud opačný. Jižní. Proud ty však mění se dutím a větry. Lodi dávají se obyčejně průlivem menším; plují-li průlivem větším, hledí plouti, pokud lze, poblíže Perimu, tak že ovládá ostrov tento celou úžinou. - **B.-el.-M.** znali již ve starověku evropští národové; Rás Men-

heli slulo jim Posidium, předhoří druhé Deire. Ve stol. XV. hleděli Portugalci pojistiti si jej osazením Sokotry, Angličané osadili se na něm nejprve r. 1799 (do 1801), po druhé r. února 1857. opevnili jej a zřídili maják.

Babelsberg (*Babersberg*), letní zámek císaře Viléma I., nyní majetek císařovny Augusty, nedaleko Postupimě, u vsi Glienicke, na pahorku při řece Havle postavený. Zámek, při němž jest velkolepý park, vystavěn vlétek 1834—1849 podlé plánů Schinklových ve slohu gotickém. Připomenutý pahorek od Slovanů, kmene Stodoranů, druhdy zde usedlých, nazýván byl Boborov, Bobrova gora, kteréž jméno ukryto v nynějším názvu letohrádku. *Pp.*

Babeltuap, největší z ostrovů Karolinských, náležející ke skupině Pellewově.

Babenberg (jinak Altenburg), hrad ležící z km jihozáp. od Bamberka, města bavorského, které od něho jméno obdrželo. Dle hradu toho psal se mocný rod francý, jehož nejstarší známý předek Poppo vyskytá se v listinách poprvé roku 819. Starší syn jeho Jindřich byl velitelem tělesné stráže Karla Tlustého, později markrabětem v krajišti Severním, založil hrad **B.** a padl v boji proti Normanům (886), kdežto mladší Poppo byl nějaký čas markrabím durynským, musil však utrpěv porážku úřad ten postoupiti (892) Konrádovi Franckému, což zavdalo příčinu ke dlouholetým bojům mezi **B.-y** a Konrádovci. Když Konrádův bratr Gebhard stal se vévodou lotrinským, spojili se synové Jindřichovi Adalbert, který se psal první hrabětem z **B.-a**, Adelhard a Jindřich se stranou jemu odpornou; došlo k válce a dne 21. září 902 **B.-ové** od Konrádovců poraženi, Jindřich padl, Adelhard zajat a odpraven. Adalbert pokračoval ve válce a porazil dne 27. ún. 906 u Fritzluru Konráda, který v boji padl, avšak Adalbert brzo potom zajat a dne 9. září 906 jako rušitel míru říšského stat. Za Ottonův rod **B.-ů** opět se povznesl: Poppo († 984) byl biskupem ve Vircpurku, Berchtold († 980) dostal francou marku Východní, Liutpoldovi (snad vnuku Adalbertovu) propůjčil r. 976 císař Otto II. znovuzřízenou bavorskou Východní marku, od roku 996 Ostarrichi (Rakousy) nazývanou. Liutpold († 994) stal se zakladatelem nové dynastie, která zemi dala 12 panovníků, a to 7 markrabí a 5 vévod (viz rozrod) a vymřela po meči Bedřichem II. Bojovným r. 1246, načež Rakousy přešly na Přemysla Otakara II., krále českého, který sestru Bedřichovu Markétu pojal za manželku. Vedlejší větev mrdlinská, kterou zal. Jindřich († 1183) mladší, syn prvního vévody Jindřicha Jasomirgotta, zanikla již ok. roku 1228. — **B.-ové** položili pevný základ k pozdější velikosti Rakouska; k marce původně malé připojili okolní země, tak již r. 1043 levé poříčí Litavky, r. 1058 území mezi Litavkou, Fišou a Moravou, r. 1156 část nynějších Rakousk Horních, v l. 1186—92 Štýrsko, roku 1229 frisinská léna v Krajíně a statky hrabat Eppanských. Od r. 1156 užívali **B.-ové** titulu vévodského a zaujímali v říši

Rozrod Babenbergů rakouských.

1) Liutpold, markrabě od r. 976 († 994).		
2) Jindřich († 1018).	3) Adalbert († 1055).	
	4) Arnošt († 1075).	
5) Leopold II. († 1096).		
Gerberga († 1142), manž. Bořivoje, syna Vratislava II. česk.		6) Leopold III. († 1136).
7) Leopold IV. († 1141), manž. Marie, dc. Soběslava I. česk.	8) Jindřich II. († 1177), od r. 1156 vévoda rak.	Gertruda († 1151), manž. Vladislava II. česk
9) Leopold V. († 1194).	Jindřich († 1183), manž. Richsa, dc. krále Vladislava I. česk.	údělný kníže v Mödlingu
10) Bedřich I. († 1198).	11) Leopold VI. (1230).	
Markéta († 1267), od r. 1252 manž. Přemysla Ottakara II. krále česk. (rozvedena r. 1261).	Jindřich († 1228?). Gertruda »z Mödlingu« († 1288), 1. manž. r. 1246 Vladislav Jindřich, markr. moravský, syn Václava I. českého († 1247).	12) Bedřich II. († 15. čna 1246).

Německé postavení čestné a důležité; o vzdělání a rozkvět své země pečovali horlivě, sídlem jejich byl v prvních dobách Medlík, později Kahlenberg, od Leopolda III Vídeň. Jednotlivé **B-y** viz pod příslušnými hesly. *Nk.*

Babenhausen: 1) **B.**, městys na ř. Günz, v bavorském vládním okrese švábskoneuburském, s 1898 obyv. (1885), sídlo knížecí větve Fugger-**B.**, se dvěma zámky a pěknými zahradami; soudní úřad, přádelna. **B.** bylo hlavním místem stejnojmenného říšského panství, které mělo objem 380 km² a bylo r. 1539 od Antonína Fuggera koupeno, r. 1803 povýšeno na knížectví, ale již r. 1806 mediatisováno a s Bavorskem spojeno. — 2) **B.**, město v hesské prov. starckenburské, v kraji dieburském, na dráze Ludvíkově (Mohuč-Aschaffenburg), má 2389 obyv. (1885). Bývalo sídlem hrabat Hanau-Lichtenberských, jejichž velký zámek přeměněn ve vojenskou trestnici.

Babenloe, ves v Čechách, okr. Král Vinohrady, fara a bývalé panství Kundratice, se 14 d. a 110 obyv. (1880).

Beber, hlavní ostrov skupiny 6 malých ostrovů v Bandaském archipel, která náleží k nizozem. vladařství amboinskému má asi 22.000 obyv.

Babeščí kolíbí, ves pomácká v horách Rhodopských v Bulharsku, u Čepina, skládající se z několika set rozptýlených chalup. Okolo vsi prostírají se velké hřbitovy s mnohými mramorovými kameny. Důležitost svou děkuje ves teplým pramenům, při nichž jsou zřízeny lázně valně navštěvované. Teplota vody obnáší 45° C. Ostatně srvn. Jireček: Cesty po Bulharsku, str. 299. a 342.

Babětín, Babutín, ves v Čechách, okr. a bývalé dom. Děčín (z hod. již.), fara Těchlovice, 31 d. a 182 ob. něm. (1880). Na blízku jsou zříceniny hradu Sperlingsteina.

Babeuf [baböf] François Noël, komunističtí politik franc. (* 1764 — † 1797). Komunistická jeho soustava směřovala k novému

rozdělení půdy, k rovnosti majetku hmotného i duševního. Názyvy jeho byly podkladem pozdějších politických spolků komunistů a socialistů. **B.** pocházel ze St. Quentinu; byl písařem, později měřičem a kommissařem pozemkových knih. Když vypukla veliká revoluce, působil pro ni žurnalisticky. Byv za hrůzovlády trestán pro podvody chtěl se zalicititi direktorstvu prudkými útoky proti Robespierreovi; vida však, že si ho nevšímají, přešel opět k nejprudší opozici a slavil v žurnálu svém »Le Tribun de peuple« památku Robespierreovu a Maratovu. Zároveň shromáždil kol sebe přátely z doby hrůzovlády a nové přívržence komunistických svých teorií a založiv klub Pantheon č. Rovných (*Egaux, Babeuistes*) osnoval spiknutí proti direktorstvu. Ale bdělá vláda spiknutí přišla na stopu, **B-a** i se soudruhy zatkl a k smrti odsoudila. Po přečtení rozsudku pokusil se **B.** marně o sebevraždu a byl guillotinován. Theorii jeho vyložil přítel a druh jeho Buonarotti ve 2 sv. Conspiration pour l'égalité, dite de **B.** Srv. také Fleury, **B.** et le socialisme en 1796 (Paříž, 1851); L. Reybaud, Etudes sur les reformateurs ou socialistes modernes.

Bábhar (Bhábhhar), domácí stát v presidentství bombajském, v agencii pálanpurské, v Guzeratu. Má na 207 km² 7222 ob. (1881) kmene Kolífů. Krajina jest plochá, písčítá a daří se na ní jen některým druhům obilí. *Ft.*

Bábí: 1) **B.**, ves s 284 ob. čes. a 43 d., 3 km sev.-vých. nad Náchodem, okr. náchodského, farou do Náchoda. Veliká přádelna, starobylá lípa s obrazem sv. Vojtěcha, u níž dle pověsti loučil se Komenský s vlastí do vyhnanství odcházejce. — 2) **B.**, něm. *Bamberg*, ves v Čechách, 12 d., 74 obyv. něm. (1881), hejt. a okr. Kaplice (2/4, hod. jiho-záp.), obec Kodet-schlag, býv. dom. a far. Rožmberk. *Hše. red.*

Bábí (bábovec), přívrženec tajné náboženskopolitické sekty Bábovy. Zakladatelem sekty byl Hádží Muhammed Ali ze Šírázu

(† 1820?), muž pochodící z rodu prorokova a vynikající příjemným zevnějškem, výmluvností a krásnou arabštinou. Po delší přípravě přistoupil k úřadu svému v l 1840—45 jako reformátor šiitského islámu, i podarilo se mu zvláště úspěšnými svými kázáními i disputacemi s kněžími, neméně liberálním směrem nauky, zjednatí si rázem stoupence hlavně v třídě vzdělanců, mezi kněžími, sejjidy (potomky prorokovými), ano i Židy. I ženy vzdělané houfně přistupovaly k jeho nauce. Přívrženci svými považován byl nejen za proroka vyššího Muhammeda, nýbrž na konec i za vtěleného boha. Jako prorok přijal jméno Báb (= brána, plně *láb-ud-din*, brána víry) pokládaje sebe sama za bránu vedoucí k pravému poznání boha. Tvrdil o sobě, že dle víry v putování duši vešli do něho duchové všech proroků před ním. Věřícím svým napsal *Kánún* (kánon) arabský a nahradil jím Korán, jež popíral. Nauka jeho jest jen pokračováním a obnovením nauky hlásané za Sásánovců Mazdakem. Základem všeho jest mu bůh jako praživot (*haj*), jediná nezměnná bytost. Poněvadž pak číselná hodnota souhlásek slova haj (= 18) s připojením jednotky nositelovy (boha jediného) činí 19, jest i 19 jako číslo posvátné základem, na kterém Báb buduje veškeru společnost náboženskou i státní (19 měsíců, 19 veleknězo, sám vystoupil v roce 19. se svou naukou atd.). Veškerý svět je výronem z boha, k němuž opět vše se vrací samo neschopno dalšího tvoření. Stvořením zjevil bůh své vlastnosti, a sice ve shodě s posvátným číslem 19. Jako tyto jest tedy i svět dobrý. Zlo, pokud se jeví, jest jen úchytkou od tohoto posvátného čísla, jakousi početní chybou, již dlužno opravit. K tomu účelu ustanovil Báb na světě 19 kněží, jež proto přidal králi — oprávněným králem uznává Báb panovníky z rodu Sařijovců a nikoli z panující dynastie kaďžarské — by přidržovali jej k dobru. Modliteb předpisuje málo a ne povinně, umývání předepsaná islámem jsou mu lhostejna, rovněž nepodrobuje jídla ni pití žádnému dozoru. Zembrání jest zakázáno, za to také neuznává žádných povinných daní, jež záležitosti mají pouze v dobrovolných příspěvcích. Styky bábovců s křesťany se dovolují právě tak, jako i ženě vykazuje ve společnosti slušné místo. Obmezuje mnohoženství co nejvíce a ztěžuje rozvod, při tom dovoluje ženám nejen choditi veřejně bez závoje, nýbrž činí je účastnými i úřadu apoštolského, a také hned mezi prvými kněžími Bábem ustanovenými ze tří zvláště vynikajících nalézáme krásnou a učenou Kurrat-ul-ain z Kazvina. Jako nečiní rozdílu mezi muži a ženami, podobně neuznává rozdílu hodnosti i postavení hlásaje úplnou rovnost společenskou i majetkovou. Pokud vyznavačů se týče, doporučuje proselytismus, mučenníkům slibuje z mrtvých vstání. Vedle otázek náboženských a společenských účastní se bábovci i života politického, a za krátkého trvání svého hráli již mnohý důležitý úkol. Vláda je s počátku trpěla, ale nepřátelské stanovisko, jaké zaujali proti panující dynastii perské a

jež propuklo poprvé v Mešhedu, když r. 1848 Nasruddin nastoupil, bylo příčinou, že nejen sekta byla pronásledována, nýbrž že podnes propadá každý přívrženec její životem. Pronásledování vlády vzbudilo ovšem odpor bábovců nejprve v Chorásáně, pak v Mazenderánu, kde vystavěli si bábovci pod novým bábem Husainem tvrz Ásitánei Seich Teberzi (práh Š. T.), v níž po 4 měsíce kladli tuhý odpor vojsku perskému. Když konečně tvrze dobyto, popraveno 214 bábovců (1848), i sám Báb skrývavší se zatím v Širázu polapen, a když nauku svou nechtěl odvolati, zastřelen v Tebrizu r. 1849. Tím byli bábovci jen ještě více roztrpčeni. R. 1851 bylo povstání v Zendžánu. r. 1852 pak podniknut přímo útok na šaha Nasruddina. Útok se však nezdařil i způsobil nové pronásledování bábovců, z nichž 40 krutě popraveno; ostatní utekli buď do Turecka a do Indie, nebo zapřeli svou víru. Sekta však tím vyhubena nebyla, naopak počala se zmáhati tím usilovněji. Nyní počítá se jen v Persii asi 400.000 bábovců. Jsou však rozšířeni i v tureckém Arabistánu a ostatním území islámu čítajíce přes veškeré pronásledování miliony vyznavačů, jež snad ještě budou mít důležitý úkol v dějinách islámu. Nebo nelze upříti, že má bábismus leccos, co odpovídá pokročilemu stanovisku modernímu lépe než ztuhlé zásady islámu šiitského. Srv. Gobineau, *Les religions de l'Asie centrale* (Paříž, 1865); Polák, *Persien* (Lipsko, 1865); Vambéry, *Wanderungen und Erlebnisse in Persien* (t., 1867) a Mirzá Kásim beg v *Journal asiatique*.

Dk.

Babia góra, slov. Babia hora, viz Babí hora.

Babić: 1) B. Benko, nar. v Dubrovniku počátkem XVI. stol., r. 1556 stal se dominikánem a zabýváje se hudbou neobyčejně se v ní zdokonalil. On prvni ve svém řádě zavedl zpěv gregoriánský. V rukopise zůstavil mnoho krásných kázání. Zemřel r. 1591 v klášteře Bosco u Alessandrie v Italii.

2) B. Toma, nar. ve Velimě v Bosně, žil v Dalmacii, kde se stal vikářem biskupa skadarského Mik. Tomaseje. Sepsal *Poesie e prose popolari*; dále vydal *Cenni storici*, v nichž jsou také básně St. Badriće, Gr. Vareškého, biskupa bosenského, Kneževiče a Vuletiće. Sbírku svých děl *Cvit razlika mira duhovnoga* vydal sám r. 1721. Kniha ta byla pak vícekrát vydána v Benátkách, v Dubrovnice a naposledy v Zadru u bratří Battaró (1849).

3) B. Božo, zakladatel pomošské literatury v Chorvatsku, nar. 24. pros. 1840 ve Volaricích v chorv. Přimoří. Puzen jsa touhou na moře vstoupil do námořní školy v Terstu, odkudž povolán r. 1858 do služby při loďstvu válečném; než roku 1862 dán pro nedostatek zdraví do výslužby. Když se zotavil, vstoupil opět do služby r. 1866, jmenován nadporučíkem, r. 1874 ustanoven za ředitele nautické školy v Bakru, kde přednášel předměty mathematickonautické. Jako důstojník námořní a jako ředitel této školy proputoval celé pobřeží Jaderského moře sbíraje národní názvy

a výrazy do oboru námořnického spadající, čímž nashromáždil tolik vzácného materiálu, že r. 1875 mohl vydati v Kraljevici první spis o námořnictví v jazyku chorv. s názvem *Mladi mornar ili put brodom iz Senja u Trst*, k němuž přidal: *Nizak hrv. rieči po moru, kako se čuju u samom narodu*. Knihu tuto vydal v pěkné úpravě vlastním nákladem s velikou škodou v 1000 exemplářích. Mimo to však způsobil si ve službě veliké nepřijemnosti u těch, kdo se zuřivě stavěli proti národním požadavkům a zejména ovšem proti snahám B-ovým, aby námořníci chorvatští konali službu jazykem mateřským. R. 1878 vydal v Bakru *Naživlje korita i jedrilja a Zapovied brodovnih obava u hrv., njem. i ital. jeziku*; téhož roku sepsal *O brodograndji a r. 1879 O čamcu i njegovom upravljanju; U korist našego brodarstva; Morska Matica a vice článků do bakarského časopisu »Galeb«*. R. 1882, když se přetvořovala král. nautická škola v Bakru, dán B. do výslužby, čímž zmařený některé jeho krásné záměry. Od té doby žije v Záhřebě.

Babice v Čechách: **1) B. (Pobitž)**, ves, 15 d., 95 ob. něm. (1881), hejt. Zlúdice, okr. Bochov (1/4 hod. jihozáp.), býv. dom. Toužím, fara Kozlov. — **2) B.**, ves, 37 d., 312 ob. č. (1881), hejt. a okr. Brod Něm. (1 1/2 hod. sev.-záp.), bývalé dom. Okrouhlice, fara Krásná Hora. — **3) B. (Wabitž)**, ves, 12 d., 73 obyv. něm. (1881), hejt. a býv. dom. Týn Horšův, okr. Hostouň (1 hod. sev.), obec Holubeč, fara Mělnice. — **4) B.**, ves, 26 d., 194 ob. č. (1880), hjt. Král. Vinohrady, okr. Jilové (2 hod. jihových.), obec Řehnice, býv. dom. a fara Pyšely. Na místě nynějšího dvora popl. stávala někdy ves Nestařice, hájovna nyn. byla někdy tvrzi zvanou Božešice. — **5) B.**, ves, 29 d., 228 obyv. č. (1880), hejt. Ledeč, okr. a býv. dom. Kralovice Dolní (3 1/2 hod. jihozáp.), obec Buřenice, fara Košetice. — **6) B.** Malé, víska, 12 d., 69 obyv. čes., hejt. Hradec Králové, okr. Nechanice (1 hod. jihozáp.), obec a fara Babice Velké. — **7) B. Velké**, farní ves, 28 d., 194 ob. č. (1881), hejt. Hradec Králové, okr. Nechanice (1 1/2 hod. jihozáp.), bývalé dom. Chlumec, diéc. Hradec Král., vik. Nový Bydžov; farní chrám sv. Petra a Pavla, patron: fond náb.; škola. — **8) B.** v okr. netolickém viz Vavice. — **9) B. Malé**, ves, 29 d., 175 ob. čes. (1881), hejt. Brod Český, okr. Říčany, (1 1/2 hod. sev.-vých.), býv. dom. Uhříněves, obec Babice Velké, fara Mukařov. — **10) B. Velké (Gross-Babic)**, ves, 42 d., 296 obyv. č. (1881), hjt. Brod Český, okr. Říčany (1 1/2 hod. vých.), býv. dom. Uhříněves, fara Mukařov; škola. Zde stála někdy tvrz. — **11) B. (Pobitž)**, ves, 23 d., 133 ob. něm. (1881), hejt., okr. a býv. dom. Teplá (1 1/2 hod. sev.-záp.), fara Teplá (město), škola. — **B.**, vsi na Moravě: **12) B.**, ves v okr. a hejt. brněnském, 676 obyv. č. (1880), fara s kostelem sv. Jana Křtit., zřídění škola. Včk. — **13) B.**, ves farní na Znojmsku, 289 obyv. č.; hejt. Znojmo, okr. soud Mor. Budějovice, místní obec a dvoutřídí česká nár. škola. Nejstarší zprávy o B-cích (*Pawicz*) k roku 1307 (*Emler* II. 915). Roku 1349 polo-

vinu vsi **B.** i s polovinou zdejšího patronátu odstoupil Vilém z Babic špitálu křižovníků s červenou hvězdou v Praze, kdež nejspíše až do XVI. stol. zůstalo, neb teprve r. 1526 jest ves i s patronátem farním majetkem Bohuše Hrubčického z Čechtína (P. G. Wolný, »Kirchl. Topographie von Mähren«, I, 3., 215.). Kostel farní Nejsvětější Trojice stojí na zvýšeném místě na vých. straně vsi, na místě kostela starého, kterýž byl stavbou časná a pozdní gotiky. Týž byl r. 1863 zbořen a nový ve slohu moderním na jeho místě postaven. Ze starého založení nezbylo ničeho než kus zdíva se starobylým sanktuariem v časném slohu gotickém. Obraz hlavního oltáře jest dokonalou prací F. Hartmanna; nad tabernakulem stojí kříž, želovinou vyložený a okrášlený topasy a safíry, nese uměle ze slonoviny řezané tělo Ježíše Krista. Práce tato jest nejspíše darem některého člena bývalé vrchnosti lesonické, kteráž byla kostelu patronem a jemu též některá náčiní a paramenty udělila. *Jsk.* — **14) B.**, osada nedaleko Uher. Hradiště, okr. i hejtm. uher.-hradištské, mají 159 d. a 847 obyv. č. (1880); přifařeny do blízkého Sptynova; řtř. škola. **B.** připomínají se už r. 1220, kdy opat velehradský Tycelin odkoupil od olom. biskupa v B-cích desátek. R. 1463 prodal klášter velehr. **B.** za 600 zl. Protihněvu ze Zástřizlů-Pavlovic. U **B-**ic byl panský dvůr, na jehož pozemcích založena r. 1786 nová osada a pojmenována Ceroný dle cis. kommissafe P. Ceroniho, dějepisce a archaeol. moravského, rodáka uher.-hradištského. *Včk.* — **15) B.**, ves, 27. d., 183 ob. č. (1880), hejtm. a okr. Hranice, obec **B.**, fara a pošta Kelč. — **16) B.**, ves u Rosic, okr. Ivančice, hejt. Brno, 74 d., 652 ob. č. (1880), fara Rosice, dvoutřídí škola. *Včk.* — **17) B.**, ves, 42 d., 204 obyv. (24 českých, 180 něm., 1880), hejtm. a okres Krumlov, ob. **B.**, fara a pošta Olbramovice. — **18) B.**, ves, 73 d., 455 ob. (378 něm., 75 č.; 1880), hejtm. a okr., fara a pošta Šternberk, obec **B.**

Bablotví, nauka o babení čili pomáhání, vlastně přísluhování při porodu, znamená souhrn všech vědomostí, jichž má každá porodní bába zapotřebí, aby mohla záhy poznati každou nepravidelnost v těhotenství, při porodu a šestineděli, a lékaře ještě v čas přivolati, i veškerou zručnost, jakou sobě má osvojit, by dovedla těhotné, rodičky, šestinedělky a novorozence, pokud jsou zdraví, a jak to zákon i věda lékařská žádá, řádně obsluhovati a ošetřovati. **B.** obsahuje tudíž výhradně jen životosporná (dietetická) pravidla pro jmenované závažné doby v životě matek a vylučuje naprosto znalost a léčení ženských a dětských chorob, předepisování a podávání lékův. užívání porodnických nástrojův a konání jakýchkoli operací. Vyučování v **b.** udílí se ve zvláštních, státem zřízených a vydržovaných školách pro báby porodní (v Praze jest jedna utrakvistická, ročně vyučující po dva běhy v českém, jeden v německém jazyku), jež umí stěny jsou v porodnicích, kde každá k úkolu tomu za schopnou uznaná kandidátka po 4—6,

někde i více měsíců dlíti a pilně ve všech směrech cvičiti se musí, než zkoušku s prospěchem odbyti, slib složití, a kdekoli v Rakousku praktikovati může. Školy s vyučovací řečí českou jsou v zemích koruny české pouze dvě: v Praze a v Olomouci. **B.** byvší již za doby Hippokratovy v plném proudu setrvalo v rukou ženských až do XVII. století, kde příčiněním maitres Ludvíka XIV. mužská intervence v porodnictví stala se modou, a lékařům vědecky pokročilým poskytnuta příležitost pilným studováním normálních poměrů při porodu, zdokonalováním léčby a hlavně operativních výkonů rychle vyniknouti nad povrchní vzdělání a zručnost bab porodních. V Anglii a Německu teprve později (v XVIII. stol.) uvyklo obecně zvatí lékaře ku porodům. Učebné knihy o b. v českém jazyku posud sepsané jsou následující: Jungmann 1827, Mošner (v Olomouci) 1837, Streng 1852, Weber z Ebenhofu 1873 a Vyšín (v Olomouci) 1888. Schg.

Babiš Jakov, purkmistr a první knihtiskař ve Vilně, žil na počátku XVI. stol. Z jeho tiskárny vycházely rus. tiskem církevní knihy, na př. r. 1525 *Apostol* Františka Skoriny, *Podorofnaja knižica* a j. v., jež jsou nyní bibliografickou vzácností.

Babišovi, kníž. rod ruský, jehož zakladatelem jest kníže Ivan Semenovič Druckoj, zvaný Baba, jenž zahynul r. 1455 v boji s Tatarsy na řece Oce. Potomci jeho nazývali se Babiči, synové a vnukové těchto slují Babičevi.

Babieca, válečný oš španělského národního reka Cida (Cid Campeador, Rodrigo Diaz de Vivar), hojně opěvaný a mytický vyzdobený v četných romancích a písničkách španělských a jiných, podobně jako Alexandrův Bukafalos, královice Marka Šarac, Horymírův Šemík a j.

Babié de Bercenay François (* 1761 — † 1830?), publicista francouzský. Napsal: *L'éducation militaire nationale*, dílo věnované Lafayetovi (Paříž, 1789); *Mémoires sur les consuls* (t., 1798); *L'antique Rome* (t., 1798); *L'homme de la nature, ou Voyage chez les peuples sauvages*, dle zápisků abbéa Richarda (1802, 3 sv.); *Histoire de Louis XVI.* (1800, t., 2 sv.); *Vie de Marie Antoinette d'Autriche* (1802, 3 sv.); *Galerie militaire* (Paříž, 7 svazků, společně s L. Beaumontem); *Archives de la honneur* (1806, 4 sv., společně s Imbertem de la Platière); *Dictionnaire des Non-Girouettes* (t., 1816, konfiskovaný); *Voyage en Russie 1812—15*, dle zápisků důstojníka franc. (1816); *Correspondance de Louis XVI.* (1805, 2 sv.) a j.

Babí hněv viz Ononis.

Babí hora (slovensky Babia hora, polsky Babia góra) sluje lesnatá skupina horská v Beskydech, nad obcí Polhorou, v župě oravské. Hřbet její táhne se na 2 km zdělí, skládá se z karpatského pískovce a dělí se ve dvě části: západní, nižší, sluje Pólbabí, východní vyšší jest oddělena od předešlé horským sedlem a v ní nalézá se nejvyšší hora, zvaná Baba čili **B. h.** (1722 m vysoká). Oby-

vatelé její jsou polští horalé, kteří na mýtích pasou celé léto stáda ovcí způsobem alpským a v salaších připravují sýr (bryndzu). Milovníci přírody navštěvují **B. h.** jak pro znamenitý výhled s jejího chlumu, tak i pro bohatou její floru. Od r. 1876 jest na ní pomník palatina uherského arciknížete Josefa.

Babí jahoda viz Streptopus.

Babik Adedatus (* 1738 — † 1825), arcibiskup ečmiazinský a první generální opat mechitaristů ve Vídni. Založil r. 1773 první filiálku mechitaristů v Terstě a vymohl pro ni četné výhody. Ale Francouzové, jimž Terst mírem pozuňským byl připadl, řád rozpustili, kostelní nářadí rozprodali a mnichy řádu proměnili v kněze světské. — Císař František povolil jim pak usaditi se ve Vídni, **B.** byl slavnostně posvěcen na arcibiskupa, a pod jeho řízením pak rozvinul řád nejhrořivější činnost založiv tiskárnu a povolav do řádu mladé Armény z Cařihradu.

Babí květ viz Bartsia.

Babí léto, též Svatováclavské nebo Mariánské léto (*Filamenta Divae Virginis*), jemné pavučiny za jasného počasí v září jednotlivě nebo v chumáčích ve vzduchu poletující. Ač ve starověku a středověku dostalo se zjevu tomu výkladů nejpodivnějších, viděla v tom mysl nepředpojatá vždy jen pavučiny pavoukův, o nichž anglický lékař Hulse a Martin Lister kolem roku 1676 poprvé se zmiňují. A. Menge pozoroval za teplého dne v říjnu, jak zadržal mostu pokryto bylo tisíci drobných pavouků, kteří všichni měli zadek namířený do výše pod úhlem 45° vypouštějící pavučiny proti větru Lehounká nitka unášená zahřátým vzduchem táhne se stále z pavouka dále, až pavouk tak ucítí a sám opustiv své stanovisko vzduchem pluje chovaje se při tom zcela passivně. **B. l.**, jež tvoří hlavně mladí pavouci rodů *Erigone* a *Pachygnatha*, pak pavouci čeledi slídků (*Lycosidae*) a běžníků (*Thomisidae*), spatřujeme teprve, když jemné pavučiny spojivše se v tlustší vlákna k zemi klesají. V těch již nenalézáme původců pavučin, ani již dřívě spustili se po dlouhé niti k zemi. John Blackwall označil za příčinu b-ho l-ta to, že snaha po výživě nutí mladou generaci, aby na podzim změnila bydliště. Mladá zvířata, žijící pospolitě, postrehnou pojednou nejistotu, že se užíví, i robí si tedy, by rychleji dostala se s místa, létací stroj, jemuž svěťují se nazdařbůh. Darwin viděl na lodi Beaglu, na níž plul kolem světa, na 60 mil od pevniny tisíce malých pavouků, kteří tam přiletěli na své niti. Bšc.

Babillage [babijáz], fr., tlachy, žvast; **babillard** [-jár], mluvka.

Babimost, něm. *Bomst*, krajské město v pruském vládním okrese poznańském, nad ř. Shnilou Obrou, stanice poboční dráhy gubinsko-zbaszyńské. Obyvatelstvo 2157 d. (1885), většinou Němců, menšinou Polákův a Židů, žíví se rolnictvím, chmelářstvím, sadařstvím, vinařstvím (ročně 1300 h.) a obuvnictvím. Cílý jest tu rovněž obchod s dobytkem, zvláště s koňmi. Dle Rzeczyńského připomínají se vi-

nice kolem B-u již r. 1253. — Babimostský kraj má na 1036 km² 58.165 obyv. (1885), z větší polovice Polákův. Obyvatelstvo zabývá se rolnictvím a chovem dobytka. Kraj zahrnuje v sobě 7 měst, větších vsí 106, menších 65, jezer 19. Kolem ř. Obry nalézají se rozsáhlé bažiny, jež hlavně zásluhou hrab. Raczynského a gen. Chlapowského byly vysušeny a proměněny v luka.

Babín: 1) B., ves v Čechách, 35 d., 261 obyv. čes. (1881), hejtm. a býv. dom. Strakonice, okres a fara Horažďovice (3/4 hod. sev.) — 2) B., ves t., 27 d., 189 ob. čes. (1881), hejtm. Pelhřimov, okres a býv. dom. Kamenice nad Lipou (1 hod. sev.), ob. Pravíkov, fara Těmice.

Babín: 1) B., ves v okrese kaluzském v Haliči, při silnici ze Lvova do Kalusze, nad horskou říčkou Łomnicí, má 1200 ob., většínou pravosl. sjednoc. vyznání. Obyv. žije se chovem dobytka, především volů, pro něž v dolině u B-a jsou znamenitá pastviska. Na trhy do Kalusze a Wojmilowa přihání se jich z Łomnické doliny časem i několik tisíc kusů najednou.

2) B., ves v gub. lubelské v rus. Polsku, 2 1/4 míle od Lublína. V XVI. stol. byla majetkem Stanislava Pszonky, sudího lubelského, zakladatele pověstné Babinské republiky (viz tamže).

Babína: 1) B., ves v Čechách, 46 d., 331 obyv. čes. (1881), hejtm. a okres Kralovice (1 1/4 hod. jihozápadně), bývalé dom. a fara Plasy. red.

2) B. (maď. *Bábaszék*, něm. *Frauenstuhl*), městys v Uhrách, v župě a okr. zvolenském, má 842 slovenských obyv., fím.-kat. a ev.-luth. farní chrám, dvě školy a poštu. K pamětnostem jeho náleží kat. kostel r. 1254 vystavěný, se starobylou křtitelnicí a 12centovým zvonem, přes 500 let starým B., Dobroníva, Slovenské a Německé Plešovce měly právo meče, o němž společně rozhodovaly. (Srov. Sasinek, Slovenský Letopis, I., 1876.) R7.

Babínagreda, ves v Chorvatsku, v okrese brodském, se 4009 obyv. chorv. (1880). Ženská zdejší vynikají lepotou. Ves ležíc v nížině bývá Sávou zaplavena; také za válek tureckých vzala několikrát pohromu

Babína luka, ves v Srbsku, v okr. valjevském, se 471 obyv. Zde narozen Hadži Ruvim, archimandrit bogovadjský a pak Petr Nikolajevič Molev, slavný junák a vojvoda sokolský.

Babína planina, lesnatá, až 1400 m dosahující vysočina v novopazarském pašalíku, mezi Čebotinem, Drinou a Limem.

Babinec slují na Moravském Valašsku u vdancích ženštin obalené, zavité kolem hlavy vlasy, kdežto u svobodných splývají v zapletených lelicích (copech) po zádech. Po svatbě se každá nevěsta zababí, t. j. otočí se jí lelíky kolem hlavy a pak se začepí, t. j. čepcem mřížkováným (krajkovým) opatří. Věk.

Babinet [-ně] Jacques, fr. fysik (* 1794 v Lusignanu — † 1872 v Paříži). Stud. na lyceu Napoleonově, pak na škole polytechnické v Paříži a dělostřelecké v Metách. Odtud nastou-

pil dráhu jako důstojník dělostřelecký, brzy však z vojska vystoupil a stal se r. 1814 professorem matematiky ve Fontenay le Comte (Vendée), pak professorem fysiky v Poitiers a konečně professorem téhož předmětu na koleji sv. Ludvíka v Paříži, kdež setrval až do r. 1869. Od r. 1838 přednášel na Collège de France a v Sorbonně. R. 1840 stal se členem akademie věd. B. pracoval s úspěchem v několika oborech fysiky, zejména v optice, meteorologii, astronomii, v nauce o magnetismu a teple. Zabýval se též geometrií, fyzikální geografii a psal o vlivu fyzikálních sil na organický svět. Též s velikým talentem sestavoval výborné přístroje vědecké, z nichž uvéstí sluší vývěvu, hygrometr, goniometr a fotometr. První jeho publikace vyšla r. 1822, v níž spolu s Ampèrem podal přehled nových objevů týkajících se nauky o elektřině. Četné práce jeho z různých odvětví fysiky uveřejněny jsou v »Annales de Physique et de Chimie« a v »Comptes Rendus« akademie věd. Též snažil se podávati vědu fyzikální populárně, o čemž svědčí články jeho astronomické, meteorologické a j. v »Revue des deux Mondes« a v »Journal des Débats«. Z větších děl vydal: *Traité élémentaire de la géométrie descriptive* (Paříž, 1850); *Etudes et lectures sur les sciences d'observation* (t., 1855—65, 8 sv.). Jeho vedením vydán též přesný atlas zeměpisný.

Babinetův kohoutek viz Vývěva.

Babington [bëbingtn]: 1) B. Antony, angl. šlechtic a katolík tak horlivý, že dav se přemluvití pověstným Morganem stal se hlavou spiknutí, zosnovaného na záhubu královny Alžběty a na osvození Marie Stuartky. B. vstoupiv s touto v korespondenci dostával od ní dopisy, v nichž schvalovala zavraždění své sokyně. Státní tajemník, Walsingham, nejen že měl veškery nitky úkladu ve svých rukou, ale nad to ještě svými náhončími spiklence k rychlému vykonání činu pobádal. Když však nadešla rozhodná chvíle, byl B. i se soudruhy zatčen a 30. září 1586 odpraven. Čtyři měsíce potom vyřčen i nad Marií ortel smrti a to hlavně na základě dopisů, u B-a zabavených. Ona však do poslední chvíle popírala jejich pravost, a přátelé její stále ujišťovali, že byly dílem Walsinghama a podvrženy proto, aby nenáviděná královna na základě velezrady mohla býti odstraněna; domněnka to, jež nabývá pravděpodobnosti tím, že tajemník v pozdějších letech bezpodmínečně podporoval vše, na čem Alžběta se byla usnesla.

2) B. Charles Cardale, botanik angl. (* 1808 v Ludlow v Shropshiru), professor botaniky při universitě v Cambridgi. Uveřejnil mnohé práce o květeně a hmyzu ostrovů britských, z nichž uvádíme tyto: *Flora Bathoniensis* (Bath, 1834); *Primitiae florae Sarnicae* (Lond., 1839); *A Synopsis of the British Rubi* (Londýn, 1846); *Flora of Cambridgeshire* (t. 1860); *The British Rubi* (1869) a zvláště *Manual of British Botany* (t., 1843, 4. vyd. 1867). B. jest také vydavatelem věstníka »Annals of natural history«.

Př.

3) **B. Churchill**, archaeolog a bohosoavec angl., narodil se r. 1821 v Leicesterširu, stud. v Cambridgi, stal se (1865) prof. archaeologie a rok na to kaplanem v Corkfieldu. Již r. 1846 upozornil na sebe essayem *The Influence of Christianity in Promoting the Abolition of Slavery in Europe*, za něj obdržel cenu Hulseovu; avšak v širší známost uvedl se vydáním stá-
rých papyrusových rukopisů, jež ve zříceni-
nách egyptských Théb nalezl (1847) Josef
Arden, a jež obsahují řeči Hyperidovy: *The
Oration of Hyperides against Demosthenes*
(Cambr., 1853); *The Oration of Hyperides for
Lycophon and Euxenippus* (1853); *The Funeral
of Hyperides* (1858) a j. Vysoko cení se jeho
přspěvky v Smithově a Cheethamově Slo-
vníku křesťanských starožitností.

Babingtonit, nerost trichlinický; malé
sloupkovité krystalky jsou buď narostlé nebo
tvoří shluky paprskovité stebelnaté. Jest černý
a jen v tenkých listcích průsvitný, trichroitický
a sklově lesklý. Tvrđ. = 5,5 — 6, hust. = 3,4;
dle rozboru chemického obsahuje $9K_2SiO_3 +$
 $(Fe_2) Si_2O_7$, při čemž $R = Ca, Fe, Mn$; žlhan
dává perlu hnědočernou, lesklou a magneti-
ckou; kyseliny v něj nepůsobí. Nalezlžt: Baveno,
Arendal v Norvéžsku. Hjn.

Babinka jest zkamenělý rod mlžův, usta-
novený Barrandem ze silurských břidlic u Vo-
seka (d.). Malý tento rod, pouze v jádrech za-
chovaný, nese pod vrcholem zvláštní podélné
a paprskovité se rozbihající vmáčkliny počtem
šest nebo sedm. Pa.

Babinopolje, ves dalmatská na ostrově
Mljetu, se 740 obyvateli (1880) a jesuitským
klášterem.

Babinoviši, új. město v gub. mohylev-
ské, s 1330 obyv.

Babinská republika (rzczechospolita
Babińska), společnost založená Stanisla-
vem Pszonkou v jeho vsi Babině k pěstov-
vání humoru a zábav a důležitá ve společ-
ných dějinách polských svou tendenci roz-
marně satirickou. Jako zakladatel její Stanislav
Pszonka, erbu Janina, sudí lubelský, byl osobou
váženou a proslulou, tak společnost tato vůbec
při hlavním účelu baviti se, pfece vždy držela
se na výši zdravého, neškodného humoru a
jemných vtípů. Měla hodnostáfe své dle vzoru
polského státu, vojvody, kastelány, starosty,
hetmany, kancléře, senátory atd. Úřady i hod-
nosti vtípně a satiricky rozdělovány mezi
jednotlivé členy vzhledem k jejich slabým
stránkám a křehkostem; kdo vždy a všude
rád mluvil o své udatnosti, stal se hetmanem
nebo pasován na rytífe, kdo rád mnoho mluvil
a neuvěřitelného, stal se řečníkem nebo kan-
cléfem, kdo rád vykládal o politice, senátorem,
kdo mluvil o náboženství nemístně horlivě
nebo pohrdlivě, nazván kazatelem a t. p. Též
dávala b. r. patenty, privileje a diplomy s pe-
četmi; o schůzích činěny protokoly. Schůze
konané v místnosti »gielda« zvané byly spo-
lečenskými zábavami, které nejen mravně pů-
sobilý, nýbrž i společensky vychovávaly v uhlá-
zenosti, zdvořilosti, skromnosti atd. Mezi členy
b-ké r-ky byly téměř všechny vynikající osob-

nosti, na př. Kochanowski, Rej z Nagłowic,
Sęp, Paprocki a j. I Sigmund August rád se
zasmál vypravování o b-ké r-ice. Vlivu b. r.
dosáhla velikého; způsobil jej vzrůst její a roz-
hlášenost, kterých si získala směrem svým
kratochvilným, rozmarným a zároveň mravně
opravným. Odtud i cena a důležitost její hi-
storická. Nejlépe dařilo se společnosti za Sig-
munda Augusta († 1572), kdy řízena byla
hlavně zakladatelem svým. Z nástupců tohoto
vyniká nejvíce učený a hrdinský Adam
Pszonka. B. r. trvala až do doby Michala
Wiszniowieckého a pak v nepřiznivých pro-
ni dobách zanikla. Upomínka na ni ozývá se
až doposud v přísloví o věci neuvěřitelné:
»Musiał to w Babinie slyszec«. Protokoly b-ké
r-ky zachovány až dosud; část jejich jest ve
knihovně pulavské v Petrohradě, část odvezena
Švédy do Štokholmu. První psal o b-ké r-ice
Stanislav Sarnicki v Annales z r. 1587. Z něho
čerpali Mikuláš Chwalkowski (Singularia qua-
dam Polonica) a Hartknoch (Respublica Polo-
nica). Později: X. Szaniawski (Pamiętnik War-
szawski, r. 1818); Kaz. Wójcicki (Przyslowia,
sv. 2.), hr. Tarnowski, Rzeczpospolita Babińska
(Przegląd Polski, 1882). Srvn. »Republika ba-
binaká« od F. A. Hory ve »Slovanském sbr-
níku«, 1886. Ha.

Babiny (*Babina*): 1) **B. Liběšické**, ves
v Čechách, 23 d., 159 ob. něm. (1880), hejt.
a okr. Litoměřice (2 hod. sev.), obec **B.**, býv.
dom. Liběšice, fara Proboštov. — 2) **B.**, ves
t., 12 d., 58 ob. něm. (1880), hejt. a okr. Lito-
měřice, obec **B.**, bývalé dom. Březno Velké,
fara Homoly.

Bab-Iskender viz Bab-el-Mandeb.

Babisové, bantuský kmen v Africe, žijí
roztroušeně od jižních břehů jez. Bangveola
až k záp. břehům sev. části jez. Njasského,
namnoze až k již. břehům Tanganjiky. Liší
se od sousedů zvláštní tetovací na čele a na
bradě, nenosí však ozdoby na rtech. Fysicky
připomínají Hottentotty a Křováky. Jsou po-
skoční a podezřívaví. Žijí v poměrech nuzných,
neboť území jejich přepadají bojovní Masitové.
Bydlí roztroušeně v chýžích uprostřed lesů,
kdež mýtiny vzdělávají. Stáda mají jen ná-
čelníci, kteří jsou vlastně jen boháči mezi sou-
rodáky jinak valně moci nemající. Odívají se
kožemi a pletivem z lýč. Zvláště pozoruhodní
jsou **B.** obývající jezerní močály, kdež chýže
jejich jsou na místech vyvýšených. Jsou to
uprchlíci před vpádem nepřátelským a jsou
smíšení s jinými kmeny. Kř.

Babí zub viz Lathraea.

Babka, f. ruská, vzniká v újezdě ossin-
ském gub. permské; tekouc s počátku smě-
rem sev.-vých. přechází do újezdu permského,
kde se obrací k jihozáp., načež v újezdě kun-
gurském vlévá se do Silvy proti ústí f. Šakvy.
V horní své části má **B.** pravý břeh hornatý
a lesnatý, levý tvoří široká písčítá nížina, tak
že řeka podemílajíc levý písčítý břeh, pískem
se zanáší. **B.** jest 80 verst dlouhá, 10—35 sáhů
rus. široká. V hořejším svém toku zásobuje
vodou Aninskou měděnou hut. Do **B.**-ky vlé-
vají se Bizjar, při němž jsou hutě měděné,

Jug s dvěma hutěmi, Kurašim s hutí a pak Birma a Kunyšťan.

Babka, malý uherský peníz, denár, šarapatka, mince, která v Čechách vůbec lehce vážena; tak na sněmu r. 1545 usneseno, »babky aby nebrali dražé než po malém penízi«. Odtud vešla b. v přísloví a zhusta užívá se dosud rčení: nestojí za babku, tolik co za nic; koupiti neb dostati něco za babku (lacino), zaplatiti do babky (úplně) atd.; v množném čísle b-ky žertovně tolik co peníze vůbec, odkudž rčení: ten má babky = jest bohat.

Babka viz Chroust.

Babka z Kvasejovic, jméno vladků staročeského rodu, jenž pocházel z vesnice Kvasejovic u Soběslavi a na štítě svém v dolější polovici měl šachovnici. Oldřich B. z K. byl ve službách pánů z Hradce roku 1389 a žil ještě r. 1413 maje dva již dospělé syny Ondráška a Oldřicha. Jeden z obou měl opět syna Oldřicha, který vedle svého rodného jména též B-kou z Trutmaně se nazýval roku 1456 v listě kláštera vyšebrodského asi proto, že manželku Martu z Trutmaně měl, a purkraboval do r. 1467 na Nových Hradech. Šetrností svou uschoval sobě nemálo peněz a pány své zakládal až do r. 1475, kdy máme o něm poslední zprávu. Vedle B-ků z K. vyskytají se v XV. stol. na Moravě a Jihlavsku též B-kové z Mezeříčka, kteří na tvrzi Mezeříčku seděli a též jiných vesnic na panství studenském dosáhli majíce štít svůj celý šachovnicí vyplněný, tak že s českými B-ky jsou jednoho původu. Oldřich B. z M. svědčí r. 1494 v listu archivu jindřichohradeckého, a asi r. 1450 držel vesnici Dvorce Jan B. z M., jenž syny své na spolek přijal r. 1453 a proutcem se stal zvláštní větve B-ků na Dvorci, až r. 1547 Burian B. statek ten prodal Jindřichovi z Mirovic. Mezeříčko držel r. 1542 Jiří B., po něm Burian r. 1558, a r. 1593 prodal je Ondřej B. k Telči, jenž také vesnici Jelmo pustil p. Adamovi z Hradce na Telči. Nejdéle drželi B-kové na Moravě Skrychov, který Jan a Bohuslav br. ze Studené r. 1542 vložili do desk Jiřímu B-kovi z M., jehož potomek Adam Jiří r. 1654 tam seděl a synům svým Adamovi a Jiříkovi Ondřejovi jej zůstavil. Adam pustil svou část Skrychova bratřím r. 1676, který Skrychov celý prodal k panství telečskému r. 1685 a potom žil v Jindřichově Hradci. Klř.

Bablah, též babulla, bali babolah, garrat, ind. gallus, neb-neb a j. jmenují v obchodě lusky různých druhů akací, rostoucích v Egyptě a ve Vých. Indii (*Acacia arabica*, *A. nilotica*, *A. Adansonii*, *A. Farnesiana* a j.). Obsahují mnoho tříslovin a slouží k těmž účelům jako duběny.

Babler Tomáš, rodem buďto z Budějovic nebo z tamního okolí, vysvěcen byv na kněžství ve Vircpurku ustanoven byl r. 1548 za faráře u sv. Jana Křt. v Budějovicích a zároveň jmenován arciděkanem bechyňským. Roku 1550 přeložil modlitební knihu, ježto roku 1538 od vídeň. biskupa Friedricha Nausey pro královnu Annu, manž. Ferdinanda I., byla

sepsána a roku 1544 s přehlednutým textem bratřím arciknížatům Maximilianovi, Ferdinandovi a Karlovi věnována. Kniha tato vyšla s názvem: *Křestianská modlitební knížka přes celý rok* . . . nyní v nově z něm. řeči v českou přeložena (Praha, 1550).

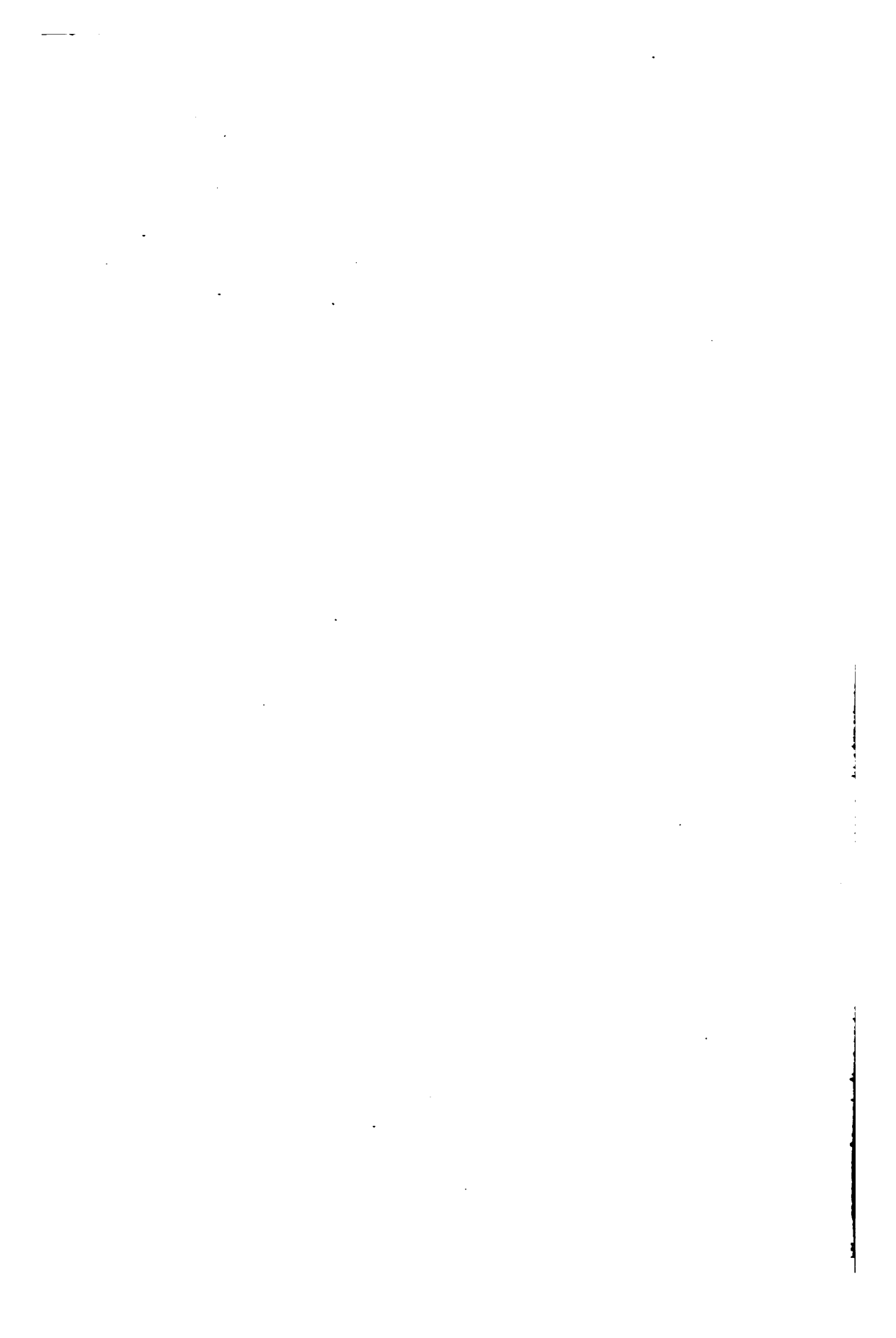
Babo: 1) von B. Josef Marius, něm. básník dramatický (* 1756 v Ehrenbreitsteině — † 1822 v Mnichově), byl studijním ředitelem akademie vojenské, od r. 1797—1819 intendantem dvorního divadla v Mnichově, jež povzněl k nebyvalé úřiti umělecké dokonalosti. Daleko slabší jsou rýtišské činohry, které B. sám sepsal podlé Goethova »Götze«; nejlepší ještě úspěch měla truchlohra: *Otto von Wittelsbach* (1781, nově vyd. 1869). Díla svá B. vydal ve sbírcce: *Schauspiele* (Berlín, 1792) a *Neue Schauspiele* (t., 1804). Vsk.

2) B. Lambert Jos. Leop. svob. pán (* 1790 v Mannheimě — † ve Weinheimě 1862) Studoval v Berlíně a Möglině u Thaera a spravoval své statky ve Weinheimu v Badensku. Vynikal ve vinařství jako odborník. Jeho spis *Der Weinbau nach der Reihenfolge der vorkommenden Arbeiten nebst Anleitung zur Bereitung und Pflege des Weines* dočkal se čtvrtá vydání. Zásahu o oenologii a ampelografii získal si svým spisem *Der Weinstock und seine Varietäten* (1843. 2. vydání 1857). V tomto díle uvedeny i české názvy druhů révy vinné v Čechách pěstovaných (ač tu a tam dosti nesprávně). Ke cti jeho zavedeno pojmenování dvou druhů révy vinné jménem Babův hrozen (velitinské rané, červené, chorvatsky *babovina* a bílé z okolí Comského jezera).

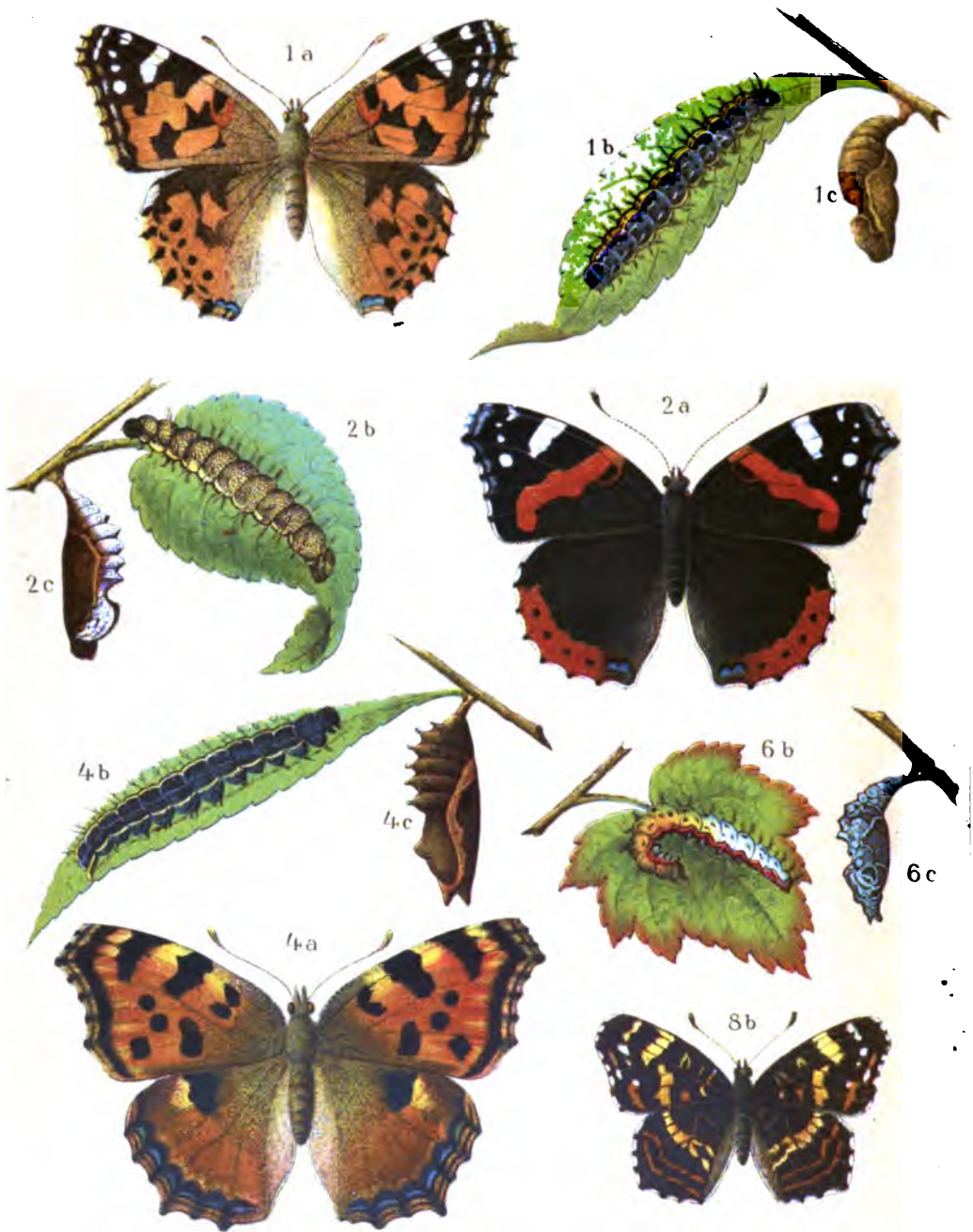
3) B. August Wilhelm, svob. pán, mladší syn před. (* 1827). Brzo po odbytých studiích povolán byl za ředitele oenolog. a pomolog. ústavu v Klosterneuburku u Vídně, který založen byl r. 1860 při tamějším klášterním vinařství a r. 1874 přeměněn na státní vyšší ústav. B. založil r. 1869 a sám vydává časopis *Die Weinlaube*. Jeho nástěnná *Landwirtschaftliche Tafeln* (u Hartlebena ve Vídni) přel. dr. Kodým do češtiny. B. vydává také kalendář *Weinbaukalender*. Za jeho působení přivedeno do Rakouska mnoho nových druhů révy vinné a rozšířeno ze školek podunajských na miliony sazeček po celé říši. Hlavní jeho dílo *Handbuch des Weinbaues und der Kellerwirtschaft* (1881), v němž B. velmi pochvalně se zmiňuje o českém vinařství, náleží k přednějším spisům o vinařství a dočkalo se druhého vydání. — máč—

Babocsa [-čá] (Babolcsa, slov. Bobovec), městys v Uhrách blíž Drávy, v župě šomo-gyjské, okr. veľko-atádském, s 2527 chorv. a maď. ob. (1880), kat. chrámem, stanicí dráhy, telegr. a poštou. Starý hrad babocsský byl někdy dosti silnou pevností, dobytou hned Maďary, hned Turky, jimž ji konečně Mik. Zrínyi r. 1664 navždy odňal. Rř.

Babócsay [babóčaj], starý uherský rod, jehož členové hlavně v službách vojenských vynikali. Tomáš B. odňal Turkům hrad Koppány (1587); Frant. B. (1683—1692) byl ves-

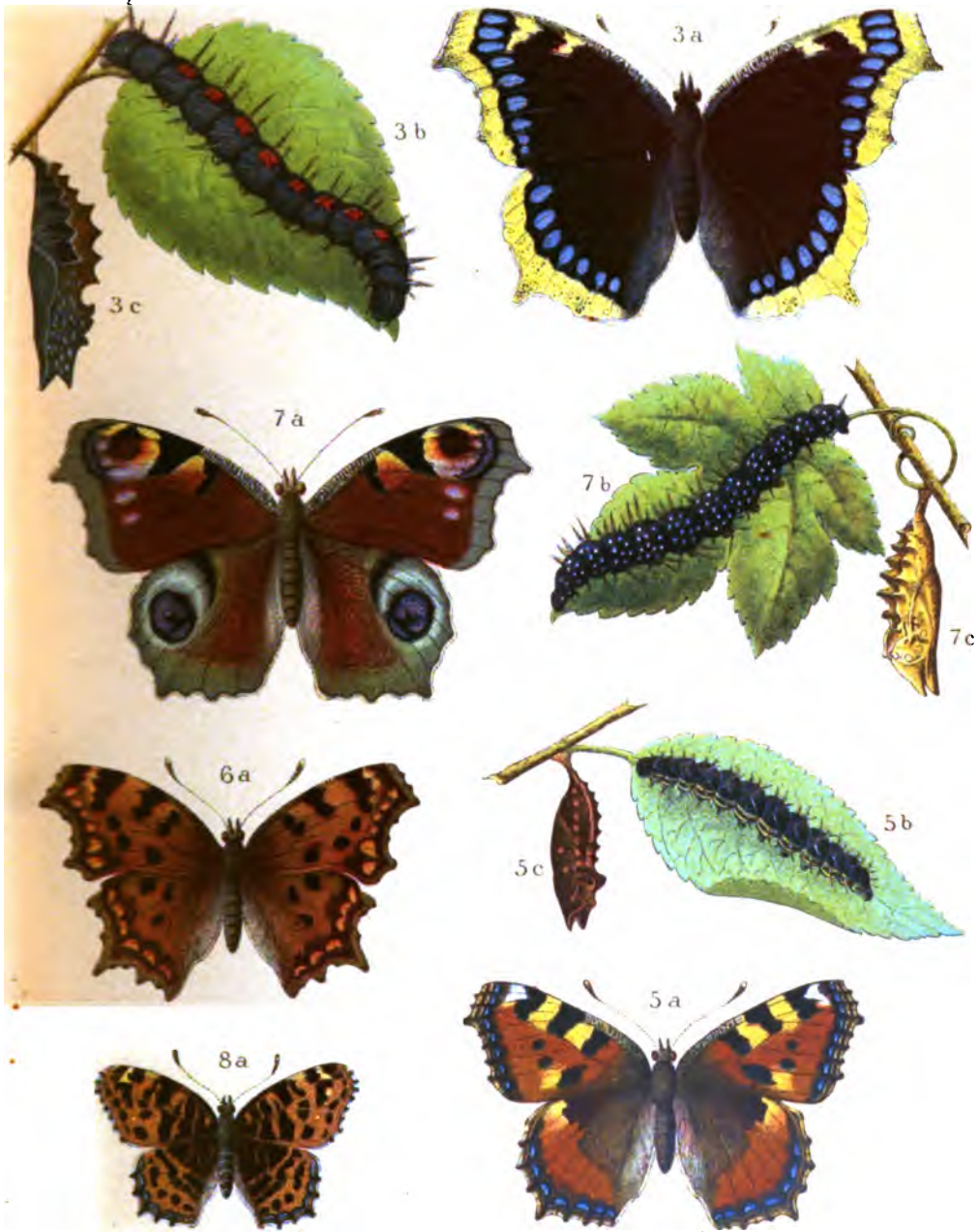
Babočky české s hor

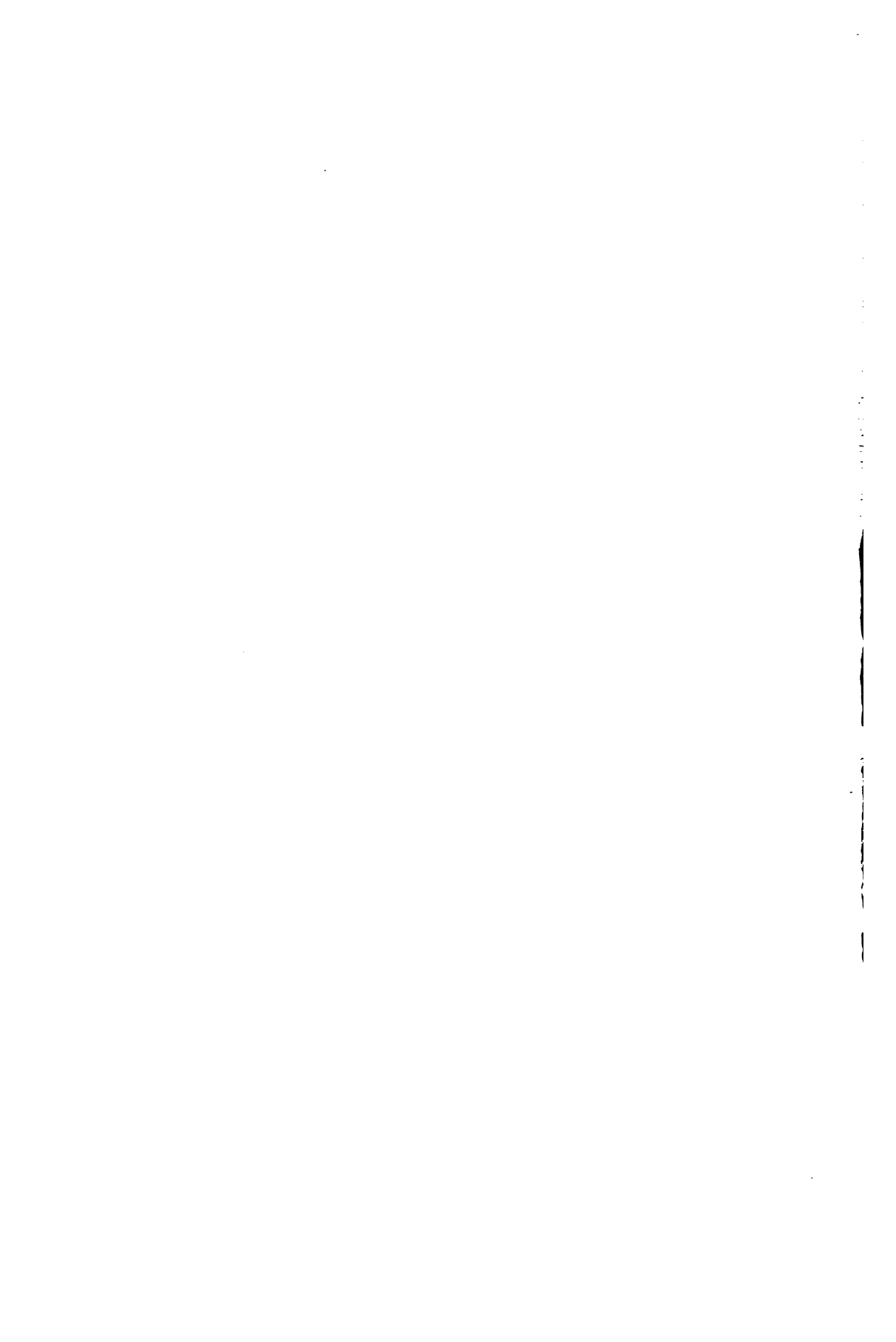
1. Babočka bodláková (*Vanessa cardui*). — 2. B. admirál (*V. Atalanta*). — 3. B. osyková (*V. Antiope*)

7. B. chmelová (*V. Io*). — 8. a B. sítkovaná (*V.*

červenými a kuklami.

— 4. B. jilmová (*V. polychloros*). — 5. B. koptivová (*V. urticae*). — 6. B. bílé C (*V. C album*). — *Levana*). — 8. b Podzimní tvar (*V. Prorsa*).

prímským hradním kapitánem, později generálem; jeho syn Pavel, taktéž generál, byl povýšen do stavu baronského (1720), † 1728; bar. Farkas (Wolfgang) B. byl generálmajorem, účastnil se ve válce sedmileté a padl r. 1757 před Berlínem. Bbk.

Babočky (v. přiložu) rod motýlů denních (*Vanessa* Fabr.) ze skupiny *Nymphalidae*, jejichž křídla jsou zubatá nebo hranatá, tykadla něco delší hlavy; na zadním páru křídel vyběhají šestá a sedmá žilka o sobě ze středního pole; housenky mají trny a měkké výběžky, hranaté kukly visí hlavou dolů (závěsníci). B. zastoupeny jsou četnými druhy po všech dílech světa (v Evropě 12 druhů) a vynikají krásou barev i ozdobným tvarem křídel. Na rubu křídel bývají barvy tmavé, a nápadně bývá spodní strana tak zbarvena jako plocha, na níž motýl sedá. U našich druhů mívají barvitost kůry stromů, patrně zbarvení ochranné, sedí-li s křídly kolmo složenými, kdy bývají nejčastěji napadány. V Čechách jsou nejznámější druhy: B-ka bílá C (*V. C. album* L.) má křídla na rubu tmavá, bílým C označená; v dubnu a květnu,

hované, žijí pospolitě na stromech ovocných a škodí mnohdy dosti značně. Motýlové poletují na cestách sedajíce na zemi od července do září. B-ka koptivová (*V. urticae* L.) jest menší, létá po celý rok; černé, trnité housenky obalují někdy koptivy a stěhují se někdy. Admirál (*V. Atalanta* L.) s bílou skvrnou a světle červenou stužkou v rohu předních křídel jest rozšířen od července do října po Evropě, Asii, sev. Africe a Americe. B-ka chmelová čili paví oko (*V. Io* L. viz vyobr. č. 390), jest nejkrásnější z našich motýlů; černé, bíle tečkované housenky žijí v květnu a červnu na koptivách a na chmeli. B-ka osiková (*V. Antiopa* L.), tmavě černohnědá se širožlutým lemem na křídlech, má housenky černé, s velikými rezavými skvrnami a černými trny, pospolitě žijící na vrbách a břizách. Nejobecnějším druhem u nás jest B-ka bodláková (*V. cardui* L.) s křídly na rubu mramorovanými. Náleží jako admirál ke druhům polytropickým jsouc po celém světě rozšířena a jen nepatrně ve zbarvení a tvaru proměnliva. Housenka hlavně na bodláku. — B-ka sítkovaná (*V. Levana* L.) jest druh nejmenší, se křídly jen 30—35 mm širokými, červenožlutými a černě skvrnitými; zájímavá jest dvojtvárností svou, která se jeví v tom, že motýli druhého pokolení, lhnoucí se od července do podzímku, jsou zcela jinak zbarveni; křídla jejich jsou černá, s bílou nebo žlutavou páskou příčnou a červenožlutou čarou podél pokraje, tak že tento tvar letní dříve za zvláštní druh byl považován (*V. Prorsa* L.). Dvojtvárnost tato podmíněna jest různou teplotou, v níž housenky se vyvíjejí, a vázána tudíž v přírodě na různé doby roční; Weismann pojmenoval ji proto dimorfismem saisonním, o čemž viz podrobněji článku Dimorfismus. Bše. L. D.

Baboeuf viz Babeuf.

Babols [baboà] Marguerite Victoire, básníka franc. (* 1760 — † 1830). Její *Élégies maternelles* (poprvé r. 1805) došly obecného uznání.

Babolosa viz Babocsa.

Babolek viz Babolky.

Babolky (*Babolek*), ves na Moravě, se 130 obyv. č. (1880), okr., hřtm. a soudní okres Boskovice, obec Chlum a pošta Letovice.

Bábolna: 1) B., ves v župě hunyadské v Sedmihradech, poblíž řeky Maroše, s 954 rumunskými obyvateli (1880), v úrodné krajině. Obyvatelé zabývají se ovocnářstvím a dobytčářstvím. Hodinu cesty k záp. od B-ny prýští ve výši 105 m nad hladinou moř. pět silných vřidel (teploty 31·2° C.), dávajících dobrou kyselku. Zařízení lázeňská jsou, co nejskronnější. Dkl. — **2) B.**, ves v borsodské župě, s 698 maď. obyv., památná tím, že se na blízku ní vyorávají často starožitnosti římské. Pošta Tisza Füred. — **3) B.**, ves v komárenské župě, jižně od Komárna, na pravém břehu Dunaje. Zde nalézá se proslulý státní hřebčinec roku 1807 založený (filiálka mezohegyešského), který zaujímá asi 4000 hektarův úrodné lučnaté a lesnaté půdy a v kterém se hlavně arabští plno- i polokrevní hřebci pěstují. Koncem r. 1884

Č. 390. 1. Babočka chmelová čili paví oko denní (*Vanessa Io*) s housenkou a kuklou. — 2. Samička okáče lučnatého (*Epinephele Janira*) s housenkou Vesměs ve velikosti přirozené.

pak od července do září housenka žije na rybizu, jilmu, chmeli, lisce a j. B-ka jilmová (*V. polychloros* L.) jest z jara obecnější než v létě; housenky černohnědé, žlutě trnité a pru-

bylo tu 514 koní, z nichž bylo 5 plnokrevných arabských hřebcův a 23 právě takových koby, dráče 3 polokrevní hřebci a 117 takových koby. V srpnu 1885 dodáni byli sem bezprostředně z Arabie 4 hřebci a 5 koby. Výška koní zděšších kolísá mezi 159—168 cm; vytýká se jim krátký, nedobře stavěný kohoutek, příkré plece a slabá prsa. Rozsáhlé pastviny hřebčinci náležející chov velmi usnadňují. Hřebčinec řídí na ten čas jeden podplukovník s podřízenými důstojníky; mimo tyto skládá se personál z jednoho lékaře, 3 zvěrolékařův a ze 165 mužů. Dne 28. pros. 1848 porazil zde rak. generál Ottinger Mađary.

Babonić, starý chorv. rod, z něhož vynikli: 1) B. Štěpán, bán chorv. v l. 1310—1318 a držitel Medvedgradu. — 2) B. Ivan, syn před., bán chorv. v l. 1313—1323, byl pro veležrádu zbaven své hodnosti a statky rozsáhlé mu zabaveny.

Babor, pohoff, viz Alžírsko str. 48.

Babor Jan, spisovatel něm. (* 1762 v Radomyšli v Čechách — † ok. r. 1820), vstoupil do řádu benediktinského v Seitenstettenu, byl od r. 1789 professorem na theologické fakultě v Olomouci, konečně farářem ve Sternberce na Moravě. Sepsal řadu spisů historických a bohoslovných, z nichž buďtež jmenovány: *Ursprung der Excommunication unter den Christen*; *Die Alterthümer der Hebraeer*; *Über die Abstammung der Deutschen*; *Über philosophische Historiographie*.

Baboračka viz Baborák.

Baborák, jakož i Baboračka (Bavorák, Bavoračka), český národní tanec též jako »Štajryš« známý. (Viz Fr. Dlouhého, O hist. vývoji tance a jeho kult. významě. Český tanec národní. V Praze, Fr. A. Urbánek). Písň nejčastěji k němu zpívané byly: »Co je po takové panence« (Erb. Náp., č. 64.), »Já bych šel za milou, já nesmím« (Malátův Poklad, díl I., č. 53.), nebo s jinou melodií: »Hezka jsi, Andulko, bejvala« (Erb. Náp., č. 118.), »Což je mně, holečku, po tobě« (Mal. Pokl., II., 26.). Tanec záležel v tom, že se valčíkové takty po dvou střídaly s dvojtčtvrtními (»obkročákem«).

Báborka, Anežl Strážce (*Schutzengel*), víska v Čechách, 6 d., 28 obyv. čes., 7 něm. (1881), hejtm. a okres Turnov (2/3, hod. sev.), býv. dom. Rohozec Hrubý, fara Jenišovice, obec Bezděčín.

Babót (Kis-B.), ves v Uhrách, na pravém břehu Ráby, v župě rábské, okr. sokoroaljském, s 390 mađ. obyv. (1880). Někdy stál tu hrad, který však smyla ř. Rába. Naleziště kamenných římských starožitností. Rř.

Babouvismo [babuvism] sluje Babeufův systém politický a sociální.

Babouvisťo [babuvisť], stoupenec babouvismu.

Babrios, řecký básník didaktický, skladatel veršované sbírky bajek aisópských, nám dosud zachované. Věk B-iovův ovšem nesnadno jest určití; z domněnek v té příčině pronesených pravdě nejpodobnější jest hypotéza Lachmannova, jež klade B-ia do z. polovice

I. stol. po Kr. O životě B-iově nic není známo. Sbírká bajek B-iových, psaných vesměs veršem choliambickým, obsahuje 123 bajek abecedně spořádaných až do Oq. Tuto sbírku nalezl roku 1843 Řek Minas v pergamenovém rukopise kláštera athonského, chovaném nyní v Britském museu. Roku 1857 objevil též Minas jiných 95 bajek B-iových pry v jiném rukopise athonském, avšak tato druhá sbírka ukázala se plagiátem. Za nejnovější doby objevil některé nové, právě bajky B-iový E. Knöll v rukopise vatikánském č. 777. Bajky B-iový jsou veršem spracované bajky aisópské, jen několik málo jich jest invencí básnickovou. Zásuhou B-iovou není tudíž obsah bajek, nýbrž forma, již je přioděl. Forma sama jest velmi zdařilá, verš správný a uhlazený, lehký tón bajky jest šťastně vystižen, a nelze se tedy diviti, že bajky B-iový těšily se i později veliké oblíbě a ostatní starší sbírky bajek skoro úplně zastínily. Vydání prvé pochází od Boissonadea (Paříž, 1844), vydání Lachmannovo (1845), Schneidewinovo (1853), Giltbauerovo (1882).

Babú, slovo v Indii, alespoň v Bengálu a v sev.-záp., velmi často užívané, jest u hindův obecně výraz úcty k některým osobám, jako asi naše Vašnosti nebo pane. V Kalkuttě b. znamená domorodce většího zdělení, tedy osoby zaměstnané v úřadech, jež mluví a píší anglicky, též obchodníky a jiné. Také oproti Evropanům užívají hindové někdy tohoto slova.

Babuin, *Cynocephalus babuin* Desm., bezhlavý pavián, hlavně na horách habešských žijící, v zajetí ve zvířincích a zoologických zahradách často vidány. Viz Paviáni.

Babujanské ostrovy, souostroví v Tichém okeáně mezi 18°40'—19°55' sev. šíř. a 120°—122° vých. dél. rozkládají se sev. od ostrovů Filipových až k souostroví Bataňskému, od něhož průlivem Balintanzským jsou odděleny. Největší z nich je nejsevernější ostrov jménem Babujan Claro, po něm pak následují Calayan, Camiguin, Dalupiri a Fuga. Rozloha B-kých o-vů obnáší 420 km². Původu jsou vesměs sopečného, a síly, které byly příčinou ostrovů těchto, jsou v činnosti až do nejnovější doby, a to i v okolním moři, jakož o tom svědčí vulkán Dídica sev.-vých. od Camiguinu, který r. 1856 z moře se vynořil a nyní má již 246 m výšky. Hornatý povrch ostrovů jsa velmi dobře zavlažován rodí hojnost rozmanitých plodin, zejména hlízy yamové, banany, palmy kokosové a j. Na Camiguinu dobývají síru. Obyvatelstvo počtem na 8000 duší skládá se dletem z malajských Tagalů, dletem z čínských osadníků a jest již částečně na křesťanství obráceno. Politicky podléhají B. o. správě guvernéra na ostrovech Filipových.

Babukić Věkoslav, spisovatel chorvatský (* v Požeze 16. čna 1812 — † t. 20. pros. 1875). Studoval v Požeze, Pétikostelí, Szegeďině a Záhřebě, kde stal se nejhorlivějším pracovníkem na poli illyrské literatury. Ukončiv filosofii oddal se studiím právnickým živě se nuzně vyučováním soukromým a opisováním

listin v zemském archivu, pak vstoupil do praxe advokátské. R. 1836 stal se na právnické akademii supplementem práva uherského, r. 1837 též mezinárodního práva. Toho roku vydal novým pravopisem (řečeným Gajovým) »základy mluvnice illyrského jazyka« v »Danici illyrské«, jejíž byl hlavním spolupracovníkem a později i redaktorem. Mluvnici touto, která i v německém i v italském jazyce vydána byla, získal si **B.** velikou slávu, a Chorvaté i Slovinci obrátili se k němu, aby je učil jazyku illyrskému. Všecky články, jež do tisku přijíti měly, prošly jeho rukama, aby je očistil a opravil. Mimo to snažil se rozhlady po slovanském světě a »morálním poučováním v mládeži chorvatské buditi a rozněcovati národní vědomí. Proto uveřejnil v »Danici« řadu menších článků na oslavu slovanského jazyka, o starožitnostech illyrských, o básních atd. Když Illyrové r. 1838 založili v Záhřebě »či taonicu«, byl **B.** jejím horlivým tajemníkem. Pod moudrou správou hraběte Janka Draškoviče a za neunavné činnosti svého tajemníka zkvétal spolek a stal se východištěm všech vzdělávacích ústavů, jimiž se potomci Illyrů honosí, jako jsou: knihkupectví, Matice illyrská (nyní chorvatská), učená společnost (jihoslovanská akademie), museum, hospodářský spolek, divadlo s operou a posléze »Národní Dom«. **B.** byl duší všech podnikův. Nevyšla ni jedna kniha, o jejíž odbytu by se **B.** nebyl postaral. Rozesílal knihy illyrské na všechny strany veliké Slavie, všudy měl přátely, kteří mu knihy prodávali a rozesílali: v Lipsku dra. Jordana, v Praze Šafaříka, Hanku a Erbena, v Pešti Jana Kollára, v Břetislavi L. Štúra atd. Jeho redakci vydala Matice illyrská Gunduličova »Osmana«. Po tolikrátém úsilí a hmotném strádání zasvitli mu konečně dnové klidnější a přejemnější, když r. 1846 zasedl prvý na učitelskou stolicí slovanského jazyka na král. akademii záhřebské, což všechen národ s radostí uvítal. Byl to prvý znamenitý úspěch Illyrů. Vedlé svého úřadu zabýval se **B.** s Ant. Mažuraničem redigováním a korigováním slovníku Drobničova. Ale štěstí jeho netrvalo dlouho. Když r. 1850 stará filosofie byla zrušena, přeložen **B.** z akademie na gymnasium, a když vybidnut banem Jelačićem sepsal a r. 1854 vydal nákladem svým velikou mluvnici chorvatského jazyka, nedošla minister. schválení, což mu způsobilo velikou tíseň peněžitou. A aby míra jeho neštěstí byla dovršena, vyhořel mu v Požeze majetek po rodičích zděděný. Od té doby jen žil až do své smrti (20. prosince 1875) připomínaje sobě s nadšením někdejší slavnou dobu svého mládí — dobu illyrskou. Na literárním poli se více neobjevil, leč nepatrnými pracemi, jichž nešetila přísná kritika Jagičova. V soukromí bavil se doplňováním své slovnice a Drobničova rječniku. Srv. Tade Smičiklas, Život i djela Věk. **B.** a.

Babukrové, kmen černošský v oblasti pramenů nízkých, mezi Abaky na východě a Nam-Namy na západě, snad příbuzný s jižnějšími Momvy. Kř.

Babulinovió Bunió Miho, také Babulina di Bona zvaný, šlechtic a spisovatel chorvatský, rodem z Dubrovníka, zemřel r. 1590. Zůstavil v rukopise: *Jokasta*, báseň z řečtiny přeloženou, *Ljubovne pjesme* a *Prošastja razbunjena vremena Miha Babulinovića*. Zlomky z »Jokasty« uveřejnil Medo Orsat Počić v »Slavjanské antologii iz rukopisa dubrovačkih pjesnika« (Videh, 1844).

Babuna, pohoří v Makedonii, ve vilájetu bitolském, 1137 m výše dostupující, se slidovými, šedými stěnami a velikolepými homolemi i kuželi. Mezi jednotlivými přítoky Vardaru jsou vysoké její výběžky Salkova, Golešnica, Gljeb. Od města Prilěpa vede krásná silnice vysokým prosmykem (1105 m) do Veleša nad Vardarem. Dále na jih pásmo toto pťoryto jest prosmykem řeky Černé.

Babuni: 1) **B.**, plémě Bulharů makedonských, obývající v pohoří Babunském. — 2) **B.** nazývání u Slovanů bulharských Bogomilci. Vypravuje se o nich, že jsouce pronásledováni brávali své útočiště na pohoří Babunu.

Babuša, kráva červená (»babušistá«), s bílou hubou. Včk.

Babuyanes viz Babujanské ostroví.

Baby [bébi], angl.: 1) **B.**, malé dítě bez rozdílu pohlaví, asi tolik, co nemluvně; také loutka, s kterou děti si hrají, a odtud i děčko menší i větší, s nímž rodiče se mazlí. — 2) **B.**, jménem tímto přezval Švéd G. de Laval nejmenší své ruční odstředovací (centrifugu) na mléko; ke hnaní stačí síla děvčete. Hospodářství, která dojí denně na 60 l mléka, mohou tohoto stroju s prospěchem užívat. Fy.

Baby: 1) **B.** nazývají se postavy zvýší 2½, — 3°, tesané z kamene světle nebo temně žlutého, které zejména v jižní stepní Rusi kolem Dněpru postaveny bývají na mohylách neboli kurhanech skytských. Vyobrazení různých podob podala učená společnost dějin

C. 391. Kamenný kříž u Ném. Brodu.

a starožitností v Odesse v I. ročníku svých »Zápisek«. Jedna taková památka zobrazena jest na tabulce přiložené, č. 1.

2) **B.** nazývá lid na Moravě staré kříže z pískového kamene hrubě tesané, podoby románské. Na Moravě bylo již hojně množství křížů takových objeveno. Význam jejich objasnil J. Havelka ve »Sborníku Velehradském«

Č. 39a. Kamenný kříž u Poděbab.

(ročn. I.); také v »Časopise vlasteneckého muzejního spolku olomouckého«, zejména v ročníku III., podány jsou o nich některé zprávy. (Pod čís. 5. na tabulce přiložené podávám vyobrazení kříže mezi Třebíčem a Podsoudcovem stojícího.) Kříže podobné nalézají se i v Čechách, na př. u Markvartic na Boleslavsku (tab. čís. 3), podobně na Jičínsku, Lito-myšlsku, u dvora Staňkova blíže Milevska (tab. č. 4.), nad městem Bernardicemi (tab. č. 2.),

Č. 393. Kamenný kříž u Nesvačidla.

v okolí Ném. Brodu, blíž cesty do Poděbab (č. 391.); za vesnicí jmenovanou u samé cesty (č. 392.) a j. v. Názvu baba se však v Čechách neuzívá. Také v Lužici jest podobných křížů hojný počet. U Nesvačidla jsou tři kříže, z nichž zbytky jednoho zobrazeny pod č. 393. Ostatně srovn. H. Máchal, O křížích rázu cyrilomethodějského v Čechách a v Lužici (Zlatá Praha, 1885, str. 163. a 175.).

Babyka, černoklen (*Acer campestre* L.): **B.** v ohledu botanickém viz *Acer*. — **B.** vlesnictví jest dřevina vedlejší, objevující se jako družnice dřevin jiných. Rozšířena jest téměř po celé střední Evropě, kromě v Alpách, kde naprosto schází; v jiných velehorách vystupuje vysoko. Jako dřevinné rovin a nízkých pahorkatin daří se jí dobře na místech vlhkých a pak v lužních lesích, podél řek a na březích potoků, na okrajích lesa a na polních mezích. Nevyžaduje zvláštní půdy ani zvláštní polohy. Půdy nezlepšuje

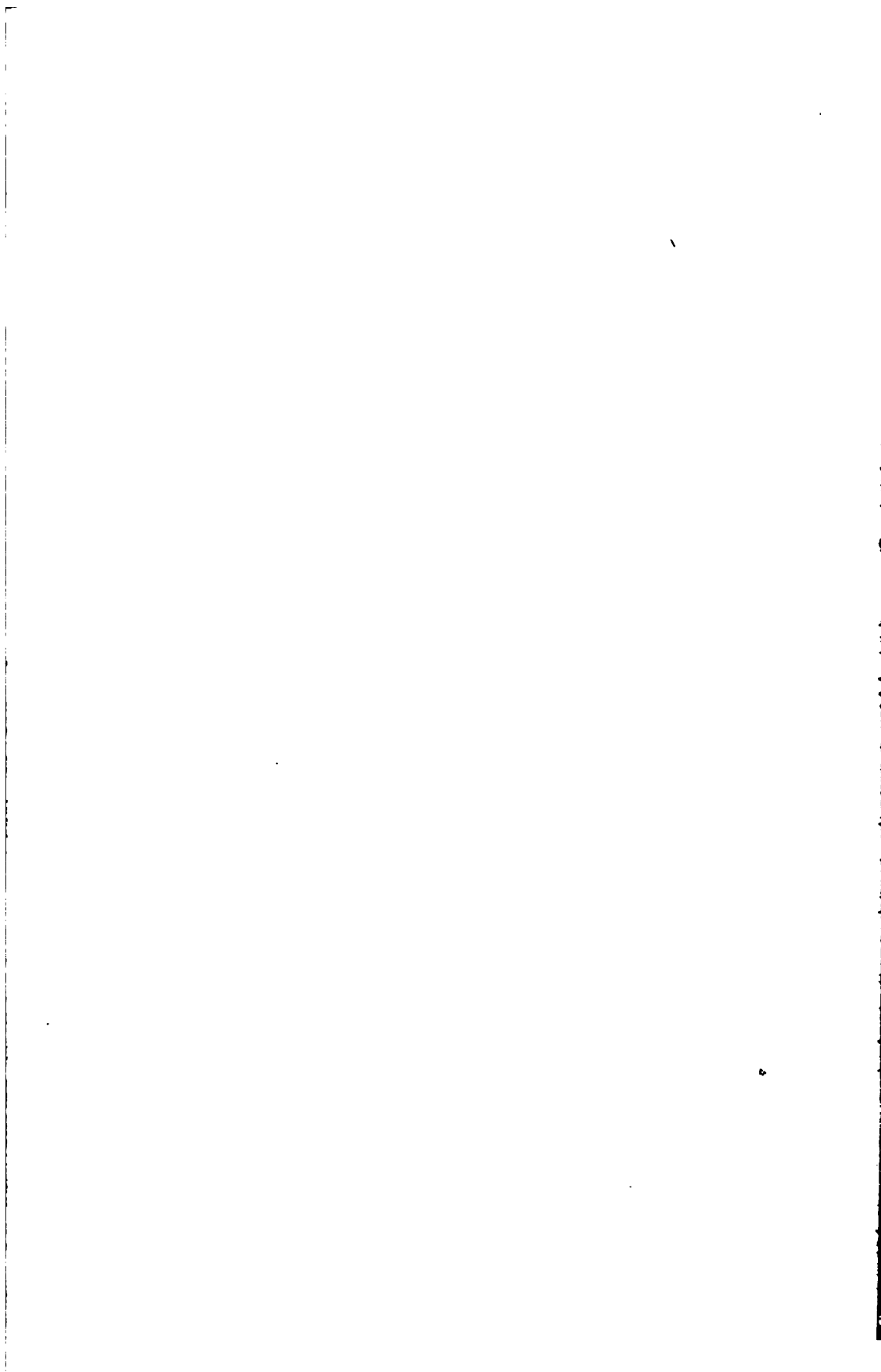
b. odpadem listů svých tak jako ostatní druhy javorů. **B.** roste pomaleji než klen; vzrůstajíc na strom střední velikosti má velmi často vzrůst více křovitý nežli stromovitý. Ačkoliv **b.** jest dřevinou světla milovnou, snáší více stínu než klen a javor mléčnatý, mrazu i vedru vzdoruje více než oba jmenované druhy, také kůra nepuká slunečním úžehem. Velmi jí škodí a těžko zalévá rány, které jí způsobuje zvěř ohryzením a oloupáním kůry; kořinky poškozují často a velmi silně hřaboš vodní. Z hmyzu jsou jí nepřátely: babka čili chroust obecný (*Melolontha vulgaris* Fabr.), chroust maďalový (*Melolontha hippocastani* Fabr.), červotoč kostkovaný (*Anobium tessellatum* Fabr.), lýkožrouti: *Bostrychus dispar* Helw., *Bostrychus Saxeseni* Ratz., *Xyloterus domesticus* L., tesářík *Callidium insubricum* Germ., mūra *Acronycta aceris* W. V. a žlabatka *Cynips aceris* Foerst. Buřeň lesní i rostliny cizopasně jí škodí velmi; z hub zvláště *Rhytisma acerinum* Fr. způsobuje černé skvrny na listech, dále *Cercospora acerina* R.Hrtg. vyvolává nemoc děloh, *Nectria cinnabarina* Fr. pak způsobuje hniloby mladých stromků. Na místech, kde jest kůra oloupána, láme se **b.** snadno. Pařezy trpí hnilobou. **B.** zmlazuje se silně výmladky i pazouchy pařežovými. Rozsáhlých porostů lesních **b.** netvoří, méně dobře daří se jí v hospodářství vysokokmenném; lépe v hospodářství nízkém a v pařežovém; i v hospodářství středním čili komposičním, kde z pravidla bývá dřevinou spodní, prospívá dosti dobře. Jako dřevina plotů jest **b.** na svém místě. Kde se **b.** v lesích vyskytuje, řídí se doba jejího kácení (návratu čili turnu) dle dřeviny hlavní, kteráž jest **b.** přimíšena. Dřevo **b.**-ky jest běločervené, lesklé a jemné, prostřední tíže, velmi tvrdé a nesnadno se štípe. Jako palivo má **b.** velkou výhlevnost. Potažná váha syrového dřeva obnáší 0·87—1·05 (střed 0·96), na vzduchu vyschlého 0·61—0·74 (střed 0·87). Dřevo babykového upotřebuje truhlář i soustružník, zejména když dřevo jest mozourovité čili fládrové, a to na furnýry, dýmky atd.; též na palce v mlynářství jest **b.** hledaným dřívím.

Zkr.

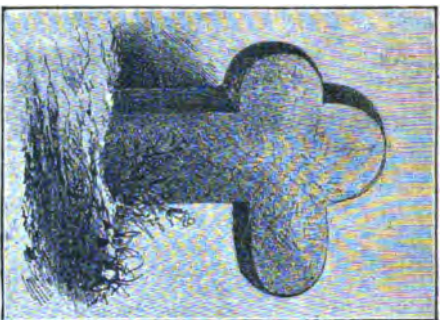
Babylas sv. byl od roku 237 biskupem antiochijským a utrpěl r. 250 mučnickou smrt v Deciově pronásledování. Svätý Jan Zlatoušty měl chvalořeč o něm (*Oratio de s. Babyla*), z níž se dovídáme, že **B.** jednomu císaři do chrámu vstoupiti zabránil. Ostatní působení jeho jest neznámo. Caesar Gallus dal roku 351 přenést jeho kosti do Dafne u Antiochie, které za křížáckých výprav do Cremony byly odvezeny. Církev latinská slaví jeho památku 24. ledna, církev řecká 4. září.

Dr. Kr.

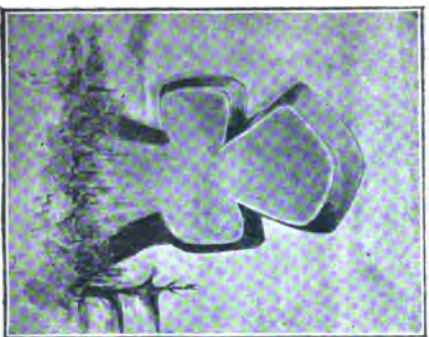
Babylon: 1) **B.** samota u Oslovic v Čechách, 6 d., 30 obyv. něm. (1881), hejtmantství a okres Česká Lípa (1¹/₂, hod. jihozáp.), obec Oslovce, býv. dom. Nový Zámek, fara Holany. — 2) **B.** ves v Čechách, 21 d., 165 obyv. čes., 5 něm. (1881), hejtm., okres a býv. dom. Domažlice (1¹/₂, hod. jihozáp.), obec Havlovice, fara Trhanov. — 3) **B.** Velký, sa-

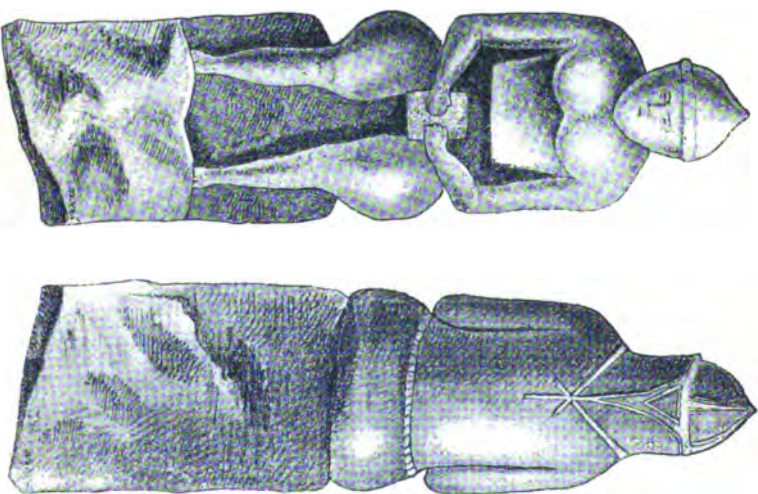
Baby a kříže staroslovanské.

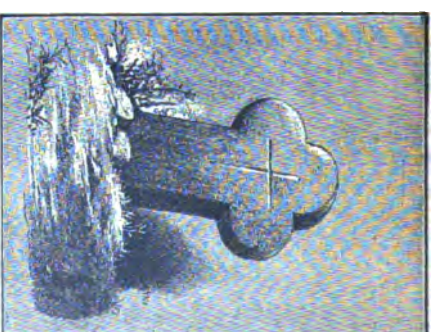
Č. 2.

Č. 3.

Č. 1.

Č. 4.

Č. 5.

mota na vých. straně hory Babylonu (*Kiesleiten*), 6 d., 45 obyv. něm. (1881), hejtm. Sušice, okres Hartmanice (1 hod. již.), obec Stodůlky, fara Dobrá Voda. — 4) **B.** Malý, dvůr a jedno stavení, 11 obyv. něm. (1881), 1/2 hodiny záp. od **B-u** Velkého. Oba **B-y** patřily ku Královskému Hvozdu, a to k rychtě stodůlecké. — 5) **B.**, samota u Tatobit v Čechách, 6 d., 17 obyv. čes. (1881), hejtm. Semily, okres Lomnice (2 1/2 hod. sev.-záp.), býv. dom. Hrubá Skála, obec a fara Tatobity. — 6) **B.**, samota u Hřivice v Čechách, 5 d., 35 obyv. čes. (1881), hejtm. a okres Louny (2 hod. jihozáp.), obec a fara Hřivice, bývalé dom. Nový Hrad.

Babylón, hlavní město starověké Babylonie, rozložené v naprosté poříčnické nížině, na obou březích řeky Eufrátu, kde počínala stoka Arachtu, přímo k Perskému zálivu spějící, z nejstarších a největších měst na světě, jehož existence prokázána jest v dobách do let 5000 až 4000 př. Kr. spadajících. V nápisích klínových obsahu profánního sluje **B.** vždy *Ka dingirra* (brána boží), v semit. znění *Bab-ili*, z čehož vyvozeno řecké *Βαβυλών* (Schrader, *KAT*, 127.—128.). Z původní babylónské výslovnosti vzniklo hebr. Babel, jež dalo podnět k lichému výkladu Gen. 11., 9 (»že tam zmaten jest jazyk vši země«). Již z prvních zpráv o **B-ě** zachovaných prosvítá neobyčejný význam náboženský. **B.** byl pokládán za město bohu Marduku posvátné, později i za stálé sídlo jeho, pročež požíval i názvu a významu města posvátného. Královským sídlem původně nebyl, alespoň doposud neobjevilo se jméno krále babylónského, staršího vpádu elamského; avšak náboženská sláva a poloha na místě, kde největší splavná řeka předoaasijská křížuje se s pradávno obchodní cestou od Perského zálivu k ústí Oronta do moře Středozemního vedoucí, dodávaly již za nejstarších dob **B-u** přednosti před jinými městy mesopotamskými. Dle nejstarší, posud neuveřejněné zprávy (dotčené Oppertem v *Acad. des inscr.* 1884, 29. ún.) byl **B.** před r. 4000 př. Kr. částí říše Sirkulské, božství jeho však již tehdy uctíváno bylo i mimo město, ježto i v Sirkulle péčí králů byl mu zbudován »dům«. Za vpádů elamských kol r. 2300 již jmenuje se v **B-ě** vedle chrámů jiných i slavný chrám I-Sagilla, jemuž mnoho rolníkův úroky bylo povinno. Dle toho jest pravděpodobno, že I-Sagilla byl nejstarším chrámem babylónským, a že tudíž v okolí jeho hledati jest i nejstarší části městské. Za našich dnův identifikuje se I-Sagilla s pahorkem, který podnes Babil sluje. Jako jiné chrámy v Babylónii byla též I-Sagilla budovou několikapatrovou o značné výši, stavěnou do podoby »zigguratů«, v nížině babylónské snadno k účelům obranným i náboženským (Boscawen, *Tr. S. Bibl. Arch. V.*, 303.) vysvětlitelných, což spolu s lichou etymologií slova Babel podalo Židům podnět ke známé pověsti o stavbě babylónské věže. Za elamského panství (viz Babylónie) vzmohla se v **B-ě** samostatná dynastie, s jejímž počátkem (kol r. 2220 př. Kr.) nepochybně souvisí epocha zvláštní

aery, Pliniem a Simpliciem připomínané (Hommel, *Semiten I.*, 342.). Z této dynastie vzešel mocný král Chamurabi, jenž učinil **B.** hlavním městem vsí země. Odtud byl **B.** náboženským, politickým i osvětovým středem země až do konečného svého úpadku. Přes to dovidáme se o osudech města samého velmi málo. Assyrský král Tukláti-Nindar I. (c. 1310 př. Kr.) dobyl **B-a**, což jest prvním známým případem, kde cizinci města dobyli; avšak výboj jeho neměl následků trvalých. Za výbojných dob assyrských toužili sice všichni velcí králové po panství nad **B-em**, avšak veliký náboženský význam města zdržoval činy jejich, tak že neodvažovali se násilností proti posvátnému městu; i velcí výbojci, jako Salmanassar II. a Šamši-Rammán IV., spokojili se úmluvou, dle kteréž obětovali bohu Mardukovi ve hlavním chrámě jeho. Ještě Sargon bohatě dařil chrámy babylónské. Když však vzpoury obyvatelstva proti assyrskému panství se opakovaly, dobyl Sanherib r. 689 **B-a**, povraždil obyvatelstvo, zneuctil chrámy a poklady jejich dal vojním svým v plen, pobíhl hrady i chrámy, jejichž věže do stoky Arachtu byly svrženy, tak že městiště babylónské v mocál bylo proměněno. Po jedenácte let byl **B.** pust, až Assarhaddon přikročil k jeho obnově. **B.** nabyt teč tvárnosti zcela jiné. Na místě bývalých hradeb, které dosti těsně město svíraly, založeny dvoji nové hrady, rozsáhlejší i vyšší, zvané Imgur-Bel a Nimit-Bel, chrám I-Sagilla, dle slov Assarhaddonových na světě nejpřednější, znova postaven a obrazy bohů do něho přeneseny, obyvatelstvo znova do města převedeno a majetek jemu navrácen. Obnova tato má v dějinách města význam největší. Byl předešlým **B.** neobyčejně rozšířen, tak že vyrovnával se již obrovským metropolim assyrským, nad to pak hrady založeny v rozměrech takových, že tehdejšímu válečnictví byly nezdolny. Když pak po r. 626 **B.** učiněn sídlem nové chaldejské dynastie, která uvrhla zkázu na assyrská hlavní města, stal se **B.** i velikostí i mocí i leskem prvním městem v Asii, a sláva jeho pronikla za nedlouho i do evropské Hellady. Doba dynastie Nabopolassarovy jest dobou největší slávy babylónské. Nabopolassar jal se znova stavěti obě hrady kolem města, ovšem jich nedokončil; ale veliký příkop, město celé vně hradeb obepínající a na obou stranách důkladně vyzděný, pak obezdění obou břehův eufrátských ná březími a úprava stoky Arachtu jsou dílem jeho. Obnovil i palác královský. V rozměrech mnohem větších podjal se zvelebení města syn jeho Nebukadnezar, jenž chtěl učiniti **B.** městem na světě nejskvělejším. Předešlím opravena a vyzdobena I-Sagilla s náherou neslýchanou a ziggurat její obnoven. Celá řada chrámů jiných, v nichž uctívána byla božstva Rammán, Nábu, Gula atd., zbudována v městě. Vedle dosavadních hradeb založena na východní straně nová hradba, neobyčejně vysoká, s četnými branami a s hlubokým příkopem, pro jehož snadné naplňování zařízení obrovský vodojem sipparský. Starý královský

palác zbourán, městiště jeho navezeno a na místě takto zvýšeném zbudován nový, nádherný a spolu i daleko viditelný palác. Jiný palác, mnohem větší, zbudován nepochybně na jižní straně paláce staršího, a sice dle Nebukadnezarova nápisu v báječně krátké době 15 dnů (Flemming, Die grosse Steinplatteninschrift Nebukadnezars, Gotinky, 1883). Dle svědectví Béróssova (frg. 14) zbudoval Nebukadnezar slavné »visuté zahrady« (κρηματοὶ κήποι) k libosti své choti Amytē médské. B. takto zvelebený zůstavil Nebukadnezar svým nástupcům, z nichž však jediný Neriglissar pokračoval v duchu jeho. Kýros ujav se města úmluvou choval se šetrně k němu a učinil B. jedním z hlavních měst své říše. Také Kambysés, zdá se, častěji v B-ě přebýval; za to obyvatelstvo pchdrželo se jeho a teprve po smrti uznalo uchvatitele Gaumátu (v. Bardés). Když však Gaumáta byl zabit, povstali Babylónané proti Dareiovi I., a jakýsi Nidintubel vydáváje se za syna Nabonnédova prohlásil se za krále a nazval se Nebukadnezarem. Avšak Peršané dvoji bitvou porazili samozvance, načež po krátkém obléhání B. se vzdal (r. 521 př. Kr.). Když však Dareios dal říši své nové rozdělení v satrapie, povstal opět B. maje vůdcem Armena Arachu, který s názvem královským přijal opět jméno Nebukadnezar. Tehdy prodílo se obležení za dlouhé měsíce (Hdt. III., 152.—153., kdež toliko místo Zópyra a vybájené zásluhy jeho klásti dlužno s nápisem behistunským perského knížete Intaferna, až konečně město vzato a přísně ztrestáno; zejména slavné hradby na hojných místech strženy (514). Odtud počíná nenáhlý úpadek města. O Dareiovi praví se, že oloupil chrámy o poklady jejich, Xerxés vzal zlatou sochu boha Marduka-Bela z I-Sagilly a chrám zpusťošil, jenž odtud zvolna měnil se v ssutiny. Na krátko zastavena byla zkáza B-a Alexandrem Vel., jenž z Indie se navrátil učinil B. hlavním městem obrovské své říše i sídlem královským. Již r. 330 rozkázal Alexander, aby ssutiny I-Sagilly byly odstraněny a nová nádherná stavba ze základů zbudována. Avšak za pobytu jeho v Indii práce vedena liknavě, načež náhlá smrt krále zmařila podnik veskerem. Ve starém paláci královském (v paláci Semiramidině dle Arrhiána) onemocněl Alexander, v paláci Nebukadnezarově zemřel. Seleukos Nikátor založiv nad Tigridem nové velkoměsto Seleukeii převedl do něho část obyvatelstva babylónského, hradeb však a I-Sagilly se nedotekl (Paus. I., 16., 3.). Antiochos I. Sótér dle nápisu nedávno objeveného (Oppert v Rev. d'Assyr. I., 102.), r. 266 podnikl opravu I-Sagilly, odtud však úpadek města i památek jeho pokračoval rychle a neodvratně. Poslední ránu zasadil B-u námeštek parthského krále Fraata II., jménem Euhémeros (kol r. 130 před Kr.), který z nepřizně jakési část obyvatelstva do Médie odvléká jádro města s četnými chrámy spálil (Diod. XXXIV., 21.). S počátků II. stol. po Kr. bylo již město celé v ssutinách, načež při stavbě Kufy a později Bagdadu i největší díl

zbývajících potud troskek byl odstraněn. Za našich dob prvý Rich (1818) probádal zbytky babylónské, načež následovali Layard, Rawlinson, Oppert a nejnověji Rassam. Výzkumy jejich položeny základ k babylónské topografii a shledáno spolu, že popis Hérodotův (I., 178.—183.) odporuje skutečnosti. Zakládá se na chybné představě, že B. rozkládá se na obou březích řeky, kteráž představa patrna jest i v popisech Diodórově (II., 7.—10., což místo Niniva k B-u sluší odnáseti) a Filostratově (Apoll. Tyan. I., 25.); odtud i nový spor, byl-li Hérodot v B-ě (proti Sayce, Herodotos. Londýn, 1884, a Tiele, Bab. Ass. Gesch.; pro Croiset, Rev. des étud. grec. I., 154.—162. a Delattre, L'exacitute et la critique en histoire. Brussel, 1889). Dnes zachovaly se trosky babylónské ve třech skupinách na levém břehu řeky. Nejsevernější, Babil zvaná, skládá se z beztvárných pahorkův, ukryvajících v sobě zbytky větších zdí cihlových, namnoze v pravých úhlech se křížujících. Jižněji zdvihá se pahorek e) Chasr a nejj jižnější pahorek Amrán, jež oba dotýkají se levého břehu eufrátského. Od nich východněji postupuje řada pahorků souvislých a téměř přímku směrem poledníkovým tvořících, které slují dnes Červené vrchy. Podobou pravého úhlu, vrcholkem k východu obráceného, šíří se nízká, hlinitá hráz, vzniklá větráním zdí z cihel na slunci sušených, která pokládá se za zbytek městské hradby vnitřní. Na pravém břehu lze toliko sledovati násep hlinity, těsně k řece přiléhající, patrný to zbytek někdejší hradby pobežní. Jiný násep směru opět pravoúhlého pokládá se za zbytek opevnění západního. Trosky babilské pokládají se téměř obecně za zbytek I-Sagilly, která u spisovatelů řeckých slula chrámem Belovým. Roku 1884 objevil v Babilé Rassam zbytky různých chodeb a vodovodu, v nichž spatřují se visuté zahrady Nebukadnezarovy, které tudíž činily jižní část starého královského paláce. I-Sagilla (dle shledání Tieleova) skládala se z několika větších i menších budov, oblíbených velikou ohradou. Chrám sám měl podobu paláce a uprostřed něho zdvihal se ziggurat, dle Strabóna (p. 738) 177 m vysoký. Se zigguratem spojena byla hlavní svatyně I-Kua, jejíž stěny vyloženy byly třpytnými drahokamy; zvláštní síň, šubat zvaná, dle domnění kněží obydli boha samého, ozdobena byla zlatem, křišťálem a alabastrem. Při bráně palácové byla menší svatyně Bab-chilibu, obydli choti bohovy, a u protější brány svatyně I-zida, kdež uctíván byl syn božských manželů. Nejdůležitější však částí chrámu bylo »nejsvětější« (parakku), kdež o novém roce shromažďovali prý se všichni bohové i bohyně kol otce svého (Tiele, Zeitschrift für Assyriol. II., 179.) V pahorku e) Chasru odkopány jsou zbytky obrovské budovy, dotud na některých místech s třemi řadami oken, v níž poznává se nový palác Nebukadnezarův. Pahorek Amrán ukryvá v sobě zbytky jiného slavného chrámu, původem rovněž prastarého a Nebukadnezarem obnoveného, jenž zván byl I-Timian-ki (Delitzsch, Wo lag das Paradies?, 216.). Jiných zbytků na levém

břehu není. Patrně kupily se domy občanské, lehčeji stavěné, kolem okresu palácův a chrámů, stopy jejich však průběhem dob mnohem dříve zanikly. Od dob Nebukadnezarových i pravý břeh do města pojat a spojen kamenným mostem, jehož hořejší, dřevěnou část bylo lze rozebrati; zbytků dnes rovněž není. Pahorek Birs-Nimrud a ssutiny jeho, které Oppert pokládal za »babylónskou věž«, nenáležel nikdy k B-u, nýbrž k Borsippě (v. t.). Hradby stály ještě za dob Pausaniových (VIII., 33., 3.). Dle Strabóna měly délky 365 stadií (64·4 km), zabíralo tudíž město 256 km² plochy, v čemž ovšem byla velká část půdy nezastavěná, osévaná nebo k pastvě dobytka za obželeň určené. Obrovská výše věží i zdí (dle Strabóna 70 a 50 loket) zjednala hradbám babylónským místo mezi sedmi divy světa. Srovn. Rich, Narrative of a journey to the site of Babylon; Layard, Niniveh and Babylon; Oppert, Expédition en Mesopotamie; týž, Babylone et les Babyloniens; Brüll, Die Topographie von Babylon, Cášský progr. 1878; Tiele, Bab. Ass. Geschichte. O nejnovějších výkopech Rassamových pojednává Osvěta, 1888, 726—729. Pšk.

Babylónie. Veškerá Mesopotamie počínajíc šíjí mezi Eufrátem a Tigridem na 34° a š. (kdež Nebukadnezarem II. zbudována později »měská zeď«) až po záliv Perský slula za klassických dob B-ii po nejpřednější město svém Babylóně. Označené to vyskytuje se poprvé v nápisech krále Agakakrime (ok. 1600 př. Kr.), jenž dotýká »širé země Babilu«. Než hojněji užíváno označení jiných, zejména Kaldu, Χαλδαία, které zahrnovalo celou zemi a nepochybně jest identické skossajským označením Karduniáš, pak Sumir a Akkad (v. t.). V tomto významu byla B. širá rovina, lehčince nakloněná, a sice na sev. od Eufrátu k Tigridu, ve středu a v jihu naopak. Povrch její kryje prst přeúrodná, které však nedostává se stejnoměrného svažení. Z jara oba veletoky rozvodňují se, když na pramenných horách taje sníh, dříve a rychleji Tigris, později a zvolna Eufrát. V dubnu a květnu, když obě řeky jsou rozvodněny, podobá se sev. část země nepřehlednému moři, ježto na nížině obojí vody téměř se dotýkají. Od června až do listopadu jest doba skoro bezdeštná s ohromnými vedry (41—44° R. ve stínu), od listopadu do března jest doba periodických pršek. Již za nejstarších dob vzniklo poznání, že země jest úrodná, pokud jest přístupna zátópám říčím, odkudž vyvinula se snaha po umělém zavodňování nížiny a stokami. V nápisech (Boscawen v Bab. and Orient. Rec. II., 226—233. a Delattre, Les travaux hydrauliques en Babylonie. Brux. 1889) a ve zprávách klassických spisovatelů vyskytují se velmi četné stoky, buď rovnoběžné s Eufrátem, buď z Tigrida k Eufrátu odtékající, anebo konečně v močálech končící. Také pobočky, které z Kurdských hor na lev. břehu do Tigrida se vrhají, v dolním toku v přečetné struhy byly rozvedeny (Gynéta, nyní Dijála, u Hérod. I., 189. v 360 struh). Obyčejně naplňovaly stoky veliký vodojem, stavěný zavřený, z něhož rozváděly se za dob

sucha letního vody po krajině. Ustanoviti vůbec pletivo stok ve starověku není lze, ježto řečiště jejich z valné části jsou zanesena a s okolím srovnána. Jen některé (Šatt-el-Hai, z Tigridu k Eufrátu stékající) podnes zachovaly se. Nejznamenitější starověké stoky byly: stoka královská (Nahar Malka u Amm. Marc. XXIV., 6.), Pallakopas (v bibli »rajská řeka« Pison). Arachtu (dle Delitzsche nepochybně dnešní Šatt en-Nil), jenž Babylón nejkratším způsobem spojoval s Perským zálivem, a Naarsarés (podnes tekoucí a Hoeseinieh zvaný), který vytéká z Eufrátu blíž osady Musejiba, valí se úrodným pravým přítčím řeky a naplňuje jezero nyní zabahněné (ve starověku zvané Σιροφάς, nyní Bahri Nedžef). Z vodojemů nejslavnější byl Siparský, zbudovaný Nebukadnezarem II. Dle Hérodota (I., 185.) měl v objemu 420 stadií (= 74.340 m). Následkem zavodňování šířila se úrodná země na jihozápadě mnohem dále do pouště než nyní, ale za to na jihu Perský záliv mnohem hlouběji (asi po 31° sev. šířky) do země vnikal; vlévaly se tehdy i Eufrát i Tigris přímo do moře a na místě dnešního, svrchovaně parného i nezdrahého deltového obústí vynořovaly se z moře některé ostrovy, jichž nejznamenitější byl Dilmun. Takto svažovaná půda dávala úrodu převelikou, o níž klassické zprávy znějí až báječně. Dle Hérodota (I., 193.) rodilo se obilí dvojí, ba trojnásobné; listy pšenice a ječmene dosahovaly přý snadno šíře čtyř prstů, kdežto proso a sesam rostly do výše stromů. Vedlé obilí nejpřednější plodinou byla palma datlová. Za to nebylo ani dříví ani kamene; dříví plavilo se po řekách z Arménie a Syrie (zejména z pohoří Amanského), kámen nahrazovaly cihly, původně sušené na slunci, později v ohni pálené, které místo malty spojovány byly asfaltem. Již za prvých zábresků dějinných (kol. 5000 až 4500 před Kr.) byla B. všude vzdělána; obyvatelé žili ve kvetoucích městech pěstující zistný obchod karavanní a vyrábějící různé zboží ozdobné, jako zboží vlněné, lepeřované drahokamy, nádoby hliněné i bronzové, početní válce i prsteny, voňavky, drahocenné masti atd. Z měst nejpřednější byly Babylón, obojí Sippar, Kutu, Barsip (v. Borsippa), Nisin, Uruk, Ur, Larsa, Nipur; položena vesměs při Eufrátu, a to po výtce při levém břehu (toliko Ur na břehu pravém) aneb alespoň opodál toku jeho. — Obyvatelé původní byli kmene nepochybně turánského a užívali jazyka různého se do dvou nářečí, sumirského a akkadského. Jazyk tento vymřel však již ku konci III. tisíciletí př. Kr. a užíván byl nadále toliko v obřadnictví náboženském a v písemnictvu. Obvyklou řečí stal se jazyk přistěhovalých Semitů, kteří vedlé Assyrie zabrali i B-ii lišíce se toliko dialekticky od Assyřů. Na levém břehu Tigridu obýval horský lid, zvaný Kašši (Κασσιαι), příslušný k veliké skupině alarodské, ale blíže spřízněný s původním obyvatelstvem Médie a Elamu; konečně na severu kočovali četní kmenové aramští, kteří později se jménem Chaldaiů ovládli

i v krajinách při Perském zálivu a za dob Parthů znenáhla vši zemi ráz svůj vtiskli.

Dějiny B. činí celek nedilný s dějinami assyrskými i prameny i metodou i postoupností. Prameny jsou buď knihové buď nápisové. Ku knihovým počítati jest vedle Hérodota povrchně jen zpraveného hlavně zlomky Béróssovy u Josefa Flavia, Alexandra Polyhistora a Abydéná, pak zprávy bibliické. Nápisové prameny (sebrané nejúplněji ve Western Asia Inscriptions I.—V. a nejnověji ve Schraderově Keilinschriftliche Bibliothek I., Berlín, 1889) jsou přehojně a obsahu nejrůzmannitějšího. Z čistě historických nejdůležitější jsou nápisy krále Chamurabi, tak zv. synchronistická chronika, která pojednávajíc o vzájemných poměrech assyrskobabylónských jest nejstarším plodem historiografie vůbec, seznamy dynastií a jednotlivých králů s udáním doby kralování jejich, vítězné nápisy králův assyrských, klínová chronika babylónská a nápisy krále Nabonnéda. Zvláště vyvinuta jest chronologie; s pomocí její lze i dávné doby alespoň přibližně zařadovati, v posledním tisíciletí př. Kr. poskytuje pak bezpečně jistoty. Vyvinula se v B-ii, kdež od nejstarších dob vřocováno dle královských let; později v Assyrii dospěla ku přesnosti ve starověku nepředstizené (v. Babylónskoassyrská chronologie). Dějiny samy rozpadají se ve čtvero dob: 1. Doba starobabylónská. I podání starověké i obdivuhodné nálezy dob nejnovějších prokazují bezpečně, že na nížně babylónské vznikly nejstarší státy na světě. Nejstarší zprávy, nyní známé, odnášejí se asi k r. 4500 př. Kr. s bezpečností přibližně chronologie. Středem nejstaršího známého státu bylo v B-ii město Sirgulla (nyní Zerghul), kdež panovalo více kněžských knížat (v nápísích patísi), po nichž dochovaly se převzácné památky nápisové. Prodlením dob počali se zvátí knížata sirgullští králi. Kolem r. 4000 př. Kr. vzmohla se nová dynastie semitského již původu v sev. B-ii, jejíž sídlem bylo město Agadí. Král Sargon (ok. 3800 př. Kr.) podobol si krále sirgullské, kteří odtud opět jen knížaty se nazývali, a rozšířil panství své až po Perský záliv a na ostrov Dílmun. On a syn jeho Naram-Sin (ok. 3750) významenali se rozsáhlými stavbami chrámovými, zejména v Sip-paře. Kolem r. 3600 vyskytuje se jiná semitská dynastie se sídlem v Uruku (nyní Warka), avšak moc její byla kol. r. 3300 zastíněna vládci sirgullskými, z nichž Ur-Ba'u opět již vládl i celé východní části země a četnými památkami (sochami, chrámy, nápisy) osvědčoval nábožnost svou. Kolem r. 3100 zmocnil se v Sirgulle panství nalezenec Gud'á, který rozšířil panství své na severu do Mesopotamie a až k pozdějšímu Ninive, na západě pak až do Syrie (Martu-Amorských země), odkudž se mu dostávalo cedrů ke stavbám chrámovým. Doba jeho značí vrchol starobabylónského (sumirského) umění. Rod knížat sirgullských, jim vlády zbavený, usadil se na pravém břehu eufrátském, kdež jiný Ur-ba'u (kol. r. 3000 př. Kr.) založil město Ur. Pod-

maniv si celou zemi zval se prvý králem »zemí Kingi a Burra«, t. j. sumirským i akkadským, kterýž název odtud stále značí panství nad B-ii veškerou. Ur-Ba'u založil hojná města, jako Larsu (n. Senkereh, v čemž snad vězí původní název země Singar-Sumir) a Nibur (nyní Niffer), a vládl mocně sám i jeho syn Dungi (ok. 2950 př. Kr.) zemí veškerou. Kolem r. 2750 př. Kr. vznikla semitská dynastie v městě Nisinu, která rovněž zvala se králi sum. a akk., domáhajíc se panství nad zemí celou. Panství králů těchto, z nichž poslední známý sluje Išmi-Dagan, trvalo asi 200 let, načež ok. 2500 znova město Ur stalo se politickým středem země a sídlem dlouhé řady mocných, zbožných a umění milovných panovníků. Vedle králův urských vyskytují se v nápísích i místní knížata poplatná, jako potomci Išmi-Daganovi v Nisinu, pak v Uruku atd., což nasvědčuje, že druhá perioda říše Urské měla ráz namnoze pokojný. V pozdějších dobách bylo vedle Uru i město Larsa sídlem těchto králů, kteří zůstávali po sobě památku i snahy o písemnictví (veliký spis astrologický, uchovaný v Londýně); avšak severní B. nabyla samostatnosti a měla své zvláštní krále »akkadské«. Kol. r. 2300 př. Kr. počaly se vpády elamské, jimiž B. trpěla téměř 400 let. Společně ponechal Kudurna nchundi domácím vládcům omezené panství, jakkoli loupežnými vpády vojsk jeho bylo strádati obyvatelstvu; ba králové urští mohli vykonávat pod svrchovaností elamskou i panství v některých částech syrských. Kol. r. 2000 učiněn však konec domácímu dynastiím, načež v Larse panoval král původu elamského, Iri-Aku, syn Kudur-Mabugů; toliko v Babylóně (od r. 2035 př. Kr.) udržela se nová, semitská dynastie. Iri-Aku (= Arioch v Genesi) snažil se přivést v moc svou celou zemi, přinutil i Babylón k těsnější závaznosti, načež podnikl výpravu do Syrie a Palestiny, která rozšířila moc elamskou až po hranice egyptské. Tu však vzbouřil se Chamurabi (dle čtení některých Chamuragaš), vládce babylónský, porazil Iri-Aku i spolčeného s ním panovníka západoelamského (»jamutbalského«) a zmocnil se panství nad veškerou B-ii (v l. 1923—1868 př. Kr. dle zařazení Hommlova, opírajícího se o klínové seznamy králů). Chamurabi a vítězství jeho znamenají trvalé vítězství živlu semitského nad domorodým živlem sumerským, který odtud zvolna slučoval se s přistěhovalci, tak že za několik století stal se jazyk sumirský mrtvým jazykem obfandnického písemnictví. Nový výbojce učinil hl. městem Babylón, což odtud potrvalo až do dob hellénistických, a se vzornou péčí přihlížel k povznesení země stavbami velikolepých stok, vodojemů, hrází i chrámů. Nejpřednější chrámy v Babylóně (I-Sagilla) a v Borsippě (I-Zida) jim byly buď založeny buď nákladně obnoveny. Potomci jeho panovali v Babylóně až do roku 1731 před Kr. — 2. Doba staroassyrská. Za potomků krále Chamurabi počíná k sobě obracet pozornost na sev. pomezí babylónském říše Assyrská, jejíž původ jest doposud

neznám. Rekové a po nich národové západní poznali Assyrii v dobách pozdních, proto udaje jejich jsou spoustou domyslův a různé pověstných bají. Hérodot, jenž o dějinách assyrských byl celkem dobře zpraven, k sepsání slíbených svých Assyriak nedospěl; Ktésias pojal do úvodu svých Persik pověst o výbojném králi Ninovi a choti jeho Semiramidě, jakož i řadu 30 králů, vesměs nehistorických, kteří Kefaliónem uvedeni byli do pozdějších chronografií. Lepší vědomosti měli původcové blického Pentateuchu vědouce, že byla Assyrie z B. kolonizována. Teprve však studium assyriologické objasnilo i assyrské dějiny měrou náležitou. Také obyvatelstvo assyrské bylo původně sumirské, průběhem však dlouhých dob, zejména posledních století před r. 2000 př. Kr., smísilo se úplně se živlem semitským. Pouze v horách Zagroských zdržovali se kmenové loupeživí a bojovní, předkové dnešních Kurdů. Nejstarším středem země bylo město Assur na pr. břehu tigriském, sídlo nejstarších kněžských knížat assyrských. Severněji, mezi Tigridem a pobočkou jeho Chauserem, vzniklo město Nina nebo Ninua (sum. Ghanna-ki v nápisech krále Gudie). Dle assyrského podání byl zakladatelem říše Assyrské bůh měsíce Adaši, od něhož po Sargona počítali 350 vládců. Rod královský od něho se odvozuji dělí se ve dvě dynastie, rozlišené dle sídelních měst svých Chalaha a Assura (Winkler v Zeitschrift Assyriol. II., 388.). První patiši, nápisy zjištěny, jest *Samaš-Rammán I.*, jehož otec slul Bel-kap-ka. Z nástupců jeho vládl *Samaš-Rammán II.*, syn Išmí-Daganův, kol. r. 1800 př. Kr. a nazýval se již »králem assyrským«; patrně z názvu toho, že se Assyrie úplně vyvětila z moci babylónské. Šíření moci assyrské zadrženo výboji egyptskými za faraonů XVIII. dyn. (v. Amenhotep); za Amenhotepa II. pronikli Egyptané až do středu Mesopotamie a zavázali krále assyrského poplatkem. Avšak egyptské panství zašlo s koncem XVIII. dyn., načež Assyrie počala mocně vystupovati na venek, zejména proti B-ii. Tam svržena byla dynastie, jejímž zakladatelem byl Chamurabi, skrze bojovné Kossaie, načež v Babylóně usadili se králové kossajské původu, kteří sice nabyli panství nad B-ii celou, avšak o panství toto těžké vedli boje s mohutnější Assyrií. Podrobnosti tohoto boje líčí kronika synchronistická. Kossajský sedmý král Agukakrimi (r. 1600), za jehož doby již výbojnici kossajští se semitskými Babylónany zcela splynuli, obnovil moc babylónskou na pomezí severovýchodním, ale neodvážil se na západ, kdež tou dobou již se počínaly výboje egyptské. O nástupcích jeho není zpráv po delší dobu. Ze zlomků kroniky synchronistické seznáváme, že počaly se v XV. stol. př. Kr. války mezi B-ii a Assyrií, v nichž králové assyrští Ašurbelnišišu, Puzurašur a Ašurballit vítězili. Ašurballit první ze všech známých výbojcův assyrských podrobil si Mesopotamii. Jeho nástupci Belnirári a Pudí-ilu bojovali vítězně s Babylónany a s horaly zagroskými. Současné

upadli babylónští králové, zejména Burnaburiáš (ok. r. 1420 př. Kr.), v závislost na říši Egyptské, o níž zprávy podávají listiny nalezené v Tell-el-Amarně. Salmannasar I. (ok. r. 1330 př. Kr.) jal se zakládati v podrobených zemích osady assyrské a učinil Ninive hl. městem. Tuklátí-Nindar I. (ok. r. 1310 př. Kr.) s počátku svého panování nabyl svrchovanosti i nad B-ii a nazýval se z assyrských králů první »králem sum. a akk.«. Za krále Belkuduriussura nastal v Assyrii chvilkový úpadek. Na severozápadě v Mesopotamii šířili se ze Syrie Hittité a v Babylóně vzmohla se nová dynastie. V boji s ní Belkuduriussur padl, a nástupce jeho Nindarpalikurra donucen hájiti proti vítězným Babylónanům i svého hlavního města. Assyrský král Ašurdán I. (ok. l. 1185—1150) měl s počátku těžké války s mocnými babylónskými soupeři, králi Milišichu (1186—1171) a jeho synem Marduk-pal-iddinem I. (1171—1158), zvítězil však teprve nad králem Zamáma-šum-iddinem (1158—1157) tak rozhodně, že r. 1154 v Babylóně posavadní dynastie byla svržena a nová (Pašii) nastolena. Assyrští nástupcové Ašurdánovi, Muttakil-Nusku a Ašurrišiši (ok. 1130), jsou toliko ze staveb svých známi; s nimi současně vládl v Babylóně statný Nebukadnezar I. (ok. 1137—1131), jenž s úspěchem válčil s Kossaii, Elamem a Syrií, proti Assyrii však byl nehrubě štašen. — 3. Doba Assyrské veleříše. Moci assyrské nového lesku dodal Tiglatpilesar I. (Tuklátí-palšarra, ok. 1115—1100). On jest zakladatelem Assyrské veleříše a za nedlouhého jinak králování svého bojoval vítězně se všemi zeměmi okolními, s Babylónem, s Hittity v Syrii a nad eufrátským průlomem, s kmeny armenskými a západoiránskými, s Moschy při moři Černém. Krajiny dotud i dle jména neznámé k říši připojeny a pevná soustava správy zavedena, dle níž jen nejbližší krajiny (hlavně mesopotamské mezi Chaburem a Eufrátem) s Assyrií spojeny, kdežto ostatní podržely své domácí vládcy, ovšem poplatné a službou válečnou povinné. Tento způsob správy potrvál na východě v podstatě své až do dob římských, pokud se však Assyrie a B. týče, byl zdrojem ustavičných válek. Národové podmanění a vládcové jejich každé chvíle pokoušeli se o odboj, načež assyrští králové odbojníky znova pokořené přísně trestali. Poražení knížata veřejně a s ukrutností nejhledanější odpravováni, poddání jejich do »zajetí« odvlékáváni. Tak zvrhla se vláda assyrská v krajinách podrobených, zejména později v soukromné B-ii, v pravou hrůzovládu, a mezi pány i podrobenými vyvinulo se nepřátelství nesmířitelné. Assyrie sama tyla z poplatků krajin podrobených a z kofistí válečné, z níž hlavní města s nádherou neobyčejnou ozdobována, lid pak vrhl se vesměs na řemeslo válečné a dospěl k neznámé dotud bojovnosti. Naproti tomu B., jakkoli politicky poklesla, v zemědělství, obchodu, vědě a umění dále se vzrůstala tím ovšem ještě více lákajíc výbojnost severního svého souseda. Další dějiny baby-

lónskoassyrské jsou tudíž nepřetržitým pásmem krvavých válek na všech stranách, a králové assyrští byli hroznými vojevůdci, jejichž vítězství spojeno bylo ihned s nelidským trestem, až konečně fyzická síla národa byla vyčerpána, a změněná poloha dějinná rázem způsobila úpadek, jemuž není rovného v dějinách. Sluší ovšem podotknouti, že při vši své ukrutnosti byli králové assyrští horlivými podporovateli věd a umění; jim také přísluší největší zásluha, že sebrány byly památky dávné vzdělanosti sumirské a — náhodou ovšem — až po naši dobu zachovány. Za nástupců Tiglatpilesarových Ašurbelkály, Šamší-Rammána III., Ašur-x, Ašur-nádin-ách, Irbá-Rammána a Tiglatpilesara II. (všichni (ok. r. 1100—911 př. Kr.), jejichž jména teprve seznána v dobách nejnovějších (Winckler, Zeitschr. Assyriol. II., 312.), nastal dočasný úpadek, v němž ztraceny dobyté díve krajiny v Syrii, Armenii a Zagru. Také B. vnitřními nespáry byla zmitána. Souvěkovec Tiglatpilesara I., král Mardukšápkizirmáti (ok. 1103—1090) svržen Rammánpaliddinem, jehož nástupce Šimmašichu (1081—1063) založil novou dynastii, která však již r. 1060 ustoupila dynastii »synů Bazi« (1060—1040), načež až k r. asi 900 jenom některá jména králů zachována jsou. Teprve koncem X. stol. přibývá zpráv o dějinách assyrskobabylónských. Většina králův assyrských zůstává podrobně zprávy o svých podnikcích válečných a o stavbách obdivuhodných, zlomky pak assyrského kanóna epónymů (v. Babylónskoassyrská chronologie) zjednána bezpečnost chronologická, jediná svého způsobu v dějinách starověkých. Král Rammánirári II. (911 až 890) zahájil novou řadu výbojů, které především obráceny byly proti B.-ii. Babylónští králové Šamašmudammik a nástupce jeho Nabušumiškun poraženi a donuceni postoupiti sev. části B. Assyrii. Rammánirárův nástupce Tukláti-Nindar II. (890—884) pronikl vítězně na sev. až po prameny tigriské. Za bojovného a ukrutného Assurnázirpala (885—860; v. t.) rozsáhlé končiny mesopotamské, armenské a kurdské v Zagru závisely znova na Assyrii; města foinická rovněž uvedena v poplatnost a město Chalah nad Tigridem stalo se novým nádherným sídlem královským. Salmanassar II. (860—825) velikým vítězstvím u Karkara r. 854 uvedl v závislost různé dynastie syrské a Achába, krále isráelského (v. t.), uvalil poplatek na četné vládce kappadocké a východokilické, bojoval vítězně s Alarodii (v. t.) v sev. Armenii, vtrhl několikráte s vojskem do Médie a zasáhl i mocnou rukou do sporů babylónských Tam král Nabupaliddin dovedl čeliti s úspěchem Assurnázirpalovi, avšak ve sporu, jež po jeho smrti pozůstali synové o trůn vedli, vtrhl Salmanassar do B. a pronikl až do již. končin (852). Pokořiv nebezpečnou vzpuru svého prvorozence Ašurdáninpala zůstavil Salmanassar trůn druhému synu Šamší-Rammána IV. (825—812), který na sev. výbojně pronikl až k Černému moři; také nový král babylónský

Mardukbalatsuibí, těže ze zmatků, spojil se proti Assyrii s Elamem, ale přes to utrpěl úplnou porážku. Nástupce Šamší-Rammánův Rammánirári III. (811—782) podrobil západní kmeny médské, bojoval v Armenii, pronikl prvý z králův assyrských k moři Kaspickému a rozšířil poplatnost i na státy jihoassyrské (Isráel, Edom a města Filistaidů). S B.-ii žil v dobré shodě, čehož příčinou byla chof jeho Šamšurammat (Semiramis), avšak chaldejské kmeny v jižní B.-ii, kteří poprvé počali jednati o své újmě, výpravou pokofil. Assyrský král Salmanassar III. (782—772) šestkrát vytrhl proti Alarodii, nástupce jeho Ašurdán III. (772—754) vyvrátil v Syrii Hamathskou říši Hittitů. Stálé války proti sousedním rozdrobeným kmenům způsobily, že kmenové počali se ke své obraně spojovati a politicky soustřeďovati. Počátek učinili za Salmanassara III. Alarodiové založivše mocnou říši v sev. Armenii. Pokusy tyto nezůstaly bez účinků na ostatní národy Assyrii podrobené, s jejichž vzpourami bylo králi Ašurnirárovi (754—745) ustavičně bojovati. Jak se chovala B. tou dobou, nevíme; neznáme ani jmen králů do r. 747 př. Kr., ježto na příslušném místě klínového seznamu králů jest mezera. Za posledních dvou králův assyrských nabyl veliké moci v říši velmož Púlu, jenž roku 745 jako Tiglatpilesar III. (745 až 727) pomoci vojska zmocnil se trůnu. Jsa nadán neobyčejným darem válečnickým a podnikavostí neúpornou, vedl po celé své království války nepřetržitě a pronikl nejdále na východ ze všech výbojcův assyrských, a sice až na rozhraní médskoparthské, kdež hledati podrobenou jim krajinu Araquuttu. (Proti domnělé jeho výpravě do Indie srv. Patkanov, О минимуме похода тиглат-паласара къ берегу нуда. Petrohrad, 1879). Řada vítězných výprav obnovil a velice rozšířil moc svých předchůdcův, opanoval jižní B.-ii až k moři Perskému, při čemž král Nábunázir (747—733) za neznámých okolností udržel panství v Babylóně a v severní části země, pokofil a podmanil různé kmeny médské, porazil Alarodie, povallil novou vzpuru Hittitů v Hamathu, vyvrátil říši Damašskou (732), odhal říši Isráelské končiny zajordánské a přinutil i Júdu, Ammon a Moáb k ročnímu poplatku. I vzdálená arabská královna Zabíbiya poslala dary králi assyrskému. Říše Assyrská rozšířena na západě až po hranice egyptské, a obyvatelé pokořených krajin (Hamath, Zajordán) do »zajetí« odvedeni. Když jiho-babylónský kníže Ukínzir (*Χιζης* kanóna Ptol.) svrhl s babylónského trůnu syna Nábunázirova Nádira (vlastně Nábunádirinzi, *Νάδιος* Ptol. kan., 733—731), vytrhl proti němu Tiglatpilesar, dobyl vši B. a od r. 729 počal se zvát »králem sumirským i akkadským«. Nástupci svému Salmanassaru IV. (727—722, nepochybně *Γλουλαίος* Ptol. kan.) zůstavil říši prostírající se od Gazy do pustin fránských, od vřídla eufrátského až k Perskému zálivu. Salmanassar potkal se z králův assyrských prvý s protivenstvím napatských vlád.

cd v Egyptě (v Aethiopia), kteří důsledně podněcovali syrské vládce k odporu proti Assyrii. Izráel a Týros spojily se s Egyptem, než však Salmanassar byl s to, aby odboj obléháním Samarie pováhl, nastala vládní změna povahy neznámé, kterouž na trůn povýšen vojevůdce Sargon (722—705), člen dynastie Tiglatpilesem III. svržen. Jím nastupuje na trůn assyrský nejslavnější a spolu i poslední dynastie assyrská, řada čtyř králů neobyčejně bojovných, kteří ukládali o samostatnost vši Přední Asie i Egypta, ustavičnými však boji tou měrou vysílili assyrský národ, že jediný přívál uvedl jej ve zkázu neodvratnou. Za to pozoruje se od dob Sargonových nový život mezi kmeny jihobabylónskými (chaldejskými), kteří kladli neunavný odpor assyrské přemoci, až konečně nad ní zvítězili. Jest tudíž nejslavnější doba assyrská spolu již počátkem neodčinitelného úpadku. Sargon vyvrátil říši Izráelskou (722) a porazil u Rafie (720) Šabaka, krále egyptského, avšak chaldejského uchvátitele Merodachbaladana (Mardukpalidiana), jenž po smrti Salmanassarově zmocnil se v Babylóně koruny (*Μαρδοκίμιαδος* Ptol.), stihati nemohl pro koalici kmenů severních a syrských, v jejich čele stáli Alarodiové a král jejich Úrsa. Devítiletým vítězným bojem koalice rozehnána, Alarodiové osamoceni, Kilikie, Kappadokie, poslední hittitské knížectví v Karchemiši (717) a jednotliví kmenové mědští podrobeni i přímo k říši přivtěleni, ba i arabští vládcové, královna Samsija a kníže sabský Jata'amar, poslali skvostné dary vítězi. Teď (711) obrátil se Sargon proti B-ii, kdež Merodachbaladan spojil se se Sutruk-nanchun dem, králem elamským. Dvouletým bojem Merodachbaladan vypuzen, Elamští zahánáni a r. 709 vsadil si Sargon (*Σαργάωνος* Ptol.) korunu babylónskou. V Babylóně přijal ještě poselství knížectví a měst kyperských, která se dobrovolně poddala. Uspořádv říši přihlídal k podpoře umění a zemědělství. Nová residence Dúr-Sarrukin (nyni Chorsábad) měla nádherou a vkusem překonati vše, co dotud známo bylo; dřive však, než stavba její dokončena, zemřel Sargon, jak se zdá, smrtí úkladnou (705). Ze všech vládcův assyrských jest Sargon nejznamenitější, ježto vedlé válek více obranných než výbojných bedlivě staral se o lid poddaný. Ovšem způsobeny činy jeho změny velmi pronikavé; mnozí národové dotud slavní zanikli naprosto (Hittité v Syrii). Úspěchy Sargonovy pobouřily dávné říše sousední, Elam, Alarodskou a Egypt, které vidouce ohroženu existenci svou jaly se rozdmýchovati vzpoury národův Assyrii podrobených, aby bojovnost assyrskou odvrátily od hranic svých. Kralování syna Sargonova Sanheriba (Sinach-irbá, 705—681) jest jediným pásmem odbojů, zvláště v B-ii, z Elamu podporovaných. Již r. 703 vzbouřil se v Babylóně proti Sanheribovi Akisés (Mardukzakiršumi dle klínové kroniky), jenž však již po 30 dnech svržen Merodachbaladanem II. Ihned ujednan spolek proti Assyrii, k němuž přistoupili ještě Ištarhundu, král elamský, a někteří kme-

nové arabští i aramští; také Hizkiá júdský vyzván k přístupu. Avšak Sanherib rázem zdrtil odpor babylónský, načež jím nastolen za poplatného krále v Babylóně (t. j. v městě, ježto jižní části i dále ve vspouře vytrvaly) Bíl ibní (*Βηλιβουος* Ptol.). Odtud vypravil se Sanherib na východ proti Elamu a jihomédskému království Illipu, jejichž území strašně zplenil a částečně k Assyrii připojil (702), načež r. 701 vytrhl proti Tírhakovi, králi egyptskému, s nímž byli se spojili júdský Hizkiá a knížata foiničtí i filistajští. Syrie rychle podrobena, ale vpád do Egypta zadržel marným obléháním Jerusalema a úmorem, který náhle zhubil vojsko assyrské. Již však r. 700 Bíl ibní Sanheribem svržen a na jeho místo vsazen Sanheribův nejstarší syn Ašurnádinšumi (*Ἀσσαναδίουος* Ptol.). Stihaje náčelníka jihobabylónského odboje Súzub a podal Sanherib příležitost Elamským, jejichž král Challušu roku 694 Ašurnádinšuma zajal a svého chránence Nirgalušéziba (*Νιργαλυσζεζιβα* Ptol., *Νιργαλυσ* u Abydény) králem babylónským ustanovil. Sanherib svrhl Nirgalušéziba a jal se pronásledovati Elamských; tu opět zmocnil se trůnu Súzub podé jménem Mardukušézib (*Μαρδοκυσζεζιβα* Ptol.). Teprve roku 689 Babylón pokořen a zpleněn, načež Sanherib sám přijal hodnost krále babylónského. Roku 681 zavražděn Sanherib jedním ze synů svých, načež vypukla v Assyrii občanská válka, do níž vmíchali se i jzdni Kimmeriové (v. t.), ze severu nenadále přišli, a kmenové médští. Avšak rázný Sanheribův syn Asarhaddon (*Ἀσαρδδωνος* u Ptol., 681—668, v. t.) domohl se vlády a zapudil Kimmerie; odpadu Médův (678) ovšem nezabránil. Síly assyrské byly vyčerpány, tak že Asarhaddon najímal již vojska žoldnéřská. Chtěje podtíti hlavní kořen vzpour vtrhl Asarhaddon r. 672 do Egypta, pronikl až do Théb a přijal název krále egyptského a aethiopského. Roku 668 vzdal se trůnu ve prospěch nejstaršího syna svého Assurbanipala (668—626, v. t.); jiný syn Šamašumukín (*Σαμασσομυκινος* Ptol.) stal se závislým králem babylónským. Assurbanipal dokončil podrobení Egypta a nabyl i svrchovanosti nad Lydií (viz Ardys), avšak vzpoura Šamašumukínova (ok. 653—647) otřásla nejpevnějšími základy říše. Assurbanipal zvítězil sice nad bratrem a sám ujal se panství v Babylóně (= *Κωυλαδδωνος* u Ptol., Kandalanu v nápisech, 647—626), avšak Egypt i Lydie odpadly a hrozná válka s Elamem vysílila říši do krajnosti. Médové Astyagem I. (647—625) soustředění hrozivě stáli na vých. pomezí, ze severu vtrhli do Assyrie loupeživí Skythové a v době nejkritičtější Assurbanipal zemřel (626). Poslední král assyrský Ašurutililáni (626—606) bránil musil říše proti Skythům, což povzbudilo společný útok Médův a povstalých právě Babylónanů na Ninive. Tehdá ještě uhájena existence říše. Astyages I. médský v bitvě padl (625), ale v B-ii prohlášen za krále Nabopolassar (626—605), válečník původu chaldejského, čímž zahájena 4. doba novobabylónská nebo chaldejská. Nabopolassar jest

zakladatelem říše, jejíž středem stala se opět po dlouhých stoletích **B.** Za zmatků Skythy způsobených dovedl veškeru **B**-ii spолčití pod panstvím svým a proti Assyrii chránil se tuhým spolkem s novým králem médským Kyaxarem. Assyrii zbývala již jen původní země s částmi Mesopotamie i Syrie, neboť i menší vládcové, jako Josiá, král júdský, jali se po mezní krajiny odtrhovati od Assyrie. Když pak moc Skythů byla podlomena, udefili Nabopolassar a Kyaxarés znovu na Assyrii (608), čehož užil egyptský král Necho k výbojům v Syrii. R. 606 padlo Ninive (Prásek, Zased. Uč. společnosti, 1888), načež Assyrie rozdělena. Babylónanům zůstala záp. Mesopotamie, k čemuž po vítězství nad Egyptany u Karchemiše (605) připadla i Syrie. Nebukadnezar II. Veliký (605—562) jest nejkvělejší zjev v dějinách starověkých Semitů. On učinil z **B.** velmoc asijskou a ve všech končinách podmaněných zavedl řádnou správu. Proti Médii zaujal stanovisko pozorovací, proti Egyptu však vystoupil rozhodně. R. 586 vzat a zbořen Jerusalem, r. 573 Týros donucen ke smlouvě, a r. 567 vypravil se do samého Egypta, jež až po Syénu hrozně zplnil. Také do Arabie podnikl výpravu, patrně za účelem snazšího obchodu s bohatými krajinami jižními. Při tom nejbedlivěji pečoval o povznesení **B.** i Babylóna stavě průplavy, hráze, vodojemy atd., tak že země vzpamatovala se po hrozných válkách a těžila z péče královny po mnohá století. Nástupce jeho Amil-Marduk (Evil Merodach, 562—560) svržen svatým svým Neriglissarem (560—556), jež zůstavil trůn nedospělému synu Labasi-Mardukovi. Avšak Nabonnéd (Nábana'id) svrhl a zavraždil krále a sám vstoupil na trůn. Právě tehdy Astyagés II. médský dobyl babylónského města Charánu v Mesopotamii (553); Nabonnédovi přišel vhod Kýros, král anšánský, jež s Peršany počal válku proti Médům. Nabonnéd domnívaje se býti bezpečným a spoléhaje na spolek svůj a Lydií a Egyptem, jal se nákladně opravovati starobylé chrámy v někdejších královských sídlech (v Sipparu a Uru) a zanedbával obrany země proti rostoucí moci Kýrově, který konečně r. 539 se vši mocí proti **B**-ii se vypravil. Vojsko královo v širém poli poraženo, Babylón vzdal se bez boje vítězi a **B.** stala se r. 539 satrapií perskou. S počátku králové perští zachovávali ještě stín nezávislosti příkládaje si název »králů babylónských« (Kýros, Kambyses). Avšak Dareios pokofiv dvě těžké vzpoury učinil z **B.** satrapii, jejíž správu dědičně přikázal rodu Megabázovu. Další dějiny viz Babylón. Literatura: Brandis, *Remum ass. tempora emendata* (Bonn, 1853); Niebuhr, *Geschichte Assurs und Babels seit Phul.* (Berlín, 1857 [ještě bez užití textů klínových]); G. Rawlinson, *Ancient Monarchies II* (Lond., 1879); Lenormant-Babelon, *L'histoire ancienne de l'Orient. IV* (Paříž, 1886); Brunengo, *L'Impero di Babylonia e di Ninive dalle origini fino alla conquista di Ciro* (Prato, 1886); Hommel, *Geschichte Babyloniens-Assyriens* (ve sbírce Onckenově, Berlín, 1888); Tiele, *Baby-*

lonisch-Assyrische Geschichte (Gotha, L, 1885; II., 1888). Přk.

Ústava. Na čele státních zařízení v **B**-ii i Assyrii byl král dědičný, neomezený, v Assyrii snad původně odkázaný na radu vysokých úředníků říšských, kteří měli i později stejné s králem (viz Babylónskoassyriská chronologie) právo epónymie. Královská hodnota měla původně význam kněžský; odtud názvy »patisi« v **B**-ii, »iššaku« v Assyrii, které ustoupily později názvům »šarru« a »malku«; pokládali se tudíž králové za náměstky boží na zemi, a veškeren odpor, jež kladen byl snahám jejich, pokládán za odpor proti bohům a dle toho i pokutován. Ač nebyl veleknězem v pravém slova smyslu, byl přece král obětíknem (šangú) nejvyššího boha, na němž závisela šťastná či nešťastná vláda. Odtud pokora králů proti bohům, jsoucí v nejkrainější protivě s bezohledností, kterou poddaným svým na jevo dávali, odtud i proskynésis, již králové svým osobám vyžadovali. Paláce královské ve své vnitřní úpravě podobaly se chrámům, a přístup ku králi byl lidu obecnému tak nemožným jako návštěva nejsvětějšího; kroj a ozdoba králů rovněž se podobaly kroji a ozdobám soch bohů. Jakkoli však moc královská byla neomezena, zejména pokud se týče zákonodárství, přece neopomjeli králové za počínů zvláště důležitých přibrátí na radu kněží a zákonníků, t. j. znalců písma. Skvělý dvůr, složený z princů královských (rúbi) a z vysokých hodnostářů říšských (šuparšaki), zdržoval se stále kolem osoby královny. Z hodnostářů říšských v Assyrii prvé měl místo po králi tartan, t. j. vrchní velitel vojsk; za dob Assurbanipalových byl docela tartanové dva, jižní a severní, se sídly v Babylóně a v Kummuchu (= Kommageně). Po tartanovi následovali po řadě: 1. velitel král. paláce (nagir-ikali), 2. rabblib (snad náčelník haremu; rab-saris starého zákona?), 3. tukulu, nepochybně velekněz (snad identický s rúbu-emu = rabmag ve Starém zákoně) a 4. šalat, správce pravé Assyrie. Vedle tartana byl prvním důstojníkem vojenským rabšaké, jež časem byl i samostatným velitelem. Když říše byla zveličena sousedními krajinami, rozmnožena i řada nejvyšších úředníků, právem epónymie nadaných, a sice náměstky zemí podmaněných, z nichž nejpřednější sídlili v Resefu (pro horní Mesopotamii), v Nisibi (pro kraje jihoarmenské), v Chalachu a Arrapše (= končiny zagroské). O rozsahu působnosti jednotlivých náměstků nedochovalo se zpráv, celkem však zdá se, že náměstek uznáváje svrchovanost královo, jejímž znakem byla královská socha, vztyčená uprostřed hlavního města té neb oné země, byl jinak vládcem ve vnitřní správě samostatným. Podrobené země odváděly berně, mužstvo a namnoze i koně pro potřebu válečnou. I náměstkové i králové poplatní povinni byli jednou v roce přijíti ke dvoru královskému, ovšem se značnými dary. V **B**-ii byl po králi prvou osobou velekněz (kala) akkadský, načež následovali zemský správce (amélú ša témi), nejvyšší posel (šukkallu), velitel vojsk

(šaku), velitel brány palácové, pak správcové jednotlivých krajin, k říši připojených. Za pozdějších dob byla královská moc v B-ii značně omezena kněžními, kteří vykonávali náboženský dozor i nad králi (na př. nad Nabonnédem). Také byla zákonodárná moc krále babylónského zmenšena stabilitou zákonův a zvyků, jak se zdá, již psaných, ježto nazývány byly »knihami boha Éa«. I králové i lid milovali nádheru v přibytích i v oděvu. Cihlové domy shledány již v nejstarších vrstvách dolnobabylónských zřícenin. O zámožnosti lidu svědčí veliké množství desk smluvných, které dotýkají se nejrůznějších předmětův obchodních a potřeb životních. Otroci a otrokyně vyskytují se již za nejstarších dob. V B-ii nosili na hrdele kuličky z páleného jílu, na nichž napsáno bylo jméno otroka, pána jeho a den, kdy otrok koupen byl. Zvláštní postavení měli otroci chrámoví. V rodinách panovalo mnohoženství; vedle zákonných manželek vyskytovaly se v rodinách ovšem i otrokyně, zejména v rodinách vznešených. Vojsko skládalo se z jízdy a z pěchoty; králové a vynikající důstojníci s vozů bojovali jsouce ozbrojeni luky, šípy, dřevci. Jezdci buď měli luky, buď dřevce, pšší nad to i prak. Assyrové, kteří vždy činili jádro vojska, zvláště vynikali v umění dobývání měst hrazených; babylónská vojska za pozdějších dob skládala se hlavně z najatých Kossaiův a Elamských.

Vzdělanost babylónská jest obdivuhodná a ve všem samostatná. Dosavadní pokusy, aby původ její prokázán byl z Egypta, neosvědčily se. Samostatnost umění babylónského již projevuje se z výběru látky, brané k výtvořům uměleckým; z nedostatku kamene byla to zejména pálená hlína nebo kov. Umění assyrské spočívalo také na vzorech babylónských, poněvadž však v zemi dosti bylo kamene, uchýlila se v některých kusech od vzorů prvotných. Pšk.

Obyvatelstvo a jazyk. Nejstaršími obyvateli B., současně prvními původci veškeré kultury babylónské jsou, jak se pravdě velmi podobá, turánští Sumero-Akkadové naproti opačnému tvrzení Halévyho a jeho stoupenců, kteří B-ii za semitskou považujíce (a to od dob nejstarších) popírají existenci nesemitského obyvatelstva tvrdíce o sumersko-akkadských textech, že nerepraesentují zvláštního jazyka, nýbrž jsou jakýmsi tajným písmem, po případě umělým grammatickým systémem semitské babylónsko-assyrštiny. Prvotním územím národa tohoto, do něhož snad s hor vých. B. se dostali, byla B. jižní, kdežto v B-ii sev. již počátkem IV. tisíciletí př. Kr. setkáváme se s obyvatelstvem semitským, osvojišším si již kulturu obyvatelstva nesemitského. Typus obyvatelstva toho, jak jej nalzáme hlavně na památkách v Tello vykopaných, pochodících z l. 4000—3000 př. Kr. (hlava kulatá, hladce ostříhaná a bezvousá), liší se od semitského typu památek jiných. Náboženství, které si národ tento z vlasti své přinesl, byl hrubý šamanismus se dvěma hlavními duchy nebes a země. Kult jejich záležel hlavně v kouzel-

ných a zařikávacích formulích proti množství duchů zlých, kteří nalézali se v družině ducha nebes. Pokud se týče nejstaršího jazyka, jímž psáno, jeví tento nejen v přičině slovné, ale i ve stavbě patrné stopy své příbuznosti s jaz. altajskými, třeba doba několika tisíciletí dělí jej od moderních jazyků skupiny té. Základní ráz jeho jest agglutinuující, k němu přistupuje jako charakteristická známka harmonie vokálová, ač ne tak vyvinutá jako v pozdějších jazycích tureckých. Rozeznáváme dva dialekty, starší sumerštinu, jak zachována nám v nejstarších formulích kouzelných a zařikávacích, jakož i ve starosumerských nápisech královských, a novější sumerštinu či akkadštinu (v. Akkad), bližší jazykům tureckým, jak se s ní shledáváme ve střední a severní B-ii před 2000 l. př. Kr. Odchyly obou jeví se nejen ve zvukosloví, ale i v tvarosloví (flexi) a slovosledu, nehledě ani ke vlivu semitštiny, který jeví se časem vždy patrnějším, což možno sledovati zvláště na zachovaných textech dvojazykových (sumersko-assyrských). Literatura jazyka tohoto skládá se naproti starší fasi jazyka (kouzelné a zaklínací formule) většinou z hymnů a žalmů. Tomuto nejstaršímu obyvatelstvu náleží i základ veškeré kultury babylónsko-assyrské, kdežto její vývoj a dokonání jeví se býti dílem Semitů. Naproti tomuto obyvatelstvu setkáváme se již na nejstarších památkách s jiným typem obyvatelstva (podlouhlá hlava, silné, černé vlasy a dlouhé vousy na bradě) ve dvou fásích, z nichž prvější (Babylónané) jeví se silně pomíšeni s národem cizím (Sumery), kdežto druhí (Assyrové) zachovali si typus mnohem čistší. Typus ten jest semitský, právě tak jako oběma společný jazyk jejich od r. 1849 poznán jako příbuzný předoaasijských jazyků semitských hlavně hebrejštiny. Toto obyvatelstvo semitské shledáváme v sev. B-ii již ok. r. 3800 př. Kr., kde ok. r. 2100 př. Kr. jest již živlem panujícím. Žilo zde sice vedle žilvu sumerského, tito však neměli nikdy vážnějšího politického významu (již praštři králové akkadští jsou vesměs Semité), i musíme z toho, že Assyrové, kteří jako kolonie ze sev. B. vyšli již před 2000 l. př. Kr., zachovali si semitský typus poměrně nejčistší, souditi, že aspoň do té doby žili oba kmenové v sev. B-ii téměř nesmíšeni. Naproti tomu stýkali se oba žilvové, Sumery vládnuoucí na jihu a Semité v severu, nejvíce v B-ii střední, a zde nalzáme smíšeni největší, jehož stopy možno shledávati i v tom, že vladáři středobabylónští v l. 3000 př. Kr. mají sice již sumerská jména, ale nápisy zůstávají výhradně semitské. Pokud se týče původní vlasti sumerského obyvatelstva babylónského, hledá se nejnověji (se Springerem) v poušti arabské, odkud (dle téhož názoru) vyšli veškerí Semité, pokud vystupují jako národové kulturní. Naproti tomu soudí de Guidi a Hommel, že dlužno vlast jejich hledati více sev. vých., poslednější pak že přišli jako první, již od kmene semitského se odštěpili, některým průsmykem horstva médskoelamského do sev. B., a sice již v V. tisíciletí př. Kr.

V náboženství babylónsko-assyrském dlužno rozeznávat několik fází. Prvními původci byli i zde Sumerové. Jejich naukou, z původní vlasti přinesenou, pokud vlivu semitskému nepodlehla, byl šamanismus, víra ve všestranný vliv démonů, hlavně zlých, jemuž čeleno zvláštními obřady a formulemi zařikávacími, a ty tvořily nejstarší kult. Duchy ty myslili si Sumerové přicházející obyčejně po sedmi z pouští, vnitra země, hlubin mořských neb i z prostorů vzduchových. Všechno zlo, jež člověka potkává, připisováno jejich vlivu. Nejvyšší místo v řadě démonů zajímá duch nebes (princip zlý), v jehož jméne a pro něhož všichni zlí duchové působili a duch země (princip dobrý). Tento nejstarší systém náboženský stal se v dobách ranních základem systému druhého, v němž původní dualismus pojmů jeví se již dále rozštěpen. Duch nebes Anu (*anna* = nebe) obdržel zajiště jako »pán démonů« i jméno In-lilla, kteréžto výrazy původně se kryjící dosti záhy rozlišovány, a bůh In-lilla postaven na roveň nejvyššímu bohu semitskému Belovi (Bilu sev. Babylónanů). Místo abstraktnějšího pojmu ducha nebe nastoupil dále konkrétnější »duch slunce«, zvláště poledního, za dne a »duch měsíce« za noci. Podobně vyvinul se z »ducha země« »pán země«, In-kia, a z něho, ježto sídlem jeho byla hlubina vodní Nun, později *Ia*, *Ea* (= dům vody), jako zobrazení hlubiny vodní a tím vedle boha země bůh moře s četnými modifikacemi, jež vyvinuvše se z téhož pojmu původního postaveny byly po bok bohu moře a staly se tak vlastním základem pantheonu babylónsko-assyrského, totiž: Bau, matka Eova, choť jeho Damgalnunna (= pravoda, velká choť vodního obydlí) = Damkinna (= choť země), sestra Nin-aga-kuddu (= vládkyně skvělých vod), dcera Ghanna-Chammu (= bohyně ryb) a syn Murru nebo Mirri (= zprostředkovatel mezi člověkem a bohem Ea, duchem země), Anun (= Ninna) charakterisovaná sice právě tak jako Bau jako dcera nebes, ale původně snad ženská personifikace boha Nun, stojící po boku mužské jeho personifikace Ea, konečně Nindarra (= hrđina In-lillův), snad slunce denně z oceánu se vynořující. Nejstarší středisko kultu těchto božstev bylo Nun-ki (místo Nunovo), ležící poblíž soutoku Eufrátu a Tigridu. Přinesena-li prvá fase tohoto kultu z prvotních vlastí Sumerů ve střední Asii, náleží tato druhá fase jejich pobytu v jižní B-i, z jejíž poměrů zeměpisných vznik její snadno se vysvětluje. Naproti tomuto náboženství, jež jeví se dílem Sumerů, měli i semitští Babylónané své vlastní náboženství, shodné s náboženstvím ostatních Semitů. Nejvyšším jediným bohem jejich byl Baal (*Bálu*) = pán, zvaný po výtce Ilu = bůh. Sídlem boha tohoto bylo světlo, hlavní jeho symbol slunce, jeho odesk hvězdy, z čehož vysvětluje se kult slunce a hvězd. Měli i nejasnou představu o životě po smrti v říši stínů (*Sádu*, hebr. *Šeól*). Toto jednoduché náboženství semitské smísilo se však záhy se sumerským polytheismem. Výsledkem smíšení toho

byla třetí fase náboženská, totiž státní náboženství severobabylónské, počínajíc asi r. 1900 př. Kr. Náboženství toto vymítlo většinou vodní božstva sumerská i podrželo toliko božstva nejhlavnější, jež z části identifikována s bohy semitskými. Bůh In-lilla postaven na roveň bohu Bílovi (Bélovi) a s bohy sumerskými Ea (duch země) a Anu (duch nebe) dán na počátek pantheonu semitského. Jemu po bok postavena bohyně Ninna či Istar, stavší se z božstva vodního bohyně hvězdy Venuše. Oba spolu jsou hlavními osobami žalmů babylónských jako bůh a bohyně *kar'ésor'iv*. K nim přidružila se dále božstva planet Meroduk (*Merodach*, Juppiter), Nindar (Saturn), Nirgal (Mars), Nabu (Merkur), Samas (slunce), Sin (měsíc), původu veskrze sumerského. K poslednějším dvěma přistoupil později i bůh větru a blesku Rammán. Týž systém převzali i Assyrové postavivše v čelo svého systému pouze svého národního boha Assura. Dk.

V literatuře babylónsko-assyrské rozeznáváme čtyři doby: 1. dobu nesemitských Babylónanů (Sumero-Akkadů), 2. dobu semitských Babylónanů, 3. dobu assyrskou a 4. dobu novobabylónskou. Doba 1. od l. 4000—2000 př. Kr. charakterisována je královskými nápisy psanými jazykem nesemitského obyvatelstva babylónského, v nichž počínajíc prvou polovicí III. tisíciletí př. Kr. (králové Nisinštf), nalézáme již stopy mladší fase jazyka toho (nová sumerština), jež v pozdějších dobách stále více se rozmáhá, tak že pozdější památky historické i básnické jsou co do jazyka spíše směsí mluvy staro- i novosumerské. Nápisy ty jsou rázu historického, a sice většinou krátké současné nápisy, ač i s velmi oběhlými se shledáváme (nápis Gúdia Sirgullského). Pokud jsou delší, jsou to věnovací nápisy a listiny chrámové, mající vedle historické ceny obsahem svým i význam pro náboženství a poměry kulturní vůbec. K nápisům přesně historickým druží se současné legendy pečetních kamenů, kterýchž rovněž mnoho zachováno. Náleží sem i zachované zákony. Vedle této literatury prosaické náleží této prvě periodě i literatura poetická, a sice prvě její polovici starosumerské četné formule kouzelné a zařikávací, době novosumerské žalmy kajicné, stojící krásou svojí po boku žalmům starozákonním, z části i neméně krásné četné hymny na bohy a jiné písně obsahu náboženského. Zmínky zasluhuje i přísloví a krátké písně, rovněž přechodní fasi jazyka značící. Texty (básnické) zachovány většinou v pozdějších kopiích knihovny Assurbanipalovy a jsou provázeny z části meziřádkovým překladem semitským. I jinak jeví se na těchto textech, pokud z doby po 2500 př. Kr. pocházejí, vliv semitský. Počínat současně s literaturou novosumerskou již doba 2., totiž nejstarší literatura semitských Babylónanů. Můžeme tak souditi z jednotlivých částí básnické literatury doby této, z nichž epos o Nimrodovi (12 zpěvů s episodou o potopě světa), líčící dobrodružství babylónského Héraklea Gisdubarra (semitský *Naramsit* = Nimrod), svým pozadím

historickým náleží době výbojův elamských (asi 2300 př. Kr.). Z jiné sbírky pocházejí zachované zlomky o stvoření světa a boji Merodacha s drakem pravody. Tato literatura semitská nezapírá však nikde vlivu sumerského, jako vůbec veškerá kultura semitských Babylónanů a s ní základy veškeré kultury lidské vycházejí z B. Se strany druhé však lze tvrditi, že by tato stará kultura babylónská bez vlivu semitského nikdy nebyla dosáhla takého stupně, na němž ji spatřujeme zvláště v oboru věd na př. v II. tisíciletí př. Kr. Sumerům náležejí zajisté jen základy, vývoj a dokonání jest dílem Semitů. To zračí se nejvíce právě v době 3., v níž literatura babylónská rozsahem i obsahem dosahuje svého vrcholu. Literatura tato obsahuje všechny obory vědění a života veřejného i soukromého. Nečetné nápisy obsahu historického o činech jednotlivých vládařů v míru i ve válce střídají se s výnosy královskými, soudními nálezy, smlouvami a jinými soukromými listinami; k nim poji se kalendáře, listiny chronologické, kronikářské, astronomické, astro-

kům a zůstávajíc namnoze její pouhou re-produkcí. Pokud Babylónané v jednotlivých oborech vynikli, nelze při nedostatečném materiálu (přese všecku jeho hojnost), hlavně však při nedostatečném jeho prozkoumání s jistotou udati. Že nebyly však výsledky ty nepatrné, dokazuje na př. astronomie (nejvyšší ze 7 stupňů chrámu Belova byl hvězdárnou), v níž setká-váme se již se zvěrokruhem o 12 oddílech o 30°, z nichž každý stál pod zvláštním duchem, a těch opět vždy 10 vyššímu duchu podléhalo. Ptolemaios pak zachoval nám výpočet za-tmění měsíčního z 10. bř. 721 př. Kr., který jest tak důkladný, že téměř v jedno spadá s výpočty moderními. A jako v astrologii (kouzelné formule středověké) a astronomii stali se Babylónané učitelé Západu, podobně dlužno tvrditi i o mathematice, jak tomu svědčí naše rozdělení času na dny (7 dní týdne se jmény planet pro jednotlivé dny), hodiny a minuty. Totéž platí více méně i o starých měřácích a vahách. Pro nás ovšem jest nejdůležitější literatura historická a geografická, bez níž o osudech země babylónsko-assyrské málo bychom věděli. Literatura tato v době assyrské jest jen navuvjícím výčetem výbojův a výprav, právě jako zase v době 4., totiž novobabylónské, dovidáme se jen o stavbách a za-

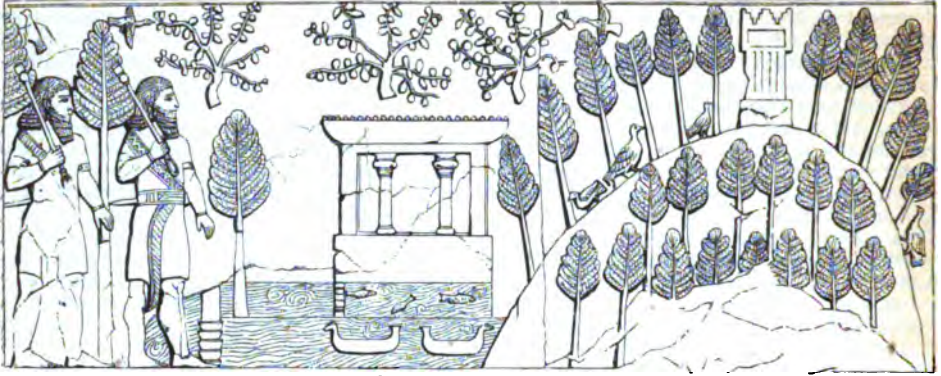
Č. 394. Assyrská malba nástěnná.

logické, mythologické, tabulky lexikální i gram-matické, poslednější hlavně za Asurbanipala (vy-volané ovšem již dříve sumerskými listinami ná-boženskými) a j., vše až na jedinou historii odká-zující k literatuře sumerské jako ke svým počát-

kům a snad i v říši Júdské a Alarodské. Přes-né omezení časových vzdáleností jest přední její vlastností, kterou předstihuje všechny chro-nologické soustavy starověké. Základem jejím jsou: 1. babylónský kombinovaný mě-

svěcování chrámů bo-hům. K ní druží se i li-stiny limmů, t. j. vysokých úředníků, dle nichž rok jmenován, a na zá-kladě jejichž známe bez-pečnou chronologii od roku 911—626. Přes to však vynikají zprávy ty nade vše ostatní, čeho odjinud ze starověku o Babylónii a Assyrii se dovidáme. Doba 4., novobabylónská, jest jen pokračováním a zakon-čením díla assyrského. Srovn. A. H. Sayce, Ba-bylonian Litterature, (Lond., 1877—79; něm. Friederici, Lip., 1878); Fr. Hommel, Die semi-tischen Völker u. Spra-chen, I. (Lipsko, 1883); týž, Geschichte Baby-loniens-Assyriens (Ber-lín, 1885 atd.); Be-zold, Babylonisch-assy-rische Literatur (Lip., 1886). Dk.

Babylónsko-assyr-ská chronologie vy-vinula se k veliké do-konalosti a byla později přijata od Médů, Perša-

Č. 395. Assyřský reliéf

siční rok, počínající 1. nísánem, t. j. prvním objevním měsíce po jarním rovnodenní a 2. datování dle let královských. Tak vznikl slavný assyřský kanón epónymův (ass. lim mu), v přemnohém podobný epónymii athénských archontů. Ve kterém roce králové s počátku epónymát vykonávali, není dosud jasno, zdá se však, že za starších dob teprve ve svém 2. roce. Salmanassar III. klade epónymát svůj roven roku svého nastoupení. Po reformě časové, která udála se nepochybně za Sargona, vykonávali epónymát v roce prvním. Z praktických ohledů byly vedeny stále seznamy epónymů; v některých ke jménu epónyma i nejdůležitější událost roku poznamenána. Zachovalo se nám několik seznamův, ovšem necelých (Smith, Assyrian Eponym Canon, 1875), které podávají bezpečnou kostru chronologickou událostem zběhlým mezi l. 913 až 659 př. Kr. Avšak jiné zlomky dosvědčují, že epónymie byla známa již ve st. XIV. a že trvala až do konce říše Assyřské. Zlomky objevené jsou neocenitelné pro chronologii starověkou vůbec, ježto jimi zjednaný pevný podklad i pro dějiny židovské, lydské a j. Zaznamenaná zatmění slunce shodují se úplně s výpočty astronomickými. Domněnka Oppertova, že v kanónu epónymů jest mezera 47 let, jest všestranně vyvrácena. Sargon nepochybně jest původcem reformy assyřské chronologie ve smyslu postdatujícím. Již Niebuhr seznal, že datování dle let královských v některých říších předoaasijských neshoduje se se známým způsobem egyptským, který zaveden byl i v císařství Římském. Rozdíl spočíval v tom, že egyptský král počítal 1. rok svůj ode dne svého nastoupení, kdežto v jiných případech počítal se 1. rok až od 1. dne roku kalendářního, po nastoupení následujícího. Systém ten zván jest postdatujícím. Studium monumentálních památek assyřských prokázalo, že počalo se užívati systému postdatujícího nejprve v Assy-

rii, a sice, pokud nyní známo jest, prvý Sargon činil rozdíl mezi »počátkem« a 1. rokem královským. Jest tedy souditi, že v Assyrii systém tento byl vynalezen a Sargonem v život uveden. Existence jeho prokázána jest dále u assyřských nástupců Sargonových, u králů babylónských (dle astronomického kanónu a zvláště dle Egibijských desk) a u králů perských. Také klassičtí spisovatelé podávají doklady k jeho užívání. Eusebios (ed. Schöne, II., 98.) klade smrt Kyrova do 36. roku Amasiova, Ol. 62., 3., prvý rok Kyrova nástupce Kambysa klade však roveň 37. roku Amasiova, Ol. 62., V., Unger (Kyax. und Astyages) dovozuje, že ještě Dareios I. a Xerxés I. datovali dle soustavy postdatující, načež řada babylónských a starších perských králů spojena v kanónu astronomickém s řadou mladších králů perských, počítajících dle metody antedatující; rok tímto způsobem vypuštěný nahrazen byl opominutím Xerxa II. a Sógdiana. Floigl (Geschichte d. Sem. 4—5) shledal, že

Č. 396. Cylindr s nápisy. (Louvre)

ještě Dareios III. postdatoval. Dle svědectví Jeremiova (25, 1. 27, 1. 28, 1.) rozeznávali i poslední králové júdští »počátek« a lišící se od něho svůj »1. rok«. Alexandrem Velikým uveden v užívání antedatující systém egyptský. Proti prokázanému užívání postdatujícího způsobu v Assyrii vystoupil hlavně Oppert (Trans. Soc. Bibl. Arch. VI., 260. a násl.), pak Evers (Mitth. histor. Liter. XI., 209.); k nedostatečnosti důvodův Oppertových poukázali Floigl, Unger, s části Schrader (Prášek, Kambysés, 79. a násl.), nejnověji pak Hommel (Geschichte Babyloniens-Assyriens). Pšk.

U mění. Zvláštní poměry zemědělské staly se pramenem samostatného umění babylónského, které co do stáří závodí se vzdělaností egyptskou, ba namnoze jí věkem i převyšuje. Na babylónském umění zakládá se pak umění assyřské, lišící se již v kusech podstatných zejména látkou a motivy, bezpečně ze vzdě-

lanosti egyptské přejatými. Proti starším náhledům, které pokládaly babylónskou vzdělanost za plod vzdělanosti egyptské, prokázána původnost a samostatnost její hlavně nálezy v Telloh Sarzecem učiněnými. Architektura babylónská úzce souvisí s poměry země. Stavěly se chrámy, královské paláce, hradby, brány a věže, avšak i mosty, hráze, stoky náběžimi obezděné, ba i nekropole (Warka). Ponevadž v zemi nebylo ani kamene, ani dřeva stavebního, užívalo se hlavně cihel, a síce buď na slunci sušených (což dalo se ponejvíce v měsíci Sivanu), buď v ohni vý-

ním vzniklá pokryla průběhem delších dob zpodní části, čímž vznikly umělé okrouhlé pahorky, telly zvané, jsoucí charakteristikon dnešní dolní B.

Největší část staveb babylónských spočívá na podezdívkách mohutných; palác Gudíův v Telloh spočívá na substrukci 12 m vysoké a asi 200 m dlouhé i široké; proto užíváno schodišť s počátku cihlových, později (jako v Abu-Sareinu) i kamenných, kudy nejen lidé, nýbrž i koně a vozy pohodlně na úroveň palácovou vyjeti mohli. K podpoře stropův užíváno okrouhlých sloupů, pořizovaných ze zvláštních cihel, k účelu tomu pálených; sloupy

Č. 397. Assyřtí panovníci.

borně pálených, které asfaltem byly spojovány; přičky a zdi příbytků soukromých spojovány byly prostou hlinou. Z nedostatku dřeva volen ploský tvar střechy. Veřejné stavby od egyptských ve mnohých věcech se lišily; byly proti úhlům světa ne stranami, nýbrž rohy orientovány a pak libováno si ve vysokých tvarech, mnohapatrových věžích nebo

vyskytují se již ve stavbách nejstarších. Nedostatek kamene ovšem nedopouštěl, aby sloupy, průčelí, stropy, schodiště a jiné části budovy, oko ihned jímající, byly umělecky ozdobovány; uměleckým spíše lze zvatí způsob stavby samé. Oken babylónské stavby neznaí. Otázka o způsobu stropů není dosud z nálezů rozřešena, avšak zdá se, že klenba byla již známa za dob

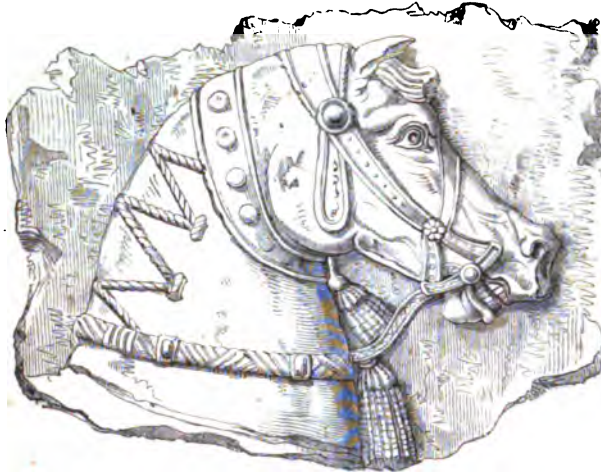
Č. 398. Assyřtí dvořeníané.

ziguratech, jakož i domech a sadech vyvýšených (»visuté zahrady«), k čemuž pravidelné zátopy obou řek vyzývaly. Působením vzduchu a deště zvětraly znenáhla svrchní části vysokých staveb a jemná hlina větrá-

Gudíových, ovšem klenba z kamenů vysedlých, upomínající živě na »gallerie« tirynthské. Vnitřní rozřídění staveb babylónských nelišilo se hrubě od způsobu dnešních staveb na Východě; palác Gudíův zavírá v sobě tři dvory,

kolem nichž kupí se větší i menší siné obytné, cihlami vesměs dlážděné. Velikými dveřmi vcházelo se do síní; dvě do síní přijímacích

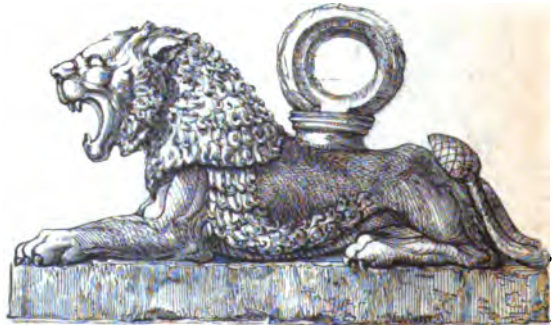
syrské umění lišilo se již látkou. Zagros a hory v horním toku tigridském poskytovaly v hojnosti štěpného kamene druhův i ušlechtilých, příznivé poměry politické zjednávaly nadbytek dělných sil, a styky se vzdálenými kraji přinášely nové motivy, zejména egyptské. Trosky assyrské překonávají tudíž zbytky babylónské v ohledech mnohých: kolosálností, výzdobou a různou v zásadě myšlénkou. Názor náš jest však neúplný, poněvadž velikolepé zbytky, odkopané v Kujundžiku, Chorsabadu a j., jsou zbytky chrámův a staveb veřejných, kdežto o povaze soukromého příbytku assyrského zpráv vůbec není. Také Assyrové stavěli na velikých plochách zděných. Podezídky tyto byly uvnitř z cihel, na povrchu pak z vápenového kamene, který vlhku vzdoroval a seřaděn byl ve vrstvách pravidelných i ozdobných. Přífky uvnitř budov byly rovněž z cihel, avšak před tím

Č. 399. Basrelief assyrský (Louvre).

mají prahy alabastrové nebo mramorové, začasť nápisy pokryté. Vefeje otáčely se v čepích dioritových, rovněž v kruhu nápisy nescoucích. Ozdobou stěn jsou kužele z hlíny pálené, hlavice kruhovou zakončené a na plášti popsané, které se tak do zdi zapouštěly, že toliko hlavice vyčnívala (myslí se, že měly význam talismanů), pak cihly emailované v různých barvách. Zvláštními rourami sváděny vody z budovy, aby jimi nebyly zkaženy spodní stavby. Do dutin v základech rohů chrámových vkládána tělesa podobná dvojkuželi zkromolenému anebo prostému válci, na jejichž stěnných písmem velice hustým podána obšírná zpráva o stavbě (viz vyobr. 396.). S architekturoou souviselo umění výtvarné, zastoupené sochami a řezbami vypouklými, z nichž mnohé (hlavně z Telloh) odnášejí se původem do dob nejstarších, ba téměř předhistorických. V Louvru chovají se nejzácnější předměty z doby tak zvané sumerské, jež zejména Sarzec v Telloh shledal, jako »supí stěla«, některé hlavy a torsa, ozdobná podstava vásy, četné basreliefy. Látkou umělci byly mramor, alabastr, diorit, hlína pálená, avšak i bronz, z něhož již v Telloh nalezeny byly četné sošky bohův a hojně předměty určené pro výzdobu domácnosti. Sošky bohů skládají se ze dvou částí; svrchní znázorňuje lidské tělo, a to způsobem, který projevuje vysoký stupeň přírodního názoru, spodní, válcovitá, nese obyčejně nápis. Také znali již v prvých dobách Babylónané řezati drahokamy dávající jim podobu příslušnou buď pro prsteny, talismany atd.; hojná jsou těžítka, namnoze podoby lví. As-

namočených, načež spojeny jsouce asfaltem, tak srostly, že zdálo se nálezci Placeovi, že celé zdi z jednoho kusu se skládají. Klenby bylo rovněž užíváno, střechy měly začasť podobu bání nižších i vysokých. Velmi uměle stavěny jsou klenuté chodby podzemní, zachované zejména v Nimrudu. Pohřbchu menší péče věnována stropům, jež pořizovány jsouce ze dřeva palmového a cedrového snadno staly se obětí požáru. Také stěny ozdobovány deskami ze dříví cedrového, které s Libanonu přiváženo. Sloupů, polosloupův i pilastrů bylo rovněž užíváno, avšak spíše pro ozdobu než pro podporu; ježto velmi často vyskytují se ve skupinách po sedmi, myslí se, že měly význam mystický. Mnohé sloupy spočívají patou svou na

Č. 400. Lev bronzový (Louvre).

hřbetě obrovských lvův aneb okřídlených postav býčích s lidským obličejem; na bedrách podobných býčích postav spočívaly při vchodech palácův i vnější pásy klenbové. Dřík sloupů byl ze dřeva buď omalovaného, buď

kovovými deskami obitého. Sloupy tyto nesly loubí se dřevěným stropem, která obkličovala všechny strany vnitřních nádvoří. Jediná hlavice sloupová nalezena v Chorsabadu; ozdobena jest dvojí řadou obloučků spojených a střídavě proti sobě položených, avšak vyskytují se skulptury, kde zobrazeny jsou sloupy s hlavici íónskou, nesoucí plochý strop. Na některých skulpturách spatřují se sloupy s lotosovým ornamentem na hlavici, což jasně odnáší se k působení umění egyptského. Světlo a vzduch přicházely do budov assyrských toliko dvěma, řídkými otvory stropovými; oken nebylo. Trosek palácových dochovalo se veliké množství, ježto téměř všichni králové hledli proslavit se stavbou svého vlastního pa-

z alabastru nebo sádry, na nichž zobrazovány slavné činy královského zakladatele; pod každým pásem desek byly nápisy zvětňující králování zakladatelevo. Hojně vyskytují se i malby nástěnné, projevující dobrý smysl pro přírodu, barvitost a rozměry její (viz vyobr. 394.). Chrámů assyrských v podstatě své nelišily se od chrámů babylónských jsouce stavěny do podoby sedmipatrových zigguratů (nejlépe zachován jest v Chorsabadu); avšak zachovala se skulptura z doby Sargonovy, zobrazující chrám podobný řeckému, s průčelím na šesti pilastrech spočívajícím, které dovršuje trojhranný nízký štít. Mistrovství dospěli Assyrové ve stavbách pevnostních, jež lze usuzovati i dle trosek i dle nárysův a pohledů zachovaných. Mohutné

Č. 401. Šperky a ozdůbky assyrské (Louvre).

Č. 402. Váza a nádoba assyrská (Louvre).

láce v okolí hlavního města; nejznamenitější assyrský palác objeven i odkopán Bottou a Placeem v Chorsabadu. Palác chorsabadský činil čtverec na zvýšené ploše, jehož každá strana měla zdělit 1800 m. Ohrada byla cimbuřím ozdobena. Po vyzdřených příjezdech vedly cesty ku branám, chráněným po obou stranách věžemi čtyřhrannými, jejichž rohy spočívaly na obrovských okřídlených postavách bytích. Uvnitř na ploše opět zvýšené zdvihal se palác, s jehož úrovně bylo lze přehlédnouti daleké okolí; světnic a síní, větších i menších, napočítáno téměř dvě stě, jejichž úlohy ustanoviti ovšem jest nesnadno. Do jednotlivých síní vcházelo se vysokými dveřmi, jejichž veřeje byly uměle pracovány buď ze dřeva nebo z bronzu vypouklého, s basreliefy (nejkrásněji v Balavatu, v. t.); stěny byly zdobeny deskami

zdi, cimbuřím dovršené, statné brány s mosty zdvihacími, vždy chráněné dvěma vysokými věžemi a opevněným předbraním, mocné bronzové veřeje, příkopy hluboké, dobře vyzdžené a vodou naplněné — toť jsou přední znaky pevností assyrských, dle nichž nabývá věrohodnosti udaj Ktésiův o tříletém marném obléhání Ninive a o pouhé náhodě, která přivedla k pádu jeho. Za to sochařství assyrské nebylo s to, aby se vyrovnalo babylónskému. Nedostávaloť se kamene k sochařství potřebného, zejména mramoru, alabastr pak nehodil se. Proto počet assyrských soch, které dochovaly se dnů našich (bůh Nebo, král Assurnazirpal, chorsabadské telamony), jest zcela nepatrný; za to ovšem jsou po stránce umělecké předměty velice vzácnými, zejména spracování vlasů, vousův a oděvu jest velmi zdařilé. Ča-

stějí vyskytují se stély zdobené basreliefy a nápisy, z nichž některé mají tvar obelisku (černý obelisk Salmassarův). Naproti tomu vypouklé řezby jsou velice umělé. Stěny všech známých paláců byly uvnitř pokryty deskami alabastrovými nebo sádrovými, na nichž spatřují se řezby práce přepěkné a obsahu nejpěstřejšího. Tu vidí se Assurnazirpal, an obětuje býka, onde okřídlení geniové se zobáky orlími, scény bitevné, končící ovšem vítězstvím assyrským, útoky na města nepřátelská, bitvy námorské, a při tom podávají se zajímavé obrazy měst a krajin, neocenitelné pro poznání tehdejšího života (viz vyobr. č. 395.). Zvláště vynikají živostí a plastičností skupení osob, králů provázených skvělou družinou dvorských hodnostářů (viz vyobr. č. 397. a 398.) anebo jedoucích vozmo v čele vojska, také i honících lvy a jeleny. Postavy zvířat (viz vyobr. č. 399.) a zobrazení rouch dostupují již plně věrnosti přírodní. Velikého rozvoje dočinila se u Assyřů malba emailová, jejíž některé vzácné zbytky v Nimrudu a Chorsabadu byly objeveny; méně umělé jsou sošky z hlíny pálené, pochozí namnoze z Chorsabadu a nyní v Louvru uložené. Za to práce bronzové budí údiv obecný, zejména po objevení trosek balavatských. Z bronzu zhotovovány ozdoby různé, zbraně, domácí potřeby; v Louvru uchovává se krásný lev bronzový (viz vyobr. č. 400.), pak sirény všeliké. Z bronzu zhotovovány byly odznaky sborů vojenských, na žerdích nošené, které však známe toliko ze skulptur chorsabadských. Z bronzu zhotovovány všeliké šperky a ozdůbky (viz vyobr. čís. 401.). Z kovův a z hlíny dělány vásy a nádoby ozdobné (viz vyobr. č. 402.). Bohatství a nádhera podporovaly vývoj řezbářství, které volilo si látku v ušlechtilých drvech i v kosti slonové. O řezbářství ve dřevě lze usuzovati ovšem toliko ze skulptur, avšak Britské museum chová v sobě několik vzácných výrobků ze slonoviny, které daleko překonávají vše, co z oboru toho nám starověký Východ zůstavil. Rovněž bedlivě spracovávány kovy, zejména zlato, ač zdá se, že zlaté šperky importovány. Zda řezány jsou drahokamy v troskách nalezené umělci assyrskými, lze právem pochybovati. Perrot et Chipiez, *L'histoire de l'art dans l'antiquité*, II.; Babelon, *Manuel d'archéologie orientale*. Paříž, 1889. Ostatně srovnej články Babylón a Ninive; dále hesla náležející: Rich, Layard, Botta, La Place, Fresnel, Oppert, Loftus, Taylor, Rassam, Rawlinson. Smith. Pšk.

Babylonii (jinak *chaldaei*, *astrologi*, *mathematici*, *genethiaci*) zvaní v Římě ti, kdo z postavení hvězd dohadovali se budoucnosti, ježto astronomie i astrologie, kteréž Římané teprve později rozlišovali, byly od pradávna v Babylónii pěstovány. Umění chaldaeův či astrologův zakládalo se jednak na víře v odvěký, nezměnitelný osud, jednak na přesvědčení o božské podstatě hvězd a mocném působení jejich — příznivém anebo nepříznivém — na narození a osud lidí. Zejména náleželo jim postavití horoskop, t. j. srovnati souhvězdí v hodině narození převládající s po-

stavením hvězd ostatních. Pomůckou byly jim kalendářové tabulky, na nichž zaznamenán byl východ a západ, pohyb a vzdálenost hvězd pro každý den, a vedle toho početní tabulky, *numeri Babylonii* neb *Chaldaicae rationes* zvané, jimiž ony udaje na hodinu narození převáděli. Z těchto tabulek vypočítávali také tážajícím se, kdy jest příhodná doba započítí zamýšlený podnik. Hvězdopravci objevili se v Římě dosti záhy a již za doby Mariovy a Sullovy bráni byli od ctižádostivých předních mužů na radu; též někteří učenci — na příklad M. Terentius Varro, P. Nigidius Figulus — pevnou měli důvěru v jejich umění. Od Augusta počínaje, kdy východní kultury a pověry nabývaly pevnější půdy v Římě, zmáhal se velice i vliv astrologův pocházejících většinou z Řecka, Egypta a krajin východních. Paláce velmožův a síně císařské byly jim otevřeny, a někteří z nich jsouce dvorními astrology těšili se veliké vážnosti a moci. Zvláště pověstný byl Tiberiův hvězdopavec Thrasyllus, jenž měl rozhodný vliv na uzavření a ponuru povahu záhadného tohoto panovníka; v jeho ruku spočíval mnohdy osud nejednoho vznešeného muže. Ježto Tiberius dal mnohé usmrtiti, když byl vypátral hodinu jejich narození a z toho na jejich povahu a budoucí zámysly soudil. Vedle astrologů stojících výhradně ve službě dvora a vysoké společnosti římské potloukalo se v Římě — najmě v okolí cirku — množství chaldaeův pokoutních ze všech končin světa. Kteří za malou odměnu předpovídali obecnému lidu houfně k nim se hrnoucímu. Arci byli zejména mezi těmito hojně zastoupeni šejdiři, kteří bez hvězdářských a mathematických vědomostí na svůj zisk vykofistovali pošetilou lehkověrnost a touhu strhnouti tajemný závoj budoucnost lidským zrakům zastírající. Naproti tomu nelze upírati, že byli také mezi astrology mnozí, již oddáni jsouce celou duší svému umění pevně věřili v jeho neomylnost a v mnohé příčině vědu a zkušenost praktického života obohatili. Prorokování astrologův bylo vládě císařské a platnému pořádku věcí v nejedné příčině dosti nebezpečno, jmenovitě za dob politického rozrušení a násilných převratů, budíc dřímající ctižádosť a dodávajíc odvahy ke smělym činům. Proto zapleteni byli chaldaeové za císařů téměř ve všechna spiknutí a žaloby z velezrády, proto hvězdopavectví opět a opět zakazováno, a hlasatelé jeho vězením nebo vyhanstvím pokutováni. Než občasně, přísně nastupování proti nim valně nespomáhalo, ježto císařové sami zákazů svých nedbali, a marno bylo proti duchu času bojovati. I kvetla astrologie dále až do nejpозднějších dob římského pohanství, jsouce trpěna státní mocí, dokud nezabývala se osobou panovníkovou a státními záležitostmi; Alexander Severus pak zřídil dokonce mathematickům v Římě zvláštní veřejnou stolicí. Ve IV. století po Kr. sepsal Firmicus Maternus astrologické dílo o osmi knihách, v němž doličuje, že hvězdopavectví mysl povznáší a duši tříbí, a zároveň snaží se mu dáti mravní směr žádaje od těch, kteří je provozují, bez-

úhonnost a čistotu mravů. Srovn. Friedländer, Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms⁹ 1888, I. díl, str. 132. a násl.; 362. a násl.; 508. Cfe.

Babylonii numeri — výpočty, početní tabulky astrologické; srovnej článek Babylonii. Cfe.

Babylónská věž byla dle Písma sv. ohromná budova, kterou asi 200 let po potopě světa v krajině Sennaar (Sumir) lidé stavěti začali, aby před svým rozptýlením po světě zanechali pomník trvalý odváznému a smělému duchu lidskému a sobě určité středě; kterýžto účel vysvitá ze slov jejich: »Pojďte, vystavme sobě město a věž, jejíž by vrch dosahoval k nebi, a dříve oslavme jméno své, než se rozdělíme po všech zemích« (I. Mojž. 11, 4). Než tomuto úmyslu, jenž pocházel z přepychu a měl vzdorovati Bohu, opfel se tento a zmátl jediný dosud jazyk lidí v řeči více; a tak váže se na stavbu b-ské v-e i »zmatení jazyků«. — Věž tato, která později od Semiramidy přeměněna byla v chrám Bělovi zasvěcený a od Nebukadnezara byla vyzdobena, má dosud zbytky své (jak mnozí učenci soudí ze zachovaného nápisu písmem klinovým označeného a z jiných pravdě podobných úsudků) v nynější asi 12 km od města Hilly vzdálené zřícenině Birs Nimrud (t. j. hrad Nimrodův), která u výši 46 m na západním břehu Eufrátu se vypíná. — Vypravování o b-ské v-i u výtahu podává i starý egypt. kněz Abydénos, Béróssos, Alexander Polyhistor a mythologie starých národů. (Viz Lüken, Die Traditionen des Menschengeschlechtes, Münster 1869.) V nejnovější době našel George Smith památky písma klinového, které na čtyřech cihlách v Britském muzeu uložených v podstatě obsahují událost bibliickou. Srv. Vigouroux, Bible I., kap. 7. a Kaulen, Assyrien, 135; Bumüller, Geschichte d. Alterthums, 39. Jrk.

Babylónské zajetí papežů nazývá se obrazná doba od r. 1308—1378, kdy papežové v Avignonu sídili, an stav církve obdobně byl tak neutěšený jako právě babylónské zajetí Židův. Jrk.

Babylónské zajetí Židů. Jako r. 722 př. Kr. rozdělené království Izráelské za posledního krále Hoseáše od Salmanassara, krále assyr., bylo dobyto a zničeno, při čemž 10 pokolení izráelských bylo odvedeno do zajetí assyrského, tak i r. 606 př. Kr. Nebukadnezar, král babyl., poraziv krále egypt. Nechaa u Ciresia udeřil i na království Judské, Jerusalemu se zmocnil, chrám vyloupil a odvedl Židy do b-ho z., které trvalo 70 let (606—536 př. Kr.). Během těchto let byli Židé třikráte odvezeni do Babylónie: prvně r. 606 za krále Joakima, po druhé za krále Joachina či Jechoniáše r. 599 a po třetí za krále Zedekia roku 588. Jenom nejchudší Židé zůstali ve zubožené vlasti své, aby jako otroci Chalděův ji vzdělávali. Vladařem nad nimi byl ustanoven Godoliáš. Zajatci babylónští musili snášeti mnoho útrap, ale od některých proroků, hlavně Daniele, Ezechiele a Barucha, byli těšeni proroctvím o blaženější budoucnosti, když se od hříchů odvrátí a Hospodina přidrží. B. z. bylo důle-

žitým prostředkem, jehož užil Bůh jednak k částečnému aspoň polepšení Židův a jednak, aby půdu ku světové víře křesťanské připravil i mezi pohany, kteří od zajatců židovských poznali naději těchto v budoucího Vykupitele. Konec b-mu z. učinil král Kyros roku 536, dovoliv Židům, aby pod vůdci svými Zoro babelem a Josuem (Jechošuah) vrátili se do své vlasti. Vrátilo se asi 50.000 Židů, hlavně z pokolení Judova a Benjaminova, kteří usadivše se ve starých sídlech svých ihned začali stavěti nový chrám, který však dostaven teprve r. 516 př. Kr. pod vládou Daria Hyastasy. Většina Židů zdomácněla v Babylónii a zůstala zde, ač později, za vlády Artaxerxovy, r. 458 pod vůdcem Esdrou mnozí znova do vlasti se vrátili, ale bývalé samostatnosti a moci již nenabýli. Jrk.

Babylónsko-assyrské písmo viz Klí nové písmo.

Babyrussa (*Porcus Babyrussa* L.; viz vyobr. č. 403.), jediný druh rodu *Porcus*, náležející k řádu sudoprstých kopytnatců (*Artiodactyla*), do čeledi vepřovitých (*Suidae*). Rodové znaky jsou: kly v obou čelistech vzhůru obráceny, kly svrchní prorůstají pyskem; chrup $i \frac{2}{3}, c \frac{1}{1}, m \frac{5}{6}$; bradavky mléčných žlaz 2 ve slabinách. B. žije na Celebesu, Sulla-Mangoli a Buru, snad i na Nové Guinei a Novém Irsku. Jest štíhlý, dlouhonohý vepř (odtud baby = kanec, russa = jelen); délka = 1:1 m, výška hřbetu 80 cm, ocas 20 cm. Rypák jest úzký a krátký, ale silný; malé oči nemají brv; boltce jsou malé, úzké; ocas chvostnatý, svislý; kůže tlustá, tvrdá, drsná a vráskatá, na hlavě kolem uší a na krku jest hluboce prohýbaná. Barva jest špinavě šedá, toliko na vnitřní straně noh rezavá a na uších černavá. Srst jest řídká, toliko podél hřbetu a na ocasním chvostku poněkud hustší; hřbetní čára jest od štetin nažloutlá. Kanec má svrchní kly velmi dlouhé, vzhůru vztyčené a srpovité na zad ohnuté, zpodní kly obráceny jsou toliko obloukatě na zad. U samic vyčnívají svrchní kly sotva 1 cm z rypáku. Životem b. podobá se vepřům, zdržuje se v bažinatých lesích, rákosinách a při jezerech, žije ve společnostech větších nebo menších, vychází v noci. Pohybuje se

Č. 403. Babyrussa (*Porcus babyrussa*), kanec.

rychlým poklusem, plove výborně i mořem. Jest plachý, brání se však udatně; hrochtá slabě, táhle. Prasnice rodí v únoru až z mláďata na 15—20 cm dlouhá. Za mlada se dá

ochočítí. Loví se pro výtečné maso. Do Evropy přicházejí vzácně, hynou tu zimou. První exempláře přišly do Evropy r. 1819 výpravou d'Urvilleovou.

Bao viz Pac.

Bacalogio [bak-] Emmanuel, fysik rum. Nar. r. 1830 v Bukurešti, stud. ve svém rodišti, Lipsku a Paříži. R. 1863 stal se učitelem fyziky na universitě bukureštské. Z řady samostatných spisů zasluhují povšimnutí pojednání *O odraze světla* (1863); *O lučbě* (1864); *O algebře a fysice* (1871) atd. Mimo to podal celou řadu článků do zpráv akademie rumunské, z nichž jmenujeme: *Dare de seamă despre expositiunea de electricitate de la Viena din 1883* (1883); *Desvoltarea progresiva a luminatului electric* (1882); *Discurs despre Calendar* (1880); *Ore-carî dispozițiuni noue diu cabinetul de fisică al Universității din Bucuresci* (1884) a j. Mimo to vydal r. 1887 prvý větší rum. spis o fysice. P.

Bacassan [bak-], zvláštní druh omáčky, připravovaný na Amboině z mlže *Psammobia coerulea* Lam. (*Tellina gari* L.), žijícího v moři Indickém. Omáčka tato má dobrou pověst, hodí se k různým pokrmům, zvláště k masu, i vyváží se čile z Amboiny.

Bacau [bakau], krajské město v Mulatech, nad Bystřicí, při dráze z Bukurešti do Romanu, s 15.000 obyv., gymnasium. — Kraj bacaušský má 181.000 obyv.

Bacca [baka] viz Bobule.

Baccalaurus [bakal-] viz Bakalář.

Baccara [bakarà] nebo baccarat, hazardní hra v karty původu italského, v jižní Francii oblíbená.

Baccarat [bakarà], kant. město ve franc. dep. meurthe-et-moselleském, arr. lunéville-ském, na pr. břehu Meurthy a na Východní dráze franc., proslulé velkolepou továrnou na zboží křístálové, nejznamenitější ve Francii vůbec. Závod ten, založený již roku 1766 (=sklárna sv. Anny*), živí na 2300 dělníkův a umělcův a vyrábí ročně téměř za 7 mill. fr. zboží, kterého polovice vyváží se do ciziny. Kromě toho jest zde značná výroba rukavic a zboží vyšívaného, pak obchod se dřívím. B. má pěkný nový chrám ve slohu XIII. stol., pískovcové lomy a 527 ob. (1886, obec 5823).

Baccareda [bakar-]: 1) B. Antonio, románopisec ital. (* 1824 v Cagliari). Byl úředníkem v ministeriu financí. Z románů a povídek jeho zasluhují zmínky: *Angelica*, výtečný obraz obyčejů sardinských (Turin, 1862); *La Crestaia* (t., 1864); *Paolina* (Janov, 1869); *Il bene dal male* (=Rivista Evropea*, 1871); *Sull'orlo dell'abisso* (1881); *Nuvoloni* (1887) a j. — 2) B. Ottono, spisovatel a právník italský. Narozen r. 1849 v Cagliari, studoval práva na universitě tamější a stal se doktorem podav rozpravu *La donna di fronte alla legge penale*, načež jmenován mimořádným professorem obchodního práva na téže universitě. B. psal s počátku i romány (*Cuor di donna*, 1871; *Un uomo d'onore*, 1872; *Casa Carniola* 1884 a j.), ale jmenovitě získal si teprve svými právníckými spisy, z nichž nejlepší je *Elementi di diritto*

commerciale secondo il codice di commercio italiano (Cagliari, 1883). P.

Baccarini [bakarini] Alfredo, politik a inženýr ital. (* 1826 v Russi). Stud. v Bologni, účastnil se v l. 1848—49 bojů za svobodu, načež vstoupil jako inženýr do služeb města Ravenny, odkud se dostal do ministeria veřejných prací. Byl pak zvolen několikrát poslancem ve sněmě, kde přidav se k opposici nabyt brzo takového významu, že se stal roku 1878 členem ministerstva Cairoliova, do něhož se dostal i r. 1879 po opětném nastoupení ministerstva Cairoliho. Po jeho nové demissi r. 1881 vstoupil v ministerstvě Depretisově, z něhož vystoupil r. 1885, kdy se stal jedním z pěti vůdcův opposice. Z prací jeho uvésti dlužno: *Le acque e le trasformazioni idrografiche in Italia* (1875); *Cenni monografici sulle bonificazioni eseguite in Italia* (1876); *Relazione sui servizi idraulici del biennio 1875—1876* (1877); *Appunti di statistica idrografica italiana* (1877); *Cenni monografici dei servizi del Ministero dei lavori pubblici* (1878); *Le costruzioni ferroviarie in Italia* (Firence, 1888). P.

Baccelli [bačeli]: 1) B. Guido, lékař italský (* 1832 v Římě). Studoval v Pavii a v Římě, stal se roku 1856 prof. soudního lékařství na universitě římské, kde později převzal stolicí patologické anatomie. Roku 1881 jmenován ministrem vyučování, kteréhožto úřadu se vzdal r. 1884, když návrh jeho zákona o samosprávě universit přijat většinou jen šesti hlasů. B. provedl některé opravy ve školství, jmenovitě ve studiu lékařském: na př. zřízením vysoké rady vyučování, jež s polovice volbami z universit složena byla, zřízením vyšších vzdělávacích ústavů pro dámy v Římě i Firencii, definitivním ustanovením universitních klinik v Bologni, Římě a Neapoli. Vědeckých pojednání z péra jeho je celá řada. Nejdůležitější jeho spis jest *Patologia del cuore e dell'aorta* (Řím 1864—1867, 3 díly). Peč. — 2) B. Alfredo, syn předešlého, spisovatel italský (* 10. září 1863 v Římě). Stal se roku 1887 doktorem práv na universitě v Římě. Mimo četné články v různých časopisech italských vydal samostatně básnická díla: *Germina* (1883), *Diva Natura* (1885), lyrické drama *Sacuntala* (Řím, 1888); *Leggenda del cuore* (t., 1888); dějepisné pojednání *Anzio*. Nejnověji vydal soubor svých literárně-dějepisných článků v knize *Impressioni e note letterarie* (Città di Castello, 1889). P.

Bacciarelli [bača-] Marcello, malíř ital. (* 1731 v Římě — † 1818 ve Varšavě). Malbě vyučil se u Benefiala a r. 1750 povolán byl do Drážďan za kreslíře při velikém mědiryteckém díle tamní galerie. Na začátku sedmileté války uchýlil se do Varšavy, kde pro krále Augusta III. provedl různé práce. Také později na vídeňském dvoře císař. Marie Terezie vynikl jako portraitista. Za Stanislava Poniatowského vrátil se do Varšavy a maloval pro rytířskou a koncertní síň král. zámku řadu polských králů od Boleslava Chrábrého počínaje, pak scény z polských dějin a výjevy mythologickoallegorické. — Manželka jeho Johana Juliána

Bedřiška B-ová, roz. Richtrová (* 1733 v Drážďanech), proslula jako malířka miniatur a provedla několik znamenitých kopií dle obrazů drážďanské galerie. Zemřela ve Varšavě r. 1809.

Baccinová [bačin-] Ida, oblibená ital. spisovatelka povídek pro mládež (* 1850 ve Florencii). Učila několik let na obecných školách ve Florencii a vydala řadu povídek pro mládež, z nichž nejdůležitější jsou: *Le Memorie di un pulcino*, která vzbudila pravé nadšení dítek po Itálii; *I piccoli viaggiatori*; *Favole e cose vere*; *Le prime letture*; *La fanciulla Massaja*; *I racconti per le classi elementari superiori*; *La Terra, il Cielo, il Mare*; *Il Froebel italiano*; *Perfida Mignon* (Mil., 1886); *Nuovi racconti*; *Lezioni e racconti*; *Vita Borghese* (1884); *Come vorrei una fanciulla* (Mil., 1884); *Libro Moderno* (4 sv.); *Il libro del mio bambino*; *Il sogno di Giulietta*; *Felice ad ogni costo* (Flor., 1886); *Figurine e racconti* (Flor., 1887); *Storia di una donna narrata alle giovinette* (Flor., 1888). B. řídí také časopis pro dívky »Cordelia« a píše články politické s pseudonymem Manfreda. P.

Baccio [bačo] della Porta, malíř; viz Bartolomeo della Porta.

Baccocchi [bačòki] 1) B. Felice Pasquale (* 1762 — † 1841), kníže lucký a piombinský. Nar. na Korsice z chudé rodiny, vstoupil do vojska a zasnoubil se r. 1797 se sestrou Napoleonovou, Elisou; jmenován byl r. 1804 senátorem a r. 1805 knížetem luckým a piombinským, ale nesúčastnil se činné vlády. Po pádu Napoleonově uchýlil se do Rakouska a po smrti Elisině do Bologni, kdež bydlel v krásném paláci, jenž dosud nese jeho jméno. — Manželka jeho 2) Marie Anna B-ová, vřebec Elisa zvaná (* 1777 — † 1820), sestra Napoleonova. Dostavši se r. 1799 do Paříže stala se brzo středem duchaplné a literární společnosti pařížské. Vláda její byla rozsáhlá a pečlivá a zůstala v dobré paměti; když byla také Heturrie (Toskana) roku 1809 spojena s Francií, světil správu její Napoleon Elise. Po pádu bratrově žila v Bologni, pak jako hraběnka z Compigniana v Terstě a zemřela nedaleko ve ville Vicentině.

Bacenis silva nebo *saltus* (v Caes.), pohoří v kraji Suevů (nynější *Vogelsgebirge*), jež oddělovalo je od Chersusků. V pol. VIII. století zvané Buconia, Bochonia, solitudo Buchonia, staroněm. Buchunna, Puohunna, Buchenwald. V Kosmografii české z roku 1554 na listě 422. čte se »Buchonie, krajina s hlavním městem Fuldou, obkličena lesy bukovými a dubovými«. Jméno zní slovansky připomínajíc Bukoviny nebo Bukovinský les; v okolí vyskytují se i jiné místní názvy slovanské. Pp.

Baccharis [bakeh-]. Tímto jménem označuje se u starých autorů řeckých a římských (Dioskoridés, Plinius a j.) jakási rostlina vzrůstu křovitého, s květy červenými, z níž pletly se věnce, z jejichž kořenů připravovali se vonná masť atd. S botanického stanoviska těžko stanoviti rostlinu tuto. Někteří tvrdí, že to jest

nejspíše *Baccharis Dioscoridis* L. (Pluchea, Conyca) nebo *Salvia Sclarea* L. — *Baccharis* L., rod z řádu rostlin složnokvětých (*Compositae*), a sice z čeledi *Asteroidae*. Byliny nebo polokeře americké, počtem asi 250 druhů, jež rostou skoro všude v horkých krajinách. Některé z nich pěstují se v evropských zahradách (*B. nerifolia* a j.). Vský.

Bacchetti [baketi] Onorato, lékař ital. (* 12. ún. 1817 v Pistoji). Stud. ve svém rodišti a v Pise a byl r. 1845 jmenován profesorem na universitě piské, kde přednášel hlavně o léčení otrav na odborné klinice, již sám řídil. Ze spisů jeho uvádíme: *Discorso sull' insegnamento della Patologia e della Anatomia Patologica* (Pisa, 1842); *Ricordi medici di un viaggio a Parigi* (t., 1842); *Sugli effetti prodotti nella economia animale da alcuni Alcaloidi artificiali e particolarmente dall'Amarina* (t., 1855); *Sugli effetti fisiologici dell'Essenza di Mirbane e della Benzina* (1856). P.

Bacchides [bakch-], vojevůdce syrského krále Démétria I. Sótéra, od něhož byl r. 161 př. Kr. poslán do Judska, aby tu za velekněze dosadil zvrhlého, avšak Syrům oddaného Alkima. Vykonav tento úkol vrátil se zpět do Syrie, ale rok na to přitáhl znova do Galieje, porazil Judu Makkabejského u Laisy blíže Jerusalema na hlavu, válčil s nástupcem tohoto Jonathanim a obsadil Jerusalem a jiná hlavnější místa. Po smrti Alkimově vrátil se roku 159 zpět do Syrie, ale po dvou letech od samých nevlasteneckých židů byv povolán vrátil se do Palestiny, kdež nucen byl Jonathanim uzavřítí mir. Jrk.

Bacchiglione [bakiljóně], řeka v severní Itálii, vyvěrá v Alpách Lessinských a stává se splavnou u Vicenzy, u Padue dělí se ve dvě ramena, z nichž jedno teče do Brenty, druhé spojivši se s kanálem pontelungským u Bron-dola vpadá do moře Adrijského. Délku má B. 130 km.

Bacchini [bakini] Benedetto, dějepisec ital. (* 1651 v Borgo San Donnino ve vévodství Parmském — † 1721 v Bologni), byl knězem řádu sv. Benedikta, profesorem na několika universitách (posléze v Bologni), historiografem a bibliotékářem rodu Este. Založil v Modeně akademii věd církevních, pro níž sepsal *Manuductio ad philologiam ecclesiasticam*; v letech 1686—90 a 1692—97 vydával v Parmě vědecký sborník *Giornale de'Letterati* a sepsal mnoho spisův učených, mezi nimiž vynikají: *De ecclesiasticae hierarchiae originibus* (Modena, 1703) a důkladný rozbor spisu Agneliho jednajícího o dějinách biskupů ravennských, vydaný pod titulem: *Agnelli Liber pontificalis seu vitae pontificum Ravennatum* (t., 1708). Polemické listy jeho proti Giacomu Piceninovi (vydané v Miláně roku 1738) patří k nejduchaplnějším spisům sepsaným proti protestantismu. B. vřebec mezi současníky vynikal důkladným, všestranným vzděláním a vychoval celou řadu znamenitých žáků, k nimž patří také Scipione Maffei a slavný Muratori, který byl po něm bibliotékářem estským.

Bacchius viz Bakcheios.

Bacile [bačile], italsky, původně pánev, nádoba pánvovitá, obyčejně majoliková.

Bacillaria Gmel., rod rozsivek (*Diatomaceae*) z čeledi *Nitzschiaceae*. Viz Rozsivky.

Bacillariaceae (*Diatomaceae*), viz Rozsivky.

Bacillariová země viz Diatomeová země.

Bacilli medicati, tyčinky nebo kuličky k léčení určené; forma léků způsobila k tomu, aby mohla zavedena býti do různých dutin těla neb do ran; připravují se buď z velmi jemného klišu a glycerinu nebo z oleje kakaového, a přidávají se hmoty léčivé v poměru, jak lékař předpisuje. *Jd.*

Bacillus Latr., rod hmyzu z rovnokřídlého (*Orthoptera*) z čeledi pakobytek (*Phasmidae*). Obě pohlaví jest bezkřídlé, těla táhlého a hůlkovitého, s nohama tenkými a dlouhými. Na hlavě, šikmo ke hrudi přiléhající, jsou různocovitá tykadla a do předu namířená kusadla; jednoduchá očka scházejí. Hrud má druhý a třetí článek nápadně dlouhý, zadek jest válcovitý, u samic na konci špičatý, u samečka kyjovitě nahoru ohnutý. Barva těla jest leskle zelená nebo hnědá. — Čtyři druhy rodu **B.** jsou jedinými zástupci čeledi pakobytek v Evropě; známější jest **B. Rossii** Fabr., pakobytko vyzáblá (viz obr. č. 404.). Sameček jest 62 mm dl., samička 80 až 105 mm. Žije v Itálii a již Francii, zdržuje se v křovinách živc se v noci listím, za dne pak v klidu odpočívá; ku větvece přitisklá a majíc přední nohy ku předu namířeny, jest nápadně podobna nějaké větvece, čímž poskytuje zajímavý a často mezi hmyzem opakovaný případ ochranného přizpůsobení. (Viz též článek *Bacteria*.) *Šc.*

Č. 404. *Bacillus Rossii*
(kobylika vyzáblá).

Bacillus viz Bakterie.

Bacillus anthracis viz Anthrax.

Back [bek], angl., hřbet při zvířatech, poň a nástrojích řezacích, u jiných předmětů strana zadní, zevnitřní, spodní. *Plk.*

Back, znamená v loďství povýšený předek lodí ku krytí mužstva proti útočícím lodím sloužící (*Vorderkastell*); dále misu nebo nádobu, ve které se chová, nebo na které se

podává jídlo jistému počtu mužstva, odkudž tyto společníci slují *Backsmaate* (*Backsmanschaft*).

Sir Back [bek] George (* 1797 — † 1878), angl. cestovatel v krajinách točnových. Vstoupil do služby námořní doprovodem Franklina na dvou výpravách k sever. pobřeží amerického v l. 1818 a 1825. Samostatně řídil výpravu od r. 1833—1835, kterou vládla anglická vyslala hledat kapitána Rossa, o němž po čtyři léta nebylo slyšeti. Na této cestě objevil Velikou Reku Rybí (*Great Fish River*), jež byla potom pojmenována po něm řekou Backovou (*Back's R.*). Poslední výpravu k točné podnikl r. 1836—37 a propul řekou Wayerovou a zálivem Repulse chtěje prozkoumati pobřeží mezi Regents Inletem a předhořím Turn-Again. Ale u Southamptonu byla loď jeho zadržána ledem a on vrátil se bez pořízení. Srov. jeho díla: *Narrative of the arctic land expedition to the mouth of the Great Fish or Back River etc. in the years 1833, 1834 and 1835* (Londýn, 1836); *Narrative of an expedition in H. M. ship Terror in the years 1836—37* (Lond., 1838). R. 1867 jmenován byl admirálem.

Back-board [bekbórd], angl.: 1. fošna přičná v zadním dílu člunu, aby se o ni cestující opřiti mohli; 2. díl při soustruhu; 3. destička na zádech ku vzpřímení postavy. *Plk.*

Backbord, levá strana lodi, jsmelí obráceni obličejem ku předku loďovému.

Baaker J a k o b A., holandský malíř a ryjec (* 1608 — † 1651), žák Lambertův a Rembrandtův, maloval obrazy biblické, mytologické a mnoho podobizen, v nichž obzvláště vynikli. Na radnici amsterdamské chovají se dvě veliké skupiny o 17 a 21 osobách. Velká část jeho obrazů jest v galerii brunšvické; zručně provedeny jsou jeho studie figur, kreslené uhlem na modrém papíře; 3 z nich chovají se v Albertině ve Vídni, mezi nimi zajímavá podobizna **B**-ova z r. 1638.

Backhuijzen [-heyzn], B a k h u i z e n :
1) **B. Ludolf**, nizozem. malíř marin (* 1633 v Emdenu — † 1708 v Amsterdamě), žák Alderta van Everdingen a H. Dubbela, vynikl měrou neobyčejnou v představování klidného i rozbouraného moře. Obrazy jeho roztroušeny jsou po mnohých galeriích (v Berlíně, v palazzu *Pitti* ve Florencii, ve Stockholmě), větší jich počet nachází se v rukou soukromníků. Také kresby jeho a náčrtky dle přírody, které vynikají nad provedené komposice, jsou dosti rozšířeny; největší jich počet (27) chová Britské museum, některé (z l. 1680—98) Albertina ve Vídni, mezi těmi obzvláště vyniká provedený akvarel, krajina ledová. Práce **B**-ovy jsou příliš theatrální, kolorit pestrý a nepokojný, tón tvrdý a suchý. Vnuč jeho —
2) **B. Ludolf** (* 1717 — † 1782) zanášel se uměním jen jako ochotník, nicméně zhotovil některé zdařilé scény válečné, k nimž studia konal na výpravě do Němec roku 1743. — 3) **B. van de Sande Hendrik**, malíř holandský (* 1795 — † 1860), vzdělal se hlavně pilným studováním přírody.

Krajiny jeho poctěny cenou na různých výstavách, a **B.** stal se r. 1822 členem akademie amsterdamské a ředitelem školy kresliřské v Haagu. **B.** patří k nejlepším krajinářům moderní hollandské školy a také jako učitel zjednal si platné zásluhy, začež r. 1847 odměněn rytířským křížem nizozemského řádu lviho. Obrazy jeho jsou ve větších galeriích nizozemských a belgických.

Backing [beking], angl., nazývá se vrstva dřevěná, nejvíce dubová, jež se při obrněných lodích klade mezi pancéř a stěnu lodní k tomu účelu, aby účinek střely nepřátelské na dřevěnou stěnu lodní zeslabil.

Bäcklund O., člen akademie petrohradské, do r. 1888 adjunkt hvězdárny pulkovské, vynikající současný astronom theoretický. Po úmrtí Astenově převzal **B.** další spracování pohybu vlasice Enckeovy. Důležité práce jeho o tomto předmětu jsou: *Comet Encke 1865—85; Untersuchungen über die Bewegung des Encke'schen Cometen 1871—1881* (Mémoires de l'acad. de St. Pétersbourg, sv. XXXII. 3. a sv. XXXIV. 8.). Výklad o nových vele-důležitých pracích Gyldenových v teorii poruchů podal **B.** v 3. díle časop. »Copernicus«. V nejtěžších částech astronomie theoretické podává **B.** v nejnovější době příspěvky veliké ceny; jmenujeme práci o pohybu trabantů Jupiterových v »Bulletin astr.«, sv. V., a *Zur Entwicklung der Störungfunction* (Mém. de l'ac. de St. Pétersbourg). **Gs.**

Backnang, okr. město v králov. Württemberském, v kraji neckarském, nad řekou Murr, se 6003 obyv. (1885). Má evangelický farní kostel, starý zrušený klášter, reálné gymnasium, několik továren (na zboží stávkové, sukno a mušelin); znamenité jirchářství, hlučné trhy koňské. — Okres backnanžský má na 283 km² 29.495 obyv. po většině evangelického vyznání.

Backofen viz Bakov.

Backoviec viz Bačkovice.

Back-river [bækriver] viz Velká Rybí řeka.

Back-stairs [bækstérs], angl., schody zadní i soukromé. **Plk.**

Bäckström Per Johan Edvard, švédský básník (* 1841 — † ve Stockholmu 1886). Studoval v Upsale, stal se (1863) příručím říšského archivu a král. bibliotéky, přispíval (1863—74) do »Ny illustrerad Tjning« a redigoval různé časopisy, jako »Teater och Musik« (1877) a j. Mimo básnické sbírky *Skaldeforsök* (1860), *Lyriska dikter* (1870) a *Sånger och berättelser* (1876) napsal dramata *Gudhem* (1867), *En Krona* (1868), *Första Maj* (1870), *Carinas lys* (1871), *De fortyrckta* (1872), *Dagvard Frey* (1877) a přeložil i několik dramatických děl cizích, zvláště z Huga a Ibsena.

Backus Isaac, dějepisec a bohoslovec amer. (* 1724 — † 1806). Stal se (1748) duchovním správcem v Middleboroughu (stát Massachusetts), přešel i se svým sborem (1751) k baptistům, pro něž konal platné služby diplomatické, a vydal se (1789) na misijní cestu po americké pevnině. **B.** hájil úplně odtržení

církvě od státu a vydal mnoho pojednání o svobodě náboženské. Avšak hlavní jeho spis je *History of the Baptists* (3 sv., 1777, 1783, 1796), vynikající správností a nestranností.

Backwardation [bækvårdén], angl., znamenalo původně úroky, jež při prodeji cených papírů zvláště o sobě účtovány; odtud také **b.** náhrada za kupon předčasně ustřížený. V Anglii, kde kupony v kursu jsou obsaženy, užívá se výrazu **b.** pro deport.

Backwoods [bækvudz], angl., zálesí, pojem zeměpisný, který v dobách prvního osazování sev.-amer. pevniny zahrnoval v sobě husté, jen indiánskými kmeny obývané pralesy, táhnoucí se od atlantského pobřeží přes Alleghanské pohory, novými pak osadami stále na západ se posínoval a nyní na nejzazší, bělochy neobydlené končiny Spojených obcí se obmezuje. Osadníci pak, již bydlice na samém okraji těchto lesnatých končin sekýrou a pluhem je vzdělávají, slovou *Backwoodsmen* (zálesáci), též *Pioneers* nebo *Squatters*, jež Cooper ve svých románech tak zajímavě a poeticky vyličil.

Bâclage [bákláž], franc.: 1. uspořádání lodí v přístavu k nakládání a skládání; 2. zavírka přístavu fetězy, lany; 3. zavírka feky závorami, jež jsou posázeny ostny (ježky). **Plk.**

Baclair d'Albe [baklé d'alb] Louis Albert Guislain, baron, franc. malíř a kartograf (* 1761 v St. Polu — † 1824 v Sèvres). Roku 1796 vstoupil jako dělostřelecký poručík do francouzské armády, účastnil se italského tažení a stal se čelem topografické kanceláře, později ředitelem válečného skladiště v Miláně. Zde zhotovil podrobnou mapu bojiště italského, kteréžto dílo vyšlo v Paříži r. 1802 (*Carte du Théâtre de la guerre en Italie*, o 54 listech). Ve válkách byl stálým společníkem Napoleonovým, až r. 1814 vystoupil z armády jako brigádní generál. Za stodenního císařství byl jmenován generál. ředitelem válečného skladiště v Paříži. Pod Bourbony zabýval se pouze uměním. Jako malíř byl hlavně krajinářem směru akademicko-klassického, v jehož čele byl Valenciennes. Z italského tažení maloval bitvu u Lodi, přechod přes Pád, bitvu u Arcole (r. 1804) a Rivoli, a bivouac franc. armády v předvečer bitvy u Slavkova (poslední tři obrazy v galerii Versailleské). Jako kreslíř vynikl vydáním lithografovaných skvostných děl: *Promenades pittoresques dans Paris et ses environs* (48 listů); *Souvenirs pittoresques ou vues lithographiées de la Suisse* (162 listů); *Souvenirs pittoresques de la campagne d'Espagne*. Vydal také memoiry o kartografii, z nichž některé jsou vytištěny v »Mémoires topographiques«.

Bacmeister: 1) **B.** Georg Heinrich, hannov. státník, nar. r. 1805 v Lüneburku, stal se r. 1823 auditorem a r. 1833 assessorem v Gotinkách, roku 1842 justičním radou v Hannoveru. Roku 1845 povolán do minist. práv a vypracoval r. 1847 revisi soudního řádu civilního, jenž byl základem pozdějších osnov z r. 1849 a 1850. R. 1851 stal se vrchním státním zástupcem a členem první komory. Za Jiřího V. převzal pak v ministerstvu

Scheeleově ministerstvo kultu a r. 1852 financí; odstoupil r. 1853. Do státní služby povolán opět r. 1856 a stal se r. 1858 členem kommisce pro organisaci soudnictví a ředitelem konsistoře ve Vých. Frisku. R. 1865 stal se ministrem vnitra a odstranil nucené cechovnictví; po annexi pruské uchýlil se do soukromí a žije v Gotinkách.

2) **B.** Adolf, filolog. spis. něm. (* 1827 — † v Stuttgartě 1873). Studoval s počátku bohosloví, později — odseděv si pro účastenství v badenské revoluci (1848) několikaměsíční trest — filologii, působil (1855—1867) na různých učilištích jihozápad. Německa, načež vstoupil do redakce augšpurské *Allgemeine Zeitung* a zemřel jsa literárně nejvíce činným. **B.** s úspěchem převáděl staroněm. literaturu do řeči nově a lahodnou dikcí vysvětloval jména a zvyky německé. Napsal: *Liederbuch für die Jugend* (Heidelb., 1856); *Das Nibelungenlied für die Jugend bearbeitet* (Stuttg., 1858); *Gudrun* (1860) a *Freidank's Bescheidenheit* (1861), obě v novoněmčině; *Die Ortsnamen v. Württemberg* (1864); *Allemanische Wanderungen* (1867); *Germanische Kleinigkeiten* (1870); *Margaret More's Tagebuch* (Paderb., 1870), dle angl. originálu. Překládal také latinské klasiky Tacita, Horáce, Juvenála atd. Literární pozůstalost jeho vydal Keller s názvem *Keltische Briefe* (1873).

Baco viz Bacon.

Bacolor [bak-], město v již. části ostrova Luzonu, 60 km sev.-záp. od hlav. města Manily, v provincii Pampanze, leží na úrodné vysočině nedaleko řeky Pampany, s kterou jest spojeno průplavem. Počet obyvatelův obnáší 11.337 duší. R. 1762, když Angličané podnikli útok na ostrovy Filipovy a zmocnili se Manily, byl **B.** útočištěm vojska španělského.

Bacon [bèkn]: 1) Roger, angl. mnich a scholastik, nar. r. 1214 v Ilchestru, hrabství Somerset, z chudé šlechtické rodiny. Studoval v Oxfordě trivium pod slovatnými učiteli, jako byl Robert **B.**, Richard Fisacre, Adam Marsh, Edmond Rich a zvláště Robert Great-Head čili Grosse-Tête, později biskup lincolnský, jenž až do své smrti zůstával přítelem a protektorem Rogerovým. Na universitu do Paříže přišel, právě když scholastika tam nejbujněji kvetla, **B.** však stranil se neplodných hádek mystiků, peripatetiků, pantheistův, averroistův a skeptiků, přilnul však tím více k učiteli svému Petru de Mahariscuria (Moericourt), který na veškeren směr **B.**-ův měl rozhodný vliv. Později **B.** zdržoval se ve františkánském klášteře v Paříži a i sám do řádu vstoupil. Když na universitě hodnosti doktorské dosáhl, vrátil se r. 1240 do Oxfordu a mívál asi po šest let na tamější universitě přednášky velmi hojně navštěvované. **B.** horlivě jal se pracovatí o vědách přírodních vůbec a matematiku, kterou jako Plato za klíč ku vědám ostatním pokládal, pak mechaniku, optiku, chemii a astronomii studoval nejen z poznání vlastního, než zejména z děl řeckých, arabských a hebrejských, kterýmžto jazykům sám také učil; s velikou pilí shledával při těchto stu-

dích příslušné staré knihy a spisy nákladu při tom nešetřil žádného. Výsledkem prací jeho byly různé vynálezy, kterými vysoko povznesl se nad svůj věk a pro které dostalo se mu jména *doctor mirabilis*. Tak vynalezl výbušnou látku podobnou střelnému prachu, zvětšovací skla, provedl dobrá pozorování o lomu paprskův, o perspektivě, o zdánlivé velikosti předmětův a o zvětšení desky měsíční a sluneční na horizontě a j.; pak objevil chyby v juliánském kalendáři, činil k opravě jich dosti vhodné návrhy a sám sestavil kalendář opravený; avšak teprve po 300 letech k opravám skutečně se přikročilo. Zvláště jeho astronomické a astrologické práce zavdaly zjevnou příčinu, že **B.** z magie a čarodějství byl obžalován. Ve skutečnosti byla to však odvaha, s kterou vystupoval, pohrdání spolubratry a vrchními úřady, jeho horlivost reformovati vyučování a církve, pak výtky činné jednotlivosti a pobloudilostem scholasticismu tehdá vládnoucího, které vzbudily proti němu nejen nedůvěru, než i necht a nenávisť jeho představených. R. 1257 generál řádový Jan de Fianza se svolením papeže Innocence IV. přinutil **B.**a, aby opustil Oxford a kázel mu uchýliti se do kláštera minoritů v Paříži, kde krutě s ním nakládáno: zapo věděno mu psátí, knihy čísti a za každý sebe menší přestupek byl stíhán přísnými tresty, jako postem a vězením. Teprve když osvicený Guy de Foulques, arcibiskup, kardinál a papežský legát v Anglii, r. 1265 stal se papežem (jakožto Kliment IV.), uvolnilo se **B.**-ovi, ale docela propuštěn nebyl. Na vyzvání papežovo jal se psátí dílo *Opus majus* (vydal Sam. Jebb v Londýně 1733, pak v Benátkách 1750), »vědecký pomník středověku pozor nejhodnější«, v němž vyloučil všechny svoje idee o příčinách bludův, o hodnotě filosofie, o grammaticce, o principiích matematiky, o perspektivě, o vědě zkušenosti a posléze o morálce, a jež pak (1267) po svém žáku Janu Pařížském papeži poslal, přes to, že františkáni ještě více tím popuzeni jsouce při tom všemožně mu překáželi, ano ani potřebného náčiní k dalšímu psaní dáti mu nechtějíce. Když odpověď od papeže dlouho nedocházela, napsal znova *Opus minus* (fragmenta z toho vydal Cousin) a posléz *Opus tertium* (vydal J. S. Brewer v *Rerum Brit. med. aevi script.* v Londýně, 1859), v nichž reprodukuje kratší formou *Opus majus* a na konec dojemně líčí svoje útrapy. Konečně papež pohnut jsa vytrvalostí a geniem **B.**-ovým užil své suverenní authority a **B.**-ovi dostalo se svobody úplné. Než smrtí Klimenta IV. všechny velké plány a projekty **B.**-ovy opět v nic se obrátily. Znova jsa pronásledován a z magické astrologie obviněn byl opět uvězněn za papežování Mikuláše III. roku 1278 a spisy jeho byly zakázány. Marně snažil se později papež Mikuláše IV., dřívějšího generála františk. řádu Jeroma d'Esculo, přesvědčiti o své nevině pojednáním *De prolongatione vitae* (lat. v Oxfordě 1590, angl. vydal Brown 1683, rukopis v Bibl. nationale v Paříži). Teprve r. 1292, po smrti

Mikuláše IV., byl propuštěn a v 78. roce začal psáti znova veliké dílo (*Compendium studii theologiae*), jež však zůstalo jen v několika rukopisných zlomcích; zemřel brzo po té 11. června 1294 v Oxfordě. — **B**-ovi nepodařilo se sice naprosto odvrátiti zájem svého času od metafysiky ku fysice a studiu řeči, než přece zasadil scholastice citelnou ránu, neboť po něm klesá na rychlo k úplnému úpadku. Sám však také nezprostil se docela předsudků své doby, zabývá se se zálibou alchymii a astrologií; také v kámen filosofů věřil. — Ze spisů jeho mnohé (jako *Compendium philosophiae* z r. 1272, uведенé *Comp. studii theol.*, pak různé komentáře o fysice a metafysice Aristotelově, rozprava o kalendářích) zůstaly v rukopise. Tiskněny jsou mimo spisy již uvedené: *Epistola de secretis operibus artis et naturae et nullitate magiae*, vydal Claud. Coelestinus v Paříži, 1542, pak Joh. Dee Londinensis v Hamburce, 1618; vyšla také v Mangetově *Bibliotheca chimica*, sv. I., 616. a j. Do franc. přel. Jacques-Girard de Tournus *Admirable pouvoir et puissance de l'art de la nature etc.*, v Lyoně, 1557, v Paříži, 1629. Ve spise tomto tak podivuhodné věci mluví o fysice a mechanice, že zdá se, jako by byl znal stroj parní a balon. *Libellus de alchimia, cui titulus: Speculum alchemiae*, v Norimb., 1614, v Manget. *Bibl. chim.* sv. II., a v *Theatrum chim.* sv. V. (do franciny přel. Jacques-Girard de Tournus pod tit. *Miroir d'Alquimie*, v Lyoně 1557, později v Paříži, 1612, 1627); *Rog. Baconis Angli Perspectiva, opera et studio Joh. Combach*, Frankf., 1614. Roku 1620 vydáno v jednom svazku několik chemických statí, a to: *Breve breviarium de dono Dei; Verbum abbreviatum de Leone viridi; Secretum secretorum naturae, de laude lapidis philosophorum; Tractatus trium verborum; Alchimia major*. Em. Charles, R. B., sa vie, ses oeuvres et ses doctrines, d'après des textes inédits (Paříž, 1861); Vict. Cousin, *Fragments philosophiques, philosophie du moyen âge* (Paříž, 1865); E. Saisset, *Précurseurs et disciples de Descartes* (Paříž, 1862); Siebert, R. B., sein Leben und seine Philosophie (Maribor, 1861); Schneider, R. B. *Ord. min.* (Augšpurk, 1873); Werner, *Die Kosmologie und allgemeine Naturlehre des R. B.* (Videň, 1879). Ostatek viz: Überweg, *Gesch. d. Philos.* II., kdež i literatura; Franck, *Dict. des sc. philos.* sub Baco Roger, *Nouvelle biogr. gén.* (Paříž, 1854, sv. IV. 93.).

2) **B**. či Baconthorpe (dle jeho rodiště) John, učený anglický mnich XIV. stol., jehož jméno dosahovalo téměř slávy Tomáše Akvinského. Studoval v Oxfordu a Paříži, stal se (1329) dvanáctým provinciálem angl. karmelitánů a zemřel v Londýně (1346). Jeho hlavní spis *Doctoris resoluti Ioannis Baconis Anglici Carmelitae radiantissimi opus super quattuor sententiarum libris* vyšel tiskem r. 1510 (ve 4 fol. sv.) a byl ještě několikrát vydán.

3) **B**., Sir Nicholas, znamenitý právník a státník angl. (* 1510 — † v Londýně 1579). Byv přírodou nadán neobyčejnými dary ducha

nabyl záhy všestranného vzdělání a postupoval v důstojnostech, až Jindřich VIII. jmenoval jej (1546) právním zástupcem sirotčího úřadu (Attorney of the Court of Wards), jež zastával i za Edvarda VI., ale za katolické Marie složitě musil. Za to její nástupkyně Alžběta povýšila jej do stavu šlechtického a jmenovala (1558) nejvyšším strážcem pečeti, jímž zůstal až do smrti. Jako státník vynikal jasností svých náhledův a moudrostí svých rad a bera velký podíl v urovnávání církevních otázek, odvrátil svou prozíravostí mnohé nebezpečí, jež v oné kritické době hrozilo Anglii.

4) **B**. Francis, lord z Verulamů, a viscount Saint-Albanský, syn předěšlého, věhlasný filosof, přírodopysmec, právník a státník anglický, narozem 22. ledna 1561 v Londýně. Matkou jeho byla učená a zbožná Anna Cooke. Ač byl těla slabého, **B**. záhy vynikal ostrovtípem a velikou vědyčtivostí, tak že i pozornost královny Alžběty na sebe obrátil. Roku 1573 se starším svým bratrem Anthonym přišel na kollej cambridgeskou, na které již po dvou letech nabyl přesvědčení o potřebě důkladné reformy badání vědeckého. Roku 1576 jsa v průvodu anglického vyslance Sira Amiasa Pauleta odešel do Francie, kde Jindřich III. bojoval právě proti Jindřichu Navarrskému; zdržoval se pak nejvíce v Paříži, než po náhlé smrti otce svého (20. ún. 1579) vrátil se zpět do Anglie. Dojmy ze svých cest a výsledky pobytu svého ve Francii sepsal ve zvláštním spise *Of the State of Europe*. Poněvadž dědictví po otci nedostačovalo k nezávislému životu, **B**. dal se na dráhu juridickou a studoval v letech 1580–86 práva v Grays-Inn, stal se advokátem a později mimořádným, nehonorovaným radou královny; vyšších úřadů dvorních se mu nedostalo přes to, že by ve svém strýci lordu Burleighovi byl měl mocného protektora, kdyby tento schopnosti **B**-ovy jen za prostřední a chatrné nebyl pokládal. Stejně o něm soudila královna, tak že ani přimluva hraběte Essex, jenž jediný **B**-a dovedl oceniti, nic mu nepomohla. Za to hrabě Essex sám vydatně jej podporoval darovav mu statek a přízní svojí všude jej zanášej. V letech 1584, 1586 a 1588 **B**. vynikl jako člen parlamentu, zejména v záležitostech processu Marie Stuartovny a války španělské. Když pak roku 1599 hrabě Essex u dvora v nemilost upadl a později při populárním vzbouření byl zajat a k smrti odsouzen (1601), **B**. nejen nevzděčné od hraběte se odvrátil, než i veřejně proti němu vystoupil a po jeho popravě na rozkaz královny napsal *A Declaration of the Practices and Treasons Attempted and Committed by Robert Earl of Essex*. Po smrti královny však ji samu za jedinou původkyni spisu toho proklašoval. Teprve za panování Jakuba I. podařilo se mu rychle dojíti jmění a slávy v oboru diplomatickém a právníkém, zejména za služby, jež prokazoval koruně v parlamentě. Byl v den korunovace Jakubovy 24. čce 1603 pasován na rytíře, r. 1604 jmenován skutečným radou ko-

runy, 25. čna 1607 generálním sollicitorem, r. 1613 vrchním státním zástupcem, pak roku 1616 protekcí a přímluvou příznivce svého a milostníka králova, lorda Buckinghama, jemuž slepě byl oddán, členem tajné rady, r. 1617 strážcem veliké pečeti, roku 1619 lord kancléřem s titulem lorda Verulamského a posléze r. 1621 viscountem Saint-Albanským. Avšak téhož roku byl usvědčen z úplatnictví, nálezelem parlamentu odsouzen do vězení v Toweru, pak ku pokutě 40.000 lib. sterl. a zbaven všech úřadů a důstojností. Nález ten byl však milostí krále zrušen, třeba že B. nebyl nevinen, ale nepoctivosti více pro jiné než pro sebe se dopouštěl. B. dostal i doživotní pensí od krále a po nastoupení Karla I. na trůn zase úplně na milost byl přijat, ano i do parlamentu znova povolán. Avšak churavost nedovolovala mu vystoupiti znova v životě veřejném, z něhož se vzdálil úplně a věnoval konec života svého jenom vědění. Zemřel 3. dubna 1626 na statku hraběte z Arundel v Highate.

Filosofický význam B-ův v tom spočívá, že plným úsilím jal se prováděti to, co renaissanční doba zove návratem ke skutečnosti, či spíše, že návratu toho žádal in theoria nejsa ani sám dosti mocen matematiky, ani znalý přírody, aby vlastním výzkumem byl mohl ozřejmiti svou teorii indukční, za jejíhož vynálezece bývá pokládán. Než není ve snaze té původním. Více než dvě stě let před ním Baco Roger postihl význam experimentu a pozorování přírody, jeho předchůdcem dále jest tolikéž Angličan Vilém z Occamu († 1347), obnovitel nominalismu a proto empirik; do doby před B-em náleží Koperník; současně s ním celá řada jiných mužův, jako Galilei, Harriot, Kepler, Gassendi, Stevens, Descartes, na témže stáli stanovisku vůči přírodě, tak že skutečně metoda induktivní nezávisle na něm hotova a prováděna byla. B. žádným činem výzkumným nepovzněl se nad dobu svou, aby ji vedl, ba právě naopak, svými pozitivními vědomostmi o přírodě ani jí nedosahoval, nejen že neuznával soustavy Koperníkovy, nýbrž, co více jest s podivením, maje takové vzory exaktního výzpytu před sebou, do hmoty po středověkém způsobu mystickém, jemuž hlavně boj jeho patil, vkládal různé duševní potence. Proto mínění o něm až do krajností se rozcházejí (pro J. Herschel, W. Whewell; proti Lasso, Just. Liebig); jedni v něm vidí reformátora přírodní filosofie pro jeho metodu, druzí upírají této veškerý význam. Pravda zde jest ta, že B. ani indukce nezaložil, ani neprováděl, ba ani správně nevyznačil, neb co on indukci zove, jest vlastně abstrakce; než přece trvá význam jeho i pro filosofii i přírodní vědy z jiných příčin, a sice, že, ač theista, vysvětlování vedl ne pomysly finálními, nýbrž řádem mechanickým, a že požadovaná jím axiomatika věd, ač jest vlastně metafysikou dění, výzpyt ukončuje a ne počíná. Že sám přesně neprováděl všeho jako jiní (Descartes), plyne z individuálních příčin, totiž jednak z nedostatečného vzdělání odborného, jednak z okol-

ností životních, jež jiným směrem mysl a čas jeho zabavovaly, jakož B. vůbec více slibuje a naznačuje, než koná, a budoucnosti věků s nadšením doporučuje provádění myšlének svých, jsa spokojen, že nástroje Mús nařadil, aby jiní hráti mohli, již dovednější ruce mají. Nesmí zkrátka zásluha B-ova měřena býti ani sumou pozitivních vědomostí, ani rutinovanou methodičností, nýbrž smyslem pro celek. B. žádá, abychom přistupující k badání vzdali se všech předsudkův, a rozum takto zvyklosti prostý má tvořiti čistou a urovnanou půdu pro přijetí nových poznatků. Má-li věda se zdarem se potkati, musí začíti ze zcela nových počátkův. Skutečnost musí býti zkoumána bez předpokládání a experimentem; příroda nesmí býti anticipována, nýbrž interpretována. Účelem poznání není pravda theoretická, nýbrž podmanění přírody vůli člověka. Postup indukce ten jest, že především všechny negativní případy mají vyloučeny býti; co po tomto vyloučení negativních instancí zbývá kladného, z toho buďtež závěry činěny, a sice tak, že dlužno od jednotlivin stále k obecnějšímu stoupati, až pozná se zákon dění, a odtud cestou opačnou vede se postup zpět ke skutečnosti (tedy abstrakce a determinace). Prerogativní instance ony jsou, jež ve své všeobecnosti rozhodují o celém množství případů; k těm buďtež zvláště pozor obrácen. Věci v přírodě jsou spojeny příčině, a není zjevu, který by stál mimo. Pochopení příčin jest odkrytí zákona, a to jest filosofii. Touto snahou, proniknouti v poznání přírody až ku všeobecnému a nutnému, musí také ještě doplněn býti význam indukce u B-a. Celkem se lze podle něho srovnati se čtyřmi známými principii Aristotelovými, avšak účelnost jest ve vysvětlování přírody naprosto vyloučena, hmota pak a příčiny změn, jak obyčejně zevnějším způsobem sled mezi účinem a příčinou se spojuje, jest povrchní jen vědění, nedonikající ku podstatě zákona, jímž změní se uskutečňuje; tento zákon však odkrytí znamená postihnouti formu (N. O. II. 2., 3.). Tím se velmi trefně vytýká poměr fysiky k metafysice: první týkajíc se hmoty a změn způsobených případnými příčinami (*causae efficientes*) neučí o průběhu tvoření samého, ve změně skonávaného, nýbrž tkne se jen změny, jakož hotové události, co však mezi oběma leží, mezi příčinou a účinem, ten vnitřně tvořící princip (Aristotelovská forma), to jest zákon sám, a poznání to zakládá metafysika. Úplné podmanění přírody pod moc člověka, že tato po jeho vůli své výtvoři obměňovati musí, že docela neživé i v živé by se měnilo a jiné až dosud nad lidské troufání smělejší věci by se konaly, plyne ze znalosti tvůrčích forem přírody, a uskutečňování toho vykládá se v magii. Umělý převod rodův, ač těžkým, nezdál se mu býti nikterak nemožným, a způsob, jakým o tom mluví (N. O. II. 29.—30.), připouští střízlivý výklad, že jest zde anticipace theorie evoluční (Fowler N. O. p. 437. n. 10. Oxford, 1878). Tento princip formální úzce souvisí s rozlišením věci o sobě a jejího zjevu, kterýž

při vědeckém vysvětlování jako kvalita druhotná uveden býti musí na prvotnou: teplo na pf. pro smysl jest pocitem, samo o sobě pohybem. — Vědy třídí B. podle tří mohutnosti duševních, paměti, obrazotvornosti a rozumu, takto: prvé náleží historie, druhé básnictví (vypadá však z programu vědeckého), třetí filosofie. Tato se dělí 1. v nauku o bohu, 2 o přírodě, 3. o člověku. Theologie filosofická čili přirozená nepodává žádných určitých vědomostí o bohu, ale vyvrací se jí atheism. Filosofie přírody jest buď theoretická nebo praktická. První jest fysikou, pokud vykládá působící příčiny, a stává se metafysikou vyhledáváním principu formujícího; praktické úkony ve fysice zakládají mechaniku, v metafysice přirozenou magii. Přidavkem jest zde matematika. Nauka o člověku uvažuje o něm jako o jednotlivci (anthropologie, philosophia humana) a jako o členu společnosti (phil. civilis). Anthropologie vztahuje se na tělo i na duši. V psychologii jest B. Aristotelikem rozeznává duši smyslnou a rozumnou, Bohem vdechnutou. Prvá jest poznatelná, poněvadž jest hmotná, ač neviditelná jest pro svou malost. Sem přiřazuje se dále logika a ethika. — Všechných věd nejebecnější zásady, jakož poznatky o dění vnitřním čili principu formálním a nejen jako abstrakce vyvedené na základě obyčejné empirie, ve svém souhrnu dávají všeobecnou axiomatiku, jež podává pravé poznání přírody. Jest to philosophia prima, posud ovšem nehotová, poněvadž vědy samy nehotovy jsou i rozsah jejich neúplný. Charakteristické tudíž jest, že, jako B-ova indukce jest vlastně abstrakcí a stoupá až ku všeobecnému a nutnému, tak jeho empirism nezůstává tkvěti při kvalitě smyslové, nýbrž vyšetřuje modifikující podmínky.

Zb.

Nepřímé, avšak účinně působil B. také v paedagogiku. Hlavní zásady paedagogické, jím pronesené (zejména v prvých dvou dílech jeho *Instaurationis magna*), jsou: 1. Pojmy, které ze přirozené povahy věcí nejsou čerpány, jsou křivky, zatemňují rozum, zahalují přírodu dávající podnět ke znalosti slov, nikoli ke znalosti věcí. Jediné samoznění přivádí ku pravému, plnému a neklamnému poznání věcí. 2. Pokusy a pozorování jsou ony brány, jimiž věcem mimo člověka postaveným otvírá se přístup k duši. 3. Od jednotlivosti takto zjištěných jakožto následků postupují se k pojmom nadřazeným, ku příčinám, k zákonům; to se děje postupem inductivním. 4. Postup genetický (*traditio lampadis*) se nad jiné pro vědy přírodní hodí. Přivádí žáka ku poznatkům tímž způsobem, kterým domohlo se jich člověčenstvo. Učeň tu vidí, jak věc z prvního zárodku vzniká, znamená změny, jež se u vývoji dalším vyskytují, pozoruje výjev se všech stran a snad i za rozličných okolností. 5. Kvapení u vyučování hubí vtip i prospěch. 6. Přirozenost lidská svobodná jest, miluje zvlášť, nucen se jí přiči; kdo snahám její překází a je zničuje, proti přirozenosti lidské se opírá. Vykonal-li žák, čeho na něm vyučování vyhledává, nechť se dá na svůj za-

milovaný předmět, aby v něm zmocněl. 7. Pomněme, že vzdělávající ducha dvojným způsobem se můžeme bráti; prvý počíná od snadnějšího, čeho bez naplnění vtipu lze vystihnouti, a pokračuje k nesnadnějšímu, čemuž jen pružným rozumem lze stačiti; druhý jde směrem opačným. Opatrné obou způsobů spojování vtip vzpružuje. 8. Učení ke vtipu žákovu jest přizpůsobovati, žádá však na učiteli bohaté zkušenosti a bedlivého uvažování. Sluší tu bedlivě vyhověti přirozenosti lidské, aby každému bylo dopuštěno dělati, v čem má zálibení. Avšak i u věcech, pro které jest učeň zpozřilý a tupý, doděláme se slušného prospěchu, budeme-li mu vhodnými prostředky pomáhati. 9. Cvičení divadelní jsou mládeži prospěšná; jimi se cvičí paměť, brousí výmluvnost a uhlazují posuňky. 10. Vychování za útlého věku jest velmi důležité; i zahradníci mladých rostlinek více si hledí než dospělých. Vychování hromadné má přednost před jednotlivým; klade základ k důležitému poznání lidí, pěstuje u chovance přívětivost, laskavost, vzbuzuje řevnivost a ostří vtip. 11. Základní schopnosti duševní jsou tři, a to paměť, obraznost a rozum. Paměť má zmohutněti ve vědách historických, obraznost v uměních, rozum ve vědách spekulativních. V rozdělení věd paedagogika jest podřizena duševně.

Ši.

Filosofické názory B-ovy o právu a o státě roztroušeny jsou po jeho spisech (srv. zvláště *De dignitate et augmentis scientiarum*, I. VIII., *Tractatus de iustitia universalis sive de fontibus juris*). B. vytýká dosavadním právníkům, že pojednávající o právu *»judicio sincero non utuntur, sed tamquam e vinculis sermoni-cantur«*. Právo jest dle něho v přičinném poměru s celým sociálním životem národním, s jehož změnou a vývojem pari passu se mění, vyvíjí a pokračuje. Není tedy útvarem libovůle souverainovy (jak učil Hobbes a později tak zvaná analytická škola právní), nýbrž naopak, království spočívá na právu. Zákon pak není tvůrcem, nýbrž pouze oznamovatelem práva. Tyto názory, jež sdílel B. se svým vrstevníkem Hookerem, objevily se opět na počátku tohoto století v základních pravdách t. zv. historické školy právní a v jejím učení o pramenech a historickém vývoji práva. *Tkl.*

Spisové B-ovi jsou tyto: Čelní dílo filosofické *Instauratio magna*, jež mělo obsahovati znovuzřízení věd na jeho indukci, rozvrženo jest na šest částí: první *De augmentis et dignitate scientiarum* (1623; stručněji angl. *Proficiency and advancement of learning*, 1605) obsahuje rozdělení věd; druhá *Novum organon* (1620, přepracovaný spis z r. 1612: *Cogitata et visa*) jest methodologie; z třetí části jest spracována *Sylva sylvarum*, sbírka popisův a pozorování přírodních. Ostatní části tři, jež měly obsahovati učení filosofické na těchto základech spočívající, jen fragmentárně B-em jsou podány. — *Essays moral, economical and political* 1597; (lat. *Sermones fideles*; německý překlad od Fürstenhageny, Lipsko, 1884). O lékařství jedná *De vita et morte*, právníctví se dotýká *Exem-*

plum tractatus de iustitia universalis sive fontibus iuris; pokus allegorisujícího nom. filosof. jest *Nova Atlantis*. Astronomického obsahu jsou *Schema coeli a Descriptio globi intellectuales*. Sebrané vydání první uspořádal Mallet (v Lond., 1740 a 1765). Franc. vydání Riauxovo v Paříži, 1852., angl. vyd. H. J. Bohn (Lond., 1846) a Ellis, Spedding, Heath (Lond., 1857—1859). Čes. přel. *Vypsání nového světa* G. J. Dibač (1798). — Literaturu příslušnou viz Uiberweg, *Geschichte d. Phil.*, sv. 3. K tomu nově komentované vydání Fowlerovo *Novum organon* (Oxford, 1878); John Nichol, F. Bacon, his life and philosophy (Edinburk, Londýn, 1888); Kuno Fischer, Fr. B. von Verulam, die Realphilosophie und ihr Zeitalter (1875); Heussler, F. Bacon u. dessen geschichtl. Stellung (Vrat., 1889). — Co se pak konečně tkne vyskytnuvší se hypotézy B. Shakespearovské, že totiž B. jest skladatelem dramát Shakespearových (viz Pott, *The Promus*, 1883; Donnelly, *The great Cryptogram* 1888, a Vitzthum v. Eckstädt, *Shakespeare u. Shakspeare*, 1888), ani důvody uváděné nejsou tak spolehlivé, že by žádným námitkám nepodléhaly, a rozhodující instancí jest zde ohled psychologický, že není pravdě podobno, aby prosaická střízlivost a hlásaný utilitarianism B. ův spojití se dal s poetickým názorem světa. K vysvětlení poetické dikce vystačí rhétorický vzlet B. a, kterýž, jak známo, byl řečníkem znamenitým (Heussler v. uvedeném spise str. 121.—127. a pozn. 338.). O počátcích a průběhu literárního toho sporu, viz Elze, W. *Shakespeare* (Halle, 1876). Zb.

5) B. John, angl. sochař, ježž možno zváti zakladatelem britské školy sochařské (* 1740 — † v Londýně 1799). S počátku maloval ornamenty na porculán, později však napodobování modelů k vypálení určených nabyt takové zručnosti v modelování, že r. 1763 věnoval se sochařství a do r. 1776 od Společnosti pro povzbuzování umění obdržel devět nejvyšších cen. V té době zdokonalil i nástroj, jenž tvary modelu na mramor přenáší a v zlepšené formě i na kontinentu vešel v užívání. Královská společnost jmenovala jej členem již roku 1770. Avšak slávu jeho založila teprve socha *Mars* (1777), od kteréž doby účastniv se sedmnácti konkursů, stal se šestnáctkrát vítězem. Různé výtvořiny jeho zdobí katedrálu sv. Pavla (sochy Howarda a Samuele Johnsona), Westminster Abbey (náhrobky lorda Chathama a Williama Pitta) a jiné veřejné budovy v Londýně a Oxfordě. B. postrádal obrazovtornosti a neměl protřibenějšího pojmu o kráse. — Viz: Richard Cecil, *Memoir of the late John B.* (Londýn, 1811).

6) B. Leonard, historik a theolog amer. (* 1802 — † v New-Havenu, Conn., 1881). Narodil se ve státě Michiganském, byl farářem v New-Havenu (1825—66), přednášel na yaleské bohoslovecké škole systematickou theologii (1866—71) a americké církevní dějiny (1871—1881). B. vřelě ujímal se otroků, založil časopisy »The Independent« a »The New Englander« a napsal mimo jiné *Life of Baxter*

(1830); *Thirteen Historical Discourses* (1839); *Christian Self-Culture* (1863); *Genesis of the New England Churches* (1874); zvláště pak *Essays on Slavery* (1846), dílo to vzácné ceny, jež nemálo přispělo ke zrušení otroctví.

Bacov, víska v Čechách, 7 d., 32 obyvj. čes. (1881), hejtm. Jičín, okr. Sobotka (1 hod. sev.-vých.) obec, fara a býv. dom. Mladějov.

Bacovice, ves v Čechách, 33 d., 212 ob. čes. (1880), hejtm., okres a býv. dom. Pelhřimov (1 1/2 hod. vých.), obec B., fara a pošta Červená Řečice.

Bacquehem [bakém] Olivier, markýz, rakouský ministr obchodu, nar. 25. srpna 1847 v Opavě jako syn rak. důstojníka, jehož předkové ku konci minulého století z Francie do Rakous se vystěhovali; vystudovav práva ve Vídni sloužil nejprve při soudě, později ve službě správné, konečně v ministerstvu vyučování, až stal se okresním hejtmánem v Dě-

Č. 405. Znak markýzů z Bacquehemu.

čině. Po okkupaci bosenské stal se B. místodržitelským radou v Sarajevě, roku 1882 zemským presidentem ve Slezsku a dne 26. čna 1886 povolán za ministra obchodu do kabinetu Taaffova. — Ve znaku štít po krajích vykrojaný z přímá postavený; zlatá půda jeho jest červeně na pokos mžežována, v pravém hoř. rohu čtverhran dvakrát rozštípený, jehož vrch i zpedek jest zelený, prostředek pak stříbrný a v něm 3 černé kachny plující; nad štítem helm k pravé straně obrácený se záponou na tkanici a s korunou, nad níž v klenotu vyčnívá hlava jednorozce v pravo obrácená; strážci štítu jsou dva jednorozci, kteří stojí na točité pásce, o ni jest i štít opřen, s heslem: Neuf ville. Neuf ville (Viz vyobr. č. 405.)

Bács [báč], městys v Uhrách, v župě báčskobodrožské, okresu hodšágském, se 4080 srbskými, německými a maďarskými obyvateli, farním chrámem, klášterem františkánským, dívčím ústavem, chudobincem, telegrafem, poštu a velmi úrodným okolím, v němž kvete i vinařství. B. byla někdy pamětným městem, ba již pod králem Štěpánem byla osadou, od níž i župa jméno dostala. R. 1093 založeno bylo tu arcibiskupství, které však r. 1135 spojeno bylo s biskupstvím koločským. Starý hrad báčský stál vně města a býval sí-

dlem arcibiskupským. Po nešťastné bitvě moháčské přišel do rukou tureckých, avšak roku 1677 opět nazpět dobyt. Roku 1703 vojsko Rákóczyho jej vzalo a spálilo, později pak císařské voje hrad docela zničily. R7.

Bacsák [bačák] Imre, maď. cirk. spisovatel, nar. 1809 v Pápě. Psal četná učená pojednání z oboru církevní historie a církevního práva do odborných časopisů. Bbk.

Bacsányi [bačáni] János, maď. spisovatel a básník (* v Topolce zalánské župy roku 1763, † v Linci 1845). Studoval ve Vespriimu, Soproni a Pešti, stal se vychovatelem syna generála Orczyho, r. 1785 jmenován úředníkem při politické správě v Košici a založil s Barótiem a Kazinczym sborník »Magyar Museum« (Košice a Pešt, 1782—92). R. 1793 byl pro uveřejnění svobodomyšlné básně úřadu svého zbaven a roku 1794 pro účastenství ve spiknutí biskupa Martinoviče odveden na Spilberk, kde byl vězněn do roku 1796. Byv pak opět propuštěn na svobodu, jal se vydávati sborník »Magyar Minerva« (1797); později stal se úředníkem vídeňské banky, pojal r. 1805 za manželku něm. básničku Gabrielu Baumgartenovou (* 1775 — 1839), ale nebyl v manželství tomto šťastným. Když Francouzové r. 1809 do Vídně vtáhli, přeložil B. Napoleonu proklamaci k Maďarům a musil proto později prchnouti do Paříže. Po pařížském míru byl vydán a internován v Linci, kde požíval francouzské pense až do své smrti. B. byl z předních buditelů národa maďarského, ale básně jeho (souborně vydané v Pešti 1827 a v Budině 1835) vyznamenávají se více vlasteneckou vřelostí než dokonalostí formy umělecké. Bbk.

Bácska [báčka], krajina v Uhrách, zaujímající jižní část župy báčskobodrožské.

Báčko viz Báčovo.

Bacteria Latr., rod hmyzu rovnokřídlého (*Orthoptera*), z čeledi pakobylek (*Phasmidae*). Náleží sem četné, tvarem těla velice podivné, vesměs pak tropické druhy. Tělo jejich jest táhlé, hůlkovité, nohy dlouhé a tenké, na hlavě předlouhá, nitkovitá nebo štětinovitá tykadla. Křídla scházejí oběmu pohlaví. Známější druhy: *B. calamus* Fabr., žijící v Surinamu a Brazílii; sameček, vyznačující se trnitou hrudí, jest na 13 cm dlouhý, samička 19 cm. *B. aurita* Fabr., žijící v Brazílii, má na hlavě dva veliké úškovité výrůstky, vřadu na hrudi pak mohutný trn. Vyznačuje se skutečně obrovskou, i mezi přibuzným hmyzem vzácnou délkou těla, neboť samička jsouc něco přes 3 mm šifky, dosahuje délky 246 mm, s předními nohama pak ku předu nataženými dokonce 314 mm. Sc.

Bacterium viz Bakterie.

Bactris (z řec. *baktron*, hůl) Jacq., náplzák. Rod patem ze skupiny kokosovitých, zastoupený v Záp. Indii a tropické Americe asi 40 druhy. Tvoří buď nízký podrost nebo sahají do výše asi 16 m, ale mají kmen vždy štíhlý a tenký, po délce se pošvatými, zpeřenými, u *B. simplicifrons* Mart. pouze jednojárnými listy. Květy jednodomé ve spo-

lečném dvojím, toulcem podepřeném květenství: prašné o 6, 9 až 12 tyčinkách, plodní s blánitým věncem zakrnlých tyčinek. Peckovice pometáním jednopouzdrá, se slizkou rubinou a peckou 3 děrami provrtanou, v níž rohovitě, více méně olejnaté jádro. B. jsou obyčejně po celem těle zhusta i na plodech trny posázeny. Z nakyslé rubiny od *B. minor* W. upravují lahodné víno. *B. major* W. dává chutná, velká jádra. Listy brazilských druhů poskytují jemné, trvanlivé vlákno, tecun, na provazy i tkaniny, a štíhlé kmeny vůbec dávají černé, lesklé, hranaté a velmi lehké hole, známé pod jménem tabagové. Déd.

Bactrites, zkamenělý rod hlavoňůčů čtyřžábřích z oddělení *nautiloid*, se skořápkou prodlouženou, kuželovitou. Sifo jest postranní, tenké a prochází oblinami v kornout protaženými. Čára švů nese sinus do zadu obrácený. *B. Sandbergeri* u nás ve spodním siluru (*d. d.*) dosti vzácný. Pa.

Baotryllium Heer., vyhybnulé rozsivky (*Diatomaceae*), jež vyplňují někdy horninu v takovém množství, že vlastně tato z nich toliko jest složena. Objevují se v keuperu, rhaetu a tu a tam v lasturnatém vápenci. Tvarem svých skořápek úplně se liší od všech známých rodů rozsivek, a což ještě více pozoruhodno, jsou makroskopické velikosti; mnohé dosahují až 5 mm délky a 1 mm tloušťky. Vský.

Baotich, lázeňské místo v Uhrách, v župě zvolenské, okresu breznanském, s 931 slov. ob. (1880) nábož. římsko-kat., filiálním chrámem z r. 1863, konf. školou, a minerální vodou (silnou kyselkou). B. vzpomíná se r. 1274. Kdysi dolováno tu na měď. R7.

Baoulard d'Arnaud [-kylar darně], spisovatel francouzský (* 15. září 1718 v Paříži, † t. 8 listop. 1805). Psal verše již od 9 let, ale bez značnějších úspěchů; r. 1750 doporučen Voltairem Bedřichu II., který jej povolal do Berlína, učinil členem akademie tamní a ve svých verších jej zval svým Ovidem a nástupcem Voltairovým, jenž se pak mstil B-ovi za to posměchem. Propuštěn byv Bedřichem II. stal se legačním radou v Drážďanech a žil pak v Paříži v zátiší, oddán svým studiím. Za hrůzovlády byl uvězněn a zemřel v bídě. V románech a dramatech svých líboval si v citlivostkářství, chmurném a hrůzném líčení. Napsal dramata *Euphémie*, *Fayel*, *Comte de Comminges* (hráno 1790) a romány *Histoire de M. et Mme de la Bédoyère* (1745); *Epreuves du sentiment* (1772—81); *Délassements de l'homme sensible* (1784—93) a j. Dále *Poésies* (1751, 3 sv.). Díla jeho *Oeuvres de B.* vyšla v Paříži r. 1803 ve 12 svazcích.

Baculites Lm. jest zkamenělý rod hlavoňůčů čtyřžábřích z oddělení *ammonoid*. Skořápka jeho jest rovná, válcovitá, se strany poněkud smáčklá a do zadu přišpičatělá. Komora pro zvíve veliká, ústí s povytáhlým břichním lalokem, čára švů tu více, tu méně rozčefená. Rod tento omezen na křídový útvar. V Čechách se nacházejí: *B. baculoides* ve vrstvách korycanských, *undulatus* v bělohorských, malnických, jizerských a teplických, *Faujassii*

var. bohémica jest význačný pro vrstvy břeženské, *incurvatus* z vrstev chlomeckých. Zajímavo jest, že aptychus nalezen dosud jen u **B. Knorrianus** v Němcích a prof. Fričem u jednoho blíže neurčitelného druhu. *Pa.*

Baculus (lat.), hůl, tyčka. **B. pastoralis** (*episcopalis*) viz Berla.

Bacup [bèkap], tovární město v Lancashire, leží v krásném údolí na řece Irwellu, poblíže uhelných dolů, má slevárny, velké prádelny a 25.033 obyv. (1881).

Bacsko Ludwig Adolf, něm. spisovatel (* 8. čna 1756 v Lyku ve Východním Prusku, † 27. břez 1823 v Královci), známý smutným svým osudem. Churavěv od mládí ochroml částečně a ve 21. roce věku svého oslepl, čímž donucen byl přerušiti studia svá na fakultě právnické. Živil se půjčováním knih ze vlastní veliké knihovny, již byl si opatřil, spisováním knih a vyučováním soukromým. Později stal se professorem dějepisu na škole brigádní v Královci a od r. 1816 až do smrti své byl ředitelem Bilow-Dennewitzowa ústavu slepců ve Královci. Sepsal *Geschichte Preussens* (Královec, 1792—1800, 6 dílů), dílo sahající do r. 1740, *Geschichte des XVIII. Jahrhunderts* (Královec, 1806—10, 4 díly), poustavou autobiografii, *Geschichte meines Lebens* (Královec, 1824, 3 díly), vedlé jiných spisů vědeckých i zábavných.

Bača, na Slovensku a u moravských Valachů první pastýř, jenž vede vrchní správu nad salašem; jemu podřízeni jsou valach a hoňák. **B.** dojí ovce, tuží brynzu, určuje pastvu a j. Bývá to spořádáný, ženatý člověk, kdežto valach jest chasník zvonobdný, pase ovce a pomáhá b-čovi dojiti ovce. Hoňákem jest »ogar« (hoch), který pomáhá valachovi pásti, obrác ovce od škody a j. *Vck.*

Bača viz Baština.

Bačalky, ves v Čechách, 87 d., 517 ob. čes., 2 něm. (1881), hejtm. Jičín, okr. Libáň (1 hod. sev.-záp.), býv. dom. Dětenice, fara Osenice.

Bačetín, ves při silnici z Dobrušky do Olešnice, se 454 obyv. českými v 88 domech, okresu opočenského, hejtm. novoměstského, se školou dvoutřídní; fara Bystré.

Bačice, ves na Moravě, 41 d., 244 obyv. českých (1880), hejtm. Krumlov, okres a pošta Hrotovice, obec **B.**, fara a škola v Krhově.

Bačina viz Baština.

Bačinsko blato, malé jezero v Dalmácii u vsi Bačina nedaleko Neretvy. V okolí jest mnoho zřícenin, a nalézají se tu římské mince. Jezero jest velmi rybnaté.

Bačkora: 1) **B.** Josef Množislav, paedagog a spisovatel český (* 2. ún. 1803 v Malíně, † 5. pros. 1876 v Praze). Absolvoval učitelskou praeparandu v Kutné Hoře, stal se roku 1821 pomocníkem v Časlavi. Po roce odebral se do Prahy na c. k. normální školu, ale pro nedostatek hmotných prostředků navrátil se domů, stal se pak domácím učitelem ve Zdechovicích. R. 1826 odebral se opět do Prahy na normálku, a nabyv r. 1827 vysvědčení učitelského pro školy hlavní zabýval se vyučo-

váním soukromým a učil se jazyku polskému a ruskému. R. 1837 obdržel učitelské místo na malostranské opatrovně nově zřízené. V dekretu nařizovalo se mu, aby vyučoval v řeči české i německé, v instrukci pak dokonce se pravilo, že pražská mládež jest z velké části německá a ostatní část česká že má toho potřeby, aby se naučila německy. Nesprávným těmto pojímům a křivému směru **B.**, pokud mohl, vymykal se, až dokonce vyučoval pouze jazykem českým, jímž mluvila všechna mládež toho ústavu. Roku 1843 vzdal se úřadu toho a zaměstnával se opět vyučováním soukromým a pracemi literárními, zvláště překlady z jazyka polského a ruského do tehdejších časopisů. Když pak r. 1848 zřízena byla v Praze první čes. hl. škola s ústavem ku vzdělání učitelů, povolán byl na ni s jinými vynikajícími učiteli také **B.** Tu sepsal a vydal *Počátky ve čtení* (1848); *Návodnou propravu k mluvnici* (1850); *Praktické navedení k hláskování a čtení* (1854). R. 1868 dán nenadále **B.** s ostatními vlasteneckými učiteli proslulé Budče do výslužby, i vykázáno mu výslužné 400 zl., které ovšem nepostačilo **B.**-rovi vyživiti četnou rodinu, proč už uchýlil se opět k soukromému vyučování, až r. 1874 dostalo se mu místa výpomocného učitele u sv. Petra v Praze. Sepsal a přeložil kromě spisů nahore uvedených: *Jan Vyžihyn*, povídka od Bulgarina, z ruštiny (1840); *Malý vyprávěč* (1845) v »Bibliotéce učitelské«, již vydával s bratrem svým Štěpánem; *První dobytí Sibíře od Rusů* (1861) dle Karamzina; *Marie a Flora*, z ruštiny (1870). V Bibliotéce zábavného čtení uveřejnil r. 1875 *Ruský vrkoč* a *Dáček kouzelník*. Po smrti **B.**-rovy vydány jeho překlady z ruštiny: *Život Petra Velikého*, *Sněženky*, drobné povídky. Po všecken čas působnosti své nespustil se ideálu, který si utvořil o řádném učiteli českém, aniž ustoupil od zásad svých i v dobách nejneptíznivějších. *Kba.*

2) **B.** Štěpán, paedagog a spisovatel čes., bratr předešlého (* 13. čce 1813 v Malíně, † 17. pros. 1887). Z hlavní školy v Kutné Hoře odebral se na normálku do Prahy, kdež nabyl učitelské způsobilosti pro školy hlavní. Roku 1836 stal se substitutem na opatrovně hrádecké, pak za několik let skutečným pomocníkem. R. 1840 zřídil **B.** soukromé porady učitelské, k nimž zval hlouček z těch učitelů pražských, kteří byli přístupni ruchu vlasteneckému. V poradách těch členové vzájemně se vzdělávali, radili se o prostředcích ku povznesení obecného školství a jeho literatury, o zjednávání četby lidu zakládáním knihoven. Tak hlavně přičiněním **B.**-rovým poráženy jsou knihovny v Roudnici, v Račiněvsi, Sedlci, Chrástanech, Radechově, Úpici, v Kostelci u Náchoda a j. Konečně poradám těm vymohl **B.** právo veřejnosti a zahájil je r. čce 1847, kteréž pak pod názvem »Porady budečské« staly se ohniskem národního ruchu po všem školství českém. Tak z porad těchto vyšly zejména Josefa Bačkory »Počátky ve čtení«, Štěpána **B.**-ry *Čítanka* (1848), první to samostatná čítanka česká pro školy obecné, a téhož

Pouť z domova po vlasti (1849), kterýmžto spisem položen základ k učení zeměpisnému a dějepisnému ve školách obecných, a ražena cesta methodě »od blízkého ke vzdálenému«. Od r. 1845 vydával **B.** »Budečskou zahradu«, čtení pro mládež, čímž položen základ k periodické literatuře pro mládež. Pomocí Tylovou a Kaskovou po mnohém úsilí podařilo se mu zříditi a pořádati divadlo na Vyšehradě, což před r. 1848 bylo skutkem velikého významu i účinku. R. 1850 byl ustanoven produčitelem na farní školu u sv. Jindřicha, kdež vyučuje v první třídě vzpíral se vši silou proti zavedení německé fibule. R. 1860 ustanoven řídícím učitelem na nově zřízené české farní hlavní škole u Marie Vítězné. R. 1863 povolán byl do kommisie ku přepracování Vinařického slabikáře a čítanek; honorář za práci tuto, 40 zl., věnoval jakožto základ »spolku pro vdovy a sirotky po učitelích«, jemuž takto dal vznik a jehož dlouhou dobu byl předsedou. Od roku 1860 byl zase v popředí ruchu školského; předsedal »Pražské Budči«, »Matici Komenského« (spolku na vydávání paedagogických spisů), účastnil se příprav a rokování učitelských sjezdů. Po dvě první šestiletá období nynějšího zřízení školního volilo jej učitelstvo svým zástupcem do c. k. okresní rady školní. R. 1880 obdržel od ministerstva vyučování titul »feditel«. R. 1886 ubíraje se na odpočinek obdržel zlatý záslužný kříž. Jako ruchu školského, tak i časopisectva jeho byl **B.** předním účastníkem a vzdělavatelem. Článků svých však neoznačoval jménem ani šifrou. R. 1867 a 1868 redigoval s Kredbou »Národní školu«. O sobě vydal kromě dvou již uvedených tyto spisy: *Malý kejklíř* (1850); nově spracován pod názvem *Malý kouzelník; Báchorky* (1850); *Báchorky pro dívky* (1878); *Popisání nebes* (Zahrady Budečské č. II.); *Noční rozmlouvání* (Z. B. 1854, č. VI.); *Dětské hry a zábavy* (1855); *Zpěvník pro mládež* (Z. B. č. VIII.); *Praktické učení zeměpisu Čech* (1863, druhé vyd. 1878). *Kba.*

Bačkov, statek dskami zemskými se fídící (r. 1872 v ceně 182.000 zl.) a ves v hejtmanskví časlavském a okr. habrském (?), hod. jhozáp.) se 44 d., 245 obyv. čes. (1880), obec **B.**, fara Smrdov, pošta Habry. **B.** patřil od starodávna ke zboží opatství vilémovského, ač tu sídlili také druhdy zemané, z nichž se připomínají r. 1418 Beneš z Tupadl, odjinud z **B.**, bratr opatův, a r. 1440 Procek. Za husitských bouří dostal se **B.** v držení zápisné světským pánům a držen po dlouhá léta k panství světskému. Když však za Burjana Ladislava z Valdštejna (kol r. 1667) panství to od větitelův rozchváčeno bylo, stal se **B.** samotatným statkem. Zámeček postaven tu teprv po oddělení. *Sčk.*

Bačkovice, Backovice (*Batškowic*), ves na Moravě, s 253 obyv. (251 Čechů a 2 Němci, r. 1880), okresní hejtmanskví Dačice, okres Jemnice, fara a pošta Dešná, škola. — Majitelé panství půlického, k němuž **B.** náležely, nazývali se dle vsi této v XV. a XVI. století z Bačkovic.

Bačkov (maď. Bacskó), ves v uherské župě zemenské, okr. sečovském, s 637 slov. a rusín. obyv. (1880), řeckým sjedn. farním a římskokat. filiálním chrámem, konf. školou a starobylým zámekm svob. pánů Fischerů. Někdy byla majetkem Bočkayů, kteří obdrželi od ní svůj predikát. Když však Štěp. Bočkay účastnil se spiknutí Vesselényského, darováno **B.** cis. Leopoldem předkům nynějšího majitele. *Rř.*

Báčkovo, bulharská ves (200 domů) v horách Rhodopských, v údolí řeky Čepelarské. U vsi této leží staroslavný klášter řecký, založený r. 1084 ode dvou bratří Gruzinců Zalguria a Apasia, členů to vzneseného rodu Pakuriantův. Klášter byl obdařen velikými statky, které prý obsahovaly veškerá místa od Stenimachu přes hory Rhodopské až do Hanthre a Peritheoria, jakož i pozemky u Kaisaropole, Séru a Solunu. Car Jan Alexander dal chrám klášterní zvětšiti a obdařil jej mnohými důchody; proto car uvádí se jako obnovitel tohoto kláštera. R. 1706 uvádí se klášter opevněný jako hrad se třemi branami, s kostelem obnoveným a s krásnou knihovnou, ve které byly i znamenité rukopisy. Dále se dovídáme, že klášter prý mival 300 mnichů, r. 1719 však stačily prý důchody jen pro 30 osob. Po vypuknutí církevních sporů řeckobulharských klášter zůstal v rukou řeckých mnichů, kteří začali své památky zavírat; proto není o klášteře zpráv podrobných, ačkoliv od několika učenců byl již navštíven. Není pochybnosti, že klášter chová mnohé vzácné památky literární a umělecké. Petr Papageorgios nalezl v klášteře tomto v květnu 1886 rukopis Aianta Sofokleova z r. 1460. Ostatně srovn. K. Jireček, *Cesty po Bulharsku*, str. 308. a sled.

Bačkovský Frant., doktor filosofie, spisovatel a knihkupec v Praze. Nar. se r. 1854 v Benátkách u Chotěboře. Studia gymnasijsní konal v Chrudimí a v Něm. Brodě, filologická a filosofická na universitě pražské. Od r. 1878 až 1881 byl suppl. učitelem v Něm. Brodě, po té odstěhoval se do Prahy, kde dosud žije zabývaje se spisovatelstvím; r. 1889 zařídil si knihkupectví a antikvariát. Četné a rozmanité práce **B.**ého vřaditi lze hlavně do oboru literární historického, mluvnického a filosofického (paedagogicko-didaktického). Z literárně historických spisů nejdůležitější jsou *Zevrubné dějiny písemnictví českého doby nové* (1884—1887), na základě jichž povýšen byl **B.** za doktora filosofie r. 1886. Ve spise tomto bohatě snesen jest materiál k nové době literatury české, spracování jeho však více věcí vnějších se dotýkajíc nežli podstaty vnitřné postrádá namnoze výkladu pragmatického. Z těchto oborů uvéstí jest *Stručný přehled dějin české literatury doby nové* (1879); *Doplňky a opravy k těmž* (1882); *Kde domov můj? s dějinami hymny té a pozdějšími přídávky a překlady* (1883, po druhé 1884); *Zajímavé črty ze života našich slavných mužův a žen století devatenáctého* (1884); *O básnické činnosti P. J. Šafaříka a F. Palackého* (1885); *Několik rozprav o Frant. Lad. Čelakovském* (1886); *Z našich dob vlaste-*

neckých (1886); *Přehled dějin písemnictví českého doby nejnovější* (1887) a j. Sem patří též vydávání spisů pod názvem *Sbírka nejdůležitějších českých plodů básnických a Novočeský archiv*, v nichž uveřejněny práce Kollárovy, Šafaříkovy, Palackého, Máchovy, mimo to též rozprava *Rukopis Královédvorský a Zelenohorský ve světle pravděpodobném*. — Z mluvnických rozprav jmenujeme *Stručné dějiny řeči a pravopisu českého* (1880, po druhé 1883); *Oprávece poklésků mluvnických v jazyku českém* (1879, po druhé 1880, po třetí 1882); *Nové výzkumy a návrhy ve příčině české mluvnice* (1885); *Slovníček opravených chyb pravopisných* (1886) a j. Z pomocných spiskův učebných vytknouti sluší *Latinský pravopis* (1880); *Stručná nauka o řečnictví s příklady* (1881, po třetí 1887) a j. — Mimo tyto rozpravy psal B. v naznačených směrech téměř do všech časopisů českých řadu různých statí. Spisy B-ého poučným a praktickým rázem svým slouží jako vhodné pomůcky didaktické, výše vědecké však nedostihují. B. redigoval »Doplňky a opravy« ke Kobrovu Slovníku Naučnému po šestí 15 (incl.); nyní vydává a rediguje »Studentské listy«, »Literární obzor«, »Všeobecný věstník«, »České listy«, »Literární věstník«.

Bačov, ves na Moravě, 20 d., 136 ob. č. (1880), hjtm., okr. a pošta Boskovice, obec B., fara a škola ve Viskách.

Badráon, město ve východoindickém okrese moradábádkém, v Severozáp. provincích, asi 61 km záp. od Moradábádu, má 7046 obyvatelů (1881), a sice 4841 muham. a 2205 hindů. Fl.

Báskobodrožská župa, maď. *Bácsbodrogmegye*, župa v jižních Uhrách, mezi Dunajem a výtokem Tisy, prorývá na přiči průplavem Báčským čili Františkovým, s kterým téměř souběžně na jihu od Apatinu až k Temerinu a Petrovu Selu římské náspy se táhnou. Vznikla r. 1802 spojením župy báčské a bodrožské. Poloha celé župy jest plochá, půda velmi úrodná, na které hlavně pšenice, kukuřice, víno a tabák v hojně míře se rodí a vyváží. Chov dobytka a lov ryb jest velmi rozsáhlý. Uprostřed župy, v nížinách kolem Szabadky (Maria-Theresiopole) leží několik jezer nátronových (mezi nimi Poličské). Následkem velmi příznivé polohy župy této na stoku Dunaje s Tisou a následkem příznivé železniční sítě (alföldská dráha) a průplavu Františkova panuje zde velmi čilý obchod, zvláště s obilím, vínem, lnem, melouny a j. Župa čítá 638.663 obyvatelů. Z nich jest: 245.762 Maď., 185.700 Srbů, 170.823 Němci, 25.966 Slováků, 7649 Rusínů, 493 Rumunů (zbytek jiné národnosti a cizinci). Dle náboženství jest: 407.001 kat., 121.982 pravoslav., 81.465 prot. a 17.141 židů. Sídlem župy a zároveň sídlem politické správy (županský úřad) jest Zombor. Župa rozdělena jest na 13 polit. okresů (stoliční úřady), jejichž sídla jsou: Baja, Apatin, Zombor, Hódság, Polánka, Nový Sad, Kula, Topolya, Becse, Titel, Zenta, Futok, Szabadka. Z obcí župy b-ské jsou municipiemi čili král. svob. městy se zřízeným magistrátem: Boja, Szabadka, Nový

Sad a Zombor. V l. 1848 a 1849 zuřil v b-ské ž-ě vášnivý národnostní boj mezi Maďary a Srby, v kterémž prolita krev u Titlu, Sv. Tomáše, Temerinu a Varbáše. Po revoluci utvořila vláda rakouská ze župy této ve spojení se sousedními krajiny zvláštní vévodství, tak zv. srbskou vojvodinu a temešský banát, kterýž poměr vyrovnáním z r. 1867 a civilisováním vojenské hranice r. 1871 opět přestal. Bbk.

Báčský průplav viz Františkov průplav.

Badacsony [badačoň] **Toma**, vesnice v Uhrách, v zalánské župě na sev. břehu jezera Blatenského, s 1168 maď. ob. a poštou. U vesnice této jest proslulý vinný pahorek »Badacsony«, jenž dává ročně 25.000—30.000 věder vína, kteréž se počítá k nejlepšímu vínům uherským a do obchodu přichází též pod názvem *Balaton gyöngye* (Perla Blatenského jezera). Bbk.

Badagara, město ve východoindickém okr. malabarském, v Madrasu, s 8336 ob. (1881), a to 4435 hindy, 3849 muham. a 52 křesť. Jest to město pobřežní s dosti značným obchodem (dovoz 56.701, vývoz 84.405 liber sterlingů), útulnou pro poutníky (dřívější tvrzi) a celnici. Fl.

Badagové neboli **Vadagové**, nejčetnější kmen prabydlitelů v pohoří Nílgeri v jižní části Přední Indie. Má se za to, že přistěhovali se od severu, od čehož jejich jméno (od *badaku*, *vadaku*, sever); jsou původu drávidského, a sice ze skupiny kanárské. R. 1881 čítali 24.130 duší. Jsou pleti světlejší ostatních kmenů v pohoří. Mužští šatí se podobně jako obyvatelé v pláni, mají turban na hlavě, šat okolo pasu a pak i šat přes hofejší část těla. Ženštiny nosí šat upevněný šňůrou pod rameny, tak že celé ruce a nohy od kolen dolů jsou obnaženy. Vlasy jsou sčesány do zdu a volně svázaný v kotouč nad znakem. Mužští i ženy nosí se zálibou šperky. Zabývají se hlavně rolnictvím, ač nyní také přijímají zemědělní dílnické. Ženy jsou dobrými matkami a hospodyněmi. B. hlásí se k hinduismu; hlavním bohem jest Rangaswami neboli Ráma, jehož chrám stojí na stejnojmenném vrcholu. Mrtvolý pohřbívají i spalují. Fl.

Badagry, pobřežní město s tvrzi a faktorii v záp. Africe, na Otročím pobřeží v britské osadě Lagosu, 65 km záp. od m. Lagosu, dříve hl. město knížectví k říši Dahomejské náleževšího a přední tržiště otrokářské, od r. 1863 britské, nyní vývoziště palmového oleje. R. 1881 mělo s okrskem svým 7792 obyv.

Badachšán, horská krajina ve střední Asii, mezi 36°—38° sev. šíř. a 69° 30' až 72° vých. dél., hraničí na sev. s Kulábem, na vých. s Vachánem, Šugnánem a Rošanem, na jihu s Káfiristánem a Citrálem, na záp. pak s Kunduzem, zabírajíc rozlohu 110.140 km². Celý kraj jest hornatý prostoupen jsa výběžky Hindu-kuše, mezi nimiž četná, velmi půvabná údolí se prostírají. Vodopisné náleží do úvodí řeky Amu, jež na severu tvoří přirozenou hranici země a vnímá tu po levé straně přítok Kokču, hlavní řeku v B-ě. Nerostné bohatství jest

značné; již ve starém věku kraje tyto slynuly dobýváním drahokamů, zejména rubínů a safírů, jež hlavně v nižších horách nedaleko fek se nacházejí, vyšší pak hory poskytují železo, sůl, síru a veliké množství lazuritu, jenž zde tvoří mocné žíly a hlavně do Ruska a Persie se vyváží. Obyvatelstvo počtem na 100.000 duší skládá se většinou z Tádžiků, Uzbeků, kteří jsou šitští muhammedáni a mluví nářečím perským; mezi nimi zachovala se zvláštní pověst, že pocházejí od Makedonů, kteří v krajinách těchto zůstali z výprav Alexandra Velikého. Zdrojem živiny i bohatství jejich jest hlavně chov dobytka (skotu, kašmírských koz, ovcí, bakterských velbloudů a malých, ale dobrých koní), avšak vedle toho zabývají se i orbou v údolích fek, kdež úrodná půda rodí obilí a rýži. V činnosti průmyslové vyniká zejména železářství a výroba zbraní. Také obchod je značný, neboť z B-u vyvážejí se koně, skot, kůže, safíry, rubíny, lazurit a j. Na velikou závalu obchodu jest nedostatek cest a mostů, takže mnohé kraje jsou úplně nesjízdné, ačkoli v nich jinak panuje ruch dosti čilý. Od r. 1860 jest B. pod vrchní mocí Afghánistánu a odvádí emíru jeho roční poplatek. Význam jeho spočívá hlavně na zeměpisné poloze, neboť přes B. vede cesta z poříčí Oxu na vysočinu Pamírskou a do Východního Turkistánů. Hlavním městem byl Faizábád, nyní pak nastoupil na jeho místo Džerm; mimo to důležit jest Rusták, kdež se sbíhají obchodní cesty z Kašgaru, Citrálu, Chulmu Balchu a j.

Badaire [badér] Alfred Emanuel, žurnalista francouzský, narozen 24. srpna 1849 v Châteaudunu. Po skončených studiích cestoval po Německu a Rakousku. Zde pobyl 11 let; zvláště si všímal krajin slovanských, jejichž jazykům, zejména českému, se přiučil. Za svého pobytu v Praze vstoupil do redakce »Politik« a »Epoque«. Psal později do vídeňské »Tribune« a »Parlamentär«. Vrátil se roku 1878 do Francie stal se spolupracovníkem »Temps« a »Voltaire« nepřestávaje při tom psáti do »Politik«. Roku 1885 založil samostatnou »Agence Badaire«, které se skoro zúplna věnuje. Veškerá jeho činnost ve vlasti nese se k tomu, seznámiti Francouze se Slovy rakouskými; tak zejména poučuje své krajany o nás Čechů v brošurě *Un peuple ami de la France*.

Badajev Semen Ivanovič, ruský nevolník, pověstný tím, že r. 1808 ve státních hutích kamskovotkinských (v gub. vjatské) vynalezl novou přípravu oceli, jež po něm nazývána ocelí badajevskou. Za objev svůj byl B. vykoupěn vládou ruskou z nevolnictví a vyznamenán zvl. památným penězem. Ku přípravě oceli užíval železa nižnětagilského.

Badajoz [badachóz], hl. město prov. t. jm., leží na l. bř. Guadiany poblíže hranic portugalských. Jest přední pevností proti Portugalsku; mimo mocný hradební pás má silně opevněné předmostí a 3 tvrze. Město samo jest výstavné, ale tmavé a nečisté. Z památností jeho vyniká katedrální chrám sv. Jana, vystavěný

na způsob tvrze, s ohromnými varhanami a krásnými obrazy mistrů Cereza a Morala, rodáka badajozského, arsenál, zbrojnice (la marstranza) a most přes Guadianu o 28 obloucích, pocházející ještě z dob římských, přestavěný od Filipa II. roku 1596. Obyvatelů jest 22.447 (1886). Značná výroba klobouků, koží, zboží z kameniny, čilý vývoz (zvláště viny). Sídlo biskupa, generálního kapitána pro celou Estremaduru a guvernéra. — B. pochází již z dob římských — slul *Pax Augusta*. Ve středověku byl od r. 1030 sídlem samostatného emirátu maurského, Beni Alaftas. R. 1094 dobyli ho Moravidé, načež přecházelo panství nad městem z ruky do ruky; od r. 1228 jest trvale v moci španělské. V dobách nových přestalo několik obležení: r. 1660 obleženo od Portugalců, r. 1705 ve válce o dědictví španělské dvakrát od spojenců. Roku 1801 uzavřen tam mír mezi Španěly a Portugaly. O 7 let později (31. května 1808) vypuklo tam povstání proti Napoleonovi I., a r. 1811 bylo o B. ztuhá bojováno mezi Francouzi a Angličany: 11. bř. vzdalo se město Francouzům, jimž vyrval je teprve 7. dubna 1812 Wellington. — B., největší provincie španělská (21.893.62 km²), jižní díl Estremadury, hraničí na sev. s prov. Caceres a Toledo, na východě s provincií Ciudad Real a Cordoba, na jihu s prov. Sevilla a Huelva, na záp. s král. Portugalským. Jest to planina prostoupená hřbety nevysokými (Sierra de Pela, S. de Pedroso, S. de Hornachos, S. de Túdia). Svlažuje ji řeka Guadiana a přítoky její Zújar, Matalchel, Ardila, Gevora a jiné. Několik jezírek. Podnebí jest horké a významává se nedostatkem deště; následkem toho řeky jsou mělké, ba v létě téměř docela vysychají. Půda plodí olivy, moruše, obilí, len, konopí; více nežli třetinu její zaujímají pastviny. Obyvatelé, jichž 469.952 (1886), živí se hlavně chovem dobytka (zvláště ovcí), včelařstvím a chovem borcův. Orba se nevyplácí ani v jižní úrodné části provincie (Tierra de Barros), neboť půda jest majetkem rodin šlechtických a smlouvy nájemné jsou pro nájemce velmi nevýhodny. Dolování pšev všechno bohatství země na kovy (stříbro, olovo, měď) provozuje se v míře nedostatečné. Průmysl jest nepatrný, obchod pohraniční velmi čilý. Provincii prostupuje trať dráhy madridsko-lisabonské s odbočkami na Caceres, Cordubu, Seville a Huelvu (ve stavbě). Vzdělání lidu jest dosti skrovné. Provincie dělí se na 15 okresů. Koll.

Badak, nosorožec sumaterský (*Rhinoceros sumatrensis* Cuv.) v. Nosorožci.

Badallé Hugo, chorv. básník (* 18. září 1851 v Brodu n. Sávou), studoval gymnasium v Záhřebě a filologii ve Vídni; nyní jest profesorem v Záhřebě. Přispěl krásnými básněmi do časopisů »Vienac« (od roku 1874) a »Hrvatska vila«; napsal libretto k opeře *Nikola Šubić-Zrinski* a přeložil několik librett, Göthova »Fausta« a j. v.

Badalocchio [-lokjo] Sisto, zvaný též Rosa, malíř a rytec ital. (* 1581 v Parmě — † 1647 v Bologni), žák Carracciho, který jej

vzal z Bologně s sebou do Říma a dal mu provésti některé malby v paláci Farneškém. V době svého pobytu v Římě okreslil **B.** spolu s Lanfrankem obrazy Rafaelovy v loggiích Vatikánu a vydali je pod titulem *Historia del testamento vecchio dipinta in Roma nel Vaticano da Raffaele di Urbino* (r. 1607 v Římě, v jediném tom roce 3 vydání); toto dílo zvané »biblií Rafaelovou«, věnováno Carracciimu, a 22 rytin v něm pochází od **B.-ia.** Po smrti Carracciho (1609) opustil **B.** Řím a pracoval v sev. Itálii v Bologni, Reggio a Parmě, tu hlavně pro rod Este. Z obrazů jeho zvláště se cení sv. František, který se nyní nachází v galerii umělecké akademie v Parmě; známější a rozšířenější jsou rytiny jeho, provedené dle obrazů vlastních i cizích.

Badalona (starov. *Baetulo*), město ve špan. provincii barcelonské, na vtoku Besa do Středozemního moře a na dráze barcelonsko-geronské, 10 km sev.-vých. od Barcelony, s přístavem, loděnicí, továrnami a 13.749 ob. (1878).

Bádám (per., *baddam*), hořké mandle. V Západní Indii užívá se jich jako drobných peněz.

Badaud [badó], franc., otevřhuba, kdo planě mluví; odtud *badaudage* [-dáž] a *badauderie* [-dri], žvanění.

Baden: 1) **B.** u Vidně, město lázeňské v Dol. Rakousích, 27 km již. od Vidně při Jižní dráze nad říčkou Švechatkou, 218 m nad mořem. Oplývá rozkošnými villami a zahradami. Z budov zasluhují povšimnutí krásný kostel farní, lázeňský ústav vystavěný r. 1848, císař. dům, radnice, zámek Weilburg, vystavěný r. 1823 od arcivévodý Karla. Město jest sídlem okres. hejtmanství a okr. soudu, má zemské reálné gymnasium s museem a j. školy, mnoho ústavů dobročinných, divadlo a arenu. Obyvatelů má se 2 předměstími 9645 (1880), s přílehlým Weikersdorffem 13.342. Přední živností jejich jest vinařství a výroba višňových troublebův. Okolí města, ležícího na úpatí Alp, jest velice půvabné. Blízko u města jest velikolepý vodovod vídeňský, který také **B.** zásobuje vodou pitnou. Prameny léčivé jsou vřídla sírná 26—36° C. — Tam posílána bývá skrofulosa, katarrhy ústrojí dýchacích, choroby rheumatické a dnavé. Hostí lázeňských dojíždí tam ročně na 10.000. Kromě toho jest **B.** oblíbeným letním bytem Vídeňanů. — Lázeňské místo to znali již Římané pod jménem *Aquae Pannonicae*. V bouřných létech stěhování národů zaniklo, zmohlo se potom teprve v XI. a XII. století a přes veškeré pohromy (od Uhrů za Matiaše Korvina, od Turků — a požárem r. 1812) dobylo si pověsti světové. Srv. Bersch, *Der Kurort B. in Niederösterreich* (6. vyd., Baden, 1884). — 2) **B.** v Badensku, také **B.-B.** zvané, hl. m. stejnojmenného kraje (1045 km² se 134.511 obyv. [1880]) jižně od Rastattu, v utěšeném údolí říčky Oosy, jest z předních lázeňských míst evropských a velmi pěkně upraveno. Mnoho krásných staveb: tři kostely katol., z nichž nejkrásnější jest městský farní kostel z XV. stol. s hrobkami mar-

krabí od r. 1431 (r. 1864 v gotickém slohu dokonale obnoven), gotický kostel evangelický, ruský kostel s krásnými freskami, fecká kaple se zlatou kupolí, anglikánský kostel ve slohu normanském; divadlo, dům konversační ve slohu renaissančním, četné budovy lázeňské (nejkrásnější lázně Bedřichovy z r. 1877). Nad městem vypíná se »Nový zámek«, letní obydlí velkovévodovo (založen r. 1479 na fím. základěch, r. 1689 od Francouzů zbořen, potom znovu vystavěn). Město má reálné gymnasium a j. školy, sbírku římských starožitností. Obyvatelé, počtem 11.923 (1880), žijí se řezbářstvím, výrobou zboží z čín. stříbra i vinařstvím. Prameny jsou solná vřídla 65—68° C. Místo položené 200 m n. hlad. moř., na úpatí Schwarzwaldu, vyznamenává se mírným podnebím; saisona zimní porovnává se s meranskou. Velikolepá zařízení lázeňská; velká frekvence (až 50.000 hostů ročně). Pro léčení v **B.-B.** u odporučují se především chronické choroby rheumatické, dnavé a různá ochrnutí. Lázně ty byly známy rovněž již Římanům (*Colonia Aurelia Aquensis*, či *Aquae Aureliae*); jim je vyrvali Alamané. Francouzští emigranti za doby revoluce položili základ k nynější jejich pověsti světové. Bývalé herny zrušeny byly roku 1872. Srovn. Schnars, *B. und Umgebung* (**B.**, 3. vyd. 1882). — 3) **B.** ve Švýcarsku, v kantonu aargavském, nad řekou Limmatem, 382 m n. hl. m., okr. město (okres: 30 obcí se 24.117 obyv.) a lázeňské místo se 3692 ob. (1880), slyne krásnou polohou; nad městem zvedají se zříceniny starého zámku Stein u **B.** Lázně jsou pod městem, »velké« (14 pramenů) na levém břehu Limmatu, »malé« (5 pramenů) na břehu pravém. Prameny jsou sírná vřídla 48° C. — Pro dnavé a rheumatické choroby, jakož i neuralgie a ochrnutí, chron. katarrhy ústrojí dýchacích. Počet hostů páchí se do roka na 20.000 lidí. **B.** jest nejstarší lázeňské místo ve Švýcarsku; Římanům slulo *Aquae Verbigenae*. Na zámku Steinu sídlili vévodové Habsburští. Když pak dobyli města spřisězenci švýcarští (1415), zasedal tam sněm jejich (1424—1712). V dobách reformace konán tam rozhovor náboženský mezi dr. Eckem a Faberem s jedné a Oecolampadiem i Hallerem se strany druhé. 7. září 1714 uzavřen tu mír, jenž skončil válku o dědictví španělské. Srv. Minnich, *B. in der Schweiz* (2 vyd., **B.**, 1873). *ch. Koll.*

Baden [badān], obec se 2775 ob. (1886) ve franc. dep. morbihanském, při zálivu Anse de **B.** zvaném, 12 km záp. od Vannes, pozoruhodná pro četné keltské památky v okolí; zvláště znamenitý jest »galgal« ostrožku Gavriniského, hrobka to z jediného kamene, 8 m vysoká a 100 m v objemu mající, do jejíž prostorné komory pohřební vede chodba 13 m dlouhá.

Badeni: 1) **B.** Marcin († 1824), polský státník, člen státní rady za dob Varšavského knížectví. Když toto jakožto část králov. Polského přivtěleno k Rusku, byl **B.** r. 1819 jmenován senátorem a vojevodou, jakož i předsedou nejvyššího soudu. Roku 1820 stal se ministrem

spravedlnosti. **B.** prosil v Polsku jako muž rziho charakteru, vynikal vroucí láskou k vlasti a rovněž nevěděními státnickými schopnostmi.

2) **B. Ignác** (* 1786 — † 1859), synovec předešl., rodem z Varšavy, zastával rozličné vysoké úřady v Polsku. Vzdělav se na universitě krakovské vstoupil do státní služby a byl nějaký čas úředníkem ve Vídni, později v Krakově a v knížectví Varšavském. R. 1819 povolán do království za předsedu kommisie bývalého vojvodství sandomieřského a r. 1826 stal se generálním ředitelem státní rady. Od r. 1833 zastával úřad ředitele oddělení pro náboženství a vyučování, na to byl ředitelem oddělení všeobecné administrativy ve vládní kommissi vnitřních záležitostí. Vedlé svého úředního povolání zabýval se literaturou a psal původní verše, jako: *Dumania nad prawdą o duszy i Bogu* (Varš., 1858); *Powitanie And. Gawrońskiego, biskupa krakowskiego* (Krakov, 1805); *Nekrolog dla Hugona Kollataja* (tam., 1817) a j. Mimo to překládal z franciny. Z latiny přeložil **B.** báseň Kopernikovu o sedmi hvězdách (*Wiersz o 7 gwiazdach*), která jest umístěna ve skvostném vydání spisů Kopernikových (Varš., 1854).

3) **B. Władysław**, hrabě, organisátor veřejných komunikací v Haliči (* 1819 v Borynczich, † 10. čna 1888 v Gleichenberku). Skončil ve Lvově studia vstoupil do státní služby, kterou však po svém sňatku s hrab. Cecilii Mierovou r. 1843 zase opustil. R. 1866 byl zvolen do zemského sněmu za město Jaroslav a rok na to za velkostatky ve voleb. okresu stryjském. Téhož roku byl zvolen i za člena zemského výboru z kurie velkostatků, kterýžto úřad však r. 1869 složil. R. 1873 znova byv zvolen zůstal členem zemského výboru až do své smrti. Mimo to od r. 1870 zastupoval na říšské radě města Drohobyč, Jaroslav, Přemyšl a Sambor. Odbor veřejných komunikací zastával v zemském výboru od r. 1873 a v době svého působení položil 13 nových linií zemských silnic, směřujících kolmo ke hlavní železné dráze haličské. Mimo to staral se horlivě o zakládání okresních silnic, tak že při jeho úmrtí čítala Halič 1800 km zemských silnic a 1600 km silnic okresních. Vedlé Petra Grossa přísluší **B.**-mu o rozkvět a organisaci veřejných komunikací v Haliči hlavní zásluha. **B.** vynikl též jako znamenitý sněmovní řečník.

4) **B. Kazimierz**, hrabě, místodržitel v Haliči, syn hrab. Wład. **B.**-ho, nar. 14. října 1846 v Suchorově v okresu jaroslavském. Po skončení universitních studií v Krakově, když byl dosáhl hodnosti doktora práv, vstoupil do státní služby při krakovském okresním hejtmantství. Odtud byl za Giskry povolán za úředníka do ministerstva vnitřních záležitostí. Několik let na to byl jmenován zástupcem okres. hejtmana v Žólkwi, kde pro své zásluhy byl zvolen za čestného měšťana. Ze Žólkwe byl povolán za okres. hejtmana do Rzeszowa a roku 1879 jmenován delegátem při místodržitelském oddělení v Krakově. V tomto postavení ob-

držel řád železné koruny III. třídy a byl vyznamenán hodností dvorního rady. Roku 1886 ku vlastní žádosti opustil státní službu, při čemž dostalo se mu kommandérského kříže řádu Františka Josefa s hvězdou. Na zemském sněmě zastupoval kurii velkostatků v okresu krakovském. Roku 1888 povolán byl za místodržitele v Haliči, kterýžto úřad zastává doposud. **B.** napsal právnické studie *O gatunkach złego łamiaru według prawa karnego austriackiego* (Krakov, 1867); *Zdania z różnych gałęzi prawa i uniejętności politycznych* (Krakov, 1867).

Ve znaku má rod **B.**-ů štít po krajích vykrojaný, v jehož modrém poli stříbrný kůň ve skoku se vztyčeným ohonem; nad štítem

Č. 406. Znak hrabat Badenů.

přilba stříbrná se zlatým hledím a s penízem na šňůrce kol krku, korunovaná zlatou korunou; v klenotu stříbrný jednorozec hořejší polovicí těla; příkryvadla stříbrná a modrá; strážci štítu dva vztyčení lvové. (Viz vyobr. č. 406.)

Badens Pierre, franc. důstojník (* 1847). Vychován byv ve vojen. škole v Saint-Cyru nastoupil dráhu vojenskou v Senegal, účastnil se války francouzskoněmecké, později pak poslán do Tonkinu. Za výpadu z citadely v Nam-Dinhu, když poraněn byl velící důstojník, převzal velení a pokračoval v útoku s velikou statečností. Jsa obklíčen učinil dne 11. čce 1883 směly a hrdinský výpad, při němž však zahynul udatný kommandant Rivière. Za udatnost jmenován rytířem čestné legie, účastnil se pak dále v pacifikaci provincie Nam-Dinhu a jmenován napotom generálním residentem v Kambodži.

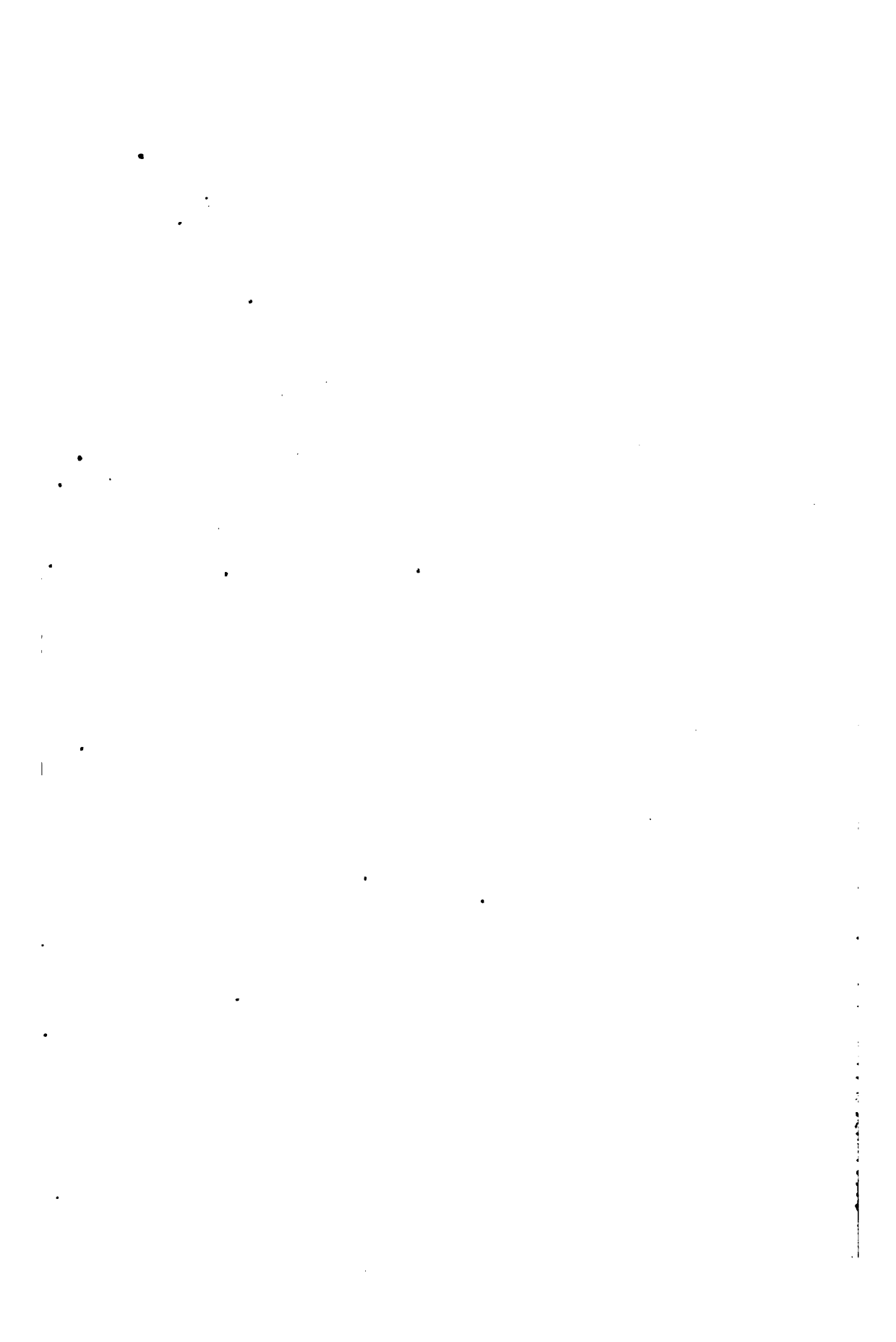
Badensko, velkovévodství německé, zaujímající velikostí svou místo čtvrté, počtem pak obyvatelstva místo páté mezi státy německými, hraničí na sev. s Bavorskem a velkovévodstvím hessenským, na záp. s Rýnskou Falcí a Elsaskem, na jihu se Švýcarskem a na vých. s Hohenzollerskem, Württemberskem a Bavorskem. Na jihu a západě tvoří Rýn přirozenou hranici. Mimo některé nepatrné enklavy tvoří **B.** v rozloze 15.263.41 km² (z čehož

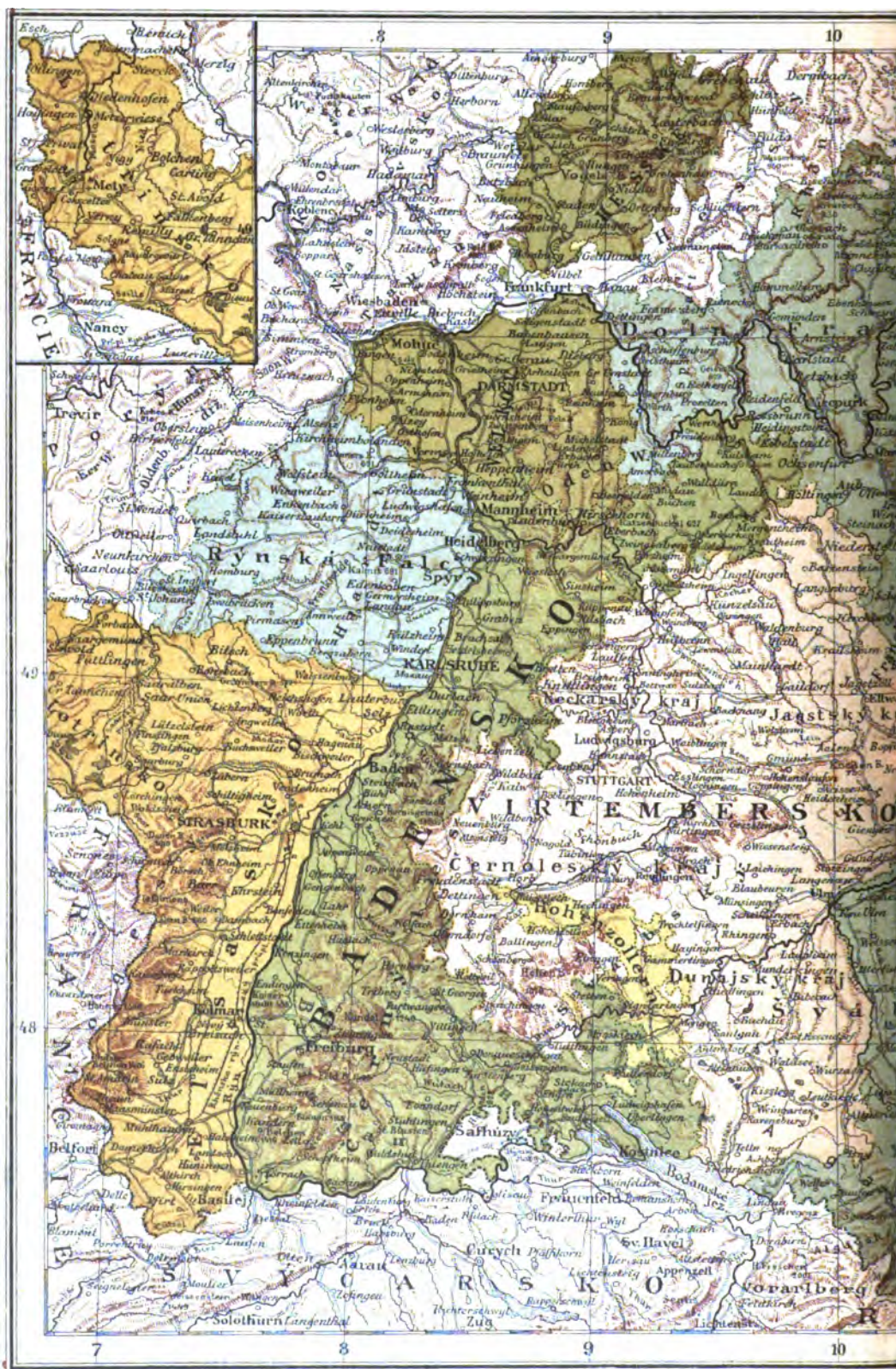
připadá 182.28 km² na část jezera Bodamského) souvislé, táhlé území, jehož délka obnáší 285 km a šířka 18—143 km. Povrchem svým skládá se z rýnské nížiny, která od Müllheimu nepetržitým pruhem v délce 255 km a v průměrné šířce 9—14 km při záp. hranici se táhne, a z hornatiny nebo pahorkatiny, kteréž zaujímají ostatní části země. Největší díl zabírá Černý les (Schwarzwald), postupující rovnoběžně s Rýnem od jihu k sev. a dosahující svými temeny značné výše (Feldberg 1495 m, Belchen 1416 m, Hochfirst 1180 m, Kandel 1240 m, Hornsgrinde 1170 m). K Černému lesu druží se dále na sev. Neckarská pahorkatina, která dosahuje až k Heidelbergu; za Neckarem pak vypínají se hřbety Odenského lesa, jenž však na půdě badenské má pouze 627 m výše (Katzenbuckel). Mimo to důležit jest ještě horský uzel Kaiserstuhl vypínající se jako ostrov z Rýnské nížiny do výše 560 m. Jihových. části B-ska při hranici hohenzollerské a jezefe Bodamském prostupuje Švábský Jura, ale vrcholy jeho nikde nedosahují 900 m. Vodopisně náleží B. z největší části k Rýnu a jenom malý díl vodstva z jihových. končin odvádí Dunaj, který se temeni na půdě badenské u hory Kesselbergu. Hlavní řekou země jest Rýn, k němuž po pravém břehu spěje veliký počet řek, zejména Wutach, Wiese, Elz s Dreisamem, Kinzig, Rench, Murg, Saalbach, Kraich a Neckar s přítokem Elsenz; severní hranici lemuje částečně Mohan vnitřím z území badenského řeku Tauber. Většina těchto řek protéká horskými údolími, kteráž vynikají úrodností i krásami přírodnými. Jezera jsou namnoze jen malá jezírka horská, mimo jezero Bodamské, z něhož k B-sku náleží 182 km². Podnebí jest v údolích celkem mírné a rovnoměrné, v horách pak, zejména v některých končinách Černého a Odenského lesa, střídá se krátké, horké léto s tuhou a drsnou zimou. Střední teplota v nížinách obnáší 10.5° C., na horách 6.5° C.

Obyvatelstva r. 1885 bylo napočítáno 1,601,255 duší, a to 782,039 mužů, 819,216 žen, v kterémžto počtu jest obsaženo 15,835 cizinců, kteří nejsou příslušníky říše Německé. Na 1 km² připadá průměrně 106 obyv. (nejvíce v kraji karlsruheském: 163.9, nejméně v kraji kostnickém: 67.4), náleží tedy B. k zemím v Evropě nejhustěji zalidněným. V létech 1875—80 rozmnožilo se obyvatelstvo badenské o 4.20 %, ale 1880—85 pouze o 1.98 %, a příčinu toho hledati dlužno v častém stěhování se lidu do ciziny. Osad napočteno úhrnem 7697, a to: 113 měst, 1609 vesnic, 1733 samot, 642 skupiny domů a 3600 jednotlivých dvorců. Počet obcí obnáší 1605. Z měst mají dvě přes 60,000 obyv. (Mannheim, Karlsruhe), tři 20,000—45,000 obyvatelů (Freiburg, Pforzheim, Heidelberg); v B-sku leží také město Hauenstein, snad nejménší v Evropě, majíc pouze 157 obyv. Na kolik se týče pohybu obyvatelstva, počítáno r. 1887: sňatků 11,192, porodů 54,468 (v počtu tom obsaženo jest 1603 dětí, jež se narodily mrtvé), úmrtí 37,003, přibýlo tedy 17,465 duší. Národopisně náleží obyvatelstvo badenské na jihu ku kmeni alemanskému, na sev. ku kmeni

frankému, na jihových. pak ke švábskému, avšak i v těchto jednotlivých kmenech jsou značné rozdíly jak v nářečí, tak v kroji i povaze lidu; lid v Rýnské nížině jest velmi čilý, v horách pak vážný, celkem však badenští Němci vynikají živostí nad ostatní své soukmenovce. V novější době ovšem rozdíly znehla mizejí a zvláště staré obyčejy berou za své, nicméně v některých krajinách zachovaly se dosud v původní rylosti. Nábožensky r. 1885 přiznávalo se 1,004,276 k církvi římskokatolické, 565,236 k protestantismu, 27,104 k židovství, 4525 náleželo k různým sektám a 114 bylo bez určitého vyznání.

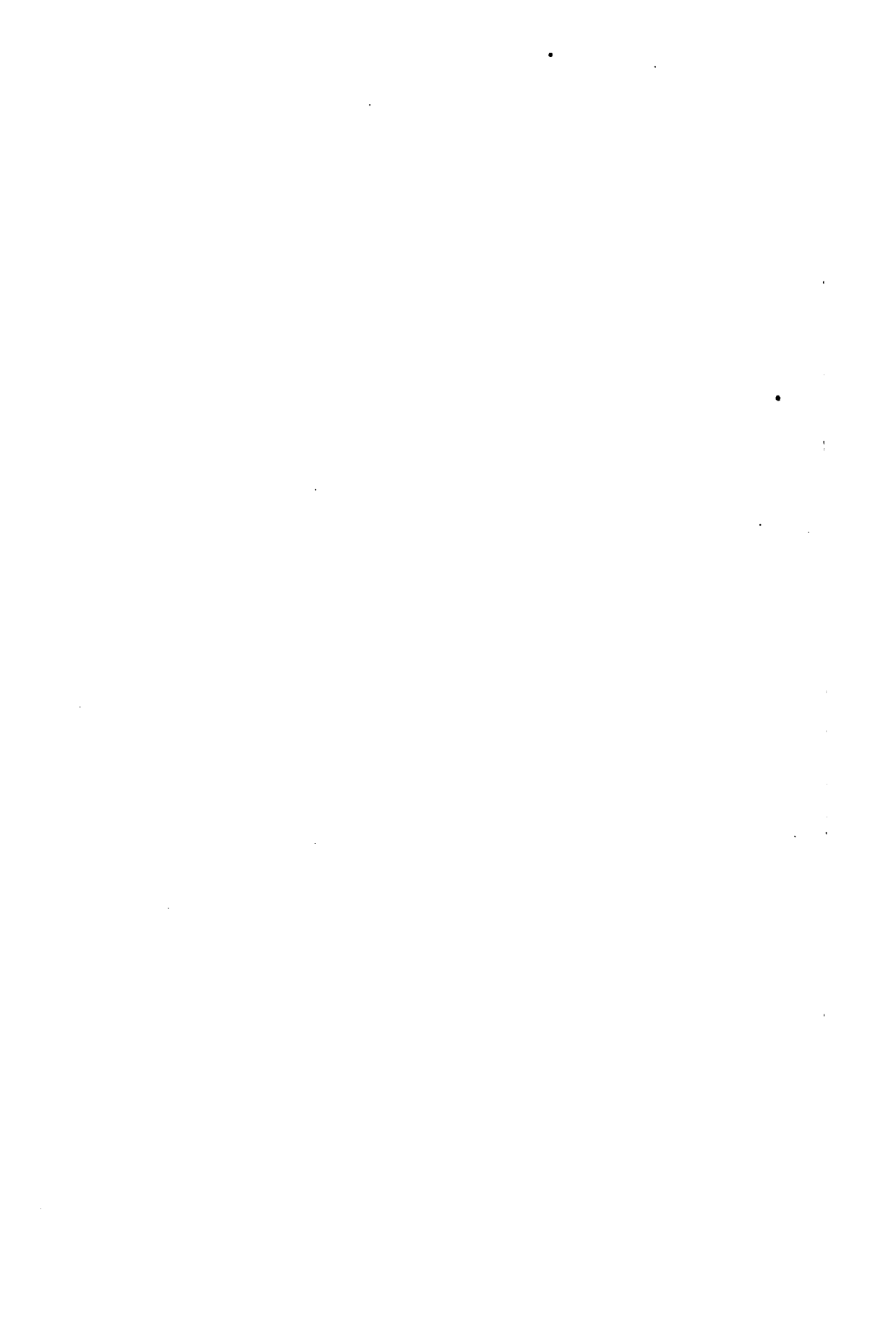
Zemědělství podporováno jsouc příznivým podnebím zkvztá dosti utěšeně. Orba provozuje se hlavně v nížině Rýnské a údolích řek, na vysočinách pak převládá chov dobytka. V úrodné půdě daří se všechny druhy obilí, i kukuřice poskytuje značný výtěžek, dále proslulé jest hanavské konopí, vyvážené hlavně do Holandska, a badenská vína. Jednotlivé statky jsou poměrně malé, jenom v krajinách u jezera Bodamského a v Neckarské pahorkatině vyskytují se jakési velkostatky, avšak málokterý z nich má 500 ha výměry; za to vzdělávání jest pečlivé. Výnos orby obnášel r. 1887 v tunách: žita 51,954, pšenice 54,623, špaldy 94,771, ječmene 84,006, ovesa 59,048; sena bylo 780,017 tun, zeměčat 830,451. Důležitá jest pěstování tabáku, jenž r. 1885—86 zaujímal 6702 ha a poskytoval průměrně z 1 ha 792 marek výtěžku; dále chmelářství ve Falci, pěstování bylin olejnatých, cukrovky a čekanky. Ovocnářství prospívá zdárně, neboť r. 1880 počítáno v B-sku na 8,000,000 ovoc. stromův a úroda jejich odhadnuta na 150,000 tun ovoc. Vinářství kvete v krajích u Bodamského jezera a na záp. svahu hor, kdež vinohrady pokrývají 21,871 ha; nejznámější vína badenská jsou klingelberžské, durbašské, affenthalské, roční pak výtěžek obnáší 600,000 hl v ceně 17,000,000 marek. Také chov dobytka jest dosti značný, ačkoli B. v tomto ohledu zůstává za sousedním Württemberskem; r. 1887 napočítáno 66,607 koní, 95 oslů, 593,526 kusů hovězího dobytka, 131,461 ovec, 291,000 prasat, 90,782 koz; kromě toho bylo 1,943,526 kusů drůbeže a 84,200 včelních úlů. Co se lesnictví týče, má B. poměrně nejvíce a vzorně spravovaných lesů; nejrozsáhlejší hvozdy rozkládají se v Černém lese, jemuž se od smrcin jeho dostalo jména, mimo to i Neckarská pahorkatina a Odenský les, ano místy i Rýnská nížina mají krásné lesy. Rozloha lesů r. 1883 zaujímal 552,776 ha, tedy 37 % celého povrchu badenského. Koční výtěžek z nich plynoucí obnáší na 20,000,000 marek. Zvěře vysoké i drobné jest v zemi hojnost, řeky a Bodamské jezero poskytují ryby ve značném množství. — Hornictví v B-sku nemá nyní významu, ačkoli v dřívějších dobách čile dolováno v Černém lese na železo, stříbro, olovo, nikl a j.; r. 1885 dobyto 8073 tun kamenného uhlí a 998 tun zinkové rudy. Státní solivárny v Dürreimu a Rappenaově roku 1887 poskyty 30,861 tun soli a značný výtěžek vynesly lomy na stavební

**BADENSKO, BAVORY,
Virtembersko.**
Měřítko: 1 = 2000.000
kilometr.

kámen, vápenc a sádru. Velmi bohaté jest **B.** na minerální prameny: Baden a Badenweiler mají horké prameny, Antogast, Griesbach, Petersthal, Rippoldsau prameny železité, Langenbrücken sirtaté prameny.

Průmysl a obchod. Do r. 1835, nežli se **B.** připojilo k celní jednotě německé, bylo zemi převážně rolnickou, avšak od té doby vzrůstá se průmysl a obchod neustále, ačkoli krajiny u jezera Bodamského, údolí horního Rýnu a sev. končiny Černého lesa setrvávají při zemědělství. Nejdůležitějším odvětvím jest průmysl textilní, zejména předení a tkání bavlny i hedvábí, dále pracují továrny na tabák, papír, kůže, stroje, chemické výrobky a j.; ozdobnické výrobky ze Pforzheimu rozvíjejí se do celého světa, hodinářství (švarcvaldky) kvete ve Furtwangen, Lenzkirchu, Neustadtu, Tribergu; značný jest také průmysl dřevařský, sklářství, broušení granátů a pivovarství (Karlsruhe, Mannheim, Donaueschingen). Nejdůležitější obchodní místa jsou: Ettlingen, Freiburg, Heidelberg, Karlsruhe, Kostnice, Lahr, Mannheim, Offenburg, Pforzheim, Winheim; r. 1886 bylo v **B.**-sku 1141 továren, osob průmyslem a řemesly se živících r. 1887 bylo 241.765. Obchod jest hlavně průvozný, a předním sídlem jeho v **B.**-sku jest Mannheim. Ze země vyvázejí dobytek, obilí, víno, ovoce, kopřivy, dříví, chmel, tabák, ozdobnické zboží, hodiny a j., přijímajíce za to z ciziny hlavně koloniální zboží, koně, železo a uhlí. Místní poměry jsou obchodu příznivé, neboť **B.** ležíc při hlavních spojujících čarách mezi Východem a Západem má znamenité prostředky komunikační. Řeky Rýn, Mohan a Neckar jsou splavné pro lodě. Kinzig, Murg, Enz a Nagold aspoň pro vory, za nimi následuje síť silniční, jež obnáší 3923 *km* a konečně výborné spojení železniční. Železnice měly koncem r. 1887 délku 140708 *km* (vyjímajíc dráhy průmyslové a silniční), a to 119187 *km* státních, 9363 *km* obcí a společností badenských, a 11558 *km* sousedních států a společností železničních. Generálnímu ředitelství badenských státních železnic podřízeno 138341 *km*, z nichž 39636 *km* dvojkolejových. Na 1 *km* dráhy připadá 107 *km*² území a 1142 obyvatel. Náklad stavební drah státních a těch soukromých, na nichž obstarává stát vozbu, činí 430.880.525 marek, v čemž zahrnut jest příspěvek 23 mill. marek na dráhu gotthardskou a 549 mill. marek na zakoupení vozidel (lokomotiv, vozův a p.); na státní dráhy připadá z toho okrouhle 420.600.000 marek a na dráhy soukromé 10.280.525 marek: zůrokovati mají železnice státní 4141 mill. marek, a železnice soukromé 103 mill. marek. Koncem r. 1887 měly badenské železnice 750 lokomotiv, 1181 vozů osobních, a 7062 vozy nákladní, a dopravily téhož roku 16.052.807 cestujících, 6.408.865 tun zavazadel, rychlozboží a nákladů na průměrnou vzdálenost 2163, po připadé 7511 *km*. Pfirmovnáme-li to k Rakousko-Uhersku s 38 mill. obyvatelů, kdež vozí se ročně asi 63.500.000 osob, vychází, že v **B.**-sku s 1.601.255 obyvateli užívá každý dráhy tolikrát ročně, kdežto v Rakousko-Uhersku toliko

166krát, a jest tedy v **B.**-sku cestování asi 6krát živější než v Rakousko-Uhersku. Příjmy za vozbu osob byly 125, za náklady 232, dohromady 357 mill. marek, kdežto celkový příjem (čítajíc v to náhradu císařské pošty, pak náhradu za dopravu vojenského zboží, nájem z vozův a jiné příjmy) činil 388 mill. marek, což jest 28.732 marek hrubého příjmu na 1 *km*. Odečtou-li se výdeje vozobné a j., jež jsou celkem 215 mill. marek (t. j. 15.937 marek na 1 *km* dráhy, nebo 5547‰ hrubého příjmu), přebývá r. 1887 168 mill. marek při drahách státních, a 05 mill. marek při soukromých, celkem 173 mill. marek, čili 4076‰ základního kapitálu (při státních drahách 405‰, při soukromých 485‰). Nemaleou podporou průmyslu a obchodu jest také značný počet bank, ústavův úvěrních a pojišťovacích; má **B.** osm ústavův akcijní s kapitálem 53.000.000 marek, z nichž 38.300.000 marek jest splaceno; ústavem od státu uznaným jest »Badenská banka«. Dále vynikají Rýnská úvěrní a Rýnská hypoteční banka v Mannheimu, badenský zaopatřovací ústav (pojišťování na život) v Karlsruhe, hlavní filiálka říšské německé banky v Mannheimu, jež má filiálky ve větších městech badenských. Kromě toho rozptýleno jest po zemi 116 záložen a 111 veřejných spořitelien. Obchodní komory trvají v Mannheimu a Karlsruhe. p. Ba.

Ústava. Základem zemské ústavy badenské jest posud reskript velkovévody Karla ze dne 22. srpna 1818, jenž vydán byl jako jednostranný akt koruny, když před tím stát Badenský — vzniklý připojením četných menších území k markrabství Badenskému za Napoleona I. — byl přistoupl k svazku států německých. Důležité novelly k této ústavě vydány byly r. 1849 o rovnoprávnosti vyznání náboženských, r. 1867 o imunitě poslanecké, v lét. 1868 a 1869 o zodpovědnosti ministrů, v lét. 1869 a 1870 o právé volebním a způsobu voleb a r. 1882 o upravení a výkonu rozpočtu státního. Zeměpánem jest velkovévoda; řád posloupnosti trůnní upraven jest domácí zákonem ze dne 4. října 1817 ve smyslu posloupnosti lineární, při němž přísluší vždy přednost prvorozenému mužského pohlaví. Vymře-li rod panující po meči, nastoupí kognáti mužského pohlaví; nastoupení ženských jest naprosto vyloučeno. Moc zákonodárnou vykonává velkovévoda za spolupůsobení sněmu, jenž se skládá ze dvou komor. V první komoře zasedají: a) zletilí členové rodiny panující, náčelníci některých rodin vznešených, katolický biskup zemský a preláť evangelický; b) deset poslanců volených, z nichž 8 ze svého středu volí držitelé statků, s nimiž druhdy spojená byla pravomocnost patrimoniální, pak po jednom poslanci university freiburská a heidelberská; c) členové nanejvýše počtem 8 vždy na dvě léta velkovévodou povolání. Druhá komora skládá se ze 63 poslanců měst a »úřadů« (okresů venkovských). Volby konají se nepřímou lísťky hlasovacími. Právo volební není závislé na placení daně, nýbrž přísluší všem státním občanům muž-

ského pohlaví, majícím 25 let věku a bydlícím v okrese volebním; vyloučení jsou kridatáři, osoby nemající způsobilosti k právním činům, vojínové v činné službě, kdož požívají opatření chudých a konečně ti, kdož trestním nálezem zbaveni byli práva volebního. Pasivní právo volební vyžaduje mimo to věku 30 let, není však vázáno bydlením v okrese; ano úředníci a duchovní nemohou ani býti voleni v okrese, do kterého náleží jejich obvod úřední. Volba děje se na 4 léta; vždy za dva roky vystoupí polovice poslanců. Pokud se týče otázky, které normy mohou k místu přijíti toliko za spolupůsobení sněmu, platí zásada, že svolení sněmu potřebí jest jednak ke všem normám, které se týkají svobody osob nebo vlastnictví občanů státních, dále ke každé změně předpisů, které již za spolupůsobení sněmu byly vydány, a konečně ke všem opatřením, jimiž se zvyšují výdaje státní. Mimo to upravuje sněm ve formě zákona za schválení velkovévody rozpočet státní, při čemž ještě platí ta zvláštnost, že návrhy finančních zákonů musí dříve býti předloženy sněmovně druhé, a že první komora má pouze právo, návrh v celku přijmouti nebo zamítnouti. V posledním případě spočtu se hlasové podání v obou komorách pro návrh i proti návrhu a platí větší součet za usnesení sněmu, při rovnosti hlasů rozhodne hlas presidenta druhé komory. Na obžalobě ministerské usnáší se komora druhá; materiální podmínkou jest porušení ústavy, jehož se ministr byl dopustil úmyslně nebo z hrubé nedbalosti; formální podmínkou jest usnesení na obžalobě majoritou 2/3, kteréž vůbec jest třeba k usnesení o otázkách týkajících se ústavy. O žalobě takové soudí státní dvůr soudní, jenž skládá se ze všech členů první komory, z presidenta vrchního soudu zemského a 8 členů stavu soudcovského losem stanovených, a jemuž předsedá prezident komory první. V čele výkonu stojí tři ministerstva, a sice min. vnitra, financí a spravedlnosti; tomuto zároveň přikázány záležitosti kultu a vyučování. Kontrolu správy vykonávají jednak řádní soudové tým, že zkoumají za příčinou rozřešení případů k nim náležejících platnost nařízení vydaných vládou a že z každého trestního nálezu úřadů správních lze dovolati se výroku soudu: mimo to však zřízeno v B-sku zákonem ze dne 5. října 1863 zvláštní soudnictví správní, a sice v té způsobě, že některé spory veřejnoprávné na místě úřadům správním přikázány jsou soudům správním. Správním soudem první stolice jest okresní rada (*Bezirksrath*), ve kteréž zasedají vedle úředníka státního též živlové autonomní; druhou (v jistých případech jedinou) instancí jest pětičlenný správní dvůr soudní, jehož členové mají kvalifikaci a postavení neodvislých soudců. Spory o příslušnost mezi soudy a úřady správními uklizuje soudní dvůr kompetenční, skládající se z 8 členů vrchního soudu zemského a 5 vyšších úředníků správních neb členů správního dvoru soudního. Základem organisace samosprávy jest zřízení obecní

ze dne 31. pros. 1831, kteréž však pozdějšími předpisy, zejména řádem pro města z r. 1874, značně bylo modifikováno; vyššími svazky jsou okresy, jejichž zřízení však jest toliko fakultativní, a pak kraje, jichž jest celkem 11 a jimž přísluší jednak obstarávati záležitosti, jim zvláštními zákony přikázané, jednak spravovati ústavy, zřízené společnou péčí obyvatelů kraje. — O poměru B-ska k říši Německé, ke které země ta od 1. led. 1871 náleží, viz Německo. Následkem účastenství tohoto zřeklo se B. samostatnosti v četných oborech legislace a jistou měrou (zejména pokud jde o záležitosti zevnější, vojenské, pak záležitosti poštovní i telegrafní) též samostatnosti v oboru správy. Jakožto zvláštní výhoda B-sku v něm. ústavě vyhrazená zbylo nyní pouze oprávnění k samostatnému usnesení o dani ze spotřeby domácího piva a líhu (čl. 35. něm. ústavy říšské), avšak i tu má býti usilováno o konformitu se zákonodárstvím říšským. Ve spolkové radě německé má B. 3 hlasy; do něm. sněmu říšského volí se v B-sku 14 poslanců. Pžk.

Soudnictví, které od r. 1857 je od politické správy úplně odloučeno, spravuje se od r. 1810 badenským zákoníkem občanským (*Badisches Landrecht*); kromě něho mají ovšem platnost všechny říšské zákony německé. Dle nového zřízení soudního ze dne 1. října 1879 má B. 1 vrchní zemský soud v Karlsruheu, 7 zemských soudů v Kostnici, Waldshute, Freiburgu, Offenburce, Karlsruheu, Mannheimu, Mosbachu a konečně 59 obvodových soudů prvé instance.

Záležitosti církevní regulovány jsou zákonem daným 9. října 1860 a ponechány úplně jednotlivým církvím, avšak stát vyhrazuje si ingerenci ve věcech, které nejsou rázu čistě náboženského. Nejvyšším hodnostářem katolickým jest arcib. freiburský, jenž je zároveň metropolitou hornorýnské provincie církevní; celá země je rozdělena na 35 děkanství a 778 far (1888). Zemský církevní fond katolický spravuje vrchní nadační rada (předseda a 6 členů), již dílem jmenuje biskup, dílem vláda. Poměry starokatolíkův upraveny zákonem ze dne 15. čna 1874, když byl r. 1873 biskup jejich došel uznání. Protestantské záležitosti urovnala vláda zvláštním zřízením ze dne 5. září 1861 a návrhy její byly generální synodou schváleny. Nejvyšším úřadem protestantským je vrchní církevní rada v Karlsruheu, která jménem velkovévody a neodvisle od vlády pronáší svá rozhodnutí, po ní následuje generální synoda, v níž zasedá 1 prelát, 7 členů jmenovaných velkovévodou; 48 členů volených na polovici z osob duchovních a světských, i zástupce evangelické fakulty theologické v Heidelbergu a i učitel kazatelského semináře heidelberského. Období volební trvá 5 let. O záležitostech jednotlivých diecézí pečují synody diecézální. Židé podléhají vrchní radě, státnímu to úřadu, který dle zákona ze dne 13. ledna 1809 řídí zvláštní záležitosti vyznání židovského. P.

Badenské školství vývojem svým vůbec srovnává se zhruba i v podrobnostech s roz-

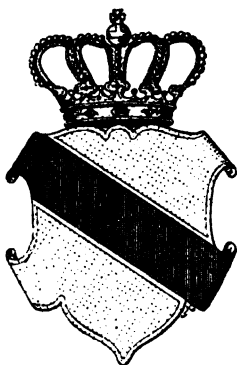
vojem školství německého. Dle posledních úředních výkazů z roku 1884—1885 bylo: a) škol obecných 1594 o 245.521 dětech se sedmiletou povinností školní (t. od 6. do 13. neb od 7. do 14. roku věku dětí) s nákladem 1,766.000 marek, b) škol středních (14 gymn. o 9 ročnících, 2 progymnasia o 7 ročnících, 3 reálná gymnasia, 5 reálek, 23 vyšších škol měšťanských a 7 vyšších škol dívčích) o 9439 žácích a 2621 žákyních s nákladem 1,825.000 marek, c) vysoké školy (polytechnická v Karlsruhe, university v Heidelbergu a Freiburgu) o 2157 posluchačích s nákl. 1,116.000 marek. Školy obecné dle zákonů daných roku 1876 v obcích co do náboženství smíšených rozděleny sice nejsou dle vyznání, avšak učení náboženské koná se v příslušných odděleních. Učitelé připravují se na dvouletých praeparandiiích ze záků škole obecné odrostlých a vstupují pak do seminarií 3letých, ze kterých vystupují jako podučitelé, kteří potom po 2- až 6leté praxi podnikají zkoušky učitelské. Ke vzdělání učitelé slouží zvláštní seminář v Karlsruhe. Kdo soukromě k učitelství se připravil aneb na jiných školách středních, skládá příslušné zkoušky odborné na seminariích. Kromě dotčených druhů škol trvá katolický kněžský seminář, protestantský ústav kazatelský v Heidelbergu, umělecká škola v Karlsruhe, hospodářský ústav při universitě heidelbergské, dále pak vznikají víc a více různé pokračovací školy odborné: umělecké, průmyslové, řemeslnické, hospodářské a p. Pro slepce vydruže se i zvláštní ústav a pro hluchoněmé 2; na obou vzdělávají se dítky v oboru obecných předmětů školy obecné svým způsobem. *Lp.*

Finance badenské jsou dosti dobře sporádány. Rozpočet na r. 1889 vykazuje 47,111.647 marek příjmův a 45,895.797 marek vydání; příspěvek na společné záležitosti říšské obnáší 7,999.356 marek. Státní dluh na poč. r. 1888 činí 44.367.764 marky; naproti tomu bylo 35,309.655 aktiv, tak že nekrytý dluh obnášel 9,058.109 marek; vedle toho trvá ještě dluh železniční 334,238.976 marek, jenž zcela zvláště se účtuje a spravuje.

Vojenství badenské podléhá na základě úmluvy ze dne 25. listop. 1870 úplné správě pruské, a branná moc B-ska tvoří se třemi pluky pruskými čtrnáctý armádní sbor německý, jehož velitelství má sídlo v Karlsruhe. Veškeré vojsko obnáší 6 pluků pěchoty (čís. 109—114), 3 pluky dragounské (čís. 20, 21, 22), 2 pluky polního dělostřelectva (čís. 14 a 20), po 1 praporu pěšího dělostřelectva, zákopníků, vozatajstva a 6 pluků zemské obrany. Pevnosti je Rastatt. Rády badenské jsou: domácí řád věrnosti, založený r. 1715, vojenský záslužný řád Karla Bedřicha, zal. 1807, a řád Zährinžského lva, zal. r. 1812, jehož první třída má název řádu Bertholda z Zähringen. Zemské

barvy jsou nachová a žlutá. Znakem B. je červené břevno ležící šikmo ve zlatém štítu (vyobr. č. 407.). Hlavním městem velkovévodství je Karlsruhe. — Mince, míry a váhy jsou tytéž co v Německu.

Dějiny. Předvěké památky, nalezené v B-ku r. 1874, a zbytky kolových staveb v Bodamském jezeře nasvědčují tomu, že končiny tyto byly již v pradávných dobách obydleny. Za časů již historicky známých sídlili v B-ku Keltové a po nich germanští Svěvové. Římané chtějice zameziti neustálé nájezdy germanské s této strany, jali se za císaře Augusta i jeho nástupců této země dobývat i utvořili z ní znenáhla svou državu nazývanou Agri decumates. Od počátku III. stol. po Kr. usazovali se tu Alamani a přes to, že byli několikráte vypuzeni, rozšířili své panství přes Rýn až

Č. 407. Znak velkovévodství Badenského.

k Vogesám; avšak poražení byvše od franckého krále Chlodvika r. 496 u Zülpicha musili mu postoupiti sev. část svého území, a nedlouho na to podmaněni jsou i jižní Alamanové říši Francké. Neustálé odboje a vzpoury vévod pohnuły konečně krále Pipina, že r. 742 vévodství Alamanské připojil bezprostředně ke svému panství a rozdrobil je na malá území dal je spravovati svými hrabaty. Když říše Francká se rozpadla, stalo se území nynějšího B-ska částí království Východofrancského a v pozdější říši Německé náležely jižní jeho části k vévodství Svábskému, severní pak k vévodství Franckému. Po smrti vévody Konrادية

na nebylo již vévodství Svábské osazeno, a celá země rozpadla se v malé državy, mezi nimiž markrabství Badenské náleželo k nejmocnějším. Panovnícký rod jeho lze zvrubně stopovati teprve od polovice XI. století; v té době připomíná se Berchtold Voutsatý, jenž vystavěl v Freiburgu hrad Zähringen, od něhož r. 1078 nazval se vévodou zährinžským, a také rod jeho název tento podržel. Potomci jeho rozdělili se ve dvě větve, vévodskou zährinžskou a markraběcí badenskou, z nichž prvá vymřela Berchtoldem V. r. 1218. Zakladatelem badenské větve byl Hermann I., druhý syn Berchtolda Voutsatého, nazýváje se markrabětem hochberským; syn a nástupce jeho Hermann II. († 1130), horlivý přivrženec císařů Jindřicha IV. a Jindřicha V., zbudoval na rozvalinách římské tvrze hrad Baden a první počal užívati názvu markraběte badenského. Po smrti jeho vnuka Hermanna IV. rozděleno r. 1170 panství badenské mezi dvě rodiny, badenskou a hochberskou, jejichž zakladateli byli synové markraběcí, Hermann a Jindřich; větev hochberská rozštěpila se potom zase v hochberskou v užším smyslu a hochberskosausenberskou. Markrabě badensko-badenský Křištof (1475—1527) sjednotil roku 1503 všechny země pod svým panstvím, zavedl v městech a vesnicích obecní řád, podporoval

školství a vydal r. 1515 domácí řád (badenská pragmatická sankce), kterým každému synu vykázal určité území, zakázal prodávání země a ztížil zastavování její. Ze synů jeho Filip zemřel záhy, i rozdělili si zemi Bernhard III. a Arnošt I. a stali se zakladateli rodů badenskobadenského a badenskodurlašského. Toto rozdělení potrvalo do r. 1771, kdy po smrti Augusta Jiřího badenskobadenského všechny země opět v jedné ruce jsou spojeny. Někteří členové panovníckého rodu vynikli v XVII. století jako válečníci, zejména Karel Jiří badenskodurlašský, jenž r. 1622 odevzdal vládu svému synu Bedřichu V. a chopil se zbraně ve prospěch Bedřicha falckého, krále českého, a synové jeho Bedřich a Karel Magnus, kteří jako spojenci Švédů horlivě se účastnili ve válce třicetileté; nade všechny pak proslul Ludvík Vilém badenskobadenský (1677—1708), slavný vojevůdce císařský ve válkách tureckých a francouzských, jemuž od císaře Leopolda za znamenité služby jeho dostalo se pevného města Kehl a rozsáhlých statků v Ortenavsku. Reformace pronikla do B-ska záhy a rozšířila se hlavně v B-sku durlašském, kdež ji markrabata horlivě podporovali; naproti tomu druhá část zůstala převážně katolickou. R. 1715 založil Karel Vilém Karlsruhe. R. 1771, když Karel Bedřich spojil celé B., spadly Ortenau a česká léna jako odumřel na Rakousko. Dlouhá a svědomitá vláda Karla Bedřicha (1738—1811) povznesla B. neobyčejnou měrou. Učiniv roku 1796 s Francií zvláštní mír v Paříži, kterým odstoupil republice všechny své državy na levém břehu Rýna a pevnost Kehl, obdržel určitý slib, že dostane náhradu v Němcích, a r. 1803 dostalo se B-sku různých území, hlavně duchovních, celkem 3800 km² se 237.000 obyv.; panovník mimo to nabyl hodnosti kurfiřtské. Od té doby B. jsouc věrným spojencem Napoleonovým vzrůstalo neustále, tak že r. 1813 mělo již 15.000 km² se 975.000 obyv., z čehož 1/5 nabylo za válek napoleonských. Roku 1806 přistoupil kurfiřt ke spolku rýnskému, a když rozpadnutím říše Římskoněmecké zanikla také hodnost kurfiřtská, přijal titul velkovévody s názvem «královské Výsosti». Zároveň pak dosáhl suverenní moci nad menšími državami říšskými, jež ležely v jeho území. Vnuč a nástupce jeho, Karel Ludvík Bedřich vystoupil po porážce Napoleonově ze spolku rýnského, přidal se ke koalici a roku 1815 přihlásil se k německému spolku. Přes to bylo B. v nebezpečení, neboť Bavorsko domáhalo se Falce a Rakousko svých dřívějších držav, avšak ruským vlivem bylo na kongressu v Čáchách r. 1818 zachráněno. Velkovévoda, aby obyvatelstvo nově nabytých krajín pevně ke svému trůnu připoutal, propůjčil zemi 22. srpna 1818 ústavu, do níž bylo pojata ustanovení o nedělnosti říše. První ústavní sněm zahájil r. 1819 již nástupce jeho Ludvík (1818—30), jemuž Rusko, Rakousko, Anglie a Prusko zaručily držení země v dosavadním rozsahu jejím Velkovévoda jsa pod vlivem rakouským jednal dosti často proti ústavě, tak že vláda mnohdy se ocitla ve sporu

se stavy. Nástupce jeho, Karel Leopold (1830 až 1852), byl muž álechtný a měl nejlepší snahu vládnouti podlé ústavy, avšak prudké vystupování demokratické strany badenské, jež byla červencovou revolucí francouzskou podnětána, poskytló spolkové radě německé příležitost ke mnohým usnesením na újmu svobody občanské. B. musilo následkem toho odvolati svobodomyslný zákon tiskový, právě vydaný, a zavésti zase cenzuru; zemské zastupitelstvo se sice r. 1832 ohradilo proti tomuto usnesení, ale dále odpor jeho nesahal. Zápasy ústavní trvaly dále, a únorová revoluce v Paříži r. 1848 rozlítla je ještě více. Shromáždění lidu v Mannheimu žádalo za německý parlament, svobodu tisku, porotní soudy a ozbrojení národa; ačkoliv pak ministerstvo vyhovělo všem požadavkům, jež byly v moci jeho, nabádali přece republikáni Hecker a Struve ku povstání. Počáteční pokusy jejich byly sice potlačeny, ale vláda nemohla již udržeti rozjítěné mysli lidu; vojsko přidalo se k republikánům, velkovévoda musil prchnouti, prozatímní vláda, v jejímž čele byli Brentano, Gögg a Werner, ujala se veřejných záležitostí, a 10. čna zahájén konstituční parlament. Mezi tím velkovévoda dožádal se pomoci pruské, a pět dní po zahájení sněmu vtrhlo vojsko pruské do země; Badenští, jimž velel Polák Mieroslawski, poraženi jsou u Käferthalu, Ladenburgu, Hirschhornu, Eberbachu, Waghäuselu a na řece Murgu, náčelníci jejich prchli do Švýcar, a 18. srpna vrátil se velkovévoda do Karlsruhe. R. 1852 nastoupil Ludvík II. († 1858), ale jsa tělesně i duševně neschopen ponechal vládu svému bratru Bedřichovi, který po smrti Ludvíkově svým jménem vlády se ujal. Nned od počátku vlády jeho trval neutěšený spor mezi státem a církví; r. 1859 smluven sice konkordát pro kurii římskou přiznivý, avšak sněmovny r. 1860 ho neschválily, vládu přejalo ministerstvo liberální a církve odloučena úplně od státu. Na to propůjčena židům stejná práva občanská, zavedena svoboda živnosti a svobodomyslnější vnitřní správa; země rozdělena na 11 krajů místo dosavadních 4 provincií. Zákon o dozoru ke školám vzbudil nový spor s duchovenstvem, které zejména pastýřským listem biskupa freiburského r. 1865 tak bylo rozjítěno, že vláda musila propustiti vrchního školního radu Kniese, od klerikálů nejvíce nenáviděného, a místo svob. pána Roggenbacha povolati k řízení zahraničních záležitostí hraběte Edelsheima, Rakousku přátelsky nakloněného. R. 1866 prohlásilo se mínění lidu většinou proti Prusku, a vláda, ač nerada, musila vypraviti do pole vojsko na pomoc Hannoveru, Hessensku a Sasku; avšak vojsko badenské, vedené princem Vilémem, bojovalo nešťastně u Hundheimu, Hochhausen, Werbachu a Gerheimu. Následkem toho Edelsheim padl a nové ministerstvo Mathyovo uzavírajíc s Pruskem mír v Berlíně sjednalo zároveň spolek na výboj a odboj, čímž B. dosti úzce připoutáno k severoněmeckému spolku. Vojsko badenské zorganizováno dle vzoru pruského, roku 1867 zavedena vše-

obecná branná povinnost a r. 1870 účastnilo se B. veškerou svou mocí války německo-francouzské, nejvíce při obléhání Štrasburku a v bojích kolem Belfortu. Po zřízení říše Německé odevzdalo B. vojsko své pod správu pruskou, zrušilo ministerstva války i zahraničních záležitostí a všechna vyslanectva kromě berlínského. Při volbách do zemského i do říšského sněmu zvítězila strana národních liberálních, která v zemi až na naše dny udržuje rozhodnou většinu, ačkoli někdy pozbyla několika mandátů, jindy zase jich nabyla. Ve vnitřních záležitostech badenských od r. 1871 zaujímá přední místo urputný kulturní boj, vedený mezi vládou a sněmem na jedné straně a správcem diocése freiburské a duchovenstvem na straně druhé. Vláda totiž 9 března 1872 odpověděla svobodomyšlně na národz stran hnutí starokatolického a r. října zakázala všem členům řádů duchovních vyučovati na školách, leč by se podrobili předepsané státní zkoušce. Tomu vzešel se administrátor biskupství Kübel a dohnal spor tak daleko, že bohoslovecký konvikt při fakultě freiburské byl uzavřen a mnoho kněží, kteří přijatým zákonům nechtěli se podrobiti, bylo buď soudně stíháno, neb odešlo ze země. Teprve r. 1880 nastalo jakési narovnání, když obě strany poněkud povolily. Ministerstvo Jollyovo požádalo r. 1876 za propuštění, a sestavení nové vlády svěřeno Turbanovi; avšak změna ministerstva neměla vlivu na zásady vládní, neboť Turban pokračuje na dráze, kterou Jolly byl nastoupil.

Literatura: Das Grossherzogthum Baden in geographischer, naturwissenschaftlicher, geschichtlicher, wirthschaftlicher und staatlicher Hinsicht dargestellt (společná práce mnoha spisovatelů; Karlsruhe, 1885); Wörl a Bader, Geographie und Statistik des Grossherzogthums Baden (7. vyd. 1880); Statistisches Jahrbuch für das Grossherz. Baden (od 1868); Mone, Quellensammlung zur badischen Geschichte, 4 sv. (Karlsruhe, 1848—67); Weech, Geschichte der badischen Verfassung (Karlsruhe, 1868); Schenkel, Staatsrecht des Grossherz. Baden (Karlsruhe, 1884). Mapy: Topograf. Karte von Baden (v měř. 1 : 50.000, vyd. r. 1838—49); Neue topograf. Karte von Baden (v měř. 1 : 25.000; dosud není úplně vydána). p.

Badenský domácí řád věrnosti (*Badischer Hausorden der Treue*) založen markrabětem Karlem Vilémem z Baden-Durlachu 17. června 1715 na paměť založení nové residence Karlsruhe; obnoven kurfiřtem Karlem Bedřichem 8. května 1803 při nabytí hodnosti kurfiřtské. Kříž jest osmihřanný, emailovaný, červený, se zlatým okrajem a koulemi na koncích; v rozích je po dvou iniciálkách C do sebe vpletených; nad křížem velkovévodská koruna. Kulatý medaillon, zlatě lemovaný a bíle smaltovaný, má dvě rudá C nad pěti zelenými skalami a nad tím nápis *Fidelitas*. Rub je žlutý a má rudé příčné břevno znaku badenského. Nosí se na oranžové, stříbrem lemované, široké stuze od pravého ramene k levému boku, k tomu na levé straně prou osmihřanná stříbrná hvězda s křížem a jinými

kami na paprscích hvězdy, kdežto medaillon je větší, oranžový a má písmena bílá.

Badenský jíl (*Tegel von Baden*), zvláštní vrstva ve spodním oddělení, v tak zv. druhém stupni mediterranním, v terciární (neogenní) pánvi vídeňské. Jest to modrý, jemný, slinitý jíl, obsahující velké množství mořských měkkýšů, hlavně gastropodů, mimo to ale foraminifery a skořepaté ráčky. Jest to usazenina hlubokomořská, odpovídající svrchnímu miocénu. Tvoří v terciéru vídeňské pánve nejhlubší vrstvu pod vápencem litavským. Náleží sem na př. jily a sliny u Gainfahr, Grinzingu, Nussdorfu atd. Dobrá hmota k výrobě cihel. Fl.

Badenský landrecht (*Das badische Landrecht nebst Handelsgesetzen*). Pod tímto názvem prohlášen byl ve velkovévodství Badenském ediktem ze dne 5. července 1808 francouzský civilní zákonník (*Code civil*) v německém překladě, s různými doplňky, kterými se jednak jednotlivá ustanovení franc. textu měnila, jednak právní poměry, pro kteréž *Code civil* zákonných pravidel neobsahoval, se upravovaly. Dodatek b-kého 1-u: *Von den Handelsgesetzen*, obsahuje částečný překlad franc. *Code de commerce*. Srv.: Brauer, Erläuterungen über d. Code Napoléon und die Grossh. Badenische Gesetzgeb. (VI sv., Karlsr., 1809—13). — l.

Badenweiler, ves (572 ob.) a lázeňské místo v již. Badensku, v kraji lörrašském, 7 km vých. od stanice Müllheimu, na úpatí Černého Lesa, s indifferentním vřídly 26° C., jichž užívá se při počínající tuberkulóze a plicním katarrhu. Oblíbeno jest spíše jakožto klimatické letní místo léčebné májic velmi příjemné, mírné podnebí. Jest tu několik léčebných stanic terrasovitě nad sebou položených: Oberweiler (342 m n. m.), B. (422 m), Hausbaden (524 m) a Blauen (1165 m). B. má zříceniny starého zámku Badenweiler, jenž zbořen byl roku 1688 od Francouzů. Roku 1784 odkryty tam lázně římské, velmi dobře zachované, 66 m dl., 19'5 m šir., se 4 velkými a 8 malými komnatami lázeňskými, parní lázně a několik oblekáren; nápis věnuje je Dianě Cernoleské (Diana Abnuba). Koll.

Bader: 1) Karl Adam, zpěvák něm. (* 1789 v Bamberce — † 1870 v Berlíně). Byl od roku 1809 varhaníkem v hl. chrámě svého rodiště, ale pak věnoval se zpěvu opernímu a maje tenorový hlas vzácně krásy vzdělal se hlavně v Mnichově ve zpěváka prvního řádu. Od roku 1820 byl členem dvorního divadla berlínského a náležel vždy k předním jeho ozdobám až do roku 1845, kdy vzdav se zpěvu jmenován režisérem. Roku 1849 byv pensionován řídil nadále hudbu v katol. chrámě sv. Hedviky.

2) B. Clarisse, spisovatelka franc., nar. r. 1840 ve Štrasburku. Oddala se pro celý život svůj studiu o postavení ženy ve společnosti, zvláště za starověku. Veškeré její práce v tomto oboru, z nichž některé od Institut de France a Académie française byly poctěny cenou, svědčí o hlubokém studiu a širokém rozhledu po látce spracované s lohem zajímavým. Nejdůležitější jsou: *La femme de l'Inde antique* (Paříž, 1864);

La femme biblique (t., 1865); *La femme grecque* (t., 1871); *La femme romaine* (t., 1877); *La femme française en temps modernes* (t., 1887). Mimo to napsala životopis sv. Clarissy (1880) a román *La comtesse Jeanne* (1887).

Baderský z Újezda, jméno rodiny vladycké, která nosila na modrém štítě lví hlavu ve slunci, mající v hubě obroučku barvy žluté, jako klenot paví krk modrý až po samé prsy (viz vyobr. č. 408.). Předeek jejich byl r. 1451 Ríha z Újezda (manželka Machna z Třešic), jenž se také nazýval z Kolína. Syn (?) jeho Hynek sloužil Jindřichovi mladšímu, knížeti z Ministerberka, začež obdržel od něho roku 1492 až 1499 rozličná manství na Poděbradsku, zejména i tvrz a dvůr Badry u Opolan. Býval také hejtmánem na Poděbradech a Kolíně a připomíná se naposled roku 1513, kdy koupil Třebešice. Synové jeho Jan a Jiří B-rští prodali

Č. 408. Znak Baderských z Újezda.

ze jmění otcovského zboží ve Vysočanech a Lužici (1519—1528) pánům z Pernšteina. Onen zůstavil (jak smýšlím) syna Bavora (1549—1583), který koupil dvůr a statek Báně. Syn jeho Hynek († 1594) prodal tento statek r. 1584 císaři Rudolfovi a držel potom dvorec v Nebovidech, kterýž opustil syn jeho Bavor (manželka Eliška Robmháпка ze Suché ☉ 1601). O potomstvu jeho není nic známo. Dotčený Jiřík (1547—1552) hejtmán na zámku kolínském držel jako díl otcovský statek Báňský, na němž r. 1553 manželce své Anně ze Smojna upsal věno. Synové jeho byli: Zikmund (1566—1584) na Báni, Jan (1566—1571) a Václav (1566—1583) na Libodřčicích, dcera Dorota († 1614, manžel Václav z Plakvic), kteráž měla šosovní jmění při městě Kolíně. Václav měl několik dětí, z nichž Kateřina († 1614, manželé: Jindřich Kutovec z Úrazu † 1614, Zikmund Naksera z Rovného) také při městě Kolíně seděla. Když Dorota zemřela, hlásili se k dědictví po ní někteří dědicové, ale všichni z cizích rodů, neboť jediný z toho rodu Bavor byl v cizině, aniž se o jeho pobytu vědělo. A tak potom již nikoho z té rodiny v Čechách nebylo. Sčk.

Baderwinkl, ves v Čechách, 11 d., 68 obyv. něm. (1881), hejtm., okres a býv. dom. Tachov (2 1/4 hod. sev.-záp.), obec a fara Paulusbrunn.

Badger [bèdžr] George Percy, orientalista angl., nar. se v Chelmsfordu 1815, stávil mládí na Maltě, odebral se roku 1835 do Syrie a Palestiny, navštívil eufratskou výpravu, zdržující se tehdy v Birejiku, a vrátiv se na Maltu působil ve vydavatelském odboru Missijní společnosti. Navštívil Anglii (1840)

byl ordinován a jako missionář vyslán do Kurdistanu, později jmenován kaplanem v Bombaji a Adenu. Po svém návratě do Anglie (1862) oddal se téměř výhradně spisovatelství jsa v čilém spojení s arabským učencem Ahmadem Fárisem Efendim. R. 1872 provázal do Zanzibaru sira B. Frerea, jenž měl sultána přiměti ke zrušení obchodu s otroky. Spisy jeho, týkající se Východu, jsou: *The Nestorians and their Rituals* (1852); *History of the Imáms and Sayyids of Omán* (1871); zvláště pak angl-arabský slovník *English-Arabic Lexicon* (1881) o 4 sv. a 1250 str., výsledek to čtyřicetileté práce. B. zemř. 22. ún. 1888.

Badia: 1) B. Polesine, obec v Benátsku, v provincii rovižské a stejnojmenném distriktu, při železnici veronsko-rovižské, s 6452 obyv. (místo samo má 3853 ob., 1880). Jméno své odvozuje od opatství kamaldulenského založeného Hugem II. z domu Este. R. 1509 zmocnili se Benátčané B-ie, zbořili všechna opevnění a užili troskek k opevnění Castel Balda a Legnana. Vyrábí se tu nádobí z kameniny, vydělává kůže a spřádá hedvábí. Distrikt badijský má na 9132 km² 24.635 ob. — 2) B. Cavallena, městečko v Itálii, v prov. veronské, v distriktu tregraňském, s 602 ob. (obec má 2726 obyv., 1880); byla jedna ze 13 obcí (*Tredici comuni*), které někdy pro sebe tvořily samostatný správní celek; roste zde výborné víno a ovoce, a jsou tu lomy na mramor.

Badian viz Illicium a Valeriana.

Badia y Leblieh [leblíč] Domingo, také Castillo, cestovatel špan., známější pod jménem Alí Bei el Abbássi (* 1766 — † 1818). Pocházel z Barcelony a důkladně jsa vyzbrojen znalostí arabštiny a zvyků muhammedánských, jakož i padělanými listinami o svém původu z rodiny prorokovy vyslán byl v zájmech své vlády ke dvoru Múleje Solimána, aby hleděl obeznámiti se lépe s poměry a získati přívržence pro zámyřty vlády španělské, čelící k obrození Marokka. B. provedl úlohu svou znamenitě, ale zkušeností a vymožeností jeho nebylo kr. Karlem IV. užito. Podnikl potom pouť do Mekky, procestoval Berbersko, Řecko, Egypt, Syrii a Turecko všude jsa nadšeně vítán a první z Evropanů vstoupil na posvátná místa muhammedánská. Vrátiv se r. 1807 do vlasti, vstoupil do služeb kr. Josefa a jmenován r. 1812 prefektem cordovským. Po pádu Napoleonově (1814) uchýlil se do Francie a popsal cesty své v díle *Voyage d'Alí Bei en Afrique et en Asie* (1814), jež přeloženo bylo do některých jazykův evropských. Byv vládou v hodnosti polního maršálka poslán do Indie cestoval pode jménem Alí Otmán z Paříže do Damašku, avšak na další cestě zemřel úplavíci v Meseribu.

Badigeon [-žón] (franc.) jest odrůda zemité barvy okru. Tón této barvy jest žlutavý. B. připravuje se ze šlemovaných cibulí od Saint-Leu. Řídké směsi s vápennou vodou používá se k natírání zdi, dále k natírání kamenických prací, mají-li obdržeti žlutavý nádech k zestejnění opravených částí s částmi ponechanými. Namíchán s vodou na husté těsto slouží

za tmel k vyplňování trhlin a ke stmelení rozbitých soch a pod., jakož i za mazaninu vápennou na dlažby uvnitř stavení. *Fka.*

Badile Antonio, nebo Giovanni Antonio, malíř italský (* 1480 — † 1560), žil ve Veroně a jest znám hlavně pro styky s Paolem Veronesem, jehož byl učitelem, strýcem i tchánem. **B.** první vymalil se ze starého slohu, obrazy jeho jeví více života a barvitosti. Museum turinské má výtečný obraz jeho *Matku boží ve chrámě*, v pinakothéce veronské jsou dvě *Madonny* od něho a obraz *Vzkříšení Lazara*; náma je též jeho *Matka boží s Ježíškem* v galerii štutgartské.

Badin [baděň], franc., čtverák, šprýmovník; **badinage** neboli **badnerie** [-náz, -neri, šprýmy, šibřinky, čtveráctví.

Badinguet [baděngé] Jean Michel (* 1809 — † 1883), zedník, v jehož šatech uprchl Napoleon III. dne 25. kv. 1846 z Hamu a jemuž později ustanovil roční plat 1200 fr. Jméno **B.** dáváno přezdívkou Napoleonovi III., pročez pravý **B.** přijal jméno J. M. Radot.

Badiotické pásmo (*Badiot. Gruppe*) značí v alpské geologii zpodní oddíl karnického neboli středního ze tří stupňů, v něž Mojsisovič rozčlenil svrchní trias alpský. Zahrnuje celou řadu skupin vrstevních, jež dříve jako samostatné byly vyznačovány. *Pl.*

Badins (Bade), rodina, z níž pošlo 17 znamenitých knihtiskářův a knihkupců francouzských. Zakladatel její Jodocus, franc. Josse (* 1462 — † 1535). Nar. v Assche ve vévodství Brabantském, odkudž se psal Ascensius; dokončiv studia universitní stal se společníkem svého pozdějšího tchána, který měl knihtiskárnu v Lyoně; r. 1499 přesídlil do Paříže, kde byl universitním professorem a vedlé toho ve své knihtiskárně zvané Praelum Ascensianum vydal mnoho (přes 400) spisů, zvláště klasiků, které sám k vydání upravil; také některé spisy prosou i veršem sám sepsal. Tisky jeho významávají se přesností a úpravností typografickou; jsou označeny vyobrazením nejstaršího známého lisu knihtiskářského z r. 1507. Neprávem přičítá se **B.** iovi zavedení písma zvaného antiqua místo gotického ve Francii; jež zjištěno, že antiquou tisklo se v Paříži již r. 1470. Syn jeho Conrad (* 1510 — † 1568) nějaký čas spravoval tiskárnu po otci zděděnou, ale později byl nucen pro náboženství opustiti Paříž a usaditi se v Genevě.

Bad Lands [bedlendz], angl., špatné země, jsou pusté končiny na sev. záp. Spoj. Obcí amer., pokrývající valnou část území wyominžského, z něhož vybíhají do sousedních území (Utah, Idaho, Montana). Staly se známými nejprve franc. obchodníky s kožšinami, již nazvali je *Mauvaisés terres*. V siouxské řeči znamená jméno jejich *Ma-koó-si-tcha* zemi, kterou se stěží cestuje netoliko pro divokost jejího povrchu, ale i pro nedostatek pitné vody. V mnohých krajinách badlandských byly za panujících zde větrů celé karavany vystěhovalců hromaděny a pohřbeny. Pustiny ty nejsou obydleny ani zvířaty a z rostlin daří se jen takovým, jež nesnášejí vlhké půdy.

Badnera (*Wudnera*), město východoindické v okrese amráotském v Beráru, železniční stanice. Má 6460 obyv. (1881), mezi tím 4828 hindů, 1401 muham. Dráha 9'6 km dlouhá vede do Amráoti. Má přádelnu na bavlnu, rozsáhlé pole pro pěstování pánu (*Chavica betle* Miqu., *Piper betle* Linn.) a rozsáhlé zahrady pro banány (*Musa paradisiaca*). Značný vývoz bavlny do Bombaje. *Fl.*

Badnjak nazývá se u Jihoslovánův a Bulharů dubový kmen, spalovaný o štědrém dni, a také tento den, »badnji dan«. **B.**-y pálívali se dva až tři. Kmeny takové porážejí o štědrém dni před slunce východem tím způsobem, že posypavše je obilím praví: »dobro jutro i čestit ti badnji dan«; kmen poráží se s jedné strany, a na druhé straně takto jednou se udeří sekýrou. Při tom třeba dbáti, aby kmen porážený nepadl na jiný dub, neb aby se nezachytil o jiný strom, což znamená neštěstí. Večer hospodář vstupiv s **b.**-em do domu přeje domácím: »dobrý večer a šťastný badnji dan«. Po té některý mužský posype **b.** obilím a odpoví hospodáři: »dao ti bog dobro, sretno i čestito!«, načež **b.** na ohni se spaluje. V Hercegovině přivázejí veliký **b.** osmi voly; konec nedohořelý nosí okolo včelníka, aby se všechny dařily, a pak **b.** uhasivše kladou jej na mladou švestku nebo jablko, aby i stromy ovocné dobře rodily. V Risně ženy a dívky **b.** červeným hedvábím, nitmi a zlatým drátem a květinami ozdobují a když na ohništi se pálí, hospodář vlnem jej polévá. V některých krajinách nazývá se **b.** snop slámy, o štědrý den pod stůl kladený. Krek (Einleitung in die slav. Literaturg., Št. Hradec, 1887, str. 586.) má za to, že **b.**-em dlužno rozuměti »starého Peruna«. Slovanskému **b.**-u podobá se angl. *yule-clog*, franc. *souche de Noël* (= pafez vánoční), něm. *weihnachtsblock*. V Marseilli zapalují dubový špalek *calendeau* neb *caligneau* zvaný, pokropující jej vínem a olejem. Lotyšští nazývají štědrý večer *bluku-vakars*, t. j. špalekový večer, poněvadž obnášejí a zapalují špalek (*blukis*). Srv. Mannhardt, Baumkultus, 226 sled.; Afanasjev, Vozzrěn. Slavjan na přírodu, III. 733 sled.

Badoario, Badoero, stará vznešená rodina benátská, jedna ze dvanácti »apoštolských«. V prvních dobách republiky jmenovala se Partecipazi. Rod ten dal Benátkám sedm dožův a jednoho tribuna. Angelo **B.**, jinak Partecipazio, byl r. 809 po smrti Obeleria Antenoriho zvolen dožem; jemu přičítá se založení paláce dožecího na náměstí sv. Marka a rozdělení města ve čtyři čtvrti. **B.** zemřel roku 827, a nástupcem jeho stal se syn jeho Giustiniano, který podporoval císaře Michala II. v boji proti Saracénům. Za něho kupci benátské přinesli tělo apoštola sv. Marka z Alexandrie do Benátek, svatý ten zvolen za patrona města a jemu ke cti usneseno zbudovati nádherný chrám, k němuž Giustiniano **B.** položil základ. Nástupcem Giustinianovým stal se r. 829 bratr jeho Giovanni, který již za života bratrova byl jeho spoluvládce, ale r. 836 byl vzpourou přinucen uchýliti se do

kláštera. Teprve r. 864 z téhož rodu stal se zase dožem Orso, jenž první užíval jména **B.** a porazil Saraceny, kteří pustošili pobřeží dalmatské, začez v odměnu od císaře řeckého Basilia I. počten titulem Protospatara. Orso zemřel r. 881 a na místě jeho zvolen syn jeho Giovanni II., který v roce půtky, jež po celý čas své vlády měl s hraběcím rodem Comacchio, složil vládu r. 887. V l. 888—912 vládl Pietro **B. I.** užívaje titulu tribuna. Po něm zase jako dože vládl Orso II. (912—932), který r. 920 od Rudolfa II. Burgundského nabyl práva mince, ale r. 932 vzdal se vlády a vstoupil do kláštera. Posledním dožem z rodu toho byl Pietro II. (939—942), který na italském králi Berengarovi vymohl potvrzení všech svobod republiky Benátské. I v pozdějších dobách členové rodu **B.** spravovali v rodném svém městě nejpřednější úřady, bývali senátory, vyslanci atd.; také k nejvyšším hodnostem církevním dostali se někteří. Zminky zasluhuje **B. Bonaventura** (* v Padově 1332); vstoupil do řádu augustiniánů poustevníků, byl pak prof. v Bononii, apošt. nunciem při dvoře uher. a r. 1378 první ze svého řádu stal se kardinálem. Háje horlivě immunity církve proti Fr. Carraskému byl z návodu jeho úkladně zavražděn na mostě před Andělským hradem v Římě. Proto pokládán za mučenníka a prohlášen za blahoslaveného **B.** byl muž velice učený, spisovatel několika děl bohoslovných a důvěrný přítel slavného Petrarky.

Badong, státecěk Nizozemsku poplatný na jižním konci ostrova Bali v Sundském archipelagu, mající asi 150.000 obyv. a hlavní město t. jm.

Bados [badó], červené bordeauxské víno čtvrtého druhu.

Badovinac Nikola, vynikající finančník chorv., narod. 26. dubna 1828 v Radovincích u Žumberka, odbyl studia gymn. a právn. v Zááhřebě, načez vstoupil r. 1848 do státní služby v odboru finančním postoupil až na radu Vyslán byv 30. srpna 1878 za okupačním vojskem do Bosny, stal se dvorním radou a civilním pobočníkem zemského velitele pro Bosnu a Hercegovinu. R. 1881 dán do výslužby v hodnosti ministeriálního rady, načez r. 1885 zvolen purkmistrem města Zááhřebu. **B.** netajil ovšem nikdy národného svého přesvědčení. Stojí tedy v čele města Zááhřebu hájil pevně práv národních. I byl proto roku 1887 sesazen, a v čelo správy městské postaven vládní kommissar. **B.** osvědčil se v úřední své činnosti jako výtečný organisátor; byl duší finančního ředitelství, měl velmi platné účastenství při sestavování novely k řádu pozemkovému a při řešení různých otázek národohospodářských, zejména stal také v čele katastrálního úřadu pro upravení daně pozemkové. Také ve finančním hospodářství zááhřebském zavedl vzorný pořádek. V Bosně a Hercegovině položil s malým počtem poctivých úředníků chorvatských základ k nynější správě finanční. Byl to úkol nesnadný, ano i nevědný, poněvadž tu nebylo potřebných příprav a poněvadž se nedostávalo i nejnútnejších po-

můcek, při čemž ani o životní potřeby nebylo dostatečně postaráno. Přes to však úlohu sobě svěřenou **B.** provedl s nejlepším zdarem a úspěchem. Kromě toho pomáhal i při organisaci soudní a politické; sám měl na starosti sestaviti zemský medžlis, za jehož předsedu pak ustanoven. Obecní zastupitelstva zááhřebské a sarajevské zvolila jej čestným měšťanem; za zásluhy své o stát vyznamenán válečnou medailí a řádem železné koruny III. tř. Oslepnuv na obě oči byl v těchto dnech (v říjnu 1889) s úspěchem operován.

Badrió Štěpán, rodem z Drniše v Dalmacii, minorita, napsal *Pravi način za dovesti duše na život věčnji a Ukažanje istine medju crkvom ižtočnom i zapadnjom* (Dubrovnik, 1829).

Badrináth, vrchol v Himálaji, v provincii Garhválu, 7076 m vysoký. Z ledovců jeho vzniká říčka Alaknanda, hlavní pramen řeky Gangy. Na svahu jeho ve výšce 3170 m a ve vzdálenosti 90 km severových. od Srinagaru stojí slavný chrám Višnův téhož jména, jenž prý zbudován již před 800 léty. Od května do října přichází tam mnoho poutníků. *Fl.*

Badry, někdy tzv. a ves u San a Opolane (blíže Poděbrad), která se připomíná již r. 1088; tehda tu měl kostel vyzehradský popluží a vinaře. Se Sany patřily v XIV. věku k opatství kláštera Hradiště nad Jizerou. Okolo r. 1403 koupili je od opata Pfibík a Čeněk bratří z Obědovic od svých životův, ale poněvadž klášter nedlouho potom byl vyvrácen, zůstaly **B.** v držení světském. Jití Poděbradský zastavil **B.** znova (1466, ale zavázal držitele ke službám manským na hradě Poděbradském. Od sklonku XV. věku sídlili tu vladykové z Újezda pšice se odtud Baderskými (v. t.). Od nich nabyli **B.**-der se vsi již pustou r. 1541 Mikuláš Hlaváč z Vojenic, později pak připadly ku panství poděbradskému. *Sčk.*

Badstübl viz Podštěly.

Bádúria, město ve východoindickém okr. 24 Pargan, v Dolním Bengalu; má 12.291 ob. (1881), a to 7715 hindů, a 5266 muham. Trhové město se značným obchodem s jutou, melassou a cukrem. *Fl.*

Badurski. Jędrzėj (* 1740 — † 1789), polský učenec a spis z oboru lékařských věd, rodem z Krakova. Sotva 18letý stal se doktorem filosofie; r. 1766 odebral se na universitu do Bononie, kde r. 1770 stal se doktorem mediciny. Vrátiv se do vlasti stal se lékařem krále Stanislava Augusta a prof. pathologie i praxe lékařské na universitě krakovské. **B.** první založil v Krakově kliniku lékařskou, staral se o zřizování a rozšiřování nemocnic, o zlepšení zdravotní policie a nové zařízení lékáren. Ze spisů jeho budtez uvedeny: *Disseratio medica de variolis* (1770); *Odpowiedzi na pytania podane od j. w. imci księdza Kołłataja, kan. krak. delegowanego do przęswietnej komisji edukacyjnej do akademii krakowskiej, dotyczące stanu i dziejów facultatis medicęe* (1777); *Rozporządzenie aptek, że zlecenia przęswietnej komisji edukacyjnej dnia 17 października 1778 roku w Krakowie uczynione* (1778).

Badus, hora Lepontských Alp ve skupině sv. Gottharda, 2931 m vysoká.

Baduvi viz Bantam.

Badvel, staré město ve Vých. Indii, okresu Kaddapah, v Madrasu; má 8638 obyv. (1881), velkou většinou hindů, rozsáhlý rybník a úřední stavení.

Fl.

Badyan viz *Illicium anisatum* L.

Badžána, domácí poplatný stát východoindický v Káthiáváru, v prov. Guzerátu, s 15.881 obyv. (1881), hlavně muham. Džáty. Podnebí horké a suché; krajina plochá, půda lehká a mistry prosáklá solí. Pěstuje se zde jen bavlna a obvyčejnější druhy obilí.

Fl.

Ibn-**Bádže**, porušením jména Avempace, první arabský filosof ve Španělich. Nar. v Zaragoze koncem XI. stol., zdržoval se r. 1118 v Seville, kdež složil několik pojednání z oboru logiky, načež se odebral do Afriky, kdež do byl si přízně knížat z rodu al-Morávidů; zemř. r. 1138 ve Fesu, dle některých otráven byv od žárilivých lékařů. Ibn-B. sám vynikal jako lékař, přírodovědec, matematik a hvězdář, mimo to byl též dobrý hudebník. Ibn-B. napsal některé traktáty lékařské a matematické, pak komentáře k některým dílům Aristotelovým, jako k Fysice. Původní filosofické spisy Ibn-B.ovy jsou traktáty logické, které rukopisně se uchovávají ještě v knihovně Escorialu, pojednání *O duši* a *O Vedení osamělého* (Tadbir ul-muta vahhidi), ze kteréhož díla podává židovský filosof XIV. století, Mojžiš z Narbonne, obšírný výtah, pak traktát o spojení intelektu s člověkem. Ve přímém odporu s Gazalím, který náboženský mysticismus snažil se založit na filosofickém skepticismu, Ibn-B. prohlašuje práva filosofie; dle něho je vědecká spekulace jediný prostředek, kterým člověk může poznati přírodu a tím též poznati svůj vlastní význam, jím jenom může člověk dosíci intelektu aktivního sebevědomí, ve kterém dána je totožnost myšlení a bytí, t. j. objektivnost a realnost poznání. Toho dosíci má »osamělý«; k tomu není třeba býti poustevníkem, nýbrž může žiti uprostřed společnosti, musí však si zvoliti společnost nejlepší, k tomu cíli organizovanou. Od nerostu k rostlině, odtud k živočichu, odtud konečně k člověku je jakási progresse; v člověku je vlastně lidské to, co souvisí s jeho svobodnou vůlí a proto musí býti jeho cílem, aby přemáhal vídy více slepé mocnosti v sobě a vnikal do světa duchového. Nejvyšší stupeň, jehož člověk může dosíci, je intellectus acquisitus; ten jest výronem božstva či intelektu aktivního, s nímž člověk konečně se stotožní, čímž dojde pravého ovoce všeliké vědy. Jakkoli na cestě poznávání Ibn-B. na jednom místě připouští nadpřirozené přispění, nečiní z tohoto přece nějaký princip poznání, nýbrž přenechává veškeru úlohu vnitřnímu rozvoji vědecké spekulace. Tím založil Ibn-B. filosofii v muhammedánském Západě a připravil půdu velikému žáku svému Averrovi (v. t.). Srovn. Sal. Munk, *Mélanges de philos. juive et arabe etc.* (Pař., 1859), kdež na str. 349—409 podán obsah »Vedení osamělého«, a též ve Frankově

Dictionn. des sciences philos., 3. vyd., 1885, str. 743—745.

Badži-Báo: 1) B.-R. I., druhý náčelník (pešvá) marátské konfederace ve Vých. Indii (1721—1740). Rozšířil značně maharátské území, učinil z Dekkanu odvislou provincii; vyrval Mughalské říši provincii Málvu (1736) zároveň s krajinou sev.-záp. od Vindhije, od ř. Narbady až k Čambalu. Roku 1739 odňal Portugalcům Bassein. Zemřel r. 1740 poblíže Narbady. — **2)** B.-R. II., sedmý a poslední z pešvů (1793—1818). Za jeho panování udály se dvě války Angličanů proti Maharátům. V poslední (1817—1818), v níž Maharátové byli úplně poraženi a jejich moc zlomena, vzdal se B.-R. II. Angličanům a území jeho bylo přivtěleno anglickým držávám. Pešvá žil v Bithuru a Kánpuru dostáváje od Angličanů znamenité výslužné. Měl adoptovaného syna Náná Sáhiba, jenž proslul v povstání r. 1857.

Fl.

Badžira (Badžeró), velká lodice východoindická s kulatým dnem, bez kýlu, jíž se hlavně na ř. Huglí k cestování užívá. Má jeden stozár, v zadní části jest kabina pro cestovatele a nahoře jakási paluba. Má kormidelníka a 10 až 18 veslařů.

Fl.

de **Baecker** (také Backer) Louis, francouzský archaeolog, narozen 16. dubna 1814 v St. Omeru. Vystudoval v Paříži práva usadil se ve svém rodišti jako advokát, pak byl smírčím soudcem v Bergues a posléze odebral se na odpočinek na zámek Nordpeene. Napsal řadu spisův archaeologických, historických, také několik filologicky srovnávacích, jejichž seznam viz v Gubernatisově Dict. intern. des Ecrivains du Journ., str. 123. Nejnovější jeho spisy jsou: *Le Vieux langage normand* (1882), studie filologickosrovnávací; *Le Présent et le Passé* (1884); *La Liberté chrétienne et le pape Léon XIII.* (1885).

Baeoula, starověké město ve Španělich, v římské provincii Hispania Baetica, sev. od řeky Baetis (nynější Guadalquivir), asi nynější Baylen; ve II. punské válce zvítězil P. Cornelius Scipio v jeho okolí dvakráte nad Kartagiňany (209 a 207 př. Kr.).

Baedeker Karl, knihkupec (* 1801 v Esenu — † 1859 v Koblenzi). Původně vydával v červené vazbě známé průvodčí knihy na základě anglických originálů Murrayových, jež většinou sám spracovával. Poslední jeho taková práce byla »Paříž« (1855). Dědicové a synové jeho Ernst (1833—61), Karl (* 1837) a Fritz (* 1844, od 1879 samostatný majitel firmy) pokračovali v díle otcově, a jejich »Průvodcové« předstihli přesností obsahu a praktickým uspořádáním i anglický originál. B-ovy průvodčí knihy pojednávají skoro o celé Evropě a částečně o Východě. Mimo originál německý vycházejí také francouzské a anglické překlady. Firma sídlí od r. 1872 v Lipsku.

Baehr: 1) Georg, znam. něm. architekt, nar. 1666 ve Fürstenwalde. Vystavěl drážďanský chrám Matky Boží, který náleží k nejgeniálnějším dílům německého slohu barokního. Stavba počata roku 1726, dokončena v hlavních věcech již r. 1733, úplně až r. 1743.

Četní nepřátelé a závistníci **B**-ovi ztrpčovali mu život, jež skončil prý sebevraždou r. 1738 v Drážďanech. Potom raděno, aby odvážná kupole chrámu byla snesena, ale po nestranném ohledání stavba uznána za docela bezpečnou. Jenom původní plán o dokončení kupole lucernou a kamennou pyramidou později pozměněn, ne na prospěch stavby. — Mimo to **B**. stavěl menší kostely ve Schmiedebergu a Loschwicích, v Drážďanech pak několik větších domů privátních.

2) **B. Otto**, právník a politik německý (* 1817 ve Fuldě). Vstoupiv r. 1838 do hesské služby soudní stal se r. 1844 assessorem a r. 1864 radou vrch. appellačního soudu v Kaselu, od r. 1867—1879 působil v Berlíně v téměř úřadě a jako rada vrchního tribunálu, od r. 1881 žije v Kaselu. Od r. 1867 byl členem národní svobodomyšlné strany ve sněmovně pruské a sev.-něm. a pak v říšském sněmu, v l. 1875—76 jako člen kommisie pro justiční zákony byl odpůrcem ústředního řízení. Sepsal důležitý spis *Die Anerkennung als Verpflichtungsgrund* (1855; 2. vyd., 1867), za nějž jmenován čestným doktorem právn. fakulty v Marburku. Dále: *Der Rechtsstaat* (1864), *Urtheile des Reichsgerichts mit Besprechungen* (1883) a četná pojednání z práva a processu soukr., v nichž přihlížel hlavně k otázkám zákonodárným (právu hypotečnickému, odvolání, subhastaci). S Iheringem vydává »Jahrbücher des heut. röm. Privat-rechts«, v nichž uveř. důležitý článek *Der deutsche Civilprocess in praktischer Bethätigung* (1885) a *Noch ein Wort zum deutschen Civilprocess* (1886). Pak vyd. *Das Tonsystem unserer Musik* (Lipsko, 1882) a *Eine deutsche Stadt vor 60 Jahren* (2. vyd., t., 1886).

Baehrens Emil, něm. filolog nar. 1848 v Kolíně n. Rýnem, studoval filologii v Bonně pod Ritschlem, habilitoval se v Jeně, r. 1877 stal se řádným prof. klas. filologie v Groninkách, kdež zemřel 26. září 1888. Rozsáhlá literární činnost **B**-ova vztahovala se hlavně ke spisovatelům římským, nejvíce k básníkům. Všechny jeho práce svědčí o hlubokých, všestranných vědomostech a bystrosti úsudku; vadou jest však chvat, se kterým pracoval, a libovůle a smělost, s jakou si vedl v kritice textové. Veliké zásluhy získal si **B**. tím, že použil při vydáních svých některých neznámých nebo nedosti oceněných rukopisů. Vydal: *Catulla* s latin. komentářem (1876 a 1885), v němž poprvé právem položen za základ rukopis oxfordský (*Oxoniensis*), *Tibulla* (1878), *Propertia* (1880), *Valeria Flacca* (1875), *Statio Silvae* (1876), *Poetae latini minores* (6 svazků, 1879 a n.), římské panegyriky (1874) a *Tacitův Dialog* (1881). Veliká řada jeho kritických a literárních studií roztroušena jest po časopisech odborných (*Neue Jahrbücher für Philologie* a j.). Vř.

Baelové, kmen černošský ve vnitru Afriky, ve střed. Súdánu, bydlící ve krajině Ennedi na sev.-vých. od jezera Čadského (16°—19° sev. š. a 21°—25° v. d. Gr.), sev. od Dár-Fúru. **B**. jsou kočovníci velmi skrovného vzdělání, dilem hlásí se k islámu, dilem setrvávají v po-

hanství a žijí ve mnohozeství neobmezeném zákony náboženskými. Živí se chovem dobytka (koz, ovcí a výborných velbloudů), průmyslem pletářským a vývozem soli do Vadaje a do Dár-Fúru. Anthropologicky blíží se k Tibuům, mravy a řečť spíše k Soghavům v sev. Dár-Fúru. Poplatní jsou říši Vadajské. Počet jejich páčť Nachtigall, kterýž podal první zprávy o nich, až do území jejich vkročiti nesměl, na 20.000. Sr. Nachtigall, Sahara und Sudan (II., 151. a násl., Berlín, 1881). Koll.

Baelz Ervein, lékař něm. (* ve Štuttgartu 1845). Stal se r. 1872 assistentem Wunderlichovým a r. 1875 povolán byl na universitu tokijskou v Japanu. Nejprve učil tam fyziologii, později vnitřnímu lékařství i gynaekologii. Přispěl ku prozkoumání anthropologických i pathologických zvláštností Japonců pracemi publikovanými v Německu a z části i v »Národopisných a pírodopisných zprávách východoasijských v Jokohamě«. Zejména veřejnil: *Über die körperlichen Eigenschaften der Japaner*; *Über parasitäre Haemoptoë* (1880); *Zusammenstellung japanischer Parasiten* (1883). S jinými badateli účastnil se výzkumu zimnic po povodních a t. zv. beriberi. Pěč.

Baemové (*Baemi*, Βαίμοι), sousedé Kvádů, bydlili dle Ptolemaia (II., 11., 26.) pod lesem Orkynským (= hornatina hercynskosudetská) od lesu Luna až k Dunaji, v sousedství Tera-katrův (na vých.) a Rakatů (na záp.). Jsouce kmenem mohutným; v zemi jejich bylo prý dobýváno železo. Starší vykladatelé považovali **B**-my za obyvatele Čech myslíce, že slovo **B**. jest skráceno ze jména Bojohaemi a označuje obyvatele vnitra země Bojů, starého Bojohaema. Po názoru novějším byli **B**. čeledí svěvskou, osedlou vých. od Kvádů v nyn. sev.-záp. Uhrách pod obloukovitým pásmem Malých Karpat (= les Luna, měsíční les), a k nim vztahována bývá zpráva Ammiana Marcellina o dvou říšských kvadských při r. 258 po Kr., z nichž jedna byla na západě, druhá na vých. od »hřbetu horského« (les Luna?), a tato slula říši Transjugitanskou. Vládli tam Svěvové, **B**., kteří tvořili kdysi jádro Vannské říše Kvádů či Svěvů. Ammianus líčí je jako »národ nesčetný a bojovnější nad jiné i mocnější«; byliť sousedé a spojenci Sarmato-Slovanů. Králem jejich byl Viduarius, nástupcem jeho Vitrodurus, a proti římskému táboru Bregetio (Szöny) při hornouh. Dunaji vládl podřízený král Agilmund. Jiných starých zpráv o **B**-mech není; zanikli ve stěhování národů. Po mínění Quitzmannově (*Abstammung, Ursitz und älteste Geschichte der Baiwaren*, 1857) byli **B**. prarotci Bavorů (Baiuvarů), kteří prý přišli ze země Bajas, za niž považuje Quitzmann právě zemi **B**-mů v Uhrách.

de Baen Jan, portraitista holland. z druhé pol. XVII. věku. (* 1633 v Haarlemu — † 1702 v Haagu). Návodu k malířství dostalo se mu od jeho ujce krajináře Piemana v Emdách a od Jakuba Bakera v Amsterdamu. R. 1660 odstěhoval se do Haagu, kde jeho obrazy měly takový úspěch, že pověst jeho pronikla brzy za hranice a **B**. byl zahrnován zakázkami a

později i počtami cizích dvorů, zejména anglického. V Haagu zastával mnohé čestné úřady, a poněvadž obrazy jeho velmi štědře bývaly placeny, žil velmi skvěle. Umělecké vlastnosti Bovy přes jeho slovnost nejsou valné: pojetí jeho bývá z pravidla beze všeho charakteru, barvitost mdlá, provedení malicherné. V lepších jeho obrazech lze znamenati vliv van Dyckův.

Baena, okr. město ve špan. prov. cordovské, na ř. Marbelle, 45 km jihových. od Cordovy, má 13.336 obyv. (1878), soinu, zbytky starého římského města *Baniana* a značný obchod s obilím a olejem. B. i okolí oplývají granátovými jablky.

Ascomycetes Pers. náleží mezi lišejníky otevřenoplodé (*Lichenes gymnocarpi*) do čeledi *Lecidiaceae*. Rozdělíme-li konsekventně lišejníky do rozličných skupin hub, pak vřadíme B. se všemi ostatními lišejníky gymnocarpickými mezi *Ascomycety* (houby vřekaté), a to do skupiny zvané *Discomycetes* (terčoplodé houby). B. pak od jiných lišejníků z čeledi *Lecidiaceae* liší se zřetelně stopkatými apotheciemi, terčem uvnitř dutým, voskovitým, masově neb růžově červeným, s počátkem s křkovitým povlakem. B. *roseus* Pers. vyskytuje se zhusta v lesní vršovině půdě a stoupá z rovin až do hor pokrýváje často dosti rozsáhlé plochy. lé.

von **Baer** (Карль Максимовичъ) Karl Ernest, proslulý a všestranný přírodovědec, hlavně embryolog (* 1792 na statku Pipě [Piep], v estonské gubernii — † 1876). Po domácím vychování dán v Revalu na »Ritter- und Domachule«, odkud přestoupil na universitu derptskou, kde studoval fysiku, hlavně však botaniku, anatomii a fyziologii (u Burdacha), načež jakožto doktor lékařství působil v letech 1812—13 v nemocnici vojenské v Rize. Odtud odebral se do Würzburgu, kde slyšel srovnávací anatomii u Döllingera. Stav se r. 1817 prorektorem a r. 1826 nástupcem Burdachovým v Královci odešel r. 1828 do Petrohradu, odkudž se však r. 1830 z rodinných poměrů navrátil zpět do Královce, avšak povolán byl r. 1834 opět do Petrohradu setrval tu jakožto jeden z nečinnějších členů císařské akademie nauk. Na útraty vládní procestoval Rusko a zprávy o tom uveřejnil ve spisech akademie petrohradské. Tak se vydal r. 1837 na Novou zem. r. 1840 s Middendorffem a Pankěvičem procestoval Laponsko a Finsko. Za příčinou studia fauny mořské vyslán r. 1845 do Terstu, účastnil se r. 1851 expedice pořádané hrabětem Kiselevem k jezeru Pejpuskému. R. 1855 studoval rybolov na Kaspickém moři, načež r. 1858 cestoval přes Štokholm, Kodaň a Londýn do Paříže za příčinou studií antropologických. V Petrohradě přednášel nejprve zoologii, později anatomii, r. 1862 zvolen čestným členem akademie petrohradské a zemřel roku 1876 v Derptě. B. byl všestranným badatelem a psal německy, rusky a francouzsky. Spisy jeho vynazčují se filosofickou hloubkou, jasností a poutavostí. Hlavním jeho oborem byl vývojezpýt, o němž vydal hlavní dílo *Ent-*

wicklungsgeschichte der Thiere (2 sv., Královec, 1828—37). Mimo to vydal: 15 děl samostatných z oboru medicinského, anthropologického a zeměpisného, 51 větších pojednání lékařských a přírodovědeckých, 98 pojednání ve spisech akademie nauk z oborů přírodovědeckých, filosofických, zeměpisných a historických, dále 18 spisů na útraty akademie nauk o geografii Ruska, 10 pojednání v zeměpisné společnosti petrohradské a nesčetnou řadu drobných spisů, pojednání, kritických úvah, biografii atd., jejichž podrobný seznam uvádí na 13 stranách velkého kvartu A. Bogdanov v »Материалы для истории научной и прикладной деятельности въ Россіи по зоологии. Москва, 1888). Správná a pečlivá pozorování, jakož i střízlivé, přesné logické úvahy musily B. a vésti ku všeobecným závěrům, na nichž později v širších rozměrech založil Darwin svou nauku o descenci. V polemickém spise, nedlouho před svou smrtí, vyslovil však B. pochybnosti o svých vlastních, dávno před tím jasně formulovaných a přesvědčivých názorech! V.

Baerenkian viz Pernklob.
van **Baerle** viz Barlaeus.

Baermann Georg Nicolaus, spisovatel a dramatik něm. (* 1785 — † 1850 v Hamburku). Byl s počátku obchodníkem, pak domácím učitelem, r. 1810 stal se představeným učebního ústavu v Hamburku a od r. 1837 věnoval se výhradně literatuře, přispívaje také do literární části »Hamburger Nachrichten«. B. přeložil větší část románů Waltera Scotta a dramát Calderonových, sám pak napsal řadu původních her, z nichž některé na něm. divadlech se dodělaly pěkného úspěchu. Z velkého množství jeho ostatních her dužnou úvěsti v dobově seps. *Höög um Hävelbook* (Hamb., 1812—20) a *Dat hülvren Book* (t., 1846), jakož i *Hamburger Chronik* (1822) a *Assonanzen der deutschen Sprache*. Psal také básně, z nichž mnohé znárodněly, jako *Stadt Hamburg in der Elbe Auen* a j. Sebrané verše *Ausgewählte Gedichte* vyšly r. 1833.

Baert (také Bart. Barth) Jean, franc. hrdina námořní (* 21. říj. 1651 v Dunkerkách — † 27. dubna 1702 tamže), pocházel z rodiny korsarské. Oddav se od 12. roku věku svého námořnictví, byl za války angloholandské v holandských službách pod admirálem Ruyterem, pak přešel k obchodnímu loďstvu holandskému a r. 1672, když vypukla válka mezi Hollandem a Francií, přestoupil ke svým krajanům. Vyzbrojil loď korsarskou, s níž v 5 letech zajal 52 lodí nepřátelské. Za to jmenoval jej král Ludvík XIV. poručíkem. V nové válce proti Hollandu i Anglii způsobil B. nepřátelům Francie tolik škod, že jméno jeho bylo postrachem. Padl sice v anglické zajetí, ale dovedl z Plymouthu uniknouti, načež vniknuv v čele malého loďstva do Severního moře, ohrožoval i Newcastle a dobyl ohromné kořisti. Po návratu povýšen byl od krále za šlechtice (de Saint-Louis) a jmenován velitelem loďstva, začež poděkoval slovy: »Sire, tož dobře jste učinil.« V zápětí zajal veliké loďstvo holandské. — Ke škodě Francie zachvácen byl

smrtí na počátku války o dědictví španělské. V Dunkerkách postavena mu r. 1845 socha. Srovn. De la Landelle, *Etudes marines*. Jean B. et son fils (Paříž, 1874); Werner, *Berühmte Seeleute* (Berlín, 1882, 1. díl).

Baes Edgard Alfred, malíř a spisovatel belgický; nar. 24. čna 1857 v Ostende, uveřejnil několik monografií o malířské škole vlámské, z nichž nejdůležitější: *Sur les caractères constitutifs de l'école flamande de peinture* (1863); *De l'influence italienne sur Rubens et Van Dyck* (1877); *Le séjour de Rubens et de Van Dyck en Italie* (1878); *La peinture flamande et son enseignement sous le régime des confréries de Saint-Luc* (Paříž, 1882); *Recherches sur les origines de l'art flamand du moyen âge* (Brus., 1885). Největší jeho dílo jest *Histoire de la peinture de paysage du XIV. et XV. siècle* (Gent, 1878).

Baasa (Βαάσα), modloslužebný král izráelský v l. 925—901, syn Athiův z kmene Isašár. Byl prve velitelem vojska, ale za obléhání města filištinského Gibethonu vzpourou vojínů proti králi Nadabovi, kteréhož pak zabil, došel trůnu. Hleděl jej upevniti vyhlazením celé rodiny Jeroboamovy. Čtyřicetiletá jeho vláda byla naplněna sváry se sousedním Júdskem. Sídlii ve městě Thirze. Umiraje zůstavil říši synu svému Elovi.

Baetarrae viz Béziers.

Baetica (*Hispania Baetica*, *β Βαυτανι*), provincie římská v již. Španělsku, omezená na jihu mořem, na záp. a v sev. řekou Anas (nyní Guadiana) a na vých. hranici umělou, která vinula se dvěma oblouky as od středu zálivu Portus magnus (n. Almerijský) přes vrchovisko f. Baetis (n. Guadalquivir) k řece Anas, ale časem změnila se. Zaujímalá tedy B. nyn. provincie Sevillu a Cordovu celé, Granadu mimo cip vých., záp. polovici Jaenu, záp. cip Manchy, již. díl Estremadury a vých. část portugalské prov. Alemtejo. Horstva slula: na jihu Mons Solaris (Sierra Nevada), M. Ilipula (záp. pokračování S. Nevady), a na sev. na levém břehu řeky Anas Mons Marianus (S. Morena). Hlavní řeka: Baetis, po níž měla provincie jméno, a pohraniční Anas. Podnebí bylo mírné, bohaté prškami. Obyvatelé byli smíšenci prabydliatelů Iberů s cizími přistěhovalci: Foiničany, Řeky, Kartagiňany a Římany. Dělili se na kmeny: Turdetany a Turduly (na jihu a vých.), Bastetany a Bastuly na pobřeží a Keltiky v rohu sev.-záp. Největší města, spolu sídla soudů (*conventus iuridici*), byla: Corduba, Astigi, Hispalis a Gades. S Římem udržovány styky obchodní; vyváženo víno, ovoce, olej, obilí, dříví stavební, sůl, purpur, rumělká, měď, drahé kovy, výborná vlna a j. B. podrobena s valnou částí Španěl od Římanů během druhé války punské. Spravována byla praetory nebo prokonsuly. V dobách císařských byla provincií senátu a téměř úplně se pořímání (rodiště Seneky, Lucana, Mely, Martiala a j.). Křesťanství záhy se tu šířilo. Ztracena byla pro říši Římskou návalem germánských Alanů, Vandalů a Svěvů do Španěl na poč. V. stol. po Kr. Koll.

Baetis (Βαίτις), římský název řeky Guadalquiviru (v. t.).

Baetis Leach, rod jepic (*Ephemeridae*), viz Jepice.

Baeyer: 1) B. Johann Jakob, pruský generál a proslulý zeměměřič (* 5. listop. 1794 v Müggelsheimu u Köpenicku v Braniborsku — † 11. září 1885 v Berlíně); vstoupil dobrovolně r. 1813 do vojska pruského súčastnil se výprav válečných v l. 1813—15. Roku 1821 vřaděn do generál. štábu. Od r. 1826 přednášel na voj. škole. V l. 1831—36 byl kommissarem gener. štábu při triangulačních pracích hvězdáře Bessela u Královice a Memelu; povýšil mezi tím (1832) na generála a r. 1835 stal se členem kommisce studijní. R. 1858 dán v důstojnosti podmaršálka do dispozice, a svěřeno mu měření stupně délky na prus. podílu pod 52 parall. Práci tou i triangulaci Besselovou naveden byl B. k záměrům rozsáhlejším i učinil spisem *Über die Figur und Grösse der Erde; eine Denkschrift zur Begründung einer mitteleurop. Gradmessung* (Berlín, 1861) návrh středoevropského měření stupně, k čemuž přistoupily mimo Anglii všechny státy evropské, tak že prováděti se mohlo v rozměrech větších. V Berlíně zřízena k tomu ústřední kancelář (1864) pod vedením B-ovým, jež roku 1869 proměněna v ústav geodaetický. Představeným jeho zůstal B. až do smrti své. Vědeckých spisů B-ových mimo výš uvedených jest celá řada: *Die Gradmessung in Ostpreussen* (Berl., 1838); *Nivellement zwischen Swinemünde und Berlin* (t., 1840); *Die Küstenvermessung und ihre Verbindung mit der Berliner Grundlinie* (t., 1849); *Die Verbindung der preuss. u. russ. Dreiecksketten bei Thorn u. Tarnowitz* (t., 1857); *Das Messen auf der sphäroidischen Erdoberfläche* (t., 1862); *Wissenschaftliche Begründung der Rechnungsmethode des Centralbureaus der europ. Gradmessung* (t., 1869—1871, 3 sv.); *Vergleichung einiger Hauptdreiecksketten der kön. Landestriangulation mit der Besselschen Methode* (t., 1879); *Über die Nivellementsarbeiten im preuss. Staat und die Darstellung ihrer Resultate in richtigen Meereshöhen* (t., 1881). Vedením B-ovým vydával kromě toho geodaet. ústav berl. výroční zprávy »Generalbericht über die europ. Gradmessung«, zprávy o jednániích konferencí kommissarův, a »Publikationen« v jednotlivých sešitech. Koll.

2) B. Adolf, slavný chemik německý, (* 31. října 1835 v Berlíně), syn předešlého. První práce jeho pocházejí z laboratoře Kekulého v Heidelbergu, později byl profesorem na berlínské akademii technologické a pak povolán na místo Liebigovo, aby řídil laboratoř akademie věd v Mnichově. Jeho práci jest velmi mnoho: o kondensacích, řadě kys. močové, o addicích produktů aromatických i konstituci benzolu, slavné práce o ftalecinech a konstituci indychu. I škola jeho učinila mnoho pro theorii organické chemie i technickou její aplikaci. Mezi jeho žáky náleží řada nejlepších chemiků německých. Rn.

Baeza, okr. město ve špan. prov. jaenské (Andalusie), nedaleko Guadalquiviru a dráhý

madridskocordovské, 35 km sev. od Jaenu, na velmi úrodné vysočině Loma de Úbeda, má několik krásných gotických chrámů a několik bývalých klášterů, velká náměstí a široké ulice, ale přes to i vzhled zasmušilý, poněvadž všechny domy vystavěny jsou z pískovce časem zčernalého. Vynikající budovy jsou: bývalá universita (zal. 1533), starý klášter sv. Filipa de Neri, kathedrála a jesuitská kolej. Obyvatelstva má 14.377 duší (1878), zabývajících se hlavně obchodem (zemské plodiny, víno) a vyděláváním koží. **B.** jest město velmi staré a již za římských dob pod jménem *Biatia* č. *Beatia* dobře známé. Za panství Gotů byla sídlem biskupským a největšího rozkvětu došla za panování maurského, majíc více než 150.000 ob. a jsouc nějaký čas i sídlem chalífův a králův, až je Ferdinand II., král kastilský, odtud vypudil. Načež **B.** r. 1244 od Kastilčanův úplně pobětena.

Bafa viz Haimatia.

Bafarami nebo **Bafonové**, kmen v západní Africe, na německém území kamerunském, sídlící severně od kmene Bakundů na jižním úpatí pohorí Bafarami (asi 2000 až 3000 m vys.), při 5° 30' j. š. a 9—10° v. d., v počtu asi 50.000 duší. Hlavní město Kumba čili Bafon (kol 3500 obyv.).

Báfetas (baftas), indický bílý kartoun, nejlepší druh ze Surate. Potiskuje se částečně až v Evropě.

Baffi Vincenzo (* 1832 v Aciri — † 1884). Studoval ve svém rodišti a v Neapoli, kde byl předsedou soudu. Soubor básní jeho, z nichž nejlepší jsou *Frondi sparte* a vlastenecké *Stella dell' Etna* a *L'Italia risorta* (1860), vyšel v několika vydáních s názvem *Poesie* (1868). Mimo to napsal epickou báseň *Arrigo*, již však neukončil, a pěkně přeložil básně Mooreovy. Básně jeho vynikají elegantní formou a zvláštní melodičností jazykovou; zvláště v sonetu podal **B.** pěkné vzory poesie květnaté a cituplné. Ukázky z něho podal J. Vrchlický ve své *Poesii italské nové doby*. P.

Baffier Eugène, francouzský sochař, nar. 8. listopadu 1851 v Neuville-Barrois (Cher). Chodil nejprve do školy des Beaux Arts v Neversu, pak v Paříži k Aimé Milletovi a Josefu Garnierovi, načež (v Salonu 1880) vystoupil na veřejnost prvním svým dílem, kolossálním poprsím Republiky, jež potkalo se s úspěchem velmi čestným. R. 1881 vystavil poprsí Charlotty Corday, r. 1883 sochu Maratovu, kterou zakoupila obecní rada a pro kterou dostal třetí medailli, r. 1884 Ludvíka XI. v Plessis-lez-Tours, r. 1885 Jacques Bonhomme, jež však kritika přijala velmi nepřívětivě, a r. 1886 poprsí své matky. Díla jeho, ač nejsou prvního řádu, upoutala přece na sebe pozornost, hlavně asi pro výstřední povahu umělcovu, jež jeví se ve volbě sujetu, a pro kterou dostal se i před porotu. Z příčin politických způsobil totiž attentát na demokratického poslance Germaina Casse, byl však osvobozen a propuštěn na svobodu. V Salonu r. 1887 vystavil ještě dvě bronzová poprsí *Louis XI.* a *Père Baffier*.

Baffin [bèffin] William, učený a podnikavý námořník angl. (* 1584 — † 1621). Proslul svými plavbami, které pod různými kapitány (Hallem, Josephem, Bylotem a j.) do sev. polárního moře podnikl (1612—1616; prokázav zeměpisné vědě mnoho platných služeb). Tak na grónském pobř. pokoušel se (1612) o určení délky a k témuž cíli užil nejprve průchodu měsíce (1615). Při své poslední výpravě (1616) pronikl v Baffinovo moře téměř až k 78° sev. šířky; že pak — považuje toto za záliv — nevěřil ve jsoucnost sev.-západ. průplavu, přes 200 roků nikdo v ta místa nepřišel. Po svém návratu vstoupil do služeb vých.-indické společnosti a padl před Ormuzem při dobývání jeho Angličany a Persany. Denník, jež vedl na svých polárních cestách, vydal Rundall s názvem *Voyages toward the North-West* (Lond., 1849). Viz také Clem. R. Markham, *The Voyages of W. B. (Londýn, 1881)*. Po **B.** ovi mají název souostroví a moře americké v Severním moři ledovém.

Baffinova země viz Baffinovo souostroví.

Baffinovo moře rozlévá se mezi severovýchodním pobřežím Ameriky a Grónskem (68° až 78° s. š. a 51° až 80° v. d.), jest 1300 km dlouhé. Břehy tvoří z větší části vysoké, příkré skály žulové a rulové (tak vz. »pomníky«), na nichž obývají medvědi, černé lišky a zajáci; ve vodě žijí černé velryby a tuleni; **B. m.** jest spojeno s Atlantským okeánem úžinou Davisovou a se sev. Ledovým mořem na severu úžinou Smithovou, na západě úžinou Lancasterovou, a jest splavnou po dva letní měsíce, za kterouž dobu loví se v něm množství velryb a tuleňův. Moře toto objevil Baers (1562) a nejprve prozkoumal Vilém Baffin (1616), jenž považoval je za záliv (odtud dřívější pojmenování: Baffinův záliv); povahu moře zjistil teprve kapitán Parry (1819).

Baffinovo souostroví, nazvané po slavném cestovateli v krajinách arktických. Baffinovi, rozkládá se na sev. pobřeží amerického; na záp. ohraničené je průlivem Mac Clintockovým, na sev. úžinou Barrowovou a Lancasterskou, na vých. Baffinovým mořem a průlivem Davisovým, na jihu pak průlivy Hudsonovým, Foxovým a Rossovým. K souostroví tomu náleží: ostrov prince Waleského, North Somerset a Země Baffinova, která dosud je málo prozkoumána, a možno, že je také souostrovím, poněvadž do vnitra jejího vniká mnoho fjordů, jež snad jsou mořskými průlivy; jednotlivé části Baffinovy země mají zvláštní jména: Cumberland, Foxland, Northayr, Northgalloway, Cockburnland, Meta incognita a j. Břehy těchto ostrovů vystupují přikře z moře, a vnitrozemí je namnoze vysočina 200—250 m vysoká, na níž se místy vztýčují hory do výše 670 m. Země pokryta je skoro po celý rok sněhem a ledem, a u průlivu Lancasterského dosahují mocné ledovce až k moři. V Cumberlandu nalezeno kamenné uhli a tuha. Květena skládá se většinou z mechů, lišejníků a zakrslých vrb; ze zvířat pak vyskytují se sob,

pižmoň americký, polární medvěd, vik. liška, hranostaj, polární zajíc a hojně ptactva. Okolní moře živí mnoho velryb a tuleňů, za nimiž do končin těchto hojně lovců přichází.

Baffo, sultánka, dcera patricia benátského, narozená v století XVI. Plavíc se r. 1575 po moři Středozemním naproti otci, jenž byl guvernérem na ostrově Corfu, upadla v ruce mořských loupežníkův a prodána sultánovi Amuratovi III., který ji učinil svou favoritkou. Po celý čas panování tohoto sultána i syna jeho Muhammeda III. vládla neobmezeně serajlem; když však r. 1605 Muhammed III. zemřel, dal nástupce Achmet I. Baffu zavřít do starého serajlu, kde zemřela v zapomnutí.

Baffo Giorgio, básník italský († 1768), pocházel z rodu benátského a psal nářečím benátským. Verše jeho svědčí o opravdovém nadání a vynikají původností a bohatostí myšlenek; bohužel jest obsah jejich namnoze velice necudný. Básně B-ovy vydány teprve po smrti spisovatelově pod titul. *Poesie bez udání místa r. 1771*, podruhé v Benátkách, ve 4 svazcích, s fingovaným udáním místa tisku »Cosmopolis« r. 1787.

Bafing viz Senegal.

Bafoti (sing. *M-fote*, plur. *Ba-fote*) slovom domorodí obyvatelé loanzští v západní Africe, náležející k národům bantuským. Představují ušlechtilý typ černošský, jsou krásně rostlí, pleti nahnědlé, čela klenutého. Jsou smyslní, horkokrevní, bezstarostní, veselí a leniví, při tom povohčiví a dají se snadno rozohniti. K boji se však těžko odhodlají jsouce nestateční. Spory vyrovnávají na shromážděních, při nichž jeví se u nich značná dovednost řečnická. Náboženství jejich jest víra v oživení přírody vyššími mocnostmi. Největší moc mají u nich čaroději, kteří zbavují je působení mocí zlých a léčí je. B. zdržují se určitých výkonů, jídel a p. podle určitých zákazů (*čina*). Poměry rodinné jsou u nich dosti spořádané. Žena spravuje si sama své jmění, a veškera dědičnost (důstojnosti, jmění) jest jen po přeslici. Dívka si může sama muže voliti, a sňatek se uzavírá nejvýš primitivně, při čemž ženich dá rodičům nevěstiným dary. Mnohoženství jest dovoleno, ale je možné jen u bohatších. Otroci mají postavení dosti volné; jsou to zajatci, dlužníci a podobní. Dospělí jinoši podrobují se obřízce. Ošklivé jsou obřady pohřební. B. živí se rybolovem, v němž jsou velmi obratní, málo vyvinuté jest zemědělství, jež hlavně ženy obstarávají. Rádi se tetovují na prsu a na břiše, v uších nosí ozdoby, často si též vylamují horní řezáky. Odívají se nyní hlavně látkami bavlněnými, jež jim Angličané dovážejí. Dříve tvořili samostatnou říši (asi do konce XVIII. stol.), nyní jsou v moci anglické majíce své náčelníky. Společné záležitosti vyřizují si na shromážděních (*palaver*). Kř.

Bafingové, kmen východních Bečuanů v jižní Africe.

Bafomet (Babomet) jest záhadný symbol templářů; pokud se ve sbírkách starožitnosti zachoval, jest z kamene, představuje osobu ženskou s dvěma obličejí s vousy, na

soše vyryty jsou: had, zlomený kříž, egyptský klíč života a smrti, vrhčabnice, svícen se sedmi rameny, slunce, měsíc a arabské nápisy. Mnozí učenci domnívali se, že jest to poprsí Muhammedovo, že templáři byli odpadlíci od víry a oddáni hříchu sodomskému (paederastii); jiní zase, že B. jest gnostická bohyně Mete čili moudrost, a že B. jest gnostický křest čili křest ohněm; opět jiní pokládají B. za alchymistický symbol. B. nebyl žádnou modlou v řádě uctívanou, ale byl zajisté pověrou kabbalistickou, od některých templářů pěstovanou. Dr. Kr.

Baftas viz Báfetas.

Bafukengové, kmen východních Bečuanů v jižní Africe.

Bag, Karlov Bag, ital. *Carlopage*, ve starověku *Srissia Stripa*, přístavní m. chorv. na úpatí Velebitu, při moři Adrijském, s 1400 ob.; má okresní soud, celní úřad, kapucínský klášter, krásný farní chrám sv. Karla. Malý přístav slouží jen obchodu pobřežnímu. Obyvatelé okolní nazývají se Podgorci. B. náležel hrabatům Krbavským, kteří mu propůjčili práva svobodného města a vymohli u krále Matieše Korvina r. 1481 jejich potvrzení. R. 1525 byl B. od Turků popleněn; za Karla VI. opět se zvelebil a nazván na památku toho Karla v B. R. 1757 byla městu od cis. Marie Terezie bývalá jeho práva navržena.

Bag [beg], angl., pytel, vak; v obchodě jistá část zboží, která obyčejně v pytli na trh se přináší, na př. pytel mouky atd.

Bagaoum viz Bavaí.

Bagage [bagáž], franc., zabalené předměty cestovní vůbec, zavazadla, zvláště při vojsku.

Bagagem, město v braz. prov. Minas Geraes, kraji riobagagemském, s 10.000 obyv. a poli diamantovými.

Bálgalkot, město ve východoind. okrese Kaládgi v Bombajsku; má 12.850 obyv. (1881), mezi nimi 9989 hindů. Jest to město značně obchodní, v němž vyrábí se zboží hedvábné a bavlněné. Fl.

Bagamér, vesnice v Uhrách, v biharské župě, 2133 maď. obyv. Pošta Almosd. Bbk.

Bagamojo, město na vých. pobřeží africkém (4 1/2° j. š. a 39° v. d.), naproti ostrovu Zanzibaru, v sultanátu Zanzibarském; znameňité místo obchodní, východisko karavan i výzkumných výprav do vnitřní Afriky (na příklad Stanleyovy, Cameronovy a j.).

Bagard [bagár] César, franc. sochař (* 27. bř. 1639 v Nancy — † t. 1709). Prvního vzdělání nabyl od Jacquina a velmi mlád jsa přišel do Paříže. Přes lákavé nabídky Ludvíka XIV. nezůstal na jeho dvoře, nýbrž vrátil se záhy do své otciny. Jeho díla, z nichž nejvíce chválili kruzifixy v kostele sv. Sebastiana v Nancy, za času revoluce přišla skoro ve smés na zmar.

Bagarové, kmen núbský v El Obeidu, jsou krásně rostlí, vysocí, pleti mědnatá, hustých, černých vlasův a vousů, s Núbý často se mísí. Jsou jednak usedlími rolníky, kteří se též chovem dobytka zanášejí, jednak ko-

čovnými lovci a loupežníky, kteří odchovávají si jen výborné koně k vůli loupežím. *Kř.*

Bagásara, město na poloostrově Káthiá váru, v presidentství bombajském, asi 244 km jihozáp. od Ahmedábadu; má 7876 ob. (1881), a to 589 hindů, 1278 muhammedánů, 695 džajněů a 5 parsů. *Fl.*

Bagassa (angl. *bagasse, cane-straw* či *cane-trash*), vylišovaná třtina cukrovníku, která na slunci sušena slouží za palivo při výrobě třtinového cukru. Těžena-li štáva diffusi, slove vyslazená třtina megassou. *DC.*

Bagatelle [bagatel], franc., odkudž i v Čechách často užívané pakatel, nepatrnost, maličkost.

Bagatelní řízení. Právo processuální pro spory o předmět ceny nepatrné předpisuje aneb jen dopouští řízení rychlé, málo nákladu vyžadující. V Rakousku dlužno (zák. ze dne 27. dub. 1873 a ze dne 1. břez. 1876) projednati spory o peníze — ať přímo, ať alternativně, ať jménem odstupného pohledávané — do 50 zl., pokud před soudy okresní sluší, ústně a třeba zmocněnci neadvokáty. Soudce (z pravidla přednosta okresního soudu) jednání řídí, pokusiv se prve o odklizení sporu narovnáním, a zakončuje je po důkladném objasnění záležitosti sorné. Řízení jest veřejné a bezpróředné; výsledek důkazů, mezi nimiž není přísah, sluší volně uvážiti. Z nálezu vyloučeno odvolání; připouští se pouze zmateční stížnost advokátem podepsaná pro porušení určitých předpisův o řízení daných. Stranám sporným dovoleno jest, zvoliti ve sporech podlé povahy své k b-mu ř. se hodících řízení toto, nejde-li o obnos vyšší pěti set zl. r. č. (Srov. Ullmann, *Bagatellverfahren* 1873; Kabat, *Postępowanie sądowe w sprawach drobiazgowych* 1879.)

Bagatta Girolamo, paedagog italský (* kolem 1850 v Desenzaně), stud. práva a byl prof. lycea ve svém rodišti, dozorcem škol v Salò a konečně ředitelem škol dívčích ve Veroně. Z jeho spisů jmenujeme: *Del supremo principio direttivo nella educazione* (Janov, 1877); *Catechismo di Psicologia* (Turin, 1878); *Compendio dei doveri e dei diritti del cittadino* (8. vyd., t., 1883); *Elementi di morale ad uso delle scuole normali, corso inferiore* (3. vyd., 1879); *Compendio di pedagogia per il corso inferiore* (Turin, 1878); *Compendio di pedagogia per il corso superiore* (dílo významenané cenou sjezdu vychovatelského); *Breve trattato de' doveri e de' diritti dell' uomo nella famiglia* (Tur., 1883) a j. *P.*

Bagaudové (*Bagaudae, Bacaudae, Baxav-dai*), povstalci gallští. Gallie těžce trpěla od polovice III. stol. po Kr. jednak ustavičnými válkami, jednak stupňováním daní, a jmenovitě selský stav, na jehož útraty hleděli se obohatiti velkostatkáři i bohatší třídy městské, zapadl v takovou bídu, že strhlo se v létě 285 v sev.-vých. končinách země povstání: »svobodníci« rolníci robotami stížení, nájemci, lidé poddání zvedli se spolu s otroky brannou mocí, pustošili zemi, mstili se na statkářích, pálili celé vsi i města, kde jim luza otevřela brány,

Augustoduna (nebo Autun) po 7měsíčním obležení dobyli. Dva z vůdcův, Amandus a Aelianus, povýšeni na císaře. Při ústí Marny do Seiny opevnili tábor — místo to dlouho podrželo jméno *fossa Bagaudarum, fosse des Bagaudes*, nyní *St. Maur des Fossés* — a odtud plenili daleko široko. Po několika bojích potlačil (počátkem r. 286) cis. Maximián bouři a pak hleděl důkladnými opravami polepšiti postavení selského lidu, nicméně náklonnost k bouřím v Gallii potrvála.

Báğčeseráj (Bachčisaraj, Bakči-Seraj = zahradový palác), město na poloostrově Krymu v okrese simferopolském; prostírá se v údolí ř. Čoroka a sice z části na břehu, z části na příkré stráni do délky z km. Obyvatelů má přes 13,000 a to Tatarů, Židů, Arménů, Řeků, Rusů, z nichž první tvoří většinu. **B.** bylo sídlem chánů tatarských, když po r. 1455 Azi (Hádži) Gírej zmocniv se poloostrova Krymu přesídlil se sem ze Solkаты (Krymu). V hlavní měšitě byl i pochován (1467). Ale již druhý nástupce jeho Mengli Gírej dal se pod vrchmoc tureckou. Gírejové sídlili odtud v **B**-i až do r. 1783, kdy Kateřina II. připojila Krym ke své říši. Poslední chán báğčeserájský byl Šáhín Gírej. Město vzkvetlo nádhernými budovami a bohatstvím přinášeným z loupeží v Rusku. Podnes zachován je chánský palác v úplném zařízení, jak býval v době slávy, jen života v něm není. (Puškin, *Bachčisarajský fontán*.) Byl vystavěn roku 1519 chánem Sáib-Gírejem a obýván od Kateřiny II., Alexandra I. a Mikuláše, jejichž pokoje podnes tu viděti. Kromě 32 mešit jest zde několik kostelův a škol. Velmi zajímavý jest klášter Zázračné Bohorodičky, který prý v prvých stoletích po Kristu ve strmé skále vysoko nad údolím Josafat byl vytesán. Za dob tatarských byl neobydlen, ale od Rusů chrám znovu vyzdoben a bohoslužbě odevzdán. Sem putuje ročně na sta pravoslavných křesťanův i ze vzdálených krajín. Obchod ve městě jest dosti čilý. *Děk.*

Bagdád, hlavní město Iráku arabského, položené na obojí břehu řeky Tigridu na 33° 20' s. š. **B.** jest město původu pradávného, ježto vzpomíná jeho již prastarý nápis na tak zv. valounu (caillon) de Michaux, pevností pak zve jej assyrský král Ašurbelkala (kol. r. 1100 př. Kr.). Tehdy byl **B.** hraniční pevností, která prostírala se na pravém břehu tigridském (Harper v *The Academy*, 1889, 139.). Odtud však mlčí veškery historické zprávy o **B**-u až do VIII. st. po Kr. R. 762 po Kr. položeny základy k »městu spásy«, jakož slouti mělo úředně, anebo k »městu Mansúrovu«, jakož s počátku slulo v ústech lidu, až znenáhla starší pojmenování vrchu nabylo. Sidlo chalífů brzo naplnilo se ohromným počtem lidu, zejména obchodníkův a fernesníkův, z nichž křesťané, židé a stoupenci Zoroastrovi přinuceni obývati v rozsáhlých předměstích před hradbami. Neobyčejný ruch, přistěhovalci vzbuzejí, přiměl však záhy chalífa, že vystavěl si nový palác zvaný Dár el-chuld na břehu tigridském a na pokraji města. Na levém břehu tigridském

z budován r. 768 třetí palác, určený za obyt následníku trůnu, čímž dán počátek předměstím hojným i na onom břehu řeky. Současně zařízena tržiště před hradbami v předměstích, aby cizí obchodníci, zejména křesťané, nevystíhávali města a opevnění jeho (774). Odtud tři mosty přepínaly boky tigridské, a splavné stoky na všech stranách do okolí se rozbíhaly. Plodiny všeho světa sváženy do Basry a odtud do B-u, a na dvoře chalífově objevovali se vyslanci krajín i nejvzdálenějších (poselství Karla Velikého). Počet obyvatelstva činil statisíce, a zcela nová odvětví uměleckého průmyslu, jako výroba baldachýnů (od slova Baldach, jímž západní Evropané B. zvali) v B-ě vznikla (Müller, Der Islam im Morgen- und Abendland, 471—472). Za chalífa Hárúna ar-Rašida stal se B. sídlem vědění i písemnictví arabského. Tehdy lesk jeho dostoupil výše své, neboť čítalo prý se v městě 100.000 džamií, 60.000 lázní, 70.000 bázárů, 600 mostů, 12.000 mlýnův a 2.000.000 obyv. Byl i čísla tato byla celkem přehnána, přece snadno jest z nich poznati, že byl B. prvním městem tehdejšího světa a že vyrovnal se ve všem velikým metropolím starověku. Již však po smrti Hárúnově, za občanské války mezi jeho syny, byl B. r. 813 Táhirem, vojevůdcem praetendenta Mamúna, obležen a po delším boji čtvrt za čtvrti, posléze i palác Dár el-chuld, útokem vzaty, při čemž město celé spáleno a poboženo. Mamún sice ihned B. obnovil, nikdy však více nedožilo se město ani rozsahu, ani lesku dřívějšího. Nástupce Mamúnův Motasim způsobil opět mnoho zla B-u, když pomocí tureckých žoldnéřů potlačil spiknutí proti životu svému, do něhož část obyvatelstva byla zapletena. Město vydáno libovůli hrubých vojínů, chalíf pak přenesl dokonce r. 835 sídlo své do města Rašida. Povstání, které podnikli obyvatelé bagdádští r. 846 vedením Ahmeda Ibn Nassra proti chalífu Váikovi, nemělo úspěchu. Chalíf Mutavakkil choval se k B-u přátelsky a mimo jiné, aby vyhověl přání orthodoxních Arabů, kázal všechny nemuslimské chrámy v B-ě zbořiti. Než za občanských bojů mezi Abbásovci trpěl B. hrozně skrze turecké žoldnéře, zejména za obležení r. 865. Chalíf Mutamid přenesl r. 872 sídlo své opět do B-u, avšak nebyl s to, při rychlém úpadku říše, aby navrátil městu podmínky hmotného jeho rozvoje. Nové rány stihly B., když roku 936 chalífové byli zbaveni světského panství, neboť uchvatitelé moci (emír-ul-omará) opírali se proti sunnitským chalífům o šiity, které u velikém množství do B-u převáděli. Odtud rozstoupilo se obyvatelstvo ve dva nepřátelské tábory: hlavou sunnitů byl kádir, hlavou šiitů nakib, oba s působností podrobně vymezenou zejména u věcech soudních. Roku 1055, když seldžucký sultán Togrulbeg opanoval B., povznesena opět moc chalífů jak po stránce hmotné tak i po stránce náboženské, ba ve zmaticích, které vznikly mezi Seldžúky po smrti Melikšáha, stali se chalífové opět zeměpány nad B-em a některou částí Iráku (1132), avšak na krátko, neboť 10. ún. 1258

dobyli B-u útokem Mongolové. Poslední chalíf Mustansir byl usmrčen a město dáno v plen vítěznému vojsku. Povznesl se sice opět B. ze svých troskek, byl však odtud pouhým městem provinciálním, které pozbylo všeho významu světodějného. Po jistou míru lze osud B-u po r. 1258 přirovnati osudu Athén po r. 146 po Kr. — z prvního města muslimského stal se B. sídlem muhammedánské učenosti. R. 1401 dobyl B-u hrozný Tamerlán a kázal pobiti veškeré obyvatelstvo mimo duchovní a učence, načež před městem zbudovati dal pyramidu z 90.000 lebek lidských. Po pádu říše Mongolské připojen B. k říši Novoperské, při níž setrval až do r. 1534, kdež vzat byl od Turků. Za první periody tureckého panství přišli do B-u první misionáři západoevropsí, zejména dominikáni, kteří odtud trvale v B-ě setrvali. R. 1623 upadl B. opět v moc Peršanů, ve však na dlouho; turecký útok r. 1627 nepodařil se sice, za to však r. 1638 dne 25. pros. B. útokem vzat, při čemž mimo posádku perskou 30.000 obyvatelů zahynulo. Odtud město trvajíc bez přetržení v moci Turků pokleslo velice. Kolem r. 1670 čítalo se v B-ě sotva 15.000 duší. V XVIII. stol. dostoupilo obyvatelstvo opět výše 120.000—130.000, avšak častými úmory a nejnovější dobou i ztrátou perského obchodu počet ten skliesl asi na 60.000 až 70.000 asi v 9000 domích. — B. jest přes všechnen úpadek svůj největším městem mesopotamským. Hl. část města, Nový B., vzniklá po výtce po r. 1401, z budována jest na levém břehu tigridském; menší a chudší část, Starý B., ukřývá se na pravém břehu mezi nečetnými troskami B-u chalífů. Nový B. jest sídlem vlády, jejíž úřady umístěny jsou v pohodlném paláci, jakož i obchodu. Starý B. obklíčen jest lesem datlovým i oranžovým, který se protírá do délky 5 km. Město úzké jsouc na obou cípech má podobu půlkruhu, jehož prostřední šíře nečiní ani 1/2 km. Proti poušti chráněno jest náspem se dvěma branami, z nichž severní sluje branou šeicha Omara. Ulice jsou úzké a křivolaké, naplněné špinavými bázary, chýže z veliké části jen z hlíny slepeny, v nichž zátopy tigridské hrozně řádivají (r. 1831 zboženo povodní v jediné noci 7000 domů). Z veřejných staveb vynikají vládní budova (seráj), Mustansiriye, t. j. celnice blíže tigridského lodního mostu položená, při níž kotvívají parolodi, a anglický konsulát s terasovitou zahradou při fece, kdež opět stále kotví anglická válečná loď. Nesmírný jest počet chrámův a svatých, mezi nimiž asi 30 džamií (nejpřednější el Súk a el Gazel), 3 synagogy, pak kaple pravoslavné, nestoriánské, armenické atd. Dále čítá se v městě asi 30 karavánserájů, 50 lázní a asi 30 bázárů, naplněných tovary vých. zemí. Obyvatelstvo dle národnosti a náboženství velmi jest pomíšeno. Panujícím živlem jsou Arabové hovořící nářečím velmi čistým; vyskytují se mezi nimi i šiité i sunnité. Po Arabech nejčetnější jsou Židé (asi 1300 rodin) mající v rukou téměř veškeren velkoobchod, pak Armenové, Řekové, Peršané, Hindové; Evropanů jest počet nepatrný a ko-

nají služby konsulární. Průmysl zastoupen jest nyní téměř jediné výrobou hrubého zboží bavlněného a hedvábného. Lepší potřeby (zvláště zboží perské a indské) nakupují se v bázarech. Obyvatelstvo žije také z perských poutníků, putujících do Kerbely, a z pohřebišť, do nichž ode dávna muslimové i z končin vzdálených pohřbívání. Obchod jest posud znamenitý. Město jest hlavní stanicí telegrafickou a spojeno jest parolodmi s Basrou; o železniční spojení údolím eufrátským do Malé Asie dlouho již se vyjednává. Wellstedt, *Travels to the city of Caliphs* (Lond., 1840); Socin v *Auslandu* (1873, 703—704). *Pšk.*

Bagdalin jest pestře vzorkovaná tkanina bavlněná. *Blk.*

Bagdette, jméno některých odrůd holubích, viz Holubi.

Bago, krajina v jihových. části západoafrické říše Kaarty, mezi 9°—10° v. d. a 13° 20' až 14° s. š., s obyvatelstvem bambarským.

Baghot [bédžhot] Walter, angl. nář. hospodář a spisovatel polit. (* 1826 v Langportu somersethireském — † 1877 v Londýně). Navštěvoval školu v Bristolu a University College v Londýně; věnoval se nář. hospodářství a stal se ředitelem banky, roku 1859 převzal redakci týdeníku »Economist«. Náležel ke škole Cobdenově a Milllově, vynikal jasným slohem, důvtipem a soudností. Spisoval četné články do *National Review* a *Fortnightly Review*, pak: *Parliamentary reform. An essay* (Londýn, 1859); *The english constitution* (t., 1867, 3. vyd. 1878, něm. v Berl., 1868); *A practical plan for assimilating English and American money* (t., 1860); *Physics and politics* (t., 1873, něm. v Lipsku, 1874) a *Lombard Street, or a description of the money market, o peněžn. trhu a bance angl.* (7. vyd., t., 1878, něm. v Lipsku, 1874). Pojednání jeho sebrána po jeho smrti pod názvy *Literary studies* (t., 1879, 2 sv.); *Economic studies* (t., 1878); *Biographical studies* (t., 1881) a *Essays on parliamentary reform* (1883).

Bagelen, nizozemská prov. (residentství) na ostr. Javě (as uprostřed již. pobřeží), omezená na sev. pohořím Minoreh (sopka Sindoro 3203 m), na jihu Indickým okeánem, na záp. provincií Banjumas, na vých. prov. Djocjakarta; 3427 km² a 1,282 386 ob. (1883), z toho 576 Evropanův a 2922 Číňanův, ostatek domorodci. Provincie B. jest hojně svažována (při moři bažiny a veliká jezera pobřežní) a majíc půdu úrodnou, plodí rýži, kávu, indych, čaj, tabák a j. Na pobřeží u Samangie těží se sůl mořská. Na předhoří Karang Bolong ve skalách ambalských sbírají se jedlá hnízda vláštvoček (*Collocotia esculenta*), monopol státní, jež považována jsou za nejlepší. Hlavní město Purworedjo, sídlo residenta a velitele vojského.

Bagger (něm.), stroj na rýpání země, franc. *dredge*, angl. *dredge*, viz Rýpadlo.

Bagger Karel Kristián, básník dánský, (* v Kodani 1807 — † v Odense 1846). Vystudoval ve svém rodišti, dostal se r. 1837 do Odense, kde redigoval až do smrti časopis

»Fyens Stiftsavis«. Literární činnost jeho byla rozmanitá, avšak pro vnitřní rozervanost a život vůbec nešťastný nedospěly jeho schopnosti náležitěho vývoje. Ze všech plodů jeho, jež vynikají sice výzračnou původností i mladistvou svěžestí, vyznívá mysl neklidná a vášnivá, která se povznáší k ideálům svobody a krásna, sebe však pohřchu ovládati nedovede. Z veršovaných prací čelnější jsou: *Dronning Christine og Monaldeschi* (1833) a drobné básně *Smaadigte*. R. 1835 složil dle vzorů francouzských objemný román *Min Broders Levnet* (Bratrův život), v němž líčí mladého, nadaného muže, životu bezuzdnému oddaného. Nešťastníkem tím jest básník sám, čímž právě jest kniha jeho zajímavá. Sebrané spisy B-ovy vyšly r. 1867. *Pů.*

Baggesen Jens, básník dánský a německý (* 1765 v Korsöru — † 1826 v Hamburku). Již za studii v Kodani vydal básně obsahu rozmarného, které později též německy vydal s názvem: *Komische Erzählungen* (1792). S podporou vlády vykonal cesty po Německu, Švýcarsku, Francii a Anglii a sblížil se s mnohými muži vynikajícími. Po návratu s cesty italské stal se r. 1796 proboštem community v Kodani, brzo na to školním prefektem a ředitelem divadelním. Avšak povahou jsa vrtkavý B. nedovedl se ustáliti v úřadech těch a odstěhoval se r. 1800 se svou rodinou do Paříže. Odtud povolán byl r. 1811 na universitu kielskou za profesora dánské řeči a literatury, nenastoupil však toho místa a odebral se opět do Kodaně, kde vyznamenán byv hodností justičního rady žil do r. 1820. Poslední dobou života zakoušel útrap českého neduhu tělesného, proti němuž v českých lázních marně hledal pomoci. Ačkoliv vynikal znamenitými schopnostmi, přece B. nemaje klidné rozvahy, nedovedl samostatně si upravit látky a hledal vzory brzo u Wielanda, brzo u Klopstocka, Schillera a Vossa. Nejznámější jeho básní jest idyllické epos *Parthenais oder die Alpenreise* (1802), ve kterém s pravým nadšením líčí přírodu švýcarskou, avšak odpor budi nemístně bohy fecké zaváděje na její vrchy a neladně je zaplétaje v milostné a cestovní osudy nynějších lidí. Lépe podafilo se B-ovi komické epos: *Adam und Eva* (1826), v němž velmi působivě líčí poměr Adama k Evě jako novověkého filosafova k dámě světové. Velmi šťastnou satiru na fantastické počínání romantikův a filosofů B. podal ve veselohe: *Der vollendete Faust oder Romanien in Jauer* (1806). Proti romantikům namířil také *Karfunkel oder Klingklingelalmanach* (1810). Lyrické básně B-ovy oplývají sice krásnými myšlénkami, ale jsou bez ladné formy. Důležitým příspěvkem pro poznání proudů ve filosofii koncem XVIII. věku jest jeho *Briefwechsel mit K. L. Reinhold und Fr. J. Jacobi* (1831). Dánsky vydal B. básně všeliké, vynikal pak v lyrice a v komické epice hlavně lahodnou a obratnou mluvou, které se německým jeho pracím namnoze nedostává. Sebraná jeho díla dánsky sepsaná vyšla v Kodani v l. 1827—32, znova v l. 1845—48 ve 12 sv., německy se-

psaná v Lipsku, roku 1836 v 5 sv. Životopis B-ův vylíčil dánský syn jeho Aug. B. (Kod., 1840—56, 4 sv.). Vsk.

Baggovut (Baggohufwudt): 1) B. Karel Fedorovič (* 1761 — † 1812), rus. generál z rodiny norské, jež za Gust. Vasy dosáhla šlechtictví a později přistěhovala se do Estonska. S počátku byl B. ve službách markraběte ansbašského, r. 1779 vstoupil jako podporučík k ruskému pěšímu pluku tobolskému; od té doby účastnil se téměř všech válečných podniků ruských, na Krymu v l. 1783—84, v okupaci Multan v l. 1787—88, u Prahy r. 1794, načež povýšen byl (1798) za plukovníka a r. 1799 za generálmajora. R. 1800 byl B. ze služby vojenské propuštěn, avšak již roku následujícího znovu přijat. Zvláště vyznamenal se B. u pruského Jilového (Eulau), kdež pod Bagrationem velel části levého křídla. Nově vyznamenan za úspěchy válečné bojoval B. vítězně proti Švédům r. 1808. Ve válce s Napoleonem vedl B. druhý sbor pod Barkleyem de Tolly. Vynikl zvl. v bitvách u Smolenska a Borodina. B. padl ranou z děla r. 1812 na počátku bitvy tarutinské. — 2) B. Alexander Fedorovič (* 1806 — † 1882), synovec před., bojoval vítězně ve výpravě perské v l. 1826 až 1827, r. 1831 byl těžce raněn u Grochowa ve válce polské. Na cestách po zemích východních r. 1844 zpravoval B. vládu ruskou o stavu vojska tureckého. R. 1849 účastnil se B. výpravy uherské; r. 1853 dobyl skvělého vítězství ve válce krymské u Baš-kadik-laru.

Bághal, domácí stát v Pendžábu, v okolí Simly; má na 321 km² 20.633 obyv. (1881), téměř veskrze hindů. Pohlavář má titul rádže, a jest dle rodu Rádžput. Vesnice Arki jest hlavním místem státu a sídlem rádže. Jest tam pěkný dům pro cestující. Zemědělství se pěstuje značnou měrou. Fl.

Baghát, horský domácí stát v Pendžábu, v okolí Simly, na 93 km² má 8339 ob. (1881), mezi nimi 7016 hindů. Fl.

Baghdžálá, město v Bengálu, v okrese 24 Pargan, u něhož nalézá se vojenský tábor Dum-Dum; má i s tímto 14.108 ob. (1881). Fl.

Baghelkhand, krajina v Centr. Indii, zaujatá různými domácími státy, původně obydlena hlavně Baghely. Nalézá se pod řízením zvláštního politického úředníka. Leží mezi 22°40' a 25°10' s. š. a mezi 80°25' a 82°45' v. d. Má na 29.315 km² 1.512.595 ob. (1881). Zavírá v sobě státy Reva, Nagode, Maihar, Sohaval, Kothi, Sidpur a Džagir. Fl.

Baghelové, nečetný východoindický kmen Rádžputů v Guzerátu, již odtamtud na vých. se vystěhovali a v Centrální Indii se usadili v krajině Baghelkhand zvané. B. nemusí se ženit ve vlastním kmeně, a vdovy smejí se opět provdati. Fl.

Bagheria, Bagaria, město sicilské v provincii palermské, 16 km vých. od Palerma, v úrodné rovině na břehu mořském se rozkládající, stanice dráhy vedoucí z Palerma do Termini, 15.610 obyv. (jako obec 1886). Pro rozkošné podnebí rádi tu tráví léto obyvatelé Palerma, kteří tu zbudovali množství

letohrádků, z nichž nejznámější jsou La Valguarnera, v němž přebývala po dvakrát delší čas Karolina, královna sicilská († 1814), pak letohrádek knížecího rodu Palagonia a j. jihových. od B-ie leží trosky starého Soluntu, nyní Solanto zvané.

Bagibarella viz Bavyry.

Bagidá (Bageidah), obch. místo v Africe na guinejském pobřeží Otročím (6° 12' sev. šířky a 1° 24' vých. délky) pod ochranou německou.

Baginenrae také bagienrae, jest rahno na zadním stožáru lodní, na němž nevisí plachty a přes které jdou lana k vytahování a spouštění plachty křížové. Plk.

Bagiňaki Wojciech, polský historik († 1784). Od r. 1747 byl knězem dominikánského řádu v litevské provincii. Některé jeho spisy vyšly teprve v novější době, a sice J. I. Kraszewski vydal dílo jeho *Chronografija czyli opisanie Zmudzi Świątej* (v »Ateneu« r. 1845, oddíl V., sv. 4.) a Eustad Tyszkiewicz *Rękopis historyczny, obejmujący różnie ważniejsze wypadki krajowe społeczne od 1747—1784* (Vilno, 1854).

Bagirmi, černošský stát ve střed. Súdánu jihových. od jezera Čadského, mezi Bornu a Vadájem, při řekách Šari a Bačikamu. Hranice jeho jsou neurčity, a objem jeho čítá 50.000—180.000 km². Celé území je rovina asi 300 m vysoká, pouze na jihovýchodě jsou pahorky. Půda je vápenitá a písčitá i pěstuje se v ní bavlna, indych a luštěniny, které jsou tam hlavní potravou. Malá vzdělanost má původ svůj v Bornu, pouze tkaní a barvení poněkud jest značnější, mimo to se i půda vzdělává. Chovem dobytka zabývají se hlavně usazení tam Šoové. Bavlněná přádena (*farda*) platí za peníze. Říše je absolutní monarchii, odvislou na Vadáji; válečná moc čítá 10.000 pěších a 3000 jezdců, kteří chránění jsou pancířem, drátěnou košilí a prošívaním. Zbraní jest kopí, méně luk a meč, zřídka házečí oštěp. Hlavním městem bývala Masseha. Obyvatelstva čítá asi 1½ mill. a je velmi smíšené. Panující kmen (asi ¾, všeho ob.) jest smíšen z přistěhovalých vítězných Černochů východních, hlavně Bongů, a z kočovných Arabů, kteří již dříve byli v tomto území. Jsou dle jména moslmy, ve skutečnosti pohany. Vždy a až dosud mísí se s kmeny černošskými, jež si podmaňují, a jež i dle jména zůstaly pohanskými. Podmanění kmenové jsou ztročeni. Typ B-ův není čistý černošský, však velmi ušlechtilý; jsou krásné rostlí a ženy jejich slavnou krásou po celém Súdánu. Vzdělání jejich jest nepatrné, ale zřejmě jsou jejich vlohy a nadání; mravnost není veliká. Z kmenů podrobených sluší jmenovati Sokory (vých. od řeky Lairi či Kirsua), Bue (na jihových. říše, na vých. břehu Šari) a ještě jižnější Nillemy, dále Milty, Ndammy, Sary, Tummkoky. O genealogickém postavení jazyka a národa bagirmského rozcházejí se mínění, jistěho nevíme nic. Jazyk jest málo vyvinut. Jméno se neskloňuje, a funkce jeho se ze smyslu poznávají. Sloveso časuje se pomocí předpon

(na př. jdu, jdeš atd. = *m-akabé, k-akabé* atd.), časy a způsoby vyjadřují se hlavně příponami, na př. *sinda-ama* kůň můj, *sinda-ají* kůň tvůj; *ma m-ge-i* já miluji tě, *ni n-ge-i* on miluje tě. **B.** bylo až do XVI. stol. částí Fündjuru, obyvatelstvo jeho bylo kočovné. Vládnoucím živlem byli kočovní Arabové, kteří podmanění byli proudem Černochoů vítězně od východu k západu se deroucích, hlavně Bongů. Náčelník Dokkenge dosáhl samostatnosti. Čtvrtý vládce Abd-Alláh ok. r. 1660 zavedl islám. Za dalších panovníkův až do polovice XVIII. stol. zkvétala říše a mohutněla, nejmocnějším vládcem byl Muhammed-el-Amín. Ale domácními sváry, zvláště spory o trůn, klesla říše v odvislost od Bornu a později stala se poplatnou též Vadáji. Sultán Muhammed-Ibn-Abdul-Kadír rozhněval vadajského sultána Alího, kterýž r. 1871 hlavní město Masseňu rozbořil a nového sultána Abd-er-Rahmána v Bidderi usadil. Bývalý sultán podržel jižní území se sídlem v Busso. O území **B-mů** jednal již Leo Africanus 1526, dále H. Barth, který tam r. 1852 strávil nějaký čas v zajetí, Nachtigall, Rohlf. *Kř.*

Bagistana (také Bagistanus mons, Bagistame, staropers. Bāghastāna) slulo údolí v záp. Médii při veliké silnici, jež spojovala Ekbatany s Babylonií, na vých. od nyn. m. Kirmanšahanu v záp. Persii. Tam odpocíval po několik neděl Alexander Veliký s vojskem svým, prve než se vydal na pochod k Ekbatanám. Krajina ta známa jest nyní nápisem bisutúnským (v. Bisutún).

Bagler viz Baglové.

Báglí, domácí stát v Centrální Indii, v agencii indorské; má na 776 km² 14.645 ob. (1881), velkou většinou hindů. Pohlavár má jméno thákur, jest původu ráždžputského. *Ft.*

Baglione [balióne] Giovanni, malíř a spis. ital. (* 1571), původce několika obrazů nyní již zapomenutých a spisovatel důležité knihy *Vite dei pittori, scultori, architetti ed intagliatori dal Pontificato di Gregorio XIII. del 1572 fino a' tempi di papa Urbano VIII. nel 1642* (Neapol, 1733) a popisu některých nových chrámů v Římě. *P.*

Baglioni [balióni] Astorre, dobrodruh ital., pocházel z Perugia, utekl se po smrti svého otce Giovanna Paola do Benátek, kde se stal kapitánem. Pověst hrdiny získal si odpozem, jež kladl po čtyři měsíce Turkům obléhajícím město Famagustu na Cypru. Padl zradou tureckého velitele Mustafa 1. srpna 1571, když se byl vzdal Turkům nemaje odnikud pomoci proti ohromné jejich přesile. Viz o něm: Brenzone, *Vita e fatti del capitano Astorre B. da Perugia* (Verona, 1591). *P.*

Bagliivi [baljivi] Jiří (1668—1707). Znamenitý lékař svého věku, proslulý svou učencostí. Nar. v Dubrovníku, kamž rodina jeho se byla přestěhovala z Arménie, pročež členové její alu Arménici; později uchýlili se do neapol. města Lecco, kdež Jiří dobyl si přízně bohatých měšťanů Lečeských Bagliiviů, kteří jej a bratra jeho přijali za vlastní syny učinivše je nástupci svého jména a jmění. Jiří již z mládí vynikal na studiích i co básník. Oddav se lé-

kařství na akademii salernské byl vyznamenán vavřínem, navštěvoval nejslavnější akademie a university italské a poslouchal v Padově a Bologni přednášky slavného Malpighiho, s nímž se spřátelil. Nejraději dlel a studoval u lůžka nemocného, nazýváje je nejlepší knihou pro lékaře. Dav se zcela novým směrem ve vědě lékařské, již před 25. rokem dobyl si slávy evropské a od papeže Klimenta IX. jmenován professorem chirurgie a anatomie při učilišti Moudrosti, kterouž stolicí ještě více proslavil než jeho předchůdce, slavný Lancisi. V Římě oddal se úplně přírodopytu a lékařství, bavil se horlivě experimenty a vydával drahocenné studie, jimiž získal si velikého jména i u cizinců. Z Francie, Anglie i Němce přicházeli k němu učenci na radu; sloutný Andry při pařížské universitě ctil veleducha jeho, a mezi akty lipskými dosud chovají se jeho listy k **B-mu**. Ano i z Turecka a Arabie docházely ho listy. **B.** vynikal povahou lůbeznou a lidskostí neobyčejnou jsa jmenovitě mládeži pravým otcem a vychovatelem. Vědecký význam **B-ho** ocenil Fabroni (*Vite degli ill. ital.*) a zvláště Castel (*Dict. des sciences Médic. s. v. B.*) praviv o jeho dílech, že 1. povzbudila ducha zpytování a pozdvihla lékařství hippokratické, 2. že odstranila chemické výklady, 3. že jimi způsobeno methodické rozřídění nemoci, 4. že prokrestila cestu velikým objevům fyziologickým a výzpytům Hallerovým o dráždivosti, a 5. že ukázala na spojitost fyziologie s praktickým lékařstvím. — Spisy jeho vyšly v Lejdě roku 1704 s názvem: *Georgii B. opera omnia*, potom v několika vydáních, v Paříži, Basileji, Benátkách. Hlavnější spisy jeho jsou tyto: *De praxi medica libri duo*; *De fibra motrice et morbosa lib. IV.*; *Tres reliqui de fibra motrice et morbosa*; *Dissertationes variae: De Anatome fibrarum et motu musculorum ac de morbis solidorum*; *De experimentis circa salivam eiusdemque natura, usu et morbis*; *De experimentis circa bilem eiusdemque natura, usu et morbis*; *De experimentis circa sanguinem ubi obiter de respiratione, et somno, de statica aeris et liquidorum per observationes barometricas et hydrostaticas ad usum respirationis explicata, de circulatione sanguinis in testudine, eiusdemque cordis anatome*; *De morborum natura analogismo, de vegetatione lapidum et terrae motu romano ac urbium adjacentium a. 1703*; *Dissertatio varii argumenti potissimum de progressionem Romanorum terrae motus 1703 ad 1705*; *De vegetatione lapidum et analogismo circa circulationes maris ad circulationem sanguinis*; *D: anatome et morsu et effectibus tarantulae*; *De usu et abusu vesicantium*; *De observationibus anatomicis et practicis varii argumenti*; *Sylloge experientiarum per infusuriam in vivis animalibus*; *Historia morbi et sectionis cadaveris Michaelis Malpighi archiatri Pontificii*; *Appendix de apoplexiis fere epidemicis elapso biennio in Urbe per Italiam observatis*. *Kle.*

Baglové (norsky *Bagler*, od slova *bagall* z lat. *baculus* = křivá hůl, strana křivých, t. j. biskupských holí), klerikální strana

v Norsku, založ. Mikulášem, biskupem v Oslo, r. 1195, stála v boji proti straně demokratické (*Birkebeernerne* = březonozi) o zákon krále Magna V., řečený »Zlaté péro« (*Guldfjeder*) z r. 1174, jimž vložen do rukou vys. duchovenstva největší vliv při rozhodování o nástupnictví, a povolena úplná neodvislost církve od státu. Dlouholetý zápas mezi stranami, velmi zhoubný pro celou zemi, rozhodl teprve král Hakon V. (vládl 1217—1263) v neprospěch B-lá.

Bagnacavallo [baňakavallo], velmi staré město italské (fímské *Tiberiacum*) v prov. ravnenské, na dráze castelolognesko-ravnenské, 6 km vých. od Luga, má gymnasium, technickou školu, knihovnu s 15.000 svazky a 3936 ob. (1881, obec 15.243) zabývající se zvláště pěstováním kukuřice a konoplí, předním hedvábí a značným obchodem s kofalkou. Rodiště malíře Bartoloměje Ramenghiho, zvaného též B.

Bagnacavallo, malíř, viz Ramenghi. **Bagna-olv**, řeka norská, 204 km dlouhá, vzniká na Filefjeldu, protéká směrem jihových. jezera Vangsmjøsen, Slidreské, Strandské. Spirillenské a končí se v Tyrifjordu, odkud vytéká pod jménem Drams-olv.

Bagnara [baňára] **Calabra**, město v italské provincii Reggio di Calabria, při břehu moře Tyrrenského, se 7000 obyv. (obec má 9895 obyv. 1880), kteří žijí se rolnictvím, vinařstvím a námořním obchodem; známy jsou zdejší koláče, které v pestrých krabicích daleko se vyvážejí. Dne 5. února 1783 městu velice ublížilo zemětřesení. Někteří hledají tu starý Portus Orestis.

Bagne [baň] viz Bagno.

Bagnères de Bigorre [baňér de bigòr], lázeňské místo a hl. město kantonu (237 km² — 17.594 ob., 1886) i arrondissementu stejnojmenného (1894 km² — 82.317 obyv.) ve francouzském departementu Horn. Pyrenejích (Hautes-Pyrénées), na l. bř. řeky Adour, 550 m n. m., stanice jižní dráhy. Má rozkošnou polohu na samém úpatí horstva Pyrenejského, při dolním konci utěšeného údolí campanského. Město jest krásně stavěno; 9248 obyv.; přádelny na vlnu, výroba vlněných látek (*barèges*), papírny, výroba jemných nožů, zboží mramorového a j. Z budov zasluhují povšimnutí: kostel sv. Vincence (ze XIV. či XV. století) s krásnou předsíní, osmihranná věž (zbytek kláštera jacobin.), kostel karmelitánů, kaple sv. Jana s památným portálem ze XIII. stol., městská knihovna a pyrenejské museum (hornin a ptáky), několik závodů lázeňských, z nichž vynikají lázně Marie Terezie (s museem uměleckým, v němž krásné obrazy Giordanovy, Teniersovy, Vermetovy, Wouwermanovy a j., s knihovnou a geologickým museem, kde se schází společnost Ramondova [Société Ramond] pro prozkoumání Pyrenej) a Nové lázně (Néothermes), dostavěné r. 1884. Pramenů léčivých počítá se na 50; jsou různé teploty (15—50° C.); dílem obsahují jako hlavní součástku síran vápenatý, dílem jsou to vřídla železitá, některé pak prameny spojují v sobě

oboje tyto hlavní součástky. Užívá se jich proti chorobám rheumatickým, dnavým, chronickým katarrhům ústrojí dýchacích, proti hysterii, neuralgii i paralysii. Saisona trvá od 1. června do 15. října. Do roka sjíždí se na 20.000 hostí, jichž značnou část vábí tam příjemné podnebí a půvabné okolí; dostaveníčko vznešeného světa pařížského. — B. jest bývalé fímské lázeňské místo, *Aquae Bigerriorum*, *Vicus Aquensis Balneariae*. Rozbořeno od Gotů, počalo zase býti navštěvováno v XV. století. Jest rodištěm dějepisce a zeměpisce Davezac-Macaye (1799—1875). Srv. De la Garde, *Études sur les eaux salines-arsenicales de B.* (Paříž, 1875).

Bagnères-de-Luchon [baňér de lyšon], lázeňské místo a hl. město kantonu stejnojmenného (293 km² a 9234 obyv., 1886), ve francouz. departementu Horní Garonny (Haute-Garonne), v arrond. St.-Gaudens, v utěšeném údolí Luchon, opodál stoku řek Pique a One, 625 m n. m.; stanice jižní dráhy. Má 3729 obyv. (1886); přední živností výroba čokolády. Na blízku doluje se na olovo, měď, vismut, antimon a mangan. Město samo dělí se na staré město neúhledné, s křivými uličkami a na město nové, výstavné a velmi úpravné. Honosí se pěkným kostelem se zvonící ze XVI. století a freskami Rom. Cazovými, velkým kasinem, v němž malé museum pyrenejské (skvostný reliéf středních Pyrenej), a obrovskou budovou lázeňskou, velikolepě zařízenou, kterou zdobí sloupení 28 monolitů z bílého mramoru st.-béatského. Léčivých pramenův asi 40, různé teploty (13,5—64° C.). Jsou tam vřídla sírná, sodnatá i železitá. Užívá se jich v chorobách kožních, při rheumatismu a skrofulose, bronchiálním katarrhu, angině, laryngitidě a j. Saisona trvá od 15. kv. do 15. říj.; hostí do roka asi 10.000. Velikolepé okolí činí B. de L. nejkrásnějšími lázněmi pyrenejskými; ležít na úpatí nejvyšší části strmých Pyrenej, má malebné procházky; plno rozkošných výletů; trpí však přílišnou proměnlivostí podnebí jinak mírného. — B. de L. jsou asi starověké *Onesiorum thermae*, jež připomíná Strabo, zasvěcené bohu Ilixonovi, z čehož pochází nynější název údolí řeky Pique, Luchon. Srovn. Garrigon, *Monographie de B.* (Pař., 1872—74, 2 díly).

Val de **Bagnes** [baň], pobočné údolí systému rhonského ve švýcarském kantonu Wallisu, utvořené říčkou Dransou (Drance), levým přítokem Rhoniným, počíná blízko hranic italských při průsmyku Col de Fenêtre (2786 m) mezi spoustami horskými, skupinou Velkého a Malého Combinu (4317 m) na levé straně a skupinou Ruinette (3879 m) a Pleueur na straně pravé, s nichž mohutné ledovce (corbassierský a gétrozský v levo, otemský a brenejský v pravo) napájejí prameny Dransiny. Do údolí de B. ústí několik jiných údolí; tak u Sembrancheru (710 m) Val d'Entremont, počínající při průsmyku Val S. Bernarda (2472 m). Končí pak Val de B. při městě Martigny (475 m). V údolí jsou jednak obydlí roztroušená, jednak seskupená v osady, jež vesměs tvoří jedinou obec

se 4246 obyv. (1880) národností francouzské, náboženství katolického. Hlavní osada jest Chable (335 m); — pod ní vyvěrá teplice, v níž druhy se koupávali — a Champsee (388 m). V údolí doly na stříbrnosné olovo, měď i asbest. Někdy trpívá ohromnými zátopami následkem sešinití ledovců (posledně r. 1795 a 1818).

Bagni [baňi], ital. = lázně, jméno mnohých lázeňských míst v Itálii, z nichž nejdůležitější jsou: **1) B.** di Lucca (dříve **B.** a Corsena), známé již ve XIII. stol., rozkládající se v provincii luccé, 27 km sev.-vých. od města Lukky, v údolí Limy po několika vesnicích spojených stinnými procházkami. Horkých vřidel (31—56° C.), obsahujících vápno a soli magnesiové, užívá se s prospěchem při reumatismu, hostci, nemocích kožních a p. Hlavním místem jest Ponte a Serraglio s 907 obyv. (1881), v malebné poloze při záhybu říčky, kde nachází se také Nuovo Ospedale, knížetem Demidovem založené r. 1826. Obec **B.** má 9758 obyv. (1880). — **2) B.** di San Giuliano (ve starověku *Aquae Calidae Pisano-rum*), v prov. piské, při úpatí mramorových vrchů (Monti Pisani) a při dráze vedoucí z Pisy do Lukky, mají 3433 ob. (obec 20.805, 1880). Vřídla mají 29—44° C. teploty; nejteplejší jest il Pozzetto, nejstudnější Bagno degli Ebrei; jsou alkalická a užívá se jich proti reumatismu a nemocem nervovým. Ve starověku byvše slavné, upadly lázně ty v zapomnutí; teprv r. 1742 ujal se jich cis. František I., od kterého doby návštěva stále vzrůstá.

Bagniewski Adam, polský právník a finančník, byl úředníkem ve Varsavě, na konec stal se ředitelem bývalé generální vládní komise důchodův a pokladu. Dle jeho projektu byly zavedeny státní podílné obligace a pěti-percentové zástavní listy. Uveřejnil dvě rozpravy: *Porównanie prawodawstwa pruskiego z naszym a o dłużnikach i wierzytelach hipotecznych* (obě v Bibl. Warsz.; Varsava, 1850).

Bagno [baňo], ital., lázeň. Když v XVII. stol. utilitaristické snahy ve vězenské praxi převládaly počínaly, stalo se zvykem posilati nejtěžší zločince na galeje. Později odstraněny galeje změnou techniky námořní, a z galejních »otroků« stali se trestanci, pracující jakožto dělníci v arsenálech a přístavech, bydlící na vyřaděných lodích (Rochefort), ve velkých kolnách, nebo zvláštních budovách. Tyto věznicе sluly b., kterýmž jménem naznačovány původně lázně v Serájlu v Cařihradě, při kterých bylo též vězení otroků. Trestanci v noci připoutáni ve hloučcích po 20 až 25 ke společnému řetězu, za dne pracovali pod přísnou dohlídkou s okovy na nohou. Strava byla nuzná; oděv z pestré látky a vypálený znak na rameni znesnadňovaly útek. Kázeň nad míru přísná, ba krutá, všude strážě s nabitou zbraní, bití holí a jiné tělesné tresty za přestupky disciplinární. Vady tohoto způsobu trestání jsou očividné: zdivočení a morální zhoršení obcováním se spoluvězni, při velkém množství vězňů nebezpečná vzpoura a nakažlivých nemocí a j. Nejpověstnější byla

b-na ve Francii a v Itálii. Ve Francii založeno první b. král. ordonnancí z r. 1748 v Toulonu, r. 1750 v Brestu, r. 1767 v Rochefortu, kamž zavázání nejen sprostí zločinci, ale i (za Ludvíka XIV.) političtí provinilci a protestanti. Za revoluce byla b-na r. 1791 reorganizována a určena pro osoby mužské, odsouzené k nuceným pracím (*travaux forcés*). R. 1832 odstraněno vpalování znaků. Nevhodnost tohoto způsobu trestání uznána ve Francii již dávno, a r. 1840 za ministra Rémusatua pomýšlelo se na to, nahradit b-na samovazbou, k čemuž též směřoval návrh zákona z r. 1843; avšak teprve dekretem z r. 1852 zrušena b-na v zásadě. Zákonem z r. 1854 pak zavedena vskutku na místo trestu v b-nu transportace a zrušena b-na v Brestu a Rochefortu; b. v Toulonu zachováno jakožto depôt do r. 1873. Nyní trvá jediný depôt ještě v Saint-Martin-de-Ré s průměrným počtem 250 trestanců. Též v Itálii odbyván trest na svobodě v četných b-nech; po r. 1859, kdy zahájena snaha po reformách trest. práva, navrhla řada kommissí zrušení všech takových vězení, avšak marně; ale ovšem rozdělení nyní zločinci v b-nech na 4 třídy, a sice na zločince z afektu a vojenské, zloděje, loupežníky a vrahy; každá třída rozpadá se na tři oddělení, v něž vězni dle chování svého se zařadují. R. 1888 bylo die Holtzendorffa (*Gefängnissskunde*) v Itálii 39 b-n, kde chování zločinci k nuceným pracím (*lavori forzati*) odsouzení ve vazbě společně; samovazba nastává jen na začátku a na konci doby trestové. Několik b-n má též Španělsko. J. T.

Bagno in Romagna [baňo in romaňa], ital. město a lázeňské místo v Toskaně (kraj Rocca S. Casciano), na levém břehu ř. Savio, má 4415 (obec 8993) obyvatelů, jejichž přední živností jest chov dobytka. Léčivá vřídla obsahují jako hlavní součástku dvojuhličitan sodnatý; mají teplotu 41—44° C. Lázně slují Bagni di S. Agnese a jsou hojně navštěvovány, jmenovitě také pro krásnou polohu na severovýchodním svahu Apenninu; nad městem strmí Monte Coniero (Coronero, 1207 m vys.).

Bagnoles [baňol], lázeňské místo ve francouzském departementu Orne, arrond. domfrontském, s indifferentními prameny železitým (12°) a sírným (26°), voj. nemocnicí a 44 obyv. (1886).

Bagnolet [baňolé], průmyslná obec ve franc. dep. seineském, arrond. st.-deniském, na vých. straně Paříže, s 5280 obyv. (1886); sádrové lomy, množství broskví, výroba kulečnickových koulí, lakované kůže, voňavek, jemných mydel a klihu.

Bagnoli [baňóli]: **1) B.**, lázeňské místo v ital. prov. Neapol, při zálivu Pozzuolském proti ostrovu Nisidě, jhozáp. od m. Neapole, v úrodné, sopečnaté krajině. Četné teplice (až 46° C.); čelné vřídlo sluje »La Pintra«; hlavní součástku tvoří uhličitán sodnatý a vápenatý, pak sírník sodnatý. Prameny bagnolské osvědčily se proti chronickému katarrhu žaludečnímu, žloutence, nemocem jaterními a j. Srv. Badoche, Diction. du baigneur etc. (Pař., 1883). — **2) B.** Irpino, obec v ital. provincii

Avellino (kraj St. Angelo dei Lombardi), 74 km na východ od Neapole, se 3092 obyv. (1881). Leží v krajině úrodné, která plodí výborné ovoce a olivy. Má minerální prameny, jichž užívá se proti nemocem ledvin a žaludku. Zmínky zasluhuje znamenitý tamější kostel farní.

Bagnoli [baňóli], Pietro, básník italský (* 1767 v Samminiaté — † 1847 v Pise). Začal už v kolleji psáti svou báseň *Orlando savio*, která měla být jakýmsi pokračováním Ariostova *Orlanda furiosa*, a dokončil ji až roku 1835 po 57leté práci (vyšla v Pise 1836). Báseň tuto o 48 zpěvech, vynikající mnohými krásnými místy, **B.** přepracoval v pozdějším věku a přidal nové některé zpěvy na základě nejnovějších výzkumů vědeckých. Báseň *Cadmo*, vydaná r. 1821 ve 29 zpěvech, byla při svém vyjití zvána třetí epopéjí italskou. Přiležitostný ráz mají světské písně **B.**-ovy; za to patří duchovní písně **B.**-ovy, zvané *Canzoni* a básněné v nejvyšším stáří, k nejlepším podobným plodům v literatuře italské. **B.** zanechal v rukopise krásný překlad Vergiliový Aeneidy. Sebrané jeho básně vyšly s názvem *Poesie scelte* (Flor., 1857).

Bagnols [baňol]: 1) **B.**-les-Baines (řím. *Aquae calidae*), lázeňské místo ve franc. departementu lozèreckém, arrond. mendském, na soutoku Lotu a Villeretu, 913 m n. m., má 538 obyv. (1886) a 6 srnčích pramenů, z nichž nejhojnější, »starý pramen«, má teploturu 42°C. — 2) **B.**-sur-Cèze, kant. město ve francouzském depart. gardském, arrond. užeském, 41 km sev.-vých. od Nimesu, má starou kolleji, kant. museum a 3470 obyvatelů (1886, obec 4458), zabývající se z velké části především hedvábním. Obchod s obilím, hedvábním a šumivým vínem. **B.** jest středem bohaté pánve kamenouhelné a v kantonu bagnolském hojně se pěstuje hedvábník (roku 1887 vypěstováno 1549 q kokonů).

Bagnorea [baňoréa], město v italské provincii římské, kraji viterbském, nad Torbidem, 10 km jižně od Orvieta, má pěkný katedrální chrám, sírné prameny, zbytky řím. therm a 2628 obyv. (obec 4217); zde stávalo starověké lázeňské místo *Balneum Regium* a narodil se sv. Bonaventura.

Bagóas, kleštěnec a mocný milostník perského krále Artaxerxa III. Ocha, původem Egyptan, avšak proti krajanům svým zdánlivě nepřátelstvím naplněný, pročež světil jemu Artaxerxovi III. při výpravě proti králi Nektanebovi oddíl vojska s hodností chiliarchy. Dobyv mnohých měst, zejména Bubastidy, popudil lstným jednáním proti sobě Hellény ve vojstě králově sloužící, jimiž úkladně zajat a propuštěn teprve po slavném závazku, že nikdy proti Hellénům jednati nebude. Když však vítězný velkokrál poražené Egyptany neuprosně stihal a zvláště proti náboženství jejich zuřil, odstranil jej **B.** úkladně jedem r. 338 př. Kr. a nastolil nejmladšího jeho syna Arsa na trůn, když byl starší dva syny zavražděného úkladně zahubil. Zpozorovav však, že nehodlá se mladistvý Arsés ve všem spravovati dle vůle jeho,

anobř že hodlá se ho úkladně zbaviti, odstranil i Arsa vraždou (336) a podal korunu vzdálenému členu rodiny královské, Dareiu III. Codomannovi. **B.** domníval se, že Dareios bude pouhým jeho nástrojem, seznav pak v něm muže samostatné vůle chtěl jej otrávit, byl však donucen jed sám vypíti (335). *Pšk.*

Bagolino, obec v italské prov. brescijské, kraji salském, 24 km sev. od Sala; 4047 obyv. (1881), výroba železa a oceli (zv. »brescijské«), gymnasium.

Bagoun, pojmenování plemene bravu vepřového dle Bakoně v Uhrách. Neprávem přenášá se jméno **b.** na přihnaný k nám dobytek rumunský, srbský a polský. V Bakoňském lese s porostem dubin a bučin chová se velké množství **b.-ů**. Vydatná pastva na močálových půdách, množství žaludův a bukvic usnadňují roční odprodej více než 100.000 kusů. **B.** má malou lebku, svíslé uši a hřbet porostlý dlouhými, tvrdými štětínami. Lebka jeho velmi se podobá lebce divokého kance, i patrně tudíž blízké jejich příbuzenství. Barva čistokrevného **b.**-a jest světlečervenohnědá, plodnost slabá, tělesný vývoj zdlouhavý. Sehnán s dobrých pastvin v brzku zchudne a zakrní a v tomto stavu počtem značným přihání se do krajin československých na citelnou újmu chovu domácího, mnohem užitečnějšího dobytka. Přihonem roznášá nakažlivé nemoci, pročež obchod do cizích zemí zákonně omezen; v Čechách se toho hospodáři dosud domáhají. Píce využitkuje sotva z 3/4, tak jako plemena uslechtilá. Ku plemenitbě i chovu u nás **b.** nehodí se naprosto. *Hbý.*

Bagové: 1) **B.**, jeden z kmenův abcházských, na sev. svahu hlavního pohorí kavkazského. — 2) **B.**, černosi při ústí Ponga, na pobřeží západoafrického. Jsou fysicky velmi vyvinuti, ale nestateční a duševně zakrnělí; proto jsou kořisti sousedů. Žijí velmi nuzně; potravou jest jim rýže a plodiny. *Kř.*

Bagpat, město ve východoind. okresu mirátském (Severozápadní provincie); má 7205 ob. (1881), kteří jsou z větší části rádzputové, rolníci; džajnové (510) jsou obchodníci (*mahádžan*), třída nejbohatší. **B.** jest pro okolí hlavním tržištěm na cukr, jehož vyvážá se ročně až 13.000 tun; mimo to vyvážá se bavlna, pšenice, paprika a barviva. *Fl.*

Bagradas viz Medžerda.

Bagrationové, knížecí rod druhdy gruzinský, nyní ruský, větve gruzinského rodu Bagratovců; vládli v Imeretii. Přímým předkem jejich byl Michal I., carimeretinský († 1329). Potomci jeho rozrodili se ve 3 větve: **B.-ův** (beze zvláštního přijmení), **B.-ův** Muchranských a **B.-ův** Imeretinských i Davidových. Zakladatelem větve Muchranské byl Bagrat, syn Konstantina III., cara kartalinského († 1505). Z ní pochází kn. Ivan Konstantinovič Bagration-Muchranský, rus. generál, autor spisu *O sušestvě nacionalnoj individualnosti i obraťovatelnom značeniji krupnych narodnych jediníc* (Tifis, 1872), a kněžna Vera Nikolajevna, malířka. — Větev **B.-ův** Imeretinských pochází od carův

imeretinských Šalomouna I. Alexandroviče († 1782) a Davida Georgijeviče († 1802). K ní patří A. K. Bagration Imeretinskij, generální prokurátor v ministerství venství, a kněžna Olga Theodorovna, malířka. — **B.** (beze zvláštního příjmení), mladší větev dynastie gruzinské, pocházejí od Vachtanga VI., cara kartalinského († 1737); pravnu- kem jeho jest:

Bagration Petr Ivanovič, z knížecí ro- diny georgijské, výtečný rus. generál (* 1762 — † 1812). Když georgijský král uznal vrchní pan- ství ruské, vstoupil **B.** do služby ruské r. 1783 a pod Suvorovem, jehož byl miláčkem, vzdě- lal se na výtečného válečníka. Bojoval slavně na Kavkáze, v Turecku, Polsku, v Itálii, Ra- kousku a Finsku jsa zbožňován voji ruskými. V Itálii dobyto jeho zásluhou vítězství nad Francouzi u Lekka, Cassana, Trebie, Novi; vy- znamenal se také při památném přechodu přes sv. Gotthard. Suvorov zval jej svou »pra- vou rukou«. Když císař Alexander I. pomáhal Rakousku proti Napoleonovi I., a Ulm kapitu- lací přešel v ruce francouzské, uložil generál Kutuzov **B.**-ovi na spěšném ústupu do Moravy po levém břehu Dunaje, aby u Schöngrabena zdržel se 6000 m. Murata v bok Rusův postu- pujícího. S rekovnou odvahou odrazil všechny útoky 40.000 Francouzův a zdržev Murata za- chránil ruskou armádu od nevyhnutelné zá- huby. Pak se zbytkem vojska v pořádku ust- upoval a spojil se s Kutuzovem. Se stejným dů- myslm chránil ústup ruské armády u Slav- kova. Z bitev u Jilavy, Heilsberka a Friedlanda čestně připomíná se jméno gen. **B.**-a. R. 1809 byl velitelem armády v Multansku, avšak po nešťastné bitvě u Tartarici byl odvolán. Když pak r. 1812 vypukla t. zv. vlastenecká vojna s Napoleonem I., byl **B.** vrchním velitelem druhé záp. armády u Slonimě. Když vojsko ruské počalo ustupovati, odrazil u Mohileva Davousta (23. čce) a ustoupil beze ztrát ke Smolensku, kde spojil se s Barclayem de Tolly. Tu svedena krvavá bitva pro Rusy nešťastná (17. srpna), načež tito ustupovali směrem k Mo- skvě. Po jmenování knížete Michala Kutuzova vrchním velitelem obou armád a dalším ústupu k Borodinu byl velitelem krajní levé armády. Tu ve vražedné bitvě napaden prvý **B.** voj- skem francouzským, a v hrdinské obraně po- sice roztrfštěna mu kulí holeň. Byv dopraven do vesnice Sum v gubernii vladimírské zemfel v krutých bolestech dne 12. září. Ještě před smrtí došel ho císařský reskript potěšný a dar 50.000 rublů. »**B.** nalézáje se stále při voji ra- zil mu cestu k vítězství nebo kryl prsou svýma ústup, býval prvý v boji a poslední z něho; pečlivý o jiné a přísný k sobě dělil se i o slávu i o trampoty se svými podřízenými. **B.** uměl mluvit s ruskými vojáky a nadchnouti je k či- nům hrdinským.« (Bogdanovič, Ist. otečestven- noj vojny 1812).

Dšk. Koll.

Bagratovci (Bagratuni), panovníčí rod armenský a gruzinský. Zakladatelem jeho jest Bagrat, syn Sembatův, který přiznal krále Va- garsaka (Valarses) nabyt kol r. 150 před Kr. práva vstavovati králům armenským korunu

na hlavu. **B.** osedlí byli v Armenii i ve Gruzii. Koncem III. století po Kr. pokřestili se a zů- stali povždy horlivými obránci křesťanství proti Parsům. Průběhem času domohli se vlády jak v Armenii tak v Gruzii. Onde panovali od r. 859—1046 (viz čl. Armenie, Dějiny, I. díl, str. 748.—49.), tuto od r. 787—1799. Pobočná větev jejich, Rubenovci, vládla v Kilikii (Malé Armenii) od r. 1080—1342, po přeslici do 1372 (v. I. d., str. 749.). Gruzinská větev **B.**-ců postoupila zemi svou Rusku a vstoupila v řady knížecích rodů ruských. Viz Bagrationové.

Bagrějeva-Speranskaja Jelizaveta Michajilovna, spis. ruská, viz Speranskij.

Bagrěnicia (z bulh. *bagran*, purpur), na- zýval se purpurový, zlatotkaný šat, v němž car bulharský na sněmích a při jiných slavných příležitostech vystupoval. Šat tento dosahoval až k zemi, okolo krku, na rukávech a na dolním kraji obrouben byl řadami perel a drahokamův. K tomu náležela dále skvostná, široká stola a pás kolem těla, perlami a drahokamy vykládaný.

Bagshot, stupeň útvaru eocénového v Anglii (čtvrť od zpodu) v okolí Londýna. Jest to vrstva (až 200 m mocná) žlutého kře- mitého písku, na němž uložen jest glauko- nitický písčité jíly; v tomto množství různých zkamenělin, jako gaviálův a želv, rybích zubů, molluskův a j. Na některých místech jsou zkame- něliny takové jako v hrubém vápenci (*cal- caire grossier*) pařížské pánve, pročež se **B.** přirovnává k tomuto stupni v pánvi pařížské. Fl.

Bahádur, čestný titul v Indii u muham- medánův i hindů, značící hrdinu, rytíře, boha- týra; přivěšuje se obyčejně za jménem, na př. Sir Salar Džang **B.** Fl.

Bahádurgarh, dříve Šafarábád, město ve východoind. okrese rohtackém (Pandžáb), má 6674 obyv. (1881), dům zřízený pro ce- stující. **B.** býval hlavním městem domácího státu. Fl.

Bahádur šáh, poslední titulární císař mo- gulský v Delhi (od r. 1837). Za vzpoury roku 1857 stál na straně vzbouřených sipojů, kteří provolali ho za císaře. Při dobytí Delhi t. r. byl zajat a do Rangúnu vypověděn, kde roku 1862 zemfel. Fl.

Bahama viz Bahamské ostrovy.

Bahamské dřevo, ze Záp. Indie vyvá- žený druh červeného dřeva (v. t.).

Bahamské měřičiny a průlivy viz Ba- hamské ostrovy.

Bahamské ostrovy, zvané též Lucay- ským souostrovím, archipel Britsku pa- třící, jenž od ostrova Haiti směrem severo- západním táhne se k vých. pobřeží Floridy délkou 940 km mezi 20° 55' — 27° 31' s. š. a 71° 10' — 79° 5' z. d., od pevniny americké oddělen jsa Novým Bahamským příli- vem čili Floridskou úžinou, od ostrova Kuby Starým Bahamským průlivem. Na tomto prostranství rozseto jest více než 3000 ostrovů, ostrůvků, skalín (špan. *los cayos*, odkud jméno *Lucayos*) a útesů, z nichžto však jen asi 30 jest rozsáhlejších a 20 obydlených. Jsou to nejvyšší místa několika podmořských korálo- vých a pískových planin, které z hloubi 3 až

4000 m přikfe vystupující průměrně jen 5 až 10 m (zřídka 20—30 m) pod hladinou vodní se skrývají, ano některé za odlivu i nad moře se vynořují, plavbě jsouce vůbec velmi nebezpečny. Jsou to hlavně Malá Bahamská mělčina na severu (14.000 km²), Velká Bahamská mělčina na jihu (96.000 km²) a Caicoská mělčina na jihových. (5000 km²). Na Malé Bahamské mělčině vystupují větší ostrovy: Velká Bahama (angl. *Great Bahama*) pod 26° 40' s. š. a 78° z. d., se značnými lesy a asi 950 obyv. na 1542 km², pak Velký Abaco čili Lucaya a Malý Abaco. Dále k jihu následuje průliv Providenceský, načež z Velké Bahamské mělčiny, do níž hluboko vnikají tři podmořské zátoky: od severu Tongue (jazyk) of Ocean, od vých. Exuma-Sound a Jumentos-Bay, vyrůstají ostrovy Androské (St. Andrews), východně od nich hlavní ostrov bahamský New-Providence s Nassavou, nejlepším to přístavem a hlavním městem souostrovi, pak Eleuthera, Great Exuma, Long Island (Yuma), opodál mělčiny na východ Malý San Salvador (Little S. S.), Cat Island, San Salvador (Watlings I.), Rum Cay, Crooked Islands, Acklin, Mariguana, Malá a Velká Inagua. Vých. jihových. od Velké Bahamské mělčiny jest menší mělčina s ostrovy Caicos, a konečně nejvýchodnější důležité ostrovy Turky (Turks Island). Půda těchto všech ostrovů skládá se z vrstev vápenných, lasturami promíšených, s nevalnou vrstvou úrodné prsti. Porosní, měkký kámen skalín jest výbornou stavební hmotou, na vzduchu tvrdnoucí. **B. o.** jsou z pravidla dlouhé, úzké a tak nízké, že některé za přílivu bývají z části i mořem zaplavovány. Největší jejich výše, 130 m, jest na Malém Salvadoru. Kromě ostrova Androsu nemají tekoucí vody, a ze studen pro jejich přílišnou hloubku voda nesnadno se čerpá; za to **B. o.** dostatečně svažují deště po celý rok vhodně rozdělené (roční srážky 108 až 113 cm). Vedle četných bažin, z nichž dobývá se mnoho soli, jsou zde výborné pastviny, a dobře vzdělaná půda plodí obilí, kukufici, rýži, zemáky, tamarindy, olivy, fiky, banány, ananasy, citrony, pomoranče, melouny, chlebovník, skořici, hřebíček, zázvor, indych, tabák, cascarillu, kávu, cukrovou třtinu a j. Těž pěstování bavlny za občanské války severoamerické značně rozkvetlo. Na větších ostrovech, zvláště na Androsu a Abaku, jsou rozsáhlé lesy, poskytující hojně stavebního i vzácného dříví (cedr, lentisek, lignum vitae, mahagoni), pohřichu však pro nedostatek pracovníků a komunikace nelze z nich dostatečně těžiti. Podnebí jest zdravé; v létě teplota kolísá mezi 23—36° C. (prům. 28°), v zimě (prům. 18° C.) pak jest zde podnebí tak lahodné a stejné, že sem přichází ze Spoj. Obcí mnoho hostí trpících plícními chorobami, zejména do Nassavy. Časem prudké vichřice mnoho škody působí na ostrovech. — Kromě zemědělství zabývá se obyvatelstvo **B.-kých o.-vů** značným chovem dobytka, zvláště ovcí, pak drůbežnictvím a velmi výnosným lovem ryb, želv a mořských hub. Obchod není právě valný; vyváží se přede-

vším množství soli (zvláště z Inague a Turks-Isl.), mycí houby, guano, perleť, želvovina i želvy, vlna, ovoce do Anglie a do Spoj. Obcí; dováží se víno, lihoviny, bavlna, hedvábné látky, potraviny, drobné zboží a j. Roku 1885 ceněn dovoz na 235.000 lib. sterl., vývoz na 180.000 lib. sterl. — Obyvatelstva mají **B. o.** 48.299 (1881) na 14.535 km², mezi nimi asi čtvrtinu bělochů. Z toho připadá 575 km² se 4778 obyv. na Caicoské ostrovy a Turks Island, které od r. 1848 politicky jsou odděleny od ostatních **B.-kých o.-vů** majíce svou zvláštní vládní radu s kommissarzem en chef v čele, ve správních záležitostech podřízenou guvernérů jamaiskému, kdežto v čele Bahamského vladavství (43.521 obyv. na 13.960 km²) jest v Nassavě guvernér s výkonnou vládou o 9 členech, zákonodárnou radou rovněž gčlennou a 28 poslanci sněmovními. **B. o.** mají svého biskupa, 80 veřejných škol a britskou posádku 100 mužů. S Floridou spojeny jsou kabelem. — Objevitelem **B.-kých o.-vů** jest Kolumbus. Jenž dne 12. října 1492 přistal u Watling's Islandu (nikoli u Malého St. Salvadoru, jak dříve tvrzeno). Karibské obyvatelstvo domácí vymizelo pod tlakem Španělů, kteří z velké části zavazli je do dolů pevniny americké i ostrova Sv. Dominika, aniž znova opatřili **B. o.** osadnictvem. Angličané zabrali je poprvé r. 1629, byli však již r. 1641 vypuzeni od Španělů, ale i ti nezůstali jejich majetníky, a panství nad ostrovy, které na počátku XVIII. století byly též útočištěm pověstných flibustýrů, střídalo se rozmanitě dle štěstí válečného, až konečně roku 1783 smlouvou versailleskou ponechány Anglii. f.

Bahar viz Behar.

Bahari, Bahri, arabský název Dolního Egypta.

Baharie (Vah-el-B.), oasa Libycké pouště, sniženina obkřčená skalínami a svažovaná hojnými prameny, asi 315 km jžáp. od Alexandrie ležící. Již od starověku zvána Malou oasou na rozdíl od Velké oasy č. Sivy, od níž jest 350 km (jiv.) vzdálena. Patří k Egyptu, plodí datle, durru, bavlnu, rýži, pšenici a j., má i teplé prameny (34° C.) a dle Rohlfisa, jenž r. 1874 ji prozkoumal, 2410 ob. v 5 osadách. Kromě tohoto navštívili **B.-ii** Caillaud (1810), Jordan (1874) a Ascherson (1876).

Baharovci (Bahrijští-mamlúci), dynastie mamlúků v Egyptě, která domohla se panství ve zmatcích po smrti Ejjúbovce Sáliha (v list. 1249) za křížové výpravy Ludvíka IX. Svát., krále francouz. Syn Sálihův Turán-báh zabít byl od emíra mamlúckého Bábarsa, načež ujala se vlády ovdovělá matka jeho Sedžer, která sdílela se o ni s druhým manželem svým, emírem mamlúckým Íbekem (Íbek Azzeddín Melik el Moizz). Prvním sultánem mamlúckým byl teprve Kotuz emír (1259—1260), kterýž odrazil dvojí bitvou »u pramene Goliášova« blíže jezera Genezarethského a u Himsu (Emesy) nával Mongolů. Nástupcové jeho (Bábars † 1277, Kelávun † 1290 a j.) bojovali jednak proti zbytkům křesťanského panství v Palestině, jednak proti Mongolům. Říši

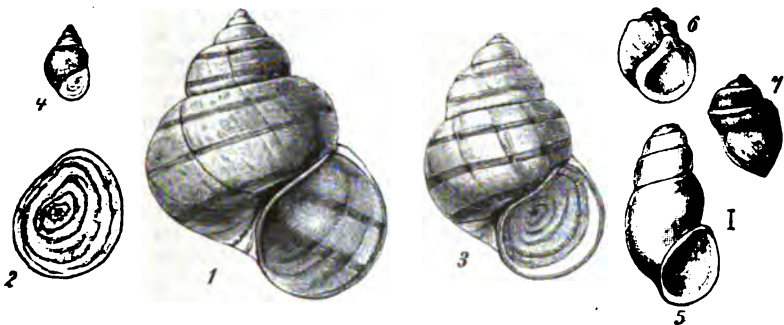
svou šifili do Syrie a Arabie. Vládli do r. 1382.

Baharucové viz Baharucové.

Bahávalpur, domácí stát východoindický, jsoucí v politickém poměru k Pandžábu, leží mezi Pandžábem a Rádžputánou, tak že tvoří Indus a Satledž sev. hranici. Má na 38.835 km² 573.494 obyv. a to: 480.274 muham., 91.272 hindy, 1678 sikhů a j. ve 922 městech a vesnicích. Hlavní výrobky státu jsou různé látky, indy, hedvábní, bavlna a obilí. Dynastie bahávalpurská přišla původně ze Sindu, nabyla samostatnosti asi r. 1828, uzavřela smlouvu s vládou anglickou r. 1833 a byla od té doby věrným spojencem Angličanů. Pohlavár (muham.) má titul navába a 2892 vojnů. — Hlavní město státu, rovněž B. zvané, s 13.635 obyv., nedaleko Satledže, na dráze lahorskohaiderbábské, jest obeháno zdi a má palác navábův o velkých rozměrech. Fl.

Bahenkovití, *Paludinidae* (viz vyobr. čís. 409.), čeled plžů deskojazyčných (*Taenio-*

se skořápkou kuželovitovejšitou se závitky klenutými, ústím vejčítým, které plž přiklopuje víčkem vápenitým. Asi 30 druhů, z nichž v Čechách pouze *Byt. tentaculata* Gray, b. rmutná (obr. č. 4.), se skořápkou asi 10 mm vysokou a 6 mm tlustou, lesklou, rohově žlutou, se 6 závitky, kuželovitým kotoučem a velmi ostrým vrcholem; plž šedý a žlutě kropenatý. Žije ve stojatých i tekoucích vodách (Vltava u Prahy). — 3. Rod pramenka (*Paludinella* v. Frauentf.) se skořápkou kuželovitou, na vrcholu tupou. Víčko rohovitě s málo závitky. V Čechách jediný druh *P. austriaca* v. Frauentf. (obr. čís. 5.), se skořápkou téměř válcovitou, na níž poněkud přibývá závitků málo klenutých, v počtu 4—5. Zelenavá; obustí vejčité. Výška skoř. 2,5 mm, tloušťka 1,3 mm. V prameništích u České Třebové a Brna. — 4. Rod dlabikam (*Lithoglyphus* Mühlf.). Skořáпка tlustostěnná, jemně ryhovaná, zelenavě neb šedě bílá, kuželitá, se 4—5 závitky, z nichž poslední velmi objemný. Víčko rohovitě. Plž

Č. 409. Bahenky: 1. bahenka živorodá (*Paludina contecta* Millet.), 2. její víčko, 3. b. pruhovaná (*Paludina fasciata* Müll.), 4. bahnička rmutná (*Bythinia tentaculata* Gray), 5. pramenka vápnitá (*Paludinella austriaca* v. Frauentf.) zvětš., 6. a 7. dlabikam (*Lithoglyphus naticoides* Fér.).

glossa) z řádu přidožabých (*Prosobranchia*), kteří mají skořáčku věžovitou, s ústím vejčítým až pfiokrouhlým a závitky klenutými; živočich má hlavu prodlouženou v tupý rypák, dlouhá, štíhlá tykadla a při nich na zevní straně oči, za skořápkou pak na hřbetě víčko buď rohovitě nebo vápenitě, jimž se skořáпка zavírá. Sem patří čtyři rody našich sladkovodních plžů: 1. Rod bahenka (*Paludina* Lam.), s očima na malých hrbolcích, základní barvy temně šedé, s rezavými tečkami; víčko rohovitě, vejčité, se soustřednými přírůstky (obr. č. 2.). Rodi živá mláďata. V českých vodách žijí dva druhy: a) b. živorodá (*P. contecta* Millet obr. č. 1.) má skořáčku hnědou, asi 35 mm vysokou, ozdobenou 3 temnými páskami; píštěl otevřená, vrchol jest velmi špičatý, mláďata mají skořepinu srstnatou. Ve stojatých vodách, zvláště v rovinách, obecná; b) b. pruhovaná (*P. fasciata* Müll., obr. č. 3.), o něco menší předešlé, hnědě zelená, se 3 hnědými pruhy, píštěl zakrytá u vrcholem otupeným; skořepina mláďat hladká. V řekách, na př. v Labi sev. Čech. Jinak v Evropě ještě asi 12 druhů, jiné zase v Egyptě, Zakavkázii a v Persii. — 2. Rod bahnička (*Bythinia* Gray),

má rypák příčně vrásčitý, hřebenitě zábrý vystupují na pravém boku ven. V jižní Moravě žije z 10 známých druhů pouze *L. naticoides* Fér. (obr. č. 6. a 7.), 13 mm vysoký, 8 mm tlustý, o 4 závitcích poněkud přihranatých. U.

Bahenní nemoc (nemoci malarické, zimnice) vznikají organisovanou nákazou, která v bažinaté půdě se rodící téká do nejbližších vrstev ovzduší (*malaria*); kde půda až k povrchu stále prosáklá jest spodní vodou (půda močálová a bažinatá), b. n. trvale se udržují vyskytující se pak jako endemická onemocnění. B. n. jsou rozšířeny téměř po celém obydleném světě. Na severní polokouli jest jejich hranicí isothermická čára + 5° C., která v Evropě pro vliv Gólfového proudu sahá k 60—62°, v Asii k 50°, v Americe ke 47° s. š.; na jižní polokouli jest hranicí isotherma + 15—16° C., t. j. 35—38 j. š., a přestávají b. n. něco jižněji pod ústím řeky La Plata, na mysu Dobré Naděje, v Australii a Tasmanii. V uvedených mezích b. n. se vyskytují v rozmanité prudkosti a rozdílném rozšíření; jako povšechné pravidlo lze vytknouti: 1. Nižiny trpí malarii, kdežto výšiny jsou uchráněny. Jsou ovšem

výjimky: neboť b. n. vyskytují se i na výšinách peruánských, perských (Írán), na vysočinách indických, na pláních toskanských (maremmách) a římských (Campagna). Než výjimky tyto jsou jen zdanlivé: všechny tyto povýšené okrsky malarické majíce půdu pro deště snadno propustnou spočívají na vrstvách nepropustných a chovající mnoho spodní vody podobají se velkým podzemním močálům. Jimi bývá okolí udržováno stále vlhkým; časem i malá jezera vytvořivší se v jíncích vyhaslých sopek napájejí spodní půdu trvale vodou, která se dosti blíží povrchu. 2. Nemoci co do hojnosti a prudkosti přibývá, čím více se blížíme rovníku.

Malarická hnízda jsou bažiny a močály, okolí vod stojatých, břehy řek s nedostatečným spádem, jež často bývají zaplaveny, ústí řek v několik ramen se rozkládajících, nízké břehy mořské, záplavě snadno přístupné — v nich b. n. buď v permanenci se udržují, nebo se vyskytují po periodickém zaplavení břehů a bažinaté půdy (po jarních povodních, nebo velkých deštích), a to tehdy, když místo zaplavené počíná osychati. Nejzohoubnější hnízda b-ch n-cí jsou na západním břehu afrického (na ústí Senegalu a Niguru), v Alžírsku a Egyptě; v Asii pro zhooubné zimnice pověstny jsou Mesopotamie, poříčí Eufrátu a Tigridu (okolí Bagdádu a Basory), údolí Indu a Gangy. Jak b. n. v Indii jsou nebezpečny, vysvitá nejlépe ze zdravotních zpráv vojska anglického. R. 1879 onemocnělo v celé Indii přes 3 miliony lidí zimnicí a v anglické armádě, čítající 57.840 vojáků, vyskytlo se 51.959 případů náказы s 1387 případy úmrtí; ve vojsku domorodců, čítajícím 130.000 mužů, mělo 122.375 zimnicí, z nichž 1756 zemřelo. V Kóčíně, kde na třech čtvrtích veškeré půdy pěstuje se ryže, a velké přívaly dešťové přeměňují roviny po 6 měsících v močály, zmírá 1/4 obyvatelstva b-mi n-cmi. V Americe vyskytují se b. n. pfevažou na březích moře Atlantického; ze severoamerických států pro nebezpečnou nákazu zloprověstny jsou Texas, Arkansas, Panama a Louisiana, dále i zátoka Mexická a Antilly; v Jižní Americe řadí hlavně v Guayaně, Peru a Brazílii. V Australii b. n. jsou vzácný. V Evropě má Itálie po všechny věky zlou pověst pro těžké zimnice. Již Titus Livius zmiňuje se, že více než 15 epidemií zimnicových stihlo území římské v prvé době republiky. Hlavním hnízdem zimnic jsou maremmy toskanské, Campagna (*Ager romanus*) a Pontinské močály. Ve Francii b. n. způsobují močály při ústí Loiry a sousedící bažinatá krajina La Brenne, jižní poříčí Rhônu, ústí Saôny a Adouru. Dosti značně rozšířeny jsou i v Portugalsku a Španělsku, za to jsou nepoměrně řídkým úkazem v Německu (zde vyskytují se hlavně ve Šlesviku a Holštýně, v severoněmecké nížině); Holandsko, které ještě na počátku tohoto století velmi trpělo zlými zimnicemi, má nyní jen málo malarických hnízd. K Itálii řadí se hned velká a malá nížina uherká (v starších dobách zimnice sluly *febris Dacica*, *morbus Hungaricus*), Istrie, Pobalkán-

sko, Řecko a Turecko, pobřeží Černého a Kaspického moře. V Rakousku mimo Uhry, Banát a Istrii jsou b. n. ještě značně rozšířeny v Halici — v Čechách tou dobou vyskytují se jen sporadické případy. Pamětihodno jest, že v dřívějších dobách b. n. také epidemicky šířily se v krajích, které jinak pokládány za prosté malarie, nebo jí jen málo trpěly. První takováto velká epidemie, která zasáhla velkou část Evropy, zaznamenává se r. 1558; ale největší epidemie vyskytla se v l. 1823—30, kdy prošla téměř celou Evropou; o podobném epidemickém rozšíření b. n. v Čechách mluví se v letech 1846—48 a r. 1850.

Ve všech malarických okrscích sbíhají se stejné, trvání nemoci příznivé podmínky: vlhkost půdy, jistý stupeň tepla slunečního a hojná, v půdě uložená drt rostlinná, a v té míře, kterou olivy ty patrnejší se jeví, přibývá b-ch n-cí počtem i prudkostí. Náklaza rodí se ve vrchních vrstvách zatopené půdy a začíná prchati do nejbližšího ovzduší, když povrch její osychá. Dokud půda kryta jest mohutnější vrstvou vody, není b-ch n-cí, ale přibývá jich tou měrou, jakou voda opadává; tím se vysvětluje šíření se zimnic po jarních povodních a přívalích v krajích pásma mírného a ustávání jejich v krajinách tropických a subtropických, dokud panují velké deště. Když r. 1748 Angličané vpadli do Hollandska a opanovali ostrov Walchern, přeměnili Nizozemci odvedením vod břehy ve velké močály, a ve vojsku anglickém řádila pak zimnice tak, že v každém praporu sotva 4 muži zdrávi zůstali; chtějice dalšímu řádění malarie zabrániti zaplavili močály opět vodou. Trvání zárodků b-ch n-cí v horních vrstvách vlhké a na drt organickou bohaté půdy charakterisuje nejlépe nové vypukání zimnic na místech, kde již dávno zanikly: převraty půdy přírodou samou, na př. zemětřesením, provázeny byly zimnicí, podobně i vzdělávání a překopávání její. V Paříži, kde po sto let zimnice nebylo, vypukly v krátké době za sebou tři značné endemie malarické, když půda města za příčinou opevnění, stavění stok a kladení rour plynových byla překopávána.

Vlastní podstata náklazy, jejíž historie dosti jest zajímavá, zůstává dosud spornou. Zárodkem jejím jest nade vši pochybnost plíseň sdělná, již výzkumy Marchiafaviho a Celliho neřadí k bakteriím, nýbrž k mycetozoím a které dali název plasmodie malarická. Plíseň ta vniká plícemi do krve, do rudých buněk krevních a hubí je. V řadu b-ch n-cí vstupují rozličné choroby, rozcházející se sice podle klinických příznaků, ale mající společný základ anatomický. Všem přináleží jako společný úkaz: nádor sleziny, rozrušení rudých buněk a proudění volného pigmentu v krvi. Po příznacích charakterisovány jsou určitým (typickým) průběhem horečky nebo typickým vracením se jistých nervových příznaků (zakryté b. n.) nebo těžkých zjevů ústrojných. V severní Evropě jsou b. n. podstaty mírnější a smrtelnost jejich průběhu bývá velmi vzácným úkazem; zde panují zimnice rázu čistě

střídavého, prosté komplikací (střídavky) a jisté příznaky v nervovou sféru zasahující (neuralgie, průjmy, krvácení z vnitřních orgánů). Již v Uhrách a Itálii vyskytují se nebezpečné formy zimnice s ustálenou nebo skorem ustálenou horečkou, střídavky vzdorující každému léčení a provázené velmi nebezpečnými mozkovými i míchovými příznaky a jinými těžkými komplikacemi (střídavky zhubné; viz Střídavka). Těchto těžkých případů přibývá, čím více rovniko se blížíme: úmrtnost vzrůstá, a vyvázně-li nemocný, bývá stížen trvalou sešlostí tělesní, kachexií, která stigmatisuje domorodce, i když jen trpěl prudkým onemocněním malarickým. Jisto jest, že b. n. vyžadují více obětí nežli kterákoli jiná infekční choroba, která jen periodicky se vracejíc zachvacuje toliko osoby disponované, a to jen v jistém procentuálním poměru úmrtí. B-ch n-cí neuchrání se nikdo, neúprosně decimují obyvatelstvo, a v mnohé okrsky nesmí ani noha vkročiti, z jiných obyvatelé musili se vystěhovati. Zlý vliv malarické půdy prozrazuje se neobvyklou úmrtností osob věku dětského a nepoměrně kratším průměrem života domorodce u přirovnání k obyvatelům krajů zdravých. Než netoliko ztráta na lidských životech budí pozornost, nýbrž i zvrhlost obyvatele, který se nemohl odtrhnouti od své půdy: jest menšího těla, sešlý, neschopný k větší fyzické práci, na duchu slabší.

Zdali a jak možno se proti tomuto nebezpečnému nepříteli lidstva chrániti? Odpověď dává veřejné zdravotnictví, které v posledních desetiletích jako se řešiti tento důležitý problém společenský a již nyní v Holandsku, Francii, Americe, Alžírsku, Itálii zdárnými výsledky se honosi — mnohé okrsky, známé jako velmi nebezpečné, jsou dnes zcela prosty malarie. Výsledků těch dosíci lze assanací, totiž příměřeným odvodněním a vzděláváním půdy; než jednotlivec v pokuse tom nezmůže pranic, jen celá společnost a v první řadě stát musí napomáhati a vydatnou pomocí zakročiti. Běží tu o odvedení stojatých vod r. osušení povrchu půdy stokami a příkopy, drenáží. Ve svých památných studích o malarické půdě v okolí Říma Tomasi Crudelli dospěl snadno k poznání, že ve mnohých místech nedostačí jen povrchní drenáže, nýbrž že třeba i zpodní vodě v hlubších vrstvách spočívající a půdu v trvalém vlhku udržující zjednati volný odtok, má-li se assanace setkati s dokonalým úspěchem. Úsudky jeho jsou za jisté obecně platny pro malarická hnízda planin a vysočin. Podnětem jeho počaty assanační práce zpodní půdy, které se znamenité osvědčily; návodem jeho vedeny hluboké příkopy podlé úpatí výšin, které svádějíce zpodní vodu zabraňují prosáknutí půdy v údolích a tak umožňují rychle její vysušení. Pozorování posledních let dosvědčila, že Crudelli správně soudil, nebo v místech, kde se dříve vyskytovaly nebezpečné tvary b-ch n-cí, dnes úplně vymizely. Již staří Římané pilně konali odvodňování bažinatých míst a prováděli vysušení zpodní půdy stejným důmyslným způsobem;

tehdaž Campagna nebyla tak zlopověstná jako nyní. V okolí Říma nalézají se dosud zbytky rozvětvené odvodňovací soustavy s hluboce položenými stokami a průkopy (*canaliculi*), provedenými jen k vysušení hlubších vrstev půdy, jež majíce výši 1.5 a šíři 0.5 m ústí ve velké nádržky nebo velké kanály. Tyto stoky nalézají se toliko na místech, kde jíl jest překážkou odtékání vody do hloubky, a scházejí, kde půda připouští volně pronikání do hloubky. Místy stoky se nalézají v několika etážích nad sebou, tak v sousedství Quirinálu ve 2, v Aventinu ve 4. Vysušení a vzdělávání půdy objevovalo svou blahodárnost již ve mnohých krajích dřive velmi nebezpečných; všude, kde vzdělávání půdy odvodněním jejím jest umožněno, obyvatelstva pozvolně přibývá, a fyzické i duševní schopnosti jeho se lepší. Assanační práce v močálech Foréžských počaly r. 1857; r. 1883 byla assanace na $\frac{1}{4}$ půdy hotova a již b-ch n-cí ubylo o 75 %. Výdaje obnášely asi 2,500,000 franků, cena půdy se však zlepšila o 4,500,000 fr.; až k dokončení assanace bude výdajův asi 7 mill., za to cena půdy vzroste na 24 mill. franků. V Dombách močály pokrývaly 19,215 hektarů; úmrtnost v nich pfevyšovala porody o 19 %; r. 1883 vzrostlo průměrné číslo obyvatelstva na 1 km² z 21 na 31, a průměr žití z 25 na 35 let. Podobné výsledky zaznamenávají se také v Alžírsku i v Americe.

Ke zlepšování půdy vlhké přispívá zajisté rostlinstvo, a zkušenost učí, že vydatná vegetace při dostatečné drenáži jest výborným prostředkem proti nezdravotě půdy. V největší době proveden byl s velmi dobrým výsledkem prakticky pokus ten ve zhubných malarických krajích tropických a subtropických, kde k vysušení půdy voleny některé rychle rostoucí druhy rostlinné, zejména stromy z rodu *Eucalyptus* (*E. globulus*). Stromy ty spotřebují k svému žití desateronásobnou váhu vody, již ssají ze země. Rovněž dobrý účinek mají prý *Helianthus annuus* a *Zizania aquatica*. Bez odvedení zpodní vody však pěstování takovýchto rostlin málo prospívá, čehož příklad poskytuje neblahé malarické místo v okolí Říma, klášter trappistů Tre fontane, kde dály se první pokusy pěstování eukalyptu v Itálii, a které po krátkém polepšení opět nabylo staré pověsti. — K hojení b-ch n-cí neznáme bezpečnějšího prostředku nad kůru chinovníka, jejíž blahodárny účinek znám byl obyvatelům peruánským od dob nepamětných. V Evropě užívání chinovníku počalo teprve ke konci XVI. století.

Mx.

Bahenní rostliny jsou rostliny, kterým dáti se nejlépe v pódách mokrých a bažinatých, nechť jsou to plevelé nebo rostliny hospodářsky užitečné. K rostlinám těmto náležejí: všeliké ostřice (*Carices*), všechny druhy zápeřníku (*Eriophorum*), veškeré rostliny síťovité (*Juncus*), všivec bahní (*Pecticularis palustris*), vstavač bahní (*Orchis palustris*), řechička hořká (*Cardamine amara*), máta vodní a lesní (*Mentha aquatica* a *silvestris*), šťovík zelenožlutý (*Rumex palustris*), vrvice

obecní (*Lythrum salicaria*), kuklík potoční (*Geum rivale*), rašelinník a rostliny vřesovité (*Sphagnum* a *Ericaceae*), skřípina (*Scirpus*), kosatec žlutý (*Iris pseudacorus*), vrba plazivá (*Salix repens*), třtina křovištní (*Calamagrostis epigeios*) a rýže (*Oryza sativa*).

Bahia [baia]: 1) **B.**, provincie brazilská o rozměru 426.427 km², mezi 8° 30' a 18° 10' již. š. a 37° 40' a 46° 40' záp. d. Hraničí na sev.-vých. s prov. Sergipe, na sev. s provinciami Alagoas, Pernambuco a Piauy, na záp. s prov. Minas Geraes a Espírito Santo; hranici vých. jest Atlantský oceán a též na jiných stranách jsou hranice po většině přirozené. Část provincie přilehlá k moři jest nížina, úrodný pruh 45—75 km široký, nejúrodnější při zálivu Všech Svatých (*Reconcavas*); za ní zvedá se stupňovitě vysočina, která na sev. jest planinou (poušť Sertão), k jihu pak přechází v různomenná pohoří žulová a vápencová (Serra da Chapada, S. das Almas a j.). Na záp. příkládá se k ní rovina řeky S. Francisca, věnčená v končinách západních pohraničními horstvy (S. da Tabatinga, S. do Duro, S. do Piauy a j.). Svlazována jest mimo řeku S. Francisco a četné přítoky její značným počtem řek pobřežních, z části splavných (Rio Vaso Barris, R. Itapicurú, R. Paraguassu, R. de Contas a j.). Bohatství plodin jest veliké: půda plodí v hojnosti tabák, kávu, třtinu cukrovou, rýži, maniok, kukuřici, bavlnu, již. ovoce; husté lesy (namnoze pralesy) poskytují množství dříví, a to vzácné druhy dřeva. Saliny v poříčí řeky S. Francisca dávají sůl i ledek. V horách jsou vydatné doly zlaté, stříbrné, olověné, měděné i železné, v S. do Sincorá a u m. Lençoes pole diamantová, odkrytá r. 1844, ale výtěžek jejich již valně se zmenšil (ze 7 1/2 mill. na 1/2—1/3 mill. zl.). Obyvatelé — počtem 1.655.403 hlavy (1883) — jsou dílem běloši, dílem černosi a míšenci, něco Indiánů. Živí se zemědělstvím i průmyslem (výroba tabáku šňupavého i doutníků, cukrovarnictví, přádelny bavlněné, výroba zboží hliněného, akleněného). Obchod jest čilý, ale vadí mu špatný stav prostředků spojovacích ve vnitru země. Síť železniční, dotud nepatrná (celkem 8 drah asi se 600 km). Hlavní přístavy **B.**, Cumamú a S. Cruz. — 2) **B.**, plným jménem: Cidade de São Salvador da **B.** de Todos os Santos (město sv. Spasitele **B.** při zálivu Všech Svatých) či také S. Salvador, hlav. město v prov. předešlé, honosí se rozkošnou polohou, která připomíná Lisabon při zátoce Všech Svatých (**B.** de Todos os Santos), na záp. svahu kopy končící na jihu mysem S. Antonio, kdež postaven jest maják. Zátoka **B.** de Todos os Santos jest nejkrásnější záliv jihoamerický; přijímá několik řek a chová v sobě 200 ostrovů; největší z nich, Itaparica, zavírá vchod do zátoky proti městu **B.**-ii. Při městě jest veliký, hluboký přístav, navštěvovaný lodmi všech vlajek. Opevněn jest rovněž jako město tvrziemi namnoze však chatrnými. Podél nábřeží prostírá se obchodní čtvrť, t. zv. Praya či Cidade baixa

(dolní město), vlastně jen ulice 7 km dl. (Rua Mayor), s níž křížuje se několik krátkých, úzkých a špinavých uliček. Tam jsou 3 kostely, úřad přístavní, celnice, bursa z dražebního dříví brazilského, stanice železniční, plynárna a největší sklady obchodní, spolu však právě tam nejčastěji zůf žoubná zimnice. S horním městem, Cidade alta, ležícím na planině 60—80 m vys., spojena jest Praya několika příkrými cestami a mohutným elevátorem. Horní město jest sídlo guvernéra provincie. arcibiskupa-primasa brazilského, má mnoho kostelů (jeho katedrála považuje se za nejkrásnější chrám brazilský), škol (fakultu medicínskou, seminář kněžský, stát. gymn., 2 ústavy učitelské, lyceum průmysl. a j.), veřejnou knihovnu, museum, divadlo a nádherný sad (Paseio publico) s rozkošnou vyhlídkou na zátoku. K městu patří 3 předměstí (S. Victoria — nejkrásnější, Barril a Bom Fim). Obyvatelů má **B.** 140.000 (asi 60.000 bělochů). Značný průmysl (výroba rumu, cukru, doutníků, přádelny a tkalcovny bavlněné, papírny, pivovary, mydlářství, strojíctví, loděnice). Obchod velmi čilý. Dováží se zboží železné, bavlněné, vlněné, plátěné i hedvábné, víno a jiné; vyváží se cukr, káva, rum, kakao, tabák, doutníky, kůže, dříví a j. Cena dovozu (1874): 14.559.900 zl., vývozu: 13.843.500 zl. Ve městě cedulová banka Podmořský telegraf do měst Rio de Janeiro, Pará a Pernambuco; pravidelné spojení parníky se všemi přístavy braz. a s N. Yorkem; poštovní spojení s Evropou v měsíci osmeré (s Bordeaux, Southamptonem, Liverpoolem, Brémami a Hamburkem). — **B.** založena byla r. 1549 a do r. 1763 byla hlavním městem brazilským.

Bahia Honda, přístavní místo na sev. pobřeží amer. ostr. Kuby, jihozáp. od města Havanny, při protáhlém chobotu mořském, opevněné tvrzí (1500 obyv.), důležitá jest doly měděnými a kamenouhelnými a sírnými vřidly (Aguacate).

Bahijáké dřevo, druh červeného dřeva (v. t.).

Bahlingen viz Balingen.

Bahman: 1) **B.** z avestického *vanhu-manah* = dobré smýšlení mající, prvorozený syn a zástupce Ormuzdův, jehož jest i pomocníkem v boji proti Ahrimanovi. Jest vedle Ormuzda druhým z amšaspanďů, jichž jest představeným. Sídlo své má v nebi, kde sedí na zlatém trůnu, s něhož povstává jen, by uvítal příchodí do nebe čisté duše a jim místo jejich vykázal. Jest v prvé řadě »králem slunce«, jako symbolu čistoty, dále »otcem čistoty srdce« vřbec a míru i přátelství ve světě zvláště, jež mezi lidmi udržuje. Odtud považuje se za nejlepšího ochránce tvord živoucích, lidí i zvířat, zvláště domácích a čtvernožců. Zasloučen jest mu druhý den každého měsíce, po něm »bah man« zvaný, a celý jedenáctý měsíc v kalendáři staroperském, druhý měsíc zimní, rovněž »bah man« zvaný. Ve dny ty pořádný mu slavnosti zvané Bahmangah (slavnost Bahmanova). Den slavnostní zasvěcen byl i sbírání bylin a kořenek léčivých na horách

a v roklích, dělání olejů, připravování vonných zápalů a pod. V hrncích vařeny všechny druhy obilí a mas, jež pojidány pokropeny štavou rostliny bahman, z níž i cukroví připravováno. I třený květ bahmanu pojidán s mlékem, jak lid věřil, na zbystření paměti a osvěžení pohybu tělesných. Den ten doporučoval se i jako zvláště výhodný pro různé výkony (zakládání budov, ale i stříhání nehtů, upravování vlasů a p.). — 2) **B.**, v bajesloví perském jméno Ardešira syna Isfendijárova a otce Dárábova, jenž mylně s Artaxerzem I. stotožňován. Jeho činem věnováno jest Bahman-náme (= kniha o Bahmanovi), epická báseň téměř o 10.000 dvojverších z konce V. stol. H. (počátek XII. stol.), poslední v cyklu epických básní o vládcích Seistánských z rodu Rustemova. Báseň rozpadá se na čtyři části, z nichž prvá počíná nastoupením **B**-a na trůn, a čtvrtá končí odezdáním vlády královně Humáď a smrti **B**-ovon na lovu. Ostatek vyplněn boji **B**-a proti rodu Rustemovu. Báseň opírá se zcela o tradici lidu, formou svou jeví se napodobením Firdúsiova Šáhnáme. Věnována jest Seldžúkovci Mahmúdovi, synu Meleškáho. Původce jest neznámý. Srov. Mohl, Šáhnáme I., 67. a n. Dk.

Bahn, město v prus. vlád. obvodě štětinském, kraji greifenhagenském, na sev. konci Dlouhého jezera, se soudním úřadem a 3006 obyv. (1885), většinou stavu hospodářského.

Bahna viz Smržov Dolní.

Bahnák viz Limonit.

Bahnáci viz Brodiví ptáci.

Bahnatá ruda viz Limonit.

Bahnici viz Dipnoi.

Bahník (bahenník, bahnice) viz Tuňák.

Bahnitě viz Bahno.

Bahnité sopky (bahnitá vřídla, salsy) jsou takové kuželovité vyvýšeniny, opatřené otvorem nebo kráterem, jež občas aneb i stále vychrlují v průvodu plynů nebo horké páry bahno (velmi často slané = salsy). Jsou tedy způsobu dvojho. Jedno oddělení b-tých s-pek zakládá se na lučebních pochodech na jistých místech pod povrchem, a to obyčejně na rozkladu organických látek, na pomalém spalování se některých hmot, na př. hornin srou prostoupených atd., z čehož vytvořují se plyny, jako sirovodík, uhlovodík, plyn uhlíčitý atd., jež pak v jistých dobách, po dosažení dostatečného napjetí, ve velikém množství značnou silou a rychlostí na povrch proudí a takto vodou prosáklé a rozmočené horniny v podobě bahna vychrlují. Tím způsobem vysvětluje Dr. Daubeny b. s. na Sicilii (spalováním vrstev sironosných). Sem náležejí b. s. u Baku (vývojem uhlovodíku), při nichž vycházející plyn se i zapaluje; a pak na př. tak zvané »mud-lumps« při řece Mississippi (při ústí), které tvoří nízké, kuželovité ostrůvky, 3—6 m nad vodou, na vrcholu mající jicnovitou prohlubinu, z níž vychází uhlovodík, plyn uhlíčitý, slaná voda a jemné bahno. Zakládají se na rozkladu nahromaděného, bahnem pokrytého dříví. Druhý druh b-tých

s-pek vyskytuje se v krajinách skutečně vulkanických a zakládá se na proudění horké vody nebo páry vrstvami tufo nebo jiné měkké horniny. Tyto pak vycházejí otvorem na povrch, ukládají se okolo otvoru a utvořují kužel. Takové b. s. nalézáme na př. v Severní Americe v krajině geysíru, v Yellowstone-parku, na ostrově Trinidadu, na Javě, v Arakanu, na ostrově Čedubě blíže pobřeží arakanského a j. Konečně tvoří se bahnité proudy b-tým s-kám podobné při zemětřeseních, kde z trhlin vychází bahno. Fl.

Bahno: 1) **B.** ves v Čechách, 53 d., 365 ob. č., 4 něm. (1880), hjtm. a okres Kutná Hora (2 hod. jízdně), býv. dom. Ktesetice, fara Bykán; škola.

2) **B.** ves na Moravě v okr. hejtmanství i v okrese místeckém, obec Místek, se 39 domy a 328 obyv. (1880) po většině náboženství katol. a národnosti české.

Bahno v geologickém ohledu jest různého původu. Nejprve jest b. posledním výsledkem rozmělnující činnosti potoků a řek, jejichž vody, hlavně tam, kde ještě mají velmi rychlý tok, kusy hornin, které do nich napadaly, nebo které byly ode břehů odemlely, dále odnášejí, okulacují, rozdrčují, tak že z hranatých kusů povstávají oblázky, písek a jemné hlinité látky, které vody zbarvuují. Jakmile rychlosti potoku nebo řeky ubylo tím, že přichází do mírnějšího sklonu, nebo že ústí do rybníka nebo jezera, počínají se látky ukládati, a sice uloží se hlinité látky, jelikož jsou nejlehčí, naposled co b. Při větších přítocích ukládá se v jezere nebo rybníce různý materiál, nejtěžší napřed, při menších přítocích pak obyčejně jen jemnější látky, hlavně b. Když potoky nebo řeky se rozvodní a přes ploché pobřeží kraje se rozlejí, zanechají pak při opadání vody na okolních krajinách vrstvu b-na, což v mnohých krajinách tvoří vydatný zdroj zárodnování polí, na př. u řeky Nílu, podél řeky Gangu, Indu atd. **B.** skládá se z rozmělněných látek hlinitokřemíkových, obsahuje mnohdy jemné šupinky slýsu a jest různě zbarveno. Dále jest b., které ukládá se v moři, a to buď přítokem řek v moře ústících, při čemž jemné látky dále do moře se odnášejí; nebo povstává působením vln na pobřeží, které větší hornin na pobřeží sem a tam pohazují, rozdrčují a zmenšují; šterk větší ukládají na pobřeží (litorální usazeniny), kdežto jemné látky ve vodách rozptýlené na větší vzdálenosti od pobřeží zanášejí a na dně ukládají. Ve stejném směru působí příliv a odliv, hlavně tam, kde se mocné proudy přílivové valí proti řekám, rozrývajíce dno jejich a podrývajíce břehy, při čemž značné množství zemitých látek rozmělnují a pak při odlivu zanášejí s sebou do moře. — **B.** jest však také původu sopečného. Při sopečné činnosti vycházejí z jicnu různé látky, páry, plyny, láva a útržkové hmoty; mezi posledními jest nejvíce sopečného prachu a popelu, který sopka do povětří vyhazuje; tento prach a popel pak buď padá zpět na svahy sopky nebo v nejbližším okolí, a voda, která ze zhuštěných par nad sopkou opět v po-

době deště dolů padá, míchá se se sopečným prachem a popelem a tvoří takto sopečné b., jež ztvrdnuvši tvoří tuť, nebo bývá prach a popel větry do větších dálek zanášen, padá do jezer nebo do moře a tvoří tam na dně sopečné b. a později tuť, z čehož se vysvětluje, že takový tuť může býti zvrstven. Mnohdy obsahuje též zkameněliny, ač jest původu sopečného. Dále vychází b. na povrch při zemětřeseních, a sice při takových, kde se tvoří pukliny a trhliny; tyto dosti často vychrlují plyny, vodu a b., což pochází od toho, že podzemní promočené vrstvy jakož i shluky vody a plynné ořfesy v kůře zemské značnému tlaku a napětí podléhají, tak že následkem toho při roztrhnutí pokrývající je vrstvy s velkou prudkostí na povrch vycházejí a bahnitě sopky napodobují, jako na př. r. 1880 u Záhřeba. Dále jest b. výtvar pravých bahnitých sopek, jež mají základ svůj v nahromadění plynů, hlavně uhlovodíku, ve vrstvách zemských (viz Bahnitě sopky). Konečně jest b. původu ledovcového. Ledovec pohybuje se v údolí jako řeka; vyrývá údolí, podryvá pobřeží; trhlínami napadají ke dnu kusy hornin, které na zpodní straně zamrzají a tak se jednotlivé kusy obrušují, rozdrcejí, tvoří se jemné látky hlinité, které pak vody, pod ledovcem vynikající, odnášejí a usazují dále co b. Tak na př. přítoky řeky Rýnu z alpských ledovců přinášejí do této řeky značné množství bahnitých látek, které proudy dále zanášejí. Z nich z velké části vytvořeny byly nižiny holandské. Fl.

B. obsahuje mnohdy cenné živiny rostlinné, a záleží jeho hodnota vůbec v původu, v zemínách a jejich povaze, zejména hospodářské. Ke hnojení smí býti užito jen uleželého b-na, jež bylo smícháno s vápnem a ob čas překopáno. Tím se napomáhá rozkladu ústrojných jeho součástek a zabraňuje, aby snad hojně rozpustné soli železnaté nebo solné kyseliny humusové neškodily rostlinám. Fy.

Bahnsen Julius, spisovatel filosofický směru Schopenhauerova, nar. r. 1830 v městě Tondern (Šlesvik-Holštýn), účastnil se r. 1849 jakožto dobrovolník boje proti Dánům, stal se r. 1858 gymnasiálním učitelem v Anklamě, pak v Lauenburce (Pomořany), kdež v prosinci 1881 zemřel. **B.** nauku Schopenhauerovu, dle níž podstatou světa jest jediná a jednotná všeobšíhlá vůle (vševůle), spojil s individualismem vykládaje, že ona vůle skutečně stává v jednotlivcích povahou neproměnných. Říká jim henady (jednotky); ty jsou v pravdě a budou, ne aby, jako u Schopenhauera, zmizely s principem individuaace, s časem a prostorem. V každé henadě jest vůle rozdvojena, ona chce sebe i nechce, odtud rozpor věčný, rozpadlost vnitřní a nezahleditelná v každém jednotlivci, a tím více mezi nimi samými, ve světě zevnějším, v němžto zuří stálý boj věčných protiv (reální dialektika). Užívá **B.** individualismu jen k tomu, aby zostřil hrot pessimismu. Neboť kdežto jiní pessimisté jednotlivce za nic, za pouhé zdání a jen jakousi podstatu světa uznávají, tak že, když onen

vezme za své, tím i jeho strasti přestanou a pro něho vykoupení nastane: klade **B.** jen jednotlivce za skutečného, ale dodává, že jeho vlastní bytnost jest chtění a nechtění sebe, tedy věčná rozdvojenost a tím stálá útrapa, ze kteréž není vykoupení. Nezahynou jednotlivci, ale věčně trápeni budou. Ve všech pessimistických soustavách posavadních vězí prý ještě trochu optimismu; onyť ještě věří, že námaha osobní neb úsilí společné k něčemu povede, k nějakému konci, k vykoupení. V tom však se klamou. Toté jen jejich společná iluze, jež musí konečně také přemožena býti. Tím jest nejmutnější světobol dovršen, tak že už ani jméno pessimismu nestačí, a pessimista Eduard Hartmann učení **B.**-ovo miserialismem nazývá (viz J. Durdík, Dějiny filosofie, nejn., str. 216.). Spisové jeho jsou: *Beiträge zur Charakterologie* (2 díly, 1867), k čemuž jakožto dodatek *Zum Verhältniss zwischen Willen und Motiv* (1870); *Zur Philosophie der Geschichte* (1871); *Mosaiken und Silhouetten* (1877); *Bedingter Gedanke und Bedingungsatz, ein Scherflein zur Philosophie der Sprache* (1877); *Das Tragische als Weltgesetz und der Humor als aesthetische Gestalt des Metaphysischen* (1877); *Pessimisten-Brevier* (1879); *Aphorismen zur Sprachphilosophie* (1881); *Der Widerspruch im Wissen und Wesen der Welt, Princip und Einzelbewährung der Realdialektik* (2 díly, 1880—1882), vlastní dílo **B.**-ovo. Dd.

Bahon, B. středomořský (*Stenorhynchus albigenter* Gray, *Pelagus monachus* F. Cuv.), druh tuleňů žijících v moři Středozezemím, viz Tuleni.

Bahr (arab.), značné vodstvo vůbec, zejména moře, velké jezero, záliv, řeka, průplav, na př.: **B.**-el-Abjad (řeka bílá), Bílý Nil; **B.**-el-Ahmar, Rudé moře; **B.**-el-Azrak, Modrý Nil; **B.**-bilá-má (řeka bez vody), vyprahlé koryto v Libycké poušti, jež do nedávna pokládáno bylo za řečiště Nilu; **B.**-Fárs, Perský záliv; **B.**-el-Gazál, Gazelí řeka; **B.**-Hind čili **B.**-Omán, Arabské moře; **B.**-Júsuf, Josefův průplav v Egyptě; **B.**-Lút (m. Lotovo), Mrtvé moře; **B.**-Ve-nedik, Adriatické moře.

Bähr Christian Felix Johann, něm. filolog (* 1798 v Darmstadě), stud. v Heidelbergu, kdež se r. 1820 habilitoval pro klasickou filologii, r. 1821 stal se mimořádným, r. 1823 řádným profes., r. 1832 vrchním bibliotékářem tamže; zemř. 29. listop. 1872. **B.** vynikal více obsáhlými vědomostmi než bystrostí a originalností; forma spisů jeho jest často rozvláčná, nechutná. Ze spisů **B.**-ových jest nejznámější jeho *Geschichte der römischen Litteratur* (1. vyd. 1828, 4. vyd. 1867—70) se třemi doplňky: *Die christlichen Dichter u. Historiker Roms* (1836); *Die christlich-römische Theologie* (1837) a *Die christlich-römische Litteratur des Karolingischen Zeitalters* (1840). Dílo **B.**-ovo jest ovšem nyní předstíženo pracemi Bernhardyho a Teuffela, doplňky však podnes jsou dosti cenné. Z ostatních prací **B.**-ových uvéstí jest obšírné vydání *Hérodota* s latinskými poznámkami (4 díly, 1830—35, 2. vyd. 1855—57), některých biografií *Plutarchových* (1822 a 1826) a zlomků

Ktésiových (1824). Od r. 1834 až do své smrti byl **B.** redaktorem »Heidelberger Jahrbücher der Litteratur«, o něž si získal veliké zásluhy. Úsudek, který o **B-ovi** posledně Úsener pronesl (v úvodě ke *Kayserovým Homer. Abhandlungen*), jest příliš příkrý. — *Allgemeine deutsche Biographie*, I., 769—772. Vř.

Bahraič: 1) **B.**, okres ve Východní Indii, v prov. Audhu, v oddělení faizábádkém, má na 7093 km² 878.048 obyv. (1881), a to: 734.241 hindů, 143.252 muham., 459 sikhů a j. Okres protékají ř. Gogra a Rápti. Polní plodiny: rýže, kukuřice, ječmen a pšenice zaujímají 48%, pěstitelné půdy; mimo to: olejová semena, cukr, bavlna, opium, indych, tabák, zelenina. Dvoji sklizeň. Vyzívá se hlavně obilí, tekuté máslo (*ghí*) a dříví; dováží: kusové zboží, sůl a luštiny. Dějiny souvisejí s dějinami prov. Audhu. — 2) **B.**, hlav. město okresu **B.**, má 19.439 obyv. (1881), a to: 10.239 muham., 9088 hindův a j., jest sídlem úředníkův okresních a vede obchod s kusovým zbožím a měděnými nádobami. Zajímavá jest zde mohyla Masáúda, muhammedánského světce a vojevůdce, který r. 1033 po Kr. vtrhl do **B-e**, ale po několika vítězstvích poražen a sesekán byl. Až na 150.000 poutníkův přichází co rok k tomuto místu. *Fl.*

Bahrđt Karl Friedrich, protest. theolog (* 1741 v Bischofswerdē — † 1792 v Halle). Již jako jinoch líboval si v životě nezřízeném a nezměnil se ani, když vystudovav v Lipsku r. 1763 stal se tam professorem jazykovědy biblické. R. 1768 přijav místo profesora filosofie a biblických starožitností v Erfurtě brzo způsobil pohoršení přednáškami svobodomyšlnými, pak r. 1771 i v Giessenu nesrovnáváje se s ustálenou naukou náboženskou a byl proto r. 1775 propuštěn z úřadu. Jestě jednou **B.** zkusiv veřejné činnosti jako generální superintendent v Dürkheimu ve Falci nedovedl zapřítí své povahy k prudkému polemisování nakloněné, až říšskou dvorní radou prohlášen byl neschopným, zastávati nějaký duchovní úřad. Od r. 1779 žil soukromě v Halle z výdětku přednášek o filosofii, rhetorice a o starých klasikách, jmenovitě o Tacitovi. Pak zavěděl si se služkou v okolí města hostinství, za jehož trvání velká nákaza nemravnosti do města vnikala. Konečně usvědčen byv, že proti státu a církvi působí, odsouzen na rok do vězení v pevnosti magdeburské, odkud obdržev milost po půl létě do Halle se vrátil. Povaha **B-ovu** lze stopovati také v jeho spisech, zvláště ve frivolním způsobu, kterým popírá mnohé nauky náboženské, než zase uznati jest, že i mnohou přesvědčující pravdu vytvořil mlouvou skoro veskrze lahodnou. Ze spisů **B-ových** jsou důležitější: *Briefe über die systematische Theologie* (Eisenach, 1770 až 1772, 2 sv.); *Briefe über die Bibel im Volkston*; *Geschichte meines Lebens* (Berlín, 1790, 4 sv.); *Moral für die Bürger* (1790). Srv. *Leyser*, K. F. Bahrđt, 1870, 2. vyd. *Vsk.*

Bahreinské ostrovy, zvané též **Avalské**, skupina ostrovův v Perském zálivě při břehu arabském, v zátoce Bahreinské, mezi

poloostrovem Katarem a mysem Tannúra, při 26° a. š. a 50° 30' v. délky. Hlavní ostrov sluje Bahrein (**Aval**, Samak), 52 km dl. a 15—16 km šir., jest uprostřed pahorkatý, na pobřeží plochý. Vody pramenité uvnitř jest dostatek, na břehu nedostává se jí, za to však prýští velmi hojně na dně mofském. Úrodná půda plodí datle, mandle, fíky, granátová jablka, výtečné citrony, víno, pšenici a ječmen. Na ostrově jest asi 15 osad a na sev. vých. hl. město Menáma (**Aval**) asi s 25.000 obyv. a dobrým, ale těžko přístupným přístavem na straně severní a s menším, leč jistějším, na jihovýchodě. Před větry chrání oba přístavy ostrov **Ara**, malý sice, slavný však svými perly, středisko lovu perel, který jest přední živností ostrovanů. Provozuje se v dobách teplejších (od dubna nebo května do října) na 2—3 tisících lodí majících po 8—20 mužích. Potápěči jsou černoši, placení velmi bídne. Roční výnos obnáší 2—3 mill. zl. Obchoduje se na místě lovu: tři čtvrtiny výdětku skoupi obchodníci indiští. Kromě perel vyvážá se z ostrovů želvína, ploutve žraločí a datle. Na zmíněných dvou ostrovech a několika jiných menších žije celkem 70.000 lidí pod jednotlivými šejchy z rodu *Kalfa*. — Ostrovy ty známy byly svými perly již starým Řekům a Římanům; patřily pod moc perskou, arabskou a portugalskou (brzy po dobytí Ormuzu r. 1507). Portugalcí vzdali se jich, když ztratili Ormuz (1622), načež zápasili o panství nad nimi Peršané s Araby, až r. 1784 domohl se jich trvale rod *Kalfů* z *Ahsy*; od roku 1861 uznávají *Kalfové* ochranu anglickou.

Bahuohe [bajš] *Marguerite*, franc. malířka ze zač. XVII. věku, choť *Jakuba Bunela*, dvorního malíře *Jindřicha IV.* Vynikala zvláště v malbě podobizen a pracovala o výzdobě nynější *gallerie d'Apollon* v Louvru pařížském společně se svým chotěm, po jehož smrti byl jí udělen titul dvorní malířky a svěšen dozor nad obrazárnami v Louvru a *Tuileries*. Viz *Meyer*, *Künstler-Lexikon*, II., 548.

Bahurucové (**Baharucové**), důležitý kmen západních *Bečuanů* v jižní Africe. Důkud byli *Bečuanové* sjednoceným národem, pocházeli dědiční panovníci jejich z kmene **B-ců**. Když pak rozdělili se a založili několik říší, tu přece členové královských rodin a kněží (ňakové) putovali na dvůr *bahurucký*, aby se naučili obřadům a starým posvátným obyčejům, což trvalo dlouho, i když zanikl lesk říše *Bahurucké*, ano dosud se v všech *Bečuanův* o staré královské rodině mluví s největší uctivostí. Nynější **B.** jsou skoro veskrze poddani republiky *Transvaalské*, obývajíce hlavně *Lionokanu*. Jsou dobrými rolníky. Povaha jejich i vlohy značně se cení. Milují zpěv a tanec. Jejich materiální kultura stoupá a tím i blahobyť, že rádi se dávají poučiti od *Evropanů*, s nimiž žijí v přátelství. Srvn. *Holub*, Šedm let v Jižní Africe (Praha, 1881). *Kř.*

Bahu-Tringové, kmen *dajacký* na *Borneu*, pověstný svým lidožroutstvím. Podlé *Bocka* maso obětí svých pojídají, lebka však se suší a náleží náčelníkovi. *Kř.*

Bahva, ves v ruské gubernii kijevské, újezdě tarasčském, nad říčkou Teterovkou. Památka jest krvavou bitvou, která u ní 20. led. roku 1656 byla vedena mezi četami kozáckými pod Bohdanem Chmelnickým a vojskem polským, jemuž veleli Potocki, Lancorofski a Czarniecki. S obou stran padlo asi 15.000 mužů. Kozáci přezvali bojiště »drožipolem« (*drožat* = trásti se, mrznouti) pro množství zmrzlých tam lidí.

Bahyl: 1) **B.** Jiří, československý spisovatel v Levoči, nar. koncem XVII. nebo začátkem XVIII. stol. v Prelaci v župě gemerské, kde jeho otec byl farářem. Vydal: *Epištoly a evanjelia na neděle a svátky; Úvod do Starého a Nového zákona*, k němuž připojeny jsou poznámky super. Dan. Krmana; *Dějiny symbolických knih; O pravdivosti víry a Vysvětlení těchšich v Bibli nacházejících se slov*. Mimo to, když se v Levoči r. 1722 tiskly Komenského »Janua linguarum reserata« a r. 1728 téhož »Orbis pictus«, **B.** prohlížel československou část spisů těch. Z Levoče přesídlil se do Kleynovec, kde i zemřel r. 1759. Rg.

2) **B.** Matěj, bratranec předešlého, evangelický kněz a spis. slovenský (* 26. února 1706 v Šivetických, dle jiných v Mokré Louce v župě gemerské, † v 2. pol. XVIII. stol. někde v Pruském Slezsku). Odbyv domácí studia odešel r. 1726 na universitu vitemberskou a r. 1730 povolán za faráře do Čerenčán, kde tak ve svém povolání vynikal, že si jej po čtyřech letech církev evang. prešovská zvolila za slovenského kazatele. Zde pod pseudonymem Theodor de Hybla do českoslovenčiny přel. a ve Vitemberku r. 1744 vyd. *Ernesta Salamouna Cypriana naučení o počátku a zřístu papešstva*, k němuž připojil *Srdéčné napomenutí učitelů vitemberských*, které před sto a více léty k Čechům v čas těžkého jejich pronásledování psáno bylo, a r. 1745 taktéž ve Vitemberku Meissnerovu *Consultatio orthodoxa de fide Lutherana*, pro které spisy byl na vyzvání jesuitů r. 1746 v Prešově uvězněn. Avšak brzy podařilo se mu uprchnouti i dostav se do Slezska, kde v Anisfeldě za faráře zvolen, měl na králi Bedřichu II. dobrého podpůrce, jenž mu od jesuitů ještě i náhradu za odebranou knihovnu vymohl. Zde sepsal a r. 1747 v Břehu vydal *Tristissima ecclesiarum Hungariae protestantium facies* (latinsky a německy), kde popisuje své pronásledování a utrpení, hlavně jako slovenského kazatele, jelikož se pracovalo o tom, aby církev slovenská v Prešově zanikla. Práce ta uveřejněna též v 2. svazku sbírky zvané »Monumenta evang. conf. in Hungaria historica«, Andrejem Fabóř. 1863 vydané. Do slovenčiny přeložil ji roku 1805 G. Rybai. Rg.

Bach: 1) **B.** Gustav, český spisovatel († 28. led. 1883 v Praze jako oficiál finanční prokuratury), absolvoval studia právnická, načež máje značnější jmění žil v soukromí jednak v Praze, jednak na venkově. Později vstoupil do služeb státních a hojně zakoušel útrap pro české své smýšlení. Literatury účastnil se jednak rediguje humoristický časopis

»Blesk«, jednak sbírkou *Básní* (v Praze 1868 a se změněnou obálkou 1871—2), vydanou pod pseud. Budislav Třemšinský, jejíž čistý výnos věnován Národnímu divadlu Sr. Urbánkův Věstník bibl. 1883 str. 193. red.

2) **B.** Johann Sebastian, jeden z největších umělců hudebních, nejejnálnější skladatel první polovice 17. věku a nejznamenitější varhaník své doby, syn Jana Ambrosia **B.**a nar. 21. března 1685 v Eisenachu. Osifev ve svém 10. roce vychován byl svým starším bratrem Johannem Christophem, žákem Pachelbelovým; r. 1700—1703 byl alumnem v Lüneburku. Roku 1703 stal se houslistou při dvor. kapele prince saskovýmarského, r. 1704 varhaníkem v Arnstadtu v Durynsku, odkudž v živém styku byl s proslulým varhaníkem hamburským D. Buxtehudem; r. 1707 byl varhaníkem při chrámě sv. Blasia v Mühlhausech. R. 1708 jmenován dvor. varhaníkem vévody výmarského, r. 1714 téhož dvorním koncertním mistrem. R. 1717 přesídlil se jako dvorní kapelník ke knížeti Leopoldu z Anhalt-Köthen, od r. 1723 až do své smrti byl varhaníkem a kantorem na Tomášské škole v Lipsku. R. 1736 stal se dvorním skladatelem krále saského. Ve stáří oslepl a zemřel v Lipsku 28. července 1750. Skladby **B.**ovy jsou vesměs mistrovskými díly a zasahují téměř ve všechna odvětví hudebního umění. **B.** žil ve přechodní době dvou různých stylů hudebních, polyfonního a homofonního; ze zvláštních stránek obou stylů dovedl těžiti měrou úžasnou. Díla jeho jsou mistrovské výtvořivé práce kontrapunktické; vedlé toho však buď druhy obdiv jeho svěží melodika, živá rhytmika, jakož i bohatost obrátů harmonických. Církevní skladby **B.**ovy vyznačují se dramatickostí a malebným lícením textu, kontrastujíce tak s čistě objektivní náladou a typickou formou starší školy Palestrinovy. Vedlé toho proslul **B.** jako reformátor techniky klavírní vytvořiv vlastní methodiku klavírního úhozu a prstokladu. Počet děl **B.**ových jest ohromný; ze hlavních uvedeny budtež: 500 církevních kantát, *Pašije dle sv. Matouše a Jana, H-moll mše, Vánoční a velkonoční oratorium*, skladby instrumentální, najmě klavírní a varhanní (praeludia a fugy, dosud nikým nepřekonané, fantasie, sonáty, toccaty atd.), koncerty, ouvertury, světoznámá díla *Temperovaný klavír a Kunst der Fuge* atd., atd. Obširné životopisy **B.**ovy napsali Forkel (1802), Hilgenfeldt (1850), Spitta (1880) a j.

3) **B.** Wilhelm Friedemann (nazýván »Hallský« **B.**), nejnadanější, zároveň však nejnešťastnější ze synů předešlého, nar. r. 1710 ve Výmaru; vzdělání ve theorii a skladbě nabyl u otce a studoval po té v Lipsku práva. R. 1733 byl varhaníkem v Drážďanech, v l. 1747 až 1769 ředitelem hudby v Halle n. S., kteréhož místa pro nespokojený život musil se vzdáti. Od té doby zdržoval se jako potulný umělec v různých městech; zemřel v Berlíně 1. čce 1784 v nejkrutější bídě, tělesně i duševně všecek sešlý. Byl prvním, jenž zaměstnával se myšlenkou vzkřísiti na jevišti klassickou tragédii feckou, opatřenou rouchem hudebním.

4) **B. Karl Philipp Emanuel**, druhý ze synů **J. S. B-a** (zván »Berlínský« nebo »Hamburský«), nar. 14. března 1714 ve Výmaru; navštěvoval Tomášskou školu v Lipsku, později studoval práva tamže a ve Frankobrodě n. O. Od r. 1740 byl klavírním komorním virtuosem Bedřicha II. v Berlíně; po rozpuštění král. kapely r. 1767 opustil Berlín a nastoupil po Telemannovi jako feditel chrámové hudby v Hamburku, kdež skončil 14. pros. 1788. Z děl jeho podnes velice cenný jest *Versuch über die wahre Art das Clavier zu spielen*; dále napsal ke 200 skladeb klavírních, 52 koncertů, písně, kantáty, symfonie, pašije, oratoria a j. v.

5) **B. Johann Christoph Friedrich** (»Bückeburský« **B.**), devátý ze synů **J. S. B-a**, nar. 21. čna 1732 v Lipsku. Opustiv záhy studia universitní věnoval se cele hudbě a stal se kapelníkem hr. Schaumburg-Lippe v Bückeburku, kdež zemřel 26. ledna 1795. Napsal klavírní koncerty, oratoria, motetta, kantátu *Pygmalion*, operu *die Amerikanerin* a j.

6) **B. Johann Christian** (zván »Milánský« nebo »Anglický«), jedenáctý a spolu nejmladší syn **J. S. B-a**, nar. r. 1735 v Lipsku, vychován po smrti otcově bratrem Emanuelem v Berlíně. R. 1754 byl varhaníkem při dómu v Miláně, r. 1759 kapelníkem královny anglické v Londýně, kdež veda život lehkovážný v lednu r. 1782 zemřel. Napsal skladby klavírní, mše, četné opery v italském slohu a j.

7) **B. Friedrich Ernst Wilhelm**, vnuk **J. S. B-a** a syn Jana Kristofa **B-a**, nar. 27. kv. 1759 v Bückeburku, odebral se r. 1772 vyzván strýcem Janem Kristianem do Londýna, po jeho smrti pak do Paříže. Od r. 1792 byl královským pianistou v Berlíně a později učitelem synů Bedřicha Viléma III. Zemřel tamže 25. pros. 1845. Psal skladby klavírní, písně, kantáty a jiné, z nichž jen některé vydány tiskem. *Str.*

8) **B. Johann August**, právník německý (* 17. kv. 1721 v Hohendorfu u Pirny, † 6. pros. 1758). Roku 1745 stal se magistrem filosofické fakulty v Lipsku a na soukromým docentem. Roku 1750 dosáhl hodnosti doktora práv a mimořádné professury právních starožitností, kterou nastoupil r. 1752. Téhož roku stal se mimořádn. přisídícím konsistofe v Lipsku. Sepsal *Historia iurisprudentiae Romanae* (tamže, 1754, vyd. Stockmannem r. 1796 a Wenckem r. 1822); *Traianus, sive de legibus Traiani Imp. commentarius* (tam., 1747). Vydal Brissoniovo »De formulis et solennibus populi Romani verbis« (t., 1754) a **J. J. Bergra** »Oeconomia iuris« (t., 1755), pak menší spisy Xenofontovy r. 1749 a byl spolupracovníkem čas. »Unparteiische Critik über jur. Schriften« (1750—58). Spisy jeho vydal Klotzius (*Opuscula ad hist. et iurisprud. spectantia*, 1767) a lat. básně jeho Stockmann r. 1787.

9) **B. Alexander**, JUDr., ministr rakouský. Nar. 4. ledna 1813 v Loosdorfě v Doln. Rakousích, záhy přišel do Vídně, kdež otec jeho Michal, dotud justiciár, r. 1820 stal se dvorním a soudním advokátem. Pečlivě byv vychován a

obdařen nevšední bystrostí i pamětí studoval zde **B.** s výborným úspěchem vědy právní a dosáhl již ve 24. roce svém hodnosti doktorské. Daleké cesty po východní a západní Evropě, na kterých hleděl seznamovati se s vynikajícími muži doby své, rozšířily prospěšně obzor názorův jeho. Vracel se do Rakouska jako rozhodný stoupenec pokroku, odhodlaný spolupracovati k tomu, aby monarchie rakouská byla omlazena zřízením svobodným na způsob belgického neb anglického. Snahám těm klestil průchod především v právnicko-čtenářském spolku vídeňském (založeném r. 1842), kdež soustředoval se dosti četný kruh mladých, horlivých právníkův, rovněž nespojených se stavem nesvobodného Rakouska; pod rouškou vědecké zábavy pěstovány tu rozpravy politické, v nichž vedl Mühlhfelda, Sommarugy, Würtha, Hyea, Wildnera a j. vynikal smělostí myšlének **B.**, jenž převzal po otci († 20. prosince 1843) advokátní jeho kancelář. Když obrat dříve vedení nadání výbuchem revoluce francouzské (24. února 1848) přikvačil, populární vídeňský advokát **B.** vskutku byl jedním z prvních pionérů, kdož způsobili ve Vídni prudký výbuch pod nohama všemohoucího ministra Metternicha. V bytě **B-ově** (ve třídě Singerovské) sepisovala se první ona petice ke stavům dolnorakouským náhodou právě svolaným, v níž měšťanstvo vídeňské žádalo netoliko zrušení censury a tedy svobodu tisku a slova, netoliko veřejnost soudního jednání, ale i svolání vyslanců všech stavovských sněmů ze zemí německých, slovanských a italských, aby v pospolitém sněmu povolovali daně a dělali zákony pro říši. — Nescházelo mezi přátely **B-ovými**, shromažďujícími se v těch dnech (4. až 9. března 1848) k redakci této adressy, na přimluvěch pro splynutí Rakouska s Německem povstávajícími za národní jednotu všech Němcův a pro podání ruky Maďarům v jejich snaze pro neodvislosti státní. Oběmu opíral se **B.** co nejrozhodněji: »Proti německonárodním snahám musí se míti Rakousko právě tak na pozor jako proti snahám maďarským; těžník monarchie nespočívá ani ve Frankfurtě ani v Pešti. Cílem našim musí býti: Rakousko přetvořené ve scentralisovaný, demokratickou ústavou zpevněný stát jednotný.« Zvítěziv s náhledem svým získal pro adresu svou v kruzích měšťanstva i studentstva hojnost podpisů, načež ji dne 11. března s deputací měšťanů podal výboru stavů dolnorakouských. Od té chvíle byl nejodvážnějším agitátorem a podněcovatelem vznětlivého lidu. Cokoliv demagogův tehdá hýbalo zástupy, sotva který znal mocnými působiti v lid nad výmluvného **B-a**. On dráždil jeho netrpělivost vůči otálejícímu dvoru, jítí jeho nedůvěru v sliby z nouze dávané, varuje, aby se nedal lid odbyti žádnými lichými splátkami, a dohnav tak zbouřené zástupy ke branám hradu vniká k ministrům a osobnostem u dvora rozhodujícím, aby jim ukazoval na to zbouřené množství a vystrašoval z nich ústupky. Dne 13. března již teče krev občanská, a **B.** mluví k lidu slovy Dantonova

vými, že nelze nadíti se polepšení ode dáv-
ných utiskatelů lidu, pročez žádá si revoluce
ve velkém slohu. Metternich a Sednický jsou
svrženi, vojsko nesmí střílet, zbrojnice se ote-
vřela měšťanům a studentům, ale B. vede
14. března nové zástupy proti hradu císař-
skému, vniká v čele deputace do vnitř chtěje
býti vpuštěn k císaři a neustupuje až před
tasenou zbraní dvorní stráže. Neunavnému
tomuto úsilí konečně podléhá poslední odpor,
a k radě Kolovratově povoluje Ferdinand Do-
brotvivý dne 15. března svobodu tisku, ná-
rodní obranu a svolání vyslanců všech stavů
zemských. B. vítězoslavi s lidem a jest milá-
čkem demokracie vídeňské, která nemá ani
tušení, jaká proměna se zatím téhož dne byla
udála s červeným demokratem. Teprv později
vyšlo na jevo, kterak měl B. dne 15. března
o 4. hod. odpolední soukromé slyšení u arci-
vévodkyně Zofie. — Od onoho dne B. stal se
jiným člověkem; nevidáno ho odtud již ni-
kdy v řadách buřičův, nýbrž spíše v řadách
konejšitelův; ale přechod ten jest ovšem
opatrně kryt a odstiňován. Již dne 18. března
spisuje program prozatímního výboru měšťanů,
v němž horlí za zlepšení obecního zřízení, za
úlevu roboty, za opravu berního systému, za
svobodu vyznání, za lepší školství a za veřejné
i ústní jednání soudní; ale všeho toho chce se
domáhati nikoli cestou revoluční, nýbrž cestou
»zákonné opravy«. Když v právn.-čten. spolku
vzplanula otázka frankfurtismu a s tou otázkou,
má-li se Rakousko změnit ve stát spolkový
nebo ve spolek států, B. rozhodně zápasil za
jednotu Rakouska, ano již uklouzla mu i po-
chybnost, »může-li se Rakousko udržeti po-
hromadě jinak, kromě osvíceným — abso-
lutismem?« Za nové prudké bouře dne 15.
května barrikádníci vídeňští marně ohlíželi
se po »miláčku lidu«. B. omluvil se chorobou
a nevystoupil z ústraní až dne 27. června,
kdy promluvil k voličům VII. okresu vídeň-
ského (Mariahilf) ucházejce se o mandát po-
slanecký pro říšský sněm. V kandidátní té
řeči mistrně snoubil rázná hesla doby se svým
umírněným stanoviskem. Vyslovil se pro po-
krok, »pro celý a rozhodný pokrok, ale bez
překotu«; pro svobodné demokratické Ra-
kousko, »které však se zřetelem na zvláštní
svou povahu toliko ve federaci naléztí
může záruky svého trvání«. Nezbytnost fede-
račního zřízení dokládá dějinami rakouskými,
které ukazují, jak všechny centralisační po-
kusy pro Rakousko osudně končily, spolu
vysvětloval, jak centralisace může se hoditi
pro jednonárodní stát francouzský, ale nikoli
pro opačné poměry Rakouska. Konečně přisa-
hal, že zůstane svobodomyšlným až do hro-
bu. Byl jednohlasně zvolen, ale nevkročil do
sněmu říšského dne 19. července jako poslanec,
nýbrž jako — ministr. Neboť když po pádu
Pillersdorfova kabinetu (8. čce) arcivévoda
Jan vyzval všemohoucí tehda »výbor bez-
pečnosti«, aby mu byli označeni kandidáti
ministerstva, kteří by se těšili největší důvěře
lidu, odporučen mu vedle barona Doblhoffa
k příměluvě radikálního listu »Constitution

těž advokát dr. B. Dnem 18. července bylo
nové ministerstvo Wessenberg-Doblhoffovo se-
staveno a B-ovi svěřeno v něm ministerium
spravedlnosti. Vřelý potlesk krajní levice vítal
vstupujícího ministra B-a, který hned v téže
schůzi hleděl se zalíbíti veřejnosti oslňující,
později (v Kroměříži Riegrem) trpce mu vy-
čtenou průpovědí, že »majestátnost zastupi-
telstva národního jest tak posvátnou, jako
majestátnost trůnu«. Avšak za nedlouho ně-
mečtí demokraté poznávali, že v B-ovi na-
dobro sklamali se; touž měrou, jak oni pra-
covali pro myšlenku velkoněmeckou a pro
Kossutha, jakou dále revoluční »výbor bezpeč-
nosti« hleděl k sobě potrhnouti veškeru sku-
tečnou moc vládní ve Vídni, touž měrou
B., řídící a oduševňující celé ministerstvo,
oddaloval se v zájmu dynastie, Rakouska i au-
tority vládní od levice nalézaje ve všech těch
příčinách mocnou podporu u slovanské pra-
vice, aniž potřeboval odvděčovati se jí ně-
čím bytelnějším než zdánlivou »náklonností
k principu ústavnímu, k myšlence rovnopráv-
nosti národní a k federaci. Sílen mocnou pod-
porou většiny parlamentární B. čelil čím dále
tím pevněji nárokům vídeňské ochlokracie.
Kam B. zatím dospěl, dosti záhy měli zkusiti
právě národové neněmečtí. Propukla revoluce
říjnová ve Vídni, ministerstvo rozprášeno a
B. přestrojen za sluhu s těžší utekl dne
7. října před pomstou zuřivé chátry do vojen-
ského ležení hr. Auersperga, načež zmizel. Až
po měsíci objevil se pod cizím jménem v Praze
a pobyv zde nějaký den na důvěrných po-
radách s některými poslanci českými chvátil
za císařským dvorem do Olomouce, kamž jej
kníže Felix Schwarzenberg, sestavující nové
ministerstvo, snažně zval vida v něm sílu tím
časem nutně potřebnou. Nabídl mu opět mi-
nisterstvo spravedlnosti, což B. dne 7. listop.
přijal. Byl jediným nešlechticem v aristokra-
tickém tom ministerstvu Schwarzenberg-Sta-
dionově, které připravilo změnu na trůně
(2. prosince 1848), načež dnem 7. března 1849
provedlo dávno chystaný osudný převrat státní
rozehnavši ústavodárny sněm kroměřížský. B.
jako ministr vnitra a policie (od 28. července
1849) vždy ještě dovedl mýliti veřejnost aspoň
o své povaze dávaje o sobě šířiti pověsti, jako
by byl pořád ještě tím starým demokratem
a liberálem, který, seč jest, odolává proudům
reakčním, který prý nepřijal nabízeného mu
řádu Leopoldova a čelí německému aristokratu
kn. Schwarzenbergovi. Aby pak Slované ne-
viděli v něm germanisátora, vydal veřejný
oběžník k zeměsprávcům, v němž jim »kladl
na srdce, aby rovnoprávnost všech kmenů ve
skutečnou platnost byla uvedena«. Jistému spi-
sovateli českému poděkoval za poslaný výtisk
české knihy pípisem českým, v němž ujišťo-
val, že se pilně učí česky a že »pokládá za
povinnost svého úřadu, pomáhati upřímně
k žádoucímu výkvětu jazyka slovanského«. Podobnými prostředky dovedl odvraceti ostrá-
žitosť unavených národův od svých stop, másti
a rozptylovati šiky opozičních stran; ale Ha-
vlíček záhy prohlédl hru i hráče; vytkl již

19. června 1850 **B**-ovi pokrytecké jednání napsav o něm ve »Slovanu«: »Nám velmi mnoho záleží na tom, aby obecnstvo naše dobré poněti mělo o panu ministru **B**-ovi, který umí tak liberálně mluvit i tak krásně psáti ve svých instrukcích, jenžto ale zcela jinak jedná; který se umí nechat představitel tak, jako by on sám byl ještě poslední hráz proti absolutismu, ale jenžto jest právě nejschopnějším a nejpotřebnějším nástrojem k nenáhlému obmezování všech konstitučních práv. Věru! mnoho se proměnilo od té doby, co p. dr. **B**. táhl na koni proti císařskému hradu ve Vídni, až do nynějšíka, kdežto tentýž p. Bach co veliký vezír vládně vojensky nad větší polovici nešťastného Rakouska.« **B**. poznával odtud v Havličkovi nejvážnějšího nepřítele svého, kterého když nemohl porušiti, konečně násilím se zbavil potlačiv mu v létě r. 1851 »Slovana«, načež v prosinci t. r. beze všeho odsouzení dal Havlička internovati na léta do Tyrol. Několik dnův po této násilnosti proklamací z 31. prosince 1851 zrušena jest »nedotknutelná« ústava i se základními právy (mezi nimi také rovnoprávnost národní) a obnoven již nepokryté čirý absolutism. Všechno politický život přestal, neodvislost soudců podlomena krutým terrorismem s hora, němčina opanovala jako jediný úřední jazyk všech c. k. úřadů a soudů po veškeré říši, školství poněmčováno, obecní samospráva zničena, všechny spolky a časopisy jen poněkud národní potlačeny, všeliká upomínka na svéprávnost historickopolitických individualit vyhlazována (tak patentem z 21. února 1852 i řízení posud stávajících stavovských výborů zemských vzneseno na příslušná c. k. místodržitelství); **B**. poživaje podpory hierarchie i vysokých kruhů vojenských, byl na vrchle své moci neobmezené, kteréž nedovedl pohřchu užívati na prospěch říše. A odtud šla cesta dolů. Stará pravda, že vláda nejlibovolejší jest též vládou nejdražší, počala se ohlašovati mocí nezdolnou. Zjištěno, že během 12 let vlády **B**-ovy zvýšeny daně přímé o 143 %, daně nepřímé o 120 %. Přirážkami všeho druhu vybráno o 800 millionů daní více než v předešlém desetiletí, prodáno za více než 100 millionů kurunních statků (hlavně českých a moravských), naděláno přes 1300 millionů dluhův, a přece stále rostl schodek v pokladnách státních. Úvěr Rakouska byl podkopán. Válkou východní r. 1857 nadešla latentní krize. Jakkoli hrobové ticho vládlo, postarala se zejména emigrace maďarská, aby cizině vyličila, co se v nitru děje. Vedlé Maďarů zejména Čechové zakoušeli nejhorších trýzní, ano byli vládní germanisací ohroženi ještě nepoměrně nebezpečněji než Maďari. **B**. počínal pobývati své bývalé sebedůvěry a smělosti. Ruka jeho ve zlé předtuše počala se chvěti. Dnes učinil malý ústupek obecné nespokojenosti, zítra hlásal, že v ničem neustoupí od směru posavadního. Tak zastihla zabředující **B**-ův absolutismus r. 1859 válka italská. Zoufalost národů dosáhla takové výše, že obecná v nich panovala touha, aby Rakousko na bojištích pro-

hrálo. »Dříve nebude lépe,« znělo přesvědčení všech. A tak se stalo. Porážkou u Solferina dostal **B**. smrtelnou ránu, systém domýšlivé libovůle připravil Rakousku poníženi. Neodvratně byl podán důkaz, že Rakousko nemůže býti ovládáno bez spoluúčastenství národův, a proto musil **B**. dne 26. srpna 1859 »požádati« za své propuštění. Dáno mu ve formě nejlichotivější a poslán jako vyslanec Rakouska ke dvoru papežskému. Tak opouštěl zdoben velkokrádem Leopoldovým a povýšen na barona **B**. po jedenáctileté veřejné činnosti Rakousko zůstává odstrašující příklad politické bezcharakternosti, která prospěchu svému obětuje všechno. V Římě prodlěl jako vyslanec do r. 1868, pak ještě do pádu světského panství papežského jako pensista, načež vrátil se do Vídně, kdež dosud, zapomenut, přebývá. Životopisná data viz: Reschauer, Geschichte d. Wiener Revolution; Politische Charaktere in Oesterreich (Lipsko, 1850.); Alexander Bach, Politisches Charakterbild (Lipsko, 1850.); Helfert, Geschichte Oesterreichs III.; Springer, Geschichte Oesterreichs z sv.; Wurzbach, Biogr. Lexicon. *KT.*

10) B. Friedrich, českoněmecký básník a lékař (* 1817 v Král. Hradci — † 1865). Studoval v Praze, kamž s rodiči r. 1824 přesídlil, na akad. gymnasiu pod Jos. Jungmannem, který poznav záhy jeho básnické nadání snažil se s jinými její rozvíjeti pro literaturu českou. Dozvukem těchto snah byly *Básně* ve »Květech« 1843. Vlivem Alf. Meissnera, M. Hartmanna a j. přestoupil však **B**. záhy k literatuře něm. a vydal již 1839 sbírku romantických básní *Die Sensitiven* (v Lipsku), které značně rozmnoženy vyšly po druhé 1847 pod názvem *Gedichte* (v Lipsku). Od té doby zaměstnán jsa prakticky v Banáti, později v Režici, co lékař **B**. umkl. Zemřel ve Vřci.

11) B. Otto, něm. skladatel, nar. 1833 ve Vídni. Vyšed ze školy Sechterovy obrátil na sebe pozornost různými symfoniemi, hudbou komorní a zpěvy. Byl zprvu učitelem na vídeňské konservatoři, r. 1866 stal se divadelním kapelníkem v Augšpurce, kdež tak vynikl, že již roku 1868 byl povolán jako ředitel Mozarteo do Solnohradu. Od r. 1880 jest ředitelem kůru při votivním chrámu ve Vídni. Jest zvláště výtečným dirigentem, ale také jeho opery, *Sardanapa*, *Die Liebesprobe* a *Lenore* provozovány s pěkným úspěchem; za veliký smyčcový kvartet dostal první cenu společnosti sv. Cecilie v Bordeaux.

Bacháček Martin Nouměřický z Nouměřic, učenec a paedagog český (* 1539 v Nouměřicích, jižně Velvar — † 16./17. února 1612). Prvního vzdělání školního dostalo se mu ve Slaném, v Táboře, u sv. Štěpána v Praze a v Klatovech. Na universitě pražské za rektora Petra Codicilla vystudovav strávil nějaký čas ve Znojmě, aby se přiučil němčině, a ve Vídni, kdež stal se krasopiscem biskupa Ant. Prusa. Pak odebral se na university lipskou a vitemberskou, kde oddal se hlavně mathematice a astronomii. R. 1570 vrátil se do Čech vyučoval i v panských rodinách i ve

školách městských; byl zejména succentorem (kantarovým pomocníkem) v Zatici a správcem školy v Pardubicích. R. 1577 stal se bakalářem, roku 1582 mistrem svobodných umění a přijat mezi profesory filosofické fakulty koleje Karlovy. Tu nejvíce obíral se hvězdářstvím a matematikou, ale i staroklassickými literaturami, tak že v l. 1602—1604 vykládal (jakožto »řecký« professor) o Homérových básních. Učeností svou a milou, bodrou povahou získal si přátelství mnohých vynikajících mužů své doby, zvláště Tychona Brahe, Jana Keplera, Tad. Hájka z Hájku, dra. Jesenského a jiných, i býval volen k úřadům universitním; tak byl r. 1583—84 proboštem koleje Karlovy, 1585—86 a 1593—94 děkanem fakulty filosofické, 1598, 1599 a pak nepřetržitě od r. 1603 až do r. 1611 rektorem akademie. Do stavu šlechtického povýšen r. 1591. Ačkoli požíval u vrstevníkův úcty jakožto znamenitý matematik a astronom, nevydal — kromě několika kalendářův a pranostik — žádných spisů. Za to velikých zásluh si získal péči svou o školství české v Čechách i na Moravě. Té doby spravovala školy utravistické universita pražská. **B.** jsa rektorem na starosti jich měl — dle Zoubka — 96 v Čechách a 5 na Moravě. S nevědění horlivosti a péči dbal nejen o vnější zařízení a úpravu škol, ale i o do-sazování řádných učitelů (mistrů, bakalářův i studentův) a o dokonalou metodu vyučovací, zvláště pokud se týče mládeže nedospělé. Při tom však jest věrným synem doby své; latina jest mu vrcholem všeho učení, a Jan Sturm (v. t.), rektor latinské školy štrasburské, nejvyšší autoritou ve věcech školských. Není reformátorem jako Komenský, nýbrž znamenitým organisátorem škol, a jen potud může nazýván býti předchůdcem Komenského, že přičinil se, seč byl, o rozmnožení a náležité opatření škol. I byla pověst o českých školách a učitelích před válkou třicetiletou tak výborná, že i v cizině (Polsku, Rusku, Tyrolsku, Rakousku) byli čeští vychovatelé hledáni, a že roku 1612 na sněmě českém pán z Roupova říci mohl: »Ve škole v předu kráčíme a ostatním národům cestu ukazujeme.« Přední toho rozkvětu zásluha přísluší **B.**čkoví. — Jedinou literární pozůstalostí po **B.**čkoví jsou listy a dopisy jeho k městům, úřadům, učitelům atd., jež vynikají jadrným a ryzím slohem. Uveřejnil je Fr. Dvorský ve svých »Pamětech o školách českých«, v Praze 1886. — O **B.**čkoví psáno v Časop. Čes. Musea 1845, v Zoubkově Encyklopedii paedagogické a v »Kroku« 1888: v článku Smolíkové Matematické v Čechách. **PD.**

Bachanti (v Čechách běhouni, *astantes*). Za starších dob velmi mnoho lidí oddávalo se tékavému, nestálému živobytí. Poustevníci neustále měnili místo, dokud jich sv. Benedikt (480) řeholí svou neuzavřel v klášteřích; kněží bez zaměstnání sem tam po živobytí chodili. — Synesius, biskup ptolemaidský (431), *bakantiboi* (snad z *vacantiri*) je nazval; pěvci touli se od hradu ku hradu, rytíři od země k zemi; nábožní a kající ku vzdáleným místům puto-

vali, zlosynové přemnoží z uloženého pokání; tisíce posluchačů táhlo za oblíbenými kazateli, kamenníci chodili po stavbách, řemeslníci do nedávna i do dalekých krajín na zkušenou; žínky i urozené, jezdivaly po farách, školách, trzích, sněmích, konciliích (v Kostnici r. 1400 bylo jich nad 700), a to bez pohoršení, jakž víme z pražských protokolův visitačních r. 1379 a 1380. Avšak přezdívka b-tů, t. j. tuláků hýřivých (*bachhari* = hýřiti a rozpustile se veseliti, potloukati se sem tam), trvale uvázla na žácích a studentech kočujících. Až do posledního středověku žáci (ze slova *diakon*) studovali skoro veskrze na kněžství, aby dosáhli aspoň stupně jeho nejnižšího. Sluli clericelli, clerici, scholastici a tékali ze školy do školy, z města do města, pak v XVI. stol. sestupovali se v bratrstva, jimž říkali goliardi. Na krásná umění chodili do Paříže, na staré klassiky do Orleansu, na práva do Bononie, na lékařství do Salerna, na »černé umění« do Toleda, ale nikam na dobrý mrav (píše mnich Helinaud). Mnozí živili se žebrotou zpívajice zvláště po klášteřích a dvorech farních písně prosebné, nařikavé i veselé. Výtržní klerikové vyučování byli z kněžství. V Čechách ani po založení university pražské (1348) nevíme o velikých shlucích a bouřlivých toulkách studentův. Avšak »Podkoní a žák« z doby Václava IV. poučuje nás, že i v Praze a po venkově živili se věční studentí tlm, co na ně zvláště po vseh nažebrali »žáčkové, žebráčkové, mendičkové«, začož dostávalo se jim od starších bití místo učení. V Německu za XVI. století ještě hemžilo se starými toulavými studenty, jimž rodiče svěfovali ditky své na vyučování. Scházejice se i po několik neděl na některém místě, kde živili se žebrotou, vrazili jako kobylky do některého města většího, kde měli velkou školu a mnoho přibytků pro tuláky (ve Vratislavi na př. 100 komárek pro 1000 běhounů). V Čechách ani za doby, kdy obce o školy své nejvíce dbaly, ve druhé polovici XVI. století až po samu bitvu bělohorskou, nebylo takového cizího návalu do škol; v nejbohatší škole, v Hradci Králové, bylo zaopatření pro 100 žákův, a škola nejzodobnější, u sv. Jindřicha v Praze, ve třech třídách latin, neměla ani 50 žáků. V Praze spíše rektorové žáky z jiných farních a školních osad si odluzovali. A krom toho řídilo se 100 přednějších škol v Čechách a na Moravě rektorem university pražské, jenž dával jim správce a učitele, kteří i se žáky byli v jeho kázni. Ve století XVI. mnoho Čechů ze šlechty a bohatšího měšťanstva putovalo po cizích učeních, do r. 1540 pro zanedbávání studií klassických na zchudlé universitě pražské, i pro viru katolickou nebo evangelickou, potom ze zvyku, nebo lákání jsouce slavnými jmény hlučných škol ve střední Evropě. Avšak ti netouli se, než větším dílem učili se ve škole, doma pak se svými staršími průvodci, dozorcí čili paedagogy. Za dokončení studií i Komenský († 1670) pokládal cestování po akademích, zvláště proto, aby seznámili se jiníši a mladí mužové s učenými mistry nejpřednějšími. Ahasverem mezi

studenty byl Jan Schuppianus, který okolo roku 1630 po akademiich procesoval 250 mil. — V Čechách přemnoží žáci živili se nikoli toulavou žebrotou, než soukromým vyučováním. V polovici XVI. stol. bylo prý v Praze kolik domů, tolik paedagogův. Akademie pražská přísná proti nim činila opatření, avšak nadarmo. I z vystěhovalců pobělohorských mnozí živili se vyučováním, zvláště pak velická bývala poptávka po vychovateli bratrských. V Čechách až do nedávna bývalo nemálo studentů, kteří o prázdninách sháněli se po dobrodincích, aby po prázdninách snadnější měli vyživění. Ve Španělských bachanti o prázdninách posud hromadně žebrají, aby dále mohli studovati. Gogolovy »Kijevské školáky« za známé pokládáme.

Bacharach, malé městečko v pruském Porýní (vládní obvod Koblenz, kraj St. Goar), na levém břehu Rýnu, 48 km nad Koblenčí; 1286 obyv. (1885). Stanice žel. dráhy Kolín-Bingerbrück a stanice parníků. Má gymn. a seminář učitelský. Město má ráz velmi starožitný, mnoho zřícenin. Nad městem strmí zřícenina hradu Stahlecku. V Rýně pak za velmi malé vody viděti jest čtyřhranný kámen, zvaný Ara Bacchi, podlé pověsti obětnice Bakchova z dob římských. Zdá se tedy, že B. jest původu římského. Ve středověku dotýká se B. také dějin českých: r. 1322 zastaven byl králi Janovi Lucemburskému, ale brzy zas od něho zastaven; v září 1344 konán tam sjezd knížat německých o zvolení Karla IV. na krále římského, a 4. března 1349 slavil tam Karel svatbu s Annou, dcerou Rudolfa, falckrabí rýnského. Za války 30leté byl B. osmkráté dobyt a od Francouzů vypálen. Nově zpustošili jej Francouzi r. 1689. Koll.

Bachat Daniel Miloslav, spisovatel slovenský (* 18. čna 1840 v Ratkové v župě gemerské). Studoval v Rožnavě, Prešově a ve Vídni. R. 1863 na kněze byv vysvěcen kaplanoval nějaký čas v církvi hybské, a když se r. 1868 v filiálce Přibyliny utvořila samostatná církev, B. zvolen za jejího prvního faráře, i úřadoval tu do r. 1873, kdy si jej evangelická slovenská církev v Budapešti zvolila za faráře. Zde dosud působí, jsa seniorem velměstského seniorátu a údem spolku Kisfaludyho, kommissione fysiografické a c. k. učené společnosti krakovské. O život národní má B. veliké zásluhy horlivým působením, zvláště v Horním Liptově, kde ani před ním ani po něm tak čilého národního života nebylo. B. počal býti literárně činným ještě koncem let padesátých, největší vynul však činnost v létech sedmdesátých přispívaje básněmi, novellami, povídkami, humoreskami, arabeskami, veselohrami a různými články a dopisy do všech tehdejších slovenských almanachů, kalendářů, belletristických, církevních a politických časopisů, jednak se svým vlastním jménem, jednak se ciframi a se pseudonymy: Dumný, Živič, Švihrovský, Podkrivánský, Tatranský a jinými. Když se r. 1868 při bývalé Matici slovenské zřídily posuzující odbory, B. zvolen členem odboru slovesného či belletristického.

V Budapešti vhloubiv se v literaturu maďarskou překládal mnoho z Aranye, Györyho, Jókaije, Mikszáta a jiných, a uveřejňoval své překlady v »Orlu« a »Národ. Novinách«. Z tištěných spisů B-ových nepočítaje v to několik kazatelských řečí zaznamenané sluší zvláště *Nevědy*, vyšlé v Uh. Skalici ve 3 sv., z nichž první *Básne*, druhý *Besiedky* a třetí *Obrázky* obsahuje. Dále vydal ještě tiskem *Zbožné zvuky* (Budapešť, 1885); Mikszátovu *Lohynskou zelinu* (t. 1886) a nejnověji rediguje »Evangelicko-lutheránský kalendář« vydávaný spolkem Lutherovým. Rž.

de **Bachaumont** [bašomōn] Louis Petit (* 1690 — † 1771), spisovatel francouzský. Jeho *Mémoires secrets pour servir à l'histoire de la république des lettres* jsou pestrým a věrným obrazem mravů, literatury a nejdůležitějších událostí jeho doby. Sám složil jen první 4 svazky a polovici 5. V těchto memoirech, jež čítají 36 sv., pokračováno po jeho smrti.

Bachčisaraj viz Bágčeseráj.

Bache [béc]: 1) B. Sarah, jediná dcera Benjamina Franklina, která dvadší se za filadelfského obchod. Richarda Bache, zanechala Američanům jediné potomstvo tohoto »miláčka národa«. Narodila se ve Filadelfii r. 1744, kdyžotec její toto město na kongressu zastupoval, a zemř. r. 1808 byvši po léta slavena pro svoji obětivou lidumilnost, vyplývající z horoucího vlasteneckého nadšení. Vy znamenala se zvláště v bojích za amer. samostatnost, kdy byla nejen »obsluhujícím anđelem« raněných v lazaretech, ale jednoho času (1780), když amer. vojsko trpělo velkým nedostatkem oděvů, i jeho »starostlivou matkou«; zavedla veřejnou sbírku, tak že mohla z příspěvků sebraných po delší dobu zaměstnávat 5000 ženských rukou šitím uniformem.

2) B. Alexander Dallas, inženýr amer. (* 1806 ve Filadelfii — † 1867 v Newportu rhodeislandském), vnuk Benjamina Franklina. první vychování obdržel na vojenské škole ve Westpointu, stal se r. 1825 poručíkem ve sboru topografickém a r. 1827 professorem matematiky na universitě pennsylvánské a konečně v r. 1836 předsedou ústavu Girard College ve Filadelfii. Později cestoval po Evropě, aby prozkoumal zdejší školství, a zorganizoval pak 1838—42 školství filadelfské. Jako Hasslerův nástupce stal se B. též superintendentem měření pobřežního (*Coast Survey*). B. byl z prvních, kteří použili telegrafického spojení k určení rozdílu zeměpisných délek, a to r. 1845 při měření pobřeží Spoj. Obcí severoamer. Návrh vycházel od Morsea (1839). Kapt. Wilkes r. 1844 tohoto způsobu použil k určení rozdílu zeměpisné délky Baltimoru a Washingtonu a pak následoval B. Zanechal spisy: *Observations at the magnetic and meteorological observatory at the Girard College* (1840—47, 3 díly), dále *Lectures on Switzerland* (1870). Mů.

Bachelet [bašlé] Jean Louis Théodor, historik franc., nar. 1820 v Pissy-Pôville, jest professorem na lyceu rouenském a bibliotékářem městským. Práce jeho, písne vědecké,

týkají se dějin franc. a španělských; mimo to sepsal také několik učebnic dějepisů. Ze všeobecnějších prací jmenujeme: *Sur la méthode historique* (1850); *Sur la formation de la nationalité de France* (1867); *Cours d'histoire* (1868—75, 3 díly) a j. Společně s Dezobrym vydal *Dictionnaire de biographie et d'histoire* (9. vyd. 1883, 2 sv.), a *Dict. général des lettres, des beaux arts et des sciences morales et politiques* (2 sv., 4. vyd. 1875).

Bachelier [bašlié], franc., bakalář.

Bachelier: 1) B. Nicolas, francouzský architekt a sochař, nar. 17. čna 1485 v Toulouse, byl jeden z prvních, kteří zavedli renaissance v jižní Francii. Prvního vyučení dostalo se mu od otce, načež odešel do Itálie a zůstal tam až do r. 1510. Po návratu do vlasti pracoval o výzdobě radnice a jiných městských domů a kostelů v Toulouse. Avšak většina těchto jeho sochařských prací byla zrušena za revoluce, tak že známe je jen z popisů. Ze stavitelských jeho děl připomínáme kostel assierský, most sv.-cyprienský v Toulouse, dokončený od jeho syna Dominika, a mnoho staveb soukromých, z nichž vynikají palác Saint Jory a Lasbordes; kresby skulpturních okras jejich tak se líbily, že byly přičítány Michel-Angelovi. B. ovládal několik uměleckých oborů najednou, ano i ve zlatnictví se vyznal. Zemřel asi r. 1566, bezpochyby ve Španělsku, kam Karel V. a Filip II. jej povolali.

2) B. Jean Jacques, malíř francouzský (* v Paříži 1724 — † t., 1805). Jako vynikající malíř květin a ovoce stal se ředitelem porculánových maleb v král. továrnách ševreských. S prospěchem účinkoval také na škole kreslířské pro umělecký průmysl, kterou sám v Paříži založil. Působením ústavu toho pronikl lepší vkus při okrašlování v oboru drobného průmyslu, a směr jeho, vracející se znenáhla k antickým vzorům, vmísil se jakožto nový živel do rokokového cpařského a poněkud massivního slohu dekorativního za času Ludvíka XVI. Škola B-ova, ovšem poněkud pozměněná, trvá dosud. B. také první pokoušel se o malby voskové užívaje při tom způsobu, ježž prý sám vynalezl a pro nějž později dostal se do učené hádky s některými archaeology francouzskými, zejména hrabětem Caylem. Napsal o tom *Histoire et secret de la peinture à la cire* (Paříž, 1755). Menší cenu mají jeho obrazy historické, ač r. 1763 pro ně jmenován byl členem král. akademie.

Bachelor [bečelr], angl., bakalář.

Bachelsdorf viz Bechlejovice.

Baoher Julius, něm. básník dramatický a románopisec (* 1810 v Ragnitě). Věnovav se lékařství, které vykonával v Královci, uchýlil se znenáhla k spisovatelsví, zvláště když do Berlína přesídlil, odkud větší cesty podnikal do Švýcar a Francie. První větší literární práce B-ovy byly truchlohry: *Lucie* (1848) a veršovaná: *Karls XII. erste Liebe*, pak zkoušel se v historickém románě: *Sophie Charlotte, die philosophische Königin* (1857) a j. s nejlepšími zdarem. Sbírkou novell vydal r. 1860 ve

3 svazcích. Z větších jeho románů zmínky ještě zasluhují: *Ein Urtheilsspruch Washingtons* (1864); *Auf dem Wiener Congress* (1869, 4 sv.) a *Princessin Sidonie* (1870). Vsk.

Baoheraoht: 1) B. Jindř. (* 1727 — † 1806), lékař námořnický, rodák petrohradský, ježž náležel k nejznamenitějším lékařům své doby. Roku 1746 poslán byl jako podlékač za účelem vědeckým do Lejdy, kdež napsal *De morbis ligamentorum*. Odborně zabýval se B. studiem mediciny námořní. Ze spisův jeho uvéstí jest *Pharmacopoea navalis Rossica* (Petrohrad, 1784); *Opyty i nastavenije o privaniji ospy* (1769), *Sobranije raznych poleznych lekarstv na raznyja bolézni s receptami* (t. 1779) a jiné. red.

2) von B. Therese, pseud. Therese, (* 1804 ve Štuttgartě — † 1852 v Tjilatjapě na Javě), něm. spisovatelka románův a cestopisův. V románech kreslíla živě a půvabně život vyšších kruhů připojujíc však misty mnoho reflexí. Obliby došly: *Falkenberg* (1843); *Lydia* (1844); *Heinrich Burkart* (1846); *Alma* (1848) a j. O bystrém daru pozorovacím svědčí její cestopisy: *Briefe aus dem Süden* (1841); *Paris und die Alpenwelt* (1846); *Eine Reise nach Wien* (1848). Vsk.

Baohet [bašě] de Méziriac Claude Gaspard (* 1587 v Bourg-en-Bresse — † 1638), franc. mathem., byl navržen za učitele Ludvíka XIII., avšak vzdav se toho žil klidně ve svém rodném městě. R. 1625 stal se členem akademie pařížské. Zasluhu jeho jest, že první v Evropě nalezl obecné řešení neurčitě rovnice stupně v celých číslech, neznaje řešení téhož úkolu matematiky indickými v stol. V. a násl. Vydal: *Problèmes plaisants et délectables qui se font par les nombres* (Lyon, poprvé r. 1612, po druhé r. 1624; 3. a 4. vyd. vyšlo v Pař. r. 1876 a 1879). V jiném spise svém: *Éléments arithmétiques*, vyd. v Paříži r. 1621, podává množství pouček o číslech kmenných, o mocninách a o úměrách arithmetických, geometrických a harmonických; mimo to obsahuje spis ten překlad Diofantových děl pod názvem: *Diophanti Alexandri arithmeticonum libri sex*. Řy.

Baohiene Wil. Albert, učenec hollandský (* 1712 v Leerdamu — † 1783 v Mastrochtě). Byl od r. 1759 kazatelem a professorem astronomie a zeměpisu v Mastrochtě. Zasluhu získal si o zeměpis biblický velkým svým dílem *Heilige Geographie* (Utrecht, 1758—68) o 3 sv., s mapami, přelož. též do němčiny od G. A. Maasa. Méně důkladný jest jeho církevní dějepis *Kerkelyke Geographie* (t., 1778). Vydal též zeměpis Nizozemka *Nieuwe Geogr. van de vereenigde Nederlanden* a některé spisy theologické.

Baohmaoš, starobylé město ruské v gub. černigovské, új. konotopském, nedaleko pramenů ř. Borzny (levého přítoku Sejmu), se 4200 obyv., připomíná se již r. 1147; hetman Mazepa měl v B-i svůj zámek.

Baohmann: 1) B. Jiří (také Pachmann nebo Bachman), kostelní malíř, nar. kol. 1600 ve Frimburce v Čechách, zemř. 1652 ve Vídni. Některé kostely vídeňské mají dosud jeho

obrazy, jako Schottenkirche obraz papeže Řehoře, kostel dominikánský Tomáše z Aquina. Také pro mnohé kostely mimovideňské v Dolních Rakousích pracoval. Jako portrattista těžil se B. vzácné přízni. Náhrobek jeho obeven byl r. 1852 v bývalé kapli sv. Trojice v Lanzenhofu ve Vidni.

2) B. Karl Friedrich, něm. filosof, nar. 24. čna 1785 v Altenburce. R. 1803 přišel do Jeny na univ., poslouchal Schellinga a Hegela, pak odešel do Drážďan a r. 1808 do Švýcarska jako domácí učitel. Dvě léta potom habilitoval se pro filosofii v Jeně, r. 1812 stal se tam mimofádným a r. 1813 řádným professorem morálky a politiky. Zemřel v Jeně 20. září 1855. S počátku v prvním svém spise *Über die Philosophie und ihre Geschichte* (Jena, 1811, 2. vyd. 1820) souhlasl s filosofii Hegelovou a Schellingovou, ale později ve spise *Über die Philosophie meiner Zeit* (Jena, 1816) již rozchází se s ní přimykaje se ke Kantovi, jehož směr zastupuje v obou hlavních spisech: *Über die Hoffnung einer Vereinigung zwischen Physik und Psychologie* (spis korunovaný od společnosti umění a věd v Utrechtě 1821) a *System der Logik* (v Lipsku, 1828, do ruštiny přel. 1831), vynikající bohatostí materiálu. Posléze i přiklke proti škole Hegelově vystupoval spisem *Über Hegel's System und die Nothwendigkeit einer nochmaligen Umgestaltung der Philosophie* (Lipsko, 1838) a na Rosenkranzův protispis Sendschreiben an K. F. B. (Královec, 1834) spisem *Anti-Hegel* (Jena, 1835), jenž vyvolal odpověď Ludvika Feuerbacha (Gesamm. Werke II., 18. a násl.).

3) B. John, theolog a přírodopzpytec amer. (* 1790 — † 1874). Byl od r. 1815 až do své smrti farářem v Charlestonu. Ornithologu Audubonovi pomáhal při velkém jeho díle *The Birds of America*, sám pak napsal *The Quadrapeds of North America* (6 sv., 1846—50), jež Audubon ilustroval. Ostatní jeho díla jsou *Defence of Luther and the Reformation* (1853); *The Doctrine of the Unity of the Human Race exemplified on the Principles of Science* (3. vyd. 1876); *Characteristics of Genera and Species as applicable to the Doctrine of the Unity of the Human Race* (1854); *Catalogue of Phaenogamous Plants and Ferns growing in the Vicinity of Charleston*.

5) B. Adolf dr., dějepisec německý, nar. 27. ledna 1849 ve vsi Kulsam u Chebu, stal se r. 1874 docentem, r. 1880 mimofádným, r. 1885 řádným professorem dějin rakouských při německé universitě v Praze. Vedle četných pojednání otištěných v odborných časopisech napsal několik spisů samostatných, jejichž předmětem jsou hlavně dějiny doby cis. Bedřicha III. a krále Jiřího z Poděbrad. Přidržuje se příliš vzoru Büdingerova a Dümmlerova nedovedl B., pokud dějin českých se týká, vystřihati se strannictví a proto narazil několikrát na odpor povolanych kritiků. Ze spisů jeho vytýkáme: *Ein Beitrag zur Geschichte Georgs v. Podiebrad* (v Praze, 1874 — viz J. Kalouskův posudek v Památkách Arch. X., str. 408.); *Georg von Podiebrads Wahl, Krö-*

nung und Anerkennung (ve Vidni, 1876); *Die Einwanderung der Baiern* (t., 1878 — srovn. obšírný posudek V. V. Tomkův v Čas. Musea 1878, strana 585. a násl.); *Böhmen und seine Nachbarländer unter Georg von Podiebrad 1458—61* (v Praze, 1878); *Die Wiedervereinigung der Lausitz mit Böhmen* (ve Vidni, 1882); *Deutsche Reichsgeschichte im Zeitalter Friedrichs III. und Maximilian I.* (I. díl v Lipsku, 1884). Štastnějším byl B. při vydávání pramenů, které úplně činí zadost požadavkům, jež se na takové práce kladou. Sem patří: *Urkunden u. Actenstücke zur österr. Geschichte im Zeitalter Kaiser Friedrich III. und König Georgs von Böhmen* (ve Vidni, 1879) a *Briefe und Acten zur österr.-deutschen Geschichte im Zeitalter Kaiser Friedrich III.* (ve Fontes rer. Austriacarum).

Bachmetěv Aleksěj Nikolajevič, rus. generál pěchoty (* 1774 — † 1841). Oddav se záhy službě vojenské, již r. 1790 bojoval proti Švédům, r. 1805 velel rus. vojsku na Ionských ostrovech, za války turecké (1806—1812) vynikl udatností v Multanech i Valašsku (za skvělé vítězství v Čigrika byl od cara obdán skvostnou holí) a za výpravy Napoleonovy do Ruska velel pěší ruské divisi, v jejíž čele v bitvě borodinské uražena mu kulí noha. Po válce svěčeno mu gubernátortví v gubernii nižгородské a některých jiných, i povýšen mezi tím (1823) na generála pěchoty. R. 1828 povolán byl do státní rady.

Bachmíšalij Alexander, haličskoruský hrncíř samouk, jehož výrobky jsou originální formou a rázovity jasně průhledným poléváním, kterouž tajnost mistr vzal s sebou do hrobu. Ornament rýsoval hřebíčkem a jest převážně listový, barev zelených, žlutých a hnědých. Kachlová kamna a massivní svícny těšily se zvláštní oblíbě v zámožných krucích a zasloužené pozornosti dostalo se všem výrobkům B-kého na několika výstavách. Nejúplnější sbírky z jeho prací mají musea Iovská městské průmyslové a hrab. Dzeduszyckého. V desítidlném vydání o domácím průmyslu Rusinů haličských (*Vzory promyslu domášního selan na Rusy, Lvov, jazykem rusin., polsk., franc. a něm.*) věnován B-kému jeden svazek: umístěn v něm životopis mistrův a oceněny a zobrazeny čelnější jeho výtvoř. Ornamentika B-kého napodobuje se v zemských školách haličských B. zemřel r. 1882 v příkarpatském městě Kosově, kde žil a pracoval. Rř.

Bachmut, újezdní město ve vých. části ruské gubernie jekatěrinoslavské, nad říčkou B-em, přftokem řeky Donce s krávkou, má 14.630 ob. (1885); čilý průmysl (výroba tabáku, hotovení vozů, rozpoštění vosku a loje, továrny na svíčky, mýdlo a j.) i obchod (vývoz dobytka, soleného masa i obilí). Stanice odbočky dráhy donecké. — B. vznikl teprve ve 2. pol. XVII. stol., opevněn r. 1703 dřevěnou tvrzí, r. 1719 připočten k azovské gub., od r. 1775 do 1783 stal se hl. městem provincie bachmutské, načež učiněn újezdním městem gub. jekatěrinoslavské. — Újezd

bachmutský (9203 km² se 214.807 obyv.) důležit jest černou zemí, pod jejíž vrstvou nacházejí se vydatná ložiska kamenného uhlí, železné rudy, kamenné soli (lože její 23½ m mocné odkryto u Dekanovky 1882) a značné sloje sádry a alabastru. Vedle dolování jsou předními živnostmi obyvatelstva orba i chov dobytka, jmenovitě koní (bachmutských).

Bachofen (Bachov, Bachoff) von Echt, rodina povýšená císařem Karlem V. r. 1525 do stavu šlechtického, která původně sídlila při Rýně nedaleko Kolína, později však jsouc protestantská nucena byla vystěhovati se do Durynska. Z rodu toho jako právníci jsou známi: **1)** Reiner či Reinhart **B.** nar. v Kolíně r. 1544, byl později purkmistrem v Lipsku, odkudž však r. 1594 jsa stoupen-cem učení Calvinova zahrán, načež žil v Heidelbergu, kde i zemřel 7. ún. 1614. Zanechal rukopis: *Catechesis Palatinatus testimoniiis Scripturae ac sententiis Patrum, qui primis 100 a C. N. annis in ecclesia claruerunt, exornata.* — **2)** **B. Reiner**, syn předešlého (* v Lipsku 1575 — † 1640), stal se r. 1613 professorem v Heidelbergu, zbaven však zavřením university r. 1620 toho místa. Když r. 1629 universita v Heidelbergu opět otevřena a sice jako ústav katolický, přestoupil **B.** ke katolictví a stal se zase professorem. Ale r. 1633 Heidelberg dobyt Svědy, a většina katolických profesorů zahráná; **B.**, aby zachoval si místo, přestoupil opět k církvi reformované a působil pak v Heidelbergu jako professor do smrti. Spisy jeho vynikají důkladnou znalostí práva a ostrovtipem; velká jich část je rázu polemického. Nejdůležitější jsou: *Notae et animadversiones ad Treutleri disputationes* (Heidelb., 1617 až 1619); *De pignoribus et hypothecis* (t., 1627); *Commentarius in Institutiones* (Spýr, 1628); *Commentarius in primam partem Pandectarum* (t., 1630). — Ve službách gothských vynikli některí členové toho rodu, jako **3)** **B. Joh. Friedrich** (* 1643 — † 1726), císařský říšský dvorní rada a první ministr gothský, jemuž obnoveno šlechtictví r. 1683. — Jeho syn **4)** **B. Johann Friedrich** zemřel r. 1736 jako skutečný císařský říšský dvorní rada a kancléř gothský. — Syn tohoto **5)** **B. Ludwig Heinrich** (* 1725 — † 1792) vstoupil do služeb dánských a byl vyslancem v Madridě, Drážďanech a Řezně. Byl přítelem a znalcem věd a se zdarem pokusil se i jako básník, složiv asi 20 ód a písní duchovních, jež vydal pod titulem *Versuch in geistlichen Oden und Liedern* (1774). — Do Čech dostal se rod ten **6)** **B-em Abundem** (* 1777 v Treviru — † 1853), který, protože náležel k německému, Francii nepřátelskému spolku tncosti (*Tugendbund*), popudil na sebe velitele francouzského, takže stíhán jsa zatykačem utéci musil z Německa. Uchýliv se do Čech, obdržel místo arcibiskupského nadlesního v Rožmitále a od r. 1821 žil na odpočinku v Praze, zabýváje se lučbou a starožitnostmi. Byl to bratr Marie Reissové, matky paní Joh. Fričové, Karol. Staňkové a Antonie Čelakovské. — Dědicem jeho byl bratřevce jeho **7)** **B. Kliment** (* 1819

v Ólde ve Vestfálsku — † v Praze 30. září 1888), vynikající průmyslník, kteréhož Abund k sobě povolal a za vlastního syna přijal. Přišel do Čech r. 1840, založil továrnu na škrob, později měl účastenství ve správě některých cukrovarů, z nichž dva (v Libeznicích a Nových Dvořích) od r. 1854 byly jeho majetkem. Od roku 1851 byl členem obchodní komory pražské, od r. 1861 zasedal také na sněmě českém, kamž jej vyslal nejprv volební okres warnsdorfský, pak obchodní komora pražská, konečně ústavověrné velkostatkářstvo, k němuž náležel od r. 1863 koupil za 325.000 zl. zemský statek Svináše se Lhotkou v okrese berounském. Hlasoval vždy s krajními Čech-Němci. — Znakem rodu jest štít po pravé

Č. 410. Znak Bachofenů z Echu.

straně vykrojený, v jehož modrém poli stříbrný beránek krácející na zelené půdě; nad štítem koruna, stříbrná přilba korunovaná zlatou korunou, nad níž v klenotu beránek stříbrný hořejší polovicí těla; přikryvadla stříbrno-zelená. (Viz vyobr. č. 410.) *Frič. Nk.*

Bachor čili denník viz Přeživavci.

Bachor viz Bachorek.

Bachorek či bachor (*Bodenwrange, Lieger*) jest při lodích dřevěná konstrukce nejzpodnější klečkovitá část žebra, která bezprostředně na páteři lodi (*Kiel*) spočívá a s ní na zátez nebo hmoždinku jest spojena. Co do rozměru jest to nejsilnější část žebra (*Spant*). U lodí železné konstrukce, kde celé žebro se skládá z úhelníku stejné síly, nahrazen jest **b.** plechem (*Liegeberblech*) s přinýtaným protiúhelníkem. *Po.*

Báchorky (pohádky), jež s příbuznými druhy: pověsti, báji náležejí k básnictví prstonárodnímu, jsou fantastické povídky v obrazivosti lidu vzniklé, od úst k ústům jdoucí, v nichž ukrývá se druhy nejen vzácný poklad čisté poesie, ale i vážné myšlenky a hlubší význam bajeslovný. Mnohé z nich jsou zbytky mythologie, jiné pak ze starodávné moudrosti na poučení a pobavení vymyšleny.

Proti ostatním výtvorům epickým báchorky vidí se býti poetickými arabeskami. Jevíť se jejich svět báječný, fidici se jinými zákony nežli svět skutečný, plný divů i bytostí nadpřirozených, dobrých i zlých: vil, rusalek, lesních panen, černokněžníkův a čarodějnic, drakův, obrů, trpaslíkův a p. Každý národ, vzdělaný i nevzdělaný, vykazuje své b., své zkazky národní. Nejkrásnější pocházejí z dob, kdy první uvědomění počalo se probouzeti v lidstvě, mají příznak starobylosti a původní látku nesou se k zemím východním, zejména do Indie; sblížením a stěhováním národův přešly pak do jiných krajin. Jiné, a to větší část, dostaly se do zemí západních ve středověku, když za válek křížáckých mysl Evropy k Asii mocně se obrátila, a když pak volným obchodem národové západní s východními vešli ve spojení. Také znamenatí jest v některých b. kách národův různých zcela určité stejné výňatky, ba po většině tytéž látky a motivy; z čehož zřejmo, že jsou jednoho původu a toliko dle individuální chuti národův pozmeněny, pomíchány a upraveny. Nejznámější sbírka báchorek sanskrtských jest *Pancatantram* (patro knih), učiněná asi v VI. st. po Kr. a přeložená téměř na všechny jazyky evropské (vyd. od Lassena v Bonnu, 1829—1831, po čes. vyd. V. Petrá 1879, a část [*Opice a krokodíl*, A. J. Vrtátka-Benátský 1881]). Z těch pak a jiných ještě vznikla *Hitopadesa* (spasitelná naučení), vyd. v Bonnu, 1848 (do čes. přel. dr. E. Kovář), jež obve počítány bývají k bajkám. Z Indie a Persie Arabové berouce látku utvořili své krásné báchorky *Tisic a jedna noc*, jež byly pak karavanám pouštěmi se beroucím na osvěžení a potěchu (na jazyk český přel. je Jos. Pečírka 1860). — Neméně krásné a významné jsou b. slovanské, jimiž stav vzdělanosti pradávnych předků našich v nejedné příčině dochází náležitého objasnění. Tou příčinou jsou též za novějších dob plně sbírány a srovnávány. České b. sbírali: K. J. Erben, Jakub Malý, Božena Němcová, J. Košín z Radostova, J. K. Hraše, J. K. Tyl, Akad. fečnický spolek „Slavia“ a j.; moravské: B. M. Kulda, Matěj Mikšiček, Jos. St. Menšík, Františka Stránecká, Fr. Bayer a j.; slovenské: J. Rimanovský, A. H. Škultety a Pavel Dobšínský; lužické: L. Haupt a J. E. Smoléf; polské: K. W. Wójcicki, K. Baliński, A. J. Gliński a j.; ruské: J. Sacharov, A. N. Afanasjev, J. A. Chudjakov, M. Čutkov a j.; srbské: Vuk Stefan Karadžić, A. Nikolić; chorvatské: Mat. Krecmarov Valjavec a j. Také germanští národové mají zvláštní svět báchorek, v nichž se obrazí osoblivý ráz jejich; o sebrání jejich největší zásluhy získali si bratři Grimmové. — Nyni však namnoze b. tak jsou rozšířeny po světě a všelijak pmeměny, že často nesnadno bývá určití, kterému národu která b.-ka původně náleží. Dle vzoru b.-rek národních skládány též b. umělé. Začátek učinil Francouz Perault r. 1697 spisem *Contes de ma mère l'Oye*. Za naší doby vynikly v tom oboru b. Dána H. Ch. Andersena, v české literatuře Elišky Krásnohorské. Někdý i básníci dávají květdm poesie prasto-

národní ladnou úpravu metrickou, jako učinili u nás Fr. L. Čelakovský, B. Jablonský, Jar. Kalina, zvláště K. J. Erben. — Se stanovíště paedagogického různý pronesen o b.-kách soud: realisté je zavrhuji, idealisté doporučují, a jiní nečiní proti nim námitek, ale slušně b. oceňujíce pokládají je u dětí za hračku, kterou odloží, až si jí pohrají. My máme b.-ku ve vychovatelství za pomůcku, která ducha dětského budí, osvěžuje, baví a příjemně zaměstnává, i snášíme se s těmi, kdož b.-kám nejen náležitě místo v literatuře vykazují, ale i dětem čítati dávají b. a pověsti takové, jež nedráždí příliš obrazivosti dětské, neposkvřňují a nekazí čistě duše mládeže. Srov. G. Krek, *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte*, 2. vyd. (Št. Hradec, 1887, zvláště str. 606. sl.) **Zn.**

Bachov Athanasij, ruský kupec, známý smělymi plavbami, pronikl s několika soudruhy (Novikovem, Perevalovem) roku 1748 k ostr. Beringovu, kdež přezímoval, poněvadž loď jeho rozkotala se. Zdělav si ze zbytků rozbité lodi Beringovy větší člun dostal se na něm až blízko ku břehům severoamerickým, tehdy ještě neznámým, a r. 1749 navrátil se na Kamčatku. R. 1760 putoval s kupcem Šalaurovem od Lény až za Šelatský mys v domnění, že najde ostrovy, které by oplývaly mamutími kostmi. Zemřel na třetí výpravě (1764), nepovědomo, kde a jak.

Bachšiš, slovo původu perského = dar, přešlé do turečtiny a arab. (bakšiš) a odtud do jazykův evropských ve smyslu zproptného neb i úplatku.

Bachtégán, Bakhtegán neboli Niriské jezero, solné stepní jezero v perském Farsistáně, vých. od Širázu, táhnoucí se rovnoběžně s pohořím Gušnaganským, 1554 m n. m., 84—120 km dlouhé (dle stavu vody) a 7 až 21 km široké. V létě z větší části vysychá, a pak okolní obyvatelstvo sbírá jemnou sůl na dně usedlou, kterou se zásobuje všecek Farsistán.

Bachtiarové (Bachtjáři, Bakhtjáři, také Velcí Lurové), odnož Lurů, příslušná ke kmeni éránskému, bydlí v perských provinciích Luristánu (na vých.), Chúsistánu (na sev.-vých.) a Irak Adžemu (na záp.). Kmen silného těla, tmavé pleti, vlasů černých; od ostatních Peršanů liší se ploským čelem a příliš vyvýšenou zadní částí lebky. Mluví nářečím kurdským, blízko příbuzným s novou perštinou; zevně hlásí se k islámu. Jsou bojovní a loupeživí, oddání krevní mstě. V létě kočují se stády dobytka, v zimě zůstávají v malých vsích. Pěstují tabák, jímž zásobují celý Chúsistán, a vyrábějí víšňové troubele. Počet jejich odhadují až do 1/2 mill. duší. Volí si náčelníky, kteří vládnou despoticky. Persii zavázáni jsou službou vojenskou a po jménu také daní. — Po nich sluje horatvo Zagros též pohořím Bachtjáři.

Bai Tomasso, ital. skladatel, nar. v Crevalcore u Bologně ok. r. 1650, přišel jako tenorista do chrámu vatikánského v Římě a roku 1713 jmenován kapelníkem u sv. Petra. Dlouho

však tam nepůsobil, zemřel r. 1714. Proslulým stal se svým *Miserere*, které se skladbou Allegriho střídavě bylo provozováno v kapli Sixtinské na veliký pátek. *Miserere* B-ovo vyniká nade druhé bohatějším rytmem i modulací a tím, že každá strofa jinak jest komponována; ostatek obě skladby založeny jsou na témže plánu. Jednoduchost a vznešenost melodie děl B-ových (jen *Miserere* vydáno tiskem v Lipsku u Kühnela, ostatní zůstaly v rukopise), jakož i správná akcentuace zajišťují B-ovi místo mezi předními skladateli vůbec.

Baiae (*Báiat*), prastaré město v dolní Itálii v krajině Campanii, leželo záp. od Neapole na pobřeží zátoky Bajské (*sinus Baianus*), části to zálivu Puteolského (*sinus Puteolanus*, nyní záliv Pozzuolský). Původ i jméno odvozuje se v pověstech od Baia, soudruha Odysseova, který zemřel na Sicílii v okolí města B. byl pohřben. Město druhdy malé vzrostlo v posledním století republiky Římské a nabylo pověsti nejpřednějšího místa lázeňského. Nejvznešenější a nejbohatší Římané: Marius, Lucullus, Pompeius, Caesar, Cicero, Piso a j. — uchylovali se tam, stavíce sobě villy nádherné po březích mořských i po návrších, takže záhy proměnila se cesta z B-i do Puteolu ve město letohrádků. Doba císařská naplnila B. přepychem: Augustus zřídil tam krásný přístav, mnozí nástupcové jeho zbudovali tam sobě paláce. Odtud byly B. střediskem společnosti římské: choré lákala tam osvědčená horká vřelá léčivá (sírnatá), zdravé pak půvabná poloha města, rozkošné okolí (tajemné jezero Avernské, jez. Lucrinské a Acherusijské, jeskyně Sibyllina, pole elysejská, přístav misenský, hlavní to stanice středozemského válečného loďstva římského), příjemné podnebí a veselý, rozkošný život, kterým staly se B. tak pověstny, že po mluvení přísných moralistů pobyt v nich byl k pohaně. Květ lázní tamějších přetrval celou říši Římskou, ba přes pustošící vpády saracenské udržel se přes celý středověk; až do XVI. stol. zůstaly B. místem bezstarostných, nevázaných rozkoší. Teprve za bojů krále franc. Ludvíka XII., pohasla sláva jejich. Zemětřesení a jiné pohromy spojily se ke zkáze města, jehož veliká část nyní zaplavena jest vlnami mořskými. Zbylo pouze několik zřícenin: tři chrámy (Merkurův, Venušin a Dianin), základy paláce Neronova dosud se vřelými prameny (lázně Tritoli) a základy lázní (*balneum jerrii*), nazývané nyní »chrámem«. Mezi nimi žijí nyní v nutných chatrčích rybáři a lovcí, celkem 800 hlav. Jižně od města strmí tvrz Castello di Baja, postavená v XVI. stol. k ochraně města před Turky. — Srv. Friedländer, Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms (2 sv., 5. vyd., Lipsko, 1881) a Macpherson, Glimpses at the resorts of the bay of Naples in ancient and modern times (Edinburk, 1875).

Balburt, hlavní město sandžaku v tureckém vilájetu erzerúmském, na l. bř. horního Cokok-su a na důležité silnici trebizondsko-erzerúmské, ležící ve výši 1638 m n. m., v krajině lesnaté, má starou citadellu, měděné doly,

obchod s obilím, stavebním dřívím, medem a voskem a na 6000 obyv. Zde roku 1474 zvítězilo vojsko Muhammeda II. nad mocným Uzun-Hasanem, a r. 1829 porazil ze generál Paškěvič Turky.

Baldíjabátí, okležené tržiště město ve východoindickém okrese Huglí, na řece Huglí, stanice dráhy, 24 km sev. od Kalkutty; má 14.477 obyv. (1881), a to 13.239 hindů, 1238 muhammedánů. Dvakrát týdně velký trh, hlavně na jut. Provozy z jut a z konopí vyrábějí se v městě. *Ft.*

Baiera F. Br., jeden ze zajímavých rodů, které za dob geologických zároveň s r. *Gingko* tvořily zvláštní skupinu nahosemenných z příbuzenstva tisovitých (*Taxaceae*), a z nichž dnes žije toliko jediný monotypický druh *Gingko biloba* (v. t.). Pytlíčky prašní sedí hvězdotvorně na delší stopce na prodloužené ose (připomínají rod *Taxus*). Vajíčka a později peckovice sedí na prodloužené, rozvětvené stopce. Listy jsou stopkaté, s čepeli v úzké úkrojký několikrát rozdělenou a s paprskovitou žilnatinou. B. čítá mnoho druhů, jež počinají v permu a končí ve vrchní křídě. *Vský.*

Baierock viz Pairek.

Baierobronn, ves v záp. Württembersku (kraj černoleský, obvod freudenstadtský), nad horním tokem řeky Murgy, středisko obce největší ve Württembersku (14.000 ha) a bohaté lesy; 5869 obyv. Okolí velice malebné; silnice ruhrsteinská; sankenbašské vodopády. Na blízkou velkou sklárnu Buhlbach.

Baierdorf (maď. *Király Némethi*), úhledná ves v bystř.-naszodské župě v Sedmíhradech, s 487 nēm. a rum. obyv. (1880); má starý gotický chrám protestantský, výnosný rybořlov (sumci) a vinařství. Mezi B-em a Ungersdorffem svedena dne 18. ún. 1848 krvavá srážka vojsk rakouských s uherskými povstalci, která se skončila rozhodnou porážkou povstalců. *Dkl.*

Baierweg, Baierweck, ves v Čechách r. 1777 založená, 52 d., 439 obyv. čes. (1881), hejtm. a okres Kolín (1/4, hod. sev.-záp.), bývalé dom. Poděbrady, obec a fara Velyň.

de **Baif** Jean Antoinne, básník francouzský (* 1532 v Benátkách — † 1589). Od otce svého, jenž v Benátkách byl vyslancem, dostal výborné vychování a oddal se po jeho smrti zcela literatuře. Boufemi náboženskými přišel o všechno jmění své a byl nucen hledati mecenství Karla IX., který jej učinil svým sekretářem. Jako básník zaujímá B. velmi čestné místo v tak zvané plejadě francouzských básníků klassických, kteří pod náčelnictvím Ronsardovým zaváděli vkus klassický a kultus antiky do literatury francouzské. Mimo původní básně, vyznamenávající se grácií a zvláště naivností (zvláště pěkné jsou jeho anakreontické písně a sonety erotické *Amours de Meline a de Francine*), přeložil Sofokleovu »Antigonu«, Terentiova »Eunucha« a komedii Plautovu »Miles«, která byla sehrána s velkým úspěchem u přítomnosti krále. Pokud jeho, zavést do franc. poesie časomíru na způsob řecký, nezdařilo se a nenašel ohlasu; praktičtějšího výsledku měly jeho snahy o založení

stále literární společnosti čili akademie, kterou král zvláštním patentem r. 1570 povolil, a jež majíc název »Akademie poesie a hudby« kvetla až do smrti svého zakladatele. Svě doby velice byv slaven upadl **B.** brzy po své smrti v zapomenutí. Sainte-Beuve opět v době novější ocenil jej podlé zásluhy. Sebraná díla jeho byla často vydána, naposled od Marty-Laveauxa ve 2 svazcích; vhodný výbor vydal L. Becq de Fouquières roku 1874 u Charpentiera.

Baignour [beňér], franc., koupající se pán, lázeňský host; také lázeňský mistr nebo lázeňský příručí, majitel lázni a posléz také lázeňský oblek.

Baignouse [beňéz], koupající se dáma; cepec lázeňský.

Baignoir [beňoar], franc., vana koupací; též přizemní lože divadelní s okrouhlým výstupkem.

Balnaut [bajò] Charles, politik francouzský, narozen 1843 v Paříži. Stal se inženýrem strojnictví a věnoval se námořnictví. Za války r. 1870 sebral po pádu Napoleonově na pět milionů franků příspěvků, za které pořízeno vyzbrojení vojska na jihu Francie. Sám vstoupil do vojska jako velitel baterie děl a účastnil se několika bitev. Od r. 1875 věnoval se výhradně politice. Mnohé brošury ve smyslu demokratickém získaly mu mandát poslanecký r. 1877. Jako člen »Union républicaine« významenal se v parlamentě svou činností jako zpravodaj kommissi budžetní, železniční a navigační. Zvláště významna byla jeho zpráva o splavnění Seiny pro lodi mořské až do Paříže. R. 1882 stal se náměstkem tajemníkovým v ministerstvu veřejných prací a r. 1886 ministrem veřejných prací v kabinetu Freycinetově (od 6. ledna do 4. listopadu). Z jeho brošur větší důležitosti nabýly: *L'Ancien régime* (Pař., 1880) a *La Question des chemins de fer* (1882).

Balkie [béli] William Balfour, horlivý cestovatel po Africe (* 1824 — † 1863). Narodil se v Kirkwallu na Orkneyských ostrovech ve Skotsku, účastnil se jako lékař a přírodopyspec nigorské výpravy (1854), již popsal v díle *Narrative of an Exploring Voyage up the Rivers Kwora and Binue* (Londýn, 1856). Po druhé vypravil se k Nigeru r. 1857, avšak loď jeho po dvou letech se ztroskotala a on byv od mužstva opuštěn založil na stoku řek Kwory a Benue osadu, jež rychle se vzcháje stala se důležitým tržištěm středoafričských plodin a výrobků. Po sedmileté činnosti vydal se na cestu do vlasti, zemřel však v Sierra Leone. **B.** byl panovníkem, lékařem, učitelem a knězem pestré své obce; sbíral slovíčka téměř z padesáti afričských nářečí a přeložil části bible do housaštiny.

Ballen, město ve španělské provincii jaenské (Andalusie), od Jaenu 25 km severně v pahorkaté krajině, která bohata jest olivami a slyne nejkrásnějšími koni andaluskými. Doly olovené, továrny na zboží hrnčířské, slevárna, 10.041 obyv. (1878). U **B.** u stihla se 18. čce 1808 rozhodná bitva mezi

Francouzi a Španěly, v níž tito zvítězili, načež 23. čce gen. Dupont de l'Étang se 17.000 muži vzdal se špaň. vojevůdci Castaňovi, a Francouzové opustili Andalusii.

Bailey [béli]: 1) **B.** Nathan, výborný filolog anglický, jehož *Etymological English Dictionary* (1721) předčil nad veškeré předchůdce a stal se základem velkého slovníku Johnstonova. Mimo to vydal několik knih vychovatelských a zemřel (1742) u Londýna, kde působil jako učitel.

2) **B.** John, skotský hospodář XVIII. století. Na základě praktických zkušeností a matematických zásad sestrojil a ve spisku *The best possible plough* popsal pluh, zv. Baileyský, jenž i na kontinentu rozšíření došel a jedním z hlavních základů se stal novější hospodářské mechaniky.

3) **B.** Samuel, spisovatel angl. (* 1791 — † 1880). Vzdav se obchodu po otci věnoval se pilným studiím a napsal dlouhou řadu knih obsahu filosofického a literárního, psychologického a národohospodářského. Jeho *Review of Berkeley's Theory of Vision* (1842) přiměla J. S. Millu k replice ve »Westminster Review«, jemuž zase odpověděl listem *A Letter to a Philosopher* (1843). Ve spise *Theory of Reasoning* (1852) duchaplně pojednává o povaze souzení a kritikuje výkony a cenu rozsudků. Svě filosof. náhledy uložil do svých *Letters on the Philosophy of the Human Mind* (3 serie: 1855, 1858, 1863), jež poskytují cenný příspěvek k dějinám duševědy.

4) **B.** Philip James, současný básník anglický, narodil se r. 1816 v Basfordu u Nottinghamu, studoval v Glasgově práva, ale do služeb praktických nevstoupil. Do literatury uvedl se svým lyrickodramatickým zpracováním pověsti o Faustovi *Festus* (1839, 10. vyd. 1877), které přes všecku svou výstřednost (jednotlivé výjevy jednaj »Ve středě«, »Někde jinde«, »Všudy«, »Nikde«) jest plně síly a vzletu. *The Angel World* (1850) obsahuje tytéž krásy a vady, jen že ve skrovnější míře. Ostatní jeho díla *The Mystic* (1855); *The Age* (1858) a *The Universal Hymn* (1867) jsou působiva na místech, kde **B.** filosofuje, nedostupují však výše a účinu jeho první básně, jež i v Americe způsobila neobyčejný rozruch.

Baille [béli] jest skotský výraz stejného původu jako angl. *bailiff*, franc. *bailli*, ital. *balio*, z latinského slova *ballivus*, *bagalus*, *bajulus*. Všeobecně značil výraz ten nadřizeného, vyššího úředníka. Tak nazýval se na př. *bajulos* dozorce nad královských dětní při feckém dvoře v Cafihradě, podobně jako i vrchní dozorce nad cizími kupci (srov. pozdější jméno benátských vyslanců, *balio*). Johanité zavedli titul *ballivus* pro členy své tajné rady (*ballivi conventuales*), statky pak správě jejich svěřené nazvali *balleie*. — Skotský **b.** jest v městech a hradech královských municipální úředník, obdobný anglickým *aldermanům* (v. t.). Ve starším skotském právu byl to úředník, jenž při zvláštním, symbolickém způsobu prodeje nemovitostí, zvaném *seisin* či *sasine* (uchození se věcí) zastupoval prodáváče. Zvláštní

význam má **B. of Regality and Barony**, feudální úředník a **B. for the Sanctuary** či **Abbey of Holyrood**, úředník pro církevní jurisdikci asylní. — Anglický bailiff býval původně (za Viléma I.) král. vrchní úředník v některých hrabstvích (zvaných *ballivae*) a v některých městech. Nyní jsou b-s podřízené osoby úřední v hrabstvích, obstarávající úkony soudních vykonavatelů při zatýkání, při vybírání pokut, při zvaní porotců, při výkonu rozsudků a t. p. Podřízení jsou sheriffovi a mají dle povinností svých různá jména: b-s of hundreds, bound b., special b. Přidělené jim okresy slují bailiwick. Sheriff sám jest **Queens b.**, jakožto strážce práv a zájmů koruny. V okresech z pravomoci sheriffovy vyňatých nalézájí se t. zv. **Highs b-s.** — Ve Francii značil název bailli [bajlí] od XII. stol. královské náměstky v provinciích s vojenskou soudní mocí a se správní působností ohledně královských statků. Byli dočasně dosazováni, aby nemohli pokoušeti se o změnu své odvozené moci v moc zeměpanskou jako feudální šlechta. Později zúžena byla jejich působnost na vojenství (**b. d'Épée**). Název b. dáván byl pak též soudcům vrchnostenským. Místo královských b-s zaujali za Ludvíka XIV. intendanti a po revoluci nynější prefekti. *Tkl.*

Baillif viz Baillie.

Baillage [bajáž], franc., úřad, jež zastává bailli (v. Baillie).

Ballet [baje]: 1) **B. Adrien**, kritik franc., naroz. 13. čna 1649 v La Neuville nedaleko Beauvais, zemřel 21. ledna 1706. Pocházejí z rodiny chudobné jen pomocí cizí studoval v Beauvais; věnoval se stavu kněžskému a stal se venkovským vikářem. R. 1680 stal se bibliotékářem u generálního advokáta Lamoinnona, jehož velikou bibliotéku urovnal a popsal. Jsa od mládí uvykly strádání, vedl i v pohodném svém postavení život velice skromný, nepopřáváje si žádného klidu od studií svých, o nichž nejlepší důkaz podávají jeho četná díla, ač slohem nevynikají. Hlavní jeho práce, kritický rozbor spisovatelů, zvláště básníků souvěkých: *Jugements des savants sur les principaux auteurs* (Paříž, 1685, 9 sv., po druhé 1722, 7 sv. s poznámkami od Lamoinnoie) vyvolala živou polemiku; neboť **B.** přilíh ostře posuzoval. Zvláště Ménage prudce proto naň dorážel ve svém »*Anti-Bailet*«. **B.** hájil se spisem *Des satires personnelles* (t., 1689, 2 sv.). Také ve spise *Auteurs déguisés sous les noms empruntés* (1690), jenž jest pouze proslovem k většímu zamýšlenému dílu, kriticky rozebírá díla svých vrstevníků. Mimo to vydal kritický životopis Cartesiův *Vie de Descartes* (1691, 2 sv.), pak *Les Vies de Saints* (1701, 12 sv. v 8°), *Histoire de Hollande de 1609 à 1690* (1690, 4 sv., pod pseudonymem La Neuville). Po smrti autorově vydána *Histoire des démêlés du Pape Boniface VIII. avec Philippe le Bel* (1717).

2) **B. Eugène**, básník franc., nar. 20. října 1831 v Paříži. Prvotiny své básnické, písně v duchu národním, uveřejnil r. 1848. Získal si přátelství Berangerova, jenž jej k další práci povzbuzoval. R. 1853 vydal sbírku *Fleurs et*

sourises; na to následovaly jiné sbírky r. 1856 *La Muse de l'Atelier*, r. 1860 *Chansons d'hier et d'aujourd'hui*, r. 1885 *Chansons et petits poèmes*. Mnohé z jeho písní jsou velice oblíbeny v nejbířších kruzích, jako *La Religieuse*, *l'Hirondelle prisonnière*, *Souviens-toi, belle Italienne*, *le Bataillon de l'avenir*, *Sur la route* a j. Mimo to napsal velmi cenné životopisy franc. chansonnierů do různých revuí.

Bailleul [bajöl], hlavní místo kantonu ve franc. dep. Nord, arr. hazebrouckém. na Sev. dráze, 25 km sev.-záp. od Lille, má obecní kolleji, museum, uměl. akademii, ústav pro choromyslné (1180 nemocných), nemocnici, sirotčinec, radnici s hlásnou věží ze XVI. stol. a 8767 ob. (1886, obec 13.335), provozujících průmysl plátenický, koželužský, krajkářský, mydlářský, olejnický a pivovarský.

Bailleul [bajöl] Jacques Charles, politik a publicista franc. (* 1762 v Brettevillu u Havru — † 1843 v Paříži). Byl advokátem u parlamentu v Paříži, členem konventu a rady 500, pak poslancem; hájil direktorium a Napoleona I. R. 1813 založil »*Journal du Commerce*« a r. 1816 časop. »*Constitutionnel*« Sepsal: *De l'esprit de la Revolution et de ses résultats nécessaires* (Paříž, 1814); *Études sur l'histoire de Napoleon* (t., 1828); *Almanach des bizarreries humaines ou Recueil d'anecdotes sur la Révol. franç.* (t., 1822); komédie *Sully a Représailles* (t., 1804, 1823); dále spisy národohosp. jako: *De la richesse et de l'impôt* (t., 1816); *Du monopole et de la culture du tabac* (t., 1818); *Traité du commerce des fonds publics* (t., 1823) a j.

Bailli viz Baillie.

Baillie [béli]: 1) **B. Matthew**, proslulý lékař a anatom angl. (* 1761 — † v Londýně 1823). Nar. se ve Skotsku, stud. v Glasgowe a Oxfordu bohosloví, v Londýně pak pod dozorem svého ujece dra. Huntera vědy lékařské; prospíval v nich tou měrou, že když prof. Hunter zemřel (1783), stal se jeho nástupcem a jako profesor a demonstrátor anatomie získal si v krátké době slavného jména. Od r. 1799 vzdav se professury působil jako lékař s takovým úspěchem, že r. 1810 byl jmenován osobním lékařem krále, ale spojeného s tím baronství nepřijal. **B.** zdědiv sbírky ujece svého Huntera jal se pilně pracovati o jejich rozmnožení a pořídil po většině vlastní rukou na 1000 praeparátů chorobozpytných. Sbírkou tu odkázal **B.** později College of Physicians. R. 1793 uveřejnil pověstné své dílo *The morbid Anatomy of some of the most important Parts of the Human Body*, v němž poprvé pathologická pitva celého těla systematicky se probírá. K dílu tomu vydány byly obrazy (10 sv., 1799—1812). *Peč. Df.*

2) **B. Joanna**, dram. spisovatelka angl. (1762 — † v Londýně 1851). Narodila se ve Skotsku, záhy však se svou sestrou Anežkou přesídlila do Londýna, kde bratr její, proslulý dr. Matthew **B.**, lékařskou praxi prováděl. Svou milou povahou stala se brzo miláčkem společnosti a její dům v Hampsteadu střediskem vynikajících literárních současníků. Nej-

větších úspěchů dobyla si svými *Plays on the Passions* (1. sv. 1798; 2. sv. 1802; 3. sv. 1812; 4.—6. sv. 1836), v nichž snažila se zobraziti hlavní vášně lidské, jako zášť, žárlivost, lásku atd., a sice každou z nich ve zvláštní tragédii a komédii, jak jevila by se v činech jednotlivce, kdyby jiným vlivům nepodléhal. Proto jsou hrdinové její spíše psychologickými studii než skutečnými lidmi jako skvělé postavy Shakespearovy, a hry samy jen pozoruhodnými knihovnými dramaty, plnými ušlechťující, výrazné poesie. Nejlepší z truchloher jsou: *Henriquez*, *The Separation*, *De Monfort* a *Hrabě Basil*. **B.** napsala také řadu písní, které se vyznamenávají krásou formy a vroucností citu, mezi nimiž hlavně *The Kitten* a *To a child*.

Baillon [bajón]: 1) **B.** (Ballonius) Guillaume, lékař a prof. v Paříži (1538—1616). Hlavní jeho činnost byla lékařství vymaniti ze vlivu arabského. Tím více ovšem lnul k lékařství feckému, k Hippokratovi. Byl přesným pozorovatelem fakt a hleděl je podati objektivně nic umělého do nich nevkládaje. Hlavním jeho dílem jsou *Epidemiarum et ephemeridum libri duo*. Líčí v nich tak mistrně epidemie současné, že od doby Hippokratovy nic podobného nebylo vydáno. Učí tu, že choroby epidemické se změnami atmosferickými souvisejí, zná mázdřivý zánět sliznic. Spisy jeho byly po smrti vydány souborně jeho synovci Le Letierem a Thévertem v Paříži a v lét. 1734 až 1736 v Benátkách. *Peč.*

2) **B.** Ernest Henri, botanik francouzský (* 1827 v Calais). Studoval lékařství a přírodovědy v Paříži. R. 1864 stal se profesorem při lékařské fakultě pařížské. Jest také ředitelem botanické zahrady lékařské v Paříži. Pilně pracuje na poli vědeckém, zvl. v systematice rostlinné. Z četných jeho děl sluší jmenovati: *Sur la constitution de l'androcée des cucurbitacées* (1879); *Anatomie et physiologie végétales* (1881); *Notions élémentaires de Botanique* (1881); *Cours élémentaires de Botanique* (1882); *Traité de Botanique médicale phanérogamique* (1884); *Guide élémentaire d'herborisation et de Botanique pratique* (1886). Od roku 1866 vydává svazkové dílo *Histoire des plantes*, obsahující monografie přirozených řádů rostlinných. Od r. 1860 rediguje periodický věstník botanický »Adansonia« a od r. 1876 i veliký slovník botanický »Dictionnaire de botanique« (v Paříži u Hachetta). *Pě.*

Baillet [bajò] Pierre Marie François de Sales, slovatný franc. houslista, narozen 1. října 1771 v Passy v Paříži. Jako sedmiletý hoch začal se učit hře houslové u Florentinana Polidorioho, a když r. 1780 otec jeho, právník, v Paříži se usadil, pokračoval **B.** ve svých studiích u Saint-Marie. R. 1783 odešel s otcem do Bastie na Corsice, kam tento jmenován byl generálním prokurátorem; ale když **B.** za několik měsíců potom osiřel, král. intendant de Boucheporn ujal se chlapce, vzal jej do Paříže a poslal pak s dětmi svými do Říma. Zůstal tam po třináct měsícův a studoval dále u Pollaniho, vynikajícího žáka Nar-

dinova. Tehdáž vystoupil poprvé na veřejnost s úspěchem znamenitým, nejdříve v Římě, pak r. 1785 na Corsice, v Bayonne, Pau a Auch. R. 1791 usadiv se v Paříži dostal prostřednictvím Viottiho, který již dříve naň svojí hrou velmi působil, místo v orchestru v Théâtre Feydeau. Po pěti měsících však stal se úředníkem v ministerství financí a zůstal tam několik let. Než uměleckých svých studií nezanedbával ani nezanedbával, ano vystupoval znova veřejně, a to s takovým úspěchem, že byl r. 1795 povolán za profesora hry houslové na konservatoři nově založené. Sám však ještě začal se učit nauce o harmonii u Castela, potom skladbě u Reichy a Cherubiniho. Roku 1802 byl ustanoven solovým houslistou v kapelle Napoleona, tehdáž prvního konsula, a v l. 1805—1809 konal s cellistou Lamarrem cesty po Rusku, r. 1812 po jižní Francii, r. 1815 po Nizozemí a r. 1816 po Anglii, a všude dostalo se mu velkých poct a úspěchů; do Německa prý nešel z úmyslu, aby nebyl porovnáván se Spohrem. V zimě r. 1814 začal pořádati v Paříži proslulá kvartettní soirée, chtěje seznamovati obecnost s vynikajícími skladbami odbornými v pořádku chronologickém; večery ty trvaly až do r. 1839. Roku 1821 **B.** stal se prvním houslistou v orchestru Velké opery a r. 1825 opery královské, v níž zůstal přes různé změny dynastie. Jen ještě r. 1833 podnikl uměleckou cestu sev. Itálií a Švýcarskem, pak žil jen v Paříži a zemřel 15. září 1842. — **B.** byl stejně výtečné činným prakticky jakožto houslista a učitel jako i theoreticky na poli hudebně literárním. Hned když se stal profesorem na konservatoři, redigoval a vydal s Rodem a Kreutzerem proslulou školu houslovou *Méthode de violon*, která, ač jen pro konservatoř byla určena, přeče brzo se rozšířila a do dnes se jí užívá. Roku 1835 pak sám vydal školu *L'art du violon*, paedagogicky stejně znamenitou. Pracemi těmito, které dosud zachovaly svoji cenu a jimiž zaváděl zásady Nardiniho a Viottiho do Francie, **B.** stal se zakladatelem moderní franc. školy houslistů, z níž vyšla celá řada znamenitých virtuosů. Pro svůj nástroj **B.** psal mnoho skladeb výtečných, zejména: 12 étud, 24 preludie ve všech tóninách, jež dosud pilně se studují, 9 koncertů, 30 Airs variés, 6 duett pro dvě housle, 3 smyčcová kvartetta a 15 smyčc. trios. Při jeho hře chvátil se výrazný tah, pinost tónu a vůbec smělá a velkolepá reprodukce spojená s nesmírnou dovedností. Jakožto kvartetista neměl prý soupeře.

Bailly [bají] Jean Sylvain, francouzský hvězdář, nar. 15. září 1736 v Paříži, zemřel guillotinou 12. list. 1793. S počátku zabýval se básnictvím (napsal dvě truchlohy: *Iphigénie en Tauride* a *Clotaire*), později oddal se studiu hvězdářství a dobyl si čestného jména svými pracemi. V mathematice a hvězdářství byl žákem Lacaillea, s nímž od r. 1760 společně pozoroval. První jeho pozorování týkala se opposice Marsa, Jupitera a Saturna; po nich následovaly družice Jupiterovy. On první zkoumal pohyby družic těch nejen empiricky,

jako Maraldi a Wargentin, nýbrž i analyticky. Další jeho práce týkají se pohybu měsíce ve starší době, theorie Jupitera, kruhu Saturnova, délky roku siderického a tropického. Sepsal: *Essai sur la théorie des satellites de Jupiter* (1764); *Histoire de l'astronomie ancienne, indienne et orientale, et moderne* (5sv., 1775—87); *Histoire de l'astr. ancienne depuis son origine jusqu'à l'établissement de l'école d'Alexandrie* (2. vyd. 1781); *Hist. de l'astron. depuis son origine jusqu'à l'époque de 1730* (4. svazky, 1779—82). Dále jsou od něho: *Lettres sur l'Atlantide de Platon*. R. 1763 stal se členem pařížské akademie věd, r. 1785 členem všech tří akademií francouzských. Životopisy, které co člen akademie psal, docházely všeobecné pochvaly. R. 1789 zvolen byl od města Paříže do národního shromáždění, jehož se stal prvním předsedou. Již 16. čce téhož roku zvolen opět starostou pařížským, byl té doby nejpopulárnější osobou ve Francii. Když hnutí revoluční se rozmohlo, bylo mu zakročiti branou mocí proti sročenému lidu; jelikož lid trojího vyzvání jeho, aby se rozešel, neuposlechl, nýbrž házením kamenů odpovídal, dal B. na lid vystřeliti (17. čce 1791). Pro tento čin byla luza na B-ho rozhořčena, i vzdal se nedlouho potom své hodnosti, přesídlil do Meluna a uchýlil se do života soukromého. Nicméně bylo mu později této přisnosti pykati, neboť když r. 1793 nastala hrůzovláda, byl mezi jinými i B. postaven před revoluční tribunál, obžalován z »bratrovraždy« a na smrt odsouzen. Zanechal po sobě důležité pro dějiny revoluce zápisky: *Mémoires d'un témoin de la révolution* (Pař., 1804, 3 sv.). Obšrný životopis jeho napsal Arago, *Oeuvres complètes*, T. II. Vrn.

Bailo viz Bailli.

Bailul, ital. osada a záliv stejnojmenný v zemi Danákilů v sev.-vých. Africe, při pobřeží moře Rudého (13° 8' sev. šíř. a 42° 29' vých. délky).

Bailundové, kmen kaferský ve vnitrozemí africkém, mezi Kuenou a Kongem. Fy-sicky jsou vyvinuti značně, nikoli však duševně. Žijí co nejjprostěji; práci (polní) obstarávají ženy, muži zahálají. Živí se skoro jen prosem a maniokem. Kř.

Bally [béli]: 1) B. Francis, nar. 28. dub. 1774 v Newbury (Berkshire, zemř. 30. srpna 1844 v Londýně. Byl původně kupcem. Později oddal se studiu hvězdářství a jsa velmi zámožným obětoval značné peníze na povznesení této vědy. Oběti jeho a pile přinesly hvězdářství značný užitek. Londýnská společnost hvězdářská zvolila jej svým předsedou. R. 1822 uveřejnil své dílo: *Astronomical tables and remarks for the year 1822*; po něm následoval r. 1827 bohatý seznam hvězd pásma zviřetníkového: *General catalogue of nearly 3000 principal fixed stars*; r. 1829 pak podobný seznam 564 hvězd, jež Flamsteed pozoroval, které však v jeho katalogu nebyly obsaženy. Ještě větší důležitost mělo kritické vydání pěti starých katalogů: Ptolemaiova, Ulugh Beigha, Tychoha Brahe, Halleye a Hevelia. Roku 1843 uveřejnil výsledky svých

pokusů, ustanoviti průměrnou hutnost země: *Experiments for determining the mean density of the earth* dle metody Cavendishovy. K velikému katalogu britické společnosti (British Association Catalogue-B. A. C.) napsal předmluvu a podal důležité příspěvky k životopisu Flamsteeda: *Account of John Flamsteed, the first astronomer-royal* (Londýn, 1835—37). Dále vydal Lalandeův hvězdní katalog. — B. vydal také některé důležité spisy národohospod., týkající se annuit, úrokův a pojišťování: *The doctrine of life annuities and insurances* (Londýn, 1810); *The doctrine of interest and annuities* (t., 1808); *Tables for the purchasing and renewing of leases* (t., 1802). Vrn. red.

2) B. Edward Hodges, znamenitý sochař angl. (* 1788 v Bristolu — † 1867 v Londýně). Vzdělal se pod Flaxmannem, dobyt r. 1811 zlaté medailie (sousoším Herkula) a r. 1821 stal se členem akademie vystaviv před tím *Evu*, jedno z nejlepších svých děl. Krom četných soch a poprsí zdobících veřejné budovy londýnské (bas-reliefy na Mramorovém oblouku v Hyde-Parku, Nelsonův pomník na Trafalgar Squareu, socha *Roberta Peela* v Manchestru a jiné) vynikají zvláště práce *Eva u studánky*, *Mateřská láska*, *Děvče před koupáním a Gracie*. Df.

Baily beads [bídž], Bailyho kapky, jest zvláštní úkaz, naskytující se při zatměních slunce, při přechodu Merkura neb Venuše před sluncem. Okamžik, kdy se kraj planety dotkne kraje slunečního zevně nebo zevnitř, nedá se tak přesně ustanoviti, jak by se mohlo očekávati. Než se totiž při vnitřním dotyku kraj Venuše od kraje slunečního odloučí, povstane mezi oběma černá skvrna, podobná kapce tekutiny, která se při dalším vzdalování planety roztrhne. Tento úkaz nazývá se »černou kapkou« nebo »kapkou Bailyho« a vysvětluje se jednak irradiací, jak již Lalande za to měl, jednak ohybem světla (diffrakcí). Jasně slunce zdá se býti pozorovateli větším, než skutečně je, poněvadž dojem světla se na sítnici šíří přes kraje obrazu. Tmavá deska Venuše pak zdá se býti menší před jasným sluncem. Na místě však, kde se Venuše slunce dotýká, nemůže se ona zdáti menší a toto větším, povstane tam tedy ona černá kapka. Ohyb světla pak jeví se tím slaběji, čím větší jest otvor, kterým světlo prochází. Jednak tedy třeba zmenšiti jasnost slunce (skly vhodné temnými a přiměřeným zvětšením dalekohledu), aby se zmenšil vliv irradiacie, jednak užiti dalekohledů s velikými otvory, aby odstranil se ohyb. Obě podařilo se při posledním přechodu Venuše před sluncem r. 1882, kdy vyslaní hvězdáři francouzští na Floridě pozorovali památný ten úkaz dalekohledy 6- a 8palcovými; dotyk byl přesně geometrický, po »černé kapce« nebylo stopy. Vrn.

Bain [běň], B. de Bretagne, hlavní místo kantonu ve franc. depart. Ille-et-Vilaine, arrond. redonském, 32 km jv. od Rennes, na velkém rybníce, má zámek z XV. stol. a 4999 ob. (1886) provozujících značný průmysl koželužský, jircháfský, hrnčířský a krajkářský.

Bain [bén]: 1) **B. Alexander**, hodinář a mechanik (* 1811 v Thurso ve Skotsku — † 1877 v Broomhille v hrabství Dumbarton). Činnost jeho týká se téměř výlučně elektřiny výkonné a nesla se k poslednímu cíli, ke zobecnění telegrafů, aby totiž jimi bylo lze buď tisknouti buď psáti obyčejná písmena tak, by je každý čísti dovedl. Výsledkem jeho práce jest nemalý počet různých patentů. V letech 1841 a 1843 dal sobě v Anglii patentovati telegraf typů, v r. 1843 přizpůsobil jehlicový telegraf Cookeův a Wheatstonův tak, že po zlepšení Eklingem udržel se dlouhou dobu v Rakousku v užívání. V l. 1842 a 1843 zlepšil také chemické telegrafy do té míry, že jich bylo lze užití výhodně v praxi zvláště ku přenášení knižtiskářských písmen. (Ostatně s.v. čl. Telegraf.) Roku 1835 užil také elektromagnetismu jakožto hybné síly u hodin. Čč.

2) **B. Alexander**, angl. filosof, přírodopysytec a paedagog. Nar. r. 1818 v Aberdeene, kdež i nabyl školního vzdělání. Byv r. 1841 jmenován professorem ve svém rodišti vyučoval morální filosofii a fysice až do r. 1845, kdy povolán do Glasgowa na Andersonovu universitu. Mista toho vzdal se r. 1848 byv ustanoven sekretářem vrchního zdravotního úřadu v Londýně. Ale již r. 1850 vzdal se tohoto postavení a žil v soukromí obíraje se vědeckými studii. Zjednav si pracemi svými jméno znamenitého učence stal se r. 1860 professorem logiky v Aberdeene a místa toho již neopustil. V lét. 1881 a 1884 zvolen byl rektorem. — Spisovatelská činnost jeho počíná se r. 1840, kdy napsal řadu článků do Westminster-Review; v lét. 1847—1848 pak vydal v Chambersově sbírce školních knih cenné spisy o astronomii, elektřině a meteorologii pro potřeby školní a velmi oblíbená pojednání prostonárodní o logice, duchu lidském, o mluvě a rhetorice v Chambersově »Information for the people«. Ke školním knihám řadí se též jeho *Anglická mluvnice* (Londýn, 1863) a *Manual of English composition and rhetoric* (Londýn, 1866). Kromě toho vydal r. 1852 Will. Paleysa morální filosofii s vysvětlivkami a poznámkami a účastnil se vydání J. Millovy »Analysis of the phenomena of the human mind« (t., 1868), jakož i pozůstalých spisů Georgea Grotea: »O Aristotelovi« (t., 1872) a »The minor Works of Grote« (t., 1873). Výsledky však svého filosofického badání složil v těchto spisech více nebo méně důležitých pro rozvoj nejnovější filosofie anglické: *The senses and the intellect* (t., 1855, 3. vyd. 1868); *The emotions and the will* (t., 1859, 3. vyd. 1875); *The study of character, including an estimate of phrenology* (1861); *Mental and moral science* (1868, 3. vyd. 1872); *Logic, deductive and inductive* (1870); *Mind and body. The theories of their relation* (Lond., 1873, 6. vyd. 1878; jaz. čes. vzdělal Mrazík: »Nauky o vzájemnosti těla a duše«, 1882); *Education as a science* (t., 1879, 5. vyd. 1885); *John Stuart Mill* (1882); *Practical Essays* (1884). **B.** jest (vedlé Spencera, Milla a j.) z hlavních zástupců anglické filosofie zkušební, která

své závěry a úsudky sestruje na základě věd přírodních, obzvláště fysiologie, přidržujíc se v dušesloví theorie starší, řeč. associacní. Podobným směrem nese se i jeho vychovatelství; přihlížejce ke skutečným, daným poměrům ve společnosti i v přírodě **B.** za účel výchovy označuje, »jednotlivce, pokud lze, učinit způsobilým, aby nejprve založil své vlastní štěstí a pak štěstí jiných bytostí«. Tento eudaimonistický ráz jeho paedagogiky a realistický názor světa jest příčinou, že vědám mathematickopřirodním přednost dává před filologií a dějepisem a že brojí proti studiu řeckých a římských spisovatelů na středních školách žádaje, aby vyučování, co možná jsouc názorné, vztahovalo se k užitečným předmětům obecného života a ke zjevným přírodním. **PD.**

Bainbridge [bénbridž]: 1) **B. John**, fysik a hvězdář angl. (* 1582 — † 1643). Proslavil se pozorováním komety z r. 1618, již popsal ve spise *An Astronomical Description of the late Comet* (Londýn, 1619). Krom toho vydal *Procli Sphaera* (1620) a *Canicularia; Treatise concerning the Canicular Days* (Oxford, 1648). Několik jeho netištěných rukopisů chová Trinická kolej v Dublině.

2) **B. William**, námoční hrdina amer. (* 1774 — † ve Filadelfii 1833). Z plavčíka vyšinul se záhy na kormidelníka (1793), jako kapitán chránil amer. obchod nejprve v Západoidickému (1799) a později (1800) ve Středozemním moři, ve válce s Tripolisem (1803) velel fregatě *Philadelphia*, jež pronásledující nepřátelskou loď narazila na skaliska a padla v zajetí; za to ve válce s Velkou Británií sám zajal (1812) u brazilského pobřeží anglickou fregatu *Java*, začež byl v Americe nadšeně uvítán a kongressem zlatou medailí obdařen jako velitel oddělení loďstva; rovnal (1813) různé spory s různými státy a vrátil se (1821) do vlasti byl jmenován předsedou jím navrženého námořního úřadu a v této hodnosti zavedl dosud platné signály v americkém námořnictví.

Baines [bénz]: 1) **B. Edward**, anglický žurnalista a spis. historický (1774 — † 1848). Nar. se ve hrabství yorském, vstoupil jako učeň do tiskárny v Leedsu, kde trvale se usadiv liberální časopis »Leeds Mercury« ve své vlastnictví přejal a jako dlouholetý redaktor takové obliby a váhy došel, že od města Leedsu za poslance zvolen byl a ve sněmovně jako vůdce »jinak smýšlejících« (dissenters) církevní politiku prováděl (1833—41). Krom dějin hrabství yorského (1823) a vévodství lancasterského (1825) vydal ještě *History of the Wars of the French Revolution* (Londýn, 1814), již později v *History of the Reign of George III.* rozšířil. Život jeho popsal jeho syn sir **E. B.** v díle *Life of E. B.* (1851).

2) **B. Matthew Talbot**, státník angl., nejstarší syn předešlého (* 1799 — † v Lond. 1860). S počátku byl soudcem (1825), pak archivářem města Hullu a posléze poslancem (za Hull 1847—52, za Leeds 1852—60). Za ministerstev Russellova a Aberdeenova řídil

úřad chudinský, za Palmerstona spravoval věvodství lancasterské.

3) **B.**, Sir Edward, angl. žurnalista, politik a apoštol střídmosti, bratr předesešého, nar. se v Leedsu (1800), vstoupil záhy do redakce otcova »Leeds Mercury«, při němž přes čtyřicet roků působil. Jako novinář zaujímal vynikající místo mezi liberály háje emancipaci katolíků, svobodný obchod, parlamentní reformu a zrušení otroctví. V l. 1825—30 získal si veřejnými přednáškami nemalých zásluh o poznesení řemesel a r. 1837 založením »West Riding Union of Mechanic's Institutes«, kterýžto svazek jednot řemeslnických čítá nyní 50.000 členů a 10.000 žáků navštěvujících večerní přednášky. V parlamentu (1859—74) byl jedním z předních bojovníků za druhou velkou reformu parlamentní a důležitým členem školských komisí. Kromě toho účinně zasahoval i do hnutí abstinenciho, zejména také spisem *Twenty Years' Experience of Total Abstinence from Intoxicating Liquors* (1857). Krom toho napsal *History of the Cotton Manufacture; A Visit to the Vandeis of Piedmont; The Woolen Manufactures of England* a jiná díla týkající se průmyslu a obchodu velkobritského. Roku 1880 povýšen byl do stavu rytířského, právě když yorkshireské kolleji odevzdával národní dar 3000 lib. sterl., jemu krátce před tím věnovaný.

4) **B. Thomas** (* 1822 — † 1875), cestovatel a malíř angl. Súčastnil se výpravy Gregoryho do sev. Austrálie (1855—1856), obou Livingstonových výprav po řece Zambezi (1858—61), doprovázel Chapmana na cestě od zálivu Velrybího k jezeru Ngami a k prahům Viktoriiným (1861—62), o čemž napsal: *Victoriafalls of the Zambezi* (Londýn, 1865), a ilustroval dílo *Explorations in south-west Africa* (t., 1864). R. 1869 navštívil zlatonosná pole u Tati, jež vylíčil ve spise *Gold regions of south-eastern Africa* (t., 1877) a podnikl několik cest po Transwaalu a sousedních zemích. S V. B. Lordem vydal knihu *Shifts and expeditions of camp life* (t., 1871), napsal několik zpráv cestovních, otištěných v »Journal of the R. Geogr. Soc.« a ilustroval Livingstonovu výpravu po Zambezi.

Baini Guiseppe Abbate, hudebník ital. (* 1775 v Římě — † t. 1844). R. 1802 stav se zpěvákem při papežské kapelle věnoval se hudbě s opravdovým zápalem a záhy obrátil na sebe pozornost svými skladbami, hlavně kostelními, jež vynikaly přisnou vážností. Napoleonova povolání do Paříže za gen. ředitele hudby kostelní ve Francii nepřijal, roku 1817 však stal se ředitelem papežské kapely. Třeba r. 1822 jeho osmihlasé *Miserere* přijato bylo mezi skladby prováděné v sixtinské kapli o pašijovém tédní — kteréžto pocty nedostalo se dosud žádnému ze žijících skladatelů — **B.** přece více vynikl svými pracemi literárními než skladatelskými, především pak spisem: *Memorie storico-critiche della vita e delle opere di Giovanni Pierluigi da Palestrina* (Řím, 2 sv.), obsahujícím vzácný materiál, zejména pro dobu předpalestrinskou, pak mnohé

nové historické a literární zápisky. Mimo to napsal, avšak nedokončil, dějiny pap. kapely, pak *Saggio sopra l'identità dei ritmi musicali e poetici* (Řím, 1820) a *Tentamen renovationis musicae harmonicae syllabico-rhythmicae super cantu Gregoriano saec. VII. in ecclesia pervulgatae*. **B.** žil skromně a v ústraní, ačkoli byl zahrnován poctami a jmenován členem skoro všech hud. akademií evropských.

Bains [běn], fr. lázně, jméno mnoha míst franc., zvl. lázeňských, z nichž důležitější jsou: 1) **B.** en-Vosges, hl. místo kantonu v dep. vogeském, arr. epinalském, na Vých. dráze, 24 km jihozáp. od Epinalu, má 1537 ob. (1886, obec 2609), krásnou gotickou kapli poutnickou, průmysl železářský a krajařský a lázně s 11 indifferentními prameny sirnými (29—50° C.), které známy byly již za dob římských. — 2) **B.** de-la-Reine, láz. místo u Oránu v Alžírsku, s mořskými lázněmi, ústavem pro vojny a prameny chlornatými, sodnatými a bromovými (54° C.).

Balové, pohanský kmen černošský v afr. říši Bagirmi, na jihozáp. za řekou Logoné; část jich jest od Bagirmův ztročena, většina však požívá samostatnosti.

Bairagi nebo Viragi (zvi. bez a rag. v á šeň), žebraři mniši u hindů; pocházejí hlavně ze sudrů; nežení se a pohřbívají mrtvolý. R. 1881 bylo jich 104.133. *Fl.*

Bairam Sali, dosti veliký kmen turkmenský v západní části oázy chivské.

Baird [bérđ]: 1) **B.** Sir David, vojévůdce angl. (* 1757 — † 1829). Odebral se (1791) jako podplukovník do Indie, kde později jako generál-major vzal útokem pevnost Seringatam. R. 1801 velel indické armádě, jež s Hutchinsonem měla z Egypta vytlačiti Francouze, přistal však do Rosetty, když tito chystali se vykliditi Alexandrii. Účastnil se výpravy proti Kodani (1807) a rok na to poslán do Španělska, kde v bitvě u Coruhy kartáčovými výstřel levé rameno mu roztříštil. Za svou udatnost obdržel několikrát díky parlamentu a bathský řád. R. 1820 byl jmenován vrchním velitelem v Irsku, avšak již roku následujícího úřadu toho zbaven. Život jeho vydal Hook, *Life of Sir David B.*

2) **B.** Spencer Fullerton, amer. přírodovědec, nar. se 1823 v Pennsylvanii, stal se prof. (1846) Dickinsonovy kolleje v Carlisle, tajemníkem (1850) Smithsonianova ústavu (založeného k šíření obecných vědomostí), ředitelem Národního musea ve Washingtonu a od r. 1871 i předsedou rybářské komise Spoj. obcí. Krom Brockhausova Názorného atlasu, jež přeložil (1848—51), napsal mnoho pojednání o ssavcích, ptácích, obojživelnících a rybách Sev. Ameriky, dále *Review of North American Birds* (1864) a *History of North American Birds* (3 sv., 1873) za spolupůsobení dra T. M. Brewera a Rob. Ridgwaye. Menší jeho práce jsou roztroušeny ve výročních zprávách Smithsonianova ústavu a Přírodovědecké akademie ve Filadelfii.

Bairdia MCoy, jest rod skořepatců (*Ostracoda*), jehož skořápky jsou nestejně, ob-

rysu trojbokého nebo čtverbokého, dosti mohutné, uprostřed nejširší a na povrchu hladké nebo jen slabě tečkované. Skořápky vyběhají někdy na obou koncích v rázkovitě výrůstky. Zámek utvořen silným přehnutím jedné skořápky přes druhou. Rod tento počíná již ve spodním útvaru silurském, jest hojný v kamenouhelném, řídí v jurském, křídovém a třetihorním útvaru a ještě i v nynějších mořích zastoupen nečetnými druhy. Z českého křídového útvaru popsány 4 druhy, z nichž nejhojnější, **B. subdeltoidea**, vyskytá se ve vrstvách bělohorských a teplických. *Pa.*

Bairdiové vrstvy, vápnitá vrstva ve spodním stupni mimoalpského keuperu neboli vrchního triasu, obsahující mimo jiné zkameněliny velké množství skořepatých ráčků rodu *Bairdia*. *Fl.*

Baireuth viz Bayreuth.

Baise neboli Bayse, řeka franc., 185 km dlouhá, vzniká u Labarthe-de-Neste v dep. hautes-pyrénéjském, teče stále na sever ještě departementy gerským a lot-et-garonnským kolem Candomu, kde stává se splavnou, a Néraku, až pod Aiguillonem vtéká s levé str. do Garonny jsouc vzhledem k délce své chuda na vodu.

Baiser [bézé], (franc.), políbení, hubička; cukrové pečivo pěnové, naplněné sněhem.

Baisch Hermann, německý malíř krajin (* 1846 v Drážďanech). Stud. ve Stuttgartě a pak roku 1868 odebral se do Paříže dovršit svého uměleckého vzdělání. Usadiv se po té na nějaký čas v Mnichově byl tam čtán k čelným stoupencům školy Lierovy. Prvního významání dostalo se mu na světové výstavě ve Vídni, r. 1883 udělena mu v Mnichově zlatá medaile. Nyní žije **B.** v Karlsruhe. Na vývoj umělecké individuality **B**-ovy měla rozhodující vliv cesta do Paříže. Tam seznámil se s díly mistrů francouzského »pay-sage intime« a zvolil si především Dupréa za svůj vzor. Po jejich přikladu obíral si pak nejraději motivy prosté, jež snažil se vylíčiti věrně s vystižením nálady barevné. Studium krajinářů nizozemských přimělo jej k cestě do Holandska, odkud si přinesl přečetné podněty k novým obrazům. Nyní náleží většina **B**-ových krajin co do motivu pobřeží holandskému. Široká technika, věrné zachycení nálady celkové, jednota barevná jsou hlavními přednostmi jeho maleb většinou rozměrnějších. Staříze zvířecí, zejména skot a koně, svědčí o bystrém pozorovacím smysle **B**-ově. *Tá.*

Baissa [bésa], franc. *baisse*, snižení, sluje klesání cen, zvláště kursů na bursé. Kdo z klesání toho očekává zisk, spekuluje *à la baisse* a sluje *baissier* čili kontrminér. Viz Bursovni hra.

Baisler [besjé] viz Baissa.

Baital Pačáni (*Vetala pačavišati*) nebo pětadvacet povídek démona, jest obecně známá a velmi populární sbírka povídek, původně psaných v sanskrtu a přeložených skoro do všech nářečí indských i jiných. Jest částí větší sbírky zvané *Kathásariságara*, která jest kompilací ze staršího díla *Vrihat-Kathá*

nebo *Vrihat-Katháságara*; kdy toto dílo vzniklo, není známo, ale autorem *Kathásariságara* byl Bhatta Somadeva (1088 po Kr.). Něm. překlad vydal Herm. Oesterley v Lip. 1873. *Fl.*

Baiter Johann Georg, německý filolog, nar. 1801 v Curichu, studoval na tamějším gymnasiu, od r. 1824—1829 studoval na universitách v Mnichově, Gotinkách a Královci, od roku 1833 byl professorem na gymnasiu v Curichu a po nějakou dobu též mimořádným professorem na tamější universitě. Zemřel tamže 10. října 1877. Vědecká činnost jeho vztahovala se hlavně k Ciceronovi, řeckým řečníkům a Babriovi, jejichž díla vydával ve spojení s jinými učenici. Se Sauppem vydal *Lykurga* (1834) a *Řečníky attické* (větší vydání 1838—50, menší 1839—43), s Orellim a Winckelmannem *Platóna* (1839—42, menší vyd. 1838 a n.), s Orellim *Babria* (1845). Pro Didotovu sbírku řečníkův attických spracoval *Isokrata* (1846). Nejvíce pte však věnoval spisům Ciceronovým, k nimž snesl hojný materiál kritický. Materiálu toho užito ve 2 vyd. Orellova *Cicero*a, jehož 1. a 3. díl spracoval Orelli a **B.** (1845), 2. a 4. díl Halm a **B.** (1854 až 1861). Později vydal **B.** všechny spisy Ciceronovy spolu s Kayserem ve sbírce Tauchnitzské (1861—69). *Vý.*

Baitón, geometr, jenž provázel Alexandra Vel. na jeho výpravách maje za úkol vyměřovati krajiny, kudy vojsko táhlo. O svém zkoumání vydal **B.** spis *Σαυτοὶ τῆς Αλεξάνδρου πορείας*, z něhož jen skrovné zbytky jsou zachovány. —*h.*

Baitylos (lat. *baetylus, betulus*), povětronec s nebe spadlé, jež pokládány jsou za božské symboly ctěny byly od starodávna až do pozdních dob klesajícího pohanstva natíráním a věncením. Mimo to užívalo se jich při různých pověrách, kouzelnictví a věštění. V Delfech na blízku chrámu Apollónova byl povětronec, jenž denně olejem byl mazán a o svátých surovou vlnou ovinován; byl prý to kámen, jež Kronos na místě Zéva pohltil a opět vyvrhl. Na některých místech dávány uměle kamenům těm pravidelnější podoby. *Cfe.*

Baius (vl. de Bay) Michael, bohoslovec katol. (* 1513 v Melině v Belgii — † 1589). Studoval v Levně, stal se r. 1535 mistrem svobodných umění, učil od r. 1544 filosofii, stal se r. 1545 licenciátem a r. 1550 doktorem theologie, a když Linhart Hasselt odebral se na sněm tridentský, zastupoval ho v jeho professuře exegese. Po smrti jeho dostal **B.** r. 1552 tuto stolicí a podržel ji až do své smrti. Roku 1575 byl učiněn děkanem při kolegiálním kostele sv. Petra, r. 1578 kancléřem university, ano i královským generálním inkvizitorem v Nizozemí. Jako profesor vystoupil hned proti scholastické metodě a chtěl více přidržovati se Pisma a církevních otců Cypriána, Ambrože, Jeronyma, Řehoře a jmenovitě Augustina. Jeho starší kollegové Tapper a Ravenstein byli nespokojeni a jeho směrem a jmenovitě s jeho soustavou učení, která podobala se nauce lutheránské. Spojivše se s františkány přiměli Sorbonnu, že r. 1560

zavrhl 18 jeho vět. Poněvadž zavržení od celé Sorbony nevycházelo, než jenom od některých členů, hájil se **B.**, a kardinál Granvella, arcibiskup malínský, snaže se strany upokojiti přiměl krále Filipa II., aby **B.** ještě se dvěma professory jako zástupci university poslán byl ke sněmu tridentskému (1563). Navrátil se domů vložil **B.** zevrubněji v několika rozpravách své názory a vzbudil znova spor. Papež Pius V. zavrhl bullou 67 vět vyňatých ze spisů **B.-ových**, ale nejmenoval jejich původce (1567). Poněvadž pak mnozí bullu za nepravou neb aspoň za vyloučenou prohlášovali, potvrdil ji znova papež Řehoř XIII. bullou ze 23. ledna 1579. Tu **B.** poslal své podrobení do Říma r. 1580 — **B.** bloudil v učení o hřích dědičném, o svobodné vůli, o vykoupení přirozenosti lidské a o poměru dobrých skutků k milosti; jeho základní myšlenka jest, že přirozenost lidská bez milosti Boží jest úplně neschopna ke všemu dobrému a jenom hřešiti může. Spisy **B.-ovy** o 2 sv. vydal Gerberon r. 1696 v Kolíně n. R. Dr. Kr.

Baiuvariorum lex nazývá se sepsání nár. práva bavorského, jehožto nejstarší část bezpochyby již za vlády kr. Theodoricha I. († 534) spořizena a v VII. stol. rozmnožena jest, načež za vlády vév. Theoda II. († 717) celá **B. l.** znovu upravena i sepsána. K sepsání tomuto připojeni jsou za vlády Thasila II. mezi r. 771—775 různé dodatky (decreta Thassilonis ducis), a též Karel Vel. připojil k nár. právu bavorskému dvě t. zv. capitularia. **B. l.** sepsána jest dosti přesným jazykem latinským; avšak mnohé technické výrazy, jež se patřičně nedaly v latině vyjádřiti, přijaty jsou do textu v původním německém znění. Obsah jeho týče se poměrů stavovských, rodinných i majetkových, dále práva trestního i řízení soudního. Leckterá ustanovení, v sepsání **B. l.** pojata, pocházejí ostatně z jiných sepsání germánských práv národních, jako zejm. z práva alamanského (v. t.), sbírky práv západních Gotů, za vlády kr. Reccareda I. povstalé, jakož i ze sbírek práva římského i kanonického, tehdáž známých. Obvod platnosti nár. práva bavorského tvořilo původně území mezi ř. Enzí i Lechem. Záhy však rozšířil se obvod tento na vých. část severního Tyrolska, nyn. arcivévodství Rakouská, Štýrsko i Korutany; ano zachovaly se i zprávy o rozšíření práva tohoto do Uher, Chorvatska i Dalmacie. Nejlépe vyd. **B. l.** od Merkla v Perzových Monum. Germ. hist. Leg. III., 183 a násl., kde i o dřívějších vydáních zprávy se nalézají. Něm. překlad pořídil Mederer (In golst. 1793). —i.

Baixo-Douro (Dolní D.), kraj vinorodý, viz Alto-Douro.

Bája, okr. město v Uhrách, na l. bř. Dunaje, v župě báčkobodrožské, má 10.250 maď., srbských a něm. ob. (1880), římskokat., řecký nesjedn., ev. luth. a ev. refor. farní chrámy, synagogu, slůžnovský a berní úřad, notariát, finanční kommissariát, obchodnickoprůmyslovou banku, spořitelnu, kat. gymnasium, učitelskou průpravnu, dívčí ústav vydržovaný

školskými sestrami, obch. školu, žid. měšťanskou školu, několik nižších konf. škol, klášter cisterciácký, kapistránský a školských sester, několik vzdělávacích spolků, dílnu na sirky, lihopalnu, parolodní přístav, stanici dráhy, telegraf a poštu. Obchod velmi živý. **B.** jest rodištěm srbského spisovatele Gr. Peštaliće, slovatného řečbábe a ryjce Dimitr. Petroviče a maď. spisovatelů K. Tótha a D. J. Erödiho. — Okres bájský čítá 13 obcí s 39.095 ob. maď., něm. a srbskými, z nichž 37.952 jsou katolíci. R7.

Bajada del Paraná viz Paraná.

Bajadéra, slovo původem portugalské (*bailadeira* = tanečnice vůbec), jest v jazycích evropských běžným označením tanečnic Přední Východní Indie (zřídka se ho užívá k označení orientálních tanečnic vůbec). Jak stará je v Indii instituce **b-r** v oně způsobě, v jaké se jeví dnes, nelze zatím říci. Víme jenom tolik, že umění tance, zpěvu a hudby bylo pěstováno již od nejstarších známých dob, rovněž pak, jež vedle osob, jež umění toto osvojovaly si pouze po dilettantsku (zejména u dívek jeví se ve výpravných památkách literatury indické znalost zpěvu, hudby a mimického tance ještě v pozdním středověku čímsi zcela běžným), byly i hojně osoby (zejména ženské), jimž toto umění bylo životním a z velké části i dědičným povoláním. U dvorů knížat a králů chovány byly sbory tanečnic i zvláštní učitelé jejich, sbory tanečníků (*nata*) a tanečnic (*nati*) kočovaly po Indii hledajíce výživy produkcemi při rozličných slavnostech veřejných i soukromých, světských i náboženských. Také co se mravnosti týče, jeví se tanečnice doby starší asi na témže stupni, co dnešní **b-ry**. Dnes jsou **b-ry** v Indii stavem úplně samostatným: rozeznávají pak jest jich dvě třídy (obě ovšem v sobě nestejnorodé, a z části sobě i velice blízke). 1. **B-ry** chrámové (sanskrtky *déva-dási* = služky boží) tvoří sbory přidělené jednotlivým chrámům indickým; každá větší vesnice má aspoň jednu svatyni, a každá svatyně svůj sbor **b-r**. Počet jejich je velmi nestejný; někdy jich bývá pět chrámě 11—12, jindy počet mnohem značnější: v chrámě Kámákhije (blíže Gauhátí) prý jich bývalo 5000 (r. 1872 několik set). Povinností jejich jest v určité doby každého dne, pak při větších slavnostech náboženských před obrazem božstva tančiti a zpívati; při denních výkonech se dle potřeby a možnosti střídají. Při průvodech náboženských rovněž provozují své umění, a to buď na jevištích, vezených před sochou boha, anebo na zemi; pak ovšem jen ob čas a při zastávkách průvodu. Mimo to jest jejich úkolem udržovati chrám i obydlí kněží v čistotě. Žijí buď ve staveních chrámových anebo ve městě; smějí také produkovati se při slavnostech světských i soukromých. Ze jmění chrámového dostávají plat, obyčejně velmi skrovný, časem i stravu. Hlavním zdrojem jejich příjmů jsou však dary na penězích i skvostech a p., z nichž tytéž i znamenitě bohatnou. Chrámové **b-ry** co do společenského postavení dělí se v celou řadu

tříd podle vážnosti chrámu a božstva, jemuz slouží, podle kasty, z níž samy pocházejí, atd. Stav jejich pak u Indů není pokládán za nečestný, naopak považují u veřejnosti vážnosti vyšší (na př. smějí seděti u přítomnosti vzácných mužů) než jiné ženy a dívky. **B**rou stává se dívka buď ze starého rodinného zvyku (jsou rodiny, v nichž všechny dcery anebo nejstarší stavu tomuto se oddávají), anebo dle náboženského slibu svých rodičů (což stává se i v rodinách velmi vzácných). Dcery **b-r** stávají se opět **b-mi** i jsou dědičkami svých matek a sice předními na úkor synů; poněvadž však **b-ry** dosti zřídka stávají se matkami, adoptují velmi často cizí dívky, k čemuž častý hlad a nouze v krajích indických dává dosti příležitosti. Jindy i únosem a prodáváním dívek počet **b-r** býval rozmnožován. Ovšem přijímají se dívky jen úplně zdravé a krásné; učí se pak obyčejně asi po 3 léta počínajíce asi 5. rokem. Umění svoje provozují pak od 7 neb 8 až do 30 i 40 let; ze starých **b-r** jsou pak učitelky mladých. Vychování dostává se jim velmi pečlivého, a ještě před nedávnými dobami byly **b-ry** skoro jedinými ženami v Indii, které uměly čísti a psáti (jindy ovšem bývalo jinak). — 2. **B-ry** mimochrámové (*dási* = otrokyně, u indických muhammedánů *táifa*) stojí u vážnosti hluboko pod předěšlými a pocházejí často z nejnižších kast: kočují obyčejně v malých tlupách po Indii, vyhledávajíc příležitosti ku provozování svého umění. — Umění **b-r** jest dosti složité. Z velké části jest to umění ne pouze formální, ale mimické znázorňování posuny a pohyby přirozenými i konvencionálními určitých situací a pocitů, vyslovovaných zpěvem buď od samých **b-r** aneb od mužů (obyčejně dvou), kteří pak provázejí pohyby **b-r** zpěvem a hrou na cymbálovité nástroje sami při tom tělem pohybující a ony pocity tváří naznačující. Předměty těchto produkcí jsou z pravidla erotického rázu, začasté (dle našich názorů) dosti smělé, ba oplzlé. I při výkonech vlastně náboženských opěvují se tu a znázorňují nejčastěji ony výjevy z bájí o božstvu, jemuz jsou věnovány, které týkají se jeho lásky nebo manželství. Výkony **b-r** jsou však z pravidla plny nevslovné něhy (příčímž je podporuje ovšem z pravidla znamenitá krása tělesná i vkusný oděv, jehož účinek zvyšován množstvím klenotů pravých nebo falešných) a obratnosti. Obdivuhodná jest i tělesná vytrvalost **b-r**, s jakou vykonávají třeba po celou noc pohyby velmi namáhavé. Při produkčních účinkuje dle potřeby celé tělo: pohyby a výraz očí i tváře, trupu, rukou i nohou doplňují se tu v jednotný celek. Vedlé tanců mimických provozují i výkony upomínající povahou na tělocvičné prostocviky (sem patří na př. slavný tanec hůlkový); často dávají na obdiv pružnost svého těla i rozličnými výkony gymnastickými. — V ohledu mravném v celku **b-ry** nestojí příliš vysoko. Vdátí se nesmějí; leda, že symbolickým obřadem bývají zasnovány svému božstvu (anebo také dýce). Některé snad žijí životem cudným, obyčejně však oddávají se volně lásce. I zde

však rozeznávají jest celou řadu stupňů rozličných: od dívek, které lásku svou dle svobodné volby věnují a zachovávají muži jedinému, až ke tvorům, které v této příčině zabírají v bahno veřejných nevěstek. I při tom z veliké části rozhoduje stupeň, na kterém **b.** stojí dle svého rodu atd. Zty.

Bajakové, černošský kmen ve franc. Gabúnu v západní Africe, sídlí dílem na středním toku řeky Njangu, dílem na středním toku řeky Kvilu. Postavou podobají se úplně ostatním kmenům loazským, ale liší se od nich vysedlými lícními kostmi. Vesnice jejich tvoří obyčejně jedinou dlouhou ulici s volným prostranstvím pro fetiše, chatrče pak mají tvar šestihranný. Za potravu slouží jim hlavně banány, dále však ve vnitrozemí pěstují podzemnice olejné, kukufici, cukrovou třtinu a tabák. Kromě bavlněné nebo lýčené zastěry nemají oděvu, vlasy upravují si způsobem fantastickým, obojí pak pohlaví natírá se červeným práškem ze dřeva zvaného »Tukala«, tak že na prvý pohled zdá se býti jejich pleť červenohnědou. Střelná zbraň je jim známa, ale velmi málo se jí užívá, naproti tomu každý muž je ozbrojen velikým nožem; mimo to užívají malinkých luků s otrávenými šípky. Vedlé orby zabývají se i hrncářstvím. Náboženstvím **B-ků** je fetišism, jenž zde je hluboce zakořeněn. Velmi podivno je pohřbívání; boháče ukládají do mléčné jámy a pokrývají potom suchým chrastím, kdežto tělo chudásovo zabalí a pověsí na některý strom. Každé tělo před pohřbem se pitvá, aby bylo zjištěno, zdali smrt nebyla způsobena čarami.

Bajalio Adam, svob. pán z Bahazy, c. k. podmaršálek (* 1734 v Segedině — † 5. čna 1800 v Karlovci). Opustil r. 1754 službu vojskou a stal se stoličným sudím ve věrovitické župě; ve válce 7leté vstoupil zase do vojska a pro statečnost svou dosti rychle postupoval v důstojnostech. Ve válce turecké vyznamenal se jako podplukovník v bojích u Široké Řeky (1788) a Dermoljeva (1789) i vítězstvím u Velk. Kladuše (1789). Za to povýšen na plukovníka (1790) a do stavu svob. pánů, 1793 na generála, osvědčil se ve šrůtce u Handschuhsheimu, začež obdržel řád Marie Terezie (1795). R. 1797 dán v hodnosti podmaršálka na odpočinek.

Bajan chagan viz Avarové.

Bajan-aul, hora ve střední Asii, v gub. semipalatinské, poutnické místo Kirgizův; má doly železné, měděné, stříbrné a zlaté. Na jihových. straně **B-u** zřídka byla r. 1833 u jezera Sabundy osada kozákův a Asijscův v kirgizkajsacké stepi v Sibiři, zvaná Bajan-aulskij prikaz.

Bajanismus, theolog. učení Michala de Bay. Viz Baïus.

Bajazet Nový, újezdní město v ruské zakavkazské gubernii erivanské, blízko záp. břehu jezera Gokča, od Erivanu na sev.-vých.; 7120 ob. (1886); přední živností orba a řemesla. Město to stojí na místě někdejší armenické vsi Kavaru, kteráž rozbořena byla od Peršanů r. 1736. Po válce ruskoturecké z l.

1828—29 usadili se tam Armeni z tureckého města Bajazetu (viz Bájazid) a nazvali osadu svou zase Kavarem; tato povýšena byla při tvoření gubernie erivanské na město újezdní a pojmenována B-em N-m. — Újezd novobajazetský má na 6190 km² 100.457 obyvatelů.

Bájazid (Bájasít, Bájézid, Bajesit, Bajazet), druhdy hl. město stejnojmenn. sandžaku v tur. Armenii (vilájet: Erzerum), v údolí (1863 m n. m.) mezi Araratem a pohorím Ala-Daghem při veliké obchodní silnici z Trapezuntu do Tabrízu, nyní velice klesá; obyv. asi 1500. Při důležité své poloze (na hranicích ruskoperskotureckých) stalo se město to předmětem častých bojů. R. 1828 vzali je Rusové a bránili se tam potom delší čas hrdinsky proti obléhajícímu je vojsku tureckému. Za války krymské bojováno v okolí B-u již v listopadu 1853, a roku následujícího po dvojitým vítězstvím (29. čce a 7. srp.) nad Selimem pašou obsadil jej gen. Wrangel. Znovu dobyl města r. 1877 (30. dubna) gen. Tergukasov. Proti zanechané posádce ruské Turci dne 18. čna zmocnili se zase města, Rusové však udrželi se ve tvrzi, a pomocí Tergukasovou Turci také z města zase vypuzeni. Mírem svatoštěpánským vyměnili si Rusové držení B-u, ale po usnesení kongressu berlínského vydali jej Turecku. *Koll.*

Bajazid: 1) B. I., příjmením Ildirim = blesk, sultán turecký (* 1347 — † 1403). Na trůn dosedl po smrti otce svého Murada I. na Kosové poli r. 1389, i zabezpečil sobě panství zavražděním bratra svého Jakuba. Syn cara Lazara, padlého v bitvě kosovské, Štěpán Lazarevič, stal se mu vasallem a poplatníkem, a sestru jeho Oliveru (Milevu) vzal si B. do haremu, kdež pak byla jeho favoritkou. B. vedl neustále války a strašně konal nájezdy do všech zemí sousedních. R. 1391 podrobil sobě Jana Mirču, vojvodu valašského, i dal se potom do války s říší Uherskou. R. 1393 vyvrátil carství Bulharské, jež rozerváno bylo ruznicemi politickými i náboženskými. R. 1396 Sigmund, uher. král, proti B-ovi, jakožto škůdci všeho křesťanstva nad jiné krutému a nebezpečnému, způsobil veliké tažení křížácké. Pohřichu vojsko jeho, při němž bylo i drahně Francouzů, Němců, Čechův a Poláků, na hlavu poraženo u Veliké Nikopole. Po vítězství tomto sultan hrdopýšný strojil se k dobytí Cařihradu. Císař byzantský Manuel, jehož země nájezdy tureckými strádala rok co rok, sám osobně se vydal na cestu k mocnáním západním, prosit o pomoc, i přijat v Itálii, ve Francii a v Anglii s velikou poctivostí, než pomoci platné se mu tam nedostalo. Pro štěstí ve chvíli kritické na vraha zlého přikvačil vrah ještě horší: Timur n. Tamerlán, »veliký vlk«, podmanitel mongolský. Timur odňal Turkům v Malé Asii město Sivas a dal tam syna B-ova Ertoghrua popraviti. Sultán vztekem sotně pustil se s Mongoly do bitvy u Angory (dne 20. července r. 1402), avšak poražen i padl do zajetí, ve kterémž nezdolnou potom skončil (dne 8. března r. 1403).

Pověst, že od Timura držán byl v kleci, s pravdou se nesrovnává.

2) B. II., syn Muhammeda II. (* 1447 — † 1512). Nastoupil po otci na vládu roku 1481 pomocí janičarů, kterým se za to musil odměniti hojnými dary. Mladší bratr jeho Džem učinil v Malé Asii povstání, avšak poražen i odešel na Rhodus k Johannitům. B. boje se, aby křesťané bratrovi nepomáhali, zavázal se Johannitům, že jich, dokud živ bude, nechá na pokoji a že jim za střežení Džema ročně dávatí bude 45.000 dukátů. Džem zaveden do Francie i vydán později papeži Innocentiovi VIII. Když pak r. 1494 král francouzský Karel VIII. do Itálie vpadl a do hlasu dal, že potáhne i proti Cařihradu, B. požádal papeže Alexandra VI., aby Džema uklidil s cesty. Bátl se, aby Francouzi praetendenta se nezmocnili a nevyužili ho za nástroj. Avšak Alexander donucen Džema vydati Karlu VIII. Z toho Francouzi velikou měli radost; pohřichu Džem v krátce potom (v únoru r. 1495) v Neapoli zemřel, účinkem prý jedu, jenž mu dán byl v Římě. B. miloval vědy a uměny, budoval mosty a mečity nádherné zřídil v Drinopoli a v Cařihradě. Vůbec panovník byl mírumilovný, nicméně mnohé války vedl proti sousedům, na př. proti Uhrům, Němcům, Polákům, Benátčanům. Tito musili mu mírem r. 1503 zjednaným odstoupiti Drač, Lepanto, Modon, Koron, Navarin a r. 1504 vydati také ostrov Santa Maura. Za to jim opět dovoleno obchod vésti v Černomoří a v Cařihradě míti konsula (bailo). S Dubrovničany, jichžto sobě velice vážil, B. žil v přátelství. Vojvoda multanský musil jej r. 1511 uznati pánem a dáti se mu ve vasalství. Pohřichu téhož roku vzbouřil se proti B-ovi panovačský syn jeho Selim, a dne 25. dub. r. 1512 starý sultán od zpupných janičarů, k jejichžto moci a bezudnosti sám byl položil základ, donucen vzdáti se panování. Zemřel pak v krátce potom (dne 26. května r. 1512), k rozkazu prý syna a nástupce svého Selima otráven byv od tělesného lékaře svého, rodem Žida. *Sra.*

3) B., syn sultána Solimana II. Vel. a Ruský Roxelany, místodržící v Kutahii, vzbouřil se v posledním desetiletí vlády otcovy, zvednuv válku proti staršímu bratru Selimovi, místodržiteli v Magnesii. Sultán, aby spor urovnal, učinil změnu v místodržitelství: Selimovi dal Konii, B-ovi Amasii. Že však tento zdráhal se uposlechnouti, vytrhl Soliman proti němu a porazil ho v bitvě u Konie. B. uprchl do Persie, kdež k doléhavé žádosti otcově byl popraven (1561). Za pobytu v Persii skládal elegické básně v jazyku tureckém i perském.

4) B., syn sultána Ahmeda I., kterýž intrikou žen připraven byl o život ještě před návratem otcovým od Erivanu; hrdina dramatu Racinova »Bajazet«, v němž však historická pravda jest pozměněna.

Bajazzo (též pajazzo, odkudž v našem lidu paňáca) jest původně šašek staré italské komédie lidové (com. dell' arte), nyní pitvorný

šprýmař kočujících umělců na provaze a tům pod. — Jméno **b.** odvozovalo se od ital. »baja«, žert hrubý, ale novější odvozuji je od »pagliaccio« (franc. paillasse), slavník, pro podobu **b**-ovu s pytleem vycpaným v jeho kostumu, dlouhém, širokém, bílém kabátci a stejných zpodcích. O původu charakteru **b**-zza a spřízněných s ním postav komických italské komédie srv. Floegel, Geschichte des Grotesk-Komischen (Lipsko, 1886).

Bajbakov Apollis viz Apollis 2).

Bajbakti, rod kirgizský Malé hordy z plemene Bajulův. Jedna část jeho žije ve stepi zauralské, druhá v horď Bukejevské (v gub. astrachanské). Část zauralská má oddělení: 1. Bakit; 2. Alteni; 3. Knyk. V gubernii astrach. jest toliko jedno oddělení, Batan, s 10 pododděleními.

Bajbarak, všední kabát Huculův s kapsami, z hrubého, houlni podobného sukna. Rž.

Bajdak, druh loď nákladních, 30—50 m dl., na nichž po Dněpru, Berezíně, Desně, Pripeti, Soži plavě se obilí, dříví, kořalka, uhlí, sudovina a přiváží se sůl. **B.** nese náklad 50 až 2000 q a mívá tři, někdy i čtyři stežně.

Bajdar, též Bajdary, malá osada ruská na Krymu, v gub. tavrické, v új. jaltynském, 23 km vých. od Balaklavy, blíže stepi krymské. **B** jest hlavní osada bajdarské doliny, jež v podobě nepravidelné ellipsy v délce 20 km a v šířce 10 km táhne se od jihozáp. k sev. východu. Se všech stran obkličena jest dolina horami, přes něž vedou přechody tatarsky zvané bogaz n. bugaz. Půda doliny, svlažovaná hojnými potůčky, jest pahorkovitá, porostlá bujným stromovím, jež jest nejkrásnější na celém Krymu. Mohutností vynikají duby a soany, zvláště však ořechy, jejichž velikost i bohatství plodův jest pověstné; rovněž slavnou jabloně, hrušně, olivy i réva. Mimo stromy má bajdarská dolina bujné pastviny a úrodné role. V bajdarské dolině rozkládá se 12 vesnic tatarských s hojným počtem obyvatelstva ruského. Bajdarská dolina daleko proslulá jest mírným a zdravím podnebím i bývá proto hojně navštěvována od zámožných rodin ruských. Sama Kateřina II. navštívila krajinu tuto, jejíž krásy přirovnávají se často k půvabům Tempe, Arkadie a j. Za obležení Sevastopole obklopili Rusové dolinu tu silnou posádkou hledíce odtud vojsku spojeneckému přerušiti spojení s Balaklavou.

Bajdara, bajdarka, loď národů polárných; mívá 6—18 vesel a z stežně, sroubena jest z tenkých tyčí a drobných dřev nalezených na břehu mořském (jest vůbec nedostatek dříví ve krajinách severních). Dřevce tato spojena jsou houžvemi a kosticí; uvnitř vyložena jest b. kožemi, které jsou sešity šlachami velrybimi. **B.** pluje velmi lehce s nákladem až 160 q; Aleutové na lodích těchto podnikají cesty 16—18hodinové s rychlostí 1 km za hodinu.

Báje viz Mythus.

Báječný viz Mythický.

Bajeňloví viz Mythologie.

Bájezdá viz Bájazid.

Bajguš, Bajguša, rameno Volhy.

Bajina bašta, městys v král. Srbském, nedaleko Driny, 6 hodin k západu od Užice. Osada leží v krásné rovině podlé říčky Pilice se rozkládající. Jest sídlem okresu račanského a má školu. Obyvatelé vedou čilý obchod se sousední Bosnou.

Bajka od slovesa bajati (jako lat. *fabula* od *fari* = mluvit) značí v širším smyslu vůbec věc, povídku vymyšlenou a nepravdivou. Ve smyslu užším jest (jako fec. *aivos*, *μῦθος*, *λόγος*, *αἰνυγία*; lat. *apologus*, *fabula*, *exemplum*; něm. *Fabel*; fr. *l'apologue*, *fable*; angl. *fable*; rus. *basnja*; pol. *bajka*) aesthetickým mluvoobrazem; určitá myšlénka — obyčejně nějaké pravidlo života — vyjádřena tu obrazem, jenž založen na jednotlivém příběhu, ježž podává nám nazírání skutečnosti. Tendence spočívá tu v příběhu. Pokud tento příběh ukazuje na sobě druh, pravidlo takých příběhů, jest příkladem (*paradigma*); pokud jeho vylíčení nechce podati vědomě příběhu, nýbrž jen jeho obraz v platnosti přirovnání, jest allegorií. K rozřešení této allegorie, jež musí býti v b-jece prosta a průhledna, přispívá jednak sám obsah b-ky, jednak zřejmě rozluštění nadepsané nebo podepsané (*promythion*, *epimythion*). **B.** vyskytá se buď samostatně aneb v řeci souvislé s funkcí citátu, přísloví a p.; v prvním případě přichází buď o sobě, vypravuje se totiž jednotlivý příběh — **b.** jednotlivá —, buď v celých skupinách, protkaných z pravidla povídkami jiného druhu; zde bývá celé pásmo příběhů a jest vetkán jeden do druhého jako v rámeč — b-ky ve formě rámcové. Lidé do b-ky se nehodí pro svou svobodnou vůli, rovněž ne bytostí nadlidské; nejlépe sluší jí zvířata jednak svou mechanicky důslednou povahou, jednak svou analogičností s lidmi; dosti vhodné jsou též rostliny a nerosty. Forma b-ky jest vždy stručná, buď prosaická nebo veršovaná. V tomto případě dodává se b-jece více lahody, básnickosti a snadněji se vštěpuje v paměť. Sloh budiž prostý, důvěrný, veselý, graciósní a přirozený až do naivnosti. »První starostí,« dí Marmontel, »budiž přesvědčiti, druhou učiniti přesvědčování zábavným, třetí učiniti je užitečným.« **B.** jednotlivá rozdělována již u Řekův a sice dle jednajících tvorů (*μῦθος λογικός* — *μ. ἡθικός* — *μ. μικτός*); podobně u Lessinga (*vernünftige Fabel* — *sittliche F.* — *mythische F.* — *hyperphysische F.*). Lepším zdá se rozdělení Gerberovo: 1. **B.** obrazná (*Fabelbild*), více výpravná, prostá, názorná a starší. 2. **B.** didaktická (*Lehrfabel*), reflexivnější a mladší. Nejvíce obliby dochází **b.** v dětském věku jednotlivcův i národů; jinak nabývá vrchu z pravidla jen tehdy, kdy v literatuře ovládá tendence a rozum hlavní činitele poesie — cit a obrazotvornost. Co se historie b-ky týče, měli národové kromě Řekův a Indů b-jek původních velmi málo, a často nelze ani určití jejich původu; naopak jest literární historii srovnávací vždy více zjišťováno, že b-ky větším dílem přijímány od národu k národu. Vlastí b-ky rámcové jest Indie a Orient, vůbec země

nerovnosti, despotismu a nauky o stěhování duší. Sledy bajek indických nacházíme již v nejstarších památkách. Charakteristickou jejich zvláštností je, že nešetří přirozené povahy zvířat a libují si v rámcování, t. j. vkládání jedné b-ky do druhé; také nevyjadřují jediné myšlénky jednotlivým příběhem, nýbrž celé skupiny myšlének dějem a tím vystupují často z kruhu vlastních b-jek, přecházejíce ve fantastické často báje zvířecí, obdobné evropským bájím a eposům zvířecím. Tím ovšem počet indických a orientálních b-jek pravých značně se zmenšuje proti výčtům posavadním a omezuje hlavně na dobu, kdy b. aisópská prokřestila si cestu na Východ. Ze sbírek indic. b-jek prosluly *Nitičastra* a její výbor *Hitopadesa* (kol. r. 200 př. Kr.), dále *Pančatantra* (asi z V. stol. po Kr.). Od VI. stol. po Kr. zjednávaly si b-ky indické průchodu do hojných literatur cizích: do perštiny (*Kalilá ve Dimná*), odtud do arabštiny (v VIII. st.), odtud do řečtiny (v XI. stol. *Σεραφειτης και Ιωνηλατης* přel. Sim. Sethem), odtud do hebrejštiny (ve XII. stol.). Z řeckého překladu čerpali Jihoslované a Rusové, z hebrejského lit. středolatinská (Jan z Capue ve XIII. stol.: *Directorium humane vite* atd.), odkudž překládáno záhy do němčiny, franc., angl., ital., špaň. a také do češtiny: *Pravidla lidského života* od Mik. Konáče, v Praze 1528 a často (viz *Pančatantra*). Druhým domovem b-ky bylo Řecko. V literatuře řecké sahá b. až k Hésiodovi (okolo r. 800 před Kr.) a Stésichorovi (v VI. stol. před Kr.). Květ její poutá se ke jménu báječného Aisópa, odkudž také název b. aisópská pro b-ky podobného druhu vřbec. V celku jeví se býti b. aisópská jednak výtvorem rétorickým, jednak spočívá na společné půdě poesie a mravouky. Aisópská b. jest repraesentantem vlastní b-ky, tím spíše, že záhy stala se zřídlem, z něhož čerpaly ostatní literatury východních nevyjímaje (z sbírky syrské, arab. sbírka Lokmanova, několik překladů armenských, překlad hebrejský a četné překlady i napodobení indická). První písemná sbírka b-jek aisópských učiněna kol. r. 300 př. Kr. Démétriem Falerským, v chóliambech zveršovaný Babriem (za Augusta, dle jiných r. 150 po Kr.); základem překladů jihoslov. bylo sebrání Maxima Planuda ve XIV. stol. (ostatní viz Aisópos). U Římanů pěstována b. jako samostatný druh teprve od I. stol. po Kr., hlavně dle vzoru aisópské. Faedrus (v I. stol. po Kr.), jenž překládal b-ky aisópské i nové skládal dle jejich vzoru, Avianus Flavius, který veršoval je v elegic. distichách (ve II.—IV. stol. po Kr.), později Romulus (v X. stol. po Kr.) a j. byli hlavní přestovatelé b-ky u Římanů. U jiných národů evropských byly b-ky již záhy ve středověku rozšířeny. O původních máme sice již málo zpráv, za to však tím více o oblibě čtyř hlavních pramenů světové důležitosti: Aisópa, Phaedra, Aviana a svodů pozdějších, které hojně překládány do národ. jazyků vzdělané Evropy a záhy zatlačily b-ky domácí, příbuzné namnoze báji zvířecí, jako na př. něm. sbírku Stricke-

rovy (*Die Welt*) proti aisópské Bonerové (*Edelstein*), slovánské b-ky původní (na př. českou »O lišce a džánu«, prstonárodní jihoslovánské a východoslovánské i j.). Důležité přeměny doznala evropská b. v XVII. st. franc. Jeanem de Lafontaine a později v XVIII. st. něm. Lessingem. Lafontaine fídě se více básnickými tendencemi než didaktickými dodal bytostem v b-jce jednajícím určitější povahy, hojnějšího děje a pěkné, veršované formy. Lessing opět dal vyniknouti stránce filosofickodidaktické, omezil její děj a zavedl opět formu prosaicovou. Jejich b-ky staly se odtud vzorem všech bajkářů pozdějších až do dob nejnovejších, kdy octla se b. hlavně ve službě paedagogiky. Důležitější vzdělavatelé b-ky jsou u Francouzů: Marie de France, Rutebeuf, Marot, Rognier, La Motte, Florian, Dautremlay, Boisard, le P. Bonhours, Lebailly, Arnault, Andrien, Viennet, Lachambeaudie, Patru, Fénelon a j.; u Italův Alberti, Capaccio, Baldi, abbé Passeroni, Gherardo del Rossi, Pignotti, Roberti, Bertola a j.; u Španělů Thomas de Iriarte, Samaniego a j.; u Angličanů Gay, Dodsley, Moore, u Němců Hagedorn, Gellert, Lichtwer, Gleim, Pfeffel a j.; u Poláků Mik. Rej, kn. Jablonowski, Jakubowski, Kniażnin, Trembecki, Naruszewicz, Niemcewicz, Ig. Krasicki, Górecki, Morawski, Jachowicz, Nowosielski, Mickiewicz a j.; u Rusů Sumarokov, J. J. Chemnicev, Ivan Dmitrijev, Krylov a j. U Čechů rozšířena záhy b. aisópská (již kol. r. 1300); avšak známy tu též b-ky původní, blízké bájí zvířecí (»O lišce a džánu« zach. v Hradeckém ruk. ze XIV. stol. a v jednom ruk. v Polsku; srv. Archiv für slav. Phil. 1888 — »O vlku a čápu« — »O vlcích a psích«, tyto zachované v Tovačovského »Hádání Pravdy a Lži o kněžské zboží« atd. z konce XV. stol. a všechny známé též Rusům). Sledy b-ky aisópské shledáváme jednak po různu (v kron. Dalimilově, v Tkadlečku, u Štítného a j.), jednak v celých sbírkách tištěných již r. 1487 a potom často. Nověji jako jiné překládán a napodoben Lafontaine (od A. J. Puchmajera. Frant. Šíra, Ad. Heyduka a j.) a Lessing (od Vinc. Zahradníka, Jos. Sychry, Hornofa, J. K. Hraše a j.); střední cestou mezi oběma druhy berou se Jos. Chmela, V. Štulc, Frant. Doucha, Jar. Langer, El. Krásnohorská, J. Sokol, J. Soukal, J. M. Král, Ant. Lounský, J. O. Hoffmann, Eug. Kadeřávek, B. M. Kulda, K. Jiránek, Boh. Klímšová, Bož. Studničková a j. P. Soulié, La Fontaine et ses devanciers, ou Histoire de l'apologue (Pař, 1866); Ed. du Méril, Histoire de la fable ésoptique (1854); Dra J. Gebauerův Úvod k Úvaze o Nové radě p. Smila Flašky z Pardubic a o Radě zvířat skladatele neznámého (Praha, 1873); Fr. Lepař, Bajky Aisópské (v Jičíně, 1881); Lessing, Abhandlungen über die Fabel (1759) a j.

Hš.

Pokud lze užívati b-jek při výchově mládeže, o tom se minějí paedagogů rozcházejí. Někteří, jako Rousseau, je zavrhují, jiní, a to velká většina, je doporučují, neb aspoň jim přednost dávají před báchorkami. Jest zajisté obecná pravda sama o sobě abstraktna,

pro dětskou mysl příliš suchopárna nebo nepochopitelná; b-ky působí důtklivěji i ve fantasií i v srdce mládeže nejsouce však tak fantastické jako báchorky. Ale ne všechny b-ky mládeži stejně se hodí; z velikého jich počtu nutno vybrati takové, které jsou tomu kterému věku dětskému a jeho myšlenkovému oboru přístupny a srozumitelné, které jsou vyravovány prostě, nehledaně a přece pěkně a lahodně a z nichž poučení, jsouc určité a jediné, samo sebou vynikne a vysvitne. Ze toto poučení musí býti rázu mravného, že nesmí zlo vítěziti nad dobrem, šibal nad poctivcem a pod., rozumí se; na druhé straně však nesmí život a svět vyličován býti krásnějším nebo vůbec jinakým, nežli skutečně jest. — Zvláště působivé jsou b-ky přiležitě, jimiž objasňuje se nějaký určitý případ v životě nebo ve škole, jakou jest na př. b. »O žaludku a údech«, Meneniu Agrippou vypravovaná lidu římskému r. 494 př. Kr. PD.

Bajkalské jezero (tatar. *Bai-Kul*, rus. *Bajkal* nebo *Svjatoje more*, mongol. *Dalai Nor*, Sváté moře), největší sladkovodní jezero Starého světa, leží v jižní části vých. Sibiře mezi 51° 40' a 55° 50' s. š. a 103° 45' a 110° 20' v. d. Majíc směr od jihozáp. k sev.-vých. vyplňuje dlouhou, hlubokou dolinu mezi Bajkalským a Daurským čili Jablonovým pohořím i jest zároveň největším horským jezerem světa (34.932 km² i s ostrovy). Největší délka jeho obnáší 640 km, šířka kolísá mezi 32 a 85 km. Dělkou svojí dělí B. J. Irkutskou gubernii od Zabajkalské oblasti. Hloubka jeho velmi značná, průměrná ke 200 m, největší však hloubkou jeho určili Dybovski a Godlevski (v zimě roku 1876) na 1373 m, při čemž shledáno, že ve středu jezera zdvihá se dno pohořím 1000 m vysokým. Taková hloubka nenalezena dosud u žádného jezera. Poněvadž hladina jeho jest ve výši 469 m nad mořem, leží nejhlubší místo B-ho J-ra 904 m pod hladinou moře. — Z pobřežních hor při jezete táhne se podél západního břehu namnoze hustě zalesnělé pohoří Bajkalské od výtoku Dolní Angary až k severovýchodnímu konci jeho v délce 620 km majíc průměrnou výši mezi 1500 a 1600 m. V severní části skládá se ze žuly a ruly. jihových. svahy jeho také ze slidy, rohovce, vápence a krystalických i jiných břidlic. Západně od výtoku Dol. Angary strní malebné pohoří Tunka, složené z břidlic krystalických. a jižně od tohoto vystupuje při zálivu Kultuku (jihozáp. kout jezera) nejvyšší hora sněhem pokrytá, Chamardaban, přes 2000 m (dle Meglitzkého 2103 m, dle Raddea 2209 m). Chamardaban a jiné jej obklopující hory, jejichž vrcholy mají docela podobu kráterů, jakož i sopečné kamení, zejména čediče, které blíže Kultuku na řece Sjudjance se vyskytují, svědčí o sopečném původu jezera. K tomu poukazují také četné teplé prameny na březích jezera, z nichž nejznámější barguzinské a tunkinské, a pak častá zemětřesení, která v předešlém i tomto století někdy i každoročně se opakovala. Nejdůležitější událo se r. 1861—62, kdy rovina při ústí Selengy se

propadla a zatopena na 1½ m i s několika vesnicemi Burjatů. Skupina Chamardabanská pokračuje až k ústí Selengy vroubic jezero na jihu a jsouc téhož útvaru jako pohoří Tunka. Dále od Selengy jde druhé pohoří podél břehu jezera až k severových. konci jeho, kde splývá s Bajkalským. Hory pobřežní spadají skoro vesměs příkře k jezeru vysílající do něho k 80 ostrých mysů, nosy zvaných, z nichž největší Svjatoj nos na severových. břehu s dvěma zálivy, Barguzinským na jihu a Civykurským na severu. Příkré stěny jejich prorvány jsou četnými roklemi, kterými stále neb dočasně bystřiny do jezera se řinou. Jen tam, kde vrstvy břidlicové oddělují žulové hory od jezera, zdvihají se břehy amfiteatrálně; malé roviny jsou toliko při deltových ústích značnějších přítoků jeho. — Z ostrovů v B-m je jediný Olchon značnější, oddělený úzkým průlivem, vrata zvaným, od severozáp. břehu; jest skalnatý (ze žuly) a příkrý, podobně jako pobřeží, a navštěvován v létě od Burjatů, kteří tam svá stáda pasou. Nehledě k malým přítokům naplňují jezero tři hlavní řeky: do severozáp. konce jeho vlévá se Horní Angara, do středu Barguzin, jižně od Svjatoho nosu, konečně z jihových. Selenga; všechny deltovité, Selenga 8 rameny v šíři 32 km. Vodstvo jeho odvádí však jediný výtok Dolní Angara, prodávší se na jihozáp. Bajkalským pohořím. — Voda jezera jest jasně zelená a tak průhledná, že rozeznati lze předměty v hloubce až 1½ m. Jezero zamrzá již v říjnu, při čemž obyčejná tloušťka ledu obnáší 1—1½ m; v květnu led taje a hladina jezera stoupá následkem řek rozvodněných dešti a sněhem až o 2 m i více i nabývá obyčejné výše teprve v srpnu. Teplota vody v červenci obnáší 4° R. v hloubce 4 m. Proudů stálých v jezete se nepozoruje, ač hladina jeho i při bezvětří stále se pohybuje. Dočasné proudy závisí na převládajících větrech, které vanouce od severovýchodu na jižní polovici jezera barguzin) aneb od jihozápadu na severní část jeho (kultuk) nejsou nebezpečné. Naproti tomu větry, které přetínají osu jezera, jsou nebezpečnější; ty způsobují mnohem silnější vlnění, provázené klesáním teploty a deštivými oblaky. Nejohroženější jest sev. záp. vtr, sarma; v době jeho vlny jezera dosahují přes 1 m výše a vyhazují silou svojí balvany velikosti lidské hlavy. Krom toho v létě do polovice července panují nad jezerem velké mlhy, husté zvláště z rána, tak že hornaté břehy ztrácejí se úplně zraku již v délce 40 nebo 50 kroků. — Na podnebí okolí svého má jezero zajiště veliký vliv, dosud však v té příčině málo na pobřeží zkoumáno. Letní měsíce podobají se podnebí Irkutska, ležícího záp. nad Dolní Angarou, tak sic, že teplota tu nižší než v téže šířce zeměpisné evropského Ruska, ale brzký počátek tepla z jara prodlužuje dobu vegetace. Zima na jihozápadě B-ho J-ra jest velmi tuhá, nicméně pro intensitu světla, jasnost oblohy a tichý i suchý vzduch příjemná; na východě však zima krutější. — Zvířena jezerní dosti jest bohatá. Ze ssavců žije v něm tuleň (nerpa); z ryb kromě

mnoha výborných druhů vytknouti jest jesetry, kteří se loví při ústí Selengy, a pět druhů lososů, z nichž nejdůležitější losos stěhovavý neb omul (*Salmo omul*), z Ledového moře Jenisejem a Angarou sem přicházející. Omulů loví se ročně $\frac{1}{2}$ mill. v ceně 200.000 rublův. Endemický žije tu rod golomjanka (*Comephorus baicalensis*). Na lastury a koryše **B. J.** jest chudo; z měkkýšů známe tři druhy: *Paludina baicalensis*, *Valvata baicalensis* a *Hydrobia angarensis*. Za to hojnost vodního ptactva (čápi, kormorani, volavky, divoké kachny a j.). — Obyvatelstva jest při jezefe málo, místy břehej téměř liduprázdny. Na jihu a zápu. bydlí mongolští Burjati živíce se hlavně chovem skotu, v severu Tungusové. Rusové osedlí hlavně při výtoku Dolní Angary a zálivu Kultuku, kde ruská osada Kultuk, s druhé strany pak při ústí Selengy. Krom velice výnosného rybolovu provozují Rusové a částečně i Burjati také orbu. Plavba na jezefe dosti jest čilá, lodí rybářských a převozných značný počet, od r. 1846 jezdí také již parníky. Přes **B. J.** jde obchod s výrobky a plodinami ruskými na východ do Nerčinska a na jih přes Kjachtu do Mongolska a Číny; z Nerčinska nazpět vozí se kovy, z Kjachty hlavně čaj. Převozní lodí jezdí z přístavu Krutaja Guba, zálivu tu, který tvoří Listvenný ostrov před výtokem D. Angary, k přístavu Posolskému nedaleko ústí Selengy. Nejbezpečnější však přístav proti bouři jest v Kultuku. V zimě jest velmi přhodné spojení po ledě, z jara však a na podzim musí se bráti doprava po obtížné cestě kol jižního břehu jezerního. — Ščukin, Bajkal (1848); Meglitzky, Bajkal, Verhandl. der Mineral. Gesellschaft; S. Petěrburgskija věd. (1860, č. 36.; Romanov, Hladina B.; 1862, č. 71.; Lopatin, Zemětesen); Radde, Beschreibung des B. und seiner Uferländer; Extraits de publications de la Société geogr. de Russie en 1856—57.; Vojejkov, Die Klimate der Erde 1887.

Bajkalské pohoří viz Bajkalské jezero.

Bajkovi (Bojkovi), šlechtický rod ruský známý od XVII. stol. Neznámější člen jeho jest Feodor Isakovič **B.**, syn Isaka Petroviče, zemřelého r. 1636. Poslán byl r. 1654 do Číny. Vyjev z Tobolska 25. čna toho r., dojel 3. března 1656 do Pekingu. Vláda však nepřijala ho vládně; nechtěl snad podrobiti se místním úřadům. Strávil tedy tam půl roku a nebyv ani předpuštěn k císaři, byl z města i říše vypověděn. Po návratu — do Tobolska přišel 31. čce 1658 — podal o svých cestách a příhodách zprávu (uveřejněna v *Drevnaja Rossijsk. Bibliot. IV.*, 120—142), v níž ovšem o Pekingu ani nemohl napsati něco závažnějšího. Hollandaně dostavše ji v Moskvě náhodou do ruky vydali ji u výtahu (Nord-ent-Ost Tartarey; v Londýně, 1707) a z hollandského přeložili ji Francouzové (v *Recueil des voyages au Nord*; Amsterd., 1732 — cestovatele jmenují tam Feodor Sakowilk Boicoot). Ruská vláda odměnila **B.**-va vsí Temnou, která patřila ještě synovi jeho Maximovi. Erb dán

rodu **B.**-vých r. 1662 za zásluhy Trofilia Stefanoviče dobyté v Polsku. K rodu tomu nepatří však Dimitrij Alexandrovič Bajko v, ruský přírodopztec, od něhož pocházejí spisy: *O strojeniji rastiitelnoj kočici* (Mosk., 1843); *Botaničeskaja geografija* (Petrohr., 1844) a jiné.

Bajmóez viz Bojnice.

Bajmok, velká obec v Uhrách, v župě báčskobrodzské, okresu almaßském, se 6661 maď., něm. a srbskými obyv. (1880), římskokatolickým farním chrámem, z konf. školami, synagogou, parním mlýnem, stanicí dráhy, telegrafem a poštou. Jest majetkem města Subotice (Szabadka). **Rt.**

Bajna (*Esztergom*), ves v Uhrách, v župě a okresu ostřihomském, s 2217 maď. obyv. (1880), katol. farním chrámem, konf. školou a poštou. Vinařství. R. 1887 vykopáno zde přes tisíc stříbrných mincí z rozličných dob, mezi nimi mnoho vzácných, které uloženy v maďarském muzeu v Pešti a v muzeu primasa ostřihomského. **Rt.**

Bajocco [bajoko], drobný peníz italský, zvláště ve státě papežském až do zavedení měny francouzské r. 1867 užívaný, býval ražen z mědi i stříbra. 1 b. (as 2 kr. r. m.) měl pět quattrinů = $\frac{1}{10}$ paolu = $\frac{1}{20}$ papetta = $\frac{1}{30}$ testona = $\frac{1}{100}$ scuda. Raženy také mince o $\frac{1}{2}$, 2, 2 $\frac{1}{2}$, a 3 b kách. Na líci byly buď klíče sv. Petra křížem přeložené nebo rodný znak panujícího papeže, na klíčích těch spočívající. Legenda obsahovala jméno papežovo a jeho rok panování. Na rubu byla označena hodnota mince: Un **B.**, Due Bajocchi, Mezzo **B.** a místo, kde ražen byl. Pro legaci bologenskou raženy b-ky, které měly na líci vzpřimeného lva s vlajícím praporem a legendu: *Bononia mater studiorum*, nebo *Bononia docet*. Cena jejich byla o něco málo větší než římských. Na Sicilii raženy b-ky měděné, jež jako neapolské grano platily $\frac{1}{100}$ dukátů.

Bajoclen, zpodní část středního (č. hnědé) jurského útvaru nebo Doggeru v Lotrinách a ve Francii. V Lotrinách rozděluje se ještě na šest menších pásem, vyznačených některými zkamenělinami; ve zpodu hlavně pískovce, pak vápence; hnědá barva převládá. Hlavní zkameněliny: *Ammonites striatulus*, *Trigonia navis*, *Ammonites Murchisonae*, *Ammonites Sowerbyi*, *Gryphaea sublobata*, *Ammonites Humphresianus* a j. Ve Francii (podlé Bayeuxu v Calvados) jsou to vápence, oolithické vápence, slíny, s loži sádry atd., obsahující *Ammonites Murchisonae*, *Ammonites Humphresianus* a mnoho jiných zkamenělin. **Fl.**

Bajeiro [bažoár], fr., zkomoleno z bajeiroire [bézoár], odvozeného od baiser = líbati; tak nazývají se mince a medaille, na jejichž líci vyobrazeny jsou dvě hlavy nebo poprsí, které původně kladeny tváří proti sobě, že se téměř dotýkaly, jako by se líbaly (odkudž něm. význam *Kussmünze*); později vyobrazovány v profilu za sebou, tak že heřejší hlava, obvykle mužská, zpodnější ženskou téměř kryla. Mince takové raženy jako upomínka na snatek vznešených osob. Na vyobr.

č. 412. podáváme minci z r. 1534, představující na lici snoubence hrab. Vavřince Šlika s manželkou Kateřinou a na rubu snoubence Jana Bedřicha, kurfiřta, s manželkou Sibyllou. Podobné mince měděné a stříbrné raženy r. 1854 na památku sňatku císaře Františka

Josefa I. s Alžbětou, dcerou Maximiliána, krále bavorského, stříbrné dvouzlatníkové ke stříbrné svatbě r. 1879, při zasňoubení korunního prince Rudolfa s princeznou Stefanií a j. v. Na způsob ten raženy podobné mince i při jiných památných událostech, na př. na památku návštěvy císařských manželů Ferdinanda I. a Marie Anny v Čechách dne 4. října 1835 a j. v. Není pochybnosti, že medaile b. zvané raženy po vzoru starých kameí a gemm, kde manželé podobně zobrazování, jako nahofe vypsáno. Na vyobr. č. 411. na př. zobrazen jest Ptolemaios II. s manželkou svou Arsinoou podle znamenité gemmy, chované v Vídní v antickém kabinetě. Podobného druhu jest sardonyx orientální v Paříži s hlavami Demetria I.

a jeho manželky Laodiky a gemma petrohradská s hlavami Ptolemaia I. a jeho manželky Eurydiky. Také mince mající na lici více profilů než dva nazývají se b.; tak má pruský jubilejní peníz z r. 1801 pět poprsí pruských králů za sebou. Ten způsob umístění poprsí za sebou jest rozhodným pokrokem proti staršímu, kde kladena vedle sebe, jako na př. na tolaru osmi bratří výmarských z l. 1616—1619, kde všech osm vévod stojí vedle sebe jako v loutkovém divadle.

Bajom, několik obcí v Uhrách: 1) Nagy B., městyň v župě biharské, v močálu bereťovském, okrese tordském, má 3430 maďarských obyvatelů (1880), evang. reform. chrám, z konf. elem. školy, synagogu, telegraf a poštu. — 2) Nagy B., vesnice v župě šomodské, okr. kapošvářském, má i s pustami k ní náležejícími 4275 maď. obyv. (1880), katolický a evang. reform. farní chrám, z konf. elem. školy, synagogu, telegraf a poštu. Rž.

Bajombové či Majombové obývají lesy vnitrozemí za pobřežím loanžským, v jihozápadní Africe. Typ jejich je slabě černošský a zvláště malá prognathičnost jest nápadná.

Odivají se látkami lýkovými, zámožnější též evropským kartounem. Vlasy si vyholují zvláště na temeni v různých podobách. Rádi se též malují, zvláště děvčata. Jsou zamklí, nedůvěřiví a vážní.

Bajonet viz Bodák.

Č. 411. Ptolemaios II. a Arsinoé. (Gemma; Vídeň, antický kabinet.)

(* 1755 v Rasgardě — † 15. listop. 1808) byl syn chudých rodičů. Ve mladém věku vstoupil do vojska a vynikl udatenstvím. V bitvě s Pasmanem Oglu dobyl praporu (odtud přijmení B.).

Roku 1806 jsa pašou ruščuckým bojoval šťastně proti Rusům vpadlým do Multana a Valašska. Když r. 1807 (29. května) pokroko milovný sultán Selim III. byl od janičarů sesazen, B. zatajil vojsku tuto událost a vypravil se zdánlivě proti odbojným Srbům náhle obrátil se na Cafihrad, donutil v Adrianopoli velkého vezíra, aby se k němu připojil, a vtrhl do hlavního města. Ale v nádvoří seraje našel mrtvolu Selimovu. B. dal smrti potrestati účastníky toho zločinu, sesadil nového sultána Mustafu IV. a svolal bratra jeho Mahmúda II. (28. čce 1808), jehož velikým vezírem se stal. Potom zbavil moci velkého muftí, náčelníka janičarů, sesiloval fádne vojsko turecké a pomyslel na zrušení janičarů. Ti podporováni luzou a loďstvem povstali znovu ve prospěch Mustafy IV. Udeřili na palác B-ův, v jehož troskách B. po udatné obraně našel hrob zabiv prve Mustafu IV., jehož hlavu hodil obléhajícími davům.

Bajram, turecký název dvou slavností muslimských, a sice první malý b., arab. *idul-fitr* = slavnost přerušení postu, též *idu-Ramazán*, slavnost poramazánská, *idu-saggiir*

Č. 412. Bajoire Vavřince Šlika a manž. Kateřiny; Jana Bedřicha kurfiřta a manž. Sibyllu.

— slavnost malá, *idus-sadaka*, slavnost almužny. Počíná prvním dnem měsíce Šavválu, po skončení postního měsíce Ramazánu a trvá obyčejně tři dny. Jest to slavnost dávání almužny na smíření přestupků v předchozím měsíci postním. Lid rozdává almužnu, načež shromáždí se na slavnostním místě (*idgáh*) za městem a s imámem modlí se modlitbu dvou úklon. Po té vystoupí imám na minbar (kazatelnu) a má kázání (*chutbu*) k lidu, po němž modlí se lid *munádzát* (modlitbu útočistě) na odpuštění hříchů, uzdravení nemocných, za dešť, úrodu, uchování od zla a zproštění dluhu. Po té sestoupí imám s kazatelny a modlí se za lid, který slovem *ámín* každou jeho modlitbu provází. Po obřadě náboženském pozdravují a objímají se přítomní vzájemně si blahopřejíce, načež domů se vrátíce ostatní den při hodů a veselí tráví, vzájemně se navštěvují a dary přijímají a rozdávají. Vše skví se nádhrou a každý má na sobě něco nového, třeba to byly jen stěvice. Navštěvují se i hroby příbuzných. Totéž opakuje se i o druhé slavnosti, velkém *b-u*, *idul-azhá*, vulg. *idžuhá*, *idul-kebir*, *idu-Bairám*, jež slaví se 10. dne měsíce Zulhidže jako část pouti mecké, a sice v celém islámu. Jest to den obětní a slavnostní, zavedený Muhammedem po příkladu Židů, již slavili jej na památku svého vyproštění z rukou Faraonových, na památku oběti Abrahámovy. Po slavnostních obřadech obětuje hlava rodiny doma, jsa k Mekce obrácen, ovci, krávu, kozu neb velblouda, jehož jedna část dostane se příbuzným, druhá chudým, třetí rodině. Odtud zove se svátek ten i *jaumunnahr* (den zabíjení), *jaumu kutbán* (den oběti), *idu bakara* (svátek krávy). Den ostatní věnován rovněž veselí, jež trvá 2—3 dny. Při pohyblivosti kalendáře muslimského případnou obě slavnosti během 32 let na všechny doby roku. Dk.

Bajrek viz **Pajrek**.

Bajthoy Antonín, baron, nar. v Zsidově peštské župy 1717, byl členem řádu milosrdných bratří, později biskupem sedmihradským, tajným radou a učitelem císaře Josefa II. Psal díla historická a filosofická a proslul velikou učeností. Zemř. v Aradu 1775. Bbk.

Baju (t. j. lidé) slovou obyvatelé Nikobarských ostrovů.

Bajúdská step prostírá se ve vých. Sudáně na l. bř. Nilu, záp. od Chartúmu, mezi 15° a 17° s. š., a obývají v ní Arabové kababští, jejichž hlavní sídla jsou na západ od této stepi. Protíná ji karavanní cesta z Chartúmu do Abdumu.

Bajulové, plémě kirgizské Malé hordy, kteréž obsahuje tyto rody: 1. Bajbakti (v. t.) po čáře uralské od stanice Libiščenské do Antonovské; 2. Tana od st. Antonovské k Zelenovské, pak proti stanici Karmanovské a Lebjažinské; 3. Alača; 4. Maskar; 5. Kyzilkurm; 6. Jisyk; 7. Čerkes; 8. Biruč; 9. Adaj; 10. Tazlar; 11. Altyn; 12. Džanas. B. kočovali dříve všichni za Uralem ve stepích kirgizských, avšak r. 1801 část plemene jejich se oddělila a odešla s Bukejem do gub. astrachaň-

ské. Za Uralem kočují B. od ústí ř. Uralu nahoru až ku vtoku ř. Chobdy, podél ř. Sary-Chobdy, Kyjilu do vtoku jeho v řeku Ujil, pak ku pramenům ř. Sigyzu, dále po ř. Embě až k ústí jejímu. V gub. astrachaňské kočují B. kolem moře Kaspického a v jižních částech Ryn-Peskův.

Bajza: 1) B. Josef Ignác, kněz a spisovelský (* 5. března 1754, dle jiných 1755, v Předměří, v župě trenčínské — † 30. list. 1836 v Prešpurku). Dokončil bohosl. studia v Pažmaneu kaplanoval na několika místech a byl potom farářem ve Sběžích (Sbehy) a v Dol. Dubovém, až r. 1827 stal se kanovníkem kapituly přešpurské. B. byl současněkem Bernoláka a Fándlyho, jejichž snahy zprvu s nedvěrou sledoval jako »Novoslováky« je šlehaje ve svých *Epigrammatech*, načež Jiří Fándly spiskem »Něco o epigrammatech Jos. Ign. Bájzy« odpověděl podobným způsobem. Později však stal se i on činným a obětivým členem učeného slovenského tovaryšstva čili »školy bernolácké«. Literární činnost B. zova spadá mezi l. 1783—1820. Vydal: *René mládenca príhody a žkusenosti* (Prešpurk, 1783 až 1785); *Cvičení pobožnosti* (Žilina, 1783); *Právo o živieni fardóv* (t., 1787); *Krestansko-katholické náboženství v 5 dílech* (t., 1789—1796); *Slovenská dvojnásobná epigrammata* (2 svazky, Trnava, 1794); *Veselé účinky a řečení k strávení truchlivých hodin* (Prešp., 1795); *Příklady ze sv. písma starého i nového zákona ve dvou dílech* (Trnava, 1820). Rř.

2) B. József, maď. básník, kritik a hist. spisovatel (* 1804 v Szücsi hevešské župy v Uhrách — † v Pešti 1858). Studoval práva a stal se r. 1829 advokátem v Pešti. Od roku 1823 byl spolupracovníkem Kisfaludyovy »Aurory«, v kteréž uveřejnil většinu svých básní a prací prosaických. Po smrti Kisfaludyové redigoval B. »Auroru« sám (1832—1837). Roku 1835 vydal v Pešti své básně *Versei* (2. vyd. 1842), kterými se postavil do řady nejlepších maďarských lyriků. Tvoře sám básně ceny trvalé působil též v »Atheneu« a »Figyelmező« (1837—43), které s jinými vynikajícími belletristy vydával, svými kritickými, aesthetickými a dramaturg. studiiemi velmi blahodárně ke zdravému rozvoji maďarské moderní literatury. R. 1837 byl jmenován prvním ředitelmaď. národního divadla a podporoval v tomto úřadě velmi horlivě mladou, původní produkci maďarskou. V pozdějších letech oddal se zcela studiím historickým a vydal *Történeti Könyvtár* (Histor. knihovna, 6 sv. Pešť, 1843—1845), ve kterémž díle přihlížel pilně k národopisným a kulturně historickým stránkám Uherska; *Uj Plutarch* (Nový Plutarch, 1845—47); *Világtörténet* (Všeob. dějiny, 1847), kompilaci historických děl německých. Roku 1847 svěřila mu opoziční strana vydávání svého orgánu »Ellenör« (tehdáž politického almanachu, kterýž se tiskl v Lipsku). Po březnu 1848 jmenoval jej Kossuth redaktorem svého orgánu »Kossuth Hirlapja«, ale B. osvědčil jen málo nadání v působení žurnalistickém. B. byl členem společnosti Kisfaludyovy a od

r. 1832 řádným členem uherské akademie. Po revoluci skrýval se až do r. 1851, ve kterém se vrátil do Pešti, kdež r. 1852 vydal díla svá básnická a kritická pod názvem *Bajza ősztegrűjtött munkái* (2 sv.). V zimě r. 1852 objevily se na něm známky duševní choroby, která zatemnila později jeho ducha úplně. B-zu lze pokládati za zakladatele vážné literární kritiky maďarské. *Bbk.*

Bajza Lenke viz Beniczky.

Bak., botanická skratka = John Gilbert Baker.

Baka Józef (* 1703 — † 1773), své doby pověstný veršotepec polský. R. 1723 vstoupil do řádu jezuitského, jehož snahy horlivě podporoval. Jezuitské missii zřídil v Błoni resi-denci svým nákladem a opatřil ji přiměřeným nadáním. B. v různých jezuitských kolejiích učil poetice a 20 let působil jako missonář, hlavně ve Vilně. Ze spisů jeho uvádíme: *Nabożeństwo codziennie chrześcijańskie* (několik vyd., jedno z pozd. pěti Józ. Legowicze ve Vilně, 1808), při němž nalézá se též jeho básně *Rozmysłanie o śmierci cyyli popielec*; pověstné *Uwagi o śmierci niechybnéj wszystkim pospo-litej* (Vilno, 1766), kterážto básně rovněž několikrát byla otištěna (2. vyd. s předmluvou Rajmunda Kossaka a Leona Borowského ve Vilně 1806, 3. vyd. ve Varšavě 1828, 4. vyd. s doplnky od Wład. Syrokomly z pozůstalých rukopisů B-kových a s životopisem jeho ve Vilně 1855). Veršované práce jeho uvádějí se za doklad básnické neschopnosti a bezděčné komiky.

Bakabánya [-bána] viz Pukanec.

Bakács [bakáč]: 1) B. Tomáš, uherský státník z rodu Erdődy v Szatmársku. Studoval ve Vídni a v Padově, stal se sekretářem důvěrníka krále Matiaše Korvína, jagerského biskupa Gabriela Rangoniho a později sekretářem krále Matiaše. Svou neobyčejnou zchytalostí, vytrvalostí a pletichami spojil v rukou svých znenáhla téměř všechny nejvyšší úřady v zemi a nahromadil ohromné bohatství. Stal se proboštem v Titlu, biskupem zááhřebským, rábským a naposed jagerským. Ještě za života Matiašova přidržoval se strany královny Beatriky, pracoval proti následnictví levobočka Jana Korvína a podporoval velmi horlivě volbu Vladislava II., který jej jmenoval říšským kancléřem. Dohodnuv se s kardinálem Hippolytem z Este stal se arcibiskupem ostřihomským a podržel hodnost říšského kancléře. Tého vzdal se r. 1505 ve prospěch Szakmáryho a byl jmenován kardinálem. Na koncilu lateránském pokoušel se dokonce, ač s nezdarem, o dosažení papežské tiáry a vrátil se jako legát papežský pro Uhry a země přivtělené. Ač zákon z r. 1498 zakazoval hromadění několika církevních úřadů v jedné osobě, spojil B. ve své ruce ještě milhofské biskupství a děkanství brašovské a sibiňské. Po smrti Julia II. odebral se opět do Říma na oko, jako by chtěl vymoci pomoci proti Turkům, vskutku však, aby se pokusil opět o zvolení své za papeže. Když se mu nebylo podařilo volbu Lva X. zmařiti, vrátil se r. 1513 do Uher s povolením

kázati křížáckou válku proti Turkům. Plamenné výmluvnosti jeho podařilo se shromáždi ti vojsko počtem asi 40000, skládající se větším dílem z lidu stavu selského a z luzy ze všech dílů světa sběhlé. V čelo vojska tohoto postavil se pověstný selský buřič Jiří Dózsa, v starších listinách Székely zvaný, ale netáhl proti Turkům, nýbrž počal ukrutný boj proti domácí šlechtě a zámožnějším stavům. R. 1514 učinil Jan Zápolský této krvavé selské válce rozprášením rot Dózsových a upálením tohoto na žhavém železném trůně konec. B., jemuž mnozí zosnování této selské války přičítají, zemřel r. 1521. zanechav veliké jmění své rodinám Erdődy a Pálffy. Doba jeho vylíčena jest výborně v Eötvösově románu *Magyarország 1514-ben* (Uhry v roce 1514, v Pešti, 1847). *Bbk.*

2) B. Tomo Erdődy, bán a slavný junák chorv. Jakmile se stal bánem r. 1584, bylo předním jeho úkolem dobytí měst, která Turci ve své moci drželi, což prováděl s dobrým úspěchem. Když Turci pod Ferhat pašou, správce bosenským, podnikli nájezd do Krajiny a odtud s velikou kořistí se vraceli, B. udeřil na ně u Slunje, porazil a zahnal je na útek, zajal 1600 mužův a odňal Turkům veškerou kořist naloupenou. Potom spálil tur. Kostajnici, porazil Ali pašu r. 1586 u Ivanice. r. 1591 zvítězil nad Hasanem pašou, zajal 400 mužův a ukořistil něco děl. Hasan vyhledává příležitost, aby svou porážku odčinil, získal jednoho z vůdců B-ových, Belojeviče, který měl zraditi pána svého. Než v rozhodné bitvě Chorvati zvítězili, kdo z Turků nepadli na bojišti, zahynuli většinou na útku v řece Kupě; sám Hasan a zrádce Belojevič v řece utonuli; děla a celý tábor upadl vítězům do rukou. Jméno B-ovo proslavilo se po celém světě. Papež Kliment VIII. poslal mu poděkování, a Filip II. vyznamenal jej zlatým rounem. Vypudiv Turky z Chorvatska a donutiv je k tomu, že mír vyhledávali, vzdal se roku 1595 hodnosti banské; než r. 1608 dosazen opět na tuto hodnost. Tehdáž na sněmě vytrhnul šavli z pochvy prohlásil se proti protestantům: *»Tímto železem, nebude-li jináče, tuto morovou ránu od sebe odvrátíme; vezte také, že máme tři řeky; Dravu, Savu a Kupu; jednu z těchto řek noví naši nepřátelé budou polykati.«* B. zemřel r. 1624 v 66. roce věku svého a byl v Zááhřebě za veliké slávy pochován.

Bakal Milošlav, hrdina srbský, pocházel nejspíše z Hercegoviny a usadil se v Šabci, kde vedl obchod s potravinami. Když za Kara-doréviče povstání zachvátilo i toto město. B. opásav se mečem vynikl pak udatností ve všech bojích, zejména na Mišaru a na Loznici, tak že opěváván jako slavný hrdina v písních národních. Kniže Miloš vypravil jej pak do Cařihradu jakožto muže obezřelého a tureckého jazyka znalého, vyjednat propuštění zajatých Srbů, kteří upěli v Lešnici, což se mu částečně podařilo. B. zemř. v Šabci r. 1813, jak se praví, ve stáří 53 let.

Bakala (rum. hřišník), u Rumunů veselý dobrodruh, o němž mnoho bájí se vypra-

vuje; podobá se asi Palečkovi a něm. Eulenspiegelovi.

Bakalaharové (Baalalové) je souborný název různých kmenů bečuánských, roztroušených po stepích kalaharských zároveň se Křováký, s nimiž sice namnoze se mísí, ale při tom drží se houževnatě zvyků svých, orby, chovu dobytka a pod., a též vnějším svým od nich se liší.

Bakalář (ital. *baccalare*, franc. *bachelier*, angl. *bachelor*) z lat. *baccalarius*, což se odvozuje buď z *bacca laurea* (bobule vavřínová) nebo z *baculus* (hůl, berla), i znamená doslovně buď vavřínovou ratolestí ověšený nebo čestnou hůl vyznamenaný. Ve starších rukopisech čteme tvary *bacularius* a *bacillarius* vedle *baccalarius*, kterýmž jménem označován za středověku panoš nebo zbrojnoš nebo chudý šlechtic, rytíři některému sloužící, aby časem sám také stal se rytířem; později nazýván tak student nebo mladý učenec, jenž vystudovav na vysokém učení a podrobiv se zkoušce bakalářské, za jistých formalností, předepsaných ve starých statutech, nabyl prvního stupně hodnosti akademické. První »baccalaureat« založil papež Řehoř IX. (XIII. stol.) na universitě pařížské. Ti studující, kteří kromě příslušné zkoušky podnikli též »determinaci«, t. j. disputaci v době postní, nazváni *baccalaureati*. Nosili za odznak své hodnosti zvláštní kulaté čapky a směli konati některá čtení, ač ještě sami docházeli do kolegií profesorův. Rozesnávaly se tři třídy: *baccalaureati simplices* (proští), *currentes* (běžící, též *cursores*, *biblii*, *baccalaureati ad biblia*) a *sententiarii* (nazvaní dle knihy *Sententiarum* Petra Lombarda). Členové těchto dvou tříd siuli *baccalaureati formati* (dokonalí) i mohli domáhati se mistrovství. — Původně promovování studenti za b-e jenom na fakultě theologické, později i na jiných fakultách. Počet ročně graduovaných b-ů býval velmi nestejný; tak na staré universitě právnické v Praze v l. 1384—1408 kolísá mezi 1—23, na fakultě artistské mezi 56—234. Pokud universita spravovala školství po Čechách a po Moravě (až do bitvy bělohorské), b-i posílání od rektora universitního na školy, a to na menší za správce, na větší, mistrem řízené, za učitele (kollegy). Nejedno b., zvláště na venkově, oženiv se vzdal se povolání učitelského a stal se buď pisářem městským nebo nějakým živnostníkem. — Na universitách anglických a některých německých dosud bakalářství trvá jakožto nižší stupeň doktorátu filosofického. Ve Francii pak po velké revoluci nabylo jiného významu, i podobá se českému bakalářství předbělohorskému: má tu zajiště b. způsoblost a právo vyučovati na školách obecných.

Bakalář Mikuláš (vl. Štětina), knih-tiskař český, jenž dosáhl hodnosti bakalářské na akademii krakovské. Knihy tištěné v Plzni v l. 1498—1513 poznamenával slovy: »Od porodu panenského« nebo jménem svým. Úplné jméno B-ovo čte se na knize Wolf-gangu Bosáka (1510).

Bakalář Srbeoký Jan Miroslav, spisovatel český (* 16. čce 1857 v Srbcích u Kojetína). Studoval na gymn. v Kroměříži, v Petrově a vstoupil do brněnského semináře byl r. 1884 na kněze vysvěcen. Kaplanoval v Křižanově, Jenešově a Bučovicích, administroval v Bohuslavicích a stal se r. 1887 katechetou měšťan. a obec. škol v Břeclavi. Již jako studující sbíral národní pohádky a písně pro pražskou »Slavii«, přispíval do Kottova slovníku, »Hlasu brněnského«, »Komenského« (O literatuře krvavé, 1881), »Literárního Obzoru«, »Světozoru«, »Časopisu musej. spolku olomúckého«, »Učitelských listů«, »Nedělního listu«, »Moravské orlice« a j. časopisů; pak i do různých listů volapuckých ve Vídni, Mnichově, Londýně, Turině a j. O sobě vydal: *Mluvnici řeči světové volapúk* (1. a 2. vyd.) a *Slovníček řeči světové volapúk*. Hše.

Bakałowicz: 1) B. Władysław, vynikající pol. malíř, nar. r. 1831 ve Chrzanově v Haliči. V l. 1847—52 vzdělával se na škole výtvarných umění ve Varšavě a již tehdy vyznačoval se neobyčejně zručným ovládním malířské techniky. Samostatně vystoupil nejprve pastelovými podobiznami, později se zdarem maloval genry z denního života a také též obrazy historické. R. 1859 měl na výstavě umělecké ve Varšavě obraz *Král Sobieski přijímá vyslance* R. 1863 odjel B. do Paříže, kde hned od počátku došel velkého úspěchu svými obrazy menších rozměrů, na nichž předváděl z pravidla pouze jednu nebo dvě postavy, dámy v obleku ze XVII. stol., pázata a j. po způsobě Therburgové, jakož i výjevy ze života lidu. Chvalné pověsti získal si zejména obrazy vystavovanými v pařížském Saloně (r. 1877 a j.), k nimž látku čerpal z dvorního života za Jindřicha III. z rodu Valois a z dvorních zábav, hostin a kratochvílí v XVII. stol. Roku 1878 dostalo se mu za jeden z nich na umělecké výstavě v Lyoně stříbrná medaille, a r. 1881 ve Versailles rovněž stříbrná medaille za *Sokolníka*. R. 1882 vystavil v Saloně pařížském *podobiznu dra Flegla*, kterou kritika přijala velmi pochvalně a za ni obdržel B. na to ve Versailles zlatou medaili. Z největších prací B-ových dlužno uvést obrazy: *Veselá píseň z časů renaissance*; *Jindřich VIII. a Anna Boleynova*; *Le lever du roi*; *Jindřich II. a Diana de Poitiers*; *Buckingham žádá za ruku Henrietty francouzské*; *podobizna Lallana*, znamenitého franc. ryjce, a j. Postavy na B-ových obrazech jsou nevelkých rozměrů, ne větší, nežli jaké maloval Metsu neb i Teniers. Kresba B-ova jest správná, kolorit živý, provedení skvělé a velice pečlivé. B. stále zdržuje se v Paříži. Gn.

2) B. Stefan, současný malíř polský, syn předešlého, narodil se 17. října roku 1857 ve Varšavě. Nabyv v rodišti předběžného vzdělání vstoupil do varšavské kreslířské školy a zároveň od r. 1874—76 soukromě se vzdělával v atelieru prof. Gersona. R. 1876 odjel do Petrohradu a vstoupil na tamní akademii krásných umění. Za práce v akademii vykonané dostalo se mu medaille stříbrná a roku

1881 za obraz *Patriarcha Jakub s oděvem svého syna Josefa* i medaille zlaté. Obrázek na to státní stipendium vydal se r. 1882 na cestu do Říma, kde zdržuje se doposud. Hlavně maluje genrové výjevy ze života starých Řeků a Římanů. Z nich uvádíme: *Vchod do chrámu v Pompejích*; *Kassandra předpovídající úpadek Tróje* (1884); *Obchod v Pompejích* (1888); *Povidky* (1888); *Řecký otrok* (1888) a zvláště zdařilý obraz *Klienti očekávající v atriu svého patrona* (1888), zakoupený carem. Obrazy B-ovy jsou nevelkých rozměrů, provedeny jsou však velice pečlivě do nejmenších podrobností a při znamenité správnosti kresby vynikají silným a živým koloritem. Gn.

Bakałowiczowa Wiktoryna, roz. Szymanowska, znamenitá herečka polská, zemř. r. 1876. Byla chotí malíře Wład. Bakałowicze. Od r. 1853 vystupovala ve Varšavě hlavně v rolích naivních, jež později zaměnila za starší role komické. V obou těchto oborech docházela veliké obliby u varšavského obecenstva. Gn.

Bakanos [bakanč] slují stěevíce šněrováci, jež nosí mužstvo a poddůstojníci uherských pěších pluků. Odtud jest v Uhrách *b a k a n c s o s* [bakančos] a *b a k a*, t. j. »bakanč nosiče« populární název pro t. s. jeho vojáka vůbec. Bbk.

Bakar, Bakr (ital. *Buccari*), král. město v Chorv. Přímoří, v župě Modruš-Rjeka, jihových. od Rjcky při zátocě zálivu Rjckého a při státní dráze uherské, rozkládající se amfiteatrálně uprostřed zeleni na podnoží skalnatého vrchu, má úzké, krátké, křivolaké ulice, 2002 ob. (1880), kteří se živí čilým obchodem, plavectvím, stavbou lodí, vinařstvím a rybolovem. Z budov připomínáme hlavní kostel sv. Ondřeje z r. 1087, hrad frankopanský nad městem s 3 baštami z r. 1530. Je tu rejda s přístavem, okr. soud, škola plavecká. Na doby římské upomínají starožitniny, které tu bývají ob čas vykopány.

Bakar-bair (tur.), měděný vrch, nazývá se trachytový, 380 m vysoký vrch s ploským vrcholkem, vypínající se v Bulharsku na pobřeží zálivu Burgaského. Na úpatí jeho nalezena od H. Škorpila ložiska mědi a železa, jakož i staré jámy a strusky a na vrchu stopy čtyřhranné tvrze. Odtud asi pocházela měď, ze které sousední města Apollonia, Deultum, Anchial i Mesembria za starého věku razila svou minci.

Bakargandž, okres ve Vých. Indii, v Bengalu, v jižní části oddělená Dakky. Má na 9447 km² 1,900.889 obyv. (1881), a to 1,267.694 muham., 624.597 hindů, 3717 křesťanů, 4797 buddhistů (hlavně Maghů) a j. Jest to plochá krajina zemědělská v jižní části delty Gangy. Brahmaputru, s mnohými rozsáhlými močály zv. *džhíl*. Jižní kraj okresu leží v Sandarbanech. Řeky a stoky jsou splavné po celý rok podlehající přílivu a odlivu; v době deště bývá velká část země pod vodou, avšak nebezpečnější záplavy bývají způsobeny vysokými vlnami v době cyklonů, jako r. 1812, 1825, 1852, 1855, 1867, 1869, 1870, 1876, kdy

tisíce lidí bylo odplaveno. V Sandarbanech jest mnoho divoké zvěře, v řekách mnoho ryb a krokodílů. Pěstuje se hlavně rýže, jež třikrát se sklízí, pak semeno hořčicové a lněné, luštěniny, betlová a kokosová palma, cukrová třtina, šafrán a betlový pepř (pán); juta v severu. Vyrábí se hliněné zboží, hrubé látky, melassa a jemné rohože. Hlav. městem jest Barisál. Fl.

Bakčiseraj viz Bágčeseráj.

Bake viz Baken.

Bake Jan, holandský filolog, nar. r. 1787 v Lejdě, roku 1815 mimofádný, r. 1817 řádný profesor klassické filologie na tamější universitě, zemřel 26. břez. 1864. Kritické studie jeho týkaly se hlavně Cicerona a řeckých rhétorů, a výsledky jejich uveřejněny jsou nejvíce v časopise »Bibliotheca critica nova«, jež s Geelem, Hamakerem a Peerlkampem vydával (1825—31), a ve »Scholica hypomnemata« (1837—62). Z vydání jeho uvéstí jest vyd. zlomků *Poseidóniových* (1810), astronoma *Kleoméda* (1820), *Ciceronových* spisů *De legibus* (1842) a *De oratore* (1863), a konečně rhétoriky *Apsinovy* a *Longinovy* (1849). Srv. L. Müller, *Geschichte der classischen Philologie in den Niederl.*, str. 105, a n. Vy.

Bakel, obchodní stanice ve franc. osadě Senegambii, arrond. st.-louisském v pahorkaté krajině guojské, na l. bř. Senegalu, pod 14° 53' s. š. Leží jen 30 m n. m., ač od Atlantického okeánu jest přes 400 km vzdálena a Senegal od B-u k St.-Louisu jest 880 km dl. V době dešťové spojuje obě tato místa čilá paroplavba: vyváží se z B-u gumma, podzemnice (*arachis*), zlatý prach, kukuřice, pštroší péra, ovce i také slonovina a přiváží se za to sůl, zboží skleněné, prach, pušky, křesací kamen, tkané látky, rum, tabák a j., kteréžto zboží pak karavany dále na Nigir vyváží. Pro důležitost místa zřízena zde již r. 1820 pevná tvrz, jež se skalní výšiny řeku ovládá. R. 1884 měl B. 1500 ob., v okrsku jeho bylo asi 10.000 duší, mezi nimi jen málo bělochů. Okolí jest ploché, bažinaté, ale úrodné, podnebí nezdravé.

Baken (rus. бакенъ, franc. *amers*) jest znamení plavební z daleka viditelné, jež stojí na pevnině nebo na mělčině a vede loďníka ve dne; bývá to stavba zvláště zřizovaná (zděná, železná, dřevěná), ale také význačný předmět postavený za jiným účelem, na př. zvonce, větrný mlýn, maják a j. Někde ukazují košíky na b-ě hloubku vody plavné (ve vodách přílivu a odlivu podrobených), jinde oznamují směr bouře se blížící. Plk.

Baker: 1) B. ostrůvek Tichého okeánu vých. od Gilbertských ostrovů, nedaleko rovníku (sev.) a 177° z. d., proslulý výborným guanem (viz *Bakerské guano*). — 2) B. Mount, činná sopka severoamer. v territoriu Washingtonově, v sev. Cascadeském pohoří, 3300 m vysoká.

Baker [bèkr]: 1) B. Sir Richard, spis. druhy veleznámé kroniky králův anglických, v níž r. 1658 pokračoval Edward Phillips, Miltonův synovec. B. nar. se kolem r. 1568

v Kentu, stal se r. 1620 vrchním šerifem Oxfordshireska a zemřel r. 1645 ve fletském žaláři v Londýně, kde pro dluhy své rodiny dlouhá léta trávil a mimo již vzpomenutou *Chronicle of the Kings of England* celou řadu náboženských rozjímání a dějepisných, básnických a jiných děl napsal.

2) **B. Henry**, přírodovědec angl. (* 1698 — † v Londýně 1774). Byl posloupně knihkupcem a advokátním písařem stal se r. 1740 členem Král. společnosti, dobyl Copleyovy zlaté medaile pro mikroskopické pokusy a napsal krom četných příspěvků do *Philosophical Transactions* dvě pozoruhodná pojednání *The Microscope made easy* (Londýn, 1743) a *Employment for the microscope* (1753), jakož i filosořickou báseň *The Universe*, jež několika vydání se dočkala. Viz Bakerian Lectures.

3) **B. Sir Samuel White**, proslulý cestovatel angl. (* 1821 v Thorngrově v hrab. Worcesterškém — † 1884 v Londýně). Vystudovav odebral se na Ceylon, kde v horách založil slavné sanatorium, 2000 m n. m., a napsal o pobytě svém dvě díla cestopisná: *The Rifle and the Hound in Ceylon* (1854) a *Eight Years' Wandering in Ceylon* (1855). Po té řídil stavbu železnice mezi Černou Vodou a Kystendžem na Černém moři, načež r. 1861 odebral se z Káhiry k sev. úpatí vysočiny habesšské a dokázal, že roční vystupování Nilu ze břehů způsobují přítoky jeho Atbara a Modrý Nil (srv. jeho spis *The Nile Tributaries of Abyssinia*, Londýn, 1867). V červnu roku následujícího doprovázen jsa svou druhou chotí (rodilou z Uher) podnikl výpravu do zemí horního Nilu a dostal se z Chartumu po Bílém Nilu až do Gondokora, kde se setkal se Spekem a Grantem, kteří objevili jezero Ukereve a upozornili B-a na jiné, od tohoto severozáp. ležící jezero, z něhož asi Bílý Nil vytéká. B. odhodlal se, že jezero a jeho odtok prozkoumá, a úmysl svůj také provedl, ač přesně neustanovil odtoku jezera, jež pojmenoval Albert Njanza. Za tuto cestu, jež doplnila Spekovy výzkumy, jmenován baronetem a dostal velikou zlatou medaili londýnské Společnosti zeměpisné. Cestu tu, z níž se vrátil r. 1865, popsal v díle *The Albert Nyanza* (Lond., 1866). R. 1869 nastoupil B. druhou velikou cestu k hornímu Nilu ve službách egyptského místokrále Ismaila. Měl totiž dle vlastního plánu podrobiti panství egyptskému země při hořejším Nilu a otevřítí je obchodu. Vytáhl r. 1870 z Chartumu, došel po druhé Gondokora, jež přezval Ismailiil. podmanil černošský kmen Bariů a pronikl za ustavičného boje až do Masindi v zemi Unjorů (2° sev. šíř.). R. 1873 vrátil se do Anglie. Tato výprava jeho neměla však ani vědeckých, ani politických nebo humanitních výsledků. B. napsal o ní *Ismailia, a Narrative of the Expedition to Central Africa for the Suppression of the Slave Trade* (Lond., 1874, 2 sv.). O Cypru, na němž nějaký čas žil, uveřejnil *Cyprus as I saw it in 1879* (t., 1879). Byl též předsedou lond. Spol. zeměpisné.

4) **B. Valentin**, známý jménem **B. paša**, bratr před. (* 1825 v Tel-el-Kebíru — † 1887). R. 1848 vstoupil do angl. armády, r. 1852 sloužil na Mysu, účastnil se po krátkém pobytu v Indii války krymské. Prošel potom na svůj vrub perské pohraničné provincie upozornil v knize *Clouds in the East* na nebezpečný postup Rusů v Asii. Pracemi o jízdě britské, národní obraně a reformě vojska měl veliký vliv na přetvoření vojenských poměrů angl. R. 1870 jmenován byl generál. ubytovatelem v táboře v Aldershotu, ale za nedlouho propuštěn z armády pro nemravný útok. Opustiv Anglii hleděl jméno své očistiti v Orientě. Sultán vzav jej do svých služeb svěřil mu ve válce ruskoturecké důležitá komanda v severním a jižním Bulharsku. Dějiny tohoto tažení vypsal B. v knize *The war in Bulgaria*. Později svěřil mu chediv organizaci četnictva egyptského, jež mělo znenáhla nastoupiti na místo poraženého a neposlušného vojska. Po porážce Hicksa paše snažil se B. dobytí Tokaru, byl však 5. února 1884 rozhodně poražen, tak že sám stěží utekl do Suakimu.

5) **B. William M.**, populární spis. amer., nar. se (1825) ve Washingtonu, stud. v Princetonu (1843—48) a působil jako farář v Texasu, Ohiu, Bostoně a Filadelfii. V *Atlantic Monthly*, *Harper's Monthly* a j. sbornících uveřejňoval četné povídky, jako *Oak Mot*, *The New Timothy*, *Mose Evans*, *A Year worth Living*, *Colonel Dunwooddie*, *His Majesty Myself*, *Thirlmore* atd., z nichž mnohé vyšly o sobě a došly veliké obliby. B. je mistrem povahokresby a hrdiny své vodi rád k úspěchům na základě šlechtických západ.

6) **B. John Gilbert**, botanik anglický (* 1834 v Guisboroughu v hrabství Yorku), stal se roku 1856 správcem herbáře botanické zahrady v Kewu, kdež dosud působí. Jest mimo to lektorem botaniky na londýnské lékařské škole a sekretářem výměnného botanického klubu. Vydal: *The flowering plants and ferns of Great Britain* (Londýn, 1855); *Flora of tropical Africa* (1868—71); *Review of the british Roses* (t., 1864); *Flora of Mauritius and the Seychelles* (Lond., 1877); *Plants of Madagascar* (Nature, 1880, str. 125.); *On the natural history of Madagascar* (Jour. of botany, 1881) a mnohá jiná pojednání monografická o květenách zemí tropických. Pě.

7) **B. Shirley Waldemar** přišel r. 1870 jako missonář wesleyských metodistů na souostroví Tonga, kde brzo při uzavírání něm. obchodní smlouvy s králem Jifim osvědčil se tak obratným diplomatem, že tento jej jmenoval ministrem své ostrovní říše. Jako ministr založil tu r. 1884 národní církev, k níž i wesleyské metodisty připojití se snažil, což se mu však, ač i násilí užíval, jen částečně podařilo.

Bakerian Lectures [békrien lekčrs], přírodovědecké přednášky, jež při Král. společnosti v Londýně založil Henry Baker odkávav jí 100 lib. sterl. a ustanoviv, aby úroky z nich udělily se každého roku jednomu jejímu

členu za vědeckou rozpravu nebo napsané pojednání. Takovéto odměny dostalo se Davymu, Faradayovi, Tyndallu a jiným vynikajícím učencům anglickým.

Bakerské guano pochází z korálového ostrova Bakeru v Tichém oceánu, jehožto ložiska jsou však nyní již vyčerpána. Za to rozváží se guano okolních ostrovů (Howlandu, Jarvisu a j.) pod tímž jménem a slouží témuž účelu v Evropě jako původní b. g., totiž přípravě superfosfátů. Jest to prášek jemný, barvy světle žlutohnědé, promíchaný zrny korálového vápna a kořinky několika rostlin pro původ guana významných. Tento guanový fosfát drží průměrně 70—80 %, fosforečnanu vápenatého s nepatrným podílem rozpustného kyslíčnicku fosforečného a 1 % dusíku. *Fy.*

Bakewell [békuel], staré městečko Derbyshireska, na f. Wye, 3 km sev. od parku a zámku Chatworth, sídla Devonshireského vévody, poblíže mramorových lomův, uhelných i olověných dolů; má také ocelovité prameny, teplé lázně a 2502 obyv. (1881).

Bakewell [békuel] Robert, proslulý hospodář angl. († 1725 — † 1795). Sláva jeho spočívá výhradně na šťastných pokusech zdokonaliti plemena domácího dobytka. Práví se, že jediný beran v jediném roce vynesl mu 400 guineí. Druh skotu, jež v Anglii zavedl, nazývá se dosud plemenem dishleyským (po jeho rodišti a bydlišti Dishley v hrabství leicesterském). I jeho koně měli zvukné jméno a vynášeli mu rovněž jako ovce báječné obnosy. Jedním z jeho úkolů bylo vychovati plemeno zvířecí, jež by tučnělo o nejmenší míře potravy.

Bakhatlové (národ opic), bečuanský kmen na západě a jihozáp. Transvaalu. Dělí se na západní, s hlavním místem Mochuri, a východní, s hlavním místem Melorane. Mimo to nalézáme je též v území ostatních Bečuánů. Se sousedy svými žijí v ustavičných potyčkách. Živí se rolnictvím a hojně pěstují tabák, čemuž se naučili od statkářů transvaalských. Mimo to zabývají se též koželužstvím. *Kř.*

Bakhtegán viz Bachtégán.

Bakhtjári viz Bachtjárové.

Bakhuison [bakhajzn] van den Brink, Renier Cornelis, nizozemský historik († 1809 — † v Granehage 1865). Studoval v Amsterdamě (svém rodišti) a Lejdě s počátku bohosloví, později pak filosofii, zajímaje se také zvláště o vlastenecké písemnictví. Vykonal delší cesty po evropských hlavních městech, kde bedlivě prohlížel archivy, stal se (1853) zemským archivářem. Jeho četné dějepisné, literární a jiné essaye, které uveřejňoval v časopise »De Gids«, jež sám založil a redigoval, v literárním týdeníku »Kunst en Letterbode« a »Nederlandschen Spectator«, vyšly o sobě s názvem *Studien en schetsen over vaderlandsche geschiedenis en letteren* o čtyřech svazcích, z nichž první vydal ještě B. (v Amst., 1860—1863), druhý Potgieter (v Haagu, 1860), třetí a čtvrtý L. A. Tiele (t. 1876—77). Potgieter vydal také jeho *Letterkundige studien en schetsen*.

Bakhuun, země v záp. Súdánu obývaná Soninky a Bambara (v. t.).

Bakhuuzen (H. G. van de Sande), ředitel hvězdárny lejdské, jest členem stálé kommisie geodaetické společnosti, skládající se ze zástupců všech zemí. Ustanovil znovu přesněji dobu rotace Marsovy, aby mohl srovnávat výkresy pozorovatelů z různých dob. K tomu cíli vydal také pozorování Schroeterova: »Contributions aréographiques de Schr.«. Sám pak také pozoroval změny skvrn na povrchu Marsově. Určil sklon roviny slunníku (ekliptiky) z pozorování hvězd v Lejdě atd. Práce jeho psány jsou dílem hollandsky, dílem francouzsky ve sborníku: »Annales de l'observatoire de Leyde.« *Vrn.*

Bakohanalie (bakchické slavnosti), orgiastickomystické ctění Bakcha, kteréž z feckých krajin italských a z Etrurie vniklo již dosti záhy do Říma. Státní moc zakročila proti cizímu kultu tomu teprv r. 186 př. Kr., kdy zvláštní náhodou zvěděl, jaké neplechý a neřesti pod rouškou náboženské slavnosti se tropily. Původní totiž podoba této bohcslužby v Itálii byla dosti nevinná; tak připouštěny k ní s počátku pouze ženy, a zasvěcování dalo se ve dne; než konečně zvrhla se vlivem několika osob, zejména jakési kněžky z Campanie, v pusté orgie. Nevázání muži a nečudné ženy i z nejpřednějších rodin páchali za noční temnoty v opojení a divokém vzrušení hanebnosti nejhoršího druhu a ohrožovali dokonce zločinnými zámysly veřejnou mravnost a bezpečnost státu. A právě politická nebezpečnost tajného toho spolku byla příčinou, že vystoupila vláda proti provinilcům s neúprosnou pfností. Ve vyšetřování zapleteno prý bylo přes 7000 mužův a žen; kdo účastnili se činně mrzkých prostopášností, byli popraveni, ti pak, již pouze zasvěcení byli v tajnosti, vrženi jsou do žaláře. Zároveň byly snesením senátu b. v Římě a Itálii zakázány a jenom ve zvláštních případech slavení jich dovoleno, avšak pouze se svolením senátu a s takým omezením účastníků — nejvíce 5 osob —, že nemohly býti více státu nebezpečnými. A vskutku dovedl toho senát svou rázností, že setkáváme se od té doby jen s nepatrnými stopami mystického slavení Bakchova. Srovn. obšírné vyličení u Livia kniha XXXIX., kap. 8—18. *Cfe.*

Bakohantky v. Mainady a Dionysos.

Bakcheios (*bacchios*) nazývali staří metrickové zvláštní obměnu paionské stopy tvaru — —, již, jak jméno samo svědčí, původně asi užíváno v písních ku počtě boha Bakcha zpívaných. U básníků feckých vyskytá se stopa tato velmi zřídka a nespadá obyčejně v rytmus paionský, nýbrž trochejský, pročez třeba spojení více b-iů vložiti jako staženě trocheje: — — | —, — — | —. Mnohem častěji stopy té užíváno u básníků římských, zvláště u komiků, jejichž někdy celá cantica v tomto metru jsou složena. *Knr.*

Bakcheios z Tanagry (kol r. 150 př. Kr.), učený lékař, jeden z nejprvnějších vykladačů Hippokrata. Napsal výklady ke spisům

Hippokratovým *Ἀποριαμοί* a *Περὶ ἐπιδημιῶν*, mimo to složil jakýsi slovník k Hippokratovi, obsahující výklad méně srozumitelných výrazů technických (*Συντάξις τριῶν λέξεων Ἰπποκράτους*). Ze spisů jeho nezachováno téměř nic.

Bakchiovci (*Βακχιάδαι*), aristokratický rod ve starověkém Korintu, odvozuující původ svůj od Aléta, syna Hérakleova, a zvaný po Alétově pravnuku Bakchiovci. Korinthská anagrafé zná po Bakchiovci ještě sedm králů, kteří prý dohromady kralovali 144 let a vesměs byli potomky Bakchiovými; zatím prý rod B-ců neobyčejně se rozmnožil, načež roku 747 př. Kr. království odstraněno a oligarchie zavedena. Historicky jest však toliko bezpečno, že r. 747 na místě starodávného hérojského království ustanovena v Korintu oligarchie B-ců. Odtud B., ustanovující jedině ze svého středu ročního prytana a vcházejíce ve sňatky toliko mezi sebou, ovládali Korinthos po dlouhá léta; oni účastnili se velikolepého rozvoje obchodu a plavectví, dali podnět k založení Syrakus a Kerkyry a přispěli nemálo k pozdější obchodní přednosti města svého. Avšak při tom jednali bezohledně s prospěchem svým; podržovaliť veškerá cla přístavní, sedali sami na soudech a bohatství nabyté na odív chudíně dávali. Zatím odpadla Kerkyra od Korintu a r. 664 v námořské bitvě nad Korintany zvítězila, čehož vinu obecný lid svaloval na B-ce. Tu vyvstal r. 657 př. Kr. Kypselos, syn Bakchiovny Labdy a otce neurozeného Aetiána, proti B-cům, svrhl je a založil v Korintu tyrannii. B. namnoze uchýlili se do Lakónie; panství v rodném městě již nenabýli. *Pšk.*

Bakchos viz Dionysos.

Bakchylidés, znamenitý lyrický básník řecký. Narodil se okolo r. 505 př. Kr. v Iulidě na ostrově Keu. Simónidés byl jeho strýcem. Od r. 476 žil spolu s ním a s Pindarem několik let při dvoře Hierónově. S Pindarem dobře se nenasáel; scholiasťe shledávají v Pindarových Olymp. II. 158., Pyth. II. 131. a j. útoky na B-da. Větší část života strávil na Peloponněsu, kdež i zemřel. Z básní jeho zachovaly se pouze zlomky. Nejdůležitější básně jeho byly: *Paian na mír*, složený okolo r. 460 (?); *Hymny apomemptické* (jež snad první skládal); *Hymnus*, v němž Cassandra věští zkázu Tróje ospravedlňující Zéva (imitace u Horat. Carm. I. 15.); *Prosodia*; *Hyporchéma ku počtí Athény Itónské*; *Epinikion Hierónovo* a j. V těchto družích napodobil Pindara a Simónida. Vlastní jeho význam spočívá v erótických básních chorických, z nichž zachován delší zlomek popisující hetaera při kottabu — v těchto básních často přicházel refrain, snad od celého choru zpívány — a pak v chorických skoliích, z nichž jedno (na Dioskury) máme skoro celé zachováno. Meter užil hlavně daktylických (s epitrity a trochaji), v hyporchémáté onom kretiků, ve skoliu na Dioskury katalektického troch. heptametru ve spojení s pentametrem. Nářečí převládá u něho dórské. Za starověku vytýkána mu přílišná přebroušenost a povídanost, Hierón však cenil

jej výše než Pindara a rovněž císař Julián byl jeho horlivým čtenářem. Zlomky vydány nejlépe v Bergových *Poetae lyrici Graeci*, III., str. 569. Srov. Rambaldi, *Bacchilide di Ceo ed i suoi tempi* (Turin, 1888). *Sy.*

Báki (*1526 v Cafihradě — †1599 tamže), největší lyrický básník turecký z doby sultánů Sulejmána Velikého, Selima II. a Muráda III., jimž jako přiznivcům svým za různé čestné úřady děkoval. Obíral se vědou a zůstavil překlady různých vědeckých děl arabských, hlavně však vyniká v poesii. Díván jeho básní obsahuje vedle básní kratších sbírku kasid a gazel. Kdežto gazely na malé výjimky nevymykají se z kruhu ostatní orientální poesie lyrické, vynikají kasidy většinou hloubkou citu a svou opravdovostí, stavíce B-ho mezi přední básníky orientální. Jednotlivé básně (kasida na smrt sultána Sulejmána Velikého a j.) řadí se důstojně po bok nejlepším plodům poesie světové. Čím však veškerá poesie B-ho v první řadě vyniká, jest vzorná jeho mluva, již stal se B. předním klassikem jazyka tureckého, tak že od dokonalého básníka tureckého žádána mezi jinými požadavky i mluva B-ho. Přes tento svůj význam pro literaturu tureckou zůstal díván B-ho až na malé výjimky, porůznu v Evropě uveřejněn, nevydán, ač se chová v hojných rukopisech. Německý neúplný překlad od Hammera, *Báki's, des grössten türkischen Lyrikers, Diwan* (Viedeň, 1825). Srv. Hammer, *Geschichte der osmanischen Dichtkunst* II. 360 a násl.; R. Dvořák, *Báki als Dichter* v *Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft* sv. XLII. str. 560—596. a téhož přednáška na VIII. sjezdu orientalistů ve Stockholmu; Uiber eine zu veranstatende Ausgabe des grössten türkischen Lyrikers Báki. *Dk.*

Bakić, jméno starochorvat. rodu, který v držení měl veliké statky v Bosně a na Drině. Před vpádem Turkův utekli se přes Sávu do Chorvatska, kde se trvale usadili. Mnozí členové rodu toho vynikli v bojích proti Turkům, zejména: 1) B. Pavao vynikl jako vůdce udatnosti v bojích na Sávě a Drině proti Turkům v l. 1515—26. Uherský král Ludvík II. vážil si jeho rady; B. měl však mnoho odpůrců, kteří pak vzdoru svého v bitvě u Moháče pozdě pykali. Nicméně podařilo se B-ovi, že šťastně vyvedl své chrabrě čety. R. 1527 bojoval proti Turkům pod praporem despoty Crnojeviće ve prospěch krále Ferdinanda i rozhodl mnohé vítězství, jmenovitě u Rábu roku 1527. Když Turci r. 1529 obléhali Viedeň, přibyl s lehkou jízdou a hojnými četami Chorvatů na pomoc. Z města učinil šťastný výpad proti přiblíživším se Turkům, porůbal jejich přední čety a vrátil se do města s hojným plenem; na Dunaji hájil mostu s takovou obezřelostí, že historik Istvánfy nazval ho nejvěhlasnějším vůdcem při obležení Viedně. Za své zásluhy obdržel od Ferdinanda něco statků. Padl v bitvě u Osekú r. 1537.

2) B. Matija, velitel posádky ve zrinském hradě Krupě na Uně r. 1565. Ačkoliv měl jen skrovně vojnů, postavil se na odpor Mustafě

Sokolovići, pašovi bosenskému, naděje se pomoci od Zrinského a bána Erdöda. Shromáždilo se asi 7000 vojska chorvatského pod velením generála Herbarta Auersperga, ježto bán byl nemocen. Avšak Auersperg váhal přispěti obleženým na pomoc, a tak Turci po 25denním obléhání před očima vojska chorvatského dobyli hradu. Nalezli v něm ještě šest živých obránců. **B.** pak chtěje se zachrániti utonul v Uně.

Bakinská gubernie, nazvaná po hlavním městě Baku, zabírá východní část ruského Zakavkázska, ležíc mezi 38° 24' a 41° 54' s. š. a mezi 47° 29' i 50° 22' v. d. (s ostrovy sahá však až po 50° 37' v. d.). Hranicí na severu s ruskou oblastí dagestanskou, na západě s gub. ruskou jelisavetpolskou, na jihu s perskou provincií Azerbejdžánem; východní hranici její tvoří moře Kaspické, jehož pobřeží rozčleněno jest teprve v jižní polovici gubernie počínajíc od poloostrova Apšeronu (zátoka Bakinská, záliv Kysilgačský s kosou Kurinskou; ostrov Svatý, východně od Apšeronu, skupina ostrovů bakinských, ostrov Sári). **B. g.** jest s největší částí rovina, blíže k moři nížina, ba i proláklna (vzhledem k Černému moři), opodál jeho planina. Do severní třetiny vstupuje hlavní pásmo Kavkázu (pohraniční Bazar djusi 4480 m, Šach Dag 4255 m), jež končí na bř. mořském Bakinským a ušima, skalami Kjurgezem a Karagusem. Na pomezí perském ční hřbet Talyšinský (či Kaflanský), okraj íránské hornatiny, s vrchy až 2500 m vysokými. Celá gubernie má povahu sopečnou; všude plno bahenních sopek, vystupují cich plynův a j. Hlavní řekou gubernie jest Kur dolním tokem svým a přítok jeho Aras; obě tyto řeky nepřijímají na půdě gubernie téměř žádných přítoků. S obojího zmíněného horstva vlévá se do moře mnoho řek pobřežních (nejdelší: Samur na sev. hranici, Karačaj, Sumgail, Pirsagat; na jižní hranici Astaracáj). Na pobřeží mořském plno solných jezer (největší Gum Baši na jihu a Machmudčalassi záp. od ústí Kuru) Podnebí vykazuje veliké rozdíly jak v teplotě, tak u vláze. Této nedostává se stepi Muganské na pravém poříčí řek Arasu a Kuru. **B. g.** má rozlohu 39.166 $\frac{1}{2}$ km², a obyvatelů počítá se 735.340 (1885), z čehož připadá více než polovina na příslušníky kmene tureckého (Tataři) a čtvrtina na kmen íránský (Tatové, Talyšinové); o zbytek dělí se Lesginci, Rusové, Armeni, Židé a někteří menší národnosti. V náboženském ohledu převládá islám. — Živnosti. Orba vyvinuta jest pouze v některých částech gubernie; výtěžek nestačí spotřebě. Zeň r. 1882 vydala 5 $\frac{1}{2}$ mill. hl pšenice ozimní (z toho přes 4:3 mill. hl v újezdě lenkoranském), jařinky toliko 14.700 hl, žita 7306 hl, bramborů 13.650 hl, ječmene 3.391.500 hl, rýže 1:8 mill. hl (z toho téměř 1:7 mill. hl v újezdě lenkoranském). — Sadařství hledí si šafránu. Vinařství chabé. Lesů velmi mnoho; zaujímají $\frac{1}{3}$ vsí půdy. Chov dobytka jest nepatrný, ačkoli není nedostatku pastvisk; nejvíce chová se ovcí, ale spíše pro maso než vlnu; koní dost, nejvíce v celém Zakavkázsku.

Hedvábnictví utrpělo pebrinou (1865—74); ve z krajích gubernie byl výtěžek surového hedvábí (1885) 2784:5 q. — Řeky poskytují množství ryb — střediskem rybolovu jest Božij Promysl na řece Kuru. — Z pokladů nerostných vyniká nafta (viz Baku) a sůl (ze solných jezer). — V průmyslu předčí **b. g.** nad ostatní gubernie zakavkázske. Nejdůležitějším odvětvím jest destilování a rafinování nafty (viz Baku), pak mlynářství (13 parních mlynů s výrobou v ceně 6:2 mill. zl.), navíjení hedvábí (v ceně 80.000 zl.), jirchářství, vinopalnictví, tepání mědi. R. 1884 bylo v gubernii 1046 továren s 8044 dělníky a s výrobou v ceně 23 $\frac{1}{4}$ mill. zl. — Obchod velmi značný; střediskem jeho Baku. Dováží se obilí z Ruska, ovoce i výrobky z Persie, vyváží se nafta a produkty naftové; průvoz velmi silný. — **B. g.**

Č 413 Znak gubernie bakinské.

rozpadá se na 6 újezdů: bakinský, geokčájský, dževadský, kubinský, lenkoranský a šamašský. — Dějiny. Krajiny nynější **b-ké g.**, jež car Petr Vel. nazval klíčem všeho panství ruského za Kavkázem, připomínají se poprvé v čase kol narození Kristova pode jménem Albanie (Agovanie). Bydlili tam Albané a Iberové. Zemí jejich již tehdy šel obchod z Indie k Černému moři. Křesťanství zaneseno tam ve III. a poznovo v V. stol. po Kr. Politicky stála Albanie při Armenii. Po roce 428 dostala se v moc perskou, ale zůstala pod zvláštními knížaty. V VI. století dosadil tam šáh Nuširvan panovníka Širván šáha a odtud slula Albanie Širvánem. Potom až do století XVI. vystřídali se v krajinách rozliční držitelé. R. 1500 podlehli Širván Persii, která roku 1538 přivtělila jej úplně. Odtud zápasili o krajiny ty s Peršany Turci; r. 1719 zmocnili se jich Lesginci, proti nimž dobyli některých částí Širvánu Rusové (1723). R. 1734 vypudili Lezgince Peršané, a jim vrátili Rusové r. 1735 vše, čeho získali. Koncem XVIII. století došel vlády v Širvánu pod vrchním panstvím perským Mustafa chan, jehož obojetná politika připravila krajiny ty pod panství ruské, což stvrzeno traktátem gülistanským (12. října 1813). Žřizeny z nich provincie kubinská a bakinská, jež roku 1820 proměněny

v gubernii šemašskou, r. 1859 v bakinskou. — Ve znaku má b. g. černý štít, v němž 3 zlaté plameny sestaveny v trojhranu obráceném vzhůru; nad štítem carská koruna; ověšen jest zlatými dubovými listy, propletenými stužkou řádu ordějovského (vyobrazení č. 413.). — Bakinský újezd zaujímá prostředek pobřeží b-ké g., poloostrov Apšeron; má rozlohu 3954 km² a 100.560 obyvatelů (1885). Hlavní město Baku *Koll.*

Bakinské ostrovy, skupina osmi ostrůvků sopečného původu v moři Kaspickém, při pobřeží gubernie bakinské, mezi zátokou Bakinskou a zálivem Kysilgačským. Největší jsou Dubannoj, Bulla a Los. Ostrůvek Pogorilaja plita vynořil se nad hladinu roku 1859, ale již r. 1861 zmizel.

Bakinský záliv viz Baku.

Bakis (vlastně »mluvčí«), jméno několika věštců; nejslavn. z nich byl B. boiotský z Elea, v němž prý nymfy roznitily prorocké nadšení. Jako Orfeovi, Musaiovi a jiným domnělým pěvcům doby předhomérské připisovala se také B-idovi sbírka věštb. Ač byly tyto věštby mladšího původu a podvrženy, měly přece značný vliv na rozhodování obcí v dobách důležitých. Některé věštby B-idovy, vztahující se k událostem v perských válkách, zaznamenal věfci Hérotot (VIII., 20., 77., 96.); avšak v prvních dobách peloponnéské války, kdy démagogové sváděli lid ke svým strannickým účelům domnělými starými věštbami B idovými, ozývaly se u střízlivějších pochybnosti o jejich pravosti a hodnověrnosti. Později vyskytly se i jiné sbírky toho druhu, a vedle boiotského jmenuje se též arkadský a attický B. *Cfe.*

de **Bakker** Jan viz Pistorius.

Bakninh: 1) B., velká provincie v Tonkinu v Zadní Indii, jejíž správe podléhají také menší provincie Thai-Nguyen a Cao-Bang; 64.000 ob.; pokročilé zlatnictví a stříbrnictví, emailování a výroba indychu. — 2) B., hlavní město její, 35 km sev.-vých. od m. Ha-noi, na levém poříčí řeky Červené (Song-Ka), chráněno silnou tvrzí, v níž posádka francouzská; asi 7000 obyvj.; výroba velikých džbánův a malých popelnic; čilý obchod s hedvábím. R. 1884 dne 12. března dobyl franc. divisionář Millot B-u s 11.000 muži proti posádce čínské 28.000 mužů silně.

Bakody Theodor, maď. lék. spisovatel, nar. v Rábu r. 1825. Od r. 1873 jest profesorem homeopathické terapie na budapeštské universitě a praktickým lékařem. Ze spisů jeho uvádíme: *A hasonszenv jogigényei a tudomány és az emberiség érdekében* (Právní nároky homeopathie v zájmu vědy a lidstva. Pešť, 1868). *Bbk.*

Bakoň, maď. Bakony, lesnaté, horské pásmo v Uhrách, táhnoucí se od sev.-vých. na jihozápad župou vesprimskou a zalánskou, severozápadně od jezera Blatenského. Má délku 80—90 km a šířku 30—45 km. Nejvyšší bod jeho, Kőröshegy, vypíná se 713 m n. m. Toto horské pásmo, tvořící téměř jediný, souvislý, listnatý les, porostlé jest duby, buky a lipami

a přechovává veliké množství rozmanité zvěře. V době letní krmí se zde hojnými žaludy a bukvicemi množství stád dobytka vepřového (odtud rozšířený název bagoun), jehož pastýři, zvaní kondášové, kanásové, časem nabyli romantické, ale ponejvíce špatné pověsti lupičův a původ dali mnohé maď. národní písní a balladě. Na východním, k jezeru Blatenskému se klonicím svahu lesa bakoňského nalézají se podivuhodné čedičové skály, mezi nimiž roste proslulé víno badačovské. Severní předhoří B-ě v župě bělehradské tvoří hory Vértěské. Uprostřed lesů bakoňských nalézá se prastaré, sv. Štěpánem r. 1030 založené opatství benediktinské Sv. Mauricia, kolem kterého vzrostla vesnice zvaná Bakoňbél (nitro B-né), s 1365 ob. maď. (1880). Název horstva tohoto: bukoň, bakoň, rovněž jako název blízkého jezera Blatenského poukazují k prastarému svému původu slovanskému. *Bbk.*

Bakony [bakoň], říčka (asi 70 km dl.) v Uhrách, vzniká v lese Bakoňském nedaleko Zircze, probíhá jihozáp. cípem župy komárenské, pak župou rábskou a pod Gőnyő vtéká do Dunaje. *R7.*

Bakonybél [bakoňbél] viz Bakoň.

Bakonyl (bakoňi): 1) B. Emerich, nar. 1768 v Lévě v Uhrách. Vstoupil do služeb vojenských účastnil se r. 1787 obléhání Šabce a 1789 útoku na Bělehrad, při kterém vnikl s praporem první do hradu. R. 1790—94 bojoval v Nizozemsku a od r. 1800 v Itálii. Stal se podmaršálkem a byl povýšen do stavu baronského. Zemřel r. 1845. — 2) Syn jeho, B. Alexander, nar. 1805, byl r. 1847 plukovníkem v rak. vojstě; r. 1848 přidržel se maďarských povstalcův a byl zbaven své hodnosti. Zemřel r. 1851. *Bbk.*

Bakos [bakoš] de Ostyán, uherský vymřelý rod, jenž byl usedlým v gemerské župě. Vynikl z něho B. Gábor (nar. 1607), jenž byl horlivým přívržencem Bethlena Gábora a pak Jiří Rákóczyho; účastnil se též ve válce třicetileté a přešel v posledních letech života svého na stranu Ferdinandovu. Zemřel 1666. *Bbk.*

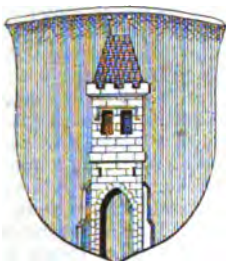
Bakotič: 1) B. Fulgentio, fezbáf chorvatský, nar. počátkem XVIII. stol. v Gomilici u Spljetu, vyřežával dovedné obrazy svatých ze dřeva a kosti, kteréž jsou roztroušeny po kostelích a po klášterech dalmatských a italských. B. byl mnichem řádu minoritského a zemřel r. 1793 v Umbrii raněn byv mrtvicí, když tam kázal před velikým shromážděním.

2) B. Dragutin Antun, spisovatel chorvatský (* 1832 v Gomilici, † 1887). Studoval gymnasium ve Spljetu, účastnil se v povstání tehdejší jako major v pluku »Neboj se!« Později byl professorem ve Spljetu, odkudž pro vlastenecké smýšlení přeložen do Rjeki; roku 1871 jmenován ředitelem gymnasia spljetského, ve kterémžto úřadě významenán rytířským křížem řádu Františka Josefa. Jako krajiný inspektor škol obecných staral se velmi vydatně a s úplným zedarem, aby ve školách národních místo itaštiny bylo vyučováno jazykem chorvatským. Sepsal *Vinarstvo* (Rjeka, 1867); *Naukova osnova*, která byla základem

úpravy gymnasií; kromě toho přeložil a spracoval některé knihy italské a zůstavil v rukopise román *Raja*.

Bakov, městečko v Čechách, na levém bř. Jizery, 209 d., 1843 obyv. čes. a 58 něm. (1880), okres a býv. dom. Mnichovo Hradiště ($\frac{3}{4}$ hodiny jihozáp.).

Farní chrám sv. Bartoloměje připomíná se již ve XIV. stol., chrám sv. Barbory na hřbitově z roku 1704, radnice z roku 1800, fara, sedmiletá obecná škola, pošta, telegraf, stanice české severní dráhy a trati Bakov-Kopidlno, špitál pro 6 chudých, založený r. 1676. Obyvatelé

Č. 414. Znak města Bakova

dělají z rákosí rozmanité věci: trepky, stěvice, košíčky, rohožky, ano i celé oděvy. Značné též jest zdejší košíkářství. Trhů výročních osm. Ve zoleť válce obrácen celý **B.** od Švédův ohněm v rum a popel. R. 1869 polovice městečka lehla popelem. — Ve znaku má **B.** štít anglický, v jehož červeném poli stříbrná věž s cimbuřím a cihlovou stěchou se z makovicemi, mající 2 okna a bránu otevřenou. (Viz vyobr. č. 414.) — **2) B.** ves v okrese slánském (1 hod. sev.) v Cechách, za potokem bakovským, 29 d., 222 obyv. čes., býv. panství Zlonice; fara, škola i pošta Zlonice ($\frac{1}{2}$ hodiny), místní obec Dolín; dvůr poplužní Ferdinanda knížete Kinského, mlýn, štěpnice. Do r. 1337 náležela ke statkům biskupským; toho roku vyměnil ji s jinými vesnicemi biskupskými biskup Jan IV. z Dražic s klášteřem roudnickým za jiné vsi a tvrze klášterní. — **3) B.** ves v okrese náchodském, býv. dom. Náchod (1 $\frac{1}{2}$ hod. sev.-záp.), katastr. polít. obec Lhota Rešetová, 24 d., 144 obyv. čeští, fara Studnice. Kcr.

Bakovský: 1) B. Jan, středověký spisovatel český, na konci XVI. stol. farář v Bakově, vydal r. 1582 *Sedlák povycvičený, máje rozmlouvání s doktorem lékařským, že od morových bolestí žádného nakažení není, dovozuje* (v Praze), a díle Berghauera (»Protomartyr poenitentiae«) spis o českých dějinách od roku 1575—1587, přepisovaný druhdy Janu Rakovskému nebo Rakovnickému z Prahy. J. Jireček, Rukověť.

2) B. Václav, klassický filolog (* v Praze dne 22. října 1845). Absolvoval roku 1864 novoměstské vyšší gymnasium poslouchal na pražské universitě po čtyři léta přednášky o klassické i moderní filologii. R. 1869 dosáhl approbace z klassické filologie pro vyšší gymnasium. Před tím ještě (1868) stal se pomocným učitelem při gymnasiu v Hradci Králové, kde působil dvě léta; r. 1870 byl jmenován skutečným učitelem při reálném gymnasiu v Táboře, kde byl činným — uče jazykům klassickým a francouzskému — až do smrti, jež ho stihla dne 31. března 1873. Jím

zanikl příliš záhy muž vzácného vědění, jímž mohl velice prospěti jak škole, tak i vědě. Po jeho smrti uveřejněn *Euripidův Hippolytos*. Metricky přeložil **B.** (»Bibliotéka klassiků řeckých a římských«, seš. 55, Praha, 1873). Překlad tento vyniká svou uhlazeností a plynutím. Překládal též z italských básníkův, a zejména z Leopardiho. Rs.

Bakowski [bõnkovskij]: **1) B.** Jan Nep. Jaksa, hrabě, polský spis., vydal mimo jiné: *Nowo wynaleziony sposób oszczędzenia 1/2 części drzewa przy gotowaniu wody w kotłach* (Lvov, 1838); dále úvahu *Przyczynienie drzewa przez użycie miejsc zacimnionych w lesie* (Lvov, 1838 a 1849), jež byla s pochvalou přijata na sjezdu přírodopytců v Praze r. 1837 a vyšla též v něm. a franc. překladě, a *Fraszki i nie fraszki* (Lvov, 1844).

2) B. Józef, polský přírodopyscec a učitel na ústavě ku vzdělání učitelů v Rzeszowě, vydal *Ślimaki i małże z okolic Strzyżowa, zebrane w roce 1876* (Krakov, 1878); *Sprawozdanie z wycieczek botanicznych odbytych w r. 1876 i 1877 w okolicy Strzyżowa pod Rzeszowem* (t., 1878); *Mięczaki z okolic Bóbrki i Przemysławu* (t., 1879); *Mięczaki zebrane na Podolu* (t., 1879); *Obrazki z życia zwierząt* (I.—III. sv., Lvov, 1881—83); *Mięczaki galicyjskie* (t., 1885); s M. Lomnickým vydal *B.* spis *Historja naturalna państwa zwierzęcego* (Viedeň a Lipsko, 1885). Bakr viz Bakar.

Baksan: 1) B., řeka v Kavkázsku ve Velké Kabardě, levý přítok Čereka, 150 km dlouhá, vzniká na vých. svahu Elbrusu spojením několika potokův; s pravé strany přijímá Čerem. Na březích **B-a** v osadách kabardinských jsou památky kamenné v podobě křížův, s vyrytými nápisy. — **2) B.**, tvrz na řece téhož jména, ležící na cestě z Pjatigorska do Nalčika.

Baksay [bakšai] Šándor, oblíbený souvěký novellista maďarský, jehož sbírka novell vyšla r. 1888 pod názvem: *Gyalog ösvény* (Pěšinky). Bbk.

Bakovati značí všeobecně pomocí sochorů předmět jakýsi posunovati. V námořní artillerii značí **b.** natáčení dělo i s rappertem (lafettou) a saněmi kol svislého obrtlíku (pirot) ve směru vodorovném tak, aby ústí jeho buď ve směru páteře lodní (podélné osy) nebo kolmo k této nebo konečně v některém směru mezi těmito ležícím ku předu nebo do zadu střely mohlo chrliti. Jest tudíž výsledek baksování (pohyb ve vodorovném směru) různý od elevace a deprese (vzpřímení a sklonění) pouhé roury dělové kol čepů vodorovných. Po.

Bakové drvo (rus. *baksovaja šuka*, německy *Schlempholz*) jest u lodí dřevěná konstrukce klečkovitě dřevu, tvořící zaokrouhlený kolenovitý přechod mezi vodorovnou páteří (*Kiel*) a šikmým klounem předním (*Vordersteven*). U železné konstrukce vytvoří se přechod v klounu samotném Po.

Bakšín Matěj, viz Baškin.

Bakšiš viz Bachšiš.

Bakterie (poltivky, plíseň dělná), velká skupina malinkých, jednobuněčných,

kulatých nebo nitkových organismů rostlinných, jež se množí dělením a obyčejně nemají chlorofyllu. Již hollandský učenec Leeuwenhoeck (r. 1680) vyšetřuje zvěšovacími skly kapku stojaté vody, obsah střešní a hmoty z vykotlených zubů, bezpochyby první poznal a pečlivě popsal b., ale pak po více než celé století nestal se v oboru tom žádný pokrok. Teprv Ehrenberg r. 1828 pokouší se dáti novému učení solidnější podklad a rozftiditi mikroorganismy až do té doby pozorované. O několik let později Cagniard-Latour a Schwann odkryli pravou povahu kvašení ukázavše, že hlav. činitelem při tomto neobyčejně důležitém pochodu je ferment organisovaný, jakýsi rostlinný útvar, čímž vyvraceli náhled dosud běžný, že běží o pochod čistě lučební; avšak teprve přesvědčivé důkazy geniálního Pasteura zjednalý pravdě té platnost ve světě vědeckém. V létech čtyřicátých nynějšího století počíná snaha uvésti b. ve pftičinný styk s nakažlivými nemocmi lidí a zvířat. Základem tohoto učení jsou práce Pasteurovy o nemocech bourců a kazu vína a piva; Henle pak r. 1845 pftimo tvrdí, že pftičinou některých nakažlivých nemocí lidských jsou jakési organismy parazitické. Z let padesátých dlužno uvésti práce Davaina, Pollendra o sněti slezině a objevení bacilla uhlákového v krvi. Kolem r. 1873 Obermayer odkryl při tyfu zvratném spirillu (*spirillum Obermeieri*) a r. 1874 Billroth *coccobacterium septicum*. Již v dřívější době působilo v bakteriologii neblaze učení německého botanika Naegeliho, jenž na základě nečistých pokusů soudil, že existuje pouze jediná základní forma b ii, a že ostatní tvary jsou pouze různá morfologická stadia téhož druhu. Rovněž nesprávné bylo učení Hallierovo, který tvrdil, že mikroorganismy, totiž kokky, bacilly, b. i spirilly, jsou pouze zvláštní formou plísni plesnivinných, a že tato je pftičinou různých nakažlivých nemocí. Taktéž Klebsovy nálezy mikroorganismů zdánlivě specifických při celé řadě nemocí nemohly náležeti víry, jelikož experimenty nebyly provedeny čistě a přesně. Teprve Koch zavedl řád do prací výzkumných a postavil základní pravidla badání bakteriologického klada velikou váhu na čistotu kultury, na ustálenost forem, na nález téže formy ve veškerých možných fasicích nemocí, a hlavně na experiment, jenž dosavade býval opomíjen anebo neúplně prováděn.

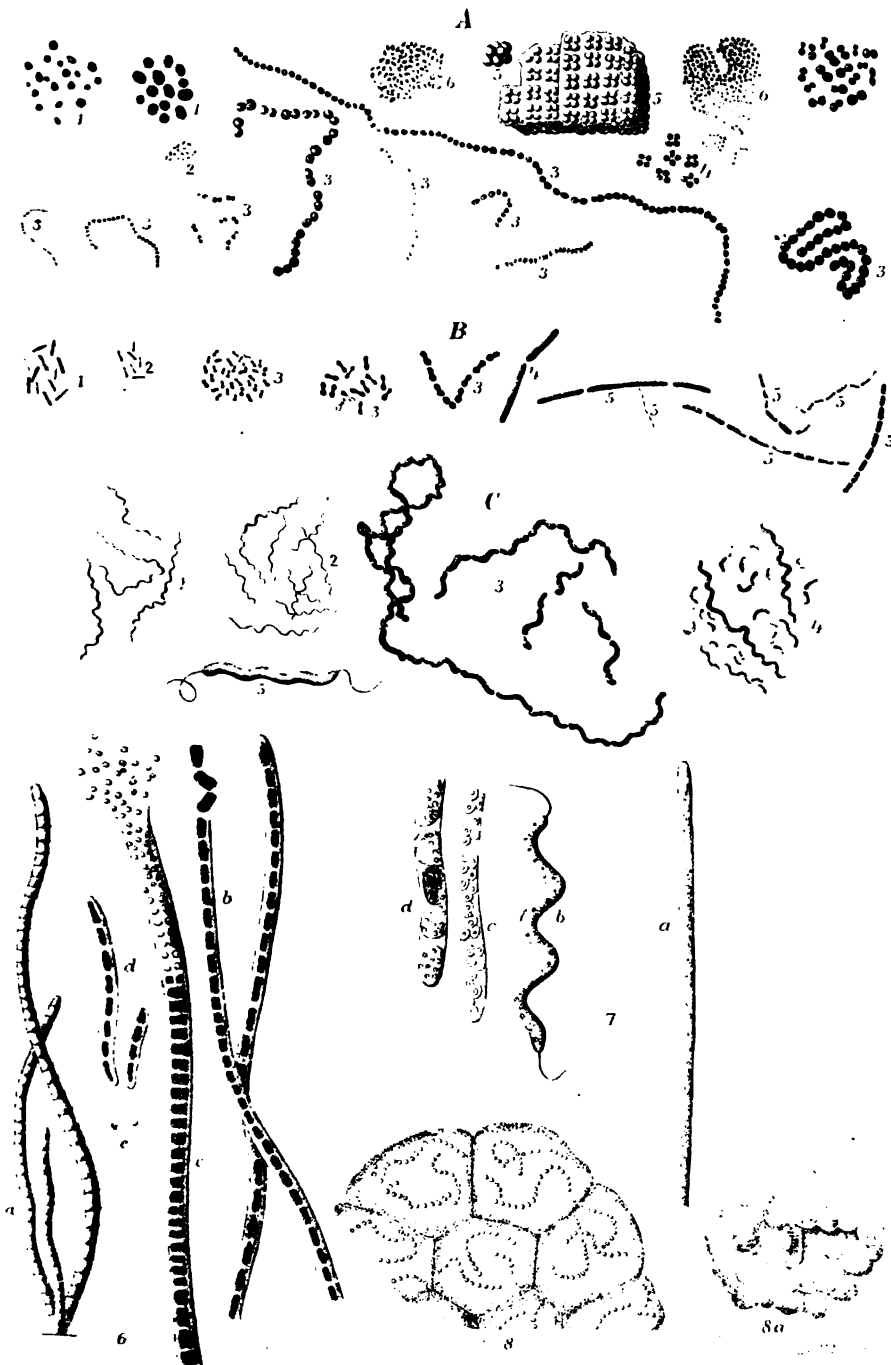
Ačkoliv b. jsou útvary velmi jednoduché, přece jest mezi nimi několik různých forem, i rozeznáváme následující: I. Mikrokokky (tab. I. A.), b. kulovité, sférobakterie (Cohn), monady starých autorů, nejjednodušší forma mezi b-mi, těliska kulatá, lesklá, někdy lehce ellipsoidní nebo kopičkovitá, buď ojedinele nebo po dvou se vyskytující (*diplococcus*) nebo v lineární řadě řetízkovitě sestavená (*streptococcus, torula*); po čtyřech sestavena zovou se *tetragenes a sarcina*, tvoří-li nepravidelné hromádky, slují stafylokokky. Hromádky, v nichž jednotlivá individua spojena jsou hmotou sli-zovitou, nazval Cohn *zooglea*. Nejpěkněji vidíme tuto zoogleu při tvaru *Leuconostoc mes-*

enteroides (tab. I. C., 8). II. Tvary tyčinkovité, když délka více méně převládá nad tloušťkou, zoveme *bacilly* (tab. I. B.). Dříve se v této skupině rozlišovaly vlastně dva tvary, a to b., mikrobakterie (Cohn) velmi kratičké, a bacilly, desmobakterie (Cohn), je-li délka dvakrát, třikrát větší šířky. Bacilly mohou býti úplně válcovité, nebo buď jednou buď na obou koncích naduřelé, nebo více tvaru větvenovitého (*clostridium*). Často shledáváme je spojeny v delší nitky, a tento stav zove se *leptothrix*. U některých druhů jsou bacilly a nitky pravidelně vlnovité zohýbány nebo šroubovitě vlnuté, a tento stav zove se *spirillum a spirochaete* (tab. I. C.); nenlí zakřivení pftliš významčené, jest to *vibrio*; vzácnější tvary, jež vrkočovité kolem sebe se proplétají, slují *spirulina*. Pak nalézáme ještě skupinu b-ii, kteráz v několika formách se jeví; jsou to pleomorfní b., ku kterýmž patří na pft. *cladotrix* atd.

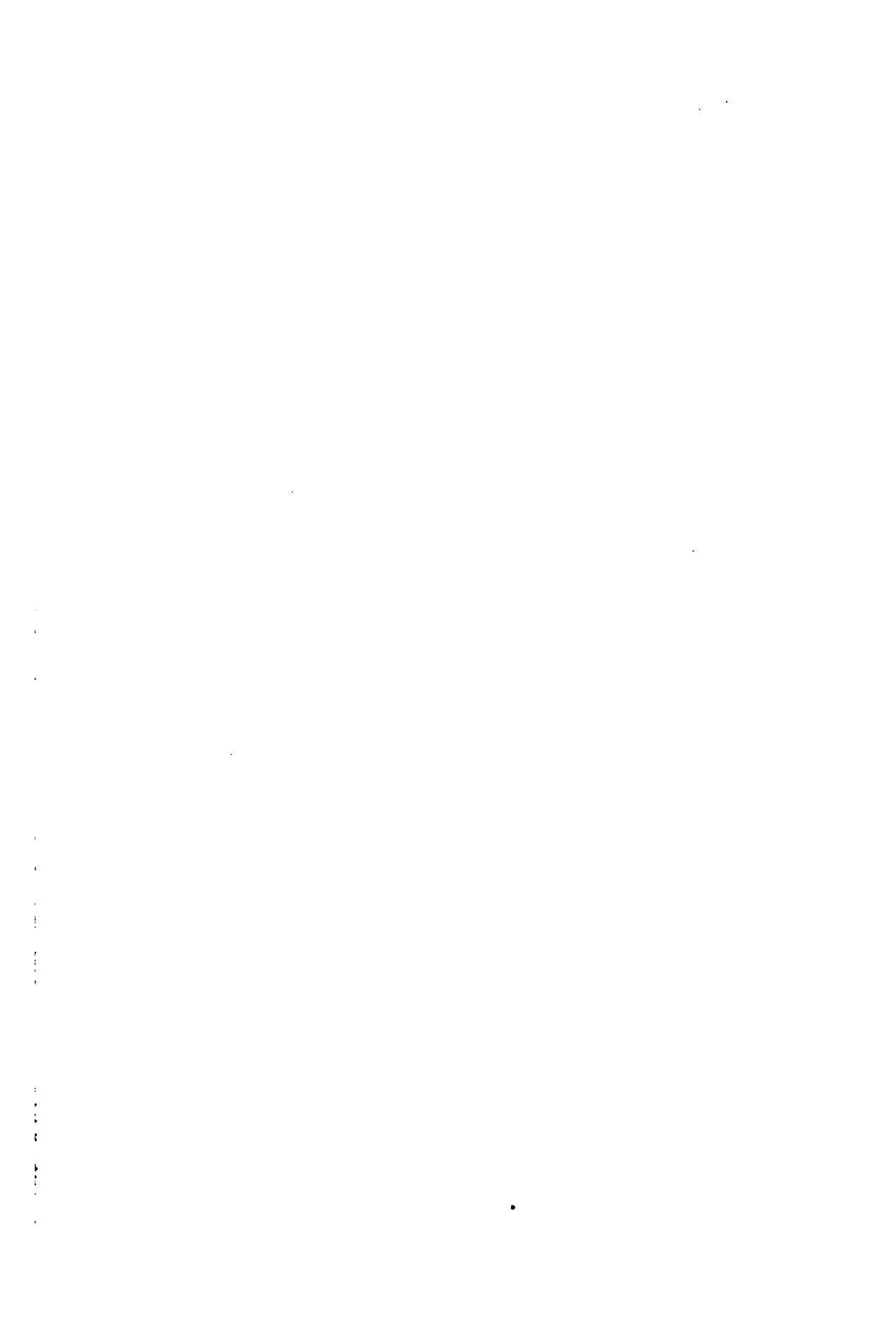
Rozměry b-ii jsou dosti rozdílné; velká část mikrokokků nedosahuje více než 0.5—1 μ v průměru, naproti tomu některé spirilly jsou až 0.2 μ dlouhé. Dlouho pokládána nepohyblivost za význačnou vlastnost b-ii, avšak dnes známo nám, že přemnohé z nich jsou nadány dosti čilým pohybem vlastním, což zdá se býti podmíněno zvláštními bičkovými výběžky (*cilie*), jež při některých b-ích postihnou i ze fotografiemi a zvláštním způsobem barvení. Každá b. skládá se jako jiné buňky ze blány (membrany) buněčné a z obsahu protoplasmatického. Blána skládá se jednak z cellulosity, jednak z látky albuminoidní, zv. mycoproteinem (Nečki). Přemnohé b. mají zevní obal, jež používáním různých barviv velmi pěkně objeviti lze. Protoplasma buněčné jest obyčejně úplně průhledno a klade zásadám i kyselinám značný odpor: většínou jest bezbarvé, pouze některé druhy obsahují chlorofyll, a některé hnilobné b. t. zv. bakteriopurpurin. Některé b. chovají v sobě kapičky tuků, jiné zrníčka siry (*Beggiatoa*), a ve mnohých jodem lze dokázati škrobovinu. Jader dosud nedokázáno. Při odumírání a zvrhlosti buněk kalí se protoplasma a stává se zrnitým. Jest pochopitelno, že zvláště zajímavá jest otázka o původu b-ii, jež všude se nalézají v obrovském počtu ve vzduchu, ve vodě, na povrchu země, ba i uvnitř organismů živočišných (mimo krev zdravých osob) a rostlinných, kdež rodí a množí se do nekonečna. Dnešním dnem již rozhodnuta definitivně otázka, před léty živě pftřásaná, zda vznikají b. z prvků jim úplně podobných jistým způsobem rozmnožování (*homogenesis*), či zda mohou povstati z látek minerálních neb organických (*generatio spontanea, heterogenesis*). Všechny bizarní theorie o vzniku b-ii rozplynuly se v niveď pokusy Pasteurovými, a každá snaha dokazující, že mohou b. povstati bez zárodků ve hmotách živočišných anebo rostlinných, ukázala se býti marnou.

Za vhodných podmínek množí se b., jedny zvolna, jiné rychle. Cohn počítá, že, má-li jistý kokkus zapotřebí jedné hodiny,

TVARY BAKTERIÍ.

4. Tvary kokků: 1-2. kokky; 3. diplo- a streptokokky; 4. *Micrococcus tetragenes*; 5. *Sarcina*; 6. zoogloea. - B. Tvary bacillů (1-2), diplobacillů (3) a nitkovitých forem (4-5). - C. 1-5. šroubovitě formy: 1-2. spirilly; 3., 5. spirochaety; 4. vibriony; 6. (a-e) *Crenothrix*; 7. (a-d) *Beggiatoa*; 8. *Leuconostoc mesenteroides*; 8a makroskopická zoogloea od *Leuconostoc mesenteroides*.

aby se rozdělil ve dva, bylo by jich z tohoto jediného individua za tři dny 47 trilionů. Obvyčejný způsob rozmnožování b-ii jest dělení, poltění, odkud též název schizomycety (poltivky). Uprostřed každého individua objeví se jemná, s počátku jen stěží viditelná přepážka. Při tom mohou zůstati nová individua pohromadě, a děje-li se dělení pouze v jednom směru, povstanou takým způsobem u kokků útvary řetizkovité (*streptococcus*), u bacillů dlouhé nitky. U mikrokokků může se diti dělení taktéž ve dvou až ve třech rovinách na sobě kolmo stojících; poslední děje se u saticiny. Mimo tento způsob rozmnožování, jenž dlouho za jediný byl pokládán, pozorováno u některých b-ii za jistých poměrů — zvláště je-li živná půda již skoro vyčerpána — právě rozplozování čili fruktifikace, tvoření spor (výtrusů). Tvoření spor čili sporulace děje se buďto vnitř (endospory) neb oddělením článku na periferii (arthrospory). Čitý vzrůst a dělení b-ii za určitých podmínek ustává, a v protoplasmatu objevuje se malinké, lesklé zrnčko, světlo ostře lámající, jež v několika hodinách vyvine se v tělísko podlouhlé neb úplně kulaté, ostře ohraničené, čili v dospělosti sporu (endospora), nebo se při arthrosporech přemění jednotlivec aneb část jeho (ať kokkus, ať bacillus) v tuto zvláštní, trvalou formu. Protoplasma buňky mateřské mizí pozvolnu, spotřebuje se asi ke vzrůstu spory, až konečně buňka úplně se rozplyne, a spora jest volná. Celkem jsou spory daleko trvanlivější nežli obyčejné buňky, ba některé z nich snesou i var po několik minut a vzdorují mrazu i různým mocně působícím chemickým sloučeninám. V dobré, živinné půdě, při dostatečném množství vody a patřičných živných látek a za příznivé teploty mohou vyklíčiti a vzrůst v dokonalou buňku, jež jest způsobilá dále se dělit. B. se mohou tedy vyskytovat ve dvojitým tvaru: buď jako spory mikrokokkům dosti podobné, nebo jako tyčinky. Při přestování b-ii na různých živných půdách sledujeme taktéž různosti v zevním tvaru. Forma tedy může se měniti, a do jisté míry jest učení o t. zv. polymorfismu oprávněno, nikoli však ve smysle Naegeliho, dle něhož jediná species v různých generacích tvarem i účinkem rozdílně se chová, průběhem let podmiňujíc buď kysání mléka, buď tvoření kyseliny máselné v kyselém zelí, ztuchnutí vína, hnilobu bílkoviny, rozklad močoviny, červené zbarvení látek škrobových, tyfus, cholera nebo střevní davy.

Jako zevním tvarem a vývojem b blíží se nižším organismům, tak i co do životních podmínek jsou podobny zvláště oněm, jež nemají chlorofyllu. Každý životní pochod závisí na teplotě okolí; pohybuje se mezi dvěma nejzávažnějšími body zimy a tepla a jest nejlépejší při jistém stupni teploty; také při biologických pochodech b-ii rozeznáváme tedy tři hlavní body teploty: minimum, maximum a optimum. Optimum jest teplota, při níž b-ii nejvíce svědčí, maximum nejvyšší, minimum nejnižší teplota, při níž b. ještě se mohou

vyvinovati; co nad maximum nebo pod minimum jest, vede k zastavení jejich činnosti, po případě, když nepřiznivá teplota déle trvá, i k smrti. Tak na př. má *Bacillus subtilis* minimum +6°, maximum +50°, optimum +30° C.; *Bacillus anthracis* minim. +15°, maxim. +43°, optimum +20—25° C., *Bacillus tuberculosis* minimum +28°, maximum 42°, optimum +37—38° C. Teploturu pod minimum snáší b. dosti dobře a nehynou na př. při nejprudší zimě, jež u nás panuje, nejsou-li jí dlouho vysazeny, ba některé dle Frische snáší i — 100° C. a bujejí dále, když teplota k bodu tání se vrátila. Za to však oproti teplu b. daleko citlivější jsou: asi při +80° C. ustává život vegetujících forem, spory však snáší dobře 105° až 130° C. Zajímavo jest, že b. suchému teplu mnohem déle odolávají než vlhkému, z čehož vysvětluje se prakticky velmi důležitá desinfekční moc vodních par přehřátých.

Vedlé tepla potřebují b. jistého množství látek, jež jsou základem všeho života organického, především dostatečného množství vody. Náhle i pozvolně vyschnuti zastaví veskeré životní pochody b-ii; ovšem i zde pozorujeme u jednotlivých druhů veliké rozdíly. Spory odolávají dlouho vyschnutí a udržují si způsobilost vyklíčiti za příznivých poměrů. Velmi důležité i rozmanité jest chování b-ii proti kyslíku a jest základem Pasteurova rozdělení b-ii na aerobie a anaerobie. Ony potřebují ke vzrůstu a žití při dostatečném množství látek výživných neomezeného přístupu vzduchu, kdežto anaerobiím daří se při vydatné stravě i bez kyslíku, a volný přístup vzduchu zabraňuje jejich vegetaci nebo ji úplně zamezuje. Jsou ovšem některé tvary, jež jako aerobie i přísné anaerobie žití mohou, při čemž mnohdy v životních úkonech jeví se jisté rozdíly. Vysoký atmosférický tlak jest b-ii bez výjimky škodlivý. Z pevných látek, z nichž b. berou svou spotřebu dusíku a jež k jejich výživě jsou nevyhnutelně potřebné, náležejí jedny do říše organické, jiné do anorganické. Jest pochopitelné, že valná většina b-ii bez chlorofyllu jest odkázána na hotové sloučeniny dusíkaté, jelikož samy nemohou assimilovati kys. uhličitou. Z říše organické hodí se k výživným látkám nejlépe bílkoviny, cukr hroznový, leucín, vinnan ammonatý, jantaran ammonatý, asparagin, octan ammonatý; z anorganické fosforečnan draselnatý, vápenatý a hořečnatý, chlorid vápenatý a j. Mimo tyto látky výživné důležitá jest také reakce výživné půdy. Starší zkušenosti učí, že se b-ii nejvíce daří v ústředí, jež reaguje buď neutrálně nebo slabě alkalicky nebo zcela slaboučce kyselé, a že silná kyselá reakce jim škodí; naproti tomu plisně prospívají při reakci kyselé. Světla není b-ii nezbytně třeba a také o jeho účinku na ty které formy málo jest známo; snad jen na skrovný počet b-ii chlorofyll obsahujících může světlo jeviti jakýsi vliv. Také účinek proudu elektrického na b. byl zkoumán, a sledovány zajímavé odchylky ve vzrůstu.

Uvážíme-li, že **b.** následkem svého neobyčejně cíleho rozmnožování spotřebují dosti značné množství organických sloučenin, poznáváme, že jsou s to, aby způsobily důležité změny na substrátu, z něhož berou svou potravu. **B.** dělíme dle toho, žijí-li na živých nebo mrtvých předmětech, ve dvě veliké skupiny: **parasity** zoveme **b.**, jež na živých tvorech se usilují a z nich přijímají svou potravu, **saprophyty** pak ony, jež se vyžívají na předmětech již odumřelých. Rozdělení to však nelze naskrze provésti, nebo víme, že mnohé parazitické tvary mohou žiti jako **saprophyty** a naopak. **Saprophyty** (**b. fermentativní**) liší se od **parasitů** způsobem života a zvláštním speciálním účinkem na předměty, na nichž žijí. Jejich hlavní účinek spočívá v rozkládání složitých látek chemických v jednodušší. Rozklad tento jest chemicky po většině oxydace buď úplná čili zpráchnivění a vývin konečných produktů, totiž **kys. uhlíčitá** a **vody**, nebo neúplná, která sluje též kvašením oxydačním. Jisté formy způsobují kvašení, jiné hnilobu, při čemž konečné produkty jsou hlavně **plyny páchnoucí**, a konečně některé zavádějí pochody redukční. **Vitalistická** theorie kvašení náleží k nejdůležitějším vymoženostem bakteriologie. Z uvedených pochodů stůjtež zde některé nejdůležitější příklady. *Micrococcus ureae* (Pasteurem objevený) zavádí v moči člověka a masožravců déle stojící, rozklad močovin v uhlíčan amoniaty; týž účinek jeví ještě mimo to jiné **b. Micrococcus nitrificans** (nalezený Van Tieghemem) působí nitrifikaci látek, totiž oxydaci sloučenin amoniatých v dusičnany. V roztoku živné půdy, jež obsahuje jisté množství alkoholu a jest kyselá, vyvíjí se při teplotě 30—40° na vzduchu ocet, totiž alkohol oxyduje na kyselinu octovou. Zároveň se tekutina zkalí a pokryje na povrchu jemným bezbarvým povlakem, jež tvoří mikroorganismus zvaný dle Pasteura *Mycoderma aceti*. Kvašení zvané slizové, totiž rozklad látek cukerných ve vině, pive a zvláště ve šťávách fepy v cukrovarech, při čemž tvoří se **kys. uhlíčitá** a jakýsi sliz, jenž na spodině se usazuje, podmíněno jest hlavně mikroorganismem, zv. *Leuconostoc mesenterioides*, jež Cienkowski studoval. Týž bývá hostem v cukrovarech velice obávaným, a jest to mikrokokkus v fetizky spojený, obklopený rosolovinou nejasně ohraničenou. Kvašení zv. mléčné jest výsledkem činnosti několika různých **b-ií**. **Horálé** na Kavkazu vyrábějí nápoj šumící, příjemně nakyslý, alkohol obsahující, zvaný *kefir*, v nové době jako lék proslulý, a to zvláštním, umělým způsobem, přidávajíc do čerstvého mléka zrna kefirová, jež skládají se z mikroorganismů *Dispora caucasica* zvaných, které ve mléce jednak působí kvašení mléčné, jednak alkoholové. Podobá se však, že při tom činný jsou i jiné **b. Bacillus amylobacter**, jenž jest příkladem anaerobia velice rozšířeného, zavádí kvašení máselné. Příkladem redukce jest účinek tvarů *Cladotrix dichotoma* a *Crenothrix Khuniana*, jež působí redukcí železa a vyskytují se ve vo-

dách ve způsobě hnědých povlaků. Tyto skládají se po většině z kolonií jemných, hnědých nitok, jež ve své protoplasmě obsahují částičky železa. — **Hniloba** látek bilkovitých a klišovitých jest pochodem velice složitým, při němž účastní se mnoho různých **b-ií**, avšak dosud neznáme ani všech druhů hnilobu působících, tím méně pak specifické jejich účinky. Se stanoviska lékařského zajímavá jest hlavně druhá veliká skupina **b-ií**, jež v jiných tvorech nebo na nich žijíce a z nich svou výživu berouce slovou **parasity**. **Parasity** dělíme 1) na přesně obligátní **parasity**, jež po celou dobu svého života potřebují předmětů živoucích a na látkách neživých vegetovati nemohou, 2) na obligátní **parasity**, jež v některých formách svého vývoje mohou žiti jako **saprophyty** a proto se též nazývají **fakultativními saprophyty** a 3) na **fakultativní parasity**, jež ve všech dobách svého trvání vyvinují se na půdách živých i na neživých.

Jakým způsobem vlastně **b. pathogenní** v organismu způsobují nemoc, o tom bylo od objevení prvních mikroorganismů chorobonosných více nahlédů. Leží na biledni, že, když **b.** vniknou do živého těla člověčího nebo zvířecího, účinkují zde předně čistě mechanicky na tkáň po způsobu jiných chemicky indiferentních tělísek, jež nejsou schopna vzrůstu. Ovšem v tom případě mohly by jen tenkrát škoditi organismu, kdyby proudění krve a šťav jimi značně bylo stíženo nebo úplně zamezeno, jakož se neděje skoro u žádné nemoci **b-mi** podmíněné. Kdyby **b.** působily pouze jako nerozpustná, neorganisovaná tělíška, nemohli bychom si nikdy vysvětliti horečku, záněty a příznaky otravě svědčící. **B.** jsou v těle živém ovšem tělesy cizími, avšak, což důležité, ži v y m i, jež žijí se na úkor krve a tkaneš, s níž se pokývají. Mohli bychom si tedy účinek **b-ií** prostě tím vysvětliti, že krev a tkáň zbavují jistých látek, jež k zachování organismu jsou nezbytné potřebny. Ačkoliv tato domněnka dosti se podobá pravdě, musíme se dovolávati přece ještě jiných okolností, jež by nám vysvětlily podstatu nemoci. Jako účinek fermentativních a hnilobných **b-ií** se neobmezuje pouze na vyčerpávání půdy výživné, tak na základě novějších výzkumů třeba se domnívati, že i **pathogenní b.** zavádějí rozklad organických látek a že jsou způsobily vyráběti zvláštní chemické látky pro organismus jedovaté a škodlivé. Mezi produkty **pathogenních b-ií** prvé místo mají t. zv. **ptomainy** a **toxiny**, jedy podobné alkaloidům rostlinným, jejichž chemická skladba a fyziologické účinky ovšem ještě daleko nejsou objasněny.

Již při vypočítávání biologických vlastností poznali jsme různá hlediště, dle nichž **badatelé** snažili se **b.** rozdělití. Poněvadž dosud naše znalosti o životě a vývoji **b-ií** nejsou dostatečné, a proto nemožno je přirozeně rozdělití, doporučuji se z příčiny praktické mítí při rozdělování na myslí známý zevního tvaru. Uvádíme zde rozdělení Baumgartenovo (dle nejnovější jeho knihy »Path. mykologie«):

Skupina I. Druhy poměrně jednotvárné (monomorfni).

1. třída: Kokky, b., jež tvoří kulaté vegetativní formy. Podřadí a): Diplokokky, buňky po dělení zůstávající po 2 pohromadě; podřadí b): Streptokokky, buňky, které zůstávají po 4, 6, 8 i více jednotlivých pohromadě tvořice řetízky vinuté; podřadí c) Merismopodia (Zopf), Merista (Hüppe); dělení děje se střídavě ve dvou na sobě kolmých směrech a 4 individua zůstávají v »tetradách« pohromadě; podřadí d) Kokky paketové (*sarcina*); dělení děje se střídavě ve třech rozměrech prostorových a 8 jednotlivců zůstává pohromadě ve způsobě kostky; podřadí e) Mikrokokky (hromádkové kokky), kokky podvojným dělením povstale, jež tvoří houfce a hromádky kulaté nebo nepravidelné, někdy hroznovité (stafylokokky).

2. třída: Bacilly, tyčinkovité formy vegetativní; délka i tloušťka různých druhů je velmi rozmanitá; dělí se vždy jen v jednom směru a tvoří buď nitky nebo vláčna různě zkroucená. U mnohých druhů pozorováno endogenní tvoření spor. 1. *Bacillus* jest tyčinkovitý tvar b-ii, u nichž délka značně převládá nad šířkou. V době, kdy hlavní důraz byl kladen na zevní tvar při studiu b-ii, činil se rozdíl mezi krátkými tyčinkami — bacterium — a tyčinkami, jejichž podélný průměr dvakrát až třikrát je větší šířky — bacillus. (Viz tab. I. B.) Bacterium termo nazván jest Cohnem tyčinkovitý, velmi čile pohyblivý druh b-ii, jenž považován za příčinu hniloby, avšak novější vyšetření ukázalo, že popis Cohndův. Ewartův a j. hodí se na veliké množství nyní známých b-ii a bacterium termo jest hromadným po,menováním směsice b-ii, jež nemají dle pokusův Eidamových žádného vztahu ke hnilobě, a proto název »bacterium termo« vymizí z učebnic a prací bakteriologických.

3. třída: Spirilly jsou vždy šroubových, vegetativních tvarů. Jedno individuum jest pouze krátkým oddílem šroubovitého závitku a má na praeparátu často tvar prosté, zahnuté tyčinky (*commabacillus*). Jako podřadí uvádějí se vibrióny, spirilly a spirochaety. (Viz tab. I. C. 1, 2, 3, 4, 5.)

Skupina II. Mnohotvárné druhy (pleomorfni).

1. třída: Spiruliny (Hüppe), *Proteus* (Hauser). Vegetativní buňky mají tvar buď tyčinek nebo šroubů; na vhodných půdách vyrůstají nedlouhé, přímé nebo vlnité zprohýbané, částečně i šroubovité vinuté nitky; tyto tvoří zhusta kličky a bičovitě pletence.

2. třída: *Leptotricheae* (Zopf); vegetativní buňky tvoří formy tyčinek a šroubů, a spojení jednotlivců vznikají přímé, vlnité, šroubovité nitky, které tím, že jeden konec se upevňuje na jistém místě živné půdy, ukazují rozdíl mezi basí a hrotem. Na volných koncích nitky odlučují se kulovité útvary, jež asi mají význam arthrospor; mohou-li se tyto kličky dělit nebo chová-li se jako pravé kokky, jest posud nejisto. U některých druhů této třídy (*Crenothrix*) tvoří se kolem nitky pou-

zdra, v nichž se usazovati mohou železité soli. Podřadí: *Leptothrix*, *Beggiatoa*, *Crenothrix*, *Phragmidiothrix*.

3. třída: *Cladotricheae* (Zopf). Vegetativní buňky náležejí taktéž ke tvarům tyčinek a šroubů. Podobají se velmi třídě 2., pouze v tom záleží morfologický rozdíl, že nitky *Cladotricheae* se rozvětvlují. (Viz tab. I. C. 6, 7.)

Buďtež zde ještě uvedeny některé tvary b-ii. Choroboplodné b.: *Staphylococcus pyogenes aureus*, *albus a citreus*, *Micrococcus tenuis* a *Streptococcus pyogenes* způsobují processy hnisavé nebo celkové onemocnění septické; *Streptococcus erysipielatis* budi růži; *Gonococcus Neisseri* kapavku; *Bacillus anthracis* snět slezinnou; *Bac. maligni oedemu* progressivní gangraenosní emphysem vaziva podkožního; *B. typhi abdominalis* tyf. břišní. *B. pneumoniae* Friedländer a *B. pneumoniae* Fränkel (Pasteur) zánět plic; *B. tuberculosis* tuberkulosu plic; *B. leprae* malomocenství; *B. mallei* ozheřivku; *B. diphtheriae* Löffler difterii (záškrt); *B. Lustgarten* snad pŕjici; *B. Rhinosclerom* rhinosklerom; *B. tetani* křeče po poranění vzniklé; *b. třaskavé sněti* snět třaskavou u bravu (*Rauschbrand*); *B. rouget du porc* růži (červenku) prasat; jiné pak hlavně na zvířata pathogenní b. jsou: *B. murisepicus* (*Septikaemie*) myši; *B. cuniculicida* (*Septikaemie*) králíků; *B. cholerae gallinarum* (*Cholera des poules*, cholera kur); *B. septicus agrigenus* ze země; *B. crassus sputigenus*; *B. pseudopneumonicus*; *B. cavidica*; *B. anytocus perniciosus*; *B. Neapolitanus* Emmerich; *B. alvei* atd. Ze řady spirill musíme vytknouti předem: *Spirillum cholerae asiatica* (*Commabacillus*, Koch), způsobující cholera asijskou, a *Spirillum* (*Spirochaete*) *Obermeieri*, způsobující tyf zvratný (*tyfus recurrens*). *Spirillum Finkler-Prior* (*Vibrio*) a *Spir. tyrogenum* (Dencke) nesouvisí se žádným onemocněním. Z neškodných (nepatogenních) uvádíme jen některé. Pěkné barevné pokrývky tvořící jsou: *Micrococcus naematodes* (červený pot); *Micrococcus luteus*, *aurantiacus*, *chlorinus*, *roseus*, *fulvus*. *B. prodigiosus* tvoří červené skvrny (krváčení hostii); *B. pyocyanus* způsobuje zelený hnis; *B. cyanus* zmodrání mléka; ve vodě se nalézají *B. violaceus* a *fuscus*; *B. indicus ruber* tvoří cihlovité červené povlaky; pak mnohá *sarcina* tvoří žluté kolonie a konečně *Spirillum rubrum* červené ssedliny; barevné tyto kolonie vznikají jen většinou, má-li vzduch přístup. K těmto chromogenním řadí se b., které způsobují světélkování masa: *Micrococcus Pflügeri* a *Bac. Fischer*, kterýto poslední způsobuje i světélkování moře. Důležitější jsou b. jevící účinky chemické, a to různá kvašení a hniloby; způsobují: *Bacillus acetis* kvašení octové; *Bacillus acidi lactici* (několik druhů) kvašení mléčné; *Bac. amylobakter* (několik druhů) kvašení máselné; *Micrococcus viscosus* kvašení manitové (slizování vína, mléka); *Leuconostoc mesenteroides* kvašení dextrinové (obávaný host v cukrovarech a lihovarech, jenž v krátké době zničí všecku šťávu cukerní); rozklad močanu způsobují: *Micrococcus ureae liquefaciens* a non

liquefaciens i *Bacillus ureae* (dle Leubeho několik druhů). Konečně příčinou hniloby jest *Bacillus putrificus coli*, *B. saprogenes* I, II., III.; *B. coprogenes-foetidus*; *Proteus mirabilis*, *vulgaris*, *Zenkeri*; *B. pyogenes foetidus*; *Micrococcus foetidus*; *B. Milleri*; *B. fluorescens liquefaciens*; *B. fluorescens putridus*; *B. janthinus* a mnohé jiné, kteréž dosud čistě vypěstovány nebyly. Z ostatních, docela neškodných b-íí uvádíme: *Bac. subtilis* (*Heubacillus*), tvar snad nejrozšířenější; pak bacilly na bramborech se tvořící *Bac. mesentericus vulgatus*, *liodermos*, *mesentericus fuscus*; *Bac. megaterium* de *Bary*.

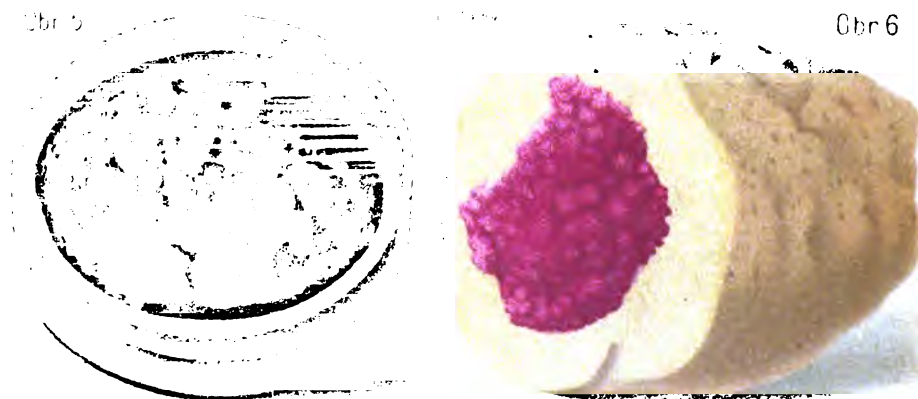
Bakteriologie jest nauka nejen o vývoji a žití bakterií, nýbrž i o způsobu jejich vyšetřování a pěstování. (O biologii bakterií viz článek Bakterie.) Bakterium poznati můžeme toliko drobnohledným vyšetřováním, které se podle obvyklých histologických metod koná buď ve visuté kapce (živé bakterie) nebo v odumřelých částech nebo tekutinách, po zbarvení jich barvami anilinovými. Drobnohledný důkaz existence bakterií jest sice velmi důležitý, a můžeme na základě jeho s pravděpodobností vysloviti domněnku o příčinné souvislosti bakterií a některých chorobných zjevů, avšak k zevrubnému studiu tato metoda nestačí a právem vytkl Koch vypěstování čistých kultur bakterií na umělých půdách (průhledných i pevných) jako základní větu pathologické b. První takové pokusy učinil Pasteur použív průhledných, tekutých půd výživných, jejichž složení mělo se shodovati s lučební skladbou látky, na níž bakterie v přírodě byly nalezeny. Do tekutiny výživné přenášel částčky látek bakterie chovajících, čekal, až se bakterie rozmnožily, a soudil o jednotlivých druzích bakterií dle toho, zkalila-li se tekutina nebo utvořila-li se na povrchu mázdřička nebo na dně ssedlina. Tuto nedostatečnou metodu nahradil Klebs methodou frakcionované kultury, jež spočívá v tom, že učiníme první kulturu dle způsobu Pasteurova, z této dáme malou částčku do živné tekutiny a z ní teprve pomocí kapilární rourky přenášíme nepatrnou částku do druhé, a stejným způsobem i z druhé do třetí živné půdy, kde teprve necháme bakterie vyvinouti. Tímto postupným zřetováním doděláme se v příznivém případě kultur dosti čistých, avšak ani toudo, ani zřetovací methodou Naegeliho nedojdeme výsledků bezpečných. Také metoda vařením tekutiny, jež na tom principu se zakládá, že různé bakterie vydrží různou teplotu, nenašla valné obliby. Dobrý jest Salomonsonův způsob kultivování v kapilárních rourkách, jež se hodí hlavně k vyšetřování krve. Taktéž pěstování na pevných půdách neprůhledných, jako jsou vařené brambory, bramborová kaše (*Soyka*, *Král*), jablka, červená a žlutá řípa atd., zvláštním způsobem připravené, jest velmi praktické (tab II., vyobrazení č. 5., 6.). Hojně užívalo se metody infekční, záležející v tom, že látky bakterie obsahující vstříkly se přímo do krve zvířete, a po čase se vyšetřovala krev nebo slezina.

Nalézáme pak v krvi nebo slezině aspoň bakterie choroboplodné.

Při všech těchto dříve užívaných methodách i jiných, ještě méně důležitých, nemohla býti náležitě studována podoba kolonií, aniž mohl pozorován býti charakteristický vzrůst těch kterých bakterií; nedostatku tomu odpomoženo zavedením pevných, průhledných půd výživných dle Kocha, kterýžto způsob dnes jest tak zdokonalen, že již bez drobnohledu, dle tvaru kolonií poznáváme některé bakterie. K izolaci a roztřídění kolonií užíváme metody frakcionované, a pak tekutinu rozléváme na desky skleněné, pokud možno v nejtlustší vrstvě, tekutinu necháme ztuhnouti, a za nedlouho již můžeme pozorovati, jak na této, nyní pevné půdě vyvíjejí se ve skupinkách bakterie ve tvarech charakteristických, jež pak zkoumáme buď pouhým okem nebo lupou. Po té můžeme kolonie přenášeti na jinou půdu výživnou, a jestli jsme pouze jedinou kolonií přenesli můžeme býti jisti, že na nové půdě vyvine se jen jediný tvar bakterií. Chtějíce se vyhnouti možnému znečištění, musíme pilně přihlížeti k tomu, aby živné půdy, nádoby, zkoumavky a všechny nástroje, jichž užíváme, byly bakterií prosté čili ouhrovené, sterilní. Této sterilisace docílíme buď látkami chemickými, což se však nedoporučuje, nebo plamenem a parou, jež, jak četné zkušenosti ukazují, nejlépe se k tomu hodí. Ke sterilisaci zkoumavek, ploten skleněných a j. užíváme zvláštních ohříváren, které lze vytopiti až na 200° C. Ke sterilisaci tekutiny hodí se právě velmi dobře přehřáté páry vodní v Papinově hrnci nebo kotlu k tomu účelu zvláště konstruovaném. Platinové dráty, jichž užíváme ku přenášení, vyžiháme před upotřebením v plameni. Také bakteriologovi třeba hleděti si největší čistoty, zvláště rukou, jež dobře omývá buď 5% roztokem kyseliny karbolové nebo sublimátů 1‰.

Důležitým úkolem techniky bakteriologické jest příprava vhodných půd výživných, z nichž nejdůležitější jsou tyto: bouillon, čistá tekutina z hovězího masa připravená, jež obsahuje skoro všechny látky extraktivné, a k níž ještě připojujeme různé látky, jako peptonu a sůl kuchyňskou. K docelení slabé alkalické reakce přidáváme něco uhličitanu sodnatého. Tekutina rozleje se po několika cm^3 do zkoumavek a uzavře se baviněnou zátkou; i po delším čase nesmí se v ní objeviti žádné zkalení. — Gelatina. Jako tekutiny výživné použito bouillonu hovězího a k tomu přidává se 5—10% gelatiny, jež při 24° C. v tekutině bobtná a se rozpouští, dále 1% peptonu, 0,5% soli kuchyňské. Tuto směs vaříme as 2 hodiny, na to zneutralisujeme uhličitánem sodnatým a opět vaříme, aby se vyloučily nerozpustné látky bílkovité. Na to se tekutina filtruje t. zv. vodním filtrem. Zfiltrovaná gelatina rozlévá se do zkoumavek, jež, abychom se vyhnuli znečištění, ještě zvláště sterilisujeme. — Agar-agar. Podstatou této půdy jest agar, látka klišovitá, dobývaná ze zvláštních řas na pobřeží japonském a indickém, jež vy-

KULTURY BAKTERIÍ.

Obr. 1. *Streptococcus erysipelatis* (růže) Fehleisenův; obr. 2. *Bacillus tyfu* střevního; obr. 3. *Bacillus cholerae asiaticae* (Kochův kómmabacillus); obr. 4. *Bacillus zeleného hnisu* (*Bacillus pyocyaneus*); obr. 5. *Sarcina lutea* na bramborové kaši; obr. 6. *Bacillus prodigiokus* na vařeném bramboru.

drží značnou teplotu, aniž zkapalní. Přiměšuje se jí 1—15% k bouillonu hovězímu. Mimo látky, jež i ke gelatině přidáváme, může se přidati ještě i cukr hroznový. Ku pěstování bakterií jest výhodno nalévatí agar do zkoumavek nakloněných. — Krevní serum, půda pro některé bakterie nezbytné potřebná, vyrábí se způsobem dosti obtížným z krve hovězí, koňské, skopové, ano i lidské, a nalévá se do zkoumavek nakloněných. — Brambor, který se čistě omyje kartáčem a oka se vyloupají. Na to se vloží do 1% sublimátu na 15 minut, aby bakterie na povrchu se nalézající byly zničeny, pak se vaří v kotlu na lázni vodní až hodinu. Vychladlý rozpůlíme nožem v plameni sterilisovaným a vložíme půlky do čisté, pokryté, papírem filtračním vložené mísy skleněné.

Chceme-li nyní na takto připravených půdách vypěstiti nějaký tvar bakterií, počínáme si takto: Ze směsi bakterie obsahující vezmeme nejménějším drátem platinovým kapku a vpravíme do gelatiny rozehráté při 30—35° C.; z té pak učiníme 2 až 5 zředění pěníšejíce jednu kapku gelatiny z první do druhé, z druhé do třetí, ze třetí do čtvrté atd., a gelatinu pak vylejeme na plotny, které se dají do misek a postaví do množírny s teplotou 20—22° C. Soudíme-li, že bakterie hledaná potřebuje větší teploty, děláme plotny — jak říkáme — agarové týmž způsobem a postavíme do množírny při 30—37—40° C. Na plotnách vyvinou se z jednotlivých zárodků kolonie, a tyto pak drátem platinovým přenášíme do jiných půd (do zkoumavky s gelatinou, agarem, krevním serem, nebo na brambor), na kterýchž nám vzroste jen tvar jediný, a pěstujeme dále v množír-
nách. Tento pak zkoušíme — jde-li o bakterii pathogenní — na zvířatech tím, že vstříkujeme čistou kulturu do oběhu krevního, pod kůži, do břicha atd.; běží-li o tvar nepochopitelný, hledíme jakž takž stanoviti jeho lučební rozklady na půdách výživných. — Této metody rozlišování pomocí ploten užíváme, máme-li ze směsi vypěstovati jednotlivé tvary. Takovým způsobem na příklad můžeme vyšetřovati vzduch, vodu a půdu, tekutiny, výměšky a j. Můžeme-li předpokládati, že v dotčeném předmětu jen jediný tvar se nalézá, přenášíme částku tohoto předmětu přímo na výše uvedené půdy pevné, i můžeme dle formy, vzrůstu povlaku, změň výživné půdy, barvy povlaku stanoviti jednotlivé tvary. Některé bakterie však nerostou ani na těchto půdách — i dlužno hledati jiné složení půd výživných. Konečně třeba ještě podotknouti, že mnohé bakterie na umělých půdách ztrácejí svou působivost, na příklad *Vibrio cholerae asiaticae*, *Streptococcus pyogenes* a j. Viz tabulku II. Obr. 1. Kultura *Streptococcus erysipelatis* (růže) v gelatině; obr. 2. kultura *Bacillus tyfi* na agaru; obr. 3. kultura tak zv. *Commabacillus* v gelatině; obr. 4. kultura bacillu zeleného hnisu v gelatině; obr. 5. kultura žluté sarciny na bramborové kaši; obr. 6. kultura *b. prodigiosus* na bramborech.

Hva.

Bakteriotherapie jest pokus moderní

lčiti nemoci infekční bakteriemi, spočívající na tom pozorování, že mezi jednotlivými druhy mikrobu panuje zřejmý antagonismus — boj o život. Cantani první použil této vlastnosti prakticky, dávaje vdechovati souchotináři kulturu bacilla, ježž jmenuje *Bacterium termo*. V kulturách ovšem *Bacterium termo* zameží vzrůstání bacillů tuberkulových, avšak prakticky v této vlastnosti z různých příčin použití ho nelze. V otázce té dále se dále pokusy, a tak shledali Emmerich a de Mattei antagonismus mezi streptokokky růže a bacillem sněti slezinné, Pavlovský mezi *B. anthracis* a *B. prodigiosus*, *pneumobacillus Friedländer* a *Staphylococcus pyogenes aureus*. Pokusy tyto daly sice b-i-i vědecký podklad, jsou však pouze prvním krokem k nějakému léčení nemoci infekčních v budoucnosti. Zde také možno uvéstí snahu vylčiti různé zhoubné nádory očkováním růže, což se zakládá na staré zkušenosti, avšak výsledky jsou vždy více méně pochybné. Hva.

Bakteriurie, vyskytání se bakterií v čerstvé moči, není chorobou samostatnou, nýbrž pouze příznakem chorobným. V moči mohou se vyskytati bakterie nespecifické i mikroorganismy zcela určité, specifické působnosti. Tak pozorovány byly v moči několikrátě bacilly tuberkulosní, tyfosní, spirilly při horečce zvrtné a v septikemii, náhlé endokarditidě i osteomyelitidě různé organismy, mezi nimiž *Staphylococcus pyogenes aureus*. Pokud se týče organismů nespecifických, poukazujeme, že Lustgarten i Mannberg našli v normální rouře močové mikroorganismy. Že v chorobách organismy podminěných, jestli se usídily v ledvinách nebo na sliznici dráhy močové i genitálií, v moči bakterie se vyskytují, jest přirozeno. Tak tuberkulosní ledvín, měchýře jeví se kalnou, tuberkulosními bacilly pomíšenou močí. Při zánětu měchýře z kapavky v moči postřici lze gonokoky. Při prostém hnisavém zánětu měchýře jiné organismy snadno se tu jeví. Leč zajímavé jsou práce nasvědčující, že normální ledviny vylučují organismy v krvi cirkující. Vysokovič tvrzeňi toto původně záporně zodpověděl, Schweizer vstříknuv fluoreskující bacillus ozaeny do tepny ledvinné nebo do aorty docílil z moči vyloučené kolonie jeho. Taktéž organismy do pánve ledvín vstříknuté vnikaly do oběhu a druhou neporušenou ledvinou bývaly vylučovány. Speciálně b-i-i nazvali Schottelius a Reinhold r. 1886 nahodilý, nevysvětlěný nález spousty bakterií v čerstvé moči člověka srdeční vadou stíženého. Tytéž byly po delší dobu v ohromném množství téměř jako čistá kultura s močí vylučovány. Tvarem ani kulturou nebyly přesně charakterisovány. Způsob, jakým do měchýře vnikly, zůstal nevysvětlěn. Peč.

Baktra (v Avestě Báh dhi, nyní Balch), prastaré hl. město v Baktriáně, položené nad ř. Dargidem (nyní Balch či Adir síjáh), která s Paropamisu přicházejíc pod městem v četné stoky rozvedena byla a tak úrodnou končinu kolem města zavlažovala. Podání íránské klade původ B-ter do dob báječných králů východo-

iránských, Gajomarda anebo dle Firdúsího Lohraspa, kteří prý v B-rech i sídlili. Pověst o B-rech pronikla brzo i na západ a pojata byla do pásma pověstí o Nínovi a Semiramidě. V dějinách jmenují se B. poprvé za Kýra, který je připojil mezi r. 545—539 k říši své. Odtud zůstává B. při říši Perské až do konce jejího jsouce sídlem rozsáhlého okresu správního, jež začasté i princové z rodu královského měli na péči. Po smrti Dareia III. pokoušel se vrah jeho Bessos marně učiniti B. sídlem samostatné říše. Alexander V. v B-rech r. 328 přezimoval a činil přípravy k výpravě do Indie. Po jeho smrti připadla B. k říši syrských Seleukovců, později byla stolicí samostatného království hellénistického. Na vysokém pahorku, dle Ferriera uměle naneseném, zdvihá se bývalá tvrz, s čímž shoduje se popis Ktésiidů v dějinách výpravy Nínovy. Za dob pozdějších vznikl v B-rech Naubchár, památka souvěkými spisovateli často vzpomínaná, v níž spatřuje se buď veliký chrám Ohně, buď klášter buddhistický. Někteří staří zeměpisci stotožňovali s B-ry město *Zařiaona*, což zdánlivě srovnání Polyb. X., 49., 15. a XXIX. 6a, 8. vylučuje. Srovn. Baktriána. Pšk.

Baktriána (ve staroperejských nápisech Báchtriš), krajina starověká v severovýchodním Íránu, rozkládala se mezi Paropamisem na jihu, Belordagem na východě, na severu ohraničena byla rozsochou Kara-Tau, na západě ztrácela se v poušti. Celkem byla krajina rovinatá; na horských svazích hodila se výborně k chovu dobytka, v nížině pak pokryta byla prstí přeurodnou, již však nedostávalo se vláhy pravidelné. Za to s Paropamisem a s Belordagu vytékají četné řeky, z nichž nejmocnější Oxos (nyní A mu) na obou březích vnímá vodní pobočky. Všechny tyto řeky byly rozvedeny v rovíně v četné stoky zavodňující, které dnes namnoze jsou zanedbány a následkem toho zabahněny. Na západě počítala se k B-ně i oása při řece Margu, odtud Margiánou zvaná. — Obyvatelé, Baktrové (*Βακτριαι*) zvaní, byli národ kmene íránského, blíže spřízněný s Persány, avšak náhled dřevní, že hovořili jazykem Avesty, zdá se již býti úplně pfekonán. Byli lid statný, bojovný a vyšinuli se dříve než jiní národové fránští na vysoký stupeň osvěty. Dle avestického podání jména byla B. za kolébku učení Zóróastrova; jisto jest toliko, že nauka tato v B-ně rychle nabyla půdy, avšak i podstatně byla změněna; spíše lze se domnívati, že pozdější avestism, vytřibený a v pevnou soustavu uvedený, v B-ně vznikl. — Dějiny baktriánské zahaleny jsou nepamětí až po doby Kýrovy. Pozdější podání perské, zachované u starších arabských spisovatelův a hlavně u básníka Firdúsího, snaží se sice připoutati mytické dynastie východoíránských králů, Kejovcův i Pišádovců, k B-ně, avšak pověsti tyto nemají jádra historického. Toliko z nich sluší vyvozovati, že byla B. státem spořádaným již před dobou Kýra perského; tomu nasvědčují i osvětlený stav lidu a zvláštní postavení, které si B. dovedla uchovati i v říši Perské. Po válce lyd-

ské, mezi r. 545—539 př. Kr., opanoval Kýros B-nu, která odtud až do r. 330 zůstávala satrapií říše Perské; ovšem bylo postavení její vylučnější než jiné země, neboť princové z rodu královského (Bardija, bratr Kambysův, Vištášpa, otec Dareiův, a j.) byli jejími náměstky, a jsouce veliteli vojska četného, na ochranu proti turánským kočovníkům ustanoveného, spravovali i země okolní. Blízká kmenová příbuznost Baktrů s Persány byla příčinou jejich neobyčejné věrnosti, která se nejlépe osvědčila za Dareia III. Kódomanna. Po porážce své u Gaugamé hledal Dareios útočiště u bojovných Baktrů hodlaje s nimi podniknouti rozhodný boj proti Alexandrovi; avšak baktriánský satrap Bessos krále zavraždil a sám za krále se provolal, než brzo podlehł přemoci Alexandrově. B. stala se nyní satrapií makedonskou a ke starším svým osadníkům řeckým, kteří za Dareia I. z Barky do B-ny byli převezeni a tam osadu Barké (neznámé nyní polohy) založili, přibýlo četné nové obyvatelstvo řecké, které hojná města řecká jalo se zakládati. Po smrti Alexandrově stala se B. satrapií Syrské říše Seleukovcův a spravována byla makedonskými strategy s rozsáhlou plnou mocí, ježto již tehdy na pomezí turánském objevovati se počaly první stopy stěhování se národů vnitrosijských. Avšak vzdálenost od hlavního města Antiocheie a nedostatečný dozor vlády syrské na správu provincií přiměly satrapu baktriánské, že počali se domáhati nezávislosti. Za kralování Antiocha II. Thea (kol r. 255 př. Kr.) založil skutečně satrapa Diodotos království Baktriánské, spravované sice Hellény, ale přihlížející pečlivě i ke zvláštnostem národním, tak že mince jeho vedlé řeč. později i nápis v domorodém jazyku nesly. Králům syrským nedostávalo se moci, aby vzdáleného satrapu přivedli k poslušnosti, ba již Seleukos Kallinikos táhna r. 239 proti Parthům s Baktry učinil smlouvu válečnou. Uprostřed války zemřel Diodotos I. (okolo r. 239—237 př. Kr.), načež nástupce jeho Diodotos II. spojil se s Parthy proti Syrům a Seleuka porazil. Tím byla samostatnost říše Baktriánské utvrzena, a Diodotos podmanil si i některé jiné polosamostatné satrapy původu řeckého, zejména Agathoklea, jehož mince s řeckoindskou legendou a s obrazem Dionysa, dárcé révy, dlužno odnáseti ku krajinám v pohohí Hindukuš (Gardner, Numism. Chronicl. XX., 181. sld.). Za obou Diodotů B. vzmohla se i na venek i uvnitř a čítala prý 1000 měst. Králové pokládali se za přímé nástupce Alexandra Velikého, jehož jako zakladatele říše své oslavovali (Sallet, Zeitschrift für Numism. VIII., 279. sld.). Dynastii Diodotovu svrhl někdy před r. 220 př. Kr. Euthydemos, nepochybně satrapa sogdiánský, jenž k říši své připojil i Arii. Proti němu vypravil se do pole Antiochos III. Veliký a Euthydéma porazil, ale úmluvou panství jemu v krajinách dotčených ponechal. Soudíc dle úpravy mincí, které mají nápis v písmu neznámém a nečitelném, hledal Euthydemos podpory trůnu svého u domorodců, skutečně pak pronikl až k ohbí indskému. Nástupce Euthy-

démův Démétrios byl nejslavnější král baktriánský. Podmaniv si za okolností neznámých Ariana, Arachósií a poříčí indské až po ústí veletoku vládl rozsáhlými zeměmi a zakládal v nich nová města (Démétrias v Arachósií, Euthydémia při dolním Indu), avšak ku konci života svého (okolo roku 190—180 př. Kr.) nazýval se toliko »králem indským«, z čehož sluší souditi, že v B-ně více nevládl. Vskutku jmenuje se tou dobou v B-ně král Eukratidés, původu jinak neznámého, avšak bojovný, který Démétriovi odňal i drahnou část zemí indských a říši svou rozšířil do Indie až po řeku Hyfasis a Hypanis. Na severu, v B-ně, nabyli ovšem Parthové některých krajín, ale přes to Eukratidés byl tak mocný, že si na mincích svých mohl přikládati titul »velkokrále«. Kolem roku 160 zhylnul Eukratidés úkladnou vraždou, načež nastoupil syn jeho Hélioكلés, toliko z mincí poznáný, za něhož již nastal říši Baktriánské konečný boj s Parthii. Ještě r. 139 spojili se Baktriáné se syrským králem Démétriem Nikátorem proti parthskému velkokráli Mithridatovi, avšak již asi r. 127 př. Kr. podlehla B. návalu tibetského kmene zvaného Yueči (= Indoskythů), který nepochybně s sebou vedl Tochary a Saka-rauly, Strabónem vzpomínané. Potomkové Hélioكلovi udrželi se ještě asi do r. 85 př. Kr. v Kábulu, kdežto v B-ně vzniklo panství středosijských barbarů, které znenáhla zabralo i Arachósií a poříčí indské. Říše barbarů těchto, kteří pěstovali hojně styky s Čínou — odkudž i čínské zprávy o nich — potrvála až do VI. stol. po Kr., až podlehla Turkům. V osvět-ném ohledu vynikali Yueči podporou, již Budd-hovcům prokazovali, zejména na úkor stou-penců Zóróastrovým. Srovn. Gutschmid, Geschichte Irans seit Alexander dem Gr. (Tüb. 1888). Pšk.

Baktrové viz Baktriána.

Baku, hlavní město ruské gubernie bakinské, leží na jižním pobřeží poloostrova Apšeronu, při západním konci zátoky Bakinské, která jest jedním z nejnvýhodnějších stanovišť lodních v moři Kaspickém jsouc chráněna pahorkatinou poloostrova od větrů severních a východních, před větry pak jižními a vlnobitím ostrovy Narginem, Vulfem i Pisečným. Město prostírá se po stráni a na úpatí návrší pone-náhlu sklánějícího se k moři, a zvláště dolní jeho část, vzniklá v posledních létech, vyniká výstavnosí. Domy její téměř veskrze kamenné, vystavěny jsou ponejvíce ve sluhu renaissanč-ním s příměsky byzantskými a maurskými. Ploché střechy jejich a vedle několika chrámů pravoslavných a armenských značný počet mečet dávají městu ráz orientální. Dolní město jest sídlem úřadů, škol (reálka, dívčí gymnasium, dívčí ústav vzdělávací sv. Niny, lodnická škola cara Alexandra II. a j.) i velikých závodů obchodních. Z památností starého (hořejšího) města vytknouti jest bývalý dvorec chánský s mešitou (nyní kasárny a sklad dělostřelecký), dílo to šáhů širvánských (z r. 1425), kteří také vystavěli k ochraně města tvrz se dvojm. pasem zdí; pak dívčí věž (*kyz-kalasy*)

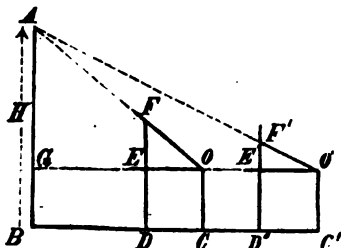
tvaru oblého, 38 m vysokou, o průměru téměř 12 m, na jejíž ploše stojí nyní maják. Opodál vlastního trupu města proti nádraží stojí čtvrt tovární, »Černé město«, plně rafinerií naftových. Přístav (válečný i obchodní) zřízen jest při mysu Bojilovu; má dva vjezdy a bezpečné kotviště. Tam jest budova admirality a celnice, tam jsou velikopé loděnice. Nedaleko pak v moři zřítí lze potopené zbytky pevnosti, zvané Bailův kámen. — Počet obyvatelstva vzrůstá velmi rychle: 45.679 ob. (1886) proti 15.604 ob. (1879). Podlé národnosti tvoří směsici velmi pestrou; převládají Tataři, vedle nich Armeni, Rusové, Peršané, Židé a jiní. Přední živností jejich jest průmysl a obchod. Domácí průmysl tatarský (výroba houní a laciných látek vlněných) zaniká. Naproti tomu rok od roku vzrůstá průmysl naftový. — Celé širé, pusté okolí města B. prostoupeno jest naftou a zápalnými plyny. Nafta vyrazí tenkými pramenky na přečetných místech na povrch zemský, ba i na moři tvoří veliké skvrny olejovité, jež za bezvětrí lze zapáliti. Plyny pak vzejmou se zhusta samy, nejčastěji za noci podzemních, načež všeska krajina tone po několik hodin v moři neškodných plamenů. Vydatné prameny nafty, z nichž možno čerpati, nacházejí se jednak na sev.-východě od města, na vysočině balachanské u vesnic Balachány a Surachány, jednak na jihu. Známý byly ode dávna, těžiti však z nich v rozměrech rozsáhlejších počalo se teprve po r. 1873, když zrušen byl monopol státní. R. 1886 pracovalo se na 227 pramenech jednak pumpami, jednak vrtacími věžemi o průměrné hloubce 158 m (r. 1885 na 195 místech o hloubce průměrem 128 m), a výtěžek obnášel 20,228.070 q nafty vedle 6550 q naftových zemin (r. 1862 výtěženo 50.000 q, r. 1868 115.000 q). Některé prameny jsou velice bohaty; pramen objevený r. 1883 (q. studně bratří Nobelů) dával první čas denně 6½ mill. kg nafty. Pramen Kokorjeva dal od r. 1874 do r. 1883 2¼ mill. q nafty a nejevil stop vyčerpání. Pramen na Bibi Eibatu (jižně od B.), objevený 27. září 1886, vydal 8. dne po naražení 124.750 q nafty, tedy asi tolik, kolik 25.000 amer. pramenův a tisíce pramenův haličských, rumunských i barských dohromady! V prvních 30 dnech vydal ten pramen 819.000 q nafty! Rafinerie postaveny jsou dílem poblíž pramenů, většinou však v Černém městě a železnou drahou spojeny jsou s ložisky. V nádvoří jedné rafinerie u Surachán stojí Á teš-gáh, býv. chrám Pársů, ctitelův ohně, již opuštěný, v němž hořely kdysi »váčné ohně bakinské«. Rafinerie bakinské (počtem 112) vyrobily r. 1886 17.554.578 q naftových produktů, totiž čistého petroleje a tak zvaných »ostatků«, znečištěného to, mazavého oleje, jímž vytápějí se rafinerie, jiné továrny, parníky a lokomotivy železniční; užívá se jich na jižní Rusi vůbec jakožto výtečného paliva (1 kg jich vydá tolik, co 3 kg kamenného uhlí). R. 1887 vyrobilo 145 rafinerií 19 mill. q produktů naftových. Výroba petroleje, jenž dříve rozvážel se hlavně po lodích po moři Kaspickém a po Volze, vzrostla

v posledních letech, jmenovitě od r. 1883, od otevření dráhy zakavkazské (Poti-Batum-B.), kudy nyní největší množství petroleje se vyváží. Poněvadž však nepostačuje ani ta dráha, zřizuje se potrubí z B. do Batumu, jímž má protéci ročně 726·9 mill. l petroleje, a pomýšlí se na vystavění nové dráhy (Petrovsk při moři Kaspickém-Vladikavkaz-Novorossijsk při Černém moři). — Následkem zvýšení výroby naftové v B. sklíel dovoz amerického petroleje do Evropy se 121²/₁₀₀ mill. l r. 1883 na 34·98 mill. l r. 1885. Spolu s průmyslem naftovým zvelebil se též obchod v B. Slouží jemu železniční spojení s přístavy černomořskými (Batum a Poti) a výborný přístav nově opravený nákladem 4·85 mill. zl. Oběh lodí v něm dosáhl již r. 1882 čísla 6000, a vzrůstá se rok od roku. Dováží se obilí, ovoce, bavlna, látky bavlněné, dříví; vyváží se nafta, železo a látky lněné. Vývoz obnášel r. 1885 9 mill. q, r. 1886 9·32 mill. q (v tom 6,295,358 q produktů naftových). B. prostředkuje obchodní styky Ruska s Persií. Jest hlavní stanicí trati Astrachaň-Astrábád a B.-Krasnovodsk. — Město B. připomíná cestovatel arabský Masúdí r. 943 Okolí jeho bylo již tehdy poutnickým místem Pársů. V moci Rusů bylo město B. poprvé r. 1723—35, podruhé vzato od Rusů (z. čna 1806) po úkladném zavraždění rus. generála kníže Cicianova od bakinského chána Huseina Kuli (1805). R. 1807 učiněno městem újezdným, r. 1859 hlavním městem gubernie. Srovn. dr. Fr. Kahlik. B. a ruské petrolejnickví (Osvěta, XVII. 1887, 475—480.). Koll.

Bakulitové vrstvy nebo slíny, obsahujíci mnoho hlavonožců rodu *Baculites*, tvoří v Německu, na př. v Sasích, podklad svrchního oddělení křídla, senonu. U nás v Čechách se podobné vrstvy vyvinuly, a sice nad teplickými opukami, a zahajují též útvar senonský; vrstvy viděti pěkně u vesnice Března nad Oharkou mezi Louny a Postoloprty, kde se skládají z tenkolupenného jilu, ke svrchu s hojnými peckami a koulemi sferosideritu; obsahují mnoho malých zkamenělin, najmé *Baculites Faujasi* Lam.; nazývají se vrstvy březenské nebo bakulitové. Vyskytují se dále podél Oharky až k Budyni, pod čedičovými horami ve Středohoří, u Č. Kamenice, blíže Ml. Boleslavě, u Mnich. Hradiště, blíže Turnova, v Jičínsku, v Hradecku a Chrudimsku až do okolí Litomyšle. Mají tu vlastnost, že vsáklou vodou se rozměkčují a stávají se kluzkými, čímž se může státi, že horniny těžší, na nich spočívající, když vrstvení jest skloněné, mohou se svéstí do údolí, jako se stalo r. 1872 u Měcholup. Fl.

Bakulometrie (lat., feck.), přibližně určování výšek předmětů, jako jsou stromy, věže a pod., beze strojů měřických, pouze pomocí tyčí, holí atd. Budiž na př. AB předmět, jehož výška určení se má; tu zarazíme ve vzdálenosti $BC = V$ od předmětu do země hůl OC . Dále zarazíme ještě ve vzdálenosti $DC = v$ před touto hůl do země tyč DF . Přiložíme-li

ted k bodu O oko a zaměříme-li nějakým pravitkem OF na temeno A , tu možno určití dél-

ku DF . Budiž dále EO přímkou vodorovná; tu z podobných trojúhelníků $\triangle EFO$ a $\triangle A'GO$ obdržíme $AG : EF = GO : EO$. Budiž výška oka nad zemí $OC = i$, a hledaná výška $AB = H$, dále $DF = l$; tu jest:

$$(H - i) : (l - i) = V : v$$

$$\text{nebo } H = \frac{V}{v} (l - i) + i.$$

Jest zřejmo, že podobným způsobem lze dosíci pouze nepatrné přesnosti; mimo to předpokládáno, že povrch zemský na místě, kde předmět AB se nalézá, jest rovinou vodorovnou a že k dolejšímu bodu B jest přístup volný. Kdyby však bod B nebyl přístupným a tedy vzdálenost $BC = V$ změřiti lze nebylo, opakujeme tento pokus ještě v jiné vzdálenosti $BC' = V'$, a to tak, aby body B, C a C' se v jedné přímce (rovině vertikální) nacházely. Budiž ted $D'C' = v'$ a $D'F' = l'$, tu obdržíme, je-li $CC' = a$,

$$H = \frac{V + a}{v} (l' - i) + i.$$

Ze vzorce dřívějšího a ze vzorce posledního možno pak neznámou V vypočísti, a sice jest

$$V = \frac{a(l' - i)}{(l - l')},$$

načez se neznámá výška H může určití. Mů.

Bakunin Michajl, revoluční agitátor, nar. 1814 v Toržoku v gubernii tverské, kdež starobylý jeho rod šlechtický vládl značnými statky. Vychován byv v petrohradské škole kadetní odveden r. 1832 ke pluku dělostřeleckému. Ale mladému důstojníku nikterak nelíbilo se povolání, k němuž byl určen. Idealistický směr járeho ducha jeho, živěný tajnou četbou svobodomyslných a socialistických spisů francouzských, živý soucit s nešťastnou inteligencí polskou popuzovaly mysl B-ovu proti poměrům, v něž byl upoután. Vzav si r. 1838 trvalou dovolenou chválal dō Moskvy v kruh mladých literátův a národovců, shromažďujících se v domě bohatého soukromníka Stankeviče, nadšeného přívržence filosofie Hegelovy. V tomto kruhu znamenitých talentů, jako byli kritik Běliňskij, historik Granovskij, Alex. Herzen, K. Aksakov, M. Katkov, Chom-

jakov, Samarin atd., brzy vynikl B. svou duchaplností, silou své dialektiky, ale nade vše smělostí svých konklusí. Naučiv se ku podivu rychle německy horlivě studoval Kanta, Fichta a především Hegela. I platil v kruhu mokskevských přátel svých za nejostrovitnější filosofickou hlavu, ba zvali jej »Titanem, který úprkem domknul se vrcholůk souvěké vzdělanosti ruské«. Chtěje se utvrditi ve svých studiích filosofických odebral se B. r. 1841 do Berlína, odtud pak po roce do Drážďan, aby osobně poznal nejsympathičtějšího sobě vykladače Hegelova: publicistu Arnolda Ruga, do jehož časopisu »Deutsche Jahrbücher« napsal r. 1842 první svou větší úvahu literární *O reakci v Německu*, v níž dokazoval svrchovanou oprávněnost negativního, bofičoho směru vůči tehdejšímu předsudkům. — B. již tehda napsal heslo budoucímu nihilismu větou: »Rozkoš ničivá jest zároveň tvůrčí rozkoš.« Dvouleté jeho obcování s radikály »mladého Německa« obrátilo na B. a pozoropast vlády ruské, tak že jej vybizela k návratu v domov; ale místo na Rus volil B. jiti do Francie, kde nejen s emigrací polskou, nýbrž s vypověděnci všech národův vyhledával styků, ba zajel si též do Švýcar, aby radou i skutkem pomáhal tamním socialistům. Zapleten v přelíčení těchto udán jest vládou švýcarskou vládě ruské, která znovu, tentokrátě přísně, vyzvala jej k návratu neprodlenému; když pak B. ani tentokrátě neposlechl, zbavila jej netoliko slechtictví a důstojnictví, ale i statkův jeho! Tím byla budoucí dráha B-ova rozhodnuta. Emigrant vrátil se mezi emigranty do Paříže, i vystoupil dne 29. listopadu 1847 při slavnosti emigrace polské na památku polské konstituce ze dne 3. května poprvé pro spolek »svobodných Rusů se svobodnými Poláky«; fulminantní řeč jeho, plná hněvu proti despotismu cara Mikuláše, způsobila tolik hluku, že ministr Guizot vypověděl B. a v lednu 1848 z Francie; ale jedva že byl se tento uchýlil do Bruselu, propukla únorová revoluce francouzská, a B. chvátal do republikánské Paříže. Shledav však vládu Lamartineovu neodhodlanou k tomu, aby se postavila v čelo povstalcův evropských, opustil Francii, aby podnikl Němce i Slovany ke společné svépomoci. Z Vratislavy s Polákem Liebitem zavítal do Prahy a působil na sjezdu slovanském v rázném směru svém. Bohatýrský zjev ztepilého Velkorusa, lahoda mravův a oheň výmluvnosti, prozrazující hloubku i vřelost ducha, neminuly se ani zde se svým okouzlejícím účinkem; vzácný slovanský host stal se netoliko heroem studující mládeže české, ale vzbuzoval i u starších národovců úctu takovou, že zvolen druhým sekretářem sjezdu a druhým poslem sboru polakoruského ke sboru jihoslovanskému, a že manifest k národním evropským sepaán jest Palackým též dle návrhů B-ových. Do jaké míry se B. po rozehnaní sjezdu účastnil svatodušních bouří pražských a kolik podstaty jest na pověsti, že on z hostince »u modré hvězdy« první vystřelil na vojsko a pak jako ředitel tajné

vlády z Klementina dával rozkazy o udržení odporu na všech místech, vše to sice v temnu zůstává; ale že B. po čas bouřných těch dnů v Praze meškal a boje proti Windischgrätzovi činně se účastnil, toť vlastním jeho doznáním zjištěno. Po pádu Prahy prchl B. do Vratislavy, pak usadil se v Berlíně, odkud o vánočních 1848 vydal pověstný svůj »Hlas k Slovanům«, v němž touží po osvobození a spojení všech národů slovanských ve volné federaci, ku kterémuž konci vyzývá zejména Čechoslovany, aby »apomenouce všeho příkofi, přispěli revoluci maďarské, s kterouž stojí a padá věc svobody všech národů středoevropských. Vypověděn počátkem r. 1849 z Pruska, tékal neunavný agitátor v lednu, únoru a březnu 1849 s místa na místo objevuje se bleskorychle všude, kdekoli vyšlehla jiskra hnutí revolučního, pracuje k tomu, aby rázem vzplanul žár republikánský Evropou od Rýna až k ústí Dunaje. Předčasná potřzka v Drážďanech, propuknuvši již 3. května 1849, zmařila dílo propagandy. Ač B. osobně řídil šestidenní tamní zápas, proti přikvapivšímu vojsku pruskému nebylo povstalcům lze se udržeti. Ustoupiv po pádu Drážďan s ostatními členy tajné vlády do Saské Kamenice, byl zde B. od německých gardistův, žádostivých ceny 10.000 rublův vypsáné vládou ruskou na hlavu jeho, zrádně zajat (10. května), vyšetřován, v srpnu na tvrzi Königsteině uvězněn a po roce (v červnu 1850) k smrti odsouzen; avšak ještě dvě jiné vlády žádaly si hlavy B-ovy: rakouská a ruská. Proměnil tudíž král saský ortel smrti v doživotní žalář a vydal nebezpečného vězně 13. června 1850 Rakousku. V okovech do Prahy přivezen uvězněn jest B. na Hradčanech v klášteře sv. jirském a vyšetřován vojenským soudem plných 11 měsíců; nevyzradiv nikoho a ničeho odsouzen jest opět k smrti provazem, opět změněn trest v doživotní žalář a B. uvržen do kasemat olomouckých, kdež dlel příkovan ke zdi až do října 1851, načež jej Rakousko vydalo vládě ruské. Tato jej věznila nejprve tři léta v žalářích alexzéjevských, až jej r. 1854 převedla do žalářův ključevských. Teprv r. 1857 bylo vězni poněkud ulehčeno tím, že byl vypověděn doživotně do Sibíře, a sice do Irkutska, kde se B. oženil s Polkou, slečnou Kwiatkowskou. Dne 17. července 1861 odhodlal se B. k útěku. Uraziv 700 angl. mil až k Amuru, dal se po řece té až do Nikolajevska, odkudž šťastně dostal se na americkou loď, která jej převezla do Japonska. Po krátkém zde pobytu přeplul Tichý okeán a dostihnuv Kalifornie dal se přes Ameriku na New-York, odkudž zdráv a svěží dne 27. prosince 1861 přibyl do Londýna k starému druhu svému Hercenovi. S neunavnými silami, s neutuchlými nadějemi jal se tu prostřed ruské emigrace znovu pracovati za svými ideály. Netoliko že přispíval pilně do Hercenova »Kolokolu«, nýbrž zahájil znovu politickou činnost revoluční. Z jara 1863 postavil se v čelo ruských a polských emigrantů, kteří ze Švédska chtěli vpadnouti do baltických krajův Ruska; ale podniknutí

selhalo, odkud **B.** rozhodl se pro činnost socialistickou. I založil a pěstil nihilismus na Rusi, jakož současně podporoval všude mezinárodní propagandu nejkrajnějších socialistův. Ačkoliv dožil se tu černého nevděku, přece osnoval socialistické podniky ve Francii, v Anglii, ve Švýcarsku a v Belgii. Konečně Marx na kongressu v Haagu r. 1872 dovedl toho, že byl Slovan **B.** od ostatních náčelníkův internacionály ze řad vyloučen. Hluboce dojat touto nevděčností **B.** r. 1873 prohlásil, že vzdává se na dále veškeré činnosti veřejné, uchýlil se do Švýcar a žil zde v Genevě, pak v Luganě úplně v soukromí, až dne 1. července 1876 dokončil svůj život v nemocnici v Bernu. Odmítal v posledních dnech všakou potravu, až zhybnul vysílením. Nihilisté ruští ctí památku nezištného muže a bez odporu ducha fenomenálního, kdežto Slovanstvo želí síly tak schopné zbloudivší na cestě, kde nebylo než sklamaní a zmaru. *KT.*

Bakunjové. kmen kaferský v Jángele (ve vnitrozemí za pobřežím loanzkým), jsou pravý typ černošský, mají ploský nos, vypouklé čelo, černou pleť a kadeřavé vlasy. I povaha jejich je zcela černošská. Vyrážejí si čtyři vrchní řezáky, čímž výraz jejich stává se divokým.

Bakusové či **Bakunové** na západě luablském v Africe na Lomanu jsou krásné rostlé kmen kaferský, uslechtilého typu černošského.

Bakveni (národ krokodilů), kmen západních Bečuanů v již. Africe. Nynější říše jejich rozkládá se od území Namů na záp. až k provincii Transvaalské u Limpopa a Marika na východě, od území Bamankvatův v krajích jez. Ngami až na jih k území Bankvakecův. Hlavní město Molepolole leží v překrásné krajině. Podlé původu jsou kmenem bahuruckým. Mimo **B.**-ny obývají území **B.**-nův jiní ještě kmenové, kteří však panovníku **B.**-nův nejsou poddáni. Dříve byli **B.** mocnější, ale po zavraždění panovníka Mochaesele rozštítil se kmen pod nespokojenými náčelníky, a syn zavražděného Sešele jen pomocí Sebituana, náčelníka Makololův, dosáhl vlády nad zbytkem **B.**-nův. Livingstone navštívil nového panovníka a naučil jeho poddané orbě, jej samého přiměl k založení města Kolobengu (jihových. od Molepolole). Orbou zbohatli a zmohutněli tak, že vzbudili závist boerův, kteří je přepadli a Kolobeng zničili. I založil Sešele Litejane a později Molepolole. Sešele, ačkoli je pokřtěn, vykonává přece úřad nejvyššího kněze a zařikáče svému pohanskému lidu. Zkrátka styky s Evropany mají větší vliv na materiální než na duševní vzdělanost těchto černošů. Povaha jejich není nejpěknější; k otrokům jsou kruti a starší členy rodiny svrhují se skal. Upravení říše jest však konstituční. Pozoruhodny jsou jejich domy s hliněnými ohradami; jsou to kulaté, slámené střechy na kolech, jež jsou spojeny proutím. Z dějin jejich vynikají boje s Bakhatly. Srov. Holub, Sedm let v jižní Africe. *Kf.*

Bakvirové mezi řekou Kamerunskou na levo a pohorím Kamerunským na pravo jsou

z nejsevernějších Kafirů na západě Afriky. Jsou dobromyslní, bezstarostní a veselí. Oděvu mají málo. Bydlí v bidných chatrčích plotem hrazených. Živí se chovem dobytka. Jsou velmi pověřčiví; čarodějové mají u nich velikou moc, jsou kněžkami a lékaři. Jsou u nich též očistné soudy v obyčejí. Ze slavnostných obřadů nejvíce vynikají obřady pohřební.

Bál viz Ples.

Bal Piotr, za polského krále Sigmunda III. podkomoří sanocký. Nad řekou Hoczewkou založil město Baligród čtyři míle od Sanoka, a tvrzí, kterou opatřil silnou posádkou. Z Beskyd vypudil loupežníky, staral se o bezpečnost sanockého území a zvládá školy i kostely přispěl značně ku vzdělání a zuslechťení podkarpatských horalů. **B.** proslul vůbec jakožto podporovatel nauk a obětivý mecenáš učenců. S počátku přál reformaci, později však stal se horlivým katolíkem, hlavně přičiněním jesuitů, které uvedl do Krosna. Spisy, jež prý zůstavil, tiskem dosud nebyly vydány.

Bala: 1) **B.**, staré městečko merionethského hrabství ve Walesu, na sev. Balského jezera, s 1653 ob. (1881), jenž vyrábějí punčochy, rukavice a stávkové zboží. Independenti a metodisté mají zde seminář a konají každoročně církevní sjezdy, jichž účastní se až 20.000 osob. Balské jezero, 6½ km dl. a přes 1 km šir., podléhá náhlým, mnohdy nebezpečným povodním a jest bohato úhoří a štikami.

2) a 3) **B.**, místa v Palestině, jedno na území kmene Simeon, snad ono, při kterém král Saul sbíral své voje, druhé při Mrtvém moři, část staré Pentapole, které mělo býti zahubeno spolu se Sodomou, ale ušetřeno ku prosbě Lotově, jenž se tam vystěhoval ze Sodomy.

Bala a Caradoc, souvrství ve zpodním silurském útvaru v Anglii; vápnitý pískovec s množstvím Brachiopodů, jako *Orthis vesperitillo*, *O. tricenaria*, *Strophomena grandis*; též mnoho trilobitů, jako *Trinucleus concentricus* atd. Odpovídá pásmům v etáži *D* silurského útvaru v Čechách. *Fl.*

Bala, u Slovinců výbava nevěstina, hlavně oděv, pro kterou si ženich posílává den před oddavkami na vozích ověncených. Poslové ženichovi nakládajíce výbavu střílejší, zpívají a vyskávají, při čemž bývají pohostěni. Když jedou k ženichovi, jonáci nezřídka zatáhnou jim cestu řetězem, tak že si průchod musejí vykoupiti.

Balaam neboli **Bileam** byl syn Beorův a věštec z Mesopotamie, jež k sobě povolal moabský král Balak spojiv se s Madianity proti Izráelitům do území jeho táhnoucím, aby těmto zlořečil a je proklel, neboť takovým zlořečením a kletbám proneseným ústy svatých mužů a proroků staří připisovali velikou moc. Hospodin chtěje **B.**-a k Balakovi jdoucího varovati, poslal mu v cestu anděla, jež nejprve spatřila oslice, na níž **B.** seděl. Oslice vyhýbajíc se andělovi a jsouc od **B.**-a bita promluvila zvuky lidskými kárajíc pána svého z necitelnosti. V tom i **B.** spatřil anděla, který jej napomenul, aby v zemi moabské nemluvil

nic jiného, než co mu Bůh přikáže. Přišel pak k Balakovi a uveden jsa na horu, odkud měl zlořečiti Izráelitům, řízením Božím **B.** místo kletby i proti vůli své pronesl požehnání a prorocství o budoucím Vykupiteli. Později týž **B.** radou svou svedl Izráělity, že na počest bůžku Beelfegorů smilnili se ženami moabskými a madianskými, takže jich za trest z rozkazu Božího 24.000 bylo zabito, při čemž i **B.** zahynul. Náhledy o věšteckém daru **B.**ovu jsou různé, ale nejlepší jest ten, dle něhož byl **B.** věštcem pohanským, jenž za peníze věstil, ale uslyšev o dívech Hospodinových v Egyptě a na poušti, snažil se Boha izráelského poznati a jemu sloužiti; sveden však příslibenými dary Balakovými přece se mu protivil. — Jeho mluvící oslice velké nesnáze působí vykladatelům Pisma sv., proto někteří z nich tvrdí, že se to vše **B.**ovi pouze ve snu anebo u vidění nebo jen v myšlenkových předlech zdálo; než katolictví exegeti přidružuje se zřejmého výroku Pisma sv., že »otevřel Hospodin ústa oslice a promluvila«, a svědectví sv. Petra mají tento příběh o mluvící oslici za skutečnou, ač zázračnou událost. *Jrk.*

Balaamité, též Mikulášenci zvaní, byli praktickou stránkou židovské gnose mezi křesťany v I. století; byl to zástup nešlechetských, oddaných hrubému smilství a všem rozkošem tělesným. Písmo sv. mluví o nich v Zjev. sv. Jana (2., 6., 14.—15.), kde je zaznamenáno jejich jméno Mikulášenci a stoupenci Balaamovi, v druhém listě sv. Petra (2.) a v listě Judově líčí jejich ohavný život, varující věřících před jejich tenaty a pravíc o nich, že po cestách Balaamových chodí. Neprávem tyto sektáři vyhlašovali Mikuláše, jednoho ze sedmi jáhnů, za svého původce. *Dr. Kr.*

Balábak, malý ostrov asijský v Palauanské skupině Filipín, mezi Palauanem a sev. cípem Bornea (8° 1' sev. šíř. a 117° 3' vých. délky), majetek španělský; hornatý; nejvyšší vrch Pic **B.** 580 m vys.; na již. konci ostrova pásmo Steepfall, mající jméno po zvláštním útvaru svých vrcholů, jež vesměs na temeni jsou ploché, boky však mají příkrý sráz. Na 358 km² žije 1939 ob. (posádka špan., námořníci, deportovaní zločinci a něco domorodých rybářů). Potrava a jiné potřeby dovážejí se tam z Manilly. Na východním břehu přístav prince Alfonsa (od r. 1864). — Balábaká úžina mezi **B.**em na sev. a ostrovy Balamanganemi a Banguyem na jihu, 50—60 km šíř., spojuje moře Sulské s již. Čínským. — Severní Balábaká úžina jest mezi **B.**em a již. cípem Palauanu.

Balabalangan (Balabalagan, též Malý Paternoster), skupina 43 nízkých, skalnatých a zalesnělých ostrůvkův asijských v Indickém oceánu, v úžině Mangkassarské, mezi ostrovy Borneo a Celebes. Navštěvovaný pouze od rybářů.

Balabán, v myslivosti vycpaný tetřev, kterého se užívá k vábení tetřevkového ptactva. *Chť.*

Balaban: 1) **B.** Hedeon, erbu Korczak, jako před ním otec jeho Marek, ruský biskup

Ivovský v XVI. století. Z mládí vedl dobrodružný život vojenský. O Ivovské biskupství se svým sokem Janem Łopatkou Ostalowským vedl četné půtky, a když se v něm udržel Łopatka, uchýlil se do Haliče nad Dněstrem. Teprve r. 1576 po smrti Łopatkově zasedl na biskupský stolec po něm. **B.** jsa hrdý a panovačný dopouštěl se bezpráví na svých duchovních a světských poddaných. Touže obnoviti haličskoruský metropolitát vymohl u krále potvrzení privilegií knížete Lva Danylovyče z r. 1301; na obnovení však nedošlo. V letech 1586—1602 **B.** vedl spory se Ivovskou Staurophijí, kterýž ústav neuznával nad sebou **B.**ovy biskupské pravomoci. Pročež ze msty r. 1595 podepsal s jinými čerVENORUSKÝMI biskupy akt poslušnosti papeži, tehdy Klementu VIII. Vida však, jak skrovně tento prostředek vyhovoval jeho ctižádostivým plánům, vrátil se k pravoslaví na církevním sněmu v Brestě litevském a vypověděl odtud boj šířící se unii, jen aby dosáhl titulu cařhr. exarchy. Za odstěpenství od pravoslavi byl sice od kijevského metropolity Rahozy proklet, ale jmenovaný jeho nástupce Potij ani násilím nedovedl ho vypuditi z biskupství, v kterémžto důstojenství **B.** zemřel r. 1607 a pochován v Uhově. Tolik je jisto, že **B.** přijetí unie ve Ivovské diécesi o 100 let zpozdil. **B.** jsa pftelem věd horlivě sbíral knihy a podporoval učence, jichž značný počet na svém dvoře vydržoval, zejména slovníkáře Beryndu. Knihy do církevní slovanštiny buď sám překládal, buď dával překládati. Svým nákladem znovuzřídil haličské tiskárny v Krylosi a Stratyně, pročež mohl vydávati duchovní díla, jako práva východní církve čili Nomokanon (1601), Kázání na neděle a svátky z řeckého patriarchy Kalixta čili Evanhelyje (1606), Služebnyk (1604), Trebnyk (1606), díla Jana Zlatoustého o stavu duchovním a o kněžství i jiná. *Rř.*

2) **B.** Alexander, erbu Korczak, proslulý válečník polský v XVII. století. Jako královský rytmistř bojoval r. 1620 pod korunním hetmanem Stan. Żółkiewským v bitvě u Cecory proti Turkům. Poláci byli na hlavu poraženi, a **B.** upadl do tureckého zajetí. V Cařihradě strávil tři léta v otroctví, načež s Mikulášem Potockým, Jonášem Tyszkiewiczem a j. z něho se vykoupil za 100.000 tolarů. Polsko uznávajíc hrdinské činy **B.**ovy sněmovním usnesením r. 1623 přispělo k jeho výkupu částkou 10.000 zl. ze státní pokladny. **B.** byl starostou winnickým a rohatynským, r. 1624 udělil mu král Sigmund III. Vasa starostvo třebowelské. Rod **B.**ů udržel se do nejnovějších dob, avšak jest vyznání pravoslavného. Listy **B.**ovy roku 1681 k pol. králi Janu III. vydal A. Grabowski v díle »Starožytňosći historyczne« (1840).

Balabanov Marko Dimitrov, státník, žurnalista a spisovatel bulharský, narodil se r. 1837 v Klisuře (okolija karlovská), studoval zprvu bohosloví na řecké akademii v Chalki u Cařihradu, pak práva v Německu a v Paříži. Po návratu vydával v Cařihradě časopis »Věk«, i měl horlivé účastenství v bulh. cír-

kevní otázce. Po »massakrech« r 1876 vypraven od Bulharů cafihradských spolu s Cankovem s adressou k vládám evropským. Ve válce navrátil se s Rusy do vlasti a byl jmenován prvním civilním gubernátorem v Trnově, později ve Svišťově. V politickém životě nového Bulharska proslul nestálostí. Na ústavodárném sněmě notablů v Trnově v únoru r. 1879 byl jedním ze zakladatelů strany konservativní. V červenci stal se prvním bulharským ministrem zahraničních záležitostí v prvním, konservativním ministerstvu pod předsednictvím Burmova. Pak byl členem nejvyššího soudu, později diplomatickým agentem bulh. v Cařihradě. Za převratu r. 1881 stál na straně knížete Alexandra I., ale po sněmě svišťovském přešel k opozici, i usadil se co advokát v Sofii. Později byl zase ministrem zahraničních záležitostí v koaličním a později čistě liberálním ministerstvu Cankova roku 1883/4. Od té doby zůstal u strany Cankova jsa protivníkem konservativců, radikálův i knížete Alexandra I. Nyní žije zase co advokát v Sofii a náleží ke straně ruské. Vyniká jako řečník ve slohu byzantinsky bombastickým.

Bála Bhadra viz Bala Rama.

Bala buoh, v Haliči ruský druh pečiva podoby malých bulek. Hospodyně pekou b-o u čelnějších svátcích a podílejí jimi koledníky; také děvčata pekou u večer před sv. Ondřejem g b-ů a položivše je na lavici, pustí do světlice psa: čím b. pes nejprve popadne, ta nejdříve se vdá. *Rř.*

Balada viz Ballada.

Baladeo, někdejší jméno Nové Kaledonie, utvořené ze jména tamějšího přístavu Baladu.

Baladin [-dén], franc. pojmenování komika provázajícího trouvery, méněstréy a jongleury. Za vlády Filipa Augusta b-ové vypovězeni pro nemravnosti své z Paříže. V XV. století znamená b. tanečníka veřejného. V XVII. století uveden b. do komédie v intermezzech; ale již v XVIII. stol. b. jest pojmenování pouličního kejklíře.

Balaena L., rod velryb (*Cetacea*), viz Velryby.

Balaeniceps rex Gould, čluozobec africký, pták z čeledi volavek. Jeho veliký a široký zobák má podobu obráceného čluu, jehož svrchní část jest kýlnata, na špičce hákovitě dolů zahnutá, a spodní část opatřena kožní blanou. Jest to statný, 140 cm dlouhý pták s velikou hlavou, vzadu krátce chocholkatou, s tlustým krkem, se širokými i dlouhými křídly a s nohama silnými i vysokými. Peří jest úhledně popelavé, okraje per jasně šedé, letky a péra rýdovací tmavošedá, zobák hnědý, nohy černé. Žije společensky v bažinatých krajinách středoafriických, zejména v příčích bílého Nilu. Živí se rybami a obojživelníky; v letu, chůzi i jinak ještě upomíná na čápa marabů (*Leptoptilus crumenifer* Less.). Vyhrabuje si jednoduché hnízdo v bahnitě půdě a hnízdí v době dešťů. Blíže jemu příbuzný jest rod *Cancroma*, s jediným dru-

hem *C. cochlearia* L., čluozobec americký, žijící v jižní Americe. *Sc.*

Balaenidae, čel. velryb (*Cetacea*), viz Velryby.

Balaenoptera Gray, rod velryb (*Cetacea*), viz Velryby.

Balaenopteridae, čel. velryb (*Cetacea*), viz Velryby.

le **Balafré** (tolik co: do tváře sečený, poznamenaný), příjmení Františka a Jindřicha I., vév. z Guisů, z nichž onen raně byl do tváře r. 1545 při obléhání Boulogne, tento r. 1575 ve srážce u Dormanis.

Balafrú viz Balferú.

Balagan (slovo původu tatarského nebo mongolského) u Kamčadalů značí chatrč letní; u Rusů i. chýží na rychlo vystavěnou pro skládku obilí; z. boudu, v níž konají se zábavy pro lid, zvl. v době masopustní; odtud 3. b. znamená i hlučnou národní slavnost samu v týden masopustní, zvaný maslenica.

Balaganak, krajské (okružní) město ruské v Sibíři, v gubernii irkutské, na levém břehu řeky Angary, 192 km pod Irkutskem; 1134 ob. (1886), téměř veskrze Rusů. — Založeno bylo jakožto ostrog roku 1653 na území Burjatů, v krajíně úrodné obilím a bohatě železnými rudami; roku 1668 však podlehl Mongolům. R. 1775 jsouc již zase v moci ruské učiněno městem a r. 1856 městem krajským. — Jižně od města (85 km) jest jeskyně balaganská, do níž vede sádrovcem úzká, dlouhá chodba; vnitřní část jest široká, stěny pokryty krystaly ledovými po celý rok. — Balaganský kraj (okruh), nejmenší v gub. irkutské (38.544 km²), rozkládá se podél Angary na záp. k f. Oce, na jih k řece Bilé, na vých. do předělu mezi Angarou a Lenou, na sev. po hřbet Ilmský. Obyvatel 122.918 (1885).

Balagarh, město ve východoind. okrese Huglí, v Bengálu, má 11.233 ob. (1881), mezi nimi 9941 hindů. *Fl.*

Balághát, okres v Centrálních prov. východoindických, oddělení nágpurském, má na 8146 km² 340.554 obyv. (1881), a to 241.216 hindů, 6541 muhamed., 8574 kabirpanthů, 84.056 prabydlitelů a j. *Fl.*

Balaguer [-gér], okr. město ve špan. prov. leridské (Katalonie), na pr. bř. ř. Segre, 23 km severových. od Leridy, v úrodné krajíně, s opevněným zámkem a 4772 obyv. (1878).

Balaguer [-gér] Victor, básník a politik špan.-katal. (* 11. pros. 1824 v Barceloně). Po ukončených studiích právnických oddal se studiu dějin katalonských. R. 1854 stal se archivářem města Barcelony a záhy na to prof. dějin tamtéž. Výsledky svých studií historických uložil, mimo četné monografie v různých časopisech, ve své *Historia de Catalunya* (Barc., 1860), kterou právě v novém zpracování opět vydává, a v *Estudios historicos y politicos* (Madrid, 1874). Studiem dějin užší své vlasti povzbuzen byl ku podrobnému studiu nářečí katalonského, a snaha jeho nesla se záhy k tomu, aby nářečí toto též literárně bylo vzděláno, jak tomu bylo ve věku středním. Již r. 1850 vystoupil s první svou sbírkou ly-

rických básní pod titulem *Trovador de Monserrat*, která velice jest oblíbena u jeho krajanů. Hnutí B-em způsobené přimělo město Barcelonu k obnovení zápasů o cenu básní psaných nářečím katal. (*Juegos floreales*) roku 1861, kde B. tří cen došel, hlavní svou básní *Le verge de Monserrat*. Na to založil B. po způsobu provençalů (félibrův) spolek ku péstování nářečí katal. Básně své lyrické vydal katal. a špan. roku 1874 (*Poesias completas*) v Madridě a po druhé r. 1880 (*Obras poeticas*); ballady a legendy B-ovy (*Prima vera del ultimo trovador catalan*) jsou zdařilým napodobením středověkých vzorů. Také pokusil se B. s velikým zdarem o dramata, k nimž látku čerpal z dějin buď domácích buď antických; vydal jejich sbírku r. 1879 v Barc. (*Tragedias*). Z novell B-ových nejoblíbenější jest *Don Juan de Serravalle* (Barc., 1875, 5. vyd.). Vědecky ne vždy správná jest B-ova *Historia politica y literaria de los trovadores* (Madr., 1878, 80, 6 sv.). Jeho činnost literární odměněna tím, že r. 1875 Academia real a r. 1883 Academia espanola v Madridě zvolily jej za člena. — B. jest také politicky velice činným. Byv r. 1861 od svého rodného města zvolen do cortesů vstoupil ke straně progressistů, kde brzy dostal se na čelnější místo svým talentem fečnickým háje při tom pevně starých práv své uží vlasti. Pro své politické přesvědčení byl r. 1867 poslán do vyhnanství, ale již r. 1869 opět byl členem cortesů, r. 1872 ministrem veřejných prací. Roku 1874 prohlásil se pro krále Alfonsa XII., r. 1880 byl místopředsedou cortesů a r. 1886 ministrem kolonií v ministertvě Sagastově.

Balaguez [-gez] y **Morino** Andrés, spis. špan. (* 1848 v Barceloně — † 1883). Byl bibliotékářem a konservátorem archaologického musea v Barceloně. Proslavil se různými pracemi z literárních dějin a archaologie katalonské, jež uveřejnil v rozličných časopisech, jako »Renaixensa«, »Gay Saber«, »Revista de Ciencias historicas«. Byl též horlivým spolupracovníkem »Revue des langues romanes« a »Archivio storico siciliano«.

Balahisár, město v maloasijském vilájetu angorském, nedaleko horního toku Sakaria, 12 km jižně od Sivrihisáru, se znamenitými zříceninami starého galatského města Pessina (viz Pessin us).

Balachany, vesnice v gub. a újezdě baskinském na poloostrově Apšeronu, na vysočině Balachanské, 11 km severových. od města Baku (v. t.), v krajině oplývající prameny naftovými.

Balachna, újezdní město ruské v gub. nižgorodské, na pravém břehu řeky Volhy, 36 km na severozáp. od Nižního Novgorodu; 5143 obyv. (1885) živi se hlavně průmyslem (cihlářství, hrncářství, solivárny, stavba lodí), plavbou po Volze a čilým obchodem (týdně 2 živé trhy). Město trpívá záplavami ř. Volhy (1620, 1678, 1849). — Původu jest starého. Car Ivan III. dobyl r. 1479 Vel. Novgorodu, vypověděné Novgorodány usadil v B-ně, aby dobývali tam soli. Solivárny vznikly teprve

r. 1532. Město trpělo vpády Kazanců, pročez r. 1536 zřízena při něm pevnost (zničena roku 1730 požárem). Roku 1607 dobyli jí povstalc. (Aljaběv), ale Nižgorodci r. 1608 zase zmocnili se města pro cara. R. 1709 připočtena B. ke gubernii kazanské, r. 1719 k nižgorodské a r. 1779 stala se městem újezdním. Stavbou lodí prosluli Balachňané ode dávna: r. 1636 vystavěli na Volze první rus. koráb »Fridrich«. — Balachanský újezd zabírá sev.-záp. cíp gubernie nižgorodské prostíraje se v rozloze 3901 km² po obou březích Volhy; pravý břeh jest bažinatý a lesnatý, levý úrodný. Na onom několik jezírek. Obyvatelstva má 108.220 (1885).

Balak, král moabský, viz Balaam.

Balakhisár viz Balikesri.

Balakirov Milij Alexějevič, ruský skladatel, nar. 1836 v Nižním Novgorodě. Vynikající učitelů hudebních neměl, nýbrž vzdělával se ponejvíce sám přes to, že ještě studium mathem. na universitě kazanské musil se věnovati. Za doby té seznámil se s proslulým tehda milovníkem hudby, Ulybyševem, u něhož studoval klassické skladby hudební. Již r. 1855 vystoupil v Petrohradě veřejně jako pianista s úspěchem nad míru skvělým a r. 1862 založil s Lamakinem v Petrohradě bezplatnou hudební školu. Roku 1866 byl kapelníkem českého divadla v Praze, avšak neúčinkoval zde dlouho, neb již r. 1867 jmenován ředitelem symfonických koncertů cis. ruské hudební společnosti v Petrohradě a účinkoval tam až do r. 1870; také ředitelství hudební školy jim založené se vzdal. B. náleží ke stoupencům směru Berliczova a Lisztova ve skladbě instrumentální a Wagnerova ve skladbě operní jsa přívržencem nové školy ruské, jejíž vynikající členové jsou Alexander Borodin, Mussogorski, Rimskij-Korsakov a j. Z jeho skladeb nejdůležitější jsou: hudba k Shakespearovu *Learu* (ouverture, pochod a 4 meziakty), ouverture na ruské a české nápěvy, sbírka ruských národních písní z r. 1866, vynikající vhodným výběrem i věrnou harmonisací, arrangementy spracování Beethovenova kvartetta pro dva klavíry, písně a j. Na jevišti české uvedl B. r. 1867 Glinkovu operu »Ruslan a Ludmila«.

Balaklava, ruské město na již. pobřeží Krymu (taurická gub., újezd jaltský), jihových. od Sevastopole, má 2347 obyv. (1885) národnosti po většině řecké, jejichž přední živností jest obchod (ve městě banka městská), rybolov, sadařství a vinařství; v okolí pěstují mnoho melounů; také tam lámou mramor. B. má krásný přístav v chobotu hlubokém, vníkájcím daleko do pevniny a chráněném odevšad vysokými vrchy, do něhož úzký vchod otvírá se z jihu. Přístav balaklavský jest z přístavů jihoruských pro obchod nejpříhodnějším, poněvadž lodí mohou vjížděti do něho za každé doby roční. — Dějiny B-vy jsou velmi starý. Pověsti kladou asi do těch míst Parthenion, chrám Diany Taurické, kdež Ifigeneia byla kněžkou, a také záliv Laestrygonů. Dórové založili tam za války peloponnéské osadu Symbolon, která nazývána také Portus Symbolorum. Za Mithridata Pontakého stála

tam tvrz Palakion čili Palaku-lava. Ve středním věku (XIV. století) byla tam osada janovská Cembalo či Bella chiave. Janovany vypudili Turci (1475), a později vládli tam Tataři. V ruských pramenech věku XVI. a XVII. sluje město Balak na nebo Balyklej. R. 1783 přešla B. z moci tatarské do ruské. Obyvatelé opustili ji, i dal ji Potemkin Rečkům »Albánského vojska«, utvořeného hrabětem Orlovem-Česenským, kteří nazváni později »balaklavským řeckým praporem«, a přístav balaklavský cizím uzavřeli (do r. 1834). — Za války krymské dobyli Angličané města slabě osazeného za několik dní po bitvě nad Almour, zbořili je a zřizovali tam ústřední skladiště a zásobárny, v okolí pak postaveno několik opevnění. Dne 25. října učinil oddíl ruský generála Liprandiho útok na B.-vu. Dobyli první řady redut a zničili jízdní brigádu anglickou. Nicméně záhy donuceni ustoupiti do Sevastopole. Angličané spojili tábor svůj před Sevastopolí s B.-vou železnou drahou a B.-vu s Varnou podmořským telegrafem. B. zůstala základem operací proti Sevastopoli. Po válce dány obyvatelstvu veliké výhody, zrušen řecký prapor, a r. 1859 učiněna B. městem. — Západně od města stojí na strmé skále nad mořem klášter sv. Jiří, pocházející asi z konce IX. stol.; budova však nyní již a chrám postaveny jsou v letech 1810—1814. Koll.

Bálakot, m. ve východoind. okrese Hazára v Pendžábu, s 9328 ob. (1881). Hlavní vývoz tekutého másla (ghí). Fl.

Balalajka, ruský strunový nástroj hudební, běžný zvláště v Ukrajině; má podobu kytary. B. má 2, 3 nebo 4 struny střevové (viz vyobr. č. 416.), na něž hraje se drnkáním; naladěna jest č. 416. Balalajka. do moll. V pořadí Dněpru mladíci na koni sedíce při prostých zábavách vesnických zpěvy své často provázejí hrou na b.-ku. Nástroj b.-jce podobný vyskytá se též v Asii.

Balalové viz Bakalaharové.

Balambangan, britský ostrov, 120 km² velký, na sev. pobřeží Bornea, obklíčený útesy korálovými, v severní části pahorkatý (největší výše 134 m), na jihu plochý, úrodný a porostlý lesy velkokmennými.

Balamir viz Balomir.

Balamut říká se mysliveckému psu, jenž honí ptactvo nelovně hlasitě při tom štěkaje. črn.

Balan, průmyslná obec ve franc. depart. ardenneském, arrond. sedanském, s 1693 ob. (1886); slevárny, strojírna, přádelny, výroba kartáčův a strun, rozsáhlé pěstování zeleniny. V popisech bitvy u Sedanu B. často jmenován.

Balán, také **Balánbánya**, horní místo v sedmihradské župě čické; má romantickou polohu ve výšce 853 m, na jižních svazích vápnitého pohoří nagy-hagymáškého, nedaleko pramenů řeky Aluty. Čítá (1881) 843 usedlých obyvatelů, z nichž 632 Maďarů (Sikulův) a

167 Němců, kromě toho však 200—300 dělníků, v měděných dolech a hamrech stále zaměstnaných. Světoznámé jsou rozsáhlé doly na měděnou rudu, jejichž počátek sahá až do prostředků XVII. století. Ruda (měděný kyz) jest tu uložena v chloritické břidlici, náležející nejzpodnějším vrstvám prahorní břidlice, a dobývá se jí v pětí patrovité nad sebou položených štolách, 250—600 m dlouhých. Vyrábí se z ní ročně kol 700 q mědi rosetové; z vody nasycené síranem mědnatým, jež ze štol vytéká, mimo to ročně as 50 q mědi cementové. Vytěžená měď slouží v tamních hamrech ke zpracování na plech a kotly. Dkl.

Balan, pseudonym dra Pavla Durdíka.

Balan don Pietro, italský dějepysvec (* 1840 v Este v Paduánsku). Studoval v semináři v Padui a vysvěcen pak na kněze, načez řídil různé časopisy katolické. Později věnoval se v Modeně zcela dějepysku. Papež Lev XIII. povolal jej za podarchiváře Vatikánu, kteréhožto úřadu B. se vzdal r. 1883. Ze spisů jeho uvádíme: *1 precursori del liberalismo fino a Lutero* (2 sv., 1867); *Pio IX., la Chiesa e la Rivoluzione* (2 sv., 1869); *Dante e i Papi* (Modena, 1870); *La Chiesa e lo Stato*, listy profes. Doellingerovi (1871); *La prima lotta di Gregorio IX. con Federico II.* (Modena, 1871); *Storia di Gregorio IX. e de' suoi tempi* (3 sv., 1872—73); *Storia d'Italia* (7 svazků, Modena, 1878—88); *Storia di San Tommaso da Canterbury* (1879); *Il papato e l'Italia* (1879, vyšlo ve 30 vyd.); *Di alcuni documenti risguardanti Martino Lutero* (1883); *La politica di Clemente VII. fino al sacco di Roma* (1884); *Di Giordano Bruno* (1885); *Clemente VII. e l'Italia dei suoi tempi* (1887). P.

Balánbánya viz Balán.

Balance [baláns], franc., značí rovnováhu vůbec nebo váhy; v obchodě tolik jako bilance, v lodnictví udání lodníkův o naloženém zboží.

Balancé [balánsé], franc., taneční krok čtverylkový.

Balancé-bridž [baláns bridž], angl., viz Mosty.

Balancedock viz Výtonidlo

Balancier [balánsié], vahadlo, jest část stroje, sloužící ku přenášení pohybu posuvného a přeměňování jeho v pohyb točivý. Vahadel užívá se při parních strojích, parních dmychadlech, strojích vodotázných a pumpovních. Při vahadlových strojích bez pohybu točivého přenášá se vahadlem pouze posuvný pohyb pístů; při vahadlových strojích s pohybem točivým přenášá se posuvný pohyb pístův a přeměňuje se současně v točivý pohyb hřídele. Vahadla jsou dvouramenné páky, které oscilují kol své osy tak, že střední poloha jest vždy horizontálná. Pda.

Balancovati, způsobem umělým do rovnováhy přiváděti, nebo v rovnováze držeti nějaké těleso, zvláště v rovnováze labilní, t. j. takové, kde těžiště nalézá se kolmo nad podpurným bodem anebo nad podpurnou plochou malých rozměrů. Čím těžiště jest níže nad podporou, tím snáze se balancuje. Při balan-

sování nutno předně znamenati i nejmenší úchytku těžiška z polohy rovnováhové a hned po tom těžiště zpět do polohy té, t. j. kolmo nad podporu, přivést. Tak děje se při balancování holi, tyčí, mečův a p. Kejkliř balancující na provaze obratným způsobem a pomocí tyče balanční udržuje těžiště vždy kolmo nad napjatým provazem; dítko choditi začínající učí se udržovati těžiště nad podpornou plochou; téhož umění vyžaduje i tanec, bruslení, jízda na koni, na velocipedu a jiné prostocviky. Vychýlení těžiště znamená tu hlavně pocity svalovými, z jejichž nedostatku pak vzniká závrať, a zrakovými, nejmenší měrou pocity hmatovými (ve šlapadlech); při balancování tyčí na ruce, na hlavě a na obličeji pocity hmatové mimo zrak nejvíce jsouúčastnény. — Okolnosti, které balancování podporují, jsou mimo zmíněnou polohu těžiště odpor vzduchu (zvláště při předmětech lehkých) a pak síla odstředivá při pohybu otáčivém, kde někdy, jako při hře s talíři, těžiště opisuje kruh kolem vislice bodu podporného.

Balanční kormidlo viz Kormidlo.

Balanda, Balandinskij gorodok, selo saratovské gubernie atkarského újezdu v Rusku, nad říčkou Balandou, pravým přítokem řeky Medvědice, 108 km západně od Saratova. Obyv. 6659 (1885); hlavní živností orba, chov dobytka a vydělávání koží i přepouštění sádl. Značné trhy týdenní; obchod s náčiním a skotem. Panství hrab. Šeremětěva.

Balander, holandský ploský člun o jednom stěžni, na kterém se po fekách a při běhu mořském náklad dováží.

Balanginie (Balanguingui), skupina asijských ostrůvků v souostroví Sulu při jižním konci ostrova Mindanao. Jsou to ostrůvky korálové, obklíčené útesy, přístupné loďkám domorodců. Druhy pověstně sídlo loupežníků námořských, jež potrestala výprava španělská z Manilly r. 1847. Od r. 1876 podrobeny Španělsku.

Balanidae, čelad korýšů svijonohých (*Cirripedia*), viz Žaludovci.

Balaninus Germ., dlouhonosec, rod brouků z čeledi nosatců (*Curculionidae*), vyznačený rypáčkem velmi dlouhým, tenkým a obloukovitě ohnutým, jenž asi uprostřed nese tykadla tenká, kolinkovitě zlomená. Zavalité, skoro soudkovité tělo bývá kryto hustými šupinami šedožlutými, jež úplně zakrývají základní barvu černou; tlustá stehna jsou na zpodu ozbrojena menšími nebo většími zuby, holeně pak na koncích silnými háčky. Žijí na stromech a keřích. Brouci živí se listím, larvy vyvíjejí se v plodech; zakuklení v zemi. 44 druhy známy, z nichž 8 u nás. Nejznámější jest *B. nucum* L., dlouhonosec lískový (viz vyobr. č. 417.), 6—7 mm veliký, žlutošedě šupinatý, se štítkem bílým a hojnými skvrnkami světlejšími na krovkách. Samičky navrtávají rypáčkem v červenci a srpnu měkké ještě oříšky lískové a snášejí do nich po jednom vajíčku; červovité larvy vyvírají jádro ořechové, opouštějí je však na podzim a zalézají do země, kdež se zakuklují. Podobný

dlouhonosec žaludový (*B. glandium* Marsh) vyvíjí se tímže způsobem v žaludech; taktéž *B. turbatus* Gyllh. Z menších druhů,

jež mají pouze malý zoubek na stehnech (podrod *Balanobius* Jek.), nejněnější jest u nás *B. crux* Fab., dlouhonosec křížový, jen 2—2.5 mm veliký, černý, na krovkách s bíle šupinatou kresbou, kříži podobnou; žije zvláště na vrbách i na jiném křoví rovněž jako *B. brassicae* Fab. LD.

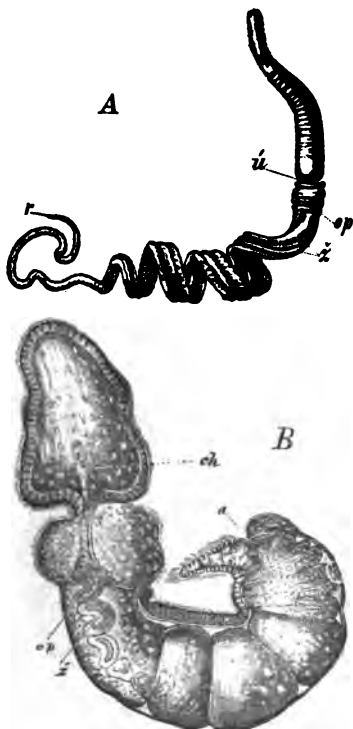
Balanitis (*balanoposthitis*, *balanorrhoea*), katarrhální zánět předkožky a žaludu. Vzniká následkem místního jejich podráždění a provází často kapavku. Vak předkožky obsahuje více méně t. zv. mazu (*smegma praeputii*). U lidí, již buď z nečistoty, neb následkem zúžení otvoru předkožky maz tento neodstraňují, může vniknutím škodnin různých vzniknouti rozklad smegmatu, čímž sliznice se dráždí a zánět vzniká. Podobné podráždění děje se mokem kapavky. Předkožka pak zduří a vnitřní list její i povrch žaludu jest zardělý. Vláčnost předkožky následkem zduření mizí a odhrnutí bývá buď bolestné nebo nemožné. Vzniká tudíž kukla (*phimosis*). Na povrchu sliznice, v rýze žaludu i v celém vaku předkožky objevuje se množství páchnoucího hnisu. Trvá-li stav tento déle, maceruje se horní vrstva epitheliální a jeví se ploché, snadno krvácející oděrky. Rozmůže-li se zánět ještě více, nastává i oedem předkožky, z něhož v řídkých případech i sněť může vzniknouti. Peč.

Č. 417. *Balaninus nucum* L. (dlouhonosec lískový). 1. Samička navrtávající mladé oříšky lískové, ve velik. přiroz. 2. Brouk světlý. 3. Hlava jeho se strany.

Balanobius viz *Balaninus*.

Balanoglossus, žaludec (v. vyobrazení č. 418.), obdivuhodný zástupce zvláštní skupiny živočišné *Enteropneusta*, s jejímž postavením v moderních soustavách zoologové nevěděli si rady kladouce ji hned mezi ostno-

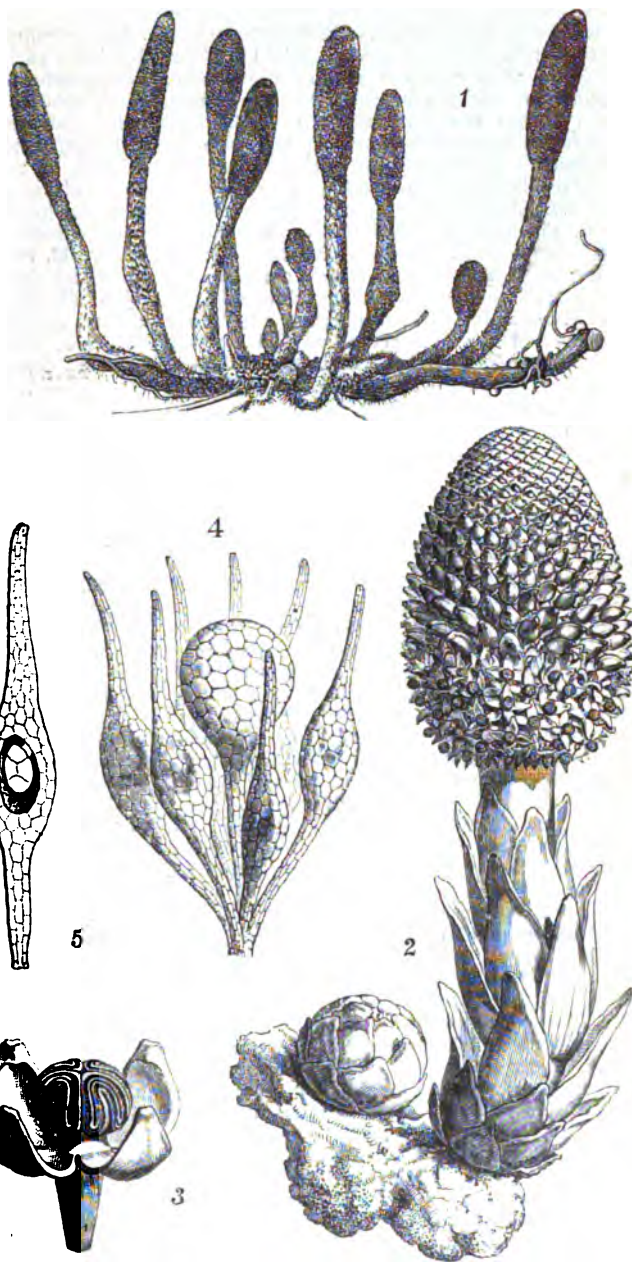
Č. 418. A) *Balanoglossus* Kovalevskij, dospělý skoro v přir. velikosti. — B) Mládě téhož pouze s čtyřmi otvory žaberními, slabě zvětšené; *u*, ústa; *op*, zadní část límce (operculum); *z*, žaberní skuliny; *a*, hř. stř.

kožce (Mečnikov), hned mezi červy, nebo i v příbuzenství s pláštěnci. Jsou-li správná nová pozorování o vývoji a anatomii *B*-ssa, jež podal Bateson, bude nutno vřaditi žaludec ve kmen Chordatů; jinak však — a v tom jeho veliká důležitost — vyplňoval by dosud hlubokou onu propast mezi obratlovci a bezobratlými. Z té příčiny zasluhuje, aby byl uveden na tomto místě a podrobněji v ústrojnosti své poznán. *B*. byl poprvé objeven Delle Chiajem, anatomicky spracován Agassizem, Kovalevským a j., vývojepisně pak Mečnikovem a Batesonem. Posud známe 6 druhů, žijících veskrze v písku mořském, do něhož vylučují ze své pokožky zvláštní sliznatý mok. V zálivu Neapolském žijí *B. minutus* Kov. a řídčeji *B. claviger* D. Ch. Na jižním pobřeží Britannie shledal Giard *B. salmonens* a *B. Robinii*. Na pobřeží pak Sev. Ameriky shledány *B. Kovalevskii* A. Agassiz a *B. Brooksii* Bat. Tělo dospělého *B*-ssa má tvar červovitý (viz vyobr. č. 418.), jež na celém povrchu obrvené a člení se v několik různě se tvářících od-

stavců; totiž: 1. chobot tvaru žaludovitého, 2. límec, jehož zadní část označuje se jménem opercula (*op*), 3. odstavec žabronosný (*z*), 4. odstavec žaludkový, 5. ocas. Chobot je hlavním orgánem pohybu, jím se totiž *B*. do písku zaryvá, v klidu však trčí jím ze své skrýše do vody. Na počátku límce leží široce zející ústa (*u*), jimiž zvíře neustále nabírá písek a naplňuje tímto žaludek. Žaberní otvůrky, chráněné zevně prstenci chitinovými, nalézají se ve 2 řadách více na hřbetní straně. Tyto jeví se u mláďat pouze v jediném páru, stáří jich přibývá (obr. 418., *z*). Zadní část mláďat, ocas, jež opatřena hojnými bradavkami, jimiž se zvíře může přisávat na předměty vodní. Střevo nese četné postranní hnědozelené vychlípeniny jaterní. Ústroj, jež Spengel označil za srdce, jež žláza zvaná chobotní. Pravé srdce nalézá se za touto jakožto nádor hřbetní cévy. V pokožce, stěvě a žabrách je hustá síť vlásečnic. Pozoruhodný jež ústroj z hypoblastu na přední části povstalý a do dutiny chobotu vnikající. Co do původu a částečně i co do struktury odpovídá struně hřbetní zárodků obratlovců, obmezuje se však pouze na tuto přední část, i označil proto Bateson celou skupinu těchto živočichů jakožto *Hemichordata*. Na našem výkrese (viz vyobr. č. 418., *ch*) prosvítá tato pevnější osa v chobotu. Rovněž nervová soustava je zájímavou, ana probíhá jako krátký provazec na předě hřbetní strany, v čemž tedy rovněž souhlasí s obratlovcem. Co do struktury histologické však, jak nutno souditi z udání řečeného autora, odpovídá nervové soustavě bezobratlých. Pohlaví *B*-ssa je oddělené; žlázy pohlavní jsou pruhy jednoduché nebo rozvětvené, v končité stěvě uložené. Z vajíček líhne se larva obrvená dle typu ostnokožců a byla nazvána *Tornaria*. Dle tohoto obrvení a dle jakési analogické organizace soudil Mečnikov, že *B*. je zástupcem ostnokožců, ovšem zvláštní skupiny, jež označil autor »bilaterální«. Jinak jsou larvy Batesonem sledované odchylné od *Tornarie* evropských druhů Srov. Mečnikov, Über Metamorphose einiger Seethiere. Zeitschrift für wiss. Zool. (1870); týž, Über die system. Stell. v. *B*. (Zool. Anz., 1881); Kovalevskij A., Anatomie des *B*. (Petrohrad, 1886); Bateson, Studies from the Morphol. Laboratory Cambridge 1884—86 (Quart. Microsc. Journal).

Balanophoraceae, hlivencovitě, řád rostlin bezkorunných (*Apetalae*), z příbuzenstva ř. *Loranthaceae*, *Santalaceae*, *Rafflesiaceae* (viz vyobr. č. 419.). Rostliny tyto jsou ve mnohé příčině podivuhodným zjevem v říši rostlinné. Jsou prosty chlorofylu a cizopasí na kořenech stromů v hlubokých a stinných lesích mezi obratnickových. Připomínají nám celkem naše zárazy (*Orobanchae*), tvoří však svými 40 druhy 14 různých rodů, kdežto zárazy se omezují téměř na jediný rod. Jsou až na jedině *Cynomorium coccineum* L., jež roste v teplém Středomoří, výhradně obyvateli tropickými. Semena jejich bezděložná vyklíčí na kořenech prstí pokrytých v ssavě »kofínky«, jež vnikají

do pletiva kůry a dřeva hostitele, rozrůstají částečně pletivo jeho, až posléze splývá s pletivem kořene hostitele tak těsně, že mnohdy i mikroskopicky nesnadno obě rozlišiti. Když se byl parazit dobře usadil v hostitelově pletivu, protrhává kůru a vzrůstá v kulovité, hlízovité, často jako pěst a hlava veliké dužnaté těleso, na němž není ani listův, ani šupin, ani jakéhos jiného ústroje, upomínajícího na rostlinu vyšší. Ano u rodu *Helosis* vyrůstají z hlíz těchto dlouhé, šlahounovité, bezlisté výběžky, které mezi sebou se propíchlají, tu a tam i srůstají. Na výběžcích těchto u rodu *Helosis* nebo na kulovitých hlízách rodů ostatních vzniká pod povrchem (endogenně) pupen, z něhož pak vystupuje sloupcovitá lodyha, dole mnohdy ještě obalená protrženou pochvou hlízy. Lodyha tato jest jako celá rostlina dužnatá, nejčastěji jednoduchá a šupinkami pokryta. Nahore končí palicovitým, hlavovitým, nebo klasovitým květenstvím složeným z množství kvítků. Kvítky sedí nejčastěji za malými šupinkami a jsou jedno- nebo dvoudomé. Květ prašný častěji s jednoduchým okvětím, řídceji bez něho; tyčinky v rozličném počtu, obyčejně za cipy okvětními. Květy pestíkové mívají semeník jedno- i vícepouzdrý, s jedním i více vajíčky. Plod má podobu nažky nebo peckovice. — **B.** vynikají živými barvami a celým svým zjevem připomínají kloboukaté houby, s nimiž také v pralesích tropických pospolně rostou a po dešti mnohdy ve velikém množství se objevují. Zjev jejich jest dle svědectví všech cestovatelů zvláštní, a starší botanikové domnívali se, že zde máme ve skutečnosti houbu, která netvoří výtrusův, ale dospívá do květů. I rozváženým botanikům jest vedlé

Č. 419. Balanophoraceae: 1. *Cynomorium coccineum* L., zmenš; 2. *Balanophora dioica*, s mlčí rostlina kvetoucí; 3. květ samčí; 4. *Balanophora fungosa*, skupina květů samičích; 5. průřez podélný květu samičího; zvětš.

podivného tvaru celé rostliny nejzáhadnějším hlízovitým neb oddenkovitým prvotní tvar, z něhož teprve se vyvinuje vlastní kvetoucí rostlina. | snubných, tak že i podlé tohoto generačního stadia i dle života i tvaru **B.** eí snadno by spekulativní přírodopysce souditi mohl, že

B. jsou přechodním tvarem mezi tajnosubnými a vyššími krytosemennými. — V tropických pralesích Brazílie, N. Granady, Jamáiky (*Langsdorffia*, *Scybalium*), pak ve stinných leších Bornea, Javy, Sumatry (*Balanophora*) jsou rostliny tyto obecným zjevem. Jako každý neobvyčejný úkaz přírodní stal se obyvatelům předmětem báje a pramenem kouzelné moci, tak i těchto **B-eí** tuzemci užívají jako léků v různých nemocech (*Lophophytum mirabile* v Brazílii a j.). Mladík požívaje jich jest jist, že děvče láskou se mu nakloní. *Lophophytum Leandri*, jehož květenství září ohnivými barvami, má moc přivoditi štěstí při lovu, ve válce nebo činiti obratným v tanci. Krvavě zbarvené *Cynomorium coccineum* evropské, jež při nálezu vylučuje krvavou šťávu, také jižním Evropanům stalo se mocnou a tajuplnou rostlinou. Dříve bylo slavné pověsti v léčení různých nemocí a sušené vyváželo se hlavně z Malty (*Fungus melitensis*), kdež ještě dnes jest prstonárodním lékem. Mnohem významnějším jest pro praktický život obyvatelů tropických krajín upotřebování zvláštní látky (*Balanophorin*) vosku podobné, jež vylučuje se z pleťva **B-eí**. Obyvatelé sbírají v Brazílii (zde pod jménem *siejos*), Nové Granadě a na Východě tropického Starého světa v koších různé **B-ee** jako u nás houby a doma je prostě na jednom konci zapalují, svítky jimi jako svíčkami. V Nové Granadě i uměle svíčky z nich upravují, ač práce tato při skrovném výsledku s obvyčejným voskářstvím závoditi nemůže. — Rody **B-eí** rozeznávají se dle povahy květů, tvoření hlízovitého »oddenku«, plodů, sestavení kvítků nebo rozdělení lodyhy. Nejznámější rody jsou: *Langsdorffia* (výhradně v tropické Americe), *Scybalium* (také v tropické Americe, na př. *S. fungiforme*), *Balanophora* (v tropech východních; viz vyobr. č. 410., 2.—5.), *Helosis* (Amerika), *Rhopalocnemis* (*R. phalloides* na Javě), *Corynaea*, *Lophophytum*, *Ombrophytum*, *Lathrophytum*, *Sarcophyte* (*S. sanguinea* na mysu Dobré naděje), *Cynomorium* (viz vyobr. č. 410., 1.). Vský.

Balanoposthitis viz *Balanitis*.

Balanops H. Bn., stromy a křoviny z řádu *Cupuliferae*, a to z čeledi *Castaneae*. Celkem asi 6 druhů domácích v Nové Caledonii. Listy jejich jsou silně kožovité, celé nebo zubaté a po několika ve zdánlivý přeslen sblížené. Květy dvoudomé. Prašné tvoří husté jehnědy; květ sám složen toliko z tyčinek bez okvěti, jež sedí za malými šupinkami. Květy pestíkové sedí na větevkách po straně a jednotlivě. Semenník obklopen jest četnými, střechnovitě v čišku sestavenými šupinami a zakončuje se dvěma čnělkami, jež nesou dvě dlouhé, nitovité blizny. Plod jest kulovitý nebo vejčitý, dužnatý, o dvou pouzdech jedno- až dvousemenných; pod plodem nalézá se malá, z šupinek složená čiška, podobně asi jako u plodů našich dubů. Vský.

Balanorrhoea viz *Balanitis*.

Balante, obchodní město na stejnojmenném poloostrově na vých. pobřeží ostrova Celebesu v Asii. — Poloostrov **B.** prostoupen

jest po celé délce až k mysu Talabo pohorím Zelezným, bohatým rudami.

Balantidium Clap. & Lachm., rod nálevníků různobrvnatých z čel. *Bursariidae*. Druhy jeho jsou veskrze cizopasnky žijícími v zaživací rouře obratlovců. Tělo mají vejčité nebo vřetenkovité, na pšídě tupěji ukončené. Obústí, se zakrnělým jícnem nebo bez něho, jest šterbinovité, v předu rozšířené, na zad zakřivené ke střední čáře břišní. Řitní otvůrek na zadním polu tělním. Uvnitř tilka chová plasmatický obsah jádro tvaru vejčitého nebo podlouhlého a obvyčejně několik stažitelných vakuol. Podrobněji známe celkem čtyři druhy. **B. entozoön** Clap. & Lachm., vakovka žabí, jeden z nálevníků nejdříve poznáných, dle všeho již Leeuwenhoekovi r. 1722 známý, žije v konečnicku žab (*Rana fusca*, *R. esculenta*, *Bombinator igneus*), řídkěji čolků (*Triton cristatus* a *T. taeniatius*). Tilko (dlouhé 0·1—0·2 mm) jest vejčité nebo hruškovité podoby, s předním koncem stranou zahnutým a šikmo otupeným. Jádro jest zakřivené, vakuoly stažitelné obvyčejně čtyři. Úzce příbuzné s tímto druhem jsou ještě: **B. elongatum** Stein, žijící v zaživací rouře žáby zelené (*Rana esculenta*) a čolka tečkovaného (*Triton taeniatius*) a **B. duodeni** Stein, žijící ve střední části roury zaživací žáby zelené. Šc.

B. coli Stein nalezeno bylo Malmstemem ve hlenovitém povlaku zaníceného střeva. Tělo jeho má podobu vejčitou (0·07—0·1 mm dlouhé, 0·05—0·07 mm široké). Jádro jeho jest elliptické a lehce zakřivené, vakuoly zvolna se stahují a jsou obvyčejně dvě, jedna v předu, druhá v zadu. Rozmnožování děje se jak dělením příčným, tak i kopulací. Dle Leuckarta zdá se, že prase jest vlastním hostitelem tohoto nálevníka, člověk však pouze v příznivých pro něj okolnostech mu poskytuje útlek. Ve všech případech, kdy **B. coli** u člověka bylo nalezeno, sledány těžké chorobné změny na sliznici střev, aniž však vředovatění a zánět tímto cizopasníkem byly podmíněny. Hva.

Balantové v Senegambii mezi řekou Gebou a Kasamanzou jsou praví černoši pleti zcela černé, vzrůstu prostředního, silní, ale stíhli. Pěstují rýži a ječmen, chovají stáda, loví zvěř, nejraději však vycházejí na loupež ke kmenům sousedním. Jsou bojovní a vzestředění divokého, čemuž napomáhá i vypilování zubův u mužův. Oděvu jest na mále, za to však rádi se tetovují a různé obrázky si vyřezují na těle. U mužů se též obřizka vykonává asi mezi 14—18 rokem. Ženy jsou v podobě mužů. Sňatek se uzavírá tím, že ženich daruje nevěstě zástěru, a jest platný, pokud se zástěra neroztrhá. Pověry, čary, očisty nalézáme u nich jako u většiny černochův. Milují hudbu, již provozují na hrubých nástrojích.

Balanus List, žaludovec, rod koryšů svijonových (*Cirripedia*), viz *Žaludovci*.

Balanza, sicilská dvoustěžňová loď, zařizená na plachty a vesla.

Balaoritis Aristoteles, básník novofecký (*v Leukadě 1824 — †1879). Práce jeho vý-

značný jsou silou citu a výrazu. Zvláště oblibena jest báseň *Ymnos pros ton patriarchon*, již složil r. 1872 při odhalení pomníku patriarchy Řehoře V. Mimo to psal četné básně lyrické, z nichž nejlepší: *Mnemosyna*, epicko-lyrické básně *Kyra-Frosyni* a *Diakos*, tato s cennými poznámkami historickými, *Astrapogiannis* a *Fotinos* (nedokončené). Jako politik horlivě působil pro spojení ostrovů iónských s Řeckem, r. 1862 poslán do řeckého národního shromáždění a od r. 1864—68 byl poslancem v řecké komoře za Leukadu.

Balaoň jest škůner (*schooner*), t. j. loď dvoustěžňová, s příčnými plachtami ráhniemi na předním a podélnými vratplachtami na zadním stěžni, jež vyznačuje se zvláště vysokými stožáry a již se užívá při pobřežních plavbách na Antilských ostrovech. Po.

Bálápur, město ve východoind. okresu akolském, v Beráru; má 11.244 obyv. (1881), mezi nimiž 5994 hindův a 4642 muhamedánů. Řeka Mún protéká město. Má knihovnu, dvě školy (jednu pro dívky) a poštu. Fl.

Bála-Bama, starší bratr Krišny a zároveň vtělení boha Višnu, tím způsobem, že Krišna vznikl z černého, a B.-R. z bílého jeho vlasu. Strávili mládí své spolu a též v ostatním životě zhusta spolu obcovali. B.-R. vynikal značnou tělesnou silou a přirovnává se Hérakleovi. Práví se, že přestavěl město Radžagrihu. Jmenuje se též Bala-Bhadra. Fl.

Balard Ant. Jérôme, lučebník francouzský (* 1802 v Montpellieru — † v Paříži 1876). Byl profesorem na universitě montpelliérské, později na Collège de France v Paříži. Objevil brom i vypsál nález svůj v *Memoire sur une substance particuliere dans l'eau de mer* (1826). Mimo to uveřejnil několik prací v »Annales de chimie et physique«. Rn.

Balaruo-les-Baines [balaryk le bën]; lázeňské místo ve franc. depart. Hérault, arrond. montpelliérském, kant. frontignanském, na výběžku sev. břehu Thauské laguny, 23 m n. m., má 775 obyv. (1886), hospic pro chudé příslušníky všech zemí, občanskou a vojenskou nemocnici, malý přístav, dvě loděnice a tři minerální prameny solnaté (47'5—48° C.), již Římanům známé, které se doporučují zvláště proti ochrnutí, rheumatismu a krticím.

Balás [baláš] Arpád, maď. hospodářský spisovatel, nar. r. 1840 v Oravici, jest ředitelem hospodářského ústavu v Keszthelyi. Na psal řadu hospodářských děl, mezi nimi zejména *Útmutató a kezdő gazda gyakorlati kiképzésére* (Návod pro prakt. vycvičení se hospodářů začátečníků); *Mezőgazdasági termelés alapponalai* (Základy nauky o polním hospodářství); *Rétmivelés és legelőkezelés alapponalai* (Nauka o lukařství). Bbk.

Balási [balášfi] Tamás, maď. politický spisovatel a polemik. Stal se biskupem bosenským v Pétikostelch. Vynikl jako polenický spisovatel hlavně ve svém proti Bethlenu Gáborovi namířeném spise: *Magyarországunk mostani állapotjáról egy hazája szerető igaz magyar embernek Tanácslása* (Úhva, vlast svou milujícího pravého Madara o nynějším

stavu Uherska; r. 1821 bez udání místa a znova v Prešpurku r. 1838). Krom toho napsal několik latinských politických brošurek. Zemřel r. 1834. Bbk.

Balášházy [balášházy] János, maďar. hospodář. spisovatel (* 1797 v S. A. Ujhelyi v Uhrách — † 1857 v Debrecině). Byl advokátem v Debrecině a od roku 1830 členem uherské akademie věd. Z četných hospodářských děl jeho uvádíme: *A háztartás és mezei gazdaság tudományja* (Domáci a polní hospodářství co věda, 2 svaz. v Debrecině 1838, dílo cenou akademie vyznamenané); *Gyűjtemény a juhtenyésztésről* (O chovu ovců, 2 svaz. v Košici 1827); *Okos gazda* (Rozumný hospodář, v Pešti 1830). Bbk.

Balásinor (Vádásinor), domácí stát ve východoindické politické agencii Revá Kánthé, v Bombajském presidentství; mezi 22° 23' a 23° 17' s. š. a mezi 73° 17' a 73° 40' v. d.; má na 854 km² 46.328 obyv. (1881). Pohlavár jest muhammedán, název jeho *bábi*. Fl.

Balasar, okres v Orisse, v Doln. Bengálu, mezi 20° 44' až 21° 56' sev. šif. a 86° 18' až 87° 31' vých. délky, má na 5348 km² 945.280 obyvatelů (1881), a to 915.792 hindů, 23.804 muham., 815 křesťanů. Okres má sedm přístavů a protéká jím pět hlavních řek. Obchod značný. Pěstuje se skoro výhradně rýže. Okres podléhá častým povodním, způsobeným vystoupením řek, jakož i neúrodě následkem nedostatku dešťů. Výrobky: sůl, mosazné nádobí, šperky a hrubé látky. Hlavní město a hlavní přístav okresu t. jm. má 20.265 ob. Fl.

Balasarubin viz Spinel.

Balassa [balaša] z Gyarmot a Kékkö, starý panský rod uherský, usedlý v novohradské župě. František B. byl r. 1504 chorvatským bánem a padl u Moháče; syn jeho Jan byl hontským a zvolenským velkým županem, r. 1555 kapitánem odbojně šlechtý a báňských měst, 1574 strážcem koruny. Jeho syn baron Valentin I. B. (v. t.) vynikl jako lyrický básník Bratr tohoto Menhard B. účastnil se bojů mezi císařem Ferdinandem a Zápolským a byl brzy na straně císařově, brzy zas se čítal mezi přívržence Zápolského. Emerich B. byl od r. 1583 sedmihradským vojvodou. Ondřej byl velkým županem novohradským, nejvyšším stolníkem a byl povýšen do stavu hraběcího. Zemřel r. 1585. Jeho syn hrabě Valentin II. B. (v. t.) proslul jako lyrický básník. Hrabě František B. byl r. 1783 strážcem koruny, r. 1785 bánem chorvatským, slavonským a dalmatským, v kterém úřadě si velmi despoticky počínal a velkou nenávisť Chorvatů proti sobě vzbudil. Po smrti císaře Josefa II. svého příznivce, opustil sám Chorvatsko. Zemř. r. 1807. Bbk.

Balassa [balaša]: 1) B. Bálint (Valentin) I., baron de Gyarmot és Kékkö, maď. lyr. básník, nar. 1551 v hradě Kékkö (Modrý Kámen). Ve svém mládí panošoval při dvoře voleného krále Jana II. (Zápolského). R. 1575 bojoval po boku Kašpara Békésiho proti sedmihradskému vojvodovi Štěpánu Bátorimu a upadl v zajetí. Bátorij přijal jej na milost, na-

čez **B.** několika výprav proti Turkům se účastnil a r. 1584 za manželku pojal dceru jagerského hrdiny Štěp. Doboza. Od této doby, jak se zdá, počaly **B.**-ssu stíhati rozmanité těžké nehody a svízele, kteréž vedly k rozvodu s manželkou a později k opuštění vlasti (1589). Vrátiv se domů účastnil se dobývání Ostřihomu r. 1594, kdež byl poraněn. Následkem poranění svého zemřel téhož roku dne 20 kv. a pohřben jest v obci Hibbe na úpatí Kri-váně. **B.** byl co do času první světský lyrický básník Maďarů, jehož básně jsou prochnuty láskou k vlasti a k ženě. Vynikají hlubokým citem, smělou fantasií a na tehdejší dobu neobyčejnou čistotou jazyka, dokonalostí formy a melodičností, tak že **B.** právem se pokládá za zakladatele lyrické poesie maďarské. Básně jeho vydal poprvé žák jeho Jan Rima-y. Oblíbenost jejich v lidu maďarském nejlépe dokazuje, že do roku 1808 byly vydány tiskem třicetkrát a jednou. Asi 80 jeho básní, většinou erotických, nalezeno bylo r. 1874 v Radvani, v archivu rodiny Radván-ských, kteréž r. 1878 historická společnost maďarská (Történelmi Társulat) tiskem vydala. **B.** byl prvním technickým reformátorem maďarské lyrické poesie. *Bbk.*

2) **B.** Bálint II., hrabě de Gyarmath és Kékkő, maď. básník, nar. 1626 v Kékkő. Byl vychován v koleji jesuitské v Trnavě a studoval později filosofii ve Vídni. R. 1651 stal se císařským komořím a vyznamenal se ve válkách proti Turkům. Později stal se velkým županem hontské župy a povýšen do stavu hraběcího. Zemřel r. 1684. Psal náboženské a erotické písně vynikající hlubokým citem a kromě toho satirickou báseň zvláštního druhu pod názvem *Atok* (Kletba). *Bbk.*

3) **B.** [bálaša] János, profesor chirurgie v Pešti (* 1812 — † 1867). Studoval ve Vídni v době, kdy lékařství vlivem Rokytan-ského i Škody počalo se bráti novou drahou, a sám dychtivě sledoval úspěchy nového směru. Stav se asistentem Schuhovým snažil se vždy upotřebiti nauky patologické anatomie v ranlékařství. R. 1842 jmenován byl professorem chirurgie v Pešti a jsa zručným operatérem působil tu zdárně jako praktický lékař i jako učitel reformující všechno učení lékařské. Založil tam též lékařské nakladatelství k vydávání cenných děl lékařských domácích i překladů, které posud trvá. Působil též literárně a vydal zejména dílo *A Képző-műtét* (Operationes plasticae, r. 1867; 46 listů kvartových s 18 chromolithografiemi). *Bbk. Peč*

Balassa-Gyarmath [bálaša dármat] viz Dármoty.

Balassy [baláši] Ferencz, současný maď. spisovatel histor. Vydal: *A székelyek alapsterződése* (Základní smlouva Sikulů 1873), *Az egrivár 1687 diki feladásának alkupontjai és a törökök maradákaí Egerben* (Podmínky vzdání se hradu jagerského r. 1687 a zbytky turecké v Jagru, 1875), *Ludányi Tamás egri-püspök* (Tomáš Ludányi, biskup jagerský, 1878) a kromě toho ještě několik důležitých monografií o dějinách Jagru a okolí. *Bbk.*

Balast viz Ballast.

Balašov, újezdní město ruské v gubernii saratovské, na levém břehu řeky Chopra, přítoku řeky Donu, západně od Saratova. Obyvatelstva 10.135 (1885). Vzdrostá průmyslem (jirchářství, mydlářství, přepouštění tuku, továrny na svíčky, cihelny, vinopalny) i obchodem (silný vývoz obilí, lněného semene, ryb a loje). Druhdy byl v čilem spojení po Chopru s Rostovem a Taganrogem; od vystavění železničních drah saratovskotambovské a caricynskoborisoglébské obrací se obchod také jinými směry. **B.**-em půjde trať spojující zmíněné dvě dráhy. — Balašovský újezd jest záp. částí gubernie saratovské; 10.951 km² a 273.372 byvv. (1885).

Balata (*Seve du ballota*), uschlá šťáva vytékající ze stromu *Sapota Mülleri* Belk. (čeleď *Sapotaceae*), rostoucího v Guayaně a na ostrovech Antilských. Podobá se guttaperči a slouží k témuž účelu jako tato. Do evropského obchodu přichází zejména z Berbice. — **B. rouge** (*Bully tree wood*) slove v obchodě dřevo téhož stromu. Má dobrou pověst a jest ve vlasti dřevem stavebním.

Balaton viz Blatenské jezero.

Balatro (lat.), tlachal, šaškáf (u Horatia Sat. I, 2, 2 a jako jméno Sat. II, 8, 21), u starých Římanů fatkáf, který hostilem k hostině byl pozván aneb vzácnějším hostem přiveden aneb sám se dotěl a za úkol měl společnost chutnými i nechutnými vtipy baviti jsa nezřídka sám terčem úštěpačných žertů stolovníků. *Cfe.*

Balavát, slavné naleziště staroassyrské. Jihových. od Mosulu, nedaleko Tigridu, 14 km sev. trosek nimrudských a 24 km jihových. Kujundžika, zdvihá se z roviny osamělý okrouhlý pahorek, v jehož východní polovici objevil Hormuzd Rassám r. 1879 zbytky staroassyrského chrámu ohněm zkaženého, a soudíc dle nápisův a desk v něm zachovaných, králem Assurnazirpalem (885—860 př. Kr.) zbudovaného. Podáváť král zprávu v nápisích chrámu, že dobyl města, jež přestavěl a Imgur-Bel přezval. Patrně tedy bylo město až do té chvíle v rukou nepřátelských, nepochybně babylónských. Poněvadž události nápisem vzpomínané sběhly se až po 18. roce krále uvedeného, založeno bylo město Imgur-Bel kolem r. 863 př. Kr. Syn a nástupce Assurnazirpalův, Salmanassar II., pokračoval ve stavběch otcových; od něho pochází nádherný palác, jehož zbytky rovněž Rassám shledal. Salmanassar v nápisích balavátských dotýká se války s Týrem a s damašským králem Chazaelem, spadáť tedy stavby jeho v **B.** u do doby po r. 842 př. Kr. Nejzvučnějšího jména nabyli **B.** nálezem dvojích větších a dvojích menších bronzových veřejš z bran Salmanassarova paláce, které pokryty jsou důležitými nápisy o loveckých příhodách a o událostech prvních desíti let Salmanassarova kralování (Pinches v »The Athenaeum« 1879, II. 88. a Budget, Trans Soc. Bibl. Arch. VII. 59.) a skulpturami vzácné práce umělecké. Vyobrazeny jsou ve skvostném vydání Birchově, The bronze ornaments

of the Palace Gates from Balawat (Londýn, 1880).

Balázs [baláz] Sándor, velmi nadaný a oblíbený beletristický spisovatel maď. (* 1830 v Kološi, † 1887). Napsal velikou řadu kreseb a novell, většinou z nižších vrstev lidu vzatých. Všecky vynikají zdravým humorem, mistrným spojováním směšných i vážných stránek života obecného lidu a uhlazenou mluvou. Většina prací jeho vyšla v souboru pod názvem: *Tükördarabok* (Zrcadlové stěpy, 2 sv.) a *Vig elbeszélések* (Veselé povídky). *Bbk.*

Balázsfalva (slov. *Blažov*, něm. *Blasendorf*, rum. *Blás*), městečko v dolnobělehradské župě v Sedmihradech při stoku obou Kokel s 1080 obyv. (1880), z nichž 774 Rumunů, 169 Maďarů, 90 Němců a 2 Slované. **B.** jest sídlem feckokatolického arcibiskupa, který jest spolu metropolitou feckokat. Rumunů v Uhrách a Sedmihradech, dále okresního úřadu politického a soudu okr., má feckokatol. ústav bohoslovecký, úřad telegr. a poštovní, feckokatolické vyšší gymnasium, arcibiskupský seminář, feckokatolickou průpravnu učitelskou, římskokat. děkanství, klášter basilánů a jest stanicí východní trati uherských státních drah (Kološ-Brašov). Z budov veřejných vynikají imponantní chrám metropolitní a gymnasium. Na blízkou solnaté zřídlo. Velká část obyvatelstva města a okolí pěstuje chov hovězího dobytka. — Dne 27. říj. 1687 uzavřena v **B.** ve mezi stavy sedmihradskými společně s knížetem Apáfím a Karlem Lotarinským smlouva (*Transactio Lotharingica*), kterouž se Sedmihrad, do té doby Turecku poddané, postavily pod ochranu císaře rakouského, což za nedlouho mělo za následek trvalé připojení Sedmihradska k zemím rakouským. V květnu 1848 tábořilo na »poli svobody« (rum. *campu libertate*) u **B.** vy na 40.000 Rumunů sedmihradských za příčinou vymožení rovnoprávnosti s ostatními národnostmi v zemi; tím mezi Rumuny začalo hnutí politické r. 1848. *Dkl.*

Balban: 1) viz Balabán.

Balbek viz Baalbek.

Balbi neboli Balbes, stará rodina sardinská, odvozující původ svůj až od Římana Balba, jenž prý koncem VI. stol. založil piemontskou republiku Chieri. Historicky jest zjištěno, že tato republika kvetla v XI. a XII. století, a že **B.** byli v ní prvními rodem. V XIII. stol. vzrostl rod ten v 38 větví, z nichž později několik členů stalo se podestý soudní republiky Testone. Z dlouhých bojů s rodem Albergů vyšli **B.** sice vítězně, ale již uprostřed XIV. století nuceni byli k uklizení vnitřních sporů volati na pomoc hr. Amedea savojského, zvaného Zeleným hrabětem, a od té doby moc a význam jejich stále klesaly. V následujícím století moc jejich úplně seslabena Ludvíkem II. savojským. Potomci rodu žijí podnes v Chieri a v Turíně. **B.** janovští, ačkoli z rodu stejné starého, nemají s oněmi nic společného. Jména toho jsou četní italsí spisovatelé, vědci a umělci: 1) **B.** Giovanni, zvaný de Janua neb Januensis, dominikán z XII. stol. Napsal jakousi ency-

klopaedii nadepsanou *Catholicon* a obsahující rozmanité látky: theologii, přírodopis, pravopis, prosodii, etymologii, právo atd. Schaeffer a Jan Faust vydali dílo to v Mohuči pod titulem: »Summa grammaticalis valde notabilis, quae Catholicon nominatur« (1460); opět tištěno v Augšpurku 1469 a 1472, v Norimberce 1483, v Benátkách 1487 a j. — 2) **B.** Gasparo, klenotník benátský, jenž cestoval v letech 1579—1588 po Východě, zvláště v Indii, a přišel až do Pegu v Barmě, kteréžto země popsal důkladně pod nápisem: *Viaggio nelle Indie orientali* (Benátky, 1590). — Z téhož rodu je 3) **B.** Adriano, hrabě, proslulý zeměpisec a statistik (* v Benátkách 1782 — † t. 1848). První jeho spis zeměpisný *Prospetto politico-geografico dello stato attuale del globo* (1808) přijat byl tak příznivě, že **B.** jmenován prof. zeměpisu v Muraně, později r. 1811 prof. fyziky na lyceu ve Fermu. R. 1813 povolán do Padovy, kde pro něho utvořena stolice pro statistiku. Ale vláda papežská zbavila ho těchto míst, a **B.** uchýlil se do Benátek, později do Lisabonu. Odtud odebral se r. 1821 do Paříže, kde uveřejnil *Essai statistique sur le royaume de Portugal* (Pař., 1822, 2 sv.), pro něž shíral materiál v archivech portugalských a jež podává velmi cenné poučení o stavu tohoto státu za doby římské, jakož i o jeho osvětě; toto doplňují *Variétés politiques et statistiques de la Monarchie Portugaise* (t., 1822). V Paříži pobyl **B.** až do r. 1832; tam mimo jiné vydal: *La monarchie française comparée aux principaux états de l'Europe* (1828); *Balance politique du globe* (1828); *L'empire Russe, comparé aux principaux états du monde* (1829); *The world compared with the british empire* (1830). Společně s Guerryem vydal pozoruhodnou *Statistique comparée de l'instruction et du nombre des crimes* (Pař., 1829). *Atlas ethnographique du globe* (t., 1826) spracován dle prací německých (Adelungových, Votersových a j.), avšak uspořádáním vyniká nad své vzory. Výborná jest část ethnografická, zvláště pak kapitola o písmě. Ze všech prací jeho nejznámější je *Abrégé de géographie redigé sur un plan nouveau* (Pař., 1835), která vyšla v četných vydáních a přeložena skoro do všech evropských jazyků (něm. 7. vyd. od Chavanna ve Vídni 1883, čes. pod názvem *Zeměpis čili úplné popsaní oboru zemského*, v Praze 1835—42 ve 3 sv.). Všeobecné obliby dobyt si tento nástin bohatostí a přehledným uspořádáním látky a jasným slohem. Vrátiv se z Paříže do Italie odebral se **B.** po krátkém pobytu v Padově do Vídně, kde obdržel titul cis. rady a roční plat 1500 zl., začež sloužil úřadům v otázkách statistických a zeměpisných. V Padově vydal pak *Essai sur les bibliothèques de Vienne* (1835). **B.** byl také mezi prvními 40 členy cis. akad. věd. — Syn jeho 4) **B.** Eugenio, hrabě, ital. zeměpisec (* 1812 ve Fermě — † v Pavii 1884). Studoval v koleji Ludvíka XIV. a na fakultě věd v Paříži, a stav se doktorem, poslouchal několik let přednášky na universitách ve Vídni, Mnichově a Berlíně. R. 1851 povolán za učitele zeměpisu na námořní školu v Benátkách,

kde zůstal do r. 1860, kdy jsa pronásledován pro svůj spis *Italia nei suoi naturali confini*, odebral se do Turina, přijal pak úřad učitel'ský na vědecké akademii v Miláně a odtud povolán r. 1862 za profesora zeměpisu a národopytu na universitu pavijskou. Mimo řadu samostatných spisů vydal některé práce otcovy, jako: *Scritti geografico-statistici di Adriano Balbi* (Tur., 1841 42, 5 sv.); *Miscellanea italiana di Adr. Balbi* (Milán, 1845); *Le primarie Potenze d'Europa* (t., 1846); jakož i neukončené dílo *Nuovo compendio di Geografia di Adriano ed Eugenio Balbi* (1848), jež pak dokončené znova vyšlo s názvem *Nuovi Elementi di Geografia generale di Adriano ed Eugenio Balbi* (Tur., 1851—52). Nejdůležitějším samostatným spisem E. B. ovým jest *Gea, ossia la terra descritta* (Terst, 1854—67, 7 sv.); zmínky zasluhují také *La nostra patria* (Milán, 1861); *Notizie di cose geografiche* (t., 1863 68, 4 sv.); *I monumenti della geografia nell' evo medio e moderno* (Pavia, 1876—77). red. — P.

Balbi J. viz Balbus.

Balbilla, učená dáma z družiny císařovny Sabinny, manželky Hadriánovy, známá jakožto skladatelka několika řeckých, v duchu Sappině složených básniček, jež vryty jsou na soše Memnonově u Théb egyptských. Básně ty vydány jsou v Corp. inscript. graec. III. (číslo 4725—4731), dále ve spise G. Kaibelově: *Epigr. graeca ex lapidibus* (Berlín, 1878., číslo 988 až 992). —h.

Balbín Bohuslav, kněz řádu tov. Jež., velezasloužilý spisovatel a neohrožený obhájce národa českého, nar. v Hradci Králové 3. pros. 1621 (srv. Č. Mus. 1888, str. 468.) a proto někdy ke jménu svému připsoval »Reginohradensis«. Otec jeho Lukáš, byl král. purkrabím panství pardubského, jehož zámku uhájil proti stavům povstálým; přestěhovav se do Hradce Král. zemřel tam již r. 1622. Matka B.ova, Zuzanka Vodíčková, prodávši dům v Hradci jesuitům na stavbu kolleje (1636) přestěhovala se do Častolovic, kde zemřela r. 1644. Hlavními podporovateli rodiny zchudlé byli pan Mikuláš st. ze Schönfeldtu a pan Ota z Oppersdorfu na Častolovicích. B. v dětském věku těžce churavěl, a že z nemoci vyvážnův napotom požíval zdraví pevného, považovalo se za následek, že obětován byl P. Marii nejprve v Krupce a potom v Staré Boleslavi; odtud vysvětluje se též z části horoucí jeho pobožnost k této svätici. Záhy jako hoch vychovávaný pod dozorem matky a jiné paní výtečné, báby své, Doroty Vilemovské z Petrovic, znamenité jevil schopnosti a chuť k učení, obzvláštní máje zalíbení v dějinách, jakož kroniku Hájkovu přečetl několikráte, ještě než mu bylo sedm let. Studia započal při gymnasiu v Broumově (1631), v nichž po roce pokračoval v Jičíně v konviktě slavného Valdštejna, jenž jej při křtu na rukou držel; po záhubě Valdštejnově studoval v Praze a konečně v Olomouci v konviktě jesuitském, kdež jej řádu tov. Jež. získal prefekt tamější P. Mikuláš Lancicius čili Łęczyccki, k němuž B. po všecek život další choval úctu i lásku zbožnou. V čas

prázdnin býval nejvíce v Častolovicích, kdež pana Otu z Oppersdorfu, vášnivého lovce i ptáčníka, doprovázeti musil na všech jeho vycházkách, i nočních, což pro chápavého mladíka vedle utužení zdraví mělo výhodu, že poznal přirodu a s ní spřátelil se důkladně.

Odbýv dvouročního noviciátu v Brně, v Kladsku pak roku opakovacího studii human. roku 1639, nastoupil v Praze filosofii, již dokončil v kolleji sv. Klimenta r. 1642. Hned potom, když dozorce studii v Čechách, Španěl P. Rodr. Arriaga, podnikl rozsáhlou cestu po zemi České, B. k rozkazu představených doprovázel jej a způsobem tímto poznal značnou část vlasti své a všude nasbíral hojnost látky všeliké k budoucím pracím učeným. Vyučovav několik let na školách řádu studoval bohosloví v Praze; tuž pak o korunovací Ferd. IV. na krále českého (1646) první vydal spis svůj tiskem *Legatio Apollinis coelestis ad universitatem Pragensem etc.*, roku 1648 účastnil se obrany Prahy proti Švédům, r. 1650 vy svěcen byl na kněze a zároveň povýšen byl na mistra svobod. umění čili filosofie. Jak asi hodil by se ke správě duchovní, zvláště pak ke práci missionářské, dva s ním představení učinili pokusy, a sice r. 1650 v Rychnově a r. 1651 v okolí žamberském; ačkoli pak B. do 1500 mužův církvi získal, představení neshledávajice při něm horlivosti jiných missionářův tehdejších vykážali mu obor učitel'ský, k němuž měl způsobilost vynikající. Vyučoval 13 let (v Kladsku, Praze, Hradci Jindř., Brně, Krumlově a Jičíně) až do r. 1662 a byl učitelem výborným, kterýž netoliko svědomitě k tomu přihlížel, aby žáci v předmětech prospívali jak nejlépe, nýbrž také zvláště při výkladech dějin horlivě se vynasnažoval, aby mládeži vstúpil trvalou lásku k vlasti a národu, což v dobách nejužšího tehdáž útisku národa našeho tím větší bylo zásluhou. Všeho času, jenž mu zbýval po práci učitel'ské, užíval, aby vlasti sloužil také přem; vedle povinnosti k Bohu neznal povinnosti světejší než sloužiti vlasti a národu, a to tím horlivěji, čím zřejměji k úplnému vyhlazení celého národa českého směřovalo usilování nepřátel jeho i cizích i domácích. Proto všecku pili a všechny schopnosti své vynaložil, aby o národě svém, tak těžce ohroženém, alespoň na písmě zachoval a tak potomstvu odkázal všechny zprávy důležité. Sám ve smyslu tom pracuje až do unavení také ještě jiné vybízel ke práci podobné, i to obzvláště výtečného Tomáše Pešinu, jež vlasti a národu získal a pohnul, aby Moravu vybral si za předmět prací svých, jimiž B. sám posloužiti chtěl zemi České. Každého pracovníka poctivého na roli národní B. vysoce si vážil, zapomínaje v tom i rozdílu náboženského, jenž jinak přetěžce u něho padal na váhu. Pavla Stránského, pro víru z vlasti vystěhovalého, »Respublica Bojema« byla mu spisem váženým, jehož sám dovolává se často ve spisech svých, se samým jeho spisovatelem navzájem přátelské zasílali si vzkazy, jichž prostředníkem byl slavný lékař Marek Marků (Marcus Marci), k němuž B.

lnul úctou a vděčností zvláště od té doby, co jej r. 1655 v kolleji Klimentově vyléčil z nebezpečné nemoci. Vřelý cit vlastenecký, s nímž B. nikde se neskrýval, způsobil mu nejednu nesnáz a byl snad příčinou, že ani v řádu nebyl vyznamenán hodnostmi vyššími, po nichž ostatně nikdy netoužil; opravdové utrpení, ba mučennictví způsobil mu cit ten při vydávání díla *Epitome rerum Bohem.* Obšrný a důkladný spis ten schválně byv obojí cenzurou z části již byl vytištěn, když r. 1670 na B.-a svezla se pravá bouře pronásledování. Nejv. purkrabí pražský, hrabě Bern. Ignác z Martinic, kterýž B.-ovi nebyl nakloněn již z ohledův rodinných i osobních, zastavil vytištění spisu, kterýž, jak udávali donašeči, z ohledův i národních i politických, ano i dynastických, byl prý velice závadný, pročež poslán byl ke prozkoumání až i do Říma samému generálovi řádu, jakož i do Vídně samému císaři Leopoldovi I., kdežto B. za trest poslán byl z Prahy na vyhnanství do Klatov. Nabyv takto prázdně bezděčně vyhověl tam (v l. 1672—73) často opakovanému přání náležavému příteli některých, obzvláště Tom. Pešiny, a sepsal důkladnou obranu jazyka českého. Spis tento, vzor horoucnosti vlastenecké i národní, vyličiv bývalou moc a slávu národa českého směle odkrývá i ostře tepe vlastizrádné snahy nepřátel a odřezancův domácích na úplné vyhubení národa českého a končí vroucí modlitbou, aby »Svatý Václav nedal zahynouti nám i budoucím«. Horoucí lásku k vlasti dostatečně objasňuje výrok jeho v obraně té, »že kdo proti vlasti brojí a ji zrazuje, většího dopouští se zločinu, než kdyby zavraždil vlastní svou mateř«. Tiskem vydal jej Fr. Mart. Pelcl r. 1775 pod titulem »Dissertatio apologetica pro lingua Slavonica, praecipue Bohemica« (překl. český Em. Tonnera v »Matici Lidu« r. 1866). V tisku té B.-a, jenž klidně snášeje osud trpký jen někdy přátelům si postěžoval, že »psáti lze nevykládat pravdy nesmí«, ujímali se někteří přátelé i bývalí žáci jeho, obzvláště pak Frant. Oldřich hrabě Vchynský, president nad appellacemi, až konečně věc spravedlivá zvítězila; neboť v Římě nic neshledáno závadného ve spise zabaveném, ve Vídni pak sám knihovník císaře Leop. I., učený Petr Lambecius, jemuž císař spis ku prozkoumání světil, vydal o něm úsudek nejpochvalnější dokládaje, že zasluhuje, aby s vydáním jeho se neodkládalo. A tak Balbín, jenž mezitím přestěhoval se z Klatov do Opavy, opět směl vrátiti se do Prahy, kdež konečně r. 1677 vyšla jeho *Epitome rerum Boh.* Odtud stále přebýval v Praze v kolleji klimentské a neunavně pracoval o vydávání spisů svých i tehdáž ještě, když r. 1683 raněn byv mrtvicí a psáti nemoha, musil užívati pomoci písařův, jimž diktoval z hojných zápisův svých, až konečně dne 28. list. 1688 okolo 8. hod. večerní smrt položila meze činnosti jeho neunavné. Nazejtří mrtvola pochována jest v kryptě kostela sv. Salvatora. V dlouhé nemoci těšil se heslem: »In silentio et spe fortitudo mea« (mlče a doufaje jsem statečný).

B. bez odporu náleží k nejdárnějším a nejzasloužilejším synům národa českého a není výrokem přepjatým, že nejvíce k tomu přispěl, že cit národní a vědomí politické v lidu českém nepodlehly úplně dlouhotrvavému útisku po bitvě bělohorské; v tom smysle účinkoval živým slovem jako učitel a pak spisy svými, kteréž vedle svrchu dotčené »Republiky« Stránského v dobách nejmútnejších hlavním byly pramenem poznání bývalé slávy a moci české a nejvydatnější posilou uvědomělosti národní a politické. Spisy B.-ovy, v nichž ve všech zračí se důkladná vzdělanost mnohostranná, tvoří skoro malou knihovnu, a ačkoli v mnohém ohledu již dávno nevyhovují požadavkům soudnosti vědecké, přece v největší části nemalou mají cenu i nikdy jí nepozbudou obsahující ze všech oborův věcí domácích tolik podrobností a zpráv zajímavých, že stály by za vydání v překladě českém, mimo jediný psány jsouce vesměs latině, což pochopiti se dá uvážením poměrův tehdejších, zvláště při řeholnicích. Pro žáky své sepsal a vydal mimo jiné *Verisimilia humanorum disciplinarum* (1666), *Quaestio oratoria* (1677) i *Auxilia poetices*; básně své, namnoze velmi zajímavé, vydal r. 1663 pod titulem *Examen Melissacum*. Z obzvláště úcty a vděčnosti k P. Marii vydal popis a dějiny tří předních míst jí zasvěcených v zemích koruny České, a sice Vartě (ve Slezsku) *Diva Vartensis* r. 1655, v Tuřanech na Moravě r. 1658 *Diva Turzanensis* a na Sv. Hoře u Přebrami *Diva S. Montis* r. 1665 (vydal také po česku). Vedle vypsání zázrakův vyskytuje se i v knihách těchto velké množství zpráv důležitých a zajímavých. Ostatní spisy B.-ovy táhnou se nejvíce k dějinám domácím, tak politickým jako i kulturním. Jsou to: *Vita venerab. Arnesti* (Život arcibisk. Arnošta z Pardubic r. 1664); *Origines Comit. de Guttenstein* (Původ hrabat z Guttenštejna; *Epitome rerum Bohemicarum seu historia Boleslaviensis* (Výtah dějin českých čili historie boleslavské, r. 1677). Nejznámější a nejobširnější dílem jeho jsou *Miscellanea historica regni Bohemiae* (Směs rozprav o dějinách českých), jež počala vycházeti r. 1679. Celé dílo rozvrženo bylo na dvě »dekády«, t. j. na dva díly po 10 knihách, zůstalo však nedokončeno, neboť za živobytí jeho vyšlo dekády první knih jen osm, totiž 1. *Liber naturalis* (o přirozené povaze země České), 2. *popularis* (o obyvatelích), 3. *chorographicus* (mistopis), 4. *hagiographicus* čili *Bohemia sancta* (o svatých), 5. *parochialis* čili *sacerdotalis* (o faráčích a záduších), 6. *episcopalis* (o arcibisk. pražských), 7. *regalis* (o panovnících českých, vyd. po druhé r. 1735) a 8. *epistolaris* (sbírka listin státoprávních); dekády druhé vyšly knihy dvě i věnovány jsou rodopisu šlechty české (z větší části po druhé vydal je vlastními přídávky rozhojněně jes. J. Diesbach r. 1770). Dekády první kniha 9. vyšla teprve skoro sto let po B.-ově smrti pod tit. *Bohemia docta* (Čechy učené), a sice dvakráte; vydal jí P. Candidus a S. Theresia r. 1777; mnoho však správněji Raf. Ungar ve třech

dílech v l. 1776—1780. Taktéž i druhé dekády kniha *Liber curialis seu de magistratibus et officiis curialibus regni Bohemiae* (Kniha o soudech a úřadech zemských království Českého) vyšla dlouho po smrti spisovatelově; vydal ji r. 1793 Jos. Ant. Riegger. O znamenitém spise **B**-ově, sepsaném k obraně jazyka českého, již svrchu byla řeč, i nadepsán jest *De regni Bohemiae felici quondam, nunc calamitoso statu, ac praecipue de Bohemicae seu Slavicae linguae in Bohemia autoritate, deque ejus abolendae noxiis consiliis aliisque rebus huc spectantibus brevis sed accurata tractatio. Ad clariss. virum T. Čt. (t. j. O šťastném kdysi, nyní pak žalostném stavu králov. Českého, obzvláště pak o jazyka českého čili slovanského v Čechách vážnosti, jakož i o škodlivých záměrech na jeho vyhubení a jiných věcech k tomu se táhnoucích rozprava krátká, ale přesná. Slovuťnému muži Tomáši z Cechorodu). Ze spisu toho také poznává se, jak živé u **B**-a bylo vědomí slovanské. Rukopis nachází se v universitní knihovně pražské. Poslední, jak se zdá, práci, kterouž ještě dokončil a do tisku vypravil, byla *Vita vener. P. Nicolai Lancicii* (Život důst. otce Mik. Łeczyckého), k němuž po všecek čas inul láskou i úctou nejjodanější.*

Co do povahy osobní **B**. byl vzor roztomilosti, ke každému skromný, přívětivý, úslužný a dobrotivý, v kruhu přátelském veselý, vtipný a žertovný. Podobizen jeho zachovalo se několik; mimo jiné také museum národní má zdařilý obraz olejový. Také první svazek *Ungarovy Boh. docta* má podobiznu jeho. Literatura: J. Jirčček. *Rukověť*; Svět. 1888 (od F. Menčíka); Č. Mus. 1887 (od Jos. Šimka). *Tr.*

Balbina, svěťice, dcera římského tribuna Quirina. Majíc na hrdle nebezpečnou bouli uzdravila se zázračně vloživši na hrdlo řetěz, který papež Alexander I. († 119), vězněný v žaláři pod dozorem jejího otce, na krku nositi musil. Tím způsobem obrátil Alexander Quirina a celý dům jeho ke Kristu. **B**. zůstala pannou, zemřela roku 130; její památka slaví se 31. března. *Dr. Kr.*

Balbínové z Vorličné, rodina patricijská, v Hradci Králové již v XV. stol. usedlá. K původnímu jménu Škornicové přibrali jméno Balbinus, a když nabyli titulu »z Vorličné«, psali se **B. z V.** neb i Škornicové z V. neb i Balbínové Škornicové z V. Nejstarší známý člen rodiny byl Jan (1) Balbín Škornice, měšťan královéhradecký v první polovici XVI. století; jsa mužem rozvázným seděl mezi staršími obecními. Zanechal tři syny Jana (2), Filipa a Ondřeje. Jan (2) narodil se roku 1520 v Hradci, studoval na universitě pražské a byv tu povýšen za bakaláře svobodných umění vyučoval na některých školách s dobrým prospěchem; skládal i latinské básně, zvláště tak zvané eotostichy (otištěné ve Velešlavínově kalendáři historickém). Později stal se písařem městským v několika městech, a když byl roku 1548 zřizen v Praze soud nad appellacemi, stal se sekretářem pro latinské i české expedice. Maje takto trvale sídlem Prahu stal se zakladatelem pražské

větvě Balbínův. Vedlé svého úřadu pilně básnil a vydal své plody básnické jednak ve sbírce současných básníků latinských, zvané »*Farragines*« (1562) aneb o sobě pod zvláštními tituly. Pro své platné služby a literární, zvláště básnickou činnost byl i s bratrem svým Filipem do stavu vladyckého povýšen r. 1553, tak že bratři odtud psali se Balbínové z Vorličné (nejspíše dle usedlosti své u Hradce Kr.). Erb jejich později (1567) rozhojněný vypisuje se takto: »Štít na zděl rozdělený, jehož pravá polovice žlutá, v níž půl orla ptáka s křídlem rozloženým, jednou nohou a půl ocasem barvy černé, majíc ústa rozžavena a na hlavě korunu zlatou, se vidí; druhá pak levá polovice bílá

Č. 420. Znak Balbínů z Vorličné.

a uprostřed strych červené barvy. Nad štítem otevřený turnýrský helm a okolo něho fafrnochy po pravé straně černé a žluté, po levé pak červené a bílé; nad tím koruna zlatá královská, z níž dva rohy bůvolova barvami, a to pravý žlutou a černou, levý pak bílou a červenou, rozdělena vynikají, mezi nimiž černé křídlo roztažené a mající uprostřed pošikmo strych žluté barvy vzhůru stojí« (vyobr. č. 420.). Na sněmu roku 1556 byl Jan přijat do stavu vladyckého i s dědici. On byl držitelem gruntů šosovních v Praze, Nimburce a statku zemského Ověčár u Kutné Hory. Jan zemř. r. 1570 a byl oželen lat. básněmi svých přátel. — Václav, syn před., prodal Ověčary roku 1592 Kašp. Melicharu ze Žerotína za 9000 kop gr. m. a držel odtud Souňov u Čáslavě. Zemřel r. 1594 zanechav nezletilé děti. Poručníci prodali roku 1613 Souňov nejstaršímu synu Václavovu Janovi, ale ten již r. 1616 prodal jej Janu Purkhartovi Kordulovi ze Sloupna. V dalších válečných událostech vzala nejspíše tato pražská větev Balbínů za své. — Nejmladší syn Janův (1) byl Ondřej, také Laurinus zvaný, jenž dobře byl vzdělán v umění literárním. Usadil se v Něm. Brodě a stal se tu členem kůru literátského a byl výběřím posudného. Zemřel nejspíše bezdětek (1582). Druhý syn Jana (1) byl Filip, zakladatel královéhradecké větvě Balbínův. Vyučil se řemeslu malířské-

mu a usadil se v otcovském domě v Hradci; řemeslo malířské provozoval tu s dobrým prospěchem a zdá se, že malby ve starších kancionálech hradeckých on sám vytvořil. V obci zastával některé úřady, i primátorem byl a s bratrem svým nadán jest titulem »z Vorličné«. Zemřel kolem r. 1575 zanechav syny Jana a Jiřho. Starší syn Jan (3) věnoval se po otci řemeslu malířskému v Hradci a zemřel bezdětek. Mladší Jiří také žil v Hradci maje tu svůj majetek; jemu též patřila ves Lhota pod Libčany, již směl si zapsati do desk zemských. R. 1584 byl přijat i se synem Bedřichem do stavu rytířského království Českého. Byl mužem všeobecně váženým a zastával úřady veřejné, byl přítelem věd i uměň a přispíval valně na skvostný graduál, v němž k r. 1585 pěkná podobizna jeho se nalézá. Synové Bedřich, Jan, Daniel a Adam nadělali svým nezbedným a bujným životem otci starosti dost a dost. Když pak r. 1589 otec zemřel, rozdělili se po dlouhých soudech synové tak, že Bedřich dostal Lhotu Libčanskou, Jan dostal Dřevíč, Daniel a Adam domy a grunty v Hradci. Bedřich, držitel Lhoty zemřel r. 1599, a statek po něm dostal Adam. Daniel zemřel v Hradci bezdětek. Adam byl suken kráječ; statku Lhoty byl držitelem na krátko, nebot byla r. 1621 připojena k panství pardubskému. Ion zastával v Hradci některé veřejné úřady. Jan, majitel Dřeviče, zemřel morem r. 1599 zanechav syny Lukáše a Jiříka. Jiřík, mladší syn, zemřel již roku 1619 na ránu, kterouž si utřil bojuje na straně císařské proti stavovskému vojsku, Matiašem Thurnem vedenému. Lukáš držel Dřevíč; zprvu žil v Hradci, potom na hradě pardubském, kdež byl purkrabím; Pardubic ubránil v l. 1618 a 1619 proti stavům. Za bouřlivých dob těch prodal statek Dřevíč a roku 1620 odstěhoval se do Hradce, ale již po 2 letech zemřel. Měl šest synů, z nichž všichni zemřeli nedospělí až na Bohuslava Ludvíka, jenž žil posledním, ale zároveň nejslavnějším mužským potomkem svého rodu. Viz A. Rybička, Balbinové, jinak Škornicové z Vorličné Č. Č. M. 1871, strana 394. a následující.

Balbinus Decimus Caelius, císař římský r. 238 po Kr. pocházel ze starého, bohatého rodu. Vynikal čistotou mravů, velikým vzděláním, byl přítelem věd a básníkem, velmi zkušen ve správě. Dvakrát byl konsulem (po druhé r. 213 s císařem Caracallou), několikrátě světěna mu správa provincie. R. 238 po pádu císařů Gordiana I. i II. v Africe zvolen byl spolu s M. Clodim Pupienem Maximem od senátu císařem proti Maximinovi. Kdežto Pupienus vytáhl do pole proti tomuto, zůstal B. v Římě; s velikou obtíží potlačil bouři v městě. Když Pupienus po pádu Maximinově navrátil se do Říma, vznikly mezi oběma spolucísaři rozdíly. Tu prostředkem r. 238 při hrách kapitolských strhli praetoriáni náhle vzbouření, vnikli do hradu císařského, zajali B-na i Pupiena, odvěkli do svého tábora a rozsekali je.

Balbo : 1) B. Gaspare, ital. cestovatel, pocházel z Benátek, kde byl klenotníkem. Navštívil

r. 1579 Alepo, odtud prošel krajinami kolem Eufratu, pobyl delší dobu v Pegu, navštívil ostrov Ceylon a Zadní Indii v l. 1580—90. Ve zprávě, již vydal o své cestě s názvem *Relazione* (v Benátkách), jeví se více obchodníkem než spisovatelem všimaje si nejvíce věcí obchodních.

2) B. Cesare, hrabě, italský spisovatel a státník (* 21. list. 1789 v Turině — † t., 3. čna 1853). Cestoval v mládí do Paříže se svým otcem Prosperem, jenž tam byl vyslancem krále piemontského; když pak otec se vrátil do Italie, studoval Cesare v Turině pilně toskánštinu a pfi tom tak si oblíbil Ossiana, Novou Heloisu a Chateaubriandova Duchu křesťanství, že duchem tím byly později prosceny i vlastní jeho spisy jak dějepisné, tak politické. Od Napoleona, který chtěl si tehdy získati přátele, byl jmenován osmnáctiletý Cesare proti otcově vůli r. 1808 tajemníkem francouzské vlády v Toskáně, později pak kommissářem vládním v různých provinciích italských a illyrských, zabraných Napoleonem na Rakousku. B. účastnil se bitvy u Lipska, viděl pád Napoleonův a byl v l. 1817—18 vyslancem krále sardinského v Madridě, kde napsal *Studi sulla guerra d'indipendenza di Spagna e Portogallo*, ale dílo to vyšlo o třicet let později. Velmi důležité účastenství měl B. na událostech r. 1848 stav se 16. března t. r. předsedou ministerské rady sardinské, kterýžto úřad zastával do 8. čce t. r. Jako Manzoni působil v písemnictví, přispěl B. svými spisy hlavně k tomu, že z Piemontu vyšla myšlénka sjednocení vší Italie. Mimo dílo jmenované napsal ještě tyto spisy, jež všechny měly svůj politický účel: *La vita di Dante* (1839); *Speranze d'Italia* (1842), kde dává přednost nezávislosti před svobodou a pokládá sjednocení vší Italie za nemožné, tak že vlastenci italští zvali dílo to posměšně *Nonsperanze d'Italia*; *Meditazioni storiche* (1842); *Pensieri ed esempi* (1854), kde ukazuje, že jen v souhlase svobody s náboženstvím lze opět najíti spásu a velikost Italie; *Lettere di politica e letteratura* (1855); *Della monarchia rappresentata in Italia* (1857); *Della politica nella presente civiltà*; *Il regno di Carlomagno in Italia* (Flor., 1862); *Pensieri sulla storia d'Italia* (dílo posmrtné; Flor., 1858); *Storia d'Italia* (1830 a častěji) a *Sommario della storia d'Italia* (Bastia, 1849, 5. vyd.), nejlepší pojednání toho způsobu o dějinách italských, jež vyšlo prvotně v díle »Enciclopedia popolare« (Turin, 1846). B.-vy dějepisné knihy vynikají sice lehkostí, ale za často i povrchností, nejsouce doloženy potřebnými dějepisnými prameny. Mimo to B. vydal sbírku povídek *Novelle* (Flor., 1854), rozmnoženou r. 1857 o dvě dramata.

de **Balboa** Vasco Nuñez, španělský conquistador (* 1476 — † 1517), pocházel z města Jerez de Caballeros v Estremaduře a průhřív v mládí jmění své vystěhoval se na ostrov Haiti. Avšak i tam záhy zabředl do dluhův a chtěje uniknouti věřitelům připojil se r. 1510 potaji k výpravě Martina de Enciso, jenž s několika loďmi na převlaku panamskou

se ubíral. Na záp. břehu zálivu Urabského blíže ústí řeky Atrata založena osada Sta Maria del Antigua. Způsobiv mezi osadníky povstání zmocnil se B. nejvyšší moci, sesadil Encisa a uhlíjil se i proti Nicuesovi, místodržiteli veragujskému, jenž moc svou i na novou osadu vztahoval. Věda dobře, že vzpouara jeho nezůstane bez trestu, hleděl si novými výzkumy nakloniti vládu španělskou. I podnikal nejprve výpravy v okolí osady své, při čemž pronikl na vrchovisko řeky Chucunaque; r. 1513 vydal se přes hory Kordillerské na záp. a po nescetných útrapách v neprostupném pralesě uzřel dne 25. září břehy Tichého oceánu, jež nazval mořem Jižním a zabral břehy jeho jménem krále španělského. Zpráva o výpravě té přišla do Španěl pozdě, tak že mezi tím poslán na místo B-ovo novým místodržitel Pedrarias de Avila, avšak nedlouho na to dostalo se B-ovi aspoň samostatného správního území pod vrchní mocí Avilovou. B. podnikl na to ještě několik výprav a přinesl první temné zprávy o bohatém, zlatonosném Peru. Nicméně mezi místodržitelem a B-ou trvaly stále spory, ačkoli biskup darienský hledě je smířiti přiměl B-ou ke sňatku s dcerou Avilovou. Když B. chystaje se k nové výpravě dal si stavěti loďstvo, vykládáno mu to za přípravy k odboji a byv obžalován stat jest z rozkazu místodržitelova.

Balbriggan [-ign], lázeňské město dublinského hrabství v Irsku, s 2443 obyv. (1881) zabývajícími se výrobou stávkového a zvláště jemného zboží bavlněného, pak také rybolovem a vyšíváním muselínu.

de **Balueno** Don Fernando, básník špan. (* 1568 ve Valu de Peñas, prov. Mancha — † 1627 v Puerto Rico). V útlém věku přestěhoval se s rodiči do Mexika, kde byl vychován. Již jako osmnáctiletý mladík vystoupil se svými básněmi. Vlast svou původní navštívil alespoň jednou, většinu života svého však trávil na Jamaicae jako kněz, až r. 1620 ustanoven za biskupa v Puerto-Rico, kde zemřel. V básních svých staví se proti gongorismu, tehdy ve Španělech oblíbenému, a napodobuje raději básníky italské. Hlavní jeho dílo *El siglo de oro las selvas de Erifile* (Madrid, 1608 a 1821) jest pastýřská novella dílem prosou, dílem veršem psaná, rozdělená na devět částí, jež básník nazval eklogami. Jakkoli básně tu obsažené vynikají nad jiné souvěké, v duchu italském psané, marně pátráme v nich po sebe menší narážce na krásy přírodní Nového světa. Také narážek časových dokonce tu není. Mimo tuto báseň napsal B. ještě *La grandezza mejicana* (Mexiko, 1609 a Madrid, 1829), líčení města Mexika, a báseň epickou *El Bernardo ó la victoria de Roncesvalles* (Madrid, 1624, 1808 a u výtahu 1833 v Quintanově »Musa épica«) v duchu Ariostově. Hr.

Balbus (lat.), koktavý, příjmení některých římských rodin.

Balbus (Balbi) Jeronym, humanista a státník italský (* v Benátkách asi uprostřed XV. st. — † asi 1535). Byl učenníkem Pom-

ponia Laeta, zakladatele platónské akademie. Učil nejprve na pařížské universitě, kterou však pro svou zálibu v hádkách a sporech a pro lehké mravy r. 1461 opustiti musil. Císař Maxmilián I. povolal ho r. 1493 na vídeňskou universitu, na níž učil básnictví, latinským klasikům a právům, kterouž však opět z týchž příčin jako Paříž roku 1498 opustil a stal se professorem v Praze, kde opět svými hádkami a mravy pohoršení dával. Co od r. 1500 až do 1515 činil a kde byl, není známo. R. 1515 jest při dvoře krále českého a uherského Vladislava, jest knězem, královským tajemníkem, proboštem vácovským a prešpurským a spolu vychovatelem prince Ludvíka. Jeho žák, král český a uherský Ludvík, užíval ho k důležitým poselstvím; r. 1521 přišel jako jeho posel k říšskému sněmu wormskému, vyslovil se tam proti novotám Lutherovým a vybízel knížata k pomoci proti Turkům. Brzy potom vstoupil do služeb domu Habsburského, a arcikníže Ferdinand učinil jej biskupem v Kerce (*Gurk*, 1522). Za nedlouho poslán do Říma pozdraviti nově zvoleného papeže Hadriána VI. a pohnout ho, by dal hlásat kříž proti Turkům. Podobně měl poselství k papeži Klementu VII. a doprovázel Karla V. ku korunovaci na císařství do Bologně, kde sepsal státní spis *De coronatione* (1530), který však přišel na index. B. byl plodným spisovatelem, ale kluzkým básníkem; mnohé jeho spisy vydal Retzer ve Vídni (1791—1792). Srov. Retzer, *Nachrichten von dem Leben u. d. Schriften des ehemal. Bischofs von Gurk*, Hier. Balbi (Viedeň, 1790). Dr. Kr.

Balbus mensor, z doby císaře Trajana, skladatel díla *Expositio et ratio omnium formarum*, obsahujícího základy měřictví pro zeměměřiče. Spisek ten, věnovaný jakémusi Celsovi, zachován jest jen částečně; nejlépe vydán v Blume-Lachmann-Rudorffových *Schriften der röm. Feldmesser*, I., str. 91.—108. Vedle toho složil B. též zevrubný popis říše Římské, ve kterém zaznamenána byla podoba a výměra jednotlivých obcí, jakož i četné zákony agrární pro rozličné provincie. Popisu toho použil skladatel díla »*Liber coloniarum*«, kteréž nám tedy aspoň poněkud ztracené dílo B-ovo nahrazuje. Mylně však přikládá se B-ovi spisek »*De asse minutisque eius portuiculis*« (vydaný od Hultsche v *Metrolog. script.* II., 72.), pochodící až ze III. století po Kristu. —h.

Balbuties, koktání (v. t.).

Balcar: 1) B. Jan, zakladatel »svobodné evangelické církve české«, nar. 27. března 1832 v Horní Radechové nad Náchodem z rodičů římskokatolických. Když byl v 10. roce ze školy vystoupil, učil se zednictví a tkalcovství. Čítal rád v bibli a v jiných vzdělávacích knihách obsahu náboženského i nabyt tak mnoho dobrých znalostí a byl na svůj stav nevšedně vzdělán a sečtělý. Přistoupiv r. 1855 k evang. církvi reformované setrval při ní až do r. 1868. Maje za to, že evang. církev reformovaná nemá dosti přísné kázně církevní, s počátku snažil se slovem i písmem v »Hlasu

ze Sionu« církevním úřadům »dobrý řád a kázeň dle slova božího na srdce klásti«; dále napsal v »Památkce« slavnostního roku 1863 vydané od Jana Janaty, Václava Šubrt a Heřmana z Tardy r. 1864 v Praze, pěkný článek *O kázní církevní*, v němž též horlil za zavedení přísnější kázně v české církvi. Zejména snažil se odstraniti u členů církve hru v karty, popíjení, tančení a jiné radovánky a zvyky. Jelikož B-ovi nešla náprava církve tak rychle, jak si ji byl přál, vystoupil z téže církve, založil na Hronovsku svůj vlastní sbor, totiž »svobodnou evang. církev českou«, jež měla asi 40 osob, a přistoupil se sborem tím formálně ke všeobecné církvi v Anglii, Skotsku a Americe. R. 1870 stal se B. kazatelem své církve podrobiv se v synodu staroreformované hollandské církve potřebné přednášce a zkoušce. Když r. 1872 na Hronovsku několik rodin ze »sboru« jeho vystoupilo, odebral se B. r. 1873 do Ržů u Nového Hrádku, kdež se byl zakoupil, a odtud později do Bystrého u Nového Města nad Metují. »Církev« B-ova na Hronovsku zšla úplně. Přičiněním amer. misijnářův Adamsa a Schauffera, kteří B-a byli osobně navštívili, obdržel podpory 400 zl. ročně, která však později na 200 zl. byla ztenčena, až úplně zastavena. V Bystrém vystavěl B. r. 1880 modlitebnu, a to pomocí ze Skotska (700 zl.) obdrženu. Počet členů B-ovy církve obnášel v největším jejím rozkvětu přes 200, a ti byli rozptýleni nejvíce v horách Orlických: ve Rzech, Dolech, Nedvěži, Bystrém a od r. 1872 též na Hradecku: ve V. Skalici, Třebechovicích a Sviňanech, kamž byl člen »církve« Ant. Ptáček roku 1872 se přestěhoval. Dne 25. listopadu 1888 zemřel B. v Bystrém, a kazatelem neord. stal se Jos. Ptáček. Svátostmi přislужuje farář Heřman Röther z Hořelice. Matrika narozených vede se u politického úřadu v N. Městě n. M. Pro nedovolené shromažďování měl B. se svými členy dlouhé vyšetřování, a byly mu veškery schůze úředně zakázány a členové peněžitě trestáni. Trestry dosáhly až 1170 zl. Když r. 1880 konal se v Balesíji sjezd všech evangeliků pod jménem »Evangelická alliance«, obrátil se k němu i B. žádaje za podporu. Přičiněním »alliance« přestalo stíhání »církve«, peněžitá pokuta 1170 zl. byla až na 5 zl. snížena a B-em zaplacená. »Církev« hodlajíc se sejtí povinna jest schůzi svoji 3 dny dříve politickému úřadu toliko oznámiti. B. byl muž povahy přímé a poctivé, sbor svůj spravoval věrně a vedl k občanské poctivosti, statečnosti a loyálnosti. Zřízení jeho »církve« bylo a jest presbyterské: ord. kazatel jest jejich nejvyšším duchovním, státní církve neznají. Sbor B-ův, od něhož v l. 1878 a 1884 asi 20 rodin odpadlo, čítá nyní asi 150 členů.

Hše.

2) B. Josef, ředitel měšťanské školy dívčí na Novém Městě v Praze. Nar. se 22. kv. 1834 v Luži, kde také chodil do obecné školy. Odbýv v Litomyšli školu hlavní vstoupil do ústavu učitelského v Hradci Králové. Potom vstoupil do přípravného kursu na polytechnickém ústavě v Praze, odtud přešel do kursu

pro kandidáty učitelství pro nižší realky, podjal se r. 1854 zkoušek z odboru technického a ustanoven byl později učitelem na reálné škole v Mostě. Když pak r. 1861 přinucen byl opustiti to místo, uchýlil se do Prahy, kdež vyučoval nejdříve v soukromém ústavě Vocelové, později r. 1863 stal se podučitelem na Hrádku. Od těch časů působil na školách pražských, až r. 1876 jmenován byl ředitelem novoměstské školy dívčí, kde působí dosud. Když r. 1871 od ministra Jirečka byla zřízena enketní komise, která by radila se o opravě zákona školního, povolán byl do ní vládou i B. — B. sepsal *Všeobecného počítáře pro školu a dům* dle plánu prof. J. Baldy (1862, druhé vydání vyšlo r. 1866), pak *Přípravu k perspektivě*. Od r. 1872—79 pořádal *Kalendář učitelský* Pražské Budče, od r. 1880 vydává *Kalendář učitelstva československého*, jehož vyšlo dosud 11 ročníků. S Vojt. Kryšpínem, J. L. Maškem a Ant. Svobodou sestavil *Kreslení pro školy národní a Návod ke kreslení tomu*. B. psal do různých časopisů, zejména do *Národní školy* a *Posla z Budče*. Ted rediguje orgán Jednoty učitelstva měšť. škol, jež vychází pod názvem *Škola měšťanská a živnostenská*.

3) B. Frant., kněz a spisovatel český (* 1838 v Rychnově n. Kn.), studia gymnasia konal v rodišti a v Litomyšli, bohoslovecká v Hradci Králové, kdež r. 1863 vysvěcen na kněžství. B. byl kaplanem v Lužanech (okr. Jičín., 1863—1872), v Jičíně (1872—1874), potom administrátorem a později farářem v Lužanech. B. jest pilným přispívatelem do »Usvětné kazatelny«; o sobě vydal kázání postní *Umučení P. N. Ježíše Krista* a *Josef Egyptský*; *Bibličká kázání pro dobu adventní*; *Devatero svátečních kázání*.

4) B. Antonín, spis. český (* v Poděbradech 18 čna 1847 — † v Praze 10. pros. 1888). Studia gymnasia konal v Král. Hradci, Báňské Bystřici a v Těšíně. Byv 1870 v Praze povýšen na doktora filosofie stal se supletem na akademickém gymnasiu v Praze, pak v Králové Hradci, po té professorem v Sučavě v Bukovině a v Těšíně, kde 11 let působil tak, že, ač rozhodně hlásil se k národnosti české, u všech stavů byl oblíben, ano město samo nabídlo mu ředitelství městského musea; ale B. touze po Praze nabídky té nepřijal. R. 1883 povolán na první vyšší reálné gymnasium v Praze ve Spálené ul. za profesora zeměpisu a dějepisu, ve kterémžto oboru nemálo vynikal. Horlivě činným též byl od r. 1885 jako jednatel »Umělecké besedy«, kteráž hlavně jeho přičiněním zřídila oblíbené populární koncerty. B. vydal v l. 1876 a 1877 velmi cenný historický spis *Die Politik König Georgs von Poděbrad*, zvláštní to otisk z programu stát. gymnasia v Těšíně, o z dílech. Dále r. 1887 společně s drem J. Vlachem výkladem opatřil *Historicogeografický školní atlas starověku* a r. 1888 upravil jedenácté vydání Kozennova »Zeměpisného atlasu pro střední školy«. Záslužnou práci jeho jest též obšírná stať *Alpy* v I. díle tohoto Slovníka.

Balcárek Aleš (Alexander), básník český (* 21. února 1840 v Šumvaldě u Unčova, † 8. kv. 1862 v Praze). Ztratil záhy rodiče studoval latinské školy v Olomouci, kde však pro slovánské své smýšlení byl nenáviděn a konečně přinucen bez maturity r. 1860 se odebrat do Vídně, kde dal se zapsati na vysokých školách za mimofádného posluchače filosofie chtěl se podrobiti později zkoušce maturitní. Pro bídu hmotnou nemohl provést svého úmyslu a proto roku násl. odebral se do Prahy, kde nějaký čas v tiskárně Jeřábkové byl korektorem. Po prázdninách dal se zapsati na technice, avšak v únoru 1862, jsa již po několik let skličěn neduhem vnitřním, těžce onemocněl. Pozdravil se sice, ale nedlouho již popřáno mu žiti. Dne 8. května večer spadl nešťastně s římsy Koňské brány v Praze, kam v horečce vystoupil, a ještě téže noci zemřel. *Pozůstalé básně* směru Máchova, věnované studentstvu moravskému, vydány se životopisem básníkovým r. 1862 v Praze, po druhé roku 1874 s předsovem G. Pšegra Moravského nákladem Fr. Urbánka. Mimo to přispíval (druhdy pod pseud. Slavomír Pustinský) do »Lumíra«, do »Hvězdy Olomoucké«, »Opavského besedníku«, almanachu »Dunaj« a j. *Kcr. red.*

Balcariani, vyznavači »svobodné evangelické církve české«, tak zvaní po jejím zakladateli Janu Balcarovi. *Hše.*

Balcesou Niculae, spisovatel rumunský, (* v Bukurešti 1819 — † v Palermě 1852). Stud. v Bukurešti na koleji sv. Sávy a pod vedením Eutimia Murga, vstoupil v devatenácti letech do vojska, kde mu bylo svěeno řízení školy poddůstojnické. Když však se zapletl do spiknutí setníka Cămpineana a Mitiky Filipeska, které mělo za účel vymániti zemi z područí ruského a dáti jí novou ústavu, byl s ostatními odsouzen k smrti; trest však mu změněn v doživotní vězení v klášteře Mărgineni, z něhož ho vyprostil Bibescu po dvou letech. R. 1844 uveřejnil spisek *Studiulă asupra puterei armate la Români* (Studie o zbrojné moci rum.), r. 1845 jal se vydávati s Laurianem »Magazinulă istoric pentru Dacia«, do něhož napsal mnoho pěkných rozprav, na př. *Logofetulă Mironă Costină* (I. roč.) R. 1848 účastnil se hnutí národního, začal byl vypověděn. Odebral se do Paříže a r. 1850, onemocněv prsním neduhem, do Palerma, kde zemřel. Předním dílem, které B-covi získalo jméno mezi Rumuny, je *Istoria Româniloră su Mihaîl Viteazulă* (Dějiny Rumunů za Michala Hrdinného), psané dle vzoru děl antických, jichž však nikterak nedostihl. Dílo toto, které zůstalo nedokončeno, vydal znova s dodatky A. J. Odorescū (Bukurešt, 1878). Z jiných spisů B-cových jmenujeme ještě: *Miscarea Româniloră diu Ardeală* la 1848 (Hnutí Rumunů Ardealských 1848) a *Cântarea României*. Srv. Gr. G. Tocilescu *Vieta timpulă si operele lui Niculae Balcescū* (v časopise »Columna lui Traiană«, 1876, č. 5.). *P.*

Balčik, přístavní město v kníž. Bulharském, 32 km severových. od Varny při Čer-

ném moři, se 3845 obyv. (1881), z nichž většina Turkův a Gagauzů; něco Řekův a Bulharů. Má velmi dobrý přístav, velická kamenná skladiště a celnici. Značné ovocnářství, vinařství a zelenářství; v okolí chov včel. Blíže města počali vyráběti mořskou sůl. Obchod velmi živý; vývoz (hl. obilí) pátíl se r. 1884 na 1,188,657 zl., dovoz (sůl a stavební dříví) na 37,740 zl. — **B.** jest střediskem okolije (okresu) majícího 15,240 ob. — **B.** připomíná se v nejstarších dobách pode jménem Krunoi, později Dionysopolis, i býval v prvních dobách křesťanských sídlem biskupským. Ve středním věku slul Karbona nebo Karmvna. Jméno **B.** vyskytá se teprve ve stol. XVI. — Srv. dr. K. Jireček, *Cesty po Bulharsku*, str. 612—14. *Koll.*

Balda (Goldbrunn, Waldel), lázeňské místo v Čechách, v půvabné kotlině as uprostřed mezi Poličkou (1½ hod. již.), Bystrým (1 hod.) a Mor. Svitavou, 654 m n. m.; 4 d., 7 ob. č. (1881), hřt. a okr. Polička, obec Jedlová, býv. dom. Bystré, fara Limberk. — Pramen má stálou teplotu 6° R., jest chuti trochu nakyslé (na způsob vody selterské) a obsahuje v 1000 gramech 35,5 dílů volné kyseliny uhličitě. Srv. Světozor, 1881 str. 244.

Balda Josef, spisov. český (* 1827 v Libáni — † 1861 v Praze). Studoval gymnasium v Jičíně, filosofii v Praze (1845—47). R. 1850 stal se gymnasiálním professorem v Jindřich. Hradci, odkud dostal se r. 1853 na starom. gymnasium v Praze. Psal do rozličných časopisů, zvláště do »Živý«, ježž průmyslnou část, »Průmyslník« nazvanou, redigoval (1857 až 1861). Mimo to napsal: *Jaké budou ty nové peníze?* (1858) a *Poučení o nových penězích* (1859). S prof. M. Pokorným sepsal *Základy technologie* (1861). *Kcr.*

Baldacchini [-kynj]: 1) **B. Severio**, básník ital. (* v Barletě 1800 — † 1879). Stud. v Neapoli, kde ve 20 letech psal polit. články, načež se oddal úplně studiím. R. 1848 zvolen do sněmu a hájil zde svobodomyslný směr, za krátko však odebral se v soukromí, které opustil byv r. 1860 znova zvolen do sněmu, r. 1868 pak do senátu a nedlouho potom čestným professorem university neapolské. Z četných básní jeho dlužno uvésti hlavně lyrické novelly: *La Gioietta*, *Ugo da Cortona*, *Claudio Vannini o l'artista* dle vzoru Byronova (Neap., 1834; Pař., 1841); *Poesie* (2 sv., Neap., 1849); *Erato*, *Poliumia* (t., 1873); *Riposi ed ombre*, v nichž formální dokonalost nahrazuje nadšení básnické; *Prose* (t., 1873). — 2) **B. Michele**, bratr před. († r. 1870), psal povídky a básně. *P.*

Baldáosy [baldáci] Antol, baron, honvědecký plukovník v l. 1848—49, byl později několikrát poslancem na uher. sněm. R. 1871 vypracoval obšírný plán ku vystavění síti silničné v Alföldu. R. 1876 daroval 8000 jiter ze svých zatiszkých pozemků protestantské církvi uherské. Zemř. r. 1878. *Bbk.*

Baldach, prvotně středov. jméno Bagdádů, potom skvostná látka, která kdysi v tomto městě byla zhotovována; ve formě baldachyn posléze znamená pokrov neboli

nebesa z této nebo jiné drahé látky zhotovená.

Baldachyn: 1) **B.** v církevní liturgii. Zprvu bývaly oltáře, v nichž vel. svátost se přechovávala, kryty stanem či b-em lněným, hedvábným neb i zlatotkaným. V XIII. st. nastal obyčej, že pod b-em nesena bývá nejsv. svátost při veřejných průvodech, zejm. o Božím Těle, o slavnosti vzkříšení, při čtyřicetihodinném výstavu, a sice užívá se při tom b-u barvy bílé, jak ve chrámě samém tak i mimo chrám pod širým nebem. Obyčejně nesen bývá b. na čtyřech bidlech, někdy též mívá pouze dvě opěradla. Nesena-li nejsv. svátost k nemocným, užívá se ve mnohých krajinách malého b-u, jenž více stínidlu se podobá a jako toto pouze na jediné holi nad knězem se nese. Relikvie svatých a světic božích nesmějí pod b-em neseny býti, avšak ostatky sv. Kříže pod b-em nésti se mohou. **B.** nepřenosný, na zdi nebo stojanu upevněný, nalézá se po straně evangelia ve chrámech metropolitních a katedrálních nad trůnem arcibiskupovým neb biskupovým, a také v jiných chrámech světského neb světského duchovenstva biskup takového b-u užívati může. Jiný kněz nebo nekněz (na př. patron) nesmí ve chrámě takového b-u míti, leč na základě zvláštního privilegia. *Byv.*

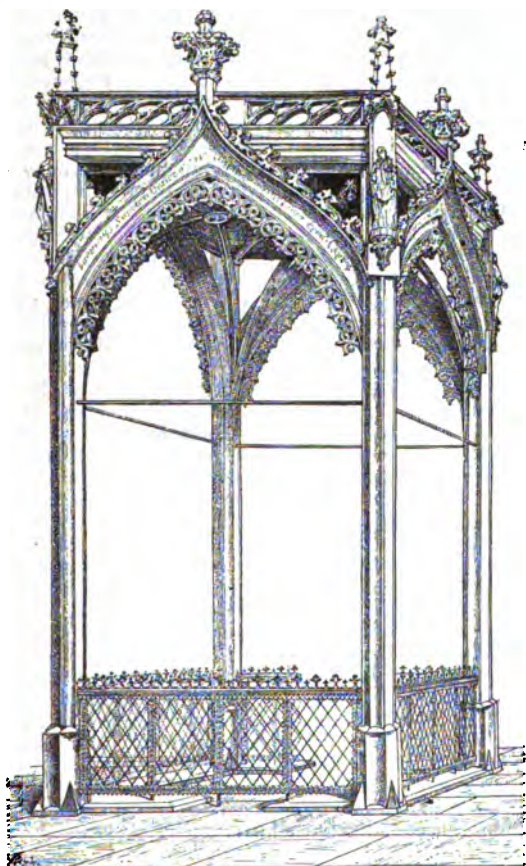
2) **B.** ve stavitelství jest pevná, z pravida kamenná stříška nad kazatelnou, portálem nebo nad sochami na konsolách stojícími, také však okrasa nad různými výklenky. V gotickém slohu byl b. vypěstován v tvary nejbohatší a nejušlechtlejší, k čemuž přispělo hojně užití ozdobných kružeb, křížových kytek, krabotů a celých fial. Vyobrazení č. 421. představuje Rejskův gotický b. nad hrobem Augustina Lucianského v kostele P. Marie před Týnem v Praze. I v době pozdější používáno b-u ovšem dle slohu změněného. Proslulý jest b. nad hlavním oltářem v chrámu sv. Petra v Římě.

Baldamus August Karl Eduard, něm. ornitholog (* 1812 v Gierslehen u Aschersleбену), byl nejprve gymnasiijním učitelem, později farářem. Od r. 1870 žije na odpočinku v Koburgu. Založil r. 1850 německou společnost ornithologickou, jejímž byl dlouholetým sekretářem, a vykonal za účelem studia ornithologického četné cesty po Evropě. Spolu s Blasiusem vydal dokončení Naumannova díla *Naturgeschichte der Vögel Deutschlands* a od r. 1849—1858 vydával ornithologický archiv »Naumannia«. Dále napsal *Illustr. Handbuch d. Federviehzücht* (2 sv. 2. vyd. v Drážďan, 1881); *Vogelmärchen* (t., 1876); *Flausgeflügel* (t., 1882).

Baldassare Salvator, zvěrolékař italský (* 1853 ve Foggii). Studoval na univ. neapolské, kde se stal i doktorem lékařství, byl po nějakou dobu asistentem zootechniky na vyšší hospodářské škole v Portici, působil v r. 1882 jako mimořádný profesor zootechniky na zvěrolékařské škole při universitě parmské a v l. 1883—4 jako řádný profesor v Turině, r. 1885 byl povolán za odborného ředitele do ministerstva orby. Z jeho spisů uvádíme: *Del corneggio per enfisema delle tasche gutturali* (1871); *Istruzioni sugli insetti nocivi agli animali domestici* (1873); *Influenza della milza sulla digestione* (1879); *La nutrizione intensiva nell'industria del bestiame* (1883); *Trattato di zootechnia* (vy-

cházející v Římě od r. 1885).

Baldasseroni Giovanni, ministr toskánský (* v Livorně 1790 — † 1876). Z berního úředníka vyšvihnul se rychle na státního radu, r. 1847 stal se finančn. ředitelem. Jmenován byv později senátorem padl s ministerstvem Ridolfini r. 1848, odebral se do Gaëty a přijal v kv. 1849 předsednictvo státní rady v novém kabinetě konservativním. V létě 1850 šel s Leopoldem do Vídně, odtud přinesl »zářijové zákony« toskánské, jimiž byla ústava zastavena na neurčito a svoboda tisku potlačena. Byl ministrem až do r. 1859, kdy

Č. 421. Baldachyn nad hrobem Augustina Luciana v kostele P. Marie před Týnem.

Dkl.

byl velkovévoda donucen, panství své opustiti. Od té doby pracoval v soukromí o životopise *Leopoldo II., granduca di Toscana* (Flor., 1871). **B.** byl muž mravů bezúhonných, avšak jeho smýšlení náboženské zabíhalo v bigotterii. Jako administrátor byl poctivý a svědomitý, ale pro účastenství své v ministerstvech smýšlení zcela protivného viněn byl z politické bezcharakternosti.

Balde Jakob, výborný básník novolatín., nar. r. 1603 v Enzisheimu (v Elsasku), vstoupil r. 1624 do řádu jezuitského, r. 1628 stal se profesorem rétoriky v Inšpruku, r. 1633 vysvěcen na kněze, r. 1635 stal se prof. rétoriky v Ingolstadtě, od r. 1637—1668 působil jako kazatel v Mnichově, Landshutu, Ambergu a Neuburgu na Dunaji, kde zemřel 9. srpna 1668. **B.** jest jedním z nejnadanějších básníků novolatinských vynikaje pravým citem básnickým a formou neobyčejně půvabnou a uhlazenou, jež svědčí o hlubokých studiích římských básníků, hlavně Horatia, Statia a Claudiana. Z básní lyrických zasluhují zmínky *Sylvae* (r. 1640 a 1643), *Lyriceorum libri IV a Epodon lib. I* (1643). Nové vydání jejich obstaral B. Müller (1844 a 1884) a Hipler (1856). Humoristické a satirické básně **B.**ovy vynikají řízným vtípem a jemnou satirou. Šem patří: *Medicinae gloria per satiras XXIII asserta* (1651); *Vultuosae torvitatis encomium* (1658); *Solat. podagricorum lib. II* (1661); *Expediitio polemico-poetica* (1664) atd. Sběrka satirických jeho básní vyšla r. 1718. Konečně zmínky zasluhují jeho *Carmina Mariana* pravou zbožností dýšící (vyd. Hübnerem r. 1848) a latinský překlad *Batrachomyomachie* (1637). Všechny jeho básně vydány byly v 8 dílech v Mnichově 1729; výbor jich opatřili Orelli (Curich 1805 a 1818) a Clesca (1843). Překlady některých jeho básní podali Herder v »Terpsichoe«, Neubig (»Oden«, Kempten, 1830), Schlüter (»Mariengesänge«, Paderb. 1857), Schrot a Schleier (»Ausgewählte Dichtungen«, Mnichov, 1870). — Srovn. G. Westermayer: J. Balde (Mnichov, 1868). F. S. Romeis: J. Balde u. seine Dichtungen (Neuburg, 1868). *Vý.*

Baldenburg, polsky *Białe Bork*, město v pruském vl. obv. kwidzýnském, kraji czluchovském (*Schlochau*), u hranic pomofanckých, má prot. a kat. chrám, soudní úřad a 2399 obyv. (1885).

Balder viz Baldur.

Balderio viz Baudry.

Balderich, markrabí furlanský, nástupce Kadolachův, sesazen byl r. 828 pro neobezřetnost ve válce s Bulhary, a rozsáhlá marka jeho byla rozdělena ve čtyři marky.

Baldežské jezero (*Baldegger See*) v severových. části švýc. kantonu luzernského, velmi rybnaté, až 70 m hluboké, mající 5 km², 467 m nad m. Vytéká z něho Baldežská Aa do Hallwylského jezera, a na jižním jeho konci jest ves Baldegg se zámekem.

Baldi Bernardino, spisovatel a básník ital. (* 1553 ze staré rodiny v Urbíně — † 1617). Pracoval v rozmanitých oborech a ve všech nabyl znamenitého jména: byl odborným ma-

thematikem. znal se v jazycích klassických i moderních, psal veršem i prosou knihy latinské i vlaské. R. 1580 byl jmenován professorem matematiky od Ferdinanda Gonzagy, vévody Guastallského; když pak mu po šesti letech papež dovolil, aby se psal arciknězem Guastallským, oblekl **B.** kněžský háv a s ním i jiné smýšlení. O dalším jeho životě známo jen, že měl nějaké rozepře, pro něž meškal v Římě, a že žil na dvoře urbinském, kde i zemřel vzdav se ku konci svého života opatství. Zanechal mnoho děl i nedokončených, z nichž mnohá posud ani vydána nebyla. Nejlepší z jeho básní naučných jest *Nautica*; vedlé toho vynikají ještě *Le egloghe* (I. vyd. Ben., 1590; v »Propugnatore«, XVII, Bologna 1884); *Idille*; z nichž nejlepší je *Cleio o l'Orto*; *Cento Apologhi*; jež vyznamenávají se aisópskou stručností a byly pro svou oblibu r. 1702 od Crescimbeniho uvedeny do verše a opatřeny poznámkami od Strinatiho; epická báseň *Il diluvio universale* v osmnáctislabičných verších; *Gli epigrammi* (viz pojednání L. Ruberta v »Propugnatore«, XV.); *Dialoghi*; *Vita di Guidobaldo duca d'Urbino*. Soubor některých jeho básní a článků vyšel s názvem *Versi e prose di Monsignor Bernardino Balbi da Urbino* (Benátky, 1590). Mimo spisy původní zanechal řadu překladů různých spisů lat. a feckých. Srv. J. Affò, Vita di B. Baldi (Parma, 1783); L. Ruberta, B. Baldi (Bologna, 1883). *P.*

Baldini Baccio, ital. zlatník a mědirýjec, nar. 1436 ve Florencii, zemřel po r. 1480. Zprávy o jeho životě jsou velmi řídké, jen tolik známo, že učitelem jeho byl Maso Finiguerra. Rytiny svoje, které teď velmi jsou vzácné, prováděl podlé kreseb Sandra Botticelliho. Těch užil také k rytinám pro Dantovo Peklo, vydané ve Florencii r. 1481. Práce jeho jsou však technicky nedokonalé, zejména krajinářství jeho je chudé. Srv. Meyer Künstler-Lex. II., 574. a násl.

Baldinuoi [-nuči] Filippo, spis. italský (* 1624 ve Florencii — † tamt. 1696). Napsal cenné dílo *Storia degli artisti* (1260—1670), kde ve mnohých částech doplnil a opravil Vasaria, *Vocabolario del disegno* (Flor., 1681 až 1728), *Cominciamento e progresso dell'arte dell'intagliare in rame* (Florencia, 1686) a *Notizie dei professori del disegno da Cimabue in qua* (Flor., 1846, 5 sv.). *P.*

Baldo (Monte B.), pohoří v jihu Tridentských Alp, na hranici tyrolskoitalské mezi horním Gardským jezerem a Adizí; dosahuje výše 2198 m.

Baldon, lázeňské místo ruské v gubernii kurlandské, v újezdě bauském; 2150 ob. (1881). As 5 km od něho, v dolině protékané ručejem Kekavou, v půvabné poloze lázně. Vřídla, jež tuzemci (Lotyšové) nazývají »svatou vodou«, jsou železitosiřná (7° C.). Doporučují se proti rheumatismu, krticím, haemorrhoidám, nemocem kožním a příjčným. Saisona trvá od polovice června do konce srpna. Známý jsou lázně ty od r. 1795.

Baldovce (maď. *Baldóc*), ves v Uhrách, v župě spišské, okr. levočském se 165 slov.

obv. (1888), filiál. chrámem, elem. školou a minerální vodou s lázněmi. Z pramene »Deákova« přichází voda do obchodu. R. 1887 vyvezlo se jen 20.000 láhví, poněvadž se posílá pouze na zakázku. R7.

Baldovinetti Alesso, malíř ital. (* 1427 ve Flor. — † t. 1499). Mistrem jeho byl Paolo Uccelli; k němu a k Andreovi del Castagno druzi se B. nejbliže. S realistickým směrem těchto mistrů souvisely také četné pokusy směřující k zlepšení techniky malířské, jimž se obzvláště B. horlivě oddával. Tak pokoušel se dokončovatí freskové malby způsobem suchým (*al secco*) a stmeliti pak barvy jakýmsi zvláště připravovaným pokostem. Pokusy tyto staly se většinou záhubnými pro trvalost jeho maleb. Mimo malbu zabýval se hlavně mosaikou a i tuto pokoušel se v technice zlepšiti; v té příčině proslul hlavně jakožto restaurátor starších mosaik. Z prací jeho zachovalo se málo, z fresek pouze *Narození Krista* v nádvoří Annunziaty ve Florencii. Malby jeho vynikají pečlivým provedením detailů a krajinných partií; postavy jeho jsou však těžkopádné, a kompozice jeho nemají životnosti. Zajímavý jsou jeho paměti chované v archivu Santa Maria Nuova (*Ricordi di Alesso Baldovinetti*, vyd. od G. Pierottiho, Lucca, roku 1868. Chl.

Baldovini Francesco, ital. spisovatel (* 1634 ve Florencii — † t. 1716), napsal mimo jiné nářečím toskánským *Il lamento di Cecco da Varlungo* (Flor., 1694, vyd. později s poznámkami od Marriniho, Flor. 1755, 1817, od Clasiho, Flor. 1792), jež se pokládá za nejlepší toho druhu, třeba že byla napodobením básně Lorenza de' Medici »Nencia da Barberino«. P.

Baldrian, kozlík lékařský, viz Valeriana.

Balduin: 1) B. z Lucemburka, arcibiskup trevirský (* 1285 — † 1354), nejstarší syn Jindřicha III. hrabě Lucemburského († 1288) a Beatriky z Avesnes, za mladých let studoval v Paříži, odkud již 7. pros. 1307 povolán na arcibiskupský stolec trevirský. Když zavražděním Albrechta I. (1308) osiřel německý trůn, přičinil se B. o zvolení bratra svého Jindřicha (VII.) a provázal ho r. 1314 na korunovační cestě do Říma. Avšak Jindřich VII. zemřel na zpáteční cestě a kurfiřtové jsouce rozděleni ve dvě strany nemohli se shodnouti o společného kandidáta. B. zasazoval se nejprve o zvolení synovce svého Jana, krále českého, jehož však kurfiřtové pro přílišné mládí voliti se zdráhali, a proto strana lucemburská, v jejíž čele byli B. a arcibiskup mohučský Petr z Aspeltu, shodla se o kandidaturu Ludvíka Bavora, kdežto strana rakouská hlasy své dala Bedřichovi Sličnému, synu Albrechtovu. Za dlouhé války, která byla následkem té dvojité volby, stál B. vždy věrně při Ludvíkovi, šestkrát za něho bojoval a také při rozhodné bitvě u Mühlendorfa (28. září 1322) měl vynikající účastenství. Ve sporu, který Ludvík Bavor měl s papeži, ostal B. věren Ludvíkovi a nedopustil prohlášení klatby papežské ve svém arcibiskupství, ale choval se

jinak tak opatrně, že papež delší čas neměl příčiny zakročiti proti němu. Když však r. 1328 B. od kapituly zvolen za arcibiskupa mohučského, ale papež arcibiskupem jmenoval Jindřicha z Virneburka, došlo k roztržce mezi B-em a kurií. B. zmocnil se celého arcibiskupství mohučského kromě města Mohuče a vzdal se ho teprve r. 1338 snaže se o smír s papežem; nicméně byl téhož roku hlavním účastníkem sjezdu kurfiřtů v Rhense, na němž proti nárokům papežským vysloveno, že ten, koho zvolí většina kurfiřtů za krále německého, zvolen platně. Teprve když s vědomím císaře Ludvíka syn krále českého Jana, Jan Jindřich, bezprávně z Tyrolska vypuzen (1341), přešel B. ke straně nepřátel Ludvíkových a zasazoval se o sesazení jeho a volbu Karla IV. Volba Karlova provedena r. 1346 a B. pak horlivě vyjednávaje urychlil obecné jeho uznání v říši Německé. Za služby ty pak Karel B-ovi dal po dvakrátě hrabství Lucemburské v zástavné držení. B. byl muž vynikající duchem, obratný politik, při tom biskup o blaho stádců vždy pečlivý. Hranice arcibiskupství svého nemálo rozšířil za vlády své téměř 50leté a utvrdil v zemi své moc panovnickou zakládaje hrady a přísně konaje spravedlnost, svolávaje provinciální synody; pracoval též proti pověze a sám jsa mravů bezúhonných hleděl přísně k zachování kázně v klášterech. Srv. Dominicus, Baldewin v. Lützelburg (Koblenc, 1863). Nk.

2) B. I., hrabě flanderský a henegavský (co B. IX. od r. 1195), nar. 1171, přidal se r. 1200 ke křižákům čtvrtého tažení, byl po dobytí Cařihradu zvolen za prvního císaře říše Latinské (9. kv. 1204), ale ještě před uplynutím prvního roku padl v bitvě u Adrianopole (15. dubna 1205) do zajetí bulharského cara Kalojana, ze kterého již nevyšel. Smrt jeho je záhadna: z listů bratra jeho Jindřicha k papeži vysvítá, že s počátku byl sice slušně držán, později však se všemi zajatými usmrčen. Ve Flandřích vystoupil po letech také jeden Pseudo-B. K. Jk.

3) B. II. (1228—1261), poslední císař latinský v Cařihradě, syn císaře Petra de Courtenay a bratr císaře Roberta, nar. 1217, dosazen na trůn jako dítě 11leté pod poručnictvím titulárního krále jerusalémského Jana de Brienne. Říše byla útoky Řeků nikejských a Bulharů neustále ztenčována a posléze omezena na hlavní město s okolím. Přejav pak vládu B. po celá léta jezdil po západě, sbíraje pomoc; prodával tituly a statky, zastavoval relikvie, půjčoval, sliboval a verboval. Po pádu Cařihradu r. 1261 ujel do Itálie, kde 1267 lenní vrchnost nad zbytky franckých států v Řecku postoupil králi Karlovi I. d'Anjou. Zemřel r. 1273 co pensionář Anžovincův a pohřben v Barlettě v Apulii. Jediný syn jeho od Marie de Brienne, Filipp († 1283), zeť Karla I., užíval titulu císaře cařihradského dále i zanechal jej ještě svému potomstvu. K. Jk.

4) B. I., druhý král jerusalemský (1100 až 1118), nejmladší bratr Bohumíra Bouilonského, vévody dolnothrinského (* 1058), určen byl zprvu ke stavu duchovnímu, maje

však zálibu v životě rytířském zřekl se výnosných beneficíí a oženil se. R. 1095 přihlásil se spolu s dvěma bratry k první křížové výpravě. Osvědčil se vedlé Boemunda Tarentského jako nejbystřejší hlava a nejlepší vojevůdce mezi účastníky. V čele menšího oddílu vyslán byl od hlavního voje v Malé Asii přes Taurus do Kilikie. Obležení Antiochie neúčastnil se, byv vypraven, aby zjednal spojení s Armeny nad Eufrátem. Od Thora, knížete edesského, pozván byl do Edessy a získal si tam tolik vážnosti, že po násilné smrti Thorově v bouři lidu byl uznán jeho nástupcem (v březnu 1098) i založil první stát křížácký na Východě. Z Edessy povolán byl po smrti Bohumírově († 1100) od rytířů lothrinských ku panství v Jerusalemě a uvázal se v ně přes odpor duchovenstva; Edessu postoupil sestřenci svému B-ovi. O vánocích r. 1100 korunován byl v Betlémě, kteréžto město povýšil potom na biskupství. Byl vlastním zakladatelem království Jerusalemského: přejav vládu po bratrovi ve stavu velmi zbědovaném dobyl celé řady měst na pobřeží středomořském a měst, která dělila Jerusalemem od něho, zaokrouhlil říši k moři Rudému i k poušti a ochránil ji před Egyptany; tak r. 1101 porazil v čele 1160 svých rytířů vojsko jejich, 300.000 mužů silné; také r. 1102, ač zprvu poražen, vypudil je ze země a opět roku 1105 skvěle zvítězil u Askalonu. Roku 1118 podnikl dokonce sám nájezd do Egypta a pronikl až k východnímu rameni Nilu, když rozstoupav se musil se vrátiti. Na návratu zemřel v El Aríši (na Sinaji) v měsíci březnu 1118, označiv prve bratra Eustacha nebo bratrovce B-a za nejpůsobilejšího nástupce. Pohřben ve chrámě Božího Těla v Jerusalemě.

5) B. II., třetí král jerusalemský (1118—31), prve B. de Bourg, hr. z Rethelu, byl též účastníkem křížové výpravy. R. 1100 stal se pánelem v Edesse. Při smrti B-a I. meškal v Jerusalemě, a to rozhodlo, že stal se jeho nástupcem. Edessu odevzdal přednímu velmoži ze svého panství Joscelinovi de Courtenay, nepřestal však starati se o ni, též o Antiochii, již několikrát zachránil před záhubou. Když Joscelin padl v zajetí emíra Beleka, B. II. chvátaje mu na pomoc dostal se do zálohy a zajat by, uvězněn na hradě Kortbretu v Mesopotamii spolu s Joscelinem. Tomuto podařilo se prchnouti. B. II. pak propuštěn byl za veliké výkupné po smrti Belekově od jeho nástupce. Doba po návratu jeho do Jerusalema jest nejskvělejší epochou pro státy křížácké: království Jerusalemské úplně se zalidnilo, vznikly řady rytířské, dobytá několika důležitých měst — současně však vznikala jednota mezi Saraceny. Skloněk vlády B-ovy zakalen jest spory v ostatních zemích křížáckých. B. II. urovnal ještě rozepi o dědictví v Antiochii po smrti Boemunda II., ale brzy po návratu zemřel v Jerusalemě (21 srpna 1131). Zanechal 3 dcery: nejstarší, Melisenda, prodána byla za Fulka, hraběte z Anjou, a ten stal se nástupcem B-ovým.

6) B. III., pátý král jerusalemský (1143—1162), vnuk předešlého, syn Fulkův a Melisen-

din, byl při smrti otcově (1143) nezletilým. Poručnickou vládu vykonávala zaň matka jeho. Hned ve druhém létě vlády její (13. prosince 1144) padla Edessa v moc Imáduddína Zenki, což způsobilo druhou velikou výpravu křížovou. Ta obrátila se r. 1148 spolu s B-em III. na Damašek, o nějž krátce před tím byli se pokusili Jerusalemsťi, ale nedokázala ničeho. B. III. osvědčil se tehdy vzorem rytíře. Roku 1151 vytrhl se z poručení matčina a dal se korunovati. Roku 1152 vítězně odrazil útok Saracenů na Jerusalema a r. 1153 vzal pevný Askalon. Po čtyřech létech obnovil válku s Núruddínem; zprvu utrpěl sice porážku nad Jordánem u »brodu Jakubova«, ale brzy potom zvítězil nad ním skvěle u Púty nad Jordánem. R. 1158 sešel se u Malistry s císařem byzantským Manuelem, jemuž byl již prve smlouvou postoupil města hrabství Edesského, a vešel ve sňatek s dcerou jeho, Theodorou, čímž zabezpečil postavení své proti Saracenům. R. 1162 vraceje se z Antiochie, kterou několikrát byl ochránil, náhle zemřel byv nejspíš otráven. Nástupcem jeho byl bratr Amalarich.

7) B. IV., sedmý král jerusalemský (1173 až 1184), syn Amalarichův, byl při smrti otcově (v čci 1173) třináctiletý, nicméně korunován byl ihned; vládl zaň Raimund III., hrabě tri-polský B. IV. sám pilně pečoval o stát, záhy však objevil se na něm malomocenství (lepra); oslepl, ztrácel vládu těla. Doba vlády B-a IV. byla plna strát; po dvakráte však přece odrazil B. jenž dával se na bojiště voziti, útok Saladinův.

Baldung Hans, zvaný Gri-en neb Grün, malíř německý (* kol 1475 v Gmündu ve Švábsku — † 1545 ve Štrasburku). Do Elsaska přišel velmi záhy a pracoval zde nejprve pod vlivem Martina Schongaura, později působil na něho nejvíce Dürer. Usadiv se na dobro ve Štrasburku byl svého času nejpednějším umělcem tohoto města. B. vyniká mezi mistry německými svým kvetoucím koloritem, mnohdy až příliš pestrým, ale namnoze harmonickým. Zvláště oblibuje si jistou šavnatou zeleň, odkud nepochybně jeho přezdívká »Grün«. V kresbě byl pevný a hbitý, o čemž svědčí jmenovitě jeho studie a skizzy ve Vídni, Berlíně, Basileji a zajímavá skizzovní knížka v Karlsruhe; místy převládá v nich barokní bujnost, charakterisující vyspělou renaissanci něm. Četné jsou též jeho kresby pro dřevoryt, v Německu tehdá obzvláště populární. Hlavní jeho dílo jest veliký křídlový oltář, jež zhotovil v l. 1511—16 pro dóm freiburský. Menší, větší obrazy, většinou výjevy biblické a legendární, pak podobizny, zvláště zdafilé, roztrošeny jsou po všech obrazárnách. V Praze v obrazárně přátel umění nachází se obraz úplně jej charakterisující, *Stěti sv. Doroty* z r. 1516. *Chl.*

Baldur (Balder), bůh starých Skandinavců i jiných národů germanských, byl syn boha nejvyššího Odina nebo Vodana a manželky jeho Friggy. Bohové walhallští milovali ho, neboť byl nejkrásnější a nejdobrotivější ze všech Asů, toliko zloboh Loke, potutelný

to panovník ohně, nenáviděl ho i strojil mu úkladv. Jednou **B.** sužován byl těžkými sny, a Normy (sudičky) věštily, že brzy zahyne. Tehdy matka jeho Frigga přísahou zavázala všechny věci na světě, aby **B-ovi** neškodily, jedině jmelí pomínouší, jež rostlo u brány walhallské. Bohové majíce za to, že život miláčka jejich zabezpečení, žertovali s ním, metali po něm šípky, kameny a j., aniž ho poranili, avšak radost a kratochvilně dlouhou netrvaly. Loke za jisté vzav na se podobu ženy, zašel k matce **B-ově** i vylákal z ní tajemství, že syna jejího lze usmrtiti jmelím. To také nemeškaje utrhi, a vrátiv se mezi bohy, již s **B** em hráli, navedl slepého bratra **B-ova** Hödura, aby jim hodil po **B-ovi**. Hödur učinil tak a **B.** jmelím zasažen klesl mrtev na zemi. Manželka jeho Nana žalostí pro něj zemřela, a bohové mrtvolu její, jakož i **B-ovu** položili do lodi Hringhorn řečené, již zapálili a pustili po moři. Po té vypravili Hermoda, rychlonohého syna Odínova, k Hele do Niflheimu, aby jim **B-a** z říše smrti vybavil a přivedl nazpátek. Hele svolila, že ho propustí, jestliže skutečně, jakož Hermod povídal, všechno pro něj na světě nafiká. I shledalo se, že všechno truchlilo, i rostliny a kamení, tolika jedna stará baba, jménem Tok — přestrojený to Loke — pro něj neplakala. Následkem toho **B.** ostatí musil u Hely. — **B.** znamená jarní a letní slunce, Hödur pak, slepý bratr jeho, znamená zimu, slunce zimní. Zima zabíjí léto, tma hubí světlo i nabývá nad ním vrchu po slunovratu letním (koncem června), kdy dnové se počínají kráti. **B-ovi** podobní jsou Sigfrid, manžel Krimhildin, řecký Adónis, Osiris egyptský a j. *Sra.*

Baldus de Ubaldis, vynikající právník italský (* kol 1327 v Perugii — † 1400 v Padově). Slavný Bartolo de Sassoferato měl největší vliv na vývoj jeho ducha. Když byl r. 1344 povýšen na doktora, začal v Bologni učit právu římskému a od té doby půl století věnoval se činnosti učitelské na právnických školách hornoitalských, jmenovitě v Perugii v letech 1347—57, 1364—76 a 1379—90, v Pise a Florencii v l. 1357—64, v Padově v l. 1376—79 a v Pavii v l. 1390—1400, kdež také toho roku pokousán psem 28. dubna zemřel. Po celý ten čas účastnil se vynikajícím způsobem též veřejných záležitostí, jsa často obcem i úřadům volen a rovněž papežskou kurií k hájení její zájmů užíván. Činnost jeho spisovatelská vynikala mnohostranností stejně jako učitelská, neboť sepsal i komentáře k zákoníku Justinianovu (vyšly v Benátkách ve 3 díl., 1615), k pramenům práva kanonického, jmenovitě k prvním třem knihám Dekretálů, k Liber feudorum, k Speculum Durantis a mnohé traktáty a consilia o rozmanitých otázkách právních, při čemž často v jednom spise hájí opačné stanovisko toho, čehož v jiném pojednání se zastává. Srv. Savigny, Gesch. des röm. Rechts, VI., str. 203. *JČ.*

Baldwin Edward, pseudonym angl. spisovatele Williama Godwina.

Baldwin [báldurn] Matthias William, strojník a vynálezce amer. (* 1795 — † ve Fila-

delfii 1866). Byl s počátku klenotníkem, pak zhotovoval knihařské přístroje a válce pro kalikový tisk a posléze parní stroje. Jako vynálezce činil pokusy o sestavení lokomotivy, jež by táhla těžké náklady přes ostré zatáčky a do značného svahu, což se mu r. 1842 také podařilo. **B.** byl členem zákonodárního sboru a téměř všechno jmění své věnoval lidumilným a náboženským účelům. Jeho dílny, zvané **B. Locomotive Works**, zaměstnávají dosud na sta dělníkův a rozváží stroje do všech dílů světa.

Bále [bál], franc. jméno Basileje.

Bale [bél] John, theolog a spisovatel angl. (* 1495 — † v Canterbury 1563). Byl vychován v norwichském klášteře karmelitánův a v Ježíšově kolleji v Oxfordě, později však přestoupil k protestantismu a prchl po Cromwellově pádu do Flanderska, odkud po osmi letech, když Edvard VI. nastoupil na trůn, byl do vlasti povolán, nejprve jako duchovní do Bishopstoke v Hampshiresku, později jako biskup do Ossory v Irsku. Zde velmi horlivě propagoval protestantské zásady, ale jen s malým úspěchem a často s nasazením života. Když královna Marie ujala se vlády, nabyta kat. opo-vice takové moci, že **B.** — aby ušel zavraždění — přeplaval se do Hollandska a odtud došel Basileje, kde literárně působě setrval až do nastoupení královny Alžběty. Vrátiv se potom do vlasti byl jmenován prebendářem v Canterbury (1560). **B.** napsal asi 20 tak zv. zázrakových her (*moralities*), pozoruhodných tím, že se v nich snažil šířiti zásady církve reformované. Nejlepší jeho historickou hru *Kynge Johan* vydala Camdenova společnost (1838). Z četných jiných jeho děl zasluhuje zmínky sbírka britských biografii *Illustrum Majoris Britanniae Scriptorum Catalogus* (1548, rozmnožená vydání 1557—59), podávající cenné životopisné podrobnosti o spisovatelích z jiných pramenů málo známých. Ve výboru jeho děl, vydaném Parkerovou společností (1849), nalézají se *Examinations of Cobham, Thorpe, and Anne Askew* a *The Image of the two Churches*. Jakou důležitost mají **B-ovy** hry v dějinách anglického dramatu, vysvětluje Ward ve spise *A History of English Dramatic Literature* (Londýn, 1875) a Collier v *The History of English Dramatic Poetry* (Londýn, 1879).

Balea Prid., hrotice, rod pižů hlemýžďovitých (*Helicidae*), velmi podobný vřete-

Č. 422. *Balea perversa* L. (hrotice obrácená).
1. Skořápka, světl.; 2. část její s ústím, světl.

natkám (*Clausilia*), avšak ve skořápce schází nadobro závorcka: skořápka jest na levo točená, kuželovitá nebo vřetenovitá, jemně rýhovaná. má 7—11 závitkův, ústí zakrouhleně hrubkovitě a v něm na patru zoubek, obustí ostré, souvislé. Rod tento obsahuje druh jediný **B. perversa** L., hrotici obrácenou (viz výobr. č. 422.), jež v různých odrůdách jest rozšířena málem po celé Evropě, ale dosti řídké; zdržuje se na omše-

ných skalách, nejvíce na vápenitých. Starší faunisté počítali sem i některé druhy Clausilii, u nichž závorka zakrňuje, jako u několika druhů sedmhřadských.

Balearica Briss., rod ptáků z čeledi jeřábů (*Gruidae*). Jsou to statní ptáci, mající kůžovitý zobák, kratší hlavy, na hlavě na temeni krátký chochol a za ním korunovitý chvost štětinatých per, na hrdle a u kořene zobáku bradavičnaté přívěšky, na krku a v předu na prsou prodloužené peří. Ze dvou druhů známější jest *B. pavonina* Gray, jeřáb paví, krásný, veliký (1 m dlouhý) pták, černé, do modroseda se odstínující barvy, s korunou zlatožlutou a černou, křídly sněhobílými a zlatožlutými, zobákem černým, s bílou špičkou, s nohama černošedými. Žije v severní a západní Africe, často však jej nalézáme mezi předními ozdobami zoologických zahrad. Šc.

Baleary sluje skupina ostrovů španělských ve Středozemním moři, mezi 39° 5' a 40° 5' s. š. a 2° 18' i 4° 30' v. d., skládající se ze dvou ostrovů velikých (Mallorca i Menorca) a několika menších (Cabrera, Conejera, Horadada, Malgrat, Sech, Dragonera, Colomer, Porros, Adaya, Ayre a j.). Největší z nich, Mallorca (3394 km²), má podobu rovnoběžníka, jehož rohy (na severu mys Cabo Formentor, na východě C. de Pera, na jihu C. de Salinas, na západě C. de Grosser) obráceny jsou ke čtyřem stranám světovým, a do jehož stran jihozápadní a severovýchodní vrývá se moře hlubokými choboty, onde zálivem Palmským, tuto Alcudijským (též Puerto Mayor) a Pollenckým (Puerto Menor). Povrch jest rovina vroubená na severozápadě a jihovýchodě pásmy horskými. Pohorí severozápadní jest vyšší: nad hřeben 570 m vysoký vyčnívají vrchy 1000—1500 m vysoké (Silla de Torellas 1571 m, Puig Mayor, Puig de Galatzo 981 m); v pohorí jihovýchodním nejvyšší bod Bec de Farruch (544 m). Vodopisně jest ostrov chudý; má několik krátkých říček a jediné pobřežní jezero (u Alcudie). Podnebí jest velmi mírné, zdravé, jen v některých údolích ve vnitru řádívají zhoubné nemoci; proti větrům sev. a náhlému ochlazení chrání vnitřek ostrova hory. Půda velmi úrodná. Hory jsou bohatě zalesněné. Obyvatel téměř ¼ mill. Hlavní město Palma. — Menorca, ležící od Mallorky na ssvých., má rozsah 735 km², tvar podlouhlý. Břehy zvedají se příkrými skalami, jsou tedy těžce přístupny, proryty jsou však několika pěknými zálivy, z nichž Mahonský považuje se za jeden z nejlepších v celé Evropě. Na ostrovu zvedá se několik roztroušených pahorkův (el Toro 368 m). Říček větší nedostatek nežli na Mallorce. Podnebí téměř stejné jako tam; severní vítr však má volný přístup do vnitra. Půda jest úrodná pouze v krajínách vyšších, v nížině jest kamenitá a skoupá, mnohde pak naprosto nezpůsobilá ku vzdělávání; stromů velmi málo. Obyvatel kol 40.000. Hlavní město Mahon. — Cabrera, po velikosti třetí ostrov v B-rech, leží od Mallorky na jih. Jest skalnatý a dosti vysoký (až 1200 m), pln jeskyň. Slabě zalidněn Španělská vláda vypovídá tam

politické provinilce. Ostatní ostrovy jsou skalisté a neobydleny. — Nerostné bohatství ostrovů, zvláště prvních dvou, jest značné; Mallorca má železo, olovo, uhlí (v Binisalemu a Selvě blíž Inky), sůl (v okolí Campos) a s Menorkou zároveň vápenec, alabastr, mramor (nejslavnější lomy na jižním cípu Mallorky u Santaňy), břidlici, žulu, Menorca pak velmi pěkný porfyr. Na březích tu i tam zřizeny solivárny. Hlavní živností obyvatelstva jest zemědělství. Orba hledí si pšenice, ječmene, oves, lnu, konopí a chmele. V sadech pěstují olivy, mandlovník, fíky, oranž a datle, v zahradách hlavně melouny. Vinařství rozsáhlé (Muscadela a Montona). Lesů zvláště na horách mallorských veliké množství. Chov dobytka, jmenovitě ovcí, vepřův a mezkův. Utěšené včelařství a chov bourců. Bohatý rybolov. V průmyslu vyniká výroba zboží bavlněného, vlněného a plátna, obuvi, zboží koženého, kloubků, papíru, ozdob lasturových a korálových, pak lodářství. — Obchod velmi čilý nejen se Španělskem, nýbrž i se severní Afrikou, Levantou a Amerikou. V obchodu toliko se Španělskem obnášel roku 1884 dovoz (bavlna, stroje, stavební dříví, pálenka a j.) do přístavů na Mallorku 221.500 q v ceně 6·2 mill. zl., vývoz pak (vino, jižní ovoce — mandle, fíky, chléb svatojanský — olej, mouka, mýdlo, zboží bavlněné, vlněné, obuv, vepří a mezcí) 212.000 q za 7·9 mill. zl. Důvoz na Menorku má cenu 1 mill. zl., vývoz 1·1 mill. zl. Ostrovy mají výborné silnice, Mallorca trať železniční z Palmy do Puebly (dostaví se do Alcudie) s odbočkou z Inky do Manacor, telegrafické spojení kabelem z Palmy do Valencie, mnoho výborných přístavů (Palma, Andraix, Soller, Pollenza, Alcudia a j. na Mallorce; Mahon, Ciudadella a j. na Menorce). Obyvatelé jsou Katalonci; jsou zbožní, ale pověřčiví, lpějí na své vlasti. Jsou z nich dobří vojáci a výborní námořníci.

Provincie balearská obsahuje kromě B-r sousední skupinu, Pityusy, pak ostrůvky Columbretes (mezi Mallorkou a břehem španělským) a Zafariny (při břehu severoafrickém), celkem 5014 km² se 311.652 ob. (1886). Dělí se na 5 soudních okresův: Ibiza, Inca, Mahon, Manacor a Palma. Hlavní město provincie Palma (59.496 obyv.).

Dějiny B. známy byly již Foiničanům a starým Řekům. Později podrobili si je Karthagiňané. Po zničení moci jejich nastala ostrovům krátká perioda samostatnosti, v níž staly se rejištěm mořských loupežníků. Roku 123 př. Kr. podrobil je Q. Caecilius Mettelus Balearicus Římu, i vestěhovali se tam osadníci římské. Založena města Palma a Pollentia, zavedeno pěstování oliv. Vodovod v Pollenze jest dotud pomníkem doby římské. Roku 423 po Kr. vyrvali B. Římanům Vandalové, těmto r. 534 Byzantinci. R. 798 zmocnili se ostrovů Maurové a založili tam později emirát. V letech 1228—32 vybojoval B. král aragonský Jakub I. a učinil z nich terciogenituru pro syna svého Jakuba, po němž ve království Mallorském následovali Sancho a Jakub I.

Roku 1344 připojil násilím říši tuto k panství svému Petr IV. Aragonský. Odtud sdílely **B.** osudy Španělska. Za války o španělské dědictví, kdy prohlásily se pro Karla Habsburského, obsadili Menorku Angličané roku 1708 a podrželi ji až do roku 1782 s přetržením v létech 1756—1769, kdy drželi ji Francouzové.

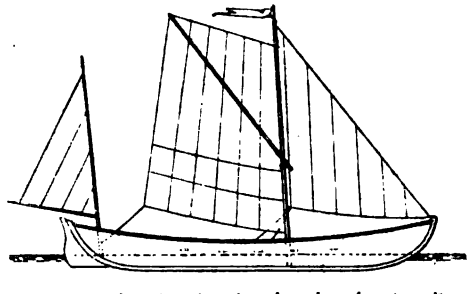
Literatura. Anonymus (arcivév. Ludvík Salvator), Die Balearen in Wort und Bild (Lipsko, 1869—84, 5 sv.); Willkomm, Spanien und die Balearen (Berlín, 1876); Bidwell, The Balearic Islands (Londýn, 1876); Hermite, Etude géologique sur les îles Baléares (Paříž, 1879); Pagenstecher, Die Insel Mallorca (Lipsko, 1867). **Koll.**

Baleo, kus plátna, o jaký starosciny žádají matku nevěstinu při haličskoruské svatbě, když mladá žena stěhuje se k svému muži; tchný ve svém obydlí na prahu sině přijímajíc snachu hodí tento **b.** na hlavy obou novomanželů, kteří jím pokryti vejdou do světnice a tu tříkrate se obrátí. **Řř.**

Balechou [balešú] Jean Jacques, francouzský mědirytec, nar. v Arles 17. čce 1719, učil se zprvu u ryjce Michela v Avignoně, pak zdokonalil se u Bern. Lépicie v Paříži. Když proti smlouvě nechal si, ano i prodal některé snímky obrazu krále polského Augusta III., byl soudně stíhán a ze seznamu členů akademie výtvarných umění v Paříži vymazán, tak že musil Paříž opustiti. Odešel do Avignonu zemřel tam 18. srpna 1764. **B.** patří k nejelegantnějším mědirytcům francouzským XVIII. věku a vynikal zejména efektním a bravurním provedením nehledě při tom na věrnou reprodukci originálu. Přes neobyčejnou hladkost a skvělou techniku rytiny jeho jsou poněkud chladny postrádající přirozené pravdivosti, zejména nahé postavy mají zvláštní kovový vzhled. Nejlepší **B** ovo dílo jest *Bouffe* dle J. Verneta, co do průzračnosti a pohybu vody vzor dosud nepekonaný.

van **Balen** Hendrik, nizozemský malíř (* 1560, dle jiných 1575 v Antverpech — † t. 1632). Byl žákem Adama van Noorta a zdokonalil se pak v Itálii. Když odtud do své domoviny se vrátil, dobyl sobě brzo znamenité pověsti. R. 1593 byl přijat do cechu sv. Lukáše, jehož v letech 1609 a 1610 sám byl děkanem. Pracoval zhusta společně s jinými malíři, zejména s Josse de Momperem a se svým žákem Fr. Snydersem; Jan Brueghel maloval obvykle krajínářská pozadí jeho obrazů, **B.** pak staffáže Brueghelových krajín. **B.** maloval nejvíce scény mythologické a biblické v malých rozměrech na dřevo nebo na měď, a obrazy ty vynikají dobrou komposicí a zvláště pečlivým provedením, ale jsou poněkud přeplněny. Postavy jeho, většinou nahé, vypadají sice pěkně, ale bezvýrazně. Velice na něj působil později vlastní jeho žák van Dyk a také Rubens. Obrazy **B**-ovy jsou dosud v Antverpech, Haagu, Brusselu, Amsterdamě, Florencii, Berlíně, Drážďanech, Mnichově, ve Vídni a jinde. Srovn. Descamps, *La vie des peintres flam.*, I, 237.

Baleniera (*Walfischboot, Whale boat*), původně člun rybářský, užívaný k lovení velryb, dlouhý a poměrně úzký, s dlouhým a zcela zakrouhleným klounem a též takovou osovinou

Č. 423. Baleniera

(Vor & Achterstevan). V přeneseném významu štíhlý člun, též *gigg* nazývaný, s klounem zakrouhleným, o 6—10 veslech, obyčejně pro velitele lodi určený. (Viz vyobr. č. 423.) **Po.**

Balenović Šime, spisovatel chorvatský (* 21. října 1835 v Kruščici — † 17. kv. 1872 v Záhřebě), studoval gymnasium a bohosloví v Záhřebě, pokusil se již jako klerik v básnění, načež jako katecheta při obecných školách a při učitelském ústavě v Záhřebě byl spolupracovníkem a pak r. 1867 redaktorem »Katolických Listů«. Vzdav se pro chorobu profesury byl bibliotékářem arcibiskupské knihovny. Sepsal kromě jiného *Liturgika ili obredoslovnica* (Záhřeb, 1862); *Molitvenica ili pjesmarica za učecu se mladež u viših zavodih* (t., 1864) a největší své dílo *Hrvatska povjestnica*, kterou r. 1870 vydalo družstvo sv. Jeronyma.

Baleo viz Senegal.

Balerna, městečko ve švýc. kant. ticinském, okresu mendrisijském, stanice dráhy sv.-gotthardské; 1207 obyv. (1881), palác biskupa comského, se znamenitým parkem, cíhelnou.

Bales (Balesius) Petr (* 1547? — † 1610), jeden z předních kalligrafů a bezpochyby i stenografův anglických; vykládal o umění svém na univ. oxfordské i vynikal zejména v mikrografii tou měrou, že napsal r. 1586 celou bibli, která se vešla do ořechu, dále několik modliteb na štítek prstenu ve velikosti penízku, jež věnoval královně Alžbětě r. 1575. Hlavní jeho dílo jest: *The Writing School-master* čili »Učitel psaní, obsahující tři knihy v jedné: první, učící rychlému psaní, druhou správnému, a třetí, krásnému psaní«. **B.** slibuje, že naučí v první části tak rychle psáti, jak se mluví; nazval umění své *Brachygraphie* (1590). Další spisy jeho jsou: *A New Year's Gift for England* a *The Arte of Brachygraphie* (1597), s heslem: »Arte et usu, penna.« Podrobné zprávy viz ve washingtonských »Circulars of information of the bureau of education«, 1884, 2. sv. a v »Panstenographikon« vydaném drážďanským král. ústavem těsnopisným (v Lipsku, 1869, 1. sv.). **Př.**

Balescon de Tarente viz *Valescus* de Taranta.

Balestra značí v loďařství vůbec sochor nebo páku různých tvarů, na loděnicích a lodích užívané; tak na př. mohutnou páku, již se v loďnici sestruje loď na saních uložená s nakloněné plochy do vody (*Ansatzhebel*, *Cole*, *Starting lever*); nebo páku k natáčení spouštědla (*slipper*) kotvového, čímž fetéz kotvový se vysmekne a kotvu podpory zbavuje, tak že tato vlastní váhou slodí ke dnu klesá. *Po.*

Balestra Antonio, italský malíř (* 1666 ve Veroně — † tamže 21. dub. 1740). Byl zprvu kupcem, potom věnoval se docela malířství, v němž již dříve Giov. Zeffio jej vyučoval. V Benátkách pokračoval ve svých uměleckých studiích u Antonia Bellucciho, pak v Bologni a v Římě ve škole Carla Marattiho. Potom od r. 1695 zdržoval se v Benátkách. Obrazy jeho, z nichž nejlepší *Narození Páně* v kostele Panny Marie v Benátkách, pak *S. Vincenzo* u dominikánů ve Veroně, dosud jsou roztroušeny v kostelích v Benátkách, Vicenze, Padově, Veroně, Brescii, Bergamu a Cremoně a svého času vysoce byly ceněny, ano Zanetti, Rossetti a Moschini tvrdili o něm, že všecky přednosti školy římské, bolognské a benátské slučoval. Přes tuto přehnanou chválu dlužno uznati, že **B.** byl jedním z malířů nejvíce vynikajících své doby. Také studiem literárními a radirováním horlivě se zabýval, a v dopisech jeho Gaburrimu ve Florencii jsou pěkné myšlenky o umění. — Ze žáků jeho benátské školy vynikli zvláště G. B. Mariotti, Carlo Salis, Pietro Rotari, Giov. Cignaroli a j.

Báleše slují na morav. Valašsku koláčky smažené na plotně, políčené trnkami (povidly) nebo sýrem; dva se kladou na sebe nebo se sešulají (stočí). *Vck.*

Balet viz Ballett.

Balf., botanická zkratka = John Hunton Balfour.

Balf [balf] Michael William, skladatel angl. (* 1808 v Limericku v Irsku — † 1870 v Londýně). Vyučiv se záhy zpěvu a hře na housle i klavír vystoupil v 16 letech ve Webrově »Čarostelci« v Londýně, r. 1825 napsal ballet *La Perouse*, sehraný prvně v Miláně, rok na to účinkoval jako baritonista při italské operě v Paříži, nemoha však obstáti vedlé Sontagové a Malibranové navrátil se do Italie, kde 9 roků při různých divadlech zpíval a také několik oper složil. Po svém návratu do Anglie komponoval několik oper, jako *Siege of Rochelle* (1835); *Amelia* (1838); *Falstaff* (1838); *Keolanthe* (1841) a *The Bohemian Girl* (Cikánka, 1844), která nejvíce se líbila a provozována byla v četných divadlech evropských i amerických. Vedlé ní s největším úspěchem potkala se opera složená pro Paříž na text franc. *Les quatre fils d'Aymon*. Pro Velkou a Komickou operu v Paříži složil ještě zpěvohry *Le Puits d'amour* a *L'étoile de Seville*. Půvab hudby **B.**ovy, nyní již zastaralé, spočívá v lehké, rozmanité, ale málo originální melodičnosti a v obratné i vkusné orchestraci; sloh jeho jest celkem novoitalský s příměskem

slohu francouzského. Srovn. *Memoir of M. W. B.* (Londýn, 1875) a Barret, **B.**, *his Life and Works* (t., 1882).

Balfurůš (Balfurůš, Barfurůš), důležité obchodní město v perské prov. Mazenderánu, nad říčkou Bavulem, 22 km od ústí její do Kaspického moře, leží v nízké, močalovité a nezdravé krajině, v níž pěstují jmenovitě len a bavlnu. Město má ráz zvláštní: ležíc ve středu lesa jest tak plno stromů, že od jednoho domu není viděti druhý. Domy jsou pohodlné, kryté ponejvíce taškami, zajímavými budovami však jsou pouze bázary, jež táhnou se řadou 1 1/2 km dlouhou a jsou jedinou známkou velikosti města. Přes Baval vystavěn velmi krásný kamenný most o 8 obloucích. Ve městě několik vyšších učilišť muhammedánských. Obyvatelů napočítal r. 1822 Fraser 200.000, ale zhoubnými epidemiemi (zvláště zimnicemi a cholerou) v letech 1826 a 1832 36 ztenčil se počet jejich, tak že nyní pátí jej na 50.000 duší, Thomson dokonce na 10.000 hlav. Přední živností jest průmysl hedvábnický a obchod. Na bázarech tamějších stýkají se kupci perští s ruskými; ti to prodávají naftu a železo, oni cukr a hedvábní. Zboží ruské dováží se přes kaspický přístav Mešhed-i-Sar po výborné silnici. — Jižně od města jest umělý ostrov o objemu 4 km, na němž stával druhdy palác šáha Abbása.

Koll.

Balfour [balfor]: 1) **B.** Sir James, ctižádostivý politik za bouřlivých dob Marie Stuartky. Zřekl se reformačních zásad, pro něž s Knoxem byl na galeje odsouzen, jen aby nabyl přízně u dvora. Ze účastnil se zavraždění Darnleye, manžela skotského královny, jmenován byl velitelem edinburského hradu; že pak tento vydal regentu Murrayovi, stal se předsedou vrchního soudu ve Skotsku, v kterémžto úřadě dovedl se udržeti až do své smrti (1583), ač ještě několikrát změnil své politické přesvědčení. Obvyčejně přispívá se mu sbírka zákonů *Practicks*, kterou s ním uspořádal sir John Skene.

2) **B.** Sir James, kronikář a starožitník skotský XVII. stol. Procestovav pevninu evropskou věnoval se výhradně studiu dějin a archaologie vlasti své, zastával nějaký čas službu hlasatele, byl od Karla I. povýšen do stavu baronského a zemřel r. 1657. Některé z četných jeho spisů chová Advokátní knihovna v Edinburce; **B.**s *Annales of Scotland from the 7eire 1057—1603* (4 sv., 1824—25).

3) **B.** John Hunton, botanik angl. (* 1808 v Edinburku, † t. 1884). Studoval na universitě v rodném městě nejprve theologii, později lékařství, na konec pak oddal se vědě botanické, již pak s úspěchem a všestranně pěstil. V l. 1841 až 1845 byl prof. botaniky při univ. v Glasgowě a pak až do své smrti v Edinburce. Hlavní práce jeho jsou: *Manual of botany* (Glasgow, 1849, páté vydání 1875); *Outlines of botany* (Edinburk, 1854, 2. vyd. 1862); *The Plants of the Bible* (t., 1857); *The botanist companion* (t., 1860); *The elements of botany* (t., 1869); se Sadlerem napsal *Flora of Edinburgh* (t., 1863). Napsal dále návod ke studiu palaeontologie rostlinné (1872). *Př.*

4) **B. Arthur J. James**, generální sekretář pro Irsko (* 1848). Pocházející ze staré rodiny skotské vstoupil do sněmu jako konservativní poslanec za Hertford. Časem doplnil své politické vzdělání jako soukromý sekretář lorda Salisburyho, strýce svého, kterého doprovázel také na kongress berlínský. R. 1879 vyšla jeho kniha *Defence of Philosophic Doubt*, ve které brojí proti neomylnosti vědy, zastávané Millem a Spencerem. Byv r. 1880 znova zvolen za Hertford účastnil se porad parlamentu činněji a často vystupoval jako obratný řečník. Po volební opravě r. 1884, o níž společně s Hartingtonem jednal, kandidoval v Manchesteru a zvolen velkou většinou. R. 1886 stal se státním sekretářem pro Skotsko, brzo zasedl pak v kabinetě svého strýce, jenž mu na jaře r. 1887 světil správu irskou.

5) **B. Francis Maitland**, přední anglický srovnávací embryolog nové doby (* 1851 ve Whittinghamně ve Skotsku, † 1882). Studoval v Londýně a Cambridgei, kde hlavně působením M. Forstera oddal se badáním embryologickým a s ním společně vydal r. 1874 *The elements of Embryology* (přeložena do němčiny a franciny). Jakožto fellow cambridgeské Trinity College pracoval dále ve vývojevzetu, účastnil se prací na neapolské stanici zoologické, kdež hlavně provedl klassická studia o embryologii žraloků. Po té následovala celá řada výtečných prací o vývoji obratlovců, jež vykonal buď sám, buď ve spolku se svými žáky a přátely; vedlé toho řešil nesnadné a složité otázky o významu ústrojí obratlovců a vývoji bezobratlých. Po Moseleyovi prvý spracoval embryologii rodu *Peripatus*, významného pro nauku o descenci. Hlavním však dílem B-ovým jest *Comparative Embryology* ve dvou dílech, jež přeložena do franciny a němčiny, a v níž B. důmyslně snesl nejen veškerá data známá o vývoji živočišstva, nýbrž i vlastními úvahami stanovil velikou řadu otázek, jejichž řešením až dosud zabývá se nauka vývojevzetná. B. působil od r. 1881 jako profesor morfologie v Cambridgei a počal vydávati sborník »Studies of Morphological Laboratory«, jehož po jeho smrti dosud vyšly 4 svazky. R. 1882 (18. čce) cestuje v Alpách švýcarských spadl se skály nad ledovcem Fresneyským. Ztráty jeho želi celé vědecké svět. Účenci angličtí, s Huxleyem v čele, založili na paměť B-ovu veliký fond na badání embryologická. W. H. Caldwell, žák B-ův, z fondu tohoto a příspěvku královské společnosti v Londýně (12.500 franků) provedl nedávno v Australii epochální badání o embryologii památné dvojdyšné ryby *Ceratodus*, jakož i prvý objevil, že ssavci ptakofitní (ježura a ptakopyš) snázejí vejce.

Balfrin, sněžná hora ve švýc. kant. valiském, na severním konci Monte-Rosy, 3802 m vysoká.

Balfruš viz Balferůš.

Balhari viz Bellari.

Balhás [balháš], *Szilás*, obec v Uhrách, v jihovýchodním cípu župy vesprimské, okr. eninžském, má s pustami a roztroušenými koloniemi 4240 maď. ob. (1880), die náboženství

2063 říj.-kat., 2026 prot. a 151 židů, evang. refor. farní chrám, synagoga, 3 konfessionální elem. školy a poštu.

Baloh: 1) B., distrikt v afgán. Turkistáně, nejsevernější provincii Afgánistánu, prostoupený výběžky Hindu-Kuše ve směru záp.-sev.-západním a protékány řekou Balchem (či Adir sijáh), která nedotéká do Amu-Darje, hraničí na východě s chánátem Chulmem, na západě s chánátem Akčou a na severu za řekou Amu s Buchárou. Půda má povahu stepní, úrodná jen tam, kde možno uměle ji zavodňovati. Plodí víno, ovoce (zvláště merunky), obilí a moruše. — Obyvatelé patří k Uzbekům. — **2) B.**, druhy hl. město afgánského Turkistánů, leží nad řekou Balchem, kde tato dělicí se v četná ramena ztrácí se ve vzdálenosti 75 km od řeky Amu v šíř, dost úrodné pláni. Obklíčeno jest zdí stavěnou na hlínu. V okolí na prostoru majícím přes 30 km v obvodu množství zřícenin starobylého města Bakter, na jehož místě B. stojí. Podobá se, že pozůstalé zbytky nesahají původem svým nad dobu muhammedánskou; pouze Ferrier domníval se, že nalezl několik cihel s písmem klinovým. Nejstarší památkou bude asi Nau Behár, nejspíše klášter buddhistický, v němž Hwen Tsang, cestovatel čínský ze VII. stol., viděl skvostnou sochu Buddhovu. Pro ohromný rozsah zřícenin nazývají domorodci B. »matkou měst« (Umm-ul-bilád). Nyní nemá B. ani stínu bývalé slávy. Po hrozném výbuchu cholery r. 1877 přeložena stolice afgánského Turkistánů do města Mazár-i-Serif (vých. od B-u), a od té chvíle jest B. nepatrnou vesnicí, nemající ani 2000 obyvatelů. B., který za vlády Yuetů (viz Baktriána) stal se střediskem buddhismu, podržel význam svůj i v době arabské. O velikosti jeho zmiňuje se ještě ve století XII. Edriší. Roku 1220 dobyl ho Džengischán, hradby a tvrz pobofil, obyvatelstvo povraždil, a podobná záhuba opakovala se ve XIV. stol. za Timur-Lenga. Nicméně ještě Marco Polo nazývá město vznešeným a velikým. V XV. století patřil B. Timurovcům, v XVII. a XVIII. stol. vládli jím členové dynastie buchárské, r. 1736 dobyl ho Nádír šáh, po jehož smrti dostal se afgánským Durráňům. Počátkem našeho věku ocitl se B. zase v moci buchárské, ale smlouvou ruskoanglickou r. 1872-73 vrácen byl Afgánistánu. *Koll.*

Balchanský záliv vrývá se v jižní třetině východního pobřeží Kaspického moře přes 80 km daleko do pevniny jsa oddělen od ostatního moře kosou Krasnovodskou, na jejíž vých. straně tvoří menší záliv Krasnovodský, a ostrovem Čelekenem, na jižní pak straně uzavřen jest poloostrovem Dardži. Břehy jeho dílem jsou skalnaty (na severu), dílem písčity (na jihu). Ve východní polovici počínaje od ostrova Dag-agy není splavný. Voda jeho velmi slaná, ryb málo. — Opodál zálivu na východním jeho pobřeží strmí Balchanské hory, v nichž Velký Balchan (1861 m) a Malý Balchan (800 m), jež odloučeny jsou od sebe nížinou (13 m), kudy prochází řáha zakaspická. *Koll.*

Báli: 1) **B.**, město na řece Dhalkisoru, ve východoind. okr. Huglí (Bengál), má 7037 ob. (1881). — 2) **B.**, tržní vesnice ve Vých. Indii na pravém bř. Huglí, stanice dráhy, v okrese Huglí. Nalézá se tam akademie pro pandity hindské. Fl.

3) **B.** (též Simalu, ostrov Hogáv, Malá Java), hollandský ostrov v Sundech, východně od Javy Od ní dělí jej úžina Bálíjská, od Lomboku na vých. úžina Lombocká. Jest veliký 5214 km², s přilehlým ostrovem Panditoutou 5396 km². Má podobu čtverhrannou, rohy cílí ke hlavním stranám světovým. Od západu k východu prostupuje jej hornatina po valné části sopečnatá. Blíže vých. cípu ční skupina Gunung-Agung (či **B.** pik, 3452 m) s činnou sopkou Baturem, více k jihu skupina Batukan. Geologické složení podobno javskému. Několik jezer značné hloubky, dostatek řek velmi příhodných k zavlažování polí. Podnebí tropické, velmi zdravé. Zvířena a rostlinstvo jako na Javě. Půda slyne úrodnou; plodí rýži (dvojitě žeň), kukuřici, luštěniny, bavlnu výtečné jakosti, hojně kávy, tabák, indych, palmy kokosové (značná výroba oleje kokosového); k tomu přistupuje zlato, měď, sůl. Značný jest chov dobytka (buvolové a skot); vydatný rybolov. Skály plny jsou hnízd salangany. V průmyslu vyniká barvířství látek, zlatnictví, stříbrnictví, výroba zboží železného. Obchod rozsáhlý. Dováží se železo, látky bavlněné a mnoho opia, vyváží se rýže, káva, indych a j. Roční cena vývozu z přístavu Badangu páchá se na 600.000 zl. i více, vývoz z přístavu Belilingu přesahuje sumu 1/2 mill. zl. — Obyvatelé (Báliňané) jsou svobody milovní, udatní, rozhodní, přímí, přičinliví, ale spolu prchlíví, pyšní a začasté mstiví. Reč jejich jest podobna javské, ale daleko čistší. Oddáni jsou neporušenému brahmanismu — přísné odloučení kast, spalování vdov. Ve 3 distriktech panuje buddhismus. Islám ztrácí den ode dne půdu. Politicky rozpadá se ostrov na 9 říší, z nichž 2 (Beliling a Djembrana) Holanďanům jsou podrobeny, ostatní poplatny (od r. 1849). Srovn. Friedrich, An account of the island of B. (Londýn, 1876).

4) **B.**, krajina východoafrická v jižní části říše Soa, obývaná od Gallů; po dlouhá léta působili tam protestantští missonáři němečtí.

Balla Samuel, maď. právn. spis., žil na sklonku XVIII. a začátku XIX. stol. a působil na bethlenské škole ve Velkém Eňedu a v Kološi. **B.** počal první vedlé Jiřího Aranky pěstovati státovědu a pravovědu jazykem maďarským a vydal: *Erdélyország községei nemzeti törvényeinek első részé* (První díl všeobecných zemských zákonů sedmihradských, Kološ, 1791). Bbk.

z **Ballo** Leonard, také z Banicze, spisovatel polský. Napsal r. 1510 *Żywot Alexandra Wielkiego*, kterýžto spis nalézá se v bibliotéce Zamojských ve Varšavě. Není známo, je-li to dílo původní nebo toliko překlad latinského nebo snad českého originálu. Srovn. Maciejowski, Piśmiennictwo I. 375., III. Dod. 149.

Balice, ves v Haliči, v okr. krakovském, v krásné, pahorkovité krajině, s pěknou vyhlíd-

kou na Krakov, má 699 obyv. (1880), vinnopalnu a strojní mlýn. V XVI. stol. Jan Bonar vystavěl tu skvělý palác a založil park, což zdědil pak Jan Firlej, vojvoda krakovský a veliký hetman korunní, který r. 1562 zámek bohatě obnovil a vyzdobil, tak že Sarnicki jej nazývá »dilem čarovným«. Král Jindřich z Valois r. 1574 častěji v B-cích prodlával. Nyní patřil **B.** Homolacům. Zámek sice zpusťl, ale park až dosud náleží k nejkrásnějším v Polsku.

Ballocki: 1) **B.** Wincenty (* 1798 — † 1844), polský theolog a historik, rodem z Tarnova v Haliči. Ukončiv gymnas. studia ve Lvově vstoupil do semináře. Vysvěcen na kněze stal se nedlouho potom farářem ve vsi Lisia Góra blíže Tarnova. Jako kněz slynul kazatelskou výmluvností, vedlé povinností duchovních zabýval se však též horlivě historickým badáním. Výsledkem tohoto byla vzácná a výborně spracovaná monografie *Miasto Tarnów pod względem historycznym, statyst., topogr. i naukowym* (Tarnov, 1831). V též době přeložil z němčiny spisek Herbichův *Wiadomość o wodach w Szczywnicy* (1831), později vydal svá *Kazania na wszystkie niedziele i święta całego roku* (2 sv., Lvov, 1835, II. vyd. t. 1853). Dostav se do sporů s duchovní správou katolickou a nechťeje podrobiti se usouzenému trestu opustil r. 1837 Halič. Odešel do Němec, kde přestoupil k protestantismu, načež stal se polským kazatelem ve Vých. Prusích. Tam vydal ještě řadu jiných theologických děl, mnohdy rázu polemického, z nichž uvádíme: *Notizen aus dem Leben eines ehmaligen kath. Priesters* (Darmstadt, 1839); *Postylla, czyli kazania na wszystkie niedziele i święta* (2 svaz., Královce, 1841); *Wodurch wird der röm. Katholicismus bis jetzt gehalten?* (Darmst., 1841) a j. Poslední léta svého žití působil ve Gdąnsku.

2) **B.** Karol (* 1822 — † 1854), polský malíř a lithograf. Vzdělal se v Drážďanech, pak žil v Krakově, kde proslul jako výtečný kreslíř. Později zabýval se malbou olejovými barvami, a sice krajinářstvím. Motivy čerpal z nejbližšího okolí Krakova; jeho krajiny jsou od znalců velmi ceněny. Z nich uvádíme zejména: *Pohled na Kalwaryi v Haliči, Klášter Tyniecký, Kaple sv. Ducha, Zámek v Ojcowé, Kostel v Kalwaryi, Rybník sv. Stanislava na Skalce* a akvarela *Pohled na Lanckoronu*. Pracoval též pro ilustrované dílo »Polska średniowieczna« od hraběte Alexandra Przezdzičského. Vydal tiskem *Wykład popularny sztuki malowania farbami wodnymi* (Lvov, 1855), překlad to něm. spisku od Jiřího Barrota. Mimo to zůstavil v rukopise *Elementarny wykład perspektywy* a překlad z Waldmüllera *O postrzebie gruntownego systematu w nauce malarstwa*.

Baliga sluje na mor. Valašsku pomluva nebo klep, také pověra. Vck.

Baligród [-grad], rus. Balihorod, městečko v Haliči, hejtm. Lisko, nad Hoczewkou, má 1108 ob. (1880) pol. a rus., okr. soud a fec.-kat. faru.

Balík 1. Surová bavlna přichází do obchodu obyčejně v b-fcích. Za tím účelem hydraulickým lisem silně se slisuje, několikerónásobně plachtovinou (jutovou) obalí a štůrami ováže. Největší b-y jsou severoamerické; bývají až 250 kg těžké, nejčastěji 215,5 kg = 475 angl. liber; brazilské a západoindské b-y bývají 87—150 kg těžké. 2. **B.** přize bavlněné váží 2 1/2,—5 kg. 3. Dříve se počítal papír na b-y à 10 rysů, à 20 knih, à 24 archy; nyní se počítá na »nové rysy« = 1000 archů. Navržené pojmenování b. pro 10 nov. rysů se neujalo. **Lš.**

Balikerri (též *Balakhisar*), město s 12.500 obyv. v maloasijském vilájetu chudávendikijárském, 120 km jihozáp. od Brussey, v okolí dobře vzdělaném. V srpnu koná se zde velký výroční trh, jež navštěvuje na 30.000 lidí. Nedaleko města jsou teplé minerální prameny (60° C) znamenitě léčivé při kožních nemocech a rheumatismu.

Balilla, venkovan ital., jenž r. 1746 v Janově podnikl povstání proti Rakušánům. Jmenoval se vlastně Giovanni Perasso a narodiv se r. 1732 v Montoggiu přišel do Janova učít se barvířství. Když dne 6. září 1746 vojsko rak. pod generálem Bottou vtrhlo do Janova a republice uložena velká kontribuce, nastalo tam nemalé rozčilení, které čím dále více se zhmáhalo. Nenávist obyvatelstva k cizímu vojsku zjevně propukla 5. pros. t. r. ve čtvrti Portorii, když důstojník jakýsi, jemuž lid vzpěchoval se pomáhati při dopravě těžkého hmoždíře, jal se do lidu bušiti holl. Tu přítomný **B.** mrštil kamenem po důstojníkovi a lid ihned následoval jeho příklad i zahnal vojáky deštěm kamenů. To byl počátek pěti-denního prudkého boje, jímž rakouská posádka vypuzena z Janova, ztratívali na 8000 mužů zajatých, raněných a mrtvých. **B.** byl pak odměněn privilejem držeti sklad vína a žil v Janově, až nashromáždil si skrovné jmění, s nímž pak vrátil se do rodných svých hor. Zemřel pryč r. 1781 a pohřben v kostele sv. Štěpána v Janově. Náhoda tomu chtěla, že právě po stu letech (8. září 1847) opět v Portorii při oslavování amnestie papežské vypuklo povstání sardinské za provolávání jména **B.**-llova. R. 1863 odhalen **B.**-llův bronzový pomník (od Gianiho), jež městské zastupitelstvo turinské darovalo Janovu.

Balina viz Baliny.

Balingen, okresní m. ve Vírtembersku, v kraji schwarzwaldském, nad bystřinou Ey při státní vírtemb. dráze (Tübingen-Sigmaringen), se 3355 obyv. (1885). Pravidelně staveno (po požáru z r. 1809). Značné rukavičkářství, výroba obuvi a zboží stávkového; rozsáhlé ovocnářství a chov dobytka. Blíže města sirně vřídlo (objeveno r. 1724), jehož užívá se při nemocech dnových. Město založené r. 1039 od hrabat z Zollern dostalo se k Vírtembersku koupí r. 1403. — Okres balingenský má na 322 km s 34.454 obyvatelů (1885). **Koll.**

Baliński: 1) **B.** Adam, udatný polský válečník v XVI. století za Štěpána Bátorého,

byl kastelánem bydošfským a starostou kruswickým. R. 1577 zvláště se vyznamenal v boji s Gdánšťany u Tczewa. Když arcikníže rak. Maxmilián v bitvě u Buczyn byl od Zamojského poražen a zajat, vyslal král r. 1589 **B.**-ského do Będzina jakožto kommissaře, aby s ním vyjednával podmínky smlouvy o mir.

2) **B.** Jan, znám státník polský v XVI. st., byl kastelánem gdánským a správcem pokladu zemí pruských. Král Sigmund I. používal služeb jeho v nejdůležitějších státních záležitostech.

3) **B.** Stanisław (* 1782 — † 1811), polský spisovatel, kreslil a mědiryjec, rodem z Vilna. Vzdělával se na malířské akademii krakovské a cestoval pak po střední Evropě, načež usadiv se r. 1810 ve Varšavě stal se úředníkem v ministerstvu spravedlnosti. **B.** výborně přeložil *Maxymy i uwagi moralne księcia de la Rochefoucault* (vyšly po jeho smrti, Vilno, 1812), mimo to vydal spisek *O fabrykacyi cukru z białych buraków* (Varš., 1811). Překlad **B.**-ského veselo hry *Gracy* od Regnarda zůstal v rukopise. **B.** ryl mimo jiné podobiznu knížete de la Rochefoucauld; dle něho rytý od Weisse podobizny Tadeáše Czackého a hraběte Jiřího Mnischcha, otce carevny Mariny.

4) **B.** Michal, znamenitý historik polský, (* v Terespolu litevském 14. srpna 1794 — † ve Vilně 3. ledna 1869). Gymnasijní studia konal ve Vilně a r. 1812 vstoupil na tamější universitu. Záhy obíral se literárními pracemi a již r. 1815 byl spolupracovníkem »Dziennika Wileńskiego«. Stav se r. 1816 magistrem filosofie založil s Lelewelem »Tygodnik Wileński«, jež také redigoval. Časopis ten soustředil při sobě zejména mladší síly belletristické i vědecké a stal se takřka ohniskem buďícího se na Litvě hnutí duševního. Když byl založen spolek »Szubrawců«, náležel **B.** k nejhorlivějším jeho členům a obdržel jméno *Auszlawis*, pod kterýmžto pseudonymem psal od r. 1817—1822 hojně stati do »Wiadomości brukowych«, listu směru morálněhumoristického, jež Szubrawci vydávali. R. 1818 a 1819 cestoval **B.** po Německu a Švýcarsku. Ukončiv studia universitní zastával **B.** různé úřady, vedle toho zabýval se však vytrvale pracemi literárními, osnovanými na důkladném badání historickém. Od r. 1820—1833 byl členem soudní a paedagogické kommisie litevské a sekretářem spolků místopisného i biblického ve Vilně. Přesídliv se r. 1836 do Varšavy přijal úřad dozorčího kommissara nad tiskárnami a knihkupectvími v býv. království Polském, načež od r. 1837—1847 byl členem vědecké zkušební kommisie pro býv. varšavský okres naukový. R. 1847 vstoupil do výslužby vrátil se do Vilna, kde byl čestným kurátorem litevských gymnasií a slechtického institutu ve Vilně. Později byl místopředsedou litevské archaeologické kommisie. Poslední léta svého života trávil dílem na svém statku v Jaszuneh, dílem ve Vilně. — Literární činnost **B.**-ského jest velice obsáhlá. Historické jeho práce vynikají množstvím pečlivě se-

braného materiálu, pěkným slohem, ryzím jazykem a poutavým výkladem; vytyká se jim však mnohdy nedostatek historické kritiky a vyššího rozhledu. Z nejdůležitějších spisů jeho jest *Starożytna Polska pod względem historycznym, geograficznym i statystycznym* (3 svaz., Varšava, 1843—1850; 2. vyd. Varšava, 1886), již vydal společně s Timoth. Lipińským. B-ského práci jest v tomto díle vše, co se týče Litvy, Žmudi a Livonska. Neméně důležité jsou historické monografie *Dawna akademia wileńska* (Petrohrad, 1862); *Pamiętniki o królowej Barbarze, żonie Zygmunta Augusta* (2 sv., Varšava, 1837), v nichž mistrně vylíčeny poměry a život při královském dvoře; *Studia historyczne* (Vilno, 1856); *Pamiętniki historyczne do wyjaśnienia spraw publicznych w Polsce w XVII. wieku* (t., 1859); *Pisma historyczne* (4 sv., Varšava 1843), kde mimo jiné pozoruhodny jsou životopisy Jana Potockého a Ondřeje Wolana; *Historia miasta Wilna* (2 sv., Vilno 1836 a 1837). K nejznamenitějším pol. pracím biografickým náleží B-ského *Życie Jędrzeja Śniadeckiego* (Hnězdno a Lešno, 1840), a zvláště *Pamiętniki o Janie Śniadeckim* (2 sv., Vilno 1864 a 1865). Mimo to vydal B. *Wspomnienie o Janie Śniadeckim* (t., 1831); *Żywot uczonej i publicznej Jana Śniadeckiego* (Varšava, 1839); *Dopełnienia pamiętników o królowej Barbarze* (1856) a j. a přeložil z latiny Wassenbergova *Więsenie Jana Kazimierza we Francji* (1859) doplniv je svými přídávky a vysvětlivkami. R. 1841 byl B. jedním ze spoluzakladatelů polské revue »Biblioteka Warszawska«, v níž rovněž uveřejnil značnou řadu historických studií, z nichž vyniká *Zgon Żółkiewskiego pod Cecorą*.

5) B. Karol, polský spisovatel (* 1812 v Szczekocinách, v gub. radomské). V »Piśmiennictwie kraj. H. Sk.« uveřejňoval pověsti a ballady dle podání lidu polského, jež horlivě sbíral. Z nich W. K. Wójcicki učinil výběr a vydal jej o sobě s názvem *Powieści ludu spisane z podań* (Varšava, 1842).

6) B. Karol, vynikající básník polský (* v Dzierzkovicích v Lubelsku 1817 — † ve Lvově 1864). Navštěvoval lyceum varšavské. Když r. 1833 po odstranění Artura Zawisze jeden ze žáků napsal na tabuli *Exoriare nostris ex ossibus ultor* a nastalo kruté vyšetřování, B. vzal vinu na sebe, aby zamezil zrušení lycea. Byl uvězněn, záhy však jeho nevina vyšla na jevo, i byl propuštěn. R. 1836 znova byl zatčen pro snahu vlastenecké a odsouzen na Sibiř. Žil tam až do r. 1845, kdy za příčinou narození nynějšího cara Alexandra III. dostalo se mu amnestie. Vrátil se do vlasti, avšak již r. 1848 ohrožen jsa novým pronásledováním ušel B. do Haliče a odtud do Poznańska. Později odebral se do Francie, kde oddal se pracím literárním a hlavně básnickým. R. 1863 vrátil se do Polska a po krátkém pobytu v Krakově uchýlil se do Lvova, kde zemřel. B. jest lyrik básnické exaltace, nadšený a horující, s romantickým zbarvením. V prvních pracích byl mu vzorem Mickiewicz, jak viděti z pěkné a zdařilé jinak

básně *Farys wieścęć*. Neblahé životní poměry na ducha B-ského mocně působily a byly zdrojem jednak hluboké melancholie, jež v některých jeho výtvorech zřejmě se obráží, jednak přepratého horování. Teprve na sklonku svého života nabyt B. opět klidu a z té doby pochází nejznamenitější jeho báseň *Męczenstwo zbawiciela* (Lvov, 1864), které však nedokončil. V ní opěvuje se život a smrt Kristova podle vidění Kateřiny Emmerichové způsobem prostým, ale ušlechtilým a předmětu důstojným. Prostonost výrazu, který však půvab nepostrádá, úměrné linie kresby a zdařilá technika verše vyznačují jak tuto báseň, tak i jiné výtvary B-ského, jako jsou na př. *Prośba o krzyżyk*, *Modlitwa wiosenna*, *Droga krzyżowa* a j. Mimo práce již vzpomenuté B. vydal: *Kilka prac literackich* (Varšava, 1845); *Pisma* (Poznaň, 1849); *Myśli serdeczne* (Jersey, 1854); *Śpiewakowi Mohorta bratnie słowo* (Londýn, 1857, 1863); *Głos ludu polskiego* (Pař., 1861); *Hasło poskie* (Poznaň, 1862) a výtečně přeložil Calderonovo drama *Kochankowie nieba* (1858). S Martinem Ossoryou (Cieplińským) vydal literární sborník *Snopek nadwisiański* (2 sv., Varšava, 1843 a 1845). Některé práce uveřejnil s pseud. Ludomir. Čes. přel. Tomila K. Štefanem ve »Květ.« 1843.

Bálint (Török B.), ves v Uhrách, v župě peštsko-piliško-solt-malokumánské, okr. hornosoltském, s 2105 dříve srbskými, nyní většinou již německými obyv. (1881), katolickým farním chrámem, krásným zámkem a stanicí dráhy.

Baliny (též Balín), ves na Moravě v okr. hejtmanství a v okr. velkomeziříčském (obec Uhřínov), nad potokem Balinkou, v utěšeném údolí, se 24 domy a 180 obyv. (1880) nábož. katol. a národnosti české.

Balio viz Bailie.

Baliol: 1) de B. Sir John, angl. baron, po němž nazvána kolej v Oxfordě, byl synem Hughu B-a v hrabství durhamském, vyšinuv se bohatstvím a mocí k vynikajícímu postavení v království prokázal platné služby Jindřichu III. v boji jeho proti Montfortovi a spiklým baronům. R. 1263 založil několik nadací v Oxfordě a pojal myšlenku založení kolej, kterýžto záměr však uskutečnila jeho vdova a ústav nazvala Baliol College.

2) B. John, Lord of Galway, syn předešlého a král skotský (* 1259 — † 1314). Po smrti princezny Markéty (1290) ucházel se s Robertem Bruceem o trůn skotský, v čemž podporován byl i králem angl. Edvardem I., jenž při té příležitosti prohlásil své nároky na svrchované panství ve Skotsku. Zemští stavové nároky ty uznali a B. přísahal Edvardovi lenní poslušenství. Když pak poznal, že jest panovníkem toliko dle jména, jal se domáhati svých práv jako král a r. 1295 spolicil se s Francií, načež Edvard vtrhnuv s velikou silou do země potfel skotskou armádu a zajav B-a donutil ho složit korunu (1296). B. strávil tři léta v londýnském Toweru odebral se na své statky do Normandie, kde také zemřel.

3) **B. Edward**, syn předešlého, zasáhl v dějiny svým odvážným a zdatným vpádem do Skotska za regenta Randolpha (1332). Přistal a několika sty přívrženci na říšském pobřeží, porazil earla říšského a na slatinách dupplinských v hrabství perthském zničil vojsko desetkrát silnější svého. Brzy potom byl ve Sconě korunován na krále, ale již po třech měsících — Douglasovým přepadením tábora jeho v Annanu — koruny zbaven; od kteréž doby nepodařilo se mu již nikdy trvaleji soustřediti větší moc. Jím vymřeli (1363) **B**-ové na trůně skotském.

Balios, jeden z nesmrtelných, větroletých ořův Achilleových, zplozený Zefyrem a harpyií Podargou (Hom. II. 16 v. 149. a násl.). Cfe.

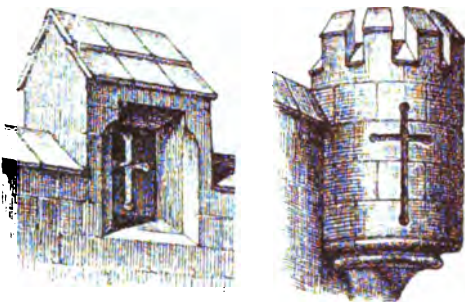
Balise [baliz], franc.: 1. znamení plavební, jež označuje úskalí pod vodou; 2. cesta podél vod plavných, po které jdou tahouni lodní; 3. známka při kalfatování; 4. při rybolovu znamení, kde jest síť ponořena. Plk.

Baliseur [balizér], franc.: **řízec**, jenž 1. dohlíží na cesty pro potah lodní, 2. bdí nad pobřežím, zvláště však nad bojem pobřežními a přístavními. Plk.

Balista viz Ballista.

Balistes L. (viz vyobr. č. 424.), ostenec, rod ryb srostločelistných (*Plectognathi*), typický zástupce čeledi *Balistidae*. Ryby zajímavé stavbou těla i způsobem života. Tělo mají krátké a vysoké, se stran smačklé, s kůží buď drsnou, buď s rhombickými šupinami. Čelisti hoření s mezičelistí srostlé nesou spolu s dolními čelistmi malý počet řezavých zubů. Ploutev hřbetní jest dvojitá: přední skládá se z jednoho nebo několika tvrdých, pohyblivých ostnů, zadní měkká a nad řitní ploutví postavena. Malé prsní ploutve jsou upevněny za úzkou šterbinou žaberní, břišní ploutve na zvláštní ostně zjednodušeny, nebo zastoupeny pod kůží srostlými, z břicha vynikajícími kůstkami pánevními. Žijí převážnou většinou v mořích teplých, kde vynikají skvostnými barvami. Rády se zdržují při březích skalnatých neb útesech korálových, kdež nalézají hojně potravu. Živí se buď chaluhami, požírají však také polypy, korýše, zvláště však měkkýše, jejichž tvrdé

pohyblivost tvrdých ostnů ploutve hřbetní. Ostny ty jsou dále na basi opatřeny kloubní ploškou i mohou se vztyčiti, při čemž přední

Č. 425. Balistraria.

ostně podepírá se o zadní. Takto vztyčenými ostny uváznou někdy v děrách, v nichž po kofistě slídily. Lovci mohou je pak odtud vyprostíti, skloní-li zadní podpůrný ostně a uvolní tak ostně přední. Námořníci pokládají ryby tyto namoze za jedovaté, aspoň známý jsou případy, že požitím masa jejich objevily se příznaky prudké otravy. Z rodu **B.** známo na 30 druhů, žijících po většině v mořích teplých. Z několika evropských druhů známější jest **B. capriscus** Gmel., ostenec modravý, jehož tělo modravé a načervenalé skvrnitě, 20—30 cm dl. a 10—15 cm vysoké. Žije v moři Středozezemním, objevuje se však i kolem břehův anglických. Připojený obrázek náleží úhlednému druhu, **B. conspicillum** Bloch, žijícímu v okeánu Indickém, v moři Čínském a Japonském. Šc.

Balistidae viz Balistes.

Balistraria (lat.), křížovité střílny ve zdech, baštách a věžičkách starých hradů, jimiž lučištníci na nepřítel své špy stříleli sami jsouce chráněni. Vyskytují se i na starobylých budovách. Vešly v užívání začátkem XIII. stol. Vyobrazení naše (č. 425.) představují pohled vnější a pak vnitřek věžičky s takovouto střílnou.

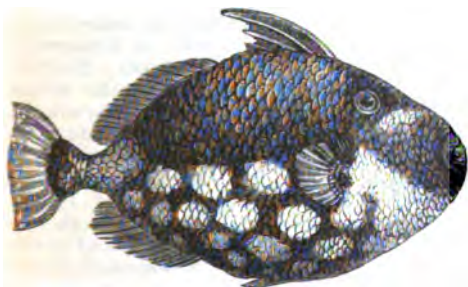
Balize viz Belize.

Balje nazývá se v sev. Německu větší strouha klikatá v naplaveninách přímořských, kterou vyryje voda vytékající z propustí odvodňovacích. Plk.

Baljina glavica, vrch dalmatský blíže vsi Kljak, 18 km vých. od Drniše, v okrese kninském. Na něm za doby římské stávalo znamenité město Magnum, jehož zbytky s nápisy a staré mince dosud se tam nalézají. Kle.

Balk viz Balch.

von **Balk** Hermann, zakladatel panství rytířského řádu Německého v Prusích, člen staré rodiny dolnosaské, vypraven byl do Prus na prosby kníž. Konráda Mazovského od Hermannu ze Salzy se 100 rytíři řádovými, jichž počet arci rok od roku vzrůstal. Hermann von **B.** vystavěl hrad Toruň ve šťastné poloze strategické a tvrz Nessau, pak dobyl celého

Č. 424. Balistes conspicillum Bloch, zmenš.

skořepiny čelistmi rozlamují. Jsou proto nerady viděny na místech, kde loví se perly nebo jedlí měkkýši. Zajímavý jsou také pro

Chelmska vykázaného řádu od Konráda, povýšil Chelm na město a rozšířil panství své až po Frische Hafl. Obyvatelstvo přemožené hleděl získati pro křesťanství vřidností a laskavou šetrností, dobytou pak zemi hleděl si pojistiti zakládáním pevných měst (Kvidzyna, Elblag). R. 1237, když livonský řád rytířův od meče po porážce u Rhadenu spojil se s řádem Německým, stal se Hermann představeným také toho řádu, upevnil postavení jeho, ale postoupil Dánsku částí Estonska. R. 1238 vrátil se do Němec a tam zemřel 5. března 1239. Koll.

Balkán slove dlouhé pohorí, které odděluje Bulharsko podunajské od hornatin sofijských a od rovin staré Thrakie. Jméno vešlo v cizině v obecně užívání od ruskotureckých válek XVIII. stol., ačkoli není než obyčejné turecké slovo pro »pohoří«¹ vůbec. Bulhaři celé toto horstvo nazývají Stára Planina, což znamená »Starou (velikou) horu«² a poprvé se čte u cestovatele Vrancíky (Verantia) 1553. Za starověku slul B. řecky *Haimos*, latinsky *Haemus*; badatelé srovnávají toto thrácké jméno se zend. ašma, les. Pásmo se prostírá od doliny Timoka, kde první jeho předhoří vystupuje naproti městu Zajčaru, až k Černému moři ve velikém oblouku, rozloženém asi na 350 km délky od záp. k vých. Kromě krajiny vračanské tvoří jediný hřeben. Vrcholky jsou vesměs snadno přístupné a výškou svou se nevyrovnají ani protějším vrcholům Karpat sedmihradských, něku-li velikánům Ryly, Šaru nebo Olympu. Jednotlivé části nazývají se dle sousedních měst: B. Vračanský, Etropolský, Zlatický atd. Vědecky lze pohorí rozdělit na tři hlavní části: 1. západní B. až k Iskru, 2. střední od Iskru ke Slivnu, 3. východní nízký B. černo mořský. Isker, plynoucí kolem Sofie, jest jediná řeka, která si proráží cestu na přič těmito horami, asi 60 km dlouhým, klikatým průlomem, jenž byl znám již Hérodotovi, ale znovu objeven teprve v našich letech od Lejeana a Kanitze. Klimatické poměry B-u jsou neznámy. Zima bývá velmi krutá, trvalý snh leží však přes léto toliko v jednotlivých roklích nejvyšších temen, ale napadne někdy ještě v květnu. Hřeben sám (bulh. *bilo*) je místem skalný a kamenitý; jen v centrální části má několik malinkých jezírek. Co do vodstva, v B-u se tvoří na sev. všechny větší přítoky Dunaje z Bulharska, na vých. Kamčija, na jihu Topolnica, Strjama a Tundža, na záp. přítoky Nišavy a Timoka. Stráně jsou pokryty rozsáhlými pastvisky, pod nimiž se rozkládají veliké lesy, hlavně bukové a dubové; nejpůvodnější pralesy nalézají se blízko Černého moře. Konifery vyskytují se toliko v několika nejvyšších polohách. Staré doly stříbrné, olovené a železné u Čiporovcův, Etrropole a Trojanu již dávno zanikly; nyní se doluje jedině uhlí u Trjavny. Obyvatelstvo je slabé, kromě severního svahu v Elensku, Gabrovsku i Trojanysku, kde bydlí v přechýlených rozptýlených dvorcích (bulh. *kolibi*). Bulharský živel má v těchto chudobných balkánských končinách

jednu z hlavních svých opor; politické a literární hnutí bulharské vyšlo především z Kotla, Gabrova atd. Rekvův je toliko něco málo při moři u Mesembrie. Turci tvořili do nedávna většinu na východě, od Černého moře pod severním svahem až téměř k Eleně, na jižním k Aitosu. Také v úrodných krajínách jižní strany od Zlatice ke Slivnu byli silně zastoupeni. Od osvobození Bulharska však houfnou emigrací všude mizejí. Pastviny horské od sousedních obcí na léto se pronajímají společenstvům jihorunnských pastýřův čili Vlachův, kteří zimují v přímoří Aegejském od Gallipole k Enosu, nejnověji také u bulharského Černomoří.

Západní B. je na severní straně, ke tvrzcce Belogradčiku, obklopen nejmalebnějšími útvary skalními, k zapadlým průkopům středověkých dolův u vsi Čiporovcův blízko městečka Berkovice a k starému městu Vraci vesměs strmý. Jižní svah za to jest oblíčen mnohými výběžky, které vystupování velice ulehčují; mezi nimi leží v pofiči Nišavy krajina Visok, nyní mezi Srbsko a Bulharsko na polovici rozdělená: hranice Srbska zde se táhne až k vrcholku Srebrné u Komu. Nejvyšší vrcholky té části jsou Midžor (2166 m) nad Pirotskem a Kom (1966 m) nad Berkovicí, hlavní pak přechody prosmyk sv. Nikoly (1374 m) se silnicí z Pirota do Vidina a sedlo Petrohanské u vsi Ginci (1442 m) s nákladnou novou silnicí ze Sofie do Lomu.

Střední B. spadá na jižní stranu všude od Sofijského pole do okolí Slivna velmi překrytými a holými strminami, pod nimiž v teplých krajínách, plných ovoce, růží a vinic, leží průmyslová města Zlatica, Pirdop, Sopot, Karlovo, Kalofer, Kazanlyk a Sliven Úrodné doliny těchto osad jsou k jihu zase uzavřeny Sredno u Gorou, pásmem, které B. provází od Sofijska až k Jambolu. Na severní straně přiléhá k B-u daleko rozvětvená, lesnatá pahorkatina, převětivý kraj s hustým obyvatelstvem, mezi jehož sídly vynikají městečka Etropol, Teteven, Trojan, Gabrovo, Trjavna a Elena; severní nízké výběžky její dosahují až k Dunaji u Nikopole. Za Elenou přestává kraj bulharský a následuje turecká krajina Tuzlúk (od tur. *düzlúk* = nížina). Vrcholky Murgaš 1693 m a Baba 1793 m vidí se ze Sofie, Vežen 2201 m vyniká mezi Zlaticí a Tetevenem, Ambarica 2134 m nad Sopotem. Nejvyšší vrchol leží zrovna uprostřed celého pásma u Kaloferu nad prameny Tundže: Gjumrukčal či Jumrukčal 2375 m, za nímž následuje Kadimlja 2279 m. Dále na východ klesá výška hřebenu (v té části často přes 1500 m), a vynikající vrcholky jsou jen Čemerna 1535 m u Tvrdice a Catakaja u Slivna 1183 m. Nejdůležitější přechody kromě soumarských stezek jsou zde sedlo u Araba-konaku 988 m se silnicí ze Sofie do Ruščuku, sedlo Trojan-ské 1434 m se zbytky římské silnice, dále sedlo nade vsi Šipkou 1334 m se silnicí z Kazanlyku do Trnova, nízké přechody u Hainkoi asi 550 m a u Tvrdice 1097 m a posléze tak zvaný Vratnik, tur. *Demirkapu*, 1069 m u Slivna.

Od Vratníka pohoří se sklání, rozestupující se ve tři pásma, mezi kterými se tvoří obě Kamčije, přítoky černomořské: a) Sakar-B. u Osmanpazaru v Tuzluku, lesnatý B. Preslavský u zřícenin starobulharského hlavního města Preslavi a osamělá vysočina pevnosti Šumenské; b) hlavní střední pásmo, které dosahuje k moři, a c) jižní hřeben (Matejská Planina) až ke Karnobadu. Konec B-u je malebný, skalný mys Emon (tur. *Eminé*) u soujmené řecké vsi, v jehož jménu trvá památka starého Haemu a římské prov. Haemimontu. Hřeben, pokrytý obrovskými pralesy, má zde toliko 6—800 m. Přechodův se silnicemi jest v této části mnoho, hlavně sedla u Kotla, zajímavého dřevěného města v těsné dolině (silnice Sliven-Šumen) 624 m, u Vrbice (Karnabad-Šumen) 474 m, u Čalykavaku (taktéž) 402 m, přechod Akboaz (Burgas-Varna) 427 m. Jako důležitá přehrada mezi poříčím aegejským a dunajským B. vždy měl důležitost válečnou (srvn. histor. studii K. Jirečka, *Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe*. Praha, 1877). Hlavní silnice římské se nalézaly v sousedství moře. Za středního věku východní část pohoří toho byla obrannou ohradou dunajského Bulharska proti Řekům, avšak politická hranice bulharskobyzantská ležela dále uvnitř na jih za Srednou Gorou, označena jsouc velikými, z části posud zachovanými valy. Za váleč rusko-tureckých k samému B-u nejdříve se přiblížil generál Zaborovski 1774 (u Čalykavaku). Ve válkách 1806—1812 a 1828—29 hlavní zřetel byl obrácen k Šumnu; přechod ruský 1829, jenž maršálku Dibičovi získal jméno Zabalkánského, proveden podél moře (přes Akboaz) pomocí loďstva. R. 1877 generál Gurko přešel 1. (13.) července přes Hainkójský přechod, ale po bitvě u Nové Zagory 18. (30.) t. m. přinucen k ústupu. Rusové potom drželi obsazen B. od Tetevenska do Eleny; hlavní boje byly na Šipce. Po pádu Plevna přešel Gurko podruhé v prosinci v kruté zimě přes Etropolský B. k Sofii, kdežto druhá vojska (gen. Skobeleva, Svatopolka-Mirského a Radeckého) porazila 9. ledna (záp. kal.) 1878 turecká vojska u Šejnova pod Šipkou. Když mírem berlínským položena hranice mezi Bulharskem a Východní Rumelií dle hřebenu od Gözeke (sev. od Emonu) až na Vežen (Zlaticko zůstalo při knížectví), nalézaly se 1879—1885 z obou stran B-u celnice bulharské i rumelské.

Vědecké ohledání B-u zahájili Lejean († 1871) a Kanitz. Všecky podrobnosti bezpečně podává ruská štábní mapa, vyd. 1884. Geologické prozpytování provedl 1880—1888 vídeňský prof. Toula. Bulharských článkův o B-ě je posud málo (hlav. geolog. práce Zlatarského). Sravn. K. Jireček, *Cesty po Bulharsku* (Praha, 1888). K. Jk.

Balkánský poloostrov (viz příloženou mapu), nejvýchodnější ze tří poloostrovů jižní Evropy.

Jméno, obecná povaha a světové postavení. B. p. nemá té fyzické, historické

a národopisné jednotnosti jako ostatní dva poloostrovy jihoevropské, Itálie a stará Hispánie. Celkového jména proto také nikdy neměl a vlastně podnes nemá. Názvy starověké nebo středověké označovaly toliko jednotlivé části nebo státy. V našem století, když se význam jména »Evropského Turecka« začal ztenčovati, poloostrov nazýván Řeckým nebo Illyrským, až se ujalo jméno B. p., utvořené dle analogie poloostrovů Apenninského a Pyrenejského. Než i proti němu jsou závažné námitky, neboť Balkán (v. t.) není nikterak hlavním pohořím poloostrova, ba jméno jeho je docela obyčejné tur. appellativum pro hory, pohoří vůbec. Kiepert na poslední mapě užívá názvu »Südost-europäische Halbinsel«.

Omezení poloostrova je taktéž neurčité. Na sev. neuzavírá ho žádná pásmo, podobné Alpám nebo Pyrenejím. Obecně se za hranici klade čára tvořená tokem Kulpy, Sávy a dolního Dunaje, avšak na severozápadě, v krajinách chorvatských, mez taková je čirá theorie. V rozměru tom povrch poloostrova by obnášel asi 468.571 km². Jiní přibírají i Valachii, ale ne Multany.

Množství pásem horských mělo za následek silný vývoj individuality jednotlivých. S tím souvisí i národopisná pestrost poloostrova. Přirozeného střediska s dobrým spojením na všechny strany, podobného Římu nebo vysočině kastilské, není. Cařihrad, který od půldruhého tisíciletí je nejdůležitějším městem, leží stranou a děkuje svůj význam více úžinám svým nežli poloostrovu. Pod jedním panstvím se nalézal poloostrov jedině za císařův římských; ani Byzantinci, ani Turci nedrželi jej i za největší moci své celý. Také tu od nejstarších dob vždy trvalo několik jazykův vedle sebe. V dějinném rozvoji na váhu padá veliká přístupnost i od severu přes Sávu a Dunaj, i od východu z Malé Asie přes ostrovy archipelagu a těsné úžiny, vedoucí do Černého moře.

Rozčlenění. Poloostrov sám se rozpadá na dvě části. Severní polovice je široká, s tělesem kontinentálním bez větších poloostrovů kromě Pelječe a Chalkidiky, a klimaticky i hydrograficky (náležít nejvíce k oblasti dunajské) patří spíše k vlastnímu trupu evropského kontinentu. Tato část je převahou slovanská. Od zálivů Solunského na vých. a Avlonského na záp. začíná se jižní část, převahou řecká, o vice než polovici těsnější, a pobřežím nadmíru rozčleněným, okolo něhož se kupí přčetné ostrovy: stará Hellas čili poloostrov Řecký, který vystupuje z onoho širšího a většího poloostrova severního ven na jih. V podrobnostech tento řecký poloostrov se rozpadá ještě na tři části. Za Thessalií a Epirem je sevřen opět pásem zálivů, Artským ze záp., Volským a Zeitunským z východu. Za severním Řeckem pak zálivů Korinthský i Aeginský, přibližující se na isthmus Korinthským až na 6.3 km., od něho opět oddělují poloostrov Moreu, starý Peloponnesos (22.201 km²), který i v dějinách svých má ráz více insulární.

Západní pobřeží podél moře Adriatického (slov. *Jadransko more*) má v Dalmacii od Quarnera do ústí Bojany (hlavní směr od sev.-záp. k jihových.) strmé, nejvíce skalnaté břehy s četnými uzavřenými zátokami (u Nového gradu, Šibenika, Boka Kotorská) a je provázáno skupinami úskalí a ostrovů rozmanité velikosti (největší Krk, it. Veglia, 410 km²), jejichž řada se končí Lokrumem (*Lacroma*) před městem Dubrovnikem. Jediný poloostrov je hornatý Stonski Rt čili Pelješac (it. *Sabioncello*). Od Bojany k Avloné pobřeží obráceno jsou od sev. k jihu je ploché a bažinaté. Dále následují za mysem řečeným *Linguetta* čili *Glossa* u průlivu Otrantského opět vysoké břehy Epiru a Akarnanie se směrem zase od sev.-záp. k jihových., mezi jejichž pahorky se otvírá plynký vjezd do zál. Artského; před nimi leží řada Iónských ostrovů, vesměs povrchu většího (nejv. Korfú, 712 km²). Mezi bahňatými ústím Asproptomu a nízkými břehy Elidy prostírá se záliv Patraský, z něhož se průlivem u města Lepanta (starý Naupaktos) otvírá vchod do zálivu Korinthského, mezi horami skupiny starého Parnassu a vrchy Achaje. Břehy Moree jsou hornaté, s mnohými zálivy; teplejší a větší přímořské roviny jsou jen na sev.-záp. v Elidě, na jihozáp. v Messenii. Nejjižnější mysy jsou Matapan (ze starořeckého *Μετάνορον*), antický Tainaron, a Malea naproti ostrovu Cerigu (starořecké *Kythefe*).

Na východním břehu poloostrova k moři Aegejskému (slov. *Belo more*) vystupuje poloostrov staré Attiky. K němu těsně přiléhá veliký ostrov Euboia (novověc. *Evvia*, it. *Negroponte*, 3681 km²), prostoupený vysokými horami a od pevniny rovněž hornaté odštěpený průliv Euripským, Talantským a Tricherským; přes těsnou a mělkou úžinu Euripu od pradávna býval vždy položen most. Zátoka Ze. tuská (Maliacká starých Řekův) vyniká mezi skalné pohory staré Oity a Othrysu, okrouhlá zátoka Volská (Pagasajská za starověku) do úrodné nížiny thessalské. Východní břeh Thessalie, souběžný s břehem epirským, je utvořen strmými svahy obrovského Olympu a jeho sousedů, bez přirozených přístavů. Mezi Olympem a Chalkidikou otvírá se záliv Solunský (Thermajský za starého věku), v pozadí u města Solunu uzavřený úrodnou rovinou, v níž zvolna přirůstá delta Vardaru, v daleké budoucnosti snad přístavu solunskému nebezpečné. Odtud hlavní směr břehu se obrací od záp. k vých. Nejblíže následuje ještě rozsáhlý poloostrov Chalkidike, vyplněný lesnatými horami, který na jihovýchod zase vysílá tři úzké a dlouhé poloostrovy: Kassandru (antická Pallene), Longos (antická Sithonia), obě ploché, a Athos čili Hagion Oros s vysokým vrcholkem. Mezi zátokami Orfanskou čili Rendinskou s ústím Strumy a Kavalskou přistupuje podhoří vysokého Pangaia k samému pobřeží. Dále prostírá se vedle moře od měnivého a bažinatého ústí Mesty naproti ostrovu Thasu teplá, jednotvárná rovina, do které vniká bahňatá laguna Burugöl s přístavem Lagos (tur. *Karaagaç-*

liman). V pozadí vystupují na sev. vysoké, často osněžené hřebeny Rhodopy, kdežto na mořské jižní straně rozhled obstupují četné ostrovy, mezi nimiž profilem nejvýznamnější je Samothrake. Před bahňatým ústím Marice u železniční stanice Dede-Agače výběžky Rhodopy dosahují až k moři. Břehy Aegejské uzavírají se pak jednotvárným okolím zátoky Xeróské (Melas kolpos starověku), za níž následuje staroslavný poloostrov Gallipolský (Chersonnésos thrakické).

Od Malé Asie **B. p.** dělí: 1. průliv *Dardanelský* (starý *Helléspontos*), 64 km dlouhý a na nejužším, s obou stran velkým pevnostmi a batteriemi opatřeném místě jen 1,5 km široký; 2. moře Marmarské (antická *Propontis*) s břehy na evropské straně jednotvárnými a strmými, s nevysokými pahorky (před úrodnou a plochou asijskou stranou nalézají se četné skalné ostrovy); 3. *Bospor*, klikatá úžina s rozkošnými břehy, 30 km zdělí, na nejužším místě toliko 880 m zšíří, s postranní zátokou Zlatým Rohem, okolo něhož se kupí obrovský *Cafihrad*.

Břehy Černého moře jsou většinou truchlivé a skalnaté; ostrovy omezují se na několik skalisk. První část až k hranici Bulharska tvoří příkré srázy pohorí Strandže, bez přirozených přístavů. Otevřenější místo je záliv Burgaský s třemi lagunami a úrodným »polem Anchialským« v pozadí. Mys Emon (tur. *Eminé*) je konec pásma Balkánského, které lesnatými svahy se sklání přímo k moři. Na sever od rejdy Varnenské následují za lesnatými vrchy u Kesteriče velikým obloukem bílé skály okolo rejdy města Balčiku až k mysu řečenému Kaliakra. Nad těmi skalami prostírá se již step Dobrudža, jejíž pobřeží na sever od Kaliakry je dílem vysoký hlinitý sráz, dílem plochý břeh se slanými lagunami. Za osamělou skupinou vrchův u *Badagu* následuje rozsáhlé delta dunajské (do 3000 km) s bažinami a lagunami slané i sladké vody. Naproti němu vyniká z moře osamělá skála *Hadiho ostrova* (řecky *Fidonisi*) s majákem.

K **B.** kému p-u počítají se i četné ostrovy moře Aegejského, s vyloučením těch, které obrubují pobřeží maloasijské: *Kyklády* a část *Sporád*. Jižní závora řeckého ostrovnatého moře čili *Archipelagu* je rozsáhlý, velice hornatý ostrov *Pereta* (8618 km²), pro svou polohu uprostřed mezi pobřežím Evropy, Asie a Afriky vždy důležitý.

Horstvo. Domnění o velikém, souvislém »centrálním pásmu«, jakémsi pokračování Alp až k Černému moři, které se vyskytuje u *Aristotela*, *Strabóna* a j. a odtud u *Byzantincův* a *humanistův* (*catena mundi*), zvráceno ok. r. 1840 výzkumy *Bouéa* a *Grisebacha*. Pohory poloostrova dělí se čarou od Solunu k *Bělehradu* na dvě části; na západě převládá ráz alpský s hl. směrem pásem od sev. k jihu nebo sev.-záp. k jihových., na východě ráz karpatský s hl. směrem od záp. k vých. Celkem je poloostrov hornatější než Itálie s jedinými *Apeninami* a Španělsko se svými vysočinami, ale

vrcholky jeho nedosahují výšek těchto dvou poloostrovův i nemají ledovcův ani polí věčného sněhu. Největší počet vrcholků nad 2000 m hromadí se v západní polovici, zejména v Hercegovině, Černé Hoře, Albanii, západní Makedonii a v severním Řecku; ve východní polovici je jich méně, hlavně v Ryle a Rhodopě. Za nejvyšší vrchol klade se nyní Ljubotrn v Šaru 3050 m (pochybny); po něm následují Olymp 2985 m a Musallá v Ryle 2930 m. O rozdělení horstva srov. Steeb, Die Gebirgssysteme der Balkan-Halbinsel in Mitth. der Wiener geogr. Gesellschaft, 1889 (s mapami); pak i velkou barvotiskovou mapu hypso-metrickou: Der europ. Orient (1:1.200.000), herausg. vom k. k. militär-geogr. Institute in Wien, 1887 (4 listy) a úvod k něm. vydání Turecka Boué-ova (1889).

Horstvo starého Illyrika jest jen pokračování Alp, s nimiž (s Krasem) souvisí na úzkém místě mezi Rjekou a prameny Kulpy. Pásmo běží od sev.-záp. k jihových. Jedno postupuje vedle moře (Veletit, Dinara 2831 m, Biokovo nad Makarskou 1762 m, Orjen 1895 m a Lovćen 1759 m nad Bokou) i končí se Tara-bošem u Bojany nad Skadrem. Druhý hřeben s přechetnými výběžky postupuje vnitro Bosny dle rozvodí Dunaje a Neretvy (Vratnica u Fojnice 2107 m, Bjelašnica u Sarajeva 2067 m) a dospívá k nejvyšším vrcholům na pódě černo-horské: Dormitor 2606 m, Kučki Kom 2448 m. Za prameny Limu leží málo známé Albanské Alpy s vrcholky do 2300 m (Žljeb u Peći 2183 m). Na severní straně rozvodí, v lesnaté Bosně, obydli lidská se soustřeďují v těsných dolinách přítoků Sávy, na jižní straně, v kame-nité Dalmacii, Hercegovině a Černé Hoře, v kruhových dolinách často s podzemními od-toky (slovansky *ponor*), z nichž nejmenší (slo-vinsky *doline*, srbsky *rupa*) obsahují skrovné kultury obyvatelův, kdežto ve větších (*polje*), nezřídka periodickými jezery opatřených, leží města i větší souvislé vesnice.

Hlubokou prorovu řeky Driny oddělena jsou od těchto pohoří nižší horstva Srbska s rozmanitým směrem, zasahující na východ k dolině dolní Moravy. Vrcholky: Kopaonik 2106 m, Šturac u Rudnika 1104 m. Hory vých. Srbska mezi Moravou a Timokem odtrženy jsou průlomem Dunaje od banátských Karpat (Rtanj 1565 m).

Naproti těmto horám východosrbským po-činá se za Timokem dlouhé pásmo Balkánu (v. t.) čili Staré Planiny, starého Haemu, které obloukem dosahuje až k Černému moři (Gjumrukál 2375 m). Podlé již. strany Balkánu prostírá se nižší souběžná lesnatá Sredna Gora (Bogdan u Koprištice 1572 m). Od konce Balkánu postupuje podlé Černého moře k Bo-sporu nízká Strandža (Magiada 1035 m u Kyrk-kliše). Sakar Planina u Adrianopole pře-hrazuje prostor mezi ní a Rhodopou. Zcela osamělé a geologicky záhadné jsou vrchy se-verní Dobrudže u Mačina a Tulče (do 500 m).

Na jih od systému Balkánského hlavní uzel horský je Ryla Planina (antický Skombros; Musallá 2930 m). Od ní postupuje jedno pásmo

na jih mezi Strumou a Mestou k Aegejskému moři, v něm jmenovitě vysoká Perin Pla-nina (ant. Orbelos, 2681 m). Na jihových. odvětvuje se od Rylý rozsáhlá Rhodope, dolinou Ardy rozdělená na dvě pásma (sev.-záp. a jihových.), dosahující k nejdolejší Marici (Perelik v území Pomákův 2104 m). Na sever od Rylý vypíná se osamělá Vitoša nad Sofií (2291 m).

V Makedonii stojí naproti Alpám Alban-ským Šar Planina, starý Scardus (jihozáp.-sev.-vých.), prý nejvyšší pohoří poloostrova: Ljubotrn 3050 m, Gjalíč 2471 m. Na vých. se k ní připojuje za prosmykem Kačanickým, jímž prochází dráha ze Solunu do Mitrovice, Crna gora (tur. *Karadag*) nad Skopjem a Vranjí, k níž se dále za sedlem u Vranje s drahou ze Solunu do Bělehradu druží hor-stva mezi Srbskem a Bulharskem (Ljubatska Planina 1932 m, Ruj Pl. 1712 m, Rakoš v Suché Pl. 1983 m), jakož i O s o g o v Pl. směrem k Ryle (vrchol Rujen 2253 m). Mezi pásmy západní Makedonie velmi hornaté, s většími i menšími, z části jezernými dolinami, nejvíce vyniká pohoří, v němž se vypíná Peristeri nad Bitolem 2359 m a dále k Solunu Nidže 2517 m. Vých. Makedonie je vyplněna pásmy málo známými s hlav. směrem od záp. k vých. Zcela osamělé postavení má Athos (1935 m).

V Albanii následují za albanskými Alpami jižně od průlomu spojeného Drimu v kraji-nách mezi Šarem a mořem Adriatickým pásma rozmanité výšky: Tomor 2413 m. V Epiru horstvo to přistupuje k moři: hory Chimarské 2025 m. Mezi Epirem a Thessalií zvedá se vysoký Grammos a za ním skalný Pindus (Smolika 2574 m), k němuž se bezprostředně připojují velikáni severního Řecka v okolí starých Delf: Kiona 2512 m, Liakura (antický Parnassos) 2458 m, Vardusia (Korax) 2352 m. Zcela oddílně stojí na pobřeží Thessalském obrovský Olymp (2985 m), jehož pokračování za průlomem Tempe jsou Kissavos (ant. Ossa, 1953 m) a Plesidi (ant. Pelion, 1618 m).

Na Morei hlavní horstva ohrazují Arkadii ve středozemí a výběžky svými tvoří polo-ostrovy, vystupující na jih a jihových. Nej-vyšší vrcholky jsou Hagios Ilias v Taygetu (2409 m) a Ziria, stará Kylléne, v Achaji (2374 m).

Na ostrovech vyšší vrcholky mají Kréta (Theodoro 2470 m), Euboiá (1745 m), Samo-thrake (1600 m), Naxos (1003 m) a Andros (980 m).

Nížiny zaujímají jen 1/10 povrchu. Větší roviny jsou toliko dvě, obě ve východní polo-vici. Podunajská s protější valašskou tvoří mezi Balkánem a Karpaty jistý celek, útvar poněkud paralelní k rovině řeky Pádu mezi Alpami a Apenninami, ale nesouměrný, neboť bulharská polovice je daleko vyšší než valašská a nadto uvnitř nestejná: na záp. roviny u Vidina a Rachova, uprostřed pahorkatiny vrcholící v lesnatém kraji Deliormanu mezi Ruščukem a Silistrií a na vých. bezlesá stepní terasa Dobrudže. Thrácká nížina mezi Balkánem a Rhodopou je Sakar Planinou roz-

dělena na část plovdivskou a adrianopolskou. Kromě toho větší plochý prostor nalézá se toliko v nitru Thessalie; také podél moře jsou v Albanii, Makedonii i Thracii neveliké roviny. Z říčních dolin jediná širší je podlé dolejšího toku Moravy. V západní části až k pololedníku Ichtimanu nalézá se plno kotlin, řečených slov. *polje* (novofecky *κάρπος*), původně jezerních. V takových kotlinách leží Sarajevo, Mostar, téměř všechna města hercegovská (Livno, Trebinje, Nevesinje atd.) a černohorská (Cetyně, Nikšić); k nim náleží i celé Kosovo pole i dolina Prizrensko-Pečská. Mnoho jich je v záp. Makedonii (Grisebachovy »Ringbecken«), pole Bitolské, Tetovské, Ovčepolje atd.; rovněž i města Vranja, Niš, Piro, Trn, Sofía, Radomir, Kystendil, Dupnica, Ichtiman založena jsou v takovýchto dnech, o jejichž jezerním původu se v lidu vypravují docela správné »geologické pověsti«. *K.Jk.*

Geologie Balkého p-a jest tím zajímavá, že se tam obě větve Alpského pohorí, v něž se toto východně od Stýr. Hradce rozpadá, opět jaksi sblížíjí. Severozáp. těchto větví tvoří Karpaty, jež obklopují Uhersko a Sedmihradsko. Již jižně od Bukoviny tvoří Karpaty záp. hranici Rumunska; mezi Fokšany a Brašovem otáčí se pohorí k západu a tvoří Transsylvánské Alpy jako severní ohraničení Valašska. Mezi Turn-Severinem a Baziašem otáčí se horstvo opět k jihu, pak k jihových. a vých. a přechází v Balkán. Jest to oblouk zaujímající pláň dunajskou, jež se značně podobá pláni ř. Pádu mezi Alpami a Apenninem. Alpy Transsylvánské a Balkán spadají tedy do téže doby vytvoření jako Alpy vůbec, tedy do doby mladých pásmatých horstev evropských. Z Karpat připadá Rumunsku hlavně pásmo křídové (karpatycký pískovec) a starší terciér (vnější pásmo Karpat). Ostatní část Rumunska skládá se po větší části z vrstev mladé terciérních (svrchní miocén), zvaných sarmatských, jež obsahují zvláštní faunu; měkkyší jsou sice z větší části mořští, ale mezi nimi jsou také typy sladkovodní a brakické (na př. *Hydrobia*); jsou to usazeniny t. zv. moře Sarmatského, jež sahalo z okolí Vídně až po jezero Aralské; rody lastur a plžů jsou z větší části jen malé; za to vyskytuje se mnoho ssavců. Mimo to jsou pak ještě náplavy mladší. Transsylvánské Alpy náležejí jen jižní polovici Balkánskému poloostrova, a sice nalézáme tam na jižní straně pohorí (odpovídající vnější straně Karpat) útvar terciérní a křídový s jižním sklonem, pak rulu a jiné archaiské horniny. Pohorí, jímž zde protéká Dunaj (záp. od Turn-Severinu), jest část Banátského horstva; podklad jest archaiský, pak jest řada útvarů sedimentárních, hlavně vápnitých, jež sahají od karbonu do křídvy. Průlom Dunaje v onom kraji náleží k nejvelkolepějším evropským údolím, jež vznikla erodí. — Od Zajčaru počínají pak vrstvy Balkánu samého. Hlavní pásmo skládá se z hornin archaiských, a to nejprve v Balkáně Svato-Mikulášském a Berkovickém, směrem jihových. a teprve v Balkáně

Etropolském směrem východním. Balkán tvoří takto jižní ohraničení dunajské nížiny rumunské, i shledáváme, že křídové vrstvy tvoří severní (zevní) svah pohorí a podklad nížiny jakožto protější křídlo jižního svahu Alp Transsylvánských. Jižněji následuje pásmo starších mesozoických útvarů a něco palaeozoických vrstev a pak krystalinická osa Balkánu. Centrální část Balkánu jest nejvíce zdvižena, kdežto k vých. výšky ubývá, a také útvar křídový tak značně zdvižen není. Na již. svahu nalézá se (dle Hochstettera) značný zlom sahající v délce asi 450 km od Pirotu k mysu Eminé na Černém moři a vyznačený četnými teplými prameny a pruhy hornin vyvřelých. Poněkud jižněji nalézá se řada syenitových shluků, jež počínají západně od Sofie, na sev. straně Vitoše, s počátku rovnoběžně s jižním krajem Balkánu se táhne, pak poněkud k jihovýchodu se odchyluje; dle Hochstettera jsou to shluky rozhodně vyvřelé a zajisté povstání jejich souvisí se všeobecným vytvořením pohorí. Mimo to jest tam několik shluků trachytu, jež počínají u Egri-Palanky a táhnou k východu. Na východě pokryta jsou vnitřní pásmo vyvřelým shlukem u Burgasu (trachyt), mys Eminé skládá se z křídového vápence. Další pokračování Balkánu jest podlé vši pravděpodobnosti na Krymu. Rhodopské hory skládají se z hornin metamorfických, jimiž prorážejí horniny vyvřelé (trachyt, syenit). Západní kraj Balkého p-a jest zaujat Dinarskými Alpami, hřbety, jež tvoří pokračování jižního pásem alpských a táhnou se Dalmacií, Bosnou (západ.), Hercegovinou, Černou Horou (východní hranici jsou Grammos a Pindos), západní části Rumelie a poloostrova Moree. Skladba jest zvláštní; v severozápadní části nalézáme vrstvy palaeozoické, triasové a jurské, které však směrem k jihových. se vytrácejí, kdežto útvar křídový, který také na jižní straně Alp byl dosti nepatrný, s počátku (v Istrii a Dalmaci) v jednotlivých kráčích se vyskytuje, avšak směrem k jihovýchodu velmi značně přibývá, tak že celá Rumelie a Morea z něho se skládá. Tento křídový útvar jest vyvinut ve zvláštním tvaru, totiž co křídový útvar jižního rázu, co vápenc rudistový, a má se za to, že na některých místech v Recku toto uložení má zajisté až 3000 m mocnosti. Tyto rudistové vápence jsou příčinou neutěšeného vzhledu mnohých těchto krajín (krajiny krasové); také vyskytují se v nich často úkazy dolin, totiž z větší části propadlin nad podzemními dutinami, jež vytvořily se vyluhováním vápenců (namnoze dolomitických) podzemními vodami. Severně od zálivu Korinthského otáčí se hlavní pásmo k východu a možno, že pokračování jest pak někde v Malé Asii, kdežto na druhé straně velmi obdobná skladba ostrova Krété (útvar křídový a něco terciér) vzbuzuje domněnku, že pásmo probíhající Moreu má své pokračování na Krétě, podobně jako Taurus (v Malé Asii) na Kypru, což by poukazovalo k dřívější existenci značného oblouku, jehož střed jest mezi Krétou

a Kyprem propadlý. Části B-ského p-a mezi Balkánem a Dinarakými Alpami složeny jsou z větší části z hornin palaeozoických a metamorfických; na severu, totiž v Srbsku od Bělehradu na západ, jest útvár terciérní, u Bělehradu samého křída a vyvěřlé horniny; jižněji útvár triasový a karbonický, celek pak Turecka jest archaický. Východní cíp, na němž Cařihrad stojí, tvoří pánev vyplněnou terciérem a mladšími nánosy; na pokrajích Bosporu jsou horniny vulkanické (trachyt), syenitické a něco palaeozoických hornin. Velmi zajímavý jest útvár terciérní u Pikermi v Řecku mezi Athénami a Marathonem; tam se nalézají četné zbytky ssavců, jež popsal Gaudry; obsahují tvary mezi evropskými, asijskými a africkými typy a jsou usazenými sladkovodní; vyskytují se tu hlavně opice (*Mesopithecus Mastodon*, *Pentelici*), *Rhinoceros* (*Schleiermacheri*), *Hipparion* (*gracile*), *Tragoceras* (*amalthous*), *Helladotherium* (*Duvernoyi*), *Dinotherium* (*giganteum*), *Cameleopardalis* (*attica*) a mnoho jiných. Z četných těchto zbytků soudí Gaudry, že tato zvířata sotva asi mohla žítí na nynější prostora Řecka, nýbrž že ostrovů řeckých tenkrát nebylo a rozsáhlé pláně, na nichž zvířata žila, rozkládaly se od hory Pentelikonu až do Malé Asie. Teprve později nastalo snížení a zaplavení pliocenním mořem, z čehož pocházejí zbytky mollusků na některých místech zachované, stáří mladšího než Pikermi. Velmi pěkné ličení naleziště pikermského podal Gaudry r. 1888. Stopy nejmladších geologických pochodů, totiž ledové doby, nejsou četné; v pohraničním pohoří mezi Sedmíhradskem a Rumunskem shledány stopy ledovců, za to v ostatním poloostrově nenalezeno nic podobného vjmomc snad pohoří Rylské v jihozápadním Bulharsku, kde snad některá horská jezera nasvědčují činnosti ledovců. O ostrovech při B-ském p-ě ležících budíž jen podotčeno, že druhý co do velikosti, Euboia čili Negroponte, má skladbu blízké pevniny řecké, části archaické, střed křídové a něco terciérní. Celý archipel jest stáří nevalného, vytvořil se teprve v době mladé terciérní (pliocenní). Santorin jest sopkou činnou; některé z ostrovů jsou archaické, jiné křídové a ještě jiné skládají se z hornin vyvěřelých (na př. Lemnos, Milo a j.).

Literatura: Hochstetter, *Die geolog. Verh. d. östl. Theiles d. europ. Türkei* (1870); Spratt, *Comp. of the Geol. Features of Bulgaria and the Crimea* (1857); týž, *On the Fresh-water Deposits of Bessarabia, Mold., Wall. and Bulgaria* (1860); Peters, *Donau und ihr Gebiet* (1876); Inkey, *Geotekt. Skizze d. W. Hälfte d. ungar. rumän. Grenzgebirges* (1884); Tietze, *Geol. Notizen aus N. O. Serbien* (1870); Toulou, *Geolog. Übersichtskarte der Balkan-Halbinsel* (1882); týž, *Grundlinien d. Geolog. d. westl. Balkans* (1882) a j.; C. v. Fritsch, *Beitrag zur Geognosie des Balkan* (1870); Süs, *Anlitz der Erde* L, 2. odd. 1855; Prestwich, *Geology* (II. sv. 1887) s přehled. mapou; Neumayr, *Erdgeschichte* (1887, II.); Hauer, *Übersichtskarte d. österr.-ungar. Monarchie* (Bosna

a Hercegovina, 1886); Gaudry, *Les Ancêtres des nos animaux dans les temps Géologiques* (Paříž, 1888).

Fl.
Vodstvo. Největší rozsah má oblast černo-mořská, neboť Dunaj sbírá největší část vod bosenských, srbských i bulharských. Hlavní přítoky Dunaje jsou: Sáva (přijímá z Bosny Unu, Vrbas, Bosnu, Drinu s přítok. Limem od Alp Albánských, Kolubaru), Morava (již tvoří Srbská a Bulh. M.; do první padá Ibar), Timok, Lom západní, Cibrica, Ogust, Isker (největší mezi přítoky z Bulharska), Vid, Osem, Jantra (či Jetar), Lom Ruščucký. Přímě do moře Černého se vlévá řeka Provadijská či Devnenská u Varny a Kamčija (sev. přítok Tiča, tur. Akylý Kamčik). — V oblasti Adriatické vynikají Cetina, Neretva (ital. *Narenta*), Drim (složený z Černého Drimu z Ochridského jezera a z Bílého D. od Peći), před ústím jedním ramenem spojený s Bojanou, odtokem jezera Skaderského, dále mezi řek. albánskými Vojusa (ant. Aous), v Epiru Aspropotamo (Achelóos), na Morei Rufia (Alfeios). — Do oblasti moře Aegejského náležejí veliké řeky thessalské, makedonské a thrácké: Salamvria (starý Peneios), Bistrica (Haliakmon), Vardar (Axios, 315 km dl. s přítoky Černa [starý Erigon] s pr. Bregalnica a l.), Struma (Strymon, s pr. Strumica), Mesta (Nestos) a Marica (ant. Hebros, 437 km, přítoky Arda s Rhodopy, Tundža s Balkánem). — Všecky tyto řeky mají silný spád. Charakteristické jsou obrovské horské průlomy Cetiny, Neretvy, spojeného Drimu, Vardaru, horní Strumy, Iskru (skrz Balkán), Driny atd. s peřejí; mezi nimi nejvelkolepější jsou arci prahy Dunaje (Železná Vrata). Ale velikých vodopádův je poskovnu (u Jajce). Z toho všeho následuje malá splavnost. Parníky a plachtové lodí oživují Dunaj; paroplavba provozuje se jinak toliko na dolní Neretvě a Bojaně.

Jezera větší jsou jen v Albanii a Makedonii: Skaderské (373 km²), Ochridské (269 km²), Prespanské (198 km²), Kosturské, Ostrovské, Devolské, Janinské (110 km²). Jezero Tachynoské (125 km²) na dolní Strumě jest obstoupeno bažinami. V Bosně vyniká jezero u Jajce. Jezero Kopaiské (230 km²) v Boiótii se nyní vysušuje. Horská jezérka v značné výšce jsou na Ryle (asi 70), méně na Perinu, Balkáně, Dormitoru atd., rašeliniště v Rhodopě u Bataku, podél jižního úpatí východního Balkánu, na Kosově poli atd.

Kl.
Podnebí. B. p. má při značné vzdálenosti od Atlantského okeánu, hornatosti půdy a rozšíření k severu drsnější podnebí rázu více kontinentálního než poloostrovy Apeninský a Pyrenejský, oddělené od pevniny evropské vysokými pásmy horskými, která jim poskytují ochranu proti větrům severním. Teplota jest poměrně nízká ve vnitrozemí a na východní straně poloostrova k moři Černému a Aegejskému. Bukurešt (90 m) vykazuje v průměru ročním 10·6° C., Sarajevo (544 m) 8·5° C., Sofia (520 m) 9·2° C., Prizren (473 m) 11·8° C. a Cařihrad na vých. pobřeží 14·2° C., tedy

teplotu mnohem nižší než sledujeme v téže zeměp. šířce a nadmořské výšce na ostatních poloostrovech Středozevního moře, bližších Atlantskému oceánu. S teplotou italskou setkáváme se pouze na pobřeží dalmatskoalbanském, kde má Terst celoroční teplotu 14.1°C ., Zader 14.9°C ., Hvar (Lesina) 16.3°C ., Dubrovnik 16.6°C ., Drač 16.1°C ., Avlona 16.7°C ., a v jižní části poloostrova, kde pozorováno bylo na př. v Korfu a v Athénách 17.3°C ., na Krétě 18°C . atd. Příčinou nižší teploty celoroční u vnitrozemí a na straně vých. jsou tuhé a dlouhé kontinentální zimy. V Bukurešti klesá prům. teplota lednová na -2.8°C ., v Sarajevu na -3.2°C ., v Sofii na -2.5°C ., a dostávají se mrazy -15° až -25°C . Na Dunaji bývá led. V Bosně udržují se mrazy a sněh ve výšce 500 m pravidelně až do polovice května a ve vyšších polohách Balkánů ještě déle. V Cařihradě vystupuje sice prům. teplota lednová na 5.2°C ., avšak dostavuje se při tom v zimě přece asi 14 dní s mrazem a 10 dní se sněhem. Naproti tomu na pobřeží Jaderského moře, jehož voda bývá o $2-4^{\circ}\text{C}$. teplejší než vzduch, panuje mírná subtropická zima s průměrnou teplotou v lednu od $5-9^{\circ}\text{C}$. a s nepatrnými mrazy. Drač jest v lednu o 3°C . teplejší než Cařihrad. Nejteplejší zimu mají Iónské ostrovy (Korfu v lednu 10°C .), západní a jižní část Peloponnésu (Patras 9.4°C .) a Kréta (Kanea 11°C .). Sněh bývá na pobřežích Peloponnésu úkazem vzácným, avšak ve vyšších polohách horských nad 1500 m ležívá po celou zimu až pozdě do jara a do začátku léta. Jako na celém B-ském p-ě, jest též i na Peloponnésu vých. strana chladnější než strana západní; Athény mají na př. v lednu průměrnou teplotu 8.1°C ., o 1.3°C . nižší než Patras. — V létě bývá teplota vzduchu všude v nižších polohách poloostrova vysoká; v červenci vystupuje průměrem na $22-26^{\circ}\text{C}$., maximálně na $35-40^{\circ}\text{C}$. Zvláště velká letní vedra vyskytují se v krajinách bezlesých a skalnatých jako na ostrovech dalmatských, na pobřeží dalmatskoalbanském, v Hercegovině, na Černé Hoře a v jižním Řecku. Terst vykazuje v červenci průměrnou teplotu 24.4°C ., Hvar a Dubrovnik 25.2°C ., Mostar 25.8°C ., Drač a Avlona 25.0°C ., Korfu 26.5°C ., Patras a Athény 27.0°C . Nižší teplota vyskytuje se mimo polohy horské na pobřeží Černého moře. V létě poměrně chladného, a v lesnatých krajinách vnitrozemských. V Sarajevu má červenec prům. teplotu 18.8°C ., v Sofii 20.2°C ., v Prizrenu 21.7°C ., v Cařihradě 23.3°C . Bosna, porostlá hustými lesy, bývá v létě o $2-4^{\circ}\text{C}$. chladnější než holá a skalnatá Hercegovina a Dalmacie. Celkem sledujeme v létě stejnoměrnější rozdělení teploty, rozdíl mezi západem a východem, pak rozdíl mezi severem a jihem menší než času zimního. Kdežto v lednu vyskytují se rozdíl mezi prům. teplotou v severní a v jižní části poloostrova 13°C ., činí tyto rozdíl v červenci pouze 4°C . V zimě následkem toho ubývá teploty od jihu k severu o 1.2°C . na 1° zeměp. šířky, v létě pouze o $1/3^{\circ}\text{C}$. Roční proměna teploty jest na západní straně a na

jihu $15-20^{\circ}\text{C}$., u vnitrozemí a na straně východní $20-25^{\circ}\text{C}$. Měsíce jarní bývají všude chladnější než měsíce podzimní; duben na př. mívá o $2-5^{\circ}\text{C}$. nižší teplotu než jiben.

Deště vyskytují se na B-ském p-ě v různých dobách ročních. Na severu padají jako ve střední Evropě po celý rok s největší hojností v době letní, na jihu panují naopak deště zimní, kdežto léto bývá úplně suché. Mezi oborem zimních a letních dešťů nachází se asi na $40-42^{\circ}$ sev. šíř. pás přechodních dešťů podzimních a jarních, zv. aequinoctiálními. Tyto deště jsou též panujícími na pobřeží dalmatském. V létě bývají nejdeštivější měsíce červen-červenec, na podzim říjen-listopad, na jaře duben-květen a v zimě listopad-prosinec. Nejméně srážek připadá na severu na leden, na jihu na červenec, v oboru dešťů aequinoctiálních na oba jmenované měsíce. Hojnosti srážek ubývá a sucha přibývá směrem od severu k jihu a od západu k východu. Na severu vyskytuje se do roka 100-120 dní deštivých, v oboru aequinoctiálních dešťů celkem 90, a jižně od 40° sev. šíř. asi 80. V okolí Marmary trvá doba sucha po 2, v Řecku po 4 měsíce. V horách pršíva častěji než v nížinách. Deště provázeny bývají zhusta boufkou na západní straně poloostrova, zvláště na pobřeží albanském. V Pulji počítá se do roka celkem 23 dní s boufkou, v Drači a v Korfu 39, v Janině až 49. Naproti tomu sledujeme v Athénách 19, v Cařihradě 15 boufkových dní. Největší množství srážek vodních (100 až 150 cm) spadá na záp. pobřeží (zvl. dalmatském) a ve vyšších polohách vnitrozemských. Na vých. straně a na jihu jest roční množství vodních srážek (v Cařihradě 70, v Athénách 40 cm) asi o polovici menší než na záp. straně a na severu. Deště převládají v podobě krátkých a prudkých lijáček, tak že v krajinách deštivých obloha nebývá ani tak pokryta oblaky jako ve střední Evropě. V Sarajevu, Sofii a Prizrenu pokrývají oblaky v průměru celoročním 50-54% oblohy, v měsících zimních 50-60%, v letních 36-40%; v Dalmacii celkem 40%, v zimě 50%, v létě 20%; na Krétě celkem 39%, v zimě 64%, v létě pouze 6%. V jižní části poloostrova vyskytují se oblaky dobou letní velmi zřídka. Nevšední jasnosti oblohy honosí se Řecku, zvl. Attika. Letní sucho s oblohou stále vyjasněnou souvisí se směrem větru. Od vysokého tlaku rozprostírajícího se nad záp. částí Středozevního moře věje přes B. p. k nízkému tlaku v severní Africe a v záp. Asii pasátový vítr směru severního, jenž zvláště stálým bývá nad mořem Aegejským, kde se mnohdy udržuje až po 40 dní. V Cařihradě a v Athénách věje tento vítr velmi pravidelně od června do září. Staří Řekové nazývali pravidelné větry severní, vanoucí v létě nad mořem Aegejským *etéisiai*. Na západní straně poloostrova, jakož i u vnitrozemí nebývají letní severní větry tak určitě vyvinuté a tak pravidelné jako na straně východní a na jihu. V pololetí zimním bývá směr větru na B-ském p-ě určený nízkým tlakem nad okolními moři Jaderským,

Iónským, Aegejským a Černým a vysokým tlakem, jenž se rozkládá na severovýchod a na jihozápad od moře Středozemního. Cyklony vznikající z nízkého tlaku nad jmenovanými moři působí časté střídaní větru a hojně deště. V tuto dobu dostává se často mírný, teplý a vlhký vítr jižní, přinášející husté oblaky, jež nazývají na záp. straně poloostrova *scirocco*. Panuje v zimě často velmi dlouho a mívá na pobřeží peloponnéském směr jižní neb jihozápadní, na pobřeží dalmatském jižní nebo jihovýchodní. Na tomto pobřeží vystřídá se často se scirokem chladný a suchý pevninský vítr *bora*, působící veliké spousty na zemi i na moři. Padá s přikrých a vysokých hřebentů horských na moře Jaderské s velikou prudkostí, když bývá nad severní neb severovýchodní Evropou tlak vzduchu mnohem vyšší než nad mořem Středozemním

B. p. dělíme na tři okresy podnební: 1. severní, 2. jižní, 3. západní. 1. Severní okres zaujímá větší část poloostrova s Balkánem, Šarem a Pindem. Má drsné, horské podnebí s tuhou a sněživou zimou, chladným a poněvíc deštivým létem. Roční proměna teploty jest značná: 20—25° C. Srážky vodní padají nejhojněji v létě nebo v dobách přechodních na podzim a na jaře. 2. V jižním okrese jsou subtropické poměry podnební s mírnou a deštivou zimou, s létem horkým a úplně suchým. Množství srážek a roční proměna teploty jest mnohem menší než na severu. 3. V západním okrese na pobřeží dalmatskoalbánském vyskytuje se též jako v okrese jižním mírná zima a horké léto, avšak srážky bývají hojně, zvláště na jaře a na podzim, s četnými boufkami. Střídá se scirocco s borou. Srv. Th. Fischer, Studien über das Klima der Mittelmeerlande (Gotha, 1879); Hann, Atlas der Meteorologie (t., 1887).

Květena **B**-ského p-a není ještě zúplna známa; schází na př. střední Macedonie a Albanie, z níž nemáme skorem ničeho. Nicméně lze podati zde obraz ve velkém, odkážeme-li po drobnosti k jednotlivým článkům (Bosna, Dalmacie, Černá Hora, Srbsko, Turecko, Řecko, Bulharsko). Má asi nejméně 5000 dr. jevnosn., a skládá se ze dvou částí: středomořské flory v přímoří a středoevropské ve vnitřku; hory vyšší mají bylinstvo alpskému podobné, a na výchoďe ukazují se již stepní byliny vých. Rusi. Řecko má asi 3000 druhů, Srbsko s Bosnou, Hercegovinou, Černou Horou a Albanii sev. totéž (Ascherson a Kanitz r. 1877 2973 dr., 46 kapradin), Dalmacie asi 2000 dr. (1852 jevnosn. Visiani bez dodatků). Srbsko u Pančiče 2012 dr. jevnosn. (36 kapradin). Co se týče hranic jednotlivých pásem, uvádíme je z Grisebacha takto: 1. Dinarské Alpy (Vlasič u Travniku) mají les do 1000 m (smrčiny, buk do 1000 m), výše pastva. 2. Dalmacie, les do 1000 m (buk a dub *Q. cerris*); vždy zelené pásmo přímořské sahá do 400 m. 3. Šar, les do 1500 m (dub, buk, kaštany, lípa *Tilia argentea* do 500 m), vřes (*Bruckenthalia*) do 2000 m, pak pastva. 4. Jižní Macedonie, les do 2000 m (*Pinus peuce* do 2000 m, krnicí jalovec do 2500 m, buk

v 1500 m, dub *Q. cerris* v 800 m), vřes (*Bruckenthalia*) v 2000, vždy zelené středomořské pásmo do 400 m. 5. Athos, pásmo vždy zelené do 400 m, les do 1700 m, *Pinus laricio* 1200—1500 m, dub 1200 m, kaštan 1000 m), *Daphne jasminea* a *Prunus prostata* (jako Atlas a Liban) do 2000 m. 6. Velucho (již. Pindus 39° s. š.), les do 1800 m, sosny, duby, do 2300 m *Astragalus* a *Prunus prostrata*. 7. Delfi (Eubea) les sosen 700 až 900 m, dole kaštany atd. — Co se týče čeledí a rodů, jeví se ráz nejvíce našinský, jen druhy jiné, neb endemismus jest v Bulharsku veliký (viz Bosna, Bulharsko, Řecko). Staré formy jsou na př. Cyrtandracee (Haberlea, Jankea; v Indii domácí), *Pinus omorika* (blíže japonským). Od našich liší se na př. vesměs jen přímořské rody, myrty a vavřín, jako *Styrax*, *Ilex*, *Acanthus*, *Mesembryanthemum*, platan, břečtan, vesměs skoro po jediném druhu. Taktéž jsou lesy zcela našeho rázu, ale druhy někdy jiné (javor řecký *Acer reginae Ameliae*, dub *Q. cerris*). Nejvíce arci rozdílu jest v bylinách sázených v přímoří: olivy, agavy, cactee, datlíky (v teplých místech). Forma typická nám scházející je křoví vždy zelené, již na ostrovech Dalmacie (na př. Rab) myrty, lentišky, vavřiny, phyllyree, Rhamnus alaternus, oleander, ze stromů pinie a *Arbutus unedo*, které jsou v přímoří tak hojně. V celku je **B.** p. dobře porostlý, pouště není nežli skály nahé Krasu, zejména v Hercegovině, Černé Hoře a Recku. Příčinou toho jest hlavně člověk porubáním, pastvou a zapalováním lesů (na př. letos u samých Athén hořely sosny Pentelika). Stepi vlastně není než ve vých. Bulharsku, v Thessalii, v Rumelii (jižně od Drinopole). Nejzachovalejší lesy má Bosna, jež se teď teprv počínají hubiti. Nejméně lesů má Řecko (jen hory nepřístupné, 1/3 všeho). Nižiny bývají močálovité (u Neretvy, v Aitolii, u Dunaje). Alpské formy jsou skoro u každého vrcholu jiné a popsané co zvláště u Boissiera (*Flora Orientalis*, hlavním dosud díle o flře **B**-ského p-a). Lesy jsou hlavně bukové, dubové a černé (v Recku dle Chlorosa 45%), listnatých, *Abies apollinis* dělá 35% všech lesů, ale i kaštany (Makedonie, Albanie) a lípy hojně. — Nejvšobecnější díla: Flora Evropy Nymana, Flora orientalis Boissiera (s dodatky); pak pro sever zmíněný seznam Aschersona i Kanitze, pro Srbsko Pančiče, pro Řecko Smith, Heldreich (i sušené byliny). Dalmacii Visiani, Makedonii Grisebach, pro Bosnu a Bulharsko menší práce, první Blaua, Becka, Sendtnera, Freyna a j., pro druhé Velenovský, Vandas, Pančič. **P.**

Zvířena **B**-ského p-a jest velmi málo známa. Ani jedna země není úplně prozkoumána, nejlépe ještě známe Řecko Bettou (coll. Heldreich), Lindermeyerem, Erhardem a starší výpravou francouzskou, Srbsko Pančičem (ryby), Dalmacii Kolumbatovičem, pro ostatní země jsou jednotlivé příspěvky (ptáci Finsch, Radakov, Homeyer, ryby Steindachner a Heckel atd.). Středoevropská zvířena zasahuje sem v horách skoro všude a nenechává středomořské zvířené nežli úzký břež přímořský. Steindachner má Balkán za hranici obou (u ryb).

Endemického není leč podivný *Proteus* v jeskyních Krasu (z Bosny do Krajiny), příbuzenství s amerického, a některé druhy ryb. Nejzajímavější úkaz je ryba středouherská (*Umbra Kramerii*) v Negotina — z čeledi sic čistě severoamerické (se zemí Čukčů *Dallia rapidissima* Nordenskiöld). Alpská zvířena dosahuje dílem sem (medvědi, kamzíci [až u ř. Narenty; Möllendorff], kozy), v přímoří jsou formy některé orientálské (šakal již v Dalmacii). Ssavci nejméně známi; u Heldreicha v Řecku tytéž co u nás — medvěd v horách albánských a na severu, vlk, liška, šakal, rys (řídne), divoká kočka, jezevec, kuna, vydra, ježek, krtek, veverka (bobr vyhnul až snad na dolní Dunaj), kanec, daněk a srnec řídší, jeleni v Řecku již vyhubeni, kamzíci na Parnassu, Veluchu, Olympu, Šaru, Ryle a Balkánu řídčí. Z netopýrů má jen 4 druhy (*Vesp. pipistrellus, murinus* a oba druhy *Rhinolofů*). Ptáci jsou ještě méně zvláštní, neboť v celé Evropě jest ptactvo si tak podobno, že jen málo druhů východ neb jih (zejména *Luscinidy*) od severu liší. Dravců jest tu více — tak vyhubený v Alpách *Gypaëtus barbatus* a *Neofron percnopterus*, užitečný pro uklízení mrch. Seznam Homeyerův z Bulharska (242 druhů) — ukazuje mimo mořské (racky) jen tyto nečetné druhy — mimo zmíněné na hoře: *Vultur fulvus, Pastor roseus, Sturnus unicolor, Alauda sibirica, Otis tetrax* (dropy v Rumunsku i Bulharsku ještě četné), pelikány. Řecko má u Heldreicha 331 druhů (z nichž 167 hnízdí), Lindermejer 343, vesměs naše až na *Pterocles alchata*, mořské a nahodilé (*Chenalopec egyptiaca, Porphyrio hyacinthinus, Alauda isabellina* atd.). Ze želv máme v přímoří *Testudo campanulata* (Řecko, Dalmacie), *Testudo graeca* (Řecko, Dalmacie [Hvar]), *Emys lutaria* (často do obchodu — Řecko, Cařihrad, ale i Slavonie), *E. caspica* (již v Dubrovniku). Z ještěřů tu *Zootoca taurica* (v Morei, Korfu), *Notopholis nigropunctatus, Platydictylus facietanus* (Řecko), *Gymnodactylus, Stello, Pseudopus apus*. Z hadů máme již v Dalmacii *Tarbophis vivax*, v Řecku *Periops hippocrepis, Coronella cucullata, Typhlops vermicularis, Viperá ammodytes, Coelopeltis lacertina*, na Iónských ostrovech *Coluber quadrilineatus*, na Naxu *Eryx jaculus*. Z obojživelníků jest *Salamandra maculosa* až na hoře Erymanthos (Morea), *Triton* též v Řecku. Obojživelníků má Schreiber na Balkáně jen 5 druhův, ale v Dalmacii 14 druhů. Ryby sladkovodní jsou ještě rázu středoevropského co do rodů, hlavně *Cyprinidy*, ale druhy četné endemické (*Aulopyge, Parafoxinus, Salmo dentata, Barbus albanicus* a j.). Bohatá fauna třetihorní měla již v Srbsku rod *Leuciscus* a v Chorvatsku (dle Krambergera) rod *Chondrostoma*. Nejdůležitější pro výživu jest *Alburnus scoranza* jezera Skaderského. Pstruzi jsou po celém území (Pancič, Heldreich i v Balkánu), dále štika, úhoř, okoun (Plovdiv). V Stymfalském jezeře jest náš *Leucaspius delineatus* (i Švédsko); jinak tu východoevropské druhy *Pelecus*, jesetři, pak *Cyprinodon calaritanus*. Z mořských jde *Blennius vulgaris* do jezera Vrana, *Alosa* až do Srbska, *Mugil cephalus* až

do řeckých řek, jako *Fundulus Letourneuxi* na Korfu. Dle seznamu Pančićova jest v Srbsku 90 druhů.

Obyvatelstvo. Statistická data z jednotlivých zemí jsou nesoouměrná, v Turecku docela nespolehlivá. Celý poloostrov má asi 13 mill. obyv. Na 1 km² průměrně 30 duší: v Rumunsku 47, v Srbsku 38, v Bulharsku 33·8, v Řecku 30 (na ostrově Zante 102, na Korfu 95, v Aitolii a v Akarnanii 19), v Černé Hofe 26 (?). V poměru pohlaví převahu má mužské: na 1000 mužů Bulharsko 952·4 ž., Rumunsko 944, Srbsko 940, Řecko 933 (srov. Itálie 1000 m.: 989 ž.). Obyvatelstvo se silně rozmnožuje (v Řecku o 1·7% ročně, v Bulharsku na 1000 obyv. 34 narození, 16·1 úmrtí).

Národové. (Podrobnosti viz pod jejich jmény. Národopisné mapy od Lejeana 1861 [4. příloha Petermannových Mitth.] a od Kieperta 1876.)

A) Indoevropští. 1. Albanci, potomci starých Illyrův, v Albanii a okolních krajinách. — 2. Řekové v království Řeckém, v Epiru, na ostrovech, podél pomohli v těsném pruhu od Olympu přes Cařihrad až k mysu Emonskému. U vnitrozemí rozptýleni v Adrianopolsku, v Stanimace. — 3. Rumuni: a) Severní čili Dakorumuni v království Rumunském, v Dobrudži, v Bulharsku v proučích podlé Dunaje, v Srbsku v horách mezi Timokem a Moravou; b) Jižní čili Makedorumuni, Kucovlasi, Vlasi, rozptýleni v ostrůvcích mezi Řeky, Albanci a Slovany na Pindu, Olympu, v záp. Makedonii (na Peristeri), v Rhodopě, k tomu: c) Istorumuni, asi 3000 na Istrii; v našem století vymřeli (na ostrově Krku). Pak ještě románského původu: francouzští Peroti (Levantinci) v Cařihradě a Italové v Zadru a j. městech dalmatských. — 4. Slované: a) Chorvatí a Srbové na sev.-záp. v Dalmacii, Černé Hofe, Hercegovině, Bosně, Srbsku a Starém Srbsku; b) Bulhaři v knížectví Bulh., Makedonii a částech vilájetu adrianopolského; c) Rusové (starověrci) v Dobrudži. — 5. Germané: Čtyři vesnice německé v rumunské Dobrudži. — 6. Armeni v městech: v Cařihradě, Adrianopoli, Plovdivě, Varně atd. (z části mluví jen turecky). — 7. Cikáni usedli i kočovní všude, nejvíce ve vých. polovici.

B) Semité. Židé v velikém počtu, mluvící španělsky (Spanioli); hl. osada v Solunu.

C) Turečtí národové: a) skrovné zbytky pokřesťených potomkův národův starotureckých, hl. Kumanův (Gagauzi u Varny a v Dobrudži, Surgu či u Adrianopole); b) Turci osmanští v Cařihradě a okolí, v souvislých sídlech ve vých. Rhodopě (krajinu Kyrdžali, Sultan-Jeri) a v černomořském Bulharsku mezi Trnovem, Silistrií a Varnou, ale na západ kromě měst jen slabě zastoupení; c) Tataři krymští v Dobrudži a černomořském Bulharsku (nově přistěhovali z r. 1862).

D) Kavkazané. Čerkesi a Abchází, r. 1864 usazení, nyní jen ve skrovných zbytcích na turecké půdě.

Státy. V našem století provedeno obnovení starých národních státův, které na

poloostrově existovaly za středního věku, arci na útraty ztenčujícího se Evropského Turecka. Křesťanské státy, kromě absolutistické Černé Hory, jsou (i se sousedním královstvím Rumunským) konstituční. Turecko je dědičné a absolutní císařství, Řecko a Srbsko království, Černá Hora knížectví svobodné, Bulharsko knížectví Turecku poplatné. — V jižní polo-
vici za našich dob obživly antické názvy kra-
jinné vlivem literatury (Epir, Thessalie, Makedonie, Thrakie) a ujímají se i u lidu. Rozloha a obyv. států balkánských:

	km ²	obyv.
Evropské Turecko . . .	165.438	4.500.000
Bulharsko (sjedn.) . . .	99.872	3.154.375 (1888)
Srbsko	48.586	2.013.691 (1887)
Černá Hora	9.030	236.000
Řecko	64.689	1.979.561 (1879)
Dobruďa (rumunská)	15.812	185.634
Bosna a Hercegovina (sprav. od Rakouska)	61.065	1.504.091

Vedle toho k poloostrovu náleží ovšem i Dalmacie a čásť Chorvatska.

Hospodářské a společenské poměry. Obyvatelstvo nemá ani velikých boháčův ani úplných chudáčů; jsou to země demokratické, obydlené od malých sedlákův. Šlechta v těchto zemích se omezuje na fanariotská knížata, potomky »hospodárův« Valachie i Multan (1711—1822), a zbytky benátské aristokracie na Iónských ostrovech mezi Řeky, na malou benátskou a dubrovnickou šlechtu v Dalmacii, na musulmanské domácí begy Bosny a Albanie a na bojarstvo v Rumunsku. Aristokratický ráz do nedávna měly jen Rumunsko a Bosna. Ostatně i v Rumunsku a Řecku jsou všechny tituly ústavou zrušeny a trvají v užívání jen neprávem. Turci sami ve zřízení svém dědičné šlechty vedlé absolutní moci sultanovy netrpěli; begové se vypnuli teprve úpadkem lenního, nikterak ne dědičného spahilliku. Veliká světová města (slovanský *grad*, novořecky *politia*, turecky *kasaba*) jsou jedině Cařihrad, Athény a Bukurešť; ostatní zřídka přesahují 30.000 obyv., ale ve starších episech se následkem rozlehlosti jejich lidnatost velice přeháněla. Vsi (slov. *selo*, řec. *chorion*, tur. *köi*) jsou buď celkové, jako veliké vsi bulharských rovin, anebo jsou rozptýleny ve skupinách horských dvorcův (srb. *zaselak*, blh. *kolibi*, novořec. *καλύβια*); u Srbů a Albanců často jsou obývány ještě v rodech (*kuća*, *zadruga*), které v Bulharsku až na skrovné zbytky vymizely. Přechnodní tvar vsí k městu jsou veliké řecké, jihorumunské a bulharské městy, hlavně v pomohí a v horách (t. palanka, ř. *komopolis*). Země jsou chudé a činí na cestovatele přechoasto dojem pustoty. Nedostatek majetku a trvalé bezpečnosti se jeví i na vzácnosti kamenných a cihlových budov; veliká města jsou často zbudována jen z hlíny a dřeva. Orba se provozuje hlavně v rovinách bulharských; v hornatinách záp. převládá pastýřství. Průmysl (soukennictví, tkalcovství, kovolíectví atd.) domácí mají Řekové a Bulhaři. Obchod je v poměru k rozsahu země nevalný; obyvatelstvo je řídké a žije skromně, bez velikých potřeb. Ztenčování Turecka a zřízení nových

hranic rozmnožilo cla na půdě před 100 lety politicky sloučené. Nejsilnější dovoz jest v rukou Anglie a Rakouska. Vodní cesta veliká jest toliko Dunaj. První pokusy železnice staly se po r. 1860 v Dobruďi; železnice z Cařihradu do Bělehradu dostavěna s velikými přestávkami v l. 1873—1888 a r. 1888 otevřena též dráha z Bělehradu do Solunu; k tomu se druží nové dráhy řecké a bosenské. V mnohých odlehlých krajích veskeré přenášení zboží se děje na koních a soumarech.

Kulturní poměry. Panství turecké zmařilo dávnou vzdělanost řeckou a slovanskou, která teprve od několika pokolení se zase obnovuje. O zachování individuality domácích národů velikou zásluhu má církev. Nejrozšířenější vyznání jest křesťanství pravoslavné. Cařihradský patriarchát vládne v zemích Evr. Turecka, dle jména i v Bosně. Samosprávné (autokefalní) církve pravoslavné jsou: království řeckého, království srbského, Černé Hory a bulharský exarchát (sídlo exarchy v Cařihradě). Církev římská jest zastoupena v Dalmacii, Bosně, severní Albanii, na řeckých ostrovech, v Solunsku, Adrianopolsku a v knížectví bulharském (pavlikiáni). Protestanté měli úspěch jen zde onde u Bulharův (američtí metodisté). Islám (přes 3 mill.) jest kromě Turků zastoupen i u Bulharů, Srbův a Albanců; hlavní jeho teritoria jsou v bulharském přímoří (Turci), v Rhodopě (Turci a Pomáci), odkudž se táhne široký pás slovanský přes střední Makedonii k Šaru, kde se připojuje k pásu albanskému, roztaženému od Kosova do přímoří severního Epiru. K tomu se druží islámské praviny Bosny a Hercegoviny (do 600.000). — Křesťanství národově dbají velmi o školství; Řekové začali v tom již v XVIII. stol. Vyšší školy jsou v Cařihradě (americký Robert College, osmanská medicinská škola atd.), v Athénách, v Bukurešti, v Bělehradě a nejnověji v Sofii.

Literatura. Mapy. Podrobnější známost poloostrova začíná se po několika pokusech XVIII. století vojenskými mapami dob Napoleonských a starších válek ruskotureckých. Řecko po revoluci prozpytováno od expedice francouzské. Pravý objevitel země balkánských byl Francouz Dr. Boué, geolog (cesty 1836 až 1838, La Turquie d'Europe, Paříž, 1840, 4 díly; nyní vydán něm. překl. ve Vídni 1889, 2 d.). Po něm následují soudruh jeho, geolog Viquesnel (1847, Rhodope), botanik Grisebach (1839, z Cařihradu skrz Makedonii do Kotoru), oekonomista Blanqui (1841, Bulharsko) a slavista Grigorovič (1844—45, Makedonie a Bulharsko). První vědeckou mapu sestrojil berlínský prof. Jindřich Kiepert r. 1853 (nejnov. vyd. 1885). Po válce krymské literatura roste; hlavní pracovníci byli rak. konsul Hahn (Albanie, Makedonie), afričtí cestovatelé Barth a Lejean, vídeňský malíř Kanitz, geolog Hochstetter, archaeolog Evans atd. K tomu druží se dobrá domácí práce (Miličević o Srbsku, Miliarakis o Řecku atd.). Nejnovější literatura se množí monografiemi o jednotlivých krajích; o celku Laveleye, La peninsule des

Balkans (Brussel, 1886, 2 díly) anebo ilustr. příruční knihy, jako Lux, Die Balkan-Halbinsel (Freiburk, 1887). — Mapy: listy »Generalkarte von Centraleuropa« (1:300.000) od c. k. vojenskozeměpisného ústavu ve Vídni, práce rak. důstojníků (1876 a slď., častá vydání); ruská mapa Bulharska či celého jeviště války 1877 až 1878 od Rumunška k Cařihradu a Gallipoli (1884) a rovněž i Černé Hory; nová rak. mapa Bosny a Hercegoviny. Nyní vycházejí také podrobné mapy Srbska a Rečka již od domáckých štábův. Turci pro kartografi nečinili ničeho. Méně známy jsou nyní jen Albanie, Staré Srbsko a Makedonie, ale veliká zeměpisná překvapení jsou i v nich již vyloučena.

Podrobnější vyličení B-ského p-a viz ve člancích Albanie, Bosna, Bulharsko, Byzantská říše, Černá Hora, Dalmacie, Dubrovník, Hercegovina, Makedonie, Recko, Srbsko, Turecko. *KJk.*

Balkány, Nyir-B. [ňír balkán], obec v Uhrách, v župě szabolcské, okrese nagykallském, má 3767 obyv. maď. (1880), evang. farní chrám, 3 školy, synagoga a pošta. Rř.

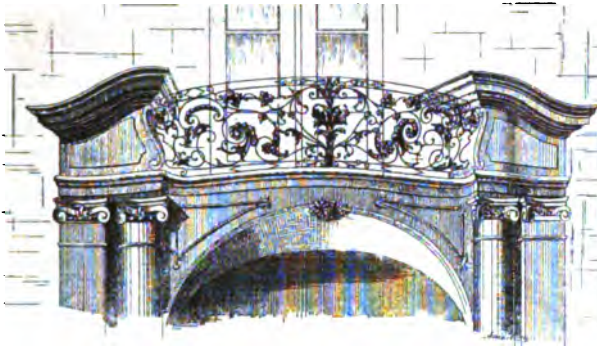
Balkarové, Malkarové (od Gruzínů též Baziany, Bassiany zvaní), kmen turecký, bydlící na sev.-vých. svahu kavkazském, v jižní Kabardě, při horním Čegemu a Tereku; čítá 4500 duší vyznání dílem křesťanského, dílem muhammedánského. B. dělí se na 4 části: 1. Balkary, 2. Chulan, 3. Bezengi, 4. Čegem. R. 1822 podrobni byli B. od Rusův, avšak samospráva obcí jim ponechána. Plémě balkarské jest lid mírumilovný, jehož hlavní živností jest zahradnictví a chov dobytka; mimo to zabývají se B. tkaním suken a látek hedvábných.

Balkašské jezero (též Balchašské jezero, u vůkolních obyvatelů Dengis, Ak-Dengis, Bílé moře, neb Ala Dengis, Pestré moře), rozsáhlé jezero na hranici oblasti semipalatinské a semirječenské, území to kočovných Kirgizů v záp. Sibiři, mezi 45° a 48° sev. š. a 73° a 79° vých. délky. Jezero měří 21.805 km², a délka jeho od jihozáp. až k východnímu konci činí 607 km, největší pak šířka jeho na jihozápadě 90 km, nejmenší ve vých. části naproti ústí řek Karatalu a Lepsy, 9 až 16 km. Hloubka jeho není značná, střední hloubku vypočetl Nifontjev r. 1851 na 10 m, nikde však přes 21 m; k severu je větší, k jihu menší. Výška jeho nad mořem 238 m. Severní a západ. břehy B-ho J-ra mají obrysy ostré, vystupující svahovitě nebo terassovitě nad hladinou jeho, dále pak ode břehů rozkládá se pustá a písčítá planina s málo fekami, z nichž ani jedna, ani největší, Tokrau, nedosahuje jezera. Jediné řeka Ajaguz, tekoucí k severových. konci jeho, dostihuje tam v době svého rozvodnění. Naproti tomu pobřeží jižní jiné jest povahy, nemajíc žádných určitých obrysů břehových. Tu jeví se takové množství písčových pahorků, vystupujících v podobě poloostrovů neb ostrovů z jezera, a záživí i zátok, že nelze vésti přesné hranice mezi pevninou a jezerem. Pobřeží přechází tam docela znenáhla ve velkou, nízkou step,

šfífcí se na 260 km na jih až ke svahům pohorí, zvaného Tzailijským Alatau. Step tato převahou jest písčítá, s četnými pahorky písčivými a chudou vegetací písčítých rostlin, z nichž převládá saxaul (*Anabasis ammodendron*); středem pak jejím razí si cestu největší přítok B-ho J-ra, řeka Ili, beroucí vodstvo své z Thian-šanu a vlévající se širým deltem do jezera. Severových. část této jižní stepi protéká však ještě 6 řek, které všechny podobně jako Ili prorážejí sobě namáhavě cestu písčivými pahorky, tak že jen tři z nich, Karatal, Aksu a Lepsa, dosahují jezera. Skoro všechny pramení se v Džungarském Alatau na jihovýchodě od jezera a při ústí svém tvoří nánosná delta. Dále k vých. leží jezera Sas-nyk-kul s přítokem Tentekem od jihu a Alakul, zbytky to bývalého pokračování B-ho J-ra, jakož celá step činí dojem dna jezerního, nedávno vody zbaveného. Skutečně také pozoruje se, že hladina B-ho J-ra i ostatních jezer na stepích středoaasijských stále klesá, čehož příčinou jest přílišné vypařování vody na těchto stepích, které jest větší, než přibytěk vody v jezerech. Pobřeží zátoky B-ho J-ra jsou porostlé pravými lesy rákosí přesahujícího někdy až 7 m; z hladiny pak vynořují se četné ostrovy, z nichž největší je Ůč-arač při jihozáp. břehu, mající na severu zátoku příhodnou pro loď. — Voda jezera jest velmi jasná, ale slaná, nejvíce při okrajích a zátokách, zvláště v severových. konci, při ústí Ili skoro sladká. Zamrzlé bývá jezero od listopadu do dubna, i stoupá pak při tání ledu až o 1 1/2 m. Prudké větry způsobují v něm mnohdy bouři; při takové shledal Grabowskij r. 1856 vlny 3 m vysoké. — Z ryb žijí v něm nejvíce cypřinidy, ale druhy jiné než naše, candátí, okouni (*Perca rhoenchiu*) a j. Při březích žije hojně vodního ptactva, zejména divoké husy a kachny. Obyvatelé okolních stepí jsou kočovní Kirgizové, živící se chovem koní, skotu i bravu. Srv. Spörer, Die Sezone des Baikalsees (Petermann Mitth., 1868); Fischer, Jezero Balkašské (ve Zprávách cis. rus. společnosti zeměpisné, Petrohrad, 1884); Veňukov, Du dessèchement de lacs dans l'Asie centrale (Revue de Geographie, Paris, 1886). *Hř.*

Balko viz Palko.

Balkon, franc. balcon, ital. balcone, visutý výstavek, obyčejně v průčelí stavení umístěný, z pokoje dvěma přístupný, zábradlím ohrazený, ale většinou střechou nekrytý. Vyčínívání b-u z líce zdi jest různé; většího než 130 cm stavební řád (§. 84 st. ř. z r. 1886) nedovoluje. Délka b-u se zákonitě neomezuje, a tak vidíme b-y na jednoduchou nebo násobnou vzdálenost os okenních dlouhé, nebo i po celé délce průčelí probíhající. Dlažba b-u, která leží obyčejně v stejné nivelleť s podlahou pokoje, spočívá buď na klenutí nebo na konstrukci železné; jindy dlažba b-u skládá se z kamenných nebo železných ploten, buď podepřených nebo bez podpor. U stavení monumentálních bývají b-y podporovány i karytidami. Zavřený b. smí z průčelí zdi vystupovati toliko na 125 m, musí býti alespoň 3 m od sousedního domu

Č. 426. Balkon (na domě č. 241 v Ostruhové ulici v Praze).

vzdálen a dovoluje se zřizovati jenom v ulicích, které jsou nejméně 16 m široké. Pod č. 426. podáváme vyobrazení b u renaissance-ního na domě č. 241 (Sedm Švábů) v Praze v Ostruhové ulici. Fka.

Balkov, ves v Čechách, 12 d., 67 ob. č. (1881), hjtm. a okres Klatovy (1³, hod. sev. záp.), ob. a fara Dolany, býv. dom. Chudénice.

Balková viz Valková.

Balkovice, někdy farní ves při ústí potoka Bystrého do Sázavy, nyní část vsi Poříčí na Sázavě v okr. benešovském. Vlasák, Okr. benešovský str. 65.

Balky viz Aspeudos.

Ball [ból]: 1) **B.** John, puritánský bohoslovec (* 1585 — † 1640). Studoval v Óxfordě, načež odebral se do Cheshiru, kde byl vychovatelem a rychle osvojil si názory nadšených puritánů. I rozhodl se pro duchovní povolání a byv za nedlouho v Londýně na kněze vysvěcen přišel do hrabství staffordského, kde spravoval malou církev a školu až do smrti. Z četných spisů jeho jest nejznámější *The Treatise, containing all the Principal Grounds of Christian Religion*, jehož užívalo se mezi puritány jako katechismu.

2) **B.** Thomas, sochař americký (* 1819 v Charlestownu, Mass.). Věnoval se nejdříve malbě. Prvních úspěchů v sochařství dodělal se poprsími a soškami portraitními. R. 1853 dostal za podobiznu Websterovu v Bostoně zlatou medaili. Brzy po tom vypravil se **B.** na studijní cestu do Itálie. Pobyt tam dva roky navrátil se na krátký čas do vlasti, kdež ihned světena mu řada prací významných. Od r. 1856 zvolil si za stálé sídlo Itálii, pobývá tu ve Florencii, tu v Římě. Přece však nacházejí se veškerá čelnější díla **B.**-ova v Americe. Jsou mezi nimi vážně koncipované náhrobky, pomníky veřejné s řízně pojatými sochami portraitními. Tak pomník Washingtonův v Bostoně a socha presidenta Lincolnova snímajícího otrokovi pouta ve Washingtonu, nejlepší to díla **B.**-ova. Jeho drobnější práce genové, v mramoru provedené, v pojetí hravě plastice italské blízké, nalézají se bezmála všude v soukromém majetku americkém. Td.

3) **B.** Robert St., sir, královský hvězdář irský, ředitel hvězdárny v Dunsinku (u Dublinu). Zabývá se hlavně určováním parallax hvězd užívaje při tom nejnověji i fotografie. Účastní se pozorování hvězd jižních dle pásu a určování jejich míst, při čemž stopuje hvězdy mající značnější pohyby vlastní. Práce jeho obsaženy jsou ve sborníku hvězdárny »Astronomical observations and researches at Dunsink-Observatory« (Dublin) a v jin. časopisech. Samostatně vydal: *Elements of astronomy* (Lond., 1886); *The story of the heavens*. V mechanice vynikl

svou teorií šroubů, t. j. šroubových pohybů: *Theory of screws* (1877), ve kterémžto spise pojednává o nejobecnějších druzích pohybů za podmínek nerozmanitějších. Trest tohoto velmi obtížného předmětu podal v hlavních rysech jasně a zároveň velmi poutavě zvoliv originální způsob výkladu (dynamická pohádka) v zahajujícím oslovení ve schůzi British Association v Manchesteru r. 1888, kteroužto přednášku česky podal dr. A. Seydler v Časopise pro pěstování matematiky a fysiky, ročník XVIII. Vrn.

Balla: 1) **B.** Gergely (Řehof), narozen r. 1710, byl městským soudcem ve Velkém Kőrösi a zanechal několik historických spisů. z nichž *Nagykőrösi kronika* vydána byla roku 1856 v Kecskemétu. — 2) **B.** Karel, maď. básník a hospodářský spis. (* 1792 ve Velkém Kőrösi — † 1873). Četné básně jeho vyšly v Auroře, Hebě, Uranii a jiných sbírkách. Bbk.

Ballaarat viz Ballarat.

Ballabgarh, město ve východoindickém okrese Delhi v Pandžábu, má 5821 ob. (1881). Cílý obchod s obilím (s Delhí), palác některých ráždů a mnoho chrámů. Fl.

Ballada, název básní lyrických a lyricko-epických, jež v obsahu i formě valně se měnily za různých dob rozmanitých literatur. Poprvé se naskytá jm. **b.** v poesii provençalské XII. stol. označující písně zpěvné k tanci, odkudž i jméno její (*balada* od provenč. *balar* = tančiti). Od Provençalů přijala **b.** do Itálie již ve XIII. stol.; ital. *ballata* neb *canzona da ballo* jest opět zpěvná báseň k tanci, obsahu namnoze milostného, a pěstována se zdarem Dantem, Petrarkou a j. Erotickou byla také přibuzná franc. *ballade*, květsí od XIII. až do XVII. stol.; skládá se obyčejně ze tří strof sedmi- až dvanáctifádkových a z kratšího čtyř- až šestifádkového *envoi*, t. j. strofy průvodné, a vyznačuje se společným rýmem ve všech strofách se vracějícím. **B.** této podstaty a formy trvá ve franc. literatuře až do XVII. stol. Odtud poněmáhle mizí, stává se posměchem literární satiry (na př. u Molièra), a novější franc. **b.**-dy nemají s touto historickou **b.**-dou leč jméno společné. Jsouce úplně moderními, na př. V. Huga »Odes et ballades«. Zcela

rozdílný od zmíněných b-ad románských jsou národní *ballads* anglické a skotské, ač dle nich jsou zvány. Opěvajíce různé příběhy historické a milostné ve formě epické, lyricky dojímavější, bujely v angl. poesii prstonárodní až po dobu Shakespearovu; pak téměř zapomenuty byvše, docházejí slušné pozornosti teprve v XVIII. stol. se vzbuzenou účastí pro básnictví prstonárodní vůbec. Hojně sbírky jich, z nichž vyniká Percyho (»Reliques of ancient English poetry«, Londýn, 1765) a největší i úplnější Hazlittova (»Remains of the early popular poetry of England«, Londýn, 1854—1856 ve 4 sv.), docházejí hojně oblíbeny, pilně čteny, studovány a napodobeny téměř ve všech literaturách evropských. Národové ostatní neznali před XVIII. stol. jména b-dy; písně však téhož druhu nacházíme všude v poesii prstonárodní i umělé, ovšem dle individuality národní srozmanitými odstíny; jsouť v podstatě b-mi mnohé písně německé ve XIV. až XVII. stol., anglickoskotským nejbliže stojíce duchem i formou, dále písně švédské národní (v. »Altschwedische Balladen, Märchen etc.« přeložené do něm. Gottliebem Mohnikem roku 1836) i mnohé prstonárodní písně slovanské, vynikající tu větší epičností (u Srbů a j.), tu větší lyričností, na př. u Čechů: »Osifelo dítě«, »Rubáš«, »Zakletá dcera«, »Sestra travička«, »Heřman a Dornička«, »Žárlivec«, »Tři dcery«, »Dáblova nevěsta« a j. Od této historické, samorostlé, národní b-dy třeba lišiti b-du moderní, umělou. Vznik její padá do konce XVIII. stol. a v podstatě jest napodobením b-dy skotskoanglické, vzbuzeným hlavně zájmem pro poesii prstonárodní a sbírkou Percyho; vyvolala tato četné balladisty umělé v Anglii (Scotta, Byrona, Coleridge) a v Německu byl to zvláště Herder, jenž theoreticky (v »Deutsch. Museum« 1777: »Von der Ähnlichkeit der mittleren engl. und deutschen Dichtung«) i prakticky (pěknými překlady skotských b-ad (v »Stimmen der Völker«) uvedl b-du v nový život. Z jeho náledivníků vynikají G. A. Bürger (»Lenore«, »Der wilde Jäger« a j.), Goethe (»Erlkönig« a j.), Schiller, Uhland, Heine, Chamisso, Grün, Geibel, Fontane, Dahn, H. Lange, F. W. Weber a j. (srv. Holzhausen, »Ballade und Romanze von Gleim bis Bürger« v »Zeitschr. f. deutsche Philologie« r. XV., str. 130. a 297.). Vždy hojněji se objevující sbírky národních písní tomutu rozvoji b-dy jen napomáhaly. Z literatury angl. a něm. přepěstována umělá b. k národům ostatním nacházejíc tu v domácích písních prstonárodních hojně látky i nových vzorů. Tak počíná v lit. české, nehledíme-li na příbuzné obsahem písně starší (na př. b. o »Bočkovi z Kunštátu«, popsanou J. Jirečkem v »Sitzungsberichte der k. böhm. Gesellschaft der Wissensch.«, 1880, XVII.), umělá b. napodobením Bürgera a j., u Šeb. Hněvkovského (»Vnislava Běla«, K. Sud. Schneidra (»Jan za chrta dán«, Jos. Jar. Kaliny (»Kšaft«) a j.; národnějšími balladisty vlivem prstonár. poesie jsou Fr. Lad. Čelakovský (»Toman a lesní panna«, »Prokop Holý«, »Šnatek«,

»Vávra«, Svatební den« a j.) a K. J. Erben (»Sirotkovo lůžko«, »Cizí host«, »Zazděná« a j.). Z ostatních vynikají Samo Chalúпка, J. J. Marek, Fr. Doucha, Vít Hálek, nejnověji pak J. Neruda, A. Heyduk, Jar. Vrchlický, Mužík, Lad. Quis a j. V poesii polské jsou pěkné b-dy od Ad. Mickiewicze (»Alpuhara«, »Šwitez«, »Lilije«, Powrót taty« a j.), Bogd. Zaleského, St. Witwického, Ant. Odyńce a j. U Rusů proslul balladista Vas. Žukovskij jednak zdatilými překlady z Goetha, Schillera, Uhlanda a Southeye, jednak původními básněmi, na př. »Světlanou«. Tato moderní b. splývajíce ze živlů tak různých a prožvíši tak pestrou minulostí, vymyká se přirozeně z přesné definice vědecké a splývá namnoze se sestrou svojí romanci; i správně tuším charakterisuje Gervinus a Wackernagel rozdíl mezi oběma rázem národní individuality severní-skotské a jižníšpanělské. Historicky pojímány jsou obě básně lyricckoepické, které předvádějíc nám děj z oboru historie, mythu a erotických příběhů v nich samých se vyvíjející, buď v nitru našem jakýs lyrický cit; b-dy vynikají po severním původu svém stručnou formou strofickou na způsob písní, rázem pošmurným, často strašidelným, smělým chodem s lyr. skoky, jenž dává více tušiti než popisuje a stupňuje se až ku dramatickému dialogu. Naproti tomu romance, zrodilví se pod jasným nebem jižním, vyznačuje se jasnější náladou, větší plastičností a objektivností, rozvílčnejším a epicky volnějším slohem. Napodobivá poesie umělá jednak přirozeným účinem napodobení, jednak assimilací k poesii prstonárodní a vlastního rázu národního ducha stírá namnoze tyto rozdíly. Básníci sami nappisují b-mi básně blíží vlastními romancím a naopak; aesthetika pak kolísajíc buď nerozeznává moderní b-dy a romance aneb ustrojuje filosoficky umělé theorie, jsouť pak v odporu s moderní praxí i historickým vývojem poesie. K. Beneš, O láte národní ballady moravské v Progr. realky v Prostějově, 1886; Ferdinand Schulz, Česká ballada a romance v »Osvětě«, 1877. Hš.

Ballade-opera [beled-], zpěvohra prstonárodní. v Anglii velmi oblíbená, blízká franc. vaudevilleu a skládající se hlavně z písní prstonárodních, ano i z popěvků pouličních. První takovouto operu složil angl. básník John Gay nazvav ji *The Beggars' Opera* (1727) a bojuje v ní proti dramatické produkci italské, která tehdež panovala na jevišti anglickém. Úspěch novinky byl sensační, provozována 63krát po sobě.

Ballagi: 1) B. Mór (Moric), maď. učenc a spisovatel, nar. r. 1816 v zemuňské župě v Uhrách z chudých rodičů židovských, jmenoval se původně Bloch, pod kterýmž jménem své první spisy vydával. V domě otcovském naučil se hebrejštině a chaldejštině. Nabyv vědomostí ve vědách reálních a v jazycích lat., řec., maď. a něm. studoval filosofii na reform. koleji v Pápě a r. 1838 na universitě pešťské stal se doktorem filosofie. R. 1839 odebral se do Paříže, kde studoval

jazyky východní. Té doby vyskytla se na sněmu přešpurském otázka emancipace Židů, i vydal B. na obranu svých souvěrců první svůj spis *A zsidókrót* (O Židech, Pešť, 1840). Vrátil se do Pešti zahájil svou literární činnost maďarským překladem bible podlé originálu, provázeným kritickými a exegetickými poznámkami. Tiskem vyšlo Patero knih Mojžíšových a kniha Josue (*Bloch: Mózeses öt Könyve, magyarra ford. és jegyzetekkel falvilágította*, 5. sv., Budín, 1840; *El só Jósok: Józsuá*, Budín, 1842). Dílo toto zaujímá v literatuře mař. vynikající místo a ač nese na sobě patrné známky ukvapenosti, podává Mojžiše v biblické literatuře mař. dosud nedostiženou krásou. Za několik roků zhotovil B. ve spolku s Josefem Székácsem též překlad celého Nového zákona, taktéž podlé originálu. Ale z této práce vyšlo jen několik ukázek tiskem. Roku 1840 jmenovala jej akademie uher. dopisujícím a r. 1858 řádným členem. Vida, že jeho horlivé snahy směřující k emancipaci Židů ani u těchto povsimnutí a uznání nedocházely, odebral se r. 1843 do Němec, přestoupil tam na protest. víru a studoval po jeden rok v Tubinkách theologii. R. 1844 stal se profesorem při evang. lyceu v Szarvasi. V době války byl Görgeiovy sekretářem. Po revoluci byl profesorem východních jazykův a bible při pešťské reform. škole bohoslovecké a žije nyní ve výslužbě v Budapešti. Největší zásluhu získal si o jazyk maďarský vydáním svých slovníků a mluvníc. Jeho mař.-něm. a něm.-mař. slovník došel již několika vydání. Krom toho vydal: *A magyar nyelo teljes szótára* (Úplný slovník jazyka maďarského, Pešť, 1867), *Nyelvünk ujóbi fejlődése* (Novější vývoj našeho jazyka, Pešť, 1881), *Grammatik der ungarischen Sprache* (Budapešť, několik vyd.), *A héber nyelo elemi tankönyve* (Element. učebnice hebrej. jazyka). Bbk.

2) B. Károly, bratr předešlého, maďar. spis., nar. r. 1824 v Buij sabolcké župy. Roku 1852 byl profesorem v Kecskemétu, od roku 1856 ve Velkém Köröši; později školním inspektorem šopronské župy a král. radou. Vydal společně s Pavlem Királyem: *Egyetemes földrajz* (Všeobecný zeměpis, Budapešť, 1876, 3 sv.) a *A magyar birodalom leirása* (Popis říše uherské, tamtéž, 1878). Bbk.

Ballachulish [balakáliš], ves argyleského hrabství ve Skotsku, s 1019 ob. (1881) V okolí mramorové a rozsáhlé břidlicové lomy, zaměstnávající na 300 dělníků.

Ballanche [balanš] Pierre-Simon, franc. spis. (* 4. srp. 1776 v Lyoně — † 12. čna 1847) Otec jeho byl knihtiskařem v Lyoně a umění tomu věnoval se i syn. Po těžké nemoci zohyžděn ve tváři (byl v 18. roce věku svého trepanován) věnoval se zúplna studiu filosofie. Seznav veškery hrůzy franc. revoluce z vlastní zkušenosti, cítil, že jeho doba jest dobou přechodní k obrození veškeré společnosti. K této ideji nesou se také všechna jeho díla, v nichž myšlenku svou i metafysicky i historicky spracoval. Jeho mystický směr přes elegantní sloh a duchaplné myšlenky nalezl

jen málo obliby mimo skupinu Chateaubriandovu, která na něho již prvním jeho spisem *Du sentiment dans ses rapports avec la littérature et les arts* (Lyon, 1802) byla upozorněna. Když pak r. 1814 B. přestěhoval se do Paříže, vstoupil v úzké přátelství s Chateaubriandem, Mme. Réclamerovou, Mme. de Staël, Ch. Nodierem i Ch. Jordanem. R. 1842 zvolen B. za člena Akademie francouzské. Spisy B-ovy jsou: *Antigone* (Paříž, 1814), kde Oidip a jeho dcera zosobňují bídý lidské a odevzdání do vůle bohů; *Essai sur les institutions sociales dans leurs rapports avec les idées nouvelles* (t., 1818), dílo více politické; *Le vieillard et le jeune homme* (t., 1819), duchem básnickým zpracovaná myšlenka o mohutnosti člověka dojíti znenáhla pravé a dokonale vzdělanosti; *L'homme sans nom* (t., 1820), líčení duševního života kralovrahova; *Essais de Palingénésie sociale* (t., 1827), výklad filosofických principův B-ových o převartech sociálních; *Orphée* (t., 1828) má býti historický důkaz na národě feckém; *La ville de expiations* (t., 1831) symbolicky ukazuje, kterak Řím byl bojštěm, kde člověčenstvo bojovalo o svém znovuzrození; *La vision d'Hébal, chef d'un clan écossais* (t., 1832) jest soubor veškerých filosofických myšlenek B-ových o vývoji lidstva. — Sebrané spisy (Oeuvres de B., Paříž, 1830) vyd. Ampère s obsírnou biografií B-ovou.

Ballantyne [-tajn] James (* 1813 — † 1864), učenec angl., jenž nejraději se obral indickou filosofií a přel. do angl. nejdůležitější díla indických filosofických škol: njáji, sánkhji a védanty Srovnával též indickou vzdělanost s naší a plodem této činnosti jsou díla: *Synopsis of Science in Sanscrit and English* (1856); *Christianity Contrasted with Hindu Philosophy* (1859). S počátku zabýval se sanskrtm a nově-indickými jazyky a psal spisy mluvnické: *Grammar of the Hindostanee Language* (1838 a 1842); *Grammar of the Mahratta Language* (1839); *Elements of Hindí Braj-Bakha Grammar* (1839); *Catechism of Sanskrit gram.* (1843). Vydal též komentář Patandžalího k mluvnici Pániniho (*Mahábháshya*) a sanskr. mluvnici *Laqhu-Kaumudi* (1849—52, 3 sv.). B. narozen v Kelso ve Skotku, studoval v Haileybury východní jazyky, jež pak přednášel na námořnické a vojenské akademii v Edinburce. Odebral se do Indie stal se roku 1841 ředitelem kollegia v Benaresu a r. 1856 tamtéž profesorem filosofie. Vrátil se do Evropy a byl od r. 1861 bibliotékářem úřadu východoindického (East-India-Office). Kř.

Ballarat (Ballaarat), město v britské australské kol. Viktorii v hrabství Grenville, nad říčkou Yarrowee, záp.-sev.-záp. od Melbourne, skládá se ze dvou obcí: B.-West a B.-East, z nichž každá má svou radnici a samostatnou správu. Jest sídlem biskupa katolického a anglickánského. Má mnoho chrámů, několik středních škol, z knihovny, divadlo, nemocnici, porodnici, sirotčinec a několik bank. Obyvatel bylo 38.469 (1881), z čehož na B.-West připadalo 22.425 duší. Přední živností jest průmysl (přivovary, mlýny, vý-

roba zboží vlněného, slevárny železa). Pro obchod má **B.** výhodnou polohu v uzlu železničním (spojení s Melbournem, Geelongem, Araratem a Maryboroughem). — Okolí města slyne chovem ovcí a dobýváním zlata. Město samo vzniklo teprve r. 1851 právě následkem odkrytí zlatých polí v údolí ballaratském, jež v první časy byla velice vydatná. Tam nalezena hrouda zlata »Welcome Nugget«, vážící 2217 uncí (= 68,957 kg) a od dubna r. 1867 do dubna 1868 vytěženo pfes 3000 kg zlata. Nyní se dolování již tolik nevypylá, nicméně ještě roku 1883 bylo v údolí ballaratském 8729 zlatokopů. *Koll.*

Ballard, hrabství severoamerického státu Kentucky, zaujímá plochu 1087 km² a čítá 14.378 ob. Hlavní místo jest Blandville.

Balláři, město východoind., v. Bellary.

Ballast či přítěž lodní jest vůbec závaží (železné lité kusy, kameny, míšky s pískem, vědérce ploské, vodou naplněné), jež umísťuje se trvale neb občasné na dně prostoru lodního. Děje se to za tím účelem, aby docílilo se snížení těžiska celého systému lodního a tím zvětšila se i stabilita lodi při naklánění, t. j. odpor proti překlopení, nutný zejména tehdy, když loď abnormálně k jedné straně se kloní, na př. když obecnostvo na jedné straně paluby k východu se kupí nebo člun pod plachtou plouvoucí náhle seslšeným větrem jest překvapen a p. jindy užívá se b-u ku vyrovnání norů na přídě a zádi, jeví-li se po provedení stavby rozdíl oproti noru projektovanému, na př. menší nor na zádi, větší na přídě. **B.** pak umístí se na zádi co možno nejzáže a tím se loď natočí, t. j. přídodu zvedne. Konečně používá se b-u i k docílení určitých norů, na př. při cejchování lodi, při jízdách na zkoušku atd., kde obecnostvo a náklad b-em se nahradí. **B.** upevňuje se nehybně dřevěnými klíny, provazy atd.; železný stálý **b.** zákládá se cementem. U jacht pro sport plachetní vkládá se **b.** olověný do páteře (*Kiel*) trupu lodního. *Po.*

Ballastýna (ital. *gagliandra*) jest kus železa, obyčejně litého, tvaru hranolovitého, jehož nejčastěji užívá se za ballast lodní. Váží 15—25 kg. *Po.*

Ballater, viska aberdeenského hrabství ve Skotsku, na f. Dee, prostřed divoce romantické krajiny, s 759 obyv. (1881). V okolí minerální prameny (v Pananichu), Balmoral Castle (letní sídlo angl. královny) a Ballatrich Farm, kde Byron strávil část dětství.

Ballay [balé] Noél Eugène, cestovatel francouzský (* 1847 ve Fontenay-sur-Eure). Jsa lékařem námořním nabídl služby své cestovateli Brazzovi, jehož potom provázal na výzkumné cestě po Kongu. V odměnu služeb svých jmenován rytířem čestné legie. V letech 1881—84 prozkoumal krajiny řek Ogove a Alimy, navrátil se pak do vlasti vyslán vládou ke konferenci v Berlíně (1884). Následujícího roku jmenován členem kommise k vymezení hranic državy francouzské a svobodného státu Konga. Roku 1886 vzdal se úřadu námořního lékaře a jmenován guver-

nérem v Gabuně, jakož i důstojníkem čestné legie.

Balle Nikolaj Edinger, evangel. theolog dánský (* 1744 ve Vestenskoxxu na Laalandě — † 1816). Studoval v Lipsku a Gotinkách a stal se roku 1772 professorem bohosloví na universitě kodaňské. Učitelský úřad vedl jej k sepsání mnohých učebnic akademických, z nichž nejznámější jest dogmatika (*Theses theologicae*, 1786). Hlavní činnost rozvíjel však **B.** jako biskup sjaellandský, jímž se stal r. 1783. Tou dobou volnější ruch myšlení, z Francie přes Německo do Dánska přišlý, otřásl budovou orthodoxie lutherské žádaje oprav po rozumu nové osvěty. Hlavním horlítelem byl Christian Bastholm (v. t.). Proti němu obrátil se **B.** s celým záplem přesvědčení pro zachování starodávné liturgie a bohoslužby. Byl **B.** i horlivým kazatelem i neunavným spisovatelem (vydával od r. 1797—1802 týdeník *Biblen forsvarer sig selv*, Bible hájí se sama) vyvracuje zejména námitky protivnického listu *Jesus og Fornuften* (Ježíš a rozum), jež redigoval Oto Horrebaw. **B.**ovo stanovisko theologické není přísně lutherskoorthodoxní. Přes úporný zápas proti hnutí svého věku jest jím silně ovládnán, najmé v kázáních a spisech prstonárodné poučňých. Srv. L. Koch, Biskop N. E. **B.**, 1876. *Kra.*

Ballei viz Baillie.

Ballenstedt, krajské město v Anhaltském vévodství, nad potokem Getelí, 207 m n. m. Dělí se na Staré a Nové město. Má pěkný městský kostel evangelický (z r. 1500) a proslulý ústav vychovávací. Opodál města na návrší stojí zámek spojený s městem krásným stromořadím; v záмку starý kostel zámecký, kde pochován Albrecht Medvěd, obrazárna, v níž zastoupeno několik mistrů školy hollandské, a knihovna. Obyvatelů má **B.** 4852 (1885); žíví se hrnčířstvím, pěstováním ovoce a j. — **B.** býval zprvu hradem hrabat Askanských (od VII. stol.), r. 940 založen na jeho místě klášter, který r. 1485 byl obnoven a r. 1525 v selském povstání zbořen. Potom proměňován ponenáhu v zámek, a r. 1765 přenesl tam vév. Bedřich Albrecht sídlo své z Bernburgu. Od r. 1863 jest zámek vdovským sídlem vévodkyně. Město nadáno právem městským a obklíčeno hradbami za knížete anhaltského Wolfganga (v 1. pol. XVI. století). — Srovn. Jansch, Haus **B.** und die Grafen von Aschersleben (Aschersl., 1873). — Kraj ballenstedtský má na 342,79 km² 27.427 ob. (1885). *Koll.*

Ballenyovy ostrovy, skupina několika sopečných ostrůvků v jižním Ledovém moři, při 66—67° j. š. a 163—165° v. d., jižně od Nového Zealandu. Nemají vegetace. Ostrovem Youngovým dostupují výše 3900 m. Objevil je r. 1839 Balleny John, angl. kapitán, který vyslán byl majitelem rejd Enderbyem s dvěma lodmi do jižního moře Ledového a nazval je svým jménem.

Ballerina (ital.), tanečnice; *prima b.*, první tanečnice; *seconda b.*, druhá tanečnice při některém jevišti. — **Ballerino**, tanečník.

Ballerini: 1) **B. Pietro** a 2) **B. Girolamo**, bratři, oba kněží církevní, z Verony rodilí; Petr nar. 1698, Jeronym 1702. Podnikli společně několik literárních, zejména historicko-kritických prací, z nichž nejvíce povážlivě zasluhuje dílo *De antiquis collectionibus et collectoribus canonum* (Benátky, 1757). Neboť v díle tom rozebírajíce tak zvané dekretály pseudoisidoriánské a velkým důvtipem provedli důkaz, že mnohé části těchto dekretů podvrženy jsou, a tím činem uspěli osud tohoto, před tím za hodnověrný pokládaného pramene, a získali sobě o vědu práva církevního nemalé zásluhy. Petr zemřel r. 1764 a Jeronym r. 1769.

3) **B. Velio Giuseppe**, spisovatel italský (* 22. listop. 1842 v Garlašku), nyní profesor občanského a ústavního práva na universitě turinské. Napsal: *Pensieri sulla filosofia della storia* (1864); *Influenza del Cristianesimo sul miglioramento del diritto; L'Italia e gli stranieri; Il comune nell'ordinamento amministrativo italiano* (1872); *L'igiene e l'economia domestica* (1875), dílo to počteně cenou národní výstavy turinské r. 1884; *Istituzioni politiche e civili dello Stato* (1878, 4. vydání); *Il problema della pace perpetua* (1885, 3. vyd.); mimo to napsal romány *Olimpia, Amalilde, Fede* (1868—74) a povídky *Gli angeli della Famiglia* (1876) a j.

Balleroy [balroà], hlavní místo kantonu ve franc. depart. Calvados, arrond. bayeuxském, na Drommè; 1110 obyv. (1886), železná doly, průmysl krajkářský, zámek dle návrhu Mansartova.

Ballestros [bahjestros] don Francisco, špaň. generál (* v Zaragoze 1770 — † v Paříži 1832). Ve válce za neodvislost bojoval v čele pluku postaveného provincií asturskou s nestejným úspěchem, až konečně přinucen byl ustoupiti. Poněvadž pak odepřel poslušnosti Wellingtonovi, vypověděn byl do Ceuty, ale brzo povolán zpět, postaven v čelo divise v jižní Andaluzii a r. 1815 jmenován ministrem války. Ale absolutisticko-kerlická strana brzy ho svrhla, i uchýlil se do Valladolidu. Když však roku 1820 vypuklo na ostrově Leonu hnutí ústavní, obrátil se Ferdinand VII. v nouzi své k B-ovi, jmenoval jej místopředsedou prozatímné vlády, svolal na jeho radu kortesy, vězení inkviziční zotvržena, soudní řád z r. 1812 obnoven a revoluce takto potlačena přes odpor královských gard, jež B. úplně zlomil. Méně šťastným byl B. proti Francouzům; dne 21. srpna 1823 přinucen ke kapitulaci, kterou uznával vládu madriidskou. Když však Ferdinand VII. zrušoval vymoženosti vlády ústavní, protestoval B. dopisem adresovaným vévod. d'Angouleme dovolávaje se podminek kapitulace, jež jemu a přátelům zaručovala svobodu a platy. Byl však vyloučen z amnestie a uchýlil se do Francie, kde i zemřel.

2) **B. Louis-Lopez** (* v Galicii 1778 — † v Madridě 1853), ministr španělský a bratr předsěleho, byl v l. 1825—32 ministrem financí, uspořádal soustavu berní, povolal k úřadům capacity, byl byli i z tábora liberálního, a

uskrovnil vydání. S návrhem však, aby byly daně uloženy také kněžstvu a část statků jeho prodána a aby zřízeno bylo zvláštní ministerstvo pro záležitosti vnitřní, neprozrazil a padl konečně společně s ministerstvem Calomardeovým (září 1832). Téhož roku jmenován státním radou. Od r. 1833 žil v soukromí.

Ballestromová Eufemia, hraběnka, novellistka německá, nar. 18. srpna 1854 v Ratiboru ve Slezsku. Od r. 1872 jsouc literárně činnou vydala kromě různých anthologií, životopisů a překladů novellistické práce: *Blätter im Winde* (novelly, Vratislav, 1876); *Gesammelte Novellen* (t., 1876); *Verschlungene Pfade* (novelly, 1877); *Lady Melusine* (román, 1878); *Das Erbe der zweiten Frau* (1878); *Heidewölein* (román, 1880); *Violet* (román, 1883); *Aus tiefem Borne* (novelly, 1883); *Die Augen der Assunta und andere Novellen* (1886) a j. Mimo to uvstěžnila sbírku básní *Tropfen im Ocean* (1878) a dramata *Meteor* (1880) a *Raoul der Page* (Lipsko, 1881).

Ballet jest tanec divadelní, jež tak zoveme na rozdíl od tanců společenských, jejichž jediným účelem jest zábava tancechtivých. Vzhledem k této reprezentuje b. vyšší umění taneční, jehož účelem jest buditi pocity krásna. V této podobě jest b. scénickým představením mimických pohybů ve spojení s charakteristickou hudbou. Jdeme-li po stopách formy té až k šedému dávnověku, sledujeme ji před sochami bohů, kdež obětní tance obsahovaly pantomimická představení s průvodem hudebním. Takoveto pantomimy při výkonech bohoslužebných pocházejí z Orientu, vyskytují se u všech národův asijských, velkého pak rozkvětu došly v Egyptě, kdež kněží kolem oltáře bohů prováděli chorovody vážných rhythmů, naznačující emše sestrojennými pohyby běh nebeských těles nebo scény z báje o Isidě a Osirdovi. Po Egyptanech zdědili Řekové mimický, symbolický tanec a povznesli jej na vysoký stupeň dokonalosti. V podobě již silně rafinované zjevují se balletní pantomimy starých Římanů, kteří užívali tance ku představení celých dějů. Zachoval se popis starofinského balletního představení pořádaného na počtu císa. Augusta jakožto vítěze u Actia v nádherném divadle na Martově poli u Říma zvláště zříceném, a na oči nám staví následující program: »Trachiňanky« dle Sofoklea upravené jako tragický b. tančený od Pylada, dále »Lédu s labutí« představuje Bathyllus a na závěrek velký válečný tanec s vojenskými evolucionemi. Představení samo mělo následující průběh. Na znamení zvonkem klela opona v podobě vějíře, píšťci a cymbalisté na povel svého hegemona (kapelníka) spustili předehtu. Po té Pylades vyšel na jeviště, aby tančil Héraklea. Byl to tanečník nad jiné vynikající, jež tragická Musa posvětila nejvroucnějším polibkem na pravého básníka — jak podotýká Lucian. Déianeira chce si pojistiti věrnost svého manžela a svedena dvojitým výrokem orakula podá svému choti osudný oděv. A to bylo právě nejděčnější místo pro Pylada. Hrozný účinek palčivého jedu na mohutnou postavu

rekovu, jenž mukami sterými zmitán zuřil po jevišti a jedovatý šat se sebe trhal, bol srdce milenou ženou zrazeného — vše to uměl Py-lades znamenitě zobraziti. Následovalo intermezzo »Léda s labutí«. Druhý tanečník, Bathyllus, o němž Juvenal praví »tot linguae quot membra«, vynikal tím, že uměl svaly licní, ruce, nohy až do špiček prstův udržeti ve chvějném pohybu. Sotva že se obečenstvo vzpamatovalo ze sladkého opojení, začalo číslo závěrečné, válečný tanec »Dionysova výprava proti Indům«. Úplně vyzbrojení tanečníci a různě ověncené bakchantky v průhledných oděvech prováděli při ohlušujícím hřmotu hudby zápasy ozdobně upravené. Luxus v dekoracích a kostumech byl prý báječný. Tanec, který v době antické povzněl se na stupeň umění, ve středověku klesl; až počátkem století XVI. v Itálii a na to ve Francii znova slavil své vzkříšení. Byl předchůdcem nové formy hudby dramatické: opery. Byl s ní po nějakou dobu v pevném svazku, až koncem XVIII. století postavil se na vlastní nohy. Ženy tu nesměly v b-ech spolupůsobiti, teprve Beauchamps, první baletní mistr za Ludvíka XIV., zkusil to s dívkami a zvítězil. Rozznáváme dle látky b. historický, mythologický, fantastický, allegorický a komický. Dobrý b. žádá rovněž jako dobré drama dle promyšleného plánu založenou expozici, zauzení a rozuzlení. Hudba musí se pojiti k myšlence základní i k podrobnostem s touž určitostí jako v opeře; s mluvou zvuků má býti mluva posunů v tak dokonalé shodě jako slovo s hudbou v opeře. Největší mistři nepohrdali touto zajímavou formou, jak dosvědčují toho druhu skladby od Glucka, jenž napsal b. »Don Juan«, Méhula, Cherubiniho, Aubera; ano i Beethoven komponoval dva b-y. Většinou však byl ponechán b. obyčejným tanečním komponistům, kteří na místě výrazné, uslechtilé hudby zavedli v b-u surové zvuky cirkusové. Znamenitou výjimkou jest tu za naší doby vynikající francouzský skladatel Delibes, jehož rozkošné b-y »Sylvia« a »Coppelia« bleskem se rozšířily po všech velkých jevištích evropských, a zdá se, že výpravny b. uslechtilé rázu stane se důstojnějším dědicem vyžilé operetty. U nás ve starších dobách býval b. oblíbenou zábavou urozených pánů, kteří se neostýchali v něm spolupůsobiti, jak je zjevno ze zápisků Václava Březana, jenž píše o schůzce Viléma z Rosenberka s arcikníž. Ferdinandem v Plzni r. 1555: »V outerý nebyl žádný turnaj. Než hned po večeri byl mumraj, a v tom mumraji bylo osm osob. Jich čtyři byly připraveny co bohyně, majíce na tváři larvy a vlny dlouhé, žluté, a na hlavě věnce zelené z pušpánu, a aukně tykytové bílé a při nich rukávy z kůže žluté a nohavice též žluté, a měly v pravé ruce střely bílé a v levé okrouhlé terče postříbené, a druhé čtyři měly na sobě z telecích koží čepice a v larvách též u věncích pušpánových a připraveny byly k vodním mužům nápodobny. Kabáty na sobě měli žluté, tak přistrojeni, co by nazí byli a pluderhozy z telecích koží chlupaté a na nohách pun-

čochy zelené, a svíce zelené v rukou nesli připravené, co by nochtlicht byl; když ji vystrčil rukou nahoru, vyšel z ní oheň. I šli jsou spolu, bohyně po pravé straně a vodní muži po levé, a tancem vlnským šli; když přišli před fraucimor, poklonili se; potom šly samy čtyři bohyně a přinesly nevěstě mušanc; podruhé šly k panně Lukšance, také mušanc přinesly; potom odešly k paní z Waldšteina; i potom šli ti čtyři muži vodní, a přinesli panně Filipině mušanc, a ty čtyři bohyně stály; a když po mušanci bylo, šly s pannami k tanci; potom vodní muži i bohyně samé vlnské tance tancovali... a bohyně čtyři byly jsou JMt. arcikníže, pan Jaroslav Smiřický, pan Zajíc, pan Proškovský...« V novější době hlavně působením baletního mistra Národn. divadla, p. Bergra, uvedena byla k nám na jeviště všechna vynikající baletní díla současná. Z našich skladatelů chápou se baletní formy zvláště Kovařovic, Anger a Káan z Alběstu; i možno doufati, že se časem dočkáme vývoje českého b-u rázu samostatného. Může se tak státi pouze na základě národních našich tanců, jichž má zvláště národ český bohatství nevyčerpatelné.

Balleydier [baledjé] Alphonse, franc. spisovatel (* 1818 v Lyoně — † listop. 1859). Byl spolupracovníkem několika žurnálů konservativních a vydal mimo sbírku *Nouvelles Lyonnaises* (1843) četné knihy, psané ve prospěch strany, jako: *Veillées militaires* (1854), *Veillées de famille* (1855); pak *Histoire politique et militaire du peuple de Lyon pendant la Révolution française* (1846); *Histoire de la révolution de Rome* (1851). Pro knihu *Histoire des révolutions de l'empire d'Autriche* (1853, 2 sv.) s pokračováním *Histoire de la guerre de Hongrie* (1853) považují jej mnozí Francouzové za historiograфа rakouského, ale stranicky psané knihy tyto pro nás jsou takměř bezcenné.

Ball-flower [balfauer], angl., dekorační motiv v podobě kulovitých poupat, pro podobrádku v anglickém slohu gotickém, obzvláště ve XIV., řidčeji ve XIII. stol. se vyskytující.

Ballhorn Johann (* 1531 — † 1597) byl knihtiskařem v Lubecku. Od jeho jména odvozuje se německé sloveso *verballhornen*, t. j. domnělou opravou něco pokaziti. Vykládá se různě. Jedni tvrdí, že na slabikáři mistro obvyklého do těch dob kohouta s ostruhami tiskl kohouta bez ostruh a vedle něho několik vajec (někteří přidávají, že dokonce celý košík vajec) a na titulový přidával poznámku: »Opraven Janem B-em«. Pravdě podobnější jest výklad jiný. Purkmistr Lüdinghausen a senátor v. Stiten uveřejnili jeho tiskem přehlédnuté vydání městských práv lubeckých, které vůbec bylo haněno. Měšťané nevědouce o vlastních původcích vinu svedli na tiskaře, jenž na titulním listu byl jmenován. VM.

Ballia, hlavní město okresu v sev.-záp. provinciích Vých. Indie, má 8798 obyv. (1881), mezi tím 7448 hindů. V listopadu koná se tam velká pouť a slavnost *Dadri*, navštěvovaná až od 400.000 lidí, kteří se koupají v Ganze;

při té příležitosti bývá velký trh na dobytek (r. 1882 60.000 kusů hov. dobytka). — Okres ballijský; velmi úrodná část roviny ganžské, má na 2061 km² 924.763 obyv., a to 855.410 hindů, 69.321 muhammedánů. Fl.

Ballin [balén] Claude, franc. zlatník, nar. r. 1615 v Pař. Vyučil se u svého otce Petra B-a dosáhl brzo velké pověsti. Z prací jeho pro Ludvíka XIV. zachovalo se jen 12 bronzových vas v zahradách versaillských, ostatní stříbrné předměty, pak svícny a stříbrný kříž z chrámu Notre-Damského byly r. 1690 a později roztařeny a raženy z nich peníze. Některé věci před roztařením byly obkresleny od zlatníka de Launaye a kresby ty zachovány jsou dosud. Vrstevníci tvrdí, že B. povzněl zlatnictví k dokonalosti dosud nebývalé, a chválí především, že při svých ornamentech vkusně dovedl užití antických forem. Roku 1672 byl jmenován mincovním ředitelem a zemřel dne 22. ledna 1678 v Pařizi.

Ballina, přístavní město v irském hrab. Mayo, na ř. Moy, sídlo katol. biskupa Killalského, vede značný obchod hlavně s lososy, vyrábí šňupavý tabák a hrubé plátno, má katolický seminář, dva mosty a 5760 obyv. (1881). R. 1798 zmocnili se ho Francouzi, ale jen na krátko. V okolí zajímavý dolmen z V. století.

Ballinasloe [-sló], městečko v irském hrabství galwayském, na ř. Sucku, přítoku Shannonu, vyrábí hospodářské stroje i zboží sedlácké a má 4772 obyv. (1881). B. jest známo svými dobytčími trhy, které náležejí k největším v Irsku (do roka až 18.000 kusů bravu a 65.000 skotu), a provozuje také značný obchod s vlnou.

Balling: 1) B. Kar. Jos. Napoleon, jeden z nejřed. zymotechniků tohoto věku (* 21. dub. 1805 v Huti Gabrielové na velkostatků Červeno-Hrádeckém, v býv. kr. žateckém — † 17. bf. 1868 v Praze). Soukromě byv vyučován podrobil se zkoušce na gymn. plzeňském a vstoupil r. 1820 na technický ústav v Praze, kde po tři léta poslouchal veškeré hlavní předměty, zároveň pak i některé výklady na universitě pražské. Po skončených studiích, jimiž si získal vrchovanou přízeň učitelů svých, zvláště pak ředitele Gerstnera a professorů Steinmanna a Zippa, podnikl společně s bratrem svým Bedřichem delší cestu po Čechách, aby poznal větší hutě a uhelné doly; po té vstoupil do praxe při císařských hutích na Zbirovsku. Roku 1824 byl jmenován zatímným a 1826 skutečným adjunktem při stolici chemie na technice pražské; po smrti professora Steinmanna (1833) bylo mu svěřeno suplování stolice osiřelé a po odbyté zkoušce konkursní, v níž zvítězil nad dvěma soupeři, stal se roku 1835 skutečným professorem chemie při ústavu dotčeném. Od té doby působil s láskou a horlivostí nevědní jako učitel při polytechnice pražské až do své smrti. Výklady o lučbě obecně značně rozšířil za dlouholeté své činnosti; výklady o technické chemii obohatil statmi novými, na příklad o výrobě cukru; r. 1850 založil laboratoř pro chemii rozbornou

a zavedl příslušné přednášky a cvičení. Výklady jeho vynikaly zevrubností i důsažností, a proto mival vždy hojnost posluchačův i takých, kteří již v různých odvětvích průmyslu působili. Žáci B-ovi učitele svého upřímně si vážili pro svědomitost, ryzí povahu a přízeň, kterou zahrnoval každého, kdo horlivě studoval. Většinou z nich usadnil prvý krok do života praktického radou i skutkem a vynikajícím žákům svým pomohl k místům zvláště výhodným a čestným. Spravedlivost a neustrannost jeho byly obecně na slovo brány a osvědčily se zvláště skvěle, když boj mezi oběma národnostmi v Čechách po roce 1860 vážného dosáhl stupně. B. byl sice rozhodným Němcem, ale zároveň země České přítelem upřímným a stopoval sympatičky činnost českých pracovníků na poli vědy a umění. — Vysoce záslužné bylo působení B-ovo po stránce vědecké i literární v oboru chemie technické. Až ovládal stejně výtečně veškerá odvětví průmyslu lučebného, pokud se vykládalo o nich na technice pražské, přece zvláště vynikl svým badáním na poli chemie kvasné. Byl prvním, jenž vědecky a technicky upravil základy nauce o výrobě sladu, piva, líhu, droždí, vína a octa, a pojednání jeho kratší i obsáhlejší ve příčině této mu získala čestný název velmistra zymotechnie v Evropě. Zbudováním pak duchaplné nauky o attenuaci a o saccharometrii osvědčil se býti myslitelem nevědním. Nejdůležitější spis jeho jest *Die Gährungschemie, wissenschaftlich begründet und in ihrer Anwendung auf die Bierbrauerei, Branntweinbrennerei, Hefenzeugung, Weinbereitung u. Essigfabrikation prakt. dargestellt* (v Praze, 4 svazky, první vydání 1845—47, třetí 1865). Jest to dílo v pravdě fundamentální, jemuž se dostalo uznání všeobecného; největšího úspěchu ale docílilo v Anglii, Německu a Americe. V týž obor sahají ještě pojednání *Die saccharometrische Bierprobe* (v Praze, první vydání 1843); *Anleitung zum Gebrauche des Saccharometers* (v Praze, 1855); *Über Anwendung der Araometer in den Künsten u. Gewerben etc.* (Mittheilungen für Gewerbe und Handel, 1837); *Über Prüfung der Biere auf ihre wesentlichen Bestandtheile* (Ökonom. Neuigkeiten und Verhandlungen von André, 1840); *Über die Benützung der bei der Runkelrüben-Rohzucker-Erzeugung abfallenden Melasse zur Gewinnung von Branntwein und Weingeist* (Encyclopaedische Zeitschrift des Gewerbewesens, 1841). Velice platné služby prokázal B. také cukrovarnictví vůbec, zvláště českému, u jehož druhé kolébky v letech třicátých stál a k jehož vývoji i rozkvětu radou i skutkem přispíval. Vynikající cukrovarníci, v Rakousku působící, jsou z veliké části žáci jeho. Z obšírnějších pojednání, která uveřejnil v oboru cukrovarnictví, budtž uvedena toliko: *Der saßsaure Kalk, ein neues Läuterungsmittel des Runkelrübensaftes* (Ökon. Neuigkeiten, atd., v Praze, 1837); *Zur Rübenzuckerfabrikation* (t., 1838); *Neue Bestimmung der den Zuckerlösungen entsprechenden specifischen Schwere* (Mittheilungen f. Gewerbe u. Handel, 1839); *Von der*

nützlichen Anwendung des Saccharometers in der Runkelrübenzuckerfabrikation etc. (t., 1840). Stejnou měrou byl na slovo brán v oboru hutnictví, metallurgie a nauky o palivech. Z pojednání samostatných k těmto předmětům se táhnoucích buďtež vytknuta: *Zwei Abhandlungen über einige der wichtigsten Gegenstände des Eisenhüttenwesens* (Lip., 1829); *Die Eisenzeugung in Böhmen* atd. (v Praze, 1849). Zkratič pojednání uvádíme: *Über den Wärmegehalt geschmolzener Metalle etc.* (ve Zprávách král. české společnosti nauk, 1843); *Zusammenstellung der Resultate der Prüfung böhmischer Schwarzkohlen, Braunkohlen und Torfsarten* (Encyclop. Zeitschrift des Gewerbewesens, 1841 a 1847). Velmi zajímavým dílem jest též obsáhlé pojednání *B-ovo* nadepsané: *Darstellung der Verhältnisse der landwirthschaftlichen Nebengewerbe und des Haushalts*, jež vyšlo v Andréově spise: *Darstellung der vorzüglichsten landwirthschaftl. Verhältnisse* (v Praze, 5. vyd. 1846). *B.* nepostával však na tom, že působil na katedře, v lučebné a ve studovně, nýbrž vydatně zasahoval i do života praktického a veřejného. Tak účastnil se prací statistických někdejší obchodní komise v Čechách, působil při různých výstavách průmyslových i hospodářských, jmenovitě prokázal služby velice platné průmyslu rakouskému na první světové výstavě v Londýně r. 1851, kde zastával čestný úřad předsedy rakouského oddělení; roku 1855 byl členem poroty při světové výstavě v Paříži. Po dlouhá léta byl z nejhorlivějších členů průmyslové jednoty v Praze zastávaje od r. 1849 do r. 1861 hodnost jednatel; s touž horlivostí spolupůsobil ve výboru vlasteneckohospodářské Společnosti pro království České k vývoji rolnictví a průmyslu hospodářského od r. 1849 až do r. 1868, a získal si zásluhy také o zvelebení ináctví a vytápění lokomotiv uhlím kamenným. Nesčíslný jest téměř počet dobrých zdání a zpráv, jež podal za života svého o předmětech do oboru jeho sahajících jednotlivcům, spolkům a úřadům samosprávným i zeměpanským. Byl často na radu povoláván do Vídně, jednak c. k. ministeriem financí, jednak c. k. ministeriem vyučování; mimo jiné účastnil se platně porad o organizaci školství reálného. Byl členem kommissí ke zkoušení úředníkův a zřizencův celních a finančních, pak řádným členem medicínální kommissie při c. k. místodržitelství v Praze. Od r. 1831 až do r. 1863 s péčí vzornou spravoval knihovnu polytechniky pražské. V roce studijním 1866 zastával úřad rektorský při nově organizované, utrakvistické vysoké škole technické v Praze.

Činnost tak horlivá a plodná nalezla uznání na všech stranách. Tak jej vyznamenalo jeho Veličenství udělením veliké zlaté medaille pro vědu a umění (1848) a rytířského řádu Františka Josefa (1854), princ Albert anglický památním penízem a diplomem *for offices*, princ Napoleon medailí a diplomem *pour récompense*. Četné společnosti vědecké a odborné zvolily jej svým členem, tak i král. česká společnost nauk v Praze r. 1840 členem mimořádným a

r. 1848 členem řádným, cíl. akademie věd ve Vídni r. 1848 členem dopisujícím atd. *Bhk.*

2) *B.* Karel, syn předěšlého (* 14. května 1835 v Praze). Ukončil gymnasijsní studia absolvoval technický ústav v Praze; na to odebral se na báňskou akademii v Příbrami, kde studia řádně ukončil hutnické praxi se věnoval. Nabyv dostatečných zkušeností praktických byl několik let asistentem prof. Mrázka při akademii příbramské, načež působil několik let jako správce při c. k. hutích v Brixleggu v Tyrolsku. Po smrti prof. Mrázka zaujal stolicí jeho (pro průběhaví a hutnictví) a jest v učitelském úřadu tom dosud činný. Záslužné působení jeho došlo uznání propůjčením názvu a hodnosti vrchního rady báňského. Z četných prací jeho literárních uvádíme toliko čtyři díla samostatná, která došla se strany kritiky ocenění příznivého, jsou to: *Die Probirkunde* (1879); *Compendium der metallurgischen Chemie* (1882); *Die Metallhüttenkunde* (1885) a *Grundriss der Elektrometallurgie* (1888). *Bhk.*

3) *B.* Ole Peter Hansen, malíř norvežský, nar. 23. dubna 1823 v Christianii. Učil se nejprve u dekorčního malíře Jakuba Wunderlicha, v 18 letech šel na akademii do Berlína, r. 1846 do Kodaně, r. 1854 byl v Paříži a roku 1856 odejel do New-Yorku. Již v Dánsku vstoupil do služeb vojenských a účastnil se prvního tažení šlesvik-holštýnského. Také v Americe sloužil jako kapitán skandinávského sboru v prvním new-yorském dobrovolnickém pluku. Avšak roku 1863 zase vystoupil a věnoval se malířství záplna. — S počátku své činnosti umělecké maloval nejvíce obrazy historické (*Harald Haarfager při smrti své choti; Král Abel zavražděn od svého bratra Erika; Jezdecká bitva u Šlesviku* aj.), potom, zejména v Americe, podobizny (zvláště velikou skupinu *Hrdinové republiky*, 27 generací na koni, teď v *Agri-cultural Building* ve Washingtoně). Z ostatních obrazův uvádíme: *Bitva u Hafnursjordu v Norvežsku, Otec Miguony* a krajinu: *Brushburning at Artist's Lake, Long Island*.

Ballingův cukroměr ukazuje v roztočích cukrnatých přímo procenta čistého cukru ve 100 dílech váhy. Ponoří-li se na příklad *B. c.* v kapalině cukrnaté až k 70°, značí to, že kapalina skládá se ze 70% cukru a 30% vody. Jest tudíž *B. c.* hustoměrem procentovým. Citlivost *B-gova c-u* zvyšována bývá tím, že válcovité těleso v tekutině ponořené bývá značně objemné, ježto vřetenko se stupnicí jest velmi tenounké, sploštělé. Jednotlivé stupně bývají děleny v desetiny a k vůli snadnému přehledu mívají značnou délku; proto bývá celá stupnice od 0°—70° rozdělena na více nástrojů, neboť by cukroměr se škálou celou měl přílišné rozměry. V cukrovarech jsou stupnice *B-gova c-u* po výtce na čtyři nástroje rozděleny. Od 0°—4° ukazuje cukroměr množství sladké sušiny ve slabých výslazových vodách, v řízcích a v kalcích; stupnice od 1—25° slouží ke zkoušení surové šťavy řepové, lehkých šťav zčerených a filtrovaných; pro cezení a zavařeně — tak zvané těžké

šťávy — slouží stupnice od 20—45°; pro husté syroby a melasy užívá se cukroměru se škálou od 40—90°. Udání B-gova o-u jsou úplně správná pouze v roztocích čistého cukru a při normální teplotě 17,5° C. K vůli korektaře při jiných teplotách shledané cukrnatosti bývá v přesných cukroměrech zalitý teploměr, jenž udání cukrnatosti při teplotě nad 17,5° C. nebo pod ní uvádí na pravou míru. Za každý 1 stupeň teploty nad normální sluší připočítati jednu desetinu procenta k nalezené cukrnatosti a naopak za každý 1 stupeň teploty pod 17,5° C. dlužno odečísti jednu desetinu procenta od cukrnatosti, kterou stupnice cukroměru ukazuje. V závozech zymotechnických a v cukrovarnictví ukazují stupně Ballingovy také přibližné množství sušiny v roztocích cukrnatých. Tak slouží v pivovarech a lihovarech B. c. ke zkoušení mladinky a sladké záparty na množství rozpuštěného výtažku sladového a podobně. Ale poněvadž mimocukry účinkují v roztocích na hustoměr jinak nežli pouhý cukr, jest patrné, že B. c. ukazuje tím ne správněji, čím více liší se zkoušená kapalina složením svým od roztoku čistého cukru. Technikové spokojují se v praxi také s touto přibližnou správností a určují tedy saccharometrem vlastně jen zdánlivá procenta sušiny. Stupňům Ballingovým rovnají se téměř stupně Brixovy škály, v Německu užívané, a shodují se pro potřeby technické v udáních cukrnatosti. DČ.

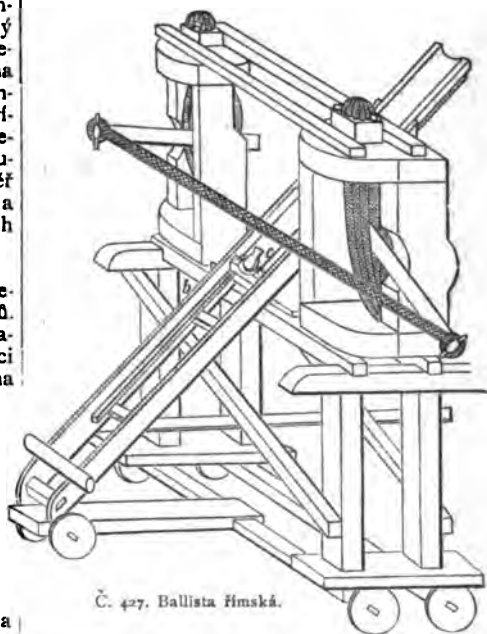
Ballismus viz Posunčina, Chorea.

Ballista (balista), hrubá střelba metací (prak), kterou poznali Římané od Řeků. Hrubá střelba řecká byla zdokonalena výpravami Alexandra Velikého a zejména učenci alexandrijskými, kteří hotovení její postavili na vědecké základy. B. jest vlastně jakýmsi druhem kuše velikých rozměrů o široké tetivě, jež pružnými tělesy se napínala. Střelná plocha jest v úhlu 45° nakloněna, předek opřen jest na mohutném podstavci a zadek skloněn dolů. Obvyčejně metány z ní veliké kameny na vzdálenost až 1000 kroků, mimo to i klády na způsob šípů. K obsluze potřeby bylo aspoň 6 mužův a k postavení několik hodin; z té příčiny užívalo se jí nejvíce při obléhání a dobývání pevných míst, ač byly i menší kusy vozeny na vozích, z nichž se v bitvě střílelo. Ani ze zpráv starých spisovatelů ani z obrazných památek nemůžeme si učiniti zcela jasný obraz o všech podrobnostech celého zařízení; i odkazujeme čtenáře ke spisům: Müller, Handbuch d. klass. Alterthumswissenschaft, d. VII., tab. IV., fig. m (viz vyobr. č. 427.); dále Baumeister, Denkmäler des klassischen Altertums na str. 547., kde zobrazena jest b., s níž o heidelberském sjezdu filologickém r. 1865 konány byly praktické pokusy. Prak ten byl zhotoven na základě modelu Köchlym sestrojeného. Srovn. Köchly a Rüstov: Geschichte des griech. Kriegswesens (Aarau, 1852, str. 387. a násl.). Cfe.

Ballistické kyvadlo jest stroj podoby kyvadla, kterým měřiti možná počáteční rych-

lost koule z hlavně vystřelené. Ballistická dráha závisí na počáteční rychlosti koule, podle kteréž zaš možná jest vyšetřiti koeficient odporu činěného vzduchem, bře-li se náležitý zřetel k účinku rány. B. k., kteréhož Hutton ke svým pokusům použil, bylo silné a široké, železem zatížené těleso z tvrdého dřeva, zavěšené silnou železnou tyčí na ose, kteráž, aby tření se zmírnilo, bříty svými na hlazených deskách se otáčela. Proti tělesu vystřelila se koule; účinkem pak výstřelu ukazovač upevněný k dolejší části jeho vytknul ve vosku délku oblouku, který kyvadlo po výstřelu proběhlo. Z toho lze domysliti se rychlosti, kterou koule na těleso narazila. Při vyšetřování tom, jakož u každého kyvadla, patrně potřebí jest bráti zřetel ku geografické šířce místa, na němž pokus se provádí. Hvč.

Ballistika, nauka o pohybu těles vržených (*Theoria ballistica. Ballistique, Gunnery*),

Č. 427. Ballista římská.

zabývá se zkušební a theoretickou úvahou pohybů těles vržených a zvláště vystřelených výbuchem prachu, střelné bavlny, třaskavin rozličných druhů, jakož i stlačených plynův a par. Vztahuje se tedy k vyšetření zákonů vržení, podoby dráhy těles vržených v prázdnotě a v prostředí odporujícím. Již staří národové, na př. Řekové a Římané, užívali k válečným účelům praků; a kopí rukou házená, šípy a katapulty náležejí k těmto starým zbraním střelným. Vynalezením prachu mnohem silnější hnací síla se obdržela ke střílení kulí z rour válcovitých, hlavní nebo děl. Již r. 1453 Muhammed II. vrhal 1200 lib. těžké kamenné koule z děl při obležení Caíhradu. Děla z bronzu nebo z mosazi litá co pravidelné duté válce později sloužila ke střílení železnými kulemi

od konce XV. stol. Po dvě století nestaly se značné změny v sestrojení děl; přikročilo se však k umenšení rozměru dělových rour na počátku přílišných, zavedením koulí kovových při stejné váze daleko menšího průměru než bývaly koule kamenné, aniž tím účinek střel se zmenšil. Teprve v XVIII. stol. počalo se přihlížeti k nejlepší podobě střel vzhledem na odpor vzdušný, na který se v b.ice nebralo náležitého zřetele, ačkoli již Galilei v díle svém »Discorsi e Dimostrazione matematiche« k tomu ukázal, že dráha střely musí býti parabolická, neběte-li se ohled na odpor vzdušný, že však nelze tento odpor obejítí při přesném stanovení dráhy, což je nutno na př. k účelům dělostřeleckým, poněvadž tak značně podobu dráhy mění, že se více za parabolickou nedá považovati. Již Tartaglia roku 1537 dokazoval, že při úhlu vržení 45 stupňů nejdále lze vrhnouti; teprve však Collado v díle svém »Prattica manicale dell' artiglieria« (Milan, 1641) měl na starém děle, »falkonet« zvaném, pomoci dělostřeleckého kvadrantu na rouře upevněného úhly vržení (elevaci) a příslušnou dálku vržení 3liberní koule od 0° do 82° stupňů s tím výsledkem, že od 37,5° do 45° shledal maximální dálku vržení při rozličném stavu proudů atmosférických, t. j. silnějším a slabším větru. Přesnější byly pokusy, které malým dělem provedl Eldred na začátku XVII. stol. v Anglicku. Nazval jednotkou dálky vržení dálku pro elevační úhel 0°, totiž ve směru vodorovném a určil největší dálku vržení při 42° stupňích elevace dělové roury 5,5 při tichém vzduchu; úhel elevační pro vržení do největší dálky však v pokusech těchto při větru kolísal mezi 36° a 45°. Roku 1611 puškami zvláště sestrojenými Eldred v Dover-Castlu v Anglicku provedl řadu pokusů, jež popsal v díle »Art of Shooting in great Ordonnance«, 1645 (Umění střelby hrubé), však pouze až do úhlu elevačního 10°. Huyghens v díle »Discours de la cause de Pesanteur« (Lejda, 1690) uvádí, že koule dělová v prostoro vzduchem naplněné velice se odchyluje od parabolické podoby. Teprve r. 1719 Janem a Mikulášem Bernoullim podány byly rovnice dráhy opsané kulí v odporujícím prostředí a stanovena od nich křivka ballistická zvaná, kterou koule ve vzduchu tichém opisuje. Hutton řadou zdařilých pokusů potvrdil Bernoullim udanou podobu křivky ballistické r. 1775. Pohybuje-li se tělo vržené pod úhlem elevačním, t. j. nad směrem vodorovným, opisuje parabolu, jejížto rovnice jest

$$y = x \operatorname{tg} \alpha - \frac{g x^2}{c^2 \cos^2 \alpha},$$

kdežto x, y jsou koordinaty pravouhelné, g zrychlení tíže, c rychlost počáteční tělesa vrženého (viz Zenger, Fysika všeobecná). Parametr parabole jest pak

$$2p = \frac{c^2 \cos^2 \alpha}{g}.$$

Děje-li se pohyb vrženého tělesa ve vzduchu, změně se značně podoba křivky; obě ramena ve vzduchoprázdne prostoro symmetrická nezůstanou více symmetrickými; dolů směřující

rameno skrátí se, a pohyb na něm blíží se více k stejnoměrnému pohybu ve směru svislém. Toto rameno sestupující však nabývá při stejném úhlu elevačním značně rozdílné podoby podle odporu vzduchu měnivého tlakem, směrem a silou větru. Tyto okolnosti činí obtížné ba nemožné v teorii ke všem patřičně přihlížeti a tak zůstávají práce obou Bernoulliů a jiných ještě značné mezery a mezi pozorovaným a vypočteným pohybem dle křivky ballistické není žádoucí shody. Střela pohybující se velkou rychlostí mezi 200 a 600 m a více za vteřinu, způsobuje ohromné stlačení vzduchu před ní se nacházejícího, jakož i zředení vzduchu za sebou; výslednice účinků vzduchu tak stlačeného působí kolmo na přední plochu střely, a způsobuje zároveň tření ve směru dotekovém (tangentiálním) na povrchu jejím. Účinek na zadní část střely jest rovněž kolmý ku ploše povrchové, a tření účinkuje též ve směru dotekovém na povrchu zadním. Semper hleděl podle sdělení Witschla v Poggenendorfových »Annalech« (sv. XCIII.) vypočísti podobu střely nejvýhodnější, aby odpor vzduchem uvedl se na nejmenší míru. Hutnost vzduchu před střelou jest větší, za ní menší než vzduchu v okolí, pročež uvažoval Semper o podobě, jakou by měla mítí přední a pak zadní část střely, hledě pro každou část určití podoby nejvýhodnější. Pro nestejnost hutnoty vzdušných vrstev na přední a zadní části střely musí jejich hmoty do jistého poměru k sobě býti uvedeny; tento poměr mění se poměrem obou hutnot, t. j. rychlostí pohybu střely, ale jen volně, pročež lze stanoviti pro jistou střední rychlost střely podoby její nejvýhodnější. Odpor vzduchu závisí v obráceném poměru na váze střely a na jisté veličině (a), měnící se poněkud i při stejné váze a rychlosti při výstřelu. Odpor vzduchu můžeme klásti pak podle velké řady pokusů přesných za poměrný třetí mocnosti rychlosti; bude tedy odpor av^3 , je-li v tato rychlost. Umenšuje se tedy stále rychlost jak ve vodorovném, tak i ve svislém směru pohybu koule, a proto se i umenšuje jak dálka dostřelu, tak i výška stoupání koule. Rameno sestupující tedy tím více se blíží k směru svislému, čím větší jest odpor vzdušný. Také plocha koule má značný vliv na odpor, a je-li r poloměr koule, p její váha, bude poměrný podíl na: $\frac{r^2}{p}$, jakož i dočasný stav tlaku a pohybu atmosférického. Zavedením ryhovaných děl a hlavní u pušek obdržely střely rychlý pohyb otáčivý okolo svých os, a volná osa tak povstala umenšuje zakřivení dráhy, poněvadž tíže musí přemáhati odpor stavěný osou volnou proti každé změně polohy své. Dráhy střel tím obzvláště pravidelnými se stávají; jest však důležité, aby jisté ryhování hlavně odpovídalo jak tvaru střely, tak poloze tížiště v střele samé. U veškerých podlouhlých tvarů střel ryhovaných padá těžiště jejich za působitě výslednice odporu vzduchového. Následkem toho svírá geometrická osa střely úhel s rotační osou, jenž jest

proměnlivý, mění-li se hutnost vzduchu a je-li vítr. Nastane odchylka směru stěly, avšak daleko menší u ryhovaných než u hladkých děl. Dove dokázal tuto odchylku velmi pěkně tím, že upevnil v kardanském závěsu stělu dělovou, kterou uvedl stáhnutím provazce navinutého na ose do velmi rychlé rotace, a pak měchem vedl proud stlačeného vzduchu ve svislém směru na stělu. Tu skláněla se ihned osa více méně podlé rychlosti proudu vzdušného z měchu vycházejícího. Vybočení ze svislé roviny nazýváme deviací stěly a křivka ballistická jest tedy dvojnásobně zakřivená prostorová křivka. Forma křivky tedy závisí na mnohých proměnlivých okolnostech a není divu, že vypočtení její tak velkých činí obtíž, že posud vlastně přesně známa jest jen pro rovinné výstřely. Pro vrhání pum při větším úhlu elevačním však doposud známa není. Tak zvaný gyrotrop může sloužiti ku znázornění této deviace a jí změněné plochy směrové při otáčení se stěly z ryhovaného děla. Je-li dělo opatřeno ryhami vpravo točenými, děje se otáčení stěly vlevo okolo osy, jejíž poloha závisí každým způsobem na odporu vzduchu, a osa otáčecí hledí se vzpřímí působením odporu vzdušného. Poněvadž geometrická osa stěly nesplyvá s osou rotace, nastane tak zvané kuželovité kývání osy geometrické, tak že opisuje kužel, jehož osou jest osa otáčecí a vrchol těžiště stěly. Poněvadž stěla postupuje ve své dráze, opisuje osa geometrická vlastně šroubovici kolem dráhy těžiště. Toto kývání stěly jest slyšeti pro periodičnost svou co zvuk, a jest také tím menší kolísání osy, čím lépe stěla v roufe přiléhá a tudý v pravidelný pohyb rotační se uvádí. Nedobře usazená stěla hned po vystoupení z roufy začíná se třepetati; také nepravdělná poloha těžiště působí tyto nepravdělné pohyby a trpí v obou případech dostiživost, t. j. jistota trefení. Ryhovaná děla musí proto býti na soustruzích zvláště k tomu zřízených co možná přesnými a stejnoměrnými ryhami opatřena, a za materiál k dělové roufe a k hlavním pušk lze jen nejtvrší a nejvíce vzdorující ocel taženou, bronz hlavně aluminovou a fosforovou voliti, aby rýhy po značném počtu výstřelů neměnily podobu svou a následkem toho nenastalo třepetání stěl. Wuich, Lehrbuch der äusseren Ballistik (Viedeň, 1882).

Ballivus viz Bailie.

Ballo Mátyás, prof. chemie na vyšší reálce budapeštské, nar. 30. list. 1844 v Lipt. sv. Mikuláši. Sepsal celou řadu něm. a maď. pojednání a uveřejnil je v »Berichte der deutschen chem. Gesellschaft in Berlin«, v Dinglerově »Polyt. Journalu«, v »Közegéségi Lapok« a j., z nichž většina přeložena též do francouzské a anglické řeči. Z jeho spisů o sobě vydaných uvádíme: *Das Naphthalin und seine Derivate in Beziehung auf Technik u. Wissenschaft* (Brunšvik, 1870); *Az aethyloxalatnak hatásáról a naphthylaminra* (Budapešť, 1873); *Budapest főváros vízvezetékéi és Duna vízé 1874 évben* (t., 1875); *A Duna-folyam vegyi*

viszonyairól Budapest mellett (t., 1875). *A vegytan alapelvei a reáltanodák és gymnasiumok számára* (Základy lučby pro reálné školy a gymnasia, tamtéž, 1876); *Elemi vegytan az ásványtan alapvonalával* (Elem. lučba se základy nerostopisu, tamtéž 1878), a nákladem uh. akademie: *A Dunafolyam vegyi viszonyairól Budapest mellett* (O lučebních poměrech vody dunajské; t., 1873); *Budapest főváros ivóvízei egészsegi szempontból és néhány ásványvíz elemzése* (Rozbor vod budapeštských a některých vod minerálních se stanoviska zdravotního, 1881). Bbk. Rq.

Ballon: 1) B., jméno několika vysokých vrcholů vogeských, které lid elsaský nazývá Belch nebo Belchen. Společný původ obou těchto jmen různé se vykládá: Stoerber je vysvětluje jako obětní místa keltského boha slunce Bela č. Belena, Rochas je odvozuje od galského *bal* = hora. Viz Bally a Belchen. — 2) B., hlavní místo kantonu ve franc. departementu Sarthe, arrond. manském; 885 obyv. (1886, obec 1681), svičkářství, zříceniny hradu z XV. století.

Ballon. Myšlenka užití ku vzletu koufe, páry a p. uzavřeného v jakémsi obalu není novou. Již Strabo (Ill., 296., 297. vyd. Tauchnitz) zmiňuje se o sektě Hyperborejců, nepochybně Thráků, jejíž členové pokládání jsou za světců a nazývají: *καρνοβύται* (*καρνός* = dým, pára a *βαίνω* = jiti), t. j. koufem se vznášející, a o ženách ve staré Thessalii zachovala se zpráva, že slétaly s vysokých hor do údolí pomocí dvou měchů koufem naplněných. — P. Louis le Comte liče r. 1646 tak

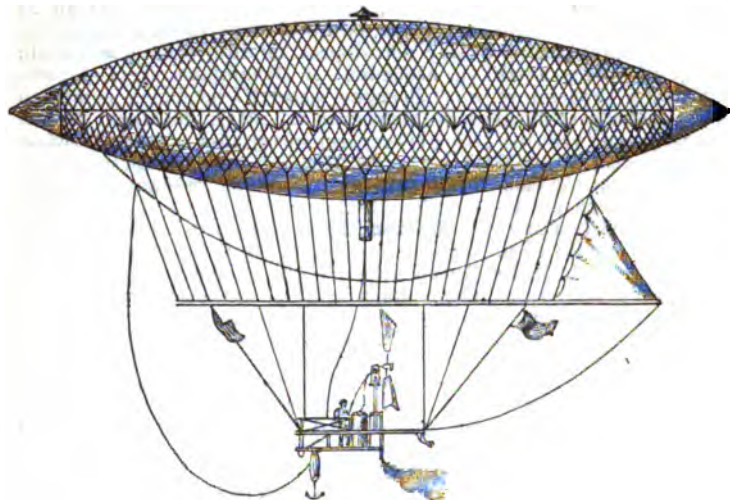

Č. 428. Ballon Dupuya de Lôme.

zvané »lampionové slavnosti« Číňanů, výslovně podotýká, že mnohé z obrovských a a z jemného papíru nebo hedvábí zhotovených lampionů vznesly se do výše, jakmile byly uvnitř ozářeny četnými světly. (Nouvelle Relation de la Chine, composée en 1668 par le R. G. Gabriel de Magailant.) Touž dobou byli také v Evropě mnozí mužové vynálezu b-u již dosti blízcí. Tak na př. r. 1604 Magnus Pegelius z Roztok; r. 1620 F. Francesco de Mendoza, kol r. 1630 Cyrano z Bergeraku. Slavný Caesar Scaliger radil, aby zhotovila se koule z velmi jemné blány, jaké užívají zlatotepci, a naplnila se koufem (Tractatus de subtilitate ad Cardanum. CCCXXVI.)

kdežto Laurette Laure minil zcela správně, že by měchy z tenké blány, kdyby se v nich bezprostředně oteplil vzduch, vystupovaly

nichž umění aeronautické dosud spočívá. Opatřil vrchol b-u záklopkou; potěl obal jeho kostem, objal síť a zavěsil na ni člun, v němž

Č. 429. Ballon Giffardův

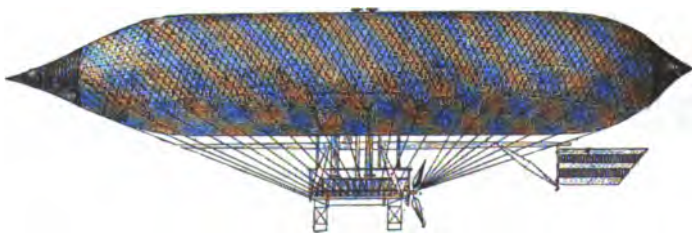
vzhůru. Principiálně pochybeným bylo jiné pořadí projektů, k nimž r. 1650 dal podnět vynález vývěvy, P. Francesco de Lana (1670), J. Křišť. Sturm a prof. Lohmayer (1676) zastávali se totiž myšlenky, že by ohromná kovová koule, z níž by se vyčerpal vzduch, vznesla se do výše, myšlenky, o jejíž bezpodstatnosti byli by se bývali mohli přesvědčiti ze spisu: »Experimenta Magdeburgica«, jež r. 1670 v Amsterdamě vydal Otto z Guericke.

Za prvního a vlastního vynálezce b-u s ohřátým vzduchem lze prohlásiti portugalského fysika Dona Guzmána, který dne 8. srpna 1709 vznesl se v Lisaboně do výše asi 60 m, s velkým, lehkým a papírem polepeným košem, pod nímž hořel oheň, začej dostalo se mu nevidané pocty, jednak i nenávisti inkvizice, která by jej byla nepochybně upálila jako čaroděje, kdyby nebyl nalezl ochránce v králi Donu Juanu V. — Významný tento pokus Guzmanův upadl brzy v zapomenutí, a historická pravda brzy zatměna byla zcela lichými smyšlenkami a pověstmi, a tak dostalo se cti vynalezení b-u bratřím Montgolfiérům, kteří teprve po 74 letech (5. čna 1783) v Annonay ve Francii veřejně pustili svůj b. ohřátým vzduchem naplněný (nazván jím na počest »montgolfiéra«). Dne 27. srpna 1783 pustil fysik Charles první b. vodíkem naplněný (»charliéra«) a použil později (i. prosince t. r.) všech prostředkův i pravidel, na

umístil přítěž, tlako měř atd. Pilátre de Rozier a marquis De Arlandes podnikli prvou plavbu vzduchem (21. listop. 1783). Roku následu jícího, dne 4. června r. 1784 vystoupila v Lyoně b-em prvá žena, Mdma. Thiblet, spolu s Fleurandem, a dne 15. června r. 1784 stali se Pilátre, který byl charliérou spojil s montgolfiérou (»roziéra«), a druh jeho Romain prvými oběťmi nového vynálezu. — Téhož roku dne 2. září uviděla také Morava prvou montgolfiéra, jež byla puštěna z parku hrab. Dietrichštejna

v Židlichovicích (»České listy«, 1889, str. 240.). Dne 7. ledna 1785 přeletěl Pierre Blanchard spolu s drem Jefferiesem průplav La Manche u Calais. Kolem r. 1818 upozornil Green, že lze výhodněji naplňovati obyčejné b-y svítiplynem (»greeniéra«).

Většina plaveb vzduchem konána jen pro zábavu nebo za účely touristickými neb i akrobatickými; poměrně málo jen výprav podniknuto ve službě vědy (zejména meteorologie). Z těchto zasluhují zmínky: Dne 18. čce 1803 dostoupil belg. fysik Robertson a Lhoest výše 7340 m, roku 1804 Gay-Lussac výše 7016 m, r. 1850 Barral a Bixio výše 7049 m, dne 5. srpna 1862 J. Glaisher a Coxwell výše snad až 10.000 m, kdežto r. 1875 Sivel a Crocé-Spinelli udusili se již ve výši 8600 m, M. Jovis a Mallet pronikli dne

Č. 430. Ballon Haentleinův.

13. srpna 1887 jen do výše 7100 m (viz o nich »Květy« 1889, č. 6. a násl.).

Již r. 1784 zřídil Guyton de Morveau v Meudonu u Paříže prvou vojenskou aérostatickou školu, a dne 26. června 1792 pomohl observační b. Jourdanovi k vítězství nad prin.

cem z Koburgu a k dobytí celé Belgie. — Nyní mají veškeré velmoci evropské větroplavecké sbory pro případ války, a také říše Rak.-uherská pomyslí nejnověji na sestavení vojenského aeronautického detachmentu. — B-y mají sloužiti ve válce totiž buď: 1. za stanoviště pozorovací, 2. za přístroje útočné, 3. jako signály, 4. k fotografování území. — Říditi b., t. j. učiniti jej novým prostřed-

kem komunikačním, podařilo se relativně teprve v poslední době, ač o to již od r. 1783 přemnozí marně se pokoušeli. (Viz Fr. Vaněk, Plavba vzduchem, v Praze, 1888.) Nejlepšího přehledu o pokroku u řízení b-u nabudeme, srovnáme-li vespolek oněch šest nejvýznamnějších i nejznámějších pokusů s podobnými b-y, puzenými šrouby dle projektu Jos. Resala z r. 1812 (»Ověsta«, 1877, 769.):

Ballon	Henry-Giffarda		Dupuy de Lôme	Pavla Haenleina	Gastona Tissandiera	Charlesa Rénard
	1852	1855	1872	1872	1883	1884-1885
Délka v m	44	70	36,12	50,4	28	50,42
Největší průměr v m	12	10	14,82	9,2	9,2	8,4
Poměr průměru k délce	1 : 3,66	1 : 7	1 : 2,43	1 : 5,5	1 : 3,04	1 : 6
Průřez v m ²		78,5	172,0		66,5	55,4
Obsah v m ³	2500	3200	3454,4	2408	1060	1864
Únosnost v kg	1800	2240	3799	2629	1240	2000
Motor	Parostroj	Parostroj	Lidská síla	Plynostroj	Elektromot.	Elektromot.
Výkon motoru v silách koň.	870		1254	537	280	610
Síla motoru v evol.	3		2-1,3	3,6	1,5	8,5
Váha motoru na 1 koň. sílu	290		1200	146,4	186	66
Počet perutí šroubu	3	2	2	4	2	2
Průměr šroubu v m	3,4		9	4,6	2,85	7
Počet oběhů v 1 min.	110		25-27	90	120-190	46
Vlastní rychl. v m v 1 vteř.	2,5		2,35-2,82	3	3-4	5,50-6,50

Rénardovi podařilo se roku 1884-85 při sedmi plavbách pětkrát vrátiti se na původní místo odjezdu. Úspěchů těch — srovnáme-li b. »La France« s jeho předchůdci — domohl se Rénard, ježto užil motoru úkráte lehčího a rokrát silnějšího, a poněvadž b. jeho — ač dvojnásobné délky — pfece v rovnováze setrval. — Vůbec závisí rozřešení problému řídit b. výhradně jen na vynálezu velmi mocného a lehkého motoru. Aby Rénardův b. pohyboval se rychlostí 10 m v 1 vteřině (jak r. 1888 z Paříže zvěstováno), bylo by třeba stroje o 31 síle koňské. Aby však v každou dobu — kromě dnů bouřlivých — a to proti větru mohl plouti, musil by se pohybovatí rychlostí 15 m v 1 vteřině, t. j. bylo by třeba motoru o 104 silách koňských, a motor nesměl by býti těžším než asi 600 až 700 kg, požadavek, jemuž moderní technika může vyhověti, neboť víme, že na příklad mechanik Trouvé r. 1888 sestrojil několik Grammeových a Siemensových strojků, z nichž jeden vážil — konaje práci 2 mkg — pouze 90 gr. Vše, kromě železných polů, bylo zhotoveno z hliníku. Dle modelu toho sestrojený motor o 1 koňské síle vážil by jen 3 1/2 kg (Revue de l'aéronautique, Paříž, 1888, seš. dubnový). Řízení vzducholodi jest tudíž jen pouhou otázkou času. (Srovn. ostatně článek: Aéronautika.) OFV.

Ballon se nazývají také skleněné láhve krátkohrdlé, tvaru zakulaceného, umístěné, pokud se jich užívá, v koších vrbových, slámou vystlaných. Upotřebuje se jich k rozesílání

kyselin, louhů žiravých, ammoniaku vodného a jiných podobných kapanin. Bhk.

Ballon nazývá se člun užíváný v Siamu na pobřeží malabárském. P.

Ballon d'essai [balón desé], franc., jest malý balónek, který se pouští k seznání směru větru; v přeneseném smyslu zpráva, mající za účel, aby se poznalo smýšlení nebo vkus obecnstva; vůbec pokus, zkouška.

Ballonová psaní, vzácnost ve sbírkách poštovních známek, jsou psaní, která byla dopravena z obleženého Paříže v ballonech. Dne 18. září 1870 opustil Paříž poslední vlak s poštou a 26. září vláda národní obrany vydala dva dekrety, které poštovní správu zmocňovaly vypravovati v ballonech psaní a listky korespondenční do Francie i ciziny. Psaní připouštěna do 4 a listky do 3 gr za 20, po případě 10 centimův. Od 29. září 1870 do 28. ledna 1871 bylo vypravováno v 54 ballonech na 25 mill psaní, jichž větší část adresátům byla doručena. Listků bylo pouze ballonem »Céleste« 30. září větší množství odesláno. Zvláště zajímavá jsou b. p., jejichž jedna strana potisknuta jest v diamantových typech novinami *Lettre Journal de Paris*, obsahujícími všechny důležitější osudy obleženého města. Od 22. října 1870 až do 28. ledna 1871 vyšlo 33 čísel, pak v únoru dvě čísla a v březnu dodatek I—VIII. Mimo tyto noviny vydávala se též *Lettre Poste* a *La Cloche*, pak litografované korespondence. Pokusy vpraviti ballony s psaním do Paříže podařily se pouze třikráte. Z Met se rovněž posílala psaní v ballonech. Hda.

Ballot (angl.) značí kuličku k tajnému hlasování, pak i jiné prostředky témuž účelu sloužící (lístky atp.) a konečně tajné hlasování vůbec, nechť děje se tím či oním způsobem. V Anglii trvalo veřejné hlasování při volbách parlamentárních a municipálních až do roku 1872, kdy t. zv. **B. Act** zavedl hlasování tajné. *Thl.*

Ballota L., šedivka, rod rostlin z řádu pyskatých (*Labiatae* Juss.), s kalichem skoro stejně szubým, za plodu otevřeným, korunou uvnitř věncem chloupkův opatřenou, zpyskou, s pyskem hořením vydutým, celým neb vykrojeným, spodním zdílným, s cípem prostředním opak srdčítým, 4 tyčinkami pod hořením pyskem vespolek souběžnými, z nichž z dolní delší po vypolení se neskrucejí. Tvrdky jsou na svrchu zaoblené. Z 25 druhů, poněvíc středomořských, roste v Čechách všude na rumišťích, návsích, u cest i v křovinách šedivka černá, měrnice či jablečnick černý (**B. nigra** L.), vytrvalá, až i m vysoká bylina s lodyhou 4hrannou, větvitou, listy řapíkatými, svraskalými, vroubkovanými, vejčité podlouhlými, šedo zelenými. Květy špinavě růžové sestaveny v jednostranné, chudokvěté vrcholčky. Kvete od června do srpna. Páchne nepříjemně, chutná nahofkle a užívalo se jí druhy v lékařství proti pakostnici, nyní se potřebuje ještě ve zvěrolékařství. Dobytek žere šedivku u nerad, za to jí rády navštěvují včely; proto doporučuje se pěstování zvláště na půdách špatnějších. *Vs.*

Ballotade (fr.), školený výskok koňský v jízdárně, při němž pomáháje koni rukou a lýtkama necháme jej vzepnouti se tak, aby ani zadníma nohama půdy se nedotýkaje, všechny čtyři nohy pod tělo stáhl jako při croupadě a všemi čtyřmi kopyty zase najednou dopadl. Hřbet při tom zůstává v poloze vodorovné. Od croupady liší se tím, že zadní nohy poněkud jsou svisly a kůň obrátí kopyta na zad, jako by vyhoditi chtěl, tak že podkovy lze viděti.

Ballotage [balotáž] nazývá se tajné hlasování vůbec. Zvlášť nazývá se tak ve francouzském právu veřejném volební akt, jímž rozhoduje se mezi dvěma kandidáty, kteří obdrželi při dřívějším skrutiniu nejvíce hlasů, nikoliv však absolutní zákonnou většinu (*scrutin de b.*). Při tom mohou voličové soustřediti své hlasy jen na některého z obou ballotovaných kandidátů. Zákon stanoví, kdy a pod jak nastává b. *Thl.*

Ballotement [-tmã], ballotování, příznak diagnostický v chirurgii a porodnictví. Nahromadili se tekutiny v koleně, rozepne se pouzdro kloubné a na vrcholu zduřeniny nalézáme česku. Obemknuvše levou rukou zadek nádoru, tlačíme-li na česku, bývá nádor tlakem spodní tekutiny vymršťován do výše, ballotuje. Jest to tudíž druh výzkumu šplíchnání, fluktuace. Podobně ballotuje tělce plodu a zejména hlavička jeho v moku děložném, o čemž se přesvědčujeme tak zvaným kombinovaným výzkumem. Odstrčivše hlavičku s místa určitého, pocítujeme, jak opět vrátit

se na prst vyšetřující lehce fukne. Příznak tento jeví se u plodů živých i mrtvých a jest bezpečným znakem těhotenství. *Peč.*

Ballotinská mosaika viz Mosaika ballotinská.

Ballou Hosea, duchovní universalistův a historický spisovatel americký (* 1796 — † 1861). Spravoval různé fary v Connecticutu a Massachusettsu, přispíval do »Universalist Magazine« a r. 1832 založil se svým strýcem téhož jména a příjmení (* 1778 — † 1852) *Universalist Expositor*, jenž později obdržel název *Universalist Quarterly*. R. 1853 byl zvolen za presidenta kolleje v Somerville, v kterémto úřadě působil až do smrti. Jeho hlavní dílo jest *The Ancient History of Universalism* (1829); kromě toho vydal Sismondioho *History of the Crusades* (1833) a sbírku žalmův a hymnů.

Ballston [balstn], četně navštěvované lázeňské místo v severoamer. státě New-Yorku blíže Saratogy, hlavní místo hrabství saratotského, má 2418 ob. (1881), akademii a studené železité kyselky. *Peč.*

Ballu [baly]: 1) **B. Théodore**, franc. architekt (* 1817 v Paříži — † 22. květ. 1885 po dlouhé a trapné nemoci). Vynikal jako stavitel chrámů, na př. »de la Trinité« a »St. Ambroise« v Paříži. Poslední velké dílo, které provedl, byla rekonstrukce pařížské radnice. R. 1872 zvolen za člena »Institut de France« a v den otevření nové radnice 14. čce 1882 jmenován kommandérem čestné legie.

2) **B. Albert**, syn předešlého, nar. r. čna 1849 v Paříži. Studia svá započal u otce, načez navštěvoval Ecole des Beaux-Arts. Od r. 1872 věnuje se praxi architektonické. První jeho velká práce byl justiční palác v Charleroi v Belgii. R. 1881 a 1882 byl vyslán do Egypta studovat starých památek architektonických. R. 1885 jmenován diécésánním architektem algerským. R. 1886 dostalo se mu rytířského kříže čestné legie.

Ballue [balý] Auguste Eléonore Arthur, franc. publicista (* 16. pros. 1835). Vystoupiv z vojen. školy Saint-Cyrsk r. 1853 bojoval ve válce krymské, italské a v Mexiku. R. 1868 vzdal se služby vojenské a oddal se žurnalistice. Avšak r. 1870 po porážce vojsk francouzských znova vstoupil do vojska a účastnil se obrany Paříže za gen. Trochua; tu byl raněn v bitvě u Buzenvalu. Po válce opět uchýlil se k žurnalistice a byl činným v Lyoně, kdež r. 1873 zvolen jako kandidát opoziční (proti prezidentu Mac Mahonovi) do generálních rad a r. 1880 proti Blanquimu do parlamentu. Mandát svůj podržel i při volbách r. 1885. Zasedá na krajní levici. Přesvědčení své dovede hájiti samostatně v řečech znamenitých. Z jeho brošur nejdůležitější jest *Les Zouaves à Paris pendant le siège* (Paříž, 1872), k devedení Trochuovo přísné kritisuje.

Bally, také Bal, keltské slovo, znamenající město neb obydlí (srv. řecké polis, ital. villa), vyskytující se jako předpona v zeměpisných jménech irských a skotských.

Ballycastle [-kasl], přístavní městečko antrimského hrabství v Irsku, na sev. pobřeží proti ostr. Rathlinu. Má nákladný, nyní však písmem zasypaný přístav, vývoz lososův a 1446 obyv. (1881).

Ballymena, irské město v hrabství antrimském, na ř. Braidě, v krajině velmi lidnaté a vzdělané, s 8883 ob. (1881) zabývajícími se hlavně polním hospodářstvím a výrobou plátna. **B.** jest z největších irských trhů na len a plátno, a v okolí jsou rozsáhlá bělidla. Na blízku Gracehill, osada Moravských bratří.

Ballymoney [-ony], městečko v antrimském hrabství v Irsku, na ř. Bannu; 3049 ob. (1881), plátenictví, obchod s máslem.

Ballyshannon, přimořské město v donegalském hrabství v Irsku, na ústí ř. Erne, tvořící zde krásný vodopád. Obyvatelstvo (2840 r. 1881) žíví se lovem lososů.

Balme [balm]: 1) La **B.**, ves ve franc. dep. Isère, arr. tour-du-pinském, kant. crémieuském, nedaleko ř. Rhônu, s 558 obyv. (1886). Na vých. její straně ve vápenaté skále klene se znamenitá jeskyně, jejíž hlavní síň jest 76 m dlouhá, 21 m široká a 33 m vys. Odtud dále do vnitř otvírají se dvě chodby: levá, 246 m dl., vede k síním: stalaktitovým, několika nádržkám, do nichž v kaskádách spadá potok, jenž v zimě a z jara naplňuje též značnou část velké síně vodou, a konečně k jezeru 119 m dlouhému, 6—8 m šir. a 4 m hlubokému; pravá síň, 239 m dlouhá, obsahuje pěkné stalagmity, poboční sluje a větší síň. Při vchodu jeskyně stojí kaple P. Marie z XI. stol., k níž se konají pouti z dalekého okolí. — 2) Col de **B.**, průsmyk 2204 m vysoký v Alpách savojských, na hranici franc., dep. hornosavojského a švýc. kantonu valiského, nad pramenem Arvy, jímž jde pěkná, hojně užívaná cesta spojující Chamonix s Martigny (v údolí Rhônu). Odtud a zvláště s blízké Aiguille de la **B.** (2340 m) jest překrásná vyhlídka.

Balmer Josef A., švýcarský malíř, nar. 27. listop. 1828 v Abtwylyu v Aargavě. Začátkům malířství učil se jen velmi nedostatečně u venkovského jakéhos mistra a při tom ještě v otcovském domě zabýval se feznictvím. Teprve později v Lucernu u Ant. Butlera a v Düsseldorfě (1852) u profesora Mücka, malíře obrazů kostelních, jal se studovati vážněji. Když pak ještě u Des Coudresa a Canonu se zdokonalil, nabyt pověstí dosti dobré a zahrnován zakázkami pro kostely katolické, zejména ve Švýcarsku, kde mnoho jeho prací je roztroušeno. R. 1865 usadil se trvale v Lucernu. Mistrné jeho návrhy ku freskám pro kapli Tellovu na Tellenplatte u Fluelen vynikají živostí, výrazností a půvabem, nebyly však bohužel provedeny.

de **Balmes** Abrahám Ben Meír, učenec židovský z Neapolska († 1523), studoval lékařství v Padově, kde byl později prof. na univ., a pak provozoval praxi v Benátkách. Z jeho filologických a filosofických děl uvésti sluší obsírnou hebr. grammatiku *Mikné Abrám*

(přel. též do lat., Ben., 1523, 1564 a 1594), spis o logice Aristotelově *Séfer Higgaion Aristo Bekicur*, dialog o ústrojí světovém *Maamar al Ecem haolam*, listy Rashadetyovy či Averrhoesovy *Iggéret Rashadveko* (všecka tři díla vyšla v Ben., 1542) a *Arabum nonnullorum quaesita et epistolae, et Paraphrasis Averrois in III. librum Rhetoricorum Aristotelis* (tamt., 1552).

Balmes Jaime, filosof špan. (* 1810 ve Vichu — † t. 1848). Studoval na bývalé universitě cerverské a byv na kněze vysvěcen stal se r. 1837 učitelem matematiky ve svém rodišti; pak pracoval v oboru politickém a sociálním vydávaje různé spisy, tak časopisy *Civilisation*, *Sociedad* a po pádu Esparterově *Pensamiento de la Nacion*; pak spisy náboženskoso sociální *La Religion demostrada al alcanze de los Niños*; a *El Protestantismo comparado con el Catolicismo en sus relaciones con la civilizacion europea* (Barcelona, 1842, 6. vyd. 1875). Od roku 1845 věnoval se téměř výhradně filosofii, a naproti různým směrům filosofie moderní, kteráž do Španělska přešla teprve v XVIII. stol., hleděl **B.** se vrátiti k základům filosofie Aristotelovy a scholastiků, zejména sv. Tomáše Akv.; tímto směrem sepsal své hlavní spisy filosofické *Filosofia fundamental* (Madrid, 1847, 4 sv.) a spis proti německé filosofii namířeny *Cartas a un Esceptico* (Mad., 1845), kterýžto poslední, jakož i *El Protestantismo* do mnoha řečí přeloženy byly. Hlavní důvod, jež proti nevěře moderní filosofie postavil, jest: věci existují, a právě proto musí býti také něco, co vždy bylo; neboť kdyby před věcmi nebylo nic, z ničeho by nikdy nic nepovstalo; touto bytostí, kteráž vždy jest, není člověk ani jakákoli jiná věc, neboť i tato i onen jsou sice, ale před tím nebyli; jest to tedy bytost i od člověka i od věci rozdílná. Atheista praví sice, že všechny věci jsou od přírody, že vznikly ze sil přírodních; ale myslíme-li tuto sílu souhrnem jako přírodu celou, pak slova, že vesmír povstal z přírody, znamenají, že učiněn jest sám od sebe; i myslíme-li tuto sílu rozdílnou od vesmíru viditelného, pak tato síla jest buď bezrozumná, což nemožno jest, neboť vidíme vesmír nejvyšší uměle sestrojený a urovnaný, anebo jest rozumná a tudíž Bůh sám. Na dráze jím započaté pokračovali jiní, jako Orte y Lara, hlavně pak Gonzales, nynější biskup cordovský, jenž vlastně založil novou školu thomistickou ve Španělich. Šo.

Balmhorn, sněžný vrchol 3688 m vysoký, ve středě Bernských Alp, na hranici kantonů bernského a valiského.

Balmoral Castle [balmorl kásl], skotské sídlo královny angl. v Grampianském pohorí, na pr. bř. ř. Dee, 80 km záp.-jih.-záp. od Aberdeenu. Panství náleželo původně Farquharsonům z Inverey, pak earlovi z Fifeu, od něhož r. 1848 je koupil princ-manžel Albert za 32.000 lib. st. Tento dal ke starému hradu přistavěti hrad nový, jehož chmurné vzezření činí dojem, jako by byl vytesán ze žulové skály

Pozemek zaujímající 40.000 akrů skládá se většinou z hornatých obor a zahrnuje v sobě jezera Muickské a Nagarské, kteréžto poslední nadchlo Byrona k vzletnému popisu.

Balneae, veřejné lázně starých Římanů, zřelny buď obcí nebo podnikavými jednotlivci a pronajmané za určitých podmínek. Cím nutnějšími stávaly se koupele v Římě, tím větší péče vynakládána na jejich úpravu a výzdobu. V domech soukromých a letohradech zřizovány koupelny o několika lázních; a od druhé války punské budovány veřejné lázně, které za císařství, kdy koupání bylo též zábavou, plnily všechny čtvrti městské — popis ze IV. století udává jejich počet na 856 — zřizovány jsouce jako domácí koupelny s vybranou náherou. K tomu přistoupily za císařské vlády velkolepé therry zbudované dle řeckých gymnasií a opatřené mimo rozmanité místnosti koupelné vším, co slouží k tělesnému cvičení, k zábavě a pohodlí. Vstupné bylo velmi nízké obnášejíc pro muže obyčejně 1 assu, sotva 1 kr. Mimo to poskytl císařové, štedří boháčů neb obce lidu bezplatnou koupel buď v některý den, buď na určitý čas, anebo na vždy, a zhusta odkázali lidumilové v závěti znameňtí jistiny, aby z nich náklad na lázně se hradil; některým osobám uděleno také výsadou osvobození od placení vstupného. Pravidelná koupel na doby císařské obsahovala místnost s prohřátým vzduchem (*tepidarium*) k transpiraci; dále teplou a studenou lázeň (*caldarium*, *frigidarium*) s nádržkami teplé a studené vody, podle pohlaví oddělené; jediné lehkovazné ženský koupaie se společně s muži přes opětané zákazy některých císařů. Ve větších lázních byly i zvláštní náterny, kde koupající se někdy před teplou, obyčejně však po studené lázni dával tříti se hřebícem a mazati olejem, aby se učinila přítrž přílišnému pocení; nebylo-li zvláštní místnosti, dalo se natírání i ovlažnové. Ke konci republiky zdomácněly také horké a potní lázně (*laconicum*), jejichž milovníci za sucha se potili a pak ve studené vodě se koupali nebo se jí polévali; lázni těchto užívali jmenovitě ti, kdo zlé účinky nestřídmosti stolování chtěli zapuditi a porušené ústrojí zaživaci osvěžiti. Pro pohodlí a přepych upraveny byly mimo to ve větších lázních ještě jiné místnosti, jako čekárny pro otroky nesoucí pánům hřebílce, láhvičky s olejem a masti, hřeben a jiné lázeňské náčiní, nebo hlídající šaty — ve veřejných lázních totiž mnoho se kradlo — sály pro zábavu a pobyt před koupelí, jídelny a krámy; v termách pak sloupofadí, zápasistié i ostatní zařízení řeckých gymnasií. — Dozor nad láznemi měli aedilové, kteří v dobách starších zkoumali teplotu vlastní rukou; lázně otvírány kolem jedné hodiny s poledne a zavírány po zákonu, jakmile se setmělo, ale později koupali se Římané i při světle, což mimo Řím snad vždy dovoleno bylo. Řekům nebyla denní koupel tak nevyhnutelnou potřebou jako Římanům. V době herójské užíváno vedle studených lázní v moři a řekách, kteréhož zvyku Spartané napotád se drželi, i vlažných kou-

pelí ve vanách po boji, honu a jiném namáhání tělesném. Studené lázně zůstaly i později v oblíbě, ale s rostoucím blahobýtem přichá zely nejprve ve městech maloasijských, v osadách dolnoitalských a sicilských, později i ve vlastním Řecku v obyčej teplé koupele a s nimi veřejné lázně, v nichž za poplatek koupal se, kdo doma vlastní lázně neměl. Obhájci směru otužovacího kárali sice užívání teplých koupelí jako zženštilost a rozmařilost, avšak poválce peloponnéské umikly steaky ty a koupání ve vodě teplé zobecnělo. Tu zřizovaly obce a soukromí podnikatelé lázně, o jejichž úpravě nemůžeme učiniti si obraz zcela jasný; než tolik možno tvrditi, že nemohly v starší době nikterak měřiti se s termami římskými, a že teprve působením římským rozmnožil se počet veřejných lázní, jež buď samostatně, nebo ve spojení s gymnasií a palaestrami byly stavěny a pohodlnější a nádhernější upraveny. Koupající se seděli buď ve vanách anebo čerpající vodu z kulatých pánví polévali a umývali se; o rozsáhlych nádržkách studené a teplé vody, jaké byly v římských lázních, neslyšíme. Řekové měli též potnice a neopomjeli vykoupaie se ve zvláštní náterně olejem se natřítí. Srovn. Becker-Göll, Gallus, III., str. 104.; Becker-Göll, Charikles, III., str. 98. Cfe.

Balneologie zavírá v sobě veškeré vědomosti naše o pramenech i lázních minerálních, jakož i o použití vody úběc k účelům léčebným. V obor její náleží: 1. balneografie, totiž popis lázní topografický i rozbor pramenů; 2. balneotechnika čili učení o metodách systematického pití vody minerální nebo pramenité a o způsobech různého použití vod ku koupelím, sprchám, inhalacím a p. za účelem léčebným; 3. balneotherapie pojednávající o účinku balneotechniky na průběh chorob a stanovící indikace pro jednotlivé lázně. ch.

Balneum, balineum (lat.), koupel, lázeň.

Balnol [balnól], druh vína burgundského, pocházejícího z Balnot sur Laignes v dep. Aube.

Balogh: 1) B. Pál (Pavel), maď. lékař a spis. (* ve Velké Barce 1794 — † v Budapešti 1867). Studoval v Šaryšském Potoku. Kéžmárku a na universitě pešťské, kde r. 1822 dosáhl hodnosti doktora lékařství. Na to přestoval celou Evropu a usadiv se v Budapešti jal se tam provozovati praxi lékařskou. Psal spisy filosofické a lékařské a byl od roku 1835 členem uherské akademie a od r. 1836 spoluredaktorem vědeckého sborníku *Tudománytár*. Vydal zajímavý pokus dějin filosofie maďarské: *Almás Balogh Pál falelete az Akadémia szen juhalmokérdésére: Tudományos mivelődésünk története, püt terjeszt elénkbe a philosophia állopotja isánt s tekintvén a philosophiát miben s mi okra névve hátrobb némely nemzetek nél.* (Odpověď P. B. a do Almás na otázku akademie: Dějiny našeho vědeckého vzdělání — a proč jsme hledíce k filosofii pozadu za některými národy — nákladem Akademie, v Pešti 1835.) — 2) B. János, maďarský

politik, nar. 1800 v těkovské župě. Byl od r. 1825 poslancem své rodné a komárenské župy a rozhodným přívržencem opoalice. Zastupoval horlivé zájmy lidu proti šlechtě a nabyl zvlášť veliké popularity, když na říšském sněmu výroky barona Mikuláše Wesselényiho, které za velezrádné prohlášeny a pro které Wesselényi byl vězněn, za své uznal, načež vládou proti němu process byl zaveden. V době revoluce stál na straně Kossuthovů a jemu se přičítá, že podněcoval lid k zavraždění hraběte Lamberga, což B. vždy rozhodně popíral. Bojoval proti dobrovolníkům slovenským a prchl, když revoluce potlačena, v Kossuthově průvodu do Turecka. Stal se tureckým renegátem, r. 1850 tur. plukovníkem, žil později na Maltě a v Londýně a byl amnestován zasedal r. 1861 opět na říšském sněmu jako poslanec župy těkovské. — 3) B. Kálmán, maďarský lékař a spisovatel (* 1835 v Szolnoku - † 15. čce 1888 v Pešti). Stal se doktorem lékařství a profesorem farmakologie a všeobecné pathologie při budapeštské universitě. Od roku 1877 byl řádným členem uherské akademie věd a prvním předsedou maď. přírovnědecké společnosti. Vydal: *Magyar gyógy szerkönyv kommentárja* (Kommentář maď. dispensatoria, Budap., 1883); *Orvosi műszótár* (Lékařský term. slovník, Pešt, 1863); *Az ember élettana* (Fysiologie, t., 1862, 2 sv.); *Általános kör és körjohétstan* (Všeob. pathologie a symptomatologie, Pešt, 1865), a nákladem akademie: *Az agy féltékének és a kis agynak működéséről* (O funkcích polokoule mozku a malého mozku, 1876); *Az agy befolyásáról a szívmozgásokra* (O vlivu mozku na pohyby srdce, 1876); *Magemlékezés Bernard Clauda fölött* (Pamětní spis o Bernardu Claudovi, 1880). Bbk.

Balokové, bantuský kmen na africkém ostr. Fernando Po.

Balomarus, Balomir, král Markomanů, r. 165 vedl válku s císařem Markem Aureliem. Pp.

Balomír nebo Balamir, král hunský, pod jehož vůdcovstvím Hunové r. 374 opustili krajiny nad Volhou, pokročili Akaciry, Alány Donské, udeřili na Ostrogothy a po jejich přemožení vyhlili se přes jižní Rus, Polsko a Uhry až do Skandinavska nájezdy činnice a již r. 388 na Východním císařství ročních poplatků sobě vymohli (Šafářik). Pp.

Balon viz Ballon.

Balongové, kmen kaferský v Africe mezi Limpopem a Zambezi.

Balordo, ital., hlupák, nejpapný člověk; v ital. commedia dell'arte stálá figura, ale velice podřizena.

Bálotra, město ve východoindickém státě Džodhpuru (v Rádžputáně), má 7275 ob. (1881), pěkné tržiště a zásobu vody a v březnu pouť 15denní, k níž se dostavuje více než 30.000 lidí. Fl.

Balrámpur, město ve východoind. okr. Gonda (Audha), má 12.811 ob. (1881), 40 chrámů hindských, 10 mešit, pěkný bazar, palác maharádce, velkou školu a nemocnici. Výrobky: bavlněné látky, houně, píst, nože a jiné. Fl.

Bals., lékárn. zkrácenina = Balsamum.

Balsa, druh člunu s plachtami, špičatou přídou a plochým zadkem; užívá se ho na fekách a při mořském pobřeží již. Ameriky.

Balsall Heath [balsal hith], město v angl. hrabství worcesterském, blíž Birminghamu, takřka předměstí Birminghamu, stanice trati Derby-Bristol; 22.497 obyv. (1881).

Balsam, říčka v pruském vl. ob. magdeburském, kr. osterburském, přítok Běsy. Okolí její zve se Balsamerland. Viz Balsamská župa.

Balsám, původně hmota vytékající z kůry nebo kmene různých rostlin (hlavně rodů *Coniferae*, *Leguminosae*, *Anacardiaceae*, *Burseraceae*, *Dipterocarpeae*, *Balsamiferae*) buď přirozené buď z otvorův umělé učiněných. B-y přirozené mají povahu hustého roztoku pryskyřičného; obsahují obyčejně všelijaké silice, v nichž jest rozpuštěna pryskyřice. Chemické složení součástek b-u jest různé, a proto lze b-y seskupiti více dle fyzikálních vlastností, nežli dle chemického složení; tak na př. obsahuje b. peruanský benzether kyseliny skoficové, mimo to něco volné kyseliny skořicové a benzoové a pryskyřici, u jiných b-ů jest složení jednodušší. Nejznámější přirozené b-y jsou: B. mecký čili egyptský, také zvaný židovský, gileadský, pocházející z *Balsamedron gileadense* K., málo do Evropy se vyváží. — B. peruanský ze stromu *Myroxylon Pereirae* Kl., rostoucího v San Salvadoru, skoro černý, v kapkách průhledně tmavočervený, vůně příjemná. — B. toluský ze stromu *Myroxylon Toluifera* K., rostoucího v Nové Granadě, v kapkách průhledně světle hnědý, svěží hustě tekoucí, suchý křehký a pevný, vůně příjemná, b. peruanský připomínající, kterému se i co do chemických součástek podobá. — B. kanadský ze stromu *Pinus balsamea* L., v Severní Americe domácího, řadí se k jemným terpentínům, ač po nich nevoní. Také b. karpatský nebo uherský jest jemný terpentín z *Pinus Pumilio* a snad i z jiných stromů jehličnatých. Později přeneseno jméno b. na směsi umělé, které obsahují hlavně pryskyřice a přirozené b-y v nějakém vhodném rozpustidle (na př. známý v Praze b. kapucínský nebo jerusalemský), nebo jako masti, na př. *Balsamum Arcaei*, v němž obsaženo elemi, a konečně rozšířeno jméno ještě dále, tak že b-y nazývají se léčivé hmoty, které s vlastním b-em nemají nic společného, než že jsou z většiny tekutiny vonavé, aromatické, jako *balsamum embryonis*, b. *vitzae Hoffmanni*, *balsamum opodeldoci* a j. Jd.

B. v liturgií. V obřadech církve katolické začasté užívá se křížma (chrisma), smíšeniny oleje olivového a b-u, při křtu a birmování, při svěcení biskupů, svěcení chrámův, oltářův a j. Největanější jest b. mecký, avšak papežové Pius V., Sixtus V. a Benedikt XIV. dovolili, aby se v liturgií mohlo užívatí b-u amerického. V symbolice církevní značí b. působení Ducha sv., jímžto člověku propůjčuje se síla ku konání skutků bohumilých a k uvarování hříchů. Bř.

Balsam Kasper, výmluvný kazatel polský, zemřel r. 1762. Nar. ve Lvově z rodiny armenské, vstoupil do jesuitského řádu a záhy nabyl pověsti proslulého kazatele. Horlil proti zkaženosti doby a rovněž na sněmech řečnických dosáhl nejednou nejlepších kazatelů polských zlatého věku. Z jeho duchovních řečí vyšly tiskem: *Kazania na nieczielie całego roku* (2 sv., Poznaň, 1761); *Kazania na święta całego roku* (2 sv., t., 1762—64); *Kazania przygodne* (7 sv., t., 1764—72); *Kazania o cnotach teologicznych* (t., 1764).

Balsamea viz Balsamodendron.

Balsamerland viz Balsamská župa.

Balsamia, houba lanýžovitá (*Tuberacea*), náležející mezi houby vtečkaté (*Aromycetes*). Od obyčejného lanýže liší se tím, že kůra není od vnitřní hmoty oddělena, nýbrž do ní přechází a s ní splývá. B. vyznačuje se plodem zcela uzavřeným, na povrchu bradavkatým, vnitřní hmotou masitou, bledou, záhy se rozplývající, prostoupenou vsude tenkými točitými komůrkami, jež na svých stěnách nesou výtrusnice podlouhle vejčité, stopkaté, s výtrusy elliptickými, hladkými a bezbarvými. *Balsamia vulgaris* Vittad. tvoří kulovité, rezavě červené, as jako ořech nebo mšpule veliké plody, drobné bradavkaté, snadno olýsané. Houba je uvnitř z prvu bělavá, později nažloutlá, měkká, silně a skoro odporně zavání. Roste v jižní Evropě, zejména v Lombardii a v rozličných krajích Francie, často pospolu s obyčejným lanýžem. B. jest méně chutná a záživná nežli lanýž, způsobující průjem a bolesti břicha. V Itálii zovou ji *rosotte*, ve Francii *truffe blanche* nebo *truffe rouge*. lč.

Balsamiferae, řád rostlin bezkorunných (*Apetalae*), jenž obsahuje jediný rod *Liquidambar* (v. t.) o 4 druzích. Jest přibuzný dílem se řádem *Platanaceae*, dílem *Salicineae*, dílem *Hamamelideae*. Vský.

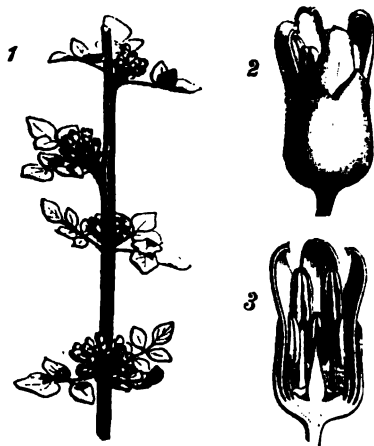
Balsamina viz *Impatiens*.

Balsamo: 1) B. Paolo, hospodář a politik italský (* 1763 v Termini — † v Palermě r. 1818). Studoval v Palermě, kde se stal profesorem hospodářství na universitě a poslán vládou do Itálie, Francie a Anglie, aby seznal hospodářství zemi těchto. Na cestách těch seznámil se s Arthurem Joungem, do jehož »*Annals of agriculture*« napsal různé články hosp. Ač byl smýšlení svobodomyšlného, udělila mu vláda opatství, následkem čehož se stal členem parlamentu, kde působil ke stejnoměrnému rozdělení daní. Stal se kustodem král. knihovny a byl vyhládnut, aby sestavil plán k reformě polit. zřízení sicilského, v čemž mu však smrt zabránila. Sepsal četné spisy hospod., zvl. *Corso di agricoltura econ. polit. teorico pratico* (Palermo, 1858?); *Sopra li datii relativamente all' agric.*; *Pensieri sopra l'agric. di Sicilia* a j.

2) B. Giuseppe Eugenio, ital. a franc. spis. (* r. 1829 v Lecce), jest prof. fyziky a lučby na lyceu svého rodiště. Ze spisů jeho jmenujeme: *Photogénie de quelques composés par le phosphore et nouveau procédé de photographie* (Paříž, 1860); *Hybridité végétale arti-*

ficielle du genre Gossypium; *Lignes nodales dans les dépôts galvaniques*; *La terra vive*; *Unipolarità del ferro* a j.

Balsamodendron Knth. *Balsamea* Gldsch., balsamovník (viz vyobrazení č. 431.). Stromy

Č. 431. Balsamodendron (*Balsamea*), balsamovník: 1. květenství větve, 2. květ samčí celý, 3. průřez jeho podélný.

nebo keře s větvemi často trnitými z řádu *Burseraceae*. Listy častěji svazčité, 1—3četné nebo chudojárné. Květy obojaké nebo polygamické, malé, 4četné, v chudých svazečcích na listnatých, zkrácených větvkách postranních. Kalich krátce 4zubý, korunní plátky 4 vzpřímené, prosté, tyčinek 8, v okraj krátce čískovitě pohárku vetknutých, semenník 2—3pouzdrý, pouzdra zsemenná. Čnělka krátká, tlustá, s hlavatou blíznu. Peckovice s 1 až 3 semeny. Celkem asi 6 druhů v tropické a jižní Africe, v Arabii a Východní Indii domácích.

B. *Myrrha* Engl., myrrha pravá, keř asi 3 m vysoký, s rozsochatými a trnitými větvemi, krátce stopkatými, 3četnými listy, s lističky postranními prostředního značně menšími, opak vejčitými. Plod vejčitý, hladký, přišpičatělý, hnědý. Rosté na záp. březích Arabie (Tiháma), na úklonech vrchů Ahl a Serrut břehů Somali ve vých. Africe do výše 500—1500 m nad m. Z keře tohoto vytéká klovitá šťáva, jež na vzduchu tuhne v průsvitnou, nepravidelně laločnatou, až co ořech velikou hmotou lesku mastného, žluté, červenavé nebo hnědé barvy. Hmota tato jest proslavenou myrrhou, již dříve platili již nejstarší kulturní národové. Jest líbezná vůně a balsamové kofenné, trochu trpké chuti. Největší množství vyvážá se myrrhy z krajů somalských na trh adenský (od r. 1875—1876 asi 173.100 kg), méně z Arabie, kdež jest také špatnější jakosti. Na uhlí vydává myrrha vonný kouř a sloužíla proto od nepaměti s kadiidlovníkem (*Boswellia*) všeobecně ku kažení ve chrámech, domech boháčů a při slavnostech. Staří Egyptané rozpustěnou myrrhou balsamovali mrtvolu. Římané přidávali jí k vínu,

aby nabylo libého zápachu (*vina myrrhae odore condita*) neb i masti natírali si vlasy (*crines myrrha madidi*). Mimo to sloužila myrrha po všechny časy a slouží až po dnes co lékařský prostředek v různých mastech, pilulkách atd. proti všelikým nemocem. Myrrha obsahuje vedle gummi pryskyřici a zvláště 4°. aetherického oleje, myrrhol zvaného.

B. gileadense Kunth (*B. meucanensis* Gldsch., *B. Opobalsamum* Kth., *B. Ehrenbergianum* Berg.), malý strom nebo keř beztrnný, s listy dlouze stopkatými, zčtými a lichojafmenými s listky stejné velikosti, opak vejčitými nebo podlouhlými. Dívce roste na březích Rudého moře, ale v Syrii, Egyptě a jiných východních zemích od pradávna se pěstuje. Pryskyřičná hmota, jež se z keře tohoto jen v skrovné míře prýstí, jest nejvyšš lahodné vůně a známa u Orientalů od nejstarších dob co balsám mecký nebo gileadský. Tento balsám jest především mnohem váženější, dražší a vzácnější. V přirozeném stavu nasbírán zůstává v zemi, neboť tuzemci velikou moc léčební mu připisují a do obchodu ho nevyvázejí. Rány prý se po něm za den hojí, uštknutí hadí stává se neškodným a v čas moru je prý nejlepším ochranným prostředkem. Také k vykuřování se upotřebuje. Do obchodu přicházející připravuje se uměle vyvařováním z větevek neb listů neb sbírá se z učiněných ran v kůře na živém keři. V obchodě slouží tento druh hlavně k připravování voňavek. Přirozený gilead byl za starých časů dodáván panovníkům od obyvatelů co daň, nebo jim činěny i vzácné dary. Dioskoridés a Strabo (*Βάλσαμον*) vypravují, že keř balsamový rostl jen v Judsku a Egyptě, dle Theofrasta jen ve dvou zahradách Syrie, dle Diodóra v Arabii, odkudž jej královna sábská přinesla Šalamounovi. Týž autor praví, že Egyptané musí čerstvé keře z Arabie si přinášeti, vyhnou li jim domácí. Dříve užíváno za lék i vonných plodů tohoto druhu (zrna balsamová, *carpobalsamum*) jakož i dřeva větví (balsamové dřevo, *xylobalsamum*).

B. africanum Arn., strom v Senegambii domácí, jehož pryskyřice se dříve (*Bdellium africanum*) užívalo jako pravé myrrhy.

B. Roxburghii Arn. roste ve Vých. Indii, kdež z jeho pryskyřice robí lak, kterým se natírá kýl lodní. Někdy přichází také do obchodu co bengalské elemi (*Elemi bengalense*).

Balsamon Theodoros, znamenitý spisovatel v řecké církvi východní. Nar. v Cařihradě, stal se tamtéž chartofylakem, r. 1193 patriarchou Antiochijským, ale nemohl na přestol svůj dosednouti, protože křesťáci tam byli zfidili patriarchu latinského, a proto byděl v Cařihradě až do smrti své. Sepsal asi r. 1170 dva komentáry, a sice sbírku pramenů církevního práva dle vzoru Zonarova, pak scholie či výklad k Fótiově Nomokanonu; ve scholiích těchto měl **B.** zvláštní zřetel k těm částem práva Justinianského, jež změněny byly basilikami (t. j. novou kompilací práva řeckofinského, sestavenou k rozkazu

císaře Basilia r. 870). **B.** i Zonaras doposud těší se v řecké církvi velké vážnosti. **B.** mylně pokládán býval též za původce sbírky *Collectio constitutionum ecclesiasticarum*. *Byj.*

Balsamová zrna v. Balsamodendron.
Balsamování je starší název pro konservování mrtvol, totiž zachování jich před hnilobou buď na vždy nebo na dobu, pokud možno, nejdéší. Z národů starověkých b-m nejvíce vynikali Egypťané. Zvláštní podřízení členové kasty kněžské zabývali se b-m a dle různého poplatku také nestejně důkladně balsamovali. Při dokonalém b. byly veškery útroby z těla vyňaty tak, aby zevnější tvar těla co možná nejméně se změnil, vyprázdněné tělo bylo vymoito, dutiny jeho vyplněny myrrhou a různými páchnoucími přípravkami; po té tělo bylo vloženo na 70 dní do roztoku sody. Pak bylo tělo omyto, obaleno obinadly a na povrchu těla provedeny malby a jiné okrasy. Při lacinějších metodách byly mrtvoly toliko nastříknuty různými tekutinami a na slunci vysušeny, jakož vůbec princip egyptského b. zakládá se především na pozvolném vysušování těla. — V době nové zároveň se skládáním sbírek anatomických počali znovu konservovati mrtvá těla z příčin rituálních a pietických; i bylo vymyšleno mnoho bizarních prostředků a method. Teprve v tomto století počali vstříkovati do cév různé roztoky látek antiseptických. Novější osvědčenou methodu pro b. célych mrtvol zavedl prof. Laskowski v Genevě (*L'embauvement et la conservation des sujets*). Tekutina conservační skládá se ze směsi glycerinu, líhu, karbolu, sublimátu, chloridu zinečnatého a různých látek barevných i aromatických. Tekutina tato vstříkuje se tlakem vlastní tíže do některé větší tepny a sice v přestávkách, aby lépe celé tělo pronikla, pročez se také k periférii rozetírá a kůže ustavičně houbami v téže tekutině namočenými natírá. Nedošla-li tekutina správně až do periferních částek, zvláště se dostíkuje ručními stříkačkami. Po delší době zařízne se *vena jugularis* a *vena femoralis*, aby krev odtékati mohla, i ponechá se rána tak dlouho, pokud nevytéká málo zabarvená tekutina, načež se poraněná žíla na obou koncích podváže. Po dokonalém nastříknutí obalí se celý trup obinadly v conservační tekutině napuštěnými, tělo se osuší a vloží do rakve aspoň uvnitř kovové a na dně posypané vrstvou prášku myrrhového 2 až 3 cm mocnou. Důležitým požadavkem pro zdar konservace jest, aby rakev byla hermeticky uzavřena. V případech, kdy tělo jest zraněno, nebo v pokročilejším rozkladu, nebo jinak patologicky značně změněno, je třeba způsob konservování změnit, což závisí vždy na zručnosti a znalosti balsamujícího lékaře. Je-li hniloba pokročilá, třeba útroby vyndati a zvláště konservovati, rovněž i dutiny útrobní. Soudní obdukcce vykonávají se před balsamováním. Tělo se pak nastaví ke částech, a to vždy ze zachovaných hlavních kmenů tepenných, což ovšem je prací obtížnější a vyžaduje dobrých znalostí anatomických. *Sl.*

Balsamové dřevo viz Balsamodendron.

Balsamové pobřeží (Costa del Balsamo), distrikt ve středoamerické republice Salvador, v depart. San Salvador na pobřeží Velikého oceánu, u přístavu Puerto Libertad. Oplývá bujnou vegetací. Jest to vlast peruánského balsámu, bydlí tam Indiáni, kteří si dosud zachovali svou původní řeč a starodávné zvyky.

Balsamevník viz Balsamodendron.

Balsamská župa, t. j. Běložemí, Bílá země, Biela zemja, ve starých památkách *Balsamerland*, *Balsamia terra*, *regio Balsamorum*, *Balksam*, *Belesem*, *Belesem*, *Belimsheim*, *Belkesheim*, *Belshem*, *Belsheim*, *Belxa*, též *Wischweneden*, *Rohrweneden* (snad od řeky Ohre čili Ury), byla krajina v pozdější Staré marce, obydlená slovanským lidem kmene Bodrcht. Na sev. a záp. hraničila se župou Osterwalde jsouc od ní oddělena ř. Běsou (*Biesse*), na východě s Labem, na jihu se řekou Urou. Severovýchodní část její nazývala se Mintga, jižní Mosidi. V X. stol. držel Běložemí slovanský vojvoda Wulf, Wolf (Wilk), děd známého Wiprechta Groičského, nazvaného tak dle města Groiče na Bílém Halštrovu, jež za zboží své běložemské vyměnil. Pp.

Balša viz Balšiči.

Balsán, obecné jméno vonných druhů máty (*Mentha*).

Balsanky (boljšanky) nazývají se v Rusku v gubern. minské družičky nevěstiny při svatbě. Obyčejně bývají to přibuzné nebo družky nevěstiny, kteréž si tato vybírá ještě před svatbou, v době *zaručn* (námluv). Až do dne sňatku žijí b. u nevěsty, pomáhají jí ve přípravách. Při hodech svatebních b. počínají zpívati (zapěvat) každou píseň. w.

Balšiči, bojovný rod velmožů srbských (1360—1421), který sobě za rozkladu carství Dušanova zařídil zvláštní stát v krajinách dnešní Boky Kotorské, Černé Hory a severní Albanie. Jméno se píše Balša nebo se srb. proměnou Ba oša. Přibuznost s francouzskými a neapolskými velmoži De Baux, o nž mnozí novější bájlí, nemá listinného důkazu. Titul zní toliko »gospodin« (*dominus* v lat. list.). Poprvé se zmiňuje území »Balšičtve« v listině cara Uroše z roku 1360. Nejprve vystupují tři bratři Jiří čili Jura I. (1361—1378), hlavní vůdce, Stracimir a Balša (II.), synové jinak nám neznámého Balše (I.), co páni Baru, Budvy a snad hned zprvu i Skadru; Ulčiň teprve později přešel do jejich rukou. Nepřátelské styky měli s carem Urošem, s městem Kotorem, a s albanským velmožem Karlem Topiou, přátelské s králem Vikašinem, s Dubrovcy a s Benátčany; od obou těchto obcí obdrželi již v l. 1361—1462 čestné občanství. Roku 1368 přidali se k církvi římské. Za rozkladu říše srbské po bitvě na Marici r. 1371 zmocnili se též Prizrenu a Avlony, ba Jura v l. 1373—1378 držel na sever od Boky i Konavle a Trebiňsko co bezprostřední soused Dubrovníka, až mu země ty odňal bán bosenský Štěpán Tvrdko rozšířiv panství své ke

Kotoru. Po smrti Jurově (asi v lednu 1378; Stracimir zemřel dříve) moc přešla do rukou Balše II., který se stal i pánem Drače a v listinách se psal »duka Drački«, ale již r. 1385 padl v boji proti Turkům. Správu velmi ztenčených zemí jeho přejal Jiří II. Stracimirovič (1385—1403), dle objasnění Ljubomira Kovačeviče (»Otadžbina« díl 21.) asi »Strahinić« srbské národní epiky. Albanie ztracena; jen dcera Balše II., Regina s manželem Mirčou udržela se v Avloně do r. 1420. Z malých sousedův urputným jeho nepřítelem byl Radič Crnojevič, pán hor černohorských, až padl v bitvě proti Jiřímu roku 1396. Po bitvě na Kosově poli Jiří velice třešně od Turkův a od nich i sám zajat; svobodu si vykoupil postoupením Skadru r. 1393. S druhé strany jali se Benátčani toto přímorí systematicky obsazovati. Jiří sice předpadnu r. 1395 Skader zase jej Turkům odňal, ale již r. 1396 jej postoupil Benátčanům, za ochranu a roční plat; zbyly mu Ulčiň, sídlo jeho, a Bar. Vdova jeho Jelena, dcera srbského knížete Lazara, stala se později (1411) manželkou Sandalja, mocného vojvody bosenského. Poslední z B-čů byl nepokojný Balša III. Stracimirovič (1403—1421), který po celý život vedl neustálé boje s Benátčany. Několikrát uzavřen mír a rychle zase zrušen; často Balša obmezen téměř jen na Budvu, ale brzo zase vítězil i zavládl Barem a Skadrem; marné byly ceny, které republika Benátská vypisovala na hlavu nesmířitelného nepřitele. Zanechal jen dcery, z nichž Jelena byla později manželkou »hercega« Stipana Vukčiče; přibuzný a soudruh jeho Štěpán Balšiči byl (dte Hopfa) asi nemanželský vnuk Jury I. O dědictví B-čův strhl se boj mezi Benátčany a Srby. Despota srbský Štěpán Lazarevič vystoupil co dědic jejich a synovec i následník jeho Jiří Brankovič vedl tuhou válku okolo Skadru a na pomoci, až smlouvou vučitrnskou roku 1426 učiněno konečné narovnání: Benátčanům zůstal Kotor s jedné strany, Ulčiň a Skader s druhé, a pomoci mezi tím s Barem a Budvou zůstalo (do r. 1441) v rukou Srbův. — Sr. Mijatović, Balšiči (Glasnik, díl 49, 1881); Hopf, Gesch. Griechenlands im Mittelalter a v přílohách k Hahnově cestě do Albanie 1863; Makušev ve spise o Slovanech v Albanii. Listiny srbské viz u Miklošiče, Mon. serb., benátské u Ljubiče, Mon. Slav. meridionalium. KJK.

Balta, újezdné město v ruské gubernii podolské nad ř. Kodymou, 170 km sev.-záp. od Oděsy, má 32.983 obyv. (1885), četné továrny (výroba loje a svíci, spracování tabáku a j.), koželužny, proslulé výroční trhy na koně a loketní zboží. B. byla založena od knížete Josefa Lubomirského a sídla též zprvu Józefgród. Část města po pravé straně řeky nazývala se B. a náležela Turecku. R. 1768 vešel do B-ty stíhaný oddíl konfederátů, načež ji ruské vojsko spálilo. Za B-tou začínají stepi bessarabské. — Újezd baltský má na 7718 km² 305.959 obyv. (1885), většinou pravoslavných, kteří žijí ve hlavně rolnictvím a chovem dobytka, zvláště koní.

Balta Alba, rumunské místo lázeňské v sev.-vých Valašsku, v kraji Rymnik Sarat, při jez. Balta Alba, asi 15 km dl., jehož voda při březích jest červenavě hnědá, chuti nepřijemné, poněkud dále od pobřeží barvy mléčné a kyselá, uprostřed pak průhledná, bezbarvá a slaná. V litru vody 15 gr soli; podrobnější rozbor shledává v ní mnoho chloridů, sulfátův a uhličitanu sodnatého, něco uhličitanu vápenatého a stopy železa i hořčíku. Lázně v jezefe mohou nahraditi lázně mořské.

Baltadži (tur. sekerník), název oddílu palácových sluhů sultánových, zvaných tak od stříbrné půlměsícové sekery, s níž o slavnostech v průvodu sultánové se objevují.

Baltadži Mehmed, turecký velký vezír. Znáám jest v dějinách z doby války rusko-turecké, kdy podařilo se mu roku 1711 cara Petra Velikého na Prutu sevřítí. Propustil jej však na svobodu, když vrátil Turecku Azov, začež sám s vezírství byl sesazen.

Balta límán, turecká vesnice a chobot na evropské straně Bosporu cafihradského, mezi Cafihradem a městem Bojukdere. Chobot končí malým přístavem, majícím podobu sekery (tur. *balta*). Slul druhdy Filadia a Portus mulierum. Tam sbíralo se loďstvo Muhammeda II. k útoku na Cafihrad, a roku 1849 (t. května) uzavřena tam smlouva mezi Ruskem a Tureckem o oboustranné právo intervence ve knížectvích podunajských na sedm let.

Baltard Viktor, vynikající franc. architekt moderní, syn a žák malíře a architekta Louisa Pierra B-a (* 1805 v Pař. — † 13. ledna 1874 tamže). Studoval v Itálii a po svém návratu stal se professorem na École des beaux-arts, později městským stavitelem v Paříži. Jako ředitel stavební kanceláře pařížské obnovil kostely Saint Germain des Prés, Saint-Eustache, Saint-Séverin a Saint-Etienne du Mont, postranní křídla radnice a s Calletem řídil stavbu ústřední tržnice, která pro všechny stavby podobného druhu stala se vzorem. Hlavní jeho dílo jest kostel sv. Augustina v Paříži, s mohutnou kupolí, jejíž klenutí svírá železná konstrukce patřící k nejmělejšímu pracím moderní architektury. Při slavnostech pořádaných při zasnoubení Napoleona III. a při křtu císařského prince B. řídil práce dekorativní, a od něho jest také kresba ku kolébce, kterou město Paříž darovalo princí. B. pokračoval u vydávání díla »Grands prix d'architecture«, které založil jeho otec; z literárních prací samostatných slušně uvésti: monografie o ville Medicis, o tržnici centrální a dílo o malbách staré galerie de Diane v paláci ve Fontainebleau. Ilustrace v díle Huillard-Bréholles »Recherches sur les monuments de l'histoire des Normands et de la maison de Souabe dans l'Italie méridionale« (Paříž, 1844) jsou zdělány dle kreseb B-ových.

Baltazar (Baltassar) v Písmě sv.: 1) B., hebr. *Belšazzar* (z assyr. *Baltasur* = život jeho chraň), jméno, jež bylo dáno proroku Danielovi na dvoře babylónského krále Nebu-

kadnezara. — 2) B., hebr. *Belšazzar* (z assyr. *Bel-sar-usur* = Bel krále chraň), poslední babylónský král a dle nejnovějších výzkumů písma klínového syn a spoluvládce Nabonidův (nikoliv Nebukadnezarův, jak udáno u Dan. 5., 13., kde B. jen v nevlastním smyslu nazývá tohoto »otcem« máje vnučku jeho za choť), který, když při hodech prostopásných popíjel s dvořany svými z posvátných nádob, uloupených z chrámu jerusalemského, uzřel ruku (tajemná slova: »Mane, Thekel, Fares«) na stěně písaří, jež přivolaný prorok Daniel vyložil o blízké jeho zkáze, která ještě téže noci vpádem nepřátel následovala. — 3) B., dle ústního podání jméno jednoho ze tří sv. králů či mudrců, kteří od Východu přišli do Betléma Kristu se klanět; svátek jeho úmrtí svěť se v Kolině nad Rýnem dne 11. ledna. *Jrk.*

Baltous, lat., pás, opasek, zvláště: 1) B., kožený závěsník, na němž římský vojník nosil meč od levého ramena k pravému boku; často byl vyzdoben zlatými hřeby neb i drahokamy. — 2) B., pás, který roucho nad boky spínal (zvlášt u básníků). — 3) B., pás, na němž nosil se toul nebo hudební nástroj. — 4) B., kolmá zeď v divadle neb amfiteatru, oddělující řady sedadel. *Cfe.*

Balthazar Pietr (také Baltén, Baltens, Baltenius nebo Balthazarus), malíř, kreslíř a mědirýjec v Antverpách, žil ve druhé polovici XVI. věku a zemřel asi kolem r. 1598. Zvláště jako kreslíč byl velmi vážen; jeho kresby a rytiny jeví velkou lehkost a jistotu, jeho maľby, nejvíce krajiny a venkovské genry, jsou pracovány manýrou Petra Brueghela. B. byl znám také jako básník a hudebník.

Baltia, za času Pythea (kol r. 320 př. Kr.) jméno moře Baltického i přilehlého poloostrova Sambijského, známého nalezisti janturu (nyní Samland), tehdy za ostrov pokládaného; později vzpomíná se u Timaiia a Plinia (ve zkažených formách *Abalus* a *Basilia*). Čistě zachoval je Xenofón Lamps. Dle Šafařika, který odvozuje jméno to z litevského, znamená B. Bílé moře. *Pp.*

Baltické moře (rusky *Baltijskoje more*, nepochybně od lotyšského *baltas* = bílý, něm. *Ostsee*, švéd. *Oster Sjön*, fin. *Itä Meri*), záliv Atlantského okeánu, hluboko zabíhající v evropský kontinent, prostírá se od dánských ostrovů na východě mezi německým a švédským pobřežím, u jihových. konce Švédska ohýbá se k sev.-vých a dále se šíří mezi pobřežím Ruska a Švédska. Při 60° s. š. rozděluje se ve dva zálivy. Botnický, pokračující až k 65° 51' s. š., a druhý, Finský, zabíhající směrem východním hluboko do Ruska a končící zátokou Kronstadtskou. Na jih sahá B. m. až ku 53° 30' s. š. (ústí Odry). Na záp. souvisí průlivy Sundem, Velkým a Malým Beltem, pak Kattegatem a Skagerakem s mořem Severním dosahující nejzáje u Flensburka (9° 25' v. d.), nejvýchodnější pak bod jeho jest Petrohrad (30° 18' v. d.). Třetí co do velikosti jest záliv Řízký, na jihu od Finského do Ruska vbíhající. Se třemi těmito velkými zálivy má B. m. 415.480 km²; největší délka jeho činí k 1500 km, šířka ko-

lisá mezi 180—340 km (mezi Karlskronou a Memelem 339 km).

Geologicky může se pobřeží B-ho m. na čtvero rozdělit: a) Žulové pobřeží Finska a východ. Švédska, vyznačující se množstvím skalistých ostrůvků a úskalí (švéd. *skär*, výslov *šer*) před pobřežím rozložených, které při největším zúžení Botnického zálivu (asi pod 63° 30' s. š.) tvoří průliv Kvarckenský, zvaný tak dle malých skupin skár, Östra Kvarken a Vestra Kvarken. b) Pobřeží složené z pískovce a ze silurských vápenců v Estonsku, po jižním břehu Finského zálivu a dále při vchodu do Řížského zálivu. c) Písečné nánosy v Livonsku, Kuronsku a na pobřeží Východního a Západního Pruska a Pomořan. d) Křídové na Rujaně, v Meklenbursku, Holštýně a na dánských ostrovech. Pobřeží Finska od města Tornee (na severním konci Botnického zálivu) k jihu s počátku sice jest nízké a sklání se znenáhla k moři, avšak dále k jihu okolo města Vazy (naproti Östra Kvarken) a odtud až k mysu Hangö při vchodu do Finského zálivu, jakož i na severu tohoto, rozryto jest četnými, úzkými zálivy, utvořenými ostrohy žulových hor finských, zejména na jihozápadě v okolí města Abo. Zde vytvořilo se také největší množství skár, mezi nimiž průchody jsou velmi hluboké. Západně od těchto leží Ålandské ostrovy, při 60° s. š., tvořící hranici mezi vlastním B-kým m-m a zálivem Botnickým. Téže povahy jako pobřeží finské jest i protější švédské, od Tornee až ku Kahuaru provázeno jsouc četnými skárami žulovými. Jižní pobřeží Finského zálivu liší se od severního: spadá k moři téměř nepřetržitou, dosti vysokou a namnoze příkrou stěnou pískovcovou vysilajíc do něho ploské mysy. Řížský záliv uzavírají se strany mořské dva ostrovy, Dagö a Oesel, náležející k Rusku. Břehy Řížského zálivu v Livonsku jsou nízké, v Kuronsku však zase vyvýšené z pískovce. Naproti tomu baltický břeh Kuron, dále pak pobřeží Východního a Západního Pruska a Pomořan jest skoro veskrze nízké a písčité. Zde tvoří se nezřídka naproti ústí řek malé sladkovodní zálivy, límany zvané (*Haff*), oddělené od moře úzkými přesypky pískovými či kosami (*Nehrung*). Takové límany jsou: Kurský při ústí Němenu, Frišský líman, do něhož vlévají se dvě východní ramena Visly a řeka Pregela; jest to část většího zálivu Gdanského, do kterého od severozápadu vbíhá poloostrovek Hela s Puckou zátokou (*Putziger Wiek*); konečně líman pomofanský při ústí Odry, rozdělený ve Velký a Malý a oddělený od moře ostrovem Volinským a Úznojmem. Dále k západu nalézají se při pobřeží německém ještě tři menší zátoky, a sice Greifswaldská při záp. Pomofansku, uzavřená ostrovem Rujanou, a pak Neustadtská a Kielská při Meklenbursku a Holštýn-Šlesviku, oddělené od sebe poloostrovem Vagrií a německým ostrovem Fehmarn. Břehy Holštýna a Šlesviku jsou vysoké, s četnými, úzkými a hluboko zabíhajícími zálivy (*Führden*), z nichž důležitý Kielský, Eckernförde, Šlesvický (nejdelší, zvaný Schlei) a Flensburský.

Z ostrovů B-ho m. nejznačnější jsou dánské, zavírající moře naproti Kattegatu, povahou svojí ploché jako protější jižní Švédsko. Největší z nich Sjaelland (7048 km²), západně od něho Fyn (3080 km²), na jihu Laaland (1210 km²) a menší Falster; jižně od Fynu Langeland a Aerroe. Zajímavý jest malý ostrov Møen se svými křídovými skalami. Z dalších ostrovů kromě již dříve uvedených třeba známenati ještě dánský Bornholm pod 15° v. d. a 55° s. š., jehož pobřeží skládá se ze žulových skal téměř nedostupných, s četnými roklemi, a obklopené náplavem, pak Rujanou čili Ránu, jejíž křídové břehy vystupují na vých. ostrova do výše 178 m; konečně dva švédské ostrovy: Gotland skoro uprostřed sev. části B-ho m., vápenitou to planinu, vysokou asi 65 m, obsahující nesčetné množství vymřelých rodů měkkýšův, a při jihových. konci Švédska podélný ostrov Óland, útvaru rovněž vápencového, oddělený od pevniny průlivem Kalmarským.

B. m. souvisíc jen úzkými průlivy s mořem Severním a teprve prostřednictvím tohoto s oceánem má spíše povahu velikého vnitrozemského jezera než zálivu. Řek vlévá se do něho ke 250, nejvíce ze Švédska. Značnější jsou: z Finska Ulea; z Ruska Něva, Narva, Dvina Západní a Vindava či Venta; z Němec Němen, Pregela, Visla, Odra a Travná; ze Švédska Torneo Elf, tvořící hranici švédsko-finskou, Ume-E., Angermann-E. Dal-Elf, jakož i výtok jezera Mälarského u Stockholmu. — Hloubka B-ho m. jest nevelká a poměrně k jiným jest ono nejplášším všech moří vnitrozemských. Jen na dvou místech malé rozsáhlosti, východosev. od Gotlandu dosahuje hloubka 250—325 m nepřesahujíc jinak 200 m. V části jihozápadní od poledníka Bornholmu k dánským ostrovům neobnáší ještě hloubka 56 m, v Sundu a Beltech misty jen 4·3 a 6·5 m; teprve vých. od Bornholmu hloubky přibývá, i drží se nepravidelně mezi 60—100 m a dosahuje dále k sev.-vých. 130—150 m. V této části vyskytují se také četné měřliny. V Botnickém zálivu kolísá hloubka mezi 55—88 m, v Řížském však nepřesahuje 25 m. — Dno B-ho m. jest téhož útvaru jako sousední pobřeží a proto velmi rozmanité: při dánských ostrovech křídové, při plochém pobřeží německém a na měřlinách v jižní části B-ho m. téměř všude vyskytuje se jemný, bílý, žlutý nebo hnědý písek s malými kameny. Kde však hloubky v této části dosahují více než 50 m, skládá se dno skoro výhradně z hnědého i šedého, měkkého jílu nebo tvrdé hlíny. Podobně při vých. březích jíl a písek, při švédském pak a částečně i finském pobřeží dno jest kamenné. Zajímavý však úkaz při B-m m-ři, na nějž upozornil již Linné, jest poněkud stoupání dna mořského a tedy ubývání v něm vody, kteréž pozoruje se při pobřeží švédském od Tornea ke Kalmaru, při ostrovech v Botnickém zálivu a v menší míře i při Finsku. Známé, že mnohé rybářské vesnice v době 60 let poněkud se vzdálily od břehu. U města Vazy pozorováno, že všechny průlivy mezi tamními

skalínami staly se mělčími; při ústí Torneo-Elfu počítá se, že stoupla půda asi o 1,5 m ve 100 letech, u Ålandů 1 m. Celkem dle pozorování lze souditi, že pobřeží a dno mořské v těchto místech zvyšuje se asi o 1 cm ročně.

Hladina mořská vyniká naproti jiným některými zvláštnostmi. Příliv a odliv jeví se sice, ač nepatrně, ještě v Sundu a Beltech, v B-m m-ří přestává však úplně. Naproti tomu však objevují se často nepravidelné, přílivu a odlivu podobné změny povrchu jeho, závislé hlavně na směru větrů; z nichž převládají jihozápadní nebo západní, vanoucí na podzim, a protivné jim sev.-záp. nebo severní větry, trvající mnohdy po několik měsíců. V jižní části moře stoupá voda obvykle na podzim v době dešťů, a přijde-li k tomu severní vítr, vydána jsou jižní pobřeží povodním. V Botnickém zálivu při severních větrech hladina zase obvykle klesá, naproti tomu stoupá u Stockholmu za týchž podmínek. Kromě toho podobně jako na jižním pobřeží stálejší větry nahánějí k břehům Finského zálivu vodu, která potkávající se s protivou v ústích řek způsobuje povodně na pobřežích (v Petrohradě 1777 a 1824). Zvláštní však nepravidelnost hladiny B-ho m. v jižní a západní jeho části ukázala pozorování na 13 stanicích podél pobřeží německého o stavu vody v letech 1846—75. Dle pozorování těchto »průměrný« stav vody (od jehož hladiny všechny výšky na pevnině počítáme) vlastně neexistuje, nýbrž lze o něm mluvit pouze na tom i onom místě. Hladina mořská stoupá tam spíše od východního pobřeží Holštýna až k Němenu o 0,5 m, tak že se nesrovnává s povrchem sferoidu zemského, i jeví se tudíž zdvižení vody na východě, jehož příčinou jsou asi převládající větry západní. Na směru, síle a trvanlivosti větrů závisí také stálejší proudy v B-m m-ří. Pevlávající směr hlavního proudu jest od sev.-vých. k jihozáp. k Beltům a odtud na sev.-záp. do Severního moře. Patrně jeví se proud teprve v Kvarkenském průlivu, odtud jde na jih kolem Ålandů a pak Kalmarským sundem. U Bornholmu rozděluje se dvěma směry: první jde mezi Bornholmem a švédským pobřežím k Sundu a Velkému Beltu, druhý podél Pomořan do Malého Beltu. Kromě toho mezi průlivem Kvarkenským a Ålandy odděluje se od hlavního proudu rameno jdoucí kolem Finska, k němuž připojuje se druhý proud z Finského zálivu od Revelu přicházející, a spojuje se zase severně od Bornholmu s hlavním. Původ proudu tohoto vězí z jisté z velké části v převážném přibytku vody následkem četných řek, vlévajících se do moře, a malém naproti tomu vypařování jeho, je muž na závalu jest panující chladné a vlhké podnebí. V Sundu však pozoruje se krom horního proudu z B-ho m. do Severního také spodní proud jdoucí směrem opačným; taký spodní proud i v Beltu, kterýž pokračuje podél pobřeží Šlesviku a Holštýna až k Darsserortu (sev.-záp. cíp Pomořan).

Solnatost vody B-ho m. jest ku podivu malá. Příčina úkazu toho vysvětluje se pravdě po-

dobně z velkého množství sladké vody do něho se vlévající a pak z úplného téměř uzavření jeho pevninou naproti oceánu. Celkem možno rozdělit B. m. dle solnatosti na tři oblasti: 1. záp. úzkou část moře, až k hraničné čáře darsserortfalsterské, 2. na vých. a sev.-vých. k Ålandům, a ku 3. náležejí tři větší zálivy. Vy- cházíme-li od solnatosti Severního moře, která činí 3 1/2 ‰, jako maxima, klesá tato Skagerakem a Kattegatem, obnášejíc v Beltu pouze 1,89—1,95 ‰. Při tom pozorováno v Beltu, že v horním proudu do 17 m není soli ani 2 ‰, dále pod 20 m však spodní proud od severu přicházející obsahuje soli 3,026 ‰. U Travemünde ve spodním tomto proudu shledáno ještě 2 1/2 ‰ soli, na povrchu však jen 1,4 ‰. Naproti tomu dále k vých., ve druhé oblasti jest obsah soli vždy pod 2 ‰, často i pod 1 ‰, u Gdanska na povrchu 0,78, v hloubce 1,1 ‰; moře tu ve spodních vrstvách také solnatější, ale rozdíl ten jest menší než v oblasti první. V třetí oblasti moře jest obsah soli ještě menší; v Botnickém zálivu, jižně od Kvarkenských ostrovů, kolísá mezi 0,77 ‰, a 0,42 ‰, severně pak již jen mezi 0,39 a 0,26 ‰, nejmenší to dosud pozorovaná solnatost vody mořské. Finský a Řižský záliv obsahem soli rovnají se jižní části zálivu Botnického. — Barva vody jest zelená, při čemž oblaka v bělavou ji pozměňují. Průhlednost její však nevelká, tak že v hloubce 7 m bílý předmět již úplně mizí. Také světélkování někdy se pozoruje, ač nevelké a jen v jihozáp. části moře. — Teplota B-ho m. jest menší než oceánu; v záp. části jest v nejteplejším měsíci temperatura 17—18 °C., v nejstudenějším 0,8° (v Revelu 13° a 0,5° C.); k severových. teploty ubývá, tak že v Botnickém zálivu na povrchu jest 7—11 °C. a ještě méně. Následkem pak menší teploty a zvláště malé solnatosti B. m. zamrzá lehčeji než jiná moře; Botnický a Finský záliv za tuhé zimy zamrzají i v celé šíři a onen taje až i v červnu (u Tornea). V tuhých zimách zamrzává celé B. m.; tak r. 1269 zamrzlo moře mezi Norskem a Jutskem jako roku 1292, 1333, 1408. Roku 1323 jezdilo se koňmo z Dánska do Bukovce a Gdanska po 6 neděl, tak že kupci podél cesty stavěli si krámy. Roku 1349 chodilo se po leď z Dánska do Stralsundu jako r. 1423 a 1545 z Roztok na Falster a r. 1670 na Laaland. Roku 1658 vedl král švédský, Karel X. vojsko 20.000 mužů s děly z Jutska do Sjaellandu a r. 1809 vtrhli Rusové přes Botnický záliv až do Švédska.

Podnebí B. m. a jeho pobřeží liší se značně od podnebí panujícího dále uvnitř země. Poněvadž na moři poměrně dosti ledu se tvoří, jeví se při něm poněkud větší přibývání a větší ubývání tepla než při vnitrozemských mořích, kde žádného ledu není. Tající led ochlazuje totiž vzduch na jaře a na počátku léta; proto na pobřežích a na ostrovech léto vůbec jest chladnější než uvnitř Finska a Baltických provincií ruských. Naproti tomu zima jest mírnější, tak že na př. ostrovy B-ho m. jsou nejteplejšími částmi evropského Ruska. Také jest Pobaltí ruské nejbohatší na deště. Z větrů pa-

nujících přinášejí severní jasnou a suchou pohodu, jihozápadní však deštivou a pochmurnou; tyto bývají často prudké i způsobují pak v moři mocné vlnění. Kromě toho husté mlhy zahalují často po delší dobu všechno moře.

Zvířena B-ho m. má více povahu vnitrozemského jezera než moře. Ryby nejlépe vyzkoumány německou výpravou v l. 1871—72, a účastník její Möbius vypočítává 109 druhů, z nichž však ve vých. části jen 60, a 47 hostí z okeánu (18 z jihu) více méně řídkých. Uказуje se, že B. m. souviselo nedávno s Ledovým mořem (po době ledové), neboť má od tamtud ryby; tak *Zoarces viviparus* (jedinou z hloubky mořské), *Liparis Lumpenus*, *Cottus* (3). Východ má více sladkovodních z řek: okouny, candáty, ježdíky (3), mníky, 17 Cypriid (kapr, piskoř), pstruhy (*Trutta*, *Thymallus*), nehledic k stěhovavým a rybám při ústí řek (štika, úhoř, losos atd.). Loví se nejvíce okouni, candátí, 6 Gadid (*G. morrhua*), pleuronectidy (*Pleuronectes platessa*, *P. flesus*, *Rhombus*), kapři, lososi, pstruzi, sledi a především úhoři (meklenburské limany), východně ještě jesetři. Také zde žijí hvězdýši mošští a některé čisté druhy mořských měkkýšů, jako *Buccinum undatum* a *reticulatum*, *Littorina littorea*, *Mytilus* a ně které jiné, ale nikoli daleko na východ. Naproti tomu ústřice a mošští raci v B-m m-ři nežijí. Ze ssavců žijí zde tuleni, zvláště u Ålandských ostrovů, někdy i velryba sem zabloude. — Při pobřeží pomohanském, pruském a kuronském nalézá se v písku dna mořského jantar, který vlny při bouřlivém počasí na břeh vyplavují.

Plavba na B. m-ři jest velmi nebezpečná. Příčinou toho jsou malá hloubka na mnohých místech, ploché pruské a z velké části skalnaté pobřeží švédské a finské, jakož i četné ostrůvky útesové, zvláště však časté, prudké bouře na jaře a na podzim a nepravidelné vlnění následkem střídavých větrů. Při neobyčejně živé plavbě na moři způsobovaly by okolnosti tyto mnoho škod na lodích, kdyby nebylo tam četných majákův a výstražných znamení. Počátky plavby obchodní zasahují do starého věku; již tehdyž plavili se sem pro jantar. První cizí cestovatel, jenž navštívil B. m., byl snad Pytheas z Massilie (asi za doby Alexandra Vel.), jenž dle Strabóna přišel po běhu Evropy z Cadixu až k řece Tanais (snad ke Dvině, Visle) a dle Plinia psal o německém národě Guttonů (Gothů), od nichž den cesty byl ostrov Abalus (u Timaiu Basilia, dle Viviana Bornholm); na jeho břeh moře vyhazovalo jantar, jenž ostatně docházel na jih i obchodem pozemním, jak dokázal za Nerona Julianus vyslán byv proto z Carnunta; Strabo ho neznal, za to Plinius uvádí ostrov ten jako velký (*immensae magnitudinis*) jménem Baltia, a ještě jiný Raunonia. Pomponius Mela vypravuje o zátocě Kodaňské (Codanus), plně ostrovů dlouhých a malých, z nichž největší byl Codanovia (Codanonia, III. 54.). Tacitus mluvil o Gothonech, Rugiích (Rugi, a?), Lemoviích a Aestyích (Ostyaei u Strabóna dle Pythea), konečně i Suionech; Ptolemaios o Sa- nonech (v Holštýně) a ostrově Scandii; tento

kreslil Jutsko co poloostrov a vých. Belt zval zátokou Venetskou. V IX. stol. prosluli na něm Normané, pod jménem také Varjahů (u Nestora moře Varjažské), na jihu pak Slované baltičtí, kteří vedli obchod ke břehům litevským a pruským. Nejdůležitější města jejich byla Volyně a Štétin. Dědicem obchodu slovan- ského stala se pak později slavná Hanza, v jejímž čele stálo město Lubek. Nyní jde B-ckým m-m z velké části vývoz a dovoz Ruska, Švédska, jakož i Německa a Dánska, zároveň jest moře to střediskem válečné moci námořní těchto států. Zdlouhavé plavbě Kattegatem a Skagerrakem odpomáhají sice částečně Lidorský průplav v Holštýně-Šlesviku a Góthský u Stockholmu ke Götheborgu, ale ty nepostačují velkým lodím. Dle usnesení však říšského sněmu německého (1886) staví se hlubší průplav vycházející od Kielu, který plavbu z B-ho m. do Severního značně zkrátí. Nejdůležitější z přístavů v B m m-ři jsou: v Rusku Libava, Riga, Revel, Kronstadt (zároveň válečný) a Petrohrad, k němuž nedávno moře od Kronstadtu vyhloubeno; ve Finsku Helsingfors; ve Švédsku Stockholm, Karlskrona (válečný); v Dánsku Kodaň; v Německu válečný v Kielu, Travemünde (Lubek), Roztoky, Štétin, Gdansk, Královec. — Srovn. Milner, The Baltic, its gates and cities (Londýn, 1854); Etzel, Die Ostsee und ihre Küstenländer (1874); Ackermann, Beiträge zur physisch. Geographie der Ostsee (1883); Dr. G. Boguslavski, Handbuch der Oceanographie (1884 a 1887); Vojejkov, Die Klimate der Erde (1887, II. sv.). Hř. P.

Baltické provincie. Jménem tím nazývají se v užším smysle tři gubernie evropské Rusi při moři Baltickém, totiž kurlandská, livonská a estonská (úhrnem 94 563 km² se 2 202 396 obyvj.); v širším slova smysle počítáme k nim ještě gubernii petrohradskou (Ingrii) a velikou část Čuchonska (Finska). Souhrnným jménem označeny jsou s hlediska historického jakožto novější přírůstek Ruska, jemuž připadly dílem za vlády Petra Vel., dílem teprve poč. tohoto století (1809).

Baltický Port, dříve Rogerwiek, přístavní městečko v ruské gub. estonské, újezdu revelském, nedaleko vjezdu do Finské zátoky, na zálivu Rogerwieckém, v pustém a neplodném okolí. Má mořské lázně, malý přístav a 660 ob. (1885) provozujících rybářství a plavbu. B. P. v novější době značně rozkvétá jsa východištěm baltické dráhy a rozkládá se na zálivu velmi bezpečném, jenž zamrzá jen na krátko, a to pouze za krutých zim, kdežto jiné zálivy Baltu mnohem déle lodím jsou nepřístupny. Proto v pozdním podzimu a z jara přistává ve zdejších přístavu mnoho korábů přivážejících zvláště ovoce, kávu, ústřice a j. pro Revel, Narvu, Petrohrad a j. města pobaltická. R. 1883 dovezeno do B ckého P-u zboží za 1,592.258 rublů, vyvezeno za 1,090.021 rublů.

Baltický útvar křídový zaujímá osamělé shluky křídové na Volyni, Rujaně, v provincii pruské, na ostrovech dánských a v jižním Švédsku a skládá se tam výhradně z nejvyš-

ších pásem křídových, ponejvíce z křídý bílé neboli ps.cí.

Fl.

Baltičti Slované, zeměpisný název od učenců přijatý pro Slovany, kteří v množství malých větví jsouce rozdělení a nikdy, pokud dějepisné prameny dosvědčují, jednotného státu neutvořivše, seděli ve valné části nynější říše Německé. Jiné jméno jejich, rovněž knižné, jest Polabané nebo Slované polabští, které však jsouc zároveň jménem jedné větve Bodrců jest méně určité. V latinských spisech nazývají se *Sclavi*, *Slavi*, *Vinidi* a p., v německých *Wenden*; jinak uvádějí se zvláštní jména jednotlivých větví. Sami Slované tito nazývali se prostě Slovany a jazyk svůj slovanským, a to až do konečného úplného vyhytní.

Prostor zemí jejich zavírá se těmito hranicemi: »Na severu obtéká je moře Baltické, od východního ústí Odry až k nynějšímu městu Kielu v Holštýnsku počítajíc v obvod ten i tři hlavní ostrovy: Volinský, Ranský a Femerský; na východu dělí je řeka Odra a Bobra od Slovanů polských, na jihu a jihozápadu Krkonoše a Rudohoří od Slovanů českých; na západu čára, Slovanstvo baltické od Německva různici, počnouc ve Smrčinách asi u pramenů Sály, vybíhala korytem této řeky až k ústí jejím, odtud korytem Labe až k ústí Stekenice, odtud korytem této řeky, Travný (od Lubeku), jezera Plonského a Šventiny až k horní Odoře (Eider) nedaleko Kielu, tak nicméně, že osady Slovanů a Němců na některých místech s obou stran této řeky se míchaly a jmenovitě Slované jednak hromadně v podkrají řeky Jece čili v Lunebursku, v durinské župě Windou, u řeky Mohanu a Radnice, na horní Nábě, Koubě a Řezně, jednak roztroušeně v jednotlivých vesnicích až po Rén přebývali.« (Šafařík.) O vlastních dějinách B-ických S-nů možno mluvit teprve asi od konce VIII. a počátku IX. století, kdy setkali se válečně s nově založenou císařskou říší. Dřívější zprávy potvrzují pouze jejich bytnost. Bohužel světlo na vlastní jejich padající není dost jasné, neboť všechny zprávy čerpáme jen ze spisovatelů původu cizího, téměř napořád proti Slovanům zaujatých. Domácích zpráv žádných se nezachovalo. Ponevadž pak i tyto samy v sobě již nezcela čisté prameny od těch, kdož z nich vážili, znova tendenčně jsou použity a přibarveny, není divu, že v historii B-ických S-nů dosud tak mnoho temného a záhadného.

Hlavní kmenové slovanští v hranicích svrchu jmenovaných byli tito: 1. Lutici čili Veleti, severně nad Srby, mezi Odrou, mořem a Labem; známější větve jejich jsou: Ránové, Volnici, Crezpiehané, Chyžané n. Kyšané, Dolenci, Rataři, Ukrané, Rječané, Stodorané č. Havolané, Brižané, Sprevané, Moračané, Mezirječané, Moričané, Grozviňané, Sitňané, Došané, Lekusici, Semčici, Ploňané a j.; 2. Bodrci (Obodrité), na sev.-záp. od Luticův, ve dnešním Meklenbursku a Holštýnsku (východním), v Lunebursku a Staré marce záležející z těchto větví: Vagrové, Fembrané, Po-

labci, Smolinci, Gliňané, Bytynici, Vranevci, Drevané; 3. Srbové ve dnešní Lužici (pruské i saské) na západě Sálou ohraničení, k nimž patřili jmenovitě: Lužičané, Milčané, Golešinci, Nišané (dvoji), Slubjané, Lubušané, Lupjané čili Lupoglavci, Žarované, Trebované, Nižané, Koledici, Žitici, Susli č. Suselci, Glomači, Nudici, Neletici, Škudici č. Chutici, dále župy Srbiště, Žirmunty a j. Tyto tři větve počítá k B-ickým S-nům Šafařík, jiní přidávají k nim ještě 4. Pomořany v nynějším Pomořansku a západním Prusku usedlé, jež Šafařík řadí k Polákům. Ze všech těchto lidnatých národů zachovali se do dneška pouze slabí zbytkové Lužičané nebo Srbů Lužických a pomořští Slovinci a Kašubové, všichni ostatní již podlehlí v boji s výbojným Německem ztratili své samostatnost politickou, víru svoji a konečně i jazyk.

Nejstarší dějiny B-ických S-nů souvisí ovšem s dějinami Slovanů vůbec a bude teprve tam o nich jednáno; přes to však vidí se již tu aspoň něco připomenouti. Šafařík, jenž prvý ze slovanských učenců zevrubněji dějinami jejich se zanášel, vykládá, že B. S. přišli do vyjmenovaných sídel z onoho pásma země, kteréž od Odry přes Vislu až k západní Dvině a Berezíně se prostírá. Síření jejich přes Odru k Labi, do krajín před tím Němci osazených, kteří však za rozličnými příčinami krajiny ty buď opustili, buď i z nich vypuzeni, dále pryč se poněmáhla a v rozličných dobách po suchu i po moři; ale tak, že do počátku VI. stol. po Kr. stěhování ukončeno. Toto mínění Šafaříkovo doposud je panujícím. Ale již před Šafaříkem a zejména po něm vyskytli se učenci, kteří starožitnost celého západního Slovanstva líčí v jiném světle. Právě, že nelze dokázati z dějin prvých století po Kristu tak rozsáhlé stěhování Němců (téměř z jednoho konce Evropy do druhého), jak se dosud učí, a tím méně že jsou nějaká svědectví toho, že tehdy teprve Slované západní zaujali sídla svá, nýbrž že bydlí v nich od pradávna. Myšlenku tu, nestejně jasné a úplně i od některých něm. učenců (Schlözera, Mannerta, Schulzeho, Wersebiho, Jakobiho, Landaua a j.) hlásanou, určitě zastával A. V. Šembera, Wankel, Perwolf, polští učenci Sieniawski a Wilhelm i Eduard Boguslawski. Kdežto Šembera příliš ještě na etymologii spoléhal, opírají se náhledy Wankela, Sieniawského a Ed. Boguslawského též o vymoženosti jiných věd a nabývají tak víc a více přívrženců přes všechn protest Němců, kteří chtějí zachovati starou hypotesu, podlé níž oni jsou prvními držiteli Germanie, a tím jaksi hlavní důvod pro všechny války pozdější k její vydobyti na Slovanech. Ponevadž o věci této ve článku Germanie, Keltové i jinde obšírněji bude jednáno, omezujeme se tu jen na určité, nepopíratelné, k B-ickým S-nům se vztahující zprávy starší sledující hl. Šafaříka. Obraz dějin jejich nebude ovšem jednotný ani úplný, nýbrž pouze jakýmsi rámcem k podrobným dějinám jednotlivých větví, jež na svých místech líčeny budou, aniž může jinak býti při

vyprávování dějin kmenů, kteří, ač blíže příbuzní, přece různě od sebe se vyvíjeli. Dějiny Pomoranů úplně jsou vypuštěny.

Mnoho vypravují o bojích Dánů s »Vendy« pověstí (sagy) dánské. Slovy těmi myslí se hlavně Bodrci a Lutici. Ale všechny ty zvěsti, ač do hluboké dřevnosti sahají, nejsou jasné. První určitá zpráva o B-ických S-nech pochází od Vibia Sequestra (květl v druhé polovici VI. stol.), jenž vypravuje, že »Albis (Labe), feka Germanie, dělí Svevy od Srbův« (a Servitiis n. Cervetiis). Srby rozumějí se Srbové lužičtí. U Bedy (počátkem VIII. stol.) ukryti jsou B. S. ve jméně Hunů. Světlejší jest svědectví Fredegara, který ve zprávě o Samovi vykládá, že r. 630 přidal se k němu se vším královstvím Dervan, kníže Srbů. Ještě kolikrát vzpomínají se pak u Fredegara Vindové mocně útočící na Durinsko tehdy již francké. O sto let později letopisy metské vypravují, že r. 748 francký majordomus Pipin, válce s bratrem svým Grifem se Saxy spojeným užívá pomoci asi sta tisíc Slovanů (nejspíše srbských) s knížaty a vůdci jejich a s tou pomocí i vítězství došel. Se Slovy stýkal se i sv. Bonifacius, o čemž ve spisech jeho jsou dvě zřejmé zprávy k r. 745 a 751.

Mocně zasáhl v osudy sever. pobratimců Karel Veliký. Výbornou pomocí jemu i nástupcům v bojích s nimi byla vzájemná nevráživost jednotlivých kmenů slov. vůbec a dávná nenávisť mezi Bodrci a Lutici zvláště. Již roku 780 rovnal Karel Veliký záležitosti Sasů i Bodrců, a tito do té doby byli věrnými spojenci jeho proti Sasům i bratrským Luticům podobně jako Srbové. Tak roku 789 poražení Lutici pod králem Dragovitem a přinuceni k dani roční i k odvedení rukojmí. Proti Sasům pomáhali Bodrci Karlovi v letech 795 a 798. Roku 799 znova byli Frankové rozhodčím mezi Bodrci a Lutici. Roku 805 válčili Bodrci s Karlem proti Čechům. Při druhé výpravě Karlovo d. Čech r. 806 zahynul srbský kníže Miliduch. Srbsko popleněno a dvě pevnosti proti Slovanům založeny. V téže době vyvstal Slovanům (Bodrcům) nový nepřítel, král Dánů (kteří již dříve po moři na Slovy doráželi, pobřežní krajiny jejich pleníce) Godofrid, jenž povolán na pomoc od Luticův a některých větví bodrcských proti Dražkovi, jmenovanému od Karla vrchním knížetem všech poplatných Slovanů. Dražko poražen, země jeho zpleněna, hlavní město Rarog vyvráceno (808). Dražko sám o rok později od Dánův úkladně zavražděn. Přinucením Luticů k slibu poddanství v l. 811 - 812 skončily se války Karlovy proti B-ickým S-nům. Za nástupce Karlova, Ludvíka Pobožného, B. S. poživali více pokoje. R. 816 válčili Frankové a Sasi se Srby, rok potom vypukly rozbroje v Bodrcích mezi knížaty Slavomírem a Čedragem, jež příčiněním císaře vyrovnány. Jiná rozepře srovnána r. 823. Na sněmích říšských doby té objevují se i vyslancové slovanští (na př. v l. 822 a 826). Ku konci již vlády Ludvíkovy válčili Sasové proti Glihanům, Luticům i Srbům. R. 834 založeno arcibiskupství

hamburské, jímž položen základ k obracování sev. B-ických S-nů na viru křesťanskou. Po rozdělení říše mezi syny Ludvíkovy připadla východní část spolu s právem na B-ické S-ny Ludvíkovi (Němci). Za něho Slované i offensivy se chopili, a ač s počátku bez úspěchu bojovali, přece ku konci tak statečně si vedli, že Ludvík sám pokoje hledal. Ludvíkův syn stejného s otcem jména dvakrát se Slovy válčil (v l. 877 a 880). Za Arnulfa Bodrci (889) úplné svobody si vydobyli. Srbové předlabšti Franky poslouchali, zálabšti na čas Svatoplukovi moravskému byli poddáni. Tehdy k nim i mírnými cestami a jazykem slovan-ským víra Kristova z Moravy se dostala a ujala a tak Němcům vzata byla záminka k válkám proti nim jako pohanům na vstěpení křesťanství. Za Ludvíka Dítěte a Konráda všichni téměř Slované osvobodili se z poddanství; ne však na dlouho. Povstál Slovanům mocný nepřítel v panovnících z rodiny saské. První její člen, Jindřich Ptáčník, již r. 921 válku se Slovy započal, r. 922 do Milčan vpadl, zemi poplenil a lid k poplatku zavázal; r. 927 zase do Stodoran vnikl a Braniboru dobyl, na zpáteční cestě i Glomace porazil a na Čechích poplatek vynutil r. 928. Brzy potom nejspíše mnozí z Luticův a Bodrců k daním přinuceni. Vzpouira Luticův bitvou u Lenčina r. 930 potlačena; zároveň i křesťanství do Slovan zaváděno. Následník Jindřichův Otta I. měl již značně upravenou cestu ke konečnému podrobení nově založenými markami (Míšeňská a Šlesvická a j.) a pevnými hrady, o něž se mohla vojska německá opírat; ale zaměstnán v jiných částech říše, nebyl s to, aby zámýsl svých proti B-ickým S-nům provedl. Tito používající příhodné chvíle vzbouřili se r. 939. Nejprve povstali Bodrci, po nich chopili se zbraně i ostatní, rozhořčení úkladnou vraždou, kterou markrabí Severní marky Gero, mnohými krutými válkami s B-ickými S-ny i později známý, vykonal na třiceti knížatech slovan-ských, a Němce do posledního za Labe vyhnali. Ale zradou Tugomíra, pokřesťeného knížete braniborského, výsledky vítězství jsou zmařeny; Lutici i Bodrci opět uznali vrchní panství Němcův a zavázali se k míru 14letému. Spolu založena tři biskupství: v Stargradě (942), Havelberku (946) a Braniboru (949). Ale již v lét. 954 a 955 nově zdvihli se všelijak utiskovaní B. S., než poražení jsou Ottonem na ř. Dose (dle j. Rekenici) a vůdce spojených vojsk, kníže Stojněv, zabit (955). Poroba Slovanů znova utužena, a nová biskupství v Mezi-boru, Žiči a Mišni i arcibiskupství v Magde-burce založena (968). Opětným povstáním r. 983 zmařena všechna nová zařízení, biskupství v Hamburku, Havelberku i Braniboru zničena a Němci dílem vyhnáni, dílem pobiti. Krutá bitva s povstálci na řece Tongeře svedená, jestli nezvítěžili Slované, zůstala aspoň nerozhodnuta. Za Otty III. dobyli sobě Lutici úplně neodvislosti. Za Jindřicha II. i Bodrci pod Me-stivojem II. a téhož synem zdvihli se s nevidanou dosud zuřivostí a vytrvalostí proti svým utiskovatelům a osvobodili se od něme-

ckého jařma. Jindřich chtěl si získati pomoc obou proti Polanům, tehdy pod Boleslavem Chrabrým, jenž i část Srbů k svému panství připojil, uznal jejich neodvislost. Velikým záměrem Boleslava Chrabrého neporozuměli **B. S.** právě tak jako Čechové. Svoboda Luticů na krátko vzala za své za Konráda II. r. 1036, ale již za Jindřicha III. r. 1056 Němci poraženi. Než občanské války mezi Slovany zmařily výsledky dobytých vítězství. Kyšané a Čezpjeňané spojeni s Rány udeřili na Ratary a Dolence, ti zase oplátili jim vpadše s pomocnými pluky Dánů, Bodrců i Sasů do kraje jejich roku 1057. V Bodrcích zatím vypukla nespokojenost s knížetem Gotsalkem, Dány podporovaným a křesťanství nadřuzujícím (nová biskupství v Ratiboru a Rarogu r. 1051). V rozmíškách nastalých Gotsalk v Lenčíně zabit (1066) a pohanství obnoveno v celé zemi. Válka mezi Němci a Bodrci vypuklá 12 let potrvála. Bodrci v té době povolali na trůn Kruka (1066—1093), kněžete ranského, a témuž podдали se dobrovolně i Lutici. Za jeho vlády, vítěznými boji s Dány i Němci proslavené, nabyla Rána a najmě chrám arkonský té slávy, již až do konečného zahynutí **B-ických S-nů** se těšila. Ale panstvíchtivost Jindřicha Gotsalkovce pokazila úspěchy Krukovy. Vešed v tajné spolky se Slavinou, manželkou Krukovou, a maje pomoc od Dánů i Němců (Sasů) znepokojoval říši Krukovu. Kruk vida nezbytí postoupil Jindřichovi část panství, ale již r. 1093 od něho zavražděn. Vrah provolal se králem. Bodrci i Lutici s ním nespokojeni vytáhli polem proti němu i spojencům jeho; poražení však v bitvě na rovině nazvané Smilovo pole od vévody saského Magna (1093) i přinuceni k poslušnosti. Roku 1115 stál Jindřich na vrcholu své moci a slávy. Panství jeho sahalo daleko na jih a k východu až k řece Persantě (i část Pomoranů ho poslouchala). Synové Jindřichovi († 1119) mezi sebou nesvorní válčili o panství, až mladší zahynul; starší Svantopolk podmanil si některé větve, ale od Ránů poražen. Svantopolkovým synem vymřel rod Gotsalkovců (1122). Po krátkém panování nad zeměmi slovanskými Knuta Lavarda, prince dánského († 1125), zmocnil se vlády Pribislav a synovec jeho Niklot, poslední to panovníci v duchu slovanském. Pribislav panoval ve Vagrii, Niklot, muž ducha bohatýrského, ve východních krajích; roku 1148 statečně hájil vlasti své proti křižákům (mezi nimi i olomúcký biskup Zdik a morav. knížata Otto, Vratislav a Svato-pluk). Ale již r. 1160 zahynul v boji s Jindřichem Lvem spojeným s Valdemarem dánským. Zemi Bodrcovou pokořil ještě syny Niklotovy opanoval Jindřich; r. 1167 vrátil Zvěřin synu Niklotovu již jako léno. Všemi těmito boji a návalem cizinců žilvu slovanskému v krajině té navždy kořeny jsou podřaty. Luticové roku 1157 od Albrechta Medvěda úplně jsou podmaněni, a vládě slovanské v jich zemi konec učiněn. Stejný osud potkal již mnohem dříve předlabské Srby (na zálabské pro sousedství i styky jejich s Čechy a Polskou jařmo německé s takou silou nedolehlo). Klid byl na

rozsáhlém bojišti a, možno říci, i pohřebišti veliké větve slovanské. Jen Rána ještě v nezlomené síle vzdorovala nepřítelům. Marně pokoušel se o ni tažením několikerým dánský Valdemar. Teprve r. 1168 klesla i tato poslední hradba. Naposledy zavlála korouhev Svantovitova a modla jeho klesla v prach. Rána přešla v moc Dánů, jejichž králové se i králi Slovanů nazývali. Tak na počátku druhé polovice XII. stol. samostatně dějiny **B-ických S-nů** končí splývající se dějinami jednotlivých držav na území slovanském založených, Braniborska, Saska atd.

S pádem samostatnosti politické nastává doba rychlého poněmčování; za německými pány tisknou se do země německí kolonisté obsazující jednak místa dosud nevzdělaná, ale i zájímající osady slovanské, jejichž obyvatelstvo krutými válkami valně prořídlo. Nezdělaná bývají tu dávní osadníci vyhnáni ze statků svých a přinuceni založiti si novou osadu. Prostý lid slovanský nikde nenalézá podpory. Duchovenstvo jest vůbec německé, knížata a šlechta velmi brzy se poněmčili Němcům snažíce se vyrovnati a horlivě poněmčení podporovali. Charakteristická jsou slova Vislava Ránského v listině z r. 1221: »Jestližebý nešťastnou příhodou, což Bůh odvrátí, země řečená (t. j. Triebsee, nyní kolonisty německými osazená) v předešlý stav byla navrácena, tak že Slované Němce vyženouce opět počali by zemi vzdělávati, nechť odvádějí plat, který se biskopovnice nazývá, biskupu zcela tak jako dříve.« Nově založená města měla obyvatelstvo téměř napořád německé, jež Slované ani za spoluobčany, ani za členy cechů přijímati nechťelo. Byloť se kandidátům prokazovati, »že nejsou rodu slovanského, nýbrž poctivého a německého«, a to dalo se ještě v XVI. a XVII. století. Zněmkovní dokonáno asi v XV. století; někteří zbytkové v Lüneburku a dle A. J. Parczewského i v Meklenbursku (Cas. Tow. Mač. Serb., 1889) udrželi se do XVIII. a ba snad i do počátku XIX. století.

Hlavní zámlnkou bojů proti Slovanům bylo, jak již vzpomenuo, rozšiřování křesťanství mezi nimi. Ale až neuvěřitelnou, jakým způsobem — nehledíme-li ani na to, že vlastně nejdříve vřtěpováno mečem, od kněžů jazyka slovanského neznalých a k tomu s pohrdáním na lid slovanský pohléžejících (sv. Bonifác na příklad nazval Slované »plemenem nejhanebnějším a nejprotivnějším«) — hlásáno učení Kristovo, a netřeba se potom diviti zoufalému odporu Slovanů proti němu. Jistě byli by i oni dobrovolně víru křesťanskou přijali, tím spíše, že pohanství jejich dalece bližší bylo křesťanství než pohanství jiných národů, kdyby víra ta byla jim podávána čistá, ne zároveň s jařmem otrockým. Nejdříve stali se křesťany Srbové lužičtí (ovšem zásluhou spíše Čechů), mnohem později Bodrci, Lutici (a Pomorané). Jak pokřtění a poplatnost nebo podmanění Němcům takofka jeden pojem značí, dosvědčují slova kronikářův i listin; tak Adam Bremský praví o Srbech a jiných Slovanech, »že slíbili jak králi poplatek (tedy na prvním místě)

tak i Bohu křesťanství ze své vůle« i že Otto I. »Slovany s pomocí Boží takou silou sevfel, že poplatek za křesťanství pro život a vlast rádi vítězovi nabídl«; a Arnold, pokračovatel Helmoldův, dí: »Poněvadž kněz Helmold dějin o podrobení čili obrácení Slovanův . . . nedokročil, ustanovili jsme« atd. Přesto opakuje se u kronikářů náheq na lakotu pánů německých, a tou vysvětluje se i neúspěch křesťanství. A mezi těmi pány byli nejen pánové světšti, ale i duchovní, z nichž zejména jako hrozný utiskovatel Slovanů vyniká sv. Norbert. Dobře praví o kněžstvu tehdejších a novokřtěncích Schlözer: »Polodivochům vnucení tak zvaní kněží, kteří s lidem slova promluvíti neznali; — věčná hanba pro evropský rozum lidský! a větší to ještě hanba spáchaná na krásné víře Kristově! — A tyto zbytečné lidi, kteří jen obřady, t. j. nesrozumitelný hokus-pokus strojili, bylo novokřtěncům vyživovati; jest dokázáno, že všechny tak zvané vzpoury B-ických S-nů pochodily ze zoufalství nad oněmi desátky, jichž lační, zbyteční a tedy povržení hodní kněží přisně na nich vydírali.«

Pomíjejíce zřícení státního a náboženství, o čemž při hesle Slované bude šife jednáno, jednak i při jednotlivých kmenech, promluvíme krátce jen o vzdělanosti a jazyku B-ických S-nů. Chceme-li posuzovati vzdělanost B-ických S-nů, nesmíme bráti za měřítko dobu, kdy již jako národ dohrávali svou úlohu, tedy XI. a XII. století, nýbrž třeba obrátiti zraky na dobu dřívější, totiž asi ve století VIII., kdy počali se stýkati s Franky a kdy vystupují ještě v plné síle života národního. Nepřispělíť zajisté neustálé kruté boje a neustálá pronásledování k tomu, aby vzdělanost vzrůstala, jako spíše, že poklesla, že mravy Slovanů hruběly, a Slované se připodobňovali divokým sousedům záp. a severním. Nejzarýtejší současní nepřítelé B-ických S-nů dosvědčují, že v kraji jejich kvetly staré ctnosti slovanské: posvátný svazek rodinný, vespolná láska rodičův a dítek mezi sebou, úcta k stáří, odvuhodné pohostinství nejen ku přátelům ale i k nepřítelům. A pfece lidé ti, kteří směle pravili Ottonu Bamberkému, když nutil je přijmouti víru Kristovu: »Nic není mezi vámi a námi společného. Práv oteckých se nevzdáme a spokojíme se s vírou svojí. Mezi křesťany jsou zloději, jsou rozbojnici; utínají lidem ruce, vylupují oči a všelikého druhu zločinův a trestů dopouští se křesťan proti křesťanu. Co s takovým náboženstvím!« — vyhlašují se za ničemné nevzdělance. Rovněž jest pravdou, ač dosud popíranou, že B. S. již v těch dobách, kdy západní jejich sousedé nepřivýkli ještě ani životu usedlému, zabývali se vzděláváním půdy a měli města, jež vzbuzovala podiv obecný. Adam Bremský na př. o Volínu vypravuje, že jest největší z měst evropských, i že v něm vedlé Slovanů též jiní národové přebývají, a podobné známo i o jiných. V městech usazení řemeslníci, jejichž výrobky kupci daleko rozváželi, užívající splavných řek a moře. Předmětem obchodu byl v dávném již čase jantar, pak koně, vosk,

med, olovo, cín, ocel, železo, měď a zboží z kovů těch zhotovené, šperky, hrnce, dříví, prkna, smůla, barvivo, obilí, chmel, pivo, máslo, kůže, maso, slanina, vína, konopí, len, plátno, sukno, ryby, tuk a otroci. Daleké osady na březích Belgie, Britannie, Francie, snad i Hispanie hlásaly slávu loďníků slovanských. Avšak nedá se popřítí, že i slavná později Hanza má původ svůj v starodávném obchodním spolku slovanském. Za měnu při prodeji užíváno drahých kovů, plátna, sukna a drahých kožesin; později peníze nejrozmanitějších národů byly v užívání. Že i umění sochařské a malířské kvetlo a jsoucnost písma dokazují popisy chrámův a model slovanských. Jiným svědectvím starobylé kultury slovanské jsou mnohá jména v řeči německé ze slovanštiny vypůjčená, týkající se polního hospodářství a různých řemesel.

O jazyku B-ických S-nů nehledíc k luž. Srbům a zbytkům Pomořanů jsou jen velice chudé zprávy. Učiněny totiž v XVII. a XVIII. století, když již slovanština valně prosycena byla němčinou, návodem slavného Leibnitze sbírky slov, modliteb a písní nářečí drevanského, a vedlé toho zachována některá slova v latinských kronikách a listinách dřívějších století. Z toho patrno, že B. S. patřili k západnímu rameni slovanštiny stojíce asi uprostřed mezi Poláky a Čechy. Severní z nich Bodrci a Lutici blížili se více oněm, jižní Srbové těmto jsou bližší.

O jazyku B-ických S-nů psali Dobrovský, Čelakovský a Šafařík (Starož. II., 630 sq.), Vocel (Časop. česk. musea, 1849). Ale hlavně Gilferding, Pamjatniki narěčija zalabskich Drevljan i Glinjan (1856); Dr. Pful, Pomniki Polobjan Słowianščiny (Čas. Towarstwa Macicy Serbskeje, 1863 - 1864) a Schleicher, Laut- und Formenlehre der polabischen Sprache, 1871 a j. K dějinám hledí: Šafařík, Starožitnosti, Narodopis; J. Malý, Čas. mus. král. Česk. (1857); Perwolf, Obrazy života (1861); A. V. Sembera, Západní Slované v pravěku (1868); Křížek, Dějiny národů Slovanských (1871); práce Sasinkovy; Fr. Sembera, Dějiny Středověké I. a II. (1881—87); Jindř. Wankel, Beitrag zur Geschichte der Slaven in Europa (1885); Rud. Dvofák, Styky Slov. polabských s říší německou za krále Jindřicha a cis. Otty I. (Program gymnasia v Brně, 1886); Gilferding, Istorija Baltijskich Slavjan (1855), opraveno a doplněno v Sobraniji sočišenij (Sebrané spisy, IV., 1874); Pavinskij, Polabskije Slavjane (1871); Kotljarevskij, Drevnosti prava Baltijskich Slavjan a Kniga o drevnostjach i istoriji Pomorskich Slavjan (1874); Lebedev, Poslědnjaja borba baltijskich Slavjan protiv oněmečeniija, I. (Děj. XII. st.) a II. (Obzor pramenů, 1876); Perwolf, Germanizacija Baltijskich Slavjan (1876); téhož, Slavjane ich vzaimnyja otnošenija i svjazi, I.—II. (1886—88); Sieniawski. Pogląd na dzieje Słowian zachpólnocnych atd. (1881); E. Bogusławski, Historyja Słowan (dosud jen I. díl, 1888); W. Bogusławski, Dzieje Słowiańszczyzny północnozach. do połowy XIII. w. (1887, díl I. dosud

není v knihkupeckém prodeji). Mnohé prameny starší uvedeny u Šafárika (Starož., II., str. 520.), novější u Pypina a Spasoviče (český překlad), Historie literatur slovanských (II., str. 493.), tamtéž i krátký rozhled dějepisný, i v Perwolfově Germanizacii. Nejdůležitější z německých jsou Giesebrechtovy, Wendische Geschichten, I.—III. (1843); ostatní budou vyjmenovány při jednotlivých kmenech. Mapy národopisné ve spise A. F. Ritticha, Slavjanskij mir (1885); Spruner-Menke, Handatlas für d. Gesch. des Mittelalt., list. 30, 31 a 37 a Droysen's Allg. hist. Handatlas, list. 22—23. Pp.

Baltík Bedřich (* 1834 v Bohunicích v Uhrách, v župě hontaké), spisov. slovenský. Studia gymnas. konal ve Štávnici, bohoslovecká na evang. lyceu v Prešpurku, v nichž po přestávce pokračoval ve Vídni. R. 1857 studoval v Basileji, r. 1858 v Halle, odkud r. následujícího povolán byl za profesora na gymnasium do B. Bystřice. R. 1870 stal se farářem v Lipt. sv. Mikuláši, r. 1875 seniorem. **B.** o sobě vydal: *Historie biblieké* (Budap., 1867); *Historie církevní pro školy a rodiny ev.* (B. Bystřice, 1869); *Studnice vody živé; Modlitby a písně evang.* atd. (Budap., 1870); *Srdečné slovo k domácím víry církve evang.* atd. (Prešp., 1872); *Augsburské vyznání víry* (Budapešť, 1880); *Jubilejní pozdrav domácích víry* atd. (Turč. sv. Martin, 1881); *Život Dr. Martina Lutera* (Lipt. sv. Mikuláš, 1883); *Zápisnice 25. výročí shrom. všeob. ev. cir. podporovny uherské v B. Cabě dne 3.—5. října 1885* (t., 1886); *Duchovní života studnice* (Budap., 1886); *Jana Arnda vzdělavatelná kázání* (B. Čaba, 1886) a j. v. Jako bibliotékař knihovny Čaplovičovy a archivář ev. církve v B. Bystřici vydal *Katalog der Zipserschen Numismatischen Sammlung* (B. Bystřice, 1864). Mimo činnou účast v »Matici slovenské« hojně dopisoval **B.** do slovenských časopisů, církevních i světských.

Baltimore [baltimór], hlavní město sev.-amer. státu Marylandu, leží na ř. Potapasco, 22 km od Chesapeakeské zátoky a 60 km jihozáp. od Washingtonu. Založeno bylo r. 1729 a nazváno po zakladateli Marylandu, lordu **B.**ovi. R. 1767 stalo se hlavním místem hrabství baltimorského a r. 1796 městem. Počátkem tohoto stol. mělo jen 13.503 ob., nyní jich čítá (1880) 332.290 (mezi těmi 278.584 bělochů); r. 1884 žilo zde 92 rodin českých. **B.** rozkládá se terassovitě kol přístavu, na prostře 7 km dlouhé a 5 km šir. a dělí se prudkou říčkou *Jones's Falls* na dvě téměř stejné části: vých. (*Old Town a Fell's Point*) a záp. (*New Town a Spring Gardens*). Má pohodlné spojení jak s mořem (největší parníky mohou až k městu), tak s okolními státy (šest železných drah) a vede rozsáhlý obchod po moři i souši. Vývoz (obilí, tabák, bavlna, petrolej, uhlí, slánina a lůj) páčil se celkem (1887) na 50 mill. doll.; přívoz: železo, ocel, káva, cukr a sůl (přes 13 mill. doll.). V městě i okolí nalézá se mnoho železáren, koželužen, prádel a jiných závodů průmyslových; mezi těmi požívají světového jména loděnice a ci-

helny, kteréžto poslední vyrábějí do roka přes 100 mill. cihel. Zvláštnosti baltimorského průmyslu jest také nakládání ústřic, ovoce a zelenin, jež do světa se zasílají. Celkem jest tu (1880) 3683 továren (v hrabství 447), které zaměstnávajíce 56.500 dělníků (v hrabství 5548) vyrábějí tovarů v ceně 78 1/2 mill. doll. (v hrabství 11 1/2). **B.** nazývá se »městem pomníků«; z těch má Washingtonův 50 m výše a pomník bojovníků padlých r. 1814 při hájení města 20 m výše, oba pak jsou z bílého mramoru; Edgaru Posovi vystaven z veřejných sbírek náhrobek na hřbitově westminsterském. Z knihoven jsou největší: Peabody Institute (80.000 sv.), Mercantile Library (38.000), Maryland Historical Society's Library (22.000) a Whittingham Library (17.000). Krom četných ústavů vzdělávacích (City College, Athenaeum atd.) a dobročinných (6 nemocnic, 3 sirotčince, chudobince atd.) má **B.** pět vysokých škol (John Hopkins University, již založil John Hopkins nákladem 3 1/2 millionů doll.; Loyolova kolej, založená r. 1852 Společností Ježíšovou; University of Maryland (1812); College of Physicians; Washington Medical College), na 300 kostelů, z nichž desátý díl římskokatolických; dále dvě veřejné obrazárny a museum, nádhernou koncertní síň (elektricky osvětlenou) a 4 divadla; velké parky, z nichž druidhillský zaujímá plochu 275 ha a honosí se nejrozmanitější scénérií přírodní. Nejkrásnější budovy jsou: římskokat. katedrála, elegantní radnice, Peabody Institute, Hopkinsova nemocnice, pošta, obchodní komora a mn. jiné. — Z **B.** vyjel nejprvnější osobní vlak americký; první telegraf americký zařazen mezi **B.**-em a Washingtonem, a ze všech měst amer. bylo **B.** první, jež zavedlo plynové osvětlení. **B.** jest obyvatelstvem sedmé, obchodem páté a průmyslem osmé město Spojených obcí sev.-amer.

Baltimore, lord, viz Calvert.

Baltimorský pták, trupial baltimorský, *Icterus baltimore* Gm., vrabcovitý pták z čeledi *Icteridae*, žijící ve vých. části Sev. Ameriky. Viz Trupialové.

Bal-Tir viz Bardéra.

Baltistán, oddělení Kašmíru, dříve stát samostatný, zaujímá severní a severových. části státu toho, mezi Gilgitem a Ladákhem. Obyčejně nazývá se podlé hlavního města Iskardoh (v. t.). Fl.

Baltové (sg. Balti) obývají v Baltistáně čili v Malém Tibetu a v krajích okolních ve vých. Hindukuši. Fysicky patří k Áriům, na něž silně působily živly mongolské, jazykově pak k Tibetanům. Mají vysoké, klenuté čelo, ovální bradu, husté, černé vlasy a vousy, tělo štíhlé, vysoké, ale silné. Jsou pracovití, mírní, otevření. Jsou moslemíni sekty šiitův. Známa je hra jejich *polo*.

Baltzer: 1) **B.** Johann B., theolog něm. (* 1803 v Andernachu — † 1871 v Bonně). Studoval v Bonně theologii (1823—27), byl r. 1829 v Kolíně posvěcen na knězství a r. 1830 v Mnichově na doktora povýšen. Týž rok ještě byl povolán za mimořádného profesora dogma-

tiky na kat. theologickou fakultu do Vratislavi a r. 1831 ustanoven za řádného profesora téhož předmětu. Roku 1843 byl povýšen za duchovního radu biskup. konsistoře, r. 1844 za prosynodálního examinátora, r. 1846 za sídelního kanovníka při vratislavské katedrále, r. 1857 za člena vrchní konsistoře a brzy potom za scholastika. Byl plodným spisovatelem. Ve svých prvních spisech stál na filosofickém stanovisku učitele svého prof. Jiřího Hermesa. Když však papež Řehoř XVI. učení Hermesovo zavrhl (r. 1835 a 1836), odstoupil B. od hermesianství, ale obrátil se k filosofii Güntherově, stal se jejím rozhodným obráncem a cestoval r. 1853 do Říma, aby jí tam s jinými učiteli hájil, odkud r. 1854 se vrátil. Roku 1860 byl od biskupa vratislavského s učitelského úřadu suspendován, což královský disciplinární dvůr za přehmat prohlásil. Když v Německu tak zvané hnutí »starokatolické« vzniklo, stal se B. jedním z hlavních podporovatelů a podepsal ještě s 13 profesory v Norimberce protest ze 27. srpna 1870 proti německým biskupům, kteří ve svých diecésích prohlásili články víry o neomylnosti papeže mluvícího ex cathedra.

Dr. Kr.

2) B. Wilhelm Eduard, spis. německý (* v Hohenleíně r. 1814 — † v Grätzingenu u Durlachu r. 1887). Studoval filosofii, teologii a matematiku a stal se pak společně s Leberechtem Uhlichem předním bojovníkem hnutí pro svobodné náboženství. Nemoha proto dosíci fary a potvrzení založil r. 1847 v Nordhausenu obec svobodného náboženství. Roku následujícího, jakož i r. 1849, zvolen do frankfurtského parlamentu a byl zástupcem kraje nordhausenského v prus. národ. shromáždění a byl tu členem frakce Waldeckovy a kommisie pro vypracování ústavy. Vegetariánskými svými názory, k nimž r. 1866 přilnul, odcizil se svým přívržencům náboženským, ale jen na čas. Spisovatelská činnost B-ova je velmi obsáhlá, z množství jeho knih obsahu sociálně vědeckého, náboženského a filosofického vynikají: *Das sogen. apostolische Glaubensbekenntniss* (Lipsko, 1847); *Alte und neue Weltanschauung* (Nordhausen, 1850—59, 4 sv.); *Das Leben Jesus* (2. vyd. t., 1861); *Allgemeine Religionsgeschichte* (t., 1854); *Die neuen Fatalisten des Materialismus* (Gotha, 1859); *Die natürliche Lebensweise* (Nordhausen, 1867, 4 sv.); *Gott, Welt und Mensch* (t., 1879, 2. vyd.); *Ideen zur socialen Reform, Aus der Edda* (2. vyd. Rudolstadt, 1879); Redigoval také »Deutsche Vegetarianer-Zeitung«.

3) B. Richard dr., matematik německý (* 1818 — † 1887), byl řádným professorem při universitě giessenské. druhdy professorem městského gymn. v Drážďanech, kterou dobu byl jmenován členem král. saské společnosti nauk v Lipsku. Napsal: *Rechenbuch für den Standpunkt der Mittelschulen* (Lipsko, 1850); *Die Gleichheit und Ähnlichkeit der Figuren* (Drážďany, 1852); *Analytische Geometrie* (Lipsko, 1882). Soustavností a přesností vyniká jeho učebnice *Die Elemente der Mathematik* (2 díly, Lipsko, 1860—1862; svaz. 1., vyd. 7.

1885; svaz. 2., vyd. 6. 1883), jež byla přeložena do několika jazykův evropských; překlad český dílu 1. díle 4. vyd. pořízen Mart. Pokorným r. 1873 s názvem »Základové matematiky«. Spis *Theorie und Anwendung der Determinanten* (Lipsko, 1857; 5. vyd. 1881) vydán francouzsky Hóuelem r. 1861. Kromě toho přispěl četnými publikacemi v »Berichte über die Verhandlungen der Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig«; »Journal für die reine und angewandte Mathematik«; »Archiv der Mathematik und Physik.« AP.

Balubové nebo Lubové, veliký kmen bantuský ve stf. Africe asi ve středu všeho území bantuského. Obývají širé kraje od Kasaje až daleko za řeku Sankuru na východ. Území jejich jest Evropanu nepřístupno, a proto jsou dosud málo známi.

Balučki Michal, současný spis. polský (* 29. září 1837 v Krakově). Vystudovav gymnasium ve svém rodišti (1857) vstoupil na universitu krakovskou, na niž studia svá ukončil r. 1861. Již v době studijní psával pilně verše a měl mezi kolegy svými pověst slibného talentu. Z větších jeho básní v té době napsaných zasluhují zmínky: *Kostyna*, veršovaná povídka ve »Gwiazdce cieszyńské« a báseň *Ziemiowit* (ve krakovské »Niewieście«), dále verš. povídka *Cicha miłość* (»Dzien. Literacki«) a dramat. báseň *Beż chwały* (tamže). Léta, v nichž dostaly se prvotiny B-ckého pod tiskařský lis, strávil spisovatel vychovatelstvím, později, když pozornost kruhů literárních na sebe obrátil (1862), přijat od redakce »Niewiasty«, v níž uveřejnil i první své pokusy novelistické: *Zapóźno*, *Dwie siostry* a j. Těžká choroba mozková přerušila na krátký čas plodnou tu činnost; sotva že se pozdravil a dostal místo učitelské v soukromém ústavu v Czestochově, procipla v něm dřívější láska ku psaní a již r. 1862 uveřejnil novellku *Niewieścia siła* (»Cierniowy wieniec«) a r. 1863 novelly *Heraklesowe drogi* a *Ojcowska woła* (obě v Tygod. ill.). Povstání r. 1863 přimělo B-ckého navrátiti se do Krakova, kde zajímaje podřízené stanovisko v ruchu tehdejších napsal román *Przebudzeni* uveřejněný v Bruselu pod pseudon. Elpidon. Koncem r. 1863 nalezeno jméno jeho na jakémsi listě spikleneckém, načež B. vězněn po celý rok. Ocitnuv se pak na svobodě dokončil román *Starzy i mlodzi*, již ve vězení začatý, který r. 1866 vyšel v Lipsku rovněž pod pseudonymem Elpidon. Na to odebral se do Varšavy hodlaje se tam trvale usaditi a literárně působiti, ale pro veliký stesk po rodišti vrátil se do Krakova, kde společně s Alfredem Szczeńským jal se vydávati časopis pro dámy »Kalina«. Ale listu tomu valně se nedařilo a po dvou letech B. stal se týdněním kronikářem u krakovského denníku »Kraj«. Zároveň sepsal romány *Bytystęcyce nędęę*; *Sabina*; *O kawęł ziemi* (otištěné v »Kraji« r. 1870—1873); *Żydowka* (Varšava, 1871); *Romans beż miłości* (»Tyg. illustr.«, 1871); *Siostręznica ks. proboszczęta* (»Tyg. wielkopolski«, 1872), jakož i několik drobných povídek a komedií, z nichž

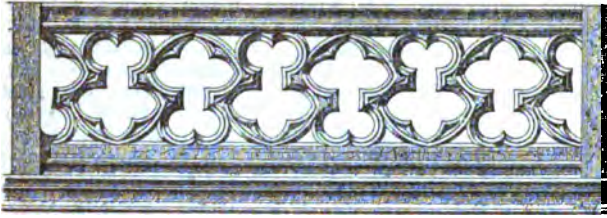
první napsal již ve vězení pod názvem *Pobłowanie na męta*, která však pro různé překážky teprve r. 1868 dostala se na jeviště krakovské. Povzbuzen jejím úspěchem jal se B. na tomto poli pracovatí se zdarem vždy větším. Následovaly tedy komédie: *Radcy pana radzcy*; *Pracowicy próźniacy* (počtena 2. cenou na konkure krakovském r. 1871; *Emancypacja*; *Pożłacona młodzięć*; *Komedyja z oświatą*; *Teatr amatorski* (r. 1875—76); *Po śmierci cioci* (1877) a *Rodzina Dylskich* (drama pro lid, 1877). Z prací románových v té době psaných jmenujeme: *Byłe wyżej*; *Biały murzyn*; *Życie wśród ruin*; *Po burzy*; *Z obozu do obozu*; *Ostatnia stawka*; *Góral na dolinach*; *Męczenica*; *Album kandydatek do stanu małżeńskiego*; *Hermanowe grzechy i kłopoty*; *Trzy szkie powieściowe*; *Za winy nie popełnione* a mn. j. drobnějších povídek a novell, vydaných pak souborně ve 4 dílech u T. Paprockého ve Varšavě. Roku 1876 oženil se B. s umělkyní krakovského divadla Kalixtou Cwiklińską, kteráž však již po roce zemřela. R. 1879 uzavřel druhý sňatek s Eufemií ze Sliwińských, poženavši dvěma dítkami. — V době následující vznikly nejzdařilejší práce B-ckého. Jest jich veliká řada: *Typy i obrazki krakowskie*; *Pañskie dziady*; *250.000*; *W żydowskich rękach*; romány: *Cate życie głupie*, jakož i drobné povídky vydané u Heumana a Župańského v Krakově r. 1886, dále svažeček básní a následující komédie: *Krewniaki* (poct. první cenou na konk. krakovském); *Sąsiedzi*; *Grube ryby*; *Gęsi i gąski*; *Dom otwarty*; *Piękna żonka*; *Zakładam dziennik*; *O Josia*, a nejnověji *Ciężkie czasy*. Roku 1884 oslavili přátelé B-ckého v Krakově 25leté jubileum literární činnosti jeho, při němž bylo patrné, jak velikým sympathyim se výtečný spisovatel ten těší nejen doma, nýbrž i v cizině. B-ckého hlavní význam spočívá v jeho pracích novelistických, jež vynikají zvláště podrobnou, rázovitou charakteristikou osob. Zvláště jeho »Typy i obrazki« sebrané na ulicích a ve společnosti krakovské vyrovnají se nejlepší věcem toho způsobu. Vypravování jeho jest živé, kresba povah pečlivě prpracovaná. Jako románopisec hledí poutati původní zajímavostí látky. Snaha po charakterisování jest i tu a také v komediích B-ckého v přední řadě patrna. V satirě zabíhá však někdy v přílišné karrikování, což bývá kusům jeho na závalu. Co do techniky dramatických prací vyrovná se B. Francouzům. Na české jeviště uvedena již mnohá práce jeho s nemalým úspěchem, a umělecké přednosti spisovatelovy i u nás uznány plnou měrou. Do češtiny bylo již mnoho prací B-ckého přeloženo. Od r. 1880 sektáváme se skorem každý rok s některými v čelnějších našich časopisech. O sobě vyšly: »Bílý moufenín«, román (přel. Schvab-Polabský a C. Frič. Přil. k »Č. Politice«); »Za viny nespáchané«, román (přel. C. Frič, vyd Vačlena v Ml. Boleslavi); »250.000«, román (přeložil Schvab-Polabský, přil. »Č. Pol.«); »Jen výš«, román (přel. V. Bardoun, »Matice lidu«); »Vybrané obrázky krakovské« (přel. A. J. Kroupa,

vydal J. R. Vilímek, 1884); »Horal na rovinách«, obraz ze života lidu v *Tatrách* (přel. Schvab-Polabský, »Libuše«, 1888); »Novelky a obrázky« (přel. týž v »Rodinné bibl.« Hynkové, 1887); »Novelky« (Poslední sázka, Otcovská vůle, přel. týž, vyd. Vačlena v Ml. Bol., 1886). Z komedií B-ckého vydány tiskem následující: »Přibuzní« (»Divad. bibl.« Pospíšilova, 1880); »Sousedé« (»Slovan. divadlo« Sehnalova, Jičín, 1882); »Těžké ryby«, »Husy a husičky« (»Vybrané hry pro divad. ochot.«, Vilímek, Praha, 1883); »Po smrti tetině«; »Milostný listek«; »Krásná ženaška«; »Pro Josefku« (»Ochot. div.« 1884—1889), veskrze překladem A. Schvab-Polabského; »Honba na muže« (přeložil J. Bittner, »Divad. ochot.« Mikuláše a Knappa); »Ochotnické divadlo« (přel. F. L. Hovorka, »Divad svět«; jiný překlad od Vil. Španhela, Sehnalovo »Slov. div.«) a j. — *asp.*—

Baludanský Michal (* 1769 — † 1847), u Rusů Michajil Andrejevič Balugjanskij, rodem Slovák z Horní Olšavy ve stolicí zemplinské v Uhrách. Vzdělání právnického nabyl B. na akademii košické a na universitě vídeňské. Ve dvacátém svém roce povolán na akademii ve Velikém Varadu, kdež kromě práva veřejného, policejního, finančního a obchodního přednášel také dějepis a statistiku. R. 1804 povolán byl B. ministrem hrab. N. N. Novosilcovem na katedru nauk politických na »Ústavě paedagogickém« (Pedagogičeskij institut) v Petrohradě, na němž působil až do r. 1810. Za téže doby jmenován B. v kommissi pro sestavení zákonů redaktorem části národohospodářské a finanční. V l. 1810—1813 zaměstnan byl B. v ministerství financí. Od r. 1813—1817 byl B. učitelem velikých knížat Mikuláše a Michajila Pavlovičů v oboru právnickém. Na zřízené universitě petrohradské (1819) zaujal B. stolicí nauk politických a stal se prvním rektorem jejím. Když někteří profesori universitní Runicem, školním dozorcem, obviněni byli ze smýšlení protináboženského, zřekl se B. hodnosti rektorské a pevně stál o správnost celého vyšetřování toho (1820); zůstal sice professorem až do r. 1824, avšak nepřednášel zanášaje se pracemi v kommissi zákonodárné. Po té jmenován byl B. od cara Mikuláše státním sekretářem, ředitelem II. oddělení kanceláře carské a senátorem. B. byl hlavním pomocníkem Speranského při zřizování úplné sbírky zákonů ruských (»Svod zakonov«). Důležitým spisem *Įobrazhenije različnych chozjajstvennyh sistem* položil B. základ k vědeckému názvosloví ruskému v oboru národního hospodářství. — Životopis B-ckého napsal P. J. Baranov: Balugjanskij M. A., státs sekretar, senator, tajnyj sovětnik (Petrohrad, 1882; spis vyšel teprve r. 1886, po smrti životopiscově). ».

Baludžistán viz Beludžistán.

Baluc [balý], též Balluc, Jean, franc. státník (* 1421 ve Verdunu — † 12. října 1491 v Anconě). Pocházel z otce řemeslníka, vstoupil do služeb Jana Juvenala degli Ursini, jenž mu odkázal své jmění; na to přidružil se r. 1460 k Janu de Beauvau, biskupu anger-

Ú. 432 Balustráda z ochozu v chrámě svato-vítském v Praze.

skému, jehož vikářem se stal. V této službě velice se obohatil svatokupectvím. Svou povahou intrikánskou zalibil se Ludvíku XI., jenž jej učinil svým almužníkem, pak intendantem financí a konečně státním sekretářem. Za své služby odměněn byl **B.** biskupstvím evreuxským, pak angerským 1465. Na přímliivu královu dostal kardinálský klobouk r. 1467. Když počal i proti králi svému pikle kouiti a státní tajemství prodávati Karlu Šmělému, vévodovi burgundskému, upadl v nemilost a zavřen r. 1469 do železné klece, jakou sám pro odpůrce královny byl vymyslel. Po 11 létech na přímli v Sixta IV. propuštěn. I odebral se do Říma, odkudž jej papež jako legáta a latere poslal r. 1484 do Paříže. Po smrti Sixtova musil **B.** ovšem utéci z Francie nejsa jist před pomstou královou, než i nástupce Sixtův zahrnoval jej svou pfižní; tak jmenován biskupem albanským a pak palestrinským (r. 1491). Zachoval se nám biografie **B.**ova od Denysa Godefroya rukopisně v Museu britském.

Balugjanskij viz Baluďanský.

Balundové, národ černošský v Africe při řece Zambezi, zvláště však při Lotembvě, vedlejším přítoku Liby, obývající.

Balustr, doka, kuželka, sloupek z kamene, kovu, dřeva neb jinak zhotovený, buď okrouhlý nebo hranatý, sloužící ku podpoře a nesení podprsních desk balustrád. Článkování **b.**u jest více méně bohaté, po případě i hojně ornamentované. V novější době užívá se zhusta též **b.**ů z cementu litých a lisovaných. *Dkl.*

Balustráda, zábradlí u galerií, schodů, terrass a vůbec míst vyvýšených, z kamene, dřeva, železa a j. **B.**dy kamenné zřizují se z pravidla u budov monumentálních, dřevěné buď vyřezávané nebo točené nejvíce u ozdobných staveb venkovských, železné buď lité nebo kované hově nejlépe potřebám doby naší. **B.** fidi se dle slohu budovy. Na vyobr. našem č. 432. představena jest **b.** z ochozu v chrámě svatovítském na Hradčanech. *Dkl.*

Baluze [balýz] Etienne, historik franc. (* 24. pros. 1630 v Tulle — † 28. čce 1718 v Paříži). Po skončených studijch filosof. a právnických v Toulouse stal se bibliotékářem arcibiskupa touloueského Montchala. R. 1667 přestoupil v těžé hodnosti do služeb Colbertových a stal se r. 1670 prof. kanonického práva na Collège royal, jehož direktorem jmenován r. 1707. Když r. 1709 vydal *Histoire généalogique de la maison d'Auvergne*, kde uveřejnil některé listiny týkající se práv prae-

tendentských kardinála z Bouillonu, upadl v nemilost, dílo jeho potlačeno a **B.** internován v několika městech. Do Paříže se vrátiti bylo mu dovoleno teprve po míru utrechtském r. 1713, ale ke státní službě již nepřipuštěn. Jeho píle při sbírání pramenů historických byla obdivuhodna, jakož i bystrost, s jakou pramenů těch ve svých dílech, jichž se čítá 45, užíval. Úplnou bibliografii **B.**ovu podal R. Fage, *Les Oeuvres de B., cataloguees et décrites*. Hlavní díla jsou: *Regum Francorum capitularia* (Paříž, 1677, 2 sv., nové vyd 1780 od Chiniaca s úvodem, jenž jest velmi cenným dějepisem zákonodárství franc. za králů prvnic dvou dynastií); *Conciliorum nova collectio* (t., 1683); *Vitae paparum Avenionensium* (t., 1693, 2 sv., daná do indexu pap. pro aspirance církve gallikánské, v knize hájené); *Miscellaneorum libri VII s. collectio veterum mon. quae hactenus latuerunt* (t., 1678—1715, 7 sv. a v Lucce 1761, 4 svaz. od Manziho). Mimo to jsou od **B.**a mnohá vydání kritické svatých otců. Po jeho smrti vydána *Biblioteca Baluziana* (Pař., 1779), katalog to bibliotéky **B.**ovy, obsahující 957 rukopisů a 500 listin, které koupil z pozůstalosti jeho král. Životopis **B.**ův na základě zůstavené autobiografie a ocenění jeho činnosti viz Deloche, Etienne **B.** (Pař., 1856). *Hřt.*

Balvan (polsky *balwan*), veliký, nepravidelný kus hmoty nějaké, kamene, dřeva, kovu, ledu a p.; tudíž tolik jako spousta, kra, špaček a p. **B.**em jmenují horníci v solných dolech velký kus surové soli, přisekané v podobě sudu. Původně bývaly **b.**y 30 *ctů* (polských) těžké, ale pro obtížnou dopravu zmenšována váha časem na 25, 15, 8, 6 a konečně na 4 *cty*. Nyní váží **b.** soli v dolech veličkých 330 *liber* (185 *kg*), délka určena na 84 a největší tloušťka na 44 *cm*. — Ve smyslu přeneseném slove **b.**em socha (modla) z velikého kusu hmoty vyrobená. — **B.**, v geol., veliké, nepravidelné úlomky hornin nevrstevnatých, na něž se horniny tyto větráním rozpadávají. Odtud horniny balvanité; sloh balvanitý. *Fa. red.*

Balvany bludné viz Bludné balvany.

Balve, obec v prus. vlád. okresu a kraji arnsberském na řece Hönně, 16 *km* jihozáp. od Arnsberka, má soudní úřad a 1216 obyv. (1885) zabývajících se rolnictvím a výrobou jehel. Nedaleko jest velká vápencová jeskyně, v níž nalezeny kosti pravěkých zvířat. Na severovýchodní straně vystupuje do výše 548 *m* nízká hornatina Balver Wald zvaná.

Balyrské vary, horké vody minerální v Sibíři, též Choloň-ussu zvané, v oblasti zabajkalské, 640 *km* na jihozápad od Nerčinska, 214 *km* od tvrže Akšinské, blíže hranic čínských, při prudké řece Balyře. Prameny **b.**ských v-rů vytékají z půdy kamenité a písčité. Voda jejich jest čistá, zelenavá, pronikavě sirou páchnoucí, na dně vytváří hustou usedlinu. Teplota

vody jest tak vysoká, že ruka horkosti té nesnese. Kaménkům usedlinou potaženým připisují Tungusové moc divotvornou.

Balzaio [-zák], obec ve franc. dep. charrentském, arrond. a kant. angoulémském, má 798 obyv. (1886), kostel z XII. století, zámek s krásným parkem a velké sady hruškové a třešňové, z nichž ovoce dováží se až do Paříže.

Balzaio, druh nízkých, pohodlných sedadel, lenošek, nazvaných dle vynálezce románopisce Honoré de Balzaca.

de **Balzaio** [-zák]: 1) **B.** Jean Louis Guez, franc. spis. (* 1597 v Angoulému — † 1654 tamtéž). **B.** byv vychován od jezuitů v 20. roce věku svého poslán do Hollandska, aby tu dokončil svá studia v Lejdě. Vstoupiv r. 1621 do služeb kardinála la Valette byl poslán do Říma, odkudž zaslal do vlasti první své listy, které mu pojišťují jméno v literatuře. Richelieu si **B.**a povšimnul a chtěl jej dobře započísti. Jeho přimlouvou stal se **B.** historiografem Francie a radou královským. Nicméně o další přízeň Richelieuovu i Ludvíka XIII. připravil se **B.** sám nejnepjným svým poehlebováním. Proto nařikaje na nevděk uchýlil se do svého rodiště, odkudž listy své různým osobám zasýlal opouštěje sídlo své jen tu a tam na krátko. Při zařizování akademie francouzské **B.** byl mezi prvními členy. — Sláva **B.**-ova nyní pominula, přece však zůstane jeho zásluhou, že zvelebil prosaický sloh francouzský. V listech jeho, které obdivem naplňovaly veškerou souvěkou společnost, jest sloh vším; neboť vrstevníci jeho nepostřehli prázdnoty myšlének, která z všech zeje, pro okořenění průpovědmi obecnými, vzatyými z antických i moderních autorů. Ze souvěkých na tento nedostatek jediný Dom André de Saint Denis, pod pseudonymem Phylarque, poukázal ve své brošůře »Conformité de l'éloquence de **B.** avec celle des anciens«. **B.** hájil se *Apologii* pod pseudonymem Ogier, ale P. Jean Goulu na to ostře replikoval v »Lettres de Phylarque à Ariste« (1627), kde i privátní život **B.**-ův napadal. Avšak hlasy tyto byly umlčeny pochvalou všeobecnou. Spisy **B.**-ovy (*Oeuvres de B.*, 1665, Pař., 2 sv.) byly vydány od Cassaigna a obsahují 27 knih listů (*Lettres*), pak dissertaci chválící samovládu *Le Prince, Aristippe ou la cour*, o povinnostech dvořana, *Socrate chrétien*, dissertaci morální, a menší články pod soubornými tituly *Dissertations chrétiennes et morales* (25), *Dissertations de critique* (28), zvláště zajímavé posudky **B.**-ovy o souvěkých spisovatelích a *Dissertations politiques* (14). Nové vydání pořídil Ch. L. Moreau (*Oeuvres de B.*, Pař., 1651). R 1875 vydány později objevené listy **B.**-ovy (*Lettres inédits*) v Documents inédits sur l'histoire de France (Mélanges 1. a 2.).

Hr̄.

2) de **B.** Honoré, věhlasný románopisec franc., zakladatel moderní školy realistické v písemnictví franc. a jeden z největších tvůrčích duchů novějších literatur (* 20. kv. 1799 v Toursu — † v Paříži 20. srpna 1850). Nedostatečně vzdělaní školní nahrazoval **B.** pil-

ným studiem privátním. Juž jako pomocník v notářské kanceláři, kde dlouho nevydržel, začal býti literárně činným, — uveřejnil pod různými pseudonymy řadu románů — avšak úspěchy jeho byly tak nepatrné, že brzy vzdal se sotva nastoupené dráhy literární a založil si knihkupectví. Když však i o toto přišel, začal znovu ucházeti se o přízeň obecnstva řadou románů, z nichž čtyřsvazkový román *Le dernier Chouan, ou la Bretagne en 1800* (1829) obrátil k němu všeobecnou pozornost, která od té doby rostla měrou úžasnou. Avšak vyrovnala se jí též neslýchaná pilnost a plodnost spisovatele, který v románech, povídkách, studiích a skizkách jal se portroutovati veškerý život soudobý ve všech jeho vrstvách a vztažích a stavech shledávaje balvan po balvanu k velké cyklické stavbě *La Comédie humaine*, objímající celou společnost a analysující bezohledně současného člověka. Imposantní tato řada románových skladeb, v nichž se setkává realistická drobnomaba s nejvyšším poeickým vzletem. v nichž přisná, až vědecky suchá analiza lidského srdce a všech jeho hnutí nepřekáží dramaticky silným a úchvatným momentům, byt i nebyla dovedena ke konci, který si vytkl spisovatel, zůstane jedním z největších pomníků lidského ducha, zbudovaných železnou vůlí a neúprosnou energií jednotlivce zmítaného nestejným často vlastní vinou zaviněným osudem. Skoro až do posledních let svého života nedovedl **B.** udržeti v rovnováze své příjmy a vydání, ačkoliv bral v době, kdy stál na vrcholu své pověsti, velké sumy za díla svá. Privátní život jeho, plný nejbizarrnějších anekdot, je sám hotovým románem, kde přepych a strádání, cesty a hluboké studie, klášternická pilnost a všestranné užívání života ruce si podávají. Ovšem mohla tyto všechny změny osudu i divné střídání způsobu životního s produkcí tak velkolepou podstoupiti a snéstí pouze fyzická soustava tak atletická, jakou se až do posledního roku žití svého honosil **B.** Velká jeho sbírka románová rozpadá se přirozeně v pět cyklův povídek a dvě řady studií, v nichž ličí jednotlivé vrstvy společenské své doby, a to v scény ze života soukromého, venkovského, pařížského, politického, vojenského a maloměstského, k nimž druží se studie filosofické i analytické. Z dlouhé řady románů a povídek uznána jsou všestranně za nejlepší tato díla: *Madame Firmiani*; *Le lys dans la vallée*; *La dernière incarnation de Vautrin*; *Les Chouans*; *Le médecin de campagne*; *La femme de trente ans*; *La recherche de l'absolu*; *Maître Cornelius*; *Eugénie Grandet*; *Le père Goriot*; *Grandeur et décadence de César Birotteau*; *La peau de chagrin*; *Louis Lambert* a skoro všechny menší studie filosofické, z nichž některé jsou poetická a analytická arcidíla. Vedle románů pokusil se **B.** s menším zdarem též v dramate. Z pokusů jeho měl jedině *Mercadet ou le faiseur* úspěch seriosnější. Zvláštností v cyklu jeho děl jsou tak zvané *Contes drolatiques*, v nichž mistrným napodobením staré franciny přiblížil se autor a v nejednom předstihl

staré mistry francouzské prosy a spolu ukázal, jak hluboce vniknul do díla, teč a dobu Rabelaisovu. Ovšem nejsou subjekty těchto povídek právě mravné, ale jednak stará francina, které zde s velkou znalostí a finessou užito, a pak božská, pouze velkého umělce hodná naivnost, s jakou B. choulostivé látky projednává, převodou spisovatele i čtenáře přes nejhroší úskalí a povznášejí misty i skabrné anekdoty v říši čistého umění. Méně to lze tvrditi o jeho pověstném díle *Physiologie du mariage*, v němž B. ukázal cestu pozdější škole naturalistické a byl při veškerých jejích brutálnostech posud sotva překonán. B. jest asi vedlé Goetha největším znalcem srdce ženského v literatuře moderních. O tom svědčí nejen geniální jeho román *La femme de trente ans* (vydaný v r. 1831), nýbrž i skoro každá črta z velkého cyklu jeho. Ačkoliv B. znal veškerý současný život do podrobná, přece nejraději a s největším úspěchem se pohyboval v kruzích měšťáckých, kterým dodával na venek rázu aristokratického, v jádru však vystihnul celou jejich omezenost a bezedné, malicherné šosáctví. Líčení jeho poměrů společenských obímá dobu Ludvíka Filipa až k době revoluce únorové. Není pochyby, že by se byl brzy mohutný genius B-ův akkomodoval novým poměrům, avšak ani ne rok po sňatku s polskou kněžnou Evelinou Hanskou, kdy konečně mohl vplouti v přístav blahobyti a neodvislosti, zemřel po šesti měsících skoro náhle vadou srdeční. Jak ohromný byl B-ův vliv na literaturu, ukázalo se o dvacet let později, kdy vzrostla zatím celá nová generace studiem jeho děl odkojená, která prohlásila jej přímo za svého otce a za východiště nového směru literárního, generace, ve které jsou spisovatelé, již se jmenují Daudet, bratři Goncourtové, Zola a Bourget. Ovšem jest duševní příbuznost jmenovaných s B-em celkem různá, a u některých jen zásadní, nicméně to hlavní, co jest příznakem veškerého tvoření B-ova, analyza, stalo se vůdčím heslem všem románopiscům nové doby. Mohlť zajisté pouze způsob pojmání života a charakterův byti u B-a vzorem, nikdy jeho stil, který při veškeré geniálnosti B-ově jest spíše nestejný, pracný, těžkopádný a bizarní než klassicky průhledný a čistý. V tomto směru napodobují B-a pouze někteří decadenti franc. prosy (Moréas, Poictevin atd.), kdežto většina spisovatelů tihne spíš k ryzímu a vypracovanému stilu, kterým vyniknul pravý ve všem protinožec B-ův George Sand. I o čistě ethické stránce románů B-ových různí se náhledy velice. Někteří literární historikové nemohou prominouti mu jeho pessimismus, který všecky pohnutky lidského jednání klade v nejnižší sféru egoismu a osobního prospěchu dělaje pouhou nízkou vášně, ať smyslnost, ať hrabivost nebo ctižádost, jedinými rozhodujícími pružinami skutkův a činů všech hrdinův a hrdinek. O B-ovi bylo velmi mnoho psáno, anekdotickým směrem nesou se některé práce proslulé paní Girardinové, biografickým vydaní jeho životopisu a korespondence, jež obstarala jeho sestra pí. Laura de Surville,

historickým Lovenjoule, »Histoire des oeuvres de H. de B.«, literárním Loménie, Sand, Gautier, nejlépe Taine, Sainte-Beuve, pak Brandes, Zola, Bourget, Lemaître a jiní. Kdo by chtěl poznati celou filosofickou a ethickou hloubku B-ovu, aniž se probíráti spoustou jeho děl, tomu stačí výtečné klasobraní, které ze všech jeho spisů ve formě aforismů vybral a s názvem »B. Moraliste« vydal Alphonse Pagès. Zhoštěny románové přítěže a konfrontovány s misty analogickými nejčelnějších franc. moralistů starších, jako La Bruyère, La Rochefoucauld, Vauvenargues a Pascal, ukazují tyto myšlenky B-ovy v celé výši a hloubce pozorovatele neúprosného a myslitele geniálního. Sebraná díla B-ova byla různě vydána; v 45 sv. v letech 1856—59, v 25 i s jeho korespondencí od 1819 do 1850 v letech 1869—1875, mnohá jednotlivě nepočítaje ani brusselské, frankfurtské i americké patisky. Do češtiny přeloženo mnoho, ale celkem nesoustavně; mnoho je rozptýleno v časopisech, mnoho i pod jinými názvy bez udání jména překladatelova. Z větších románů uvádíme jen »Otec Goriot«, jenž vyšel bez udání překladatele jako příloha »Národních listů« r. 1885, a »Tricetiletá« jako příloha »Hlasu národa« z r. 1886 překladem Jar. Vrchlického. »Plavba Berezinská«, povídka (přel. J. J. Rezníček v Praze, 1844); »Plukovník Chabert. Za opatrovanství« (přeložil Pav. Projsa v Čes. bibl. rod., 1888). Menší filosofické povídky některé uveřejnil Sládkův »Lumír« překladem B. Fridy, »Květy« a jiné denní časopisy přinesly překlady Pavla Projsy, Drahoše a jiných.

Balzer: 1) B. Jan, čes. ryjec (* 1738 v Kuku, † 14. pros. 1799 v Praze). Jeho učitelem byl Michal Rentz, jenž zaměstnáván byl v Kuku umění milovným hrabětem Fr. Šporkem. Podniknuv uměleckou cestu po Německu B. usadil se nejprve v Lysé, sídle hrab. Šporka, a posléze v Praze, kdež působil jako ryjec a kreslič. Rytin jeho jest velké množství; ceny jsou dosti nestejné a mnohé jsou pouhými výtvoři dílny. Zvláštní zmínky zasluhují podobizny učencův a umělcův českomoravských, ryté v l. 1773—1782 v latinském a většinou také v rozšířeném německém vydání jejich životopisů (*Abbildungen böhm. und mähr. Gelehrten und Künstler*), celkem 90 listů. Četné jsou také podobizny současníků, ryté podobně jako předešlé dle Kleinhardta, Jahna a j., pak různé obrázky svatých. Zvláštní hbitost osvědčil B. ve svých rytinách dle maleb pffitele svého N. Grunda, jichž po různu i v seriích vydal přes 50 listů. Při své technické zručnosti jest namnoze povrchnější než Grund sám, jenž nevěnoval obrázkům svým vždy stejnou plli. Dosti vzácný jsou jeho rytiny měst a pevností odňatých v l. 1788—90 Tůrkům. Z rodiny B-ovy pocházejí ještě jiní četní ryjci, a to bratři jeho Jiří a Matouš, pak synové jeho Jan (* v Praze 1771 — † 1807) a Jan Karel († 1805) Oba konali studie nejprve ve Vídni a v Drážďanech, Jan Karel též v Londýně a Benátkách, a oba věnovali se téměř výhradně rytbě krajin. Oč Jana jsou četné pohledy na krajiny české. *Chl.*

2) **B.** Oswald Maryan, prof. polského práva na univ. Lvovské, nar. 23. ledna 1858 v Chodorově v Haliči. Univ. studia konal ve Lvově a na to v Krakově. Nabyv hodnosti doktora práv na universitě jagiellonské odebral se roku 1883 k doplnění svých studií do Berlína. Roku 1885 habilitoval se na Lvovské universitě a přednášel jako soukromý docent dvě léta o polském právu, načež r. 1887 byl jmenován mimofádným professorem téhož předmětu. R. 1888 stal se dopisujícím členem krakovské akademie věd. Již jako gymnasista byl **B.** literárně činným, a sice přeložil některé zpěvy Homérovy Iliady, jež byly od kritiky příznivě přijaty. Dále napsal jednoaktovou veselohru *Konkurenci panny Eudoxyi* (Lvov, 1878, do češt. přel. J. Z. s. n. «Nápadníci slečny Eudoxie», Slov. divadlo, Jičín, 1883). Avšak zanechav belletristiky obrátil se **B.** ke studiím právníckohistorickým a od r. 1882 hlavně pokud se týče historie práva polského. Z jeho spisů tohoto oboru dlouho uvésti: *Publikace pramenů Henrici Sbignei de Gora Tractatus contra Cruciferos, Regni Poloniae invasores*, jakož i *Oratio contra Cruciferos Thorunii anno 1464 habita*, což obojí vyšlo ve 4. svazku díla «*Monumenta Poloniae historica*»; dále vydal z rukopisu berlínského *Rachunki domowe Zygmunta Augusta z r. 1549* (Przewodnik naukowy i literacki, 1884). Mimo to napsal **B.** značný počet menších studií. Větší počet těchto rozprav byl vydán společně v díle **B.**ově *Studia nad prawem polskiem* (Poznaň, 1889), kdež mimo to jest obsažena také obsáhlá, před tím netištěná rozprava *Henryk z Góry i jego traktat przeciw Kizyżakom*. Nejdůležitější však a od kritiky též velmi příznivě přijatý spis **B.**ův jest *Geneza trybunału koronnego* (Varšava, 1886), v níž autor vyličuje v širokých rysech polské soudnictví za středověku, jakož i význam jeho reformy, provedené r. 1578. Kromě uvedených spisův uveřejnil **B.**, jenž náleží bez odporu k nejlepším současným polským badatelům o historii polského práva, značný počet recenzí o spisech tohoto oboru se týkajících, hlavně v časopise «*Kwartalnik historyczny*» (Lvov, od r. 1887).

del **Balzo** Carlo, spis. ital. (* 31. března 1853 ve San Martině). R. 1872 stal se doktorem práv, a r. 1879 založil v Neapoli časopis *Rivista Nuova*, kde podal řadu článků s názvem *Impressioni di Roma*. Z ostatních prací **B.**ových jmenovati dlužno: *Roma, Parigi e i Parigi*, *Napoli e i Napoletani* a román *Le sorelle Damala* (Milán, 1886), prvou to část souboru *I devianti*.

Bám, důležité obchodní město v perské provincii Kirmánu, mezi pohořím Kohrudským (ze záp.) a Kúh-Kafútským (z vých.), 180 km jihových. od města Kirmánu, 1096 m n. m. Jest nejlidnatější město ve východ. Kirmánu (10.000 ob.) a jedno z nejpěknějších v Persii. Jest obkličeno nádhernými zahradami oranžovými, citronikovými i palmovými a slyne výtečnými jablky granátovými. Má dosti čilý průmysl.

Bamaku (Bammako), důležitá stanice franc. v horní Senegambii, na l. bř. Nigiru, 270 m n. m., 1580 km jihovýchodně od Saint-Louisu, má pevnou tvrz roku 1883 založenou, ovládající horní Nigir, v níž posádkou jest 158 mužů se 6 důstojníky. Se Saint-Louisem spojuje ji telegraf a s Bakaem na Senegalú i pravidelná pošta. Okolní úrodná krajina (asi 600 km²) tvoří mezi Nigirem a zeměmi Beledugův a Mandingů státék **B.** pod ochranou francouzskou stojící, jehož pilné, duševně čilé, dosti zámožné a statečné obyvatelstvo (asi 5000 ob.) bydlíc ve 24 vsích zabývá se vzděláváním půdy a tkáním látek.

Bamalip jest výraz v elementární logice sestrojený pro určitý způsob úsudku — viz Barbara.

Bamankvati, vynikající kmen záp. Bečuanů, důležitý pro pochopení nových dějin bečuanských. Původně byli usedlí na severním okraji území bečuanského blíže Ngami, hlavní sídlo jejich bylo severně od řeky Šua (mezi Ngami a Zambezi). Za mocného vládce Matebe (Matipi) rozmohla se moc jejich až k jezeru, ale po něm následkem sporův odťáhla část pod názvem Batoanů pod Toneanem na východní okraj Ngami a založila hlavní sídlo své při ústí Botletlie. Město to slulo Batoana, později Lečulatebe. Z Toneanových synů byl jeden od Makololův zabit, druhý, Lečulatebe, zajat, ale od strýce Magalakoe osvobozen, i rozšířil značně moc svou i nad Bajaji a Křováky, a Evropané, kteří poprvé přišli ke Ngami, poznali jej jako vladaře jezera. Druhá část **B.**-tů zůstala pod Kamou ve

Č. 433. Hoch bamankvatský.

starých sídlech pod názvem východních **B.**-tů. Hlavní sídlo jejich zůstalo na úpatí hor Bamankvatských, kde jsou údolí Františko-Jose-

Koll.

fovské (nazvané tak od E. Holuba) a Šošonské. Jejich panovník Sekhomo po vítězstvích nad Makololy a zvláště nad pověstnými Ma-

Č. 434. Dívky bamankvatské

tabely získal si tolik moci a vážnosti, že v létech padesátých pokládán za prvního panovníka na východ od jezera Ngami. Sidlo jeho Šošong stalo se a dosud jest prvním městem v oněch končinách afrických. Důležité jest pro obchod oněch krajin a zvláště tím, že se tam křížují cesty s různých stran. Obyvatelstva v Šošongu napačil Chapman v 50tých letech na 12 · 15.000, Holub v 70tých na 30.000 duší. Sekhomo jest panovník krutý, i musí stále zápasiti jednak s Mačengem, svým nevlastním bratrem, jenž jest vlastně oprávněným panovníkem, jednak s pokřtěnými syny svými, Khamou a Khamanem. Tento s velikou částí obyvatelstva šošonského odtáhl si vyhledat nových sídel, ale když zjmnice jeho lid oslabila, vrátil se r. 1874 do Šošongu. Většina B-tů drží se Khamy. — Původ B-tů jest tento: Baharucové rozštěpili se a jednotlivé oddily rozštěpily se dále. Tak jeden z kmenů bankvaketských pod jménem B-tův osadil území okolo solných pánví ngamijských až k Zambezi a Čobě. — Zvyky, názory, nářadím a podobným shodují se B. s ostatními Bečuany. Rádi se zdobí skleněnými perlami, jež si věsí na nohou a na pasu. Nosí plástiky z kůže antilopí. Chýže jejich jsou malé. Pozoruhodné jsou jejich veliké, hliněné nádoby na obilí. (Viz vyobr. č. 433. a 434.) Srv. Dr. E. Holub, Sedm let v jižní Africe. Kr.

Bamba: 1) B., krajina v záp. Africe, na území portugalském (v Angole), jižně od dolního toku ř. Konga, při 7° s. š. a 13–14½° v. d., v poříčí ř. Felundo. Má podnebí velmi zdravé a příjemné, hojnost vláhy, slyne úrodou a bohatstvím kovův i soli. Hustě zalidněna. Hlavní

město téhož jména leží nad ř. Malundou. — 2) B., město nad středním Nigirem, v nejsevernější části jeho toku, v krajině Ausse, 200 km vých. od m. Timbaktu nad pefejemi nigirskými; 5000 obyv. Koll.

Bambaja, sochař, viz Busti.

Bambárové (*M'bambárové*), národ černošský ve vých. Senegambii, bydlí na pravém poříčí řeky Senegalu a na obou březích řeky Nigiru ve krajinách Kaarta, Bélédugu, v končinách země Bakhunu, na levém poříčí Nigiru až po hranice Massiny, na pravém pak břehu Nigiru v zemi Segu a jižně odtud až po Vassulu (mezi 10—15½° s. š. a 5—11° z. d.). Jsou úzce příbuzni s Mandingy, ale dosti značně smíšeni. Jsou tělesně i duševně pravými Černochoy, zavalití, silní, černé pleti, mají ohrnutý nos, silně prognathickou lebku a husté, vlnivé vlasy. V obličejí dělají si rýhy od úst ke spánkům. Jsou dobromyslní, veselí, stateční, ale bez vloh. Odivají se jako jiní černoši jednoduchou zástěrou a šatem kartounovým, přehozeným přes bedra. Zbrojí jejich jest puška na kámen původu anglického a domácí šavle, oštěpy i luky, z nichž mnohdy pouštějí šipy jedem napuštěné. Předním zdrojem bohatství jest orba; práce polní vykonávají otroci. Pěstují rýži, kukuřici a jiné obilí, yamu, indych a bavlnu. B. sami s oblibou pracují v kovech; ze zlata, stříbra a zinku zhotovují velmi dovedně rozličné šperky, ze železa, jehož však nedovedou dostatečně spracovati, robí si všechny zbraně kromě pušek a všechno náčiní. Umějí též upravovati kůže, mistrně plésti, a ženy jejich tkají hladké látky a velmi krásně barví je indychem. Vedou obchod s obilím, zlatem a slonovinou, za něž vyměňují saharskou sůl; namnoze však jest obchod v rukou arabských. Bydlí ve vsích opevněných zdmi, k nimž znesnadněn jest přístup širými poli jistě luštěniný, jejíž lodyhy jsou vysoké a tuhé. Ačkoli již rozšířil se mezi nimi islám, po většině oddání jsou fetišismu. Ctí Namu, jehož objevení věští blízkou smrt jednotlivcům. Zachovávají obřizku. V sociálním ohledu vyniká šlechta (*masasi*) mnohými výsadami. Ženy považovány jsou za tvorný nižší. Muži smějí své ženy zastaviti — buď z nedostatku, buď že se jim znelíbily — a vyhnati, kdykoli chtějí, při čemž smějí žádati o vrácení věna, jež zaplatili otci ženinu při zasnoubení. — Politické jednoty postrádají. Značná část jich (v Bélédugu) poddána jest Francouzům, v Segu a v Kaartě příslušné k Segu panují nad nimi Tukulerové, jejichž moc založili v letech padesátých Hadži Omar, ale uznávají svrchovanost Francie; v Bakhunu podléhají B. Arabům, nejjižnější pak končiny území jejich jsou příslušenstvím muhammedánské říše Samoryské. — Úhrnný počet jejich pácí se do 2 mill. hlav. (Vyobrazení B-rů viz na příloze »Typy národův afrických« č. 9. a 10.). — O prozkoumání krajin jejich zasloužili se Mungo Park (1796), Raffael (1847), Mage (1866), Lenz (1880), Gallieni (1880—81), Bayol (1883). Srovň. Vignon, Le royaume de Ségou et les Bambaras (v Nouv. Annales des voyages, 1857, listop.); Bérenger-

Féraud, Les peuplades de la Sénégambie (Pař., 1879); J. S. Gallieni, Mission d'exploration du haut Niger; voyage au Soudan français (Pař., 1885, se 2 mapami a 15 plány). Koll.

Bambas: 1) B. Václav F., spisovatel český (* 5. října 1822 v Černošicích na Zbraslavsku, žije na Smíchově u Prahy). **B.** neblaze proslul i spisy původními, jež plny jsou fantastických kombinací o jazyku, i řemeslníckými překlady senzačních románů cizojazyčných. O jazyku vydal: *Das Sprachgeheimniß enthüllt und praktisch dargethan* (Praha, 1849); *Krátký úvod k rodosloví jazyka slovanského* (t., 1854); *Tvarosklad jazyka slovanského, to jest: systematický vývin grammatických i lexikálních tvarů všech nářečí slovanských se zvláštním vyznačením vzorného jazyka všeslovanského i souběžným výkladem tvarů řeckých i latinských* (t., 1861). — Z francouzského přeložil román Eug. Suea »Věčný žid« (t., 1850); J. Micheleta »Svaté písmo člověčenstva« (t., 1865); Renanův »Život Ježíše Krista«; z angl. G. P. R. Jamesa »Kardinál Richelieu« atd. Mimo to přispíval **B.** též do »České Včely«.

2) B. Neofytos, novořecký učenec a duchovní (* na Chiu), studoval ve svém rodišti, pak v Patmu a Paříži. R. 1821 účastnil se povstání řeckého podněcuje ohnivými řečmi lid řecký v Peloponnésu k odporu. R. 1823 stal se profesorem filosofie na akademii v Korfu, později ředitelem gymnasia v Syře a konečně profesorem filosofie při nově zřizované universitě athénské. Zemřel r. 1855. Nejdůležitější jeho spisy jsou: *Rhétorika* (Athény, 1841); *Éthika* (1846) a *Syntaxe jazyka starořeckého* (1846).

Bamberg viz Babí.

Bamberg Felix, německý publicista (* 17. května 1820 v Unruhstättě), studoval v Berlíně a Paříži, zvláště filosofii a dějepis. R. 1843 spřátelil se s Bedř. Hebbelem, jehož pozůstalost chová. R. 1851 stal se pruským a brunšvickým, později severoněmeckým konsulem v Paříži. Za války německofrancouzské redigoval v hlav. stanu úředního »Moniteura«, po válce přidělen štábu Manteuffelovu. Roku 1874 stal se prvním něm. konsulem v Itálii (v Messině) a roku 1880 generálním konsulem v Janově. Sepsal: *Über den Einfluss der Weltzustände auf die Richtungen der Kunst; Über die Werke Fr. Hebbels* (Hamb., 1846); *Geschichte der Februarrevolution* (Brunšv., 1848); *Türkische Rede* (Lipsko, 1856), rozpravy o východních záležitostech, přeložené pak i do francitiny. *Histoire diplomat. de la crise orientale de 1853—56* (t., 1858) a vyd. Hebbelovy »Tagebücher« (Berlín, 1884, 1887, 2 sv.).

Bambergenia (*constitutio criminalis*) nazývá se hrdelní řád, vydaný r. 1507 biskupem Jiřím pro jeho biskupství bamberké. **B.** vpracována jest za spolupůsobení svob. p. Jana ze Schwarzenbergu i měla vlastně poskytnouti neuceným soudcům národním návod k vedení záležitostí trestních. Zabývá se tudíž více trestním řízením nežli hmotným právem trestním, stanoví však též pojmy zločinův i jejich tresty,

v celku velmi přísné. Přes to rozšířila se platnost řádu toho záhy i mimo území bamberké, a roku 1516 uvedena s nepatrnými změnami v platnost od markrabí braniborských Kazimíra i Jiřiho pro francká jejich území; jest též základem hrdelního řádu Karla V. z r. 1532 (srovn. Carolina), kterýmžto však v původním svém obvodu platnosti z užívání vytlačena nebyla. Vydal Zoepfi: *Die peinl. Gerichtsordnung K. Karls V. und d. Bamberger und d. Brandenburger Halsgerichtsordnung* (2. vyd., Lipsko, 1876). — I.

Bamberger: 1) B. Friedrich, něm. malíř krajin (* 17. říj. 1814 ve Virpcurce — † 13. srp. 1873 v Sodenu v Taunu). V Drážďanech, kam odstěhovali se rodiče jeho (otec dvorní a komorní hudebník, matka dvorní a komorní zpěvačka bavorská), oddal se horlivě kreslení a v Berlíně chodil na malířskou akademii. Potom stal se žákem námořního malíře Kräusa a později mědiryjec a dekoračního malíře Primavesiho v Kasselu; u toho naučil se zvlášť půvabně a krásně kreslit. R. 1832 přišel do Mnichova, kde práce Rottmannovy velice naň působily majice vliv na veškeren jeho pozdější vývoj. R. 1835 cestoval po údolí Mohanu a Rýnu a výsledek té cesty jsou ilustrace v díle *Das Mainthal* od Ludv. Braunfelsa s 54 ocelorytinami dle kreseb **B.**ových. Roku 1845 cestoval po Normandii a Anglii, a *Bojiště hasinské*, s vyhlídkou na moře, které tam maloval, patří k jeho nejlepším obrazům. Po delší cestě po Španělsku, které později ještě dvakrát, roku 1851 a 1863, navštívil, usadil se v Mnichově a maloval skoro výlučně krajiny španělské. Od králů bavor., Ludvíka I. a II., od krále virmberského a velkovévody meklenburského dostalo se mu mnoho zakázek a poct. — **B.** ve svých krajinomalbách nedovedl podříditi detaily celkové koncepci a všeobecnému dojmu kolísaje se mezi stílem a naturalismem. Na konec stával se čím dále, tím více manýrovaným, tak že krajiny španělské od bavorských sotva lze rozeznati. Nejcennější jsou jeho kresby a studie.

2) B. Ludwig B., finančník a národní hospodář něm. (* 22. čce 1823 v Mohuči). Studoval v Giessenu, Heidelberce a Gotinkách práva a působil u soudů v Mohuči. R. 1848 převzal redakci »Mainzer Zeitungu« a r. 1849 účastnil se povstání ve Falci, jež popsal v knize *Erlebnisse aus der pfälz. Erhebung* (Frankfurt, 1849) a po jehož nezdaru prchnul do Švýcar a Anglie. V Londýně a v Antverpách byl zaměstnán v obchodě bankovním, založil r. 1851 samostatný obchod v Rotterdamu, a vzdav se ho r. 1853 stal se prokuristou velkého bankéřství Bischoffsheim a Goldschmidt v Paříži. R. 1866 vrátil se do vlasti a žil v soukromí v rodišti svém, jež jej r. 1867 zvolilo do říšsk. sněmu, kde byl členem národní liberální strany a zvláště na poli národohospodářském působil háje svobodnou tržbu. R. 1881 založil frakci secessionistů, r. 1884 stranu svobodomyšlnou spolu se stranou pokroku. Od té doby bojoval proti Bismarckovi, hlavně proti jeho politice osadní. Od r. 1871 žije v Berlíně. Napsal: *Über Rom*

und Paris nach Gotha (Stutg., 1866); *Alte Parteien u. neue Zustände* (Berlin, 1866); *Monsieur de Bismarck* (v Pař., 1868; něm. v Vratislavi, 1868); *Vertrauliche Briefe aus d. Zollparlament* (t., 1870); *Zur Naturgeschichte d. franz. Krieger* (Lip., 1871); *Die Aufhebung d. indir. Gem.-Abgaben in Belgien, Holland und Frankreich* (Berlin, 1871); *Zur deutsch. Münzgesetzgebung* (t., 1873); *Die Arbeiterfrage* (Stutg., 1873); *Die fünf Milliarden* (Berlin, 1873); *Die Zettelbank vor d. Reichstage* (2. vyd. v Lipsku, 1874); *Die Geschäftsweit angesichts d. Geschäftslage* (Mohuč, 1875); *Reichsgold* (3. vyd. t., 1876); *Deutschland u. d. Sozialismus* (t., 1878); *Die kulturgesch. Bedeutung d. Sozialistengesetzes* (Lipsko, 1879); *Das Schreiben d. Reichskanzlers betr. d. Revision des Zolltarifes* (Berl., 1879); *Was uns der Schutz Zoll bringt* (t., 1879); *Die Reichstags-Verhandlungen über Münzreform und Bankwesen* (t., 1879); *Deutschum und Judentum* (t., 1880); *Die Sezession* (Berlin, 1881); *Die Verschleppung d. deutschen Münzreform* (Kolín n. R., 1882); *Gegen d. Staatssozialismus* (Berlin, 1884); *Ed. Lasker* (Lipsko, 1884); *Die Schicksale d. latein. Münzbandes* (Berlin, 1886); *Die soziale Gefahr* (t., 1886).

von **Bamberger** Heinrich, proslavený klinik (* 1822 v Praze — † 1888 ve Vídni). Po předběžných studiích na universitě pražské a vídeňské působil od roku 1849 jako asistent Jakschův a Oppolzerův, byl r. 1854 jako řádný profesor lékařství povolán na universitu virpurskou a r. 1872 jmenován nástupcem Oppolzerovým ve Vídni. **B.** vynikal nevšedními schopnostmi jako učitel a badatel, a nelze dosti chváliti jeho pozorovací a diagnostický talent i jeho logický úsudek; neobyčejná jeho sečtelost, hluboké vědění a skvělá výmluvnost opravňovaly jej před jinými k učitelskému úřadu. Mimo četné menší, v rozličných časopisech lékařských uložené práce, z nichž nejposlednější líčí a kriticky rozbírá otravu pyro-mainy, sepsal dvě vzorné knihy, jež mu trvalou pověst uchovaly: *Lehrbuch der Krankheiten des Herzens* (Viedeň, 1857) a *Krankheiten des chylopoetischen Systems* (Erlangen, 1864, 2. vyd.). Tato byla převezena do jazyka italského a hollandského. **Mx.**

Bamberg, město v bavorském vládním obvodu hornofranckém, druhdy hlav. m. říšského biskupství bamberského, křižovatka drah mezi Norimberkem, Virpurkem a Hofem, leží v krásné kotlině na řece Regnici, 5 km nad jejím ústím do Mohanu. Město má mnohé pěkné ulice a několik náměstí, z nichž vynikají zejména Kathedrální (Dom-Platz), Maximiliánovo a Schönleinovo, dále 8 mostů, zvláště řetězový most Ludvíkův z r. 1828—29, a četné vynikající budovy. Ačkoliv **B.** trvá již přes 1000 let, přece vzezřením svým upomíná spíše na stol. XVII. neb XVIII. Z četných chrámů první místo zaujímá starobylý dóm (vyobr. a půdorys viz v příloze ke článku »Architektura«, tab. VIII.) vystavěný v letech 1004—1012 od cis. Jindřicha II., r. 1110 po požáru znovu zbudovaný a r. 1830 od krále Ludvíka I. opravený; jest to basilika slohu

přechodního, 105,3 m dlouhá a 30,7 m široká s krásnými věžemi, portály, množstvím vynikajících prací sochařských a hroby některých císařů německých (Jindřicha II. a manželky jeho Kunhuty, Konráda III.) a papeže Klementa II. Z ostatních kostelů pozoruhodny jsou chrám sv. Jakuba, basilika z l. 1073 až 1109, a chrám Panny Marie, čistě gotický, z l. 1320—1387. Naproti dómu stojí nová residence, zbudovaná v l. 1695—1707 ve slohu renaissančním, avšak nyní již není sídlem biskupů; od r. 1863 přebýval tu vyhnaný král řecký Otto, r. 1806 vyhlásil zde Napoleon válku Prusku, a r. 1815 franc. maršálek Berthier spatřiv přicházející vojsko ruské vrhl se s okna zámečského. »Alte Hofhaltung« zaujímá místo rodného hradu hrabat z Babenberka a stalo se potom sídlem biskupů, v němž r. 1208 německý král Filip Švábský byl od Otty z Wittelsbachu zavražděn. Z ostatních budov pozoruhodny jsou radnice a »Geyerswörth«, druhdy také sídlo biskupské, ležící na ostrově řeky Regnice, divadlo, lyceum a j. Počet obyv. r. 1885 obnášel 31.295 duší. **B.** je sídlem arcibiskupa, malitelství 4. jezdecké brigády, vrchního zemského soudu pro Horní a Dolní Franky, zemského soudu, obchodního soudu, dvou obvodových soudů, hlavn. celního úřadu, vrchního úřadu železničního, filiálky královské bavorské banky a říšské banky německé. Ústavů vzdělávacích, dobročinných a pod. je značný počet, zejména lyceum s filosofickou a theologickou fakultou (zbytek university bamberské trávší od r. 1647—1803), katol. seminář kněžský, spojený se seminářem chlapeckým, gymnasium, reálná škola s oddělením obchodním, učitelský ústav, bohatá knihovna, jež chová 2600 rukopisů ze stol. VIII.—XVI. a na 5000 vzácných inkunabulí, archiv bývalého biskupství a Horního Francka, přírodovědecký kabinet s četnými sbírkami, hvězdárna, z obrazárny, z nemocnice, porodnice, sirotčince, ústav pro choromyslné a j. Průmysl a obchod podporovaný jsouce příznivou polohou města na splavné Regnici, při průplavu Ludvíkově a četných drahách jsou v plném rozkvětu. **B.** náleží mezi přední sídla průmyslu tabákového, má velikou továrnu na látky bavlněné (r. 1887 pracovalo v ní 70.000 vřeten a 1176 stavů), dále továrny na škrób, potřeby obuvnické, hliněná kamna a nábytek, loděnice, barvírny, pivovary, sladovny a j. Předním odvětvím výživy bamberského obyvatelstva je zahradnictví a ovocnářství, proslulé po celém Německu a pěstované ode dávných dob lidem, který je nejspíše původu slovanského; jenom zeleninou posázeno je více nežli 400 ha polí. Město **B.** vyvinulo se z podhradí hradu Babenberka (jak již jméno nasvědčuje) a r. 973 připomíná se již jako město. Hraběti Adalbertu II. z Babenberka byl r. 973 s ostatními statky odňat, načež jej císař Otto II. daroval svému strýci Jindřichu II. Škorpivému, vévodě bavorskému. Cis. Jindřich II. ustanovil město za dar své manželce Kunhutě a s jejím svolením užil ho k nadání nového biskupství. Od té doby byl **B.** v držení biskupů, avšak

měšťané bouřili se velmi často proti pánům svým a dovolávali se pomoci císařovy. Biskup Jindřich v. Aufsess (1421—31) složil hodnost svou, poněvadž prý císař Sigmund nadřezal měšťanstvu, ale nástupce jeho Anton v. Rothenhan (1431—59) byv r. 1435 od občanů vypuzen, dobyl města brannou mocí a odňal mu všechna privilegia. Ve válce třicetileté, sedmi leté i za válek s Napoleonem trpěl B. velice útrapami válečnými. Roku 1647 zřídil biskup Melchior Otto z dosavadního »Gymnasium illustre« universitu, jež potrvala do r. 1803. Když r. 1802 bylo biskupství sekularisováno, dostalo se město pod panství bavorské. R. 1854 konány v B-rci tak zvané bamberské konference, na nichž střední státy německé jednaly o svém postavení a východní otázce.

Bamberské biskupství, druhdy biskupství říšské, r. 1802 sekularisované a r. 1817 na arcibiskupství povýšené, založeno bylo r. 1007 od císaře Jindřicha II., nadáno kromě města B-a ještě množstvím jiných statkův a podléhalo v záležitostech duchovních přímo papeži, ve světských pak přímo císaři. S počátku měli císařové i papežové značný vliv na dosazování biskupů, avšak od r. 1146 byli biskupové voleni od kapitoly, ačkoli se císařové až do roku 1398 svého práva dovolávali. S měšťanstvem i s markrabaty braniborskými, držiteli sousedního Baireuthu, mívali biskupové časté spory. Následkem reformace, které se biskup Weigand v. Redwitz (1522—56) marně opíral, pozbylo biskupství přes polovici držav a bývalo od té doby velmi často spojeno s biskupstvím virpurským. Ve válce třicetileté byli biskupové vypuzeni, a Gustav Adolf utvořil z biskupství bamberského a virpurského zvláštní vévodství Francké, které r. 1633 kancléř Oxenstierna udělil v léno Bernardu Výmarskému: avšak poměry ty netrvaly dlouho, neboť již 1634 následkem bitvy u Nördlink zmocnili se zase císařští území biskupského. Ve válkách s Napoleonem prchl biskup r. 1796 před Francouzi, r. 1802 bylo celé biskupství, zaujímající tehdy 65 čtv. mil, s 20.000 obyvj., ve prospěch Bavorska sekularisováno a poslední říšský biskup Franc v. Buseck odbyt výslužným. Z nabyté země utvořena provincie bamberská, avšak později rozdělena a náleží nyní dílem k Horním, dílem k Dolním Frankám. Konkordátem r. 1817 bylo biskupství bamberské povýšeno na arcibiskupství, jemuž jsou podřizena biskupství ve Virpuru, Eichstädtu a Špuru.

Bamberský řád hrdeční viz *Bambergensis*.

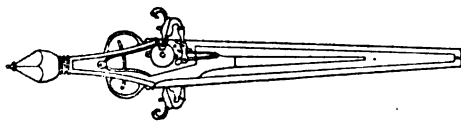
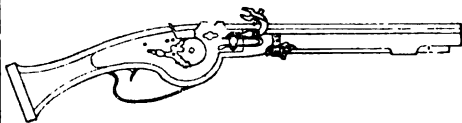
Bambino, ital., děčko. **B. Santo**, děfátko svaté, Ježíšek, soška jeho, jež v Italii velmi se ctí. Nejslavnější ze všech jest **B. Santissimo** (děfátko nejsvětější) v kapli římského chrámu Ara Coeli pokládané za zázračné, o němž pověst vypravuje, že je vyfezal sv. Lukáš ze stromu hory Olivetské. Dary dostalo se sošce té velikého bohatství, i zavita jest v šatě nádherném, plném zlata, perel a drahokamů. Veřejně se **B.** vystavuje od Štědrého dne do Zjevení Páně (6. ledna),

v kterýžto den koná se veliká slavnost. Jinak vozívá se též ve zvláštním povozu k nemocným spoléhajícím v zázračnou jeho moc.

Bamblové a **Bambirové**, ztročené kmeny černošské, roztroušené mezi Njam-njamy.

Bambireh viz *Bumbire*.

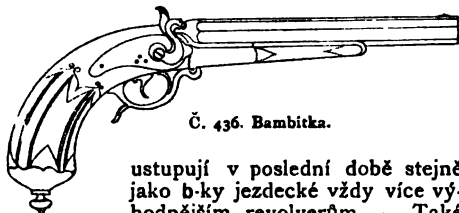
Bambitka, také *pistole* (něm. *Pistole*, *Faustbüchse*, francouz. *pistolet*), stfelná zbraň, která se jednou rukou řídí a vypaluje. Z nejstarší zmínky o b-kách dovidáme se, že město Perugia dalo r. 1364 shotoviti 500 ručnicek v délce jedné palmy (= asi 17 1/2 cm), které jednou rukou bylo lze řídit, a jejichž kulka i pancíř pronikla. — Zbraně ty byly celé železné, tak sice, že hlaveň byla na zad prodloužena v rukověť, končíci v malou hrušku, jejíž vydutina zároveň byla mírkou na prach. Střelec totiž naplnil vydutinu hrušky prachem z růžku, vysypal jej z této do dlaně a pak do hlavně. Jest to nejstarší známá mírka na prach. Tyto ručnicíky vypalovaly se doutnákem. Pozdější b-ky měly dřevěnou rukověť, není však známo, dostalo-li se jim také jiných výhod větších ručnic, zejména doutnákového zámku. Teprve po vynalezení kolního zámku rozšířily se b-ky tou měrou, že mnohé dílny zabývaly se výhradně jen jejich hotovením. Nejvíce b-tek zhotoveno v době třicetileté války, kdy zejména Kuchelreuter v Řezné svými výrobky si dobyl jména světového. B-ky té doby jsou skutečně umělecké výrobky, zhusta na částkách železných i v dřevě stříbrem nebo zlatem vkusně vykládané; mají kolní zámek, hlaveň buď hladkou neb rovně rýhovanou. Rukověť (pažba) jest mírně zahnutá, pokud totiž kolní zámek připouští. Když pak vynalezeny zámky páničkové, zavedeny také u b-tek, čímž usnadněno větší zakřivení pažby, a tak míření i spouštění zámku stalo se mnohem pohodlnějším. Kdežto b-tek s kolním zámkem užíváno ve válce pouze jako zbraně soukromé od zámožných důstojníků, zavedeny b-ky páničkové jako pravidelná zbraň jízdy, a chovaly se ve zvláštních kabelách po obou stranách sedla (odtud *Sattelpistole*). Kapesní b-ky, zvané *terceroly*, jsou taktéž původu italského a zachovaly se až na dnešní dobu mnohé ze XVI. století; nynější kapesní b-ky jsou vět-

Č. 435. Bambitka.

šinou výrobkem německým, hlavně z Durynska, a jsou to zbraně celkem chatrné. Dvojité b-ky hotovily se také již v XVII. století.

Podobaly se s počátku dvěma v jedno spojeným b-kám, neboť každá hlaveň o sobě ležela ve vlastním lůžku a měla vlastní svůj zámek. Zvláště pěkné dva kusy nalézají se v českém muzeu (viz vyobr. č. 435.). — Po zavedení dvouhlavňových ručnic v polovici minulého století upuštěno také u dvojbambitek od primitivního zařízení, a obě hlavně spájeny rovněž jako u ručnic. B-ky terčovni jsou lehčí než b-ky jezdecké, jsou opatřeny dobrým a jemným hledím a muškou, výjimečně i naplnáčkem (*Stecher, Schneller*). Hlaveň mívá 20 až 24 cm délky, pažba jest silně zahnutá, tak že zbraň při natažení ruky proti oku skoro v pravé poloze se nalézá (viz vyobr. č. 436.). Terčovky

Č. 436. Bambitka.

ustupují v poslední době stejně jako b-ky jezdecké vždy více výhodnějším revolverům. — Také b-ky k souboji se již nevyrábějí a na jejich místo nastoupily revolyery. Byly to b-ky prostřední velikosti, neměly mušky k míření, a zámek spouštěl se těžce. Vyráběly se vždy dvě stejné. Nezřídka byly seřizeny tak, aby kulka od žádaného směru se uchýlila, tudíž při dobrém míření chybila; někdy také měla jedna z nich zápalník neprovrtnaný, tak že musila selhati, aneb byly obě zařízeny tak, že selhání bylo snadné — ovšem že bez vědomí soupeřův, aby se snáze dosáhlo smíření. — Ke cvičení ve střelbě z b-tek užívá se buď b-tek dle soustavy Flobertovy nebo takových, kde se šípka vzduchem vystřeluje. — Dle rakouského zbrojního patentu ze dne 24. října 1852 §. 2. náležejí b-ky kratší 18 cm mezi zbraně nedovolené; podobně i revolyery. Bs.

Bambitka elektrická jest z oněch fyzikálních hraček, které druhy přidávaly se k elektrice. Do kovové nádoby veden jest drát izolovaný, uvnitř malou prostorou přervaný a spojený s elektrikou. Nádoba naplní se ku pokusu třaskavým plynem nějakým a zandá se zátkou. Jiskra elektrická pak mezerou drátu vodičoho přeskočí zapálí plyn, jímž vyrazí se zátká.

Bamboociáda [bambočáda], ital. (franc. *bambochades*), druh obrazů majících za předmět nižší genry, scény z obecného, všedního života, krémy, opilce, cikány, hrače, žebráky atd. s příměskem karikatury. Druh ten má svoje jméno po Nizozemčanu Pietru van Laar, pro nerůdnou postavu zvaném Bamboccio (mrzák), který v Římě podobné scény velmi mistrně maloval. Avšak i před ním takové genry malovali zvláště H. Bosch, P. Aertsen, Brueghelové a jiní v Nizozemsku. Po něm vynikli v tom oboru Brouwer, Ryckaert, van Ostade, Teniers a j., v Itálii Michelangelo Cerquozzi delle Bambocciate.

Bamboo [-bú], druh zboží wedgwoodského.

Bamborough [běmbro], druhy značné město, nyní nepatrná víska na pobřeží northumberlandském, čítající sotva 500 obyv. Hrad **B. Castle** jest jedním z nejstarších v Anglii byv založen northumberlandským králem Idour. 550.

Bambuk (Bambouk), krajina africká ve franc. Senegambii, na 20.000 km² veliká, mezi řekami Falemou (na západě), Senegalem (na sev. a vých.) a Bafingem (na jihových.), 13—14° 45' s. š. a 11—12° 30' z. d. Středem jejím od jihovýchových. k sev.-sev.-záp. postupuje pásmo horské Tamba-ura; s jeho boků stéká množství pramenů, potokův a říček, které za vedra sice téměř vysychají, ale za počasí deštivého, jež od července nebo srpna trvá po čtyři měsíce, rozvodňující se zaplavují širé kraje a tím je zúrodňují. Podnebí jest parné, nezdravé, zvláště v dobách deštivých. Půda veleúrodná plodí v rovinnách rýži, kukuřici, proso, maniok, luštěniny, palmy, banány, víno, bavlnu a rostliny vláknité, na stráních výborné lučiny, v lesích vzácné druhy barevných dřev. Hory bohaty jsou železem, půdou zlatonosnou, ložisky stříbra a rtuti, a ve šterku téměř všech říček tamba-urských nachází se zlato. Nejvýdatnější naleziště zlata jsou u Guéséby (nad řekou Falemou), u Kérékota (sev. od Guéséby), u Diankounte a Borokhone (ve středu země), u Kenieby (na pravém břehu dolní Falemou). Obyvatelstvo přísluší k Mandinkům, menším dílem k Bambárům; počet jeho páčil generál Faidherbe na 60.000 duší, jiní na 100.000 hlav i více (až na 800.000 hlav). Hledí si (jmenovitě Bambárové) zemědělství, chovu dobytka (vzácné druhy ovcí a skotu) i včelařství ve velkých rozměrech; dobývají zlata nedopouštějíce v tom pracovatí Evropanům. Dobře upravují kůže a pracují v kovech. Nejmilejším zaměstnáním jest jim lov. Do obchodu dávají zlato, slonovou kůži, péra pštrosí, peří mnohých vzácných ptáků (zvl. kosa kovového — *Lamprotomis oenea*) a kůže, jež vyměňují za sůl, látky bavlněné a jiné výrobky. Severovýchodem země prochází (podél Senegalu) železná dráha medinsko-bafulabská, která bude prodloužena až do Bammaka (nad Ni-girem). Přední místa jsou: Farabana (hlav. město) a Kenieba v sev. končinách, Dialafara uprostřed, Kholobo nad Falemou a Kundian na jihu. B. byl kdysi mocnou říší, nyní rozeznává se tam několik kantonů (Kamana a Konkadugu nad Falemou, Natiaga, Kaukulia a Kundian nad Bafingem, Tambaoura, Diebedugu a j. v nitru), ve skutečnosti však spravují se jednotlivě vsi samostatně svými náčelníky (*fariam*). V B-u osadili se již v XV. stol. Portugalci. Těžili z dolů zlatých, ale popudili proti sobě lakotností a hrabivostí domorodce tak, že záhy byli ze země vypuzeni. V pol. XVIII. stol. zařízeny tam franc. obchodní stanice. Když pak Francouzové pronikli dále po Senegalu a B. ochránili před Hadži Omarem, uzavřeli náčelníci s Francií smlouvu přátelskou (1859) uznávce svrchovanost francouzskou. — Geograficky prozkoumali B. Compagnon (1716), Golberry (1787), Houghton (1791), Mungo-Park (1797 a 1805),

Tourett (1824), Raffeneil (1854), Pascal (1859), Mage (1864), Lamortiny (1879), Bayol (1881), Collin (1884) a j. Sr. Raffeneil, Voyage dans l'Afrique occidentale (Pafříž, 1846); March, Revue algérienne et coloniale (1860). Koll.

Bambukuové, kmen černochů bantu-ských v záp. Africe, v něm. osadě Kamerúnu, na pobřeží zálivu Guinejského, záp. od pohoří Kamerúnského, čítající asi 12.000 duší. Přední osady: Boman a Bibundi. Území jejich zkoumal Rogozinski (1883). Koll.

Bambulina, t. j. hlíza (*tuber*), slovo u Presla užívané.

Bambuliny, rostliny s bambulinami, t. j. hlíznaté rostliny.

Bambus, bambusa nebo bambos (pod tímto jménem nejprve přivezen od Portugalců do Evropy), trávový rod z čeledi *Bambuseae*. Klásky mnohokvěté, složené z z malých plev a několika špičatých pluch. Květy nejhořejší a nejdolejší často pouze samčí nebo vůbec prázdne. Semenník s 2—3 bliznami. Obilka volná, podlouhlá, na vnitřní straně plochá nebo žlábkovitá. Jsou to rostliny vytrvalé, se stéblem až obrovských rozměrův a vzezření palmě podobného. Největší druhy mají kmen až 30 cm v průměru a 40 m výšky. Kmen jest na povrchu lesklý, kamennou korovou vrstvou pokrytý, v pravidelných odstavcích článkovaný. Na článcích v mládí nebo na konci lodyhy přisedají veliké pochvy kmen obalující, nesoucí na konci dlouhý, čárkovitý list, jenž bývá na zpodu krátce stopecovitě zúžen. Často bývají některé druhy na větvích posázeny tvrdými ostny. Z úžlabí listů na článcích vyhánějí zpravidla přímé větve nové a tyto opět se rozvíjejí, čímž přeměňuje se matečná rostlina v mohutný trs. Tak stává se také, že obrovský les bambusový, jenž pokrývá bažiny, velké roviny, nebo spovazí řeky a kryje břehy jezerní na mnoho mil, člověku i zvíři jest úplně neprostupným, neboť kmeny a větve jeho splývají v jedinou houbu. Dokud jest kmen mladý, jest v celé délce pevný, hmotný, později teprve rozdělují přehrádky na uzlinách jednotlivé dutiny v článcích. V mládí roste b. velice rychle, praví se, že již po 40—60 dnech dosáhne své konečné velikosti.

Zajímavý jest způsob květení lesů bambusových. Málo jest druhů, jejichž jednotlivé kmeny v lese střídavě co rok dospívají do květu. Mnohem obvyklejším jest, že po celé řadě let náhle celý les bambusový pokryje se bohatými latami květů. Doba, kdy bambus dospívá v květ, jest rozličná. V německých koloniích v Rio Grande do Sul a Sta Catarina děje se tak po 13 letech, v Pf. Indii kvete *B. arundinacea* po 32 letech (r. 1804, 1836, 1868). Podlé toho vidíme, že b. dosahuje značného stáří. Kmeny kvetoucí bývají za květu skoro bezlisté a po uzrání plodů jako znaveny úplně odumírají. Po dlouhé teprve době vzpamatuje se celý trs a žene od zpodu znova mladé výhonky, které pak vzrostou v nový les. Stává se však také, že po uzrání zahyne celá generace, a nový les zvolna musí se obnovovati z opadaných obilek. Za-

jímavo jest, že i odříznutím hlavního stébla nebo kmene celý trs u veliké míře se oslabí a znova od dola se pomnožuje. Této vlastnosti b-u s výhodou mohou užívatí zahrádníci, běží-li o to, aby ke bambusový zůstal nízký a košatý. Poněvadž mnohé druhy b-u tak pozdě vyhánějí do květu, nejsou květní části jejich do dnes známy, a mnohé druhy rozeznávají se jen způsobem vzrůstu a tvarem listů. Proto jest možno, že i různé rody pod jedním se zahrnují. Když uzraje les bambusový v bohaté plody, jež pak vypadávají na zem, sbíhají se sem spousty různých myší a jiných býložravců k tučným hodům, což stává se domorodcům daleko široko záhubným, neboť myši pak se rozbíhají ve stádech do okolí a hubí i ničí jiné plodiny kazíce po dlouhou dobu veškerou úrodu.

Užitek b-u jest mnohonásobný, ano v mnohých krajinách Číny, Indie a blízkých ostrovů není b. ničím nahraditelný. Neméně prakticky důležitým jest v tropických zemích amerických. Ze silných kmenů staví se obydlí. Celé kmeny slouží za trámy, rozřezané za prkna, jednotlivé články rozřezané za tašky na střechy. Dům bambusový jest velmi uhlavný, vzdušný a zdravý. Divadla čínská jsou veskrze z b-u vystavěna. Ovšem proti požáru jsou domy bambusové méně bezpečny. Při ohni bojí se dům s velikým rachotem, neboť uzavřený vzduch v článcích silně vybuchuje. Mosty bambusové jsou zvláště v okrsku malajském rozšířeny. S výhodou robí se z bambusových kmenů vodovody. Vory a pontony bambusové jsou nejen pevné, ale i velice lehké, tak že snášejí nejtěžší břemena. Slabších prutů bambusových užívá se jako tyčí v sádech pepřových, fasilových a p.; k podobnému účelu zavázejí se v době novější tyče bambusové také do Evropy. Kolem zahrad a plantáží vysazuje se b., jenž pak ořezávaním vzrůstá v neproniknutelný živý plot; zvláště výhodny jsou tenké druhy. Holí a tyčí užívá se dále k nošení palankinů a k stavění stanů. Hůlky na procházku, jichž se množství do Evropy zavází, jsou většinou duté, s uzly na jednotlivých odstavcích, kde seděl list. V úžlabí těchto listů, jež stojí střídavě ve dvou řadách, vynikal vždy nový prut, po němž vidíme na holi vzhůru protáhlý žlábek. Jeden druh hůlek, jenž řeže se z výběžků kořených, jest celý massivní. Skoro všechny nábytek a nářadí Malajců a jiných národův asijských vyroben jest z b-u. Rozřeže-li se na příč silný kmen v jednotlivé články tak, že zůstane přehrádka neporušena, poskytují články ty výborné nádoby. V dutinách článků také včely snadno se usazují. Drobné náčiní, jako rourky, pouzdra, střenky a j., tvoří nekonečnou řadu výrobků bambusových. Flétny a jiné hudební nástroje snadno z holí bambusových se vyrábějí. Anklong Malajců skládá se z rozličně tlustých, vedle sebe zavěšených internodií, jež při nárazech vydávají různé zvuky. Ano ze zábavy navrtávají Malajci články kmenů v lese bambusovém, jež pak při větru zvučí na způsob harfy *Aeolovy* (*Bulu perindu*, stenající bambus).

Obsáhlý odbor průmyslu tvoří pletiva bambusová. Dřevo rozřezává se na jemné podélné proužky, které buď v tomto stavu, buď jinak ještě macerovány (vařeny v louhu a p.) poskytují dobré pletivo na koše, klobouky, pokrývky, šaty, provazy, síti. Podobně i z tuhých papírových pochev listů tu a onde dělají se veliké široké klobouky. Z rozmělněného pletiva připravují Číňané papír. Slunečník čínský zhotoven jest veskrze z b-u (tyčů, žeber, papírové látky bambusové). Listů užívá se k balení a do postelí. Mladé listy výstřelků bambusových jedí se jako salát. Nakládané rozvážeji se také v obchodě pod jménem a char neb atsiar. Obilky sbírají se v velkém množství a jsou důležitou potravinou jako ryže a hlavním předmětem obchodu. V dutinách článků bývá nashromážděna voda, nápoj velmi občerstvující.

V článcích sraží se také křemičitá krekce, jež pod jménem tabašir (bambusový kafr či cukr) slyne po vši teplé Asii v dalekém Východě jako mocný lék proti různým nemocem. Již Římanům byl tabašir znám, a nejproslulejším stal se v medicíně arabskými lékaři v X. a XI. století. Přichází do obchodu v krátkých hůlčičkách, jež jsou vlastně odliškem dutých internodií lodyhy, barvy šedé, žluté, modravé, hnědé nebo černé, lesku mastného a na povrchu bělavou korou potaženy. Na vzduchu stává se hmota jejich neprůhlednou a rozpadá se v drobná zrnka. Za čerstva obsahuje 58—62% vody, 1% organické substance a ostatek jest kyselina křemičitá, v draselném louhu rozpustná. Vznik tabaširu v lodyze bambusové není posud dosti vysvětlen. Bezpochyby tvoří se v době, kdy do článků vnikne v čas deště hojnost vody, v níž pak obsažené a z pletiv vyloučené látky lučebným způsobem se rozkládají a slučují. Mnozí se domnívají, že staří spisovatelé řečtí a římské (Dioskorides, Plinius), kteří píší o látce *σάκχαρον* neb *saccharum*, ne vždycky cukr, nýbrž tabašir měli na mysli. Jméno tabašir pochází se šanskrtského *tavakkšhira* (mléko kravské). Nynější jméno jeho v Bengalsku, Hindostánu a Dekhanu jest *bans-lochan* nebo *bans-kapúr*.

Rod **B.** má asi 46 druhů, které se rozdělují na tři oddíly. **B. Balcooa** Rxb a **B. Tulda** Rxb jsou prý nejužitečnějšími. Obě, jako i trnitý druh **B. arundinacea** Retr. rostou v Indii. V Americe roste 14 druhů ze sekce *Gnadia* Kunth. V Brazílii se jmenují názvem *Taguara*. **B. marantifolia** Frch. roste na Gábúnu v tropické záp. Africe. Mnohé drobné druhy pěstují se ve sklenicích co ozdobné rostliny, tak zvláště jsou u nás známy: **B. Fortunei** V. H. z Japanu, **B. nana** Rxb (**B. glaucescens** Sieb.) z Japanu a z Číny, jež dosahuje až z m výšky. Jiné názvy zahradníků náležejí druhům, o jejichž specifické příslušnosti botanikům nesnadno rozhodovati. Zdá se, že b. žil za doby třetíhorní také v Evropě, neboť zbytky jeho uvádějí z vrstev třetihorních ve Francii. *Vský.*

Bambuseae, čeled rostlin travovitých (*Gramineae*), rozšířených výhradně v krajinách

tropických. Stéblo dosahuje často obrovské velikosti jsouc jako kmen silné a vysoké a rozvětřující se na uzlinách mnohonásobně. Rostou zpravidla v množství pohromadě tvořice rozsáhlé a neprostupné lesy. Nejhojnější jsou v tropickém okršku asijském (150 druhů), nejchudší na pevnině africké (5 dr.). Amerika má 70 druhů. Jsou namnoze obyvateli vodnatých a bažinných rovin, ale někdy jdou i vysoko do hor, tak na Himálajích a Andech až přes 3400 m. V Ecuadoru *Chusquea aristata* dosahuje až čáry sněžné. Jen dva rody jsou oběma polovinami země společny. Zjevem a způsobem života jsou si všechny podobny a proto, co připomenuto u rodu *Bambusa*, platí i o jiných příbuzných rodech této čeledi. Květenství všech jest latnaté. Mnohokvěté klásky sedí ve zdánlivých přeslech na větevkách laty, plevy jsou velmi krátké, pluchy vícenervé, obyčejně bezosinné, šupinky květní (*lodiculae*) velké, tři, tyčinky 3—6, blizny 2—3. Složení květu jest tudíž značně odchylné od květů našich trav. Některé známější rody mimo rod *Bambusa*, jsou: *Arundinaria*, *Phyllostachys*, *Chusquea*, *Arthrostylidium*, *Dendrocalamus*, *Schizostachyum*, *Melocanna*, *Ochlandra*. *Vský.*

Bambusové knihy (čú-šu), sbírka 78 starých historických listin, jež s málo jinými knihami unikla knihoborné činnosti čínského sjednotitele říše Ši-hoang-tiho r. 213 př. Kr. a r. 279 po Kr. v hrobě vejského vladaře Sianga († 295 př. Kr.) byla nalezena. Psány byly drobným písmem pečatním na deskách bambusových, odkud jméno jejich, pochodící od missionáře P. de Maille. Vydány a přeloženy Leggem v *The Chinese Classics*, III. *Dk.*

Bambusový cukr čili **kafr** (*tabašir*) viz *Bambusa*.

Bamia, jedlé plody rostliny *Hibiscus esculentus* G. P., viz *Hibiscus*.

Bámiján (Bhámian, Bamiyan), místo v afgánském Kábulistánu, 120 km záp.-sev.-západně od Kábulu nad Surchábem, hl. pramenem řeky Akseráje, leží ve výši 2590 m v úrodném údolí Bámijánském, kterým vede od jihu, od průsmyku Pust-i-Háddži-chák (3720 m), nejschůdnější cesta (i pro povozy s těžkým nákladem a pro děla) z Kábulu do Turkistánu. Údolí Bámijánské sluje skalním městem. Útesovité výšiny, jež vroubí obrysy jeho, jsou plny zřícenin tu massivních, tu štíhlých věží, a srázné vnitřní stráně jejich, 10/1, km dlouhé, prolomeny jsou množstvím jeskyň, které vystupují jedna nade druhou v nepravidelném seskupení; počet jich udávají na 12--20.000. Vnitřek údolí má mnoho zřícených náhrobků, zajímavých starozitností (mincí, kroužkův a pod.). Náspy polosessuté a zbytky bašt ukazují, kde druhy stávalo staré, rozsáhlé město, a na osamělé výšině ve středu údolí jsou značné ssutiny mečet a j. budov pozdějšího města, zvaného Galgale. Nejslavnějšími však ostatky v B-u jsou z kolosální sochy vytesané do výklenků na severní straně údolí; jedna jest socha mužská, 52 m vysoká (Sang-Kal), druhá jest socha ženská, 37 m vys. (Sáh-Muna). Obě jsou

velice zkomoleny; ruce mají uražené, soše ženské chybí hořejšek obličje; posud však jest patrné, že celý povrch jejich pokryt byl uměleckou stukaturou, již okrášleny byly také výklenky. Nad mužskou sochou vytesán jest nápis dosud nevysvětléný. Do obou soch vedou točité schody až do hlav, kdež jest komnata druhdy skvostně vyzdobená. — Podobný kolos (menší nežli ženská socha) stojí v postranní větvi údolí také ve výklenku, a jsou tam stopy jiných výklenkův i soch. — Všechny tyto starší sochy bamijské jsou původu buddhistického, jak dosvědčuje cestovatel čínský Huen Tsang, který viděl je r. 630 po Kr. Popisuje obě větší sochy; Sang-Kal byl tehdy pozlacen, Šáh-Muna potažena mědí. Naproti nim stála socha převyšující je svou velikostí; představovala Buddhu v okamžiku smrti, zanikla však beze stopy. Zříceniny pozdější, jmenovitě města Galgale, jsou původu muhammedánského. — Od nich 15 km na záp. spatřují se ostatky hradu Zoháku. — Osady B-u jsou dosti neurčity. Staré město buddhistické, jež navštívil Huen Tsang, a v němž koncem XII. a počátkem XIII. století panovala dynastie Ghori, zničeno bylo Džengizchánem (1222), jehož vnuk zahynul střelou před náspy městskými. Pak nemáme zpráv o B-u, ale po esutínách galgalských jest souditi, že povstalo tam město znova, zašlo však způsobem nepovědomým. V našich dobách bojováno zase v údolí bamijském: dne 18. září 1840 porazil tam angl. plukovník Denny Dústa Muhammeda. Sr. Julien, *Voyages des pèlerins buddhistes* (Pař., 1857). *Koll.*

Bamis, svátek sv. Bava v Nizozemí, připadající na 1. října, hlavní lhůta pro najímání pozemkův a dvorců, pak začátek trhů v jižním Nizozemsku.

Bammako viz Bamaku.

Bamo viz Bhamo.

Bampton [bèmpntn], městečko hrabství devonského v Anglii, 30 km sev. od Exeteru, vede obchod s dobytkem, má vápenice a 1858 obyvatelů.

Bampton lectures [bèmpntn lèkt'rz], bohoslovecké přednášky, které při universitě oxfordské založil John Bampton, kanovník v Salisbury (* 1689 — † 1751). Byly zahájeny r. 1780 a od toho roku pokračováno v nich až po naši dobu téměř nepřetržitě. Dle vůle zakladatelovy rozhoduje správa koleji, kdo z oxfordských neb cambridgeských theologů, dosáhnuvších aspoň hodnosti magistra umění (M. A.), v přednášku uvázati se má, a kromě toho obstarává i tisk přednášek, jichž do roka jest osm. B. I. tvoří již celou knihovnu bohoslovecké, najmé apologetické literatury anglické.

Bampu viz Bhamo.

Bampur, okres a město v Persii, jiho-východně od Kirmanu, v kraji kohistanském, který druhdy patřil Belúdzistánu. Město jest sídlem místodržitele mekránského, má perskou posádku a tvrz, ale zevnějšek jeho jest velmi chudobný. Domy jsou po většině nuzné, slamené chatrče. Obyvatelů, jichž počet páčí se

na 4000—10.000 duší, jsou Sunnitě; po některou část roku kočují v pralesi, kterým je město obklopeno. Důležitá jest poloha B-u na křižovatce cest obchodních. *Koll.*

Bámrá, domácí stát východoind. v okr. Sambálpuru v Centrálních prov., na ř. Brahmaní, mezi 21° 8' sev. š. a 22° 11' sev. š., a 84° 10' i 85° 15' vých. d.; má na 5146 km² 81.286 obyv. (1881), mezi nimi 30.626 prabydlitelů. Země plodí luštěniny, olejová semena, cukrovou třtinu a bavlnu; v lesích mnoho pěkného dříví *sálu* a laku lupkového. *Fl.*

Bamu, veliký ostrov v afr. fece Kongo nad prahy Livingstonovými v tůni Stanleyově (Stanley Pool), jest na severu písčité a neúrodný, uprostřed zalesněn; bahňitý jih jest pln křovin a bujného bylinstva. Oživen stády buvolů, slonův a hrochů, při březích krokodily. Patří k francouzské osadě Kongo. *Koll.*

Bân: 1) B. viz Bánovce.

2) B. městys t., v župě baranyské, okr. baranyavárském, na ř. Karašici, s 2248 něm. a srb. ob. (1880), kat. a feckým chrámem, 2 školami, telegr. a poštou. Znameníť červené víno. Jižně stojí starobylý gotický zámek s nápisem *Quadrburgum*.

Ban viz Bannus.

Bân. Původ slova toho jest nejistý. Kdežto někteří odvozují b. od slova pán, hledají jiní kmen jeho v arab. bochan, nebo v perském bajan aneb bojan. Již císař Konstantin Porfyrogeneta mluví o bânú jakožto vládci tří okresů chorvatských, a v Chorvatsku název b. bezpochyby nejdříve zdomácněl a tu se též až do dneška v užívání zachoval s významem královského místodržitele. Za vlády panovníků domácích, jakož i první dobu po vymření domácích dynastií, vyskytuje se v Chorvatsku druhdy i větší počet b-ů, jakož zejm. ve XII. st. docela sedm, a sice po jednom ve vl. Chorvatsku, v Bosně, Slavonii, v území Požežském, v území f. Ramy, v Srěmu i v t. zv. Bílém Chorvatsku či Albanii, t. j. dolní Dalmacii. B-ům chorvatským příslušela četná práva, jako zejm. v listinách královských první místo po králi, poskytování souhlasu pro obdarování králem činěná, udílení výsad a lhůt městům, vrchní dozor nad hrady královskými, jmenování županů, biskupův i opatů; b-ům příslušela dále šestina veškerých cel a mýt, třetina pokut, určitá část veškerých, v zemi vybíraných poplatkův i dávek, oni vykonávali právo raziti minci, jim zavázána byla svobodná i královská města, od daní jinak osvobozená, poskytovat v určité lhůty roční dary v penězích a j. cenných věcech. B. byl konečně náčelníkem všeho vojska chorvatského i vrchním držitelem veškeré soudní i správní moci zemské. Na dvoře královském zaujímal b. třetí místo, za palatinem i soudcem dvorským (iudex curiae). Ostatně mnil se o něm mocí banské dosti často a za válek tureckých byli b-ové pravými vladaři země vázání jsouce pouze sneseními sněmův od nich svolávaných i přísahou svojí sněmu skládanou. Vrchní moc královská jevila se tu pouze v tom, že král b-a jmenoval a jej též hodnosti banské zba-

viti mohl, jakož i že z rozsudku bánského soudu (*judicium octavale*) bylo lze odvolati se ku králi i dvorskému jeho soudu. R. 1685 ustanovil pak sněm chorvatský, že po dobu, kdy sněm nezasedá, má b. zvoliti sobě šest osob ze středu světských i duchovních stavů, s nimiž má pravoplatně usnášeti se o veškerých potřebách země, a usnesení těchto že celá země má býti poslušna. Sbor tento nazýval se pak bánskou konferencí, kteráž zastupovala tedy místo zemských či stavovských výborů, v jiných zemích obvyklých. Obsáhla tato moc b-ova značně však omezena průběhem XVIII. st. Již r. 1723 usnesl se sněm prešpurský na tom, že má býti b. nadále podřízen nově zřízené uherské místodržitelské radě, a když roku 1746 za císařovny Marie Terzie zřízena t. zv. vojenská hranice, podřízena jest správa vojenská, b-u dříve přísluševší, vídeňské dvorní radě vojenské. B. zůstal však náčelníkem t. zv. šlechtické insurrekce i majitelem prvního i druhého bánského pluku hraničářů. Roku 1748 odňala císařovna b-u i dozor nad vybiráním daní ve Slavonii i svěřila jej uherské dvorní kanceláři. Ústavou říšskou ze dne 4. března 1849 prohlášeno jest Chorvatsko se Slavonií i Dalmácií za zvláštní jednu zem korunní, a b. Jellačić za samostatného, od Uherska neodvislého b-a jejího s týmiž právy i povinnostmi, jakéž příslušely místodržícím v ostatních zemích korunních. Název b-a však zachován. Postavení toto změnilo se opět od vyrovnání Uher s Rakouskem r. 1867 i Chorvatska s Uhry r. 1868. Dle § 51. tohoto narovnaní jmenuje b-a císař k návrhu i za spolupodpisu uherského předsedy ministerstva, b. však nemůže míti jakékoli vojenské působnosti. B. jest členem panské sněmovny uhersko-chorvatského společného sněmu, náčelníkem chorvatskoslav.-dalm. vlády v Záhřebě, zodpovědným sněmu chorvatskému, v záležitostech zemských bezprostředně koruně podřízeným i oprávněným, míti ohledně společných záležitostí chorvatsko-uherských účastenství v poradách uherského ministerstva. —1.

Ban: 1) B. Matija, slavný básník jihoslovanský, nar. 18. pros. 1818 v Dubrovnice. Vzdělav se v rodišti svém a ukončiv studia paedag. v Zadru vydal se na cesty do Řecka a do Turecka. V Řecku vyučoval v Chalkidě jazyku a literatuře italské, načež usadiv se v Cafihradě vyučoval tam také na »ústavě franc.« italštině. Nabyv doma vychování italského počal již v Cafihradě skládati básně obsahu milostného a satirického italským jazykem a sepsal *Il terremoto di Ragusa, Tingal, Radimiro a Il Moscovito*, z nichž potom přeložil mnohé úryvky do jazyka chorvatského. Než pouze poslední tragédie vytištěna, ostatní B. zničil. Zatím básník přilnul k osvětovým snahám jihoslovanským a přestěhoval se do Brussy v Malé Asii, odtud pak za nedlouho (1844) do Bělehradu Srb., aby sloužití mohl svému národu. S počátku zabýval se tu soukromým vyučováním jazyku franc. a ital., potom povolán za vychovatele dcer knížete

Alexandra Karađorděviće. Znamenaje v povolání svém nedostatek učebných knih v literatuře srbské, sepsal *Vospitateľi ženski* (3 sv., Bělehrad, 1847). V Bělehradě vznikla také r. 1847 nejslavnější tragédie B-ova *Mejrima* ze života bosenských muhammedánů, kterou však později částečně přepracoval a vydal v Nov. Sadě r. 1851. »Mejrima« byla v Novém Sadě s úspěchem provozována od divadelní společnosti záhřebské. Do jazyka českého přeložil ji Jan Vaclík a v ruském překladě vytištěna v »Rus. Věstníku« r. 1876 s názvem »Mejrima ili Bosnjaki«. Za bouřlivých událostí r. 1848 sepsal ku praktické potřebě vojínů srbských *Osnovi ratni* a dle brošury pol. generála Czarnowského *Cetnična vojna*. Neodolatelná touha po domovu přiměla jej, že se r. 1849 přestěhoval do Dubrovnika. Zde založil vědecký a poučný časopis »Dubrovník«, jehož IV. sv. vydán ještě r. 1853, načež zanikl. V Dubrovnice B. vydal r. 1853 první svazek svých sebraných básní s názvem *Ražlične pjesne*, obsahující básně milostné a politické. Odtud pak přispíval po všechna léta do rozličných časopisů jihoslov. jak básněmi drobnými, tak plody dramatickými a články historickými. Také do některých časopisů franc. poskytl příspěvky o věcech jihoslov. R. 1854 B. vrátil se do Bělehradu i jmenován tam professorem franc. jazyka a literatury na tehdejšímu lyceu. Tou dobou napsal *Odu na sultána*, z čehož na celém jihu vzniklo takové rozhořčení proti němu, že vzdav se profesury ustoupil do života soukromého. Odtud oddal se kromě cestování úplně činnosti literární. B. vyniká hlavně plody dramatickými, v kterémžto ohledu práce jeho jsouce namnoze ceny trvalé náležitě k nejlepšímu výtvarům dramatické Musy jihoslov. Kromě »Mejrimy«, kteráž byla počtena cenou divadelního výboru v Záhřebě, jmenujeme výtečnou tragédii *Do-brilo a Milenka*, provozovanou poprvé na Národním divadle bělehradském roku 1876; *Uroš V.*; *Car Lazar*; *Smrt kneza Dobroslava*; *Vukašin*; *Zla kob*; *Tragédie z českých dějin Jan Hus*, která vyšla poprvé v dubrovnickém časopise »Slovinac« r. 1884, pak o sobě v Dubrovnice; *Marta posadnica ili pád velikoga Novgoroda*; *Kobna tajna* (1881); *Mariojica Kaboga* (v »Slovinci« roku 1880) a pak o sobě. Kromě »Mejrimy« vyšly českým jazykem Jan Hus v »Ústřední knihovně« r. 1887 překladem Jos. Kouble; pak některé drobné básně v časopisech. — Srv. Kouble, Matija B. v »Slov. Sborníku« roku 1885 str. 594—596.; Pjerotić, Sulla vita e sulle opere di M. B. (Zader, 1881).

2) B. Gjuró, mladší bratr před., r. 1848 člen slov. sjezdu v Praze, bojoval potom velmi statečně se srbskými dobrovolníky v Banátě proti Maďarům a byl raněn. Ukončil technické studia ve Vídni dostal se do státní služby srbské. B. dal do »Dubrovníku«, čas. bratra svého, některé literární příspěvky.

Bãň (Bãň Nová), ves v Čechách, r. 1822 založená, 37 d. 277 ob. č. (1881), hjtm. Poděbrady, okr. Králové Městec (3. hod. již.), obec a fara Žehuň, býv. dom. Chlumec.

Bana, ves v Uhrách, v župě komárenské, okr. gestešském, má i s pustinami 2369 mař. ob. (1880), kat. a ev. reform. farní chrám, 2 školy a poštu. Na blízkém kopci pozůstatky tureckého ležení. R?

Banagher [bànaher], městečko kingského hrabství v Irsku (v provincii leinsterské), na f. Shannonu, 3 km jižně od Shannon-Harbouru, kde ústí Veliký kanál, má kasárny, v okolí mramorové lomy a 1946 ob.

Banaoové (Banajoas), kmen černochů bantuských v již. Africe, při řece Mašabě, tam kde zaplavuje širé krajiny (asi při 19° již. š. a 24—25° vých. d.). Živí se kořeny byliny podobné aronovitým (*tsilla*), obsahujícími mnoho škroboviny. Poněvadž území jejich plno jest moskítů, stavějí B. domy na koly a v noci zapalují pod nimi oheň, aby moskity odehnali. Ženy B-jooů holí si hlavu celou. Přední osady jejich: Majane a Masupia v úrodných oasách. Území jejich prošel poprvé Livingstone r. 1851 a 1853. Koll.

Banalité, franc., slula v starém právé franc. donucovací práva, hlavně pánů lenních jako v přčině mletí obilí, pečení, vaření a výčepu piva, kování atd. v jejich závodech.

Banální tabule (bánský stolec) jest nyní soudním dvorem druhé stolice v král. Chorvatskoslavenském a skládá se ze soudců-právníků na čas života jmenovaných. Za starších dob skládala se b. t. mimo bána z jednoho preláta, jednoho magnáta, protonotáře a čtyř přísedících z rytířstva; v jistých věcech bylo lze odvolati se z výroku b. t. k uherské tabuli sedmipanské. Dle článku 48. uherskochorvatského vyrovnání z r. 1868 má Chorvatsko soudy vesměs samostatně vyjmajíc toliko námořní. Odvolání z nálezu b. t. jde nyní k sedmipanské tabuli v Záhřebě. Před úplným přivtělením Hranice vojenské skládala se b. t. z dvou sekcí, z nichžto jedna působila pro užší obvod Chorvatskoslavonska, druhá pro chorvatskou Hranici vojenskou. P?k.

Banální věo nazývá se v právé lenním věc aneb užitkové jakési právo, které senior vasallu přenechal k užívání za dátku nebo službu, k níž vasall na vzájem zavázati se musil. Později označována v přeneseném smysle slovy b. v. každá věc k libovolnému, svobodnému užívání určená; a tím asi vysvětluje se i vznik nyn. významu slova toho jako věci, častým, obecným používáním opotřebené, zvětšelé či triviální. — B. frase jest rčení plané, bezvýznamné, triviální. — I.

Banam, jedna z 8 provincií kambodžských v Zadní Indii, přiléhající svou jižní a jihových. hranicí ke Kočinčině, a na západ ku provincií kambodžské Pnom-Penh, má obyvatelů 30.000, živících se především orbou (obilí a zvl. druh bobů, jež jsou předmětem čilého vývozu). Hlavní m. Banam

Baná viz Musa.

Banana, důležitá obchodní stanice západofrická při ústí řeky Kongu, leží na poloostrově Bananě, kterýž uzavírá se severu ústí Konga omývána jsa na záp. vlnami oceánu Atlantského, na východě ramenem řeky

Kongu, řečeným B. Poloostrov jest 4 km dl., nízký a písčitý (velmi jemný písek na straně mořské); uvnitř má dva veliké močály. Na západní straně jeho jest p?řístav bananský, jeden z nejkrásnějších vůbec, velmi hluboký. Při něm zřizeny jsou veliké faktorie: nejstarší francouz. (Daumas-Béraud z Paříže, r. 1855), holandská (Knieuwe Afrikaanske Handels Vennoots Chap z Rotterdamu r. 1862), anglická, portugalská i belgická. B. není tržištěm, nýbrž jen ústředním skladištěm pro faktorie při Kongu, po němž 15 parníků rozváží zboží. S Evropou spojena jest B. pěti pravidelnými liniemi parníkův. Obyvatelů má na 800, mezi nimiž asi 60 bělochů. Koll.

Bananganapalli, domácí stát východoindický, v okrese karnúlském (Madras), má na 660 km² 30.745 obyv. Hlavní město téhož jména má 2822 obyv. Fl.

Banánová sláma, sušené listy banánu (*Musa paradisiaca*), sloužící k výrobě papíru. Viz Musa.

Banánové konopí viz Abaka a Manilské konopí.

Bananské ostrovy (Banana), malé souostroví při záp. pobřeží afrického na 8° 10' sev. šíř. a 13° 4' záp. dél., prostírá se naproti mysu Shillinžskému a před zátokou Yawryskou čítajíc kromě většího ostrova Banany četné menší výspy. Celé souostroví jest původu sopečného a vyniká úrodností. Na Bananě nachází se anglická osada Ricketts, politicky pak náleží celé souostroví k anglické državě Siefe Leoně.

Banány, plody banánové, viz Musa.

Banarové, kmen zadoinický v Annamu, obývající v provincii Biudiuhu.

Baná, řeka východoindická v Rádžputáně, asi 450 km dl., vzniká v pohorí Araválie (25° 7' sev. š. a 73° 35' v. d.) nedaleko Udaipuru a vlevá se s levé str. do Cámbalu (25° 44' s. š. a 76° 50' v. d.). Fl.

Banát (mař. Bánság) zove se část koruny uherské prostírající se od Tisy na východ až k výběžkům sedmihradských Karpat a od Maroše na jih až k Dunaji, a zaujímající župy temešskou, torontálskou a krašovskoseverínskou (Krassó-Szörény). Má na 26.382 km² 1,402.430 obyv., z nichž jest 117.000 Maďarů, 345.000 Němců, 20.000 Slováků, 533.000 Rumunů a 252.000 Srbů (v počtu okrouhlém). Hlavní řeky jsou Dunaj, Tisza, Maroš, Temeš a Černá a průplav Bega. Kraj banátský celý jest pověstný svou úrodností a zejména daří se zde výtečná a hojná pšenice, řepka, tabák, víno a ovoce (švestky). Krom toho kvete zde hospodářství lesní a chov dobytka. Hornictví též stojí na veliké výši a dobývá se zde zlato, stříbro, měď, železo, olovo a uhlí kamenné. Hornictví má hlavní svá sídla v Oravici, Dognače, Čiklové, Moldově, Ruské Hofe, Rešici, Anině, Steyerlaku (Steyerdorf). Minerální lázně: v Mehádiu a Baziáši. Obchodu slouží splavné řeky a dráhy vedoucí přes Segedin, Temešvár, Ršava a Baziáš. Zdravotní stav v Banátsku není příznivý pro množství močálů, nedostatek zdravé pitné vody a časté povodně, kteréž

způsobují časté zimnice. — **B.** byl původně částí říše uherské. Roku 1552 opanovali jej Turci a zůstali v jeho držení více než 150 let. Za panování tureckého byl **B.** stálým jevištěm krvavých bojův a znenáhla zpustl téměř docela. Teprve po vítězstvích zbraní rakouských a následkem povolání císaře Leopolda I. přistěhovalo se sem přes 37.000 srbských pravoslavných rodin, jimž císař r. 1691 ohledně jejich náboženství a samosprávy četné výsady udělil. Privilegia tato byla pozdějšími císařskými patenty potvrzována, až roku 1702 větší část **B.**-u vojenské zřízení obdržela a od míru požarevackého (1718), kdy jméno své **B.** obdržela, jako banátské vojenské pomezí proti Turkům byla zorganizována. Marie Terezie povolala sem četné osadníky německé a císař Josef II. rozdělil **B.** na tři župy, které podřídil bez ohledu na dřívější privilegia ústřední politické správě království Uherského. R. 1848 chopili se banátská Srbové zbraně proti Maďarům a stáli věrně k dynastii. Následek toho byl, že 18. listop. 1849 byl **B.** pode jménem Srbská vojvodina a Temešský **B.** císařským rozhodnutím od Uherska odloučen a jako nová rakouská korunní země se správou zvláštní bezprostředně říšské vládě rakouské podřizen. Tento poměr potrvál až do rakouskouherského vyrovnání roku 1867, jímž **B.** opět Uhersku vrácen. 1. listopadu 1872 byl i zbytek banátské vojenské hranice spolu s ostatními vojenskými hranicemi civilisován (zrušen) a uherské říšské správě podřizen. Srovn. Grisolini, Versuch einer natürlichen und politischen Geschichte des Temeser Banats (Viedeň, 1785); Schwicker, Geschichte des Temeser Banats (Budap., 1872, 2. vyd.).

Banausický (z řec.), původně: u kamen pracující, pak vůbec řemeslo nějaké provozující, řemeslný; přeneseně: mechanický, ducha-prázdný, nízký. Umění **b-ká** tolik jako umění řemeslné provozovaná, řemesla. **Banausie** = řemeslo.

Banbridge [-bridž], irské město v hrab. downském, známé svým lnářstvím. V okolí bělidla a čtené továrny. Obyv. 5609 (1881).

Banbury [bênbery], město oxfordského hrabství v Anglii, na ř. Cherwellu, v jedné z nejurodnějších a nejlidnatějších krajin angl., s 12.052 obyv. (1881). Výroba hospodářských strojů; sýra a koláčů; plyše, popruhů a jiných tkaniv. V okolí četné britské starožitnosti.

Bano [benk], **ban c u m** v angl. právé značí původně stolič, sedadlo, lavici soudcovskou, pak i celé vyvýšené místo, soudcům vyhrazené oproti místu určenému pro advokáty a zástupce stran a opatřenému zábradlím (*bar*). Novější výraz jest *bench* (v. t.). Soudci sedí na lavici podél stěny běžící, před níž stojí jejich psací stolky; v Irsku a Skotsku zasedají na sedadlech v polokruhu kolem stolu. Při soudech kolegiálních značí **b.** zasedání soudců v plném počtu zákonném či plenu (*Court sitting in banc* či *in banco*). *Tkl.*

Bano [benk] **Abegg**, lavice Abeggova, franc. pojmenování předpřádacího stroje na ba-

vlnu. Konstruována byla r. 1849 od Abegga, řed. Escherovy továrny na přádací stroje v Curichu, a dosud se jí s prospěchem užívá v přádelnách švýcarských a jihoňemeckých jako prvního a druhého stroje předpřádacího, totiž na místě hrubého a středního flyeru nebo jako přípravního stroje přádacího na pží pačesnou. Jest to zlepšení lavice lucernové (*banc à lanternes*), druhdy hojně užívané, od níž se otočné kbelíky (lucerny), sloužící ke zkrucování a ukládání pramene, odstranily a nahradily cívkou a vodorovným kotoučem, jenž blíže svého obvodu opatřen jest šikmým otvorem a otáčí se rychle o vslou osu, jež ve své části nad kotoučem jest dutá. Pramen z válečků ztencovacích vystoupilý prochází tu nejprve dutou osou a potom otvorem v desce, načež veden jest dále k cívce, na niž se navinuje; ve své poloze mezi válečky a horním ústím duté osy přijímá na se tímto otáčením trvalé zákruty, jež jsou značně stejnoměrnější po něm rozděleny nežli u pramene předpřádaného na lavici lucernové; též výkon lavice Abeggovy jest větší než u této. **B. A.** představuje hrubý a střední flyer ve výkonu i co do velikosti i co do čistoty práce; oběho pak příčina jest ta, že u lavice Abeggovy pramen není podroben tak silnému točení jako u křídla flyerového a tudíž že nemusí tak mnoho býti zkrucován. Obyčejně se užívá tří druhů lavice Abeggovy: hrubé o 2—8, střední o 3—10 a jemné o 4—20 větenech. *A Vra.*

Bano à broches [bank a broš] viz Flyer diferenciální.

Banco [bens], skupina ostrůvkův afrických v osadě britské Sierra Leone, v ústí ř. Sierra Leone. Ostrůvek **B.** jest neúrodný, ale důležitou obchodní stanicí Angličanů, kteří tam mají veliké sklady a proto jej opevnili. Ostatní (největší Tasso) jsou úrodná a obydlena od smíšeného obyvatelstva černošského.

Bancoel [bánsěl] Baptiste François Désiré, franc. politik (* 2. února 1822 v La Mastre, Ardèche — † t. 23. čna 1871). Stal se advokátem a oddal se studiiu nár.-hosp. R. 1849 zvolen za poslance ve Valence (Drôme), přidal se ku krajní levici a vynikl po boku Grévyho v debátách o revisi ústavy. Po převratu z 2. prosince 1851 vypověděn a konal s velkým úspěchem na universitě v Bruselu přednášky, jež pak vydal pod názvem *Études historiques et littéraires, Les harangues de l'exil* (1863, 3. sv.). Po amnestii vrátil se r. 1859 do Francie. Po marných pokusech zvolen r. 1869 v Paříži za poslance proti Ollivierovi a byl nesmířitelným protivníkem císařství. Tázán, co by činil, kdyby Napoleon dal Francii všemožnou svobodu, odpověděl kdysi: »Odmítl bych dary Artaxerxovy.« Onemocněv těžce, vrátil se r. 1870 do rodiště svého a vzdal se politiky. Sepsal známý spis; *Essai sur le crédit hypothécaire* (1848); pak *Les révolutions de la parole* (Pař., 1868); *Histoire des révolutions de l'esprit français* (pohrbovní dílo, 1878) a jiné.

Bancoel viz Cándamo.

Banok: 1) **B.** Karl, něm. hud. spisovatel a skladatel písní, nar. 27. kv. 1811 v Magde-

burce, kde otec, první jeho učitel, byl rektorem na škole katedrální. V letech 1830—32 podnikl první cestu do Itálie, kde psal cenný cyklus *Liederkreis aus Italien*. Od r. 1840 žije v Drážďanech, kde zaujímá postavení velmi vážné jako hud. kritik, skladatel a učitel zpěvu. — Jako skladatel komponoval mnoho písní, jež vynikají krásnou formou, melodií a harmonisací, jako kritik byl vždy ostrovtipný a psal slohem velmi vybraným. Velikých zásluh získal si o hudební význam Drážďan svými feuilletony v »Dresdner Journal«.

2) **B. Otto Alexander**, bratr před., něm. básník a skladatel, nar. 17. bř. 1824 v Magdeburce, studoval filosofii, aesthetiku, literaturu a dějiny, zvl. dějiny umění, cestoval r. 1845 po Itálii a usadil se v Drážďanech, kde rediguje od roku 1871 feuilleton v »Dresdner Journal«. **B.** napsal a vydal: *Kunstjournal* (v Lipsku, 1852); *Die Galerien von München* (t., 1852), kritické črty o uměleckých dílech mnichovských v rouse novellistickém, *Gedichte* (t., 1858); epigrammaticko-filosofické *Worte für Welt und Haus* (t., 1862); *Alpenbilder* (tamtéž, 1863); *Kritische Wanderungen in drei Kunstgebieten* (tamtéž, 1865, 2 sv.) a *Literarisches Bilderbuch* (tamtéž, 1866, 3 sv.).

Banco [banko], ital., slove takové místo na dně mořském, jež vůbec vyšší jest než okolí, tedy každá útvaru místním podmiňená vyvýšenina jako útes koralový nebo skalnatý, nános písčité nebo bahnitý a pod. Dále slove **b.** (*banco di nebbia*) nakupení mlhy nad hladinou vodní, kteréž z daleka podoba se pevnině. *Po.*

Banco, thane či baron severoskotský, žijící za krále Duncana (kolem r. 1045); poněvadž nechtěl s Macbethem účastniti se vraždy krále, byl pak sám od Macbetha zavražděn roku 1066. Tato událost je podkladem scény v Shakespearově Macbethu, kde Macbeth useďaje k hodům do kruhu svých přátel zděšen domnívá se viděti Banka na svém místě. Odtud »Banco« značí ducha zlověstného a rčení »zjevil se mu duch Bankův« vztahuje se ku výčítkám svědomí.

di **Banco Nanni d'Antonio**, florentský sochař (* ve druhé polovici XIV. stol. — † 1421). Veden jsa učitelem svým Niccolou d'Arezzo pracoval r. 1406 o severním postranním portále florentského dómu a roku 1408 s Donatellem a Niccolou jal se hotoviti sochy do výklenků portálu hlavního, jež od r. 1586 jsou v postranních kaplích dómu. Pozdější práce **B.** vy na kostele Or San Michele ve Florencii prozrazují zřejmě vliv Donatellův. Nejlepším dílem **B.** vým je sousoší nad zmíněným severním portálem: *Madonna*, obklopená anděly a podávající sv. Tomáši svůj pás, poslední, o němž pracoval. Třeba že **B.** neměl talentu jako Donatello a nedosáhl jeho významu, přece patří k těm mistrům, kteří ra zili dráhu renaissance.

Bancroft: 1) **B. George**, amer. historik a státník, nar. 1800 ve Worcesteru (st. Massachusetts), stud. bohosloví v Exeteru a na Harvardově koleji, filosofii pak v Německu

v Gotinkách, kde i hodnosti doktorské dosáhl (1820). Zcestovav po té Švýcarsko, Itálii a Anglii vrátil se (1822) do vlasti, kde přednášel řečtinu na Harvardově koleji. Avšak již po roce vzdal se professury a věnoval se literatuře, v níž uvedl se sbírkou básní (1823) a různými menšími překlady z básníků německých. Zároveň přidal se k demokratické straně, jejíž zásady dovedl mlouvou i pérem tak šťastně hájiti, že r. 1845 byl prezidentem Polkem povolán do kabinetu jako tajemník úřadu námořnického, v kterémžto postavení zafidil námořnickou školu v Annapolisu a hvězdárnu ve Washingtoně. Jako vyslanec strávil l. 1846—49 v Londýně, kde získal si přátelství nejslavnějších Angličanů té doby, léta pak 1867—74 v Berlíně, kde býval hostem zvláště vítaným císaře Viléma I. Po svém návratě do Ameriky usadil se ve Washingtoně, kde až dosud literárně působí. Vydal řadu knih, z nichž nejdůležitější jest *History of the United States from the Discovery of the American Continent* (10 svazků, 1834, 1837, 1840, 1852, 1853, 1854, 1858, 1860, 1866, 1874), sahající do uzavření míru r. 1782. Dílo to, jakož i pokračování jeho *History of the Formation of the Constitution* (2 sv., 1882) uvedlo **B.** a mezi nejpřednější historiky.

2) **B. Hubert Howe**, historik americký, nar. se 1832 v Granville (v státě Ohio). Jsa čilým knihkupcem v San Franciscu (1856), jal se sbírat knihy a pamflety, týkající se dějin kalifornských, což později i na ostatní země západní Ameriky rozšířil; podnikal také cesty do východních států a do Evropy, aby knihovnu svou doplnil. Když pak tato vzrostla na 12.000 sv., vzdal se obchodu pomýšleje na to, jak by drahocenný ten materiál veřejnosti učinil přístupnějším. R. 1881 dal zříditi zvláštní budovu o dvou patrech a v ní umístil 35.000 knih, map a rukopisů krom 400 časopisů. Knihovna tato, svým původem, účelem i zřízením pravě unikum, obsahuje i mnoho bibliografických zvláštností, 1200 rukopisných svazků, mezi nimi i mnoho mexických listin z XVI. století, archivy kalifornské, sepsání prvních osadníků atd. a přirůstá dosud o 1000 čísel ročně. **B.** měl původně myšlenku přivřít encyklopaedii paciňického pobřeží; později však se rozhodl pro formu historickou a vydal *The Native Races of the Pacific States* (5 sv., 1875), kteréžto dílo svou bohatostí, správností a slohem došlo všeobecné obliby. Pokračováním díla toho byla *History of the Pacific States, from Central America to Alaska*, jejíž první svazek vyšel r. 1882. Krom těchto hlavních děl popsal v *California Pastoral* doby španělských misí, v *California Inter-Pocula* doby objevů zlata a v *Literary Industries* svůj vlastní život. Knihovnu jeho popsal F. H. Apponyi ve spise *The Libraries of California* (1878).

Bancroftovy smlouvy slují smlouvy uzavřené amer. vyslancem Jiřím Bancroftem mezi Spojenými Obcemi a severoněm. spolkem, zvl. Badenskem, Bavorskem, Viremberskem, Hessenskem, vlétech 1868 a 1869; týkají se

hlavně státního občanství a vojenské povinnosti vystěhovalců.

Bancum viz Banc.

Bánd (Mez-ó-), rum. *Bandulu de Campia*, městys v Uhrách, v župě maroštdorské, okr. dolnomaroštské, má 2580 rum. a mad. obyv. (1880), řecký sjedn., řecký nesjedn. a ev. refor. farní chrámy, 3 školy, okr. soud a poštu. Rř.

Banda viz Bandské ostrovy.

Banda: 1) B. (Dár-Banda), krajina ve střední Africe, mezi Dár-Rungou, Dár-Fertitem a státem Konzským, od něhož fekou Uelle jest oddělena. Kraj tento patří ku končinám dosud nejméně prozkoumaným, neboť pouze vých. část její navštívili r. 1876 řecký lékař Potagos a 1882—1883 Lupton bej, některé pak zprávy podal o ní Nachtigal, pokud je vyzvěděl od domorodců. Podlé jejich zpráv zaujímá B. předěl mezi souřičím řek Šarí a Konga, neboť z ní vytékají řeky Bahr el Azrak a Bahr el Abiad, jež soutokem svým tvoří Šarí, dále mohutná řeka Bahr Kuta (Logone?), na jihozápad pak spějí četné řeky k Uelle, přítoku konzskému. Obydlena je B. většinou od Sanduhů čili Njam-Njamů.

2) B., okres v Severozáp. prov. východoindických (Bandelkhand), má na 7924 km² 698 608 obyv. (1881), a to 657 413 hindů, 40 627 muham. a j. V jižní části jest krajina hornatá, z ruly a žuly se skládající; směrem k Džamné se níží a přechází v pláň. Obsahuje železo, prahorní pískovec, kankar (hliznatý vápenec). Mnoho divoké zvěře. Polní plodiny pšenice, vikev, proso, bavlna a různá semena; také konopí; rýže málo. Vývoz: bavlna, konopí, luštiny, proso, pšenice; dovoz: rýže, cukr a tabák. Hlavní město téhož jména má 28 974 obyv. (1881), mezi nimi 20 459 hindů a 7998 muhammed., 66 mešit, 161 hindských chrámů a 5 džainských. Asi 1 1/2 km severně vojenský tábor. V okolí nalézá se množství hlazených mlátů. Fl.

Banda (ital.) nazývá se v Itálii sbor hudebníků s dechovými, zvl. plechovými a bicími nástroji, hlavně hudba vojenská (b. *militare*). Také v divadle zove se tak sbor trubačů a hráčů na bicí nástroje nebo jen těchto poslednějších; pak také zvláštní orchestr na jevišti (b. *sul palco*), jako na př. v »Proroku«.

Banda (špan. a ital.), páska. Caballos de la b., lat. *Equites fasciae rubrae*, rytíři červené pásky zval se ryt. řád, jež r. 1330 kastilský král Alfons XI. založil pro mladší syny z vyšší šlechty (prvorozenci byli vyloučeni), kteří po deset let sloužili buď u dvora nebo v bojích proti Maurům. Přední povinnosti těchto rytířů, jejichž odznakem byla červená hedvábná páska na způsob kříže připjatá k pravému rameni, bylo bojovati proti muslimům; vedle toho však zavazovali se dbáti ušlechtilých mravů, nelhati, varovati se hry v kostky i jiných neřestí atd. Řád ten počal již v XV. století upadat, za Filipa V. r. 1701 sice obnoven, ale ještě v témž století nadobro zanikl.

Banda (tr. pr.), též rota nebo tlupa, jest sdružení několika osob ke spáchání činů trest-

ných, dosud neurčených nebo jen co do druhu určených. Tím liší se b. od komplotu, směřujícího k individuálně určenému činu trestnému. Utvoření b-dy o sobě nelze pokládati za všeobecnou formu činnosti trestné (vzájemný návod) — neníť zde vztahu ku konkrétnímu činu trestnému ani příčinnosti. Některé zákondárství (zvláště národů románských) prohlašují utvoření b-dy a přístup k ní za zvláštní, samostatný delikt, při čemž ovšem vyskytují se nesnáze při stanovení míry trestové pro neurčitost účelu b-dy. Rakouské zákony trestní z r. 1803, z r. 1852 i osnova z r. 1889, rovněž jak něm. říš. zákon trestní nemají takého obecného vytyčení b-dy; jen výjimkou jest sdružení v b-du zvláštním činem trestným obecně nebezpečným, totiž má-li za účel spáchání činu trestného jistého druhu. Tak jest dle § 5. rak. zákona ze dne 27. května 1885 č. 134. ř. z. zločinem, spoji-li se více osob k trvalému páchání zločinu v § 1. cit. zák. naznačeného a v tom záležejícím, že někdo úmyslně užítím třaskavin jako prostředku trhacího přivodí nebezpečí pro majetek, zdraví nebo život jiného. Mimo tyto případy je b. o sobě beztrestna. Dopustí-li se člen b-dy deliktu, posuzuje se činnost jeho dle zásad obecných; členství jeho v b-dě nebo vynikající jeho postavení v ní je pak všeobecnou okolností přitěžující poskytující mu, když pak vskutku činu trestného se dopustil jako pachatel nebo spoluvinník, jistého pocitu bezpečnosti u provádění a naděje beztrestnosti po spáchání činu trestného. Časté vyskytání se b-dy (a komplotu) jest jakožto asociace v oboru zločinu vážným zlem společenským (b-dy ve velkých městech, kde mnoho zločinců se stýká — londýnské cechy zlodějů), často však jen symptomem jiného neduhu společnosti. Tak vyskytují se b-dy v nespořádaných státech za slabých vlád se špatným soudnictvím loupežné b-dy býv. italských států, Španělska, Turecka; v despotických státech, kde mají často nátěr politický (*camorra*) nebo sledují vskutku cíle politické (nihilistické ruští, karbonáři italské); v dobách sociálních nesrovnalostí a převratů (tajné spolky anarchistů, b-dy »měsíčního svitu« a j. v Irsku); náboženského zjitření myslí, kde berou na sebe podobu sekt (assassinové, adamité, skopci a j.); za bouří občanských, po velkých válkách (b-dy loupežnické a paličské po třicetileté válce, po válkách napoleonských) atd. Obyčejně směřují b-dy k určitému druhu deliktu (b-dy loupežnické, b-dy zlodějské, b-dy penězokazů, travičů, paderastů atd.) s podrobně provedenou dělbou činnosti zločinné i uvnitř b-dy (pachatelé, špehouni a jiní pomahači, ukrývači atd.). Účast činnou mají hlavně muži, zločinci ze zvyku; ženy účastní se porůznu jakožto vyzvědačky a ukrývačky a pak jako souložnice členů. Členové náležejí z pravidla nejnižším třídám společenským; byly však utvořeny i b-dy výhradně členy tříd vyšších (b-dy travičů, b-dy ku provozování pohlavních neřestí). Některé b-dy rozpadají se v krátkce, jiné trvají po mnohá desetiletí (*camorra*, *mafia*), jsouce úplně společensky organizovány (jakési

zvykové zákony, náčelníci, třídy členů, noviciát a zkoušky nových členů, řeč atd.). Prostředky proti tomu zlu společenskému jsou hlavně náležitá praevence zločinů, zvláště opatření, jimiž zločinci ze zvyku se učiní neškodnými; opatření proti prostituci a tuláctví; organizace chudinství; řádná správa soudní a policejní. Literatura: Avé-Lallemant, Das deutsche Gaunerthum; Lombroso, L'uomo delinquente. JT.

Bandage [-dáž], franc., rozmanité obvazy a přístroje přikládáné nemocným za různým účelem. B-í se mnohdy části těla od sebe vzdalují, jindy se sblížíjí, jindy působí b. tlakem, obmezuje nadbytný pohyb, skýtá údu potřebnou podporu, zabraňuje výhřezy různých útrob atd. B. sloužící k napravení skřivenin a patvarů slovou b. orthopaedické. Dle účelu svého jsou b. mnohdy velmi prosté, sestávajíce toliko ze závitků vhodně přiložených, z obinadla nebo z roušky nebo ze šátku, mnohdy však jsou složité, obinadla a šátky jsou uměle přiloženy, dláhy v ně vloženy, neb obvaz zhotoven z látek, jež ztvrdnou v pevnou hmotu, nebo zhotoven z ocelových tyčí, pak, per a šroubův. Tyto poslední b. slovou b. mechanické, a zhotovuje je vycvičený bandagista dle lékařského návodu. —chl.

Bandagista [bandažist], franc., hotovitel chirurgických obvazův a přístrojů; tak obvazův orthopaedických, pásků kýlních, pasů břišních, umělých končetin a p. —chl.

Bandana, druh barvených šátků původu indického, kterýž nyní hojně se vyrábí v Británii, a sice tím způsobem, že tkanina nejprve se jemnou trvalou červení (Turkey red) obarví a pak mohutným lilem tak pevně stáhne, že barva s částek, které mají zůstati neobarveny, bělicí tekutinou se odstraní. K tomu cíli je vzorek vyřezán na kovových (olověných), tekutině vzdorujících plátech o velikosti samých šátků. Těchto vloží se po dvanácti i více mezi dva pláty; když pak lis takovými vrstvami se naplní, upotřebí se tlaku. Tekutina rozeje se na vrchní plát, jenž na hořejší straně jest prohlouben, aby ji přijal, a dérami opatřen, aby ji propustil všem vrstvám dolejší. Tlak na tkaninu, jenž zabraňuje tekutině, šířiti se na stažené, vzorek tvořící částky, jest ohromný: rovná se při nejmenším tlaku 500 tun.

Banda Oriental, jméno nynější republiky Uruguaye v Jižní Americe, pokud území její bylo pod panstvím španělským.

Bandar-es-Salám viz Dar-es-Salám.

Bandarra Gonçalo Annès, port. básník (* v São Pedro de Francoso — † 1556 v Lisaboně). Jakkoli byl femesla svého švec, ne byl nevzdělaný, jak dlouho se za to mělo. Na opak plně čtení bible přimělo jej ke skládání básní v duchu prorockém (*Trovas redondilhas*), do nichž vkládal staré tradice i naděje portugalské. Básně jeho rychle v lidu se šířily zvláště za porobení Portugalska Filipem II. španělským; neboť mnozí v nich viděli proctví o obrození svobody vlasti pod žezlem nové dynastie domácí. Proto inkvisice posta-

vila jej před svůj soud jako falešného pro-roka, kde sice nevinost B-rova vyšla na jevo, nicméně odsouzen státi jako kajcník při auto-da-fé r. 1541. Sbirka básní B-rových (*Trovas em ar de profecias*) byla znamením, po kterém se poznávali přívrženci zmizelého krále Sebastiana. Obširná sbírka vyšla po smrti B-rově r. 1603 v Paříži (*Paraphras e concordancia de algunas profecias de B., sapateiro de Francoso*). Nové vydání od Markyza z Nizzy v Nantech r. 1640 působilo mocně na lid při povstání proti Španělům. R. 1641 postaven B-rovi pomník v jeho rodišti. Hrz.

Bandaska: 1) B, baňatý džbán s tenkým hrdlem; také dýmka baňatá. V národních pohádkách a místy mezi lidem i hůl tlustá tak se nazývá.

2) B. čili kobza, také bukač nebo bukáč, čes. národní nástroj hudební, jehož dosud užívají zvláště děti při koledách vánočních. Je to obyčejný baňatý džbán (bandaska) nebo skleněná baňka, naladěná vodou, přes níž napne se kůže a několik žíní, které vlhkým prstem třeny jsouc vydávají basový tón.

Bandážové váloovny slouží při výrobě ocelových nebo železných obručů na kola vozů železničných. Obruč buď ulitá nebo z hruba vykovaná nasadí se mezi válce na osách svislých; do vnitř jejich přijde hřídel s kladkou, ten přijímá pohyb od hřídele hlavního, a o kladku opírá se druhá menší kladka; na vnější stranu přiléhá točná kladka profilovaná, která okraj vytlačuje. Obyčejně projde obruč třemi profilovanými kladkami, než jest úplně vyválena (podrobněji v. H. Schubert, »Metallarbeiter«). Vř.

Bandeira viz Sa da Bandeira.

von **Bandel** Ernst, sochař něm., nar. 17. kv. 1800 v Ansbachu. Studoval na gymnasium v Norimberce, přišel r. 1816 na uměleckou akademii do Mnichova, kde věnoval se zprvu architektuře pod vedením Karla von Fischer. Brzo však oddal se zcela plastice a záhy obrátil na se všeobecnou pozornost. Roku 1825 odebral se na studijní cestu do Italie, kde poznal Thorwaldsen a s ním se spřátelil; v Itálii také zhotovil poprsí *Františka ze Sikingen*, nyní ve Walhalle u Rezna. Po dvou letech vrátil se do Mnichova, kde po sedm let neunavně pracoval. Zhotovil zde z mramoru dvě sochy pro mnichovskou glyptothéku, velké množství zdařilých poprsí, mezi nimi také poprsí krále Maxa bavorského, náhrobky, skupinu *Amor a Psyche*, *Venuši, Naději a Caritas*, proslulou jemným a půvabným provedením. V Hannoveru, kam jej povolal r. 1835 král Vilém IV., pomáhal obnovovati královský zámek a zhotovil tam také ještě některé menší práce, jako sochu královu pro universitu gotinskou. V zimě v l. 1838-39 zdržoval se znova v Itálii a udělal skizzu pro sochu spoutané Thusnedy, později provedené v knížecím paláci v Detmoldě. Téhož času také začal pracovati o hlavním svém díle, pomníku Arminiově na Grotenburce v Teutoburském lese, o němž snil již jako mladík. Provedení, jemuž mnoho různých překážek

stavělo se v cestu, držovalo se po 37 let. První malý model **B.** zhotovil již roku 1830 v Mnichově, pak druhý větší poslal r. 1834 na výstavu do Berlína a roku 1836 provedl v Hannoveru třetí, jestě lépe zpracovaný. Když pak r. 1838 sestoupil se v Detmoldě, kde **B.** se usadil, zvláštní komitét, počato s pracemi na Grotenburce a roku 1846 byla hotova zpodní stavba, kruhový chrám s kupolovitou střechou, vysoká 29'8 m. Ale tím prostředky peněžné byly vyčerpány a teprve když spolky v Detmoldě a Hannoveru začaly pořádati na pomník nové sbírky, k nimž král pruský přispěl nejprve 2000 tolarů, pak roku 1874 novými 9000 tol., a když říšský sněm r. 1871 povolil příspěvek 30.000 marek, mohlo býti v díle pokračováno a 16. srpna 1875 hotový pomník byl odhalen u přítomnosti německého císaře. Na kupoli zpodní stavby nese se mohutná postava Arminiova z tepané mědi, levicí oprájec se o štít a pravicí třímajíc meč. Výška sochy obnáší až po konec meče 26 m, podstavec 29'8 m, zpodní deska 1'6 m, celek tedy 57'4 m; uvnitř drží ji železná válcová lešení, tak že vše dohromady váží 76.570 kg. Za uměleckou práci při pomníku **B.** nevzal žádného honoráře, ano, když peněz se nedostávalo, sám vlastní jmění na stavbu obětoval. Zemřel 25. září 1876 v Neudeggu u Donaauörthu.

Bandelier, čes. pantalír (z franc. *bandoulière* neb ital. *bandoliera*), převěšník, fermen visící u vojínů, myslivců a pod. s pravého ramene k levému boku a nesoucí zbraň, aneb opačně, a pak nesoucí sumku č. ranečnici. Nyní u většiny vojsk zastaralé, neboť nosí nejvíce poboční zbraň i sumky na jediném opasku. **B.** sluje též převěšník široký a více méně ozdobený vyšíváním, portami, štítky a fetízky pro praporečnický a korouhevnický nesoucí v toulci k němu připevněném snáze svůj praporec; pak odznak plukovního bubeníka. *F. M.*

Bandelkhand, krajina v Centrální Indii, západně od Allahábadu, zvaná dle původních obyvatelů Bandelů, kmene to Rádžputů. **B.** zaujímá britské okresy Hamirpur, Džálaon, Džhánsi, Lálitpur a Bándá, jež mají na 26.749 km² 2,206.402 obyv. (1881) a pak 31 států domáckých, jež na 26.477 km² mají 1,416.580 obyvatelů. Krajina ta nalézá se na severním svahu pohorí Vindhije a Kaimuru, pročež jest z velké části hornatá, a to nejvíce v jihu, skládajíc se z hornin archaických a metamorfických; v nich nalézají se dýmanty u Panny, pak železné rudy a na jednom místě měděné rudy. Plodiny: bavlna, prosa, luštěniny, olejová semena (*til*, *Sesamum indicum*); také pěstují strom »mahua« (*Bassia latifolia*) pro jeho květy, plody a dříví. *Fl.*

Bandello Matteo, nejlepší novellista ital. XVI. století. Nar. kol. r. 1480 v Castelnovu di Scriveria v Piemontsku, vstoupil již r. 1500 do řádu dominikánského, stal se generálem řádu v Miláně, podnikal mnohé cesty po Italii, byl oddán životu velice volnému, stál v bojích s vévodou milánským při straně francouzské a musil tužít po bitvě u Pavie r. 1525 opustiti město, jehož dobyli Španělé, a odebrati

se po nějakém čase r. 1534 do Francie, kde byl r. 1550 od Jindřicha II. jmenován biskupem agenským. Více než úřadu duchovnímu věnoval se **B.** pracím literárním. Mimo četné básně lyrické (*Poema* v 11 zpěv., *Rime*, vyd. Costa v Turině, 1816), napsal *B. Novelle* (1. až 3. d., Lucca, 1554, 4. d. po smrti jeho v Lyoně, 1573, celek ve 4 sv. v Londýně, 1740, 9 sv. Livorno 1791—93, nové vyd. Silvestri, Mil., 1813—14, Turin, 1853, 4 sv.), sbírku 214 povídek, vyznačujících se ne sice novostí látek a uhlazeností slohu, ale živostí, charakteristickou barvitostí povah nejlepších a nejhnusnějších, jakož i rozmanitostí situací, tak že mnozí spisovatelé, hlavně angličtí, čerpalí z nich látky ke svým truchlohram; v novellách těchto nalézá se také povídka o Romeu a Julii. Rok úmrti jeho není znám; jisto však, že zemřel po r. 1561 a před r. 1570. *P.*

Bande noire (bänd noir), banda černá, jméno společnosti kapitalistů, kteří za první revoluce francouzské kupovali statky zabavené církvi a šlechtě. Příhana jména toho odnáší se k vandalismu, s jakým společnost tato ničila staré památky, díla umělecká, zámky, kostely, kláštery a p., mající cenu historickou nebo uměleckou. Za to však společnost prospěla obecnému dobru dělicí pozemky a zrušující staré a nepotřebné budovy. — Podobně zvaly se ve Francii a zvl. v Paříži tajné společnosti s účelem ziskuchtivým, rovnající se asi našemu chabrusu; kupují při dražbách veřejných nábytek a skvosty a hledí smělostí a organisací svou zastrašiti nebo vyloučiti jiné dražebníky. — Ze zločinných spolků podobně zvaných sluší uvésti 32člennou *b. n. de Montceau les Mines*, jež v Montceau provedla r. 1883 velmi četné atentáty dynamitem, pak 57člennou *b. n. des voleurs de vin* (zloděju vína), jež v l. 1884 a 1885 podvodným způsobem vylákala obchodníkům v Paříži vína za 700—800.000 frankův a k níž také mnoho domovníků náleželo.

Banderia (z lat. *banderium*, praporec), jízdné vojsko uherské. Rozeznávala se *b.* komitátní a královská. Karel Robert dovolil magnátům, kteří postaví do pole 1000 mužů, že smějí tvořiti samostatná *b.* pod vlastním velením a praporem. Páni takoví zvali se *domini banderiatii*. Sigmund Lucemburský r. 1435 znova upravil povinnost duchovních a světských pánů k vyzbrojení *b.* Porážka u Moháče (1526) a panství turecké učinilo zřízení tomu konec. U Poláků jmenovali tak ozbrojený průvod, jež šlechtici s sebou brali k sněmování a pomocí jehož tu často působili krvavé výstupy. Dnes nazýváme tak jízdné průvody, jež se buď v národním nebo slavnostním kroji účastní slavností, nár. shromáždění a j.

Banderilla (špan. *banderilja*), praporeček, zvláště malý, dřevěný koplí nebo šíp, ozdobený pestrým, obyč. červeným praporečkem, jímž *banderillero*, zápasník s býky, dráždí býky při zápasech.

Banderium viz Banderia.

Banderola (franc. *banderole*), stužka na obrazech a skulpturách středověkých, vlající

buď od úst osob neb ovinutá kolem jejich těla nebo rozestřená podlé nich či pod nimi. **B.** měla nápis, vysvětlující obraz anebo význam osoby, k níž se vztahovala, nebo nesla jen pouhé její jméno a, pokud k ústům byla přiložena, také jejich výrok nějaký. Ještě v století XVI. užívali b-ly. — Mimo to b. značí stužku na ornamentech a tří- nebo čtyřhrané praporek na kopích rytířských, opatřené jejich znakem, pak také ryporec upevněné na trubkách trubačův a hlasatelů středověkých tak, že byly viditelné s obou stran, když trubač nástroje užíval. Barvy b-ly v tomto případě byly heraldické, pokud znak sám na nich nebyl, a opatřeny často bohatým vyšíváním.

Bandettini Teresa, slavená tanečnice a básnička italská, známá i pode jménem Amarilli Etrusca. Nar. 1763 v Lucce, prodala se r. 1789 za Pavla Landucciho a zemřela r. 1837. **B.** byla své doby znamenitá improvizátorka, slavená po celé Itálii a zaspávaná chválou předních spisovatelů, znala se v jazycích moderních i klassických, z nichž přeložila některé věci na jazyk mateřský. Mimo vydané *Rime diverse*, *La Teseide*, *La morte di Adone*, *Il Polidori* zanechala některé básně v rukopise.

Bandiat [bāndià], řeka v záp. Francii, 80 km dlouhá, pramení se na západním konci Limousinských hor u Dournazaku, v depart. Haute-Vienne, teče k jihozáp. do dep. dordogneského, kde se u Nontronu náhle k severozápadu obrací a směrem tím teče depart. charentským až pod La Rochefoucauld, kde u Agrisu spojuje se s Tardoirou, levým přít. Charenty. Řeka **B.** tím jest zajímavá, že jen za vydatných dešťů plní se vodou, jinak se jako ztrácí v četných podzemních stokách, jinech a rozsedinách koryta, jež na dolní části řeky i docela vysychá.

Bandiera: 1) **B.** Francesco, contre-admirál rak. (* 1785 v Benátkách — † v Carpenedě 1847). Pocházejí ze starého rodu benátského vstoupil po zaniknutí království Italského do služby rakouské, kde dosáhl hodnosti contre-admirála, velel rakouskému loďstvu za výpravy východní r. 1840 a vyznamenal se při dobytí Tripole, Saïdy, Bejrútu a Akky; avšak pokálel památku svou zajav vlastence italské, ubírající se po pádu Verony dobrovolně do vyhnanství. Sklícen smutným osudem synů svých šel r. 1844 na odpočinek a zemř. na statku svém Carpenedě u Mestre. — Synové jeho 2) **B.** Attilio (* 1811 v Ben.)

a 3) **B.** Emilio (* 1819) byli nejprve poručíky v námořnické službě rakouské, stali se však členy »Mladé Itálie« opustivše prapor rakouský uprchli na Korfu. R. 1844 rozhodli se oba bratři způsobiti povstání v Calabrii, i opustili spolu s Dom. Morem, Ricciottim, Nardim a patnácti jinými druhy ostrov, přistali v noci dne 16. na 17. čce u ústí Nieta v Calabrii, zamířili k San Giovanni in Fiore, byli však zrazení, jati a dne 25. čce oba bratři se sedmi druhy zastřeleni v Cosenze. Srvn. Ricciardini, Storia dei fratelli **B.** e consorti (Flor., 1863).

Bandikut (*Perameles* Geoffr., jezevečník), rod ssavců vačnatých, žijící v Australii, kdež jest jakousi analogií našich rejsků. Viz *Perameles*.

Bandinelli: 1) **B.** Roland, pozdější papež Alexander III. (v. t.), známý pod názvem magister Rolandus jako původce obrysu druhé části dekrétu Graciánova, který Maassen nalezl, a jenž v rukopisech *Stroma* se nazývá a nyní po vydání Thanerově: *Die Summa Magistri Rolandi* (Inšpruk, 1874) jako *Summa* se označuje. Právnického ducha, který z tohoto díla jest patrný, osvědčil **B.** též jako papež Alexander III. ve svém zákonodárství, které co do papežských voleb, práva patronátního, papežských rezervací, biskupských resignací, práva manželského a civilního soudnictví církevního mělo vliv rozhodný. Vedle novějšího badání (srvn. Archiv für Litteratur- und Kirchengeschichte des Mittelalters I. sv., str. 434.) jest **B.** též původcem theologických *Sententiae*, jejichž rukopis se nalézá v norimberské městské knihovně, avšak nese psal *Libri IV. Sententiarum magistri Bandini*, otištěných posledně v Migneově Patrologii (T. 192., col. 965—1112).

B. (* 1493 ve Florencii — † t., 1560). Vyučen v zlatnickém řemesle svého otce přešel z dílny klenotnické k sochařství. Mistrem jeho byl Giovan Francesco Rustici. Prvních úspěchů do dělal se **B.** mramorovou sochou Merkurovou a modelem k sv. Jeronymu, jímž získal si přízeň vévody Giuliana Medici. R. 1515 jal se **B.** pracovati na kolosálním modelu k soše Héraklea, kterouž zastítniti mnil slávu Michelangelovu. Ačkoli nezdařeným dílem tím posměchu utřížil a přátely Michelangelovy proti sobě popudil, upozornil jím pfece na sebe papeže Lva X., jenž brzy přikázal mu práce na mramorové balustrádě v Santa Casa v Loretě. Práci tuto sice záhy přerušil znesnadiv se s Andr. Sansovinim, s nímž ve spolku dílo to měl provésti, avšak od vznesného příznivce dostalo se mu objednávek dalších; tak zejména kopie proslulého sousoší Laokoonta, kterážto pochybená práce nyní ve flor. Ufiziích se nalézá. Též nástupce Lvův, Kliment VII., byl mu nakloněn. Z různých jeho zakázek vynikaly významem dva náhrobky, kteréž Kliment sobě a předchůdci svému postaviti hodlal. K provedení došlo však teprv po létech, na obou pomnicích (v Santa Maria sopra Minerva v Římě) jsou pouze vedlejší postavy a reliefy prací **B.**-ho. Přítzni Mediceů a zejména papežově děkoval **B.**, že mu svěřen balvan mramorový, původně k tomu určený, aby Michelangelo z něho vytesal skupinu Hérakleovu jako protějšek k jeho Davidovi před vchodem do paláce Signorie ve Florencii. **B.** dokončil své dílo r. 1534, a hanlivě písně. veřejný odsudek a nenávisť valné části umělectva florenckého byly odpovědí na vyzývavost, s kterouž **B.** tu vystoupil jako soupeř Michelangelův. Nicméně nebyl **B.** tím vyhojen ze své chorobné žárlivosti na Michelangela. Ještě na sklonku svého života zvěděl, že Michelangelo

určil svoji skupinu Krista s kříže sňatého za svůj náhrobek, jal se rovněž se svým synem tesatí Pietu, která pak na jeho hrob u sv. Annunziaty ve Florencii postavena byla. — Další práce B-ho jsou téměř všechny objednávkami vévody Cosima. Tak rázovitě portraitní sochy ve velkém sále pal. Vecchio ve Florencii, tak reliefní výzdoba mramorové balustrády v domu florencckém (po r. 1540), jež čítati dlužno k nejzdařilejším pracím B-ho, pak některé sochy — mezi nimi Adam a Eva — které původně za výzdobu domu určeny byvše, nyní se nalézají v různých sbírkách a palácích florencckých. — Nadání B-ho bylo lepší než jeho povaha osobní. Měl značné znalosti anatomické, nevšední rutinu v komposici a v úpravě draperie a velkou hotovost technickou. Nízkoost povahy obráží se však také v duchu, kterým práce jeho jsou proniknuty. Touha jeho překonati Michelangela měla za následek ono přehánění síly a mohutnosti u něho v naduřilost se zvrhající, pro něž díla B-ho duchem již v soulpturu baroku náležejí. B. pokoušel se též v malbě a návrzích architektonických, ač se zdarem velice skrovným. Své schopnosti kreslířské osvědčil poprvé znamenitou kopií proslulého kartonu Michelangelova, jež v prvním a druhém desetiletí XVI. stol. byl vystaven v paláci Signorie. *Td.*

Bandini: 1) B. Sallustio Antonio, národohospod. spisov. ital. (* v Sieně 20. dub. 1677 — † t. 8. červ. 1760). Studoval u jesuitův, věnoval se pak správě rozsáhlých statků rodinných; vrátiv se opět ke studiím stal se v 28. roce bakalářem obojího práva a vysvěcen na kněze. R. 1723 stal se arcibiskupem metropolitním. Byl znamenitým řečníkem, zvláště vynikl chvalořečí na velmistra maltánského Zondadariho a řečí na smrt arcibiskupa Marsiliho. Bohatou knihovnu svou otevřel hlavně chudým theologům a věnoval ji pak svému rodišti. Jmenován byl přednostou (Archi fisico-critico) společnosti Accademia fisico-critica, již velice prospěl znalostí věd přírodních a zkušenostmi nabytými cestami po celé Itálii. Chvalné pověsti získal nár.-hospod. dílem *Discorso economico*, jehož rukopis předložil úřadům toskánským r. 1737 a jež tištěno ve Florencii r. 1775 a pak ve sbírce Custodiho »Scrittori class. ital. di econ.« 1803 (v Miláně, Parta moderna, tomo I.). V díle tom doporučuje svobodu, jednoduchosť správy a zákonů, jedinou daň pozemkovou místo četných různých dávek, a vybízí kněžstvo, aby se vzdalo výsady své neplatiti daní. Pro dílo to považují mnozí B-ho za předchůdce fysiokratů. Největší zásluhu spisu toho bylo, že pohnul úřady, aby opravami tam navrhými vybavili rozsáhlou krajinu Maremma di Siena, (asi $\frac{1}{3}$ Toskánska), ve které také B. statky své měl, z bída, do níž byla upadla zvrácenou správou rodu Medicejského. Srv. Guido Savini, *Elogio istorico del B.* (Atti dell'Accademia de' fisico-critici di Siena III., 315.). *red.*

2) B. Angelo Maria, ital. spis. (* 1726 ve Florencii — † t., 1800). Napsal řadu rozprav o archaeologii, filosofii a různé životopisy;

mimo to: *Dissertazione sull' antichissima Bibbia creduta dei tempi di S. Gregorio* (Benátky, 1786); *Specimen literaturae Florentinae seculi XV.* (Florencie, 1748—51, 2 sv.); nejdůležitější jeho spis, k němuž sbíral látku jsa po 44 let konservátorem knihovny Lorenzovy, jest *Catalogus codicum Manuscript. Bibliothecae Mediceae Laurentinanae* (t., 1754—68, 8 sv.). P.

Bandité (z ital. *bandito*; *bandire*, středolatincky *bannire* = vypověděti ze země) byli v původním slova smyslu psanci, kteří byvše vyobcováni, odvažovali se války proti společnosti, která je vyloučila ze svého stědu; později nazýváni tak vrahové námezdní nebo lupičové, kteří v tlupách chápou se zbraní proti vládě zřízené nebo majetku soukromému a žijí z lupu. Na ně nevztahují se ustanovení práva mezinárodního, nejsou považováni za váleční, ani za zajatce, byli-li chyceni, také nepoživají práva ochrany ve druhém státě, překročí-li jeho hranice. — B. jsou výtvozem takřka jen románských zemí, kdež vzniklo a rozšířilo se banditstvo v dobách válek křížáckých asi podlé vzoru syrských *assassinů*. V Itálii utvořili b. spolky ustavené na základě určitých, nammoze velmi písnych řádů a pravidel, na něž bylo nově vstupujícím skládati strašlivou přísahu. Udrželi se tam přes veškerá tuhá opatření některých vlád (na př. ve státě papežském za Sixta V. koncem XVI. století a znova r. 1820) až do našich dnův, a mivali druhy znamenitou moc, tak že jednotlivé vlády nuceny byly zavíratí s nimi zvláštní smlouvy, nebo svěťovati jim část moci policejní; někdy zasahovali také v běhy politické (v dobách novějších jakožto ochranné státu papežského a panství rodu Bourbonského v Neapolsku), častěji ovšem do svárů rodinných a jiných, dávající se najímání k vykonání soukromé msty nebo k jiným zločinům. Zřetel jich přední obracel se vždy k vydírání peněz; velkostatkářům bylo vykupovati si od nich jistotu; těm, kdo chtěli cestovati, listy průvodní. Rady jejich množily se těmi, kdo v záchvatu vášně dopustili se zločinu, nebo těmi, jimž nesnesitelný byl despotismus. Nevyhladitelnost jejich vysvětluje se nízkou úrovní vzdělání obecného lidu italského, poměry příbuzenskými mezi nimi a obyvatelstvem, strachem před pomstou jejich, jakož i šetrností, s jakou chovají se k lidu chudému, který zůstává tudy s nimi v dobré míře a zatajuje skryše jejich úřadům. — Jest je rozlišovati od obyčejných zločinců, *malviventi*. Zhusta nazýváni bývali *bravi* (= udatní), kteréžto jméno dává se zvláště těm, kdo dali se najmouti za nějakým zločinem. Rejdístěm b-tů býval povždy stát papežský a Neapolsko. V létech 1841—43 a 1848—49 rozšířili se po Abruzzách, v Romagni a v Calabrii měrou neobyčejnou; na Sicilii známo jest posud hnědo jejich Val Demone. Z nynějších spolků banditských v Itálii nejrozšířenější jsou camorra a mafia. — Kromě Itálie má své b-ty Řecko i sousední Turecko a j. země balkánské (hajduci), Španělsko, Korsika; Francie má své brigandy. Anglie měla je v dobách po výboji nor-

manuském, když Sasové nepřátelští Normanům usazovali se brannou mocí v horách Northumberlandských (*oullaws*). — Nejpopulárnějšími vůdci b-tův italských byli v novějších dobách: Bellino, Fra Diavolo, Petr Kalabreský (časaf hor, král lesův, ochránce pronásledovaných a prostředkovatel cesty mezi Florencií a Neapolí) a Sacripante; ve Francii: Cartouche a Mandrin; ve Španělsku: el Pastor, l'Empecinado.

Koll.

Bandjen (srovn. ital. *bandito*) nazývá se u Jihoslovanů člověk, jenž dopustiv se nějakého trestného provinění vyhýbá se úřadům, aby nebyl pohnán k zodpovědnosti. B. žije nezřídka ve své osadě, obstarává svoje věci. ano přichází i do města na trh; pouze v noci nespává doma, aby nebyl polapen. Hrozí-li mu nebezpečení, žije mimo domov jako hajduk. V dobách dřívějších bývalo takových lidí dosti i v Dalmacii, zejména v Kotorsku; za nynějších pořádaných poměrů však způsob tento skoro vypleněn. Srovn. Karadžić, Srpski rječnik str. 14.

Bandjermassin, **Bandžermassin**: 1) B., holandská residence na ostrově Borneu, zvaná též *Zuyder-en Oosterafdeeling*, zaujímá jihových. končiny ostrova v rozloze 361.643 km² s 592.959 obyv. Pobřeží skládá se namnoze z alluviačního náplavu, kterýž je pokryt dílem bažinami, dílem pralesem a stěžuje velice cestu do vnitrozemí dosud málo prozkoumaného. Četné řeky, z nichž nejmocnější jsou Kajjan, Murung, Barito a Mahakkam, zavlažují úrodnou půdu, jež rodí hojnost rozmanitých plodin. Také nerostné bohatství země je značné, a těží se z něho kamenné uhlí, zlatý prach a drahokamy. Obyvatelstvo skládá se z největší části z domorodců, ve vnitrozemí jakých, na pobřeží pak Malajců a Bugiů; kromě nich žije tu i některý počet Číňanů, Evropanů a Arabů. Politicky dělí se bandjermassinská residence v 6 oddílů. Nynější država holandská vyvinula se ze sultanátu bandjermassinského. Tento zaujímal na 15.000 km² v úvodí řeky Barita se 130.000 obyv. a měl hlavním městem Martapura. Koncem XIV. stol. připomíná se poprvé jako vasalský stát říše Madžapahitské na Javě, avšak r. 1478, když panství madžapahitské vzalo za své, založil tu javský králevic Surijsa Nata říši neodvislou. R. 1606 a 1608 přišli do B-u Holanďané, a r. 1698—1708 založili tam Angličané stanici; ale oba pokusy zůstaly bez úspěchu. Teprve roku 1733 usadili se Holanďané trvale v B-u uzavřevše obchodní smlouvy se sultánem, avšak znenáhla vzrostl vliv jejich tak, že sultán Banumbahan Batu z vděčnosti, že mu dopomohl ke trůnu, uznal r. 1787 vrchní panství jejich a postoupil jim části svého území v bezprostřední držení. Když r. 1857 po smrti sultána Adama vypukly spory a vzbouření, zabrali Holanďané r. 1860 celou říši a připojivše k ní některé jiné državy na Borneu utvořili nynější residenci. — 2) B., hl. město residence t. jm. na l. bř. řeky Barita, je zároveň hl. městem holandského Bornea. Budovy jeho spočívají z velké části na kolech, tvrz

van Thuyl a opevněné ležení Tatas chrání město před nájezdy nepřátel. Počet obyvatelstva udává se na 25.000—30.000 duší, většinou domorodců (Evropanů je pouze asi 230, Číňanů 1600, Arabů 300). Obchod města B-u, spočívající hlavně v rukou Číňanů a Arabů, je důležitá, a vláda holandská horlivě jej podporuje zřídívši tam rozsáhlá skladiště státní; vyvážá se kamenné uhlí, drahokamy, zlatý prach, stavební dříví, guttaperča a j., a přijímá za to sůl, bavlněné látky, železné nářadí, sklo, porculán, různé předměty ozdobné a j.

Bandol [bāndòl], přístavní místo ve franc. dep. varském, arr. toulonském, kant. olliouleském, 18 km záp. od Toulonu, na půvabném zálivu Středozemního moře a na dráze marseilleskotulonské, sídlo ital. a špan. konsula, námořního syndikátu a úřadu celního, má hojně navštěvovaný přístav a starý zámek, na jehož kolišti zřízeny jsou batterie. Obyvatelstvo (1769 r. 1886) žije se hlavně bednářstvím a rozsáhlým pěstováním immortelek (vyrábí se z nich množství věnců) a ranné zeleniny, též značným vývozem dobrého vína a jižního ovoce.

Bandola, ital. (špan. *el bandolon*), loutnový nástroj, potažený 10 kovovými strunami, na něj hraje se jako na mandolinu ohebným zubcem z rohu nebo želvoviny. Tón, který je velmi silný, podobá se tónu klavichordového. V Mexiku, kde b-ly zhusta se užívá, skládá se několik b-l ve sbor nebo s jinými nástroji. — S b-lou příbuzná je bandora s 12 strunami; podobá se také naší citeře. Vynalezl ji dle Hawkinsa John Ross r. 1561 v Londýně. Sem tam vyskytuje se ještě v Anglii.

Bandon [bāndn], také **Bandonbridge** [-bridž], město corkského hrabství v Irsku, 18 km od Corku, s nímž spojeno jest drahou, na řece téhož jm., v lesnaté, pahrbkovité krajině. Slynulo někdy výrobou vlněného a bavlněného zboží; nyní pak je koželužství a pivovarnictví hlavním zaměstnáním obyvatelstva (5949 r. 1881).

Bandonlon, druh tahací harmoniky, vynalezený od Banda v Crefeldu.

Bandora viz Bandola.

Bándra (Vándra), město v okr. thánském (podokres Salsette) v Bombajsku, na severní dráze z Bombaje, má 14.987 obyv. (1881). Fl.

Bandské ostrovy, malé souost. v Bandském moři, k Molukkám počítané, na jihu od většího ostrova Ceramu, mezi 3° 50' a 4° 40' jižní šířky, náležející k nizozemskému sídelnímu místodržitelství amboinskému. Středem jeho jsou dva hlavní ostrovy, Neira, často také jen Banda a zvaný, 7,4 km dlouhý a 3,7 km široký, a na jihu od tohoto Lonthoir, Lontor nebo Velká Banda, 16 km dlouhý a 3,5 km široký, které uzavírají spolu podélnou zátoku se širším vchodem od vých. a užším od záp. Na záp. od Neiry, oddělena od něho úzkým a nchlubokým průlivem Zonnegatem, vystupuje přímo z moře nemajíc okraje pobřežního sopka Gunong Api, t. j. »ohnivá hora«, v podobě kuzele do výše 532 m, která bývá často

činná a stále oblaka kouře vychrluje. Menší dále a nepatrnější, částečně i neobývané jsou ostrůvky: Pulo-Run či Poeloe Rum, Pulo-Aij a Pulo-Rosinghain nebo Rosangijn, Pisang a jiné, dohromady pouze 44 km². Všechny ostrovy skládají se z plutonického a sopečného kamení a vystupující z části vysoko nad hladinu moře mají břehy příkré a jen na jednotlivých místech přístupné; potoků a jezer tam není. Naproti tomu však oděny jsou nejkrásnější a nejbujnější zelení. Sopečnost půdy jeví se také v častých zemětřeseních, kteráž nezdídka způsobují velké zpusoty. Nejprudší bylo r. 1852, kdy při otřesení dne 26. listop. skoro všechny domy se sřítily a sta lidí zahynulo, země pak do ledna 1853 nepříšla takřka do klidu. — Podnebí B-ských o-vů, jako Molukků vůbec, není nemírné horké, ale kdežto na ostatních Molukkách celkem dosti zdravé, jest na B-ských o-vech nezdravé. Na zvířenu ostrovy jsou nápadně chudy, zvláště na obra tlouce; kromě několika druhů netopýrů žádní ssavci se nevyskytují a také méně tu rodů ptáků než jinde na Molukkách. Podobně i rostlinstvo jeví málo rozmanitosti, ale jest velice bujné. Z plodin kulturních sluší především jmenovati ořech muškátový (*Myristica moscata*), který ostrovům jejich důležitosti dodává, Canarii olej skytající, palmu kokosovou a sagovou. — Obyvatelstva na celém souostroví čítá se ku 7000 a skládá se asi z 500 Evropanův z většiny tam narozených a mišencův Evropanů s Malajci, 6000 domorodců, převahou již křesťanských, pochodících nejvíce od otroků, kteří dováženi sem byli ze všech končin Malajského archipelů, 150 Číňanů a něco málo Arabů. Hlavní jeho výživou je pěstování muškátů; jinak pěstují jen ještě některé plodiny a zeleniny, vsacky pak ostatní potřeby obyvatelstva musí se dovážeti. Hlav. místem ostrovů je Banda, na jižním pobřeží Neiry, sídlo nizozemských úřadů, se svobodným přístavem, dvěma pevnostmi, protestantským kostelem, školou a vládními sklady — B. o. objeveny byly od Portugalců vedených Antonioem de Abreu r. 1512, a později, roku 1522, vešli Portugalci s tamními obyvateli, Alfury, také ve styk obchodní. Alfurů těch počítalo se v XVI. stol. asi 10.000. Koncem XVI. stol. udeřili Hollandané na osady Portugalců na ostrovech indických, dostali se roku 1599 také na Bandu a r. 1609 ostrovy pokořili. Když pak roku 1620 Alfurové se vzbouřili, byli od Hollandanů vesměs vyhuzeni nebo na okolní ostrovy zahnaáni. Jakmile vláda nizozemská dostala se v bezpečné držení ostrovův, učinila pěstování muškátových stromů monopollem státním, a dle nařízení jejího omezeny tyto jen na ostrovy Neiru, Lonthoir a Pulo-Aij, kdež založeny plantáže muškátové holl. *Perken*). Držiteli (*perkenyry*) jejich byli potomci nizozemských vojáků nebo podřízených úředníků, kteří dostali se v dědičné držení s podmínkou odváděti výtěžek ořechův i květů muškátových za určitou sumu východoindické společnosti nizozemské. Plantáží těchto bylo celkem 34. (na Lonthoiru 25), a každé z nich přidělen

jistý počet vládních otroků. Naproti tomu na všech ostatních Molukkách nařizeno vyhuzení ušlechtilých těchto stromův a také barbarsky prováděno. Teprve zrušením otroctví r. 1860 přestala tato instituce a po přechodních opatřeních zrušen jest r. 1873 docela monopol vlády na dobývání a prodej muškátových ořechův a květů. — Všechn stromů muškátových na B-ských o-vech jest nyní asi 1/10 mill., a výtěžek obnášel r. 1877 210.175 kg ořechů a 38.487 kg květů muškátových; cena vývozu byla 2,600.000 zl. — Srv. A. Bastian, Indonésien, Die Molukken (Berl., 1884, 1. sv.). *Hř.*

Bandtkie: 1) B. Jerzy Samuel, polský historik, bibliograf a lexikograf (* v Lublině 1768 — † v Krakově 1835). Studoval ve Vratislavi, Halle a v Jeně a v l. 1790—1798 byl vychovatelem synů hraběte Petra Ožarowského, s nimiž několik let pobyl ve Varšavě, Drážďanech, Berlíně a Petrohradě. R. 1798 byl povolán za prof. polského jazyka na gymnasium sv. Alžběty do Vratislavi, načež od r. 1804 byl tamtéž rektorem školy sv. Ducha. R. 1811 stal se knihovníkem a profess. bibliografie při universitě krakovské a r. 1819 byl zvolen za senátora krakovské republiky. V Krakově působil až do své smrti. B. psal též latinsky a německy, ale nejznámější svá díla vydal polsky. Začínaje dějinami politickými obrátil se k dějinám osvěty a vzdělanosti, kde objevil mnoho materiálu před tím neznámého. Z historických spisů jeho uvádíme: *Historisch-kritische Analecten zur Erläuterung der Geschichte des Ostens von Europa* (Vratislav, 1802); *Über den Bauernstand in Polen* (t., 1802); *Heinrich II., Erzbischof von Gnesen* (t., 1802); *Verzeichniss der alten Landstudenien etc. des polnischen Landmannes* (t., 1805); *Über die gräfliche Würde in Schlesien* (t., 1810); *Krótkie wyobrazenie dziejów Królestwa Polskiego* (t., 2 sv., 1810; 2. vyd. s nadp. *Dzieje Królestwa Polskiego* t., 1820; 3. vyd. s nadp. *Dzieje narodu polskiego* t., 1835). Historická díla B-ho vyznačují se svědomitostí a bedlivou kritikou pramenů. Spis posléze uvedený byl prvním větším celkovým kompendiem polské historie a jest psán způsobem obecně přístupným. Nejobširnější a zcela samostatně vylíčil B. dějiny králů svobodně zvolených, o Piastech psal podlé Haruszewicze. Nemenší zásluhu získal si B. o polskou bibliografii. Maje jako bibliotékář knihovny jagiellonské usnadněný přístup k pramenům zabýval se horlivě badáním bibliografickým a sepsal na jeho základě výtečné monografie, které oplývají hojností materiálu dříve nedotknutého. Z nich jsou nejdůležitější: *Historia drukarni krakowskich* (Krakov. 1815); *Historia Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie* (Krakov, 1821) a *Historia drukarni w Królestwie Polskiem i Wielkiem Księstwie Litewskiem, jako i w krajach zagranicznych, w których polskie dzieła wychodziły* (3 sv., 1826). V obor ten dále náležejí: *De primis Cracoviae in arte typographica incunabilis* (t., 1812); *De psalterio Davidico atd.* (t., 1827 a 1828); *Miscelaneorum Cracoviensium Fasc. I. et II.*

(t. 1814 a 1815); *Wiadomość o najstarszym moře psalterzu polskim* (t., 1827) a j. Z grammatických a slovníkářských prací B-ho, z nichž mnohé, a sice slovníky, vznikly za spolupracovníctví bratra jeho Jana Vincence, jsou hlavnější: *Polnische Grammatik für Deutsche* (Vratislav, 1808, 1818 a 1824); *Słownik dokładny języka polskiego i niemieckiego* (tamt., 1806); *Nowy słownik kieszonkowy polsko-niemiecko-francuzki* (t., 1805); *Nowy słownik niemiecko-polsko-francuzki* (t., 1813, 1820, 1823, 1828); *Nowy słownik kieszonkowy francuzko-polsko-niemiecki* (t., 1838); *Nowy elementarż polski* (t., 1803) atd. Mimo to B. vydal: *Commenii Orbis sensualis pictus* (t., 1805); *Ojcie nasz, Modlitwa Pańska z rozmaitych rękopisów i druków starożytnych w języku polskim i innych dialektach słowiańskich* (t., 1826) a j. B. má o historii pol. bibliografie a dějepiscetví polské vůbec zásluhu znamenitě. Razil dalšímu badání nové směry, a díla jeho zajímají dosud vdějepisné literaturě polské velmi čestné místo.

2) B. Stężyński Jan Wincenty, bratr před., právník polský (* v Lublině 1783 — † ve Varšavě 1846). Navštěvoval ve Vratislavi gymnasium, v Halle konal studia právnícká a byl pak zde po dvě léta učitelem polského jazyka. R. 1806 vrátil se do Varšavy, která tehdy se nalézala pod vládou pruskou, a věnoval se soudní praxi. Když bylo zřízeno varšavské knížectví, stal se r. 1807 assessorem appellačního soudu a r. 1809 notářem knížectví. Již rok před tím ve varšavském lyceu přednášel o římském právu. Když pak r. 1816 car Alexander I. učinil z lycea universitu, stal se na ni B. prof. římského práva. Mimo to přednášel o právu polském a jeho historii až do r. 1830. Po všechen čas trvání university byl B. jediným děkanem právnícké fakulty a rovněž administrace. Úřad notáře podržel i za dob království, ač s jiným titulem, až do r. 1843, kromě toho byl členem státní justiční kommise B. jako úředník i jako profesor vynikal horlivostí a svědomitostí, byl za své zásluhy povýšen do stavu šlechtického s přidavkem »Stężyński« a vyznamenán hodností státního rady. Zůstavil hojně důkladných spisů historickoprávnických. Zprvu zabýval se studiem práva německého, jímž se řídila polská města za časů polské obce pospolitě, později badal v právu polském. Výsledkem tohoto jest znamenitě dílo *Ius Polonicum* (Varšava, 1831), sbrírka práv kriticky a z nejlepších pramenů sebraných od nejdávějších časův až do r. 1501, jež bývala základem státního ústrojí polského. Z ostatních spisů B-ho jsou důležitější: *Ius Culmense cum appendice privilegiorum et iurium selectorum municipalium et dissertatione historico-juridica exhibitum* (t., 1814), kde ukázal, že právo chełmińské bylo normou pro všechna města pruská, ve zvláštní rozpravě podáváje zároveň historický jeho vývoj; *Vindiciae iuris Romani Justinianei* (t., 1808); *De studio iuris polonici* (t., 1806); *Lineamenta juris romani ad ordinem Institutionum Justiniani Imp. digesta* (t., 1816); *Obrona Jana Zamojskiego* (t., 1811); *Zbiór roz-*

praw o przedmiotach prawa polskiego (Varš. a Vilno, 1812); *Uwagi o potrzebie nauki prawa w naszym kraju* (Varšava, 1814); *O poważaniu dawniejszych w Polsce prawników uczonech* (t. 1825); *O Macieju Śliwnickim* (t. 1827); *Historia prawa polskiego* (t. 1850); *Prawo prywatne polskie* (t., 1851); *Rozprawy o prawie i sądownictwie karzącem i o urzędach w dawnej Polsce* (t., 1858); a j. B. vydal též *Martini Galli Chronicon* (1824) a *Pamiętnik dla naprawy rzeczypospolitěj, na sejmie za Kazimierza Jagiellońcyka zamierzónéj, przez Jana Ostroroga ułożony* (Varš., 1831). Rovněž účastnil se prací lexikálních bratra svého Jiřiho Samuele.

3) B. Stężyński Kazimierz Władysław, syn předěšlého, polský numismatik. Vydal obšírné dílo o polských mincích *Numizmatyka krajowa* (z sv., Varšava, 1839 a 1840) s 65 tabulkami.

Bandu, město africké ve státu Konžském, na lev. břehu Konga (1° s. š. a 23° 50' v. d.), s 5000 obyv.

Bandulović Ivan, františkán bosenský, rodilý ze Skoplje, přeložil do jazyka silyrského *Pistolje i evangjelja za cielu godinu* (vytištěné roku 1613, 1639, 1665, 1699 a 1718 v Benátkách). O. Filip Lastrić pokládá jej za předního spisovatele bosenského.

Bandum, ve středov. prapor vojska pěšího; odtud praporečník slul *bandifer* (*bandophorus*).

Bandur: 1) B. v. Pandur. — 2) B. (nejspíše z ital. *pane duro*, *pandur*, tvrdý chléb, slovo přinesené vojáky z Italie), druh pečiva obyčejně z mouky černější (často ječné), tvaru podlouhlého, někdy uprostřed na dél prohloubený, někdy pletený na způsob vánočky, sypaný tu solí a kminem, tu mákem.

Bandura, nástroj kytarový, u Malorusů a Srbů oblíbený, kteří hrajíce naň ořezaným brkem doprovázejí jim národní svoje písně. Srv. Pandora. — **Bandurista**, hráč na b-ru.

Banduri Anselmo, učený benediktin, nar. ze vznešené rodiny v Dubrovnice r. 1671, záhy vatoupil do řádu benediktinského, studoval pak v kolleji tohoto řádu v Neapoli, odtud odebral se do Florencie za dalším vzděláním, od r. 1702 žil v Paříži, r. 1715 stal se členem tamní akademie věd, r. 1724 bibliotékářem vévody orléanského, zemřel 14. ledna 1743. B. obíral se dějinami, archaeologií, hlavně však patristikou a numismatikou. Hlavní jeho díla jsou: *Imperium orientale* (Pař., 1711), dílo důležitě pro dějiny a geografii říše Byzantské, *Numismata imperatorum Romanorum a Traiano Decio ad Palaeologos Augustos* (t., 1718, 2 díly in folio, doplněk k tomuto dílu podal Tanini v Římě 1791), dílo na svou dobu znamenité, dnes ovšem spisy Mionnetovy, Cohenovy, Froehnerovy atd. předstížené. Seznám numismatických spisů, jež B. k dílu svému pod titulem *Bibliotheca nummaria* připojil, vydal nově s poznámkami a rejstříky J. A. Fabricius (Hamburk, 1719). Srv. Fréret v *Hist. de l'acad. roy. des inscript.*, díl XVI., 348—355. Vy.

Bandurka, síto, jímž se brambory rozdružují a příměsku nečistot zbavují.

Banďára (také *brindžára*), zvláštní kočovní obchodníci s obilím a se solí, kteřížto zboží dopravují hovězím dobytkem majíce ho někdy celá stáda. Nalézají se v různých krajích, hlavně v Centrálních provinciích, v Dekkanu, v Severozáp. prov. a v Pendžábu a mají pak také různá zařízení. Jsou hindové i muhammedáni. V Dekkanu říkají jim také *sambana*. Mají zvláštní vzhled, zvláštní kroj a zvyky. Mužští mají *pagri* (turban) a *dhoti* (opasní šat); ženy kazajku s dlouhými rukávci (*čuli*), sukni v pase připevňnou s četnými záhyby, a nosí mnoho šperků z mosazu a z jeleního rohu jsouce pěkných tvarů a jako mužští velmi pracovitě. Navštěvují nejodlehlejší místa a skupují různé obilí, které pak dále rozvázejí. Svě rozepte sami vyrovnávají, mají svá zvláštní trestní ustanovení na všechna provinění, i trest smrti, a zachovávají o tom úplné tajemství. Klade se jim za vinu vraždění vlastních dětí, hlavně ženského pohlaví. V některých krajích dopouštějí se krádeží a loupeží. Dle censu r. 1881 bylo jich 383.625. *Pf.*

Báně, ves v Čechách, 24 d., 156 ob. č. (1881), hřm. Smíchov, okr. a býv. dom. Zbraslav (?), hod. již.), obec Lípány, fara Zbraslav.

Báně, baňka, nádoba baňatá, břichatá, odkudž nazývají se i věci takovou podobou mající.

Báně. Tak v Uhrách, zejména na Slovensku, zovou doly na užitečné nerosty. Vše, co s doly souvisí, označuje se přívlastkem *baňský*, tedy i města a místa, kde se b. nalézají, na př. *Báňská Bystřice*. Také v maďarštině připojuje se městům horním název *bánya*, na př. *Abrud-Bánya* (Velká Zlatná) a j. v. Označení to, které bezpochyby v baňaté podobě slovanských šachetních budov původ svůj má, u nás je zbytečné a nevhodné; správnější a obecnější (při dolech rudných, solných, uhelných) jest slovo *horní*; tedy horní zákon, horní úředník a pod., jak se ode dávna v českých horních místech říkalo a říká. *Ča.*

Báně v stavitelství viz Kupole.

Báně slují na Mor. hanácké červené koženky (>červenice<), jež se pod koleny zadržují a zapínají na malý roblík železný neb dřevěný. *Vck.*

Banér (též *Banier*, *Banner*, *Bannier*) Jan Gustafsson, výtečný vojevůdce švédský z dob války třicetileté, pocházel z rodu prastarého, který ve stol. XIV. přestěhoval se z Dánska do Švéd. Otec jeho Gustav B., říšský rada, byl za vlády Karla IX. 17. břez. r. 1600 s jinými třemi radami v Linköpingu popraven pro přichýlnost svou ke králi polskému Sigmundovi. Jan B. nar. se 23. čna 1596 ve Djursholmu, za kralování Gustava Adolfa vstoupil (1615) do vojska švédského, v němž mnohokrát se vyznamenal a rychle postupoval. Účastnil se války ruské a potom švédské. Těžce poraněn při útoku na Rigu (1621), jmenován byl plukovníkem, r. 1626

stal se velitelem v Rize, r. 1629 byl plnomocníkem při jednání o mir s Polskem, r. 1630 povýšen na říšského radu a generála pěchoty. Téhož léta vypravil se s králem Gustavem Adolfem do Němec. Se zdarem bojoval toho roku v Pomohí a Braniborech, r. 1631 spolu s Hornem vyjednal smlouvu bärwaldskou s Francií, v bitvě u Breitenfelda svedené téhož roku odrazil útok jízdy Pappenheimovy, poctěn příjmím >švédského lva<, načež u Wanzlebenů zjal menší oddíl císařského vojska. V létech následujících obsadil Magdeburk, válčil ve Westfálii a Bavorsku, kdež utržil si nové poranění v bojích před Norimberkem. Po smrti králově hodlal opustiti službu vojenskou, ale dav se pohnouti prosbami kancléře švéd. Oxenstierny přijal r. 1633 guvernérství v Pomohí, r. 1634 důstojenství maršála a počav boj vtrhl Slezskem do Čech (koncem června 1634) až ku Praze. Ta však byla dobře opatřena, a za nedlouho B. zpustošiv zemi až k Žatci, vytačen byl od císařských. Po míru pražském (1635) nastala doba nejskvělejší činnosti B-ovy. Důmyslně ubrániv se Saadům, dobyl dne 4. říj. 1636 skvělého vítězství nad spojenými Sasy a vojskem císařským u Wittstocka (ukofitil 41 děl, 151 praporů, zásoby válečné, zavazadla i stříbrné náčiní saského kurfiršta), r. 1637 dobyl Torgavy a byv tam sevržen čtvernásobnou přesilou vyvázl obratným ústupem do Pomohí, pronásledován císařským generálem Gallasem; r. 1638 dostav posilu vypudil Gallasa až do dědičných zemí císařových, r. 1639 zvítězil u Elsterburgu nad Salisem, u Saské Kamenice nad sas. maršálem Marazinem a rak. generálem Buchheimem, jehož zjal s 5000 mužů, pak vnikl do Čech, zvítězil u Brandýsa, dobyl téměř všech českých měst — Praha se mu ubránila — a zpustošil strašlivě celou zemi, z níž právě tehdy odváženo, co se odvézti dalo. B. chystal se tenkrát k útoku na Vídeň, ale smř Bernarda Výmarského zmařila jeho plán, a na poč. roku 1640 B. posléze vytištěn z Čech. Celý ten rok bojoval mezi Labem a Vezerou, na poč. pak r. 1641 rychlými pochody přes Durinsko a Horní Falci přikváčil před Rezno, kdež konal se říšský sněm. Náhlá obleva zamezila mu však přechod přes Dunaj a útok na město, i překvapen byv přesilou dal se na ústup přes Cheb do Saska, jež provedl místrně. V Sasku ochuravěv prudkou zimnicí couval přes Altenburg a Merseburg do Halberstadu a tam zemřel 20. května 1641 označiv za nejspůsobilejšího nástupce gen. Torstensonu. B. byl ve vojsku velmi oblíben pro svou spravedlivost, pečlivost a štědrost. Vynikal uměním šikovati vojsko k bitvě, v níž býval vždy v čele svých vojnů, voliti pravé místo k útoku, vybírati si tábořiště, a byla-li potřeba, zdárně ustupovati Krve vojáků šetřil, kážeň však udržoval veletuhou. Výtečnost jeho uznávali sami nepřátelé; císař Ferdinand III. rád by byl ho získal pro sebe nabídkami velmi skvělými, ale B. zůstal věren vlasti. Mravů byl drsných, nestřídmý a prostopášný. Ženat byl třikráte; z 5 dítek přežila jej jedna dcera

a syn Gustav (nazývaný Gustavem šile-ným), který povýšen byv do stavu hraběcího (1651) zemřel 1677 (či 1681) jakožto místo-držící v Ingrii. Sr. Arwidsson Trettioåriga Krigets maerkvaerdigaste personer (Stokholm, 1861).

Koll.

z **Baněva**, vládycká rodina staročeská, usedlá na stejnojmenné tvrzi ve Voticku. Z ní jmenují se r. 1446 Mikuláš, Martin, Blažek a Martin nazvaný Čahlík jako kupci části Baněva od Licka a současně (1445) Jan odtud prodávající díl svůj v Baněvě Martinovi ze Smrkova. V století XVI. vyskytují se bratři Petr a Jakub, kteří r. 1550 vkládají si znovu do desk pustý dvůr Baněv, jak jej otec jejich Martin zakoupil od Jana z Čechova. JTe.

Bánfalva (něm. *Wandorf*), ves v Uhrách, v župě a okr. sopronském, s 1471 něm. ob. (1880). V bývalém pavlánském klášteře na kopci zbudovaném jest nyní vojenská nemocnice; pod kopcem znamenité sklepy Sopronňanů, kteří tam mají také výnosné kamenouhelné doly.

Rz.

Banff [bãmf], hlavní město banffského hrab. ve Skotsku, na levém břehu ústí ř. Deveronu, je sedmiobloukovým mostem spojeno s přístavním místem Mucluffem, jež vede značný obchod a vyváží hlavně obilí, dobytek, lososy a slanečky. **B.** je rodištěm arcibiskupa Sharpa a má (1881) 7871 ob.; Macduff (1881) 3650. — Hrabství banffské (Banffshire) zaujímá 1669 km² severního Skotska a má obyvatelů 62.736 (1881). Povrch zvláště na jihu a jihových. jest hornatý, prostoupený úrodnými údoly a pokrytý svěžími pastvinami. Hlavní hory jsou Ben Rinnes a Knock; avšak Cairngorm (1248 m), Ben Macdhuie a Ben Aven, nejvyšší vrcholy britské, vypínají se u samých hranic hrabství. Půdu svažuje na západě ř. Spey, na východě Deveron, obě na lososy zvláště bohaté. Hospodářství a chov dobytka značný. Vývoz obilí, mouky a dobytka. Tkalcovství a koželužství, výroba umělého hnojiva a kořalky (glenlivet whisky) jsou zde hlavními odvětvími průmyslu.

Bánffy: 1) de **B.** Alsó Lendva, starý panský rod v Uhrách, jež odvozuje původ svůj od něm. hrabat Hadoltů z Oerlamundu a usadil se ve XII. století v Sedmíhradech. Z rodu tohoto jmenován byl Štěpán r. 1282 bánem slavonským, od kteréhož rodina jméno **B.** (Bánův syn — Bánovič) přijala. Syn Štěpánův Mikuláš byl nejvyšším lovcím královským a velkým županem zalánským, r. 1317 bánem horvatským a slavonským Jan, palatin, vynikl svou udatností a vlasteneckou myslí, účastnil se bitvy bělohorské a byl později důvěrníkem Jana Zápoleského († 1634). V novější době vynikl z rodu tohoto baron **B. Ladislav** (* 1795 — † 1839); byl po boku přítele svého Wesselényiho nejbystřejší hlavou opozice, zvláště na směch z r. 1834 a 1837, a zejména zasazoval se o sloučení Sedmíhrad s Uhry. Svou bohatou knihovnu odkázal reformovanému kolegiu v Kološi a svou sbírku listin sedmíhradskému museu. Baron **B. Jan** (* 1816 — † 1852) sloužil původně ve vojsku

rakouském a přešel pak r. 1848 jako major k povstaleckému vojsku uherskému, v kterém osvědčil vzácné nadání válečnické. Jednu dobu byl vrchním velitelem sedmíhradského sboru armádního, ale krátce po bitvě u Világoše vzdal se veškeré další činnosti pro chorobu prsní, které za dvě léta podlehl. — 2) de **B.** Losoncz, jiný rod, z něhož vynikl Dionys, miláček krále Ondřeje II., kterýž mu daroval v Sedmíhradech statky bána Simona, jednoho z vrahů královnyňch. Jiří (* 1747 — † 1822) byl za císa. Josefa II. guvernérem sedmíhradským. — 3) de **B.** Tallócz, rod pocházející od dubrovnického pána Tallovce, jenž byl císaři Sigmundovi při útěku jeho z bitvy nikopolské platné služby prokázal. Matouš Tallóczy byl bánem chorvatským, slavonským a dalmatským za Vladislava I.; František byl chorvatským bánem, účastnil se v bitvě na Kosově poli. Potomci tohoto přijali název **B.** (Viz Tallóczy.) Bbk.

Bánffy-Hunyad [-huňad], město v kološské župě v Sedmíhradech, na trati velko-va-radínsko-kološské uherských státních drah, má 3152 obyvatelů (1880), z nichž napočítáno 2751 Maďarů, 168 Rumunů, 63 Němců a 3 Slované; jest sídlem okresního úřadu politického, okresního soudu, berního, poštov. a telegraf. úřadu, má dva kostely a na blízkou rozsáhlé lomy na tracht a zvláštní odrůdu tohoto: dacit. **B.-H.** má rozkošnou polohu v údolí Rychlé Köröše; na návrší nad městem vypíná se zámek hrabat Bánffyůch.

Dkl.

Banfield Charles Thomas, angl. nár. hospodář školy liberální a demokratické, byl počátkem tohoto století v Londýně; nar. po několik let učitelem bavor. krále Maxmiliana II. R. 1844—45 přednášel nár. hospodářství na univ. v Cambridge, načež Robert Peel mu opatřil místo sekretáře tajné rady královny. **B.** účastnil se oprav Peelových a sepsal *The organisation of industry* (Lond., 1844), dílo, jež vzbudilo velikou pozornost a v němž bojuje proti zásadám Malthusovým a Riccardovým; přeloženo do franciny Em. Thomasem. S Waldem vydal *The statistical companion for 1850* (Lond.) a psal četné články do *«Mining journal»*.

Bang (beng), perský název pro konopí (*Cannabis indica*) odpovídající arabskému ha-šiši. Listy rostliny této jedí se sušené nebo kouří, aneb připravuje se z nich zvláštní látka zvaná rovněž bang, jež nejen opojuje, nýbrž i smyslu může zbavit. Užívá se jí i co léku. Lidé, již b-u užívají a jím tou měrou se opojují, že téměř šílí, zovou se bengí (t. j. pozivatel b-u). Dk.

Bang: 1) **B.** Peter Georg, dánský právník a státník (* 7. října 1797 v Kodani — † 2. dub. 1861), studoval na škole frederiks-boržské, stal se r. 1820 doktorem práv, r. 1826 assessorem, r. 1830 mimoř. a r. 1834 řád. profesorem práv na universitě, r. 1836 členem ředitelstva národní banky. Od r. 1834 byl členem shromáždění stavovského a r. 1848 ustavovacího shromáždění říšského, kde působil ve prospěch spojeného Dánska. Od 16. listop.

1848 do září 1849, pak od pros. 1851 do dub. 1853 byl ministrem vnitra a od pros. 1851 do června 1852 i prozat. ministrem osvěty. Dne 12. pros. 1854 vstoupil v čelo nového kabinetu, jenž provedl z. řij. 1855 ústavu v celé říši. Odstoupiv 18. řij. 1856 stal se tajným konferenčním radou a justiciářem nejvyššího soudu, r. 1857 byl i předsedou říšsk. soudu. Sepsal: *Diss. de moderamine inculpatæ tutelæ* (1819); *Diss. de ord. forma inquisit. crim.* (1820); *De damno inj. dato* (1830); *Lærebøger de til den Romerske private Ret henhørende discipliner* (Kod., 1833—1835); *Syst. Fremstilling af den danske Procesmaade* (tam., 1841—1843, spolu s konf. radou a justic. J. E. Larsenem). Pak pojednával z práva soukr., vefejn., a finanč. v čas. »Juridisk Tidsskrift«, jež od r. 1831 redigoval, zvl. »om Interessentskab« XVI, XXI.

2) B. Herman Joachim (* 1857), dánský spisovatel. Kromě menších prací dramatických vydal dvě sbírky novell: *Tunge Melodier* (1880), *Praester* (1883) a romány *Haab-løse Slaegter* (1880) a *Fædra* (1783), z nichž prvý pro přílišný naturalismus až i úředně zabaven. Další práce jeho jsou: *Excentriske Noveller* (1885) a *Stille Existenser* (1886). B. je ve svých pracích silně ovládnán novofranc. vzory, jichž také co kritik a žurnalista horlivě se ujímal. Kra.

Bangala (též Iboko, Liboko), opevněná stanice společnosti konžské na pravém břehu řeky Konga, ve svobodném státu Konžském (1° 32' sev. šíř. a 19° vých. dél.), leží blíž města Iboka, sídla krále bangalského, v krajině tak úrodné, že kukurice dává čtverou žně do roka; plodí také boby, cukrovou třtinu, tabák a j. Obchod tamější zmáhá se působením Evropanů. Po nové organizaci státu Konžského má se státi B. hlavním místem provincie hornokonžské. Založena byla r. 1884 od poručíka Coquilhata na základě smlouvy kapit. Hanssensa s králem bangal. Mata Bvyki.

Bangalové (v. přil. »Typy národů afrických« č. 4. v I. d.): 1) B., kmen černochů bantuských, osedlý nad Kongem (po obou březích jeho) mezi přítoky jeho Mongallou a Mobangi (1°—2° 30' sev. šíř. a 18°—19° 40' vých. dél.). Vynikají pěknou postavou, dosti vysokou, svalovitou; pleť jejich dílem jest tmavá, dílem velmi světlá, mnohdy přechází do bronzova. Oddání jsou fetišismu; mravů jsou drsných (kruté zákony o dlužnících); velmi bojovní, svárliví a náchylní k loupežím i vraždám. Kupují ženy — počet jich řídí se zámožností. Vždy zůstává první žena paní všech ostatních, první syn její jest otcovým dědicem. B. dělí se na tři kasty: mukuzy (šlechta), somy (svobodní), muntaby (otroci). Prčet jejich páčí Coquilhat (v »Mouvement de géographie de Bruxelles« ze dne 1. ún. 1886) na 110.000 hlav, z čehož na levém přítoku Konga žije 33.000 duší. Krajina jejich má podnebí velice příjemné, půdu přeúrodnou (plodí kávu, maniok, kukurici, rýži, evropské luštěniny, yamové hlízy, třtinu, arachidy, tabák a j.). Politicky dělí se na tři okresy Iboko, Mabali, N'gombé, každý pod vlastním náčelníkem

(*monanga-monene*); náčelník ibocký jest králem. Zemí jejich prozkoumal Stanley (1877, kdy měl s nimi pátku, a 1883) a Grenfell (1884 až 1885). Srv. »Zeměp. sbor.« 1887 (str. 167. až 169.). — 2) B., kmen černochů bantuských, osedlý ve vých. Angole na levém břehu řeky Kuanga (8° 30' až 10° již. šířky a 17° 30' až 19° vých. délky), jsou zevnějškem, složením těla i povahou podobní předěšlým, s nimiž nejspíše jednoho jsou původu. Počinají si směle a sebevědomě. Jsou dobří obchodníci kupčice zvláště se solí. Hledí si také chovu dobytky. Bydlí v chýžích z m i více vysokých, vystavěných ze stébel papyrových. Ženy jejich holi si část lebky. B. ženy kupují berouce je nejprve na nějaký čas na zkoušku; ženám jest pracovati na poli. — Evropanům bývají nepřátelští. Území své šíří na záp. přes řeku Lui na újmu Songú. — Zemí jejich prošli Capello a Ivens, Schütt (1878), Bachner (1881), Rouvier (1886). Srv. Lux, Von Loanda nach Kimbundu (Videň, 1879); Schütt, Reisen im südwestlichen Becken des Congo (1881). Koll.

Bangalúr (Bangalore): 1) B., okres ve východoindickém státě Majsúřském v J. Indii. Má na 7510 km² 669.139 obyv. (1881), a to 593.612 hindů, 55.591 muham., 19.917 křesť. a j. v. V západě hornatina (1372 m vys. hory), jinak nižší krajina. Hlavní řeka Arkávati, přítok Káverie. Plodiny: hlavně ragí, proso (*Eleusine coracana*), pak jiná prosa, luštěniny, něco pšenice a rýže, olejová semena, opium, cukrová třtina a mnoho zeleniny, jež i do Madrasu se dovázejí. Výrobky přím.: bavlněné látky, vlněné houně, hedvábné látky, lakované zboží, skleněné ozdoby, ocelový drát na hudební nástroje, železo, koberce. — 2) B., město a vojenský tábor britský. Jest sídlem administrace pro celý stát, ač Majsúr jest hlavním městem. B. má 155.857 obyv. (1881), a to v starém městě 62.317, v nové čtvrti neb ve vojenském táboře 93.540. V jhozáp. části leží tvrz a na severových. rozkládá se čtvrt vojenská a nová. V nové čtvrti jsou různé budovy vládní, úřední, vysoká škola (ústřední kolle), nový palác maharádže, osm křesťanských kostelů, mnoho hindských chrámů, pěkná zahrada (Lál Bágh), železniční stanice a jiné. Fl.

Bángarmau, město v okr. Unáo (Audhe), má 6550 obyvatelů (1881), a to 3659 hindů, 2691 muhammedánů; 13 mešit a hindských chrámů. Fl.

de **Bange** [bāňž] Charles Timothée Maximilien Valérand Ragon, důstojník francouzský, nar. v Balignicourtu (Aube) 17. řij. 1833. Ze školy polytechnické vystoupil v dělostřelectvo. bojoval r. 1859 v Horní Italii a byl pak zaměstnán hlavně při ozbrojení břehů mořských a při výrobě zbraní střelných, najmě děl. Po válce 1870—71, v níž rovněž bojoval, vrátil se k výrobě zbraní zvláště dokonalejších a stal se r. 1873 ředitelem příslušných dílen. R. 1882 co plukovník uchýlil se do výslužby a řídil od oné doby napořád veškeré dělostrojny ve Francii. Jsa velice učený a zkušený způsobil znamenité pokroky v dělo-

střelbě francouzské, vytvořil jí soustavu přijatou roku 1877 s děly kalibru 90 mm pro batterie vozné a pěchotní, a kalibru 80 mm pro batterie na koni a jízdní, a pro děla horská; dále s těžkými děly pevnostními 120 a 155 mm a pobřežními 240 mm. R. 1884 přijala i vláda král. Srbského po přirovnávacích závodech střelních mezi děly B-ovými a Kruppovými v Bělehradě za novou zbraň pro polní své dělostřelectvo dělo B-ovo. FM.

Bangia Lyngb., rod řas ruduchovitých (*Florideae*), z čel. *Porphyraceae*, z jejichž asi dvaceti známých druhů většina žije v moři, některé však i ve vodách sladkých, tak zvláště *B. atropurpurea* Ag. Viz Ruduchovitě řasy.

Bangka viz Banka.

Bangkálan (Bangkallan), přístavní město na záp. pobřeží sundského ostrova Madury, při severových. konci Javy, s 11.000 ob. a čilým obchodem.

Bangkok, hláv. město království Siamského v Zadní Indii (13° 46' s. š. a 100° 30' v. d.), leží nad řekou Menamem (asi 30 km nad ústím) na obou březích jeho, ale ponejvíce na břehu lev., opevněno jsouc několika tvrzemi. Řeka rozvětňuje se ve městě (tečeném Asijské Benátky) na přečatné průplavy, kteréž oživeny tisíci barek siamských (*balon*) jsou téměř jedinými ulicemi. Po obou stranách jejich jsou dvojité nebo trojitě řady domů na plitích, vystavěných z dříví bambusového a krytých košatinami nebo listy palmovými; každý opatřen jest v průčelí verandou. Majitel domu může po své libosti místo na řece zaměnití. Domy po březích anebo na ostrůvcích stojí na kolcích 2—3 m vysokých, poněvadž řeka často o tolik stoupá jednak přílivem mořským, jednak přívaly; do domů takových stoupá se po řebčících. Jádrem města jest palác prvního krále, vystavěný z kamene na lev. břehu řeky; budova ohromná, obklopená zdí, mající v obvodu 1½ km; jest v něm mnoho chrámů, budov veřejných, místnosti pro tisíce vojáků a obydlí královo i 600 manželek jeho s dvorem jejich, přibýtek bílého slona, posvátného Siamcům; uprostřed jest siň, v níž udílí král slyšení. Palác druhého krále jest téměř stejně veliký, ale méně nádherný. Obydlí přečatných hodnostářů nebo bohatých domorodců jsou také obklopena zdí. Veřejné budovy stojí na ostrůvcích uprostřed rozkošných zahrad, jichž má město i celé jeho okolí hojnost znamenitou. Chrámů má B. počet veliký; jsou veskrze velice skvostny, bohatě vyzdobeny; některé mají cenu 1½ mill. zl. Ve velikém chrámě jest pozlacená socha Buddhova, jedna z největších na Východě. Rovněž značně jest množství klášterů; žijet v B-u přes 20.000 (dle jiných až 50.000) kněží na způsob mnichů křesťanských. B. má dosti velikou čtvrť evropskou, jež liší se od ostatního města úpravností a kamennými domy. — Podnebí jest celkem zdravé; teplota roční jest 27,4° C (nejtepleji v březnu a dubnu); nejvíce prší v září a květnu, nejméně v prosinci; celkem naprší 148 cm. Obyvatelů má

B. přes ½ mill. duší. Polovici obyvatelstva činí Číňané, v jejichž rukou jest obchod bangkokský. Za právo k obchodu platí Číňané taxu z hlavy 6 zl. 36 kr. (r. m.) při vstupu do země Siamské a tutéž sumu každý třetí rok potom. Za to jsou zproštěni pololetní roboty, již jsou povinni všichni ostatní asijsť cizinci v B-u. Živností obyvatelstva jest vedlé zemědělství průmysl (nepatrný); pouze práce mosaikové, kovové výrobky, hrncířství, truhlářství; lodářství však vzrůstá se) a obchod. Tržištěm i dílnami jsou domy při průplavech. Na již. straně města na Menamu zřizeny jsou přístav a loděnice; do přístavu toho vplouti mohou lodě o nosnosti pouze 500 tun; větším hrání mělčina při ústí Menamu; ty kotví u Paknamu (7000 obyv.) při ústí řeky. Pohyb lodí v přístavu r. 1884: 562 lodí o 245.316 tunách (cena 24 mill. zl.). — Z toho bylo 240 lodí anglických, 143 čínských, 75 německých, 1 rakouská. Cena vývozu (rýže, cardamom, pepř, teakové a santálové dříví, sušené ryby, slonovina, cín, sůl, cukr) r. 1885 obnášela 19 mill. zl., cena dovozu (čaj, výrobky hedvábné, zboží kusové a železné, stroje, opium, sklo) 14 mill. zl. Císař ta však velice kolísají; r. 1886 obnášel dovoz 12½ mill. zl., vývoz 1½ mill. zl.; oběh lodí 303. Obchodní význam B-u zvýší prokopání šlje Krah, dojde-li k němu. V B-u rozmáhá se civilisace evropská (zaveden plyn, parní stroje atd.). R. 1884 zřizena pošta po způsobu evropském a i. čce 1885 přistoupil Siam ku všeobecné unii poštovské. Telegrafní linie spojuje B. s Tavoyem a Pnom-Penhem (odtud do Saigonu); menší linie jde k ústí Menamu, jiné dvě do vnitra země. V okolí B-u jsou doly železné a veliké lesy teakové. Asi 15 km sev. od města poutnické místo P'rabat s opevněným klášterem, v němž stopa Buddhova a stříbrná jeho socha. V l. 1887 a 1888 patřil B. Francii; sídelním městem jest od r. 1767. Koll.

Bangor: 1) B., město carnarvonského hrabství ve Walesu, na Menaiské úžině, uprostřed velkolepé scenerie, nejstarší sídlo waleských biskupů, má katedrálu zal. r. 525, 8240 obyv. (1881) a vyvážá břidlicové tabulky z rozsáhlých lomů llandegaiských, zaměstnávacích 2000 dělníků. — 2) B., přímořské městečko v Irsku, hrabství downsckém, 17 km sev.-vých. od Belfastu, oblíbené lázeňské místo středních tříd belfastských, má 3006 obyv. (1881) vedoucích značný obchod s plátnem a mušlínem. — 3) B., přístavní město v severoamerickém státě Maine, na řece Penobscotu, kde do ní vtéká Kenduskeag, 45 km od moře. Při náhlých zátopách možno i největším lodím připlouti do bangorského přístavu, a proto hromadí se zde veliké množství dříví, k jehož rozvážení jest každého roku potřebí 2000 lodí. B. jest stanice penobscotsko-kennebecké dráhy a má 16.857 obyv. (1880).

Bangs [bengz] Nathan, amer. spisovatel historický (* 1778 — † 1862). Byl s počátku učitelem, pak zeměměřičem v Horní Kanadě, kde seznámiv se s několika methodisty přijal jejich učení, a posléze kazatelem, zastáváje až

do své smrti různé úřady církve episkopálních methodistů, zvláště pak vynikaje jako tajemník odboru misijního a literárního. Redigoval různé časopisy a napsal řadu polemických, biografických a historických knih, z nichž jsou důležitější *The History of Missions of the Methodist Episcopal Church* (1832) a *The History of the Methodist Episcopal Church* (4 svazky, 1839—42). Srovn. W. H. N. Magruder, *Life of B.* (1855).

Bangued, pueblo t. j. město založené od křesťanských obyvatelů na Luzonu, provincie Abra, nedaleko ř. Abry, má 13.549 obyv.

Banguové, četný kmen bantuský v Africe, na l. břehu Ogove, vynikající silou tělesnou.

Bangur, makak rudofitní (*Inuus erythraeus* Wagn.), opice ve Východní Indii žijící. Viz Makakové.

Bangveolo, též Bemba zvané, velké jezero v nitrozemí jihoafrickém, rozkládá se mezi 10° 30' — 12° 30' již. šíř. a 29° — 31° vých. dél. a leží dle zprávy Giraudovy 1300 m nad mořem. Ostrov Kirví při vých. břehu a poloostrov Barava od záp. rozdělují jezero v část severní a jižní; z nich tato je z největší části pokryta hustým sítím a rákosím, podobajíc se spíše bažině než jezeru. Také vých. břeh pokryt jest obrovskými močály, tak že těžko je stanovití, kde vlastní jezero počíná. Délka B-la od sev. k jihu obnáší kol. 200 km; šířka pak na 110 km; hloubka jeho je nepatrná. Od vých. spěje k B-lu mnoho řek, z nichž nejmohtnější je Cambezi, v jihozáp. pak cípu odvádí z něho vodu Luapula, pramenná řeka Konga. Když Livingstone r. 1868 B. objevil, domníval se, že náleží k úvodí Nilu, a hledaje r. 1873 marně výtok jeho zemřel v Ilale na jižním břehu jezera. R. 1883 Giraud prozkoumal B. přepluv je od sev.-vých. k jihozáp., i našel výtok jeho, a r. 1885 Capello a Ivens přiblíživše se na cestě své značně k jezeru sbírali o něm zprávy mezi tuzemci; podle nich nazývají domorodci B. pouze sev. část, kdežto v jižním dílu užívají jména Bemba; kromě toho kladou jižní břeh jezera značně dále na jih než Giraud.

Bangya [banda] János, maď. spisovatel a publicista, nar. r. 1816. R. 1848 byl redaktorem časopisu »Pressburger Zeitung«, v l. 1848—1849 majorem ve vojsku povstaleckém. Po revoluci prchl do Turecka, kdež se stal renegátem a pod jménem Mehmed emír bej tur. plukovníkem v Cařihradě. R. 1854 účastnil se dobrodružné výpravy v čele maďarských a polských dobrovolníků na pomoc Čerkesům a působil publicisticky ve směru proti Rusům. Po návratě svém pozbyl pro svou těkavou, nespolehlivou povahu přízně i vlády turecké a zemřel vzdálen vlasti roku 1885 (?). Bbk.

Banhans Antonín, bývalý rakouský ministr, narozen 8. listop. 1825 v Měcholupěch u Žatce, stud. v Praze práva. Vstoupil r. 1845 do služby státní v fiskálnímu úřadu, přidělen pak politické organizační kommissi a jmenován vyvazovacím kommissářem v Karlových Varech. Roku 1853 jmenován v Praze

adjunktem fin. prokuratury a stal se doktorem práv, r. 1856 pak místosudím dvorského soudu lenního. Roku 1859 vystoupil ze státní služby a byl do r. 1867 ústřed. hosp. ředitelem u hraběte Arnošta Waldšteina, při čemž se účastnil podniků národohospodářských, zvláště zřízení železnice turnovsko-kralupské a české severní dráhy, do jejichž administrativy zvolen. Byl členem ústředního výboru vlastenecké společnosti hospodářské a všech německých spolků pražských zvláště starostou zeměpisné statistické sekce německého dějepisného spolku. R. 1867 zvolen za města Most, Bílina a Horní Litvínov do sněmu českého, v němž byl jedním z čelných členů strany ústavověrné a jimž 13. května i do říšské rady vyslán. Za několik měsíců jmenován odborným přednostou v ministerstvu vnitra, od 1. února do 12. dubna 1870 byl ministrem orby a od 25. listopadu 1871 do 20. května 1875 ministrem obchodu za Potockého a Auersperga. Následkem nezdaru některých podniků železničních, jež byl dříve podporoval, zasazoval se o odsouzení Ofenheimova, musil však po procesu tom po krátké dovolené odstoupiti 20. května 1875. R. 1873 udělen mu řád železné koruny I. třídy a jmenován c. k. tajným radou; od r. 1881 jest předsedou dolnorak. Gewerbevereinu. Při světové výstavě vídeňské obdržel čestný diplom za podporování obchodu a průmyslu. R. 1873, 1879 a 1885 volila jej města Zatec, Postoloprty, Duchcov, Bílina, H. Litvínov a Jirkov za poslance do rady říšské.

Bánhoděž, dvě obce v Uhrách, v župě csanádské, okresu kovacs hazském. 1) Maďarský B. (*Magyar-Bánhegyes*) má 1673 maď. obyv. (1880), stanici dráhy, telegraf a poštu. — 2) Slovenský B. (*Tót-Bánhegyes*) má 3285 slov. obyv. (1880), luther. a řecký nesjedn. farní chrám, dvě školy a poštu. Rr.

Bánhida, velmi stará obec v Uhrách, v župě komárenské, okresu tatanském, s 1617 slov. a maď. obyv. (1880), kath. farním chrámem, školou, stanicí dráhy, telegrafem a poštou. Severně od vsi jest Selimova jeskyně, ve které za tureckých válek obyvatelstvo dvou osad ochranu hledajíc bídně zahynulo. V okolí nalézá se mnoho římských starožitností. Rr.

Banohi [-ki] Luciano, spisovatel italský (* 1837 v Radicofani u Sieny — † v Sieně 1887). Vystudovav práva byl úředníkem při ministerstvu finančním, r. 1859 stal se úředníkem při státním archivu v Sieně a r. 1867 jmenován ředitelem téhož ústavu. Vedle prací vědeckých všiml si života veřejného, zvláště pak získal si zásluhu o školství a vzdělání lidu. K jeho podnětu založena *Società promotrice di biblioteche popolari*, jejímž účelem jest zakládati knihovny pro lid. Četné jeho práce vyznamenávají se důkladným badáním a ušlechtilou formou, zejména *Biografia di Eust. della Latta* (Siena, 1864); *Sulla scienza e l'arte di Stato della Repubblica fiorentina* (t., 1865); *Illustrazioni alla Tavola Rotonda* (Bologna, 1866); *Biografia di F. L. Polidori* (t., 1866); *La Lira e la Tavola delle possessioni e le preste della Repubblica di Siena* (Siena, 1868); *Storia dei*

Porti della Maremma senese durante la Repubblica (t., 1869) a j. **B.** vydal také několik děl cizích, jako *Statuti senesi* (Bologna, 3 díly, 1871—77); *Novelle di Scip. Bargagli* (Siena, 1873). Srovn.: *Ricordo di Luciano B.* (Siena, 1888). Nk.

Banchina [bankýna], italsky, vůbec totěž co *quai* či nábreží; v užším slova smyslu ta část pobřeží v přístavu, jež v mírném sklonu ke hladině mořské spadá a po níž se čluny, bárky, menší lodi a pod. vytahují na sucho, aby provedly se na nich menší správký nebo nátěr. Po.

Banohus Fab., rod lumkův (*Ichneumonidae*), vyznačující se zadečkem přisedlým a teprve na konci se stran smačknutým, v němž u samic kladélko jest úplně ukryto; štítek končí se trnem tupějším neb ostřejším, otvory dýchací na zadní části hrudní jsou čárkovité a drápký hřebenovité.

Z našich druhů nejznámější jest **B. falcator** Fab., lumek srpovitý (viz vyobr. č. 437.), 10—15 mm veliký, černý, jehož tykadla vezpod a nohy jsou červenožluté; sameček má zadeček uprostřed červený, samička červeně a žlutě skvrnitá, a též na hrudi žluté skvrny. Larvy jeho cizopasí v housenkách rozličných mur, ale nezakuklují se v těle jejich, nýbrž mimo ně v zámostku černém a velmi pevném. Jiný druh, **B. compressus**, cizopasí v *Panolis piniperda*, čímž stává se velice užitečným v hospodářství lesním. LD.

Č. 437. *Banchus falcator* (Lumek srpovitý) a jeho zámostek kuklový.

Bani viz Banu.

Banián, fíkovník čili smokvoň indický (*Ficus indica* Roxb.), viz *Ficus*.

Baniani viz Banija.

Baniás, místo v Syrii na jihozáp. úpatí Velkého Hermonu v půvabné krajině, 62 km jihozáp. od Damašku, při silnici do Sáidy vedoucí, býval ve starověku pode jménem Baal Gad sídlem bohoslužby Baalovy. V pozdějších dobách založil tam Herodes I. chrám boha Pana, a od syna jeho, tetrarchy Heroda Filippa, přezváno město Caesarea, jež buď příjmením Paneas nebo Caesarea Philippi se připomíná. Od krále Heroda Agrippy dostalo se městu jména Neronias, které však záhy zaniklo. V dobách křesťanských stala se Caesarea ve IV. stol. sídlem biskupským a v l. 1130—1165 náležela ke království Jerusalemskému.

Baničina, ves v král. Srbském, v okrese smederevském, s 1000 obyv. Tady zahynul úkladným přepadením hrdina srbský Stanoje Glavaš a zde jest také pohřben. Obyvatelé pokládají si za čest, aby podlé něho byli pochováni. V B-ně žil také po nějaký čas Kara

Djordje a zde byl také zavražděn 25. čce 1817. Na místě tom stojí kostelík zbudovaný na pokání od vojvodě Vujiće Vukčeviće, který měl účastenství ve vraždě této.

Banier [banjé] Antoine, abbé, franc. učenec (* 2. listop. 1673 v Daletu — † 2. listop. 1741 v Paříži). Roku 1713 stal se členem Académie des inscriptions et belles-lettres. Vydal několik spisů literárně kritických, z nichž důležitější: *L'Explication historique des fables* (Pař., 1711 a 1742); *La Mythologie et les fables expliquées par l'histoire* (tamtéž, 1738 a 1764). Za jeho redakce vyšlo zajímavé dílo *Céramonies et coutumes religieuses des tous les peuples du monde* (Amsterdam, 1733—36, 9 sv.).

Banija (Vania), velmi rozšířené oddělení kasty Vaisijův, od Evropanův obyčejně Baniani zvané. Jsou to hindové, zdržující se přísněji než ostatní od požívání masa. sekta velmi důležitá, neb jsou obratní maloobchodníci a maloobchodníci, a každá skoro ves v Indii má krámek b-jův, jež prodává mouku, proso, rýži, luštiny a p. zboží; vedlé toho i kofení, sůl, česnek, assu foetidum a j. Prodává též na dluh s úroky; mimo to přjčuje peníze na 3% za měsíc na úroky z úroktův, a jest takto zároveň nejnntnější, ale i nejnenáviděnější osobou hindské společnosti. Z největší části jsou b-jové velmi zámožní lidé a mnoho vznešených rodin v Kalkuttě a jiných městech náleží k nim. I mnohé velké evropské kupecké firmy mají svého b-ju, jež za nějaké procento opatřuje jejich peněžité záležitosti. Roku 1881 bylo v Indii 4,180,741 b-jů, nejvíce v Severozáp. provinciích (1,205,984), pak v Bengalu (904,526), v Pendžábu (443,160), v Rádžputáně (634,440), v Haidarábádu (437,737), v C Indii (286,678), v Bombáji (179,969) atd. Avšak nalézáme je též mimo Indii, v Afgánistáně a Beludžistáně až k hranicím ruským. FI.

Bank, rus., jest přístroj k vnitřnímu čištění a naolejování děl (ve vrtání hlavně) po výstřelu. Jest to píst dřevěný menšího průměru než otvor děla, s mohutnou násadou. Píst potažen a obvázan jest čepcem koženým, do něhož vetknuty jsou husté vedlé sebe trsy či štětičky tuhých vláken aloe, piassavy, štětín, drátů atd., tak že celek má podobu oblého kartáče. B. bývá obyčejně spojen s přístrojem ku případnému vytlačování. resp. vytahování nábojů z hlavně dělové, kterýž přístroj upevněn na druhém konci násady. Po.

Bankov, hora ve Vysokých Tatrách, při západním konci jejích, ve stolici Liptovské, nad vsí Smržany, 2178 m vysoká.

Banim [běnym]: 1) **B. John**, slavný románopisec irský (* v Kilkenny 1800 — † 1842 ve Windgap Cottage blíž svého rodiště). Byl pův. malířem podobizen, avšak literární úspěchy sira Waltera Scotta působily naň tou měrou, že odebrav se do Londýna cele se věnoval poesii. Chtěl státi se Irsku tím, čím Scott byl Skotsku. Vydal nejprve *Tales of the O'Hara Family* (1825), které měly rozhodný úspěch; druhá řada (1826) obsahovala *The Nowlans*, jednu z nejkrásnějších irských povídek v anglické literatuře. I další jeho práce *Boyne Wa-*

ter (1828); *The Croppy, a Tale of 1798* (1828), *The Denounced* (1830), *The Smuggler* (1831), *The Mayor of Windgap* (1835) těšily se veliké oblibě. Jeho poslední dílo *Father Connell* (1842) jest pendant k Vikáři Wakefieldskému. **B.**, ač literárně pracoval i pro divadla a měsíčníky, žil u velikém nedostatku a teprve na sklonu svého života požíval roční vládní podpory 150 lib. sterl. Jeho *Tales* jsou vzory mistrovské lícně; žádný z jeho předchůdců (Edgeworth, Morgan, Croker) nedovedl světlé i stinné stránky irského selského lidu nakreslit tak věrně jako **B.** — irský Jeremiáš. V popisech bývá někdy trochu rozvláčný a často silně upomíná na Scotta. Život jeho popsal P. John Murray, *Life of John B.*, with Extracts from his Correspondence. — Jeho bratr **2) B.**, Michael († 1874) psal rovněž výjevy z národního života Irů; byl spolupracovníkem uvedených již *Tales of the O'Hara Family* a krom jiných menších povídek vydal *The Town of the Cascades* (Londýn, 2. sv., 1864), významnější se vřelým citem a samostatným humorem.

Banin (Bohnau), farní ves v Čechách, 115 d., 666 ob. něm. (1881), hejtm. a okr. Polička (3 hod. jihových.), býv. dom. Bystré, diéc. královéhradecká, vik. poličský, patron J. V. cis. František Josef I., 1354 osadníků, chrám sv. Barbory r. 1488 zal. je od r. 1727 farním; šk.; pošta a tel. Březová na Moravě.

Banialo Jakub, učený sekretář ois. Maximiliána II. a Karla V., nar. 15. srp. 1466 na ostrově Korčule v Dalmacii, studoval v Bononii a v Padově, stal se r. 1498 kanovníkem na ostrově Hvaru, ale již r. 1501 stal se tajemníkem kardinála Peraulta, a po 3 letech jmenován sekretářem cis. vyslanectví v Římě, načež císař Maximilián povýšil jej na svého sekretáře a tajného radu a jmenoval jej biskupem v Gurku. **B.** vykonal mnohá důležitá poselství v záležitostech císařských a papežských a získal si svou obratností a učeností nemalé vážnosti na všech stranách. Zemřel v Tridentě r. 1532 a zůstavil v rukopise četné spisy, z nichž některé vydali Erazim, Pirkheimer, du Monte a Rousset.

Banister John, angl. botanik, živší v století XVII. Stav se missionářem církve angl. odebral se s W. Vernonem do Virginie, kdež pilně botanisoval a zprávy pak podal o přírodních zvláštěnostech této země. Zahynul nešťastnou náhodou pádem se skály (1689). Seznamy rostlin jím sesbíraných uveřejnili John Ray (ve své *Historia plantarum*; Lond., 1686 až 1704, 3 sv.) a londýnský lékárník Jacob Petiver.

Banisteria L. (dle anglického botanika a missionáře Johna Banistera), obletka, rostlinný rod z řádu maďalokvětých (*Aesculineae*), čeledi *Malpighiaceae*, obsahující většinou vždy zelené, popínavé keřky Záp. Indie a tropické Ameriky, kde počtem asi 60 druhů štíhlými větvemi neproniknutelné houště tvořiti pomáhá. Listy jsou vstřícné nebo po 3 v přeslenech, řídčeji roztroušené, celokrajné. Květy ve vrcholcích nebo hroznech, rážové,

žluté nebo bílé. s kalichem na vnější zpodině žláznatým, s korunou 5listou, souměrnou, s 10 tyčinkami někdy i bratry, na pojídle převéskem zdobenými a s chlupatým 3pouzdrým vaječником o 3 na konci někdy listovitých čnělkách. Nažka 1—3pouzdrá puká se v 1—3 vorečky okřídlené jako plod javorův. **B.** hodi se k obalení pilířů a zdí teplých domů, pročež se tu více druhů pěstuje, jako **B. ciliata** Lam.; **B. fulgens** L., **B. nitida** W., **B. splendens** DC, **B. ovata** Cav. a j. Všecky vyžadují za slunečna stínu a hojného vzduchu při mírném zavlažování. Množení děje se fyzky. *Děd.*

Banja [baňa], t. j. lázně (z ital. *bagno*, lat. *balneum*), četné osady v krajinách jihoslovanských a bulharských, z nichž uvedeny buďtež: **1) B.**, Sokobanja, okresní m. srbské v kraji alexineckém, při ř. Moravici, 18 km sev.-vých. od Alexince, 2020 obyv., pošta a telegr. stanice. — Město bylo již Římanům známo svými léčivými prameny, jak svědčí zbytky budov římských zde nalezené. Sláva vody léčivé udržela se asi po všechny věky; neboť v předešlém stol. (zpráva z r. 1771) chodívali sem na léčení Turci z celé říše. Po dnes lázni zdejších, jež mají vodu 46° C. teplou, hojně se užívá. — Okres banjský má 17.516 obyv. — **2) B.** Brestovacká, slavné minerální lázně srbské v kr. crnorockém, 5 km západ. od Brestovce. Při vřídlech 28° a 34° R. teploty jsou tu zřizeny od r. 1835 pohodlné lázně a bývají valně navštěvovány. — **3) B.** Jošanická, osada v Srbsku, v kraji kruševském při ústí Velišnice do Jošanice, památna jest vřídlem 76—78° C. dosahujícím, které jest nejteplejším v celé Evropě. Voda zdejší po méně lékařském rovná se gastýnské. — **4) B.** Ribarská, lázeňské místo srbské v kraji kruševském, 5 km k jihových. od Kruševce; má vřídla minerální 30° R. teploty, již v starověku užívána. Z doby prastaré zachovaly se tu zděné lázně, které byly teprve r. 1852 pobořeny a místo nich nová, příhodnější budova postavena. — **5) B.** v Novopazarsku, na hoře Borju, mezi Limem a Uvcem, znamenitý klášter a kostel pravoslav. sv. Ilje a vřídla léčivá teploty 25—30° R., jichž se užívá v nemocech kožních. Vyparuje se, že klášter založil srbský car Uroš I. z vděčnosti, že se v lázních zdejších uzdravil. V letopisech srbských však jest zaznamenáno, že klášter vystavěl Štěpán Nemanja I. na poč. XII. st. O sv. Mikuláši a Eliáši bývá klášter z daleka široka poutníky navštěvován. — **6) B.** Kystendilská viz Kystendil.

Banjačké souostroví, hollandské souostroví v Indickém archipel, při záp. pobřeží Sumatry, mezi ostrovy Simalu a Niasem 60 km záp. od města Singkelu; skládá se z 53 ostrovů, z nichž největší je Banjak, a 30 úskalí. Úrodná půda rodí hojnost rozmanitých plodin, zvláště kokosových palm. Ze zvířeny uvéstí dlužno buvoly, vepře, želvy a salangany, jejichž hnězda tu pilně sbírají. Obyvatelstvo, počtem na 2500 duší, jsou Maruvové se zvláštním nářečím.

Banjaluka [baňaluka], kraj. m. v Bosně, prostírající se 154 km sev.-záp. od Sarajeva

v malebné rovině podél ř. Vrbasu od severu k jihu, tak že vypadá skoro jako jediná dlouhá ulice, a skládá se z tvrže tur., nyní již velmi sešlé, dolního města, kde přebývají křesťané, něco židův a cikánův, a z města horního. Od rak. okupace nabývá město znenáhla jiného vzezření četnými novými budovami, které se provádějí po způsobu evropském. V městě jest 33 džamií, z nichž vyniká veliká a nádherná mešita Ferhádova, Ferhádije, vystavěná ok. r. 1576 nákladem 30.000 dukátů, které zaplatila rodina Auerspergova jako výkupné za Engelberta Auersperga z tur. zajetí. Za posledních bouří v Bosně Ferhádije velice utrpěla požárem. **B.** měla r. 1885 11.357 ob. (60% muham., 20% Srbů pravosl. a 17% říms. katolíků); jest sídlem krajského a okr. úřadu, kraj. soudu, rakous. místního velitelství, štábu divisijního, římsko katol. bisk. vikáře, má obchod. školu, hospod. spolek. Nedaleko křesťanské části města jest veliký klášter trappistský, zal. r. 1870, se školou, sirotčincem, pivovarem a továrnou na sukna. V horním městě na pr. břehu ř. Vrbasu jsou teplé lázně »banja«, již Římanům známé. **B.** ležíc při splavné řece a při dráze do Nového a spojená sputv silnicemi (do Gradišky) a Pasavinou, přes Jajce a Travnik s jímhem (do Sarajeva) tvoří důležité středisko obchodu bosenského, zejména obchodu s koni a dobytkem vepřovým, s tabákem, obilím a solí. — V místech nyn. **B.**-ky býval již za dob římských tábor (*castrum*). V středověku vystavěn tu hrad župní, nazvaný po řece hradem Vrbašským, a pod ním vzrůstalo město po hradě jmenované. Hrad a město byly střediskem župy vrbašské. Později město přezváno **B.**-kou podlé teplých lázní hojně užívaných. Hrad s městem a okolím udržely se v rukou slovanských až do r. 1528. Toho roku, když upadla okolní místa do rukou tureckých, velitel **B.**-ky nemoha se ubrániti město opustil. R. 1688 dobyl **B.**-ky Ludvík Badenský; než brzy zase Turci ji opanovali. Roku 1737 oblehl město princ Jan z Hildburghausen, byl však dne 4. srpna nenadále napaden vojskem tureckým pod vezírem Ali pašou a na hlavu poražen. Mnoho rak. vojinů pěších i jízdných zahynulo v řece Vrbasu. Turci ukofistili 12 děl a mnoho jiných věcí. V době novější byla za okupace **B.** obsazena vojskem rakouským dne 14. srpna 1878; Turci pokusili se o ni náhlým přepadením, ale byli od posádky pod generálem Samcem krvavě odraženi. — Banjalucký kraj, rozdělený v 7 okresů, má na 8507 km² 265.456 oby. (1885, 60% Srbů pravosl., 23% muhammedánův a 17% římsko-katolíků). *Kn.*

Banjo [bandžo], kytarový nástroj černochů v již. Spoj. Obcích severoamer., kam přinesli jej ze Senegambie, kde slove bania; zdá se však býti původu arabského. Má 5—9 strun, dlouhý krk a bubnovité tělo ozvučné, skládající se z kulaté obruče, přetažené koží. Struna nápevu, ležící vedle nehlubší struny basové, hraje se palcem.

Banjska, ves v Starém Srbsku při silnici z Mitrovice do Nového Pazaru, 14 km sev.

západně od Mitrovice, v krásné dolině, v níž stojí starý král. hrad, jež Turci v novější době opravili; zbytky kostela, který byl král Milutin vystavěl z bílého a červeného mramoru v l. 1275—1321, spatřují se v turecké džamii. Osada jest památna bitvou z r. 1832, v níž Mahmúd paša úplně potfel bosenské povstalce pod Gradaševicem.

Banjumás: 1) **B.** hlavní město nizozemského residentství na Javě, leží nad řekou Serajú; má 9000 oby. — 2) **B.**, residentství uprostřed jižního pobřeží ostrova Javy, záp. od Bagelenu, vztahující se také na ostrov Kambangan, jest ve vnitru hornatě, na mnoze sopečnaté (sopka Slamát 3439 m), na jihu (při moři) nízké, dlém i bažinaté. V cípu severových. strní sopečná skupina Dieng (2046 m), vlastně rozsáhlý jícen vyhaslé sopky obklopený vyššími vrcholky (do 2558 m výšky) s několika jezírky jícnovými, solfatarami a mofettami (mezi nimi pověstné Údolí smrti, na jehož dně prýští kyselina uhličitá, a několik »jedovatých« jeskyň). Půda v rovinách velmi úrodná plodí rýži, kávu, cukr, čaj, indych. Obyvatelů žije na 5555 km² 1.046.405 (1883), z čehož jest 4215 Číňanů, 588 Evropanů. *Koll.*

Banjuvangi: 1) **B.** město na vých. konci ostrova Javy, opodál úžiny Balijské, s tvrží; důležitá stanice telegr. na linii evropsko-australské. — 2) **B.**, krajina tamže, oddíl nizozemského residentství Besuki, slyne palmami kokos. a výtečnou kávu. Vnitro její jest sopečnaté (Idjen 2919 m a Vel. Raon 3119 m). Má 40.000 obyvatelů. Druhdy (až do XVII. st.) tvořivala kvetoucí říši brahmanskou Balambangan, jejíž obyvatelstvo pak bylo vyhubeno, a země nově zalidněna ze západu Javy. Později bývala samostatným residentstvím. *Koll.*

Bank viz Banka.

Bank polski viz Banka polská.

Banka. I Pojem a vývoj jednotlivých obchodů bankovních. Dle obvyklého nyní názvosloví nazývají se b-mi podniky, jež se zabývají buď zprostředkováním platův a úvěru nebo provozováním obchodu s drahými kovy raženými i neraženými, jakož i s cennými papíry, pak uschováváním cenných věcí, inkasováním směnečných i jiných pohledávek a konečně zakládáním průmyslových podniků. Historie b-k obsahuje několik set let, ukazuje v různých obdobích různou tvářnost b-ky. Nejstarším obchodem bankovním jest, jak se podobá, vyměňování peněz různých měn, jak je dosud provozují naše směnárny, které však ve středověku při známé rozdrobenosti teritorií, z nichž každé mělo jednu ba i více měn, a při častém zlehčování peněz majiteli mincovních regálů i soukromníky mělo daleko větší význam hospodářský nežli za naší doby. Zejména v místech, kde stýkali se lidé z různých území pocházející, jako na příklad na větších trzích, byla potřeba výměny peněz velice naléhavá, a nelze se tudy diviti, že si mnozí lidé takovéto vyměňování obrali za zvláštní živnost putující od trhu k trhu. Jméno b. (pocházející od *banco* = lavice, na níž penězoměnci asi své skřítné peněžní na trhu sta-

věli) poukazuje k tomu, že živnost tato povstala nejprve v Itálii, ač záhy byla zavedena italskými obchodníky také do střední Evropy; v Anglii bylo vyměňování peněz prohlášeno za regal královský, k jehož provozování zřízen byl zvláštní ústav (*Cambium regium*). Nedostatek veřejné bezpečnosti, který byl neblahým údělem celého středověku, přiměl větší obchodníky k tomu, aby hotovosti své dávali v uschování buď v zmíněných již směnárníků neb v zlatníků, kteří k vůli svým vlastním zásobám drahého kovu byli nuceni, pořídit si a vydržovati potřebná zařízení bezpečnostní. Hodnoty tyto byly prvotně deponita ve vlastním slova smyslu (*regularia*), kteráž uschovatel byl povinen na požádání deponenta zase (*in specie*) vrátiti maje toliko nárok na jistý poplatek za vykonanou službu. Když však zkušenost poučila, že, bylo-li u bankéře více deposit uloženo, nikdy nebyla od něho všechna najednou požadována zpět, začali tito nejprve potají, později se svolením svých věřitelů půjčovati svěřené peníze na úrok. Za povolení ono dostalo se deponentům jistého podílu úroků, jež bankéř od svých smluvníků dostával. Čím častěji byla přiležitost peníze užitečně a bezpečně uložiti, tím více rostla poptávka po vkladech zúročitelných a tím více rostl význam bankéřů jako zprostředkovatelův úvěru naproti jejich původnímu úkolu. Kdežto oba vyličené obchody bankovní provozovány byly na počátku téměř výhradně od jednotlivcův, objevují se první ústavy společenské v b-kách girových, jež vznikly v průmyslných končinách severozápadní Evropy téměř současně s moderními b-mi depositními, kdežto v Itálii byly v květu již o kolik set let dříve (Monte Vecchio v Benátkách v XII. století, Sv. Jirská b. v Janově r. 1409). B-ky girové, jež povstaly roku 1609 v Amsterodamě a r. 1619 v Hamburku, měly usnadniti process platební, aby obchod netrpěl nestálými poměry mincovními, pak aby se užívání hotových peněz učinilo vůbec zbytečným a ušetřilo tak nákladné jich převážení a obtížné počítání. Každý účastník girového obchodu složil u b-ky jistý vklad buď v penězích nebo v drahém kovu, který se co do ryzosti vyzkoušel a okolkoval, načež deponentovi otevřen úvěrní list (folium) u b-ky, na němž mu vklad jeho připsán k dobrému. Každý majitel listu toho měl právo příkazy b-nce danými převáděti částky se svého na jiné listy; tak prováděly se operace platební značného objemu bez hotových peněz. Jednotka, podle níž se v girovém obchodě počítalo, byla buď skutečná mince, nebo — zejména dány-li za vklad pruty drahého kovu — pouhá mince počertní, která se nikdy nerazila (bankovní valuta, na př. v Hamburku). Obchody girové zaujímají dosud důležité místo mezi obchody bankovními, ač samostatné b-ky girové ustoupily dokonalejšímu institucím moderním (poslední b. hamburská r. 1875). B-ky girové měly totiž vadu, že prostřednictvím jich bylo lze prováděti platy pouze mezi majiteli folií bankovních, kdežto při obchodu kontokorrentním lze

užiti b-ky jako zprostředkovatelky i tehdy, má-li jen jedna strana u ní folium. Má-li b. otevřítí někomu úvěrní list, musí dotyčný obyčejně u ní složití jistý vklad, z něhož nedostane z pravidla žádných úroků, jímž však pomocí checků může až do vyčerpání dle libosti nakládati. Jestliže check předloží k výplatě osoba, která má u téže b-ky list úvěrní, může se jako v někdejší b-nce girové celá operace platební provésti v knihách b-ky; jen v opačném případě dojde ke skutečnému vyplacení hotových peněz. Druhydey otvírají b-ky folium též osobám, jež u nich nemají žádného vkladu, dávajíce jim právo, aby do jistého obnosu, který se jim připsá k dobrému, disponovaly podobně jako v případě svrchu vyličeném. K dobrému připsaný obnos, jenž nazývá se depositem knihovým, jest úvěrem zákazníkovi od b-ky poskytnutým, a to buď beze vsí záruky (*in blanco*) anebo po předchozím udělení hypoteky, složení cenných papírů do zástavy a p. V prvním případě jest b. dlužnicí a pozdější platy majitele folia slouží k doplnění původní pohledávky, kdežto v druhém případě b. jest věřitelkou, a splátky zákazníkem konané jsou splátkami na jeho dluh. Pro osoby, jež mají u ní folio, obstarává b. z pravidla také inkasso (vybíráni platu) smének i jiných pohledávek. Těsně vedle kolébky moderního obchodu depositního sluší hledati původ bankovní cedule čili bankovky. Bankéři, kteří přijímali hodnoty na uschování, vydávali o nich někdy listy schovací, znějící buď na celé vklady nebo na okrouhlé jich částky, a sice buď na jméno nebo i na majitele, a poněvadž listy tyto ku provádění směn byly pohodlnější nežli hotové peníze, vešly v častých případech na místě nich v užívání. Od těchto listů schovacích byl již pouze krok k moderní bankovce, úplně podobný tomu, jaký dělá novodobé depositum od deposita dřívějšího. Jako totiž nyní depositní b. není povinna chovati stále všechny jí svěřené peníze pohotově, nýbrž jen takovou část, jaké jest k výplatě požadovaných pohledávek pokaždé potřebí, tak nepotřebuje vydavatel bankovek míti na skladě všechen drahý kov, na nějž znějí bankovky v oběhu se nalézající, nýbrž jen tolik. Kolik jest třeba, aby mohl každou ceduli, jež skutečně bude ke směně předložena, vyplatiti. Kdežto všechny dosud vypočtené druhy obchodu opatřují b-kám kapitály pouze na krátkou dobu, slouží e misse obligací, zejména zástavních listů, k získání zápůjček dlouhodobých, jež věřitel obyčejně vůbec vypověděti nesmí. Mezi obchody, jež uzavírají b-ky s osobami úvěr hledajícími, největším stáří vykázati se mohou obchod lombardní (poskytování půjček na zboží, nebo warranty) a diskontní čili eskontní, totiž koupě smének a cenných papírů, dosud nesplatných. Obchody tyto konají v naší době, kde z pravidla, zejména mezi výrobci a obchodníky, prodává se na úvěr, důležitý úkol hospodářský umožňující prodávajícímu, aby kapitálu ve zboží uloženého, který by jinak proň 2—3 měsíce ještě ležel iadem, ihned mohl užiti k dalším pod-

nikům. K obchodům směnečným patří i směnky, kteréž b-ky vydávají na zahraničné podniky bankovní (t. zv. směnky bankéřské) buď osobám za hranice cestujícím, anebo k vyrovnání přechodního salda v mezinárodní bilanci platební. Konečně b-ky poskytují půjčky také na nemovitosti, pak dlouhodobé půjčky státu, zemím a obcím, kteréžto někdy pouze zprostředkují, a zabývají se zakládáním podnikův akciových, při čemž hlavním účelem jejich jest, přivésti akcie co možná k nejvyššímu kursu a pak je prodati. Význam obchodů tržebních (koupě i prodeje), jež naproti obchodům s úvěrem u moderních b-k ustoupily do pozadí, povznel se opět značnou měrou od té doby, co veliké množství kapitálu uloženo jest ve státních obligacích a v akciích drah i jiných podnikův průmyslových. Obchod s efekty stal se důležitým obchodem bankovním podporován jsa vydatně ruchem bursovním, jehož stinné stránky (nezřízená spekulace) a divoké výstřelky (obchody diferenční) s ním dosti často sdílí. Obchody úvěrních b-k bývají rozdělovány ve dvě skupiny, a sice nazývají se ty, jimž b. stává se věřitelkou, aktivní (attrakční), ty, jimž stává se dlužnicí, pasivní (distributivní). Dle hlavního obchodu, jež b. provozuje, přikládá si obyčejně také jméno; poněvadž však během času obor b-k často se mění, nelze vždy ze jména souditi na povahu podniku. Podlé pasivních obchodů mají jména b-ky depositní, cedulové, girové a kontokorrentní a jiné; podlé obchodův aktivních b-ky eskontní, lombardní, hypoteční (ústavy pro úvěr pozemkový), ústavy úvěrní v užším slova smyslu (*crédit mobilier*) čili b-ky zakladatelské. Dle účelu, k němuž úvěr b-mi poskytovaný slouží, nebo dle tříd obyvatelstva, kterýmž hlavně úvěr poskytuje, rozeznáváme b-ky meliorační, vyzavovací, živnostenské atd.; dle osobnosti podnikatele rozeznávají se b-ky jednotlivců nebo veřejných společností (bankéřství), b-ky akciové, zemské, státní atd.

II. Zásady pro správu bank (úvěrních). Moderní b. vzniká spojením úvěrních obchodů pasivních a aktivních. Poněvadž při žádném úvěrním jednání nelze s úplnou jistotou počítati na příští plnění, skrývají moderní b-ky v sobě zárodek úpadku, jemuž jen tehdy s velikou pravděpodobností se mohou vyhnouti, jestli při poskytování úvěru řídí se svědomitě těmito zásadami. Prvním požadavkem jest, aby poskytovaly úvěr pouze takovým osobám, o nichž lze téměř s jistotou předpokládati, že v čas plnění budou moci závazku svému dostáti, a aby na osobní úvěr půjčovaly jen na krátkou lhůtu (úvěr krátkodobý). Z těchto zásad vyplývají pro obchod diskontní následující pravidla, a sice: přísné zkoumání, zdali směnky povstaly ze skutečných obchodů, nejsou-li tudíž tak zv. směnkami sklepními nebo dělanými (*Reitwechsel*), a jsou-li podpisy na nich »dobré«, t. j. osob, o nichž jest známo, že jsou s to, aby platily.

K posouzení těchto okolností mívají b-ky po ruce abory cenzorů, t. j. osob znajících poměry těch, kdož směnky k eskontu zadávají. Dále jest záhodno, aby se k eskontu nepouštěly směnky znějící na příliš veliké obnosy. V době silné poptávky po kapitálech bankovních následkem příliš rozpoutané spekulace musí b. zvýšiti sazbu diskontní, poněvadž na takové doby rozkvětu následují obyčejně krise, ve kterých deposita z b-k se vybírají a zápůjčky jejich těžko se vracejí. Pro obchod lombardní jest požadavkem, aby b. nepřijímala na zboží rychlé zkáze podléhající nebo na papíry se silně kolísavým kursem (papíry spekulací), a vždy jen půjčovala na jisté části přítomné jejich hodnoty vyjma při drahých kovech; půjčky tyto buďtež krátkodobé a nebuďtež prodlužovány, aby dlužník nemohl užití vypůjčeného obnosu jako fondu závodního. Také při obchodu s efekty jest nutný pečlivý výběr cenných papírův a vystřihání se efektův spekulacních. Další zásadou pro správu b-k úvěrních jest, aby její obchody aktivní fidily se dle obchodů pasivních, t. j. jinými slovy, aby, mají-li samy úvěr krátkodobý, neposkytovaly zápůjčky na dlouhou dobu. Vzhledem k této zásadě lze obchod depositní a cedulový kombinovati jen s diskontováním, lombardováním a toliko výmínečně a v skrovné míře s půjčováním na hypothečky; deposit na požádání splatných sluší užívatí jen k obchodům girovým a kontokorrentním; k půjčováním na delší dobu dlužno opatřiti si kapitály emisi obligací (zástavních listů a pod.). Proti tomuto pravidlu chybují často naše spořitelny a záložny, které mnohdy až 60% svých vkladů mají uloženo na hypotekách; častým následkem toho bývá, že, jakmile důvěra v některou z nich se jen trochu otřese, stanou se insolventními, i když passiva jejich jsou mnohem menší nežli aktiva. Na každý den, v který dluhy b-ky dospějí ku placení, musí tato mítí připraveno dostatečné množství vlastních pohledávek v týž den splatných a pro případ, že by se jí zaplacení nedostalo, dostatečný obnos hotových peněz. Pro passiva na požádání splatná dlužno chovati stále jistou hotovost, jejíž výše za různých poměrů musí býti různá (v čase nedůvěry, krisi větší, v klidných poměrech nižší a p.). Hotovost skládati se musí větším dílem z peněz měnu té které země tvořících; část její může býti, zejména u b-k cedulových, také v neraženém kovu. Každá b. musí mítí nějaký kapitál závodní, který slouží částečně za fond provozovací, jinak za fond garanční pro možné ztráty v obchodech aktivních. K účelu tomuto určen jest ještě před kapitálem závodním fond rezervní, který při akciových b-kách mívá také za úkol, vyrovnávati nestejně užítky různých období hospodářských. Jelikož b-ky obchodují velikým dílem s kapitály cizími, jest v obecném zájmu, aby číka, že dostojí všem závazkům naproti svým věřitelům (vkladatelům a majitelům cedulí a obligací), závisela na bezpečnějších zárukách, nežli jest obchodní svědomitost jejich správců. Proto vytvořilo se téměř ve všech

státech zvláštní právo bankovní, kteréž jednak stanoví podmínky zakládání, jednak upravuje pravidla správy b-k. O některých podrobnostech jeho zmíníme se při jednotlivých druzích b-k.

1. **Banka depositní.** Obchody b-k depositních záležejí v přijímání vkladův od obecnstva buď na zúročení nebo na běžný účet, v obstarávání inkassa pro zákazníky, již u ní mají úvěrní list, přijímání deposit do uschování a do správy, v diskontování, půjčování na zástavy movité, výjimečně a s jistým omezením také na zástavy nemovité, pak v koupi a prodeji cenných papírů, vyměňování peněz a pod. Vklady k zúročení přijímají se buď na vkladní (společenské) knížky znějící na určité jméno v libovolných obnosech, nebo na pokladniční poukázky znějící obyčejně na zaokrouhlené obnosy, a to buď na jméno, nebo na rád, nebo i na majitele. Vklady menší bývají splatny na požádání, větší po různé výpovědi. Na výši úroků má vliv dočasný poměr nabídky a poptávky kapitálové. Jelikož u b-k tato poptávka a nabídka se nejvíce soustřeďuje, jsou b-ky nejdůležitějším činitelem při stanovení míry úrokové, ve kteréž mají zároveň nástroj, aby kapitály buď k sobě vábily nebo odpuzovaly, podobně jako mohou sazbou diskontní povzbuzovati nebo dusiti podnikavost výrobní. Mají tedy b-ky, jež provozují obchody depositní a eskontní, a zejména b-ky cedulové v rukou svých regulátor, kterýmž u veliké míře mohou upravovati proudění života hospodářského; proto má správa b-ky býti svěřena mužům znalým všech poměrů života hospodářského nejen doma, nýbrž i za hranicemi. Další činitel při stanovení úrokové sazby jest výše vkladu, jelikož drobnější vklady způsobují b-nce větší výlohy nežli vklady větší, a příliš veliké vklady nesnadno jest s dostatečnou rychlostí výhodně a bezpečně umístiti.

Dále přijímají b-ky depositní vklady na girokonto a na běžný účet, kteréž z pravidla nezúročují ponechávající si užítky z nich jako náhradu za výlohy, kteréž jim způsobuje obstarávání platův a inkasso pohledávek pro zákazníky. Manipulace girová byla již nahoře vysvětlena. O vkladech na běžný účet vydávají b-ky vkladatelům jednak záznamy, v nichž vklady se stvrzují, jednak knížky checků, pomocí jichž smí vkladatel s částmi svého vkladu disponovati buď až do vyčerpání jeho, nebo do jisté míry maje povinnost, aby, jakmile vklad klesne na určitý obnos, zase jej doplnil. Kontokorrentní spojení s b-kou má pro majitele úvěrního listu výhodu, že nepotřebuje chovati u sebe žádné hotovosti; má-li dostati od někoho peníze, poukáže b-ku, aby částku dotčenou vybrala a jemu k dobrému připsala, má-li však sám platiti, dá věřiteli svému check na b-ku, kteráž poukázanou částku od jeho konta odepíše a majiteli checku buď vyplatí, nebo, má-li on u téže b-ky úvěrní list, v něm k dobrému připsá. B-ky depositní provozovány bývají buď jednotlivci nebo různými společnostmi: veřejnými, kommanditními na akcie, akcio-

vými, pak společenstvy nebo i tělesy komunálními. O tom, které z těchto osobností jsou ku provozování jich nejpůsobilější, nelze všeobecně rozhodnouti. (Viz Společování.) Nejvýhodnějším bude asi systém smíšený, totiž současně trvání podnikův soukromých i veřejných, které se budou vzájemně pobádati k tomu, aby potřebám obyvatelstva co nejlépe bylo vyhověno. Veřejné podniky mají zejména tu výhodu, že v dobách kritických, když zavládne všeobecná nedůvěra a soukromým b-kám deposita houfně se vypovídají, požívají důvěry neztenčené a jsouce útočištěm kapitalistů, kteří z b-k soukromých svoje vklady vybrali, mohou z rostoucí své hotovosti nejen svým závazkům co nejpřesněji dostáti, nýbrž i jiným b-kám pomoci. Doporučují se tím více, protože stávající podniky veřejné (obecní spošitelné, okresní záložny, zemské banky) velmi dobře se osvědčily.

2. **Banka cedulová.** B-ky tyto zanášejí se vedle vydávání bankovek také přijímáním vkladů, z pravidla pouze na běžný účet (deposit do uschování a do správy), řídicí na zúročení pak obchodem eskontním a lombardním. Způsob, jakým bankovky přicházejí do oběhu, jest v podstatě dvojitý: t. zv. nepravidelný, když byly vyměněny za hotové peníze nebo za drahý kov neražený, anebo když b. poskytne větší zápůjčku v bankovkách státu, z jehož rukou při placení úředníkům, dodavatelům dostanou se do oběhu, a normální, když vydány byly za příčinou obchodův eskontních nebo lombardních. Návrát cedulí k bance jest taktéž dvojitý, a sice jednak pravidelný, když docházejí při výplatě eskontovaných smének nebo zápůjček na cenné papíry; jednak nepravidelný, když předkládají se k výměně za hotové peníze. Jelikož bankovky hodí se velmi dobře k zastupování peněz v mnohých funkcích, má každá emise na chvíli stejný účinek, jako kdyby se byl rozmnožil oběh peněz. Jestli nestačily před tím hotové peníze ke zprostředkování směn, udrží se emitované bankovky na delší dobu v oběhu; bylo-li oběživa již dosti, vrátí se bance v brzku k výměně za drahý kov. Čím více vzrůstají se obchody, tím častěji bude b. žádána za eskontování smének a poskytnutí zápůjček na cenné papíry, tím více bankovek dostane se následkem toho do oběhu a tím více se jich v něm udrží, jelikož větší množství obrátů vyžaduje také většího počtu měnidel; jestli však obchody ochabují, klesne potřeba měnidel, následkem čehož musí b. zvýšením sazby diskontní omeziti obchod eskontní a lombardní, jelikož by jinak vrátily se jí emitované bankovky k výměně, čímž by se mohla ztenčiti příliš její úhrada kovová. Dokud cedule jsou směnitelné a dokud b. má přísnou povinnost každou z nich na požádání vyměnit za hotové, nemůže »zaplaviti« zemi bankovkami a obavy převýdeje, jakož i státní opatření proti němu jsou zbytečné (tak zv. vlastní regulace oběhu). Nepravidelný návrat k výměně za drahý kov může však nastati i když potřeba oběživa se

nezměnila, a to za účelem platů do ciziny. K platům za hranice užívá se ovšem v první řadě různých dlužních úpisů v cizině splatných (srv. Kurs směnečný); jestliže však pohledávky tyto nestačí, musí zbytek poslán býti v hotovosti, a jelikož hotové peníze nejsnadněji si možno opatřiti u b-ky ced., bývají také v takových dobách jí předkládány cedule k výměně za hotové peníze, které se pak zašlou do ciziny. Pokud se to děje se strany osob, které si opatřují cedule od b-ky samé pomocí diskontu nebo lombardu, může tato uchrániti hotovost svou zvýšením sazby diskontní. Jestliže však výměnu žádají osoby, které nabyly cedulí jiným způsobem, začne zvýšení působiti teprve v době pozdější, tak že při náhlé potřebě peněz pro cizinu, která mívá za následek zároveň silné vybírání deposit, b. snadno se může státi insolventní. Nebezpečí toto jest tím větší, čím silnější jest obchodní spojení některé země s cizozemskem a čím většímu kolísání podléhá zahraniční bilance platební.

Jestliže b. půjčila státu více bankovek nežli obchod snese, anebo když b. půjčila státu příliš velikou část své hotovosti a stane-li se jí následkem toho nemožným vyměnití všechny cedule, které se k ní vracejí, za hotové, musí jí stát propůjčit právo nesmíitelnosti bankovek, při čemž obyčejně se jim dostane také nuceného oběhu (srv. Peníze papírové). Zásoba hotových peněz ve měně dotyčného státu a drahokovu, kterou b. k výplatě obíhajících cedulí pohotově má, nazývá se kovovou úhradou bankovek, kdežto ostatní aktiva, jež slouží jako jistota majitelů cedulí (zejména eskontované směnky a lombardní cenné papíry), nazývají se úhradou bankovní, souhrn obou úhrad zove se úhradou cedulovou. Není potřebí, aby všechny cedule měly úhradu kovovou, jelikož není ani možno, aby se jsouce roztroušeny po celé zemi najednou k bance vrátily; a dokud důvěra v b-ku není otřesena, a není-li v zemi jiných surrogátů peněz, udrží se jich značná část v oběhu, poněvadž v mnohých ohledech jsou pohodlnější nežli peníze. Jest však ještě jiný důležitý důvod národohospodářský, který přímo vyžaduje, aby bankovky neměly plně úhrady kovové. Jeť potřeba peněžních kapitalů a měnilů podrobena stálému kolísání, které by mělo za následek ustavičné kolísání míry úrokové a hodnoty peněz, a poněvadž peníze jsou měřítkem hodnoty všech ostatních statků, také hodnoty těchto, kdyby nebylo lze přechodní mezery vyplniti. Tomuto účelu slouží právě bankovky přicházejíce do oběhu, když potřeba peněžních kapitalů stoupne, anebo když nastala nutnost poslati hotové peníze do ciziny, a udržující se v něm tak dlouho, až výrobní činnost zase ochabne, anebo až z ciziny zase dojdou hotové peníze. Této pružnosti bankovka úplně kovem uhraněná (»minkovka«), jak snadno pochopitelně, nemá. Pružnost tato byla by však ještě mnohem dokonalejší, kdyby b-ky cedulové nebyly oprávněny k eskontování, nýbrž

pouze k reeskontování směnek. B-ky cedulové, jež eskontují samy obchodníkům směnky, tvoří svými fiktivními, lacinými kapitaly nebezpečnou soutěž bank depositním. Soutěž tato přinucuje v čas nadbytku nabídky kapitálové b-ky depositní ke snížení míry úrokové, následkem čehož mnozí kapitalisté pustí se do podniků dobrodružných, v nichž kapitalu svého často pozбудou; ba mnohdy zabloudí i b-ky samy do podobných spekulací a přivedou v záhubu sebe i své věřitele. Kdyby b-ky cedulové zabývaly se pouze reeskontováním, nemohly by v takové době dělati skutečným kapitalům soutěž, následkem čehož našly by tyto vhodnějšího a solidnějšího umístění. Až by nabídka kapitalů klesla, poskytl by b-ky svými cedulemi výpomoc, a staly by se neomylným regulátorem poměrů peněžních, které nyní nezřídka kazí. Jaký poměr má býti mezi úhradou kovovou a množstvím obíhajících bankovek, nedá se všeobecně určití. Jelikož však vzhledem k důležité funkci hospodářské, již pouze smíitelně bankovky plniti mohou, a vzhledem k tomu, že bankovky na rozdíl od jiných papírů úvěrních vnikají do nejširších vrstev obyvatelstva, zajištění stálé smíitelnosti jest zájem veřejným, vydána jsou v příčině té různá ustanovení zákonná, kteráž lze uvéstí na pět základních systémů: a) francouzský (u b-ky francouzské a venkovských b-k v Anglii a Walesu), kterýmž stanoveno jest maximum cedulí, jež b. vůbec smí vydati, kdežto určování poměru mezi hotovostí a množstvím vydaných cedulí ponecháno jest volněmu uvážení ředitelů; b) anglický čili kontingentovací (při b-nce anglické a b-kách skotských a irských, dříve také při b-nce rak. uherské), ve kterém stanoveno jest maximum cedulí kovem neuhrazených; c) německý čili systém nepřímého kontingentování (u německé b-ky říšské a nyní také u b-ky rak. uherské), kde staven jest maximální obnos neuhrazených cedulí daně prostý, kdežto z každé bankovky nad to vydané musí zaplacená býti daň; d) t. zv. kontinentální (dřívejší b-ky německé), dle něhož úhrada kovová má tvořiti nejméně třetinu (nebo jiný zlomek) všech obíhajících bankovek; e) americký (ve Spojených Obcích severoamerických), dle kterého b-ky cedulové musí uložiti u jistého úřadu dlužní úpisy státní, a smějí pak až do 90% jejich hodnoty vydávati bankovky. B-kám, jejichž úhrada cedulová záleží částečně v pohledávkách, bývá také předepsáno, které obchody nesmí provozovati, jaká smí býti maximální lhůta diskontovaných směnek a zápůjček na cenné papíry, kolik »dobrých« podpisů musí míti směnky a p. Obchody, jež cedulovým b-kám jsou zakázány, jsou zejména všechny obchody odvázné (obchody bursovní, půjčování na t. zv. spekulaci papíry a p.), naproti tomu nebývají z oboru jejich vyloučeny obchody depositní, ač jimi může býti a, jak dějiny b-k ukazují, také skutečně již často byla smíitelnost cedulí ohrožena. Příjímáním deposit na zúčtování se ovšem přední b-ky cedulové nezabývají, poněvadž výdej cedulí poskytují

jim dosti prostředků ku provozování obchodův aktivních, avšak menší b-ky (na př. britské), jejichž právo k vydávání cedulí jest omezeno, potřebují pro své obchody aktivní ještě zúročitelných deposit. Nebezpečí této kombinace pro směřitelnost bankovek spočívá v tom, že v případě silného vybírání vkladů — a případ takový může dosti často a neočekávaně nastati — b. nucena jest sáhnouti do hotovosti sloužící zároveň k úhradě bankovek hlouběji, nežli zásady opatrné správy b-ky cedulové dovolují; nastane-li v takovém čase značný nepravdivý návrat cedulí k b-nce, jest insolvence velmi blízká. Z té příčiny by žádné b-nce cedulové nemělo býti přijímání deposit zúročitelných dovoleno. Avšak i deposita nezúročitelná na girokonto a na běžný účet skrývají v sobě nebezpečí pro směřitelnost bankovek. Aby se b. odškodnila za práce v té příčině pro klienty své vykonávané, užívá jisté části deposit ve svých obchodech aktivních a jen zbytek chová v hotovosti na každodenní výplaty. Nehledě k tomu, že hotovost tato také formálně ve výkazech b-k slučuje se s kovovou úhradou cedulí, tak že o pravě výši této úhrady nelze z výkazů nabyti pravěho poznání, je směřování těchto dvou hotovostí i jinak velmi nevhodné, jelikož přibývání i ubývání jedné každé z nich závisí na zvláštních příčinách, následkem čehož opatření hodící se na zamezení úbytku jedné hotovosti mohou býti na újmu obchodům závislým na úhradě druhé, jak to viděti lze zejména při správě b-ky anglické. Ještě spíše nežli při zúročitelných, obyčejně na výpověď splatných depositech naskytuje se tedy u deposit nezúročitelných na požádání splatných, nebezpečí, že neočekávané vybrání jich ztenčí nepřiměřeně hotovost sloužící k úhradě cedulí. Z toho důvodu doporučovalo by se, aby b-ky cedulové, jež přijímají zároveň deposita k užití, rozděleny byly na dvě od sebe nezávislá oddělení — cedulové, jež zabývalo by se emisí bankovek, a depositní, kteréž by provádělo jednání girová a kontokorrentní. Zařízení toto mělo by v zápětí mnohem větší zabezpečení směřitelnosti cedulí, nežli jaké docíliti lze u nynějších b-k cedulových. Zisk, jehož docílují b-ky cedulové při nynějším zřízení tím, že část deposit užívají k eskontování a lombardování, dá se nahraditi úroky plynoucími z knihových deposit čili z úvěrů zaručených bezpečnými cennými papíry, kterýchžto úvěrů by b-ky klientům svým mohly snad až do výše 1/2 všech deposit poskytovat. Jelikož b. v čas potřeby bez průtahu může žádati vyrovnání úvěru a, nevyhoví-li se její žádosti, záruku prodati, má zajištěnou možnost i sebe neočekávanějším požadavkům za vrácení deposit učiniti zadost. Při veliké bankovní anketě francouzské z r. 1865 byla vzata na přetřes také otázka, mají-li se b-ky cedulové zabývat poskytováním zápůjček na movité zástavy vůbec. Nelzeť upřít, že mezi eskontováním smének a lombardováním jest značný rozdíl. Směnka, která povstala ze skutečného obchodu — a jen taková jest směnka u ban-

kovní — zastupuje měnilo, kterého kupující během krátké lhůty očekával, avšak v čas uzavření obchodu, když ho bylo zapotřebí, ještě neměl. Tím, že b. cedulová prodávajícímu za směnku dá cedule, jichž tento může užití jako hotových peněz, sblížíže takřka obě plnění, jež oddělena jsou lhůtou směnečnou. Cedulemi, jež uvedeny byly do oběhu na ten čas, t. j. pokud jde pouze o směnu, následkem již vydána byla směnka, není oběživo přetiženo, jelikož jimi vyplněna byla citelná mezera. Zdali cedule tyto, když se jich užije k dalším směnám, oběh snad přece přesyti, jest otázka jiná, na kterou zapomínali ti, kdož tvrdili, že nemůže nastati převýdeje cedulí, když b. eskontuje jen směnky ze skutečných obchodů povstalé. Cedule, kteréž se prostřednictvím zápůjček na cenné papíry dostanou do oběhu, nevyplňují však ani okamžité mezery v oběživu, nýbrž sloužívaly obyčejně účelům spekulacním a připravují obchod solidní o značnou část cedulí, které v dobách krise dosti nesnadno se vymáhají. Pokud vůbec půjčování na zástavy movité jest národohospodářsky prospěšné (na příklad půjčování na zboží nebo warranty), má se dítí hotovými penězi, jelikož by emisí cedulí v takovém případě bez nastalé potřeby rozmnoženo bylo oběživo, což by mohlo míti povážlivé následky pro hodnotu jeho. Sporna jest také otázka, má-li se základního kapitálu bankovního užití v obchodě, či má-li sloužiti jen za fond garanční, a má-li býti buď celý nebo z větší části uložen ve státních dlužních úpisích. Historicky vyvinulo se zařízení druhé u předních b-k evropských (anglické, francouzské, rakouskouherské) tím způsobem, že byly založeny v tísňích finančních a za právo k výdeji cedulí musily státu část základního svého kapitálu zapůjčiti. Jest ovšem spravedливо, aby b., které národ zapůjčí bez úroků sta millionů zlatých, representantu národa, státu, za to dala nějakou náhradu. Náhrada tato má však býti vybírána tím způsobem, že si stát zabezpečí jistý podíl čistého výtěžku; žádati však od b-ky, aby kapitál svůj immobilisovala, jest, jak ukazuje historie b-ky anglické, velmi nevhodno. Stát, který nutí b-ku cedulovou, aby mu svůj základní kapitál zapůjčila, škodí nejvíce sám sobě, poněvadž si odnímá možnost sehnati v čas vypuknutí války rychle velkou zápůjčku v hotovosti. Silná zásoba drahého kovu u b-ky cedulové jest lepší nežli státní poklad válečný, protože v čas míru neleží ladem.

Úplná svoboda zakládání b-k cedulových není za naší doby nikde připuštěna. Právo státu omezovati volnost u vydávání bankovek bylo druhdy odůvodňováno regálem cedulovým, jenž konstruován byl právniky dle obdoby regálu mincovního; ačkoliv odůvodnění toto samo jest nesprávné, jest zásada, kterouž mělo podpirati, přece úplně pravdivá. Neboť jest v prospěchu veřejném, aby směřitelnost bankovky vnikající i do takových tříd obyvatelstva, jež nejsou s to, aby opatřily si zprávy o solidnosti podniku, co možná

největšími garancemi byla zajištěna. V evropských státech platí všude systém koncesní, kdežto ve Spojených Obcích severoamerických podmíněno jest právo k emisi cedulaí složením stát. dlužních úpisů k úřadu. Nevhodnost tohoto poslednějšího zařízení vyplývá z toho, co bylo právě řečeno o vázání základního kapitálu; zbývá tudíž promluvit jen o způsobech systému koncesního, totiž o otázce centralisace či decentralisace b-k cedulových často theoretiky i praktiky přetřásané, ale dosud nerozřešené. Necháme-li ohledy politické, zejména národní, stranou a máme-li zřetel pouze k momentům hospodářským, můžeme ve prospěch jediné b-ky cedulové uvést: 1. Jen při jediné b-nce jest možná jednota cedule, kteráž jest na prospěch rozšíření bankovky, jednak protože přijimateli spíše jest možno, chrániti se před padělký a znáti poměry jedné b-ky nežli většího jich počtu. Z té příčiny nepožívají cedule b-k decentralisovaných za týchž poměrů nikdy té důvěry jako cedule b-ky jediné. Pro důležitý úkol národohospodářský, jaký bankovky neuhrazené konají, jest však žádoucí, aby jich v oběhu bylo vždy tolik, kolik tento snese. 2. Větší důvěra v b-ku ústřední, nežli v souhrn b-k decentralisovaných, kteráž má velmi blahodárné účinky zejména v dobách krizických. Kdežto totiž cedule b-k menších vracívají se k b-nce k výměně a následkem toho vznikají pro b-ku značné nesnáze a nezřídka i nutnost zastaviti platy, zůstává důvěra v b-ku ústřední z pravidla neotřesená, tak že může vydati ještě více cedulí nežli v jiných časech a vyhověti tudíž větší potřebě měnidel, jež v takových dobách se dostavuje. 3. Centrální b. cedulová může prokázati státu ve finančních tísňích svým velikým úvěrem daleko důležitější služby, nežli b-ky decentralisované. 4. Při jediné b-nce lze spíše žádati, aby spravována byla dle zásad veřejného podniku, kdežto b-ky decentralisované vždy budou náchylnější jednati dle zásady soukromohospodářské. — Zbývá jen otázka, má-li býti podnikem akciovým nebo státním. Historie rozhodla ve prospěch prvního, a zdá se, že i na dále zůstane forma regulovaného podniku akciového pro monopolní b-ky nevhodnější, neboť, ačkoliv akciová b. před státní co do vedení správy samé nemá žádné přednosti, ačkoliv by v konstitučních státech veřejnost správy a kontrola se strany zastupitelstva národního poskytly dosti záruky proti zneužití b-ky vládou a ačkoliv cedulová b. akciová má v ohledu sociálním stránku, že podléhá příliš vlivu velkého kapitálu, přece není radno zaměnit ji s podnikem státním, jelikož by tento právě v takových dobách, kdy centrální b. cedulová státu může prokázati největší služby, v dobách tísňích finančních, nepožíval stejného úvěru jako b. akciová.

3. **Banky pro úvěr pozemkový (hypoteční, meliorační) a komunální.** První organizace úvěru hypotečního zakládala se na vzájemnosti a podčbala se velmi

nynějším svépomocným společenstvům záložením, jež půjčují pouze svým členům. Byla to v Prusku v předešlém století povstala společenstva statkářů (*Landschaften*). Podniky, mající úkol zprostředkovati mezi kapitalisty a mezi jinými osobami, potřebujícími úvěru pozemkového, tedy b-ky hypoteční, vznikly teprve v tomto století taktéž v Německu. Opatřují si kapitál výdejem tak zv. zástavních listů. t. j. dlužních úpisů, znějících z pravidla na ukazatele a opatřených kupony ku placení úroků, kteréž zpravidla i od b-ky i od majitele jsou nevyověditelné, za něž si však majitel kdykoliv prodejem na burse může zjednatí hotové peníze. Kapitály takto nabyté rozpůjčuje b. majitelům pozemkův a domů. Půjčky tyto udílí b. buď v hotovosti nebo v zástavních listech, jejichž prodej zůstává buď dlužníkovi, anebo jej obstará sama na jeho účet. Dlužník povinen jest na zápůjčku bankovní platiti nejen úroky, nýbrž i splátky kapitálu (*annuity*) větší nebo menší dle toho, ve které době celý kapitál má býti splacen. Souhrn splátek kapitálových, jež v jistém období dojdou, tvoří fond umořovací, z něhož zaplatí se vydané listy zástavní vylosováním. Slosovatelnost listů zástavních valí poněkud tomu, aby papíry tyto, kteréž jsou velmi bezpečným uložením kapitálů, vnikly do všech vrstev obyvatelstva, jelikož vyžaduje, aby majitel listů sledoval stále zprávy o slosování, k čemuž mnozí, kapitalisté zejména venkovští, nemají dosti času nebo dosti chuti. Jakožto náhrada za tuto obtíž sloužíval někdy premie na vylosované listy zástavní poskytované. Aby b-ky hypoteční mohly plodně užití svých hotovostí, zabývají se ještě eskontováním smének, půjčováním na cenné papíry, zejména na zástavní listy, koupí a prodejem vlastních i cizích listů zástavních a p. Obchody riskantní se pro ně nehodí a bývají jim zpravidla také zakázány. Úvěr, jež poskytují b-ky hypoteční, umožňuje snaživým statkářům a majitelům domů, aby malými splátkami zhostili se dluhů povstalých výplatou podílů spoludědicům nebo nedoplatky kupní ceny. Mimo to možno úvěru tohoto užití také ku provedení meliorací, z jejichž výtěžku náklad na ně vynaložený povoleně lze umožiti.

B-ky hypoteční jsou částečně podniky akciové, z části veřejné (zemské atd.). Zkušenost učí, že posléze zmíněné podniky poskytují větší bankovním větší bezpečnost nežli podniky akciové, které ve snaze po větším zisku používají se nezřídka do obchodův odvážných, a poněvadž i co do láce úvěru za nimi nestojí, lze očekávati, že v budoucnosti podniky akciové z tohoto oboru vytlačí.

Účelu poslednějšímu lépe nežli b-ky hypoteční vyhovují tak zvané b-ky meliorační, kteréž opatřují si kapitály stejným způsobem jako b-ky hypoteční, a poskytují půjčky taktéž jen na nemovitosti, avšak s tím rozdílem, že zápůjček těchto musí býti užito k melioracím polí a luk (zvl. k zařízením odvodňovacím a zavodňovacím) k upravení potoků a řek a k zařízením na opravu břehů proti

popodním, ke scelování pozemků, k zalesňování a ke vzdělávání půdy dosud neplodné a pod., a že při vyměnění zápůjčky nepřihlíží se jenom ke přitomné hodnotě nemovitosti, jež má býti meliorována, nýbrž i ku přirostku hodnoty, jež meliorace dle pravděpodobného výpočtu bude míti v zápětí. V některých státech poskytnuta jest těm zápůjčkám přednost hypotekární před jinými na soukromé smlouvě se zakládajícími buď vůbec (Anglie, Francie), aneb aspoň za jistých jiných výmink (Německo). Zápůjčky tyto udílejí se na kratší nebo delší lhůty dle povahy podniku melioračního, a to buď jednotlivcům nebo společnostem, jež buď dobrovolně nebo nuceně ku provedení meliorací se utvořila, a vyplácejí se zpravidla dle postupu práce. Jak hypoteční tak i meliorační zápůjčky jsou se strany b-ky zpravidla vypověditelné jen když nastane obava zhoršení zástavy, anebo když dlužník nedodrží podstatných podmínek smlouvy, a udílejí se rovněž buď v hotovosti nebo v obligacích. B-ky meliorační, jejichž blahodárné působení nejvíce rozvinulo se v Anglii, nyní ujal se zdárně též v Německu, kdež jsou většinou podniky veřejnými (provinciálními).

Velikou přibuznost s oběma vylicenými druhy úvěru jeví t. zv. úvěr komunální, jehož poskytováním některé b-ky ne sice o sobě, ale zároveň s jinými obchody se zabývají. Je to úvěr, jež slouží zpravidla ku provedení nákladných reforem ve správě obecní neb okresní, anebo k založení podniků, jejichž výhody vztahují se na celé generace. K opatření kapitálů pro úvěr komunální slouží dlužní úpisy, jež zevnějškem se podobají zástavním a melioračním listům, liší se však od nich tím, že jim za jistotu neslouží žádná hypotéka, nýbrž pouze jmění b-ky a veřejnoprávní důchody dluhující obce.

III. Rakousko-Uhersko. 1. Rak. národní (nyní Rakousko-uherská) banka. Již před druhým obléháním Vídně Turky bylo navrženo dvoru, zříditi b-ku cedulovou, jež by provozovala obchody eskontní a lombardní; než plán tento nedošel schválení. Když však válka o dědictví španělské veliký dluh na stát byla uvalila, a kapitalisté následkem nepravidelného placení úroků již se zdráhali státu v pomoci, byla císařským rozhodnutím ze dne 15. června 1703 zřízena ve Vídni státní b. girová, jejímž hlavním účelem bylo zprostředkovati splácení státního dluhu, ku kterémužto konci měly jí z kontribučního fondu států rak. přikázány býti ročně 4 mill. zl. Ačkoliv poukázkám na girové vklady u b-ky dán byl nucený oběh, přece zdráhalo se obecnstvo je přijímati. Jelikož se b-nce této nepodařilo nedůvěru obecnstva zapuditi, zanikla po krátkém živení r. 1705. Na základě úmluvy mezi vládou a obcí vídeňskou zřízena byla cís. rozhodnutím ze dne 24. pros. 1705 a vstoupila v život v březnu 1706 nová b. girová, pode jménem Městská banka vídeňská (*Wiener Stadt-Banco*), jejíž správa za zodpovědnosti a ručení obce vídeňské svěřena byla úřednictvu obcí jmenovanému pod dozorem

zvláštní dvorské deputace bankovní a s výslovným vyloučením všeho vlivu diskreditované komory dvorské. Také tato b. měla v první řadě za účel zprostředkovati splácení dluhu státního, ku kterémuž účelu byly jí přikázány různé příjmy státní, zabývala se však vedle toho také přijímáním zúročitelných deposit, kteréž sbíraly četné její filiálky v různých zemích, a z nichž poskytovala hotové zápůjčky státu. S počátku požívala Městská b. velké důvěry u obecnstva; od roku 1723 klesal však její význam následkem různých intrik dvorské komory; nejednou ocitla se ve vážném nebezpečí, že bude musiti platy zastaviti, protože jí přikázáno bylo splácení různých dluhů, aniž jí byla poskytnuta pro ně jaká úhrada. Přičiňováním dvorské komory byla obec vídeňská ze správy b-ky stále víc a více vytlačována, až jí konečně zbyla jen odpovědnost za úředníky a pochybná čest, že se podnik vedl pod jejím jménem. Přeměna Městské b-ky vídeňské ve státní úřad pro amortisování dluhů státních byla výsledkem pozvolného vývoje a ukončila se r. 1759. Důvěra, kteréž Městská b. vídeňská v obecnstvu se těšila, byla přičinou, že i po zániku jejím stát pod její firmou vydal několikrát papírové peníze (bankocetle), kteréž s ní však neměly nic společného, neboť přeměna jejich dala se u císař. král. pokladny, podřízené přímo vládě. Přilíčná emise těchto bankocetlí v době válek Napoleonských, jež měla za následek zlehčení jejich hodnoty a konečnou zákonnou devaluaci r. 1811, pak opětně převýdej směnných listů čili vídeňské měny (šajnů), jež po druhé měl za následek zlehčení papírového oběživa, zavdaly příčinu k založení priv. Národní banky rakouské, jejíž stanovy došly schválení 15. čce 1817. Statutem tímto uděleno bylo b-nce na 25 let výhradné právo k výdeji cedulí a k eskontování smének, za kteréhož výhody byla povinna zprostředkovati vzetí zlehčených »šajnů« z oběhu: jednak výměnou za své cedule v poměru 250:100 (na základě smlouvy z r. 1820), jednak tím, že akcie bankovní z části byly splatny v šajnech, které měly býti vyměněny za 2 1/2% obligace státní. Bankovní kapitál byl rozdělen na 100.000 akcií po 1100 zl., z nichž 1000 zl. mělo býti splaceno v penězích papírových a 100 zl. ve stříbře. Vydáno bylo však pouze 50.621 akcií, tak že obnášel skutečný provozovací kapitál nové b-ky toliko 5,062.100 zl. ve stříbře, kdežto ostatek v obnosu 50,621.000 zl. víd. m. jsa uložen ve státních úpisích byl pouhým fondem garančním. B. dostala svému úkolu v plné míře; neboť kdežto r. 1820 nalezalo se v oběhu za 537,173.200 zl. směnných listů, klesl obnos těchto do 31. pros. 1847 na 9,712.838, kterýžto zbytek zmizel úplně do r. 1855. B. počínala si však poněkud ukvapeně a ztenčila svou hotovost mnohdy až na devítinu, ba i na desítinu obíhajících cedulí, následkem čehož několikrát (na př. v l. 1831 a 1840) málem by byla musila zastaviti placení hotovými. Patentem ze dne 1. čce 1841 byl privilej její

prodloužen do 31. pros. 1866, při kteréžto příležitosti byl jí odňat monopol eskontní a právo s poskytování půjček na hypotéky. Poměr mezi oběhem cedulí a úhradou kovovou, jenž dle statutu z r. 1817 zůstaten byl úplně vůli feditelstva bankovního, ani tenkrát nebyl zákonem ustanoven. Jako za prvního, tak i za druhého privilegia poskytovala b. vedle trvalých půjček za příčinou vyměňování šajnů také půjčky přechodné eskontováním 3měsíčních poukázek na ústřední pokladnu státní. Poněvadž však tyto poukázky dospěvše ku placení vždy zase byly nahrazeny jinými, a protože počet jejich neustále vzrůstal, povstal tímto způsobem stálý dluh státu naproti b-ncce, jenž z 6 mill. v r. 1820 stoupl r. 1838 na 131 $\frac{1}{2}$ mill. V březnu roku 1848 měla b. v oběhu cedulí za 219 mill. zl. konv. m., z nichž 70·2 mill. zl. bylo uhrazeno drahým kovem, 53·8 mill. zl. pohledávkami za soukromníky a ostatek státním dluhem. Nepokoje březnové, jež vzbudily všeobecnou nedůvěru, otlásky také úvěrem b-ky Národní; způsobily tak silný nával bankovek k jejím pokladnám, že dne 2. čna 1848 musila býti prohlášena suspense hotových platů. Následkem vymizení hotových peněz z oběhu obdržela b. ještě téhož roku právo vydati cedule po 1 a 2 zl., které bylo lze rozstříhnouti a tak v drobné proměnit. Kurs bankovek klesl v této době až na 50%, nominální hodnoty. Shledavši, že dosavadní kapitál jest nedostatečný, b. vydala roku 1853 zbývajících 49·579 akcií z r. 1817 v kursu 800 zl. v bankovkách a ku konci r. 1856 nových 50·000 akcií v kursu 730 zl. ve stříbře, následkem čehož vzrostl její závodní kapitál na 110·119 milionů zl. Sotva že udušeny byly revoluce a války, jež ohrožovaly trvání říše Habsburské v l. 1848 a 1849, počala se vláda opravdově starati o to, aby dluh u b-ky vyrovnala a jí výplatu hotovými umožnila, ku kteréž tato dle mincovní smlouvy s německou jednotou počínajíc dnem 1. ledna 1859 byla zavázána. B. závazku tomuto skutečně dostála, avšak krátce na to vypukla válka italská, jež přinesla s sebou opětne suspensi hotového placení. Dle statutu z r. 1817 zněly cedule Národní b-ky na 5, 10, 25, 50, 100, 500 a 1000 zl. konv. měny. Kusy po 25 a 500 zl. byly později vzaty z oběhu. Roku 1848 přibýly, jak již řečeno, bankovky po 1 a 2 zl. Zavedením měny rakouské v r. 1858 bylo třeba cedule b-ky Národní změnit, při kteréžto příležitosti bylo císařskými rozhodnutími ustanoveno, že bankovky po 10, 100 a 1000 zl. rak. měny smějí býti vydány jen v takovém množství, aby nejméně třetina byla uhrazena kovem a ostatek pohledávkami směnečnými nebo lombardovými, a aby na místě cedulí po 2 a 1 zl. konv. m. byly vydány bankovky po 1 zl. v maximálním obnosu 100 mill. zl. r. m., jejichž úhradu tvořiti měly státní statky b-ncce zastavené; výtěžky těchto statků sloužiti měly k pozvolnému umocnění zmíněných jednozlatových bankovek. Po vypuknutí války ital. byly však vydány ještě a zapůjčeny státu bankovky

pětizlatové, jejichž úhradu měly tvořiti dlužní úpisy státní půjčky z r. 1860. Zákonem ze dne 27. prosince 1862, sankcionovaným dne 6. ledna 1863 (t. zv. Plenerovou aktou), obdržela b. nový statut, kterým mimo jiné upraven byl poměr kovové úhrady k oběhu bankovek, a to tím způsobem, že každá bankovka vydaná nad 200 mill. zl. uhrazena musí býti kovem, z čehož nejvíce čtvrtina smí býti ve zlatě, kdežto pro ostatní stačí úhrada bankovní. Platnost tohoto privilegia ustanovena do konce r. 1876 s tím podotknutím, že může mlčky býti prodloužena do konce r. 1877. Stanovy hypotečního oddělení, které již r. 1856 bylo zřízeno, byly jako podstatná část bankovnímu státu přivtěleny. Zákonem ze dne 6. ledna 1863 upraven byl také poměr mezi státem a b-kou v příčině dluhu, který tehdy obnášel 221·768 mill. zl., a to tím způsobem, že nejprve vyloučeno bylo 80 mill. jako nevypověditelná a, dovolil-li dividenda, nezúročitelná zápůjčka až do vypršení privileje, kdežto ostatek měl býti splacen do 31. pros. 1866, načež b. byla povinna započítati s opětnou výplatou hotovými. Nežli však operace tato byla ukončena, vypukla válka pruská. Ve finanční tísní válkou touto povstalé porušil stát svůj závazek k b-ncce, že totiž po čas trvání privileje nebude vydávati papírové peníze; prohlásil dosavadní bankovky na 1 a 5 zl. znějící za státovky a nařídil b-ncce, aby mu za ně vydala stejný obnos bankovek znějících na vyšší obnosy; za několik měsíců na to vypůjčil si od ní ještě 60 mill. v bankovkách a, když i to nestačilo, vydal sám papírové peníze. Za porušení privileje dostalo se b-ncce v l. 1868 a 1870 různých výhod, zejména redukce základního kapitálu na 90 mill. zl. vrácením 135 zl. na každou akcii, pak zrušení různých ustanovení omezujících volnost obchodů bankovních a několika podřízenějších změn v předpisech o kovové úhradě. Prokazovala-li Nár. b. rakouská v prvních 50 letech svého trvání hlavně státu veliké služby, objevila se ve smutných časech, kteréž následovaly po známém »krachu« z r. 1873, neocenitelnou pomocnicí obchodu. Jelikož všechny pokusy strhnouti ji do všeobecného víru spekulativního zůstaly marny, zachovala si b. svoje prostředky na dobu, ve které jich bylo velice zapotřebí, a mohla nejen eskontem a lombardem, nýbrž i výdejem zástavních listů uvésti do oběhu značné sumy cedulí, jichž k likvidování úplně zvrácených poměrů úvěrových bylo zapotřebí. Aby čl. 14. statutu akcí této nebyl na závadu, byl nařízením ze dne 13. května 1873 suspendován a b-ncce dovoleno, vydávati cedule dle volného uvážení bez jakéhokoliv omezení. Ježto během roku 1874 poměry se dostaly zase do pravidelných kolejí, bylo nařízením ze dne 13. května 1873 dne 11. října 1874 odvoláno. O bezfečnosti správy cedulového ústavu rak. svědčí také okolnost, že předvídvši klesnutí hodnoty stříbra následkem zavedení zlaté měny v Německu s rychlostí uznání hodnou zaměnila za zlato velikou část své hotovosti, jež dosud

až na nepatrný zlomek byla ze stříbra. Kdežto totiž r. 1869 z celé úhrady kovové v obnosu 116.8 mill. zl. bylo ve zlatě pouze 234.960 zl., obnášela r. 1871 hotovost ve zlatě již 44 mill. zlatých vedle 99 mill. zl. ve stříbre a r. 1874 dokonce 72.7 mill. proti 66.6 mill. zl. a zůstala na této výši až do nynější chvíle. Prodloužení 3. privileje, kterýž měl vypršeti koncem r. 1876, pokud se týče r. 1877, předcházel dlouhé jednání mezi oběma polovicemi říše, jelikož mocná strana v Uhrách naléhala na to, aby v Pešti zřízena byla samostatná b. cedulová. Zákonem ze dne 27. čna 1878 č. 66 f. z. vzdaly se však obě polovice říše na 10 let práva, zříditi samostatné b-ky cedulové a dohodly se o zřízení jediného, oběma polovicím společného ústavu cedulového, s firmou Österreichisch-ungarische Bank (B. Rakousko-uherská). Statut její tvoří část zmíněného zákona. Jiným zákonem z t. dne upraven byl také poměr 80 mill. dluhu, na nějž při vyrovnání z r. 1867 bylo zapomenuto, a to v ten způsob, že splácejí se má z podílu ve většku b-ky oběma polovicím zajištěného; zbytek, jenž objeví se při vypršení privileje, má býti zapraven Feditavskem, při čemž Zalitavsko přispěje částkou obnášející 30%, splatnou v 50 ročních lhůtách. Zákonem ze dne 21. kv. 1887 č. 51 f. z. byl privilej b-ky Rak.-uher. na dalších 10 let prodloužen a provedeny na stanovách z r. 1878 některé změny, zvláště stran výše úhrady kovové. Na základě posledních dvou zákonů jest zřízen cedulové b-ky následující: B. Rak.-uherská, kteráž jest právním nástupcem bývalé privil. Národní b-ky rak., jest podnikem akciovým s kapitálem 90 mill. zl., rozděleným na 150.000 splacených akcií v nomin. hodnotě 600 zl. B. tato má sídlo své ve Vídni, avšak pro každou polovinu říše zřízeny jsou hlavní ústavy, jeden ve Vídni, druhý v Pešti, kteréž při provozování obchodů mají stejná práva, s tím toliko rozdílem, že hypoteční oddělení nalézá se toliko při hlavním ústavě vídeňském; mimo to má b. ve všech větších městech obou polovin říše filiálky, jež provozují jeden nebo více obchodů, k nimž b. jest vůbec oprávněna; takovýchto filiálek jest nyní v této polovici říše 29 (v Čechách 10, na Moravě 2, ve Slezsku 2), z nichž nejstarší jest pražská, otevřená v r. 1847, v Uhrách pak 19. Dále má b. v Rakousku 72 (v Čechách 30, na Moravě 12, ve Slezsku 3) a v Uhrách 60 t. zv. pobočných závodů (*Banknebenstellen*), které přijímají směnky, aby je zasílaly bližší filiálce k eskontování. Správu b-ky obstarává r. valná hromada akcionářů, konaná pravidelně v únoru, již mohou se účastniti jen rakouští nebo uherští státní občané, mající plně užívání občanských práv; 2. generální rada, kteráž zastupuje b-ku před soudem i mimo soud, stanoví sazbu úrokovou pro obchod diskontní a lombardní, volí ze sebe výkonný komitét a pro každé z obou ředitelstev 6 ředitelů. Generální rada skládá se z guvernéra, jež jmenuje císař, dvou viceguvernéřů, jmenovaných od dotyčných ministrů finančních, a

12 generálních radů na 4 léta od valné hromady volených a císařem potvrzených; 3. ředitelstva ve Vídni a v Pešti, z nichž každé skládá se z 8 ředitelů za předsednictví dotyčného viceguvernéra; jim náleží zejména rozdělování dotace mezi jednotlivé ústavy bankovní a jmenování censorů. Nejvyšším úředníkem b-ky a zároveň výkonným orgánem generální rady jest generální sekretář; 4. dohled nad správou b-ky obstarává v každé polovici říše kommissar, příslušnou vládou jmenovaný. B. Rak.-uherská smí provozovati tyto obchody: 1. eskontování směnek znějících na rak. měnu, splatných uvnitř Rak.-uh. říše a majících zpravidla tři nebo aspoň dva dobré podpisy; dále eskontování efektů, na něž smí také půjčky udíleti, a kuponů během 3 měsíců splatných; 2. poskytování půjček záručitelných na ruční zástavu a sice na zlato a stříbro rakousko-uher. nebo cizího ražení nebo v prutech, pak na cenné papíry, které se úředně zaznamenávají na některé veřejné burse rak. neb uher., a na směnky, splatné nejdéle v 6 měsících; 3. přijímání deposit (a sice hotových peněz, cenných papírův a listin) do uschování a cenných papírů do správy na depositní listy, kteréž postupem lze převésti; 4. přijímání nezúročných peněz na listinné potvrzení; 5. přijímání peněz, směnek a cenných papírů v krátké lhůtě splatných na běžný účet za úrok nebo bez úroku. Majitel listu účetního může vkladem svým dle libosti nakládati, pomocí checků buď pro sebe nebo pro třetí osobu je v hotovosti vyzvednouti, své akcepty u b-ky domicilovati a p.; 6. vydávání poukázek na vlastní své pokladny, znějících na jméno nebo na řád, splatných na viděnou nebo po jisté lhůtě; 7. kommissionářské obstarávání inkass, koupí a prodeji cenných papírů a drahých kovů; 8. výhradně vydávání bankovek na obnosy nemenší 10 zl. r. č., jež u venkovských ústavů bankovních, pokud zásobá stačí, u obou hlavních ústavů ve Vídni však pod ztrátou privileje ihned anebo nejdéle do 24 hodin po ukázání za zákonnou minci musí býti vyměněny (ustanovení toto jest nyní čl. 111. suspendováno na tak dlouho, dokud nebude zrušen nucený oběh státovek) a nejméně do dvou pětín musí býti uhrzeny drahým kovem raženým nebo neraženým, ostatek pak bankovně t. j. dle stanov eskontovanýchmi efekty a směnkami, lombardovanými drahokovy, efekty a směnkami, vyměněnými splatnými efekty a kupony, jakož i směnkami na zahraniční místa; přesahuje-li obnos obíhajících bankovek kovem neuhrazených 200 mill. zlatých, povinna jest b. z každé bankovky nad tento obnos vydané platiti 5% daň, z níž 70% případně této polovici říše a 30% Uhrám. Bankovky jsou zákonným platidlem jak u pokladen veřejných, tak i u soukromníků, nebylo-li placení kovovými penězi výslovně vymíněno. B. povinna jest u svých hlavních ústavů ve Vídni a Pešti dáti každému, kdož by o to žádal, své cedule za zákonnou minci stříbrnou a za stříbro prutové, ale smí si srážeti $\frac{1}{4}$ % provisi, po případě i ražebné a ná-

klad za dopravu do mincovny a zpět; 9. poskytování půjček na nemovitosti a vydávání zástavních listů, pro kteréžto dva obchody zřízeno jest však zvláštní oddělení. Mimo to provozuje b. Rak.-uher. ještě následující jednání, jež ve statutu nejsou výslovně výtčena, a sice: 10. obstarává akceptování vydaných smének; 11. vyplácí dospělé kupony a opatřuje nové archy kuponové; 12. prodává své zástavní listy; 13. vydává, prolonguje a vyplácí dílčí zástavní poukázky zjištěné na solnách v Gmundenu, Halleinu a Uži (*Aussee*); 14. kupuje a prodává zlaté mince a opatřuje poukázky na zahraniční místa. Z úhrnného čistého výtěžku b-ky srazí se napřed suma rovnající se 5% splaceného kapitálu na dividendu, pak 8% pro rezervní fond. dokud nebude obnášeti 20%, kapitálu, a 2% do pensijního fondu; ze zbytku doplní se dividendu na 7% a z ostatku případné polovice akcionářům, a druhá polovice oběma polovinám říše dle poměru 70:30. Kromě roční bilance jest b. povinna uveřejňovati v úředních novinách ve Vídni a v Pešti ještě týdenní přehledy o stavu dne 7., 15., 23. a posledního každého měsíce. B. Rak.-uh. sama o sobě jest úplně solventní, nemůže však zavěsti výplatu hotovými následkem nuceného oběhu státovců. V pros. 1889 byl sněmovně poslanec předložen návrh zákona, jímž má bance býti uděleno právo k eskontování warrantů. O rozvoji hlavních obchodů b-ky Rakousko-uherské, pokud se týče Národní, v posledních 25 letech podávají obraz následující čísla: a) co se týče především eskontu, obnášel úhrnný obnos efektův eskontovaných v roce 1863 zl. r. č. 366'9 mill., r. 1869 461'8, r. 1871 639'4, r. 1873 877'2, r. 1875 679'6, r. 1880 637'1, r. 1884 864'7 a r. 1887 779'2 millionů; b) průměrný stav zápůjček lombardových obnášel r. 1863 zl. r. č. 47'5 mill., r. 1868 23'5, r. 1871 37'4, r. 1873 44'2, r. 1875 31'4, r. 1880 19'3, r. 1884 25'8 a r. 1887 24'6 mill.; c) o výdeji bankovek svědčí tento přehled:

31. pros. roku	Oběh bankovek	Uhrada kovová		
		ve stříbrě	ve zlatě	Úhrn
1863	396.655.626	108.941.590	1.767.993	110.709.583
1865	351.100.755	120.014.664	1.507.105	121.521.769
1866	283.988.480	100.705.039	3.303.543	104.008.592
1870	296.993.160	112.902.253	1.424.922	114.327.175
1872	318.366.470	73.529.369	68.403.958	142.933.328
1873	358.942.580	73.306.949	70.527.742	143.836.691
1874	293.792.350	66.627.590	72.741.308	139.368.899
1879	306.759.400	105.613.790	58.631.872	164.245.662
1881	354.207.560	122.130.826	68.725.532	190.856.359
1884	375.725.080	126.568.175	78.922.132	205.390.308
1887	391.138.520	145.148.144	70.981.748	216.129.892
23. Mjuna 1889	419.394.760	160.318.000	79.378.467	239.697.417

d) Obchod depositní b-ky Rak.-uherské jest u porovnání s b-mi Anglickou, Francouzskou a Německou velmi nepatrný. e) Co se týče konečně úvěru hypotečního, bylo r. 1863 v oběhu zástavních listů v nom. hodnotě 39'6 mill. zl., do

r. 1877 zvýšil se obnos jejich na 102'5 mill. zl. a klesl do r. 1887 na 90 mill. zl. Z úhrnného obnosu zápůjček 96'7 mill. zl. 31. pros. 1887 vázlo na domech 20'2 mill. zl., z toho v Dolních Rakousích 7'6 mill., na velkostaticích 71'2 mill. a na selských usedlostech 5'2 mill. zl. Na Uhry připadá celkem 70'5 mill., kdežto na Čechy pouze 25'587 zl.; byl hypot. úvěr Rak.-uherské b-ky pro Čechy dražší nežli úvěr prostředkováný domácím ústavem.

2. Hypoteční banka království Českého v Praze, založená r. 1865, jest ústavem zemským. Její první stanovoy vyhlášeny byly roku 1865; v pozdějších letech několikrát změněny: r. 1886 a 1888 zcela přepracovány. Hypoteční b. udílí půjčky na pozemky ležící v království Českém a na domy nalézající se v takových místech, jež mají nejméně 5000 obyv. nebo jsou podrobena dani činžovní; na nemovitosti určené toliko k účelům průmyslovým nepůjčuje. Půjčky poskytují se v nejnižším obnosu 500 zl. na pozemky až do dvou třetin, na domy do polovice hodnoty, která se stanoví zánásobnou, při lesních statcích zónásobnou sumou katastrálního výnosu, nebo, po přání strany a na její náklad, zvláštním odhadem. Dlužník povinen jest platiti kromě úroků roční splátky obnášející nejméně 1% kapitálu a $\frac{1}{4}$ %, příspěvek správní, tento však nyní jen na řadu let. B. nemá práva vypověděti dlužníkovi jistinu zapůjčenou, leč když zástava v ceně značně klesla, nebo bez povolení ředitelstva byla rozdělena, aneb když dlužník vícekrátě marně byl upomenut; dlužník však může b-nce vypověděti půjčku buď zcela nebo z části. Půjčky udílí se pouze v zástavních listech, jichž nesmí býti vydáno více, nežli činí pohledávky b-kou nabyté. Zástavní listy svědčí buď majiteli, nebo znejí na určité jméno, a vydávají se na obnosy: 100, 500, 1000, 5000 a 10 000 zl. Úroková míra (4 nebo 5%) srovnává se s úrokovou mírou zápůjček, na základě jichž listy byly vydány. Každý rok dvakrátě jest veřejně slosování zástavních listů, a to v té míře, v jaké to připoustí výška fondu umořovacího. Slosování listů zástavních, jichž čísla se v úředních novinách vyhlásí, jsou 3 nebo 6 měsíců po slosování splatny a dnem dospělosti jejich pomíjí zúrokování. Hotových peněz, jež scházejí se následkem splácní zápůjček bankovních, může b. užití k eskontování vlastních slosovaných listů zástavních a kuponů nejdéle během půl roku splatných, k poskytování půjček na vlastní listy zástavní nebo na státní papíry, ke kupování a prodávání cenných papírů s pupilární jistotou, k eskontování smének a p. Mimo to má b. právo kommissionářsky za provisi kupovati a prodávati vlastní listy zástavní. Nemovitostí smí b. nabývati jen k vlastní potřebě nebo v exekucním prodeji, když má na nich pojištěné kapitály. Až do r. 1882 obnášela míra úroková 5%, od té doby poskytují se také půjčky 4%. Jako jiné b-ky hypoteční, tak i tato požívá (na základě nev. rozhodnutí ze dne 4. srpna 1864) různých výhod co do průkaznosti svých knih a řízení exekucního. Správa

b-ky svěřena jest ředitelstvu a zemskému výboru za vrchního dozoru sněmu. Ředitelstvo skládá se z generálního ředitele, z stálých ředitelů práv znalých, jež jmenuje sněm, a 6 ředitelů, jež volí po dvou každá kurie sněmovní. Půjček 5% bylo poskytnuto od r. 1865 do r. 1887 celkem 21.607 v obnosu 103,914.700 zl., z nich bylo úplně splaceno 4611 s obnosem 47,171.100 zl., zbývalo tedy 31. pros. 1888 16,996 půjček 5%, v obnosu 56,743.600 zl. Půjček 4% poskytnuto bylo od r. 1882 do r. 1888 celkem 5714 v obnosu 51,252.800 zl., z těch bylo splaceno 33 v obnosu 1,692.400 zl., tak že 31. pros. 1888 zbývalo 5681 půjček 4% v obnosu 49,560.400 zl. Dne 31. pros. 1888 bylo z úhrnného počtu zápůjček bankovních (22.677 v obnosu 106,303.000 zl.) vtěleno na domech pražských 810 v obnosu 6,606.972 zl., na domech v kraji pražském 1830 v obnosu 10,091.666 zl., kdežto v domech v celém ostatním království pojištěny byly jen 503 v obnosu 2,295.562 zl. Také při půjčkách na pozemky jest kraj pražský nejsilněji zastoupen s 4656 kapitály v obnosu 15,594.368 zl., po něm přijde kraj čáslavský s 3799 v obnosu 7,496.030 zl.; nejslaběji sučastněn jest kraj chebský s 305 v obnosu 551.600 zl. Celkem vtěleno jest na pozemcích 18.886 zápůjček v úhrnném obnosu 47,733.000 zl., kdežto na statcích v zemských deskách zapsaných vloženo jich 548 v obnosu 39,576.000 zl.

3. Zemská banka království Českého v Praze, jejíž stanovy vyhlášeny byly pod č. 35. v zem. zákoně z r. 1889 a jejíž aktivování stane se počátkem r. 1890, jest takéž ústavem zemským. Do působnosti její náleží: a) zprostředkovati a uděleti zápůjčky státu, království Českému, okresům a obcím v zemi a přijímati pohledávky toho druhu postupem; b) zprostředkovati a uděleti půjčky osobám souborným k účelům melioračním (na př. společenstvům vodním a melioračním) a osobám jednotlivým, i přijímati postupem pohledávky toho druhu; c) vydávati dlužní úpisy záručitelné a slosovatelné na základě obchodů pod a) a b) uvedených až do výše pohledávek z obchodů těch povstalých; d) pořádati poměry dluhů hypotečních na nemovitostech, zprostředkovati a uděleti zápůjčky podnikatelstvům stavebním a dopravním, též přijímati postupem požadavky takové; e) zřizovati a provozovati veřejná skladiště a vydávati listy skladištní; f) eskontovati a reeskontovati směnký úvěrných ústavů, vylosované státní dlužní úpisy a pod., pak kupony takových efektů a poukázky na vrácení daně; g) zřizovati spolky úvěrní, zejména okresních záložen hospodářských; h) poskytovat zápůjčky, zálohy a úvěry na drahé kovy ražené a v prutech, na listy skladištní, na věci nemovité, pokud to nepřisluší v obor působnosti hypoteční b-ky král. Českého, a na cenné papíry; i) provozovati obchody gírové a kontokorentní, koupí a prodej cenných papírů, poslední však pouze k dočasnému zužitkování hotovosti nebo dotování rezervních fondů; k) přijímati peněžité vklady v obnosu nejméně

500 zl. s nejméně 30tí denní výpovědí na vkladní knížky, na záručitelné poukázky pokladniční nebo na běžný účet, při čemž obnos vkladů na vkladní knížky přijatých nesmí býti vyšší základního závodního fondu b-ky a úhrnný stav vkladů na knížky i na pokladniční poukázky nesmí převyšovati trojnásobný obnos tohoto fondu; l) přijímati deposita do uschování nebo do správy. Z obchodů b-ky se výslovně vylučuje 1. obchod se zbožím na vlastní i cizí účet; 2. akceptování směnek a poskytování úvěru in bianco; 3. koupě a prodej lhůtní cenných papírů kursu podrobených na vlastní nebo na cizí účet a přejímání rukojemství za takové obchody. Základní závodní fond b-ky opatří se vydáním záručitelných dlužních úpisů, t. zv. základních úpisů Zemské b-ky král. Českého, dle potřeby až do výše 10 mill. zl. **B.** má právo, aby o zápůjčkách, jež udělení má zemi, okresům neb obcím, vydávala až do výše zápůjček skutečně udělených tak zv. kommunální dlužní úpisy Zemské b-ky král. Českého, slosovatelné nejdéle v 50 letech, po případě s premii. Zápůjčky k účelům melioračním udělejí se dle vůle b-ky buď v hotovosti nebo v tak zv. melioračních úpisech zemské banky král. Českého, slosovatelných, nesoucích stejné úroky, jaké povinen jest platiti dlužník ze zápůjčky, na základě již byly vydány. Ježto se meliorací výnos a hodnota pozemku zvyšuje, tedy pokládá se (na rozdíl od hypoteční banky) jistota za dostatečnou, nepřevyšuje-li půjčka sumu, kteráž vzejde, když ke dvěma třetinám přítomné hodnoty pozemku připočte se polovice sumy znalecky zjištěné, o kterou cena pozemku zvýšiti se má. Společenstva, jež dle zák. z 30. čna 1884 č. 116. f. z. podporována jsou z prostředků státních a zemských, nepotřebují dáti jistoty hypotekární. Zápůjčka vyplácí se dle postupného dokončení jednotlivých částí podniku. **B.** smí zápůjčky meliorační a kommunální vypověděti jen, když dlužník neplní podmínek smlouvy, aneb je-li zápůjčka zástavou zjištěna, když se cena této značně zmenšila. Základní úpisy, kommunální dlužní, a meliorační úpisy vydávají se na obnosy po 100 zl. nebo vyšší, 100 dělitelné, a svědčí majiteli; za jejich záručení a splácení ručí podpůrně království České. Správa banky svěřena jest ředitelstvu, jež skládá se z vrchního ředitele a nejméně z stálých ředitelů, kteréž jmenuje sněm, a ze 6 ředitelů volených po z jednotlivými kuriemi sněmovními. Zemský výbor přihlíží k tomu, aby ředitelstvo při svém jednání setřilo stanov, a má účastenství ve vyřizování důležitých záležitostí. Vrchní dozor vykonává vedle sněmu vláda zvláštním kommissařem. Zemská b. jest oprávněna zřizovati v zemi filiálky, z jejichž působnosti však vyloučeno jest poskytování půjček obcím a okresům, pak půjček melioračních, zřizování skladišť veřejných a všeliké vydávání dlužních úpisů. Mimo to může za účelem zprostředkování zápůjček a eskontních obchodů a p. vzneseno býti na venkovské úvěrní ústavy »jednatelství Zemské b-ky království Českého«.

4 **Živnostenská banka pro Čechy a Moravu v Praze.** Když v prvních letech šedesátých počala jeviti se snaha po zřízení velkého peněžního ústavu čes. v Praze, zejména kruhy záloženské chopily se myšlenky této a učinily na všeobecném sjezdu záložen českomoravských r. 1865 první veřejný projev ohledně zřízení velké české b-ky. Nepokoje válečné a politické zdržely však provedení, až konečně r. 1868 sestoupilo se družstvo, v jehož čele stáli: dr. Fr. L. Rieger, J. S. Skřejšovský, Frant. Šimáček, Alois Oliva, Ferdinand Urbánek, Tomáš Novotný, Jan Šebek a j. v., které po mnohých překážkách dobylo si povolení ke zřízení peněžního ústavu pod firmou: »Živnostenská banka pro Čechy a Moravu v Praze«. Základní jistina stanovena maximálně na 10 mill. zl., ustavení b-ky učiněno však závislým na upsání pouze 1 mill. zl. Činnost b-ky, na venek, zahájena 1. březnem 1869, směřovala předem k přijímání vkladů na pokladniční poukázky, eskontování směnec, půjčování na cenné papíry a provozování kommissionářství bankovního. Dříve již podniknuty kroky k utvoření úvěrních spolků, z nichž jeden výhradně záložnám českomoravským, druhý jiným firmám byl věnován. Přijímání členy a vyměřování jim úvěr náležel výboru, jest však závislé na schválení správní rady b-ky. Jelikož kapitál splacených půl mill. zl. objevil se v brzku nedostatečným, svolána v květnu 1869 mimořádná valná hromada, která se usnesla na rozmožení kapitálu o další půl mill. zl. První filiálka zřízena v Prostějově. Po zřízení pražské bursy roku 1871 v době tak zvaného »národohospodářského rozvoje«, počal se dotýkati ruch zakladatelský mocně také živnostenské b-ky. Hravě zvýšena akciová jistina na 15 mill. zl.; změnou stanov valně rozšířena působnost b-ky, a počátkem roku 1872 zvýšen kapitál na 5 mill. zl.

B. súčasnitelná se založení: České b-ky pro stavby a nemovitosti, akciové společnosti dříve Breitfeld, Daněk a spol., první čes. akc. společnosti pro raffinování cukru, důchodkové b-ky v Praze a mnoho jiných a otevřela velkou filiálku ve Vídni; dividendy obnášely v letech 1869—1872, 6, 8, 12 a 15%, a kurs akcií překročil 200 zl. Bursovní krach pražský r. 1872, ještě více pak krach vídeňský z r. 1873, při němž filiálka vídeňská pozbyla přes 1 mill. zl., pohrbily četné dalekosáhlé plány, jimiž se zanášela správa b-ky. Z podniků b-kou založených jen první dva přinesly jí vydatný zisk. Filiálky ve Vídni a Prostějově zrušeny; likvidace filiálky vídeňské a jiných obchodů nezdařených přinesla značné ztráty, které mimořádná valná hromada akcionářů b-ky v prosinci 1874 částkou 12 mill. zl. zjistila, následkem čehož byl akciový kapitál b-ky o jeden mill. zredukován tím, že na každou akcii odepsáno 20 zl.; načež pět akcií starých vyměněno za čtyři akcie nové po 100 zl. plně splacených; kurs akcií klesl až na 40 zl. Přes tyto pohromy nepozbyla b. důvěry a byla zejména záložnám v těchto dobách mocnou oporou. K potíživ z doby krachové zděděným př-

družily se nové, zejména tím, že byla nucena zakoupiti zbývající podíly uhelen v Bruchu, pak některé cukrovary; dále velkostatky Zruč, Zbraslavice a Hodkov, domy, různé akcie průmyslové, bankovní a j.

Reorganisační nutná při tomto přetížení počata (1881) dalším stenčením akciového kapitálu o 1 mill. zl. (vzetím 10.000 akcií z oběhu), čímž zbavena b. značného majetku vlastních akcií, jež dosud stlačovaly dividendu. Roku 1880 zřízena filiálka v Brně převzetím likvidace brněnské »Průmyslové banky«, která by jinak byla musila ohlásiti konkurs. Roku 1883 založena b-kou »Česká společnost pro průmysl cukerní«, která převzala od Živnostenské b-ky cukrovary Mochov a Domažlice. Brzy na to, r. 1884, zřízena filiálka v Plzni a r. 1888 3. filiálka v Benešově, která převzala a provedla likvidaci úvěrního a spořitelního spolku v Benešově. Při nenadále nastalé katastrofě »České společnosti pro úvěr pozemkový« v Praze, r. 1884, byla Živnostenská b-ka již tou měrou sesílena, že odolala prudkému návalu ustrašeného obecnstva vklady vyzvedajícího. Vyplatilaf tehdy b. během 2 měsíců přes 25 mill. zl. vkladův, a má-li se zření k girovým a jiným závazkům, přes 4 mill. zl. Roku 1888 prodala b. uhelná ložiska v Bruchu, r. 1889 různé cenné papíry, tak že má nyní volný celý kapitál 3 mill. zl. mimo různé fondy přes 700.000 zl.

V úvěrn. spolcích založen českomoravských koncem r. 1888 súčasnitěno bylo 229 záložen s úvěrem 4.032 mill. zl. a v úvěrních spolcích soukromníků 657 členů s úvěrem 2.687 mill. zl. Celkový obrat b-ky r. 1888 obnášel 384.319 mill. zl.

5. **Ostatní banky rakouské a uherské** dlužno odbyti sumárně Kdežto v květ. 1873 bylo ve Vídni (mimo b-ku Národní) 68 b-k s kapitálem 42929 mill. zl. a v ostatním Rakousku 72 b-k s kapitálem 998 mill. zl., obnášel ku konci r. 1886 počet vídeňských b-k (bez Rak.-uher.) 13 s kapitálem 1769 mill. zl. a ostatních rak. b-k 31 s kapitálem 30954 mill. zl.; z těch bylo 13 v Čechách (zejména: »Hospodářská úvěrní banka pro Čechy«, »Česká eskomptní banka« a »Česká banka Union« v Praze, »Úvěrní banka« v Kolíně a »Záložní úvěrní ústav« v Hrad. Král.), na Moravě a ve Slezsku s kapitálem 20053 mill. zl. Přičte-li se k tomu ještě 9 b-k veřejných (zemských), bylo ku konci r. 1886 v Rakousku všech b-k (nehledě ke spořitelnám a záložnám) 54. V druhé polovici říše bylo v téže době mimo dvě b-ky veřejné 134 b-k akciových, z nichž 12 s kapitálem 5144 mill. zl. nalézalo se v Pešti, 116 s kapitálem 11668 mill. zl. v ostatních městech uherských a sedmhradských a 6 s kapitálem 119 mill. zl. v Chorvatsku a Slavonii.

IV. **Britannie. 1. Banka Anglická** (offic. jméno: *The Governor and Company of the Bank of England*) založena r. 1694 k návrhu Skota Viléma Patersona následkem tísne finanční, ve které se ocitla vláda válkou s Ludvíkem XIV. Bylo totiž osobám, které upsaly a splatily státní půjčku 1,200.000 liber sterl.,

uděleno právo korporace ku provozování obchodů bankovních, zejména k vydávání cedulí až do obnosu placeného kapitálu, a přislíbeno jim po čas trvání privileje placení 8°, úroků ze zapůjčeného kapitálu a příspěvek 4000 lib. sterl. na výlohy správní, a pro případ výpovědi privileje, kteráž nastati mohla dne 1. srp. 1705, splacení celého zapůjčeného kapitálu. Jelikož záptýžka upsána byla v desíti dnech, podepsán byl dne 27. čce 1694 královský patent (*charter*) obsahující stanovy korporace bankovní. Ačkoliv b. neměla ku provozování obchodů žádného závodního kapitálu, poživala hned na počátku tolik úvěru, že mohla již v srp. 1694 eskontovati směnky na 6°, a zahraničné dokonce na 4¹/₂ ^o/₁₀₀. Cedule b ky Anglické nabýly značné obliby proto, že hotové peníze v zemi obíhající byly již velice zlehčeny. R. 1697 byl základní kapitál téměř zdvojnásobněn a zároveň byl b-nce Anglické udělen monopol cedulový pro celou Anglii. Roku 1708 byl privilej bankovní prodloužen až do r. 1732, za kteroužto výhodu musila b. zapůjčiti státu bez úroků 400.000 lib. sterl., snížit úrok z r. 1696 na 6°, a vzíti za stejný úrok 1.775.027 lib. st. pokladních poukázek z oběhu. Privilej b-ky Anglické byl opětně obnoven v letech 1713, 1742, 1764 a 1781 za různé výhody peněžní. Žádná z krisí, které b. Anglická v XVIII. věku prodělala, nedostoupila však takového významu jako ta, jež způsobena byla válkami francouzskými. Když r. 1793 vypukla první koaliční válka mezi Anglií a Francií, obnášel základní kapitál b-ky Anglické 11.642.000 lib. st., a státní dluh u b ky 11.686.000 liber st. Veliké náklady válečné přinutily tehdejšího ředitele politiky angl. Viléma Pitta, že musil žádati zálohy od b-ky Anglické. Následkem velkého odtoku hotových peněz za hranice ztenčila se hotovost b ky měrou tak povážlivou, že ředitelstvo nevědělo si jiné rady než obmeziti obchod eskontní, kteréžto neočekávané opatření způsobilo však velikou ránu venkovským b-kám. Na začátku roku 1797 obnášel přechodný dluh státu (mimo svrchu zmíněný dluh stály) 7.585.645 lib. st., hotovost b-ky celkem pouze 1.272.000 lib. st., oběh bankovek 9.246.790 lib. st. Otrfesení důvěry povstalo v druhé polovici února r. 1797 šířením pověsti o přistání Francouzů v Irsku. Kamkoliv zvěst tato stihla, všude nastal veliký *shon* (shon) u pokladen bankovních, jenž v sobotu 25. února dostal se až k b-nce samé. Téhož dne večer zbylo v pokladnách jejich pouze 1.086.170 lib. st. v hotovosti. K žádosti ředitelstva za bezodkladnou pomoc bylo v tajně radě usneseno, aby b. Anglická zastavila výplatu hotovými, pokud parlament neučiní opatření definitivních. Druhého dne bylo usnesení toto oznámeno zástupům čekajícím před b-kou cirkulářem, v němž ředitelstvo ujišťovalo, že stav jmění bankovního jest nanejvýš uspokojivý a že b. bude i nadále eskontovati obchodní papíry a vypláceti dividendy bankovkami. Jelikož parlament právě zasedal, bylo mu prozatímné opatření tajně předloženo ke schválení. Ač-

koliv proti vládní předloze ozvaly se v horní i v dolní sněmovně velmi prudké útoky (Fox, Sheridan, Lansdowne), byla přece schválena a stala se 3. května 1797 zákonem, známým pode jménem *Restriction act*, kterým ustanoveno bylo, že b. Anglická není povinna, ba ani oprávněna platiti svým věhřitelům hotovými, leč takovými, jejichž pohledávky nebyly vyšší 20 sh., a s jistým obmezením i těm, kteří u b-ky složili svá deposita v hotovosti. Zákonem tímto nebyl dán cedulím b-ky Anglické nucený oběh, nýbrž pouze určeno, že žádný dlužník, jenž nabídně placení bankovkami, nemá býti vězňen pro dluhy. Následkem nedostatku mincí pro drobnější platy musilo býti bance uděleno právo vydati bankovky o 2 a 1 lib. st. Zákon z 3. kv. 1797 měl původně platiti pouze do 24. čna 1797, kdykoli však lhůta jeho docházela, byl vždy zase prodloužen, naposledy r. 1819 s platností až do 1. května 1823. Až do r. 1808 neměla restrikce bankovní nijakých znatelných účinků nepřiznivých. Bankovky, jejichž hodnota až do r. 1799 udržela se na pari, měly sice občas až 7¹/₂ disažia, avšak kdykoliv se zahraniční kursy zotavily, vždy zase stoupily. R. 1808 dosáhlo disažie neznámé dotud výše 12°, a stoupalo téměř neustále až do r. 1814, v kterémž přesahovalo někdy i 25°. Tento nepřiznivý stav zavdal podnět k ustanovení zvláštního komitétu dolní sněmovny (1810), kterýž měl za úkol vyšetřiti příčiny drahoty zlata a prostředky, kterými by se disažie zažehnilo. Výbor tento podal po dlouhých poradách a vyslechnutí znalce z různých odborů zprávu známou pode jménem *Bullion-Report*, jež však do plena dostala se teprve v následujícím zasedání roku 1811 a po delší, prudké debatě byla zamítnuta. Příčinu rozdílů v hodnotě zlata a bankovek viděl komitét v zlehčení těchto následkem převýdeje, kdežto většina dolní sněmovny měla za to, že hodnota bankovek zůstala táž jako dřívě, že však hodnota zlata následkem značnější poptávky po něm k zásilkám do ciziny valně se zvýšila. Dle všeho dlužno souditi, že názor většiny parlamentu jest pravdě bližší nežli náhled bullionistů (přivřenců *Bullion-reportu*). Neboť kdyby bankovky byly zlehčeny, byla by musila cena všech věcí zlatem měřená zůstati stejná, a pouze cena v bankovkách vyjádřená byla by musila stoupati v té míře, v jaké stoupalo ažio. Zevrubná práce Tookova dokazuje však, že v době, kdy ažio zlata bylo nejvyšší, cena obilí a zboží koloniálního často bývala velmi nízká, kdežto nezfídka, když bankovky stály al pari, obilí a zboží bylo velmi drahé. Komitét viděl nejpřádnější doklad pro svůj názor v nízkých kursech směnečných, které za doby restrikce často se objevily, kdežto odpůrcové dokázali statisticky, že oba zjevy spolu nikterak nesouvisely, že nízké kursy směnečné měly svou zvláštní příčinu v nepřiznivě zahraničné bilanci platební, jelikož se zotavily pokaždé, kdykoliv tiak tento ochabl. Komitét považoval konečně zlehčení za následek převýdeje bankovek, avšak ze statistických výkazův o cirkulaci papírové

jest vidno, že stoupání azia a množství bankovek nemohly býti v žádné souvislosti příčinné, jelikož v době nejvyššího azia obnos bankovek byl jen o málo větší nežli r. 1808, kdežto v letech 1818, když byl nejvyšší, kolísalo azio kolem 3%. Ze názory bullionistů nebyly správnny, vysvítá také z toho, že již roku 1816, jakmile uzavřen byl mír a přestal odtok anglických peněz do ciziny, azio bez příčinnění b-ky a vlády samo až na nepatrný zbytek vymizelo, a hotovost b-ky stoupla na 11,668,266 lib. st. Restrikce byla by již tehdy došla konce, kdyby b. nebyla se r. 1817 dopustila veliké chyby. Po ukončených válkách napoleonských potřebovaly státy evropské pevniny mnoho peněz na odčinění následků jejich a ku provedení různých reform. Půjčky za tím účelem od nich uzavřené provedeny byly většinou v Anglii a způsobily opětně veliký odtok zlata odtud do ciziny, kteréž hledáno ve velké nádrže b-ky Anglické. Jelikož tato opominula v čas proti tomu zvýšením diskontu se ohraditi, klesla její hotovost během roku 1818 tak značně, že nezbývalo než započatě vyplácení hotovými zase zastaviti. Zákonem (L) Peelovým z r. 1819, kterým b-nci suspence tato byla povolena, bylo však zároveň určeno, že od 1. května 1823 musí zavésti opětně hotové placení. Avšak již roku 1820 zlepšil se stav b-ky tou měrou, že mohla počítii s vyplácením hotovými, kteréž od té doby již nebylo suspendováno. Tím končí památná doba restrikce b-ky Anglické, jež jedněmi pokládána byla za veliké zlo, kdežto druzí vidí v ní jediný prostředek, jímž bylo umožněno Anglii zůstati ve stavu válečném naproti Francii a vydatně podporovati evropské spojení. R. 1826 zřídila b. Anglická ve větších městech anglických filiálky. Roku 1833 při dalším prodloužení privileje byly cedule její prohlášeny za zákonné platidlo (*legal tender*), avšak pouze na tak dlouho, pokud budou směnitelné. B. vzdala se tehdy částečně svého monopolu cedulového, následkem čehož má nyní výhradně právo k vydávání cedulí pouze v Londýně a v okolí jeho, tvořícím kruh s poloměrem 65 angl. mil. Dle privileje z r. 1833 měl parlament právo b-nci výsadu její r. 1844 na 12 měsíců vypovědětii. Výhrady této užil tehdejší premier ministr sir Robert Peel k důkladné reformě organizace b-ky. Peel stojí na stanovisku tak zvaného *currency principle*, jež mezi bankovkou a ostatními cennými papíry peníze zastupujícími spatřuje zásadný rozdíl, a kterýž pokládá bankovky za část oběživa (*currency*), poněvadž rozmnožení nebo ztenčení jejich počtu má týž vliv jako rozmnožení a ztenčení množství peněz, měl za to, že vydávání bankovek není obchodem bankovním, nýbrž částí regálu mincovního, a že jest tudíž povinností státu pečovati o to, aby množství oběživa nekolísalo. Theorie tato došla výrazu v tak zvané aktě Peelově, (II) ze dne 19. čce 1844, kterou b. Anglická byla rozdělena ve dvě oddělení — cedulové (*issue department*) a bankovní (*Banking department*). Oddělení cedulovému přikázány státní dlužní úpisy, sloužící za bankovní úhradu

oněch 14 (nyní 16²) mill. lib. st. bankovek, jež b. Anglická smí vydati, aniž potřebuje míti za ně jaké hotové peníze ve své pokladně. Každou bankovku obnos tento přesahující, již oddělení bankovní v obchodech svých chce užiti, musí koupiti od oddělení cedulového za drahý kov ražený nebo v prutech; souhrn těchto od bankovního oddělení koupených, avšak ještě neupotřebovaných bankovek nazývá se rezervou cedulovou. Peel zamýšlel zákonem svým dáti b-nci Angl. takové zřízení, aby krize staly se navždy nemožnými. Pokud jde o zabezpečení směnitelnosti bankovek, dosáhl zákonodárce účelu svého, avšak výhoda tato vykoupena jest takovou obětí, že účinek celého zařízení jest spíše škodou než užtkem. V Anglii a zvláště v Londýně jest důležitost bankovky v pravidelných poměrech hospodářských zatlačena do pozadí checky, směnkami, warranty a p., jimiž největší část platů se zprostředkuje, následkem čehož potřeba hotových peněz a bankovek v časech normálních jest přes větší obrat obchodů daleko menší než ve Francii. Vznikne-li však nějaká krize, tu nejprve checky, směnky a warranty, později i cedule menších b-k pozбудou důvěry, a způsobilo ke zprostředkování směn na místě peněz podrží toliko cedule b-ky Anglické. V takové době nastane z příčin vylíčených a následkem toho, že každý musí chovati větší hotovosti, aby zvýšeným požadavkům mohl dostáti, veliká poptávka po těchto cedulích. Podlé Peelovy akty nesmí však b. vydati více cedulí, nežli kolik obnáší reserva cedulová v bankovním oddělení. Čím více vzrůstá se obchod diskontní a lombardní, tím více ubývá této rezervy. Obava, že za krátkou dobu bude vyčerpána, pobádá každého, aby ještě v čas opatřil se zásobami, jichž dle pravděpodobnosti v příští době bude potřebovati. Čím více roste tento strach, tím větší nároky se činí na b-ku. Kdyby reserva skutečně byla vyčerpána, musila by b. Anglická, ačkoliv by sklepy její byly přeplněny zlatem, ježou zákonem k tomu vázána vypovědětii obchodu službu, následkem čehož by celý ten velikolepý mechanismus hospodářský, jehož ona jest středem, v běhu se musil zaraziti. Takové nebezpečí nastalo v Anglii již třikráte (1847, 1857 a 1866), a katastrofa odvrácena byla pouze suspensí akty Peelovy, načež se situace vždy rázem změnila. Poptávka po cedulích značně klesla jednak proto, že zajištěná možnost opatřiti si je v čas potřeby činila zbytečným děláním zásob, a pak proto, že hotové peníze a cedule, kteréž od oběželých obchodníků drženy byly v zásobě, vyšly opět do oběhu. Základní chyba Peelovy akty spočívá v tom, že odňala bankovce to, co jest její charakteristickou vlastností a co jí zabezpečuje existenci v každém, sebe vyvinutějším hospodářství národním, totiž pružnost, se kterou se může přizpůsobiti potřebě kapitálův i oběživa a že, důvěřujíc příliš málo oběživosti ředitelstva bankovního, stanoví pro emisi cedulí pevná pravidla, jimiž se ono mechanicky musí spravovati. Zvláštnost b-ky An-

glické u porovnání s ostatními b-mi na světě záleží zejména v jejím poměru k financím státním, v jejím postavení jednak jako ústřední pokladny státní, jednak jako správce státního dluhu. Každý z hlavních úřadů státních, jemuž podřízeny jsou úřady, daně a jiné dávky vybírající, má u b-ky Anglické svůj účetní list. Z účetních listův úřadů peníze vydávajících jest nejdůležitější konto generálního výplatčího. Vrchol celého mechanismu tvoří ústřední konto státní (*The account of Her Majesty's Exchequer*), na němž soustřeďují se aspoň účetně všechny příjmy i výdaje státní. Daně a dávky splatné na venkově platí se totiž výběřcím, kteří odevzdávají z nich místním úřadům tolik, kolik pro ně jest v rozpočtu určeno, a cstatěk zašlou ve směnkách svému představenému úřadu do Londýna. B. Anglická obstará inkasso těchto smenek a připiše obdrženy obnos k dobrému na konto úřadu, který jí směnku byl odevzdal, odkudž se jistá část převede na konto ústřední. O obnosech, jimiž zapraveny byly potřeby místní, zašle výběřčí do Londýna stvrzenky, na základě jichž se tyto obnosy oněm úřadům, kterýmž byly vyplaceny, připiší k tíži, a úřadu, jemuž výběřčí jest podřízen, k dobrému. Jelikož většina platů státních děje se prostřednictvím generálního výplatčího, obracejí se každý den úřady na něho žádající, aby jim poukázal k výplatě obnosy, jichž na druhý den budou potřebovat. Generální výplatčí dá si k tomu konci poukázati potřebné sumy z ústředního konta na své konto, z něhož upisují se obnosy vyplacené od b-ky Anglické za směnky na ni trassované a za checky u ní splatné. Objeví-li se mezi příjmy a výdaji deficit, musí správa pokladu požádati b-ku za poskytnutí zálohy, která se této k dobrému připiše na ústřední konto. Toto sloučení státních pokladen s b-kou Anglickou má za následek značné ušetření peněz. Za obstarávání naznačených prací dostává b. Anglická od státu ročně 200.000 lib. st.

Správa b-ky Anglické jest dosud táž jako před dvěma sty léty. V čele jejím stojí 24 ředitelů, ke kterémužto úřadu volí se každý rok od valné hromady podílníků nejváženější kupci londýnští (s vyloučením bankéřů), dále z guvernéra a viceguvernéra. Viceguvernérem bývá volen zpravidla nejstarší ředitel a guvernérem dosavadní viceguvernéř. Ředitelstvo schází se každý týden k poradám, jež, trvají-li déle než hodinu, budí v obchodních kruzích londýnských pokaždě vážné obavy. Volba úřednictva jest velice svědomita; protekce a zevnější vlivy nemají na ni žádného účinku.

2. Ostatní cedulové banky v Anglii a Walesu. Když r. 1826 zrušen byl zákon z roku 1708, jímž společností o více nežli 6 členech zakázáno bylo vydávati bankovky vyjma pro Londýn a okolí jeho v poloměru 65 mil, vznikl značný počet cedulových b-k akciových (*Joint Stock Banks*), jejichž členové solidárně a neomezeně ručili za všechny závazky společenské. Zákonem Peelovým z r. 1844 zakázáno bylo zřizování dalších b-k cedulových.

Stávajícím b-kám soukromým a akciovým, které až potud zabývaly se emisí bankovek, bylo právo toto sice i nadále ponecháno, avšak jen v té míře, jaké dosahoval oběh jejich cedulí průměrně v posledních 12 měsících. Roku 1844 nalézalo se v Anglii a Walesu mimo b-ku Anglickou celkem 279 b-k cedulových (207 soukromých a 72 akciových), jež měly právo vydávati bankovky až do 8,648.000 lib. st., ale počet ten stále klesá a r. 1887 obnášel již jen 143 s právem k vydávání cedulí v obnosu 5,770.146 lib. st.; skutečný oběh jejich obnášel však průměrem pouze 2,852.000 lib. st.

3. Cedulové banky ve Skotsku a Irsku. První b. skotská pode jménem Banka Skotská založena byla v Edinburku Johnem Hollandem a 11 soudruhy krátce po zřízení b-ky Anglické dne 11. čce 1695, s kapitálem 15 mill. lib. sterl. a obdržela výhradné právo na emisii cedulí. Roku 1727 založena byla s kapitálem 2 mill. lib. sterl. druhá cedulová b. *Equitable Company*, jejíž název proměněn byl později v b-ku Královskou, načež následovalo zaražení ještě několika jiných b-k cedulových, tak že do r. 1837 obnášel počet jejich celkem 36. B-ky skotské lišily a liší se dosud od b-k anglických tím, že přijímají záručitelná depozita i nejmenších obnosů, tak že konají službu spořitelny a že poskytují svým zákazníkům úvěry in blanco (*cash credits*) bez jakékoliv úhrady, na pouhé rukojemství dvou spolehlivých osob. Výška jednotlivých takových úvěrů kolísá mezi 50—1000 lib. st. V Irsku zaražena byla první b. cedulová pode jménem Banka Irská teprve roku 1783 obdrževši výhradné právo vydávati cedule. Obmezení toto nevalilo však zakládání b-k soukromých o méně nežli 7 společnicích. Již r. 1797 byla b. Irská nucena zastaviti lotové placení, a r. 1820 povstal tak silný »krach«, že z více než 40 podniků obstály sotva 4. Roku 1821 byl privilej b-ky Irské omezen na Dublin a okolí v poloměru 50 mil. Podobně jako v Anglii roku 1844 bylo následujícího roku ve Skotsku a Irsku zákonem Peelovým zakládání nových b-k cedulových zakázáno, při čemž ovšem stávajícím již podnikům cedulovým dosavadní právo zachováno: avšak na rozdíl od zákona anglického nebylo b-kám skotským a irským vymezeno maximum cedulí, jež vůbec směji vydati, nýbrž pouze nejvyšší obnos cedulí neuhrazených. B-kám skotským zůstalo také dávné jejich právo vydávati cedule na 1 lib., kdežto bankovky podnikův anglických a irských směji zníti jen nejméně na 5 liber. Roku 1844 bylo ve Skotsku 28, v Irsku 7 b-k cedulových; z těch zbylo v roce 1887 ve Skotsku 30 s 949 filiálkami a s průměrným oběhem cedulí v obnosu 5,679.000 lib. sterl. z nichž 2,676.350 lib. sterl. smí býti kovem neuhrazeno, kdežto v Irsku jest nyní 6 b-k cedulových s 353 filiálkami a s průměrnou cirkulací v obnosu 5,974.868 lib. sterl.

V. Francie. 1. Ve Francii byl učiněn několikrát pokus založiti velkou b-ku cedulovou. Avšak památka na Královskou b-ku Lawovu byla uskutečnění takového plánu dlouho

na závalu. Nejdélsího trvání dožila se Caisse d'escompte du commerce, založená roku 1776 s kapitálem 15 mill. fr., jenž postupem času zvýšen byl až na 150 mill. fr. Následkem přílišných půjček státu ocitla se však b. tato několikrát v takové tísní, že musila své cedule vyměňovati za eskontované směnky, a r. 1790 byla nucena zastavit výplatu cedulí hotovými, načež roku 1793 byla zrušena. Po zmatcích způsobených assignáty a mandáty začalo se znovu pomýšleti na zřízení mocného ústavu cedulového, a sotva Napoleon stal se prvním konsulem, ujal se tohoto záměru s velikou horlivostí. Výsledkem těchto snah bylo založení banky Francouzské (*Banque de France*), dne 28. měsíce nivóse r. VIII. (18. led. 1800), jež s kapitálem 30 mill. fr., rozděleným na 30.000 akcií, z nichž 5000 upsal stát, dne 1. února 1800 začala svou činnost. Zákonem z r. 1803 byl kapitál její zvýšen na 45 mill. fr., při čemž bylo jí zároveň uděleno výhradné právo k výdaji bankovek pro Paříž s platností až do r. 1818. Již v r. 1805 prodělala b. nebezpečnou krizi, jelikož následkem značných půjček státu učiněných zvýšila oběh bankovek ze 30 mill. na 80 mill. fr., aniž byla s to, aby hotovost svou poměrně rozmnožila. Obmezením eskontu a hotových výplat nastala však v brzku zase rovnováha. Krise tato přiměla Napoleona, jenž právě dlel v Rakousku, k tomu, že po svém návratu ihned učinil kroky, aby b-nce Francouzské dostalo se nového zřízení. Organisaace tato zavedená zákonem z r. 1806, který byl výsledkem obšírných porad v té příčině konaných, a jehož hlavní ustanovení, až dosud platná, osvědčila se zejména v poslední době co nejskvěleji, a uznává se nyní za nejdokonalejší ze všech známých zřízení bankovních. Současně nařízeno zdvojnásobení kapitálu základního a povoleno prodloužení výsady až do roku 1843. O dvě léta později rozšířeno výhradné právo b-ky Francouzské k výdeji cedulí na všechna města, ve kterých by b. Francouzská zřídila filiálky. Pád Napoleonův přiměl b-ku k dobrovolnému omezení její činnosti, následkem čehož cirkulace její klesla na 10 mill. fr.; sotva že však obavy povstale z invase spojencův byly zaplašeny, povzněl se oběh její cedulí opět na 70 mill. fr. Pokojných let restaurace užila b. k svému sesílení, tak že r. 1847, když následkem špatných žní nastala potřeba velkého dovozu obilí z Ruska, mohla prodejem rent téměř za 50 mill. fr. do Ruska zastaviti klesání směnečnického kursu zahraničního a domácímu úvěru, jenž beztoho současnou krisí anglickou byl poněkud oftesen, pomoc svou neztenčenou zachovati. Všeobecná nedůvěra, jež dostavila se po vypuknutí revoluce únorové, a již padlo za oběť mnoho soukromých podnikův obchodních i bankovních, přinutila také b-ku Francouzskou k suspensi hotového placení. Prozatímní vláda, jež suspensi tuto povolila, nařídila brzy na to splnyti dosavadních cedulových b-k venkovských (v Bordeaux, Havru, Lillu, Lyoně, Marseilli, Nantech, Orléansu, Rouenu a Toulouse) s b-kou Fran-

couzskou, vzhledem k čemuž rozmnožen byl kapitál základní vydáním nových 23.350 akcií, tak že celkový obnos akcií, jichž od r. 1823 bylo v oběhu pouze 67.900, dostoupil nyní počtu 91.250. Roku 1850 byl nucený oběh bankovek zrušen. Roku 1857 byl privilej prodloužen na dalších 40 let, t. j. až do 31. prosince 1897, při čemž b-nce uložena závazek zříditi v každém departementu aspoň jednu filiálku, zvýšiti kapitál svůj na 182.5 mill. fr. a užiti výtěžku nových akcií k zakoupení 100 mill. státní renty. Monopol cedulový, jenž r. 1848 sloučením b-k provinciálních ve skutečnosti byl již zaveden, došel r. 1857 zákonného potvrzení na čas trvání privileje. První důkazy velikého úvěru b-ky Francouzské objevily se při zprostředkování prodeje akcií velikých železnic založených v letech šedesátých, jichž b. ve ttech letech odbyla ve vysokém kursu za 1021 mill. fr., ačkoliv obecnostvo před tím chovalo se k nim odmítavě. Nejskvělejší dobou v dějinách b-ky Francouzské jsou však léta války francouzskoněmecké a ta, jež následovala po ní. Kdežto všecy obchodní a zejména úvěrové poměry válkou byly v nepořádek uvedeny, stála b. Francouzská tak pevně, že mohla státu v krátké lhůtě zapůjčiti 1.53 miliard fr. a městu Paříži 210 mill. fr., a zprostředkovati uzavření dvou státních půjček v obnosu 2 a 3 miliard fr. na vyplacení válečné náhrady. Tyto veliké operace úvěrní měly ovšem za následek zavedení nuceného oběhu cedulí b-ky Franc. (dekr. ze dne 12. srp. 1870), avšak kurs jejich neklesl ani v nejhorších časích více než o 3/100. Jelikož zápůjčky ve válce a po ní vládě učiněné do konce roku 1877 až na 300 mill. fr. b-nce byly splaceny, mohla tato již 1. ledna 1878 začíti výplatu hotovými. Správa b-ky Francouzské svěřena jest guvernérovi, dvěma podguvernérům, kteří vesměs jmenování jsou vládou, a regentstvu (*régence*) skládajícímu se z 15 regentů a 3 cenzorů volených valnou hromadou akcionářů. Censuru smének obstarává zvláštní dvanactičlenná rada eskontní. K rozšíření působnosti b-ky na celé území francouzské slouží 94 filiálék (*succursales*), 38 závodů pomocných (*bureaux auxiliaires*), k nimž přidružuje se 122 závodů pobočných (*villes rattachées*). Do působnosti b-ky Francouzské náleží především vydávání bankovek, které až do r. 1846 zněly nejméně na 500 fr., od r. 1847 na 200 fr., od r. 1848 na 100 fr. a od r. 1857 také na 50 fr. Když následkem války německé odplynulo mnoho drahokovu ze země, musila b. přikročiti také k emisi cedulí po 25, 20, 10 a 5 fr., jejichž oběh však za nedlouho značně byl zredukován (s 750.6 mill. fr. r. 1874, na 28.3 mill. fr. v r. 1877 a 4 mill. fr. r. 1887). Prvotně byla péče o zachování směnitenosti bankovek zřídlena úplně ředitelstvu. Když však v r. 1848 a zejména v r. 1870 zaveden byl nucený oběh cedulí b-ky Francouzské, ustanoveno bylo také zároveň nepřekročitelné maximum emise cedulové, jež několikrát bylo zvýšeno a od roku 1884 obnáší 3500 mill. fr. Toť jediné zákonné ustanovení, kterému b. Francouzská za účelem

zamezení převádaje bankovek byla podrobena. Poplatek kolkový, jemuž vydané bankovky podléhají (50 cent. z 1000 fr. produktivně a 20 cent. z 1000 fr. neproduktivně vydaných) má účel fiskální. Od r. 1870 jsou bankovky tyto také zákonným platidlem uvnitř celé republiky. K zákonným obchodům b-ky Francouzské náleží dále eskontování smének a jiných papírů obchodních, znějících na řád, poskytování zápůjček na francouzské papíry státní a průmyslové, pak přijímání vkladů na běžný účet, aby vkladatel jimi mohl dle libosti disponovati, a deposit do uschování; dále vydávání poukázek znějících na řád, splatných u filiálky a p.

2. **Crédit foncier de France** v Paříži, založený r. 1852 jako akciová, státem subvenciovaná b. pro úvěr pozemkový a komunální, obdržel brzy na to výlučnou výsadu téměř pro celou Francii na výdej zástavních listů. Ačkoliv úmyslem zakladatelů bylo, poskytnouti rolnictvu laciný úvěr, aby poněkud méně splácením zhostili se břemen váznoucích na jejich pozemcích, obrátil ústav tento zřetel svůj více k majitelům domů, zejména pařížským, a půjčil velikou část svých prostředků ke strategickému přestavění Paříže. Správa b-ky, jež světena jest státem jmenovanému ředitelstvu, nebyla vzorná; zejména dlužno jí vykládati ve zlé, že uložila veliké kapitály v papírech nejistých. Teprve r. 1879, kdy provedena byla revize stanov a zakázáno jí vydati více zástavních listů, nežli nabyta hypotekárních pohledávek, jakož i ukládati své hotovosti v jiných papírech, nežli ve vlastních listech zástavních a komunálních, a v těch, na které půjčuje b. Francouzská, nastal obrat k lepšímu. Kapitál toho podniku obnáší nyní 155 mill. fr. a jest rozdělen ve 310.000 akcií po 500 fr.

3. **Société générale du crédit mobilier** nebo zkrátka **Crédit mobilier** v Paříži založena byla r. 1852 od bratří Pereirů jakožto nový druh podniků bankovních. Dle kteréhožto vzoru zařízeny byly v brzku také v jiných státech podobné ústavy (na př. roku 1855 ve Vídni *Creditanstalt für Handel und Gewerbe*). Dle stanov revidovaných r. 1866 náleží do oboru jeho vedle některých obchodů, jimiž se zabývají b-ky depositní, zejména upisování a koupě, prodej a zastavování státních papírův, akcií a obligací společností anonymních nebo s omezeným ručením, provozujících buď podniky průmyslové nebo průplavy a železnice, pak výdej vlastních obligací ve stejném obnosu, jaký uložen jest v obchodech před tím jmenovaných, vypisování, postup a provádění půjček, podnikání veřejných staveb a pod. Zejména dovoleny jsou této b-nce také obchody reportní, kdežto bursovní obchody lhůtní a prémiové jsou jí zakázány. Mimo četné jiné železnice a pod. byla b. tato účastněna zejména při zřizování rak. jižní dráhy. Založena byvši s kapitálem 60 mill. fr. vyplácela v prvních letech následkem různých machinací správní rady až 40% dividendy. V r. 1857 však vykazovala přes 9 mill. fr. ztráty, a když v r. 1866 v rozepři mezi akcionáři a správní radou bratří Pe-

reirové odsouzení byli k veliké náhradě (jednalo se o 60 mill. fr.), pozbyla skoro nadobro dosavadní slávy. Největších ztrát utrpěla svým spojením s t. zv. *Compagnie immobilière*, jež skoupila pozemky kolem Paříže domnívajíc se, že se bude na nich v brzku stavěti nová čtvrt, kterážto naděje se však nesplnila. Více než tři čtvrti základního kapitálu zredukovaného na 40 mill. fr. jest zaraženo v podnikcích souvisících s touto nezdařenou spekulací.

VI. **Německo**. 1. Nynější **Ríšská banka německá** povstala r. 1875 z býv. Pruské b-ky, jež r. 1765 od Bedřicha II. jako girová a zástavní b. s kapitálem 8. mill. tolarů ze státních peněz poskytnutým byla založena a roku 1766 právem k vydávání bankovek nadána. B. tato nabyta pro obchod značné důležitosti zejména tím, že vládním nařízením bylo ustanoveno, aby depositní peníze všech soudních a poručenských úřadů u b-ky na 3%, byly uloženy, kteréžtoho příkladu následovali v brzku také mnozí soukromníci. Protože však b. značné obnosy z těchto vkladů zapůjčila na nemovitosti v Poznaňsku, ocitla se ve franc. válkách, když provincie tato Prusku byla odňata, ve velikých nesnázích, tak že činnost její musila býti téměř zastavena a mohla teprve zase r. 1817 býti znovu započata. Roku 1846 obdržela b. nové zřízení. Také nynější **Ríšská b. německá**, která 1. ledna 1876 vstoupila na místo Pruské b-ky, jest ústavem převahou státním. Nejvyšší dozor nad ní má kuratorium, jehož předsedou jest říšský kancléř a z jehož 4 členů jeden jmenován jest císařem a 3 radou spolkovou; v pravdě jest kancléř, jemuž po boku stojí sbor odborných rádců, vlastním ředitelem b-ky. Také ředitelstvo, kteréž jest výkoným orgánem kuratoria, skládá se vesměs z členův od říšské vlády jmenovaných. Kuratorium rozděluje dotaci mezi jednotlivé ústavy bankovní, stanoví podmínky, za kterýchž smí úvěr býti poskytnut, kdežto zástupcům akcionářů, 15člennému ústřednímu výboru, náleží hlavně kontrolovati činnost svrchu uvedených orgánů správních a jen k některým taxativně vypočteným opatřením (ustanovení maximálního obnosu pro půjčky lombardní, určením sazby úrokové pro obchod eskontní a lombardní atd.) vyžaduje se jeho souhlasu, jinak má výbor pouze hlas poradní, jež vykonává 3člennou delegaci, která účastní se ve schůzích ředitelstva. Říše má možnost proměnit b-ku v podnik ryze státní, vyhradivši si právo skoupiti akcie za nominální hodnotu nejprve 1. ledna 1891 a pak vždy za 10 let, jest však povinna to rok napřed oznámiti. V příčině emise bankovek platí říš. zákon ze dne 14. břez. 1875, jímž stanoveno jest, že každá b. cedulová musí pečovatí o to, aby vždy nejméně třetina všech od ní vydaných bankovek uhrazena byla zákonnou mincí nebo poukázkami říšské pokladny nebo zlatem v prutech, kdežto zbytek musí míti úhradu bankovní. Mimo to určen jest pro každou b-ku kontingent kovem neuhrazených cedulí s tím účinkem, že z každé nad to vydané bankovky platiti musí 5%, ní daň.

Kontingent b-ky Říšské obnášel původně 250 mill. marek, stoupl však následkem toho, že se po vyhlášení zákona z r. 1875 již 17 b-k vzdalo práva na vydávání cedulí, na 276'085 mill. marek. K obstarávání obchodů slouží vedle ústředního závodu v Berlíně 17 hlavních závodů, 44 závodů (*Reichsbankstellen*), 2 komandity, 140 pobočných závodů (*Reichsbank-Nebenstellen*), 23 skladů na zboží a z hlavní pokladny vládní. Kapitál říšské b-ky obnáší 120 mill. marek a jest rozdělen na 40.000 akcií po 3000 marek. Čistý výtěžek rozděluje se mezi akcionáře a říši. Nynější privilej Říšské b-ky vyprší 31. pros. 1890.

2. **Ostatní cedulové banky německé.** Zákonem ze dne 14. března 1875 bylo stávajícím b-kám cedulovým právo k vydávání bankovek sice zachováno, avšak jen s podmínkou, podrobili se tomuto zákonu a přistoupili k tomu, aby privilej jejich dne 1. ledna 1891 a pak vždy za 10 let po předchozím, rok napřed daném oznámení se strany dotyčné vlády státní nebo rady spolkové směl jim býti odňat. Jelikož z 32 b-k, jež na začátku r. 1875 zabývaly se vydáváním cedulí, v době od vstoupení zmíněného zákona v platnost až do konce r. 1887 17 práva svého se vzdalo, jest nyní v Německu kromě b-ky Říšské ještě 15 b-k cedulových, a sice: městská b. ve Vratislavi, soukromá b. Magdeburská, soukromá b. Gdanská, provinciální akc. b. velkovévodství Poznaňského, b. Hannoverská, b. Frankfurtská, cedulová b. Bavorská, b. Saská v Drážďanech, pokladniční jednota Lipská, městská b. Kamenická, cedulová b. Württemberská, b. Badenská, b. pro jižní Německo v Darmstadtu, b. Brémská a b. Brunšvická. Ke zřízení nové b-ky cedulové nebo k rozšíření práva na vydávání bankovek při stávající již b-nce je potřebována říšského.

VII. **Rusko.** 1. V Rusku učiněn nejrozsáhlejší pokus organisovati zprostředkování úvěru na základě veřejnohospodářském. Celý systém státních b-k měl dle úmyslu Kateřiny II. rozestříti se po říši a vyhovovati všem úvěrovým potřebám vlády a šlechtě. V čele tohoto systému stál velký ústav cedulový v Petrohradě, jenž r. 1786 povstal sloučením obou od Kateřiny II. r. 1768 založených, tak zv. assignačních b-k v Petrohradě a v Moskvě. Zálohy šlechtě na nemovitý majetek pozemkový i městský, na továrny, doly a pod. měla poskytovat státní b. depositní, dále obě tak zv. schovací pokladny v Petrohradě a Moskvě a pak t. zv. kollegia obecné péče po jednom v každé gubernii, kdežto potřebám obchodu i průmyslu sloužití měly eskontní kontory, souvisící s b-kou assignační, jež roku 1817 sloučením byly v samostatnou státní b-ku komerční. V čas sloučení obou cedulových ústavů obnášela emise jejich 40 mill. rublů. Roku 1786 zvýšena na 100 mill. rublů a od té chvíle počala hodnota cedulí (assignátů) klesati. Války Kateřiny II., zejména však války Napoleonské zavdaly podnět k dalším velmi značným emisím, tak že roku 1817 dostoupil úhrn obhájících cedulí

836 mill. rub., při čemž klesla hodnota jejich na 25%, na kterémžto stupni vytrvala i v pozdějších letech. R. 1812 byl jim udělen nucený oběh dle kursovní jejich hodnoty. R. 1843 zrušena stará b. assignační, načež bylo manifestem z 1. čna 1843 ustanoveno, že assignáty, jež zrušením b-ky staly se státovkami, budou v poměru 350:100 vyměněny za tak zv. úvěrní bilieety. K uhrazení těchto bilietů, jichž bylo vydáno za 170'221 mill., slíbila vláda držeti stále na snadě 28¹/₂ mill. rublů hotových peněz, kdežto bilieety nad zmíněný obnos vydané měly býti vesměs uhrazeny hotovými. Válka krymská přinutila však vládu k opětným značným emisím bilietů, tak že úhrnný obnos jejich dosáhl roku 1858 výše 735 mill. naproti 333'44 mill. rublů v r. 1853. K nápravě měny zřízena r. 1860 Říšská b. s kapitálem 15 mill. a s rezervním fondem 1 mill. rublů, jež ze značných výtěžků její doplněny byly na 25 mill., pokud se týče na 3 mill. rublů. Dle plánu již r. 1810 prováděného měly býti nesměnitelné bilieety (704'9 mill. rublů), jež b. přijala pomocí půjček a prodeje domén, až na 200 mill. rublů vzaty z oběhu. Dne 1. května 1862 počala b. skutečně s výměnou bilietů za hotové, a sice s 10¹/₂% aziem, jež postupně mělo býti snižováno, až by na začátku roku 1864 úplně vymizelo. S počátku podobalo se, že se záměr tento vydaří. Výměna nejen že nebyla ve značné míře žádána, nýbrž obecnstvo nosilo dokonce i samo drahý kov do b-ky žádající za ně bilieety. To však dále se pouze ze spekulace, poněvadž bylo s prospěchem prodati dnes b-nce kov s aziem 10¹/₂%, a za krátký čas jej opět s aziem mnohem nižším vybrati. Obrat nastal r. 1863, ve kterém vybráno bylo z b-ky téměř 100 mill. rublů, následkem čehož klesla hotovost její velmi značně, a povstání polské, jež uzavření půjčky učinilo nemožným, zmařilo rázem všecko ovoce dosavadních snah, směřujících k nápravě valuty. Vyplácení hotovými musilo býti zastaveno, a r. 1864 klesl papírový rubl opět na 76¹/₂%, své nominální hodnoty. Kolísání hodnoty, jemuž všechny nesměnitelné peníze papírové v době politických zápletek bývají podrobeny, bylo v Rusku v dobách úplně klidných velmi časté, jelikož oběh jejich z příčin zevnějších neustále se měnil. Převýdeje měl v zápětí značné zvýšení ladem ležícího kapitálu, pro něž bylo nesnadno najíti uložení ve výrobních podnikách. Kapitál tento shromažďoval se stále ve větších obnosech b-ky depositní, komerční a ostatních peněžních ústavů státních, tak že r. 1857 vklady jejich převyšovaly miliardu rublů. Peníze tyto byly půjčovány buď soukromníkům na hypotéky a nebo státu k uhrazení deficitů. Zápůjčky tyto dostoupily výše asi 850 mill. rublů, z čehož polovice připadala na hypotékařní dlužníky a polovice na stát. R. 1857 snížily b-ky úrok ve vkladů se 4 na 3%, což mělo za následek veliké jich vypovídání obecnstvem. Jelikož však hotovost b-k, jež obnášela jen asi 150 mill. rublů, ještě během r. 1858 byla vyčerpána, a ostatní

peníze, jež zapůjčeny byly statkářům a státu, teprve za dlouhou řadu let byly splatny, musilo býti přikročeno k likvidaci b-k depositních, kterouz provedla z veliké části b. Říšská, a to tím způsobem, že část vkladův oněch b-k přeměněna byla ve vklady Říšské b-ky, a část jich byla konvertována v záručitelné dlužní úpisy, jež poněnáhu měly býti umořovány. Poněvadž však zejména následkem zrušení nevolnictví r. 1861 lhůty ke splácení hypotečních kapitálů byly mnohem delší, nežli lhůty k umořování zmíněných dlužních úpisů, byla b. Říšská často nucena k »dočasné« emissii úvěrních bilietů, aby deficit byl vyrovnán. Druhá příčina »dočasných« emissii byla zájímavá státu k uhrazení přechodných schodků. Tyto okolnosti vysvětlují časté kolísání kursu papírových peněz ruských i v dobách politicky úplně klidných. Příznivý čas k zavedení hotového placení v l. 1867—1875 nechala správa b-ky uplynouti bez užitku. Na to vypukla válka turecká, která způsobila obecné klesnutí kursu směnečného a stoupnutí azia zlata až na 66%. V r. 1877 počaly emisse bilietů k uhrazení nákladů válečných, kterýmiž rozmnožen jest oběh jejich ze 790 mill. rub. (ku konci roku 1876) na 1039.9 mill. (1877) a na 1182 mill. (1878), kdežto do konce r. 1880 klesl na 1133.5 mill. Zákonem z 1. led. 1881 všecky další emisse zastaveny a určeno, aby biliety vydané po vypuknutí války turecké vzaty byly z oběhu, pokud by to nebylo na úkor trhu peněžního, a sice tím způsobem, že by stát dluh, jež biliety ony představují, b-nce v osmi ročních lhůtách splatil v hotovosti; předpis tento roku 1884 změněn v ten smysl, že takové splácení může se díti také v 5% zlaté a papírové rentě. Přes oba ty zákony nalézalo se však ještě 15. března 1887 celkem za 939.723 mill rublů bilietů v oběhu a 111.710 mill. rublů v rezervě pro »dočasné« emisse. Úvěrní biliety Říšské b-ky znějí na 1, 5, 10, 25, 50 a 100 rublů. Jsouce nesměnitelně podléhají při každé hrozičí zápletce politické značnému kolísání kursu, jenž zejména v čci 1887 štváním officiosního tisku německého, z politických pohnutek proti ruským hodnotám zahájeným, klesl až na 55% nominální hodnoty, ke konci r. 1887 následkem vyloučení ruských cenných papírů z obchodu lombardních u Říšské b-ky německé na 54% a roku 1888 následkem pověstí o zbrojení Ruska dokonce na 50%. Od té doby kurs rublu sice značně se zotavil, dosud však stojí asi 32% pod pari. Mimo výhradné právo k vydání bilietů zabývá se Říšská b eskontováním směnek, poskytováním záloh na cenné papíry a t. zv. »otevřeného úvěru«, uhrazeného směnkami a pod. (zejména b-kám), na běžný účet, pak přijímáním záručitelných depositů buď na depositní list, v kterémžto případě může býti jen celý vklad žádán nazpět, aneb na běžný účet; mimo to přijímá také nezúročitelná deposita na běžný účet, avšak jen od státu a jiných veřejných korporací. Následkem tohoto spojení odevzdávají guberniální hlavní pokladny své přebytky filiálkám Říšské b-ky, prostřednictvím jichž soustřeďují se všechny

příjmy státní v Říšské b-nce v Petrohradě. Zmínky zasluhuje, že v Rusku přes veliký oběh papírových peněz užívání checků velice zdomácnělo.

z. **Banka Polská** (pol. *Bank polski*), založená dekretem král. ze dne 29. ledna 1829 k umořování dluhu státního, ke zvýšení úvěru a ku povznesení obchodu a průmyslu národního. Pohromy politické a válečné, jaké stihly Polsko koncem minulého a počátkem tohoto století, po vídeňském kongresse objevily své následky ohromným dluhem státním. Umořovávají dluhy z let minulých a vedlé toho pomáhati při shánění půjček nových na běžné potřeby jak pokladně státní, tak pokladně města Varšavy a jiným veřejným podnikům: to bylo prvním úkolem b-ky Polské, která nenasadný tento úkol plnila co nejlépe. Jakkoliv b. Polská činnost svou věnovala celé zemi a všem odvětvím ruchu obchodního, přece až do r. 1865 měla výhradně své sídlo ve Varšavě; teprve připomenutého roku založila první svou filiálku v průmyslové Łodzi a v příštích desíti letech zřídila 9 nových filiálek v rozličných městech království. **B.** Polská byla podnikem výhradně státním a ze státní pokladny obdržela svůj základní kapitál, jenž obnášel původně 30 mill. zlatých pol.; později kapitál zvýšen na 42 mill. zlatých pol., a roku 1842 ustanoven částkou 8 millionův rublů. **B.** Polská měla právo vydávati biliety bankové na základě zásad platných při b-nce Anglické. **B.** Polská na tom základě vydala bankových bilietů za 8 mill. rublů, a když roku 1845 běželo o poskytnutí pomoci rolnictvu a o zvýšení bilietů o 2 mill., b. k zabezpečení hodnoty nových bilietů deponovala 2,250.000 rublů v obligacích pokladu státního. **B.** Polská vydávala bankovky do r. 1870; od té doby byly z oběhu stahovány a výměna jejich za ruské biliety kreditní trvala do roku 1875. Aby b. Polská mohla dále působiti, doporučeno pokladnám státním, aby peníze, které u nich nad potřeby běžné přebývaly, zasílaly do b-ky Polské na běžný bezúrokový účet. Tyto vklady dostoupily časem až 6 mill. rub. a b. Polská měla zase dostatečných prostředků ke své činnosti. Vydátným pramenem k obchodní činnosti stal se b-nce také privilej, vedlé něhož byly povinny úřady správní a soudní, dále města, ústavy atd., ukládati svoje fundace a sporné peníze u b-ky Polské, která z nich platila úrok podlé jisté, ovšem nízké stupnice. **B.** Polská přijímala ovšem i od osob soukromých deposita, a kromě toho zabývala se eskontováním směnek, lombardováním a půjčováním na zástavy movité, zejména také na tovary průmyslové, na plodiny rolnické a p. **B.** Polská podporovala obchod a průmysl poskytováním půjček k zakupování strojů hospodářských, byly-li jí tyto dány v zástavu, nežli by dluh byl splacen, a na stroje pro továrny všeliké za podobných podmínek. Banka sama také účastnila se přímo v průmyslovém ruchu stavbou a investicí továren, hutí a p. Stavěla silnice, průplavy a parolodi, a zavdala podnět ku první dráze v království. Při vši této pro zemi vysoce blahodárné činnosti b. Polská pouze r. 1831 neměla žádného vy-

těžku; v jiných letech však vynesl kapitál nejméně 5%, ano byla léta, kdy se vytěžilo až 13%. Ačkoliv b. Polská vykazovala se takovou skvělou minulostí, zrušena přece rozhodnutím státní rady ruské ze dne 15. června 1885 a dnem 13. ledna 1886 přeměněna v obyčejné bankéřství. — *rot.*

VIII. Spojené Obce severoamerické. Zde zkoušeny téměř všechny systémy bankovníctví. Po skončení války za svobodu byla v každém městě b. cedulová. Jelikož oběh bankovek při této rozdrbenosti ústavů emittujících podléhal častým zmatkům, byla r. 1791 zřízena ve Filadelfii Národní a ústřední b. s kapitálem 10 mill. dol., k němuž spolková vláda přispěla z 2 mill. Do oboru b-ky též náleželo mimo vydávání cedulí, které prohlášeny za zákonné platidlo ve všech Spojených Obcích, zejména přijímání deposit, diskontování směnec a obstarávání pokladničních jednání pro spolkovou správu finanční. Ačkoliv b. tato velmi dobře prospívala, nebyl privilej její roku 1811 již obnoven. Následkem toho značně se rozmnožily místní b-ky cedulové a nastal převýjev bankovek, jenž způsobil veliké zdražení statků. Aby se předešlo hrozcím zmatkům peněžním, byla na 20 let privilegována nová ústřední b. podě jménem b. Spojených Obcí s kapitálem 35 mill. doll., jež měla sídlo ve Filadelfii a 25 závodů pobočných ve větších městech Unie. Do působnosti její náleželo mimo vydávání cedulí, jež obdržely nucený oběh v celém soustátí, eskontování směnec, koupě zlatých i stříbrných prutů, přijímání vkladů v obnosech nejméně 5000 doll., zejména státních peněz, a obstarávání kassovních jednání pro spolkovou vládu. Nadána jsouc značnými prostředky b. tato nabyla v brzku velikého vlivu na všechny peněžní poměry; avšak následkem nesprávnosti, zejména různých tajných manipulací ředitele Biddele nebyl jí privilej r. 1836 prodloužen. Až do r. 1863 byly v Unii pouze t. zv. státní b-ky, jež založeny a spravovány byly dle zákonů jednotlivých států. Tíseň finanční, ve které ocitla se spolková vláda následkem občanské války, a nemožnost sehnati půjčku státní, přiměly stát. sekretáře Chasea, že usiloval o změnu dosavadního zákonodárství bankovního za tím účelem, aby mohl od b-k vynutiti značnější pomoc peněžní. Návrh jeho stal se dne 25. břez. 1863 zákonem. B-ky, které podrobí se novému zákonu, tak zv. b-ky národní, musí před započatím obchodu složiti u kontrolora oběživa (*Comptroller of the Currency*) dlužní úpisý (*bonds*) Spoj. Obcí nejméně v obnosu 30.000 doll. a menší b-ky aspoň ve výši $\frac{1}{3}$ (dle zák. z r. 1875 pouze $\frac{1}{4}$) splaceného kapitálu akciového, čímž nabudou práva vydávati cedule až do obnosu rovnajícího se 90% kursovní hodnoty složených úpisů. Cedule ty zhotovuje spolková vláda dle stejného pro všechny b-ky formulátu, jež opatří se pak jen firmou a podpisy dotyčných b-k. Ze skutečně vydaných cedulí musí b-ky národní platiti 1%ní, b-ky ostatní 10%ní daň spolkovou. Úhrnny obnos bankovek od všech národ-

ních b-k vydaných neměl přesahovati 300 mill. dollarů. Každá b. jest povinna pečovati o to, aby cedule své na požádání mohla vyměnití za minci, ku kterémužto účelu mají b-ky ve větších městech míti stále v pokladnách hotovost rovnající se nejméně 25%, v ostatních městech nejméně 15%, obíhajících cedulí a deposit. Nedostojí-li některá b. svému závazku, vymění státní pokladna cedule její za hotové a hojí se prodejem uložených státních dlužních úpisů. Roku 1863 obnášel počet b-k státních 1466, z nichž však většina po prohlášení hořejšího zákona proměnila se v b-ky národní, jichž bylo r. 1887 celkem 3049, kdežto počet b-k státních obnášel pouze 914.

Literatura. Ad. Wagner, *Der Credit und das Bankwesen* in Schönbergovéh Handb. der polit. Ökon. I. (1885); Hübner, *Die Banken* (1854); M. Wirth, *Bankwesen* (3. sv. jeho Nat. Ökon., 1883); Geyer, *Zettelbankwesen* (1875); A. Wagner, *Beiträge zur Lehre v. d. Banken* (1857); Geld- und Credittheorie der Peelschen Bankakte (1862); System der Zettelbankpolitik (1873); Tooke-Newmarch, *History of Prices*, 6 sv. (1838—1857, též něm. od Ashera); Gilbert, *History, principles and practice of banking* (1871); Bagehot, *Lombardstreet* (1878, též něm.); Courcelle-Seneuil, *Traité théorique etc. des opérations des banques* (1876); Oct. Noël, *Les banques d'émission en Europe* (1888); Bráf, *Náprava měny* (1885); Statistique internationale des Banques d'émission, 5 sv. (1881); Macleod, *Theory and practice of banking* (1888). Pro dějiny b-ky Rak.-uhér.: Die österr. Nationalbank und ihr Verhältniss zu dem Staate (1861); Lucam, *Die österr. Nationalbank während der Dauer ihres 3. Privilegiums* (1876); Leonhardt, *Die Verwalt. der Österr.-ung. Bank 1878—1885* (Videň, 1886); Heller, *Compass, finanz. Jahrb. f. Österr.-Ungarn* (1869—89). Pro dějiny b-ky Angl. zejména Tooke-Newmarch, pak Wolowski, *Banque d'Angleterre et les banques d'Écosse* (1867); J. H. Francis, *History of the Bank of England* (1888); Philippovich, *Die Bank v. England im Dienste der Finanzverwaltung d. Staates* (1885). Pro b-ku Franc.: Courtois, *Histoire de banques en France* (1881); Bousquet, *La banque de France et les institutions de crédit* (1885). Pro b-ky německé: Poschinger, *Die Banken im deut. Reich.*, 2 sv. (1876 a 1877) (Bavory a Sasko); Bankwesen u. Bankpolitik in Preussen, 3 sv. (1878—79); Hecht, *Bankwesen u. Bankpolitik in den süddeutschen Staaten* (1880); pak roční zprávy o Říšské bance v Hirth's Annalen d. deut. Reiches. Pro dějiny ruských bank: Goldmann, *Russ. Papiergeld* (1866); Wagner, *Russ. Papierwährung*; Gambarov, *K voprosu o bankach kratkosrochnago kredita* (1885). Pro americké b-ky: Nationalbankgesetzb. der Vereingt. Staaten v. Amerika etc. (1881); Hotchkiss, *Banks and Banking 1171—1888* (New York, 1888). Č.—I.

Banka též Bangka, holandský ostrov v Indickém archipel, při východním pobřeží ostrova Sumatry, od něhož průlivem Banc-ckým jest odločen, tvoří s několika soused-

ními ostrovy (Lepar, Leat a j.) zvláštní holandskou residencii, jejíž rozloha zaujímá 12.680 km². Povrch ostrova, který v dávných dobách nepochybně se Sumatrou a Malakkou souvisel, podobá se malackému, jsa většinou rovinatý neb pahorkovitý, kdežto kuželovité hory jenom tu a tam se vypínají a nepřesahují 700 m výše. Geologicky skládá se půda většinou ze žuly, lateritu pisku a železitého jílu a obsahuje ohromné bohatství rudy cínové, jež r. 1710 náhodou byvši nalezena zjednala B-nce nynější důležitost její. Ložiska rudná jsou téžož původu jako ložiska na Malacke a jeví neobyčejnou podobnost s ložisky v českém Rudohofí, tak že nejen i rudohorští průvodcové cínové rudy, volfram a vismut, zde se vyskytují, ale i žulu na B-nce od české skoro rozeznati nelze. Ruda nachází se nejen v žule, nýbrž i v rovinách nehluboko pod povrchem země, a také cínový pisek není vzácností. Naproti bohatství nerostnému je květena a zvířena velmi chuda. Z užitečných stromů vyskytuje se jen něco banánů a strom *Durio zibethinus*; rozsáhlé lesy, jež dříve ostrov pokrývaly, byly při zakládání dolů pro dřevěné uhli zpuštěny, tak že nyní na B-nce panuje citelný nedostatek dříví. Obyvatelstvo, počtem na 72.000 duší skládá se z domorodých Malajců (71,77%) a Číňanů (27,80%), zbytek pak připadá na Evropany (210 duší) a Arabý. Domorodci jsou úzce spfznení s divokými kmeny na Malacke a jsou nyní značně pomešeni se živly čínskými, javskýmí a j. Číňané žijí ve zvláštních vesnicích, zabývajíce se částečně řemesly a obchodem, ale hlavně věnují se hornictví. Dolování na cín děje se z velké části dosud starým, primitivním způsobem, totiž ryžováním hlíny, a teprve v nejnovější době věnovány značné obnosy na zdokonalení jeho. Roku 1829 přivezen první cín z B-ky do Evropy; dobývání jest od vlády monopolisováno a vzmáhá se neustále, poněvadž cín z B-ky je výborný a spotřeba jeho v Evropě i Americe víc a více stoupá. R. 1885 vytěženo na ostr. B-nce a Billitonu 7993 tun cínu a na r. 1886 vypočítán v rozpočtu výnos jeho na 4.351.346 holl. zlatých. B. náležela původně k sultanátu Palembangskému na Sumatře, r. 1608 zabrána holandskou společností východoindickou, r. 1812 byla osazena od Angličanův, ale r. 1814 navrácena království Nizozemskému. Hlavním městem a sídlem vlády je Muntok na sev.-záp. pobřeží ostrova se 3000 obyv. a čilým obchodem.

Baňka lazebnická, malá nádoba skleněná, kovová, rohová nebo kaučuková, kterou se způsobuje překrvení kůže a pouští krev. Sázení baněk č. baňkování jest výkon chirurgický, praktikovaný již v dávných časech, ve středověku zneužívaný, tak že téměř pro každou chorobu býval ordinován, v naší době téměř opuštěný, ačkoli dosud i mezi lékaři nejvážnějšími ozývají se ob čas hlasy ve prospěch této metody (Niemeyer-Seitz, Baginský). Záleží v následujícím: V b-ňce otvorem na kůži přiložené zřede se nějakým způsobem vzduch. Následkem tlaku vnějšího vzduchu

přílne b. ke kůži a vsaje do sebe podlé zředění vnitřního vzduchu polokulovitý okes kožní. Cévy tohoto se při tom rozeprnou, okřes se zardí až temně rudě a tak způsobeno umělé povrchní překrvení. Na tom buď se přestává, a pak nádobku odstraníme za určitou dobu dopustice, aby do ní vníkl vzduch, anebo se používá překrvení ještě k puštění krve. V onom případě mluví se o b-kách suchých, v tomto pak o b-kách krvavých. B-ky skleněné jsou neuvýhodnější, ježto stopovaty lze postup výkonu. Vzduch se v nich zředoval tím způsobem, že se v dutince zapálil připravený kousek líhem nasáklé hubky, jindy se jen vzduch důkladně ohřál lihovým kahanem a rychle se b. přiložila ke kůži. Z rohových baněk vyssával se vzduch ústy a otvor účelu tomu sloužící rychle se ucpal voskem. V době novější užívalo se k vyssávání vzduchu míčovitého čerpadla kaučukového neb i malé vývěvy. Při sázení baněk krvavých bývala místa překrvaná profata puštdlem, nástrojkem, z něhož stisknutím péra několik nožů (8, 12, 16), se vysmeklo a kůži povrchně zranilo. Aby krvácení dále trvalo a sražená krev rány způsobené před časem neucpala, bývala na naseknuté místo b. opět přiložena. Na místě baněk upotřebuje se též pijavek, zv. umělými, z nichž Horteloupova jest nejznámější. Kůže se nejprve na určeném místě nařízne a pak se tam přisaje váleček skelný, v němž pist šroubem se pohybuje. Vyšroubováním jeho se udržuje ve válečku prostor vzduchoprázdný, do něhož prýští se krev z překrvané zpodiny. Zvláštní druh suchých baněk jest bota Junodova navržená. Táž působí jako veliká b. na dolní končetinu od kolena dolů. Noha se vloží do boty s vysokou holínkou, jež majíc stěny nepoddajné nahoře jest hermeticky přitisknuta ke kůži kaučukovým vncem. Vývěvou se z boty vyčerpá vzduch a tak vzniká velmi značné překrvení. Sázení baněk děje se nyní pouze ke zmírnění vnitřního překrvení při omezených zánětech pohrudnice, povrchních zánětech plic, umělých pijavek užívá se v očním lékařství i gynaekologii, v této i suchých baněk k povytahování vsedlých honečků prsních. Peč.

Bankál: 1) B. zobecnělý název podprsníku okenního, podokenní římsy, desky to obyčejně kamenné, sloužící jednak k ozdobe vnějšku budovy, jednak ke svádění deštové vody s okna. - 2) B. v obecně mluvě = banka. Dkl.

Bänkban (t. j. *bánus Bánk*) byl za panování Ondřeje II., krále uherského, s počátku bánem, později palatinem a stal se v dějinách známým tím, že zavraždil ve spolku s jinými nespokojenci nemravnou manželku Ondřejevu, královnu Gertrudu, dceru vévody meránského. Gertruda přivedla do země množství německých dvořanů, kteří při dvoře královském prostopášně život vedli a tím nespokojenost mezi šlechtou domácí budili. Když královna bratru svému Eckartovi pomohla ke svedení krásné manželky B-ovy, postavil se B. v čelo nespokojencův a královnu zavraždil. Trest za tento jeho čin stihl jej až za krále

Bély IV. Historickou tuto událost spracoval Josef Katona v tragédii »Bank-bán« (5 jedn., Pešt, 1821, 1843, 1847, 1863; opera od Fr. Erkele) a Grillparzer v tragédii: »Ein treuer Diener seines Herrn« (Víd., 1830). *Bbk.*

Bankěř jest kupcem, a předmětem jeho obchodu jsou peníze a cenné papíry. On kupuje a prodává na vlastní i cizí účet mince, valuty, cenné papíry, směnky, vyměňuje cizí peníze za domácí, přijímá hotovosti na běžící účet pod úrok, bře cenné papíry k přechování (do depótu, v depót) a dává na ně zálohy (půjčky, lombarduje). **B-e** lze pokládati činností jeho za společného pokladníka obchodníků a soukromníků, jenž ustanoven je k tomu, by za ně peníze vybíral a přijímal. Každý větší obchodník nebo zámožnější soukromník má svého **b-e** domácího nebo i cizího, u něhož ukládá své hotovosti pod úrok, vyhradiv si, by dle potřeby opět je mohl vyzvednouti. **B-i** odevzdávají se směnky, by je buď inkassoval, buď dále prodal, jakož i cenné papíry, by je ve prospěch svých zámluvčích přechovával, kupony z nich inkassoval anebo úvěrní papíry při vhodné příležitosti pokud lze se ziskem prodal. **B.** jest jaksi správcem hotovostí a cenných papírů svých klientů, požívaje jejich důvěry. Obstarává peněžní obchody svých zámluvčích počítá si kromě svých útrat (poštovního, poplatků za telegrammy, kurtáže) též provisi (odměnu $\frac{1}{8}$ — $\frac{1}{16}$ „). **B.** je důležitým činitelem v povšechné tržbě, poněvadž dovede svými styky s jinými **b-i** zjednatí úvěru hodnému obchodníku, továrníku nebo jinému živnostníku v nutných případech potřebné hotovosti. **B-i** též při velkých výpůjčkách státních pomáhají rozšiřovati dlužní úpisy (obligace), losy a jiné státní papíry z té příčiny vydané mezi obecnost, t. j. mezi svou klientelu. Z obchodního jednání **b-ova** tuto stručně vylíčeného jde, že **b.** musí vládnouti značnými prostředky peněžními a sám u jiných firem bankovních musí se těšiti úvěru, jakož i honositi se důvěrou svých svěřenců, má-li vyhověti svému povolání. **B.** musí hleděti, by kapitály svoje i svěřené často obrátil, musí dověsti toho, by styky svoje doma i v cizině co nejvíce rozšiřoval a tím způsobem jaksi byl s to, aby kapitály jemu po ruce jsoucí dle potřeby rozváděl, nebo kapitály potřebné přiváděl. Při operacích těchto arci třeba je bystrého rozhledu ne toliko po všech trzích peněžních, jimiž stanovuje se míra úroková, ale i po povšechné situaci politické, která nezdávka mocně působí na kursy cenných, zejména státních papírův. **B-i** majíce zření ke všem okolnostem trhu peněžního podnikají na bursách všeliké spekulace s cennými papíry, jejichž koupí nebo prodejem snaží se co nejvíce vyzískati. Avšak **b.** při všem svém jednání toho musí dbáti, by kapitály svoje i svěřené nikdy neměl vázány, t. j. nehybně uloženy, nýbrž aby mohl dle potřeby volně s nimi naložiti. Jednání a práce **b-ův** a penězoměnců, provozují-li se po živnostenskou, pokládají se dle čl. 272. obecného zákonníka obchodního za jednání obchodní.

Srov. Randa, Soukromé obchodní právo rakouské I., 47. *Kh.*

Bankéřské směnky viz Banka (I. Vývoj, str. 237.).

Bankert viz Bastard.

Banket (franc. *banquette*) znamená v pozemním stavitelství rozšiřovací stupeň zdiva základního (předzákladí); v stavitelství inženýrském při náspech a hrázích stupeň sesilovací, při silnicích část vedle vozovky, kam se ukládá štěrk a jiné hmoty k udržování. Ve vojenském stavitelství označuje **b.** stupeň na vnitřní straně poprsních zemních náspehů po celé délce probíhající, na něž obranné vojsko pěší vystupuje a ven přes předprseh střílí. *Dkl.*

Banket (z franc. *banquet*, ital. *banchetto*), dlouhé, vyvýšené sedadlo při stole, odtud potom hodování, hostina, zvl. hostina slavnostní, nejčastěji za účelem politickým pořádaná. Dříve, zejména ve středověku, byly to slavné hostiny rázu církevního, veřejné hody krále

Č. 426. Bankecette

a veškerého dvora před shromážděným lidem. Banketovati, tolik co hodovati.

Banki, východoind. stát v Orisse, mezi 20° 15' 30" a 20° 30' sev. šíř. a mezi 85° 23' a 85° 40' vých. délky, má na 300 km² 56.900 obyvatelů (1881). *Fl.*

Banking [bènkíng], angl. bankovní. **B. departement**, bankovní oddělení. **B. principle**, opak theorie bankovní zvané *currency principle*, viz Banka IV. 1. (Banka Anglická, str. 249.).

Bankivský kur viz Kury.

Bankoetle (*Banko-Zettel*), bankocedule, sluly papírové peníze vydávané státem, nebo bankou, tedy státovky nebo bankovky; zvláště pak u nás papírové peníze vydávané Městskou bankou vídeňskou a později státem pod firmou banky té. Takovou státovku ukazuje vyobr. č. 438. Když následkem převýdaje b-lí a státního úpadku (devaluace) cena jejich klesla, nazývány lidem černé bankovky. Ostatně viz Banka III. 1. (str. 242.).

Bankovka viz Banka (I. Vývoj), str. 236. a II. 2. a Banka cedulová, str. 238.).

Bankovní právo viz Banka (II. Správa, str. 238.).

Bankovní směnka viz Banka (II. 2. cedulová, str. 240.).

Bankovní úhrada viz Banka (II. 2. cedulová, str. 239.).

Bankovní valuta v. Banka (I. Vývoj, str. 236.).

Bankrot viz Úpadek.

Banks [bènsks]:

1) **B. Thomas**, sochař anglický (* 1735 v Lambethu — † 1805 v Londýně). Oddav se teprve v pokročilejším věku změnil výtvarnému obdržel r. 1770 zlatou cenu král. akademie a po dvou letech poslán na studium umělecké do Říma. Pobyl tu několik let a zjednal si zvláště dvěma krásnými výtvoři (*Caratacus hájící se před Claudiem* a *Psyche a motýl*) pověst nadaného umělce vrátil se do Anglie. Nenaleznuv zde však dostatečné podpory odešel do Ruska, kdež carová Kateřina zakoupila jeho Psychu a objednala u něho novou skupinu, *Ozbrojená neutralita*. Vyřídív objednávku navrátil se **B.** opět do Anglie i dokončil nejlepší své dílo *Umírající Achilles*. **B.**ovi dostávalo se pak četných zakázek soukromníků, i zvolen též členem královské akademie. Připomenouti sluší ještě jeho reliéfy *Shakespeare mezi Musami* tragédie a komédie a *Suržený gigant*. Umělecký význam **B.**ův spočívá hlavně na jeho výtvořech čistě

ideálních; představuje předměty skutečné byl méně šťasten ve svém tvoření.

2) **B.**, sir Joseph, přírodopyscec angl. (* 1743 — † v Londýně 1820). Po skončených studiích v Etonu a Oxfordě podnikl výzkumnou cestu do Novofundlandska a na Labrador (1764), účastnil se výpravy kapitána Cooka (1768—1771), za níž nashromáždil bohaté poklady přírodovědecké, jež byly vítaným materiálem mnohých současných učenců. Navštívil pak Island (1772) a na zpáteční cestě ostrov Staffu, jejíž geologické složení ponej-

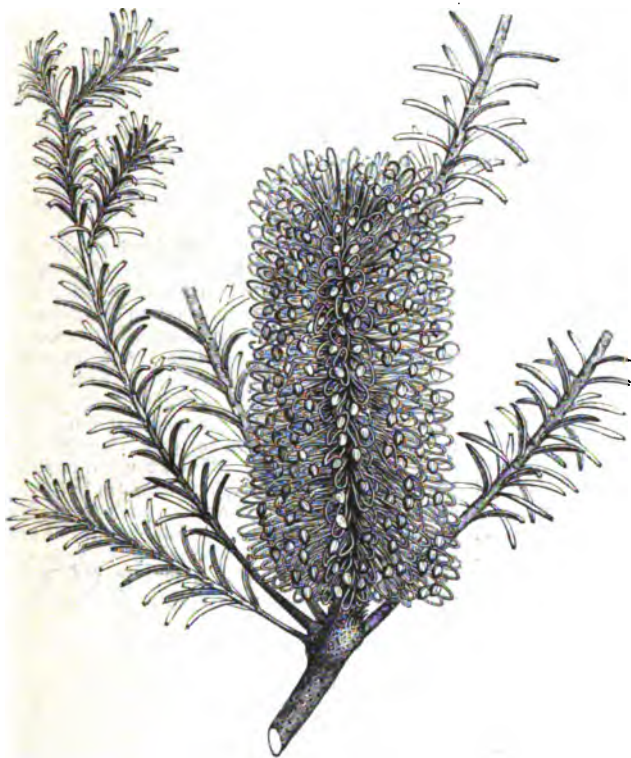

Č. 439. *Banksia serrata*, větvečka s plodem.

prve popsal. R. 1777 byl jmenován předsedou král. společnosti, kterýžto úřad zastával přes 40 let a roku 1781 povýšen do stavu šlechtického. **B.** udržoval přátelské styky se všemi vynikajícími učenici své doby a přispěl velmi k povznesení přírodních věd v Anglii. Mimo práce menší napsal: *A short Account of the Causes of the Diseases in Corn* (1803) a *Circumstances Relative to Merino Sheep* (1809). Avšak mnohem platnějších zásluh o přírodovědu získal si četnými, najmě botanickými objevy, pak hmotnou podporou vynikajících přírodopysců, jakož i tím, že bohatou svoji knihovnu a přírodovědecké sbírky odkázal Britskému museu. Seznam knihovny publikoval Dryander (Lond., 1796—1800, 5 sv.).

3) **B. Nathaniel Prentice**, sev.-amer. stát. a generál (* 1816 ve Walthamu, Massach.). Pracoval v prádelně na bavlnu, stal se pak strojníkem a nabyt vlastním studiem takového vzdělání, že mohl převzít samostatné řízení časopisu. R. 1849 stal se členem a r. 1851 předsedou zákonodárného sboru v Massachusettsu. R. 1852 vstoupil do kongressu, kde působil proti rozšíření otroctví, a za jehož předsedu r. 1854 zvolen. R. 1857 byl guvernérem v Massachusettsu a r. 1860 ředitelem illinoiské ústřední dráhy. Ve válce občanské stal se di-

hových buněk složená vrstva pokožková, ve které roztroušeny jsou dvůrkaté, proti přílišnému vypařování zvláště způsobilé průduchy. Rostouť b-ic v krajinách, kde střídá se část roku deštivá s měsíci, kdy žádné deště se nedostávají. V této době odolávají pak b-ic a příbuznci rody svými tuhými listy i parnům i suchům. — Květy jsou obojaké, v hustý klas s tvrdou, tlustou osou sestavené. Okvěti skládá se ze 4 čárkovitých úkrojků, které zvláště na konci dlouho zůstávají dohromady slepeny. Na konci každého úkroju na vnitřní straně jest přisedlý prašník. V spleném konci okvěti a prašníků vězí dlouho blizna, jež okončuje dlouhou, nitovitou, dřevnatou a ven kolínkovitě vyhnutou čnělku. Semenník svrchní obsahuje 2 vajíčka. Pod semenníkem jsou 4 malé šupinky. V čas zralosti přeměňuje se semenník v čočkovitou, velikou a neobyčejně silně dřevnatou tobolku, která se posléze rozpuškává ve dvě chlopně a vypouští ven dvě často křídlatá semínka. Dřevnaté tobolky sedí mezi seschlými květy a tvoří na konci větví dlouho vytrvávající plodenství neobvyklé podoby. **B.** čítají celkem 46 druhů v různých končinách Austrálie rozšířených. Na vyobrazení podáváme *b. serrata* č. 439. a *b. ericifolia* č. 440. U nás v době dřívější byly oblíbenými keři v sklenicích. Jako jiné rody proteaceí tak i *b.* vyskytuje se v různých usazeninách třetihorních v krajinách evropských. Listy, plody i květy svou tuhostí a dřevnatostí zvláště jsou způsobilé zachovati se ve vrstvách zemských, a poněvadž jsou tak význačných tvarů, možno také snadno jejich příslušnost odhadnouti. *Vský.*

Č. 440. *Banksia ericifolia*, větevka květní.

visním generálem, velel a raněn v bitvě u Cedar-Mountainu ve Virginii (9. srp. 1862), stal se pak na místě Butlerově guvernérem v New-Yorku a později komandérem Louisiany. R. 1863 dobyl Port Hudsonu a bojoval v Louisianě a Texasu. Pak účastnil se správy v Louisianě a byl od r. 1864—73 členem kongressu, přešel při první kandidatuře Ul. Granta k demokratům a uchýlil se r. 1874 do soukromí.

Banksia L. fil., austral. keře nebo stromy z řádu *Proteaceae*. Listy střídané jsou zpravidla podlouhlého tvaru, krátce řapíkaté a nejčastěji hluboce ozdobně stříhané zubaté a v předu uťaté nebo vykrojené. Jako u jiných proteaceí jest i zde čepel listová neobyčejně kožovitá, tuhá, čehož je příčinou silná, z ro-

v jihozáp. skupině arktického souostroví amerického, oddělený průlivem Banksovým od ostrova Melvilleova na sev.-vých. a průlivem prince Waleského od země prince Alberta na vých., veliký as 80.000 km². Složen jest z droby, ale vyskytá se na něm též útvar kamenouhelný a vrstvy terciární se zkamenělými stromy. Nyní jest úplně bez vegetace. **B**-vu z-mi shlédl poprvé Parry (1819), blíže prozkoumal Mac Clure (1850), který ji nazval ostrovem **Baringovým**, Mac Clintock a j. *Koll.*

Banksovy ostrovy, souostroví ve skupině novohebridské v Melanésii, severně od hlav. ostrova jejího Espiritu Santo (14—15° j. š. a 166—167° v. d.), skládající se ze 17 ostrůvků, z nichž největší jsou: Vanua Lava (352 km²),

G a u a či **Santa Maria** (336 km²), **Saddle** či **Valua** (37 km²), **Mota** (27 km²), **Urepara** (24 km²) a **Star Peak** či **Meralava** (13 km²), ostrov nejnižší a spolu nejvyšší (884 m). Podnebí jest dosti příjemné; suché počasí trvá od května do října — v květnu a červnu průměrná teplota 29° C. — deštivé počasí od listopadu do dubna. **B. o.** dílem jsou obydleny; nejlidnatější jsou **Saddle** (3000 obyv.) a **Mota** (2000 obyv.); celkem pácí se obyvatelstvo jejich na 7000 duší. Známý jsou od objevů **Bougainvilleových** (1768) a **Blightových** (1789). *Koll.*

Banksův poloostrov vybíhá na vých. pobřeží jižního ostrova **Novozealandského** do Velikého oceánu prostoupen hornatinou (**Mount Sinclair**), do jejíž boků vryvá se moře mnohými zátokami (**Levy Bai**, **Pigeon**, **Akaroa**). Nejlepší přístav má město **Akaroa**, sídlo hrabství.

Banksův průliv: 1) B. p., úžina mořská ve Velikém oceánu, kteráž odděluje **Tasmanii** od ostrova **Clarkova**, jednoho z hlavních ostrovů ve skupině **Furieux**, jižně od australské kolonie **Viktorie**. — **2) B. p.** viz **Banksova zeme**.

Bankurá, hlav. město okresu ve východoindickém kraji **bardvánském** (**Bengalsko**), značné místo obchodní s 18.747 obyv. (1881). Okres **bankurský** má na 6785 km² obyvatelů 1.041.752 (r. 1881) a to 910.745 hindů, 46.274 muham., 56 křesťanů a 84.557 jiných (hlavně prabydlitelů). Vých. část jest plochá, půda náplavní, k západu hornatější a houštinami porostlá, s různou dravou zvěří, lesy poskytují šelak a lesní hedvábí (*tasar*). Hlavní plodinou jest rýže. Rukodilné výrobky: hedvábí a bavlněné látky, různé nádoby tůčkové. Vývoz: rýže, olejová semena, bavlna, hedvábí, šelak a kokony; dovoz: angl. zboží kusové, sůl, tabák, koření. *Fl.*

Banky nazývány v cukrovarnictví starší doby hliněné hrnce, na které sázeny bývaly kadluby s cukrovinou po vytažení zátky ze špice kadluby. Zelený syrob z homole odkapující jímán býval do těchto baněk a sloužily — ježto stolů nynějších nebylo — také k jímání syrobů dalších při probělování cukru z homolů odkapujících. V Čechách udržela se práce s **b-kami** nejdéle při cukrovaru na **Zbraslavi** a v **Kolešovicích**, kdežto rozprodávány byly r. 1881 v tisíci kusech k obecné potřebě mezi lid. *DČ.*

Banlieue [banlijé], franc., okršlek kolem jistého místa (hradu, města), podrobený jeho pravomocnosti; něm. *banneile*.

Banmo viz **Bhamo**.

Bann, irská feka, 137 km dlouhá, temení se na **Mourneských horách** v hrabství **downském**, protéká jezero **Lough Neagh** a tekoucí mezi hrabstvím **antrimským** a **londonderryským** ústí do **Atlantského oceánu**. Je splavná až ke **Coleraineu**, kde vodopád 7 m vysoký další plavbě překáží. Značný lov ryb, zvláště lososův a úhořů.

Bannagium (*jus bannarium*) srv. **Donucovací práva**.

Bannaleo [-lèk], hlavní místo kantonu ve franc. dep. **Finistère**, arr. **quimperléském**, stanice dráhy **orléanské**; 5259 obyv. (1887), výroba cidru

Bannamové, divoký horský kmen v **Zad. Indii** v údolích podélých při řece **Me-Khongu**. Jsou pradávými obyvateli **Zadní Indie** a dle starších zpráv byli typu skoro **papuanského**. Území jejich dosud je bohato na zříceniny a památky kamenné.

Bannatyne Club [bànatajn klob], literární spolek, jež k vydávání vzácných děl, týkajících se dějin, topografie a písemnictví **Skotska**, r. 1823 v **Edinburce** založil sir **Walter Scott**. Původně skládal se z 31, později ze 100 členů, kteří skládali po pěti guineích ročního příspěvku. Prvním předsedou byl sir **Walter Scott**, prvním tajemníkem **David Laing**. **B. C.** vydal celkem 116 děl, z nichž některá pro svou vzácnost jsou nyní velmi cenna. Spolek čítal r. 1859 toliko 80 členův a rozešel se r. 1861. Jméno obdržel po **Georgeovi Bannatyneovi**, zasloužilém vydavateli starých písemních památek **škotských**, najmě rukopisů ze století **XV. a XVI.**

Banneret [bèneret]: 1) **Angl. praporec**, korouhvička. — 2) **B.**, vyšší stupeň rytířský, jenž za starodávna byl na angl. bojištích udělován vojínům, kteří neobyčejnou chrabrostí se vyznamenali. Pojmenování pochází odtud, že pennon (vlajka) obyčejného rytíře byla při něm zaměněna za **b.** (praporec). Král v čele své armády, obklopen důstojnictvem a panstvem, přijal hrdinu vedeného dvěma slavnými válečníky a sám jej pod vlajicemi praporey na rytíře pasoval. Původ **b-u** jest neznám. Prvním **b-em** v dějinách uvedeným byl **Froisart**, jež pasoval **Edvard I.**, posledním **Johu Smith**, který v boji u **Edgehillu** zachránil král. prapor (1642). **Jiří III.** obnovil **b.** r. 1764 (pro sira **Williama Erskinea**) a r. 1773 (pro admirála **Pyea** a kapitány **Knights**, **Bickertona** a **Vernona**).

Bannitum judicium srv. **Soud zahájený**.

Bannitus nazývá lat. překl. t. zv. **saského Zrcadla** (I. čl. 2. § 2., 3., 4.; čl. 3. § 2.) svobodného, jenž má navštěvovati synody **biskupské** i **soudy hrabské** a tu spory své k rozřešení předkládati. Taktéž označuje se slovem **B.** osoba vhodná pro úřad šeffní. — 1.

Banniza: 1) B. **Johann Petr**, právník něm. a **rakouský** (* 1707 v **Aschaffenburce** — † 1775 ve **Vidni**). Studoval v **Mohuči**, **Heidelbergu** a **Vircpurku**, odkud jej kníže **Bedřich Karel** vyslal do **Vidně**, **Řezna** a **Wetzlaru**, by studoval praxi u vyšších soudů. Vrátil se roku 1734 stal se profesorem **fíšského soudního řádu**, pak r. 1755 c. k. dvorním radou, řádným učitelem **pandek** a **práva hrdelního** ve **Vidni**, později řádným učitelem v **Theresiánu** a **dolnorak. vládním radou**. *Sepsal: Einleitung zu dem kais. Reichskammergerichtprozess* (Vircpurk, 1740; **Wetzlar**, 1769); *Systema iurisprudentiae criminalis* (Vid., 1755) a některé dissertace a programy o právu státním. — 2) **B.** **Josef Leonhard von Bazan**, syn přede-

šlého, právník (* 1733 ve Vircpurku, † 1800 v Inšpruku). Navštěvoval přední něm. university protestantské, provázal otce svého do Vídně (1755) a stal se tam r. 1762 profesorem obecného a rak. soudního řádu na universitě a dolnorak. vládním radou. Roku 1768 povolán za profesora práva občanského a hrdejšího do Inšpruku, kde se stal předsedou universitní konsistoře. Sepsal: *Disquisitio ex iure publ. universali de Maestate tempore interregni* (Videň, 1758); *Delinatio iuris criminalis secundum constitutionem Carolinam Theresianam* (Inšpruk, 1771, 1773, 2 sv.); *Disquisitio de tortura* (t., 1774); *Sätze auf die heut. gemeine Rechtsgelehrsamkeit* (t., 1777); *Disquisitiones iuris plani ac controversi* (t., 1780—82); *Anleitung zu d. allg. bürgerl. Gesetzbuch* (Vid., 1787); *Alphabet. Gesetzwörterbuch über das allgem. bürgerl. Gesetzbuch* (t., 1788).

Banno z Fenixfeldu Jan, latinský veršovec za doby Maximiliána II., nar. v Praze 25. ledna 1529. Vzdělání dostalo se mu jednak ve proslulé latinské škole Jiřího Fabricia v Míšni, jednak u domácího humanisty Matouše Kolína z Chotěfny, v jehož ústavě byl r. 1548—50 bezplatným chovancem a spolu pomocníkem při vyučování. Záliba v latinském veršování probuzena byla v něm hlavně podnětem Kolinovým a ovšem i příkladem vrstevníků, starších i mladších, kteří pod záštitou Jana Hodějovského z Hodějova, místosudí království Českého, a Jana Opita z Maličina ve zvláštní společnosti básníků byli se soustředili. **B.** máje pověst dobrého latináře pozoruhodné místo zaujímal mezi nimi a veršovaných projevů plně se účastnil; druhem při tom nerozlučným byl mu nadaný společník Martin Hana (Hanno), Královéhradečan. Po r. 1550 sledujeme jej na Moravě, kdež se stal vychovatelem v kníž. rodině Jana z Liechtenšteina, pána na Lednici atd., nejvyššího sudí markrabství Moravského, a v postavení tomto nějaký čas i po předčasné smrti knížete (1552) setrval. Nového a mocného příznivce nalezl v nejvyšším komorníku Maximiliána II., Adamu z Dietrichšteina, a prostřednictvím tohoto, když si před tím titul doktora práv byl opatřil, ocitil se ve službách dvorských. Postupem času dosáhl hodnosti sekretáře komory české a zeměl v Praze roku 1596 značné jmění pozůstaviv. — **B-**va činnost literární záležela, pokud známo, jen v latinském veršování a byla téměř výhradně příležitostní. Radostné i žalné události, týkající se šlechtických příznivců, Hodějovského a Opita, pak pftitele Kolinova Arpina z Dornborfu a Zikm. Gelo, prof. prešovského, velení Mus a jejich ochránců, díky za obdržení dar, prosba za trvalou vzpomínku, listy přátelské o rozličných věcech z Moravy a z Vídně posílané Hodějovskému, elegie nad úmrtím r. ilovaného soudruha, popis požáru v Praze na Poříčí r. 1548, oslava příjezdu panovníkova do Prahy a do Vídně, slavnost velikonoční a podobné případy jsou předmětem jeho veršů. Veskřz téměř užito jest elegického disticha, jen výjimkou rozměru jiného, na př. strofy

sappické. Verše bývají plynulé, ale nikolivěk nezávadné; ve mluvě mnoho strojenosti a v myšlenkách — pokud nejsou až i v celých větách z antických básníků, jmenovitě z Vergilia, přebírány a zhusta opakovány — krasochuti poskytovnu se znamená. Veliká část skladeb **B-**vých, k Hodějovskému se vinoucích, tištěna jest ve »Farraginech«, r. 1561—62 Tom. Mitišem vydaných. Jiné skladby příležitostní vydány byly v pospolitých sbírkách v Praze roku 1550, 1551, 1553 a 1557. Samostatně vyšla největší báseň **B-**va ve Vidni r. 1552, s nadpisem: *Divo Maximiliano, Bohemiae regi, archiduci Austriae etc. de illius felici ex Hispaniis cum coniuge augustissima et liberis Viennam reditu carmen gratulatorium* (12 listů ve 4°). — Srv. Jireček, Jan Hodějovský z Hodějova; Balbin, Bohem docta, vyd. Ungar, sv. II., 260.; Procháčka, De saec. lib. art. fat. com. str. 289.; Winter, V měšťanské světnici, str. 103. a Čas. mus., 1888, str. 462.

Thf.

Bannookburn [bánočkbern], skotské městečko, z km jižně od Stirlingu, s 2549 obyv. (1881), vyrábějícími tartán a koberce. **B.** proslul v dějinách vítězstvím Roberta Bruce nad Angličany (1314), které Skotsku pojistilo nezávislost, a porážkou Jakuba III., již mu způsobili (1488) vlastní vzbouřenci.

Bannu, hl. město vých.-ind. okresu, v kraji derážzátském (Pendžáb), s 8960 obyv. (1881). Zove se též Edwardesábád. — Okres bannuský má na 10.013 km² 332.577 ob., a to 309.002 muhamm, 30.643 hindů, 790 sikhův a j. Indus protéká okrem a od západu vlivají se do něho řeky Toči a Kuram. — V obvodu těchto řek jest jedině kraj píchý, ostatně hornatý; na záp. hranici s Vaziristánem. Z východu zasáhá do kraje Solné pohoří a za Indem jest pohoří Maidání, kde též sůl jest uložena; doluje se u Mári, proti Kálabághu. Vyhází se kamenec, sůl a obilí; dováží se cukr, kusové zboží, hedvábí, indych, ghí, olej, železo, tabák a j.

Bannum viz Bannus.

Bannum nuptiale, též *bannus nuptialis*, prohlášky nebo ohlášky manželské. Za prvního tisíciletí církve katolické nebylo obecného předpisu, aby nastávající snatek dvou snoubenců dříve veřejně se prohlásoval. Teprve když se ukázalo, že uzavírány byly mnohé snatky neplatné a zvláště když se pomýšlelo na vydatný prostředek proti uzavírání dvojženství, nařídil čtvrtý sněm lateránský r. 1215, aby každý nastávající snatek dříve osadníkům při veřejných službách Božích byl oznámen; nicméně i takový snatek za platný pokládán, který bez předchozích prohlášek byl uzavřen. Ustanovení to poznovu a určitěji prohlášeno na obecném církevním sněmu tridentském, kdež nařizeno, že každé manželství dříve po třikráte, a sice o třech po sobě bezprostředně následujících nedělích nebo svátcích ve farním chrámě snoubenců veřejně prohlásiti se musí, načež teprve k uzavření snatku lze přistoupiti. Z důležitých příčin možno dosíci prominuti dvou prohlášek, ano v některých případech kromobyčejných i všech tří

prohlásek. Hlavním účelem prohlasování manželství jest, aby zjevnými se staly překážky, jež snad platnosti toho sňatku jsou v cestě, o nichž však snoubencové buď z nevědomosti neb zlé vůle nečiní žádné zmínky. *Býv.*

Bannus (též *bannum*, franc. *ban*, špan. *bando*, bezpochyby od got. *bandojan* = závažným učiniti) znamenalo ve právu francuském původně právo, vydávati obecně závazná nařízení i stanoviti tresty na jejich přestoupení. Nejvyšší *b.* příslušel v říši králi a trest, stanovený na překročení *b.-nu* královského obnášel 60 solidů. Vzhledem k tomu, týkalo-li se nařízení královské záležitosti soudních nebo vojenských, mluví se o tak zv. *b. judicarius* a *b. militaris*, aneb *heribannus* (*aribannus*). *B.* udílen králem též jednotlivým úředníkům, jako zejména tak zvaným hrabatům, markrabím, vévodům. V pozdějším středověku užíváno slova *b.* v různém spojení i významu; tak mluveno o tak zvaném *b.-nu* krevním, totiž právu soudním nad životem i smrtí (*judicium capitale*), kteréhož právo pouze panovník propůjčovati mohl; pak o obyčejném *b.-nu* soudním, soudní to pravomoci nevztahující se na tak zv. *causae sanguinis*, hrdelní zločiny. Slovem *b.* označováno i území, ve kterémž určité osobě pravomoc soudní příslušela. Konečně označuje slovo *b.* též tolik co klatba ve smysle vyobcování ze společenstva právního. — *l.*

Bánóczy József [bánóci], současný maďarský spisovatel, dr. filos. a docent dějin a filosofie při budapeštské universitě a od roku 1879 dopisující člen maď. akad. věd. Vydal dílo o prvním pěstiteli maď. jazykozpytu Mikuláši Révai: *Révai Miklós élete és munkái* (Život a spisy Mikuláše Révaiho, Budapešť, 1879), pak *Kisfaludy Károly és munkái* (Karel Kisfaludy a jeho díla, tamtéž, 1885) a habilitační spis *A magyar romantizmus* (tamtéž, 1882). *Bbk.*

Banonia viz Banoštor.

Báños, špan., lázně, v zemích s obyvatelstvem španělským jméno mnoha míst lázeňských nebo majících miner. prameny, z nichž uvádíme: 1) *B.* de Bejar ve špan. prov. cacereské (Leon), 12 km záp.-jihozáp. od Bejaru, v rozkošné úžlabině Hembra, se 1700 obyv., vinohrady, sady olivovými a prameny sirnými (42° C.). — 2) *B.* de Molgaz ve špan. prov. Orense (Leon), nedaleko okr. Allarizu, na fece Arnoyi, 4428 obyv. (1878). — 3) *B.* de la Encira ve špan. prov. jaenské (Andalusie), okr. carolinském, 3598 obyv. — 4) *B.* též na ostrově Luzonu, v Chile a j.

Banoštor, ves slavonská se 708 obyv. (1880), v župě srémské a v okr. ilockém, na pravém břehu Dunaje pod Fruškou Gorou. Za dob římských bývala tu osada Malata nebo Banonia; v XII. stol. slula osada Kuhet a byla střediskem župy kuhetské. Později zbudoval tu jakýsi ban Bellus benediktinský klášter, kterýž po něm i s osadou nazýván pak »banov manastir« a pokaženě »Banoštor«. R. 1229 byla osada stolicí obnoveného biskupství srémského; později byla od Turků vydrancována a pobořena

Bánov, městečko na Moravě, v kraji hradištském, okresním hejtm. a okresu uherskobrodském; 1167 obyv., fara, kostel novější sv. Martina, dvoutřídní čes. národ. škola, pošta. *B.* leží na staré cestě obchodní z Uher do Moravy, v otevřeném údolí karpatském. V XI. stol. patřil k Uhrám, potom čes. pánům z Hradce, jsa středem zvláštního panství (Emler, Regesta, II., 710.). R. 1339 vyměněn nejspíše z příčin strategických smlouvou mezi Janem Lucemburským, markrabím Karlem a Oldřichem z Hradce za Telč (Cod. dipl. Mor. VII., 35.). — Vrch Ordějov u *B.-a* druhy za sopku pokládány objevil se býti toliko starožitným spečeným vále, v jehož hlíně do červena vypálené nalezeny dlouhé a silně zuhelnatělé tráce. Val jsa na role zdělán ponaenálu se tratí. (Viz prof. Jos. Klvaňa v »Čas. vlasteneckého spoiku mus. v Olomouci«, 1888, str. 170.). *Jšk. Vck.*

Bánov, veska v Čechách, 4 d., 26 obyv. čes. (1881), hejtm. Sedlčany, okres Votice (1 hodinu jižně), obec a býv. dom. Smilkov, fara Arnoštovice.

Bánovce Josip, jihoslovanský spisovatel, františkán, sepsal *Predike od svetkovina došasća Isukrstova* (Benátky, 1559); *Razgovori duhovni* (Ancona, 1763); *Predike nediljne* (Benátky, 1766); *Prisvete obitelji skazanje i probudjenje bogoljubstva pram Isusu, Mariji i sv. Josipu* (t., 1759); *Isptitanja svrhu sv. Rada* (Ancona, 1764); *Blagoslav od polja i zaklinanja žlih vremena* (t., 1767).

Bánovce maď. *Bán, Bán*), okr. městys v Uhrách, župě trenč., u Bebravy, s 2818 slov. obyv. (1880), z kat. chrámy, synagogy, státní a katol. obecnou školou, zámkem, nemocnicí, útočištěm pro osoby nezpůsobilé k práci, okresním a berním úřadem, okresním soudem, spofitelnou, telegrafem a poštou. Obyvatelstvo žíví se rolnictvím, průmyslem a obchodem. V XVI. a XVII. stol. vládli chrámy protestanté, kteří tu měli i slavné školy latinské již r. 1527, později (1608) Kašparem Illésházyem obnovené a Illésházyovci udržované, na nichž vyučovali po většině učitelé ve Vitemberku studovavší. Škola trvala do r. 1647. Počátky *B.-ců* jsou asi současný s hradem *B.* (*castrum Bana*), který dle bezejmenného notáře krále Bely stál již v čas příchodu Maďarův, a diplomy králův uherských jej připomínají již ve XII. století. Roku 1593 *B.* přešly v majetek Illésházyů, od nichž koupil je r. 1835 svob. pán Sina, jehož ženský potomek (hraběnka de Harcourt) do dneška jimi vládne. Dějiny *B.-ců* podává J. Kerrekeš v »Let. Mat. sloven.« 1867. — Okres bánovecký má 63 obcí a 22.654 obyv. *Rř.*

Bánovice (též *Báňovice*), ves moravská, v okres. hejtm. dačickém, v okrese jemnickském, se 33 domy a 186 obyv. (1880), z nichž 169 národnosti české, 17 německé; přiškolená a přífařena k městysu St. Hobzí, kdež i pošta.

Bánovina nazýváno druhy království Chorvatsko-slavonsko-dalmatské jako území, stojící pod občanskou i vojenskou správou bánovou. — *l.*

Bánovský Ďuro (Jiří), Slovák († 1561), skladatel písní duchovních; připomíná se jako

rektor školy žilinské r. 1550 a rychtář města Žiliny v župě trenčinské) téhož roku. Skládal písně duchovní, jež zachovány jsou v kancionále Kleychově a Cytáře Fránovského (»Bože, otče náš«, »Budiž Bohu čest«, »Bůh se nám nyní narodil« a j.). Srovn. Sloven. Pohľady 1887, čís. 1.

Banquette viz Banket.

Bans, Pic de B., vrchol skupiny Pelvouxské na hranici franc. depart. Hautes Alpes a Isère, 3651 m vysoký.

Bánság viz Banát.

Bánsbária (také Bánsbáti, místo bambusu), město ve východoind. okrese Huglí (Bengal), na f. Huglí, má 7031 obyv. (1881), mezi nimi 6371 hindů. Bývalo sídlem slavných sanskrtských škol, které však nyní jsou v úpadku. Památkou města jest chrám s 13 věžemi a tolikéž modlami boha Šivy. Fl.

Bánsá, domácí stát východoindický, v politické agencii surátské, v presidentství bombajském, má na 994 km² 34.122 obyv. (1881). Rádža má neobmezenou moc nad poddanými. Hlavní místo jest B. se 2447 obyv. Fl.

Bánsdih, město východoindické v Severozápad. provinciích, s 9617 obyv. (1881), a to 9007 hindův a 610 muham., policejní stanici, a úřadem pro podokres téhož jména v okresu ballijském. Fl.

Bánsaón, město v okresu Gorákhpuru v Severozápad. provinciích, má 5873 ob. (1881), a to 5384 hindů, 485 muham., a 4 jiné. Roční pouť (září-tříjen). Fl.

Bánska, ves v Uhrách, v župě zemnenské, okrese vranovském, s 568 rusínskými obyv. (1880), feckým sjednoceným chrámem, železnými doly a minerálním zřídlem. Má i hnědé uhlí, avšak dosud se nedoluje. Nalézají se tu jaspis, chalcedon, safír, poloopal a jiné vzácné kameny. Rť.

Bánská Bystřice viz Bystřice.

Bánská konference viz Bán.

Bánská města viz Báne.

Bánská Štávnice viz Štávnice.

Bánský viz Báne.

Bánsvára, domácí stát východoindický v Rádžputáně, má na 3365 km² 152.045 obyv. (1881). Západní část jest způsobila k vzdělávání, vých. jest hornatá a lesnatá, obydlená hlavně Bhily. R. 1812 žádal stát tento ochranu britské vlády proti Mahrátům a r. 1818 uzavřena zvláštní smlouva. Pohlavár máje titul maháráva odvádí vládě anglické poplatek 3800 lib. sterl. Hlavní město t. jm. má 7908 obyvatelů (1881). Fl.

Bantam (také Banten), druhdy slavné přístavní město na sev.-záp. konci ostrova Javy, sídlo sultánů bantamských, bývalo střediskem rozsáhlého obchodu. Moc muhamedánské říše Bantamské zasahovala až na Borneo a Sumatru. Portugali osazovali se tam, ale r. 1595 vypudili je Hollandané, roku 1683 donutili sultána, že stal se vasallem holandským, monopolisovali přístav bantamský, který byl tehdy mezi nejpřednějšími v celém Východě, poklesl však vzrůstem Batavie na počátku XIX. stol., a roku 1803 ztratila říše

Bantamská poslední zbytek samostatnosti a přetvořena v bantamské residentství. — Bantamské residentství (s ostrovy v úžině Sundské 6387 km² veliké) jest na sev. a uprostřed rovina, v cípu sev.-záp. hornatina (sopka Karang 1900 m), na jihu pahorkatina (Kandang). Břeh záp. má několik přístavů (hlav. Andjer). Jižní ani jediného. Podnebí nezdravé, zvláště v okolí B-u, půda sice úrodná, ale nevzdělávána dostatečně; na jihu vyskytují se pralesy. Obyvatelé, jichž 571.503 (1883), pěstují rýži a pepř, chovají dobytek, loví ryby, ale femesly zanášejí se měrou skrovnou. V jižní pahorkatině bydlí Baduviové, kteří zůstali věrní buddhismu v nedostupných tamějších pralesích, kamž prchli před výbojným šířitelem islámu, Hasanem Udienem; dělí se ve dvě sekty (Orang-Baduvi a Orang-Kaluran). — Hlavní město: Serang (již. od B-u). — Residentství utrpělo ohromnou škodu vlnami způsobenými výbuchem sopky Krakatoa (v srpnu 1883). Koll.

Banteng, turjavský (*Bos banteng*, Raffl.), viz Tuři.

Bantia, starověké město v dolní Italii, v Apulii, jihových. od Venusie, známé velikými lesy (*Bantini saltus*), jež obklopovaly je; dnešní Banzi (S. Maria de Vanze či di Banzi). R. 1793 nalezena tam deska kovová (*Bantina tabula* v. t.).

Bantice (něm. *Panditz*), moravská ves v okr. hejtmanství a okrese znojenském, přifařená ku Prostoměřicům, kdež i pošta; má 65 domův a 305 obyv. (1880) nábož. katol., národnosti něm. Roku 1827 celá ves lehla popelem.

Bantina tabula (deska bantijská) jest bronzová deska, nalezená roku 1793 v Italii ve zříceninách města Bantia. Deska, vysoká 0.255 m a široká 0.380 m, dosti porušená, má po jedné straně text latinský, po druhé text v jazyce oskické, druhdy v Lukanii běžném, psaný však rovněž písmem latinským. Text oskický obsahuje, jak se zdá, zlomek řádu municipálního, který městu Bantii byl od Římanů udělen v době neznámé, ale ne před r. 570 od zal. Říma. Nápisem latinským jest zachována závěrečná sanctio římského plebicitu z doby od r. 621 - 636 od zal. Říma. — Obojí text tedy jest nejspíše (mimo některé shodné formule) obsahem různý, jakož text oskický také hustěji jest rytý. B. t. pochází dle jazyka a obsahu asi z doby kol. roku 130 před Kr. Vydána a vykládána častěji; tak text latinský v *Corpus inscr. Latinarum* (I. č. 197.), text oskický, jenž jest vůbec největší památkou jazyka oskického, v Mommsenových »*Unterital. Dialekte*« (str. 145 - 168.) a v Zvetaieffově *Sylloge inscr. Oscarum* (č. 142. a tab. XIX.). Z překladů došel všeobecnějšího uznání překlad Kirchhoffův (*Das Stadtrecht v. Bantia*, 1853) se změnami, které přičinil Lange (*Die osk. Inschrift d. tab. Bant.*, 1853). Srv. Bruns, *Fontes iuris romani* (str. 46. až 53., 5. vydání). Zty. Hy.

Bantingovo léčení tučnosti. Angličan Banting, ač nebyl lékařem, stal se pověstným

vydav r. 1864 spis o léčení tučnosti *Letter on corpulence addressed to the public*. Methoda jeho hledí odstraniti tuk v těle nahromaděný tím, že přijímání tuků a uhlovanů v potravě omezuje, kdežto bílkoviny podává ve zvýšeném množství. Diéta, již Banting sám se podrobil, byla: Snídaně 140—175 gr masa hovězího nebo skopového, ryby nebo šunky, číška čaje nebo mléka s trochou sucharů a cukru. Oběd: 175—210 gr masa (vyjímouc vepřové) nebo ryb (kromě lososa, úhoře a slanečka), k tomu zelenina, 2 loty sušeného chleba, něco zvěřiny nebo drůbeže, kompot ovocný. Nápoj 2—3 sklenky červeného vína Madeira nebo Xeres (zapovězeno šampaňské a portské víno i pivo). Svačina: 70—105 gr ovoce, 1—2 suchary, číška čaje s mlékem i cukrem. Večeře: 70—105 gr masa nebo ryb a 1—2 sklenky červeného vína a před spaním buď porce grogu z rumu nebo něco kořalky. *Peč.*

Bantry [běntry], irské pomořské městečko v hrabství corksském, na zátoce téhož jména, proti ostrovu Whiddy. Značný druhdy obchod omezuje se na vývoz obilí, a obyvatelstvo se 4276 (1831) skleslo na 2632 (1881). Dříve lovil se zde i vzácný druh sardelí (anglicky *pilchard*), který však pobřeží na dobro opustil. R. 1796 přistalo v B. 14.000 Francouzů, ale bez výsledku.

Ba-ntu (sing. u m u n t u), v kaferštině li dé. Názvu tohoto užilo se souborně pro národy, jichž jazyky jsou příbuzny s kaferštinou (jazyky bantuské), rozšířeny jsou po celé již. Africe asi od 5° sev. šíř. až na jih a na nejbližších ostrůvcích vyjma jihozáp. cíp pevniny, obydlený Hottentoty a Křováky. Jazyky ty jsou k sobě mnohem příbuznější než indoevropské a tvoří tedy jedinou rodinu, s níž něco podoby mají jazyky některých sousedních národů černošských, ze vzdálenějších pak jazyky hámitské. Jazyk Kafrů je nejzachovalejší a nejpnější, tak že srovnávací mluvnice jazyků bantuských musí od něho vycházeti. Zvukově vynikají bantuské jazyky svou pravidelností, skupiny souhláskové ani samohláskové se nevykytují. Řídké jsou hlásky dyšné, podnebné a sykavky. V nářečích jižních souhláskové, v severních (působením sousedních, zvukově měkkých jazyků) však samohláskové živly převládají. V sousedství Hottentotů a Křováků slychati lze též hlásky mlaskavé. Vnější tvar jejich jest pro ně velmi významný: jsou prapůvodním vzorem agglutinujících jazyků s předponami. Hlavní přízvuk spočíval a dosud dialekticky spočívá na slabice předposlední; druhý blíží se k násloví a v dialektech stal se hlavním. Kořeny jsou reálné a formální; tyto staly se formálním živlem bantuských jazyků jako předpony. Přípon je málo a jsou původu jmenného. Předpony jsou kmenotvorné a kmenotvorbou vyjadřují se i ty vztahy, jež my jsme vykládali jako flexi. Kořen jest bez určité kategorie významu; může značiti jméno, sloveso i jiné. Ani mezi zájmeny a jmény není formálního rozdílu. Předponou dostává se kořenu určitého významu, a určitost ta jde tak daleko, že vyjadřuje se i číslo,

tak že nesmíme mezi předponami v singuláru a v plurálu hledati důvodného vztahu. Vztah vyvinul se časem pouze ten, že předponám sing. odpovídají zpravidla určité předpony v plurálu. Předpony jmenné dělí se na 8 tříd. Kategorii slovných není, sloveso je jen jménem s předponou zájmenou, jež neznáčí však podmět ale předmět, tak že miluji, miluješ atd. (*di-tanda, u-tanda*) značí vlastně: mně (jest) láska, tobě (jest) láska, atd. Tvar jednoduchý značí děj jednodobý bez významu časového (aorist). Různými předponami a složením s kořeny *be* (býti) a *ja* (jiti) tvoří se dlouhá řada časů a způsobů. Upravení významu slovesného (*causativum, reflexivum* a pod.) dosahuje se příponami. Hlavním živlem formálním je shoda; odvislost slov označuje se tím, že přijímají mimo své předpony ještě předpony toho slova, na kterém jsou závislá (ve tvaru však otřelém), mimo to užívá se pomocné částice zájmené *a*; na př. řeka = *um-lambo*, země = *ili-zwe*, řeka země = *um-lambo weli-zwe* (*weli* = *u-a-ili*, *u* = zkrác. *um*, *a* = částice). U slovesa jeví se shoda tato dvojako: 1. tvar podmětne předpony řídí se předponou substantiva, jež jest vlastně podmětem (i když není vyjádřen); 2. mimo ni má sloveso *infix*, který řídí se předponou předmětu, jenž jinak by byl bez formálního označení. Nedá se upříti, že v jazycích bantuských smysl je jasný, ale právem jim Fr. Müller vytýká rozvláčnost. Hodí se dobře k vypravování a k řečnění. V skutku mnozí kmenové v řečnictví si libují. Literatura jest skrovnoučká: překlady Písma sv., pořízené od misionářů, domácí hlavně z pohádek. W. Bleek, *Comparative gram. of South Afric. lang.* (1862); Fr. Müller, *Grundriss d. Sprachwiss.* (I., 2. díl, 1877); Gregorio, *Cenni di glottologia Bantu* (1882) a zprávy, jež podává South African Folk-lore Society v Kapském městě.

O e t h n o l o g i c k é m postavení národů bantuských mínění se rozcházejí. Waitz, Häckel, Fr. Müller pojímají je jako zvláštní plémě černochoům sice podobné, ale přece od nich hrubě se lišící. Avšak G. Fritsch, R. Hartmann a O. Peschel odporují tomuto mínění. Ve skutečnosti pozorujeme s Fr. Müllerem, že lebka je v celku dolichocefalní, po stranách sploštělá a vysoká; obličej podlouhlý, čelo vysoké a klenuté, brada malá a špičatá. Vousy bohatší než u černochoů, tělo silnější. Ale jednodolitého typu národové tyto nemají, a spíše pozorujeme neustálý přechod od jednoho kmene ke druhému, až se ocitujeme mezi sousedními černochoy zásadního rozdílu fyzického nepoznávající. Pozorující duševní vlastnosti národů bantuských poznáváme u nich větší mužnost než u černochoů, kteráž se jeví v boji statečností, v celém životě odhodlaností a střídmostí, v míru volností, menší pověřčivostí, ale opět uznati musíme rozdíly mezi nimi a postupný přechod k ostatním černochoům. Anthropologie nevidí tedy určitého, pevného rozdílu mezi B-i a ostatními černochoy, ethnologie pak ještě méně, pokud nejde o řeč. Ve zvycích, názorech, ve vzdě-

laností postupný přechod, jež jsme dříve pozorovali, vyniká ještě zřejměji.

B-ové nezajímali nynějších sídel svých vřdycky. Přišli od sev.-vých. a zatlačili nebo porobili původní obyvatelstvo, jehož zbytky jsou Hottentotti, Křováci a trpasličí kmenové mezi **B-i** usedlí. Co je poň a od ostatních národů liší, jest jazyk. Tento je ovšem rozdílem podstatným a nutí nás k domněnkám o původu afrických národů. — Bantuských národů jest řada veliká a všelijak se třídí; nejlépe jest rozdělit je v několik skupin. Prvou tvoří Kaffi se svými soukmenovci na jihovýchodě; sem patří Ama-Tembové, Ama-Mpondové, Ama-Zulové, Ama-Fingové, Ama-Khosové a jiní menší národové. Neznámější, svou hrdiností proslulí jsou Zulové. Jazykem, mravy a obyčejí je tato skupina nejzachovalejší. Západně od Kafirů jsou Bečuani a ti dělí se na několik kmenů, které se rozpadají na dvě skupiny: západní a východní. Ještě dále k západu za jezerem Ngami jsou jižně Damarové (západ. Ova-Hererové, vých. Ova-Mbandžerové) a severně Ovambové.

Severně od Kafirů (od řeky Limpopo) jsou **B-ové** dvojího rázu a původu. Jedni, starší obyvatelé, spíše rolníci aneb národové porobení, z nichž nejpřednější jsou Mašonové, jiní (Matabelové) lovci a loupežní kmenové vládnoucí, jsou původu zuluského a přišli z jihu. Těmto příbuzné nalézáme i severně od Zambezi v území mezi jezery se rozprostírajícím a hrají tam roli tutěž (Maviti, Vatutové). Východně od jezera Njaského jest několik kmenů, hlavně Makuové a severněji Suaheliové až k osadám somálským. Tito jsou silně smíšení s Araby. Západně od jezera Njaského jsou s nimi příbuzní kmenové Vajaoné, Babisové a jiní, severně téhož jezera Vanjamvezové (Monjamvezové) a západně od nich Muembové, severně od těchto Vahumové. Při horním Zambezi nalézáme Barotse, pány říše Marutse-Mabunda. K **B-ům** náleží též Vazimbové na západě a Šaffatové na jihových. Madagaskaru. Na západním pobřeží severně od Damův nalézáme Bundy a Loandy, pak národy konžské až k Duallům a kmenům na Fernando Po. Ve vnitrozemí nejvíce vynikají Ba-Lundové. *Kř.*

Bántva, domácí stát východoind. v okrese soráthském v Kathiáváru, má na 572 km² 38.536 obyv. (1881). Hlavní město t. jm. jest opevněno a má 7589 obyv. *Fl.*

Bantyň-Kamenští, šlechtický rod rus. původu multanského. Nikolaj Bantyš přijal druhé jméno po své manželce, která byla z rodu Kamenských. Syn jeho 1) Nikolaj Nikolajevič (* 1737 - † 1814), archivář moskev. a historik. Původně věnoval se stavu duchovnímu, ale r. 1760 odebral se do Petrohradu, kde počal obrátiti se historií. R. 1762 stal se úředníkem v archivě zahr. záležitostí. R. 1783 jmenován místoředitelem a r. 1799 konečně ředitelem a skut. státním radou. Za zasláné podobizny Petra III. jmenován rytířem řádu sv. Jana Jerusalemského. Když r. 1812 Napoleon postupoval k Moskvě, dal převéztí archiv

do Novgoroda Nižního a tak jej zachránil od zkázy. Po návratu do Moskvy churavěl a roku 1814 zemřel. Nikolaj Nikolajevič první srovnal archiv zahrani. záležitostí v Moskvě, sestavil rejstřík a index k němu a napsal celou řadu učených spisů, z nichž uvádíme: *Istoričeskoe izvěstije o voznikše v Polščě uniji*; *Diplomatičeskoe sobranije děl meždu Russkím i Kitajskím gosudarstvami s 1619-1792 g.*; *Sokraščenoje izvěstije o vzajimnych meždu ruskimi monarchami i evropejskimi deržavami posolstvach, perepiskach i dogovorach s 1481 po 1799*; *Sobranije gossudarstvennych gramot i dogovorov* a mn. j.

2) Syn jeho Dmitrij Nikolajevič (* 1788 — † 1860) byl otcem velmi záhy vzdělán v archivě moskevském a seznamem zejm. s diplomatickou korespondencí. Jako jinoch napsal *Rossijanin při grobě patriarcha Germogena*, což zjednálo mu i vyznamenání od císaře i jméno. Za váleku s Napoleonem sloužil ve vojště jako pobočník kn. Dolgorukého v opolčení (1807). Pak mu svěřeno posláni do Bukurešti a Bělehradu, po jehož dobrém vyřízení jmenován byl dvorním radou (1810). Po otcově smrti vstoupil do ministerstva zahr. záležitostí a vyslán pak jako plnomocník do Paříže s potvrzením míru a na kongress vídeňský. Za služby státu při tom prokázané kromě řádů jmenován podkomofim a koll. radou. Potom byl při vyslanectvu v Neapoli, načez vrátil se na Rus. R. 1824 stal se gubernérem v Tobolsku, kde veliké zásluhy zjednal si správností a důmyslnými opravami ve správě i podporou obchodu a průmyslu. Z této činnosti vytržen osočením nepřátel (r. 1828), stal se r. 1836 gubernérem ve Vilně, odkud opět vrátil se do ministerstva vnitřních záležitostí. Poslední léta strávil v Petrohradě zabývaje se pracemi literárními. Sbíral životopisy vynikajících mužů, jež uložil ve spisech: *Dějavnija znamenitych polkovodcov i ministrov Petra V.* (1812); *Slovar dostopamjatnych ludej ruskoj zemli* (1836), k němuž patří *Biografiji ros. generalissimov i gen. feldmaršalov* (1840); kromě těch i životopis hrab. A. A. Musina-Puškina, Karamzina a j. Z dějepisu *Istorija Maloj Rossiji* (1822), kterou přepracoval, a *Futešestvije v Moldaviju, Valachiju i Serbiju* (1810). *Dšk.*

Banu, plur. bani, rumunský peníz, asi našeho půl krejcaru; 100 bani = 1 lei.

Banů (*benů* arab. plurál, a sice status constructus od singuláru *ibn* = syn, tedy synové, děti, potomci). Stojíc obyčejně před jménem osoby nějaké, již jako původce nebo zakladatele označuje, tvoří společně s ním rodová jména kmenů, dynastií a pod.: na př. *banů Taglib* (synové neb dále potomci Taglibovi = Taglibovci); *banů al-Aftas* (= synové Aftasovi = dynastie Aftasovců). Jméno kmenů přenáší se zhusta i na území kmenové, čímž povstávají i jména místní, na př. *benů Adin*, místo v horním Egyptě; *benů Hasan* území v Marokku a j. V mluvě moderní jest tu obyčejnější tvar banf (*benf*). *Dk.*

de **Banville** [banvij] Théodore, básník francouzský (* 1823 v Moulinsu). Záhy se

oddal literatuře přiliv k romantismu a později k mladé škole Parnassistův a stal se s Lecontem de Lisle jejich náčelníkem obecně uznávaným. Básnické sbírky své vydával rychle za sebou a získal prvními jméno virtuosa formálního, pozdějšími i skutečného básníka. **B.** uměl zvláštním duchaplným způsobem spojovat snahu a tendence Parnassistů s moderním hnutím, zvláště v satirické stránce svých výtvorů. Na poli tom prosluly jeho *Odes funambulesques* vtípnými parodiemi a travestiemi na slovo vzatých děl romantické školy. K těmto se přidružily se stejným zdarem pozdější *Les Occidentales*. Velký kultus formy jevil se u **B.**a šťastným oživením a zaváděním starších básnických forem Ronsardovy školy a skupiny; hlavně rondo, ballady Villonovské, sonnetu i madrigálu. Sem patří jeho *Trente-six Ballades joyeuses* a velká část sbírek *Les Caryatides*, *Les Stalactites*, *Les Odelettes*, *Rimes dorées* atd. Poesii v stylu větším, nádechu hluboce elegického, s reliefem Hugovským najde čtenář v knize *Les Exilés*, nejcněnější sbírce **B.**ově. Vedle poesie vynikl **B.** též v komédii, pěkné prose, feuilletonu a kritice objeviv všude neobyčejnou pružnost ducha, vzlet dikce až dythirambicky přesycené i poněkud manýrované. Poetické teorie, které má **B.** o dramatu, zůstanou ovšem jen krásnými sny velkého lyrika, nicméně se **B.**ovi povedla celá řada duchaplných i divadelně účinných komédií, z nichž *Gringoire* (česky přel. dr. B. Nápravník v »Div. světe« IV.) též u nás zdomácněl. Z pozdějších dramatických drobností jeho jest nejlepší antická komédie *Žena Sókratova*. V prose napsal **B.** celou řadu povídek, kteréž celkem vezaprou svého feuilletonistického původu, vynikají silným, bohatým poetickým koloritem, duchaplností a vervou, vtípem a paradoxními nápady, méně ovšem životností postav a psychologickou hloubkou. Velká je též řada jeho causerii a literárních článků, z nichž na prvním místě stojí četné vzpomínky a paměti z dlouhého literárního života autorova, kteréž jsou pro poslední léta romantismu i Parnassu neocenitelným, ač ne ve všem zcela spolehlivým materiálem. Z jeho posledních básnických publikací buďte jmenovány jeho rýmované feuilletony *Nous tous*, pokus to poesie zcela moderní, a větší mytologická dramaticky lyrická báseň *Le forgeron* ve stylu Hugově, družící se k nejlepšímu, co vyšlo z pera **B.**ova. Ještě dnes je **B.** zvláštním typem moderní literatury francouzské, plný ducha, vtípu, gracie a neúporné svěžesti, takřka mladosti duševní. Sebrané jeho poesie a komédie vydal Lemerre v 8 svazcích, prosu Charpentier. Do češtiny přeložil některé jeho básně J. Vrchlický; z prosy překládali Lad. Tesař, E. Hynek, dr. J. Guth a j. Viz Vrchlický, »Básnické profily francouzské«. — *cký.*

Bánya [bána], maď., viz Báné.

Bánya: 1) B. (Felső-) v. Felsőbánya. — 2) **B.** (Nagy-) viz Nagybánya.

Banyuls-sur-Mer [baňyl syr mér], příslavní město na malém zálivu Středozemního moře (Banyulský záliv) ve franc. depart.

Pyrénées-Orientales, arr. céretském, na dráze perpignanskogeroanské, má 2769 obyv. (1886), zoologickou laboratoř, bibliotéku o 20.000 sv., přístav pro menší lodi pobřežní, četné navštěvované mořské lázně, hospic pro děti trpící krticemi a křivici a čilý obchod s jižním ovocem, medem, rybami a výborným vínem rousillonským. Do Španělska odtud vede Banyulský průsmyk (362 m).

Banz, zámek a panství v bavorském kraji Hor. Frankách nad Mohanem, jižně od města Lichtenfelsu, stojí na zalesnělé výšině v pitvačné krajině. Původně byl tam klášter benediktinský, založený r. 1058 od Alberady, manželky nejprve Alberta Babenberského, potom Otty III., hraběte saalgauského. Zreformován byv r. 1114 bavorským biskupem Ottou Svatým kvetl ve XIII. a XIV. století, jmenovitě za opata Konráda III. z Redwitz. V selské válce klášter byl zbořen (1525), obnoven péčí opata Alexandra z Rotenhanu a průběhem bouří náboženských v XVI. a XVII. století ještě dvakrát opuštěn (v. l. 1567 a 1631), ale vždy zase obnoven. Po válce třicetileté povzněl se klášter teprve koncem XVII. století. Opat Kilian Düring (1701—1720) dal vystavět rukou Dinzenhoferovou opatství a kostel, jak podnes stojí. Opat Řehoř Stumm založil r. 1731 knihovnu, sbírku mincí, maleb a přírodnin. R. 1802 zrušen však klášter trvale, knihovna jeho i sbírka přírodnin převezeny do Bamberka, sbírka mincí do Mnichova, v **B.** i zůstaly toliko sbírky zkamenělin a maleb. Budova opatství a celé panství prodáno potom bav. vévodovi Vilémovi, od něhož zdědil je věv. Maxmilián. — V krásném chrámě klášterním o dvou věžích pochován jest franc. maršál Berthier. — Nedaleko **B.**e známé poutnické místo Vierzezhnheiligen. *Koll.*

von **Banz** Mikuláš, kanovník vratislav., pocházel ze starobylého patricijského rodu vratislavského. Ačkoliv byl se účastnil oněch událostí, pro které suspendován byl (1309) vratislavský biskup Jindřich, stal se po smrti jeho (1319) administrátorem biskupství, jež spravoval až do příchodu biskupa Nankera (1327) velmi moudře přes nejobtížnější okolnosti (nátlisky od legátů papežských). Hleděl povždy vyrovnati mírným způsobem roztržky mezi laiky a duchovenstvem. Požíval neobmezené důvěry u vévody vratislavského Jindřicha VI. Za zmaření záměrů Boleslava Lehnického o směnu Lehnice s Vratislaví byl od lidí Boleslavových při zasedání kapituly v kostele sv. Jiljí zajat a odvezen na zámek Jelč u Ohlavy, odkudž jej brzy vybavili jeho přátelé nejspíše výkupným. Mikuláš v. **B.** byl vůdcem německé strany v kapitule vratislavské a nepřitelem živlu slovanského. Proti alianci papežově s nenáviděným Polskem pohnul Jindřicha VI., že se zemí svou dal se pod ochranu českého krále, Jana Lucemburského. Za sporů tohoto krále s biskupem Nankerem hleděl v. **B.** prostředkovati. Po smrti pak Nankerově (1341) byl opět administrátorem biskupství vratislavského. — Srv. Dr. C. Grünhagen, König Johann v. Böhmen und Bischof

Nanker v. Breslau (»Sitzungsber. der Wiener Akad.« XLVII., 1864); týž. Geschichte Schlesiens (Gotha 1884; I. díl, strana 140., 163. až 166.).

Banzemer Jan dr., současný polský ekonomista, přispívá četnými rozpravami obsahu národohospodářského do předních varšavských časopisů, jmenovitě »Słowa«, »Kłosy«, »Niwy« a jiných. O sobě vydal: *Ogólne uwagi nad urządzeniem kredytu dla nieruchomości miejskich* (Berlín, 1862); *Obraz produkcy Galicyi w zarysie* (Varšava, 1871); *Instytucje przężornosci w Królestwie polském z początkiem 1878 r.* (t., 1878); *Obraz przemysłu w kraju naszym wedle najnowszych źródeł urzędowych* (t., 1886) a j.

Baobab viz Adansonia.

Baoni, domácí muhammedánský stát východoindický v Bandelkhandě, má na 328 km² 17.055 obyv. (1881).

Baori nebo Bauri, kmen domorodců východoindických, jak se podobá, zbytek některých prabydlitelů, kteří však vstupující ve sňatky s nižšími kasty hindů se pohodlili. R. 1881 bylo jich 539.131, a to nejvíce v Bengálu (481.493), mimo to v Assamu, v Beráru, v Bombajsku, v Centr. Prov. atd. Vykonnávají hlavně (mužští i ženy) nádennickou práci při uhebných dolech, na plantážích a j.; mužští jsou také nosiči palankinů. Zabítí volavky nebo psa trestají vyloučením z kasty.

Baour-Lormian [baur-lormiã] Pierre Marie François Louis, spisovatel franc. (* 24. března 1770 v Toulouse — † 10. pros. 1854 v Paříži). V rodišti dostalo se mu uznání ihned, jak literárně vystoupil svými *Satires Toulousaines* a překladem Tassova Osvozeného Jerusalema (1795). Čestné jméno v literatuře pojistil si pak B. r. 1798 svou satirou *Les Trois Mots*, namířenou proti tehdejšímu vládcům, a překladem Ossianových básní (*Poésies galliques d'Ossian*). Hlavní dílo B-ovo však jsou lyrické básně *Voilées poétiques et morales* (Paříž, 1811) a přepracovaný překlad Tassa (vyd. t., 1819). Romány svými *Les Nouveaux Martyrs* (t., 1820) a *Duranti* (t., 1828) přiblížil se velice romantické škole, ač jinak prudce proti ní vystupuje, zvláště v dialogu *Le Classique et le Romantique* (t., 1825). Pokusil se také o drama se slušným úspěchem *Omaris ou Joseph en Egypte* (1807) a *Mahomet II.* (1811). R. 1815 stal se členem Akademie francouzské. Stáří své strávil v chudobě jako slepec překládaje veršem knihu Jobovu, v níž zachovával pěkně básnické přednosti originálu. Ostatní díla jeho, zúplna nyní zapomenutá, vydal Rigault.

Bápatlá, město asijské ve Východ. Indii v okrese Kistna v Madrasku; má 6086 obyvatelů (1881).

Bapaume [bapóm], kant. město ve franc. dep. Pas-de-Calais, arr. arraské, na Severní dráze franc., má 3017 obyv. (1886, obec 3291) zabývající se tovární výrobou řepkového a makového oleje, mýdla, cukru, líhu a j. Historicky památným stal se B. dvoudenní bitvou (2. a 3. ledna 1871), kterou zde svedla franc.

severní armáda pod gen. Faidherbem táhnoucí na pomoc obležené pevnosti Péronne s vojskem pruským pod gen. Goebenem. Prudký boj, v němž obě vojska ztratila 3200 mužů, skončil se ústupem Francouzů do Arrasu a Douai.

Bapaume [bapóm] Amable, spis. franc. (* 26. března 1825 v Yvetotu). Věnoval se s počátku učitelství na středních školách, při tom psal pode jménem Henri Normand po většině za spolupracovníctví Commersonova vaudevilly a veselohry, jako *Double deux*, *Le Futur dans le Pétrin*, *La Vengeance de Pistache*, *Vacances de Cadichet*, *La Lionne et le Philistin* atd. Mimo to byl horlivým spolupracovníkem humoristického časopisu »*Tintamarre*« a když tento r. 1872 zašel, časop. »*Tam-Tam*«, jehož majitelem r. 1876 po Commersonovi se stal. B. napsal také několik velmi vtipných románů humoristických, jako: *La Rome tintamaresque*, *histoire de Rome drôlatique et anecdotique jusqu'au moyen âge* (Paříž, 1870); *Napoléon I.*, *histoire tintamaresque du grand homme* (t., 1873); *Coeur de Lionne* (t., 1878) a *Les Requins de Paris* (t., 1882).

Baphia Afzel., kápatka, rod rostlin z řádu luštinatých, čel. motýlokvětých a skup. *Sophoreae*, čítající osm druhů stromů tropické Afriky. Listy jsou jednoduché s malými palisty. Květy jednotlivé nebo v hroznech buď pobočných nebo terminálních, s kalichem pěti-zubým, obvykle pod člunkem podél pukajícím. Koruna plátků skoro přisedlých, s pavézku okrouhlou nebo široce eliptičnou, s křídly šikmými a s člunkem tupým, mírně ohnutým. Lusky čárkovitokopinaté nebo srovnité jsou k oběma koncům ztenčené, sploštělé. rohovité, časem slabě přehrazené, chovajíc málo kulatých nebo vejčitých semen. B. poskytuje zvláště dobré dřevo pro umělé truhlářství, u Francouzů jako *bois de Cam* (*Cham*), u Angličanů jako *Cam-wood* známé. Zejména je dává *B. africana* Afzel., k. africká, a *B. laurifolia* H. Bn., k. bobkolistá. *Děd.*

Baptisia Vent., pucholusk, rostlina luštinatá z čeledi motýlokvětých (*Papilionaceae*), rostoucí počtem asi 14 druhů v Sev. Americe od Kanady daleko na jih. B. jsou byliny listů trojčetných, řidčeji jednoduchých, s různě velkými, zřídka žádnými palisty. Nejvíce vynikají často velmi dlouhými, bílými, modrými nebo žlutými hrozny, jichž květy z paždí listenů vyběhající mají zpyský kalich a korunu z 5 skoro stejných plátků složenou. Lusk jest nožičitý, skoro kulatý, nadmutý (odtud české pojmen.) a mnohosemenný. B. jest dílem technologicky dílem lékařsky důležitou rostlinou. Zvláště prosula *B. tinctoria* R. Br., p. barviřský, též jménem *Podalyria* nebo *Sophora tinctoria* známá, modrým barvivem, kteréž z ní dříve ještě, než indých objeven, ve Spojených Obcích dobývali. Kofene jejího užívá se k dávení i jako projímadla. Glykosid z něho vyrobený, *baptisin*, účinkuje zdárně na vylučování žluči i projímavě, větší dávky působí vrhnutí. Podáván bývá v dávce 0·1—0·3 gr. Také pro ozdobu

pěstuje se několik druhů (*B. australis, minor, mollis, alba* a j.) mimo dům v kypré, přivhlé půdě.

Děd. Peč.

Baptisma, fec., totéž co lat. *baptismus*, dle etymologie potopení ve vodě, značí svátost křtu sv. Název b. vzat z písem Nov. zák., kdež ho užívá sv. Pavel v listě k Efes. 4, 5 (v fec. *ἐν βαπτισμα*, Vulgata: *unum baptisma*). Tým výraz přešel též do symbola (vyznání víry) nicejského a nicejskokonstantinopolského: *confiteor unum baptisma*, kdež slovo to značí souhrn všech sedmi svátostí. *Baptismus Christi* znamená křest Páně, jež od Jana přijal v řece Jordáně; památka tohoto křtu koná se dne 6. ledna.

Bvý.

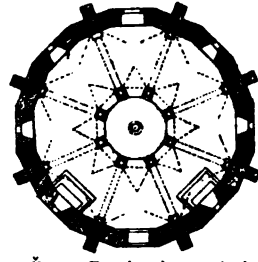
Baptisté (z feck.), křtitelé, novokřtenci, jsou evangel. círk. společnosti, kteréž zavrhujíce zásadně křest dítek, křtí toliko dospělě, víru vyznání mohoucí úplným ponořením do vody. Původ mají v novokřtěncích věku reformačního (XVI. stol.), kteří s pevností uprchli do Anglie, kde po mnohém pronásledování poprvé r. 1618 jako zvláštní círk. společnost vynikají. Nabyvše roku 1689 za Viléma III. zákonem tolerančním svobody rozšířili se nejvíce v Sev. Americe (viz t.) a na missijních stanicích svých v Africe, Vých. Indii, Číně atd.; v Dánsku, Francii, Rusku, Německu, kde mimo Štuttgart a Brémy hlavně v Hamburce přičiněním kupce Onckena svůj střed mají. Také v Čechách činí v nejnovější době missijní pokusy a získali několik členů v Orlicku a Pražsku. Jsouce původu a učení reformovaného rozštěpili se b. r. 1691 pro učení o vyvolení Božím ke spasení ve dvě strany: v přísnější (*Particular* nebo *Regular Baptists*), přidržující se Kalvínova učení o praedestinati a dortrechtského synodu, a v mírnější (*General* nebo *Free-Will-Baptists*) názoru arminianského. Mimo to jsou menší strany: *Seventh-Day-Baptists*, b. sedmého dne, kteří světí sobotu; *Six-Principles Baptists*, b. šesti zásad, kteří všeliké vyznání víry zavrhují mimo učení obsažené v ep. k Žid. 6, 1—2. **B.** vesměs jsou zřizováním independenti, ale tvoří unie, provádějící přísnou círk. kázeň; majíce své bibl. společnosti účastňují se značně v pracích missie vnitřní (domácí dobročinnosti) i zevní (mezi pohany). Počet b-tů: hlasovných údů v Anglii 250.000, v Severní Americe 2,252,321, jinde asi 180.000; celkem všech přívržencův asi 11 mill. — Viz Cramp, *Baptist history*, 3 sv. (německé vyd. 1873); Mejský, *Novokřtenci* (Vinohrady, 1885).

B.M.

Baptisterium: 1) **B.** v římských lázních nádržka studené vody v tak zvané *cella frigida* (místnost pro studené koupele). *Cfe.*

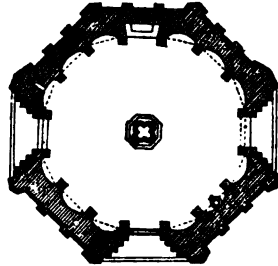
2) **B.** křestní kaple, křtitelnice. Dle nejstarší kázně církevní udělovali věřícím svátost křtu sv. sami biskupové. Za tou příčinou nalézala se při basilikách a chrámech katedrálních vůbec zvláštní kaple, ke křtu osob dospělých i nemluvnat náležitě upravená, kteráž nazývána **b.** kaple křestní. Ano nezřídka tímto **b.** iem byla zvláštní budova chrámová, na blízkou katedrálky zřizovaná, obyčejně ve způsobě ro-

tundy. jak ji spatřujeme na příklad v Římě u sv. Jana v Lateráně, v Asti (viz vyobr. č. 441.)

Č. 441. Baptisterium v Asti.

a v Parmě (viz vyobr. č. 442.). Později, když diocése biskupské nabývaly větších rozměrův, dovoleno, aby i mimo katedrální chrám v některých slavnějších chrámech křest udělován býti směl; chrám takový nazván *Ecclesia baptistialis*, chrám křestní; také při těchto chrámech bývala zvláštní **b.**-ia. Konečně zavládla

Č. 442. Baptisterium v Parmě

kázeň nyní ještě trvajíc, dle níž každý farář oprávněn jest křest udělovati. Tu ovšem nebylo možno všady obzvláštní kapli zřizovati, a na místě ní zřizena pouze křtitelnice (*fons baptistialis*), t. j. nádoba z kamene, kovu neb i dřeva zhotovená, v níž svěcená voda křestní se přechovává.

Bvý.

Baptistinky, kongregace ženská, jejíž zakladatelkou jest Marie Antonie, později zvaná sestra Johanna Maria Baptista Solimani. Nar. r. 1688 v Albafe u Janova, žila nejprve r. 1730 s některými družkami společně v Monnegliu, založila r. 1736 podobný spolek v Janově a odebrala se roku 1742 do Říma, kde papež Benedikt XIV. r. 1744 jejich řeholi potvrdil. Navrátili se do Janova byla r. 1746 za abatysi zvolena a umřela v pověsti svátosti 8. dub. 1758. Její neř Maria Klara Baptista Vernaco založila r. 1775 v Římě klášter. Tyto řeholnice měly noviciát 18 měsíců trvajíc, přísné posty a noční chór. *Dr. Kr.*

Bar: 1) **B.** Antivari, černohorské město v malebné krajině při moři Jaderském, sobyvatelstvem většinou srbským, kromě toho žije tu menšina katol. Arnautů. Počet obyv. rozličně se udává od 1500—8000 duší. Město má starou tvrz, malý přístav, v němž je sta-

nice parníků rak. Lloydů, a provozuje velmi čilý obchod, hlavně s uhlím, solí a tabákem. V **B**-u bývala stolice arcibiskupství katol. jež přenesena odtud do Skadru nad Bojanou. — **B**., ve starověku *Antibarum*, byl r. 1573 dobyt od Turků; r. 1859 bylo tu shromážděno válečné loďstvo franc. a italské, proti Rakousku operující; koncem r. 1877 oblehli město Černohorci pod Mášou Vrbici a zmocnili se ho po dvouměsíčním tuhém dobývání dne 10. ledna 1878, načež **B**. kongressem berlínským přidělen s příležitím územím Černé Hoře.

2) **B**., město v ruské gubernii podolské, v kraji mohylevském, má 13.434 obyv. (1885), několik chrámů, továrny a čilý obchod. **B**. leží nad řekou Rovem a nazýval se taktéž Rów. R. 1452 Tataři město přepadli a spálili, načež bylo obnoveno od královny Bony z vévodského rodu Sforzův, choti Sigmunda I. Tato vykoupila je od Stan. Odrowaže a přezvala dle dědičného knížectví svého Bari v Itálii. **B**. obdržel četná privilegia, byl opevněn a stav se celní komorou při valašské hranici záhy rozkvétl. Za kozáckých nepokojů bylo město r. 1648 od kozáků vydrancováno a obyvatelstvo jeho pobito. R. 1659 byl **B**. postoupen Janu Vyhovskému, vojvodě kijevskému. Roku 1768 v únoru sestoupila se v **B**-u slavná barská konfederace (v. t.). Téhož roku 9. čna strhla se u města bitva s Rusy pod gen. Krešetnikovem, 30. čna pak byl **B**. od Rusů pod Apraksinem dobyt útokem.

3) **B**.-le-Duc [-dyk], zvaný též **B**.-sur-Ornain [-syr ornén] ve Francii, hlavní město dep. Meuse, též arrond. a kantonu nad řekou Ornainem a průplavem rýnskomarneským a na Vých. dráze (Toul-Vitry). Rozděleno ve dvě části, z nichž dolní při řece ležící jsouc výstavnější, zavírá v sobě většinu veřejných budov (3 kostely ze XIV. a XV. století a z r. 1882, nový chrám prot. synagoga, stará radnice a j.), kdežto horní část na pahorku má ráz starožitnější (chrám sv. Štěpána s mnohými vzácnými památkami, zejména znamenitým pomníkem prince Renéa Chálonského od L. Richiera, žáka Michel-Angelova. mohutná věž ze XIV. stol., stará kolej, několik zajímavých domů z XV.—XVII. stol., museum a jiné). **B**.-le-Duc jest sídlem prefekta a dep. úřadů, soudu i. inst. a soudu obchodního, má dvě fary, lyceum, ústav pro učitelky, školu kreslífskou, knihovnu (18.000 sv.), dep. věznic, nemocnici (292 postelí) a sirotčinec, a obyvatelstvo jeho (15.988 d., obec 18.860 r. 1886) provozuje čilý obchod s vínem a ovocnými zavařeninami, pak značný průmysl vyrábějící femy, flanel, bavlněnou přízi, šněrovačky, skleněné a majolikové zboží, barevný papír, parkety, hudební nástroje a j. Též jsou zde slevárny, pily, cihelny, barvírny, knihtiskárny a lihovary. — **B**.-le-Duc slul v VI. stol. *Barum*, později jako hl. město Barského vévodství *Barrum Ducis*. Zde narodili se maršálkové Oudinot a Exelmans a zřizeny jim pomníky. — Arrond. bar-le-ducký má v 8 kantonech, ve 130 obcích 81.166 obyv. (1886) na 1438 km².

4) **B**.-sur-Aube [-syr ób], někdejší *Segesera*, pak *Barum ad Albulam*, hl. město arr. a kantonu v dep. aubeském, na pravém břehu Auby a na dráze Vých. (Troyes-Chaumont), 46 km vých. od Troyesu, má soud i. inst., obecní kolej, 6 chrámů, káznici a 4435 ob. (1886, obec 4636) provozujících značné mlynářství, koželužství, punčochářství, hrncářství, lihovarství, hosp. strojínictví a obchod s obilím a vínem. Památkami města: chrám sv. Petra z XII. a XIII. století, kostel sv. Mala z XII.—XVIII. století, zbytky středověkých opevnění, obnovený most z XV. stol. s pamětnou kaplí na místě, kde Alexander Boursbonský r. 1441 na rozkaz Karla VII. svržen byl do Auby. **B**-sur-Aube byl r. 1814 svědkem dvou bitev mezi vojskem spojencův a zbytky armády Napoleonovy: 24. ledna byl vítězem franc. maršálek Mortier, za to 27. ún. byli Francouzové pod Oudinotem na hlavu poraženi od pravého křídla spojeneckého pod gen. Wredem a ustoupili za Aubu. — Arrond. bar-sur-aubeský má ve 4 kant., 88 obcích 38.896 obyv. na 1014 km².

5) **B**.-sur-Seine [-syr sén], *Barum ad Sequanam*, velmi staré hl. město arrond. a kantonu v dep. aubeském, na l. bř. Seiny, pod vtokem Oursy a Arce, na Vých. dráze (Troyes-Châtillon), má 2651 obyv. (1886, obec 3182), vyšší řemeslnickou školu, lihovary, velkou sklárnu, papírnu, mlýny, barvírny, krásný chrám sv. Štěpána a starožitný most nad Seinou. — Arrond. bar-sur-seineský má ve 5 kant., 84 obcích 43.033 ob. na 1231 km².

6) **B**. (pendžábi), rozsáhlé písčiny, jaké se nalézají mezi řekami v Pendžábu, kde zemědělství omezeno na některé kraje podél řek. Rostlinstvem b-y podobny jsou písčinám na pobřeží Kaspického jezera, a četné rody rostoucí na již. stepích ruských mají zástupce své i na b-ech: jsou to druhy rodů *Salsola*, *Salicornia* a *Sueda*, z nichž vyrábí se nečistý uhličitan sodnatý, pak *Capparis aphylla*, *Tamarix indica*, *T. orientalis*, *Zizyphus vulgaris* a jiné.

Bar (angl.), bradlo, zábradlí, ohrada, v soudnictví angl. zvláště soudní zábradlí a pak i celá ona část soudní síně, která jest vyhrazena stranám, jejich právním zástupcům a obecnstvu a oddělena zábradlím od prostoru určeného pro soudce (t. zv. *banc*, *bench*). V dalším rozšířeném významu značí **b**. vůbec celý stav právních zástupcův (oproti soudcům, *banc*, *bench*), oprávněných k hájení stran (*called to the bar*, *pleading in bar*) a zvaných odtud *barristers*. **B**. nazývá se též zábradlí nalézající se v obou domech parlamentu anglického a ohrazující jistý prostor u vchodu sněmovny. Před zábradlím v domě lordů zváni jsou »obecní« či členové dolní komory, aby vyslechli královské poselství, kterým zahajuje se parlament, a aby vyprosili si tam dle zvyku pokorné uznání a potvrzení starých práv a svobod svých, zvláště svobody slova. Tam dostávají se s obnaženou hlavou též deputace »obecných«, když jedná se o společné projednávání billův, ohledně kterých ne-

může býti docílen souhlas v obou sněmovnách. K zábradlí obou sněmoven předvolávání bývají členové i jiné osoby pro porušení privilegií domu obviněné, svědkové a právní zástupci v processech do působnosti parlamentu patřících, deputace korporací londýnských a jiných.

von **Bar** Karl Ludwig, něm. právník, nar. 24. čce 1836 v Hannoveru, studoval v letech 1853—57 v Gotinkách a v Berlíně roku 1857 vstoupil do státní služby, r. 1863 habilitoval se jakožto soukromý docent v Gotinkách, r. 1866 obdržel professuru v Rostokách, r. 1868 ve Vratislavi; r. 1878 povolán pak na stolicí professorskou do Gotink. **B.** obíral se vedle processuálního práva hlavně právem trestním, kde vyniká znalostí dějinného rozvoje i vzděláním filosofickým školy Heglový. Hlavnější spisy jeho vedlé četných článkův v odborných časopisech a sbornících, a vedlé různých dobrých zdání jsou: *Zur Lehre vom Versuche und der Theilnahme* (1857); *Das internat. Privat- und Strafrecht* (1862); *Recht und Beweis im Geschworenengerichte* (1865) a *Zur Frage der Geschworenen- und Schöffengerichte* (1873), ve kterých zastává se soudů porotních; *Das Beweisurtheil des germanischen Processes* (1866); *Recht und Beweis im Civilprocess* (1867); *Grundlagen der Strafrechtes* (1869); *Das hannoversche Hypothekenrecht* (1871) a j. Hlavním dílem jeho jest však *Handbuch des deutschen Strafrechtes*, ve kterém vyličiti chce platné trestní právo jakožto výsledek historického vývoje jeho. Dosud vyšel (1882) jen prvý díl pod titulem *Geschichte des deutschen Strafrechtes und der Strafrechtstheorien*, obsahující jasný, dosti stručný přehled dějin trestního práva, a to nikoli jen německého, a theorie trestní, které kriticky rozbrábá poje k nim vlastní svou theorii, vedlé které trest jest reprobací jednání zločinného jakožto nemravného. *JT.*

Bara: 1) **B.** François Joseph (nikoli Barra), rekovný chlapec franc. (* 30. čce 1779 v Palaiseau, depart. Seine et Oise), padl hrdinskou smrtí blíž Choletu ve Vendée 7. prosince 1793, ve stáří 14 let a 4 měsíců. Nazítří podal gen. Desmarres min. vojenství zprávu o jeho smrti, v níž praví, že **B.** již od předšlého roku doprovázel jej vypraven jako husar. Veškero vojsko hledělo s úžasem na chlapce toho, kterak čelí všemu nebezpečí. Jednou přemohl i zajal dva Vendéjany, kteří naň učinili útok. Dne 7. prosince 1793 obklíčen byv »lupiči« vendéjskými raději zahynul, než by se byl vzdal a vydal dva koně, které vedl. Generál chválil v listě svém nejen srdatost, nýbrž i slechetnou mysl chlapcovu. Uskrovněval pry se v pokrmu i v oděvu, aby mohl poslati matce vše, co si opatřil. Poněvadž pak tato zůstala nyní s několika dcerami a mladším synem bez podpory, prosí generál, aby se jí ujal konvent. Dne 28. prosince 1793 Robespierre sám v konventě líčil hrdinství **B** rovo; dodal, kterak **B.** obklopen přesilou a vyzván byv, aby volal *Vive le roi* (ať žije král), volil smrt vo-

laje *Vive la république* (ať žije republika)! Konvent usnesl se po návrhu Robespierrově, aby byl **B.** uložen do Pantheonu, a po návrhu Barérově ustanovil, aby obraz jeho rozeslán byl po všech školách národních. Ale usnesení ta zůstala nesplněna. Paměť **B**-rova byla však zvěčněna sochou Davida d'Angers (1839), a dne 11. září 1881 postavena mu socha v jeho rodišti. — O **B**-rovi kolovalo mnoho legendárních pověstí; kriticky probral je Gustav Bord v »*Revue des questions historiques*« (červenec, 1882). *Koll.*

2) **B.** Jules, státník belg., nar. 31. srpna 1835 v Tournai, kde také studoval. Stal se brzy advokátem a povolán za profesora na universitu v Bruselu, načež vydal *Essai sur les rapports de l'État et des religions* (Tourn., 1859), kterýž spis došel značné pozornosti pro svobodomyšlný směr svůj. V 27. roce svém zvolen r. 1862 v Tournai poslancem; brzy vynikl jako přední řečník liberální strany zvláště hájením předsedy min. Frère-Orbana, a po odstoupení min. spravedlnosti Tesche povolán na jeho místo. K. 1868 zasazoval se marně o odstranění trestu smrti, r. 1869 provedl však zrušení vazby pro dluhy a odstoupil, když ministerstvo Frère-Orbanovo následkem klerikálních voleb 2. čna 1870 padlo. Roku 1871 způsobil prudkými útoky ve sněmovně pád klerikálního ministerstva d'Anethanova, jež bylo jmenovalo Dedeckera, zapleteného v affairu Lagrand-Dumonceauovu, guvernérem v Limburce, a bojoval oště proti následujícímu ministerstvu Malouovu pro agitace klerikální a pro obsazování úřadů, zvláště soudních. Po nenadálém vítězství liberálů při volbách ze dne 11. čna 1878 převzal min. spravedlnosti v kabinetě Frère-Orbanově a vystupoval proti klerikálním školám, proti usazování francouz. jesuitův a řádů z Německa vypuzených a proti cizím, nemravným spisům vydávaným v Belgii. Po opětném vítězství klerikálův odstoupil dne 16. čna 1884 s ministerstvem a obdržel čestný název státního ministra. Vedlé Frère-Orbana jest **B.** předním členem liberální strany ve sněmovně poslanců. *Sepsal: Conférence du jeune barreau. Discours sur la succession des étrangers en Belgique* (Brussel, 1861).

Baraba viz Barabinská step.

Barabán (rus.), všeobecně buben, zvláště buben k navjení a svjení lan a fetězův u zdvihadel a vratidel lodních, jimiž náklady, kotva a podobné se vytahují. **B.** má tvar válce nebo hyperboloidu a jest ze dřeva, železné litiny nebo kujného železa. **B**-y pro lana opatřují se mosaznými lištami vyčnívajcími nad plášť jejich k ušetření lana; **b.** na fetěz kotvový zvláštní konstrukce dle Barbotina slove prostě též barbotin. *Po.*

Bara Banki, okres v Audhu (Východní Indie), má na 4577 km² 1,026.788 oby. (1881), a to 855.164 hindů, 170.556 muham. a j. Jest to část ganžské roviny, na níž se pěstuje rýže, pšenice, olejová semena, třtina cukrová, opium, indých, tabák a zelenina. Dováží se: kusové zboží, sůl, hrubé, barvené látky; kurkuma, pepř a kofení; vyváží pšenice, cukr a

domácí látky. Město t. jm. má 13.933 obyv. (1881). *Fl.*

Barábár, pohoří ve východní části okrese Gajá v Bengálu, v němž nalézá se mnoho starožitností, jako chrámy, buddhistické jeskyně z l. 252 a 214 př. Kr., vytesané ve skále, ohromná socha Buddha, jenž prý v krajině té dlouho se zdržoval. *Fl.*

Barabás [barabás] Miklós, maď. malíř (* 22. února 1810 v Markosfalvě). Prvního vzdělání nabyl v Sibíni a v Kološi a studoval od r. 1829 malířství ve Vídni, později v Římě; tam v umění svém se zdokonaliv usadil se v Budapešti, kdež posud žije. Získal si veliké zásluhy o utvoření společnosti pro výtvarná umění (*Képzőművészeti társulat*), jejíž místopředsedou jest. Slyne jako výtečný malíř podobizen a obrazů genových; procestoval téměř celou Evropu a zobrazil geniálním štětcem svým nepřehlédnou řadu osobností vynikajících. Od r. 1837 jest dopisujícím členem uher. akademie. Z obrazů jeho uvádíme: *Podobiznu císaře Františka Josefa I.* (z r. 1858) v nár. museu maďarském; *podobiznu říšského palatina, arciknížete Josefa*, tamtéž; *Frant. Liszta*, tamtéž; *barona Jana Jeszenáka*; zpěvačky *Rosalie Schödelové*; *Benjamina Egressyho*; *gen. Jana Gosztonyho*. Z obrazů genových vynikly: *Valašská rodina na cestu se chystající*; *Průvod svatební* a konečně historický obraz *Položení základního kamene peštského řetězového mostu* (v museu budapeštském). *Bbk.*

Barabás (t. j. syn Abbův), lotr a vrah, jehož osvobození místo propuštění Kristova Židů od Piláta si vyžádali. *Jrk.*

Barabás Jan, první nákazný, t. j. od Polákův ustanovený hetman kozácký, jmenován byl r. 1647 od polského krále Vladislava IV. prozatímným hetmanem kozákův ukrajinských. Usadil se v Čehryni. Nutkán Bohdanem Chmelnickým, generálním pisařem kozáckým, podal králi žaloby na útsky, jež bylo snášeti lidu kozáckému od Poláků. Vladislav IV. byl ochoten napraviti to, ale šlechta polská vedená primasem zmařila na sněmě snahu královu. Od porem tím popuzen Vladislav v listu poslaném B-ovi radil, aby kozáci majíce zbraň pomohli si sami. Hetman upřímně jsa Polákům nakloněn, ukvapený list králův podržel v tajnosti, Chmelnický však zvěděv o něm lstivě zmocnil se ho a pomocí jeho roznítil kozáky záporožské ku vzpouře. B., skutečný již hetman ukrajinský, vypraven jeho od vlády polské proti povstalcům, ale kozáci jeho přešli ke Chmelnickému, a na útěku B. byl dostižen a zabit (1648). *Koll.*

Barabaud Jakub, franc. malíř květin a ptáků, nar. v Aubussonu 1772. Maloval ptáky do cestopisu Le Vaillanta, jakož i k velikému dílu vydávanému od kommisie egyptské. Nejlepší jeho práce jsou obrazy dvou ptáků (z roku 1808) v Tuillerích; rovněž poslední jeho kresby ptáků k dílu »Jardin des Plantes«. Roku 1807 jmenován byl professorem kresby na škole krásných umění v Lyonu, ale zemřel již dvě léta potom r. 1809.

Barabinská step (též Baraba) rozkládá se v záp. Sibíři mezi řekami Obem a Irtyší,

od úpatí horstva Altajského na sever až k řece Tuji a k ústí Vasjuganu (51—58° s. š. a 74—83° v. d.) v délce 750 km a v šířce 600 km, na území gubernií tomské, tobolské a kromlinské. Severní díl její (na severu od předělu mezi Obem a Omem) sluje step Vasjuganská, jih (jižně od rovnoběžky Barnaulské) step Kulundinská (Kulunda), střed jmenuje se Baraba (v užším smyslu). Jest to rovina velmi nízká (120—170 m n. m.), bez kamene. Ani jediný pahorek nezvedá se nad ní. Díl střední a zvláště jižní nemají vůbec spádu. Z řek, jichž počet dosti značný, některé ani nedotékají k Obu nebo k Irtyši, mnohé ztrácejí se v kotlinkách jezerních. Těch a bažin jest na stepi hojnost. Jezera jsou dílem sladkovodná (v Barabě), dílem solná (v Kulundě). Největší jsou: jezero Čany, Sumy, Kulundinské a Urda. Nejdůležitější fekou jest Om, protékající středem stepi. Půda jest hlinitá a písčitá, místy jílovitá; širé prostory pokrývá úrodná, černá zem. Podnebí má step drsné, velmi nezdravé pro výparu z jezer a bažin (v létě žár mnohdy až 37° C.); vzduch přeplněný miasmy šíří v létě nakažlivé nemoci (sibiřský mor), jmenovitě v jižních končinách Baraby při jezere Ubinském. Jarní tání sněhu a podzimní deště tak rozmočí krajinu, že jest naprosto neprůchodná. Severní část stepi má hojnost lesů (břízy, jívky, osiky), menší měrou střed; jih jest bezlesý. Podél Omu bylinstvo (traviny) roste velmi bujně. Obilí, ba i zelešinám daří se na pruzích černozemních výborně; vzdělává se však poměrně malá část země. Jestli step velmi řídké zalidněna ruskými osadníky (od r. 1767), jimž pobyt zneplňemňují nemoci a ohromné množství much (ovadův) a komárů. Jediná větší osada jest městečko Kainsk (8160 obyv., r. 1885). Kromě Rusů žijí na sev. stepi Barabincové, kmen tatarských Turakinců, v počtu ne plných 2000 duší, kteří, jak se podobá, vymírají. — Stepí prochází vojenská cesta z Omsku přes Kainsk do Kolyvaně. — Srv. v. Middendorf, Die Baraba (»Mémoires« petrohradské akademie roku 1870). *Koll.*

Barábra, též Berábra (množ. čís. od Berberí), u egyptských Evropanův i Berberins nebo Barbarians, jest jméno čístejšího kmene núbického, který dle Fried. Müllera název tento sám si přikládá, kdežto Schweinfurth prohlašuje je za předzvěku pocházející od Egyptanů. Od pradávných časů obývají v úzkém údolí nízkém od Asuánu až za Vádí Halfu a porůznu rozptýleni jsou v poříčí Modrého i Bílého Nilu, v Sennáru, v území Šilúků, v Dár-Fúru a Egyptě. Počet jich udává se od 40.000 do 230.000 duší, soustředěných hlavně asi v 80 vesnicích, z nichž nejdůležitější je Derr na Nilu. Lepsius pokládá B-ry za severní výběžky černochů, Fried. Müller za samostatné plémě, Champollion pak sledává je v nich potomky starých Núbů, proklašoval je za lid totožný se starými Egyptany. — Badání historická i ethnologická nasvědčují tomu, že B. jsou plémě se starověkými Egyptany úzce spří-

zněné a že mezi nimi a egyptskými Fellahy a Kopty není valného rozdílu, ačkoli se Egyptané značně pomislili s jinými živly. Necht již názory o ethnologickém postavení B-rů jsou jakékoli, tolik zdá se býti jisto, že B. nejsou ani Hamité ani černoši, nýbrž jakýsi střed mezi oběma, tvořice přechod směrem od sev. k jihu. Fysicky blíží se ve mnohém k černochům, ale ve mnohém shodují se zase s Fellahy. Postava jest prostřední, štíhlá, nepřilíš svalnatá, ruce a nohy malé, úhledné; podlouhlý obličej s vysokým čelem, zahnutým nosem a živým černým okem lemován jest jemnými vlasy, mírně zkadeřenými, a nepatrným vousm. Pleť přechází od barvy červenohnědé do tmavohněda; chůze je lehká, pohyby obratné. Mužové si hlavy stíhají, ženy pak zdobí vlasy skleněnými perlami a kovovými plíšky nosice mimo to kovové kruhy v nose i v uších a náramky na rukou i nohou. Tetovování modrou barvou vyskytuje se dosti zřetelně. Obvyčnou zbraní je dýka, ale při delších cestách každý muž těžce se ozbrojuje. B. jsou usedlí a provozují orbu; vzdělávání rolí obstarávají otroci a chlapi, mužové většinou zahálejí, ženy pak hledí si domácnosti. Výživa je hlavně rostlinná, masa požívají zřídka; z prosa připravují si opojný nápoj, jež náruživě milují. Domy jejich, zbudované ze dříví nebo vepřovic, jsou čtverhranné s plochou střešinou, náčelníci však a bohatí užívají příbytky rozsáhlé o jednom i dvou patrech. Manželství děje se koupí; obyčejně mívá muž jednu nebo dvě ženy, ale vedle nich vydržuje si neurčitý počet souložnic a otrokůň. Láska k domovu, rodičům a dětem je u B-rů neobyčejně vyvinuta. B. vynikají střídmostí i počtivostí a přes to, že jsou nečistí, leniví a hýřiví, jsou v Egyptě, kam se jich značný počet stěhuje, hledanými sluhy. Povahou jsou veselí, milují zpěv a tanec a velmi rádi propěvují si ke zvukům pětistrunné loutny písně obsahu erotického nebo hrdinského. Nábožensky vyznávají islám a ačkoli nejsou horlivými muslimy, přece povinnosti a předpisy plní svědomitě. Jazyk jejich je zvučný, má hojnost samohlásek a dělí se v nářečí Núba, Kensí nebo Kenusí, Dongolaví a Mahásí; Brugsch shledává v řeči B-rů mnoho příbuzného se starou egyptštinou a koptičtinou. B. v prvních stoletích po Kr. byli sdružení ve stát s hlavním městem Dongolou; křesťanství ušlo se u nich záhy. Ale r. 651 panovníci dongolští musili uznati vrchní panství Arabův a r. 1320 donucen všechen lid ku přijetí islámu. Do počátku XIX. stol. byli B. rozděleni na jednotlivé kmény; r. 1815 přitřhli na ně mamlúci z Egypta vypuzení a podrobili si je. Turci pak jdouce v patách za mamlúky uvedli celou Núbii a tím i B-ry v poslušnost místo krále egyptského. Obšírné zprávy podal o B-rech Schweinfurth, Im Herzen Afrikas, ve 2. sv.; mluvnicki jazyka jejich vydali Reinisch r. 1879 ve Vídni a Lepsius 1880 v Berlíně. p.

Barack Karl August, germanista, narozen r. 1827 v Oberndorfu nad Nekarem, zastával od r. 1855 úřad konservatora a tajem-

níka při german. museu v Norimberce, odkud r. 1860 přestoupil za bibliotékaře ke kníž. Fürstenbergovi v Donaueschingenu. Když za války německofranc. drahocenná knihovna městská v Štrasburce roku 1870 byla zničena, B. s jinými učenici se přičinil, že v brzkou obnovená byla hojnými dary knih; r. 1872 byla sloučena s nově založenou universitou jako universitní a zemská bibliotéka, jejížto vrchním správcem B. byl jmenován. B. hlavní péči měl o vydání německých rukopisných památek středověkých, z nichž vytknouti sluší: *Die Werke der Hrotsvitha* (1858); *Des Teufels Netz*, satirickodidaktická báseň z první pol. XV. století (1863); *Gallus Oheims Chronik von Reichenu* (1866); *Zimmerische Chronik* (1868—69) a jiné. Vsk.

Baraosa, přístavní město na vých. konci ostrova Kuby, s 3000 obyv. a značným vývozem jižního ovoce. Jest to nejstarší osada španělská v Americe (1512) a bývala též hlavním městem ostrova.

Baraou [-ak] Jon ů, bás. rumunský (* 1772 v Brašově — † 1848), byl nějaký čas učitelem, pak překladatelem při magistrátě brašovském. Spisy jeho jsou psány slohem lehkým a proto, jakož i pro přístupnost látky, staly se majetkem všeho lidu. Ku předním básním jeho patř *Istori a luŧ Arghir ŧi a prea frumoaŧci Elenei* (Povídka o Argirovi a překrásné Heleně, Sibň, 1800) a *Risipirea Jerusalimuluŧ* (Pád Jerusalema, 1821, v 8 zpěvech). Mimo to napsal *Ratácirite luŧ Ulise* (Potulky Odysseovy, 7 zp.) podlé Homérovy Odysseye, z nichž uveř. část teprve r. 1879 v »Albina Carpaŧore«. P.

Baracska [-čka], pěkná obec v Uhrách, v župě báčskobodrožské, okr. bajanském, s 3183 maďarskými obyv. (1880), zabývajícími se rolnictvím, včelařstvím, chovem dobytka a košíkářstvím. Rŧ.

Baraŧ [baroŧ] Sadok, dějepisec polský. Narozen 29 dubna 1814 ve Stanislavově z rodičův armenských, navštěvoval ve svém rodišti gymnasium, ve Lvově universitu a přijav pak vyznání katolické vstoupil do řádu dominikánského. R. 1838 byl vysvěcen na kněze, načež působil ve Lvově jako kazatel a professor nauk biblických. Žabýváje se horlivě badáním historickým sepsal hojně monografií o městech a dějinných památkách Červené Rusi. Z nich jsou důležitější: *Pamiętki miasta Żółkwi* (ve Lvově, 1852); *Pamiętnik dziejów polskich* (tamtéž, 1855); *Żywoty sławnych Ormian w Polsce* (t., 1856); *Pamiętki miasta Stanislawowa* (t., 1858); *Wiadomoŧ o klasztorze W. W. O. dominikanów w Podkaminiu* (t., 1858); Tarnopol, 1861, 1864 a 1870); *Rys dziejów zakonu kaŧnodziejskiego w Polsce* (2 sv., Lvov, 1860 a 1861); *Pamiętki Jaŧowickie* (t., 1862); *Wolne miasto handlowe Brody* (t., 1865); *Bajki, podania i przystowia na Rusi* (t. 1866, II. vyd. 1886); *Rys dziejów ormiańskich* (Tarnopol, 1869); *Pamiętnik zakonu O. O. Bernardynów* (1874); *Badacz, studyum obyczajowe* (1875); *Klasztor O. O. Dominikanów w Starym Borku* (1878); *Pamiętnik szlachetnego Ledóchowskich domu* (t., 1879); *Kaŧania ks. Ple-*

bankiewicza (2 sv., 1881 a 1884); *Pamiętki Buczańskie* (t., 1882); *Archiwum W. W. O. O. Dominikanów w Jarosławiu* (Lvov, 1884; Krakov, 1887); *Wiadomość o Ponikowicy maléj* (Poznaň, 1886); *Jan Tarnowski, szkic biograficzny* (Poznaň, 1888) a j. Mimo to vydával B. r. 1864 ve Lvově periodický list *Towarzyść duchowienstwa katolickiego*.

Baráčnik viz Barák.

Barada (= studená) řeka v Syrii. Stéká s Antilibanu a míjejíc Damašek vtéká do jezera Ateibského (Bahr-el-Ataiba). Srv. Abáná. Dk.

Baradeus viz Jakub, příjmením Baradaí.

Baradero, město v argentinské provincii Buenos Ayres, na jižním rameni delty paranské, pod ústím Ria Arrecifes, 145 km severozápadně od hlavního města Buenos Ayres, založeno bylo r. 1589 jako jezuitská osada misijní, ale znenáhla vyvinulo se z něho živé místo obchodní, jež má spojené železniční a přístav malý sice, ale hojně navštěvovaný. Počet obyvatelstva obnáší na 5000 duší.

Barada viz Agelek.

Baraesthestometr (z řec.), nástroj Eulenburgem konstruovaný, jímž měří se citlivost tlaku jednotlivých okřsků kožních. Jest to polštáček, jenž přem na kůži se přitlačí; tlak udává ve grammech ukazatel na připojeném ciferníku. Peč.

Baraga Friderik, spisovatel slovinský, biskup a missionář katol. (* 29. června 1797 v Malé Vsi v Krajíně — † v Marquettě 1868). Studoval filosofii v Lublani, v l. 1816—21 práva ve Vídni a bohosloví v Lublani. Byl r. 1823 u kněžství posvěcen kaplanem ve Šmartně u Kranje a v Metlice. Byv potom přijat do služeb Leopoldinské nadace pro katolické missie v Americe odecestoval r. 1830 do Ameriky, a byl tam od cincinnatského biskupa poslán na území Indiánův Otavejčů na severní straně Michiganského jezera, na stanici L'Arbre Croche (nyní Little Traverse). R. 1833 odebral se na stanici St. Maria na Grand-Riveru a tu působil do r. 1835, kdy založil novou missionářskou stanici v Lapointu při Horním jezeře. B. kázal Indiánům zprvu francouzsky mívaje při sobě tlumočnicka, brzo však přiučil se dokonale jazyku domorodcův. R. 1836 vybral se na cestu do Evropy, dal v Paříži tisknouti *Život Krista Pána a modlitby v jazyku odzibvejském*, navštívil Řím, vlast svou i Vídeň, a vrátil se do Ameriky, kde hned potom jmenován gener. vikářem biskupa detroitského ve Wisconsinu. R. 1843 odebral se na stanici L'Anse na východní straně Horního jezera, odkud vycházejí do širého okolí mezi Indiány obrátil do r. 1848 33 kmenů na viru křesťanskou. Vydávaje náboženské spisy v jazyku odzibvejském zůstával i v Americe ve stálém styku s vlastí svou. Když pak r. 1852 papež Pius IX. zřídil apošt. vikariát mezi Indiány u Horního jezera, byl B. r. 1853 posvěcen za biskupa Amyzenského in part., načež odecestoval po druhé do Evropy hledat kněží a sbírat podporu pro svou diecési. Navštívil Řím a vlast svou, kde déle pobyl káže lidu slovinskému, potom i Prahu a Mnichov vrátil

se s několika kněžími slovinskými, německými a francouzskými do Ameriky a zřídil si biskupské sídlo v Saut de Sainte Marie v Horním Michiganu. R. 1856 povýšil Pius IX. posavadní apošt. vikariát této krajiny za řádnou diecési (diéc. Mariapolitana), jejímž prvním biskupem B. potvrzen jest. Jakožto biskup zakládal B. četné missionářské stanice, stavěl chrámy i školy a působil pro náboženské, mravní i hmotné povznesení rudochův i bělochů v diecési své požehnaně. R. 1866 přeložil biskupské sídlo své do Marquettu. Spisy jeho slovinské jsou: *Dužna paša* (Lublaň, 1830); *Od počesevanja Matere Božje* (t., 1830); *Obiskovanje J. K. v presv. reš. Telesu* (t., 1832); *Premišljevanje štirih poslednjih reči* (t., 1837); *Zlate Jabelka* (t., 1844); *Nebeske Rože* (t., 1846). Německy vydal *Geschichte, Charakter, Sitten und Gebräuche der nordamer. Indier* (t., 1837), kterýžto spis vyšel i francouzsky (Paříž, 1837) a slovinsky překladem Kekovým s předmluvou od Baragy: *Popis navad in zadržanja Indijanov polnočne Amerike* (Lublaň, 1837). Kromě drobnějších spisů francouzských a anglických vydal B. *A theoretical and practical Grammar of the Otchipwe language* (Detroit, 1850) a *A Dictionary of the Otchipwe language, explained in English* (Cincinnati, 1853). V jazyku odzibvejském vydal *Otchipwe Anamie-Masinai-gan* (*Život P. Ježíše s modlitbami, v Paříži, 1837*); *Gete dibadjimovin* (Biblické dějiny, v Lublani, 1843); *Katolik gagikve-masinaigan* (Kázání, t., 1843); *Katolik anamie-masinaigan* (Modlitby, Detroit, 1846); *Katolik enamiad o nanagatawendamowinan* (Úvahy katol. křesťana, t., 1850); *Kakige Debwewina* (Věčné pravdy, Cincinnati, 1855). *Životopis B-gy* od dra. Leona Vončiny vydala r. 1869 v Lublani Družba sv. Mohora pod titulem »Friderik B., prvi kranjski apostoljski misionar in škof med Indijani v Ameriki«, s dodatkem prof. I. Marna o literárním působení jeho. Et.

Baragáon, město ve východním okrese ballijském, v Severozáp. prov., důležité středisko zemědělství, má 10.847 ob. (1881). Fl.

Baragiola [-džola] Aristide, spis. ital. (* 1847 v Chiavenně). Věnoval se učitelství v Comé a ve Švýcarsku, byl pak lektorem italského na univ. štrasburské a jmenován r. 1887 profes. němšiny na vojenské škole v Miláně. Napsal: *Giacomo Leopardi* (1876); *Italianische Grammatik mit Berücksichtigung des lateinischen und der roman. Schwestersprachen* (1880); *Crestomazia italiana orofonica* (1881); mimo to přeložil několik starších spisů německých, jako: »Der arme Heinrich« od Hartmanna von der Aue (1881); »Piseň o Hildebrandu« a zlo-mek »Muspilli« (1882); »Das glückhafte Schiff von Zürich« od J. Fischarta (1889) a j. P.

Baragnon [-añon]: 1) B. Pierre Paul, žurnalista franc., nar. 1830 na zámku v Servanes (Bouches-du-Rhône). Studoval práva v Toulouse, r. 1848 stal se spolupracovníkem časopisu »Tablettes de Toulouse«. Odebrav se do Itálie oddal se studium o elektřině za vedení Matteucioho a vydal *Étude physiologique et psychol. sur le mesmerisme* (1851). Vrátiv se

do Francie redigoval časopis »Courrier de Tarn et Garonne«, v němž hájil horlivě politiku Napoleonu. Později vydával v Bruselu časopis »Levant«. Následkem brošury *La Turquie devant L'Europe*, v níž hájil Turecko, povolán do Cañhradu, kde se stal redaktorem úředních novin a ředitelem tiskárny státní. R. 1865 vrátiv se do vlasti, převzal redakci časopisu »La Presse«, pak »Mémorial Diplomatique« založ. baronem Debrauzem de Saldapenna. Na to založil »Bulletin International« vydávaný v Nîmes, Bruselu, Florencii, Drážďanech i Bukurešti a roku 1869 »Le Centre gauche«, jenž r. 1870 po válce zastaven pro útoky na císařství. Po založení republiky jmenován prefektem v Alpes Maritimes, brzy však odvolán pro zápletky diplomatické. R. 1872 vydával *Tache noire* a roku 1875 *Postscriptum*, studie o současných událostech. R. 1878 založil časopis »Courrier du soir«, v němž horlivě hájí republiku. R. 1887 stal se ředitelem časopisu »Petit Dauphinois«. Sepsal: *1870, Plébiscite, guerre, désastres* (1873) a studie politické v časopise »Bien public« pod jménem Paul Salomé.

2) **B. Louis-Numa**, bratranec předešlého, politik franc. (* 24. listopadu 1835 v Nîmes). Stal se advokátem a byl čelným spolupracovníkem katol. a legitimistických časopisů jiho-francouzských. Zvolen v Gardu do národního shromáždění stal se jedním z hlavních řečníků monarchistických. R. 1873 jmenoval jej vévoda Broglie ministrem státním v ministerstvu vnitra, z něhož po odstoupení Broglieovu přestoupil roku 1874 do ministerstva spravedlnosti, avšak i odtud musil r. 1875 vystoupiti. Při volbách r. 1876 nebyl již zvolen, r. 1877 volba jeho zrušena a při nové volbě propadl. Roku 1878 povolán monarchistickou většinou za doživotního senátora, neúčastnil se však vůbec debatt. R. 1882 zvolen za předsedu správní rady společnosti Crédit de France, po úpadku jejím odsouzen r. 1887 k pokutě 1000 fr. — Pod jménem Miles psal do bývalého časopisu »Paris-Journal«.

Baraguay d'Hilliers [baragé diljé]: 1) **B. Louis**, franc. generál (* 13. srpna 1764 v Paříži — † počátkem r. 1813 v Berlíně), byl jedním z oněch mužů, jež proslavila revoluce francouzská. Byv od r. 1784 poručíkem, jmenován byl r. 1793 generálem, ba málem byl by se stal ministrem války. Při pádu Custinově byl uvězněn, za půl roku sice propuštěn, ale znovu zatčen r. 1794; vybavil se teprve po smrti Robespierrové. Vrátil se k vojsku bojoval s Bonapartem v Itálii, v Tyrolsku a Korutanech, vyznamenal se při dobytí Malty, odkud poslán byv do Francie se skvělou kořistí padl v zajetí Angličanům, avšak záhy propuštěn. R. 1803 vyznamenan velkokřížem řádu čestné legie a r. 1804 jmenován generálním plukovníkem dragounů. V letech 1805 a 1809 účastnil se výprav proti Rakousku: vynikl zvláště v bitvě u Rábu (14. června 1809). Od srpna r. 1810 bojoval ve Španělsku, r. 1812 táhl s Napoleonem do Rusi, ale ztratit téměř veškeru divisi svou padl do nemilosti Napo-

leonovy. Zármutek nad tím uspišil jeho smrt. Považován jest za autora memoirů Custinových. — 2) **B. d'H. Achille**, hrabě, syn předešlého, maršál franc. (* 6. srpna 1795 v Paříži — † 6. čna 1878 v Amélie-les-Bains), vstoupil záhy do vojska. V bitvě u Lipska (1813) ustředil mu koule dělová levou ruku. Po pádu Napoleonově přichýliv se k Bourbonům odešel služby své Napoleonovu stodennímu císařství, ale po bitvě u Waterloo znovu odšel se vojenství. Za revoluce zvolen byl do národního shromáždění ústavodárného, kdež obyčejně hlasoval s pravici; rovněž zvolen byl do sboru zákonodárného. Záhy potom vypravil ho Louis Napoleon v čele sboru francouzského do Říma (1849). Když se vrátil, ozdoben byl velikým křížem čestné legie (1850) a stal se na krátký čas velitelem posádky pařížské (1851). Napoleonovi prokázal platné služby při převratu státním získav mu vojsko. Za války krymské svěčeno mu velitelství v Baltickém moři; dobyl Bomarsundu, začež povýšen na maršála (1854). Roku 1859 dobyt v čele 1. sboru vítězství u Montebella a Melegnana i vyznamenal se u Solferina. R. 1870 při vypuknutí války s Německem jmenován vojenským guvernérem v Paříži, ale nepodřel úřadu toho na dlouho. Po válce předsedal kommissi, která vyšetřovala kapitulace pevností, a vojenskému soudu nad generálem Cremerem (1872). Ostatek života strávil na odpočinku. *Koll.*

Barahona de Soto Luis, špan. básník, (* v pol. XVI. stol. v Luceně blíže Granady — † 1595). Byl líkařem v Archidoně u Sevilly. Hlavní jeho dílo jest *Las Lacrimas de Angelica*, báseň epická, jejíž první část (12 zpěvů) vyšla r. 1586 v Granadě (po druhé 1602—1605 v Barceloně). Jest to napodobení Orlanda Furiosa. Všichni vrstevníci nad míru báseň tu vychvalovali, tak zejména Cervantes v Don Quichotu (díl I. kap. 4.), nicméně musí se uznati, že jest těžkopádná a jednotvárná. Mimo to vynikl **B.** i jako lyrický básník; básně jeho uveřejněny v Espinosově sbírce »Flores de poetas illustres« (Valladolid, 1605). Satiry a posláni básnická, která napsal po válce alpujarrské, z nichž vynikají satiry po způsobu Horatiově o špatných básnících, tištěny v Sedanově »Parnaso« (díl IX., str. 178.). Bohužel posud básně **B.** novy nově tištěny nejsou, ač by toho zasluhovaly více snad než mnohé jiné; neboť přese všecko napodobení Ariosta v Angelice není **B.** prostým, otrockým napodobitelem, nýbrž jde svou cestou a jest typem souvěké školy. *Hrř.*

Bárak neboli Surmá, řeka v severových. části Vých. Indie, asi 540 km dlouhá. Vzniká v pohoří Nága v Barmě, teče již. Assamem okolo Silčáru a Silhetu, načež přijímá jméno Surma, pak protéká Bengálsko a vlevá se do řeky Megny. Jest to řeka důležitá, neboť v čas dešťů zaplavuje a zúrodňuje okolní kraje, a pak jest jediným komunikačním prostředkem v krajích těch. Mimo domácí lodi plují po ní též parníky až do Silčáru. Nejvíce se po ní vyváží čaj, 14 až 15 mill. liber ročně. *F7.*

Barák (fr. *baraque*): 1) **B.** slove každá chata, at již z klestí, z prken, nebo z neotesaných kmenů zhotovená. V obecném životě nazývá se tak hlavně chata bez polí, a její majitel baráčník. — 2) **B.**, též budovnice, při provádění větších prací tesařských nebo kamenických, zároveň též komora k ukládání nástrojů potřebná a k výplatě dělníkův užívána. — 3) **B.**, v chudých krajinách též chata z prken, kmenů nebo ze zdiva hrazděního k obývání zařízená. — 4) **B.** k účelům vojenským viz Baráky. *Fka.*

Barák, syn Abinomeův z pokolení Neftalí a jeden ze soudcův isráelských, který společně s prorokyní Debborou na hlavu porazil Sisaru, vojevůdce kanaanského krále Jabina, a Isráělity z zoleť poroby vysvobodil. *Jrk.*

Barák Josef, spisovatel český, narozený 26. ledna 1833 v Praze, vstoupil r. 1845 na gymnasium u Piaristů v Praze. Jarý ruch národní let 1848 a 1849 probudil ovšem i v šestnáctiletém **B.**ovi horoucnost citu českého. Procestovav po skončených studiích gymnasijských pěšky část Bavor a Rakous počal **B.** roku 1854 na universitě pražské poslouchati přednášky historické a národohospodářské s tím pevným úmyslem, že po příkladě Karla Havlíčka věnuje se publicistice české. Spřáteliv se na universitě s Hálkem, Nerudou, Heydukem, Rud. Mayerem, Boh. Jandou (Cidlinským), J. V. Fričem, **B.** s nimi zakládal novou naši literární školu, tak zv. epigonů, jejímž prvním činem pospolitým bylo psané album básnických prací podané **B.**em Václavu Hankovi k oslavě zoleť památky nalezení Rukopisu. **B.** pokoušeje se na poli lyriky jako novelistiky, v básnických prvotnách svých (v Mikovcově »Lumíru«) zamlouvá se lehkostí dílce a hloubkou citovou. Za úplného nedostatku neodvislých českých novin musil **B.** k vůli své průpravě žurnalistické r. 1857 uchýliti se k něm. denníku »Prager Morgenpost«, který tehdy za redakce Oheralovy jediný byl poněkud přístupnějším snahám našim; tam psával **B.** úvahy o nejnovějších zjevech českého písemnictví a o českých hrách divadelních. Tou dobou zvolen **B.** předsedou Akademického čtenářského spolku a tu již objevil se nevšední jeho talent k řízení a zvelebování života spolkového, jenž byl **B.**ovým pravým živlem. Redakcí **B.**ovou vydal r. 1858 dotčený kruh »epigonů« první ročník almanachu »Máje« věnovaného památce K. H. Máchy a vše vítaného potěšeným obecenstvem. Rok na to počal Neruda vydávati své »Obrazy života«, do kterých **B.** přispěl celou řadou básní lyrických, z nichž zejména písně »Mrtvé lásce« a »Písně přátelské« budily pozornost. Kromě toho psal (častěji pod pseudonymem Jaroslav Zásmucký) do Zvonova »Dalibora«, do Československé Pokladnice, později do »Rodinné kroniky« a j. Vedle této činnosti literární podjal se **B.** úlohy za tehdejších poměrů pro národní naši věc rozhodně důležité: pořádání českých besed (v letech 1858 a 1859 v sále Konviktském v Praze), kteréž se staly střediskem uvědomělých národovců českých

a Slovanů v Praze meškajících oživující pokleslého ducha národního vždy v širších a širších kruzích měšťanstva pražského. Postihla také policie absolutismu důležitost těchto zábav, a ředitel její Paumann obral sobě proto **B.**a za terč své zvláštní pozornosti, až **B.** večer před sv. Janem, když lid odcházejce s nábrežší od obvyklého ohňostroje zpíval »Kde domov můj« a »Hej Slované« a Paumannovi provolal: pereat! zatčen a po 8denní vazbě k nařízení místopředsedatele Mecséryho internován do Kouřimě, kde měl žiti pod přísnou dohlídkou na vlastní útraty. Po některé době internován do Št. Hradce, pak do Ehrenhausen u Mariboru. Chudý **B.** byl by musil zahynouti hladu, kdyby mu nebyl slechetný Jindřich Fügner v čas skyl pomoc; konečně po půlletém vyhanství dovolen mu návrat do vlasti, ale nikoliv do Prahy, nýbrž do Hradce Král., kdež opět chován pod přísnou policejní dohlídkou až do vánoc r. 1860, kdy nastoupil nový místopředseda hrabě Forgach, u něhož dr. Brauner s prospěchem za **B.**a zakročil. Za své internace přeložil **B.** Schillerovu veselohru »Der Parasit« a Moliérovu veselohru: »Le cocu imaginaire«. **B.** stal se po návratu svým stálým spolupracovníkem »Času«, později »Hlasu« a spolu ihned zase bývalým buditelem ruchu národního ve společnosti české. Týden co týden pořádal nyní v sále Konviktském roztomilé deklamatorní, pěvecké a hudební zábavy, které měly svůj ryze český ráz, eleganci i srdečnost, které nahrazovaly české divadlo, jehož posud nebylo, a staly se vzorem všech besed, které potom i po celém venkově pořádaním **B.**ovým budily uvědomělost a nadšení vlastenecké po celém národě. K tomu konci sestavil též r. 1862 s Pterhofem a Vilímkem pod názvem »Besedník« výběr vážných i žertovných deklamací a pod názvem »Hlahol« sbírku vlasteneckých písní, i přikročil pak ku pořádání slavností národních na počest Karla Havlíčka (v Borové), Nejedlého (na hradě Točnicku), K. H. Máchy (v Litoměřicích), Hanky (v Hoříněvsi), Tyla (v Kutné Hoře), Rubeše (ve Skutči), slavnosti ku počtě Havlíčkově v Praze, při níž byl tah ve prospěch osifelých Zdeňky Havlíčkovy; taktéž byl platně činným při zakládání »Sokola«, »Umělecké besedy« a »Hlaholu«. Za polského povstání **B.** účinně pomáhal věci polské, až chvátaje na bojiště byl 7. května 1863 v Krakově zatčen, šest neděl na Wawelu vězněn a vyšetřován. Ač nebylo lze dokázati mu viny jakés, poslán nicméně s nuceným průvodem zpět do Čech, kdež bylo jej zatím na Mladoboleslavsku více obcí vyznamenalo čestným občanstvím. — Roku 1864 stal se **B.** tajemníkem prozatímního král. zemského českého divadla v Praze a roku následujícího tajemníkem městského divadla v Plzni, odkudž zavdal podnět k uspořádání velkého bazáru ve prospěch zbudování Národního divadla v Praze. V létě r. 1866 navrátil se do Prahy, chtěje si zde založiti list demokratickonárodní; v tom propukla však válka, Prusové obsadili Prahu a zakázali

vycházení všech českých novin, leč by se jim jmenoval osobou svou odpovědný tlumočník. Majitelé pražských listů požádali B-a, který vskutku také obětovně podnikl choulostivou úlohu, odepřev ovšem pruskému veliteli jakoukoliv přísahu. Též divadlo české bývalo by musilo po čas okupace zůstatí zavřeno, kdyby B. nebyl vůči pruskému velitelství převzal zodpovědnost za provozované hry. Tu pak ihned provozovány vládou rakouskou zapověděné dosud kusy: Tylův »Jan Hus« a »Žižkova smrt.« Od r. 1867 počal B. vydávati demokr. opoziční týdeník »Svoboda«, v němž co nejostřejší vystupoval proti vládě Beustově a Giskrově bojuje rozhodně za státní právo české. Zejména B-em samým pořádané »Kukátko« bylo originálním a poutavým zjevem v publicistice české. Jakkoliv vláda na tři měsíce list mu potlačila, B. ihned založil nový »Pravdu« a pokračoval neohroženě ve svém boji nedbaje množících se processův trestních, které končily vždy odsouzením. Tak odsouzen po jednoroční činnosti B. na páldruhého roku do těžkého žaláře, do kterého uvržen jest počátkem července r. 1868. Přestál svůj trest pospolitě s řadou jiných českých redaktorů nejprve v novoměstské, pak ve sv.-václavské trestnici s myslí neobloinnou, ač zdraví jeho trpělo. Vyšed 6. ledna 1870 z vězení ujal se znovu redakce »Svobody«, spolu jal se vydávati Ottovu bibliotéku prstonárodních přednášek o názvu »Osvěta lidu«. Velikou pozornost vzbudil r. 1870 v srpnu svou řečí slavnostní, proslovenou na táboře lidu na bojišti lipanském k oslavě Prokopa Velikého. Neustáváje obcovati s kruhy studentstva českého, radou i skutkem vždy mu obětavě pomáhal; tak zejména při zakládání knihoven v krajích německým ohrožených, při zakládání spolku ku podpoře studujících na školách středních a j. B. od r. 1871 věnoval činnost svou tolikéž měrou nemalou dělnictvu českému vydávaje mu jeho »Dělnické Listy«, aby je vedl ve směru národním, prostém všeho kosmopolitického socialismu. Koncem roku 1873 bylo se mu rozloučiti se »Svobodou«, již byl ze skrovných svých prostředků držel do posledních sil, i vstoupil do redakce »Národ. Listů«, jejichž redaktorem odpovědným zůstal od r. 1874 až do konce svých dnův. Vedle toho věnoval se buzení uvědomělosti národní a politické v lidu pražském jako venkovském, jež sobě za cíl životní kladl. Bez počtu jest přednášek, které v těch letech měl ve vlasteneckých spolcích po všech krajích, ba i do ciziny zajížděl povzbuzovati slovem vlasteneckým krajany naše zahraničné. Jeho ochota a obětovnost v ohledu tom stala se příslovnou. V přednáškách svých vždy pečlivě připravovaných slovy nelicnými předváděl lidu vzorné charaktery buď z heroických dob českých dějin aneb z času našeho probuzení literárního. Výmluvnost jeho, plynoucí ze srdce, šla opět k srdci a dostupovala někdy úchvatných momentův. Doživ se 25letého jubilea své činnosti literární, při čemž přese vše odmítání vši chystané pocty veřejné dostalo se mu se strany vlasteneckých

spolků, jakož i studentstva českého přehojných důkazův úcty a lásky, B: 4. července r. 1883 již churav účastnil se druhé pouti do Kostnice, kdež měl ohnivou řeč, prý jednu z nejvzletnějších, jaké kdy od něho slyšeny. Namáhavou cestou choroba jeho zhoršila se tak vážně, že ulehl, až po čtyřměsíčním utrpení brightickou nemocí zachvácen dne 15. listop. 1883 k večeru v Praze zemřel. Nesmírné účastenství obecnstva o pohřbu jeho vydávalo důkaz o neobyčejné popularitě, jaké B. pro svou ryzí povahu a účinnou mysl vlasteneckou v lidu požíval. Ze sbírek veřejných pořídila mu beseda »Sladkovský« pěkný náhrobní pomník na hřbitově Olšanském (práce Strachovského). Přednášky B-ovy vyšly po smrti jeho ve zvláštní sbírce. Též životopis B-ův z pera Otakara Jedličky, v Roudnici, 1883. K7.

Barakan, berkan či perkán jest hladká, hustá tkanina, urobená buď z příze velbloudí aneb z česané příze vlněné; osnova jest dvojitá, silně kroucená, outek však troj- až šestinásobně slaběji sesoukán. Apretováním a kalandrováním zhusta se upravuje také na moiry. Blk.

Barákar, feka v Bengálsku, vzniká severně od Hazaribághu, teče jihových. a vlévá se jižně od stanice B-u do ř. Damúdy; za dešťů velmi dravá a nebezpečná. Fl.

Barákaraké vrstvy jsou ve východoindické geologii důležitým oddělením uhlo-nosného souvrství damudského, a byly tak nazvány podle místa a podle feky Barákaru (v. t.). Skládají se z různých pískovců, uhelných lupkův a uhelných slójí, jež v okolí Barákaru vydatně jsou vyvinuty a tam nejprve seznány byly. Na lupcích objevují se různé rostlinné otisky, hlavně rody *Vertebraria*, *Glossopteris*, *Noeggerathioipsis* atd. Uhlí podobá se velmi značně obyčejnému černému uhlí, také kokuje, ale jest mladší — nejspíše odpovídá tato usazenina spodnímu triasovému útvaru. Vyvinuty jsou tyto vrstvy v uhelných ložích v Bengálu, v jižní Revě a v Centrálních provinciích. Fl.

Barakovió Juraj, chorv. spis. (* v Zadru 1548 — † v Římě 1628). Stav se kanovníkem v Záhřebě vynikl vedle básnické činnosti také jako znamenitý kazatel. Sepsal *Vila Slovinska* v 13 zpěvích (Benátky, 1682), v níž zachoval nám pozoruhodnou a zvláštní píseň národní o matce Margaretě (Majka Margarita); epos *Jarula* (t., 1720); *Draga Rabska Pastierica*, hru pastýřskou, jež posud nebyla vydána. B. pochován v Římě v kostele sv. Jeronyma, kdež hrob jeho označen nápisem latinským. B. napsal věci své lahodným jazykem chorvatským.

Baráky (ve vojenství) jsou stavby ze dřeva, proutí, slámy i lehčí hmoty ku prozatímnému, někdy i stálému ubytování vojska, nemocných a raněných. Do konce XVII. st. sluly b. jen dřevěné stavby, v nichž jízda ubytována byla, později přístřeší pro vojsko vůbec. Za válek francouzské revoluce a prvního císařství dostalo se jim valného rozšíření.

i uvedena stavba b-ků v jakýsi syst⁴m. Později stavěny b. zvláště v stálých leženích (Chálons, Sathonay, Most nad Litavou, Carskoje Selo, Moskva a j.) a v pevnostech. B-ky

Č. 443. Barák vojenský.

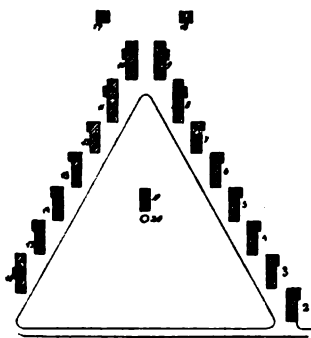
pro nemocné dal poprvé stavěti Brosklesly v sedmileté válce, ale ještě ve válkách na počátku tohoto století užívalo se k tomu b-ků velmi primitivních. Většího upotřebení dostalo se b-kům pro raněné a nemocné professorem Pirogovem za krymské války, a skvělé výsledky ubytování toho byly příčinou, že barákové nemocnice v americké a potom v německo-francouzské válce u velké míře byly stavěny. I tu se výborně osvědčily. Avšak největší stavby barákové provedeny v posledních letech bez odporu v Rakousko-Uhersku a to z příčin na snadě jsooucích. Když naše vojsko u velikém počtu vtrhlo do Bosny a Hercegoviny, tedy do země méně civilisovaných a prostých i nejmenšího pohodlí, nastala potřeba, postarati se náležitě o ubytování vojska, a to tím více, že země ty měly býti zabrány. I počalo se rychle stavěti a nyní v zemích těch není skoro stanice, kde by b-ků nebylo. K rozsáhlému stavění b-ků rovněž přispělo náhlé posunutí značného množství vojska na hranici ruskou do Haliče, kde ubytování vojska i v dobách pokojných potkávalo se s velkými obtížemi. S počátku skládaly se b. ze čtyř kolů a střechy z pletiva nebo slámy. Časem však prováděny úhl. dnější stavby dřevěné po

Č. 444. Barák vojenský.

způsobu obyčejných stavení, a nyní se i vzdívají a lze je i vytápěti, tak že se od našich obydlí málo liší. Láce, poměrně rychlé a snadné zbudování, zdravé a pokud možná dokonale ubytování vojska nejen na krátký čas, nýbrž i na léta, jakož i možnost b. na kvap stavěné později přizpůsobiti všem potřebám a je pohodlnější zaříditi. jsou hlavní výhody těchto staveb.

Podlé účelu rozeznáváme: 1. b. pro mužstvo a důstojníky, 2. nemocnice barákové, 3. stáje barákové, 4. skladiště baráková. Volba konstrukce b-ků závisí na stavivu, jaké po ruce jest, a na zručnosti i množství pracovníků. Tesafů jest ve vojsku dosti hojně, ale jsou mladí a nezkušení, a t⁴m může se svěfiti stavba jen nejjednodušších b-ků v polních leženích; proto se stavba trvalejších a stálých b-ků obyčejně zadává podnikatelům. V Rakousku, ve Francii, Německu a j. jsou zvláštní návody ke stavění b-ků. Uvedeme tu toliko vzory, dle nichž se v Rakousko-Uhersku staví, podotýkajíc, že dle potřeby dovoleny jsou všelijaké odchylky. B. pro mužstvo a důstojníky bývají zařizeny obyčejně k ubytování 80—100 mužů. Pro důstojníky stavějí se zpravidla zvláštní b. s odděleními pro jednotlivé důstojníky po obou stranách střední chodby. Není-li to možná, zhotoví se podobné oddělení přepážkami v b-cích pro mužstvo.

Č. 445. Baráková nemocnice

Kancelářím vyměří se prostor dle potřeby. Výška b-ků těch jest zpravidla 2'00—2'20 m od země až k hambalkům. Uvnitř jsou, pokud možná, umístěny prýčny; nedovolí-li tomu výška, opatřují se prkennou podlahou k ležení. Záchod staven opodál vždy pro několik b-ků společný. Nejprostší druh b-ků, jichž se užívá zvláště v polním ležení, má podobu sedlových střeš a pokrývá se slámou. Ventilace děje se a světlo vpadá vikýti 6 m od sebe vzdálenými. Mnohem pohodlnější jsou b. dle vzoru druhého (viz vyobrazení č. 444.). Pro mírnější spád střešy pokrývají se prkny, šindely, taškami nebo lepenkou. Stěny zrobí se z prken nebo vypletou se slámou, po přispadě upraví se z proutí. Jsou-li z pletiva, vymažou se hlinou vnitř i zevně. V novější době skládají se stěny z dvojího prkenného pažení, vnitřního i zevního, a prostora mezi tím vyplňuje se slámou, senem, mechem a p. anebo dokonce se vyzdívá. Okna jsou zasklená. — 2. Barákové nemocnice (viz vyobr. č. 445.) skládají se z řady b-ků obyčejně trojhran tvořících. Na dvou stranách trojhranu jsou seřaděny b. pro nemocné (2 až 16), některé vyhrazeny pro důstojníky. Třetí stranu tvoří b-ák (1) nebo b. pro lékařský per-

sonál, lékárnu, kanceláře a jiné. Uprostřed trojhranu jest kuchyň (19) a studně (20) a mimo trojhran umrlčí komora (17) a prádelna (18). Tyto b. jsou stavěny jako pro mužstvo vůbec. **B.** pro nemocné na vyobr. č. 446. 447. a 448. mají po jedné (E) neb dvou síních pro nemocné (obyčejně pro 25—30 nem.), pak jizbu pro ošetřovatele nemocných (A), kuchyňku s ohniskem k vaření čaje (D), kou-

Genietruppe, 10. díl: Lagerarbeiten (Videň, 1879); Mitteilungen über Gegenstände des Artillerie- und Genie-Wesens (t., 1883). *Phy.*

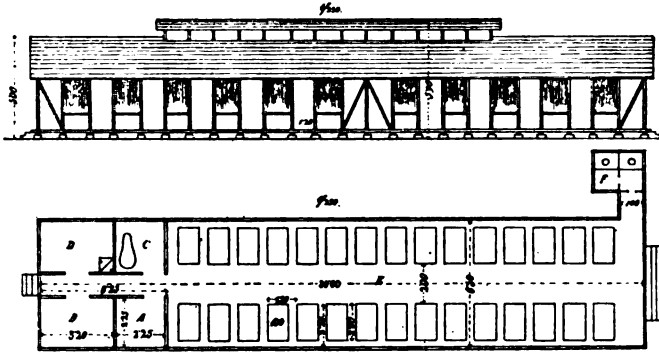
Bára-láčá, důležitý průsmyk ve vých. ind. okrese kángerském, v Pendžábu, vedoucí Západní Himálaji z Dárehy v Láhúlu do Rúpšú v Ladáku pod 32° 49' s. š. a 77° 28' v. d., ve výši 5030 m; jest schůdný pro ponny a jaky (*Bos grunniens*). *Fl.*

Bar Ali Isá, syrský lékař a filolog IX. st. po Kr. v Bagdádě. Jako lékař vynikl hlavně znalostí nemocí očních, jako filolog svým *Slovníkem syrsko-arabským*, vydaným z části Georgem Hoffmanem v Kielu r. 1874. Rukopisně zachován i jiný spis jeho *Arabský výklad cizích slov v jazyku syrském*. *Dk.*

Baralip viz Barbara.
Baralippton viz Barbara.

Baralt Rafael Maria, historik španělskoamerický (* 2. čce v Maracaibě ve Venezuele — † 2. led. 1860

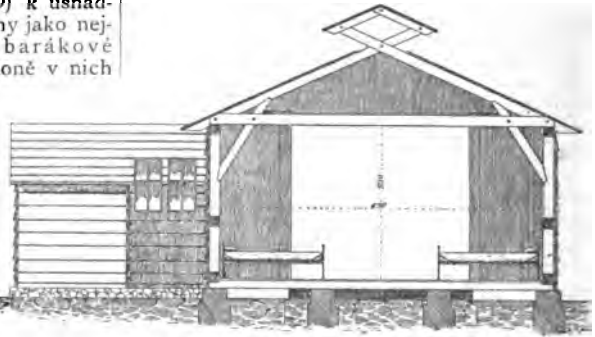
v Madridě). Mládí své strávil na ostrově San Domingo, pak studoval v Bogotái. Roku 1830—1831 bojoval za svobodu Venezuely a zůstal později u vojska. Roku 1841 odjel do Paříže, kdež vydal své dílo *Historia de Venezuela* (3 sv.). Spisem tímto dosáhl předního místa mezi historiky pro soudnost a kritičnost i pro sloh svůj. Z přičin privátních usadil se ve Španělsku a věnoval se tu žurna-

Č. 446. a 447. Baráková nemocnice.

plnu (C), skladiště oděvu (B) a záchod (F) mimo barák, který však s ním spojen jest krytou chodbou. **B.** ty se stavějí, aby od půdy zcela izolovány byly, na zvláštních pilotových rostech nebo na malých vyzdřených pilfích, nebo na podezdívce, na kterou se teprve podlažné trámy ukládají. **B.** ty jsou vůbec prostornější a vyšší než **b.** pro mužstvo. Vždy mají prkennou podlahu a na hřebenu střechy výparníky (vyobr. č. 446. a 448. O) k usnadnění ventilace. Ostatně jsou stavěny jako nejlepší **b.** pro mužstvo. — 3. Stáje barákové staví se ponejvíce pro 50 koní. Koně v nich stojí ve dvou řadách. Střecha jest opatřena dvěma výparníky 8 m dlouhými. Po případě lze je upravit k ubytování mužstva. — 4. Skladiště baráková jsou jednoduché **b.** V zabraném území jsou též **b.** přenosné, zvané Völknerovy. **B.** ty mají podobu parabolického valeného klenutí v profilu. Žebra jsou železná a mají pažení prkenné, nebo se vnitř potáhnou jutovou látkou s kaučukovým povlakem a vně plstěnou lepenkou, přes kterou se položí ještě asfaltová lepenka. Nejnověji doporučuje Tilschert **b.** z vlnitého plechu pro ubytování vojska v poli.

Skvělé výsledky v nemocnicích barákových zavdaly podnět k tomu, že v novější době, zvláště v Německu, skoro každá větší nemocnice má několik podobných, dobře ventilovaných barákových staveb k zvláštním účelům, jako izolování nemocí a p. — Srv. Th. Rühl, Über provisorische Feldspitalsanlagen (Videň, 1872); Virchow, Über Lazarette u. Baracken (t., 1871); Technischer Unterricht für die k. k.

Č. 448. Baráková nemocnice.

listice a literatuře. Založil žur. *El Siglo XIX*. Také v básnictví se pokusil, zvláště vyniká jeho óda na Kolumba (Madrid, 1856). Chtěje jazyk španěl zbavit gallicismů vydal slovník *Diccionario de galicismos* (t., 1855). Mimo to pilně sbíral materiál k velikému slovníku jazyka španělského, ale smrt jej zastihla dříve, nežli práci svou ukončil.

Barambá, manský stát východoindický v Orisse, má na 354 km² 29.772 obyv. (1881). Protéká jím řeka Mahánadi, po níž se plaví dříví a bambus. *Fl.*

Barána (persky), poplatek za uschování jednoho zavazadla v karavanseráji. V Persii a za Kavkazem b. obnáší 15 kopejek.

Baránagar, město bengálské, na řece Hughli, asi 2 km sev. od Kalkutty, má 29.982 obyv. (1881), mezi tím 25.753 hindů. Jest to značné město obchodní a venkovské sídlo četných zámožných obyvatelů kalkuttských. Jutové přádelny, výroba a vývoz ricinového oleje. *Fl.*

Barancovič K., současný novellista ruský z nejmladšího dorostu literárního; pěstuje drobné povídky a novelly, v nichž značí se něžný, hluboký cit. S nadanějším zemf. V. Garšinem jeví se B. jako pessimistický epigon L. N. Tolstého. B. za reky své vybírá lidi ubohé a zámorované. Z novell B-ových nejlepší jsou: *Květ a Otok*. Většina prací jeho vychází v »Novostjach«; o sobě vydal sbírku *Pod gnetom*. Pověsti i razskazy (Petrohrad, 1884). Do češtiny přeloženo »Odpustění« v Šumavanu r. 1887 A. Radbuzkým.

Baránd, vesnice v Uhrách, v župě biharské, s 3578 maď. obyv. (1880), děkanským chrámem, stanicí dráhy a poštou. *Bbk.*

Baranec, **baranleo** viz Agnus scythicus.

Barania [-ňa], hora ve vých. Bezkydech, na hranici rak. Slezska a Haliče, 1214 m vysoká; pod ní pramení se Visla dvěma prameny (Bialka a Czarna Wiselka).

Baranieo viz Agnus scythicus.

Baranieokl: 1) B. Łukasz, katol. arcibiskup lvovský (* 1798 — † 1858). Narozen ve Zborově (dle jiných v Kabarowcích) z chudých rodičů šlechtických, na universitě lvovské studoval filosofii a teologii, r. 1822 vysvěcen na kněžství, načež působil při duchovní správě v Žółkwi. R. 1836 stal se katol. kanovníkem ve Lvově, r. 1841 provinciálním ředitelem haličských gymnasií a r. 1849 arcibiskupem lvovským. V této hodnosti vynikl jako duchovní pastýř horlivý a obětavý, pečoval o zřizování a stavbu škol i chrámův a sám vlastním nákladem vystavěl tři kostely. Zemřel náhle ve vsi Cieszanowě. Vydal též několik menších spisů náboženských. *red.*

2) B. Adryan, polský lékař a spisovatel. Narozen r. 1828 v Jarmolincích, v gubernii podolské, po nabytí doktorátu působil nejprve ve svém rodišti, pak v Krakově, kde s nemalými oběťmi založil technickoprůmyslové museum a pořádal pro dámy i pro širší obecenstvo pravidelné přednášky. B. získal si o všeobecné vzdělání veliké zásluhy, hlavně zřízení svého průmyslového musea v Krakově, pro něž přináší velice značné hmotné oběti. Vydal několik lékař. spisů, z nichž jsou důležitější: *Notice sur le petit-lait et sur les Bains de petit-lait en Bessarabie* (Paříž, 1858); *O Janie Smerze* (Varšava, 1862); *Program topografii lekariskiej* (Lvov, 1861); *Materyały do topografii lekariskiej* (Kamenec Podolský, 1862); *Krótkie sprawozdanie z dwunastoletniej dzialalności i z obecnego stanu Muzeum techniczno-przemysłowego krakowskiego* (Krakov, 1880) a jiné. *red.*

3) B. Maryan Alexander, současný matematik polský, nar. ve Varšavě 8. prosince 1848. Na Szkole Głównej Warszawské, kde v l. 1865—69 studoval, získal stupeň magistra nauk fysikomatematických. Pobyt na universitách petrohradské, krakovské a lipské, nabyt tuto r. 1871 doktorátu filosofie a r. 1874 v Moskvě stupeň magistra matematiky theoretické. Od r. 1874—80 byl učitelem matematiky na II. gymnasii v rodišti, od r. 1876 soukromým docentem na universitě tamní. R. 1885, po odchodu Mertensové, povolán za řádného profesora matematiky na universitu jagiellonskou a současně v téže hodnosti na polytechniku lvovskou. Volil Krakov, kde jest i ředitelem seminaria mathematického. Z vědeckých prací B-ckého vyčítá sluší: *a)* *Kompendia: Teorya wyznaczników* (Paříž, 1879), rozsáhlý to universitní kurs nauky o determinantech; *Arytmetyka* (Varšava, 1884), s přehledem rozvoje arithmetiky a jejího vyučování v Polsce; *Krótki wykład syntetyczny własności przecięt stożkowych* (Varšava, 1885). Tyto dvě vyšly v »Bibliot. matematyczno-fizyczne«, jejíž prvých 9 svazků v l. 1882—85 B. redigoval. *b)* Pojednání: *Über gegeneinander permutable Substitutionen* (Lipsko, 1871), z něhož výsledky pojal Serret do 4. vyd. svého *Cours d'Algèbre*; *O hypergeometrických funkcijach* (Moskva, 1873); dále pojednání uveřejněná v »Pamiętniku Towarzystwa nauk« (v Paříži, svaz. 7., 8., 10.); *O funkcjach Bernouillego* a *O przekształceniu koła na przecięcia stożkowe* v »Rozprawach w. matem. przyr. Akademii Umiejętności« v Krakově, svaz. 13. R. 1889 nákladem téže Akademie vydal s obšírným úvodem a dodatky nejstarší památku matematické literatury polské: *Algorytmus ks. Tomaszę Kłosa* z r. 1538. Mimo to přispívá B. i populárními články a přehledy do časopisů polských, zvláště do varšavského *Atenea*. *Bnš.*

Baranjioa, místo v Srbsku, z km jiho-východně od Knjaževce při f. Timoku. V místech těch stávalo římské město *Timacum minus*, a posud se tu nalézají pozůstatky zdí, kusy dlážděné silnice a jiné starožitnosti.

Baranka: 1) B., ruská kožešina beránčí, barvy bílé, šedé, černé, se srstí kudrnatou; nejvzácnější jest šedý druh zvaný baklatuj.

Z Kalmycka vyvážejí se b-ky bílé, z Buchárska černé (viz Astrachaň). — **2)** B. slove též obruba z kožešiny na husarském dolmanu.

Baranov, ostrov, viz Sitka.

Baranov: 1) Aleksandr Andrejč, první správce bývalých rus. držav v severozáp. Americe (* 1746 — † 16. dubna 1819), byl zprvu kupcem v Kargopoli v olonecké gubernii. Roku 1790 vybidnut byl od Sělichova, který byl obsadil severoamerický ostrov Kadiak, aby se ujal správy závodův obchodních, tam založených, B. odebral se na Kadiak a odtud zdárně šířil panství ruské při zálivu Beringově čili Yakutatatu (1796) a dále podél břehů Velikého okeánu na Sitku (1799), ba až na území nynějších Spojených Obcí severoamerických. Za 28letého vládaření povzněl obchod ruský v těch stranách měrou netuše-

nou (začal obchodní styky s Kantonem, Manilou, Sandvichskými ostrovy, Kalifornií a Novým Yorkem, založil velké sklady na Sitce, Kadiaku, Unalače a j.). Zemřel na návratu do Rusi nezanechav jmění, ačkoli v rukou jeho byly miliony (posílal ročně za 32 mill. zl. zboží do Ruska — po odchodu jeho sklesl vývoz na 5 mill. zl.). — Po něm sluje ostrov Sitka ostrovem **B.-ým**.

2) B. Mikuláš, šlechtic, malíř ruský (* 1810 v Estonsku), od narození jsa hluchoněmý poslán byl r. 1829 na carský náklad do Berlína, kdež vzdělal se vedením prof. Vil. Wacha. Návrativ se do Petrohradu maloval pro carovnu některé obrazy genrové (*Lovce u pramene, Lovce naslouchající zpěvu dívek a j.*), pak podobizny několika členů divadla.

3) B. Eduard Trofimovič, hrabě (* 1811 — † 3. srpna 1884), generál ruský, jeden z nejčinnějších a nejhrolivějších účastníků oprav císaře Alexandra II. Prodělav rychle stupně důstojnické jmenován byl 30. dub. 1866 jako podmaršálek generálním gubernátorem livonským, estonským a kuronským a zároveň velitelem řížského vojenského okruží, později (v říjnu téhož roku) gen. gubernátorem vilenským, kovenským, grodenským a minským a hlavním náčelníkem vitebské a mohilevské gubernie a velitelem vojsk vilenského vojenského okruží (do r. 1868). Vyznamenán byl za výbornou správu svou různými řády a tituly (r. 1869 stal se generálem pěchoty) povolán byl roku 1874 za zástupce ministra carského dvoru, od r. 1881 pak zaujímal vysoké místo předsedy v hospodářském oddělení císař. rady.

Baranovice viz Baranovice.

Baranovyč Lazar, církevní spisovatel ukrajinský (* 1593 v krajíně černigovské — † 13. září 1693 v Černigově). Vzdělával se ve Vilně, Kijevě a Kališi, načež vstoupil do Pečerské Lavry kijevské jako mnich. Tu stal se učitelem na mohylanském kollegiu a roku 1650 jeho rektorem. Když na sklonku života Bohdana Chmelnického Ukrajina počala se sbíratí z pohrom, **B.** stal se biskupem černigovským a novgorodskoseverským; v tomto městě založil tiskárnu. Car Aleksěj Michajlovič byl mu zvláště přízniv obměšleje ho dary; že však byl proti podřízení pravoslavné církve kijevské pod patriarchát moskevský a že vždy hájil starých práv a svobody Ukrajiny, car mu později tolik nedůvěřoval. Politický význam **B.-e** vybledl s úpadkem hetm. Mnohohříšného, k jehož zvolení byl přispěl, ač ještě r. 1675 zrazoval cara, aby Kijeva nevydával vládě polské. **B.** jednu část svých literárních prací složil v jazyce blízkém církevní slovanštině (*Meč duchovnyj; Truby; Blahodar; O pjatv ranach Isusa Christa; Slovo*), druhou polsky (*Żywoty swiętych; Lutnia Apollinowa; Nowa miara; Wieniec; Notij pięć*), jednak veršem, jednak prosou zakrýváje nejen nedostatek vlastní fantasii. Plody jeho oplývají humorem, jež dovedl uvéstí v soulad s vědou scholastickou. *Rv.*

Baranów, městečko v okrese tarnobrzežském v Haliči, na Visle, má 2002 obyv. (1880).

kteří se živi hlavně obuvnictvím. Zámek zdejší vynikal nádherou i starobylostí, ale před několika léty byl požárem zničen nadobro. Roku 1604 byla v **B.-ě** konána protestantská synoda, a r. 1628 založena zde knihtiskárna, kde péči Leszczyńských, tehdejších držitelů **B.-a**, vycházelohojně spisů náboženského obsahu. R. 1656 bylo u **B.-a** poraženo vojsko polské pod Pavlem Sapiehou od krále švédského Karla X. Gustava.

Baranowska: 1) B. Agnieszka, roz. Lipská, současná polská spisovatelka, rozená 16. dubna 1819 v Kališi, odkud r. 1825 s rodiči přesídlila do Poznaňska. Žije v Poznani. Vydala: *Starzowie*, dram. obraz z XI. století (Poznaň, 1880); *Zamek Kościański*, dram. obraz ze XVII. stol. (t., 1884); *Ostatni wieniec weteranom trztydziestego roku* (t., 1885). Mimo to uveřejňovala různé básně v rozličných časopisech polských.

2) B. Tekla, roz. Bądarzewska, polská hudební skladatelka, zemř. 29. září 1861. Ve Varšavě a jinde vydala značný počet menších skladeb pro fortepiano, z nichž zvláště popularnosti nabyla *La prière d'une vierge*, jež došla přetčetných vydání.

Baranowski: 1) B. Wojciech též Baranovius, erb Jastrzębiec, arcibiskup hnězdenský (* 1545 — † 1615). Vzdělával se na universitě krakovské, později navštívil též vysoká učení v Itálii, Francii a Německu. Stav se pak sekretářem Jana Zamojského, přispěním jeho rychle postupoval v pfizni krále Štěpána Bátorého a na to i Sigmunda III. Stal se kanovníkem kujavským a kruswickým, později král. tajemníkem, r. 1581 za výpravy moskevské velkým korunním sekretářem a r. 1584 biskupem przemyským. R. 1589 provázal krále Sigmunda III. do Švédska, ale když král ze fevnivosti odvracel se od Zamojského, **B.** jsa věrným tohoto přivrženecem vzdal se r. 1591 úřadu velkého korunního sekretáře. Na to byl jmenován biskupem plockým, po 15 letech r. 1606 biskupem kujavským (vladislavským) a konečně r. 1608 primasem a arcibiskupem hnězdenským. Někteří současníci vyličují **B.-ského** jako muže zchytralého a ctižádostivého, jiní chválí při něm horlivost u vykonávání pastýřských povinností. **B.** sepsal mnohá díla, pro polské, církevní i státní právo nemálo důležitá, z nichž jsou znamenitější: *Constitutiones synodi dioeceseanae Vladislaviensis a. 1607 celebratae* (Krakov, 1607); *Concilium provinciale Regni Poloniae* (1611) a *Synodus dioec. Gnesensis habita a. 1612* (1612). Kromě toho zůstavil **B.** popis cesty do Švédska a popis sjezdu revelského, jež Kobierczycki umístil ve své monografii o Vladislavu IV.

2) B. Stanislaw z Rzeplina, pol. genealog, žil na konci XVI. a v I. pol. XVII. st. Sepsal pokračování rodopisů Bart. Paprockého, jež dovedl od r. 1584—1635. Dílo to zůstalo v rukopise, jenž se chová v carské veřejné bibliotéce v Petrohradě. Jiný exemplář spisu toho byl majetkem Vlad. Platera na Volyni, a podrobná o něm zpráva byla uveřejněna v čas. »Gazeta Codzienna«, 1857.

3) **B. Piotr Bogusław** erbu Ostoja, pověstný dobrodruh pol. v druhé pol. XVII. st. Pocházel z kraje čerského a s počátku sloužil v husarské četě knížete Josefa Lubomirského. Když po smrti Jana Sobieského nastalo bezkrálí a vojsko domáhalo se zadrženého žoldu, **B.** postavil se v čelo tohoto ruchu a byl prohlášen za maršálka konfederace. Rozmařilým životem pozbyv majetku užil této příležitosti, aby se obohatal. Vyslal ke sněmu posly, aby žádali zadržený žold, a zatím ukládal polským městům vysoké kontribuce a loupil i pustošil celou polskou Rus. Zmatky byly dovršeny tím ještě, že Tataři v počtu 50.000 mužů vpadli do Polska a blížili se k samému Lvovu. **B.** nedal se tím mylíti, přinutil Lvov, že mu vyplatil 32.000 zl. pol. a židé tamější musili mu složit ještě 40 tisíc zl. pol. I jiným městům dalo se podobně a konečně dostav se k Varšavě žádal na primasovi 150.000 zl. a na měšťanech 100.000 zl. Když mu to bylo odepřeno, pustošil okolí, načež zamýšlel vtrhnouti do Poznaňska. Zatím delegáti, kteří s **B.** ským vyjednávali o pokoj, vidouce marnou svoji snahu prohlásili jej i všechny konfederaty za buřiče a nepřátely vlasti. Rozhodný tento čin způsobil, že ihned 40 korouhví od **B.** kého odpadlo, a tento byl nucen prohlásiti, že jest ochotným k novému vyjednávání. Výsledkem jeho byla všeobecná amnestie a **B.** povděčen tomu, že majetek loupčů získaný může podržeti, dne 11. května r. 1697 ve Lvově před velikým korunním hetmanem Jablonowským slavně prosil za odpuštění, a složiv k nohám jeho vojenské prapory konfederaci rozpustil. *red.*

4) **B. Jan**, polský hvězdář (* v Slawkově 1800 — † v Lublině 1879). Studoval na universitě varšavské, kde nabyl hodnosti magistra filosofie. Roku 1825 byl jmenován adjunktem tamější hvězdárny, od r. 1848 až do 1869 byl jejím ředitelem. V lét. 1862—1872 přednášel astronomii na t. zv. Hlavní škole, a když tato byla přeměněna v universitu, opustiv stolicí učitelskou odstěhoval se do Lublina k bratru svému bisk. Valentinovi. Většinu svých prací uveřejnil v »Przegl. nauk.« a v »Bibliotece Warsz.«, z nichž jsou důležitější: *Wzniesienie miasta Lublina nad poziom morza bałtyckiego* (1843); *Położenie geograficzne Warszawy* (1844); *O wpływie księżycy na atmosferę ziemską* (t.) a *Obserwacyje zorzy północnej* (t.). Mimo to přeložil Kopernikovo dílo *O obrotach ciał niebieskich*, jež vydal zároveň s originálem (Varš., 1854); Foissacovu *Meteorologii* (t., 1858, 2 sv.) a Humboldtův *Kosmos* (t., 1849). Několik let vydával též *Kalendarz astronomiczny*. *Ha.*

5) **B. Walenty**, biskup lubelský (* 1806 — † 12. srpna 1879). Nar. se ve Slawkově v ruském Polsku, konal studia dílem v Krakově, dílem ve Varšavě, kde vstoupil též do řádu piaristů. R. 1834 byl vysvěcen na kněze, načež působil jako duchovní správce v Bychawce. Roku 1857 stal se biskupem lormitanským in partibus inf. Biskupem diocèse lubelské a podleské byl jmenován roku 1869. **B.** proslul jak vzorným a příkladným životem, tak hor-

livostí v konání pastýřských povinností. Byl podporovatelem umění a literatury, pečoval o vzdělání lidu a dal restaurovati po většině svým nákladem katedrální chrám v Lublině. Jako kazatel vynikl výmluvností. Pohřební řeči jeho vydány tiskem v rozličných letech. Zemřel v Lublině.

6) **B. Jan Józef**, polský vynálezce v oboru mechaniky a spisovatel (* 1806 — † 1. dubna 1888). Byl podtajemníkem Polské banky ve Varšavě a sloužil jako podporučík v hulánském pluku Zamojského. Přesídliv se do Paříže a na to do Londýna čtrnáct let byl úředníkem literární společnosti přítel Polska, od r. 1884 do r. 1886 jejím sekretářem. **B.** vynalezl mimo jiné automatický přístroj signálový pro železniční trati, jímž zkoušky konal v Anglii na dráze North-London, a dále lokomotivu v pohyb uváděnou zhuštěným vzduchem, která vlak se 160 osobami táhla rychlostí 6 mil za hodinu. Zkoušky touto lokomotivou konal na dráze mezi Petrohradem a Moskvou s lepším výsledkem nežli podobným strojem Andrault v Paříži. Tiskem vydal **B.** různé publikace obsahu technického, národohospodářského a mluvnickoslovnickářského, zejména: *Taxe machine pour obtenir les resultats des calculs le plus compliqués même ceux des changes et arbitrages de Banque* (Paříž, 1848); *Application de la taxe machine* (t., 1849); *Nouveau système de voter au moyen d'un appareil dit Scrutateur mécanique* (tamt., 1849); *Project de statuts pour la formation d'une société anonyme sous le titre de Caisse générale de France* (t., 1854); *Taxe machine applicable à toutes les opérations de calcul inventée* (t., 1855); *Signaux Baranowski d'après les appareils modèles fonctionnant au passage de tous les trains; Notice sur un nouveau plan financier propre* (t., 1871); *Vade-mecum de la langue française* (t. a Londýn 1879, II. vyd. Varšava, 1883); *Anglo-polish lexicon* (Varšava, 1883); *Słownik polsko-angielski* (t. 1884). Poslední léta svého života trávil v Londýně, kde i zemřel.

7) **B. Ignacy**, polský lékař a bývalý prof. na varšavské universitě (* 1833 v Lublině). Studia lékařská ukončil v Derptě r. 1858, kde též dosáhl hodnosti doktora lékařství. Téhož roku stal se lékařem v nemocnici u sv. Ducha ve Varšavě, avšak nedlouho potom odebral se do ciziny za účelem dalšího vědeckého vzdělání. Po návratě byl jmenován r. 1862 asistentem při therapeutické klinice prof. Chalubińskiego na varš. lékařské akademii a později adjunktem th. kliniky při býv. Hlavní škole. Když byla ve Varšavě opětně zřízena universita, jmenován byl na ní docentem a r. 1871 mimoř. professorem všeobecné therapie a lékařské diagnostiky. Rok na to stal se zároveň ord. lékařem v nemocnici Dzieciątka Jezus. R. 1886 vstoupil **B.** do výslužby. Učitel byl svědomitý a výtečná jeho metoda získala mu přecitlivěných posluchačů. Rovněž jako lékař praktický požíval **B.** znamenité pověsti. Vědecké svoje práce uveřejňoval mezi r. 1863—66 v »Pamiętniku towarzystwa lekar-

ského; o sobě vydal: *Nonnulla de lentis humore aequo imbibito, post cataractarum operationes intumescendo* (Derpt, 1858); *Uwagi nad urządzeniami służby zdrowia w król. Polskiem* (Varšava, 1862) a j.

8) **B.** Mieczysław, současný polský spisovatel paedagogický. Z jeho spisů nejdůležitější jest obšírné a cenné dílo: *Pedagogika i dydaktyka do użytku nauczycieli szkół ludowych i seminaryów nauczycielskich* (Lvov, 1888); mimo to vydal: *O metodzie nauki geografii w szkołach ludowych* (t., 1880); *Popularny wykład o powietrzu* (t., 1883); *Hygiena popularna* (2 sv. Tarnov, 1883 a 1886); *Na jakie zgubne wpływy narażone jest zdrowie młodzieży w szkole* (Lvov, 1884); *O morzu* (t., 1884); *Przepisy dla nauczycieli szkół ludowych pospolitých i wydziałowych* (t., 1887); *O wychowaniu dziewcząt* (t., 1889); *Nerwowość i wychowanie* (t., 1889). Čes. přel. ukázky.

9) **B.** Bolesław, polský spisovatel paedagogický a inspektor školní ve Lvově (* 1844 v Waszkowicích v Bukovině). Společně s Lud. Dziedzickým spracoval výběrnou pomocnou knihu školní *Geografia powszechna* (Lvov, 1876, 4. vyd. 1889); dále uveřejnil: *Najważniejsze wiadomości z nauki o wszechświecie* (Lvov, 1875); *Józef Ignacy Kraszewski, jego życie i zasługi* (t., 1879); *Krajowe ustawy szkolne wraz z Statutem Rady szkolnej królewskiej* (t., 1885, 2. vyd. 1879) a j. Mimo to vydával společně s Luc. Tatomirem paedagogický časopis »Szkoła«.

de **Barante** [barãt] Pierre Amable Prosper Brugières, baron, politik a spisovatel francouzský (* 10. čna 1782 v Riomě [Auvergne] — † 21. listop. 1866 na zámku svém Barante [Puy-de-Dôme]). R. 1798 vstoupil do školy polytechnické, odkudž r. 1802 dostal se za úředníka do min. vnitra. R. 1806 svěřena mu některá politická posláni do Němec, do Polska a do Španěl. Za první restaurace Bourbonů stal se prefektem dep. Loire-Inférieur a po konečném pádu Napoleonově generálním sekretářem v min. vnitra. Zvolen byl též do parlamentu, ale musil vzdáti se svého mandátu po přijetí zákona o věku volitelného poslance r. 1816, neboť věku toho ještě neměl. Zůstal tedy státním radou, a tu r. 1818 značně k tomu přispěl, že zaveden zákonem monopol tabákový. R. 1819 jmenován páirem a r. 1820 vyslancem v Kodani, kteréhož místa však se vzdal dříve, nežli je nastoupil. Od těch dob patřil v komoře páireské k mírné opposici. Po revoluci r. 1830 poslán **B.** jako vyslanec do Turina, a roku 1835 do Petrohradu, na místo velmi důležité pro smýšlení carovo o dynastii Orléanské. Po revoluci r. 1848 vzdal se činnosti politické a uchýlil se do zátíší na svůj statek Barante obíraje se spisovatelstvím. Nejdůležitější jeho díla jsou: *Tableau de la littérature française au XVIII. siècle* (Pař., 1809); *Histoire des ducs de Bourgogne* (t., 1824); *Parlament de la Fronde* (t., 1850); *Histoire de la Convention nationale* (t., 1851—53, 6 sv.); *Histoire du Directoire* (1855, 3 sv.); *Études historiques et géographiques* (tamže, 1857, 2 sv.);

Études littéraires et historiques (tamže, 1858, 2 svazky). Jako historik přidržoval se **B.** po způsobu Thiersově školy deskriptivní; spokojuje se někdy jen prostým citováním, jindy opět zabíhá v moralisující reflexe. Mimo historické spisy máme od **B.** a četné časové brošury polit. a překlad Schillera (1821). **B.** byl pro svou činnost literární již r. 1828 jmenován členem Akademie francouzské.

Barantin [-tên], obec ve franc. depart. Seine-Inférieure, arrond. rouenském, kantonu pavillyském, 16 km sev.-sev.-záp. od Rouenu, stanice záp. dráhy (Pařiz-Havre), která zde nad f. Austrebertou má viadukt 34 m vysoký a 500 m dlouhý o 27 obloučcích. Rom. chrám sv. Martina z l. 1854—55, papírna, 4275 obyv. (1886), průmysl prádelnický a tkalcovský.

Barány [barán] Agost, maď. spisovatel a básník (* 1798 v Miškovci — † 1849 v Makó). Byl advokátem a členem uher. akademie věd; psal básně, životopisy slavných mužův a žen maď. a j. v. Z prací jeho jsou důležitými jeho spisy topografické, zvláště jeho monografie župy temešské a torontálské. *Bbk.*

Baranya [baraňa] sluje župa v Uhrách, v úhlu, který tvoří Dunaj s Drávou; zaujímá plochu 5133 km² s 293.414 obyv., v níž je 153.067 Maďarů, 101.179 Němců, 1037 Slováků, 33.553 Srbů a něco Rumunů. Dle náboženství jest 214.411 kat., 12.550 pravosl., 58.230 prot. a 7483 židů. Župa je na severu hornatá (zasahujíc sem výběžky vých. Alp), ale na jihu rovná a velmi úrodná; 18% půdy porostlých je lesy; na blízku Dunaje jsou močály (moháčské). Daří se zde víno (villánské), obilí, ovoce, tabák; dobývá se uhlí a železo. Chov dobytka vepřového a skopového pěstuje se u veliké míře. Minerální vody a léčivé prameny jsou v Topolci, Šiklóši a Hárkányi. Rybářství na Dunaji a Drávě je velmi čilé. Obchod a průmysl v celé župě živý, podporovaný paroplavbou na obou těchto velkých řekách a drahami budínskopětikostelskou, pětikostelskobábčskou a pětikostelskomoháčskou. Sídlem župním je město Pětikostelí (maď. Pécs). Župa rozdělena je na 7 politických okresů, jichž okresní stoliční úřady jsou v hl. městě (Pětikostelí), Šiklóši, Dardě, Moháči, Pěťvárodu, Hegyhátu a Szent-Lörinczi. *Bbk.*

Baranyavár, ves v Uhrách, v župě baranyské, s 2387 chorv. a něm. obyv. (1881), kat. farním chrámem, želez. stanicí, telegr. a poštou. Na blízku stojí zříceniny starého hradu, od něhož župa jméno dostala. — Okres baranyavárský čítá 41 obcí a 47.537 obyv. Sídlem okresu však není **B.**, nýbrž městečko Dárda. *Rř.*

Baranzano Giovanni Antonio, zvaný také Redemptus, ital. filosof (* 1590 v Seralle u Vercelli — † 1622 v Montargisu). Vstoupiv do řádu barnabítů byl prof. filosofie v Annecy. **B.** přichýlil se s upřímnou oddaností k naukám Koperníkovým a dopisoval si s Baconem. Z jeho děl uvádíme: výtečný spis *Uranoscopia* (Geneva, 1617); *Summae philosophicae Anneciensis, pars I. Logica* (Lyon, 1618); *Novae opiniones physicae* (t., 1619);

Campus philosophiae (1620). Srv. Gius. Cosima, *Intorno alla vita e alle opere del P. Redento B.* (Furin, 1878).

al-Baras, arabský název choroby druhdy nazýv. malomocenstvím feckým (*lepra Graecorum*), nyní lupěnkou (*psoriasis*). Peč.

Barásat, město východoind. v okrese 24 Pargan v Dolním Bengálu, má 10.533 obyvat. (1881), mezi nimi 5702 hindův a 4807 muham. Železniční stan. dráhy z Kalkuty k Huglí. Fl.

Barát viz Berát.

Baráth Ferencz, maď. spisov. (* 1844 v Kún-Szent-Miklóši). Vydal několik spisů z oboru filosofie, historie a literární historie. Pro školy vydal: *Aesthetica a verstan rövid vázlatával* (Aestetika se stručným nástinem poetiky). Krom toho přeložil do maďarštiny Thom. Carlylea proslulý spis: *French revolution, a history*. Bbk.

Baráthron (βαράθρον), srázná, studňovitá propast, do níž v Athénách shazovali sprosté zločince k tomuto trestu odsouzené. Trest tento, jak z Hérodotovy zprávy (VII., 133.) souditi lze, byl obvyklý již za válek perských. Propast slula též *ὄρυγμα*. —ny.

Baratieri Oreste, italský spis. (* 1841 v Condiné v Trentinu). Studoval v Tridentě a Meraně, vstoupil r. 1860 jako dobrovolník do sboru »tisíce« a postupoval pak rychle až na majora bersaglierů; byv zvolen poslancem usídlil se v Římě, kde se horlivě účastnil prací italské společnosti zeměpisné a řídil časopis »Rivista Militare, ital.«. Nyní jest velitelem bersaglierů v Africe. Ze spisů jeho jsou důležitější: *La tattica odierna della fantasia* (Řím, 1873); *Un' escursione in Tunisia* (Flor., 1872); *L' Afghanistan* (1881); *La leggenda dei Fabi* (Řím, 1886); *Le fortificazioni dei Re e la moderna Roma* (t., 1887); *La quistione del Congo*; *Orazio Antinori viaggiatore a j.* P.

Baratová Magdalena Zofie (* 1779 — † 1865), zakladatelka kongregace srdce Ježíšova, nar. se v Joigny v Burgundsku. Bratr, připravuje se ke stavu duchovnímu, vzdělával B-vou mimo jiné obory i v jazyku latinském, tak že pilně četla básně Vergiliovy. Usadivši se s bratrem v Paříži (1795) vyučovala dívky živíc se při tom prací ruční. R. 1800 za pomoci kněze Varina († 1855) založila B. kongregaci srdce Ježíšova (*Société du Sacré-Coeur*), jejíž stanovy potvrzeny vládou Napoleonovou (1807) a stolicí papežskou (1816). Účelem společenstva bylo duchovní zdokonalování členů hlavně vyučováním dítek. První ústav kongregace zřízen v Amiensu r. 1807, kdež B. přejala pensionát až do té doby spravovaný osobami světskými. Ústavy kongregace této množily se ve Francii, v Itálii, v Anglii, v Rakousku (ve Št. Hradci 1846), v Polsku. Ústav poznaňský v době nejnovější přeložen na Smíchov u Prahy, kde však jazyk český skoro zcela se zanedbává. B. až do smrti své řídila svědomitě ústavy v různých krajinách sama k nim dohlédajíc. — Zemřela v Paříži r. 1865, kdež díla na odpočinku od r. 1855. B. úkol vychovatelský pojala opravdově; zásadami jejími bylo zapírání sebe a horlivá péče o spásu

bližních. Žácky své milovala vroucně, zvláště byly jí milý děti letory živé. Z vad žákyň nejvíce protivily se jí pýcha a domýšlivost, proto nerada přijímala do ústavu šlechtičny. Za nejmocnější prostředek vychovavací pokládala B. návod ku přemýšlení a dobrotu.

Barattani: 1) B. Filippo, spis. italský (* 1825 ve Filottranu). Studoval práva na univ. římské, načež se usadil v Anconě. Napsal: *Quattro drammi lirici* (Terst, 1856–67); *Tre tragedie liriche* (Ben., 1858); *I legati de Clemente VII.* (1864); *Sei drammi e commedie* (Ancona, 1868); *Le passeggiate marchigiane* (1877); *Idyllu L'ospite, Gli scrupoli del babbo* (1882), mimo to kantika v 9 zpěvích, nazvaná *Il viaggio dello spirito* (1862), kde při všem nedostatku původní koncepce jsou patrné stopy talentu zušlechťeného studiem Božské komedie a básní Montiových. Ještě více nadání jeví se v lyrické knize jeho *Poesie*. — 2) B. Augusto, syn předešlého, žurnalista italský, z předních redaktorů milánského »Corriere della Sera«, napsal řadu povídek, z nichž uvádíme jen: *In vagone* (1877); *Sfumature* (1884); *L'amante dello zio Beppe* (1888). P.

Barattarie viz Podpláčení.

Baratterie (ital. *baratteria*, angl. *barratry*): 1) B. v námoř. právu je každá nepoctivost, zavinění nebo samovolné jednání kapitána nebo mužstva lodního, kterým se způsobí škoda majiteli lodi nebo nákladu, jižto ten, kdo ji zavinil, má nahraditi. Pojem b. je důležitý pro pojišťování námořské. Dle práva franc., ital. a špan. neručí pojišťovatel za b-ii, leč by to bylo výslovně umluveno (čl. 353. code de com.); dle čl. 824. něm. a čl. 184. belg. obch. zák. ručí za b-ii, pokud jí povstala škoda pro věc pojištěnou; dle dán. a holland. práva ručí za b-ii vůbec, bez tohoto omezení; rovněž v Anglii dle obvyklého znění pojistek a následkem toho dle práva obyčejového. Zvláště patří k b-ii: odchylka od vytčeného směru plavebního, nedovolené zakotvení a přistání, proražení čáry blokádní, křižování proti smlouvě, odpor proti lodi válečné, jež žádá za papíry lodní, aby je mohla prohlédnouti; dále zaviněné ztroskotání nebo poškození lodí, srážka lodí a pod. red.

2) B. v trest. právu. Jednání neb opominutí, na němž b. se zakládá, může tvořiti skutkovou povahu různých činů trestných a má pak ovšem též veřejný trest v zápětí, a trestána přísně zvl. ve středověku, pak v Anglii a Americi; sama o sobě není však b. pojmem práva trestního. Italští kriminalisté užívali názvu *crimen baratteriae* pro podpláčení. JT.

Baratteur [-tér], franc., z ital., nepoctivý, podvodník, zvláště pokud jde o zboží, podloudník.

Baratto znamená v ital. jazyku výměnu zboží za zboží; takovému způsobu obchodu říká se obchod barattový neboli výměnný. Výměny věcné (franc. *le troc*), aniž se při ní stanovila nějaká cena nebo nějak vyrovnávala se nadměrná hodnota jednoho zboží, užívalo se v dobách předhistorických, a dosud

comprising the geographical and statistical description (t. 1848); Rawson, Report on population (1872); Moxley, An account of a West Ind. sanatorium and a guide to B. (t., 1886). *Koll.*

Barbadoská noha, elefantiasis dolních končetin endemická na Antillách. Viz Elefantiasis. *Peč.*

Barbadoská srstka, jedlé i jako lék užívané plody stromovitého kaktusu *Pereskia aculeata* Mill., rostoucího v Západní Indii. Viz Pereskia.

Barbadoská třesně, jedlé plody západoindických a jihoamerických stromů rodu *Malgighia* (viz tamže).

Barba Iovis (brada Jupiterova), netřesek (*Sempervivum tectorum* L.).

Barbakan viz Barbacane.

Barbalo (Borbalo), hora 3101 m vysoká v hl. pásmě Kavkázu, 90 km sev.-sev.-vých. od Tiflisu, nad prameny Andského Koi-su, Alazaně a Jory.

de **Barbançon** [barbãnsôn] Marie, dcera Michala de B., místopředseda v Picardii, choť Jana de Barret, náčelníka hugenottů v Berry, proslavila se za války občanské po smrti manželově statečnou obranou zámku Bannegonu v čele posádky 50 mužů proti vojsku královskému a vzdala se teprv po dalším obléhání hladem jsouc donucena (1569). Král jí daroval za její hrdinství svobodu.

Barbanegre Joseph, baron, gen. franc. (* 1772 v Pontacq — † 1830 v Pař.). Vyznamenal se v bojích republiky i císařství. Pod Napoleonem bojoval u Slavkova, kde dobyl proti 1800 mužů gardy ruské výšiny u Sokolovic. S týměž úspěchem bojoval rok potom u Jeny a u Pruské Jslavy. Roku 1809 bojoval u Eckmühlu, u Řezna a u Ogrúnu, roku 1812 doprovázel Napoleona do Ruska. Na ústupu vrhl se do Štětína a vydal jej teprve po návratu Bourbonů. Za roodenního panství Napoleonova hájil po dva měsíce Huningue v Horním Elsasku, klíč ke Francii se strany německé a švýcarské, s 500 muži proti celému armádnímu sboru arcivév. Jana Rakouského, a konečně zachránil čest zbraní tím, že vydal místo nové vládě franc. vymíniv si odchod se zbytkem posádky (52 muži) a zbraněmi. — Dán byv r. 1820 do příkaznosti strávil zbytek života v Pařizi.

Santa **Barbara**, ostrov jihoamerický, viz Abrohos.

Barbara, planetoida, objevená 12. srpna 1883 C. J. Petersem v Clintoně U. S.; střední jasnost v opozici = 11·3; průměr = 58 km. Označení ¹³⁴ *Gs.*

Barbara (v logice). Když ze dvou všeobecně kladných vět můžeme usouditi větu třetí, rovněž všeobecně kladnou, na př.:

Každé dílo lidské má své vady . . . a

Každá kniha jest dílo lidské a

Každá kniha má své vady a,

povstává určitý způsob úsudku (závěru) čili modus syllogistický jež ustalujeme názvem **B.** Neboť naznačíme-li větu všeobecně

kladnou písmenem *a*, objevuje se toto v onom modu třikráte po sobě: *aaa*. Písmě *B* pak na počátku slova jakožto první souhláska v abecedě poukazuje na tento první a nejdůležitější způsob zavírací, u vědách i v životě všedním nejčastěji prováděný (ač obyčejně v jiné, rozvedené nebo zkrácené formě a bez logického uvědomění), kdežto ostatní souhlásky uvnitř slova (*r*, *b*) jen pro doplnění jsou přidány, aby z toho všeho vzešlo jméno modu snadno vyslovitelné. Co platí o předmětech všech, platí též o některých, tak že věta *a* zahrnuje pod sebou i větu částečnou, již naznačujeme písmenem *i* (>některá kniha má své vady<), a vzniká úsudek uvedenému podřazený (subalternovaný), jehož název podlé vyložených pravidel jest Barbari. — Podlé jakosti a ličnosti daných vět (jež slovu návěsti, praemissy), jakož i dle rozestavení hlavních pojmův jejich vzniká ještě řada jiných modův, jež byly spořádány ve čtvero skupin, tak zvané figury (obrazce, vzorce, tvary) syllogistické. Tak na př., jeli věta svrchní záporná a značí-li se písmenem *e*, obdržíme druhý modus, Celarent:

Žádné dílo lidské není bez vady. . . e

Knihu jest dílo lidské a

Žádná kniha není bez vady. e

Bamalip či Baralip zase jest název modu, ve kterém ze dvou všeobecných návěstí můžeme usouditi toliko něco částečného, na příklad z vět:

Výborná kniha jest dílo lidské. . . . a

Dílo lidské má své vady a

nenásleduje nic všeobecného o knize, nýbrž jen, že některá i se svými vadami jest přece výborná kniha. Modus právě uvedený má též jméno Baralipton, kdež poslední slabika (-ton) připojena pouze k doplnění verše pamětního (šestiměr: **B.**, Celarent, Darii, Ferio, Baralipton). Obširnější poučení o jiných modech hledej pod hesly příslušnými a v učebnicích logiky. — Názvy modů syllogistických sestrojeny byly za doby filosofie scholastické a přijaty pak po všech národech, kde se filosofie a zejména logika pěstovala. Ač už dříve u logiků scholastických po různu vystupují, přece v užívání obecně vešly hlavně od té doby, co je v jedno shrnul Petr Španěl (Petrus Hispanus) v XIII. století a na světlo vydal v knize *Summulae logicales* (též pod názvem *Tractatus Summularum* se uvádí). Někteří knihu tuto pokládají za překlad řeckého díla od Michala Psella, jiní naproti tomu ono dílo řecké za pozdější, tedy za překlad latinského mají. *Dd.*

Barbara Louis Charles, spis. francouzský (* 1822 v Orléansu — † 19. září 1866 v Pařizi, vrhnuv se v horečce střemhlav s okna nemocnice). **B.** byl oblíbeným novellistou a románopiscem. Nejznámější jeho práce jsou: *Histoires émouvantes* (Pařiz, 1856); *L'Assassinat du Pont-Rouge* (t., 1858); *Les Orages de la vie* (t., 1859); *Mes petites maisons* (t., 1860); *Ary Zang* (t., 1864); *Un cas de conscience* (t., 1868) a *Mademoiselle de Sainte Luce* (t., 1868).

Barbara Santa (ital.) slove prachárna lodí válečných. Po.

Barbarea R. Br., barborka, rod rostlin z řádu křížokvětých (*Cruciferae*). Byliny dvouleté i vytrvalé, přímé, větevnaté, lysé, s listy dolejšími nejčastěji lyrovitě peřenodilnými, květy žlutými, kališními lístky přímými, korunními dlouze nehetnatými, šesulemi čárkovitými, zaobleně čtyřhrannými, chlopní jednožilných. Semena jednořadá. Ze zo známých druhů rostou v Čechách všude u cest, na lukách, březích i v příkopech vodních barborka obecná (**B. vulgaris** R. Br.), s listy dolními lyrovitě peřenodilnými, hořeními stříhaně zubatými a šesulemi odstálými, a barborka tuhá (**B. stricta** Andrž), s listy dolními často nedělenými, hořeními vroubkovaně zubatými a šesulemi k osám hroznovým přitisklými. Oba druhy jsou dvouleté a kvetou od května do srpna. Prvější pěstuje se zhusta v Anglii a Francii pro mladé listy, jež poskytují z jara dobrý, příjemně hořce chutnající salát. Květy téhož se také v zahradě často naplňují. Vs.

Barbarelli Giorgio, zvaný Giorgione (velký Giorgio), malíř benátský (* 1478 v Castelfranksu — † 1511). O jeho životě jest velmi málo známo. Byl tělesně i duševně bohatě obdařen a všestranně jsa vzdělán vynikal též jako hudebník. V umění malířském byl žákem Jana Belliniho a vedle tohoto a Tiziana patřil mu mezi malíři benátskými první místo. Jako běh jeho života byl i jeho umělecký charakter do nedávna velmi zatemněn, ježto jemu neprávem bylo připisováno velké množství obrazů nejrůznějších. Moderní kritika vědecká ztenčila tento počet značně, za to jasněji poznáváme povahu jeho. Listinami doloženo jest jeho autorství jedině u skvostného oltáře v Castelfranksu z r. 1504, představujícího *Madonnu trůnící mezi sv. Františkem a Liberálem*. *Madonna* jest typický zjev školy Bellinovy, obraz prostou v komposici vyniká klidnou charakteristikou postav, vzdušným krajinovým pozadím a jmenovitě oním zvláštním tmelem koloritu, jenž jest pro Giorgiona charakteristickým. Z pověřených jeho obrazů zachovaly se ještě dva, tak zvaná *Rodina Giorgionova* v Benátkách v paláci Giovanelli a *Tři filosofové* v císařské obrazárně dvorních muzeí ve Vídni. Jsou to klidné výjevy, jejichž vlastní obsah ostává poněkud záhadným; jeví se v nich jakýsi novellistický ráz, patrný i u jiných mistrů školy benátské. Znamenité jsou i zde krajinové partie vynikající zvláštní náladou. Podobného rázu jsou také tak zvané koncerty, skupiny hudebníkův a jiné podobizny. K nejpřednějším pracím jeho čítá se nyní *Odpovídající Venuse* v obrazně drážďanské, připisovaná druhdy Tizianovi. Hlubokou koloritu, cudností, prostou veškeré smyslnosti, a zvláštním rázem krajiny liší se tato Venuse značně od podobných obrazů Tizianových. Obrazy B-ovými vane zvláštní poetický dech, jmenovitě jeho kolorit působí neodolatelným kouzlem. Tajemný písuvit, tmel a záře barev, působivé, ale harmonické přechody jsou předními vlastnostmi jeho kolo-

ritu, jenž ve spojení s ušlechtilostí tvarův a poesii citu staví jej do prvních řad velikých mistrův italských. Chl.

Barbareum, semínář Rusinů při chrámě sv. Barbory ve Vídni.

Barbari viz **Barbara**.

Barbari excerpta latina zove se chronologický přehled starých dějin, pořízený asi v VII. st. po Kr. od nějakého biskupa říše Merovingů. Název b. e. l. pochází od Scaligera; v rukopise jest titul *Chronica Georgii Ambionensis episcopi vel Victoris Turonensis episcopi*. Jest to překlad z řečtiny, plný hrubých jazykových chyb a nedorozumění, přes to však jest pro dějiny i chronologii velmi důležitý. Vydán od A. Schoena jako přídatek ke kronice Eusebiově (Berlín, 1875). —h.

Barbarigo (též **Barbadico**), znamenitý rod benátský, pojatý r. 1207 v serrar del maggior consiglio. V jeho paláci benátském zemřel Tizian. Ze členů jeho vynikli: 1. **B. Marco**, r. 1485 dože benátský, milován byl ode všech pro vldnost a lidumilnost i péči o konání spravedlnosti. 2. **B. Agostino**, bratr jeho a nástupce v úradě (1486—1501), získal od Kateřiny Cornaro ostrov Cypr, zřídil ligu proti Karlovi VIII. francouzskému, když vtrhl do Italie, a měl boje s Turky, proti nimž ztratil Lepanto a některá jiná města řecká. — 3. **B. Nicoloa** (* 1534 — † 1579 v Cařihradě), výtečný státník a vynikající humanista, byl od r. 1577 vyslancem benátským u Vysoké Porty. Napsal slohem napodobeným po Caesarově životopis dože Ondřeje Gritti (*Andreae Gritti, principis Venetiorum, vita*, Benátky, 1792) a kardinála Gasp. Contarini (netištěn). — 4. **B. Gregorio** (* 1625 — † 1697), státník a kardinál, zalíbil se na kongressu v Münsteru tou měrou papežskému poslanci Chigiovi, že tento stav se papežem (Alexander VII.), jmenoval jej biskupem bergamským, pak biskupem v Padui a roku 1660 kardinálem. Pfiisností mravů dobyl si příjmení druhého Karla Borromejského. V Padui založil učiliště pro duchovní, kde by se učili řečtině, latině, hebrejštině, chaldejštině, arabštině a syrštině. Zachovalo se od něho 25 dopisů psaných Magliabeechovi. Koll.

Barbarini Franz, malíř krajina a mědiryjec. Nar. r. 1804 ve Znojmě, zemř. 20. led. 1873 ve Vídni. Vyučil se u sochaře Jos. Kempela ve Vídni, potom však jal se malovati, a to výhradně krajiny. K vůli výdělku zabýval se také ryjectvím pro zlatníky a stříbrníky. Později cestoval u Solné komoře, v Solnohradech, Tyrolsku a Švýcarsku a zhotovil tam mnoho půvabných obrazův olejových a akvarellových.

de **Barbaris** Jacopo, malíř benátský (* kol. 1450 — † asi 1515). Před r. 1500 pobýval v rodišti svém Benátkách, načež odebral se mimo Itálii na sever, kdež úplně zdomácněl. Žil nejprve delší dobu v Norimberce, pak byl dvorním malířem biskupa utrechtského Jana z Burgundu a arcivévodkyně Markéty v Brusselu. V Německu znám byl pod jménem Jakuba Vlachy (Jacob Walch) a v dě-

jiných umění ryjeckého zove se též »mistr s caduceem«, dle odznaku, jehož na mědirytinách svých užívá. **B** zajímavý jest hlavně jako prostředkovatel mezi uměním italským a německým; na umělce německé působil svými malbami i rytinami, jmenovitě přiznává se sám Dürer k tomu, jak hluboce mistr Jakub naň účinkoval. Nepochybně že **B.** dříve ještě než Benátky na dobro opustil, nějaký čas v Německu prodléval, zde mnohé známosti získal a pod vlivem Wohlgemutha mědiryctví se přiučil. V umění svém kráčí s počátku v šlepečích Jana Belliniho a zachovává i později benátský ráz, jenž se pak mísí se živly severními. Obrazy jeho nejsou četné; některé chová drážďanská gallerie. Dříve býval »mistr s caduceem« pokládán za Němce, novějším studiem shledáno, že jest s Jakubem Vlachem a **J. de B.** jednou a touž osobou. K poznání tohoto umělce přispěl hlavně Dr. M. Thausing (v životopise A. Dürera) a Lermolieff (Morelli). *Chl.*

Barbarismus, stav barbarů, hrubost, nevzdělanost; dále hrubé poklesky proti pravidlům slohu a mluvnice. — **Barbarismus** (v paedagogice) nazývají se též chyby, nedostatky, jednostranné směry ve vychovatelsství soukromém i veřejném. Počet jejich jest pfeveliký, i nemůžeme tu uvéstí než přehled nejobyčejnějších. Týkají se buď těla nebo duše, a záležejí nejvíce v tom, že zásad paedagogických nebo didaktických nešetří se pravou měrou, že totiž koná se buď příliš mnoho nebo příliš málo. 1. U výchově tělesné dopouští se **b-mu**, kdo buď tělo nad míru snesitelnou tuží, trýzní, formuje (jako v Číně nohy děvčátek), nebo pro neustálé a výhradné vzdělávání duševních sil úplně zanedbává těla a podmínek zdárného jeho vývoje. Výsledky těchto **b-mů** jsou pak sešlost, vychrtlost, zkřivenost anebo zkroucenost, slabost nebo neduživost tělesných organismů. Kterak se těchto vad uvarovati, vyšetřuje a učí zvláštní odvětví vědy lékařské, totiž školní zdravotnictví neboli hygiéna, činic případná opatření a vydávajíc ustanovení a zákony o tom, jak zřízení býti mají školy a školní potřeby, a jak šetřiti jest vychovatelům a učitelům nevyvinutých organismů dětských vůbec a jednotlivých ústrojů zvlášť. 2. U výchově duševní chybje se namnoze se strany rodičův i příbuzných, se strany vychovatelů, školy a veřejnosti (společnosti). **B-my**, kterých se tito činitelé dopouštějí nezachovávajíce, jak řečeno, pravé míry a vybočujíce v pravo nebo v levo, zpravidla spořádati se dají ve dvojice, jejjichž oba členové označují takřka pozitivní a negativní extrémny nebo odchyly od středu jediné správné. Takové dvojice jsou: libertinismus i naturalismus a pedantismus, pietismus a pelagianismus, intellectualismus — zastoupený hlavně v Basedovově filantropinismu — a mechanismus, individualismus a výchova kastovní, paedagogický despotismus a planý humanismus, bezohledný radikalismus a ztrnulý konservatismus atd. *Kř. PD.*

Barbaro: 1) B. Francesco (asi v l. 1398 — 1454) nejvíce vynikl mezi humanisty benátský-

mi. Záhy vešel ve styk s předními humanisty své doby (zejména florentskými), avšak zvláště pozornost na sebe obrátil, když vydal spis o manželství (*De re uxoria libellus*, nejst. vyd. v Paříži, 1513). Spis tento napsal maje 17 let a dle vlastního tvrzení prý za 25 dní, věnoval jej k sňatku Lorenzu de Medici i došel jim i chvály u současných humanistů i dle hojných rukopisův a vydání soudic obliby pozdějších. V 21. roce již stal se senátorem; r. 1437 proslavil se jako velitel města Brescie, které uhájil po 3 měsíce proti Piccininovi, ačkoli mu bylo zápasiti nejen s nedostatkem potravin, ale i s rozbroji stran. Humanistická činnost jeho záležela ve shírání a emendování děl klassických, překládání (na př. životopisů Plutarchových a j.), mimo to proslvil velmi mnoho slavnostních řečí i zanechal obrovskou korespondenci, jen z části vydanou (Francisci **B-ri** et aliorum ad ipsum Epistolae ed. Quirino, Brixiae 1743 a R. Sabbadinem, Centotrenta Lettere inedite di F. B., v Salerně, 1884). Jako učenec (nikoli však jako politik) byl skromný, hádky sám nikdy nezpůsobil, ale odklidil velmi urputný spor vyvinuvší se mezi Niccolim a Brunim. *Ca.*

2) B. Giosafatte, cestovatel ital. (* 1400 v Benátkách — † t. 1494). Podnikl mimo jiné menší roku 1436 větší cestu do Tany (Azova), s jejimiž poměry za svého šestnáctiletého pobytu důkladně se obeznámil, byl pak r. 1471 vyslán republikou benátskou do Persie, zažil na své cestě různé nehody od Kurdů, až se dostal ke dvoru perskému. Když pak r. 1478 došlo k válce mezi syny vladaře perského, odebral se **B.** přes Erzerúm, Alepo, Bejrút a Cypr do své vlasti. Zde vydal dosti cenný popis svých cest s mnohými vzácnými zprávami. *P*

Barbarorum leges (lat.) nazývají se sepsání národní práva oněch germanských národností, kteréžto průběhem t. zv. stěhování národů na pevnině evropské národní státy založily; v širším smyslu označují se výrazem tím druhy i práva národností těch, bez ohledu na to, byla-li sepsána nebo ne. Sepsání **B. I.** vznikla průběhem V.—IX. stol. pravidelně tak, že na národních shromážděních mužové práva znali (*sachibarones, asega*) právní zásady sepsovati dávali a národ sepsání schválil. Druhy i panovníci sami dali za spolupůsobení velmožů svých sepsání taková zpoříditi. Zevní forma **B. I.**, z nichžto jednotlivá jména těch kterých národností se označují, není vždy stejnou. Některé z nich obsahují pouze nečetný počet nálezů, kdežto jiné se jeví jako obsáhlé sborníky právních zásad, druhy i dosti abstraktně vyslovených i důvody opatřených. **B. I.** sepsány jsou latinsky; četné však německé technické výrazy, v sepsáních těch se vyskytující, jakož i německá vazba vět a p. dokazuje, že latinská sepsání jsou začasť jen dosti nesprávným výrazem právních zásad, jazykem národním vyjadřovaných. Obsah **B. I.** týče se především práva trestního i řízení soudního; mimo to leckterých poměrů práva veřejného, zejména postavení panovníkova,

jednotlivých stavů atd. Poměry práva soukromého jen v menší míře jsou tu upraveny, nejvíce ještě poměry práva vlastnického, poměry manželské i dědičné. Povahou svojí jsou zásady v B. l. vytyčené zpravidla čistě germanskoprávního původu; pouze sporadicky nalézají se tu zásady pocházející z práva církevního i římského. Veškeré B. l. vykazují sice v základních svých zásadách shodu, jasně dokazující vnitřní příbuzenství jejich; v jednotlivostech se však druhy dosti rozcházejí, i lze vzhledem k větší nebo menší shodě zásad oněch rozdělit B. l. v následující skupiny: 1. Národní práva mimosvevských národů, tedy práva francá (lex Salica, l. Ribuariorum i Eua Chamavorum), práva Sasův i Frisů (l. Saxonum, l. Frisionum) i práva Langobardů. Přechod těchto práv k národ. právům svevským tvoří nár. právo Duryňků (l. Angliorum et Werinorum h. e. Thuringorum). 2. Národní práva svevská, tedy práva Alamannů i Bavorů (l. Alamannorum i l. Baiuvariorum), jakož i práva národní svevo-gotská (l. Wisigothorum i l. Burgundionum). Srv. vůbec Hanel, *Římské i právní dějiny něm.* §§. 26.—30. — l.

Barbarossa (= Rudovous): 1) B., příjmení cis. římského Bedřicha I. — 2) B., příjmení bratří Horuka a Chairuddína, mořských loupežníkův a zakladatelů panství tureckého v Alžírsku. — Horuk (též Arudž Baba-Arudž, Choros), syn řeckého renegáta z ostrova Lesbu (* kol 1473 — † 1518), vypravil se r. 1505 se dvěma bratry svými na dvou lodích do Tunisu, odkudž s povolením panovníka tamějšího plnil břehy ital. a sicilské. Po některých nezdarech v Alžírsku — v porážce u Bugie poraněn byl do levé ruky tak, že musila mu býti odháná — úkladem dobyl si panství nad městem Alžírem a několika jinými městy (viz čl. Alžírsko ve II. díle na str. 57.). Posléze obležen od Španělů ve městě Tlemsénu, pokusil se spasiti útekem, ale dostižen přešel u Ria Salada po krátkém boji padl (1518). — Téhož roku zahynul zradou bratr jeho Išak, vladař teneský. — Chairuddín (též Chader), nástupce Horukův (* kol 1490 — † 1556), aby si udržel panství v Alžíru, dal se pod ochranu sultána tureckého Selima I. S pomocí obdrženu od něho porazil loďstvo španělské (Hugo de Moncado) před Alžírem (1520) a zmocnil se několika měst alžírských (Constantiny, Bóny). R. 1529 porazil špan. admirála Portunu a Balear, roku 1531 odrazil útok Andrea Dorie, v létě následujícím zmocnil se s novou pomocí tureckou Tunisu povolán byv od nespokojeného obyvatelstva, ale již r. 1535 vypudil jej z Tunisu císař Karel V. Chairuddín přepadl v odvetu ostrov Menorku a do byl Port Mahonu. Když potom odebral se do Cafihradu se žádostí o pomoc k dobytí Tunisu, sultán Soliman I., chtěje jej zachovati sobě, jmenoval jej admirálem (1536). B. zreorganizovav loďstvo turecké, vítězně účastnil se války s Benáťany (1537—39), jež přinutil k míru dobytím Ercegu Nového, Kotoru a j. měst. Po několika letech pokoje vypraven byl (1543) na pomoc francouzskému králi Františkovi I.

proti císaři Karlovi V. Na návratu do Cafihradu (1544) vyloupil Elbu, území siennské, Ischii, Procidu a jiná místa. Zbytek života strávil v přepychu; zemřel v Cafihradě. — Srovn. Sander Rang a Ferd. Denis, *Fondation de la régence d'Alger. Histoire des Barberousse* (Paříž, 1837, 2 sv.); Haedo, *Histoire des rois d'Alger* (franc. překlad od H. D. de Grammont, Alžír, 1881). *Koll.*

Barbaroux [-rù]: 1) B. Charles Jean Marie, girondista (* 6. března 1767 v Marseillu — † 25. čna 1794 v Bordeaux). Stal se advokátem, účastnil se horlivě revoluce, pro niž pracoval i časopisem svým »Observateur marseillais«. Byl pak sekretářem městským a vedl r. 1792 500 demokratů marseillských na pomoc republikánům v Paříži. Zvolen do konventu přešel působením Rolandovým od jakobinů ke girondistům a potíral Horu. Hlasoval pro smrt Ludvíka XVI., avšak s výhradou odvolání k lidu; bojoval pak odhodlaně proti Robespieru, Maratovi a výboru pro obecné blaho, proti jejichž násilí se v konventu 2. června 1793 bránil. Byl s ostatními girondisty zatčen, unikl sice četníku, jenž jej střežil, do Calvadosu, kde organisoval vojsko, jež poraženo u Vernonu. Prchl pak do Bordeaux a do St. Emilionu, kde však vypátrán i se soudruhy. Pokusil se o sebevraždu střeliv se z pistole do úst; těžce raněn vlečen na guilotinu a popraven s Guadetem a Sallesem v Bordeaux. Vynikal rázností a velkodušností a znalostí národ. hospodářství, financí i správy. Mládím, krásou a výmluvností získal si lásku Charloty Cordayové, jež pomstila jeho smrt na Maratovi i Mme Rolandové, jež jej srovnávala s Antinoem. Paměti jeho vydal syn jeho v Baudouinových »Mémoires relatifs à la Révolution« (v Paříži, 1822). — 2) B. Charles Ogé, syn předešlého, politik francouzský (* 16. srp. 1792 v Marseillu — † 5. čce 1867 ve Vaux [Seine et Oise]). R. 1814 stal se doktorem práva, r. 1830 jmenován generálním prokurátorem v Pondichery, pak na ostrově Bourboně, kde zvolen do zákonodárního shromáždění, a r. 1848 v Alžíru. R. 1858 povolán do senátu a obíral se otázkami správními. Byl spolupracovníkem »Encyclopédie moderne« a sepsal některé spisy historické: *Histoire des États unis; Voyage de Lafayette en Amérique; Mémoires d'un sergent.*

Barbarové. Barbaros znamenalo u Řeků původně člověka nesrozumitelnou řečí mluvícího, tak jako i nečláňkované zvuky ptáků barbaroi se nazývají. Dosti záhy však spojováno se slovem tím opovržením ku všemu cizímu, ani Řekové poněnáhu sebe samy za jedině vzdělaný národ pokládali jsouce v příčině té po válkách perackých velice vylučnými (i proti starým kulturním národům východním) a osobujíce si právo podrobovati si všechny Neřeky. Z tohoto smýšlení vynnul se již u Řeků význam: barbarský = surový, nelidský. Římané byli původně také mezi b-ry počítáni; Polybios, Dionysios Halik., Plutarch a j. ještě proti tomu polemisují; později barbarus v lat. má stejný význam jako v řečtině (ovšem

s vyloučením Řekův a pak též romanisovaných provinciálů). Latinského appellativa pak v severní Africe užito od Arabů jako jména vlastního = Berber. (Odchýlně, však, tuším, mylně Ritter, Erdkunde, I. 554.) I ustálilo se slovo b-r ve významu nevzdělaného, hrubého, surového a bezcítěného a posud se ho v tomto smysle užívá. Srov. F. Roth, Über Sinn und Gebrauch d. Wortes Barbar (Norimberk, 1824); Bergk, Griech. Litt. I., 33—52. Šy.

Barbarus Hermolaus (*Ermolao Barbaro*), Benátčan rodu vznešeného (1454—1493), právník, filosof a jeden z nejlépejších buditelů klasických studií v době přechodu ze scholastiky k samostatnému badání; byl professorem filosofie v Padově a od r. 1486 vyslancem republiky Benátské u dvora římského, konečně jmenován patriarchou aquilejským. B. stojí v opozici proti scholastice a odkazuje k původním zdrojům filosofie starověké, zejména k Aristotelovi. V tu stranu směřuje i jeho činnost spisovatelská; překládal i vykládal Aristotela, sepsal compendia jeho ethiky a přírodních věd a potkal se na tom poli s takovým zdarem, že mu k tomu i pomoc dáblouvi přibíjili, jmenovitě při čelném Aristotelově pojmu *ἐπιτέλεια*, jež slovem perfectohabia přetlumočil. Dd.

Barbaste [-ast], obec ve franc. departementu lot-et-garonneském, arrond. nérackém, na řece Gelise, má 1986 obyv. (1886), 10 továren na zboží korkové a gotický most o 7 obloučcích, s opevněným věžatým mlýnem ze XIV. st. Král Jindřich IV. zval se odtud žertovně »mlýnářem věží barbasteských«.

Barbastro, okr. město ve vých. Španělsku, v prov. huoské, u soutoku řeky Vera a Cinky, na pobočce dráhy barcelonsko-saragosské, sídlo biskupské, s krásnou, starou katedrálou a 8164 ob. (1878); značné koželužství.

Barbatelli Bernardino viz Poccetti.

Barbatimská kůra, *Cortex adstringens brasiliensis*, kůra dvou brazilských stromů, mimos (*Inga Avaremotemo* čili *Mimosa Cochliocarpa* a *Inga Barbatimao*), obsahuje značně třísloviny a užívána bývá vnitř i vně jako lék svařstivý. První zove se *Cortex Ingae*, druhá *Cortex barbatimao verus*. Peč.

Barbatus sv. nar. na počátku VII. století v Beneventě, stal se knězem a apoštolem Longobardův beneventských, jejichž vojvodou byl Romuald, syn longobardského krále Grimolda. Jako biskup beneventský (od r. 663) dokonale horlivě obrátil Romualdovo s jeho lidem a skončil v 80. roce svého věku 19. února 682, v kterýžto den církev koná jeho památku. Dr. Kr.

Barbaldová [barbód-] Anna Letitia (rozená Aikinová), angl. spisov. (* 1743 — † v Stoke-Newingtonu 1825). Vzdělání nabyla ve škole svého otce, presbyteriánského duchovního v Leicesteru, kde odloučený život na venkově a náboženský vliv na faře v ní záhy probudily náklonnost k poesii. Avšak teprve r. 1773 odevzdala veřejnosti, na přímluvu svého bratra, dra Johna Aikina, svazček básní *Poems*, jež během téhož roku dočkaly se čtyř

vydání. Povzbuzena tímto výsledkem vydala hned na to se svým bratrem *Miscellaneous Pieces in Prose* (Lond., 1773), které taktéž veliké obliby došly. R. 1774 provdala se za Rochemonta Barbaulda, kazatele v Palgrave u Suffolku; chlapecká škola, již novomanžel zde založil, proslula záhy její správou a literární slávou. V období tom napsala *Devotional Pieces, Early Lessons for Children* a *Hymns in Prose*, kterážto dvě poslední díla v Anglii mnohokrát otiskována a do několika jazyků přeložena byla. V letech 1792—94 přispívala do bratrových »Evenings at Home«, r. 1795 vydala *Akensideovy Pleasures of Imagination*, roku 1795 Collinsovy *Odes*, obě s kritickým rozbořením, r. 1804 výbor angl. essayistů s kritickými poznámkami a r. 1810 sbírku britských románpisců, rovněž s kritickými poznámkami a náčrtý životopisnými. Poslední a zároveň nejdelší její báseň jest óda *Eighteen Hundred and Eleven* (v Londýně, 1812) obsahu politicko-sociálního, v níž nepředpovídá Anglii pěknou budoucnost. Práce její vyznačují se prostotou citu, lahodným slohem a svědčí o velké znalosti klasických literatur. Život její napsala Lucy Aikinová jakožto předmluvu k sebraným jejím spisům *Works of A. L. Barbauld* (2 sv., v Londýně, 1825).

Barbazan, hl. místo kant. ve franc. dep. Haute-Garonne, arrond. st.-gaudenském, má 430 obyv. (1886), starý zámek a lázně s prameny obsahujícími síran vápenatý (19'6° C.).

Barbazan: 1) de B. Arnaud Guilhem, seigneur, slavný rytíř franc. (* kol 1360 — † 2. čce 1431), pocházel ze starobylého rodu bigorrského, spřízněného s rodem de Foix. Od 18. roku oddal se vojenství. R. 1402 19. kv. zvítězil v souboji 7 rytířů franc. se 7 angl. u Montendru (Saintonge). Pak bojoval v Guyenně pod connétablem d'Albret (1404 a 1405). Od smrti Ludvíka Orléanského byl mezi předními vůdci strany Armagnakovy. R. 1417 vypravil obleženě město Corbeil, r. 1418 utrpěl porážku u St.-Antoine při pokusu dobytí nazpět Paříže, dobyl však Montberonu. Proslavil se rekovnou obranou města Melunu (1420) proti Jindřichovi V. Anglickému, ale hladem donucen byl vzdáti se, načež pro podezření ze spoluviny na smrti vévody burgundského vězněn do r. 1430. Po návratu stal se místodržitelem v Champagni, kdež pokračoval v boji proti Angličanům a straně burgundské. Vítězstvím u vsi Croisette (1430), vybojovaným se 3000 mužů, dobyl si názvu »restaurateur du royaume et de la couronne de France«. Téhož léta vypravil Compiègne (5 měs. po zajištění panny Orléanské). Zemřel v bitvě u Bulgnéville — dle jiných o 6 měsíců později na rány tam utřené. Vynikající vlastnosti jeho získaly mu čestné přijmení rytíře bez úhony (*chevalier sans reproche*). — Srov. Alfr. Nancey, le Sire de B., gouv. de Champagne (v »Annuaire de l'Aube« r. 1882). Koll.

2) B. Etienne, francouz. filolog (* 1696 v Saint-Fargeau-en-Puisaye — † v Paříži 8. říj. 1770). Záhy věnoval se studiu staré literatury a řeči francouzské, sebral veliký materiál

ke slovníku starofrancouzskému, ale nedošlo k vydání, poněvadž akademik La Curne de Sainte-Palaye v téže době touž myšlénkou se obíral. Slovník **B**-ův nalézá se rukopisně v bibliotéce de l' Arsenal v Paříži. **B.** vydával starofrancouzské texty s poznámkami a vysvětlivkami, jež dokazují, že měl velmi správné pojmy o vzniku franciny. Zejména uveřejnil *Fabliaux et contes françois de XIIe, XIIIe, XIVe et XVe siècles* (Pař., 1756, 3 sv.); *L'Ordene de Chevalerie, ancien poeme* (Paříž a Lausanne, 1759, s dissertací o vzniku jazyka francouzského); *Castoiment ou instruction d'un père à son fils* (Paříž, 1760). Mimo to připravil k tisku *Quatre livres des Rois*, jichž důležitost pro dějiny jazyka záhy byl seznal.

Barbe [barb], ostrov Saóny, viz Lyon.

Barbe, duchovní vald., viz Barba.

Barbé François Paul, státník francouzský (* 1836 v Nancy). Opustil jako důstojník u dělostřelectva záhy službu, vstoupil však r. 1870 opět do vojska a velel dělostřelectvu v Toulu. Po pádu pevnosti založil s povolením vládním několik továren na dynamit a účastnil se velikých hospodářských podniků v Alžíru a na Korsice. Od roku 1885 jest členem francouzské sněmovny, kde zasedal na nejkrasnější levici. Záhy vyznamenal se tou měrou, že podařilo se mu r. 1887 svrhnouti ministerstvo Gobletovo, začož Rouvier jej povolal do svého kabinetu jako ministra orby.

Barbeoue [bèrbekjú] sluje v Západ. Indii vepř cele upečený, v Anglii pak a Sev. Americe jakékoli zvíře k požití takto připravené. Odtud ve smyslu rozšířeném znamená **b.**, jmenovitě v některých krajinách jihoamerických, národní slavnost pod širým nebem obdývanou, při kteréž celí voli, vepř, nebo jiná zvířata se pekou a s jinými pokrmy požívají. Slovo **b.** jest skomoleninou francouz. *barbe à queue*, t. j. »od tlamy k ohonu«.

Barbé de Marbois [marboà] François, markýz, státník francouz. (* v Metách 1745 — † v Pař. 1837). Neměl politického charakteru a sloužil stejně pilně posledním třem královstvím jako císařství a konsulátu. Protekcí maršálka Castriesa prošel velmi rychle nižšími stupni diplomatické kariéry, až se r. 1785 stal generálním intendantem ostrova St. Dominga, ježž sice finančně velmi dobře uspořádal, odkud však před revolucí utéci musil do Francie. Zde stal se velikým obhájcem království, jmenovitě jako člen a předseda »rady Starých«. Dne 4. září 1797 stížen byl s mnohými kolegy proskripcí a deportován do Cayennu. Do Paříže vrátil se teprve r. 1799 a stal se státním radou a později řediteltem a ministrem pokladu. Z této jeho činnosti zmínky zasluhuje prodej Louisiany Spoj. Obcím za 80 mill. fr. R. 1808 jmenován prvním předsedou účetního dvoru, a po 29 let zastával pak tento úřad horlivě i obratně. R. 1813 jmenován jej Napoleon senátorem, a rok potom byl **B.** členem kommisie, jež Napoleona sesadila. Ale když se Napoleon vrátil s Elby, nabízel mu **B.** opět své služby — marně. — Za Ludvíka XVIII. a Karla X. dosáhl ještě četných hodností, ze-

jména byl též rytířem čestné legie. Uveřejnil též dosti četné práce, zvláště *Mémoire sur les finances* (Paříž, 1797); *Rapport sur l'état des prisons* (t., 1824); *Réflexions sur la colonie de St. Domingue*; *Histoire de la Louisiane* (tamže, 1829) a zajímavé paměti: *Journal d'un déporté non jugé* (t., 1835, 2 sv.).

Barbedette [barbde] Hippolyte, hudební spisovatel a politik franc. (* v Poitiersu 1827). Nastoupiv dráhu soudcovskou věnoval se také pilnému studiu hudby a záhy obrátil k sobě pozornost kritickými články v hudeb. časopise »Menestrel«, pak i většími studiemi o sobě vydanými. R. 1870 vzdav se úřadu soudcovského v La Rochelle oddal se zcela hudbě, až r. 1876 náhle obrátil se k politice. Vystoupiv při volbách sněmovních jako kandidát republikánský v La Rochelle dvakrát sice propadl, ale r. 1877 zvítězil konečně nad bonapartistickým protikandidátem, rovněž r. 1881 opět zvolen, a v lednu 1885 vyslal jej departement Charente-Inférieure i do senátu. O sobě vydal tyto studie: *Schubert* (1865); *Mendelssohn* (1868); *Chopin* (1869); *Beethoven* (1870); *Chants populaires de la Pologne* (1870); *Ch. M. Weber* (1873); *J. Haydn* (1874); *Gluck* (1882). Literární a politická svá pojednání vydal souborně pod názvem *Essai et critiques*. Též uveřejnil asi 100 skladeb pro piano, housle a zpěv.

Barbedienne [barbedien] Ferdinand, franc. průmyslník, nar. v Saint-Martin-de-Fresnay (Calvados) r. 1810 z rodičů velmi chudých. Nadobytčejnou svojí plíí dosáhl toho, že r. 1838 mohl založiti v Paříži závod k reprodukci mistrovských děl starověké a novověké plastiky v bronzu. Závod rychle zkvétal, zejména když r. 1839 **B.** spojil se s Achillem Collasem, prostým sice, ale velmi důmyslným mechanikem, vynálezcem reliefového stroje. Hned na počátku **B.** zaměstnával 300 dělníků, kteří v bronzu napodobili 1200 různých děl plastických, dle originálů roztroušených po všech evropských museích. Nyní patří závod k nejproslulejším svého druhu, a **B.** jest nejlepším zástupcem francouzské industrie bronzové toho směru, který přimykaje se ke snahám reformujícím průmysl umělecký přece vystřihá se nesrovnalostí moderní ornamentiky a zachovává přesný umělecký sloh. To týká se zvláště různých bronzových předmětů pře-pychových a bronzového náčiní, jež také v to-várně **B**-ově se hotoví. Mimo sochy antické **B.** reprodukuje také práce moderní, a reprodukuje ty vynikají vždy čistotou slohu a mistrovskou technikou. — Za výrobky svoje **B.** byl vyznamenán skoro na všech výstavách, zejména r. 1844 v Paříži a r. 1851 v Londýně. R. 1865 byl jmenován rytířem řádu čestné legie.

Barbera Luigi, filosof ital., nar. kol. r. 1840 v Neapolsku, studoval v Pise, načež se stal prof. filosofie na universitě bolognské. Ze spisů jeho uvádíme: *Gli elementi della metafisica del bene* (Flor., 1864); *Lezioni di logica inventiva* (Pisa, 1866); *Prolusione al corso della Filosofia morale* (Řím, r. 1872); *Introduzione allo studio del calcolo* (Bologna 1881); *I sim-*

placci contemporanei, ovvero critica del calcolo infinitesimale (Turin, 1883) a j. P.

Barbera, bratří B-rové, jeden z nejznamenitějších nakladatelských domův ital. ve Florencii, zal. od Celestina Bianchiho a Gaspara B-ry kolem r. 1854, přešel konečně do rukou tohoto. B. Gasparo (* 1818 v Turině — † ve Flor. 1880) stud. ve Florencii polytechniku, pobyl nějaký čas v Sardinsku v obchodě, vstoupil pak v Turině do knihkupectví Gianini a Fiore, stal se tajemníkem Le Monierovým, řídil r. 1854 tiskárnu velkovévodskou, byl společníkem národní tiskárny. Mezi jinými podniky založil *La Nazionale*, *Biblioteca drammatica*, *Biblioteca scientifica* (1860), *Biblioteca scholastica* (1867), *Biblioteca popolare* a j. Zemř. 13. břez. 1880. Napsal *Memorie di un editore* uveřejněné roku 1883 jeho syny Pietrem a Luigim, kteří převzali firmu pode jménem Fratelli B. Vedlé řady vědeckých podnikův odborných, jako úplný soubor děl Galileových, vydává tato nádherné knihy ilustrované a j. Luigi B. zabýval se ve mladších letech studiem o ital. nakladatelích, vydal životopisy Battelia a D. Passiglia, pak pojednání o Nic. Bettonim a dějinách ital. knihkupectví. P.

Barbereau [barberó] Mathurin Auguste Balthasar, hudebník a hud. theoretik franc., nar. v Paříži r. 1799. Již r. 1810 byl přijat do pař. konservatoře. Během 14 let, jež na konservatoři strávil, dostalo se mu několika cen, avšak teprve r. 1824 obdržel první velkou cenu římskou za kantátu *Agnès Sorel*. Po svém návratu ze studijní cesty po Itálii a Německu stal se ředitelem orchestru nejdříve při divadle des Nouveautés v Paříži, pak při Théâtre Français a Théâtre Italien. Potom věnoval se výhradně učitelství hudby a po třicet let vykládal na konservatoři nauku o skladbě; skoro všichni chovanci ústavu, kteří byli vyznamenáni první cenou římskou, byli jeho žáky. B. složil několik ouvertur a hudbu ke dramatu *Les Sybarites de Florence* (1831). Jeho *Traité d'harmonie théorique et pratique* (1843—45), ač ne dosti spofádáno, vyniká přece mnohými hlubokými a správnými myšlenkami a ze všech francouzských je nejvíce vědecké. R. 1852 vydal *Étude sur l'origine du système musical*. R. 1872 byla pro něho zřídlena zvláštní stolice dějin hudby, avšak brzo po té B. musil pro churavost a vysoké stáří vzdáti se professury. Zemřel v Paříži r. 1879.

Barberoy Saint Sulpice [barbre sèn sylpis], ves ve franc. dep. aubeském, na lev. bř. Seiny a na dráze pařížsko-troyeské, 6 km sev.-záp. od Troyesu, má starý chrám z XII. a XVI. stol., pěkný zámek a 317 ob. (1836) živících se především bavlny a výrobou znamenitého syra »troyeského«.

Barberini, knížecí rod římský puvodu toskánského, který jmenoval se původně Castellani a založiv ve st. XIII. Castello Barberino di Val d'Elsa počal se po něm psáti. Z rodu toho Francesco da Barberino, narozen okolo r. 1264, usadil se ve Florencii, kde stav se r. 1312 doktorem práv zemřel roku 1348: sepsal *Documenti d'amore* a *Reg-*

gimento delle donne. Potomek jeho Antonio B. († roku 1571) měl za manželku Camillu Balbadori a usadil se později v Římě. Měl tři syny Carla, Maffea a Antonia, z nichž prostřední Maffeo byl 6. srpna 1623 zvolen papežem a panovav pode jménem Urban VIII. 21 let stal se zakladatelem slávy svého rodu. Hned v prvním konsistoriu, které jako papež konal dne 2. října 1623, poctil hodností kardinála bratrovce svého Francesca B-ho, syna Carlova. Ten (* 1597 — † 1679) byv po 56 let kardinálem, zahrnut strýcem svým množstvím obročí a výnosných hodností církevních; tak záhy po svém zvolení stal se arciknězem basiliky lateranské, r. 1627 bibliotékářem stolice apoštolské, r. 1632 místokancléřem; jako legatus a laterě byl ve Francii a Španělsku. Byl muž velice vzdělaný a umění milovný. Sám přeložil z jazyka řeckého 12 knih cis. Marka Aurelia (vydány v Římě 1667 u J. Dragonelliho), založil slavnou bibliotéku a při ní sbírku medailí a starožitností. Z bohatých příjmů svých podporoval štědrě chudé a vydal na zbožné skutky více než 2,000.000 skudů, ohromné sumy dal republice Benátské za války o Kandii, 30.000 skudův dostal od něho Maxmilián Bavorský jako náhradu za vydání ve válce s protestanty; tolikéž daroval Marii Jindřišce, manželce krále anglického Karla I. Když po úmrtí Urbana VIII. stal se papežem Innocenc X., musil kardinál Francesco B. spolu s ostatními příbuznými svými, kteří za vlády Urbanovy nabyli ohromného bohatství a vedlé toho z pokladny papežské měli 500.000 skudů ročních příjmů, uprchnouti z Říma, neboť nový papež žádal na nich 48.000.000 skudů, které prý od nich byly zpronevěřeny komoře papežské. B. utekli se do Florencie pod ochranu kardinála Mazarina, jemuž konečně podařilo se rod ten s papežem smířiti do té míry, že Innocenc X. i jednu neteř svou dal jednomu B-mu za manželku. Francesco navrátil se do Říma stal se biskupem suburbikárním a r. 1666 od Alexandra VII. jmenován biskupem v Ostii a Velletrech. Zemřel v Římě u věku 82 let účastniv se volby 5 papežů. — V konsistoriu dne 7. ledna 1624 jmenoval Urban VIII. kardinálem bratra svého Antonia (* 1569 — † 1646). Ten byl původně mnicichem řádu kapucinského, muž málo učený, ale skromný a dobročinný a života bezúhonného. Proti svému povýšení marně se vzpíral, r. 1625 stal se biskupem v Sinigallii, ale již r. 1627 hodnost tu složil a žil od té doby v Římě maje hodnost nejvyššího penitentiáře a od r. 1646 i bibliotékáře, když kard. Francesco úřad ten složil. Antonio B. byl zakladatelem několika chrámů, mezi jiným zbudoval chrám v propagandě a nadal jej 240.000 skudů. — Při čtvrté promoci dne 30. srpna 1627 jmenoval Urban VIII. kardinálem také druhého bratrovce svého Antonia ml. (* 1607 — † 1671), který byl před tím velkopřevorem johannitů. Týž byl často legátem u různých panovníkův italských a po celý čas panování strýce svého generalissimem vojska papežského, v jehož čele zmocnil se

r. 1631 vojvodství Urbina. Chtěje rodu svému získati vévodství Castro a Ronciglione pokoušel se nejprv o to, přiměti vévodu parmského Odoarda Fernese, aby je dal dceři své věnem a zasnoubil ji s knížetem palestrinským. Když se to nepodařilo, přiměl papeže k tomu, že r. 1641 zdvihl válku proti vév. parmskému. Antonio za málo dní dobyl obou vévodství, ale nehodlal se tím spokojiti a chtěl získati též Parmu. Válka ta trvala do r. 1644 a skončila bez výsledku, ač stála ohromné peníze, jež B-nové hleděli uhraditi vydíráním na poddaných. Jakmile zvolen Innocenc X., ušel také Antonio ml. do Francie, a všechny jeho statky papežem zabaveny; vrátil se do Říma se strýcem svým a papež mu byl nadále nakloněn, r. 1652 jmenován byl biskupem poitierským, r. 1657 stal se biskupem remešským. Antonio byl muž vzdělaný, básnil latinsky i italsky, zemřel v Nemi r. 1671 maje 64 let, z nichž 43 byl kardinálem. — Synem Carla, bratra papežova, jež Urban VIII. učinil generálem, byl Taddeo († 1647) rovněž generál a prefekt římský. Ten prostřednictvím papežovým pojal za manželku Annu Colonnovu, dceru vévody Palianského, od něhož rod B-nů koupil knížectví Palestrinu, které dosud drží. Taddeo stal se grandem španělským, kterýž titul stal se v rodě dědičným, rytířem řádu zlatého rouna, a republika Benátská za příspěvek na válku s Turky přijala rod jeho mezi svou nobilitu. Taddeův syn Maffeo pojal za manželku Olympii Giustiniani, dceru Andrea, knížete bassanského, přibuznou papeže Innocence X., s níž měl 4 syny, z nichž Francesco ml. (* 1662 — † 1738) byl nejprv klerikem, pak uditorem komory apošt. a povýšen od Alexandra VIII. dne 13. list. 1690 na kardinála. Innocenc XII. poslal ho jako legáta do Ravenny, kde obnovil palác legatury a založil seminář; později byl biskupem v Ostii a ve Velletrech, kde obnovil katedrální chrám. Účastniv se volby pěti papežů zemřel jako děkan kollegia kardinálů. Bratr jeho Urbano měl nejprv za manželku Corneliu Zenovou, neteř pap. Alexandra VIII., pak Annu Marii di Biago Ventimiglia, konečně Teresu Boncompagno, dceru knížete piombinského; syn jeho Matteo (* 1699 — † 1703) zemřel jako dítě, proto dcera Cornelia stala se jedinou dědičkou rodu, jehož posledním mužským členem byl kardinál Francesco. Ta nemajíc plných 12 let provdala se za nepřítomného Giulia Cesara Colonna di Sciara, vévodu bassanelského, druhorozeného syna Francesca Marie Collony, knížete carbognanského, který v době svého sňatku byl ve službách krále španělského Filipa V. Giulio Colonna (* 1702), na základě poslední vůle kardinála Francesca přijal jméno B. i erb rodu toho (v azurovém poli 3 zlaté včely, 2 a 1); zemřel r. 1787 zanechav vedlé několika dcer syny Urbana a Carla, kteří stali se zakladateli obou větví nového rodu B-ů, B-Colonna a B-Colonna di Sciara. Urbano († 1796) měl syny Maffea Prospera a Carla. Carlův syn Francesco (* 1772 — † 1853), kníže pale-

strinský, gener. gardy papežské, byl hlavou rodu B., kdežto bratr jeho Benedetto (* 1788 — † 1863) vstoupil do stavu kněžského a byl od papeže Lva XII. z říj. 1826 jmenován a 15. pros. 1828 publikován jako kardinál; vedlé jiných církevních hodností byl protektorem kláštera bosých karmelitánek del Verbo divino, zvaných Barberine, jež byl založil roku 1639 papež Urban VIII., a do něhož vstoupily jako první řeholnice manželka bratra papežova Paola se svými dcerami. Nk.

Barberino, dvě obce ital. v bývalém Toskánsku: 1) B. di Mugello [mudželo] v kr. florenckém, na ř. Sieve, 25 km sev. od Florencie, má pěkné villy (villa Caffegiolo) a obyvatelů 10.444 (1881), zabývajících se hedvábnictvím a výrobou slaměných klobouků. Hlavní msto obce má 4958 ob. — 2) B. di Val d'Elsa, rovněž v kraji florenc., na hřbetě mezi údolím Pesy a Elsy, 27 km jz. od Florence, rodiště papeže Urbana VIII. Palác Barberinů; 10540 (hl. m. 3893) obyv.

da **Barberino** Francesco, právník ital., soudce a notář (* 1264 v Barberině di Val d'Elsa — † ve Florencii 1348). Byl asi žákem Brunetta Latiniho, účastnil se mnohých sněmů církevních jako tajemník biskupův a meškal několikrát u dvora v Avignoně. Napsal *I documenti d'Amore* (vyd. Fr. Ubaldini, Řím, 1640), jednající slohem málo lehkým a metrem co nejvíce různým o filosofii morálky, jež zdá se býti encyklopaedií; *Del reggimento e de' costumi di donna* (vyd. Manzi, Řím 1815; C. Baudi, Bol. 1875), podávající jazykem pěkným a veršem promíšeným prosou různá, někde poněkud frivolní pravidla, jimiž by se žena v různých dobách řídit měla. Srov. A. Thomas: F. da B. et la littérature provençale en Italie au moyen âge (Paříž, 1883). P.

Barberinská vása viz Portlandská vása.

Barberinské sbírky v Římě umístěny jsou v nádherném paláci rodu toho, který na západním svahu severní části Quirinálu krátce po povýšení Urbana VIII. roku 1624 založil bratrovce jeho kardinál Francesco Barberini, a jež zbudovali architekti Carlo Maderna, Francesco Borromini a Lor. Bernini, a skládají se z galerie obrazů, sbírky starožitností a knihovny. Obrazárna, někdy jedna z největších v Římě utrpěla dělením mezi dědice a prodějem, nyní zaujímá toliko 3 pokoje, v nichž visí 93 obrazů, z nichž nejslavnější jsou Raffaeleova Fornarina (pekařka), Guidona Reniho Beatrice Cenci, Tizianova (dle jiných Palmova) Schiava a Albr. Dürera Ježíš mezi zákonníky. Starožitnosti a sochy dílem umístěny jsou v bibliotéce, dílem roztroušeny po všech síních paláce; mezi nimi vytknouti musí inskripce s hrobu Scipionů, zazděné při vchodu do knihovny, slavnou sochu známou pode jménem *Barberinské* *prosebnice* či *Laodameie* (Friderichs Wolters, Gipsabgüsse čís. 498); některé vzácné památky této sbírky byly prodány, na př. *Barberinský Faun*, chovaný nyní v Mnichov. glyptothéce (Brunn, Beschreibung d. Glyptothek, 4. vyd., str. 120), tak zvaná

Barberinská či **Portlandská vása** (v. t.), ehovaná nyní v Britském museu atd. Knihovna umístěná v nejhořejší části budovy založena kardinálem Franceskem Barberinim († 1679) a doplňována jinými členy rodu, zejména velikou částí florenccké bibliotéky Strozovy, měla v padesátém století více než 100.000 knih a okolo 10.000 rukopisů; ač utrpěla veliké ztráty, je po dnes po Vatikánské nejznámější bibliotékou římskou; chová 60.000 svazků knih a více než 8000 rukopisů, mezi nimi Dantův, Galileův, Bembův, Bellarminův, Tassův, mesopotamskou bibli ze IV. st., missál s miniaturami Giulia Clovia a j. Přístupna je toliko ve čtvrtek od 9—2 hod. R. 1681 vydán katalog tištěných spisů: *Index Bibliothecae, qua Franc. Barberinus S. R. E. vicecancellarius magnificentissimas suae familiae ad Quirinalem aedes magnificentiores reddidit*. Vyšly ho dva díly, za jejichž autora se pokládá slavný Lukáš Holstein; ku vydání třetího dílu, který měl býti věnován rukopisům, bohužel nedošlo. Částečné seznamy rukopisů vydali Blume v *Bibliotheca librorum mancriptorum italica* (Göttingy, 1834), Hammer, *Lettere sui manoscritti orientali*... che si trovano nelle diverse Biblioteche d'Italia; lett. V. (v *Biblioteca italiana*, sv. L str. 158; Milán, 1826); Pertz, *Auszug aus dem Handschriftenverzeichnis der fürstl. Barberinischen Bibliothek zu Rom* (Archiv d. Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde, IV., str. 535—542., Frankfurt am M. 1822); *Verzeichniss einiger auf bayer. Herzöge bezüglichen Urkunden, die sich in der Barb. Bibl. befinden* (Oberbayerisches Archiv für die vaterl. Gesch. Mnich. 1839, I. sv. I. seš.). Rezzi, *Lettera a Giovanni Rosini sopra i manoscritti Barberiniani* (Řím, 1826). Nk.

Barberovci, starob. panovníci rod Maharattů (Marathů) v Přední Indii, vyhubeni byli od Angličanů celým způsobem po pádu města Delhi (1857); 24 členové jeho byli popraveni.

Barbés [barbé] Armand, demagog franc. (* 1809 v Pointu u Pitre na Guadeloupu — † 1870 v Haag). Byl po smrti otcově, po němž zdědil značné jmění, poslán poručníkem na studii do Paříže, oddal se intrikám politickým, jež jméno jeho brzo učinily známým a mezi těmi, kdož s ním bojovali a trpěli, proslaveným. Již v létech 1834 a 1836 pronásledován byl jako agitátor revoluční. Byv však amnestován podnikl 12. kv. 1839 v čele tak zv. Société des Familles útok na conciergerii (vězení vedle justičního paláce) pařížskou, byl raněn, zajat a k smrti odsouzen, král však jej amnestoval a změnil trest smrti v doživotní žalář, z něhož vyvedla B-a únorová revoluce r. 1848. Prozatímní vláda jmenovala jej plukovníkem národní obrany pařížské. dep. Aude vyslal jej do shromáždění ústavodárského, kde zasedl na nejkrajnější »hoře«. Ale nespokojen jsa s umírněností většiny, postavil se B. s Huberem Raspuelem a Blanquim v čelo povstání proti nár. shromáždění, dne 13. května byl zajat, odsouzen k doživotní deportaci, jež změněna v doživotní žalář

v Belle-Isle. Tam byl až do r. 1854, kdy napsal příteli dopis, v němž přál vítězství zbraním francouzským ve válce krymské, přes to, že jím císařství bude upevněno. Císař přčet list propustil B-a na svobodu. B. marně protestoval a nabízel se soudmž; odešel z vlasti, žil v Belgii, potom ve Španělsku a konečně v Holandsku. Roku 1848 uveřejnil dvě brošury: *Deux jours de condamnation à mort* a *Quelques mots à ceux qui possèdent en faveur des prolétaires sans travaux*.

Barbet de Jouy [barbe d'žui] Joseph Henri, franc. archaeolog (* 1812 v Canteleu). Odr. 1863 byl konservátorem musea v Louvru, od r. 1879 administrátorem musej národních. R. 1881 dán na odpočinek, před tím r. 1872 jmenován důstojníkem čestné legie, r. 1880 pak zvolen členem akademie krásn. umění. Uveřejnil četné práce archaeologické a jiné, pojednávající o sbírkách pěči jeho svěřených. Jmenovati z nich sluší: *Les Della Robba sculpteurs en terre émaillée* (1855); *Description des sculptures modernes, de la Renaissance et du moyen âge du musée impérial du Louvre* (1856); *Les Mosaïques chrétiennes des basiliques et des églises de Rome* (1857); *Etude sur les fontes du Primatice* (1859); *Les Gemmes et joyaux de la Couronne* (1865), nejdůležitější práce autorova s pěknými ilustracemi J. Jacquemarta.

Barbetta (ital.) jest provazec či lano zachycovací, upevněné na přidě člunů a menších lodí, jímž přivazují se tyto ke sloupům náběžním, plovákům (boje) neb i ku zádi lodí jiných, mají-li od nich býti vlečeny. Po.

Barbette, fr. (něm. *Geschützbank*), násyp, návoz z prsti navezený ve hradbě za předprsní, k této přiléhající a tak vysoký, aby vyvezené naň dělo mohlo pohodlně ven přes hradbu stříleti. B-tty bývají na jedno, dvě neb i více děl. Chrání tudíž b-tty děla a mužstvo je obsluhující jen se stran, nikoliv však shora. Obdobně i na obrněných věžích barbetových při moderních věžových obrněncích střílí se přes okraj nízké, pevné, shora otevřené pancéřované ohrazdy, kdežto na otočných věžích shora krytých při výstřelu vykládají se děla otvory ve stěně. FM. Po.

Barbette Paul, chirurg amsterdamský ku konci XVII. století. Vydal *Chirurgia Barbettiana* (1658), *Anatomia practica* (1659) a *De peste* (1667). Ve spisech svých jeví se býti eklektikem snaže se vše, co důležité, krátce podati a udržeti souvislost chirurgie s vnitřním lékařstvím, bez něhož mine prý se s účinkem. Jest přívržencem různých paradoxních vnitřních způsobů léčeni v chirurgii. Amputaci doporučuje pouze při sněti; při vsunutí stěva radí, aby, nepomohou-li veliké baňky, svalstvo břišní raději bylo profiznuto, než aby chom nemocného bez pomoci mřiti nechali. Všiml si první důkladněji stehenné kýly. Stavění krve podvázáním nezná. Spisy jeho byly překládány do hollandštiny, franciny i němčiny. Peč.

Barbey d'Aurévilly [barbé doreviji] Jules Amadée, spis. franc. (* 2. list. 1808

v Saint-Sauveur-le-Vicomte — † 24. dub. 1889 v Paříži). První jeho pokus literární *Aux héros des Thermopyles*, brošura, padá do roku 1823, nicméně teprve románem *L'Amour impossible* (Paříž, 1841) počíná hlavní jeho činnost literární, jednak románopisecká, jednak kritická. Někteří pokládají B-ovy romány *L'Esorcélée* (Paříž, 1854 a 1879) a *Le Chevalier Destouches* (t., 1864 a 1879) za nejkrásnější svého druhu; v onom ožívuje staré pověry normandské, v tomto líčí nemožné výpravy dobrodruha royalistického. Jakkoli jest předním bojovníkem strany klerikální jako kritik, vytýkáji mu jeho stoupenci znepravňelost v jeho románech, jako v *Une vieille maîtresse* (Paříž, 1851, 3 sv.). Svou sbírku novell *Les Diaboliques* (t., 1874) musil pro obscenost sám potlačiti, aby nebyl stíhán; novelly ty teprve r. 1883 v novém vydání bez závadly mohly býti uveřejněny. Mimo to vydal B. ještě romány *La Bague d'Annibal* (tamt., 1843); *Un prêtre marié* (t., 1864); *Une histoire sans nom* (t., 1882); a *Ce qui ne meurt pas* (t., 1884). K těmto družil se biografie slavného hejska, líčená v *Du Dandysme et de G. Brummel* (t., 1845). Jako literární kritik byl B. činným v mnohých časopisech, zejména v »Pays«, »Journal des Débats«, pak v »Réveil«, jehož spoluzakladatelem byl, a v »Gil Blas«. Většina těchto článků byla uveřejněna souborně v *Dix-neuvième siècle*, *Les hommes et les oeuvres* (t., 1861—65, 4 sv.) s pokračováním v *Les Bas-bleus* (t., 1877). Jiné jeho kritické a filosofické studie jsou: *Les prophètes du passé* (t., 1851), kde zcela bezohledně hlásá své theokratické a absolutistické idee; *Quarante Médailles de l'Académie française* (t., 1863), kritika bezohledná a nespravedlivá, *Goethe et Diderot* (t. 1880), kritika paradoxní, *Critiques ou les juges jugés* (t., 1885); *Sensations d'art* (t., 1886) a *Les philosophes et les Ecrivains religieux* (t., 1887). Satirické kritiky jsou: *Vieilles actrices* (t., 1884); *Musée des antiques* (t., 1884) a *Les Ridicules du temps* (t., 1884). B. zaujímá v literatuře místo zvláštní, osamělé, ovšem škole romantické blízké, sloh jeho jest energický, někdy až příliš hřmotný, všude však poutavý. Úsudek jeho kritický jest ostrý, ba někdy krutý, vždycky však originální. Hřt.

Barbeyrac [-rak] Jean (1674—1744). Nar. v Béziersu v jižní Francii, stud. v Lausanne a Genevě, učil potom na franc. gymnasiu v Berlíně (od r. 1697), pak v Lausanne (1710) a konečně v Groninkách. Byl od r. 1713 členem akademie berlínské. B. vynikl zejména jakožto překladatel a komentátor spisovatelů mezinárodního a přirozeného práva, Grotia, Pufendorfa, Cumberlanda, Noodta a Bynkershoekna na jazyk franc. Jeho rozsáhlé vědomosti filosofické a právnícké jeví se zvláště v obšírných a obsažných předmluvách, které svým předkladem předěsílal, následkem čehož jsou vydání jeho velmi vážena. Jsa stoupencem učení, že mezinárodní právo jest pouze právem přirozeným (»le droit des gens, distinct du droit naturel, est une chimère«) a nikoliv právem pozitivním, kritikuje B. často uvedené

spisovatele s tohoto stanoviska a vytýká jim, že se odchylojí od principů čistého práva přirozeného. Při tom však doznává přece, že toto právo přirozené může býti přizpůsobeno v praktickém užívání mezi národy, a spisem svým *Histoire des anciens traités* sám mnoho přispěl aspoň nepřímou k průpravě učení o pozitivním právu mezinárodním. Z ostatních spisů B-ových buďtež uvedeny ještě: *Traité du jeu* (1709); *Traité de la morale des Pères* (1728). — Srv. o něm Wheaton, *Histoire du droit des gens* (4. vyd., 1865), II. díl, §. 8.; Secretan *Galerie suisse* II., 226. Thl.

Barbezieux [barbziö], st. *Barbisellum*, hlavní m. arrond. a kantonu v dep. Charente, amfiteatrálně rozložené na pahorku nad řekou Trèfleou a Condéonem, 31 km jihozápadně od Angoulêmeu, na stát. dráze charentské, má rom. chrám sv. Matěje z XII. stol., vyšší dívčí školu a 2813 ob. (1886, obec 4090), provozujících průmysl plátenický, bednářský a cihlářský, pak obchod s lanýží, drůbeží chvalně pověstnou pod jménem »barbezieuxské«, obilím, sýrem a pálenkou. — Arrond. barbezieuxský má v 6 kant. a 80 obcích 47.912 obyv.

Barbiano di Belgiojoso d'Este, italský rod původně hraběcí, povýšen byl 5. srp. 1769 dostavu říšských knížat (Antonin I.). Sňatkem syna Antonínova, knížete Albericha (XII.) s Annou Ricciarde z Este přešla na dům jeho důstojnost markýzů d'Este. Původ svůj odvozuje rod ten od hrabat di Cunio, kteří připominají se v Romagni již k r. 824. Jméno má po zámku Barbiano u Comacchia a po městě Belgiojoso u Pavie. — Ze členů rodu vynikli: 1) B. Alberico I., znamenitý válečník (* kol. 1349 — † 1409, zřídil si z Itálii sbor sv. Jiří, první domácí vojsko italské, v němž vycvičili se slavní pozdější condottieri italští věku XV.: Faccino Cane, Braccio da Montone, Ceccolino dei Michelotti, Francesco Sforza, Ottobone Terzo a j. Zprvu sloužil protipapeži Klementovi VII. (bitvy u Ceséne r. 1377 a u Marina r. 1379), pak králi neapolskému, Karlovi III., který r. 1384 povýšil jej na connétabla; potom přešel do služeb Jana Galeazza Visconti, vévody milánského, a stal se poručníkem dítek jeho i hlavou vladařstva po smrti jeho. — 2) B. Giovanni Giacomo, generál ve službách špan., rakouských a francouzských (* 1565 — † 1626), dobyl si slavného jména v Nizozemí; r. 1603 povolán byv odtamtud do Uher za guvernéra horn. Uher se sídlem v Košicích nebyl s obojí úlohou, vojenskou i politickou, která naň tam čekala. Propůjčil se v lednu 1604 k zavírání kostelů protestantských, čímž způsobena bouře šlechty i lidu. B. zradou hajduků donucen k ústupu, ztratil Košice a byl posléze z Uher odvolán.

3) B. Cristina, dcera Girol. Isidora knížete Trivulzia (* 28. čna 1808 — † 5. čce 1871), provdala se (1824) za knížete Emila B. Roznícena ideou sjednocení Italie účastnila se r. 1830 revolučního hnutí v Romagni, po jehož nezdaru uchýlila se do Paříže. Sprátelila se s Mignetem, Aug. Thierrym a j. a započala činnost literární. R. 1843 založila denník »Ga-

zetta Italiana«, r. 1845 týdeník »Ausiona«, psala do listů paříž., přeložila Vicovu *Scienza nuova* a vydala spis *Essai sur la formation du dogme catholique* (Paříž, 1846). Bouflivý rok 1848 pudil ji do Itálie. Na vlastní útraty vypravila do pole sbor dobrovolnický, ale po vítězství Radeckého hledala útočiště zase v Paříži. R. 1849 účastnila se revoluce římské, avšak opět donucena bývsí k útěku obrátila se do Recka a Malé Asie. Listy psané na útěku (*Souvenirs d'exil*) uveřejněny byly v »National« a ve mnohých jiných časopisech evropských. Ve vyhnanství psala (1851) *Dějiny pro děti* (*Nozioni di storia ad uso dei fanciulli*). R. 1856 vrátila se do Paříže a pokračovala horlivě na dráze literární. Vydala plody pečlivého pozorování svého na Východě: *Emina, Récits turco-asiatiques* (Pař., 1856, 2 sv.); *L'Asie Mineure et la Syrie* (t., 1858, 2 sv.); *Scènes de la vie turque* (t., 1858). R. 1858 odovděla. Léta následujícího procestovala Itálii v zájmu politiky Cavourovy a založila v Miláně časopis »Italia«. Poslední práce její jsou: *Histoire de la maison de Savoie* (Pař., 1860) a *Reflexions sur l'état actuel de l'Italie et sur son avenir* (tamtéž, 1869). — 4) **B. Carlo**, malíř a spisovatel (* 17. srp. 1815), byl žákem malíře Hayeza. Pochází od něho několik obrazů historických. Později však oddal se činnosti literární. R. 1858 provozováno na divadle v Monze historické drama jeho *Cicco Simonetta*, které však nemělo velikého úspěchu. Počal potom psáti romány (*Il conte di virtù, Republican e Sforzeschi, La suora di carità*) a spisy paedagogicko-filosofické (*Scuola e famiglia a La nostra casa*). Do roku 1860 byl předsedou akademie krásných umění v Miláně, po smrti Manzónově (1873) zvolen prezidentem institutu lombardského (Istituto Lombardo). — Hlavou rodu jest na ten čas kníže Emil, markýz d'Este (* 9. dub. 1855), syn kníže Antonína. *Koll.*

Barbié du Bocage [barbjé dy bokáž] Jean Denis, zeměpisec a filolog francouzský (* 1760 v Paříži — † t. 1825). Byl professorem na Sorbonně a předsedou zeměpisné společnosti, kterou r. 1821 založil. Jméno své založil vydáním atlasu k Barthélemyho *Voyage du jeune Anacharsis* (1789). Jeho plány a mapy k Choiseul-Gouffierově *Voyage pittoresque en Grèce* a mapa zpátečního tažení Xenofontova (1796) s výkladem dostatečně dokázaly péči, jakou věnoval studiu zeměpisu starého. Později uveřejnil společně se Sainte Croixem *Mémoires historiques et géographiques* o zemích mezi Černým a Kaspickým mořem (Pař., 1797). Nelze vypočísti všechna jeho pojednání, jež napsal pro různé firmy. Mapa Moree, kterou ukončil r. 1807 na rozkaz ministerstva války, vedla r. 1823 franc. expedici do Recka. R. 1816 vydal Atlas ke studiu starých dějin. — Ze dvou jeho synů Jean Guillaume (* 1793 — † 1845) uveřejnil mnoho zeměpisných prací a map. — Alexandre Frédéric (* 1798 — † 1834) byl prof. zeměpisu na fakultě filoz. v Paříži a členem společnosti archaeologické. Uveřejnil *Traité géographie général* (1832) a *Dictionnaire géographique de la bible* (1834).

Barbier [barbjé]: 1) **B. Antoine Alexandre**, bibliograf franc. (* 1765 v Coulommiersu — † 1825 v Pař.). Byv ve službách národního konventu pověřen úlohou, aby sbíral knihy a umělecké předměty, jež bývaly majetkem zrušených klášterů, zachránil mnoho cenných památek před vandalismem a nevědomostí doby. Roku 1798 jmenován konservátorem knihovny direktorální, již sám 30.000 svazky založil, a jež později darována byla radě státní a r. 1807 přenesena do zámku fontainebleauského. **B.** uspořádal pro radu státní novou knihovnu, již r. 1807 umístil v galerii v Louvru. R. 1807 stal se také správcem různých knihoven císařových, jež sám založil v Paříži, Rambouilletu, Trianonu, v Compiègne a ve Fontainebleau. Tituly a úřad svůj podržel i pod restaurací. — Z literárních jeho prací pokládá se za autoritu znamenitý *Dictionnaire des ouvrages anonymes et pseudonymes*, dílo práce 30leté (ve 4 sv., 1806—1808, 3. vyd. 4 sv., 1871—79), k němuž Demanne přidal r. 1834 *Nouveau Recueil*. Další, dosud cenné práce **B.**ovy jsou: *Nouvelle bibliothèque d'un homme de goût* (5 sv., Paříž, 1808—1810) a *Examen critique et complément des dictionn. historiques* (1820, nedok.).

2) **B. Henri Auguste**, básník franc. (* 29. dubna 1805 v Paříži — † 13. ún. 1882 v Nizze). Studoval práva, ale zanechal studia toho a věnoval se písemnictví. Prvním jeho plodem byl historický román *Mauvais Garçons* (Paříž, 1830, 2 sv., za spolupracovníctví Alph. Royera), v němž trpce kárá mravy XV. stol. Při vypuknutí revoluce červencové uveřejnil v »Revue de Paris« ostrou satiru na poměry časové *La Curée*, která mu rázem získala oblibu v nejširších kruzích. Následovaly stejně ostré satiry na zkaženost mravů, hrabivost a zne-mravňelost vyšších tříd společenských a na nesmyslné přepjaté zbožňování Napoleona I., jako *Popularité, Idole, Paris* a j., souborně vydané pod titulem *Jambes* (Paříž, 1831). Tato sbírka jest základem básnické slávy **B.**ovy. Ve sbírkách následujících neudržel se **B.** na výši, ku které v Iambech se byl povzněl; jsou to *Il Pianto* (t., 1833) o zbědovaném politickém stavu Itálie, *Laqare* (t., 1837) o bídě anglického a irského dělnictva. Obě sbírky vznikly na cestách, které **B.** po Itálii a Anglii podnikl. R. 1841 vydal *Chants civils et religieux*, roku 1843 *Rimes héroïques*, r. 1864 *Silves* a r. 1865 *Satires*. Pro divadlo napsal **B.** libretto k Berliozově opeře *Benvenuto Cellini* (1838). Z prosaičkových prací sluší jmenovati sbírky novell: *Trois passions* (Paříž, 1867) a *Contes du soir* (t., 1879). Po smrti **B.**ově vydány z pozůstatosti překlady a napodobení básníků cizích *Chez les poètes* (t., 1882) a *Poésies posthumes* (t., 1884); nad tyto důležitější jsou prosaičké *Souvenirs personnels et Silhouettes contemporaines* (t., 1883) obsahující mnohou krásnou myšlenku kritickou o vrstevnících, pak *Tablettes d'Umbrano* s pokračováním *Promenades au Louvre* (t., 1884). Jako nepříteli Napoleonovu nedostávalo se **B.**ovi dlouho žádného vyznamenání, teprve r. 1869 Akademie francouzská

zvolila jej za člena a r. 1878 dostalo se mu řádu čestné legie.

Hř.

3) B. Paul Jules, dram. básník franc. (* 1822 v Paříži). Již v 13. roce svého věku vystoupil u veřejnost dithyrambem *La voix de la France* (Paříž, 1835), ale teprve r. 1847 počíná jeho činnost dramatická; sehránal tu jednoaktovka *L'ombre de Molière* a veršované drama *Un poète* (5 jednání) s úspěchem na Théâtre français; roku 1849 sehráno drama o 3 jedn. *André Chenier* v divadle Porte Saint-Martin. Tyto kusy pojistily B-ovi místo mezi francouzskými dramatiky. Podlé zvyku ve Francii panujícího psal pak B. s jinými společně dramata, veselohry a vaudevilley, mimo to byl od r. 1852 stálým libretistou. Opery komické psal s hlavním svým spolupracovníkem Michele Carréem. Z dramatických prací B-ových buďtež jmenovány: *Un drame de famille* (1849); *Jenny l'ouvrière* (1850); *Les contes d'Hoffmann* (1851); *Mémorial de Sainte-Hélène* (1852); *La fileuse* (1852); *Les marionnettes du Docteur* (1852); *Cora ou l'Esclavage* (1866); *Le maître de la Maison* (1866); *Maxwell* (1867); *Un retour de Jeunesse* (1877); *Un homme à plaindre* (1879); z operních textů: *Galathée* (1852, hudba od Masséa); *Noce de Jeannette* (1854, Massé); *Psyché* (1857, Thomas); *Faust* (1859, Gounod); *Reine de Saba* (1862, Gounod); *Roméo et Juliette* (1867, Gounod); *Paul et Virginie* (1876, Massé); *Polyeucte* (1878, Gounod); *François de Rimini* (1882, Gounod); *Néron* (1885, Rubinstein); *Une nuit de Cléopâtre* (1885, Massé) a j. v. Válka francouzsko-německá nadchla B-a též k písním *Le Franc-Tireur, chansons de guerre* (Pař., 1871). R. 1887 byl B. jmenován fideitem komické opery. —

4) B. Pierre, syn předešlého (* 1854 v Paříži), jest nadaný básník dramatický, jenž r. 1876 vystoupil intermezem *Le Roi chez Molière* a dramatem *Indigne* (4 jedn.), pak librettem k opeře komické *Enclume* (1884) k hudbě Pfeifferově.

Hř.

Barbiera Carlo Raffaele, kritik a básník italský (* 1851 v Benátkách). Byl nějaký čas při magistrátě ve svém rodišti, nyní žije jako spisovatel v Miláně. B. napsal mimo řadu článků do neirozmanitějších časopisů pěkná literární pojednání a anthologie *Francesco Dall' Ongaro ricordo* (Ben., 1873); *Simpatie, studii letterarii* (Mil., 1877); *Liriche moderne* (t., 1881); *Poesie d'Ippolito Nievo* (Flor., 1883); *Mondo sereno* (Cesena, 1883); *Poesie di C. Porta* (Flor., 1884); *Poesie veneziane scelte ed illustrate* (t., 1886); *I Poeti della Patria ricordati al popolo italiano* (t., 1886); *Almanacco delle Muse* (Mil., 1888); *I poeti artigiani* (Flor., 1888); *Arte ed amori* (Mil., 1888) a *Poesie moderne* (t., 1888) a j. Viz Poesii italskou nové doby od J. Vrchlického, str. 254.

P.

Barbier de Meynard Casimir Adrien, orientalista francouzský (* v Marseillu 1827), od r. 1878 člen francouzské akademie. Hlavní jeho díla jsou vydání a překlad slavného a rozsáhlého díla Masúdiova »Zlatých luk« (Prairie d'or), *Dictionnaire turc francais* (1885 a n.), obsahující doplňky k posavadním slovníkům

tureckým, *Dictionnaire géographique, historique et littéraire de la Perse et des contrées adjacentes* (1861) vedlé řady monografié rázu historickoliterárního a *La Poesie en Perse* (Pař., 1878). Z překladů z jazykův orientálních jmenujeme: Sa'diův Bustán z perštiny a Zamachšarho Myslénky a Zlaté náhrdelníky z arabštiny. Vydal i řadu populárních textův orientálních.

Dk.

del **Barbiero** Domenico, malíř, mědiryjec, sochař a architekt ital. nar. kol. r. 1506 ve Florencii, pročež zván také Domenico Florentino. Byl žákem Rossovy, jež provázal do Francie, kam Rosso od Františka I. byl povolán vykrášlit nový palác ve Fontainebleau. B. vedením svého učitele a po jeho smrti vedením Primaticciovým tamže, jakož i v zámku Meudonském pracoval hlavně o ozdobách stuccových od r. 1540 až do r. 1562. Později usadil se v Troyes a maloval tam několik obrazů pro tamější kostely. Proslulejším B. učinil se svými rytinami, jichž zanechal 13 podle obrazů Michelangelových, Rossovy a Primaticciových. Jsou vesměs pracovány půvabně a rukou jistou, ale sloh je velmi manýrovaný. B. zemřel po r. 1565.

Barbieri: 1) B. Gian Maria, ital. spisov. (* 1519 v Modeně — † t. 1574). Studoval delší dobu básníky provençalské, od nichž odvozoval původ básnické literatury italské, i vrátil se s hojnými rukopisy do vlasti. Zemřel zanechav dokončeno jen dílo *Dell' origine della poesia rimata* (Modena, 1790), jež se v Itálii velice cení.

2) B. Giovanni Francesco, zvaný Guercino (šilhavý), ital. malíř, nar. 8. února 1591 v Centě (odtud píše se da Cento), z rodičů chudých. Maje 9 let přišel do učení k malířům nepatrné pověsti Bart. Bertozzimu v Bartiglii a potom Benedettovi Gennorimu v Centě; ostatek vzdělal se sám. Pak dostal se do Bologně, kde pracoval v atelieru Pavla Fagnoniho. Se zálibou studoval tehdá práce Ludovika Carracciho, s nímž v osobní vešel styk. Mimo tento vliv vyniká u něho záhy naturalistický ráz a zvláštní záliba pro světelné efekty a ostré kontrasty světla a stínu (gusto di macchia). Již tehdá maloval mnoho obrazů, nejvíce na zakázku, vesměs rázu Carracciova. R. 1615 dokončil obrazy tří evangelistů, které v Bologni vystaveny jsou, byly původem jeho slávy. Téhož roku začal se svým žákem Lorenzem Gennarim z Rimini malovati řadu fresek v domě Paninů, jež jeví již více původnosti, ač světlem upomínají na Caravaggiho. R. 1617 B. založil v Centě akademii a pro své žáky zhotovil řadu předložek, jež ryl Oliviero Gatti; byly vydány r. 1619 pod názvem *Primi elementi per intro durre i giovani al disegno*. Za obraz *Erminia*, dle Tassa, věvoda mantuanský jmenoval jej rytířem, později kardinál da copo Serra, který jej do Ferrary povolal, udělil mu titul Cavaliere dell' Aurata Milizia. Obraz sv. *Vilhelma*, hlavní jeho dílo z těch dob (1620), je nyní v pinakothéce bolognské. Když pak r. 1621 na vyzvání papeže Řehoře XV. přišel do Říma, poznal lépe

díla Caravaggiova, jež působila zvláště na sílu jeho koloritu, jak jeví se na obraze *Mučení sv. Petronilly* (nyní v galerii kapitulské v Římě). Ostatní obrazy a fresky, jež **B.** v Římě maloval, nejsou tak cenné, vyjma fresky ve ville Ludovisi, z nichž zmínky hodna zvl. *Aurora*. R. 1626 byl vyzván dokončiti Morazzonovy malířské okrasy kupole domu v Piacenze; bravúra, se kterou fresky provedeny, ukazuje techniku umělcovu na nejvyšším stupni. Mnoho obrazů, zvláště kostelních, maloval **B.** pro Reggio, Modenu, Carpi a Guastallu. Skvělé pozvání Ludvíka XIII. do Francie **B.** zamítl a zůstal v Centě, kam odešel hned po smrti papeže Řehoře XV. (1623), avšak když tam vznikly nepokoje následkem neshod papeže Urbana VIII. s vévodou z Parmy, odstěhoval se do Bologně. V poslední této periodě tvorby své místo dřívějších energických účinků světelných vyhledával raději půvab forem i barev, a kolorit jeho nabývá světlejšího tónu. Mnohé dílo z této doby patří k jeho nejlepším obrazům, tak na př. *Madonna* (v pinakothéce bolognské), *Obřezání Páně*, *Zasoubení sv. Kateřiny* a j. (Podrobný výčet jeho prací viz J. A. Calvi, *Notizie della vita e delle opere del Cavaliere Gio. Fr. B. Bologna*, 1808; Edizione, Arrichita di Kote, t., 1842.) Celkem maloval **B.** oltářních obrazů 167, historických 144; roztroušeny jsou po celé střední Evropě. Také několik krajinomaleb zanechal. **B.** zemřel 22. pros. 1666 v Bologni. — Uměleckohistorický význam záleží v jeho postavení mezi eklekticismem Carracciovým a naturalismem Caravaggiovým, proti kterému je mírnějším. Vyniká nad oba Carraccie sice koloristickou silou, ale v kompozici jich nedostihuje. Také vnitřného života a duševné výraznosti jeho postavám často se nedostává, zvláště na obrazech prvních dob. třeba koloristicky vynikajících. Pro nás obrazy jeho mají cenu spíše historickou. Srov. Meyer, *Künstler-Lex.* III., str. 1. a n.

3) **B. Giuseppe**, ital. spisovatel a kazatel (* 1783 v Bassaně — † 1852 v Padově). Vstoupil do řádu benediktinského, byl několik let učitelem literatury v konventě v Pražliu, potom professorem řečnictví na univ. v Padově, kde se stal později prof. přirozeného, veřejného a trestního práva, posléze prof. esthetiky v Pavii; když pak byla stolice ta zrušena pro **B.** rovy útoky na německé filology, žil v soukromí do r. 1824, kdy upoutal na sebe pozornost jako kazatel. Slavná jeho pověst byla také příčinou, že byl r. 1848 povolán do ministerstva vyučování. **B.** byl bohatě nadán, skládal básně, byl slavným řečníkem, ale jak jeho básním, tak jeho posvátným řečem nedostává se pravého ohně vnitřního. Nejlepší z jeho básní jsou: *Le Stagioni* ve 4 zpěvích (Milán 1805, 1827 atd.); *Poemetti descrittivi e didascalici* (t., 1829). Řeči jeho vyšly v díle: *Orazioni quaresimali e altre nuove opere* (t., 1837, 8 sv.) a *Avvento predicato in San Fedele a Milano nel 1843* (1846). Vedle toho vydal *Scelte di Favole* (1800, 2 sv.); *Gli amori delle piante* (1803) a *Quadri sinottici*

delle due lingue italiana e latina (1814). Sebrané jeho spisy vyšly r. 1811. P.

4) **B. Francisco Asenjo**, souvěký španělský hudební spisovatel a kritik (* 3. srp. 1823 v Madridě). Původně měl se státi inženýrem, ale láska k hudbě jej s dráhy této zvrátila. **B.** vstoupil k vojenské hudbě, později stal se choristou v Madridě, pak byl členem kočující společnosti hudební, až se mu podařilo r. 1847 usaditi se v Madridě jako učitel hudby a kritik hudební časop. »*La Ilustracion*«. R. 1850 objevila se první jeho zarzuela, národní formy opery komické, *Gloria y Peluca* a hned na to r. 1851 druhá *Fugar con fuego*, která jménu jeho získala veliké obliby. Od těch dob napsal **B.** asi 50 zarzuel, které na jevišti španěl. se stále udržují. Avšak **B.** nespokojil se pouze skladatelstvím, hleděl si též organizace světa hudebního ve své vlasti. Nejprve zařídil zvláštní divadlo pro provozování zarzuel, pak společnost hudební pro koncerty hudby klassické (1866). R. 1869 byl jmenován prof. harmonie a dějin hudebních při konservatoři madridské, avšak místa toho nepřijal spokojiv se s místem prvního kapelníka orchestru divadla královského. R. 1873 akademie de San-Fernando jmenovala jej svým členem. Pod anagramem José Ibero Ribas y Canfranc uveřejnil *Ultimos amores de Lope de Vega* (Madrid, 1876) podle listů nevydaných.

5) **B. Ulisse**, spisovatel italský (* 1842 v Mantově). Byl pronásledován vládou rakouskou pro své smýšlení, za něž pykal čtyřletým vězením, věnoval se písemnictví a jest nyní ředitelem socialistického časop. »*Combattiamo*« v Janově. Z velké řady jeho románů, jež mu zjednal jméno »*Krvavého*«, jmenujeme jen: *Il palazzo del diavolo* (Milán, 1868, 2 sv.); *Il figlio della Nina di Trastevere* (Řím, 1875); mimo to psal divadla, parodie, verše a pojednání, z nichž jmenujeme *Plauto e il suo teatro, scene romane* (Mil., 1873). P.

6) **B. Luigi**, spisovatel ital. (* 1859 v Quintaně v Cremonsku). Studoval práva na univ. pavijské, načež se stal úředníkem v Cremoně. Mimo práce v různých časopisech vydal samostatně: *Gemmina*, povídka (Perugia, 1886); *Ricordi di un operaio* (Lodi, 1887); *La donna nella famiglia e nella società* (Cremona, 1887) a dílo *La Bibliotheca storica Cremasca* (1887, dosud 4 svazky), jež bude obsahovati celkem 10 svazků, pojednávajících o dějinách Cremony. P.

Barbireau [barbirò] Jacques, hudebník XV. stol. († 1491 v Antverpách, kde byl ředitelem choru při chrámu Notre-Dameském.) Mnoho znamenitých umělců hudebních měl **B.** ve svém sboru. Jeho vrstevníci velice si ho vážili, jako R. Agricola, jenž s ním byl v čilém dopisování, a J. Tinctoris, který pokládá **B.** za autoritu, od níž není odvolání. Tiskem vydány pouze dvě písně, jedna *Ein frólic wesen* ve sbírce »*Trium vocum carmina*« (Norimberk, 1538) a *Der pfoben Swan* v »*Monatshefte für Musikgeschichte*« (7. ročník). Za to dvorní bibliotéka vídeňská má několik rukopisů skladeb vokálních (pěti- a čtyřhlasých);

těž v bibl. dijonské a římské Casanatense jsou jeho skladby, jež vynikají silou i harmonickými efekty.

Barbitos (*barbiton*), varito. strunný nástroj řecký, podobný lyře, avšak dlouhá a štíhlá ramena jeho jsouce dole blízko sebe, rozbíhala se nahoru a ohýbala se teprve u příčky do vnitř. Na dlouhostrunný nástroj ten, vydávající plnější a hlubší zvuk, hrálo se zvláště o pitkách a k milostným písničkám prsty a teplotkami. Srovn. Baumeister, Denkmäler des klass. Altertums, str. 1543—1544. Cfe.

Barbizon, osada franc. v depart. Seine-et-Marne, příslušná k obci Chailly-en-Bierre na sev.-západním kraji lesa fontainebleauského s 385 obyv. (80 m n. m.), má pověst světovou jakožto kolonie malířů franc. (od r. 1840), sídlo nové školy krajinomalby. Pobývali tam zejména Fr. Millet a Théod. Rousseau. V domě tohoto jest trvalá výstava obrazů.

Barboni Leopoldo, spisov. ital. (* 1848 v San Frediano à Settimo u Pisy). Uveřejnil r. 1867 dějepisný román *Tecla Gualandi*, po němž následovaly mimo jiné: *Selvaggia Borghini*; *Bona di Savoja* (1872); *Coscienza di re* (1875); *Martirio di donna* (1876); *Giosuè Carducci e la Maremma* (1885) a *La cognata di Innocenzo X.* (Livorno, 1887) a j. P.

Barbora Sv., ves na Radnickém potoce v Čechách, 26 d., 203 ob. č. (1881), hjt. Plzeň, okr. Rokycany (3 hod. sev.), obec, fara a býv. dom. Radnice.

Barbora, přístřeší nebo výstupek, z něhož k lázním, na prádlo nebo do pivováru vodu váží; také studnice v pivováře.

Barbora: 1) **B.**, svatá panna mučennice. Narodila se v Nikomedii z bohatých rodičů, stala se proti vůli svého otce křesťankou, zavázala se slibem ustavičného panenství a zůstala křesťankou domluv otcových nedbajíc. Otec sám vydal ji pohanskému soudci, který jí dal ukrutně zmučiti a odsoudil ji k smrti. Její vlastní otec Dioskur stal jí mečem, ale hned na to bleskem byl usmrčen. Stalo se to za pronásledování císaře Maximina (235—238). Sv. **B.** ctí se jako patronka proti náhlé a nenadálé smrti. Jest patronkou umírajících, proti bouři a požáru a čítá se pro 14 sv. pomocníkům. Jest dále patronkou dělostřelcův a horníků; vyobrazuje se s palmou, korunou a věží; na lodích francouzských a španělských jest její obraz vyvěšen nad komorou, v níž se prach chová, po čemž tato komora sama sluje »Barborou«. Památka její koná se 4. prosince. Dr. Kr.

2) **B.**, paní polská, mučennice, žila v XVII. st., byla pěstounkou jakési ruské kněžny a přišla s ní do Astrachanu, kde kněžna byla zabita, a její stará pěstouнка, nechťc odřici se katolické víry, od rozkolníků na hranici upálena. Památka její koná se 23. pros. Dr. Kr.

3) **B.** Celjská, druhá choť Sigmunda Lucemburského, dcera Heřmana II., hraběte Celjského, zasnoubena byla králi Sigmundovi r. 1408. Sňatek jejich nebyl šťasten. Sigmund, manžel nevěrný, zviklal také věrnost **B.** ořinu. Když pak obvinili **B.** ru z nedovolené lásky

k Janovi z Wallenrothu, vypověděl jí i s mladíčkou dcerou Alžbětou na psuztu u Vel. Varadína a smířil se s ní teprve po mnohých přímlovách. K nové roztržce došlo mezi manžely z příčin politických. **B.** doprovodila Sigmunda r. 1436 na sněm jihlavský a potom do Prahy, kdež 11. února 1437 byla korunována; na krátký čas nepřítomnosti Sigmundovy měla v rukou otěže vlády. Nemohla správeřiti se s úmyslem Sigmundovým, odevzdati Čechy dědictvím dceři Alžbětě a choti její, Albrechtovi V. Rakouskému, kterého nenáviděla. V naději, že podaří se jí zachovati si vliv na vládu v Čechách, obracela v důvěrných rozmlouvách s vůdci národní strany pod obojí (Hynce Ptáček z Pirkšteina, Jiří Poděbradský) pozornost jejich na mladého krále polského Vladislava. Sigmund zvěděv o tom, odejel i s **B.** rou z Prahy (11. list. 14:7) a dojev do Znojma (21. list.) dal jí zatknouti. Po brzké jeho smrti (9. pros.) odvezena **B.** pod stráží do Uher. Stavové čeští vyjednávajíc s Albrechtem o výminky, položili mezi ně žádost o propuštění a důstojné opatření **B.** ry. V tom je Albrecht upokojil. **B.** odebrala se z Uher do Polska, r. 1441 vrátila se do Čech a dostavši věnná města česká usídlila se v Mělníku, klonic se povždy ke straně Poděbradské. Svěnným městem Jaroměří zašla do tuhé rozmišky. Zemřela 11. čce 1451 na Mělníce. — Byla povahy vášnivě, silného ducha, ctižádostivá. Aeneas Sylvius líčí ji jako Messalinu i podkládá jí v r. 1437 chtivost sňatku s Vladislavem Polským, což však není pravdě podobno. Koll.

4) **B.** Braniborská, snoubenka krále českého Vladislava II. Jagiellovce, dcera Albrechta Achilla, markrabě braniborského, a Anny Saské (* 30. kv. 1464 — † 4. září 1515), dána byla již r. 1472 v manželství Jindřichovi XI., poslednímu z věvod hlohovských, jenž pro případ smrti bezdětně zapsal jí veškeré své země. Po smrti Jindřichově (22. ún. 1476) zasnoubena byla v témže roce (12. září) per procuratorem králi českému Vladislavovi II. Když však zemí **B.** ořiných (až na Krosno) zmocnil se útokem věv. zahanský Jan II., podporovaný králem uher. Matiašem, zvrtkaly se úmysly Vladislavovy — nedal se pohnouti ke sňatku s nevěstou ochuzenou. Mírem r. 1478 dostala **B.** 50.000 zl. odškodného. Potom měla býti provdána za Konr. z Haydeku, ale to zmařeno, protože **B.** po právu církevním byla chotí Vladislavovou. Tento slib manželský rozvázán dvorem papežským r. 1500, **B.** však zůstala již neprovdána. Koll.

5) **B.** Zápolská († 1515), první choť polského krále Sigmunda I. Starého. Byla dcerou Štěpána Zápolského, vojvody sedmihradského, a Jadvigy, dcery Kazimíra, knížete těšínského, tak že po plesici pocházela z rodu Piastů. Se Sigmundem I. zasnoubila se r. 1512 a dne 8. února t. r. byla korunována na královnu polskou. Sňatek ten byl nepřijemným cis. Maximiliánu I., protože jím rod jagiellovský, který vládl v Polsku, na Litvě, v Uhrách a v Čechách, vešel v příbuzenské spojení s jedním z nejmočnějších rodů uherských, což

záměrným rodu Habsburského v Uhrách bylo na úkor. Avšak **B.** zemřela již r. 1515 k velikému žalu chotě svého i rovněž polského lidu, neboť vynikala krásou i ctnostmi a šlechtinou povahou. Král Sigmund I. postavil jí v kathedrálním chrámu v Krakově překrásný renaissanční náhrodek.

6) **B. Radziwillovna**, krále polského Sigmunda Augusta II. druhá manželka, stejně vynikající krásou, jako šlechtností, zároveň velmi zajímavá pro tragičnost osudu, jehož stala se obětí smutnou. **B.** žijící po smrti otce svého, kníž. Jifho, velkého hetmana litevského, pod ochranou matky své vstoupila v první svazek manželský s Gastoldem, vojevodou trockým. Ovdověla v 20. roce života svého **B.** žila opět pod ochranou matčinou ve Vilně, kdež sídlil tehdejší králevic nástupce Sigmund August II., jemuž staříčký otec, král Sigmund I., světil správu Litvy. Králevic tehdejší 27letý, až dosud oddaný životu prostopášnému, tak šlechtinou láskou zahořel ke krásné **B.-ofe**, že pojal ji za manželku, nedbaje najisto předvídaných nesází, které mu z toho vzejdou jak v rodině královské, tak i v národě. Sňatek odbyl se zcela tajně, proč **B.** na dále zůstávala v domácnosti matčině, až by králevic dosáhl svolení otcovského. Ale než se mu to podařilo, dne 1. dubna 1548 zemřel 82letý Sigmund I. a králevic uchopil se otěže vlády. Jedním z prvních činův nového krále bylo, že veřejně prohlásil sňatek dosud tajný a manželce své, slavně do sídla královského uvedené, vykonati dal počtu shromážděných velmožův. V celém Polsku strhla se pravá bouře proti sňatku nového krále. Sama matka králova, vdova Sigmunda I., Bona Sforzovna, nepřestávala štvátí proti sňatku synovu obávajíc se, že vliv šlechtě **B.-ry** na milovaného manžela mohl by jí připraviti o všecku moc, kterouž z starého slabého krále provozovala. V tom velmi vydatně přicházela jí na pomoc řečnivost pánův a velmožův polských, kteříž obávali se, že vlivem **B.-ry** Radziwillovny, se všemi předními rody litevskými spřízněné, velmožové litevští u krále mohli by dosíci vrchu nad polskými. V čele nespokojencův polských stáli vojevoda krakovský Petr Kmita (nástroj Bonin), kastelán poznaňský Ondřej Górka a j. Na prvním sněmě, jenž odbyval se za nového krále v Piotrkově r. 1548, kdež rokovati se mělo také o potvrzení sňatku králova, jakož i o korunování **B.-ry** na královnu polskou, se vši mocí vypukla bouře dlouho připravovaná. Král neohroženě vytrval, ačkoli šlechtě **B.** v sebezapření bezpříkladném doma k nohám jeho se uvrhla, slzic prosila jej, aby pro uvarování rozbrojův vnitřních raději jen jí samu obětoval. I ačkoli primas říše Polské, arcib. hnězdenský, Mik. Dzierzgowski krále přemlouval, i ačkoli Petr Boratyński kleče před králem jménem všech »bratří poslancův«, kteří za jeho příkladem také poklekli, krále jal se prositi, aby svolil k rozvodu, a viděl-li král v tom nějaký hřích, že všickni ochotni jsou přijmouti jej na vlastní své svědomí, nepovolil král, ale nepovolil také

sněm, jenž rozešel se bez stvrzení manželství králova, ale také bez vyřízení věci jiných nejn nutnějších. Když král nedal se zastrašiti ani odporem, o který dále všim způsobem pokoušeli se škůdlové i nepřátelé choti jeho, mnoho jich začalo upouštěti od snažení nešlechtěného, vyláště také proto, že **B.** ušlechtilým chováním nabývala přízně, i že zřejmo bylo, jak blahodárně vliv její účinkoval na krále dříve prostopášného a lehkomyšlného. I sama ovdovělá Bona změnila chování své (ovšem že za úlisností její skrývaly se záměry bídné), za příkladem pak jejím mnozí velmožové, i sám Petr Kmita, zanechali všech protiventství a králi i choti jeho vzdávali počtu povinnou. I tak konečně po druhém sněmě, jež král svolal r. 1550, a jenž odbyl se beze vši přikrosti v příčině sňatku králova, zdálo se, že manželům královským nastala doba míru i spokojenosti, obzvláště, když dne 13. list. 1550 na zámku krakovském **B.** korunována byla na královnu polskou. Ale zdání hoče klamalo. Cítit ubohá **B.**, že vnitřní jakýsi neduh podryl zdraví a rychlým postupem hrozil i životu jejímu. Lékařové prý se nevyznali, záhy však tušilo se, co v tom vězi; Bona nemohouc zničiti snachy nevitáné mocí zjevnou, pokusila se o to uměním skrytým, provozovaným tehdejší dosti zhusta ve vlasti její za Alpami. Jako dříve v protiventství, tak i na loži smrtelném **B.** chovala se se šlechtyní sebezapřením, nemajíc péče do budoucnosti, než o manžela i o blaho národa. Když roznesla se zpráva, že královna **B.** zemřela na zámku krakovském dne 6. dubna 1551. mnozí veřejně kinuli Boně, že jedem zprovdila se světa milovanou choť syna svého, kterýž zármutkem téměř byl zrcen a po všecek další život svůj v nejvyšší účtě i lásce choval památku záhy zesnulé. Smrt **B.-ry** Radziwillovny možno považovati jako neštěstí pro celou říši, neboť Sigmund upadl opět v prostopášnost, ze kteréž povzněsti se již nedovedl. Tr.

Barborka viz Barbarea.

Barborka, barbora, suširna na vylučení semene ze šišek borových a smrkových. *Chť.*

Barborka, starý zvyk v některých krajích českých zachovávaný a v tom záležející, že dívky pěkně oděné v den sv. panny Barbory po »rorate« chodí dům od domu rozdávajíc cukrová srdíčka od sv. panny Barbory. O účastnicích zvyku toho říká se, že »chodí barborkou«, každá z nich pak jmenuje se **b.** (Srv. V. B. Třebízského »Z klidu a víru« v Záb. biblioth., Brno, 1878.)

Barborka Antonín, nar. 7. ledna 1835 v Horažďovicích, studoval v l. 1850—55 na české reálce, od r. 1855—59 na polytechnice v Praze. Roku 1860 nastoupil dráhu učitelkou, a od r. 1863 jest professorem c. k. vyšší reálné školy v Pardubicích, kde jest také členem obecního zastupitelstva, feditelstva městské spořitelny a místním školním dozorcem. Jako civilní geometr zhotovil **B. r.** 1883 regulační plán města Pardubic, kterýž byl místo držitelstvím schválen a dle něhož se město stále rozšiřuje. **B.** přispěl pracemi svými do

některých časopisů, zejména do »Pædagogia«. O sobě vydal učebnici: *Métické tvornictví v prostoru i rovině* (Pardubice, 1881).

Barbosa: 1) B. Duarte, plavec portug. (* v Lisaboně konc. XV. stol. — † 1. kv. 1521 zavražděn byv v Sěbu na Filipínách). Byl soudruh Magellanovým a popsal jeho výpravu: *Libro em que dá relação do que viu e ouviu no Oriente* (VII. sv. »Coleção de Noticias para a historia et geographia das nações ultramarinas«, Lisab., 1813).

2) B. Agostino, kanonický spisovatel portugalský (* 1590 v Guimaraensu — † v Ugentě 1649). Konal studia svá v Římě věnovav se obzvláště pěstování práva církevního. Paměť měl tak výbornou, že čta jakoukoli knihu dopodrobna obsah její si pamatoval. Tudíž nekupoval žádných knih, nýbrž meškál celý den v knihovnách a u knihkupců, tam bedlivě četl a vše to u večer v obydlí svém sepisoval. Vrátil se r. 1632 do vlasti vydával tam různá díla; nejslavnější z nich jest církevní právo pod názvem: *Juris ecclesiastici universi libri tres* (Lyon, 1634). B. pojednává tu o církevním právu soustavně, nikoli dle pořádku dekretů, jak tehdejší obyčejem bylo, a spis jeho doposud požívá velké vážnosti. V roce 1648 stal se B. biskupem v Ugentě v Neapolsku.

Barbosa-Bacellar Antonio, básník a historik portugalský (* asi 1610 — † 1663 v nemocnici v Chagasu). Byl prof. práv při universitě v Coimbre. Napsal velmi něžné básně, vydané ve sbírce Perreira da Silva »A Fenis renascida« (Lisabon, 1716—1746, 5 sv.), které mu získaly u vrstevníků jména »Nový Vergil«. Z historických prací jeho zasluhuje zmínky relace o vítězné válce krále Alfonsa VI. proti králi kastilskému (Lisabon, 1650) a o válce proti Hollandanům v Brazílii (t., 1654). Velmi cenný spis historickopolitický jest: *Statera veritatio, sive præcipua rationum momenta pro iure coronae Lusitanæ* (t., 1641).

Barbosa du Bocage viz Bocage.

Barbosa-Machado Diogo, slavný biograf, bibliograf a historik portug. (* 31. března 1682 — † t. 1772). Jako člen akademie historické uveřejnil různé memoiry. Hlavní jeho dílo týká se doby krále D. Sebastiana (*Memorias para a historia de Portugal*, Lisabon, 1736—51, 4 sv.). Mimo to sebral vše, co se týkalo spisovatelů portugalských po stránce biografické a bibliografické v mohutný celek (*Biblioteca lusitana historica, critica e chronologica*, Lisabon, 1741—59, 4 sv.), kde podává veškerá jen poněkud závažná mínění, ale bohužel zdržuje se pronáseti na jejich základě svůj vlastní soud. Kniha tato velice cenná jest nicméně vzácná, neboť při zemětřesení první tří svazky skoro v celém nákladě ohněm jsou zničeny. Bento José Farinha učinil z nich bibliografický výtah, avšak velmi povrchní (»Summario da Bibl. lus.«, Lisabon, 1786—87, 3 svazky).

Barbotan, staré láz. místo v jihozápadní Francii, dep. gerském, u kant. města Cazau-bonu, má 606 obyv. (1886), kostelík z XI. stol.,

rozsáhlý ústav lázeňský a minerální vodu sirnatou a železitou (6 pramenů 26°—38° C.), již užívá se k pití, koupelím a sprchám; zvláště bahnité lázně odporučují se proti pakostnici, hostci, ochrnutí a kožním nemocem. Hojná návštěva, ročně asi 1000 hostů.

Barbotin viz Barabán.

Barbou [barbù] Alfred, spisovatel francouzský, nar. 20. pros. 1846 v Mayetu (Sarthe). Záhy oddal se žurnalistice. Od r. 1880—82 uveřejňoval kroniku pařížskou v »L'Opinion nationale«, »Le Courrier de France«, »Le Petit Parisien«, »Le Voltaire« a »La Presse«. R. 1882 za protektorátu Gambetta založil lidovou revue (*Le livre universelle*) a od r. 1885 vede týdení zpravu »Journal illustré«. Horlivě šíří idee republikánské. Z jeho spisů důležitější jsou: *Histoire du ministère Polignac* (Paříž, 1877); *Les trois républiques françaises* (t., 1878), pak biografie Grévého (1879). Gambetty (1879) a Victora Huga (1880). Po smrti Hugově přepracoval ji, doplnil a vydal pod titulem *La vie de Victor Hugo* (t., 1885). Mimo to píše B. mnoho časových článků, z nichž pozornosti zasluhuje *Le général Boulanger* (t., 1887). B. jest od r. 1883 správcem bibliotéky Saint-Geneviève.

Barbour [bárber] John, nejstarší jménem známý básník skotský, žil současně se Chaucerem. Kdy se narodil, není známo, ale r. 1357 byl arcijáhmem v Aberdeenu. Že byl muž schopný a učený, viděti z toho, že zastupoval biskupa aberdeenského v Edinburce při jednání o výkup krále Davida II. Dvakrát (r. 1357 a 1364) byl v Oxfordě se žáky na studiích; dvakrát (r. 1365 a 1368) obdržel povolení cestovati po Anglii. I doma těšil se přízni královské: r. 1373 svěfen mu úřad při dvoře krále Roberta II.; r. 1377 od krále obdržel za báseň *The Bruce* (o dvě léta dříve započatou) jakožto první odměnu 10 liber skot., a za několik měsíců po té přitčen mu stálý plat 20 šilinků do roka. Sepsav druhou báseň *The Brut* (nyní ztracenou) ve které vykládal původ Stuartův od báječného krále Bruta, obdržel roční pensi 10 liber skot., splatnou ve dvou lhůtách, na sv. Ducha a sv. Martina. Poslední výplata stala se o sv. Martině r. 1394 a B. zemřel asi 13. března 1395. Aspoň v ten den až do reformace slavivala se co rok památka jeho v katedrálním chrámě aberdeenském z fundace založené r. 1378 samým králem, výslovně za báseň *The Bruce*, jež jest jeho hlavní prací. Jest to rýmovaná kronika krále Roberta Bruce o 13.530 verších osmislabičných. Zahrnuje dobu od roku 1286—1335 a mnoho čerpajíc z ústního podání zachovala hojnost zpráv, jež by jinak byly se ztratily. B. vypravuje živě a s pravým nadšením vlasteneckým. Krále líčí jako reka ušlechtilého, jenž hrdě uhazuje posvátných práv vlasti, ale při tom v soukromém obcování jeví se jako rytčí uhlažený a hlava rodiny, něžnosti citu přístupná. I soudruzi jeho věrní, Randolph a Douglas, pečlivě jsou charakterisováni. B. složil také 50 veršovaných *Životů svatých*, nejvíce dle Zlaté legendy tak řeč., ale i podlé jiných pramenů

(*Vitae patrum a Speculum historiae*) počínaje si dosti samostatně i zdařile. Konečně i zlomek básně jeho *O uddlostech trojských* se zachoval. (Srv. Chambers, Cycl. of Engl. Lit. I, 24.; Schipper, William Dunbar, str. 14.; Horstmann, Legend. Barb., v Heilbronně, 1882.) V. M.

Barbo-Waxenstein, původně rod benátský (Barbo), kterýž odvozoval svůj původ od Colanda Barba, senátora benátského r. 1290, předsídlil kol. r. 1480 do Kraňska, kde Bernardino I. B. pojal za choť Martu z Moysseviche, dědičku panství W-u. Vnuk jeho Jiří I. B. nazýval se svob. pánem z W-u. Císař Leopold I. povýšil Maxmiliána Valeria B. s bratry jeho Bernardinem IV., Janem, Kryštofem a Karlem s bratrancem Frant. Karlem dne 10. dubna 1674 do stavu hrabat říšských s přídomek B. z W-u. V XVIII. st. měl rod ten panství také v Čechách (Malešice a Kozolupy). — Ze členů rodu toho vynikli: 1) B. Pantaleone, státník, který vyjednal smlouvu lublanskou o Terst mezi Leopoldem III. Habsburským a republikou Benátskou (12. list. 1370). Byl vyslancem při dvoře krále uherského Sigmunda: zprávy jeho zasílané do Benátek jsou důležitým pramenem pro dějiny chorvatské ve XIV. století. Originál jejich ve vídeň. tajném archivu (Commemorialium sv. 8., str. 292.). — 2) B. Pietro stal se papežem (Pavel II., 1464—1471) — 3) B. Marie, strýc předešlého, státník a kardinál, zastupoval za pap. Sixta IV. (1471—1484) kurii papežskou při dvorech německých, uherských a polských ve věcech týkajících se koruny České. — 4) B. Josip, hr. z W-a (* 25. října 1825 — † 23. list. 1879 ve Vídni), byl upřímným národovcem slovinským, poslancem zemským i říšským. — Hlavou rodu nyní jest syn jeho Jos. Antonín, hr. B. z W-u, majitel panství Rakovníku a j. (* 20. ún. 1863). Koll.

Barbuda, korálový ostrov Malých Antill, nejdá na východ ležící, ve skupině »Ostrovů za větrem«, plochý, uvnitř hustě zalesněný, úrodný (kukuřice, bavlna, tabák, cukrová třtina, indých) a působením passátních větrů velmi zdravé podnebí mající (sanatorium). Na 192 km² má nad 800 obyv., skoro veskrze černochů, zabývajících se hlavně chovem dobytka.

Barbula Hedw., vouseatěnka (Opiz), rod mechů listnatých, vrcholoplodých, z podřadí *Pottiacei* a čeledi *Barbulei*. Jest to rostlina někdy neúhledná a pupenovitá, někdy i několik cm vysoká, jednoletá neb vytrvalá, s dlouhým štětem a přímou nebo nachýlenou, válcovitou tobolkou. Hlavním znakem jest obústí, složené z 32 velmi dlouhých a v pravo šroubovitě zkroutených zubů. Žpodina těchto spojena delší nebo kratší blanou. Čepička jest kápoovitá a víko složeno ze šikmořadého pleťiva. Listy jsou víceřadé, tupé nebo zakončené, hned kratinkou, hned delší a pak vyledlou žilou jako šedým vlásem ukončené. Od této povahy listů možno původ rodového jména jejího právě tak odvozovati jako od povahy obústí. Zároveň bývají listy člunkovité a na žíle ku konci hojnými zelenými lamelami porostlé. B. daří se na různých stano-

vištích z nížiny až na Alpy, ať to hlína, kámen, kmen nebo došková střecha. Asi 53 druhů B. přičlenil Schimper k 6 podrodům, z nichž jsou nejbohatší tyto: 1. *Aloidella*, s druhy nejnižšími, Pottii podobnými. Sem náleží B. *aloides* Br. et Sch. s paty Jizerských hor. — 2. *Harbula*, statnější druhy, z nichž vůbec a i na hradbách a zdech pražských rozšířena jest B. *muralis* Timm., vouseatěnka zední. K největším druhům náležejí naši zástupcové podrodu 3. *Tortula*, z něhož u nás hojně se daří B. *fallax* Hedw., vouseatěnka klamná, B. *unguiculata* Hedw., vouseatěnka nehetnatá a B. *tortuosa* W. et M., vouseatěnka vjíjává (dle Opize). Tato zvláště na stinných vápencových skalách. I subgenus 4. *Syntrichia* zastoupen tu vysokým druhem B. *ruralis* Hedw., vouseatěnka rolní, který daří se právě tak dobře na hlinité půdě jako na starých doškových střeších. Déd.

Barbus viz Parma.

Barby, město v pruském vládním obvodu magdeburském, kraji kalbeském, na l. břehu Labe, 3 km pod ústím Sály, při dráze berlínskokoblencké, jest sídlem obvodového soudu první instance, má starobylý zámek, z kostely, učitelství seminář, průmyslovou školu, provinční ústav pro slepce, cukrovar a 5820 ob. (1885), kteří se zabývají cukrovarnictvím, lodářstvím, plavbou, orbou a obchodem s obilím.

La Baroa, hl. město departementu téhož jména, v mexickém státě Jalisco, stanice drah méxiko-quadalaxara-san-blaské a morelia la-barcké, leží na pravém břehu Ria de Lerma. Obyvatelstvo počtem 14,755 (obec 21,993) duší zabývá se rozsáhlou měrou výrobou syra. — Departement La-Barcký zaujímá východní část státu Jaliska při hranici guanajuatské a čítá 49,019 obyv.

Barcafalvi viz Szabó Dávid.

Barcone [bark-] viz Barcone.

Barcarola [bark-], franc. *barcarolle* [bar-karol], italská píseň rybářská, zvláště rybářů a gondolierů benátských, druhdy pouhá improvizace rázu snivého, zádušného, po většině s průvodem tytary, bandoly a j., taktu $\frac{6}{8}$ ($\frac{9}{8}$, $\frac{12}{8}$), ba i $\frac{3}{4}$, ruchu mírného. Od posled. století slyšíme b-lu též v opeře (Oberonu, Tellu, Něm z Portiči a j.), a pěstována po té jako samostatná forma, vokální i instrumentální (pro klavír b-ly Mendelsohnovy, Chopinovy, pro orchestr »Noc lisabonská« od Saint-Saënsa). f.

Barcassa [bark-], franc. *barcasse*, ital. *barca* č. *barcaccia*, jest člun první velikosti, užívaný na větších lodích obchodních i válečných. Bývá 8 až 11 m dlouhý, 12- až 16veslový a současně pro vedení plachet zařízen (b. plachetní), nebo poháněn je jen prostřednictvím vrtule pomocí vlastního parního stroje a kotlu (b. parní). Celková váha dřevěné b-ssy plachetní as 11 m dlouhé, 3 m široké a 1 m průměrně nořící jest as 3½ tůn (po 1000 kg), z čehož připadá na výstroj 300 kg. Váha celková dřevěné parní b-ssy as 10 m dlouhé, 2½ m široké a 1½ m nořící jest 8½ tůn, z čehož připadá 3½ tůn na trup lodní, 2½ tůn na prázdný kotel a stroj,

a konečně 27 tůn na kotlovou vodu, uhlí a ostatní výbavu. Vyobrazení č. 449. představuje b-ssu plachetní, vystrojenou plachtovím o jed-

Č. 449. Barcassa.

nom stezni, zvaným kuttrovým. Na větších lodích válečných zavedeny všeobecně b-ssy parní.

Barcellona [barčelóna], přístavní město nedaleko sev. břehu sicilského, v prov. mes-sinské, kr. castorealském, na f. Longanu, po svém spojení s městečkem Pozzo di Gotto nazvané B. de P. di G., má 14.755 ob. (1885, obec 21.993), dva chrámy, divadlo, nemocnici, čilý obchod a průmysl tkalcovský a hedvábnický.

Barcellos, město v brazilské provincii Amazonas, na pr. břehu Ria Negra, 110 km nad ústím Ria Branka, bývalo dříve hlavním městem comarky Rio Negro a mělo na 12.000 obyvj.; nyní čítá pouze asi 2000 duší byvši co do výstavnosti i co do významu obchodního předstiženo Manáosem, nynějším hlavním městem provincie.

de **Barcellos**, D. Pedro conde, básník a genealog portugalský, zemř. po 30. březnu 1350. Byl levobočkem krále Doma Diniza a jest spolu s bratrem Alfonsem Sanchesem jedním z předních troubadourů portugalských. Sběrka jeho písní *Livro das Cantigas* jest ztracena a zachovalo se jen devět písní v Cancioneiru vatikánském (uveřejněných v Madridě, 1849: *Trovas e Cantares*). Za to zachovalo se nám slavné dílo, obsahující biografie básníků portugalských a genealogii šlechtických rodů, *Nobiliario*, uveřejněné r. 1640 v Římě (*Nobiliario de Don Pedro de Bracelos* (sic) *hijo del rey Dionis de Portugal*) a nově r. 1858 v Lisaboně ve sbírce *Portugalliae Monumenta historica* v díle I.

Barcelona: 1) B., nejdůležitější průmyslné a obchodní město španělské, hlavní město provincie barcelonské a druhdy hlavní město katalonské, leží na břehu Středozemního moře v úrodné rovině (Huerta), obklíčené vrchy, poseté osadami a villami (*torres*), mezi ústím řek Llobregatu a Besu. Hradební pás prin-

cipu Vaubannova, jímž r. 1715 byla opevněna, zrušen byl r. 1845 a r. 1860 schválen plán na rozšíření města. Zbořením hradeb získán prostor 10 ha; na něm den ode dne vzrůstá město nové s krásnými náměstími, squary, přímými ulicemi a sady, plné ohromných skladů. Staré město, přiléhající ku přístavu, má náměstí malá, úzká, křivé ulice, staré, kamenné a vysoké domy, dobře opatřené proti vedru letnímu. Naproti němu stojí na ostrožně, kteráž uzavírá přístav se strany vých., předměstí Barcelonetta (3000 ob.), které překvapuje pravidelností a jednotvárností; založeno bylo roku 1754 od markýza de la Minas. K Barcelonettě přiléhají batterie přístavní. Na protějším břehu hájí přístavu silně opevněný, starý arsenál (Atarazanas). S jižní strany ovládá přístav i město mocná tvrz Montjuich na návrší 191 m vysokém. B. jest vedle Madridu a Cadizu nejkrásnější město španělské. Má pěkná náměstí (Plaza del Palacio, Plaza real, Plaza del Teatro); z ulic vynikají Rambla, 1120 m dlouhá a 25 m široká, vroubená platany, La Riera ampla, třída Ferdinandova s velikými závody, Paseo de Colon s dlouhým stromořadím palmovým a vysokým sloupem Kolumbovým; utěšeně procházky poskytuje Muralla del Mar (u přístavu), Paseo de Barcelonetta, Jardin del General, Paseo de Gracia, Alameda; velepůvabný jest městský sad. Budov památných a veřejných jest počet značný. Po Kartagiňanech zbyly B-ně 2 věže (*Torres de la plaza nueva*), po Římanech mezi jiným 2 sloupy s hlavicemi korinthskými v nejvyšší části města (*Calle del Paradis*) a bývalý chrám Neptunův s mosaikovou dlažbou, proměněný v kostel S. Miguel. Z chrámů vytýkáme kathedrálu sv. Eulalie o 3 lodích, s výtečnými mřížovými okny barevnými a s hrohem jmenované svě-tice, patronky města (stavěna v l. 1298—1448; dosud nehotova), kostel Santa Maria del Mar (1328—1383), San Pablo del Campo (ze XII. století), Santa Anna, S. Jago s krásným sloupením a j. Z klášterů jsou nejznamenitější klášter milosrdných bratří a dominikánský u sv. Kateřiny s vefejnou knihovnou. Zajímavou památkou jest starý hřbitov s celami buď vtesanými do skály, buď vystavěnými z vápence, o několika patrech nad sebou. Přední budovy světské jsou: bývalý palác hrabat barcelonských a králův aragonských, *Casa consistorial* (ze XIV. stol., s obecním archivem), *Casa de la Diputacion* (ze XIV. stol.), kde zasedal sněm, bursa (*Casa Lonja*) vystavěná slohem řeckým, celnice, divadlo *Di Liceo* pro 5000 diváků (z r. 1845), nejkrásnější ve Španělsku, a j. divadla, cirkus a j. B. jest sídlem biskupa, generálního kapitána, guvernéra, appellačního soudu, vrchního sboru obchodního (*Junta del comercio*), obchodního soudu a námořního konsulátu. Má mnoho ústavů vzdělavacích a dobročinných: universitu (1430—1714, obnovena 1841), školu ranlékařskou i lékařskou, techniku, školu architektury, krásných umění, umělecko-průmyslovou, obchodní, loďařskou, bohoslovecký seminář, gymnasium, reálku, ústav hluchoněmých, slepců, museum archaeologické, pří-

rodovědecké, architektonické, anatomické, čtyři akademie, archiv koruny Aragonské, několik knihoven, několik výborně zařízených nemocnic (*Casa de Caridad, Casa de Misericordia, C. de Maternidad*), sirotčinec a chudobince. — Početem obyvatelstva jest **B.** druhé město ve Španělsku, majíc 241.962 obyv. (1886), v čemž není počítáno obyvatelstvo Barcelonetty a přilehlých míst, z nichž největší Gracia (33.766 obyv.). — Ruch průmyslný jest velice živý. **B.** i okolí jeho jest plno továren. Vyrábí zboží bavlněné (zpracuje do roka 300—400 tisíc *q* suroviny), plátěné, vlněné i hedvábné, prádlo, krajky a šály, má slevárny, strojírny, továrny na zbraně, bronz, kameninu a zboží ohnivzdorné i chemické, má papírny, sklárny, továrny na čokoládu, zboží korkové a jiné. — Obchod jest rozsáhlý. Přístav barcelonský, 5—6 m hluboký, před větry dosti chráněný, ale pro mělčiny před vjezdem přístupný pouze menším lodím, má pravidelné spojení parníků s Marseillí, Janovem, Lisabonem, Liverpoolem, s Riem de Janeiro a Buenos Ayres. Rovněž má **B.** velmi pěkné spojení železniční (s Geronou, Pampelunou, Zaragozou, Bilbaem, Madridem, Valencíí, Andalusií a Francií). Cena dovozu (surová bavlna, chemikalie, barviva, obilí, cukr, dříví, kůže, lín, uhlí, stroje) r. 1883 byla 96 mill. zl., cena vývozu (tkaniny bavlněné, plátěné, vlněné, hedvábné, víno, mouka, kůže, obuv) 92 mill. zl. Do přístavu vepulo toho roku 4308 lodí s 1.476 694 tun., vypulo 4263 lodí s 1.726.555 tunami. — Podporou obchodu jest sukkursálka banky národní, několik jiných bank a ústavův úvěrních.

Dějiny. Základem **B.**-ny byla osada kartaginská, Barcino, která za dob římského panství přezvána byla na Faventii. Důležitosti dosáhla teprve ve věku středním. R. 415 dobyt jí gotský král Athaulf, kterýž tam zabit a pohřben. Roku 713 zmocnili se jí Arabové, jimž vyrvali ji za Karla Vel. Frankové (801) a zřídili Španělskou marku. Později padla znovu v moc arabskou, ale od X. stol. byla sídlem samostatného hrabství Barcelonského. Sňatkem Raymunda Berengara IV. s Petronelou, dcerou Ramira Aragonského, r. 1137 spojena **B.** s korunou Aragonskou, od níž v dobách pozdějších zhusta hleděla se odtrhnouti (r. 1395 poddávala se Neapolsku). V těch dobách již slýnula obchodem. Připisuje se zajisté jí sestavení zákonníku námořského (*Consolato del mar*), známého již ve XIII. století. V novém věku zavřen v **B.**-ně (1626) mír mezi Španěly a Francouzi. Roku 1640 vypukla tam vzpoura proti Filipovi IV., proti němuž dovoláváno se pomoci francouzské, ale město přece přinuceno k poslušnosti (1652). R. 1697 dobyt ho Vendôme pro Francii, avšak mírem ryswickým vrácena ještě téhož léta zase Španělsku. Za války o dědictví španělské byla **B.** sídlem Karla Habsburského (1705—1711); po zoufalé obraně padla r. 1714 v moc Bourbonnů. R. 1808 zmocnil se jí lstí franc. gen. Duhesme, a zůstala v moci Francouzů do r. 1814. R. 1821 postižena strašlivou epidemií (*Fièvre amarilla*). V letech potomních (1827 32, 1835, 1836,

1842, 1843, 1868) bývala ohniskem snah svobodomyšlných. Teprve v nejnovějších dobách oddalo se město klidu i prospělo průmyslem a obchodem. R. 1888 konána tam výstava světová.

Barcelonská provincie utvořena byla se třemi jinými r. 1833 ze starého generálního kapitanátu katalonského. Hranicí na severu a sev.-východě s prov. Geronskou, na západě s Leridskou a Tarragonskou. Prostoupěna jest výběžky pyrenejskými: Sierra del Cadi (2535 m), S. de Monseny (1699 m), Monserrat (1238 m). Svlažována řekami Torderou, Bessem, Llobregatem. Podnebí má v horách drsné, v rovině příjemné. Půda, ač suchá, plodí víno, olivy, moruše, obilí, konopí; lesy dubů korkových. V horách doluje se na kovy, uhlí a sůl (kamenná sůl u Cardony). Na 7690 *km*² žije 861.212 obyv. Živí se zemědělstvím, na horách chovají dobytka, čilým průmyslem (bavlněné, vlněné, hedvábné zboží, nástroje, sklo, papír, korek, mlynářství) a obchodem. Provincie jest rozdělena na 12 okresů.

Koll.

2) **B.**, též Nueva **B.**, hlavní město stejnojmenné provincie státu Bermudez v jihoamerické republice Venezuele, 25 *km* od břehu moře Karaibského (tam přístav Ensenada de **B.**), nad řekou Neveri, má 11.424 obyv. (1883), čilý obchod s bavlnou, kožemi, dobytčím, tabákem a kakaem. Blízko něho uhelné doly. Založeno bylo r. 1634, na nynějším místě r. 1671, načež záhy zbořeno od Indjánův; obnoveno r. 1736. V okolí města poražen Morillos (1816) a insurgenti (1817). — Barcelonská provincie (*secessio*), 33.490 *km*² veliká, se 123.828 obyv., bývala dříve zvláštním státem republiky Venezuelské, ale r. 1881 splynula se dvěma jinými ve stát Bermudez. *Koll.*

Barceloneta, předm. Barcelony (v. t. 1). **Barcelonnette** [-net], hl. město úst. a kant. ve franc. depart. Basses-Alpes, v údolí Ubaye, mezi horami 2500—3000 m vysokými, má věž a zbytky opevnění ze XIII. stol., fontánu zřízenou na počest politika J. Ant. Manuela, rodáka zdejšího, soud 1. instance, obecnov kolej a 1908 obyv. (1886, obec 2234). — Arrondissement barcelonnettský jest nejmenší ve Francii maje na 1151 *km*² ve 20 obcích jen 15.477 obyv.

Barcelonský traktát: 1) **B. t.**, smlouva uzavřená 19. ledna 1493 mezi Karlem VIII. Francouzským a Ferdinandem Katolickým i Isabellou, v níž Karel, aby si uvolnil cestu do Italie, zřekl se nároků na hrabství Barcelonské a postoupil Španělsku Rouillon a Cerdagne: za to zavázali se Ferdinand a Isabella, že neprovádají dítek svých beze svolení Karla VIII. na dvůr nepřátelský Francii. — 2) **B. t.**, jimž vyrovnali se císař Karel V. a František I. Francouzský s papežem Klementem VII. (29. čna 1529), tak že tento uznal moc Karlovi v Itálii, Karel však slíbil obnoviti panství Mediceovců ve Florencii a vyhubiti kacíře z Německa. *Koll.*

Barcewioz Stanislav, polský virtuos na housle, nar. r. 1858 ve Varšavě, byl žákem českých mistrů hry houslové F. Lauba a Jana Hřimalého. Na svých koncertních ce-

stách navštívil Rusko, Švédsko, Anglii, Francii, Německo. U nás koncertoval r. 1883 v květnu. Dohrý dojem činí již jeho vystoupení skromné, zároveň však pevné a sebevědomé; způsob hry jest elegantní, ušlechtilý, bez nejmenšího stínu obvyklé u světoběžných virtuosů koketerie. Jeho vroucí, skvělý tón v přednesu kantileny, vůbec poetický, vzletný sloh jeho hry uchvacuje, jeho vybroušená, mistrná technika budí obdiv. Náleží v první řadu virtuosův naší doby.

de Barcia Andrés Gonzales, spisov. španělský XVIII. stol., zemř. 1743. Byl jedním z prvních členův akademie. Zanechal důležitou publikaci všech relací objevitelův Ameriky *Historiadores primitivos de las Indias occidentales, ilustrados con notas* (Madrid, 3 sv., 1749).

Barolany viz Barten.

Barolay [bårkle]: 1) B. Alexander, angl. básník XVI. stol., stud. v Oxfordě, konal cesty po kontinentu, stal se knězem při kollegiátním chrámu v Ottery v Devonsku, později benediktinským mnichem v Ely, kde setrval až do zrušení toho řádu (1539), a posléze byl farářem u Všech Svatých v Londýně, kde krátce na to zemřel (1552). B. psal v době, kdy básnictví nalézalo se na velmi nízkém stupni; že pak psal slohem na onu dobu velmi vybroušeným, byl mnoho čten a slaven. Hlavní svou práci *The Shyp of Follys of the Worlde* (1509) částečně přeložil z francouzské a holandské verše Brandtova díla »Das Narrenschiff«, částečně vlastními, čistě anglickými bláznky doplnil. Spis ten podává jasný obraz anglického života za Jindřicha VIII. a v literatuře jest důležit i tím, že u vývoji angličiny zahajuje nové údobí. Z ostatních prací dlužno uvést *The Castell of Labour* (1506); *The Mirror of Good Manners*, překlad z Manciniho *De quatuor Virtutibus* a *The Ecloges*, první to eklogy v angličině.

2) B. William, nar. r. 1546 ve skotském Aberdeenu. Pro neshody s nástupcem královny Marie, na jejímž dvoře žil, odešel r. 1573 do Francie a vystudovav v Bourges práva povolán byl roku 1577 vévodou lotrinským za prvního profesora práv do Pontu à Mousson. Skvělé jeho postavení při dvoře vévodském bylo však sporem vzniklým mezi ním a jesuity, kteří chtěli získati pro svůj řád syna jeho, tak ztrpčeno a otfeseno, že se vrátil do Anglie. Jakub I. nabízel mu znamenité hodnosti, ale když nechtěl upustiti od víry katolické, byl nucen odejti. Učil pak od r. 1604 v Angersu a tamtéž zemřel 13. července 1608. Z četných jeho prací pozoruhodny jsou: traktát *De rebus creditis* (v Ottonově: »Thesauru«, III., 805. a sl.), pak *De potestate papae* (v Goldastově »Monarchii«, III.), později do němčiny a angličiny přeložena, *De regno et regali potestate* (Paříž, 1600). *Čk.*

3) B. John, syn předešlého, básník a satirik látnický (* 1582 v Pontu à Mousson — † 1621 v Římě). Nabyl prvního vzdělání v jesuitské kolleji svého rodiště, kde otec jeho jako učitel práv působil. Když jesuité seznavše

vzácné nadání jeho pro řád jej získati usilovali, B. odešel s otcem roku 1603 do Anglie. Pilnými studii a bedlivým pozorováním mravů světových měst, Londýna, Paříže, kam r. 1606 přišel, a Říma, kde žil od r. 1615, osvojil si neobyčejnou bystrost v posuzování mravů své doby. Nejznamenitější spis B-ův jest *Argenis* (Paříž, 1621), zrcadlo mravů dvora francouzského v rouše romantickém (z pozdějších vydání nejlepší lejské z r. 1627), které pro svou zajímavost přeloženo bylo do několika jazyků. Tendenční román *Euphormionis Lusini Satyricon* (1. část v Londýně, 2. v Paříži, 1603), s dodatkem *Apologia Euphormionis* (Londýn, 1610), klassickým slohem sepsaný, zaostřil jmenovitě proti jesuitům. Ve spise *Icon animorum* (t., 1614) B. podal tak důmyslnou a poučnou charakteristiku národův, že dlouho dle něho ve školách vyučováno bylo. Z ostatních spisů B-ových vyniká apologie otce Williama B-a proti Bellarminovi (Pař., 1612). *Vsk.*

4) B. Robert, přední bohoslovecký spisovatel kvakerů (* 1648 — † 1690). Pocházejze ze staré šlechtické rodiny skotské byl otcem Davidem, býv. plukovníkem ve vojstě švédském, poslán do Paříže k doplnění studií, kdež působením svého uče získán byl pro katolicismus. Odvolán zpět k otci, jenž byl zatím přistoupl ke kvakerům, povolil naléhání jeho a následoval jsa teprve inglet jeho příkladu. Horlivou osobní a spisovatelskou činností působil pak k tomu, aby tato sekta k výstřednímu blouznění se klonící střízlivějším směrem se brala a dogmatickou soustavu svou ustálila. Za tím účelem vydal mimo jiné roku 1673 *Katechismus* a r. 1676 hlavní dílo své: *Apologia theologiae vere christianae*. Hájí tu především mínění, že církevní služebnosti, budovy, svátosti, kázání a t. p. nemají žádné ceny a jediným pramenem náboženského poznání že jest »vnitřní světlo«. Vykonal s W. Pennem mnohé cesty po Evropě a byl pro šíření svých zásad nejednou do žaláře uvržen. — *šp.*

Barolay de Tolly Michajil, hrabě, ruský gen. (* 1761 — † 1818). Pocházejze z chudé rodiny skotské, usedlé v Livonech u Valky, byl vychován u strýce, r. 1769 přijat za kadeta a stal se r. 1788 setníkem. Téhož roku byl při dobytí Očakova a r. 1789 účastnil se vítězného tažení Suvorova proti Turkům, potom války švédské a polské a r. 1799 jmenován generálem. V bitvě u Pultusku velel přednímu voji a u Jilavy přišel o ruku. Potom poslán proti Švédům, porazil je u Kuopia a vzav město Umeå útokem přinutil je k míru. V lednu roku 1810 jmenován byl ministrem vojenství na místě Arakčejeva, načež provedl reorganisasi ruského vojska. Když pak vypukla vlastenecká vojna (1812), jmenován byl s Bagrationem vrchním velitelem. Tento chtěl potříti Napoleona rozhodnou bitvou, ale B. dobře věděl, že toho nelze, i že nezbývá než ustupovati do vnitř země. Toho plánu držel se přesé vši nelibost ruského národa i podřízených generálů. Ba již mu za to i zradu vyčítali. Teprve u Smolenska v bitvách 14.—19. srpna (Krasnoje-Lubin) ukázalo se, že nelze jinak, záro-

veň však ztracena i poslední víra v jeho umění a upřímnost. Proto jmenován vrchním velitelem kníže Kutuzov, jenž dne 29 srpna přejal velení. **B.** žádal za propuštění. Leč zůstal a dokázal výtečnost svého umění v bitvě u Borodina (7. září), kde stržen sám v krvavou seč. Tím rehabilitován v obecném mínění, ale churav a nespokojen šel na dovolenou. Již však r. 1813 znova vrátil se v činnou službu jako velitel třetí armády, dohlý Toruně, zvítězil u Kunžvarta a u Budišina velel pravému křídlu. Po smrti Kutuzova stal se vrchním velitelem, vtrhl do Čech a zvítězil u Chlumce. V bitvě u Lipska mnoho přispěl k porážce francouzské, začež byl povýšen na hraběte. Ve Francii (1814) zvítězil u Brienne a Arcis sur Aube, kde si otevřel cestu na Paříž. Po vzdání Paříže jmenován maršálkem a povýšen na knížete a konečně po návratu s císařem Alexandrem z Londýna stal se velitelem první armády. V bitvě u Waterloo dal Napoleonovým řadám poslední ránu (1815). Po návratu do vlasti churavěl, až konečně na cestě do Karlových Varů zemřel v Instručí. **B.** vynikal zkušeností v bojích, odbornými vojenskými vědomostmi, přímostí, chladnokrevností a neohrožeností. Přes to však nedovedl mluvit s ruskými vojáky a byl od nich považován za cizince. Srovn. Bogdanovič, Istor. oteč. vojny.

Dšk.

de **Barco** [barko], rod svob. pánů v Rakousku, pochází z Valencie ve Španělsku. Domingo de **B.** sloužil Karlovi Habsburskému (pozdějšímu císaři Karlu VI.) za pobytu jeho ve Španělsku (1705—11) v jednom ze tří pluků jízdních, od něho zřízených, pak přestěhoval se i s rodinou do Rakouska. Syn jeho Vincenc Frant., rak. generál jízdy a rytíř řádu Marie Terezie (* 1718 ve Věrovětici slavovské, † 11. května 1797 v Pešti), vyznamenal se ve válce sedmileté (na př. zajal u Opolí generála Zettwitze s jeho sborem) povýšen byl 3. května 1762 do stavu svob. pánů. — Bratovec jeho Josef Felix, syn dona Dominga de **B.** (* 1757 ve Vídni, † 1829 ve Lvově), stal se svob. páнем 10. ledna 1795, osvědčiv se ve válce turecké (1789) a v Nizozemí. — Hlavou rodu toho jest nyní vnuk jeho, Eduard, svob. pán de **B.** (* 10. čce 1834), vrchní inženýr stolice brašovské v Banátě. Koll.

Baroola [barkola], výletní místo u prostřed cesty z Terstu do Miramare vedoucí, kdež mořské lázně a restaurace hojně se navštěvují i po vodě i koňské dráze tu končí. Osada má 1661 obyv. (1880) a sice 1275 Slovinců, 109 Italů a j. v.

Baroone [barkóne], *barcane*, ital., loď rybářská o dvou nebo třech stežních, jaké se užívá v moři Středomoří.

Baros [barč], městy v Uhrách u Drávy, v župě somogyské, okr. szigetškém, 58 km zjz. od Pětikostelí, má i s pusztou **B.** a Nagyerdő 2087 maď. a něm. obyv. (1880), farní chrám, stanici železniční a paroplavební, telegraf a poštu. R7.

Barosay de Nagy Barcsa [barčai de nad barča], starý uherský rod v Sedmihradech,

z něhož vynikli: **1) B.** Ákos, vojvoda sedmihradský (1657—61). Byl s počátku župětem Jiřího Rákóczyho I., později velkým županem huňadské župy. Když Turci vojvodu Jiřího Rákóczyho II. byli porazili a zahnali, dosadili na stolec vojvodský lidem nenáviděného **B.-e.** Rákóczy jej sice na krátkou dobu zahnal, ale byl r. 1660 od Turkův opět poražen a zemřel brzy na to následkem poranění. **B.** ujal se na krátko opět vlády, ale stavové již r. 1661 zvolili proti němu vojvodou Jana Keménye, který **B.-e** následkem piklův proti němu strojených ještě téhož roku dal popravit. — **2) B.** Abraham (* 1742 v Piskách v Sedmihrad. — † 1806 v Csófe). Byl vedle Jiřího Bessenyeie a Alexandra Báróczyho členem uherské tělesné stráže císařovnou Marii Terezií ve Vídni zřízené, která na konci minulého století zanedbávanou literaturu maďarskou k novému životu probuzení počala a v dějinách literatury maďarské pode jménem »spolku Bessenyeiova« anebo »školy francouzské« prosula. Války bavorské a turecké účastnil se jako rytmistr ve vojsku řadovém a po uzavření míru s Turky vstoupil opět do stráže tělesné. R. 1794 vrátil se do Sedmihrad na odpočinek a pěstoval až do smrti své literaturu. Psal v lehkém francouzském slohu básně a zanechal duchaplné básnické dopisy, v nichž jeví se býti vlastencem pro svobodu a vlast horujícím a ctitelem francouzské osvěty. Básně i dopisy jeho ve spolk s básněmi Orczyovými vydal Réva y roku 1789 v Prešpurku pod názvem: *Két nagyságos elnének költeményes szüleményei* (Básnické plody dvou vznešených duchů). — **3) B.** Ladislav, básník maďarský, narodil se r. 1802 v Piskách, byl r. 1848 vrchním velitelem národní stráže a uveřejňoval básně své v »Kolozvári futáru«.

Bbk.

Baroz [barč] viz Barycz.

Barč, polévka, viz Boršč.

Barčilo Erazmo, vlastenec chorvatský. Naroden v Rěce r. 1830 z prastaré patricijské rodiny, vstoupil r. 1847 na právnickou akademii záhřebskou a přilnul plným srdcem k illyrské ideji, která tehdy oduševňovala celé Chorvatsko. Vrátil se do Rěky působil ve smyslu myšlenky té mezi mladší generací, která v něm spatřovala vzor mladého vlastence. R. 1860 napsal **B.** italsky krásný spisek: *La voce d'un patriotta* (Hlas vlastence), ve kterém nadšeným slovem ozval se proti svým spoluměšťanům, kteří již tehdy počali demonstrovati pro odtržení Rěky od země mateřské. Spis ten obsahuje mnoho historických dokladův a nezvratných důvodů, tak že stal se jaksi palladium mladých Chorvatův réckých. Při první restauraci zvolen **B.** okresním soudcem v Komorských Moravicích v županii récké, odkudž přesazen do Cirkvenice. Působení jeho soudcovské bylo vzorné a získalo mu obliby, které požívá po celé županii. R. 1867 nechtěje jako župní úředník jistě novoty prováděti zřekl se služby a stal se advokátem v Rěce, kdež jest dosud. Přes politické jeho smýšlení jest kancelář jeho prvou v Rěce, tak že i nejlitější jeho odpůrci političtí spoléhajíce v jeho

věhlas a spravedlnost utíkají se k němu ve věcech právních. *Kle.*

Barčov viz Borek Dolní.

Bard, ves asi s 500 obyv., v ital. provincii turinské, v údolí středního toku Dory Baltee, na cestě z Aosty do Ivree. Nad ní ve výši 80 m (391 m n. m.) důležitá tvrz střeže vchod s hornatého kraje aostského do nížiny Pádské. Tvrz ta, jež se připomíná již v XI. stol., byla několikrát obléhána, naposledy r. 1800, kdy malá posádka rakouská zde o deset dní pozdržela Napoleonův pochod přes horu sv. Bernarda. Byla proto od gen. Chabrana se zemí srovnána, ale r. 1825 a násled. opět ještě důkladněji vystavěna.

Bardai, hlavní místo saharské oasy Tu neboli Tibesti, pod 20° 40' s. š. a 17° 20' v. d., 800 m n. m. Jest sídlem sultána tibuského a leží uprostřed údolí velmi úrodného, palmami bohatého a majícího hojně rostlin pichnic k chovu dobytka, zvláště koz.

de **Bardaji y Azara** [bardachy....], don Eusebio, špan. diplomat (* 1756 v Huertě — † 7. března 1844 v Madridě). Stal se ředitelem kanceláře státní r. 1808, pak vyslancem v Lisaboně a v Petrohradě, kde se mu podařilo přiměti Rusko k uznání konstituce španělské z roku 1812. Král Ferdinand VII. světil mu v době konstituční (1820—23) min. záležitosti zahraničních. Také r. 1834 řídil zahraniční politiku, r. 1837 (v srpnu) jmenován předsedou ministerstva a bylo mu odraziti útok Dona Carlosa, jež položil se táborem před samým Madridem. V prosinci r. 1837 musil však se vzdáti úradu a žil od těch dob v soukromí.

Bardak, arab. synonym s *alcarrağa* (v. t.).

Bardas: 1) **B.**, státník byzantský, bratr Theodory, manželky cis. Theofila. Císař tento zemřel r. 824, a synu a nástupci jeho Michaelovi III. bylo teprve něco málo přes tři léta. Vládu tedy za něj konala matka jeho ku pomoci majíc bratra svého **Bu** d a kancléře Theoktista. **B.** císaře mladého kazil hledě si tak prokřestiti cestu k samovládě. Působením jeho Theoktistos s dovolením Michaelovým zavražděn, a Theodora následkem toho vzdala se vlády i vypověděna později do kláštera. Tehdy **B.** byl skutečným pánem celé říše Byzantské, nebo císař zchátralý a neschopný nevěšmal sobě záležitosti státních. R. 862 **B.** jmenován caesarem, od kteréžto důstojnosti k purpuru císařskému již nebylo daleko. Tehdy také počal vládu moudře a spravedlivě, zveleboval správu a soudy a podporoval vědy a umění. V paláci Magnaurském založil novou akademii, při ní pak dům zbudovati kázal pro učence, jižto hojnými platy jsouce opatřeni, vědám světským učiti měli zdarma. **B.** sám navštěvoval přednášky jejich a darův uštěďroval žákům i učitelům. Pohřichu povstal mu mezi tím škůdce v osobě podkoního císařova Basilia, jenžto byl rodem Slovan odněkud od Drinopole. Michael jsa milovníkem koní a jezdeckví Basilia sobě velice zamiloval, což **B.** uznamenav milce nebezpečného připraviti hleděl o přízeň císařovu. Tu Basilius zosnoval proti němu spiknutí a císaři namluvil, že **B.**

úklady strojí jeho životu. Michael uvěřil, a caesar zrazen a podveden byv za audience před samým císařem probodnut rukou Basiliovou (866). — 2) **B.** Fokas a 3) **B.** Skleros, velmožové a vojevůdcové byzantské za císaře Basilia II. Domáhali se koruny, avšak druh na druhu nevražice navzájem si škodili a ničeho nedokázali. **B.** Skleros vzbouřil se a dal se provolati basileem, avšak poražen byv od **B.**-dy Foky uprchl k Arabům. Zanedlouho **B.** Fokas způsobiv povstání, dal se prohlásiti císařem. **B.** Skleros vrátil se z říše Bagdádské vystoupil proti němu, avšak dostal se v jeho moc. Roku 989 císař Basilius II. sám osobně vytáhl na povstalice i setkal se s nimi poblíže Abydu. Tam **B.** Fokas hledaje císaře k souboji přede tváří vojska obojího k zemi klesl raněn byv mrtvicí (možná také, že byl otráven). **B.** Skleros po té vysvobozen ze zajetí, i odloživ purpurové boty, znak to důstojství císařského, přijat jest na milost a dostoupil ještě velkých hodností. Zemřel r. 990. *S. a.*

Bardějov (též Bardiov, maď. Bártfa, něm. Bartfeld), jedno z nejstarších svob. a král. měst v župě šaryšské v Uhrách, od něhož i okres pojmenován, má 4884 sloven. a něm. ob. (1880), kat. a evang. farní chrám, několik elem. konf. škol, synagogu, služnovský, berní a solní úřad, notariát, finanční kommissariát, spořitelnu, filiálku spolku červeného kříže, proboštsví, františkánský klášter řádu salvátorského s nižším gymnasiem, telegraf a poštu. — Založení **B.**-a spadá do XII. století. Bylo tu zprvu jen cisterciácké proboštsví, kolem něhož vznikala osada, kterou Tataři spálili. Za Karla Roberta počalo se město zvelebovati a pod Ludvíkem II. obehnáno silnou zdí a povýšeno na svob. a král. město. Král Sigmund nadal **B.** novými privilegii. Měšťanstvo vedlo čilý obchod s Polskem, největšího pak lesku dosáhlo město v XVI. století. Reformaci počal tu šířiti L. Stöckel r. 1539, založiv kvetoucí ev. gymnasium a knihtiskárnu. Protireformace však zadala městu ránu dosud nezhojenou. Dávnou jeho slávu zvěstují ještě pozůstatky zdí s branami a baštami a jm. pamětní chrám sv. Jiljí i s věží, dále radnice a několik soukromých starožitných budov. Radnice pochází ze XVI. st., v ní umístěn je bohatý archiv s mnohými pamětnými starožitnostmi. Severně od města, 1/4 hodiny vzdál, leží Bardějovské lázně (310 m n. m.) s ústavem vodoléčebným a 12 léčivými zřídly, jejichž voda je kyselka železitá alkalická (7—8° R.). Tyto lázně od roku 1505 známé, zvláště v min. století náležely k lázním nejvíce navštěvovaným. Viz G. Dietl, Die Heilquellen von Bartfeld (Krakov, 1858); Myskovszky, Bártfa Középkori műemlékei (Budapešť, 1880). *R₇.*

Bardeleben, stará něm. rodina magdeburská, připomínaná již ve XII. století a rozdělená pak na několik větví. — 1) **B.** Karl Alexander, něm. státník (* 21. pros. 1770 v Riesenwalde v Prusku — † 25. srp. 1813 v Landsberku n. V.). Vstoupil mlád do vojska, jež však r. 1794 opustil a oddal se správě svých statkův a vědám, zvl. dějinám, vojenství a

literatuře franc. Roku 1804 podnikl cestu do Švýcar a do Paříže. R. 1812 provázel jako civilní komisař vlády pruské vojska Napoleónova, táhnoucí na Rus, a po ústupu stal se r. 1813 s hrab. Ludv. Dohnou inspektorem a později divaním velitelem zemské obrany, kterou dle usnesení sněmu královeckého byl organizoval. Při výpadu vojska franc. z Kostřina osvědčil zvláštní statečnost, ale raněn do hlavy a zemřel po třech dnech.

2) **B.** Kurt, něm. státník (* 24. dub. 1796 v Rinavě ve Vých. Prusku — † 13. ún. 1854 v Královci), syn předsěleho, vstoupil do vojska r. 1813, účastnil se bitev u Drážďan, Chlumu, Ligny, Belle Alliance a j.; r. 1819 vystoupil z vojska; r. 1834 účastnil se provinciálních sněmův a vstoupiv r. 1836 do státní služby stal se pak r. 1842 assessorem a r. 1846 radou v Bernkastlu. R. 1840 účastnil se podání petice Bedř. Vilému IV. o zavedení ústavy. Na všeobecném sněmě r. 1847 byl členem levice a potíral politiku vládní, zvláště činnost Bodelschwingovu. Roku 1848 byl členem pravého středu na frankfurtském sněmu, na to pruského shromáždění národního a 2. komory. Následkem řeči proti politice Manteuffelově měl býti přesazen z kraje fischhausenského i vzdal se úřadu a veřejné činnosti.

3) **B.** Heinrich Adolf, chirurg něm. Narozen ve Frankfurtě r. 1819, stud. v Berlíně, Heidelbergu a v Paříži. Zabýval se pak u Negela porodnictvím, později se stal proktorem Bischoffovým v Giessenu a habilitoval se tamtéž v l. 1843—1844. Na to byl professorem chirurgie v Greifswaldě, byl pak ve válkách r. 1866 a 1870 konsultujícím generálním lékařem; r. 1868 povolán do Berlína. Mimo četná vědecká pojednání vydal známý spis *Lehrbuch der Chirurgie und Operationslehre* (Berlín, 1852), jenž v l. 1879—82 po osmé byl vydán. — 4) Syn jeho **B.** Karel (* 1849 v Giessenu), lékař, věnoval se anatomii, již od r. 1874 v jeně jsa professorem přednáší. Vydal *Beiträge zur Anatomie der Wirbelsäule* (1874); *Anleitung z. Präpariren im Secirsaale* (2. vyd., 1884) a řadu pojednání o svalu sternálním, pružnosti žil, stavbě tepen, mozku zločincův a j. Peč.

Bardelli Giuseppe, ital. učenec (* 1815 v Brancialině v údolí Tiberu — † 1865 ve Vitianě), Studoval v semináři, stav se knězem r. 1837 odešel do Pisy, kde povýšen r. 1841 za doktora bohosloví, načež jmenován assistentem stolice východních jazyků; r. 1843 odebral se za hlubšími studiemi vých. jazyků do Říma a Paříže, kde se věnoval i zkoumání egyptských kodexů. Vrátil se do Itálie stal se r. 1849 prof. koptštiny, sanskrty a jazyka čínského na universitě v Pise, kde zůstal do zrušení stolice té r. 1851. R. 1852 jmenován koadjutorem knihovny Lorencovy ve Florencii, roku 1859 prof. na vyšším učilišti tamtéž. Vydal mimo jiné čtvrtou posvátnou knihu Indův *Abharvan*; *La lingua sanscritta e la lingua latina* (1859); přeložil Bopppovu mluvnici sanskrtskou a zabýval se v poslední době života svého egyptskými starožitnostmi. P.

Barden, Bardové viz Bardengau.

Bardengau nazývala se původně krajina v území Sasů, v pozdějším knížectví Luneburském, zaujímající asi východní, trojúhelníkovitou podobou význačný díl pruské nyníější provincie hannoverské. Celý kraj obýván byl Slovany plemene Bodrců, z nichž připomínají se na jihu Drevaně a Glihané. Severní část, ve které obyvatelstvo slovanské bylo fidsí, a již přináležel jméno **B.** v užším slova smysle, ohraničena asi řekou Labem, Ilmenavou a pohoffm Göhrde. Saští Bardové (*Barden*), kteří kraje toho se zmocnili, byli spolu s Nordalbingy hlavními účastníky neustálých bojů mezi Němci a Slovany při dolním Labi. Oni pomáhali Budvinovi, synu Gotšalkovu, proti Krukovi a poražení s ním u Pluny r. 1071; po druhé podporovali Jindřicha Gotšalkovice proti Luticům i Bodrcům v boji na Smilově poli roku 1093. V té době šla hranice mezi Slovany a Němci přes Luneburk. Do konce XIV. stol. dokonáno poněmčení severní části kraje bardského. Jižní kraje, t. j. župa Drevanů a Glihanů, nejdele ze všech Slovanů baltických poněmčení vzdorovaly, totiž do konce XVIII. století, kdy poslední znalci řeči slovanské zde se uvádějí. Pp.

Bardéra (Berdéra, Bal-Tir), město východoafrické v jižním Somálsku, na l. bř. řeky Džubu, 290 km nad jeho ústím, 126 m n. m. Založeno bylo r. 1819 od fanatického šejcha muhammedánského, a za jeho následníka šejcha Ibráhíma velmi rozkvetlo, až roku 1843 šejch Júsuf gelidský od východu přitáhnuv **B.**-ru pobobil. Nyní skládající se asi ze 140 chýží zajímá jen malou část bývalého města a jest obehnána hliněnou zdí. Divoké její somálské obyvatelstvo smutně proslulo r. 1865 zavraždívši zde cestovatele Karla Klause von der Decken a Lincka s pěti průvodčími.

Bardés, Bardija (u Hérodota Σμάρδης, u Ktésia Γαυροδάριος). 1. Mladší syn Kýra III., král perského, a vlastní bratr kr. Kambysa III., jinoch srdečný a mírný, u Peršanův oblíbený, obdržel z vůle otcovy správu východních částí říšských Baktrie, Chórasmie, Parthie a Karmanie, ovšem pod svrchovaností Kambysovou. Se správou tou nepochybně spojena byla úloha, dokončiti podmanění krajin turánských, které také **B.** provedl. Tím získal si lásku Peršanův, avšak i nedůvěru a žárlivost bratrovu, z čehož propukl vážný spor záhy po smrti Kýrově. Zdá se, že tehdy objevovalo se spiknutí proti Kambysovi, do něhož také **B.** zapleten byl, načež na rozkaz Kambysův tajně zahuben, zajisté před výpravou egyptskou. Osud **B.**-ův byl znám několika toliko důvěrníkům Kambysovým, zejm. urozenému Préxaspovi, který dle Hérodota byl vrahem **B.**-ovým. Avšak za dlouhé nepřítomnosti Kambysovy v Egyptě a v Aethiopii počali členové rodiny královské pátrati po osudu zmizelého králevice; také lid perský nespokojen jsa s Kambyscem a přisnou vládou jeho toužil po druhém synu Kýrově, o němž domníval se, že žije, vězněn jsa tajně Kambyscem. Toho užil méďský mág Gaumáta, jenž jsa

z účastníků vraždy **B-ovy** a jsa podoběn v tváři zavražděnému, prohlásil se za **B.-a**, načež v zimě v r. 523—522 na hoře Arakadri dal se provolati za krále. Zpráva o prohlášení Gaumátově stihla Kambysa v Egyptě, načež on, ujistiv se Préxaspem, že ne bratr, nýbrž podvodník sahá po koruně, dal se rychle na pochod do Asie. Tu zatím nepravý **B.** rozvinul největší energii. Všecek Irán, zejména pak Médie, přidaly se k němu. Poněvadž západní krajiny říšské zaujaly stanovisko vyčkávací, vypravil **B.** posly na západ, zvláště pak do tábora Kambysova, kteří slibovali všem obyvatelům fiše tříleté dani odpuštění. Tehdy Kambyses přiznal se veřejně k vraždě, ale zemřel po nemnohých dnech (červenec 522), načež přidala se k **B-ovi** již i Babylónie. **B.** hleděl si utvrditi panství pronášeje stoupence Kambysovy, zejména pak ty, kteří pochybovali o pravém původu jeho, čímž dohnal Achaimenovice Dareia a kmenová knížata perská ke spiknutí. Dle Hérodota chtěl **B.** ústy Préxaspovými přesvědčiti lid o pravém svém původu z Kýry, avšak Préxaspés s věze kterési lidu oznámil pravdu a po té sám se usmrtil. Zatím Dareios zvědév, že **B.** jest podvodník, jenž dříve pro vinu jakousi uší pozbyl, přepadl **B.-a** na tvrzi Sikajauvátí v médské Nisaii a pomocí šesti souspiklenců jej usmrtil (ku konci r. 522). Oba **B-ové** obestřeni byli ve starověku četnými pověstmi, jejichž jádro teprve udaji monumentálními bylo poněkud zjištěno. Srv. Prášek, Kambyses a podání starověké (Praha, 1885); Hutecker, Über den falschen Smerdis (Královec, 1885). *Přk.*

Bardesanés, filosof gnostický původu syrského (* 154 v Edesse — † kol. 224 po Kr.). Pocházeje z rodiny zámožné a vynikaje bohatým nadáním vzdělal se záhy dokonale v básnictví, fečnictví a hudbě. Poznav nauku Kristovu byl s počátku horlivým jejím stoupencem, později však přiklonil se ke gnósticismu Valentinovu, než i od nauky mistra svého odchytil se a založil novou sektu náboženskou, po něm jmenovanou. Nauka **B-nova** jako většiny gnóstiků je dualistická, vycházejíc od základního bytu dvou principů, z nichž první má znaky světla, dobra, práva druhý znamená tmou, zlo, bezpráví. Prvý je nejvyšší, absolutní bůh, bytost čistě duchová, druhý je neutvářená směs hmotná (*ἀμορφος ὕλη*) a satan z ní narozený i jí ovládající. **B.**, ačkoli snažil se udržeti monoteistický názor křesťanský, přece, aby mezeru mezi oběma těmito principy vyplnil, je nucen učiti, že existují duchové oba zprostředkující, aióny zvaní, kteří vznikli emanací z nejvyšší bytosti božské. Emanaci tuto ozřejmuje smyslně jako plození a tím upadá v mytologický symbolismus. Otec všeho života od věčnosti žije s družkou svou (zosobněně to myšlení: *ἑνωια*, jež v mlčení zahaleno jsouc při něm dlí a proto též *συγγί* slove), a z manželství jejich narodí se Kristus, nejvyšší aión, jenž zase s duchem svatým (jenž je pohlaví ženského) vstupuje v druhou syzygii atd. Dalším vývojem vzniká konečně svět hmotný z původní směsi neurovnané. V něm uvězněné

části duševné touží po vykoupení, jehož sléze se jim dostává. Ve vzkříšení těla **B.** nevěřil. Duše původu jsouc božského vstupuje po smrti tělesné v nebeský ráj, pravou svou otcínu. Trvání světa určoval na 6000 let. — Nauka **B-nova** měla četné stoupence až do XII. století, ale časem doznala mnohých změn, z nichž některé pocházejí již od syna **B-nova** Harmonia. Rozšířila pak se v Asii nauka jeho až do Chorasánu, ano i do Číny vnikla. — **B.** psal velmi mnoho jazykem syrským. Vedlé četných spisů filosofických a astrologických (jako »Světlo a temnota«, »Duševná podstata pravdy«, »Pohyblivé a pevné«) napsal podlé archivu chrámového v pevnosti Ani u Karsu dějiny armenské od Artavazda až po Chosroa. Byl dále původcem mnohých písní v řeči syrské, k nimž metrum i nápěv sám též složil. Zvláště mohutně působilo 150 jeho žalmů, tak že Ephraim byl nucen zpěvy katolické proti nim složit. Spisy **B-novy** byly záhy překládány do řečtiny. — Srovn. A. Merx, Bardesanes von Edessa (Halle, 1863); Hilgenfeld, Bardesanes der letzte Gnostiker (Lipsko, 1864). *Dna.*

Bardewiek viz Bardowiek.

Bardiety viz Bardové.

Bardiglio [bardiljo] jest drobné krystalická odrůda třetihorního mramoru carrarského, barvy obyčejně šedomodré nebo světlošedé; v okolí Seravezzy vyskytuje se popelavě pruhovaný. Skvrněné kusy jmenují se *b. fiorito* a jsou vzácnější. **B.** bývá spracován na dřívky sloupové, pomníky a ozdoby architektonické, jakož i na drobnější práce ornamentální a nabývá broušením a leštěním povrchu zvláště úhledného. *Dkl.*

Bardijsa viz Bardés.

Bardili Christoph Gottfried, spisov. filosofický (* 1761 v Blaubeuren ve Württembergu — † 1808 ve Stuttgartě). V prvních svých spisech stojí na stanovisku Kantově, pak přiklonil se k nauce Leonarda Reinholda a konečně hleděl sestaviti nauku vlastní, tak zv. »racionální realismus«, filosofii Fichtovu doceliv živly realistickými a tak se stav předchůdcem pozdější filosofie identity (Schelling). Co jest skutečné, musilo dříve býti možné. Nechtí i člověku pojem skutečnosti vzjeze dříve než pojem možnosti, přece co do věci jest tomu naopak. Odtud vyplývá, že myšlenka jest zdroj a důvod všeho; myšlení a hmota ve svém jádře (v absolutním) jedno jsou (základní zákon identity). V člověku myšlení, které svět proniká, přichází k uvědomění, cit životní pozvedá se k osobnosti, a podstatné zákony zjevů stávají se zákony jeho nitra, die nichžto se myšlenky sdružují. Nad protivami nerozlučně spojenými trdňi Bůh, jenž jest všechno všudy a sebou samým jest, a ve svědomí člověka se zjevuje. Opovázlivost by to však byla, kdyby člověk se domníval, že svým myšlením podstatu Boží vystihne. Nejčelnější spisové jeho jsou: *Sophylus, oder Sittlichkeit und Natur als Fundament der Weltweisheit* (1794); *Über die Gesetze der Ideenassociation* (1796); *Briefe über den Ursprung der Meta-*

physik (1798); *Grundriss der ersten Logik (medicina mentis)*, vlastní arcidílo jeho (1800); *Philosophische Elementarlehre* (1802); konečné dopisy mezi Bardilim a Reinholdem o podstatě filosofie (1804). *Dd.*

Bardin [-dēn]: 1) Jean, malíř (* 1732 v Montbardu — † 1809 v Orléansu). Byl žákem Lagrenéa staršího a král. malíře Pierra, a když r. 1765 dostal akademické stipendium, odebral se do Říma. Za obraz *Sv. Kateřina mezi učenci* nabyt r. 1779 práva na členství král. Akademie, jeho přijetí však nebylo uskutečněno. R. 1788 stal se ředitelem École des Beaux Arts v Orléansu, kterou za revoluce z vlastních prostředků vydržoval. Již od r. 1776 posílal do pařížských Salonů svoje obrazy dílem náboženské, dílem historické, a pro různé kostely maloval obrazy oltářní. Jako umělec má **B.** význam jen podřízený; byl sice dovedný v uměleckém mechanismu, ale nezanechal díla opravdu znamenitého; mnohem více vynikl jako učitel; nejznamenitější jeho žáci byli David a J. B. Regnault. *Srv.* Chaudruc de Crazannes, *Notice sur la vie et les ouvrages de M. Bardin*, (Orléans, 1809).

2) **B.** Lib re I r m o n d, geometr a topograf franc. (* 18. listopadu 1794 v Montagrise — † 20. pros. 1867 v Paříži). Sloužil nejprve při dělostřelctvu, pak se stal profess. na École d'application v Metách. Tam zavedl bezplatné kursy věd užívaných v průmyslu, čímž však upadl v nemilost ministra vojenství. Proto vystoupil z vojska a odešel do Paříže, kdež byl povolán říditi svobodnou školu umění a řemesel. R. 1848 zvolen poslancem pro dep. moselský a účastnil se pak zákonodárství školského. R. 1852 byl jmenován správcem prací grafických při polytechnice s titulem profesora, od r. 1855 zastával místo hraběte Dupina při konservatoři umění a teprve r. 1860 odebral se na odpočinek. Vydal r. 1856 *Topographie enseignée par des plans-reliefs et des dessins* s vysvětlujícím textem. Mimo to zanechal nedokončený Atlas topografický. **B.** byl jeden z prvních, kteří navrhovali a zaváděli učení názorné ve svém oboru, jehož účelem by bylo upoutati napřed oči, potom ducha. *Srv.* Encykl. paedag. I., str. 496.

Bardiov viz Bardějov.

Barditus, výraz v Tacitově Germanii (kap. III.), značí přednes (*relatus*) písní, jimiž staří Germané táhnouce do boje pomocného boha (snad Donara) vzývali, při čem hlahol sesilňovali odrazem štítů, které před ústy drželi (staronordské slovo *bardhi* = štít, tak že **b.** = *Schildgesang*). Dle Müllenhoffa a j. Germané napodobovali tímto rykem hromový hlas (*Bartrede*) bohův. Pochybeným výkladem tohoto slova bájeo dříve, že staří Němci měli zvláštní stav pěvců, bardy, jako Skandinávci své skaldy. Viz čl. Bardové. *Vsk.*

Bardo, arcibiskup mohučský. Byl blízký příbuzný císařovny Gisely, manželky císaře Konráda II., dostal jejím přičiněním opatství kaiserwerthské a hersfeldské, stal se r. 1031 arcibiskupem mohučským, chránil svých práv v Durinskú, učiniv tam svým zástupcem hra-

běte Ludvíka Vousatého a táhl r. 1040 v čele vojska proti českému vojvodovi Břetislavu I., kterýž chtěl dobyti úplné nezávislosti na Německu a v Praze zříditi samostatnou metropoli. Ačkoli Břetislav I. r. 1040 byl vítězem, podlehl r. 1041 proti císař. Jindřichu III., který ku Praze přitáhl. Pražský biskup Šebif přešel k císaři, neboť **B.** hrozil mu synodálním soudem, poněvadž zpusťošil polské kostely a chtěl býti metropolitou a tak vytrhnouti se z područí mohučského. **B.** byl přítomen veliké synodě mohučské r. 1049, které papež Lev IX. předsedal, a zemřel v létě r. 1051. *Dr. Kr.*

Bardócz Lajos [bardóc], současný maď. technický spisovatel, jenž žije v Budapešti. Z děl jeho uvádíme: *A mechanika alopvonalai* (Základy mechaniky, Budap., 1874), kteréž vydala akademie. *Bbk.*

Bardolino, obec a hl. místo kraje v ital. prov. veronské, na vých. břehu Gardského jezera. Obyv. 1711 (1883, obec 2565), přístav parníků, v okolí moruše a olivy. Mezi **B.**-nem a Rivoli svedena 14. a 15. ledna 1797 bitva mezi Rakušaný a Francouzi. — Kraj bardolinský má na 187 km² v 8 obcích 18.970 ob.

Bardon Michel François d'André (Dandré-Bardon, jak sám se psával), franc. malíř a kreslič (* 22. kv. 1700 v Aix v Provinci — † 13. dub. 1783 v Paříži). Teprve jako advokát začal se obíratí uměleckými studiemi a na šest let odebral se do Říma. Po té ozdobil audienční síň obchodní komory v Aix historickými a allegorickými obrazy, jimiž docílil značného úspěchu. R. 1735 přijat byl na akademii pařížskou a dvě léta potom maje důkladné literární vzdělání, stal se prof. dějin na škole malířské. Tu obíral se nejvíce studiemi o krocích a zvycích národních naváděje své žáky k exaktnímu provedení historických sujetů. Pak stal se ředitelem akademie marseilleské, kterou sám založil, ale nepřestěhoval se tam, nýbrž zůstal v Paříži. Jako malíř jest následníkem Vanloovým; nemnohé jeho obrazy jsou roztroušeny po jižní Francii; v Louvru je asi 29 jeho kreseb. Jako professor se již malířstvím nezabýval, nýbrž oddal se docela pracem literárním o umění malířském a sochařském, a napsal mimo jiné: *Histoire universelle, traitée relativement aux arts de peindre et de sculpter* (1769, 3 sv.); *Livre des principes à dessiner* (1754 a 1764) a *Costumes des anciens peuples* (1772 a 1784).

Bardone viz Baryton.

Bardoun viz Baryton.

Bardoux [-dù] Agénor, franc. státník, právník a historik (* 15. led. 1829 v Bourges), kde otec jeho — protestant — byl výběřčím daní. Studoval v Clermont-Ferrandu, kde se pak stal advokátem a starostou řádu adv. (bâtonnier). Za císařství hájil s úspěchem čas. »Indépendant du centre« a psal články z dějepisu právního do čas. »Révue histor. de droit franç. et étranger«. V Clermontu stal se radou a r. 1870 starostou obecním. Zvolen do nár. shromáždění byl od r. 1871 vynikajícím řečníkem a členem pravého středu a stoupencem Thiersovým, a od 10. břez. do 10. list. 1875

podsekretářem v ministerstvu spravedlnosti, načež se stal předsedou levého středu. R. 1876 zvolen do sněmovny poslancův a do gener. rady v Puy-de-Dôme. Od 13. prosince 1877 do 4. ún. 1879 byl v ministerstvu Dufaurové ministrem vyučování, načež bojoval proti školním zákonům nástupce svého Ferryho, proti radikálním opatřením v příčině řádův a církve a pro volbu dle listin, ježž původcem byl. V senátě, jehož doživotním členem r. 1882 se stal, řečnil r. 1886 proti vypovězení princů. Napsal: *Les légistes et leur influence sur la société franç.* (Baillière, 1877); *Le comte de Montlosier et le gallicanisme* (Paříž, 1881); *Dix années de la vie polit.* (t., 1882); *La comtesse de Beaumont a La Bourgeoisie franç. de 1789 à 1848* (t., 1886); *Mad. de Custine*. Pode jménem Ag. Bardy vydal r. 1857 sbírku básní: *Loin du monde*.

Bardové byli národní pěvci Keltův a čínic zvláštní stav dědičný měli zřízení podobné cechům. Souviseli úzce s druidy (v. t.) a při službách bohů zpívali zpěvy mytické, o slavnostech národních a na dvorech králů písně bohatýrské, nebo v čele bojovníků kráčejíce do bitev podněcovali je ke statečnosti a po válkách účast měli v jedání o mir. Ob čas konali závody pěvecké (*eisteddfods*), při nichžto králové sami jmenovali rozsudí. Zřízení řádu jejich bezpochyby nebylo všude stejné. Rozoznávali se učňové (*arwynnyddions*) a vyučení (*omlah*). Pěstitelé umění, kteří zpívali jen zpěvy svých mistrů, jmenovali se *poseirdds*; kdo sami skládali zpěvy nové, *priveirdds*. Náčelník župní (krajský) měl název *bardd faleithiawy*, náčelník pěvců celé země *bardd ynys pryadnin*. Podlé vědomostí a zvláštních úkolů jmenují se ještě *arwyddveirdds* t. j. váleční hlasatelé, *fledha* čili rádcí knížat, mluvčí a heraltové, *breitheamhaim*, t. j. rozsudí pochybných při, konečně *scanachaidhe* čili rodopisci, dějepisci a starožitnici. — Také lišili se b. dle urození svého majíce právo zpívatí buď před vyššími nebo před středními nebo jen před nižšími stavy. — O původě svého řádu vypravovali všelike pověsti, zakladatelem jmenující Myrddina (či Merlina). Římanům známi byli již od II. stol. př. Kr.; ale v Gallii záhy zmizeli. Dlouho udrželi se na Britských ostrovech, a hlavním střediskem jejich byl Wales, odkud přešli do Irska a odtud zase do Skotska. Ve Walesu řád jejich písemně zaznamenán jest r. 940 a v opravené podobě na novo r. 1078. Závody konaly se v Aberffraw, Mathiavalu, Cuerwysu a j. Král angl. Eduard I. r. 1284 dobyv Walesu jal se b-dy pronásledovati, ale nevyhubil jich; závody jejich udržely se po Alžbětu královnou; později přímo jsou zakázány. Z b-dů walejských jako nejslavnější jmenují se Myrddin Wyllt (Merlin), Taliesin, Aneurin, Cadwallon (v VI. století). Po podmanění Walesu zpíval Dafydd ab Gwilym. Od konce XVIII. století sestupují se spolky, které sbírají zbytky staré poesie b-dův, ano i závody bardské obnoveny jsou. Srv. Evans, Specimens of the Ancient Welsh Poetry (1764); Jones, Williams & Owen,

Myvyrian Archaeology of Wales (1801—1803); Williams, As barddoniath Cymraeg, 1828. — W. Skenes, Four Ancient Books of Wales (1869); Lady Charles Guest, Mabinogian. Hlavně Th. Stephens, Déje walejské literatury od XII.—XIV. stol. (do němčiny přeložil San Marte, Halle, 1864); A. de Jubainville, Introduction à l'étude de la littérature celtique (Paříž, 1883). — Z básní b-dů walejských největší slávy dobyly epické zpěvy o polobáječném králi Artušovi, jež prostřednictvím kroniky Galfrida Monmouthského přešly v poesii normanských pěvců rytířských a z francouzských pak pramenů rozšířily se po všech evropských literaturách středověkých. — V Irsku b. měli veliká privilegia a rozsáhlé pozemky, tak že i fevnivost lidu obecného vzbudili, a králové nuceni byli řád jejich opravovati a práva obmezovati. Úpadek jejich začal, když ve XII. stol. Jindřich II., král angl., dobyl Irska, a dokonán jest vítězstvím Viléma III. nad Jakubem II. u Boyna r. 1600. Přes to však bardství živořilo ještě i později, a posledním zástupcem jeho uvádí se Turlough O'Carolan, jenž zemřel r. 1738. Zpěvy b-dův irských mnohé také jsou zachovány a vydány. (Srv. Miss Brooks, Reliques of Irish Poetry, 1789 a 1816. Hardiman, Irish minstrelsy, 1831.) — Ve Skotsku bardství šířilo se prý od III. stol. po Kr., a pěvci byli v dědičných službách šlechty. Řád jejich udržel se po r. 1748, kdy zrušeny byly soudy patrimoniální. Nejslavnějším b-dem skotským (gaelským) jmenuje se Ossian a za posledního gaelského národního pěvce vůbec pokládá se Rob. Mackay v l. 1714—1778. (Srv. ještě: Ellisen, Polyglotte der europ. Poesie I., 1846 a La Villemarqué v úvodě ke sbírce starobretonských zpěvů bardských, vyd. v Paříži r. 1846 pod názvem Barzaz-Breiz.) — Něm. básník Klopstock a vrstevníci jeho, opírajíce se o mylné čtení a nesprávný výklad slova »bard(j)itus« v Tacitově Germanii, domnívali se, že také u starých Germanů bývali b., a Klopstock složil i zvláštní vlastenecké básně (O Hermanu či Ariminiovi) pod názvem bardietů, které pak Denis, Kretschmann a j. napodobili. Ale b-dů jakožto zvláštního řádu se zřízením cechovním nikdy u Germanů nebylo, a »bardiety« Klopstockovy a jeho napodobitelů ani o sobě nemají ceny aesthetické. V. M.

Bardowiek (Bardewiek), někdy město, nyní městečko v Luneburku v pruské prov. Hannoveru na řece Ilmenavě, s 1825 obyv. (1885). V okolí pěstuje se zelenina, obchod se semeny. Starobylý gotický chrám hlásá dávnou slávu B-u, jenž vzpomíná se nejprve za Karla Velikého r 795 při pochodu jeho proti Sasům, kdy hostil ve zdech svých velikého dobyvatele. R. 805 ustanoveno kapitulárem téhož Karla vedlé jiných měst za obchodní stanoviště pro kupce francé a slovanské. V tétož době asi založeno v B-u i biskupství. Kvetoucí město zničil r. 1189 Jindřich Lev, zachovav pouze krásný dóm. Původní obyvatelstvo bylo slovanské. Později byl B. velmi důležitým městem obchodním. Pp.

Bardsey [bardsi], ostr. ve Walesu, v hrab. carnarvonském, na sev. cardiganské zátoky, 3 km dlouhý, asi s 300 obyv.; má na sev.-vých. přístav, maják. Za dob druidů býval **B.** v posvátné úctě.

Bardstown [bárdztaun], hlavní místo nelsonského hrabství v sev.-amer. státě Kentucky, 55 km jižně od Louisvilleu, má fímskokat. kolej a seminář, sirotčinec a 1803 ob. (1880). Před léty vyráběly se tu pluchy, vagony atd.

Bardulm viz Barletta.

Bardván: 1) **B.**, kraj neboli divise východoindická pod víceguvernerem bengálským, má na 35,870 km² 7,393,954 obyv. (1881) a skládá se ze šesti okresů. — 2) Bardvánský okres v Bengálu má na 6982 km² 1,391,823 obyvatelů (1881), a to 1,120,676 hindů, 263,816 muhammedánů, 6418 santálů (prabydlitelů) a j. Krajina ponejvíce plochá, kromě osad v sev.-západní části, jež hraničí se Santálistánem, kde je krajina poněkud hornatá a pokryta lesy; jinak jest pokryta rýžovými poli, mezi nimiž jsou houštiny a shluky bambusů, palem, banánův a mangů, v nichž skrývají se hojně vesnice. Přední řeka okresu jest Damuda (Damo-dar). Hlavní výrobek polní jest rýže; mimo to pěstuje se ječmen, luštiny, hořčice, sesam, rhicinus, cukrová třtina, moruše, pán (Piper betle), brambory, konopí, bavlna a indých (dvojí setba a sklizeň). Ku komunikačním prostředkům okresu náleží též dvojí trať železniční (*East India Railway*). Rukodilné výrobky: hedvábné látky, šperky ze zlata, stříbra a mosazi. V okrese tomto leží také důležité uhelné lože rángandžské. Škol pod dozorem je v okrese přes 1500. — 3) **B.**, hlavní m. okr., má 34,080 obyv. (1881) a to 23,683 hindův a 10,263 muhammedánů, 134 jiné. Jest to stanice železniční, sídlo administrace, místo obchodní a sídlo domorodých knížat (maharádžů bardvánských). *Fl.*

Bardylis, panovník illyrský ve IV. stol. před Kr., stal se z uhlíře náčelníkem tlupy lupičské a statečností svou povznesl se zne-náhla za vladaře nad národem svým, ve kterémžto postavení pro písnost a spravedlnost všeobecné úcty požíval. Způsobiv makedonskému králi Amyntovi II. nájezdy svými mnoho nesnází, zvítězil roku 359 před Kr. i nad synem jeho Perdikkou III. a zmocnil se severozápadní Makedonie; nicméně již příštího roku byl od mladého krále Filipa II. poražen a zahynul v boji, načež syn jeho Kleitos pozbyl všech zemí až k jezeru Lychnidu. Jiný **B.** připomíná se jako tchán épeirského krále Pyrrha a je nejspíše potomkem předešlého.

Bardziński Jan Alan, polský básník a člen řádu dominikánského (* 1657 — † ve Varšavě 1706). Pocházel z vojv. łeczyckého, studoval do r. 1682 v Krakově, kde byl potom lektorem theologie. Přesídliv se r. 1683 do Varšavy vyučoval až do roku 1688 filosofii. R. 1689 a 1690 působil v Lublíně, načež opět do Varšavy se vrátil, kde záhy získal si pověst výtečného kazatele a r. 1705 zvolen za převora dominikánského konventu. **B.** proslul

v literatuře polské jako překladatel latinských klasiků, při čemž hleděl zachovati polštinu čistou, prostou šifcích se tehděž makaronismů, jakož i vlivu frančiny. Z překladů jeho jsou důležitéjší: Lukianova *Tragedya o Podagryze* (1680), přeložená z latinského překladu Erasma Vitemberského; Lucanova *Farsalia* (Oliva, 1691); Boethiova *Pociecha filozofey* (Toruň, 1694); *Smutne starożytności Teatrum, to jest Tragedye Seneki rzymaskiego* (Toruň, 1696). Překlady básníků Claudiana a Juvenala nevyšly tiskem. **B.** vládl též dobře rýmovaným veršem latinským, jak svědčí jeho vydání Tomáše Akvinského *Breve Compendium Summae Angelicae* (Varšava, 1705). O životě a spisech **B.**ého psali I. L. Rychter (ve školní zprávě varšavské školy domikánské, 1827) a J. M. Osoliński (*Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej, sv. IV. Lvov, 1752).

Barea (v amhar. = otrok), malý rolnický národek pleti tmavé, na sev. vysočině habešské, mezi řekou Barkou a horským hřbetem Lebí, na území asi 1380 km², sousedící na sever a východ s nepřátelským kmenem kočovnickým Bení Amer, na jih s příbuzným snad kmenem Kunama. Čítají asi 20,000 duší a jsou poplatní Habeši a Núbii. Původ jejich jest neznámý, kultura jejich samorostlá, třeba v jazyce stopy jaz. sem. i hamitským (gramatika od Reinische, Vídeň, 1874), v náboženství stopy islámu se shledávají. Hlavní tržiště jejich jest Mogelo v údolí Amida. Srv. Munzinger, *Ostafr. Studien* (Schaffh., 1864). *Dk.*

Barea Soramus, designovaný konsul r. 52 po Kr.; za Nerona spravoval povčivě a svědomitě Malou Asii, čímž v záští u císaře upadl. Rytíř Ostorius Sabinus žaloval jej z přátelství k Rubelliovi Plautovi a ze snahy získati si přízeň provincie k ctižádostivým zámyslům. Zároveň s **B.**-eou **S.**-mem obžalována byla i dcera jeho Servilia, že dala peníze magům, ač se jich jen v záležitosti otcově dotazovala. Otec i dcera byli odsouzeni a ponecháno jim vybrati si způsob smrti r. 66 po Kr. Srov. Tacit. *Annal.* XVI., 23—33. *Cfe.*

Barboneův parlament [bərbónův...], jinak »malý parlament«, zvaný na rozdíl od předcházejícího »dlouhého«, byl svolán Olivierem Cromwellem a zahájen 4. čce 1653 Bohuchvalem (Praise-God) Barbonem, obchodníkem s kožemi a jedním z jeho členů. Skládal se asi ze 150 mužů, kteří jinak byli bezúhonní, většinou však vyznávali rozvratné sociální zásady. Usilovali odstranit soudní dvůr a podnikli, ke zděšení samého Cromwella, válečné tažení proti placení desátku; 12. pros. téhož r. parlament se rozešel.

Barège [baréž], řídká tkanina hladká, jež se nyní po výtce tká z jemné příze bavlněné, buď bílé, nebo barevné; bílé **b.-e** se též vkusně potiskují a skytají látky na lehké obleky dámské. Kromě toho se robí táž tkanina také z osnovy bavlněné a z otku vlněného (z vlny česané). Původně se tkal **b.** v údolí barègeském v pohoří Pyrenejském z příze vlněné na stavech ručních; později se nahradila v pa-

řízkých přádelnách vlněná osnova osnou z hedvábí surového, kdežto na outek užíváno česané příze vlněné. **B.** se hotoví strojně na různých místech v Čechách severních, v továrnách vídeňských, v Saské Kamenici, v Elberfeldu, v Paříži a j. *Blk.*

Barèges [baréž], **B.-les-Baines**, lázeňské místo ve franc. dep. hornopyrenejském, arr. argelèském, 6 km vých. od kant. města Luzu, v úzkém pyrenejském údolí Bastanu či Gavy de **B.**, 1232 m n. m. Jest proslulé svými 13 prameny, které obsahující množství chloridu a síranu sodnatého náležejí k nejsilnějším a nejpůsobivějším minerálním pramenům evropským. Nejlepší a nejteplejší vřídlo (44° C.) zove se *Le Tambour* neboli *Grande Douche*, nejvydatnější a nejchladnější *La Chapelle* (32°). Užívá se jich proti trvalým chorobám paralytickým a kožním, pakostnici, reumatismu, zastaralým ranám a j. Jest zde rozsáhlý ústav lázeňský, hospital pro 300 vojnů a 70 důstojníků, občanský hospic pro 100 osob. Ročně přebývá tu přes 4000 hostů, obyčejně od května do září, po té však i domácí obyvatelstvo opouští **B.** pro drsnost a studenost údolí mimo to stále lavinami ohroženého, usazujíc se většinou v Luzu. Léčivost zdejších pramenů byla již v XVI. stol. známa, avšak hojná jejich návštěva počíná se teprve r. 1677, kdy paní de Maintenon zde meškala s nemocným levobočkem Ludvíka XIV., věv. Maineským.

Barègin (glairin, zoogen, theiothermin) nazvána sliznatá hmota povlaků usazujících se v pramenech síratých (ku př. v Barèges les Baines, odkudž i pojmenování) a vytvořených vláknitou bakterií rodu *Beggiatoa* Trev.

Bareilly, hlavní město okresu východoindického v Severozápad. provinciích a sídlo úřadů, má 103.160 obyv. (1881), a to 56.550 hindů, 45.877 muham. a j.; leží na ř. Rám-ganze a jest stanicí dráhy (*Oudh and Rohil Khand Railway*). Úřední budovy, kasárny pro dělostřelectvo, pluk evropské a domácí pěchoty a domácí jízdy; kostel, ústav pro chromyslné, bazáry a t. d. — Bareillyský okres má na 4178 km² 1.030.936 obyv. (1881), mezi tím 790.309 hindů, 237.996 muham. a 2393 křesťanů. Leží zrovna pod Himálají, je v celku krajina plochá, již protékají četné řeky, hlavně řeka Rám-gangá. Jest to krajina dosti úrodná, poskytující dvoji sklizeň. Obchod, hlavně jen vnitřní a do nejbližšího okolí, nejvíce s bavínou a obilím. *Fl.*

Barelli Vincenzo, archaeolog italský (* 13. října 1807 v Dolní Ponně v Comsku). Stal se knězem a prof. semináře sv. Augustina v Comě, farářem v Gazzeně a Lagliu, objevil r. 1849 jeskyni zvanou Buco d'Orso na hranicích Laglia a Brienna, bohatou předpotopními předměty, a jmenován r. 1854 kanovníkem v Comě. Z četných jeho pojednání uvésti dlužno; *Cenni storici sulla cattedrale e sulle altre chiese di Como e dei Sobborghi* (Como, 1860); *L'Allegoria della Divina Commedia di Dante Alighieri* (Flor., 1864). Největší část jeho literárních prací je uložena

v časopise »Rivista archeol. della provincia di Como« (jehož byl **B.** ředitelem od r. 1872), v »Bollettino della Soc. Stor. Lomb.« (Mil.) a »Bollet. della Soc. Stor. Comense«.

Barendsz též Barents Wille m, holl. plavec, proslulý výzkumnými cestami v Sev. Ledovém moři (* v pol. XVI. st. — † 1597 na Nové Zemi), počal výpravy své r. 1594 jsa velitelem jedné ze tří lodí, jež byly vyslány vládou holandskou, aby kolem sev. pobřeží evropského a asijského nalezly cestu do Japanu a Číny. S lodí svou dostihl **B.** ostrova Nové Země, plavil se podél záp. břehu jejího až za Ledový mys k 78° sev. šíř., kdež spoustami ledu donucen jest k návratu; na základě této výpravy bývá **B.** obyčejně prolašován za objevitele Nové Země, avšak pravoslavné kříže, nalezené na 77° 55' sev. šíř., nasvědčují tomu, že Rusové břehy ostrova toho již před ním znali. Po nezdařeném pokuse, podniknutém roku 1595 se sedmi lodmi pod velením Cornelisa Naye, jemuž **B.** byl přidělen jako vrchní kormidelník, vystrojilo město Amsterdam novou výpravu, jejímiž vůdci ustanoveni sice Cornelis Rijp a Hendrichsz Heemskerck, avšak **B.** byl jako vrchní kormidelník duší celého podniku. Lodstvo toto objevilo ostrov Medvědí a Špicberky; **B.** odloučiv se od soudruhů svých obrátil se na vých. k Nové Zemi a dospěl až k sev.-vých. cípu jejímu, jež nazval Vytoženým mysem (Hoek van Begeerte). Nemoha pro ledové spousty pokračovati v další cestě uchýlil se na Novou Zemi, kdež na 76° 7' sev. šíř. se 17 soudruhů za nesčetných útrap prezímoval. Ani z jara 1597 nemohl vyprostiti lodí své z ledu, i pustil se ve člunech na jih k ústí Pečory. Avšak na cestě zachvácen jest dne 20. čna se čtyřmi soudruhy smrti a pohřben na jižním břehu Nové Země; ostatní mužstvo zachránilo se na poloostrov Kolu, kdež je holandská loď očekávala. **B.** byl nejen zkušný námořník, nýbrž i jinak vysoce vzdělán a na každé cestě si činil pečlivé zápisky, zároveň pak zhotovoval mapy krajů neznámých. Po smrti jeho ustaly holandské výpravy do Ledového moře; r. 1871 nalezl norvěžský kapitán Elling Karlsen na Nové Zemi dům, ve kterém **B.** přebýval, dále jeho zápisky a mnoho nářadí. Na počest jeho nazvána část Severního Ledového moře mezi souostrovím Špicberským a Novou Zemí mořem Barendszovým a jeden z ostrovů Špicberských má jméno Barendszova země.

Barendszova země viz Barendsz.

Barendszovo moře, též Východošpicberské moře, sluje část Severního Ledového moře mezi souostrovím Špicberským, Zemí Františka Josefa, Novou Zemí a pobřežím evropským. Severní část jeho pokryta jest větším dílem třístí, jež náleží k nejnebezpečnějším spoustám ledovým v krajích polárních; jenom někdy v létě, když počasí jest zvláště příznivo, objevují se v ní přelivy, jimiž mohly lodí proniknouti k zemi Františka Josefa. Naproti tomu jižní končiny **B.**ova m. při břehu evropském bývají i za nejužší zimy bez ledu. Hloubka jeho jest průměrně malá, přesahující

jenom na nemnohých místech 370 m. Rusové nazývají někdy část jeho při poloostrově Kole Murmanským mořem (*Murmanskoje more*).

Bärenhart Rudolf, rak. sochař, naroz. 5. kv. 1814 v Bělehradě Karlovskeém v Sedmihradsku. Vyrostl v poměrech velmi nuzných a byl dán do učení jistěmu brusiči kamenů. S otcem svým, vojákem, dostal se do Zuckmantlu u Litoměřic a tam také chodil do školy. Jako 17letý hoch přišel do Vídně a tam vstoupil později do akademie oddávaje se sochařství. Všeobecnou pozornost vzbudila jeho skupina *Bacchus a Ariadne* (z r. 1834), objednána u něho kolosální socha Ukřižovaného pro kostel vid. předměstí Schottenfeld. Získav podporu arcivévodkyně Zofie odebral se 1835 do Mnichova a byl laskavě přijat od Raucha a Cornelia, kteří oba o mladého umělce se zajímali. Zemřel na cholery, která zúfala v Mnichově r. 1837. — **B.** zhotovil ještě Skupinu z potopy, teď majetek hrabat z Palfy, a náčrtek u pomníku Františka I.

Bärenklau viz Bezvěrov.

Bärensprung H., slovnutný dermatolog (* 1822 v Berlíně). Studoval lékařství v Berlíně a později v Halle, kde hlavně Kruckenberg na něj působil. **B.** habilitoval se v Halle za docenta prací o prostupu rtuti kůže, která budoucí směr jeho badání naznačovala. Roku 1848 vyšly jeho *Beiträge zur Anatomie und Pathologie der menschlichen Haut*, ve kterých obhájl samostatnou hodnotu kožních chorob a kladl jako vrstevník jeho Simon váhu na jejich anatomický základ a histologické poměry nemocí kožních. Spis ten i veškerá jeho pozdější pojednání, hlavně jeho nedokončená učebnice, vynikají zevrubnou znalostí historickou. Roku 1853 převzal **B.** řízení oddělení pro syfilitické nemoci ve veliké nemocnici Charité v Berlíně, stal se roku 1856 mimoř. profesorem a obdržel zároveň oddělení pro nemoci kožní. Z berlínského pobytu **B.** ova datují se pak proslulé práce *O oparu opasovém* (herpes zoster), ve které první dokázal, že onemocnění toto dlužno vztahovati k podráždění meziobratlových uzlů míchových nervů; *O nakažitelné příjince*, kterou zakládá nauku dualistickou něm. S Hebrou zároveň vydal první větší a modernější technikou upravený atlas kožních nemocí. Vedle toho dlužno ještě vytknouti krásnou kritickou práci *O přijíci zředěné*. — Z r. 1849 pochází jeho důležitá studie *O skvrnitěm tyfu*. **B.** byl před časem zachvácen choromyslností (dementia paralytica) a v záchvatu šílenosti utonul v moři u Kielu roku 1864. Jsky.

Bärenstein, městys v saském kraji zvikavském, okr. annaberském na řece Polance (*Pöhle*) a na dráze annabersko-vejprtské, u samých hranic českých, má krajkářskou školu a 2002 obyv. (1885) vyrábějící krajky, hedv. šňůry, prýmky a sirky. Nad městečkem zvedá se čedičová skála Bärenstein do výše 890 m.

Barents viz Barendsz.

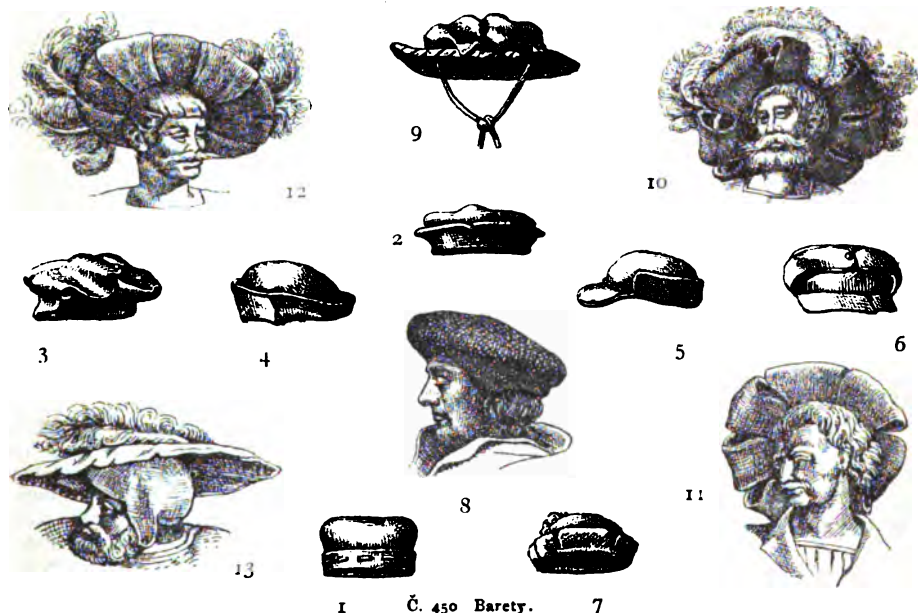
Baroskop slove nový hustoměr, jež sestrojil J. V. Diviš, při kterém změny tlaku hydrostatického, vznikající rozdílnou hustotou

zkoušených kapalin, převáděny bývají na kruhovou stupnici buďto ústrojím aneroиду nebo, ve formě zlepšené, pomocí pružného péra spirálového. Ponoříme-li trubici nahoře citlivým aneroidem uzavřenou do tekutiny, rovná se napětí vzduchu uvnitř trubice uzavřeného hydrostatickému sloupci kapaliny zkoušené, množenému měrnou vahou této kapaliny. Měření tohoto napětí děje se zpomenutým ústrojím citlivého aneroidu anebo pružnou točinkou a může býti vyjádřeno stupni empirické škály kruhové, opatřené raří. Základem k tomuto přístroji byly pokusy Divišovy o barometrickém určování hustoty (Listy cukrovarnické, roč. IV., str. 8.; obšírné popsání a vyobrazení b-u nalezne se v ročníku VII. téhož časopisu). DČ.

Barère de Vieuzac [barér d'vježák] Bertrand, politik, řečník a spisovatel francouzský (* 1755 v Tarbes — † t. 1841). Žil nejprve v Toulouse jako advokát, později rada při senešalství biggorském. Byv voliči tohoto senešalství vyslán do Národního shromáždění zasedl v umírněném středu; brzo však přidal se úplně k jakobinům, byl společně s Dantonem povolán do ministerstva spravedlnosti a do konventu. Jako předseda tohoto v procesu Ludvíka XVI. hlasoval pro jeho smrt. Později jsa členem Výboru pro obecné blaho podněcoval obecný postrach, způsobil záhubu Hebertistův a Dantonistů, zradil však a opustil i Robespierrea, když padl (červenec 1794). Pšes to i on byl odsouzen k deportaci, již však unikl útěkem. R. 1799 amnestován i získal si přízeň prvního konsula, ale na jeviště politické vystoupil teprve r. 1815 jako poslanec, ač bez úspěchu. R. 1816 byl jako kralovrah vyhnán. vrátil se však po revoluci r. 1830 znova do Francie, kdež mu svěřena správa departementu Vys. Pyreneji, který jej několikrát vyslal i do sněmu. Vynikající místo v dějinách veliké revoluce zaujímá **B.** jako řečník. Jeho sloh, obrazný, květnatý a nepostrádající jakési vznešenosti i při nejprudším a nejzuřivějším rozrušení, zjednal mu jméno »Anakreonta guilhotiny«. **B.** založil také první list republikánský »Le point du jour« (Jitřenka), věnovaný výhradně debattám Nár. shromáždění. Ke konci direktoriátu a za konsulátu redigoval »Mémoires anti-britannique«, jakož př vyběc Napoleon proti Anglii a později docela v záležitostech policejních používal publicistických a jiných schopností **B.**ových. Samostatně **B.** vydal: *Esprit des séances des États-généraux* (1789); *Opinion sur le jugement de Louis XVI.* (1792); *La Liberté des mers, ou le gouvernement anglais dévoilé* (1796, 3 sv.); *Montesquieu peint d'après ses ouvrages* (1797); *De la pensée du gouvernement républicain* (1797); *Histoire des révolutions de Naples depuis 1789* (1806); *Les Époques de la nation française et les Quatre dynasties* (1815); *Les Éloges de Louis XII.* atd. Jeho *Mémoires*, jichž uveřejnění světil Carnotovi, byly uveřejněny Carnotovým synem v Paříži r. 1842 ve 4 svazcích. O životě a spisech jeho viz Carnotovy poznámky v čele »Mémoires« a Macaulayovy »Essays«. Č.

Bareš František, profesor při vyšším státním gymnasiu v Mladé Boleslavi, narodil se v Mezihoří r. 1851, studoval na reálném gymnasiu v Táboře (1865–72) a na universitě pražské (1873–75). Po skončených studiích filosofických povolán byl za učitele na gymnasiu v Č. Budějovicích (1875) a o rok později do Ml. Boleslavi, kde až dosud působí jako profesor dějepisu a zeměpisu. Ve veřejném životě jest činným jako jednatel krajského musejního spolku v Ml. Boleslavi a správce historických sbírek v museu boleslavském, jehož jest spoluzakladatelem; od r. 1889 zasedá též v zastupitelstvu města Ml. Boleslavi. Literární práce jeho jsou rozptýleny po různých

dlým, byly při své rozmanitosti tvarů vždy střízlivých, kdežto jiné, landsknechty a hejsky do výstřednosti vytvářené těšily se veliké oblibě stavů všech až k císaři, i žen. Výstřednosti strůje této umírněny různými příkazy, ač s malým výsledkem. **B.** způsobu prvního byl nízký, kulatý, k dýnku se šířící, maje někdy mimo to krátký výčnělek do zadu k částečnému krytí šíje; podobné stříšky nebo štítky přiřívány napřed nebo po stranách, aby zdviženy nebo spuštěny chránily před sluncem nebo deštěm (č. 8.). **B.**-y šlechtické XV. století měly mimo sklopku zadní jiné dvě velké po stranách, které byly nahoru shrnuty a tam spjaty. Látka b-ů byla obyčejně plstěná nebo

I Č. 450 Baret. 7

ných časopisech, hlavně místních. Články jeho v programu průmyslové školy v Ml. Boleslavi otištěny byly v »Průmyslových Listech« a časopisech ml. boleslavských. Samostatně vyšly jeho *Dějiny mladoboleslavského školství*, sepsané ku zoeletému jubileu gymnasia mladoboleslavského a vydané nákladem města Ml. Boleslavi (1888); pak *Učebná kniha zeměpisná*, kterou ministerstvo kultu a vyučování schválilo jakožto učebnici školní (1888). V rukopise chová dosud nehotové dílo *Dějiny města Ml. Boleslavi*.

Baret, též *biret*, franc. *barrette*, ital. *berretta* (viz vyobr. č. 450.), pokrývka hlavy, někdy velmi oblíbená, na způsob kulaté čepice, nahoře objemnější, která již v X. stol. se nosila, jsouc později i dýnkem čtverhranným opatřena (č. 1.). V XV. stol. zobecněl b. hlavně v Německu do té míry, že počátkem XVI. stol. mimo stav selský nosilo jej skoro obecně obojí pohlaví. **B.**-y doby této jsou dvoji: jedny, nošené hlavně reformovanými knězi, učenci a vůbec měšťanstvem use-

z nízké kožešiny, kdežto majetnější lidé nosili b-y z tlustého sukna hnědého nebo černého zdobíce je šňůrami barevnými. Kněži a učenci nosili b-y ze sukna černého nebo sametu bez ozdob, šlechtici pak z aksamitu barvy karmazínové, často kožešinou obšíte, též zdobené agrafou a pěrem. Druhý způsob b-ů, počátkem XVI. století nejvíce užívaný, skládal se mimo část střední ke krytí hlavy ještě ze široké střešky vodorovné. Část střední (vlastní pokrývka) byla s počátku vysoká, s vyduťtým krajem. Později stávala se tato část nižší, až skorem talířovitou. Střeška stala se hlavní částí b-u a jsouc udělána z dvojité látky nebo silně podložena nejvíce se měnila: tak střížena do dvou částí, jež v krajích přes sebe položeny, anebo do několika částí, jež v barvách se střídaly. Pruhy tyto bývaly též nahoru shrnuty a na spodním kraji b-u přiřity, jakž nejvíce spatřujeme u heroldů. Tato jednotlivá ohbí byla též zvláště prostřihována, tak že z otvorů vynikaly barevně podložky. Někdy byly otvory tyto větší, tak že jimi provlečená široká ba-

revná stuha tvořila zvláštní výdutky (č. 9—11.). Vznešenější stav nositele b-u rozhodoval o velikosti střední části jeho, kteráž bývala v tomto případě jako u heroldů plochou, talířovitou, ano i střecha stala se tu užší a méně prořezávanou, avšak vždy nahoru shrnutou, na rozdíl od stavu rytířského, kterýž užíval vždy b-u se střešou širokou, však neprořezávanou, s velice nízkou částí střední, tak že b. tento, aby na hlavě seděti mohl, v otvoru pro hlavu určeném měl zvláštní soukenný nebo kožený čepec (*calotte*), jenž zadní část hlavy těsněji objímal. Calotty užíváno i z té příčiny, aby se b. zdobněji na hlavu posaditi mohl, což jinak pro nízkost dýnka bylo by nesnadno (č. 12., 13.). Ozdobou b-u byla pravidlem vlnité splývající skupina per pštrosích, u b-ů knížecích různá ověšená fetišková; též užíváno k účelu tomu medaillonů s podobiznami, drahokamů, různého vyšívaní a jemného pýří na okrajích střechy. Jak svrchu řečeno, již počátkem XVI. stol. nosily b-y i dámy a vsazovaly je na hlavu podobně jako muži, totiž značně do zadu a šikmo k uchu snížené a tolikéž nad calottami. Koncem první polovice XVI. století stal se b., hlavně vlivem módy španělské, menším a následkem čtých nařízení proti všelikému přepychu v šatství obmezován na tvary střízlivé a nošen jen knězi a uenci, tak že se stal odznakem stavů těchto. B-y tyto byly beze střechy, za to měly kvadratická dýnka, opatřená mnohdy uprostřed střapcem. Podobný b. nosí katolické duchovenstvo posavade, a v Německu, Francii a j. nosí jej soudci při funkčních úředních. Srv. Otto Henne am Rhy, *Culturgeschichte des deutsch. Volkes* I, 339 sl.; F. Hottenroth, *Die Trachten der Völker*, II. 105 sl.; Dr. Oscar Mothes, *Archaeol. Wörterbuch*, I. 143.

Baret [barè] Eugène, lit. historik francouzský (* 16. pros. 1816 v Bergeracu — † 4. dub. 1887). Dosáhl stupně doktora ès-lettres r. 1858 a hned na to r. 1859 byl jmenován prof. dějin literatur cizích při fakultě v Clérmont-Ferrandu. R. 1866 byl ministrem vyučování při dvoře císaře Maximiliána v Mexiku. Roku 1875 stal se ředitelem akademie v Chambéry a r. 1878 generálním inspektorem veřejného vyučování. B. zabýval se hlavně studiem literatury provençalské a španělské a jmenován za svou činnost členem akademie madriidské. Díla jeho vyznamenávají se kritickým duchem vědeckým, důkladností a slohem velice pěkným; nejcněnější jsou: *De l'Amadis de Gaule et de son influence sur la littérature du midi de l'Europe au XVIIe siècle et au XVIIIe siècle* (Paříž, 1853; nově 1873); *Les Troubadours et leur influence sur la litt. du Midi de l'Europe* (t., 1867); *Histoire de la littérature espagnole depuis ses origines les plus reculées jusqu'à nos jours* (t., 1884) s dodatkem *Anthologie espagnole* (t., 1884). Mimo to máme od B-a akademickou cenou poctěný překlad dramát Lopea de Vega (t., 1869—70, 2 sv.). Hrx.

Baretti: 1) Guiseppe Marcantonio, spisovatel italský (* 1719, dle jiných 1716 nebo 1712 v Turině — † 1789 v Lond.). Byl od otce

určen ke stavu duchovnímu a později právnickému; nemaje však chuti ani k tomu, ani k onomu opustil otcovský dům a odebral se do Guastally ke strýci, byl nějaký čas pisárem u velkoobchodníka, jehož společník Cantoni zasněl ho v písemnictví dávaje mu čísti různé básně, pobyl nějaký čas v Benátkách a Miláně, načež žil delší dobu v Anglii, kde se zabýval důkladně písemnictvím anglickým. Po smrti otcově (1742) vrátil se B. do Piemontu, byl jmenován skladním dozorcem vojenským v Cuneu, odkud odešel r. 1745 do Benátek, kde vydal bezcenný překlad Corneilla (Ben., 1747—48, 4 sv.). Znepřáteliv se v Turině se starožitníky odešel r. 1751 do Londýna, kde otevřel školu jazyka italského a uveřejnil *Dictionary of the English and Italian languages* (Lond., 1760; Livorno, 1828, ve 2 sv., 1873). Z Londýna vrátil se r. 1760 do Milána a začal vydávati r. 1762 listy o Portugalsku a španělsku s názvem *Lettere famigliari*, a když vydání jich bylo zastaveno pro mnohé triviálnosti na žádost vyslance portugalského, pokračoval v nich anglicky v Londýně, kam se byl odebral, aby ušel pronásledování, z Benátek, kde byl vydával časopis »Frustra letteraria« (1763—65). Zemřel 5. čna 1789 v Londýně jako tajemník umělecké akademie. Mimo slovník jmenovaný vydal ještě *Dictionary of the English and Spanish languages* (Londýn, 1787, 1837); *Account of the manners and customs of Italy* (t., 1768—69) a *Obranu Italie*. Pověst ostřeho a zároveň často příliš nespravedlivého kritika získal při jeho časopis »Frustra letteraria«, kde B. bičuje převrácenosti společenské, ale bez metody, haně vše, co přesahuje jeho vzdělání; při tom nedostává se mu klidu a míry, bojuje proti věcem stejně jako proti osobám, doporučuje své *Poesie piacevoli* a haní Frugonia. Zásluha jeho, že ukázal první Italům na velikého Shakespeara, jest zmíněna tím, že házel blátem po Danteovi. Při všem tom čtou se jeho psudky posud, jsou v nich místa pěkná, tak zvláště v pojednání *Sulle lettere famigliari del Bonfadino* (vydal Mazzuccheli); *Sopra i discorsi del Cocchi*; *Usi e costumi degli Italiani* a j. O oblíbě časopisu »Frustra letteraria« svědčí, že byl vydán několikrát, tak v Neapoli roku 1856, a s menšími spisy (*Il bue paedagogo del P. Appiano Buonafede*) ve 2 svaz. (Milán, 1879). Sebrané spisy B-ttovy vyšly s názvem *Opere italiane* (Milán, 1813—19, v 6 svazcích; 1838 ve 4 sv.); jeho *Scritti scelti inediti* vydal Custodi se životopisem (Milán, 1822—23). Srv. J. Franchi: *Notizie intorno alla vita e degli scritti de G. B.* (Tur., 1790, Mil., 1813); Garizio, G. B. e i suoi tempi (Tur., 1872); *Il vero carattere di G. B.* (Londýn, 1771); spis Jacopa Bernardia (Ben., 1884) a pojednání ve »Fanfalle d. Dom.« (1886, č. 10.). P.

2) B. Martino, přírodopysce a geolog italský (* kolem 1840 v Piemontě). Jest mimořádným prof. geologie a ředitelem musea geologického na universitě turinské a vydal řadu spisův a pojednání o geologických poměrech krajín italských, z nichž uvádíme: *Alcune os-*

servazioni sulla geologia delle Alpi Graje (Bologna, 1867); *Studi sul gruppo del Gran Paradiso* (Turin, 1868); *L'industria mineraria italiana* (Milán, 1871); *Il lago del Rutor* (Turin, 1880); *Resti fossili di mastodonte nel territorio d'Asti* (1881); *L'Italia nella storia della geologia* (1882—83); *Sunto delle lezioni di geologia* (Turin, 1883); *Condizioni geologiche dei terreni della galleria del Giovi* (tamtéž, 1887) a jiné. P.

3) B. Eraldo, dramatický spisovatel italský (* 1846 v Mondovi). Studoval práva na universitě turinské a stal se později tajemníkem ministerstva spravedlnosti v Římě. Psal pěkné veselohry nářečím piemontským, z nichž jmenujeme: *Giulia la Maestra*; *Intrighi*; *Supperbia e ambizione*; *Un'idea luminosa*; *Un annunzio in quarta pagina*; *Facessie da preive*; s největším úspěchem potkala se veselohra *I fastidii di un grand' uomo*. P.

Bareuther Ernst, něm. politik (* 19. ledna 1838 v Aši). Navštěvoval tam obecnou školu, pak vychovatelství u Fröbelů v Keilhanu (Durinsku), gymnasium v Chebu a universitu v Praze a ve Vídni. Stav se doktorem práv věnoval se praxi soudní a advokátní. Za studií v Praze byl častěji starostou studentského spolku »Deutsche Lesehalle«. Na sněmu českém zastupoval od r. 1871 města Kraslice, Nýdek, Schönbach, pak Aš a Rossbach; v říšské radě od roku 1873 města Cheb, Františkovy Lázně, Aš, Rossbach a Hazlov. Od roku 1882—85 byl obecním radou za z. sbor vnitřního města ve Vídni. Od r. 1873 byl členem strany pokroku a pak spojené levice, nyní jest členem německonárodního spojení. V letech 1879—80 byl členem delegace.

Barevná dřeva. K surovinám, jichž se dosud užívá v barvířství, na přípravu inkoustů, na výrobu pokostů všelikých a k jiným účelům přes to, že výroba barviv umělých značného dosáhla vývoje, náležejí také t. zv. b. d. Jsou to dřeva převahou cizokrajná, jež se k nám dovážejí buď ve způsobě špalků, polen aneb umletá a jež v sobě mají buď barvivo některé nebo sloučeniny, které kvašením, nebo vlivem kyselin či žravin či oksylčovadel na barviva se mění. Dřeva tato se dělí na tři skupiny, totiž: na dřeva červená, modrá a žlutá. Dřev červených se dobývá z jádra stromovitých rostlin rodu *Caesalpinia*, jako: *C. echinata*, *C. bijuga*, *C. brasiliensis*, *C. crista*, *C. Sapan* a j. Odborníci praktičtí je rozvrhují dle původu zeměpisného na brazilská, z nichž je nejlepší dřevo fernambukové čili pryzila červená; na západoindická, jež mají menší mohutnost barvivu, jako: costarické, limajské, dřevo ze sv. Marthy a j., a na východoindická, z nichž vyniká dřevo sapanové. Ve všech těchto »pryzilách červených« je obsažena osoblivá součástka brasilin, která po oksylčení svým na rudé barvivo, zvané *brasilin*, se mění. K dřevům červeným těsně se přimyká dřevo santalové, jehož poskytují jádra starých kmenů rostliny *Pterocarpus santalinus*, která je domovem na Ceyloně a v britské Indii Východní. V dřevě

tomto se mají barvivo červené, zvané *santalin*. V obchodě se objevuje santalové dřevo bílé či žluté a červené; toliko po druhém panuje poptávka čilá, najmě po druhu bledě rudém (dřevo caliaturové), kdežto temně rudé méně se cení. Dřeva modrá či pryzily modré poskytují motýlokvetá rostlina, zvaná *Haematoxylon campechianum* L., jejíž vlastní jsou ostrovy Antilské a Jižní Amerika. Dřevo toto slove též kampaška čili dřevo kampaškové. Součástíkou podstatnou tohoto dřeva je haematoxilin, který, oksylčí-li se, na barvivo *haematein* se proměňuje, jehož se užívá ku barvení na modro (za přispění solí mědnatých), na černo a na červenou. Nejbohatší haematoxylinem jest druh zvaný »Laguna-Campèche«, pak následují dle hodnoty kampaška z ostrova S. Domingo, z ostrova Jamaiky a kampaška honduraská. Žlutá dřeva či pryzily žluté obsahují vesměs barviva žlutá a užívá se jich proto k barvení na žluto, a poněvadž barviva ta bývají provázena i tříslovinami, lze jich upotřebiti spolu se solmi železitými také ku barvení na černo. Žlutá dřeva se rozpadávají na čtyři skupiny, totiž: na žlutá dřeva západooindická, na východoindická, na dřevo fisetové čili uherské a na dřevo dřístálové. Západoindická dřeva žlutá zahrnují se též názvem pravá pryzila žlutá a jsou různé jakosti; za nejlepší se považuje žlutá pryzila z ostrova Kuby, po té následují pryzila z Tuspanu (v Mexiku), z Jamaiky, Laguny a j. Pryzilu tuto skytají kmeny moruše barvířské (*Morus tinctoria*). Osoblivě barvivo žluté tohoto dřeva slove *morin*. Jako ve všech případech předcházejících, tak i v tomto případě mají se barvivo to toliko v jádře; a proto se dřevo bělové a kora pečlivě otesávají s kmenů poražených prve, nežli se rozřezávají a na polena štípají. Východoindická dřeva žlutá nemají důležitosti pro barvířství. Uherské dřevo žluté, též fisetové (visetové) nebo fustikové dřevo skytá »Škumpa ruje« (*Rhus cotinus*), která roste ve veškerých zemích jihoevropských a mimo to i v Uhrách, Tyrolsku a j. Ve dřevě tomto naláze se glykosid zvaný fustin, který se štěpí za jistých okolností na žluté barvivo fisetin a na cukr. Barva žlutá, vyvozená tímto barvivem, jest málo stálá, a proto jest užívání uherského dřeva žlutého velmi omezené. Dřístálového dřeva žlutého poskytuje průmyslu dřevnatý kořen dřístálu obecného (*Berberis vulgaris*), v němž se nachází žluté barvivo »berberin«. Barviva uvedená v řádcích výše položených — vyjímaje ona, jež se mají v dřevěch žlutých — čítají se k tak zvaným barvivům námětným, poněvadž se ustalují na vlákně (bavlněném, vlněném a j.) vesměs jen přispěním mořidel (po výtce roztoků solí kovových); ale užívá se jich také k barvení usní a jirch. V nové době se potřebuje v barvířství hlavně vodných nebo líhových výtažků či extraktů z dřev barevných buď ve způsobě syrobovitých kapanin, aneb odkouřených do sucha ve způsobě hmot beztvárných. Kromě toho dřev barevných užívá se také v truhlářství a soustružnictví. *Bik.*

Barev zrění. Světlo — dle vládnoucího názoru vlnivý pohyb »étheru« — jak ze svítících předmětů vychází, obsahuje veliké množství světelných paprsků, různých se fysikálně dobou kmitu, délkou vlny, lomem, lučebním účinkem. Rozloží-li se toto světlo v jednotlivé složky (hranolem), a působí-li jedna z nich co jednoduché (homogenní) světlo určité délky vlny na zrak, způsobuje pocit určité barvy; i jest veliké množství pocitů barevných, z nichž každý přísluší světelnému paprsku určité délky vlny. Ve vidmu slunečném jsou paprsky světelné, jež působíce na zrak nevzbuzují žádného pocitu (světlo ultračervené a ultrafialové). Rozdíl mezi jednotlivými pocity barevnými jsou velmi nenáhlé, jako rozdíl mezi délkami příslušných světelných vln. Z nepřetržitě řady barevných dojmů znenáhla v sebe přecházejících, jak je lze na př. ve vidmu slunečném vedle sebe viděti, vybral člověk některé zvláště vynikající, mezi sebou co nejvíce nepodobné, a označil je jmény: červeně, žlut, zelen, modř. Tím usnadnil si označování barev, ježto ostatní nescíslné barevné dojmy některému z pojmenovaných jsou podobny. Působí-li dvě jednoduchá (homogenní) světla současně na totéž místo sítnice oční, neobjeví se pocity obou příslušných barev, nýbrž nastane pocit barvy jedné, v níž rozeznati nelze žádnou z obou barev příslušných působícím světélom. Tu liší se velice zrak od sluchu, jež jednotlivé tóny v akordu současně znějící rozeznává. Barva, jež povstává současným působením dvou homogenních světél na zrak, stála by ve vidmu mezi barevnými pocity příslušnými působícím světélom. Tak působí-li současně světlo červené a žluté, objeví se pocit barvy pomorančové. Vždy však tato »smíšená« povstala barva jeví něco světla bílého, to jest, není tak nasycena jako stejná barva způsobená příslušným homogenním světlem. Pozoruhodno, že smíšením světla červeného a fialového vzniká pocit barvy purpurové, jež ve vidmu slunečném se nevykazuje; tomuto pocitu neodpovídá tedy žádné objektivní světlo určité délky vlny. Čím dále od sebe ve vidmu stojící světla se mísí, tím více mizí pocit barevný a převládá pocit bílého; tak červené a zelené světlo působí pocit žluta velmi málo nasyceného, jemuž velmi mnoho bílého jest přimíšeno. Červené a zelenomodré světlo působí pak docela jen pocit bílého, beze všeho barevného tónu. Barevná světla, jež současně na zrak působíce vzbuzují dojem světla bílého, slovou komplementární. Ve vidmu slunečném lze vyhledati veliký počet komplementárních dvojic světelných. Komplementární světla nelze objektivně stanoviti, poněvadž pro každé oko nejsou tytéž barvy komplementárními. Současně působení dvou nebo více světél na zrak vyvolává tedy dojmy barevné, čistě subjektivní, z nichž některým, jako dojmů barvy purpurové a bílé, žádný fysický paprsek světelný se nerovná. Míšení barevných světél pomocí zraku jest tedy výjev čistě fyziologický a liší se značně ve výsledcích od míšení barevných práškův a tekutin (pigmentů), kde výsledná

barva řídí se dle fysikálních vlastností těchto látek. Proto nelze zkušeností fyziologického míšení barev užiti v malířství. Nescíslné pokusy s míšením barevných světél pomocí zraku vedly k poznání, že ze tří daných barevných světél lze postupným míšením způsobiti dojmy všech barevných pocitů, kterých vidmo poskytuje, byť i ne ve stejné sytosti. Tyto tři »základné barvy« jsou libovolné, nikoli objektivné. O b. z. byly sestrojeny mnohé hypotheses. Nejprostší zdála by se ta, že ústroj zrakový jest schopen tolika způsobů činnosti, kolik jest různých pocitů barevných, tak že by každé světlo určité délky vlny v něm vzbuzovalo zvláštní stav, jenž by na vědomí přišel jako pocit určité barvy. Takový názor předpokládá by, že ústroj smyslový jest schopen různých způsobů činnosti, jež v něm nastávají dle povahy vnějšího dráždidla. Jedním ze »základních pilířů« fyziologie smyslu jest však princip o specifické energii, dle kterého nervový ústroj schopen jest jen jediného způsobu činnosti, ať jest vnější dráždídlo povahy jakékoliv. Dle tohoto principu bylo by třeba ve zraku tolik zvláštních ústrojů nervových, kolik jest různých barevných pocitů. Z anatomických důvodů jest však pravdě nepodobno, aby na žlutém místě sítnice oka na př. bylo nescíslné množství různých nervových ústrojů. Zkušenost o míšení jednoduchých barevných světél ukázala však, že ze tří lze vyvoditi postupným míšením pocity všech tónů barevných. Proto jest možno, že všechny barevné pocity vznikají postupným míšením tří základných pocitů barevných, z nichž pro každý jest ve zrakovém ústroji specifický nervový ústroj. Theorii b. z. v tomto smyslu vyslovil nejprve Thomas Young r. 1807; Maxwell a zvláště Helmholtz provedli ji. Helmholtz zvolil jakožto základné pocity barevné červenou, zelenou a fialovou barvu, protože zdají se jeho oku nejsytějšími. Jsou tedy ve smyslu zrakovém tři specifický různé nervové ústroje, z nichž první dráždí se nejsilněji světlem v nejdelší vlně a působí pocit červená; mnohem slaběji dráždí se ústroj ten světlem o střední délce vlny (zeleným), nejsilněji světlem v nejkratší vlně (fialovým). Světlo o střední délce vlny dráždí nejsilněji druhý, »zelený ústroj«, nervový, slaběji »ústroj červený« a »ústroj fialový«. Světlo nejkratší délky vlny dráždí pak nejvíce »ústroj fialový«, slaběji zelený, nejsilněji červený. Stihne-li tedy oko světelná vlna, kratší než červená a delší než zelená, dráždí oba tyto ústroje stejně; i vznikne dojem barvy žluté. Jsou-li ve světle všechny druhy světelných vln, dráždí se všechny tři ústroje nervové současně i vzbuzuje se pocit světla bílého. Dle Young-Helmholtzovy theorie třeba tedy pouze stotožniti míšení barevných pocitů na vědomí se skutečným míšením barevných světél zrakem; i lze pak vyložití všechny barevné pocity ze zkušeností nabytých pokusy s míšením barevných světél. Nepřehlížejíc k tomu, že míšení dvou barevných pocitů není snad totéž, co míšení dvou skutečných barevných světél, jak theorie předpokládá, jsou též úkazy, jež theorie ta vylo-

žiti nedovede. Tak při slabém osvětlení mizejí pocity barev, a všechny předměty jsou šedé; theorie nevykládá, proč barevné světlo při malé jasnosti působí pocit šeda (bílého), dráždí totiž všechny tři ústroje barevné stejně. Malé barevné předměty, nazírané z velké vzdálenosti, ztrácejí barvu a jeví se jasně bezbarvé; obvodová místa sítnice ztrácejí znenáhla citlivost pro barvy zachovávající ji pro odstíny bílého (šeda). K výkladu těchto a jiných úkazů Young-Helmholtzova theorie bez pomocných hypotéz nestačí. Vedle Young-Helmholtzovy ujala se též theorie Heringova. Hering předpokládá též trojí elementy v ústrojí zrakovém, jako by »hmota zraková« byla směsí ze tří lučebně různých látek, z nichž každá světlem jiného druhu se proměňuje. Tato proměna jest dle Heringa dvojího způsobu: rozklad a znovusestrojení, dissimilace a assimilace. Stav dissimilace budí pocit barvy jedné, stav assimilace barvy jiné; jsou tedy barvy kontrastní, z nichž vzbuzuje se jedna dissimilací, druhá assimilací látky zrakové. Jedna látka zraková ve stavu dissimilace budí pocit bílého, ve stavu assimilace pocit černého; druhá vzbuzuje dle stavu dissimilace či assimilace kontrastní pocity buď červena nebo zelena; třetí žluta a modra. Látka »běločerná« jest v ústrojí zrakovém nejhojnější a umdlévá nejméně; látky červenozelená a žlutomodrá jsou skrovnější a umdlévají snáze. Není pochyby, že lze touto teorií vyložití mnohé úkazy b. z.; zvláště ony, které vymykají se výkladu dle theorie Young-Helmholtzovy. Hlavní oporou její jsou úkazy kontrastu, že totiž nazírání barevného světla mění činnost zraku tak, že se mu bílé světlo jeví v kontrární barvě (barevné stíny, negativní sledy barevných obrazů). Hering praví, že zraková látka jedním barevným světlem v dlouhotrvající dissimilaci přivedená upadá pak i na popud bílého světla v assimilaci budíc dojem barvy kontrární (červená — zelená, žlutá — modrá). Helmholtz vykládá úkazy kontrastu na základě psychologickém. Heringova theorie má však tu velikou vadu, že odpírá jednoduchým a patrným zkušenostem o výkonech fyziologických. Stav assimilace a dissimilace, jakožto úkazy výživy, nejsou totožné se stavem podráždění, jenž jest podkladem činnosti. Hering připisuje stavu klidu, jenž všude jinde spadá v jedno s assimilací (výživou), činnost. Živá hmota vždy buď assimiluje nebo dissimiluje; klid dle smyslu Heringova, kde by totiž živá hmota ani neassimilovala, ani nedissimilovala, jest všude jinde totožný se zastavením života. Mimo to odpírá Heringova theorie principu o specifické energii připisující jednomu a témuž ústrojí dvojí způsob činnosti dle povahy vnějšího dráždidla. Žádná z dosavadních teorií o b. z. nevyhovuje, až na první zde uvedenou, která však nedojde uznání, pokud bude princip o specifické energii smyslových ústrojů vládnoucím. Mš.

Barfleur [flör], přístavní místo ve francouzském departementu La Manche, arrondissementu valogneském, poslední stanice západní dráhy, 26 km východně od Cherbourgu, má

1065 obyv. (1886) a mořské lázně. Severně odtud (2 km) jest předhoří Pointe de B. s nejvyšším majákem Francie (71 m), jenž zřízen na uvarování lodí před velmi prudkými proudy u mysu se tvořícími.

Barfod Povel Frederik, dánský historik a politik (* 1811). Od r. 1832 žil trvale v Kodani, zprvu jako učitel, potom zcela zabíraje se spisovatelstvím. R. 1838—39 byl amanuensem při bibliotéce univerzitní. Idea nordické jednoty vedla jej k zaražení časopisu *Brage og Idun* (1839—42), v němž soustředil cenné příspěvky od spisovatelů ze všech zemí severovýchodních. Od roku 1855—61 byl úředníkem v archivu ministeria vnitřních záležitostí a potom až do r. 1866 assistentem při královské bibliotéce. Pro zásluhy spisovatelské udělena mu později roční státní podpora. Za vlády Christiana VIII. rozvíjel B. zdatnou činnost politickou a byl až do r. 1853 jedním z předních zápasníků strany tak zvané »selské«. Jako zástupce za Møen účastnil se roku 1848—49 ústavodárného sněmu říšského a byl od té doby skoro nepřetržitě členem folketingu až do r. 1869, kdy ohluchnuv vzdátí se musil činnosti poslanecké. Čelnější spisy jeho jsou: *Danmarks Gejstlighed en personal historisk statistik Aarvog* (1848—49); *Rejse i Dalarne* (1863); *Danmarks Historie fra 1319 til 1536* (1885—86). Obstaral vydání sebraných básní Ambrosia Stuba (1852, nové vyd. 1879), ale hlavní jeho dílo jest *Fortaellinger af Faedrelandets Historie* (1853, 4. vyd. 1874), které za krátko znárodnělo. Kra.

Barfurú viz Balferú.

von **Barfus** Hans Albrecht, hrabě, pruský maršál (* 1635 v Mögelinu v Braniborsku — † 27. pros. 1704 na Kossenblatu u Beeskova), pocházel ze staré rodiny, původně osazené prý v Kolíně nad Rýnem, od roku 1331 v Pomohi, od roku 1375 v Pomořanech. Roku 1678 stal se plukovníkem, roku 1683 generálem. Byl ve sboru pomocném, který táhl se Soběským k Vídni (1683); r. 1686 bojoval proti Turkům v Uhrách; vyznamenal se při útoku na Budín. R. 1688 povýšen na generál-lieutenanta, válčil r. 1689 na Rýně, r. 1691 v Uhrách (u Slaného Kamene), načež povýšen na generála pěchoty a roku 1696 na maršála. Císař Leopold I. povznesl ho do stavu říšských hrabat. R. 1701 jmenován prvním rytířem řádu černého orla a stal se guvernérem berlínským. Vměšoval se rád do pletek dvorních. Přičinil se o pád ministra Dankelmanna, podlehl však (1702) Kolbovi z Wartenbergu, i přinucen vzdátí se svých důstojenství a uchýliti se na své statky. Životopis jeho (Hans Albrecht, Graf von B., Berlín, 1854) sepsal potomek jeho Franz v. B.-Falkenberg, který získal zámeček Falkenberg nad Mohanem, přibral nový přídomek po něm. Koll.

Bargagli [-gali] Scipione, spis. ital. (* asi 1550 v Sienně — † 1612). Z jeho spisů připomínají se *I trattenimenti* (Ben., 1587), jakési napodobení Boccacciova Decamerona; *Delle imprese* (t., 1594), učené pojednání o heslech rytířův, a *Turamino, ovvero del parlare e dello*

scrivere sanese (Sienna, 1602), kniha důležitá, poněvadž pojednává o toskánských nářečích a spisovatelích od XIII. stol. Bratr jeho Girolamo **B.**, professor a advokát v Sienně, napsal *Dialogo dei giuochi che nelle veglie sanesi si usano di fare* (Ben., 1575). P.

Bargaš ben Saíd (* kol. 1835 — † 1888), sejjid (sultán) zanzibárský 1870—88, nelegitimní syn maskatského sejjida Imáma Saída, nastoupil na trůn 7. říj. 1870 po smrti svého bratra Saída Medžída, který r. 1856 vytrhl Zanzibár z poslušnosti sultánátu Maskatského a obhájil neodvislost jeho. Brzo po nastoupení svém v l. 1872—73 dal se **B. b. S.** pohnouti od Angličanů ke smlouvě, kterou bylo otroctví v Zanzibáru zrušeno a obchod s otroky zakázán; ke skutku tomuto odvážil se sultán teprve po dlouhém jednání, poněvadž arabské obyvatelstvo úsilně proti smlouvě se vzpíralo. R. 1875 odebral se do Evropy, navštívil Paříž, Londýn, Vídeň a vrátil se přes Cafihrad a Mekku domů. Angličanům byl vždy přátelsky nakloněn, nespoto tomu německým snahám kolonizačním klád mnohé překážky, tak že r. 1885 i německé loďstvo připlulo před hl. město a zaujalo tam hrozivé postavení. Když v nejnovější době počali Němci a Angličané zabírat části vých. Afriky, bylo panství sultánovo uznáno a vymezeno určitými hranicemi zaujímajíc nyní ostrovy Zanzibár, Pembu, Máfií, Lamu, dále pruh pobřeží od mysu Delgada až k ústí řeky Tany, a konečně města Kismáju, Barávu, Merku a Magdišu s okolím jejich. Nástupcem **B. b. S.** a stal se mladší bratr jeho Sejjid Chalífa.

Bargo [barž], franc., rusky *баржа*, je člun poněkud menší barkassy, mající ploché dno a eliptickou kormu. Po.

Bargellini [bardželini] Demetrio, lékař ital. (* kol. r. 1835 v Empolii). Jest nyní soukromým docentem ušního lékařství ve Florencii. Z vědeckých jeho prací uvádíme: *Flora crittogamica del corpo umano* (Flor., 1876); *Monografia sugli usi dell'hyacinthus comosus* (t., 1876); *Sul catarro semplice cronico della mucosa della cassa timpanica* (t., 1878); *Una lepisma saccharina nell'orecchio umano* (1881); *Due casi di polipi fibrosi dell'orecchio guariti colla decozione delle foglie di asimina trilobo* (1883); *Sulla cura del sordomutismo* (t. 1886); *Sulle simpatie fra l'occhio e l'orecchio* (t. 1886) a j. P.

Bargello [bardželo], palác, v Florencie.

Bargès [barže] abbé Jean Joseph Léander (* 1810), franc. theolog a orientalista. Literární činnost jeho náleží hlavně jaz. arabskému, hebr. a foinickému. Ze spisů jeho jmenujeme vedle řady menších: *Aperçu historique sur l'église d'Afrique en général et en particulier sur l'église épiscopale de Tlemcen* (Pař., 1848); *Histoire des Bení Zeiyan, rois de Tlemcen* (Pařiz, 1852); překlad z arabštiny; překlad zprávy Abú Bekra Tuátiho o Saħaře a Súdánu (z arab., Pař., 1853); *Inscriptions phéniciennes de Marseille* (Pařiz, 1858). Vydal a z části i přeložil Rabbího Jařeta arabské překlady a výklady knih starozákonních (Žalmy, Píseň písní a j.).

Bargiel Waldemar, něm. skladatel, nar. 3. října 1828 v Berlíně. Prvního a velmi důkladného vzdělání hudebního dostalo se mu od vlastního otce, výtečného učitele hudby Aug. Adolfa **B.**a, potom v kontrapunktě vyučoval jej S. Dehn. V letech 1846—1850 byl na hud. konservatoři v Lipsku, kde obrátil na sebe obecnou pozornost skladbou oktetta pro smyčcové nástroje. Vystoupil v konservatoře usadil se v Berlíně jako učitel hudby a působil tu tak zdárně, že r. 1859 byl povolán na rýnskou hudební školu v Kolně, kterou fidiil Ferd. Hiller. R. 1865 stal se kapelníkem a ředitelem hud. školy v Rotterdamě, od roku 1874 pak žije v Berlíně jako učitel skladby na královské vysoké hudební škole; r. 1877 zvolen členem berl. akademie. Složil několik kusů klavírních, trios pro piano a smyčcové nástroje, tři ouvertury pro orchestr, z nichž vyniká *Medea*, pak menší skladby sborové. **B.** jest jedním z nejvzdělanějších skladatelů směru a rázu Schumannova, jen že příliš úzce drží se klassických vzorů a tím individualita jeho nedosti vyniká.

Bargoni Angelo, ital. politik (* 1829 v Cremoně). Účastnil se bojů za svobodu v l. 1848 až 49 a pak i spiknutí v Lombardsku. Musil proto přehnouti do Janova, kde založil časopis »La Donna«, odebral se r. 1860 do Sicílie, byl úředníkem v ministerstvě Depretisově, pak tajemníkem generální vlády, založil časopis »Il Diritto« v Turíně, byl r. 1863 zvolen poslancem a stal se r. 1869 ministrem vyučování v kabinetě Menabreově, kde setrval do 14. prosince 1869. Roku 1871 jmenován prefektem v Pavii a po čtyřech letech v Turíně, odkud byl 26. pros. 1877 povolán do ministerstva Depretisova za ministra pokladu, z něhož vystoupil r. 1879. **B.** vynikl hlavně svými politickými a administracními řečmi.

Barguzin, ř. ve vých. Sibíři, 280 km dl., jeden ze tří přítokův jez. Bajkalského, do jehož zátoky, zv. ústí Barguzinské, vpadá. Pod městem Barguzinskem tvoří dva prahy a jest splavný v délce asi 27 km od ústí svého ve měsících čnu a čci. **B.** jest řeka velmi rybnatá, zvl. loví se veliké množství omulí. Krajina od města Barguzinska k ústí **B.**a slove Barguzinská step, rovina v délce 70 km, v šířce 10—20 km.

Barguzinol, plémě burjatské, kočující na ř. Barguzině; zaměstnává se hl. chovem dobytka, zvláště malých ovců s dobrou vinou.

Barguzinsk, Barguzin, okružní město oblasti Zabajkalské s 1659 obyv. (1885), na řece Barguzinu. **B.** vystavěn byl za Kateřiny II. (1648); má posádku kozáckou k vybírání poplatkův od loveckého obyvatelstva, jímž jsou zde Rusové a Burjaté. Výnosný jest lov ryb v Bajkale. Kupci moskevští a petrohradští provozují v **B.**u čilý obchod se sousedními Tunguzy. - Okruh barguzinský (22.289 ob.) svažovaný dvěma řekami, Horní Angarou a Barguzinem, má teplé prameny, Barguzinské lázně a jezera solná, jako Barguzinské jezero, obsahující sůl Glauberovu.

Bárh, město v okrese patehském, v Bengálsku u ř. Gangy, má 14.689 obyvatelů (1881), hlavně hindů, železniční stanici a značný obchod s místními výrobky. Fl.

Barhadž, město v okrese gorakhpurském, v Severozáp. prov., má 11.715 obyv. (1881), a to hindů 9944, muhammedánů 1771. Velké sklady dříví; rozsáhlé rafinerie cukru a také značné tržiště pro obilí a olejová semena; v říjnu velká pouť. Fl.

Barhalgandž, město v okrese gorakhpurském, v Severozáp. prov., na ř. Gogte; má 5779 obyv. (1881); značný vývoz obilí směrem k ř. Ganze. Fl.

Barham [-hem] Richard Harris, humorista angl. (* v Canterbury 1788 — † v Londýně 1845). Zlomiv si v útlém mládí ruku oddal se záhy pilné četbě. Studoval s počátku práva, později bohosloví v Oxfordě; působil jako farář na různých místech Kentu a jiných hrabství, stal se r. 1824 řádným knězem při královské kapli, pak rektorem a konečně kazatelem při katedrále sv. Pavla v Londýně. Jeho první literární práce vyšly v »Blackwood's Magazine« r. 1826, aniž vzbudily nějaké pozornosti. Avšak r. 1837 počal B. uveřejňovati v »Bentley's Miscellany« pod pseudonymem Thomas Ingoldsby řadu nenapodobitelných groteskních povídek veršem, které takřka přes noc jméno jeho proslavily. Tyto *Ingoldsby Legends* poprvé vyšly samostatně ve třech seriích (1840—47) a od té doby ve mnoha vydáních ilustrovaných částečně Cruikshankem a Leechem (pouze roku 1880 vyšlo jich patero); vynikají vtipným humorem, jemnou ironií, rozmanitými, zvláště rýmy, které od času Samuela Butlera neměly sobě rovných, a bohatstvím starožitnických vědomostí, ovoce to namáhavé čteny zapomenutých knih. B. přispíval také do »Edinburgh Review« a »Literary Gazette«; do Gortonova »Biographical Dictionary« napsal celou třetinu a mimo to román *My cousin Nicholas* (Lond., 1841, 3 sv.). K třetímu serii *Ingoldsby Legends* připojil jeho syn Dalton B. krátký životopis otce svého; obšírnější biografii s dopisy vydal s názvem *Life and Letters of the Rev. R. H. B.* (2 sv., Londýn, 1870).

Barhampur viz Berhampur.

Bar-Hebraeus Gregorius (syr. Bar Ebrájá = syn Židův, u Arabův Abul-Faradž ben Hárún), znamenitý spisovatel syrský a arabský. Nar. r. 1226 v Malatii v Malé Armenii, věnoval se studiu jaz. syrského, arab. a řeckého. dále medicíně a vědám přírodním, teologii a dějinám. Vynikal i výmluvností. Pro neobyčejné své vědomosti zván vrstevníky »unikum doby« (*Farid-uz-žemán*). S počátku vedl život poustevnický v jeskyni jakési u Antiochie, po té odebral se do Tripole, kde 20 let stár ordinován na biskupa Gúby. Roku 1247 stal se biskupem Lágaby, 1252 Halebu a 1264 konečně jakobitským »mafrejánou«, nejvyšším hodnostářem církevním po patriarchovi. Přesvědčen, že musí v 60. roce svého věku zemřít, nepřijal již pokrmu, jakmile věku

toho dospěl, i zemřel skutečně r. 1286 v Maráze v Azerbejdžánu. Spisovatelskou činností svojí (syrskou a arabskou) náleží B. exegesi, filosofii, grammatice, poesii, dějinám a lékařství. Rada spisů sem spadajících a většinou posud nevydaných jest velika. Nejznámější a nejdůležitější jest jeho *Chronicon syriacum*, dějiny světové od Adama až na dobu B-aeovy a sice dějiny politické (I. díl) a církevní (Jakobitův a Nestoriánů, díl II.). Vydáno Brunsem a Kirchem (syrsky a lat.) v Lipsku 1789, 2 sv., a sice díl I., díl II. s lat. překl. Abbeloosem a Lamym (Levna, 1872—7, 2 sv.). Z kroniky své učinil B. sám v posledních měsících svého života na prosbu přátel svých arabský výťah (vyd. Pocockem v Oxfordě 1663; *Abulpharagii Historia dynastiarum*, Bernsteinem ve Vratislavi r. 1847; německý překlad od Bauera, Lipsko 1783). Jeho díla grammatiky syrské se týkající vydal Abbé Martin (*Oeuvres grammaticales d'Aboul Faradj dit Bar Hebraeus*, 2 d., Paříž, 1873), menší grammatiku syrskou mimo to Bertheau (Gotinky, 1848). Z činnosti theologické vyniká jeho velký komentář bible, zv. *Ausár ražé* (*Horreum mysteriorum*) dokončený r. 1277, z něhož toliko jednotlivé úryvky uveřejněny Bernsteinem a j., dále dogmatické spisy *Svícen svatých* a *Knihy paprsků* a j. Z filosofických spisů jmenujeme nárys filosofie Aristotelovy pod názvem: *Knihy nejvyšší moudrosti*. K činnosti samostatné družil se i překlady spisů řeckých a arabských, zvláště lékařských, na jazyk syrský. Napsal i svtj životopis uveřejněný Assemanim (v »Bibliotheca orientalis« 1721, II., str. 244. a n.), kde nalézá se i podrobný výčet jeho spisů. Všecky spisy B-aeovy vynikají nejen bohatým vědním, nýbrž i bystrou kritikou, již snaží se B. záhady, o nichž jedná, proniknouti. I politicky byl život B-aeov důležitým: bylť jedině jeho zásluhou, že v nepříznivých oněch dobách, kdy Húlágú se svými zástupy zaplavil Asii, křesťanství újmou nedoznalo. Dk.

Barohan (také barchent neb barchet), tlustá tkanina keprovaná. Rozeznáváme několik druhů b-u dle surovin, z nichž se robí, dle způsobu tkání a upravování a dle jeho užívání. B-y bavlněné tkají se z příze bavlněné; b-y polobavlněné z osnovy lněné a z útku bavlněného; b. lněný z příze lněné; b. šňůrkovaný má útek z příze bavlněné a osnovu z nití bavlněných, aby se jevil býti žebrovaný na líci; b y pikové mají do základové tkaniny keprové vetkány jednoduché vzorky, čímž nabývají vzezření tkanin pikových (piqué). B. je buď nečerchaný (nečesaný) nebo je čerchán (česaný) na jedné z obou stran, jmenovitě na rubu, nebo je čerchán na líci i na rubu (molton či moldon). Co do způsobu tkání shoduje se v podstatě s tkaninou zvanou kepr či croisé; b. čerchaný mívá vazbu tří- až pětinitovou a je měkčí na omak nežli b. hladký. Kromě uvedených známe ještě b-y čerchané a postřikované, barevné pruhované, barevné a potiskované. Odrůdkami jsou též beaverteen a moleskin. B-u se užívá na robení prádla, oděvů, zvláště ženských, podšívek, povlaků lůž-

kových, plátna voskovaného a j. Barchetnictví dosud kvete v zemích koruny České. *Blk.*

Barohanec z Baršova viz z Baršova.

Barohat, ruský název aksamítu.

Barohatnaja kniha: 1) **B. k.** slove v Rusku kniha obsahující rodokmeny šlechty ruské, odtud nazývá se též **b. k.** dvorjanskaja. Počíná dobou vlády Feodora III. Aleksějeviče (1676—1682); později byla doplňována, až vyšla tiskem r. 1787 v Moskvě ve dvou dílech. Služe »barchatnaja«, protože jest vázána v »barchatu« (aksamítu) barvy červené; — 2) **b. k.**, kniha kupeckých rodů první tříd (gildy) v Petrohradě; — 3) **b. k.**, seznam kupců víry muhammedánské v Kazani. Zápis do seznamů těch děje se v městské dumě (radě).

Barohent viz Barchan.

Barohes (přesmyknuto berchas, hebrej. *birkat*), vlastně abstr. — požehnaní, konkr. věc požehnaná vůbec a chléb žehnaný zvláště, jméno známého bílého, nekvašeného chleba z jemné mouky pšeničné (obyčejně mákem posypaného), jehož Židé v sobotu a o svátcích užívají. Chléb ten láme se a rozdává účastníkům, když byla dříve se stala liturgicky předepsaná benedikce. Odtud jméno jeho. — U Kyjeva nazývá se **b. koláč** v podobě pletenky.

Barohet viz Barchan.

Barohetta [barketa], ital. (*barquette, barcarolle*), zdobnělé z *barca*, jest vůbec jméno menší lodky různého tvaru. *Po.*

Barohov: 1) **B. Veliký** (*Gross-Barchov*), statek alodiální a ves katastr. i pol. v Čechách, 80 domů s 538 ob. (1880; 527 č., 10 N.), kraj jičínský, okres N. Bydžov (1½ hod. jihových.), fara Babice; zámek s kaplí sv. Jana Nepom., myslivna, mlýn. **B. V.** byl rodným sídlem panů z Barchova; jménem se uvádí Mikuláš z Barchova, který r. 1412 založil kapli sv. Máří Magd. na hradě pražském, oltář sv. Petra a Pavla a r. 1421 sněmem časlavským zvolen do sboru 20 mužů, kteří měli vládu královstvím Českým, dokud by nebylo krále. Později dostali se rytíři z Barchova v držení Dašic, odkud pak psali se Dašickými z Barchova. — V XVI. stol. náležel **B. V.** Jiřímu ml. Dobřenskému z Dobřenic, který r. 1569 a 1571 sněmům zemským v Praze byl přitomen. Roku 1675 prodán od Vil. Jindř. Odkolka z Oujezdce sv. p. Janu Ferd. Rašínovi z Riesenberka za 17.000 zl. Ten držel **B. V.** až do r. 1702, kdy za 37.000 zl. prodán Marii Alžbětě ze Šafgoče, roz. hrab. z Valdštiny. Od ní r. 1707 přešel koupí za 40.000 zl. na Marii Magd., provd. Röhrichovu z Kleinberka, roz. z Puteány, která jej zanechala svému synu Petru Antonínu, po jehož smrti přešel na vdovu po něm pozůstalou, Annu Barboru, roz. z Malovce. Ta prodala jej r. 1727 za 36.000 zlatých druhému svému manželu Křištofu Norbertu Voračickému, svob. p. z Paběnic, který jej držel ještě r. 1737, kdy zámek barohovský znova vystavěl. Později přešel **B. V.** na hr. Annu Josefu Liebšteinskou z Kolovrat, roz. Collorredo-Waldsee, která r. 1748 rytíři Jos. Bart. z Vlkánova za 38.000 zl. jej pro-

dala. — V novějších dobách dostal se **B. V.** v držení c. k. invalidovny pražské. — Sev. východně od něho jest

2) **B. Malý** (*Barchovek, Klein-Barchov*), statek alodiální a katastr. i pol. ves, 61 domů; 373 obyv. česk., kraj jičínský, okres a pošta N. Bydžov (1¼ hod. jihových.), fara Mlíkosrpy; zámek, vystavěný od Jiřího Jindřicha Vančury z Řehnice, s veřejnou kaplí sv. Anny; synagoga, dvůr poplužní. — Nejstarším známým držitelem statku **B.** a Malého byl Felix Penský, kterému po bitvě bělohorské vzat, a Janu Kunigovi za 2333 kop gr. prodán. Kol r. 1690 drželi jej svob. páni Vančurové z Řehnice, r. 1774 Anna z Ehrenbergu. Ta prodala r. 1780 statek **B.**, který záležel v zámku, pivovaru, dvoru popl. a kapli sv. Anny, svob. p. Obiteckému z Rabenhauptu. Později (od r. 1790) v držení jeho byl Jan Bapt. Burghardt, a po něm (1809) syn Jan Nep. Burghardt. Od toho přešel (1835) na Leopolda Burgharda. Roku 1844 koupil statek ten od předešlého držitele Jan hrabě Thun z Hohenšteina a r. 1852 prodal jej za 66.500 zl. stf. Prokopovi a Anně Urbanovým. Roku 1872 koupil jej za 165.000 zl. r. č. Gustav z Dürfeldu, r. 1875 za 94.000 zl. Ant. Milner. Od r. 1880 jest **B.** majetkem Václ. A. Fišery a choti jeho Herminy. Až do r. 1780 byl sousední malý statek Metličany spojen s Malým **B.**-em; toho roku postoupen benediktinům broumovským. *Kcr.*

3) **B.**, ves v Čechách, 34 d., 305 obyv. č. (1881), hejtm., okr. a býv. dom. Pardubice (2 hod. jihozáp.), fara Jestbořice; škola.

Barohov viz Barchov 2).

Barohovice, ves v Čechách, 46 domů, 318 ob. č. (1881), hejtm. Kolín, okr. Kouřim (1¼ hod. jižně), býv. dom. Zámucký, fara Malotice.

Barohusen Jan Konrád, profesor university utrechtské (* 1666 — † v Lejdě 1723). Vydal spisy: *Pyrosophia* (1698); *Compendium ratiocinii chemici, more geometrarum concinnatum* (1712); *Synopsis pharmaceutica* (1690) a jiné. *Rn.*

Bari (de le Puglie), hlavní m. jihoital. prov. t. jm., na skalnatém ostrohu v Jaderském moři a na jižní dráze pobřežní (Ancona-Brindisi). Jest to město pěkné a výstavné, sídlo arcibiskupa, prefekta, všelikých úřadů provinčních a obchodní komory, mající gymnasium a lyceum, umělecký ústav Athenaeum, plaveckou školu, arcibisk. seminář, divadlo nazvané na počest N. Piciniho, slavného hudebního skladatele a rodáka zdejšího, dále velkou nemocnici a pěkné budovy chrámové, z nichž zvláště bohatá katedrála sv. Sabina a poutní chrám sv. Mikuláše jsou nevšední ozdobou města. Onen, založený r. 1034, má krásnou zvonici a malby Pavla Veronesa a Tintoretta, kdežto skvostná basilika sv. Mikuláše (zal. r. 1087), vzácná to ukáзка slohu lombardského, kromě jiných památností chová v sobě tělo sv. Mikuláše a náhrobek polské královny Bonny z rodu Sforzů, která r. 1557 zemřela ve zdejšíhú kastelu. Tato tvrz jest stavba velmi rozsáhlá, z doby cis. Bedřicha II.

a dosud zachovalá, z části upravena jsou ve věznicích. **B.** náleží ke střediskům průmyslu a obchodu jihoitalského. Vyrábí se zde líkér zvaný *acqua stomachica*, zavařeniny, mýdlo, svíčky, sukna, plátna, hedvábí, zrcadla, píana a j., a obchod (hlavně obilí, bavlna, vlna, tabák, mandle) provozovaný s přístavy Jaderského moře, Iónskými ostrovy, Řeckem, Neapolí a j. jest tak značný, že cena dovozu a vývozu páci se ročně nad 100 mill. lir. Do přístavu barského, chráněného dvěma hrázkami veplulo roku 1883 937 lodí o 464.408 tunách. O rychlém rozkvětu města v době novější svědčí, že počet obyvatelstva od r. 1862 se zdvojnásobil; r. 1885 napočteno již 63.919 ob. **B.** jest *Baqiov* starověkých Peuketů, římské *Barium*, které Nero povýšil na municipium a které po panství římském přejali Gotové. Po těch připadlo k říši Byzantské a zůstalo při ní jsouc posledním jejím místem v Itálii až do r. 1071, kdy po třiletém obléhání dobyli ho Normané pod Norbertem Guiscardem, ač v době té dostalo se na čas několikrát pod jiné panství. Později bylo hlav. městem knížectví manského, které posléze držel vévodský rod Sforzů, až r. 1558 trvale spojeno s královstvím Neapolským. R. 1098 konal se zde za předsednictví papeže Urbana II. církevní sněm za příčinou sjednocení západní církve s východní v otázce o původu Ducha sv. V l. 1254, 1267 a 1730 **B.** těžce postiženo zemětřeseními.

Barská provincie (dříve Terra di **B.**) rozkládá se mezi provinciemi foggijskou, potenzskou a lecceskou a Jaderským mořem majíc na 5937 km^2 v 53 obcích 720.806 ob. (1885). Jest to kraj rovinatý, na východě nepatrně pahorkovitý, v jehož záp. polovici zvedají se vápenaté, neúrodné výsočiny Murgie zvané, nemající téměř žádné vody. Avšak ani na rovině kromě f. Ofanta není značnějšího toku. Na výsočinách a hojných pastvinách chová se množství ovec, pak i kozy, vepřový dobytek, buvoli, osli a malí, ale dobří koně. Rovina k moři se šířící jest jedinou, ku podivu pečlivě vzdělanou zahradou. Využívá se odtud hlavně olivový olej a obilí, vedle toho i znamenité víno, luštěniny, fíky, mandle, jemné plátno, bavlna, hebká vlna, ovčí kůže a j. Na severu též se sál, u Molfetty i salnitř a po břežích jest velmi rybnaté, o čemž již Horác se zmiňuje. Provincie barská dělí se na tři kraje: barský, barletský a altamurský; kraj barský má na 2641 km^2 ve 32 obcích 327.760 obyvatelů.

Bária, manský stát východoind. v Reva Kánthé v Guzerátu; má na 2104 km^2 66.822 obyv. (1881); krajina hornatá na jihu a vých., plochá na záp.; velká část pokryta lesem; polní plodiny obilí, luštěny, olejová semena. Panující rodina jest původu rádžputského, a pohlavár má titul maharáva. Hlavní město t. jm. má 3110 obyv.

Baribal, medvěd americký n. černý (*Ursus americanus* Pall.), viz Medvědi.

Bario [barik] Jules Jean Antoine, franc. ilustrátor, nar. roku 1830 v Sainte-Catherine de Fierbois (Indre et Loire). Záhy je-

vil veliké nadání ku kresbě, avšak nucen rodiči nesměl se jí výhradně věnovati. Stal se poštovním úředníkem a zůstal v úřadě svém až do r. 1881, kde k vlastní žádosti dán na odpočinek. Od roku 1848 zaslal karikatury do listu »Semaine«, konečně r. 1854 stal se hlavním ilustrátorem listu »Journal amusant« a »Le petit journal pour rire«. Jak oblíbený jsou jeho vtipu plné karikatury o modách, o mravech venkovanův a ze života vojenského, dosvědčují sbírky souborné, v jakých vydány samostatně. Připomínáme jen jeho *Balivernes militaires* (Paříž, 1857); *Proverbes travestis ou la morale en carnaval* (t. 1857); *Les bonnes petites femmes* (t. 1860); *Parodie des Misérables de V. Hugo* (t. 1862); *Un tour au salon, album comique de l'Exposition des Beaux-Arts en 1863* atd. Poslední jeho známá práce je *Histoire comique des Postes*.

Barló de Kefalva Jifi, maď. mathem. spis. (* 1779 v Nagy-Enyedu — † 1840 v Zadru). Byl plukovníkem u sboru genijního; psal díla mathematická a pojednání o projektovaném řetězovém mostě v Budapešti, která doby velikou pozornost budila. Byl též dopisujícím členem uher. akademie.

Barloš, ves na Moravě u Kroměříže, okr. a hejtm. Kroměříž, 69 domů, 345 ob., fara a škola Těšňovice. R. 1406 jmenuje se jakýsi Michal z **B-**ic (z Morkovic sídlem v **B-**cích), z čehož souditi lze, že **B.** byly sídlem panského rodu. **B.** byly s Těšňovicemi r. 1592 od ryt. Kamenohorského prodány městu Kroměříži.

Barlošević Adam Alois, chorv. a lat. spisovatel, nar. 12. září 1756 v Záhtebě; odbyv gymnasium v rodišti svém studoval filosofii a bohosloví ve Vídni. Byl nějaký čas kaplanem v Pakraci, pak professorem a bibliotékářem gymnasia záhtěbského, načež po osmiletém učitelském působení farářoval v Záhtebě, pak v Brdovci, kdež zemřel 21. března 1806. **B.** proslavil se jako spisovatel lat. i byl jmenován členem akademie neapolské a turinské; petrohradská akademie poctila jej zvláštní památnou zlatou medailí a darovala mu mnoho knih drahocenných. Z četných jeho děl vyšel tiskem: *Ottorum Croatiae liber unus* (Budín, 1806); chorvatsky sepsal kromě jiného *Literární historii chorvatskou*.

Barilčka viz Triglochín.

Baridius Schönh. (*Baris* Germ.), člunotělník, rod malých brouků z čeledi nosatců (*Curculionidae*), těla skoro válcovitého nebo vřetenovitého, s tykadly vkloubenými v přední polovici rypáčku na konci šikmo přioštěného; stehna jsou bezzubá, ale holeně končí se malými háčky. Naše druhy (asi 10) mají všechny barvu černou, někdy na povrchu kovově lesklou; žijí na rozličných bylinách, a larvy jejich škodí často tím, že se zavrtávají do dužnatých stonků rozličných zelin, čímž hnilobu jejich způsobují. Tak činí na př. larvy řídkého člunotělníka černého (*B. picinus* Germ.), obyčejného č. zeleného (*B. chloris* Fab.; viz vyobr. č. 451.) a modrého (*B. lepidii*, Germ.), druhů to veskrze jen 3—4 mm

velikých. **B. lepidii**, Germ. působí na zeli a příbuzných rostlinách na rozhraní kořene od stonků nádory podobně jako nosatec *Ceuthorrhynchus sulcicolis* Sch. Vyžírá stonky těchto rostlin a tím škodí. **B. chloris** F. vyžírá dřev v stoncích řepky od první větve až ke kořenu. Tím se stává, že stonk se nepravdělně zkrucuje, abnormě nadužuje, snadno se láme, celá pak rostlina žlutne a semena předčasně uzrávají. Larvy brouka toho kuklí se ve strništi řepkovém.

Č. 451. *Baridius chloris* (člunotělník zelený).

i dlužno proto po řepce, napadené broukem tímto, strniště řepkové vytrhati a spáliti. Vajíčka svá klade brouk tento nejspíše před zimou (snad i po zimě) v úžlabí listu řepky ozimé. L. D. Sit.

Bári Doáb, krajina v Pendžábu mezi řekami Rávií (na severozáp.) a Satledžem (s Biasem) na jihových., 595 km dl. a prům. 72 km široká. Projíždí ji dráha z Delhi do Lahoru a z Lahoru do Multánu. Severových. část jsouc uměle zavodňována zvláštním průplavem, jest úrodná a hustě zalidněna, k jihozápadu jest méně úrodná. Přední města: Amritsar, Lahore, Multán. Slovo »Bári« utvořeno císařem Akbarem jako kombinace jmen *Bias* a *Rávi*. — **Bári-doáb**ský průplav, důležitá soustava zavodňovacích struh mezi ř. Rávií a Bias-Satledžem. Již r. 1633 zřízen tam byl průplav, zvaný Haslí, inženýrem Ali-Mardánchánem. Nynější projekt pochází z r. 1846. Hlavní strouha pochází z Rávie u místa Mád-hupuru, asi v 32° 23' sev. šíř. a 75° 38' vých. délky; běže se směrem skoro jižním ke Gurdaspuru a rozpadá se brzo na čtyři ramena jihozáp. se táhnoucí. Hlavní průplavy mají délku 624 km, a rozváděcí stoky 1386 km a zavodňuje se asi 1600 km² půdy. Srovn. Archiv zeměd., III., 1886. Fl.

Barikáda, taras, zatarasení, ohrazení zatímní, učiněné za okamžité potřeby z věci na snadě se nalézajících na obranu jakési místnosti těsnější, průchodu, soutěsky, ulice. Upraviti ji lze z poražených kar nebo vozů, ze sudů, kamení, zvláště dlažebného, klad, nábytku, hnoje a j. F. M.

Barilo (italsky, franc. *baril*, špan. *barril*), soudek, starší míra na věci pevné i tekuté, vyskytující se v západní a jižní Evropě a značící různé množství. V Paříži b. má 235 l, soudek prachu 50 kg a soudek mýdla 126 kg; 1000 slanečků tvoří také soudek. V Itálii jest b. zvláště mírou na víno a olej, avšak na různých místech obsah jeho jest různý; tak na víno v Janově 79·02 l, v Neapoli 43·62 l = 60 caraffám, v Římě 58·34 l = 32 bocalům, v Benátkách 64·39 l, na Iónských ostrovech 68·13, v Pise 45·58; oleje obnáší jeden soudek v Pise 33·43, v Římě 57·48, na Sardinii 33·6, v To-

skáně 33·43. V Malaze soudek sušených hroznů má 23 kg čili 4 arroyo.

Barilo: 1) **B. Antonio** (* 12. srp. 1453 v Sieně — † 1516), proslulý italský řezbář a intarsiátor; zabýval se také pracemi architektonickými. První jeho větší práce řezbářská byly stolice v choru kathedrály siené, o nichž pracoval od r. 1483 do r. 1502. Část jejich jest nyní v kostele S. Quirico v Osenně, a intarsiávanou tabulí s vlastní podobiznou B-ovou má rakouské uměleckoprůmyslové museum ve Vídni; tabule nese nápis: Hoc ego Antonius Barilis opus coelo non penicello excussi anno Dn. MCCCCCII. Stolice popsal Landi v *Lettere Senesi*, jež vydal Della Valle (Venezia e Roma 1782—1786). R. 1496 na zakázku kardinála Francesca Piccolominiho zhotovil pro knihovnu téhož domu podstavce na knihy a se synovcem svým Giovannim tribunu a varhanové okenice (v l. 1506—1510). V Institutu delle Belle Arti v Sieně jest osm překrásně dekorovaných pilastrů z nástěnných ozdob paláce Pandolfa Petruccia z r. 1511. Veliké pověsti těšily se rámce obrazové, řezané od B-la; jeden z nich má zmíněné již rakouské museum. — Veškery práce B-ovy, zejména jeho intarsie, vynikající bohatou a obraznou vynalézavostí, elegancí, silou formy a jemným technickým provedením, patří vůbec k nejuvornějším na poli umění dekorativního za renaissance. — Finocchietti, *Della scultura e tarsia in legno*, Firenze 1873; Milanese, *Documenti per la storia dell' arte Senese* 1856.

2) **B. Giovanni**, řezbář a intarsiátor ital., synovec předěšlého, naroz. v Sieně, kdež zemřel okolo r. 1530. Mimo práce, jichž podjal se společně se svým strýcem a jež svrchu uvedeny byly, zhotovil řezby na dřevěch Rafaelových stancí ve Vatikáně dle kreseb Rafaelových. Pro Rafaelovo »Proměnění« fezal také rámec, který však již neexistuje.

Barilla viz Barillová soda.

Barillová soda čili barilla jest soda surová, připravená spálením různých druhů slánice (lat. *Salsola*, špan. *barilla*) ve Španělsku (Alicante, Malaga, Cartagena) a na Kanárských ostrovech, kdež na pobřeží mořském se pěstuje. Sedohnědý, tvrdý, struskovitý popel tento drží 25—30% uhličitanu sodnatého. Z. Jn.

Barinas též Varinas, město ve státu Zamora jihoamer. republiky Venezuely, na prav. počtci řeky Santo Domingo, 200 m n. m., leží při konci údolí plného výborných plantáží tabákových. Vyváží tabák (*varinas-kanastr*), kakao a j. plodiny tropické i dobytek. Bývalo hlavním městem jmenovaného státu a mívalo přes 12.000 obyv., ale pokleslo válkami občanskými. Nyní má 5000—7000 obyv. Koll.

Baring [béring]: 1) **B. Francis sir**, peněžník angl. (* 1740 v Exeteru — † 1810 v Lond.). Se starším bratrem Johnem založil (1770) bankovní a obchodní firmu *Baring Brothers and Co.*, jež náleží k největším závodům toho druhu na světě; když pak John B. uchýlil se do soukromí, stal se Francis akcionářem Anglické

banky a, nabyv ve Vých. Indii rozsáhlých pozemkův, i spoluditelem Východoindické společnosti indické. Zasedal také v parlamentě, a Pitt, jehož byl finančním rádcem, povýšil jej do stavu baronského r. 1793. Z jeho spisů dlužno uvést *Observations of the Establishment of the Bank of England* (1797), jímž v hojně míře zasáhl do porad projednávajících obmezovací opatření bankovní. Svým pěti synům a pěti dcerám zanechal přes 2 mill. liber sterl.

2) **B. Alexander**, lord Ashburton, syn před., angl. obchod. a státník (* 1774 v Lond. — † 1848 v Longleathu). Část svého mládí strávil v Sev. Americe jako jednatel velkého obchodního domu, jež založil jeho otec. Po smrti otcově stal se hlavou firmy *Baring Brothers and Co.* a zůstal jí až do r. 1835, kdy vzdal se peněžního a obchodního závodu a povýšen do stavu šlechtického. R. 1812 vstoupil do parlamentu, kde s počátku zasedal jako liberál, v pozdějších však létech jako mírný konservativce. Za krátké správy Peelovy (1834—35) byl presidentem obchodního soudu a r. 1842 vyslán do Ameriky k upravení severovýchodních hranic. Příčiněním jeho došlo ke smlouvě washingtonské, řečené též Ashburtonské, která choulivostivý spor na vždy odkládila. **B.** sepsal *Inquiry into the Causes and Consequences of the Orders in Council* (Lond., 1808).

Baringen viz Pernink.

Baring-Gould [béringgöld] Sabine, spisovatel angl. (* 1834 v Exteru). Stud. v Cambridgei bohosloví, kaplanoval na různých místech Yorksa a stal se farářem (1871) v East Mersee u Colchesteru. Kromě čistě náboženských *The Paths of the Just* (1854); *Village Sermons* (1875) a děl spadajících do dějin náboženství *Post-Mediaeval Preachers* (1865); *Curious Myths of the Middle Ages* (1866); *The Origin and Development of Religious Belief* (2 sv., 1870); *Legends of the Patriarchs and Prophets* (1871); *Legends of Old-Testament Characters* (1871); *Lost and Hostile Gospels* (15 svazků, 1872—1877); napsal také romány *In Exitu Israel* (1870); *Gabrielle André* (1871); cestopisy *Iceland, its Scenes and Sagas* (1861); *Germany, Present and Past*; básně *The Silver Store* (1868); jakož i časová pojednání *Some Modern Difficulties* (1875); *The Mystery of Suffering* (1877) a mn. j. Práce jeho svědčí o veliké učenosti. **B.** jest také spisovatelem populární hymny *Onward, Christian Soldiers!*

Baringův [beringův] ostrov: 1) **B. o.** viz Bankova země. 2) **B. o.** (též Namerek), ostrůvek australský v záp. či Ralikově řadě Marshallova archipelu, veliký 6 km², s 500 obyv. Jest pod ochranou německou.

Bařiny, skupina domkův na Moravě u Hovězí na Vsacku (Na Bařinách). Škola 1řf. Vck.

Bariové, černošský kmen v rovníkové Africe mezi 3°—6° sev. šíř. usedlý po obou stranách Bahr el Džebel (Nilu) v krajině pahorkovité a úrodné, hraničí na sev. s Dinky, na vých. se Šilúky, na jihu s Madii, na záp. s Mítuy. Fysicky jsou lid vysoké postavy, pěkně urostlý, se širokýmnosem, masitými,

odulými rty, intelligentním výrazem v tváři, hrubými, vlnatými vlasy a pleť úplně černou. Oděvu užívá z nich málo kdo, za to hojně se zdobí skleněnými perlami, kostěnými i kovovými náramky a peřím; tetovování na prsou a na břiše jest zjevem dosti častým; muži i ženy natírají se pilně tukem a červeným okrem, tak že pleť jejich nabývá časem barvy cihlové. Za zbraň slouží oštěp 2'15—2'50 m dlouhý a veliký luk se šípy jedem napuštěnými, jimiž i chlupci obratně dovedou zacházeti. **B.** stavějí si nízké, ale prostranné chatrče uprostřed dvora dobře upěchovaného, jež ohrazují hustým, živým plotem a udržují ve vzorné čistotě. Mezi černochoy na Bílém Nilu jsou **B.** jediní, kteří se pilně zabývají chovem dobytka a orbou, pěstující proso, sesam, boby a tabák, ale nedovedou obilím šetřit, tak že se nezřídka dostavuje hlad; mimo to jsou obratní rybáři a umějí spracovávat kovy, s nimiž u sousedů kupčí. Povaha kmene tohoto, dříve veselého a dobromyslného, byla od chartúmských otrokářů a obchodníků se slonovinou úplně pokažena; nynější **B.** jsou úskoční, svárliví, vášniví, a krádež i vražda jest u nich zjevem obyčejným. Tanec a opojný nápoj »merisu« milují náruživě. Manželství děje se koupí; každý bere si tolik žen, kolik uživit může, a počtem žen vzrůstá i vážnost mužova. Ženám přísluší sice i zde většina prací, ale přece s nimi muž nakládá mnohem lépe než u jiných kmenů. Mrtvé pochovávají **B.** v jámě přede dveřmi příbytku. Náboženství jejich jest fetišismus a šamanismus, ani islám, ani křesťanství se u nich neujaly, a snahy rakouských misiónářů, kteří v l. 1849—60 v Gondokoru působili, zůstaly bez úspěchu. Státního zřízení u nich není; většinou žijí po jednotlivých rodinách, a větších vesnic jest málo; náčelníci jsou vázání usnesením hromady a zřídka kdy jednají proti nim. R. 1871 podmanil Bakerpaša území **B.**ů vrchní moci egyptské, ale povstáním Mahdiho v Súdáně vzalo panství toto za své, ačkoli guvernér rovníkové provincie, Emin paša, velkou část země jejich až do nedávna v moci své udržel. Nejdůležitějším místem obchodním v území **B.**ů bývalo Gondokoro, ale nyní jest opuštěno. Jazyk jejich jest lahodný vynikaje hojností samohlásek a nemaje dyšných souhlásek a podlé mšnění Fried. Müllera jest úzce příbuzen s nářečím Dinků. Mluvnici jazyka toho vydali: Fried. Müller, *Die Sprache der Bari* (Vídeň, 1864) a Mitterutzner, *Die Barisprache* (Brixen, 1864). p.

Baris viz Baridius.

Barisál, město a úřední sídlo východoind. okresu Bákargandže v Bengálu, na ř. Barisálu, má 13.186 obyv. (1881), mezi nimi 6041 hindů, 6828 muhammedánů. Fl.

Baritiü Georgiu, spis. rumun. (* 14. čna 1812 v Yucu v Kološku). Stud. gym. v Blažejevě, seminář v Kološi, stal se r. 1835 prof. fysiky na gymnasiu v Blažejevě, odkud se odebral do Brašova, kde si získal veliké zásluhy o probuzení Rumunů, založil r. 1838 první politický časopis rumunský *Gazeta Transilvanici*, jež vedl do r. 1850, a revue *Foia pentru minte*,

inima și literatura (List pro rozum, srdce a písemnictví). R. 1848 působil pro Rakousko jako člen výboru pro obranu země, musil proto prchnout před rozlícenými Maďary do Bukureštu, byl však vypuzen, poněvadž prý byl příliš svobodomyšlný, odebral se do Černovic, vrátil se r. 1849 zpět do Brašova, r. 1853 vydal s drem. Gabr. Munteanem rumunsko-německý slovník ve 2 sv. (2. část vyd. r. 1857) a hist. dokumenty o válce občanské v l. 1848 až 1849 s názvem *Relations des préfets Abraam Janeu, Simon Balint et J. Axente* (Videň, 1849, spis zapověděný), byl pak tajemníkem literární společnosti založené r. 1861 v Sedmihradech, řídil vědeckou revue *Transilvania* a časopis *Observatoriul* (do r. 1875) a zvolen r. 1867 členem Akademie rumunské. Nyní sídlí v Sibini, kde pracuje o dějinách Sedmihradska, ze kteréhožto oboru uveřejnil řadu článků v různých časopisech. Mimo práce jmenované napsal B. ještě: *Dictionar unguesc-romănesc* (1869); *Istoria regimentalulă II-lea romănesc, grănițiar-Transilvan* (1875); *Cuvântare scholastica, Catechismul calvinesc impus clerului și poporului romănesc sub domnia principilor Georgiū Rakoczy* (1879); *Noțiuni relative la economia socială și istoria civilizațiunii în Transilvania* (1879); *Raport asupra calatoriilor la ruinele Sarmisegetusei și a informațiunilor adunate la fața locului în anul 1882* (1883) a j. B. řídil také od r. 1851 *Calendariu* pentru poporul romănesc. P.

Barium viz Bari.

Barium viz Baryum.

Barjac [baržak], hlav. místo kantonu ve franc. dep. gardském, arr. alaiském, 53 km sev. od Nimesu, střed pánve kamenouhelné, má studené minerální prameny, starý zámek pánů Barjackých s pozoruhodnou zbrojnicí a 1854 obyvatelů (1886). V B-u a jeho kantonu kvete hedvábnictví; roku 1887 sklizeno v kantonu 90.325 kg kokonů.

Barjak, přemýšlením z bajrak (v. t.).

Barjatinští, knížecí rod ruský, odvozuji původ svůj od Rurikovců, jmenovitě od Michajila Vsevolodoviče Černigovského († 1246). V XV. stol. odštěpili se od rodu knížat Tatarských, Volkonských, Obolenských a Mezeckých. Alexandr Andrejevič, první syn knížete Andreje Vsevolodoviče Mezeckého, po panství svém Borjatino (nad ř. Kletomou, v nyn. gub. kalužské) nazval se Borjatinským. — Ze členů rodu toho přemnoží byli vojvodý v různých částech říše Ruské a zastávali jiné vysoké úřady; zvláště vynikli: 1. B. Andrej Grigorjevič, řečený Bulgak, pravnuk Alexandrův, vojvoda Ivana Hrozného na výpravě proti Astrachani, stal se prvním vojvodou astrachanským (do r. 1555). — 2. B. Petr Ivanovič, dvořan Ivana Hrozného, zavřel se Švédy příměří nad Sestrou (1575), bránil Pskov proti Bátorovi, r. 1581 zajat byl od Litevců; propuštěn, sloužil ještě Borisovi. — 3. B. Fedor Petrovič, přijímám Borěc († asi r. 1636); dvakrát jel v poselstvu na Krym (1600 a 1604), přešel na stranu Lžidimitra, za Michajila byl vojvodou rjazanským; r. 1618

poslán byl do Švéd za potvrzením míru. — 4. B. Jakov Petrovič, bratr předešl., utišil povstání narjmských Ostjaků (1598), odrazil Lžidimitra od Šév. Novgorodu, r. 1609 dvakrát porazil Poláky; v září r. 1610 byl v poselstvu ke králi pol. Sigmundovi prosit o syna jeho Vladislava na trůn. — 5. B. Jurij Nikitič byl r. 1653 v poselstvu Repninově, r. 1660 porazil Záporožce a upokojil je, odrazil (1661) od Kijeva Poláky a vítězstvím u Simbirska (1665) ukončil povstání Stěnka Razina. — 6. B. Ivan Fedorovič, vnuk předešlého, vyznamenal se za války švédské, pak za výpravy do Persie (1722); r. 1736 byl velitelem v Moskvě a potom do smrti své spravoval velmi důmyslně Malou Rus. — 7. B. Alexandr Ivanovič, syn Ivana Ivanoviče, druhdy vyvalce v Mnichově, kterýž potom oddal se celou duší zemědělství, ruský polní maršál a jeden z nejvýtečnějších generálů ruských v tomto století (* 1815 — † 9. bř. 1879 v Genevě), vstoupil v 17. roce do školy gardových podpraporečníků, r. 1833 přidělen byl jako kornet k tělesnému pluku kyrysnickému a v břez. r. 1835 poslán na Kavkáz, sloužil výtečně v oddílu gen. Veljamina proti horalům kavkázským. Jsa velitelem předvoje ve sboru pluk. Bezobrazova dobyt odvážným útokem těsnin Čemokokolajských, při čemž raněn kulí v pravý bok. Odebrav se za léčením do Petrohradu počten byl od cara čestnou zlatou šavlí. Zůstal potom při tělesné stráži velkoknížete následníka, pozdějšího cara Alexandra II., stal se (1839) jeho pobočником a provázal jej na jeho cestách po Evropě. Postoupiv na plukovníka odejel r. 1845 zase na Kavkáz, v boji proti Samylovi na Andijských výšinách byl opět poraněn, dostal řád sv. Jiří 4. tř. i vrátiv se do Petrohradu, vyžádal si (1846) dovolenou k cestě za hranice. Ale ve Varšavě zdržel jej maršál Paskěvič a uložil mu utišiti bouři ve Krakovsku. V 5 dnech dokonav úkol svůj, dobyl si řádu sv. Anny (2. tř.). R. 1847 jmenován křídelním pobočником cara Mikuláše a odešel po třetí na Kavkáz; provedl skvělý útok na území Ičkerincův a výborně se osvědčil při výpravě do Čečně. R. 1848 povýšen na generála, r. 1850 stal se velitelem brigády, s níž vyznamenal se v Čečni tou měrou, že r. 1851 učiněn velitelem divise a spolu celého levého křídla armády kavkázské. Dobył a zbořil mnoho nepřátelských aulův a krok za krokem vytlačoval Samyla z jeho postavení. Za to jmenován (1853) gener. pobočником carovým a náčelníkem generál. štábu kavkázského. Za války krymské velel po některý čas na místo churavého gener. Bebutova vojsku ruskému na hranicích kavkázskoturckých a dne 5. srp. 1854 měl veliký podíl na skvělém vítězství nad Turky u Küruk-Dere. Přivolan potom k osobě carově (1855) postoupil r. 1856 na generála pěchoty, a svěreno mu vrchní velení na Kavkáze, jak vojenské, tak civilní. Mistrným vedením vypuzoval nyní Samyla z nejpěvnějších jeho posic, vzal útokem hl. sídlo jeho Veden (13. dub. 1859), získával k poslušnosti přemnoho kmenů vých. Kavkázu a

posléze sevřev Šamyla na horské tvrzi Ghunibu pohnul jej ku vzdání (6. září 1859). Současně postupováno i na záp. Kavkázsku a v krátké všichni obdobní horalé pokořili se moci ruské. V zemi dobyté B., povýšený na pol. maršála, stavěl pevnosti a stanice, ustavil kozácké vojsko kubanské a térské, zařídil rozdělení politické, zakládal ústavy vzdělávací a spolu prováděl organizaci národohospodářskou s úmyslem spojit Kavkázsko se střední Asíí tou měrou, aby obchod s ní byl úplně v rukou ruských (položil základ k žel. dráze mezi mořem Černým a Chvalinským). Nesmírné namáhání porušilo však jeho zdraví tak, že si vyžádal, aby sprostěn byl všech úřadů (1862). Vyznamenán nejvyššími řády ruskými žil potom dílem na nádherném zámku carském ve Skěrněvicích (v gub. varšavské), kdež usiloval o sjednání shody mezi šlechtou rus. a polskou, dílem v cizině. V zimě v l. 1872 - 73 účastnil se v Petrohradě práci kommisce o reorganizaci vojska. B. byl tělem duší Slovan, věřil ve skvělou budoucnost světa slovanského i v to, že jeho úloha teprve počíná. — Srvc. A. Zisserman, Feldmaršal knjaz A. J. Barjatinskij 1815—1879 (Moskva, 1889, 392 str.). — Hlavou rodu nyní jest kníže Vladimír Ivanovič B., bratr maršálův. *Koll.*

Bar Jesu čili Elymas (z arabského *alim* = mudřec) byl židovský lži prorok a čarodějník v cyperském městě Pafu u vladaře Sergia Pavla Protože B. J. nechtěl, aby tento přijal víru křesťanskou, byl sloven sv. apoštola Pavla náhle a zázračně oslepen. *Jrk.*

Barjols [baržol], hlavní místo kantonu ve franc. dep. varském, arr. brignolleském, v rozkošné poloze na pahorku bujnými sady pokrytým, pročež se i »Provencké Tivoli« zové, má starý zámek, karmelitánský klášter ve mlýn upravený, pod nímž nalézá se pověstná sluj o třech sliních stalaktitových, papírnu a 2663 obyvatelů (1886).

Bark, barka (franc. *barque*), jest zvláštní druh obchodních lodí plachetních o třech stožárech, z nichž pouze přední (nejpřednější) a hlavní (prostřední) nesou příčné plachty na ráhnech křížem ke stežňům postavených a kolem prostředka svého otáčivých; naproti tomu zádní stežeň (zde *Besahnmast* zvaný) nese pouze plachty podélné, kteréž na zvláštním ráhnu kol jednoho konce otáčivém, tak zv. vratiráhnu (*Gaffel*), jsou napjaty a vratiplachtami (*Gaffelsegel*) slovou. Tento druh výstroje plachtové zaveden jest co zvláštní typ t. zv. plachtovní barkové (*Barktakelage*) i na lodích válečných. Tak mají na př. mnohé korvety a kasematní lodi vrtulové vedle hnacích strojův i plachtovní barkové ku pohánění větrem. *Po.*

Barka: 1) B., v starověku krajina a město v sev. Africe, při východním břehu Větší Syrti rozložená. Původně osazena byla lidem libyckým, zvaným *Baqnaiot* anebo *Baqnizai*, jež vynikal znamenitým chovem koní. Za panování Arkesilaa II. v Kyréně (kol. r. 560 př. Kr.) vznikly spory v rodině královské, načež mladší bratří Arkesilaovi Perseus, Zakyntos, Aristo-

medón a Lykos opustili Kyrénu a založili ve vzdálenosti 100 stadií (177 km) od břehu nové město, které zvali *Βάρκη*. Obchodem a zemědělstvím vzkvetla B., a Kyrénští pak nebyli s to, aby ji znova přivedli v poslušenství. Na břehu mořským pohodlná zátoka (*λιμνη κατά Βάρκην*) upravena v přístav, kolem něhož usadila se část obyvatelstva s městem ovšem trvající ve stálých svazcích. Znenáhla odňali Barkaiové Kyrénským celé západní pobřeží s městy Teucheirou a Euhesperidy. S počátku i v B-rce vládli králové z rodu Battova, kteří r. 524 podrobili se dobrovolně perskému králi Kambysovi. K Alazeirovi, králi Barkaiové, utekl se r. 510 zeť jeho, kyrénský král Arkesilaos III., opustiv dobrovolně Kyrénu, procházeje se však v B-rce po agoře, byl od kyrénských uprchlíkův a některých Barkaiovův i s testem svým zavražděn (Hdt. IV., 164.). Matka zavražděného, Feretimé, utekla se o pomoc do Egypta k perskému satrapovi Ariandovi, načež perské vojsko, vedené urozcem Amasiem a Badrem, B-ku oblehlo a po devítiměsíčním obležení úkladem vzalo. Tu Feretimé strašně naložila s porážkami. Hlavní vinníci byli ukrutně zahubeni, ostatní do Baktriány odvečeni, kde založili osadu novou, opět B. zvanou. V B-rce zůstali jen členové rodu královského a obyvatelé, kteří při záhubě Arkesilaové nebyli účastněni. Odtud mlčí naprosto veškery historické zprávy o osudech B-ky, tak že ani není lze udati, kdy rod Battův pozbyl důstojenství královského. Když dostalo se panství nad Kyrénaikou egyptským Ptolemaiovcům, povýšena přístavní osada za město samostatné se jménem Ptolemais, čímž B-rce zasazena rána převeliká. Od r. 90 př. Kr. náležela B. Římanům, kteří uchovali své panství až do příchodu Arabů. Ve II. stol. po Kr. rozeznávala se ještě obě města, avšak později přístavní město nabylo vrchu, tak že i obyvatelé města staršího do něho se přestěhovali. Odtud jméno B. přeneseno na Ptolemaidu, která po celý středověk byla městem značné důležitosti. Avšak s opuštěním starého města nastal kulturní úpadek krajiny. Kočovní Libyové opět osadili okres městský a zpusťovali jej tou měrou, že není ani lze bezpečně městiště jeho udati. S počátku tohoto století ohledal francouzský cestovatel Pacho (*Voyage dans la Marmarique et la Cyrénaïque*, Paříž, 1827) rozsáhlé antické trosky u Medinetel Merdže, jejichž vzdálenost od někdejší Ptolemaidy (nyní přístav Ptolemaia nebo Tolmetta) s udajem nepravého Skylaka se shoduje; také popis dnešního stavu troskek shoduje se s popisy města za dob arabských, konečně zachovaly se zbytky dvojí cesty, kudy byly spojeny trosky ty s Ptolemetou, prokazující, že bývávaly kdysi hojně styky mezi oběma městy, což odnáší se k někdejší politické souvislosti jejich. Jinak antické jméno přeneseno na tupý poloostrov mezi Větší Syrtou a mořem Středozezemním, který podnes nazývá se B. (v. t. 2). *Pšk.*

2) B., území v severní Africe, zabíhající v podobě okrouhlého poloostrova do moře

Středozemního, mezi zálivem Velkou Syrtou a Egyptem, jež ohraničeno jest na jihu pouští Lybickou, na východě pak proti Egyptu Akabat-el-kebírem. Území to tvoří turecký vilájet téhož jména, jen že Turci počítají k tomu také daleko na jihu ležící oasy Audžilu a Džalo, mezi 20° — 29° $30'$ s. š. a 21° $50'$ a 22° $30'$ v. d., na východě pak sahá vilájet až k Rás-el Milh. Vlastní **B.** jest planina, která spadá na sev.-záp. a sev. příkře k moři, podobně též na vých. k zálivu Bomba; na jihozáp. při Velké Syrtě sklání se mírně ku břehům mořským, na jihu pak přechází znenáhla ve step a poušť Lybickou. Průměrná výška její nad mořem obnáší kolem 500 m; nejvýše pne se na jihozápad od staré Kyreny, 909 m, ač zdá se, že v této části vrcholy až nad 1000 m vystupují. Pásmo pobřežní, počínající na západě u Bengázi, nazývá se Džebel el Achdar, t. j. Zelené pohoří, kteréž svým nejsevernějším mysem Rás Sem přímo do moře vbíhá, tvoříc z největší části krásně zalesněný okraj pobřežní. Západní část jeho od Bengázi k Tolmetě (stará Ptolemais) nazývá se též Džebel-Erküb, mezi Bengázi a Tokrou (stará Teucheira) od moře úzkým a nízkým pruhem pobřežním oddělený, na němž několik nejvíce solných jezírek se rozkládá. — Větších řek na území tomto není, než jen nepatrná a periodická říčky a potoky pobřežní. Příčinou toho jest, že hřeben pobřežního pásma, předěl to, není daleko od moře; proto údolí a průrvy s něho k moři směřující jsou krátké, ale poněvadž častěji větší množství vody jimi se řine, hluboké a rozryté. Při tom přece netrpí však planina suchem, zavlažována jsouc četnými, vydatnými prameny a hojnými dešti, tak že nejen při pobřeží, ale i dále do vnitř neobyčejně jest úrodná a z největší části bujnou vegetací porostlá. — Podnebí **B.-ky** jest při vysoké poloze její zdravé a příjemné jako nejkrásnější v Itálii (v zimě 12° — 21° C.). Pro svoji bujnost přírody a příjemný, čistý vzduch byla také **B.** již u starých velebena. — Rostlinstvo téže jest povahy jako na Středozemských ostrovech. Co však v staré době především bohatství Kyrenaiky tvořilo, bylo *sylphium*, léčivá to bylina, která u Římanů byla v té ceně jako stříbro a rozesílána tehdy po celé říši Římské. Rohlfs s některými soudí, že jest to bylina nyní u domorodců »drias« zvaná (*Thapsia garganica*), již tito za všeobecný léčebný prostředek pokládají a užívají. — Na zvířenu **B.** celkem jest chuda. Z domácích zvířat tvoří hlavní bohatství země stáda skotu, ovce a kozy; též koně, kteří v starověku již pověsti požívali, nyní však poklesli; kromě toho osli a mezci pro domácí potřebu, na jižních pak rovinách výborní velbloudi. V příkrých stěnách roklin a údolí mají svá hnízda četné roje včel, a jako v staré době tvoří i nyní med hlavní produkt země. — Z nerostů dobývá se sůl z malých solných jezírek u Bengázi a pak dále na jihu u Karkury; ročně vyvážá se průměrně 500.000 ok soli do Levanty. — Obyvateli **B.-ky** jsou nyní kočovní Arabové neb Beduinové. Mluví totiž pouze

arabsky, a Rohlfs tvrdí, že nelze mezi nimi poznati stopy panství řeckého, ptolemaického a římského. Obyvatelstvo z dob těchto při zničení panství římského bylo vyhubeno nebo se vystěhovalo, kmenové pak lybičtí nebo berberští, pokud sem vnikli, absorbováni úplně od Arabů, přijavše s vírou Muhammedovou i jazyk jejich. Kočovníci tito postavy jsou prostřední, hubené, černých očí a vlasů; muži a zvláště ženy krásní si obličeje, prsa i ruce malovaním pestrých ozdob antimonem. Pokroku žádného nečinili, čtení a psaní jest u nich neznámo. Dělí se pak na více kmenů, z nichž nejdůležitější kmen Auergehr při pobřeží na sev.-vých. od Bengázi, Brassa asi uprostřed **B.-ky**, západně od tohoto Abidat a jiné menší. Sídla svá často mění, obývajíce trvale jen v několika malých osadách a městech. Všickni kmenové dohromady tvoří 72.000 ozbrojených pěšáků, 3500 na koních, tak že dle toho může se obyvatelstvo **B.-ky** určit asi na 302.000 na prostote 159.000 km^2 . Za doby řecké a římské byla ovšem **B.** mnohem více zalidněna i vzdělána; svědectví o bývalé její kultuře vydávají četné, z části velkolepé zříceniny měst, vodovodů, kastelů, jakož i skalní hrobky s nápisy nejvíce z doby řecké, ptolemaické a římské, kteréž po celé planině se spatřují. — Místopis: Hlav. městem nynější **B.-ky** jest Bengázi, při sev.-záp. pobřeží. — Dějiny země: Novější dějiny **B.-ky** celkem splývají s dějinami Tripolisu. Když r. 1835 Tripolis učiněn pašalikem tureckým, dostala se i Kyrenaika pod vládu cafihradskou a počítána jako káimmakámlyk k vilájetu tripolskému. Od let 1869—72 byla však přímo z Cařihradu spravována, načež zase pod guvernéra tripolského postavena; ale r. 1879 učiněna opětně samostatným vilájetem tureckým. — Srovn. Barth, Wanderungen durch die Küstenländer des Mittelmeeres (Berlín, 1849); Rohlfs, Von Tripolis nach Alexandria (Brema, 2 sv., 1871); Zur Karte von Cyrenaica, Verhandlungen der Gesellschaft für Erdkunde in Berlin (5 sv., 1870); Camperio, Petermanns Mittheilungen 1881. Hñ.

Barka (rus.), všeobecný název menších lodí nákladních, jichž se užívá na řekách ruských. **B.** vyznačuje se zvláště malým norem, plochým dnem na přídě a zádi tupě sraženým a konečně převislými boky a takovými též klounem a osinou. Po.

Barkal, ves a hora (Džebel Barkal) v Núbii, jihových. od Staré Dongoly, na pravém břehu Nílu ve velkém jeho záhybu; na místě vesnice, obydlené od Bišáru, stávalo ve starém věku město Napata, sídlo egyptských místodržitelů a později hlavní město státu, kterýž tu v XI. stol. př. Kr. založili kněžští králové z horního Egypta vypuzení. Velké množství rozvalených staveb, jež z větší části jsou napodobeny podle budov thébských, četné pyramidy a skalní hrobky na Džebel Barkalu svědčí dosud o významu starého města; četné památky, zejména kameny s nápisy, odvezeny odtud dílem do egyptologického musea v Berlíně, dílem do musea bulackého.

Barkas též **Barek** (blesk, hrom), přijímá vznešeného rodu v Karthagině, jenž v době válek púnských stál v popředí politického života karthaginského a z něhož pocházeli slavní vojevůdčové Hamilkar **B.** a synové jeho Hannibal, Hasdrubal, Mago.

Barken viz **Borek**.

Barker [bárkr]: 1) **B. Thomas, esquire** Lyndon-Hall v Rutlandshire (* 1721 — † 1809?). Ve spise *An account of the discoveries concerning comets, with the way to find their orbits* atd. (1757) podává **B.** tabulku pro vypočítání pravé anomalie (v) drah parabolických vlasatic. Tabulka po něm **Barkerova** zvaná dává pro rovnici

$$M = 75 \lg t + v + 25 \lg t + v^3$$

pro hodnoty v příslušné hodnoty M a naopak.

$$M = \frac{75 \lg t}{\sqrt{2 q}} \text{ jest střední anomalie vlasatic,}$$

kdež t jest doba čítaná od průchodu vlasatice přísluním, q vzdálenost ohniska od přísluní a k Gaussova konstanta. (Viz **Anomalie**.) — Tabulka **B.** byla později otisknuta, rozšířena a znovu vypočtena, tak v »Olbers Kometenwerk 1847« od R. Luthera, v Oppolzerově »Lehrbuch der Bahnbestimmung der Planeten und Kometen« ve změněné podobě. Mimo jiné vydal **B.** též *Meteorol. Observations at Lyndon 1771—1800* (Philos. Transact.). *Gs.*

2) **B. Robert**, irský malíř podobizen (* v Kellsu 1739 — † v Lond. 1806). Žil zprva v Dublině, pak v Edinburku, kde pojal (1793) šťastnou myšlenku, část tohoto města zobraziti na kruhovém válci, čímž stal se tvůrcem panoram či okružných maleb. Tímto způsobem namaloval i Londýn, bitvu u Trafalgaru a jiné výjevy válečné, vesměs to díla, která se těšila veliké oblibě. *Df.*

3) **B. John**, angl. pomolog (* 1771 v Bakuwelu v Derby — † 1849 v údolí Suedia na Orontu), byl agentem Východoind. společnosti v Aleppě, r. 1826 konsulem anglickým v Alexandrii, později generálním konsulem v Egyptě. R. 1834 vzdal se tohoto úřadu i odebral se do údolí Suedia u Orontu blíže Antiochie založil zde vzornou štěpnicí pro pěstění nejlepších druhův ovocných, asijských i evropských. Jeho zásluhou zavedeny do Evropy mnohé pěkné druhy ovocné. Vážnost, které požíval u domorodců, velice prospěla cestovatelům v tamějších končinách. *red.*

4) **B. Edmund Henry**, anglický filolog (* 22. prosince 1788 v Hollymě v Yorkshiru), studoval v Beverley a Cambridgei, kdež nejvíce naň působil Porson, žil pak v Thetfordě v Norfolku obíraje se vědeckými pracemi. V procesu o dědictví ztratil veskeré své jmění uvržen byl do vězení pro dluhy a zemřel v největší nouzi 21. března 1839 v Londýně. **B.** obstaral londýnské vydání *Stephanova Thesauru linguae Graecae* (1816—28, 13 dílů). Proti ostré kritice *Blomfeldově* uveřejněné v »Quarterly Review« hájil **B.** vydání svého ve spisku *Aristarchus Anti-Blomfeldianus* (Lond., 1818). Z vydání **B.** em pořízených uvéstí jest vydání *Arkadiova* spisu *Περὶ τόνων* (Lipsko, 1820), jež jest vůbec ed. princeps tohoto díla, vydání

Ciceronova »Catona« a »Laelia« (Lond., 1813 a 1827) a pak několik vydání s anglickými poznámkami, jako *Tacitova »Agrikoly« a »Germanie«* (1813 a 1824), *Caesarových »Paměti«* (1830) a některých fečí *Démostenových* (1829). Různá pojednání **B.** ova uveřejněna jsou v časopise »Classical Journal« a j. Také některá díla německých filologů přeložil **B.** do angličtiny, na př. *Buttmanova* feckou mluvnici (*Greek grammar for schools*). *Sturze* podporoval při vydávání *Etymologika* *Gudianského* a *Dunbara* při skládání slovníka feckoanglického (1831). Konečně uvéstí jest jeho *Classical recreations* (Londýn, 1812). Z pozůstalosti **B.** ovy vydáno bylo zajímavé dílo *Literary anecdotes and reminiscences of Prof. Porson and others* (Londýn, 1852). *Vý.*

5) **B. Matthew Henry**, romanopisec anglický (* v Deptfordě 1790 — † v Londýně 1846). Vstoupiv k námořnictvu stal se již roku 1813 velitelem válečného škúneru »The True Briton«. Po ukončení války vydával nějaký čas »Demerara Gazette«, v letech pak 1828—41 »Nottingham Mercury«. Romanciérskou činností zahájil povídkou *Greenwich Pensioners* (1823), jež došla pěkného úspěchu. V ostatních pracích, které následovaly, líčí život na moři *Land and Sea Tales; Tough Yarns; The Jolly-boat; Nights at Sea*; různé pak obsahu jsou nejznámější *Walks round Nottingham, The Literary Mousetrap, The Life of Nelson*; upomínky na jeho námořní službu *The Naval Club* (Lond., 1842, 3 sv.) a j. **B.** byl znám pod jménem *The Old Sailor* (starý námořník), kterýmžto pseudonymem rád podepisoval své romány námořnické.

6) **B. Thomas Jones**, malíř anglický (* 1815 v Bathu — † 1882 v Londýně). Prvního vzdělání uměleckého nabyl v atelieru svého otce (1847); později odebral se do Paříže, kde strávil několik let u *Horace Verneta*, načež vrátil se do vlasti maloval výhradně bitvy a výjevy válečné, pročež také zván angl. *Horacem Vernetem*. Do let sedmdesátých bral ke svým obrazům látky z váleku osvobozovacích (*Napoleon po bitvě u Bassana; Wellington a Blücher u Waterloo; Wellingtonův přechod přes Pyreneje; Spojení vojevůdci před Sebastopolem* a jiné); později vytvářel výjevy z války francouzskoněmecké, jíž sám se byl účastnil (*Útok pruských kyrysníků na africké střelce u Vionvilleu; Napoleon po bitvě u Sedanu; Koně po boji mezi mrtvolami svých jezdců; Milosrdná sestra na bojišti*). Z ostatních jeho výtvořů chválí se *Koňské dostihy na Korsu v Římě*.

Barkerova tabulka viz **Barker** 1).

Barkhausia Moench. jest sekce rostlin rodu *Crepis*, skerda, z řádu úborovitých (*Compositae*), vynikající naškami buď všemi nebo prostředními v delší zoban prodlouženými. Listeny zákrovní jsou kýlnaté neb u zpodiny ztloustlé. Presl uváděje *B. foetida* DC. (nyní *Crepis foetida* L.) jmenuje ji s m e t a n f e m. V zahradách pěstuje se *B. rubra* Moench. s růžovými, bledechčervenými nebo bílými úbory, pocházející z již. Evropy. *B. myrsifolia*, v zahradnických seznamech časem

u nás jmenovaná, jest mylný název místo *Backhausia*, která náleží k čeledi myrtovitých a pěstuje se jako *B. myrtifolia* Hook. et Harv. ve studených našich domech. Táž má vstřícné listy a úžlabní vrcholky nebo strboully zelenožlutých květů s četnými, volnými tyčinkami a s vytrvalým, 4četným, korunovitým kalichem. Roste stromovitě nebo jako keř čtyřmi druhy v Australii, v krajíně Nového Jižního Walesu. *Déd.*

Barking, město essexského hrabství v Anglii, na řece Rodingu, 9 km od Londýna, jež zásobuje potravinami, se 16.848 obyv. (1881). Bývalo známo svým ženským klásterem, jedním z nejstarších a nejbohatších v Anglii, založeným r. 677. Jižně od B-u (3 km) nalézají se obrovské stroje vyvážející výkaly téměř z celého Londýna do Temže, která pak za odlivu do moře je odplavuje.

Barkó, vesnice severouherská, v župě zemenské, dle níž nazývají se šedé, bílé žilkované vápence nedaleko této osady v horách Humenských se vyskytující a na křemitém, krinoidovém vápenci greslenských vrstev (zpodní lias) spočívající. Obsahují tenké vločky křemence a křemencových slupců, a pokládají se za obdobu svrchních poloh zpodní liasu, asi jako obdoba skvrnitých slínů s *Ammonites raricostatus*. (Viz: Hauer, Geolog. Übers. Karte, 1872, str. 156.) *Fl.*

Barkóczy [barkóci], starý, panský rod v Uhrách, jenž byl původně usedlý v zemenské župě. 1) **B. Ladislav** byl r. 1655 velkým županem berežské župy. V jeho osobě byl povýšen rod tento do stavu baronského. — Syn jeho 2) **B. František** vyznamenal se jako velitel uherské pěchoty v bojích proti Tökölymu a dosáhl stavu hraběcího. — Vnuč tohoto 3) **B. František**, hrabě (* 1710 — † 1765), byl biskupem jagerským a od r. 1761 arcibiskupem ostříhomským a primasem uherským. Proslul založením velikých nadací a tím, že zprostředkoval mezi Uherskem a Polskem narovnáni ohledně 13 zastavených korunních měst spišských. Sepsal: *Catechismus Concilii Tridentini* (1762). *Bbk.*

Bar-Kochbá, t. j. syn hvězdy, vůdce povstání židovského za časů císaře Hadriána. Nazýval se *Bar-Kosiba*, bezpochyby dle rodiště svého. Avšak slavný rabbi Akiba spatřiv mohutnou postavu muže toho a seznav rozhodnost vůle jeho zvolal: »Toť král Messiaš, toť hvězda, která vzešla nad Jakubem«; od té doby nazván vůdce povstalců **B.-K.** Voje povstalců, k nimž i četní pohané se připojili, čítaly dle pramenů židovských 400.000, dle Dia Cassia 580.000 mužů; asi 1000 míst v Palestině nalézalo se v moci jejich. Jelikož židokřesťané (křesťané ze židovstva na víru obrácení) povstání tohoto súčasniteli se zdráhali, byli od povstalců krutě pronásledováni. Povstání začalo r. 132 po Kr. a mělo dosti úspěchu proti vojsm římským; teprve když roku 134 z Britannie povolán Hadriánem nejslavnější tehdejší římský vojevůdce, Iulius Severus, bylo povstání r. 135 úplně potlačeno, ovšem po zoufalém boji, v němž dle Dia Cassia 500.000 Židů

padlo mečem, ohněm a hladem. Na místě, kde stál jindy chrám Šalomounův, dal Hadrián zbudovati chrám ke cti Jovisve Capitolina. *Buž.*

Barkov Ivan Semenovič, překladatel při ruské akademii nauk, zemřel roku 1768 v Petrohradě. Vedle dobrých překladů z latiny a italštiny vynikl zvláště původními básněmi lyrickými, v nichž »slohem vznešeným« a formou klassickou opěvá lásku a víno. Mnohé z nich, jež známy jsou a zpívají se v lidu ruském, pro závadný obsah svůj nejsou uveřejněny ve vydání z r. 1872: *Sobranije sočinenj Barkova*. Z překl. vytknouti jest *Satyrj Flakka* (Horatia); *Basni Fedra*; *Mir gerojev* (veršem) z italštiny. Mimo to B. napsal životopis knížete Antiocha Kantemira s poznámkami k sa- tirám jeho, pak přehled dějin ruských od Rurika do Petra Velikého.

Bárkový most viz Mosty.

Barkov Johann Karl Leopold, professor anatomie (* 1798 v Trentu na Rujaně — † 1873 ve Vratislavi). Studoval v Greifswaldě i v Berlíně. R. 1821 povýšen na doktora věnoval se cele studiu pitvy jsa assistentem Rosenthalovým; r. 1826 povolán do Vratislavi působil tam až do své smrti. Vydal mnoho prací o anatomii člověka, srovnávací i chorobozpytné, namnoze velmi nákladných. Uvádíme z nich: *Comparative Morphologie d. Menschen u. d. menschenähnlichen Thiere* (1865—76, 6 dílů); *Beiträge zur patholog. Entwicklungsgeschichte* (1854—71, 4 d.); *Anatom. Untersuchungen über die Harnblase des Menschen* (1858); *Erläuterungen zur Lehre von den Erweiterungen und Verkrümmungen der Gefäße* (1871); *Ursachen der Schlagader-Verkrümmungen u. d. Ursachen d. Schlagader-Erweiterungen* (1872). *Peč.*

Barkschoner (nesprávně Barkschooner) jest škúner trojstežňový (jsouť též zatežňované škúner), jehož přední stožár jako u barky z plna jest vystrojen, tedy i zpodní plachtu ráhňovou nese, kdežto obyčejný škúner na tomto stožáru mimo vratiplachtu z plachet ráhňových jen plachtu bráňovou (nejhořejší) a marsovou (prostřední) nese. Ostatní dva stožáry b-u vystrojeny jsou jako obyčejné škúner jen vrchní a zpodní vratiplachtou. *Po.*

Barlaam, učený mnich a později biskup italský, narodil se v 2. polovici XIII století v Seminarii v Calabrii, vstoupil záhy do římskokatolického basilánského klátera své viasti a studoval pilně theologii a staroklassickou literaturu, jmenovitě Aristotela, kterého však poznal pouze v latinském překladě. Aby jej v původním jazyku čísti a v studium starých Řeků dokonale vniknouti mohl, odebral se roku 1328 do Aitolie, odtud do Thessalonie a konečně do Konstantinopole, kde se stal opatem u sv. Salvatora, nabyt znamenité světské vzdělanosti a sepsal mnohé mathematické, filosofické a theologické rozpravy. Ve svých theologických spisech jeví se býti zuřivým rozkolníkem a bojuje proti »východu Ducha sv. i ze Syna« a proti papežovu primátu. Císař Andronikos III. poslal jej r. 1339 k papeži Benediktu XII. do Avignona vyjednávat o sjednocení Řeků s Římem a prosit za pomoc proti

Turkům, ale poselství to nemělo zdu. Navrátil se do Konstantinopole odkryl sektu hesychastův a přiměl patriarchu Jana Kaleku, že r. 1341 věc byla vyšetřována; synoda však hesychasty za nevině prohlásila, a B. musil odprositi. Jsa takto veřejně a nevině zaháben a boje se o svou svobodu a život svůj odplul nazpět do vlasti, přiznal se zase k původní své víře katolické, stal se královským knihovníkem v Neapoli a r. 1342 biskupem v Gerace v Calabrii, napsal pět obšírných listů ke svým dvěma přátelům v Řecku, v nichž hájí učení katolického »o východu Ducha sv. i ze Syna« a papežského primáta a přimlouvá se za unii obou církví (u Migne PP. gr., sv. 151., str. 1255. a násl.). Učil též Fr. Petrarku řečtině. Zemřel bezpochyby r. 1348. Řídké zprávy o něm sebral G. Mandalari ve spise »Fra B. calabrese maestro del Petrarca« (Řím, 1888), v němž podán i seznam řec. rukopisů B-ových, nalézajících se v nejpednějších knihovnách evropských.

Dr. Kr. P.

Barlaam a Josafat jest název středověkého románu, známého téměř všem křesťanským literaturám evropským i mnohým východním. Zakládá se na příběhu ind. prince Siddhárthy, kterýž později pod jménem Buddha stal se zakladatelem buddhismu a zemřel roku 543 př. Kr. Ústním podáním vešel v známost křesťanů východních, přizpůsoben pojmům a názorům křesťanskoasketickým a sepsán nějakým mnichem, dle podání Janem Damaškým, nejspíše v Egyptě kolem VII. nebo VIII. století řecky. Legenda o B-ovi líčíc spor náboženský mezi otcem a synem stala se vítaným doplňkem a symbolem bojů křesťanskopohanských, ve středověku zvláště oblíbených, a vedší ve známost došla značné obliby mezi křesťanskými národy. Za pramen legendy udává tradice posvátné knihy aethiopské; novější kritika ukázala správněji k literatuře buddhistické a k národní poesii orientální vůbec. Ve zpracování jsou nejdůležitější recenze řecká (vydaná Boissonadem a přel. r. 1847 Liebrechtem do něm.) a latinská (XI.—XII. stol. od Georgia Trapezuntského, vyd. tiskem již v XV. stol. mezi prvotisky); tato stala se vzorem, dle něhož přímo neb nepřímě tvořili téměř všichni národové střední a západní Evropy své skladby o Barlaamovi, kdežto řecké zpracování bylo mostem legendy o Barlaamu do literatur východních, především jihových. slovanských. Na latinské legendě založena zpracování francouzská, ital., špan., angl., něm., island. a také pol. Barlaam Kuligowského (Krakov, 1688) a česká *Řeč o jednom králevici jménem Josafat, synu krále, jenž sluš Avemir, kteréhožto jeden pušenník jménem Barlaam obrátil na víru křesťanskou*; zachovaná v 3 rukopisech XV. stol. v univers. knihovně pražské a v jednom z r. 1469 ve Vídni. Vzdělání samo sahá do XIV. stol.; tiskem vyd. v Plzni r. 1504, 1512 a v Praze r. 1593 obnoveným jazykem dle vydání z roku 1504. Ostatní slovan. skladby o Barlaamovi čerpaly z řeckého originálu; tak starobulharský *Varlaam a Joasaf*, vzděláný kolem XIV. století, ne-li dříve, a zachovaný v rkp. XV. stol.,

skladba starosrbská v rkp. XVI. stol. a Barlaam staroruský v kodexu XIV. stol. Na Rusi známa byla legenda tato již ve věku XII. na příklad theologovi Kyr. Turovskému; o značné oblibě její svědčí tu nejen vydání ze XVII. století, nýbrž i prostonárodní duchovní písně a legendy (na příklad ve sbírce Kyrilěvského). C. Brauholtz, Die erste nicht christliche Parabel des Barlaam und Josafat, ihre Herkunft und Verbreitung (Halle, 1883); F. Liebrecht, Zur Volkskunde (1879); Vocel v »Abhandlungen der k. k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaft.«, V. 8. 64.; Stoj. Novaković, Varlaam i Joasaf (Bél., 1881).

Hš.

Barlaeus (pův. van Baerle) Kaspar, nizozemský humanista (* 1584 v Antverpách — † 1648 v Amsterdamě). Jako profesor logiky na universitě leidské (od roku 1617), pak jako profesor filosofie a řečnictví při athénau amsterdamském (od r. 1631) působil B. ve službách humanismu; jazykem latinským vydal řadu básní a řečí, vylíčil slavný vjezd Marie Medicejské do Amsterdamu r. 1638 ve spise *Medicea Hospes*, hlavně pak vynikl dílem dějepisným *Rerum per octennium in Brasilia gestarum historia* (1647). Avšak B. působil také se vřelým zápletem pro rozvoj literatury národní zvláště tím, že důvěrně obcoval a nabádal nejpřednější básníky, jako Hoofta a Vondela, jimiž literatura nizozemská skoro nejvyššího došla rozkvětu. B. pokusil se také sám o básně v mluvě domácí hlavně z podnětu milostného poměru k básničce Tesselchadové, neosvědčil však jimi básnického povolání.

Vsk.

van **Barlandt** (*Barlandus*) Adriaen, holandský humanista (* 28. října 1487 ve vesnici Barlandtě na Zeelandě, odkudž jméno jeho, studoval v Gentě a Levně, 1518 stal se profesorem latiny v Levně, roku 1525 profesorem eloquentiae tamže — † okolo r. 1542). B. byl muž vysoce vzdělaný, vědomostí jeho filologických vážil si na př. i sám Erasmus Rotterdamský. Kromě komentáře k prvním 4 zpěvům Aeneidy (Antverpy, 1544) a poznámek k Terentiovi (1545) sepsal B. několik méně důležitých filologických spisů (*Iocorum veterum ac recentiorum II centuriarum cum scholiis, Dialogi XLII ad profigandam e scholis barbariem utilissimi* atd.) a celou řadu spisův a pojednání historických, na př. *Rerum gestarum a Brabantiae ducibus historia; De ducibus Venetis, Chronicon ducum Brabantiae; De comitibus Hollandiae* atd., jichž sbírka vyšla pod titulem *A. Barlandi Historica nunc primum collecta* (Kolín n. R., 1603), se životopisem B-ovým. Spisek B-ův *Institutio christiani hominis* přeložil do češtiny roku 1597 M. Trojan Nigellus spolu s H. Hessovým spisem *Vita honesta* (Jungmann, Historie literatury, IV., č. 699.).

Vř.

de **Barlaymont** (Berlaimont) Charles, hrabě, viz Geusové.

Barlesio viz Barletius.

Barletius (Barlesio, Barlezio) Marin, nar. okolo polovice XV. stol. ve Skadru, odkudž roku 1477 odešel do Říma, když rodiště

jeho upadlo v moc tureckou. Sepsal: *De vita et laudibus Scanderbegii libri XIII.* (Strasburk, 1537), kterýžto spis přeložen do jazyků německého, italského, francouzského a portugalského stal se základem všech pozdějších životopisů Skanderbegových; *De expugnatione Scodrensi a Turcis libri III* (Benátky, 1504; Basilej, 1536); *Chronicum Turcicum* (Frankfurt, 1578, 3 d.).

Barletta, staré *Barduli*, středověké *Barolum*, opevněné krajské město v jihoitalské provincii barské, na dráze pobřežní (Ancona-Brindisi) a na Jaderském moři, pěkné a výstavné sídlo biskupské, má katedrálu z XII. až XIV. století, umělecky zajímavou, několik pozoruhodných palácův i jiných budov, tvrz pokládanou dříve za nedobytnou, staré zdi a bašty, na velkém tržišti velkou bronzovou sochu císaře Heraklia, která byla vytažena z moře, divadlo, gymnasium a školu technickou, přístav pro menší lodi, v němž r. 1885 kotvily 704 lodí o 228.250 tunách, a 31.094 ob. (1881). Okolí velmi úrodné poskytuje **B**-tě zboží vývozní, zejména obilí, víno, olej, ovoce, sůl a vlnu, které se vyváží zvláště do Dalmacie a do Řecka. Asi 10 km na východ jest proslulé bojiště cannské (216 př. Kr.), jemuž lid dosud říká *Campo del sanguine* (pole krvavé). — Barlettský kraj má 278.127 obyv.

Barletti de Saint-Paul François Paul (* 1734 — † 1809), praktický paedagog francouzský, přivrženec mnemotechniky, spoluvychovatel dětí královských. Proslul tím, že vynalezl novou metodu čtení, podobnou metodě tiskařské (*bureau typographique*), zavedené Dumasem. Drobné práce **B**-ovy — jakási elementární encyklopaedie, v níž **B**. rozšířoval zásady port-royalské — byly za své doby ve Francii velice rozšířeny.

Barlexio viz Barletius.

Barlario Pietro, fysik salernský, zvaný i Bailardo, Baiolardo nebo Baliabardo, což přivedlo některé spisovatele italské k mínění, že jest osobou jednou s P. Abélardem, v čemž zdálo se, že je potvrzují některé velice podobné okolnosti u obou. Kolem jména **B**-va seskupena řada pověstí, tak že někteří (Di Meo, Nugnes) popírají vůbec, že bylo kdy osoby podobného jména. Osobou touto obírali se Ant. Mazza v knize »Urbis Salernitanae Historia« (1681), Sarnelli ve spise »Vita del **B**.«, složeném prý dle spisu staršího od opata řádu benediktinského Roberta r. 1493, a j. Pocházel prý ze vznešeného rodu a byl professorem černokněžnictví v Salerně, kde zemřel 25. března 1149 vykonav pokání a stár jsa 93 léta. O **B**-vi koluje jedna pověst zvaná mnišskou, a dvojitá pověst lidová, jak patrně, jest ze dvou básní prstonárodních, z nichž prvá — římská — pochází z konce XVII. nebo začátku XVIII. stol. (vydána od Sabatinia a Comparretta ve »Virgilio del Medio evo«, druhá pak — neapolská — asi z téže doby (tišt. v Lukce, 1799; ve Flor., 1879 a j.). **B**. stal se významnou postavou čaroděje. Pověsti o něm lze snad vysvětliti tím, že opustil dobrou metodu školy salernské, věnoval se magii a alchymii,

a že nešťastnou nějakou náhodou byli vnukové jeho lučebnými látkami zdušeni, což mniši připisovali dáblu. Lid bájl o něm věci nealýchané a utvořil si v různých kruzích různé obměny pověstí, jež uveřejněny od Fr. Torraci v »Rassegni settimanale« (19. pros. 1880), pokud se týče severní Italie, a ve »Vestru, scene del popolo siciliano« (Bol., 1882) od Guastally, pokud se týče Sicílie a jiných. Srovnej ostatně o **B**-vi, který má na sobě mnoho rysů dra Fausta, Michala Skota, Vergilia, spisy: *Vita, magia, conversione e morte di P. B.* (Novara); Busck, *The folk-lore of Rome*; *Sabatini, Tragicomedia magico-spettacolosa di P. B.* (Neapol, 1852); F. Bartoli, *Il Mago Salernitano a Notizie dei comici italiani a Al. d'Ancona, Varietà storiche e letterarie* (Milán, 1883). Viz taktéž spracovanou pověst o **B**-vi v *Balladách Quisových v Poetických Bes.* (Pekelný žaltář).

Barlow [-l6]: 1) **B.** Joel, amer. básník a politik (* 1755 v Readingu, Conn. — † 1812). Studoval práva v New-Havenu, kde několika básněmi na sebe pozornost obrátil. Ukončiv studie působil jako polní kazatel až do uzavření míru mezi Amerikou a Velkou Británií, kdy jako advokát v Hartfordu se usadiv vydával časopis a vedle spracování Wattsova překladu žalmů napsal svou nejlepší báseň *Vision of Columbus*, která uchvacujíc vlasteneckým zápalem a nadšením nabyla velikého rozšíření. R. 1788 vzdal se časopisu i advokacie a odebral se do Evropy jako jednatel společnosti pro zalidňování území ohioského, které však brzo své služby vypověděl. V Londýně seznámiv se s nejpokročilejšími liberálními mysliteli vydal několik politických spisů rázu rozhodně revolucionářského, jako *Advice to the Privileged Orders* (1791) a báseň *The Conspiracy of Kings* (1792), namířenu na spolek kontinentálních mocností proti Francii; zároveň pak poslal Národnímu konventu v Paříži vyzvání, aby sruhl království. Téhož roku odebral se jako vyslanec londýnského Konstitučního spolku do Paříže, kde byl slavně uvítán, a roku následujícího zvolen kommissářem pro nově nabyté Savojsko. V letech 1795—96 působil v Alžírsku jsa americkým konsulem, načež strávil ještě nějaký čas v Paříži, kde obchodními spekulacemi značného jmění se domohl. Vrátil se (1805) do Ameriky všiml si i politiky své vlasti. Veliké obliby došel jeden jeho spisek, v němž načrtl plán národního vychování. R. 1808 vydal svou velkou báseň *Vision of Columbus* s názvem *Columbiad*, která, ač rozšířena a nádherně ilustrována, neskldila té populárnosti jako dřívě. R. 1811 vyslán do Francie, hlavně aby projednal obchodní smlouvu a vymohl náhradu za jistý americký majetek, jenž neprávem byl zabaven. Za tím účelem domáhal se audience u císaře Napoleona, meškajícího právě ve Vilně. Cestou do Vilna však onemocněl a zemřel v Zarnawiczi u Krakova. Ze spisů jeho dužno ještě uvésti oblíbenou báseň *Hasty Pudding* (1893).

2) **B** Peter, matematik a fysik angl. (* 1776 v Norwichi — † 1862 v Londýně). Věnoval se

v mládí obchodu, zjednal si však soukromou příli vědomosti takové, že mu světeno bylo místo učitelské. Stále se zabýváje matematikou a fysikou ucházel se r. 1801 k radě profesora Huttona o místo assistenta matematiky při kr. vojenské akademii woolwichské a obdržel je podstoupiv přísnou zkoušku; později stal se tam professorem téhož předmětu. R. 1811 vydal spis o theorii čísel, roku 1814 vyšel jeho mathematický slovník a první vydání mathematických tabulek. Zvláště vynikl publikací *An Essay on the strength and stress of timber* (1. vyd. 1817, 6. vyd. 1867), jež obsahuje výsledky četných zkoušek ve příčině pevnosti, podniknutých v loděnicích woolwichských; ke třetímu vydání připojil výsledky Telfordových zkoušek ve příčině pevnosti železa, na kterých byl založen návrh řetězového mostu meantského. Vykládáje v tomto spisu zákony pevnosti v ohybu, položil B. tak zvanou osu neutrálnou na místo nesprávné; chybu tuto později uznal a opravil v poslední své práci o pevnosti hmot *A Treatise on the strength of timber, cast iron, malleable iron* atd. (1837). Od r. 1819 obíral se B. zkouškami magnetickými chtěje vymysleti prostředek proti známým odchylkám lodního kompasu pochodícím od železa na lodích; výsledky svého badání podal na veřejnost ve spise *Essay on magnetic attractions* (1820); k magnetismu a elektřině táhnou se i jiné jeho publikace. Od roku 1827 obíral se optikou prohlédáje k výrobě achromatických objektivů; náhradou za sklo flintové užil sírouhliku a sestrojil teleskopy, jichž objektivy měly průměr před tím nevidaný. Ve věcech železničných byl B. autoritou na slovo vzatou; zasedal v různých kommissích železničných, snažil se o sestrojení nejlepšího tvaru kolejnic, stolic kolejnicových a podobných. R. 1847 vzdal se svého místa na akademii. Byl členem Royal Society, Astronomical Society, čestným členem Institution of Civil-Engineers, dopisujícím členem akademie pařížské, petrohradské a jiných. Od jednoho ze synů jeho, Williama H. B-a, civilního inženýra, pochodí zvláštní, po něm zvaný tvar kolejnic a zřízení kolejí vůbec (veskrze železných).

Barlowovo kolečko jest přístrojek, jímž ukazuje se účinek magnetu na pohyblivou část elektrického proudu. Do rtuti plnicí žlábek umístěný mezi póly magnetické podkovy vodorovně položené zasahují zuby lehkého a snadno pohyblivého kolečka, jímž od hřídele ke rtuti nebo naopak vede se elektrický proud, při čemž proud a s ním i kolečko v pohyb otáčivý se uvádí, jehož směr podmíněn jest směrem proudu a polohou pólu magnetu. (Barlow, On the magnetic attraction, Londýn, 1820.)

Barlowské větrání tunelů železničných zakládá se na tom, zadržení plyny a dým z lokomotivy vystupující, aby se nemohly rozptýlit po celém tunelu; za tou příčinou jest vrchní díl tunelu, ponechávající volný prostor pro vozidla, přepažen (železem) na příč, a to po celé délce, nad osami kolejí jest toto pa-

žení profíznuto podél na 50 až 60 cm široko, tak že vše, co z komínu lokomotivy vyrazí, vniká podotknutým průřezem nad pažení a odtamtud do širého prostoru. (Drinker, Tunneling; New-York, 1878).

Barma (Birma, Burma) bývala dříve rozsáhlá, samostatná říše v Zadní Indii, nyní jsou části její větším dílem přivtěleny anglickým državám, jako B. Dolní (od r. 1852) a B. Horní (od r. 1886).

B. Dolní neboli, jak do roku 1886 zvána byla, B. Britská, leží mezi $9^{\circ} 55'$ a $21^{\circ} 55'$ s. š. a $92^{\circ} 10'$ a $99^{\circ} 30'$ v. d. a má na 225.812 km^2 3.736.771 ob. (1881); rozkládá se podél západ. pobřeží Z. Indie, od hranic okresu čtágonžského (v Bengálu) na jih až do poloostrova malajského, a obsahuje hlavní provincie Arakan, Pegu (s oddělením Iravadi) a Tenasserim, jež zároveň tvoří čtyři oddělení čili divise, v něž B. Dolní administrativně jest rozdělena; čtyři tyto divise rozděleny jsou dále ve 20 okresů; každý okres jest pod správou úředníka (*Deputy Commissioner*), divise pod kommissionářem a celá B. Dolní pod hlavním kommissionářem (*Chief Commissioner*). Arakan jest pruh hlavně na záp. straně pohoří Arakan-Yomy; Poiravadi a Pegu rozkládají se po obou stranách dolního toku Iravadi, západně až k moři; Tenasserim od ř. Sittangu na jih. Horstvo skládá se z několika hřbetů s převládajícím směrem severojižním; hlavní jest Arakan-Yoma, vznikající na severu v Manipuru a končící na jihu v mysu Negrais; pak jest Pegu-Yoma a Tenasserim Yoma. Se směrem těchto pohoří srovnává se také směr řek, jakož jsou Iravadi, Sittang, Saluin a ř. Tenasserim; dolní část Iravadi tvoří rozsáhlé delta, úrodnou část prov. Pegu, k němuž se druzí dolní část Sittangu; menší řeky, hlavně v Arakanu, jsou Naaf, Kuladan, An a Sandoway; při ústí spojuje se se Saluinem ř. Attaran, a v Tenasserimu jsou ještě ř. Tavoy a Pak-Čau. Sittang a Saluin vtékají v záliv Martabanský; při záp. Arakanu nalézají se ostrovy Ramri a Čeduba (vulkanické); v pokračování Arakan-Yomy jsou Andamany a Nikobary, a na záp. Tenasserimu jest archipel Merguiský. Geologicky známe jižní část Arakanu, kde jest útvar křídový, a starší terciér (eocén), jakož i útvar triasový, v Arakan-Yomě, na hranici Arakanu a Pegu; Poiravadi a Pegu mají útvary terciérní, jež nalézáme též podél Sittangu. Dále k východu jsou horniny metamorfické a v Tenasserimu útvar kamenouhelný (kamenouhelný vápenec). Minerální bohatství jest značné, v obvodu Arakan-Yomy, kde se dobývá petrolej na ostrově Ramria, Boronga a v Thajetmaju, hnědé uhlí v Arakan-Yomě, vápenec též v Yomě, od Thajetmaja k Basseinu, v Pegu hlavně laterit (zemitý hnědel), v Tenasserimu cínovec, zlato, olověný leštěnec, antimonit a jiné. B. Dolní jest provincie velmi rozkvétající, což viděti jest hlavně v poměrech obyvatelstva: roku 1855 bylo obyvatelstva 250.000 duší, r. 1881 3.736.771 d. Toto skládá se z 2.612.274 Barmánů, 154.553 Talaingů, 518.294 Karenů, 55.015 Činů nebo Khajinů, 35.554 Taungthů, 27.598

Kvaimiů, Mroů a jiných, 59.723 Šanů, 12.962 Činánů a 246.289 Indů. Vzhledem k náboženství bylo: 3.251.584 buddhistů, 143.581 ctitelů natů, 88.177 hindů, 168.881 muham., 84.219 křesťanův a jiní. Všichni Barmáni jsou buddhisté; ale také mnozí z ostatních obyvatelů čistě a přiljemně a jsou prost veškerých sekt nerozeznává ani tříd ani kast. V provincii napočteno r. 1881 6498 phungijů čili kněží, tedy jeden na 500 byv. Ctitele natů (duchů zlých i dobrých) obývajících v přírodních předmětech pozemních i nebeských, a zasahujících do záležitostí lidských, nalézáme hlavně u Karenů, Činův a jiných horských kmenů. Mezi křesťany bylo 7866 Evropanů, 4998 Eurasiů (míšenců) a 71.335 domorodců (hlavně Karenů). Před připojením B-my k britským državám zcela velká propast mezi Barmány a Kareny, tato pokládali ony za své utiskovatele; ale za panství anglického osvobození od tohoto útisku přizpůsobují se Karenové více zvykům barmánským. Hlavně však na ně působili misijnáři odvrátivše je od kultu natů ke křesťanství; jestiž mezi Kareny již asi 451 křesťanských farností a kostely a školami. Také mezi Barmány jsou školy klášterní velmi důležité. Před příchodem Angličanů měla každá ves klášter (*kijaung*), kde se hoši učili čísti a psát i kde mnichové vyučovali je ve věcech náboženských. Tito mniši požívají všude značné pocty. Co do povahy jest Barmán směs různých vlastností: jednak tichý a zákona poslušný, jinak zase bývá výbojný a násilný, nestálý a dráždivý, popudlivý, vedle toho i lehkovážný a zábavy milovný. Většina hlavně vznešeného obyvatelstva jest spokojena s vládou anglickou, jelikož se jim za britské okupace dobře daří. Ženy mají svobodnější a šťastnější postavení nežli ženy indické; neboť mohou se zcela volně pohybovati, obstarávají domácnost, koupě a j., vedou též obchod a vykonávají i jiné práce. V celku žijí obyvatelé pohodlně, hlavně Barmáni. Není sice mezi nimi mnoho boháčův, ale také ne mnoho lidí zadlužených. Také není tam dědičných pohlavárů, šlechticův a velkostatkářů. Domy a chýže jsou z větší části ze dřeva a bambusu, vyvýšené na kolech do země zaražených; chudší domky jsou zrobeny jen z bambusu a kryty jsou slamou nebo palmovými listy; lepší domy jsou z dobrého dřeva, krašleny řezbami, kryty slamou, taškami nebo šindelem a mají prkennou podlahu. V odlehlejších částech země, kde Karenové mění často svá obydlí, obývá několik (deset až dvacet) rodin pod jednou společnou střechou; tato společná obydlí (*teh*) bývají obyčejně 8—10 stop nad zemí, na ochranu proti divě zvěři nebo proti škodným výparům. Dětské sňatky jsou skoro neznámy; mladí lidé vyhledávají se podle náklonnosti, ale dosti často matky ujednávají známosti a vykonávají na ně vliv více dobrotivosti než násilím. Polygamie jest dovolena, ale jen zřídka se přihází, a to jen u bohatších lidí. Rozvod

jest snadný, rodiny četné. U ostatních kmenů jsou zvyky poněkud jiné, ač nyní se také značně vytrácejí a obyčejům barmánským přizpůsobují.

Zemědělství jest hlavním zaměstnáním lidu; pěstuje se hlavně rýže, čímž zaměstnávají se asi $\frac{2}{3}$ obyv., vedle toho bavlna, sesam a tabák. Sklizeň rýže jest jen jedna, půda jest výnosná nepotřebujíc žádné zvláštní úpravy; stačí zde roční záplavy hojných dešťův a popel spálených strnišť. Zvláště úrodná krajina jest údolí Iravadi. Rýže se vyváží u velkém množství (za 60,000.000 zl. ročně). Tabáku plodí provincie asi 10,000.000 lib., avšak ještě dováží se, jelikož spotřeba v zemi jest velká. Dále vyrábí se cukr, ale rovněž se ještě dovážlí. Juta roste přirozeně, ale ještě se dostatečně nepěstuje. Mimo to vyváží se dříví, barvivo zvané kuč (*katoču* od *Acacia catechu*), kůže; v poslední době pěstuje se i pšenice. Značný průmysl v B-mě provozují rýžové mlýny, kde se rýže zprošťuje slupek; jest jich tam 49, z nichž 28 v Rangunu. Mimo to má B. asi 20 parních pil. Další výrobky jsou: hedvábné látky, hliněné a lakované zboží (na podkladě pleteném z bambusu). Barmáni jsou dobří řezbáři ve dřevě; dále shotovují lodí, vozy, rohože, papír, deštníky, různé stříbrné a zlaté předměty a j. Lesy poskytují hlavně tиковé dřevo (*Tectona grandis*). Důchody provincie od připojení k državám anglickým značně se zvětšily: asi z 1 mill. lib. r. 1855 na 3 mill. lib. roku 1882. Komunikace děje se částečně po dráze (dvě trati po 262 km), po vodě (parníky a obyčejné lodí) a po cestách, jichž však dosud není s dostatek. O pořádek a bezpečnost v zemi pečují soudy a policejní moc (7131 mužů). Vyučování obyvatelstva nalézá se v řízení zvláštního odboru; vláda dohlížela na celý postup a podnikání vyšší vychování, kdežto všeobecné vychování ponechává se školám domácím a klášterním. Také jest zde mnoho škol misijních. Dle censu roku 1880 bylo 46'05 % mužského a 3'6 % ženského obyvatelstva, již uměli čísti a psát. V provincii bylo 21 tiskáren. Vojska r. 1882 bylo 5106 mužů. Provincie obsahuje 20 značnějších měst, z nichž Rangun jest hl. městem (134.176 ob.). Podnebí provincie jest dosti mírné a stejnoměrné.

Dějiny. V starých dobách byla B. známa jako *regio Chryse* nebo »Zlatý Chersones«. Domácí tradice tvrdí, že indický princ z Benaresu již několik století před Kr. založil království na pobřeží arakanském, a že jižní části ovládněny byly osadníky s pobřeží Koromandského v jižní Indii. Jisto jest, že buddhismus dostal se tam z Indie velmi záhy, a udán r. 146 po Kr. Kdežto tímto způsobem civilizace přicházela ze sev.-západu, udály se vpády různých kmenů původu tibetočínského ze severovýchodu jakož i od jihovýchodu ze Siamu. Tito založili poněmáhu tři království: Arakan na západě, Avu na horním Iravadi a Pegu na dolním Iravadi. Tato království bojovala proti sobě, a s počátku mělo Arakanské převahu. Avšak r. 1750 povstala mocná dy-

nastie, založená Alaungpajem neboli Alompre-rem v Avě (z níž pocházel také král Thibau). Tito podmanili celou B-mu, vtrhli do Assamu, téhdáž samostatného, a podnikli několik vpádů do britského Bengálu. Z toho vznikla jim válka s Angličany, kterou lord Amherst r. 1824 prohlásil. Tři sbory vyslány: do Assamu, do Arakanu a k ústí Iravadi. Válka trvala dvě léta, až r. 1826 král Avy podepsal smlouvu u Jendábu, kterouž vzdal se nároků na Assam a odstoupil Angličanům Arakan a Tenasserim. Tím arci nepřátelství Barmánů k Angličanům nezastaveno; jevilot se dále v surovo-stech proti britským loďm a námořníkům. Protesty neměly výsledku. To se několikrát opakovalo, až r. 1852 prohlášena druhá válka barmská. Udolí Iravadi od Rangúnu až k Promu podmaněno za několik měsícův a, jelikož král nechtěl podepsati smlouvu, byla tato část (20. pros. 1852) jako provincie Pegu přivtělena Arakanu a Tenasserimu. Roku 1862 celá provincie byla ustavena a podřízena hlavnímu kommissionáři. Jest to B. Dolní. Za vlády anglické B. rychle se vyvíjela a prospívala, jak již vylíčeno. V pozůstalé samostatné B-mě na sever od prov. Pegu brzo po druhé válce barmské přišel na trůn král Mindon, jenž se měl přátelsky k vládě britské a nebyl proti zavádění západní civilizace. R. 1867 uzavřel smlouvu ustanovující vydání zločinců, povzbuzení obchodu a utvrzení přátelských poměrů mezi oběma mocnostmi; také ustanoven byl vyslanec v Mandalaji. Avšak když Mindon r. 1878 zemřel zanechav trůn synu Thibauovi, nastala změna v poměru obou říší. Děsné popravu členů královské rodiny, nevlídnost barmské vlády a nedůstojné chování se k vyslanci britskému vedlo k odvolání britského zástupce na dvoře mandalajském. Byly sice později učiněny dva pokusy k obnovení přátelství, ale bez žádoucího výsledku. Mezi tím však množily se žaloby na násilí a neslušnosti vlády barmské; zřizovalat monopoly neberouc ohledu na smlouvu z r. 1867 a vstupovala ve vztahy k jiným mocnostem evropským na újm Anglie a konečně neoprávněným požadavkem 2.300.000 zl.) na obchodní společnosti »Burma-Bombay-Trading-Corporation« zavdala příčinu k válce. Dne 14. listopadu 1885 vtrhlo britské vojsko do B-my pod gen. Prendergastem a za čtrnácte dní zmocnilo se Mandalaje a zatklo krále Thibaua. Tím padla B. dosud neodvislá v moc Angličanů; v březnu 1886 byla přivtělena k Britské Indii a podřízena hlavnímu úředníku Britské B-my jakožto provincie B. Horní. Šanské státy vých. od B-my H. ponechány zatím při své ústavě, jen poměr jejich jaksi upraven na způsob manských států.

B. Horní má rozlohu 258.900 km², na nichž žije na 3—3½ mill. obyv. Větší část jsou Barmáni (jejich vlastní název jest M r a n-má), mimo to Talaingové, Taughtové, Karenové, v hornatých krajích k východu; a na severu jsou Činové, Kakhajenové, Singfu a j. První starostl anglické vlády bylo zjednatí pokoj a pořádek v zemi, a dílo to pokračuje uspo-

kojivě. Co do správy rozdělena B. H. na 17 okresů ve čtyřech odděleních nebo divisích (severní, střední, jižní a východní). Severní části pohoří dříve již uvedených probíhají touto provincií — podobně též horní toky řek Iravadi a Sittangu. Krajina není tak úrodná jako B. Dolní, ale přece plodí rýži, kukuřici, proso, pšenici, luštiny, tabák, bavlnu, sesam, hořčici a indych. Cukr vyrábí se hlavně z palmyry (*Borassus*). Jakýsi druh čaje poskytuje rostlina *Elaeodendron persicum*, z něhož připravuje se *hlapět*, nakládány čaj. Dále plodí B. Horní mango, tamarind, guavu (*Psidium*), oranže, banány a j., pak různé druhy zeleniny a koření. V lesích jest nejcennější dřevo tík. Na nerosty jest dosti bohata. Zlato v řekách, železné rudy v archaických horninách, petrolej na bř. Iravadi; hlavním však minerálním výtěžkem jsou rubíny, safiry a džed. Uložené rubínův a safírůu nalézá se hlavně sev.-vých. od Mandalaje. Rubíny z těch dolů jsou nejlepší ve světě a počtem nad safiry převládají; džed jest hlavně v okolí Bhama. Divá zvěř jest velmi hojna: sloni, nosorožci, tygři, levharti, medvědi a j., podobně jeleni a jiná zvěř. Domácí zvěř jsou sloni, buvoli, voli, koně, osli, mezci atd. Důchody provincie byly také upraveny a pocházejí hlavně z daně domovní a z výnosu dráhy; předpokládá se, že důchod (bez dráhy) na r. 1889—90 bude 7,550.000 zl. Hlavním komunikačním prostředkem jest dráha v údolí Sittangu z Toungú do Mandalaje, asi 354 km dlouhá, otevřená 1. kv. 1888. Také byly zakládány a opravovány cesty. Vojsko, jehož tam dříve bylo 26.400 m., bylo ztenceno r. 1889 na 12.000 m., za to však policie rozmnožena na 17.000 mužů z různých kmenův indických. Umělecké a průmyslové výrobky jsou různé a byly částečně uvedeny již u B-my Dolní. Charakteristické jsou různě zdobená a vyřezávaná náboženská stavení, paláce a kláštery; velmi často jsou části těchto zlaceny; »daghoby« (schrány ostatků) mají podobu zvonů, stavěny z cihel a jsou často zlacené. Obyčejná stavení jako v B-mě Dolní. Spracování bavlny obstarávají ženštiny; na mnohých místech vyrábějí se látky z hedvábí čínského. Vyrábí se dále: hliněné zboží, železné, stříbrné, zlaté a lakované předměty; ve velkém rozsahu slévají zvony.

Barmáni náležejí do skupiny tibetobarmánských řečí a mají zvláštní písmo, pocházející sice z Indie, které však vyznačuje se zvláštní okrouhlostí písmen; jest to zaokrouhlená odrůda hindského písma Deva-Nagri. Při zavádění buddhistického náboženství a literatury zavedeny také výrazy z dialektu Páli, ale těch se v obecně mluvě málo užívá. Jejich díla metafysická jsou psána v Páli, ale při jejich opisování užívá se nynějšího písma vyjmouc dílo *Kambhava* (návodky při obřadech kněžů), o němž se tvrdí, že prohlášeno a stvrzeno Gautamou samým, pročež požívá hluboké pocty. Barmánské knihy skládají se z listů palmyrových, na nichž se písmena vrývají železným hrotem; obyčejně se pak to písmo potírá rozetřeným dřevěným uhlím, rozdělaným

se zvláštní gummou (z *Dipterocarpus grandiflora*), jež zároveň chrání listy proti hmyzu. Jejich literatura vůbec má z větší části původ z Indie. Jejich hlavní metafysická díla jsou: *Bee-da-gat thoon-bon*, obsahující feči a rozpravy Gautamy; návody pro kněze, učení o dogmatické filosofii atd., pak *Baideng*, dílo v Páli o matematice a astrologii. Mimo to mají díla o chronologické historii, medicíně, topografii, pak balady a romány; knihovny nalézají se hlavně při klášterech. Velké oblíbené těší se divadelní hry; též jsou Barmáni milovníky zpěvu a hudby. — Srov. Fytche A., *Burma Past and Present*; *Burmah Gazetteer* (2 sv.); *Mason, Burma* (nové vyd. od Theobalda); *Theobald, Geology of Pegu*; *Blanford & Medlicott, Geology of India*; *Dr. S. Kurz, Flora of British Burma* (1878). Fl.

Barmakovci (Barmekidé), slavný rod v říši někdy Bagdádské. Praděd rodu tohoto, Barmak, pocházel z Balchu, kdež byl lékařem. Za vlády chalífa Abdalmalika přistěhoval se do Damašku i nabyl tam veliké cti a značného bohatství. Syn jeho Chalid za prvního chalífa z dynastie Abbásové, za Abdallaha Abul Abbasa (750—754), povýšen byl za vezíra a za vlády nástupce jeho, Mansura, byl ministrem financí a potom místodržitelem v Mosulu. Dozoru jeho svěreno bylo také stavění města Bagdádu. Syn Chalidův, Jahja, stal se místodržitelem v Armenii a za nástupce Mansurova, Mahdia (775—785) byl tajemníkem mladšího syna jeho Hárúna. Když pak po Mahdiu v vládu se uvázal starší syn jeho, Hadi, a mezi chalífem a bratrem jeho vypukly různé, Jahja držel se strany Hárúnovy i byl proto pronásledován a vržen do vězení. Hadi hrozil mu, že ho dá odsouditi jako kacíře — podobát se, že B., jako vůbec přemnoží času toho Íráňané, byli přivrženci zásad kacířských (zendických), ač-li nebyli dokona neznabozi. Hárún nastoupiv na trůn (786) Jahju jmenoval vezírem na důkaz úcty a lásky »otče« mu říkáje a podobně mluvil i syny jeho, najmě Fadhla a Džafara. Za okolností takovýchto B.-ům ovšem nescházelo nepřátel, a tito rozhlašovali o nich, že jsou kacíři a bezbožníci, že chtějí zmocniti se panství na místě rodu Abbasova. Avšak daleko více než pomluvami těmito Hárún na ně se rozpálil pro lásku, již Abbas, sestra jeho, zahofela k B.-ci Džafarovi. Džafar byl netoliko výtečný úředník, nýbrž i společník výborný, a Hárún ho chtěl ustavičně míti kolem sebe, podobně jako i Abbasu, již velice byl nakloněn. Tudíž aby s nimi baviti se mohl často a bez překážky, zasnoubil je spolu, avšak s podmínkou, by druh družce byl toliko bratrem a nikoliv i manželem. Než neza dlouho Abbasa stala se matkou dítěte, jež ukryla a poslala do Mekky. Hárún dovědév se o tom kázal Džafara zavraždit, Jahju pak, otce jeho, a B.-ce ostatní vhoditi do vězení a pobrati statky jejich. Abbasa a synáček její za živa prý zakopáni. Pád rodu Barmakova a pronásledování přátel a přivrženců jeho způsobily v Bagdádě veliké po-

horšení, což uznamenav Hárún odešel do Rakky. B. pro výtečné vlastnosti svoje miláčky byli všeho lidu, jenž také památku jejich v učtí měl, a dosud mnozí vznešení rodové určitě od nich odvozují svůj původ. Sra.

Bärmann Heinrich Joseph, hudeb. virtuos něm. (* v Postupíně 1784 — † v Mnichově 1847). Nabyv hudebního vzdělání v hobojské škole postupínské vzdělával se pak u komorního hudebníka Fr. Tausche v Berlíně ve znamenitého klarinetistu. Sloužil v hudebním sboru gardového pluku, dostal se roku 1806 do zajetí francouzského a byv pak z něho propuštěn stal se členem dvorní kapely mničovské jako první klarinetista. V l. 1808 až 1832 podnikl několik uměleckých cest po větší části Evropy a nabyl brzy slavného jména nejen vzácnou virtuosností na svém nástroji, ale i krásným zpěvným tónem a vzletným přednesem. K. M. z Weeberů velmi k němu přílnuv složil pro něj dva koncerty a jiné cenné komposice, a také Meyerbeer byl mu upřímným přítelem. Sam B. uveřejnil asi 50 svých skladeb pro klarinet, namnoze velmi vkusných a důkladných. Sepsal též řádnou školu pro klarinet.

Barmbek, předměstská obec na sev.-vých. straně Hamburku, mající krásné zahrady a letohrádky, továrny na šicí stroje a gummové zboží a 22.350 ob. (1885). Jest zde též hamburský chudobinec, pracovna, ústav pro chromyslné a ústav Pestalozdův.

Barmekidé viz Barmakovci.

Barmen, veliké průmyslné město v záp. Německu, v prov. porýnské, vládním okrese düsseldorfském, leží východně od Düsseldorfu v údolí Wupery souvisíc na záp. s továrním Elberfeldem. Vznikši a vzrostši v dobách nejnovějších, má široké, přímé ulice (nejkrásnější Allee-Strasse nad 16 km dl.), domy nového rázu, 10 kostelů, pěknou radnici, veliké sady okrašlovacího spolku a vyznamenává se pořádkem i čistotou. Jest sídlem obchodního soudu, obch. komory, soudu průmyslného, amerického konsulátu a společnosti misijnářské (založena r. 1818, rozšířena r. 1825; působí v již. Africe — v zemi Ova-Hererů, stanice její B. — na Borneu, Sumatře). Má gymnasium, reálné školy, vyšší a niž. školu průmyslovou, učitelský seminář společnosti misijnářské a j. školy, uměl. spolek s obrazárnou, spolek průmyslový, divadlo, nemocnici, několik chudobinců, sirotčincův a jiné ústavy dobročinné. Obyvatel má 103.066 (1885; z toho 85.623 evang. vyznání, 16.076 katol.), roku 1816 mělo 19.030 duší. Průmyslný ruch v B.-u (»německý Manchestr«) jest neobyčejně rozsáhlý; nad 500 továren. Vyrábí se »zboží barmenské« (stužky, prýmky a hedvábné lemy k šatům), přize bavlněná, zboží bavlněné, hedvábné a vlněné, plátno i krajky; znamenitá appetura a barvířství; zhotovují se knoflíky, zboží kovové, stroje, nástroje hudební, zboží gummové, papír, mýdlo, glycerin, zápalky, barvy dehtové atd. Celkem páčí se cena výroby na 60 mill. zl. — Též obchod jest velmi čilý. Bavlny surové a bavlněné přize dováží

se ročně přes 2 mil. kg (r. 1886: 2,171,660 kg). Vývoz obrací se hlavně do Spoj. Obcí sev.-amer. (r. 1886 cena 9¹/₂ mil. zl.). **B.** má znamenité spojení železniční (6 nádraží). Má filiálku říšské banky, bankovní spolek (billance: 106,168,748 zl.), banku občanskou, městskou půjčovnu a jiné ústavy peněžné. — Jméno **B.** připomíná se již ve XIII. stol., nebylo však městem. V pol. XV. stol. zařizena tam první bělidla, r. 1527 dána **B-u** a Elberfeldu výsada na bílení přize. R. 1702 vystavěn tam první kostel. V pol. XVIII. stol. počato s výrobou povlaků na postele, 1763 zavedeno bavlnictví, roku 1775 výroba zboží hedvábného. Práva městská dostalo **B.** r. 1808 od velkovévody bergského. R. 1815 připadlo Prusku. Známo jest pobyttem franc. emigrantů za revoluce franc. (hrab. d'Artois, maršála Soult). *Koll.*

Barmouth [bárméd], keltsky: *Abermawd-dach*, pobřežní městečko merionethského hrabství ve Walesu, s mořskými lázněmi a 1512 obyv. (1881).

Barmůteinské vápence, světlé, husté vápence, obsahující mnoho rohovce, jež v Alpách Bavorských a Solnohradských v značné mocnosti se vyskytují. Obsahují hlavně korále a houby v rohovec proměněné, jež nasvědčují stáří oxfordskému (svrchní Jury). *Fl.*

Barmy (gen. *barm*, plur. slova *barma*), krátký plášť, ozdobený perlami, drahokamy a podobami svatých, jež carové ruští až do Petra Vel. při korunovaci oblékali na ostatní roucho. Nyní b. chovají se ve zbrojárně moskevské.

Bárna viz Beroun.

Barna: 1) **B. Ignác**, maď. spisov., nar. r. 1822 v Nagy-Károlyi. Píše spisy lékařské, literárně historická studia a vynikl svými výbornými maď. překlady z Vergilia, Horatia a Juvenala; byl nějaký čas docentem při budapeštské universitě a jest zubním lékařem rodiny arciknížete Josefa. Ze spisů jeho uvádíme: *Fogászat* (Zubní lékařství, Budap., 1876) a *A rómaiak satirájáról és satira íróról* (O satíře a satirických spisovatelích římských, Budap., 1877). Jest dopisujícím členem uher. akademie. — **2)** **B. Ferdinand**, maď. jazykovec v oboru jazyků finougorských, nar. roku 1825 v Nagy-Károlyi. Jest kustosem knihovny uh. nár. musea v Budapešti a dopis. členem uh. akademie. Z četných jazykozpytných jeho děl uvádíme: *A finn költészetről tekintettel a magyar ósköltészetre* (O finské poesii se zřetelem na poesii staromaďarskou. Budap., 1873); *A mordvaiak pogány istenei és ünnepi szertartásai* (Pohanští bohové a sváteční obřady Mordvínů, 1879); *Ósvallásunk főistenei* (Hlavní bohové naší staré viry, 1881); *A hangszűről a magyar nyelvben* (O přívzuku v jazyku maďarském, 1875). Krom toho přeložil do maďarštiny Kalevalu. Ve vědeckém boji mezi fenisty (Budenz, Hunfalvy) a mezi zastavateli theorie o turecké bližší příbuznosti jazyka maď. (Vámbery) přidržuje se fenistů. *Ébk.*

Barnabás (t. j. syn proroctví, syn Bohem nadšené řeči = Bohem nadaný řečník, syn utěšený), vlastně **Joses**, z pokolení levit-

ského na Kypru zrozený, byl dle udání některých (Klementa Alex.) jeden ze 70 učenníků Ježíše Krista. Doporučil křesťanům jerusalemským sv. Pavla na víru křesťanskou obráceného; byl od apoštolů poslán do Antiochie, aby tu fídlil první křesťanskou obec, kam si k výpomoci povolal z Tarsu sv. Pavla. Na to doprovázel tohoto na jeho první apoštolské cestě spolu se strýcem svým Janem Markem (r. 45—48 po Kr.). Na sněmě jerusalemském r. 51 po Kr. spolu se sv. Pavlem k tomu působil, aby křesťané z pohanstva obrácení nemusili zachovávatí zákon židovský. Na to podnikl sám apoštolskou cestu na Kypros, od kteréžto doby ve Skutcích apoštol. zmínky o něm se nečiní; i lze za to míti, že zde na Kypru ok. r. 60. zemřel buď smrtí přirozenou anebo dle jiné zprávy ukamenováním. *Jrk.*

Barnabášův list jest stará písemná církevní památka, kterou již staří (Klement Alex., Origenes) i novější katoličtí a protestantští učenci připisovali apoštolu Barnabáši. Ale jiní badatelé (Nataly Alex., Fillmont, Stollberg, Hug, Hefele a jiní) dotčený **B. I.** důvodněji upírají; neboť vnější svědectví a vnitřní povaha spisu nasvědčuje, že Barnabáš skladatelem jeho býti nemůže, a to tím méně, poněvadž z listu samého vysvítá, že až po zkáze Jerusalema byl psán, kdy sv. Barnabáš již nežil. Třeba však od něho nepocházel a původce tohoto listu vůbec znám nebyl, patří přece k nejstarším památkám literatury církevní (z dob 70—137 po Kr.), a proto jest vždy památný a důležitý. V češtině vydán **B. I.** ve »Spisech sv. Otců apoštol.« od Frant. Sušila (vyd. III. Děd. sv. Prokopa v Praze, 1874). *Jrk.*

Barnabé Felice, archaeolog italský (* 1842 v Castelli). Studoval v Teramě a v Pise, kde se stal doktorem, byl pak v letech 1865—75 professorem lycea v Neapoli, jmenován r. 1875 tajemníkem ministerstva vyučování a posléze ředitelem obrazárny a musea v Římě. Z mnohých jeho spisů odborných uvádíme jen: *Degli scritti di Alessio Simmaco Mazzocchi sulla storia di Capua e sulle tavole Engubine* (Neapol, 1874); *Sul papiro ercolanese num. 1014; Dell'arte ceramica in Italia* (Řím, 1881). *P.*

Barnabité, jinak též pauláni, jsou feholní klerikové, jejichž kongregaci roku 1530 v Miláně založili tři šlechticové: Antonín Maria Zaccaria, Bartoloměj Ferrera a Jakub Ant. Morigia. Zprvu nazývali se klerikové sv. Pavla stěti (*clerici St. Pauli decollati*). V r. 1538 přesídlila se kongregace do starého kláštera a chrámu sv. Barnabáše v Miláně, odkudž jim přidělen název **b.** Účelem jejich bylo konání posvátných missií pro lid, vyučování mládeže a řízení seminářů kněžských. Ve Francii byl fád ten až do času velké revoluce znamenitě rozšířen. Cisář Ferdinand II. povolal b-ty r. 1626 do Vídně, kdež doposud se nalézají. Roku 1627 daroval jim týž cisář chrám a farní dům u sv. Benedikta na Hradčanech v Praze. Nejprve usadili se **b.** ve faře, však r. 1655 koupili od hraběte Viléma Voj-

těcha Krakovského z Kolovrat dům sousední za 10.000 zl. a upravili si v něm nový klášter, přistavěně k němu nové křídlo na severní straně chrámové; r. 1656 byla stavba dokonána. V r. 1710 bydlili v klášteře sv. Benedikta 20 řeholníků pod proboštem. Při téměř chrámě klášterním nalézalo se arcibiskupství nejsv. Trojice k vykupování křesťanů ze zajetí tureckého. R. 1786 byl klášter b-tů zrušen; tehdyž nalézalo se v něm pouze 5 řeholníků, jimž uděleno bylo výslužné. Karmelitkám pražským bylo se r. 1782 stěhovati ze svého kláštera u sv. Josefa na Malé straně, kdež se usadily Anglické panny. Po nějakou dobu zdržovaly se karmelitky ve zrušeném klášteře cisterciánek v Pohledu. Posléze však císař Leopold II. daroval jim opuštěný klášter a chrám sv. Benedikta na Hradčanech, kamž r. 1792 se přistěhovaly. Obyvatelstvo pražské však tyto karmelitky mylně nazývá barnabitkami, v kterémžto pojmenování skrývá se nejasná upomínka na řeholníky b-ty, kteří tu 159 let bydlili. *Byť.*

Barnard: 1) B. Frederick Augustus Porter, učec a filolog amer. (* v Sheffieldu, Mass. 1809 — † v Nov. Yorku 1889). Stud. v New-Havenu na Yale-College a vyučovav na různých učilištích stal se (1837) profesorem nejprve matematiky a fyziky, později (1849) lučby a přirodozpytu na alabamské universitě v Tuscaloose. Od r. 1854 přednášel matematiku a fyziku na mississippské universitě v Oxfordě, ale po vypuknutí (1861) občanské války vzdal se toho místa a působil nějaký čas na washingtonské Národní hvězdárně byl (1864) zvolen presidentem Columbia-College v Nov. Yorku, v kterémžto úřadě setrval až do smrti. R. 1846 zasedal v kommissi, již bylo určiti hranice mezi Alabamou a Floridou, a zpráva jeho byla zákonodárními sbory obou států přijata za základ jednání k odklizení sporu. Roku 1860 účastnil se B. astronomické výpravy na Labrador, v l. 1861 až 1866 předsedal Amer. společnosti ku povzbuzování věd, r. 1867 byl vládou vyslán k světové výstavě v Paříži a v l. 1874-80 byl zahraničním jednatelém Národní akademie věd. Uveřejnil mnoho vědeckých, vychovatelských a hospodářských článků v časopisech a sbornících učených společností; o sobě pak vydal krom *Analytic Grammar* (1833) a objemných zpráv úředních (o výměře sev.-amer. pobřeží, 1858; o pařížské výstavě, 1867) *The Metric System of Weights and Measures* (1872), vzdělal *Fieldovy Outlines of a Code International Law* (1872), a *Harperovo First Century of the Republic* (1876). V l. 1873-77 byl vrchním redaktorem *Johnson's Cyclopaedia*. Francouzská vláda udělila mu kříž čestné legie, university pak v Mississippi a Connecticutu čestné doktorství práv.

2) B. Henry B., amer. spisov. paedagog. (* 1811 v Hartfortě, Connect.). Vystud. v Yale navštívil r. 1835-36 Evropu. Vrátil se byl ve svém rodišti zvolen za poslance a působil ve sboru zákonodárném od r. 1837 do 1840 zvláště v oboru vychovatelském a vyučova-

telském. Od r. 1850-56 byl ředitelem normální školy v Hartfortě, později předsedou Svatojanské koleje v Annapoli (Maryland), v letech 1867-70 pak dozorcem ve vychov. departementu ve Washingtoně. Zkušenosti a názory své paedagogické ukládal v důkladných pojednáních a spisech, z nichž jsou nejdůležitější: *School-Architecture* (5. vyd., New-York, 1845); *Normal schools in the U. S. and Europe* (Hartfort, 1851); *Education* (Lond., 1878-79). Od r. 1856 vydává též vychovatelský časopis *The American Journal of Education*, do něhož píše hojně článkův z theoretické i praktické paedagogiky. *PD.*

3) B. John Gross, amer. vojenský inženýr a spisov. (* v Sheffieldu, Massachusetts 1815 — † v Detroitu r. 1882). Osvědčiv se v různých pracích vojenského stavitelského umění, hlavně pak za válek mexické a občanské, byl r. 1865 jmenován plukovníkem ženijního sboru, později také členem rady pro opevnování a upravování řek a přístavů, v kterémžto úřadě setrval až do r. 1881. B. byl jedním z původních zakladatelů Národní akademie věd a členem mnoha učených společností. Yale College udělila mu (r. 1864) titul doktora práv (LL. D.). Z jeho spisů dlužno uvésti *Dangers and Defences of New York* (1859), *Notes on Sea-coast Defence* (1861) a *Problems of Rotary Motion* (1872). Kromě toho vydal s gen. Barrym *Reports of the Engineer and Artillery Operations of the Army of the Potomac* (1863) a s gen. Wrightem *Report on the Fabrication of Iron for Defensive Purposes* (1871-72).

4) B. E. E., dříve profesor při hvězdárně v Nashville Tenn., nyní astronom při hvězdárně Lick na vrchu Hamiltonu, San José, vyniká hlavně jako praktický astronom. Za objevení velkého množství vlasatic (od r. 1881 počnaje) jest B-ovi děkovati; neuplyne rok, aby B. neobjevil aspoň jedné vlasatice. B. upozornil též na mnoho nových mlhovin a jiných předmětův nebeských. *Gs.*

Barnard Castle [-kasl], původně hrad z XII. st., hlavní dějiště Scottova románu *Rokeby*, nyní v rozvalinách, uprostřed města téhož jm. v durhamském hrabství v Anglii, na ř. Tees. Vyrábí koberce, vlněné plátno, dratve a má značné obilní trhy a 4544 ob. (1881). Bowesovo Museum obsahuje cenou sbírku předmětů uměleckých.

Barnaté soli vyskytují se již v přírodě v říši nerostné, jako na př. síran, jenž skládá baryt, a uhličitán, jímž jest witherit a jiné. Strojí se nejčastěji z uhličitánu a sírniku barnatého, připravěného žiháním mletého barytu s uhlím, rovněž výměnou vzájemnou z chlórdu barnatého. Soli tyto vynikají velikou hustotou, jsou většinou bezbarevná a ve vodě nerozpustná (pouze soli halové, dusičnan a octan rozpouštějí se) a rozpustná jsou jedovatá, s rozpuštěním hořkou. Plameny barví zeleně. I nejjednější roztoky jejich ihned zakalují se bíle kysel. sírovou a roztokem sádry, poněvadž vylučuje se z nich síran ve vodě a v kyselínách úplně nerozpustný. Rovněž

kali se chrómanem draselnatým od citronově žlutého chrómanu barnatého, a kyselina fluorkfemičitá vylučuje z nich ssedlinu bezbarvou. Nejvíce potřebuje se chlórídu, síranu, uhličitanu, dusičnanu a chrómanu (žlutí barytové). *ZJn.*

Barnatý dusičnan, $Ba(NO_3)_2$, krystaluje v bezbarvých osmistěnech, jež rozpouštějí se ve 12·5 č. studené vody. Potřebuje se ho nejvíce na zelené ohně a za zkoumadlo. Též strojí se z něho prach saxifragin (dělá se ze 76 č. této soli, ze 2 č. salitru draselnatého a 22 č. prášku uhelného), jehož užívá se k vyhazování podkopáv. *ZJn.*

Barnatý ohlóríd (něm. *Baryumchlorid* lat. *terra ponderosa salita*), jehož vzorec $BaCl_2$, jest nejhojněji užívanou rozpustnou solí barnatou. Strojí se nejčastěji z nerostu barytu, nejhojnější soli barnaté v přírodě, tím způsobem, že na prášek rozmělněn žihá se s práškem uhelným nebo smolou dehtovou, čímž mění se v sírník, jenž pak v kyselině solné se rozpouští. Zná se v bezbarvých deskovitých hraních, jež drží 14·76% vody (dvě molekule), na vzduchu stálých a jedovatých. Rozpouští se ve 2·3 č. vody při 15° C., skoro nic v líhu. Jest důležitým zkoumadlem kyseliny sírové a síranu, odstraňuje se jím sádra z vody, než pouští se do parních kotlů, strojí se z něho běloba barytová a jiné soli barnaté, jest prostředkem protihnilobným a otravují se jím myši. *ZJn.*

Barnatý síran, $Ba SO_4$, vyskytuje se zhusta jako nerost baryt čili merotec. Jelikož jest téměř úplně ve vodě a v kyselinách nerozpustný, usazuje se jako skvěle bílý, těžký prášek, když přičiní se k roztoku soli barnaté kyseliny sírové nebo některého rozpustného síranu. Strojí se nyní v rozsáhlé míře a užívá se ho ku zředování barev sytých mineralných, aby získány byly odstíny bledší (mísí se k nim až do 90%). Pouhého malíři neužívají, jelikož ve vodě málo, v oleji ještě méně kryje, ale míchají jej obchodníci do běloby, zvláště do levnějších jejích druhů. Jelikož jest vůči sirovodíku stálým, nazývá se bělobou stálou (*blanc fixe*, *Permanentweiss*) i slouží k barvení papíru a čalounů. *ZJn.*

Barnatý uhličitán, $BaCO_3$, vyskytuje se jako nerost *witherit*, jehož potřebují v Anglii za jed na myši. Pálením rozkládá se jako vápenec, v kyselinách rozpouští se na soli barnaté, jež z něho se někdy strojí. Strojeného nabývá se, smísí-li se roztok soli barnaté s uhličitánem sodnatým, v podobě bílého, těžkého prášku, jehož se užívá za bílou barvu. *ZJn.*

Bärnan, město v bavorské Horní Falci v okrese tirschenreuthském, na záp. úpatí Čes. Lesa, se 1305 obyv., kteří se žijí hlavně soukenictvím. Město to získal r. 1355 koupí od kláštera waldsaského Karel IV. ku koruně České; za Václava IV. bylo ztraceno, ale Jiří Poděbradský smlouvou pražskou (14. července 1465) donutil falckrabí mosbašského Ottu I., že přijal B. lénem od koruny České. — Bärnauské sedlo (696 m n. m.) vede přes Český les z B-a k Tachovu.

Barnaul, okružní město ruské v gubernii tomské v západní Sibiři, leží nad horní Obí (129 m n. m.), jižáp. od Tomska. Stavěno jest pravidelně a velmi pěkně; náměstí zdobí pomník Demidova (z r. 1825). Má 17.118 ob. (1885). Jest ohniskem duševního života i střeďiskem rudného okresu altajského, má školu hornickou, knihovnu, museum přirodovědecké s pěknými sbírkami ethnografickými, stanici meteorologickou, divadlo; jest sídlem správního úřadu pro celý rudný okres altajský, kterýž jest majetkem korunním, a spolu má největší hutě a tavníry. Téměř veškero obyvatelstvo města má výživu svou v hornictví a hutnictví. Jinak jest průmysl nepatrný (dobývání sody, upravování koží). B. založen byl jakožto ves r. 1730 Demidovem, r. 1771 stal se městem a sídlem správy horní, r. 1828 městem okružním. — Barnaulský okruh (kraj), jihozáp. část gubernie tomské, má na 125.541 km² 262.473 obyv. (1885), kteří se žijí po většině hornictvím, z menší části zemědělstvím. *Koll.*

Barnaulka, ř. v gubernii tomské, levý přítok Obi, vzniká z jezer solných, protéká jezerem Barnaulským, Travjaným, Pesčaným, vpadá do Obi u m. Barnaulu.

Barnave [-nav] Antoine Pierre Joseph Marie, vynikající muž prvé revoluce franc. (* 1761 v Grénobleu — † 1793 v Paříži). Byl advokátem v Grénobleu, když jej spolubčané vyslali 1789 do Národního shromáždění. Nadšením pro svobodu a opravu, jakož i výmluvností svou zaujal brzo vynikající místo politické. — Již v rodišti svém přimlouval se brošurou *Esprits des édits enregistrés militairement le 20 mai* (roku 1788) za zavedení ústavy anglické, a také v Národním shromáždění učinil podobný návrh žádaje, aby místo starého historického zřízení obecního zavedeny byly municipality; rovněž přimlouval se za konfiskaci statků mrtvé ruky a za plné právo nejen protestantův, ale i židů, hřečův a popravicích, popíral královské veto při stanovení zákonů, právo královo rozhodovati o míru a válce, jako člen výboru pro osady žádal plnou svobodu pro barevné obyvatelstvo osad. B. založil také klub jakobinů. Až dosavade utkal se při návrzích svých často s Mira-beaumem, králem pfejícím. Počátkem však r. 1791 začal se sám kloniti ke konstituční monarchii. Když pak z nařízení Nár. shromáždění společně s Péthionem a Latourem-Mauborgem přivedl do Paříže uprchlého krále, naklonil se pod vlivem zjevu královna úplně věci královské: hájil kněžstvo, jež nechtělo pfejsahati na občanskou ústavu, popíral Národnímu shromáždění právo sesazovati ministry; vlivem jeho odtrhlo se také pravé křídlo jakobinův od klubu a sloučilo se s umírněnou stranou republikánskou, zvanou feuilanty. Když však moc feuilantů 1792 byla zlomena, a B. viděl, jak málo král a jeho okolí dbají jeho rad a pokynů, vzdal se politického života a uchýlil se do rodiště svého. Když však mezi zabavenými listinami královými nalezeny byly i dopisy B-ovy, byl zatčen a po 15měsíční vazbě

odsouzen k smrti. **B.** byl muž vnějškem i duchem vynikající a příjemný. Reč jeho byla jasna a logická, ač trochu chladna; nikdo nedovedl jako on shrnouti, co dosud bylo promluveno, a objasňovati nejasnou debatu. Literární práce **B-**ovy vydala sestra jeho pí. St. Germainová společně s Bérangerem r. 1843 ve 4 sv. pod titulem *Oeuvres de Barnave*. — Pozoruhodný z nich, ale nedokončeny jsou *Introduction à la Révolution a Réflexions politiques*.

Barnay Ludwig, herec něm., narodil se r. 1842 v Pešti ze zámožné rodiny; účinkoval od mladosti při různých kočujících společnostech, kde nabytí takové rutiny, že již roku 1861 ve svém rodišti se skvělým úspěchem vystoupil a v následujících dvou letech jako první milovník v Štýr. Hradci a v Mohuči engagementu došel. R. 1864 vystoupil pohostinsky v Praze a ve Vídni. Pak byl členem různých divadel něm. až do r. 1880. Od té doby debutoval v různých městech jako host, tak na př. v Londýně (1881) s Meiningskými. R. 1883 založil Německé divadlo v Berlíně, z jehož svazku však již násl. roku vystoupil, r. 1888 pak Berlinské divadlo, jehož dosud je ředitelem a majetníkem. O herectví získal si zásluh i založením jednoty *Genossenschaft deutscher Bühnengenhöriger*. Mezi nejzdařilejší výkony jeho hereckého umění náležejí Hamlet, Bolingbroke, Othello, Antonius, Faust, Tell, Egmont, Uriel Acosta a j.

Barner Jan (* 3. ún. 1643 — † 25. dub. 1705), spisovatel český a kazatel, člen řádu jezuitského. Nar. se v Jičíně, r. 1663 vstoupil do řádu jezuitského, v němž pět let působil jako učitel nauk humanitních; ostatní část života (32 léta) věnoval kazatelství a spisovatelství; zemřel v Kutné Hoře. Původní spisy **B-**ovy jsou: *Summarie na všechna čtení a evangelia jak nedělní tak sváteční přes celý rok* (Praha, 1711), jejichž podnětem byl podobný spis vydaný od vystěhovalců českých v Žitavě; *Všeho světa vojna, t. j. bedlivě a rozkosně rozmlouvání o boji rožumné duše* (tamtéž r. 1634, 1660, 1675, 1706). V činnosti překladatelské znám jest **B.** jako nástupce Štýrův (od r. 1662.) při vydávání bible sv. Václavské (jejíž poslední díl vyšel po smrti **B** ově, teprve r. 1724). Mimo to **B.** překládal z němčiny Jiřího Scherera jesuity († 1605) *Kázání na nedělní evangelia* (1704); *Kázání na sváteční evangelia a umučení Páně* (t., 1724) a *Postillu* (obě těchto spisovatele). Z jazyka francouzského přeložil P. z Royaumontu, převora v Sombrevалу, *Příběhy písemní starého i nového zákona s užitelnými výklady a naučeními svatých otců* (t., 1697 a 1777); Mik. Causina *Dvůr Svatý aneb křesťanské naučení ve všelikých duchovních cvičeních a cnostech proti ošemetným základům a pravidlům marných světákuů* (t., I. díl, 1700, II., 1705); z latiny **B.** přeložil spis jesuity Křiš. Fišera *Oko páně aneb dobře spořádané hospodářství polní* (1706). Srv. Jungm. Hist. lit. čes.; Jirečk. Rukověť.

Barnes [bárn]: 1) **B.** Juliana, jedna z nejstar. spisovatelek angl, die pověsti dcera

sira J. Bernersa, odpraveného r. 1388 Richardem II., byla převorkou kláštera v Sopewellu u St. Albansu a zemřela r. 1460. Jsouc náruživou milovnicí sportu napsala pojednání o lovu se sokoly a erbovníctví (prosou), jiné pak o honbě (veršem), která vyšla se společným názvem *The boks of Hawkyng and Huntynge and also of Cootarmuris* (St. Albans, 1486, s dřevoryty; vzácné to vydání je známo toliko ve dvou výt.); nejnoveji vydal je Haslewood (v Lond., 1810).

2) **B.** Barnaby, anglický básník a Shakespearův současník, nar. se r. 1569, studoval v Oxfordě, cestoval s earlem z Essexu po Francii (r. 1591) a vrátiv se do vlasti vydal sbírku znělek, madrigálů, elegií a ód *Parthenophil and Parthenope* (1593). Krom toho napsal *A Divine Century of Spiritual Sonnets* (1595); *Four Bookes of Offices* (1606) a truchlohru, obsahující život a smrt papeže Alexandra VI. *The Devil's Charter* (1607). — **B.** důkladně ovládal různé formy lyrické básně, zvláště pak znělky, které rád věnoval osobám u dvora oblíbeným. Kdy zemřel, není známo.

3) **B.** Joshua, angl. učenec (* 1654 — † 1712). Vyučoval královnu Annu fečtině a vydal krom několika původních spisů, obsahu buď historického (*Life of Oliver Cromwell the Tyrant*) nebo náboženského (*Sacred Poems*), i spisy fečkých klasiků (*Euripida, Anakreonta a Homéra*) s poznámkami a latinským překladem.

4) **B.** Albert, amer. theolog (* 1798 — † ve Filadelfii 1870). Studoval na princetonské koleji a byl od r. 1830 do r. 1867 farářem první presbyteriánské církve ve Filadelfii. **B.** zaujímal vynikající místo v Nové škole amer. presbyteriánů. Hlavní jeho dílo *Notes on the New Testament* shrnuje v sobě biblické výklady různých bohoslovců a bylo několikrát vydáno v Americe i Anglii.

5) **B.** William, básník a filolog anglický, nar. se r. 1810 v Rushhay na Dorsetsku, byl s počátku advokátním písařem, pak dlouhý čas učitelem, načež věnoval se theologii dosáhl na cambridgeské universitě hodnosti bakaláře, stal se (1847) kaplanem ve Whitecombeu a posléze (1862) farářem ve Winterbourne Cameu, kde zemřel r. 1886. Literární jméno získal si básnickými sbírkami, v dorsetském nářečí sepsanými, *Poems of Rural Life* (Lond., 1844); *Homely Rhymes* (1859); *Other Poems of Rural Life* (1862); jež vesměs jsou prodchnuty vřelou láskou ku přírodě a vynikají mistrnou lícní životou venkovanů dorsetských. Krom těchto a několika jiných méně důležitých sbírek napsal řadu filologických děl, zamlouvajících se neobyčejnou učeností. Jsou to zejména: *An Investigation of the Laws of Case in Language* (Lond. 1840); *An Arithmetical and Commercial Dictionary* (1849); *The Elements of English Grammar* (1842); *The Elements of Linear Perspective* (1842); *S. Gelfysta: an Anglo-Saxon Delectus* (1849); *Notes on Ancient Britain and the Britons* (1858); *Views of Labour and Gold* (1859); *Tiw, or a View of the Roots and Stems of the English*

and *Saxon English* (1862); *Early England and Saxon English* (1869); *Glossary of the Dorset Dialect* (1886). Životopis jeho vydala jeho dcera L. Baxterová *Life of W. B.* (Londýn, 1887). — **B.** přispíval také do různých sborníků a požíval již od r. 1861 za své zásluhy o řeč a literaturu nadace 50 lib. sterl. ročně.

Barnet (Chipping Barnet), městečko herfortského hrabství v Anglii, 17 km sev. vých. od Londýna, s velikými dobytčími trhy a 4095 ob. (1881). Na blízku obelisk, kde svedena rozhodná bitva (1471), v níž napotomní král Edvard IV. porazil velkého earla z Warwicku.

Barneveld, městys nizozemský v prov. geldernské, kraji amersfortském, 28 km sev. záp. od Arnhemu, stanice dráhy amsterdamsko-winterswijkcké, chrám s krásnými pomníky, zámek, papírny, velké trhy na skot a koně, značné včelařství, 6663 obyv. (1885).

Barneveldt Jan a Willem viz Oldenbarneveldt.

Barneville sur Mer [barnvil syr mer], hl. místo kantonu ve franc. dep. Manche, arr. valogneském, 30 km jízáp. od Cherbourgu; 914 obyv. (1886), miner. pramen, chrám z XI. a XII. stol.

Barni Jules Romain, filosof franc., nar. 1. čna 1818 v Lille — † 4. čce 1878 v Mersu. Po skončených studiích v Ecole normale 1840 stal se prof. filosofie při středních školách nejprve v Remesi, pak v Paříži, kde byl zároveň sekretářem Cousinovým r. 1842. Pomáhaje mu při novém vydání jeho přednášek zahloubal se tou měrou do filosofie Kantovy, že jeho zásluhou Francouzové důkladně s ní se obeznámili. Po osmi letech pojednou přezazen z čista jasna do Rouenu, pro článek *Le suffrage universel et l'instruction primaire*. Poněvadž nechtěl složití přísahu císaři Napoleonovi III., sesazen z úřadu, i bylo mu literární práci živiti sebe, slepého otce a sestřenci sirotka. R. 1861 povolán na akademii geněveskou, kde působil až do pádu Napoleonova r. 1870 jako professor dějin filosofie. Za prozatímné vlády jmenován na krátkou dobu generálním inspektorem středních škol. Pak věnoval se politice, a jako zástupce za kraj amienský hájil svobodu vyučování a odloučení školy od církve. Uzákonnění svého návrhu se nedočkal, neboť po 16. květnu 1877 pro chatrné zdraví již do národního shromáždění nekandidoval. — Jeho díla jsou: překlad všech děl Kantových s obšírnými rozborů; Fichteovo pojednání o revoluci franc. *Considerations sur la révolution française* (Pař., 1850); pak původní: kritika filosofie Kantovy (*Philosophie de Kant*; t., 1850—51); *Les Martyrs de la libre pensée* (t., 1862); *Histoire des idées morales et politiques en France au XVIIIe siècle* (t., 1866); *La morale dans la démocratie* (t., 1868); *Manuel républicain* (t., 1872), soubor článků dříve po různu v listech vydaných; *Les moralistes du XVIIIe siècle* (tamt., 1873). K těmto družil se politickohistorický spis: *Napoléon I. et son historien M. Thiers* (2. vyd. 1859 t.).

Hr7.

Barnim Horní a Dolní jsou dva kraje v pruské provincii braniborské. Prvý má na 1216 km² v 351 osadě 79.981 obyv.; druhý, od prvního na severozápad i jih položený, na 1740 km² v 419 osadách 144 716 obyv. (roku 1885). **B.** (*Terra Barnym*) byl původně kraj v území slovanských Sprevanů asi mezi Havolou, Sprevou, Finavou a Odrrou, jenž dostal se na počátku XIII. stol. koupí od Barnima spoluvladařům Janovi I. a Ottovi III, synům Albrechta II., vévody braniborského. Od té doby velice rychle se němčil, tak že ve XIV. st. téměř již zcela poněmčen. V zemské knize braniborské z roku 1375 (Lanbuch der Mark Brandenburg) jest mezi 195 osadami v barnimském kraji vyjmenovanými již pouze 70 s názvy slovanskými, ostatní nesou názvy německé. Jako slovanská, t. j. lidmi slovansky mluvícími tehdy ještě obydlená, připomínají se však jen dvě místa.

Barnim (nejspíše skratek z Branimír) jest jméno 12 vévod pomofanských ze slovanského rodu, ale smýšlením Němců a odpůrců Slovanství. **B.** I. (1224—1278) panoval s počátku pod vrchním panstvím dánským; obratným vyhledáváním spojenců podařilo se mu svrhnutí jeho dánské. Byl bedliv rozšíření území svého (r. 1264 dosáhl dědictvím Předního Pomohí) i zlepšení vnitřních poměrů své země. Ku konci života svého vedl vítěznou válku s Braniborskem. **B.** volal německé osadníky do své země. **B.** III. Veliký, druhý z větve Štětínské (1345—1368). Ještě jako spoluvládcé svého otce Otty I. (od roku 1321) šťastnými válkami přinutil Ludvíka Braniborského, že upustil od svého lenního práva na Pomohí pojistiv si pouze následnictví po vymření knížecího rodu pomofanského. Vůbec staral se s dobrým výsledkem o rozšíření panství a upevnění moci. **B.** XI. Pobožný, syn Boguslava X. (r. 1523—1569) ve Štětíně; za něho a spoluvládcé jeho, bratra Jiřího v Bolehošti, rozšířeno Pomohí na škodu Polska o Lavenburg a Bitov. V míru grimnickém učiněno znova narovnání v poměrech Pomofanů k Braniborsku. Roku 1534 přijal **B.** XI. učení Lutherovo a byl od té doby horlivým jeho přivržencem. Jako člen spolku Šmalkaldského účastnil se vojny proti císaři r. 1547, ale později pomocí Sigmunda, krále polského, s císařem smířel. Roku 1569 vzdal se vlády. Vývod rodu Krakova viz v Křížkových Dějinách národů slovanských, tab. III. Pp.

Bärnklaus Johann Leopold svob. pán zu Schönreith, rak. podmaršálek (* 1700 v Kreuoberku ve Slezsku — † 1746 v Roddofreddě). Pocházel ze starého českého rodu Pernklůb z Senreytu, který jím bez pochyby vymřel. Vstoupiv záhy do vojska rychle postupoval a byl u věku 36 let již plukovníkem, za války turecké (1738) hájil průsmyk mehadžský a vzal útokem pevnost Uj-Palánku, 1739 povýšen na generálmajora; r. 1742 porazil bav. generála Döringa u Schärdingu, načež stal se podmaršálkem, roku násl. zajal u Mnichova La Croixe i se sborem, stal se vrchním velitelem v Bavořích a majitelem 49. pě-

šho pluku. R. 1746 bojoval udatně v Itálii, kde padl v bitvě u Roddofredda dne 10. srpna.

Bärnkopp Jan Václav, svob. pán, rak. polní zbrojmistr (* 1723 v Landškrouně — † 1794 ve Vídni). Vstoupil jako dělostřelec do vojska r. 1745 a stal se na počátku sedmileté války (1757) majorem ve sboru zákopnickém. R. násl. přeložen opět k dělostřelcům, kde ve dvou letech stal se plukovníkem. Odměnou za udatné počínání v bitvách u Kolína, Svidnice obdržel řád Marie Terezie a povýšen na svobodného pána. Roku 1762 byl velitelem dělostřelctva v bitvě u Freiberga, stav se generálmajorem byl velitelem dělostřelctva ve vojstě Laudonově operujícím proti Prusům, r. 1783 stal se podmaršálkem, r. 1787 polním zbrojmistrem. Od r. 1791 žil ve Vídni na odpočinku.

Barnov (něm. *Bernhau*), ves moravská v okr. hejtm. šternberském, v okrese libavském, na levém břehu řeky Odry, v úzkém údolí, má kostel (filiální), školu, 76 domův a 476 obyv., po většině Němců (4 Češi). Pošta v Rudoltovicích.

Bärnsdorf, Bernsdorf, ves v Čechách, 202 d., 1017 obyv. něm. (1881), hejtm., býv. dom. a okr. Fridland (2 hod. sev.-vých.), fara Neustadt; filiální chrám Nep. Početí P. Marie, škola.

Barnaley [bárnslí], angl. město v hrabství yorském, 19 km sev. od Sheffieldu, má rozsáhlé uhelné a železné doly; přádelny, bělidla, barvírny a sklárny; dobré železniční spojení a dva kanály; několik vychovavacích a dobročinných ústavů; veřejný park o 20 akr. a 20,789 ob. (1881).

Barnstable [bárnstébl], přímořské městečko v sev.-amer. státě Massachusetts, na jihu zátoky téhož jména s 4242 obyv. (1880) živícími se rybolovem a obchodem.

Bärnstadt viz Zacléf.

Barnstaple [bárnstapl], m. devonského hrabství v Anglii, na řece Taw, přes níž zde vede starobylý kamenný most o šestnácti obloucích, 16 km od jejího ústí do Bristolského zálivu. Vedlo druhdy před zasypáním přístavu a řeky značný obchod s vlnou, nyní vyrábí krajky, plachtové plátno, rybářské sítě, zvláště pak zboží hrnčířské a koželužské. Má (1881) 12,283 ob.

Bärnstein, Bernstein, ves v Čechách, 17 d. 117 ob. něm., 5 č. (1880), hejtm. Týn Horšův, okr. a býv. dom. Ronšperk, obec a fara Vaier.

Barnum [barnem] Fineas Tylor, pověstný podnikatel amer. (* 1810 v Bethelu v Connecticutě). Pocházející z otce krčmáře byl nejprve obchodním sluhou, pak kolportérem, kramářem, loterním agentem, již v 19. roce se oženil a stal se pak žurnalistou vydávající *The Herald of Freedom*. Měl proto časté potíže s úřady, a jednou pro jakýsi hanopis pykal i 60 dní ve vězení. Nespokojen s dosavadní svou kariérou šel r. 1834 hledat štěstí do Nového Yorku, ale i zde byl mu s počátku živořiti při nejnižších zaměstnáních, až r. 1835 získav jakousi starou černošku vydá-

val ji pode jménem Joice Heth za 160letou bývalou kojnou Washingtonovu, i podnikl s ní, jakož i se společností krasojedců, černých zpěváků a j. cestu po Spojených Obcích. Avšak zvědavost krajanů jeho záhy utuchla, a B. vrátil se r. 1841 velmi zbědován do Nového Yorku. Zde všelijak se protloukal životem: prodával bible, psal do novin, najal si černošskou společnost taneční a pod., r. 1842 však podnikl spekulaci větších rozměrů zakoupiv Scudderovu velkou sbírku kuriosit, kterou pak pode jménem *American Musaeum* vystavováním zajímavých zvláštností, hlavně však záplavou lákavých návěstí, insertů a vůbec nefantastičtější, nikdy nebyvalou reklamou tak zvelebil, že se stala nejmilejším zábavním místem Novoyorčanů. B. při tom ve třech letech získal 100.000 dollarů. V tomto museu často těžké zkoušce podroboval důvěřivost obecenstva představuje mu tu japonskou mořskou pannu, tu vlnatého koně, jindy bílou černošku a pod. sensační předměty; ale s největším potkalem se úspěchem našel pětileté, ku podivu malé, ale dobře urostlé dítě, které hned ukazoval jako jedenáctiletého trpaslíka Toma Thumba (Palečka). R. 1844 oblekl jej do uniformy generálské a podnikl s ním cestu po Evropě připraviv jí dříve ohromnou reklamou. Vskutku drobounký, čiperný, 70centimetrový *»generál«*, jenž se velmi podobal Napoleonu I., všude neodolatelně lákal obecenstvo, i na dvořech panovníckých byl představen, a B. zbohatl. Nejvýnosnějším podnikem B-ovým byla koncertní výprava po Spoj. Obcích severoamerických, k níž získal slavnou pěvkyni Jenny Lindovou (1850). Nával posluchačstva byl nevidaný, vstupenky vydražovány někdy až na několik set dollarů, a po 9 měsících měla Lindová 200.800, B. přes 535.000 doll. čistého zisku. Z toho vystavěl si v Bridgeportu (Connect.) nádhernou villu *»Iranistán«*, kde pak máje trvalý svůj byt hleděl si nadále svého novoyorského musea a opatřoval je stále novými lakadly. Kromě toho i do jiných světů dílů vysílal zvěřince, cirky, musea, Indiány produkující se chytáním koní a pod. V té době napsal též svou *Autobiography* (New-York, 1854), neobyčejně upřímnou. R. 1856 překvapil svět bankrotem, zaviněným prý nešťastnými spekulacemi, ale vyrovnal se brzy se svými věřiteli, zkoušel znova štěstí své a neustal, i když r. 1865 museum novoyorské mu shořelo. Byl také apoštolem stídmosti, přednášel veřejně o humbugu i o umění, kterak zbohatnouti, a vydal o tom i spisy (*The Humbugs of the World*, 1865; *Struggles and Triumphs*, 1870; *Money-getting*, 1883). R. 1868 zatoužil po vavřínech politických a kandidoval jako republikán do kongressu, ale propadl. Nyní B. sídlí ve své bridgeportské vile jsa milionářem, aniž dosud vzdal se svých podniků. V novější době zařídil obrovský cirkus s velkým zvěřincem v ceně 1 mill. doll., jenž nyní (1880) v Londýně působí neodolatelnou přitažlivostí. B. stal se tak typickým představitelům odvážné podnikavosti, jež chvástává reklamou, drzostí, ale i vtípem, chytrá-

ctvím a nevyčerpatelnou vynalézavostí dovede téměř geniálně kořistiti ze zvědavosti a naivnosti lidské, a proto dostalo se mu i názvu »krále humbergu«, po názoru jeho krajanů niterkař nešťestného.

Bárnuťu [bernuc] Simion, spis. rumunský (* v sedmírh. vsi Bocșa-romána 1808 — † t. 1864) Studoval gymn. v Care, lyceum v Blažejově, byl r. 1832—33 prof. dějin a filosofie. Velikou popularnost získal si **B.** jako prof. i jako tajemník maďarisujícího biskupa Joana Lemenia, s nímž se dostal později do sporu, který skončil po delší době tím, že **B.** r. 1845 vypuzen s mnohými jinými profesory a bohoslovci. Nezořadil však a vstoupil jako student na právnickou fakultu v Sibini, vydal r. 1848 proklamaci proti spojení Sedmíhrad s Uhrami, získal si velké zásluhy o svou vlast památnými řečmi, byl za revoluce hlavou výboru činu, pokračoval pak ve studiích ve Vídni a Pavii, kde se stal doktorem, byl r. 1855 jmenován prof. university v Jasech, kde přednášel o filosofii, veřejně právé rumunském a právé občanském, onemocněl však r. 1863 a odebral se do rodiště svého, kde zemřel. **B.** náležel k nečinnějším mužům rumunským, ač ani jemu nescházelo utřačů (Majorescu, Contra scólei **B.**, 1868), a napsal 7 až 8 filosofických spisů posud netištěných, jakož i řadu spisů právnických, z nichž jmenujeme: *Dreptul natural privat* (Jasy, 1868; *Dreptul gintilor*; *Doctrina Constituțiunei*; *Constituțiunile statelor principale* s úvodem; *Dreptul public al Românilor*, s úvodem Fontána o životě spisovatelově (Jasy, 1867). **P.**

Baro viz Baron.

Barocci [-dči] Federico (Barozzi, Baroccio), zvaný Fiori da Urbino, ital. malíř a rytec (* 1528 v Urbíně — † tamže 30. září 1612). Prvního vyučení v kresbě dostalo se mu od jeho otce Ambrogia, sochaře; potom byl žákem Franc. Menzochiho da Forli a později Battisty Franca. V Římě, kam odešel r. 1548, zanášel se po několik let jenom kopírováním děl Rafaelových. Vrátil se do Urbina viděl tam ponejprv práce Correggiovy, k němuž úzce přilnul, tak že stal se nejvíce vynikajícím reprezentantem jeho manýry. Tehdáž několika obrazy nabyt velmi značné pověsti a když r. 1560 znova do Říma přišel, bylo mu uloženo zároveň s malířem Zuccharem malbami ozdobiti některé místnosti ve vatikánském Belvederu. Práce té však nedokončil onemocněv náhle; prý žárliví někteří sokové chtěli jej otrávit. Pověst, že následky této nemoci cítil až do své smrti, nezdá se býti oprávněnou. Uzdraviv se maloval pro dóm v Perugii *Sněti s kříže*, skladbu to velmi dramatickou, pro kostel S. Francesco v Urbíně obraz známý pod titulem *Il Perdono di S. Francesco d'Assisi*, o němž pracoval 7 let a jež sám byl ryl r. 1581. Z téže doby pochází *Madonna orodovnice*, nyní v Ufficích ve Florencii. Pozvání velkovévody florenckého, císaře Rudolfa II. a krále Filipa II. do Španělska nepřijal a zůstal ve svém rodišti až do své smrti. Jsa zahrnován zakáz-

kami se všech stran maloval velmi mnoho obrazů kostelních pro různá města italská. Pokud nejsou tam dosud, jsou roztroušeny po museích v Bruselu, v Madridě, v Drážďanech, v Mnichově, v Petrohradě, v Turíně a j. Historický význam **B.**ův v tom záleží, že se způsobu Correggiova, když se ho již i jeho vlastní škola parmesanská vzdala, přece přidržel až do vystoupení Carracciův. Ve své snaze po půvabnosti výrazu a držení figur je sice manýrovaným a někdy affektovaným, ale přece vyskytuje se u něho přirozenost plná života. V koloritu napodobil především Correggia, ale ani tu manýry nemohl se zbýti. Jak pilně se ku pracím svým připravoval, dokazují přehojné studie a kresby, z nichž některé jsou v Louvru. — Bellori, *Le vite de' Pittori, scultori e architetti moderni* (Řím, 1675—1728).

Barocci da Vignola viz Barozzi Giacomo.

Baroccolo [baročo], slovo ital., z něhož vyvinulo se franc. a angl. *barouche*, něm. *Barutsche*, vid. *Pierutsch*, naše pryčka, italský venkovský vozík dvoukolý.

Baroccolo F. viz Barocci.

Barocce, krajina v nitrozemí jihoafrickém po obou stranách horního Zambezi, jest nejdůležitější a nejurodnější končinou říše Marucké přes to, že sev. kraje její jsou bažinaty a za doby dešťové úplně zaplaveny. Jsouc četnými řekami znamenitě zavlažována hodí se jak k orbě, tak i k chovu dobytka, a kromě toho oplývá zvěří i množstvím užitečných bylin planě rostoucích. **B.** jest vlastní kmene Marucův. Nad zemí ustanoveno jest několik náčelníků, a ti podřízení jsou místodržitelé, kterýž je přední osobou po králi. Hlavní město Lialui jest také sídlem královským, a každý člen rodiny panovnické, byť i zemřel v cizině, pohřbívá se v **B.**, kdež mu zbudují též pomník. Pouze král Sepopo, popudiv proti sobě mnohými ukrutnostmi obyvatelstvo barocké, sídlil ve městě Šešeke v území Mašupíův. V největší době založený v **B.** i stanice missijní. — Holub, *Sedm let v jižní Africe*.

Baróczy Sándor, maďarský spisovatel, nar. 1737 v Ispánlaku v Sedmíhradsku, zem. 24. pros. 1809 ve Vídni. Studoval na reform. kollegiu ve Velkém Enyedu, stal se praktikantem při sedmíhradské kanceláři v Sibini a přišel r. 1760 první ze Sedmíhrad do král. uher. tělesné stráže ve Vídni, kdež se stal členem onoho kroužku maďar. šlechtických mladíků, který k probuzení a povznesení maďarské literatury tak vydatně byl přispěl. Prvním dílem jeho byl r. 1774 překlad Calprenédeovy *Kassandry*, za kterým následovaly překlady Marmontelových a Duschových spisů a některé překlady z tehdejší literatury německé. Na maď. čtoucí obecenstvo neměly před tím žádné spisy tak mocného vlivu jako prosaická díla **B.**ova, kteráž, ač nebyla původní, pěknou prosu maďarskou o mohutný krok ku předu posunula. Byv dán do výslužby jako plukovník těl. stráže, oddal se **B.** sveden Ignácem Bornem a baronem Mikulášem Vaym alchimickému badání, kte-

ráž vášeň jej úplně s cest literárních svedla. Všecké spisy B-ovy vydal Kazinczy (8 sv. Pešť, 1813—14). Bbk.

Baroč viz Bráč.

Baroda (Wadodrá): 1) B. neboli stát Gáekvárův, důležitý domácí stát ve Vých. Indii, na sever od Bombaje, z větší části v provincii guzerátské, má na 22.187 km² 2,185.005 obyv. (1881), a to 1,954.390 hindů, 174.980 muham., 46.718 džajnů, 8118 parsů, 771 křesťanů a 28 jiných. Jest všecek plochý a úrodný a protéká jím Mahi, Narbada, Tapti a j. řeky. Rozdělen jest na čtyři kraje (Kádi, Baroda, Nasvári a Amreli), každý kraj opět na několik okresů. Pěstuje se v něm obilí, bavlna, tabák, mák, cukrovka třtina a olejová semena. Hlavní potravou lidu jest velké proso bádžra (*Pennisetum typhoidum* Rich.); ale také pšenice a rýže. Severní části jsou známy pěkným bílým hovězím dobytkem: v jihozáp. okresech chovají pěkné koně. Státem projíždí žel. dráha z Bombaje přes Barodu, Ahmedábád do Delhi. Dynastie Gáekvárů (t. j. z kasty skotáků) datuje z roku 1720, když při rozkladu Mughalské říše jako jinde tak i zde vojvodce mahrátský nabyl značné moci, která zponenáhla vedla k samostatnosti. Záhy dostaly se ve styk s Angličany, a r. 1780 uzavřena první smlouva, později pak různé jiné, jimiž vláda anglická zabezpečuje státu ochranu a samostatnost v jeho hranicích, kdežto stát váže se udržovati 3000 mužů jezdeckta k službám policejním a přijímá residenta v hlavním městě atd. Nyní v B-dě jest Maharádža Sivadži Ráo Gáekvár III. Vydružuje 3016 mužů vojska pravidelného a 6237 nepravidelného, s 42 děly. Srov. Zeměp. Sborník, 1887, II. Fl.

2) B., hlavní město státu t. jm. má 106.512 obyv. (1881) a to 84.042 hindů, 19.149 muham. a j. Rozděleno jest dvěma hlavními křizujícími se ulicemi na čtyři části, v jejichž středu jest velké tržiště s pavillonem: západně nalézá se vojenská čtvrť města s domem angl. residenta, vých. odtud nový palác Gáekvárů. Dále jest v městě aréna pro zápasy nosorožců, býků, slonů a j., zvěřinec, četné studně, rybníky, kollej, nemocnice, státní knihovna, veřejné úřady, ústřední vězení, množství hindských chrámů; železniční stanice, dharmšála (dům pro cestující domorodce) a bangalo pro cestující ve vojenské čtvrti. Fl.

Barodet [-odě] Désiré, učitel a politik franc. Nar. 27. čce 1823 v Sermesse (Saône et Loire), kde otec jeho byl učitelem. Oddal se zprvu učitelství, sesazen však roku 1849 pro smýšlení republikánské. Měl pak soukr. školu v Cuisery, které se musil r. 1851 vzdát. Na to byl soukr. učitelem a od r. 1856 zaměstnán byl v Lyoně v závodech obchodních a průmyslových jako úředník. R. 1870 stal se tamže členem komitétu revolučního a městské rady, pak příručím mairovým a byl pak od r. 1872 sám mairem až do r. 1873, kdy národ. shromáždění úřad ten zrušilo. Za několik dní zvolen v dep. de la Seine za poslance proti umírněnému republikánu Rémusatovi, následkem čehož legitimisté vyslovili Thiersovi nedůvěru,

tak že ministerstvo jeho padlo. Po té zvolen r. 1876 a r. 1881 ve IV. arrond. Paříže a zasedoval se o řízení ústřední mairie v Lyoně, o světské vyučování, o povinnou a bezplatnou návštěvu školy, o revizi ústavy z r. 1875 a svolání kongressu. Po smrti Louisa Blanca a později opět zvolen za předsedu krajní levice. R. 1885 zvolen poslancem v dep. de la Seine. Je předním členem strany radikální a hlasoval pro zrušení vyslanectva ve Vatikáně, proti kabinetu Ferryho a volbě dle listin, proti úvěrům tonkinským, pro amnestii a pro vypuzení pretendentů.

Barograf viz Barometr.

Baroche [-roš] Pierre Jules, francouz. právník a státník (* 18. list. 1802 — † 2. listopadu 1870 na ostr. Jersey). Stal se r. 1823 advokátem a zvolen r. 1846 za starostu (bátonnier) řádu adv. u dvoru appellačního v Paříži. R. 1847 zvolen za Rocheforta poslancem do komory deputovaných, kde zasedal na levici jsa horlivým přívržencem dynastické opozice a odpůrcem ministerstva Guizotova, pro jehož obžalobu r. 1848 hlasoval. V konstituantě, do níž zvolen za dep. Charente-Inférieure a jejíž místopředsedou r. 1849 se stal, přiblížil se ku pravici a zastával se presidenta Ludv. Napoleona. Stav se gener. prokurátorem dvora appell. vedl veř. obžalobu v processu pro attentát z 13. čna 1849. Převzav r. 1850 ministerstvo vnitra způsobil obmezení práva volebního, spolčovacího a tiskového (zavedením kolku časop. a zvýšením kauce), vypovídání polit. provinilcův a prosadil zákon z 31. května, musil však 18. ledna 1851 odstoupiti následkem vota nedůvěry. Od 10. dub. do 14. říj. byl pak ministrem věcí zahran. a po státním převratu stal se místopředsedou konsultativní kommisie a prohlásil veřejně výsledek plebiscitu. R. 1852 jmenován místopředsedou a pak předsedou státní rady, r. 1855 majitelem velkokříže čestné legie, r. 1860 min. věcí zahran. a byl pak jako min. bez portefeuille výmluvným řečníkem vlády ve sboru zákonodár. a v senátě. Povolán také do rady rodinné a regentské. Od r. 1863—69 byl min. spravedlnosti, pak min. kultu; r. 1864 jmenován senátorem a byl původcem dekrety z 5. ledna 1865, jímž zakázáno biskupům prohlášení prvé části encykliky *Quanta cura* pap. Pia IX. Od r. 1869 byl předsedou senátu až do rozpuštění jeho 4. října 1870. Na to po pádu císařství prchl z Paříže na ostrov Jersey, kde zemřel.

Barochev, Baruchov, ves v Čechách, 27 d., 250 ob. č. (1881), hejtm. Kr. Vinohrady, okr. Jílové (2¹/₄ hod. jihových.), obec Řehnice, býv. dom. a fara Pyšely.

Barok, barokní, barokový (franc. *baroque*, podivný, zvláštní) znamenalo původně něco nepravidelného a užíváno výrazu toho zvláště v klenotnictví pro jistý druh perel podlouhlých, stočených nebo zakřivených. Výraz *perles baroques* vyskytuje se již v inventářích prvé polov. XVI. st., a nesprávně jest tudíž odvozovati slovo toto od malíře Baroccia (zem. 1618). Rovněž nelze slovo to uvésti ve spo-

jení se starofrancouzským kořenem *roc* (skála), od něhož plným právem se odvozuje jiný výraz v umění běžný: totiž *rococo*. Casem nazýváno barokním to, co se odchylovalo od pravidelnosti, co mělo neobvyklý, vykroužený tvar. Teprve v našem století označována slovem tím určitá fáse ve vývoji umění, totiž doba následovavší po vyspělé renaissanci. Jinak mluví se též o elementech barokních vůbec tam, kde se rozpoutává původní pravidelnost a zákonitost, jako ku př. za poslední doby umění starofimského, kteréž s počátky b-u v XVI. a XVII. st. má leccos společného, ba dokonce i některé zjevy pozdní gotiky se charakterisují tímto slovem. V přeneseném smysle užívá se tohoto výrazu pro charakteristiku myšlenky podobně as jako slova »bizarní«, a označuje se jím nápad neobvyklý, překročující míru. I v tomto, nejen ve formálním vzhledě, byla doba b-u, jak v užším smysle se zove, perioda umění od konce XVI. st. do polov. XVIII. stol., zvláště plodnou. (Viz čl. Architektura str. 68g. a Barokový sloh.) *Chl.*

Barokový sloh jest výraz uměleckého směru, jakýž zavládl, když umění renaissanční dospělo podstatou svou v 2. pol. XVI. stol. v poslední fazi svého vývoje. Sloh tento, vyplynuvší z renaissance samé, užívá některých základních elementů z renaissance přenesených, ale odchyluje se od ní samostatným spracováním jich, při čemž neváže se nikterak jejími zákony a popřává subjektivitě umělcově nejširšího pole. Po přepjetí sil svých upadá v 1. pol. XVIII. st. v extrém; na místo mohutného výrazu a tvaru nastupuje hravá forma drobného detailu, jenž zanechává své podružné funkce a stává se v umění tak zv. rokoka hlavním činitelem. **B. s.** neomezuje se pouze na architekturu (v. t.), základní rys jeho jeví se též v umění plastickém, v uměleckém průmyslu a namnoze též v umění malířském. Panství jeho rozšířeno bylo celou západní a střední Evropou a vliv jeho zasáhl částečně jak Rusko tak i Turecko. V některých zemích ujal se dříve, v jiných později; celkem kryje se perioda umění barokového s dobou zmohutnění monarchií a církve katolické, a oba tyto momenty přispívají mocně k celému vývoji umění směrem tímto, v němž samy nacházejí výrazu. Počátků b-vého s-u nelze přesně vymeziti určitým rokem nebo desetiletím; nejmohutnější zjev v dějinách umění renaissančního, Michel-Angelo, sám při spěl k jeho vývoji v architektuře i v plastice. Jeho abnormní postavy, překvapující svými tvary a výrazem, prudké v pohybu a grandiózní v klidu zlásky celé generace sochařů, že vybočili z mezí; jeho příklad přivedl v plastiku ruch, pohyb a zároveň bravuru, jež jsou základním rysem baroku. Již v posledních dvou desetiletích XVI. st. množí se na půdě italské živly baroku rychlým proudem v architektuře, znenáhla též v plastice, při níž některé z předních umělců, jako Giovanni da Bologna († 1608), zachovávají ještě delší čas pravou míru. Proměna vkusu zračí se dříve než kde jinde v architektonickém detailu a

ornamentu. Ušlechtilý ornament renaissanční zdvičuje nebo slučuje se s novými elementy. Z různých motivů nabývá hlavně maskaron rozšíření méně se neustále v pitvořnější podoby. Tak užívá se ho hojně v architektuře jakožto klenáku u vrat, dveří, oken. Čistě barokním motivem jest stavení mask v profil; tyto během časů se prodlužují, jednotlivé části obočí, nos, ústa, brada se sesilují a oddalují, až posléz samostatně slouží za ornamentální živly. Tak povstává onen nechutný druh ornamentu, skládající se z nosů, boltců a laloků, jenž zvláště v Německu v prvních desetiletích XVII. st. u ornamentistů, truhlářů ano i mnohdy u architektů byl oblíben. I jiné motivy podléhají neprospěšným změnám; ku př. guirlandy, uspořádané krom květů a plodů z látek a koží; trofeje, v něž mísí se součástky moderní výzbroje, krunýře a helmy, bubny a posléz prapory, děla a koule atd. I architektonický detail mající určitý účel se přetvořuje, stočené vypjaté tvary počínají převládati, hlemýžďová voluta původně jen při hlavici sloupu užívaná zastává nejružnější funkce a nabývá obrovských rozměrů; fímsově oblouky se přetínají, a poloviny jejich se rozstupují nebo dokonce v opačném směru k sobě se řadí, tak že znenáhla různé součástky pozbyvají svého úkolu a užívá se jich za účelem čistě dekorativním. Tyto zjevy vyskytují se již u mnohých stavitelů vlašských na sklonku XVI. stol. a poč. XVII. století, aniž se dosud dotýkají jádra konstrukce. Velký vliv na pozdější umělce měl v tomto směru jmenovitě Bernardo Buon-talenti (* 1536 — † 1608), jenž zůstavil celou řadu stoupců; vedle něho pak Domenico Fontana (* 1543 — † 1607) a Carlo Maderna (* 1556 — † 1639); Vicenzo Scamozzi (* 1552 — † 1616), jenž působil též v Praze, Baccio di Bartolomeo Bianco (* 1604 — † 1656), jenž účastnil se též při malířské výzdobě paláce Valdštýnova v Praze a j. Záhy pak vyspěl směr barokní v každém ohledu působením dvou umělců fímských; byliť to Giovanni Lorenzo Bernini (* 1598 — † 1680) a Francesco Borromini (* 1599 — † 1667). První dílo Berniniho, oltář v chrámě sv. Petra, nesoucí na šroubových sloupech baldachyn, odchyluje se v každém ohledu od dosavadních tradicí a v umění plastickém jest činnost Berniniho pro další vývoj přímo osudná. Kdežto Bernini při svých velikých úkolech stavitelských, jmenovitě při stavbě chrámu sv. Petra, nepozbyvá úplně smyslu pro pravidelnou konstrukci a účelnost forem architektonických, vybočuje druh jeho Borromini úplně z těch požadavků. Jeho stavba kostela St. Carlo v Římě (1640—1667) se svým půdorysem na oválu založeným, s fačadou vlnitě se dmoucí, se spinajícími se profily je prvním příkladem nejbujnějšího baroku. Hlavními jeho nositeli kromě vlašských umělců samých v cizině zaměstnaných jsou členové duchovenstva, zvláště pak řád jesuitský. Ve službě církve stalo se umění takřka agitačním prostředkem; nádhrou, pomposností nových stánek božích mělo se působiti v mysl lidu mnohde sotva na pů-

katolického obráceného. V tom ohledu kromě Itálie předstihují se země mocnářství Rakouského, jižní Německo, Španělsko a Nizozemí. Přiznivým momentem tohoto umění jest celkovitý ráz jeho památek. Stavitel, který sám často byl sochařem a dekorátérem, zároveň mívá hojnost prostředků po ruce provésti úkol svůj v krátké době, tak že dílo jeho vyšlo z jeho ruky jednoduše. Vizme na př. dílo jinak málo vynikající, kostel sv. Salvatora v Praze, poměrně ranní příklad; zde vše: oltáře, obrazy nástěnné, stukatura celkem dosti hrubá, nábytek chrámový, z části i železná zábradlí oltářní tvoří jeden celek, v němž nevtírá se žádný jiný živel. Pozdější stavby jezuitské jsou mnohem nádhernější než tato stavba, celkem suchopárná. Zevnější efekt zvyšuje se užíváním drahého materiálu, různobarvých mramorů, jež v nepřiznivějších poměrech nahrazují se surrogátem stukovým, jenž vůbec hraje velkou úlohu, jako nikdy před tím. K tomu přistupuje hojně zlacení a bronzoování, výzdoba malířská a kouzelná hra světla a stínu. Také na ostatní smysly působila v chrámech doba baroku šumnou hudbou a hojností kadidla; obě i v umění výtvarném zůstávaly sledy; v stavitelství vytčením kruchty s bohatou architekturou varhan, v plastice nechutným napodobením dýmových kotoučů a oblak, vznášejících se kol obrovských oltářů. Plastika baroku neropakuje se zobrazování zjevy tak nehmotné a proměnlivé, jakož vůbec se nikterak neváže na meze podstatou ji vytčené. Přes všechno poblouzení má i světlé stránky; přede vším je to dekorativní význam pro architekturu a souhrnné uspořádání skupin, náhrobků, fontán a pod., jež dovedla doba baroková velmi působivě aranžovati na vykázaném místě, podobně jako i stavitelství se přizpůsobovalo místu i v nepřiznivě poloze, tím více pak u volném prostoru, ježž zužitkovalo v malebném směru zřízením teras, schodišť, parapetů a balustrád. Hlavní páky skulptury barokové jsou naturalismem forem a snaha po výrazu stupňovaného affektu. Odtud zkroucené, zanicené nebo prudce pohnuté postavy, ve vlnícím a vzdušném šatu, znázornění různých martyrií, jako na př. sv. Šebestiána, jenž svůj je bolem přivázán ku kmeni. K dočlenění efektu slouží různé nápady, v pravdě barokní; tak uvedení kostry v plastiku sepulkrální, nesrozumitelné allegorie a symboly, pak různé bravurní kousky technické, posléz též realistické polychromování soch dřevěných a sádrových. Těž duch vane velkou malbou oltářní, která zná takřka jen dvojí předmět: martyrie a glorie. Ještě úže souvisí s vlastním směrem barokovým malba nástěnná, sloužící jakožto dekorace vnitřku budov. Hlav. mistrem dekorativní malby byl Pietro Berrettini, zvaný Pietro da Cortona (* 1596 — † 1666). V bohatých a svěžích svých nástropních malbách, jako na př. v Palazzo Pitti ve Florencii, užívá architektonického dělení; obrazy v malovaném orámování nejsou o sobě účelem, nýbrž jako toto mají též ony jen dekorativní funkci; rámce samy, římsy a kartuše, bohatě členěné,

vypjaté a vlnité, souhlasí úplně s principy současných stavitelů Berniniho a Borrominiho. Jinak následovali někteří v malbách nástropních a klenbových příkladu Correggiova, vypínající plochy zástupy andělů do výše vzletajících a společností svatých rozložených po oblacích. V tomto směru činí jesuita P. Andrea Pozzo (* 1642 — † 1709) další krok tím, že konstruuje způsobem perspektivním na klenbách jakési pokračování vlastní architektury, malované kupole a velkolepé síně, jako na př. v San Ignaziu v Římě. Dilem svým o perspektivě (1693) a plodnou svou činností přispěl k dovršení vývoje nádherného slohu, užívaného hlavně řádem jezuitským a zvaného též slohem jezuitským. Jinou cestou bralo se dekorativní malířství ve Francii, jmenovitě při stavbách světských. Stavitelství franc. dovedlo se celkem vystříhati barokních výstředností zachovávajíc při mohutné koncepci klid a jistou jednodušeť forem se stálým zřetelem k antice a klassickému směru Palladia a Vignoly. V době Ludvíka XIII. vyznívá ještě renaissance, a ani barokní živly doby Ludvíka XIV. nejsou bez úměrnosti. Ve službách dvorských, pod protektorátem mocného vládce vyvinul se zde směr barokový v sloh oplývající nádhrou a zároveň elegancí, nazvaný dle panovníka »style Louis XIV.«, který ve velkých rozměrech přichází ku platnosti ve velkolepých rozlohách residencí, jako jsou Versailles, a v jejich vnitřní výzdobě. Hlavními umělci jeho doby jsou Fr. a J. Mansart, A. Lepautre, Jean Berrain a Ch. Lebrun. Teprve touto dobou vyvíjí se vkusný a samostatný umělecký průmysl, na jakýž první doby vládky baroka se nevzmohly, s ním pak zároveň elegantní a často duchaplný ornament plochý. V podstatě zakládá se i tento na ornamentu renaissance, jmenovitě na »grotesce«, kterouž nové době přizpůsobuje Berrain ve svých četných návrzích; v grotesky ty mísí se již koncem XVII. století mnohý orientální motiv čerpaný z oblíbených cestopisů po Indii, Číně a Japanu neb odvozený z výrobků čínských a japonských, dovozených hojně přes přístavy holandské. Vedle grotesky má také platnost bohatý, vždy symmetrický ornament složený ze stilisovaných přirozených květů, listů a úponků, k nimž místy se pojí lambrequiny a pernaté chocholy. Ornament tento spatřujeme u hedvábných látek lyonských, krajek, na kožených tapetách, na vykládaných pracích Bouleových, na rytých a tepaných pracích zlatnických, a s ním setkáváme se také v českém sklářství z konce XVII. a počátkem XVIII. století. Vkus francouzský stal se prostřednictvím dvorů a šlechtu v umění světským účelem sloužícím po celé Evropě platným, a jmenovitě v Německu povstávaly koncem XVIII. a v XVIII. století četné residenční paláce i venkovské zámky po příkladu versailleském. Čilý umělecký ruch rozproudil se jmenovitě v Sasku za nádherymilovného kurfiřta a krále polského Augusta Silného. S elegancí franc. pojí se zde překypující, téměř orientální nádhrou

jak ve velkolepých stavbách, tak i v drobných výrobcích uměleckého průmyslu. V onom oboru nejskvělejším příkladem jest drážďanský Zwinger vystavěný v letech 1705—1710 M. D. Pöppelmannem (viz Architektura Tab. XIII.), v tomto skvostné klenoty bratří Dinglingerů v komoře drážďanské, jejichž předměty, jako ku př. dvůr velkého mogula v Delhi, jsou často přímo čerpány z cestopisů po Indii. Současně a v době na to následující dostupuje umění barokové posléze v zemích mocnářství Rakouského svého vrcholu a skvělého zakončení. Ač i zde při stavbách dvorských vliv francouzský jest patrný, podržuje směr vlásky převahu. Kdežto však zprvu zde působili ponejvíce umělci vlastní sami, vystupují nyní v popředí umělci v zemi rodilí, kteří dodávají vlašskému směru jistého lokálního rázu. — V Praze jest to Kilián Dinzenhofer (* 1690 v Praze — † 1752) a Jan B. Fischer z Erlachu (* 1650 — † 1723), stavitel paláce Clam-Gallasova (Architektura Tab. XII.). Fischer přenáší působení své do Vídně, kdež mimo jiné vystavěl chrám sv. Karla Boromejského (Architektura Tab. XIII.); vedlé něho jest hlavně činným původce Belvederu Jan Lukáš z Hildebrandu (* 1666 — † 1745). Dinzenhofer jest spolu se sochařem Brokofem a malířem Reinerem pravý tvůrce barokní Prahy, a působnost jejich sahá na celý český venkov. V jeho chrámech s bohatými fačadami, jichž rozčlankování často ani nesouhlasí s vnitřkem budovy (viz jmenovitě chrám uršulinský ve Ferdinandově třídě, kde fačadou jest vlastně bok chrámu maskován), s mohutnými prostorami vnitřními, se silnými profily detailu, se zaokrouhlenými a proláklými okny jsou na vrchol provedeny zásady Pozzovy, podobně jako v malbách Reinerových perspektivický směr jeho jest dovršen a zobrazenými ději oživen. Kdežto směr barokní v užším smysle, nesen těmito vynikajícími umělci, v zemích našich až do poloviny XVIII. stol. převládá, podryvá se mu půda znenáhla drobnými výtvory, jimiž s jedné strany Francie, s druhé Míšeň zaplavily Evropu, a připravuje se pro panství t. zv. rokoka, jež záhy po smrti Ludvíka XIV. v době regentství vzniká, a jež jest charakteristickým výrazem doby Ludvíka XV. Umění barokové, jemuž v novější době značná pozornost se věnuje, má dosti velkou literaturu. Ze starších spisů viz A. Pozzo, *Perspectivae pictorum atque architectorum partes II* (1693 a 1700); z novějších C. Gurrlitt, *Geschichte des Barockstils* (1—3 d., 1887—1889); Burckhardt, *Cicerone* (5. vyd.); GENEVAY, *Le style Louis XIV. a j.* Chl.

Barolo, obec s 1042 obyv. (1881) v horní Ital. prov. cunejské, 13 km od kraj. m. Alby vzdálená, v krajině nad míru úrodné. Hlavní místo B. má 796 obyv., starou tvrz někdejších markrabí Barolských a obchod se znamenitým, těžkým, červeným vínem, barolským zvaným.

Barolo Giuliaetta, markéza, roz. Colbertová, ital. spisovatelka (* kolem 1783 — † 1864 v Turině). Pocházejíc z rodu velkého

Colberta, odebrala se r. 1789 za revoluce s otcem do Německa a do Holandska, vrátila se za Napoleona do vlasti a provdala se později za markýza Tancredia di B. († 1838). Byla paní velmi vzdělaná, pečovala o chudé a zakládala pracovny a polepšovny pro ženské. V jejím domě založil don G. Bosco svou útlunu pro opuštěné děti. Svoje pozorování a své dojmy složila B.-vá, hlavně pro svou potěchu, v *Epistolario*, podávajícím krásné popisy z cest a dopisy mnohých vynikajících vlastenců italských, úpíicích u vězení. Zažila hojně pronásledování pro své vlastenecké smýšlení a pro ochranu poskytovanou od ní po 20 let S. Pellicovi, který byl jejím rádcem (srv. jeho *Memorie*). Viz o ní také článek: *La Marchesa di B. nelle sue opere e ne'suoi scritti* (Fanfulla della Dom. 1887, č. 1—3.) a *Silvio Pellico e la marchesa di B.* (t., 1886, č. 43. a 44.). P.

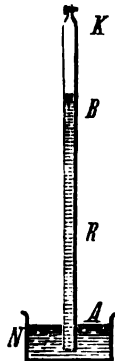
Barolongové, pobočný kmen Západních Bečuanů v již. Africe, obývají mezi řekami Molapem a Mašongem dosahující přes bývalé republiky Goschen a Stellaland až ke hranicím Jihoafrické republiky. Zabývají se pilně chovem dobytka, zejména chov koní je u nich velmi oblíben a rozšířen. B. sdružení jsou ve stát, jehož vladařem jest nyní Moncua či Moncive, nejmocnější pohlavář bečuanů po Khamovi, králi Vých. Bamankvatů. Holub páčí Moncuovy B-gy na 30—35.000 duší a počet menších kmenů, kteří nejsou králi poplatní, odhaduje na 30.000. Missijní společnost Wesleyanskou zavedeno mezi B-gy křesťanství, které překonavši hned s počátku odpor králův mnoho B-gů zúšlechtilo a tím, že missionáři zavedli také orbu, povznoslo blahobyť domorodců. R. 1884 pojata území jejich pod vrchní panství anglické. Holub, Sedm let v jižní Africe (Praha, 1880—81).

Barolum viz Barletta.

Baromeo čili baranetz viz Agnus scythicus.

Barometr (z řec.), tlakoměr, přístroj, kterým se měří tlak vzduchu. Některé neurčité vědomosti o váze a tlaku vzduchu měli asi již ve starých dobách. Ode dávna sice bylo známo, že v pumpách, násoskách, stříkačkách a pod. voda vystupuje, táhne-li se píst vzhůru, ale vysvětlovalo se to tím, že příroda má odpor před prázdným prostorem (*horror vacui*). R. 1640 měli pumpaři florenčtí vévodovi čerpati vodu na terasu, avšak shledali, že tato v pumpě nevystupuje nad 18 loket (asi 10 m). Galilei vysvětloval to tím, že porovnal sloup vody vystupující za pístem s prázdným nebo tyčí upevněnou na pístu, která, je-li příliš dlouhá, svou vlastní vahou se přetrhne. Teprve jeho žák a přítel Torricelli r. 1643 dokázal, že vystupování vody v těchto přístrojích děje se tlakem vzduchu, a že tento rovná se hydrostatickému tlaku sloupce vody asi 10 m vysokého. Soudil, že u kapaliny hustší bude sloupec ten kratší. Aby se o tom přesvědčil, vzal rouru skleněnou R (viz vyobr. čís. 452.), asi metr dlouhou, naplnil ji celou rtuť a pak na otevřeném konci A ji prstem

ucpav, ponořil ji do širší nádoby *N* rtuť naplněné. Když prst odstranil, sklesla rtuť o něco, ale zůstala státi do výše *B*, asi 76 cm; byl sloupec rtuť 1359krát kratší sloupce vody,

Č. 452. Pokus Torricellův.

protože jest rtuť tolikrát hustší než voda. Pokus ten dosud se opakuje pod jménem Torricellova pokusu na důkaz tlaku vzduchu. (Obyčejně běže se nyní trubka jako ve vyobr. 452 nahore opatřená kohoutkem *K*, při pokuse zavřeným, i otevře-li se, naplní se vacuum vzduchem, a rtuť sklesne v rource do stejné výše s povrchem v nádobce.) Rourka skleněná k tomu účelu sloužící dostala též jméno po něm, prostor uvnitř nade rtuť, jenž jest vzduchu prázdný, nazván Torricellovou prázdnotou (*vacuum*). Torricellova rourka jest nejjednodušší a nejlepší *b*. On sám o tom ničeho neuveřejnil, nýbrž své myšlenky vyslovil v dopisech Vivianimu a Riccimu. Vivianimu se připisuje první sestavení *b* u dle Torricellových myšlének (1644). K uznání nauky Torricellovy přispěl vydatně Blažej Pascal četnými, namnoze duchaplnými pokusy. On také tvrdil, že ve větší výši bude sloupec kapaliny kratší, poněvadž tlačících vrstev vzduchu výškou ubývá. Od něho vybidnut provedl r. 1648 švakr jeho Florin Périer zkoušku a shledal, že na hoře Puy de Dôme měl sloupec rtuť v trubce výšku 23" 2", kdežto současně v Clermontu, o 500 m níže, 26" 3". — Pro stále měření tlaku opatřen Torricellův přístroj či *b*. stupnicí; bývá nyní rozdělena na millimetry, v Anglii však u v Americe dosud na palce a čárky. Tlak vzduchu měří se vertikální vzdáleností povrchu rtuť, na který vzduch tlačí, od povrchu v prázdnotě Torricellově, což slove výškou barometrickou. Lze jej vyjádřiti též váhou. Na plochu *p* při barometrické výšce *b* a specifické váze rtuť *s* (1359593) jest tlak $T = p \cdot b \cdot s$. *B*. byl za rozličnými účely rozmanitě upraven. Všechny tvary *b*-u lze rozříditi na dvě skupiny. Do první náležejí ty, u nichž rourka tlakoměrná jest zapuštěna do širší nádoby, od rourky oddělené; povstaly bezprostředně z Torricellova přístroje a nazývají se nádobkově. Druhá skupina obsahuje *b*-y s rourou ohnutou, jejíž jedno rameno jest zavřeno a tvoří rouru Torricellovu, druhé, obyčejně kratší, jest otevřeno, tak že vzduch v něm na rtuť může tlačiti. Nazývají se dvouramenné nebo násoskové; a jejich odrůdou jsou obyčejně domácí *b*-y, jichž kratší rameno jest na způsob hrušky rozšířeno, proto někdy též hruškovité slouvy. První požadavek jest, aby *b*. byl správný, dále aby byl citlivý, aby totiž i malé změny v tlaku dosti patrně ukazoval, v mnohých případech, aby bez porušení snadno mohl se přenášeti. *B*., kterým se k účelům vědeckým provádí měření co možná přesně, slove normální neboli kontrolní, protože

se jím jiné kontrolují. Výška tlakoměrná měřivá se u něho též kathetometrem. Aby se b-em tlak vzduchu správně měřil, musí se těmto podmínkám vyhověti: a) Prostor nade rtuť musí býti úplně vzduchu prázdný a suchý. Pozná se to podlé jasného, kovového zvuku, nahneme-li trubku tak, že ji rtuť celou vyplní a na konec narazí. Zbylý vzduch pozná se na bublině. Čím jest vacuum větší, tedy čím roura širší, tím méně jest škodlivá malá bublina vzduchu Přesně se pozná expanse zbylého vzduchu (nebo vodních par) návodem Aragovým, který v tom záleží, že se prostor Torricellovy prázdnoty zmenšuje a zkoumá se, zdali při tom výška tlakoměrná zůstává stejnou; zmenší-li se na př. na polovici a je-li sloupec rtuť stejný, není v ní vzduchu; je-li však sloupec rtuť kratší, určí se expanse vzduchu v ní se nacházejícího zákonem Mariotteovým. Při přesném měření i na expansi par rtuťových ve vacuu běže se ohled, zvláště při vyšších teplotách. Dle Hagena obnáší při 0° C. 0'015 mm, při 10° C. 0'018 mm, při 20° C. 0'021 mm, při 30° C. 0'026 mm, jest tedy nepatrna. b) Trubka i rtuť musí býti docela čisty; rtuť s jinými kovy nebo se svým vlastním kyslíčkem smíšená jest řidší, a tudíž by sloupec rtuť byl delší, než přísluší tlaku vzduchu. c) Rourka tlakoměrná nesmí býti příliš úzká, aby následkem kapilární deprese nestála rtuť níže, než tlaku vzduchu přísluší. Při průměru trubky 2 mm obnáší na př. kapilární deprese 4'6 mm, při průměru 6'5 mm ještě 1 mm, při 12 mm činí o 1 mm, při 20 mm 0'025 mm. Nemá se tedy bráti trubka pod 12 mm světlosti. Kde se větší přesnosti vyžaduje, třeba vzíti trubky ještě širší. To ovšem jen v místě, kde jest povrch rtuť (»komoře«), ostatní část trubky může býti užší. Kde není rourka dosti široká, musí se učiniti na pozorované výšce oprava tím, že se přičte k pozorovanému sloupci, oč tento následkem kapillarity stojí níže. K tomu slouží tabulky na př. od Bravaisa neb od Fr. Kohlrausche dle pozorování Mendělejeva a Gutkowského. Tabulka Bravaisova jest:

Průměr trubky 10 mm, deprese kap. 0'32 mm			
>	> 12 >	>	> 0'19 >
>	> 14 >	>	> 0'12 >
>	> 16 >	>	> 0'07 >
>	> 18 >	>	> 0'04 >
>	> 20 >	>	> 0'025 >

d) *B*. aneb aspoň měřítka musí viseti svisle. e) Stupnice má býti upravena tak, aby se vždy počítalo od hladiny rtuť, na kterou vnější vzduch tlačí, až ku povrchu v rource; má tedy dolní povrch rtuť býti nullovým bodem stupnice. Avšak dolní hladina rtuť stále se mění, jak se mění výška sloupce v trubce; stoupá-li v této, klesá dolní hladina a naopak; třeba tudíž při měření přihlížeti k těmto změnám hladiny dolní. f) Protože se teplem hustota a tudíž výška sloupce rtuť mění, nutno pro správné posouzení výšky tlakoměrné udati i teplotu. Za tím účelem přidává se k *b*-u teploměr. g) Jak La Place poprvé ukázal, má zeměpisná šířka vliv na výšku sloupce rtuť. Následkem různosti tíže na povrchu zemském

týž sloupec rtuti způsobuje různý tlak a témuž tlaku vzduchu drží rovnováhu na rovníku delší a na točnách kratší sloupec rtuti; proto se mají veškeré tlaky vzduchu sloupcem rtuti měřené při porovnávání převáděti na touž zeměpisnou šířku; zvolen 45° . Redukuje se dle vzorce $b_{45} = b_p (1 - 0.0025935 \cos 2\varphi)$, kdež b_{45} znamená barometrickou výšku na 45° redukovanou, b_p výšku tlaku v šířce zeměpisné φ . Poggendorff k tomu účelu sestavil tabulky. Pro tlak 760 mm jest na př. tabulka korekce:

$\varphi = 0^\circ$	7°	12°	18°	22°	26°	
mm ∓ 1.97	∓ 1.91	∓ 1.80	∓ 1.59	∓ 1.42	∓ 1.21	
v 90	83	78	72	68	64	
	30°	33°	36°	39°	42°	45°
	∓ 0.98	∓ 0.80	∓ 0.61	∓ 0.41	∓ 0.21	\mp
	60	57	54	51	48	45

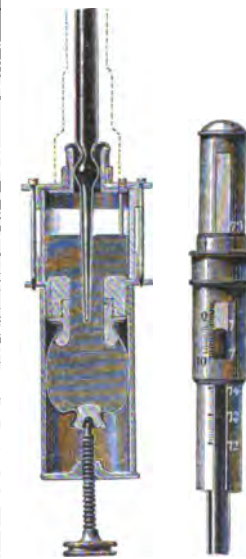
Činí tedy rozdíl mezi pozorovanou výškou tlaku na rovníku a na pólu bezmála 4 mm, jež drží rovnováhu stejnému tlaku vzduchu. Dříve se tato korekce zanedbávala. Při přesném měření bře se zřetel i na ubývání tíže s výškou. U aneroidů a thermobarometrů netřeba těchto korekce. Chtěje docílit větší citlivosti, sestrojil Hooke již roku 1665 b. kolečkový, v němž válec ocelový, zavěšený na šňůře vedené přes kladku a na druhé straně vyrovnaný plaval na rtuti v kratším rameni tlakoměru dvouramenného; kladka byla opatřena ručičkou, jež ukazovala na stupnici. Kolečkového b-u užívalo se později často. Fitzgerald r. 1761 upravil jej tak, že udával maximum a minimum tlaku tím, že ručička postřikovala dvě pobočná ukazovátka, jedno v pravo, druhé v levo, jež zůstala státi v poloze, kam až byla pošinuta. Huyghens dle návrhu Descartesova zvětšoval stupnici tím, že rozšířená hořejší část roury barometrové nesla pobočnou rourku naplněnou vodou, jejíž pohyb jest větší, poněvadž jest tížší

Záhy nastala též snaha upravit b. pro cesty na souši i na moři. Již r. 1688 popisuje Dé-lancé b. přenosný s dřevěnou nádobkou, která neměla otvoru, protože póry ve dřevě poskytují vzduchu dostatečný přístup. Amontons r. 1695 sestrojil b. nahore úzký a dolů konicky se rozšiřující, čímž se zamezuje kolísání rtuti příliš velké. U pozdějších námořních b-ů, na př. Nairneova, jest roura pod místem, kam až rtuť neklesne, silně zúžená, aby se zmírňovalo kolísání rtuti při pohybech lodí; totéž u kewského námořního b-u, jenž má nádobku železnou, zcela uzavřenou, až na malou díрку. B. bývá zavěšen v kruhu asi uprostřed délky své, aby při pohybech lodí zachovával polohu vswislou. I pozdější b-y, nádobkový i dvouramenný, upraveny byly k účelům cestovním. V nejnovější době sestrojil Blakesley k tomu účelu b., který nazval amphiboena.

Později nesly se snahy hlavně k dosažení větší přesnosti b-ů. K nabytí dokonalé prázdnoty počala se rtuť v rource vyvařovati při naplňování, což nejprve popisuje Brighton ve Philos. Transactions, r. 1738. Před tím již prováděna byla korekce za příčinou teploty. Roku 1704 upozornil Amontons, že při vyšší

teplotě jest sloupec rtuti delší, než přísluší tlaku atmosférickému. Proto třeba pro porovnání tlaku převáděti výšky barometrické na touž teplotu; de Luc redukoval na 10° R., v čemž ho mannheimská meteorologická společnost (*Palatina societas*) následovala. Cotte (Memoire sur la Météorologie, 1788) podal první tabulky redukce na bod mrazu, kteráž nyní obecně jest zavedena. Je-li α koeficient roztažnosti rtuti $= \frac{1}{5550}$ a b výška

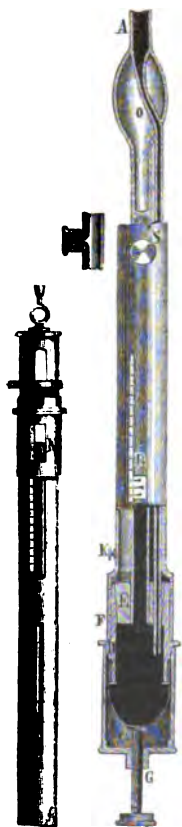
tlakoměrná, pozorovaná při teplotě t , jest redukovaná výška $b_0 = b(1 - \alpha t)$. (Stupně pod bodem mrazu sluší bráti za negativní.) Pro větší pohodlí bývají korekce za příčinou teploty sestaveny do tabulek (viz na př. Jelinek-Hann, Anleitung zur Anstellung meteorologischer Beobachtungen, 1884). Při přesném měření bře se zřetel i k roztažování měřítka dle vzorce $b_0 = b(1 - 0.000162 \cdot t)$ pro kovová a $b_0 = b(1 - 0.000173 \cdot t)$ pro skleněná měřítka. Na změnu hladiny v otevřené nádobě byl brán zřetel teprve v 2. polovici XVIII. stol. Nádobkový b. upraven tak, že rtuť přetékala do jiné nádoby, aby se hladina v nádobce udržela ve stejné výši; takový b. sestrojil Brisson r. 1755, Lavoisier r. 1779, Power r. 1877, Glukov r. 1876, Negretti a Zambra r. 1886. U jiných nádobkových b-ů učinila se nádobka u přirovnání k rource tak široká, že změny hladiny v ní mizejí; sem náleží na př. b. Tonnelotův (1876), užívaný na franc. meteorologických stanicích. Nový princip udržování dolní hladiny rtuti na stejné výši zavedl Ramsden tím, že učinil dno nádobky pohyblivé, a Fortin ve výtečném svém b-u ho použil. Kdy byl stroj ten vynalezen, není určité známo, scházejí starší zmínky; jen Gay-Lussac se o něm zmiňuje v »Annales de Chimie« r. 1804; již před r. 1816 se ho užívalo, ale neví se, jak dlouho. Dle nynějšího způsobu úpravy (vyobr. čís. 453.) jest rtuť v koženém váčku, jehož vnitřní strana pokryta vulkanisovaným kaučukem; k němu šroub přiléhá, dnem válcovité nádoby procházející, v níž jest váček

Č. 453. Barometr Fortinův.

upevněn. Do nádoby zasazena jest roura barometrická, na dolejší konci obyčejně zúžená, procházející mosazným vikem, v němž jest pouhá dířka pro udržení spojení vnitřku se vzduchem vnějším; nebo jest tam šroubek jen zlehka utážený; chce-li se zameziti přístup vzduchu a

vytékání rtuti, zatáhne se pevněji. Víkem prochází hrot ze slonové kosti (vyobr. č. 453.), jehož konec označuje nulový bod stupnice; šroubováním nahoru nebo dolů postaví se rtuť tak, aby se povrchem svým dotýkala špičky. Aby se to mohlo pozorovati, jest válcovitá nádobka v hořejší části ze skla. Roura barometrická jest objata rourou mosaznou, aby byla chráněna před porušením; nahore, kde se pozoruje výška barometrická, jest prolomena z předu i ze zadu (vyobr. 453). Zde jest též na ní vyryta stupnice. Mimo to se po ní mikrometrickým šroubkem posouvá nonius, jenž se tak staví, aby svým dolním krajem a zároveň nulovým bodem dotýkal se vrcholku rtuti. Fortinův b. hodí se velmi dobře za cestovní; pro přenášení vyšroubuje se váček tak vysoko, že celá nádobka i Torricellova prázdnota jest rtutí naplněna; na to se utáhne šroubek pro vypouštění vzduchu.

Č. 454. Barometr Wild-Fuessler.

zvaný tak dle observatoře v Kew u Londýna. U tlakoměru dvouramenného již okolo pol. XVIII. stol. De Luc dal nulový bod do prostředka četl od něho k dolnímu a hornímu povrchu. Výška tlaku se rovnala součtu. Výborný b. dvouramenný jest Gay-Lussacův. Skládá se z roury zahnuté (vyobr. č. 454), je-

jíž delší, na konci uzavřené rameno jest kapillárně zúženo a ohnuto tak, aby hladina v kratším rameni, opatřeném pouze malou dírkou, již vzduch sice proniká, ale rtuť nevytéká, s hladinou rtuti v delším rameni byly v jedné svislé přímce. Obě ramena mají stejný průřez, čímž se kapillární deprese ruší, a roura bez újmy přesnosti může býti úzká, tudíž tlakoměr lehčí a ku přenášení způsobilejší než b. nádobkový. Za to jest pohyb hladiny v otevřeném rameni rovněž velký jako v uzavřeném. Při upravenosti stupnice přihlíží se k tomuto: 1. buď jest nulový bod uprostřed mezi oběma hladinami a čte se od něho nahoru a dolů, a výška tlakoměrná rovná se pak součtu; 2. nebo jest nulový bod zcela nížko a čte se opět k oběma povrchům, výška tlaku se pak rovná rozdílu; 3. anebo konečně jest buď stupnice nebo tlakoměr posuvný a postaví se při každém pozorování tak, aby nulový bod stupnice splyval s hladinou v otevřeném rameni. Nulový bod na prkénku bývá vyznačen připjatým platinovým drátkem. Tlakoměry ty lze obrátiti a v převrácené poloze přenášeti, aniž rtuť dírkou v otevřeném rameni vyteče. Po návrhu Wildově a Köppenově se strojily byly od Fuesze a Neye b-y dvouramenné s nádobkou, jež spojují výhody obou druhů. Podstatná jejich zvláštnost jest, že se skládají ze dvou rourek, delší zavěšené a kratší otevřené, jež jsou obě zapuštěny do nádoby se rtutí. Tato nemá se vnějším vzduchem spojení; vzduch tlačí na rtuť jen v rameni kratším. Od Fortinova přístroje má Fueszův b. (viz vyobr. č. 454.) kožený váček pro vzdvihování a spouštění rtuti. U Fueszova b-u jde hořejší část rourky barometrické ve prodloužení kratší roury B, pak jest v O nad ní zahnutá a jde s ní rovnoběžně; obě jsou zatmeleny do ocelového kužele E, s nímž kratší B končí, kdežto A jde ještě dále do nádoby. Roura B má pod ohbím v O nástavec, kterým jest spojena se vzduchem vnějším a který lze šroubkem S uzavřítí. Kužel E jest zapuštěn do železné nádoby D a jest šroubovou objímkou F k ní připevněn. Uvnitř D jest kožený vak. Nad D jest přišroubována pro ochranu mosazná roura se stupnicí. Po ní posouvá se nonius šroubkem mikrometrickým pro přesné postavení. Pro méně přesná pozorování užívá se zvláštního visiru, který se šroubkem K upevňuje. Povrch rtuti se postaví v krátkém rameni až k tomuto visiru a hořejší čtení děje se noniem N. Mimo rtuť bylo užito i řídších kapalin ku měření tlaku vzduchového; tak Otto z Guericke postavil b. vodní, 19 loket dlouhý (nazval jej *semper vivum*). R. 1830 také Daniell sestrojil vodní b.; aby zamezil dotyk vody se vzduchem a odpařování, pokryl ji vrstvou oleje; ale přes to přístroj jeho po čase ukazoval 7"

Č. 455. Barometr Gay-Lussacův.

měně. Alfred Bird r. 1865 znova se o něj pokusil. Luke Howard r. 1801 zhotovil dvouramenný b. se lněným olejem. Větší pozornost vzbudil v Anglii Jordanův b. glycerinový. Glycerin má hustotu 1·26, tedy 760 mm rtuti rovná se 8·2 m glycerinu. Glycerin jest pokryt vrstvou petroleje, aby se zamezila absorpce vodních par. Roura byla železná a jen v horější části skleněná. — Jsou též b-y kovové, u nichž měří se tlak vzduchu pružností víčka vzduchoprázdne krabice nebo zahnuté rourky, o nichž viz Aneroid.

Význam b-u byl záhy pochopen a proto se tlak barometricky pilně pozoroval. Pokusy Pascalovy zahájily upotřebení jeho ku měření výšek; již Sinclair r. 1668 měl jím některé výšky v Glasgowě. Halley (1685) vyslovil na základě věty Boyleovy (Mariotteovy) zákon, že přibývá-li výšky řadou arithmetickou, ubývá tlaku a hustoty vzduchu řadou geometrickou. Z toho plyne pro barometrické měření výšek vzorec $V = A (\log. b_1 - \log. b_2)$, v němž V znamená výšku, b , tlak na dolní, b_1 tlak na horní stanici, co možná současně pozorované, a A jest veličina stálá, nazvaná barometrickou konstantou, která závisí na poměru hustoty rtuti k hustotě vzduchu za určitých okolností. Vše, co na tento poměr má vliv, působí i na veličinu A . Sem náleží především teplota na dolní i horní stanici, vlhkost vzduchu, zeměpisná šířka, dále výška nad hladinou mořskou. Různí učenci určili konstantě A různé hodnoty, a dle toho má výškový vzorec barometrický rozmanité tvary. Uvádíme Sprungův:

$$V = 18401 \cdot 2 (1 + \alpha) \left(1 + 0 \cdot 378 \frac{e}{b_1} \right).$$

$(1 + 0 \cdot 00026 \cos 2 \varphi) (1 + \beta \tau) (\log b_1 - \log b_2)$, v němž α koeficient roztažnosti vzduchu $= \frac{1}{273}$, τ průměrná teplota na dolní a horní stanici, β koeficient, jehož hodnota 0·000000314 až 0·000000106, a τ výška dolní stanice nad mořem. Vzorec též byl upraven pro přibližné počítání bez tabulek logaritmických, na př. od Babineta:

$$V = 16000 \cdot \frac{b_1 - b_2}{b_1 + b_2} \left(1 + \frac{t_1 r t_2}{500} \right)$$

tím, že se $\log \frac{b_1}{b_2}$ rozvinul v nekonečnou řadu, jejíž první člen se podržel. K účelu měření byly sestaveny též grafické tabulky, na příklad od Voglera (1880), Symonsa (1876). Vzorci těmi obdrží se relativní výška horní stanice nad dolní; je-li tato výška nad hladinou mořskou známa, dostane se přičtením výšky absolutní výška.

Mají-li se přirovnávat k sobě tlaky barometrické na různých místech nesterjné vysoko ležících, jest třeba převést je na stejnou výši, na př. na hladinu mořskou. Děje se to řešením uvedeného vzorce výškového dle $\log. b_1$ neb $\log. b_2$, dle toho, leží-li niveau, na které redukuje me, níže nebo výše než pozorovací stanice. I k tomuto účelu byly s-taveny tabulky; též grafické. (Schubring: Meteorologische Zeitschrift 1886, str. 521.) Výsledky

jen tehdy jsou správné, nejsou-li rozdíly ve výškách příliš veliké; proto dle návrhu meteorologického kongressu vídeňského (1873) nemají se na hladinu mořskou redukovati tlaky alpských míst ležících výše než 300 m. Rakouský ústř. meteorolog, ústav ve Vídni redukuje tlaky stanic výše 2000 m ležících na hladinu 2000 m. Srovnává-li se průměrný tlak na stejnou výši (na hlad. mořskou) redukovány v různých zeměpisných šířkách, shledávají se značné rozdíly. Při rovníku jest tlak nejmenší; od rovníku přibývá ho na obou polokouřích, až mezi 30°—40° zeměp. šířky nabývá maxima a pak zase klesá. Mimo to jest na jižní polokouř ve větších šířkách menší než na severní. Následující tabulka od Ferrela podává obraz o rozdělení tlaku atmosférického na zemi: Na rovníku 758 mm, dále pak v šířce:

	10°	20°	30°	35°			
na severní polokouř	757·9	759·2	761·7	762·4			
na jižní polokouř	759·1	761·7	763·5	762·8			
	40°	45°	50°	55°	60°	65°	70°
762	761·5	760·7	759·7	758·7	758·2	758·6	
760·5	757·3	753·2	748·2	743·4	739·7	738·0	

Rozdělení tlaku vzduchového zobrazuje se dle Alex. Buchana isobarami, jež spojují místa rovného průměrného tlaku. Takové isobary jsou buď roční, jež zobrazují průměrné hodnoty tlaku za celý rok, nebo měsíčné, zejména za měsíce leden a červenec. Nejnovější takové mapy s isobarami od Julia Hanna jsou v Berghausově fysikálním atlase.

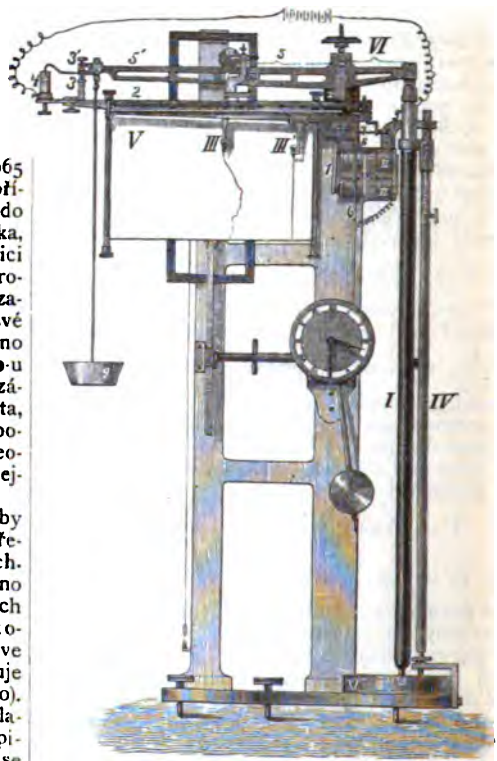
Změny, které se časem na některém místě pozorují, jsou dílem pravidelné, dílem nahodilé. Změny pravidelné sledují různé periody, z nichž nejvíce vyznačen jest chod denní a roční. Již Pascal znamenal periodu roční a Beale (1665) periodu denní. Na větší části povrchu zemského stává průměrně tlakoměráno ke 4. hodině nejniže, odtud stoupá, až k 10. hodině dopol., dosahuje maxima mezi 9. a 10. hod., načež opět klesá až ke 4. hod. odpoledne, kdy nastává druhé minimum; odtud opět stoupá a dosahuje mezi 9. a 10. hod. večer druhého maxima, načež zvolna klesá až ke 4. hod. ranní. Dopolední maximum a odpolední minimum jsou více vyznačeny. Střední stav bývá kolem poledne. Tato dvojitá oscillace denní vyskytuje se ve všech šířkách zeměpisných, v krajinách tropických s takovou pravidelností, že dle Alex. Humboldta tlakoměr by tam mohl sloužiti za hodiny. Rozdíl mezi největší a nejmenší výškou obnáší v krajinách aequatorálních kolem 3 mm, u nás jen zlomky millimetru. Doba maxima a minima počinuje se dle dob ročních. Dle A. Buchana a Rykačeva doby maxima a minima blíží se všude v zimě poledni, v létě se od něho vzdalují. Tento denní postup tlaku barometrického není uspokojivě vysvětlen. Han n jej vysvětluje křížením dvou period, z nichž jedna trvá dvanáct, druhá 24 hodin (dříve již to tvrdili Carlini, Lamont, Broun). První, jejíž amplituda jediné závisí na zeměpisné šířce, jest prý způsobena tím, že veškerá atmosféra insolaci pravidelně se opakující uvedena jest

jaksi do stojatého vlnění; tato perioda jde na všech místech stejně. Druhá čtyřadvacetihodinová závisí na místním denním chodu teploty, mění se tedy dle času a místa. Roční perioda tlaku vzduchového jest v různých krajinách nesejná. Na př. na Islandě jest v květnu tlak největší a v lednu nejmenší, amplituda roční zde činí 13 mm; v jižní Sibíři jest tlak vzduchu v lednu největší a v červenci nejmenší, amplituda 18 mm. Ve vysokých arktických šířkách jest maximum tlaku v březnu a květnu; duben má v celé obtočnové oblasti tlak 2–6 mm nad průměrem, kdežto v zimě v lednu a únoru jest hlavní minimum. Podobně jako ve vnitru asijském jest tomu i v ostatních pevninách, jen že jsou menší rozdíly. V Praze připadá dle dra. Augustina průměrně nejvyšší tlak na počátek ledna, nejnižší kolem polovice dubna; druhé menší maximum jest v polovici září a slabší minimum na konci listopadu. Mimo denní a roční periodu objeveny byly ještě jiné; tak sledáno, že měsíční amplitudy jsou v zimních měsících větší než v letních; rostouť se zeměpisnou šířkou.

Změny pravidelné bývají zhusta zakryty změnami nahodilými, souvisícími s povětrností, i jest potřeba delšího pozorování, aby se seznavy. Záhy se pozorovalo, že při vysokém stavu barometrickém bývá krásná pohoda, obloha jasná, při nízkém stavu pak deštivo a pošmurno. Proto Boyle roku 1665 opatřil stupnici tlakoměru ještě označením příslušným očekávané povětrnosti. Guericke do svého vodního b-u dal plovoucího panáka, který stoupaje a klesaje s vodou na stupnici povětrnost ukazoval. Delancé (Traité des baromètres atd., 1688) udává již návod, jak ji zřídit; rozeznával 9 různých počasí na své stupnici, později počet ten sklesl na 7, 6, ano i na 4 na důkaz, že i důvěra v proctví b-u poklesla; a to ne bez práva. Povětrnost nezávisí na výšce tlakoměrné toho kterého místa, nýbrž na rozložení tlaku na větší části povrchu zemského. Nicméně zůstává b. pro meteorologii theoretickou i výkonnou jedním z nejdůležitějších přístrojů.

Barograf. Záhy upraven byl b. tak, aby tlak vzduchu zaznamenával buď stále, nepřetržitě nebo v určitých intervalech časových. Registrující přístrojům takovým dáno jméno barograf nebo barometrograf. K jejich zhotovení bylo nejčastěji užito principu kolečkového b-u Hookeova, že na rtuti plave závaží, jehož pohyb se přenáší a zapisuje (1665) a Morlandova váhového b-u (1680). Changeux (1780) sestrojil barograf, v němž plavou na rtuti ve kratším rameni b-u nesl pisadlo, jímž tlak naznačován na desce tím, že se občasné hodinovým strojem k ní přitlačilo. Téhož principu použil Kreil k sestrojení barometrografu (popsán v »Magnet. und meteor. Beobachtungen zu Prag«, 1841–42), který zaznamenával tlak vzduchu každých 5 minut na papíře pohybovaném strojem hodinovým, dále Bryson, Milne (1857), Hardy (1858), Schultze (1860) a Gibbon (1884), jenž zároveň upotřebuje elektrického proudu. V nej-

novější době i Fuesz použil plavounu k sestrojení barografu, jen že železný váleček plave v uzavřeném rameni b-u a pohybuje podkovou magnetickou, která rouru barometrickou beze tření objímá. Podkova sledující takto pohyb rtuti jest na konci ramene páky dlouhé, která hrotem rýsuje křivku barometrickou na počázeném papíře. — U váhových barografů jsou nádobka a roura barometrická na sobě nezávislé, tak že jedna z nich jest nehybná a upevněna na podstavci neb držadle, druhá pohyblivá a upevněna na jednom rameni vahadla (páky), jehož druhé rameno jest vyrovnáno. Jsou dvojí: u prvních jest nádobka nehybná a roura barometrická pohyblivá, u druhých jest zařízení opačné. U oněch rameno páky nese trubku se sloupcem rtuti v ní, zmenšenou o vztlak, kterým část rourky ve rtuti ponořená tlačena jest vzhůru. Stoupá-li v trubce rtuť, roste její váha a vztlaku ubývá, vahadlo se kloní na její stranu a pisadlo píše na papíře známku; opak se děje, klesá-li rtuť

Č. 456. Barograf Sprungův.

v rource. — U barografů s rourkou nehybnou ubývá v nádobce rtuti, roste-li tlak vzduchu, a proto se kloní páka na druhou stranu; opačný výjev nastává při klesání tlaku. Zapisování děje se buď delším ramenem anebo tím způsobem, že vahadlo má dlouhý jazýček (jako u vah), opatřený ocelovým hrotem, jenž

píše na počázeném papíře, nalepeném na válci. Tento se otáčí strojem hodinovým. Barografy prvního druhu sestrojili King (1853), Secchi (1857), Wild, Schreiber, Sprung (vyobr. č. 456.) a jiní; druhého principu upotřebili mezi jinými Crova (1874), Salleron (1877), Cecci (1879), Russel (1872), Olland (1876). Draper zavěsil pohyblivou nádobku místo na vahadlo na dlouhá, pružná péra; nádobka má pisadlo, jež vyznačuje tlak na papíře. V nástrojích Secchiho, Cecciho, Sallerona, Drapera jest registrování nepřetržitě, ve Wildově, Crovově, Russelově, Schreiberově občasné. Při barografu Salleronově, zavedeném v Montsouris u Paříže od r. 1877, jest barometrická roura železná upevněna na podstavci z litiny a má vnitřní průměr 3 cm, tak že kapilární deprese mizí. I nádobka jest široká. Jazýček vahadla píše na válci křivku barometrickou, hrot, který se uvádí v pohyb elektromagnetem, dělá každou hodinu na kraji válce známku; registruje se tedy zároveň čas. Každý týden se papír na válci vyměňuje. Rozvinutý papír dává nepřetržitou křivku změn tlaku atmosférického.

Mezi váhovými barografy vyniká Sprungův (vyobr. č. 456.), který v novější době zavádí se v Německu na meteorologických stanicích. Princip jest ten, že změny v stat. momentech, které se dějí na jedné straně páky změnou břemene (tlakoměru), na druhé straně vyrovnávají se samočinným posouváním běhouna R , který svou polohu vyznačuje pisadlem S na papíře (*metallic paper*) napjatém na mosazné desce T , která svým klesáním žene hodinový stroj. Tento pohybuje vertikální tyč, jejíž hořejší konec dvouramennou pakou v h podepřenou, nesoucí zároveň kotvu železnou a , se může poněkud v pravo a v levo posunouti. Toto posouvání má ten účel, aby konické kolečko na hořejším konci tyče t upevněné působilo na podobná konická kolečka, brzy na levé, brzy na pravé, která jsou spojená vodorovným ocelovým šroubem cc' jdoucím pod delším ramenem, a která tímto točí brzy v tom, brzy v onom směru. Tyto rotace šroubu způsobují přiměřené střídavé posouvání zařízení V , které dílem jezdí na ocelovém šroubu, dílem pevně jsouc vedeno kolejí za ním upevněnou, přenášá tytéž pohyby na pisadlo S pevně s ním spojené a na kolečko R . Pohyb se na R přenášá vahadélkem úplně vyrovnaným, tak že R vždy spočívá na delším rameni vahadla l' celou svou vahou. Pohybem ramena na jednu stranu zavře se proud kolem elektromagnetu, který dá tyči t opačnou polohu, tak že kolečko R žene zpátky, čímž se opět stat. moment ramene vahadla l' zmenšuje, a kontakt při e se přerušuje. Opisuje tedy při stejné váze b u pisadlo vlnitou křivku, jejíž střední čára jest rovnoběžná s přímkou způsobenou jiným pisadlem S' . Zvětšení váhy b u způsobuje posunutí vlnité čáry více na jednu stranu, zmenšení na druhou stranu. Hodí se i k registrování do dálek. Sprung sestrojil též termobarograf s běhounem. Měděná nádoba, obsahu 3 litry, naplněná suchým dusíkem, jest spojena olověnou rourou se rtuťovým manome-

trem, jehož jedna část (válcovitá železná nádoba) působí na horizontální vahadlo; změny ve váze železné nádoby, způsobené rtuť přetékající sem a tam následkem měnění se expanse dusíku při různých teplotách, vyrovnávají a registrují se běhounem, valcím se po druhém rameni vahadla. Na též rameni páky, na kterou působí železná nádoba, visí válcovitý tlakoměr, který se stává těžším, ztráceli teploměr na váze, a naopak. Vyrovnávací b. slouží zároveň k registrování tlaku vzduchového tím, že působí na druhé vodorovné vahadlo.

Elektrickým proudem registrují mimo uvedené barografy Regnardův, Montignyho, Houghův, Van Ryselberghedův, Müllerův, Primroseův. Některé z těchto barografů jsou částmi složitých strojů, jimiž se zapisují různé meteorologické elementy, a jež slují meteorografy; takové sestrojili Baumhauer, Secchi, Thiorell, Van Ryselberghe.

Fotografie mimo Jordana k sestrojení barografu použili Brooke, Ronalds (1847), Volpelli (1872). Jsou zvláště v Anglii oblíbeny. Registruje se jimi tak, že silný zdroj světelný, procházející úzkou šterbinou, dopadá na citlivý papír. Brookeův barograf, zavedený v Greenwichi, jest dvouramenný tlakoměr, v jehož baňce jest plavoun upevněný na jednom rameni páky; její druhý konec nese desku z neprůhledné slidy, opatřenou otvorem, kterým světlo prochází. Toto se čočkou válcovou koncentruje jakožto světlý bod na fotografickém papíře navinutém na vertikálním válci, jež otáčí stroj hodinový. — I aneroidův upotřebeno jako barografů. Ku konci budiž učiněna zmínka o tlakoměrech, jež udávají maximum a minimum v té které době; takový mimo Fitzgeralda sestrojil Traill (1834). Sem náleží též Jansenův baromètre témoin (minimální) pro vzduchoplavce. Jest to roura asi $\frac{1}{2}$ m dlouhá, jejíž dolní část poněkud zahnutá a kapilárně vytažena. Při povrchu zemském jest roura plna rtuti. Ve výšce počne při malém tlaku rtuť vytékati. Udává nejnižší tlak a tudíž největší výšku, do které vzduchoplavci dostoupili.

Jako zvláštnost uvéstí jest Stanleyův chronobarometr (1877). Tlakoměr slouží za kyvadlo k hodinám; stoupání a klesání rtuti mění dobu kyvu; počet kyvů dává průměrný tlak pro jistou dobu.

Literatura: Zenger-Cecháč, Fysika pokusná i výkonná (I. díl, 1882); Müller-Faundler, Lehrbuch der Physik u. Meteorologie (I. díl 1886); Guillemin. Le Monde physique (sv. V., Paříž, 1885); Schmidt, Lehrbuch der Meteorologie (1860); Sprung, Lehrbuch der Meteorologie (Hamburk, 1885); Mohn, Meteorologie (1883); Günther, Geophysik, 2. díl a též Meteorologie (1889); Marbach, Physikalisches Lexicon; Poggendorff, Gesch. d. Physik (1879); Hofer, Histoire de la physique (1872); A. W. Ellis, Brief historical account of the barometer (Quarterly Journal of meteorology 1888, July); Rühlmann, Die barometrische Höhenmessung (1870); Dr. Paul Schreiber, Handbuch der

barometrischen Höhenmessungen: Mendělejev, O barometrischem nivellirovaniji (Petrohrad, 1875).

Barometrické květiny, umělé květiny potěně chloridem kobaltnatým, jež vlivem počasí barvu svou mění. Za suchého počasí jsou květiny modré, za vlhčího fialové, za ještě vlhčího slabě růžové. Změna barvy spočívá v tom, že chlorid kobaltnatý za vlhkého počasí vodu přijímá a za suchého ji ztrácí. Proto b. k. sluší spíše zvatí hygrometrické květiny. B. k. ceny vědecké nemají, i jsou spíše jen jakousi zábavnou hračkou.

Barometrie (z řec.), nauka o měření tlaku vzduchového, viz Barometr.

Barometrograf viz Barometr.

Baron. Latinské slovo *baro* znamenalo původně každého muže v rozdílu od ženy, zvláště pak muže nalézajícího se ve službách osoby jiné. Záhy však obzvláště se v ten smysl, že jím označován služebník vládařů; vzhledem k vážnosti pak, jaké služba, zejména královská, poskytovala, spojován s výrazem b. též pojem šlechtice na dvoře panovníkově i v jeho službách se nalézajícího. Odměna za služby panovníku konané záležela ve středověku za pravidla v udělení pozemků, původně zajiště do vlastnictví, později souběžně s rozvojem zřízení benefičiálního i lenního v léno. B-em stal se tudíž muž, jenž bezprostředně od krále léno byl obdržel a manem královským se stal. Přímý tento styk b-ů s panovníkem vedl i k tomu, že b-ové připočtení jsou k velmožům říšským. Povšechný tento rozvoj významu slova b. stopovati lze zejména ve Francii, Anglii i Německu. Ve Francii a Anglii, kde králové dovedli obhájití moci své proti snahám velmožů říšských, čelícím k neodvislosti na ústřední moci panovnícké, zachoval pojem b-a ve smysle vasalla královského či korunního, jenž obdržel léno své bezprostředně od vladaře a pouze tomuto službou byl povinen, platnost svoji v celku i pro další budoucnost. V Německu však přivedl rozvoj státoprávních poměrův, obzvláště rozvoj moci zeměpanské, k dalším změnám významu slova b. — i rozuměn jím onen šlechtic, jenž sobě dovedl pro sebe i rod svůj zachovati bezprostřední svobodu svoji říšskou, nemohl však dosíci knížecí moci zeměpanské a proto stavem svým stavu knížecího nedosahoval. B-ové jeví se odtud jako držitelé statků, při nichž bylo však již lhostejno, byly-li uděleny jako léna od císaře i říše, anebo byly-li to statky zpupné, jež se v poměru k vlastním okresům úředním (vévodstvím, hrabstvím) jeví jako imunity (v. t.), ve kterých b-ové vykonávali sami pravomoc soudní (*bannus*) na základě zvláštních královských výsad; tyto udílely se původně arcif jen z milosti panovnící, časem však nabyly povahy výsad, kterýchž jím panovník odepřítí nemohl. Jako držitelé těchto imunit mohli též b-ové účastniti se jednání říšských sněmů, příslušelo jim tudíž říšské stavovství, jež vykonávali v radě knížat říšských. V XV. i následujícím století však přibývalo oněch b-ů,

kteří sobě nedovedli zachovati své říšské stavovství a kteří i po zřízení krajů říšských stavovství krajského nabyti buď nedbali nebo nemohli, a takoví b-ové splynuli pak pozvolnu s říšským rytířstvem, z něhož beztoho mnozí dovedli sobě zjednatí titul hraběcí. Oni b-ové, kteří nabyli značnějšího bohatství, přijímali zvláště od XV. stol. vždy častěji titul hraběcí, aby se lišili od chudších soudruhů svých stavovských. Naopak poskytoval i císař titul baronský druhy přímo osobám prostředním, totiž takovým, které byly podřízeny zeměpánům, čímž tyto, aniž se vlastně ve stavovských jejich poměrech něco změnilo, obdrželi pořadí i důstojenství společenské hned za hrabaty. Poslední bezprostřední říšský b. byl svobodný pán z Freibergu († 1751). Po zrušení říše Německé přikládali sobě všichni suverenní knížata něm. právo, jmenovati b-y a vykonávají je doposud; avšak b-ové jimi jmenovaní mají pouze přednost před t. zv. nízkou šlechtou, totiž rytíři a prostými šlechtici, a právo, připojiti štítu erbu svého korunu o sedmi hrotech, perlami okrášlenou. B-ové tvoří nejnižší stupeň vysoké šlechty.

Též ve Francii klesl význam b-ů hlavně tím, že titul tento přidělován i osobám, které držely léna svá od členů staré šlechty vysoké (*hauts barons*), anebo sice od krále, avšak jakožto vévodů Francie (*Isle de France*). Stav vysoké šlechty tvořili odtud vévodové, princové, hrabata i markýzové, a teprve za všemi těmito následovali b-ové.

Také v Čechách, na Moravě, ve Slezsku i Pomoranech vyskytuje se v listinách zejména již XII. i XIII. století výraz b. jako výraz kolektivní, obsahující veškeré velmože říšské nehledíc k důstojenství jednotlivců. Tak na př. nazývá se ještě koncem XIII. století (1289) kníže Kazimír Opolský *baro regni Bohemiae*. Ve XIV. stol. však obmezuje se již pojem slova b. v ten smysl, že označuje pouze nižší třídu šlechty zemské, nad kterou se vypíná a v témž století v sobě uzavírá stav šlechty vysoké, knížecí, která od oné zvláště v listinách královských přesně se rozeznává, a ke kteréž náleželi znační manové korunní, biskupové pražský, olomoucký, později vratislavský, probošt vyšehradský atd. K jejich označení užíváno v listinách královských názvu *principes* (p. regni), kdežto výraz *barones* obsahoval v sobě veškeré ostatní duchovní i světské velmože. O dalším rozvoji pojmu b. zejména v českých zemích srov. článek Pán, Panský stav. — i.

Zvláštní význam zachovali sobě b-ové v Anglii. V anglickém státním právě byl v době výboje normanského baronát titul všech korunních vasallů (*tenentes in capite*), kteří obdrželi statky své lénem *per liberam baroniam* přímo od krále (*Barons by Tenure*), a jím zvaní bývali k shromáždění zemskému čili na sněm, t. zv. *concilium baronum* (*Council de Baronage*), předchůdce pozdějšího parlamentu. Od té doby značí název *barones* vůbec vysokou zemskou šlechtu světskou i duchovní, ač v listinách vedle toho vyskytují se i jiné vý-

razy, jako *meliores terrae, optimates, principes, archiepiscopi, episcopi, praelati, comites barones, milites, burgenses* a jiné. Dle feudálního řádu měli b i svůj řádný soud na sněmu před králem, na jejich statcích příslušela jim pak pravomocnost soudní (*court baron, curia baronis*) nad podvasally a poddanými. Od této velké baronie (*barones majores*) liší již Magna Charta nižší b-y, kteří byli korunními lenníky na základě služby vojenské. Kdežto velcí b-i zvaní byli na sněm z pravidla dle starodávného zvyku, později dědičně královskými listy (*writs, sigillatim per litteras regis*), byli menší b-i zvaní jen od případu k případu dle vůle královny (obyčejně za finančních tísní), hromadně skrze vicecomesy hrabské. Od Jindřicha III. (49. Hen. III.) stali se b-i šlechtou osobní, od držení statků neodvislou, královským wriem jmenovanou, a sice z pravidla dědičně pro mužské i ženské potomstvo, nebýli v listu opak stanoven. Za Eduarda III. vystupuje všeobecný název *pares regni* (*peers, peerage*) pro dědičné členy domu lordův, a od té doby omezuje se název b. na zvláštní stupeň vysoké šlechty vedlé vévodů, markýzů, hrabat a viscountů. Richard II. (11. Rich. II.) zavedl nový, až podnes obvyklý způsob jmenování b-ů patentem (*letters patent*), zprvu s obřadnou investiturou královskou, později (13. Jac. I.) bez ní. Prvý patentovaný b. byl John Beauchamp de Holt baron of Kidderminster. Odtud různí se starodávni, wriem do domu lordů povolaní b-i od b-ů patentem povolaných, ač se obojí již v době Tudorů pokládalo za dědičné. V patentu bývá obyčejně dědičný postup baronie vytkčen. — Nyní značí b. nejnižší stupeň dědičného pectství. B-i jsou oprávněni zasedati v domě lordů. Titul jich v oslovení jest *Right Honourable Lord, My Lord, Your Lordship* (se strany koruny *Right Trusty and Well Beloved*). Manželka, oslovena bývá *Right Hon. Madame, Your Ladyship*, děti pak *Honourable*. Koruna baronská posázena jest v kruhu šesti perlamí; jejich korunovační a parlamentární kroj podobá se až na malé odchylky kroji hrabat. Nově povolány b. musí býti v domě lordů dvěma b-y uveden lordu kancléři, předloží svůj patent, obdrží parlamentární kroj, složí přísahu a zasedne na lavici b-ů. Cizozemský titul b. potřebuje potvrzení koruny, nedává však žádných práv. Historického významu jsou: 1. *Barons of the Exchequer*, členové někdejšího fiskálního soudu *Court of Ex.* Původně byli členy: *Lord Treasurer*, kancléř exchequeru a tři soudci tak zvaní *Barons of the E.* Od r. 1873, kdy soud ten stal se oddělením nejvyššího soudu *High Court of Justice*, nazýval se předseda jeho *Chief Baron* a čtyři členové *Barons of the Ex.* Nyní (dle *Supreme Court of Judicature Act 1883*) zastává pravomocnost *Chief Barona Lord Chief Justice of England*. 2. *Barons of Cinque Ports*, kdysi volení zástupci 5 přístavů (Hastings, Dover, Hythe, Romney, Sandwich) do domu obecných. Peerové protestovali proti jejich titulu a r. 1831 bylo toto privilegium jmenovaných přístavů zrušeno. Tkl.

Baron: 1) B. Michel, vlastně Boyron, slavný herec franc. (* 1653 v Issoudunu — † 1729 v Paříži). Přispěním Molièrevým, jenž jej našel v kočovné společnosti, dostal se k divadlu v Palais Royal, a po smrti svého příznivce k divadlu v Hôtelu Bourgogne; r. 1680 stal se členem *Comédie française* a r. 1691 dán byl do pense. Vystoupil znova r. 1720 a roznítil obdiv a nadšení v celé Paříži, jmenovitě Voltairův. Naposled hrál r. 1729. Se vrozenými dary těla a zevnějšku spojoval B. v sobě usilovnou práci a nadání; vynikal v komédii i tragédii. Jsa nepřitelem přednesu pathetického, po němž jiní herci se pachtili, vyhledával pro přednes noblessu a eleganci. Mimika jeho byla obdivuhodná. Současníci nazývali ho »moderním Rosciem«. Dramatická jeho díla (Paříž, 1760, 3 svazky) nijak nevynikají. Nejlepším jest *L'homme à bonne fortune*, jež se udržela na jevišti až do našeho století; není však docela jisto, je-li B. skutečně autorem kusu. Srovn. *Régistre de la Grange*, vydané Thierrym (Pař., 1876).

2) B. Auguste Alexis Floréal, spisovatel belgický (* 1. května 1794 v Paříži — † v březnu 1861 v Bruselu). Byl professorem dějin literatury franc. v Bruselu. Důležitější spisy jsou: *Lettres et entretiens sur la danse ancienne et moderne* (Paříž, 1824); *Résumé de l'histoire de la littérature française* (Pař., 1835) a *Histoire de la littérature française jusque au XVIIe siècle* (Pař., 1841 a 1851).

3) B. Vincent Alfred, herec a sochař franc. (* 11. června 1820 v Saint-Maximien). Příbyv s otcem sochařem r. 1833 do Paříže dán ke zdokonalení v sochařství do »Ecole des beaux arts«. Puzen jsa svou náklonností k divadlu vzdělal se na konservatorii a r. 1841 vystoupil v divadle Odeon. Pobýv nějaký čas tu i u jiných divadel pařížských cestoval roku 1848 po Americ se slavnou herečkou Racheľovou. Vrátil se převzal r. 1853 místo technického ředitele divadla de Porte Saint-Martin, kde sestra jeho Delphina slavenou byla herečkou. Od těch dob věnoval se jen svému povolání jako ředitel a sochařství, jehož nikdy nebyl se vzdal. Hlavní jeho práce jsou poprsí a portraitní medaillon, které v Salonu pařížském od r. 1849 plného uznání docházely.

4) B. Julius, právník něm. (* 1834 ve Festsberku v pruském Slezsku). Po universitních studiích ve Vratislavi a Berlíně vstoupil do pruské státní služby justiční, kdež se účastnil v l. 1860—61 přípravných prací k soudnímu řádu. Habilitovav se r. 1860 za docenta římského a pruského práva odešel r. 1880 za profesora do Greifswaldu, r. 1883 do Bernu a r. 1888 do Bonnu. B. jest jako právníký spisovatel mnohostranný, bystrý a uhlazený. Psal o právu moderním: *Abhandlungen aus dem preussischen Recht* (Berl., 1860); *Angriffe auf das Erbrecht* (Lipsko, 1877); *Das Erbrecht in dem Entwurf eines bürgerl. Gesetzbuches für das deutsche Reich* (1889 v »Archiv f. Civil. Praxis«); *Begriff und Bedeutung des öffentl. und privat. Wasserlaufs* (v »Zeitschrift f. vergleich. Rechtswissenschaft« I.); o kodifikačních dějinách

Frax Hottmans Antitribonian (Bern, 1888) a zejména o právu římském soukromém *Die Gesamtvverhältnisse im röm. Recht* (Marburk, 1864); *Diligentia exactissima* atd. (v »Archiv für Civil. Prax« [sv. 52.] a j.); o právu procesuálním (*Abhandlungen aus dem röm. Civil-processe*, 3 sv.) a četné kritiky o říms. právu veřejném. Paedagogický jeho zrak jeví jeho Instituce (*Geschichte des röm. Rechts* I.) a zejména Pandekty (6 vyd.). Čk.

Baronessa (z franc.), dcera baronova; někdy i manželka baronova se názvem tím vyrozumívá.

Baronet (angl., skráceninou *Bar.*, *Bart.*, *Bt.*), nejnižší stupeň dědičné šlechty rytířské, založené Jakubem I. r. 1611 k získání peněz na uhájení Irsku a zvláště na kolonisování provincie ulsterské. Baronetství bylo lze při určité kvalifikaci osobní si získati buď službou vojenskou nebo náhradou její v penězích (1095 £). Původně ustanovený počet b-ů dvou set byl později Karlem I. překročen a jest od té doby neomezen. B-i stojí co do hodnosti za barony nenáležejíce k vyšší šlechtě a nemajíce práva zasedati v parlamentě; za to však předcházejí rytíře (*knights*) bez dědičného šlechtictví. Mezi sebou řadí se dle stáří patentu. Prvním b-em Anglie jest nejstarší člen rodu Baconův. Baronetství udílí se královským patentem nebo writem bez obřadů. Titul b-ův jest *Sir*, jeho manželky pak *Lady*, *Dame* (na rozdíl od *mistress*, *madame*). — Dříve rozeznávání byli ještě b-s of Scotland, rytířský řád, založený Karlem I. r. 1625 za účelem kolonisace Nového Skotska v Severní Americe, a b-s of Ireland, rytířský řád, založený Jakubem I. za podobným účelem. Po spojení Skotska a Irsku s Anglií splýnuly tyto řády v nyníjší b-s of the United Kingdom. Tkl.

Baronie (*Barony*) v angl. právé značila původně dědičné korunní léno spojené s jurisdikcí soudní, později s dědičným právem zasedati v parlamentu. Držitelé b-ii sluli *barones* (viz Baron). Tkl.

Baronio viz *Baronius*.

Baroniovatí, na barona povýšiti.

Baronius (*Baronio*) *Caesar*, církevní dějepisec (* 30. října 1538 v Sofe v Campanii — † 30. června 1607 v Římě). Stud. ve Veroli a v Neapoli, pak r. 1557 v Římě práva. Seznámiv se se sv. Filipem Neri vstoupil do kongregace oratoriánů, byl r. 1563 na kněze posvěcen a měl správu kostela sv. Jana Křt. v l. 1564—1577, později až do r. 1593 správu kostela vallicelského v Římě. Když se Filip Neri poděkoval ze své důstojnosti, stal se B. vrchním kongregace a brzo potom byl r. 1595 jmenován zповědlníkem papeže Klementa VIII., apoštolským protonotářem a r. 1596 kardinálem a brzy na to bibliotékářem. Po smrti papeže Lva XI. obdržel při volbě nového papeže (v kv. 1605) 31 hlasů, a byl by býval papežem zvolen, kdyby mu Španělsko pro jeho dílo *De monarchia Sicilia* nebylo dalo exclusivu. Zemřel zanechav pověst svatosti. Povzbuzen sv. Filipem věnoval se studiu církevních dějin a vydal dílo, ovoce 30leté neunavné činnosti:

Annales Ecclesiastici o 12 foliantech (Řím, 1588—1607), které až do r. 1198 sahají významně se bohatstvím až potud neznámých pramenů a listin, a ukazuje historickou pravdu naproti domněnkám centurií magdeburských. V díle tom, v němž jest i mnoho materiálu k dějinám hudby církevní a které přeloženo bylo do několika jazyků, pokračovali Abraham Bzovius, Jindřich Spondanus, nejlépe oratorián Odericus Raynaldus, jehož práce od r. 1198—1565 sahá, Jakob Laderchi (od r. 1566—1571) a Augustin Theiner (od r. 1572—1584). Antonín Pagi († 1699) sepsal učenou kritiku díla B-iova a připojil četné chronologické opravy. Jiným velikým dílem B-iovým jest *Martyrologium Romanum restitutum* s poznámkami (Řím, 1586; Benátky, 1587). Dr. Kr.

Baron of beef [bèrn of bif], »hovězí baron«, nazývá se žertovně v Anglii hovězí hřbet, a to proto, že dle starobylého obyčeje o vánočních přichází na stůl angl. krále.

Baronovic (*Baranovic*, *Baranowitz*), slezská ves v obci drahomyšlské v okr. hjtm. bílském, v okrese strumeňském, s 9 domy a 92 obyv. (1880).

Baronum conclusiones viz *Nálezy* panské, též *Panský stav*.

Barop, něm. obec v pruské prov. westfalské (vládní okres arnsberský), leží nad řekou Emscher, 97 m n. m.: vyrábí stroje, dráty, plech; značné doly uhelné. Stanice pruské státní dráhy (Dortmund-Hagen).

Baroskop viz *Barometr*.

Barosma Willd., těhozev, rostlinný rod z čeledi routovitých (*Rutaceae*), podčeled *Diosmeae*, obecný v jižní Africe jako vždy zelený, aromatický keř. Listy jsou vstřícné nebo roztroušené, žlazami olejnými hustě porostlé a obložené. Bílé nebo červené květy vynikají jednotlivě nebo ve skupinách úžlabních z paždí 3 listů. Jsou pravidelné, obojaké, často i polygamické, majíce miskovité lůžko s okrouhlým terčem, kol něhož se slistý kalich, slistá koruna a 10 tyčinek rozkládá. Z těchto jsou pouze protikalíšní plodné; ostatní jsou plátkovité skládající jakousi pakorunku. Plod v 5 dvousemenných prstkavek se rozdělující. B. obsahuje několik důležitých lékařských rostlin, jejichž listy, chovající extraktivní látku Diosmin, vobchodu se uvádějí jménem buchu nebo bucco. Lék připravený odvarem listů doporučuje se proti zánětu ledvin a měchýře, i proti rheumatismu a choleře. B. *crenata* Kze., B. *crenulata* Hook. a j. druhy poskytují široké, B. *serratifolia* Willd. úzké listy (*folia Bucco*). Tyto druhy uvádějí někteří pod jménem Diosma. Silice jejich známa též jako kafir barosmový. B. pěstuje se též v studených sklenicích v pádě vřesové, kdež vedle uvede-ných pro libovůni jsou známy i B. *odorata* W., B. *dioica* B. a W., B. *pulchella* B. a W. a j. Děd.

Barösundská zátoka zarývá se v Čuchonském zálivu do již. břehu Čuchonska (prov. Nyland) při ostrůvku Barö (60° sev. šířky a 24° 10' vých. délky). Jest nad 15 km dlouhá a dosti široká. Zulovitě břehy její provázeny:

jsou skalnatými ostrůvky. Na jihových. konci jejím sklizen mají. *Koll.*

Baross [baroš] Gábor, současný uherský státník a politik. Odbýv studia právnická na univ. budapeštské vstoupil záhy na dráhu parlamentární, kdež svými odbornými vědomostmi národohospodářskými pozornost vzbuzoval. Přidržel se strany (liberální) Tiszovy a byl tímto povolán roku 1886 jako státní sekretář do ministerstva komunikací; při první rekonstrukci kabinetu Tiszova r. 1888 stal se ministrem komunikací a roku 1890 ministrem obchodu, v kterémž postavení svým zahájil řadu předležitých oprav a opatření směřujících ku povznesení obchodu a průmyslu v státu Uherském. Velice účelnou a ve shodě s ministrem finančním a ministrem orby podporuje vznikání a rozvoj průmyslu továrnického, kterémuž předlohou zvláštního zákona neobyčejných, v jiných státech dosud nevidaných výhod poskytnouti se chystá. Tím doufá docílení velikých investicí cizích kapitálů v Uhrách a povznéstí stát Uherský na stát průmyslový. *Bbk.*

Barót nebo Baróth, obec sedmihradská v župě třístoličné (háromszécké), okr. miklós-várszkém, s 1995 ob. (1881), kat. a fec. nesjedn. chrámem, jednou hlavní a z elem. školami, stanicí dráhy, telegr. a poštou. U nedaleké obce Köpecze ložiska hnědé uhlí slouhu zřetelně břidličnatého; doly dávají ročně na 200.000 q dobrého uhlí, obecně barótským zvaného. *Rř. Dkl.*

Barot, staré město ve východním. okresu miratském v Severozáp. prov. na průplavu ř. Džamny, má 7956 obyv. (1881), dva bázary, starou pevnost (nyni policejní stanici), poštovní úřad, pěkný chrám hindský a džajnský, obchod s tekutým máslem a šafránem. *Fl.*

Barothermometr (z fec.), též thermometer a hypsothermometr jest teploměr, jímž se určuje bod varu na nějakém místě, z něhož pak tlak a výška se stanoví. Zakládá se na větě, že teplota, při které se voda vaří, jest tím nižší, čím jest menší tlak. Všeobecně jest pro každý tlak bodem varu ona teplota, při které expanse par nenasycených onomu tlaku se rovná. Aby se kolem 100° C. bod varu snížil o 1°, nutno zmenšiti tlak o 27 mm, tedy zmenšení tlaku o 1 mm přísluší snížení bodu varu ne celé 0.035° C., z čehož vyplývá, že teploměr ten, má-li svému účelu vyhověti, musí udávati i setiny stupně. Proto jest u něho baňka objemnější než u obyčejných teploměrů a roura velmi úzká. Nejprve De Luc (1770) shledal, že na vysokých horách voda vře při nižší teplotě, ale teprve Wollaston (1817) použil bodu varu k měření výšek. Dal baňce takový objem, že rtuť vystupuje do rourky teprve při teplotě blízké bodu varu. Tím se stroj značně skrátil, a stupnice obsahovala jen stupně od 70—100. — Regnaultův b. složen jest z několika mosazných rour do sebe vsunutých; v nejspodnější z nich se vaří voda; obsah její jest as 40 cm³; nejhofejší roura má otvor pro vypouštění par. Teploměr prochází korkovou

zátkou a svou válcovitou nádobkou stojí nad vodou, jsa ohříván parami vroucí vody, jež mají teplotu varu, panujícímu tlaku příslušnou. Celá tato nádoba jest přišroubována k větší nádobě, v níž jest kahan líhový. Stupnice jeho jest libovolná, a hodnota jednotlivých jejích dílků stanoví se nejprve zkusmo. Dr. Pohl tak to zařídil, že 1° C. příslušela délka na stupnici 20 mm. — Pro snadnější vypočítávání výšky z bodu varu byly sestaveny zvláštní tabulky, na př. od Regnaulta. Dle Kupfera jest výška přibližně určena vzorcem $V = 300 m (T - t)$, dle Rémyho vzorcem $V = 291 m (T - t)$, v němž V výšku, T teplotu varu na dolní, t na horní stanici znamená. Určování tlaku vzduchu a výšky nepotřebuje redukce vzhledem k zeměpisné šířce. *Fka.*

Baróti Szabó viz Szabo.

Barótské hory čili Hermánské pohofí sluje jižní výběžek pohofí Hargitského v jihových. Sedmihradsku; táhne se podél Aluty od severu k jihu, od sedla Tolvajoše (nad městem Olahfalu) v délce 57 km a vysílá četná nižší pásma na jih a jihozápad, pokrývajíce s těmito a předhorami plochu as 1350 km² mezi Alutou a jejími přítoky Malým a Velkým Homórodem. Nejvyšší hora Kukukhegy pne se do výše 1560 m. Celé pohofí charakterisují mírné, táhlé hřbety a zaokrouhlená, skoro veskrz hustě zalesněná temena, čímž se liší od divokých tvarů nedalekých, namnoze holých Alp Transylvanských. Podněbí je tu drsné. V jižních pásmech objevují se rozsáhlá ložiska lignitu a rašelínového uhlí, jakož různých mladších rud železných. Na četných místech přstíjí prameny kyselá a solnatá. Poblíže Homórod-Almáske leží proslulé krápníkové jeskyně almáske. *Dkl.*

Barovioce, ves v Čechách, 19 d., 136 ob. česk. (1881), hjtm. a okr. Chotěboř (1/7, hod. sev. záp.), obec Chloumek, býv. dom. Studenec.

Baroxyton (barytonový bas), hudební nástroj dechový z kovu (viz vyobr. č. 457.) do C

Č. 457. Baroxyton.

nebo B, opatřený 3 nebo 4 zákružkami, na něž troubí se kovovým nátrubkem. B. zní v poloze barytonu, jest však mnohem širších trubic

a tím nad míru plného a měkkého zvuku. Vynálezcem V. F. Červeným v Hradci Král. (1853) určen byl z prvu pro malou poměrně váhu hudebním jízdeckým. Býval tenkrát opatřen z nátrubky, malým pro sólové partie barytonové a velkým, kterým se snížil o celou oktávu, pro hluboký bas. Objem měl:

Obširnější pojednání o b-u napsal proslulý akustik prof. Schafhaupt v Mnichově. *Cy J.*

Barozzi: 1) B. Giacomo, zvaný Vignola dle svého rodiště, slavný stavitel a zákonodárce novějšího stavitelství italského (* 1507 ve Vignole v Modensku — † v Římě 1573). Věnoval se záhy umění malířskému, ale později věnoval se výhradně stavitelství. Chtěje se zdokonalit, odebral se r. 1537 do Francie, kde zhotovoval pro krále plány k různým budovám, pak žil nějaký čas v Bologni, kde vystavěl několik kostelů a paláců, načež se odebral do Říma a byl od papeže Julia III. jmenován staviteltem dvorním. Ve chrámě svato-petrském, jehož stavbu přejal po smrti Michel-Angelově, vystavěl obě vedlejší síně na přední straně chrámové. Napsal také dva důležité spisky o stavitelství: *Regole dei cinque ordini dell' architettura civile coi loro ornati* (Řím, 1563, nově vydal Ferd. Reycend v Tur., 1856), přeloženo do mnoha jazyků evrop., a *Le due Regole della prospettiva pratica* (t., 1583, Mil., 1830). Srv. Fr. Durelli: G. B. Berti, I cinque ordini d'architettura di Serlio, Vignola, Palladio e Scamozzi (Milán, 1842). *P.*

2) B. Federico viz Barocci.

3) B. Giacomo (?), Barocius (* v Benátkách 1538 — t., 1587). Zanechal spis *Geodesia* (1572), v němž uvádí, co v r. 938 neznámý geometr byzantský o vyměřování napsal, a sice podle spisu mladšího Herona z Alexandrie kolem r. 100 př. Kr. od Ktesibia vyučeného. Viz Cantor »Vorles. u. Gesch. d. Math.«, 1. sv., str. 429. Zde užívá se mimo jiné k vypočítávání plochy trojúhelníkové tak zvaného vzorce Heronova

$$p = \sqrt{s(s-a)(s-b)(s-c)},$$

ve kterém *a*, *b*, *c* znamenají tři strany trojúhelníku a *s* poloviční jich součet.

4) B. Nicolae, spisovatel ital. (* 1840). Jest ředitelem královské obrazárny v Benátkách a napsal několik pěkných spisů o dějinách a starožitnostech: *Corredo di nozze di una dama veneziana nel secolo scorso, Documenti del 1744* (Ben., 1882); *Delle accoglienze ai principi di Savoia fatte dai Veneziani* (t., 1868); *Le relazioni degli Stati Europei lette al Senato degli Ambasciatori Veneziani nel secolo decimosettimo* (t., 1877 atd., 9 sv.); *Raccolta Veneta-Collezione di Documenti relativi alla Storia, all' Archeologia, alla Numismatica* (vychází od r. 1866, dosud 2 sv.) a j. *P.*

Barpáli, domácí panství východoindické v okrese sambálpurském (Centr. prov.), má na 466 km² 29.163 obyv. (1881), hlavně rolníků, nosičů a tkalců. Hlavní město t. jm. má 4125 obyvatelů (1888 a vyrábí hedvábné látky. *Fl.*

Barpéta, město ve východoind. okrese kamrúpském v Assamu, má 13.758 ob. (1881), skoro veskrze hindů; značný obchod s rýží, olejovými semeny, bavlnou a kaučukem. *Fl.*

Barquisimeto [barkiziméto], hlav. město státu Lara v jihoamer. republice Venezuela, leží nad horním tokem řeky B (která v dol. toku sluje Cojede a ústí do Rio Portuguesa na lev. poříčí orinockém), 605 m nad m. Má 28.918 obyv. (1881). — B. založeno bylo od Juana de Villegas r. 1522 pode jm. Nueva Segovia. Dne 26. března 1812 bylo úplně zničeno zemětřesením, po němž obnovení velmi úpravně. Roku 1830 učiněno hlavním městem. *Koll.*

Barr., palaeontologická skratka = Bar-rande Joachim.

Barr, okr. město v Dolním Elsasku, kraji schlettstadtském, na vých. úpatí Voges, v údolí ř. Kirneky, sídlo konsistoře augsp. vyznání s 5638 ob. (1885), má nový katolický a starý evangelický chrám s věží gotickorománskou z XII.—XV. stol., reálnou školu, velmi čilý průmysl (koželužství, jirchářství, pivovarství, plátenictví, nožířství a j.).

Barra, italské město v prov. neapolské, takřka předměstí Neapole, leží na úpatí Vesuvu v krajně rozkošné, plně krásných vill; 8464 ob. (obec 9743 obyv.), vinice, ovocnářství, hedvábnictví.

Barra, jeden z jižních Hebridů, náleží k hrabství inverneskému ve Skotsku, je 13 km dlouhý. 3—6 km šir., skládá se ze dvou částí, spojených úzkou převlakou, z nichž jižní dostupuje výše 610 m (Barrahead) a poskytuje hojnost pastvin. Obyvatelé (1869 r. 1881) mluví čistě galsky, jsou katol.-fímského náboženství, stavějí rybářské lodi, loví tresky a sledč a sbírají u velikém množství korejš. Barraheadský maják, zvyšší 207 m, jest nejvyšší v Británii. Zajímavý jsou staré »dánské« pevnosti a druidské kruhy. — Menší ostrůvky k němu přifařené (Flodday, Fluda, Watersay a j.) mají (1881) 345 obyv.

Barra též Bar, černošská říše na záp. pobřeží africkém, ohraničena jest na sev. říší Salumem, na vých. Ripem, na jihu ř. Gambii, na záp. Atlantským okeánem, zaujímajíc rozlohu asi 5000 km². Povrch půdy jest veskrze plochý, na pobřeží prostírají se rozsáhlé bažiny, pokryté hustinami mangrovovými, ostatně však jest země pro orbu výborně způsobilá. Obyvatelstvo, počtem na 200.000 duší, skládá se nejvíce z Mandingův a Volofů, lidu silné a krásné postavy, jenž vyniká i značným nadáním duševním a pracovitostí, ale houževnatě setrvává v pohanství, tak že ani křesťanství, ani islám postupující od vých. směrem ku pobřeží, nebyly s to, aby u nich vytlačily fetišismus. V řemeslech jsou dosti zruční a provozují obchod se slonovinou, zlatým prachem, kukuřicí a j., což vše dopravují do an-

glického přístavu Albredy při ústí ř. Gambie. Pobřeží a jižní část při Gambii podléhá vrchní moci Angličanů. Hlavním městem říše jest Barrinding, kdež sídlí také pohlavár.

Barra, turecký a egyptský měděný peníz, také para zvaný, = 3 asperům; 40 b. dělá jeden piast, 1 b. rovná se asi třetině našeho krejcaru. Ostatek hodnota b-y často se měnila.

Barraband Pierre Paul, franc. malíř ptáků (* 1767 v Aubussonu — † 1809 v Lyonu). Byl prof. umělecké školy v Lyoně a maloval dovedně ptáky, jak svědčí zejména malby jeho na porculánu, jež vystavil v Salonu pařížském v l. 1798—1809. Také kreslil vzorky k malbě na porculánu v Sèvres a ilustroval nádherná díla přírodovědecká, zejména Le Vaillantova díla (*Histoire naturelle des oiseaux d'Afrique* a *Histoire naturelle des oiseaux de Paradis*), Sonniniho vydání Buffonova přírodopisu a Latreilleovo dílo *Histoire des insectes*.

Barracand [-kân] Léon Henri, básník a románopisec franc. (* 2. kv. 1844 v Romansu). Po skončených studiích v Grenoblu přišel do Paříže studovat práva, leč záhy opustil právníctví a věnoval se písemnictví. První jeho báseň *Donanuel* (Pař., 1866), pod pseudonymem Léon Grandet vydaná, jest dozvukem shasnajícího romantismu a došla obliby takové, že B. napsal r. 1870 pokračování pod titulem *Docteur Gal*. Zatím byl uveřejnil román *Yolande* (t., 1867). Tklivá jest B-ova báseň *Jeannette* (t., 1872) líčící strádání rodiny za války pruskofranc. Z ostatních jeho prací vyniká *Lamartine et la Muse* (t., 1883) od akademie cenou poctěná. Romány: *Un village au XIIe et au XIXe siècle* (t., 1881); *Le Bonheur au village* (t., 1883); *Hilaire Gervais* (t., 1885) a *Servienne* (t., 1886) tvoří serii líčné mravů venkovských. Pod titulem *Romans dauphinois* (t., 1882) líčí B. v osmi novellách mravy kraje dauphinského. Poslední nám známá práce B-ova jest román *Les Hésitations de Madame Planard* (t., 1886).

Barracas al Sud, město v Argentinské republice, prov. buenos-ayreské, na pr. břehu Ria de la Plata, při uzlu několika drah, se 4300 obyv.

Barrackpore viz Barrakpur.

Barracouda, domácí jméno ryby tvrdoploutevné *Sphyræna barracouda* (soltín obrovský), žijící v trop. části oceánu Atlantického. Viz *Sphyræna*.

Barra do Rio Negro viz *Manáos*.

Barra franca (též *Barrafraanca*), město na Sicilii, v ital. prov. Caltanissetta, v okrese Piazza Armerina, bývalá pevnost, leží jihovýchodně od Caltanissetty na planině oplývající vínem, olivami a tučnými pastvami; má 9274 obyvatelů (1883).

Barrage [baráž], franc., přehrada nebo závora, zvláště pak 1. jez, 2. hráz při vodojemu. *Plk.* — 3. B. nebo *droit de b.* [droà de], franc., zahrážka mýtní a pak clo, jež u zahrážek takových na cestách, průplavech a mostech vybíráno ve Francii pány, obcemi a od XVI. st. králem. V Paříži vybíráno od

r. 1638 pode jménem *Domaine et b.* jako dlažebné.

Barrakpur (angl. *Barrackpore*), město a vojenské ležení ve Vých. Indii, v okrese Twenty four Parganas v Bengálu, na řece Hugli, asi 24 km sev. od Kalkutty; má 17.702 obyv. (1881), mezi nimi 14.056 hindů. Již od r. 1772 jsou tam vojenské baráky, a odtud jeho jméno. Domorodci nazývají je *Cának*. Na jihu vojenské čtvrti rozkládá se park, v němž nalézá se venkovské sídlo místokrále indického. Roku 1857 vypukla tam vzpoura vojenská, která se pak šířila dále po Bengáliu. *Fl.*

Barral: 1) B. l'abé Pierre, spisov. franc. (* v Grenoblu — † r. 1772 v Paříži). Věnoval veškeru svou činnost obhajování jansenismu v četných spisech, jako: *Les Appelants célèbres* (Paříž, 1753); *Manuel des souverains* (t., 1854); *Principes sur le gouvernement monarchique* (Londýn, 1755); *Dictionnaire portatif historique et moral de la Bible* (Pař., 1756 a 2. vyd. 1758); *Dictionnaire historique littéraire et critique des hommes célèbres* (t., 1758, 6 sv.) a j. Mimo to B. spracoval pod titulem *Dictionnaire des antiquités romaines* (t., 1766) Sam. Pitiscas Lexicon antiquitatum romanorum. Zajímavé jest B-ovo dílo *Sévigiana ou recueil de pensées ingénieuses et d'anecdotes littéraires tirées des lettres de Mme. de Sévigné* (tamtéž, 1756 a 1767).

2) B. Jean Augustin, chemik a agronom franc. (* 1819 v Metách — † 1879 v Paříži). Studoval na škole polytechnické a stal se později úředníkem v administraci skladů tabákových. Za císařství přednášel o fysice na koleji sv. Barbory. Později spojil se s ním Bixio u vydávání časopisu pro praktické zemědělství. S týmž učencem vystoupil B. roku 1850 v baloně do výše 7000 m, kdež zajímavá konal pozorování o teplotuře a o slunci. B. publikoval větší počet cenných prací chemických, zejména o tabáku a nikotinu, jež uveřejněny jsou v »Comptes-Rendus« franc. akademie. Vedle toho napsal četné knihy praktické, z nichž jmenovati sluší: *Le Manuel du drainage* (1854, 233 rytin); *Le bon Fermier* (1858, 231 grav.); *Le Blé et le Pain* (1863); *L'Agriculture du Nord de la France* (1867); *La Trilogie agricole* (1867).

Barramunda, bahník australský (*Ceratodus Forsteri* Krefft), pamětihodná ryba dvojdyšná. Viz *Dipnoi*.

Barranco [-nko], špan., na ostr. Palmě (v Kanarské ostrovní skupině) označení hluboké rokle, jež během času vlivem atmosférických srážek na zevnější straně ostrova povstala a původně hrází (valem) uzavřený kráter, tam Caldera zvaný, otevřela a takto v hluboké, kotlinové údolí proměnila. Toto označení přeneseno bylo později s ostrova Palmy na stejné výtvoři při jiných sopkách, ku př. na Etně (Val del Bove), Madeiře (Currel) atd. Později také použito jména b. k označení hlubokých, erosi povstálých roklí vůbec, jež jaksi paprskovitě na zevnější straně valu, od vrcholu ku kraji, vedou. Takových roklí jest na př. na zmíněné již Palmě mnoho; jsou 120 až 150 m

hluboké, se strmými stěnami; původní **b.**, který otevřel na Palmé hráz (val), má pak na rozdíl od ostatních jméno »Barranco de las Augustias«. — Podobné, erosi povstale rokle, nalézají se také ku př. na zevním svahu Mt. Sommy, jež nazývají se tam *fosse* — avšak nejsou nic jiného než **b.** v širším a přeneseném smyslu. *Fl.*

Barrande Jo a c h i m, slavný geolog a badatel v oboru českého útvaru silurského. Narodil se dne 11. srpna 1799 v městečku Saugues (dep. Haute-Loire) ve Francii ze zámožné rodiny statkářské. Vzdělání svého nabyl na École polytechnique a na École des ponts et chaussées v Paříži (1819—1824), kdež vedl věd inženýrských se zvláštní zálibou a pilně studoval i vědy přírodní (u Cuviera, d'Orbignyho, Jussieua, Prévosta, Brongniarta, Deshayesa a jiných). Věnoval se původně inženýrství a byl po několik let v tomto oboru prakticky činným (stavěl mosty přes řeky Garonne a Dordogne). Svou ryzí povahou a důkladným vzděláním vzbudil pozornost vyšších kruhů společenských tak, že povolán byl na dvůr francouzský, kdež působil jsa učitelem věd přírodních a mathematických Jindřicha hrab. ze Chambordu, vnuka Karla X. Po vypuzení panující rodiny Bourbonkové z Francie (1830) provázel královský dvůr neoprvé do Anglie, pak do Skotska a konečně do Čech (1831). Zde sídlil s královskou rodinou nejprve na zámku buštěhradském a pak na hrade pražském, maje stále účastenství ve vychování mladého Chamborda. V těch dobách seznámil se **B.** s domácími učiteli, zejména s hrabětem Kašparem ze Sternberga, Cordou, Zippem a Palackým, který mladého prince po nějaký čas v jazyce německém vyučoval. Avšak již roku 1833 složil Barrande svůj úřad vychovatelský při dvoře bourbonském a navrátil se opětně k technickému povolání. — V těch dobách šlo totiž o prodloužení koňské dráhy pražsko-lánské podél Berounky až do uhelných pánví radnických a plzeňských. **B.** převzal vyměťování trati vedoucí přímo přes staré, na trilobity bohaté skály u Skrej a Teřovic, kteréžto zaměstnání vzbudilo v něm první pohnutku ku pozdějšímu podrobnému výzkumu českých silurských skal. Pracím těm věnoval **B.** 44 let svého života. Po celou tuto dobu zastával však ještě úřad správce velké části privátního jmění svého bývalého svěřence, jemuž po celý život svůj přátelsky a věrně byl oddán. **B.** zemřel dne 5. říj. 1883 ve Frohsdorfu u Vídně, krátkou dobu po smrti Chambordově, vykonav ještě poslední vůli jeho. První výsledky badání svého uložil **B.** v předběžné zprávě *Notice préliminaire sur le Système Silurien et les Trilobites de Bohême*, 1846 v Lipsku vydané. V této práci poprvé vylíčil všeobecné geologické poměry terrainu jím zkoumaného, rozdělil jej na 8 vrstevních stupňů (étage), jež, jak po sobě z dola nahoru následují, písmenky *A—H* označil a zároveň o každém z nich ukázati se snažil i aequivalenci s ustanovenými již stupni palaeozoického souvrství anglického. Hlavní výsledky badání **B.**-ova uloženy jsou však v mo-

numentálním díle jeho *Système Silurien du Centre de la Bohême*, jehož prvý díl (4° Praha a Paříž 1852) obsahuje vedle výtečného geologického náčrtu (*esquisse géologique*) našeho siluru i objemnou monografii českých trilobitů. Díl tento vyvolal nemalý obdiv veškerých odborníků netoliko důkladností spracovaného materiálu, nýbrž i obsáhlou znalostí veškeré literatury, jakož i dosud nepřekonanou věrností a zřetelností výkresů. **B.**-ovi udělena za toto dílo cena Wollastonova geologickou společností londýnskou. Pak následovaly v malých přestávkách ostatní díly, obsahující popsání a vyobrazení Cephalopodů, Pteropodů, rozličných raků, Brachiopodů a Acephalů, celkem 22 svazků (dohromady as 6000 str. textu a 1160 tabul). Ke studiím svým snesl **B.** tak ohromný materiál, jaký dosud v žádné jiné zemi nasbírán nebyl. K účelu tomu přiučiv se záhy i jazyku českému vycvičil si **B.** s velkým nákladem sbor dělníků a sběratelů, kteří na místech jim ustanovených po dlouhá léta netušené množství zkamenělin těžili. Vědeckému svému zaměstnání obětoval **B.** velkou část svého jmění, veškeré příjmy i osobní pohodlí. V poslední vůli své jmenoval **B.** Museum království Českého universálním dědicem netoliko svých sbírek (z nichž nejcecnnější jest sbírka originálů, t. j. těch zkamenělin, které na tabulích díla jeho vyobrazeny jsou), nýbrž i své knihovny, jakož i neuveřejněných manuskriptů. Témuž ústavu odkázal ještě 10.000 zlatých jakožto příspěvek k uhrazení útrat k ukončení jmenovaného díla potřebných a doporučil Museu zároveň dva v Praze žijící odborníky (professora Waagena a Nováka), jimž ukončení nedodělaných partií svěřil (Coelenterata, Echinodermata a Gastropoda). **B.**-em zvláště ustanovené komitě (prof. Frič, prof. ryt. Kořistka, dr. Prachenský a slečna Girardeauova, zesnulý professor Krejčí a dr. Bellot nahrazení prof. Vrbou a knihkupcem Tempským) dbá, by dílo toto ve smysle jeho provedeno a ukončeno bylo. Výsledky prací **B.**-ových podávají nám netoliko úplný obraz nejstarší palaeozoické fauny české, nýbrž zůstanou povždy i základním dílem a nevyčerpatelnou pomůckou pro studium nejstarších organismů a jejich poněkud vývoje vůbec. Z veškerých prací vysvitá, že byl věrným stoupencem Cuviera a hájil rozhodně samostatnost rodů i druhů proti descendenčním teoriím. Výroky své, zejména o tak zvaných koloniích, o poměrném stáří fauny etaží *F—G—H* hájil houževnatě ba někdy i tvrději.

Barrandia MCoy. jest trilobit z čeledi Asaphid, dosahující značných rozměrů. Průčelí (*glabella*) jest podoby široce kyjovité a má na hřbetě rýhy vzadu téměř rovnoběžné, napřed nezřetelné. Žebra jsou srpovitě prohnutá, ocasní štít (*pygidium*) veliký, s krátkou osou a řidkými žebry. Rod tento vyskytuje se ve spodním siluru anglickém a americkém a jest také u nás v pásmu *d*, zastoupen. *Pa.*
Barrandioceras jest dle rozdělení Hyattova (Hyatt A.: Genera of fossil Cephalopoda, Bo-

ston, 1884) podrod hlavonožce *Nautilus*, k němuž se počítá i druh *N. bohemicus* Barr. v budňanském pásmu českého siluru (e_2) se vyskytující.

Barrandit, nerost, jenž se nalézá v aggregátech kulovitých a hroznovitých slouhu paprskovitě vláknitého nebo miskovitého, barvy zazelenalé nebo začervenalé, zamodralé až zažloutle šedé. Dle složení chemického jest ($Fe, Al, P, O_2 + 4aq$). Vyskytuje se na silurských pískovcích u Cerhovic. *Hjn.*

Barranquilla, město v jihoamer. republ. Columbií, dep. bolivarském, 12 km nad ústím ř. Magdalena, hlavní stanice parníků po této řece plovoucích. Ačkoli vznikla teprve roku 1872, má **B.** již na 20.000 obyv., za kterýžto vzrůst děkuje transitsnímu obchodu s Evropou, zvláště s Bremami.

Barrantes Vincente, špan. spis. (* 24. bř. 1829 v Badajozu). Studoval teologii, ale přišel r. 1848 do Madridu oddal se výhradně písemnictví a psal básně, romány, novelly i politické satiry. Plody jeho vesměs došly veliké obliby hlavně pro hlášené ideje liberální; jsou to zejména: *Siempre tarde*; *Balades españolas*; *Juan de Padilla* a *La Viuda de Padilla*. V letech padesátých vstoupil do služeb ministerstva vnitra, kdež setrval až do svého zvolení za poslance. R. 1866 až 1868 byl sekretářem na Filipínách. Zde zabýval se studiem historickým, jehož výsledkem jest jeho hlavní dílo: *Guerras piraticas de Philipinas*. Za dílo toto jmenován roku 1872 členem akademie královské. Od těch dob žije **B.** v soukromí. Mimo důležité spisy bibliografické o Estremaduře napsal **B.** ještě *Diccionario biografico de hombres celebres extremeños*, pak novellistické satirickopolitické: *Viaje á los infernos del sufragio universal*; *Narraciones extremeñas*; *Cuentos leyendas*; *Días sin sol*.

Barras [barà] čili galipot nazývá se ve Francii pryskyřice obecná či terpentínová, která se nahromaduje v útvarech rampouchovitých na povrchu kmenů rostlin sosnovitých na místech, na nichž doznal kmen porušení samovolného či úmyslného. V Rakousku Dol. se nazývá pryskyřice ta Sharrharz. *Blk.*

de **Barras** [barà] Paul François Jean Nicolas vicomte, muž z doby revoluce francouzské. člen franc. direktoria (* 30. čna 1755 ve Fox-Amphoux, dep. Var — † 29. led. 1829 v Paříži), sloužil zprvu ve vojsku (ve Východní Indii u Pondichéry) a na lodstvu, načež vrátil se do Paříže mafil životem prostopášným neveliké své jmění. Pro bezohledné posudky o francouz. politice v Indii měl být zatčen. Peněžitě nesnáze strhly ho... 1789 do společnosti aristokratických revolucionářů. Byl mezi davy útočícími na bastilly i na Tuilerie. V září r. 1792 zvolen byl do konventu za depart. varský. S počátku mluvil zřídka kdy. Ve při králové hlasoval pro smrt bez odvolání. Brzy potom světeno mu poslání k vojsku do Italie. Přišel před Toulon p. ustalý proti vládě revolucní a byl po jeho pádu (v pros. 1793) původem hrozného krveprolití ve městě. V březnu 1794 navrátil se do Paříže. Dne

27. čce jmenován byl od konventu velitelem branné moci proti Robespierrovi, jehož byl osobním nepřítelem, i dovedl překonati odpor kommunity pařížské a zmocniti se Robespierra. Nazejtří zapověděl hromadné popravu. Po několika dnech složil velitelství, ale jmenován tajemníkem konventu. Počal pronásledovati zbylé členy krajní levice (*Hory*), ačkoliv druhy hlásival se k ní sám, ale rovněž nesmiřlivě si vedl proti royalistům. Zase býval posílán k vojsku a dne 11. září 1795 povolán do výboru pro obecné blaho. Dne 5. října jmenován vrchním velitelem branné moci pařížské proti odbojným sekcím pařížským. Provedení úkolu toho světil Bonapartovi, jemuž se podařilo. Téhož měsíce zvolen byl **B.** do direktoria a dlouho byl nejmocnějším členem jeho. Prostopášným životem vzbudil však proti sobě odpor téměř obecný a snahou zachovati ovoce revoluce popudil proti sobě opozici ve sboru zákonodárném, ale dovedl zbaviti se (4. září 1797) jak jí, tak nepohodlných členů direktoria (Carnota a Barthelemyho pomocí Bonaparta, jemuž byl pomohl k vrchnímu velitelství v Italii a jehož snátek s Josefínou Beauharnaisovou byl zprostředkoval. Se Sièyem, který r. 1799 povolán byl do direktorstva, **B.** byl po některý čas za jedno proti ostatním 3 direktorům, ale záhy potom byl osamocen. Tu počal jednati s Bourbony. Po návratu Bonapartově z Egypta marně hleděl **B.** získati ho pro své zájmy. Po úskoku Bonapartově — přeložení sboru zákonodárného do St. Cloudu (9. list. 1799) vzdal se **B.** direktorátu i byl eskortou vojenskou doprovoben na svůj velkolepý zámek Grosbois, potom pro podezření z pletek royalistických vypověděn, žil nějaký čas v Brussele, pak v Ayygaslades u Marseillu, v Římě a v Montpellieru. Po restauraci Bourbonů směl žiti v Paříži, ačkoli zvláštní ordonnancí Ludvíka XVIII. byli vypovědění ti členové konventu, kteří hlasovali pro popravu krále. Zemřel v domě svém v ulici de Chaillot. Vláda chtěla zabráti jeho paměti, ale **B.** v čas je opatřil. R. 1873 uveřejněna z nich část o g. thermidoru (27. čci 1794) v »Documents relatifs à la Révolution française, extraits des oeuvres inédits de A. R. C. de St. Albin« (Paříž, 1873). *Koll.*

Barratry viz Baraterie.

Barrau [baró] Théodore Henri, franc. spisovatel paedagogický (* 1794 v Toulouse — † 1865 v Paříži). Byl od r. 1820 profesorem gymn. v Niortě a v l. 1830—45 ředitelem gymnasia v Chaumontě. I za činnosti své úřední i na odpočinku s obzvláštní zálibou zabýval se otázkami týkajícími se školství a vyučování nižšího a hojnými spisy jednak pro učitele, jednak pro mládež vydávanými zjednal sobě záhy jméno a vliv mezi učiteli francouzskými. Nejoblíbenější z jeho děl jsou: *Des devoirs des enfants envers leurs parents*; *Direction morale pour les instituteurs* (1846); *Livre de morale pratique* (vyd. mnohokráté); čítanka *La Patrie*. Za veliké zásluhy o školství obecné dostalo se mu r. 1864 odměny vypsané od akademie francouzské. *PD.*

Barre [bâr], franc.: 1) **B.**, prut dřevěný nebo železný, zvláště však z kovu drahocenného. — 2) **B.**, písčina, mělčina, úskalí zavírající přístav aneb ústí řeky, jakož i první vlna přílivu mořského. *Plk.*

3) **B.**, franc. (angl. *bar*), místo uzavřené, zvl. místo ohrazené zábradlím, za nímž sedí osoby úřední, a před nímž vykázáno je místo advokátům nebo zástupcům. Dále tak nazývána pravomoc soudní, světská i církevní, zvl. v Bretagni a Lotrinsku, viz *Bar* a *Barreau*. *red.*

4) **B.** (v řudbě), u Francouzů čára přičná, zvl. čára takty oddělující, pak kobylka, msték u nástrojů strunových; také tolik jako *Capo tasto* (v. t.).

Barro: 1) **B.** Jean Jacques, francouzský ryjec, narozen 3. srpna 1793 v Paříži, zemřel tamže 10. června 1855. Vyučiv se u penězoryjce Tioliera byl od r. 1842 hlavním ryjcem mincovny v Paříži. Medaille a památní peníze jeho, jichž zhotovil veliké množství, vynikají vesměs velice jemným provedením a portraity v nich velkou podobností. **B.** ryl také francouzská mincovní razítka pro léta 1834—36, pak bankovkové plotny pro banky francouzskou, rouenskou, lyonskou a toulouskou v lét. 1841—43. — Starší syn jeho 2) **B.** Jean Auguste, sochař, nar. 25. září 1811 v Paříži, je žákem sochaře Costota a r. 1842 jmenován rytířem řádu čestné legie. Poprvé vystoupil v pařížském Saloně r. 1833 a 1834 a pěkného úspěchu došel sochami: *David s prakem v ruce* a *Ulysses od svého psa poznán*. Zvláště ceněna a oblíbena jsou jeho poprsí (Pia IX., Napoleona III., herečky Rachel a jiné).

Barré: 1) **B.** Leonard, hud. skladatel franc. rodem z Limoges, žák H. Willaertův. Byl od 1537 zpěvákem v papežské kapele a skládal motetta i madrigály, které svědčí o jeho mistrovství kontrapunktickém a vydány v rozl. sbírkách XVI. stol. Také v archívech pap. kapely chovají se jeho mše a motetta. O slovnosti jeho mezi současníky svědčí, že koncil tridentský povolal jej s jinými autoritami hudebními do Tyrolska ku poradě, má-li se figurální zpěv ve chrámech nadále podržeti čili nic.

2) **B.** Antoine, hud. skladatel francouz. O životě jeho pouze víme, že asi r. 1550 přišel do Říma a zřídil zde r. 1555 tiskárnu na noty; téhož ještě roku vydal sbírku rozličných skladeb vlastních i skladatelů jiných. Známe ještě jeho sbírky čtyřhlasých madrigálů z let 1558, 1560 a 1564, jakož i sbírku čtyřhlasých motett (Milán, 1588). Publikace tyto tím jsou cennější, že se nám v nich zachovaly důležité skladby Palestriniho, Orlanda di Lasso, Vinc. Ruffa, Arcadelta Berchemy, Noly, Lupacchina a j. mistrů hudebních.

Barreau [baró], franc., zábradlí, za nímž sedí advokáti u soudu, pak místo advokátům vyhrazené a sbor neb úřad advokátů, nebo sbor soudců, viz *Avoué*, *Bar*, *Barre* a *Barrister*.

Barrel, botanická zkratka = Jacques Barrelier.

Barrel [barel], míra pro tekutiny, obvyklá dosud v Anglii a Sev. Americe. Anglický **b.** měří 36 gallonů po 4'5434579 litrech čili 163'56 litrů, americký **b.** obsahuje pouze 31 gallonů č. 140'85 l. **B.** slouží zejména za jednotku při měření piva odpovídaje dřívejším u nás sudům o 4 vědrech a nyníjším hektolitřům. Větší soudky na pivo, jímající 1 1/2, 2 a 3 **b-y**, nesou v Anglii jména hogshead, puncheon a butt, kdežto zlomky **b-u**: 1/2, 1/4 k 1/8 slují bilderkin, firkin a pin. Ustálený zvyk dovážeti petrolej pouze v **b-ech** zjednal v Evropě **b-u** význam soudku petrolejového. Mimo to **b.** značí váhu pro různé zboží a je pak různé velikosti; **b.** sardelí = 30 angl. obch. librám, **b.** mýdla = 256 lb., **b.** stělného prachu = 100 lb., **b.** hrozinek = 112 lb. atd. **B.** slanečků má v Anglii 120 kusů. V Spoj. Obcích severoamer. **b.** mouky = 196 lb., **b.** másla = 224 lb., **b.** mýdla = 256 lb., **b.** stěln. prachu = 23 lb. atd. *Ne. red.*

Barreller Jacques, mnich řádu dominikánského (* 1606 v Paříži — † t. 1673). Zabýval se botanikou a na cestách po Francii, Itálii a Španělsku nasbíral mnoho jihoevropských rostlin dosud neznámých, k nimž i četná vyobrazení zhotovil. Po smrti jeho rukopis o těchto rostlinách přišel z větší části na zmar, až zbytkův ujal se Antoine de Jussieu a vydal dílo **B-ovo** s novým textem připojiv zachovalá vyobrazení (Pař., 1714).

Barreme Bertrand François, počtář francouzský (* 1640 v Lyoně — † 1703 v Paříži). Otevřel r. 1670 školu obchodní v Paříži a byl první, jenž ve Francii učil arithmetice obchodní. Napsal: *Les Tarifs et Comptes faits du grand commerce* (Pař., 1670; později vydáno několikrát); *La Géométrie servant à l'arpentage* (1673); *Le Livre nécessaire pour tous les comptables* (1674); *L'Arithmétique ou le Livre facile pour apprendre l'arithmétique soi-même* (1677); *Le Grand banquier* (1681), v kteréžto knížce uveden seznam spisů **B-ových**, jichž jest celkem deset, vesměs vydaných v Paříži. **B.** vešel v pořekadlo tam, kde běželo o správné počítání, u Francouzů tak, jako Adam Riese u Němců vůbec a jako nad to Christian Pescheck v sev. Německu. *AP.*

Barren [bärnrj]: 1) **B.** hrabství na jihu sev.-am. státu Kentucky, zaujímající 1295 km² s 22.321 ob. Hlavní místo Glasgow. — 2) **B.**, řeka v Kentucky, vlévající se po 155 km dlouhém běhu do Green-Riveru; z veliké části splavna pro menší parníky. Sluje také *Big* (Velký) **B.**

Barren Grounds [bärn graundz], angl., holé půdy, pláně na sev.-východě Britské Sev. Ameriky, jež prostírají se od řeky Churchill k Ledovému moři a z větší části pokryty jsou kameništěm a bažinami. Z rostlin převládají lišejníky, ze stromů rostou jen v příznivějších polohách nízké břízy. Na severu žijí sobi a polární medvědi, na jihu vlci, lišky a arktičtí zajáci. Řeky, z nichž hlavní jsou Churchill a Mackenzie, oplývají rybami. Na nevládném území tomto obývá indiánský kmen Čepevyanů, jenž je považuje za sídlo svých praotců.

Barren Island [běrn ajlend] (= neplodný ostrov), vulkanický ostrov zálevu Bengálského, vých. od středního Andamanu. Ostrov skládá se z kruhovitě zevní hráze, na záp. straně prolomené, mající průměru asi 3,2 km, a z vnitřní prostory kotlovitě (prům. asi 1,6 km). Tato jest patrně starý kráter, a okolní hráz jeho stěny. Nejvyšší jest hráz na jihových. straně (až 355 m), na severu jest hráz nižší; zevní a částečně i vnitřní svahy jsou porostlé stromovým a křovím. Z vnitřní kotliny vystupuje do výše asi 305 m kužel, jehož svahy mají sklon 32°; tento kužel jest prost vegetace a pokryt popelem. V kuželi nahoře zkomoleném nalézá se prohlubina, novější to jícen, z něhož ob čas vychází sloup páry. Poslední značnější činnost popisuje se z r. 1795 (Capt. Blair) a z r. 1803 (Horsburg). Jinak vystupují jen páry a síticité plyny, z nichž se sráží síra. Když roku 1884 navštívil ostrov člen geolog. ústavu kalkuttského, vycházely jen páry a plyny. Sražená síra se ob čas sbírá. *Fl.*

Barren Lands [běrn lěndz], angl., neúrodné země, u franc. osadníků *Mauvais terres*, pusté končiny v Sev. Americe, zvláště pak na White Riveru, vtékajícím do Missouri, na dolním Yellowstoneu a jiných místech Spoj. Obcí. Půda nehostinných krajů těchto skládá se ze slínů a pískovců a, kde vichry fádí, jeví se její ráz ve zvětralých skalních stěnách, vysokých věžích a podobných tvarech.

Barres Maurice, básník a románopisec franc., nar. r. 1862 v Charnesu nad Moselou. Přišel r. 1883 do Paříže, kde jest spolupracovníkem listu »*Voltaire*«. Pozoruhodny jsou jeho *Dialogues parisiens*, z nichž první (*Huit jours chez Mr. Renan*) vyšel r. 1889. Stejně poutají pozornost kruhů literárních jeho *Sensations de Paris*, z nichž hlavně *La Vie au quartier latin* (Pař., 1889). **B.** hlásí se zřejmě ke škole realisticke a »*Journal des Débats*« (12. března 1888) soudí, že **B.**ův román *Sous l'oeil des Barbares* bude východištěm nové formy románové.

Barroville Charles, chemik francouzský (* 1817 ve Versaillu — † 1870 v Bordeaux). Byl professorem chemie na école de Turgot, později na vyšší obchodní škole v Paříži, pak odborným kommissářem v ministerstvu orby a obchodu. Napsal řadu cenných pojednání analytickochemických, publikovaných od roku 1846 v »*Journal de pharmacie et de chimie*«; s Claudem Bernardem konal pak zajímavé práce z chemie fysiologické. Se Sobrerem vydal *Appendice à tous les traités d'analyse chimique* (1848); s Davannem *Chimie photographique* (1854); s Girardem pak slovník chemický (*Dictionnaire de chimie*. 1861—64, 3 sv.).

Barrett nebo Barret: 1) **B.** George, angl. malíř krajín a rytec (* kolem 1730 v Dublině — † 29. května 1784 v Londýně). Vzdělal se ve svém umění hlavně podporou Earla of Powerscourt. Roku 1762 přišel do Londýna a roku 1764 dobyl ceny vypsane společnosti For the Encouragement of Arts. Krajiny jeho, vynikající správnou kresbou a svěžím koloritem,

jsou skoro vesměs ve sbírkách soukromých, nejlepší z nich ve sbírkách vévodů Portlandských a Buccleughských. Platných zásluh sobě získal při založení král. akademie londýnské. Některé své krajiny ryl sám. — Syn jeho 2) **B.** George, aquarellista, začal býti činným kolem r. 1800; kdy se narodil, není známo. Zemřel r. 1842 v Londýně. Zvláště dovedl poetisovatí krajiny překrásnými efekty vycházejícího nebo zapadajícího slunce. Roku 1804 byl spoluzakladatelem společnosti aquarellistů londýnských a pořádal skvělé výstavy aquarellů v Londýně. R. 1840 vydal sám spis o malbě.

Barthead [barhed], město renfrewského hrabství ve Skotsku, 11 km severových. od Glasgowa, má tkalcovny, pářelny a běhldla, železné a uhelné doly a 7495 obyv. (1881).

Barrias [baria]: 1) **B.** Félix Joseph, franc. malíř (* 13. září 1822 v Paříži). Již r. 1836 vstoupil do atelieru Léona Cognieta a dvě léta po té začal poslouchati přednášky na École des beaux arts. V Saloně začal vystavovati r. 1840 a r. 1844 dostal velkou fínskou cenu za obraz *Cincinnatus přijímá vyslance senátu římského*. Za pobytu italského maloval půvabnou *Floraju* (1847), nyní v museu nanteském. Z pozdějších obrazů vystavených v Salonech obrátily na sebe pozornost zvláště: *Bojovník galský a jeho dcera* (1849, museum v Autunu), *Patriciové fímští vypověděni od Tiberia* (1851, v museu luxemburském). — Když **B.** vrátil se z Italie, pracoval s malířem Gossem o dekoraci okružního frisu zimního cirku (1852), pak o freskách stropu velké síně a čítárny Louvru (1855); fresky tyto patří k nejlepším **B.**ovým dílům dekorativním. Rychle po sobě následovaly obrazy *Dante Alighieri* (museum v Tarbes); *Poutníci putující do Říma k jubileu r. 1300* (1855, museum v Lavalu) a čtyři veliké, nástěnné malby v kapli sv. Ludvíka v kostele sv. Eustacha v Paříži. Z r. 1859 pochází veliký obraz *Přistání francouzské armády na Krymu*, originální to skladba, plná ruchu a světla, nyní ve Versailles. Ostatní práce **B.**ovy, jichž jest velmi mnoho, jsou dílem portréty, dílem obrazy historické, genrové a mravopisné obrazy z antického života, kresby ilustrační a jiné. V Saloně vystoupil znova r. 1873 a téhož roku jeho obraz *Sokrates krácející na smrt louči se se svými přátely* vzbudil všeobecný zájem. R. 1874 provedl malby v postřanním foyeru Velké Opery a r. 1877 znamenité fresky v kapli sv. Geneviěvy v kostele sv. Trojice. Poslední jeho práce vystavené v Salonu jsou *Smrt Chopinova* (1885); *Triumf Venusin* (1886). — Z nesčíslných ilustrací, jež zhotovil pro mnohá díla, vynikají ilustrace Vergílie a Horáce, vydaných u Firmina Didota, jen že bohužel špatně byly reprodukovány. Nejnověji ilustroval Shakespeara. **B.** něklikráte byl vyznamenán různým způsobem; kříž řádu čestné legie dostal roku 1859. Ve svých obrazech následuje celkem směr prvního učitele svého Cognieta a spojuje pěknou stílisací a formu s úspěšným koloritem.

2) **B.** Louis Erneste, sochař francouzský, syn před., nar. 3. dubna 1841 v Paříži,

nastoupil záhy dráhu uměleckou. V École des beaux-arts byli Jouffroy a Cavellier jeho učitelé. R. 1865 dostalo se mu velké ceny římské, načež se vypravil do Itálie na povinný pobyt. Navrátil se vzbudil skupinou *Přísaha Spartakova* (1872 vystavenou) zájem širších kruhů a významem od vlády zakoupením díla pro zahrady Tuillerií. R. 1878 vystavil v Salonu modell svého *Prvního pohřbu* (Adam a Eva nesou mrtvolu Abelovu), imponující silou výrazu, jemuž dostalo se čestné medaile. Úspěchy umělecké, takto nabyté, utvrdil B. pomníkem *Úhrany Paříže* (modell v Salonu 1882) prostě výmluvným, hluboce pročitěným, ve smělém realismu komponovaným. Z četných genrových prací B-ových, provedených ponejvíce v mramoru, buďtež uvedeny: *Předoucí dívka megarská*, starší práce (S., 1870) se vzácným porozuměním v duchu antiky myšlená, *Malý Mozart housle ladící* (S., 1883), s delikátním realismem podaný. Co portraitista vyniká B. fyzným a pravdivým tlumočením osobnosti, o čemž svědčí četné sochy a poprsí: Bernard Palissa, Munkaczy, Jules Favre a jiné. Též některé práce dekorativní na starých palácích, znamenité souhlasné s povahou renaiss. francouzské, pocházejí z ruky B-ovy. Monumentálním sousoším B-ovým dostalo se nejedné výtky pro nesoulad linií; vždy však uznává se jeho energie a síla výrazu, vážná mužnost koncepce a přímý realismus po stránce formové. Od r. 1881 jest B. důstojníkem čestné legie, od r. 1884 členem Institutu. *Tá.*

Barriera (z franc.): 1) B. značí původně zábradlí, šraňk, příčku, na pf. při železničních přechodech, na poštách, aby obecnostvo na úředníky se netlačilo a jich v práci nerušilo; v přeneseném smysle pak překážku, zábranu. — 2) B. ve smyslu vojenském, tedy b. strategickotaktická jest překážka proti postupu vojska, buď přirozená, jako mohutné horstvo, neb umělá, jako řada pevností. V tomto pojmu nemusí býti překážka jako b. v občanském životě vztýčená přes úroveň vřkolu, nýbrž může býti i prohloubená, jako mocný veletok, sluj značných rozměrů, bahniště, úžina mofská a pod. *F.M.*

Barrière [barjér] Jean François, spisovatel francouzský (* 12. května 1786 v Paříži — † tamže 22. srpna 1868). Vystudovav na školách středních vstoupil r. 1804 do služeb státních, v nichž setrval až do r. 1848, kde dán do výslužby jako odborný chef v ministerstvu vyučování. Od r. 1814 do r. 1820 přispíval liter. statemi do »Gazetty de France«, »Journalu de Paris« a »Constitutionnelu«. Roku 1823 stal se jedním z předních red. »Journalu des Débats« a zůstal jim až skoro do své smrti psávaje tam články historické o stol. XVIII. a o velké revoluci. Hlavní jeho dílo jest *Collection des mémoires relatifs à la Révolution française* (Paříž, 47 sv. od r. 1822, za spolupracovnictví Bervilleova), dílo důležitě, ale poněkud strannické. Ve výtahu neúplném vyšlo v l. 1846—49 jako *Bibliothèque des mémoires relatifs à l'Histoire de France pendant le XVIIIe siècle* (t., 12 sv.). Z ostatních spisů

B-ových vyniká *La cour et la ville sous Louis XIV., Louis XV. et Louis XVI.* (t., 1828) a vydání některých memoirů. *Hrč.*

2) Théodore, dramatický básník francouzský (* 1823 v Paříži — † t. 16. října 1877). První jeho dramatický pokus *Rosière et nourrice* velice se líbil a objevil jeho nadání. Od těch dob napsal B. buď sám nebo vypracoval spolu s jinými asi ke stu dramatických kusů. Státěž zde: *La vie de Bohême* (1849, s Murgerem); *Manon Lescaut* (1851, s Markem Fournierem); *Les faux bons hommes* (1856, s Capendum); satirická veselohra namířena proti Napoleonu III., jako *Les faux bonnes femmes* (1857) atd. Poslední za jeho života provozována byla veselohra *Demoiselles de Montfermeil* (1877); po jeho smrti drama *Le Gascon* (1878). Všecky jeho spisy vynikají velikou znalostí techniky divadelní a vtípem časovým, velmi kousavým. *Hrč.*

Barrierní traktát nazývá se mezinárodní smlouva uzavřená roku 1709 (29. října) mezi Anglií a republikou Nizozemskou, kterouž této bylo vyhrazeno právo posádek v některých pevnostech (Namur, Tournay, Menin, Furnes a jiných) ve španělském Nizozemí (t. z. v. barrierních pevnostech). Na utrechtském kongressu r. 1713 bylo toto právo uznáno a obnověním b-ho t-u roku 1715 mezi Rakouskem a Nizozemskem přesněji vytknuto. Zrušení b-ho t-u stalo se roku 1781 jednostranně císařem Josefem II. a po marném odporu proti tomu vzdalo se konečně r. 1785 Nizozemsko svého práva obsazovacího. Když pak r. 1830 vedlé usnesení velmoci na konferenci londýnské Belgie byla oddělena od Holandska, případly barrierní pevnosti Belgie a byly potom zhořeny. Srovn. Willequet, Histoire du système de la Barrière (Brussel, 1847). *Thl.*

Barrierové útesy korálové viz Korálové ostrovy.

Barrili Anton Giulio, románopisec italský. Narozen r. 1836 v Savoně, studoval práva v Janově, kde psal hojně i do časopisů, vstoupil r. 1859 jako dobrovolník do vojska, účastnil se výpravy lombardské, řídil r. 1860 časopis »Movimento« v Janově, byl v l. 1866 67 ve sboru Garibaldiho, jehož byl nějaký čas tajemníkem v Capreže, založil r. 1872 v Janově časopis »Caffaro«, byl r. 1876 zvolen poslancem, věnoval se však od r. 1879 výhradně pisemnictví. B. jest velmi nadaný vypravovatel, ale horečná jeho činnost a různá zaměstnání v politice a žurnalistice jsou příčinou, že se nevěnuje důkladnějšímu propracování svých románů, jež vynikají svěžestí, lahodou, ironií a nade vše zvláštním, italsky líbezným, plynulým a poutavým slohem, pro který zapomíná se na jádro a rozbor povah, proto také romány ty čtou se s chutí, vycházejí v nových a nových vydáních, třeba se co nejrýchleji zapomínaly. Z veliké řady jich jmenujeme: *Le Confessionii di fra Galberto* (Milán, 1873); *Castel Gavone* (1874); *Diana degli Embriaci* (1877); *Tizio Gaio Sempronio* (1877); *O tutto o nulla* (1881); *La Montanara* (1886); *Arrigo il savio* (1887); *Un giudizio di Dio* (1887); *La signora*

d'Autari (Milán, 1888). S největším úspěchem potkaly se romány: *Capitan Dodero* (Janov, 1868); jakýs román námořnický, polo vědecký, polo fantastický, na způsob Verneův; *Semiramide* (1873); *Santa Cecilia* (1869, 2 sv.); *Val de Oivi* (1871): *Come un sogno* (1875, do češtiny přeložil Fr. Pover v románové knihovně »Světózora«); *L'olmo e l'edera* (1868). Dále uveřejnil **B.** dva divadelní kusy *La legge oppia* (1874) a *Lo zio Cesare* (1888), které potkaly se s menším úspěchem; básně, dopisy z Paříže s názvem *Lutezia* (Milán, 1878); politické *Ritratti contemporanei: Cavour, Bismarck, Thiers* (1878) a literární *Victor Hugo* (Mil., 1885). P.

Barring (plur. *barrings*), angl., nosník dřevný nebo železný, upevněný na palubě neb ohrazdě lodní, do něhož se rezervní pně, ráhna a tyče stožárové ukládají. Po.

Barrington [beringtn]: 1) **B.** John Shute, první vicomt z Ardglassu, angl. šlechtic, proslulý svou bohoslov. učeností (* 1678 — † 1734). Odbyv práva v Utrechtu a Londýně vydal několik spisů na obranu práv různé smýšlejších protestantů (*dissenters*) a získav později rozsáhlé statky stal se jejich vůdcem v parlamentě. R. 1720 byl povýšen na vicomta. Když pak pro účastenství v harburské loterii byl (1723) ze sněmovny vyloučen, věnoval se cele bohoslovecké literatuře. Hlavní jeho dílo *Miscellanea Sacra* (1725) vydal biskup durhamský, jeho syn, s poznámkami a opravami (1770).

2) **B.** Daines, starožitník a přírodopys. tec anglický (* 1757 — † 1800). Studoval práva ve Walesu, později v Chesteru zastával úřad soudce; avšak více než v soudní síni dokázal svou znalost práva spisem *Observations on the Statutes, chiefly the more ancient, from Magna Charta to 21st James I. cap. 27, with an Appendix, being a proposal for new-modelling the Statutes* (1766), důležitým zvláště pro historiky a znalce anglické ústavy. R. 1773 vydal Orosia v saxonské versi Alfredově a angl. překladě s původními poznámkami. Krom toho napsal *Tracts on the Probability of reaching the North Pole* (1775) a množství různých pojednání, jež vyšla souborně s názvem *Miscellanies on various Subjects* (1781), a mezi nimiž pozoruhodna jest stať o řeči ptáků.

Barringtonia (dle Dan. Barringtona, vicepresidenta král. spol. londýnské, zemř. 1800) Forster, krasostrom (Presl). Dřevina z čeledi myrtovitých (*Myrtaceae*), dle níž nazvána i podčeleď oné skupiny jménem *Barringtonieae*. K těmto náležejí stromy nebo křoviny v tropické Americe, Africe a Asii domáci, ale druhy rodu **B.** rostou pouze v obou posledních kontinentech a na ostrovech Indického a Tichého oceánu od Číny daleko do Jižního moře. Dle Preslova názvu jsou některé skutečně velkolepé stromy s rozkladitou korunou a lupeny velkými, kožovitými, dílem celokrajnými, dílem zubatými nebo vroubkovanými, lesklými a roztroušenými, které jen někdy na koncích větví jsou sblížené, až přeslenité. Olejné kapy, pro jiné druhy oné čeledi význačné, scházejí tu naprosto. Hlavní

nádhery dodávají dřevinám těmto asi 3 dm dlouhé konečné hrozny nebo klasy květní, jichž bílou a růžovou barvou celý strom lahodně bývá zahalen. Květy, pravidlem 4četné, mají trvalý kalich a nápadnou korunu, která s kalichem a s hojnými tyčinkami, u zpodiny jednobratrymi, vetknuta jest po kraji nadplodního terče. Vaječník 2—4pouzdrý končí jednoduchou čnělkou a bliznou uzavíraje ve vnitřních koutech svých pouzder po 2 řadách vajíček, z nichž však pravidlem jediné v plodu uzrává. Tento jest malvice až i jako dětská hlava velká, nejčastěji 4hranně Jehlancovitá (odkud plody ty zovou se *bonnets carrés*, t. j. 4hranné čapky) s oplodím vláknitým, v němž visí bezbílé, tvrdé semeno. Z 20 druhů zvláště vyniká **B. speciosa** L. nádherným vzrůstem, prospívajíc v Indii mladým lupením, jako zelenina oblíbeným, i olejnatými semeny, jimiž při lovu ptáky omamují. Rozmělněných jader rostliny **B. racemosa** Bl. užívají s různými přísadami dílem proti kolice, nebo proti hryzení, proti zlaté žile a i proti otrávení. I kofen hořkostí svou dobře prospívá proti střidavé zimnici. Jedlé lupení dává též **B. coccinea** H. Bn. a **B. alba** H. Bn., jejíž kůra slouží i k barvení na černou. Dřevo všech druhů jest měkké, málo trvanlivé, ale přece v umělém truhlářství oblíbené. — **B.** pěstuje se i u nás v teplých domech v dobré prsti a na místech proti úpalu chráněných a množí se řízky a odnoži. *Děd.* de **Barrios** Miguel, špan. básník, zemřel r. 1669 v Amsterdamě; pocházel z portugalské rodiny židovské a jen na oko stal se křesťanem. Sloužil dlouhý čas ve vojstě. Z jeho dramatických spisů nejvíce vyniká *El español en Oran*. Básně jeho lyrické (eklogy a idylly) *Flor de Apolo* vydány v Bruselu r. 1665 a po druhé zároveň s dramatickými spisy: *Coro de las Musas* (t., 1672). *Hř.*

Barrigue [barik], soudek na různé druhy zboží, víno, olej, kořalka a j. ve Francii užíváný, zvláště v Bordeaux, jehož míra však dle různých krajů jest různá. Obecně obnáší 300 l, v Bordeaux 228 l a v Marseillu, v Cahorsu 224 l, v Cognaku 174.2 l, v La Rochelle 174.3 l, v Rouenu 195.5 l, na ostrově Ré 217.2 l, na ostrově Martinique 186.26 l. 4 b-s činí 1 tonneau.

Barrister (t. j. ten, kdo připuštěn jest k soudnímu zábradlí, *called to the bar*) jest v Anglii název advokátů v užším slova smyslu na rozdíl od právních zástupců zvaných *solicitors, attorneys*. Původ jich sahá do doby Edvarda I., kdy zřizeny byly vyšší soudy královské. Tehdy sluli *apprentices ad legem* a tvořili několik společností, Inns (později *Inns of Court*), při kterých theoreticky a prakticky v právech se vzdělávali. Během pozdějších dob vyvinuly se u nich dva stupně: mladší b-s a starší vynikající b-s, s právem plaidovati před soudem Court of Common Pleas. t. zv. *serjeants at law* (*servientes ad legem*). V novější době zobečněl pro obě třídy společný název *Counsel* (rada) a vynikajícím předním zástupcům stavu (*leaders of the bar*) udílen býval titul *Queens Counsel* (královského rady). **B-**ři mají výlučné právo plaidovati za strany před vyš-

šími i nižšími soudy civilními a trestními, udíleti právní rady za účelem zamezení sporů, podpisovati jisté listiny a spisy k soudu podávané, předstupovati k zábradlí (*bar*) parlamentu i před tajnou radu (*Privy Council*) a j. Držice pak jen čestný úřad veřejný nemohou žádati, aniž soudně vymáhají úplatu za svou práci. Platívá se jim však velmi značný honorář (*quoddam honorarium*), a sice v Anglii zároveň s instrukcí, ve Skotsku a Irsku obyčejně napřed. Připuštění b-a k úřadu řídí se pravidly družstva (komory) Inn of Court, kterému náleží. Ve Skotsku (kde nazývají se *advocates*) musí býti členy sboru Faculty of advocates čili Scotch Bar. Soudce nemusí je ze závažných důvodů připustiti k zábradlí. Pro obmyslné, nečestné nebo zločinné jednání mohou býti stíháni a trestáni, a sice v případech lehčích od výboru komory, vyloučením (*disbar*), v případech těžších i vazbou a »věčným mlčením před soudy«. Anglické *barreau* požívá mnohých privilegií a vysokého postavení sociálního. Z něho vybírání bývají soudci vyšší i nižší i osoby pro placené magistráty; z něho volen bývá též Attorney General i Solicitor-General koruny.

Tkl.

Barrois [baroà]: 1) **B.** Charles, franc. palaeontolog a geolog (* v Lillu 1851). Studoval vědy přírodní, povýšen na doktora r. 1876 a stal se prof. na fakultě věd v Lillu. Publikoval cenné a četné práce palaeontologické a geologické, zejména týkající se útvaru křídového. Vyjímáme z nich: *Recherches sur le terrain crétacé supérieur de l'Angleterre et de l'Irlande* (doktorská dissertace; Lille, 1876); *Recherches sur les terrains anciens des Asturies et de la Galice* (t., 1883); *Mémoire sur le terrain crétacé des Ardennes et des régions voisines* (t., 1878).

2) **B.** Jules, franc. zoolog, bratr přededšlého (* v Lillu, 1852). Věnoval se jako bratr jeho studiu věd přírodních, zejména pak embryologie, na kterémž poli četné již práce vykonal. Zvláště vývoježpyt mechovek a nemertinů (skupina hlístů plochých) děkuje mu za nové a cenné objevy. Z prací sluší zvláště uvést: *Recherches sur l'embryologie des bryozoaires* (Lille, 1877); *Recherche sur l'embryologie des némerites* (Pař., 1877); *Mémoire sur la métamorphose des bryozoaires chilotesomes* (t., 1881); *Mémoire sur les membranes embryonnaires des salpes* (t., 1882). **B.** jest ředitelem zoologické laboratoře na přímořské stanici ve Villefranche. Spolu s P. Hallezem a R. Moniezem vydává »Revue biologique du Nord de la France«.

Šc.

de **Barros** João, historik portug. (* 1496 ve Viseu — † 20. října 1570 na svém statku blízce města Pombalu). Pocházejce z rodu šlechtického byl vychován při dvoře královském. Jeho neobyčejné nadání jevílo se již záhy. Proto mu svěcení vychován královice, pozdějšího krále Jana III., jenž jej zahrnoval svou přízní. R. 1522 byl **B.** jmenován ředitelem faktorie v Castello-de-Mina, a r. 1525 pokladníkem cel indických a r. 1533 gen. jich ředitelem. Zároveň dostalo se mu rozsáhlých statků v Brazílii. Roku 1520 vydal **B.** román

o báječném praotci králů portugalských (*Cronica da emperador Clarimundo*, v Coimbe). Román ten zamlouvá se pravým básnickým slohem a básnickou invencí, nicméně rozsáhlostí svou a rozvlácností unavuje čtenáře. R. 1539 vydal první grammatiku jazyka portugalského (*Grammatica da lingua portugesa*, Lisabon), kterou chtěl uvésti jazyk v přesná pravidla, jako jeho vrstevník Fernão d'Oliveira. **B.** skoro napořád zatracuje tu neologismy, chtěje mnoho archaismů opět k životu vzkřísiti. Spisem *Asia de Joam de B., dos factos que os Portuguezes fizeram na descobrimento e conquista dos mares e terras do Oriente* (Lisabon, 1552 a 1553) stal se zakladatelem historické prosy portugalské podávaje tu v pragmatické souvislosti děje objevů portugalských od roku 1412 do r. 1515. Další části (dekady) vyšly r. 1563 (doba 1516—1526), a r. 1615 za protektorátu Filipa II. španělského (doba 1526—1539); potom v celku roku 1778 v Lisaboně. V díle **B.**ově nalézá se mnoho podrobností jinak neznámých, neboť jednak pobýtem dlouhým v Indii **B.** mnoho zvěděl, jednak státní archiv byl mu otevřen, a **B.** z něho měrou svrchovanou čerpal. Velikou jest zásluhou jeho, že nestrání nikdy svým rodákům, dotýkaje se i chyb jejich, kde toho třeba; chybou díla jsou jen vpletené, někdy nemožné pověsti. Při sepisování díla byl **B.**ovi Titus Livius vzorem a také od svých rodáků čestného příjmení portugalského Tita Livia se mu dostalo. Srv. De Faria, Vida de João de B. v IX. sv., vydání spisů z r. 1778. — Neprávem někteří připisovali **B.**ovi dílo *Antiquidades de entre Douro e Minho*, jež sepsal João de B., právník a moralista portugalský z Bragy († po r. 1549 jako »escrivão da camara«). *Hřř.*

Barros-Arana Diego, historik chilský (* asi 1824 v Chili). Byl vyslancem své vlasti při republice Argentinské. Prvním jeho dílem jest *Historia de la independencia de Chile* (Santiago, 1854—57, 3 sv.). Roku 1865 vydal *Compendio de historia de America* (t.), nejlepší to dílo až posud ve svém oboru, pak *Elementos de geografia fisica* (t., 1881). Veliké důležitosti jest **B.**-A-novo dílo *Historia de la guerra del Pacifico* (t., 1880—81), pojednávající o válce republiky Chilské s Peru a Bolívií v l. 1879—81. Poslední nám známé publikace **B.**-A-novy jsou *Historia general de Chile* (t., 1884—86, 6 sv.) a *Apantes sobre las literaturas estranjerias* (Buenos-Ayres, 1885). *Hřř.*

Barrot [barò]: 1) **B.** Camille Hyacinthe Odilon, franc. státník (* 1791 ve Villefortu — † 1873 v Bougivalu). Byl od r. 1814 advokátem u dvora kassačního. Za restaurace vynikl jako obháje v politických procesech, r. 1827 přidal se ke společnosti »Aide toi«, jejíž předsedou r. 1830 se stal, připravuje tak bezděky revoluci, která roku toho vypukla. Jako sekretář městské kommisce odvrátil Lafayetta od prohlášení republiky a snažil se o zavedení »vlády královské na zásadách liberálních« (republikánských). K rozkazu Ludvíka Filipa provázal Karla X. do Cherbourgu na cestě do vyhnanství, načež se stal prefektem departe-

mentu de la Seine, odstoupil však s ministerstvem Lafitovým. Zvolen do sněmovny za depart. de l'Eure bojoval proti minist. Casimira Périera (1831—32) a byl vynikajícím členem dynastické opposice. Podporoval horlivě minist. Thiersovo r. 1836 a 1840, odporoval však kabinetu Molého, jehož pád způsobil (1839), a ještě více kabinetu Guizotovu, bojuje proti korupci jím zavedené.

2) **B. Théodore Adolphe**, diplomat franc. (* 1803 — † 1870), bratr předešlého, byl konsulem na Filipínách (1835), Balearech (1838), v Indo-Číně, zvláště v Kantonu (1839) a plnomocným ministrem a vyslancem na Haiti, v Egyptě, pak v Brazílii, Lisaboně (1849), Neapoli (1851), Bruselu (1853) a vyslancem v Madridě od r. 1858—64, načež povolán do senátu. Sepsal studii o čínském životě a mravech.

3) **B. Victorin Ferdinand**, bratr předešlého, státník francouzský (* 10. led. 1806 — † 12. listopadu 1883). Byl advokátem a prokurátorem tribunálu seinského (1830). Jako poslanec (1843) byl členem levého středu, obíral se otázkou alžírskou a zakoupil se v Alžiru. V konstituantě hlasoval s pravici a stal se rádcem a sekretářem Ludvika Napoleona, jenž jej povolal 31. října 1849 do ministerstva vnitra pro odstoupení Odilona B-a. Avšak již 14. břez. 1850 vystřídal jej Baroche, a B. stal se vyslancem v Turíně. Po převratu byl členem kommisce konsultativní a pak členem státní rady a senátu r. 1853. R. 1859 stal se majitelem velkokříže čestné legie, r. 1864 členem městské rady v Paříži, r. 1865 sekretářem senátu a roku 1877 doživotním senátorem. Byl původcem banketku reformového a podepsal roku 1848 obžalobu ministra Guizota. Dne 24. února povolán za předsedu ministerstva, nemohl však již království zachrániti, ač se přimlouval, aby vladařství bylo svěřeno vévodkyni Orléanské. Přidal se na to k republice a zvolen za depart. Aisne do konstituanty, kde podporoval volbu Ludvika Napoleona za presidenta. Tento povolal jej pak v čelo ministerstva, kde B. v poddajnosti a neprozíravosti své se přičinil o obmezení práva volebního, revisi ústavy, zvláště obmezení svobody tiskové a spolčovací. Dne 31. října 1849 musil odstoupiti, a překvapen pak státním převratem r. 1852, při němž zatčen s 200 poslanci. Za císařství vzdal se veřejného života a věnoval se studiím. R. 1850 stal se členem Institutu. R. 1869 pohnul jej Ollivier, že převzal předsednictví kommisce decentralisační, jejíž rady však neměly praktického účinku. Po revoluci jmenoval jej Thiers členem a předsedou státní rady r. 1872. Zůstavil Akademii, jejíž členem byl od r. 1870, 50.000 fr. k založení pro dílo o porotě a o správě městské a departementní. Sepsal: *Centralisation et ses effets* (1861); *Organisation judiciaire de la France* (1872) a *Mémoires posthumes* (1875—76, 4 sv.).

Barrow [beró], po Shannonu nejdůležitější řeka irská, která po běhu 160 km vlévá se do Atlantského okeánu. Vzniká v Králově hrabství na sev.-vých. úbočí Slieve-Bloomského pohorí, teče směrem vých. ku Kildareskému

hrabství, pak jižním po západních hranicích kildareského, carlowského a wexfordského minouc města Athy, Carlow a New-Ross; 3 km nad New-Rossem přibírá přítok Nore a 12 km od Waterfordu přítok Suir. Tyto tři řeky (t. zv. »sestry«, protože v tomtéž pohorí temení a nedaleko od sebe do moře se vlévají) tvoří velkou zátoku Waterfordského přístavu 15 km dlouhého. B. jest splavný 36 km od ústí pro lodí o nosnosti 300 tun a pro bárky až k městu Athy, jež Velkým kanálem jest spojeno s Dublinem.

Barrow [baro] Isaac, matematik a theolog angl. (* 1630 v Lond. — † t. 1677). Stud. v Cambridgei a byv za Cromwella podezříván ze smýšlení royalistického a arminiánského a nedostav proto žádané prof. mathem. v Cambridgei, odešel r. 1655; cestoval po Francii a Italii do Orientu, pozdržev se ve Smyrně a Cařihradě a vrátil se přes Benátky, Německo a Hollandsko r. 1659 zase do Anglie. R. 1660 obdržel professuru řečtiny v Cambridgei, r. 1662 professuru filosofie a r. 1664 mathematicky; r. 1669 zřekl se místa tohoto ve prospěch svého žáka Newtona a oddal se výhradně theologii. Byv r. 1670 povýšen na doktora theologie stal se pak kaplanem Karla II. a r. 1675 i místokancléřem university cambridgeské. R. 1663 jmenován členem »Royal Society«. Sláva B-ova zakládá se zvláště na jeho výzkumech mathematických a optických, jež uloženy jsou v jeho *Lectiones geometricae* (Londýn, 1670) a *Lectiones opticae* (t., 1669). V onom spise pojednává o vlastnosti křivek, a »charakteristickým trojúhelníkem« při jeho methodě tangent učiněn krok k algoritmu Leibnizovu a Newtonovu — k počtu diferenciálnímu. Ve spise druhém B. duchaplně užil geometrie při mnohých otázkách týkajících se odrazu a lomu na plochách. Kromě toho přeložil na jazyk latinský Euklidova *Elementa* a *Data*, spisy Archimédovy, prvé čtyři knihy Apollónovy a sfěriku Theodosiovu. Ve všech těch spisech jsou důkazy přepracovány a velmi zjednodušeny. Po smrti B-ově vydány roku 1684 přednášky jeho s názvem *Lectiones mathematicae*, k nimž, jak uvádí Chasles ve svých dějinách geometrie, připojeny jsou čtyři přednášky o neurčitém datování mající za účel podati methodu, již Archimédés dospěl výtečných svých theorémát, a dokázati, že se valně nerůzní od analýse moderní. Předmět ten nelze spracovati s větší přesností a přehledností, než jak B. učinil. — Vydání mathematických spisů B-ových pořídil Whewell (Lond., 1861). Jeho theologické, moralistické a poetické spisy vydal Tilloston (1683, 3 sv.; nové vyd. 1741) a Napier (1859, 9 sv.). **AP.**

Barrow: 1) B. sir John, baronet, zeměpisec a cestopisec anglický (* 19. června 1764 v Dragleybecku v Lancashiru — † 23. listop. 1848 v Londýně), vzdělal se: v mládí důkladně v zeměpisce a astronomii, podnikl na velrybářské lodi cestu ku pobřeží grónského, r. 1786 až 1791 vyučoval astronomii na akademii v Greenwichi, načež se stal tajemníkem lorda Macartneye. Když pak tento r. 1792 odebral se jako vyslanec do Číny, následoval jej tam

i **B.**; naučiv se záhy jazyku čínskému cestoval, pokud mohl, po zemi a sbíral velmi plně zprávy o všech poměrech říše Čínské. Plodem těchto výzkumů byly jednak mnohé články v časopise »Quarterly Review«, jednak obsáhlé dílo *Travels to China* (Lond., 1804), jež vyniká daleko nad spisy předchůdců **B.**ových bohatostí látky, důkladností a bystrým talentem pozorovatelským, k čemuž se přidružily obsáhlé vědomosti předběžné. Z Číny vydal se **B.** r. 1792 do Zadní Indie a cestoval v l. 1792—93 po Kočindíně, kteroužto cestu popsal v knize *A voyage to Cochín-China in the years 1792 and 1793* (Lond., 1806). Když se r. 1796 lord Macartney stal guvernérem v Kapsku, naskytlo se **B.**ovi, jenž i sem s lordem se odebral, nové pole pro badání zeměpisná; vykonav do r. 1803 na ten čas dosti rozsáhlé cesty do nitrozemí, podal v díle *Account of travels in the interior of Southern Africa* (Lond., 1801—1804, 2 sv.) poprvé jasný a zřetelný přehled procestovaného území, tak že dílo jeho až do novější doby nepozbývalo ceny. Mírem v Amiensu r. 1803 bylo Kapsko zase navráceno Holandsku a **B.** vrátil se do Anglie, kdež jej lord Melville r. 1804 jmenoval tajemníkem admirality. Při úřadě svém neustal zabývati se pracemi vědeckými a zabral se ve studium výprav k severnímu vybižeje plně k tomu, aby byly obnoveny pokusy o nalezení cesty kolem Ameriky na sev.-západě. Výtečný jeho přehled výprav polárních *A chronological history of voyages into the arctic regions* (Lond., 1812, 2 sv.) přispěl značnou měrou k obnovení pokusů těch, a mnohá jména v souostroví na severu americkém (**B.**ův mys, **B.**ova úžina) ukazují na zásluhy jeho v tomto směru. Mimo to přičiňoval se plně o založení zeměpisné společnosti londýnské, jejímž druhým předsedou se stal. Vydav již r. 1807 *The life of lord Macartney* (Lond., 2 sv.) sepsal potom životopisy několika námořních hrdin anglických: *Life of Lord Howe* (Lond., 1837), *Life of Lord Anson* (Londýn, 1839), *Life of Drake* (Lond., 1843, 2 vyd. 1861), *Life and correspondence of Sir William Sidney Smith* (Lond., 1847, 2 sv.), ku kterým připojil dílo *Memoirs of naval worthies of Queen Elisabeth's reign* (Lond., 1845). Roku 1835 za ministerstva Peelova povýšen na baroneta a r. 1845 vystoupil ze státní služby. Z literární pozůstalosti jeho vydány ještě *An autobiographical memoir* (Lond., 1849) a *Sketches of the Royal Society* (Lond., 1849). — **2)** **B.** John, druhý syn předešl. (* 1808), byl rovněž jako otec jeho úředníkem admirality a stal se později jejím archivářem. Procestovav značnou část Evropy nabyt dosti známého jména jako turista a vydal: *Excursions in the North of Europe* (Lond., 1834); *A visit to Iceland* (t., 1835); *A tour in Austrian Lombardy* (t., 1841); *Summer tours in Central Europe* (t., 1857). Později vyšlo od něho ještě *Voyages of Discovery* (Edinburg, 1860) o cestách Cookových.

Barrow-in-Furness [rô in fârnəs], přístavní, rychle vzrůstající město hrabství lancasterského v Anglii, na jihozáp. pobřeží polo-

ostrova Furnesského, naproti ostrůvku Barrow, bylo r. 1847 nepatrnou rybářskou vesnicí s 300 obyv., nyní pak je zkvétajícím městem se 47.111 obyv. (1881), následkem rozsáhlých ložisek červeného hematitu, železné to rudy nejlepší jakosti, v okolí a založení četných hutí a tavíren. Mědi dobývané v okolí vyvážá se ročně 3000 tun; břidlice 20.000 tun. Výborný přístav, rozsáhlé doky, loděnice na ostrůvku Barrow. Přádelna jutová zaměstnává 2000 ruk. Obchod stále větších nabývá rozměrů: přivážá se dříví ze Švédska a Kanady, uhlí z Walesu, juta a nakládaná jídla z New-Yorku; vyvážá se železná ruda, ocelové koleje (20.000 tun do roka) a litina. Do roka vyrábí se zde 250.000 tun litiny a 110.000 tun ocele, k čemuž je potřebí 500.000 tun uhlí a koksu.

Barrow-on-Soar [...sôr], vesnice leicesterského hrabství v Anglii, 20 km sev. od Leicesteru, známá výrobou modrého křihu (terras), jenž jest výborný vodní tmel, jakož i krajek a punčoch.

Barrowova úžina v arktické Sev. Americe spojuje Baffinovo moře s úžinou Melvilleskou, rozprostírá se mezi 73° 45' a 74° 40' sev. šířky, má v průměru 50—60 km zšíří, 370—450 km zdělí a strmé, klikaté břehy, tvořící četné zátoky. **B.** objevena byla (1819) Parrym, jenž nazval ji po siru Johnu Barrowovi.

Barrows [bêrrôz], starobylé mohyly, vyskytující se ve Velké Británii, zvláště pak v hrabstvích wiltském a dorsetském, které dle sira R. C. Haare-a (*Ancient Wiltshire*, 2 fol. sv., 1810—1821) sloužily za pohřebiště od nepamětných dob až do VIII. stol. Jeden z největších b-ů, Silbury Hill u Marlboroughu ve Wiltsku, má 53 m zvyší a plochu zaujímající přes 5 acrd. Viz William Greenwell, *British B.* (Oxf., 1877).

Barrowův poloostrov (angl. *Point B.*), plochý výběžek sev.-amer. pobřeží v Ledovém moři, na 71° 27' s. š. a 156° 15' z. d. Byl objeven (1826) poručíkem Elsonem vyslaným od kapitána Beecheye z Beringova moře (F. W. Beechey, *Narrative of a Voyage to the Pacific and Bering Street*, Lond., 1831) a mylně pokládán za nejsevernější bod Ameriky. V l. 1852—1853 přezimovali zde velitel Maguire a John Simpson; v l. 1881—1883 byl **B. p.** jednou z mezinárodních polárních stanic, ve kterémžto čase osvědčil se i jako ochranná stanice pro velrybáře. Na blízku eskym. osada Ooglamie.

Barruel [barruel] Étienne, franc. spisovatel paedag. ku konci předešl. stol., z jehož spisů některé dosud jsou váženy od učitelů franc., ježto vysloveny v nich mnohé pravdy platné po všechny doby. Jsou to zvláště dva spisy: *Plán vyučování národního, pokud se týče elementárních knih* (1791) a *Úvahy o vyučování veřejném a zejména o školách ústředních*. *PD.*

Barrundia José Francisco, státník středoamerický (* 1779 v Guatemale — † 1854 v N.-Yorku), dobyv si slavného jména v bojích o osvobození proti Španělům (1819) zvolen byl do prvního ústavodárného sněmu středo-

amerického a r. 1829 stal se presidentem Unie středoaerické. Pečoval o opravy ve správě a o vzdělanost obecnou, zasloužil se již dříve zrušením otroctví. Unie však rozpadla se již r. 1839. Při novém pokuse o ni (1851) prohlášen **B.** opět za presidenta, ale pokus opět se nezdařil. **B.** jmenován potom vyslancem republiky Honduraské při Spoj. Obcích severoamer., ale zachvácen byl smrtí, než mohl podjati se svého úřadu. *Koll.*

Barry, pes s hory sv. Bernarda, jenž prošel zachrániv 40 lidem život; nyní vycpaný v museu bernském.

Barry [bèry], jméno dvou hrabství ve Spoj. Obcích sev.-amerických: 1) **B.** ve státě Missouri má 2072 km² a 14.405 obyv. (hl. místo Cassville). — 2) **B.** ve státě Michiganském, 1500 km² s 25.317 obyv. (hl. místo Hastings).

Barry: 1) Elisabeth, vynikající herečka angl. (* 1658 — † 1713). Uměleckou dráhu započala roku 1673 a od té doby se slavným Thomasem Bettertonem unášela obecnostv londýnských divadel hereckými svými výkony, zvláště pak jako Lady Macbeth, Phaedra, Isabella (*Fatal Marriage*), Belvidera (*Venice Preserved*), Zara (*Mourning Bride*) a j.

2) **B.** Stranger, slavný herec anglický (* v Irsku 1719 — † 1777). Vynikal jako Macbeth, Hamlet, Timón Athénský, Orest, zvláště pak jako Othello a Romeo, v kterýchžto úlohách o závodech r. 1747 zvítězil nad samým Garrickem.

3) **B.** James, historický malíř irský (* 1741 v Corku — † 1806 v Lond.). V 17 letech upozornil na se obrazem Sv. Patrick *káže na cashelském pobřeží* tou měrou, že slavný Edmund Burke se ho ujal a umožnil mu cestovati po kontinentu a vzdělati se na arcidílech italských mistrů. Po svém návratu do vlasti vytvořil několik děl, zvláště pak cyklus obrazů zdobící dvoranu Společnosti ku povzbuzování umění, průmyslu a obchodu, z nichž jmenovitě se chválí *Vítězové olympsi*. **B.** byl členem král. akademie a od r. 1782 i professorem malířství, ale r. 1799, nepohodnuv se s touto »společností dilettantů«, jak ji ve veřejném listě byl nazval, z ní vyloučen. Jako umělec vyniká více silou koncepce než technikou nebo krásou koloritu. Napsal také *An Inquiry into the real and imaginary Obstructions to the Acquisition of the Arts in England*.

4) **B.** Marie Joanne, vicomtesse du **B.**, viz Dubarry.

5) **B.** sir Charles, slavný architekt angl. (* 1795 — † 1860 v Claphamu u Londýna). Odbýv šestileté odborné studie u architektů Middletona a Baileye v Lambethu (Londýn) vydal se na cesty po Řecku a Italii, po Egyptě a Palestině a vrátil se (1820) do vlasti usadil se v Londýně, kde brzo stal se známým svými budovami: *Traveller's Club a Reform Club*, dále *College of Surgeons a Lincoln's Inn Fields*, zvláště pak mistrovským svým dílem *obou sněmoven ve Westminsteru* (1840—1860), jež vším právem se nazývá perlou angl. architektury XIX. století. **B.** byl čestným členem

mnoha i zahraničních akademí a na rytíře povýšen r. 1852. Od něho pocházejí i mnohé jiné stavby: *chrám sv. Petra v Brightonu* (1826), krále Edvarda *Grammar school v Birminghamu, Athenaeum v Manchesteru, radnice v Halifaxu* a j. Život jeho popsal dr. Alfred Barry, jeho syn, v díle *Life of Sir Charles B.* (1867; 2. vyd. 1872).

6) **B.** Edward Middleton, architekt angl., syn předešlého (* 1830 v Londýně — † 1880). Studoval ve svém rodišti a vystavěl četné hôtely, villy a zámky. Hlavní jeho díla jsou divadlo *Covent Garden* a přístavby *Národní galerie v Londýně*. Po smrti otcově (1860) dokončil stavbu parlamentní budovy ve Westminsteru. Návrh, jímž účastnil se konkursu na zbudování justičního paláce, dobyl první ceny, ač přijat plán Streetův, rovněž první cenou počtény. **B.** byl prof. při král. akademii a členem mnoha zahraničních společností. Viz Clement a Hutton, *Artists of the XIX. century* (Londýn, 1879).

7) **B.** Martin, fysiolog angl. (* 1802 ve Frattonu v Hampshiru — † 1855 v Suffolkschiru). Studoval ve Skotsku, Anglii, Francii a Německu a v l. 1827—28 vydal pojednání o užívání tlakoměru při studiu oběhu krevního a o toku krve srdcem. Věnovav se fyziologii a embryologii pracoval u slavných badatelů J. Müllera, Schwanna, Wagnera, Purkyně i Valentina. Sepsal mnoho pojednání embryologických, fyziologických i histologických. *Peč.*

Bars viz Těkov.

Barsabá (t. j. syn Sabův): 1) **B.** Josef, příjmením Spravedlivý, byl z učenníků Kristových, jenž po nanebevstoupení Páně spolu se sv. Matějem byl od apoštolů navržen na místo Jidáše Iskar., ač los padl na sv. Matěje a nikoliv na **B.-e.** — 2) **B.** Juda byl spolu se sv. apošt. Pavlem, s Barnabášem a Sílou od apoštolů na prvním církevním sněmě v Jerusalemě shromážděných poslán do Antiochie, aby tamějším a vůkolním křesťanům donesl sněmovní usnesení, načež se vrátil zpět do Jerusalema. *Jrk.*

Barsao [-ak], městečko ve franc. depart. girondeském, arr. bordeauxském, kant. pondesackém, při ústí Cironu do Garonny, stanice jižní dr. (Bord.-Montauban). Má znamenité silné víno bílé (Château-Coutet, Climens), které jako bordeauxské vyvážá se na již. pobřeží Severního moře, pak kamenné lomy, přístav důležitý jako skladiště obchodu landeského a 3000 obyv. (obec, 1886).

Barsanti Pio, právník italský (* 1847 v Luce), professor práva a filosofie právní na universitě maceratské. Sepsal *La legge della popolazione in rapporto colla morale e colla libertà* (Lucca, 1874); *La socialità nel sistema della proprietà privata* (Cremma, 1880); *Della scienza economica nelle sue relazioni con la sociologia e in specie col diritto civile e penale* (Lucca, 1881); *Del pentimento nei reati e suoi effetti giuridici* (t., 1886); *Del reato politico* (t., 1887) a j.

di **Barsegapè** (jinak Bascapè i Bescapè) Pietro, básník italský, žil před r. 1250

v Milánsku, napsal nářečím milánským náboženskou báseň *Come deo à fatto lo mondo*, obsahující děje Starého a Nového zákona až po skutky apoštolské, pronásledování věřících a hrdinské umírání mučenníků; vydána byla báseň ta Biondellim ve »Studj linguistici« (Milán, 1856) a v »Poesie lombarde inedite«. Srov. Sul poemetto di P. B. esistente nella Biblioteca di Brera a Milano (Řím, 1885). Úplný popis kodexu vydal dr. Franc. Carta (Řím, 1875).

Bársi, město ve Vých. Indii, okrese Solá-purském v Bombajsku; má 16.126 obyv. (1881), hlavně hindů, značný obchod s bavlnou, lněným semenem a olejem. *Fl.*

Barai [barsi] József, současný mař. statistik a spisovatel. Žije v Budapešti; jest členem zemské statistické rady a od r. 1870 dopis. členem uherské akademie věd, v jejíž národohospodářské sekci zasedá. Sepsal: *Az emberi öntudat jelen fokáról* (Budapešť, 1870; O nynějším stupni lidského sebevědomí) a do odborného statistickónárodohospod. sborníku akademie (»Statistikai és nemzetgazdasági közlemények«) píše stále o statistice národního školství v Uhrách. *Bbk.*

Baraine, dcera satrapy Artabaza, provdaná za Memnona Rhodského, musila po vpádu Alexandra Velikého do Asie odebrat se na dvůr krále Dareia III. jako rukojmí. Po smrti svého manžela odebrala se do Damašku, kdež ji r. 333 poznal Alexander a zplodil s ní syna Héракlea. V bouřích vzniklých po smrti Alexandrově v říši jeho **B.** nepochybně zahynula i se synem svým.

Barsinghausen, obec v pruském vlád. obvodu hannoverském, kraji lindenském, má býv. klášter augustiniánský, jenž nyní přeměněn v evang. ústav šlechtičen, kamenouhelné doly, pískovcové lomy a 3111 ob. (1885).

Barská konfederace. Svoboda svědomí stala se zvláště v 2. polovici minulého století heslem vzdělané Evropy, a utlačená dosud vyznání hlásila se všude k rovnému právu. I v Polsku byli nekatolíci: z 13 mill. obyv. král. Polského hlásilo se pouze 7 mill. Poláků a Litvanů k víře katolické; Rusové přijali z části unii (1/3 mill.), z části zůstali pravoslavnými (2 mill.), Němci téměř všickni hlásili se k vyznání protestantskému (1 mill.); konečně bylo v Polsku mimo některá již jen slabě zastoupená vyznání (zbytky Českých bratří) 1/3 mill. židů. Dle zákonů polských z let 1717, 1733 a 1736 bylo však v Polsku pouze náboženství katolické oprávněným, nekatolíci zůstávali bez práva a při všeobecném hnutí v Evropě hledali zastání u cizích mocností. Když pak zvolen byl Stanislav August Poniatowski za krále, hlásili se nekatolíci na sněmě korunovačním (1764) o rovné právo podporování jsouce vyslanci ruským, pruským, anglickým a dánským; ale žádost jejich byla zamítnuta. Cizí mocnosti odvolávaly se podporující nekatolíky na mír olivský (1660) a mír moskevský (1686), jimiž byla zaručena svoboda víry a tudíž jaksi i postavena pod ochranu práva mezinárodního, i bylo tudíž

zřejmo, že Polsko v úplném úpadku se nalézající nesprostí se tak snadno této palčivé otázky. Již r. 1765 dostavili se ku králi polskému zástupcové protestantů i pravoslavných s novou žádostí o práva, a na sněmě r. 1766 podaly zmíněné čtyři mocnosti, k nimž připojilo se i Hollandsko, nové deklarace ve prospěch nekatolíků; než i tentokráte zamítnuta žádost nekatolíků i cizích mocností. Odmítavé toto jednání sněmu mělo však za následek, že právě vlivem cizích mocností, a v přední řadě Ruska, vládnoucí strana Czartoryských padla a protivná strana vedením knížete Karla Radziwilla dostala se k veslu, za cenu arcí svobody vyznání, kteráž po mnohých obtížích prohlášena jest konfederací radomskou i sněmem konfederalčním r. 1767. Průběh a výsledek konfederace radomské neuspokojil největší části šlechtu polské, a sice nejen ve příčině náboženské, ale i ve příčině garancie ruské; přikráje jednání knížete Reppina a důstojníků ruských situací jen zhoršilo. Obecně téměř rozjitiří mysli vypuklo pak v živý plamen, kde protivy nejvíce se stýkaly, totiž na Malé Rusi. Na Podolí hr. Krasinští a Pulawski pobouřili šlechtu, zmocnili se pohraničného městečka Baru a zde prohlásili v únoru 1768 konfederaci odtud zvanou b-skou k-čí na obranu svaté víry římskokatolické a tudíž i zrušení svobody náboženské, a rovněž i na zrušení garancie ruské. Podobné konfederace pak utvořeny ještě během měsíce března v Haliči, v Lublínsku, Krakovsku a Poznaňsku. **B. k.** slavena bývá od dějepisců polských jakožto hnutí čistě národní, ideální, směřující k obnovení staré slávy Řeči Pospolité polské; jak málo však důvěřovali konfederáti v sílu vlastní, o tom svědčí nejlépe, že prostřednictvím biskupa kameneckého vyjednávali o pomoc ve Vídni, v Berlíně, v Paříži, ano i v Cafihradě. Do Varšavy stihla zvěst o nové konfederaci dne 8. března, a za obecného zmatku usnesl se senát dne 23. bř. požádati císařovnu ruskou, jako ochránitelku svobody práv a zákonů polských, aby poskytla Polsku vojenské pomoci proti konfederaci, a na základě té žádosti vydal vyslanec ruský ustupujícím právě vojsku ruskému rozkaz, aby společně s vojskem polským obrátilo se proti konfederaci. Vojenské tažení proti konfederaci zahájeno jest eřergicky: generál Krečetnikov porazil konfederáty v Podolí, vzal Bar (20. čna) a přinutil konfederáty ustoupiti na půdu tureckou; o něco později dobyt Lublín a rozehnána konfederace haličská; konfederáti poznaňští postoupili pod Rydžinským až k Toruni, hlavnímu sídlu protestantství v Polsku, ale rozehnáni jsou plukovníkem Drevičem, Krakov dobyt jest po šestinedělním obléhání (16. srpna) plukovníkem Bokem, konfederace litevská, jejíž duší byl odvážný Kossakowski a ku kteréž přistoupil i Karel Radziwíl, rozprchla se, když vojsko ruské obsadilo Radziwillovu pevnost Niešwiež. Navzdor tomuto rozhodnému úspěchu vojenskému nebyla však **b. k.** zničena: rada její zasedala na půdě turecké pod ochranou tureckou a malé houfce

konfederáty potloukaly se po zemi hospodařice nejhůře na Malé Rusi, kdež pravoslavné obyvatelstvo násilím nuceno od nich k unii. Násilí toto pobouřilo však sedláky ruské, kterýmž postavil se v čelo bývalý kozák Maxim Zalizňak, kterýž sedláky roznítil k ukrutnostem v Lijejance a Humani páchaným na šlechtě polské a židech. Bunt tento »Hajdamaků« arci rozeznán jest vojskem ruským, ale nezůstal bez následků dalekosáhlých. když Hajdamáci porušili hranice turecké. Vysoká Porta, podněcována konfederáty a diplomacíí francouzskou, prohlásila přehmat Hajdamáků za porušení hranice se strany ruské, i vypověděla Rusku válku (6. října 1768). Válku tureckou vedlo Rusko během r. 1768 a 1769 s nevalným štěstím, a to dodalo konfederaci nové myslí: ve Velkopolsku soustředil konfederáty znova maršálek Malczewski, ale konečně poražen jest ve dvou bitkách od Rusů, a nástupce jeho Zaręba nedovedl napravit štěstí válčného; do Litvy pak pronikli synové Puławského, zatím v Turecku zajatého, František a Kazimír, ale i oni poraženi jsou společně s maršálem Pacem, tak že Kazimír Puławský s houfem konfederátů sotva protloukl se do hor Karpatských. Touž dobou podařilo se biskupu Krasinskému pomocí písemných plomocenství jednotlivých maršálků sestaviti generální konfederaci v Prešově (později v Těšíně) pod ochranou již dvera vídeňského, tak že zvolen býti mohl generálním maršálkem hr. Michal Krasinski. Když pak tento nechtěl upustiti Multany, kde meškal od počátku konfederace, zvolen za náměstka jeho maršálek Pac. Neočekávané pomoci dostalo se tehdy konfederaci také z Francie, odkudž poslán plukovník Dumouriez s důstojníky francouzskými a peněžitými prostředky, aby konfederáty organizoval a přiměl k ráznému vystoupení proti Rusům, tak aby se poněkud ulehčilo i armádě turecké. Pčiněním plukovníka Dumourieza generální konfederace zvolila si šestičlennou radu za příčinou ústředního rychlého vedení záležitostí, a nově vycvičené vojsko konfederátů mělo se všech stran postupovati k Varšavě. U vědomí blízkého vítězství prohlásili nejprve konfederáty v Moldavě (9. května 1770) a pak i generální rada (9. srpna) sesazení Stanislava Augusta s trůnu, ale úspěch válečný konfederace zmařil mladý gen. ruský Suvorov. Ten porazil dvakráte konfederaci velkopolskou pod vedením Savy, porazil Kazimíra Puławského na Dunajci, a uvolniv si cestu do Krakovska porazil u Lanckrona plukovníka Dumourieza (který pak rozmrzen vrátil se do Francie) a rozeznal i konfederaci litevskou vedenou Ogińským. Vítězství ruská nad Turky během roku 1770 ohromila celou Evropu a bylo přirozeno, že rozeznaná 6. k. upadla téměř v zapomenutí; když pak na podzim r. 1771 připadla na zoufalou myšlénku zmocniti se osoby královny, a násilný podnik ten se nepovedl, tu konfederace pozbyla i posledních sympatií. Mezi tím časem vyjednáno mezi dvory berlínským, vídeňským a petrohradským, pčiněním hlavně krále

prus. Bedřicha II., první rozdělení Polska, a osud konfederace blížil se rychlému konci. Dobyli sice konfederáty ještě v poslední chvíli (23. ún. 1772) Krakova pčiněním franc. plukovníka Viomenila, ale Krakov vzdal se již 20. dubna Rusům, 5. května vypověděna jest rada konfederace z posledního útulku svého, z Bialy v Těšinsku, vojsko císařské obsadilo pevnůstky konfederátů v Krakovsku, Lanckron (6. čna) a Tyniec (20. čna), a klášter Częstochowa vzdal se Suvorovu, když Kazimír Puławský, snad jediná ideální postava konfederace, tajně ušel do Francie a později do Ameriky, kdež padl v boji za svobodu americkou. Před tím již (10. dubna) rozpustil Zaręba konfederaci velkopolskou, Kossakowski zmizel (13. dub.) beze stopy, a podobně ustoupili i ostatní vůdcové houfů konfederatských s dějiště bez hluku a šumu. 6. k., která v nesnáselivosti náboženské vzala svůj původ, přispěla zajisté nemálo k smutnému konci Polska. *Piž.*

Barakij (Plaki-Albov) Vasilij Gri-gorjevič, ruský cestovatel z Kijeva (* 1702 — † 1747). Studoval na akademii kijevské, později ve Lvově a vydal se r. 1723 pěšky na cestu po Evropě, Asii a Africe (v Antiochii stal se mnichem), učil 2 léta v Tripoli, a navrátil se do Ruska brzy zemfel. Popis cesty jeho vydán poprvé od Rubana r. 1788 pod tit. *Pěšechodca V. G. Barskago-Plaki-Albova putešestvie ko sv. městam v Jevropě, Aziji i Afrikě, jim samim pisanoe*; z pozdějších vyd. nejlepší jest z r. 1793 a vyd. M. Poludenského v »Bibliogr. Zapiskach« 1859 a N. Barsukova, Petroh. 1885. Zvláštní pozornost věnována chrámům, cír. slavnostem a obyčejům; v dile B-ského čte se hojně výpisků ze vzácných rukopisů; téměř celý 2. svazek jedná o klášttech athonských.

Barsov: 1) B. Aleksěj Kirilovič (* před r. 1630 — † 1736 v Petrohradě), překladatel z jaz. feckého, učitel téhož jaz. na slov.-fec.-lat. akademii moskevské (kdež se byl vzdělal), správce a později ředitel knižiskárny moskevské za Petra I. a Anny. B. překládal listy od patriarchů vých. k carovi, pak spisy obsahu hl. náboženského: *Apollodora grammatika athinejskaja biblioteka o jaz. yčeskich* (pohanských) *bogach* (1723—1724), kterýž překlad pořízený z rozkazu Petrova vytištěn r. 1725 »graždanskimi bukvmi«; *Ščit pravoslavija* (1728), obrana pravoslaví z jaz. fec.; *Akos ili vračevanije, protivopolagajemoje jadovitým ugryczenijam žmijevým* (1698). B. měl také účast při opravě bible zároveň se Sofronijem, učitelem svým, a Theofilaktem (Lopatinským), nepřítelem Theofanovým. *»*

2) B. Anton Aleksějjevič (* 1730 — † 1791), prof. fečnictví na univ. moskevské, censor knih v Moskvě vydávaných. Nar. se v Moskvě, kde vzdělal se na slov.-fec.-lat. akademii; studie skončil v Petrohr. na gymnasiu při akademii nauk (1748). B. jevil veliké nadání mathematick, tak že již po dvou letech (1750) jmenován magistrem a lektorem matematiky na gymn. moskevském, při otevření university pak (1755) povolán tamže pro týž obor jako »mistr filosofie a svobodných

umění. Po smrti prof. Pakovského (176r) **B.** stal se prof. řečnictví. Carevnou Kateřinou **B.** jmenován dozorcem gymnasia universitního a ředitelem redakce »Moskovských Vědomostí«. Mimo to přikázány **B.-u** četné práce od carevny; po návrhu J. J. Beckého vypracoval **B.** »generalnyj plan« (stanovy) vychovatelny moskevské, pro kommissi ke zřízení nového zákonníka (»Novoje Uloženie« r. 1767) napsal oddíl »o dvorjanstvě« (o šlechtě). K dílu car. Kateřiny II. (»Zapiski kasatelno rossijskoj imperiji«) **B.** s prof. Čebotarevem pořídil svod letopisův od r. 1224. V rukověti své pro gymnasia zvané *Kratkija pravila rossijskoj grammatiki* (od r. 1771 desetrkrát vydané), vyloučil **B.** z ruské abozky písmena ъ, и а ѱ, bez nichž také psal své stati v »Akademických Izvěstích« (1779—1781). Mimo to **B.** přeložil Gesnerovu lat. grammatiku, *Bilsfeldovy političeskija nastavenija* a j. Někteří přičítají **B.-u** také sbírku přísloví *Sobranije 4291 drevnich russkich poslovic* (M., 1770). Pro mnohostrannou činnost nazván byl **B.** od M. N. Muraveva »naslědníkom zanjatij Lomonosova«. w.

3) **B. N. P.**, současný ruský badatel ve staré historii a geografii ruské. Vydal mimo jiné: *Materialy dlja istoriko-geografičeskago slovarja Rossiji, geografičeskij slovarj russkoj zemli IX.—XIV. st.* (Vilno, 1865); *Putešestvije posadskago čelověka Matvěja Gavriloviča Nečajeva v Jerusalim 1719—1722* (Varšava, 1875); *K pjatisotlětiju Kulikovskoj bitvy 8. sentjabra 1380 goda* (t., 1880); *Očerki russkoj istoričeskogoj geografiji, geografija načalnoj (Nestorovoj) létopisi* (2. vyd., t., 1885); *Istorija pervobytnoj christianskoj prepovědi do IV. věka* (Petrohr., 1885).

4) **B. J. V.**, současný ruský sběratel slovesných plodů prstonárodních a vydavatel starších památek literatury ruské. Vydal *Pamjatniki narodnago tvorčestva v Oloněckoj guberniji* (»Zap. Geogr. Obšč. Etn. Otd.« III., 1873); *Pričitanija* (žalobné písně) *severnago kraja*, (Moskva, 1872, část I.); *Plači žavojennyje, rekrutskije i soldatskije* (t., 1882, část II.). Z monografií uvéstí jest *Očerki literatury slova o Polku Igorevě v perevodě Al. S. Puškina*, kterýžto překlad opatřil úvodem (»Čtenija v imperat. obšč. istor. i drevn. ross.« 1882, II.); *Slovo o Polku Igorevě kak chudožestvennyj pamjatnik Kijevskoj Družinnoj Rusi. S novymi neizvěstnyimi priloženijami. Iščlědovanije J. V. Barsova* (»Čtenija« etc. 1883, I.). — Z památek vydaných vytýkáme *Perepiska gosudarstvennago kanclera grafa N. P. Rumjanceva s moskovskimi učenyimi* (»Čtenija atd.« 1882, I.); *Ižbornik Velikago Knjazja Svjatoslava Jaroslaviča 1073 goda. S grečeskimi i latinskimi tekstami; posmertnoje izdanije prof. O. M. Bodjanskago, s předislovijem J. V. Barsova i zapisknu A. L. Djuvernua* (»Čtenija atd.« 1882, IV.); *Drevnerusskije pamjatniki svjaščennago věnčanija carej na carstvo v svjazí s grečeskimi jich originalami* (t., 1883, I.); *Novyj spisok Danijila Zatočnika XVII. věka, najdenyj v Čudovom monastyře. S předislovijem J. V. Barsova* (tamže, 1883, II.) a j.

Barsukov Nikola j, současný spisovatel ruský v oboru ruské biografie a bibliografie. Ze spisův jeho uvéstí jest *Istočniki russkoj Agiografiji* (Petrohr., 1882), kdež pořádkem abecedním uvedena jsou jména svatých církve ruské se stručnými životopisy a s udáním materiálu hagiografického při každém jednotlivci; *Rukopisi archeografičeskoy kommissiji* (Petr., 1882). Redakci **B.-a** vyšel cestopis *Stranstvovanija Vasilija Grigoroviča Barskago po svjatym městam vostoka s 1723 po 1747 g.* (Část I, Petrohr., 1885).

Barszomas: 1) B., archimandrita a přítel Eutyčetův. Stál v čele mnichův syrských, oddal se učení Eutyčetovu a byl od císaře Theodosia II. určen, aby s rozhodujícím hlasem zastupoval východní opaty na synodě efeské, později loupežnickou zvané. Dostavil se tam s 1000 mnichův, kteří do kostela, v kterém se synoda slavila, vrazili a na rozkaz **B.-mův** sv. Flaviána tak ztyrali, že po třech dnech zemřel. Po synodě té procházel **B.** se svými mnichy veškerou Syrii, přišel 17. října 451 do čtvrtého sedění všeobecného církevního sněmu chalkédonského a podal tam s několika archimandrity prosbu za patriarchu Dioskura. Jeho přítomnost vyvolala nevoli a veřejně byl jmenován vrahem Flaviánovým. Nechtěje uznati sněm chalkédonský opustil Chalkédón a vrátil se do Syrii, kde blud eutychiánský až do své smrti (458) rozšiřoval. Biskopité ctí jej za svatého. — 2) **B.** To máš, biskup nisibský (435 až 489). Byl učitelem při škole edesské v Mesopotamii, kde perské duchovenstvo se vzdělávalo, a oddal se učení Nestoriovu. Byv r. 432 s perskými učiteli z Edessy vypuzen, stal se 435 biskupem nisibským a působil po více než 50 let pro rozšíření nestoriánství mezi Peršany, jsa v tom podporován perským dvorem, kterému namluvil, že katolíci jsou stoupenici říše Římské. Na synodě v Adri dovolil s jinými biskupy kněžím a jáhnům se oženiti, ano i v druhé manželství vstoupiti, a sám oženil se s septiskou Mammáeou. Byl též spisovatelem.

Dr. Kr.

Barszozowald [barščevski] Jan, spisov. a sběratel prstonárodních písní a pověstí pol. (* 1794 — † 1851). Nar. v Moraších v Polsku, studoval v Polocku u jesuitů. Navštěvuje dvorce šlechty běloruské a zhusta s lidem se stýkaje sebral množství písní a pověstí mezi ním kolujících. Na jejich způsob sám písně skládal v nářečí běloruském, které došly veliké obliby a rozšíření. Později žil **B.** v Petrohradě, vykonal několik cest po moři a navštívil Anglii i Francii. Vrátiv se do vlasti sbíral opět prstonárodních písně v okolí Polocka, Vitebska a Měcislawě. V l. 1840—1844 vydával v Petrohradě sborník *Niežabudka* za pomoci Bělorusů a polské stud. mládeže na petrohradské universitě. Romuald Podbereski vydal nejdůležitější literární práce **B.-kého: Sčlacheic Zavalnia, czyli Białorus i wianstyczynnych opowiadaniach (4 svazky, Petrohrad, 1844 a 1845), k čemuž vydavatel připojil též přehled běloruské literatury *Proza i wierścę* (Kijev, 1849). V publikaci z předu uvedené**

nalézají se prostonárodní pověsti, jež **B.** dle vypravování běloruských vesničanů velmi zdařile reprodukoval.

Baršó, polévka, viz Boršč.

z **Baršova**, český rod rytířský, z něhož známe z konce XIV. stol. kněze Beneše z **B.**, faráře, a sestru jeho Pětru z Chlumu, kteří dědicovi své v Korosiku, Kameni a Ščítkově r. 1365 spojili se zbožím Přibíka z Chlumu, manželky Pětry (?). Beneš z **B.**, řečený Plachtík, ustanovil r. 1414, aby statku jeho Baršova, Kyselova a Omlenice s Rojemi užívali manželka jeho Kateřina z Hlavatec a strýc jeho Jindřich Plachtíkovi z Jivovice společně tak dlouho, až by děti jeho, jmenovitě Jan, k létům došli. Tento Jan Plachtík prodal roční plat na Baršově a Kyselově Janu Koňatovi z Olešnice a Janu Stebňákovi z Cichtic (1454). Ku konci XV. stol. prodal pak Jaroslav Plachtík zboží své Rosici, jak ji koupil od Mikuláše řečeného Dobrý, Mikulášovi Ruthartovi z Mařešova (1476). V l. 1518—1547 jmenuje se Bernart Plachtík z **B.** příjímím Barchanec, seděním nejprve v Měcholupech (1524—1535), na Ronšperce (1539—1540), naposledy na Týnci nad Sázavou. Byl dvakrát ženat, a to s Barborou z Nedvidkova (1527), pak s Markétou ze Žihobce, dcerou Johanky z Hogneštu, kterou obvinil r. 1539 před komorním soudem v Praze z nevěry. Bernart Barchanec účastnil se živé politického života a vynikl jmenovitě v odporu stavů českých proti Ferdinandovi I. r. 1547; byl při tom zvolen do rady ku pomoci Pražanům (v březnu), po přemožení však odporu soudem »krvavým« na Hradčanech dne 22. srpna odsouzen a nazejtří s třemi jinými osobami stat. Pochován byl na hřbitově u sv. Apolináře. Po sobě zůstavil jedinou dceru Annu Velemyskou z **B.**, která v l. 1563—1570 držela Týnec nad Sázavou. — Znak rodu (viz vyobr. č. 458.) byl

Č. 458. Znak rytířů z Baršova.

štíť ku pravé straně nakloněný, v jehož červeném poli jest hořejší půle stříbrné postavy ozbrojence s vytaseným mečem na pravém rameni a třemi stříbrnými pštrosími pery nad přilbicí; nad štítem stříbrný helm s hledím a příkrývadly a v klenotu táž postava, toliko že obě krajní péra nad přilbou jsou červená.

Znaku tohoto užívali také Pauzarové z Michnic a Sudlicové z Jivova. *JTe. red.*

Baršové z Kamenice, staročeský rod, z něhož Sigmund Bareš na Baršovicích prodal r. 1470 Děpoltovi z Lobkovic lidi s pla-

Č. 459. Znak Baršů z Kamenice.

tem v Hříškově, kterých dříve nabyl od Sigmunda, Purkarta a Václava ze Zichova. Zemřel okolo r. 1530. Choť jeho byla Kateřina z Landšteina. Syn jeho Vilém vyskytuje se velmi hojně v první polovici XVI. stol.; sestra jeho Anna zasnoubena byla za Bernarta Voderadského z Hrušova, k sňatku však nedošlo (1535). Synové jeho byli Sigmund a Bareš, dcery Kateřina a Ludmila. Bareš prodal r. 1564 ves Výžlec Mikuláši Královi z Dobré Vody. Manželkou jeho byla Johanka Bezdědicová z Bezdědic. Syn Sigmunda II. Havel měl za manželku Ludmilu Koufimskou. Potomci rodu posud žijí předkomku z Kamenice neuzívající. — Ve znaku (viz vyobr. č. 459.) má rod ten štít vykrojený na pravo nakloněný, v jehož červeném poli stříbrná postava ozbrojence v helmu s hledím spuštěným držící v pravici palcát. Nad štítem helm zavřený s točnicí a příkrývadly mající v klenotu z rohy buvolí, stříbrný a červený. *JTe.*

Bart. nebo **Bt.** zkratka pro baronet.

Bart (Barth), město v prus. vládním okr. stralsundském (prov. Pomorany), v kraji franzburském, východně od ústí řeky Barthe při lůmanu Bartském (*Barther Bodden*) ležící. Důležitý přístav (z nejčtenější navštěvovaných přístavů pruských při moři Baltickém), okr. soud, ústav šlechtičen, velký chrám, špitály, škola měšťanská a plavecká, plavectví, stavba lodí, nakládání sledů, znamenitý obchod, zvláště s obilím, slevárna, koželuzství a pivovarství, pálení vápna, 6714 obyv. (1885). **B.** jest prastará osada slovanských Črepěňanů. Podlé města i krajina okolní (asi nynější kraj franzburský) nazývala se zemí Bartskou, tvoříc do roku 1148 pevnostemskou část knížectví Ránského. Toho roku dostalo se v držení Pomoranů, ale již r. 1185 znovu připojeno k Ráně. Do polovice XIII. stol. spravováno město knížecími kastelány, až r. 1255 přeměněn **B.** v město nové, jež nadáno právem

lubeckým nebo roztockým. Při této změně slovanskému obyvatelstvu bylo přejiti ve zvláštní předměstí nebo vik (odtud i název jedné ulice bartské *Wyk-Strasse*). Slované vzpomínají se tu ještě ve XIV. stol., během kterého však poněmčeno již celé město a kraj, ač ještě v XVIII. stol. známi tu byli »Wendschlächter« ovšem již poněmčení. Po vyměnění knížecí rodiny ránské r. 1325 dostala se Bartská země k Pomofansku, roku 1630 Svědům, od r. 1815 patří k Prusku. Pp.

Bart viz Baert.

Bart Jakub, básník lužický, známý pod jménem Čišinskí, nar. se 20. srp. 1856 v Kukově v saské Horní Lužici, kdež i vesnickou školu navštěvoval. Později chodil do školy v Budyšině a r. 1871 vstoupil na malostranské gymnasium v Praze. Tady pobyl až do roku 1881, kdy dokončil svoje studia theologická na pražské universitě. Za svého pobytu v Praze znám byl v českých mladších kruzích literárních, psal tenkrát i do některých českých listů, jako do »Ruchu« a j., hlavně zprávy z národního ruchu lužického a pod. Po odchodu z Prahy, když si byl odbyl povinný rok vojenské služby, vysvěcen byl 27. břez. 1883 v Budyšině na kněze a byl potom kaplanem v Ralbicích, v Radvoři (Radworf), později farním administrátorem tamže, pak kaplanem v Šerachově a konečně kaplanem při královském dvorním chrámě v Drážďanech, kdež jest až dosud. **B.** jest nejlepší lužický básník. Máme od něho dosud tři básnické sbírky a jedno původní drama. Jsou to sbírky *Knihla sonettow* (1884); *Formy* (1888); *Příroda a wutroba* (1889) a truchlohra o pěti jednáních *Na Hrodzišču* (1880); vše v Budyšině. Krom toho napsal do »Lípy srbské« původní lužický román menších rozměrů, spíše povídku, *Narodowc a wotrodženc*. Význam Čišinského (tím pseudonymem podepsány jsou tři jeho sbírky básnické i dosud nesebrané a v belletristické »Lužici« rozptýlené básně), spočívající hlavně v jeho básních, jest pro mladou lužickou literaturu veliký. Čišinski pojal umění vážně, psal básně s plným uměleckým uvědoměním, různé i co do základních myšlének i co do formálního provedení od výtvorů dosavadní školy národních básníků, jichž mnoho vyrostlo pod vlivem tvoření Zejlefova, kteří však zabředli v plané napodobení svého vzoru, psali písničky v »duchu« národním, upadli v bezmyšlenkovitost obsahu, v rozvleklost a nedbalost formy a v neužitečnou psavost. Čišinski přestal napodobiti Zejlefa a tvořil v mezích a intencích svého talentu a své individuality — a v tom spočívá tajemství jeho vítězství. Krásná, vybroušená forma a ušlechtilý jazyk jeho výtvorů mu k tomu vítězství pomáhaly. Básnický jazyk lužický vypadá nyní docela jinak než básnický jazyk lužický let sedmdesátých. To jest velikou zásluhou Čišinského; tím (a i jinak) blíží se význam jeho v literatuře lužické významu Vrchlického v literatuře české. **B.** jest lyrik: lyrika jeho má skoro po výtce ráz reflexivní. Epické básně jeho, fídké počtem, jsou slabší; ani na půdě drama-

tické se mu nedaří. — V letech 1879—1881 redigoval měsíčník »Serbska Lipa«; v něm se skupila se kolem **B.**a mladší literární generace lužická, a tak nabyla »Serbska Lipa« vážného významu pro lužickou literaturu. Roku 1882 sloučena se starým »Lužičanem« v nový časopis »Lužica«, dosud vycházející. — Česká studie o Čišinském čte se v »Lumíře« 1888; viz též článek A. Černého »O nynější lužické literatuře« (Lumír, 1889). Některé básně jeho přeložil A. Černý do »Lumíra« (1888), »Květu« (1888), »Nedělních Listů« (29. srpna 1886) atd. a E. Zítek do »Slovanského Sborníku« (1884). Čny.

Bárta: 1) B. Josef, hudební skladatel (* 1744 — † na počátku tohoto století). Rodem Čech byl varhaníkem v pražském kostele pavlánů (nyní luth. chrám sv. Salvatora na Starém městě pražském) a od r. 1778 žil ve Vídni. Ze skladeb jeho prozírá důkladně hudební vzdělání; jsou to zejména zpěvohry *Da ist nicht gut zu rathen* (1780); *Il mercato di Marmantile* (1780); *Die donnernde Legion*; *Der adelige Tagelöhner* (1795), pak 6 sonát pro klavír, 6 kvartetů pro smyčcové nástroje (vyd. v Lyoně), písně, duetta a jiné. — **2) B.** Josef (* 1834 v Radoštině — † v Praze 1859), skladatel českých a něm. písní, duett, mužských sborův a j., kteréžto, ač **B.** byl jen samoukem, nejsou beze vletu a výraznosti.

3) B. Emanuel, přírodopisec (* 1841 v Táboře), jest professorem na střední škole v Lito-myšli. Vydal: *Seqnam pavouků severní části Čech* (»Archiv pro přírodověd. prozkoumání Čech«, 1868) a *Listy rostlinné světlopisné vyobrazené*.

Barták Josef, spisovatel český (* 9. bř. 1842 v Kališti u Ondřejova — † 20. dub. 1878 v Meraně). Studoval v Praze, kde r. 1867 vysvěcen na kněze, a kaploval pak ve Velvarech, odkudž poslán do Frintanea vídeňského. R. 1869 povolán za adjunkta bohoslovecké fakulty do Prahy, ale pro neduh prsní musil záhy vstoupiti na dočasný odpočinek, i přijal místo spirituála u milosrdných sester v Prčici. Později stal se zámeckým kaplanem a knihovníkem u hraběte Thuna v Cholticích. **B.** byl velice nadaný a pilný pracovník na roli literární; přispíval neunavně do časopisu katolického duchovenstva, Blahověsta, Čecha, Posvátné kazatelny, do Kottova slovníku atd. Zejména obíral se pilně studii o církvi ruské (*Cirkev ruská a neposkrvněné Početí*; *Vcírkvi ruské tři papeži*). R. 1870 uveřejnil v »Časopise katol. duchov.« pojednání *Užívání jazyka mateřského v liturgii*, které později přepracoval do něm. (Hradec Králové, 1875). Mimo to vydal *Vocabula breviori Romanii* (Praha, 1876). Největší a nejlepší jeho práci jest *Stručná katolická dogmatika* (Brno, 1878) pro vyšší ústavy a vzdělance vůbec. Spisovatel máje zření na stav moderních věd vykládá nauku zjevenou jasně a přesně. Jč.

Bartakovič Béla, arcibiskup jagerský (* 1792 v Salakusách, nitránské župy — † v Jágru 1873). Byl biskupem v Rožnavě a později arcibiskupem v Jágru, vynikl veli-

kou obětavostí pro účely vědecké a vydal sám několik maďarských církevních spisů. Od roku 1853 byl členem ředitelstva uherské akademie a r. 1868 předsedou třináctého všeobecného sjezdu maďarských lékařův a přírodovědců v Jágru. *Bbk.*

Bartal Antal, současný spisovatel maďarský v oboru klassické filologie. Žije v Pešti, kde jest ředitelem gymnasijsním a priv. docentem lat. filologie. Jest též členem zemské vyučovací rady a od r. 1873 dopisujícím členem uherské akademie. Vydal latinské učebné knihy pro střední školy (*Livia, Sallustia*) a ve spolku s Veressem lat.-maď. slovník. Zmínky zasluhuje též jeho dílo: *A classica philologia-nak és az ősztehasonlító árja nyelvtudomány-nak mivelése hazánkban* (Pěstování klassické filologie a srovnávacího árijského jazykozpytu v naší vlasti), kteréž vyšlo roku 1874 v Budapešti nákladem uher. akademie. *Bbk.*

Bartal de Bélaháza: 1) **B. György**, maď. diplomat, archaeol. a právníký spisovatel (* 1785 ve Füssu komárovské župy — † 1865). Roku 1830 stal se radou dvorním a r. 1848 byl až do události říjnových odborným přednostou v ministerstvu. Od r. 1847 byl pokladníkem řádu sv. Štěpána a členem ředitelstva uherské akademie věd. Sepsal: *Commentarium ad historiam status jurisque publici Hung. aevi medii XV. 3. tom* (Prešpurk, 1847). — 2) **B. György**, syn předešlého, maďarský státník a politik (* 1820 — † 1874). Měl veliké účastenství v maďarské revoluci, za kteréž byl krátkou dobu vězněn. Později stal se podžupanem tolnánským a poslancem na sněmu říšském. V letech 1873—1874 byl v ministerstvu Bittóové ministrem obchodu a orby. *Bbk.*

du **Bartas** Guillaume de Salluste, francouzský básník (* asi 1544 v Monfortu v Gaskonsku — † 1590 v Paříži). Jako šlechtic protestantský připojil se k jindř. Navarskému, jenž ho užíval k diplomatickým posláním do Anglie, Skotska a Dánska. V bitvě u Ivry byv smrtelně poraněn podlehl za krátko svým ranám. Veškeren volný čas, jenž mu v pohnutých oněch dobách zbýval, věnoval básnictví, klada proti Ronsardovu směru pohansko-klassickému hlavní váhu na ráz křesťanský. **B.** čerpal ideje ke svým básním z bible. První jeho epos *Judith* o 6 zpěvích malý mělo úspěch, ač rozhodně jest lepší než epos, na němž veškerá sláva básnická **B.**-ova spočívá, *La sepmaine ou la Création du monde* (Paříž, 1579). Báseň tato tak veliké došla obliby, že za šest let na třicet vydání bylo uspořádáno. Katolíci i protestanté stejně se kochali v básnickém tomto popisu stvoření světa, a cizina děle než Francie hold **B.**-ovi skládala. Jeho *Sepmaine* záhy přeložena do italštiny, španělštiny, angličtiny, švédštiny, dánštiny, ano i do latiny. V Anglii Taylor, Thomas Moore i Milton čerpali z ní, v Itálii Torquato Tasso ji napodobil a v Němcích Goethe hájil proti zapomenutí, které **B.**-a stihlo ve vlasti. Koncepce básně jest velkolepá, ale mluva nedosahuje vždy vznešenosti předmětu, neboť mnohdy

sloh jest i triviální, kde básník chce býti prostým; jinde působí až komicky nesmyslným zaváděním složených slov a přílišnými hříčkami slovními. Mimo tyto dvě básně napsal **B.** ještě *Uranie, le Triomphe de la foi* ve čtyřech zpěvích a *Cantique sur la Victoire d'Ivry*; k těm řadí se nedokončené epos *La seconde Sepmaine*, ve které vady **B.**-ovy u větší míře do očí bijí než v hlavním díle jeho. Úplné vydání *Oeuvres complètes* uspořádáno v Paříži r. 1611 s poznámkami od Simona Goularta, a nejnověji od Pelissiera: *La vie et les oeuvres de du B.* (Paříž, 1883). *Hř.*

Bartels: 1) **B. Artur**, polský spisovatel, hudební skladatel a kreslíř (* 1818 na Litvě — † 23. prosince 1885 v Krakově). Studia konal v Petrohradě a Paříži, načež zabýval se polním hospodářstvím na svém statku nad Berezinou a též spravoval statky Tyszkiewiczů. Později zdržoval se ve Varšavě a na to v Krakově, kde trávil poslední léta života. **B.** složil velké množství žertovných a satirických písní, k nimž komponoval i nápěvy. Některé z nich uveřejnil dílem o sobě v Krakově, dílem ve varšavském časopise »Kłosy«. Z poslednějších jeho písní největší popularnosti došly *Kwestya wschodnia, O niedźwiedziu, Departement niższej Sekwany, O Koperniku* a j. Mimo to byly na varš. »Teatryku Dobroczyńności« provozovány s úspěchem dvě jeho frašky *Goście a Popas w Mitosnej*. O sobě vydal **B.** frašku *Niewiniatko* (Vilno, 1859) a drama *Serce brata* (t., 1859); výběr z písní vyšel po jeho smrti souborně s názvem *Piosnki i satyry* (Krakov, 1888). **B.** byl nějakou dobu členem redakce krak. denníku »Czas« a r. 1882 a 1883 psal do časopisu »Gazeta Krakowska« *Listy z miasta*, v nichž tepal současné vady a převrácenosti. **B.** proslul též jako zručný kreslíř karikatur, a jeho cykly náčrtků toho druhu, jako *Zapigrosze* (15 lithogr., Paříž, 1858); *Pan Atanazy Skorupka, człowiek postępowy* (15 lithogr., t., 1858); *Pan Eugeniusz* a j. vyšly v pěkné publikaci dra J. K. Wilczyńskiego »Album Wileńskie«. *red.*

2) **B. Karl Heinrich Christian**, lékař německý (* 1822 v Meilsdorfu v Holštýně). Habilitoval se r. 1851 a od r. 1858 byl profesorem vnitřního lékařství na universitě kielské. Proslavil se knihou *Handbuch der Krankheiten des Harnapparates*, jež vydána byla v Ziemssenově speciálně patologii. Mimo to psal o vylučování kyseliny močové v nemocech, o diphterii, echinokokku plen mozkových, o cystinurii a j. *Peč.*

Bartelsdorf viz Dřínov a Bartultovice.

Barten, Barthen, pol. Barciany, okr. město v prus. vlád. obv. královeckém, kr. rastenburském, nad ř. Livnou (Liebe), má starý zámek, bývalý to hrad Něm. řádu rytířského (zal. 1365) a 1569 obyv. (1885), zabývajících se soukennictvím a lnářstvím. — **B.** s okolím jest částí staré východopruské župy zvané Bartenland (Barthonia), která prostírala se mezi Pregolou, Lynou (č. Allou) a Angerappou.

Bartenev Petr Ivanovič, bibliograf a literární historik ruský (* 1829 v gub. tambovské). Studoval na universitě v Moskvě, kdež i žil jako bibliotékař knihovny čertkovské, později na statku svém v gub. saratovské. Roku 1858 vykonal cestu po zemích slovanských. Z prací jeho zvláště důležité jsou *Materialy dlja biografii A. S. Puškina* (Moskva, 1854—1855) a *Biografija I. I. Suvalova* (»Russkaja besěda«, 1857). **B.** vydával písemné památky historické, jako »Archiv kn. Voroncova«; roku 1863 založil »Russkij Archiv«, měsíčník moskevský, věnovaný dějinám ruským XVIII. a XIX. stol. Mnoho statí z oborův uvedených psal do různých časopisů, jmenovitě do »Ruské besědy« a do »Sovremennika«. Práce **B.**ovy důležité jsou ku poznání dějin ruských XVIII. stol., zvláště vlády Kateřiny II.

Bartenland viz Barten.

Bartenstein, pol. Bartoszyce, Barsztyn, okr. město v pruském vlád. obv. královceckém, kraji friedlandském, nad ř. Lynov (Alle) a na jižní dráze východopruské, 58 km jv. od Královce, sídlo zemského soudu a kraj. úřadu katastrálního, má dva evang. chrámy, gymnasium, sirotčinec, nemocnici johannitů, značný průmysl (slevárna, strojírna, parní pila, olejna, pivovarství, hrnčířství, koželužství), obchod s obilím, lnem a dubovým dřívím a 6629 ob. (1885). **B.** založen r. 1241 a býval hl. místem krajiny zvané Bartenland. R. 1807 (26. dub.) smluvna zde alliance Pruska s Ruskem, načež **B.** až do června byl hlavním stanem spojenců.

z **Bartensteina** Johann Christoph, svob. pán, rak. státník (* 1689 ve Štrasburku — † ve Vídni 6. srpna 1767). Pocházel z rodu durinského, jehož šlechtictví uznáno r. 1620, a byl synem rektora gymn. a prof. filosofie Filipa **B.** Studoval v rodišti práva a dějiny a vydal r. 1709 pojednání o odpadnutí Morice Saského od Karla V. r. 1552. Na to studoval u benediktinů v St. Mauru a odebral se s doporučením jejich r. 1714 do Vídne. Po delším vyjednávání a cestách Německem přestoupil v protestantismu ke katolictví jmenován r. 1717 dolnorakouským vlád. radou, r. 1726 dvorním radou, r. 1727 tajným státním sekretářem a protokollistou tajné státní konference. Získal si náklonnost císaře Karla VI. a nabytí velkého vlivu na řízení politiky zahraniční, ač pro neústupnost a domýšlivost byl zvláště u diplomatů velmi neoblíben. R. 1733 jmenován svobodným pánem. K jeho podnětu uzavřena pragmatická sankce a roku 1741 vyhlášena válka Francii. Po smrti Karla VI. chtěl se vzdáti úřadu, což ale Marie Teresie nepřipustila, ačkoli **B.** nebyl u ní oblíben, protože byl se vzpíral sňatku jejímu s Františkem Lotrinským. Také za Marie Teresie měl **B.** značný vliv na věci zahraničné, a panovnice sama uznala platné služby jeho výrokem, že bez něho nebyla by říše své zachovala. R. 1753 povolán ke správě věcí zahraničných Kaunic, a **B.** převzal místokancelářství v directoriu in politicis et camerilibus, jež později proměněno ve spojenou českou a rakouskou dvorní kancelář, a stal se pak feditelem tajného archivu stát-

ního a předsedou illyrské dvorské deputace. V tomto úřadě sepsal *Kurzer Bericht von der Beschaffenheit der zerstreuten illyr. Nation* (v Lipsku, 1802), jednající hlavně o Srbech uherských. Vedl také vychování Josefa II., pro něž sepsal některá objemná díla historická a statistickozeměpisná: *Compendien über d. Kaiserstaat und dessen Verwaltung; Nachrichten von d. ungar. u. siebenbürg. Bergwerken; Rechtscompendien* (přes 18, arci široce psaných svazků v Cerroniho sbírce rukopisné). Dále: *Promemoria von d. innerlichen Verfassung der königl. Erblanden* a k vyzvání Marie Teresie: *Traurige, getreueste.. Gedancken über den Zustand des königl. Erzhauses*, důležitý pramen pro posouzení politiky tehdejší. Roku 1764 udělen **B.**ovi komandérský kříž sv. Štěpána. **B.** byl muž ctižádostivý a maršivý, avšak rázný a neohrožený, měl veliké vědomosti právní a historické a neúmornou píli. Politika jeho nebyla prosta chyb, zvláště za Karla VI., avšak prokázala zemím rakouským podstatné služby, hlavně za Marie Teresie ohrožené se všech stran hrabivými a nespolehlivými mocnostmi. Zejména dovedl **B.**., když vše zoufalo, čelití proti Bedřichu pruskému. Avšak anekdota, že by byl zachránil Čechy před odstoupením Polabí Prusku, vypravovaná poprvé Ridlerem v Österr. Arch. f. Gesch. 1831, I. 570. a opakovaná v životopisech **B.**ových (Wurzbach, Naučný Slovník), není a nemůže býti pravdivou, jak Arneht dokázal. **B.** zanechal značné jmění, jehož nabytí hlavně štěrností Karla VI. a sňatkem s Marií Hollerovou z Doblhoffu. Narážky cizích vyslanců na jeho podplatnost nejsou prokázány, týkají se spíše jeho okolí a podřízených a vyvracejí se jeho osvědčenou věrností k domu rakouskému. Listy jeho k Bernhardovi Pezovi vydal Th. Meyer v Melku (*B.s Briefwechsel mit B. Pez 1714—1719*). Srovn. Arneht, Joh. Chr. **B.** und seine Zeit (»Archiv für österr. Gesch.« 46, 1871). Rod **B.**ův, jenž náležel v Čechách, na Moravě a Slezsku od r. 1735 k rytířskému a od r. 1744 k panskému stavu a nabytí indigenátu v Sedmíhradech r. 1753 a v Korutanech r. 1754, držel na Moravě léna olom. arcibiskupství Hendrychov a Matějovice a allód Kynice. Po meči vymřel r. 1866 Josefem **B.**em, jenž zanechal 3 dcery. *Hsř.*

Bártfa viz Bardějov.

Bartfeld viz Bardějov.

Barth, m. pruské, viz Bart.

von **Barth**: 1) **B.** Caspar, něm. filolog a básník novolatinský (* 21. čna 1587 v Küstrinu), studoval v Gotě a Eisenachu, r. 1607 vstoupil na universitu ve Vitemberce, později přestoupil na universitu v Jeně. Od r. 1610 až 1620 cestoval po Německu, Itálii, Hollandě a Francii. Navrátil se z cest již bez určitého zaměstnání v Lipsku, později pak střídavě v Halle a na svém statečku Sellerhausen u Lipska. Když pak r. 1636 statek tento shořel, **B.** uchýlil se do lipského Paulina, kdež zemřel 17. září 1658. Sbíрка latinských básní **B.**ových vyšla r. 1607 pod názvem: *Juvenilia sylvvarum, sermonum, elegiarum* atd. Z filologi-

ckých prací jeho, v nichž jeví se všude veliká sečtetlost, ale málo samostatného úsudku, uvéstí jest jeho vydání Pseudovergiliovy básně *Ciris* (Amberk, 1608), *Claudiana* (Hanava, 1612 a Frankfurt, 1650), *Statia* (Zvikava, 1664), vesměs s rozvlácným komentářem, *Poetae venatici et bucolici Latini* (Hanava, 1613), *Itineraria Rutilia Namatiana* (Frankfurt, 1623); básně *Claudia Ecdicia Mamerta de statu animae* (Zvikava, 1655) a dialogův *Aineia z Gažy* a scholastika *Zachariáše Mitylenského* o nesmrtelnosti duše a pomíjejcnosti světa (Lip., 1655). Poznámání kritická k různým spisovatelům a hojně výklady ze všech oborů filologických obsaženy jsou v jeho *Adversarium libri LX* (Frankfurt, 1624 a 1658); 120 (!) knih těchto *Adversarií* zůstalo ještě v rukopise. — O falsifikátech, jichž se B. dopustil, viz Bursian, *Geschichte d. class. Philologie*, str. 290. — Srovn. Eckhard, *De C. Barthio scholae Isenacensis quondam alumno* (Gotha, 1773).

2) B. Johann z Malty (* 1745 — † 1818), professor anatomie ve Vídni. Zařídil tam oční léčebný ústav, z něhož vyšla řada výtečných okulistů. Mimo to proslavil se hotovením skvostných injekčních praeparátů. Napsal jediné brožurku o zákalu.

3) B. Christian Karl, dějepisec německý (* 1775 v Bayreuthu — † 1853 v Erlankách), stal se r. 1818 radou v bavorském finančním ministerstvě, potom tajným radou. Hlavní dílo jeho jest *Deutschlands Urgeschichte* (Hof, 1818 až 1820, 2 sv.; nové vyd. o 5 sv., 1840 a sl.). Se zálibou obíral se dobou nejstarší a badaje o starém náboženství německém vydal: *Die altdeutsche Religion* (Lipsko, 1835, 2 svaz.); *Hertha und über die Religion der Weltmutter im alten Deutschland* (Erlangen, 1828).

4) B. Carl, kreslíř a mědiryjec německý (* 1782 v Eisfeldě v Sasko-Meiningsku — † 1853). Vzdělav se nejprve pod vedením J. G. von Müllera ve Štuttgartě, pak na akademii v Mnichově odebral se r. 1817 do Říma, kde byl mnoho desk podlé Overbecka, Cornelia a Thorwaldsena, kteří určili jeho směr. Při reprodukci děl těchto mistrův užíval kreslířské manýry mistrů XVI. věku, však přece není prost jakési tvrdosti jevící se v úzkém a ostrém šrafování. Vrátil se do Německa pracoval ve Freiburce, Frankfurtě, Hildburghausenu a v Darmstadtě. Tam stížen byl choromyslností a jsa na cestě do Hildburghausenu v Guntershausenu u Casselu skokem s okna životu svému konec učinil. Zhotovil asi 70 rytin, mezi nimiž mnoho podobizn vynikajících vrstevníkův a rytiny pro různé publikace. Mimo to vydal *Die Kupferstecherkunst oder die Kunst in Kupfer zu stechen und zu aetzen* (Hildburghausen, 1837), jehož první díl přeložil z italského od J. Longiho, pak různé básně pod pseudonymem Karl Barberina.

5) B. Marquard Adolf, bavorský politik (* 1809 v Eichstättu — † 1885 ve Vircpurku), vystudovav práva oddal se advokacii. R. 1848 byl ve frankfurt. parlamentě přidržuje se strany horlící pro dědičné císařství. Byl členem po-

selstva, které podalo vypracovanou ústavu Bedřichu Vilémovi IV. Od r. 1855 zasedal ve sněmovně bavorské, kdež od roku 1861 vedl stranu liberální a pracoval v kommissi pro zákonníky. Působil pro duševní pokrok a svobodu Bavor, spolu však měl na zřeteli sjednocení velikého Německa. V tomto směru vystupoval také na sjezdech výmarském, frankfurtském i štutgartském a v l. 1870—71 co nejhorlivěji se přičiňoval o přistoupení Bavorska k jednotě německé. V l. 1871—74 byl členem liberální strany na sněmě říšském a spolu (do r. 1879) radou vrchního říšského obchodního soudu v Lipsku. — *Sepsal Kommentar zur neuen Zivilprozessordnung für das Königreich Bayern* (Nördlinky, 1869—72).

6) B. Heinrich, něm. cestovatel po Africe (* 1821 v Hamburku — † 25. listopadu 1865 v Berlíně). Navštěvoval hamburské Johanneum a v l. 1839—44 studoval v Berlíně filologii a archaeologii. Poslouchal též přednášky Karla Rittra o všeobecném zeměpisě, jež vzbudily v něm lásku k cestování. Když r. 1840 cestoval po Itálii, vznikl v něm pevný úmysl prozkoumatí vývoj řeckých osad jakožto přípravy ke světovládě římské a objasniti důležitost běhů středomořských pro lidstvo. Za východisko zvolil si Korinth, i napsal pak dissertaci *Corinthiorum commercii et mercaturae historiae particula* (1844), za níž byl promovován. Naučiv se v Londýně arabštině vydal se roku 1845 na cestu přes Gibraltar do Marokka, do Alžíru a Tunisu. Zdržev se krátce na Maltě vrátil se do Tunisu a přes Gábes přišel do Tripole, cestoval po Syrtě a Bengási, prozkoumal starou Kyrenaiku a přes Marmoriku dostihl údolí nilského. Na hranicích egyptských byl přepaden, zraněn a oloupen o své zápisky. Utekł se do Káhiry, načež podnikl cestu po Nilu až ke druhému kataraktu, prošel poušť od Asuánu k Berenice, přešel přes Sinaiský poloostrov do Palestiny, dále do Svrie, na Cypr, do Malé Asie, i vrátil se přes Cafíhrad a Recko r. 1848 do vlasti a vydal *Wanderungen durch die Küstenländer des Mittelmeeres* (1849) a *Monatsbericht über die Verhandl. d. Gess. für Erdkunde in Berlin* (1850, VI.). R. 1849 přednášel jako docent v Berlíně topografií znamenitých měst starověkých. Na pobídku Bunsenova a Pettermannova vydal se t. r. s Overwegem do Tripole, aby připojil se k Richardsonově výpravě do střední Afriky, již uspořádala vláda anglická. (Srovn. o tom Afrika: výzkumy, str. 404.) Žádný cestovatel nevbudil tolik zájmu pro poměry africké jako B., a při tom byly výsledky vědecké přímo obrovské. Celý Sudán byl do jeho doby neznám, a po něm teprve počíná účinnější zkoumání Afriky. Cestu svou popsal v díle *Reisen und Entdeckungen in Nord- und Centralafrika* (5 sv., 1857—1859, výtah ve 2 sv. 1859—1860). Zeměpisné společ. londýnská a pařížská odměnily jej velikými zlatými medaillemi, universita oxfordská jmenovala jej čestným doktorem. B. přednášel nějaký čas na universitě a pak zase se vydal na cesty stopuje svůj prvotný plán o zkoumání Středomoří. I procestoval r. 1858 s Mordt-

mannem Malou Asii a sbíral hlavně archaeologický materiál (*Reise von Trapezunt durch die nördliche Hälfte Kleinasien nach Skutari*, 1860). R. 1861 procestoval Pyreneje a Španělsko, r. 1862 cestoval po Karpatech, Sedmihradsku a od Rusčuku přes Bažán k Solunu a Olympu (*Reise quer durch das Innere der europ. Türkei* v »Zeitschr. f. allgem. Erdkunde«, 1863 a 1864), r. 1863 po Alpách, r. 1864 po Itálii, r. 1865 po Dalmacii, Černé Hoře a Balkánu. Smrt zastihla jej při popisování této cesty. — Mimo uvedené spisy sluší jmenovati ještě *Sammlung u. Bearbeitung centralafrikan. Vocabularien* (3 sv., 1862—66). Od r. 1863 byl po Rittrovi prof. zeměpisu v Berlíně a předsedou zeměpisné společnosti. Srovn. Koner, Heinrich B. v »Zeitschr. der Gesellsch. für Erdkunde in Berlin«, 1866. Kř.

Barth-Barthenheim, starobylý šlechtický rod, povýšený r. 1662 do stavu říšských svobodných pánův a roku 1810 do hraběcího stavu rakouského, nabyt r. 1841 dědičně důstojností nejvyšších číšníků v Hor. Rakousích. Z rodu toho vynikli: 1) B.-B. Hermann, 3. velmistr řádu německých rytířů (1206—10), zemřel na rány utřené při obléhání Tripole. — 2) B.-B. Johann Baptist Ludwig Ehrenreich, rak. vládní rada a c. k. komoří (* 1784 — † 1846), oddal se r. 1804 na službu státní a proslul spisy právníckými. Sepsal: *Über die polit. Verhältnisse der verschiedenen Gattungen von Obrigkeiten zum Bauernstande im Erzherz. Österreich unter der Enns* (Videň, 1819, 4 sv.); *Österr. Gewerbs- und Handelsgesetzkunde* (t., 1819, 5 sv.; II. vyd. 1846 o 11 sv.); *Politische Verfassung der Israeliten im Lande unter der Enns* (t., 1821); *Beiträge zur polit. Gesetzkunde im österr. Kaiserstaate* (tamt., 1821—23, 3 sv.); ze spisu tohoto učiněn francouzský výtah a uveřejněn v »Révue encyclopédique« 1827 pod názvem: *Aperçus sur l'organisation politique de l'Autriche; System der österr. administrativen Polizei* (Videň, 1829, 4 sv.); *Das Ganze der österr. polit. Administration* (1836—45); ze spisu tohoto vyšly některé části o sobě. — Hlavou rodu je Karl Adolf B.-B. (* 18. května 1812), bratrovce předešlého.

von **Barth-Harmating** Hermann, přírodopisec a cestovatel něm. (* 1845 na zámku Eurasburku v Bavorsku — † 1876 v Loandě v Africe). Studoval práva, později vědy přírodní, zejména geologii a palaeontologii u prof. Zittela v Mnichově, kdež i povýšen r. 1874 na doktora filosofie. Spisem *David Livingstone der Afrikareisende. Ostafrika vom Limpopo bis zum Somaliland* (Lipsko, 1875) upozornil na sebe vládu portugalskou, jež světila mu vědeckou misi do vnitřní kolonie západoafrické. B. odplul do Afriky a v březnu 1876 nastoupiv cestu ze St. Paola de Loanda do vnitřní kolonie pronikl do Dugue de Braganza, odkudž pokračoval až do Mambulu. Zde trápen zimnicí a pro spory s tuzemci nucen byl vrátiti se do Donda a odtud po řece Cuanze do Loandy. Zde sklíčen nemocí v návalu horečky sáhl si na život, dle jiné pověsti stal

prý se obětí vražedného útoku. Vedle uvedeného spisu napsal *Aus den nördlichen Kalkalpen* (Gera, 1874) a cenné články v časopis. odborných, zejména v »Ausland«.

Bartho [bart]: 1) B. Nicolas Thomas, dram. básník franc., nar. r. 1737 v Marseillu — zem. 15. května 1785. Původní jeho práce *L'Amateur*, veršovaná veselohra o 1 jednání, r. 1764 provozovaná, měla pěkný úspěch; podobně *Les Fausses infidélités*, veselohra o 3 jedn. (1768); méně šťasten byl s veselohrou *La Mere jalouse* (1771) a *L'Homme personnel* (1778). Většina dram. básní B-ových jest obsahu velmi kluzkého, tak že nelze na př. *L'Ami du mari* ani na jeviště připustiti, jakkoli po stránce slohové i po stránce divadelní techniky úplna vyhovují. Mimo to napsal B. veršované *Statuts de l'Opera. Epitre au comte de B**** a napsal Ovidia v *Art d'aimer*.

2) B. Félix, státník franc. (* 1795 v Narbonne — † 1863 v Paříži), stal se r. 1827 advokátem v Paříži. Byl zprvu rozhodným odpůrcem systému monarchického a horlivým účastníkem červenové revoluce (1830). Podařil se protest žurnalistův a účastnil se potom prací v kommissi municipální. Brzy potom však náhle obrátil se ke straně royalistické. Za to roku 1830 jmenován král. generálním prokurátorem a v prosinci ministrem kultu a vyučování, r. 1831 ministrem spravedlnosti, v kterémžto úřadě vedl si nepřátelsky proti žurnalistům a politickým spisovatelům. Roku 1834 stal se prezidentem nejvyššího úctárny. V ministerstv. Moléově (1837—39) byl opět ministrem spravedlnosti, r. 1844 viceprezidentem komory pairů. Revoluce únorová (1848) srazila B-a, kterýž byl již dávno pozbyl oblíbenosti, s jeho úřadů, ale nové císařství vyznamenalo ho novými hodnostmi (r. 1852 jmenován senátorem, r. 1853 prezidentem úctárny).

3) B. Gratien Norbert, řečený Adrien, hud. skladatel franc., nar. v Bayonne 7. čna 1828. Na konservatoři pařížské byl mu ve skladbě a kontrapunktu učitelem Leborne, a r. 1854 B. dostal první velkou cenu za svoji kantátu *Františka z Rimini*. Tři léta po té jeho oratorium *Judita* bylo poctěno cenou Edvarda Rodriguesa, určenou nejlepší práci ve slohu chorálním. R. 1856 B. napsal operu *Don Carlos*; lepší úspěch než tato měla opera *Nevěsta z Abydu* (z r. 1865), ale skladatel přece nebyl uspokojen a od té doby věnoval se jen vyučování hudbě.

Barthel: 1) B. Johann Christian, hudebník něm. (* 1776 v Plavně — † v Altenburku 1831). Vzdělav se nejprve v rodišti svém, pak na Tomášské škole v Lipsku na virtuosního varhaníka, byl nejprve koncertním ředitelem na kníž. schönburském dvoře, pak kantorem a hud. ředitelem v Greizu a posléze v l. 1804—1831 dvorním varhaníkem v Altenburku. Podniknuv mezi tím umělecké cesty po Německu, Dánsku a Švédsku proslul všude mistrnou hrou na varhany. Vydal několik důkladných skladeb na varhany a v rukopise zůstavil cenné kantáty, fantasie a j. red.

2) **B. Karl**, literární dějepisec německý (* 1817 v Brunšviku — † 1853 t.). Jsa bohoslovcem v Gotinkách studoval literaturu německou za W. Grimma, vyučoval pak soukromě, ale pro chatrné zdraví vrátil se r. 1845 na vždy do svého rodiště, vyučoval tam literaturu německé a anglické a pořádal přednášky o německé literatuře, z nichž pak vzešlo dílo *Die deutsche Nationalliteratur der Neuzeit*. Po B-ově smrti vydal J. G. Findel druhé dílo jeho *Die klassische Periode der deutschen Nationalliteratur im Mittelalter* (1857). Drobnější spisy a kázání pod názvem *Erbauliches und Beschauliches aus dem Nachlasse* se životopisnou charakteristikou uveřejnil J. W. Hanne (1853). Vsk.

Barthelémon F. Hippolyte, skladatel a houslista francouz. (* 1731 v Bordeaux — † 1808 v Londýně). Hudební studia svoje konal v Paříži a vynikl hned z mládí jako výborný houslista a skladatel operní. První jeho opera *Le Fleuve Scamander* provozována roku 1768 na Théâtre Italien. R. 1766 vypravena v Londýně jeho opera *Pelopidas* se značným úspěchem, tak že proslulý herec Garrick B-a hned pro svoji společnost engažoval. Od těch časů B. zůstal v Londýně. Jeho operní žert *A peep behind the curtain* dáván byl 108krát. Mimo to opery *The judgement of Paris* a *The maid of the Oaks* v Londýně velmi se líbily; pak svými důkladnými skladbami pro klavír a housle, zejména pak svojí hrou na housle dosáhl obecného obdivu na koncertní cestě Německem a Itálií (1777). Zemřel jako hudební ředitel orchestru vauxhallského.

Saint-**Barthélemy** (angl. St. Bartholomew), ostrůvek amer., z nejsevernějších mezi Malými Antillami (17° 54' s. š. a 65° 10 z. d.), severozáp. od ostr. Guadeloupe. Povrch jeho (21 km²) zvedá se pahorkatinou do výše 306 m. Strádá nedostatkem vody a také jest slabě zavlažován; přes to plodí půda úrodná a dobře vzdělávaná cukrovou třtinou, tabák, indych, kakao, kávu, hojnost ovoce, luštěniny a kassii. Ostrůvek má též dosti bohaté doly olovené a zinkové. Obyvatelů 2835 (1879), z nichž 2/3 černochů. Hlavní město Gustavia (780 ob.) při pobřeží jihozáp. má svob. přístav. Saint-**B.** osazen byl od Francouzů ze St. Christophara r. 1648; potom prodán byl řádu maltézkému (1651) i stal se rejdištěm pirátů. R. 1665 koupila jej franc. společnost ostrovův amerických, od níž přejal jej r. 1674 stát. R. 1784 postoupila jej Francie Gustavovi III. švédskému, který r. 1785 založil Gustavii. Pod panstvím švédským ostrůvek zkvétl obchodem (doba nejskvělejší v l. 1812—1830), ale nevyplácel se. I postoupen r. 1878 nazpět Francii. Politicky připojen jest k ostr. Guadeloupe. Koll.

Barthélemy: 1) **B. Jean Jacques**, franc. archaeolog a numismatik (* 20 ledna r. 1716 v Cassis v Provenci). Carym povzbuzen byl ke studiu archaeologie a numismatiky. Roku 1744 přišel do Paříže nalezl v přednostovi numismatického kabinetu de Bozeovi příznivce; jím uveden byl ve kruh slavných mužů doby tehdejší, Cayla, Réamura, Selliera a jeho

příčiněm stal se konservátorem kabinetu numismatického, o nějž získal si veliké zásluhy sbírky jeho uspořádav a novými (na př. sbírkou Pellerinskou) rozhojnov. V l. 1755—1757 cestoval B. po Itálii a pobyl zejména delší dobu v Římě; pobyt na klassické půdě italské měl pro další rozvoj jeho ducha veliký význam. V Neapoli studoval monumenty v Herkulanu vykopané a první věnoval náležitou pozornost herkulánským svitkům papírovým, v Římě složil pojednání o *mosaice palestrinské* a zde také pojal úmysl vylíčiti kulturní život řecký v pol. IV. stol. před Kr. v podobě cestopisného románu. Dílo toto, o němž 30 let pracoval, vyšlo r. 1788 v Paříži pod titulem *Voyage du jeune Anacharsis en Grèce dans le milieu du quatrième siècle avant l'ère vulgaire* (4 díly). Dílo vyšlo od té doby v četných vydáních francouzských ve spracování St. Croixově, poslední r. 1881 ve 3 dílech. Do němčiny přeloženo bylo od Biestera a Jenische (Berlín, 1790—93) a od Fischera a Haupta (2. vyd. Mohuč, 1836). Způsobem neobyčejně poutavým vykládá spisovatel o městech starověkých, jež hrdina románu jeho Anacharsis navštívil, hlavně o Athénách, popisuje je, podává obšírný výklad o státním, náboženském a soukromém zřízení spolu s vědeckými odkazy, jež podány jsou v poznámkách. Anacharsis ovšem podobá se zde velice cestujícímu franc. abbéovi, a osoby v románě vystupující přechozo podobají se starým sochám v moderním obleku, ale i při tom uznati jest, že dílo psáno jest s velikou znalostí věci a láskou ke starověku a že pro půvabnou formu svou značně přispělo k rozšíření známosti života řeckého i ve kruzích nejširších. K dílu připojen jest atlas od Barbiéa du Bocage, jenž jest nejdokonalejší prací v oboru staré geografie za doby tehdejší. — Z ostatních spisů B-ových připomenouti jest řecký román *Amours de Carite* et de *Polydore* (Paříž, 1758); *Réflexions sur l'alphabet et la langue de Palmyre* (1754); *Sur quelques monuments phéniciens* (1766); *La musique grecque au IV. siècle avant J. C.* (1777) atd. Jeho *Oeuvres diverses* vydal Sainte-Croix (Paříž, 1798 a 1823), a všechny jeho spisy vydal Villenave (Paříž, 1821). R. 1747 stal se členem Académie des Inscriptions a r. 1753 ředitelem kabinetu numismatického. R. 1793 byl B. obviněn ze smýšlení aristokratického, vržen do vězení, ale ovšem za 16 hodin byl na přimluvu vévodkyně de Choiseul propuštěn. Od té doby žil v úplně odloučenosti od celého světa, nepřijav ani nabízeního mu místa vrchního bibliotékaře nár. knihovny. Zemřel 30. dubna 1795. — Maucini-Nivernais: *Essai sur la vie de B.* (Paříž, 1795); Sainte-Croix: *Éloge historique de B.* před *Oeuvres diverses* (Paříž, 1823), Bouffler: *Éloge de l'abbé B.* (Paříž, 1806). 15.

2) **B. François**, markýz, státník franc. a člen direktoria (* 1747 v Aubagni, dep. Bouches du Rhône — † 3. dubna 1830 v Paříži). Vychován byl strýcem svým Jeanem Jacquem B. a vyšíhnuv se jen jeho péčí nemaje sám ani vloh, ani povahy. Dráhu diplo-

matickou počal v Choiselově ministerství z hraničních záležitostí. Několik let meškal v Anglii jakožto tajemník při vyslanectví, roku 1791 jmenován byl vyslancem tamže, ale ještě téhož roku přeložen do Švýcar, kde přečkal doby největších hrůz revolučních. Slouže republice dovedl zavděčiti se mnohou úsluhou royalistům. Republiku získal si projednáním míru basilejského (1795) s Pruskem, Hessen-Kasselskem a Španěly tou měrou, že zvolen byl (z jara 1797) do direktoria na místo odstouplého Latournera, třeba se mu nepodařilo docíliti míru s Anglií. V direktoriu přivínil se ke Carnotovi i postavil se tudy do opposice proti ostatním 3 direktorům a padl záhy v podezření z pletek royalistických. Při státním převratě 18. fructidoru (4. září 1797) byl proto zatčen a odsouzen k deportaci do Cayennu. Odtamtud unikl do Spoj. Obcí severoamer. a později do Anglie. Po převratě Napoleonově 19. brumairu (10. list. 1799) směl vrátiti se do vlasti. V únoru 1800 stal se senátorem a zahrnován byl důkazy přízně Bonapartovy. R. 1802 byl B. v čele poselstva senátu, jež nabízelo Bonapartovi doživotní konsulat, a přičiňoval se též o zařazení císařství (1804). Povýšen za to na vicepresidenta senátu a do stavu hraběcího lehounce vpravil se r. 1814 do změněné situace: fídlil schůzi 30 senátorů, která prohlásila Napoleona za sesazeného, a caru Alexandrovi poklonkoval za jeho umírněnost i velikomyšlnost. Restaurace Bourbonů povznesla ho mezi páiry a velkodůstojníky řádu čestné legie. Vypověděn od Napoleona za stodenního císařství zasedl po z. restauraci Bourbonů zase v komoře pairův a 5. říj. 1815 na portefeuille ministerský. Roku 1819 zasazoval se o změnu volebního zákona z r. 1817 po smysle aristokratickém; utrživ porážku, odstoupil z veřejného života a zemřel zapomenut. Koll.

3) Auguste Marseille, básník franc. (* 3. dubna 1796 v Marseillu — † 23. srpna 1867 tamtéž). Přišel r. 1823 do Paříže s Mérym. Za článek proti svobodě tiskové a za ódu *Le Sacre* (1825) dostalo se B-ovi ročního důchodu z pokladnice krále Karla X. Ale B. záhy opustil stranu legitimistickou a vydával spolu s Mérym ostré a vtipné satiry proti neoblíbeným ministrům, které dobyly mu veliké obliby v lidu; tak *Les Sidiennes* (1825); *La Villéiade* (1827); *La Corbiériade* (1827); *la Peyronnéide* (1827); *Les Jésuites* (1827); *Rome à Paris* (1827); *Le Congrès des Ministres, une soirée chez Peyronnet, La Censure* (1825—1828). Spojově zároveň se satirou na dobu časovou kultus Napoleona I., a výsledkem jest epos vážné *Napoléon en Egypte* (Paříž, 1828, v 8 zpěvích), kde postřehl dobře poetickou stránku této výpravy. B. chtěl osobně vévodovi Zákupskému odevzdati exemplář ve Vídni, ale nebyl k němu připuštěn. Za to mstil se satirou *Le Fils de l'homme* (t., 1829), za kterou odsouzen na měsíc do vězení a k pokutě 3000 fr. Revoluci červencovou uvítal vzletnou básní *L'Insurrection* (t., 1830) a komickým eposem *La Dupinade ou la Révolution dupée* (t., 1831). Než-

stal však novému směru věren, nýbrž záhy zase obrátil se proti vládě v satirickém listě *Némésis* (1831—32). Poněvadž perná tato satira neobyčejně hojně měla čtenářstvo, hleďdela vláda zakoupiti si mlčení B-ovo, což se jí podařilo. B. vydán tak veřejnému opovržení a nikdy již nenabyl vlivu svého na lid. Marné bylo jeho obhajování v *Ma justification* (t., 1832); ani pěkná jeho básně *Douze journées de la Révolution* (1833—35) nedošla ohlasu. Delsí dobu psal básně diaktické, téměř bezcenné. Když Napoleon III. moci dobyt, vstoupil B. do jeho služeb, aniž však nějak mu prospěl svými básněmi: *Le Deux décembre* (1852); *Le bombardement d'Odessa* (1854); *Le Triomphe d'Osten-Sacken* (1854); *L'Exposition* (1855); *les Deux Marseille* (1855) a j. v. Hřz.

Barthelémy Saint-Hilaire [b. sént ilér] Jules, franc. učenec a státník (* 1805 v Paříži). Zabýval se filosofií, přeložil Aristotela i napsal několik článkův o řecké filosofii. Dále napsal *De l'école d'Alexandrie* (1845); *Philosophie de deux Ampère* (1869); *De la métaphysique* (1879). Pilně se obíral náboženstvími východními a napsal *Sur les Védas* (1854); *Le Bouddhisme* (1855); *Boudha et sa religion* (1859, 3. vyd. 1866); *La vie de Mahomet* (1863); *Mahomet et le Coran* (1865); dále vydal *Lettres sur l'Égypte* (1856) a politický spisek *A la démocratie française* (1874); pak dílo: *De la Métaphysique, sa nature et ses droits* (1879), úvod k metafysice Aristotelově; *Le Christianisme et le bouddhisme* (1880); *L'Inde anglaise, son état actuel, son avenir* (1887). Články jeho vědecké jsou hlavně vytištěny v »Mémoires de l'Académie« v »Journal des savants«. Přeložil též *Iliadu* (1869). Jeho státnická činnost vyplývá z jeho životopisu. Nar. v Paříži stal se úředníkem v ministeriu financí a při tom psal r. 1827—1830 články pro »Globe«. Po červencové revoluci založil »Bon Sens« s Roddem a Cauchois-I.emairem, zároveň však psal do všech ostatních časopisův opposičních, hlavně do »National« a »Constitutionnel«. Od r. 1833 věnoval se studiu filosofie, zanechal žurnalistiky, složil úřad svůj a stal se 1838 professorem staré filosofie na Collège de France, r. 1839 členem akademie věd, r. 1840 na krátko sekretářem v ministerstvu vyučování, r. 1848 byl volen do konstituenty a legislativy (za dep. Seine-Oise), byl členem a pak předsedou komisse veřejného vyučování; náležel ke straně mírných. Při státním převratu r. 1851 byl odveden na čas do Mazasu, r. 1852 složil professuru jsa odpůrcem císaře Napoleona. R. 1855—58 byl spojencem Lessepsovým pro provedení suezského průplavu. Stal se konservátorem knihovny, kterou Cousin pořídil Sorbonné (1867). R. 1871 byl v národním shromáždění v Bordeaux hlavním přívržencem Thiersovým a stal se jeho generál. sekretářem. Od roku 1876 je doživotním senátorem a patří k levému středu. Od 23. srpna 1880 do listop. 1881 byl ministrem zahraničních věcí v kabinetě Ferryho a snažil se vyjiti smírně s politikou Bismarckovou, čímž se znelibil straně odvety i odstoupil zároveň s celým kabinetem.

Barthelmess Nikolaus, mědiryjec něm. (* 1829 v Erlankách — † 1889 v Düsseldorfě). Učil se svému umění nejdříve v uměleckém ústavě Karla Mayera v Norimberce, pak odešel na akademii mnichovskou, v l. 1852—56 byl u Kellnera v Düsseldorfě a posléze v Paříži svoje vzdělání dokončil. Po roce pobytu pařížského vrátil se zpět do Düsseldorfu. Rytiny jeho, po výtece děl moderních, vynikají velikou věrností, nad míru dovedným provedením jak výrazu osob tak jiných látek a určitou reprodukcí charakteristických vlastností originálu. Zvláště zdařilé jsou obrazy: *Kristus na kříži a sv. Magdalena*, dle Jos. Kehrena, první to jeho větší práce; *V kostele dle Vautiera*; *Námořní kadet* dle Henry Rittera (rytina poctěná cenou na pař. výstavě r. 1867); *Pohřební hody* (Vautier); *Večer na Rýně* (Bötticher); *Procháčka za branou* (Otto Schwerdgeburth) a j.

Barthema Lodovico, cestovatel ital., nar. ku konci XV. stol. v Bologni, procestoval v letech 1505—7 Tripolis, Egypt, Palestinu, Syrii, Arabii, Persii, Indii, Aethiopii a Portugalsko a vydal pak zápisky plné podivných dobrodružství a veselých příhod. *P.*

Barthen viz Barten.

Barthet [bartě] Armand, básník franc. (* 15. dubna 1820 v Besançonu — † 14. dub. 1874 v chorobinci v Paříži, kde žil od r. 1838). Vydal pěkné novelly (*Nouvelles*, Paříž, 1852), sbírku básní *La fleur du panier* (t., 1853) a *Mont au ciel* (1869) a pokusil se také v básnictví dramatickém; nejlepší jest jeho jednoaktovka *Le moineau de Lesbie* (r. 1849); menšího úspěchu došly veselohry *Le Chemin de Corinthe* (1853), *Le veau d'or* (1858), *l'Heure du berger* (1861).

Barthez Paul Joseph, lékař, přední zastánce nauky vitalistické ve Francii (* 1734 v Montpellieru — † 1806 v Paříži). Vznikaje neobyčejnými schopnostmi ducha byl maje teprve devatenácte let v rodném svém městě povýšen na doktora lékařství. Byl tu žákem Bordeuovým, jehož názorů stal se pokračovatelem. Roku 1754 byl jmenován vojenským lékařem v Normandii, ale onemocněv tyfem přinucen vzdáti se praktické dráhy a život hájiti pracemi literárními. R. 1761 jmenován profesorem v Montpellieru i stal se tvůrcem slavné pověsti fakulty této, avšak jsa nedůtklivý a svárilivý zanevřel po několika letech na lékařství a věnoval se studiu práva. Roku 1780 byl opět v Montpellieru jako rada královského soudu. Také toto zaměstnání brzy se mu znelibilo, i uchýlil se opět k lékařství. Odebrav se do Paříže brzy proslul jako znamenitý praktik, a to nejen po Francii, ale i v daleké cizině. Stal se poradním lékařem královým, tělesným lékařem vévody Orléanského, státním radou, i jiných hodností a významání dostalo se mu štedrou měrou. Revoluce připravila jej téměř ovše, i žil pak v různých městech Francie (v Carcassone, Montpellieru a j.), až opět za Napoleona nabyt bývalé slávy a mnohých vyznamenání. Vědomosti jeho byly nad míru obsáhlé; ve filosofii

jest stoupencem Condillacovým, v lékařství lne k naukám Stahlovým. Hlavní jeho spisy jsou: *Nouveaux éléments de la science de l'homme* (1778, 2. vyd. 1806); *Nouvelle mécanique des mouvements de l'homme et des animaux* (1798) a *Traité des maladies gouteuses* (r. 1802). Po nauce jeho jest hlavním úkolem lékařství proniknouti analysou k »základním elementům« normálního i chorobného stavu, elementy cizí označiti a vylučovati a přibuzné k sobě faditi. Animismus Stahlov rozšiřuje **B.** následovně: V ústrojném světě pozorujeme zjev, jež nelze vysvětliti ani fyzikálními, ani chemickými pochody. Nutno tudíž uznati činitele, jež jest původcem života. Ve člověku jest tento činitel dvojit: duše ovládající svět intelektuální, a »vitální princip«, jež vězí v jednotlivých orgánech a umožňuje výkony jejich, pohybem nebo citem se projevující. Tento vitální princip není **B.**em přesně definován, ale podobá se, že jej pokládal za neodvislý od těla a změnou i zničením jeho vysvětloval různé choroby. Hlavní vlastnosti vitálního principu jsou cit a pohyb a přísluší všem tkáním i krvi. Jsou nadány též zvláštní *force de situation fixe*, snahou setrvati v určité poloze, a byla-li poloha změněna, opět do původní se vrátiti. Na studiu základních elementů a jejich symptomatií, na vitálním principu a setrvačnosti založil **B.** celý svůj systém pathologický, jež v Montpellieru do nedávných dob panoval a značně působil ve vývoj francouzského lékařství. Léčení **B.**ovo různí se ve tři metody, namnoze neurčitě vytyčené: 1. m. přirozená (upravení přirozené léčebné síly), 2. m. analytická (léčení elementů chorobných), a 3. m. empirická (projimadla, specifika a p.). Ze žáků **B.**ových pokračovali na cestě jím vytyčené Grimaud a Pinel. *Peč.*

Barthold Friedrich Wilhelm, dějep. něm. (* 1799 v Berlíně — † 1858 v Greifswaldě). Studoval již jako bohoslovec v Berlíně dějepis, jemuž se ve Vratislavi zcela oddal za vedení Raumerova a Wachlerova. R. 1826 stal se učitelem kolleje Bedřichovy v Královci. na to professorem dějepisu na universitě greifswaldské. Dějepisná díla **B.**ova vynikají pilným badáním, zvláště pak zajímavým výkladem podrobností, které ovšem často svou přílišnou hojností na újmu jsou celkovému líčení. Důležitější spisy **B.**ovy jsou tyto: *Johann von Werth im nächsten Zusammenhang mit seiner Zeit* (1826); *Der Römerzug Heinrichs von Lützelburg* (1830, 2 sv.); *Geschichte von Rugen und Pommern* (1839—45, 5 svazků); *Geschichte des grossen deutschen Kriegs von Gustav Adolfs Tode ab* (1841—43, 2 sv.) a j. Dějin kulturních týkají se tyto spisy: *Georg von Frundsberg und das deutsche Kriegshandwerk zur Zeit der Reformation* (1833); *Geschichte der fruchtbringenden Gesellschaft* (1840); *Geschichte der deutschen Städte*, 4 sv.; *Gesch. der deutschen Hansa* (1851, 3 sv.). Mimo to Raumerův sborník »Historisches Taschenbuch« obsahuje mnoho důležitých statí **B.**ových, jako ročn. 1836 *Anna Iwanowna*; 1837 *Ausgang des Iwanschen Zweiges der Roma-*

now; 1850 a 1851 *Geschichte der deutschen Seemacht* a j. Vsk.

Barthold z Praitenberka Jifí v. Pontanus.

Bartholdi Frédéric Auguste, sochař francouzský (* 1834 v Colmaru). Nastoupiv uměleckou dráhu u malíře Ary Scheffera, přešel záhy k sochařství. V prvních plastických pracích jeho — zvláště ve *Francesce z Rimini* — pozorujeme zřejmé stopy romantického směru jeho prvního mistra. Propracovav se k samostatné koncepci, získal si B. čestnou pověst řadou charakteristických a poprsí portraitních; avšak více ještě některými díly rázu monumentálního. V takových vynikl mohutností mluvy formové, jež ovšem někdy není prostá jakési těžkosti, pak výraznosti, již nezřídka i významný obsah myšlenkový jest základem. Z prací B-ových nacházejí se starší (mezi nimi socha *Schongauerova*) v jeho rodišti Colmaru. Válka francouzsko-německá, již činně se účastnil, nadchla jej ke dvěma z jeho nejvýmluvnějších děl; jest to *Kletba Elsaska a Lev Belfortský*, z něhož vliv vytvořil B-ových je zřejmý. Některé práce B-vo nalézají se v Americe, tak pomník *La Fayetteův* v New-Yorku, *Čtyři doby života křesťanského* a slavná obrovská (435 m vys.) socha *Svobody* u přístavu newyorského. B. jest od roku 1888 kommandeurem čestné legie. Td.

Bartholdy Jakob Salomo, pruský diplomat (* 13. květ. 1779 v Berlíně — † v Římě 27. čce 1825). Byl synem zámožných rodičů židovských, stud. od 1796 práva v Halle a v Královci a oddal se pak všeob. studiím. Od r. 1801 zdržoval se v Paříži, cestoval pak po Itálii a Řecku, přestoupil v Drážďanech roku 1805 na protestantství, při čemž změnil jméno své Salomo v B. Na to obrátil se do Vídně a bojoval r. 1809 jako nadporučík víd. zem. obrany proti Francouzům. Jako člen kanceláře kníž. Hardenberga (r. 1813—15) vypracoval při edikt o domobraně prus. z 21. dub. 1813 a šel s vojsky spojenců r. 1814 do Paříže, odkud se odebral do Londýna. Cestou seznámil se s kardinálem Consalvim, s nímž zůstal po celý život ve spojení. Účastnil se víd. kongressu, načež r. 1815 se stal gener. konsulem prus. v Itálii. R. 1818 byl na kongressu v Cáchách, stal se tajným legačním radou a vyslancem na dvoře toskánském. Roku 1825 zrušeno toto místo, B. dán do výslužby a odebral se do Říma, kde dal dům svůj (*Casa B.*) ve Ville Sistiné vyzdobiti freskami Corneiovými, Overbeckovými, Schadowovými a Veithovými, jež koupili roku 1884 jesuité. — Vzácnou jeho sbírku etruských vas, bronzů, majolik a pod. koupilo museum v Berlíně. Sepsal *Bruchstücke zur näheren Kenntnis des heut. Griechenlands* (Berlín, 1802); *Züge aus d. Leben des Kardinal Consalvi* (Stutg., 1825); *Der Krieg d. Tiroler Landleute 1809* (Berlín, 1814).

Bartholin (Bartholinus), rodina, z níž vyšlo mnoho učenců dánských. 1) Casper B., theolog a lékař (* 1585 v Malmö —

† 1629), studoval na universitách v Kodani, v Roztokách a ve Vitemberce filosofii a theologii, později medicinu. R. 1610 stal se doktorem med. v Basileji, r. 1615 prof. lékařství v Kodani. Ale za těžké choroby zaslíbil se v horlivosti náboženské opět theologii a roku 1624 stal se prof. theol. Proslavil se zejména knihou *Institutiones anatomicae* (1611), kterážto pro přehlednost látky jako příruční kniha doznala v různých překladech valného rozšíření i na universitách cizích. Ze synů jeho proslavili se zejména tři: Thomas, Albert a Rasmus, z nichž prvý je nejdůležitější.

2) Thomas B., lékař jména evropského (* 1616 v Kodani — * 1680 na statku svém Hagestedu). Studoval zprvu filosofii a theologii, ale v Lejdě r. 1637 rozhodl se pro medicinu. Obíral se především studiem anatomie, a to v Paříži, Montpellieru, Padově, Římě a Neapoli. R. 1647 vrátil se do Dánska a stal se nejprve professorem matematiky a brzy potom anatomie. V úřadě tomto rozvíjel po 14 let činnost zdárnou i jako učitel i jako učenec na slovo bráný a spisovatel. Za doby té studoval zejména poměry miznic a svodu hrudního u člověka; ačkoli nálež jich již před ním Švéd Ole Rudbeck byl učinil, přece jméno B-ovo vešlo ve známost všeobecnou, poněvadž studia svá tiskem uveřejnil. Kra. Peč.

3) B. Rasmus (* 1625 v Roskildě — † 1698 v Kodani). Jsa lékařem strávil několik let na cestách, načež se trvale usadil v Kodani jako professor matematiky a věd lékařských. R. 1669 objevil dvojlom světla a popsal vynález svůj v díle *Experimenta crystalli islandici disdiastici* (Kodaň, 1669). Nemalé zásluhy si získal kritickým vydáním pozorování Tycho-Brahových: *Specimen recognitionis nuper editarum observationum nob. viri Tychonis Brahe* (1682). Psal mimo to: *De aequationum natura, constitutioibus et limitibus opuscula duo* (Amsterdam, 1659); *De problematis geom. per algebrae solvendis diss. VIII.; Determinatio aequationum; Selecta geometrica* (1674) a j. La.

4) B. Casper junior (* 1655 v Kodani — † 1738). Spisu *Dissertatio de cygni anatomia*, r. 1668 s jeho jménem vydaného, bez pochyby nepsal. Snad jím otec (B. 2.) synovu dráhu akademickou hodlal usnadniti. V 19. roce věku byl již professorem filosofie. R. 1678 promován na doktora lékařství a věnoval se od té doby anatomii, fyziologii a fysice. Vývod žlázy podjazyčné i žláza u žen Cowperově žláze mužské analogická mají po něm jméno své. Od r. 1701 přestal zabývati se badáním lékařským věnovav se veřejnosti, ačkoli příjmů z profesury fysiky i mediciny i z děkanství stále požíval. Peč.

Bartholinova žláza (též Cowperova neboli Duverneyova žl.) jest hroznovitá žláza zvící hrachu až bobu, která leží v siní poševní mezi začním koncem blivy síňové a třístranným vazem cibulovým. Dlouhý vývod končí se v brázdě hned pod blanou panenskou. Sl.

Bartholinův vývod (*ductus Bartholini*) jest vývod jedné, a to větší části žlázy pod-

jazykové, který buď se s vývodem slinivky podsáňové (*ductus Whartonianus*) spojuje, nebo vedle něho končí na bradavce podjazykové (*caruncula sublingualis*). *Sl.*

Bartholmæss Christian Jean Guillaume, filosof franc. (* 26. února 1815 v Geiselbronně v Elsasku — † 31. srpna 1856 v Norimberce). Po skončených studiích ve Štrasburku a Paříži byl vychovatelem u hraběte Montignyho a r. 1853 ustanoven profesorem filosofie při fakultě štrasburské. Hlavní jeho zásluha jest seznámení Francouzů s moderní filosofí německou. V hlavním svém díle *Histoire critique des doctrines religieuses de la philosophie moderne* (Pař., 1852, 2 sv.) hledí vyvrátiti tvrzení, že moderní filosofie nese se k pantheismu, a dokazuje opak, že od Descartesa směřuje k theismu. Mimo to napsal *B. Vie de Giordano Bruno* (Pař., 1847, 2 sv.) a *Histoire de l'académie de Prusse depuis Leibnitz jusqu'à Schelling* (t., 1851, 2 sv.) a doktorskou thési: *Huet, évêque d'Avranches ou le scepticisme théologique* (t., 1849).

Bartholomae Krist. (* 1855), professor srovnávacího jazykozpytu v Münsteru. Hlavní činnost jeho náleží oboru staré perštiny, jejíž jest znalcem vynikajícím. Vedle řady cenných článků speciálních v různých německých listech odborných pochází od něho: *Das altiranische Verbum* (Mnichov, 1878); *Die Gáthás oder heiligen Gebete des altiranischen Volkes* (Halle, 1879); *Handbuch der altiranischen Dialekte* (Lipsko, 1883). Od r. 1882 vydává v Halle *Arische Forschungen* (posud 3 sv.).

Bartholomaeides Ladislav, spis. československý, lat. a něm. (* 1754 v Klenovci — † 1825 v Ochtině). Do patnáctého roku věku svého učil se v rodišti, potom odešel do Dobšíně a po třech letech do Kežmarku. Nemoha však pro krušné hmotné poměry dále studovati oddal se učitelství. Po dvou letech, když sobě uhošpatil něco peněz, odebral se do Vitemberka, kde strávil tři semestry, jsa v tom čase také knihovníkem »uherské knihovny«, dosud na této univ. opatřované. Koncem r. 1783 vrátiv se do vlasti přijal úřad učitele v Ratkově, ale již po osmi měsících vysvěcen za kněze a zvolen farářem v Ochtině, kde pak úřadoval až do smrti. Zanechal přes 30 sv. rozličných rukopisův a vydal: *Commentatio de Bohemis Kis-Hontensibus* (Vitemb., 1783; rozmn. vyd. v Pešti, 1796); *Summa náboženství křesťanského* (B. Bystřice, 1784, v Pešti 1796 a 1798); *Doktor Grobjan, eine Satyre auf grobe Sitten* (B. Bystř., 1784); *Rozmlouvání Josefa II. s Mat. Korvinem ve vlasti zemědělců* (t., 1790, též německy); *Historia o Americ* (Prešpurk, 1794); *Kratičká historie o přirození* (Budín, 1798); *Geografía aneb vypsaní okršleku zemského* (B. Bystřice, 1798, s 6 map.); *Tractatus historico-philologicus de nomine Gumur et similibus, apud Anonymum Belae regis Notarium obviis etc.* (Levoč, 1804); *Inclvty superioris Ilung. Comitatus Gómoriensis notitia historico-geographico-statistica* (t., 1806—1808) a jiné. K některým těmto spisům sám kreslil a ryl v médi zvířata, podobizny a mapy. *Rř.*

Bartholomaeus, přijmím Brixienis dle rodiště svého Brescie († 1258), kanonický učitel a spisovatel, jehož hlavní činnost záležela pouze v tom, že spisy předchůdců svých doplňoval a zákonům pozměněným přizpůsoboval; tak zejména učinil okolo r. 1236 s Tancredovým *Ordo iudiciarius* a v l. 1238—1245 a glossou zvanou *ordinaria*, kterou Joannes Teutonicus byl sepsal k dekretu Graciánovu. Jiné jeho spisy podobného rázu jsou: *Brocarda*; *Casus decretorum*; *Historiae super libro Decretorum* a *Quaestiones dominicales et veneriales*. *Hnr.*

Bartholomaeus de Martyribus, dominikán a arcib. bražský (* 1514 v Lisaboně — † 1590 ve Vianě), vstoupil r. 1527 do řádu dominikánského, byl některou dobu vychovatelem levobočka infanta Antonia, pak převorem v lisabonském klášteře Beníga, ze kteréhož hodnosti dosedl přízni rodu královského na arcibiskupský stolec v Braze (1558). R. 1561 odebral se na koncilium tridentské, kdež ohnivě se zastával dokonale opravy mravů v církvi, neušetřil ani kardinálů, ba brojil také proti papežským provisím. Přes to přivítán byl velmi vlídně při dvoře papežském, kamž přišel r. 1563. Po návratu z Tridentu svolal (1566) provinciální koncil své diocése a provedl reformu kázně. Arcibiskupství své spravoval velmi řádně, byl pravým pastýřem lidu sobě svěřeného. Založil první kněžský seminář v Portugalsku (v Braze). Po bouřích, jež nastaly vyměněním král. rodu portugalského, vzdal se s povolením papežského stolce svého důstojenství a uchýlil se do kláštera viánského, jež byl založil. — **B. de M.** byl později v církvi blahoslaven. — Ze spisů jeho vytknouti jest: *Stimulum pastorum* a *Compendium spiritualis doctrinae*. Též uveřejnil zprávu o běžích na koncilii tridentském. Sebrané spisy jeho vydány v Římě P. Malachiem d' Inguibert (1734—35 o 2 sv.). Srv. Louis de Grenade, *Vie de D. Barthélemy des Martyrs* (Pař., nové vyd. 1870).

Bartholomew [mjú] Edward Sheffield, sochař amer. (* v Colchesteru Conn., 1822 — † 1858). Odbyv národ. kreslil. akademii v Novém Yorku odebral se do Italie a strávil zbytek svého života v Římě, ač svou vlast častěji na delší dobu navštěvoval. Z jeho vytvoř. svědčících o pěkném nadání, jsou nejznámější *Slepý Homér veden svou dcerou*, *Sappó*, *Pastucha*, *Genius malířství*, *Večernice*, *Flora* a *Washington*.

Barthonia viz Barten.

Bartimeus, syn Timajův, nazýval se onen slepec, kterýž žebraje seděl vedle cesty z Jericha do Jerusalema vedoucí a jehož Ježíš uzdravil zrak jemu navrátil (Marek 10., 46.). *Byř.*

Bartisch Georg, ranhojič i okulista (* 1535 v Königsbrücku — † asi 1606). Vyučiv se femeslně ranhojičství počal dráhu svou léčením potulným po trzích a posvíceních. Brzy však získal si jména zvučného pro zrůčnost hojení chorob očních. Později usadil se v Drážďanech, stal se tam měšťanem a požíval cti veliké. Snahou **B.**ovou bylo omeziti zhubné

počinání tehdejších nevědomých a nesvědomych operatérů-dryáčníků. V pověstné své knize, první německé o kulistice *Ophthalmologia, das ist Augendienst* (1583), obrazy opatřené, žádá, aby okulista zkušen byl aspoň v labeznictví, a by k tomu nebyli připouštění lidé, kteří dosud pluhem a cepem pracovali. Co se týče léčení medikamentního, jest **B.** ovšem synem své doby, avšak operativními výkony předstihl daleko vrstevníky své. K operaci zákalu (*skleronyxis*) užíval jehly stříbrné, již dočku od zadní plochy deprimoval. Operoval symblefaron, ptosu a první vylopl celé oko zvláštním lžičkovitým nožem. Při různých zánětlivých zjevech v očích prováděl žhavou jehlou žiň záhybem kůže v šíji. Kniha **B.**-ova byla několikrát vydána, ještě po stu letech (1686). *Peč.*

Bartl., botanická skratka F. G. Bartling. **Bartl** Franz Konrad, prof. matematiky, vynálezce harmoniky s klapkami (* 1750 ve Vejprtech — † 1813 v Olomouci). Studoval gymnásium v Slavkově, pak matematiku, filosofii a práva na universitě pražské. Na této universitě stal se r. 1779 mimoř. prof. matematiky a r. 1782 jmenován řádným profesorem na lyceu olomouckém. S velikou zálibou zabýval se hrou na harmoniku, k níž vymyslel klapky. Jeho nástroj nalézá se v čís. kr. fys. astr. kabinetě ve Vídni. Sepsal: *Nützliche Kenntnisse für Unstudirte* (Praha, 1779); *Abhandlungen von allen möglichen Arithmetiken* (Olomouc, 1781 a 1795); *Kurzer Lehrbegriff von der Mechanik und Optik* (Viedeň, 1787; druhé, astronomii rozmnož. vydání t. 1788); *Nachricht von der Tastenharmonika* (Olomouc, 1796); *Über den Mechanismus zur Tastenharmonika* (Brno, 1799); *Lehrbegriff von den nöthigsten Gegenständen aus der angewandten Mathematik* atd. (t., 1808). *Pour.*

Bartle-Frere sir Henry Edward viz Frere.

Bartlett: 1) **B.** John Russel, filolog a spisovatel amer. (* v Providenci, Rhode Island, 1805). Byl s počátku obchodníkem ve svém rodišti, od r. 1837 antikvářem v New-Yorku; v prázdných hodinách věnoval se studii historie a ethnologie, s Albertem Gallatinem založil Americkou ethnologickou společnost a New-York Historical Society konal víceleté služby tajemníka. R. 1849 vzdal se obchodu a krátce na to byl jmenován kommissářem k vytčení hranic mezi Spojenými Obcemi a Mexikem: se sborem inženýrů čítajícím i s průvodcem ozbrojenců přes 200 hlav prošel rozsáhlé prerie a pustiny ležící mezi Mexickým zálivem a Tichým okeánem, jakož i velké části Texasu a Nového Mexika — celkem asi 8000 km cesty. Výsledky této tříleté výpravy, obsahující pozorování astronomická, ethnologická a přírodovědecká, vydala vláda v letech 1857—58. R. 1855 byl **B.** zvolen státním tajemníkem Rhode-Islandu, v kterémžto úřadě setrval až do roku 1862. Z jeho spisů důležitě uvést *The Progress of Ethnology* (1847); *Reminiscences of Albert Gallatin* (1849); *Dictionary of Americanisms* (1848; 5. vyd. 1882).

Napsal také *A Personal Narrative of Explorations and Incidents connected with the Mexican Boundary Survey* (2 sv., 1853—54); *Memoirs of Rhode Island Officers in the War of the Rebellion* (1867); *Primeval Man and his Associates* (1868). Bibliografická díla jeho obsahují *A Bibliography of Rhode Island* (1864); *Literature of the Rebellion* (1866), zvláště pak *Bibliotheca Americana: a Catalogue of Books relating to North and South America in the Library of John Carter Brown of Providence* (4 sv. 1865—82). Kromě toho vydal a obsírnými poznámkami opatřil *The Colonial Records of Rhode Island, 1636—1792* (1855—65) a *The Letters of Roger Williams, 1632—82* (1874). Avšak nejznámější jest již zpomenu-tým Slovníkem amerikanismů, jenž, ač není bez vad, jest věrnou snůškou dialektických zvláštností severoamerických.

2) **B.** William Henry, ilustrátor a spisovatel angl. (* v Londýně 1809 — † na cestě z Malty do Marseille 1854). Byl učněm starožitníka J. Brittona v Londýně, jenž seznam jeho nadání poslal jej do nejzajímavějších hrabství anglických, aby se učil kreslit dle přírody. Později svěřil mu ilustrační část svých děl *Cathedral Antiquities* a *Picturesque Antiquities of English Cities*. **B.** navštívil několikrát evropskou pevninu, Svatou zemi a Ameriku obohacuje svou mapu nesčetnými krajinami. O těchto zemích vyšlo 19 kvartových svazkův, obsahujících na 1000 rytin dle jeho črt a text z pera jeho i jeho spolecestovatelů dra W. Beattieho, N. P. Willisa a slečny Par-doeovy. Kromě toho vydal ještě několik jiných svazků, jejichž výhradním byl ilustrátorem i spisovatelem. Některé z jeho knih došly báječného úspěchu, zvláště *Svýcarsko, Svatá země a Egypt*. Materiál, jež sebral při druhé návštěvě Palestiny, vyšel s názvem *Jerusalem revisited*.

Bartling Friedrich Gottlieb, botanik něm. (* 1798 v Hannoveru — † t., 1875). Roku 1822 stal se priv. docentem, r. 1836 profesorem, r. 1837 řed. botanické zahrady v Gotinkách. Uveřejnil s Jindř. Ludw. Wendlandem *Beiträge zur Botanik* (Got., 1824—25); r. 1830 pak své nejdůležitější dílo *Ordines naturales plantarum*, v němž, spojuje přednosti přirozených soustav Rob. Brownových, De Candolleových a j. zlepšil přirozenou soustavu rostlinnou, tak že do r. 1850 a i později ještě pokládána za nejlepší. **B.** rozděluje rostlinstvo dle De Candollea v rostliny buněčnaté a cevnaté, ony dále v *Thallophyta* a *Muscineae* (*Homonemeae* a *Heteronemeae*) a tyto v jedno- a dvouděložné, a dvouděložné opět ve 4 skupiny, z nichž jedné dává umělý znak t. zv. *vitellus*, t. j. endosperm perispermem obklopený; ostatní označuje jako apataly, monopetaly a polypetaly počítaje k prvním ještě *Coniferae* a *Cycadeae*. Napsal dále *De littoribus ac insulis maris Liburnici* (1820); s Hampem *Vegetabilia cellularia in Germania septemtrionali* (1834 a 1836). *Peč.*

Bartmański Tomasz Franciszek Xawery, inženýr a polský spisovatel (* 1797 ve

Varšavě). Roku 1812 vstoupil do pluku čtvrté nadvislanské legie a r. 1817 stal se poručíkem. Roku 1832 vstoupil do francouzských služeb a jako inženýr byl činným zejména při stavbě cest a mostů k účelům strategickým. Účastenství měl též r. 1837 při pracích v přístavě alžírském a r. 1842 s gen. Gallice byl vyslán do Alexandrie za účelem zhotovení plánů k opevnění tohoto města. Na to byl přidělen k franc. vědecké výpravě do Měsíčních hor a ku pramenům nilským. Vrátil se r. 1845 do Evropy spolupůsobil při stavbě dráhy z Madridu do Aranjezu. V rukopise zůstavil popis cesty Saharou a ku pramenům Nilu, dále cestopis po Španělsku, z něhož ukázky vyšly v »Bibl. Warsz.«. Mimo to psal různé články do odborných vědeckých časopisův. O sobě vydal *Manual de Economia domestica* (Madrid, 1827) a *Ekonomija domowa* (Varšava, 1846).

Bartňanský Dimitrij viz Bortnjanskij.

Bartne prawo (polsky) viz Brtnické právo.

Bartošovice viz Bartošovice.

Bartodějští z Bartoděj, rytířský rod původu nejspíše slezského, osadili se asi ke konci XVI. století na Moravě. Koupil zajisté Vít B-jský z B., úředník při deskách olomouckých, statek Luhačovice (na Hradištsku). Vdova po něm, Johanna, prodala je již roku 1592, ale r. 1608 byly Luhačovice zase v držení bratří Jana a Václava B-jských z B., z nichž onen postoupil již r. 1609 podíl svůj Václavovi. Václav však pro účast ve vzpoule stavovské (horlivě prodával zboží kněžská) propadl r. 1623 statky své. Zmíněný Jan nabyl od choti své Barbory Bílské z Kařšova statku Opatovic (na Olomoucku). Zemřel kol roku 1630. Statek tento přešel jednak odkazem dcery Janovy, Bohunky, jednak koupí na Václava Bernarda B-jského z B., kterýž byl hejt-

Č. 460. Znak Bartoděj kých z Bartoděj.

manem kraje olomouckého a potom (as od r. 1665) nejvyšším písařem zemským. Vedle Opatovic držel Biskupice (na Olomoucku, 1661 až 1667). Doloplasý (tamže, 1668), Otaslavice

(t., 1668—72), Ptín (t., od r. 1679) a Uhřice (na Hradištsku od r. 1678). Zemřel r. 1682 (či 1683) zanechav několik synů, z nichž nejstarší, Jan Fridrich, zasnoubený s Eleonorou Zárubovou z Hustifan, nabyl statku Vršce (na Bydžovsku), ale zemřel již r. 1683 (pochován v kostele miletinském), nejmladší pak syn, Ignác Václav, přikoupil r. 1697 statek Hlučov (na Olomoucku). Zemřel před rokem 1703. — V XVIII. stol. vzpomínají se bratři Karel Antonín, Jan Ignác, František Ignác a Mich. Leopold B. z B., držitelé statku Skaličky (na Olomoucku), jež r. 1746 Jan Ignác prodal. Potom rod ten mizl. — Ve znaku (viz vyobr. č. 460.) měl rod stříbrný štít nakloněný v pravo a rozkrojený modrým kólem postaveným na pokos ku pravé straně, v němž tři čtverhranné, stříbrné hřeby; nad štítem stříbrný, zavřený helm s bělomodrou točenicí a přikrývadly; v klenotu přilby dvě křídla, pravé modré, levé stříbrné, a v něm týž modrý kól na pokos se třemi stříbrnými hřeby.

Koll.

Bartók Lajos, maď. belletristický spisovatel (* 1851 v Erdódu, szatmáрске župy). Žije v Budapešti. Redigoval humoristické a satirické časopisy »Ústökös«, později »Bolond Miska« a »Bolond Istök«. Vydal básně: *Költemenyek a Ujabb költemenyek* (1888); *Kárpátiel emlékek* (Vzpomínky karpatské, 1889); *Örtüzek* (Strážné ohně, 1887); a dramata: *A legszebb* (Nejkrásnější, veselohra, 3 jednání); *Kendi Margit* (hist. drama, 5 jednání); *Thurán Anna* (hist. drama, 4 jednání), která též na národním divadle budapeštském byla provozována. *Bbk.*

Bartoli: 1) B. Daniello, učenec italský (* 1608 ve Ferrafe — † 1685 v Římě). Vstoupil v Novellare do řádu jesuitského, učil několik let fečnictví, věnoval se později kazatelství, ve kterém si získal znamenitou pověst, r. 1650 povolán jako dějepisec řádu do Říma, kde zemřel jsa ředitelem koleje jesuitské. B. pracoval o dějinách, filologii, mravouce, silozpytě. Mimo několik životopisů některých slavných jesuitů sepsal *Storia della compagnia di Gesù* (Řím, 1653—73, 5 sv.), v níž vypravuje dějiny řádu v Asii (Východní Indii, Japanu, Číně), Anglii a Itálii připojuje všude poznámky místopisné a ethnografické. Z filolog. prací jeho připomíná se *Il torto e il Diritto del non si può* (Neapol, 1728); z mravoučných, jež vyšly souborně s názvem *Opere morali* (Řím, 1684): *L'uomo di lettere*; *La recreation del Savio* (t., 1659); *La povertà contente*; *L'ultimo e beato fine dell' uomo*; *L'eternità consigliere*; *Dei simboli trasportati al morale* (Řím, 1677, 2 sv.) a j. O silozpytě napsal pojednání *Del ghiaccio e della coagulazione* (Řím, 1681); *Della tensione e pressione* (t., 1677); *Del suono de' tremori armonici e dell' udito* (t., 1679) a j. Mimo to zanechal mnoho dopisů (*Lettere*), které vynikají čistým jazykem. Sebrané spisy jeho vydal Marietti s názvem *Opere complete* (Turín, 1823—44, 34 sv.) a *Prose scelte* (3 sv., v Neapoli). P.

2) B. Pietro, vl. Pietro Santes, malíř a rytec italský, nar. kolem r. 1635 v Perugii

(odtud byl zván Perugino), zemř. roku 1700 v Římě, kam již za mládí svého byl přišel. Věnoval se tam nejdříve pod vedením Lemairovým a Poussinovým malířství, a chválila se zejména jeho zručnost v kopírování. Později oddal se jen mědiryjtví, v němž vynikl zvláště počtem reprodukcí děl klassického starověku. Listy jeho (počtem 1126), třeba nejsou prosty jisté manýry, jsou většinou radírovány, a to s velikou dovedností. Vydal *Admiranda Romanorum antiquitatum ac veteris sculpturae vestigia* (84 listů); *Colonna di M. Aurelio* (78 l.); *Colonna Trojana* (128 l.); *Le pitture antiche* (75 l.) a j. Posléze byl antikvářem královny švédské Kristiny. Některé listy ryl se svým synem Franceskem (1675—1730).

3) B. Adolfo, literární historik italský (* 1833 ve Fivizzaně). Od r. 1874 je professorem písemnictví italského na ústavě vyšších studií ve Florencii. Jest jedním z nejlepších a nejdůkladnějších literárních dějepisců italských, a nejstarší doba dějin písemnictví vlašského děkuje mu za mnohé objasnění. Z jeho spisů jmenujeme: *I viaggi di Marco Polo* (Flor., 1863); *Il libro di Sidrach* (Bologna, 1878); *Pietro Giordani* (Piacenza, 1868); *Degli studii e delle scuole in Italia* (tam., 1868); *I precursori del Boccaccio* (Flor., 1876); *I precursori del Rinascimento* (t., 1877); *I manoscritti italiani della Biblioteca Nazionale di Firenze* (1880—85); *Crestomazia della poesia italiana del periodo delle origini* (Turin, 1881); jakož i epochální a nejlepší *I primi due secoli della letteratura italiana* (Milán, 1870—80) a *Storia della letteratura Italiana* (Flor., 1878—1887, 7 sv., do němčiny přeložil dr. v. Reinhardtöttnner, Lip., od r. 1881), prvé to podobné důkladné dílo v Italii. P.

4) B. Adolfo, fysik italský (* 1851 ve Florencii). Studoval na universitě v Pise, stal se r. 1874 doktorem fysiky a matematiky, byl v l. 1874—78 assistentem při stolici fysiky na universitě bolognské, 1878—79 prof. na universitě sassarské, 1880 prof. fyzikální matematiky na universitě palermské, v letech 1881—86 prof. fysiky na ústavě technickém, od r. 1886 pak univ. prof. v Catanii. Z vědeckých jeho prací, roztroušených většinou po nejrůznějších časopisech italských, jmenujeme jen nejhlavnější: *Sui movimenti prodotti dalla luce e dal calore e sul radiometro di Crookes* (Flor., 1876); *Una nuova esperienza sulla elettrolisi coi deboli elettromotori* (Sassari, 1878); *Sunti di tutti i lavori di fisica pubblicati in Italia o da autori italiani all'estero negli anni 1878 e 1879* (»Rassegna Setimanale« ve Flor.); *Sulla polarizzazione galvanica e sulla decomposizione dell'acqua con una pila di forza elettromotrice inferiore a quella di un elemento Daniell* (pojednání počtené cenou akad. věd v Bologni, Pisa 1879); *La conducibilità elettrica al punto critico* (v »Rendiconti Acad. dei Lyncei«, 1886) a j. P.

Bartolini Lorenzo, sochař italský, nar. 7. ledna 1777 ve Verniu u Sarignana v Toskánsku, zemř. 20. ledna 1850 ve Florencii.

Záhy přišel do Florencie a Volterry, kde pracoval v dílnách alabastrových a naučil se tam pěkně pracovat v alabastru malé předměty umělecké. R. 1797 přišel do Paříže a tam teprve vedl dělnických prací zabýval se také uměním. Pozornost na sebe obrátil nejprve reliefem *Kleobis a Biton*, kterým dobyt druhé ceny pařížské akademie. Brzo po té pracoval pro Institut de France poprái Napoleonovo a pro sloup Vendomský navrhl relief bitvy u Slavkova; 1808 poslal jej Napoleon do Carrary, aby tam zřídil sochařskou školu. Po pádu císařství B. od Carrarských jsa napaden, uprchl a provázal r. 1814 Napoleona na Elbu a roku 1815 odebral se do Florencie; byl jmenován na místo zemřelého Ricciho professorem akademie, kde snažil se obnoviti novoklassické umění císařství, hlavně studiem přírody, a v soulad je přivěsti s mistrovskými díly století XV. Ale omezil se sám více na theorii než praxi napodobuje více manýrovány a zženštilý způsob Canovův než jednoduchý a přímý sloh Thorwaldsenův. Nebyl obnovitelem, jak mnozí jej nazývají, ač v italské plastice způsobil hnutí velmi živé a plodné. Srv. Poggi, *Della scultura e della pittura in Italia dall'epoca di Canova etc.* (ve Florencii, 1865) a »Gazette des Beaux-Arts« I. 240—241. Hned ve Florencii zhotovil sochu *L'ammortatore*, vinař hrozny trhající, první svou práci vynikající, při které snad nejvíce proniká charakter renaissanční plastiky, ku které přilnul. Florencie dosud má mnoho jeho prací, mezi jinými: *Caritas* (Pal. Pitti); *Sochu Machiaveliho* a několik pomníků. Za jeho práci nejvíce vynikající platí skupina: *Pyrrhos svrhující Asytanakta s hradeb trójských*. Sluší ještě uvěsti: *Nymfa Arnská*, *Odpočívající Bakchantka*, *Divka uštknutá skorpionem*, kolosální *sochu Napoleona I.* (v Americce), poprsí *pani de Staël*, *Byrona*, *Rossiniho*, *Cherubiniho*, *Thiersovo* a j. Nejlepší jeho žáci byli Giovanni, Dupré a Fedí.

di **Bartolo** Taddeo, malíř italský, nar. v Sieně 1363, zemř. tamže 1442. Roku 1390 maloval pro kostel sv. Pavla v Pise oltářní obraz *Madonnu s děťátkem* (nyní v Louvru), který patří k jeho nejlepším pracím. Ještě potom pracoval v Pise, a sice řadu nástěnných obrazů pro kapli de' Sardi v kostele St. Francesco, jež však dnes jsou již silně poškozeny. Z let 1400 a 1401 pocházejí obrazy: *Madonna* v nemocnici sienské a fresky v domě S. Ginugnano; pak pečlivě provedené obrazy tabulové: korunovaná *Madonna s děťátkem* a sv. *František* pro kostel sv. Františka v Perugii (teď v Galleria pubblica v Perugii). Všecky pozdější obrazy B.-vy nesou na sobě stopy kvapu, s jakým B. pracoval. Od času Taddeových škola sienská, které B. náležel, nalézala se v úpadku produkujíc jen fenešně. B. držel se směru Pietra Lorenzettiho, a jednotlivé práce mají patrný ráz slohu školy sienské, v ostatních však sloh ten stal se pouhým schematismem. Studia přírody B.-vi nedostávalo se naprosto.

San **Bartolomé**, jméno četných obcí ve Španělsku, Mexiku a v Jižní Americce; nejdů-

ležitější z nich jest **B.** v mexickém státě Chiapasu, v pravo od řeky Mescalapy, 35 km již. od města San Cristobal, mající 7300 obyv.

Bartolomei Enrico, zv. též Ostiense, o němž se Dante zmiňuje v »Očistci« (XII. 83.), narodil se v Suse v Piemontsku, byl profes. kanonického práva v Bologni a Paříži, kde si zjednal jméno »zdroje zákonů«. Zdá se, že četl o právé církevní i v Anglii a byl velmi oblíben u Jindřicha III., který ho učinil svým vyslancem u papeže Innocence IV., od něhož dosáhl různých hodností církevních. Pro výbornou pověst jeho jmenoval ho Urban IV. biskupem v Ostii, pak kardinálem a posléze legátem v Lombardsku. Napsal *Commentari sul libro delle Decretali a Somna* (Řím, 1470—1479; Basilej, 1537, 1573), spis dosud důležitý při právé občanském. Zemřel 1271. P.

Bartoloměj, syn Tolomajův, apoštol Páně, jest s Nathanaelem táž osoba. Pocházel z Kany Galilejské, od Krista přijat mezi dvanácté apoštolů, byl ze sedmi apoštolů, kteří Pána po jeho z mrtvých vstání viděli u jezera Tiberiadského, přišel na své apoštolské cestě do Indie, t. j. do Štátné Arabie, kdež zanechal aramejské evangelium Matoušovo, které tam po 190 letech Pantaenus nalezl. Z Indie navrátil se do severozápadní Asie, kde v Hierapoli ve Frygii sešel se s apoštolem Filipem. Obrátiv ve Veliké Armenii záračným uzdravením královské princezny jejího otce krále Polymia s celým dvorem a dvanácti městy ku Kristu, byl od bratra králova Astyaga v Albanopoli uvězněn, mučen, za živa odfen a hlavou dolů ukřižován. Ostatky jeho přišly koncem VI. století na ostrov Lipari, odtud roku 809 do Beneventa a r. 983 do Říma, kde se chovají ve chrámě sv. Bartoloměje na ostrově tiberském. Památka jeho koná se 24. srpna. Dr. Kr.

Bartoloměj, Bartoš, zvonář Novoměstský, mistr (Mag. Bartolomeus de Nova civitate Pragensi), jeden z nejpřednějších zvonářů ve stol. XVI., byl potomkem Brykcího zvonáře, státého r. 1422 v pomstu za smrt Jana Želivského. Provozoval živnost svou na Novém městě Pražském (některý čas ve klášteře Panny Marie »Sněžné«) v l. 1495—1533. Po několik let byl obecním starším a konšelem (poprvé r. 1506). Zemřel koncem roku 1533 nebo při samém poč. r. 1534. Zanechal syna Ondřeje zvonáře. — Mimo zvony, cymbály, křtitelnice sléval **B.** spolu s puškářem Petrem také pušky, hmoždíře, tarasnice a j. Zvony jeho vyznamenávají se hmotností a zvučností, některé byly zdělaný velmi sličně; nápisy mají latinské. Z velikého počtu jich vytykáme zejména: největší zvon slitý od něho ve spolku s mistrem Ondř. Ptáčkem kutnohorským pro chrám sv. Víta na hradě Pražském (1509), řečený »pater campanarum« (otec zvonů), který byv porušen požárem (1541) přelit byl r. 1548; jiný veliký ozdobný zvon na hradě Pražském (1523); ohromný zvon slitý pro týž hrad r. 1533, který však vezen do hradů spadl a rozbil se; veliký zvon v kostele sv. Štěpána na Nov. městě Praž. (1525);

zvon »Maria« při chrámě sv. Jindřicha tamže (1518); *druhý zvon v kostele Panny Marie ve St. Boleslavi (1509); veliký zvon v děkanuském kostele v Prachaticích (1521); veliký zvon u sv. Havla na Zbraslavi (1526). — Srv. A. Rybička, O českém zvonářství (Praha, 1885, str. 16—17.).

Bartolomějská noc (*la Saint-Barthélemy*) zove se hrozná noc ze 23. na 24. srpna 1572, v níž hugenotti k svatbě Jindřicha IV. s Marketou Valoisou do Paříže četně přibývší návodem Kateřiny Medicejské a z rozkazu Karla IX. zrádně byli přepadeni a pobiti. Viz Hugenotti.

Bartolomějské jezero viz Královské jezero.

Bartolomeo (Fra Paolino da San B.), karmelitán a professor orient. jazyků v Propagandě (* 1748 v Hofu). Pobyl ve Východní Indii v l. 1776—1789 a popsal cestu svou do Indie, zvyky domorodců a geografické poměry země (Řím, 1796; něm. v Berlíně, 1798; angl. v Londýně 1809). Uveřejnil také sanskrtskou grammatiku v Římě. Fl.

Bartolomité, armenští mnichové. Za pronásledování křesťanův egyptskými sultány opouštěli četní Armeni svou vlast. Tak přišli r. 1307 basiliánští mnichové klášteřa Monte-Nigra do Janova, založili tam kostel P. Marie a sv. Bartoloměje (odkudž jejich jméno) a kovali s dovolením papeže Klementa V. služby Boží dle svého obřadu. Rozšířili se po Itálii, ale opouštěli od své řehole, přijali řeholní roucho fraterů řádu dominikánského a řeholi sv. Augustina a v službách Božích přizpůsobili se církvi západní. Tyto změny potvrdil papež Innocenc VI. r. 1356 a dovolil jim zvoliti si generála řádu. Papež Innocenc X. zrušil řád roku 1650. Dr. Kr.

Bartolommei Ferdinando, marchese, vlastenec italský (* 1821 ve Florencii — † 1869 tam.). Jméno jeho souvisí úzce s dějinami osvobození Italie r. 1848. Soustřeďoval ve svém domě vypuzené vlastence italské, a u něho tiskly se všechny spisy, kterých nepropouštěla velkovévodská censura, jejíž reformu na vládě konečně vynutil a spolu i zřízení občanské stráže. Opustiv rodinu odešel bojovat na pláních lombardských a v l. 1849—59 bydlil ve ville u Monsummana, kde snažil se získati nové přívržence pro podnik sjednocení Italie, zaplavuje Toskánsko létacími listy ze své tiskárny; byl však za to vyhoštěn ze země. Odebral se do Anglie, Paříže, Turecka, kde všude pracoval pro věc italskou. **B.** byl jedním z hlavních původců spiknutí 27. dubna 1859 ve Florencii, a po míru villafrankém věnoval se úplná hospodářství uveřejňuje různá pojednání, z nichž uvádíme: *Progressi e variazioni dell' aristocrazia*; *Sul diritto costituzionale* a j. Srv. A. Lombardi, Note e ricordi (1889); M. Tabarrini, Vite e Ricordi d'italiani illustri del secolo XIX. (Flor., 1883). P.

Bartolommeo: 1) **B. da San Concordio**, spis. ital. Pocházel ze staré rodiny Grandi, nar. 1262 v kastelle San Concordio v Pisan-sku. studoval v Bologni a Paříži, načež vstoupil

do řádu sv. Dominika. Zemřel asi koncem r. 1347. **B.** napsal řadu latin. spisů, o nichž zmiňují se jeho životopisci; avšak dosud vydány nebyly, ač patří k nejlepším celé té doby. Uvádíme zde jen *De documentis antiquorum*, jakési pojednání o dobré filosofii, o ctnosti a moudrosti, jež **B.** sám přeložil do ital. s názvem *Ammaestramenti degli antichi* (Flor., 1734). Také se mu připisuje traktát *O umělé paměti*, ač snad nepravém. *P.*

2) **B.** Pagholo del Fattorino, malíř italský (* ve Florencii 1475 — † t. 1517), zv. zprvu Baccio (zdrobněle Bartolommeo) della Porta, die obydlí otce svého blíže brány, známý obecně pod klášterním svým jménem Fra Bartolomeo. Již jako chlapec přišel do učení Cosima Rosselia, vedlé tohoto pak působila na něho díla Pietra Perugina, jež v době tehdejšího svého pobytu ve Florencii stál na výši, nad to pak příklad velmistra Leonarda. Na tomto základě veden svou vroucí, ušlechtilou myslí a krasocitem dospěl oné dokonalosti, kterou se řadí k největším mistrům renaissance. První jeho větší dílo, *Poslední soud* v klášteře St. Maria Nuova (z r. 1498—99), překvapilo svým seskupením hojení partie, svými formálními krásami tou měrou, že samému Rafaelovi dvakrát z části bylo vzorem: jednou ve fresku v San Severu v Perugii, po druhé v »Disputé«. Z obrazů tabulových nejranějším dílem jest podobizna *Savonaroly*, jehož horlivým byl ctitelem. Po jeho násilné smrti vstoupil **B.** r. 1500 sám do řádu dominikánského a zřekl se na čas šetce uchýliv se do kláštera San Marco, jehož členem Savonarola býval. As po šestileté přestávce vrátil se svému umění a věnoval se výhradně malbě církevní. V San Marku zřídil záhy téměř pravou dílnu, v níž pod jeho řízením pracovali přítel jeho Mariotto Albertinelli a klášterní bratr Fra Paolino. Z dílny této vyšlo značné množství oltářů, jež jsou nyní hlavní ozdobou museí florenckých. Od r. 1512 počíná se poslední perioda uměleckého jeho vývoje; od tohoto roku až po svou smrt pracuje výhradně sám bez jakéhokoliv účastenství, a vytváří díla způsobu svého jediná. Z doby druhé pocházejí vedlé četných společných prací oltář domu v Lucce (1509); *Madonna se sv. Janem a Štěpánem*; majestátní *Madonna se čtyřmi svatými* v San Marku ve Florencii (1509) a *Zasnoubení sv. Kateřiny* v Louvru v Paříži (1511). Již v těchto obrazech spěje k dokonalosti. Z třetí doby jeho zasluhují zvláštního výtčení nedohotovená, toliko podmalovaná velká komposice z r. 1512 v Uffiziích, *Sv. Anna s P. Marií* a četnými svatými, velkolepý obraz *Krista se čtyřmi svatými* v Palazzo Pitti a nejnámější jeho mistrné dílo tamže: *Kristus s křížem snatý*, oplakávaný matkou, sv. Janem a Maří Magdalenou, obdivuhodná to skupina plná ušlechtilé krásy a hlubokého citu. V oboru. malby oltářní jest Fra **B.** největším mistrem renaissance a nemá sobě rovna Pohnuté výjevy nejsou jeho živlem, ač poslední díla a mnohé jednotlivé postavy, jako *Kristus z mrtvých vstávající*, vynikají dra-

matickou silou. Jeho komposice, sestavené symetricky, tačká architektonicky, oplývají krásou linií, a v tom Fra **B.** kráčí v šlepějích Leonardových. Jednotlivé postavy vynikají jakousi velkolepostí, důstojností, která jeví se též v imponantním seřásnění rouch. Ve směru tomto konal Fra **B.** neunavně pilná studia počínaje z pravidla nahým modelem Byl prý také vynálezcem mannequina, jehož k studiu seřásnění používal. Ač v kresbách jeho jeví se mistrovství ve zobrazení těla lidského, vyhýbá se **B.** v obrazech svých všem nuditám říde se zásadami Savonarolovými; výjimku v tom činí různé rozkošné andálkové a sv. *Sebestián* z r. 1515. Kolorit jeho jest sytý a harmonický, přiměřený velebnosti a působivosti komposic. Šrv. Crowe u. Cawalcasse, *Geschichte der ital. Malerei* (IV.); H. Lücke v *Dohmeho Kunst und Künstler* (sv. LIX.) a Meyer, *Künstlerlexicon* (III.). *Chl.*

Bartolović Ivan, vynikající finančník chorv., nar. 22. čna 1823 v Nové Gradišce, studoval gymnasium v Požeze a v Záhřebě: odbyv studia filosofická na akademii záhřebské a pobýv dvě léta v Pazmaneu vídeňském poslouchal pak práva na universitě vídeňské, hradecké a na akademii záhřebské. R. 1846 vstoupil do státní služby, dosáhl konečně hodnosti ministeriálního rady a finančního zemského ředitele, načež r. 1879 k vlastní žádosti dán do výslužby a vyznamenán rytířským křížem řádu Leopoldova. V letech 1880—84 byl poslancem národní strany na sněmě záhřebském, který jej zvolil r. 1880 a 1881 na říšský sněm v Pešti. **B.** vzdal se mandátu po známých událostech se znaky dvojjazyčnými. Kromě četných pojednání o věcech berních a vůbec finančních v domácích časopisech napsal: *Die Tangente für die autonomen Beldürsunne Kroatien-Slavonien* (Záhřeb, 1881), v kterémžto díle provádí důkaz, že při monopolu tabákovém a solním účtují se správní výlohy na úkor autonomního rozpočtu. Dále *Račun Bele Lukaca za financijalno samostalnu Hrvatsku* (t., 1884), v němž potírá vývody Madara Lukace, jako by Chorvatsko mělo ročně schodek 5 millionů zl., a dokazuje, kdyby se řádně hospodařilo a účtovalo, že by Chorvatsko autonomní nebylo passivním.

Bartolovioe též Bartulovice (německy *Bartelsdorf*), ves na Moravě, v okr. hejtm. i v okrese hranickém, se 78 domy a 458 ob. (kat. a Češi), má kostel druhdy (již v XVI. st.) farní a školu.

Bartolozzi Francesco, italský kreslíř, ryjec a malíř miniaturní a pastelový (* 1728 ve Florencii, — † 1813 v Lisaboně). Kresbě učil se u Dom. Ferettiho a Ignatia Hugforda ve Florencii, pak vstoupil do ryjecké dílny Josefa Wagnera v Benátkách. Po té odešel do Říma a tam ryl řadu podobizen pro díla Vasariova (1759—1760, 3 sv.). Dalton, bibliotékař angl. krále Jiřího III., uložil mu radiovati několik kreseb Guercinových, a poněvadž mnohé z těchto byly v rukou angl. královny, **B.** odebral se r. 1764 do Londýna, kde byl jmenován dvorním mědiryjecem a r. 1786

členem Royal Academy. Jsa velmi pilným a lehce uměje zacházeti s jehlou ryjeckou, hlavně však pečlivým provedením svých prací a půvabem své manýry rychle dosáhl slovnosti ve svém oboru. Později ryl skoro výhradně měkkou tečkovací manýrou, kterou Bylaert v Lejdě zavedl a kterou B. k vlastnímu vývoji přivedl a novou školu založil. Manýra liniová tím na čas docela byla z Anglie zatlačena. Vliv jeho na umění ryjecké v Anglii byl velmi účinný a rozšířil se i na Francii, kde podlé jeho způsobu velmi mnoho ryto. R. 1802 odešel přes to, že Jiří III. v Anglii jej zdržoval, do Lisabonu, kde se stal ředitelem národní akademie a byl jmenován rytířem řádu Kristova. Z jeho prací jsou nejlepší *Clytie* dle Carraciho, *Madonna s dělátkem* dle G. Dolciho, *Venuše*, *Cupido a Satyr* dle L. Giordana, *Svatý Jeronym* dle Correggia, pak mnoho rytin dle S. N. Ciprianiho. Seznam všech jeho rytin viz Ch. Le Blanc, *Manuel de l'amateur d'estampes*.

Bartolus: 1) B. de Sassoferato, vynikající italský právník XIV. stol., hlavní reprezentant scholastických právníků středověkých, zv. postglossátorů nebo komentátorů. Nar. r. 1313 v obci Venatufe blízko Sassoferata v marce Anconské z rodiny Bentivoglio; otec jeho zove se v závěti Francesco Buonaccorso. B. obdržev první vyučování od minority Petra z Assisi oddal se v 15. roce věku již studiu práva v Perugii, kdež byl jeho učitelem proslulý tehdy romanista Petrus da Pistoja, a dosáhl 10. listop. 1334 na učení bononském hodnosti doktorské. Když byl vlastním studiem několikaletým opatřil sobě důkladnějšího vzdělání, přijal r. 1348 v Toldi a napotom v Pise úřad soudního assessora; avšak znechutiv si povolání soudcovské zvolil dráhu učitelenskou a spisovatelskou. V říjnu r. 1340 začal v Pise přednášeti o zákoníku Justinianově a r. 1343 povolán jest odtud na učení perugijské, které tehdy právě bylo v rozkvětu. Zde setrval až do smrti, až na krátký čas kolem r. 1348, kdy pro morovou ránu z Pisy odešel. Zemřel v Perugii 13. července 1359. Jak přednáškami, tak i spisy a dobrými zdaními svými zjednal sobě jméno nejproslulejšího právníka své doby. Současníci nazývali jej světlem a hvězdou právníků, svítilnou práva atd. Z posluchačů jeho, kteří se se všech stran k němu hrnuli, vynikli zvláště dva bratři Baldové (viz Baldus) a Angelus de Ubaldis. Perugia, kdež velkou část života působil, udělila mu právo měšťanské a povolala jej též k hodnostem měšťským. Když Karel IV. na podzim r. 1354 táhl do Itálie, aby se dal v Římě korunovati na císařství Římské, chtěla některá města hornoitalská opřít se jeho záměru; avšak Karlu podařilo se přiměti je, aby se podrobila jeho vrchnímu panství. B. maje účastenství na tomto jednání jako vyslanec perugijský prokázal Karlu IV. mnohé služby, načež císař vraceje se z Říma potvrdil netoliko Perugii a tamější universitě její privileje, nýbrž i vyslance jejího mnohými milostmi obdařil. Povýšil 19. května 1355 B-la za svého radu,

dvořenina a spolustolovníka a udělil jemu i jeho potomkům, kteří budou legum doctores, právo udělovati pinolestost a legitimovati posluhače nemanželsky zrozené. (Huber, *Regesten*, č. 2129., 2130. a 6819.) Současně prý mu císař udělil šlechtictví a znak červeného lva o dvou ocasech ve zlatém poli, následkem čehož někteří soudili, že byl B. do stavu rytířského v Čechách povýšen, což s pravdou se nerosnovává. Rovněž odporuje pravdě tvrzení Pelzlovo, jenž B-la dokonce počítal k českým učencům (v *Abbildungen böhm. Gelehrten*, I., str. 31.), jako by Karel IV. byl B-la do Prahy povolal, aby účastnil se sepsání zákonníka »Majestas Carolina«; nebo tvrzení opata di Pade i jiných, že B. sepsal zlatou bullu z r. 1356. Pravdě však jest podobno, že sepsal některé spisy k vyzvání Karla IV., poněvadž obsah jejich souvisl poněkud s tehdejšími kodifikačními snahami v říši a snad i v Čechách (srvn. na př. posud netištěný traktát *De electione imperatoris* v rukopise dvorní bibl. ve Vídni, č. 5045., dále traktát *Qui sint rebelles* atd.). Tím by se poněkud vysvětlila zpráva poznámka Koldinova v předmluvě k Právům měšťským z roku 1579, že prý Karel IV. užíval »v radách svých onoho osvíceného muže a vtipu velmi ostrého i v právích zběhlého B-la řečeného«. Význam spisovatelské činnosti B-ovy a jeho školy v tom záleží, že, kdežto glossátoři neodvažovali se daleko od písmene zákona, píšíce k ustanovení jeho stručné výklady, glossy neb summy; B. i následovníci jeho odvážili se na obsírnější komentáře, přihlížejece při sepsování jich netoliko k římskému právu, nýbrž i ke změnám, které v platnosti jeho způsobily církevní zákonodárství, manské právo lombardské a statuta italská. Následkem toho spisy B-ovy netoliko ve škole, nýbrž i na soudech neobyčejně vážnosti se dodělaly; ve Španělsku a Portugalsku přikládána jim dokonce zákonná moc a třebaž prokazují nedostatečné vzdělání právnícké, podávajíce často nesprávný výklad textu a užívajíce barbarské řeči, přece vliv jejich na pozdější právníké práce byl značný. Obsahují pak jednak obsírnější exegesi pramenů římského práva, jednak menší výklady o jednotlivých otázkách z oboru práva státního, trestního, soukromého i procesálního ve formě traktátů nebo *consilia* (počtem až 361) nebo *quaestiones*. Spisy ty mnohokrát souborně byly tiskem vydány: r. 1473 v Benátkách, r. 1544 v Lyoně, r. 1577 v Turíně (10 dílů), r. 1588 v Basileji, r. 1590 a 1615 v Benátkách, nověji r. 1843—1845 od Prata a Müncha. Srv. Savigny, *Geschichte des röm. Rechtes* (VI, 137, kdež i starší literatura); Cesare Barnabei, *Bartolo de Sassoferato e la scienza delle leggi* (Turin, 1881); Časopis Česk. Musea (1883, str. 433.). JČ.

2) B. István, maď. hudební spisovatel a skladatel, nar. r. 1821 v Bálványos Váralji. Žije v Budapešti a jest od r. 1876 řádným členem uher. akademie věd. Vydal řadu vzácných děl, z nichž uvádíme: *A magyar egyházas szertartásos énekei a XVI és XVII század*

zadban. Hangjegyekkel (Maď. církevní obřadní zpěvy v XVI. a XVII. stol. S notami. Budapešť, 1869); *Művészet és nemzetiiség* (Umění a národnost, tamt., 1876); *Adalékok a magyar zene történetéhez* (Příspěvky k dějinám maď. hudby, tamt., 1882); *Ujabb adalékok a magyar zene történetéhez* (Novější příspěvky, 1882). Kromě toho vydal: *Jelenés a felső-ausztriai Kolostoroknak Magyarországot illető kézíratai és nyomtatványairól* (Zpráva o rukopisech a tiskopisech klášterů hornorakouských, týkajících se Uherska, 1870). Všecky tyto spisy vyšly nákladem uher. akademie. Bbk.

Barton [bárn]: 1) B. on Humber, starobylé město lincoln. hrabství v Anglii, 10 km sev.-záp. od Hullu, na jižním břehu Humberu. Vedlo druhdy značný obchod, nyní vyrábí provazy, cihly a hrubé plátno. Chrám sv. Petra honosí se zbytky anglosaské architektury. Obyvateľstva 5339 (1881). — 2) B. on Irwell, krásné rozložené město lancasterského hrab. v Anglii, 7 km západně od Manchesteru, na Irwellu, má uhelný, pŕádelny a s pŕedměstími Eccles, Winton, Monton a Patricroft 21.785 ob. (1881). Bartonský vodovod vede bridgewater-ský kanál ve výši 12 m pŕes Irwell, a v Patricroftu nalézají se svŕtoznámé ŕelezárnny bratŕí Nasmythů (*Bridgewater foundry*). — 3) B., hrabství v severoamerickém státě Missouri, má 1582 km² a 10.332 obyv.; hl místo Lamar. — 4) B., město státu New-York v Severní Americe, s 5825 obyv.

Barton: 1) B. Elizabeth, zvaná obecně »svatá panna kentská«, nešťastnice, jeŕž kŕečovitým záchvatům nervů podléhala a pak ze sebe nesouvislé skřeky a frase vydávala. Marters seznav její tŕŕstivost, když jeŕž slouŕžila jako číŕnice ve svém rodišti Aldingtonu v Kentu, pojal myšlénku, prohlásiti ji za zázračnou, prorockým duchem nadancu divku. Odvedl ji do kláštera v Canterbury, a B-ová za jeho dozoru hrála svou roli brzo tak znamenitě, ŕe nejen obecný lid, ale i vysoce vzdělaní mužové, jako Thomas Mcre a canterbur-ský arcibiskup Barham v boŕské poslání její věřili. Později stala se jeptiškou, a když r. 1532 Jindřich VIII. pŕišel do sporu se římskou stolicí, pozdvihla svého hlasu proti jeho rozvodu s Kateřinou, ba odváŕžila se mu prorokovati i brzkou smŕť. Byvši na rozkaz králův pohánána pŕed soud učinila vyznání o podvodu, jemuŕž slouŕžila za nástroj, a byla i se svými svůdníky popravena r. 1534.

2) B. Benjamin Smith, amer. pŕirodozpytec (* 1766 — † 1815 ve Filadelfii). Narodil se v Pennsylvanii, stud. v Edinburku, povýšen na doktora lékařství v Gotinkách, načeŕž usadil se ve Filadelfii, kde s počátku prováděl pŕaxi lékařskou, později pak pŕednášel pŕírodnní vědy a na sklonku života praktické lékařství. B. byl pŕvním professorem pŕírodních věd ve Spoj. Obcích amer., a na základě četných jeho spisů, z nichŕž jen uvádíme: *A Memoir concerning the Fascinating Faculty, which has been ascribed to the Rattlesnake and other American Serpents* (1796); *A Memoir concerning the Disease of Goitre* (1800); *Elements*

of Botany (2 sv., 1812); lze jej považovati za zakladatele amer. školy pŕirodovědecké.

3) B. Bernard, anglický básník (* 1784 v Carlisle — † náhle 1849). R. 1810 stal se bankovním píšafem ve Woodbridge, v kterémŕto úřadě setrval téměř až do smŕti. Jeho pŕvní básnické pokusy *Metrical Effusions* (1810) vynesly mu dopisování s poetou Southeyem, další jeho sbírky *Poems by an Amateur* (1818) a *Poems* (v Lond., 1820) seznámily jej s Lambem a Byronem. Veškeré básně B-ovy jsou prodchnuty vroucností náboŕenského citu (B. byl nadšeným členem Společnosti pŕátel), prozrazují však spíše dovedného veršovníka než rozeného poetu. Čtenářský klub ve Woodbridge, jeŕž sám zaloŕžil, již r. 1824 sebral a jemu odevzdal 1200 lib. sterl., a sir Robert Peel vykázal mu několik let pŕed jeho smŕti roční pensi 100 lib. sterl. Krom uvedených sbírek dluŕno jeŕž uvést *Napoleon and other Poems* (1820); *The Reliquary* (1836) a *Household Verses* (v Lond., 1845). Po jeho smŕti vydala dcera jeho *Selections from the Poems and Letters of B. B.* (v Lond., 1849).

Bartoněk Vojtěch, malíř český (* 1859 v Praze). Vstoupil r. 1876 na pŕaŕskou akademii malířskou a hned pŕvním obrazem (*Nepoctivé dělení*), kterým r. 1881 vystoupil na veřejnost, osvědčil svěŕzi smysl pro zachycení výjevů ze všedního ŕivota. Lehký humor, jímŕž obŕázek ten byl oŕiven, stal se základním tónem většiny dalších pŕací B-ohkových, jeŕž mají ráz specificky pŕaŕský. Jsou to v postupném sledu: *Pŕed kolekturou*; *Koleďou*; *Poslední doušek*; *Z pŕaŕské ulice*; *Starý mluvka*; *Rekruti*; *Na cestě k nemocnému*; *Spor ve dvoře*. Z pŕací leŕčících mimo vlastní obor nadání B-ohkova buďteŕž tu uvedeny: Obraz oltární v kapli sv. Rafaela pod Brusku (dle kartonu prof. Lhoty, 1884), pak dekorativní malby v jídelně p. Bondýho r. 1888 provedené. — B. náleŕží k nejnadanějším z mladších umělcův odchovaných pŕaŕskou akademií. Jeho technické pŕostředky nabývaly rok od roku většii hotovosti. Maje bystrý talent pozorovací jeŕž téŕž dobrým vypravovatelem a líčitelem výjevů z pŕaŕského ŕivota pouličního. Pŕíkrým tendencím naturalismu se vyhýbá, ač hlásí se k zásadám školy nejmodernější, pokud se týče technických jejích vymoŕžeností. Tá.

Bartoňov (něm. *Bartelsdorf*), mor. ves v okr. hejtmanství a v okrese ŕumperském, s 55 domy a 316 obyv. (1880) náboŕ. katolického, národnosti české; má školu a zřice-niny starodávné tŕve.

Bartonský stupněn jeŕž v geologii svrchní pásmo eocénového oddělení útvarů terciérních dle rozdělení C. K. Mayera v Curichu; zahrnuje mezi jinými také t. zv. bartonský jíł a písek na ostrově Wightu, kde se vrstvy skládají z tmavých, písčitých jíłů až 120 m mocných se sferosideritovými koulemi, obsahující *Nummulites variolarius* Lam., *Nummulites planulatus*, *Chama squamosa* Eichw., *Cardita sulcata* Brug., *Crassatella sulcata* Sow., *Typhis pungens* Brand, *Voluta athleta* Sol., *Terebellum fusiforme* Lam. Fl.

Bartoszewicz [ševič], jméno šlechtického rodu v Polsku a na Litvě. Tento dělí se dle čtyř erbů: Jastrzębiec, Pomian, Łada a Oksza. **B**-ové, kteří užívali erbu Jastrzębiec, psali se po způsobu jiných šlechtických rodin litevských dle dědičné vsi Lemniku Lemnickými, a jedna větev přijala tento přídomek za jméno rodinné. Z rodu toho vynikli zvláště: 1) **B**. Dominik erbu Pomian, dějepisec a lexikograf polský (* 1801 v Jordanech — † 1851). Navštěvoval univ. vilenskou a stal se r. 1820 prof. jazyka polského, latinského a dějepisu na školách v Międzyboží, později ve Winnici a v Żytomierzi. R. 1835 přesídlil se do království a působil na varšavském vojvodském gymnasiu. R. 1843 hyl jmenován inspektorem a zároveň prof. dějepisu v Puławách. Ze svých vědeckých prací vydal **B**. pouze *Słownik polsko-rossyjski i rossyjskopolski* (Varšava, 1841—43, 2 sv.), jenž náleží k nejlepším polským slovníkům. V rukopise zůstavil **B**. všeobecný dějepis, dějiny polské, theorii rhetoriky a polskou grammatiku.

2) **B**. Zygmunt erbu Pomian, spisov. polský (* 1798). Narozen ve vsi Jordanech v okrese vilenském, konal universitní studia ve Vilně, načež stal se tamtéž profesorem gymnasiím. Vydal spisy: *Historia literatury polskéj podług dzieł Bentkowskiego, Justynskiego, Ossolińskiego i Sołtykowicza* (Vilno, 1828); *Grammatyka języka łacińskiego* (Varšava, 1832, 2 sv.; 1843 4. vyd.); *Wypisy polskie dla użytku młodzieży płci męskiej* (Vilno, 1836); *Wypisy polskie dla użytku młodzieży płci żeńskiej* (t., 1836) a j.

3) **B**. Julian, přídomkem Lemnicki, proslulý dějepisec polský (* 1821 v Białe Radziwillowské — † 5. listopadu 1870 ve Varšavě). Vzdělával se ve svém rodišti, v Łukově a ve Varšavě, gymnasiu ukončil v Leśné a v letech 1838—42 studoval na universitě petrohradské filologii a historii, načež stal se gymnasiím profesorem ve Varšavě. Pro svá díla historická a přednášky v jejich duchu konané měl s vládou stálé rozmišky a za trest přeložen na dvě léta do okresní školy v Końských; avšak na přímluvu mocných přátel zaujal r. 1849 opět své místo dřívější. **B** byl jedním z hlavních spolupracovníků časopisu »Dziennik Warszawski« (1851—56), později redigoval »Kroniku wiadomości krajowych i zagranicznych« (1854—58) a přispíval od r. 1850 mnohými pracemi do »Biblioteki Warszawské« a Orgelbrandovy »Encyklopedye powszechné«. Ryzi vlastenecké smýšlení **B**-ovo bylo příčinou, že r. 1866 s professury byl sesazen a zůstal toliko kustodem hlavní bibliotéky varšavské. Avšak r. 1869 i toto místo bylo mu odhato, a **B**. žil od těch dob v soukromí věnuje se výlučně pracím literárním. Historické spisy **B**-ovy zahrnují životopisy vynikajících učencův a politiků, monografie o politických institucích, právech, sněmeh a válkách, dějiny králův i knížecích rodů, měst a kostelů. **B**. vycházel ze zásady, že dokonalých celkových dějin národa nelze poříditi, dokud před tím všechny jednotlivosti nebudou

náležitě propracovány. Odtud lze si vysvětliti, že nevytvořil jediného velikého díla historického, a že rozptyloval síly své na předměty značně různorodé. Přece však podal několik monografií velké ceny vědecké, jež mu zabezpečují čestné místo mezi polskými historiky. Z nich jsou nejdůležitější: *Królewiec biskupi* (Varšava, 1851), kde jsou obsaženy biografie Bedřicha z rodu Jagiellonského, Jana z knížat litevských, Jana Olbrachta a Karla Ferdinanda z rodu Vasa; *Panowie niemieccy na dworze Stanisława Augusta* (t., 1852); *Znankowci mężowie polscy w XVIII. wieku* (Petrohrad, 1853—57, 3 svazky), mezi nimiž zvláštěního vytknutí zasluhují životopisy biskupa Naruszewicze, primasa Łubieńskiego a Ig. Krasińského; *Królowie Polscy* (Varšava, 1857—60, 15 seš.); *Arcybiskupi gnieźnieńscy i prymas* (t., 1858—65, 22 seš.); *Hetmani polni koronni i Wielkiego Księstwa Litewskiego* (t., 1860—1866); *Historia literatury polskéj* (t., 1861), dílo ne vždy nestranné a v úsudcích správné, ale založené na vlastním badání a proto samostatné v názoru i závěrech. Mimo to **B**. vydal: *Kodeks dyplomatyczny Polski* (t., 1858); *Kościół warszawskie rzymskokatolickie* (tamže, 1855—57); *Pogląd na stosunki Polski z Turcyą i Tatarami* (při »Koranu« J. M. T. Buczackého, t., 1858, o sobě 1859); *Album malownicze Kijowa* (t., 1861); *O pomysłach historycznych A. Bielowskiego* (t., 1852) a j. Porůznu uveřejnil **B**. životopis P. Skargy, biskupa Pavla Piaseckého, vojvody Josefa Sosnowského a j. V rukopise zanechal obšírné dějiny polské, výtečnou monografií *Anna Jagiellonska*, dějiny unie polskolitevské a několik životopisův. Od r. 1876 vychází v Krakově úplné vydání spisů **B**-ových pod názvem *Dzieła Juliana Bartoszewicza*, v nichž uveřejněny: *Historia literatury polskéj*; *Historia pierwotna Polski*, sahající až na konec vlády Mečislava Starého; *Szkice z czasów Saskich* a *Studia historyczne i literackie*. **B**. byl též pilným překladatelem a mimo jiné přeložil též spisy Thukydidy. Jako historik vyznačuje se všestranností a svědomitostí při spracování dějinného materiálu. Úsudky jeho tu i tam bývají nespravedlivé a strannické, přes to však náleží **B**. k nejpřednějším vzdělavatelům dějin polských naší doby a právem stojí v čele historiků varšavských.

4) **B**. Kazimierz, současný polský spisovatel a publicista, syn Juliana **B**-e, narozen 19. listop. r. 1852 ve Varšavě. Gymn. studia konal v rodišti, universitní od r. 1871 do 1875 v Krakově, kdež s počátku poslouchal práva, posléze od r. 1873 filosofii. Nyní jest majitelem knihkupectví v Krakově. Literárně činným byl již r. 1867 jsa spolupracovníkem časopisů »Zorza«, »Kurier Świąteczny«, »Przeгляд polski«; časop. »Kolce« pak přinášel od něho četné práce humoristické. R. 1875 a 1876 vydával a redigoval »Szkice społeczne i literackie«, na to hum. časopis »Harap«. Posléze jmenovaného roku zahájil též vydávání spisů svého otce, jichž vyšlo 12 silných svazků. V letech 1876—1882 byl dopisovatelem ně-

kterých časopisů Lvovských a varšavských, mimo to r. 1881 psal humoristické týdenní causerie pro »Gazetu krakowskou«. Roku 1884 jal se vydávati v Krakově *Przegląd literacki i artystyczny*, r. 1887 pak denní list »Kuryer Krakowski« směru liberálně umírněného, jež vydává dosud. O sobě uveřejnil: *C. hr. Ypka Z wesolych chwil* (Krakov, 1876); *Matka człowiek, nieznaná satyra z XVIII. w.* (Varšava, 1882); *Życie Jana Kochanowskiego* (Krakov, 1883); *Przewodnik po Krakowie* (t., t.); *20 kronik Przeglądu literacko-artystycznego* (t., t.); *Drugie 20 kronik Przeglądu literacko-artystycznego* (t., 1884); *40 kronik* (t., t.); *Uwagi nad protokołem obrad sądu konkursowego nad modelami do pomnika Ad. Mickiewicza* (t., 1885); *Polityka galicyjska I.* (t., 1888). Vydal též *Zapiski Tymoteusza Lipińskiego* (1883), jež opatřil komentářem, *Satyry Krzysztofa Opalińskiego* (1884) a humor. kalendář *Ananas* (Krakov, 1889).

Bartoszewicz [-ševič], válečník a partizán pol. v XVIII. stol. Po smrti krále Augusta II. byl horlivým stranníkem Stanisl. Leszczyńskiego. R. 1734 vedl pro něj ve Velkopolsku, Plocku a Prusích partizánskou válku se značným úspěchem poslouchaje rozkazů Jana Tarty, vojvody lubelského. Cínil Sasům velmi citelné škody, ale na konci r. 1734 sám do jejich rukou upadl a byl uvězněn na Sonnensteině. Teprve když byl August III. uznán za krále v celém Polsku, dostal se **B.** na svobodu. Po vypuknutí druhé války mezi Rakouskem a Francií zřizoval r. 1743 z polské šlechty pomocné sbory pro Morice Saského a vysílal je do Bavor. Dvě léta na to účastnil se války pruskorakouské jakožto plukovník partizánského oddílu na straně Rakouska. O osudech **B.**ových po míru drážďanském (1745) nezachovaly se žádné zprávy.

Bartoš: 1) **B.** Pisář čili Bartoloměj od sv. Jiljí, neb i Bartoloměj, pisář od sv. Anny, kronikář český věku XVI. Byl měšťanem Starého města Pražského a pláteníkem, při kterémžto obchodu byl spolčen s Janem řečeným s mečem. Od toho se později oddělil a vedl živnost tu samostatně, a to tak, že manželka jeho Markéta plátno prodávala, kdežto on sám písařství úřadu hor vlničných zastával (1518) a když se zaměstnání tohoto brzy vzdal, písařstvím se zabýval skládaje listiny k potřebám soukromým a přepisuje knihy. V Chrudimi se chová přepis knihy »Práva městská« (t. rukopis Brikciho z Licska »Práv městských« později tiskem vydaných), který r. 1519 od **B.**e byl psán. **B.** byl horlivý přívrženec učení Lutherova a zvláštní citel Matěje poustevníka, který učení Lutherovo s vlastními doplňky a výklady horlivě po Praze rozšiřoval, a proto musil se v srpnu r. 1525 z Prahy vystěhovati, když strana katolíkův a utrakvistů majíc v čele mistra Jana Paška z Vratu domohla se po násilném převratu vrchu při správě městské (1524) a jala se pronásledovati stoupence učení Lutherova. Do Prahy se vrátil s jinými vypověděnými pod ochranou krále Ferdinanda I. až r. 1529 po pádu Paškově a

teprve když se byl ospravedlnil z náuku, že chtěl a ještě nepřestává napravovati viru křesťanskou, byl zase přijat do společnosti mňešťanské 23. kv. 1530, což 25. srpna t. r. veřejně bylo oznámeno. Potom začal spisovati svou kroniku o pozdvížení a bouře pražské, již dle všeho dokončil r. 1534. Zemřel 6. kv. 1535. **B.** náležel k zámožnějším měšťanům pražským. Již r. 1515 měl krám v Kotcích, který prodal r. 1530 za 23 kopy Jifimu Benátskému. Na místě něho koupil si jiný sklep v Kotcích kožišnických s místem v Kotcích plátenických za 47¹/₂ kopy. Kromě toho měl dům proti kůru kláštera sv. Anny, který roku 1532 prodal Janovi z Přeboramě (snad zeti svému). R. 1534 byl majitelem jiného domu nyní polohy neznámé a dříve, než z Prahy vypověděn byl, koupil ještě jiný dům na Koňském trhu »u čápu« zvaný. — **B.**ova kronika táhne se k létům 1524—30, jen některé zprávy s touto dobou v souvislosti jsou sahají ještě i do následujících tří let. **B.** byl první český dějepisec, který často chronologický postup vypravování dějepisného opustil a události líčí v jejich přirozené pragmatické souvislosti. Vypravování jeho jest prosté, místy až příliš jadrné, a podává nám přes to, že spisovatel všude se jeví jako rozhodný stranník, jasný obraz tehdejších poměrů pražských a slabost vlády k zavedení spořádaného, zákonitého stavu v městě. — Vydání kroniky této spofidil r. 1851 K. J. Erben pod názvem *Bartošova kronika Pražská* od l. p. 1524 až do konce l. 1530; latinský překlad uveřejnil roku 1859 C. Höfler: Bartholomaeus v. St. Aegidius Chronik von Prag; výtah z latinského překladu, shotovený r. 1606 od Petra Lodereckera, převora břevnovského, Pontanus v »Bohemia pia«. Srovn. Palacký, Würdigung der alten böhm. Geschichtsch., str. 262—268.; Ant. Rezek, Dodatky a opravy k Bartošově kronice o bouři Pražské ve »Zprávách o zased. král. čes. spol. nauk« r. 1882 a násl. a v »Časop. čes. mus.«, r. 1882, str. 544.

2) **B.** z Bíliny, vlastně Bartoloměj Synopfer (Sünhofer?), horlivec náboženský ve stol. XVI., »rodic bílinský z Čech«, kněz pod obojí; původně vysvěcen byl za kněze katolického, později přestoupil ke kališníkům. Od r. 1526 byl farářem na podacím Jana Dubčanského, zakladatele sekty habrovanské čili lulecké, proti níž přikřel vystupoval; od něho **B.** odešel do Zábřeha, statku Křištofa z Boskovic, hejtmana moravského, kdež pokračoval v kazatelství svým způsobem provozuje zároveň živnost mydlářskou, později vinopalnictví a šenkování vína páleného. Po r. 1539 dostal se **B.** za faráře ke sv. Petru v Prostějově, r. 1544 odešel na faru do Veselí na podacím Hynka Bělíka z Kornic. Brojení **B.**ovo proti Habrovanským pohnulo některé starší bratrské k vyjednávání s ním »o podstatných věcech k lidskému spasení přináležejících«. Avšak žádná z obou sporných stran neustoupila v názorech svých, tak že vyjednávání nevedlo ku konci; Br. Matouš a Jakub, správci sboru lanškrounského, listem **B.**ovi oznámili.

že sami stojí na svém jako před tím. V »Odpovědi« Matoušovi a Jakubovi poslané vytýká B. Bratřím, kterak od původní ryзости učení svého se odchýlili držíce se nyní jen »vymyšleného smyslu literárního«. Za to rozhlásili bratři o B-ovi, že jest člověk bludný, který novou víru zakládá. Tím jsa pohnut počal B. r. 1539 psáti spis o scestnosti učení bratrského; ke druhému spisu polemickému proti Bratřím zavdalo B-ovi příčinu kázání Br. Michalce, které měl v Prostějově o večeri Páně. Na spis poslední dostalo se B-ovi odpovědi od Br. Michalce. Jak Bratři tvrdili, držel prý B. ve věcech víry i s novokřtenci, s Kalencem, Tasianem i s ariány. Názvy spisů B-ových, o nichž sepsání zmínka se stala, jsou: *Odpověď Br. Matúši a Jakubovi, správčům žboru lanckrounského* (ok. r. 1530); *Spis Bratra Bartoše z Biliny Čecha, v kterémž učení a zachování Bratří veliké strany neb boleslavských zřetelně scestné a pravdě Páně v smyslu zdravém odporující byti dokazuje*; 1540, bez udání místa (u J. Olivetského v Prostějově; ded. Křišť. z Boskovic); *Psaní proti kázání M. Michalce 1544*, ded. Hynkovi z Kornic.

B. František, filolog a folklorista český (* 16. března r. 1837 na Mlatcově u Zlína na Moravě). Počátečného vzdělání dostalo se mu ve škole zlínské a na hlavní škole v Olomouci, kde navštěvoval také gymnasium. Zde měl nejednoho učitele vyznačujícího se svěrázností; ale rozněkající slovo vlastenecké ozývalo se toliko u dějepisných a českých hodinách prof. Fr. Vaňka, a ty byly B-ovi ohněm vlasteneckého zápalu. Na universitě vídeňské nacházíme B-e v popředí českého ruchu studentského a v přátelském kroužku »Morava«, jenž vydává zvláštní časopis (psaný) pěstoval vzájemnost slovanskou poznáváním jazykův a písemnictvím jinoslavanských. Vedle klasické filologie B. oddal se i studiu češtiny, a záhy jak Bonitz tak Miklosiic postřehli pilní a nadanost B-ovu, tak že se mezi professory a žákem vyvinul přátelský poměr, jenž přetrvav B-ův pobyt ve Vidni mezi Miklosiicem a jím trvá posud v nechabnoucí srdečnosti. R. 1863 B. stal se professorem nejdříve ve Strážnici, pak v Olomouci (na něm. gymn.), načež dosáhl definitivního místa v Těšíně (1866). Třiletý pobyt těšínský stal se mu v mnohé příčině významným. Kraj, lid, zvyky a zvláště nářečí jeho, blízké rozhraní polštiny a moravštiny lákaly k podrobnému studiu. B. zabýval se zde též pilně polskou řečí a literaturou a důvěrně se spřátelil se slovenskými spisovateli Kalinčákem a Hodžou, jenž tam dlel u výhosti. Než touha jej vedla brzy nazpět na Moravu, kde také r. 1869 dostal místo na nově zřízeném českém gymnasiu v Brně a bezmála dvacet let působil; r. 1888 stal se ředitelem druhého čes. gymnasia brněnského. V Brně byl duchovním vůdcem svých žáků; slovem ohnivým šlechtil srdce, obohacoval rozum, vštěpoval lásku k národu, písemnictvu, ku práci. V Brně také počala po mnohaletých studiích literární činnost B-ova. Studium české skladby zaměstnávalo jej nejdříve, a vý-

sledkem jeho byly četné články v »Časopise Matice Mor.«, v »Listech filol. a paedagogických« i v programu gymnasiálním, které rázem postavily původce mezi přední znalce jazyka. Syntaktické tyto studie dovršeny posléze souborným dílem, *Skladbou jazyka českého* (1878) určenou školám, od nichž především B. čekal očistu a zúšlechťení jazyka. Vedle mluvy všiml si také lidu, jenž ji nejdéle neporušenou zachoval, jeho poesie, zvykův i veškeré individuality. Ze sbírek českých, moravských a slovenských písní národních učinil výbor *Anthologie z národních písní* (v Praze, 1874); podobné výbory pořídil z umělého básnictví našeho a vydal oddíl vlastenecký *Vlast* a milostný *Vesna* za pseudonymem Fr. Zapletala (v Praze, 1875). Život lidu moravského, jmenovitě na Slovácku a na Valašsku, počal vypisovati se stránek posud u nás částečně naprosto nevšímaných, tvořících však dohromady zvláštní kmenovný ráz Slovákův a Valachů, roku 1877 v »Čas. Matice Mor.«, jehož redaktorem se byl stal rok před tím, a dále i v »Osvětě« a brněnském »Obzor«, kterých rozpravy sebrány vyšly v dvojdílném spise *Lid a národ* v Bayrově »Moravské bibliotéce«, první a základní knize folkloristické u nás. Tohoto nového odvětví vědeckého B. zůstal i nadále horlivým pěstitelem nacházeje v tom pilně následovníky: z takovýchto studií vyrostl také originální spis, zobrazující obyčeje, hry, písně, říkadla, vůbec všechen dětský život, jaký před půlstoletím asi býval obecným po vlasti a dílem posud se zachoval, totiž *Naše děti* (Brno, 1888). Za tyto práce folkloristické byl od Petrohradské akademie vyznamenán cenou. Zkoumání lidu vedlo dále též k vypsání jeho mluvy, což se stalo *Dialektologií* od »Matice Mor.« r. 1886 vydanou, za kterýž spis pro historii jazyka českého neocenitelný autor odměněn cenou Čermákovou. Dvě léta maje dovolenou (1883 a 1884) B. cestoval po Moravě od vesnice k vesnici, studoval zvláště jednotlivých nářečí moravskoslezských a sbíral všechny plody literatury lidové, zvláště písně, ovšem jen slovesné neb aspoň hudebně cenné. Žeň byla nad očekávání hojná. Po *Nových národních písních moravských* s nápěvy do textu vřaděnými (1882) následovala r. 1887 nová sbírka moravských nár. písní, r. 1888 další její část a na r. 1889 vydán konečný svazek s instruktivním úvodem do porozumění a ocenění nár. písní. Náklad vedla opět »Matice Moravská«. Tak Morava má nejuplnější sborníky národ. písní: Sušilův a dva B-ovy, v nichž uloženy nepočítané perly poetické i hudební. Při tom B. stále byl pamětliv mládeže. Opatřil jí pečlivě pořádané *Čitanky* pro I—IV. třídu škol středních, vyšším pak třídám složil spolu s J. Kosinou a roku 1875 vydal *Malou Slovesnost*, teorii básnictví a prosy s příměřenými ukázkami. Všechny knihy tyto vynikají českým rázem a osvěžujícím duchem a byvše zavedeny na všech středních a příbuzných jim školách dočkaly se kolikera vydání. Také vydal *Stručný přehled dějin literatury české doby staré a střední* pod pseudony-

mem J. Vesnického (v Praze, 1874). Dále uspořádal **B.** též nová vydání Příhod Vratislava z Mitrovic a Babičky Boženy Němcové (s pěkným uvedením) a přispíval četnými články, kritikami a zvláště rozborly plodů básnických (v »Obzor«, »Komenském« a »Hlídce literární«) k šíření známosti jejich a lepšímu nazírání a oceňování aesthetickému. Za své zásluhy byl r. 1884 jmenován dopisujícím členem král. učené spol. české v Praze. *Bý.*

Bartošek (bartůšek) sluje u Litovle na Moravě proutěný košík na brambory. *1ck.*

Bartošek z Drahonice čili z Drahynic má se za spisovatele latinské kroniky táhnoucí se k událostem českým let 1419—1443. Byl, jak se podobá, syn Jana r. 1401 v Příbrami a Anny r. 1420 ve Skřípeli pochovaných. Pocházel bezpochyby z rodiny, která byla v držení některého z manských statků Karlšteinských. R. 1408 vykonal prý cestu do Itálie, r. 1419 koupil 10 kop úroku na vsi Draněvicích u Šternberka Sázavského, jež později (1437) dal v zástavu Oršile Bohunkové ze Zbýnic. R. 1421 náležel k posádkě, která hrad Pražský pro Sigmunda hájila, a odebral se po jeho vzdání na Karlštejn nebo někde na blízko hradu tohoto, kde napotom, jak se podobá, pobýváje, co viděl a slyšel o událostech válečných na rozličných stranách země i v zemích sousedních, hlavně však v západních a poněkud i jižnějších Čechách se sběhlých zaznamenával jazykem latinským dosti neuhlazeným. Ačkoli náležel ke straně královské, jest přece vypravování jeho i ke straně druhé spravedlivé. Držel též v Draněvicích tři dvory kmetské, na kterých strýci svému Janu Brusovi z Drahonice a Ofce z Drahonice zapsal 50 kop gr., a poněvadž se i Ofka i Oršila nahofe zmíněná r. 1445 v ně uvázaly, jest pravdě podobno, že tenkrát byl již mrtev, čímž by se vyložilo, proč kronika jeho r. 1443 náhle přestává. Ku kronice té jsou připojeny kratičké letopisy latinsky i česky psané od r. 1310—1464, z nichž některé zprávy, jak se podobá, též **B.**škovu náležejí. Vydání kroniky **B.**škovy spojil dosud jedině Dobner (Monum. histor. Boh., I, str. 130—218.), a pojednali o ní Palacký (Würdigung der alt. böhm. Geschichtschreiber, str. 218—229.), Bezold (K. Sigmund und die Reichskriege gegen die Husiten, I, str. 9—14.) a nejnověji Goll (O kronice Bartoška z Drahonice ve »Zprávách kr. čes. spol. nauk« r. 1884). *Srv. též Jireček, Rukověť k děj. I., str. 169. a 170. Etr.*

Bartošov 1) B. (něm. *Bartoschow*), ves v Čechách, v okr. hejtm. jičínském, okrese libáňském, s 23 domy a 206 obyv. (kat., Češi), přifařena ke Kopidlnu, kdež i pošta. — **B.** býval statkem zemským, který přešel r. 1318 z držení pánů z Rotšteina v majetek Zabounských. K r. 1384 připomínají se Markvart a Jindra z **B.**a, r. 1403 Jan z **B.**a. Na poč. XVI. stol. náležel **B.** Janu Bilskému z Kaříšova, od jehož dědice Jana Ml. Stranika z Kopidlna přešel na paní Annu Kaplětovou ze Sulevic a od ní dále na Černínu z Černína (1544). Na krátký čas potom držel jej Albrecht

ze Šellenberka, potom Jan Kapoun starší ze Svojkova a na **B.**-ě, hejtm. kraje hradeckého. R. 1624 přešel z majetku paní Marie Majdaleny Trčkové v ruce Albrechta z Waldšteina, který prodal jej (1628) v léno friedlandské Kateřině Gutterdingové. Po smrti Waldšteina prodán byl dědičně roku 1644 Karlovi Villanovi, zeti Gutterdingové. Potom dostal se v ruce Šlikův a připojen byl k panství Velišskému. — **2) B.**, Bartoušov (něm. *Pattersdorf*), ves v Čechách v okr. hejtm. a okrese německobrodském, od Něm. Brodu na jihových., se 40 domy a 261 obyv. katol., po většině Němci; přifařena k Pohledu, kdež i pošta. *Koll.*

Bartošovice: 1) B. (*Batzdorf*), farní ves v Čechách, na Orlici Divoké, 214 domů, 1080 ob. něm., 27. č. (1881), hejtm. a bývalé dom. Žamberk, okr. Rokytnice (1 $\frac{1}{4}$ hod. východně); diéc. Hradec Králové, vikariát: Králiky, patron Oskar Parish, 1963 osadníků. Chrám sv. M. Magdaleny z r. 1673 je od roku 1746 farní; škola, pošta. *Nk.*

2) B. též Bartočovice (něm. *Partschendorf*), ves na Moravě, v okr. hejtm. i v okrese novojičínském, se 321 domy a 2023 obyv., po většině katolíky a Němci; má velmi starý kostel farní sv. Ondřeje, v němž pochovan jest několik majitelův alodiálního panství bartošovického, škola a pošta. — Statek **B.** patřil ve XIV. stol. pánům z Kravař, r. 1437 přešel na Drslava z Ochabu. Ve stol. XVI. (od r. 1522) náležel pánům Sedlnickým z Choltic, po nichž drželi jej (od r. 1616—1768) Podstatští z Prusinovic. Na několik let potom měla jej Marie ovdovělá hrab. Taaffová. *Koll.*

Bartošovský z Labouně v. z Labouně.

Bartošov viz Bartošov 2).

Bartramia Hedw. (dle Bartrama, sběratele mechů pennsylvanských), kulistec (viz vyobr. 461.). Rod mechů listnatých vrcho-

Č. 461. *Bartramia Oederi Sw.*, v přír. vel.

loplodných z tribu *Bryaceae* a čel. *Bartramieae* (v. t.). Má stonky vztyčené, v husté, poduškovité trsy nakupené, vidličnaté rozvětvené, s listy úzce čárkovitými, poloobjímavými, dlouhými, mdle sivozelenými, jejichž žlá na hřbetě jest pilovitá a v delší nebo kratší hrot

vybíhá. Za sucha jsou listy buď zkroucené nebo chvostnaté k jedné straně nachýlené. Pohlaví jest 1—zdomé, samčí pupenovitě. Štět 0·3—2 cm dlouhý nese tobolku kulatou nebo vejčitou s víčkem kuželovitým, přitupým a s nepatrnou čepičkou. Obústí jest dvojí, řidčeji jednoduché nebo žádné. Suchá tobolka jest nachýlená, až rovnovážná, podél nerovně brázděná. **B.** roste na hlinitých úklonech, zvláště však v humosních trhlínách skalních, z pahorkatiny až do hor, od Malé Asie přes studenější Afriku a Evropu až do Anglie. U nás jest nejobecnější **B. pomiformis** Hedw., k. j. a bluškový. Méně hojně jsou **B. ithyphylloides** Brid.; **B. Halleriana** Hedw. a **B. Oederi** Sw. (viz vyobr. č. 461.).

Bartramieae M. Schimp., kulistcovité, čel. mechů listnatých z tribu *Bryaceae*, jejichž lodyhy se pod vrcholem rozvíjejí dlouhými výhonky. Listy jsou 5—8řadé, vejčité nebo kopinaté a vybíhající žilou hrotitě. Na lici jsou hustě bradavkaté, pletiva u zpodiny pravouhelného, výše hexagonálního a ku konci velmi drobného. Pohlaví jest obojké nebo jednodomé až zdomé; samčí jest skoro vždy terčovité nebo pupenovitě. Tobolka s krčkem nepatrným, obyčejně kulatá, na štětu nachýlená, až rovnovážná. Její čepička kápoovitá, prchavá kryje malé, pravidlem tupé víčko. Obústí schází zřídka nebo jest dvojité, ne-li jednoduché, a pak skládá se vnitřní z dvouramenných, rozbihajících se zubů promíšených podvojnými brvami. Povrch tobolky je zřídka hladký, častěji podél nerovně brázděný. Nejdůležitější rody domácími jsou *Bartramia* (v. t.) a *Philonotis* (v. t.), z cizích *Conostomum*. Děd.

Bartsch viz Barycz.

Bartsch: 1) **B. Henryk**, pol. spisov., nar. 19. pros. 1832 ve Wladyslawowě v gub. kalíšské. Vzdělával se na universitě v Derptě, kde studoval theologii, načež stal se druhým pastorem evang. augsb. sboru ve Varšavě. Vydal kromě překládů několik spisů theologických a cestopisných, zejména: *Mowy okolicznościowe i trzy kaźania* (Varšava, 1872); *Wspomnienia z podróży do Kairu i Jerozolimy* (t., 1873); *Listy z podróży po Grecyi* (t., 1874); *Z teki podróźnika, szkice dawne i nowe* (t., 1883); *Mowy przygodne i trzy kaźania* (t., 1885).

2) **B. Jacob** (* 1600 v Lubani v Lužici — † 1633 tamže), věrný společník Keplerův, lékař a prof. matematiky na universitě v Štrasburku. Keplerovi pomáhal při sepsání a vypočítání slavných tabulek Rudolfských. Psal na pobídku Keplerova *Admonitio ad astronomos de miris anni 1631 phaenomenis etc.*, kdež sděluje, že dle výpočtu Keplerova Merkur a Venuše viděny budou v slunci. Merkur skutečně pozorován, ale Venuše viděna býti nemohla, poněvadž, jak Lalande později dokázal, již před východem z téhož vystoupila. Psal: *Usus astronomicus iudicis aspectuum, veterum et praecipue novorum, compendiose sine calculo simul omnium inveniendorum a Jac. Bartschio Th. Mag. et P. Caes.*

Philatro (Norimb., 1661, druhé to vydání posmrtně); *Planisphaerium stellatum*; *Usus planisphaerii stellati* (Štrasburk, 1624). S Keplerem vydal *Tabulae manuales logarithmicae ad calculum astronomicum* (Zahaň, r. 1631) a jiné. La.

3) von **B. Adam**, kreslíř, výtečný mědiryjec a slovnítný umělecký spisovatel rak. (* 1757 ve Vidni, — † tamže 1821). Záhy jal se navštěvovati mědiryjecskou školu, kterou tehda řídil Schmutzer, a nabyv tam veliké zručnosti vynikl již r. 1775 kresbami pamětních penězů. Brzo po té 1777 jmenován byl skriptorem při dvorní knihovně a kustodem při sbírce mědirytnin s knihovnou spojené, kteráž sbírka jeho péčí a pod jeho dozorem znamenitě vzrostla a se rozvíjela. Založení nových katalogů vyžadovalo mnoho studií literárních, jimž děkujeme za výborné práce **B.**ovy z oboru historie umění. Pravým původcem ikonografie stal se svým *Catalogue raisonnée* o rytinách a kresbách mistrů, jako Ant. Waterloo, Guida Reniho, Rembrandta, Lukáše van Leyden, jež korunoval velkým dílem *Le Peintre-Graveur* (1803—1821, 21 sv., nové vyd. 1853—1867). Přes různé nedostatky a nedopatření, jimž při díle podobně nelze se vyhnouti, patří dílo k publikacím prvního řádu, jež někteří (Weigel, 1843, a Heller, 1844) jen ještě doplňovali, avšak nenahrazovali. Místo předmluvy k tomu dílu napsal r. 1821 *Anleitung zur Kupferstichkunde*, jediný spis psaný po německu. Neméně záslužným jest jeho vydání velkých dřevorytin Dürerových, jejichž plotny, pokud šťastnou náhodou nebyly nalezeny, **B.** sám zhotovil: *Die Ehrenpforte. Arc triumphal de l'Empereur Maximilien I.* (Videň, 1799); mimo to vydal tyto dřevorytiny: *Le Triomphe de l'Empereur Maximilien I. en une suite de cent-trente-cinq planches gravées en bois d'après les dessins de Hans Burgkmair* (Videň, 1796); *Der Weiss Kunig. Tableau des principaux événements de la vie et du règne de l'Empereur Maximilien I. etc.* (Videň, 1798) s dřevorytinami de H. Burgkmaira; *Images des saints et saintes issus de la famille de l'Empereur Maximilien I.* (Videň, 1799). R. 1812 **B.** povýšen byl do stavu šlechtického. Vedle svých prací literárních, které největší slávy mu získaly, byl neustále činným jako mědiryjec a zhotovil 505 listů. Někteří ryl dle vlastní invence, jiné dle kreseb jiných mistrů, nejméně dle obrazů. Nejlepší z nich je čtrnáct studií zvířat dle kreseb od H. Roose. Zejména dovedl kopírovati rytiny a kresby starších mistrů a napodobiti jejich manýru.

4) **B. Karl Friedrich**, germanista a romanista (* 1832 ve Spottawě — † 1888 v Heidelbergu). První odborná studia vykonal na universitě v Bratislavě za vedení Weinholdova, potom studoval v Berlíně, načež prozkoumal provençalské rukopisy v Londýně, Oxfordu a v Paříži. R. 1855 stal se kustodem bibliotéky při germánském museu v Norimberce, 1858 professorem německé a románské filologie na universitě rostoecké a 1871 v Heidelbergu.

Vědecká činnost **B**-ova vyniká jednak neobyčejnou plodností, jednak zvláštním rázem, že se vztahuje k filologii německé i románské. Tím případ **B**-ovi důležitý úkol prokázati, jak působila starofrancouzská a provençalská literatura ve středohornoněmeckou. **B**. vydal z těchto literatur mnoho textů kriticky bedlivě upravených: *Provençalisches Lesebuch* (1855); *Denkmäler der prov. Litteratur* (1856); *Peire Vidals Lieder* (1857); *Strickers Karl der Grosse* (1857); *Meisterlieder der Kolmarer Handschrift* (1862); *Die deutschen Liederdichter des 12. und 13. Jahrh.* (1864, 2. vyd. 1879); *Kudrun* (1865); *Altfranzösische Romanzen und Pastourelle* (1870); *Wolframs Parzival und Tiurel* (1870); *Das Rolandslied* (1874) a jiné. Výsledky svého badání v příčině původního textu písně Nibelungů podal ve znamenitém díle: *Untersuchungen über das Nibelungenlied* (1865) a v textovém vydání (1866, 3. vydání 1874). Úvahy o metricce obsahují spisy: *Der saturnische Vers u. die alteutsche Langzeile* (1867); *Die lateinischen Sequenzen des Mittelalters* (1868) a j. Z oboru literárních dějin napsal: *Über Karlmeinet* (1861); *Albrecht von Halberstadt und Ovid im Mittelalter* (1861); *Herzog Ernst von Schwaben in Sage u. Dichtung* (1870); *Grundriss der provençalischen Literatur* (1872); *Sagen, Märchen u. Gebräuche aus Meklenburg* (1879–80, 2 sv.); *Romantiker u. germanistische Studien in Heidelberg 1804–1808* (1882) a j.; též spracoval literárněhist. dílo Kobersteinova a Gerwinova k novému vydání. **B**. přispíval velmi pilně do časopisův odborných, zejména do archaeolog. časopisu »Germania«, jež redigoval po Fr. Pfeifferovi od r. 1869, v němž uveřejňoval také bibliografii germánské filologie pro každý rok. Básnickými překlady: *Robert Burns' Lieder und Balladen* (1865); *Das Nibelungenlied* (1867) a *Dante's Göttliche Komödie* (1876) **B**. daleko více vynikl než vlastními básněmi ve sbírce *Wanderung und Heimkehr* (1874). Nejnověji vydal *La littérature française depuis le IXe. jusqu'au XIe siècle* (Paříž, 1888). Srovn. »Germania« 1888, str. 59–107. Vsk.

Bartsia L., babí květ, rod rostlin z řádu krtičníkovitých (*Scrophulariaceae* R. Br.), s kalichem trubkovitým, 4kláným, korunou zpyskou a 4 dvoumocnými tyčinkami. Plod tobolka zpouzdřá, zchlopná, s mnohými semeny vejčitymi, podélně žebnatými, se žebry hřbetními křídlatými. Na travnatých stráních krkonošských, na Alpách i předhřbětích roste hojně **B. alpina** L., vytrvalá bylina s lodyhami přímými nebo vystoupavými, až 15 cm vys., dole šupinatými a lysými, nahofe listnatými i s kalichy květními žláznatě huňatými. Listy jsou vejčité, vroubkované pilovité, přišpicaté a na zpodu přisrdčité; v paždí nejhořejších, namnoze i s lodyhou modře nabělých listů sedí jednotlivé velké, temně fialové květy. Kvete v červnu a červenci. Vsk.

Bartská země viz Bart.

Bartulovioe viz Bartolovice.

Bartulović Petar, farář makarský v Dalmácii, sepsal: *Račličite likarije* (Benátky, 1799);

Epitome del privilegio e ruolo di Macarsca, Primorje e Graina (t., 1796); *Dalmazia antica e recente* (t., 1795). O životě jeho nezachovány žádné vědomosti.

Bartulovioe: 1) **B.** (něm. *Bartelsdorf, Batzdorf*), ves ve Slezsku (moravská enklava), v okr. hejtm. krnovském, v okresu jindřichovském; s 90 domy a 643 obyv. (kat. a Němci); má školu a poštovní úřad; přifařena jest k Vysoké. — **B.** bývaly zemským statkem; založeny biskupem olomouckým Brunem, patřily dlouho olomouckému biskupství, pak dostaly se v držení pánů z Vrbna, pánů Býtovských z Býtova, pánů Pavlovských z Pavlovic (1594), pánů z Hodic (1635) a svobodných pánů z Bartensteina (1739). — 2) **B.** (něm. *Bartelsdorf*), ves slezská v okr. hejtm. těšínském, v okr. frydeckém, se 174 domy a 1265 (1880) obyv. nábož. katol., národností české; přifařena ke Krásným Dvornám (Šenovu), kdež i pošta. Patří k ní samota Skřivec s 9 domy a 85 obyv. (1880). Koll.

Bartusova Marya, pol. básníka (* 10. led. 1854 ve Lvově — † tamtéž 2. října 1885). Prvního vzdělání nabyla ve svém rodišti. Záhy osiřevši přišedla se s matkou do Kołomyje, a když tato provdala se podruhé za lesníka Prejera, do Rostok. Později vrátila se **B.** opět do Lvova, kde stala se ředitelkou dětské opatrovny. K vybitnutí Odyńcovu odebrala se na to do Varsavy, ale nemohouc najíti tam trvalé existence vrátila se do Haliče, kde podnikla učitelkou zkoušku pro obecné školy. Působila pak jako učitelka v Sokolnikách, v Niewodowé a posléze v Łazanech. Ale pro těžkou chorobu musila se vzdáti tohoto povolání a meškala u matky ve Lvově. Mezi r. 1882–1884 trpěla hroznou bídu nejsouc s to, aby opatřila si nějaké živny. Teprve nedlouho před smrti dostalo se jí vydatné podpory jak od zemského výboru, tak od jednotlivců. Velmi záhy byla literárně činnou. Jako 16letá dívka přispívala do časop. »Jutrzenka«, vydávaného od dra. Dunina Wašowicze v Kołomyji, kde vyšly též její *Trzy obrazy Syberji*. Později uveřejňovala své práce zejména v časopisech »Dziennik mód«, »Tydzień literacki«, »Ognisko domowe«, »Tygodnik ilustrowany«, »Kronika rodzinna«, »Bluszcz« a j. Souborně vydal její práce Wl. Belza s názvem *Poetye* (Lvov, 1876), které roku 1880 nákl. Gubrynowicze a Schmidta vyšly v druhém, značně rozmnoženém vydání. Mimo to uveřejnila delší epickou báseň *Czarodziejska fujarka* (Černovice, 1884), napsala dramatický obraz v 5 jednáních *Wanda*, veselohru veršem *Wieczór u pana prezydenta* a povídky prósou *Duch ruin* (Lvov, 1885), *Po śmierci a Węzanka konwalji*. Nejvlastnější pole talentu **B**-sovy jest čistá lyrika, jež vyniká vřelostí citu, prostotou a ušlechtilou formou.

Bartys Matěj, převor kláštera cisterciáckého na Velehradě (* 1693 — † 1770), rodem z Mor. Ostravy. Byl farářem v Polešovcích 1732–1735, pak převorem od r. 1740. **B**. vydal latině spis o filosofii racionální (Praha, 1724, 1752) a o theologii scholastické (tamt.,

1727—1732). Český vydal kázání *Růže nad pokoky*, Sv. Jan (t., 1728); *Vojna štěstí moravského s neštěstím* (t., 1734), pak kázání na den posvěcování chrámu polešovského (t., 1740).

Baruffi Giuseppe Filippo, cestovatel ital. (* 1800 v Mondově — † 1880 v Turině). Stud. v Turině a stal se tam prof. filosofie. Zkušenosti své z cest po Evropě, Egyptě a Malé Asii vydal s názvy: *Peregrinazioni autunnali* (Tur., 1841—43, 4 sv.); *Viaggio in Oriente* (t., 1845); *Da Torino alle Piramidi* (t., 1845); *Passaggiate nei dintorni di Torino*. Vedle toho vydal *Cenni biografici* t., 1868) a mnoho vědeckých, populárně zpracovaných spisů.

Barúoh (Požehnaný), syn Neriův, prorok v říši Júdské a v zajetí, přítel a pomocník proroka Jeremiáše. Jehož prorocství napsal a lidu předčítal. Král Joachim dal jej do vězení pro obsah prorocství toho. Později však propustil jej na svobodu Nabuzardan, vůdce babylónský. Po dobytí Jerusalema odebral se s Jeremiášem do Egypta a odtud as po roce do Babylóna, kdež napsal knihu, která má po něm jméno. Židům v zajetí líbilo se prorocství to; proto poslali jej s bohoslužebnými nádobami do Jerusalema, aby i tamní Židé předčítali prorocství jeho. Knihu **B-a** lze rozdělit ve 3 části: Po krátkém úvodě historickém (1, 1.—14.) a) obsahuje vyznání viny (jménem Židů v zajetí) a prosbu za osvobození; b) velebí božskou moudrost, jež zjeví se zvláště v době mesiášské; c) prorok těší lid předpovídaje vysvobození ze zajetí a blaho v době mesiášské. Kniha byla sepsána hebrejsky. Nám však zachovala se pouze v překladech (nejstarší jest řecký). Protestanti popírají pravost knihy **B.** a kladou sepsání její do doby pozdější, avšak církev kat. přijala ji mezi knihy Pisma sv. Sa.

Barúr, město ve východoind. okr. Amráoti (Berár), má 6607 ob. (1881). Obchod s bavínou, kurkumou a melassou a zajímavé chrámy hindské. Fl.

Barut: 1) **B.**, Baruth, stavovské panství hrabat Solmsů **B-ských** (od r. 1596) v prus. vl. obv. postupímském, kr. jutrobocckém s městem t. jm. na dráze berlínsko-drážďanské; má zámek, okresní soud, obchod s dřívím, 2062 obyv. (1885) a na blízku skelnou hut. — 2) **B.** bavorský viz Bayreuth.

Barut, hraběcí rodina slovanského původu. V XIII. století seděla ve Slezsku; z ní pocházel biskup míšenský Bruno hrabě z **B.** (1191—1229), jenž založil kostel a děkanství v Budyšině a při něm nadání učinil na vychování kněžstva pro Srby lužické. Pp.

Barva: 1) **B.** (se stanoviska fysikál.) jest pocit zrakový, způsobený podrážděním sítnice oční světlem, ač i jiná podráždění nervu zrakového, jako děje fyziologické, udeření, tlak mechanický, proud elektrický atd. mohou způsobiti pocit **b-vy**. Všecky **b-vy** sice jsou vlastně jen pocity našeho oka a tudíž zjevy subjektivní, mimo nás neexistující, přece však rozeznáváme **b-vy** objektivní a **b-vy** subjektivní i vrozumívajíc prvními vnější příčiny, jimiž tyto pocity jsou způsobovány, druhými takové

pocity barvové, jimž nepřislušejí vnější děje. (Srovn. Barev zření.) **B-vy** objektivní jsou různé druhy světla; jsou buď jednoduché čili homogenní, jež více rozložití nelze, a z jednoduchých složené. Světlo bílé jest složeno z přerozmanitých **b-rev** čili druhů světla, jež se od sebe liší různým lámáním, jak poprvé dokázal r. 1666 Isak Newton přesnými a duchaplnými pokusy, ač již před ním barevné úkazy v hranolech byly známy, ale nikoli vysvětleny. Ukázal zároveň, že z nich lze opět bílé světlo složit. **B-rev** ve spektru jest vlastně nesčíslné množství, každá jeví velmi mnoho odstínův a jedna ve druhou znenáhla přechází. Pro toto nenáhlé přecházení jest nesnadno určití, kde jedna končí, druhá počíná. Newton vyhledává analogii tohoto postupu **b-rev** se stupnicí tónů hudebních rozeznával sedm hlavních **b-rev** ve spektru: červenou, oranžovou, žlutou, zelenou, světle modrou (chrpovou), temně modrou (indychovou) a fialovou. Helmholtz sestavil taktéž stupnici z **b-rev** spektrálních. **B-vy** vidmové jsou jednoduché, neboť procházejíce znova hranolem již se nerozkládají, o čemž již Čech Jan Marek z Lanškrouna (Marcus Marci) ve spise *Thaumantias, liber de arcu coelesti deque colorum apparentium natura* (Praha, 1648) se zmiňuje. Mícháním **b-rev** jednoduchých vznikají **b-vy** smíšené. Jsou různé způsoby míchání **b-vy** neboli světla barevná. I. **B-vy** spektrální míchají se: a) buď se soustředují čočkou spojnou v jednu; b) nebo dle Helmholtze propouští se světlo dvojitou šterbinou, jejíž ramena na sobě kolmo stojí a od vertikálního směru o úhel 45° jsou odchýlena, a pozoruje se hranolem, jehož lámací hrana stojí svisle. Tím vznikají dvě spektra, která po krajích se rozcházejí a v prostředku se kryjí, čímž nabýváme **b-rev** smíšených; c) Maxwellovým spektrofotometrem. II. **B-vy** těles barevných, které jen přibližně se podobají **b-vám** spektrálním, mícháme: a) dle Lamberta průhlednou deskou díváme se šikmo na barevný předmět (proužek papíru) za ní ležící a zároveň dostáváme paprsky od přední strany odražené od předmětu jinak barevného, ležícího před ní. b) Kotoučem, na jehož výsečích jsou naneseny **b-vy**, jež se mají smíchati, otáčíme tak rychle, že v oku způsobují pocit jediný. Způsob ten zavedl Newton. Prováděl míchání **b-rev** na základě geometrickém, mysle si **b-vy** nahrazené váhami, jež umístil v těžišti výsečí kruhových, na nichž byly míchané **b-vy** naneseny; pak sestrojil těžiště společné těchto váh, a jeho poloha udávala **b-vu** výslední. Oprávněnost tohoto způsobu míchání odvodnil theoreticky Grassmann, Maxwell jej potvrdil kvantitativními pokusy. Jiné metody míchání **b-rev** pocházejí od Volkmana, Doveho a j. Všecky metody dávají týž výsledek. Od míchání **b-rev** třeba rozeznávati míchání barviv. Mícháme-li všecky **b-vy**, jak ve spektru jsou, vzniká opět barva bílá, jež jsouc méně intenzivní v šedou se mění. Taktéž obdržíme bílou **b-vu** míchajíce pouze některé **b-vy**. Dvě **b-vy**, které v určitém poměru smí-

chány dávají b-vu bílou, slovou doplňovací neboli komplementární. — Vymeme-li jednu b-vu ze spektra (na příklad červenou) a ostatní sloučíme v jednu (zeleň), obdržíme dvě b-vy, jež dohromady dají světlo bílé. I některé dvě b-vy jednoduché, smíchají li se, dávají světlo bílé. Mezi b-mi vidmovými vytknul Helmholtz tyto páry b-rev komplementárních: červená a zelenomodrá, oranžová a chrpová, žlutá a indychová, zelenožlutá a fialová. Spektrální zeleň nemá jednoduché b-vy doplňkové, nýbrž b-vu purpurovou (nachovou), jež povstává smíšením b-rev, nejčastěji červené a fialové; purpurová může též vzniknouti, potlačíme-li ve vidmu b-vu zelenou a ostatní sloučíme. Ostatně každá b., jednoduchá nebo složená, má svou doplňovací. Intensity obou b-rev komplementárních nemusí býti právě stejné. Fialová, indychová a červená zdají se dle Helmholtze býti méně jasnými než jejich b-vy doplňovací. Mají tedy b-vy spektrální ve směsích různou barvivost (barvici mocnost). Nejjistější prostředek opatřiti si dvojice b-rev komplementárních jest vyšetřovati světlo polarisované, procházející lístkem dvojlomného krystalu (slídy), achroma-

tisovaným dvojlomným hranolem. Brücke k tomu účelu sestavil zvláštní přístroj, nazvaný schistoskop, jež má za polarisátor nikol, a za analyzátor dvojlomný achromatisovaný hranol vápencový na způsob Haidingerovy lupy dichroskopické. Mezi oběma jest stolek s kvadratickým otvorem, na nějž se kladou lístky slídivé. Jiný návod poda! Duboscq s b-mi spektrálními. Ostatně všechny nahoře uvedené způsoby míchání b-rev slouží též ke zkoumání b-rev doplňkových. B-vy, jež jsou ve spektru k sobě bližšími než doplňovací, dávají smíšenou b-vu, jež leží mezi nimi, a jež mění se tím více v bílou, čím jsou od sebe vzdálenější. Jsou-li vzdálenější než doplňovací, dávají za směs purpurovou nebo takové b-vy, jež leží mezi jednou ze smíchaných a příslušným koncem spektra. Tak dává červená míchaná se zelení bělavou žlut, která při proměnných poměrech míchaných b-rev jednoduchých může přecházeti buď oranžovou b-vou v červené, nebo žlutozelenou v zeleň. Helmholtz shrnuje výsledky míchání b-rev v následující tabulce. V čele sloupců vertikálního a vodorovného stojí b vy spektrální, jejichž smíšená b. jest v průseku příslušných sloupců:

červená	fialová	indychová	chrpová	modrozelená	zelená	zelenožlutá	žlutá
oranžová	purpurová	tmavorůžová	bělorůžová	bílá	běložlutá	zlatožlutá	oranžová
žlutá	tmavorůžová	bělorůžová	bílá	běloželená	žlutá	žlutá	
zelenožlutá	bílá	běloželená	běloželená	běloželená	zelenožlutá		
zelená	bělozelená	vodní moř	modrozelená	zelená			
modrozelená	vodní moř	vodní moř					
chrpová	indychová						

Mícháním více než dvou b-rev neobdrží se nové barvové pocity, ano většinu barev smíšených lze obdržeti různými dvojicemi b-rev jednoduchých. Mícháním b-rev složených obdržíme všeobecně týž výsledek jako mícháním b-rev jednoduchých, jim podobných, jenom že výslední b. bude tím bělavější, čím světlejší jsou smíšené b-vy samy než podobné jim b-vy spektrální.

Všecky možné b vy liší se od sebe třemi vlastnostmi: 1. tónem, 2. sytostí, 3. jasností. Tón b-vy závisí na délce vln. Sytou nazýváme b-vu, která svou povahu co nejlépe vyjadřuje; sytot jest stupeň čistoty neb určitosti, s kterou b. vystupuje, a závisí na množství přimíchaného světla bílého; máme ji za tím sytější, čím od bílého, bezbarvého světla jest vzdálenější. Nejsytější objektivní b-vy jsou spektrální. Jasnost neboli intenzita jest mocnost dojmu, který b. v oku způsobuje, a závisí na živé síle chvějícího se aetheru na sítnici působícího. Na jasnost má vliv nejen kvantita, ale i kvalita b-vy. Z b-rev vidmových největší jasnost přepisuje se žluté dle měření Herschelových a Frauenhoferových. avšak J. W. Draper to popírá a klade největší intenzitu na světlo červené. Purkyně, Dove, Helmholtz shledali, že jasnost b-rev delších vln rychleji klesá při slabším osvětlení než jasnost b-rev kratších vln. Jestliže proužek červeného a modrého papíru při plném světle

nám připadají stejně světlými, vypadá modrý v pološeru jasnějším. Dle Dobrowolského (1872) rozeznávají se ve světle modrém desetkrát jemnější rozdíly světlosti než ve světle červeném. Proto dle Helmholtze celá příroda má při silném osvětlení sluncem nádech nažloutlý, při měsíčním svitu šedě namodralý. Díváme-li se žlutým sklem na krajinu, vypadá, jako by zaplavena byla slunečným jasmem, díváme-li se modrým, vypadá jako za měsíčního šera. Při velké intenzitě všechny b-vy, i jednoduché, pozbývají své sytosti a blíží se bílé, nejspíše žlutá. B-vě, která jest sytou a intenzivní zároveň, říkáme zejména červené a žluté ohnivá. Pokud se týče jasnosti smíšených b-rev, dokázal Grassmann, že jejich intenzita rovná se součtu intenzit složených b-rev. — Dále dospěl Grassmann k výsledku, že pocit, který způsobuje libovolně smíšené světlo, lze vždy též způsobiti směsí jistého množství světla bílého s určitým množstvím b-vy nasycené spektrální nebo purpurové. — B-rev takto možných jest nesmírně množství; uvádí se na př., že Římané ke svým mosaikám upotřebovali na 30.000 odstínů; jest tedy záhodno uspořádati je v jistou soustavu. Z této snahy povstaly různé barvové desky (tabulky). Tak se nanášejí b-vy různé sytosti a stejné jasnosti do kruhové desky, při jejímž obvodu jsou b-vy nejsytější, odtud ku středu víc a více se blíží b-vě bílé. Proti sobě stojí b-vy doplňovací. Aby

i stupně jasnosti zobrazil, zavedl Lambert (1772) třetí rozměr prostorový, čímž povstal jeho kužel barvový. Základnu jeho tvoří b-vy nejjasnější, s bílou uprostřed; čím výše v kuželi, tím tmavšími stávají se b-vy se šedou uprostřed, která ve vrcholu kužele mění se v černou. Při tom se počet odstínů stává tím menším, čím jsou tmavší. — Na základě konstrukce Newtonovy míchání b-rev sestrojil Helmholtz jinou tabulku b-rev než kruhovou, v níž červená a fialová jsou od bílé vzdálenější než méně syté, žlutá a zelená, a v níž doplňovací b-vy stojí proti sobě. Maxwell sestavil b-vy do trojúhelníku, v jehož rozích červená, zelená, modrá, na stranách b-vy mezi nimi ležící, uprostřed bílá, proti sobě b-vy komplementární.

B-vy těles, kromě těles svítících, jež sama vysílají světlo různobarevné — mají původ svůj ve světle, které na ně dopadá. Povstávají různým způsobem: a) Dispersí jako b-vy duhy, rosy, b-vy velkých kol okolo slunce a měsíce, hra b-rev drahokamů do hran broušených a p. b) Nejčastěji b-vy jak průhledných, tak neprůhledných těles vznikají částečnou nebo selektivní absorpcí světla na ně dopadajícího. Tělesa světlo rozkládají, jednu část pohlcují, a jednu část propouštějí neb odrážejí. O této absorpci se přesvědčíme, vrhneme-li spektrum na barevný papír; tu jen některé b-vy spektrální jsou na něm jasné, ostatní jsou tmavé. Vyšetřujeme-li světlo od barevného tělesa pocházející, shledáváme, že některé b-vy v jeho spektru vynikají, některé jsou značně sešlabeny, jiné scházejí, a místo nich objevují se temné proužky i pásy. Tělesa průhledná jeví ve světle procházejícím takovou b-vu, která povstává smíšením všech druhů paprsků, jež propouštějí. Jest tedy těleso průhledné červené (na př. sklo), jestliže všechny paprsky pohlcuje, až na ty, jež dohromady dávají b-vu červenou, a tuto propouští. Propouští-li těleso všechny paprsky v tom poměru, jak jsou ve světle bílém, jest čiré. bezbarevné průhledné. Pohlcování děje se pravidelně znezáhlá, tak že absorpce v tlustších vrstvách bývá větší, naopak tenké vrstvy těles nejevují b-vy ještě dosti vyznačené. Proto se tloušťkou vrstvy neb, což totéž u barvicích kapalin, hustotou roztoku barviva měnívá i b. Voda čistá, málo hluboká, jest bezbarevně průhledná, ve velkých hloubkách namodralá. U těles neprůhledných vniká světlo do jisté, mnohdy nepatrné hloubky; taktéž se zde částečně pohlcuje a ostatek difúzně odráží; těleso jeví pak opět tu b-vu, která vzniká smíšením paprskův odražených. Tělesa průhledná pravidelně touž b-vu odrážejí, jakou propouštějí, jest tedy na př. zelené sklo stejně barevné ve světle procházejícím i odraženém. Těleso, jež všechny druhy paprsků, jak jsou zastoupeny ve světle bílém, odráží ve značné míře, jest bílé; tělesa bezbarevně průhledná stávají se tedy bílými, rozdělíme-li je na prášek; následkem častého přechodu z pevné hmoty do vzduchu světlo se stále odráží, zhusta i úplně, a tělesa stávají se neprůhlednými;

průhledný krystal kamenné soli mění se v bílý prášek, průhledná voda v bílou pěnu a p. Naopak jsou všechna tělesa bílá, jak již Newton soudil, vlastně průhlednými. V novější době to potvrdil pokusy Christianssen. Podobně tělesa barevně průhledná, rozdrobená na drobné kousky stávají se barevně neprůhlednými. Těleso, jež všechny paprsky pohlcuje a nižádných neodráží ani nepropouští, jest černé. Úplně černé těleso žádné není. Těleso, jež všechny paprsky světla bílého stejně zeslabuje, jest šedé, je-li neprůhledné, a tmavé, je-li průhledné. **B-vy** těles z pravidla jsou složené, zřídka jednoduché. Červené sklo, zbarvené kyslíčkem mědičnatým, jest skoro monochromatické, t. j. vysílá b-vu skoro jednoduchou. Nutno rozznáti míchání barviv (barevných prášků, tekutin) od míchání barevných světél; při prvním děje se odnímání barev, při druhém přidávání. Smícháme-li světlo žluté a modré, dostaneme b-vu bélovou. Smícháme-li barvivo žluté s barvivem modrým, jest směs zelená, protože většina barviv modrých vysílá málo zeslabené paprsky modré, ale též zelené, poněkud zeslabené, dále fialové, velmi slabé červené a žluté; žlutá tělesa zase vysílají nejvíce paprsků žlutých, ale též do jisté míry červené, zelené, nepatrně modré a fialové. Směs barviva modrého a žlutého bude tedy nejlépe vysílati (ať ve světle procházejícím nebo ve světle rozstříknutém) světlo zelené. Má-li těleso b-vu svou jeviti, musí b. ta býti obsažena ve světle, jímž jest osvětleno; proto při denním světle a při podobném jemu obloukovém světle elektrickém a světle magnesiovém předměty nejlépe jeví své b-vy. Při umělých našich způsobech osvětlování (plynem, svíčkami, petrolejem atd.) nelze dobře všechny b-vy rozznáti, protože tyto zdroje světelné jsou silně nažloutlé, ano i narudlé obsahující mnohem více paprsků červených a žlutých než modrých a fialových. Díváme-li se zeleným, skoro monochromatickým sklem, tu červená růže bude vypadati skoro černou, zelené listy budou zelené, bílá lilie krásně zelená. Díváme-li se na zelené listy modrým sklem kobaltovým, jeví se nám korálovými. Ke světlu odraženému z jisté hloubky tělesa, jež jeho b-vu způsobuje, přistupuje světlo odražené od povrchu, jež bývá pravidelně bezbarvé a pochází od sousedních barevných předmětův a způsobuje lesk. Toto odražené světlo bývá značné u těles hladkých. Kovy vyznačují se silným odražením světla, odkud pochází jejich lesk, a sice barevný, nikoli bezbarvý jako u jiných hladkých těles (na př. u skla), a velikou neprůhledností pocházející od silné absorpce světla. c) **B-vy** těles vznikají interferencí a) na tělesech velmi tenkých (b-vy tenkých vrstev). Takové jsou bubliny vodní, mydlinové, tenounké vrstvy mastnoty na vodě, tenký povlak kyslíčků nebo kovů na lesklých, kovových předmětech, jak pozorujeme na kalené oceli; toho se prakticky upotřebuje v galvanochromii, kde se lesklý povrch předmětu pokrývá tenkou vrstvou kyslíčnicku olovičitého nebo mědi a tím nabývá krásných b-rev duhových. Týž

účinek mají vrstvy vzduchu nebo tekutin v uzounkých skulinách, zejména v trhlinách štípatelných krystalů, čímž vzniká irisace. Pěkně se jejich vznik ukázati a vysvětliti může sklem Newtonovým. β) Ohybem světla procházejícího úzkými štěrbinami nebo kolem tenounkých vláken nebo drobných tělísek. Tento jeví se na pavučinách ve slunci, na poprášených nebo pomžerých tabulkách skleněných, na okolcích kolem slunce a měsíce, na lemech u duhy (duha sekundární). K b-vám interferenčním náležejí dále měnivě b-vy, jež pozorujeme na hedvábí, ptačím peří, na broucích, na perleti, na irisujících knoflicích a j. Dále k nim náležejí dle Brückea i b-vy kalných ústředí. Jsou-li v průhledné hmotě, ať plynné, ať kapalné nebo pevné, částice cizí, které mají jinou lámavost světla, tu se první zkali a je-li vrstva tlustá a jsou-li částice cizí dosti husté, může se následkem odrazu světla od nich státi neprůhlednou. Je-li zkalení slabé, jevíva takové ústředí před jasným pozadím b-vu narudlou, a světlo jím pozorované (např. plamen svíčky) je žlutočervené až červené; před tmavým pozadím ve světle odraženém jeví b-vy odstínů modravých, jež přecházejí do běla. Pustíme-li na př. kapku mléka do vody, zmodrá ve světle odraženém, světlo procházející jest nažloutlé, až narudlé. Totéž pozorujeme, dáme-li do roztoku pryskyřice v líhu trochu vody, kterou se roztok zkali. Tak vysvětluje se i modrá b-va oka; v nejmodřejším oku není stopy barviva modrého. Modř tato má ten původ, že kalné průhledná rohovka jest rozestřena před tmavým pozadím, rovněž modř žil pochází odtud, že průsvitná kůže jest rozestřena nad tmavou žilou. **B.** dýmu, **b.** nebes (v. t.) atd. takto se vysvětlují. *d*) **B**-vy vznikají, a to velmi krásně, též polarisovaným světlem na krystalech dvojlomných, chlazeném skle, stlačeném skle atd.

O b-vách ve smysle fyziologickém viz tlánek: Barev zření. — Srv. Ogden Rood, *Moderne Farbenlehre* (1880); Schasler, *Die Farbenwelt* (1883). *Pla.*

2) B., v mysliv. mluvě krev lovné zvěře a loveckých psů.

3) B. nebes. Působením atmosféry zdá se nám, jako by rozprostírala se nad zemí klenba, kterou zoveme oblohou, nebesy. Bez atmosféry zel by na nás černý, bezedný prostor světový. Obloha jest za dne na místech, jež nejsou zakryta mraky nebo mlhou, více méně modrou či blankytnou, při východu a západu slunce nažloutlou, oranžovou až nachovou v různých odstínech, kterýžto úkaz zoveme červánky. Modř nebes má odstíny od mléčné bílé, slabě namodralé, až do tmavé indykové barvy. Intensitu či lépe řečeno sytost modři nebeské pokusil se měřiti švýcarský fysik Saussure kyanometrem, který se skládal z 53 proužků barevných od nejsytější modři až do barvy bílé, nanesených buď na výšcích kruhových vedle sebe nebo pod sebou na obdélníku; přístroj zdokonalil A. Humboldt. Jiný kyanometr rotační pochází od Parrotta; zakládá se na míchání barvy bílé a černé s takovým množstvím modři, až se ob-

drží barva shodující se s b vou nebes. Arago navrhl polarisační kyanometr, v němž lístky křemenové při určité tloušťce dávají ve světle polarisovaném barvu shodující se s modři nebes. Wild svým uranofotometrem měřil nejen intensitu veškerého světla denního, ale i stupeň sytosti a intensitu modři nebes; Vogel, pak Crova a Houdaille upotřebili k tomu též spektrofotometru. Modř nebes jest nejsytější v zenitu; odtud jí ubývá k obzoru, kde se obloha stává bělavou. Též v různých krajích a v různých dobách jest sytost a intensita modři nebes různá. Všeobecně se oslavuje hluboce blankytná barva oblohy v krajinách tropických; rovněž s výškou stává se obloha modřejší a přechází do tmava. Saussure shledal na vrcholu Montblanku 39° své stupnice, kdežto dole v Genevě bylo pozorováno 22°5'. Dále se pozoruje, že uvnitř pevnin jest modř nebes sytější než nad mořem. Crova z pozorování na Mont-Ventoux shledal analogii mezi variacemi intensity modři nebes a intensitou tepelnou slunečního záření; u obou zjistil v poledne ochabnutí (depressi).

B. nebes, zejména modř oblohy, není posud bez námitek vysvětlena. Theorie vysvětlení lze roztřídit dle toho, že jedni úkaz ten pokládají za objektivní, jiní za subjektivní. Nejčastěji vykládá se **b.** nebes tím, že atmosféra odráží více paprsky vyšší lámavosti, modré a fialové, a propouští lépe paprsky žluté, oranžové a červené. Následkem toho jest obloha ve světle odraženém modrou; i vzdálené předměty pozemské, hory, lesy jsou, jako by zastřeny byly modravým závojem (vzdušná perspektiva). Koná-li světlo sluneční dlouhou dráhu vzduchem, jako při západu a východu slunce, tu se odrazem modré paprsky ztrácejí a propouštějí se jen oranžové a červené; odtud pochází narudlé zbarvení oblohy a mraků se strany osvětlených v tu dobu, jakož i slunce a měsíce, které při obzoru bývají ohnivě červené až nachové. Modř nebes a barvy červánky jsou barvy doplňkové, poněvadž ve světle propuštěném (v červánkách) jsou ty barvy, jež se neodrazily. — Liší se dle toho modř nebes od barvy čisté vody, která jest modrou ve světle procházejícím; kdyby vzduch byl tak modrým jako voda, musilo by slunce býti tím modřejší, čím delší by byla dráha, kterou paprsky konají atmosférou, jako jest obláček tím modřejší, čím hlouběji v čisté vodě leží.

Která součást atmosféry jest nejvíce činnou při vznikaní b-vy nebes, o tom se náhledy rozcházejí. Dle některých odrážejí plynné části atmosféry světlo kratších vln a propouštějí světlo delších vln. Helmholtz (*Optisches über Malerei*) nechává nerozhodnuto, pochází-li odraz ve vyšších vrstvách vzduchu modř nebes způsobující od přejemných cizích částic v něm se vznášejících nebo od jeho vlastních molekulů. Na všečen způsob dle něho závisí barva odraženého světla podstatně na velikosti částic. Jako prý se malé vlnky na hladině vodní odrážejí od drobných kousků dřeva, kdežto velké vlny se přes ně přelévají, tak

i krátké vlny světelné se odrážejí od drobných částic, kdežto delší přes ně přecházejí. Proto jest atmosféra tím modřejší, čím jemnější jsou částice, které stejnoměrnost aetheru ruší, kdežto větší částice odrážejí stejnoměrněji všechny barvy a proto dávají vznik bílému zakalení oblohy. Tím, že vzduch v teplejších krajinách i v nižších vrstvách bývá za suchého počasí čistším, vysvětluje Helmholtz větší intenzitu modří nebes. Téhož náhledu je Tyndall, který uměle napodobil modrou oblohu. — Důležitý vliv na zbarvení oblohy přispívá se prachu a vodním parám. Páry ve stavu plynném zvyšují jeho průhlednost a činí oblohu intenzivněji modrou; kondensované v kuličky nebo zmrzlé v jehličky ledové způsobují častý odraz světla, následkem čehož zdá se býti potažena bělavým povlakem, tím bělejší, čím více vzduch obsahuje částí kapalných a pevných. Dle tohoto názoru jsou tyto příčiny různého zbarvení nebes: Odrazem od plynných částí atmosféry vzniká barva modrá, průchodem barva oranžová, červená, odrazem od pevných a kapalných částic světlo bílé; tyto tři činitele kombinují se s temným pozadím světového prostoru. Rovelli z pozorování soudí, že červená a oranžová barva jeví se při červánkách za suchého počasí, za vlhkého že převládá žlutá a zelená. Brücke a Lommel přispívají jak modř nebes, tak červánky jedině působení částí pevných a kapalných, jimiž jest vzduch stále naplněn. Pokládají vzduch za zkalené ústředí průhledné, které jest vždy před temným pozadím (v světle odraženém) více méně modré, před jasným pozadím (ve světle procházejícím) načervenalé dle tloušťky vrstvy nebo dle hustoty a hustoty kalící látky. Tu pak nezáleží na tom, jsou-li kalící částice pevné nebo kapalné, průhledné nebo neprůhledné, ani jsou-li stejně veliké, jenom nepřesahují-li jejich velikost jisté meze. Světový prostor činí temné pozadí, proto jest atmosféra před ním se strany osvětlené modrá; podobně činí i vzdálené hory a lesy temné pozadí. Lommel soudí, že hlavně kuličky při kondensaci vodních par vznikající v dolních vrstvách atmosféry přispívají k rudému zbarvení oblohy. Zejména tehdy, když slunce zvláště skvěle vychází nebo zapadá a celá obloha jest žhavě rudou záplavou polita, zdá se to býti způsobeno vodními parami. S červánky stejného způsobu jest zážeh Alp.

Ale i pevné částice v tom působí; je-li ve vzduchu mnoho prachu, jako bývá za sucha déle trvajícího, tu i slunce vysoko nad obzorem stojící nabývá rudého zbarvení. Na potvrzení této theorie, kterou Brücke nejvíce rozvinul a odůvodnil, činívá se pokus, že se několik kapek roztoku pryskyřicového (*masticxu*) v lhu pustí do čisté vody, čímž se tato zkalsí; jest pak modrá ve světle odraženém před temným pozadím, narudlá ve světle procházejícím. Totéž ukazují obláčky dýmu vystupující z komína, z doutnaku a j. V novější době k platnosti tuto theorii přivést se snažil Kiessling »Untersuchungen über Dämmerungserscheinungen zur Erklä-

rung der nach dem Krakatau-Ausbruche beobachteten atmosphärisch-optischen Störung« (Hamburk, 1888). Soumrakovou zář vykládá absorpcí světla modrého, avšak purpurové světlo ohybem. Ku potvrzení této theorie se uvádí, že po velikých erupcích sopek, zejména podmořských, při kterých do vyšších vrstev atmosféry přicházejí nesmírné spousty prachu a plynů, následují neobyčejně intenzivní červánky vedle jiných optických úkazů atmosférických. Tak bylo po výbuchu Grahamova ostrova r. 1831 a tak v míře dosud nevidané r. 1883 a v letech následujících po výbuchu sopek na Krakatau v Sundském moři v srpnu 1883. Při tomto vymrštný byly do výšky přes 30 km rozmělněné hmoty pevné, ponejvíce částčky pemzové a plynné (sírovodík, chlor, vodní páry), které znenáhla vrchními proudy vzdušnými rozešly se nad celou zeměkouli a tvořily po delší dobu neviditelný mrak, který za dne prozrazoval se bělavým zkalením oblohy a hnědým kruhem kolem slunce, za soumraku pak poskytoval nám neobyčejně intenzivní červánky.

Forbes vznik červánků přičítá vodním parám, které ve stavu zcela plynném jsou úplně průhledny, ve stavu přechodném, jak bývá z rána a na večer, propouštějí jen barvu žlutou, oranžovou a červenou, ve stavu kapalném způsobují bělavé zakalení nebe. Protože k večeru bývá ve vzduchu více par než z rána, bývají večerní červánky intenzivnější ranních; silné ranní červánky jsou znamením, že vzduch jest bohat vodními parami, a že tyto jsou blízký přechodu do stavu kapalného a proto pokládají se za známku blížícího se deště. Jiní na vysvětlení červánků opět tvrdí, že atmosférická voda, ať ve stavu plynném, kapalném nebo pevném, silně pohlcuje paprsky modré a fialové. Jinak se modř nebes i červánky vysvětlují jako barvy tenkých vrstev. Již J. Newton se domníval, že kuličky vodní způsobují modř nebes, působíce jako tenké vrstvy. Tento náhled rozvinul Clausius (*Lichterscheinungen der Atmosphäre* v Grunertových Beiträgen zur meteorologischen Optik, 1850), jenž měl za to, že jsou to nanejvýš jemné duté bublinky, nikoli kuličky vodní ve vzduchu, jež jsou příčinou modří nebes i červánků; vliv prachu při tom Clausius vylučuje. Bublinky ty při nejmenší tloušťce prý jeví ve světle odraženém modř prvního řádu tenkých vrstev. Jestliže tedy jen takové bublinky se ve vzduchu vznášejí, má obloha tuto modř. Roste-li vlhkost, roste nejen počet bublinek, ale i tloušťka některých, pak jeví obloha barvy různé tlustých barev, jež se míchají v barvu bílou, a ta modř nebes tím více zatlačuje, čím více tlustých bublinek jest atmosféře přimíšeno. Bublinky ty zároveň ve světle procházejícím jeví barvu doplňovací, čímž Clausius vysvětluje červánky. Theorie Clausiova požívala zejména v Německu veliké vážnosti, ale v novější době dokázali Rothe, Assmann, Kiessling a hlavně Charles Ritter (*Annuaire de la Société météorologique de France*, 1885 a 1887), že kondensovaná voda ve vzduchu nevysky-

tuje se v podobě dutých bublinek, nýbrž jako massivní kuličky (mlžinky), čímž padla i Clausova theorie.

Hautefeuille a Chappuis (1880) shledávají se, že zkpalnělý ozon jest modrý, domnívají se, že modř nebes pochází od atmosférického ozonu. Totéž snaží se nejnověji dokázat W. N. Hartley. Dle něho stačí v rouře 70 m dlouhé na plochu 1 cm² 2.5 mgr ozonu, aby objevila se krásná blankytná barva; dále shledal, že ozonovaný kyslík pohlcuje fialové paprsky a jeví ocelově modrou fluorescenci; i má za to, že modř nebe pochází dílem od průchodu paprsků modrým plynem, dílem od jeho fluorescence. Parám vodním přispívá daleko menší vliv na zbarvení oblohy než ozonu. Lallemand již dříve bral fluorescenci vzduchu na pomoc k vysvětlení jeho barvy. — Muncke, později Lorenz (*Lehrbuch der Klimatologie*), nejnověji Nichols pokládali modř nebes za zjev subjektivní tvrdíce, že, rozbírá-li se světlo od modré oblohy odražené, obsahuje všechny barvy světla bílého; též neosvětluje předmětu modrou barvou a opticky i chemicky působí zcela jako světlo bílé; proto nelze modř nebes mít za odražené modré, nýbrž bílé světlo, které pouze současným působením temného pozadí světového prostoru v nás vzbuzuje subjektivní pocit barvy modré. Nichols na potvrzení této domněnky ještě uvádí, že spektrofotometrické vyšetřování světla od oblohy odraženého dává tytéž výsledky, jako jiného odraženého světla slunečního, což E. B. Pickering na základě svých polarimetrických měření upíraje prohlášeje modř za zjev objektivní. *Pka.*

4) B. půdy má částečně vliv na její povahu a vlastnosti. Čím je půda světlejší, tím méně absorbuje a drží tepla slunečního, tím jest studenější oproti půdě tmavě zbarvené. Půdy světlé bývají za stejných okolností o 7—8° C studenější půd černých, což má značný vliv na vegetaci rostlinnou. B. půdy pochází od rozmanitých sloučenin a látek; tak pochází b. černá od humusu a některých sloučenin železa; b. žlutá a hnědá od hydrátu kysličníku železitého; b. červená od kysličníku železatoželezitého. *Č. j.*

Barváni: 1) B., domácí stát v Centr. Indii, sev. od Khandeše, na l. bř. Narbady, má na 3526 km² 56.445 obyv. (1881), dle původu nejvíce Bhílů, mezi nimi 44.818 hindů, 8605 prabydlitelů, 2632 muham. a j. Státem táhne se pohoří Satpára; lesy poskytují pěkné dříví a mají mnoho zvířete. Stát neodvádí poplatku vládě angl., nýbrž přispívá jen na vydržování zvláštního sboru vojenského (*Malwa Bhil Corps*) k policejním službám. Knížata mají titul »rána« a jsou původu ráždžputského, z rodiny udairurské. — 2) B., hlavní město státu t. jm. s 5581 ob. (1881), leží asi 3 km na j. od lev. bř. Narbady obkličeno jsouc dvojitou hradbou a příkopem. Poblíže jest několik poutnických džajnských chrámů. *Fl.*

Barvák (*Canis familiaris sagax sanguinarius*), myslivecký pes, který sleduje raněnou zvěř vysokou (jelení) po barvě (vykapané krvi),

hlásí štěkáním zvířete zalehlé nebo k obraně se stavící, a odbíhající pronásleduje, až se staví a myslivec může je dostřeliti nebo zaraziti (loveckým nožem do vazů bodnouti). *Črn.*

Barva Ságár, město ve východoindickém okrese džhánském v Severozáp. prov., má 6315 obyv. (1881); a to 6027 hindů, 204 muhammedány a 84 džainů. Město leží pod skalnatou horou, na pokraji umělého jezera, zv. Barva Ságár. *Fl.*

Barvení v širším slova smysle jest výkon, kterým nějaký předmět opatřujeme barvou. Obyčejně se však b-m rozumí toliko výkon, kterým se vlákna rostlinná nebo živočišná kůže, kožešiny a pod. organické výrobky přírodní tou měrou trvale spojují s barvivem, že nelze vlákno takové mechanicky zbaviti barvy jemu takto udělené. Způsob b. závisí jednak na povaze hmoty, která má býti zbarvena, jednak na povaze barviva. Jinak se barví bavlna, len, juta, jinak vlna a hedvábí. Jiného způsobu jest třeba užívati, barví-li se alizarinem, jiného k b. indychem a opět jiného, upotřebí-li se některého z barviv anilínových. Vlákna živočišná, jako hedvábí a vlna, mnohem snáze a jednodušeji lze obarviti než vlákna rostlinná. Hedvábí a vlna jeví k mnohým barvivům z říše rostlinné a živočišné, zvláště však ku přemnohým barvivům dehtovým, tak mohutnou přitažlivost, že stačí ponořiti přízi nebo tkaninu hedvábnou nebo vlněnou do vodného roztoku dotyčného barviva a tam po krátkou dobu ponechati, aby se trvale s barvivem tím spojily. Vlákna rostlinná nelze obarviti takovýmto způsobem; tu jest třeba upotřebiti nějaké látky, spojující se jednak s vláknem, jednak s barvivem, a to jest prostředníkem, jehož pomocí vlákno rostlinné trvale se spojuje s barvivem. Takovýmto látkám, které prostředkují spojení vlákna s barvivem, říká se v barvířství a tiskařství mořidla (*mordants, Beizen*); jako mořidel užívá se solí některých kovů (solí hliníkových, železnatých i železitých, mědnatých, cínatých i cínicitých, chromitých a j.), ale též některých látek organických, jako třísloviny, upraveného oleje olivového a ricinového a j. Mořidlem pozměňuje se zhusta přirozená barva dotyčného barviva a, spojujeli se barvivo takové s několika mořidly, lze jedním barvivem nabyti různých (někdy podstatně různých) barev. Po té stránce vyniká zvláště alizarin, barvivo v upraveném kořeni mořeny barvířské (*Rubia tinctorum, garance, Krapp*) obsažené, nyní však k průmyslovým účelům vyráběné výhradně z jisté součásti dehtu kamenouhelného (z anthracenu). Moří-li se na př. bavlna solmi hlinítovými a vybarví pak ve vodě, v níž jest rozptýlen kořen mořeny, nebo v roztoku alizarinovém, nabude barvy červené; byla-li mořena solmi železnatými a pak v alizarinu vybarvena, nabude barvy fialové nebo černé (dle množství mořidla a barviva); byla-li mořena směsí mořidla hlinítového a železnatého, bude míti barvu hnědou. Proto se užívá někdy mořidel při b. vlny a hedvábí i tehdy, když se barví barvivem zv. substantivními (viz Barvíva).

Jestliže se barvivo s vláknem přímo nespojuje, jest třeba, aby vyloučeno bylo ve vlákně ve způsobě nerozpustné. To děje se buď pomocí mofidla nebo tím způsobem, že se barvivo samo o sobě nerozpustné přemění ve sloučeninu rozpustnou, kterou se vlákno napojí, načež se sloučenina ta ve vlákně opět přemění v původní barvivo. Takto barví se na př. indychem nebo hydroxydy kovovými (hydroxydy železa, manganu, chromu). Indychem přemění se v rozpustnou sloučeninu a rozpustí ve vodě, a do roztoku takového (kypy, *Indigokýpe*) namočí se vlákno přize nebo tkanina. Nechá-li se takto močená tkaň viseti na volném vzduchu, mění se ona sloučenina kyslíkem vzdušným zpět v indychem (indomodf). Chceme-li zbarvit bavlnu hydroxydem železa na žluto (*paillé, chamois*), namočíme ji do velmi zředěného roztoku octanu železnatého, vyždímáme i necháme po nějakou dobu v teplem a vlhkém vzduchu viseti; tu se sál železnatá rozpustná více méně dokonale promění v železitou nerozpustnou, a přeměna ta dovrší se pak ještě tím, že se tkanina ta protáhne značně zředěným roztokem alkali nebo sody. Ve vlákně vyloučen tím způsobem hydroxyd železa, který mu dodává barvy slavné. Barvy nabyté způsobem právě naznačeným a pocházející od barviva takto nebo moždíly v nerozpustné způsobě ve vlákně vyloučeného, jsou až na nečetné výjimky velmi stálé. Tkaniny takto obarvené lze opětovaně čistiti včelými roztoky mýdla, aniž tím barva jejich trpí, a také světlem skoro nic se nemění. Sem náleží barvy alizarinové (červené, fialové, hnědé i černé), indychové (modré), hněd manganová (*Manganbister*), některé zeleni chromové, žlut slavné železem docílená, čern anilinová. Barviva, kterými lze obarviti hedvábi a vlnu bez mofidel, poskytují barvy sice mnohem skvělejší, ale také mnohem méně stálé. Hedvábi opatřuje se obyčejně takovými barvami méně stálými ale skvělymi, neboť se látky hedvábné více šetří a nečistí alkalickými roztoky, kterými se i hedvábi porušuje. — *is.*

Barvení mikroskopické viz Mikroskop.

Barvík viz Chrom.

Barvínek: 1) Plamínek plotní (*Clematis vitalba* L.) viz Clematis. — 2) Brčál (*Vinca*) viz Vinca.

Barviňskij: 1) B. Volodymyr, haličskoruský publicista (* 1850 v Slachtincích blízce Tarnopole — † 1883 ve Lvově). Gymnasium studoval v Tarnopoli a v Lvově, kde po té vstoupil na fakultu právnickou. Duch tehdejší studující mládeže rusínské i polské, ač mezi ní panoval jakýs antagonismus, závodil v činnosti v oboru vlasteneckého uvědomování lidu. Tehdy rusínští gymnasisté nosili kozácké kroje a spolčovali se v literární kroužky, v nichž se četly a studovaly básnické a dějepisné práce maloruských spisovatelů, sbíraly se národní písně a zpívaly se melodiemi z úst venkované zapsanými. Tu i B. zaplál pro lidové idee Ševčenka, Kuliše, Kosteckého, Kostomarova, Šaškeviče a j. a s těmito ideami

vstupoval na universitu. Když r. 1866 jediný politický list »Slovo« začal propagovati velkoruský panslavismus ukazuje naň jako na jedinou politickou a národní záchranu haličských Kusů, B. postavil se v čelo hrstky národně smýšlejících pod prapor od »starých« opuštěný, zorganizoval ovšem už před ním vzniklou partii »mladých« čili »Ukrajinců« neboli »národovců«, která, aby nevlasteneckou činnost »Slova« paralysovala, založila belletristickovědecký měsíčník »Pravdu«, jehož B. byl stálým spolupracovníkem a později redaktorem. V »Pravdě« uveřejnil své různé politické a vědecké články, najmě kritiku literární a dva romány (*Skošenyj cvit*; *Sonni mary molodoho pytomca*). R. 1868 Mladorusíni založili spolek »Prosvitu«, jehož přední úkol spočíval v šíření vzdělání mezi lidem pomocí laciných knížek. B., ač mezi osnovateli »Prosvity« nejmladší, měl o založení nejplatnější zásluhu a napsal pro ni prstonárodní povídky: *Veksel i dychva naša bida*, *Trijčat' lit tverezosty*. Roku 1872 skončil práva věnoval se advokatuře, již později se vzdal, aby se mohl cele věnovati »Dilu«, jež roku 1880 založil a ve kterémž listě rozvinul národní program směřující k osvětě a blahobytu lidu. Potřeba podobných novin byla na čase, neboť Starorusíni své idee šířili pomocí »Slova«, k němuž se později přidružily »Prolom«, »Russka rada«, »Nauka«. Přes tento počet listů slábla strana staroruská a den ode dne přibývalo přívrženců »Dilu«, jež psáno jsouc jazykem lidu hájilo tento jazyk jako jedině svěprávný pro rozvoj národní literatury. B. svolav r. 1880 do Lvova prvý tábor Rusínů (tak zvaný josefínský) toužil na něm smířiti obě strany politické »mladé« se »starými«, aby se mohl uskutečniti politický program z r. 1848, z něhož na prvním místě stálo vyrovnání s Poláky. Reči B-ského na táborech a slavnostech Ševčenkových staly se okrasou maloruského písemnictví. Když po neslavném procesu Olgy Hrabarové a spol. objasnil řadou statí ve svém listě vlastizráné snahy a záměry stranníkův »Slova«, Rusíni celými tlupy přecházeli pod prapor »Dila«. V trpké hodnosti redaktora tohoto listu B. zemřel.

2) B. Osyp, bratr před. (* 1844 — † 1889 v Servirach na Zložovsku). Věnovav se stavu duchovnímu překládal zprvu do rusínštiny belletrii a vědecké práce ze srbštiny, ruštiny a němčiny, které pod pseudonymy (M. Nefaha, J. Hryhorovyč, J. Hryhorenko, M. Seljuk, M. N. a j.) otiskoval v »Pravdě«, »Dilu« a v jeho románové příloze. Jsa praktický hospodář vydal ve Lvovské »Prosvitě« tyto populárně psané knížky pro lid: *Paša duša v hospodarství*; *Rohata chudoba*; *Dribna tyča v hospodarství*; *Poradnyk likarskyj*. Dále napsal několik svažečků s tendencí náboženskou (*Vinok*; *Nyva*; *Žyté sv. Eustachija*; *Opovidana ŕ švj. pyšma*; *Syritška dolja*). Vida, že příčinou národních neúspěchů mimo nezáměstnost lidu jest neznalost dějin národních, odhodlal se konečně psáti pověsti dějepisné a zdramatisovati nejslavnější momenty maloruské historie, ve kterýchž příčině

pozoruhodny jsou tragédie *Pavlo Potubotok* a melodrama *Cernyhivka*.

3) B. Oleksandr, bratr obou předešlých (* 8. čna 1847), studoval gymnasium v Tarnopoli, r. 1868 ukončiv studia filosofická na Lvovské universitě, stal se supplementem v Běžanech, r. 1871 professorem paedagogia v Tarnopoli a r. 1888 ve Lvově. První dějepisnou práci *Huňi i Ostrjanyčja* umístil v »Pravdě«. Seřadil třísvazkovou čítanku z nové ruskoukrajinské literatury pro vyšší gymnasia a od roku 1879 psal do Schuselkovy »Reformy« v záležitostech haličské Rusi, najmé o poměru Rusinů k Polákům a k vládě. B. měl živou účast při založení »Dila« a na všech podnikcích, které charakterisovaly dobu národního obrodu haličské Rusi. V »Dile« umístil zejména zdravé názory o organizaci Rusinů v stati *Hadki Podolanyňa, dále Reforma narodnych škol, Ohlad slovesnoji prací Rusyniv austrijskich, Organizacija suspilnoji prací Rusyniv, cestopis po Ukrajině* a j. mimo některé překlady v románové příloze tohoto listu (Biblioteka najznamenytých povistej). Též přeložil všeobecné dějiny W. Putra a r. 1886 počala péči jeho v Tarnopoli vycházeti *Istorična biblioteka ruska*, v níž mají vyjít překlady vážnějších dějepisných prací maloruského národa a zemí z polštiny a velkoruštiny. Posud vyšlo 9 sv. a mezi těmi jest B-ského třísvazkový překlad Kostomarovy *Ruska istorija v žytěpysach*. B. se horlivě účastnil při založení »Prosvity«, pro niž napsal několik populárních knížek (*Spomyňki pro žyté Voľod. Barviřskoho, Stavropihijske bractvo, Ubohe i bohate selo, Istoriija Rusi* a j.). Konečně vydal *Litopys suspilnoji roboty i syľž Rusyniv* Rř.

Barvíř Jindřich Ladislav, nar. 15 čce 1863 v Cholticích v Čechách, studoval v letech 1873–81 gymnasium v Rychnově nad Kněžnou, po té na filosofických fakultách university pražské (české) a vídeňské; od roku 1885–1889 byl vychovatelem synů hraběte Jindřicha Haugvice v Náměstí u Brna, nyní žije v Praze. Již na gymnasiu obíral se místními dějinami zvláště města Chocně, o němž vydal r. 1886 v Náměstí cennou monografii. Mimo to psal do Slovníku Kottova a do některých časopisů, zvláště do »Památek archaeologických« a do »Methodae«.

Barviřské rostliny. V širším slova smyslu dlužno v názvu b. r. zahrnouti všechny ony rostliny, které obsahují některé barvivo, jež má význam pro barvířství; ale po výčte se obmezuje okruh onen na menší počet rostlin, jmenovitě takých, jichž se přímo užívá v praxi barviřské. Tak sem náleží: 1. všechny druhy indychovníka pravého, tropické rostliny motýlokvětě, jako *Indigofera tinctoria, I. pseudotinctoria, I. argentea, I. anil* a j.; dále boryt barviřský (*Isatis tinctoria*) z čel. křížokvětých, *Polygonum tinctorium, Nerium tinctorium* a j., v nichž vesměs se tají glykosid zv. indikán, jenž kvašením kromě jiných látek skytá také indomodř čili případně indoběl, která kyslíkem ze vzduchu na indomodř se převádí. —

2. Různé lišejníky: *Lecanora, Roccella, Usnea* a j., restoucí na skalnatých březích přímořských, z nichž se dobývá modré barvivo lakmusové (podstata: azolithmin aj.), fialová barviva orsilie (podstata: orcein) a persio. — 3. Kvercitrin se zve umletá kora dubu barviřského (*Quercus tinctoria*), jenž obsahuje glykosid kvercitrin. — 4. Orellaník (*Bixa Orellana*) skytá orellanu, která tají v sobě dvě barviva: žlutý orellin a červený bixin. — 5. Kurkuma z čeledi zázvorovitých skytá oddenek (jako: *Curcuma rotunda, C. longa*), v němž se skrývá barvivo žluté, rozpustné v lhu, zvané kurkumin. — 6. Řešetlák (*Rhamnus infectoria, R. saxatilis* a j.) poskytuje barvíři bobule své, které prve, nežli uzrají, se česají a suší. Nejlepší jsou řešetlákky perské, po té levantské a francouzské (*Grains d'Avignon*), méně uspokojiví uherské. V řešetláčcích jest glykosid xanthorhamnin, jenž zředěnými kyselinami se štěpí na žluté barvivo rhamnetin. Z plodů řešetláka *Rhamnus chlorophorus* strojí Čičané zeleň, které přezdívali »Lo-Kao«. — 7. Rýt barviřský (*Reseda luteola*), plevel tu u nás velice rozšířený, tají v sobě žluté barvivo luteolin. — 8. Světlice barviřská (*Carthamus tinctorius*), rostlina složnokvětá z rodu *Synanther*, jejíž vlasti jest Asie jižní, která se však nyní pěstuje také v jižní a střední Evropě, obsahuje v drobných kvítcích svých dvě barviva, žluté ve vodě rozpustné, téměř bezcenné, a červené, ve vodě nerozpustné, jež slove karthamin. Nejlepší světlice přichází z Egypta a Persie, ale i uherské zboží jest dobré. — 9. Šafraník (*Crocus sativus*), rostlina kosatcovitá. Sušené blizny této rostliny, jež slovou šafránem, obsahují barvivo žluté polychroit. — 10. Mařina barviřská (*Rubia tinctorum*), z řádu svazkokvětých, pěstuje se v zemích jihoevropských, ale kromě toho i ve Francii, Elsasku, Holandsku, Pruském Slezsku, Dolním Rakousku a j. Dvou- až tříletý oddenek této rostliny dochází vydatného upotřebení v barvířství a slove mořena; nejlepším druhem jest francouzská či avignonská. Jiný druh mařiny, totiž *Rubia peregrina*, se pěstuje v Levante, kdežto v jižní Asii (zvláště ve Východní Indii) a v Japanu přednost dávají druhu *Rubia mungista*, jehož čtyř- až pětileté oddenky v obchodě slovou »alizarin« či prostě »lizarin«. Mořena v sobě tají hlavně v kůře dvě pro barvířství důležité sloučeniny, »purpurin« a glykosid zvaný kyselina rube-rythrová, jež se štěpí kvašením anebo zředěnými kyselinami na glykosu i »alizarin«, které se solmi hlinitými nebo cínatými velmi pěkně a stále barví nejenom vlnu, ale i bavlnu na červeno (turecká červeň). Alizarin byl sice způsobem synthetickým připraven, ale přes to se doposud hojnou měrou upotřebuje v barvířství mořeny. — 11. Alkanna pravá jest kořenem rostliny *Lavsonia alba*, jejíž domovem jest Levanta a jižní Asie, pak alkanna nepravá jest kořenem pilátu barviřského (*Anchusa tinctoria*); v obou jest červené barvivo, jemuž se přezdívali alkanin. Těchto čer-

vených kořenů či jejich extraktů se užívá k barvení všechkých tinktur, olejů, pokostů, pomád atd. — 12. K barvení na žluto brávají se tu a tam někdy ještě sušené květy bodlákovité rostliny, zvané srpek barvířský (*Serratula tinctoria*) a květonosné sušené lodyhy motýlokvěte rostliny, zvané kručinka barvířská (*Genista tinctoria*). Obě rostliny jsou rostlinami domácími. O rostlinách, které skytají průmyslu barvířskému barevná dřeva (v. t.), stala se již zmínka náležitá. *Blk.*

Barvířství jest odvětví průmyslu, které se zabývá barvením výrobků přírodních povahy organické, zvláště vláken rostlinných a živočišných, i předmětů, jež vyrobeny jsou z vláken takových (příze a tkanin) nebo kůže, kožesin, peří a podobných. Počátky barvířství hledati jest již v dávnověké minulosti. Barvené látky byly však na počátku pro obyčejnou potřebu příliš vzácný, i užíváno jich skoro výhradně jen při obřadech náboženských a při vzácných slavnostních přiležitostech. Nejstarší barvou jest purpur, jenž vynalezen byl asi v XV. nebo XVI. stol. př. Kr. od Foiničanů. Purpurové barvy nabýval šat máčením v lázni z rozmělněných hlemýžďů mořských jistých odrůd rodu *Murex*. Byla to barva fialová; staří pokládali ji za skvělou, ačkoliv u přirovnání k barvám nynějším nikterak nevyniká. Za dob Alexandra Vel. a jeho nástupců uměli barvíři také již barvití plátno na žluto, zeleno, tmavomodro, černo a j. Za dob krále Nummy zřízen v Římě již zvláštní cech barvířský, a barvy tu později rozlišovány na obecné a zvláštní, dle toho, užívalo-li jich obě pohlaví nebo toliko jedno. Egypťané potírali látky bezbarvémi tekutinami a vyvábili pak v barevných lázních, čímž nabývali tkanin trvale zbarvených. V prvních stoletích středověku kvetlo b. jen v Orientu a ještě na počátku XIII. století dováženy šarlatové tkaniny do Říma z Řecka. Následkem čilého obchod. styku s Orientem vyvinulo se po té b. vynikající měrou u Benátčanů. Potom po dlouhou dobu v umění barvířském nejvíce slyni Nizozemci. Podobá se, že také u nás v Čechách tou dobou pozdviženo b. přichozími Nizozemci. Křivklavé barvy, šarlatová a syté žlutá, voleny byly s počátku k oděvům slavnostním; později, když zobecněly, počali se bohati odívati v šat modrý a zelený. Šarlatové látky byly ve středověku po dlouhou dobu nejoblíbenějšími; jménem šarlat označována však zprvu zvláštní tkanina, nikoli barva a teprve později přenesen význam ten na barvu, která se nejčastěji tkanině té udílela. V písmenných památkách s počátku XIV. století mluví se totiž zhusta také o hnědém a modrém šarlatu. Na šarlatovo barvilo se již v prvních stoletích středověku kermesem (*Coccus ilicis*, hmyz žijící v jižní a částečně i střední Evropě na dubu *Quercus ilex*); k červeným barvám užíváno kromě toho též mořeny barvířské (*garance, Krapp*), dřeva santalového a orseille. Na žluto barveno škumpou (sumachem), dřevem fisetovým a safiorem. Jako modré barvivo znám byl již ve starověku boryt, rostoucí v střední a jižní Evropě, a ne-

pochybně též indy, který v pozdějším středověku boryt skoro úplně vytlačil. Znamenitě prospělo dalšímu vývoji průmyslu barvířského objevení Ameriky a nové cesty do Východní Indie. Z Ameriky dostaly se do Evropy košenila, dřeva barvířská a orlean, z Indie počal býti indy nyní u nepoměrně větším množství dovážen, a francouzští i hollandští barvíři záhy naučili se barvit těch náležitě užívati. Velikého úspěchu dodělal se Hollandan Cornelius Drebbel, který v XVI. stol. počal místo kamence užívati při barvení košenilou cínové soli a tak objevil šarlatovou barvu, která i našim dnešním šarlatovým barvám v ničem nezadá. Ve Francii zavedl barvu tu Gilles Gobelin, který si v předměstí pařížském při potoku zvaném Bièvre, jehož voda k barvení na šarlatovo zvláště byla způsobilá, založil vlastní barvířnu. Získal ohromné jmění, a výrobky jeho závodu posud po něm se nazývají a velice jsou ceněny. Pevný základ položen dalšímu vývoji barvířství ve Francii státníkem Colbertem, jehož nařízením r. 1669 vydán obšírný pořádek barvířský, který r. 1672 tiskem vyšel (*Instruction générale pour la teinture des laines et manufactures de laine de toutes couleurs et pour la culture des drogues ou ingrédients, qu'on y emploie*). Zároveň ustanoven zvláštní člen pařížské akademie věd, který za stálý plat zabývá se měl pokusy o zdokonalení barev. Tak vznikla díla několika franc. učencův o b., jako Dufayovo (1737), Hellotovo (1750), Macquerovo (1763) a Bertholletovo (1791). Když pak koncem minulého a počátkem nynějšího století chemie tak netušnou měrou květala, tu také b. a spřízněné s ním tiskařství novou nastoupilo dráhu. Způsoby práce zkušeností osvědčené byly objasněny a z nových názorův o výkonech barvířských vyplynuly četné nové nálezy praktické. V posledních desetiletích zaznamenati jest dva epochální momenty u vývoji b.: zavedení fuchsinu do barvířen na počátku let šedesátých a zatlačení mořeny syntetickým alizarinem na počátku let sedm desátých. Objevením barviv anilových, kterými zahájena řada nescetných již nálezův u oboru umělých barviv organických, nastal v barvířnách hedvábných úplný převrat, a objevením synthese alizarinu, nejdůležitějšího to barviva pro závody, v nichž se barví a potiskují látky bavlněné, provedena tichá a významná revoluce v barvířnách na tureckou červen a továrnách na kartouny. Skládalo-li se dřive barvení na tureckou červen mnohdy z více než 20 výkonů, tož vyžaduje dnes sotva více než 5 až 6 snazších a jednodušších operací, i poskytuje barvy skvělejší, než bývaly. Ovšem moderní tento převrat v b. úzce souvisí s požadavky obecnstva. Aby tkanina obstála v řadě dílem velice příkrých výkonů, kterým musila býti podrobena, měla-li se skvíti v turecké červen, bylo třeba spracovati ji z bezvadné sroviny a vzorné. Pak ovšem snášela po dlouhou dobu praní i upotřebení. Pověstné u nás šátky kosmonoské, zvané merinové, děděny s otce na syna, až i do třetí generace. Při nečetných a méně příkrých operacích ny-

nějšho způsobu barvení nepředpokládá se tak značná trvanlivost, neboť místo značné stálosti vyžaduje stále měnivá moda láce. Bavlněným látkám na svrchní oděv vykázano sotva delší trvání než jediná sezona, totiž půl roku, za to však jsou úžasně levné. **B.** podobuje se tu nárokům obecně. Jak veliký pokrok učiněn v barvení hedvábí a vlny na základě nových a nových nálezu v oboru výroby umělých barviv organických, zvláště od r. 1875, kdy objeveno první barvivo fluoresceinové, překrásný eosin, o tom snadno se poučíme přirovnáním barevných tkanin hedvábných i vlněných z let padesátých ke tkaninám, jež nyní září ve výkladních skříních velkých měst. —is.

B. (hygien.). S provozováním **b.** jsou spojeny mnohé škodlivosti, ohrožující ovšem hlavně zdraví dělníkův, ale nezdávka i obyvatelstva ve vůkolí závodů barvířských. Dělníci mohou utrpěti na zdraví přílišnou vlhkostí a teplotou vzduchu v některých částech závodu, tak ve varnách, pracovnách, v nichž se látky moří, tisknou a appretují, při čemž vlhkost vzduchu dosáhnouti může až 80 %, teplota až 40 ° C. Neméně škodlivě působí, že jsou dělníci při mnohých pracích stále v moku, mívají tudíž obuv a dolní části oděvu promočené, z čehož pochází dosti častý rheumatismus. Mnohem nebezpečnější jest však stálý styk s látkami jedovými, jichž se k moření, barvení, tisknutí a appretování užívá, jako jsou sloučeniny arsenu, zvláště sírník arsenový a kyselina arseničná, chlorid rtuťnatý, cínatý a j., nebo které se i při používání neškodných látek vyvíjejí, tak páry čpavkové, chlór, kyselina kyanovodíková a j. Vdycháním prachu, par a plynů vznikají záněty sliznice dýchadel, jimiž se, opakují-li se častěji nebo trvají-li stále, zmenšuje resistance ústrojí dýchacího, tak že pak za působení jiných škodlivostí nastává snáze značnější onemocnění plic. Nezdávka vznikají u dělníků s jedy pracujících chronické otravy, nejčastěji v závodech, v nichž se užívá arsenu a sublimátu. Od ostrých par (čpavku) a plynů (chlór) zaněcují se spojivky oční, a stálým stykem kůže s rozmanitými ostrými látkami vznikají různé nemoci kožní. Aby se tyto škodlivé účinky odvrátily nebo aspoň zmírnily, jest nezbytno provést v závodech barvířských tato opatření: při pracích se suchými, škodlivými praeparáty lučebními (na př. při rozměňování, tření, prosivání) mají býti látky ty mírně navlhčeny, aby co nejméně odprašovaly, a není-li to možno, jest užiti přístrojův uzavřených, z nichž prach unikati nemůže, po případě přístrojův prach vysávajících nebo pohlcujících (aspirátorův, exhaustorů). V místnostech, v nichž se vyvíjí mnoho ostrých par a plynů, jest zaříditi pláště, průduchy a roury ssavé, průvětrné; rozumí se samo sebou, že musí býti všechny pracovní prostorůie a stále vydatně větrané. Vedle péče o odstranění škodlivého prachu, par a plynů jest hleděti největší čistoty, zejména šetřetež dělníci úzkostlivě čistoty těla, zejména budiž kryto zvláštním, na rukou a nohou těsně přiléhajícím oděvem

pracovním, a ten při odchodu ze závodu má se odložit; v závodech větších budtež zařízeny lázně se sprchou. Konečně jest přísně zakázati požívání pokrmů v pracovnách a mezi prací. — Neméně sluší pečovati o to, aby od závodů barvířských neutrpělo obyvatelstvo vokolní, zvláště aby voda pitná a k domácí potřebě sloužící nemohla býti znečištěna splachky a špinavými vodami ze závodů vypuštěnými. Nesmí tudíž připuštěno býti, aby splachky byly odváděny přímo do stok nebo tokův, ale nutno je dříve lučebně očistiti ve zvláštních kašních osazovacích a teprve pak mohou býti vypuštěny, a to nejlépe času nočního. Mezi prostředky očišťovacími jest nejdůležitější vápenné mléko buď samo, nebo se zelenou skalicí; ovšem rozhoduje při volbě prostředků těch jakost látek ve splachkách rozpuštěných. Rg.

Barvitius Antonín, architekt (* v Praze 14. čce 1823). Maje oddati se studiu právníckému absolvoval gymnasium, kurs filosofický, ano i jeden ročník práv; potom teprve věnoval se studium technickým. Dvě léta byl na akademii pražské, potom tři léta na akademii vídeňské, kdež vešel v osobní styk se sloutným van der Nüllem. Prázdniny trávil v Mnichově a v Berlíně. Se zálibou obíral se také malířstvím. R. 1847 dostal státní stipendium cestovní, ale pro bouřlivá léta následující teprve r. 1854 odebral se do Itálie, žil tam v Benátkách, Římě a Florencii, kde velmi pilně studoval stavby z pozdního středověku a první renaissance. V Římě bylo mu svěřeno vedení restauračních prací na vlašneckém paláci Palazzo di Venezia, kteréž práce však r. 1866 z přčin politických byly přerušeny. Z Říma **B.** vrátil se do Prahy, kdež jednou z nejprvnějších jeho staveb byla krypta pro rodinu Lannovu a Šebkovu na hřbitově olšanském v románském modernizovaném slohu, s předními krásnou freskami a basreliefy. Se svým švakrem J. Ullmannem **B.** vystavěl villy Lippmannovu a Lannovu v Bubenci, palác Šebkův, hlavní budovy v nádraží Františka Josefa v Praze a j. Různé hřbitovy pražské obohatil dalšími stavbami náhrobními; plány, jež vypracoval pro Malvazinku a hřbitov vyšehradský, jen z části byly provedeny. Od **B.** a pochází také návrh na pomník Jungmannův v Praze, začež »Svatobor« jmenoval jej čestným členem. K nejlepšímu dílu **B.** ovým náleží však basilika sv. Václava, patřící k nejpěknějším stavbám svého druhu. Mimo to **B.** zhotovil plány ke stavbě kostela v Nižebobách, k restauraci kostela uršulinského v Praze a kostela sv. Jana v Kutné Hoře. Od r. 1869 **B.** jest členem feditelstva při stavbě svatovítského dómu a od r. 1875 členem výboru Křesťanské akademie, kterou spolu s jinými založil. V hodnosti této byl a jest činným zejména na prospěch chrámového stavitelství. Pro svoje zásluhy **B.** byl jmenován rytířem řádu sv. Řehoře a jest majitelem papežského čestného kříže a vatikánské zlaté medaile.

Barvitost: 1) **B.** u výtvarném umění. Výtvarné umění podává své předměty buď v podobě naprosto bezbarvé, přihlížeje toliko

k lahodnosti lineárního jejich zjevu; nebo stínované jediné se vzhledem k jejich modelaci; aneb konečně obojí zároveň s připojením dojmu barevného, jež zobrazený předmět působí ve skutečnosti na pozorovatele. Přistupuje v tomto případě k obrysům a k modelaci díla, o něž umělci běží, soudobně ještě péče o náležité provedení jeho barvami. Umělecká produkce naprosto neb alespoň co do podstaty bezbarevná bývá pravidlem při kresbách nebo tak zvaných monochromech, kdežto produkce více méně dle skutečnosti barvitá obvyklou jest při největší části vlastních maleb. Také sochy a reliéfy bývají — a ještě častěji bývaly — ozdobovány barvami (polychromovány); avšak b. v umění plastickém daleko nedosahuje důležitosti a významu b-i maleb, jakožto umělého napodobení skutečnosti v jediné ploše. Dále ani architekt nepohrdá účinkem b-i ke zvýšení estetického dojmu svého díla, užívaje k dosažení tohoto cíle tu barevného materiálu, tam barevných ornamentů, tu zase působivosti polychromního náteru. Podstata b-i v umění výtvarném spočívá především v tak zvaných lokálních tónech, t. j. v těch kterých barvách bez ohledu na jejich odstíny, způsobené osvětlením a stínem, nebo tak zvanými reflexy. Co pro linii jest rhytmus, to jest vzhledem ku b-i některé umělecké tvorby její koloristická harmonie. Vše ostatní o b-i v umění výtvarném, pokud se týče její povahy, založené na skále barev »studených« nebo »teplých«, na základním tónu »zlatém« nebo »stříbrném«, o »chiaroscuro« a »pleinairu«, o provedení »měkkém« neb »tvrdém« o nánosu řídkém nebo pastosním a mnohých jiných více viz při dotýcích heslech. Ostatně srovn. Koloriz. VW.

2) B. zvuku (franc. *timbre*, angl. *quality of sound*, německy *Klangfarbe*) sluje zvláštní ráz sluchových dojmů, jimž rozlišují se od sebe zvuky různých zvukobudičů vůbec, zněny pak jednotlivých hudebních nástrojů zvlášť. B. zvuku jest tedy příčinou, že stejně vysoké a stejně silné zněny piana, houslí, rohu, lidského hlasu a j. dobře od sebe rozeznáváme. Podstatou těchto kvalitativních rozdílů jest nestejně složení zvuků z jednotlivých akustických prvků; dle toho, v jakém počtu a v jaké síle se vyskytují tyto elementy, řídí se ráz celé složeniny, kterou ucho, poněvadž ve směru tom dále se necvičí, pokládá za zvuk jednoduchý. Poněvadž pak různým složením zvuku z jednoduchých sčítanců různě utváří se i vlna, kterou zvuk ten vzniká, pravíme také, že b. zvuku závislá jest na tvaru jeho vlny, podobně jako na délce vlny závislá jest výška tónu a na rozkmitu jejím jeho síla. K poslednímu třeba však jistého omezení. B. zvuku záleží výhradně na způsobu jeho složení; poněvadž však z řady týchž jednoduchých vln, jimiž vznikají jednoduché zvuky, zvané tóny, různé vycházejí výslednice dle rozdílu měn či fází (viz Vlna) jednotlivých složek, na rozdílech těch však ráz složeného zvuku zcela jest nezávislý, mohou dva zvuky stejného složení a tedy i stejné b-i míti vlny nestejně, nikdy však

naopak. U pravidelných zvuků hudebních či tak zvaných zněn slují jednoduché jejich součástky aliquotní tóny (v. t.), a právě tyto počtem a silou svojí podmiňují ráz zněn. Zcela tatáž jest také příčina různých b-i lidských hlasů. Všeobecně možno o b-i zvuků pravidelných říci asi toto: Jednoduché tóny jako zvuky nesložené nemohou míti žádných různých b-i, znějí vesměs měkce a temně, beze vsí drsnosti, ale i beze všeho důrazu. V praktické hudbě nejvíce se jim blíží zvuky flétny. Zněny, v nichž tón základní provázen jest řadou tónů částečných až asi k šestému (jako u klavíru a otevřených píšťal), jsou již mnohem zvučnější, bohatší a lahodnější. Zvuky s lichými jen tóny aliquotními (jako u píšťal zavřených) mají ráz dutý, který při větším počtu svrchních tónů částečných (jako u klarinetu) provázen zvláštním »nosovým« příděchem. U zněn konečně, kde převládají hlavně vyšší tóny aliquotní nad šestým, jest celkový charakter ostrý; pokud tyto svrchní tóny přilíší nejsou mocné (jako u nástrojů smyčcových a píšťal jazyčkových), dodává se jimi zvuku jasnosti a výraznosti; převládají-li přes míru (jako u nástrojů kovoých), působí pronikavě. Pokud složenost zvuků známa nebyla, byla jich b. nevyzpytatelnou záhadou, a teprve za našich dob podařilo se H. Helmholtzovi příčinu její nalézti a na jisto postaviti četnými zkouškami skladnými a rozkladnými. Viz epochální jeho dílo: »Die Lehre von den Tonempfindungen«. Pařížský akustik R. König nesrovnává se s Helmholtzem v té příčině, že rozdíl měn jest zcela beze vlivu na b. složených zvuků (Wiedem. Ann. XIV., str. 374.), sám však uznává vliv ten jen za nepatrný. Konečněho rozhodnutí ve sporných těchto náhledech dosud nenf. KTe.

Barviva: 1) B. adjektivní čili b. přímětná jsou b. taková, jež se neslučují bezprostředně s vláknem rostlinným čili živočišným, nýbrž která teprve přispěním mořidel (*mordants*, *Beizen*) dají se na vlákne upevniti neb ustáliti. K samorodným b-vům a-m náležejí mimo jiné: b. dřev červených, červená b. červená, b. dřev žlutých a j. Ke strojeným b-vům a-m náležejí na příklad: b. antrachinonová (jako alizarin), b-v oranžové, zvané auramin, coerulein a j. v. Ostatně srv. Barvení. *Bik*.

2) B. rostlinná. Barva listů a květů pochází od zvláštních b-v, z nichž některá mají pro rostlinstvo význam velice důležitý. Zejména zelené b-vo obecně v listech obsažené, ale také v lodyhách zelených, plodech a jinde přicházející, chlorofyll zvané, činí rostliny schopné z látek anorganických, kyseliny uhličitě a vody, organické látky, na př. škrob vyráběti, jiným slovem assimilovati. Jaké podmínky zevnější při tom nastati musí, a že zejména světla k této práci assimilací zapotřebí jest, o tom jedná článek Assimilace. Chlorofyll jen u nejnižších řas *Cyanophyceae* zdá se býti v celém plasmatu stejně rozdělen, u všech ostatních vázán jest na zvláštní podklad povahy protoplasmatické, bílkovinné (viz Chromatofory), jenž se od plasmata okolního ostře odděluje. V zelených rostlinách prová-

zen bývá chlorofyll jistým množstvím žlutého **b.**, zvaného xanthofyll. Možno, že toto jest identické s etiolinem, t. j. **b.-vem**, které vzniká v rostlinách po tmě rostoucích, nebo do tmy na delší dobu přenesených. U řas *Cyanophycei* jest chlorofyll zakryt modrozeleným barvivem, t. zv. fycocyanem, u rudochovitých (*Floridei*) barvivem červeným, fycocerythrinem, u *Phaeophycei* hnědým a žlutým. Všechna tato jmenovaná **b.** jsou více méně přibuzná s chlorofyllem, po většině jeho deriváty. Tak na př. jest více než pravděpodobno, že z etiolinu na světle přímo chlorofyll vzniknouti a tento zase ve tmě v etiolin zvrhnouti se může. Zdali ono modrozelené, hnědé a červené **b.-vo** řečených řas též assimiluje nebo vůbec nějak při pochodu tom se účastní, rozřešit teprve pokusy budoucí. Také ve květech a plodech jsou **b.**, často nápadná svou pestrostí, která mají ten úkol, aby hmyz a ptáci přilákání byli a jednak ku oplodnění květů nebo k roznášení semen přispěli. Také tato **b.** rozpuštěna jsou buď ve šťávě buněčné, nebo vázána ke zvláštnímu podkladu plasmatickému jako chlorofyll (viz Chromatofory). První způsob shledáváme obyčejně u částí rostlinných barvy červené, modré nebo fialové; druhý způsob vyskytuje se zejména u částí žlutých a oranžových. Řečená tato **b.** květů a plodů, která snad z velké části k derivátům chlorofylovým náležejí, jsou doposud co do svých vlastností fyzikálních a chemických málo známa. Podobně nevíme mnoho o barvách rozličných hub a lišejníků, jakož i o **b.-vech** ve stěnách obsažených. V tom ohledu ještě nejméně známa jsou hnědá **b.** kor stromových, t. zv. flobafehy. Pravděpodobno jest, že vznikají oxidací látek tříslovinných. Fyziologický význam však, zdá se, jest jen skrovný. *l.č.*

3) B. substantivní čili **b.** samostatná jsou **b.** taková, jež se slučují bezprostředně s vláknem rostlinným nebo živočišným bez mořidel. K samostatným **b.-vům** samorodým, jichž jest počet velice skrovný, náleží na příklad indych (indomodř), červeně světlcová (karthamin), orsilce a **b** vo kořene dřívěšalového; užívá se jich vesměs k barvení vlny a po případě i hedvábí. K samostatným **b.-vům** strojným čítají se vzhledem k barvení vlny a hedvábí na př. azobarviva, nitrobarviva, **b.** rosanilinová, indofenolová a j. Většina **b.-v** samostatných slučuje se s vláknem rostlinným toliko za přispění mořidel. Ze samostatných **b.-v**, která bez mořidel se ustalují na vlákně rostlinném, na př. na bavlně, zvláštní zmínky zasluhují tak zvaná benzidinová azobarviva (jako benzoazurin, benzopurpurin, azomodř, chrysamin a j.). Ostatně srvn. Barvení. *Blk.*

Barvivo: 1) B. kožní viz Barvivová degenerace.

2) B. krevní. Červená barva krve jest podmíněna zvláštní látkou chemickou, která se nazývá haemoglobin a která jest nejdůležitější součástíou červených krvinek (viz Haemoglobin). *Kl.*

3) B. močové. Světlejší nebo temnější barva moči jest podmíněna **b.-vem**, jež dosud v čistém chemickém sloučení objeveno nebylo. V moči některých horečkou stížených, ale také v moči lidí zdravých nalezeno bylo **b.**, které chemickými vlastnostmi blíží se bilirubinu (urobilin, Jaffé). Sloučenina tato byla též častěji nalezena v moči ikterické. Z moči nemocných stížených horečkou bylo izolováno také červené barvivo, které dužno pokládati za produkt patologický (uroerythrin, Heller). U nemocných s melanotickými nádory byla často pozorována hnědá až černá moč; ale **b.** které toto tmavé zbarvení působí, není dostatečně známo. Při některých patologických pochodech lze v moči dokázati barviva žlučová bilirubin a biliverdin, a to tehdy, když odtok žluči do roury zaživací setkává se s překážkou; žluč pak přechází do krve a bývá vyloučena do moči. **B.-va** žlučová byla však nalezena v moči i při nemocích, kdy žluč do střeva volně odtékala, tak na př. při otravě fosforem, jedem hadím a j. Konečně sluší uvést, že při některých patologických pochodech přechází i **b.** krevní do moči. Onemocnění takové nazývá se nesprávně haemoglobinurií, ač nelze v případech dotýčených z pravidla v moči dokázati haemoglobin, nýbrž jeho derivát methaemoglobin. Onemocnění toto vzniká, jestliže červené krvinky uvnitř cévstva z jistých příčin v plasmatu krevním se rozpustí. Uměle může se pochod takový způsobiti vstříknutím množství vody nebo solí kyselin žlučových do oběhu krevního, čímž se červené krvinky ruší. Též při transfusi přechází **b.** krevní do moči, poněvadž se krvinky do jiného organismu vstříknuté zde rozpívají. *Kl.*

4) B. žlučové udílejce žluči barvu jí vlastní jest vedle kyselin žlučových nejdůležitější součástíou žluči; vyskytující se v podobě bilirubinu a biliverdinu nalézá se ve žluči největšího počtu obratlovců. Viz Bilirubin a Biliverdin. *Kl.*

Barvivová degenerace (zvrhlost) jest anomalie v organismu lidském, při níž v některých ústrojích tvoří se buď více nebo méně barviva než za pravidelných poměrů. Patologické pochody takové jsou zjevem velmi častým. Náleží sem tvoření pih v kůži, zejména v částech těla přístupných působení světla slunečního. U těchtoných lze na kůži rovněž pozorovati vznikání zvláštních hnědých skvrn, které se po porodu ztrácejí. Důležitější nežli anomalie právě uvedené jest Addisonova nemoc (v. t.). Dále pozorovati lze tvoření barviva v kůži při leptě na místech, která citlivost ztrácejí. Mnohem lépe než uvedené pochody probádaný jsou anomalie, při nichž barvivo vytvořené jest derivátem haemoglobinu. Pigmentace tyto vznikají, když pro změny některého ústrojí červené krvinky do tkáně okolní se stěhují. Změny takové vyskytují se zejména při vleklých zánětech, kdy červené krvinky per diapedesin stěnami cév prostupují. pak při porušení stěny cévní. Haemoglobin červených krvinek do tkáně okolní vniklých pod-

léhá postupně změnám, jejichž výsledkem jest utvoření buď krystalických nebo bezbarvých zrnek pigmentových. Nejnedodušším příkladem takovéto pigmentace jsou modřiny vznikající po zhmožděninách. Sloučenina, z níž se skládají zrka krystalická, byla pojmenována haematoidinem (Virchow); později dokázáno, že tento jest identický s bilirubinem žluči. Jiný pathologický pochod, při němž v ústrojích barvivo se ukládá, jest žloutenka (*icterus*). Rozeznává se dvoji žloutenka a to 1. hepatogenní, 2. haematogenní. Při první ukládá se v různých ústrojích prostě barvivo žlučové, poněvadž trvá překážka odtoku žluči z jater v cestu se stavící; žluč nemohouc odtékat do roury zaživací přechází do krve a proniká tkáněmi různých ústrojí. Při žloutence haematogenní barvivo hromadí se v různých ústrojích vzniká z haemoglobinu krevního. Žloutenka tato se pozoruje na př. při pyaemii, při otravě po uštknutí hadem a j. Při *atrofia pigmentosa* vyvíjí se hojně množství tmavého barviva v játrech a ve svalstvu. — Někdy vzniká ve chrustavce barvivo, tak že jeví zbarvení hnědé nebo černé. Úkaz ten byl Virchowem pojmenován *ochronosa*. Také v nádorech někdy pozorovati jest tvoření barviva. Nádory zeleně zbarvené jmenují se *chlorómy*, žlutě zbarvené *xanthómy*, černě zbarvené *melanómy*. Plíce mají způsoblost barviti se tělisky vdechovanými. Jestliže totiž do ústrojí dýchacího se vzduchem vniká velké množství prachových tělísek, nestačí řasnkový epithel těliska v trubcích plicních zachycená zpět odstraňovati; zrnečka prachová v případě tom nezůstávají v dutinkách plicních, nýbrž vnikají do tkáně plicní, čímž plíce dle povahy vdechovaného prachu nabývají zvláštního zbarvení. Pigmentace se vzhledem k tomu dělí na několik druhů a sice na anthrakosi (v. t.), siderosi, kdy plíce chovají částčky sloučenin železa, a chalikosi, obsahující částčky křemenné. Při střídavé zimnici naléztí lze v krvi velké množství černohnědých zrnek, jejichž vznik není dosud řádně objasněn. Objev ten nazývá se melanaemie. — Co se týče pathologických pochodů, při nichž v některých ústrojích nalézá se méně barviva než za normálních poměrů, jest známo, že u černochů se objevují z příčin blíže neznámých na kůži bílé skvrny. Dále sem spadá rychle zešedivění vlasů při některých nemocech nebo jako následek velikého rozrušení duševního. *Kl.*

Barvoměnka viz *Aputura*.

Barvoměr viz *Kolorimeter*.

Barvotisk jest způsob tisku, jímž se zhotovují věrné kopie nějaké malby olejové, aquarellu nebo jiných barevných předmětů, a sice tiskem na papír nebo na jiné látky. **B.** provádí se několikerym způsobem, nejdokonalejší však, co do věrného napodobení originálu, jest způsob lithografie a kamenotisku, ačkoli v poslední době velice pokročil též b. v typografii pomocí zinkografie pro tisk na lisu knihtiskařském, jakož i světlotisk. Lithografie užívá se však s nejlepším prospěchem a to tak dokonale, že při umělém provedení tisk lithografický od

originální malby jen znalec rozeznává **B.** jest původu tak starého jako umění knihtiskařské, nebo již od počátku užíváno dvou barev, červené a černé. Vynálezce lithografie, A. Senefelder, zmiňuje se ve svém díle o lithografii a kamenotiskařství r. 1818 vydaném též o b-u, který v posledních 30 letech domohl se, zejména ve Francii, netušené dokonalosti a stal se umění, jakož i průmyslu, zvláště pak ve spojení s knihtiskem, pro díla umělecká, barevné ilustrace atd., přímo nezbytným. **B.** em nazýváme tudíž již dvě barvy na sebe tištěné. **B.** olejový jest napodobení obrazův olejových; chromolithografie užívá se pak pro drobnější malby aquarellové, kterýžto způsob provádí se týmiž barvami a v týchž strojích jako obyčejný tisk lithografický. V lithografii a kamenotisku provádí se b. tak, že na obraz, buď aquarell nebo malbu olejovou, položí se průhledná gelatina, do které se veškeré obrysy kresby, stínů, světél a jednotlivých barev jemnou ocelovou jehlou jako tužkou vryjí. Do této rytiny v gelatině zatře se jemným sukénkem barva přetisková, a sice tak, aby veškeré vyryté kontury stejně byly nasyčeny. Tento průkres gelatinový se navlhčí a přetiskne na kamenotiskařském lise na kámen lithografický. S tohoto přetisknutého průkresu udělá se několik otisků na silný papír, s kteréhož pomocí přetisku přenáší se kresba na kámen buď hladký nebo zrnitý tolikrát, kolik práce ta vyžadovati bude barev, tak že pro každou barvu jest průkres na zvláštním kameni a na průkrese ve všech čtyřech rozích umístěna značka (tak zvaná punktura), aby jednotlivé barvy při tisku mohly býti přesně kryty. Na kamenech těmito konturami potíštěných musí lithograf jednotlivé barvy, a sice každou z nich zvláště dle umělecké své dovednosti do kontur vkreslovati. Toto kreslení a nanášení jednotlivých barev děje se na hladkém kameni zvláštní chem. tuší péroem nebo štětcem, a na kameni zrnitém chemickou křídou i tuší. Než kresba tato započne, musí veškeré v obraze zastoupené barvy býti rozvrženy a dle těchto sestavena stupnice (škála) pro postup barev. Jelikož jednotlivé barvy přes sebe tištěné, buď jedna nebo dvě a více, tvoří barvu třetí a další, jako na př. žlutá na modré zelenou, modrá na červené fialovou atd., docílí v b-u obeznaný a dovedný lithograf několika barvami výsledků překvapujících. Po dobře promyšleném sestavení stupnice všech barev vkreslí se každá barva na stupnici udaná buď světle nebo tmavě na jednotlivý kámen, otiskne se pak ku porovnání s obrazem, načež vkreslují se na ostatní kameny barvy další dle toho, kolik barev obraz obsahuje, s použitím výhody, že jedna barva druhou také krytí a další barvu tvořiti bude, načež udělá se otisk všech barev dle stupnice po sobě jdoucích, až nabude se hotového výtisku originálu věrně podobného, k čemuž dle pestrosti barev v původní malbě zastoupených jest třeba při dokonalém a uměleckém provádění deseti i více barev na jednotlivých kamenech rozložených. Dokončený tento tisk po náležitém přirovnání k ori-

ginálu slouží za vzor pro tisk celého nákladu (počtu výtisků), kterýžto děje se na kamenotiskářském rychlolise s největší péčí, by veškeré barvy přesně dle umístěných značek (punktur) se kryly a barva stupnicí určená stále stejně se zachovávala; neboť nepřesným vtisknutím jedné barvy stal by se další tisk nepotřebným. — Právě tak jako b. lithografický děje se b. typografický, s tím však rozdílem, že užívá se tu místo kamene ploten zinkových nebo dřevorytu. Plotny zinkové připravují se tak, že původní kresba otiskne se dle počtu barev na kámen jako při lithografii a jednotlivé barvy vkreslují se tuší chemickou; takto vypracovaná kresba přeneše se pak na plotnu zinkovou obyčejným způsobem přetiskovacím, načtež se plotna vyleptá. Děje-li se leptání s přetisků fotografických, vkreslují se jednotlivé barvy hned na negativěch, kteréhož způsobu se pro knihtisk poslední dobu nejvíce užívá. S ploten těchto tiskne se pak na stroji knihtiskářském. B-u s ploten dřevoryteckých po zavedení zinkografie již jen zřídka se užívá. Provádění b-u v knihtisku jest výhodno jen při potřebě velikého počtu výtisků. *Sř.*

Barvy a barviva. 1) Přímo v přírodě nalezají se látky, kteréž jednu část světla bílého pohlcují jinou propouštějíce nebo odrážejíce; látky ty jsou zbarveny. Příčinou zbarvení je časem element (prvek), jenž vyniká vesměs sloučeninami zbarvenými: chróm na př., jak jméno již značí, zbarvuje látky, vstoupiv v jejich sloučenství; barví číré drahokamy, barví sklo i porculán. Jeho sloučeniny zbarvené mohou býti naneseny na materiál a sloužit jakožto barvy. Jindy jest příčinou zvláštní sestavení atomové, ba i stav aggregátný — skupenství, že látky stávají se zbarvenými, po případě i b-vami. Mohutnost barvivá spočívá u vnitřné konstituce hmoty, a mnohé zákony v té příčině jsou nám zjevný. B. rozeznáváme: přirozené i umělé; nerostné (minerální) a organické (ústrojné). B. přirozené minerální nalezají se na zemi, i nabýváme jich hornicky, časem jako vedlejšího výrobku. Plavením, mletím a proséváním je upravujeme pro malíře a natěrače. Cena jejich závisí na vzácnosti materiálu, na úpravě, ba i na účelu. Čím jemnější jest prášek, čím b. vydatnější, čím větší povrch jimi lze pokryti za stejného efektu, tím též chemický barvivý materiál jest dražším. Některé přirozené b. chovají chemicky vázanou vodu i jsou bledé: na př. okry železité, z hydrátu železitého ($Fe_2O_3 \cdot H_2O$) se skládající, jsou žluté. Zahříváme-li je povolně — kalcinujeme — nabýváme vodu z nich vyhánějice odstínů čím dále červenějších, až zbývá temně červený kysličník železitý Fe_2O_3 , vody prostý. Kalcinací připravují se pálené okry, umbrý, hnědě sametové, v nichž vedle železa i mangan vystupuje. Některé b. přirozené vyrábějí nověji uměle, přirozená rumělka i ultramarin jsou vytvářeny výrobky umělými. Tyto b. umělé jsou naprosto týchž vlastností jako přirozené, stesky na ně mají příčinu v věci jiné. B. nerostné umělé upravují se srážením vzá-

jemným dvou roztoků solí; tak na př. poskytuje čirý roztok žluté krevné soli, míšen jsa s roztokem soli železité, ihned sraženinu modři berlínské. Jindy látky svádíme za vyššího tepla a tak uměle barvív nabýváme (ultramarin). V továrnách upravují z barviv různé syté odstíny přiměšující bílých látek, křidy, zejména sádry a chemicky nečinného siranu barnatého. Přimíšením těch, skoro bezcenných, bývá někdy převážné procento a klesá jimi barvivost b-rev. Jelikož b. bývají sloučeninami o principu kyselém a zásaditěm, a obyčejně jeden nad druhý vyniká, není lhostejno, které b. navzájem mícháme, či nanášíme-li je na dřevo či na stěny vápenné. Zásaditá povaha vápna neškodí modrému a zelenému ultramarinu, ale ihned aneb záhy porušuje b. modré a zelené, jejichž základem jest modř pařížská aneb t. zv. minerální (*Mineralblau, Neubergerblau*). Časem nastávají v jistých směsích b-rev chemické reakce poskytující nových kombinací jinak zbarvených. B. o slabých kyselinách trácí své kyseliny, ty počnou pak působiti v barevné hydráty a uhlíčitany rozkládající je. Neopatrně jest ovšem naložiti s b-vami, jichž základem jest síra (ultramarin, rumělka); kombinace s b-vami, jichž základem jest těžký kov (olovo), nastávají nemilé reakce, z nichž vyplývají siřníky kovů ohybné zbarvené. Konečně jest na úkor barev i novější složení atmosféry, kteráž následkem četných závodů industriálních tolik sirných sloučenin obsahuje, že ponaáhu nekryté b. jimi trpí. Plakáty miniem popsané zbělely následkem kysličníku siřičitého (vznikl siran olovnatý bezbarvý) v továrním městě belgickém. Mimo uvedené potíže i ta na váhu padá, že pod různými jmény továrními kryjí se různé látky. B. ústrojné jsou buď původu bylinného nebo zvířecího; užíváme jich přímo aneb srážíme jejich výslazy vodně pomocí jistých látek rozpustných nabývající tak látků barevných nerozpustných. Jeden a též materiál přirozený může poskytnouti laky rozličně zbarvené. Jindy necháme b. ústrojné rozptýlit na látce bezbarvé (hlínky, škrob a j.), k níž ony jen mechanicky lpějí. Laky míchají se též s bílými látkami, kteréž b. původní zředeňují. Přimíšeniny takové nesmějí samy kryti, aby odstínu barev neměly (kysličník hlinitý, ciničitý, škrob). Viz bliž. v Gentele, *Farbenfabrikation* (Vieweg, 1880); *Fabricant de couleurs à l'huile et à l'eau* (v »Manuels Roret«; Paříž, 1884). Největší význam mají b. dehtové či syntetické, a to v industrii textilní. Jsou to sloučeniny umělé z uhlovodíků dehtových získané, které následkem obratně volených reakcí mají upravené jisté shluky elementární, které způsobují zbarvení látek těch, a shluky jiné, jimiž b. ty ku vláknou lnou, jimiž teprv stávají se barvivy. B. syntetické jsou nejprpracovanější kapitolou chemie organické i její kapitolou nejméně snadnou. — Blížší o nich Nietzsche, *Chemie der organischen Farbstoffe* (Berl., 1889). Literatura odborná jest velmi obšířlá. — V obchodu přicházejí b buď jako prášek, anebo jak pasty utřené s vodou, olejem,

klovatinou, medem, vodou klišovou, v konsistenci těstové až máslové, v trubcích, tubách z folie cínové nebo skřínkách cínových nebo miskách porculánových. Jména v cennících továren francouzských, anglických i německých nebývají stejná; tak slove táz b-va Bergblau, cendrebledu, verditer atd. Odstíny rozlišují se písmeny ku jménu základnímu připojenými: R (rouge, red) znamená odstín červený, RR červenější, Y (yellow) žlutý, O oranžový atd. K jemnému odstínování hromadí se i více písmen. Rn.

2) B. heraldické jsou b. štítů (a heroltů) a jest jich šest: červená, modrá, černá, zelená, bílá (stříbro), žlutá (zlató); kromě těch jsou přirozené barvy jako obličje lidského, medvěda, vlka, lišky a jiných předmětů na štítě. V první polovici XVII. stol. vynalezli Petr a Sancta a Colombiere zvláštní čárkování, aby tím naznačili různé b.: červenou označili čárkami svislými, modrou horizontálními, černou čárkami skříženými, zelenou čárkami pokosnými (od pravé k levé na pokos se soucímí), purpurovou čárkami šikmými opačné polohy, zlatou (žlutou) tečkami a stříbrnou (bílou) b-vu znamenalo prázdné pole. (Viz vyobr. č. 462.) Stříbrnou a zlatou b-vou na

Ö. 462. Barvy heraldické.

zývali kovy, a jest pravidlem heraldickým, aby nebyla b-va na b-vě aniž kov na kovu, nýbrž obojí střídati se má, ačkoliv také výjimek dosti se nalézá. Za starších dob, když b. na pečetech voskových se neoznačovaly, b-va vyvýšeným polem se nahrazovala a kov prohloubeným nebo také naopak. A ježto prázdných ploch ani v heraldice nemilovali, buď barevnými konstruktivními čarami kurotovými kov zdobili ve starší době neb ornamentálními v novější době nebo zase štít barevný kovem krášlili, čemuž se říkalo damascenování. B. měly v heraldice důležitou úlohu, poněvadž při stejném znaku rozličné b. štítu zrovna tak jako rozličné klenoty byly znamením různých rodin většího rozrodu, jako mezi Vítkovci, kteří všichni pětileté růže užívali, pánové z Rožmberka vyznamenávali se růží červenou na štítě bílém, pánové z Landšteina růží bílou na štítě červeném, pánové z Hradce růží zlatou na štítě modrém, pánové ze Stráže a z Ústí růží modrou na štítě zlatém, starší prý pánové z Ústí růží černou a páni z Krumlova růží zelenou. Proto také bývá zvykem, že příkladáme stejný původ rodinám jednoho znaku blízko vedle sebe rozrozeným, ať již klenoty ať b-vami od sebe se liší. Klř.

3) B. knihtiskářské viz Knih-tiskářství.

4) B. komplementární viz Barva.

5) B. malířské. Základem všeho malířského umění jest kresba. Tato stává se malbou, jakmile umělec počne pracovati b-vami. Užívá-li při tom b. toliko jediné, již nanáší

na osvětlených místech světleji, na zastíněných tmavěji, povstává malba jednobarvá (monochrom); užívá-li více b-rev, malba vícebarvá čili mnohobarvá, pestrá (polychrom). Malíř užívá při své práci buď b-rev průhledných (lazurových) aneb kryjících. Oněmi b-va podložená prosvítá, těmito nikoli. Podlé jejich účinnosti umělec dělí své b. také na b. studené a b. teplé, čítaje na př. k těmto všecky b., které jdou do červena, ke studeným takové, které jdou do modra. V obecném životě mluví se také o modrých, zelených a t. d. tónech. To není správně; neboť «tón» značí jediné poměr mezi světlem a temnem, pročež tón nemá vlastně b. žádné; za to však má každá b-va svůj tón. Extremy tónů jsou bíl a čern; mezi oběma leží celá stupnice šedi. Stupnice ta stačí k docelení dojmu plastického na ploše. Avšak obrazu v pravém smysle slova nabýváme teprve použitím b-rev. Theorie o b-vách jest pro malíře, který pracuje barvivy, velice jednoduchá. Jeho jedinou autoritou v této věci jest zdravé, cvičené oko. B-vami základními zoveme b-vu žlutou, červenou a modrou, poněvadž žádná z těchto b-rev nedá se namíchat, kdežto pomocí jich dosíci lze všech b-rev ostatních a sice b-vy oranžové, fialové a zelené, co b-rev sekundárních, b. zeleno-oranžové, oranžovo-fialové a fialovo-zelenavé co b-rev tertiárních. Novější fysika pokládá sice také zeleň za b-vu základní, poněvadž složení spektrální modré se spektrální žlutou nedá prý b. zelené, nýbrž šedou; avšak malíři smíšení pigmentu modrého s pigmentem žlutým dá b-vu zelenou a proto beze vsí pochybnosti malíři i na dále považovati budou b-vu zelenou přece jen za b-vu sekundární. Rovněž malíři s fysiky rozcházejí se poněkud v tom, co zovou doplňovací (komplementární) b-vou. Pro malíře jest totiž komplementární b-vou ta, která směsí dvou ostatních základních b-rev do plného základního trojzvuku schází. Komplementuje se tudíž pro malíře b-va žlutá b-vou fialovou (jakožto směsí modré s červenou), b-va červená zelenou (jakožto směsí žluté s modrou) a b. modrá oranžovou (jakožto směsí žluté s červenou); kdežto fysik pokládá žlutou za komplementární b-vu b. modré. Výtvarné umění užívá pro své účely b-rev: olejových, pastelových, vodových, gummových, klišových, medových a j., nazvaných tak dle přípravy a pojidla, jehož pomocí se nanášejí. Na b-vách emailových čili smaltových, určených k malbě na skle nebo na porculánu, vyžadujeme, aby se osvědčovaly při vpalování. Nejstarší malbou na skle jest tak zv. grisaille. Počet b-rev při malbě obvyklých jest nad míru veliký; tak čítáme na př. jen b-rev zelených k sedmdesáti, žlutých přes šedesát, rovněž tolik červených; modrých ku padesáti, přes padesát bílých, černých více než dvacet atd. VW.

6) B. námětné čili b. aplikační jsou b., jichž se užívá k potiskování tkanin. B. tyto nevyvozuji se tedy teprve na vlákně, nýbrž upravené již b., jimiž se tiskne, bezpro-

středně se ustalují na vlákně. **B.** se dělí na dvě skupiny. Ve skupině první jsou zahrnuty ony **b.**, jež se skládají z roztoku příslušného barviva, ze zahušťovačů a mořidla. Po ukončeném tisku slučuje se **b-va** znenáhla s vláknem stávajíc se ve vodě nerozpustnou; po té se tkanina bedlivě vypírá, aby se vyloužilo a odstranilo zahušťovač a mořidlo i přebytečné barvivo, kdežto lak barevný (**b-va** námetná) v sloučenství s vláknem setrvává. **B.** této skupiny strojí se z výtahků dřev červených, dřeva fernambukového, z extraktův mořfenových a **j.** Z mořidel se užívají jako přísady hlavně soli cínaté, ciničité, železité, hlinité a **j.** K zahušťování konečně se brává maz škrbový, odvar mouky pšeničné, dextrin, klovatina arabská a **j.** Z ostatních přísad sluší ještě vytknouti roztoky kyseliny: šťavelové, vinné a tříslové, zředěnou kyselinu octovou a **j.**, jichž někdy se upotřebuje. Ve skupině druhé **b-rev** námetných jsou zahrnuty **b.**, jež se skládají v podstatě z roztokův zahušťovačů, v nichž je příslušné nerozpustné barvivo co nejmeněji rozptýleno. Směsí touto se pak potiskují tkaniny. Ze zahušťovačů došly užívání zvláště bílek z vajec slepičích nebo bílkovina z krve (pro tmavé **b.**), nebo roztok klišu (gelatiny, viziny), nebo klovatina arabská či senegalská, neb odvar traganthu, kdoulových semen a jiné podobné látky. Zahušťovač má **b-ve** po tisku dodávati živého lesku, má barvivo pevně vázati na vlákno, má pokud možno vzdorovati vodě a nemá míti na odstín **b.** žádného vlivu škodného; proto je volba zahušťovačů pro účel vytknutí v jednotlivých případech věcí velmi nesnadnou. Z barviv užívá se tu napříkladně: ultramarinu, chromové zeleni, svinobruďské zeleni, chromové žluti, chromové červeně, umbrý a **j.** Kromě těchto ale mísí se s upravenými zahušťovačy také kovové prášky barevné (bronzové barvy), barevná vlna postřiháček a jiné přísady barevné. Užívá-li se k zahušťování bílkoviny, paří se v některých případech tkanina potisknutá (není-li to na úkor přísad barevné), aby se bílkovina stala nerozpustnou a aby tím vydatněji ustálila **b-va** na vlákně, (příkladně při tisku ultramarinem). *Blk.*

7) **B.** tenkých vrstev viz Interference.

Bärwalde, druhdy Beer n walde, město v pruské provincii Braniborsku, v okrese vládním frankfurtském, v kraji královeckém, stanice dráhy vřatslavskoštětínské, severně od Frankfurtu n. O., má 3862 ob. (1885), jejichž přední živností jest zemědělství. — V **B.** uzavřena byla 13. ledna 1631 smlouva mezi Gustavem Adoltem a Francií o subsidie.

Bary- (tec. βαρύς, těžký), těžko-, přichází v hojných složeninách, na příkl. barytonon, barymetrie, baryfonie atd.

de **Bary** Heinrich Anton v. De Bary. von **Bary** Erwin, něm. cestov po Africe († 1846 v Mnichově — † 1877 v Gátu). Chtěje se připraviti k cestě po sev. Africe, odebral se roku 1872 na Maltu, naučit se arabštině. Rovněž podnikl na podzim roku 1875 cestu

z Tripole do hor Tarhonských a Gurjánských, při čemž pronikl až k Benf-Debainu. R. 1876 vydal se na větší cestu, zamýšleje proniknouti z Tripole přes Gadames na oasu Ain-Saláh a, možno-li, ještě dále. Vskutku již v říjnu t. r. dostal se do Gátu v zemi Tuáríků, odkudž násl. roku pronikl až k Asbe-nu. Na podzim vrátil se do Gátu a zemfel zde náhle. Dopisy a denník jeho otištěny jsou v »Zeitschr. der Gesellschaft für Erdkunde in Berlin« (1877 a 1880).

Baryakusia, Baryoekoa (z fec), nedoslýchavost. Viz Hluchota.

Baryoa viz Barycz.

Barycentrické pravidlo o stanovení obsahu ploch a těles rotačních vyjadřuje, že obsah { plochy, kterou } křivka rovinná, jež { tělesa, které } vytváří { obrazec rovinný, jež } se točí ob osu, obsaženou v rovině { křivky }, rovná se součinu z { obsahu křivky } a { délky dráhy, opsané při tom těžištěm { křivky } }. Pravidlo toto zove se také Guldinovým byvši vyloženo od Guldina ve spise *De centro gravitatis* (1635—40); znal je však již Pappus (ku konci IV. stol. po Kr.). Pravidlo Guldinovo má platnost i o { plochách } vytvářených { křivkou, jejížto } tělesem { obrazcem, jehožto } tělesem opisuje dráhu jakoukoli, zůstává-li jen rovina { křivky tvořící } při tom pravouhelná ke dráze těžiště. Jiné pravidlo barycentrické týče se hranolu nebo válce o různoběžných podstavách, jehož { poboční povrch } ustanovíme tím, že { obvod } normálního průseku znásobíme vzdáleností těžišť obou podstavých obrazců. *Šin.*

Barycentrický aneb i **centrobarický**, k těžišti se vztahující.

Barycentrický počet. Takto nazval professor Möbius ve svém díle *Der barycentrische Calcul, ein neues Hilfsmittel zur analytischen Behandlung der Geometrie* (Lipsko, 1827) zvláštní svou metodu analytické geometrie, založenou na pojmu těžiště. Přisoudíme-li čtyřem bodům A, B, C, D v prostoro váhy, jež se mají k sobě jako čísla $a : b : c : d$, ustanovíme tím určitý pátý bod S jakožto těžiště bodů A, B, C, D . Myslíme-li si skrze body A, B, C, D, S rovnoběžky směru jakéhokoli, jež libovolná rovina seče v bodech A', B', C', D', S' , platí známá rovnice

$$a \cdot \overline{AA'} + b \cdot \overline{BB'} + c \cdot \overline{CC'} + d \cdot \overline{DD'} = (a + b + c + d) \overline{SS'}$$

Möbius píše kratčěji

$$a \cdot A + b \cdot B + c \cdot C + d \cdot D = (a + b + c + d) S$$

neb i

$$a \cdot A + b \cdot B + c \cdot C + d \cdot D \equiv S,$$

a operuje těmito svými formulami barycentrickými. Pokládá pak A, B, C, D za body základní, poměry $a : b : c : d$ za souřadnice bodu S v soustavě těchto bodů základních, dospívá ke své metodě geometrie analytické. (V rovině vztahuje se bod S ke třem, v přímce ke dvěma a bodům základním.) Touto metodou vyšetřuje Möbius v dotčeném spise křivky rovinné i prostorové, křivé plochy, vzájemnosti obrazců (shodnost, podobnost, affinitu, kolineaci), na konec podrobně kuželosečky. *Šm.*

Barycentrum (fec.-lat.), těžiště.

Baryox (Baryca, Barcz, něm. *Bartsch*), řeka 165 km dlouhá v Poznani a prus. Slezsku. Počiná se v bažinách jihových. od Ostrova se šifčích a tekou směrem záp. kolem Odolanova, Miliče a Herrnstadtu vlévá se u vsi Schwusenu (vých. od Hlohova) s pravé strany do Odry. Břehy má bahnité a po obou stranách hořeního jeho toku jest množství jezer. Větší přítok s pr. str. jest Orla.

Baryozka [baryčka] Stanisław, pol. válečník XVII. st. Pocházel ze starobylé měšťanské rodiny a již od svého mládí žil ve vojenském táboře. R. 1650 stal se královským tajemníkem a záhy vynikl ve vojsku jako neschopnější mechanik a dělostřelec. Velmi byl králi na prospěch ze kozáckých válek u Zborova, Beresteczka a Žvaňce a jeho zásluhou byly za Jana Kazimira odňaty Švédům Toruň, Krakov a Varšava. Sněm polský přiznal mu za to r. 1658 indigenát, a r. 1665 byl **B.** jmenován podstolím černigovským. Bibliotéce řádu dominikánského ve Varšavě daroval množství vzácných knih.

Barye [barý] Antoine Louis, sochař franc. (* 1705 v Paříži — † t., 1875). Vyrostl v chudobných poměrech a jevě záhy nadání výtvarnické, byl dán do učení ke kovoryjci. Zkušenost zde nabytá posloužila mu k tomu, že při odvodu vřaděn do kanceláře ženijního sboru. Teprve r. 1816 podařilo se **B.** ovi nastoupiti dráhu uměleckou v sochařském atelieru slavného umělce Bosia. Záhy však ocitla se tam individualita žákovy v rozporu s klasicismem mistrovým. **B.** přešel pak do školy Grosovy, kde se věnoval malbě s úspěchem značným, zejména pokud se dotýče aquarellu. O cenu akademickou konkurroval poprvé roku 1819 a obdržel třetí cenu. Po dalších pokusech, jež se nepokaly s tím zdarem, na kterýž mladý umělec právem spoléhal, vzdal se obvyklé dráhy akademické a věnoval se uměleckému průmyslu. Brzy podařilo se mu založiti závod s uměleckými bronzami, a z toho vyšla četná drobnější bronzová zobrazení zvířat, jimiž **B.** položil základ ke své slávě a popularitě. U oficiálních zástupců umění potkával se **B.** dlouho s nepřizní a zneuznáním. R. 1827 vystavil poprvé v Salonu některé busty, pak následovaly: *Hody tigrovy, Jezdec z XV. stol., Lev s hadem se potýkající* a j. Přes uznání valné části kritiky, jehož těmto znamenitým pracím se dostalo, odmítla porota Salonu r. 1837 zásluku jeho, načež **B.** po deset let výstavy neobeslal. Pracoval na zakázkách soukromých, až konečně vystoupil na širší veřejnost s pro-

slulým *Odpočívajícím lvem*. V díle tom ukázalo se, že živostí a svěží realností v pohybu a tvarech nadání a umění **B.** ovo vyčerpání není, že tvůrce drobných skupin vřefících dovede také mohutně koncipovati a monumentálně tvořiti. Směru, kterýž takto nastoupil, ostal **B.** věren i nadále ve valné části své tvorby. Rok osmačtyřicátý, jenž také tvoření průchodu zjednal, znamenal též pro **B.** a oficiální uznání a jeho obě díla nejbliže následující, *Kentaur a Lapith*, pak *Jaguar se zajícem*, vřaděna do sbírek veřejných. Určení monumentálního dostalo se poměrně jen skromné části výtvorů **B.** ových. Jsou to: *Oba lvi* v Tuilerích, *Sv. Klotilda* v Madeleine, 4 skupiny na novém Louvru (*Sila, Rád. Mir a Válka*), plastická výzdoba nad patou sloupu červencového, pak jezdecká socha *Napoleona I.* v Ajaciu (1864), poslední jeho velká práce. *Ta*.

Baryencefalie (z fec.), slabost, tupost mysli.

Baryfonie (z fec.), nemožnost hlasitě mluvíti.

Barygaza viz Bróč.

Baryglóssie (z fec.), vlastně nepodajnost jazyka, pak nejasná řeč — blabolení.

Baryjozyk [-čik] Jakób Ferdynand, lat. *Bariensis*, lékař v Polsku usedlý, rodem Vlach. Žil v 1. pol. XVI. stol. Byl lékařem královny Bony, později též králů Sigmunda I. a II., a zanechal pověst lékaře šťastného, ano záračného; přes to však byl jako jiní té doby oddán astrologii. Napsal několik listů, týkajících se královské rodiny polské, jako: *De felici conubio ser. Ungariae regis Joannis et S. Isabellae pol. regis filiae, et de meritissimis utriusque ser. Sigismundi Pol. reg. laudibus etc. Epistola* (Krakov, 1539) a *De junioris Poloniae regis Sigismundi II. contra Valachos expeditione*. Mimo to vydal spisek: *De regimine a peste praeservativo tractatus* (t., 1543).

Baryka Piotr, dram. básník polský, žil za vlády krále Vladislava IV. v 1. polovici XVII. století. O jeho životě známo jen tolik, že pocházel z města Sieradze. Sepsal komedii *Z chłopa król* (Krakov, 1637), jež byla provozována na dvoře některého polského šlechtice v kraji sieradzském. Je to nejznamenitější dramatická práce pol. literatury těch časů. Nemá sice zápletky, ale charaktery vystupujících osob kresleny jsou výborně, zachováno tu hojně zajímavých rysů doby, verš jest lahodný, jazyk čistý a jadrný, obsahuje mnoho ryze polských obrátů i přísloví. V intermeდიích po 1. a 2. jednání vyličeny jsou výtečné tehdejší obyčeje a zvyky polského rytmstva.

Baryška, malý soudeček huculský, zvykle jen na několik litrů (až také na dva, tři) tekutiny, s hustým dřevěným obručím, pásem pěkné řezby z přímocárných ornamentů objatý a se zátkou na svém břesku. **B.** větší mívá vpalované okrasy a nosívá se na plecích. *Rř.*

Baryoekola viz Nedoslýchavost.

Baryové kysličníky znají se dva: kysličník barnatý, BaO , a baryčitý, BaO_2 . Prvý slove též baryt. Nabývá se ho žiháním du-

sičnanu barnatého nebo pálením směsi mletého witheritu (uhlíčitanu barnatého) se smolou dehtovou a pilinami dřevěnými. Jest látka šedobílá, vlhkost a kysličník uhlíčitý mocně ze vzduchu pohlcující. Vodou hasí se, silně se zahřívajíc, čímž vzniká mocná zásada, hydrát č. hydroxyd barnatý, BaO, H_2 , jenž slove též baryt žíravý (*baryta caustica*). Tento jest bílý prášek, jenž prudkým červeným žářem se rozlévá, aniž se rozkládá. Rozpouští se ve vodě horké snadno a z tohoto roztoku krystaluje v bezbarvých destičkách, jež mají sloučenství $BaO, H_2 + 8 H_2O$ a na vzduchu zvětrávají. Hydrát barnatý rozpouští se ve 3 č. vody vřelé na kapalinu silně žíravou, jež nazývá se voda barytová a kalí se kysličníkem uhlíčitým, jehož jest zkoumadlem. — Kysličník baryčitý č. hyperoxyd barya, BaO_2 , vzniká jako látka šedobílá, když kysličník barnatý žihá se v proudu suchého kyslíku nebo vzduchu při 400°. Vyšším žářem pozbývá polovice svého kyslíku, pročež slouží k dobývání jeho ze vzduchu; rozředěnými kyselinami nabývá se z něho soli barnaté a kysličníku vodíčitého, jenž se pomocí jeho strojů. S vodou slučuje se v lesklé lupeny hydrátu $BaO_2 + 8 H_2O$. ZJn.

Baryové sirníky znají se různé; nejdůležitější jest sirník barnatý, BaS , jehož nabývá se nejnáze žiháním jemně rozemletého barytu s práškem uhelným. Tím způsobem obdrží se látka, ježto ozářena nějaký čas na slunci, pak ve tmě barvou pomorančovou světélkuje, což pozoroval poprvé r. 1602 obuvník bolognský Cascariolo, pročež nazývají látku tuto světloňosem bolognským. Čistý jest hmota bílá, jež ve vlhku rychle se rozkládá. Sirníku barnatého potřebuje se nejvíce na výrobu sloučenin barnatých. ZJn.

Baryový superoxyd jest kysličník baryčitý, BaO_2 ; viz Baryové kysličníky.

Baryš, městys se 3332 obyv. (1880), nad potokem t. jm. čili Baryškou, v hřtm. bučackém, okr. monasterzském ve vých. Haliči.

Baryt, nerost, jehož krystaly jsou rhombické, obyčejně deskovité nebo směrem některé z tří os sloupkovité, někdy i hemimorfne vyvinuté; přichází však také kusovitý, stebelnatý, vláknitý, miskovitý, šupinkovitý a celistvý. Štípe se směrem $P\infty P\infty$ dokonale a skoro dokonale dle $P\infty$, jest sklově lesklý, průhledný a bezbarvý, obyčejněji však zbarvený do červena, žluta, modra nebo fialova, často také jest šedý, hnědý, vrypu však vždy bílého. Mnohobarevné krystaly mají často jádro barvy jiné než periferickou část. Tvrdost = 3—3,5, hustota = 4,3—4,7, jest $BaSO_4$. Pálen rozstříkuje se a taví jen velmi nesnadno, se sodou na plíšku platinovém rozpouští se v čirou, po ochladnutí kalnou hmotu, kyselinám úplně vzdoruje. **B.** jest obecným nerostem; známy jsou b-y příbramské. **B.** z Jedové hory bývá červený od jemně přimíšené rumělký. U Svárova nalézají se sice malé, ale mnohoploché a krásné krystaly b-u, kdežto krystaly b-u od Stříbra mívají plochy a hrany zaokrouhlené, nebo vyskytuje se tu

b. slohu vláknitého ve tvarech napodobivých. V četných dolech saských, zvlášt u Freiberga, objevuje se b. krystalovaný, stebelnatý, vláknitý, celistvý a tak zvaný barytový písek. **B-y** dolů uherských mívají typus deskovité, zejména z Felsőbanye, destičky jako papír tenké tvořívají aggregáty podobné vějířům a růžím. Anglický **b.** z Duftonu co do velikosti krystalů rovná se b-u příbramskému staršího původu. **B.** bolognský zahřát ve tmě světélkuje. U Unterwirbachu blíže Rudolstadt (na Sále) vyskytuje se b., jemuž dříve dáváno zvláštní jméno, allomorfit. **B-u** užívá se k výrobě různých praeparátů barnatých, jako přísady k bílým barvám, k falšování mouky a cukru. Hjn.

Baryton (it. *baritono*, fr. *basse-taille*, *bass-ténor*, *concordant*), mužský hlas, jenž objemem

svým činí přechod mezi basem a tenorem nedosahuje jednak výšky tenoru, jednak hloubky basu. Rozsah jeho jest asi od $A - f'$ (f_1); dle různých odstínů výšky a barvitosti rozeznávají b. tenorový (*tenore baritono*) a b. basový (*basso baritono*, *cantante*). Píše se ve klíči basovém; někdy mívál svůj vlastní klíč (F -klíč na 3. linii). V novější době přidělují skladatelé nejhlavnější mužské úlohy oper, jež po dlouhou dobu byly takofka výsadním právem tenoristů, začasť b-u. Str.

Č. 463. Baryton.

Baryton (it. *viola di bordone*, *bardone*, franc. *bourdon*): 1) **B.**, starý nástroj strunový ze století XVII., jmenovitě ve předešlém století oblíbený, vnějším tvarem jakás viola di gamba větších rozměrů. Měl 7 strun střevoých (*H, E A d f h e'*), na nichž hráno smyčcem, a krom toho 16 i více strun drátěných pod strunníkem (viz vyobr. č. 463.). jež byly dílem strunami resonančními, dílem též drnkány palcem levé ruky. Mnoho skladeb pro b. (kol 170) napsal pro knížete Esterházyho J. Haydn. Str.

2) **B.** (roh barytonový č. euphonium), žesťový nástroj dechový se 3 ventily, podobný rohu tenorovému (tónu měkkého), vynalezen r. 1843 V. Sommerem. Laděn jest buď v C (s chrom. rozsahem $C - b'$) neb v B , kdež vše o tón níže zní, než se píše (rozsah tudíž chrom. $B_1 - as'$). V tomto případě sluje b. též tubou tenorovou, an obyčejně sesiluje základní tóny tuby basové vyššími oktávami. Píše se namnoze v basovém klíči.

Barytonon (fec.), slovo, jehož přízvuk není na posledním slabice.

Barytová běloba jest strojený síran barnatý.

Barytová voda jest roztok hydrátu barnatého. Viz Baryové kysličníky.

Barytová zemina jest zemitá odrůda barytu.

Barytová žlut č. žlutý ultramarin slove chróman barnatý, $BaCrO_4$, jenž vzniká jako žlutá ssedlina v roztoku soli barnaté, přičinili se k němu dvojchromanu draselnatého; slouží za barvu žlutou. *ZJn.*

Barytový cement viz Cement.

Baryum, barium, jest dvojmocný lehký kov ze skupiny kovů zemin žiravých, jehož znak *Ba* a váha atomová = 136.86. Vyskytuje se nejčastěji na rudných žilách jako síran, známý jménem baryt; méně hojný jest uhličitán witherit a j. nerosty barnaté. Jako křemičitan obsažen jest v harmotomu, v malém množství v živcích, také vyskytují se sledy jeho ve vodě mořské a v popele chaluh a lastur, též ve vodách minerálních. Strojí se z chloridu barnatého proudem galvanickým aneb amalgamou sodíkovou. Jest kov žlatožlutý, hustoty 3.75—4, jenž vodu rozkládá již v obecné teplotě. Scheele objevil r. 1774 kysličník barnatý a kov sám připravil poprvé Davy. *ZJn.*

Baryxylum Lour, Baryxylon Batsch., těžceň, pochybný rod luštiných rostlin (*Leguminosae*) z čeledi *Caesalpineae*, s pravidelnou, slistou korunou, ro volnými tyčinkami a tlustým, přiohlým, naktiveným, mnoho-semenným luskem. *B. rufum* Lour., těžceň ryšavý, jest ztepilý strom na horách Kočínčinských, listů lichozpeřených, 2—3jařmých a konečných vonných hroznů. Jeho velmi tvrdé, těžké dřevo jest při stavbě a ve strojíctví velevitáné. *Děd.*

Barzagli: 1) *B. Cattaneo* Antonio, švýcarský malíř historický, genrový a portraitní, nar. r. 1835 v Luganu v kantonu ticinském. Umelecká svoje studia začal na akademii v Miláně, pak navštívil Florencii a Benátky, kde studoval nejvíce obrazy mistrů školy starobenátské. S počátku maloval menší obrazy genrové a portraity, pak znenáhla o větších freskách jal se pracovati (v kostele sv. Ducha v Terstě, v sále radnice lucernské a j.) a pak v obrazech historických. Z těch zmínky zasluhují: *Beatrice Cenci* (z r. 1861); *Tasso*; *Republikáni florenčtí kácejí sochy Medicův*; zejména pak *Diana de Poitiers prosící krále Františka I. o milost pro svého otce*, na kterémžto obraze nevelkých rozměrů jsou velmi jemně provedeny hlavy a šat, i nářadí jeví nad míru skvostný a harmonický kolorit. Hlavním dílem *B*-ho jsou obě fresky v reformovaném kostele v Horgen: *Mojžiš dává zákony svému lidu* a *Kázání Ježíšovo*. Zvláště kolorit jest na nich velmi skvostný a brilantní a přes velikou sílu kontrastů přece harmonicky účinkující.

2) *B. Francesco*, sochař ital., nar. roku 1839 v Miláně. Práce jeho patří skoro vesměs šyrickému genu a mnohé jeho sochy jsou provedeny technikou přímo virtuosní, avšak obsahu duševního v nich není. Z menších prací

uvésti dlužno některé postavy dívčí s výrazem pikantně naivním, jako: *Mosca cieca* (slepá bába), za kterou dostal cenu 4000 lir od krále ital. vypsanou; *První přítel* (děvče s psíkem); *Silvia u pramene*; *Fryne před soudci* a j. Pro Lisabon zhotovil sochu krále *Doma Pedra*, pro galerii Viktora Emanuele v Miláně sochu *Raffaellova*.

Barzdorf viz Bernartice, Božanov a Pertoltice.

Barzelletta (ital.), veselý nápad. V XV. stol. zván b-tou neboli trottolou (vlk, brčadlo) zvláštní druh italské ballady, kde přichází čtyřřádková ripresa v seřazení rýmů *a b b a* a mutace celkem čtyřveršové v pořadí *c d c d*, s voltou v podobě *d b*, načež opakují se ještě poslední dva řádky ripresy neb i celá ripresa. Verš bývá obyčejně osmi-slabičný. Srv. Lorenzovu *Donne belle*, io ho cercato. Obšírně psal o b-tě Ant. Minturna, *L'arte poetica* (Neapol, 1725) a Renier v *Giornale Stor. Lett. It.* (IX., 301).

Barzellotti: 1) *B. Giacomo*, učenec ital. (* 1768 v Saně — † 1839 v Pise). Provozoval lékařství ve svém rodišti, odkud byl povolán za profesora chirurgie na universitu sienskou, pak za profesora soudního lékařství v Pise, kde si získal výtečnou pověst jak svým působením, tak svými spisy. Napsal mimo jiné: *Medicina legale* (Pisa, 1819); *Questioni di medicina legale* (Milán, 1838); celou řadu spisů populárních o zdravotnictví: *Parroco istruito nella medicina* (Pisa, 1825, Milano 1826 až 1828); *Epitome di medicina pratica razionale* (Neapol, 1820) a *Sulla composizione e ricomposizione dell'acqua*; *Sulla contrazione muscolare*, jež byly poctěny cenou fyziokratické akademie sienské. *P.*

2) *B. Giacomo*, filosof a básník italský (* 1844 ve Florencii). Studoval ve svém rodišti, stal se doktorem filosofie v Pise a roku 1866 napsal jako zkušební práci rozpravu *Niccolò Macchiavelli a Dottrine filosofiche di Cicerone* (Flor., 1867), jež mu získaly stolicí filosofie na lyceu Dantově ve Florencii. Od roku 1887 je prof. filosofie na universitě neapolské. Z filosofických a literárních prací jeho uvádíme: *La morale nella filosofia positiva* (Flor., 1871); *La letteratura e la Rivoluzione in Italia, avanti e dopo il 1848 e 1849* (uveřejněno nejdříve v Hillebrandově »Italii«, pak italsky ve Flor., 1875); *Dell'animo di Michelangelo Buonarroti* (t., 1875); *Delle principali forme in cui il problema della libertà umana si presenta nello svolgimento storico della Filosofia* (Řím, 1875); *La filosofia in Italia* (1879); *La morale come scienza e come fatto e il suo progresso nella storia*; *La decadenza degli studi classici nelle scuole italiane* (Řím, 1884); *Il concetto delle scienze storiche e la Filosofia moderna* (Milán, 1886); *Santi, solitarii e filosofi* (Bologna, 1886), spis, ve kterém *B.* první důkladně pojednal o pokantovské filosofii německé, zvláště od r. 1866; *L'Individuo e lo Stato di Spencer* (Città di Castello, 1886, 2. vyd.); *L'idea religiosa negli uomini di Stato del Risorgimento* (Řím, 1887) a j. *P.*

da **Barzizza** Gasparino (*1370—†1431), humanista, nazván takto dle svého rodiště, ležícího nedaleko Bergama, odkudž také Bergomas druhdy byl nazýván. Život jeho ztrpčován byl nouzí, která nutila jej k častým změnám působiště. Posléze r. 1418 nabyt stálejšího postavení, když jej vévoda Filip Maria povolal do Milána, aby tam zafidil vyšší latinské učiliště. Tu mohl více se oddati svým studiím směřujícím k výkladu spisů, zvl. Ciceronových, Quintiliánových a j. Z plodů jeho zmínky zasluhují, ač nad dobu svou nevyňakají, *De orthographia; Etymologia vocum latinorum; De nominibus magistratum Rom. libellus*, pak velmi četné řeči a listy. Byl horlivým šifitelem ciceronianismu a v působnosti epistolografické zahájil nový směr hledě téměř výhradně k lehkosti a uhlédnosti formy, o obsah však nedbaje. Řeči, listy a díla jeho vůbec vydal J. A. Furietti (Řím, 1723) ve 2 svazcích.

Barzoni [-cóni] Vittorio, ital. právník a publicista (*1762 v Lonatě v Brescijsku — † t. 1843). Stal se v Benátkách advokátem a zabýval se také studiem historickými a filosofickými. Sepsal mnohé spisy proti revoluci franc. a Napoleonovi, následkem čehož musil prchnouti do Toskány, kde žil v klášteře benediktinův, a pak na Maltu, kde redigoval časopisy, v nichž bojoval proti Napoleonovi. Po pádu tohoto vrátil se do vlasti. Sepsal: *Solitario delle Alpi* (1794); *Romani in Grecia* (1796); *Rivoluzioni della repubblica francese* (Benát., 1799) a *Riv. della rep. veneta* (Mil., 1800 a 2. vyd. 1814).

Barzunáme, t. j. kniha o Barzuovi, epická básně perská asi o 60.000 dvojverších, vypravující o činech a dobrodružstvích perského reka Barzua, syna Zohrábova, vnuka Rustemova. Původce i doba sepsání jest neznáma. Slohem i čistotou jazyka (ale i obsahem) blíží se však velice Firdúsiovu Šáhname, z čehož snad přibližně na dobu sepsání (po Firdúsim) můžeme souditi. Zachována jako rukopis. Srv. Kosegarten ve Fundgruben des Orients, V., 307. a n. Episodu jednu uveřejnil Vullers ve své Chrestomathia Schachnamiana. Dk.

Barzykowski [barik-] Stanisław, člen revoluční vlády pol. r. 1831 (*1792 v Drojčevě mazovském — † 1872 v Paříži), byl zprvu ve státních službách na velkovévodství Varšavském a po zrušení jeho odebral se do Německa, kdež studoval na různých universitách. Po návratě do Polska (1818) zvolen byl za poslance i přidružil se na sněmě k liberální opozici. Horlivě účastnil se revoluce vypuklé proti Rusům r. 1830. Odsuzoval liknavost diktátora Chopického, po jehož odstoupení stal se sám členem vlády nově zřízené (v led. 1831). Bylo mu starati se o věci vojenské. Také sám bojoval v bitvách u Grochova (19. a 20. února 1831) a u Wawru (31. břez. 1831). Po konečné porážce uchýlil se do Paříže. Stal se tam vicepresidentem společnosti pro dějiny a literaturu polskou.

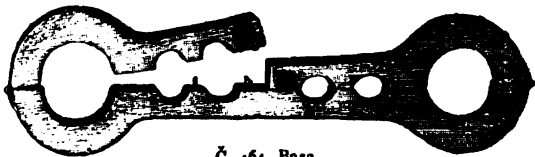
Bas [ba], franc. adj., fem. basse [bas], nízký, malý, mající nízkou polohu, na pf.: pays bas, nížina; Bas-Pays, Nizozemí; basse mer, odliv; sprostý, na pf. terme bas, sprostý výraz; à voix basse, polohlasně, šeptem. Vůbec b. jest označení pro to, co má malou výšku, co jest pod jistým stupněm výšky, která za základ porovnání slouží, ať ve smyslu konkrétním anebo přeneseném. — Adv.: à b. ! dolů! En b., dole; là b. ! tamhle!

Bas [ba]: 1) Ostrov franc., viz Batz. — 2) B.-en-Basset [basañ base], hl. místo kantonu ve franc. dep. Haute-Loire, arrond. yssingauxském, na l. bf. Loiry; 999 obyv. (obec 3093, 1886), chrám z XII. a XIV. stol., znamenité vinice a ovoce, železitý pramen, výroba krajek.

Bas (it. basso, fr. basse, basse-contre) jest nehlubší hlas lidský, normálního rozsahu asi od F-d(e'), ač pojem jeho do hloubky nezřídka až do kontra-oktávy zasáhá (na příkl. u basistů ruských). Vzhledem k barvitosti a rozloze b-u lišíme hluboký b. (*basso profundo, serio, cantante*), vyznačující se zvláštní silou, vážností a jadrnými tóny, od b-u komického (*basso buffo, parlante*), jehož příznakem jest jistá ohebnost, pružnost a lehkost ve vyšších polohách. Str.

Basa: 1) B. (kontrabas, it. violone, contrabasso, fr. contrebasse, basse de violon), největší z nástrojů amyčcových, jenž pro své hluboké tóny jest základem vši orchestrální hudby; objevuje se poprvé na začátku XVII. století. Nejstarší druh b-y měl 4 struny, laděné, jak se zdá, po kvintách; dnešní b. laděna je po kvartách (E, A, D G). Vedlé toho též užíváno, ač zřídka, b-sy 3strunné (G, D A nebo A, D G) a 5strunné (E, A, D Fis A neb F, A, D Fis A nebo posléze dle soustavy Othovy v Lipsku C, E, A, D G). Noty pro b-su píší se v basovém klíči, pro snazší přehled o oktávu výše než zní. Obyčejný rozsah b-sy sahá asi od E, — a; tónů příliš vysokých a hlavně rychlých chodů pfi b-se neradno, aspoň v orchestru, zvlášť užívati pro jisté obtíže technické a nejasnost tónovou, ježto struny basové přirozeně vymáhají jisté doby, aby uvedeny byly ve chvění a řádně se rozezvučely. Str.

2) B., něm. Geige (viz vyobr. č. 464.), nástroj dřevěný na spoutání rukou a krku (naproti kladám na spoutání nohou), jehož v Německu

Č. 464. Basa.

ještě v minulém století užíváno bylo a patrně i v Čechách. Dotud zachovala se v ústech lidu paměť ve rčení o ní (na pf. že někoho »do basy vstrčili« t. j. tuze jej spoutali ve vězení a pod.). Velká b. (*Weibergeige*) byla b. dvojitá na čtyři ruce a dva krky proti sobě, do níž dvě ženštiny hašteřivé a hubaté naproti

sobě sevřeny bývaly a tak dlouho spolu zůstaveny (po případě i veřejně na pranýři), až se smířily. *Jk.*

Basabocátové (Basabocates), kmen galský, smíšený s Ibery, bydlili v prov. Aquitanii, nejspíše na l. břehu f. Garonny, mezi Bordeaux a lagunou Archachonskou. Připomíná je Plinius (Hist. nat. IV 19, 33). Desjardins domnívá se, že sluli spíše Basaboiates či Basaboviates.

Basadonna Giovanni, výtečný tenorista italský (* v Neapoli 1806 — † v Rio-Janeiru v červnu 1850). Byl žákem profesora Bigliionho a prý také sloutného Nozzariho. Roku 1828 vystoupil poprvé v Benátkách, pak ve Veroně, ale teprve r. 1830 v Neapoli vynikl a od těch časů zpíval všude s takovým úspěchem, že brzo byl pokládán za prvního pěvce italského. Zpíval ve všech větších městech italských a od r. 1838—1844 dilem v Neapoli, dilem ve Vídni. V Neapoli však zanedbal churavost krční, přemáhal se, až posléze ztratil hlas docela. Oddal se tedy učitelství zpěvu a usadil se ve Vídni. V bouřlivých časech r. 1848 nemaje dosti zaměstnání přijal nabídku za učitele v Rio-Janeiru, kde však brzo podlehl žluté zimnici. **B.** byl přetlem Donizettiho, který pro něho psal některá díla.

Bassahid (Bassahid), obec v Uhrách, v župě torontálské, okr. veľkokikindském, s 3757 ob. srbsk. (1880), náboženství řeckonesjedn. (238 římskokatolíků, 42 židů), řeckonesjedn. farním chrámem, školou a poštou. R. 1848 byla tu srážka mezi Maďary a Srby. *Rz.*

Basatti Marco, malíř benátský (* v poslední čtvrti XV. stol. — † po r. 1521). Z mládí jeho známo jen tolik, že pocházel z rodičů řeckých a že byl učněm Alvisia Vivarinioho; vzájemný poměr obou vysvětluje z toho, že poslední dílo Vivarinioho »Sv. Ambrož se svatými« ve chrámu S. Maria de' Frari, jež mistr při smrti své ostavil nedokončené, dovršil roku 1503. Později, když Giov. Bellini dospěl k výši své, stal se též **B.** mimovolně jeho následovatelem. Z řad benátské školy nevyniká **B.** zvláštním individuálním rysem; jen krajinová pozadí, jasná a půvabná, dodávají obrazům jeho, jinak povšechný ráz nesoucím, osobitého příznaku. Jsa úplně mocen olejomalby vládně silnou barvitostí i kouzly jemného písivitu. Mezi jeho obrazy vyniká na př. skvostnou krajinou *Nanebevzřetí p. Marie* v S. Pietro v Muranu; touže, ba i značnější měrou dva obrazy z r. 1510 v Akademii v Benátkách: *Kristus na hoře Olivetské a Povolání sv. Jana a Jakuba*. Poslední jeho obrazy datovány jsou letopočty 1520 a 1521. *Chl.*

Basak: 1) **B.**, největší ze čtyř krajů (*circoscription*) franc. Kočinčiny v Zadní Indii, jejíž jihozáp. část zaujímá; jest plochý, bažinatý a lesnatý, pln říček, zvedá se pouze na severozáp. (Nui-Cam, 500 m). Na 27.241 km² má 310.046 obyv. Dělí se na arrondissementy: Chaudoc, Ha-Tien, Long-Xuyen, Rach-Gia, Cantho, Soctrang a Bac-Lieu.

2) **B.**, důležité tržiště v král. Siamském v Zad. Indii, nad ř. Mekongem, poblíže hranic

annamských, jest střediskem několika obchodních cest a východiskem výzkumných výprav do vnitra čínské Indie.

Basalt viz Čedič.

Basaltit viz Čedič a Melafyr.

Basaltjaspis v. Jaspis porculánový.

Basament [-mán], franc., ve stavitelství základ vůbec, v užším smyslu zevní líc všeho zdíva pod přizemím ležícího, byť i jako podzemek užitého, anebo konečně souvislá podezdívka řady pilířů nebo sloupů. *Dkl.*

Básán (Bášán), hornatá krajina v sev. Palestině zajordánské; dříve království, kterého Izráelité dobyli, načež se zde usadila polovice pokolení Manassova. V pozdějších dobách měla tyto kraje: Batanea, Auranitis, Trachonitis, Íturá a Gaulonitis. **B.** bylo území velmi úrodné a bohaté živnými pastvinami, a proto i bujným skotem a bravem; rostlo zde i mnoho dubů. *Jrk.*

Basan Pierre François, mědiryjec, kreslíř a umělecký spisov. franc. (* v Paříži 1723 — † t. 1797). Rytiny svoje prováděl velmi dovedně a beze vši manýry, ale neměl dosti klidné letory a potřebné trpělivosti a proto jal se vésti obchod s rytinami a předměty uměleckými. Maje sám potřebné a hojně k tomu vědomosti získal pro svůj podnik řadu dovedných rytců, jako Beauvarleta, Bineta, Leveana, Liénarda a j., kteří pro závod jeho pracovali. Vydal rytiny podle obrazů Lucca Giovana, Caravaggia, Correggia, Teniersa, Rembrandta, Mierisa, Terborcha, Botha, van der Werffa, Berchemy, Verneta, Eisena, Bouchera a j. Hlavní obrazy kabinetů Choiseulova a Poullainova byly reprodukovány pod jeho vedením a mimo to vydal sbírku kreseb vynikajících umělců, jejichž originály byly jeho majetkem. Aby rytiny rychleji a snáze byly hotoveny, zavedl **B.** manýru tečkovou z Anglie, na úkor ceny umělecké. Vlastní rytiny **B.**ovy, počtem asi 1200, jsou ceny prostřední, většina děl, jež reprodukoval, nalézá se v Německu. (Srv. Meyer, *Künstler-Lex. III.*, str. 90. a n.) — **B.** redigoval několik katalogů rytin a vydal dílo dosud cenné: *Dictionnaire des graveurs anciens et modernes, depuis l'origine de la gravure, avec une notice des principales estampes qu'ils ont gravées, suivi du catalogue des oeuvres de J. Jordaens et de Corneille Vischer* (v Paříži, 1767, 2 sv.; 3. vyd. 1809). Třetí díl je titulován *Catalogue des estampes gravées d'après P. P. Rubens*.

Basano. Ověcí kůže vydělané a dubené na způsob kůže telecích (teletin) nebo hnědé skopoviny slovou **b.** Takto upravené usně ovčí mají barvu světle hnědou a užívá se jich jmenovitě na výrobu různých prací ozdobných, v knihařství a dobou poslední také na svršky pro obuv letní a cestovní. Nyní se k nám přiváží hojně takých skopovin a kozin z Východní Indie. *Blk.*

Basanit, název navržený Rosenbuschem pro zvláštní odrůdu leucitových čedičů, které však obsahující olivín liší se takto od leucititů a jež svým obsahem plagioklasu (trojkl. živce) a sanidinu zase se blíží hor-

niň, zvané tefrit. Takové b-y jsou na pť. na ostrově Canarii, v okolí Lašského jezera, ba i lávy vesuvské k tomu náležejí; tvoří jakési skupení mezi čediči a tefrity. (Viz La-sault, Einführ. in d. Gesteinsl. 1886, str. 150.) U Cotty (Gesteinslehre, 1862) jest užito názvu b. jako synonyma čediče (basaltu). V některých anglických příručních knihách (Dana, Lithology, 1879, str. 237; Rutley, Study of Rocks, 1879, str. 293) vyrozumívá se názvem b. zcela hustá odrůda buližníku, totiž lydický čili zkusební kámen. Fl.

Basanovec viz Naumburgia.

Basantello (též Basentello), italská ves v prov. Lecce, v kraji tarentském, považována byla mylně za bojiště, na němž císař Otto II. utrpěl úplnou porážku od Byzantincův a Saracénů (13. čce 982); bitva ta svedena byla v Kalabrii někde v okolí města Cotrone.

Basariček Stjepan, chorv. spisovatel paedagogický (* 1848 v Ivanicgradu v Chorvatsku), studoval gymnasium a učitelský ústav v Záhřebě, byl od r. 1867 učitelem hlavní školy ve Virovitici a r. 1875 stal se profesorem paedagogiky na učitelském ústavě v Záhřebě a pak členem zemského školního odboru. O sobě B. vydal: *Kratko izkustveno dusoslovje*; *Teorija pedagogije*; *Pedagogija* (4 díly); *Poviest pedagogije* (1881).

Basavi (telugu), ženštiny v jižní Vých. Indii, zasvěcené službě bohů, tedy tolik, co deva-dasi (bajaderky) v Indii ostatní. B. jsou obyčejně zasvěceny bohu Šivovi a stávají se nevěstkami. Ostatně viz Deva-dasi. Fl.

Bas bleu [bablé] viz Blue-stocking.

Bas-Breton [babretón] nazývají Francouzi keltské nářečí v Bretagni dosud užívané.

Basoo viz Admiralitní ostrovy 1).

Basoom [besk'm] John, americký spisovatel filosofický (* 1. kv. 1827 v Janově ve státu Novoyorském), povýšen byv na doktora r. 1849 na kolleji Williamsově ve Williamstowne (st. Massachusetts) a r. 1855 na bohoslovecké kolleji andoverské stal se tohoto roku profesorem rhétoriky na universitě Williamsově a r. 1874 rektorem university wisconsinské, kdež byl zároveň profesorem prakt. filosofie. Slyne pověstí výborného učitele. Ve filosofii oddán jest náhledům realistickým a intuitionalistickým. Zastává se reformy sociální. Od r. 1887 žije ve Williamstowne. Sepsal celou řadu spisů, jmenovitě: *Political Economy* (N. York, 1859); *Treatise on aesthetics* (t., 1862, nové vydání r. 1881); *Textbook of rhetoric* (t., 1865); *The principles of Psychology* (t., 1869, 2. vyd. 1877); *Science, Philosophy and Religion* (t., 1871); *Philosophy of english literature* (t., 1874); *A philosophy of religion* (1876); *Comparative psychology* (1878); *Ethics or science of duty* (1879); *Natural Theology* (1880); *Science of minde* (1881); *Problems in Philosophy* (1886).

Basoule [baskyl], franc., houpačka; v přeneseném smysle nestálé, kolísavé chování, zvláště v politice obojetné postavení vlády bez pevných zásad, která tu k té, tu k oné straně se nakloňujíc a ji posilujíc řídí

se okamžitým prospěchem a heslem: »divide et impera«. — B. v mechanice v. Baskulík.

Base viz Basis.

Base Ball [béz ból], národní hra sev.-americká, která jest vlastně jen modifikací angl. *Rounders* a v Novém Yorku zavedena byla roku 1845. Od té doby rozšířila se tou měrou, že četné kluby, jež po celé zemi rychle vznikaly, sdružily se r. 1859 v »Národní associaci«, která každoročně schůzi koná. B. B. hraje se ode dvou stran (*clubs*), z nichž každá skládá se z devíti hráčů; při hře užívá se tvrdého, koží potaženého míče a dřevěné, na konci prohloubené páky.

Basedow: 1) B. Johannes Bernhard (* 11. září 1723 v Hamburku — † 25. čce 1790 v Magdeburku). Byv od otce svého, vlásenkáté, muže povahy prudké, vychován s krutou pfností navštěvoval pak gymnasium svého rodiště, živil se již od 16. roku básněním přležitostným i soukromým vyučováním; v l. 1744—1746 studoval v Lipsku theologii a filosofii, ale bez ladu a skladu. Po té stal se vychovatelem v Holštýnsku, kde jmenovitě latině učil stálými rozmluvami s takovým úspěchem, že chovanec jeho po 4 letech dosti hbitě mluvil a psal. Metodu tuto doporučoval menšími spisky, zvláště rozpravou k dosažení hodnosti doktorské *Inusitata et optima honestioris juventutis erudiendae methodus*. — R. 1753 stal se profesorem mravovědy a krásných umění na rytířské akademii v dánském Soroe, ale pro myšlenky příliš svobodomyšlné, jež ve spise *Praktische Philosophie für alle Stände* (1758) vykládal, byl přesazen na gymnasium do Altony. Zde vydal spisy *Philaetie* (Altona, 1763, 2 sv.); *Methodischer Unterricht der Jugend in der Religion und Sittenlehre der Vernunft a Meth. Unterricht in der überzeugenden Erkenntniß der biblischen Religion* (t., 1764), v nichž káraje zřízení církve lutheránské ve mnohém uchylova se od zjeveného náboženství. Měl býti proto sesazen. ale na domluvy rodiny a přátel zanechal theologie. Vzpomínky na jeho prospěšnou činnost vychovatelskou, Rousseauův »Emil« a Komenškého zásady vyučovatské vzbudily v něm úmysl, státi se oprávcem školství, v čemž podporován dánským ministrem Bernsdorffem, jenž zprostitv ho povinnosti učitelských příkml mu 800 tol. ročních příjmův. Již r. 1768 B. vydal *Vorstellung an Menschenfreunde und vermögende Männer über Schulen, Studien und ihren Einfluss in die öffentliche Wohlfahrt*, kterýžto spis podruhé u výtahu pod názvem *Das Nöthigste aus der Vorstellung an Menschenfreunde* obecnstvu širšímu učinil přístupnějším. Roku 1770 vydal *Methodenbuch für Väter und Mütter der Familien und Völker*, jenž ve 4 letech tirkráté vytištěn. Trest myšlének tu projevých jest: Mravnost lidstva běže větší a větší zkázu. Toho přičinou jsou studující a učenci. Na opravu universit a gymnasií nemožno dosud platně pomýšleti. Školy měšťanské, z nichž přemnozí do veřejného života vcházejí, třeba důkladně a téměř úplně opravit. Obnova tato dotud

jest marna, pokud vady method a knih nebudou odstraněny. Znalost věcí, pro veškeren život a všem stavům potřebná, ustoupila planným slovům, jichž vštěpování s velikou nevolí a námahou bývá spojeno. Vědomosti, jež všem dětem z rodin vzdělaných prospívají, nerozlišují se od věcí, jež toliko budoucím studujícím jsou žádoucí. Vůbec nutno jest vychování veřejné i domácí opraviti a obnoviti. I jedná dále (kap. 3.) o poměru světských škol k církvím, (4. a 5.) o vychování ve vzdělaných stavech a vyučování vůbec, (6.) o vyučování jazykům, (7.) o náboženství mládeže, (8.) o rozdílu ve výchově synů a dcer, (9.) o dozoru státním, (10.) o encyklopaedii k vyučování a pro čtenáře. Prvé vydání »Knihy methodní« obsahuje též úvahu o vychování a vyučování princův, která r. 1771 uveřejněna o sobě pod nápisem *Agathokrator*. Kníže dessavský Leopold Bedřich František povolal ho do Dessavy a vykázal mu 1100 tolarů ročního důchodu, aby úmysly své mohl ve skutek uvést. Roku 1774 vydán tu ve 4 sv. *Elementarwerk* čili Srovnaná zásoba veškerých potřebných vědomostí; k vyučování mládeže od prvých začátkův až do věku akademického. Připojeno 96 rytin (od slavného Chodowieckého); k něm. prvopisu připojen franc. a latinský překlad. Přes velikou cenu 12 tolarů došlo brzy k druhému vydání. Dílo má 10 knih s těmito nadpisy: 1. Jen pro dospělé přátely mládeže. (Jest to úvod do elementárního vyučování.) 2. O všelichems, zvláště o člověku a duši. 3. Logika obecně prospěšná. 4. O náboženství. 5. O mravovědě. (V obou těchto kap. hlásá indifferentem a racionalism.) 6. O stavech a zaměstnáních lidských. 7. Základy dějepisu. 8. a 9. Přírodověda. 10. Věci nejpotřebnější z mluvnice a krasořečnictví. Dílo to hlavně pro rytiny bylo s jásotem přijato. Avšak mělo i odpůrce, jako na př. Götha, jenž namítal, že »obrazy vedou k roztržitosti: jsou tu nemožné skupiny předmětův a není tu methodický přednost, kterých podobným pracím Komenského upřiti nelze«.

Téhož roku vydal spisek o dessavském *Filanthropinu*, kteréžto jako vzorná »škola lidumilství« mělo obsahovati: a) seminář učitelů; b) vzornou školu pro děti zámožných rodičů od 6. do 18. roku, v níž by se za roční plat 250 tolarů vzdělávaly u věcech užitečných; c) vychovárnu pro chudé, ale vtipné chlapce od 11. do 15. roku, v níž by se za roční plat 100 tolarů buď na vychovatele a učitele škol nižších aneb na rozumné sluhy v rodinách vznešených vycvičili. Obdržev 12.000 tolarů, rozsáhlé budovy a zahrady otevřel již r. 1774 svůj ústav. Po 17 měsících konala se zkouška, které přítomni byli knížecí manželé a slovnití paedagogové Nikolai, Struensee, Resewitz, Campe, Rochov a j. Všichni byli s prospěchem žáků velmi spokojeni. V počtech vynikla zvláště 7letá dceruška B-ova, Emilie, ale i ostatní z paměti hbitě počítali, mluvili latinsky i franc. Konečně chovanci provedli franc. a německou veselohru. Sláva *Filanthropina* se vzrůstala, chovanců přibývalo, příspěvky se mno-

žily. Přes to vše vzdal se B. již r. 1776 řízení ústavu. Ustavičnými pracemi totiž slábl tělem i duchem; byl velice domyšliv, prudký, nedůtkliv a záduchův. Podržel sice ještě vrchní dozor nad ústavem, kdežto dopisování a hospodářství převzal Wolke; avšak B. brzy žáril na tohoto řádného paedagoga a r. 1778 vystoupil úplně. Roztrpčen žil pak v Lipsku, Dessavě, Halle a posléze v Magdeburku. Vydal ještě některé theologické spisy, o vhodné methodě učiti se latině, návod k vyučování čtení (1787). R. 1793 *Filanthropinum* zaniklo.

B-ovy hlavní zásady jsou: 1. Jest usilovati o harmonický vývoj člověka. 2. Školy jsou špatny; neboť: a) zanedbávají odchování tělesného; b) přestávají jmenovitě v řečech a náboženství na pouhém vtiskování slov. Učení jest mučení předkládajíc věci k živobytí nepotřebné, neosvobozujíc od předsudkův, strachu před strašidly, boufkou atd.; c) nedostává se praktického semináře učitelského a dobrých učebnic. Nápravu těchto nedostatků sjednatí hleděl prováděje jednak návrhy Lockeovy, Komenského a zvláště Rousseauovy, jednak své vlastní myšlenky. B. byl energické, při tom prudké povahy, vzdělání nepravdivelného; nesmírně sebe přeceňování zapletlo ho jednak do mnohých sporů jednak ho svedlo ku křiklounství. Ani k jeho zásadám v příčině mravního vzdělání nelze ve všem přistoupiti. Právem žádá tu cvičení a navykání, opomíjí však tužiti vniternou mravní sílu člověka; jest to pouhý výcvik; proto vymýšlí množství odměn, jimiž působí na ctižádost. Snaha učiniti vši práci duševní příjemnou hříčkou vede k rozmazlení a nepřipravuje na praktický život, kde práce nebývá pouhou hrou, nýbrž vyžaduje velké opravdovosti a dlouhé vytrvalosti. O odchování těla má B. veliké zásluhy. Staral se příměfenými hrami a methodicky upraveným tělocvikem o vhodný pohyb, náležitou stravu a oděvem o zachování zdraví. U vyučování odchyluje se B. od svého mistra Rousseaua, jenž duševního vzdělávání zanedbával za překážku vývoje mravního je pokládaje. B. dopustil se druhé krajnosti: přikázal škole téměř celý obor lidského vědění a reáliím přisuzoval velikou důležitost, latinu a řečtinu odkazoval školám a stavům učeným, žádaje, aby se těmito řečem více cvičením a mluvením než mluvnici učilo. Jádru vědění odvíráno ve snadné verše, věci skutečné, ano i pojmy odtažené znázorňovány obrazy. Jak se svých chovanců chce všeku národnost setřítí a je toliko na světoobčany vzdělati, tak i v náboženství nechává jen, co vyznavačům jednoho Boha jest společno. Avšak nelze mu upřiti velkých zásluh o školství. Neuprosně býval vady v dosavadní jeho úpravě, jako zejména: úplně zanedbávání vývoje tělesného, jazyka mateřského a reálií, mechanismus u vyučování. Jím bylo mládí zbaveno mnohého mučení, kterého v kolébce, doma i ve škole zakoušelo; jím s něho sňata pouta, která zdárnému rozvoji údův a smyslů, silnému tělu vzrůstu překážela a veselých her a radovánek

mu nedopřála. Methodická úprava učiva, dobrych učebnic, mírná kázeň, rozumná diaetika, přiměřené vzdělání učitelstva — toť byly cíle, jež s nebyvalým důrazem B. vytkl paedagogům.

PD. Ši.

2) B. Karl A. (* 1799 v Dessavě — † 1854 v Meziboru). Byl fysikem města Meziboru a napsal několik pojednání lékařskochirurgických. Chorobu, kteráž dle něho nazvána, popsal r. 1840 v Casperově týdensku »Exophthalmus durch Hypertrophie des Zellgewebes in der Augenhöhle«.

Peč.

Basedowova nemoc, choroba charakterisující se následujícími příznaky: 1. bušením srdce a výstředním tepáním arterií hrda a hlavy; 2. zduřením žlázy štítné; 3. vyhřeznutím oka a 4. značnou nedokrevností. Jako další nápadné příznaky dlužno uvést velkou úzkost, nervosní kašel, oslabený hlas, nepravdělné výkony stěvní, bezčmyrnost u ženských, nápadnou dráždivost myslí, třesení údů, křečové záchvaty, glykosurii. Onemocnění vyskytuje se převahou u ženského pohlaví, vyznamenává se vleklým průběhem, ukvapuje nebo polepšuje se dočasně. Dokonalé vyhojení jest vzácné a když nastalo, jsou nemocní v prvé době ohroženi recidivou. Příčina vlastní choroby není objasněna; prudké dojmy duševní a větší dráždivost čivstva, nedokrevnost připravují půdu pro onemocnění. Není pochybnosti, že v B-ově n-i hledati musíme neurosu čivu soucitného. V ohledu therapeutickém se osvědčila přiměřená hydrotherapie a galvanisace čivu soucitného. — Synonyma: Struma exophthalmica, Cachexia exophthalmica, Morbus Gravesii (Graves 5 let dříve nežli B. chorobu správně posoudil a popsal).

Mx.

Basedowovo pravidlo, pravidlo pro řešení úloh složitého počtu trojčlenného. Úloha: Za 5 měsíců spotřebuje 800 mužů 1200 q mouky; kolik měsíců vystačí 2500 mužů se 3000 q? Pravidlo: Úloha napíše se do dvou sloupcův, podmínka do levého, otázka do pravého; tím povstane tak zv. nesprávné schema a), jež »opraví« se takto: Který člen pravé strany jest s neznámou přímo úměrný, dá se do levého sloupce, a který nepřímou úměrný, zůstane na svém místě; zařadí-li se ještě členy levé strany ke stejnojmenným, obdrží se správné schema b). Na obou stranách lze týmž číslem násobit nebo dělit. Součin členů strany levé, dělený součinem členů strany pravé dává neznámý člen x.

a)	5	x	měs.	b)	5	x
	800	2500	mužů		2500	800
	1200	3000	q		1200	3000.

Důkaz viz v počtu úměrovém. Pour.

Baselliao [basejak]: 1) B. Jean, chirurg pařížský, známý jménem Frère Côme (* 1703 v Pojestruce — † 1781 v Paříži). Byl žákem v Hôtel Dieu v Paříži a r. 1728 vstoupil do řádu bernardinů pod jménem Frère Jean de Saint-Côme. Tam konstruoval nástroj dosud užívaný při kamenofezu *Lithotome cache*, jež prve, než na živém ho upotřebil, po dvě léta zkoušel na mrtvolách. Nástroje toho bylo brzy hojně

užíváno, a synovec B-ův čítal již 3000 lidí jím operovaných. Mimo fez postranní praktikoval B. též vysoký kamenofez a konstruoval k témuž účelu několik nástrojů. Kol r. 1750 operoval zákal čočky extrakcí a udal metody operace pštěle slziho i vředů víček očních. Prásku jméno Cômovo nesoucího, jež prý jako arkanum B. od jakéhoš chirurga koupil za ohromnou sumu a jenž skládá se z arsenu, ruměly a j., užívá se dosud k leptání. — 2) B. Pascal, synovec před., vychován byv u něho nabyt značné zručnosti chirurgické a to zejména v kamenofezu. Vydal dílo o témž předmětu: *De la taille latérale par le périnée et celle de l'hypogastre* (Paříž, 1804). Peč.

Basel viz Basilej.

Baselius (Jacques van Basele), historik hollandský XVII. století, povoláním kazatel, sepsal *De obsidione Berg of Zomii commentarius* (1603). — Stejnojmenný vuk jeho, B., rovněž kazatel, sepsal dějiny hollandské od r. 1000 do Karla V. (jazykem hollandským), latině pak spis: *Sulpitius Belgicus sive Historiae religionis instauratae, corruptae et reformatae in Belgio et a Belgis a nato Christi ad annum MDI* (1657).

Basella. Tímto jménem označují se v obchodě podzemní hlízy lebedovité rostliny *Bous-singaultia basseloides*, Kth., jež roste divoce i pěstována ve Quitč. Hlíz těchto užívá se tu i tam jako špatného surrogátu bramborů. Vskyž.

Basement membrane. Bowman nazval tak jasný homogenní proužek, jež na mikroskopických praeparátech kůže i sliznic tu a tam pozorovati jest mezi spodní vrstvou epitheliální a horní částí vaziviny. Na místích vlasů zředěným hydrátem sodnatým lze vrstvu tuto na způsob blanky sloupnouti. Obecně však jest domněni, že b. m. není celistvou blanou samostatnou, nýbrž je označuje pouze zhuštěný vrchní pruh vaziviny. Peč.

Bas-Empire [básánpír] zovou Francouzové říši Východofámskou čili Byzantskou.

Báseň viz Poésie.

Basenok Fedor Vasiljevič, vojevůdce ruský ve stol. XV., přivrženec velikého knížete Vasilije Vasiljeviče Temného, jemuž svrženímu a oslepenému od Šemjaky pomohl opět k trůnu velkoknížecím (1446). Téhož roku totiž (1446), kdy všecka ostatní Moskva přisáhla věrnost Šemjakovi, B. pro odpor vězněný uprchl do Litvy ku kníž. Vasiliji Jaroslaviči Borovskému; odtud sebrav všechny příznivce Vasilije Temného přispěl tomuto na pomoc. Proti Šemjakovi bojoval B. u Kostromy, Halice a Ustjuga v l. 1449—52, r. 1455 porazil tatarské hordy Sejjid-Ahmedovy u Kolomny a roku 1460 ve válce proti Novgorodu dobyl skvělého vítězství u Rusy.

Basentello viz Basantello.

Basente, řeka 126 km dlouhá v jihoitalské prov. potenzské, vzniká v Apenninách u Potenze, teče směrem jihových., stále jsouc provázána železnicí a vtéká do zálivu Tarantského.

Basevi: 1) B. George, architekt anglický (* 1794 v Brightonu — † 1845 v Ely). V letech 1816 až 1819 cestoval po Itálii a

Řecku a když se vrátil do Londýna, stavbami svými brzo vynikl a byl jmenován architektem Guardian Insurance Company; stejným časem začal stavěti kostel sv. Tomáše ve Stockportu a kostel Panny Marie v Greenwichi, oba ve slohu klasičtím. Od r. 1821 do 1840 řídil stavbu a transformaci Belgravia Square, na němž větší domů vystavěl. Nejdůležitější jeho dílo je Fitz William Museum v Cambridgi, stavba slohu řeckého, začatá roku 1837 a obsahující sbírky hraběte Fitz Williama. Mimo to B. zbudoval Conservative Club House, dům to velmi nádherný, jež stavěl v letech 1841—45 spolu se Sydneyem Smirkem. Ohledáváje zvonici katedrály v Ely, spadl s lešení vysokého čtyřicet stop a zůstal na místě mrtev.

2) B. Abramo, hudebník a lékař italský (* 29. pros. 1818 v Livorně), v letech čtyřicátých usadil se ve Florencii jako praktický lékař, ale záhy věnoval se výlučně hudbě. Založil hudební časopis *L'Armonia*, který však po málu letech zanikl, a B. stal se spolupracovníkem časopisu »Boccherini« a zavedl ve Florencii Beethovenovy matiné, ze kterých vznikla později Societá del Quartetto, která na hudební život italský vřbec a ve Florencii zvláště působila s velikým zdarem. Mimo to B. co rok vypisoval ceny na nejlepší smyčcová kvartetta. Jako skladatel operní neměl štěstí, a jeho opery *Romilda ed Azzelino* (1840) a *Enrico Howard* (1847) neměly úspěchu. Za to vynikl jako hudební kritik. Napsal *Studio sulle opere di Giuseppe Verdi* (ve Florencii, 1859); *Studio sull' Armonia* (tamže, 1865); *Introduzione ad un nuovo sistema d'Armonia* (t., 1862) a *Compendio della storia della musica* (tamže, 1866). Nověji vydal různé menší práce filosofického obsahu.

3) B. James Palladio, geodet indický (* 1832 — † 17. čce 1871), účastnil se od roku 1856 trigonometrického měření v Přední Indii a v letech 1860—62 sám je řídil od Kalkutty po Višakhapattanam (Visagapatam). Potom procesoval neznámá na ten čas území Džajpurské a Bustarské i popsal cestu do Džajpuru ve zprávách Walterových (*Report on a reconnaissance of part of the Jeypore territory*, Kalkutta, 1863). V l. 1865—69 pozoroval kyvadlo na oblouku poledníkovém od Dehry (78° v. d. a 30½ s. š.) po mys Komorin a na jiných místech, při čemž také bedlivě si všiml střelky magnetické. Výsledky těchto jeho pozorování překvapily: shledal zajisté, že hustota zemská při velehorách Himálajských a na planině dekhánské jest menší nežli v jižních rovinách a na pobřeží. Počátkem r. 1871 vypravil se konat podobných pozorování do Tibetu, ale smrt zachvátila ho uprostřed práce.

Basford, tovární město v Anglii ve hrabství nottinghamském, takřka předměstí Nottinghamu, od něhož leží na severozápadě, s 13.038-obyv. (1861), má rozsáhlé krajkářství, přádelny, továrny na zboží bavlněné a na punčochy, barvírny a bělidla.

Bashi [baši] viz Batanes.

von **Basch** Samuel Siegfried Karel, rytíř (* v Praze 1837), studoval v Praze i ve

Vidni, kdež roku 1862 promován byl doktorem lékařství. R. 1865 odebrav se do Mexika řídil tam zprvu nemocnici vojenskou v Pueble a později jmenován byl osobním lékařem císaře Maxmiliána. Upomínky neblahé doby této uveřejnil r. 1868 v Lipsku: *Erinnerungen aus Mexico. Geschichte der letzten zehn Monate des Kaiserreiches*. Roku 1870 byl habilitován na universitě vídeňské jako docent pokusného chorobozpytu a r. 1877 jmenován byl mimořádným professorem tamtéž. Uveřejnil mnoho odborných článků pathologických, fyziologických i histologických. Peč.

Baschet [bašè]: 1) B. Armand, historik francouzský (* 1829 v Blois — † t. 26. ledna 1886). První jeho literární práce jest studie *Honoré de Balzac* (Paříž, 1851), pak r. 1855 studie *Les Origines de Werther d'après des documents authentiques* (tamtéž). Na to vydal se do Benátek prostudovat archivů tamějších; prvním plodem této cesty jsou *Les Archives de la Sérénissime République de Venise, souvenirs d'une mission* (Paříž, 1858); na to následovaly B-ovy studie: *Princes de l'Europe au XVIIe siècle* (t., 1862); *Aldo Manuzio* (Ben., 1867); *Les Archives de Venise, histoire de la Chancellerie secrète* (Pař., 1870); *Journal du Concile de Trente, rédigé par un secrétaire vénitien* (t., 1870); *Les Comédiens italiens à la cour de France* (t., 1882). Nejslavnější práce B-ova jest vydání mnohých pamětí velmi důležitých ve spisu *Le Duc de Saint-Simon, son cabinet et l'historique de ses manuscrits* (tamže, 1874) a *Histoire du dépôt des archives des affaires étrangères* (t., 1875). Tímto spisem zlomil odpor vlády proti vydávání listin z archivů záležitostí zahraničních a světeno mu vydávání Instrukcí k vyslancům francouzským před r. 1789, z nichž publikoval korespondenci k vyslanci u dvora anglického. Hřt.

2) B. Ludovic, knihkupec francouzský (* 24. září 1834 v Paříži). Získal sobě slavného jména svými ilustrovanými katalogy, popis výstav, tak zejména vydáním: *Les Chefs-d'oeuvre d'art de l'Exposition universelle* (Pař., 1879); *Les Chefs-d'oeuvre d'art au Luxembourg* (t., 1879); pak ročně *Les Salons*. Roku 1883 založil list »Paris illustré« (týdenník od roku 1887), a roku 1886 sborník »La Revue illustrée«.

Basiadés [Basiadis] Hé r a k l é s, novofecký filolog a lékař (* 1821 v Delbinaki v Epiru), studoval v Cařihradě, Athénách, Paříži a Berlíně filologii a medicínu. V Berlíně povýšen byl r. 1858 na doktora lékařství. R. 1859 navštívil za dalším vzděláním svým hlavní města evropská; nabízené mu profesury na universitě athénské nepřijal, nýbrž odebral se do Cařihradu, by tam pracoval pro rozšíření řeckého kultu. Jeho přičiněním založen v Cařihradě r. 1861 *Ἑλληνικὸς φιλολογικὸς σύλλογος*, jehož publikace obsahují mnohá cenná pojednání archaeologická. Z velikého množství odborných studií a pojednání, jež B. sepsal, zasluhují zvláště zmínky důkladné dílo *O Demosthenovi*, za něž jmenován byl filosofickou fakultou v Lipsku čestným doktorem filosofie,

Topografie Epiru a pak vydání Démostenových řečí Olynthských.

Basilita viz Zásaditost.

Basiloké horniny jsou ona oddělení balvanitých hornin (nebo krystalinickosmlšených, z větší části původu vyvřelého), v nichž kyselina křemičitá (nebo kysličník křemičitý) byla jen v takovém množství, že mohla tvořiti sloučeniny s různými zásadami, kdežto u jiných hornin vyskytuje se v nadbytku jako volná kyselina křemičitá nebo jako křemen (horniny kyselé). Takové b. h., jež obsahují jen asi 50% kyseliny křemičité, jsou na příklad diority, melafyry, čediče a j. *Fl.*

Basidie viz Basidiomycety.

Basidiomycoty (*Basidiomycetes*, *Basidiosporeae*), houby stopkovýtrosé, jsou typické houby z pravých vláken neboli hyf (*hyphae*) složené, význačné tím, že jejich výtrusy nevznikají uvnitř matečných buněk, jako na př. u Ascomycetů, nýbrž odčlánkováním, jež jest pokročilejší způsob pučení, kteréž v nejjednodušší formě sledujeme u hub kvasničných (kvasinky, *Saccharomycetes*). K tomu konci opatřeny jsou **B.** zvláštními buňkami výtrusorodnými, t. zv. basidiemi (*basidium*), tvaru rozmanitého, zpravidla kyjovitého neb opakvejčitého. Z konce takových basidií, výjimkou též po stranách, vypučí tenké výrostky nebo výběžky, z nichž každý záhy na konci naduří a tak připravuje budoucí výtrus. Přehrádkou mezi výtrusem a stopkou (*sterigma*) se posléze výtrus oddělí a odpadne. Taktu povstalé výtrusy zovou se basidiospory (oproti ascosporám nebo conidiosporám). Basidie bývají zřídka na jednotlivých hyfách mycelia roztroušeny, zpravidla jsou v množství pohromadě tvořice souvislou vrstvou, zvanou rouška (*hymenium*). Tato rouška opět, jako u vřekatých hub, může vykládati povrch anebo k tomu účelu předzjednané dutiny uvnitř plodnic, kteréžto bývají někdy vysoce organizované. Dříve se mělo za to, že plodnice **B.** podobným způsobem jako u Ascomycetů vznikají cestou pohlavní, a vykládaly se některé částky při vzniku plodnic za orgány sexuální neb aspoň rudimenty jejich, ale nověji se od takového výkladu upouští. **B.** obsahují hlavně dvě velké skupiny hub, totiž břichatky (*Gasteromycetes*), jejichž rouška jest uvnitř plodnic uzavřena, a houby rouškaté (*Hymenomycetes*), ke kterým patří největší počet hub obecně známých. Poslední mají roušku na povrchu plodnic rozestřeny. V obou skupinách jsou basidie na konci obyčejně opatřeny čtyřmi stopkami o jediném výtrusu. *lč.*

Basidiospory viz Basidiomycety.

Basil Daniel z Deutscherberka, narodil se v Lípě r. 1585. Dostoupiv na vysokém učení pražském r. 1609 hodnosti bakalářské a roku 1612 mistrovství »in artibus«, stal se téhož roku správcem školy u sv. Mikuláše na Malé straně v Praze, kterýž úřad zastával po tři roky. Mezi tím oddal se studium právnickým a podrobiv se pšným zkouškám byl na doktora práv povýšen. Od roku 1615 působil jako řádný profesor na

univerzitě pražské; vykládal zde o hvězdářství a o mathematice vydávaje »z učení pražského« minuce a pranostiky, z nichž dosud známa jest jediná z r. 1615. Hodnost děkana fakulty artistické zastával r. 1616. 1619 a 1621 až do 28. dubna r. 1622, po čemž brzy dostala se do správy jesuitů. Professori Češi opustivše místa svá na univerzitě většinou se vystěhovali, pouze o dvou zaznamenáno, že zůstali, totiž Jan Campanus a **B. D. z D.**, přihlásivše se dříve k církvi římské. Tento poslední povolán byl brzy na to za tajemníka při české dvorní kanceláři a později za radu nad appellacemi, kterýž úřad držel do své smrti, totiž do 25. června 1628. Kromě minucí vydal tiskem: *Soud hvězdářský přirozený o strašlivé s ocasem kometě, kteráž se vo velikém proti sobě patření Slunce s Hladioletem 28. dne měsíce listopadu.... 1618 vyskytla....* (V Praze u Jana Stříbrského). Tento »Soud« se málo líbil jeho přátelům pro zastaralé náhledy Aristotelovy v něm hlásané, ba učený lékař pražský Ondřej Haberbešel z Habernfeldu přímo mu vytýkal nepokročilost, ne-li zpátečnictví ve hvězdářství. Latinské jeho spisy, vesměs v Praze vydané, jsou: *Theses de pestilentia....* (1610); *Disquisitio physica de spiritibus corporis animati* (1611); *Disputatio de plantis* (1611); *Varia carmina in laudes amicorum* (1612); *Carmen ad Almam matrem academicam* (1613); *Questiones aliquot ex utilissima materia successionum ab intestato....* (1614); *Carmina gratulatoria....* (1616). *Sm.*

Basilan (Isabella de **B.**), ostrov filipínský proti jihozáp. výběžku ostrova Mindanaa, od něho oddělen Basilanským průlivem, jenž Suluské moře spojuje s Celebeským. Má na 1283 km² asi 900 obyv., vnitřkem jeho táhnou se dvě horská pásma dosahující výše až 1190 m, pobřeží jest nízké, hojně zalesněné, ale bažinaté a nezdravé. Jinak jest ostrov úrodný máje stále příznivé počasí. Hlavní místo Isabella leží na sev. břehu.

Basilaris, zpodinový, ke zpodině lebné či mozečné se vztahující. — **B-re os** zove se kost týlní (*os occipitale*) a kost kolková (*os sphenoidale*), když asi v 16. roce srostou v jednu kost. — **B. arteria**, lichá tepna, povstala spojením pravé a levé tepny vertebrální, leží na basi mozku, a sice mezi mostem Varolovým a Blumenbachovým svahem kosti »basilární«, t. j. kosti kolkové a týlné. *Sl.*

Basilé, božství specificky athénské, významem lišící se od fec. božství Basileia, dcera boha Úrana a choti jeho Titaie, která nadána jsouc moudrostí, předčila velice nad své sourozence. **B.** naproti tomu byla zbožněním státní (»královské«) moci v Athénách. Známa jest **B.** z nejstarších rukopisů Platónova Charmida I. a z nápisu r. 1885 nalezeného (C. I. A. Suppl. 53 a, k čemuž srovnej Wheeler, *The American Journal of Archaeology* 1887, 38.—49.). Z nápisu toho vidí se, že uctívána byla **B.** společně s Kodrem a s Néleem, a sice ve svatyni, již hledati dlužno dle popsáního směru odtékajících vod mezi divadlem Dionysovým a Ilišem, tedy blíže Itonské brány. Srov. ještě

Decharme, *La déesse Basileia*, v »Revue de l'histoire des religions«, VIII, (1887), 2., str. 1—6.

Pšk.

Basile: 1) **B. Giambatista** (Gian Alessio Abbatutis), spisovatel italský, rodem z Neapole, zemřel r. 1635. Napsal nářečím neapolským pěkné povídky, jež vydány s názvem *Il Pentamerone* (1620) a přešly do Perraultových »Récits des fées«. Výbor B-ových povídek vyšel italsky v knize G. L. Ferria »Fate benefiche« (Firence, 1889).

P.

2) **B. Gennaro** (Januarius), malř (* v Neapoli, žil v letech 1740—80). Usadiv se v Brně byl nejvíce tam činným a stal se c. k. dvorním malřem. Maloval oltářní obrazy v kostelích ve Vel. Mezirříči, Svatce a v Křřžanově (v okrese jihlavském). Zámecká kaple v Salcburce má také od něho oltářní desku. Srovn. Schmidl, *Oesterr. Blätter für Literatur und Kunst* (Viedeň, 1844, str. 595).

red.

3) **B. Giovanni B. Filippo**, italský stavitel a spisovatel (* 1825 v Palermě). Stal se doktorem fyziky a matematiky ve svém rodišti, odkud se odebral do Řřma za studiem stavitelství, po svém návratě jmenován suplujřícím a později řádným professorem na fakultě věd fysikálních a mathematických v Palermě. Od něho pochází návrh opery v Palermě a fařady italského oddělení světové výstavy v Pařřži r. 1878. B. vydal tyto spisy: *Gabinetto stereotomico* (Palermo, 1855); *Metodo per lo studio dei monumenti* (t., 1856); *Giornale di antichità e belle arti* (t., 1863—65); *Principii di aussetismo architettonico* (t., 1871); *Curvatura delle linee dell' architettura antica* (t., 1884); *Gli ordini architettonici della Scuola italiana, in attinenza alle forme vetuse della Sicilia* (t., 1887); *Studio sulla resistenza delle pietre. Nuovo metodo* (t., 1887) a j.

P.

Basileia: 1) **B.**, nejstarší dcera Uranova, sestra a choř Hyperiona, matka Hélia a Selény. Jata jsouc bolestí nad zřátou chořě a dětí zřřlela a zmizela za prudké bouře. Potom ctěna byla jako bohyně, a to často pod jménem »Veliká máti«; později stotožňována také s Kybélou. — 2) **B.**, zosobněné království a přřjmení rozličných bohůň.

Cfe.

Basileidés, filosof gnóstický, jenž v Alexandrii působil kol r. 125 po Kr. Nauku jeho máme zachovanu hlavně u Hippolyta (Ref. haer. VII., 14. a n.), Klementa Alexandrijského (Stromateis) a sv. Irenaea (Adv. haer. I. 24. a n.). Prvé dvě zprávy podávají původní asi podobu spekulace B-dovy, kdežto sv. Irenaeus nejspíše doličuje pozdější, valně změněné učení školy B-dovy. — Dle obou prvých převládá u B-da tendence monistická. Bytost boží, které ni pochopiti, ni pojmenovati nedovedeme, nemůž býti vůbec vystřžena žádným atributem mluvy lidské, ba bůh naproti ostatnímu jsoucnu jest vlastně nejsoucne (ὁ οὐκ ὄν). Tento ve smyslu lidském nejsouc bůh z původního nic vůli svou, která však nebyla vůli v našem slova smyslu (ἀθελήτως καὶ ἀνοήτως καὶ ἀναυσθητως), zpřřsobil sřmě světové (ῆ) πανσπερμία τοῦ κόσμου), v němž duch i hmota byly smřřšeny (τάραχος καὶ σύγχυσις ἀρχική) a jemuž

hluboko pod trněm svým vykázal sídlo. Tímto smřřšením bylo však podmíněno odloučení (φυλοκρίσησις) ihned následující a posud nedokonané. Toto tvořř podstatu vývoje světového, jehož účelem jest nenáhlé osvobození ducha ve hmotě spoutaného. Ze semene onoho vzniká celý svět. V semeni světovém byly již původně obsaženy tři živly: duchový (pneumatický), duševný (psychický) a hmotný (hylický). Živel pneumatický jest dále odrůzněn ve tři synovství (υἱότητες), z nichž prvé vlastní silou, druhé pomocí ducha svatého povzneslo se ihned zpět k původnímu bohu a došlo tam klidu a blaženosti. Jsou to duchové bohu nejbližší: rozum (νοῦς), um (λόγος, biblické »slovo«), rozmysl (φρόνησις), moudrost (σοφία), moc (δύναμις), spravedlnost (δικαιοσύνη), mír (εἰρήνη). Ti s nejvyšším bohem tvořř posvatnou, velikou ogdoadu. Třetř synovství zůstalo však v oně smřřsi semenné a toužřlo dále po vykoupení. Svět pneumatický byl od ostatního odloučen neproniknutelnou pevnou hranicí (στερέωμα), již střeže duch svatý. Nad světem pozemským až k neproniknutelné oně hranici prostřřrá se 365 krajů nebeských, které vznikly ze živlu psychického a souhrnně též jménem mystickým abraxas (v. t.) byly označovány. Ze živlu psychického vzšel veliký vladař (ὁ μέγας ἀρχων), krásný, mocný a moudrý, jenž povznesl se až k oně hranici, odvěké zámysly boha nejvyššího nevědomě vykonával sebe sama za svrchovaného maje. Sídle v ogdoadě nižší vládl nad zemí od Adama až po Mojžíše. Po něm následoval od Mojžíše až po Krista vladař zákonodárný, sídlil v krajřnách planetárných (hebdomas). Oba vladařové jmenovanř pokládali se v zaslepenosti své za nejvyšší pány všehomřra. Avšak duch svatý bděl na hranicích obou světův, osvitil moudrostř svou syna prvního onoho vladaře, Krista. Od něho o nejvyšším bohu zvěděl i otec jeho, i pojala jej bázeň. Kál se a s nřm i podřřzený jemu vladař, a ve všech 365 krajřch nebeských bylo zvěstováno evangelium. Aby i svět pozemský byl osvícen a třetř ono synovství v něm spoutané došlo konečného vykoupení, sestoupilo s hebdomady světlo pravdy a osvitilo Ježíše, když byl křřtěn v Jordáně. Utrpením jeho a smřřtř uskutečněno konečně vykoupení ducha ve hmotě spoutaného. Tělo jeho vrátilo se zajistě ve svět beztvář (ἀμορφία), psychická část vystoupila v hebdomadu, pneumatická pak povznesla se až k nejvyššímu bohu. Smřřtř Kristovou ukončen vývoj světový v prvé části své, v Kristu jako v mikrokosmu všechno človehčensvo došlo možnosti vykoupení. Až spásy té dojde lidstvo a celá přřroda, nastane opět mřřtvý klid, vše spokojř se s mřřstem sobě vykázáným a nebude toužřti po vyšším neznajř ho. Proto důležit jest život ethický, jřmž snažiti se máme, abychom vykoupení Kristem umožněné přřvlastnili sobě mravnř očistou ode všech vášnř a náruživostř, které z původního spojení se hmotou kvřř na naší duři. Proto B. vyzýval k mírně askési. — B. sám hlásal, že nauka jeho pochází od sv. Matouše apořtola, a že sdělil mu ji jakýsi

Glaukias. Písem svatých si vážil, ale tvrdil, že i pohanům pravda božská byla zvěstována od proroků. V nauce B-dově spatřujeme podivuhodnou směsici živlu náboženského s naukami filosofickými. Křestanství, jež chtělo býti očistou srdcí lidských, stává se mu jako gnóstikům vůbec principem kosmickým. Z filosofů řeckých působili na něho zvláště Platón, Aristotéles, stoikové a Filón. Nauku B-dovu pěstoval dále a zvláště v učení ethickém prohloubil syn jeho Isidóros. Basilidiané zaměnili znenáhla původní asketickou přísnost mravní za shovívavost, oddávali se magii a mnohým neřestem. — B. pocházel asi z Egypta (ač Epiphanius tvrdí, že se tam ze Syrie přišťoval), kde učil v Alexandrii za doby císaře Hadriána. Napsal 24 knihy výkladu evangelíí: *Εἰς τὸ εὐαγγέλιον*, z nichž dochovalo se několik zlomků, zvláště u Klementa Alexandrijského. Srovn. Uhlhorn, Das basilidianische System (Gotinky, 1855); Hilgenfeld, Das System des Gnostikers Basilides (Theol. Jahrb., 1856); Jacobiho článek Gnosis v Herzogově Realencyklopaedii.

Basileos stoa (*Βασιλειος στωά*) nazývala se veliká budova v Athénách vz níklá patrně přenesením úřadovny basileovy z pry-taneia do Kerameika. Odtud byla stálou úřadovnou druhého archonta (basilea) a spolu i shromážděním veliké rady Areiopagitů (Demosth. c. Aristog. I, 23). Dle Pausaniova popisu měla B. s. cihlovou stěchu, v průčelí tympanem zavřenou, na jehož rozích sochy Thésea svrhujícího Skeiróna se skály a Hé-mery Kefala nesoucí, obě z hlíny pálené, činily akrotéria. Ze srovnání klassických zpráv plyne, že byla B. s. velikou síní, kolem zdi ohrazenou a stropem přikrytou, se stěchou sedlovou, jejíž vnitro dvěma řadami sloupů ve tři lodi bylo rozděleno. Průčelí proti agorě spočívalo nepochybně na sloupech. Uprostřed stoe stával oltář, u něhož Areiopagité hlasovali. Ze v pozadí stoe bývala svatyně (*ιερόν*), soudilo se z Plat. Charm. 135, avšak nové nálezy nápisové náhled ten vyvracejí. Monumentálních zbytků po královské stoi není. Lange, Königshalle in Athen (Lipsko, 1884). Pšk.

Basilej (něm. *Basel*, franc. *Bâle*), po Curi-chu a Genevě nejlidnatější město švýcarské, leží nad Rýnem tam, kde řeka otáčí se k sev. (oklika basilejská), 248 m n. m. Tok rýnský dělí město ve 2 díly: na vyšším, levém břehu protékána říčkou Birsigem rozkládá se Veliká B., na plochem břehu pr. Malá B., spojená s onou třemi mosty. B. bývala opevněna; nyní na místě hradeb obklopují sady starší část města s úzkými, křivými uličkami, dělice ji od čtvrti nové, vzdušné, vkusné. Z památných budov vytknouti jest gotický hlavní chrám sv. Jiff (do r. 1528 katedrální); v budově přilehlé jest sál koncilí; dále připomínáme gotický kostel sv. Alžběty vystavěný nákladem Chr. Meriana v l. 1857—65, radnici ve slohu burgundském z r. 1508 s freskami a malbami na skle kostel bosáků (ze XIII. st.) s velmi vysokým chorem (nyní dům kupecký), bránu sv. Pavla (Spalen-Thor), studnici na trhu

rybím (ze XIV. st.), studnici Holbeinovu, sochu Oecolampadovu. B. má universitu (z r. 1460), pak vyšší a nižší gymnasium, vyšší a nižší reálku, konservatoř uměleckou, hudební školu, museum s univerzitní knihovnou (v níž mnoho vzácných rukopisů), se sbírkami přírodovědeckými, ethnografickými a starožitností a s velikou obrazárnou (Holbein ml.), knihovnu spolku čtenářského, divadlo (1875), nemocnici, bláznec, společnost biblickou a ústav misijnářský pro šíření evangelického náboženství v Asii a Africe s vlastní školou. — Obyvatelů napočteno r. 1880: 61.399, mezi nimiž 18.556 katolíkův a 801 žid, r. 1888 páčen počet obyvatelů na 69.814 hlav. Činnost průmyslová jest velikolepá (výroba hedvábí, zvl. stužek hedvábných, jiný průmysl textilní, průmysl chemický, výroba papíru, tabáku, barev, hodin, svíček, perníku [*Basler Leckerli*], úprava koží a jiné.). V obchodu jest B. prvním městem švýcarským. Větší díl vývozu švýcarského prochází tudy (oběh zboží: 5 mil. q). B. má mnoho bank a ústavů peněžních (proslulý ústav pojišťovací). V B-i kvete blahobyt obecný, a nakupeno jest veliké jmění soukromé. Millionář Chr. Merian († 1858) odkázal městu jmění 8 mil. zlatých. — Na jihovýchodě od města St. Jakob an der Birs s pomníkem Schlöthovým na památku bitvy tam svedené (26. srp. 1444).

Basilejský kanton, od r. 1833 dělený na 2 samostatné kantony poloviční, basilejský kanton městský a basilejský kanton venkovský, leží v sev. Švýcarsku, hraniče na záp. s kantonem bernským a solothurnským, na jihu s kant. aargavským, na sev. s Badenskem a Elsaskem. Horopisně patří k hornatině Jurské, která zvedá se několika rovnoběžnými hřbety na jižní hranici. Odtud k sev. země sklání se planinou rozbrázděnou vějířovitě údolmi a protékanou říčkami Ergolzem, Birssem a Birsigem, vesměs levými přítoky Rýnu tekoucího brzy po hranicích, brzy územím kantonu. Podnebí jest v rovině velmi mírné, přšek dostatek. Půda kromě drsných výšin úrodná plodí obilí, zeleninu, dosti vína a višně, z nichž vyrábí se hojně višňovky. Na výšinách provozuje se chov dobytka salašnický. V horách láme se mramor, alabastr a sádra. U Rýna salina Schweizerhall, jež dává ročně 135.000 q soli. Několik léčivých pramenů. V průmyslu kvete i mimo město B. výroba látek a stužek hedvábných, tkání hedvábných odpadků, barvení hedvábí, výroba hodin. Kantonem jednotným bylo Basilejsko od roku 1501 až do r. 1833.

Basilejský kanton městský, 35.8 km² veliký se 65.101 obyv. (1880 — 74.251 obyv. r. 1888) má mimo město B. toliko 3 obce: Bettingen, Klein-Hüningen a Riehen. Jeho ústava (z 10. kv. 1875) jest ryze demokratická. Zákonodárnou moc má veliká rada o 130 členech volených od občanstva na 3 léta, kteráž ustanovuje také výšku daní, rozhoduje o půjčkách, má právo udíleti milost, bdí nad správou. Lidu však přísluší v zákonodárství fakultativní referendum (právo, že zá-

kony a ustanovení významu všeobecného, ač-li nejsou naléhavy, musí být předloženy k odhlasování lidu, kdykoli si toho přeje aspoň 1000 občanů), jakož i iniciativa (právo žádati o vydání, změnu nebo zrušení některého zákona, neb o revisi ústavy). Výkonnou moc má vládní rada 7členná, volená na 3 léta velkou radou, kteráž také podává účty a sestavuje roční rozpočet. Nejvyšší moc soudní vykonává soud appellační, odvolací (9 členů volených od velké rady na 9 let). K němu jdou odvolání ze soudu občanského i soudu trestního. Poroty není. Soudce volí velká rada. Státních příjmů (hl. daň z příjmů, živností a z majetku) bylo r. 1886: 2,415,194 zl., výdajů: 2,298,038 zl. Do rady spolkové vypravuje kanton tento 3 zástupce. — Velká rada jest spolu zastupitelstvem městským, vládní rada městskou radou v B-i.

Basilej, kanton venkovský, 421⁶ km² veliký, s 59,271 obyv. (1880 — 62,133 obyv. r. 1888) jest republikou demokratickou (ústava ze 6. břez. 1863). Sborem zákonodárným jest zemská rada, volená přímo od lidu na 3 léta (1 člen na 800 občanů), jež volí zástupce do švýc. rady spolkové, dohlíží na správu jmění státního, má právo udíleti milost atd. Lid má referendum a iniciativu (1500 občanů). Výkonný orgán, vládní rada (5 členů), volena jest přímo od lidu na 3 léta, kdežto vládní president a vicepresident jsou voleni od zemské rady právě tak jako členové vrchního soudu (7 čl. na 3 léta). Tomuto odvolacímu soudu podřízeny jsou soudy okresní, soud trestní a soud kázeňský (o 7 členech). Soudce těchto soudů volí lid. Stav advokátů jest zrušen. O revisi ústavy jest hlasovati každých 12 let. Státních příjmů (žádné daně přímé, pouze nepřímé a desátek ze saliny) bylo r. 1887: 279,210 zl., státních výdajů: 278,744 zl. — V radě spolkové má kanton ten 3 zástupce. — Pro účely správní rozdělen jest kanton na 4 okresy (Arlesheim, Liestal, Sissach a Waldenburg). Hlavním městem jest Liestal.

Znakem kantonu městského i města B-e jest černá hlů basilejská (t. j. berlá biskupská, spojená dole s rybářským bodcem) v bílém poli, znakem kantonu venkovského červená hlů basilejská v bílém poli.

Dějiny. Původ B-e sahá do dob římských; slula zprvu Robur, pak Basilia. Za stěhování národů padla v ruce Alemánů, pak stala se částí říše Franské, smlouvou verdunskou dostala se Lotharovi I., po smrti Lothara II. přešla v moc Luďvíka Němce. R. 912 připadla k Burgundu, načež odkazem krále Rudolfa II. vrátila se zase k říši Římskoněmecké. Mezi tím byla se stala sídlem biskupa, který nabyl na poč. XI. stol. vrchního panství nad městem i širým okolím. Průběhem pozdějších věků město vymaňovalo se poněmhu z moci biskupské a vzrůstalo blahobytem přes mnohé, veliké pohromy (dlouholeté spory mezi slechtou osedlou ve městě a cechy, mor 1313, černá či basilejská smrt r. 1348—49, která zahladila 14,000 lidí, zemětřesení 1356, vpády band řečených Angličané r. 1365 a 1375, boj

s Leopoldem Habsburským r. 1376 a j.). Od bitvy u Sempachu B. v zuřivých bojích s Habsburky chýlíla se ke spříšežencům švýcarským. V době, kdy zasedal ve městě koncil basilejský (1431—1448), odrazila vítězný útok Armagnaků najatých Bedřichem III. Habsburským bitvou u St. Jakubu (1444). Později účastnila se války proti Karlovi Smělému (1474—1477), ale nevmysla se do války švábské. Po míru basilejském (22. září 1499), uzavřeném mezi císařem Maxmiliánem a Švýcary, přijata byla B. do spolku spříšeženců (1501) s veškerým územím svým.

Záhy potom došla si přístupu do města reformace a přičiněním Oecolampadia (Jan Hausschein) a Myconia zvítězila. Biskup i kapitula opustili město po bouři obrazoborců (1529). B. byla tehdy obcí demokratickou; v čele měla velkou (280 členův) a malou radu (64 členů), jež doplňovaly se samy. Venkov byl městu úplně podroben a utlačován. Po některých nezdařených bouřích roznitila revoluce francouzská povstání poddaných proti vládě, jež domohlo se uznání zásady rovnosti. Po pařížské revoluci červencové (1830) venkov zřídil si v Liestalu vládu prozatímnou (led. 1831). V boji občanském, propuklém z toho, prohlásila spolková vláda švýcarská rozdělení kantonu (5. října 1832), venkov byl si dal již v květnu toho roku vlastní ústavu. Branný pokus města B-e proti venkovu se nezdařil (1833. srp.). Tu vláda spolková obsadila město i venkov vojensky a nařídila rozdělení kantonu. Město vypracovalo sobě novou ústavu již 3. říj. 1833. Jméni státní rozděleno smířčím soudem v Aargavě roku 1835.

Basilejské biskupství vzniklo ve století VIII. přenesením sídla biskupského z Augusta Rauracorum (Augst) do B-e. Bylo bezprostředním knížectvím říšským zaujímajíc mimo basilejský kanton části kantonů bernského, solothurnského a aargavského. Církevně podřízeno bylo arcibiskupství besanconskému. Reformace pohnula biskupa Filipa z Gundelsheimu, že přeložil sídlo do Pruntru (Porrentruy). Zůstal i potom knížetem říšským. Když účinkem revoluce francouzské vzbouřili se jeho poddaní (1792), a biskup dovolával se pomoci rakouské, obsadili Francouzové jeho zemi a vypudili ho. Připojili ku Francii nejprve jenom katolické krajiny, brzy potom též ostatek; utvořili z něho depart. Mont-Terrible (po hoře Terry), jež r. 1800 připojili k dep. hornorýnskému (Haut-Rhin). Spojenci vpadše poprvé do Francie oddělili od ní toto území, a kongres vídeňský připojil je s největší částí k Bernu. — Smlouvou Luzernu, Zugu, Solothurnu a Bernu se stolicí papežskou (1828) obnoveno bylo basilejské biskupství se sídlem v Solothurnu a rozšířeno na katol. obyvatelstvo kantonů basilejského, aargavského a thurgavského. Když však biskup Eug. Lachat zdráhal se podvoliti se ustanovením kantonů, byl sesazen (1873) a svěřena mu církevní správa Tessinska. Po jeho smrti (1888) bylo Tessinsko připojeno k biskupství, které odtud sluje basilejsko-luganským.

Literatura. Streuber, Die Stadt Basel (Basilej, 1854); Berlepsch, Basel und Umgebung (t., 2. vyd., 1876); Geering, Handel und Industrie der Stadt Basel (t., 1886); Ochs, Geschichte der Stadt und Landschaft Basel (Berl. a Lip., 1786—1822, 8 sv.); Heusler, Verfassungsgesch. der Stadt Basel im Mittelalter (Basilej, 1860); Buxtorf-Falkeisen, Basler Stadt- und Landgeschichten (t., 1865); Basler Chroniken, herausgegeben von der historischen Gesellschaft in Basel (Lipsko, 1872—80, 2 sv.); Boos, Gesch. der Stadt Basel v. d. Gründung bis zur Neuzeit (Basilej, 1877); týž, Urkundenbuch der Stadt und Landschaft Basel (t., 1881 a 1883); Baseler Jahrbuch (t., 1879 a násl.); J. Trouillat a L. Vautrety, Monuments de l'ancien évêché de Bâle (Porrentruy, 1852—1867, 5 svazků).

Basilejský mír. V Basileji uzavřeny byly 3 smlouvy smírné: 1. Mír cis. Maxmiliána I. se spříseženci švýcarskými, zjednaný 22. září 1499. Spříseženci švýcarští byli jím skutečně uznáni neodvislími na říši Římské, pouze přiznána jim ochrana říše. Za to navrátili k Tyrolsku 6 obvodů soudních v Prätigau. — Formálně dovršeno vyloučením Švýcarů ze svazku říše Římské teprve na sněmě kostnickém (1507), důsledek to B-ského m-u. — 2. Mír Pruska s republikou Francouzskou, dokonáný 5. dub. 1795. Tuto zastupoval Fr. markýz de Barthélemy, ono nejprve Goltz, potom kancléř Hardenberg. Prusko odstoupilo mírem tím od spolku proti Francii a odvolalo vojska svá s levého břehu rýnského. Tajnými články smlouvy smírné uzavřen spolek pruskofrancouzský za zveličením Pruska a za docílením neutrality sever. Německa ve prospěch Francie. — 3. Mír Španěl s republikou Francouzskou, vyjednaný 22. čce 1795, vedlé něhož získala Francie španělský podíl na amer. ostrově Haïti, vydala však Španělsku své výboje za Pyrenejemi. Tajnými články smlouvy uzavřeno přátelství mezi oběma státy. — Srv. Albert Sorel, La paix de Bâle (Revue historique 1877 a 1878); týž, La diplomatie française et l'Espagne de 1792 à 1796 (Rev. hist. 1879 a 1880); Ranke, Denkwürdigkeiten des Staatskanzlers von Hardenberg (Lipsko, 1876—77, 5 sv.).

Basilejský sněm. B. s. (1431—1438, resp. 1440). Papež Martin V. svolal k r. 1431 do Basileje všeobecný sněm, na kterém se mělo jednati o učení husitským a opravách v církvi. Papež jmenoval kardinála jáhna Juliána Cesariniho předsedou tohoto sněmu (1. ún. 1431), leč zemřel již 20. února 1431. Jeho nástupce Eugen IV. potvrdil též kardinála Cesariniho za svého legáta i za předsedu B-ského s-u (12. bř. 1431). Počátky sněmu tohoto byly prachatrné; měl se počíti 7. bř. 1431, ale toho času dostavil se do Basileje jediný opat Alexander z Vezelaye v Burgundu, horlivý přítel církevní opravy. Poněvadž Julián Cesarini křižáckou výpravou proti husitům byl zameštnán, splnomocnil místo sebe dra. Polemara a dominikána Jana z Dubrovníka, aby sněmu předsedali; oba však teprve 19. čce do Basileje se dostavili a 23. čce 1431 s doktory, kanov-

níky a opaty, ale bez biskupů »všeobecný sněm« začali. Když pak křižáci od husitův u Domažlic byli poraženi, dostavil se kardinál Julián do Basileje; potvrdil všechno, co jeho zástupcové pro utvrzení sněmu učinili, a 11. října 1431 ustanovil král římský Sigmund bavorského vévodu za protektora sněmu. Sněm vyslal ku papeži kanovníka Jana Beaupèra (Pulchripatriis) z Besançonu, ten však papeži přemrštěně líčil, že synoda jest chatrně navštívena, že biskupům pro válku zůficí mezi Filipem, burgundským vévodou, a Bedřichem, vévodou rakouškotyrolským, těžko do Basileje přijíti, a že Basilejští husitstvím nakaženi duchovenstvo týráti si dovolují. Na základě této přemrštěné zprávy a pak vzhledem k Řekům, kteří si sněmu pro uzavření unie přáli, udělil papež kard. Juliánovi listem z 12. listop. 1431 moc, aby sněm rozpustil a nový oznámil, který by se v Bologni za půldruhého roku odbyval. Ale zvěděl, že sněm (15. října) husity do Basileje pozval a jim veřejně slyšení slíbil, pokládal to za poškození vážnosti Apoštolské Stolicé i synod a rozpustil sněm bullou z 18. pros. 1431. Zatím kardinál Julián, nečekaje papežovy odpovědi, konal první sedění sněmu 14. pros. 1431, kde sněm za řádně svolaný se prohlásil a vytknul úkol »vymýtití kacířství a fecký rozkol, upevniti víru, učiniti mír mezi křesťanskými knížaty, opravití církev ve hlavě a údech a obnoviti starou kázeň«. Avšak celý sněm skládal se posud jen ze tří biskupův a 12 opatů. Když zrušovací bulla papežova v lednu r. 1432 do Basileje přišla, byli sněmovníci velice rozhořčeni, a kardinál Julián poslal papeži vřelý list, aby sněmu v Basileji ponechal, mezi jiným k tomu ukazuje, že Čechové budou říkati: »Povolali nás k synodě, ale neosmělili se na nás čekati; nemohou nás ani zbraní, ani svatými knihami přemoci«, a budou tak ve svém bludu utvrzeni. Nicméně vzdal se kardinál dalšího předsednictví, aby svou poslušnost ukázal. Sněm vydal okružník k veškerému křesťanstvu a prohlásil se v něm za řádně v Duchu sv. shromážděný a tudy odhodlaný pokračovati v započatém díle. Římský král Sigmund ujmál se statečně sněmu a vyslal posly za posly ku papeži, aby zrušující bullu odvolal, a ujišťoval Basilejské svou ochranou. O toto ochranu, jakož i účastenství jiných dvorů se opírajíce, slavili Basilejští 15. ún. 1432 druhé veřejné sedění, v němž opakovali kostnickou zásadu o vrchnostenství všeobecného sněmu nad papežem, jakož i o tom, že sněm bez vlastního přivolení rozpuštěn býti nesmí. Toto vystoupení Basilejských bylo velmi smělé, poněvadž tam bylo posud jenom 14 biskupů, tedy praskrovný počet, který stačil na provinciální synodu, nikoli však na obecný sněm. Pro Basilejské prohlásil se sjezd francouzských prelátů 26. ún. 1432 v Bourges. V sedění 3. dne 29. dubna vyzvali Basilejští papeže, aby zrušovací bullu odvolal a osobně nebo skrze plnomocníky ve třech měsících s kardinály do Basileje se dostavil; kdyby toho neucínil, musili by proti němu zákonitě zakročiti. Proti

papeži dále postupující, dali mu v 8. sedění 18. prosince lhůtu 60 dní, kteráž pak ještě dvakrát prodloužena, aby svou zrušovací bullu odvolal, a prohlásili jej v 10. sedění dne 14. ún. 1433 konečně za tvrdšího a neposlušného. V těchto dobách nastal u papeže příznivý obrat ke sněmu; jsa vnitřními i vnějšími nepřátely obklopen a králem Sigmundem ke smíření s Basilejskými nutkán, a nechtěje za nepřítelů církevní opravy býti považován, rozhodl se co možná nejvíce ustoupiti a uznal bullou ze 14. ún. 1434 b. s., který však své nepřátelské kroky proti Apoštolské Stoliči měl odvolati. Ale Basilejští setrvali ve svém odporu a prohlásili v 11. sedění 24. dub. 1433, že papež zdráhající se osobně nebo skrze legáta na sněm všeobecný se dostaviti, suspensi propadá a setrvaje v neposlušnosti sesazen býti může. Spor papežova se sněmem použili italští velmoži, útočili pod pláštíkem, jako by za sněm bojovali, na církevní stát, a zmocnili se celých provincií a četných pevných míst. Tu povolil papež Eugen na dobro, a přijal dekretem z 15. prosince 1433 formulí uznávající sněm, kterou mu Basilejští zaslali, s některými změnami, kterýžto dekret v sedění 16. dne 5. ún. 1434 čten byl. Dne 24. dub. 1434 byli čtyři papežští legáti v generální kongregaci do sněmu uvedeni, učinivše přísahu na kostnické dekrety o vrchnostenství všeobecných sněmů nad papežem, ale pouze za sebe jakožto osoby soukromé, nikoli však po rozkaze papežově, a obdrželi v sedění 17., konaném v přítomnosti Sigmundově dne 26. dub. 1433, předsednictví, ale se značným omezením, kterému se sice podrobili, avšak s doložkou, že tím žádná újma vážnosti Apoštolské Stoliče diti se nesmí. Za sporu s papežem vyjednávali Basilejští s Čechy, aby je do lůna církve zpět uvedli, a dali jim 20. čna 1432 ve svém 4. sedění bezpečný průvod. Na sněmě českém, slaveném na Horách Kutných dne 31. srpna 1432, byli zvoleni poslové, kteří se měli odebrati ke koncilu do Basileje. Poselstvo české skládalo se z nejvýtečnějších osob světských i duchovních, majících v čele svém Prokopa Holého; poselstvo vjelo na 300 koních 4. led. 1433 do Basileje. Dne 10. ledna 1433 dostavilo se poprvé 30 českých poslů do generální kongregace sněmu, čímž začala vlastní vyjednávání o smír. Nejprve rokovalo se o 4 článcích pražských; mistr Jan Rokycana, kazatel v Týně v Praze, hájil článek první o přijímání pod obojí; článek druhý o trestání veřejných hříchů v církvi u duchovních i světských osob skrze ty, na kteréž to sluší, hájil kněz Mikuláš z Pelhřimova, pozdější biskup tábořský; třetí článek o svobodném hlásání slova Božího od křesťanských kněží zastával česlavský farář, sirotčí kněz Oldřich ze Znojma, a posledního článku proti kněžskému vládnutí pozemskými statky Petr Engliš, horlivý táborita. Vyjednávati o jiných věcech, kterými se Pražané a Táboři od sebe różnili a které v 28 článcích sestaveny byly, nechtěli Čechové, pokud ony čtyři hlavní články projednány nebudou. Hádání o tyto trvalo: plně tři měsíce a to bez

úspěchu. Basilejští navrhovali Čechům, aby do sněmu vstoupili a jeho usnesením se podrobili, k čemuž však tito nesvolili, nemajíce k tomu moci. Pročež Basilejští vypravili s nimi do Čech své posly, v jejichž čele byl Filibert, biskup konstantský (Contence) v Normandii, aby tentýž návrh českému sněmu učinili, který však v čnu 1433 ho nepřijal. Po mnohém vyjednávání mezi Basilejskými a Čechy byly konečně 4 pražské články či artikule s jistými ohradami Čechům v tak zvaných »kompaktátech« povoleny, které český sněm, položený do Jihlavy, slavně dne 5. čce 1463 přijal. Když b. s. s papežem alespoň na oko se smířil, dostavil se k němu větší počet biskupův a opatů (až 200). Sněm mohl nyní blahodárně svou činnost rozvíjeti, kdyby byl svého odporu proti papežství zanechal a ponechal věmu úkolu se věnoval, ale toho neučinil. Již v 18. sedění dne 26. čna 1434 obnovil kostnický dekret o vrchnostenství všeobecného sněmu nad papežem. V sedění 20. a následujících vydali Basilejští důležité a přísné dekrety reformační proti souložnictví duchovenstva, rozmnožování appellací a interdiktův, o důstojném konání služeb Božích a proti zlořádům v kostelích, jakýmiž byly slavnosti bláznův, popitky a trhy; zrušili (v 21. sedění 9. června 1435) všechny annáty a taxy, kterých Apoštolská Stoliče, udělujíc neb potvrzujíc duchovní úřady, požívala. Dále zrušili sněmovníci všechny rezervace kromě těch, které obsaženy jsou v Corpus juris clausum. V 23. sedění 25. bř. 1436 vydali nové předpisy o volbě papežské, o přísaze, kterou zvolený má učiniti, a o počtu, právech a životě kardinálů. Roztržka mezi papežem a sněmem stala se skrze Řeku nezhojitelnou, když šlo o to, aby místo nastávajícího sněmu se určilo. Část sněmu připojila se ku papeži, jehož legáti Florencii neb Vidim (Udine) za místo sněmu navrhovali. Papež potvrdil usnesení menšiny bullou z 29. kv. 1437. Basilejští, neohlížejíce se na císaře Sigmunda a kardinála Juliána Cesarini, který je s toho srážel, pohnali v 26. sedění 31. čce 1437 papeže, aby v 60 dnech před jejich soud se dostavil. Papež vydal proto 18. září 1437 slavnou bullu »Doctoris gentium«, kterou sněm do Ferrary přeložil, pro kteréž město Řekové se rozhodli, neplodnost b-ského s-u, již 6 let trvajících, jasně ukázal a hřichy jeho vyčítal. Za to Basilejští žádali ve svém 27. sedění dne 27. září 1437, aby papež bullu svou odvolal, prohlásili jej v 28. sedění dne 1. října za tvrdšího (contumax) a hrozili mu v 29. sedění 12. října suspensí a sesazením i prohlásili bullu o přeložení sněmu do Ferrary za neplatnou. Bez ohledu na hrozby Basilejských však rostl počet prelátů, kteří se na sněm ferrarský, začatý 8. led. 1438, dostavili, kdežto Basilejských čím dále, tím více ubývalo. V měsíci únoru 1438 bylo v Basileji 25 biskupův a 17 opatů, za to ve Ferrate 25 biskupův a brzo 160 bez Řeků. Zdarem sněmu ferrarského ztratili Basilejští veškerou rozvahu, suspendovali ve svém 31. sedění 24. ledna 1438 papeže a prohlásili v 32. sedění 24. bř. 1438

sněm ferrarský za rozkolnický. Arleský arcibiskup, kardinál D'Allemand, provedl to, že v 33. sedění dne 16. května 1439, ačkoli většina biskupů proti tomu byla, tyto tři věty za pravdy katolické víry byly prohlášeny: 1. Všeobecný církevní sněm jest nad papežem; 2. papež nemůže všeobecného sněmu ani přeložiti, ani odložiti, ani rozpustiti; a 3. kdo těmto pravdám tvrdošijně odporuje, jest kacířem. Na základě těchto článků byl papež Eugen IV. hlavně působením kardinála D'Allemanda v 34. sedění dne 25. čna 1439 sesazen; pokračující ve svých seděních, prohlásili v sedění 37. dne 24. října 1439 některé dekrety o volbě papežské a potvrdili 30. října v sedění 38. voliče, kteří 5. listopadu 1439 za papeže zvolili Amadea, savojského vévodu, laika, vdovce, otce dvou synů, muže beze všeho theologického vzdělání a lakomce. Učiněnou volbu potvrdili Basilejští v 39. sedění 17. list. 1439. Vévoda přijal volbu a nazval se Felixem V., což bylo v 40. sedění dne 26. února 1440 prohlášeno. Vzdoropapež přišel pozdě do Basileje, kde byl 24. čce 1440 s nádherou korunován. Aby mu příjmy opatřili, rozepsali Basilejští v 42. sedění 4. srpna na všechna obročí krutou daň: na prvních pět let jednu pětinu, na dalších pět let jednu desítinu veškerých příjmů; daň tu však pouze Savojsko platilo. Jeho poslušností bylo malé obsahující pouze Savojsko, Švýcarsy, pět německých knížat a několik německých říšských měst a některé university. Proti Basilejským obracela se nevole všech dobře smýšlejících; jejich nejlepší síly je opouštěly: kardinál Julián Cesarini hned, když začali proti papeži process; arcibiskup palermský Mikuláš Tudeschi na rozkaz svého krále, Mikuláš Cuský (Cusanus), děkan z Coblenzu, i Aeneáš Silvius, jejich nejhorlivější obhájce, dějepisec b-ského s-u a roku 1440 docela tajný pisář Felixe V. Císař Sigmund († 9. pros. 1437) přál zprva Basilejským. později odvrátil se od nich. K nové volbě shromáždění kurfiršti ve Frankfurtě (18. břez. 1438) prohlásili se pro neutralitu mezi papežem a sněmem, která trvala v Německu za vlády Albrechta II. († 1439). Jeho nástupce císař Bedřich III. klonil se ku papeži Eugenu IV. Když však Eugen IV. oba kurfiršty, trevirského a kolínského, ježto klonili se ke vzdoropapeži, sesadil a jiné na jejich místo dosadil, sjeli se ostatní kurfiršti ve Frankfurtě a zavázali se listinou z 21. března 1446, že Eugena IV. za papeže uznají, když basilejské a kostnické dekrety o vrchnostenství všeobecných sněmů nad papežem uzná, nový všeobecný sněm svolá a sesazené kurfiršty zase dosadí. V čele poselství kurfirštů stál norimberský syndikus Řehoř z Heimburgu. Papež dal jim zprva zápornou odpověď, ale na výstrahu Aeneáše Silvia, tajného pisáře Bedřicha III., kterýž jej do Říma za posly knížat poslal, slíbil, že určitou odpověď sjezdu knížat zašle. Papež smířil se s Aeneášem Silviem, který s papežskými legáty kardinálem Tomášem ze Sarzana, biskupem bolognským, Janem, biskupem lutišským, Janem Carvajalem a Mikul. Cuským

na říšském sněmě ve Frankfurtě (v září 1446) příznivý obrát papeži způsobil. Nové poselství bylo z Němce ku papeži posláno. Po mnohém vyjednávání učinil papež na smrtelné posteli mír s Němci tak zvanými konkordáty s knížaty, jež tvoří čtyři papežské bully z 5. a 7. února 1447, v nichž papež žádostem Němců povolil, pokud to s vážností Apoštolské Stolice se srovnávalo, a Němci učinili mu přísahu poslušnosti a zanechali své neutrality. O 16 dní později zemřel Eugen IV. dne 23. února 1447, a jeho nástupcem stal se Tomáš ze Sarzana, biskup bolognský, pod jménem Mikuláše V., který s císařem Bedřichem III. tak zvaný aschaffenburgský nebo vídeňský konkordát ze 17. února 1448 uzavřel, jimž opět více v Německu dosáhl, nežli bylo lze po basilejských dekrettech očekávati. Uzavřením vídeňského konkordátu udeřila poslední hodinka Basilejským. Již 20. čce 1447 odňal Bedřich III. Basilejským bezpečný průvod čili glejt; město sice vzdorovalo celý rok jeho výroku, avšak 20. čna 1448 napomenulo Basilejské k odchodu, načež tito se do Lausanny k svému vzdoropapeži tam dlcimě odebrali a 24. čce 1448 své první lausannské sedění odbyvali, ale na čestný ústup pomýšleli. V 2. sedění poděkoval se vzdoropapež Felix V. dne 7. dub. 1449; v 3. sedění dne 16. dubna zrušili Basilejští všechny tresty vydané na řádného papeže; v 4. sedění dne 19. dub. zvolili, dělajíce, jako by Apoštolská Stolice byla uprázdněna, Tomáše Sarzana, Mikuláše V., jemuž posud poslušností odpírali, za papeže, poněvadž prý vědí, že článek o vážnosti všeobecných sněmů nad papežem uznává, a v 5. a posledním sedění dne 25. dubna 1449 udělili Felixovi, kterého Mikuláš V. kardinálem-biskupem sabinským a legátem učinil, pravomocnost pro jeho úřad legátský a prohlásili sněm za rozpuštěný. **B. s.**, s takovými nadějemi začatý, stal se svým průběhem neštěstím církve, podkopal vážnost Apoštolské Stolice u národův a stal se vzorem neposlušnosti k ní. Poněvadž papežové tohoto sněmu slavně a řádně nikdy neschválili, nečítají ho církevně smýšlející učenci mezi všeobecné (oekumenické). Prameny a díla o b-ském s-e jsou: Sbírky koncilů od Mansiho (XXIX. až XXXI. svaz), Harduina (svaz. VIII, IX.); Palacký, Monumenta Conciliorum saec. XV. (Videň, 1857); Hartzheim, Conc. Germ. (sv. V.); Bieterim, Deutsche Concilien (sv. VII.); Heffele, Concilien-Geschichte (Freiburk, 1874; sv. VII., 2. oddíl). *Dr. Kr.*

Basiletti Luigi, malíř ital. (* v Brescii 1780 — † 1860). Vyučiv se u Santa Cattanea studoval dále v Bologni a v Římě, kde seznámil se s Canovou a maloval jeho podobiznu. V Brescii, kam se vrátil již jako slavený umělec, okrášlil svými malbami některé budovy veřejné i soukromé. V novém domě brescijském jest od něho oltářní obraz *Anděla strážce s chlapcem*; v galerii Tosi *Smrt Nioboven*. Oblíbeny byly jeho obrazy krajiny, z nichž některé také jsou v galerii Tosi, nejlepší však, *La Cascata di Tivoli*, v Miláně. Zabýval se také archaeologií a jeho návodem a

fizením byl vykopán chrám řečený Vespasiánův v Brescii, při čemž nalezena byla známá kovová socha Victorie.

Basileus archón, archón král, druhý z devíti archontů (v. t.). Královská moc zahrnovala v sobě nejr. volebuvodcovství, nejr. kněžství a nejr. soudnictví. Kněžské funkce králů přešly na archonta druhého, který obdržel po králi i jméno βασιλεύς, t. j. král. B. a. měl vrchní dozor na posvátná místa a náleželo mu řízení věcí náboženských a obřadních. Řídil slavnosti některé, j. eleusinské mystérie, lenaie, antheserie, hry gymnické a závody pochodňové. S kněžským úřadem jeho souviselo soudnictví, pokud se týkalo kultu a státního náboženství. Jemu náležely soudy krevní, poněvadž dle názorů řeckých právo krevní bylo částí práva posvátného. Přibuzní zavražděného podali žalobu proti vrahovi a b. a. a. t. a. t. který ji přijal a zavedl předběžné vyšetřování, jež trvalo tři měsíce, a po jeho ukončení podal věc k rozhodnutí soudu, kterému dle své povahy náležela. Soudu tomu b. a. předsedal, řídil přelíčení a staral se o provedení rozsudku. Náležela mu tedy t. zv. *ἡγεμονία δικαστηρίου*, ale samostatně rozsuzovati nemohl, a jen menší přestupky, pokud spadaly v obor jeho činnosti úřední, mohl sám potrestati; e. něžité až do určité výše. Ze spory gymnasiarchů a vůbec všechny, které se sběhly při slavnostech řízených b. e. e. a. t. e. m, náležely před něj, rozumí se samo sebou z toho, co bylo řečeno. Po celý rok úřadování měl b. a. dva pomocné úředníky, kteří sluli *παρῆδοροι* (přisedící), jež si sám volil a jež mohl kdykoli z vlastní vůle propustiti. Jako archón epónymos a polemarchos měli zvláštní úřadovnu, tak i b. a.; úřadoval v královské síni sloupové (*στοὰ βασιλείας*) nebo v t. zv. bukoleiu poblíž prytanea. Archontem králem mohl býti jen muž ženatý, jehož choť byla původu ryze občanského, vedla neuhonný život a vdala se jako panna a žila tedy v prvním manželství. Odpovědností, přisahou úřední a poctami nelišil se b. a. od ostatních archontů. Dle jedné zprávy (Pollux 7., 85.) měl zvláštní střevice t. zv. basilides (*βασιλίδες*). G. Gilbert, Handbuch der griech. Staatsalterthümer (r. sv., str. 241). — *ny.*

Basili Francesco, ital. skladatel hudeb. (* 1766 v Loreté — † 25. března 1850). V letech 1788—1825 napsal nejlepší svoje skladby jak kostelní (oratorium *Sansone, Requiem* a j.), tak světské (15 oper, z nichž nejčelnější jsou *La bella incognita, La Locandiera, Achille nell'assedio di Troja, Il Ritorno d'Ulysse, Antigono* a j.). R. 1827 B. stal se spolufeditelem konservatoře milánské a roku 1837, po Fioravantim kapelníkem u sv. Petra v Římě, kdež působil až do své smrti. Symfonie jeho, psané slohem Haydnovým, byly provedeny v Bruselu řízením Fétisovým. V Itálii skladby jeho nebyly populárními; pokládali je za příliš učené a důkladné.

Basilla viz Baltia.

Basiliadis Spyridion N., básník novorecký (* 1845 v Patrasu — † 1874 v Athénách). Elegické a lyrické básně jeho vynikají vzletem,

správnou řečí, mohutnou dikcí a skoro přehnanou smělostí a původností obrazů. Psa! pode jménem Orion. Podřízenějšího významu jsou jeho dramata.

Basiliáni, řeholníci východní církve řecké, mají svůj původ od Basilia Vel., který navrátil se ze své cesty po Syrii, Mesopotamii, Palestině a Egyptu, na níž dokonale poznal mnišství, založil na svém otcovském statku v Pontu na řece Iridě první mužský klášter, naproti němuž na druhé straně řeky matka jeho Eumelie se sestrou jeho Makrinou žily v klášteře ženském. K tomuto prvnímu klášteru přibýly brzo jiné, jimž všem Basilius jsa již knězem vypracoval velikou a malou řeholi a ta zavládla na Východě, kdež trvá až do dnešního dne; východní mnichové přijali jméno b-nů, jenom u Maronitů, sjednocených Armenův a Chaldeův řídí se mnichové řeholí sv. Antonína. B. rozšířili se též na Západ, k čemuž přispělo řecké panství v Itálii, pronásledování obrazoborských císařův a bázeň před muhammedánstvím. Z říše Byzantské přišli b. s křesťanstvím do Ruska, kde Pečerská lavra, jesyňový to klášter v Kijevě, stala se matkou všech klášterů ruských. Rád dělí se na tři stupně: novice, professy a dokonalé. Sv. Basilius neurčil, jak dlouho trvati má noviciát, jež dnes trvá u Rusů tři, na hoře Athoně dvě léta a u sjednocených b-nů rok. Po noviciátu činí mnich tři obyčejné sliby čistoty, chudoby a poslušnosti a dostane malé řeholní roucho; dokonalí, jichž dnes je jenom málo, obdrží roucho veliké, zvané andělské. Mnichové jsou dleem laikové, dleem kněží (*ιερομόναχοι*). Představení slují hegumeni; archimandrité slují představení velikých klášterů nebo kongregací čili několika klášterů v jeden celek spojených. Jako u jiných klášterův a řeholí klesla kázeň i u b-nů. Papež Řehoř XIII. snažil se b-ny italské opravití spojiv je r. 1573 v jednu kongregaci pod generálním opatem, jemuž i španělské b-ny podřídil. Když po zřízení království italského všechny kláštery se zrušily, utrpěly též b., leč jejich znamenité opatství Grotta Ferrata bylo zachováno. Neocenitelné zásluhy o církev získali si b. na Rusi. Když biskupové kijevské provincie v Břešti r. 1595 přijali unii, přistoupili k ní též b. a pracovali o jejím utvrzení. Metropolitou Hipatius Pocij přikročil k opravě řádu, zřídil proto ve Vilně v klášteře Boží Trojice seminář pro b-ny a učinil archimandritou téhož kláštera Josefa Velamina Rutského, kterýž po smrti Hipatiově (1613) sám stal se metropolitou a provedl důkladnou opravu řádu b-nů. Povolal r. 1617 představené značnějších klášterů do Novogroduku a předložil jim úplně vypracované stanovy ku poradě, které též s některými změnami byly přijaty. Všechny kláštery měly tvořiti jednu litevskou kongregaci, mající v čele protoarchimandritu, který by celý řád spravoval a představené jednotlivých domů dosazoval a sesazoval. Na nové schůzi r. 1621 byly stanovy dopodrobna vypracovány a r. 1624 od Apoštolského stolce schváleny. Když také diecése

przemyslská (1691) a Lvovská (1700) k unii přistoupily, chtěla litevská kongregace jejich kláštery k sobě připojiti, čemuž však tyto se protivily, a tu stanovila roku 1720 zámošská synoda, aby řečené kláštery tvořily pro sebe kongregaci s protoarchimandritou v čele; dekret však teprve r. 1739 byl proveden. Ale již r. 1743 obě kongregace, stará litevská Boží Trojice a nová korunní polská (haličská) pod ochranou P. Marie, spojily se na generální kapitole v Dubně v jeden celek s jediným protoarchimandritou v čele, jenž střídavě z obou provincií měl býti volen. **B.** blahodárně působili až do pádu Polska. Car Mikuláš r. 1832 zrušil všechny kláštery sjednocených b-nů v Litvě, Podolí, Volyni a Ukrajině, ponechav pouze sedm klášterů v Kongressovce, jež později zrušil car Alexander II. V Haliči tvoří sjednocení b. samostatnou kongregaci čili řeholní provincií Sv. Salvátora majíce 14 klášterů, rovněž v Uhrách, kde mají 7 klášterů; jeden klášter jest u sjednocených Rumunů v Sedmihradsku v diocési szamos-ujvárské. Sjednocení b. mají málo klášterů, za to nesjednocení jich mají hojnost v Turecku, Rusku, vůbec na Východě; nejznamenitější na hoře Athoně. V Uhrách a Chorvatsku jsou 24 kláštery nesjednocených b-nů a v Dalmacii čtyři. Nesjednocení Armenové mají také mnichy dle řehole sv. Basilia. Vedlé mužské větve b-nů je i ženská větev basiliánek, které též jsou sjednoceny a nesjednoceny; ony mají v Haliči dva kláštery (ve Lvově a Przemysli). *Dr. Kr.*

Basilica (*vena*), žila královská, nalézala se na vnitřní straně předloktí sbírajíc krev z pleťné žil téže strany a probíhá pak na rameni ve vnitřní rýze svalu dvojhlavého. Vena mediana b. zové se větve žily střední vybihající do žily královské. *Peč.*

Basilicata slula do r. 1871 jedna z provincií neapolských v již. Itálii, proměněná toho roku na provincii potulskou (Potenza).

Basilicorum Synopsis (Σύνοσις τῶν Βασιλικῶν), výtah z Basilik, zdělaný v X. st., s alfabetským uspořádáním látky. Otištěn v Zachariae: Jus Graeco-Romanum sv. VI. *Hř.*

Basilicum (*unguentum*), masť královská, ve farmakopoeích francouzské i německé obsažená, jindy i u nás hojně užívána, skládá se dle farmakop. německé z olivového oleje (45 d.), žlutého vosku, loje skopového a kolofonia (po 15 dílech) a terpentínu (10 dílů). Lid užívá jí k hojení oznošenin. *Peč.*

Basilicum viz Ocimum.

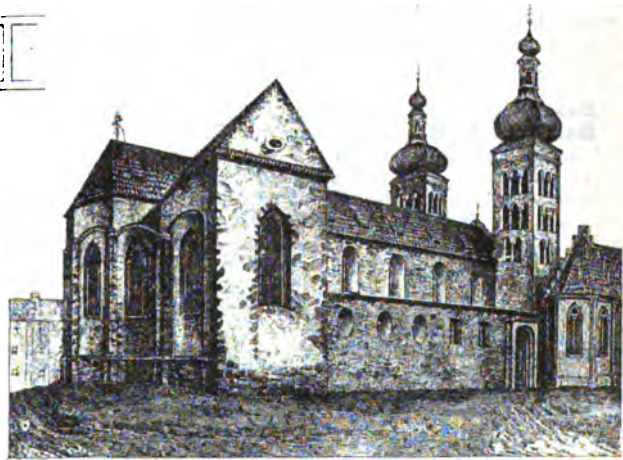
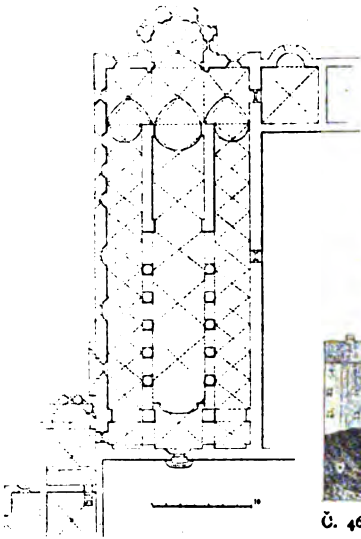
Basilika (z řec. tolik co královská budova), druh budov starořímských a později chrámů křesťanských. **B.** starořímská byla budova podlouhlá, vnitřní sloupením opatřená, a sloužila účelům obchodním a soudním. Stávala z pravidla na foru — odtud *basilica forensis* — a byla takto jaksi krytým pokračováním foru. Původ jména přiváděn druhdy ve spojení se jménem síně královské (Basileios stoa), ale způsobou svou a účelem b. římská z této sota vyplynula. Jméno samo označuje Římanům vůbec něco skvostného, vynikajícího. První b-ku postavil Porcius Cato r. 184;

také zvana byla dle něho b. Porcia. Nejstarší b. zachovala se v Pompejích, ovšem ve zřícenině. Jest podoby obdélníkové, vnitřně rozdělena v lodi sloupovím rovněž obdélník tvořícím, na konci v ně zdi jest vyvýšený tribunál, z předu jest po celou šíři budovy síň. Z pravidla bývá vnitřní loď vyšší vedlejších a vyčnívající partie opatřena jest okny. Pozdější b-ky tržní mívaly značné rozměry, tak b., již postavil v Římě Julius Caesar na svém foru a která zvana Julia, a b. Ulpia, kterou postavil Ulpius Trajanus na svém foru. Obě byly pětilodní, leč také vedlejší lodi kladly se peristylicky v předu i v zad kol hlavní. Do počátku IV. stol. po Kr. mívaly pouze dřevěné stropy; klenby použito poprvé v b-ice. Maxentiové, jinak Konstantiniánské, při tom pokračují lodi až k čelům, a pro tribunál zřizena v zadu v šíři střední lodi apsida; zároveň však upuštěno od čtvernoho sloupoví a děl bočních lodí rozdělena třemi mohutnými pilíři. Krom b-ky tržní byly v starém Římě b-ky privátní, nacházejší se v komplexu místnosti velkých privátních budov doby císařské. Bývají líčeny jako rozsáhlé síně s čtvernoho sloupovím. Ve skutečnosti zachovala se pouze jedna, t. zv. *Basilica Iovis* na Palatině, vykopaná r. 1862. Na zadní straně má polokruhovou tribunou, od níž pokračuje v před dvoji sloupovádi. Od poč. IV. století vyskytuje se název b-ky pro chrámy křesťanské; nejprve v Africe, později i jinde. Konstantin používá jména toho v nařízení, jimž káže kol r. 333 stavěti b-ku v Jerusalemě. Od polov. IV. stol. přichází v plně užívání. Hlavní schéma b-ky je obdélná budova, rozdělná sloupovím na 3 lodi, z nichž prostřední jest vyšší a zakončena z pravidla v šíři střední lodi v polokruhu a psidou, jinak konchou. V dobách pozdějších položena jest mezi apsidu a ostatní podélní budovu příční loď (transept), kteráž ve střední loď otvírala se paralelně s apsidou obloukem, zvaným triumfálním (*arcus triumphalis*). Na opačném konci táhla se v celé šíři budovy předsíň (*narthex*), která vedla v *nádvoří* ve čtverhranu před budovou rozložené (*atrium*). Jest patrné, že b. křesťanská má mnoho elementů b-ky starořímské; není však ani kopií b-ky tržní, jak původně se za to mělo, ani napodobením b-ky privátní, jak později dovozovalo; ale vyvinula se z nich a přizpůsobena byla speciálním potřebám kultu. Podstatný živel, středisko bohoslužby, apsida, vyskytuje se též na jediných stavbách křesťanských před Konstantinem — v katakombách a coemeteriálních chrámech. Známo, že původně scházivali se křesťané v přibytých privátních a odtud také přešel as mnohý motiv do stavby chrámové, jmenovitě atrium. S b-kou tržní sdílí b. křesťanská prostornost a bohatá sloupovádi.

Pokud se užívání jednotlivých částí týče, jest nejvýznamnější partii apsis, chor, kdež stál oltář (*mensa*), za ním v pozadí apsidy byl biskupský stolec (*cathedra*) a v pravo i v levo od něho stolice kněžstva (*subsellia*). Chor oddělen byl od ostatní budovy zábradlím

(*cancelli*). Ve střední lodi směrem k oltáři býval zvláštní chor pro nižší duchovenstvo. Obec věčících byla rozdělena dle pohlaví; mužům vykázána byla jižní, ženám severní loď. Blíž vchodu bylo místo kajících a katechumenů, v předšíní zdržovali se kající druhého řádu, později odbývány zde vigilie za mrtvé. S počátku kryty byly b-ky dřevěným stropem; stěny ozdobovány byly malbami a mosaikami, podlahy bývaly též mosaikovány. Nejdříve vyvinula se b. k umělecké výši v Itálii, jmenovitě v Římě povstaly ve století V.—VII. velkolepé stavby. K nim patřil též sv. Petr, Konstantinem založený, pětilodní budova, jež ustoupila nynější velkolepé stavbě. K nejstarším, dosud částečně zachovaným, náleží S. Pudentiana, S. Prassede, S. Nereo ed Achilleo, S. Maria in Cosmediu,

kyní u starokřesťanských b-k byla confessio, hrobka podzemní pod oltářem, v níž nacházely se ostatky mučenníků a vyznavačů. Příční loď končí rovněž apsidami a spolu s hlavním chorem během času nabývá tato partie různých tvarů. V podélné části přicházejí často místo sloupů pilíře, nebo střídají se s těmito. Polovinou XI. st. dovršuje se nový systém křížovou klenbou v hlavní i vedlejších lodích. Věže srostlé s budovou tvoří její podstatnou část, tím mění se předšíní chrámová a atrium, které s počátku pod jménem paradisus ještě se vyskytá, během doby odpadá úplně. Také v chrámu gotickém, ano namnoze i renaissančním vězí schema basilikální, ač pro chrámy té doby jména b-ky se neuzívá; teprve baroko opouští rozlohu b-ky na dobro. V našem století vrátila se zprvu stavba chrámová k b-ice

Č. 465. Basilika kláštera milevského.

C. Clemente a j. v. Velkolepá b. S. Paolo fuori le mura, pětilodní, s příčnou lodí vyhořela z větší části roku 1823, ale v původní podobě opět zřízena. (Viz Architektura, tabulka VI.) Zajímavá skupina b-k nachází se v Centrální Syrii, kdež se zachovalo jen s malými pohromami několik měst a vesnic povstalých v IV.—VII. století. Jsou to většinou menší trojlodní budovy, při nichž apside buď nevystupuje zevně, buď naopak zřetelně jest vytčena a pilastrov zdobena způsobem teprve později v románském slohu obvyklým.

Pro vývoj b-ky důležité jsou též stavby v Ravenně; zde obvyklé architektury nahrazeny jsou oblouky a zde poprvé vystupuje důležitý článek — věž. (St. Apollinare in Classe 534—549.) Až do konce X. st. podržuje b. většinou svou původní podobu, kterou vyvinuvší se sloh románský pak úplně proměňuje. Apsis oddaluje se od podélné budovy, mezi ně vkládá se jako pokračování lodi střední čtverhran, a chor takto prodloužený zároveň se zvedá a pod ním umísťuje se krypta, jejíž předchůd-

starokřesťanské a románské. V Praze z moderních staveb nese ráz b-ky při detailu renaissančním chrám sv. Václava na Smíchově vystavěný arch. A. Barvitiem. Ostatně srvn. Architektura, str. 664. sled. Z českých budov uvádíme b-ku milevskou s půdorysem (vyobr. 465.) a b-ku sv. Jiří na Hradčanech (Architektura, tab. XV.). Dále viz přílohy ke článku Architektura, tab. IV. b. v Pompejích; tab. VI. b. sv. Pavla v Římě. Literatura, jmenovitě o původu b-ky starokřesťanské, jest velmi obsáhlá; viz jmenovitě: Zestermann, Die antiken und die christl. Basiliken (1847); Messmer, Über den Ursprung der christl. Basilica (1856); Weingärtner, Ursprung des christl. Kirchengebäudes (1858); Bunsen, Die Basiliken des christl. Rom (1842); Hübsch, Die altchristl. Kirchen, 1862; De Vogüé, Syrie centrale (1865); Debio, Die Genesis der christl. Basilica (1882); A. Essenwein, Christl. Kirchenbau (1886). *Chl.*

Basilika (byzantská sbírka práva Justinianova). Byzantský císař Basilio I. (867—886) dal Justinianovy sbírky práv a zákony spojit

v jediné dílo o 40 knihách, zvané *Ἀνακρίσεις τῶν παλαιῶν νόμων* (*Repurgatio veterum legum*), ve kterémž mělo býti vynecháno vše zastaralé a stručněji uvedeno vše doposud platné. Syn a nástupce Basiliův Leo VI. (886 až 911) dokončil dílo toto a dal je vyhlásiti za říšský zákoník, kterýžto zván jsa *τὰ βασιλικὰ* (totiž *νόμμοι*) a spořádán podstatně dle systému Justinianova Kodexu má 60 knih rozdělených v tituly vzaté z Justinianových sbírek právy. Pod tituly těmito jsou seřaděny dle starého pořadu výťahy z Institucí, Pandekt, Kodexu a Novell, vybrané z byzantských komentářů, a úryvky z Prochira (v. t.). Záhy byly k b-kám přičiněny glossy (*σχόλια*), které rovněž byly vyňaty z oněch starších komentářů. B. a scholia došla nás dosti úplná. Nejnovější neúplnější vydání: E. Heimbach, *Basiliorum libri LX. VI. vol.* (1833—70); k tomu Zachariae *Supplementum* (1846). K dějinám B-k srvn. Zachariae, *Historiae iuris graecoromani delineatio* (1839, § 28—30); Mortreuil, *Histoire du droit byzantin* (1843—46, II. díl, str. 46—267); E. Heimbach, *Basiliorum libri vol. VI* (1870). *Hf.*

Basilio (José) viz da Gama.

Basilio: 1) B. svatý, zvaný též B. Veliký, učitel církevní (* okolo r. 330 v Caesarei kappadocké — † t. r. ledna 379) jsa nejstarším ze 4 synů, z nichž tři stali se biskupy. Otec slul též B. a byl řečníkem, matka Eumelia. Mladý B. studoval ve školách caesarejských, konstantinopolských a athénských a vynikal v grammatice, rhetorice a filosofii. V Athénách spřátelil se důvěrně s Řehořem Nazianským a později byl třetím v jejich důvěrném spolku bratr B-iův Řehoř; zde také seznámil se s Juliánem Odpadlíkem. Navrátil se do vlasti učil B. za veliké slávy rhetorice, ale brzo rozhodl se na radu své sestry Makriny pro život asketický. Za tou příčinou navštívil mnichy v Syrii, Palestině a Egyptě roku 360—61 a navrátil se do vlasti rozdal veškeré své jmění chudým a žil v samotě klášterní se svou matkou a sestrou Makrinou blíže vsi Anenés v Pontu (viz Basiliáni). Okolo r. 364 byl B. od Eusebia, metropolitu novocaesarejského, na kněžství posvěcen a po jeho smrti r. 370 stal se jeho nástupcem a tím exarchou nad Kappadokií a Pontem. Byl statným obhájcem víry proti Juliánovi Odpadlíku a ariánskému císaři Valentovi. Císař Valens chtěl ariánství učiniti panujícím ve své říši a poslal r. 372 praefekta Modesta do Kappadokie, aby tam jako v Bithynii a Galacii ariánství dopomohl k nadvládě. Především musil býti podvrácen hlavní sloup víry, kterýžto však tak rázně se opřel praefektovi, že císař sám pronásledování jeho zakázal. Brzo potom přišed císař do Caesaree byl B-iem tak pohnut, že mu daroval blížie Caesaree několik statků, na nichž B. založil chudobinec ohromné velikosti, po něm nazvaný »Basiliás«. O tom, kterak B. upevnil a upravil mnišství, viz čl. Basiliáni. *Dr. Kr.*

Co se týče B-iovy činnosti spisovatelské, dělíme hojná díla jeho takto: 1. Dogmaticko polemická, k nimž patří: *Ἀνακριτικὸς*

τῶ ἀπολογητικῶ τοῦ θεοσεβοῦς Εὐνομίου, 5 knih složených za vlády Juliánovy (v roce 362 sl.) proti ariánskému Eunomiovi a stoupencům jeho, řečeným *ανομοιοί*. Jiné dílo jest *Περί τοῦ ἁγίου πνεύματος*, v němž důrazně vystupuje proti poloariánům, již popírající homousii sv. Ducha nazývání byli *pneumatochoi*. V tomto jako v předešlém díle opírá se věčně o výklady sv. Athanasia, formálně pak (a leckdy skoro doslovně) o spisy Plotinovy. — 2. Exegetická díla jeho jsou: *Ὁμιλία εἰς τὴν ἐξαήμερον*, slavných to 9 řečí o stvoření světa v 6 dnech. B. snaží se v nich dokázati, jak vypravování Genese o stvoření světa správné jest, učení pak gnostiků a filosofů pohanských mylné. Znajе se téměř ve všech tehdejších vědách dovedl jasnou argumentaci a skvostnými líčeními upoutati mysli nejen posluchačstva ale i pozdějších spisovatelů církevních. Ovšem nelze výklady B-iovy posuzovati než se stanoviska výše tehdejší vědy. Dále jest 13 homilií na žalmy a výklad prvých 16 kap. z proroka Isaiáše (*ἐρμηνεία εἰς τὸν προφήτην Ἠσαΐαν*), kterýžto však poslední spis někteří B-iovi upírají. — 3. Asketické spisy: *Ἀσκητικά*, návod k mravnému životu mnišskému, k nimž se řadí klášterní pravidla, a to dvoji, obšírnější a stručnější, jež stala se základem mnišstva v Asii a na nichž zorganizováno jest mnišstvo řecké církve. Neméně důležitá pro konstituování církve východní byla leiturgie řečená caesarejská, které prý také B. je autorem a do níž zavedl zpěv lidu. — 4. Velmi důležité jsou řeči, které B. při rozličných příležitostech a slavnostech proslavil. Nejznámější z nich jest *Λόγος πρὸς τοὺς νέους. ὁπως ἂν εἰς Ἑλλήνων ἀφελοῖντο λόγων*. Řeč ta o sobě velmi často vydávána byla a překládána; v češtině podal pěkný překlad její Č. Vyhnis (Progr. gymn. v Příbrami, 1887). Jiné znamenité řeči jsou o boháčích, proti lakotě, proti závisti, »dberj sebe« (*πρόσεχε σεαυτὸν*) a j. 5. Objemná sbírka listů, celkem 366, ale bezpečně pravých jen 325. Možno je děliti dle obsahu na listy obsahu historického, podávající nám jasný obraz rozervanosti církve východní a snah B-iových o nápravu, listy dogmatické a proti haeretikům, listy morální tendence, listy (3) zv. »kanonické« (poučení biskupům o disciplíně), listy k přátelům, útěšné a j. V češtině, pokud nám známo, přeložen jediný (22.) list »epištola o životu samotném« rukop. z r. 1599 (veř. bibl. sign. XVII. G 96). B. byl veliký jako spisovatel, jako kazatel, biskup, učenec, theolog. Skvělé nadání jeho velebí sv. Řehoř Naz. (XX., 13.) a vypravuje o něm, že vynikal jako řečník, grammatik, že byl zběhlým v historii, dialektice, lékařství, z části i v astronomii a mathematice, ale nade vše že zářila jeho čistota mravů. Přísny a prostý život jeho věnován byl jen bohovědě a blahu bližních.

Spisy B-iovy poprvé latinsky vyšly v Římě r. 1515, řecky v Basileji r. 1532. Důležitější a novější vydání jsou: Garnierovo (Pař., 1838 až 1840, 3 sv.); Migne, *Curs. compl. patrol.* (ser. gr. 29—32 sv.). Dogmatické spisy vydal Gold-

horn v Bibl. patr. gr. dogmatica, díly II. (Lipsko, 1854). O **B**-iovi pojednali: W. Klose, **B. d. Gr.** nach s. Leben u. a. Lehre (Stralsund, 1835); Fialon, Étude hist. et litt. sur St. **B.** suivie de l'hexaëmeron (Paříž, 1869); Müllenhoff, Aristoteles bei **B.** v. Caesarea (Hermes, II. 252); H. Weiss, Die grossen Kappadocier als Exegeten (Lipsko, 1872); Alzog, Grundriss d. Patrologie (str. 217—29); A. Harnack, Lehrbuch der Dogmengeschichte (II., 256, 281, 461) a j. v. **Ča.**

2) **B.** Kamaterský či Fylakopulos, patriarcha cařihradský (1184—86), prve archivář při chrámu Boží moudrosti, měl na osudy říše Byzantské veliký vliv. Pomohl na trůn Isáku Angelovi. Císař tento sesadil **B**-ia s místa jeho (1186) z obavy, že by musil vždy spravovati se vůli jeho.

3) **B.**, arcibiskup trnovský, viz Vasil.

4) **B. I.** (867—886), císař východořímský, pocházel z okolí Adrianopole, která dle byzantského rozdělení patřila do provincie Makedonie. Dle armenských jmen příbuzenstva a jiných příznaků pocházel nejspíše z armenských kolonií, založených v VIII. stol. jakožto vojenská hranice proti Bulharům. Počátky jeho jsou prosté a temné; později zahalovány fantastickými genealogiemi a báchorkami. Byl obyčejný bojovník, který při své obrovské síle a postavě i zdravém rozumu ve službě velmožův a náměstkův postupil zvolna až do paláce císařského, kde jej bláznivý Michail III. přijal do zvláštní milosti. Odstraniv soupeře svého, císařova strýce a skutečného vládce Vardu, stal se **B. r.** 866 spolucísařem, ale již po roce byl k vlastní ochraně nucen rozmarilého Michaila III. vraždou odstraniti. Devatenáctiletá vláda **B**-ia I. jest doba rozkvětu a organizace. Na pochodech proti Arabům vnikl až za Eufrát, zrušil stát Paulikianův v Tefrice na pomezí arabskobyzantském, obnovil byzantské panství v dolní Itálii a vedl s Araby i šťastné mořské boje okolo Řecka a Sicílie. Ve vnitřní správě osvědčil se co znamenitý administrator a finančník. Za jeho vlády znova spracovány zákony Justinianské (Prochiron, Basiliky) a Fótiovým »nomokanonem« ustáleno církevní právo. Veliký rozsah měly spory církevní za jeho doby (viz Fotios). Zeměl poražen byv na lovu jelenem. Rod **B**-iův, »makedonská« dynastie, vládl v mužském potomstvu do r. 1028, v ženském do r. 1056. (Současné prameny jsou toliko církevní; světské pocházejí z X. věku. Viz Hirsch, Byzant. Studien, 1876.) **KJk.**

5) **B. II.** (976—1025), vnuk císaře Konstantina VII. Porfyrorodného a syn Romana II., nazýval se císařem 66 let a vládl sám 50 let. Doba jeho jest vrchol dějin byzantských. Za jeho mládí říši spravovali spolucísařové Nikifor Fokas a Jan Cimisches, vedlé nichž největší moc měl komorník Basil, levoboček Romana II. Po smrti Cimischově nastoupil **B. II.** sám, asi zletělý. Po veselém mládí nastaly krušné doby. Říše otfáána do r. 989 velikými revolucemi proticísařův; vojevůdci Vardas Skliros a Vardas Fokas zdvihli všechny asijské pro-

vincie a ohrožovali Cařihrad sám. Po jejich přemožení **B. II.** upevňoval a rozšiřoval říši se železnou vytrvalostí na všechny strany. V Evropě vedl od r. 986 opětovně dlouhé války s Bulhary, jejichž carové, hlavně bojovní Samuel, sídlili v makedonském Ochridu. Boj dokončen na jaře r. 1018 hlavně mírným způsobem, udělením výsad boljarům a církvi, uvedením náčelnků do byzantských úřadův atd. Říše rozšířena po staletích zase do středního a dolního Podunají sousedic s Pečeněgy, Uhry, Srby a Chorvaty. Přijmení »Bulharobijce« (*Bulgaroktonos*) dáno **B**-iovi teprve za dob pozdějších. V Asii válčeno na syrské půdě proti egyptským Fatimovcům; **B.** sám v l. 995 a 999 vrazil až do Foinikie. V Armenii rozdělené na malá knížectví poddalo se císařství Vaspurakanské pro tiseň od Seldžukův a císařství Anijské uzavřelo smlouvu, dle které panovník zůstal jen v doživotním užívání trůnu. R. 1000 podobným dědictvím říši získána část Iverie (Gruzie). Na dvou taženích v l. 1021 a 1023 i Abasgie v Kavkázce přivedena v poslušnost. Rusové byli po sňatku kn. Vladimíra s Annou, sestrou **B**-ia II., a po jeho pokřtěním spojenci císařovi a pomocné sbory jejich táhli s ním na všech pochodech v Asii i v Evropě. **B. II.** zemřel mezi přípravami k velikému tažení do dolní Itálie, ohrožované od Němcův a Arabův. Byl neženat, žil prostě, bez nádhery a zábav, vynikal nezmlnou vůlí, přisností až ukrutnou a trávil svůj život nejvíce v táborech. Byl pobožný, ale málo dbal o vzdělanost a literaturu. V říši ztenčil moc vojvodských rodův a zavedl silnou centralisaci; bratr a spolucísař i nástupce jeho, veselý Konstantin VIII. vedlé něho neměl moci. (Podrobnější prameny nalezeny teprve v novější době: vedlé Lva Diakona a Skylicesa armenské kroniky, strategie Kekaumena a Nikolice, arabská kronika Jahje Antiochijského.) **KJk.**

Basiliscus viz Bazilišek.

Basiliskos (Basiliscus Flavius), uchvatitel trůnu byzantského, bratr císařovny Veriny, manželky císaře Lva I., bojoval roku 463 s úspěchem proti Bulharům. Příčiněním Veriny, která válečné skutky jeho velice vynášela, vypraven byl roku 468 v čele loďstva 1100 lodí a 100.000 mužův proti Vandalům. Za úplatek popřál však králi vandalskému Geiserichovi pětidenního příměří, jehož tento užil k vystrojení lodí paličských a spálil potom část loďstva **B**-kova; ostatek dal se na útěk. **B.** navrátil se do Cařihradu utekl se do chrámu Boží moudrosti. Verina vyprosila mu milost. Po smrti císaře Lva spikl se se sestrou proti nástupci jeho Zenónovi, vypudil jej z Cařihradu a uchvátiv korunu zmocnil se v krátké vládě nad celou téměř říší (476). Oddán učení monofysitův odporoval dekrétům oekumenického sněmu chalkedonského, volal z vyhnanství biskupy monofysitské, kdežto ostatní biskupy a patriarchu Akacia pronásledoval. Tím a lakotou i ukrutností odvrátil od sebe také přívržence své. Když pak Zeno vojensky vrátil se do Cařihradu, a vojska **B**-kova k němu přešla, utekl uchvatitel opět do chrámu sv. Sofie,

složil korunu na hlavní oltář a skryl se v kapli křesťanské. Vyšel, když mu slíbeno, že zachován bude i s rodinou při životě, ale byli zavezeni do kappadockého zámku Limnai a ve věži umořeni hladem. Koll.

Basilius: 1) viz Ascholius.

2) B. Valentinus, mnich benediktinský, v sev. Němcích zrozený, jenž žil prý ve století XV., a k jehož jménu připojuje se řada alchymistických spisů psaných latinsky i německy, kteréž bezpochyby od rozličných adeptů psány byly v dobách rozličných; odtud i posudek o B-ioví často bývá přeháněn. (Kopp, Die Alchemie, I. 29. a násled.) Připisuje se mu: *Vom grossen Stein der uralten Weisen; Von natürlichen u. nebenatürl. Dingen; Triumphwagen des Antimonii, Azoth philosophorum* (teprv r. 1613 vydán) a j. Zdá se, že do století XV. vložené spisy B-iovy jsou sepsány ve století XVI. a počátkem XVII., jméno že jest vymyšleno. Spisy ty obsahují nejen alchymisticky důležité, nýbrž i skutečně chemicky nové a významné věci. Kn.

Basilornis, rod ptáků tropických, zahrnujících dva druhy, B. *celebensis* Temminck a B. *corythaix* Wagler. První z nich žije na ostrově Celebesu, druhý na ostrově Ceramu. Charakteristická jest u nich chocholka na hlavě, jež utvořena z krátkých a širokých per. Pět mají černé, lesklé, na křídlech hnědé, po stranách hlavy a prsou bílé. Stavbou těla a znaky biologickými řadí se k čeledi špačků (*Sturnidae*). Srovn. Ph. L. Sclater, Proc. zool. Soc. (Londýn, 1861). Šc.

Basim, hlavní město okresu ve východoindickém Beráru, má 11.576 obyv., mezi nimi 8685 hindův a 2485 muham., úřad poštovní, stanice policejní, dvě vládní školy a zajímavý hindský chrám s rybníkem. — Basimský okres má na 5658 km² 358.883 obyv. (1881), a to 335.647 hindů, 19.715 muham., 3362 džajnův a j. Půda v celku úrodná, místy četné shluky mladého tиковého stromoví (*Tectona grandis*). Hlavně pěstí se: bavlna a proso džoár (*Sorghum vulgare Pers, Holcus Sorghum L.*), rýže, luštěiny, lněné semeno, pšenice, tabák, něco cukrové třtiny a j. Rukodilné výrobky: hrubé látky, houně a papír. Vyváží se hlavně bavlna a pšenice do Bombaje. Fl.

Basin [bazén] nazývá se keprovaná tkanina bavlněná buď žebrovaná, nebo pruhovaná, aneb upravená na způsob tkanin pikových (piqué). Někdy se také čerchá. V obchodě se vyskytuje pouze bílá. Kromě b-u bavlněného se vyrábějí též b-y polobavlněná a polovlněná. Hl. sídlo výroby b-ů nalézá se ve Francii, jmenovitě v Rouenu, Cambrai, Saint-Quentinu a v kraji vogežském; kromě toho se látka tato tká také ve Švýcarsku, v Belgii a v Anglii. Tkaniny té se užívá na lehké domácí a letní obleky pro dámy a děti, na vesty a zpodky pro pány a v krajích tropických na celé obleky mužské. Blk.

Basin: 1) Petr Vasiljevič. malíř ruský, prof. historického malířství na akademii petrohradské (* 1793 — † 1877). Vzdělav se na akademii petrohradské jakožto žák V. K. Šebu-

jeva odebral se r. 1818 do Říma, kdež konal studie k obrazu svému *Kristus vyháni prodavače z chrámu*. Za 11letého pobytu v Římě maloval obrazy *Zuzanna; Zemědělení v Rokkadipapa; Marsyas učí na flétnu*. Pro akademii maloval B. 2 kopie: *Vývedení apoštola Petra z vězení a Mše v Bolsně* (podlé orig. Rafaeleva), pak *Přijetí sv. Jeronyma* (podlé originálu Domenichinova ve Vatikáně). Navrátil se do Ruska zahájil professuru malby historické na akademii obrazem *Sókratés u Potidaj zachraňuje Alkibiada*. Od roku 1830 proslavil se B. řadou obrazů, jež zvláště vynikají živým koloritem: podobizna carevny Alžběty Petrovny (majetek hrab. Strogonov); *Apollon a Musy*, stropní malba v bibliotéce akad. petrohradské (1832); *Sesláni Duchů sv.*, stropní malba v akad. chrámu (1837), přední dílo B-ovo; *Vzkříšení Kristovo*, stropní malba ve velkém chrámu zimního paláce (1838—39) a jiné. V posledních letech života pracoval B. o kartonech pro kupole chrámu Spasitelova v Moskvě. W.

2) B. či Bazin Thomas, biskup v Lisieux a historik francouzský (* 1412 — † 1491), stal se v 17. roce věku svého mistrem svobodných umění na universitě pařížské, dále kanovníkem v Rouenu, professorem kanonického práva na universitě v Caenu a generálním vikářem v Bayeux. Roku 1467 dosedl na stolec biskupský v Lisieux (pod vládou anglickou). R. 1449 svěřena mu obrana města Lisieux proti Francouzům, jimž je vzdal pod výminkami výhodnými. Král franc. Karel VII. velice si vážil B-a; povolal ho do své veliké rady. B. byl také členem kommisie, jež měla očistiti památku panny Orléanské; apologii jeho (Mémoire) vyd. Quicherat v *Procés de la Pucelle*. Nepropůjčiv se však daupinovi Ludvíkovi, potomnímu králi Ludvíkovi XI., za pobytu jeho v Normandii za nástroj, způsobil si tím nenávisť jeho nesmířitelnou. Když Ludvík nastoupil, B. na vybidnutí jeho podal mu pamětní spis o bídě lidu i prostředcích, jak ji zmírniti; potom účastnil se ještě porad o pragmatické sankci, ale za nedlouhý čas sekvestroval Ludvík jeho statky a B-a vypověděl i donutil bezohledným pronásledováním přibuzných jeho, že posleze zřekl se svého biskupství. Papež jmenoval ho potom arcib. v Caesarei. Vyhnanství strávil B. hlavně v Trieru, Levně a v Utrechtě skládaje jednak obranu svou, jednak dějiny Karla VII. a Ludvíka XI. (*Histoire des régnes de Charles VII. et de Louis XI.*) a některé menší spisky. Zemřel v Utrechtu. Historické dílo jeho zaujímá dobu od r. 1407—83, ale není psáno dost objektivně. Až do prací de Barantových a Quicheratových přepisováno bylo knězi liégeskému Amelgardovi. Sebrané spisy B-ovy vydal J. Quicherat (v Paříži, 1855 až 1859, 4 sv.). Srv. De Beaucourt, Charles VII. et Louis XI. d'après Thomas B. (v *Correspondant*, Paříž, 1858 a 1866).

Basingstoke [bézingstók], město v severní části hampského hrabství v Anglii, 30 km od Winchesteru, 77 km od Londýna, na křižovatce pěti hlavních silnic, v úrodné krajině,

vede obchod s obilím, uhlím a dřívím, a má 6681 obyv. (1881).

Basioglossus scil. *musculus*, část svalů jazykkojazykového (*hyoglossus*) vznikající od tělce jazyky. Peč.

Basiopharyngeus scil. *musculus*, snopky středního svěrače hltanu, vznikající od tělce jazyky (Winslowův název). Peč.

Basire [bezajr]: 1) **B. James**, anglický rytec (* 6. říj. 1730 v Lond. — † tamže 6. září 1802). S R. Daltonem, ryjcem a knihovníkem prince Waleského, navštívil Itálii a v Římě kreslil některé Rafaelovy obrazy, načež roku 1760 stal se ryjcem Society of Antiquaries v Londýně, pro kterou ryl některé historické kresby dle obrazů z času Jindřicha VIII., v rozměrech nad míru velikých, pak rytiny pro *Vetusta Monumenta*, jež společnost vydávala v letech 1774—87. R. 1770 dostal titul ryjce král. společnosti umělecké, ve Free Society of Artist **B.** byl tajemníkem. Rytiny **B.**-ovy jsou velmi korektně kresleny a velmi věrné. Po většině ryl obrazy k dílům starožitnickým a podobizny. Cenou uměleckou a původností vynikají zvláště rytiny: *Orestes a Pylades* dle obrazu **B. Westa**, podobizny *Lorda Camdena a Lady Stanhope* dle obrazů **Westa a J. Reynoldsa**.

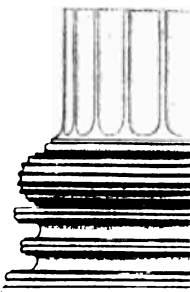
2) **B., Bazire** [bazir] **Claude**, franc. politik, člen shromáždění zákonodárného a konventu (* 1764 v Dijonu — † 1794 v Paříži), byl do r. 1789 úředníkem v archivu provincie Bourgogne, r. 1790 členem direktoria distriktu dijonského, r. 1791 pak zvolen byl do shromáždění zákonodárného. Vstoupiv do klubu jakobinů, vynikal mezi členy nejkrajnější levice ve shromáždění zápalen vlasteneckým a nepřátelstvím ke králi. Hlasoval pro sekvestraci statků výstřehovalců, opíral se návrhu adresy ke králi a velikou řečí prorazil rozpuštění gardy královské. Za vraždění zářijového (1792) naléhal ve sboru zákonodárném, aby se zakročilo proti zblásklosti lidu, a byv sám zvolen mezi kommissafe shromáždění s nasazením života vmisil se do tlup vraždících, ale nepořídil ničeho. V konventě byl odpůrcem girondistův, ale trpce jich litoval, když odsouzení byli na popraviště. Hlasoval pro smrt královu a způsobil zatčení gen. Custina, jakož i opatření proti podezřelým. Dal návrh na prohlášení, že republika setrvá ve stavu revolučním až do zjednání úplného pokoje, avšak vždy více odvracel se od terrorismu (stranník Dantonův). Posléze od Chabota, k němuž byl vše plnělnou po příchodu do Paříže, uveden v podezření ze zfalšování listiny týkající se společnosti indické, pohnán byl před revoluční soud současně s Dantonem a Cam. Desmoulinsem, odsouzen a guillotinou stat (5. dubna 1794). Z papírů jeho prokázala se jeho nevinost, i byl později vdově jeho přičten roční plat.

Basis (*παῖς*, kráčí), krok, potom to, nač se vstupá, na čem se stojí, tedy: podstavec, základ, základna. 1) **B.** v matematice. a) V arithmetice: 1. **B.** soustavy číselné jest číslo, jehož počet jedno-

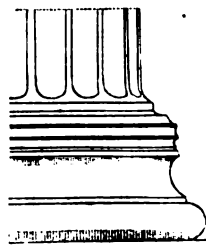
tek tvoří jednotku nejbliže vyššího řádu (to v soustavě dekadické). 2. **B.** mocniny tolik co mocnivec (v. t.). 3. **B.** soustavy logaritmické slove číslo, jehož logarithmus v soustavě té jest 1. Užívá se soustav logaritmických o b-si 10 (logarithmus Briggsické) a o b-si iracionální $e = 2,7182818\dots$ (logar. přirozené). — b) V geometrii podstava, základna slove buď strana (při útvech rovinných) nebo stěna (při útvech prostorových), na níž buďobrazci rovinnému nebo tělesu dáme spočívati. Bývá obyčejně jednostejno, kterou stranu nebo stěnu při tělesech za b-si zvolíme. Při některých však obrazcích a tělesech brává se určitá strana, resp. stěna, za b-si. Tak ve trojúhelníku rovnoramenném vždy strana lichá, ve hranolu a válci jedna z rovno-běžných stěn, v jehlanu více než trojbokém lichý mnohoúhelník, v kuželi stěna rovinná: v kometcích jeví se dvě základny, a to tělesa úplného a tělesa utatého; větší z nich pokládá se za vlastní b-si. St.

2) **B.** v geodaezii viz Základna.

3) **B.**, v stavitelství podstavec stavby nebo jednotlivých částí, jako sloupu, pilíře atd. V obou případech přesahuje část nesenou a tvoří mezi touto a plochou, na které spočívá, nutný přechod. U celkové stavby bývá b. tvaru jednoduchého, u jednotlivých částí a zvláště u sloupů přerostaným způsobem, jednotlivým slohům odpovídajícím, jest vytvořena. Tak známe b. čili v tomto užším smysle patku dórskou, attickou, korinthskou, gotickou, arabskou atd. — **B.** iónská (viz vyobraz. č. 466.) skládá se ze čtyřhranného podkladu (plinthy), jenž však také může scházeti, ze dvou podbradek (*εσοχίλος*, *Hohlkehle*) a jednoho oblounu (*σείσις*, *torus*, *Wulst*), kteréžto části jsou mezi sebou spojeny astragaly. **B.** attická (viz vyobr. č. 467.)

Č. 466. Basis iónská
(z chrámu Athénina
v Priéné).

Č. 467. Basis attická
(z Erechtheia v Athénách).

nemá plinthy, nýbrž skládá se ze spodního oblounu (*torus inferior*), podbradky a z horního oblounu (*torus superior*). V. Baumeister, *Denkmäler des klassischen Altertums*, str. 276 až 278. Sbl. Vy.

4) **B.** v umění válečném, najmé ve strategii b. operací sluje pruh kraje buď vhodný již od přírody nebo zesílený hrazením, nejčastěji způsobily oběma těmito činiteli tak,

že může tvořiti pro vojsko základnici k válečným operacím (viz Operace). *F.M.*

5) **B.** v krystalografii viz Krystal; b. v botanice viz Rostlina.

6) **B.** v chemii viz Zásada.

7) **B.** jest slovo technické, jehož často se užívá v metrice antické. Původní význam slova toho (překlad latinský zní *gressio*) jest též jako slova *διποδία* (dvojstopí); neboť jestliže jednoduchý tvar (na př. — —) sluje stopa (*πόδις*), tvoří dvojité stoupení (— — —) kročeň (*βάσις*). V době novější užil však G. Hermann slova toho ve významě zcela jiném. Nazval tak totiž volnou první stopu v daktylských řadách aiolských a v řadách logaédských. Jest zajiště zvláštnosti veršů daktylských, užívaných od básníků aiolských, že první jejich stopa jest tvaru velmi volného (— — — — —, — — — — —, — — — — —). Táž zvláštnost jeví se i později u básníků lyrických i dramatických ve verších logaédských, v nichž daktyl stojí na místě druhém, zvláště při tak zvaném druhém glykoneu. Původní tvar verše toho jest — — | — — — | — — | — —, avšak velmi často má první stopa, nyní dle G. Hermannu vůbec b-sí zvaná, tvar — — — — — aneb — — — — —. Takovýmto způsobem pozměněné glykoneje nejen seřaděny bývají v jeden systém, nýbrž odpovídají si i antistroficky, tak že na příklad ve strofě jest b. — —, v antistrofě — — a p. U Horatia má b., kdekoli se vyskytá (v glykoneu a ferekrateu) vždy tvar spondeje. *Kur.*

Basistov Pavel Jefimovič, filolog ruský; vydal Nestorův letopis s poznámkami a slovníkem (Moskva, 1866). Kromě toho napsal: *Sistema russkago sintaksisa* (t., 1833); *Chrestomatija dlja razborov i pismennyh upražnenij* (1868); *Očerki žizni i sočinenij Žukovskago* (t., 1854). **B.** psal též stati kritické do různých časopisův.

Baskerville [bèskrvil] John, slavný knih-tiskář angl. (* ve Worcesteru 1706 — † 1775). Ve dvaceti letech vyučoval krasopisu, od roku 1745 vedl rozsáhlý lakýrnický obchod, kterým značné jmění vyzískal. Okolo r. 1750 jal se činiti namáhavé pokusy písmolijské, což se mu tou měrou podařilo, že písmo jeho zřetelností a elegancí všechny dosavadní typy předčilo. I zařídil si v Birminghamu tiskárnu a vydal (1756) Vergilia, po němž sledovali jiní latinští, angličtí (Milton) a italská (Ariost) klasikové, jakož i Nový zákon (1763). Knihy **B**-em vydané jsou podivuhodné vzory typografického umění a jednotlivé jejich výtisky nyní velmi vzácné a cenné. Beaumarchaisovo nádherné vydání Voltairových spisů v 70 sv. (v Kehl, 1785—89) vypraveno bylo tiskárnou, již Beaumarchais založil odkoupiv (1779) **B**-ův tiskařský materiál od vdovy jeho za 3700 lib. sterlingů.

Baskické provincie viz Baskové.

Baskové (špan. *Vascongados*, fr. *Basques*, sami se nazývají *Euskaldunak*). Ethnologie. Okolo zálivu Biscayského v záp. Pyrenejích nalézáme tento zvláštní národ ve špan. provinciích baskických (*vascongadas*) Guipuzcoe, Alavé, Biscayi. pak v Navaze a ve francouz.

dep. Basses Pyrénées; zcela baskická jest jen Guipuzcoa. Jinde jsou ostrovy špan. a franc. zvláště v městech; též roviny bývají často romanisovány, údolí však zůstávají baskickými. Míšení obyvatelstva dokazuje i častá dvojjazyčnost názvů místních. Však otírají se značně charakteristické známky i **B**-ků samých, z nichž jazyk je nejpřednější. Jazyková hranice táhne se od Portugalet (při moři) k jihu, obrací se k východu a jde rovnoběžně s pyrenejským hřebenem tak, že pomíjí Vitorii, táhne se po východ. hranicích Navarry ke hranicím francouzským v vrchu Pic d'Anie (asi 44' záp. délky) a podél řek Gave d'Oleron a Adouru, jichž se však nedotýká, vrací se k moři. Východně od uvedené hranice nalézáme **B**-ky jen v horách. **B.** jsou zbytkem starých Iberův, kteří kdysi v celé Hispanii a jihozáp. Gallii (Francii) obývali. Později míšili se **B.** s Kelty, Římany a jinými národy. Nynější **B.** rádi se prohlašují za potomky Kantabrů, proslavených v bojích s Římany, vskutku však pocházejí od kmenů jiných, z nichž Vaskoni jsou nejhlavnější. Jsou plemene středozemního, jehož čistý typus představují připomínající Kavkazany, ačkoliv cizí živly značně jej otfely, tak že nelze mluvit o určitém útvaru lebky. Vyznačují se však pěkným, bezvadným vzrůstem, rovným nosem, širokým čelem, tmavými vlasy a bledou pleť. Ženy jejich lepostí vynikají. Jsou čilí, veselí, obratní, odvážní a sebevědomí, při tom pilní a svědomití. Ženy jsou cudné a o domácnost pečlivé. Již Hannibal cenil jejich statečnost, vytrvalost a otužilost. Jsou hrdí na svoji národnost a svá stará práva. Přiznávají se ku katolicismu s největší rozhodností a při tom jsou velmi pověrčivi. Mravy jejich jsou jednoduché a poměry společenské mají ráz patriarchální. Ženy mají postavení podřízené, samy jedí stojíce a samy jen tančí. Na území jejich není souchů a od sebe vzdálených vesnic, než dvory (*caserios*) jejich rozptýleny jsou po celém okrslku, jemuž kostely bývají středisky. Šlechta bydlí v hradech nebo čtyrhřanných věžích. Zabývají se rolnictvím, sadařstvím, rybařstvím a průmyslem. Tento kvete hlavně u **B**-ků španělských, kteří v celku jsou zámožnější a daleko více zachovali svůj ráz národní než **B.** francouzští; onino mají též hojně továren. Rybáři jsou též výbornými plavci a podloudníky. Mimo vlastní území setkáváme se s **B**-ky i jinde ve Španělsku a Francii za různých zaměstnání. Asi od r. 1861 zachvácení jsouc vystěhovalkou horečkou stěhují se hojně do Uruguaye a Argentiny, kdež je jich ke 40.000. V Evropě je jich asi 750.000 (600.000 ve Španělsku, 150.000 ve Francii). Ubývá jich stále zvláště tím, že omezeno je užívání jejich jazyka ve škole a v úřadech. Dříve měli zvláštní výsady (*fueros*), jichž sbírka byla pořízena r. 1394. Zástupcové jejich scházeli se ročně (pod dubem) a rozhodovali hlavně v soudnictví. Výsady ty vzaly za své ve Francii r. 1789 a ve Španělsku roku 1876. Liter.: Wil. v. Humboldt, Prüfung d. Untersuchungen über die Urbewohner Spaniens (1821); Mazure, Histoire du Béarn et du

Pays Basque (1839); Yztueta, Guipuzcoaco Provincien condaira edo historia (1847); A. Baudrimont, Histoire des Basques ou Euscaldinains primitifs (1854); Michel, Le pays basque, sa population, sa langue (1857); D. Garat, Origine des Basques (1869); Eug. Cordier, De l'Organisation de la famille chez les Basques (1869); Bladé, Études sur l'origine des Basques (1869); Cénac-Moncaut, Histoire des peuples Pyrénéens (3. vyd. 1874, 4 sv.); L. de Velano, Los Euscaros en Alava, Guipuzcoa y Viscaya (1879); Soralue y Zubizarreta, Real sociedad Bascongada de los amigos del Pais S. Sebast., (1880).

Dějiny. Majice přirozené hradby ve svých horách a jsouce stateční hájili B. dobře své samostatnosti. Římané založili sice r. 74 př. Kr. Pompeiopolis (Pamplonu) v jejich území, ale nepodmanili jich úplně. Později ovšem poražení byli od Leovigilda, krále Visigotů, který na památku svého vítězství založil Victorii, a tak stísnění, že veliká část jich se vystěhovala do jižní Francie (odtud Gascogne). Později podrobili se Karolínům, ale hájili svého zvláštního postavení, ba způsobili přepadnutím v údolí Roncesvallském porážku plukům Karla Velkého, jež stala se pramenem hrdinných zpěvů baskických i románských zvláště pádem národního hrdiny francouzského Rolanda (*Chanson de Roland*, Ariovistův *Orlando furioso*). Ubránili se i Maurům, kteří jen část Navarry dovedli zabratí. Vlastní bask. provincie (Guipuzcoa, Alava, Biscaya) spojily se roku 1202 s Kastilií pod Alfonsem VIII., kterýž potvrdil jim jejich výsady. Navarra po různých osudech připadla roku 1494 rodu Albretovu. Když Julius II. vyobcoval z církve Jana III., tu Ferdinand Katol. uživ příležitosti odňal mu roku 1512 španělskou (horní) část; francouzská (dol.) přešla sňatkem Johanky d'Albret s Antonínem na rod Bourbonský r. 1548. Její vnuk Ludvík XIII. spojil ji s Francií roku 1620. Francouzští B. se silně odnárodnili hlavně po roce 1789, kdy pozbyli svých výsad. Lépe se drží španělští. Snahy odníti jim výsady dlouho se potkávaly s nezdarem; avšak r. 1805 byly výsady jejich značně omezeny a ústavou r. 1812 a 1832 konečně zcela jim odňaty. I vzbouřili se B. r. 1833 po smrti Ferdinanda VII. a přidrželi se Dona Carlosa, jenž slíbil býti ochráncem jejich práv. Po smlouvě vergarské (1839) podrobili se vládě madridské, dostali r. 1844 svá práva částečně zpět, ale jsouce tísnění brojili stále, až povstali opět a byli jádrem voják karlistických r. 1872—76. Byše poraženi podrobili se a pozbyli na dobro svých výsad.

Pro jazyk B.-kův nepodařilo se posud najíti příbuznosti se žádným jazykem jiným. Slova jsou dosti dlouhá s přízvukem na poslední, méně na předposlední slabice. Skupin hláskových není mnoho. Jest to jazyk agglutinující a má převahu přípony, méně předpon. Deklinace je v singul. dvojí: určitá (ke jménu se připíná člen *a*, k tomuto teprve pádové přípony) a neurčitá (beze čle-*nu*); v plur. je pouze určitá. Rod se nerozeznává. Adjektivní přívlástek je za jménem

a přebírá určovací přípony místo jména. Slovesa dělí se na nepřechodná a přechodná. Prvá časují se tím, že osoby podmětu vyjadřují se předponami, u druhých příponami. Avšak každé přechodné sloveso musí vyjadřovati předmět zájmený; nemůže se říci pouze *nesu* u. *ale nesu to (d-a-kart)*. Tento zájmený předmět vyjadřuje se předponami, které se úplně shodují s podmětnými předponami sloves nepřechodných (srovn. *na-bil* jdu, *ha-bil* jdeš, *da-bil* jde atd. a *na-karsu* mě neseš, *ha-kart* tebe nesu, *da-kart* jej nebo to nesu). Příčina zjevu tohoto jest, že sloveso je vlastně lokál nom. actionis, jehož poměr k podmětu sloves nepřechodných a k předmětu přechodných je týž. *Jdu* = já v nesení (jsem), *mne neseš* = já v nesení (jsem) skrze tebe; tím si vysvětlujeme, že podmět přechodných sloves často se vyjadřuje instrumentálem. Konjugace i přechodných i nepřechodných sloves dělí se dále: na silnou (jednoduchou a starší) a slabou (složenou a mladší); při této má pomocné sloveso přípony a předpony a slovesné théma se nemění. Z časů jsou původní praesens a perfectum (silná konj. již jich nemá) ostatní (futurum, různé druhy perfecta) jsou pozdější a buď tvoří se příponami nebo se opisují. Způsoby jsou: indikativ, konjunktiv, potenciál a imperativ. Když uvážíme, že mimo zájmený předmět přímý (nás akkus.) i vzdálený (nás dat.) se na slovese vyjadřuje affixem, že u druhé osoby se rod rozeznává a tvar obyčejný od zdvořilejšího, když uvážíme dále množství přípon časových i způsobových i různých konjugací, uznáme, že sloveso baskické je velmi obtížné. Slovník baskický se stále více romanisuje, též opisné tvary se množí na úkor jednoduchých. Rozeznává se 8 nářečí s 25 podřečímí; hlavní nářečí jsou (od záp. k vých.): viscayské, guipuzcoské, navarské (horní), labortanské (čili dolnonavarské) a soulské. Mluvnicky počala se vzdělávati baskičtina v předešlém století roku 1729 Larramendi, El imposible vencido; ostatní práce jsou až z tohoto století: Erro y Aspirroz, Alfabeto de la lengua primitiva de España (1806) a El mundo primitivo (1815); Adellung psal o bask. ve druhém (1809) a W. von Humboldt ve čtvrtém svazku (1817) »Mithridata«; Lecluse, Grammaire basque (1826); Abbadie et Chaho, Études gram. de la langue euscarienne (1836). Základem novějších mluvnic je Saint Hillaire, Gram. de la langue Basque d'après celle du P. Manuel de Larramendi (1854); po té Duvoisin, Étude sur la declinaison basque (1866); W. van Eys, Essai de gram. de la langue b. (1867); od téhož Le verbe auxiliaire de la langue b. (1874); Étude sur l'origine et la formation des verbes b. (1875); Gram. comparée des dialectes b. (1879); anonymní Dissertation sur la langue b. (1867); Louis Lucien Bonaparte, Le verbe b. (1869); L. Gèze, Elements de gram. b. (1873); Fleury de Lécluse, Manuel de la langue b. (1874); J. Vinson, Documents pour servir à l'étude historique de la langue b. (1874) a Notes sur la dérivation du verbe b. (1875); Paul Broca, Sur l'origine et

la répartition de le langue b. (1875); Ribáry, Essay sur la langue b. (1877; z maďarštiny); Irigóyen, Coleccion alfabética de apelidos bascongados (1881); Fr. Müller, Grundriss d. Sprachwiss. III, 2. díl (1887). Ze slovníků uvěsti sluší: Larramendi, Dictionnaire trilingue, castelano, bascuence y latino (1745; nové vyd. 1853); Chaho, Dictionnaire basque (1856); Eys, Dictionnaire basque-français (1873). Baskičtina nespojila se žádným jazykem, ale mnozí snažili se dokázat příbuznost její s jazyky americkými (Charencey, Vinson, Le Basque et les langues américaines, 1875), jiní zase s čudskými, domnívajíce se, že Indoevropané roztrhli v Evropě příbuzné národy zatlačivše zbytky jejich jednak k jihozápadu (Baskové), jednak k severovýchodu (Čudové a jejich příbuzní); srov. L. L. Bonaparte, Langue basque et langues finnoises (1862); Cruel, Die Sprachen und Völker Europas vor der arischen Einwanderung (1883). Domněnky tyto měly by následky dalekosáhlé, ale důkazy jejich se nepodařily.

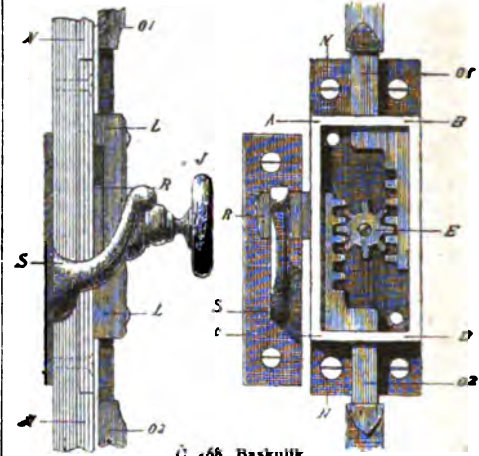
Literatura. Jediná starší památka jest překlad Matoušova ev. z r. 1571 (vyd. 1877 Van Eys). Vlastní literatura obsahuje pouze národní písně, zpěvy hrdinské, hlavně o Rolandovi, zpěvy nábožné a všeliká vypravování. Dále mají **B.** zvláštní dramatické hry, jež dávají se v dnech svátečních, jichž látky jsou buď z dějin církevních buď z národního podání. Konečně mají knihy náboženské a překlady. Iztueta, Guipuzcoaco dantza gogoangarrien condaira (1824); Euscaldun anciñaco ta ara ledabico etorquien, (1826); Elisen, Versuch einer Polyglotte der europ. Poesie I. d. 1846; Michel, Le Pays Basque (1857) a Le Roman-cero du Pays B. (1859); Mahn, Baskische Sprachdenkmäler (1857); J. F. Bladé, Dissertation sur les chants héroïques des Basques (1866). J. Sallabery, Chants populaires du pays basque (1874); Monterola, Cancionero basco (1880); Vinson, Folk-lore du Pays Basque (1883). Konečně jsou též Iztuetovy dějiny Guipuzcoe a Hiribarrenovy dějiny **B.-kú** psány po baskicku. *Kř.*

Baskulík, z franc. *bascule*, závěr táhlový, tyčkový, užívaný k zavírání oken, méně dveří. **B.** skládá se ze dvou tyčí o_1 , o_2 (obr. č. 468.), jejichž konce ve středu okna (dveří) proti sobě jsou ozubený a do nichž zabírá pastorek (**B**) vně rukojetí (**J**) ukončený. Točíme-li rukojetí v levo, pohybují se tyče od sebe a okno se zavírá; naopak, točíme li v pravo, okno se otevírá. Konce tyčí zapadají totiž do důlku nahoře a dole a v rámci jazýček **R** za hák **S** ve středu okna. Jiný druh liší se od tohoto tím, že místo ozubených konců tyčí jsou konce zahnuté do čtvrtkruhu a spojené deskou kruhovou, jejímž otočením se tyče pohybují. Jiný **b.** záleží v jedné tyči (**b.** jednotyčkový), jejíž střed jest hřebenovitě ozubený, a do něho zabírá pastorek, jehož osa jest rovnoběžná s rovinou okna. Pastorek jest ukončen rukojetí (veslem), kterou se pohybuje tyč nahoru při otvírání a dolů při zavírání; horní konec tyče má totiž oko, kterým zapadá za kosý hák, dolní pak

zapadá do důlku. Srvn. Večeř, Zámečnictví, díl I. *Vř.*

Baskunčacké jezero viz Astrachanská gubernie.

Baskylový zámek, velmi často k zavírání skříní (méně dveří) užívaný, jest obyčejný

Č. 468. Baskulík.

zámek spojený s baskylem čili baskulíkem (viz tamtéž).

Basma (turecky otisk): 1) **B.** v letopisech ruských nazývá se podobizna chána tatarského, kterou poslové jeho s sebou nosili jsouce vypraveni s poselstvím k velikým knížatům ruským. Poslům vycházeli knížata daleko vstříc a prokazovali jim úctu kladouce jim sobolinu pod nohy a před podobiznou chánovou klekajíce. — 2) **B.** nazývá se na východě též bavlněná tkanina vyrážená, barvy červené.

Basmanov: 1) **B.** Alexěj Danilovič, bojar ruský, jenž v mnohých válečných podnicích se vyznamenav a způsobiv s jinými záhubu Adaševa a Silvestra stal se předním milcem Ivana IV. Hrozného. Krvavým písmem jest zapsán s Afanasijem Vjazemským v dějinách ruských. Syn jeho Feodor Alexějevič sloužil prý caru hřichem sodomským. Když Ivan IV. zřekl se první vlády a ušel do Alexandrovské Slobody (1564), byl mu Alexěj Danilovič po boku a zřídil potom s Vjazemským strašnou opřičinu (tělesnou stráž) a veda ji — po návratu Ivanově k vládě — po krvavé cestě zločinův obohacoval se na útraty umučených obětí. Alexěj Danilovič způsobil zatčení a zmučení (sv.) Filipa, metropolity moskevského. Konečně sám vlivem nových milcův upadl v nemilost po potlačení vzpoury novgorodské a byl na rozkaz carův vlastním synem Feodorem zavražden (1570). S ním zahynul i Vjazemskij. — 2) **B.** Petr Feodorovič, jeho vnuč, byl předním milcem samozvance Dimitrije (Grigorije Otrepejeva). R. 1604 odrazil jako vojvoda ruský vojsko Dimitrijovo od Novgoroda a byl za to štědrě odměněn carem Borisem Godunovým, který mu slíbil

i vlastní dceru v manželství a veliké statky, zajme-li podvodníka. V dubnu 1605 zemřel náhle Boris, a Fedor Borisovič učinil Petra Feodoroviče velitelem všeho vojska ruského s kníž. Katyrevým Rostovským. Petr Feodorovič zradil cara a přehod s vojskem na stranu Dimitrije vykonal mu s vojskem přísahu. Tím stal se Dimitrij pánem situace a opanoval Moskvu. Petr Feodorovič způsobil odsouzení Vasilije Šujského (potomního cara) na smrt, ale Dimitrij ke své zkáze dal mu milost. **B.** marně varoval pána svého před hotovým spiknutím a zahynul s ním 16. května 1606 byv v paláci probodnut Tatiševým. *Dšk.*

Basnage [basnáž], jméno reform. rodiny franc. Normandie, z které vyšlo několik vynikajících mužů: 1) **B.** Benjamin (* 1580 — † 1652), kazatel v Carentanu, r. 1637 předseda národního synodu reform. církve v Alençonu, velice zasloužilý o udržení vnitřního míru a o zevní prospěch reform. církve ve Francii. Napsal: *De l'estat visible et invisible de l'Eglise* (Larochelle, 1612). — 2) **B.** Samuel de Flotte manville, vnuk před. (* 1638 v Bayeuxu — † 1721). Stal se kazatelem v Bayeuxu, uprchl po zrušení ediktu nanteského do Hollandska a zemřel jako kazatel v Zutphenu v Nizozemsku. Jsa důkladným znatelem historie podnikl dosud ceněnou kritiku Annalů Baroniových (*Excercitationes histor. criticae de rebus sacris et eccles.*, Utrecht, 1692). Mimo to napsal *Annales politico-ecclesiastici* (Rotterdam, 1706) a *Morale théologique et politique* (Amsterdam, 1703). — 3) **B.** Jacques de Beauval, bratranec před. (* 1653 v Rouenu — † v Haagu 1723). V Rouenu žil do r. 1685 jsa učitelným kazatelem, uchýlil se později do Nizozemí a byl posléze kazatelem v Haagu. Jeho způsobnost, svědomitost a vlastenectví byly tak obecně uznány, že sám vládar francouzský, vévoda z Orléansu, několikrátě jeho služeb se dožádal, a Voltaire o něm propověděl, že spíše k úřadu ministra než kazatele jest povolán. Napsal mnoho polemických spisů, zvláště proti Bossuetovi namířených (*Traité des préjugés faux et légitimes* a j.), největší zásluhu si však získal pracemi historickými, z nichž nejznámější jsou: *Histoire de la religion des Eglises réformées* (Rotterdam, 1690); *Histoire de l'Eglise depuis Jesus-Christ jusqu' à présent* (t., 1699) a *Histoire des Juifs depuis J. Chr. jusqu' à présent* (t., 1706). Byv Spojenými státy nizozemskými ustanoven historiografem napsal *Annales des Provinces-Unies* (Haag, 1719). Úplný seznam jeho spisů nalézá se v Haagově »France Protestante«. Srovnej Mailhet, Jacques **B.**, (1881). —šp.

Básniotví viz Poesie.

Basodine (Monte), nejvyšší vrchol švýcarského kantonu ticinského (3276 m). Viz Sv. Gotthard.

Basoche nebo Bazoché [-zòš] slula ve Francii tovaryšstva clerků (přfručích prokurátorů) v Paříži a větších městech provinciálních. Zvláště vynikala b. du Parlement čili du Palais, zvaná také Royaume de la b., založená ve XIV. stol., nejspíše za Filipa Krás-

ného, a nadaná mnohými výsadami. Měla svého krále, hodnosty, znak a velikou pečeť a prováděla pravomocnost nad clerky ve sporech jejich. **B.** vystupovala ve veřejných průvodech při určitých slavnostech s velikou náherou a provozovala veřejné hry (*farce, moralité, sottie*), jež obmezeny censurou a pak zakázány pro výstřednosti, nemravnosti a osobní útoky, až za Jindřicha III. r. 1582 veřejné vystupování b. potlačeno. **B.** trvala však až do revoluce, kdy prapor z ní utvořený súčasnil se dobytí bastilly. Vedlé b. du Parlement byla v Paříži b. du Châtelet (soudu královského); pak b. de la Chambre des comptes (dvoru účetního), zvaná také Haut et puissant empire de Galilée, s podobným účelem a zřízením; tato měla samostatnou pravomoc soudní a vedena byla »císafem«.

Basommatophora, prostočidli, nazývají se plžové sladkovodní plícnatí (*Pulmonata*), kteří mají oči při tykadlech nezatažitelných na hlavě samé, na rozdíl od srostločidlných plícnatých (*Stylommatophora*), u nichž jsou oči na konci tykadla namnoze zatažitelných. *U.*

Basora viz Basra.

Basov Jemeljan, desátník komendy nížekamčatské († 1754), prvý z Rusů podnikl cestu na lov bobrů k ostrovu Beringovu r. 1743 zároveň s A. Serebrennikovem, kupcem moskevským. Další tři cesty vykonal v l. 1745 až 1746, 1747—48, 1749—50 na ostrovy do té doby neznámé, Beringův a Měděný, což vedlo k nenáhlému objevení všech ostrovův Aleutských. Společněkem **B.**a na posledních cestách byl Nikifor Trapeznikov, kupec irkutský. Po **B.**a jeho lodi zvané »Petra«, na níž **B.** vykonal třetí cestu svou, pojmenovány dva zálivy ostrova Měděného: Basovský a Petrovský.

Basový klíč, znamení , jež se v notovém písmě na začátku skladby klade na čtvrtou linii označujíc sídlo malého f. Zove se též F-klíčem, poněvadž dnešní jeho tvar časem vyvinul se z písmene F, kteréž ve starších dobách (od X. stol. počínaje) kladli na začátku liniové soustavy naznačující tak, na které linii stojí nota f. V předešlých stoletích užíváno b-vého k-e také na třetí (barytonový klíč) nebo na páté linii (subbasový klíč).

Basquiña [baskiña], franc. *basquine* [baskín], původně baskický, u španělských žen vůbec oblíbený svrchní šat, široký plášť, na hofe velmi fasnatý.

Basra (Basora), obchodní město asijského Turecka na záp. břehu Šatt-el-arabu, 90 km nad jeho ústím do Perského zálivu. Původní město vystavěno bylo r. 14 h. = r. 636 chalífem Omarem na vyschlém nyní kanálu šatt-el-arabském, a to za účelem vojenským. Mělo býti zimním táborem vojsku arabskému, současně útočištěm proti nájezdům vojska nepřátelského. K účelu vojenskému přidržil se však záhy i obchodní, a **B.** měla brániti přístupu Peršanů k Perskému zálivu a tím ob-

chodu s Indií. Teprve žilvu občanskému děkuje **B.** s počátku toliko z baráků rákosových se skládavší svůj rychlý vývoj, který v krátké době učinil z ní důležité místo obchodní a hlavní přístav pro výrobky a plodiny nejen Syrie a Persie, ale i Indie. Obchod dodal místu rázu města kosmopolitického. K blahobytu hmotnému přidružil se i blahobyt duševní, a **B.** stává se hlavně za doby Abbásovců důležitým střediskem vědy arabské, prvním po Bagdádu, i dostává se jí čestného titulu »kropole islámu« (*kubbat el islám*). Hlavně kvetla zde věda grammatická, jež ve slavné škole basorské nalezla nejvěrnější strážce přesnosti jazykové. **B.** měla i svou »učenou společnost« směru, jak ráz obyvatelstva toho žádal, velmi svobodomyšlného. Avšak jak rychle se zmožila, tak rychle počala klesati, když všeobecný úpadek zachvátil Irák. Klesati počala již ve XII. stol. po Kr., ve století XIV. pak byl úpadek již dokonán. Arabský cestovatel Batúta, který navštívil město po r. 1325, našel krásnou měšitu Aliovu o 7 mináretech, která někdy stála uprostřed města, asi 2 míle před **B.**-rou. S tím souhlasí i nové údaje, dle nichž nynější zbytek slavného města od staré **B.**-ry 15 km jihových. se nalézá. R. 1538 dostala se **B.** do moci turecké, v níž zůstala do konce XVII. století, kdy stala se předmětem zápasů, v nichž ocitla se střídavě v rukou Peršanů, Turkův a Arabů. R. 1778 opět připadla Turkům, r. 1815 zvítězili zde Egyptané nad Vahhábovi, od r. 1832—40 byla v moci egyptského mistokrále Mehmeda Alho, načež na novo, a sice trvale k říši Turecké byla připojena. Ze staré slávy zbyla **B.**-sře nyní jen důležitost obchodní, ač ani ta není taková jako bývala. **B.** jest i nyní střediskem výměny plodin a výrobků tureckých, perských a indických, konečně i evropských. Zvláště důležité jest vývoz krásných koní arabských, hlavně do Indie. Obchod nalézá se však v rukou Armenů, kdežto vlastní obyvatelstvo **B.**-ry, z Arabů (kmene Muntefik) a Peršanů složené jest chudé. Úřady a vojsko jsou turecké. Údaje počtu obyvatelstva jsou různé: 5000, 9000, 10.000, ano i 40—60.000, kdežto **B.** v době svého rozkvětu čítala 150.000 duší. **B.** jest stanicí paroplavební společnosti tigriskoefrátské i zprostředkuje spojení mezi Bagdádem a Bombajem; má i mezinárodní stanici telegrafní. Stará **B.** opět jest východištěm pro karavany arabské, ale i perské (přes Bagdád a Haleb do Cařihradu). Mezi zdmi městskými má jako druhy mnoho zahrad, mimo město hojně růžových sadů. Jinak jest **B.** pro množství kanálů, z nichž voda se vypařuje nebo přetéka-jíc močály tvoří, město ulic špinavých a sídlo zhoubných zimnic. Půda jest však úrodná i rodí zvláště mnoho datlí, jimiž **B.** již za doby arabské slynila a jež posud jsou jedním z hlavních předmětů vývozu. Město samo jest rozlehlé, budovy, až na úřední, většinou malé baráky z nepálených cihel. Poněkud zachovala **B.** i důležitost vojenskou jako nejzazší bod jednak proti hranici perské, jednak proti východní Arabii. Dobře slouží jí tu zeď v sou-

sední poušti v délce 125 km, s hlídkami u jednotlivých bran. Stará **B.** chová řadu hrobů přátel, druhův a následníků Muhammedových, jež dodávají jí i důležitosti náboženské. Obyvatelstvo vynikalo někdy svojí dobrotou, snášlivostí náboženskou, jakož i svou laskavostí k cizincům. *Dk.*

Basrelief [bareljef], z ital. *basso rilievo*, v sochařství každá vypuklina z ploché základní půdy jen mělce vystávající, ať předmětem zobrazen jest ornament nebo lidská nebo zvířecí postava. Vyhýbá se téměř pravidelně silným skrácením a hluboké perspektivě a hodí se nejlépe ku plastickému zobrazování profilovému. Nejmenší **b.** vyskytuje se na pracích medaillérských (mincích, pamětních penězích, medaillích a p.). *Dk.*

Bas-Rhin viz Rhin.

Bass [bès]: 1) **B. George**, cestovatel angl., odeplul jakožto lodní chirurg do Austrálie a zkoumal r. 1798 v čele malé výpravy na chatrné bárce, vyplul z Port Jaksonu (blíže Sydneye), jižní končiny té pevniny (Western Port) a odkryv průliv, který posud po něm sluje, obeplul Tasmanii. Ačkoli by byl málem přišel o život, doprovázel přece Flindersa na jeho plavbě kol břehův australských (1801—03). *Koll.*

2) **B. Michael Thomas**, sládek anglický (* 1799 v Burtonu nad Trentem — † 1884 v Rangemore-Hallu). Vzdělav se na cestách ujal se řízení pivovaru otcovského. Byl od r. 1848—83 liberálním poslancem za volební okres Derby. Za jeho mnohé zásluhy byla mu nabídnuta hodnost peeru, ale on jí nepřijal. V Burtonu a Derby četné blahodárné ústavy připomínají štědrou jeho ruku. V prvním místě vystavěl kostel sv. Pavla, dům pro liberální klub a zařídil školu i čítárnu pro dělnictvo; městu Derby daroval lázně, obrazárnu, knihovnu, museum, rozsáhlý pozemek k zába-vám a založil tu sirotčinec pro děti železnič-ních úředníkův. Ani na osadu Rangemore, kde jest jeho zámek, nezapomněl. Úhra jeho darů činí bezmála 2 mil. zl. r. č. nepočítajíc v to četné příspěvky, jimiž soukromě podporoval chudinu. Ke světoznámému **B.**-ovu pivovaru v Burtonu položil základ děd Mich. Thomasův William **B.** r. 1777. Zprva vyrábělo se tu tmavé, těžké pivo, a sice hlavně pro Petrohrad; když však Rusko r. 1822 uložilo na pivo veliké clo, obrátil **B.** i ostatní sládcí burtonští svůj zřetel k odbytu v Anglii a do Východní Indie. **B.** počal vyráběti bleďé, lihovitě, silně hořké pivo (*bitter beer* č. *pale ale*), jímž záhy opanoval trh. R 1827 získal tomuto výrobku město Liverpool a zanedlouho prok-lestil si cestu i do Londýna. K odbytu v tomto městě nejvíce přispěla světová výstava r. 1851. Otevřením průplavu spojujícího řeku Trent se zálivem Merseyským byl značně zveleben pivovarský obchod Burtonu a zejména zámožský vývoz firmy **B.**-ovy. Velkozávod **B.**-ův skládá se ze tří rozsáhlých pivovarův. Od r. 1880 trvá tento velkozávod pivovarský pod firmou **B.**, Ratcliff & Gretton a jest po Guinnessově závodu v Dublině největším pivovarem ve Spojeném království a vůbec v Evropě. Vyrobil

r. 1888 pěl druhého milionu *hl* piva a pivo jeho jest po Anglii i v osadách britských nejhledanějším. Jméno *B.* značí epochu v pivovarství anglickém. — Mich. Th. *B.* zanechal dva syny, z nichžto starší Michael Arthur r. 1882 povýšen do stavu baronského a roku 1886 s praedikátem lord Burton povolán do sněmovny peerů, kdežto mladší syn zasedá v dolní sněmovně. *Ne.*

Bassa, provincie západoafrického státu Liberie, na pobřeží Atlantského moře, kde také při ústí St. Johnu leží hl. její místo Grand-*B.*, stanice parníků s německými, americkými a hollandskými faktoriemi. Dále na severovýchod, rovněž na pobřeží, leží Middle-*B.* a Little-*B.*, toto při ústí řeky téhož jména.

Bassal viz Bassy.

Bassal Jean, člen konventu francouzského (* 1752 → † 1802), byv zprvu údem kongregace misijního stal se r. 1790 farářem u sv. Ludvíka ve Versailles, kdež zachránil život Maratovi pronásledovanému od Lafayette a Baillyho. Jakožto člen sboru zákonodárního a potom také konventu mluvil vždy pro opatření nejkřutější. Světeno mu poslání do Jury a jižních končin Francie, kdež spolu s Lamarkem v čele vojska revolučního krutě pronásledoval »aristokraty a egoisty«. Nicméně obžalován byl po návratu z moderantismu, ale ospravedlnil se tak dokonale, že Jakobini zvolili jej za presidenta svého klubu. Roku 1798 uloženo mu zorganizovati republiku Římskou. Téhož roku stal se tajemníkem gen. Championetta. Spolu s ním byl zatčen a postaven před vojenský soud v Miláně obžalován ze zpronevěření; pád direktoria zachránil ho, i zůstal *B.* potom až do smrti Championetty jeho tajemníkem, načež uchýlil se do života soukromého.

Grand-Bassam, osada franc. v západní Africe na části pobřeží guinejského, t. zv. pobřeží slonovím (Côte d'Ivoire), leží na pravém břehu řeky Grand-Bassam či Costy, při 5° 17' s. š. a 3° 40' z. d., mezi pobřežím mořským a lagunou Grand-Bassamskou. Má velmi živý trh: domorodci nabízejí olej palmový, gummi, barevná dřeva (sandalové, tékové a j.), slonovinu a zlato výměnou za tkaniny, pálenku, rum a j. — Osada francouzská založena tam r. 1843; r. 1872 opuštěna byla pro přílišný náklad, ale r. 1882 zas osazena vojensky. — Od Grand-*B.* u na západ leží Petit-*B.* či Picaninny-*B.*

Bassama, důležité město středoafrické, ve stf. Súdánu na pr. bř. ř. Binue, 600 km na severových. od stoku jejího s Nigírem, na území bantuského kmene Bassamův, osedlých hlavně na protějším břehu Binue.

Bassan Jacopo da Ponte viz da Ponte.

Bassanello (ital.), starý dechový nástroj hudební, nyní již docela zaniklý, její vynalezl Giovanni Bassani, slavný benátský skladatel, okolo roku 1620. Jako všechny tehdejší nástroje foukací *b.* vyskytovalo se ve třech druzích, a sice jakožto basové (od *C* do *f*), tenorové (od *G* do *c*) a altové (od *d* do *g'*). *B.* byl druh šalmaje, dlouhá, přímá roura pře-

věná, dole otevřená, se sedmi otvory a s rákosovým náhubkem; tón jeho podobal se asi fagotovému. V hudbě umělecké však nikdy se ho neužívalo. Důkladně popsal *b.* Praetorius ve svém Syntagma Musicæ II. 41. Starší varhany mají také rejstřík pojmenovaný *b.*

Bassani Francesco, geolog ital. (* 1850 v Benátkách), soukromý univ. docent geologie v Padově. Napsal: *Ricerche sui perci fossili del Miocene medio di Gahard in Francia* (Padov, 1879); *Contribuzione alla fauna ittologica del Carso, presso Comen, in Istria* (t., 1880); *Note paleontologiche* (t., 1880); *Memoria di paleontologia* (1885), spis počtený cenou vědecké společnosti modenské. *P.*

Bassano Vicentino, okresní město italské v Benátkách, v prov. vicenzské, na levém břehu řeky Brenty (125 m n. m.), leží na úpatí již. vápencových Alp v rozkošné poloze při konci odbočky dráhy hornoitalské. Obklíčeno jest hradbami, z jejichž šesti bran jednu vystavěl mistrým dílem Palladio. Nad městem ční na pahorku bývalá tvrz, nyní sídlo biskupské. Město má 35 kostelův a několik klášterů. Kathedrála zdobena jest obrazy mistra Jacopa da Ponte, řečeného *B.*, rodáka tamějšího. Mnoho obrazů jeho i synů jeho má obrazárna městského musea, při němž jest také značná knihovna (s mnohými cennými rukopisy), sbírka medailí a vzácných rytin. Vedle toho má *B.* gymnasium, školu kreslířskou, kabinet mineralogický, zahradu botanickou (ve ville Parolini), bohatou sbírku uměleckou ve ville Rezzonico, kdež jsou krásné sochy mistra Canovy, narozeného ve blízké vsi Possagno, dále moderní divadlo, nemocnici. Ve městě žije 7661 obyv., v obci 14524 obyv. (1881). Pěstují v úrodném okolí mimo obilí víno, olivy, moruše a chřest. *B.* má také vyvinutý průmysl: velikou knihtiskárnu Remondinů, jež bývala nejslavnější v celé Itálii, továrny na sukno, zboží hedvábné a vlněné, na slamené klobouky, na porculán a pergamén, pak papírny a rozsáhlé jirchářství. — Bassanský okres má 50.277 obyv. — *B.* připomíná se již v X. století. R. 1430 uděleno bylo od krále Sigmunda v léno Kašparovi Šlikovi. R. 1809 povýšil císař Napoleon I. *B.* za věvodství, jež udělil r. 1811 H. B. Maretovi. — Srov. Brentari, Storia di *B.* (Bassano, 1884). *Koll.*

Bassano Jacopo da Ponte viz da Ponte Jacopo.

de Bassano Alvaro, markýz de Sta Cruz, slavný admirál špan., osvědčiv se na loďstvu již od útlého mládí, jmenován byl od Karla V. admirálem. Roku 1530 bojoval proti Maurům, vzal jim město Honnu, r. 1544 zničil loďstvo francouzské 24 korábů při březích Galicie, r. 1571 velel v bitvě u Lepanta 40 špan. galejím, o 12 let později porazil loďstvo franc. vypravené na pomoc Portugalsku, ale poskvřnil tehdy jméno své hanbou, dav usmrtiti 80 zajatců (mezi nimi byl Fil. Strozzi), a roku 1585 zvítězil u mysu sv. Heleny nad loďstvem anglickým Hlavní zásluhou jeho jest, že dovedl zabezpečiti břehy špan. proti nájezdům nepřátelským. *B.* zemřel 1588.

de Bassano Hugues Bernard Maret, vévoda, viz Maret.

de Bassanville [basãnvil] Anais Lebrun hraběnka (* 1806 — † 1884 v Paříži). Proslavena ve své vlasti romány a spisy vychovatelskými pro dívky, pro něž založila list: »Journal des jeunes filles«; redigovala též »Moniteur des dames et demoiselles« a »Dimanches des familles«. Z jejich spisů vychovatelských jmenovati sluší: *De l'éducation des femmes* (Paříž, 1861); *Le Code du Cérémonial* (t., 1867), spis velice oblíbený, pak *L'Art de bien tenir une maison* (t., 1877). Z jejich románův a povídek a j. spisů budtež připomenuty: *Aventures d'une épingle* (t., 1845); *Les Mémoires d'une jeune fille* (t., 1849); *Le Soir et le Matin de la vie* (t., 1850); *Le Monde tel qu'il est* (t., 1853 a 1876); *Les Deux familles* (t., 1859); *Les Salons d'autrefois* (1861—1870, 4 díly); *Les Ouvrières illustres* (1863); *L'Ange du bois* (t., 1870) a j. J. Claretie chystá vydání jejich *Mémoires*, které zajisté jsou zajímavé již proto, že B. byla čestnou dámou vévodkyně z Angoulêmeu.

Hřt.

Bassaraba jméno dynastie, která dle zpráv historicky zajištěných v XIV.—XVII. století ve Valašsku vládla. Ve XIV. a XV. století vyskytá se v polských, srbských, uherských i j. pramenech jméno dynastie na místě jména země neb i národa. Tato Bassarabia sahala ve XIV. a XV. stol. až k moři Černému, neboť ústí dunajské teprve za Štěpána Velkého, hospodára moldavského, opanováno a k Multanům přiděleno (1465—1475), i jest zvláštní, že do dneška název Bassarabie staré i pro krajiny při ústí Dunaje platný v těchto končinách se udržel, arci k označení krajiny poněkud dále na východ již rozložené. Než i před XIV. stoletím dynastie B-bů patrně již panovala nad Valašskem; svědčí o tom jednak *Annales kapituly krakovské* (Bielovski II., 806.), kdež k r. 1259 se praví: Tartari subiugatis Bersabenis (velkopol. Bessarabenis), Litwanis, Ruthenis etc., jednak u mongolského spisovatele Fazel-ullah-Rašida (psal r. 1303), kde k r. 1240 poznamenáno mezi jiným, že Mongolové zloupili zemi Alutu (do dneška rum. název pro Fogaraš), Bazaran-bam a Koraulaghi; než to již souvisí s otázkou dosud spornou o povstání státu Valašského, o níž na jiném místě bude pojednáno. O jméne B. nejpodrobněji pojednal B. P. Hasdeu: *Istoria critica a Romaniloru* (Bukurešť, 1873). *Přč.*

Bassareus viz Dionysos.

Bassarloyon viz Bassaris.

Bassaridy viz Mainady.

Bassaris Licht., rod dravců amerických, jež dle nejnovějších výzkumů nutno klásti do příbuzenstva medvědotvých šelem rodu Procyon a Cercopithecus. Až dosud kladen však bývá do čeledi ssavců pucholovitých (*Viverridae*) a považován tak za jediného jejich zástupce na polokouli západní. Nejznámější druh ješ *B. astuta* Licht., fretka kočičí (viz vyobr. č. 469.), domácím jménem *kakamizli*. Tělo má táhlé, kunovité, měkce srstnaté, hlavu zašpičatělou a krátkou, oči veliké, rovněž

i boltce. Jest prstochodcem majíc na předních i zadních nohách po pěti prstech spojených u kořene blanou kožní a ozbrojených polovtažitelnými drápy. Lebka i chrup upomínají na rod Procyon; v chrupu mají oba hořeni

Č. 469. *Bassaris astuta* (Fretka kočičí).

trháků na vnitřní straně dvojitého hrbol. Délka těla bývá 90—95 cm, při čemž připadají na ohon asi dvě třetiny. Barva těla jest na svrchu tmavě hnědošedá, na lících a na podbřišku žlutavobílá nebo rezavě červená; ocas jest bílý, osmi černými kroužky ozdobený. O životě jejím podává důkladnější zprávy Audubon. Žije hojně zejména v Mexiku, Texasu a Kalifornii. Bydlí ojedinele, nejčastěji v dutých stromech a rozsedlinách skalních. Živí se malými ssavci a ptáky, nepohrdá však ani hmyzem. Jinak jest zvíře čilé, veselé a jsouc dobrým lezcem upomíná poněkud pohyby svými na veverky. Přes všelikou jeho plachost a noční způsoby života Mexičané často prý je ochočují a chovají v domácnosti k hubení myši. Druhý druh, *B. Sumichrasti* Saussure, má tělo tmavší a boltce kratší. Obývá v jižním Mexiku, Guatemale a Costě Rice. Třetí druh, *B. Gabbi*, povýšen Allenem r. 1876 na zvláštní rod, *Bassaricyon*. Liší se od obou svých příbuzných zejména útvarem lebky, jež podle Hueta připomíná lebku rodu *Cercopithecus*. Obývá v Costě Rice, Panamě a Equadoru. Alston v *Biologia Centrali-Americana*, *Mammalia* (1880). *Šc.*

La Bassée, město a hl. místo kantonu ve franc. depart. Nord, arr. lilleském, stanice Sev. dráhy fr. (Lille Béthune), má 3124 obyv. (1886, obec 3678), got. chrám po požáru r. 1856 znova vystavěný, mnoho závodů průmyslových (tkalcovny, pivovary, lihovary, olejny, cukrovary, mydlárny, mlýny, továrny na cichorii a j.) a velmi značný obchod, hlavně s plátnem, pak i s obilím a vínem.

Bassein: 1) B., hlavní město východoind. podokresu B-u v okresu Tháně v bombajském presidentství, asi 45 km sev. od Bombaje, má 10.357 ob. (1882) a to 6850 hindů, 836 muham., 2623 křesťanů a j. Jest to město přístavní a ostrovní, stanice dráhy bombajskobarodské. Jsou zde ještě zříceniny kostelů z dob panství portugalského (1534—1662). — 2) B., hlavní město okresu v Dolní Barmě, v oddělení Pegu, na obou březích Basseinské řeky, má 28.147 ob. (1881), a to 19.848 buddhistů, 3781 hindů, 3362 muhammedánů, 1122 křesťanů.

Na levém břehu řeky jest velká pagoda ve středě anglické pevnosti, kde také jsou úřady, pokladna a policejní úřad. Na levém břehu jsou též domorodá oddělení města, a dále na východ pláň s pagodami, kláštery, sochami, částečně v zříceninách, kde se konají pouti a slavnosti. **B.** jest přístavní a obchodní místo (vyváží se hlavně rýže) a má telefonické spojení s Rangúnem (160 km). — Okres basseinský má na 18.244 km² 389.419 obyv. (1881) a to 4851 hindů, 4925 muham., 21.324 křesťanů, 337.317 buddhistů, 20.967 ctitelů natů a j. Záp. část jest hornatá (Arakan Joma), vých. jest půda náplavní, v deltě ř. Iráviadie. Geologický podklad tvoří vrstvy ocenní a křídové, jsou tam různé pískovce, slepence, vápence atd. Hlavní plodina jest rýže; dále pěstuje se sesam, tabák a bavlna, cukrová třtina, olejová semena, zelenina, banány, kokosové palmy a j. Hlavní výrobky: sůl a nádobí hliněné. Obchod okruhu jest značný a děje se skoro veskrze po vodě. *Fl.*

Basselin [baslɛ̃] Olivier, básník franc., svého řemesla valchář, o jehož životě nám ničeho bližšího známo není, leda, že žil uprostřed XV. století ve Vaux de Vire, byl předsedou tamější veselé společnosti a psal písně pijácké a válečné, které po místě, kde se zrodily, Vaudevire, moderní *Vaudeville*, pojmenovány jsou. Písně, které pode jm. **B.** ovým poprvé r. 1576 od Jeana le Houxa, advokáta ve Vire, vydány, dle nejnovejších badání spadají na vrub vydavatele; za to pravě písně **B.** ovy naléztí lze jen anonymně v rukopisech Národní bibliotéky v Paříži, uveřejněných od Gastéa (1866) a G. Parisa (1875). Nejdůležitěji pojednali o **B.** ovi Eugène de Beaurepaire, *Etude sur B.* v 23. sv. »Mémoires de la Société des antiquaires de Normandie«, a A. Gasté, *Etude sur B.* (Rouen, 1866) a Olivier **B.** et le Vau de Vire (Paříž, 1887). *Hrz.*

Basse-lisse [baslis] (franc.), jest způsob tkaní kobereců, kde osnova vodorovně jest napjata, na rozdíl od haute-lisse, kde rovina osnovy visle stojí. Tkaní kobereců na stavě s osnovou vodorovnou objevuje se ve Flámsku v 2. pol. XVI. století a náleží již úpadku druhdy vynikající produkce zdejší. Ve Francii nabývá způsob tento vrchu v XVIII. stol., kdy hlavně v tovarně státní v Beauvais tkány tak povlaky na nábytek, jež opatřeny byly typickými obrazy krajin i osob v rámci oválném, jenž se skládal z ornamentiky slohové nebo z květin. V Německu použito osnovy vodorovně hlavně v tovarně berlínské, kteráž roku 1736 za ředitele Charla Vignesa hojně pracovala a ještě r. 1769 existovala. Za doby nové, kdy stroj nahrazuje většinou druhdy velice umelou práci ruční, pracují továrny evropské nejvíce na stavech s osnovou vodorovnou, ano i vyhlášené koberce gobelinové, jež spíše k malbám umělým družiti možno, vyrábějí se v Beauvais a v některých soukromých továrnách v Aubussoně způsobem **b.-l.** Tyto basse-lissově gobeliny zhotovují se na stavě jednoduchém, při němž více osob pracovati může současně. Tkaní možno tu ku pracovnímu a nanejvýš umělému

vyšívání přirovnati, neboť vkládání outku do vodorovné osnovy stává se tu od ruky volně pomocí malých cívek, na nichž jsou navinuty nitě příslušné barvy. Tak na př. nit určité barvy jest určena jen pro několik nití osnovy, kterýžto počet nití tkadlec z osnovy vrchní vyzdvihne, aby tam cívkou vložiti mohl, načež nit sám upevní a zvláštním přístrojem hřebcovým k ostatku přirazí. Zdvihání příslušných nití osnovy stává se tu, jako při stavě obyčejném, podnožkami, tak že každý pracovník na témž stavu musí míti svá zvláštní brda i podnožky. Obraz (carton), jenž se kopíruje, jest asi ve hloubce 2/3, cm pod osnovou napjat, tak že pracovník skrz tuto naň pohlíží; obrysy jeho byly již dříve na osnovu opausovány a tečkami barvy tmavé upevněny. Po dohotovení jednotlivých částí obrazu jest však třeba kraje částí těchto sešiti. Dohotovena kopie, tedy líc koberce, zjevuje se zpod, tak že pracovník pohlíží na rub své práce, čímž nemožno mu průběhem díla jí posuzovati; teprve když tkání hotovo a gobelin obrácen, objeví se někdy chyby, které již opraveny býti nemohou. V ohledu tom má práce haute-lisse výhodu; naproti tomu však dojde se způsobem prvním dříve cíle, čímž basse-lissově gobeliny při svých velikých cenách přece jsou levnějšími gobelinův haute-lissových. Eugen Müntz, La Tapiserie; Dr. Otto von Schorn, Die Textilkunst. *Jšk.*

Basseni, Baše z Treuenberka Jakob viz Passeni J.

Basse-rieho [bas ríš] jest černý vápenc, hojně prostoupený drobnými zkamenělinami; láme se v Auvergni, dobře se soustruhuje a leští, pročež bývá ve Francii zhusta spracován na menší točené práce (misky, sloupky, podstavce, vázy a podobné). *Dkl.*

Bassermann Friedrich Daniel, politik německý (* 1811 v Mannheimu — † 1855), zjednal si pěkně vzdělání v Havru, Paříži, v Heidelbergu, kdež studoval přírodopis, dějiny a vědy právnické, v Terstu a v Londýně. R. 1834 zakoupil si v Mannheimě drogerii. Zvolen r. 1837 do městské rady tamže, stal se r. 1841 členem druhé komory badenské. Návrhem na zřízení všeobecného zastupitelstva národního při německém Bundu a odůvodněním jeho (12. ún. 1848) dobyl si veliké obliby. Účastnil se potom sjezdu heidelbergského. V březnu pak r. 1848 vypraven jakožto důvěrník vlády badenské na sjezd Bundu do Frankfurtu; byl v parlamentě předběžném, později v národním shromáždění i zaujal místo ve pravém středě (strana Gagernova) vedle Arndta, Dahmanna, Droysena, Gervina, Jak. Grimma, Beselera a j., naléhaje na ustavení jednotné nejvyšší moci v Německu. Předsedal ve výboru ústavním a 9. srpna 1848 stal se tajemníkem v ministerstvě Gagernově. V listopadu vyslán ze sněmu do Berlína zjednat porozumění s pruskou vládou. Vrátil se bez úspěchu vylíčil ve sněmě své zkušenosti berlínské, jmenovitě odpor svůj proti množství pochybných postav na ulicích berlínských, odkudž ujal se výraz »Bassermannské po-

stavy« (*Bassermannsche Gestalten*). Ve sporu o ústavu horlil pro dědičné císařství Pruské neb aspoň o dorozumění s Pruskem. V témže duchu účastnil se parlamentu erfurtského, ale poznal, že marny byly naděje, jež byl skládal na Prusko. Sklícen navrátil se do Mannheimu, kdež propuklá u něho choroba nervová dohnala ho k sebevraždě. — **B.** byl také literárně činný. Ve spise *Deutschland in Russland*, jež vydal r. 1839 s Landenburkem, varoval před nebezpečím od Ruska. Od 1. čce 1847 vyd. v Mannheimě »Deutsche Zeitung«. *Koll.*

Basses-Alpes [bas-alp] viz Alpes 1).

Basses-Pyrénées [bas-p.] viz Pyrénées.

Bassesse (franc.) nízkost, podlost.

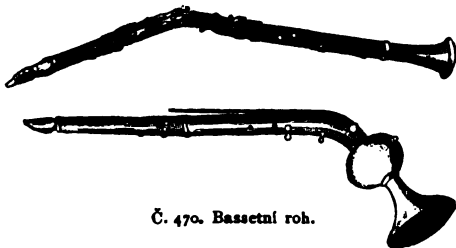
Basset [basè]: 1) **B.** Adrien Charles Alexandre, spis. franc. (* 12. čce 1822 v Paříži — † 24. kv. 1869 t.). Znáám jest nejvíce pod pseudonymem Adrien Robert jako spisovatel četných povídek a románů, jako: *Contes excentriques* (Paříž, 1854); *Nouveaux contes excentriques* (t., 1858); *Les Amours mortels* (t., 1856); *Les Diables roses* (t., 1857); *Léandres et Isabelles* (t., 1857); *Vierge aux pervenches* (t., 1858); *Nouveau roman comique* (t., 1861); *Princesse Sophie* (t., 1862); *Combat de l'honneur* (t., 1864); *Proscrits de 93* (t., 1866).

2) **B.** Urbain, sochaf franc. (* 3. pros. 1842 v Grenoblu). Stud. v Paříži, kde mu učitelem byl Cavalier. R. 1872 konal studijní cestu po Italii, na to usadil se v Paříži. Vyznamenává se v Saloně pařížském zvláště popsými. Mimo to zmínky zasluhují jeho sochy: *Filosofie* a *Spánek nevinnosti* na museu v Grenoblu, pak *Hudba* na radnici pařížské.

Basse-taille [bas taj] v hudbě t. co baryton (v. t.); v umění výtvarném t. co bas-relief (v. t.).

Basse-Terre [bas ter]: 1) **B.**, západní z obou ostrovů, z nichž skládá se franc. ostrov Guadeloupe v Antillách. — 2) **B.**, hl. město Guadeloupe, na jihozáp. jeho pobřeží, sídlo guvernéra, soudu a biskupa, má tvrz Richemense, loděnici, vojenskou nemocnici, seminář, banku, botanickou zahradu, trestnici, značný obchod s hedvábním a zbožím osadnickým a 9600 obyv. — 3) **B.**, hlavní město britského ostrova St. Christopher v Malých Antillách, sídlo podguvernéra, asi s 8500 ob. Na blízkou dobývá se sůl.

Bassetní roh (it. *corno di bassetto*, franc. *cor de basset*, vyobr. č. 470.), dechový nástroj

Č. 470. Bassetní roh.

dřevěný, dnes téměř neužívaný, podobný tvarem i zvukem velkému klarinetu, od něhož liší se hlavně tím, že jest vždy lomen nebo

zahnut a zakončuje se nalévkovou násadou mosaznou. Laděn jest jako altový klarinet do F; rozsah jeho tedy v písmě notovém (c—g²); stojí o kvintu výše vlastního rozsahu zvukového (F—c²). Mozart v Requiem užil b—ch r—ů pro jejich temný, zádušný tón na místě klarinetu.

Bassette, ital. hazardní hra v karty, franc. *bassette*. Zmínku o této hře činí Brunetto Latini v »Pataffio« a zdá se tedy, že již v XIII. stol. byla v Italii oblíbena. Do Francie zanesena od Itala Bassettiho, jenž na reklamace heren l'hombru a lansqueneta uvržen do Bastilly. Asi r. 1675 vyslanec republiky benátské Giustiniani zavedl b—ttu v Paříži, kde tak stala se oblíbenou, že Ludvík XIV. přísně záповědi proti ní vydal. **B.** jest podobna faraonu. Bankéř má jednu úplnou hru karet, čtyři hráči po všech třinácti kartách jedné barvy. Každý hráč odkryje několik karet a sází na ně. Bankéř odkryvá ze své hry po dvou za sebou. První bankéřova vyhrává sázky na odkrytých kartách stejné hodnoty, druhá karta bankéřova prohrává proti kartám stejné hodnoty hráčů, ač nemá-li bankéř dvě karty stejné hodnoty (na př. dva krále a t. p.), kde vyhrává vše. Zřejmo, že toto ustanovení napomáhá velice hráčům falešným. I při nejspřavedlivější hře má pfece bankéř proti hráčům možnost výhry jako 15 ke 100.

Bassville [basvil] viz Bassville.

Bassewi Jakub viz Passeni J.

von **Bassewitz**, starý šlechtický rod meklenburský, původu slovanského, povýšený do stavu hrabat říšských (9. čna 1726), má rozsáhlé statky v Meklenbursku a Prusku. R. 1450 rozštěpil se ve dvě větve; větev Dalwitzská jest hraběcí. Z její odnoží vymřela v tomto století linie von **B.**-Schlitz. — Z rodu toho vynikli: 1. Henning Friedrich hrabě v. **B.**, státník (* 1680 — † 1749), byl zprvu ve službách meklenbursko-zvěřfinských, ale padnuv do nemilosti pro satirický humor, vstoupil do služeb holštýnských. Jako vyslanec vévody holštýnsko-gottorpského Karla Bedřicha při dvoře ruském projednal sňatek s Annou Petrovovou, dcerou Petra Velikého. Po smrti Petrovové prokázal důležité služby vdově jeho Kateřině I. k upevnění vlády její. Sepsal zajímavé paměti o tehdejším dvoru ruském (1713—25), jež uveřejněny byly v »Archiv für Landeskunde des Grossherzogthums Mecklenburg« (1864); ruský překlad pořídil J. Ammon: »Zapiski o Rossii pri Petrě Velikom, izvlečeniija iz bumag grafa Basseviča« (Rus. Archiv, 1865; samostatně v Moskvě 1866). — 2. **Magnus Friedrich v. B.**, státník pruský (* 1773 — † 1858), stal se r. 1809 vicepresidentem, r. 1810 presidentem vládního kollegia v Postupimi, r. 1824 vrchním presidentem v prov. brandiborské, potom členem státní rady. R. 1842 vzdav se úřadů sepsal (anonymně) spisy: *Die Kurmark Brandenburg, ihr Zustand und ihre Verwaltung unmittelbar vor dem Ausbruch des franz. Krieges im Oct. 1806* (Lipsko, 1847); *Die Kurmark Brandenburg in der Zeit vom 22. Oct. 1806 bis zu Ende des Jahres 1808*

(t., 1851—52, 2 sv.); *Die Kurmark Brandenburg im Zusammenhang mit dem Schicksal des Gesamtstaats Preussen während der Jahre 1809 u. 1810* (t., 1860; vydal K. v. Reinhard). — Hlavou rodu jest hr. Adolf Bernhard, dědičný pán na Prebberedě, Jahmen a Grieve (* 1813, syn hr. Adolfa Christiana zemfěleho r. 1841).

de **Bassi**: 1) **B. Matteo**, od r. 1528 generální vikář řádu kapucínů († 1552), založil r. 1526 řád zmíněný.

2) **B. Ferdinando**, lékař a botanik italský († 1774 v Bologni), psal o květeně Apennin. Ku počtějšímu pojmenoval Linné rod rostlin z čeledi *Sapotaceae* **Bassia** (v. t.).

3) **B. Luigi**, pěvec italský (* 1766 v Pesaru — † 1825 v Drážďanech). Vzdělav se záhy v hudbě a zpěvu počal již v 13. roce věku svého vystupovati na divadle v úlohách ženských, r. 1783 přišel do Florencie, kde u pěvce Laschiho zdokonaloval se v umění, a roku 1784 povolán do Prahy k italské operní společnosti ředitele Guardasoniho. Zde pobýval až do r. 1806, načež stav se členem kapely kníž. Lobkovic vystupoval časem i ve Vídni na jevišti, a poslední svá léta (od r. 1815) strávil v Drážďanech, s počátku jako pěvec, pak

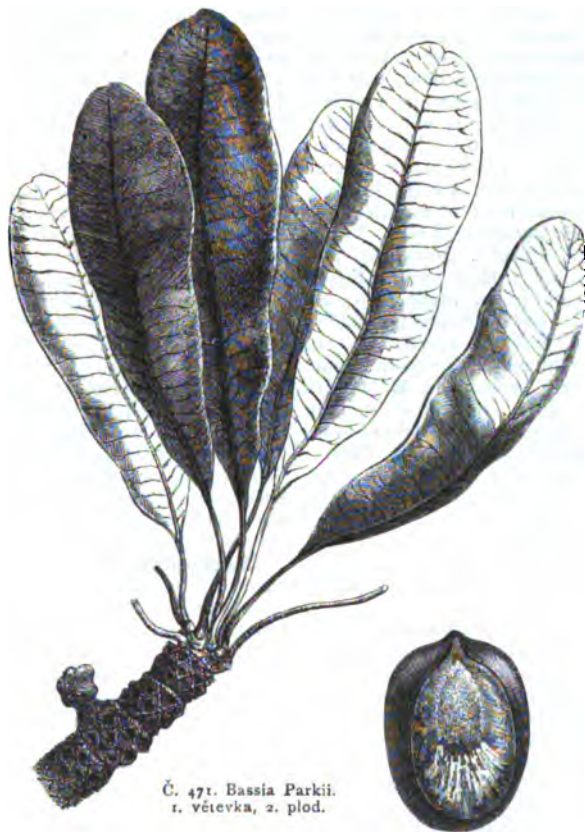
jako režisér tamní opery italské. **B.** byl barytonista hlasu vzácně lahodného, umělec nadšený a vzdělaný, a proto v Praze, která tehdy slyнула jako horlivá pěstitelka umění hudebního, brzy postoupil mezi miláčky obecnosti. On první zpíval titulní úlohu v »Don Juanu« (1787), kterou Mozart složil se zvláštním zřením k **B.**-mu, poznav ho již dříve za svého pobytu v Praze jako výtečného »Almaviva« (Figarova svatba).

4) **B. Giuseppe Ugo**, vlastenec italský (* 1801 v Centu — † 1849). Vstoupiv do řádu barnabitů v Římě přijal jméno **Ugo**; vyznamenal se jako kazatel a řečník r. 1834 v Turině, r. 1836 v Neapoli, byl pak učitelem ve

Vercelli a uveřejnil v době té truchlohrů **Ugo da Este** pod pseud. **Ugo Selvaggi da Ferrara**. Roku 1840 kázal v Bologni, musil však vzdáti se úřadu kazatelského, když r. 1842 uveřejnil knihu *La buona novella di U. B. plangeneto*. R. 1849 vstoupil jako světský kněz do řad dobrovolníků římských a bojoval s nimi za neodvislost italskou u Trevisa, kde byl raněn. Pak působil v Benátkách a po pádu jejich odebral se do Říma, účastnil se jako polní duchovní výprav Garibaldiových, ale byl u Comacchia jat, zmučen a beze soudu

od Rakušanů zastřelen. Sebrané jeho řeči vyšly v *Opere sacre e religiose* (Janov, 1864) se životopisem jeho od Stefana Fioretta. **P. Bassia** L.,

rod rostlin z řádu *Diospyrinceae*, čel. *Sapotaceae*. Jsou to stromy tropické Indie a Afriky s listy kopinatými, střídatými, celokrajnými, lysými a lesklými. Květy jejich visuté a světle zbarvené mají 4—6 listů kalich, zvonkovitou nebo kulovitou, ze 7—14 plátků slož. korunu a v trubce její ve-
tknutých dva až třikrát tolik tyčinek. Peckovice má mléčnatou rubinu, v níž opech s jádrem tvrdým a lesklým, elip-
tickou jizvou z-
namenaným. **B.** da-
ří se zvláště v pís-
čité půdě na po-
břeží mořském,
odkud i do chlad-

Č. 471. *Bassia Parkii*.
1. větevka, 2. plod.

nějších pohořů vystupuje, docházejíc veliké obli-
by jako strom v sadech, zahradách a okolo chrá-
mů pěstovaný. Vůbec jsou b-ie v mnohých příčině
rostlinami velmi užitečnými: kůry potřebují
k hubení hmyzu a červů, kdežto mléčná šťáva
z ní se ronící jest obvyklým prostředkem proti
rheumatismu. Květy nepřijemně páchnoucí,
jichž na kmenu bývá na 100—200 kg váhy,
opadávají, skytajíce pokrm buď v čerstvém
stavu nebo sušené. Z čerstvých vařením získá
se huspenina jako oblíbená lahůdka, z níž i po-
kroutky upravují; ze suchých květů pekou trvan-
livé koláče chuti poněkud hrozinkové. Kvaše-
ním dávají květy lihovinu páchnoucí, odpornou,
pokud jest čerstvá, kteráž jest oblíbeným nápo-

jem domorodců, u evropského vojska však s počátku zlych, ano smrtunosných zanechává následků. Peckovce, ač nechutné, přece slouží za potravu i lidem, i ptactvu, i šakalům. Česání jejich připadá na konec dubna a na květen a jím počíná moment, pro nějž se b. hlavně pěstuje, t. j. výroba tuků z jader. Po odnětí jedlé rubiny zbavuje se jádro pecky a rozmělněně vměstnává se do svinutých listů dosnových (*Canna indica*). S těmito noří se po té do vařící vody, aby se tuk rozpustil, načez jej z pouzder oněch buď těžkými kameny nebo poleny lisují. Vytačený tuk hnetou, aby nabyl pružnosti a tuhosti a byl tím chráněn před vypařováním. Hotové zboží jest žluté nebo čistě bílé, v obyčejné teplotě tuhé jako tuk kokosový, máslu podobné, od něhož však lze je rozeznati prudkým zápachem, jenž nad ohněm pomíjí. Poněvadž hoří plamenem jasným a skoro bez dýmu, potřebuje se vůbec ke svícení. V Indii roste 13 druhů b. ie; hlavní jsou: 1. *B. longifolia* Roxb., dlouholistá, hlavně v Madrasu, pak i na Ceylonu a v Hindustánu. Její tuk záhy žluknoucí hodí se zvláště k výrobě mýdla; 2. *B. latifolia* Roxb., široolistá, v Bengálsku, s tukem důležitosti předešlému se rovnajícím; 3. *B. butyracea* Roxb., máslová, jest méně hojná předešlých, ale tukem nejdůležitější. Tento nežlukne tak snadno a proto hodí se i k maštění a vedle svícení i jako pokožní výborný lék proti rheumatismu. Stejně důležitosti jest senegalská *B. Parkii*, Parkova (obr. č. 471.), jejíž tuk jménem másla Galamského (*beurre de Galam*) jest pokrmem velmi důležitým.

Bassianus, říms. císař, v. Helioagalus.

Bassigny [basiňi], *Bassiniacensis pagus*, později *comitatus*, krajina ve vých. Francii, část Champagně mezi Mosou a Aubou, na obou březích horní Marne. Větší část krajiny té leží v dep. Haute-Marne, menší část v dep. Aube a Meuse.

Bassin [basen] franc., nádržka na vodu (vodojem) anebo kapalínu vůbec; v plavebnictví místo, kde jsou lodí chráněny před účinky moře, o čemž srovn. Dock; v zeměpisu úvodí veletoku; v geologii sníženina, pánev, kamž se sbíhají vody aneb kam se uložily nějaké hmoty, na př. uhlí. *Plk.*

Bassini Odoardo, lékař ital. (* 1847 v Pavii), od r. 1872 profesor pathologie speciální na universitě padovské. Napsal: *Sul riassorbimento patologico del tessuto osseo* (Milán, 1873); *Osservazioni anatomiche sul perineo maschile* (t., 1874); *L'ago torsione quale mezzo per chiudere le arterie recise nell'amputazione degli arti* (Pavie, 1876); *La clinica operativa di Pavia nell'anno 1876-1877* (t., 1878); *Sul serramento delle mascelle* (Milán, 1879); *La clinica chirurgica di Parma negli anni 1879-1880* (Pavie, 1880); *La medicatura ipodermica con l'olio di eucalipto* (Milán, 1880) a jiné. *P.*

Bassiové máslo, bassiový tuk viz Bassia.

Bassiron Philippe, hud. skladatel z r. polovice XV. stol., z nejstarších kontrapunktistů,

z jehož skladeb zachovalo se motetto *Inviolata* v Petrucciho sbírce motett (Benátky, 1505) a mše v téhož sbírce mší (t., 1508), obě skladby čtyřhlasé, pfiisným a mohutným slohem poukazující k starší škole nizozemské.

Basso: 1) *B. continuo* č. prostě *Continuo*, »nepřetržitý bas«, zove se rozšířený někdy v hudbě průvod zpěvu počítávaným basem, psaným buď pro varhany (*basso per l'organo*) nebo pro nástroje jiné. Vyskytuje se poprvé na samém sklonku XVI. st., v prvotinách jednohlasého zpěvu s průvodem. Samostatný tento způsob průvodu byl novým oproti způsobu staršímu, kdež k vrchnímu hlasu vícehlasé skladby polyfonní přičiňovány jako nástrojový průvod pouze hlasy ostatní. Tím jeví se býti b. c. zárodkem moderního průvodu. Vynálezci jeho jmenují se namnoze Ludovico Viadana, jindy Giulio Caccini nebo Emilio Cavalieri. — 2) *B. ostinato ital.*, *basse contrainte franc.*, »neústupný bas«, sluje neustálé opakování jisté hudební frase nebo nepřiliš dlouhého tematu v basu celou skladbou, nad nímž ostatní hlasy vyvíjejí řadu různých, kontrapunkticky založených variací. Nejlepším dokladem pro b. o. jest *passacaglia* (Buxtehudeova, Bachova a j.). *Str.*

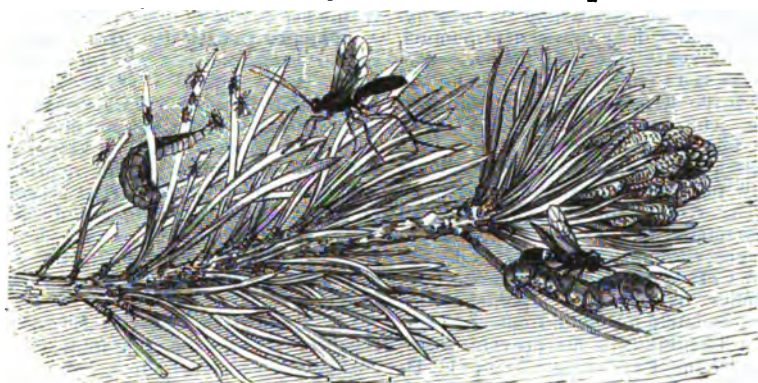
Basso Giuseppe (* 1842 v Chivasse v Turinsku). Stal se r. 1862 doktorem, roku 1864 professorem fysiky na vojenské akademii a r. 1882 na universitě v Turině. Z jeho prací uvádíme: *Fenomeni di magnetismo osservati nel radiometro* (1877); *Fenomeni di polarizzazione cromatica in aggregati cristallini* (1880); *Riflessione della luce polarizzata sulla superficie dei corpi birefrangenti* (1881); *Studi sulla riflessione cristallina* (1882); *Sulla legge di ripartizione della intensità luminosa fra i raggi biriffratti da lamine cristalline* (1886). *P.*

Bassompierre [basompjér] François, baron de, maršálek a diplomat franc. (* 1579 — † 1646), z mladší linie rodiny Cleve v Harouelu v Lothrinsku. — *B.* byl vzorem dvořenina své doby. Život svůj i život tehdejší společnosti franc. popisuje ve svých *Mémoires* sahajících od r. 1584 až do 1640. Mlád ještě dostal se tělesně i duševně co nejbohatěji nadaný ke dvoru Jindřicha IV. (1598), jehož přízeň podržel až do jeho smrti (1610). Mezi tím vypravil se na bojiště savojské (1600) a r. 1603 vydal se přes Ulm a Vídeň do Uher bojovat proti Turkům. Vstoupil do sboru maršálka Russworma, který byl zprvu proti *B.* ovi zaujat; ale po první srážce s Turky uzavřeli oba muži spolu přátelství. Po ukončení výpravy r. 1603 *B.* vydal se za Russwormem přes Vídeň a Moravu do Prahy (22. led. 1604), kdež pobyl do velikonoce téhož roku. Lehkomyslný, zpustlý život, jaký tehdy žila šlechta česká, vyličien jest s mnohými podrobnostmi v *Mémoires* *B.*ových. *B.* odjel z Prahy domů opatřit se potřebami k vystrojení pluku jízdného do Uher, ale smrt mladšího bratra jeho Jana zavedla ho zase ke dvoru francouzskému. Neobmezeně oblíbě těšil se u Marie Medicejské, jež ho roku 1614 povýšila na plukovníka gardy švýcarské. Než v boji, jenž brzo potom

vypukl mezi ní a synem jejím Ludvíkem XIII. přidal se na stranu královu, jenž jej odměnil holi maršálskou. Luynes odstranil však muže tak schopného a vládě své nebezpečného vyslal jej na vyslanectví do Španěl r. 1621, do Švýcar 1625 a do Anglie 1626, jež **B.** popsal v *Ambassades du Maréchal de B. en Espagne, en Suisse et en Angleterre* (Kolin, 1668, 4 sv.; angl. překlad v Lond., 1818). — Uvaliv na se tajným svým sňatkem s Luisou Margaretou Lothrinskou, princeznou z Conti, a přátelským spojením s vévodou z Guise, jakož i kousavou satirou hněv Richelieuův, byl r. 1631 vsazen do bastilly, z níž vyšel teprve za Mazarina r. 1643. — Manželka i syn jeho zemřeli brzo po něm. *Mémoires* jeho vyšly v Kolíně r. 1665 o 2 sv. a potom ještě několikrát; nové vydání pořídil marquis de Chantérac v Paříži (1870—1877 ve 4 sv.). — Sr. de Puymaigre, Vie de **B.** (1848); Světozor, III. (1869,

za nímž dochází tam lovci. — Dle tradice meškal na **B.-R-u** sv. Baldred (v VII. století). Později — nepovědomo určitě, kdy — vystaven tam pevný zámek, který býval státním vězením pro covenanty (ve 2. pol. XVII. stol.) a v němž hájilo se 24 strážníků krále Jakuba II. Stuarta od roku 1691 do roku 1694 proti vojskům Viléma Oranžského. Roku 1701 dal Vilém III. hradby zámecké strhnouti, a od té doby ostrůvek zpustl. Se stanoviska historického, geologického a botanického jej popsal dr. M'Grie jun., Hugh Miller, Anderson, Fleming a Balfour v díle *The B. R., its Civic and Ecclesiastical History* atd. (v Edinburce, 1848).

Bassum, okr. m. v pruském vlád. obv. hannoverském, kraj Syke, stanice st. dráhy pruské (Hamburk-Kolín n. R.), má 697 obyv. (1885), ústav šlechtičen, továrnu na doutníky, průmysl pletavský a značné trhy koňské.

Č. 472. 1. *Bassus albosignatus* (Lumek běloskvrnný, dorážející na larvu pestřenky [*Syrphus*], trochu zvětšený) — 2. *Exenterus marginatorius* (Lumek vroubený)

str. 247 a násl.): »Maršálek francouzský François de **B.** a jeho zápisky«. Čk. Koll.

Basson (franc.), fagot (v. t.).

Bassorin činí hlavní součást gumy bassorské, jejíž původ dostatečně není znám. **B.** jest hmota kyselině arabové velice podobná, nalézá se vedle arabinu a škrobu v tragantu a zajisté ještě v mnohých jiných klovinách; Girard pokládá **b.** v tragantu za hmotu pektinovou. Bassorská guma ve vodě nabobtná na hustý sliz, nerozpouští se však a tím od arabské gumy se liší. Jd.

Bassotti, jídlo italské na způsob makkaronů, z těsta, rýže a různého koření.

Bass-Rock, skalnatý ostrůvek při východním pobřeží skotském, u vchodu do zátoky Forthské (Firth of Forth), příslušný ke hrabství haddingtonskému, má objem 1 1/2 km. Přikrývá břehy jeho (120 m vysoké), složené ze skal zelenokamových a znělcových, činí ho téměř nedostupným, jenom na straně jihozápadní snižují se poněkud povlnějí k moři. Od západu k východu propustuje jej jeskyně přístupná za odlivu. Ostrůvek není obydlen; oživen jest nesmírnými hejny vodního ptactva,

Bassum (lat.), nízké, zpodní (vlastnictví) v právě viz Altum et bassum svazek II. str. 24.

Bassus Grav., rod lumků (*Ichneumonidae*) vyznačující se hlavou širokou a krátkou, s tykadly nitkovitými, zadečkem přisedlým, značně stlačeným, krátce vejčitým, s prvním kroužkem plochým, napřed a vzadu stejně širokým. Zrcadélko na předních křídlech jest trojhranné, nebo schází; první zvrtná žilka jest do úhlu zahnutá. Kladélko jest ukryté, stehna nohou nikdy ztloustlá. Úhledné a pestré druhy tohoto rodu u nás hojně se vyskytují. Zdržují se zejména mezi stromy a křovinami, kde žijí hejna much, do jejichž larev vajíčka snáší. Obecným druhem jest na př. **B. albosignatus**, lumek běloskvrnný (viz vyobraz. č. 472.), jenž snáší vajíčka do larev mušich z rodu pestřenek (*Syrphus*). Larvy takové žijí zvláště na rostlinách napadených mšicemi, tam pak se setkáváme také s uvedeným lumkem. Bývá 5–8,5 mm veliký, barvy černé, hojnými skvrnami a páskami bílými zdobený. Nohy má červené, zadní holeně černé a bíle kroužkované. Sc.

Bassus: 1) **B. P. Ventidius**, vojevůdce fímský, rodem z Picena, dostal se v útlém mládí r. 89 př. Kr. do Říma, kamž otec jeho jako zajatec ve válce se spojenci byl odveden. Seznámiv se s Caesarem provázal jej na výpravách v Gallii a svědomitostí svou získal si důvěru jeho, tak že jeho vlivem stal se r. 46 tribunem, r. 44 praetorem a přijat do senátu. V občanské válce po smrti Caesarově přidal se k Antoniovi a táhna se dvěma legiemi na Řím donutil Cicerona k útěku; prohlášen byv od senátu spolu s Antoniem za nepřítel vlasti, ustoupil do Picena, po bitvě u Mutiny odebral se za Antoniem do Gallie a po zřízení druhého triumvirátu dosáhl roku 43 hodnosti konsulské. R. 42 velel v Illyrii a, když Antonius podnikal výpravu proti T. Labienovi a Parthům, vyslán **B.** napřed do Syrie. Tam porazil r. 39 Labiena v pohoří Tauru a roku 38 zvítěziv slavně nad parthským králem Pakorem uvedl zase celou Syrii v poslušnost Římanů. Nicméně od závistivého Antonia byl odtud odvolán a od té doby více se nepřipomíná, takže ani doba smrti jeho není známa. *red.*

2) **B. Caesius** (zahynul při výbuchu Vesuvu roku 79 po Kr.), přítel satirického básníka Persia, jenž mu věnoval satiru VI. a jehož satiry také od **B.** vydány byly (dle schol. k Pers.). Jako lyrika, jenž po Horatiově době jediný povšimnutí zasluhuje, uvádí jej Quintilian (X., 1, 96) a podobně i Persius jej vebdí; grammatik pak Priscian cituje verš z II. knihy jeho »lyricorum«. Do téže doby náleží činnost **C. B.** ssa metrika, jež někteří (na př. Luc. Müller: liší od lyrika vzpomenutého; většina však badatelů (O. Jahn, Leutsch, Teuffel a j.) oba identifikují a asi právem, hleděmeli k narážkám Persiovým. Tento **C. B.** napsal spis *De metris*, v němž užil badání zvl. Varronových a z něhož čerpali později Juba, Terentianus Maurus a jiní metrikové. Zlomky z výtahu tohoto spisu zachovány nám a otřeseny v Keilových Grammatici latini (VI., str. 255. násl.). Pod jménem **B.** ssovým dochovala se *ars Caesii Bassi de metris*, obsahující výklad o 5 metrech Horatiových, jež od **C. B.** ssa arci nepocházejí, ale výklady podané snad z něho čerpány. O ní srv. Keil (na uv. m. VI., 253.). Literatura: O. Jahn ve vyd. sat. Persiových (Lipsko, 1843; str. XXVIII. n. 211. a n.); K. Lersch, Gavius **B.** und Caesius **B.** »Philologus«, I. sv., 622.; E. Leutsch (tamže XI., 739—44.); W. Teuffel, *Gesch. d. röm. Litt.* (Lip., 1882, str. 688. násl.). *Ča.*

3) **B. Kassianos** z Maratonymu (v Bithynii). Žil v Konstantinopoli a kompiloval na rozkaz císaře Konstantina Porfyrogeneta v X. století spis o rolnictví nám zachovaný, o 20 knihách, nadepsaný *Γεωπονικά* či *αὐτὴ περὶ γεωργίας ἐκλογαί*. Hlavním pramenem jeho byla *Γεωπονικά*, která napsal Anatolios Vindanionios z Berytu. Vydán byl od Niclasy v Lipsku 1781 ve 4 svazcích. O **B.** ssovi K. jedná: W. Gemoll: *Berliner Studien I.* (Berl., 1883; 1—280); Ernst Meyer: *Gesch. d. Botanik* (Král., 1855; II., 258.). O rukop. jeho: H. Beck v »Acta seminarii Erlangensis« IV., 261—346. *Ča.*

4) **B.**, gnóstik v II. stol. po Kr., dle některých zpráv žák Cerinthův a Valentinův, nejspíše táž osoba jako gnóstik Colarbasus. **B.** popíral lidskou přirozenost Kristovu a z mrtvých vstání těla, hájil víry v působení planet na narození a život lidský, jakož i víry v magickou sílu řecké alfabety, protože Kristus sám o sobě pravil, že jest α i ω . Přivrženci učení jeho sluli Bassiané.

5) **B. Domenicus** (* 1643 v Pešlově), doktor práv, od r. 1674 řádný prof. práv na univ. ingolstadtcké. Z četných jeho prací z oboru civilního práva, jež nevynikají nad obyčejné práce té doby, nejčastěji jmenována ještě bývá *De legatis* (1765). Zajímavější pro dějiny práva obecného a kanonického jsou sbírky kontroverzí a rozhodnutí soudních: *Semicenturia controversiarum totidemque decisionum sive rerum in supremis Electoratus Bavarici dicasteriis et praecipue excelso consilio revisionis indicatarum* (1680) a *Semicenturia controversiarum canonilegalium* (1685). *Čk.*

Bassův průliv dělí Jižní Australii (Viktorii) od Tasmanie, jest 290 km dlouhý, 226 km široký a na západě i východě zúžen skupinami ostrovů jež i korálovými útesy, jež táhnou se až k australské pevnině. Jméno nese po námořním lékaři Bassovi, kterýž první obeplul (1798) Tasmanii a tak nepřímý zavdal podnět k její osazování (1804). Nyní vede se mezi Viktorií a Tasmanií velmi čilý obchod (ročně přes million lib. sterl.), k jehož povznesení daly si obě tyto kolonie v nejnovějším čase zříditi **B.** ssovým p-em podmořský telegraf.

de **Bassville** [basvil] Nicolas Jean Hugo u, spisov. a diplomat franc. (* 7. ún. 1753 v Abbeville — zavražděn 14. led. 1793 v Římě). Pocházel z rodiny chudé, ale dostalo se mu pečlivého vychování. R. 1784 uveřejnil *Éléments de mythologie a Mélanges érotiques et historiques* a r. 1785 *Récit historique sur la vie et les exploits de François Lefort*, kde Leforta vynášá na úkor pána jeho Petra Velikého. R. 1786—88 cestoval po Holandsku a Německu. Vrátil se do vlasti ihned účastnil se hnutí revolučního. V květnu r. 1792 poslán jako legační sekretář do Neapole, odkud záhy přibyl do Říma, neměl však tu posláni úředního. Počínal si vyzývavě. Lid pobouřený útočil na **B.** a, když projížděl se korsem s rodinou svou, při čemž **B.** zavražděn. R. 1797 mřem torentinským papež donucen za pohánění a zavraždění »zástupce Francouzské republiky« zaplatiti 300.000 frankův odškodného.

Bassy (Βάσσα), nyní *Kumbulés* nebo *Spolími*, slavná starověká božnice Apollóna Epikuria ve figalejské části řecké krajiny Arkadie, 2 hodiny od města Figaleie vzdálená, uprostřed divokrásné lesní poustky, na osamělém vrchu, ve starověku Kotilion zvaném, jehož úbočí spadají do vrchoviska řeky Nedy. Když na počátku peloponéské války zuřil mor v Arkadii a zejména v území figalejském, zaslíbili Figalejští Apollónu Epikuriovi jakožto ochránci před morem chrám na návrší **B.**, jehož provedení světili Athéňanu Iktinovi, staviteli Par-

thenóna. Chrám tento ozdoben byl kovovou sochou boha, asi 4 m vysokou, která však r. 370 př. Kr. do Megalopolé přenesena a tam v posvátném okrese Dia Lykaia postavena jako příspěvek Figaleie k výzdobě panarkadského hlavního města. Na návrší, nad chrámem Apollónovým, byl ještě chrám Afroditin zbudován, jenž však již ve II. století po Kr. střechy neměl (Paus. VIII., 30., 3—4; 41., 7—10.). V osamělé krajině této zachovaly se mnohem lépe vzácné zbytky umělecké než ve kterékoli jiné končině řecké, zejména chrámu Apollónova, jenž v hlavních svých částech zachován jest a dotud i podržel valné zůstatky někdejší umělecké výzdoby své. Místo samo poukazuje, že zbudoval Iktinos chrám na místě božnice starší původu pradávného, kdež Apollón jako bůh léčivý lidem okolním byl uctíván. Zdá se, že chrám zkažen byl zemětřesením; ruka lidská přivodila zkázu poměrně menší. Podnes nese obsloupení, z něhož toliko schází tré (z 38) sloupů na jižní straně, neporušený architrav; nádherná někdy střecha a sloupy vnitřní sřítily se, ale částky jejich podnes na místě se spatřují. Chrám tento byl velmi pozdě objeven (r. 1765 Francouzem Bocherem). Vlys s vypouklými fezbami do mramoru, boje Hellénů s Amazonkami a Kentaurů s Lapithy představující, r. 1811 nalezen (ve 23 dskách) a prodán do Britského musea v Londýně. Dnes jsou zbytky budovy opraveny a před další zkázou chráněny. Řecká archaologická společnost dala vnitro chrámu, jakož i okolí jeho překopati, při čemž nalezeno obrovské mramorové torso mužské sochy, které pokládá se za náhradu za původní kovovou sochu boha. Srovn. Expédition de Morée (II. pl. 4—30.); Lolling, Griechenland, 300 až 302. Pšk.

Bast., zoologická skratka = B. de Baststerot nebo H. Ch. Bastian.

Bast., egyptská bohyně světla v blahodárné jeho činnosti. Dle jedněch náleží světlu slunečnímu v jeho činnosti oplozující a oživující naproti bohyni Sechet čili Pacht, s hlavou lvi, symbolu ničivé moci sluneční, dle jiných světlu měsíčnímu, jehož byla bohyně současně s matkou svou Isidou, chotí Osiridovou. Poslednějšímu výkladu nasvědčuje symbol její kočka jako zvíře noční, neméně kotouč měsícový (slunečný?), s nimž na některých jejích obrazech se setkáváme. I Hérotot stotožňuje ji (II., 59) s Artemidou. Vyobrazována byla v podobě kočky, jež byla jí zasvěcena, nebo v podobě panny s hlavou kočičí a nad ní s kotoučem měsícovým (slunečným). Jinde nalézáme ji zobrazenou jako soukojenku bratra jejího Hóra na prsou Isidy, jinde konečně sedící za matkou se žezlem v ruce. Čtěna byla ve východní části Delty, zvláště v městě Bubastis, jež dle ní má své jméno (snad *Pa-Bast* = obydlí Bastino). Zde měla slavný svůj chrám, jehož popis zachován u Hérotota (II., 137. a 156.). V něm slaveny každoročně divoké její slavnosti. Poblíže Bubastis nalézalo se veliké pohřebiště koček, jež v nové době nalezeno. Jiné místo kultu jejího byla Leontinopolis.

Byla i bohyně porodu, snad vzhledem ku plodnosti koček. Dk.

Bast Friedrich Jacob, něm. diplomat a filolog (* 1771 v Buchweileru v Elsasku — † 1811 v Paříži). Studoval v Jeně filologii pod Schützem, vstoupil pak ve služby diplomatické a stal se sekretářem hesského vyslanectví ve Vídni, později legačním radou v Paříži. Kromě kritických studií k Platónovi (*Kritischer Versuch über d. Plat. Gastmahls*; Lipsko, 1794), Aristainetovi (jehož 26. a 27. list kn. I. vydal ve Vídni r. 1796), Partheniovi, Antoninovi Liberalisovi (*Lettre critique à M. Boissonade*; Paříž, 1805, latinský překlad s appendixem v Lipsku, 1809), Řehořovi Korinthskému a kollace některých pařížských rukopisů Řehoře Korinthského, Aristofana a j., připomenuti jest jeho výbornou *Commentatio palaeographica*, jež uveřejněna jest za Schäferovým textem Řehoře Korinthského (Lipsko, 1811). Tímto pojednáním, v němž vykládá se velmi důkladně o formě řeckých písmen v rukopisech užíváných, jich záměnách a o skratkách písařů, ukázal se B. jedním nejdůkladnějších znalců řecké palaeografie své doby. — J. Monod, Discours prononcé sur la tombe de B. (Paříž, 1812). Vj.

de **Bast** Louis Amadée (* 8. září 1795), sloužil za císařství a požíval poloviční služby za restaurace. R. 1818 listem básnickým *Ma destinée* debutoval; pak oddal se románu a *nouvelle*. Hlavní jeho díla jsou: *L'Eclaircur ou Tableaux de moeurs* (Paříž, 1824); *La Tête noire* (t., 1828); *Le Mameluck de la Grenouillère* (t., 1829); *La Conspiration des Marmouzets ou l'Egyptienne* (t., 1833); *Les Deux Renégats* (t., 1834); *Le Clocher de Saints-Jacques de la Boucherie* (t., 1834); *Les Carrosses du roi* (t., 1836); *Une Carpe dans un Bâquet* (t., 1837); *Les Pages du roi d'Arménie ou l'Hôtel de Sens en 1575* (t., 1838); *Le Cabaret de Ramponneau* (t., 1842); *La Galère de M. de Vivonne* (t., 1848); *La Fornarina* (t., 1849). Mimo to *Galeries du Palais de Justice à Paris, moeurs, usages, coutumes, traditions judiciaires* (tamže, 1851, 2 sv.) a *Origines judiciaires, essai historique, anecdotique et moral sur les notaires, les avoués* atd. (t., 1855).

Basta (ital.), dosti toho! — B. v karetní hře zvané »L'homme« jest třetí nejvyšší trumf, touž třefový.

Basta Jiří, hrabě Hustský, svobodný pán ze Sultu, polní vůdce císaře Rudolfa (* 1550 v Rocce v Tarentu — † 1612 ve Vídni), vstoupil jako syn císařského důstojníka záhy do vojska, bojoval pod Alexandrem Farnesem v letech 1581—90 v Nizozemí, r. 1596 účastnil se výpravy do Francie a přestoupil potom do služeb císařských. Maje pověst výborného válečníka i muže vytrvalého, neohroženého a bezohledného vyslán byl r. 1599 osadit Sedmihradska, jehož dům rakouský nabyt smlouvou r. 1598. Mezitím kn. Sigmund Bátorý vrátiv se do země postoupil vládu svému bratrovci Ondřejovi, kterýž byl od valašského knížete Michala poražen u Sibině; nicméně i Michal chtěl dobytou zemi podržeti pro sebe, na-

čež **B.** zvítězil nad ním roku 1600 u Miriszló a přijal od šlechty ve jménu císaře slib poslušenství. Příštího roku porazil ve spolku s Michalem, který zatím s císařem se smířil, u Goroszló Sigmunda Bátora, vrátivšího se zase do Sedmihrad, a dal úkladně zavraždit i Michala, obviniv jej ze zrádných úmyslů. Donutiv na to ještě jednou r. 1602 Sigmunda k poddání zvítězil u Bělegrada i nad stoupenčí jeho, kteří vedením Mojžiše Székela setrvali v odporu, a r. 1603 pomocí nového knížete valašského Radula zničil stranu Székelovu úplně. Svolav na to sněm do Dévy a obklopiv ho vojskem pokoutoval kruté šlechtu i města částečnou ztrátou jmění a výsad. Zároveň jmenován **B.**, ač byl cizozemec, místodržícím v Sedmihradech. Krátká vláda jeho pobouřila následkem nezávanosti vojska, surovosti a násilnosti **B.**ovy i nadřzováním jeho katolíkům všecko obyvatelstvo, tak že r. 1604, když **B.** přejal velení v Uhrách proti Turkům a udatně hájil Ostřihomu, vypuklo v Sedmihradech povstání pod Štěpánem Bočkayem, jehož hajducké vojsko záhy zmocnilo se i východních Uher. **B.** sice pobil oddíl hajdukův u Rymavské Soboty a u Oždan, porazil i Bočkaye u Edelína a zahnal ho do Košic, ale nemaje válečných potřeb, musil pro nespokojenost vojska ustoupiti až k Prešpurku. R. 1605 velel ještě ve válce s Turky a po míru Žitvatorockém r. 1606 uchýlil se v soukromí, byv již r. 1605 povýšen do stavu říšských hrabat. **B.** byl též literárně činný a vydal vojensko-taktické spisy: *Il maestro di campo generale* (Benátky, 1606); *Del governo dell' artiglieria* (t., 1612) a *Il governo delle cavalleria leggiera* (t., 1612), jež na ten čas v odborných kruzích vesměs byly oblíbeny. p.

Bastan viz Bastanské údolí.

Bástán-námo (= kniha dávného), jméno sbírky národních pověstí staroperských, sebraných k rozkazu Šásánovce Jezdidžerda III. (1. pol. VII. stol. po Kr.), jež stala se zdrojem, z něhož čerpali pozdější epičtí básníci perští (i Firdausí) látku pro svoje zpěvy hrdinské. Dk.

Bastanské údolí: 1) **B.** ú. (Vallée de Bastan), pusté a smutné, 6 km dlouhé údolí pyrenejské ve franc. dep. Hautes Pyrénées, arrond. angeléském, nad Bastanem, krátkým přítokem Gavy de Pau. V něm lázeňské místo Barèges (v. t.). — 2) **B.** ú. (Valle de Bastan čili Baztan), údolí pyrenejské, 39 km dlouhé, ve španělské prov. navarrské, z jejích nejúrodnějších a nejlépe vzdělaných krajín, na horním toku Bidassoe, s 8000 ob. baskickými, značným chovem dobytka a hl. místem Elizondem. Za služby válečné králi prokázané byli r. 1440 všichni obyvatelé údolí povýšeni na hidalgos (šlechtice), a dosud všechny domy elizondské opatřeny jsou kamennými štíty. Všecka místa údolí bývala a dosud jsou spojena v jednu velkou obec, která dříve mívala úplnou samosprávu i vlastní své vojsko. Roku 1794 (24. čce) generál Moncey vytiskl odtud Španěly a otevřel tím armádě francouzské cestu do Španělska.

Bastant (z ital. *bastante*, dostatečný, způsobilý), řádný chlapík. V jižních Čechách: dělati **b.** a tolik co pána.

Bastar, domácí mánský stát východoindický, v okrese čánském, v Centrálních provinciích, má na 33.817 km² 196.248 ob. (1881), mezi nimi 159.123 hindův a 36.341 prabydliatelů, z nichžto jsou nejčetnější Gondové, zabývající se hlavně zemědělstvím. Vzdělává se jen 2589 km²; pěstují se hlavně rýže, olejová semena, znamenitá cukrová třtina. Výroba: barviva, buri čili surový cukr, jež se vyváží, vosk, med, rohy a kůže. Dováží se sůl, kusové zboží, koření, opium, pšenice, látky, tabák. Pohlavár má titul ráže. Fl.

Bastard: 1) **B.** v ohledu biologickém viz Míšenec.

2) **B.** v ohledu sociálním značí nemanželské dítě, levobočka, nebo dítě poslé z manželství nerovného; názvu toho užíváno hlavně ve středověku a b-i sami jurov se označovali (tak Vilém Normanský praví v listině jím zřízené: Ego Guillelmus, cognomento bastardus; a Dunois podpisoval se: J. Bâtard d'Orleans). Slovo to nemělo příhany jako německé *bankert* a naše *panchart*, jež přešlo do obecné a prosté mluvy.

Bastard d'Estang, slavná rodina hraběcí, z níž zmínky zasluhují: 1) **B.** Jean François Auguste, archaeolog francouzský (* 1792 v Nogaru — † 1883 na zámku Bachacském [Lot et Garonne]). Vstoupil roku 1810 do vojenské školy jezdecké a účastnil se jako lieutenant bitev u Dráždan a Lipska (1813), kde byl raněn a zajat. Zůstal i po návratu do vlasti ve službách vojenských a byl pobočníkem maršála Oudinota. Ze záliby obíral se studii archaeologickými, a vydal ze svých studií *Librairie de Jean de Berry a Costumes de la cour de Bourgogne sous le règne de Philippe le Bon*. Hlavní však dílo, jemuž věnoval celé své jmění a k jehož uveřejnění více než millionem franků přispěla vláda, jest nádherná sbírka barevných obrazů: *Peintures et ornements des manuscrits français, classés dans un ordre chronologique pour servir à l'histoire des arts du dessin, depuis le IVe siècle de l'ère chrétienne jusqu' à la fin du XVIIe siècle*. Vydáno však pouze 20 sešitů v ceně 1800 franků (1835). Mimo to vydával *Bulletin du comité historique des arts et monuments* (1838—60). Po smrti darovala jeho manželka většinu jím sebraných archaeologických památek Národní bibliotéce. — 2) **B.** Henri Bruno, vicomte, bratr před. (* 1798 v Paříži — † 1875). Hlavní jeho dílo: *Parlements de France, essai historique sur les usages, leur organisation* atd.

Bastardagium (franc. *bastardage*) nazývá se ve středověkém právu francouzském právo, příslušející panovníku, děditi po zemřelém levobočku polovici veškerých jeho movitých i nemovitých statků. Právo toto ve XIII. a XIV. století udíleli panovníci též v léno různým osobám v určitém okrese. Když však zobečnlo právo, pořizovati závěti pro případ smrti, vymizelo **b.** — až na ne-

patrné zbytky, vyskytující se ještě v XV. a XVI. století. — I.

Bastarni, starověký národ, rozštěpený v několik mohutných větví, z nichž Strabo zejména Atmony, Sidony a Peukiny uvádí; sídlili mezi horní Tisou až ke Dněstru a v horách sedmihradských, kterým se po nich dostalo jména *Alpes Bastarnicae*, ano dle Plinia a Tacita sahala sídla jejich dále na půlnoc a východ, snad až k řece Buhu. O původu jejich nebylo již u starých dějepisců shody, a také novověcí badatelé tu za Kelty, tu za Germany, nebo za Kelty germanisované je pokládají; Šafařík prohlašuje B-ny za kmen keltický, který teprve v úpadku svém se pomísil se živly germanskými a sarmatskými, neboť mnohá jména místní i osobní připomínají původ keltický, a fecký nápis na památníku Protogenové z let 218—201 před Kr., nalezený v Olbii, výslovně uvádí Kelty v počítí Dněstru; mimo to pokládá Šafařík za větve B-nův i Anarty a Teurisky, jejichž keltický původ jest nepochybný. Kdy a odkud do těchto krajin přitáhli a Agathyrusy zde usedlé vypudili, nelze určitě stanovit, ale stalo se tak nejméně ve III. století před Kr. B. byli lid veliké, silné postavy, udatní a odvážní v nebezpečnoství, a nestarali se o orbuaní o chov dobytka živice se jen lovem a kořistí válečnou; rodiny a majetek svůj vozili s sebou na výpravách. Hlavní síla jejich spočívala v jždě promíšené lehkou pěchotou. Na dolním Dunaji dostal se národ tento záhy ve styk s Řeky a Římany. Již r. 182 př. Kr. vyjednával s nimi makedonský král Filip III. o spolek proti Římanům, roku 175 na popud krále Persea udeřili na Dardany ve středě Balkánského poloostrova a chystali se odtud skrze území Skordisků ke vpádu do Itálie a r. 169 přitrhlo na 20.000 bastarnských bojovníků Perseovi na pomoc. Později bojovali ve službách Mithridatových s Pompeiem, r. 62 před Kr. porazili makedonského místodržitele G. Antonia Hybridu, ale r. 30 byli od M. Crassa vypuzeni z Thrákie a za Dunaj sthání. Za císaře M. Aurelia jsouce spojenci Markomanů plenili Dacii a podnikali později ve spolku s Goty četné nájezdy na území římské. Císař Probus usadil jich na 100.000 v říši své, kdež mezi ostatním obyvatelstvem zmizeli, a od té doby ztrácí se také jejich jméno v dějinách. Srv. Šafařík, *Slovanské starožitnosti* I. str. 432. a násl. p.

Bastellio [ika], hlavní místo kantonu na ostrově Korsice, arrond. ajačském, na horním toku řeky Prunelli, s 3277 obyvatelů (1886) provozujícími obchod s kaštany, stavebním dřívím a sýrem. Zde narodil se korsický vlastenec Sampiero (San Pietro) d'Ornano († 1567) a syn jeho maršálek Alfonso d'Ornano.

Baster Job, holl. přírodopyscec (* 1711 — † 1775), studoval lékařství v Lejdě, kdež povýšen na doktora lékařův doktorskou thesí *De osteogenia*, v níž obsažena jsou pozoruhodná pozorování učitele jeho Albinusa. Publikoval později mnohé práce pojednávající zejména

o opiu, o pokožce zvířat, o některých zvířatech a rostlinách mořských a j.

Basterne [-ern], franc., z lat. *basterna*, krytý vůz se zápeří volskou; též nosidla pro paní nošená mezky.

Bastotani, starověký národ v Hispanii Tarraconské, sídlili mezi Oretany na západě, Keltibery na severu, Contestany na východě a Středozemním mořem na jihu a byli velmi úzce spřízněni s přimořskými Bastuly v Bactické Hispanii, tak že oba kmenové jednak bývají prohlašováni za národ jediný, neb jedni za větev druhých. Z měst B-nů nejdůležitější bylo Basti (nyn. Baza).

Bastholm Christian, kazatel, náboženský horlivce a spisovatel dánský (* 1740 v Kodani — † t. 1819). Po čtyřletém misijnářství ve Smyrně vrátil se do vlasti a stal se r. 1778 prvním kazatelem dvorským a r. 1782 královským konfessionariem. Byl reformátorem či otcem umění kazatelského v Dánsku, o němž napsal knihu *Den gejstlige Talekunst* (1775), kteráž v překlade německém cis. Josefem II. byla zavedena jako učebnice na vyšších ústavách rakouských. Jako spisovatel jsa obsáhle činným působil na své vrstevníky měrou velikou. — Jako všude jinde i v Dánsku v 2. polovici XVIII. století propukl zápas mezi orthodoxií a svobodnějším myšlením za vlivu filosofů francouzských, přes Německo do Dánska uvedených. B. byl hlavním šiftem tohoto »osvícení« na poli náboženském. Byl rationalista a bojoval za křesťanství zvané rozumovým, jemuž Bůh, ctnost, nesmrtnost byly hlavní podstatou náboženství. Spisy jeho čelnější v té příčině jsou: *Den kristelige Religions Hovedlaerdomme* (1783) a *Visdoms og Lyksaligheds Laere* (1794); největší však rozruch způsobilo jeho dílo *Forsgøttel en forbedret Plan i den uadvortes Gudsdyrkelse* (1785), jímž navrhoval úplnou přeměnu vnější bohoslužby, ale biskup Balle uhájil starodávnou liturgii a zřízení církevní. Pozdější spisy B-ovy byly obsahu historického a filosofického. Kra.

Basti: 1) B., okres východoindický, v severní části kraje benáreského, v Severozáp. prov., mezi ř. Gogrou a taráiem nepálským; má na 7124 km² 1,630.612 obyv. (1881), a to 1,378,416 hindů, 252,108 muham. a j. Krajina jest podhorská, výtečně zavodňovaná a z dvou třetin vzdělaná. Mimo Gogru protéká ji ještě asi 9 větších řek, z těch však jsou jen Gogra a Rápti po celý rok splavné pro lodí zstunové. Mimo to jest zde mnoho jezer oplývajících vodním plectvem. Na severu roste rýže velmi bujně, na ostatní části jiné druhy obilí; 86% obyvatelstva jest zaměstnáno rolnictvím. Obchod s výrobky místními, jako jsou rýže, obilí, kůže, zboží lékárnické, železo a j. — 2) B., město v témž okrese, s 5536 obyv. (1881). Fl.

Bastia, město na vých. pobřeží ostrova Korsiky, na konci XVIII. a počátku XIX. st. hlavní město celého ostrova, zdvihá se amfiteatrálně od moře, jest opevněno a ovládnáno pevnou citadellou tvořící pevnost 2. třídy. Vzezření jeho živě připomíná Janov, neboť ulice jsou skoro vesměs úzké a křivé s vy-

sokými domy; výjimku činí jediný krásný boulevard, zdělí 1 km, kdež soustředěn jest veškeren ruch obchodní, konsuláty, divadlo, kavárny atd. Z budov vynikají katedrála (biskupství zdejší jest zrušeno) a chrámy (celkem 8) Ste. Marie, St. Jean, St. Roche a La Conception, jež jsou vesměs zbudovány ve slohu italském a dosti bohatě vyzdobeny; dále pozoruhodny jsou nová radnice, justiční palác z korsického mramoru, občanská a vojenská nemocnice. Na prostranném náměstí sv. Mikuláše při břehu mořském vypíná se kolosální mramorová socha Napoleona I. představující císaře v podobě římského triumfátora; zhotovena byla od italského sochaře Bartoliniho a postavena r. 1854. B. je hlavním městem arrondissementu t. jm., sídlem vojenského guvernéra, appellačního dvora, obchodního soudu a několika konsulátů, má lyceum, školu hydrografickou a pomologickou, veřejnou knihovnu o 30.000 svazků, přírodovědecký ústav, učenou společnost (jedinou na Korsice) a filiálku francouzské banky, jejíž roční obrát 12.000.000 franků obnáší. Obyvatelstvo, jehož roku 1886 napočítáno 20.765 duší, zabývá se dolováním na antimon, loďnictvím, železářstvím, jirchářstvím, rybářstvím, lovem korálků a obchodem s výrobky domácími, vínem, jižním ovocem i olejem; proslulé je také zdejší mečířství, tak že dyka z B.-ie jest chloubou každého Korsičana. Důležitosti své nabyla B. příznivou polohou ležíc nejbliže pobřeží italského a oba přístavy její, ačkoli nevynikaly zvláštní bezpečností, byly přece velmi hojně navštěvovány; v novější době byl i přístav, který jest hájen několika tvrzemi, rozšířen a opatřen mocnou hrází, tak že i velké lodi tu kotviti mohou. Nynější B.-ii založil na místě starověkého Matina roku 1383 Janovan Leoneo Lomellino, a od té doby bylo město s nepatrnými přestávkami sídlem janovských místodržitelů, až Korsika připojena k Francii. R. 1791 stala se B. hlav. městem departementu, ale r. 1811 spojeny oba korsické departementy v jeden a hlav. městem ustanoveno Ajaccio. — Arrondissement bastijský zaujímá 1388 km² se 80.019 obyv.

Bastian: 1) B. Adolf, slavný cestovatel a ethnolog (* 26. čna 1826 v Bremách). Dokončiv studia universitní plul jako loďní lékař do Austrálie, prozkoumal zlatá pobřeží, pustil se i do nitrozemí, navštívil Nový Zealands a plul dále do Peru, kdež cestoval a studoval zvláště Cuzko. Odtud odebral se do Západní Indie, do Severní Ameriky, pobyl v Mexiku a v Kalifornii, načež přes Čínu, Zadní Indii, malajský archipel cestoval do Přední Indie a zůstal v Kalkutě. Plavil se po Gangu, cestoval po Dekkanu, zemi Marathské a přišel do Bombaje; navštívil zříceniny babylónské a ninivské, procestoval Syrii a Palestinu a odešel do Egypta, kdež pobyl v Káhiře. Další cesta jeho vedla po Nílu a přes poušť do Koseiru, do Džiddy a Mokky, pak s karavanou do Adenu. Pak plavil se do Kapska, do Loandy, cestoval po portugalských osadách, po nitrozemí a pustil se až do San Salvadoru, kamž již po

200 let nevkročila noha evropského cestovatele. Plul dále podél pobřeží až na Fernando Po, cestoval od ústí Nigíru po Liberii, Sierte Leoně, Senegambii a odplul pak do Portugalska. Procestoval ještě Španělsko, Turecko, Rusko, Skandinávii vrátil se po osmileté cestě do svého rodného města. Prvním výsledkem této cesty byl spis *Besuch in San Salvador* (Bremy, 1859). Druhou cestu nastoupil r. 1861. Z Londýna odplul do Madrasu, do Rangunů a po Iravadi do Avy, kdež oddal se studiu barmského obyvatelstva a jeho řeči. Odcestoval pak do Bangkoku, kdež opět studoval siamskou řeč a literaturu. Dále přes Kambodžu a Kočičínu odebral se do Singapur, odkud přes Javu, Filipiny do Japanu, pak do Číny, po poušti Gobi a po Sibiři k Uralu. Přes Kavkaz přišel do Tifisu, do Oděsy a přes Halič do Berlína (1865). Plodem této cesty je veliké dílo *Die Völker des östl. Asiens* (6 sv., Jena, 1866—71). Třetí cestu podnikl r. 1873 jako předseda německé společnosti pro zkoumání vnitřní Afriky na pobřeží západní Afriky, kdež na pobřeží loanzském založil Činčočo jako východisko dalších výprav, jejichž plán vypracoval s Güzsfeldtem. I dal podnět k výpravám do zemí ogovských a do Angoly. Popis této cesty: *Die deutsche Expedition an der Loango-Küste* (Jena, 1874—75, 2 sv.). Na rozkaz vlády vydal se ve prospěch královského ethnologického musea berlínského roku 1875 na cestu čtvrtou do Ameriky. Navštívil Peru, Ecuador, Columbiu, Guatemalu, Kalifornii a přes Sev. Ameriku a Antilly vrátil se do Evropy přivezl s sebou sbírky obrovské. Zkušenosti své z této cesty uložil hlavně v díle *Die Kulturländer des alten Amerika* (Berlín, 1878, 2 sv.). Za týmž účelem jako poslední nastoupil též novou cestu r. 1878 přes Kaspické moře, Persii do Indie, kde zvláště věnoval se studiu horalských kmenů v Himálajích, jmenovitě Asamů, odtud cestoval přes Ceylon, Indický archipel, Australii, Polynésii do San Franciska, studoval oregonské Indiány, starožitnosti jukatanské a vrátil se r. 1880 do Berlína. Zprávu o této cestě vydal ve »Verhandlungen der Gesellsch. f. Erdkunde« (1880). Mimo uvedené práce jest plodem bystrého pozorování na velikých cestách a hlubokých studiích dlouhá řada spisů veskrze cenných: *Der Mensch in der Geschichte* (Lipsko, 1860, 3 sv.); *Das Beständige in den Menschenrassen* (Berlín, 1868); *Beiträge zur vergleich. Psychologie* (t., 1868); *Alexander v. Humboldt* (1869); *Die Weltanschauung der Buddhisten* (1870); *Sprachvergleichende Studien besonders auf dem Gebiete der indochines. Sprachen* (Lipsko, 1870); *Ethnologische Forschungen* (t., 1871—73, 2 sv.); *Die Rechtsverhältnisse bei verschiedenen Völkern der Erde* (Berlín, 1872); *Geograf. u. ethnolog. Bilder* (t., 1873); *Offener Brief an Herrn Prof. Dr. E. Häckel* (1874); *Schöpfung oder Entstehung* (Jena, 1875); *Die Vorstellungen von der Seele* (Berlín, 1875); *Vorgeschichte der Ethnologie* (t., 1881); *Der Völkergedanke im Aufbau einer Wissenschaft vom Menschen* (t., 1881); *Die heilige Sage der Polynesier* (Lipsko, 1881);

Der Buddhismus in seiner Psychologie (Berlín, 1882); *Steinskulpturen aus Guatemala* (t., 1882); *Inselgruppen in Ozeanien* (Berlín, 1883); *Völkerstämme am Brahmaputra* (Lipsko, 1883); *Zur Kenntnis Hawaiis* (Berlín, 1883); *Zur naturwissenschaftl. Behandlung der Psychologie* (t., 1883); *Inselgruppe in Ozeanien* (t., 1883); *Indonesien oder die Inseln des malayischen Archipels* (t., 1884, 2 sv.); *Religions-philosoph. Probleme auf dem Forschungsfelde buddhist. Psychologie und der vergleich. Mythologie* (t., 1884); *Der Fetisch an der Küste Guineas* (t., 1884); *Der Papua des dunkeln Inselreichs im Lichte psycholog. Forschung* (t., 1885); *Afrikas Osten mit dort eröffneten Ausblicken* (t., 1885); *Zur Lehre von den geograf. Provinzen* (1886). Mimo to vydává s Virchowem a R. Hartmannem od roku 1869 »Zeitschrift für Ethnologie«. Činnost **B**-ova je ohromná a zabývá se hlavně duševní stránkou národů. Na anthropologické základy mnoho nedá, též předhistorickým studiím mnoho nevěří; při tom jest odpůrcem výstředního darwinismu. Co hlavně doporučí, je induktivně probrání, je vznik a vývoj jednotlivých ethnologických a kulturních zjevů u různých národů, čímž buduje základy srovnávací národovědy (proti dosavadní ethnologii, jež je jednak národopisem, jednak národozpytem). Jeho díla jsou látkou i hlubokými myšlenkami přescyena a psána pouze pro odborníky; připočteme-li k tomu jistou neurovnanost ve slohu, pochopíme, proč předůležitá díla jeho jsou méně známa, než zasluhují. Srv. Jul. Happel, Über die Bedeutung der völkerpsych. Arbeiten Adolf Bastian's Zeitschr. für Völkerpsych. (1887). Od r. 1866 jest **B**. v Berlíně professorem ethnologie a ředitelem ethnologického musea, jež velice obohatil. Kř.

2) **B. Henry Charlton**, angl. lékař. Nar. v Truro r. 1837, dosáhl r. 1866 hodnosti doktorské v Londýně. Byl pak nejprve assistentem anatomie i pathologie na universitě londýnské, 1868 assistentem v nemocnici paralytiků a epileptiků a roku 1871 stal se profes. pathologické pitvy na University College. Byl zastáncem abiogenese a vydal v tomto směru: *The modes of origin of lowest organism* (1871); *The beginnings of life* (1874). Mimo to publikoval řadu článků přírodopisných i lékařských. Jakožto samostatná díla vyšly: *Clinical lectures on the common forms of paralysis*; *The brain as an organ of mind* (1880); *Paralyses cerebral, bulbar and spinal* (1886). Peč.

Bastianperk (něm. *Sebastianberg*), král. horní a okr. město v Čechách; 221 d. s 2050 obyvateli něm. (1880); hejtm. a vik. chomútovský; farní chrám sv. Fabiána a Šebestiána po požáru r. 1854 na náklad stud. fondu roku 1873—76 znova vystavěn; škola, okr. úřad, pošta, komm. pohran. úřad, finanční kommissariát. Někdejší hornictví docela již zaniklo; obyvatelé živí se krajkářstvím a obchodem s vepř. dobyt看m a husami. **B**. založen po r. 1515 Šebestiánem z Veitmile na území panství chomútovskopřísečnického, jehož pozdější držitel arcikníže Ferdinand r. 1563 osadníkům

první výsady městské vymohl. Rudolf II. vysadil majestátem ze dne 2. ledna 1597 **B**. za svobodné horní město a vydal mu zároveň horní pořádek a svobody; když pak rozprodáno panství chomútovské r. 1605, **B**. ponechán při komoře král., a cí. Matiaš potvrdil měšťanům starší a udělil nové svobody roku 1616. Roku násl. vykoupil se **B**. z povinnosti odváděti roční úrok do důchodů přísečnických. **B**. byl v druhé pol. XVI. stol. protestantský, jak vysvítá z matriky od r. 1600—1659 zachované; po odchodu posled. pastora Jiřího Englera zůstal kostel dlouhý čas bez faráře a byl r. 1636 přidělen faře krymovské jako filiální. Po vyhození r. 1672 byl zase farářem osazen, jemuž i kostel suniperský přikázán a poměr ten potval do r. 1725. Za třicetileté války zaniklo dolování, asi hlavně na měď a cín, v **B**-u úplně, a ani město samo, r. 1636 požárem poškozené, nedomohlo se více

Č. 473. Znak města Bastianperku.

bývalého blahobytu, ač císař Ferdinand III. r. 1647 obci prominul poplatek z lesa za několik roků na vystavění kostela, školy a dolů a r. 1651 výsady následkem účastenství ve zpouře stavovské zastavené potvrdil, což i Leopold I. r. 1672 učinil. Také ve válkách pruských vzalo město to mnohé škody, byvši od nepřítelů vypáleno a několikrát drancováno. Privilegia městská byla potvrzena r. 1782 od Josefa II., r. 1795 od Františka II. Roku 1852 a 1854 největší díl města lehl popelem. Obci náležejí dosti rozsáhlé lesy a pastviny, o které se Bastianperští dlouho soudili s Chomútovskými. Ve znaku (viz vyobr. čís. 473.) má **B**. štít rozpoltný, jehož prvá polovice rozštípená má v hořejším díle břevno stříbrné v červeném poli, v dolním díle dvě skřížená kladiva hornická v poli stříbrném, damaškováném; v levé polovici stojí sv. Šebestián přivázaný ku kříži a proklaný 5 šípů v poli zlatém; nad štítem koruna svatováclavská. — nau.

Bastiat [-tià] Frédéric, národ. hospodář franc. (* 29. červ. 1801 v Bayonně — † 24. prosince 1850 v Římě). Studoval v Bayonně, v St. Severu a v klášterní koleji v Sorrezu, r. 1825 usadil se na zděděných statcích v Mugronu a mohl se zcela oddati studiím svým filosofickým a národohospodářským, zvláště studiu spisů J. B. Sayových, Smithových a Ch. Comteových. Od roku 1831 byl po 15 let smířčím soudcem v Mugronu a od roku 1832 členem generální rady. Téhož roku kandidoval bez úspěchu do komory deputovaných; v politickém vyznání tehdy jím uveřejněném jsou již obsaženy liberalistické zásady, na nichž celá pozdější činnost **B**-ova spočívala. Roku 1840

podnikl cestu do Španěl, Portugalska a Anglie, na níž seznámil se s vůdci spolku Anti-corn-law-ligue, hlavně s Cobdenem. R. 1844 uveřejnil v časopise »Journal des Économistes« článěk: *De l'influence des tarifs français et anglais sur l'avenir des deux peuples*, v němž bojoval proti ochranářům, r. 1845 vydal spis *Cobden et sa ligue pour la liberté de commerce* (2. vyd. 1848) a r. 1846 zavedl po celé Francii podobnou ligu, jejíž gener. sekretářem se stal. Pro churavost musil se úřadu toho vzdáti, založil však a řídil časopis »Libre Échange«, věnovaný zásadám volné tržby. R. 1848 povolán do konstituanty a pak do zákonodárského shromáždění, kde požíval veliké vážnosti, tak jmenován osmkráté místopředsedou komitétu finančního. Pro chorobu prsní mohl mluviti pouze zřídka a pronášel názory své v četných člancích časop. »République française«, jež s Castillem a Molinarim založil, a v spisech čelících proti socialistům, hlavně proti Proudhonovi, s nímž vedl delší polemiku v *Chevéově social. žurnálu* »Voix du peuple« r. 1849. Na podzim r. 1850 odebral se do Itálie hledat úlevy v prsním neduhu svém, ale podlehl mu v Římě. Na cestě té sepsal ještě některé kapitoly 2. části hlavního díla svého *Harmonies économiques* (vyd. P. Pailletot a R. de Fontenay r. 1851). Dále sepsal: *Sophismes économiques* (Paříž, 1846; 4. vyd. 1851); *Propriété et loi, Justice et fraternité, Protectionisme et communisme* (tam., 1848); *Capital et rente; Paix et liberté; Incompatibilités parlementaires; L'État; Maudit argent* (t. 1849); *Gratuité du Crédit; Baccalauréat et socialisme; La loi; Spoliation et loi; Ce que l'on voit* (t. 1850). B. byl předním zastáncem liberalistických zásad národohosp. ve Francii, prováděje zásadu »laissez faire, laissez passer« důsledně ve všech oborech veřejného života, háje volnou tržbu, a žádaje, by stát pečoval o pokoj a pořádek ponechávaje upravení zájmů národohosp. vůli jednotlivců a dokazuje, že neomezená volnost vede k úpinčmu souladu zájmů národohosp.; při tom bojoval proti Malthusově teorii o populaci a proti Ricardovu učení o pozemkové rentě. Sebrané spisy jeho vydány v Paříži r. 1854 v 6 a r. 1872 v 7 sv. (*Oeuvres complètes de F. B.*) se životopisem od R. de Fontenay. Zajímavé listy *Lettres d'un habitant des Landes* vyd. t. 1879.

Bastida, název zastaralý, užíváný zřídka i ve středověku pro menší hradbu krovem chráněnou na způsob srubu, jež poskytovala útlek menším oddílům brancekým nebo sloužila také za skladiště zbraní a různých potřeb obranných. FM.

Bastide [-tyd], jméno mnoha obcí franc., z nichž pozoruhodnější jsou: 1) La B.-Clairence [-kleránsj], kant. m. v dep. dolnopyrenejském, arr. bayonneském, na ř. Joyeuse, má pěkný kostel s románským portálem, továrny na baskické čepice a zboží pletené a 1408 obyvatelů (1886). — 2) La B. de Sérour [-de serú], hl. město kantonu v dep. ariègeském, arr. foixském, na pr. bř. Arizy, má 1265 ob. (obec 2591, doly olovené, barytové, manga-

nové a lignitové, sýrárnu a průmysl punčochářský i hrnčířský. Na blízkú v horách Garosských velká jeskyně. — 3) La B.-d'Évêque [-devék], obec v dep. aveyronském, arr. villefrancheském, kant. rieupeyrouském s 2559 obyvateli, hamry na mёд a papírnami. — 4) La B.-Fortunière [-fortynjér], hl. místo kantonu v dep. lotském, arr. gourdonském s 1651 ob., rodiště Joachima Murata, pročež i La B.-Murat slove.

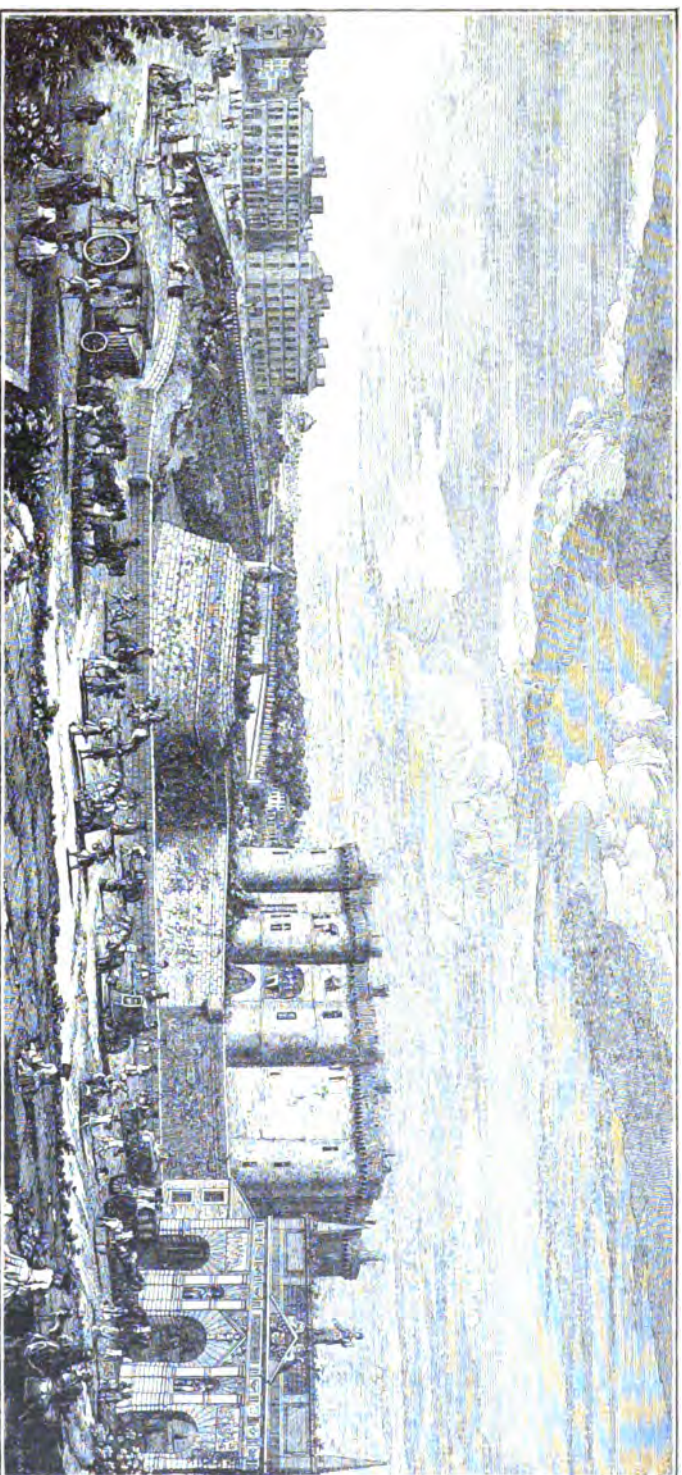
Bastide [bastid]: 1) B. Jenny Dufourquet, paní B-ová (* 8. čce r. 1792 v Rouenně — † v dubnu 1854). Psala mnoho románů pod pseudonymem Camille Bodin, jako *Confession de ma tante* (Paříž, 1826); *La Belle-mère* (t., 1826, 3 sv.); *Une passion en province* (t., 1836, 3 sv.); *Mémoires d'un confesseur* (tamt., 2 sv.) a j. v.

2) B. Jules, spis. franc. (* 22. listopadu 1800 v Paříži — † 2. března 1879 tamt.). Po skončených studiích stal se advokátem; při tom horlivě se věnoval agitaci republikánské. Jako vynikající člen karbonáfský účastnil se výbuchu revolučního dne 5. čna 1820, při čemž poraněn. Po té vzdal se advokacie a věnoval se obchodu s dřívím. Po revoluci červencové poslán na jib, kde řídil organizaci republikánskou. Za to r. 1832 jako náčelník revoluční postaven před soud, který jej v nepřítomnosti odsoudil k smrti. B. zatím se byl uchýlil do Anglie, odkudž již po dvou letech se vrátil. Process jeho obnoven a B. porotou viny sprostěn. Od r. 1836—1848 řídil republikánský list »Le National« směrem politicky radikálním, nábožensky přísně křesťanským. — Roku 1847 řídil spolu s Buchezem stejným směrem »Revue de Paris«. Jako hlavní agitátor revoluce únorové stal B. generálním tajemníkem ministerstva zahraničních záležitostí a od května do prosince r. 1848 ministrem. Po státním převratu uchýlil se do zátíši. Díla jeho jsou: *De l'éducation publique en France* (Pař., 1847); *Histoire de l'assemblée législative* (tam., 1847; pouze I. díl); *La république française et l'Italie en 1848* (Brus. 1859) a *Les guerres de religion en France* (Pař., 1859, 2 sv.).

3) B. Louis Barthélemy Elisabeth (* asi r. 1805 v Marseillu — † v říjnu 1854 v Saint-Valéry-en-Caux.). Byl žurnalista opoziční. Nejvíce vynikl svými satirami, jež nesou společný titul *Tisiphone* (r. 1834 a 1835, 4 sv.), za které odsouzen do vězení. R. 1838 uvázal se u vedení satirického týdeníku »Pytho-nise«, který však již při 11. čísle musil zastaviti. Mimo to znám jest B-ův spis *Vie politique et religieuse du prince Talleyrand* (Paříž, 1838). Básně B-ovy jsou bezvýznamné (*Mélanges poétiques*, 1832, a *Les larmes d'un prisonnier*, 1854).

Bastien-Lepage [bastièn lepáž] Jules, malíř franc. (* 1848 v Damvillersu, — † 1884 v Paříži). Pocházeje z rodícího stavu rolnického dostal se na dráhu uměleckou teprve ve věku mužném a po nemalém strádání. Pracoval ve dne usilovně v atelieru Cabanelové a v noci konal službu podřízeného úředníka poštovního. V konkursu akademickém dobyl si druhé

Pohled na bastillu pařížskou od brány sv. Antonína.

ceny obrazem legendárním, z něhož již prozíraly zvláštnosti samostatné individuality umělcovy. Teprve pětadvacetiletý vystavil poprvé v Saloně a roku 1874 dostalo se mu medaile třetí třídy za podobiznu starého muže. Tento portrait děda umělceva čítají nyní Francouzové mezi perly svého umění portraitního. Po té následovaly *Senoseč* (nyní v museu luxemburském) a *Výbírání bramborů* kromě jiných menších prací a způsobilý nejživější diskusse kritické. Jméno umělce postaveno rázem v čelo strany. Velký obraz *Johanny d'Arc hlasům nebeským naslouchající* (1880) stal se pak předmětem vášnivých odsudků i nadšeného obdivu a posloužil nemálo k třbení náhledů o naturalismu a světlé malbě. Při tom však obecně uznávána vzácná hodnota B.-L.-ových prací portraitních, do jisté míry na Holbeina připomínajících. Potraitů jeho, z nichž každý jest vsutku »lidským dokumentem«, je hojná řada. Podobizny rodičů umělcových, pak Sary Bernhardovy, Alb. Wolffa, Theurieta, prince Waleského náleží mezi nejzajímavější z nich. Na podobiznách založil též B.-L. svoji existenci hmotnou, neboť selské motivy jeho nenalézaly obliby. Posledním větším obrazem umělcovým byla *Vesnická láska* (1883) Předčasnou smrtí B.-L.-ovou stihla umění franc. těžká ztráta. Plného uznání geniálnímu umělci za živa ovšem se nedostalo. B.-L. byl z prvních pěstitelů malby »volného vzduchu« a »světých hodnot«. Pozoroval skutečnost zrakem obdivuhodně bystrým a uměl zjev její dokonale vystihnouti. Jsa synem venkova volil se zálibou podněty vesnické a dovedl je i ve části figurální i co do krajinného okolí zobraziti s nelícenou, úchvatnou pravdou. V jeho obrazech není lichotek a lži, však také ne zúmyslné nízkosti. Že B.-L.-ovi též dar obraznosti nescházal, jeho »Johanna d'Arc« výmluvně dokazuje.

Bastilla. Ve středním věku naznačovány byly jménem b. (*la bastille*) ve Francii opevněné věže, vystavené před hradbami nějakého města a sloužící buďto k obraně nebo také k obléhání jeho. V jižní Francii říkalo se *la bastide*. Město Paříž mělo na zač. XIV. stol. na východní straně před branou Sv.-Antonínskou dvě takové věže na obou stranách cesty vedoucí do města. Hugo Aubriot, představený města Paříže (*prévôt de Paris*), r. 1367 za panování krále Karla V. dal vystavěti k těmto dvěma věžím před branou Sv.-Antonínskou ještě dvě věže a spojil všechny čtyři věže silnou hradbou tak, že tvořily pevný hrad, který již tehdyž dostal jméno *le château de la Bastille*. Zároveň udělal Aubriot plán k dalšímu rozšíření toho hradu ještě čtyřmi věžemi, které však byly dostavěny teprve r. 1383 za panování krále Karla VI. Tento pevný hrad, sestávající z 8 kulatých věží, spojených mezi sebou mohutnými zdmi ve výši samých věží, byl později ještě obohnan zevnější hradbou a hlubokým příkopem; na straně jižní pak přistavěno bylo předhradí též opevněné, kde bylo sídlo velitele hradu a všeliké záso-

sáhlé prostranství mezi městem a předměstím Sv.-Antonínským B. až do XVII. stol. byla výhradně citadelou pařížskou, na jejížto dobytí vždy záviselo dobytí a opanování hlavního města za doby vnitřních nepokojův a občanských válek, a toliko v některých případech jí bylo užito jako státního vězení. Teprve za panování krále Ludvíka XIV. (1643 až 1715), když neobmezená moc královská mohla slaviti své vítězství nad pokořenou šlechtou, b. stala se pravidelným státním vězením. Státních vězení s docela stejným účelem jako b. bylo sice několik ve Francii za doby Ludvíka XIV. (hrady v městech Lyonu, Pau, Amboise, na ostrově Sv. Markéty, Château d'If u Marseille, Pignerolles v Savojsku), avšak žádné z nich nedodělavalo se tak světové pověsti jako pařížská b. (Srov. Renneville, *L'inquisition en France* ou l'*Hist. de la Bastille*, Amsterdam, 1724, 5 dílů, a knížka *Die sogenannte Hölle der Lebendigen, das ist die Weltberuffene Bastille zu Paris*, Gedruckt im Monath May 1719.) Kdežto za času krále Jindřicha VI. jeho slavný ministr Sully byl zároveň velitelem b-ly, za doby Ludvíka XIV. gubernérem b-ly musil býti osvědčený žalářník. Tato doba, kde b. byla tajuplným žalářem všech obětí osobního záští a neobmezené libovůle všemohoucího ministrů, dvorů a milostnic králových, ta doba prodajných zatykačů (*Lettre de cachet* čili *lettre close*), které ten onen mohl dostati za hotové peníze s podpisem ministra, a na který pak sám si napsal jméno osoby, která se měla zatknouti na čas neurčitý, třeba doživotně; tato doba se ukončila nastoupením dobrotivého a spravedlivého krále Ludvíka XVI. r. 1774, tedy plných 25 let před začátkem velké franc. revoluce. Za jeho panování pozbyla tedy pařížská b. úplně svého dřívějšího rázu i významu a také své dřívější pověsti. Víme z autentických pramenů současných, že v létech osmdesátých Pařížané málo se starali o b-llu, a že černý tento hrad přestal býti pro ně předmětem strachu a hrůzy. Události r. 1789 přispěly k tomu, že b. až podnes požívá světové pověsti. Dne 14. července r. 1789 b. byla dobytá lidem pařížským. Toto dobytí slaví nynější republika francouzská jako národní svátek a pravý začátek velké revoluce. Vlastně tak nazvané »dobytí b-ly« nebylo skutkem hrdinským; neboť tehdejší velitel de Launay vzdal po krátkém odporu pevnost lidu pařížskému za svobodný odchod posádky, byl však zákeřnickým způsobem zavražděn podobně jako několik důstojníkův a mužů posádky, načež následovalo povraždění několika vynikajících osob, čímž hned na počátku nadějeplné hnutí svobodomyšlné nabylo rázu krvolačného terrorismu. B. byla hned r. 1789 úplně zbořena. Podnikatel tohoto díla, jistý Palloy, spojil s touto prací obchodní spekulaci vyráběje z kamenů b-ly a snad také z jiných kamenů malé modely b-ly, které prodával za drahé peníze. Sbor »vítězů b-ly«, který r. 1789 se utvořil a nosil zvláštní stejnkroj, s kterým později figuroval při všech slavnostech revolučních, patří do kategorie revo-

lučního komediantství; velká část členů tohoto elitního sboru dne 14. července 1789 b-ly ani neviděla. Důkazem, že b. r. 1789 již neměla významu politického, jest počet 7 vězňů, dne 14. čce 1789 z této pevnosti lidem vysvobozených, z nichžto ani jeden tam nebyl zavřen pro přešupek politický. Rozsáhlý archiv b-ly byl hned po dobytí a v dnech následujících lidem vydrancován, na všechny strany roznášen a částečně také zničen. Mnoho spisů bylo pak přece obezřetností tehdejší prozatímní správy městské zachráněno a v radnici pařížské uloženo. Co se nacházelo v rukou rozličných lidí, bylo od sběratelů kupováno a zase prodáváno. Takto se dostala značná část bývalého archivu b-ly do londýnského British Museum. Dubrovski, tehdejší agent ruský v Paříži, měl velkou sbírku spisů z b-ly, kterou od něho koupil r. 1805 car Alexander I. pro císařskou knihovnu petrohradskou. Sbíрка tato obsahuje královské zatykače, protokoly vyšetřovacího soudu, rozkazy ministrů, memoiry, verše a dopisy vězňů. Asi v létech padesátých našel František Ravaisson, úředník císařské knihovny pařížské, v jednom již dávno neotevřeném skladišti této knihovny oddělení až do stropu naplněné samými uzlíky starých papírů. Byla to sbírka z radnice pařížské, která někdy uprostřed revolučních bouří asi byla přenesena do Národní knihovny, a na kterou bylo úplně zapomenuto. Ravaisson uveřejnil až posud již 18 dílů pod titulem Archives de la Bastille, a přišel se svou publikací teprve do polovice XVIII. stol. Dobytí b-ly má rozsáhlou literaturu. Nejlepší spis jest: Gustave Bord, La prise de la Bastille et les conséquences de cet événement dans les provinces (Paříž, 1882). — Nynější náměstí Bastillské (*place de la Bastille*) připomíná v Paříži místo, kde stávala kdysi b. Po roce 1830 na tomto náměstí postaven byl bronzový sloup, 40 m vysoký, na jehožto vrcholu stkví se pozlacený genius svobody. — Vyobrazení b-ly na naší přiloze provedeno jest věrně dle rytiny J. Rigaudovy z první pol. XVIII. stol. a představuje pohled na b-llu od brány sv. Antonína. *Glr.*

Bastion, hrady viz Bašta.

Bastit, nerost, vyskytuje se jen kusovitě, vtoušen v podobě zrn neb i širších destiček v serpentinu. Stípatelnosti jest jedním směrem velmi dokonalé, lomu nerovného a tříšnatého; barva jeho jest zelená, v hnědou nebo žlutou přecházející, jest kovovoperleťově lesklý a jen na hranách průsvitný. $T = 3.5 - 4$, $h = 2.6 - 2.8$. Jelikož vzniká přeměnou bronzitu neb enstatitu, jest skoro stejného s nimi složení lučebného, dává však v baňatce zahříván vodu, žíhán stává se tombakově hnědým a magnetickým, aniž se tavi; ale v kyselině sírové se úplně rozpouští. Nalezíště: Třiblice v Čechách, Baste na Harcu. *Hjn.*

Bastnach viz Bastogne.

Bastogne [-toň], něm. *Bastnach*, hl. město arrond. v belg. prov. luxemburské, v Ardenském lese, má 3082 obyv. (1885), zabývající se výrobou zboží viněného, chovem dobytka

a obilním obchodem. Chvalnou pověst mají zdejší uzené kýty.

Bastonnada (z franc. = bití holi), tělesný trest, s nímž setkáváme se v různé podobě u různých národů nejen starověku, ale i středověku a novověku, u vojska i občanstva. U starých Egyptů byla vojenským trestem za menší přestupky právě tak jak i u Římanů, u kterých však trestána jí i krádež, křivě svědectví a p. Nalézáme jí u starých Hebraeů s vymezeným počtem ran, právě tak jako koránem kodifikována i pro svět islámský, v němž užíváno jí zvláště hojně v Turecku a posud užívá se v Persii. Zná jí zákonník Manuův nejen pro zločiny, nýbrž i jako trest rodinný. Do dneška je nejobyčejnějším trestem v Číně. I ve světě slovanském (ruský knut), germanském a romanském byla dlouho oblíbenou a z části posud jí se užívá, v moderním Německu na př. ve věznictví. Hůl nahrazena často i důtkami. Bití děje se buď na hřbet nebo jako v Orientu na chodidla. Tento způsob zove se názvem orientálním falaka.

Bastos Victor, sochař a malíř portugalský, nar. v Lisaboně 25. led. 1832. Byl žákem lisabonské uměl. akademie, r. 1855 jmenován učitelem kresby na universitě v Coimbre a r. 1860 povolán na akademii lisabonskou za profesora. Roku 1861 poslán na útraty vládní do ciziny studovat umělecké ústavy a navštívil při tom Španělsko, Francii, Anglii a Itálii. Zprvu obíral se malířstvím a zejména uhlovými kresbami *Samaritánkou u studně* a *Činžovním grošem* obrátil na sebe pozornost; později cele oddal se sochařství. Ze soch jeho, jimiž zaujímá přední místo mezi umělci portugalskými, vynikají: Kolossální socha básníka Camoensa s osmi allegorickými figurami v Lisaboně (1867); mramorová socha doma Pedra V. v Castelho de Vide, kovový pomník Magelhaensa v Lisaboně (1875); socha generála das Antas, pak četná portraitní poprsí.

Bastrop, hrabství texaského státu v Sev. Americe, má úrodnou půdu, svažovanou řekou Colorado, a 17.215 obyv. (hlavní místo téhož jména 1546 obyv.).

Bastry a lomy nazývány za starších dob vyráběné druhy cukru homolového na rozdíl od homolů melisových, jakosti jemnější. Zboží bastrové bývalo hrubšího zrna, ne zcela probělené, často zažloutlé, pročež lacinější a v třídách hospodárných obyčklé. Také kadluby veliké, do kterých zavářela se cukrovina určená k výrobě prvního klérsu, tedy k probělování předběžnému, nazývaly se b *DC.*

Bastulové, starověký národ v baetické Hispanii, zaujímali pobřeží od Gibraltaru až k řece Almerii a dosahovali na sev. do Sierry Nevady. Obývající v končinách velmi blízkých obchodníkům karthaginským, pomísili se záhy s Foiničany. Velmi blíže spřiznění byli se sousedními Bastetany. V území jejich bylo hojně měst přístavních, zejména Kalpé (Gibraltar), Carteja, Malaca, Abdera a Murgis.

Basurhát, město ve východoind. okresu 24 Pargan, má 14.84; obyv. (1881).

Basutové jsou nejmocnějším kmenem východních Bečuanů v jižní Africe; tak že se tito všichni souborně též **B**-ty nazývají. Na počátku XIX. stol. ještě jich nebylo. V letech dvacátých Mosilikatse, panovník Matabelův, zničil Bakveny na řadu kmenů rozdělené a mezi sebou nesvorné, z nichž jednu část zatlačil od řeky Vaalu na jih do Dračích hor. Tyto ochuzené zbytky Bakvenů nazvaly se **B**-ty, t. j. žebráky. I vynikl mezi náčelníky jejich Mošeš, jenž r. 1831 spojil **B**-ty, jakož i jiné kmény bečuanské v oněch krajích, pak i některé uprchlíky kaferské, kteří do nebojovných Bečuanů přinesli trochu ohně. Mošeš zavedl orbu, pozvedl chov dobytka, hleděl, aby lid jeho přiučil se od Evropanů věcem prospěšným. Loupežnými výpravami rostlo bohatství jeho poddaných, ale vzbudily se též války s Angličany, Boery i Kafry, z nichž však Mošeš vycházel vítězně; nicméně národ stálými válkami oslábl a Mošeš musil r. 1868 uznati angl. svrchovanost. Smlouvou z r. 1869 v Alival Northu upraveny byly hranice mezi Kapskem, Oraňskou republikou, a Lesuto (země **B**-tč) stala se provincií kapskou, jejíž hlavní kraje jsou: Thaba-Bosigo, Berea, Leribe, Cornet-Spruit. Lesuto prostírá se mezi Oraňskou a Natalskou republikou, zemí Nomanskou a vlastním Kapskem. Na jihovýchodě jest ohraničena pohořím Kathlambským, uvnitř jsou hory Mululské. Území protékají řeky Caledon, Vaal, Noka Sinku k západu a Umsimvubo a Utugela k východu. V údolích hojná jest tráva, tak že se musí v zimě spalovati. Od srpna do dubna trvajících dešťů zkyprfí půdu, jež nese hojně obilí (kukuřici a pšenici), luštěnin, tabáku atd. Obilí však nedá se držeti, připravuje se z něho tedy zvláštní druh nápoje, ježmuž jsou **B**. silně oddáni. Chýže stavěny jsou v kruhu, v jehož středu jsou stáda, a jsou podoby válcovité, ze stromových větví, kryté kuželovitou střechou ze suché trávy. Hlavním městem jest Thaba Bosigo. Mimo orbu a chov dobytka zabývají se **B**. i průmyslem, zvláště zhotovují fetiše, jež černé nebo červeně natírají. Chudší odcházejí k sousedním statkářům bílým, a smějí si u nich i kusy pole pro sebe vzdělávati. Oděvem jest u mužů kožený pás, u žen zvláštní roucho, podobné košili. Názory neliší se od ostatních Jihoafričanů, talismany, čarodějství a pod. jest u nich věcí nejdůležitější. Povahy jsou mírné, přívětivé, málo bojovné, nicméně vládlo u nich dlouho lidojedství. Vláda jest despotická. Mošeš zemřel r. 1870. R. 1875 napočítalo se na 128.000 **B**-tů. Když r. 1879 chtěla Anglie, aby vydali zbraně, vzniklo r. 1880 vzbouření, jež skončilo se r. 1881 pro **B**-ty čestným příměřím. K **B**-tům počítají se různé kmény bečuanské menší důležitosti; nejdůležitější jest Makololo, jenž má své zvláštní dějiny. Srv. Casalis, Les Bassoutos (1859); Holub, Sedm let v jižní Africe (1880); Endemann, Versuch einer Gram. des Sotho (1876). Kř.

Basva, opevněné město ve východoind. okrese Saichavati ve státě Dzáipur (Rádžputána), s 5791 oby. (1881). Fl.

Bázel [básel] Aurél, maď. spis. (* 1845 v Košici); byl v l. 1872—1883 docentem klass. filologie na budapeštské universitě a jest od r. 1883 profesorem na státním gymnasiu ve Fehértemplomu (Bílá Církev). Napsal množství pojednání z oboru klassické filologie a literatury, zejména o idyllách Theokritových, řečech Thukydidových, a vydal též více větších děl maď. z tohoto odboru: *Az ókori classicusok tanulmányai* (Studium starých klassiků, Badapešť, 1885).

Baszko [baško] Godzislawa, jinak Pasek, kronikář pol. ve XIII. stol. († por. 1272). Kolem polov. XIII. stol. byl kustodem kathedrálního chrámu v Poznani. Po pání biskupa poznaňského Boguchwala III. pokračoval v kronice bisk. Boguchwala II., a to od r. 1252 do roku 1271, dílo svého předchůdce zároveň doplňuje a rozšiřuje. Vedlé věcí planých, a jak se zdá, osnovaných na základě etymologických domyslů obsahuje kronika **B**-va mnohé nové podrobnosti zejména o Velkopolsku, jichž u jiných kronikářů nenalzáme. **B**-vi byla dlouho přičítána i kronika Boguchwala, a teprve Sommersberg ukázal na rozdíl mezi oběma. **B**. podobně jako Boguchwał kořistil ze starších polských kronik, ale rovněž z původních pramenů. Sloh jeho místem jest suchý a fragmentární, jindy však živý a výrazný. Největší důležitost má díl poslední, zahrnující události let 1245—1272. Rkpů. kroniky **B**-vy zachovalo se několik exemplářů; nejstarší rkp. krále Stanislava Augusta, nejspíše ze XIV. stol., který byl chován v bibliotéce Załuských a nyní nalézá se v Petrohradě. Z XV. stol. pocházejí rkp. wilanowský, Sedziwoje z Czechelu, puławský, královecký a Lubuský, dále jest rkp. vřatislavský. Lat. vydání kroniky **B**-vy pořídil nejprve F. W. Sommersberg: *Silesiarum rerum Scriptores p. t. Boguphali II. episcopi poznaniensis Chronicon Poloniae, cum continuatione Pasconis custodis poznaniensis* (Lipsko, 1730), dále Józef Aleksander Jabłonowski (ve Varšavě, 1752), Micler de Kolof, nejlepší však jest vydání A. Bielowského v díle »Pomniki dziejowe Polski« (sv. II., Lvov, 1872). Do polštiny ji přeložil Hipolit Kownacki a vydal s titulem *Kronika Lechitów i Polaków, napisana przez Godzislawa Baszko* (Varšava, 1822). Jiná díla **B**-va, jako: *De scriptoribus Slavicis Lechicis a principio; De fundatione monasteriorum et ecclesiarum paroch. in regno Pol.; De Sarmatarum heroibus, regum atque ducum in Polonia genealogia* a. j.; posud tiskem nevyšla.

Baš (tur.), hlava jako nejvyšší část těla, odtud přeneseně o věcech i lidech nad jiné vynikajících, vynikajících. V poslednějším smyslu znamená **b**. i tolik co vrchní osoba, náčelník, pohlavár, velitel atd. na př., a sice položeno napřed: **b**-vekil = hlavní ověřenec ve smyslu velkovozíra; **b**-kadyn = hlavní žena, o čtyřech korežím dovolených manželkách naproti ženám vedlejšími, ale i o ženě; jež v haremu jako první milostenka zaujímá nejvyšší hodnost; **b**.-ča v uš ve vojenství = vrchní šikovatel a j. Položeno za slovem, s při-

pojeným živlem zájmeným (y): o n b-y (hlava nad ro) = desátník; bin-b-y (bim bašy, hlava tisíce) = tisícník; ale i ve zdvořilé mluvě jako pouhá titulatura: hekim-b-y = nadlékař, ve smyslu pane doktore, terzi-b-y (krejčích hlava = nadkrejčí) ve smyslu pane krejčí atd.

Bašá (tur. = předcházející baš + vokativické a), čestný titul, jímž oslovení druhdy janičarové; b. = paša (v. t.). Dk.

Bašahr, domácí stát v Pendžábu (v Himálaji), má na 8595 km² 64.345 obyv. (1881), mezi nimi 63.924 hindů. Panovník (rádža) jest vázán poskytovat vojsko v případě války, jakož i dělníky ke stavbě silnic ve svém státě. Fl.

Baši (Bashi), souostroví, viz Batanes.

Bašibozukové (tur. bašy-bozuk, ten, jehož hlava jest rozrušena, potrhly; tak zváni b. pro svou nezkrutitelnou, až zběsilou divokost), nepravidelné vojsko turecké, jež v čas potřeby na vyzvání sultánovo povinné ze všech provincií se sbírá. Některé pašalyky staví pěšáky, jiné jízdu. Zastoupeni jsou tím způsobem mezi b-ky nejrozličnější národové říše osmánské: Kurdové, Čerkesové, Egyptané, Tripolci, Túnisané, Kabilové, Arabové alžírští; nejhlavnější kontingent skýtají však Albanci a Turci maloasijsí. Turci evropští jen výjimečně jsou zastoupeni. Většinou jsou to dobrodruzi a lidé štítlí se práce, jímž válka poskytuje příležitost ktu plenu a ničení. Dostávají dobrovolníci takto sebráni od sultána zbraň, jiné jízdou. Ostatní potřeby své opatřují si plenem. Při tom neomezují se toliko na kraje nepřátelské, nýbrž táhnouce z území do území nešetří ani obyvatelů tureckých, již trpí jimi mnohdy více než vojskem nepřátelským (na př. r. 1854). Z té příčiny již opětovně musili býti odzbrojeni řadovým vojskem tureckým. Jinak vynikají svojí statečností, nejsou však schopni kázně, jak opětovně marné pokusy tomu svědčí. Ve všech válkách tureckých s Řeky, Rusy, Srby, Bulhary prosluli nad to svojí ukrutností, jako na př. r. 1876, kdy při krveprolití batackém pobili pod vůdcem svým Ahmetem agou 1000 Bulharů, již do kostela se byli utekli. R. 1855 vyžádala si vláda anglická pomoci tureckého vojska b-ků pro Indii, postavivši je pod vůdce indického. Ale i zde, právě tak jako jinde, osvědčili se pro úplnou nekázeň svojí materiálem nezpůsobilým. Zbraní b-ka jest kopí 3 m dlouhé, z bambusu nebo jiného lehkého dřeva, šavle, již zvlášť obratně vládnou, 2 (i více) pistolí a dýka. Dk.

Bašilbaj, rod plemene čerkeského, viz Besilbej.

Bašilov; 1) B. Semen, matematik ruský (* v Moskvě 1740 — † 1770). Vystudoval na universitě moskevské dosáhl professury matematiky v semináři Trojickém; r. 1766 stal se překladatelem akad. nauk v Petrohradě, r. 1769 členem kommisie k sestavení »Novago Uloženíja« a násl. roku sekretářem senátu. Vydal *Sudebnik Carja Ivana Vasiljeviče* (Petrohrad, 1768); *Vremennik Nikonovskij* (t., 1797, 2 sv.) a j.; též hojně překládal z jaz. franc. a psal stati do Encyklopaedie methodické.

2) B. M. S., genrista ruský († 1870 v Moskvě), proslulý ilustrátor Gribojedova románu »Gore ot uma«, Tolstého »Vojna i mir«, Ščedrinových »Gubernských črt« a j. Za aquarell svůj *Spiknutí* dostal r. 1870 praemii od moskevského spolku přátel umění.

Baška, ves ve Slezsku v okr. hejtmanství těšínském, v okresu frydeckém, již. od Frydku, nad Ostravicí, se 121 domy a 1248 ob. (1880), po většině nábož. katol. a národnosti české. Má školu, poštu, železné doly a hutě arciknížete Albrechta.

Baška nova (ital. *Besca nuova*), městečko v Istrii na jihovýchodním konci ostrova Krku, v hjtm. losinském a v okr. krckém, s 2050 ob. (obec 3664), a sice 2014 Chorvátů, 15 Italů, 7 Slov. a 4 Němci. Obyvatelé žijí se rolnictvím a plavbou na moři majíce mnoho vlastních lodí, které sami stavějí, a vyvážejí ovce, vlnu, dobré víno do Senje, Rjeka a Terstu. Z kostelů vyniká farní kostel P. Marie. Na blízkou jest osada Jurandvor se starým románským kostelem sv. Lucie s hlaholskými nápisy. V místě jsou dvě školy, pošta a telegrafní úřad.

Baškin (Bakšin) Matvěj Semenov, zakladatel sekty náboženské v Rusích v XVI. st. Přivrženci B-ovi (zvaní baškiniti, baškinisti, bakšinititi, bakšinitisti) neuznávali božství Kristova, zavrhovali obřady a počtu svatých. Sekta tato rozšířila se hlavně v Moskvě. Za cara Ivana Vasiljeviče Hrozného a metropolitu Makarije bylo učení B-ovo pronásledováno mocí světskou, roku 1553 pak na soboru moskevském vyznavači jeho dáni do klatby.

Baškircéva Marja Konstantinovna, malířka ruská, narozená ve vesnici nedaleko Poltavny 11. listop. 1860 z rodiny velmi vážené a bohaté, zemř. v Paříži 31. prosince 1884. Vychování dostalo se jí velmi pečlivého, učila se latině a řečtině, cestovala po Evropě a záhy mluvila zběžně anglicky, italsky, německy a francouzsky. Také v hudbě byla velmi důkladně vzdělána a hrála stejně dovedně na několik nástrojů. Ale ještě více zajímalo ji malířství, a když roku 1878 přišla do Paříže, vstoupila do atelieru Rudolfa Juliána; ačkoli před tím nikdy kresbě se neučila, již za jedenáct měsíců dostalo se jí vyznamenání za její práce. V Saloně r. 1880 vystavila obraz (pod pseudonymem) *Mladá žena čtoucí La Question du divorce od Alex. Dumasa*, r. 1881 *L'atelier Julian*; oba obrazy potkaly se s úspěchem. Od roku 1883 vystupovala na veřejnost pod vlastním jménem s několika portraity a obrazy genrovými, kterými obrátila na sebe obecnou pozornost. Připravujíc obraz *La Rue* pro Salon na r. 1885 nastudila se a zemřela v mladistvém věku 24 let. — Při vystavě, kterou pořádala L'Union des femmes artistes, pracím Marie B-vy byly vykázány dvě síně, jež vyplněny byly dílem obrazy hotovými dílem studiemi. Obrazy jsou velmi jasny a každá její črta svědčí o hlubokém pojetí umělecké krásy. Malovala nejen portraity a genry, ale také krajiny a zátiší. R. 1887 byl vyd. v Paříži její

denník *Journal de Marie Bashkirtseff*, psaný od r. 1873 až do její smrti.

Baškírové či lépe **Baškírtové** (*bašdžirt* geografů arabských), nejdůležitější z kmenů tureckotatarských na východní hranici ruské. Roztroušeni jsou po území s polovici lesnatém, 140.000 až 150.000 km^2 velikém, mezi $51\frac{1}{2}^\circ$ až 57° s. š. a 52° — 63° v. d. zaujímají **B.** hlavně břehy řek Bělé a Ufy v přímé čáře ohraničené městy Orenburkem, Ufou a Permem. Odtud táhnou se v rovné asi vzdálenosti na záp. až k údolí Volhy, na východ přes hranici sibijskou. Celkem bydlí v gubernii ufské, jež jest jejich střediskem zeměpisným a administrativním, permské, vjatské, kazaňské, samarské a orenburské. Jest jich dle nejnovějších, zcela spolehlivých údajů Kazancevových 460.317 duší (224.331 mužů a 235.986 žen) naproti Castrénovi, který páchá je na 150.000 duší, a Hellwaldovi, který počítá jich 750.000 d. Tvořili původně tři kmeny: tangaurský, karagai-kapčacký a bursianský. Naproti staršímu způsobu řaditi **B-ry** k čeledi uhrofinské, věda moderní správně přihlížejíc k jazyku, anthropolologii a historii počítá je k čeledi tureckotatarské. Jeví se bližším zkoumáním jazyk baškírský jako samostatný člen dlouhého řetězu dialektů tureckotatarských, s nimiž se setkáváme se na prostranství mezi střední Volhou a Irtyšem. Jednak velmi se podobá dialektu tobolských Tatarů, jinak blíží se opět kirgizštině; od obou liší se však řadou zvláštností ve zvukosloví i grammatice, jež zjednávali mu právo jazyka samostatného, pokaženého ovšem ve svém zvukosloví i materiálu slovném vlivem sousedních druhých jazyků uhrofinských. Po stránce anthropológické liší se **B.** rovněž jen velmi nepatrně od Tatarů sev.-záp. a záp. Sibíře. Hlava jest veliká a sploštělá, tvář okrouhlá a hezká, barvy temné, čelo ploské a úzké, oči úzké, většinou šedé nebo tmavohnědé, nos krátký a tupý, ústa prostřední, uši velké a odstávající, vous na bradě a kníry tmavohnědé, skorem vždy fídké, hlava ostříhána jako u muslimů vůbec, nohy rovné, krok křepký a lehký, výška prostřední, stavba těla souměrná, svalnatá a půvabná, náchyllost k vytylosti ve středním věku. **B.** nosí lněnou nebo bavlněnou košili, z předu červeně vyšívávanou, na ní dlouhý kaftan až pod kolena. se širokým límcem na zad přehnutým, u bohatých z modrého sukna a ozdobený na prsou a plecích vyšíváním, u chudých ze sukna hnědého nebo bělavého. Kalhoty jsou krátké a velmi široké. Na hlavě nosí v létě čepičku z bílé plsti, v zimě nízkou, širokou čepici z jehněčiny nebo jiné kůže. Na nohou nosí bohatí dlouhé boty, modré nebo žluté, z jemné kůže, chudí dosti uměle pracované sandály kožené nebo z lýči. Známkou bohatství jsou různé kožešiny, v nichž bohatí vyvinují velikou nádhuru. Chudí nosí aspoň ovčí kožešinu erstí k tělu obrácenou. Oděv žen nelíší se podstatně od oděvu mužů, i jest u chudých velmi prostý. Kaftan jejich letní nemá rukávů, jest ozdoben vyšíváním a nescětnými malými kovovými deskami nebo stříbrnými penízky,

našitými kol krku a na prsou. Hlavu nosí dívky prostu, ženy jakýsi klobouk parádní (*kašbav*). Nejdůležitější jest jejich úbor hlavy (*kaljabas*), přeplněný zlatými a stříbrnými ozdůbkami a peněží a repraesentující často cenu až 1000 rublů. V uších nosí těžké stříbrné náušnice. Vlasy tmavohnědé nebo černé spleteny jsou v tenké pletence, na jejichž konci upevněny jsou malé stříbrné penízky. Černění obočí a zubů, barvení nehtů na červenou, užívání ličidla a pudru zvykem jest jen bohatých. Tváře nezahalují si ženy baškírské, jež jsou jinak spíše příjemné než hezké. Manželství jest pouhou koupí beze všeho ohledu na děvče; otec prodává dceru tomu, kdo mu za ni více dá. Cena kupní závisí na poměrech kupujícího. Chudý dostane ženu za čepičku astračhanovou a trochu tabáku, bohatý platí hotovými penězi (až 3000 rublů), dobyt看, šatstvem a j. Proto mítí hodné a hezkých dcer pokládá se za skutečně bohatství. O syny nikdo nestojí. Původně byla u **B-rů** polygamie, a častěji bylo lze nalézti bohatého **B-ra** se 4 ženami. Poměry hmotné jsou však přičinou, že monogamie vic a více přibývá a od r. 1864 muftim přímo jest nakázána těm, kdož nemohou uživit více žen. Postavení ženy v rodině jest velmi trudné; náležti jí nejen starost o dům a dobytek, nýbrž z velké části i vzdělávání polí. Nejobyčejnější potravou **B-rů** jest velmi živný sýr z ovčího mléka (*krut*), vedle toho kyselé mléko (*katyk*) nebo hustá smetana (*kaimak*), važené maso drobně rozsekané a převařené se sýrem, *bišbarmak* (míchanina tuku neb oleje s masem), *čuč-parie*, malé koláčky naplněné jemně krájeným masem, važené v másle nebo vodě (nejoblíbenější) a j. Pijí mléko krav, *kumys* (zkysalé mléko klisen), *airan* (podmáslí z kraviho nebo koziho mléka), *bužu* (silný nápoj z medu) a j. Povahy jsou **B.** příjemné; mírumilovní, poslušní, trpěliví a hostinní; jinak však potměšilí, sobečtí, leniví, nečistí, zvědaví; ze staré povahy zbyla jim náchyllost ke krádeži koní. Zábavy milují. Ze slavností zasluhuje zmínky *šabandaj*, slavnost pluhová z jara, o níž modlí se za hojnou úrodu a vzájemně sobě blahopřejí, dále *džin*, polní zábavy v létě. Hlavní částí slavností jsou tance upomínající na uherské národní a chudé, většinou érotické zpěvy se smutnými nápěvy. Obyčejný hudební nástroj je *kobyz*, jakýsi klarinet, v jehož hře vynikají ženy. Literatury nemají žádné. **B.** usedlí žijí se v městech obchodem, na venkově rolnictvím, chovem dobytka, včel, lovem zvěře a ryb, dřevařstvím a j. Chovají zejména malé koně, nehezké, avšak vytrvalé běhouny, jichž má každý 30—2000, pak ovce, kozy, velbloudy, ač zima jim nesvědčí, husy, kachny, slepice, krocany. **B.** kočovní bydlí v zimě v chatách z plsti nebo netesaného dříví, jichž více pohromadě tvoří *užu*. Chatrče jsou bídné, špinavé a spíše jako zříceniny než skutečná obydlí. Od polovice května do polovice září stěhují se s místa na místo. Zaměstnání jejich tvoří přechod od skutečných nomádů k obyvatelstvu usedlému, i možno konstatovati, že

kočovnků ubývá, ježto nátlakem okolností nuceni jsou státi se rolníky. Rolnictví však se jim nedaří, i shledáváme se u nich s největší chudobou. Původně byvše ctiteli hadů, ryb a jiných tvorů vedlé 12 hlavních božstev (zima, léto, déšť, víchr, stromy, dobytek, voda, noc, den, smrt, život a země) s jakousi neznámou bytostí nejvyšší přijali B. mezi léty 1313—1326 islám působením svého velkého apoštola Azbeka-chána. B. usedlí jsou dobří muslimové, střídmí v nápojích, fanatičtí ve víře. Každá dědina má mešitu se školou, v níž učí se četbě koránu. Školy (asi 360) jsou hojně navštěvovány (7000 žáků) i jest jen velmi málo B-rů beze vzdělání. Zámožní počínají cvičiti i své dívky. Vyučování svéřeno duchovenstvu o 3 stupních (*achund, molláh a ašančí*), jež podřízeno dozoru muftiho v Ufě. Žije z hojných darů dobrovolných. Naproti B-rům usedlým nestarají se B. kočovní mnoho o víru, z níž jednak věci nepohodlné si odpouštějí, jednak i starých zvyků pohanských se přidržují. Původní vlast B-rů jest neznáma (dle Castréna jižní Sibir). B. sami odvozují původ svůj od Burjatů v Irkutsku nebo častěji od Nogajů. Z této, bližze neznámé pův. vlasti přestěhovali se do stepi dolního toku Uralu a podnikali výpravy do rovin jižní Volhy, až časem i do nynějšího území se dostali. V této době navštívil je arabský cestovatel Ibn Foslán, od něhož máme nejstarší zprávy o B-rech; uvádí je jako sousedy Pečeněhů a Bulharů, kteřížto poslednější bydleli na březích Kamy a Volhy. Styky obou byly přátelské. B. vedli obchod s kožemi a medem, zatím co cizinci dolovali v jejich zemích. Z těchto styků datují se snad stopy vlivu uhrofinského, s nimiž u B-rů porůznu se setkáváme nejen v jazyce, ale i v zevnějšku a mravech, a pro které B. druhdy i k čeledi uhrofinské byli počítáni, třeba jejich ráz turekotatarský všude mnohem více vyniká. Ze svého klidu vyrušeni r. 1236 Džengizchánovým vpádem do vých. Evropy. B. stali se jeho spojenci i zachovali tak nejen svou existenci, nýbrž i svá privilegia. Území jejich zvětšeno a oni obdrželi jako znamení své neodvislosti i prapor a pečť. Od té doby nedovidáme se o nich téměř ničeho až ku konci XV. stol., kdy část jejich náležela chánátu Kazanskému, část Astrachanskému, kdežto B. východní byli many chánů sibiřských. Nedařilo se jim však, i nalézáme je nabízející svou poslušnost knížatům ruským. R. 1556 shledáváme je již jako poddané carovy. K rozkazu cara Ivana vystavěna i Ufa (1573), by byla střediskem správy baškirské a zároveň ochranou proti útokům kirgizským. Přes volnost, kterou jim vláda ruská ponechávala, znelíbila se jim však brzy poddanost, i následuje doba opětovných odbojů a spojenectví proti Rusku vl. 1676, 1707, 1735 (pobito 30.000 B-rů), r. 1755 (hnuti spíše náboženské než politické) a r. 1773. Poslednějšího, totiž vzpoury Pugačevovy proti Kateřině II. účastnila se však jen malá část, kdežto většina zůstala věrnou. R. 1786 osvobození od poplatků jako až dosud. Koncem XVIII. stol. (1798) organisováni jako nepra-

videlná jízda proti Kirgizům o 12 kantonálních odděleních s úřadnictvem jmenovaným vládou ruskou. Nejvyšší velitel (*ataman*) byl Rus, velitelé kantonů a jurť voleni z B-rů. R. 1832 byly jim vydány jejich doly, jež nyní s vyšším dovolením pronajímají. Od r. 1874 snaží se vláda ruská převést je do řadového vojska. R. 1881 podřízení guvernérů kazanskému. V posledních letech zaveden dvojný systém, spojující vládu civilní a vojenskou, jímž rozdělena země na 28 kantonů, s centrální vládou v Ufě pod ruským generálem, který kontroluje vše a přijímá v určitém mezidobí zprávy svých podřízenců v městech a jurťách. Hlavní povinností B-rů jest tvořiti posádku orenburskou a kordon proti Asii, prováděti výpravy i dopravy do stepi Kirgizské a j., obstarávati službu policejní. Ve službě, k níž každý muž od 17—40 let jest povinen, stídnají se. Službu konající vydržuje sebe i svého koně, od státu dostává rubl měsíčně. Zbraní jest jim puška a kopí (dřívě luk a šíp). V různých válkách, v nichž po boku Rusů válčili, prosluli svou surovostí. Jsou výborní jezdci. — Srov. The Bashkir, Trübner's »Records« čís. 246. (1889); Sommier, Fra i basckiri (Flor., 1882); Ujfalvy, Über Baschkiren (»Russische Revue«, 1877, II sv.). Dk.

Baš-köi viz Zéravna.

Baškirský pískovec, jméno zvláštních pískovců ve svrchním křídovém útvaru karpatiském. Jsou jemnozrnné, vápnité a rozeznávají se od ostatních pískovců v Karpatech tím, že nemají žádného kysličníku železnatého ve vazivu, tak že při zvětrání nehnědnou. Organické zbytky, které však jsou jen vzácné, poukazují k senonu, nejvyššímu stupni útvaru křídového. Fl.

Bašlik (tur. *bašlyk*), náhlavník, orientální pokrývka hlavy, jejíž dlouhé cípy křížem kolem krku a přes ramena se přehazují, známý i u našich dam pašlik. Ve smyslu širším znamená každou pokrývku hlavy: kapuci, čepici, čepec, přilbu a j. Dk.

Bašmaklyk (tur.), střevičné (od *bašmak*, střevec), zvláštní důchod, který jako jakýsi druh jehelného (*Nadelgeld*) plynul do střevice matky sultánovy, a to z dobytých měst jakož i ze statků sultánových. Nyní zovou se tak pokuty pro přestupky z pychu lesního vyplývající. Dk.

Bašnice, ves v okrese hofickém (hejtm. kralohradecké, pošta Hořice), s 66 d. a 446 ob. čes., veskrze rolníky (1880). Cukrovar, dřívě akciový, náleží nyní dědicům Ad. Müllera. Zachovaly se zde zbytky tvrže. Nejstarší zprávy k roku 1385 uvádějí jako držitele B-ic Jana Kule z B-ic, k r. 1399 Lva z B-ic. Počátkem XV. stol. náležejí rodině Uzíků z B-ic. Roku 1499 drží B. Václav a Markvart Uzíkové z B-ic a prodávají své díly, první za 800 kop, druhý za 500 kop gr. čes. Janu Krupému z Probluze, jenž zboží své postoupil r. 1526 v dluhu 6000 kop gr. č. Vojtěchu z Pernšteina na Pardubicích. Syn téhož Jan z Pernšteina prodal pak všecko zboží Bašnické, s 22 rybníky za 5000 kop gr. č. Sigmun-

dovi Smiřickému ze Smiřic, jenž je spojil s panstvím Hořickým.

Bašt: 1) **B. Velký**, Bašty Velké, ves v Čechách, 62 d., 475 obyv. čes. (1880), hejtm. a okres Karlín (2 $\frac{1}{2}$, hod. sev.), býv. dom. Pakoměřice, fara Líbeznice. — 2) **B. Malý**, Bašty Malé, ves v Čechách, 16 d., 125 obyv. čes. (1880), hejtm. a okres Karlín (2 $\frac{3}{4}$, hod. sev.), obec **B. Velký**, býv. dom. Pakoměřice, fara Líbeznice. Někdy zde stála tvrz.

Bašta, ves v okr. kolínském při rameni »starého Labe«, připojená ke Starému Kolínu, má 63 d. a 468 obyv. čes. Majíc skrovný kaster 33 jiter tvořila zemský statek c. k. horního eráru v Kutné Hoře. Zde bývala jindy hlavní stanice pltní plavby po Labi, a podle výsady krále Jiřího z r. 1459 horníci tu výhradně kupovali k potřebě svých hutí vorové dříví, jež domkáři na **B-tě** sdělávali na dřevěné uhlí a vozili do Hory. Na velkém mlýně bašteckém byla tehdy puchérna stříbrných rud kutnohorských.

Bašta Holubovská (*Baschten*), ves v Čechách, 10 d. 68 obyv. čes., hejtm. a okres Budějovice (3 $\frac{1}{2}$, hod. záp.), obec a fara Čakov; býv. dom. Krumlov.

Bašta (franc. *bastion*): 1) **B.**, část hradební zdi nebo náspu vystupující na vnějšek k získání přehledu jejich paty a přikopu a k bránění těchto stělobou. Za věků dávných a středních sloužily tomu účelu věže hradební. Původ skutečných bašt místo dávných věží třeba prý hledati v Čechách u husitů, najmě při opevnění Tábora a jiných měst. Po vynalezení prachu střelného nastala potřeba rozšíření náležitě **b-ty** k snadnějšímu pohybování, umístování a užívání děl. Italský stavitel vojenský Michele San Micheli (Sammicheli) ve Veroně v XVI. stol. první uspořádal důmyslné **b-ty** a vůbec vymyslel k platnějšímu opevnění čili hrazení celou baštovanou soustavu (viz Baštovaná soustava). **B.** může býti buď plná, totiž celá navezená, nasypaná zemí a vypěchovaná až po hořejší kraj zdi, aneb dutá. Těchto zvláště užíváno k umístění všelikých zásob, k shromažďování obrancův, oněch co základů pro *cavalieri*. Odloučená (*détaché*) jest **b.**, není-li s mezibaštní spojena. *FM.*

2) **B.**, barborka, čtyřrohý srub nebo bouda při velikých rybnících, kde čep ve stavidlech se vytahuje, nezřídka zařízená k zavírání zvláštní stěhou, aby každý k čepu nemohl. Srubu takovému říká se též kaberna, odkudž pofekadlo »kaberna hoří«, když se něco dává na pospasy, poněvadž po vylovení rybníku na zvolání »kaberna hoří!« každý má právo chytiti, co by z ryb ještě bylo zbylo. *Kr.*

3) **B.**, slovo, jež odvozuje Daničić od koř. *bha* = silen býti, s přechodem ve významu od silnější k významu starší, znamená původně otce v pravém smyslu slova. Od stol. XIV. počínajíc vyskytuje se slovo **b.** v srbských listinách k označení představeného pravoslavných mnichů v klášteře, tedy opata katolických klášterů. V klášteře chilendarskem na Athoně zachoval se výraz **b.** do dneška ve smyslu představeného mnichů, nalézajícího

se v důstojenství uprostřed mezi igumenem i ekonomem a eklisiarchou. — *l.*

Baštan, rus., též bakča, bakša, bachča (z persk. *bustán* = ovocný sad), slove zahrada v jižním Rusku, zvláště na Krymu, v níž pěstují se jmenovitě melouny a okurky; majitel její nazývá se baštanik.

Baštecký Josef, spis. český (* 26. února 1844 v Libiši na Mělnicku). R. 1862 stal se evangelickým učitelem. Vzdav se po 10 letech (1873; úřadu učitelského, přesídlil se do Prahy, kde činnost svou věnoval cele podnikům spolku »Komenský«. Mimo příspěvky, jež uveřejňoval ve »Zpěvníku žalmův a písní duchovních«, v »České rodině«, kterou též redigoval, v »Příteli dítek« a jinde, sepsal *Vínek z kvítků sionských* (1866); *Zlatá žrnka* (1870); *Lýra sionská* (1871); *Perličky* (1873); *Dvanáct písní školních* (1878); *Deset písní ke slavnostem výročním* (1878). *Kcr.*

Baštin z Porostlé Jan, válečník sirotčí, tak řečený po někdejšímu dvoru Porostlé na Podbrdsku. R. 1416 prodal se Žofkuo mateři manství v Radčticích, r. 1432 opanoval hrad Náchod s panstvím, odkud glejtoval (1433) knížata slezská do Litomyšle. *Ššk.*

Baština. Pocházejíc od slova *bašta* = otec, značí **b.** v jihoslov. právních památkách původně ono jmění, kterého se jednotlivci dostalo dědictvím od otce jeho. Vzhledem k významu, jakýž měly i v právu slovanském pozemky jako předměty práva vlastnického, a dále vzhledem k tomu, že movitostmi mohl vlastník jejich až do smrti své libovolně nakládati, tak že tyto netvořily tak poměrně stálý kmen jmění rodinného jako pozemky, zúžil se od XIV. stol. počínajíc význam slova **b.** pouze na pozemky, a značí tedy **b.** tolik, co v českých právních památkách původně značilo slovo *dědina*. Zejména jsou to pozemky, které náležejí zádruhám, k jejichž označení slova **b.** se užívá. I jmění nemovitě takové, jež náležející korporacím, na př. obcím, od pokolení na pokolení přecházeti má, nazývá se **b.** Konečně užívá se slova **b.** v dalším rozvoji původního pojmu svého k označení říše vladafi náležející, jenž ji byl od předků svých zdědil, místa, kde se kdo narodil a p. — *l.*

Baštiny: 1) **B.**, název hor, který se dával částem Brd (na př. u Strašic). — 2) **B.**, klášterec, který stával u samoty Teslína, blízko rybníka Padrtského, mezi Rožmitálem a Mirošovem. R. 1310 ještě tu klášterce nebylo, ale asi v tu dobu udělil Protiva z Rožmitála (1285 až 1318) klášteru ostrovskému vrch **B.** (nyní Teslín v kolvínském hájemství) s jinými statky příležitostnými. Tu teprve založen zde klášterec s proboštem a několika kněžimi, který se poprvé r. 1353 připomíná. První známý probošt, Oldřich, zemřel r. 1385. R. 1395 byl tu proboštem Jan. Po něm následovali Fráněk (1401-08), Mstislav (1411), později opět Fráněk, jenž se stal r. 1416 opatem ostrovským. Za válek husitských zašel klášterec ten sám sebou, poněvadž ztratil oporu v klášteře mateřském. O jeho osudech i jménu se již v XVI. věku

Báta (Batta), ves v Uhrách, v župě tolnanské, v okresu centrálním, při ústí Blatné (Sárviz) do Dunaje, má 3460 maď. ob. (1880), katol. a evang. reform. farní chrámy, dvě školy, paroplavební přístav a poštu. Zdejší bílé víno má dobrou pověst. Rybářství.

Bata, viz Batové.

Bata, drobněle baťuška, říká se u Rusů 1. otci i carovi, jakožto otci všech Rusů; 2. knězi; pak 3. každému cizimu člověku při uctívání a přátelském oslovení. Na Slovensku a v staročestíně nazývá se b., kdo zastává místo otcovo, hlava rodiny.

Zygel.

Bataan, provincie soustroví Filipova, na ostrově Luzoně, se 49.999 obyv. na 2149 km².

Batabano, staré město na jihozápadním břehu ostrova Kuby, na Broaském zálivu, s 2000 obyv., kávovníkovými sady, dobrým přístavem a železnicí, která je spojuje s Havanou na severním pobřeží.

Bataoohi [-ký] Luigi Domenico, ital. novellista (* 1748 v Pise — † 1802 v Orbetello). Stal se r. 1793 celním úředníkem v Livorně, byl však r. 1799 místa svého zbraven jsa nařčen z jakobinismu. Roku 1801 jmenován od prozatímné vlády toskánské generálním správcem cel v Orbetello. B. byl členem akademie Arkadů, jež ho přezvala arkadským pěvcem Pasitem Laeziem, a napsal řadu veselých, třeba ne vždy látkou původních povídek, *Novelle del Padre Atanasio da Verrochio* (Bologna, 1791 a častěji), v nichž stihá kousavou satirou mnichy a j. a případně vylučuje mravy současné. Nejlepší prací jeho jsou však *Zibaldone* a směšnohrdinská báseň *Rete di Vulcano*, vynikající lahodným slohem. Mimo to vydal *Poemi giocosi* a veselé melodrama *Didone Pisana* (1800). Srv. G. Passano, *Novellieri italiani in verso* (Bol., 1868); článek F. Tribolalia, *Un novellatore toscano del secolo XVIII.* (N. Ant., 1874, sv. 27.).

Batagouze [-géz] viz Beteigeuze.

Bataillard [batajář] Paul Théodore, franc. spisov. (* 1816), stud. práva a navštěvoval vedle toho Ecole des Chartes. Od r. 1848 psal do mnohých demokratických novin, zvl. do *«Ecoles»*, *«Libre Recherche»* a *«Revue de Paris»*. Jest nyní archivářem medic. fakulty pařížské. Hlavní jeho práce nesou se k ethnografii a tu hlavně k původu Cikánův a rozšíření jejich po světě; jsou to dlla: *Nouvelles recherches sur l'apparition et la dispersion des Bohémiens en Europe* (Pař., 1849); *Les derniers travaux relatifs aux Bohémiens dans l'Europe occidentale* (t., 1873); *Sur les origines des Bohémiens ou Tsiganes* (t., 1876); *Notes et questions sur les Bohémiens en Algérie* (t., 1876); *Etat de la question de l'ancienneté des Tsiganes en Europe* (Pešť, 1878); *Les Zlotars, dit aussi Drvonkars, fondateurs en bronze et en laiton dans le Galicie orientale et la Bukovina* (Paříž, 1878); *Historique et préliminaires de la question de l'importation du bronze par les Tsiganes* (t., 1880); *Les Anciens Métallurges en Grèce* (1880). K těmto spisům řadí se studie o Rumunsku: *La Moldo-Valachie dans la manifestation de ses efforts et de ses vœux* (1856 a *Premier point de la*

question d'Orient; Les principautés de Moldavie et de Valachie devant le Congrès (1856).

Bataille [bataj], z lat. vulgární *battualia*:

1) B., název franc. pro bitvu, t. j. boj velkých mass seřaděných a vedených podle všech pravidel strategických. Z b. poslo české patálie. — 2) B., název franc. hry v karty o dvou hráčích. Přebíjí se, ale bez trumfů.

Bataille [bataj]: 1) B. Charles, básník franc. školy romantické (* 1831 v Paříži — † 1868 t. v chorobinci). R. 1859 vystoupil s dramatem ve 4 jed. *L'Usurier du village* za spolupracovníctví Amédéea Rollanda; týmž rokem vydal *Le Monde interlope*, první a jedinou část oznámené větší sbírky básní *«Nouveaux mondes»*. Hlavní práce B-ova jest *Antoine Quérard*, vesnický román o 2 sv. (Paříž, 1862). B. byl členem redakce listů *«Figaro»* a *«Boulevard»*.

2) B. Frédéric, básník franc. (* 17. čce 1850 v Mandeure, Doubs), syn zahradníkův a učitel na národní škole ve Valentigny. Píše do mnohých listů literárních jako *«La Tribune littéraire»*, *«La Revue de poésie»*, *«La Jeune France»* a j. Vydal několik avazků básní: *Délassement* (Montbéliard, 1873); *Premiers rimes* (Paříž, 1874); *Le Pinson de la mansarde*, sbírka znělek (t., 1875); *Le Craquois*, sbírka znělek (Besançon, 1880); *Une lyre* (t., 1883); *Le Clavier d'or* (t., 1884), jež vynesla mu vřelé uznání Victora Huga. K těmto druží se sbírka bajek *Le Vieux Miroir* (Paříž, 1887).

3) Albert, advokát a žurnalista franc. (* 1856 v Blois). Ve 20. roce věku svého přišel do Paříže a vstoupil do redakce *«Figara»*, kde světem mu referát ze soudní síně. Referáty jeho jsou často velmi pěkné psychologické studie a mohou býti považovány za cenný příspěvek k dějinám života současného. Referáty o důležitějších procesech seřaduje B. od r. 1879 ročně v pěknou knihu (*Causes criminelles et mondaines*). Mimo to uveřejnil B. několik studií o Německu ve *«Figaru»*, jako *Elsa, Nymphenburg, Les Sept châteaux du roi de Bavière*; pak r. 1884 román *La Conquête de Lucy*, jenž však nemá velké ceny.

Bataillon [batajón], franc., prapor, zástup pěšího vojska, technických vojsk, nebo pevnostního dělostřelectva, v některých cizích armádách i vozatajstva, 400—1200 mužů čítající. Jestliť to taktická jednotka při sestavování, sešikování a posunování větších vojáků pěších, mívá mnohdy svůj vlastní prapor (ve vojstě rakouském nemá ho již mnoho let) a za velitele štábního důstojníka na koni. V ohledu správním je b. buď samostatný, jako myslivecký, dělostřelecký, anebo podřízený jako u pěchoty, kde tvoří část pluku; v ohledu taktickém bývá přímo částí brigády. Sám roztržiděn na 4—8 oddílů zvaných se t niny (franc. *compagnie*, rusky *soťna* nebo *rota*). V pěchotě rakouské mají b-y od r. 1868 po 4 setninách, dříve měly po 6. *FM.*

Bataillons scolaires [batajón skoler], franc., školní pluky, zřízené ze školní mládeže za účelem výcviku a odchování ku příští službě vojenské. Pokusy s nimi, ač bezvýsledně, zahájeny ve Švýcarsku, za to však ve

Francii setkaly se s nadobycenou přízní. Počátek učiněn tu r. 1880 v Paříži, kdež nyní as 25.000 dětí v 18 pluků jest zařadeno, v roce 1882 vydán pak pro celou republiku zákon o zřízení praporů školských při školách obecných a středních, podle kteréhož může každý ústav, čítající 200—600 žáků ve stáří nejméně 12 let, zříditi prapor o 4 setninách nejméně po 50 žácích, jemuž velí důstojník úřadem vojenským jmenovaný. Žáci nosí vojenský úbor a ručnice a vedlé řádného organisování školního cvičí se v pohybech vojenských. Prapory školské nabyly rychle po celé Francii velkého rozšíření a uvítány se všeobecným nadšením jako »budoucí spása vlasti«; než brzy ozvaly se vážné hlasy proti tomuto směru výchovy, kterýmž se žáci odcizují řádnému vzdělání, kdežto jejich výcvik vojenský je pouhou hrou na vojáky, pro stát bezvýznamnou. Miněni to, jež naléhá spíše na zřizování tělocvičen a vydatné pěstování tělocviku ve školách, nabývá převahy, tak že co nejdříve nákladné zřízení ono ve Francii bude zrušeno. Podobný pokus s prapory školskými v Belgii rovněž se nezdařil.

Batík, rozsáhlá ves bulharská ve Vých. Rumelii, na sev. svahu pohoří Rhodopského na sev.-záp. úpatí hory Karlík-**B** u nad Starou Rěkou ve výši 1062 m, se 382 domy a 1815 obyvateli (1885). Trpí chladným podnebím. U **B**-u: Bataško jezero, dosti velké, jemuž Bulhaři říkají tresavište: máť břeňv nepřístupné pro bezedné bahno, které pohltilo již mnohou obět. Odtok jezera teče do Jelidere. **B**. vzpomíná se již roku 1671. Před poslední válkou ruskotureckou byl osadou velikou; páčili v něm do 8000 obyvatel. Ale v květnu r. 1876 po vypuknutí povstání bulharského Pomáci udeřili na **B**. a dobyvše ho třetího dne způsobili v něm hrozné krveprolití, v němž zahynulo dle zpráv tureckých 1700 lidí, dle zpráv anglických až 6000 nešťátníků. — Srv. K. Jireček, Cesty po Bulharsku, 331—334.

Batakové viz Batové.

Batála, město ve východoind. okrese gurdáspurském (Pendžáb), má 24.281 obyv. (1881) a to 8379 hindů, 15.124 muham. a j., značný průmysl (bavlna, hedvábí, mosazné a kožené předměty, vlněné látky) a obchod, policejní stanice, saráj, soudní dům, misijnářskou kolej pro domácí křesťanské hochy a vynikající chrám hindský. *Fl.*

Bataler (*store-keeper, cambusier, Proviantmeister*) jest na ruských lodích válečných poddůstojník přidělený lodnímu kommissari k obstarávání zásob potravních. *Po.*

Batalha [batálja], město v portug. prov. Estremaduře, kraji leirijském, na fece Lisu, 105 km ssvých. od Lisabonu, s 3632 ob. (1878). Zdejší dominikánský klášter P. Marie Vítězné s velkým got. chrámem náleží k nejznamenitějším stavbám evropským. Založil jej král portugalský Jan I. (Velký) na památku vítězství svého nad Janem Kastilským u Aljubaroty (14. srpna 1385), a jest zde také pochován spolu se svým synem Jindřichem Moře-

plavcem a třemi svými následníky: Eduardem, Alfonsem V. a Janem II.

Batalpašinskaja (**B**. stanice), kozácká stanice a hlavní místo kraje v rus. gubernii kubánské v Kavkázsku, již. od Stavropolu, na prav. břehu Kubanu, s 5866 obyv. (1885); má dva výroční trhy velmi četné navštěvované a ložisko kamenného uhlí směrem ke Kamenné bašni. — **B**. založena byla r. 1803 na místě, kde roku 1790 ruský generál Herman porazil Turky pod seraskierem Batalem bašou. — **Batalpašinský** kraj má 188.441 obyv. (1885); nemá měst. *Koll.*

Batan, ostrov, viz Batanes.

Batan, u Angličanů Bashi [baši], Bashedec, špan., souostroví, jímž Filipiny na severu se končí, pod 21° s. š. a 122 v. d., mezi Formosou a Luzonem, od onoho ostrova oddělené Bašským průlivem, od Luzonu průlivem Balintanzským. Větší ostrovy skupiny té jsou Bayal č. Orange s přístavním místem San José de Ibana, kde sídlí španěl. správa, **Batan** č. Grafton, ostrov hornatý, s bohatou vegetací, jenž dosahuje výše 1625 m, a Saptang čili Monmouth; k nim poji se drobnější ostrovy Kozi, Baši a j. v **Batan**ské provincii, která r. 1879 na 330 km měla 8250 obyv. malajských. Tito žijí z výměžku polí batatových a yamsových. **B**. byly objeveny r. 1687 W. Dampierem, jenž je nazval dle oblíbeného opojného nápoje ostrovanů »baši« zvaného.

Batang: 1) **B**. též **Battam**, hollandský ostrov v Indickém archipel, leží jižně od Singapuru a obklopuje ja ostrovy Bintangem, Rampangem a Bulangem zaujímá rozlohu 413 km². Půda jeho, celkem rovinatá, je velmi úrodná a většinou ještě pokryta hustými lesy. Obyvatelstvo, mezi nímž žije mnoho čínských osadníků, zabývá se hlavně pěstováním rostlin *Acacia Catechu* a *Uncaria Gambir*, z nichž vyrábějí katechu; s touto drogou provozují obchod, ježž dobrý přístav ostrova značně podporuje. Politicky náleží **B**. k residentství rioskému na Bintangu.

2) **B**. též **Ba-thang**, město v čínské provincii Se-čuanu, po pravém břehu Modré řeky (Jan-tse-kiangu), po hranici tibetské, je důležitým pohraničním místem mezi Čínou a Tibetem. Okolí jeho, planina asi 600 km dlouhá, je velmi úrodná, ale obyvatelstvo batanzské nehrubě si hledí orby. Dříve byl **B**. slavným místem bohoslužebním a spravován lamou, jenž byl poddán Dalaj-lamovi ve Lhasse; roku 1745 připojen k říši Čínské. R. 1868 navštívil jej anglický cestovatel Tom Cooper.

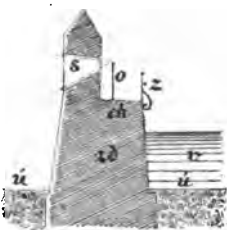
Batanga: 1) **B**. slují dvě krajiny (Velká **B**. na jihu, Malá **B**. na sev.) v německém Kamerúnu v záp. Africe, mezi 2—4° sev. šíř., a jsou od sebe odděleny krajiny Plantation a Crisby. Obydleny jsou od černošských kmenů Banoků a Bapuků, kteří jsou velmi obratní rybáři. Vývoz obsahuje hlavně slonovinu a palmový olej; rozsáhlé faktorie hamburské a anglické zřídily tam plantáže, na nichž pěstují kakao, kávu a tabák. **B**-gy zaujaty byly roku 1854 Německem a úmluvou ze dne 24. pros.

1885 stalo se dohodnutí s Francií, aby pobřeží sev. od řeky Campo připadlo Německu, jižně od ní Francii.

2) B. též Moaña, Nong, řeka v německém Kamerúnu, přichází z neznámého nitrozemí, zachovává na dolním toku, ježž roku 1885 Hugo Zöller prozkoumal, celkem směr západní a vlévá se do zálivu Panavijského. Zvláštním ramenem souvisí s řekou Edeou na sev. od ní tekoucí.

Batarda (franc. *bâtard*): **1) B.**, v Rakousku lehký krytý vůz cestovní, na pérách visící. — **2) B.**, franc. pololežaté písmo. — **3) B.**, v středověku meč lehčího druhu, jehož se jednou rukou užívalo. — **4) B.**, polní dílo asi 3 m dlouhé, až do XVIII. stol. obvyklé.

Batardeau [batardó], franc.: **1) B.** při stavbách vodních, jímka (v. t.). — **2) B.** (ve vojenství), ve hrazení příční hráz zděná, rozdělující příkopu vodou naplněné; užívá se jí, zamýšlíme-li toliko jednotlivé díly příkopu naplniti vodou, ve kterémž případě měž každý oddíl příkopu zvláštní stavidlo vodu vypouštějící a vypouštějící, kteréž může býti umístěno v b. samém. V příkopě musí b. státi tak, aby nejen vyhověly účelu, nýbrž aby byly kryty i proti palbě nepřátelské. Mnohdy vede z hrady přes otevřené spojení ke kryté cestě nebo k jiné vnější hradbě nebo předhradbě. Vršek pak zářez k hájení. Na

Č. 475. Batardeau.

vyobrazení (č. 475.) představuje ú ú úpatí příkopu; v vodou zatopenou část příkopu; *zd* zdívo; *ch* chodník, chodbu či pavlač; *o* obránc na chodbě; *s* střílnu, *z* zábradlí za chodbou. Bývají též kryta spojení uvnitř b. a v tom případě ležící podlaha gallerie výše povrchu vody v příkopě. *F.M. Zra.*

Batardiére [batardjèr], franc., školka se štepovanými stromky.

Bataško Jezero viz Baták.

Batatas v. *Ipomoea Batatas* Poir. *Vský.*

Bataty, hlíznaté kořeny rostliny *Ipomoea Batatas* Poir. (*Convolvulus tatatas*, Poir., *Batatas edulis* Chois.), z řádu svlačcovitých (*Convolvulaceae*). Španělské pojmenování jest *batata* či *patata*, což opět pochází z pojmenování běžného na ostrově Haiti. Kořenné hlízy tyto slují také sladké čili indické brambory, byly pak s vlastními brambory pomíchaný od plavců v XVI. stol., kteréž pomíšení dosud jest patrné na anglickém názvu bramborů (*potato*, *potatoe*). V Evropě známé byly poprvé r. 1510 dle zprávy Pigasettovy, jenž zmiňuje se o jejich pěstování v Brazílii. Brzy na to převezeny byly do Španěl, pak na Kanáry a do Anglie. Původní vlast rostliny jest dle jedněch Již. Amerika, dle jiných Vých. Indie. Zajímavé jest, že dle Bretschneidera popsány jsou b. již v jedné čínské knize z II. nebo III. stol. po Kr. *Ipomoea Batatas* jest

nyní kulturní rostlina krajín tropických a subtropických, plazivého a opletavého stonku asi 3 m dlouhého, listů srdčitých. Pěstuje se v několika odrůdách pro hlízy nasládlé, vřetenovitě válcovité, až i jako pěst veliké, jež surové, pečené nebo i važené se jedí. Ze škrobu hlíz pekou chléb a s cukrem dohromady kvášením vyrábějí v Západ. Indii dobrou, ač ne dlouho trvalou lihovinu, *mobby* (portug. *marmoda* zvanou. Hlízy ty v mnohé krajíně americké jsou hlavní potravou chudiny. **B.** pěstují se již se zdarem v Evropě, na př. ve Francii a Španělsku. Pokusy konané s nimi v botanické zahradě vyš. hosp. úst. v Tábofe nezdařily se pro drsné podnebí. **B.** jmenují se však někdy i hlízy jiných rostlin; tak *Ipomoea tuberosa* a *Ip. esculenta* Schpr., dále hlízy topinamburu (*Helianthus tuberosa*). Často dává se jméno to i hlízám yamu obecného (*Dioscorea batatas* Dec.), jež zovou se b. japonské (*Bataten-Yams*) nebo tu šu (čínské brambory). Srv. také *Ipomoea*. *Sit.*

Batava sluje vinný nápoj z plodů brazilské palmy *Oenocarpus batava* Mart. (v. t.).

Batava oastra, římská pevnost při ústí řeky Innu do Dunaje, na rozhraní Germanie, Norika a Vindelicie, byla původně jen opevněným táborem 9. kohorty batavské, ale v pozdějších dobách císařství římského, když tudy vedena také velká vojenská silnice z Laureaka do Augusty Vindelicorum (Augšpurku), nabyla jako místo pohraniční značné důležitosti.

Batavia: **1) B.** původně značí ostrov, jež obmykají Mosa a ramena Rýnu, Waal a Starý Rýn, osazený kmenem Batavů, proto též *Insula Batavorum*. Později užívá se slova **B.** vůbec o zemi Batavů, v nynější době jest to latinský název království Nizozemského. Odtud i jméno Batavská republika (v. t.). V **B.**ii přebývaly i nejzápadnější výstřelky bojovného kmene slovan. Luticů nebo Veletů. Prvně vzpomínají se u Venantia Fortunata. Beda Venerabilis poznamenal, že po nich zůstalo městu Utrechtu (*Trajectum*) jméno *Wiltaburg*. Ze slove jeho patrné, že Lutici již v dávné době zde se osadili. V pozdějších pramenech nalézají se nematná svědectví o přebývání Slovanů v **B.**ii a Frisii. Na pobyt Slovanů v těchto krajích ukazují i zachované geografické názvy slovanské: *Wiltswen*, *Wilta*, *Walsum*, *Kamen*, *Sueta*, *Wideniz*, *Hudnin*, *Zwola*, *Wispe*, *Slota* a j. (Šafařík, *Starož. II.*, str. 589.). *Pp.*

2) B., hlavní město hollandských držav východoindických a sídlo generálního guvernéra, leží na sev. pobřeží ostrova Javy, na 6° 8' j. š. a 106° 50' v. d. při řece Či-li-vungu, která se tu rozštěpuje v četná ramena a průplavy, jež **B.**ii i okolí její protékají. Město skládá se ze Staré **B.**ie a Nové **B.**ie. Staré město zbudováno jest po způsobu starohollandském, s těsnými ulicemi a vysokými domy, což pro tropické podnebí jest zcela nevhodno a bylo hlavní příčinou, že **B.** byla vykičena za hrob Evropanů. R. 1808 dal guvernéř Daendels strhnouti hradby městské a přeložil sídlo

vlády 6 km dále na jih, do zdravějšího Weltevredenu; příkladu jeho následovalo zámožnější obyvatelstvo stavějí si také přibytky v oněch stranách, tak že znenáhla se tam vyvinulo město úplně nové. Stará B. ocitla se následkem toho v úpadku, nicméně zůstala sídlem obchodu a za dne, když tam jest shromážděno úřednictvo a kupectvo, panuje po ulicích od 8. hodiny ranní do 6 hodin večer čilý ruch, večer pak vrací se veliká část lidu do Nové B.-ie. Z budov starobatavijských vynikají městský dům, obrovská stavba z r. 1652, dále budova Javské banky, bursa, chudobinec, nemocnice pro Číňany. Za bývalými hradbami rozkládají se budovy lodnické. Předměstí Staré B.-ie Kampong china a Džakatra obydlena jsou skoro jen od smíšenců, Číňanů, Malajcův a Arabů, kteří tu v lehkých bambusových domech provozují femesla a obchod s domácími výrobky, zlatem, perlami a j. Nové město ležíc značně výše a na rozsáhlé planině jest mnohem zdravější; skoro ve středu jeho rozkládá se Koningsplein (Královské náměstí), obrovské travnaté prostranství, určené pro vojenská cvičení a obklopené vůkol bílými budovami, z nichž na sev. straně vyniká palác guvernérský. Kolem Koningspleinu kupí se jednotlivé čtvrti batavijské: Nordwijk, bydlíšť obchodnictva, Rijswijk, čtvrt úřednická s palácem guvernérovým a museem společnosti pro vědy a umění, Kampongbaru, Gunung Sahari, Kampong lama, kdež dosud velmi málo Evropanů přebývá, Weltevreden s tvrzí Prins Hendrik, Kampongbali, Tana Abang, Západní a Jihozápadní čtvrt, Parapatan, Kramat a j. Weltevreden obsahuje vládní budovu, arsenál, dělostřeleckou školu, nemocnici pro křesťanské obyvatelstvo, kasárny, věznici pro Evropany, divadlo a j.; na krásném náměstí, zvaném Waterlooplein, vypíná se sloup se lvem na památku bitvy u Waterloo a pomník vojínů padlých r. 1849 na ostrově Bali. Se Starou B.-ii spojeno jest nové město čtvrti Molenvlietem, jež tvoříc skoro jedinou třídu zdělí 4 km překvapuje krásou a úpravností; domy jsou tu vesměs vzdušné a prostranné, odděleny od sebe na vzájem a obklopeny zahradami. Počet obyvatelstva, jenž roku 1886 obnášel 100.485 duší, klesá rok od roku: Evropanů jest pouze asi 6000, značný počet Číňanů, něco Arabův, zbytek pak domorodci. Z ústavů vzdělávacích má B. gymnasium, 5 vládních a několik soukromých škol, lékařský ústav pro domorodce, spojený s vojenskou nemocnicí; dále jest sídlem Batavijské společnosti pro vědy a umění, založené r. 1788, společností pro indický zeměpzt, jazykozpyt a národopis, královské společnosti přírodovědecké, společnosti pro orbu a průmysl, jež vesměs ve zprávách svých uveřejňují pojednání o koloniích hollandských. Průmyslová činnost v B. ii nevyniká záležejíc hlavně v pálení vápna, cihlářství, hrnčířství, jirchářství a výrobě araku; za to však obchodní význam města jest dosud nad míru důležit, ačkoli nelze upříti, že B. i v tomto směru přese všechno namáhání

i mnohé výhody obchodní neustále klesá a stojí již za Surabajou, která nejen počtem obyvatelstva, ale i cenou vývozu a dovozu B.-ii předhonia. Ještě větší konkurenci činí B.-ii Singapur vyšinu se nade všechny přístavy ostatní a strhnuv na se veškeren obchod Bornea i Sumatry, který dříve vesměs do B.-ie směřoval. B. jest dosud středem nizozemského obchodu ve Východní Indii a má paroplavební spojení s předními přístavy Samarangem, Surabajou, Singapurem, s ostrovem Billitonem, s Pontianakem a Bandjermasinem na Borneu, Mankassarem, ostrovy Timorem a Amboinou a s Brisbanem v Australii. Prvé místo ve zboží vývozném zaujímá káva, jež se dopravuje na trhy nizozemské, hlavně do Amsterdamu; roční úrodu možno páciti průměrně na 100.000 ctů, po ní následuje rýže a cukr; značné obnosy tvoří také vývoz indychu, koží, araku, jehož pověst jest světová, výroba pak spočívá hlavně v rukách Číňanů, dále palmového oleje, tabáku, pepře, cínu (z Banky a Billitonu), buvolích rohův a koží, čaje, teakového, sandalového a sapanového dříví, želvoviny a j. Naproti tomu dováží se zboží evropské, látky, železo, umělecké předměty, vína, konservy a j. Pozoruhodno jest, že obchod v některých oborech přechází nyní z rukou hollandských do anglických a švýcarských. Veškeren dovoz pácí se na 18—20.000.000 zl., vývoz na 15—17.000.000. z čehož aspoň polovice připadá na Nizozemí. Velkou podporou obchodu jest Javská banka, založená r. 1827 a sídlící v B.-ii, a mimo to četné ústavy peněžní i pojišťovací. Rejda batavijská chráněna na sev. řadou ostrůvků, na kterých jsou zřízena skladiště a loděnice, bývala velmi pohodlným přístavem, kdež i 1200 lodí dobře se směstnalo; avšak následkem naplavenin, jež přináší řeka Či-li-vung, ubývalo jí hloubky, tak že se hodila jen pro lodí o nízkém ponoru; zřídila tedy vláda u Tandžong-Prioku nový přístav, který jest s městem spojen železnicí, průplavem a dobrou silnicí. Železniční spojení má B. s Buitenzorgem ležícím 58 km na jih v púvabné krajině, kdež obyčejně sídlí guvernér.

B.-ii založil Jan Pietersz Coen, čtvrtý hollandský guvernér, učiniv javské město Džakatru středem hollandskoindického obchodu a obklopiv ji hradbami. S počátku, zejména r. 1619, 1628 a 1629, byla B. velmi zhusta napadána od domácích panovníků, kteří docházeli podpory i od Angličanů. Když však moc sultána maturamského, jehož říše zaujímala střední a vých. Javu, byla zlomena, zkvétala B. nad míru rychle, tak že již v XVII. století nazývána »perlou Východu«, ačkoli mnoho utrpěla zemětřesením r. 1699 a povražděním Číňanů roku 1740. Teprve v novější době nezdřavá poloha Staré B. ie, vzrůstající moc Angličanů v Indii a nedávný rozkvět Singapuru způsobily městu nový úpadek. Příčinou toho jsou nízké ceny domácích výrobků, zejména cukru, choroby kávovníku a nepříznivé poměry politické, z nichž hlavně neblahá válka s Atčínem pohltila již obrovské sumy a otfásla i vážností koloniální vlády.

Batavijské residentství ohraničeno jest na severu mofem, na záp. resid. bantamským, na jihu resid. tjandžurským, na vých. pak kravanžským a zaujímá rozlohu 6974 km², s 919.376 obyv. (1883). Jižní končiny jeho jsou hornaté a zdravé, kdežto sev. část jest močálovitá a nezdravá. Lesů jest velmi málo, krajina však jest výborně vzdělána, rodí hojnost rýže, kokosníkův a ovocného stromoví. Obyvatelé jsou Malajci, kromě nich pak žije tu na 70.000 Číňanův a 6500 Evropanů. V náboženství převládá islám.

3) B., město v severoamerickém státě Novém Yorku, v hrabství Genessee, 60 km východně od Buffala, má sedm chrámů, vyšší vzdělávací ústav, ženský seminář a velkolepý státní ústav pro slepce, založený r. 1868. Výtečné spojení železniční na všechny strany podporuje značně průmyslovou činnost, jež se zanáší hlavně výrobou parních a hospodářských strojů. Počet obyvatelstva r. 1880 obnášel 4845 duší.

4) B., B. river, značná řeka v sev. části poloostrova Yorského v Australii, temení se v neznámém dosud nitrozemi, směřuje celkem na záp. a vnímajíc mnohé přítoky vlévá se na 11° 51' j. š. do zálivu Carpentarského. Dle zpráv Pennekatherových, který B-i roku 1880 na dolním toku prozkoumal, jest řeka tato při ústí na 3 km široká, 10 provazců hluboká a na 40 km vzhůru pro lodí o malém ponoru splavná. Ústí její tvoří znamenitý přístav, břehy pak jsou úrodné a pokryty krásnými lesy.

Batavorum insula viz Batavia.

Batavové, kmen usedlý na ostrovech při ústí řeky Rýnu a v okolí (v Batavii), podle nejrozšířenějšího domnění původu německého, snad s Chatty příbuzný. Pávodně ujařmen Gally, kteří, zdá se, založili zde hrady své Lugdunum, Noviomagus, Batavorum; za dob Augustových vstoupil ve spolek s Římany a podporoval zejména Drusa i Germanika při válečných taženích, službu jízdo ponejvíce konaje, proti obyvatelům Germanie. Za to ušetřen byl od Římanů různých daní a poplatků. V době sporů mezi Vitelliem a Vespasiánem r. 69 po Kr. vzbouřili se B. pod Claudiem Civilem proti Římanům; ale brzy byvše pokofeni vrátili se ve starý poměr. Od konce IV. a poč. V. století derou se do území jejich Frankové, a samostatné dějiny B-vů končí se splývající s dějinami těchto. Varšavský prof. E. Boguslawski v nově vydaném díle »Historyja Słowian« pokládá B-vy za Slovany.

Batavská republika, jméno jednotného státu republikánského, zřízeného od Francouzů na místě republiky Spojených států nizozemských 26. ledna 1795 a proměněného dne 8. června 1806 v království Hollandské. Jméno to odvozeno bylo od starých Batavů (v. t.).

Batbie [babi] Anselme Polycarpe, franc. politik a právník (* 31. kv. 1828 v Seisanu [Gers]. — † 13. čna 1887 v Paříži). Studoval práva, stal se r. 1849 auditorem státní rady, r. 1862 řádným professorem národního

hospodářství, jímž zůstal do r. 1870, kdy se oddal politice. Roku 1860 studoval z nařízení min. vyučování Roulanda poměry v příčině vyučování právu státnímu na univ. v Belgii, Holandsku a Německu. R. 1871 zvolen do národního shromáždění, zasedal na pravém střeďu a byl velmi činným orleanistou, ač dříve, zvláště roku 1848 býval horlivým republikánem. Účastnil se také versailleské komise jednající o mír v únoru 1871. Později přičiňoval se o svržení Thiersova a vstoupil do min. Broglieova jako min. kultu, odstoupil pak s ministerstvem a přidal se k reakci; zvláště radil Mac Mahonu k odporu proti vůli národa, hlasoval proti ústavě z 25. ún. 1875 a pokoušel se r. 1877 marně o sestavení ministerstva. Od roku 1876 byl členem senátu. Roku 1885 stal se členem akademie des sciences morales. Sepsal: *Doctrine en matière d'Appel comme d'abus* (1862); *Mémoire sur le forum iudicum des Visigoths* (1866); *Turgot philosophe, économiste et administrateur* (1860); *Cours d'économ. polit.* (1864); *Nouveau cours d'économ. polit.* (1865, 2 sv.); *Le crédit populaire* (1864); *Mélanges d'écon. polit.* (1866); *Précis du cours de droit public et administratif* (1885, 5. vyd.); *Traité théorique et prat. de droit publ. et admin.* (2 vyd. 1885, 8 sv.) a j. Některé ze spisů těch vyznamenány akademii.

Bateau [bató], franc., druh bárky užívané z. pravidla na řekách, ale také na moři. Plk.

Batekové, černošský kmen ve francouz. Kongu v záp. Africe, přebývají na horním toku řeky Ogove, kdež je cestovatel Savorgnan de Brazza r. 1878 blíže poznal a vylíčil jako lid, který pro úskočnost a zlomyslnost svou u všech sousedů zlé pověsti požívá. Přes to však B. jsou pilní rolníci a ačkoli jejich země nevyzniká zvláštní úrodností, mají hojnost obilí; plantáže jejich bývají velmi rozsáhlé a ženám přísluší úkol vzdělávati je. Hudbu i tanec pěstují náruživě a stráví při něm nezřídka celou noc. Za zbraň užívají asagaje, luku a šípů a i koženého štítu. Jest velmi pravděpodobno, že území B-ků táhne se mnohem dále do nitrozemí až k řece Kongu; tam totiž Stanley mezi 2° 23' a 3° 14' již. šíř. nalezl rovněž B-ky, kteréž popisuje jako zlé divochy oddané hrubému fetišismu, ba jako kanibaly. Naproti tomu záp. větve jejich, přebývající u Stanleyovy tůně, jest povahy mírné a zabývá se pilně čízbou i rybařstvím. Území jejich přivtěleno roku 1885 na berlínské konferenci k Francii.

Batelov, městys na Moravě při hranicích českých, v kraji jihlavském nad Jihlavkou ležící, 1989 ob. čes.; okresní soud i hejmanství Jihlava, fara, čtyřtřídní česká národní škola, obecní úřad, stanice telegrafní a dráhy příčné, pošta a občanská záložna s omezeným ručením; synagoga, panský pivovar, lihovar, továrna na sukno, papírna, dílna na perletové knoflíky, na špičky pěnové a jantarové a železné lampy. První zprávy o B-ě táhnou se k roku 1272, kdy jmenuje se »Lenoldus, plebanus de Patelev« (Emler, II., 506.). — Stará tvrz v B-ě k níž dva dvory náležely, uvádí se roku 1406

jakožto pustá a stála nejspíše v místech, kde nyní »na Hradčanech« se říká. Panství batelovské náleželo v XVI. století Batelovským z Prostý, potom Odkolkům z Újezdce, Krabicům z Veitmile, v XVIII. století baronům Burkhartům z Klee a nyní hrabatům z Blankenšteina. Zámek v B-ě, parkem obklopený, jest slušnou stavbou renaissanční o dvou poschodích asi z první polovice XVII. stol. Na vnitřní bráně jeho spatřujeme znaky Odkolků z Újezdce a Burkhartů z Klee, z nichž Christofor Ludvík B. z K. stavení zámecká rozšířil, tak jak nyní se spatřují. Farní kostel sv. apošt. Petra a Pavla založil dle současných správ archivu farního na místě kostela starého Christ. Burkhart z Klee roku 1755, a stavba dokončena za syna Frant. Ludvíka roku 1760. Značné rozměry chrámové, jakož i dokonalá stavba střízlivého baroka stává chrám zdejší ku podobeným pracím druhu toho, jakž zvláště na venkově jen pořádku nalézáme. *Jfk. Vck.*

Batem., botanická skratka, kterouž jest označen J. Bateman, angl. botanik, jenž psal o orchideích Mexika a Guatemaly.

Batemanová [bétmen] Kate Josephine, amer. herečka, nar. se r. 1842 v Baltimoru, vystupovala záhy v dětských úlohách, načež se vši opravdovostí jala se studovati herecké umění. Prvního rozhodného úspěchu dobyla r. 1860 v Nov. Yorku a od té doby nabývala tak zvučného jména, že po třech letech byla engážována k Adelphi Theatre v Londýně, kde uchvacovala obecenstvo jako Julie Capuletová, Lady Macbethová, Geraldina (v kuse své matky), zvláště pak jako Mosenthalova Deborah (jedině v této roli vystoupila zrokrát). Roku 1865 vrátila se do Ameriky a provdala se za amer. historika Crowea; ale již po dvou letech pokračovala na své umělecké dráze, působíc brzo v Americe, brzo v Anglii. Sklízela znova úspěch za úspěchem; ale zdá se, že v posledních letech sláva její pobleďá — americké časopisectvo skrblí aspoň dřívější chválou.

Batement [bétment], angl., *minuzolo* ital., slove při spracování kamene odštěpek kamene, německy *Schieber*, při spracování dřeva odpadky dřeva, na př. při vyvazování krovů odřezky trámů. — **B.** light [lajt], angl., *Maszwerk* něm., souměrná prolamovaná ozdoba okenní, hlavně ve slohu gotickém užívána, tak zv. kružba (viz okenní ozdoby arkýte na pražské radnici, II. díl, str. 739), též co relief — pakružba — jako ozdoba polí a stěn při gotických stavbách. *Fka.*

Baterie viz Batterie.

Bates [bét], hrabství severoamer. státu Missouri, rozprostírá se na 2330 km² a má i s hlavním místem Butlerem 25.381 ob. (1880).

Bates [bét]: 1) **B.** Henry Walter, přírodopysk a cestovatel angl. (* r. 1825 v Leicesteru). Věnoval se s počátku obchodu, později studoval horlivě vědy přírodní, načež s přítelem Wallacem vypravil se r. 1848 na cestu do Již. Ameriky. Do Evropy vrátil se **B.** až

r. 1859, Wallace rozloučil se s ním již r. 1852. Po celý ten čas zkoumal **B.** přírodní i zeměpisné poměry údolí veletoku Amazonského a uložil výzkumy své ve spisech: *The naturalist on the river Amazonas* (Londýn, 1863); *Contribution to insect fauna of the Amazon valley* (t., 1867, 1. sv.). Dále ještě následovaly: *Illustrated travels* (t., 1869, 6 sv.); *Central America, West Indies and South America* (t., 1878, 2. vyd. 1882). **B.** jest nyní pomocným sekretářem zeměpisné společnosti v Londýně, jejíž »Journal« redigoval od r. 1863 a »Proceedings« od r. 1880. Vedle uvedených spisů spracoval **B.** částečně »Coleoptera« v Godmanově a Salvinově faunistické dle »Biologia Centrali-americana«, vydal dále cestopis Warburtonův »Journey across the western interior of Australia« (1875) a přeložil do angličiny publikaci německé severní expedice r. 1869—70.

2) **B.** Samuel Penniman, amer. historik, nar. r. 1827 v Mendonu (Massachusetts), stud. práva na Brownově universitě, byl jmenován (1853) principálem meadwilleské akademie, později (1857) škol. dozorcem v Pennsylvanii a posléze (1865) historiografem t'hož státu. Dokud byl činným ve školství, vydal *Institute Lectures* (1859); *Method of Teachers' Institutes* (1860); *Liberal Education* (1864) a redigoval *Penns. School Laws of Penns.* Jako historiograf napsal *History of the Penns. Volunteers* (1866—1873, 5 velk. sv.); *Martial Deeds of Penns.* (1877); *Battle of Gettysburg* (1878); *Life of Gen. O. B. Knowles* (1878); *Battle of Chancellorsville* (1882) a j. S majorem Armorem napsal *Lives of the Governors of Penns. Westminister College* v Pennsylvanii udělila mu (1865) hodnost doktora práv.

Báth viz Bátovce.

Bath: 1) **B.** hlavní město somersetského hrabství v Anglii, v krásné rozloze na řece Avonu, 32 km od jejího ústí a 160 km záp. od Londýna, proslulé svými ocelovitými vany, jež znali již Římané vystavěše zde lázně, jejichž rozsáhlé zbytky objeveny byly r. 1775. Teplota jejich kolísá mezi 40° až 44° C.; všechna 4 vřídla vytryskují uprostřed města a vydávají denně 184.320 gallonů vody, jíž s prospěchem se užívá zvláště při nervových a skrofulových bolestech, při dně, rheumatismu, mrtvici a kožních nemocích. **B.** býval a jest dosud jedním z nejpřednějších lázeňských míst v Anglii, třeba počet ročních hostů byl od let padesátých sklesl na 25.000 a obyvatelstva na 53.983 (1888). **B.** má krásné ulice, 9 mostů, dva parky, mnoho veřejných procházek, divadlo, koncertní síně, četné knihovny a vychovávací ústavy; z veřejných budov vyniká gotický chrám (ze XVI. stol.) s věží 52 m vysokou, rozsáhlá léčebna (Pump Rooms), radnice (Guildhall) a museum. V okolí dobývá se uhlí. **B.**, britský *Caer Badun*, bývalo římskou stanicí zv. *Aquae Solis* č. také *Fontes Calidi*, na křižovatce obou velkých římských cest: z Londýna do Walesu a z Lincolnu k jižnímu pobřeží Anglie. V okolí nalezeno množství starořímských památek a teprve roku 1881 objeveny úplné, velkolepě zařízené

lázně. Viz: Scarth, *Aquae Solis or Notices of Roman Bath* (1864); Peach, *Rambles about B.* (1875); Tunstall, *Bathwater* (1879, 3. vyd.).

2) **B.** hrabství severoamer. státu Kentucky, rozprostírá se na 791 km² a má 11.982 obyv. (1880).

3) **B.**, přístavní město severoamer. státu maineského, na ř. Kennebecu, 20 km od moře, má rozsáhlé loděnice a 7874 ob. (1880).

4) **B.**, hl. m. merganského hrabství v severoamer. Západní Virginii, s 1161 ob. (1880) a s Berkeley Springs, vřídly 23° C. teplými.

5) **B.**, hlav. město steubenského hrabství v sev.-amer. státě New Yorku, na křižovatce dvou drah, s 3183 ob. (1880).

Bathá, řeka ve střední Africe dárfúrsko-vadájské, protéká směrem od vých. k záp. celou krajinu Vadáj a vlevá se do bažinatého jezera Fitrií, vých. od jezera Čadského. Po pravé straně vnímá Betheku a Vádí Elmu. **B.** i přítoky její jsou pouze za doby deště významnými řekami, kdežto za suchého počasí ztrácejí se úplně a písčité, bezvodá řečiště jejich tvoří údolí téměř půl hodiny cesty široká.

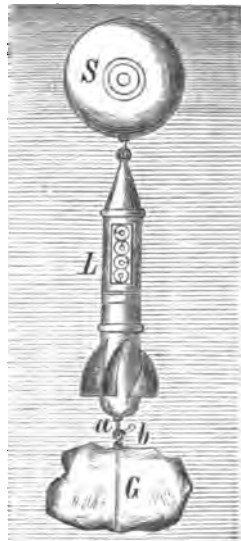
Bathgate [bàthgét], městečko linlithowského hrabství ve Skotsku, 32 km od Edinburku, má vápencové lomy, uhelné doly, značnou výrobu lučebnin a (1881) 4887 ob. Rodiště sira J. Simpsona.

Bathilda sv., královna francká. Ještě v VII. stol. panoval mezi Anglosasy krutý obyčej, že vlastní své děti prodávali. Tím způsobem i malé děvče **B.** prodáno do Francie Erchinoaldovi, šlechtici, kdež pro výtečné vlastnosti své velice vážena a správou celého domu pověřena byla. Erchinoald po smrti choti své chtěla **B.** du pojmuti za manželku, ale tato nesvolila. Brzy však postoupila mnohem výše, neboť roku 649 stala se chotí 17letého krále franckého Chlodvika II., po jehož předčasně smrti r. 657 ustanovena královnou vládkyní jménem nezletilých tří synů svých, Chlotara, Childericha a Theodoricha. Byla velice dobročinná, stavěla chrámy, kláštery (mimo jiné i slavný klášter Corveyský) a špitály, vykupovala zajatce a otroky (zvláště anglosaské), zakázala obchod otrokářský a pečovala s pomocí horlivých biskupů o vyplenění zlořádů, zejména svatokupectví. V r. 664 zřekla se vládařství uchýlivši se do kláštera Chelleského nedaleko Paříže, kdež 30. ledna 680 v pověsti svatosti zemřela. *Byť.*

Bathoceras Barr. jest zkamenělý rod hlavonožců čtyřžabých z oddělení nautiloid, který vyznačuje se tím, že obliny kol sířa směřují ku předu; pro znak tento tvoří ještě s jedním rodem (*Nothoceras*) čeleď *Prosiphonata*. Šokáпка jest rovná, prodloužená, válkovitá neb kuželovitá, poněkud smačklá. Komora pro zvíře malá, obústí její jednoduché. Příčky svrchní často neúplně vyvinuté, sifo tlusté, marginální, skládající se z četných, do sebe vložených a ku předu směřujících kuželů. Rod ten omezen jest na spodní silur český (pásmo *d*, *γ*), anglický a švédský. *Pa.*

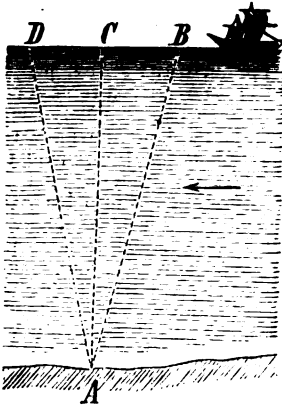
Báth-Monostor, ves v Uhrách, blízko levého břehu Dunaje, v župě báčkobodrožské. okr. bajanském, s 2346 maď. ob. (1880), farním chrámem, školou a vinařstvím. Někdy bylo tu slavné opatství, z jehož chrámu a kláštera již jen nepatrné zbytky se spatřují. *Rř.*

Bathometr (fec.), hloubkoměr, přístroj na měření hloubky mořské. Bývá to obyčejně olovnice, t. j. závaží 10—20 kg, někdy i více, které jsou zavěšeno na laně dle míry rozděleném, spouští se do vody a svou tíží dopadá ke dnu; délka ponořeného lana naznačuje hloubku. Přístrojem tímto lze zároveň zkoumati dno mořské. V těžkém závaží bývá zpod otvor vyplněný lojem, v němž pak se otiskuje dno mořské a zachycuje trochu půdy. Způsob tento jest obtížný, poněvadž jest veliké síly třeba, aby se olovnice zase zdvihla; jest i nedokonalý, poněvadž lano postupováním lodi a proudy mořskými se odchyľuje od směru svislého. Vady tyto byly různými konstrukcemi odstraněny. Tak navrhl Hooke, aby se k tomuto měření užívalo dvou hmot, jedné těžké (závaží) a druhé lehké (plovounu), tak vespolek spojených, že dopadne na dno, od sebe se odděľují, a plovoun ze dřeva jedlového vyplove na povrch. Z doby, která uplynula od vržení obou hmot do moře až do vyplutí plovounu, vypočítá se hloubka. Než i tento způsob ukázal se neúspěšným, poněvadž plovoun mořským proudem unesen vypluje na vzdálenějším místě nepozorován, a následkem toho vypočítaná hloubka bývá obyčejně větší. Desaguilliers a Hales navrhovali, aby se ponořovala ohnutá násoska, na jednom konci uzavřená a vzduchem naplněná, na druhém konci otevřená a medem ucpaná; podle místa, k němuž vazká látka (med) došla do násosky tlakem vody, lze vypočítati dle zákona Mariotova hloubku. Avšak i tento a podobný mu způsob Oerstedův a jiné nepotkaly se s úspěchem. Áimé opravil obyčejné sestrojování olovnice tak, aby těžké závaží v hloubce mořské se mohlo od lana odděľiti a lano ulehčené vytáhnouti. Brookeův b. skládá se z prvrtné koule dělové, kterou prostrčena jest tyč opatřená dvěma pohyblivými rameny na svém horním konci. Vislí přístroj, jsou ramena nahoru zdvihena a tak s lanem spojena. Na dvou háčích těchto ramen visí provaz, který jest kolem koule ovi-

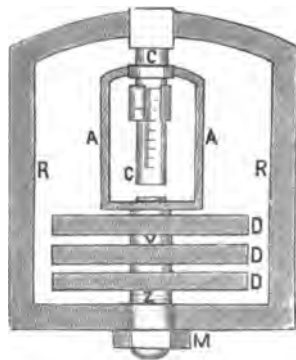
Č. 476. Bathometr Roussetův.

nut a ji drží. Narazí-li tyč na dno mořské, obě ramena pohyblivá klesnou, následkem čehož provaz s háku se vysmekne a koule se oddělí.

Č. 477. Bathometr.

oddělilo. Dělená rourka naplněna jest rtuť, kteráž dle hloubky různě se stlačuje. Podobný přístroj sestrojili Johnson a Schneider, užívše s prospěchem elektriny k měření hloubek; přístroj spouštěli do moře na kabelu telegrafickém. Roussetův b. (viz vyobrazení č. 476.) skládá se ze široké a tlusté roury, v níž jest hodinový stroj zaznamenávající, kolikrát se otočil několikaramenný šroub, umístěný pod přístrojem. Veliký plouván na hofejší části roury upevněný žene vztlakem přístroj ve vodě vzhůru, když bylo po nárazu na dno samo spadlo zatížení upevněné hákem v kroužku pod šroubem, a když šroub posud zachycený zároveň byl vybačen. Pohyb šroubu přenáší se na přístroj počítací, a z počtu oběhů tohoto šroubu při výstupu lze ustanoviti vykonanou dráhu. Proudí-li voda při klesání a stoupání přístroje, pohybuje se b. v nějaké křivce ke dnu, na př. z B do A (viz vyobr. čis. 477.) a v podobné křivce (AD) zase zpět k lodi. Pak lze přibližně obě křivky s cestou, již proběhla loď (BD), pokládati za rovnoramenný trojúhelník, jehož základnu (dráhu lodi BD) lze přímo změřiti, kdežto rameno jeho se stanoví b-em; z toho pak lze vypočítati výšku trojúhelníku. V nejnovější době značně se rozšířily b-y Hopfgartnerův a Thomsonův a konají dobré služby. Hopfgartnerovým hloubkoměrem (viz vy-

Č. 478. Bathometr Hopfgartnerův.

obrazení č. 478.) určuje se hloubka mořská tlakem sloupce vody, spočívajícího na plechové krabici; tlak tento označuje se ukazováčkem, který jest podstatnou částí celého přístroje. Ve spodní příčce silného rámce mosazného R jest vryta šroubovice, do níž zapadá čep Z, jež lze druhou maticí M utáhnouti v libovolné poloze. Na tomto čepu jsou nad sebou tři neprůdušné uzavřené krabice kovové D, spojené uprostřed hmotnými sloupky V. Na svrchní krabici upevněn jest malý rámec A, který nahofe volně obvyklá dělený válec C, upevněný na svrchní příčce velkého rámce R. Na tomto válci C jest uvnitř menšího rámce A těsně posuvný nonius, který se před pokusem staví na nullu. Svrchní část rámce A musí se pak přesně dotýkati svrchní hrany nonia. Ponof-li se přístroj do vody, jest její tlak na krabice, čím hlouběji, tím větší, a krabice se také tím více stlačují; tím však stahují dolů rámec A a s ním nonius, jež pak zůstává na nejnižším místě, když bylo tlaku ubylo. Z dráhy vykonané noniem vypočítá se tlak sloupce vodního a z tohoto tlaku pak i výška onoho sloupce. Jemný přístroj tento jest umístěn v silném válci kovovém, kterýž jej chrání před poroucháním. Casella v Londýně sestrojil podobný přístroj na též základě. Thomson již dříve prospěšně užíval ocelových strun místo nepohodlného lana. Též svůj nejnovější hloubkoměr spouští na ocelovém drátu, jímž však neměří hloubky moře. Přístroj jeho jest skoro 1 m dlouhý a 11 kg těžký, a skládá se z kovové roury dole otevřené, do níž jest zastrčena roura skleněná se stěnami pokrytými chromanem stříbrnatým. Přibývá-li hloubky, voda vniká víc a více do roury, a červené zbarvení proměňuje se ve žlutobílé. Z délky tohoto pruhu dle barvy změněného zkusmo se pak vypočítá hledaná hloubka. Je-li moře mořská voda málo slaná, jako na př. voda moře Baltického, nelze takto délku tohoto proužku spolehlivě ustanoviti; pročež bývá pak výhodnější, zvýšeným tlakem vodním vhněti roztok zelené skalice do roury zbarvené uvnitř roztokem červené soli krevné, čímž se vytvojuje berlínská modř, kteráž naznačuje, jaké výše dosáhl v rourě roztok zelené skalice. Avšak přístrojem tímto lze jen do hloubky 500 m spolehlivě měřiti. S².

Bathonian nebo stupeň bath, také bath-oolite, jsou stupně středního jurského útvaru nebo doggeru. Jméno pochází z Anglie od města Bathu v Gloucesteru, kde vrstvy tyto vyvinuty jsou. V Anglii označuje se celá skupina vrstev, srovnávající se s doggerem v Německu, jménem spodní nebo bath-oolite, v tomto pak opět druhé pásmo od zdola jako great-oolite neb bathonian. Toto pásmo složeno ve zpodu z vápenců tence vrstvených, zv. stonfieldských břidlic, pak ze žlutých, často oolithických vápenců (*Great Oolite*) a pak z jílu a lasturnatých vápenců (*Bradford Clay, Forest Marble, Cornbrash*). Stonfieldské břidly jsou tím zajímavé, že obsahují zbytky rostlin, želv, velkoplazů (*Ichthyosaurus, Plesiosaurus*) a hlavně zbytky vak-

natých ssavců; pak také něco mořských zkamenělin, tedy patrně usazeniny pobřežní a mořské. V Německu (v Lotrinskách) rozeznává se jménem *b.* svrchní oddělení doggeru (nebo střední neb hnědé jury), jež spočívá na spodním oddělení čili bajocianu; jsou to různé slinité vápence, oolithy, slinité oolithy a jíly (tmavohnědé) obsahující *Ammonites quercinus*, *Am. Parkinsoni*, *Belemnites giganteus*, *b. canaliculatus* atd. Ve Francii tvoří *b.* (*Grand Oolithe*) druhý stupeň od shora celého souvrství, jež odpovídá doggeru v Německu; spočívá na bajocianu (nebo *Oolithe inférieure*) a jest pokryt stupněm *callovien*. *Fl.*

Báthori, slavný uherský rod, usedlý původně v Sedmíhradsku. Již v XIV. stol. rozdělen byl na dvě větve a sice ecsédskou a somlyóskou. Z členů rodu tohoto vynikli: **1) B.** Štěpán II. z větve ecsédské byl s počátku důvěrníkem Matiaše Korvína, zemským soudcem a vojvodou sedmíhradským a proslavil se dvěma vítězstvími a sice roku 1479 společně s Pavlem Kinizsim proti Turkům a r. 1490 proti Janu Korvínovi, kteréhož donutil, že se zřekl nároků na trůn ve prospěch Vladislava II. († 1493). — **2) B.** Ladislav byl členem řádu pavlánů v Budíně v 1. pol. XV. století. Přeložil první celou bibli na jazyk maďarský. Zbytky tohoto překladu zachovaly se v Kodexu Jordánského v arcibiskupské knihovně ostříhomské. — **3) B.** Štěpán III. z větve ecsédské byl komandující v Temesváru, r. 1516 palatinem uherským, úhlavní odpůrce Zápolského a přívrženec Ludvíka II. a Ferdinanda I. († 1531.). — **4) B.** Štěpán IV. z rodu Somlyó, král polský (viz Štěpán). — **5) B.** Křištof, starší bratr Štěpána B-ho krále (nar. 1530). Byl zvolen na radu bratra svého vojvodou sedmíhradským (1576—1581), panoval ke blahu a rozkvětu země; povolal později do země jesuity a svěřil jim výchování svého syna: **6) B-ho** Sigmunda, který ještě za života otce byl zvolen jeho nástupcem na stolec vojvodský. Vlivem jesuitů odpadl Sigmund od Vysoké Porty, potlačil vzpouru velmožů a pojav r. 1595 za manželku dceru z rodu habsburského, uzavřel s císařem Rudolffem smlouvu, dle níž Sedmíhradsko po jeho smrti, zemře-li bezdětek, přejde na potomky císařovy. Působením jesuity Šimona Gengy vzdal se však Sigmund vlády ve prospěch Rudolfa a umínil si oddati se stavu kněžskému. Přes tuhý odpor stavů, jejichž vůdce Štěpán Josika v Szatmáru byl popraven, odezdal r. 1598 Sedmíhradsko rakouským komissářům a odebral se do Slezska, kde očekával slíbenou mu hodnost kardinála. Čekav marně, vrátil se do Sedmíhrad, ujal se opět vlády a odezdal ji bratru Baltazaru, kterého vojsko Rudolfovo v Brašova porazilo. Za krátko podařilo se stavům vojsko Rudolfovo ze Sedmíhrad vypuditi, načež se Sigmund r. 1601 po třetí vlády ujal. Ještě téhož roku byl opět od Rakusanů vypuzen a prchl do Valaška. Odtud vrátil se a zřekl se vlády ve prospěch císaře, jenž mu dal roční důchod 50.000 tolarů a vykázal mu sídlem zámek lobbokovický v Če-

chách. Sigmund zemřel dne 27. března 1613 v Praze. — Strýc jeho **7) B.** Ondřej, kardinál a biskup ermelandský, byl v lét. 1598—99 vojvodou sedmíhrad. — **8) B.** Gabriel (Gábor), syn krále Štěpána, poslední mužský potomek svého rodu, byl zvolen roku 1608 vojvodou sedmíhradským; panoval do r. 1613, vzbudil však pro svou zpupnost odpor stavů a byl po různých bojích s Matiašem a odporech v zemi zavražděn r. 1613 ve Velkém Varadíně. — **9) B.** Alžběta, manželka uherského hraběte Nádasdiho, páchala hroznou ukrutností tím, že dávala sluhy a služebnicemi svými vražditi dívky ze svých rozsáhlých statků (v župě nitranské), v jejich krvi se koupala. Palatin Jiří Thurzó přistihl ji při činu, dal sluhy a služebnice její odpraviti (1610) a ji odsoudil k doživotnímu vězení v zámku jejím Čachticích (Caeji), kde zemřela r. 1614. Z aktu procesu jejího vychází na jevo, že dala 650 dívek porvařiti. Srov. R. Pokorný, Z potulek po Slovensku, I. 85 sled. Rod **B-h** vymřel Žofií, manž. věv. sedmíhrad., Jiřího Rákoczyho II. *Bbk.*

Bathos (tec. *βάθος*), hloubka. Slova *b.* užívá se v tomto smyslu v některých kompozitech, na př. bathometr, hloubkoměr atd. Longinus (*περι ύψους* 2. 1.) užil slova *b.* v též smyslu jako *ύψος* = vznešenost, Swift však ve smyslu opačném: nízkost, skleslost, a v tomto významu se slova toho leckdy i nyní užívá.

Bathský řád (vlastně lázeňský řád, *Order of the Bath*), hodností svou druhý řád anglický (po řádu podvazkovém), zal. r. 1399 Jindřichem IV. a nazván od obřadu lázně, jemuž se rytíři před svým přijetím podrobovali na znamení čistoty. Původně měl jednu třídu, velmistra a 36 rytířů. Poslední rytíři dle staré formy jmenování při korunovaci Karla II. r. 1661. Jiří I. obnovil jej 25. kv. 1725 dal mu nové stanov. Dle stanov z 2. ledna r. 1815 byl většinou řádem vojenským; dne 14. dubna 1847 zavedena při 2. a 3. třídě jeho oddělení civilní. Nyní dělí se dle stanov daných královnou Viktorií dne 31. ledna 1859 na 3 třídy: 1. rytíři velkokřížoví (*knights grandcross-K. G. C.*), a to 50 vojenských, v hodností generálmajora nebo kontreadmirála, a 25 občanských; nosí řád na zlatém řetěze náhrdelním, skládajícím se z 9 korun říšských, 8 zlatých žezel s růží, bodlákem a jetelem (znaky země V. Britannie) a ze 17 uzlů; majitelé vojenského velkokříže mají zlatý šhranný kříž maltézský a ve středu jeho na bílém smaltu z koruny mezi růží, bodlákem a jetelem, obtočené z červenými kruhy a heslem »Tria juncta in uno« (tré spojeno v jednom); dva věnce vavřínové a pod nimi motto »Ich dien«, přijaté prý Černým princem od českého krále Jana Lucemburského. Dle jiných jsou to slova kymrická »I ych dien« (k vaší zkáze), heslo království a pak prince Waleského. Řád občanských velkokřížů je zlatý ovál s tímž ozdobami až na vavřínové věnce a motto »Ich dien«. Řád nosí se při slavnostech na řetěze, jindy na stuze karmazinové přes rameno. Hvězda (*Star of the Bath*) má ve středu 3 zlaté říšské koruny obklopené heslem »Tria« atd. na ru-

dém pruhu smaltovém, a vavřínový věnec na 4hranné hvězdě stříbrné, z jejíž uhlí vycházejí plameny; pod středem je heslo »Ich dien«; u voj. velkokřížů místo toho maltézský zlatý kříž se stříbrnými plameny a týmž středem. 2. Rytíři komandéři (*Knights Commanders* = *K. C. B.*), 102 voj., v hodnosti podplukovníka nebo kapitána lodního, a 50 obč. Mají jako 1. třída titul *Sir* a hodnost rytířů říšských (*knights*). Kříž 2. a 3. třídy je menší než u 1. třídy, hvězda 2. třídy je stříbrná a má formu kříže. 3. Společníci (*Companions* = *C. B.*), 525 voj., v hodnosti aspoň majorské, obč. 200. Jdou v hodnosti za rytíři, ale před *esquiry*. Kroj řádový jest atlasový plášť karmasinový s vyšitou hvězdou a čapka. Dnem řádovým je 20. říjen. Cizinci mohou být čestnými členy řádu.

Bathurst [bæthəst] jest jméno četných měst a osad angl., nazvaných tak ku počtě hraběte Henryho Bathursta, ministra osad na poč. XIX. stol. 1) **B.**, též *St. Mary of B.*, malý ostrov s městem t. jm., založeným r. 1816 na záp. pobřeží afrického při ústí Gambie, jest středem anglického obchodu v těchto končinách, má četné faktorie anglické a francouzské, missijní stanici metodistů a na 8000 ob., mezi nimiž je nemnoho Evropanů. Vývoz zdejší obsahuje podzemnice olejné (*Arachis*), vosk, kří, rýži, bavlnu, kůže, slonovinu, zlatý prach, palmový olej a stavební dříví; r. 1882 obnášel dovoz 235.000 liber sterlingů, vývoz 174.000 lib. sterl. Podnebí jest po 5 měsíců v roce nezdřavé. Politicky náleží **B.**, jenž s okolím zaujímá 179 km^2 se 14.150 ob. (1881), k Siefe Leoné a je spravován zvláštním administrátorem. — 2) **B.**, město v australské kolonii v Novém Již. Walesu 160 km sev.-záp. od Sydneye, s nímž je spojen železnicí, rozkládá se na úrodné a dobře vzdělané planině bathurstské na záp. svahu Modrých hor a při horním toku řeky Macquarie a založen byl r. 1815. Jest sídlem katolického a anglickánského biskupa, má několik vzdělávacích ústavů, divadlo, několik bank a velikou nemocnici. Obyvatelstvo, počtem 7221 d. (1881), provozuje hornictví, mlynářství, pivovarství, jirchářství a j. — Hrabství bathurstské jest krajina bohatá na zlato a měď, a v okolí města **B.** u poprvé nalezeno zlato v Australii. — 3) **B.**, město v Britské Americe, v prov. Novém Brunšvicku, na již. břehu zálivu Chaleurského, vyniká důležitým obchodem; v l. 1882—1883 měl vývoz cenu 301.491 dollarů. Počet obyvatelstva r. 1881 obnášel 4806 duší.

Bathurst [bæthəst]: 1) **B.** Ralph, bohoslovec a učený lékař angl. (* v Northamptonu 1620 — † 1704). Studoval v Oxfordě, s počátku bohosloví, po vypuknutí občanské války lékařství. Za republiky byl jmenován státním lékařem a za restaurace — byl se zatím vzdal povolání tohoto — kaplanem krále Viléma a později presidentem Trojické koleje v Oxfordě, kde působil až do smrti, zamítnuv nabízenou mu biskupskou stolicí v Bri-stolu. **B.** byl spoluzakladatelem Král. společnosti (1658) a vynikal i jako fečník a filosof

i jako lékař a básník. Verše jeho sršící zdravým vtípem vyšly v *Musae Anglicanae*. Viz Th. Warton, *Life and Literary Remains of B.* (1761).

2) of **B.** Allen earl, znamenitý státník angl. (* ve Westminsteru 1684 — † 1775). Vynikl zvláště v debattách o anglickoskotské unii a statečnou opposicí proti mocnému tehdy kancléři pokladu Godolphinovi, začož rok po pádu tohoto (1711) udělen mu královnou Annou titul barona. I ve sněmovně lordů byl velice činným, a když jeho odpůrce sir Robert Walpole musil se po tuhém boji vzdátí různých úřadů, **B.** stal se členem tajné rady (1742), později (1757) pokladníkem prince waleského, nápotomního krále Jiřího III., v jehož tajné radě i dále setrval, ale politiky více se neúčastnil. Roku 1772 povýšen byl na earla. **B.** býval vždy velkým příznivcem literatury. Pope oslavil krásné jeho vlastnosti mecenáské ve své »*Epistle on the Use of Riches*«.

3) of **B.** Henry earl, vynikající kons. státník angl. (* 1762 — † 1834 v Lond.). Do r. 1788 zasedal v nižší sněmovně, za Pitta (1804) byl jmenován mincmistrem, za Portlanda (1807) předsedou kontrolního úřadu pro Vých. Indii, za Parcevala (1809) státním podsekretářem zahraničných záležitostí, za Liverpoola (1812) spravoval úřad kolonií, za Wellingtona předsedal tajné radě, v kterémžto úřadě setrval až do odstoupení ministerstva (1830), a za druhé krátké správy Wellingtonovy byl (1831) prvním lordem admirality. **B.** těšil se veliké vážnosti své strany a byl zapřisáhlým odpůrcem Napoleona I.

Bathův kov, bathovina, jest slitina podobná mosazi bílé. Připravuje se obyčejně sléváním 45 č. zinku s 55 č. mědi; ale lze ji obdržeti také sléváním žluté mosazi s přísadou zinku. Kovu toho užívá se na výrobu klik, knoflíků, rukojetí k holím, svícňů, samovarů a jiných předmětů ozdobných. Také na šalbicí se spracovává. *Blk.*

Bathybius Huxl. jest název velmi pochybného organismu, jenž prý se skládá z pouhé protoplasmy bez jádra a vakuol a pokrývá v obrovských massách dno mořské hlavně v končinách arktických. Podnět k takové nauce zavedla zvláštní usazenina z velikých hlubin mořských, skládající se z t. zv. »bílého čili globigerinového« hlenu. Průby ke zkoumání mikroskopickému této hmoty uloženy byly v silném líhu i shledáno při silných zvětšeních, že látka ta má ráz hromádkovitěho slizu bez struktury a podobá se velmi protoplasmě nejnižších organismů. Hmota tato skutečně prohlášena za nejjednodušší, života schopný organism bez struktury a určité zevní formy, jenž v obrovském množství dno mořské pokrývá, a vznikaje přímo z hmoty neústrojné, nemá zapotřebí zvláštní potravy. Tento domnělý organismus, nazvaný **B.**, vznikl tudíž samoplozením a domníváno se o něm, že to jest dávno Okenem předzvidaný organismovaný »prahlen« (*Urschleim*), jenž prý také na dnech mořských z hmoty neživé vznikati musí. Avšak domněnky o podstatě a daleko-

sáhlem významu **B**-ia se nepotvrdily; anglické korvetě »Challenger«, jež v l. 1873—76 probadala dno mořské všech světových oceánů, nepodařilo se přese vše namáhání naléztí podobný organism. Teprve když se ponofil hlen globigerinový do silného líhu, nastaly známé, výše dotčené chomáčky sliznaté, o nichž chemicky dokázáno, že jsou to pouhé srážky sádrové, mohoucí ovšem míti pod drobnohledem podobu protoplasmy. Známo totiž, že mořská voda obsahuje značné množství síranu vápenatého, v alkoholu jen velmi obtížně rozpustného, jenž se tedy v silném líhu jen ve vločkách vylučuje. Následkem toho vymazán **B**. ze řad bytostí živých. Avšak později objevil E. Bessels za poslední severoamerické polární expedice na západním pobřeží severního Gronsku ve hlubinách 92 provazců větší množství protoplasmy zcela jednoduché, jež se pohybovala a vyživovala a v níž znameáno i proudění zrnek. Hmotu tu nazval její objevitel Protobathybius. V.

Bathyrinus Wyv. Thoms., rod mořských lilijic (*Crinoidea*) z čeledi *Bourgueticrinidae*, jehož dosud známé čtyři druhy žijí ve velikých hloubkách mořských. Stanovil jej na výpravě »Challenger« Wyville Thomson. Přibuzen jest rodu *Rhizocrinus*, od něhož hlavně tím se liší, že má místo pěti ramen deset. Všecky čtyři druhy nalezeny byly v oceánu Atlantském v hloubce 1050—2435 provazců. Sc.

Bathydoris, rod zadožábých břichonožců (*Opistobranchiata*), jehož druhy žijí ve velikých hloubkách mořských. Tak druh *B. abyssorum*, jehož popis podává dánský zoolog R. Bergh, vyloven byl na výpravě »Challenger« v Tichém oceánu z hloubky 4243 m. Tělo tohoto druhu jest jako sklo průsvitné, jako rosolovité, noha jeho krásně purpurově zabarvena, přívěsky žaberní hnědé, prosvítající ústroje pohlavní oranžově. Oči ani sluchového vakuu nemá i jest takto z nejzajímavějších tvorů hlubinné zvířeny mořské. Sc.

Bathergus Illig., rod hlodavců z čeledi krtomyši (*Georhychidae*), jehož jediný druh, *B. suillus* Wagn., žije v jižní Africe. Jest to zvíře asi jako křeček veliké, těla nejpápného, s hlavou tlustou a ocasem zkomoleným, na konci chvosnatým. Oči má malé, boltce scházejí, kníry dlouhé a tuhé; krátké nohy mají po pěti prstech ozbrojených předlouhými, hrabavými drápy. V čelistech jsou oba hoření fezáky hlubokou ryhou cpatřeny; stoliček jest po obou stranách nahoře i dole po čtyřech. Srst jest jemná, měkká a hustá, na svrchu žlutavobílá, na zpodu šedobílá. **B**. hojně žije zvláště v Kapsku. Miluje pobřežní písčité místa, kdež hluboko v písku vyhrabává si dlouhé, rozvětvené chodby. Sc.

Bathyfon, dřevěný hūd. nástroj dechový objemu kontrabasového (*D₁—b*), jehož nějaký čas užívaly hudební sbory vojenské, jenž však záhy nahrazen zvučnější a objemnější basovou tubou.

Bathyklés z Magnésie nad Maiandrem, starořecký sochař dle domněnky Kleinovy školy samské), jehož činnost spadá mezi olymp.

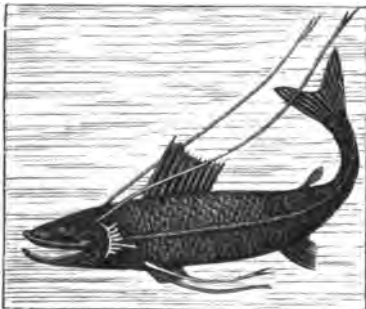
40.—50. **B**. zhotovil v Amyklách trůn či vlastně trůnovité opazení, uprostřed něhož stála kovová, 30 fec. loket vysoká socha Apollónova. Rekonstrukce tohoto trůnu, jehož obšírný popis zachoval nám Pausanias (III., 18., 9. až 19., 5.), náleží k nejnepříjemnějším problémům klassické archaeologie. Trůn sám byl asi zhotoven ze dřeva a ozdoben zlatem. Na všech čtyřech stranách podepíralo jej po dvou postavách: vpředu a vzadu byla vždy jedna Charitka a jedna Hóra karyatidou, na levé straně nesli stavbu Echidna a Tyfós, na pravé straně Tritónové. Trůn **B**-ův ozdoben byl reliefy a pracemi vypuklými, a sice na vnější i vnitřní straně pravého a levého postranního opěradla, na vnější zadní straně trůnu a na basi sochy. Na vnější straně obou opěradel a na zadní straně trůnu zobrazeno bylo 28, na vnitřní straně opěradel 14 scen mythologických; sedmička byla číslo základné, dle něhož scény byly spořádány. Na trůnu samém bylo několik sedadel, čímž podobal se velice trůnům králů perských. — Srov. Klein, *Archaeol.-epigraph. Mittheil.* aus Österreich, roč. IX., str. 145. až 191. Jiné rekonstrukce v. Overbeck, *Die antiken Schriftquellen*, str. 64. Vj.

Bathyllós, slavný pantomimos z Alexandrie, milec Maecenatův. Vypěstil komický tanec pantomimický za Augusta kolem roku 22 př. Kr. v samostatné dramatické odvětví. Vrstevníkem a soupeřem jeho byl Pylades, zakladatel a mistr tragického pantomimu. Oba umělci založili zvláštní školy, a pozdější vynikající pantomimové přikládali si zhusta jména svých slavných předchůdců. **B**. představoval zvláště znamenité kluzké milostné báje; tak byli Pan, Satyr laškující s Erótem a podobné osoby úlohami, v nichž nejvíce se vyznamenal. Cfe.

Bathynomus A. M. Edws., rod koryšů stejnonohých (*Isopoda*), žijících ve velikých hloubkách mořských. Přibuzen jest rodu *Aega* (v. t.) z čeledi *Cymothoidae*, vyniká však nade všecky koryše stejnonohé velikostí skutečně obrovskou. *B. giganteus*, vylovený u polostr. Yucatanu z hloubky 955 provazců, byl dle A. Milne-Edwardsa 23 cm dlouhý a 10 cm široký. Obrovský tento koryš podporuje mnění Moseleyovo, že koryšům přibývá na rozměrech těla hloubkou mořskou. Sc.

Bathypterois Günth., rod ryb z čeledi *Scopelidae*, žijících ve velikých hloubkách mořských mezi 800—1000 m a zkoumaný na vědeckých výpravách lodí »Challenger« a »Talismana«, *B. longipes* (viz vyobr. č. 479.), druh popsany Güntherem, má podobu i velikost sledě, zvláště však jest vyznačen podivnou podobou prsních a břišních ploutví, kteréž prodlouženy jsou předním svým paprskem ve dlouhá, na konci vidličnatě rozštěpená vlákna. Poněkud podobné zařízení ploutví nalézáme sice i u jiných ryb, na př. u druhu *Ospromenus olfax* C. V., nikde však není tak výstředně vyvinuto jako u *B. longipes* (viz vyobrazení č. 479.). Ryba tato může prsními vlákny ku předu pohybovati a užívati jich jako tykadel, aby v temných hloubkách okolí

své vyšetřila a buď ke kořisti se přiblížila, nebo nepříteli se vyhnula. Oči ryby jsou malé, nepatrné, jsouce patrně asi zakrnělé proto, že

Č. 479. *Bathypterois longipes* Günther, zmeň.

tykadlovitá vlákna ploutevní přejala částečně jejich úkol. Sc.

Batić (Battig, Batticz) Josef, malíř jihoslovanský (* 1820 v Gorici — † 1852 v Benátkách). Učil se umění malířskému u Tomince v Terstu, pak se vzdělával na akademii v Benátkách. R. 1845 vydal se s knížetem Romanem Sanguszkiem na Volyň, kdež pobývá ve Slavatě vyučoval dívky Sanguszkovy kreslení a maloval pro něj podobizny a jiné obrazy, zejména krajiny a genry ze života pol. a rus. Vrátil se na jih usadil se v Benátkách. V gorické kathedrále jsou od B-e 4 krásné obrazy.

Les **Batignolles-Moncoaux** [le batiňol mōnsó], předměstská obec na severozápadní straně Paříže, od r. 1860 v ohrazený obvod samého města pojatá (17. arrond.).

Bâtiment [-añ], franc.: 1. každá stavba, ve které bydlí člověk, anebo se chovají zvířata a věci; 2. stavění samo; 3. loď, na př. válečná, kupecká. Plk.

Batin (Batyně), ves bulharská v kraji ruščuckém, opodál Dunaje, mezi Svištovem a Ruščukem, východně od ústí Jantry, památná bitvou, v níž generál ruský Kamenský skvělého vítězství dohlý nad Muchtárem pašou (7. září 1810). Má 746 obyv.

Batin, ves na Bystřici v Čechách, 25 d., 168 ob. č. (1881), hřtm. a okr. Jičín (1/4, hod záp.), obec Střevač, býv. dom. Veliš a Vokšice, fara Velíš.

Batinó Mijo Venceslav, františkán državy srebrenobosenské, církevní historik bosenský. Narodil se ve Fojnici 25. října 1840, ukončil nižší školy a filosofii s výborným prospěchem v Bosně, načež poslán byv r. 1864 do Italie konal bohoslovecká studia v Regiu, odkudž po vypuzení feholníků z Italie odebral se r. 1867 do Djakova a r. 1869 složil slib feholní. Vykonáváje pomocné úřady na různých místech Bosny shromažďoval bohatý materiál k různým monografím bosenským a sbíral pilně starobylá podání mezi lidem. Hojně příspěvky toho druhu chová B. v rukopise. Jakýs polemický článek novinářský, ve kterém se dokazovalo, že »bosenští františkáni

nemají žádných vážných samostatných dějin, a že jména jejich historie nzná«, pohnul B-e, že se počal vážně zabývatí dějinami bosenskými a jmenovitě minulostí řádu františkánského v Bosně. Byv od r. 1873—78 učitelem ve Fojnici, stal se na to tajemníkem františkánského bosenského provinciála a obdržel správu archivu bosenské provincie, jehož studiu cele se oddal, tak že již r. 1881 mohl přistoupiti k vydání prvního svazku dějin františkánského řádu v Bosně s názvem *Djelovanje Franjevaca u Bosni i Hercegovini za prvih šest vjekova njihova boravka* (Záhfeb, 1881); obsahují dobu l. 1235—1517. R. 1882 stal se definitivním provincie bosenské a později farářem v Bugojnu. R. 1883 vydal *Životopis fr. Augustina Miletiće*, znamenitého biskupa a náměstníka apoštolského v Bosně, r. 1884 druhý a r. 1888 třetí svazek dějin frant. řádu v Bosně, čímžž cenné dílo toto ukončeno. Přispěl též do sborníku akademie jihoslov. »Starine« 1885 několika příspěvky k bosenským církevním dějinám. Kte.

Batino viz Vepřovice.

Batist či battist náleží k nejjemnějším hladkým tkaninám lněným. Tkal se původně ze lněné příze nad míru jemně v chladných a vlhkých místnostech podzemních (aby se vlákna stále nepřetřávala); nyní pak se příze napájí šlichtou glycerinovou, jež na vzduchu nevysychá a vláknu dodává větší vláčnosti a houževnatosti; proto se mohly stavby tkalcovské ze šerých sklepů přestěhovati do světlých síní buď přízemních neb i ve vyšších patrech závodů položených. Činí-li šírka tkaniny batistové 88 cm, čítá 100—175 pásem po 40 vláknecích osnovnicích a tedy celkem 4000—7000 vláken či nitěk. Příze, ze které se tkají b-y, je dílem ručním a upadá se ze lnu nejpěknějšího, nejdelšího a nepečlivěji upravovaného. Původně se tkaly b-y ve Východní Indii a jméno jejich se též odvozuje od indického »bastas«. Později se průmysl ten zakotvil zvláště v sev. Francii (střediska: Arras, Cambay, Lille, Péronne, Valenciennes atd.) a v Nizozemí (v nynější Belgii, najmě v Nivelles a okolí jeho). Po několik věků zásobovaly krajiny vytčené téměř celou Evropu nejjemnějšími b-y barvy skvěle bílé, s kterými jinak dobré výrobky české, slezské, saské, vestfálské a írské soutěžití nemohly; v novější době doznal průmysl ten újmy nemalé soutěží s b-y bavlněnými, jež se tkají z velice jemné strojní příze bavlněné (čís. 90. až 110.) na stavech strojních a jež jsou mnohem levnější. Lněných b-ů známe několik druhů: nejhusťší jest *batiste d'Hollandes*, méně husťší *batiste demie-claire* a nejřidší *batiste claire*; odrůdou posledního, ale ještě řidší, jest *linon*. Z příze poněkud silnější nežli b. tká se plátno batistové čili kment. Z bílých tkanin batistových se upravuje jemné prádlo, pak obleky letní a plesové; kapesní šátky batistové jsou dosud oblíbeny. Bavlněný b. se nazývá také skotským b-em aneb muselínem batistovým. Vyrábí se ve velkém nejen v Anglii, nýbrž i ve Francii, ve Švýcarsku, v zemích Českých, v Sasku a j. Bílého zboží se užívá

k účelům podobným jako b-o lněného, přesto, že není valně trvanlivé. Kromě toho potiskuje se také b. bavlněný a z toho se upravují zvláště lehké obleky pro dámy. *Bk.*

Batiza (Botiza), ves v Uhrách, v župě marmarošské, okr. izavölgyském, s 1084 rusín. obyvatelů (1880), řeckým sjedn. far. chrámem, školou, minerálními zřídly s lázněmi a zřídlem petrolejovým. *Rř.*

Batizfalvy: 1) **B. István**, maď. hist. spisovatel (* 1824 v Rítmavské Sobotě); žije jako gymn. prof. v Budapešti. Vydal řadu dobrých maď. učebnic z oboru dějepisu a zeměpisu a redigoval »Ismerettár« (Sborník vědomostí). Z děl jeho uvádíme: *Magyarország története* (Dějiny Uherska, Pešť, 1865). —

2) **B. Samuel**, maď. lék. spisovatel, doktor lékařství, professor orthopaedie na budapeštské universitě a mim. člen uherské akademie věd (* 1826 v Rítmavské Sobotě). Vydal několik lékařských spisů, z nichž uvádíme: *Nóvénytar* (Sbírka rostlin, Pešť, 1853) a *A testgyógyászat ujabb haladása s tudományos állása napjainkban* (Novější pokroky a nynější vědecké postavení orthopaedie; Budapešť, 1869, nákladem akademie). *Bbk.*

Batizovoe (maď. *Batizfalu*, něm. *Botzdorf*), ves uherská v krásném údolí pod Vys. Tatrami, blízce dráhy košickobohumínské, v župě spišské, okr. tatranském, má 836 slov. obyv. (1888), kat. a evang. farní chrámy, dvě školy, pěkný zámek a poštu. Velká část obyv. zanášá se plátenictvím a hrncářstvím. **B.** zpomínají se již v XIII. stol. Pod samým Gerlachovským štítem, v romantické kotlině leží Batizovské pleso (1884 m n. m., 384 ha), turisty často navštěvované, z něhož odtéká potok Batizovský, který spojen s potokem Velká (Felka), vtéká u Spišské Soboty do Popradu. Batizovský štít dosahuje výše 2465 m. *Rř.*

Batjan, Batšan, Bačan, ostrov v souostroví moluckém při jihozáp. pobřeží Dízilola, od něhož průlivem Patientia jest oddělen, zaujímá s několika sousedními ostrovy rozlohu 2643 km² a dělí se ve dvě části, jež úzkou převlakou na vzájem jsou spojeny. Povrch jeho je veskrze hornatý, a skládá se většinou z břidlice a žuly, jež obsahují zlato, měď a kamenné uhlí, ačkoli množství těchto nerostů není vynikající. Sírnaté prameny vyskytují se na mnohých místech. Půda ostrova je úrodná, rodí sagovník, kokosník, rýži, nejlepší pepř na Molukkách a j.; rovněž hmyzu a plectva je hojnost, naproti tomu na ssavce je **B.** chud. Obyvatelstvo, počtem 12.000 duší, skládá se většinou z domorodých Alfurů, k nimž se druží něco smíšenců, Evropanů, Číňanů a Arabů; většina přiznává se k islámu, a jen malý počet jest na křesťanství obrácen. Politicky tvoří **B.** sultanát, spravovaný vlastním panovníkem a podřízený hollandskému residentsství v Ternate. Hlavní město Amasing ovládá hollandská tvrz Barneveld.

Batjuškov Konstantin Nikolajevič, básník ruský (* 1787 — † 1855). Pocházel ze starého rodu šlechtického novgorodských, z nichž Matouš **B.** roku 1683 obdržel

darem malebné panství Danilovské (Ustiniž. új. Novg. gub.) od cara Petra I. za službu proti Turkům a Tatarům krymským. **B. K. N.** strávil své dětství téměř jako sirotek, neboť matka jeho, pomatená na rozum, byla od dětí vzdalena, a otec, bohatý a vzdělaný statkář, poslal záhy svého syna do Petrohradu k svému bratranci M. N. Muravjevu, jenž ho umístil ve výborném pensionátě Jeauquino. Tam **B.** kromě důkladného vzdělání za 6 let nabyt úplně známosti jazyků franc., ital. a něm. a záliby ve slovesnosti. Ta se v něm rozvila ještě více vlivem společnosti literátů, kteří se scházeli u jeho strýce, M. N. Muravjeva, sekretáře ministra vyučování. Tam se **B.** seznámil s J. J. Martynovem, výborným překladatelem dřevních klasikův, s A. N. Oleninem, Ozerovem, Kapnistem, Krylovem, Sachovským a j. Roku 1806 byl **B.** přijat do služby v ministeriu vyučování, ale jen dle jména, neb všecken čas výhradně věnoval literatuře. Už r. 1805 »Severní Věstník« Martynova přinesl některé drobné básně **B.-a.** Ale r. 1806 nastala vojna s Francií, a ruská mládež ve vlasteneckém nadšení davem se hrnula v řady vojska . . . **B.** se zapsal do praporu myslivců obrany petrohradské a účastnil se pochodů a bitev r. 1807 za Němcm, kde byl u Heilsberka těžce raněn, a pak v Čuchonsku v letech 1808—1809, kde byl též při pochodě na Ålandské ostrovy po ledě Botnického zálivu. V l. 1809—1810 **B.** žil v Moskvě ve společnosti Karamzina, Dmitrijeva, Žukovského a j.; vydal tam svou báseň *Vospominanija* a celou řadu krásných, ačkoli volných překladů z Tibulla a Petrarky, jež mu zjednaly čestné místo mezi mladými spisovateli. Roku 1810 **B.** prostřednictvím Olenina obdržel službu při cís. veřejné bibliotéce vedle Krylova a Gnědiče. Ale r. 1812 pospíšil opět na vojnu, byl v bitvě u Lipska a s ruskou armádou vešel do Paříže r. 1814. Z Paříže odejel do Anglie a odtud po moři do Štokholmu k svému příteli D. N. Bludovu, s nímž se konečně navrátil do Petrohradu. Cestou z Anglie do Štokholmu napsal krásnou báseň *Stín přítele* (plukovníka Pectina, jenž padl u Lipska) a v Štokholmě elegii *Na rozvalinách zámku ve Švédsku* (dle Matisona); vzpomínky na pochodě roku 1813 a 1814 složil v básních: *Zajatec a Přechod přes Rýn*. Vzav propuštění z vojny **B.** byl opět jmenován čestným bibliotékářem při cís. veřejné knihovně, horlivě se obíral literaturou, r. 1817 vydal úplnou sbírku svých básní a spisů a seznámil se s mladým Puškinem. Ale po smrti Vologodce musil odejeti na svůj statek (ve Vologodské gub.), kde měl plno starostí o hospodářství, až prostřednictvím A. L. Turgeněva obdržel místo při ruském vyslanectví v Neapoli r. 1818. Navrátiv se na Rus r. 1822 úplně se pomátl na rozum jako jeho matka a sestra, a odvezen do Vologdy. Nešťastník žil tam ještě 33 let v úplném bezvědomí. **B.** nenapsal sice mnoho, ale jeho spisy jsou tak významné, že už současní kritikové ho postavili naroveň se Žukovským. Ale kdežto poesie Žukovského se vznášá od

země a skutečnosti do výše duchů a vidění, **B.** naopak poesii poutal k zemi, životu a skutečnosti, a kdežto verš Žukovského býval mlhavý a neurčitý, je verš **B.**a silný a jasný, krásný a plastický, jako u dřevních klasiků, tak že sloužil vzorem Puškinu. **B.** psal nejvíce elegie: *Probuzení* (1816); *Umírající Tass* (1817); výše uvedené a j. **Z. B.**-ova překládali Fr. L. Čelakovský a Rud. Pokorný. *Kol.*

Batka, jméno rodiny proslulých českých hudebníků v minulém století. 1) **B. Vavřinec** (* 1705 v Lišově) byl výborným, důkladně vzdělaným varhaníkem, stal se ředitelem kůru v chrámě u sv. Martina a jinde v Praze, kdež zemřel roku 1759. Zanechal pět synů, vesměs

tova, roz. Podleská, výtečná zpěvačka (* 1765 v Berouně). Se svojí sestrou Mariannou vyučila se zpěvu u Hillera v Lipsku, který poznal obě dívky jako harfenice na lipském trhu. Již r. 1781 vystoupila Tekla na jevišti lipském, a to s úspěchem takovým, že hned byla engažována ku kapele vév. Kuronského v Zahani, kdež vdala se za Vítu **B.**-ku. R. 1800 podnikla uměleckou cestu Německem a navštívivši Čechy vystoupila také v Praze na divadle pod ředitelstvím Guardazoniho. Do r. 1807 zpívala v Lipsku, kde byla velmi oblíbena. Později žila v Praze a vychovala zpěvačku Podhorskou. Zemřela 28. srp. 1852 v Praze. — 8) **B. Evermond Edvard** (* 16. kv. 1797 v Johannisberku).

U. 48o. Rodina batlapinská.

výtečných praktických hudebníků. — Nejstarší 2) **B. Martin** (* 1742 — † 1779 v Praze) byl vynikajícím houslistou a již jako rzletý hoch vystoupil vefejně se skvělým úspěchem. Roku 1760 stal se ředit. kůru. — Druhorozený 3) **B. Václav** (* 14. října 1749 v Praze), znamenitý fagotista a tenorista, stal se komorním hudebníkem kníž. biskupa vratislavského v Johannisberku ve Slezsku. — Třetí 4) **B. Vít** (* 29. kv. 1754 v Praze), flétista a hobojista, byl komorním hudebníkem vévody Kuronského v Zahani. — 5) **B. Michal**, čtvrtý ze synů Vavřincových (* 29. září 1755), byl houslistou při divadelním orchestru pražském a při kůru Strahovského kostela. Jeho syn Jan (* 1791 v Praze) žil v Pešti a vynikl jakožto pianista i skladatel. — Posléze pátý 6) **B. Antonín** (* 21. listopadu 1758), výtečný basista a mimo to obratný varhaník, houslista a hudebník na lesní roh, byl hudebníkem ve službách kníž. biskupa v Johannisberku. — 7) **B.**-ková Tekla, chof Vi-

R. 1821 vstoupil do řádu praemonstrátského na Strahově a byv r. 1824 vysvěcen na kněze stal se kooperátorem v Jihlavě, r. 1833 kaplanem tamže. Zemřel jako farář v Německé Kounici na Moravě 31. kv. 1873. Byl výtečným hudebníkem, zvláště pianistou a houslistou. Skladby jeho, většinou tance, pochody pro piano a písně s průvodem piana, chovají se jako rukopisy na faře v Německé Kounici. Za svoje práce hudební několikrát byl vyznamenán.

Batka, název, jímž prostý lid ruský v důvěrném hovoru jmenuje každého muže.

Bat-kól (t. j. dcera hlasu) jest dle učení rabbínskeho zvláštní hlas prostřednictvím jakéhosi stvořeného ducha božského (*ruach hak-kódés*) od Boha ob čas z nebe vycházející anebo jen v duši slyšitelný, jenž po umlknutí proroků zbožné Isráelity, hlavně rabbíny prý poučoval o záhadných otázkách náboženských. Odvolávajice se na **B.**-k. hleděli rabbíni svým

náhledům hlavně v talmúdu složeným dodati větš váhy, ač **B.**-k-u připisovali menší autoritu než pravému zjevení Božímu. *Jrk.*

Batlapini (*Ba, Batu* = mužové, lid; *Tapi, Tjapi* = ryby; značí tedy jméno jejich muže ryb neb lid rybám zasvěcený), bečuanský kmen v britském Bečuansku v jižní Africe, sídlí mezi územím Barolongů, Korannův a Záp. Griquův a zasahují na vých. přes Hartsriver do Jihoafrické republiky. Mluví nářečím sečuanským. Na počátku let osmdesátých zmocnili se země jejich boerští vystěhovalci ze Zavaalska i Svobodného státu Oraňského a založili tam republiku Stellaland, která však za nedlouho pro různé přehmaty zabrána od Angličanův. Od té doby **B.** značně pokročili v civilisaci, a také křesťanství u nich čím dále tím více půdy nabývá. Nejdůležitější osady jejich jsou Kuruman, Taung a Lekatlong. Holub, Sedm let v jižní Africe (Praha, 1880 svazek I.).

Batley [betlí], průmyslové město yorského hrabství v Anglii, 8 km od Leedsu, má přes 50 továren, v nichž vyrábějí se všechny druhy jemných i hrubých látek vlněných i polovlněných, asi 25 kostelů, pěknou radnici a 27.514 obyvatelů (1881).

Batman, Bateman, váha arabská, na východě velmi obvyklá. V Alepě a v Cafihradě = 771 kg, v Bucháte = 127.77 kg, v Persii 5.96 kg. Zde užívá se jí hlavně k vážení hedvábí. Ve Smyrně = 791 kg.

Batn-el-Hadžar (skalnatý okres), kamenitá pustina v sev. Núbii při hranici egyptské, mezi Vádí Halfou a Kajbarem, rozkládá se po obou stranách Nilu a zužuje svými skalinami řečiště jeho, tak že tu tvoří několik peřejů, které lodí jenom stěží mohou pfeoknati.

Batovioe, ves v Čechách, 106 d., 812 ob. čes. (1881), hřtm. Trutnov, okres a fara Úpice (1/2, hod. sev.-vých.), bývalé dom. Náchod. — Zbytky starobylé, do kruhu stavené tvrze, v Sedláčkových »Hradech a zámčích« vyobrazené, byly roku 1888 částečně rozbourány a rozvezeny. Pod vrstvou asi 70 cm vysokou nalezeny vzácné starožitnosti, svědčící, že zde sídlil v dávných dobách vladyka, jenž byl tehdy pánem osady i hospodářem. Památky ty, pocházející z prvých dob českého národa, v Čechách osazeného, zakoupilo městské museum v Náchodě. *Hše.*

Bato, jméno dvou náčelníků povstaleckých, kteří se r. 6 po Kr. skoro současně v Pannonii a Dalmacii pozdvihli proti Římanům. Bojovali dosti šťastně, a Tiberius ani Caecina Severus nemohli proti nim roku 7 po Kr. nic poříditi, tak že se povstalci odvážili i ke vpádu do Makedonie a pohnuli četné kmeny ke vzpouře. Teprve r. 8 byli Dalmatové pokošeni, a vůdce jejich **B.** došel odpuštění. Nicméně brzo zesvářil se **B.** dalmatský se svým pannonským jmenovcem, vytáhl proti němu a zajav jej dal ho popraviti. Když pak Římané za těchto sporů úplně se zmocnili Pannonie, pokračoval **B.** dalmatský v boji s nimi, ale r. 10 po Kr. sevřen byl od spojených vojsk Germanikových i Tiberiových na skalnatém hradě

u Salony. Vzdav se odveden do Říma, načež mu Tiberius vykázal Ravennu za bydliště.

Batoa (Pic de), vrchol 3035 m vysoký ve franc. dep. Hautes Pyrénées, na samých hranicích španělských.

Batoana a **Batoani** viz Bamankvati.

Batočina, osada srb. v kr. kragujevském, nad říčkou Lepenicí a při dráze z Bělehradu do Kragujevce, 20 km k severových. od krajského města, má asi 1000 obyv. Památná jest tím, že dne 7. září 1689 porazil tu vojevůdce rakouský Ludvík, markrabě badenský, 40.000 Turků pod Arabim pašou.

Batogi, tenké pruty, jimiž v Rusku vlničníci bývali mrskáni do zad, do prsou a do žílot; říkali se *bit nešťadno batogami* (nešetřiti metly). Až do Petra Velikého byl trest tento obecný, po té byly tak trestány jen přestupky vojní, kromě důstojníků. Nyní trestu toho se neužívá.

Batoh (batožek), na Moravě buď uzel nebo noška trávy, šatů, také hůl, kyj. *Vok.*

Batoidel viz Rejnoci.

Batokové, četný kmen černošský v jižní Africe, zaujímá lesnatou a zvířinatou vysočinu od střed. toku řeky Zambezi skoro až k řece Luenge (Kafve). Plet čistých **B.-ků** jest úplně černá, na jihu však následkem směšování s jinými živly jeví se světlejší odstíny, vlasy jsou značně delší než u sousedních černochů, postava úměrná. Oděvu kromě malých zástěr z kůže nebo kartounu nemají, ale zdobí se hojně perím, hřívami antilop a různými drobnostmi. Za zbraň slouží oštěp, dyka, kožený štít, nyní pak již i ručnice. Chatrče **B.-ků**, prostanné sice, ale nedbale zbudované, nevyrovňají se přibytkům sousedních kmenů; naproti tomu svědomitá péče věnována obilnicím a polním přibytkům, kdež **B.** bydlí v době polní práce. Povahou jsou udatní a veselí, milují hudbu, tanec a »bučualu« (prosné pivo), ale nečistota jejich Evropana odpuzeje. **B.** jsou lid rolnický, pěstují proso mabele, kukuřici, podzemnice olejné (*Arachis*), yamové hlízy, tykve a mnoho tabáku; z dobytka mají jen zakrnělé kozy a ovce, skot pouze na jihu; ve vzdělání nemohou se měřiti s velkými kmeny sousedními, průmyslová činnost mimo hrnčířství jest nevalná, obchod pak provozují jen na jihu s plodinami, dobytkem a domácími výrobky a na severní hranici se ženami, jež prodávají Mašukulumbům. Se ženami nakládají dobře a pomáhají jim v polní práci; také otroků mají mnoho. Politicky dělí se v mnoho malých kmenů, jižní **B.** pak poddáni jsou Marucům, kteří na nich vymáhají velké dávky. **B.** mluví nářečím setockým, jež na jihu jest značně promícháno slovy sekalackými, serockými, ano i sesutskými. Územím jejich prošel roku 1886 dr. Emil Holub od jihozápadu k severovýchodu a podal o nich zevrubné zprávy. Holub, Druhá cesta po jižní Africe (Praha, 1890).

Bâton [batõn], franc., h.řl.: 1) **B.** v hudbě velká pauza o dvou a více taktech; b. de mesure [b. de mesúr], taktovka nebo papírový svitek, jakýmž ve Francii a Italii kapelníci dávají takt.

2) B. (v šermu), hůl as 1.50 m dlouhá, kteréž se užívá nejvíce proti šavli nebo bodáku; jest výhodnou zbraní proti několika útočníkům. Batonování pěstuje se horlivě ve francouzském vojstě. *Schnr.*

Báton (franc. *báton*, *báton sinistre*, angl. též *battoon*, *batune* či *bastard-bar*, *bar sinister*, ital. *bastone*), příznak heraldický, jest širší kůl anebo pruh tažený od pravé strany shora. **B-u** užívá se na rozeznání mladší větve od starší, zvláště pak na vytčení nemanželského původu příjemcova. — V Anglii jest **b.** původu pozdějšího; neboť za starších časů nesměly děti nemanželské užívat ani jména, ani znaku otcova. *Koll.*

Bátón, vozataj slavného věštce a reka Amfiaraa, s nímž před Thébami rozsedlinou zemskou byl pohlcen. V Argu byl ctěn jako hěrós zároveň s Amfiaraem, a mezi věnovacími dary argivskými v Delfech stála též socha jeho s vozem Amfiaraovým. *Cfe.*

Batoní Pompeo Girolamo, malíř italský (* 1708 v Luce — † 1787 v Římě). Poslán byl do Říma, aby tam v umění malířském se vycvičil. **B.** nezástává dlouho učenníkem (buď u Seb. Concy neb Agostina Masucciho nebo posléze u Franc. Fernandiho) odhodlal se sám studovati vynikající vzory antické, práce školy Rafaelovy a přírodu samu. Ale poněvadž neměl síly čelití tehdejšímu manýrovanému vkusu, nemělo studium jeho žádoucích výsledků. První práce **B-ovy** v Římě nesetkaly se s úspěchem značným, až později teprve následkem některých zakázek, jež provedl, pověst jeho se rozšířila. Z obrazů, jež tehda maloval, uvéstí dlužno: *Kristus obklopený anděly a svatými*, jedna z nejlepších prací **B-ových**, *Zjevení Krista v chrámě* (pro kostel v Brescii); *Zvěstování* (v Chiari u Brescie; *Mučennictví sv. Bartoloměje a Sv. Kateřina Sienská* (v Luce); *Kažání sv. Jana Křtitele* (v Parmě), posléze proslulý obraz *Sv. Maří Magdaleny*, teď v galerii dráždanské a j. v. Potom cizina hojně u něho objednávala a králové polský a pruský, královna portugalská, císařovna ruská a rakouská snažili se dostati nějaké obrazy od slaveného mistra. Stejně jako jeho obrazy kostelní byly hledány i jeho obrazy mythologické, dosud chované v některých galeriích evropských; v nich napodoboval mistry školy francouzské, a jeho *Venuše laskající Amora* upomíná docela na manýru Boucherovu. Z ostatních uvádíme *Thetis Achilla od Centaura Chirona* a *pět dostávající a Rodina Dartova a Alexandrova*. **B.** byl rovněž znamenitým portrartistou a maloval skoro všechny nejvíce vynikající osoby své doby, jako pap. Benedikta XIV., Klementa XIII. a Pia VI., císa. Josefa II., bratra jeho Leopolda, velkovévodu toskánského, cara a carevnu ruskou, vévodu brunšvíckého a j. Všecky tyto obrazy vynesly mu veliké od-

měny peněžité i čestné; císař Josef II. povýšil jej do stavu šlechtického. Veliký obraz jeho *Pád čaroděje Simona*, jež r. 1760 u něho byl objednan a v kostele sv. Petra mosaikou proveden býti měl, ačkoli mistrně byl proveden, kritika pro sprostý výraz charakterů tak nepřiznivě přijala, že **B.** byl nucen jej přerabovati; ale i pak provedení mosaikou nebylo uskutečněno. Obraz jest nyní v kostele S. Maria degli Angeli v Římě. Jinak život jeho v Římě plynul klidně: byl starostou akademie sv. Lukáše a naddozorcem všech papežských uměleckých sbírek. Jako soukromník vynikal svojí povahou a byl velmi oblíben a vážen. Na konci svého života oslepl. — **B.** byl často s Rafaelem Mengsem porovnáván a jemu na roveň stavěn. Ale **B.** nebyl geniem tvůrčím a také nedosáhl čistoty slohu a důstojného řešení úloh monumentálních, zejména ve pracích pro kostely určených. Jeho větším historickým komposicím, ač jistěho individuálního citu jim upřítí nelze a ač akademicky správně jsou kresleny, nedostává se slohu naprosto; lépe dovedl zobrazovati sujeti půvabné a líbezné. Snaže se býti ušlechtilým, ano majestátním, dovedl býti jen půvabným. Hlavní jeho síla záležel v živosti, jemných a harmonických tónech a ve zdravé technice.

Bátonnier viz **Avoué**, sv. I. IIII.

Batonnovati (z franc. *batonner*), holí tlouci.

Baton-Bouge [batón růž], hlavní město sev.-amer. státu Louisiany, na vých. břehu řeky Mississippi, má pěkný arsenál a kasárny, ústav pro hluchoněmé, státní universitu, státní trestnici, krásnou radnici, 4 kostely a 7197 obyvatelů (1880). V okolí pěstuje se mnoho bavlníků a kukuřice. **B.** bylo jednou z nejprvnějších osad francouzských a za občanské války důležitým bodem operačním.

Batonya, též **Battonya** [batona], **Batania**, okr. městys v Uhrách, v župě čanádské, s 9195 maď., slov., srb. a rum. obyv. (1880), katol., řeckým nesjedn. a evang. reform. farními chrámy, 8 konf. elem. školami, slúžnovským a berním úřadem, okr. soudem, železniční stanicí, telegrafem a poštou. — Okres batonyský má 23.199 obyv. (1880). **R7.**

Bátor (Nyir), okresní městys v Uhrách, v župě sabolčské, se 4387 maď. obyv. (1880). katol. a evang. reform. farním chrámem, obecnou a 3 konf. elem. školami, slúžnovským úřadem, okres. soudem, finančním kommissariátem, úřadem pro odvádění tabáku, spořitelnou, průmysl. školou, stanicí dráhy, telegrafem a poštou. Náleží k nejstarším místům uherským a býval sídlem Báthorů. Hojně navštěvované trhy. — Okres nyir-bátorský má 29.890 ob. ve 23 obcích. **R7.**

Bator-ohon-tajša, chán kalmycký, syn Chara-Chuly, po jehož smrti vládl od r. 1634 do 1654. **B.** sestavil zřízení kalmycké, založené na mravích a obyčejích kočovného národa kalmyckého. **B.** byl ve přátelském spojení s Ruskem ve příčině obchodní, které však smrtí **B-ovou** bylo přerušeno. Za vlády **B-ovy** Cho-Urluk, chán Torčutův, vstoupil v poddan-

ství ruské a odkočoval do stepi astrachanské při Volze. **B.** zemřel r. 1654, nástupcem jeho byl Senge.

Bátorkesz [-kes], též **Bátorkeszi**, městys v Uhrách, župě ostříhonské, okresu párkánském, s 2734 maď. obyv. (1880), říms. kat. a evang. reform. farními chrámy, 3 konf. elem. školami, synagogou, pěkným zámekem, poštou a telegrafem.

Batouchovice (*Batouchowitz*), ves moravská v okres. hejtm. a v okresu velkomeziříčském, v obci rudíkovské, s 11 domy a 58 ob. (1880), nábož. katol. a národnosti české, přifařena k Rudíkovu. Pošta ve Vel. Meziříčí. — Ve XIV. stol. byla tam tvrz a dvůr, majetek Jana z Meziříčí, který to vše prodal Přibkovi Ostruhovi z Černčína, tento pak prodal tvrz a půl dvora Tomáši Žerčovi (1381), druhou polovici dvora klášteru třebskému (1390), od něhož ji vzal v léno. Od konce stol. XIV. do pol. století XV. (1452) vyskytá se rod z **Batouchovic**, ale osazen byl jinde. *Koll.*

Batov: 1) **B.**, též **Bacov** čili **Vacov**, mlýn u Dobřan (1/2 hod. sev.), druhdy ves odkoupená jménem Jaroslava ze Skočic, Drslava z Poříčí a Otty z Roupova, bratří, za peníze klášterní pro probošta Pernolda a konvent choťešovský od Tobiáše z Boru, zároveň s vesnicí Lhotou. Zpustošen ve válce třicetileté s blízkými Dobřany fáděním Mansfeldovým. Na generální mapě chybně udán **Warta-Mühle**.

2) **B.**, průplav v severozáp. cípu ruské gubernie volynské, spojující močály při pramenisku Pripetu s řekou Bugem, přítokem Vislým, vychází z jezera Turského a jde přes jezero Lugavské a dvě menší jezírka k říčce Malé Ritě, kteráž vpadá u Šebrině (Stebrovo) do Muchavce, pravého přítoku řeky Bugu. Plaví se po něm mnoho dříví.

Batov Ivan Andrejevič, ruský hotovitel hudebních nástrojů (* 1767 — † 1841), nevolník hraběte Seremeteva, od něhož později propuštěn na svobodu. Zvláště vzácný jsou housle **B-a**; starší z nich cení se na 1000—2000 rublů. Také piana hotovil **B.** předním skladatelům.

Bátovce (maď. *Bát*, *Báth*, něm. *Frauenmarkt*), okr. městys v Uhrách, župě hontské, s 1331 slov. obyv. (1880), katol. a luther. farním chrámem, dvěma školami a poštou; vinařství. — Okres bátovecký má 36 obcí, s 15,598 obyv. *Rz.*

Batové, **Batakové**, **Battové** (viz vyobraz. č. 481.), národ v nitru ostrova Sumatry, sídlí na vysočině mezi 1° 30' — 3° 30' s. š.,

kolem jezera Toby, jež podle nejmocnější větve jejich se nazývá; název »Bata« jest předzdvídkou, kterou jim dali nepřátelé jejich, muslimští Malajci, a značí darebu s příměskem hlouposti. Byvše druhdy rozšířeni po celé severní polovici Sumatry, jsou nyní na všech stranách zatlačeni od moře a obývají v nitrozemi na prostranství asi 40.000 *km*²; počet jejich udává se od 150.000 do 500.000 duší. Náleží k Malajcům, s nimiž žijí v nepřátelství, a jsou nepochybně původním kmenem celého plemene malajského. Postavou jsou celkem menší a úhlednější než Malajci, avšak nikoli slabší, jsou pěkně urostlí, širokých plecí, silní a neobyčejně obratní i vytrvalí; široká tvář s tupým nosem a očima okrouhlejšíma, než vidíme u Malajců, vroubena jest hustými vlasy, pleť jest mnohem tmavší než u spou-

Č. 481. Batové (muž a žena)

sedních kmenův. Obvyčejný šat skládá se z velikého prostěradla, upevněného kolem beder na způsob širokých kalhot, svrchní část těla zůstává nepokryta, hlavu pak zahalují **B.** kusem látky (*bungus*). K orbě užívají **B.** motyky a okované tyče, zřídka kdy pluhu, k němuž zapřahují buvola. Za zbraň slouží meč, oštěp a kopí, v novější době také ručnice, které si **B.** buď od Malajců kupují neb sami vyrábějí, a jež nyní vždy více ustupují puškám evropským; kmenové v nitrozemi užívají dosud luku a šípů jedem napuštěných. Přibytky jejich, mnohdy i 30 *m* zdělí, spočívají na kolech, ale vedle nich zřizeny jsou i budovy obecní, kdež se dostává cizincům opatření. **B.** jsou národ rolnický a žije se dílem masem zvířat, dílem polními plodinami. Sůl jest jim neznáma; za to však milují koření. Orbou zanášejí se nyní velmi pilně pěstující rýži, kukuřici, bataty a nejnověji i zemčata, za zvířat pak chovají buvola, koně, psa a drůbež. Mimo to jsou výborní a směli lovci, kteří se i se špatnou zbraní odvažují na slona a tygra. V průmyslové činnosti jsou dosti pokročilí; domy své zdobí řezbami, spracovávají slonovinu a kovy, z nichž

kromě zbraní i ozdoby a dlouhé měděné dýmky vyrábějí, umějí připravovati různá barviva, tkáči látky a j.; s těmito výrobky kupčí potom se sousedními kmeny. Povahou jsou B. lid probudilý, přímý, poctivý, pohostinský, cudný a udatný, touží po vzdělání a šetří úzkostlivě práv a zákonů; nejmilejší zábavou jest jim kochání zápas a tanec. Nemoci připisují vlivu zlých duchův a léčí je čarami. V manželství převládá monogamie, jenom pohlaví mívají více žen, na kterých spočívá veškerá péče o domácnost, ačkoli s nimi jinak muž dobře nakládá. Sňatek děje se buď koupí neb únosem. Náboženské představy B-tů jsou z největšího dílu odvozeny z Indie; kněží B-tů tvoří v obyvatelstvu zvláštní kastu a zastávají zároveň úřad soudcovský. Státní zřízení jest u B-tů vysoce vyvinuto a založeno jsouc na staromalajském řádu rodinném má ráz demokratický. V čele každé vesnice stojí dědičný radža, ale moc jeho má význam pouze ve válce, kdežto v míru rozhoduje hlavně shromáždění lidu, k němuž každý svobodný muž má přístup. Mnohdy spojuje se několik vesnic pod vrchním radžou. Právní poměry podléhají určitým zákonům; mnohdy může se provinilec vykoupiti, ale v některých případech jest smrt trestem neodvolatelným; před odsouzením provádí se vždy soudní řízení dle určitých předpisů. Pozoruhodno jest, že zákon, jemuž se připisuje původ božský, a který tedy jest staré nábož. ustanovení, zavádí jako trest také lidojedství, a to: 1. pro všechny cizoložníky; 2. pro toho, kdo v noci krađe; 3. pro válečné zajatce; 4. pro toho, kdo pojme manželku z téhož kmene, což jest přísně zakázáno, a 5. kdo zrádně poruší mír, anižby dříve ohlásil nepřátelství, což se vždy děje slavnostně po usnesení hromady lidu. V míru zhyne tímto způsobem ročně 60 až 100 zločincův, ale v největší době počtu toho ubývá. Dříve pojídali B. také nemocné nebo sešlé rodiče a příbuzné. Anthropologicky důležitě jest, že obyčej tento zvrhl se nyní v labužnictví; největší pochoutkou jsou uši, tváře, dlaň, chodidla a srdce, mozek pak připadá nejvznešenějšímu uraženému straně a má prý kouzelnou moc. Krev požívá se čista neb smíšená s palmovým vínem. Jazyk B-tů náleží k nejstarším nářečím malajským a dělí se ve 3 nářečí: Toba, Maidailing a Dari; čtení a psaní jest mezi nimi již ode dávna rozšířeno; knihy jejich (*pustaha*), psané na lýku abecedou utvořenou dle písma indického, opatřeny jsou pevnými deskami a chovají se v domech obecních. B. píš z dola nahoru a od levé strany ke pravé. Literatura jejich jest dosti stará a jedná hlavně o zařikání duchů, čarách, vedení války, lékařství a j. Ve vztahu politickém jsou B. dilem neodvislí, dilem poddáni Hollandanům, kteří nad nimi vládnou tím způsobem, že domorodému knížeti přidávají hollandského residenta. Jung-huhn, Die Battaländer auf Sumatra (Berlín, 1847, 2 sv.); v. d. Tuuk, Battaksch Nederduitsch woorden-boek (Amsterd., 1863); Hagen, Reise in das Battaland v. »Peterm. Geogr. Mittheil.« (sv. 29.); Neumann, Het Pane en Billa Strom-

gebid v »Tijdschrift Aardrijkskundig Genootschap« (Amsterdam, 1887).

Batowski Alexander, hralč, zaslužilý badatel polských dějin a spisovatel (* 1799 — † 1862). Byl spoluvlastníkem Odnova a Kulikova ve vých. Haliči, z pravidla však žil ve Lvově, kde do r. 1848 byl starostou Národní Rady. Hojně statí psal do časopisu ústavu Ossolińských, jenž vycházel od roku 1845 do r. 1848. Mimo to přispíval i do jiných časopisů, zejména do sborníku Ohryzkova »Pismo zbiorowe«. O sobě vydal: *Lubienieckiego Andrzeja Poloneutychia* (Lvov, 1843) se zprávami o životě autorově; *Niektóre rękopisma księgozbioru zakładu naukowego imienia Ossolińskich* (t., 1844); *Stęś podobizn dyplomata. Tenecyanów z wyjaśnieniem po polsku* (t., 1851); *Sprawa poselstwa Marcina Kranera do Ferdinanda Cesarza w latach 1558—1563* (tam., 1853); *Rajnold Hajdensztejn i Franciszek Bohomolec, pisarze żywota Jana Zamojskiego* (t., 1854). B. shromáždil v Odnově velikou bibliotéku a znamenitou sbírku vzácných rukopisů, týkajících se polské historie, jež věnoval později bibliotéce hraběte Viktora Baworowského.

Batrachia viz Žáby.

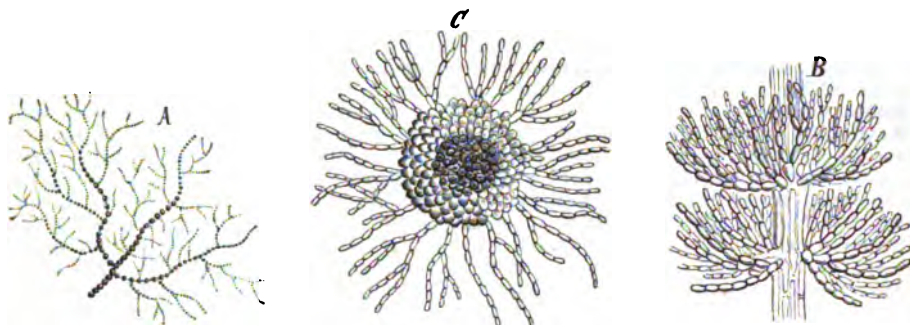
Batrachium E. M., lakašník, rod rostlin pryskyřníkovitých (*Ranunculaceae*). Velice příbuzný rodu *Ranunculus*, od něhož se liší nepokrytými jamkami medovými na plátcích korunních, plody na přič vráskovitými a bílými květy. Byliny vodní s listy často dvojími: jedny jsou vzplývavé a ploché, druhé ponořené a mnohokrát v nitovité úkrojky rozdělené. V Evropě 16, v Čechách 5 dr. *B. aquatile* E. M. svými jak peníz velkými listy zelenými a čistě bílými květy pokrývá u velikém množství rybníky, tůně a tiché zátoky. Vský.

Batrachomyomachia viz Homér.

Batrachospermeae (viz vyobraz. č. 482.) jsou sladkovodní řasy z čeledi ruduchovitých (*Florideae*), význačné tím, že jejich plody pohlavním aktem vešlé (*cystokarpy*) nemají obalu zv. perikarp, nýbrž jsou toliko nahé hromádky výtrusů. Hromádky řečené zovou se *favellae*. U B-eí vynikají tyto nahé cystokarpy nad povrch stélky, u jiných věží ve zvláštních jamkách. Rod *Batrachospermum* vyniká rozozměnou; střídají se u něho generace pohlavní s nepohlavními. Mezi oběma jest již ve stélce rozdí. Stélka nepohlavních rostlin, dřive za zvláštní rod pokládáných, je tvořena z jedné řady buněk, kdežto u pohlavní generace obrůstá korou jednovrstevnou, jež vznikla tím způsobem, že většina větviček postranních v přselny již od počátku splyne do pochvy a článek vlákna kolkol obroste. *Batrachospermum* tvoří nevelké trsnaté, na pohled růžencovité stélky, jejichž kulaté články jsou vlastně přselny postranních větví v perličkách z rosolu uzavřené. Cystokarpy kulaté a nahé obklopují podobným způsobem jako přselny sterilních větví kolkol větve stélky a jsou složeny z četných krátkých větviček na konci výtrusy odčlánkujících. Generace nepohlavních rostlin na rozdíl od jiných

Floridel, jež tvoří výtrusy rozdělením se jedné matečné buňky ve 4 dceřinné (tedy počtveřinné), jest opatřena krátkými postranními větvíčkami jednobuněčnými, jež se na konci otevrou a vypustí obsah v podobě výtrusku (*sporula*).
Batrachospermum moniliforme Roth. čili žabí

Batsch August Joh. Georg Karl (* 1761 v Jeně — † t. 1802). Stal se v rodišti svém prof. přír. věd, r. 1787 lékařství, r. 1792 filosofie a r. 1798 ředitelem založené jím »Společnosti přírodovědecké«. Hlavní zásluhou **B**-ovou jest, že založil v Německu

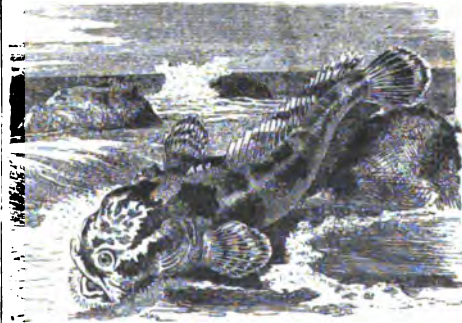
Č. 48a. *Batrachospermum moniliforme* Roth (žabí símě). A) rostlina v přirozené velikosti; B) část stélky zvětš.; C) plod pohlavním aktem vzešlý (cystocarp) zvětš.

si mě (viz vyobr. č. 48a.) miluje čerstvé, studené prameny a potůčky zvláště horské, kdež bývá připevněna na kamenech nebo lasturách a jiných předmětech. U Prahy vyskytuje se na př. v Libušině lázni jinak »Jezerka« zvané. *lč.*

Batrachospermum Roth. v. *Batrachospermeae*.

Batrachus Bl. Schn., neznámější ze tří rodů čeledi *Batrachidae*, tvrdoploutvých ryb těla nevelikého, zavalitého, lysého nebo šupinami pokrytého. Na veliké, ploské hlavě bývají často různé výrostky; široká tlama ozbrojena jest ostrými zuby. Ploutve hřbetní jsou dvě: přední tvrdá, zadní měkká; řitní ploutev bývá velmi dlouhá a břišní ploutve nalezají se až na hrdle. Druhové této čeledi, vesměs dravci, žijí v mořích tropických a jen v teplejších mořích mírného pásma. Nejznámější druhové rodu **B.**, jenž má na hlavě četné výrostky, jsou **B. tau** C. V. z Atlantického oceánu (ode břehů severní a střední Ameriky) a **B. grunniens**, bručivec neboli nalím (Presl) indický (viz vyobraz. č. 483.) z oceánu Indického, tím památný, že otíraje kosti víčka žaberního jednu o druhou podivně zavrčeti umí. Jindy býval do čeledi této počítán i das mořský (*Lophius piscatorius* L.), jemuž staří (Aristotelés) dali jméno *Batrazos*; po něm nazvána i celá čeleď jménem shora řečeným.

první přirozenou soustavu rostlinnou s charakteristikou skupin a rodů. Z děl jeho buďtež jmenována: *Elenchus Fungorum* (Halle, 1783–1789); *Dispositio generum plant. Jenensium secundum Linnaeum et familias naturales* (Jena, 1786); *Synopsis universalis analytica generum plantarum* (t., 1794); *Dispositio generum plantarum Europae* (t., 1794). — **B.** jako zoolog prozrazuje bystrého, srovnávacího pozorovatele. V knize své *Versuch einer Anleitung zur Geschichte der Thiere u. Mineralien* (Jena, 1788) činí náběhy k srovnávací anatomii a poprvé shrnuje čtyři nejvyšší třídy Linnéovy pod společný pojem »Knochen-thiere«. Vymezuje dále přesně skupinu čelencův, kterouž spolu s kostnatými zvířaty (obratlovci) odlišuje jakožto zvířata »dokonalá« od ostatních skupin, do nichž jsou počata zvířata »nedokonalá«. I v třídění ssavcův a ptákův jeví se u **B**-e pokrok; u prvního provádí třídění až do čeledi, u druhých ukazuje

Č. 483. *Batrachus grunniens* (Bručivec indický) zmenš.

Br.
Batrak, ruský podruh, nemající svého pozemku ani domu. Bydlí v nájmu a živí se nádennickou prací aneb vstupuje do služby ke statkáři. Hospodářství, vedené pomocí b-ů najatých na celý rok, je založeno na soustavě batracké a patří na Rusi k hospodářství pokročilejšímu, kdežto opakem jeho jest hospodářství ispolné (z poloviny), při němž polní práce na velkostatku konají sousední sedláci, majetníci vlastních pozemků, a místo peněžité mzdy dostávají polovinu neb jinou smlouvenou část úrody aneb určitý pozemek k jednorozhodnému užívání.

správně na nesnadnost třídění pro nedostatek rozmanitosti ve stavbě těla ptačích. — Srvn. Carus, »Geschichte der Zoologie« (Mnichov, 1872). *Pč. Šc.*

Batšan viz Batjan.

Bat-šobá (dcera přisahy), Bat-šúá (dcera bohatství), Betsabe, dcera Eliama či Ammiela, syna Achitófelova, a žena Uriáše, uvedena byla po násilné smrti svého muže do harému Dávidova. Zde porodila Dávidovi Salomouna vedle 3 synů jiných. Jejím návodem (k radě proroka Nátána) prohlásil David, když sestárl, Salomouna králem proti mladšímu Adónijjovi, který se trůnu domáhal. **B**-bě připisuje tradice židovská XXXI. kap. Pffisloví. Dk.

Batta viz Bata.

Battaglia [batálja], pěkné, hojně navštěvované lázeňské městečko v ital. prov. padovské, kraji monseliceském, na jv. patě vrchů Euganejských a na Battaglijském průplavě, jenž f. Bacchiglione u Padue spojuje s Frassinem u Este, má 1761 obyv. (1881, s 3871) a teplota vídla (55—71° C.), obsahující síru, chlorid sodnatý a kyselinu uhličitou. V pahorku sv. Helleny jest ve skalní slují přirozená parní lázeň, kterouž několik vnikajících horkých vídel zásobuje parou.

Battaglia de Sopramonte e Ponte alto, šlecht., původně benátský rod, který později přestěhoval se do Tyrol, kde Šimon de **B**. pro zásluhy své o rakouské vojsko císa. Josefem I. (1708) byl povýšen do stavu svobodných pánů. František de **B**. (* 1778) přesídlil se do Čech, kde drží dosud syn jeho Josef Bratronice, Jindřiška de **B**. Lažany (od r. 1874). JTe.

Battaglini [batalíni]: 1) **B**. Marco (* 1645 nedaleko Rimini — † 1717 jako biskup v Ceseně). Napsal *Istoria universale di tutti i concilii* (Benátky, 1686; 2. vyd. roznm. 1689, ve 2 sv.; 5. vyd. 1714) a *Annali del sacerdozio e dell' Imperio* (t., 1701—11, 4 svaz.). Sebrané jeho *Opere* vyšly v Anconě ve 3 sv. r. 1742. P.

2) **B**. Giuseppe, současný matematik ital. (* 1826 v Neapoli). Od r. 1860 byl profesorem vyšší geometrie na universitě neapolské, od r. 1871 prof. počtu infinitesimálního na universitě římské a r. 1886 vrátil se opět do svého rodiště. Od roku 1863 vydává v Neapoli mathematický sborník *Giornale di Matematiche ad uso degli studenti delle università italiana*, jehož 27 svazků obsahem svým významu titulem vytčeného čestně dosahuje. **B**. jest jedním ze 70 rytířů savojského řádu pro občanské zásluhy, členem »čtyřiceti« italské společnosti věd, akademie dei Lincei, akademie bolognské, král. společnosti neapolské a od r. 1872 čestným členem Jednoty českých matematiků. Mimo práce ve vlastním časopise podal řadu cenných statí v »Atti« a »Rendiconti« jmenovaných společností a ve sborníku »Collectanea mathematica«, vydaném r. 1881 v Miláně na počest památky D. Chelliniho. Přeložil do italštiny Todhunterovu Theorii rovnic a téhož kompendium počtu infinitesimálního, Nettovu Theorii substitucí a dle Todhunta, Taita, Steela, Routha i j. vzdělal *Trattato di Meccanica razionale*. Svým časem, okolo roku 1870, sledoval pilně metafysické stránky geometrie a vydal v té příčině vedle vlastních pojednání také překlad J. Bolyaiova

Appendixu a Lobačevského Pangeometrie (Giornale, sv. V. a VI.). Bnf.

al-**Battáni** (Albatenius, Albategnius), vlastně Muhammed ben Džábír, největší astronom arabský, místodržitel chalífův v Syrii (* kolem r. 850 v Battánu u Karhu v Mesopotamii — † 929). Al-**B**., zvaný arabským Ptolemaiem, pozorování svá konal od r. 877 do 918 v Antiochii, dšlem v Araktě v Mesopotamii, i jsou tato z celé doby mezi Ptolemaiem a Regiomontanem (XV. stol. po Kr.) nejcénnějšími. Určil přesněji výstřednost dráhy sluneční a seznav, že apogeum se posunuje, soudil na postupný pohyb perihelií planet. Výsledky výpočtův a pozorování pohybů planet srovnal ve svých astron. tabulkách. Theorie měsíce dle Ptolemaia neuspokojovala al-**B**.-a, hlavně Ptolemaiovy dvě nerovnosti měsíce mu nedostačovaly. Pozoruhodna jsou pro určení sekulárního pohybu měsíce jeho 4 zatmění, jež pozoroval. Al-**B**. určil délku roku siderického (365 dní 6 hodin 9 min. 12 sek.). Ve velikou zásluhou jeho jest též zavedení sinusů (dřív) místo tetiv kruhových k určení úhlů. Dále učí, kterak ze sinusu lze odvoditi ostatní trigon. funkce, a ukazuje jejich užívání v astronomii. Vůbec pokládá se za původce trigonometrie u Arabů. V jeho pracích obsažena poprvé cosinusová základní věta sfér. trigonometrie. U něho přicházejí již začátky t. zv. prostaphaerese (methody převáděti multiplikace a divise v addice a subtrakce). Al-**B**-ovy tabulky sinusové jdou ve I. kvadrantu od 30 k 30 minutám; tabulky ty hleděti maurický Arab Arzachel zlepšiti svými *Tabulae toletanae*, které v podstatě na al-**B**-ových se zakládají. Tabulky arabské, zvané vzhledem k vlasti al-**B**-ově *Zidž-es-sabi* (tabulky Sabejce), zachovány jsou rukopisně ve Vatikáně a Escuriálu a z části vydány a přeloženy v Reinaudově Geographie d'Aboulfeda (I. 282 a n., 461 a n.). Úvod do tabulek al-**B**-ových přeložil do latiny Plato Tiburtinus, a Regiomontanus opatřil jej komentářem, který vyšel pod názvem: *De scientia stellarum* (Norim., 1537; Bologna, 1645). Jsa jako Syr znalým i jazyka řeckého sestavil al-**B**. i výtah z geometrických spisů Archimédových, jakož i z Ptolemaiova *Almagestu*, jehož *Ἰεραβύβλος* i komentoval. Znal zajisté i jiné práce řeckých matematiků i astronomů. Gs. red.

Battarismus (*Tumultus sermonis*), úprk řeči, bývá následkem špatného vychování, nebalosti, ale vyskytá se též při nedoslýchavosti i při podráždění mozkovém. Od koktání liší se **b**. tím, že, čím pozorněji kdo mluví, tím spíše **b**. mizí, kdežto koktání se zvětšuje. Peč.

Battarra Antonio, botanik a agronom italský († 1789 v Rimini, kdež byl farářem). Napsal: *Fungorum agri Arminensis historia* (Faenza, 1775 a 1779); *Epistola selecta de re naturali observationes complectens* (Rimini, 1774); *Rerum naturalium historia* (Řím, 1773—1782, 2 sv.). Jako botanik zabýval se zejména houbami i vyvrátil pověru, že houby vyrůstají z hnilohy, ukázav na jejich rozmnožování nor-

mální. — Persoon ku počtu jeho pojmenoval rod hub Battarra.

Battarra, rod z čeledi břichatek (*Basidiomycetes*), kteréžto opět náležejí mezi houby stopkovýtrusé (*Basidiomycetes*). **B.** má s rody Phallus, Lysurus a Tulostoma společně to, že vnitřní výtrusorodná massa, zv. gleba, nezůstane uvnitř obalné kůry (peridie) uzavřena jako u Polysaccum, Scleroderma, Rhizopogon, Lycoperdon, Bovista a j., nýbrž po zrušení neb roztržení jejím povznese se na zvláštním stonku do výše. Na rozdíl od rodů Phallus a Lysurus zůstává však u **B.** gleba dlouho pokryta vnitřní vrstvou kůry (vnitřní peridii), kdežto jenom vnější kůra nepravidelně se rozpadává. Posléze i vnitřní peridie pukne a oddělí se v podobě prsténce právě pod krajem kloboukovité gleby, kteréžto se nyní objeví jsouc rozdělena trvalými komůrkami, jež obsahují výtrusy a vlášení (*capillitium*). Houba tato zprvu pod zemí roste (jako u Phallus) vyrazí nad povrch, jsouc podobna některým kloboukatým Hymenomycetům. **B.** náleží mezi vzácnější houby evropské a roste ve dvou družích na písčitých místech u feky Volhy. Jiný druh je kapský. *lč.*

Battaszék, městys v Uhrách, u feky Blatné (Sárviz), v župě tolnanské, okr. centrálním, se 7095 něm., maď. a srbskými obyv. (1880), katol. a feckým nesjedn. farním chrámem, obecnou, 4 konf. elem. školami, opatrovnou, synagogou, spojitelnou, stanicí dráhy, telegr., poštu, vinařstvem a rybnáštím. Zdejší víno má pověst jako seksárdské. V okolí nalézá se mnoho římských starožitností. Battaszécké panství jest majetkem vídeňského Teresia.

Rř.

Battela, ital. (fr. *batelet*, angl. *little craft*), jest všeobecný název malého člunku. *Po.*

Battelo (ital.) či *passera* jest všeobecné jméno pro různé druhy člunů. Na lodích válečných i dopravních jest **b.** nejmenší vzezený člun zveslový a slove pak *jolla*. *Po.*

Battement [batmāñ], fr., *battimento* ital., značí v hudbě trilkovou ozdobu notovou, dnes méně obvyklou, kde k určité notě druží se trilek v sekundě zpodní, již také začíná. *Str.*

Battenberg, starobylé město v pruské provincii hessko-nassavské, na Edefe, v kraji biederkopfském, jest sídlem obvodového soudu 1. instance, má starý zámek, přádelnu na vlnu, železářnu a 1028 obyv. (1885). Nedaleko nacházejí se zříceniny hradu Kellerberka, bývalého sídla hrabat z **B.**-a, kteří r. 1314 vymřeli. R. 1851 morganatická manželka prince Alexandra Hesského (viz Alexander 42) Julie, rozená hraběnka Haukova, obdržela titul hraběnky z **B.** a r. 1858 povýšena ve stav kněžecí. Z dítek jejích, jež užívají titulu princů a princezen z **B.**-a, známí jsou princ Alexander, bývalý kníže bulharský (viz Alexander 29), zasnoubený od r. 1889 s Johannou Loisingerovou, a princ Jindřich (* 1858), zasnoubený od r. 1885 s Beatricí, nejmladší dcerou anglické královny Viktorie.

Batterie (ve vojenství): 1) **B.**, jistý počet děl spojených k taktickému účelu, tudíž

soudějí pod velením nejčastěji setníka nebo štábního důstojníka. a) U polního dělostřelstva oddíl 6—12 děl stejného rozměru a kalibru i s mužstvem a koňstvem. Dle způsobu, jakým při pochodu se pohybuje mužstvo děla obsluhující, jsou **b.** pěší, vozné nebo jízdné; dle druhu hrubé stěbelby nazývány **b.** buď po jisté váze koulí za dávná střílených, což větším dílem již zastaralo a zrušeno, 4liberní, 6liberní, 8liberní, 12liberní, 18liberní, 24liberní atd., anebo v nejnovější době po průměru kalibru 7cm-ové, 8cm-ové, 9cm-ové atd. aneb zkrátka lehké a těžké. Dle toho, jakému tělesu vojenskému **b.** jsou přitříděny, slují brigadní, divisijsní, záložní (*de réserve*) a j., dle místa, kde bývají užívány, horské, postavní (*de position*) atd. b) U dělostřelstva pevnostního, obléhacího a poběžního jest **b.** podobný šik 4—12 kusů stěbelby, zvláště hrubé, postavených k stejnému účelu v obrněných zástitech (*Panzerbatterie*) na náspech, v zákopech obléhacích anebo k obraně přístavu válečného na pobřeží mořském. Kromě dělových **b.**-í bývají tu i moždířové. c) U jmenovaných právě (pod b) tří druhů dělostřelstva zove se **b.** též místo hradebnicky zvláště upravené, dělostřelna, kde hrubé stěbelby jsou postaveny, jako u dělostřelby pevnostní na př. bokové v bocích bašt, kasamatní střílejší z úkrytu v kasamatách atd.; v obléhání slují veškeré **b.** obléhací a dělí se v dělové a moždířové. Tyto poslednější bývají vždy v první paralele se směrem na kapitálky bašt, kde se nacházejí v pevnosti zásobárny, najmé prachárny. **B.** obléhací dělové mohou býti demontovací k demontování čili porouchání děl nepřátelských na náspech obléhané pevnosti v paralelách první a druhé, rikošetní (*de ricochet*), v druhé paralele založené s účelem, aby děla na náspech za předprvní ze předu dobře krytá braly se strany, a koule poskakovaním (*ricochet*) přes přehradu, přes valy, mezináspy čili traversy poškozovaly více děl podlé sebe stojících najednou. Proto se zakládají **b.** rikošetní vždy v prodloužení líc nebo boků bašt. Těm podobný účel a umístění mají **b.** enfilující, postřelovací. **B.** brěcheové, prolamující, bourací, staví se v třetí paralele co neblíže u náspů na rozstřílení zdi, vystřílení nebo prostřílení průlomu. Pro umístění **b.**-í obléhacích třeba na patřičném místě rozšířiti zákop čili průkop (paralela), aby bylo dosti prostory pro děla, nářadí a dělostřelce, a též více prsti po navezení předprvní s dostatek silně. Svahy těchto zákopů a náspů pro větší trvanlivost vykládávají buď hradebními koši nebo otypkami z roští (fašinami), nebo pytlí pískem naplněnými. Těchto podpor užíváno u hrazení vůbec. V předprvní pak bývají vykrojeny otvory, střílny, průstřelny (fr. *embrasure*, něm. *Schiesscharte*), toliko moždíře házejí pumy přes předprseň. — **B.** na obranu pobřeží slují pobřežní nebo pomořní. — **B.**, slupice, sluje též pánička na střílny *frach*, ohnivo, u starobylých ručnic s křesadlem. *FM.*

2) **B.** (děloviště) jest pod vrchní palubou nalézající se paluba druhá, ve kteréž umí-

stěna jsou děla lodí válečných. Podlé počtu dělovišť rozřídí se lodi válečné. Fregaty mají jedno děloviště zpodní. Lodi fadové mívaly dvě nebo tři děloviště. Po.

- 3) **B.** diffusní viz Diffuse.
- 4) **B.** elektrická v. Lejdská láhev.
- 5) **B.** galvanická viz Galvanický článek.
- 6) **B.** magnetická viz Magnet.

Battersea [bætr̩sɪ], jihozápadní předměstí londýnské, v hrabství surreyském, na již. bř. Temže, leží ve farní osadě batterseaské, jež pěstuje zeleninu, zvláště chřest, pro londýnské trhy, má chrám s památným pomníkem angl. Alkibiada, lorda Bolingbrokea, jenž se zde narodil, krásný, 75 ha velký park s tropickou zahradou a 107.248 obyv. (1881). Na blízku *Shaftesbury-Park*, dělnická to osada s 1200 domky, vystavěná r. 1872.

Batteur viz Poterací stroj.

Batteux [batɛ], abbé Charles, aesthetik franc. (* 1713 v Allandhuy, Ardennes, — † 1780 v Paříži). Studoval v Remeši, vstoupil do stavu duchovního, ale věnoval se učitelství. Byl s počátku prof. rhétoriky v Remeši, odkudž roku 1740 dostal se do Paříže na collègue de Liesieux. Roku 1750 stal se prof. latinské a řecké filosofie v Collège royal (nyní des France), r. 1754 stal se členem akademie des inscriptions a r. 1761 akademie franc. R. 1746 vydal *Les Beaux-arts réduits à un même principe*, nejcněnější své dílo, které mu pojistilo na dlouhou dobu slavné jméno ve Francii i v cizině. V díle tom dovozuje, že veškeré umění jest napodobení přírody, ovšem s výhradou, že umělec napodobuje jen to, co v přírodě krásným býti seznává. Myšlenku svou rozširuje i na básníky ve svém *Principes abrégés de littérature à l'usage des élèves de l'Ecole militaire* (Paříž, 1777 a 1824, 6 sv.), kde probírá verš za veršem veliké básníky a ukazuje, že krása básnická leží v síle, kráse nebo harmonii jednotlivých výrazů. Proti B-ovu systému ozval se Diderot, avšak marně. Roku 1764 vydal *Traité de la construction oratoire* (tam.), kde vynáší jazyky, jejichž slohová vazba připouští inverse; na námitky Beauzéovy odpověděl B. spisem *Nouveau examen du préjugé sur l'inversion* (t., 1767). Z ostatních spisů B-ových zmínky zasluhují: *La Morale de l'Épique tirée de ses propres écrits* (t., 1758), kde ukazuje, že Epikur nezaslужuje opovrzení jeho nauce všeobecně platícího; pak: *Histoire des causes premières* (t., 1769, 2 sv.), jež jest jedním z prvních děl dějin filosofie; B. dokazuje tu, že veškerá nevěra moderní ve filosofii starověké svůj původ má. K těmto spisům druží se objemný *Cours d'études destiné à l'éducation des élèves de l'Ecole militaire* (t., 1776, 45 sv.), který B. za spolupracovníctví jiných na vyzvání min. války spravoval; spis ten jeví stopy přflišné ukvapenosti. Hř.

Batthyány [battfãñ], slavný starý rod uherský, jenž odvozuje původ od Eörs, jednoho z vůdců do Evropy přišedších Maďarů: 1) **B.** Rehof Eörs byl r. 1389 kastellánem

ostřihomským a vyznamenav se ve válkách proti Turkům obdržel od krále Sigmunda státek Batthyán v železné župě, podlé kterého se od této doby rod psal. — 2) **B.** Baltazar I. († 1520) byl radou a komfím Ladislava I. pak bánem, kapitánem Jazygův a místokrálem bosenským, hájil statečně Bosny proti Turkům a stal se později dědičným velkým županem župy železné. — Jeho syn 3) **B.** Baltazar II. (* roku 1493) byl bánem chorvatským a slavonským, účastnil se bitvy moháčské a zemf. r. 1542. — Jeho bratr 4) **B.** František I. (* r. 1497) vynikal statečností vojenskou, bojoval pod Štěpánem Báthorym proti Kurucům (vzbouřeným sedlákům) a r. 1526 v bitvě u Moháče. Později přidržoval se brzy Zápolského, brzy Ferdinanda, pro kterého uhájil r. 1546—1557 proti Solimanovi Chorvatska a Slavonie. Byv povýšen do stavu baronského zemf. r. 1566. — 5) **B.** Baltazar III. (* 1538 — † 1590), slavný vojevůdce, zeť Mikuláše Zriňského, udržoval na své útraty stále 1200 mužů pěších a 500 jezdců, bojoval šťastně proti Skanderbegovi a byl na sněmě přešpurském r. 1582 zvolen vicepalatinem a kommissarém k uspořádání válečných záležitostí. — Syn jeho 6) **B.** František II. byl r. 1603 povýšen do stavu hraběcího a jeho syn: 7) **B.** Adam I. (* 1604 — † 1659) měl dva syny: Pavla I. (* 1629 — † 1689) a Křištofa II. (* 1632 — † 1685), kteří založili dvě dosud kvetoucí větve. — Zakladatel větve starší: 8) **B.** Pavel zanechal syna Sigmunda, jehož tři synové založili opět tři větve, a sice: větev Scharfensteinskou, 9) **B.** Adamem III. (* 1697 — † 1782), větev Sigmundovskou, založenou 10) **B.** Sigmundem II., druhorozeným synem Sigmundovým (* 1698 — † 1768), a větev Pinkafeldskou, založenou třetím synem, hrabětem 11) **B.** Emerichem I. (* 1701 — † 1774). — 7. větev Scharfensteinské vynikl hrabě: 12) **B.** Josef (* 1727 — † 1799) byl arcibiskupem kaločovským, později arcibiskupem primasem ostřihomským a kardinálem. Věnoval veliké sumy na opravy a zvelebení škol a na účely lidumilné. — Větev tato vymřela jeho bratrem 13) **B.** Janem Nepomukem r. 1831. — Z větve Sigmundovské vynikl hrabě 14) **B.** Ludvík, státník maďarský a předseda prvního odpovědného ministerstva uherského v r. 1848 (* 9. dubna 1809 v Břetislavi), vstoupil v 18. roce věku svého do vojska; avšak r. 1830 vzdal se vojácniny, aby se vrátil do vlasti na své statky, kteréž byla zatím hřivná matka velice prodlužila. S veškerým úsilím hleděl nyní doplňovati kusé vědomosti své ve všelikých oborech, aby po příkladě předkův svých stal se užitečným vlasti. Pojav 3. pros. 1834 spanilomyslnou hraběnkou Ant. Zichyovou (* 14. čce 1816) za choť podnikal s ní časté cesty po Francii, Anglii, Itálii i po Východě. Vrátil se s hojnými vědomostmi a rozšířenými názory v očiinu B. s vrozenou sobě energií jal se apoštolovati pro myšlenku národnosti a svobody mezi šlechtou maďarskou, tak jako

chof jeho se sestrou svou první uvedly maďarštinu, národní kroj a národního ducha v salony uherské šlechty. Vstoupiv r. 1839 do panské sněmovny **B.** od první chvíle stal se vůdcem mladší, liberálnější šlechty. Pevnost a ryzost povahy jeho. imponantní zjev osobnosti jeho, ale nade vše neoblomná vytrvalost, jakou dovedl magnáty uherské z vídeňských jejich paláců, divadel a heren svolávat do vlasti pod prapor opposice, s jakou učil je, aby ve sněmovně mluvou matefskou hájili ústavního práva uherského proti straně vládní, zjednávaly **B.**-mu neméně důvěry a lásky v kruzích národních nežli obětovná jeho účast ve všech vlasteneckých podnikcích průmyslových a kulturních. Seznav snahy Kossuthovy pokládal **B.** za svou povinnost vlasteneckou zasaditi se r. 1847 o zvolení jeho do sněmu uherského a spojití se s ním k opposici proti Vidni. Vliv **B.**-ův vzrostl znamenitě, když dávný jeho přítel, arcivévoda Štěpán, stal se palatínem uherským. Když pak dnové březnoví r. 1848 rázem zjednali vítězství věci národní, **B.**-mu cis. rozhodnutím uloženo, aby jako předseda sestavil ministerstvo, čemuž on vyhověl k nesmírné radosti Maďarů. — Avšak touž chvíli počaly již také nesnáze. Z Vidně počalo se k tomu pracovati, aby Uhry zase byly zbaveny svých práv. K tomu měl posloužiti odpor národů nemadařských, zejména Chorvatů. Nebylo vinou **B.**-ovou, že se spor s Chorvaty přioštoval napořád osudněji. On již v lednu r. 1848 ve sněmovně magnátské s nejtěším důrazem opěl se tomu, aby Slavonii vnucovala se maďarština. Chorvatsku pak latina za řeč úřední, nazvav takové choutky nespravedlivým a nezumným tyranstvím; nyní pak prosadil to v radě ministerské, že mohl dáti Chorvatům slavně ujistění, že vláda uherská nechová proti jejich jazyku národnímu, ani proti jejich samosprávě žádných úmyslův nepřátelských. Ale již bylo pozdě. Také vůči Vidni **B.** zaujímal stanovisko poctivé a loyální. Chtěl plniti závazky z pragmatické sankce plynoucí, chtěl udržeti nerozlučný svazek mezi Uhry a ostatním Rakouskem; ale na druhé straně trval pevně a věrně na základním 10. článku z r. 1790, »že zájmy Uher nemají býti podřízeny zájmům ostatních zemí« — aby sklesly na pouhou provincii. Doufal, že přesná půda zákonní, na níž vládu svou stůj co stůj udržeti hleděl, poskytne posléze místa k vyrovnání, o něž snažil se co nejhrohlivěji, vyjednávaje bez ustání se dvorem císařským, s ministerstvem vídeňským i s bánem Jelačićem — avšak bez úspěchu. Dvůr postavil se nyní rozhodně proti Uhrům. Manifestem ze 14. srpna zbaven arcivévoda Štěpán důstojnosti palatina a ministerstvu uherskému nařizeno, aby se smlouvalo s vídeňskými ministry o přiměřené změny ústavy uherské v zájmu jednoty říše. **B.** vida všechny naděje své zmařeny s celou vládou poděkoval se. Ke snažným domluvám sněmu uherského vzal sice demissi svou zpět a sestavil nové ministerstvo, v němž nebylo již ani Kossutha, ani Mezároše, ani Szemera, kteréž

však nicméně nedošlo schválení královského. Zatím, co jel **B.** do tábora Jelačićova, aby naposledy podal mu ratolest olivovou, vzbouřené zástupy v Pešti zavraždily (28. září 1848) neústavně dosazeného nového velitele vojenského hr. Lamberga. Na to ihned vydány ze Schönbrunnu dekrety ze dne 3. a 4. říj. 1848, jimiž sněm uherský rozpuštěn, v celém království Uherském vyhlášen stav obležení. **B.**, jenž se byl uchýlil na svůj statek v Ikerváru, ozbrojil své služebnictvo, vstoupil jako prostý husar v řady honvédův i bojoval hned v prvních bitkách; avšak pádem s koně zlomil si ruku. Vrátil se v listopadu na sněm říšský do Pešti setrval v něm do poslední schůze jeho. K návrhu **B.**-ovu vyslal dne 31. pros. 1848 sněm uher. proti kn. Windischgrätzovi deputaci, která by se pokusila o příměří. Windischgrätz přijal všechny členy deputace vyjma **B.**-ho. Přes to **B.** zůstal v Pešti, kamž 5. ledna 1849 Windischgrätz vrhl, zatím co sněm uherský prchal do Debrecína. U večer téhož dne kníž. Windischgrätz dal **B.**-ho zatknouti. Vyslýchán pak vojenskými soudci a obžalován z velezrády; 5. října r. 1849 odsouzen vojenským soudem pro velezrádu k smrti provazem. Avšak **B.** obdržev tajně od manželky své malou dýku v noci před popravou zranil se jí na hrde tak těžce, že nemohl býti utrčen potupnou oprátkou. Komandující generál kníže Liechtenstein změnil ortel ve smrt zastřelením. **B.** vyveden 6. října 1849 na popraviště; poslední jeho slova byla: »Eljen a haza!« (Ať žije vlast.) Mrtvola jeho dopravena do nemocnice u sv. Rocha, aby příštím dnem byla s ostatními odpravenci pohřbena ve společné šachtě. Avšak v noci podařilo se přátelům ostatky **B.**-ovy z nemocnice odnésti a ve vší tajnosti v hrobce františkánského kláštera v Pešti pohřbiti, kdež zůstaly skryty až do r. 1870, kdy dne 8. června vzdviženy a s velikou smuteční slávou do mausolea na kerepešském hřbitově uloženy. Zároveň s odsouzením **B.**-ho k smrti byly i veškeré statky jeho v ceně 4 millionů zlatých konfiskovány. Manželka jeho s třemi dětmi odešla do ciziny. — Z větvě Pinkafeldské, dosud kvetoucí, vynikl hrabě **15) B. Ignác** (* 1741 — † 1798); byl biskupem v Gyulafejeváru v Sedmíhradsku (Karlsburg) a proslavil se jako horlivý podporovatel vědy. V Gyulafejeváru založil roku 1796 hvězdárnu, kteréž odkázal značné sumy peněz a bohatou svou knihovnu. Vydal tiskem kromě jiných spisů: *Leges ecclesiasticae regni Hungariae* (3 sv., 1785—1827). — Mladší větev, založ. **B.**-nem Kristofem II., byla r. 1764 povýšena do stavu knížecího. Z větvě této vynikli: **16) B. Adam II.**, syn Kristofův, jenž v bojích proti Rákócymu pro rod habsburský pravého břehu Dunaje a Chorvatska uhájil, zemř. r. 1703 jako bán chorvatský. — Syn jeho **17) B. Karel Josef** (* 1697 — † 1772) významenal se ve válce proti Turkům u Petrovaradína a ve válce slezské. Stav se maršálkem zvítězil ve válce o poslušnost bavorskou nad Bavyry a Francouzi u Pfaffenhofenu

r. 1745 a donutil Bavorsy k míru füssenskému. Po míru v Cáchách stal se nejvyšším hofmistrem pozdějšího císaře Josefa II. a byl roku 1764 povýšen do dědičného stavu knížecího. — Vnuč jeho, kníže 18) **B.** Filip (* 1781 — † 1870), byl velkým županem župy železné. Po smrti jeho přešel majorát a titul knížecí na 19) **B.** Gustava (* 1803 — † 1883), jehož dědicem jest nejstarší jeho syn 20) **B.** Edmunda. — Bratr Gustavův, hrabě 21) **B.** Kazimír (* 1807 — † 1854), přidržoval se v době revoluce liberální strany, stal se vládním komisařem revoluční vlády pro malou Kumánii a župy báčskou, čongrádskou a pešťskou. Roku 1849 (14. dub.) byl jmenován ministrem věcí zahraničních a utekl po potlačení revoluce ve spolku s Kossuthem do Turecka, kdež byl internován nejprve v Šumle, pak v Kutahii. Když byl v Pešti odsouzen k smrti a statky jeho pobraány, prchl do Paříže, kde zemřel.

Bbk. KT.

Battikový tisk. Při tomto způsobu tisku opatří se tkanina přetenkým povlakem vosku kromě míst různého útvaru (vzoru), jež mají nabyti určité barvy. Po té se vybarví tkanina způsobem známým v lázni barevné. Páda tkaniny, která byla chráněna voskem, zůstane bílou. Vosk, jenž tu tedy nahrazuje obvyklé u nás mořidlo námětné (*Reservage*), odstraní se z tkaniny barvené vyvářením. Tento způsob tisku tkanin provozuje se v zemích prostřájcích se v Asii východní a jihovýchodní a slove b-m tem čili baktinováním. *Bk.*

Battista da Rapallo, chirurg ital., jemuž připisují metodu kamenofezu »s velkým apparatusem«. Zemřel r. 1510. Byl otcem proslulého chirurga Giovanna da Vigo. *Prč.*

Battle [bètl], město východního Sussexu v Anglii, 12 km sev.-vých. od Hastingsu, leží v pahrbkovité krajině a záleží v jediné ulici. V starověku slulo Hetheland; nynější své jméno (= bitva) obdrželo od bitvy svedené na vřesovišti táhnoucím se k Hastingsu, v níž Vilém Dobyvatel svrhl dynastii anglosaskou (1066) a na památku vítězství založil (1067) klášter, nyní v rozvalinách. **B.** jest nyní známo svou výrobou stělného prachu a má (1881) 5388 ob.

Battle-Creek [bètl krík], městečko severoamer. calhounského hrabství v Michiganu, na ř. Kalamazoo, při ústí Battle Creeku, 180 km od Detroitu, na křižovatce tří drah, vyrábí hospodářské stroje, vydává 8 časopisů (2 denně) a má 7063 obyv.

Battos, syn Polymnéstův z Théry, zakladatel města Kyrény v Libyi.

Battové: 1) **B.** též Batakové viz Batakové.

2) **B.**, domorodý národ v Adamavě, jižně od Čadského jezera, sídlí na středním toku řeky Binue, avšak dosahuje na jih až za pohorí Džebel Alantika, na sever pak k jižním hranicím říše Bornu. Jsou nejčetnějším kmenem domorodým v Adamavě a dělí se ve větve, které částečně mluví rozdílným nářečím. Vynikajíc krásným, pravidelným vzrůstem a hezkými rysy obličeje projevují **B.** i značné nadání duševní a zabývají se pilně vzděláváním

půdy a domácím průmyslem. Se sev. sousedy Margy jsou úzce spřízněni a mají s nimi společnou načervenalou pleť. Národopisně počítají je někteří k černochům, někteří k Fellátům. V dřívějších dobách sdruženi byli v říši zvanou Fumbina (staré jméno Adamavy), jež na počátku XIX. stol. byla od Fellátů vyvrácena.

Battuta: 1) **B.**, ital., v hudbě ráz čili úhoz taktový, vyskytá se nejčastěji v označení »a battuta«, t. j. »v taktu«, přesně dle určité časomíry; hlavně v ariósních úryvcích, roztroušených zčástě po recitativu, značí úchylku nebo návrat od volného rytmu recitativního ke přísnému dělení taktovému. *Ritmo di tre* nebo *di quattro battute* (na př. ve scherzu 9. symfonie Beethovenovy) značí rytmus po 3 neb 4 taktech, kdež vždy 3, po případě 4 takty dohromady mají určitý, opakující se a ostře vystupující útvar rytmický. *Str.*

2) **B.** (ital.), v šermu, odraz bodmo, krátký tu úder hrubím čepem na čepel sokův, aby zbraň sokova odchýlena byla z čáry šermu a tím získán odkryt k útoku výhodný. *Schnr.*

Batu, holandské souostroví v Indickém archipelů, při západním pobřeží Sumatry, mezi ostrovy Niasem a Siberutem, po obou stranách rovníku, skládá se ze tří větších ostrovů (Pingi, Massa, Balla) a 49 malých výsep, zaujímajíc celkem rozlohu 1117 km². Ostrovy tyto vystupují dosti příkře z moře až do výše 60 m a oplývají hojností krásného i pevného dříví. Obyvatelstvo počtem na 3000 duší sídlí na menších ostrovech (velké ostrovy jsou skoro neobydleny) a náleží k plemeni malajskému, ačkoli mu Waitz pro oči šikmo postavené neprávem připisuje původ čínský. Vzdělání jeho je nepatrné, jenom v řezbářství jeví zručnost a zabývá se hlavně výrobou kokosového oleje, jež vyváží ve značném množství. V ohledu politicko-administrativním náleží **B.** k residentsství padanzskému, a správce jeho sídlí na ostrově Pullo Jello.

Batu čili Baty j, chán mongolský, vnuk Džingizchánův, obdržel ke správě Kypčak (země severně od moře Kaspického nad Volhou a při Urálu) a to pod vrchní mocí velikého chána Oktaje, na jehož rozkaz r. 1237 výbojně tažení učinil do Evropy. Hordy jeho divoké porazily a podmanily Rusy a vyplašily Kumany ze sídel jejich v nynějším Rumunsku. Po té **B.** vojsko své rozdělil, a sám se obrátil do Uher, bratrance svého Petu poslal do Polska. Peta zaplaviv Polsko vrazil do Slezska, kdež 9. dub. 1241 vojska křesťanská, jež vedl Jindřich, kníže krakovský a vratislavský, na hlavu porazil u Lehnice. Dalšímu však postupování jeho přítrž učinil král český Václav I., Jednooký, a Peta přes Moravu, již krutě zpusťošil, odtáhl do Uher. Tam mezi tím **B.** v bitvě nad Slanou (Šajó) vojsku krále Bely IV. připravil děsnou porážku, i podobalo se, že říše Uherská nadobro jest zničena, a roviny nad Dunajem a Tisou se budou kořistí nového národa barsbarského. Než tu přišla zpráva, že veliký chán Oktaj v pros. 1241 se rozzehnal se životem.

následkem čehož **B.** r. 1242 z Uher odtáhl a spěchal na Východ. Od těch dob pokojně panoval nad Kypčakem a nad Ruskem, jež ostalo pod nadvládou mongolskou, i zemfel r. 1256. *Sra.*

Batua, Batunové viz Vatvové.

Las Batuecas, dvě hluboká a těsná údolí v jižních končinách španělské provincie Salamanky, na jihových. svahu Sierry de Peña de Francia a Sierry de Gata, obklopena jsou vůkol nebetyčnými a sráznými horami, tak že v zimních měsících slunce pouze na 4 hodiny denně do nich proniká. Divoká a malebná končina tato zavlažována jsouc malými říčkami, jež spějí k Alagonu, jest velmi úrodná a živí lid, který krojem, nářečím i obyčejí od gouseidního obyvatelstva značně se liší, a ve Španělsku jest zvykem říkati o hrubém člověku, »že byl vychován v údolí **B.**«. Také v okolí obou údolí nachází se spousta obrovských balvanů žulových ve tvarech nejmalebnějších.

Batum, přístavní a krajské město ruské v Zakavkázsku, v gubernii kutaiské, na vých. břehu Černého moře, jihozáp. od Kutaisu, má domy po většině ze dřeva nebo z mazanky vystavěné uprostřed širokých oranžových, fíkových a granátových jabloní, 4 kostely, 3 mečety. Obyvatelstvo, jehož jest 11.878 duší (1886, r. 1882 1671 ob.), jest velmi pestré (Rusové, Řekové, Armeni, Gruzinci, Abcházoové, Guriové, Imeretinci, Peršané a j.). Živí se průmyslem (továrny na tabák, úprava koží, stavění lodí) a obchodem (vývoz: petrolej, kůže, vosk, med, duby; dovoz: sůl, železo, vlna krymská, čpavek, zboží anglické a turecké). **B.** má výborný přístav (válečný), hlubší nežli přístav potský a v těch stranách vůbec nejlepší, pak stanici železné dráhy zakavkázské. Železnice dopravuje do města velmi mnoho nafty a petroleje z Baku; v dobách nejnovějších zřizuje se pro dopravu petroleje potrubí z Baku do **B.** — V poslední válce ruskoturecké Rusové marně usilovali o **B.**, ale byl jim přes to postoupen mírem berlínským (13. července 1878) i měl býti k naléhání vlády anglické přístavem svobodným. Přístav prohlášen svobodným (2. března 1881), ale po pletkách anglických v Bulharsku prohlášení to odvoláno (23. června 1886). — Batumský kraj, 1406 km² veliký, má 58.510 ob. (1885). — Srv. J. Mourier, Batoum et le bassin de Tchouk (Pař., 1887); Russische Revue XXIV., str. 439—446. *Koll.*

Baturin, městečko ruské v gub. černigovské, v újezdě konotopském, na levém břehu řeky Sejma, na silnici kijevsomoskevské, od Kijeva na sev.-východ, se 3580 obyv. (1885). Má dva kostely, továrnu na sukna a na bílé svíčky voskové; 3 výroční trhy. Založeno roku 1576 od krále polského Štěpána Báthoryho, po němž má jméno.

Batúka viz Bafa.

Ibn Batúta (Abú Abdulláh Muhammed), rozsahem cest svých největší cestovatel arabský (* 1304 v Tandži v Marokku — † okolo r. 1378 ve Fésu). Maje 22 léta vydal

se na pouť do Mekky, ale vědychtivostí puzen nevrátil se z pouti domů, nýbrž pustil se do Asie, ježž končiny nejvzdálenější navštívil (Přední a Zadní Indii, ostrovy Indického oceánu, Čínu a j.), po 24leté pouti světem vrátil se do Túnisu. Ale již po měsíci vydal se na novou cestu do Sardinie a za krátko i do Španěl. Na třetí cestě zašel **B.** konečně do Súdánu a odtud prvý z cestovatelů vůbec pronikl do vnitřní Afriky. Výsledkem všech tří cest **B.**ových jest jeho cestopis zachovaný dle diktátu **B.**ova v redakci Ibn-Džuzajjové a nadepsaný: *Tuhfatu-n-nužžár fi gardibil-amsár va adfaibi-l-asfár* (Dar pozorujících zvláštnosti měst a divy cest), ježž s francouzským překladem vydali Defrémery a Sanguinetti v Paříži r. 1874 (2. vyd.) o 4 dílech. Dílo **B.**ovo není v prvé řadě dílo geografické, nýbrž cestopis poučný a zábavný zároveň. Hlavní cena jeho spočívá v tom, že podává nám věrný obraz poměrů nerozmanitějších zemí, jak **B.** je nalezl na své cestě. Vedle zpráv zeměpisných podává i data dějepisná, neméně zprávy, z části velmi podrobné, o kulturní stránce života jednotlivých národů. K nejzajímavějším náležejí zprávy jeho o poměrech náboženských, jichž všude bedlivě si všímal. Bohatá vřestranost, neméně i celková spolehlivost zpráv **B.**ových, ježž z části země se týkají, o nichž ojinud u Arabů zpráv nemáme, zjednává **B.**ovi nejen čestné místo v historii zeměpisu středověkého, nýbrž stává jej mezi nejodvážlivější a nejzasloužilejší cestovatele všech věků. Srvn. Rudolf Dvořák, Zeměpis u Arabův a Ibn **B.**, »Sborník Zeměpisný« (1887, str. 315, a n.). *Dk.*

Bátya [báta], ves uherská ve stolici peštskopiliškožoltské, 4 km jzžáp. od Kaloče, poblíže Dunaje, s 3246 obyv. (1880), dílem Maďary, dílem Srby; má poštu a katol. farní kostel.

Batyj, chán, viz Batu.

Batyjova doroga, Batyjova cesta, prstonárodní název dráhy mléčné, jehož užívá lid ruský v gubernii tambovské, tulské, rjazanské a j., domnívaje se, že směr dráhy mléčné ukazoval Tatarům cestu do Ruska.

Batyně viz Batin.

Batz [bas]: 1) Bourg-de-**B.** [búr de b.], pobřežní městečko ve franc. dep. Dolní Loiry (Bretoňsko), arr. st.-nazaireském, 17 km západně od St.-Nazaire, má přístav pro menší lodi, žulové lomy a 2651 obyv. (1886); žijících z výtěžku nedalekých solných bažin guérandeských. — 2) **B.** čili Bas, ostrov 3 km² mající, při sev. pobřeží Bretoňska, v dep. finistèreském, 23 km sev.-záp. od arrond. m. Morlaixu. Nemá žádných stromův, ale západní rovinatá jeho část jest pečlivě vzdělána. Bezpečný přístav Kernoc opatřen opevněným majákem. Čistě bretoňské obyvatelstvo (1177 d., 1886) živí se plavbou, rybářstvím a polním hospodářstvím.

de Batz, starý rod šlechtický, pošlý z Béarnu, známý od XI. století. Ze členů jeho vynikli: 1) Charles de **B.**, hr. d'Artaignan, maršál francouzský (* asi 1611 — † 1673), jest hrdinou Dumasových »Tří mušketyrů«. Vstoupil mlád do gardy francouzské, r. 1640 bojoval

u Arrasu, přešel r. 1644 k mušketyrům, roku 1646 stal se dvořanem kard. Mazarina, sloužil opět v gardě a od r. 1658 u mušketyrův i stal se r. 1661 setníkem první setniny jejich, r. 1667 velitelem brigády jízdní a r. 1672 maršálem. Srovn. G. Courtiliz de Sandras, *Mémoires de M. d'Artaignan, capitaine-lieutenant de la première compagnie des mousquetaires du roi* (Kolinín. R., 1700); E. d'Auriac, *D'Artagnan* (Paříž, 1847, 2 sv.). — 2) Jean, baron de B., politik franc. (* 1760 v Goulzu — † 1822 v Chaudieu), byl do velké revoluce sénéchalem né-rackým a albretským. R. 1789 poslán do šlechtě do generálních stavů, zvolen byl do komise finanční, v níž odporoval vydání assignátů, pak byl presidentem likvidatury. Jsa rozhodným royalistou podepsal v září 1791 protest proti národnímu shromáždění a opustil Francii. Když král Ludvík XVI. byl zatčen, B. vrátil se do Paříže a usiloval o jeho vysvobození, ba sosnoval spiknutí, aby král byl osvobozen na cestě k popravišti. Potom podnikl několik marných pokusů o vybavení dauphina, královny i princezen. V konventu četl Elié-Lacoste 14. čna 1794 zprávu o spiknutí B-ově, načež zatčeno mnoho lidí a 60 jich odsouzeno, na hlavu B-ovu pak vypsána cena. Ale B. meškaje stále v Paříži dovedl vymykati se policii, ano dal i vytknouti v jisté tiskárně odpověď na zprávu Lacostovu (*La conjuration de B. ou la journée des soixante*. Paříž, 1795, o 100 str.)! Posléze zatčen uprchl a opustil Francii. Po pádu Robespierrově vrátil se a pokračoval ve pletkách royalistických, až konečně nahlédnuv bezúspěšnost snah svých upokojil se. Po restauraci Bourbonů považoval Ludvík XVIII. royalistické jeho úsilí za zásluhy vojenské a jmenoval ho maršálem i velitelem v Cantalu (1817), kteréžto důstojnosti vzdal se. — Sepsal *Cahiers de l'ordre de la noblesse du pays et du duché d'Albret* atd. (Paříž, 1820); *Histoire de la maison de France et de son origine* atd. (t., 1815).

Batzdorf viz Bartošovice, Bartultovice a Komorovice Německé.

Bauois, planetoida, objevená 5. ún. 1877 od Borelyho v Marsceilu; průměrná jasnost v opozici = 10,4; průměr 66 km. Označení (17)

Bauois viz Filemon.

Bauči neb Bolo-Bolo, krajina v záp. Súdáně v sultanátu Sokotském, rozkládá se sev. od řeky Binue mezujíc na záp. s krajinou Soso, na východě s Kalamem, na severu s Kanem a zaujímá rozlohu asi 11.000 km². Hornatý kraj tento (Samaranda 2100 m) jsa mnohými řekami dobře zavlažován rodí hojnost užitečného rostlinstva a živí množství zvěře. Z nerostů vyskytuje se antimon, olovo, zinek, železo, sůl. Obyvatelstvo skládá se na severu hlavně z Hausův, ostatně z různých kmenů černošských, tu více tu méně vespolek příbuzných, po celé pak zemi porůznu jsou rozptýleni Felátové. Předním zaměstnáním jeho je orba, kdežto chov dobytka zanedbán; průmyslová činnost záleží ve tkaní bavlně-

ných látek, provaznictví, pletení košíků i rohoží a hrncířství, obchod pak dosti čilý (hl. se slonovinou) směřuje nejvíce do Gadamesu. Politicky je B. vasalickým státem Sokota, ale má vlastního sultána, zvaného »lámedo«, který sice odvádí poplatky, ale jinak jest dosti samostatný. Hlav. městem země jest Garu-n-Bauči, nazývané obyčejně dle svého zakladatele Jakúbu, jehož obyv. Rohlfs pácí na 150.000 duší. V letech 1865—1867 prozkoumal B. cestovatel G. Rohlfs.

Baud [bod], kant. město ve franc. depart. morbihanském, arrond. pontivském, na dráze orléanské a na l. bř. Blavetu, má doly stříbrné a olovené, fabrikaci papíru a dřevěnků a 1781 obyv. (obec 4646).

Baude [bod': 1) B. Henri, básník a hist. franc. (* asi 1430 v Moulinsu — † po r. 1490). Spočátku byl ve službách dauphina Ludvíka, jež však opustil, když Ludvík zneptáčil se s otcem svým, králem Karlem VII. Tento velice si B-a vážil a dal mu výnosný úřad v Limousinu. Za vlády Ludvíka XI. žil, jak se zdá, v ústraní; teprve za Karla VIII., kde každý si oddech po tyrannidě Ludvíkově, opětně na veřejnost vystupuje. Básně B-ovy jsou přfležitostné, ballady, rondeaux a epigramy; zůstaly však nepovšimnuty až do dob našich, ač vynikají živostí a pěknou řečí stejnou měrou jako básně Villonovy. Marot z nich čerpal hojnou měrou, zejména svého pramene. Vydány jsou od Quicherata, *Les vers de maître Henri B.* (Paříž, 1856) a v *Recueil d'anciennes poésies des XVe et XVIe siècles*. Srov. též: Vallet de Virivilles, *Nouvelles recherches sur Henri B.* (t., 1853). Hřt.

2) B. Jean Jacques, baron a politik francouzský (* 1792 — † 1862), byl do revoluce červencově redaktorem časopisův opozičních, po ní přidal se ke straně orléanské i vyšinul se na policejního prefekta, ale nebyl s ten úřad. Propuštěn zvolen byl poslancem a později jmenován radou státním. Byl spisovatelem národohospodářským. Sepsal: *Mémoire sur les côtes de France, de l'Océan et de la Méditerranée; Mémoire sur l'empoissonnement des eaux douces; Mémoire sur l'isthme de Suez et son percement; Mémoire sur la puissance de l'Autriche; L'Algérie* (Paříž, 1841, 2 sv); *Les côtes de la Manche* (1859).

Baudeau [bodó] Nicolas, abbé, národohospodářský spisovatel francouzský (* v Amboise 27. dub. 1730 — † 1792). Stal se fádovým kanovníkem a professorem teologie v opatství Chanceladském. Povolán byv do Paříže arcibiskupem Beaumontem r. 1765 založil časopis *Ephémérides du citoyen, ou chronique de l'esprit national*, v němž zprvu bojoval proti škole Quesnayově, k níž se však přidal následkem polemiky vedené v »Journal de l'agriculture« a otevřel škole té sloupec svého časopisu, jež nazval *Nouvelles Ephém.* neb *Bibliothèque raisonnée des sciences morales et politique*. Ke sklonku žití svého upadl v duševní chorobu. Sepsal četné spisy národohospodářské, zvláště *Première introduction à la philosophie économique ou analyse des Etats poli-*

cés, přijatou do sbírky Guillauminovy »Collection des principaux Econom.« (Pař., 1771); *Idées d'un citoyen sur l'administration des finances du roi* (t., 1763, 3 sv.); *Principes écon. de Louis XII. et du card. d'Amboise* (t., 1775); *Charles V., Louis XII. et Henri IV.* (1787) a j.

Baudelaire [bodlér] Charles Pierre, básník franc. (* 9. dubna 1821 v Paříži). Od matky určen byl ke stavu kupeckému. Jelikož však velmi záhy jevil předčasně zralý talent básnický, poslán byl, aby přiveden byl na jiné myšlénky, na cestu kolem světa. Tím však docílen jen pravý opak. Básnický duch jeho byl jen vzpružen a posílen novými dojmy, čerpanými z pásma tropického, a individualita **B**-ova doplněna touto cestou jednou z podstatných stránek svých, bizarrním exotismem. Po návratu svém do Paříže stal se mladý **B**. náhle pánem značného jmění. I věnoval se cele poesii. Zařídil se s bizarrním vkusem v památném pro romantiky hôtelu Pimodan a oddal se zcela studiím a psychologickým experimentům na sobě celkem málo se stýkaje se současným světem literárním. Vedle původních básní zabýval se překládáním duševně jemu příbuzného amerického básníka Edgara Allana Poe, jakož i studiem o výtvarném umění i hudbě. Do této doby spadají i jeho styky s Richardem Wagnerem, k němuž lnul se zvláštní sympatií. První vydání jeho jediné epochální sbírky básnické »Květy zla« (*Les fleurs du mal*) r. 1857 bylo stíženo »pro nemravnost« obžalobou a processem, který jest památný v dějinách moderní poesie. Celá řada básní musila býti po prohlášení rozsudku z knihy vyřzena. Básně ty vyšly později o sobě v Bruselu. Vedle básní psal **B**. ještě cyklus básní v prose oživ a znova stvořiv polopoetický, poloprosaiický genre staršího romantika Aloysia Bertrama (Gaspard de la Nuit). Tak stal se spoluzakladatelem nového genu literární produkce, v poslední době i v jiných literaturách dosti oblíbeného (Turgeněv atd.). Sveden tenkrát panující maníí hašišovou a opiovou oddal se **B**. s celou duší zhoubnému jejich požívání. Z těchto studií na sobě konaných po způsobu Coleridge a Quinceyho, jehož knihu »Vyznání anglického pojídače opia« **B**. též do franciny přeložil, povstaly jeho bizarní, ale vždy vysoce zajímavé články, kterým dal **B**. název *Les paradis artificiels* (Umělé ráje). Počátkem let šedesátých přesídlil se **B**. do Bruselu, ale pobyt tam (**B**. sám nazývá jej belgickým peklem) byl pro něj velmi neúspěšný. V té době začal již trpěti nedostatkem a i první příznaky choroby začaly se u něho jeviti. Po návratu do Paříže zemřel v chorobinci paralysován bolestnou afasií 31. srpna 1867. — **B**. jest tvůrcem nové poesie, která vybírajíc látky a motivy své pouze z chmurných a nezdravých nebo mystických a bizarrních stránek lidské duše hledá plastický výraz slovem pro pojmy, city a stavy duševní, obyčejnému zraku unikající anebo raději utajované než vyhledávané. Při tom nelze upřítí mu zvláštní kouzlo nálady a hloubku rozdrásaného, bolavého citu. **B**. jest ve-

skrze spiritualista ve své filosofii, a bylo přirozeno, že skončil katolictvím a mysticismem. Poesie jeho způsobila pravou bouři, u jedněch jásoť a nadšení, jinde opovřzení a zatracení. Hugo, Flaubert, Gautier, Banville, Sainte-Beuve s jásoťem jej uvítali, se stejnou přepjatostí byl kaceřován opět školou moralistův a přívrženců dobrého tónu. Jisto jest, že **B**. dal novou strunu poesii. Důkazem toho jest ohromný jeho vliv u generace pozdější; celá velká škola francouzských i belgických básníkův zbožňuje v něm svého mistra a původce. Pro jistá hnutí a stavy duševní, jen u moderního člověka možné, našel **B**. vskutku první pravdivé, výmluvné a přesvědčivé tóny, a nechť i podléhá jeho vliv různým variacím (Rollinat, Giraud ve Francii, Stecchetti v Itálii i novější škola básnická v Německu), přece jest základní tón poesie té jeho dílem. **B**. jest v jistém slova smyslu mučovníkem vlastní poesie. Patrný důkaz toho podává jeho literární pozůstalost, jeho denníky a zlomky, kteréž i s částí korespondence jeho vydal Eugene Crépet: Charles **B**., oeuvres posthumes (Paříž, Quantin, 1887); dílo to zůstane pro studium **B**-a i povahy jeho na dlouho základním. Dále psali o **B**-ovi Sainte-Beuve, Gautier, Charavay, Pontmartin, Asselineau, později Bourget, Lemaître a Hennequin a jiní s různého stanoviska. Do češtiny přeložili jeho některé básně J. Vrchlický (Poesie franc. nové doby a »Květy« 1887), Jarosl. Haasz (mnoho v rukopise) a Lad. Tesař. Úplný překlad »Malých básní v prose« chová v rukopise Jarosl. Vrchlický. Ukázky podány v »Lumíru« r. 1877. Spisy **B**-ovy vyšly u Lévyho v Paříži v 7 svazcích. — *chy.*

Baudeloquo [bódelok] Jean Louis, porodník francouzský (* 1746 v Heilly v Picardii — † 1810 v Paříži). Studoval v Paříži u Solayréa porodnictví, stal se později jeho assistentem. R. 1798 stal se professorem na »Ecole de Santé« a přednostou nově zřizené »Maternité«, kdež učil bábictví. Byl nejhledanějším porodníkem pařížským a nejlepším současným učitelem porodnictví. Napsal *L'art des accouchemens* (1781) a učebnou knihu bábictví v otázkách i odpovědích (1775), kterážto díla pak vydána mnohokrát. Zásluha jeho v tom spočívá, že pečlivě studoval normální mechanismus porodní. Bedlivou pozornost věnoval poměrům a měření pánve vnitřnímu, měření vnější poněkud přeceňoval. — Jeho synovec August **B**., professor na lékařské fakultě pařížské, konstruoval roku 1833 drtiče hlavy »Kephalthryptor«, začež počten cenou 2000 franků. Domníval se, ovšem mylně, že užitím nástroje jeho lze se vyhnouti perforaci. *Peč.*

Baudens [bodán] Jean Bapt. Lucien, franc. vojen. lékař (* 1804 — † 1857), náčelný lékař armády v Africe a Itálii, jenž zejména ve válce krymské se proslavil. O této napsal *La guerre de Crimée, les campements, les abris, les ambulances, les hôpitaux* (Paříž, 1858, 2 vyd.). Mimo to sepsal velkou *Clinique des plaies d'armes à feu* (1836). Byl výtečným chirurgem konservativního směru, a metody jeho amputace

nohy, vykloubení paže, pak léčení pseudarthros značně se rozšířily. *Peč.*

Baudet [bodě] Etienne, mědiryjec francouzský (* 1636 ve Vineuilu nedaleko Blois — † 1711 v Paříži). Naučil se u Seb. Bourdona prvním počátkům kresby a ryjectví odebral se na radu svého učitele do Říma, kdež dlouho se zdržoval pilnými studii se zabýváje. Po svém návratu do Francie byl zvolen r. 1675 do akademie podav rytinu podobizny *Perraulta* jakožto »marceau de reception«, r. 1686 stal se členem rady téhož ústavu. Na rozkaz královů pokračoval (r. 1677—1681) u vydávání rytin antických soch a poprsí králových, jež počal Cl. Mellau. R. 1693 dostal titul »graveur du roi« a r. 1698 svobodný byt v Louvru, kdež zemřel. Hlavní jeho práce jsou rytiny: *Čtyři žilové die Albana*, *Osm krajinných obrazů* dle Poussima, rytiny to monumentální; *Mučennictví sv. Štěpána* dle Caracci a jiné obrazy dle Lafranca, Lebruna, Bourdona, Ferria, Guérina, Mignarda a Blancharda. — Zhusta rytiny jeho jsou sice čistě provedeny, ale chladny a tvrdy; reprodukce v nich je dobrá, avšak ušlechtilost originálu na nich se pohřešuje.

Baudier [bodě] Michel, historik franc. (* 1589 — † 1645), byl dvořanem královským. B. sepsal mnoho historických spisů; jsou však nekritické, psány slohem krouceným a spisovatel začasté zabíhá příliš daleko od vlastního předmětu; nicméně v některých částech jsou velice zajímavé, a opatrnému dějepisci doposud podávají kořist vítanou. Z prací jeho vytýkáme: *Inventaire général de l'histoire des Turcs* (Paříž, 1619); *Histoire générale de la religion des Turcs avec la vie de leur prophète Mahomet et des quatre premiers califes, plus le livre et la théologie de Mahomet, traduit de l'arabe* (t., 1626); *Histoire générale du sérail* atd. (t., 1626); *Histoire de la cour du roi de Chine* (t., 1626), sepsáno podlé zprávy jesuity vlámského, vypraveného do Číny od Marie Medicejské r. 1616; *Histoire de l'administration du cardinal d'Amboise grand ministre d'Etat en France* atd. (t., 1634), spis polemický proti Sirmondovi, jenž pochleboval Richelieuovi; *Histoire du maréchal de Toiras, une bonne partie du règne de Louis XIII. et la généalogie* (t., 1644); *Histoire de l'administration de l'abbé Suger* (t., 1645).

Baudin [bodě]: 1) B. Charles, franc. admirál (* 1784 v Sedanu — † 1854 na ostrově Ischii), vstoupil již r. 1799 do námoř. vojska a vynikl ve Východní Indii vzácnou chrabrostí osobní a r. 1812 zachránil mezi Janovem a Toulonem odvážným útokem na anglické křižáky francouzské loďstvo dopravní, začež od Napoleona I. povýšen za fregatního kapitána. Po návratu Bourbonův byl jako nadšený stoupenec Napoleona dán do výslužby a zřídil si v Havru obchodní závod. Teprve po revoluci červencové r. 1830 vstoupil zase do vojska, r. 1838 stal se contreadmírálem a vypraven v čele 23 lodí do Mexika, aby tam hájil zájmy francouzské a chránil příslušníky své vlasti, od diktátora Santa Anny utlačované.

Nemoha se po dobrém dohodnouti s vládou mexickou pobobil stělbou tvrz San Juan d'Ulloa, vzal Veracruz a donutil Mexičany k míru a náhradě. Za zdárný výsledek této výpravy povýšen na místoadmírála, r. 1840 prodléval za diplomatickým posláním v Buenos Ayres, jsa zároveň velitelem loďstva francouzského ve vodách jihoamerických, roku 1841 byl po krátkou dobu ministrem námořnictva a potom jmenován námořním prefektem v Touloně, kdež setrval do r. 1847. R. 1848 obdržel velení nad loďstvem v moři Středozemním a zakročil v Neapolsku důrazně proti násilnostem páchaným i od vojska i od povstaleho lidu. Ačkoli vyznamenán velkokřížem řádu čestné legie, byl B. přece r. 1849 nahrazen Parseval-Deschenésem, i uchýlil se na ostrov Ischii, kdež žil v zátíši. Nedlouho před smrti svou r. 1853 jmenován byl admirálem.

2) B. Nicolas, franc. plavec a přírodopzpytec (* v pol. XVIII. stol. na ostrově Rê — † 1803 na ostrově Mauritiu), vstoupil již ve mládí do služby námořní a navštívil dosti záhy Východní i Západní Indii. Věnovav sbírky své, přivezené s Antill, vládě francouzské jmenován byl kapitánem a obdržel r. 1800 rozkaz, aby podnikl výzkumnou cestu do Tichého oceánu, zejména aby zevrubně prozkoumal břehy Nového Hollandu. Svěšenému úkolu B. dostal plnou měrou, neboť badání jeho na severozáp. a jihozáp. pobřeží australské pevniny vynikají vzácnou důkladností. Strávil více než dvě léta na výpravě této a přemožen útrapami, vydal se na cestu do vlasti, avšak na ostrově Mauritiu jej postihla smrt. Popis cesty B-ovy a vědecké výsledky její uveřejnil podé jménem *Voyage aux terres australes par les fregattes Geographe et Naturaliste* průvodce jeho Perron, který však jal se upíratí B-ovi jakékoli zásluhy.

3) B. Jean Baptiste Alphonse Victor, francouzský politik (* 1811 v Nantui v depart. Aine — † 1851 v Paříži), vystudoval v Paříži lékařství, roku 1837 odebral se jako vojenský lékař do Alžírsko a vrátil se do vlasti usadil se v Paříži. Stýkáje se v provozování praxe své hlavně s nejhudšími třídami lidu ocitl se B., jehož ohnivý duch vášnivě zahofel pro dobro obecného lidu a k zásadám socialistickým se naklonil, záhy ve styku s předáky proudu socialistického a vynikal jako fečník v různých spolicích. Účastniv se po únorové revoluci dělnických nepokojů dne 15. kv. 1848 byl s jinými vůdci dělníků zatčen, ale pro nedostatek důkazů zase propuštěn na svobodu. R. 1849 zvolen byl za rodný svůj departement do zákonodárného shromáždění a připojil se ve sněmovně ku krajní levici; 11. čna 1849 podepsal návrh Ledru-Rollina, aby president republiky Ludvik Napoleon i ministři byli dáni v obžalobu pro porušení ústavy, a po státním převratu Napoleonové dne 2. pros. 1851 uchýlil se do Faubourg St. Antoine, kdež násl. dne zahynul na barikádě v boji s vojskem. Smrt jeho v posledních letech císařství slavena demonstračně jako mučednictví za svobodu a právo,

zejména pak r. 1868 způsobilo jméno **B**-ovo značný ruch; opoziční časopisy totiž vybí- zely k subskripci na pomník jeho, což vláda stihala jako rušení veřejného pokoje. Redaktor časopisu »Réveil« Delescluze obžalován a hájen Gambettou, který tehdy svou řečí obhajovací nabyl rázem vynikající pověstí; process tento, jenž po Evropě vzbudil neobyčejnou sensaci, sluje pravidelně process **B**-ův. Pomník postaven mu roku 1872 na hřbitově v Montmartre.

Baudiot [bodiò] Charles Nicolas, cellista franc. (* 1773 v Nancy — † 1849), byl žákem Jansona staršího, po němž stal se r. 1802 prof. hry na cello na konservatoři pařížské. S Levasseurem pracoval o nové methodě hry violoncellové a školu, ve které metoda byla uveřejněna a kterou redigoval Baillot, rozhojnil svazkem cvičení ve všech aplikaturách. Roku 1832 vzdal se svého učitelského úřadu, jakož i místa prvního cellisty královské kapely a odebral se na odpočinek. Vrstevníci chválili správnost a čistotu jeho hry, ač i jistá chladnost přednesu mu byla vytýkána. **B**. vydal mnoho skladeb koncertních pro violoncello, dua, tria, sonaty, koncerty, nocturna a fantastic. Mimo to napsal: *Nouvelle Méthode complète de violoncelle a Instruction pour les compositeurs ou notions sur le mécanisme et le doigté du violoncelle et la manière d'écrire pour cet instrument.*

von **Baudissin** (Baudiss), prastarý šlechtický rod, původně (až do konce XVI. stol.) osazený v Lužici, nabyt počátkem XIV. stol. statků ve Slezsku (Baudiss u Vratislavě a u Lehnice). Wolf Heinrich v. **B.**, jeden z méně nadaných generálů války zjoleté zprvu ve službách dánských, pak švédských a posléze maršál saský (* 1579 — † 1646), přenesl šňatkem se Zofíí von Rantzau-Breitenburg rod ten do Holštýnska. Vnuč jeho Wolf Heinrich, generál saský a kabinetní ministr Augusta II., krále polského, účastník válek o dědictví španělské a polské (* 1671 — † 1748), povýšen byl 28. února 1741 do stavu hrabat říšských. Šňatkem Jindřicha Kristofa se Susannou, hraběnkou z Zinzendorfu a Pottendorfu, nabyt rod hrabat v. **B.** statků Zinzendorfských v Dol. Rakousích a spolu dědičného úřadu nejvyšších lovčů tamže; dědič statků těch Jindřich August přijal jméno von **B.**-Zinzendorf a do znaku svého znak Zinzendorfský (1811). Vedle této větve rozrodil se rod **B**-ů na větev Knoopskou (starší a mladší) a Rantzauskou. — Ze členů rodu toho vynikli: 1) **B.** Wolf, hrabě, něm. překladatel a spisovatel (* 1789 — † 1878). S počátku konal službu při dánském vyslanectví, později cestoval po Francii, Itálii a Řecku a usídlil se r. 1827 v Drážďanech, kde s Ludw. Tieckem důvěrně se spřátelil. Jeho návodem **B.** jal se překladati díla dramatická z anglické, francouzské a italské literatury v tak dokonalé formě, že mu přísluší místo mezi nejpřednějšími překladateli německými. K Tieckovu pokračování Shakespeara překladu od Schlegla **B** přispěl překladem 13 kusů, přeložil domněle

počátečné práce Shakespearovy, které též Tieck vydal, pak jednotlivá starší anglická dramata od Ben Jonsona, Fletchera a Massingera pod názvem: *Ben Jonson und seine Schule mit einem histor. Überblick über die Geschichte der englischen Bühne* (1836, 2 svaz.), všechny veselohry Moličrovy (1865—67, 4 sv.), dále dvě dramatické básně Coppéovy (1875), některé kusy Gozziovy a Goldoniovy ve sbírce *Italienisches Theater* (1877). Ze středohorní němčiny přeložil básně Hartmannovu *Iwein mit dem Löwen* (1845) a Wirntovu *Wigalois* (1848). **Vsk. — 2) B.** Adalbert, bratr předešl., spisovatel (* 1820 — † 1871), processoval velikou část Sev. Ameriky a r. 1870 byl některý čas na bojišti francouzskoněmeckém. Ze spisů jeho jmenujeme romány: *Christian VII. und sein Hof* (Hannover, 1863); *Philippine Welsler* (tamt., 1864) a dílo historické: *Geschichte des schleswig-holsteinischen Krieges* (t., 1862). — 3) **B.** Wolf Wilhelm Friedrich, protestantský theolog a orientalista (* 1847 v Sophienhofu v Holštýnsku), od r. 1881 professor v Marburce. Z prací jeho uvádíme: *Translationis antiquae libri Jobi quae supersunt* (Lipsko, 1870); *Eulogius und Alvar, ein Abschnitt spanischer Kirchengeschichte aus der Zeit der Maurenherrschaft* (tamže, 1872); *Jahve et Moloch* (t., 1874) a nejdůležitější jeho práci *Studien zur semitischen Religionsgeschichte* (tam., 1876—78, 2 d.). — Hlavou rodu jest hr. Roderich, syn Friedricha Karla, bezdětný (nar. r. 1819). *Koll. Dk.*

Baudis Josef, paedagog český (* 13. bř. 1825 v České Velké Skalici nad Úpou). Studoval na staroměstském gymnasiu, pak na fakultě filosofické a vstoupil r. 1848 do alumínátu pražského. Avšak vystoupil z něho po roce, konal pak studia na fakultě právnické, v r. 1851 a 1852 mathematická a fysikální. Byl učitelem matematiky a fysiky na vyšším gymnasiu v Gorici, pak v Jičíně, r. 1868—1869 na akademickém gymn. v Praze a roku 1883—84 povolán na místo ředitele téhož ústavu. R. 1869 jmenován okresním školním inspektorem pro české školy v okrese smíchovském a r. 1875 okres. škol inspektorem pro české obecné a měšťanské školy v Praze; r. 1871 stal se členem zkušební kommisie pro obecné a měšťanské školy v Praze a zůstal jím až do svého jmenování ředitelem **B.** přispíval literárními pracemi z oboru fysiky do »Jičínského Obzoru« (*O pokusech bar. Reichenbacha*), do Řezáčova učitelského kalendáře, »Sborníku« (*O pokuse Foucaultově*), do Maje-rových »Obecných Listů« (1860, *O elektríně a Morseově elektromagn. telegrafu*) a do časop. »Škola a Život«.

Bauditz Sophus Gustav, dánský spisovatel (* 1850). Čelnější jeho novely *Ara-besker* (1877); *Under aaben Himmel* (1882) a *Novelletter* (1887) vynikají zvláště svěžím líčením přírody. Jest i na poli dramatickém činným. *Kra.*

Baudiusová Augusta, herečka němec. (* 1845 v Lipsku). Byvši od herce Baudiusa adoptována a v umění dramatickém vycvičena

vystoupila již v 15. svém roce na jevišti lip-
ském a po krátkém engagementu ve Vrati-
slavi získal ji Laube (1861) ke dvornímu di-
vadlu ve Vídni, při němž jako první veselo-
herní a činoherní milovnice vytrvala až do
r. 1878 provdávši se mezi tím (1873) za dram.
spisovatele Ad. Wilbrandta. Po té vystupo-
vala jen pohostinskou. K předním jejím úlohám
náležely Katinka Heilbronnská, Mína z Barn-
helmu, Jane Eyre, Kateřina ve »Skročení zlé
ženy« a j.

Baudoin [bodoen], též Baudouin Jean,
spis. franc. (* asi roku 1590 v Pradelles —
† 1650 v Paříži). Byl předčtatelem královny
Markéty, stal se při založení franc. akademie
jejím členem. Napsal básně *Les Larmes d'Hé-
raclite* (Lyon, 1609). Pověstným se stal tím,
že cizí díla pod svým jménem vydával, tak
Aventures de la cour de Perse (Paříž, 1629),
kterýžto román Paulin Paris přepisuje prin-
cezně de Conty: *Histoire negropontique*
(Paříž, 1631), jež jest vlastně dílo Pierra de
Boissat.

Baudot [bodò]: 1) **B.** Marc Antoine, fr.
politik († 1830 v Lutichu). Byl zprvu léka-
řem v Charolles. Roku 1792 zvolen do kon-
ventu, kde byl horlivým montagnardem a hla-
soval pro smrt Ludvíka XVI. Působil pak ne-
unavně proti girondistům a potlačil odpor jejich
v Toulouse a Bordeaux. Jako vládní commis-
sař vyznamenal se v bitvě u Kaiserslautern,
zastal se gener. Hoche proti St. Justovi a
přičinil se, aby on obdržel vrchní velení. Ob-
viněn pak, že terrorisoval Elsass, musil prch-
nouti do Švýcarska a Benátek. Za císařství
žil v ústraní a věnoval se opět lékařství. Za
restauroce musil jako kralovrah prchnouti do
Švýcar r. 1816 a vrátil se do Francie po re-
voluci r. 1830. Napsal memoiry, jež se nále-
žají v rukou vdovy přítele jeho Edgarda Qui-
neta

2) de **B.** Joseph Eugène Anatole,
architekt francouzský (* 1834 v Sarrebourgu).
Jest profesorem při museu trocaderském a
členem kommise des Monuments historiques
v Paříži. **B.** vynikl nejen mnohými novými
stavbami, než i rekonstrukcemi budov star-
ších a publikacemi. Z nových jeho staveb
zmínky zasluhují zvláště státní lyceum La-
kanal ve Sceaux, které vyniká účelnou, ano
vzornou úpravou a vnitřním zařízením. —
Z **B.**ových oprav středověkých staveb nejza-
jímavější je rekonstrukce katedrály v Puy-
en-Velay, kostelů ve Brive a Aubazine a ka-
thedrály v Clermont-Ferrandu. Studie **B.**ovy
o stavitelských památkách středověkých uve-
řejněny jsou samostatně pod názvem *Les
Eglises de bourgs et de villages*.

Baudot de July [bodòd'žili] Nicolas,
historik franc. (* 1678 v Paříži — † t. 1759). Byl
delegátem intendantu v Sarlatu. Napsal obšírné
a dosti cenné dějiny, jako *Histoire de la conquête
d'Angleterre par Guillaume* (Paříž, 1701); *Hi-
stoire de Charles VII.* (t., 1697); *de Philippe
Auguste* (t., 1702); *de Charles VI.* (t., 1753);
de Louis XI. (t., 1755) a *Histoire des revolu-
tions de Naples* (t. 1757).

Baudouin [boduên]: 1) **B.** François,
též Balduinus, franc. romanista a historik
(* 1520 v Arrasu — † 1573 v Paříži). Stu-
doval v Paříži, kde se stal příručím Dumoli-
novým a seznámil se s Baifem a Cujaciem;
od r. 1542—47 napsal první své komentáře
právnícké. Roku 1549 převzal po Duarenovi
professuru práv v Bourges a učil tam s ve-
líkým úspěchem, opustil však místo to pro
sváry s Duarenem, který se do Bourges jako
rádce vévodkyně z Berry byl navrátil; i učil
od r. 1555 ve Štrasburku od r. 1556 v Heidel-
berce; v Tridentu oddal se vyučování Karla
Bourbonského, levobočka navarrského krále
Antonína; po smrti tohoto dovozen mu roku
1563 návrat do Paříže; **B.** odšel se slav-
nostně víry protestantské, na kterou byl pře-
stoupil, a stal se profesorem v Douai, načež
r. 1564 k vyzvání Viléma Oranžského odebral
se do Bruselu a marně hleděl pohnouti špan.
Filipa II., by trpěl reformaci. R. 1566 před-
nášel opět v Paříži o pandektech, roku 1568
jmenován professorem v Angersu. R. 1572
vyzván, aby hájil chování se dvora v noci
Bartolomějské, což ale odepřel. Bratr Karla IX.,
vév. z Anjou, povolal jej r. 1573 do Paříže,
jmenoval jej státním radou, a **B.** měl se ode-
brati do Krakova, by tam reorganizoval uni-
versitu, v čemž mu však smrt zabránila. Měl
značné vědomosti právnícké, filologické a hi-
storické a byl vedle Cujacia vůdcem histo-
rické školy právní fide se zásadem, že »bez
dějepisu je právníctví slepým«. Sepsal četné
spisy právnícké, jako: *Jurisprudentia romana
et attica* (Lejda, 1738), mnohé komentáry,
pak spisy histor. neb náboženské: *Constan-
tinus Magnus* (1556); *De institutione historiae*
(1561); *Commentarius ad edicta veterum prin-
cipum rom. de christianis* (1557); *Discours sur
le fait de la réformation de l'Eglise* (1564);
Histoire des Rois et Princes de Pologne; *Oratio
de legatione Polonica* (1573). Povahou svou byl
dvoanem, byl velmi rozmarným, lehkomysl-
ným a svárlivým, ale požíval veliké vážnosti
pro svou učenost.

2) **B.** Pierre Gabriel, missionář franc.
(* 1689 v Arvernu — † 1768 ve Varšavě).
Nabyv pečlivého vychování vstoupil do voj-
ska a nějaký čas sloužil v Paříži ve sboru
královského domu (*les Gens d'armes*). Avšak
záhy vojenský život se mu znechtul a roku
1710 přijal roucho kněží missionářů u sv. La-
zara. Brzy potom byla mu svěšena stolice
theologie v semináři versailleském a později
v Auxerru. R. 1717 byl **B.** poslán do Varšavy
ku kongregaci missionářů sv. Kříže. Naučiv
se polsky zabýval se duchovní správou. Kdysi
vraceje se od nemocného spatřil psa, an ve
tlamě nesl dětskou hlavu, a na blízku uzřel
ohodlané údy dětského trupu. Hluboce dojat
umínil si zabrániti vraždění dětí zřizením
útulku pro sirotky a sirotky. Počal sbírat
k tomu účelu almužny a neunavně vytrvalosti
jeho se podařilo, že již r. 1732 mohl zakou-
piti dům pro sirotky na Krakovském před-
městí, jehož správu svěšil milosrdným sestřám.
Pro nemluvnata, jichž počet vzrostl tehdy na

200. zjednával výživu u kojných v městě i v blízkých vesnicích. Záhy však zřizený útulek nepostačoval, pročez zamýšlel zbudovati rozsáhlejší. V předevezetí svém žádnou překážkou nedávaje se odstrašiti sebral obrovskou částku 300.000 dukátů a vystavěl ve Varšavě špitál Děťátka Ježíše pro nalezence, chudé sirotky, nemocné a mrzáky, jenž dosud trvá. Stavba velkolepé budovy byla ukončena roku 1761, načež B. s několika řeholníky se do ní přesídlil. Správu špitálu vedl až do své smrti. B. byl vzorem kněze a lidumila, celý život posvětil službě ubožákův a sirotků. Ne vzácnou šlechetností a obětivostí spojoval nezlomnou energii. Sr. Bartoszewicz, Historyja szpitali w król. polském (Příloha časopisu »Gazeta lekarska«, 1872).

3) B. Pierre Antoine, malíř francouz. (* 1723 v Paříži — † 1793 tamže). Byl zákem François Bouchera, jehož umělecký způsob stal se mu vzorem. Maloval nejvíce miniatury à la gouache, ve kterémž druhu malby stal se mistrem, a zanechal jen málo obrazů olejových. Maje býti r. 1763 přijat do akademie předložil miniaturu *Fryne před areopagem* a malbu gouachovou *Smrt Britanika*. Předměty, jež maloval sic velmi dovedně, jsou většinou frivolní, scény genrové, koketní postavy ženské, pikantní dobrodružství a p., odpovídající vkusu tehdejší doby. V salonech r. 1765—69 vzbudily jeho práce značnou pozornost, a Diderot i bratři Goncourtové o nich psali s velikým uznáním. Byly často a pěkně reprodukovány rytinami (od Nic. Delaunaye, N. Poncea, Choffarda, Simoneta a Moreaua), tak že mnozí dávají přednost těmto reprodukcím před originály. Pozoruhodnější z maleb B-ových, které podávají nám aspoň věrný obraz tehdejších krojů a umění dekorativního v XVIII. věku, jsou: *La Fille querellée par sa mère*, snad nejlepší z jeho kreseb; *L'Enlèvement au Convent*; *Annette et Lubin*; *Le Carquois épuisé*; *Le Cueilleur de cerises*; *La Sentinelle en défaut*; *Le Jardinier galant*; *Le Confessionnal*, obraz, jež arcibiskup Pařížský dal vyloučiti ze Salonu (1763) jakožto předmět urážející klerus; *Le Coucher de la Mariée*; *Le modèle honnête* a j.; vesměs obrazy, jichž su jety jsou víc anebo méně oplzlé, některé z nich však mají mravoučné pozadí. Mimo to maloval osm miniaturních obrazů ze života Panny Marie a jiné sujety biblické, pak mythologické a také portraity. Rozhodný talent a velikou dovednost B-ovi upříti nelze; při mnohých obrazech pomáhal mu Boucher.

4) B. Jean Magloire (* 15. září 1819 v St. Benoît-sur-Loire — † 11. bř. 1882 v Paříži). Byl učitelem při kolleji v Pont-Levoy, ale vzdal se místa svého a žil v Paříži jako soukromník věnuje se studium mathematickým. Od r. 1851—1857 byl vychovatelem synů vév. Orléanského. Na rozkaz min. vyučování procestoval r. 1863 Belgii, Německo a Švýcarsy, aby seznal školství těchto zemí, a podal o své cestě obšírný a znamenitý referát (Rapport, 1865), načež jmenován generálním inspekto-

rem škol obecných. Jeho vedením zřizeny ve Francii některé školy odborné.

Baudouin de Courtenay: 1) B. Jan, polský dvorní rada († 1822). Psal různé dopisy o magnetismu a překládal z jazyka anglického a francouzského práce dramatické. Některé z nich spracoval samostatněji a přizpůsobil je pro polské jeviště. Z původních spisů B-ových uvádíme: *Rzut oka na Mesmeryzm, czyli system wzajemnych wplywów i skutków, objaśniający teorię i praktykę magnetyzmu zwierzęcego* (Varšava, 1820); *Głębsze uważanie Mesmeryzmu czyli części teorii praktycznej magnetyzmu zwierzęcego, opartej na fizyce Mesmerowskiej* (t., 1821); *Dokończenie Mesmeryzmu czyli cała tajemnica magnetyzmu zwierzęcego odbyta w katechizmie* (t., 1821). Do polštiny přeložil Hufelandova Makrobiotiku, pak některé komédie a dramata od J. B. Molièra (»Lakomec« a j.), Regnarda, D. Garricka J. J. Rousseaua (»Pygmalion«), Picarda, Favarta a jiných. red.

2) B. de Courtenay Jan Ignacy Niccislav, jazykozpytec polský (* 1845 v Radzymiń v gub. varšavské). Roku 1871 byl docentem srovnávacího jazykozpytu při universitě petrohradské, r. 1872 a 1873 návodem milánského prof. Ascolioho konal vědecká studia na území dialektů slovinských i furlanských v jihozáp. zemích rakouských a v severní Itálii. Pak pokračoval ve svých studiích a pracích vědeckých r. 1873 v Miláně, r. 1874 a 1875 v Lipsku; r. 1875 stal se profesorem srovnávacího jazykozpytu na universitě v Kazani, r. 1883 povolán na universitu v Derptě, kdež posud jest činným. Literární činnost B-ova je velmi bohatá věnována jsouc v přední řadě jazykům slovanským, k jichž poznání B. přispěl jednak sebráním hojného materiálu, zvl. dialektického, jednak i výklady rozličných fakt s povýšeného stanoviska jazykozpytného. Věda děkuje mu i hojně a bezpečně množím svého pozitivního materiálu i řadu výkladů, jež z veliké části obstojí vůči povýšeným požadavkům dnešního jazykozpytu. Ovšem přestoupil i B. často hranice jazyků slovanských. Zájímavo jest, že literární jeho práce psány jsou sedmerým jazykem: nejčastěji a nejdůležitější práce publikuje po rusku, vedlé toho píše i polsky, česky (*Několik poznamenání o polském pravopise*, ve Sborníku vědeckém, I, 1868), slovinsky, italsky, francouzsky a německy. Samostatné práce B-ovy jsou: *O drevne polskom jazyké do XIV. st.* (Lipsko, 1870); *Opýt fonetiky reťjanskich govorov* (Petrohrad, 1875); *Reťjanskij katicichizis* (1875); *Übersicht der slav. Sprachenwelt im Zusammenhange mit den anderen ario-europäischen Sprachen* (Lipsko, 1884); chystá *Materialien zur slavischen Dialektologie und Ethnographie*. Mimo to uveřejňuje jeho práce vědecké celá řada publikací periodických, tak: »Slav. sborník«, »Russ. filol. věstník«, »Žurnal minist. nar. prosv.«, »Atti dell IV. Congr. internazionale degli orientalisti« (Flor., 1881), Kuhnovy »Beiträge zur vergl. Sprachforschung«, Jagičův »Archiv für slav. Philologie« atd. Vedlé prací přísně vědeckých vydat

B. o sobě i v rozmanitých časopisech četné rozpravy a výklady směru populárnějšího; tak mimo jiné přeložil Purkyňovo pojednání O korzyciách z rozprzestrzenia laciňského sposobu písania v dziedzinie jez. slowiaňských (Varšava, 1865) a Fr. Bol. Květa spis Popularna nauka wychowania (t., 1865). Zty.

Baudrillart [bodrilär] Henri Joseph Léon, národní hospodář franc. (* 1821 v Paříži), studoval na Collège Bourbon, kde obdržel r. 1841 čestnou cenu filosofickou. Za spis *Discours sur Voltaire* (1844) dostalo se mu čestné zmínky a za *Eloge de Turgot* ceny od Akademie franc. r. 1846 a za dílo *Jean Bodin et son temps* ceny Monthyonovy r. 1853. Následkem toho povolán do redakce »Journal des debats« a »Journal des Économistes«, kde setrval od r. 1855—64; v r. 1868 a 1869 řídil »Constitutionnelle«. Roku 1845 povolán za profesora národ. hospodářství na Collège de France a r. 1866 stal se tam professorem dějin národního hospodářství. Za Napoleona III. jmenován generál. inspektorem biblioték roku 1869 a jest také professorem národního hospodářství na Ecole des ponts et chaussées a členem Institutu od r. 1863. Sepsal četné spisy národohosp., vynikající jasným slohem, v nichž přilhlíží zvláště k poměru vědy té k ethice: *Philosophie de l'économie politique* (Paříž, 1883); *Des rapports de la morale et de l'écon. polit.* (t., 1860), dle přednášek jeho, dílo poctěné Akademií franc. a Akademií věd morál. a politických; *Publicistes modernes* (t., 1862; 2. vyd. 1863) dle článků v »Revue de deux mondes« a v »Journal des debats« uveřejněných. Dále: *Manuel d'économie polit.* (t., 1857; 5. vyd. 1885); *Etudes de philosophie morale et d'écon. polit.* (1858, 2 sv.); *Lectures choisies d'écon. polit.* (1883); *Liberté du travail* (1865); *Elements d'écon. rurale, industrielle et commerciale* (1868); *Econ. polit. populaire* (1869; 2. vyd. 1876); *La population en France au XVIII. siècle. De l'enseignement moyen et industriel* (1874); *La famille et l'éducation* (1874); *Histoire du luxe privé et public* (1878—80, 4 sv.); *Manuel d'éducation morale* (1885) a k podnětu Akademie věd morálních: *L'Etat moral et matériel des populations agricoles* (t., 1880—88, 2 sv.); *Conférences populaires faite à l'asile de Vincennes* (1866—69) obsahuje populární stati národohospodářské. Kromě toho přispíval do některých časopisů, slovníkův a děl souborných.

Baudry [bodry]: 1) **B.**, řečený de Bourgueil (Balderic, Baldericus, Balderich), biskup a spisov. franc. (* asi 1046 — † 1130), studoval na slavené tehdy škole angerské, pak vstoupil do kláštera benediktinského v Bourgueilu (dep. Indre et Loire), jehož opatem stal se r. 1079, a r. 1107 dosedl na biskupský stolec v Dólu v Bretagni. Jako opat hleděl si více poesie a korespondence s literáty francouzskými nežli kázně klášterní Úřadu biskupského ujal se horlivě usiluje o povznesení obecného vzdělání v Bretagni, ale skrovná míra dosažených úspěchů znechutila mu úřad pastýřský, i vydal se na cestu po klášterech

anglických a normandských. Konec života strávil na statku biskupském Saint-Samson sur Rille v Normandii. Vždy ochotně účastnil se koncilův a synod církevních. Spisy jeho psány jsou latině. Básně jeho zachovaly se v rukopise ze XII. století. Ceny valně nemají. Některé (obsahu historického) uveřejnili Duchéane v »Hist. Franc. Scriptores« (IV. sv., str. 151. a násl.) a Delisle v »Mémoires de la Société des antiquaires de Normandie« (VIII. sv.). Ze spisův prosaických vytknouti jest: *Historiae Hierosolymitanae libri IV.* obsahující dějiny L. výpravy křížové od r. 1095 — 12. srp. 1099. Jest to stilistické přepracování kroniky *Gesta Francorum* a rozhojnění její přímětky básnickými a zprávami několika účastníků, při čemž však pohřichu není snadno rozeznati ony od těchto. Kroniku tu uveřejnil Bongars v »Gesta Dei per Francos« (I. d., str. 81.—138.), nejnověji Ch. Thurot v »Recueil des historiens occidentaux des croisades (IV. sv.). Dále sepsal: *Vita Roberti de Arbrissello* (v »Acta sanctor.«, III. sv., 603—608.); *Vita s. Hugonis, episcopi Rothomagensis* (v »Neustria pia«); *Vita s. Samsonis, episcopi Dolensis* (zlomky v »Acta sanctorum ordinis s. Benedicti«. I.). Vedle toho píše se mu celá řada spisův jiných.

2) **B.** Frédéric, filolog franc. (* v Rouenu 1818 — † 1885 v Paříži). Původně právník, oddal se později studiu filologie a literatury, jsa zaměstnán u různých knihoven, posledně jako administrátor knihovny Mazarinské. Od r. 1879 byl členem Académie des Inscriptions et belles-lettres. Z prací jeho uvádíme: *Etude sur les Védas* (Paříž, 1855); *Les frères Grimm, leur vie et leurs travaux* (t., 1864), jakož i překlad *Les Contes des frères Grimm; Résumé élémentaire de la théorie des formes grammaticales du sanscrit* (1852); *De la science du langage et de son état actuel* (1864); *Grammaire comparée des langues classiques* (zvukosloví, 1868). Vydal a kommentoval: *Les Mémoires de Joseph Foucault* (1882). Z jiných oborův uvádíme: *Les derniers jours de la Chine fermée* (Paříž, 1855) a j.

3) **B.** Paul J. A., malíř francouzský (* 7. listopadu 1828 v La Roche sur Yon — † 1886 v Paříži). Jsa synem chudého dřevěnkáře učil se nejprve hudbě, dosti záhy však dostal se k maloměstskému učíteli kreslení, jenž brzy poznal neobyčejné jeho nadání. Se stipendiem 400 fr. vypravil se **B.** do Paříže a vstoupil do atelieru Drollingova, staršího umělce směru akademického. R. 1847 dostalo se mu druhé ceny a o tři roky později i velké ceny římské. Na půdě italské ocitil se **B.** v ovzduší s uměleckou povahou jeho zvláště se srovnávajícím. Cemu od mistrů velkého slohu, jakož i od koloristů benátských se naučil, dokázal pak v řadě obrazů, jež v Saloně potkaly se se značnými úspěchy. Byly to zejména: *Poprava Vestálky; Diana; Toiletta Venušina; Fortuna a dítě* (Musée du Luxembourg); *Leda; Venus Anadyomene* (*La perle et la vague*); *Magdalena; Sv. Jan Křtitel*. Z jeho maleb historických proslulo *Zavraždění Maratovo* (1861). Realistický rys umělecké individuality **B.**ovy

došel nejlepšího výrazu v četných jeho portraitech. Arcidílem umělcovým jsou malby jeho ve foyeru Velké opery pařížské. Nežli rozsáhlého díla toho se podjal, odejel **B.** znova do Itálie, a tak bezpříkladná byla svědomitost jeho, že se nespokojil pouhým studiem, ale že i kopíroval fresky Michelangelovy v Sixtinské kapli a Rafaelovy ve Farnesině. Malby samy, na plátně olejovými barvami provedené, jsou výsledkem desíleté práce. Jest to jeden z nejznamenitějších cyklických výtvořů dekorativního malířství našeho věku. Nesa na sobě stopy studia starých mistrů jest přece zároveň výrazem samostatné povahy umělecké. Vliv Michelangelův připomínají mohutné tvary postav jednotlivých, Pavla Veronese zase kompozice velikých obrazů hlavních; kolorit není dalek jemné sharmonisovanosti benátské, v tpech, v pojímání, v provedení obráží se zase duch moderní, a celek jest proniknut a sjednocen zvláštní mohutnou individualitou umělcovou. Ještě osobitější a modernější jsou dekorativní malby v Paláci spravedlnosti. Provedení velkolepého cyklu ze života *Jenny d'Arc* pro Pantheon, k němuž **B.** již mnoho studií a náčrtků měl nastřádáno, překazila smrt umělce. Pro mistra tak vzácné ceny měla Francie ovšem nejvyšší vyznamenání; byl r. 1875 jmenován komandérem Čestné legie, r. 1870 členem Institutu a r. 1881 udělena mu velká čestná medaile. *Td.*

Bauduins [bodyēn] *Adrien François*, malíř a rytec vlámský, vlastně *Adriaen Frans Boudewyns* (* 1644 v Bruselu — † tamže asi kolem 1720). Před r. 1670 odešel do Paříže a žil tam až do r. 1674. Za pobytu toho pracoval se svými krajany *Abrahamem Genoelsem* a *A. F. van der Meulen* o kartonech, dle nichž byly zhotoveny gobeliny pro krále francouzského. Krajiny **B.**ovy, jež obyčejně *Peeter Bont* postavami oživoval, majíce velmi čerstvý kolorit a jsouce jemně provedeny upomínají živě na obrazy *Jana Brueghela*; svého času byly velmi hledány. Dosud nalézájí se některé v Madridě, Rotterdamu, Antverpách, v galerii v Louvru a v Drážďanech, také v klášteře strahovském v Praze a j. **B.** sám ryl některé z vlastních obrazů, pak krajiny *van der Meuleny* a *Genoelsovy*.

Bauer: 1) **B.** *František Sal.*, biskup brněnský a spisovatel český (* 26. ledna 1841 v Hrachovci na Moravě). Studia gymnasiijní konal v Kroměříži, bohoslovecká v Olomouci a byv r. 1863 na kněze vysvěcen poslán za kaplana do Výškova. Po roce stal se adjunktem bohoslovecké fakulty v Olomouci, pak doktorem bohosloví a professorem biblického studia tamtéž. R. 1873 povolán byl za řádného profesora biblického studia Nového zákona na universitu pražskou. Jako v Olomouci, tak i v Praze vedl si velice čile v životě spolko-
vém; tak při Dědictví sv. Prokopa byl jednatelem, později pokladníkem; zasedal ve výboru Svatováclavské záložny a byl pokladníkem, mistopředsedou a posléze předsedou křesťanské akademie. Byl též rektorem arcibiskupského semináře v Praze až do roku svého jme-

nování biskupem brněnským (30. května 1882) Spisovatelem osvědčil se mnohými statmi. původními i přeloženými, jež uveřejňoval v různých časopisech; tak do časopisu katolického duchovenstva napsal zejména: *Církevní život ve Valašsku; Euseb. Sofr. Hieronyma o ustanovičném panenství blahoslav. P. Marie; Janse-
niovcí; Objasnění slov sv. Ireneae o sepsání evangelii; Všeobecný sjezd katolíků rakouských roku 1877* atd. Sv. Makaria egypt. padesát homilií duchovních, jež přeložil kněz Jan Vlček, **B.** k tisku upravil a úvodem, jakož i summariem a ukazovatelem opatřil. Podobně Tertullianovc Apologetikum, pfeł V. Vojákem, opatřil vysvětlivkami a ukazatelem. Z překladů jeho uvádíme zevrubnější spis *Ackermannův: Útěcha věrných duší v očistci*, který vyšel již ve mnoha vydáních. Jako biskup vede si **B.** statečně, neohroženě na roli církevní i školské; vystupuje mužně na sněmích, v poradách biskupských i schůzích učitelských; zejména zasazuje se o to, aby slovanskému lidu na Moravě dostalo se rovného práva jazykového. *Jř.*

2) **B.** *Leopold*, stenograf (* 1840 — † 1874). Odbyv gymnasium v Pisku odebral se roku 1861 na univ. pražskou. Vstoupiv do stenografického spolku nedávno *Fügenerem* založeného nalezl vděčné pole činnosti. Již při II. vydání *»Těsnopisu českého«* (1864) byl **B.** členem kommisie pro převedení těsnopisu *Gabelsbergerova* na jazyk český; krácení větní v II., jakož i v III. vyd. *»Těsnopisu českého«* jest skoro výhradně prací **B.**ovou. Podrobiv se s vyznamenáním r. 1865 zkoušce z českého i německého těsnopisu při státní zkušební kommissi vyučoval pak v četných kursech veřejných i soukromých velmi horlivě; posléze byl učitelem těsnopisu na české vyšší reálce a na akad. gymnasiu. **B.** vzorně autografoval též nějakou dobu časopis *»Měsíčník I. praž. spolku stenografů Gabelsbergerských«* a redigoval od r. 1868 do r. 1874 *»Monatschrift«* téhož spolku. Od něho pochází valná část článků cenných v těchto časopisech, jakož i náčrtek: *Těsnopis český, dějepisný nástin rozšíření se těsnopisu v Čechách a činnosti I. praž. spolku stenografů Gabelsbergerských.* **B.** byl jedním z nejlepších praktiků těsnopisu českého; na sněmě českém byl v l. 1865—74 revisorem. *Př.*

3) **B.** *František*, professor a spisovatel český i německý (* 25. března 1845). Studoval gymnasium i fakultu filosofickou v Praze, rodišti svém; nyní jest professorem na německém gymnasiu brněnském. Od r. 1879 jest **B.** literárně činný v oboru cestopisném, didaktickém a jako překladatel belletrie české na jazyk německý, jimž obecnstvo německé seznamuje se zdařilými plody literatury české. Roku 1883 vydal **B.** vzorný překlad Čechovy povídky *»Mezi knihami a lidmi«*, s názvem *Unter Büchern und Menschen*, roku 1884 pak výbor z téhož spisovatele *Ausgewählte Novellenen Svatopluk Cech's* (obě v lipské universální bibliotéce Reclamově), některé povídky přeložil v časopise *»Von Pol zu Pol«*, jiné chová ještě v rukopise. Naopak z němčiny přeložil **B.** do češtiny píseň středohornoně-

meckou *Roland, rek boží* (Brno, 1883); rovněž podlé středohornoněmeckého »König Rother« spracoval povídku *Dětřich Rother* (v »Mor. Novinách«). — Výsledkem hojných výletův a cest po Moravě jsou **B**-ovy četné cestopisy a popisy jednotlivé (české i německé), v nichž líčí krásy vynikajících památek a krajin moravských. Největší cestopisné dílo **B**-ovo jest *Podzemní žaláře na brněnském Špilberku a osudy nejzajímavějších vězňů* (Praha, 1887).

4) **B**. Vasilij Vasiljevič, prof. dějin všeobecných na univ. petrohradské (* 1833 — † 1884) Narodil se v Petrohradě, kdež po studii gymnasijských ukončil roku 1855 fakultu historickofilologickou jakožto kandidát. Roku 1858 dosáhl **B**. hodnosti magistra historie, r. 1860 pak poslán do ciziny, aby ve svém oboru se zdokonalil. Navrátil se povýšen byl za doktora a povolán za prof. dějin všeobecných na univ. petrohradskou. **B**. vydal dvě dissertace: *Athinskaja igemonija* (Petrohrad, 1858); *Epocha drevnej tyranniji* (t., 1863), pak studii *Snošenija Rossiji s germanskimi imperatorami v konci XV. i načalě XVI. stol.* (tamže, 1870). Kromě toho napsal **B**. řadu statí dějepisných.

5) **B**. Franz Andreas, německý malíř a kreslič květin (* 1758 ve Feldsbergu v Dolních Rakousích — † v Londýně 1840). S počátku byl u knížete Dietrichsteina, r. 1788 přišel do Anglie a r. 1790 stal se kresličem při botanické zahradě v Kew a dvorním malířem krále Jiří III. Hlavním jeho dílem jsou kresby pro botanické dílo *Hortus Kewensis* od Aitona (v Londýně, 1810—1813, 5 sv.). Originály kreseb jsou v Britském Museu v Londýně. Také ve fyziologických a anatomických kresbách pracoval se zdarem vedením proslulého fyziologa a anatoma Evrarda Homea. Bratr jeho:

6) **B**. Ferdinand Lucas, také malíř květin, ryjec a botanik (* ve Feldsbergu v Dolních Rakousích 1760 — † v Hietzingu u Vídně 17. března 1826), byl nejlepším malířem květin své doby vynikaje věrností a při tom i svérázným, geniálním pojetím a srozumitelným podáním svého předmětu. Záhy obíral se pečlivým studiem přírody, a to najmě vedením patera Boccia, převora kláštera benediktinského ve Feldsbergu; kresby **B**-ovy z těch dob jsou teď v galerii knížete Al. Liechtensteina ve Vídni. U botanika Mikuláše von Jacquin ve Vídni zdokonalil se ve zobrazování květin a nabyl v tom takové zrůčnosti, že se stal velmi hledaným ilustrátorem děl botanických. Známosti jeho s některými anglickými botaniky vedly jej do Londýna, odkudž účastnil se výpravy kolem světa s botanikem Robertem Brownem. R. 1806 vrátil se do Londýna a r. 1812 do vlasti, kdež usadil se v Hietzingu. Jeho vzácné sbírky rostlin a kreseb koupilo rakouské přírodovědecké museum ve Vídni. **B**. vydal *Illustrationes Plantarum Florae Novae Hollandiae* (Londýn, 1806—11, 3 seš.), a ilustroval botan. spisy Johna Sibthorpa, A. B. Lamberta, St. Endlichera, Johna Lindleye a Mikona.

7) **B**. Anton, něm. právník (* 1772 v Marburce — † 1843 v Gotinkách). R. 1793 stal se docentem, r. 1797 prof. v Marburce, r. 1813 v Gotinkách a r. 1840 tajným justičním radou. Náleží ke škole práva přirozeného, o němž napsal *Lehrbuch des Naturrechtes* (1808); obíral se právem soukromým francouzským (*Lehrbuch des franš. Civilrechtes* [1809] a některé monografie), pak trestním právem, které snažil se sbudovati na základě filosofických dedukcí, nedbaje při tom dosti pozitivního práva. Další jeho spisy: *Grundsätze des Criminalprocesses* (1805); *Grundzüge des philos. Criminalrechtes* (1825); *Lehrbuch des Strafrechtes* (1827); *Die Warnungstheorie* (1830); *Lehrbuch des Strafprocesses* (1835); *Sammlung von Strafrechtsfällen* (1835—39); *Anleitung zur Criminalpraxis* (1837); *Abhandlungen aus dem Strafrecht und Strafprocess* (1840—43). JT.

8) **B**. Andreas Friedrich, mechanik německý (* 1783 ve Štuttgartě — † 1860 v Oberzellu u Vircpurku), jest spolu s Friedr. Königem vynálezcem rychlolisu. Učil se u optika a mechanika Baumanna, navštěvoval přednášky Bohnenbergerovy na univ. v Tubinkách, odešel pak do Anglie, aby v tehdejší středisku technických vědomostí náležitě prakticky se vzdělal. R. 1807 seznámil se s Königem, s nímž společně provedl konstrukci rychlolisu. Byl pak ředitelem Königovy strojírny v Londýně a spoluzakladatelem světoznámé továrny na rychlolisy v Oberzellu u Vircpurku.

9) **B**. Karoline, něm. herečka (* 1807 v Heildelberce — † 1878 ve ville Broelberg u Curichu). Proslula stejně svým hereckým uměním jako dobrodružným životem. Roku 1822 vystoupila ponejprv na dvorním divadle v Karlsruhe jako Markéta v Ifflandových »Die Hagestolzen« a to s velikým úspěchem. Vynikala hned s počátku pikantním půvabem, přirozeností a zvláštním talentem jak v komediích salonních, tak zase vážnými vlastnostmi v tragédiích. R. 1824 byla povolána do Berlína na Königovo městské divadlo, brzo po té na divadlo dvorní. Tam zůstala až do r. 1828, načež, když seznámila se s princem Leopoldem Koburským, odejela na krátký čas do Koburga, a potom opustivši divadlo docela, odebrala se do Londýna. Tam jako hr. z Montgomery vstoupila r. 1829 s princem Leopoldem v morganatický sňatek, a to hlavně prostřednictvím svého strýce Christiana von Stockmar, který na dvoře princově byl zároveň lékařem a dvorním maršálkem. S princem však rozešla se již po roce, když on r. 1831 přijal královskou korunu belgickou. Vrátila se tedy k divadlu znova a v Německu dobyla stejných úspěchů jako dříve. R. 1831 byla engažována do Petrohradu, kde stejné příznivě byla přijata. r. 1834 hrála pohostinsky a s velikým úspěchem ve Vídni, Pešti, Lipsku, Hamburce, Berlíně, Lubeku a posléze v Drážďanech, kdež od r. 1835—44 byla členem divadla dvorního těšic se neustále přízni obecenstva. Vynikla zejména v úlohách Preciosy, Donny Diany, Julie (v Romeu a Julii), Marie Stuartovny, Princezny v »Tassu« a jiných, zvláště však

v úlohách veselých a pikantních. R. 1844 opustila jeviště na dobro a vdala se za polského emigranta hr. Ladislava Broel-Platera. **B.** vydala řadu zajímavých memoířů ve spisech: *Aus meinem Bühnenleben* (v Berlíně, 1866; 2. vyd. 1876, 2 sv.) a *Komödiantenfahrten* (t., 1875; oba spisy vydal Arnold Wellmer), v nichž líčí vlastní dobrodružství i berlínskou vznešenou společnost z let 1825—35. Spis vydaný po její smrti: *Aus dem Leben einer Verstorbenen, verschollene Herzensgeschichten* (Berl., 1878—80, vydal A. Wellmer), dopisy to a memoíř, zprůsobil mnoho rozhořčení, zejména v Anglii, kde r. 1886 vyšel jejich překlad, a dlouholetý spor mezi vydavatelem a hrabětem Platerem. Srovn. Brunier, Karoline **B.** in ihren Briefen (Bremy, 1876).

10) B. Bruno, německý filosof a kritik biblický (* 6. září 1809 v Eisenberce v Sasku-Altenburce — † 13. dubna 1882 v Rixdorfu u Berlína). Studoval na universitě berlínské, na níž habilitoval se roku 1834 jako licenciát theologie. Jsa stoupencem školy Hegelovy napsal *Kritische Darstellung der Religion des alten Testaments* (Berlín, 1838, 2 svazky) a několik článků v »*Zeitschrift für die spekulative Theologie*« (1836—1838). Jako mimořádný profesor v Bonnu opustil neočekávaně svoji stranu a postavil se na stanovisko dřívějšímu docela protivné. V Bonnu napsal: *Kritik der evangelischen Geschichte des Johannes* (v Bremách, 1840) a *Kritik der evangelischen Geschichte der Synoptiker* (Lipsko, 1841 až 1842, 3 sv.; 2. vyd. 1846), v nichž obviňuje Straussa z nedůslednosti a theologii mnoho výtek činí. Následkem toho odhata mu byla od pruské vlády venia legendi, načež napsal: *Die gute Sache der Freiheit und meine eigne Angelegenheit* (Curich, 1843). Usadil se pak trvale v Berlíně obíraje se pracemi kritickými a historickými; tyto vztahují se většinou na francouzskou revoluci a Německo XVIII. věku, jsou však psány velmi strannicky a vášnivě. Zal. »*Allgemeine Litteraturzeitung*« (1843—44) a vydal dále theologické spisy, negativně kritické: *Kritik der Evangelien* (Berlín, 1850—52, 4 sv.); *Kritik der paulinischen Briefe* (tamže, 1850—52, 3 sv.) a *Apostelgeschichte* (t., 1850); později: *Philo, Strauss, Renan und das Urchristenthum* (Berl., 1874); *Christus und die Caesaren* (t., 1877), ve kterýchž spisech proti Straussovi počátek křesťanství klade do času římského císařství; *Einfluss des engl. Quakerthums auf die deutsche Cultur und auf das englisch-russische Projekt einer Weltkirche* (t., 1878). V letech padesátých Rusko pokládal za povolané státi v čele civilizace a lidskosti; v letech posledních stal se stoupencem směru politickokonservativního a spolupracovníkem Wagerova »*Staats- u. Gesellschaftslexicon*«. Potom jal se velebiti Bismarcka a napsal v tom smyslu: *Zur Orientierung über d. Bismarck'sche Aera* (Kamenice, 1880) a *Disraelis romantischer und Bismarck's socialistischer Imperialismus* (tamže, 1881). red.

11) B. Edgar, bratr před., publicista a filosof něm. (* 1820 v Charlottenburgu — † 1886

v Hannoveru). Studoval v Berlíně theologii, pak práva. Jsa horlivým stoupencem náboženských a politických ideí svého bratra Bruna podnikl obranu jejich spisem: *Bruno B. und seine Gegner* (1842), avšak vzdělav jej podruhé pod názvem *Der Streit der Kritik mit der Kirche und dem Staat* (Bern, 1843) uvězněn za to v pevnosti magdeburské na čtyři léta. Za té doby vydal: *Die Geschichte der konstitutionellen Bewegungen im südlichen Deutschland während der Jahre 1831—34* (t., 1845, 4 sv.); *Geschichte des Lutherthums* (Lipsko, 1846—47); *Über die Ehe im Sinne des Lutherthums* (tamže, 1847). Z vězení byv propuštěn, **B.** zdržoval se nejdéle v Altoně, kde redigoval »*Norddeutsche Freie Presse*«; později založil tam s lutherským biskupem Koopmanem týdeník *Kirchliche Blätter a Christlich-politische Vierteljahrsschrift*. O politických otázkách časových napsal: *Englische Freiheit* (Lipsko, 1857); *Die Rechte des Herzogthums Holstein* (Berlín, 1863); *Die Deutschen und ihre Nachbarn* (Hamburk, 1870); *Der Freimaurerbund und das Licht* (Hannover, 1877) a j. Vsk.

12) B. Vilém, vynálezce podmořské lodí, rodem Bavor z Dilling ve Svábku (* 1822 — † 1875). Jako poddůstojník sloužil ve vojtě bavorském, pak jako dobrovolník na straně šlesvickoholštýn. proti Dánům (1848). V Holštýnsku pojal **B.** myšlenku, která sestrojiti podmořskou loď k ochraně břehu. Po mnoha pokusech (1851 a 1855) a po marných poptávkách v Němcích a Anglii uchýlil se **B.** na Rus. Když pokus s lodí od něho stavěnou se podařil (1863), jmenovala jej vláda ruská stavitelem lodí podmořských a darovala mu ročních 14.000 zl. stf. jako doživotní pensi. Loď **B.**-ova hodí se též k vyvažování do povětří lodí nepřátelských. Mimo to **B.** jest vynálezcem podmořských člunů dělových. red.

13) B. Ferdinand, svobodný pán, říšský ministr vojenství v Rakousko-Uherském mocnářství (* 7. března 1825 ve Lvově v Haliči). Jsa 11letý hoch vstoupil co chovanec do c. k. akademie inženýrské ve Vídni; jmenován v říjnu 1841 poručíkem v armádě do vyššího kursu téže akademie. Rok po tom vřáden do sboru inženýrského (nyní štáb ženijní či hradebnický); v březnu 1848 povýšen na setnického zástupce (kapitán-lieutenanta, nyní setníka 2. třídy), načež v listopadu 1848 účinkoval při stělbě na Lvov ve hlavním stanu zemského velitele generála jízdy bar. Hammersteina. R. 1854 jmenován majorem do 48. pluku pěšího arcivévody Arnošta; když pluk rozmožen r. 1859 na stav válečný, stal se **B.** velitelem praporu granát-nického a bojoval v Itálii proti spojeným Francouzům a Piemontanům. V bitvě u Solferina 24. června bojoval pluk **B.**-ův v brigádě Hodi-tzově, v divisi Sztankovicově v I. sboru hrab. Člám-Gallasa, ve II. armádě. Tři prapory, mezi nimiž granát-nický **B.**-ův, útočily pod samým hradem solferinským udatně, ale proti přesile marně. Za chrabrost při této příležitosti vyznamenán **B.** vojenským křížem záslužným s válečnou ozdobou. R. 1862 povýšen na plukovníka. Když r. 1866 vypukla válka,

imenován **B.** brigádníkem u 5. sboru v Itálii, kde v bitvě u Custozzy co nejčestněji se vyznamenal. Měl pod sebou pěší pluky 28. a 70., 19. prapor myslivcův a 4liberní baterii pěší číslo 3. V. Boj zůfil nejvíce mezi samotami Fenilone, Jese a Pernisa, mezi vesnicemi Olios a Custozzou a Italové uvrženi v útěk přes potok Tione. Když **B.** chtěl nepříteli pronásledovati, sám velitel sboru jej od toho zdržel nařizuje, aby se uspokojil úspěchy dosaženými. Brigáda **B.**-ova dále činně se účastnila při útoku na pevné postavení nepřítelovo u Sta. Lucia nad Tionem. Za chrabrost osvědčenou v této bitvě vyznamenán **B.** řádem Leopoldovým s ozdobou válečnou. Po válce určen plukovník **B.** zase k velení pluku, a to pěšimu 46. Roku 1868 jmenován brigádníkem a ještě téhož roku povýšen na generálmajora. Na jaře r. 1873 povolán **B.** do Mostu nad Lítavou, aby tam řídil jistý druh cvičby mající za účel změny ve způsobu boje pěchoty. V říjnu téhož roku jmenován velitelem 2. pěší divise ve Vídni a v květnu 1874 povýšen na podmaršálka. V říjnu téhož roku svěřeno mu velitelství učebního běhu na průpravu k štábnímu důstojnictví ve Vídni, a roku 1876 i vrchní řízení armádní školy střelecké v Mostě nad Lítavou. V říjnu 1878 ustanoven **B.** vojenským velitelem do Sibině, v dubnu 1882 zemským velitelem do Vídne, ke kterémužto důstojenství připojeno ku konci téhož roku i velení nad 2. sborem tamže. V dubnu 1881 jmenován tajným radou, v listop. téhož roku plným zbrojmistrem, v únoru 1882 svobodným pánem a 1. ledna 1883 majitelem pěšího pluku čís. 84. nově postaveného. V březnu 1888 jmenován ministrem vojensství, ovšem beze směru a vlivu politického dle zásady, že vojsko nepolitizuje. Za výtečné řízení velikých cvičeb závěrečných na podzim r. 1884 vyznamenán řádem železné koruny 1. třídy a při jubileu 50leté služby vojenské velkokřížem řádu Leopoldova. *F.M.*

14) **B. Klara**, pseudonymem Karl Deltel, něm. spisovatelka románů (* 1836 ve Swinemünde — † 1876 ve Vratislavi). Byla vychována v Poznani a zdokonalivši se v naukách literních a v hudbě přijala místo u vznešené rodiny v Petrohradě, odkud přesídlila se do Drážďan. Zde vyučovala hudbě a seznámivši se s básníkem a kritikem G. Kühnem jala se popudem jeho těžiti také ze svého nadání spisovatelského. Romány její mají za podklad společenský život, jehož rozmanité stránky seznala na Rusi. Důležitější z nich jsou *Bis in die Steppe* (Stuttgart, 1868); *Nora* (1871, 2 sv.); *Zwischen Vater und Sohn* (1873, 2 sv.); *Ein Dokument* (1876, 4 sv.); *Novellen* (1874—75, 2 sv.); *Russische Idyllen* (1878). *Vsk.*

Bauerbach, vesnice se 380 ob. u Meining, kde Fr. Schiller uprchnuv ze Stuttgartu od prosince 1782 až do července 1783 žil na statku paní z Wolzogenů zatajen pode jménem dr. Ritter.

Bauerle Adolf, něm. básník dramatický (* 1786 ve Vídni — † 1859 v Basileji). Od r. 1808 byl sekretářem Leopoldovského divadla

ve Vídni. Skládal veselohry a místní frašky, které svou dobou těšily se veliké oblibě a hojně provozovány jsou na jevišti. Tiskem vyšly ve sbírce »Komisches Theater« (Pešť, 1820—26). *V.M.*

von **Bauernfeld** Karl Maximilian inženýr a geodet (* 1818 v Arzbergu v Horních Frankách). R. 1846 stal se mimoř. professorem techn. školy inženýrské v Mnichově a byl mimo to inženýrem při gen. ředitelství státních drah bavorských až do r. 1851, kdy stal se řádným professorem geodaesie a inženýrství na polytechnice mnichovské a konservátorem technických jejích sbírek. Roku 1858 vstoupil jako vládní a stavební rada do vrchního stavebního úřadu. Vědecky **B.** poprvé vynikl r. 1846 spracovav Pauliho theorii klenobcestou analytickou. Dále získal si velké zásluhy o zavedení skelných hranolů do praxe geodetické, a kříž hranolový od něho r. 1851 vynalezený doznal brzo obecného rozšíření (*Ein neues Messinstrument*, Mnichov, 1851). R. 1853 zabýval se theorii plochoměrů lineárních (planimetrův od Ernsta, Wettliho, Hansena a j.), začal universita erlangská jmenovala ho doktorem filosofie. **B.** první napsal učebnici geodaesie systematicky a přesně vědecky (*Elemente der Vermessungskunde* Stuttg., 1856—58). R. 1857 provedl tlakoměrné měření výšek v Alpách, při které příležitosti nejprve poznán byl vliv sálání tepla zemského na podobná měření; v letech 1864 a 1866 uveřejnil různá pozorování o lomu paprsku světelného ve vzduchu a r. 1867 zastupoval Bavorsko na mezinárodním sjezdu pro evropské měření stupňů v Berlíně. Dle jeho návrhu byla polyf. technická škola v Mnichově zorganizována na vysokou školu technickou, a **B.** stal se jejím ředitelem. Povýšen byv r. 1873 na šlechtictví resignoval násl. roku na místo ředitele a stal se členem nejvyšší rady školní v ministerstvě kultu a vyučování; avšak jeho činnost jako odborného učitele a přednosty odboru pro inženýrství na vys. škole technické tím nebyla přerušena. Od r. 1871 jest **B.** místopředsedou stálé komisse pro evropské měření stupňové. Další jeho uveřejněné spisy jsou: *Die atmosphärische Strahlenbrechung* (Mnichov, 1864—66); *Die Bedeutung der modernen Gradmessungen* (t., 1866); *Ein Apparat zur mechanischen Lösung der nach Ptothent, Hansen u. s. w. benannten geodetischen Aufgaben* (t., 1871); *Ergebnisse aus Beobachtungen über terrestrische Refraction* (t., 1880, 1882, 1888); *Das bairische Praecisions-Nivellement und seine Beziehungen zur europäischen Gradmessung* (t., 1880); *Beobachtungen und Untersuchungen über die Eigenschaften und die praktische Verwerthung der Naundet'schen Aneroid-Barometer* (t., 1874). *Mü.*

von **Bauernfeld** Eduard, něm. básník dramatický (* 13. led. 1802 ve Vídni). Záhy osiřev a za velikých nesnází dostudovav nastoupil r. 1826 ve Vídni dráhu úřednickou. Po cestě, kterou vykonal r. 1845 do jihozápadního Německa, do Paříže a Londýna, zatažil po větší volnosti v životě vefejném

i postavil se r. 1848 se svým přítelem A. Grünem v popředí politického hnutí. Brzo na to opustil službu státní. O 70. narozeninách významen byl řádem železné koruny a šlechtictvím, o 80. diplomem doktora filosofie university vídeňské. **B.** osvědčil básnické nadání nejprve překladem některých básní Shakespearových, pak skládal veselohry, které se nejvíce ve vyšších společenských kruzích vídeňských odehrávají a případně líčí osoby duchaplným a vtipným dialogem v děj vplétaje jemnou satiru na poměry časové, zvláště za doby starého policejního řádu v Rakousku; ale také z nedostatku vynalézavosti básnickovy často opakují se tytéž motivy. Nejlepšího úspěchu došly veselohry *Das Liebesprotokoll; Bürgerlich und romantisch; Grossjährig; Aus der Gesellschaft; Der litterarische Salon; Die Gebeserten; Krisen; Der kategorische Imperativ; Bekenntnisse; Die Virtuosen; Aus der Gesellschaft; Moderne Jugend; Der Landfriden.* Z **B.**ových ostatních básní zvláště xenie, epigramy a satirické kusy, jako *Die Reichsversammlung der Thiere*, vynikají větší svěžestí nad básně lyrické. **B.** vydal sebrané spisy své ve 12 sv. 1871—73, později román *Die Freigelassenen* (1875, 2 sv.); veselohry *Die Verlassenen* (1878); *Mädchenrache* (1881); *Des Alcibiades Ausgang* (1882); své paměti *Aus der Mappe des alten Fabulisten* (1879); sbírku *Novellenkranz* (1884) a j. Vsk.

de **Bauffremont** [bófirmon], starý, slavný rod lothrinský, má jméno po vsi Beaufremont v Lothrinu (jihovýchodně od Neufchâteau). Poprvé připomíná se r. 1190, kdy Hugues a Libaut de **B.** vydali se na výpravu křížovou. Ve XIII. stol. rozdělil se na 2 větve, z nichž starší vymřela Janem padlým r. 1415 v bitvě u Azincourtu. Linie zbylá povzniesla se sňatky; Petr pojal (1448) za chof Marii, legitimovanou dceru Filipa Dobrého, vévody burgundského. Starší bratr Petrův, Guillaume I. vyženil baronie Somberton a Malain; Claude baronie Listenais a Montaigt. R. 1572 nabyt rod de **B.** titulu baronského, r. 1641 titulu markýzského. Louis Bénigne zasnoubil se r. 1712 s Helenou de Courtenay, posledním členem toho rodu, který pocházel v přímé linii od krále Ludvíka Tlustého. Syn jeho, Louis de **B.**, povýšen byl pro mateřský původ na říšského knížete (8. června 1757). Roku 1814 obdán byl rod de **B.** od cis. Napoleona I. a r. 1818 (18. ún.) od krále Ludvíka XVIII. titulem vévodským. Kveté dosud ve 2 liniích: hlavou linie vévodské jest Roger Alex. Jean, vévoda de **B.** a říšský kníže (* 1823), syn vév. Alfonsa (* 1792 — † 1860), bezdětný; hlavou linie de **B.** Courtenay jest Gontran, kníže **B.**-Courtenay (* 1822), syn kníže Theodora (* 1793 — † 1833). — Ze členů toho rodu vynikli: **1)** de **B.** Nicolas, baron de Senecy, učenec († 1582), byl za Karla IX. grand-prévôt (nejvyšší vojenský sudí), a král z milosti k němu valně rozšířil pravomoc jeho úřadu. V bojích s hugenoty bojoval na straně katolické u Jarnacu a Montcourtu. V noci bartolomějské poskvrnil jméno své — vydal

vrahům Petra de la Place, jehož byl vylákal z úkrytu klamnou záminkou. Později přichýlil se ke straně Guizů. Přeložil spis Salviana Marseillského De gubernatione Dei. Tiskem vyšla také památná řeč, již oslovil krále jménem šlechty na sněmu r. 1576 (*Propositions pour toute la noblesse de France* — Paříž, 1577 a ve sbírce Etats de France, 1651). — **2)** de **B.** Claude, syn předešlého, místodržitel burgundský (* 1546 — † 1596), byl jako otec jeho horlivým ligistou a mluvčím šlechty na sněmu r. 1588. Jemu přičítá se několik spisů: *Miracles de la Ligue; Remerciement fait au nom de la noblesse de France* a jiné. — **3)** de **B.** Alexandre Emmanuel Louis, pair francouzský (* 1773 — † 1833), vystěhoval se z Francie po vypuknutí revoluce, účastnil se v l. 1793—94 bojů proti republice a r. 1795 vymazán z listiny vystěhovalců vrátil se do Francie. Byl stejně ochotným vůči cis. Napoleonovi I., jako k restaurovaným Bourbonům. Za stodenního císařství jmenován byl pair, ale schůzi se neúčastnil. Ludvík XVIII. potvrdil mu pairství i titul vévodský. Koll.

Baugé [božé], hl. místo arrond. a kantonu ve franc. dep. Maine-et-Loire, na dráze orléanské a při soutoku Couasonu a Altrée, 35 km vých. od Angersu, má zámek z XV. století s pozoruhodným schodištěm, čilý průmysl (plátenictví, tkaní vlněných látek, barvírny, olejny), obchod se dřívím a dobyttem a 3207 obyvatelů (1886, obec 3569). U **B.** poražení byli Angličané 22. bř. 1421, i padl zde vévoda Clarenský ztrativ bitvu proti maršálkovi Gilbertovi de la Fayette.

les **Bauges** [lebóž], samostatná skupina horská v předhorách záp. Alp ve Francii (dep. Savoie a Haute-Savoie), omezená na jihu údolím Isèry, sahá na sev. k jez. Annecském (446 m) a Bourgetsému (238 m). Skládá se z několika horských hřbetů souběžných (od jihozáp. k sev.-vých.). Má průměrnou výšku 1000 m, ale některé vrchy značně vyšší: Colombier (2049 m), Trélod (2186 m) a hřbet Samouy (2656 m). Protéká jí potok Chéran, přítok řeky Fier. Krajina ta (Savojské Lakonsko) má 14 obcí; hl. místo: Chatelard. Obyvatelé žijí se chovem dobytka; vyrábějí výborný sýr (*vacherins*).

Bauh., botan. skratka = K. a J. Bauhin.

Bauhin, rodina proslulých lékařů a botaniků: **1)** **B.** Johann, lékař a botanik (* 1541 v Basileji — † 1613 v Mömpelgardu), byl žákem Gesnerovým, stal se později profesorem rhetoriky v Basileji, r. 1570 vyvolen však vévodou Ulrichem Virtemberským za osobního lékaře, v kterémž pak úřadě setrval. Hlavní jeho prací jest veliký botanický spis (*Historia plantarum universalis*, 3 sv., vydal Chabraeus v Embrunu 1650—1651), v němž na tehdejší dobu velice pečlivě a kriticky rostliny popisuje. red.

2) **B.** Kaspar (Bauhinus), bratr předešlého, anatom a botanik (* 1560 v Basileji — † t. 1624). Byl ve svém rodišti profesorem řečtiny, později (1588) anatomie a botaniky; r. 1614 stal se profesorem medicíny a prvním

lékařem městským. **B.** jest z největších botaniků své doby, jenž sbíraje sám rostliny ve Švýcarsku, Německu, Itálii a Francii, seznámil se lépe než kdokoli před ním s květinami těchto zemí. Ze spisů jeho jmenujeme *Phytopynax* (Basilej, 1596); *Pinax theatri botanici* (Frankfurt, 1623, 1671, 1735); *Prodromus theatri botanici* (t., 1620, 2. vyd. Bas., 1671); *Theatrum anatomicum* (Frankl., 1605, nov. vyd. 1621 a a 1640). »Pinax th. bot.« psal **B.** 40 roků; v něm popsány veškeré **B.**-em sbírané a pozorované rostliny v pořádku přirozené přibuznosti, dle habituelních znaků a s přesností a stručností podivuhodnou; zde poprvé se setkáváme s vytyčeným rozdílem rodovým a druhovým a binární názvosloví skoro úplně provedeno (tedy před Linnéem). Ke jménům druhovým však **B.** nepřipoil diagnos, nahrazuje tyto etymologickým výkladem jména. »Pinax« **B.**-ův jest základem přirozené systematiky rostlinné, zároveň úplným seznamem synonym rostlin do XVI. století popsaných a ještě do dnes nejlepší pomůckou tomu, kdo chce se vyznati v názvosloví XVI. století. **B.** byl též vynikajícím anatomem. Již za svých studií, jsa pomocníkem parížského anatoma Severina Pineaua upozornil na chlopeč stěvní dle něho dosud zvanou, ačkoli již Fallopio o ní se zmínil (viz **B.**-ova chlopeč), a nynější názvosloví pitevné většinou **B.**-em bylo stanoveno. Před svou smrtí založil **B.** veliké dílo *Theatrum botanicum*, jehož první část teprve po jeho smrti r. 1658 uveřejnil syn jeho **3)** **B.** Johann Kaspar (* v Bas., 1606 — † t., 1685), jenž po otci stal se professorem lékařství a nejvyšším fysikem. *Pě. Peč.*

Bauhinia L., rod z řádu *Caesalpiniaceae*, nazvaný ke cti bratřů Kašpara a Jana Bauhinů. Druhy sem náležející jsou veskrze stromy tropické s kožovitými a charakteristicky jednojařnými listy. Listy oba na konci řapíku k sobě se skládají, neb i někdy zpodem srůstají. Mnohé druhy tvoří pověstné liany a lesů meziobratníkůvých. Taková jest na př. *B. scandens* L. ve Vých. Indii a na Molukkách. Kmen její jest co mohutné lano silný, zkroucený a jako ze dvou spletený. Pnc se se stromu na strom splétajíc koruny jejich v jednom pletivu. Dřevo jest houbovitě, se slizovitou šťavou. Květy šarlatové. Domorodcům slouží jako jiné druhy toho rodu k přípravování léků. *Všky.*

Bauhinova chlopeč (*valvula coli* s. *Bauhinii* s. *Tulpii*) na přechodu tenkého stěva do tlustého zadržuje do jisté míry vratný přestup obsahu stěva tlustého do stěva tenkého. Chlopeč skládají dvě řasy sliznicové, které od objemu koncového otvoru stěva tenkého do stěva tlustého večnivají a tak k sobě nakloněny a spojeny jsou, že mezi nimi mnohem menší otvor zbývá než jest světlost stěva tenkého. Deska řasová horní jest veliká řasa pŕlměsícová stěva tlustého; desku dolní dělá sama stěna tenkého stěva tím, že šikmo zdola nahoru vsínou jest. *Sl.*

Baúl, město ve venezuelském státě Zamore v Jižní Americe, 260 km jihozáp. od Carácasu, na pravém břehu řeky Cojede, s 10.000 oby.

Baum: 1) **B.** Antonín, archaeolog a architekt český (* 1830 v Praze — † 1886 t.). Úplně jsa chud, vystudoval s nejlepší prospěchem techniku, obíraje se pilně rostlinopisem, mineralogií, chemií a stavitelstvím a konaje studia archaeologická na vědeckém základě. R. 1852 vstoupil ke staviteli Hyn. Ulmannovi jako stavitelský kreslič. Intelligenci svojí dosáhl toho v brzku, že stal se pravou rukou Ulmannovou, jehož plány technicky prováděl. V dobách zimních **B.** pokračoval ve svých archaeologických studiích. Aby přirovnával domácí a cizí umění, kopíroval v čís. knihovně miniatury, rozličné iniciálky, staré tisky a dřevorytiny. Měl úmysl, sebrány takto materiál v dějepise české typografie uveřejniti. K těmto studiím družily se přípravy ke slovníku domácích malířů, sochařův a architektů, dále pak studie o nejstarších stavbách českých v postupu jejich vývoje až do klassické doby renaissance. Mezi tím psal do rozličných časopisů (do »Památek archaeologických«, »Časopisu Českého Musea«, Mikovcova »Lumíra«, »Květů«, »Světozora« a jiných) menší články archaeologické. S prof. Tomkem, Emlerem a drem Spottem založil roku 1865 »Historický spolek«. Spolkem tímto byl **B.** nejprve poslán do Roudnice, aby tam prozkoumal proboštský chrám a starý zámek, později do Strakonice, kde konal studie o starém zámku johannitův, a také se mu podařilo pod omítkou starou fresku odkryti. Do r. 1873 zůstal **B.** u Ulmanna, načež jako technický ředitel »Stavební banky pro předměstí pražská« nové pole nastoupil, které všecko jeho činnost zaujímalo. Tehdy sestavil velkolepý plán k novým ulicím, náběží, parku a paláci výstavnímu pro Smíchov. Projekt ten nebyl celý proveden. Roku 1874 vstoupil ve spolek se sestřencem Ulmannovým, Bedřichem Münzbergerem, jako samostatný architekt. Nyní mohl času svého svobodného užiti ke svým archaeologickým studiím. Již dříve byl zvolen do výboru »Archaeologického spolku«, jenž jej jmenoval posuzovatelem uměleckých památek. Počal sestavovati dílo o rytinách českých. V ten čas vstoupil také do spolku pro vystavění chrámu sv. Víta, kdež zvolen byl do feditelstva odboru uměleckého. Mimo to byl dopisujícím členem několika spolkův archaeologických a stal se také dopisujícím členem »Ústředního spolku pro zachování dějepisných památek« ve Vídni a brzo také c. k. konservátorem. Koncem r. 1885 **B.** uleh a dne 4. května 1886 zemřel. Nejdůležitější z velikých staveb **B.**-ových jsou: Karlínská reální škola, opatrovna dítek, chudobinec, dívčí škola a »Občanská záložna«, vše v Karlíně; dále věž děkanského chrámu ve Vodňanech, výběrčí domky a skizy na okrasy mostu Palackého, dřevěné české divadlo na Vinohradech; velká zasedací síň Staroměstské radnice, několik domů na smíchovském náběží Ferdinandově, obecná škola v Nymburce, židovský dívčí sirotčinec v Praze, dva velké plány pro justiční palác v Praze, kostel v Nové Vsi u Kolína a v Březové Hoře u Přibramě a kaple ve Mšeně. Dále obnovil průčelí staro-

městské radnice k Sirkové ulici, kapli sv. Martina na Vyšehradě, synagogu na starém hrbitově židovském, polychromická vyzdobení kostela sv. Haštala a synagogy v Dušní ulici (slohem maurickým). Poslední stavba **B**-ova, kterou dokončil krátce před ulehnutím svým, jest české průmyslové museum Vojtý Náprstka. **B.** zanechal velikou sbírku životopisů českých umělců, sbírku měděných rytin (6000 kusů) a kopií českých miniatur a j. — Životopis jeho ve »Slavině« III., strana 309.—313.; nekrolog v »Osvětě« XVI. (1886) str. 1108—1109. *EH.*

2) B. Józef, baron, polský politik († 12. bř. 1883 v Krakově). Ukončil gymn. studia byl dán do vojenské školy, z níž vyšel jako důstojník. Sloužil ve vojsku až do r. 1843, načež nastoupil správu svých statků Kopytówki a Brzezinky v Haliči, kde zavedl vzorné hospodářství. Záhy čile účastnil se politického ruchu a byl zvolen za poslance do zemského sněmu i do říšské rady. Od r. 1873 byl místopředsedou polského poslaneckého klubu ve Vidni. Když bylo založeno »Galiczyjskie Towarzystwo kredytowe« v Krakově, stal se jeho místopředsedou, r. 1875 pak zvolen za předsedu dozorců rady »Towarzystwa wzajemnych ubezpieczeń«. V haličském zemském sněmu byl **B.** předsedou klubu »Reformy«. Od ministra Dunajewského byl povolán do ústř. kommisie pro pozemkovou daň. Rovněž ve volebních komitétích byl horlivě činným, zejména jako předseda komitétu pro západní Halič. Nabízené mu hodnosti nejv. maršálka nepřijal pro ohrožené zdraví. **B.** byl taktéž členem parlamentární kommisie pravice na radě říšské a jsa takto v ustavičných stycích s vládou i s kluby pravice měl na každou důležitější záležitost, o níž v říšské radě jednáno, značný vliv.

Baumann Alexander, německý básník dialektický a spisovatel veseloher (* 1814 ve Vidni — † 1857 v Št. Hradci). Zastával úřad officiala při archivu říšské rady ve Vidni. Shořil nejprve písně a romance v dolnorakouském nářečí, na to řadu veseloher prostých sice motivů, ale se zajímavými situacemi a v plynulém dialogu, z nichž vydal některé ve sbírce »Beiträge für das deutsche Theater« (1849); mimo to: *Unnothige Intriguen* (1850) a *Liebschaftsbriefe* (1851). V nářečí rakouském uveřejnil i s nápěvy: *Singspiele aus den österr. Bergen* (1850); *Gebirgsbleameln* (8 sešitů); *Aus der Heimat*, písně a básně (1857). *Vsk.*

Baumannova jeskyně, často navštěvovaná krápníková jeskyně u brunšvické vesnice Rübelandu, na levém břehu ř. Body, 8 km sev.-záp. od Blankenburku. Má 7 velkých a velký počet malých oddílů, jsouc od vchodu přístupna až na 280 m. Jest naplněna rozmanitými a podivnými útvary krápníkovými, mezi nimiž zvláště vyniká dutý »znejší sloup« 2 1/2 m vysoký. Dle pověsti odkryta byla horníkem Baumannem roku 1672, uvádí se však již r. 1588.

von **Baumbaoh**, jedna z nejstarších rodin hesských, zvaná dle místa Baumbachu nad Fuldou a rozdělená na několik větví; ve znaku

měla stříbrný měsíc s 2 zlatými hvězdami v modrém poli. — **1) v. B. Moritz** z větve lenderscheidské, státník hesský (* 23. února 1789 v Maastrichtu — † 1871 v Kasselu). Studoval práva v Marburku, vstoupil roku 1809 do služby soudní, účastnil se válek v l. 1813 a 1814 a stal se r. 1825 členem vrchn. appellačního soudu, r. 1831 hájil jako člen a předseda sněmu ústavy proti vládě. Po rozpustění sněmu r. 1832 zůstal ve stavovském výboru řídícím žalobu proti ministru Hassenpflugovi. Zvolen opět do sněmu neobdržel dovolené a přesazen do Rinteln. Teprve r. 1839 směl do sněmu vstoupiti a zvolen opět za předsedu. Od r. 1848—1850 byl ministrem spravedlnosti a po opětém nastoupení Hassenpflugově stal se předsedou vrchního soudu v Marburku, šel však do výslužby nechťež uznati porušení ústavy a odebral se do Kasselu. — **2) v. B. Louis**, bratr předešlého (* 22. dubna 1799 — † 26. ledna 1883 v Milwaukeu), vstoupil do vojska hesského, šel jako hejtman do výslužby a byl od r. 1833—37 členem sněmu, kde vynikal znalostí věcí vojenských. R. 1848 vstoupil opět do sněmu, zvolen za předsedu a hájil ústavní monarchie. Ve frankfurtském parlamentě byl členem umírněné strany liberální (středu) a výboru branného. Rozmrzen na politické poměry prodal statky své a odebral se do Sev. Ameriky, kde v Milwaukeu byl farmářem a pak bankéřem a konsulem některých jihoněm. států. Napsal: *Briefe aus den Vereinigten Staaten* (Kassel, 1851, 1856).

Baumbaoh Rudolf, básník německý (* 1841), pochází z Durynk a žije v Terstu. Roku 1877 vystoupil na veřejnost s povídkou alpskou *Zlatorog* (3. vyd. 1881; do češtiny přeložil r. 1885 Adolf Heyduk); ale r. 1878 vydal *Lieder eines fahrenden Gesellen* a roku 1880 *Neue Lieder eines fahrenden Gesellen* (písně potulného pěvce), které svěžím, neličeným rázem a žertovným, někdy ovšem příliš rozpustilým humorem šťastně upomínají na samorostlé písně starých pěvců prstonárodních, jichžto se názvem dovolávají. Podobně též v povídkách (*Schwänke*) a Letních pohádkách (*Sommermärchen*) obnovuje staré polozapomenuté látky s příměskem vlastní invence a vypravuje nad míru živě a obratně. Vážnějším, ale neméně poetickým tónem ve výpravné básni *Frau Holde* spodobil vzpomínku z durynského své domoviny. *VM.*

Baume [bóm], jméno několika obcí a potoků franc., z nichž důležitější jsou: **1) B. les-Dames** [b. ledam], hlav. místo arrondissementu v dep. doubckém, na pr. bř. Doubsu, na průplavu rýnsko-rhónském a na dráze lyonské, má obecnou kolle, vyšší dívčí školu, veř. knihovnu, průmysl hodinářský, cukrářský, pletářský, olejnický a koželužský, obchod s obilím, sádrové a mramorové lomy a 2325 obyvatelů (1886; obec 2841 — arrond. baumeský má v 7 kant. a 187 obcích 58.597 obyvatelů). — **2) B. les-Messieurs** [b. lemesie], ves v dep. jurském, arr. lons-le-saunierském, kant. voiterském, v údolí horní Seilly, s 552 obyv. (1886), lomy sádrovými, řadou

zajímavých slují krápníkových a znamenitým byv. opatstvím, později koleji kanovníků šlechtických, kdežto v B.-les-Dames spatřují se zbytky kláštera r. 765 pro šlechtičny založeného; odtud i příjmení obou těchto míst.

Baume [bóm], franc., balsám.

Baumé [bomé] Antoine, chemik franc. (* 1728 v Senlis — † 1804 v Paříži). Přes nedostatečné vzdělání elementární věnoval se se zápalom lučbě a farmácii a r. 1752 stal se magistrem farmacie a za krátko professorem chemie na koleji farmaceutické v Paříži. — S teorií dovedl výhodně spojovati i praxi jsa zároveň učitelem a fabrikantem. Zařídil první továrnu na amoniakovou sůl, a v jeho lučebně vyráběly se různé obchodní chemikalie. Zdokonalil také výrobu porculánu a hustoměrů, z nichž jeden dosud je v užívání nesa jméno B-ovo (viz Hustoměr). Za tyto a mnohé jiné práce, cenné vynálezy a prae-paráty technické byl jmenován r. 1773 členem akademie. R. 1780 uchýlil se do soukromí, aby snáze oddati se mohl své vědě; ale revolucí připravěn byv o všecko jmění znova zařídil chem. laboratoř. B. uveřejnil: *Dissertation sur l'éther* (Paříž, 1757); *Plan d'un cours de chimie expérimentale* etc. za spolupracovníctví Macquerova (t., 1767); *Manuel de chimie* (t., 1763 a později), přel. do němč., ital. a angl.; *Mémoires sur les argiles* (t., 1770); *Éléments de pharmacie théorique et pratique* (tamt., 1762, 9. vyd. 1818); *Chimie expérimentale et raisonnée* (t., 1773, 3 sv.), přel. do němč. a ital.; *Opuscules de chimie* (tamt., 1798) a j., pak mnoho různých článků a rozprav do časopisů, sborníků a slovníků odborných.

Baumeister: 1) B. Johann Wilhelm, zvěrolékař německý (* 1804 v Augšpurku — † 1846 ve Štutgartě), byl malířem zvířat, později studoval zvěrolékařství, byl prakt. zvěrolékařem v Gmundu, pak učitelem zvěrolékařství na hosp. škole v Hohenheimu, později prof. na zvěrolékařské škole ve Štutgartě. Napsal četné spisy zvěrolékařské, jež provázely výbornými vyobrazeními, zejména: *Handbuch der landwirtschafil. Tierkunde und Tierzucht* (Štutgart, 1863, 4 vyd.). Spolu s Düttenhoferem vydal *Gemeinfassliches Handbuch der Thierheilkunde in alphab. Ordnung* (Štutgart, 1844).

2) B. Bernhard, herec něm. (* 28. září 1828 v Poznani). Dráhu hereckou nastoupil r. 1847 ve Zvěřině jako chorista, r. 1848 přešel do Hannoveru, r. 1850 do Oldenburku, pak 1852 do Vídně, kde 1857 se stal dvorním hercem. Zprvu hrál naivní mužské úlohy, později humoristické jako Falstaffa, Götze, Petrucchia a j. s velikým úspěchem. Na víd. konservatoři byl professorem umění hereckého a působil tam velmi záslužně. red.

3) B. Karl August, filolog a paedagog něm. (* 24. dub 1830 v Hamburce). Procestovav v l. 1853—1855 Řecko, Turecko, Malou Asii, Itálii a Francii, působil jako gymn. professor, r. 1871—1882 byl vládním a školním, posléze ministeriálním radou ve Štrasburce. Od roku 1882 žije v soukromí v Mnichově. Z filologi-

ckých prací B-ových jest nejdůležitější jeho velké vydání *Homérských hymnů* s kritickým a exegetickým komentářem (Lipsko, 1860, textové vydání tamže 1858, poslední 1888). V poslednější době oddal se B. studiu archaeologie, v níž jest žákem Brunnovým. O klasické archaeologii získal si zásluhu svými praktickými *Denkmäler des klassischen Altertums* (68 seš., Mnichov, 1884—1888), do nichž podal celou řadu článků, mezi nimi některé ceny trvalé (na př. Polyklet). Na základě tohoto díla vydává nyní B. *Bilderhefte aus dem griech. u. röm. Altertum für Schüler* (Mnich., 1889, dosud 3 sešity), k nimž úvodem jest pojednání jeho: *Gymnasialreform und Anschauung im klassisch. Unterricht* (Mnichov, 1889). Vyř.

Baumes [bomé] Jean B. Timothée, prof. lékařství v Montpellieru (* 1756 v Lunelu — † 1828). Psal mnoho učených pojednání, z nichž několik poctěno bylo cenami lékařské fakulty a král. společnosti lékařské v Paříži, načež B-ovi dostalo se čestného vyzvání, aby se o ceny již neucházel. Hlavní dílo jeho *Fondemens de la science méthodique des maladies, pour servir de suite à l'Essai d'un système chimique* (1801), jež podruhé vydáno r. 1806 ve 4 dílech s názvem *Traité élémentaire de nosologie*; obsahuje návrh třídění chorob na základě chemického. Rozznává tu pět tříd podlé úchytek kyslíku, látky tepelné, vodíku, dusíku i fosforu. Učení jeho se však neujalo. Peč.

Baumg., botanická skratka = J. Ch. Baumgarten.

Baumgarten viz Dubovec, Obora král., Ohrazení, Pěna a Sádek

Baumgarten: 1) B. Alexandr Karlovič (* 1815 — † 1883), generál rus. z panské rodiny estonské. Vojskovou dráhu započal na Kavkáze r. 1840. R. 1849 účastnil se tažení uherského a vyznamenal se v bojích pod Komárnem a Temešvárem, načež jmenován plukovníkem a vyznamenán řády ruskými a rakouskými. Války turecké r. 1853 účastnil se jako velitel tobojského pluku pěšího, tvořivšího část armády maloalašské, a porazil na hlavu u vsi Četati Turky, kteří naň byli vypadli z Kalafatu. Povýšen byv na generálmajora porazil Turky podruhé u Turna, když se připravovali přes Dunaj. Roku násl. hájil jako divisionář Sevastopole. Po ukončení války jmenován byl B. r. 1858 náčelníkem nikolajevské akademie generálního štábu, r. 1861 povýšen na podmaršálka, r. 1869 povolán do rady válečné a r. 1874 jmenován předsedou vojenského výboru pro nemocnice a generálem adjutantem. Kromě toho pracoval roku 1862 a 1869 vynikající měrou o organizaci a přetvoření ruského vojska. V poslední válce srbskoruskoturecké organizoval vojen. zdravotnictví srbské a ruské působě hlavně jako předseda «Cerveného kříže».

2) B. Sigm. Jakob, evangel. bohoslovec, (* 1706 ve Wolmirstaedtu — † 1757 v Halle). Stal se r. 1726 ředitelem latinské školy v sirtotčinci Franckově v Halle a roku 1734 prof.

na bohoslovecké fakultě halské. Byl oblíbeným učitelem i plodným spisovatelem a i v jiných oborech mimo bohoslovecký domohl se významu pro svou učenost a sečetlost. **B.** jsa ze školy Spener-Franckovy, ale pod vlivem Wolffovy filosofie tvoří přechodní článek od pietismu proti vědě již lhostejného k racionalismu se zbavujícím víry ve prospěch vědy. Spisy jeho: *Evang. Glaubenslehre* (Halle, 1759, 2 sv.) stojí na pozitivním pravověrném stanovisku; *Theol. Moral* (t., 1738); *Theol. Bedenken* (t., 1743—50); *Nachrichten von einer Hallischen Bibliothek* (t., 1748—51); *Nachrichten von merkwürdigen Büchern* (tamtéž, 1752—57, 12 sv.). **BM.**

3) B. Alexander Gottlieb, spisovatel filosofický (1714—1762), zvětšil se uvedením názvu »aesthetiky« (v. t.) do literatury světové. Narodil se v Berlíně, studoval v Dobrosoli, učil tam od r. 1735 jakožto soukromý docent a stal se r. 1740 professorem ve Frankobrodě nad Odrou. Jakožto myslitel náležel ke škole Wolffově, jež po výtece nauku Leibnitzovu soustavně vzdělávala a sepsáním řádných učebnic pro všechna odvětví filosofie proslula, tak že konečně směrem tím došlo i na aesthetiku, jižto **B.** pojal jakožto zvláštní vědu o poznání nižším (prostředkem čítí = *αισθησις*), kdežto věda o poznání vyšším (pomocí myšlení) logiku skládá, obě pak dohromady dávají nauku poznávací (gnoseologii). Krásu samu vymezuje **B.** jakožto dokonalost smyslné zřejmou a činí tuto vědu hlavní zásadou své krasovědné soustavy docela v duchu Leibnitzově, jenž čítí za změtené poznání považoval. První pomysl nové vědy **B.** uveřejnil ve spise svém *De nonnullis ad poema pertinentibus* (v Dobrosoli, 1735), načež vyšel jeho hlavní, ač nedokonaný spis *Aesthetica*, a to o 2 dílech (1750—1758). Ostatní jeho spisy táhnou se k logice, k ethice i k metafysice a slynují svého času jakožto dobré návody k oněm naukám, zvláště svým jasným a určitým slohem. Kant sám jich užíval při svých přednáškách a **B.** jakožto myslitele u veliké vážnosti choval. Srvn. zvláště J. Schmidt, Leibnitz und Baumgarten (1875) a Dějepis aesthetiky, na př. R. Zimmermanna. **Dd.**

4) B. Johann Christian, botanik něm. (* 1765 v Lukově v Dol. Lužici — † 1843). R. 1791 povýšen na doktora filosofie a lékařství. Když r. 1792 delší dobu ve Vídni meškal, viděl v tavních herbářích vzácnější sedmihradské rostliny a puzen touhou obeznámiti se na místě s horskou květenou sedmihradskou, tehdy skoro neznámou, **B.** podnikl cestu do Alp Transylvanských a r. 1795 i trvale v Sedmihradech se usadil. Toho roku jmenován fysikem leschkirchské stolice a po šesti letech městským a krajským fysikem v Šigüšové i věnoval téměř veškeren svůj čas sbírání a určování sedmihradských rostlin. Napsal četná díla botanická, z nichž nejvzácnější *Enumeratio stirpium magno Transilvaniae principatus praeparatis indigenarum* (Videň, 1816, 3 sv.). Zanechal mimo mnohé rukopisné práce, později sedmihradským botanikem Mich. Fus-

sem spracované, dva velké herbáre se 40.000 rostlinami, jež byly vládou zakoupeny pro kat. gymnasium sibiňské. **Dkl.**

5) B. Michael, evang. bohoslovec (* 1812 v Haseldorfu holštýnském — † 1889 v Roztokách). Stal se r. 1846 farářem ve Šlesviku, odkudž ho Dánové násilně vypudili, a r. 1850 prof. bohosloví v Roztokách meklenburských. Poněvadž se bohoslovecké jeho přesvědčení ve všem nesrovnávalo s učením církevní strany pfišně lutherské, v zemi vládnoucí, vznikal spor, ačkoliv **B.** jsa žákem Hofmanna v Erlankách měl bohoslovecké stanovisko úplně pozitivní. **B.** obviněn z kacířství a zásad revolučních i jest r. 1858 svého profes. místa zbaven a mimo to později pro tiskové přečiny (když se hájil) stíhán a trestán. Žil potom jako soukromý učenec a po nějakou dobu i horlivě působil v církevně liberálním Protestanten-Vereinu, z něhož však již r. 1877 vystoupil. Napsal řadu spisů polemických, theologických a církevně dějepisných, zejména: *Theol. Commentar zum Pentateuch* (Kiel, 1843); *Apostelgeschichte* (Brunšvik, 1859, 2. vyd.); *Die Nachtgesichte Sacharias* (t., 1858); *Die Geschichte Jesu* (1859); *Zwölf kirchengeschichtliche Vorträge zur Beleuchtung der kirchlichen Gegenwart* (Brémy, 1869); *Kirchl. Zeitfragen in Vorträgen* (Roztoky, 1873). **BM.**

6) B. Hermann, dějepisec něm. (* 1825 v Lesse v Brunšvicu). Byl učitelem filologie a dějepisu na gymnasiu brunšvicském, ale vzdal se brzo místa, aby se mohl zdokonaliti v dějepytu. V Heidelbergu a Mnichově byl v důvěrném spojení s profes. Gervinusem, Syblem a j., v Berlíně pracoval v archivech. R. 1861 byl povolán za profesora dějepisu a literatury na polytechnický ústav v Karlsruhe, roku 1872 na universitu štrasburskou. Hlavním jeho dílem jest *Geschichte Spaniens vom Ausbruch der franz. Revolution bis auf unsere Tage* (1865—71, 3 sv.). Mnoho důkladných statí historických uveřejnil v časopisech odborných, některé časových otázek se týkající vydal zvláště, jako *Zur Verständigung zwischen Süd und Nord* (1859); *Der deutsche Liberalismus* (1867); *Wie wir wieder ein Volk geworden sind* (1870) a j. Z novějších jeho spisů jsou důležitější *Die religiöse Entwicklung Spaniens* (1875); *Über Sleidans Leben und Briefwechsel* (1878). **Vsk.**

Baumgartner: 1) B. Andreas, svob. pán, učenec a státník rakouský (* 1793 ve Friedberku v Čechách — † 1865 ve Vídni). R. 1817 jmenován byl professorem fysiky na lyceu olomouckém, kdež sepsal *Araeometrie* (Videň, 1820) a *Mechanik in ihrer Anwendung auf Künste und Gewerbe* (2. vyd., t., 1823). Roku 1823 povolán byv na universitu vídeňskou vydal t. r. *Naturlehre*, dílo tehdy velmi ceněné, jež do r. 1842 7 vydání se dočkalo a k němuž dodatkem r. 1831 připojil své vlastní práce ve zvláštním svazku. Mimo přednášky na universitě míval nedělní prstonárodní přednášky o mechanice pro umělce a femeslníky, jakož vřbec pečoval o popularisování vědy. V l. 1826—32 vydával s Ettingshause-

nem *Zeitschrift für Physik und Mathematik*, v němž též četné práce vlastní uveřejnil; pak jej až do r. 1837 vedl sám pod názvem *Zeitschrift für Physik und verwandte Wissenschaften* a později s rytířem Holgerem. Do těžké doby padají též jeho *Anfangsgründe der Naturlehre*, dobrá a elementární učebnice fyziky. Byv pro chorobu krku přinucen vzdáti se místa svého jmenován byl napřed ředitelem c. k. továren na porculán, litá zrcadla a šmolku, brzo potom světena mu vrchní správa továren na tabák, pak r. 1846 stavba telegrafů a koncem r. 1847 vrchní dozor nad stavbou železnic. Téhož r. jmenován byl dvorním radou. Po událostech březnových r. 1848 vstoupil do ministerstva veřejných prací, kteréhož úřadu při nastoupení ministerstva Doblhoffova se vzdal přijav místo odborného přednosty v ministerstvu financí. Když r. 1851 Bruck se vzdal ministerstva obchodu, průmyslu a veřejných staveb, převzal B. jeho úřad. Téhož roku hájil též na celním kongresu vídeňském s rozvahou a mírností volnější stanovisko vlády v politice obchodní. Zároveň jmenován (1851) předsedou akademie vídeňské, jejímž členem už po několik let byl. R. 1854 povýšen do stavu svobodných pánů rakouských. Ustoupiv r. 1855 Bruckovi opustil ministerstvo a zemřel jako předseda akademie vídeňské.

Nil.

2) B. Gallus Jakob, švýcarský státník (* 18. října 1797 v Altstätten — † 12. čce 1869 v Sv. Havlu). Stud. práva ve Freiburgu a historii ve Vídni, byl r. 1819 policií rakouskou zatčen pro podezření ze smýšlení revolučního a r. 1820 vypověděn. Vrátil se do vlasti stal se ředitelem archivů ve Sv. Havle, r. 1825 členem velké rady a r. 1826 sekretářem státním, zasadil se o liberální ústavu, zvláště za svobodu tisku a veřejnost jednání velké rady, a stal se roku 1831 landammanem. Přičiněním jeho vstoupilo 7 liberálních kantonů roku 1834 ve zvláštní svazek v Badenu, hlavně, by odporovaly snahám klerikálním, a týmž směrem pracoval B. i v kantonu sv. havelském. V r. 1834—1836 odporoval žádostem cizích mocí za vydání politických uprchlíků. R. 1835 byl zákon jím navržený v přičině poměru církve a státu zamítnut; r. 1839 přidal se B. ke straně klerikální, hlavně v otázce zrušení klášterův, a musil r. 1847 po nových volbách odstoupiti. Roku 1847—48 žil pak ve Vídni. Od r. 1857—60 byl znovu členem rady stavovské a od r. 1859—64 landammanem následkem vítězství klerikálů. Sepsal *Die Schweiz in ihren Kämpfen und Umgestaltungen v. 1830 bis 1850* (Curich, 1853—66, 4 sv.); *Geschichte des Kantons St. Gallen* (t., 1868); *Erlebnisse aus dem Felde d. Politik* (1844); *Schweizer-spiegel* (t., 1851) a j. Srv. J. Gmür: Landamann B. (Lucern, 1869).

Baumgärtner Karl Heinrich, něm. lékař (* 1798 v Pforzheimu — † 1886 v Baden-Badenu), studoval v Tubinkách a v Heidelbergu vědy lékařské a přírodní a byl později profesorem lékařské kliniky ve Freiburgu. Vydal spisy fyziologické, patologické

a terapeutické, zvláště pak známějším se stal svými pracemi embryologickými, v nichž rozvíjel zvláštní teorii o žloutku (*Bildungskugeltheorie*). Celnější jeho spisy jsou: *Neue Untersuchungen in den Gebieten der Physiologie und prakt. Heilkunde* (Freiburg, 1845); *Lehrbuch der Physiologie* (t., 1853); *Nähere Begründung der Lehre v. der Embryonalanlage* (Stuttg., 1854); *Krankenphysiognomie* (s atlasem, t., 1839, 2. vyd., 1841—42). Vydal též řadu spisů filosofických, v nichž pomocí své teorie snažil se řešiti otázky o stvoření: *Schöpfungsgedanken* (Freiburg, 1856 a 1859; 2 díly); *Die Naturreligion* (Lipsko, 1868; 2. vyd.); *Natur u. Gott* (t., 1870); *Die Weltzellen* (t., 1875).

Baumkroher (Pamkircher, Pemkircher) Ondřej, pán ze Schlaningu, německý vůdce žoldnéřů (* asi r. 1420 — † 1471), pocházel z rodiny štyrské. Narodil se ve Vipavě kraňské, vychován byl nejspíše při dvoře císařském. Vypěl v muže obrovské síly. Roku 1447 byl císařským hejtnanem na Schlaningu (Szalonak v uher. župě železnohradské). Císaři Bedřichovi III. prokázal platné služby při obležení v Novém Městě Vídeňském (srp. 1452), začež jmenován byl hrabětem sperským (odtud přezdívká: Pasameier Spang, t. j. Presburger Gesspann) a povýšen na svob. pána. V letech 1454—57 sloužil králi Ladislavu Pohrobkovi a hrabatům Celským proti císaři, ale po smrti Ladislavově přichýlil se zase k císaři. R. 1462, když císař obležen byl na hradě vídeňském od Vídeňanů, přivolal B. na pomoc krále Jiřího Poděbradského. Za to zapsal mu císař mnoho zástav v Rakousku (Korneuburg) i v Uhrách. Protože však císař nemohl splniti své závazky peněžité, přivinul se B. ku králi uherskému Matyášovi (1463). Sosnoval ve Štyrsku povstání proti císaři (1468) a po jeho utišení opověděl mu znovu zástí (2. ún. 1469) i zvítězil v bitvě u Fürstenfelda (21. čce 1469). R. 1470 byl spor jeho s císařem zdánlivě vyrovnán, prohlášena amnestie, a v lednu 1471 sehnali stavové štyrští dlužné peníze, načež B. pod ubezpečením povolán do Štýr. Hradce a tam večer po svém příjezdu (23. dub. 1471) byl popraven. — Syny jeho Vilémem a Jiřidíchem vymřel jeho rod. Srv. F. Krones, *Zeugenverhör über B.s Thatenleben und Ende* (*Zeitschrift für die oesterr. Gymnasien*, 1871). *Koll.*

Baumöhl viz Podmole.

Baumstark: 1) B. Anton, něm. filolog a paedagog (* 1800 v Sinsheimu v Badensku — † 1876 ve Freiburgu). Universitu studoval od r. 1820 do 1824 v Heidelbergu; r. 1836 stal se řádným prof. klas. filologie na univ. ve Freiburgu. B. obstaral vydání několika spisovatelů římských s poznámkami, tak zejména *Caesara* (Stuttgart, 1828, 3 díly), a *Curtia Rufa* (Stuttgart, 1829). K *Horatiovi* B. napsal obšírný komentář (Freiburg, 1841). Pozdější dobou oddal se úplně exegesi Tacitovy *Germanie*, ale hojně práce jeho sem spadající a vyznačující se vesměs neobyčejnou trpkostí a jízlivostí, nedosahují ani zdaleka prací Müllenhofových, Holderových atd. Jako překladatel

z klassických jazyků vynikl **B.** svými *Blüten der griech. Dichtkunst in deut. Nachbildung* (Karlsruhe, 1840—41) a *Blüten der röm. Dichtkunst* (tamže, 1841). V obor paedagogiky spadá cenná jeho práce *F. A. Wolf u. die gelehrte Schule* (Lipsko, 1864). Pod pseudon. Hermann v. Busche vydal **B.** *Populäres Staatslexicon* (Stutg., 1847—51) a j. v. Viz Ph. Baumstark, Dr. A. **B.** (Freiburk, 1876). Vy.

2) **B.** Eduard, nár. hospodář něm., bratr předešlého (* 28. března 1807 v Sinsheimu), habilitoval se r. 1828 v Heidelbergu jako soukromý docent věd kamerálních; r. 1838 stal se mimořádn., roku 1843 řádným professorem v Greifswaldě a r. 1843 ředitelem státní akademie v Eldeně. R. 1848 stal se členem prusk. národn. shromáždění a vůdcem pravice, r. 1849 členem první komory a bojoval proti politice Manteuffelově; od r. 1859 je členem pruské sněmovny panské a náleží ke straně národn. liberálů. R. 1856 jmenován tajným radou a r. 1859 členem zem. kollegia hospodářského. Sepsal: *Des Herzogs v. Sully Verdienste um d. franz. Finanzwesen* (Mannheim, 1828); *Staatswissenschaftliche Versuche über Staatskredit* (Heidelberg, 1833); *Encyklopädie der Kameralwissenschaften* (t., 1835); *Zur Einkommensteuerfrage* (Greifsw., 1850); *Einleitung in das wissenschaft. Studium der Landwirthschaft* (Berlín, 1858); *Die königl. staats-u. landw. Akademie Eldena* (t., 1870). Pak: *Grundgesetze der Volkswirthschaft* (Lip. 1837, 2. vyd. 1877 s vysvětlivkami r. 1838), překlad z Ricarda. S Gervinusem vydával »Deutsche Jahrbücher« (1835) a roku 1848 založil »Jahrbücher der Akademie Eldena«, do nichž hojně přispíval.

3) **B.** Reinhold, politik a historik něm., syn Antonína **B.**-a (* 24. srpna 1831 ve Freiburgu v Breisg.), studoval práva, stal se roku 1857 soudcem a r. 1864 radou krajsk. soudu v Kostnici. R. 1869 přestoupil ku katolictví a stal se vynikajícím členem ultramontánů ve badenské komoře, odchýlil se však od strany té za sporů mezi státem a církví a vzdal se následkem neshod z toho povstalých r. 1878 úřadu. R. 1879 stal se opět členem komory a hleděl urovnati kulturní boje odstraněním státní zkoušky duchovních a spořádáním duchovní správy. R. 1880 stal se opět vrchním soudcem v Achern a r. 1884 radou krajského soudu ve Freiburgu. Při volbách roku 1882 nebyl již zvolen. Sepsal četné spisy církevně politické, historické a literární, zvláště o literatuře španělské, jejíž je výborným znatelem: *Gedanken eines Protestanten über d. päpstliche Einladung zur Wiedervereinigung* (Řezno, 1868, 13. vyd. 1869); *Unsere Wege zur kath. Kirche* (s bratrem svým Hefmanem — Freiburg, 1870; 2. vyd. 1871); *D. kathol. Volkspartei in Baden* (t., 1870); *D. erste deutsche Reichstag und die Interessen der kath. Kirche* (t., 1870); *Lukianos Dendrosthene's Fegfeuersgespräche* (t., 5 vyd. 1872); *Fegfeuersgespräche, neue Folge* (2. vyd. 1876); *Die Wiederherstellung d. kathol. Seelsorge im Grossherz. Baden* (1880); *Plus ultra. Schicksale eines deut. Ka-*

tholiken 1869—82 (Štrassb., 1883; 2. vydání 1885), kde snaží se spojit vlastenectví něm. s přesvědčením katol. — *Mein Ausflug nach Spanien* (Řezno, 1867; 2. vyd. 1869); *Don Francisco de Queveda* (Freiburk, 1871); *Daniel O'Connell* (t., 1873); *Kolumbus* (Münster, 1874); *Kaiser Leopold I.* (1873); *Isabella von Kastilien* (1874); *Philipp II. v. Spanien* (1874); *Cervantes* (1875); *Die span. Nationalliteratur im Zeitalter der habsburg. Könige* (Kol., 1877); *Thomas Morus* (Freiburk, 1878); *John Fisher* (1878); *Bartholom. de las Casas, Bischof von Chiaya* (1879). Dále *Musternovellen*, překlad z Cervantesa (Řezno, 1868, 2 svaz.) a *Dame Kobold*, překlad z Calderona (Vid., 1869).

Baunscheidtismus, metoda léčebná, navržená Karlem Baunscheidtem, mechanikem v Endenichu u Bonnu († 1860 v Münsteru), spočívající ve značném podráždění kůže, čímž měly býti léčeny zejména choroby rheumatické. Rozšířila se rychle a v letech sedesátých Baunscheidtův »buditel života« (*Lebenswecker*) byl při všech téměř chorobách nejužívanějším léčebným nástrojem v rukou laiků. Tak nazýval se váleček skrývající na jednom konci snopek asi čtyřiceti jehel ne příliš těsně vedle sebe upevněných na pohyblivé ploše s točitým párem, které spuštěno vymršťovalo jehly přes okraj válce. Rychlým spouštěním péra probodávaly se okrsky kožní nad místy chorobnými tak, že sice nenastalo krvácení, ale kůže zrudla a zduřela. Místo takto poraněné natíráno pak směsí ostrých látek (prýšce, lýkovec, kantharid, líhu, oleje), aby zánět byl tím prudší. Následkem umělého zánětu kožního měla se pak původní choroba vyhojiti. Peč.

Baur: 1) Rodion Christianovič, generál ruský (* 1667 — † 1717), rolnický syn z Holštýnska. S počátku sloužil ve vojstě švédském, r. 1700 u Narvy přešel na stranu ruskou; od té doby byl **B.** horlivým pomocníkem Petra Vel., zvláště pokud se týče zřízení ruské jízdy, o nichž vedl gen. Rennéa získal si veliké zásluhy. Nevšední nadání vojenské i osobní chrabrost **B.**-ova mocně přispěly k vítězství ruským u Kalíše (1706), u Lesného (1708), u Poltav (1709) a u Perevoločny (1709). **B.** zemřel v hodnosti generála jízdy pro zásluhy své mnohonásobně byv vyznamenán.

2) **B.** Friedrich Wilhelm (Feodor Vilimovič), inženýr a gener. ruský (* 1731 v Bibě u Hanavy — † 1783 v Petrohradě). Účastnil se války sedmileté nejdříve ve vojsku Ferdinanda Brunšvického, od roku 1761 ve službách pruských. Roku 1769 povolán do Rusi, jmenován byl generálem, s úspěchem bojoval ve válce turecké pod Rumjancovým přispěv jmenovitě k vítězství u Kagulu, roku 1772 reorganizoval generální štáb, jehož náčelníkem (od r. 1773 generál-licutenant, od r. 1780 generál-inženýr) zůstal až do smrti. Vedle toho pečoval o mnoho jiných věcí důležitých: zřídil solivárny Staroruské u Novgorodu, vodovody v Moskvě a Carském Sele, opravil průplav ladožský, zřídil průplav dvin-

skodněprský, zdělal vodní stavby v Rize, Kronstättě a Petrohradě, kanalisaci ulic petrohradských, vystavěl divadlo v Petrohradě, zbrojnici v Moskvě. — Sepsal *Mémoires historiques et géographiques sur la Walachie* atd. (Frankfurt, 1778), ke kterémuž dílu hodlal vydati atlas I. války ruskoturecké za Kateřiny II., ale nedošlo k tomu; vydal však: *Carte de la Moldavie* (Amsterd., 1781).

3) B. Ferd. Kristian, evang. bohoslovec (* 1792 ve Schmidenu u Stuttgartu — † 1860 v Tubinkách). Stal se r. 1817 učitelem na bohoslov. semináři v Blaubeuren a r. 1826 řádným professorem historické bohosloví na universitě v Tubinkách. B. záhy se oddav studiím historickým, zejména filosofii Heglově, stal se zakladatelem novější kritické školy zvané tubingské. B. pracoval v oborech: církevní symboliky (viz spis jeho *Der Gegensatz des Katholicismus u. Protestantismus* [2. vyd. 1836], namířený proti »Symbolice« katolického Möhlera), pak historie dogmat, jejímž jest tvůrcem poznává první, že jádrem a duší církevních dějin jest tvoření a vývoj dogmat církevních; konečně v oboru biblické (novozákonní) kritiky, v níž se osvědčil radikálním, destruktivním. Uvažuje pradějiny církve křesťanské viděl a dokazoval v době apošt. 1½ století trávající boj mezi směrem v církvi judaistickým, židovskozákonným, o Petra se opírajícím, a směrem pohanskokřesťanským, Pavlovým, až ke konečnému splynutí obou v církve katolickou. O tomto dogmatickém vývoji svědčí B-ovi novozákonní písemnictví, jehož spisy vyjma čtyři velké Pavlovy listy a Zjevení sv. Jana má za podvržené, nepravé, tendenčně protivu oněch dvou směrů smířující. B. chtěje čistě dějepisně, přirozeně vykládati sám zase upadl v dogmatismus, předpokládaje mythus a tendenci. — Hlavní spisy: *Die christl. Lehre von der Versöhnung in ihrer geschichtl. Entwicklung* (1838); *Die christl. Lehre von der Dreieinigkeit* (1841, 3 sv.); *Lehrbuch der christl. Dogmengeschichte* (1867, 3. vyd.); *Paulus* (1867, 2. vyd.); *Das Markusevangelium* (1851); *Das Christentum und die christl. Kirche der 3 ersten Jahrhunderte* (1863, 3. vyd.); *Die christl. Kirche vom IV.—VI. Jahrh.* (1863, 2. vyd.); *Die christl. Kirche des Mittelalters, der neuen Zeit und des XIX. Jahrh.* (3 díly); *Theologische Jahrbücher* (1842—1857). Viz také: Die Tübinger Schule und ihre Stellung zur Gegenwart (1859) a protispis Uhlhornův Die Tübinger Schule (1859). BM.

4) B. Gustav Ad. Ludwig, protestant. theolog něm. (* 1816 v Hammelbachu v Odenwaldě). Stal se r. 1849 profes. v Giessenu, roku 1861 prvním pastorem jakubské církve v Hamburku a jest od r. 1870 řádným prof. prakt. bohosloví v Lipsku. Náleží k racionalistům, snažícím se některé zásady Schleiermacherovy uvést ve spojení s prot. věroukou. O všestranném jeho vzdělání svědčí spisy *Geschichte der alttestamentlichen Weissagung* (1861, jen 1. díl); *Grundzüge der Homiletik* (1848); *Grundzüge der Erziehungslehre* (1876, 3. vyd.);

Durch Kampf zum Frieden (1872); *Boetius u. Dante* (1874) a j.

5) B. Wilhelm, bratr před., prot. theolog (* 1826 v Lindenfelsu v Odenwaldě). Stal se roku 1865 pastorem v Hamburku, r. 1872 dvorním kazatelem v Berlíně a r. 1883 superintendentem Porýnska. Jsa stoupencem bohoslovců orthodoxních působí jmenovitě pro vnitřní misse, církevní zpěv a vzdělání lidu. Sepsal řadu kázání, životopisův a jiných děl, z nichž nejvíce se chválí *Geschichts- u. Lebensbilder aus der Erneuerung des religiösen Lebens in den deutschen Befreiungskriegen* (Hamburk, 4. vyd. 1884).

6) B. Hans, sochař něm. (* 1829 v Kostnici). Podporován jsa velkovévodou badenským podnikl r. 1863 uměleckou cestu do Paříže a r. 1864—65 do Italie. K prvním jeho značnějším pracem náležejí kolossální sochy sv. Konráda a Pelagia na dómu kostnickém (1857), pak sochy markraběte Bernharda Badenského a biskupa Gebharda Kostnického a relief Kristus volající třpící a obtížená k sobě pro týž dóm. Jsou to díla veskrze důkladná a důstojná, ale postrádají zvláštní, individuálně zpracované originality. Z jiných prací uvádíme ještě: kolossální sochy *Otce Rýna* na rýnském mostě v Kehlu (lit v kovu r. 1860) a *vévody Záhringenského* a *velkovévody Leopolda Badenského* na novém mostě v Kostnici (1862), pak sochu *Victorie* pro vojenský pomník v Kostnici. Roku 1881 vyznamenán byl první cenou za návrh ku pomníku hudeb. skladatele K. Kreutzera v Messkirchu.

7) B. Franz Adolf Gregor von, bratr 4) a 5), lesn. spisov. něm. (* 1830 v Lindenfelsu v Odenwaldě). Byl v l. 1855—60 prof. na lesnické škole v Bělé v Čechách, pak nadlesním v Hesském velkovévodství, od r. 1864 prof. na akademii hohenheimské ve Virmtemberku a r. 1878 povolán za prof. lesnictví na universitu mnichovskou. Jako majitel korunního řádu virmtemb. nabyl B. i šlechtictví. Sepsal mimo jiné: *Über forstliche Versuchstationen* (Stuttgart, 1868); *Lehrbuch der niederen Geodäsie* (Videň, 1879, 3. vyd.); *Holzmasskunde* (t., 1882, 3. vyd.); *Die Fichte in Bezug auf Ertrag, Zuwachs u. Form* (Berlín, 1876); *Die Rotbuche* (t., 1881); *Handbuch der Waldwertberechnung* (t., 1886). Vydává od r. 1866 »Forstwissenschaftliches Zentralblatt«.

8) B. Albert, malíř německý (* 1835 v Cáchách). R. 1854 přišel do Düsseldorfu, kdež vzdělal se na akademii pod vedením Karla Sohna, pak v atelieru Josefu Kehrena a posléze v Mnichově u Morice Schwinda. Cestovav po Francii, Holandsku a Italii vrátil se roku 1861 do Düsseldorfu. Obecně známým se učinil svým obrazem *Převážení mrtvoly Otty III. z Italie do Německa*; za karton k tomuto obrazu dostalo se mu sice od Jednoty pro historické umění první ceny, ale obraz sám v oleji provedený a v Německu vystavovaný neměl mnoho úspěchu. Také za svůj *Soudný den* dostal (1864) první cenu při konkursu na vyzdobení portální síně v Elberfeldě. Obraz proveden teprve r. 1869. Rok po té maloval obraz *Rímští křesťané vynášeji*

mrtvolu mučennice z círku (nyní v městské galerii düsseldorfské), později *Otto I. u mrtvoly svého bratra Thankmara* (1874), *Kázání apoštola Pavla v Římě* (1876); *Zapečetění hrobu Kristova* (1879). Ve všech obrazech B. znázorňuje živě a působivě historickou látku realistickou kresbou, sytými barvami a charakteristickými detaily; jenom že zajímavými jednotlivostmi a rczmanitými motivy trpívá celkový dojem.

Bauri viz Baori.

Bauro (San Christoval), ostrov australský na jihových. konci skupiny Salomonovy (11° již. š. a 162° vých. d.), 4000 km² veliký s vrchy až přes 1200 m vysokými, má asi 40.000 obyv. plemene malajského velice nadaných; plantáže, výměnný obchod.

Baurowitz viz Bavorovice.

Bause Johann Friedrich, mědiryjec něm. (* 1738 v Halle na Sále — † 1814 ve Výmaru). R. 1759 odešel do Augšpurku zdomakoval se v atelieru Jana Jak. Hayda. Roku 1766 usadil se v Lipsku a jal se rytí většinou podobizny. Jsa podporován a pobádán portrartistou A. Graffem nabyl brzo věhlasu v tomto odvětví ryjectví. Obrazy Graffovy B. reprodukoval s velikou věrností a všecky přednosti a duch originálů v rytinách jasně vystupují, jako v podobiznách krále *Bedřicha II.* pruského, kurfirsta saského *Bedřicha Augusta*, *Gelerta*, *Lessinga*, *Mendelssohna*, *Hagedorna*, *Wielanda*, *Bodmera* a j. R. 1786 byl jmenován čestným členem berl. umělecké akademie a r. 1796 akademie krásných umění ve Stockholmu. Po pobytu skoro 50letém v Lipsku odebral se r. 1813 do Výmaru, kdež po roce zemřel. Ponejvíce ryl rydlem, ale také jehlou dovedl výborně zacházeti a ve všech způsobech a manýrách ryjectví pracoval s úspěchem; jenom vlastní ryvnaléžavosti neměl.

Bausohk Kašpar viz Boušek.

Bausohitz viz Bohušice.

Bausk, újezdné město ruské gubernie kurovské, 45 km na jihozáp. od Mitavy, při stoku Mussy a Memelu, se 6532 obyv. (1885). Od r. 1705 náležel Rusům, kteří r. 1706 tvrz jeho zbořili. R. 1812 dne 30. září svedena u B-a bitva mezi Rusy a Prusy. B. vede obchod s obilím (zvláště pšenicí), lněným semenem a dřívím. — Bauský újezd má na 1981 km² 56.804 obyv.

Bausnitz viz Bohuslavice.

Baussner Guido, šlechtic z Bausnernu, politik uherský. Nar. v Komárně 29. srp. 1839, studoval na gymnasiu a právnické akademii v Sibini, načež vstoupil do 3. pluku hulánů, z kterého r. 1860 jako nadporučík vystoupil. R. 1871 byv poprvé v agněthlénském okrese zvolen do sněmu uherského, přistoupil ke straně Deákové; od té doby vyjímajíc období r. 1872—1874, je stále poslancem téhož okresu náležející nyní straně liberální, v níž — ač Sasík rodem — zaujímá jedno z předních míst. R. 1889 byl také členem delegace a v létech dřívějších váženým poslancem saské národní university v Sibini. B. byl též literárně činným sepsav několik drobnějších studií politických a národohospodářských. V politice

vnitřní B. usiluje o shodu Sasíků sedmihradských s Maďary. V poslední době jedná úplně ve smysle maďarském.

Dkl.

Bause Bohumil, spisovatel čes. a gymn. profesor v Praze (* 17. ún. 1845 v Hradci Králové); působil dříve v Jindřichově Hradci, Něm. Brodě a Tábofe. Sepsal a spracoval několik článků v programech gymnasia tábořského (1874) a II. vyšš. novoměstského (1885), pak poskytl příspěvky do »Vesmíru«, »Světozora«, »Žlaté Prahy«, »Lumíra« atd. Účastnil se vydatné sestavení Řivnáčova Průvodce po Čechách (1882), v Památníku II. sjezdu přirodozpytců českých v Praze sestavil »Přehled literatury přirodopisné«. Samostatně vydal *Skály prachovské* (1886); *O původu ssavců* (1889).

Bautain [botén] Louis Eugène Marie, filosof franc. (* 1795 v Paříži — † 1867 ve Viroflayi u Paříže). Z filosofických přednášek Viktora Cousina znechutiv si realismus stal se zastáncem idealismu Fichteova; proto ztratil stolicí učitelkou ve Štrasburce, kdež přednášel o filosofii. Badavou myslil jal se potom studovati bohosloví, načež r. 1828 posvěcen byl na kněžství a vrácen úřadu učitelskému. Duchovní obrození jeho v mužném věku mělo v zápětí, že ohlížeje se zpět po zásadách čirého subjektivismu chyboval v nauce o poměru rozumu lidského k víře, pokládal zjevení Boží jedině za pramen jistoty, pokud se tkne pravd náboženských (*supernaturalismus*), a připouštěl toliko, že podáním ochránily se idee nadsmyslné (*traditionalismus*). Biskup štrasburský znamenal ve spisech jeho bludné náhledy a s původcem jejich rokoval mírně roku 1834. Avšak teprve po šesti létech B. v Římě odvolal učení své. V rodném městě dosáhl pak hodnosti ředitele kolleje de Guilly a čestného generálního vikáře. Ze spisů jeho připomínáme: *Philosophie du christianisme* (Paříž a Štrasburk, 1835); *Psychologie expérimentale* (t., 1839, 2 sv.); *Philosophie morale* (tam., 1842); *La morale de l'Évangile* (Paříž, 1855).

Vac.

Bautru [bótry] Guillaume, hrabě de Serant, státník franc. (* 1588 — † 1665). Kard. Richelieu vzal ho ke dvoru svému a zhusta užíval služeb jeho diplomatických jak v cizině (ve Španělech, Flandrech a Savojsku), tak ve Francii. Rovněž přízniv byl mu kard. Mazarin. R. 1644 oženiv se s Martou Bigotovou přišel B. ke dvoru královskému a stal se radou královským. Považován byl za nejvtipnějšího muže své doby i dobytí si náklonnosti všech ministrů, milců královských i velmožův, ač nikomu nelichotil. Jeho veršiky kolovaly z úst do úst. Sepsal několik satir. Byl členem akademie francouzské od založení jejího.

Bautsoh viz Budišov.

Bautzen viz Bousov a Budyšín.

Bauwens Liévin, průmyslník belgický (* 1769 v Gentu — † 1822 v Paříži), jenž učinil se zaslužilým o rozkvět průmyslu bavlnářského v Belgii. Otcem, majitelem kože-
luhárny, poslán do Anglie, aby seznal nejlepší metody v přípravě koží. Po návratu zřídil

B. v Gentu koželuhárnou, jež záhy činila značnou konkurenci výrobkům anglickým. V Anglii seznal **B.** také výrobu bavlnářskou i připadl na myšlénku zaříditi bavlňárny v Belgii, což však spojeno bylo s velikými překážkami pro zákaz vývozce strojů na výrobu bavlny z Anglie. **B.** dovedl však podloudně dopravit stroje do Belgie, zařídil pak několik továren, zlepšil sám výrobu bavlny, vystavil veřejně zdokonalené stroje své. dovolil každému hotoviti je a položil tak základ k rozkvětu bavlňářského průmyslu v Belgii. Za tyto zásluhy dostalo se **B.**ovi čestných vyznamenání, též od císaře Napoleona, v Anglii však pro velezrádu odsouzen in effigie k smrti. **B.** zaujal v Belgii četné úřady veřejné, štědře podporoval podniky humanitní, zvláště staral se o zlepšení poměrů vězenských i zřizoval ve věznicích dílny průmyslné. Velikou štědrostí svou připravil se **B.** téměř o veškeré jmění své, zlepšil pak poměry své vynaleznuv metody pro spracování odpadků hedvábných, další však zdokonalení i zužitkování této metody překazila mu smrt. Rodné město Gent postavilo **B.**ovi r. 1885 pomník. — Sr. Hebelync, Biogr. de Liévin **B.** (Gent, 1853).

Les **Baux** [bó], městečko ve franc. dep. Bouches-du-Rhône, arr. arleském, kant. saint-rémýském, 18 km sev.-vých. od Arles, v překrásné poloze a se znamenitým rozhledem po Alpínách. Bývalo to zvláště v XIII. stol. město kvetoucí, se 4000 obyv., sídlo nejslavnějšího provenčeského soudu lásky. Hrad bauxský, r. 1631 pobofený, byl z nejmohutnějších hradů jižní Francie. Nyní má **B.** jen 367 ob. (1886), avšak zříceniny hradu a hradeb, některé pěkné domy renaissanční, chrám z části románský a j. památky činí je místem archeologicky velmi zajímavým. Na blízkú jsou kamenné lomy a doly železné a aluminiové.

Bauzanum, starověké město rhaetské, nyníjší Bolzano.

Bauze Fedor Grigorjevič, rus. prof. historie práva (* 1752 — † 1812 v Petrohr.). Jsa rodem Sas studoval na universitě lipské a r. 1782 povolán na universitu moskevskou za profesora dějin právních. Kromě 4 latinských řečí universitních, z nichž nejdůležitější jedná o osvětě v Rusích do XVIII. st. (1796), vydal **B.** ruský spis *O gorjačké volnosti*. Mimo to zanechal bohaté výpisky z rukopisův, úryvky z národního hospodářství, z historie literatury, numismatiky a práva římského.

BAV = *bonis avibus* n. *bonis auspiciis*, t. j. za dobrých znamení.

Bava, nejlepší druh ital. slámy ku pletení.

Bava Giambattista Eusebio, baron, generál ital. (* 1789 ve Vercellech — † 1854 v Turině). Byl dán r. 1802 do vojen. ústavu v St.-Cyru, stal se 1805 poddůstojníkem ve vojstě francouzském, bojoval proti Prusku (1806), pak ve Španělsku a Portugalsku, vrátil se po mnohých osudech r. 1814 do vlasti, kde mu byl svěřen pluk myslivců piemontských. R. 1847 jmenován od Karla Alberta guvernérem alessandrijským, velel roku 1848

části vojska sardinského v Lombardsku, zvíťazil 8. dubna a 30. kv. u Goita, začež jmenován generálem, pak 18. čna u Governola, zachránil téhož roku vojsko sardinské od jisté záhuby chráně je při ústupě a, když bylo jeho chování po válce odsuzováno, uveřejnil *Relazioni delle operazioni militari dirette dal gen. B.* (Turin, 1850) a skvěle se obhájl. Povýšen pak za nejvyššího velitele vojsk italských, r. 1849 byl jmenován ministrem války a roku 1850 generálním dozorcem pěchoty. Životopis jeho napsal Mariotti (Mil. 1888).

Baval [bavé], Bava, hl. místo kantonu ve franc. dep. Nord, arr. avesneském, na Severní dráze, má lomy mramorové a 1837 ob. (1886) zabývajících se koželužstvím, hrncířstvím, sléváním železa, mědi a výrobou hřebíků, řetězů, rolnického nářadí a j. Jest to staré Bagacum, důležité město Nervii, i zachovaly se zde mnohé římské památky, jako forum, vítězný oblouk, vodovod, hroby a j.

Bavard [bavár], franc., žvavstal; **bavarderle** [-derf], žvavst, tlachání.

Bavaria, kolossální allegorická socha, zobrazující Bavorsy, postavená v Mnichově na louce Tereziánské (*Theresienwiese*) od bavorským Slavnem (*Ruhmeshalle*). Zobrazena zde obrovská postava ženy německé, v pravé ruce držící meč, v levé nad hlavou dubový věnec vítězný. V pravo u nohou odpočívá lev. Socha, ke které vystupuje se po mramorovém schodišti, postavena jest na žulovém podstavci 95 m vysokém, jest kovová, zhotovena v kovolitecké dílně Ferd. Millera v Mnichově z děl ukořistěných v bitvě u Navarina a dosahuje i s věncem výšky 205 m, při tloušťce kovu 18 cm — 12 cm a váží 87.360 kg. Náklad na sochu činil 233.000 zl. V zadní stěně podstavce umístěny jsou dveře, jimiž vstupuje se po 66 stupních na litinové schody o 57 stupních vedoucích sochou až ku hlavě, v níž jest místa pro 8 osob (na 6 železných lavicích, kolem v hlavě postavených). Se sochy otevírá se rozkošná vyhlídka na přední Alpy. Návrh sochy pochází od krále Ludvíka I., provedení sochy od Ludvíka Schwanthaler. Odhalena byla 7. srpna 1850.

Bavarici juris codex. Dřívě nežli v kterémkoliv jiném území německém podniknuta byla v Bavorsku obsáhlá kodifikace práva jak civilního, tak trestního i processuálního. Hlavní zásluha o její provedení přísluší svob. pánu W. X. A. Kreittmayru. **B. j. c.** obsahuje zvláště tři zákonníky, a to: *C. j. b. criminalis* z roku 1751, obsahující trestní hmotné i processuální právo a vyznačující se obzvl. ukrutností trestních ustanovení; dále *C. j. b. judicarii* z r. 1753, upravující řízení ve věcech civilních i řízení konkursní; konečně *Codex Maximilianus bavaricus civilis* z r. 1756, kterýž ve čtyřech svých částech poskytuje soustavu veškerého práva soukromého, jak toto na domácích i cizích základech v Bavorsku se bylo vyvinulo a v platnosti trvalo. Právu římskému i longobardskému lennímu se přiznává subsidiární platnost, kdežto se o právu církevním ustanovuje, že se má k němu při-

hlížeti pouze ve sporech duchovních, pokud to souhlasí s konkordáty i observancí. Zákoníkem tímto měly se rozhodovati též veškeré kontroverze v oboru práva soukromého. *Cod. Max. bavaricus civilis* platí v Bavorsku doposud; vedlé něho však nalézají se — zejm. v částech Bavorska později nabytých — v platnosti četná práva partikulární, kdežto bavorská Falce spravuje se právem francouzským. Srovnej: Roth, *Bayrisches Civilrecht* I.—III. (Tubinky, 1871—75); Gengler, *Quellengesch. u. System des im Königr. Bayern mit Ausschluss d. Pfalz gelt. Privatrechts* (1846); Freyberg, *Geschichte d. bayer. Gesetzgeb.* (4 sv., 1836—39). — 1.

Bavay viz Bavaí.

Bavean, Bavian, od domorodců zvaný Lubok, hollandský ostrov v Indickém archipelu, v Javském moři, 120 km od sev. pobř. Javy, s níž se poměry přírodními značně shoduje, má rozlohu 165 km². Pahorkovitý povrch, jenž dosahuje výše na 700 m, má půdu velmi úrodnou, způsobilou zvláště pro pěstování rýže, indychu, bavlny a tabáku; ze zvířat pozoruhoden jest malý druh jelena (*Cervus Kuhlíi*), který se jinde nevyskytuje. Z minerálního bohatství známo jest kamenné uhří a horké prameny. Obyvatelstvo, počtem na 300.000 duší, jest většinou původu javského, a provozuje plavbu i obchod vyvážející mimo domácí výrobky také malé, zakrslé koně. Hl. městem jest Sangkapura.

Baveno, městečko v ital. prov. novarské na záp. břehu Laga Maggiora, naproti krajsk. městu Pallanze, poštovní stanice silnice Simplonské, má 2347 obyv. (1883, obec), měděné doly, dobrou porculánovou hlínu a znamenité lomy žulové.

Bavetta, znamená u krytiny střech, zejména břidlicové, plechový pásek, jenž pokrývá hřeben půdových oken a nároží krovu na povrchu střech. Pásek tento má chrániti dřevo před vlivem dešťové vody. Wf.

Bavian: 1) B. Kurdská vesnička na lev. bř. ř. Gazíra, proslulá vypuklými reliefy assyrskými, nejpamátnějšími svého druhu, jež nedaleko ní nalezl r. 1840 Rouet a prozkoumal Layard (roku 1853). Nálež obsahuje z desky velké a 11 menších se scenami a z části (3) nápisy ze života Sanheribova, jemuž původ svůj děkují. — 2) B., ostrov viz Bavean. Pšk.

Bavier [bavié]: 1) B. Siméon, inženýr a státník švýcarský (* v Churu dne 16. září 1825). Vykonav studia technická v Karlsruhe a Stuttgartě, stavěl v letech 1845—78 zejm. mnoho silnic v kantoně grisonském, o čemž napsal obšírnou zprávu. Mimo to byl členem »velké rady« a kommisce stavovské v rodném svém kantoně. Od r. 1863—1878 zastupoval tento kanton v radě spolkové a byl vyslán r. 1876—1877 jako kommissar při povstání v kantoně ticinském, kdež obezřelým a moudrým zakročením jeho bez jiných prostředků úplný klid zavládnul. R. 1878 vydal skvostné dílo *Die Strassen der Schweiz*, jež cenami počtено na výstavě v Paříži r. 1878 a v Benátkách a v němž pojednává o vývoji silnic

ve Švýcarsku od dob římských až do roku jmenovaného. R. 1878 byl jmenován členem švýcarské rady spolkové a zastával od r. 1882 místo presidenta, v kteréžto hodnosti zastupoval Švýcarsko při památné mezinárodní slavnosti otevření dráhy gotthardské; od roku 1883 jest švýcarským velvyslancem v Římě.

2) B. Emile, inženýr švýcar., příbuzný před. (* 1843 v Churu). Studoval na technice curijské, byl pak stavbyvedoucím u podnikatelství bratří Kleinů a sp. od r. 1872—1879 a vedl jako plnomocník této firmy mezi jinými v letech 1876—77 stavbu mostu Palackého přes Vltavu v Praze. R. 1883 byl vrchním inženýrem při švýcarské výstavě zemské v Curiču a od r. 1884 působí jako stav. ředitel prací při úpravě Tiberu a při stavbě mostů cestijského a palatinského v Římě. Rtr.

Bavlna. Semena bavlníková (v. *Gossypium*) jsou pokryta srstí dvoji, totiž srstí, skládající se z jemných, krátkých chloupkův (2—3 mm) barvy nažloutlé, nahnědlé nebo zelenavé a srstí složené z chlupů dlouhých, po výtce bílých; tato od semen odloučená srst jest známým a vysoce důležitým předivem a nazývá se b-nou (správněji pavlnou, franc. *Cotton*, něm. *Baumwolle*).

Sklizeň b-ny trvá několik neděl, poněvadž plody bavlníkové nestejně a znenáhla zrají; z puklých plodů vybírají se semena i s osemením a vše se ponechává po několik dní na výsluní, aby se vypařila voda vegetační. Po té se přistupuje k vyvrňování čili egrenování b-ny, t. j. k odlučování obalu semeního (osemení, bavlny) od semen. Původně to byla práce ruční, jež tak zdlohavě postupovala, že jeden dělník sotva čtyři kilogr. b-ny vyvrněné za den odvedl; nyní se koná práce ta strojem, rychle a pohodlně. První přístroj vyvrňovací vynalezl Whitney v Americe, jímž lze denně za přičinění jednoho dělníka 150 až 200 kg b-ny vyvrñiti, a přispěním motoru o dvou silách koňských lze vyvrñiti třebas i 2500 kg b-ny za den. Přístroj ten se nazývá přístrojem pilovým (*saw gin*), poněvadž hlavní jeho část se skládá z hřídele vodorovného, na němž těsně vedlé sebe značný počet kotoučů podobných pilám kruhovým čili cirkulárkám (20—80) jest navlečen a upevněn. Pilované kotouče ony zasahují do mělké násypky sparami ve stěně z tenkých proutkův železných na způsob mřezoví upravené, do kteréžto násypky v nepřetržitěm proudě se přivádí b. nevyvrñená. Uvede-li se v pohyb hřídel s pilami, vytahuje sparami chloupky semen bavlníkových a odlučuje je od těchto, poněvadž ony úzkými sparami proniknouti nemohouce v násypce zbývají. Třetí částí přístroje, totiž válcem kartáčovým, smítá se b. s válce pilového do nádob či plachet podložených. Přístroj ten se hodí toliko na vyvrñování b-n kratšího vlákna, nikoli však b-n z delších chloupků složených, poněvadž je porušuje a přetrhává. Vyvrñování těchto se děje buď přístrojem válcovým (*rotter gin*) aneb vyvrñovacím přístrojem, jež vynalezl Mac Carthy. Zmíníme se stručně toliko o pří-

stroji válcovém. Týž se skládá z dvojice válců hladkých aneb ryhovaných, jež se pohybují proti sobě a jež dle okolností se mohou k sobě přiblížit neb od sebe oddáliti. Do stroje posunuje dělník proud b-ny nevzrnné na stole upravený, jež úzkou mezerou mezi oběma válci projde, kdežto zrna (semena) odtržená válci se odvrhují. Výkonnost přístroje tohoto jest však menší nežli výkonnost vyzrňovačky pilovité. B. vyzrnná v zemích některých, jako ve Východní Indii, se ještě proklepává, aby se odstranily podrcená semena a i úlomky oplodí; jinde vyklepávání toho zanechali, protože podobné zboží klepané (*bowed*) hojně chuchvalců v sobě tajíva, které znesnadňují spřádání jeho. B. vyzrnná silně se pak lisuje, balí se do hrubých tkanin žokových, uroběných z juty, konopí, srsti velbloudí aneb jiných přediv, aneb do koží surových, a balíky se opatřují tuhým obvazem z provazů (lýčkových a j.) aneb z pružných obručí ocelových. Tvar balíků je tak různý jako jejich velikost a váha. Nejčastěji jsou tvaru krychlového, jinak ale také hranolového a válcového (*Pernambuco*). Největší váhu mají balíky b-n severoamerických a egyptských (až do 250 kg), nejmenší brazilské a záp.-indické (87—150 kg).

Jakost b-ny závisí na celé řadě okolností různých, jež způsobem prostým a empirickým se vyšetřují. Z těchto sluší vytknouti zvláště: délku vláken (chloupků), pevnost v tahu i v kroucení, jemnost, omak, měkkost, pružnost, barvu, lesk a čistotu. Délka vlákének (chloupků) kolísá od 10 do 60 mm a obnáší nejčastěji 10 až 40 mm; čím je značnější, tím lepší hodnotu také má b. Měří-li chloupky nějaké b-ny do délky více nežli 30 mm, slove bavlnou dlouhou (*long staple*), měří-li 15 až 30 mm, jest b-nou střední délky, měří-li 10—15 mm, nazývá se b-nou krátkou či krátkovláknitou (*short staple*). Nejdělsí b-ny vyvážejí se výhradně jen z krajů amerických, a toliko z těchto druhů lze přísti nejjemnější čísla přize bavlněné. Že ani pevnost, zvláště v kroucení, není lhostejným příznakem b-ny, z toho vysvítá, že toliko z pevné b-ny vyrobiti se dá přize pevná a jmenovitě přize na osnovu a na niti. B. z chloupků křehkých se skládající snáší při předění jen slabou krutinu, aniž se překrouť; z podobné b-ny lze proto upravití jen přzi otokovou. Jemnost b-ny jest podmíněna hodnotou pro příčný průměr chloupků jednotlivých; čím jest skrovnější, tím jest b. jemnější. Tak kolísá hodnota pro největší průměr příčný chloupků bavlněných od 0'012 do 0'042 mm, totiž druhu:

<i>Gossypium herbaceum</i>	od 0'012 do 0'022 mm	nejčastěji činí 0'019	>
> <i>conglomeratum</i>	0'017 do 0'027	nejčastěji činí 0'026	>
> <i>barbadense</i>	0'019 do 0'028	nejčastěji činí 0'025	>
> <i>acuminatum</i>	0'020 do 0'030	nejčastěji činí 0'029	>
> <i>arboresum</i>	0'020 do 0'038	nejčastěji činí 0'030	>

<i>Gossypium religiosum</i>	0'026 do 0'040 mm	nejčastěji činí 0'033	>
> <i>flavidum</i>	0'029 do 0'042	nejčastěji činí 0'038	>

Na omak má býti b. hladká, vláčná a stejnorodá a kromě toho i měkká, což se pozná dle toho, jaký odpor klade, sevře-li se v hrsti; rozevře-li se hrst, má rychle zaujati původní objem svůj, jinak postrádá náležité pružnosti. Je dále známo, že jsou veškeré bavlny barvy bílé, kromě tak zvané nankingové, od bavlníka posvátného, jež má osoblivou barvu hnědavožlutou; avšak bělost b-ny zřídka je prosta odstínu barevného, ač mnohdy velmi nesnadně se dá postihnouti. Skvělou a ryzou bělostí honosí se příkladně brazilská b., zvaná »Pernambuco«, severoamerická »Upland Georgia«, neapolská »Castellamare« a jiné. Slabý žlutavý odstín má znamenitá b. severoamerická »Sea Island«, modravý rovněž severoamerická b. »Louisiana«, šedavý některé druhy východoindických b-n, narudlý b. zvaná »Jumel« z Egypta atd. Nejlepší b-ny se honosí leskem téměř hedvábným, jako uvedené druhy: »Sea Island«, »Pernambuco«; b-ny mdlé jsou jakosti chatrné aneb spařily a zkažily se dopravou. Dále dlužno ještě vytknouti, že dobrá b. nemá obsahovati chloupků uzlíkovatých neb vláken z plodů nezralých; prvě jsou na újmu stejnorodosti přize, druhé barvení, poněvadž barviv buď vůbec nepohlcují aneb jen měrou neuspokojivou (mrtvá vlákna, mrtvá b.). Právem pak se žádá na dobrém zboží, aby bylo čisté. t. j. prosté semen celých i podrcených, úlomkův oplodí, písku, prsti a jiných přímětkův a aby nebylo znešvařeno hmyzem. Balík (žok) má konečně obsahovati surovinu naprosto stejnorodou a nepomísenou.

Obchod s b-nou i spracování její nalézá se převahou v rukou anglických; nejhlavnější tržiště jsou v Anglii: Liverpool a Londýn, v Spoj. Obcích Severoamerických: New York; v Číně: Kanton; v Levantě: Smyrna; v Itálii: Janov; v Rakousku: Terst, Vídeň a Liberec; v Německu: Hamburk, Brémy a Saská Kamenice; v Holandsku: Amsterdam a Rotterdam; ve Francii: Havre a Marseille a ve Španělsku: Barcelona. Poněvadž obchod s b-nou, jak již bylo dotčeno, ovládají obchodníci plemene anglosaského, proto jest také názvosloví, kterým se označuje jakost b-n. anglické. Podlé zvyklostí platných na trzích anglických rozvrhuje se zboží na jemné či velmi dobré (*fine*), dobré (*good*), pěkné (*faire*), střední (*middling*), zadní (*ordinary*) a chatrné (*inferior*); kromě toho se označuje jakost ještě názvy: *fully fair*, *good faire*, *middling faire* a j.

B-ny na tržištích evropských se objevující rozvrhují se podlé svého původu zeměpisného na: evropské, levantské, východoindické a východoasijské, africké, americké a australské. Evropské b-ny jsou jakosti toliko střední, aneb méně uspokojivé, poněvadž ani délkou, ani jemností, ani čistotou svou nevynikají. Znamější jsou ze španělských druh: Motril, z italských druhy: Castellamare a Bian-

caella, z evropskotureckých druh Macedonia a z jihoruských b. krymská. Pokusy zavésti pěstování bavlníku v Uhrách nezdařily se. Levantské b-ny jsou jakosti různé, některé druhy vynikají hodnotou nad b-mi evropskými; zmínky zasluhují b-ny smyrenské a syrské. Východoindické b-ny nepoživaly před třiceti léty valné obliby na trzích evropských, poněvadž vlákénka (chloupky) jejich byla krátká, křehká a na omak tvrdá, ale za odštěpené války ve Spoj. Obcích Severoamerických počali Angličané pěstování bavlníku věnovati pozornost větší. Prodlením doby různými vhodnými prostředky jakost b-ny východoindické podstatně zlepšili a cenu její zlevnili, a proto nyní hojnějšího nalézá odbytu než dřívě. Do r. 1861 uhravaly přádelny anglické 46 až 84% spotřeby své z Ameriky a z Vých. Indie toliko 9 až 26%; nyní pak se pácí podíl b-ny americké v Anglii spracované na 7 až 42%, a východoindické na 40 až 50%, celé spotřeby. B-ny východoindické dělí se dle původu svého na tři skupiny, totiž na bengálské, bombayské a madrasské. Chvály zasluhují toliko bombayské b-ny (*Surate*), jež mají vlákno střední délky (průměrně 20 až 26 mm) a dostatečnou pevnost; hlavní druhy jsou: Broach, Dharwar, Dhollerah a Omrawuthie. Hodnoty podobné jest b. perská (*Persia*), než čistota její neuspokojuje. Hektar půdy věnované pěstování bavlníku skytá ve Vých. Indii průměrně 57 až 68 kg b-ny. — Z východoasijských b-n považuje se za nejlepší: Manilla z ostrova Filipínských; po té následují b-ny čínské jakosti prostřední a hnědožlutá b. nankingová a j. Z Afriky se vyváží co rok značné množství b-ny, jmenovitě však z Egypta žirného. Nejlepší slove Maco, jež vyniká dlouhým, lesklým vláknem, pevností i čistotou; skytá ji druh bavlníku vypěstovaný ze semen *G. barbadense*. Pak následuje druh Jumel, bavlníka vypěstovaného ze semen druhu, jenž plodí proslulou b-nu brazilskou »Pernambuco«; je vlákna délky střední, ale čistota méně uspokojuje. Chatrné pověsti požívá t. zv. b. alexandrinská čili merkantilní, vlákna krátkého. Z ostatních b-n afrických budtež ještě uvedeny druhy z osady Kapské a z ostrova Bourbonu. Nejznamenitější co do jakosti b-ny jsou původu amerického. Přední místo zaujímají b-ny severoamerické nejen pro svou čistotu a úpravu, ale také pro svou délku, jemnost, pevnost a pro stálost výrobků, jež se z nich upravují. V čele jich se nalézá slavný druh »Sea Island«, jenž pochází z Georgie a jižní Karoliny (slove též dlouhou Georgii); chloupky její měří do délky 30 až 40 mm průměrně, zhusta ale také 50 mm a honosí se všemi ctnostmi; žel, že množství její sotva 1/4%, veškeré sklizeň roční v Unii Severoamerické obnáší. Po ní následují v řadě dle jakosti druhy: Louisiana (b. new-orleanská), Alabama (Mobile), Florida, krátká Georgia (Upland Georgia) a j. — Sklizeň b-ny Sea Island pácí se po hektaru na 85 až 170 kg, Upland Georgie na 170 až 217 kg. Ze 600 kg sklizené

b-ny surové zbude po vyzrnutí a vyčištění při jemných druzích asi 100 kg a při druzích jakosti střední asi 200 kg b-ny prodejené. V letech 1883—84 pácila se sklizeň ve Spoj. Obcích Severoamerických na 5713 balíků či zoků b-ny (prům. po 219 kg); z toho počtu se vyvezlo 3894 balíků, ostatek spracoval se v zemi. B-ny západoindické a střednoamerické jsou převahou hodnoty dobré, pěkné, ale bývají zhusta znešvařeny přímětky cizími (semeny bavlníku atd.); při úpravě před sprádkáním odpadá 20 až 25% z váhy jejich původní. Jmenovitě budtež výtčeny druhy: Haïti, Domingo, Portorico, Cuba, Jamaika a j. Z b-n jihoamerických právem se považují za nejlepší brazilské, protože co do jemnosti, lesku skvělého, bělosti a co do délky vláken všechny ostatní zastiňují. Prvou mezi b-mi brazilskými jest »Pernambuco«; řadí se těsně po bok druhu »Sea Island« a sprádká se na přízi nejjemnější. Po ní následují druhy: Paraibo, Ceara, Alagoas, Bahia, Para, Rio a j. Kromě brazilských sluší ještě výtknouti b-ny: Guayana, Surinam, Cayenne a jiné, jež co do jakosti brazilským ustupují; po těchto následují teprve druhy: Carthage, Cumana, Caraccas a jiné. B-ny australské, ač se objevily na trzích evropských teprve před 20 léty, požívají nyní již hojně příznivě přádelen, poněvadž jakosti a čistotou svou živě upomínají na b-ny severoamerické, honosíce se kromě toho leskem zvláště skvělým. Proto sobě získaly již na světové výstavě odbyvané ve Vídni r. 1873 pozornosti všeobecné hodnotou svou. Zvláště vynikají druhy: Honolulu, Hawaii, Victoria a b. queenslandská. Pěstování bavlníku nabývá v osadách australských od roku k roku rozměrův větších a v téže míře vzrůstá vývoz b-ny.

Produkce b-ny se pácila v lét. 1882—83:

v Turecku na	37.200 ctů met.
v Západní Indii na	43.600 » »
v Brazílii na	235.900 » »
v Egyptě na	1.138.800 » »
ve Vých. Indii britské na	3.134.600 » »
v Spoj. Obcích Sev.-amer. na	14.818.300 » »

úhrnem na . . . 19.408.400 ctů met.
V lét. 1876—77 činila v týchže zemích toliko 13.206.300 ctů met.

Zbývá nám ještě pojednati o histologické a chemické povaze b-ny. Vytknuli jsme již, že se skládá b. z dlouhých chloupkův, jež vyrůstají z pokožky táhlých a vejčitých semen bavlníkových. Chloupky tyto mají délku různou, i když pocházejí z osemení téhož semene; nejdelší bývají ty, jež se nalézají na širším konci semene. Tvar jejich jest kuželovitý, někdy také válcovitý, avšak sušením se smršťují na tvary sploštěné, pentlicovitě. Konec chloupků těch přirozený jest téměř vždy větší či menší měrou otupěný, zřídka končitý či zúžený; druhý konec jest nahodilý, neb vznikl odtržením chloupku od semene, a bývá vždy jemně třásnitý. Největší šířky dosahuje chlup bavlněný asi ve vzdálenosti 1/3 délky

své od konce přirozeného, načež opět poněkud se zužuje. Výjimečně jest konec přirozený rozeklán či rozštěpen v konce dva. Chlupy (vlákénka) jsou po pravidle jednobuněčné (jednoduché). Dutina jejich (lumen) jest široká, neb průměr její příčný měří po výtce $\frac{1}{3}$ až $\frac{1}{2}$ celého průměru chloupku. Stěny jsou tudíž poměrně tenké či útlé u porovnání s tloušťkou stěn bunic lýkových, z nichž jsou složena vlákna jiných přediv, jako lnu, konopí, juty a p. Někdy se však dutina chloupku bavlněného tou měrou zužuje, že nabývá vzezření pouhé rýhy podélné; v tom případě mikroskopik jen bedlivým zkoumáním chlup takový dovede rozlišiti od lýkové bunic lněné. Každý chloupek bavlněný jest opatřen tenkou blankou, zvanou povláčka či cuticula, jež nevykazuje žádných podrobností slohových, kromě četných vrásek, ryh a teček; místy jest zrnitá, jinde v cárech od chloupků odervána. Na příčném řezu výtečně se jeví sploštěnost chloupků i vrstevnatost stěn. Nejvnitřnější vrstva chloupku bavlněného, jež hraničí s dutinou, slove vakem prvotným. K vrstvě té přilínají ve způsobě tenkého povlaku zbytky vyschlé plasmny, která původně s mizou vodnou naplňovala dutinu chloupků (bunic); v dutině b-n-y vysušené obvykle se nalézá vzduch. Ve stěnách chloupků jednotlivých nelze postihnouti průlni příčných. Chloupky b-n-y nejeví jen tvaru pentlicovitého, nýbrž bývají zhusta také šroubovitě či spirálně kroucenou, ve tvar válcovitě stočeny neb i sklovcy. Drobnohledné zkoumání b-n-y jakož i přediv ostatních děje se nejvhodněji za zvětšení zoonosobného. Z reakcí mikroskopických jsou zajímavý níže uvedené. Vlivem zředěných kyselin minerálních chloupky bavlněné slabě botnají, vlivem louhů botnají vydatněji; v mírně sehnané kyselině sírové se rozplývají a sehnanou kys. sírovou se rozrušují za vybavování bublin kysličníků: uhelnatého a uhlíčitého. Ve vodném roztoku kyseliny chromové botnají vlákénka bavlněná, a hmota jejich na konec se rozrušuje. Roztoky jodových a mírně sehnanou kyselinou sírovou barví se chloupky bavlněné modře, rovněž jodem a roztokem chloridu zinečnatého. Ve Schweitzerově zkoumadle botnají a znenáhla se rozplývají stěny jednotlivých chloupků, kdežto hmota povláčková rozpustidlu tomu tvrdošijný odpor klade a buď se odlučuje v útržcích aneb v příčné pásce vráscitě se sráží. Stěny nabotnalé mnohdy místy se naduňují ve tvary koulovitě; v útvech botnajících vždy se objevuje přejemné ryhování podélné a začasto i ryhování spirální. Působením téhož činidla také vak prvotní se odlučuje od stěn a smrštuje na vráscitou, mnohonásob kroucenou láčku, jež znenáhla rozpustidlu podléhá. Roztok floroglucinu a sehnaná kyselina solná nebarví bavlnu fialově červeně, z čehož plyne, že jest prosta dřevoviny. V roztocích barviv pohlcují barvivo, ač jen dočasně, hlavně cuticula a vak prvotní; trvale se ustalují barviva ve většině případů na b-né přispěním mořidel (výjimky jsou výtčeny ve stati věnované barvivům samostatným čili substan-

tivním). Chemické složení bavlny vyplývá z přehledu níže položeného. Ve 100 částech obsahoval jistý druh b-n-y:

buničiny	91.20 %
tuku	0.45 »
dušikatých látek	0.58 »
různých sloučenin, jako:	
cutinu, barviva a j.	0.55 »
popelnin	0.11 »
vláhy	7.11 »
úhrnem	100.00 %

Hodnota pro vláhu b-n-y kolísá od 6 do 10%, a hodnota pro popeliny (látky minerální) od 0.1 do 2%.

B. nalézá hojného užívání v životě obecném. Tak jest toho času nejdůležitějším předivem a surovinou nejdůležitějšího odvětví průmyslu přádelnického a tkalcovského; jinak se jí užívá na přípravu vaty, b-n-y stělné a kolodiové i kolodia, papíru, b-n-y čištěné, karbované, salicylované a j. pro účely lékařské, cediva, pro účely chemické a průmyslové, ucpávek do oken a dveří atd.; ona jest též vítanou surovinou k balení zboží drahocennějšího a pro účely čalounické. *Blk.*

Bavlna stělná (pyroxylin, fulmicoton), látka vznikající z celulosy působením kyseliny dusičné a sírové, byla odkryta r. 1846 od Schönbaina a Böttgera současně. V nádobách litinových, čtyřhranných, chlazených vodou kolem tekoucí, ponořuje se po 0.5 kg čistých bavlněných odpadků přádelen ve směs 1 d. kys. dusičné (1.516 hutné) a 3 dílů kys. sírové (1.842 hut.). Kyselina se centrifugou odstraní, bavlna se vodou rozmočí a poslední kyselost vápnem anebo sodou se obojetí, v přístrojích pak hollandrech (jako v papírnictví) mění se v kaši tkaninovou. **B. s.** podobá se obvyklé bavlně, ani pod mikroskopem není lze je rozeznati. Rozpouští se částečně v aetheru chovajícím alkohol, a v octanu ethylnatém. Jsouc na skladě může po čase sama rozkladu podlehnouti, ano i vznítiti se. Vybuchuje zahřátím (někdy dosti slabým) i nárazem, shoří beze zbytku, vyvinující za 1 kg hmoty 741 l zplodin plyných, objem více než o polovinu větší než nitroglycerin. (Berthelot a Vieille) Užívá se jí za prostředek trhací a za tím účelem se přímo z hollandru vyjímá, lisuje a značným tlakem hydraulickým formuje v kotouče nebo válce (komprimovaná b. s.), tím pak naplňují na př. torpeda. I v zrnkách ji upravují, stroji stříhající komprimované kotouče. Viz též články Celoidin, Kollodium a Celluloid. *Rn.*

Bavlnářství viz Přádelnictví (předivní bavlny) a Tkalcovství.

Bavlnavka (něm. *Baumwollbast*) jest druh keprovaných tkanin bavlněných. *Blk.*

Bavlněný olej či lépe olej ze semen bavlníkových (*Cotton-oil*). Semena bavlníková, odpadající při vyzrňování bavlny, jsou bohatá osoblivým olejem mastným, jenž se dobývá z nich po předcházejícím umletí lisováním za tepla. Výtěžek činí 15 až 18% ze 100 částí semen. Surový olej jest kapalinou hustou, zkalenou, barvy hnědé a zápachu málo příjem-

ného. Přísadou vodného roztoku žíravého nátronu, sody aneb vápenného mléka čistí se a louhem připraveným z vápna chlorového se bílí. Vyčištěný olej jest světle žlutou kapalinou, dosti řídkou, téměř nevonnou a příchuti bezvadné; hustota jeho činí 0·931 (dle jiných 0·926) za teploty obecné. Křehne při teplotě asi -1°C . V podstatě se skládá z oleinu a palmitinu a zaujímá co do povahy své místo uprostřed mezi mastnými oleji vysychavými a nevysychavými. Užívá se ho nyní dílem surového, dílem čistěného v mydlářství (skytá tvrdá, pěkná mýdla jadrná), k mazání strojů, k appetování koží a k maštění pokrmů (čistého), zhusta se jím porušují oleje jiné, jako mastný, řepkový, lněný a j. V obchodě se vyskytuje olej americký, anglický, francouzský, německý a j. Pokrutiny ze semen bavlníkových (*cotton-cake*) jsou výbornou píci pro dobytek. *Blk.*

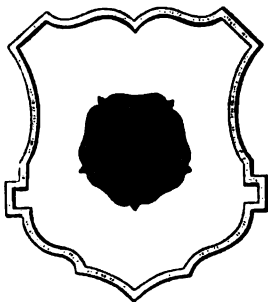
Bavlník viz *Gossypium*.

Bavoche [bavòš, franc., nečistý, nepřesný otisk mědirytin, mazanina; **bavochure** [bavošyr], černá tiskařská na kartáčovém otisku rozlezá kolem písmen anebo kolem obrysu kresby, vzniklá buď silným tiskem, nebo pošinutím papíru nebo nepřiměřenou úpravou tiskařské barvy.

Bavor z Nečtin, opat břevnovský, viz z Nečtin.

Bavorák, bavoračka viz Baborák.

Bavorov (Barau): 1) B., město v Čechách, v hejtm. píseckém, okr. a vikariátu vodňanském, nad řekou Blanici, při silnici z Vodňan do Prachatic; se samotami připsanými má 297 domův a 2016 obyv. českých, katolických (kromě 12 židů). V městě jest chrám Nanebevzetí P. M., z venku i vnitř uměle ozdobený, kterýž dal Jan z Rožmberka ok. r. 1386 postavit i a jenž kromě několika změn za XVII. st. zachoval se v prvotní způsobě. Nový zámek jest jednoduché stavení; starý hrad stával na již. straně města na nevysokém návrší, kteréž posud Hradiště slove. Škola, radnice, pošta, pivovar. — Ve zřetelě (viz vyobrazení č. 484.) má **B.** červenou růži Vitkoviců ve stříbrném poli. — **B.** založen jest v druhém polo-

Č. 484. Znak města Bavorova.

vici XIII. století skrze pány ze Strakonice a byl sídlem Bavora III. z téhož rodu, který se od té doby, co se oddělil od bratří svých, Bavorem z **B.** nazýval. Po jeho bezdětné smrti (asi r. 1317) zdědil panství bavorovské bratr jeho Vilém ze Strakonice, ale poněvadž na něm měla Markéta z Rožmberka, vdova po Bavorovi, 880 hřiven stříbra věna svého a král Jan (1334) bratru jejímu Petrovi z Rožmberka právo své odumrtíni pustil, po-

stoupil Vilém (1351) také práva svého synům Petrovým. Když bratři tito r. 1355 hrad Helfenburk (v. t.) založili, přestal **B.** býti sídlem panství a sdílel pány s dotčeným hradem. — R. 1867 (9. září) vyhořelo v **B.** 31 domův a věž, kde rozlilo se 5 krásných zvonů. Narodili se zde: básník Jos. Kr. Chmelenský, hudební skladatel František a Jan Nep. Škroup a spisovatel Tomáš Bavorovský. *Sčk.*

2) B., ves s 1223 obyv. v okrese tarnopol. v Haliči, proslulá památnou porážkou Tatarů, kteří r. 1589 obléhali zdejší tvrz; dnes jest v zříceninách vedle zámku novodobého. *Řř.*

Bavorové ze Strakonice viz ze Strakonice.

Bavorovice (Baurowitz), ves na Vltavě v Čechách, 39 d., 320 obyv. čes. (1881), hejtmanskví Budějovice, okres a býv. dom. Hluboká ($\frac{1}{4}$ hod. již.), fara Hluboká.

Bavorovský (Bavorinus) Tomáš, čes. spisov. XVI. věku. Narodiv se v Bavorově v Prachensku stal se r. 1546 farářem a arcipřístem v Plzni, kde v postě roku 1551 měl 13 kázání o pokání, jež s připojenou řečí na Hod boží r. 1552 vydal tiskem. Za nedlouho byl zvolen kanovníkem u sv. Víta v Praze a r. 1555 tamže kapitulním děkanem. R. 1556 spravoval arcipříství bechyňské a kázal při dvoře Viléma z Rožmberka v Krumlově. Vrátil se do Prahy trval u sv. Víta asi do r. 1561, načež pro chatrné zdraví svoje vzdal se děkanství a odebral se jako arcijahen opět na faru v Plzni, kde v září 1562 zemřel v chudobě a dlužích. **B.** náleží mezi přední katol. duchovní řečníky české st. XVI. vynikaje jasností a jadrností myšlének i ušlechtilým slohem. V kázáních jeho obráží se zřetelně povaha věku, v němž žil. Spisy jeho jsou: *Kázání o sv. pokání* (v Praze, 1552 u Netolického); *O umučení Pána našeho Ježíše Krista křesťanské a pobožné rojíjání* (v Prostějově, 1557 u J. Gunthera); *Dvoji kázání při slavnosti nové mše* (1557); *Postilla česká* (v Olomouci, 1557, po přání a nákladem Viléma z Rožmberka, tisk nádherný, s dřevorytinami) za pomoci Jana Stráněnského, spis důležitý pro kulturní dějiny své doby; *Zrcadlo věčného a blahoslaveného života* (v Praze, 1561 u Jiřího Melantricha). R. 1822 vydal kanovník vyšehradský Josef Dittrich některá z kázání **B.**ského znova. Srovn. Jireček, Rukověť literatury české a Sbor. hist. 1885 str. 138.—144., 236—241. *Et.*

Bavorské koruny řád povstal z řádu falckého lva a založen r. 1808 králem Maximiliánem pro zřizence státní a cizince o Bavorsko zasloužilé. Má čtyři třídy: velkokříže, velkokomture (od r. 1855), komture a rytíře, pak zlatou a stříbrnou medaili. Kříž jest dvojí, osmiramenný, 16hranný, bile emailovaný, kolem něho jest zelený věnec dubový a nad ním král. koruna. Na líci středního štítu jsou bílé a modré routy a kolem na rudé půdě zlatý nápis »Virtus et honor« (ctnost a čest), na rubu obraz zakladatelův s nápisem »Maximilianus Iosefus Bojoariae Rex«. Majitelé velkokřížů nosí kříž přes rameno nableděmodré stuze s bílým okrajem a kromě toho Šhrannou

hvězdu stříbrnou se středním štítkem. velkokomturové nosí kříž na krku a menší hvězdu, komturové bez hvězdy a rytíři v dírcé knoflíkové. Tuzemcům dává řád šlechtictví osobní a nárok na šlechtictví dědičné, měl-li již otec a děd řád ten.

Bavorské moře viz Chiemské jezero.

Bavorské pivo, tmavé pivo barvy třešňové až tmavohnědé, vaří se ze silně dosušených sladů, v případě též s přibráním praženého sladů. Mladinka se připravuje dekokcí a zakvašuje na spodní kvasnice. Letní piva jsou těžší, zimní lehčí. B-ká p-va (kromě některých zvláštností, jako na př. »boke«) držívaří 4—6,5% výtažku a 3—4,5% alkoholu. Fy.

Bavorsko, Bavyry (lat. *Bavaria*, *Baioaria*, *Bajuvaria*, něm. *Bayern*, franc. *Bavière*), království německé, zaujímající velikost i významem druhé místo v říši Německé, skládá se ze dvou oddělených částí: z B-ka vlastního a Rýnské Falce. B. mezi 8° 59' a 13° 50' vých. dél. a 47° 16' a 50° 33' sev. šíř. ohraničeno jest na sev. pruskou provincií Hesskou, Saskými vévodstvími a knížectvím Reusským, na vých. královstvím Saským, královstvím Českým, Horními Rakousy a Salcpurskem, na jihu Salcpurskem, Tyrolskem a Vorarlbergem, na záp. Virtemberskem, Badenskem a velkovévodstvím Hesským; Rýnská Falc mezi 7° 4' a 8° 30' vých. délky a 48° 58' a 49° 49' sev. šíř. mezuje na vých. s Badenskem, kdež Rýn tvoří přirozenou hranici, na sev. s velkovévodstvím Hesským, na záp. s pruským Porýním, na jihu pak s Elzasy. Rozloha království Bavorského obnáší 75.864.65 km² s 5.420.199 obyv. (1885), z čehož na Falc připadá 5.937.1 km² a 696.216 duší. B. jest země z největší části hornatá. Na jihu lemováno jest Alpami, jež podél hranic od záp. k vých. se táhnou a v jednotlivých částech mají různá jména: Algovské Alpy, Ammerské hory, Wettersteinské pohorí, Mangfalské hory a j. Sklánějíce se na sev. k Dunaji tvoří Dunajskou planinu, jejíž průměrná výška jest 530 m a celkový sklon mírně východní; nejnižší místo u Pasova má 290 m. Přirozenou hranici na východ tvoří žulová Šumava, která k Dunaji vysílá divoký a lesnatý Bavorský les. Za ní následuje Český les a k němu pojí se na sev. horský uzel prahorních Smrčín (Schneeberg 1055 m, Ochsenkopf 1016 m), ku kterým druží se břídlíčny Francý les (Döbraberger 799 m), odnož to Durynského lesa. Dále k záp. táhnou se při sev. hranici Hassberge (508 m) a za nimi vztýčují se čedičový Rhön (Wasserkuppe 950 m, Kreuzberg 930 m), jenž jest nejstudenější a nejnepłodnější částí celého tohoto pásma, které na záp. zakončuje Spessart (Geiersberg 609 m). — Východními odnožemi zabíhá do B-ka i Odenwald. Mezi Dunajem a Mohanem tvoří rozvodí Francý Jura, jenž v mocném oblouku táhne se od jihozáp. k sev. vých. a na konci rozbíhá se ve Francé Švýcarsko, vynikající půvaby přírodními, zejména krápníkovými jeskyněmi v okolí Muggendorfu. Na záp. hranici bavorské pne se Frankenhöhe (500 m) a

za ní přímo na sev. až po Mohan Steigerwald. Falc Rýnská je ve vých. části při Rýně nížinou, ostatně prostoupena jest sev. výběžky Vogesů, ve středu Hardtem (Donnersberg 691 m, Kalmít 681 m), na záp. Westrichem. — Vodopisně náleží B. severními končínami Severnímu moři, jižními pak moři Černému. Čistě bavorskou řekou je Mohan, jenž klikatým tokem na záp. protéká celý sever B-ka a vnímá na půdě jeho: od jihu Pegnici, Regnici, Tauber, od sev. Hodach, Itz a Franckou Sálu. Dunaj protékáje B. obloukem na sev. vypouklým rozděluje je na dvě téměř stejné části. Četné přítoky jeho na pravém břehu jsou: Iller, Günz, Lech, Paar, Isar, Vils, Inn; na levém: Wörnitz, Altmühl, Nába, Rezen a Ilz. Ve Falci přední řekou jest Rýn, jenž od tud přijímá Queich, Špýr a Glan, kdežto Blies na záp. spěje. Z průplavů nejdůležitější je Ludvíkův, zřízený v l. 1836—45, jenž spojuje Dunaj s Mohanem. Jezera jsou hojná ve vých. již. B-ku. Jsou buď říčná, jako: Bodamské, Ammerské, Staffelské, Würmské, Tegernské, Chiemské, Waginžské; nebo horská: Kochelské, Walchenské, Královské a j. — B. má velmi mnoho slatin, bohatých rašelinou; jsou to zbytky jezer, která vznikla z loží druhdy ledovcových, ale během času zanikala, až se změnila v močály. Největší z nich jsou: Blata Erdinžská, Frisinžská, Dachavská a Dunajská, jichž valná část obrácena byla již v plodnou půdu. V menších rozměrech vyskytují se kolem jezera Chiemského a u Rosenheimu. — Podnebí B-ka jest celkem mírné a zdravé, ačkoli následkem vysoké polohy je dosti drsné. Nejteplejší končiny jsou na březích jezera Bodamského, v údolí Mohanském a Rýnském. Podlé průměrné teploty možno rozeznávat 3 klimatické pásy: v nížinách obnáší teplota 9°—11° C., na vysočinách, Spessartu, Rhöně 7°—9° C., v Alpách, Šumavě, Smrčínách 6°—7° C. Větry převládají sev. záp. a jihových., u jez. Bodamského a Chiemského vane často teplý, suchý vítr, zvaný »Föhn« Množství srážek kolísá mezi 400 mm (Vircpurk, Dürkheim ve Falci) a 1200 mm (Bavorský les, Alpy). Bda.

Obyvatelstvo bavorské je vesměs německé národnosti a náleží 4 kmenům; vlastní B. a Horní Falc zaujímá kmen bavorský, jihozáp. část země kmen švábský (alamanský), sever a severových. kmen východofrancý a rýnskou Falc kmen západofrancý. V Horních Fráncích je značná část obyvatelstva původu slovanského. Bavoři jsou lid přímý, spolehlivý, ale svárlivý a ducha ne právě otevřeného, Švábové již jsou čilejší. Frankové pak probudili a přistupni novotám: největší bystrosti a podnikavosti vynikají Frankové falcští, ale stěhovavost jejich jest jim na závadu. V některých krajinách, zejména v Horním B-ku a Švábiích, zachovaly se dosud starobylé obyčeje a národní kroj. Počtu obyv. přibývá stále, ale zvolna, tak že v této pčině B. zůstává za jinými státy německými. Na 1 km² připadá průměrně 71,4 duší; nejhustěji obydlena jest rýnská Falc se 117 obyv. na 1 km², nejméně Horní Falc s 56 dušemi. R. 1886 narodilo se

206.710 dětí (z toho 13% nemanželských a 7200 mrtvých) a zemfelo 160.962 osob, tak že přebytek obnáší 45.748 duší: sňatkův uzavřeno 37.325. Stěhování ubylo r. 1887 13.350 obyv., ale ruch vystěhovalců nyní stále klesá. Obyvatelstvo bavorské přebývá ve 45.853 osadách, jež tvoří 8027 obcí. Z měst mají 2 přes 100.000 obyv. (Mnichov, Norimberk) a 2 přes 50.000 obyv. (Augšpurk, Vircpurk). Podlé vyznání náboženského žije v B-ku 3,839.168 katolíků (70·8%), 1,520.964 protestantů (28·1%), 53.697 židů (1%) a 6220 příslušníků jiných vyznání. Již. vých. končiny a sevzáp. cíp B-ka jsou převážně katolické, Střední i Horní Franky a Rýnská Falc mají obyvatelstvo většinou protestantské.

Zemědělství. Předním pramenem výživy obyvatelstva jest orba (67% obyv. se jí zabývá). Z půdy B-ka pokryto jest 41% polnostmi, 16% lučinami, 3½% pastvinami, 2% zahradami, 34% lesy a 2½% je půdy neplodné: čím blíže k Alpám, tím více ubývá výnosnosti půdy, jednak pro vysokou polohu, jednak pro množství srážek. (U Weilheimu 49% luk, 16% polí; u Strubiny 70% polí a toliko 13% luk.) Obilnicí B-ka je Dolní B., jmenovitě pruh podél Dunaje, řeč. »Dunkelboden«. Ovocnictví zdárně prospívá ve Falcí, v Dolních Francích, především pak v okolí Bamberka. Obě řečené krajiny vynikají i vinařstvím a některé druhy francých vín jsou obecně známy (Leisten, Steinwein). Znamenitý chmel daří se ve Středních a Horních Francích, kdež pěstují i tabák. Zeň r. 1886 obnášela: pšenice 8·34 mill. ctů, špaldy 2·49, žita 13·30, ječmene 9·72, ovesa 11·76, zemčat 54·54, řepy 23·26, jetele 33·40, chmele 0·28, tabáku 0·13, vína 207·033 hl. Luk jest nejvíce v Hor. B-ku a ve Švábsku, avšak výnos jejich jest poměrně skrovný, neboť jim škodí slatinná povaha půdy. R. 1886 sklízelo 122·60 mill. ctů. sena. Lesy pokrývají největší prostranství ve Falcí (39%) a v Dolních Francích (38%). Černé lesy (¾) daleko převládají nad zelenými (¼). Lesy bavorské jsou výtečně spravovány, 36% jest jich ve správě a držení státním. Roční výnos činí 60 mill. mk. Majetek hospodářský je v B-ku velice rozdrben; počítá se 59.000 usedlostí (63%), které nemají ani 20 arů výměry, toliko 644 mají více než 100 ha. Hornatá povaha větší části země jest přízniva cho o v do bytka, jmenovitě hovězího. Počtem jeho i poměrem k půdě zaujímá B. přední místo mezi státy říše Německé. Čelná plemena jsou: algavske, pinzgavské, miesbašské, ansbašské. R. 1883 napočítáno bylo 356.316 koní, 3,962.287 hovězího dobytka; 1,178.236 ovcí, 1,038.344 prasat, 220.811 koz a 231.981 úlů. Vedle toho má B. hojnost zvěře pernaté i srstnaté a ryb, jichž umělým chovem značnou měrou přibývá. — Velmi bohato jest B. na užitečné nerosty, železo, sůl, uhlí, a následkem toho hornictví je velmi důležité. Uhlí černé dobývá se u Erben-dorfu, Miesbachu, Penzberka, Peissenberka a Kuselu ve Falcí, ročně pak výtěžek činí 10 mill. ctů v ceně 5 mill. mk; hnědé uhlí doluje se v Horním B-ku. Výborná tuha vy-

skytuje se u Pasova, mramor ve všech pohořích; velmi hojna je rašelina, železné rudy dobývá se 2 mill. ctů. Kamenné soli v Berchtes-gadensku těží se ročně přes 40.000 tun v ceně 2 mill. mk. Přední ze 7 soliváren jsou Rosenheim, Reichenhall, Traunstein. U Solenhofenu láme se světoznámá břidlice lithografická, v níž vyskytují se vzácné zkameněliny. Hutě jsou v Hor. B-ku a Falcí. I minerálních vod není nedostatek, a z lázeňských míst jsou nejznámější Chyžice a Reichenhall.

Průmysl a obchod. Ačkoliv B. není zemí průmyslovou, přece jsou tam zastoupena všechna jeho odvětví. Důležitě jest obrábění kovů ve Francích, ačkoli první místo přísluší huti Maxmiliánově v Horní Falcí, dále strojnictví v Mnichově, lučební průmysl ve Falcí, textilní ve Francích, výroba papíru a koží ve Falcí a Již. B-ku, hračkářství v Norimberce, drobné zboží ve Francích, závody polygrafické a umělecké v Mnichově a Augšpurce. Pivo-varů počítá se na 5200, jež spotřebují ročně 5½ mill. hl sladu, 108.000 kg chmele a uvaří nejméně 13 mill. hl piva, kterého se 1½ mill. hl vyváží. Průměrně spotřebuje v B-ku 1 osoba 275 l piva za rok. Největší pivovary jsou v Mnichově, Norimberce, Kulmbachu, Erlkách, Ansbachu a Vircpurku. Na 10.000 obyv. připadá 846 závodů (z nich ¼ řemeslnických) a 1297 osob v nich zaměstnaných; celkem zabývá se průmyslem 13% obyvatelstva. Obchod bavorský je hlavně průvozný (do Italie, Francie a Uher), a má posud velikou důležitost, ačkoli významem svým ani z daleka nedosahuje světové proslulosti, jaké se těšila města Augšpurk a Norimberk před objevením Ameriky a ještě ve stol. XVI. Prodej v malém značně převládá; 70% obchodů spravují majitelé sami bez pomocníků. Tržba v plodinách soustředěna je v Mnichově, Lindavě a Ludwigshafenu, kdež jsou ohromná skladiště obilí; důležitým zbožím vývozním jsou dále len, dříví, sůl, dobytek hovězí i skopový, v Norimberce pak jest sídlo světového tržiště na chmel. Cena dovozu i vývozu je téměř stejná. V B-ku jest 8 obchodních a průmyslových komor v sídlech vládních okresův, a 49 okresních gremií pro obchod a průmysl. — Nemalou podporou průmyslu a obchodu jsou hojně ústavy peněžní a úvěrní, z nichž vynikají hlavní filiálka říšské banky německé v Mnichově, filiálky její v Augšpurce a Norimberce, bavorská banka hypoteční, směnečná, obchodní, cedulová, jihozápadní banka pro úvěr pozemkový a královská banka v Norimberce. Vetejných spořitelen r. 1887 bylo 278, jež měly úhrnem 106 mill. marek vkladů. — Měna, mřry a váhy zavedeny nyní podlé říše Německé.

Bda.

Komunikace bavorské jsou ve stavu velmi dobrém. Kromě 7000 km výborných silnic má B. četné splavné řeky a znamenitou síť železniční. Paroplavba zavedena jest na jezerech Bodamském a Chiemském, na Rýně, Dunaji a Mohanu, kdežto ostatní větší řeky Lech, Isar, Inn a Rezen splavný jsou jen pro plti. Důležit je také průplav Ludvíkův, spoju-

jičí Mohan s Dunajem, ačkoli v nejnovější době následkem spojení železničního význam jeho poklesl. — Železnice bavorské mají počátek v trati norimbersko-fürthské (6 km), která vzata v užívání 7. pros. 1835 a jest první železnici lokomotivní na pevnině evropské (na budějovické z r. 1832 tahaly se vozy koni); k té přibyla 1. říj. 1840 trať z Mnichova do Augšpurka. Poněvadž se potom účastenství kapitálu soukromého obrátilo k podnikům jiným, ustanovil král Ludvík I. zvláštní stavební kommissi železniční, která vystavěla trať z Hofu do Norimberka, z Norimberka do Augšpurka, z Bamberka přes Vircpurk a Aschaffenburg do Frankfurtu nad Mohanem a j. R. 1856 utvořila se akciová společnost »bavorských železnic východních« s kapitálem 102·8 mill. mk; majíc od státu zaručeny úroky vystavěla trati z Norimberka přes Amberg do Řezna, z Mnichova přes Landshut do Řezna, z Řezna přes Štrubinu do Pasova, ze Schwandorfu do Brodu Bavorského. Zákonem ze dne 24. dub. 1869 doplněna státní síť železniční a vysloveno, že železnice podružné mohou nabýti podpory státní, jestliže s jiné strany zaručen náklad na nákup pozemků a na práce pozemní. R. 1875 zakoupil stát »bavorské železnice východní« v délce 771·8 km; nyní jsou v rukou soukromých toliko trať z Norimberka do Fürthu (Ludvíkova dr.) a podružné železnice ze Schaftlachu do Gmundu 7·8 km, ze Sonthofena do Obersdorfu 13·5 km, z Obersdorfu do Füssena 31 km, z Murnaua do Partenkirchena 21·5 km a ze Stadtamhofu do Donaustaufa (valhallská) 9 km. Koncem r. 1887 byla délka železnic bavorských 5206 km, tedy na 10.000 obyv. 9·5 km. Státní železnice spravuje generální ředitelství král. bavorských státních železnic v Mnichově, jež má ve své pravomoci také plavbu na jezefe Bodamském a průplavu Ludvíkově. Roku 1888 dopraveno 19·7 mill. osob a 9·7 mill. tun nákladu; příjem byl 92·5 mill. mk, vydání 51·4 mill., což dá koeficient vozební 55·55%; kapitál 1070·2 mill. marek v těchto železnicích spočívající zúročěn tedy 3·84%. — Poštovních úřadů počítáno koncem r. 1887 celkem 1558, z nichž 597 spojeno s telegrafem a 439 se službou železniční na nádražích. Dopraveno bylo: 144·4 mill. zásilek pošty listovní, 369.990 příkazů na 31·4 millionů mk, 6 mill. poukázek podáno s 351·5 mill. mk a vyplaceno 5·75 mill. kusů s 328·2 mill. mk; povozních zásilek bez ceny 11,301.900 kusů (47,719.900 kg) a 1.265.400 kusů (6,057.800 kg) v ceně 680,329.000 mk, psaní s penězi 1,188.100 kusů s 1099,714.709 mk; na 1,231.730 zásilek dobráno 11·2 mill. mk. Osob bylo poštu dopraveno 651·850. — Telegraf čítal 1325 stanic (1 na 57·5 km² a 4109 obyvatelů), 9154 km linií a 38727 km drátu a dopravil 2,320.528 telegramů. — Telefon čítal 2524 hovorny a 1666 účastníků. Veškeren příjem obnášel 14,886.538 marek a výdej 12,458.156 mk.

Plk. Hda.

Ústava. B. spravuje se až dosud v podstatě konstitucí ze dne 26. května 1818. Dle ní veškerá moc státní soustředěna jest v králi,

kterýž jí však vykonává za šetření toho, což v ústavě stanoveno. Posloupnost trůnní upravena dle zásady prvorozenství tím způsobem, že nastoupí vždy prvorozený agnát mužského pohlaví z linie nejpejdnější; po vymření panujícího rodu Wittelsbašského po meči nastoupí posloupnost mimořádná, a to v první řadě posloupnost z eventuální smlouvy o posloupnost (takové smlouvy toho času není) a ve druhé řadě posloupnost ženského potomstva posledního vladaře a příbuzných po přeslici (kognátů) dle týchže zásad posloupnosti lineální, při čemž však stanovena přednost pohlaví mužského pro ten případ, když by v nové dynastii, kteráž pak nastoupí, bylo potomků prvního stupně různého pohlaví. Civilní lista obnáší dle zákona ze dne 29. čce 1876 ročně 4,231,044 marek, v kteréžto sumě obsažen i náklad na výživu královny a nezletilých dětí králových. Moc zákonod. vykonává král za spolupůsobení sněmu, jenž se skládá ze dvou komor. První komora, zvaná komorou rad říšských (*Kammer der Reichsráthe*), složena ze zletilých princů domu královského, z korunních úředníků říše, z arcibiskupa mnichovského a bamberského, z náčelníků rodů knížecích a hraběcích, náleževších dříve mezi něm. stavy říšské, jednoho biskupa králem na čas života jmenovaného, dočasného předsedy evang. vrchní konsistoře, z dědičných členů, kteréž král jmenuje z domácích šlechticů daň 300 zl. platících a konečně ze členů králem na čas života jmenovaných, při čemž však doživotních členů nesmí býti více než třetina členů dědičných. V druhé komoře zvané poslancecké zasedají členové přímou volbou občanstva vyslaní. Složení její spočívá na zákoně ze dne 4. června 1848 s novellou ze dne 21. března 1881. Počet poslanců jest určen dle okresů vládních, a to tím způsobem, že na 31.500 obyv. (dle posledního sčítání lidu) každého okresu vládního připadá po jednom poslanci; zbytky polovici převyšující platí za plné. Dělení pak jednotlivých okresů vládních na okresy volební děje se vládou za šetření zásad v zákoně stanovených; okresy volební dělí se pak opět na okresy voličů původních (*Urwahlbezirk*), při čemž připadá vždy na 500 obyvatelů jeden volitel a nesmí býti voleno více než 7, a ne méně než 3 volitelé v každém okrese voličů původních. K platnému zvolení třeba absolutní většiny všech odevzdaných hlasů, a mimo to třeba, aby volby se účastnily $\frac{2}{3}$ všech volitelův okresu volebního. Konečné ověření volby děje se sněmovnou poslanců samou. Immunita poslanců vztahuje se pouze na jednání a prohlášení v činnosti jejich poslancecké; v těchto mezích vylučuje však zodpovědnost jak civilní, tak i trestní. Sněm neměl dříve právo, činiti ve věcech ústavních samostatné návrhy a mohl bráti v úvahu pouze proposice královské, avšak zákonem ze dne 4. června 1848 propůjčeno s některými omezeními sněmu i v těchto věcech právo iniciativy. K volebnímu právu třeba státního občanství mužského pohlaví, způsobilosti k právním činům, občanské bezúhonnosti a

placení přímé daně nehledíc k její výši. Volitel musí mít 25, poslanec 30 let. Ministrů jest celkem 6: ministr král. domu a záležitostí zevnějších, spravedlnosti, vnitřní kultu a vyučování, financí a vojenství. Zodpovědnost ministrův upravena jest zákonem ze dne 30. března 1850; žalobu může vzésti pouze sněm jako celek, nikoliv jen některá komora o sobě, a to pouze pro porušení zákona, usnesou-li se obě komory na vznesení obžaloby, volí každá komora zástupce obžaloby a věc dospěje pak před státní dvůr soudní, který se sestává při nejvyšším soudě zemském z presidenta, 6 radních, jednoho píšeše soudního a 12 porotců. Vedle ministerstva jest ještě státní rada, která však nyní jest téměř výhradně pouze nejvyšším sborem poradním; její dřívější působnost jakožto sboru usnášejícího se následkem zřízení správního dvoru soudního poněvíc pomínila a zbylo jí rozhodovati o ústavních stížnostech sněmu a o některých záležitostech disciplinárních. Soudnictví správní upraveno zákonem ze dne 8. srpna 1878. Dle tohoto zákona jsou úřady správní zároveň instancemi správního soudnictví; nejvyšší a v jistých případech jedinou instancí jest zvláštní správní dvůr soudní, který skládá se z presidenta, feditele a potřebného počtu radních na čas života jmenovaných. Případy, v nichž nastává příslušnost správních soudů (protivou k úřadům správním), jsou v zákoně uvedeny zevrubně; jsou to veskrze případy, kde jde o sporné otázky právní. Spory o příslušnost mezi soudy a úřady správn. uklizuje zvláštní soud, složený z presidenta nev. soudu zemského jako předsedy a 10 radních, z nichž polovice náleží soudu řečenému, druhá polovice správnímu dvoru soudnímu. Organizace samosprávy místní spočívá, pokud se týče obcí, v podstatě na ediktu obecním ze dne 17. kv. 1818. Samosprávnými svazky vyššími jsou obce obvodní (*Distriktsgemeinden*), které jsou svazky několika obcí k dosažení účelů společných; řádná organizace jejich stala se zákonem ze dne 28. kv. 1852. Nejvyššími svazky samosprávnými jsou obce krajské (*Kreisgemeinden*), současným zákonem důkladněji upravené, jejichž obvody se srovnávají s obvody okresů vládních, a v jejichž usnášejícím orgáně. *Landrath* zvaném, zasedají vyslanci obvodů, bezprostředných měst a větších gruntovníků, dále tři faráři a po případě i zástupce university. Zvláštností bavorské samosprávy jest, že nejširší působnost má obec místní, kdežto vyšší orgány jsou i v působnosti své i v samostatnosti svých usnesení mnohem více omezeny. Co konečně týče se poměru B-ka k říši Německé, viz čl. Německo. Ve spolkové radě německé má B. 6 hlasův, a zástupce B-ka jest náměstkem předsedovým. Ve výboru zevnějších záležitostí přísluší B-ku předsednictví, ve výboru vojenském má B. hlas virilní. Literatura: hlavně Max Seydel, *Das Staatsrecht des Königreiches Bayern* (4 sv., posl. 1889); stručný výťah v »*Marquards, Handbuch des öffentl. Rechts*«, III. sv., odd. I., 1888).

Přk.

Pro politickou a autonomní správu rozděleno jest B. na 8 vládních krajů a to: Horní B. (sídlo správy: Mnichov), Dolní B. (Landshut); Horní Falc (Reznou), Horní Franky (Bayreuth), Střední Franky (Ansbach), Dolní Franky (Vircpurk), Švábsko (Augsburk), Rýnská Falc (Špýr). — V čele krajské správy stojí předseda jmenovaný vládou. Vládám krajským podřízeno jest 38 magistrátů v samosprávných městech, 148 úřadův obvodových, 216 berních, 70 lesních a 4 stavební. Také veškerý záležitost zdravotní, bezpečnostní a vyučovací náleží do kompetence krajských vlád. — Soudní záležitosti spravují nejvyšší zemský soud v Mnichově, 5 vrchních zemských soudů (Mnichov, Augspurk, Norimberk, Bamberk a Zweibrücken), v jejichž sídle trvá také soud porotní, komora disciplinární a notářská, dále 28 zemských soudův a 270 obvodových soudů první instance. Zákonníky bavorské pořízeny jsou hlavně na základě bavorského landrechtu, pruského landrechtu a francouzského code civil. R. 1885 odsouzeno bylo celkem 48,924 osob. Kompetence soudů a správních úřadů byla r. 1879 upravena zvláštním zákonem.

Církevní záležitosti katolické spravují arcibiskupové v Mnichově i Bamberce a biskupové v Rezně, Augspurce, Pasově, Eichstättu, Vircpurce a Špýru. R. 1884 bylo v B-ku 211 dekanátů se 2948 farami, 9 kněžských a 8 chlapeckých seminářů. Protestanti majíce v zemi 80 dekanátův a 1057 far podřízeni jsou vrchní konsistoři v Mnichově, jež podléhá ministerstvu kultu a jest vrchní instancí nad konsistoři v Ansbachu a Bayreuthu; ve Falcí trvá pro obojí vyznání evangelické společná konsistoř ve Špýru, kteráž jest přímo ministerstvu podřízena. Zležitosti křesťanů pravoslavných řídí archimandrit mnichovský, židé pak rozdělení jsou ve 42 samostatných rabinátů. Pouze církve katolická, protestantská a pravoslavná uznány jsou za osoby právní, kdežto všecka ostatní vyznání pokládá stát za společnosti soukromé.

Školství bavorské jest vysoce vyvinuto. V čele jeho stojí 3 university: v Mnichově (přeložená sem r. 1826 z Landshutu), Vircpurce (založená r. 1403) a Erlankách (založ. r. 1743), jež dohromady mají na 5500 posluchačů, vysoká škola technická v Mnichově s oddělením pro zemědělství o 700 posluchačů, 6 státních a 1 biskupské lyceum, jež mají po theologické a filosofické fakultě, avšak jsou slabě navštěvována (r. 1880 měla jen 400 posluchačů). Dále má B. 34 humanitní gymnasia o devíti třídách. s nimiž pravidelně bývají spojeny přípravní školy latinské, 45 samostatných latin. škol, 5 reál. gymnasií, 47 škol reálních, 11 ústavů pro učitele a 3 pro učitelky, ústřední vyšší hospodářskou školu ve Weihenstephanu, vyšší školu lesnickou v Aschaffenburgu, ústřední ústav zvěrolékařský v Mnichově, 2 školy umělecko-průmyslové v Mnichově a Norimberce, 4 vyšší školy průmyslové, školy stavitelské, na 300 pokračovacích škol průmyslových, mnoho zimních a pokračovacích škol hospodářských, 3 ústavy pro vychovávání slepčův a to ústavů

pro hluchoněmé. Umění slouží královská akademie výtvarných umění, založená r. 1808, a hudební škola mnichovská s oddělením pro hudbu a umění dramatické. Obecných škol jest přes 7000 s 11.000 učitelův a 700.000 žáků; návštěva školy jest nucená a ráz vyučování náboženský, pročež skoro všechny školy jsou konfessionálně rozděleny; místní dozor školní spočívá hlavně v rukou duchovenstva. Návštěva školy trvá od 6. do 14. roku. Vzdělání lidu bavorského jest pokročilé a r. 1886 až 1887 bylo mezi 18.842 branci pouze 0,08 % analfabetů. Z ústavů vědeckých vyniká akademie věd o 3 třídách v Mnichově, založená r. 1759.

Finance jsou celkem spořádány, příjmy a vydání zůstávají v rovnováze; rozpočet na r. 1888—89 vykazoval příjmů 159,703.455 mk. a tolikéž vydání. Státní dluh koncem dubna roku 1889 činil úhrnem 1,342,012.422 marek, v čemž mimo všeobecný státní dluh obsaženy jsou i dluh železniční, vyvazovací a meliorační. Matrikulární příspěvek **B**-ka na všeobecné potřeby říšské rozpočten na 29,294.459 mk.

Vojenství. Branná moc bavorská tvoří dle smlouvy ze dne 23. listopadu 1870 část armády německé, avšak má samostatnou správu pod vrchn. velením svého krále; jenom ve válce podléhá nejvyššímu velení císaře německého. Také výlohy na vojsko i pevnosti uhrazuje **B**. samostatně, ale jest vázáno smlouvou, aby na brannou moc věnovalo poměrně

týž náklad jako ostatní státy německé. Doba služební i organizace jest stejná s armádou německou. Veškeren počet mužstva, rozděleného ve dva armádní sbory se sídly v Mnichově a Vircpurce, obnáší v míru 2206 důstojníkův a 54.185 mužů, ve válce celkem 164.5000 mužů. Pevnostmi jsou nyní jen Ingolstadt, Nový Ulm a Gemersheim; z vojenských ústavů nejdůležitější jsou vojenská akademie, dělostřelecká a inženýrská škola, střelecká škola, vojenská škola.

Řádů v a čestných odznaků má **B**. celkem 11: řád sv. Huberta z r. 1444, sv. Jiří z roku 1729, vojen. řád Maximiliána Josefa z r. 1806, záslužní řád bavorské koruny z r. 1808, řád sv. Michala z r. 1693, Maximiliánův řád za vědy a umění z r. 1853, Ludvíkův řád z roku 1827, vojenský řád záslužní z r. 1866; pouze ženám udílí se řád sv. Alžběty z r. 1766 a Tereziin řád z r. 1827. — Znakem jest štít rozdělený ve čtyři pole a nesoucí ve středu svým bělomodrou šachovnici dlaždičkovou (viz vyobr. č. 485.); v horních polích nachází se v pravo falcký lev s červenou korunou v černém poli, v levo tři stříbrné špice na červené půdě, ve spodních polích v pravo zlatý kůl na půdě červenobíle pruhované, v levo pak modrý lev se zlatou korunou v poli bílém. Štít drží po každé straně dvojocasý zlatý lev. — Zemské barvy jsou modrá a bílá.

Č. 485. Znak Bavorska.

Literatura. Bavaria, Landes- und Volkskunde des Königr. Bayern (Mnichov, 1860 a násl.); Anthor, Industrie- Geographie d. Kgr. Bayern (Gera, 1881); Geistbeck, Das Königr. Bayern (Mnichov, 1878); Kirchhoff, Länderkunde von Europa (I, 1.); Hof- und Staatshandbuch d. Kg. Bayern (Mnichov, 1886). Díla periodická: Zeitschrift d. kgl. bayer. statist. Bureaus. — Beiträge zur Statistik d. Kgr. Bayern. *Bda.*

Dějiny. I. Bavoři, národ hornoněm., jsou prý potomci Markomanů, již ustoupili z nyn. Čech před Slovy. Markomané tito dle dřívější své vlasti Bojohaemum, Bajohaemum, Bajas jmenované nazývali se Bauvarii, Bavoarii, totiž lidé z Baje, z Bojohaema. Časem přidali se k nim zbytkové jiných ještě kmenů germanských, najmě svevských, a tak vznikl nový národ baiovarský, bavorský. Jméno jeho vyskytá se teprve počátkem VI. století. Sídla Bavorů (*Bagibarea*) prostírala se od Lechu až k Enzi, od Smrcin a Sumavy až do krajiny bolzanské v Tyrolsku. V údolích alpských drželo se však pod vládou jejich dlouho ještě obyvatelstvo románské (na jihu) i slovanské (na jihových.). V čele národa bavorského stáli knížata z rodu Agilolfova (Agilolfovci), kteří však už v VI. století uznati musili vrchní moc králů franckých z dynastie Chlodvikovy n. Meroveovy. Působením králů těchto v **B**-ku také se šíilo křesťanství. První histor. kníže bavorský Garibald I.

byl křesťan, a dcera jeho Theodolinda, již za choť pojal Autharis, král longobardský (589), rovnala s papežem Řehořem Velikým mezi ariánskými Longobardy cesty víře katolické. Avšak když po smrti krále Dagoberta I. (jenž sebrati dal nejstarší zákony bavorské) nadvláda francká v pouhý toliko stín se obrátila, pohanství znova se tam rozmohlo, a národ bavorský pokřesťaněn teprve koncem VII. a poč. VIII. stol. Hlavními apoštoly Bavorů byli sv. Rupert, zakladatel biskupství solnohradského, sv. Emeram, jenž biskupem byl v Rezně, sv. Korbinian, zakladatel biskupství frisinského a j. Dokonalejší uspořádání dostalo se však církvi bavorské teprve za věvody Odila roku 739, kdy sv. Bonifacius přišel jako legát papežský do **B**-ka zemi rozdělil na čtvero biskupství: fezenské, frisinské, passovské a salcpurské, jež vesměs podřízena arcibiskupství mohučskému. Nadvláda francká, jež po smrti krále Dagoberta I. byla za své vzala, obnovena v **B**-ku majordomem Karlem Martelem. Když pak Odilo proti nástupci podmanitelovu, Pipínovi Krátkému, spolek učinil s Alamany, Sasy a j. (ano i se Slovy), poražen jest v bitvě nad Lechem (743). Zemřel r. 748 syna ostaviv nezletilého, Tassila, za něhož vládla matka jeho Hildetruda s bratrem svým, Pipínem Krátkým, jakožto poručníkem. Tehdy Pipín podmanil Slovy korutanské poskytnuv jim pomoci proti

Avarům. Tassilo dospěv pinoletí a nastoupiv vládu vedl sobě celkem samostatně, vyhledáváje broti Frankům přátelství s Longobardy, ano i s Avary. Proto ho Karel Veliký roku 788 jakožto zpronevěřilce zajal a zavřel do kláštera. Po knížectví rodu Agilolfova bylo tudý veta, **B.** učiněno franskou provincií, a prvním tam místodržitelem jmenován svat Karla Vel., Gerold.

II. Po pádu vévodství Tassilova Karel Vel. jal se válčiti s Avary, jejichžto říše po několikaletém válčení také vyvrácena. Frankové země avarské zabrali až po Dunaj a Karel přikázal je k místodržitelství Geroldovu. Kraje sev.-záp. od Ráby přiděleny k biskupství passovskému a kraje mezi Rábou a Drávou k biskupství salcurskému, jež r. 798 povýšeno za arcibiskupství. K biskupství passovskému Karel Veliký přidělil také Moravu. Na základě ustanovení těchto biskupové bavorští později odporem stáli proti arcibiskupství sv. Metoděje. R. 817 cis. Ludvík Pobožný rozdělil říši svou a jmenovav syna svého Ludvíka Němce králem bavorským udělil mu kromě **B-ka** Korutany, Čechy, Avary a Slovany východně od **B-ka** ležící. Roku pak 843 král bavorský obdržel smlouvou verdunskou všechny země francké východně od Rýna, a tak vznikla říše Německá. Jádrem nové državy této bylo **B.** Odtud Ludvík Němec usilovo o podrobení Čechů v a Moravanů v, a to ve příčině nejenom politické, nýbrž i církevní (křest fezenský r. 845, tažení na Mojmirá a na Čechy r. 846, války proti Rostislavovi a Svatoplukovi, rejdy biskupů bavorských proti sv. Metoději). Ludvík Němec zemřel r. 876 zanechav tři synů. Z těchto nejstarší, Karloman, obdržel **B.**, jakožto zemi hlavní, spolu s Korutanskem a Pannonií (zemí Avarům odňatou až k Dunaji a Drávě). Mladší syn, Ludvík, uvázal se ve Franky, Sasy, Duryny a Lotrinsko. Nejmladšímu pak, Karlu Tlustému, dostalo se Alemanie a Rhaetie. Karloman Korutansko a Pannonii udělil levobočku svému Arnulfovi a zemřel r. 880. Avšak už roku 879 zmocnil se v **B-ku** vlády bratr jeho Ludvík, po jehož smrti r. 882 na trůn tam nastoupil třetí syn Ludvíka Němce, Karel Tlustý. Tento byl r. 881 korunován na císařství. Újav země po bratřích a r. 885 králem byv povolán i ve Francii, spojil v rukou svých celou skoro říši císaře někdy Karla Vel. Avšak už r. 887 panovník ten neschopný zbaven koruny Arnulfem svrchu dotčeným i zemřel r. 888. Říše Francká tehdy rozpadla se navždy, a v Německo, tudíž i v **B.**, uvázal se Arnulf. Mocnář tento vstoupiv ve šlepy děda svého, Ludvíka Němce, hubil dílo Svatoplukovo i Metodějovo a povolal proti Moravanům Maďary. Zemřel r. 899 a měl nástupcem syna svého nezletilého, Ludvíka, příjmením Dítě. Za nedlouho potom Maďaři zničili říši Moravskou i konali zhoubné vpády do Němce a najmě do **B-ka**. R. 907 Bavoři na ně učinili výpravu, avšak poraženi v bitvě pamatné u Prešpurka, kdež zahynul i přední vůdce jejich, markrabě Luitpold, správce Korutan a krajíště českého, praotec

dynastie Wittelsbašské. Ludvík Dítě zemřel r. 911. Za chabé vlády jeho jednota říšská v Německu velikou vzala pohromu, i vznikla tam nová vévodství kmenová: Saské, Švábské, Francké, Lotrinské, Bavorské. V **B-ku**, jakožto ve vlasti Odilové a Tassilové, vzpomínky na někdejší vévody národní a vědomí osobitosti kmenové obzvláště byly působivy, a k tomu družila se ještě potřeba různé obrany proti Maďarům. Tak již markrabě Luitpold sobě tam jako vévoda vedl. a když padl u Prešpurka, uvázal se v dědictví po něm Arnulf, syn jeho (907—937). Nový vévoda r. 913 slavného dobyl vítězství nad Maďary u Passova, avšak r. 916 musil u nich hledati pohostinství vypuzen byv z **B-ka** od krále Konráda I., jehož nechtěl poslouchati. Nástupce Konrádův, Jindřich I., k vévodům se choval opatrně. Arnulf uznal nad sebou vrchní vládu jeho, avšak tituloval se vévodou z Boží milosti a vedl sobě zcela samostatně. Ano král ponechal mu i právo, dosazovati v **B-ku** biskupy. Za to Arnulf Jindřichovi konal věrné služby, na př. proti Čechům, jichžto kníže, Václav Svatý, r. 929 musil zavázati se k poplatku králi a poddati se biskupu fezenskému. Syn a nástupce Arnulfov, Ebrhard, odepřel králi Otovi I. přísahy vasalské, pročež zbaven vévodství, a **B.** uděleno strýci jeho Berchtoldovi. Tcmuto však moc vévodská veškera nepropřčjena: musil vzdáti se práva dosazovati biskupy, a mimo to ustanoven v **B-ku** zvláštní úředník, fečený falckrabě, jako zástupce králův ve věcech soudních a dozorce nad statky a důchody korunními. Po smrti Berchtoldové r. 948 král Ota I. **B.** udělil bratru svému Jindřichovi. Tento proslavil se ve válkách proti Maďarům, první z Němců proti nim se chopiv offensivy. V odvetu Maďaři roku 955 vpadli do **B-ka**, byli však poraženi u Augšpurka. Následkem vítězství toho založeno nové markrabství Rakouské. Nástupce Jindřicha I., Jindřich II., proti císaři Otě II. osnoval vzpoury, začož zbaven vévodství. Tehdy od **B-ka** odloučeny Korutany a povýšeny za zvláštní vévodství. Po smrti Oty II. však dostal Jindřich **B.** nazpět, a syn jeho, Jindřich Svatý, po smrti Oty III. zvolen za krále německého (ostatní viz v dějinách německých). Za císaře Jindřicha IV. **B.** dostalo se rodu Velfovu (v. t.). Poslední z rodu toho vévodou tam byl Jindřich Lev (v. t.). Tomu Bedřich Barbarossa r. 1180 **B.** odňal a udělil je falckraběti tamnímu, Otovi z Wittelsbachu, potomkovi Luitpoldovu, jenžto si byl o císaře vzácných zásluh dobyl najmě v Italii a byl vůbec z předních jeho rádcův a válečníků.

III. Ota z Wittelsbachu (1180—83) jest praotcem rodu v **B-ku** až dosud panujícího. Hleděl rozmnožiti panství své a podobně činili také jeho nástupci. Syn jeho Ludvík I. (1183—1231), manžel Ludmily, dcery krále českého Přemysla I., z níž syna měl Otu Jasného, nabyl Rýnské Falce, již mu císař Bedřich II. udělil v léno. Nástupce jeho Ota II. Jasný spory měl s biskupy a s papežem, jenž

ho dal i do klatby. Proti vévodě rakouskému Bedřichovi Bojovnému učinil spolek s králem českým Václavem I. a vpadl do Rakous (1233). Když pak Bedřich r. 1246 padl v bitvě nad Litavou, Ota Jasný od císaře ustanoven v Rakousích za vladaře, avšak roku 1251 donucen ustoupiti ze země vpádem do B-ka Přemysla Otokara II., jenž potom v Rakousích zvolen za vévodu. Po smrti Oty Jasného (1253) synové jeho Ludvík II. Přísny a Jindřich vládli společně, avšak za nedlouho se nepohodše r. 1255 o dědictví se rozdělili. Ludvík ujal B. Horní a Rýnskou Falci, kdežto B. Dolní připadlo Jindřichovi. Ludvík Přísny residenci vévodskou z Donauwörthu přeložil do Mnichova. Vévodové bavorští spory měli s králem českým Otokarem II. stran arcibiskupství salcurského r. 1257 a potom ještě v l. 1265—67. R. 1257 král český vpadl do B-ka a musil odtáhnouti s nepořízenou, však r. 1265 dobyl tam města Chebu, jež vévodové drželi jakožto dědictví po Staufovcích. Nové rozepře mezi Čechy a Bavori způsobila volba císaře německého po smrti Richarda Cornwallského r. 1272. Tehdy Ludvík Přísny porozuměv, že sám volen nebude, domáhal se aspoň dvou hlasů při volbě. Jeden měl jako falckrabí rýnský a ke druhému činil nároky společně s bratrem svým Jindřichem, vydávaje králi českému na pokor úřad číšnický za příslušenství vévodství Bavorského. Odpor Otokarův proti tomu byl od ostatních kurfiřtů zavržen, a za císaře r. 1273 zvolen Rudolf Habsburský (ostatní viz v dějinách českých). Jindřich I. dolnobavorský zemřel r. 1290, zanechav tři synů, z nichžto nejstarší, Ota, chtěl státi se králem uherským. Václav III., král český, sám se v Uhrách nemoha udržeti daroval mu korunu sv. Štěpána, kterou Ota také r. 1305 v Bělehradě korunován. Avšak Ladislav Apon, vévoda sedmihradský, zajal ho a korunu mu vzal, následkem čehož Ota roku 1308 se vrátil do B-ka. Ludvík Přísny zemřel r. 1294 země své rozmnoživ zejména zbožím sestřence svého, nešťastného Konradina. Synové jeho, Rudolf a Ludvík III., po mnohých mezi sebou sporech r. 1313 o dědictví otcovské se rozdělili, tak že Rudolf obdržel Falci a Ludvík Horní B. Ludvík po smrti Jindřicha VII. (Lucemburského) r. 1314 zvolen za císaře, i znám odtud v dějinách pode jménem Ludvíka IV. Bavora. Také on, podobně jako předchůdci jeho na trůně císařském, hleděl přimnožití rodinné moci své a r. 1323 nejstaršímu synu svému Ludvíkovi v léno dal Branibory. R. 1340 uvázal se v B. Dolní po vyměnění tam potomstva strýce svého Jindřicha. Roku 1342 rod Wittelsbašský získal Tyrolsko, a to sňatkem Ludvíka braniborského s hraběnkou tamní Markétou, řečenou Maultasch, jež prvního manžela svého, Jana Jindřicha, syna krále českého Jana, hanebně byla zapudila. R. 1346 císař Ludvík sňatkem nabytí Hollandu (Zeelandu, Frieslandu a Henegavska). Se syny bratra svého Rudolfa učinil r. 1329 smlouvu v Pavii, kteroužto jim

přikázal Rýnskou (Dolní) Falci a postoupil zároveň části Nortgavska (země mezi Dunajem, Šumavou a Smrčinami), kteréž odtud sluly Falci Horní, ustanoviv zároveň, aby důstojenství kurfiřtské náleželo střídavě rodu bavorskému (Ludvíkovu) a rodu falckému (Rudolfovou). Poměr tento trval však jenom až do Zlaté bully císaře Karla IV., kterou důstojenství ono přifknuto rodu falckému, od jehož země pak bylo neodlučitelno. Ludvík Bavor získal sobě mnoho zásluh i o vnitřní stav svého vévodství. Tak zlepšil zákony, zavedl nový řád soudní, spořádal správu. Od něho pochází též městské právo mnichovské (*Münchener Stadtbuch*). Zemřel roku 1347, i ostalo po něm 6 synů: Ludvík Štěpán, Ludvík Říman, Vilém, Albrecht a Ota, kteří r. 1349 o země jeho se rozdělili. Nejstarší, Ludvík, markrabě braniborský a hrabě tyrolský, s Ludvíkem Římanem a Otou ujal B. Horní, druhý pak bratr, Štěpán, s Vilémem a Albrechtem ujal B. Dolní a země hollandské. Roku 1351 Ludvík Branibory odevzdal Ludvíku Římanovi a Otě podržev B. Horní, pro něj pohodlně ležící vedlé Tyrolska Podobně r. 1353 Štěpán Vilémovi a Albrechtovi dal Holland a Straubing pro sebe ponechav ostatní B. Dolní s Landshutem. Ludvík hněv měl na císaře Karla IV. pro ustanovení Zlaté bully, co se týče důstojnosti kurfiřtské, i kul s některými knížaty pikle o zvolení císaře nového: zemřel však již r. 1361. Syn jeho Menhard popudil na sebe část šlechty, jež proti němu zavolala strýce jeho Štěpána, i utekl do Tyrol, kdež skončil roku 1363, načež matka jeho Markéta »Maultasch« zemi tu odstoupila Rudolfovi IV., vévodě rakouskému. R. 1365 zemřel Ludvík Říman bezdětek, a bratr jeho Ota nevrže na Štěpána, že se zmocnil Horního B-ka, slíbil Braniborsko Karlovi IV., jenž je r. 1373 také opanoval a připojil ke koruně české. Ota roku 1379 zemřel bezdětek, a bezdětek zemřel roku 1377 i bratr jeho Vilém v Hollandě. Štěpán zemřel roku 1375, a synové jeho rozdělili se o dědictví: Štěpán II. obdržel Ingolstadtsko, Bedřich Landshutsko a Jan Mnichovsko. Bylo tedy celkem čtvero linií: ingolstadtská, landshutská, mnichovská a hollandskostraubinská, jejíž zakladatelem byl Albrecht, pátý syn Ludvíka Bavora. Linie ingolstadtská vymřela roku 1447 a landshutská roku 1503. Linie hollandská vymřela po meči r. 1425 a země její v Nizozemsku zdědil potom Filip Dobrý, vévoda burgundský, jakožto manžel Jakobace, vnučky vév. Albrechta. Rodové tyto nezřídka se hašřefili a i války spolu vedli. Nesvornosti jejich využívali stavové, praeláti, rytíři a města k rozmnožování svých práv a svobod. Stavové spolupůsobili při zákonodárství a nabyli práva, povolovati daně pšimé (a později též i nepšimé), tak že, kdyby bez jejich svolení daně nějaká se vybírala, oni brannou mocí se tomu směli opřít. Což trvalo až do r. 1495, kdežto mř zemský, císařem Maximiliánem I. ustanovený, samovolnému jednání takovému pohrozil velkými tresty a pokutami. Když linie in-

golstadtská r. 1447 vymřela, uvázal se v zemi její landshutský vévoda Jindřich, druhý syn Bedřichův. Nástupce jeho Ludvík (1450—79) jednolil se s králem českým Jiřím z Poděbrad a r. 1474 založil v Ingolstadtě universitu. Slynul bohatstvím. Syn jeho Jiří skonal bezdětek r. 1503, a s ním zároveň vyhasla linie landshutská. Vévoda mnichovský Jan panoval od roku 1375 až do r. 1397, i měl nástupcem syna svého Arnošta (1397 až 1438), jenž se synem svým Albrechtem, jemuž ke správě dal Štrubinsko, spor měl pro Anežku Bernaverovou (v. t.). Když tato odsouzena k smrti a hozena do Dunaje, Albrecht proti otcí nelidskému zdvihl válku, avšak koncilium basiliejské zprostředkovalo mezi nimi smíření. Když pak Arnošt brzy zemřel, Albrecht stal se vévodou, i panoval až do r. 1460. Čechové po smrti císaře a krále Albrechta podávali mu korunu, než nepřijal ji. Lid pojmenoval ho Pobožným. Panovník tento měl 5 synův, i ustanovil, aby vládu konali vzdělaní dva synové nejstarší. Nejprve tedy panovali Jan a Sigmund. Jan však už r. 1463 zemřel, a následkem toho vedlé Sigmunda vlády dostoupil třetí bratr Albrecht Moudrý, pán vysoce vzdělaný a bystrý politik. Když Sigmund zemřel r. 1501, Albrecht Moudrý hleděl, aby B. soustředěno bylo v ruce jedny a země aby se již nedělila. Proto s přivolením stavů a bratra svého (posledního) Volfganga prohlásil nedělnost země Bavorské, kterážto vyměněním linií ostatních veškerá se dostala pod jeho žezlo, a zavedl posloupnost dle prvorozenství (1506), tak že princové mladší od doby té právo měli jenom k ročním důchodům a k titulu hraběcímu. Albrecht skonal r. 1508, i měl nástupcem syna svého Viléma. Tento dle pragmatické sankce otcovy vlásti měl samojediný, než bratr jeho Ludvík povstal proti němu, a r. 1515 zjednáno narovnání, aby bratři panovali společně, což pak trvalo až do smrti Ludvíkovy r. 1545. Bratři tito ucházeli se také r. 1526 o korunu českou, avšak bez úspěchu. Tou dobou šířily se v B.-ku novoty Lutherovy. Těm však vévodové Vilém i Ludvík rázně se opírali a zabránili také rozšíření bouře selské do B.-ka r. 1525. Dr. Eck, profesor university ingolstadtské a protivník Lutherův, byl u dvora ve veliké milosti. Drahně protestantů vypověděno tehdy ze země a roku 1541 uvedeni do B.-ka jesuité. Syn a nástupce Vilémův, Albrecht Velikomyslný (1550—79), za manželku měl českou princeznu Annu, dceru Ferdinanda I. Podporoval vědy a umění a prováděl nádherné stavby; pohřbichu také nucen byl dělati dluhy a žádati na stavích hojných berní. Stavové povolovali je pamatující však zároveň i na sebe. Ve příčině náboženství byl Albrecht smýšlení mírného. Tak žádal, aby koncilium tridentské povolilo přijímání pod obojí způsobou a dovolilo kněžím ženiti se, kterážto žádost ovšem od papeže zamítnuta. Prostředkoval a spolupůsobil také při jednání smlouvy passovské (1552) a míru augšpurského (1555). Syn jeho

Vilém Pobožný (1579—98) byl horlivý katolík a řídil se radou jesuitů, jimž vystavěti dal kolleje v Mnichově, v Rezně a ve Starém Otinku. Bratr jeho Arnošt r. 1583 zvolen za arcibiskupa kolínského, od kterážto doby princové bavorští arcibiskupství to drželi po více než 100 let. Roku 1598 Vilém Pobožný vzdal se vlády ve prospěch syna svého Maximiliána, i odešel do kláštera. Maximilián (1598—1651) jsa odchovancem jesuitů byl smýšlení rozhodně katolického i hleděl jednak zvelebiti církev, jednak povznésti panovníckou moc a autoritu svoji naproti stavům (zrovna jako pítel jeho, arcikníže Ferdinand II., potomní král český). Stavové svoláni roku 1612 naposled; odtud až do smrti své, po celých 39 let, Maximilián zemi spravoval beze sněmu. R. 1608 zmocnil se říšského města Donauwörthu, poněvadž tam protestanté překáželi veřejným slavným obřadům katolickým, i podal tak podnět k zařizení Unie neboli jednoty knížat protestantských, naproti kteréž k hájení věci katolické r. 1609 založil Svatou ligu. Jakožto náčelník spolku tohoto účastnil se války třicetileté, kterou také celou od začátku až do konce prodělal — jediný ze všech knížat německých. Za pomoc, již císaři poskytl proti Čechům a Bedřichovi, zimmimu králi, dána mu r. 1623 Falc Horní i Dolní spolu s titulem kurfiřtským (ostatně viz dějiny české a německé, dějiny 30leté války). V míru westfálském však musil Falce Dolní se vzdáti ku prospěchu syna Bedřichova, Karla Theodora. Maximilián pečoval též o blahobyt země své a podporoval vědy a umění. Opevnil Mnichov, Ingolstadt a j., stavěl zbrojnice a rozličné budovy státní, založil v Mnichově nádhernou residenci, jesuitům zbudovati dal kolleje v Ambergu, Burghausich a j. Syn jeho Ferdinand Maria (1651—79) byl panovník mírumilovný i hleděl především zacelit rány, jež zemi jeho zasazeny byly válkou třicetiletou. Usporami naplnil státní pokladny, vydával dobré zákony a roboty zaměňoval daněmi. Za něho sešel se v Rezně říšský sněm, jenž trval od r. 1663 až do r. 1680, ježto se knížata ve věcech říšských už zastupovati dávali poslanci. Syn a nástupce Ferdinandův, Maximilián Emanuel (1679—1726), pán hrdý a žádostivý slávy, od politiky otcovy odstoupil i hleděl sobě váleka a zápletek zahraničních. Učiniv spolek s císařem Leopoldem II., pomáhal mu proti Turkům, účastnil se památné bitvy u Vídne r. 1683 a r. 1688 dobyl Bělehradu. Mimo to pomáhal císaři také proti Francouzům ve válce falcké (1689 až 1697). Roku 1691 Karel II., král španělský, jmenoval ho místodržitelem v Nizozemsku a r. 1698 ustanovil syna jeho, Josefa Ferdinanda, svým dědicem. Princ tento pocházel totiž po přeslici z královské rodiny španělské. Byltě vnuk císaře Leopolda I. a prvě manželky jeho Markéty Terezie, mladší dcery krále někdy špan. Filipa IV. a Karla II. sestry. Pohřbichu však se již r. 1699 rozžehnal se životem, načež Karel II. dědicem trůnu svého prohlásiti dal

Filipa z Anjou, vnuka starší své sestry Marie Terezie, jež provdána byla za Ludvíka XIV., krále francouzského. Ve válce, jež se potom mezi Habsburky a Bourbony roznitila o dědictví španělské (viz dějiny rakouské a francouzské), Max. Emanuel spojil se s Francouzi a r. 1703 vpadl do Tyrol chtěje se jich zmocniti. Avšak Tyrolané zdvihše se proti němu zničili drahnou část vojska jeho, a on sám stěžl jen vyvázl z pohromy. R. 1704 spojení plukové bavorskofrancouzští od Eugena Savojského a vévody Marlborougha poražení u Höchstädtu, následkem čehož Max. Emanuel B. na čas války odevzdati musil v moc císaře Leopolda a odejiti ze země. Nástupce Leopoldův, Josef I., Bavorům nakloněn byl nehrubě i uvaloval na ně těžká břemena, pročež také proti němu r. 1705 zosnovali povstání. Nedokázali však ničeho, a když bouře potlačena, císař kurfiršta dal do achtu. Synové jeho odvedeni do Celovce i titulováni jsou hrabaty z Wittelsbachu, některé pak části země Bavorské přivtěleny k území Rakouskému. Avšak Josef I. zemřel r. 1711, a nástupce jeho, Karel VI., musil r. 1714 přistoupiti k míru utrechtškému (v Rastattě a v Badenu švýcarském), následkem čehož Max. Emanuel v B-ku opět dosazen na trůn a země celá mu vrácena. Od doby té s Habsburky měl dobrou vůli a pomáhal Karlu VI. ve válce s Turky r. 1717. Syn a nástupce jeho, Karel Albert (1726—45), vystoupil po smrti císaře Karla VI. (1740) proti dceři jeho, Marii Terezii, jižto chtěl připraviti o dědictví nic nedbaje pragmatické sankce otce jejího i odvolávaje se k listině krále Ferdinandu I., kterouž tento dceři své Anně, provdané za vévodu někdy Albrechta Velikomyslného, a nástupcům jejím po vymření rodu svého pojistil nástupnictví. Čemuž Karel Albert rozuměl tak, jako by se vztahovalo toliko k potomstvu mužskému a k ženskému nikoli (viz Marie Terezie a dějiny rakouské). Učiniv spolek s Francií a Španěly v Nymfenburce (v květnu 1741), ke kterémuž vkrátce i jiní mocnářové přistoupili, vpadl do Horních Rakous a pak do Čech, i dal se 7. prosince 1741 v Praze korunovati na krále. Po té pospíšil do Frankfortu, kdež zvolen za císaře i korunován (1742). Avšak mezi tím vojska královny uherské a české dobyla Horních Rakous a vtrhla i do B-ka, kdež stavové holdovati musili Marii Terezii (podobně jako nedávno před tím stavové čeští Karlu Albertovi). R. 1744 Karel Albert s Bedřichem II., jenžto se lekal úspěchů zbraní královinných, učinil smlouvu, jižto mu postoupil Slezska celého a severovýchodních Čech až k Labi, následkem čehož Prusové proti Marii Terezii novou válku zdvihli (druhou válku slezskou). Tím Francouzům i Bavorům značně se polehčilo, a Karel Albert v říjnu r. 1744 se vrátil do Mnichova, avšak zemřel již 20. ledna 1745. Syn jeho Maximilián Josef (1745—77) učinil s Marií Terezií mír ve Füssenu (22. dub. 1745), uznal pragmatickou sankci Karla VI. a slíbil, že Františku Štěpánovi (Lotarinskému), manželu krá-

lovninu, hlas dá ke zvolení za císaře, začej mu země jeho všechny navraceny. Max. Josef pečoval především o obnovení blahobytu a zvelebení země, jež válekou velice byla zubožena. Zaváděl různé reformy ve smyslu a směru tak zvaného osvíceného despotismu věku XVIII., asi jako u nás Marie Terezie a císař Josef II. Založil učenou akademii mnichovskou, jejížto publikace nepodléhaly censuře jesuitův, i upravitel a zvelebil školství vyšší i obecné. Jsa bezdětek a posledním vůbec potomkem Ludvíka Bavora učinil s Karlem Theodorem falckým dědičnou smlouvu, dle kteréž po smrti jeho B. připadnouti mělo falcké linie Wittelsbašské (potomkům Rudolfa, bratra Ludvíka Bavora), totiž Karlu Theodorovi a po něm, an také neměl dítek, Karlu falckrabímu zweibrückenskému.

IV. Když Max. Josef dne 30. pros. 1777 se rozžehnal se životem, Karel Theodor následkem smlouvy dotčené po něm nastoupil, a B. tak opět spojeno s Falcí (Dolní), jež od něho r. 1329 byla odloučena. Tehdy císař Josef II. činil nároky k některým částem B-ka tvrdě, že to jsou dílem česká, dílem rakouská a díle i říšská lěna. Karel Theodor uznal sice nároky tyto; avšak takovéhoho rozšíření moci rakouské nechťel dopustiti Bedřich II., král pruský. Návodem jeho Karel Zweibrückenský, jakožto příští nástupce Karla Theodora, zdvihl odpor proti smlouvě mezi císařem a kurfiršem ujednané. V rozepři, která z toho vznikla, Marie Terezie ochotna byla pro zachování pokoje upustiti od něčeho ze svých nárokův; ale císař Josef se tomu protivil, a tudíž král pruský r. 1778 mu vyhlásil válku. Válka tato (»bramborová«) ukončena mírem těšínským r. 1779, jímžto B. Rakousku postoupilo tak zvané čtvrti Innské. R. 1784 císař Josef s Karlem Theodorem jednáni zapřel o směně B-ka za rakouské Nizozemsko (Belgii) chtěje zeměmi bavorskými zaokrouhliti své státy na západě. Avšak i proti tomu Karel Zweibrückenský se postavil, a Bedřich II. zřídil v Německu spolek knížat (Fürstenbund) proti císaři (1785), čímž tento přinucen smlouvu s Karlem Theodorem odvolati. Karel Theodor u vláde sobě počínal přísně, pronásledoval »illumínáty« a zostřil cenzuru. Za válek francouzských, jež vypukly r. 1792, zrušena nejprve Rýnská Falc a r. 1796 i B. Tehdy jedno vojsko francouzské vedením Jourdana vtrhlo do Falce Horní a bojovalo tam s arciknížetem Karlem, kdežto druhé vojsko Moreau vedl Podunajím a obsadil Augšpurk, Mnichov a Ingolstadt. Karel Theodor utekl do Sas a vláda jeho s Francouzi zjednala příměří. Karel Theodor zemřel r. 1799, a ježto mezi tím i Karel Zweibrückenský bezdětek se rozžehnal se životem, následoval na trůně bavorském bratr vévody tohoto, Maximilián Josef II. (panoval v letech 1799—1825). Počátky nové vlády plny byly svízeli. R. 1800, za druhé války koaliční, vrazili do B-ka z jedné strany Francouzi a s druhé Rakušané i zaplavili celou zemi. Válka však rozhodnuta ještě téhož roku

bitvami u Marenga v Itálii a u Hohenlinden v B-ku, načež ujednán mír lunevilleský (1801), jímž B. ztratilo Dolní Falci a vévodství Zweibrückenské (celkem 220 mil, se 753.000 obyv.), avšak nálezem deputace říšské (*Reichsdeputationshauptschluss*), jež »mediatisovala« drahně knížectví německých, najmě duchovních, získaly r. 1803 biskupství vircpurské, bamberské, augšpurské, frisinské, část Passovska a Eichstädt-ska, 12 opatství a 15 říšských měst (celkem 288 mil s 854.000 obyv.). Ve příčině správy vnitřní vláda Maximiliána Josefa II. (ministerium Montgelasovo) počínala si liberálně. Tak zrušeno asi 200 klášterů, prohlášena svoboda náboženství, školství zvelebováno, univ. vircpurská nově upravena, ingolstadská přeložena do Landshutu, zrušeny však university v Dillingách, v Bamberce a v Altdorfě. Přihlíženo též k nápravě financí, ku povznesení orby a obchodu, ke zdokonalení soudnictví a policie. Když pak roku 1805 vypukla třetí válka koaliční a rakouský generál Makk s vojskem přitáhl do B-ka, Maximilián Josef se přidržel císaře Napoleona, a příkladu jeho následovalo i Badensko a Württemberg. V odměnu za to obdržel mírem prešpurským odstoupiv Vircpurka (97 mil, 200.000 obyv.), celé Tyroly, Vorarlberk, Burgavsko, zbytek Passovska a Eichstädt-ska a j. (celkem 583 mil s 1.028.000 obyv.), i povýšen na království s úplnou svrchovaností. Král Maximilián I. přistoupil po té ke spolku řínskému i dostal za odstoupení vévodství Běrského markrabství Ansbašské a v krátce potom i Norimberk s okolím a suverénitu nad různými hrabstvími a panstvími, tak že území jeho veškeré mělo asi 1636 mil a přes 3.000.000 ob. R. 1808 král Maximilián v říši své prohlásil ústavu, která však ostala pouze na papíře. R. 1809 Bavoři ve spolku s Napoleonem bojovali proti Rakousku majíce činití zejména s Tyrolany, jižto proti nim učinili povstání vedením Ondřeje Hofera rozdráždění jsouce proti úředníkům bavorským rozličnými útisky a liberálními novotami. Povstání jejich ovšem potlačeno spojenými silami vojsk bavor. a francouz., a plukové maršálka bavorského knížete Wrede v zemi podmaněné neslýchaných se dopouštěli ukrutností. V míru schönbrunnském, jenž ujednán po porážce Rakouska u Vagramu, B. získalo Šalcpursko, Berchtesgadsko, Rezensko, Bayreutsko, čtvrt Innskou a polovici čtvrti Hausrucké, odstoupilo však r. 1810 jižní Tyroly království Italskému a mimo to města některá a krajiny Vircpursku a Württembergu. Přibýlo mu tudy 75.000 obyv., i čítalo toho času přes 3.300.000 duší. R. 1812, když Napoleon táhl do Ruska, král bavorský vypravil mu do pole celkem 40.000 m., z nichžto později nepatrně toliko zbytky se navrátily. Roku 1813 Bavoři drželi s Napoleonem až do počátku měsíce října. Když pak štěstí válečné se naklonilo ke straně jeho nepřátel, král Maximilián dne 8. října smlouvou v Riedu s Rakouskem sjednanou

přidal se ke spojencům a slíbil, že jim 36.000 m. pošle na pomoc, obdržev za to zaručení svého území, jakož i úplné suverenity. Když Napoleon ztratil bitvu u Lipska nazpět táhl do Francie, bavorský maršálek kníže Wrede do cesty se mu postavil u Hanavy, avšak poražen na hlavu. R. 1814 Bavoři připojeni jsouce k armádě Schwarzenbergově bojovali proti Francouzům s nemalou statečností a účastnili se také tažení r. 1815. S Rakouskem král Maximilián hleděl míti přátelství, i vrátil mu r. 1814 Tyrolsko a Vorarlberk a uvázal se za to v uprázdněné knížectví Vircpurské a Aschaffenburgské. R. 1816 vrátil Rakousku i Šalcpursko a čtvrt Innskou a co měl ve čtvrti Hausrucké. Na kongressu vídeňském roku 1815 potvrzeno B-ku držení Vircpurka a Aschaffenburga i dáno mu nynější bav. Porýnsko, tak že mělo 1470 mil a 3.370.000 ob. Liberální, avšak zároveň i centralistická a byrokratická vláda králova, ježž duší byl hrabě Montgelas, většině lidu bavorského se nelíbila. Proti liberalismu vzpíral se duch katolický a konservativní povaha bavorská, proti centralismu a byrokratismu dovoláváno se samosprávy, a živlové svobodomyšlní žádostivi byli řádů konstitučních. Kromě toho na hr. Montgelasa, jakožto někdejšího přívržence Napoleona, nevražil i korunní princ Ludvík, odkožený duchem německého romantismu, a kníže Wrede. R. 1817 zřízena tedy vláda nová, země rozdělena na 8 krajů, z nichžto každý míti měl svoje zastupitelstvo, s papežem ujednán konkordát, dle něhož v B-ku býti mělo dvě arcibiskupství (mnichovské a bamberské) a šest biskupství (passovské, fezenské, augšpurské, eichstädtské, vircpurské a špýrské), roku 1818 udělena obcím samospráva i prohlášena nová ústava, na jejímžto základě v únoru 1819 se také sešel sněm na dvě komory rozdělený, avšak činnost jeho za panování Maximiliána byla celkem nepatrná. Maximilián zemřel dne 13. října 1825. Syn a nástupce jeho, Ludvík I., snažil se lásku, již otec jeho za posledních let požíval, zachovat i sobě, zaváděl úspory a podporoval vědy a umění. Universita, jež z Landshutu přeložena do Mnichova, bohatě nadána i zvelebona povoláním výtečných professorů. Zároveň zakládány velkolepé budovy, jako Walhalla, Glyptothéka, Pinakothéka a jiné, i přihlíženo vůbec k rozvoji umění výtvarného, následkem čehož v zemi zobecnělo umělecké vzdělání, kteréž i průmysl na vyšší stupeň povzneslo a umělcům bavorským dobrou pověst zabezpečilo až daleko v cizině. Politika králova s počátku byla svobodomyšlná. Tak censura ve příčině politických věcí konána mírně. Avšak r. 1831 nastal obrat. B. mohutně mysliti se dá hlavně jen na základech katolických a konservativních, na základech partikularismu kmenového. Avšak základy tyto byly ohroženy duchem v Německu následkem událostí r. 1813 se vzrůstajícím, a vláda obávajíc se rostoucího ruchu liberálního a pangermanského mezi studentstvem a tří-

dami vzdělanými a podněcována též opo-
sici v komoře poslanců zůstala censura
a přísně zakročila proti původcům a účastní-
kům slavnosti Hambašské v Dolní Falci
v květnu 1832. Slavnost tato byla velká poli-
tická demonstrace, ku které se z různých zemí
německých sešlo na 30.000 lidí a při níž pod
trikolorou pangermanskou fečnili Wirth, Sie-
benpfeiffer a j. o sjednocení a znovuzrození
Německa. Krutost, s jakou vláda si tehdy po-
činala, měla za následek povážlivé jítění myslí,
zejména ve Falci, odkudž drahně lidí se i vy-
stěhovalo do Ameriky. Půhonů z velezrády
nebylo konce, odsouzeným dostávalo se trestů
nejpřísnějších, i musili kromě toho před obra-
zem královým činiti odprošení. Wirth a Sie-
benpfeiffer porotou uznáni nevinými, nicméně
ponecháni ve vazbě a odsouzení později na
dvě léta do vězení. Ludvík I. přál Řekům,
jižto se vzbouřili proti panství tureckému a
po bojích dlouholetých se dodělali samo-
statnosti. Řekové druhorozeného syna jeho
Otu r. 1832 prohlásili králem, za kterého
v krátko potom definitivně ustanoven smlouvou
mezi Řeckem, B-kem, Ruskem, Anglií a Fran-
cií. R. 1833 B. spolu s Wirttemberskem přistou-
pilo k pruskému celnímu spolků, což bylo
předehrou celní jednoty německé r. 1834.
R. 1833 založen také průplav Ludvíkův ke
spojení Dunaje s Mohanem a Rýnem (dokončen
r. 1845), i uskutečněna tak myšlenka císaře
někdy Karla Velikého. R. 1835 vystavěna dráha
z Norimberka do Fürthu — první to vůbec
železnice v Německu. Sněm r. 1837 prohlásil,
že vládě nikterak nepřisluší právo přebytky
z důchodů státních obraceti na stavby
umělecké, jakož to dále dle přání králova.
Tehdy Ludvík se rozhněvav sněm rozpustil
a propustil i ministra knížete z Oettingen-
Wallersteina, jenž ve věci dotčené se sně-
mem byl zajedno, a mimo to proti sobě také
měl ultramontány. Vlivem těchto ministrem
vnitř jmenován tajný rada von Abel, ně-
kdejší liberál. Abel byl výtečný znalec státní
správy a hleděl se příznivcům svým ovšem za-
chovati vládu konaje v duchu přísně konser-
vativním a katolickém. Než postavení jeho
bylo nad míru svízelné. Liberálové nevrátili
na něj jako na odpadlíka, a šlechta nenáviděla
ho jakožto povýšence. Nicméně pád jeho ne-
způsoben odporem stran politických, nýbrž
tím, že nechtěl, aby tanečnice Lola Mont-
zová, již král povýšiti hodlal za hraběnku
z Landsfelda, obdržela bavorský indigenát. Pro-
puštěn tedy dne 13. ún. r. 1847, a nové mi-
nisterstvo povoláno, jemuž v čele byl von Mau-
rer. Toto bylo liberální (král tehdy řekl: »Vše-
cky ministry jsem vyhnal, po vládě jesuitů
v Bavořích je veta«) a lid nazýval je *Ministerium
der Morgenröthe*. Maurer propůjčení indigenátu
Lole Montezové prohlásil »jednou z největších
pohrom, jež B. kdy zastihla« nicméně —
podepsal je. Tehdy jeden z nejřednějších ultra-
montánů, professor Lassaul, dán do výslužby,
a po něm i několik professorů smýšlení přísně
katolického odstraněno (Höffler, Döllinger,
Philipps, Sepp a j.). Avšak ministerstvo Mau-

rerovo se králi brzy znelíbilo, i povolal nové
ministerstvo, jemuž v čele byli kníže z Oet-
tingen-Wallersteinu a chráněncé Lolin,
státní rada von Berks. Ministerstvo tomuto lid
říkal *Lola-Ministerium*, a nenávisti proti němu
milostnice králova, nyní již »hraběnka z Lands-
feldu«, přímožovala drzým vystupováním ve
veřejnosti. V Mnichově bouřilo se studentstvo,
a Lola, napadena lidem na ulici, stěžila jen
útekem se zachránila. Následkem toho král
kázal zavřít universitu (8. ún. 1848), ale Mni-
chované většinou se přidali ke studentům, a král
donucen universitu opět otevřít a Lolu vy-
povědět z města. K tomu přistouplí v krátko
potom ještě bouře, způsobené obratem
věcí ve Francii. Král povolal svobodomyšlné
ministerstvo Thon-Dittmerovo, avšak uzna-
menav, že nastávají věci horší předešlých, zřekl
se (20. bř. 1848) koruny ku prospěchu syna
svého Maximiliána. — Maximilián II. (1848—
1864) nastoupiv na trůn vydal k národu pro-
volání, jež velmi se líbilo, udělil amnestii pro-
vinilcům politickým a sněmu předložiti dal
zákony, jež směřovaly k odstranění práv a výsad
feudálních, zákon o zodpovědnosti ministrů,
nový řád volební, stanovící, aby se volilo dle
okresův a nikoli dle tříd a stavův, a j. p. Dne
18. dub. (1848) předsevzaty volby do parla-
mentu frankfurtského a dopadly většinou
ve smysle liberálně konstitučním. V dubnu
r. 1849 stal se předsedou ministerstva von der
Pfordten. V popředí stála otázka německá.
Král Maximilián dovolil, aby se volby do Frank-
furtu vykonaly, uznal arciknížete Jana správcem
říše, avšak nemínil nikterak zadati v něčem
samostatnosti B-ka a své vlastní suverénitě.
Ideálem jeho byla tak řeč. trojice čili trias,
t. j. spolek všech středních států německých
pod hegemonií B-ka, jenž by se postavil vedlé
Rakouska a Pruska, a mezi velestáty těmito
prostředkuje hájil prospěchu států menších,
kteréžto sic chtěly nechtíce bráti se musily
za vnitř buď toho, buď onoho. Nechuť vlády
ke snahám frankfurtským měla za následek
povstání ve Falci (v květnu 1849), které
však pomocí vojska pruského v krátko potlačeno.
Ministerstvo Pfordtenovo vládu konalo zcela
dle přání králova, stěhlo práv a samostatnosti
země a k politice pruské chovalo nedůvěru.
B. klonilo se ku katolickému Rakou-
sku, k němuž je poutaly i svazky příbuzenské
mezi Habsburky a Wittelsbachy. V říjnu r. 1850
měl král Maximilián s císařem Františkem Jo-
sefem schůzi v Bregenci a v dubnu r. 1854
František Josef v manželství pojal
princeznu bavorskou Alžbětu, dceru vé-
vody Maximiliána Josefa. Příchod Bavorů k Ra-
kousku okazala se najmě r. 1859 za války
v Italii. Ministerstvo Pfordtenovo bylo kon-
servativní i rozstrčilo se konečně s komorami
sněmovními, jež domáhaly se úspor, oprav,
větší svobody tiskové a volnosti v životě veřej-
ném. Král Maximilián propustil je koncem března
r. 1859 (tehdy řekl památná slova: *Ich will
Frieden haben mit meinem Volke*), i povoláno
ministerstvo nové, jemuž v čele stáli von
Schrenk a v. Neumayer. Za ministerstva to-

hoto soudnictví odloučeno od správy, židé emancipováni, svoboda živností zavedena, zrušena loterie. Na sjezdě knížat německých ve Frankfurtě r. 1863 král Maximilián snažil se mezi Rakouskem a Pruskem způsobit dorozumění. V záležitosti šlesvickoholštýnské byl na straně prince Bedřicha z Augustenburka a těžce nesl, že Rakousko se tehdy s Pruskem spojilo. Zemřel pak 10. bř. 1864 maje nástupcem syna svého Ludvíka, teprv osmnáctiletého. Král Maximilián od národa svého ctěn byl co poctivec a vlastnil, co štedrý podporovatel věd a umění. R. 1850 v Mnichově odhalena obrovská socha Baviarie a vkrátce potom otevřena »brána vítězná«. Na universitu mnichovskou povoláni učenci jako Sybel, Giesebrecht, Liebig a j. Založeno velkolepé národní museum, Maximilianeum, řád Maximiliánův na vyznamenávání vědcův a umělců. Maximilián byl příznivcem zejména vědy dějepisné. Pod protektorem jeho vydávány známé »Jahrbücher d. deutschen Geschichte«. Nový král Ludvík II. (1864—1886) celkem kráčel ve šlepějích otce svého. Pohřichu však stranil se lidí a bavil se hlavně hudbou, veliký jsa ctitel Richarda Wagnera. Prusům válně nedůvěřoval i povolal pana von der Pfordten opět do ministerstva. Ve válce r. 1866 B. drželo s Rakouskem, avšak bojovalo nešťastně. V miru berlín. musilo Prusku postoupiti 105 mil ve Francích se 34.000 ob. a zaplatiti 30.000.000 zl. pokuty válečné. Zároveň pak s Pruskem spolek ujednán pro případ války, k níž tehdy již Bismarck přípravy konal proti Francii. Následkem vítězství pruských nad Rakouskem a státy s ním spolčenými vzrůstal se i ve vlasti Tassilův, Arnulfův a Maximiliánův duch pangermanský. Za okolností takových von der Pfordten ovšem ministrem zůstati nemohl, a na místo jeho (31. pros. 1866) nastoupil kníže z Hohenlohe-Schillingsfürst, přítel Pruska a přívrženec politiky Bismarckovy. Nové ministerstvo bylo zároveň také liberální. Proto mělo proti sobě bavorské vlastence č. partikularisty a duchovenstvo katolické a přívržence jeho, stranu klerikální. Partikularisté a klerikálové srazili se v mocný šik i dali si jméno strany vlastenecké (*Patriotenpartei*). Ideálem jejich bylo B. veliké a samostatné, katolické a konservativní. Roku 1869 vlastenci při volbách sněmovních dodělali se většiny; zvoleno jich totiž 79 proti 75 liberálům. Když pak sněm brzy potom rozpuštěn, nové volby vlastencům přinesly 80 mandátův a liberálům 74, a ježto některé volby liberálů byly zrušeny a vykonány nové, bylo konečně vlastenců 83 proti 71 liberálům. Počátkem r. 1870 komory obě (komora poslanců vedením zejména dra. Jörga, redaktora časopisu »Historisch-politische Blätter») za rokování o adrese králi jaly se útokem hnáti proti ministerstvu a sněmu prusáckému. Kníže Hohenlohe tedy odstoupil a nástupcem jeho jmenován hrabě Bray. Nové ministerstvo věrno bylo spolku s Pruskem z r. 1866, avšak hodlalo zároveň hájiti samostatnosti země a suverenity krále bavor-

ského. Proto také, když v krátce potom vypukla válka pruskofrancouzská, král Ludvík vojsku svému kázal býti pohotové, i postaveno pod vrchní velení korunního prince pruského Bedřicha. Vojsko bavorské statečně bojovalo u Weissenburku, u Wörthu, u Sedanu, u Paříže a j. Účinkem vítězství německých nad Francouzi rozmohl se však v Bavořích duch pangermanský u míře dosud nebývalé. Obzvláště města domáhala se toho, aby král nemeškaje přivinul se k Prusku a ke spolku severoněmeckému. Proudou tomu nebylo lze vzdorovati; proto ministři Bray, Lutz a Francktz zajeli do Versail, kdež tehdy byl hlavní stan německý, i zjednali tam (23. list. 1870) smlouvu, jížto se B. stalo členem nové říše německé, vyhradivše si však vlastní svou diplomacii, správu věcí vojenských, pošt, železnic, telegrafů a j. Partikularismus bavorský tím ovšem velikou vzal pohromu. Král Ludvík za souhlasu knížat německých králi pruskému nabídl titul císařský, a sněm přes odpor strany Jörgovy smlouvu versailleskou přijal dvěma třetinami hlasů. R. 1870 nastal v B. ku veliký rozruch příčinou koncilie vatikánské, na němž tehdy prohlášeno dogma o neomylnosti papežové. Proti tomuto vystoupil zejména probošt Döllinger a hnutí řeč. starokatolické zachvětilo i B. Vláda zakázala prohlášení dogmatu dotčeného bez dovolení králova (*placetum regium*) a ke starokatolíkům chovala se shovívavě. Následkem toho roznitila se ve straně klerikální proti ní prudká nevole a hrabě Bray nechtěje příkře vystupovati proti biskupům odstoupil, a na místo jeho postaven hrabě Hegnenberg-Dux. Nové ministerstvo vedlo si s nemalou rázností proti klerikálům. Ministr vyučování Lutz podal v radě spolkové návrh zákona proti využívání kazatelny k agitacím politickým (*Kanzelparagraph*), což ovšem přijato na sněmě říšském. Vláda bavorská souhlasila také s vypověděním jesuitů z říše Německé a s ochotou přijala i zavedla zákon o závaznosti sňatkův občanských. Měla proto ovšem veliké svízele s komorou poslanců, kdež klerikálové a patrioté ustavičně měli většinu, byť i nepatrnou. Pohřichu strana vlastenecká rozštěpila se v tábor »státníků« (Jörg, Freytag a j.) a v tábor výstřední, jehož vůdci byli kaplani Ratzinger, Rittler, Sigl, redaktor mnichovského »Vaterlandu« a j. Strana tato dala si jméno katolické strany lidové (*katholische Volkspartei*). Po smrti hraběte Hegnenberga (1872) stal se předsedou ministerstva von Pfretzschner, a když tento r. 1880 za úřad se poděkoval, povolán na místo jeho dosavadní ministr kultu a vyučování Lutz, rozhodný liberál a protivník strany vlastenecké. Tato proti němu také co nejrázněji vystupovala, zejména když r. 1881 se domohla značnější nežli dosud většiny 88 patriotův proti 71 liberálům. Nicméně postavení jeho nezvrátila, antě oporu měl v Berlíně, a držela ho koruna. Boj veden hlavně o školu, usilováno také o zrušení závazných sňatkův občanských a j. Vládě vytýkáno, že slouží Bismarckovi, že ne-

hájí práv a samostatnosti království bavorského. Ve školství vláda učinila klerikálním některé ústupky, ty však nestačily. Komora poslanců však nedodělávala se úspěchů značnějších také z té příčiny, že druhá komora, řeč. rada říšská (*Reichsrathskammer*), s ní nevždycky bývala za jedno. Při volbách do sněmu říšského strana vlastenecká r. 1871 byla v menšině (ze 48 mandátů získala toliko 18), avšak už r. 1874 domohla se většiny (32 mandátů) a té si také uhájila. Přes to přese všechno duch pangermanský rostl, a to zejména v městech. Ke škodě nemalé byl zemi také duševní stav krále Ludvíka, jenž čím dále více štítil se lidí a rozličným se oddával libůstkám. Konečně pustil se ještě i do nádherných a nákladných staveb a tím nad míru se zadlužil. Když pak choroba jeho dostoupila míry povážlivé, prohlášen 10. čna 1886 za neschopna k panování, a strýc jeho, princ Luitpold, stal se vládařem. Avšak již 13. čna nešťastný král se utopil v jezeře Starnberském, a nástupcem jeho dle jména provolan bratr jeho Ota. Ale poněvadž tento též duševně chorý jest, princ Luitpold vládu řídí dále. O děj. bav. viz: Mannert, *Geschichte Bayerns* (Lipsko, 1826, 2 sv.); Spruner, *Leitfaden zur Geschichte von Bayern* (Bamberg, 1853); Preyer, *Lehrbuch der bayerischen Geschichte* (Erlangy, 1864); Riezler, *Geschichte Bayerns* (dosud 3 sv.).

Bavorský kraj, jeden z desíti krajů německých (z r. 1512), obsahoval vévodství Bavorské (Horní i Dolní), Neuburské, Horní Falc, arcibiskupství salcurské, biskupství passovské, fezenské, frisinské, probošťství berchtsgadenské a některá jiná menší panství. Objem jeho měnil se průběhem času. Sousedil s královstvím Českým a s kraji rakouským, švábským i frankým.

Bavorský landrecht nazývá se sepsání bavorského práva obyčejového, zpořizené za vlády krále Ludvíka bavorského r. 1346 k podnětu Ludvíka, markrabí braniborského, Štěpána, Ludvíka a Viléma, falckrabí porýnských i vévod bavorských. Vedle obyčejů i zvyklostí soudních náležejí k pramenům b-ského l-u též starší sepsání práva bavorského, jako zejména t. zv. právní kniha Ruprechta z Freysingů z první pol. XIV. stol., pak též Švábské zrcadlo. Obsah b-ského l-u týče se řízení soudního, práva trestního, poměrů řemeslnických, práva soukromého i práva lenního. B-ského l-u užíváno zvl. u soudů Horního Bavorska i zjednal sobě zde takové vážnosti, že častější pokusy v XV. stol., uvést i zemi jiná práva, pro odpor sněmu vždy byly marny, a že i v pozdějších dobách jednota psaného práva mohla býti zachována. B. l. byl často tištěn; nejstarší vydání jsou augšpurská z l. 1484 a 1495, 4°; novější vydání odchylují se od těchto hlavně tím, že v nich obsaženy jsou dodatky b-ského l-u, z různých dob pocházející. Srv. von Freyberg, *Sammlung hist. Schriften und Urkunden* (1834, IV. str. 387 a n.). Reformován jest b. l. zejména r. 1518 (*Reformation des bayer. Landrechtes vom J. 1518*), syste-

matically pak přepracován r. 1616 (*Landrecht, Policey: Gerichts-Malefiz- und andere Ordnungen der Fürstenthumben Obern und Nider Bayern; Mnichov, 1616*). — l.

Bavorský les, předhoří Šumavy na straně bavorské, táhne se téměř rovnoběžně se Šumavou na l. břehu Dunaje mezi přítoky jeho Ilzou a Naabou. Na jihovýchodě zvedají se žulové jeho stráně přikře proti lesu Pasovskému. Největší výše dostupuje B. l. uprostřed, kdež vedlé žuly objevuje se rula. Vrcholy: Bühel Stein 1013 m, Dreitanenriegel 1216 m a Predigerstuhl 1012 m. Na sev. záp. ztrácíjí hřbety B-ského l-a souvislost. — Na východě doprovází jej znamenitá stěna křemenná, Pfahl (*vallum*), řada ostrohranných útesů.

Bavoryně, Baboryň (Baborin), ves nad Červeným potokem v Čechách, 39 domů, 240 obyv. č. (1881), hejtm. a okres Hofovice (1/2, hod. sev.-vých.), obec a fara Zdice, býv. dom. Točník.

Bavorynský Benedikt (Beneš) z Bavoryně a z Vlčího pole, člen úzké rady a biskup Jednoty bratrské, rodem Turnovan, stavu rytířského. Studovav nějaký čas ve Vitemberce seznámil se tu s Lutherem a Melanchthonem; členem Jednoty stal se teprve r. 1510. Na kněžství zřizen r. 1521, biskupem stal se r. 1532 a spravoval sbor mladoboleslavský, kdež i zemřel 22. srpna 1535. Jakožto biskup opatřil poručnými listy posly od Jednoty vypravené k oběma německým reformátorům, jež znal od dob svých studií. Historie Bratrská chválí při něm, že byl »muž výmluvný a pro zvláštní až ku podivění v mluvení i v psaní snadnost vzněšen«. V Jednotě zachoval se po něm mnoho knížek a psaní, jež činíval osobám jednotlivým z moci úřadu kněžského. Tiskem vydána po jeho smrti *Kniha o pravém náboženství křesťanském* skrze Martina Michalce (v Prostějově r. 1543 u Jana Olivetského z Olivetu). V ní vysvětluje spisovatel význam slova náboženství a ukazuje, že pravé náboženství záleží v tom, dle stavu a povolání svého, jehož se tu vyznačuje několik stupňů, křesťanský život věsti a k ostatním lidem pravého poměru šetřiti. Kromě toho připsuje Blahoslav B-skému spis *Rožmlouvání společné čtyř bratří o pravém a jistotném požívání dokonalého spasení v pokoji svědomí dobrého* (vyd. nejprve u Šeb. Olivetského a r. 1563 u Jiřka Dačického). Čtyři ti bratří jsou: radostný, smutný, střídmý a pokojný, a mluví spolu o člancích víry. Radostný jeví vděčnost z poznání pravdy Boží, ale jest při tom příliš smělý; smutný má žalost z pochybování svého, zdali může činiti dobře a plniti vůli Boží; střídmý je krotí a dává jim radu; pokojný všecky srovnává a ustavuje v pravém pokoji. Čestinu B-ského jmenuje Blahoslav prostou, ale srozumitelnou, i přirovnává ji k latině Melanchthonově (v Gram. 287). Viz Jireček, *Rukověť* (I., str. 52. a sl.). *JNk.*

Bavoux [bavú] Joseph Evariste, politik franc. (* 1809). Zvolen byl roku 1848 a 1852 do sněmu, kdež hlasoval vždy se stranou mon-

archistickou. Napoleon III. učinil ho státním radou. Po pádu císařství **B.** odstoupil s jeviště politického a oddal se zcela spisovatelství. Sepsal: *Philosophie politique ou l'ordre moral dans les sociétés humaines* (Paříž, 1840, 2 sv.); *Voyage politique et descriptif en Algérie* (t., 1841, 2 sv., II. vyd. 1843); *La France sous Napoléon III., l'empire et le régime parlementaire* (t., 1870, 2 sv.); *Chislehurst-Tuilleries, souvenirs intimes sur l'empereur* (t., 1874); *Orléanisme et République* (t., 1878); *Abrégés chronologiques de l'histoire de France et des guerres entre la France et l'Angleterre* (t., 1882) a j. Spolu s Al. Françoisem vydal *Voltaire à Ferney; sa correspondance avec la duchesse de Saxe-Gotha* (II. vyd., Paříž, 1865); dále uveřejnil paměti Augéardovy (*Mémoires secrets de J. M. Augéard, secrétaire des commandements de la reine Marie-Antoinette*; t., 1866).

Bávrá, manský stát v presidentství bombajském, má na 214 km² 39.356 obyvatelů (1881). Fl.

Baworowski Wiktor, hrabě, současný spisovatel a mecenáš polský (* 1826). Od r. 1854 uveřejňoval s pseudonymem »Wiktor z Ľaworowa« ve Lvovských časopis. překlady básní Göthových a Schillerových. O sobě vydal překlady: z Wielanda: *Oberon* (Lvov, 1853); z Byrona: *Pielgrzymka Czajłda Harolda* (I.—II., t., 1856); *Don Žuan* (Tarnopol, Lvov a Krakov, 1863—1882). **B.** má ve Lvově bohatou knihovnu vzácných tiskopisů a rukopisů, čítající kol 11.000 spisů, a krásnou sbírku uměleckých výtvorů.

Bawr Alexandrine Sophie. baronka, spis. franc. (* 1773 v Paříži — † t. 1860). Byla nemanželskou dcerou Gouryho de Champgrand, jenž ji uznal a pečlivě vychoval. Za hrůzovlády provdala se bez svolení otceva, který byl vězněn. Manžel slečný Champgrandové padl pod guillotinou. I uchýlila se s otcem propuštěným do Saint-Mauru. Do této doby spadají první její literární plody, podepsané François; jsou to romance a melodramata provozovaná na pařížském jevišti Ambigu-Comique, jako: *Chevaliers du Lion, Léon de Montaldi*. Roku 1801 provdala se za filosofa Saint-Simona, jenž však po několika letech utratil své jmění s ní se dal rozvésti bez důvodů. Třetím manželem byl jí syn ruského generála Baura, baron **B.** Manželství nebylo šťastné; neboť záhy manželé přišli o jmění bankrotem a baron zabít zvráceným vozem. Vdova, aby se uživila, chopila se opět péra pišic veselo hry, mravokárné romány a povídky pro mládež. Z veselo hry sluší poznamenati: *Suites d'un bal masqué* (1813; česky od J. Durdíka, Následky šibínek) a *Méprise* (1815). Ze spisů pro mládež za vzorné ve svém oboru považují se *Robertine, Soirées des jeunes personnes*, pak román *Raoul ou l'Énéide* (1832).

Baxar, město na pr. bř. Gangy, v okrese Šahábád v Bengálu, vých. od Gazipúru, mezi Benaresem a Patnou; má 16.948 obyv. (1881), a to hindů 12.818, muhammedánů 3512 a křesťanů 168. Stanice dráhy, značný obchod s cukrem, bavlnou, kusovým zbožím a solí. Město

jest známo v indických dějinách pro rozhodnou bitvu, v níž zvítězil Sir Hektor Munro nad Mir Kásimem, posledním neodvislým návábem muršidábádským, čímž Angličané dobyli konečně Bengálu. Jest to zároveň místo velmi posvátné, jelikož prý tam žili mnozí osvícení spisovatelé věd (*riši*).

Baxendell Josef, astronom angl. (* 1815 v Manchesteru — † 1887 v Birkdale). Konal různé cesty po Jižní Americe. Nedaleko Manchesteru založil soukromou hvězdárnu Observatory Crumpsall, kdež objevil asi 18 nových proměnných hvězd, z nichž sluší uvést i Tauri (1848), R Lyrae a 30 Herculis (1856—1857). Roku 1858 zvolen za člena král. astronom. společnosti v Londýně a r. 1859 za člena a čestného tajemníka liter. a filos. společnosti manchesterské. Roku 1877 uchýlil se **B.** do Southportu. R. 1884 stal se »fellowem« král. spol. v Londýně. Četná jeho pojednání roztroušena jsou v anglických a amerických časopisech vědeckých. (Životopis obšírný viz Astr. Nachrichten, 118, str. 175 a Monthly Notices, sv. 48). Gs.

Baxter neb Mai-Kasa, rameno řeky Fly na Nové Guinei, které asi 180 km nad ústím odštěpuje se od hlavního toku a samostatně se vlévá do průlivu Torresova. Objeveno bylo r. 1875 od missionáře Mac Farlana.

Baxter [bekstr]: 1) **B.** Richard, angl. bohoslovec presbyteriánský (* 1615 v Rawtonu v hrabství shropském — † 1691 v Londýně). R. 1638 byl vysvěcen od biskupa worcesterského, avšak těžce nesa pohoršlivý život duchovních biskupské církve anglické přidržel se presbyteriánů a působil od r. 1640 jakožto druhý správce duchovní v Kidderminsteru. Pro četné překážky, jež se mu naskytaly, vstoupil po dvou letech do vojska Cromwellova jakožto vojenský kazatel nejsa si toho snad ani vědom, že tu běží o vyvrácení království. Alespoň později stavěl se rozhodně na odpor násilí, jež bylo činěno Karlu I. Onemocněv odešel od vojska a strávil spisovatelstvím nějaký čas v zátíši, stal se farářem v Kidderminsteru. Za Karla II. (po vydaném Act of Uniformity) byl zbaven úřadu svého, poněvadž se nepodrobil rituálním předpisům, jež byly vydány ku poznesení církve biskupské. V životě politickém zasazoval se o mir mezi presbyteriány a anglikány; činil to však mnohdy způsobem nevhodným a byl proto několikrát uvězněn. Když Vilém III. prohlásil náboženskou svobodu, odebral se do Londýna, kdež se oddal opět činnosti kazatelské a spisovatelské. K čelnějším jeho spisům patří: *The Saints everlasting rest* (Věčné odpočinutí svatých), do češtiny přeložil Josef Nosek, Jičín, 1839); *The reformed Pastor, A call to the Unconverted*. V tomto spise tvrdil proti učení kalvínskému (popíraje naprostou reprobaci), že každý, kdo víru Kristovu přijme, může býti spasen; učení to nazváno baxteriánstvím. Sa.

2) **B.** William, anglický filolog (* 1650 v Llanlugany — † 1723 v Londýně), po nějakou dobu byl správcem soukromé školy

v Tottenhamu, později ředitelem obchodní školy v Londýně. **B.** vynikal více učeností než důmyslem; v kritice textové vedl si velmi libovolně. Z prací jeho, dnes ovšem již zastaralých, uvéstí jest vydání *pisní anakreontských* (Londýn, 1695; 2. vyd. namířené proti Barne-sovu vydání vyšlo tamže 1710), *Horatia* s vý-tahy ze starých scholii a s poznámkami (Lond., 1701). **B.**ovo vydání Horatia ovšem bylo úplně zastíněno nesmrtelným vydáním Beutleyovým, proti němuž **B.** nadarmo vydání své r. 1725 opakoval. Dále sepsal **B.** latinskou grammatiku *De analogia sive arte latinae linguae commentariolus* (1769); *Glossarium antiquita-tum Britannicarum* (1719 a 1733) s autobiog-rafií, a po smrti **B.**ové vyšly ještě *Glossarium antiquitatum Romanarum*, z něhož vypracováno jest pouze *A*, a poznámky k *Juvénalovi* (1732). *V.* Herder, *Adrastea*, díl V., str. 61. *Vý.*

3) B. Andrew, skotský metafysik (* kol. r. 1686 — † 1750). Studoval ve svém rodišti Aberdeenu a působil nějaký čas jako vychovatel u lorda Graye, načež vydal se na cesty po Flandersku, Německu a Francii a vrátiv se (1747) do vlasti věnoval se cele metafysickým studiím. Z jeho děl jest nejzáslušnější *An Inquiry into the Nature of the Human Soul* (1733; 3. vyd. 1745), v němž dovozuje nehmot-nost duše.

4) B. Robert Dudley, angl. statistik (* 1827 v Doncastru — † 17. kv. 1875 v Lon-dýně), byl zástupcem a od r. 1866 členem představenstva statist. společnosti v Londýně. *Seps.*: *Railway extension and its results* (1866); *National income of the United kingdom* (1868); *Taxation of the Unit. king* (1869); *English parties and conservatism* (1870); *National debts* (1871); *Results of the general elections* (1869); *Local government and taxation* (1874).

Baxteriánství viz Baxter Richard.

Bay [bé], angl., záliv.

Bay city [bé sity], hlav. město hrabství Bay ve Spoj. Obcích severoamerických ve státu Michiganu, leží na pr. břehu řeky Sa-ginaw, 10 km od ústí jejího do jez. Huronského. Má znamenitý průmysl, zejména dřevařský (stavební dříví), veliké solivárny, rozsáhlé ry-bářství. Jest velikou tržnicí (7 bank, z čehož 1 státní, 2 národní). Uzel železniční. Obyva-telstvo úžasně vzrůstá: **B.** c. roku 1859 jako vesnice připojeno ke státu Michigan, pový-šeno bylo r. 1865 na město, roku 1871 mělo 7000 obyv., roku 1881 20.693, r. 1884 29.412 duší. — Hrabství Bay (od r. 1865), 2123 km² veliké, mělo r. 1881 38.081 obyv. *Koll.*

de **Bay Michael** viz Baius.

Bayamo (San Salvador), město amer. ve vých. díle ostrova Kuby, nad ř. **B.**, přtkem řeky Canto, leží na úrodné, zdravé platině. Má 7800 obyvatel a železnici do Manzanilly. V okolí rozsáhlý chov ovcí. — Bayam-ský departement má na 8545 km² 34.000 ob.

Bayamon, hlav. město departementu na amer. ostrově Puertorico, jižně od San Juanu, se 6300 obyvatel.

Bayan-chara, Bajan-chara-ula, horské pásmo v severových. Tibetu, tvoří vých. část

horstva Kuen-lunského a táhne se při jižní hranici krajiny Cajdamu, tvoříc předěl mezi souřičím řek Hoang-ha, Jan-tse-kiangu a Caj-damu. Temena jeho dosahují 4000 m výšky a pokryta jsou věčným sněhem. Záp. část hor těchto prozkoumal v lét. 1870—73 ruský cestovatel Prževalskij.

de **Bayard** (Bayart) [bajár] Pierre Ter-rail, »rytíř bez bázně a hany« (* asi r. 1475 na zámku Bayardě — zříceniny jeho u Pont-charry v dep. Isère — † 1524 u Gattinary), stal se ve chlapeckém věku pážetem u Karla I. Sa-vojského, pak u krále franc., Karla VIII. Roku 1494 táhl s tímto do Neapolska a poprvé se osvědčil v boji u Fornuova, kdež ukofistil prapor. Veškerý další život jeho jest ustavičný boj. R. 1500 ve válce proti Milánsku zvítězil nad oddílem nepřátelským a slepě pronásle-duje prchající, od svých opuštěn, vnikl až do Milána, kdež donucen vzdát se. Vévoda milánský Ludvík Moro ctě jeho odvahu dal si ho představití a propustil ho. R. 1502 dobyl si **B.** nových vavříků pod Canossou a v bitvě u Biseglia. Meškaje v Neapolsku zajal špan. kapitána Alonza de Sotemayora, jehož potom propustiv, za pomlvy v souboji zabil, a zařídil souboj 13 rytířů německých a 13 fran-couzských, v němž tito jeho chrabrosti zvítězili. Po bitvě u Cerignoly (1503) uhájil sa-mojediný most přes Garigliano, dokud nezřídilo vojsko franc. znovu svých řad. Přispěl k dobytí Janova (1508). Zachránil Ferraru a po nešťastné bitvě u Ravenny kryl — jako obyčejně — ústup vojska francouzského (1512). Téhož léta bojoval v Navate, r. 1513 v Picar-dii, kdež po bitvě u Guinegatu vyznamenal se podobně jako nad Gariglianem a padnuv při tom do zajetí, byl propuštěn od Jiř-dficha VIII. Anglického bez výkupného. Jme-nován potom mistodržícím v Dauphiné roz-množil slávu svou v bitvě u Marignana (1515), po níž král František I. dal se od něho pa-sovati na rytíře. Všeobecné populárnosti ve Francii dobyl si rekovnou obranou města Mé-zières proti vojsku hrab. Nasavského a Fran-tiška ze Sickingen (1521), začež jmenoval ho parlament »otcem vlasti«, a král přifkl mu čes-tnou setninu. Léta následující strávil na bo-jištích italských. Když roku 1524 na ústupu velel zadnímu voji, v boji mezi Gattinarou a a Romagnanem nad řekou Sesii zasáhla ho smrtící kulka. Zemřel za krátko uprostřed vojska španělského všemi obdivován a ctěn. Nepřátelé sami dopravili mrtvolu jeho do Gré-noblu a pochovali ho v kostele sv. Ondřeje. V témže městě byla mu zřícena socha Rag-giova. — **B.**a považují Francouzové za hrdinu národního vynášeje jeho osobní odvahu, tě-lesnou sílu, věhlas v radách, nezištnost, věr-nost a šlechtnost. Není však zapomenouti na to, že nikdy neměl velení nad velikým vojs-škem a že nebojoval pro vznešenou ideu. — Životopis jeho napsali 3 současníci: anonymně sepsal jej Royal serviteur (nejspíše Jacques de Mailles) pod názvem: *La très joyeuse, plaisante et récréative hystoire composée par le loyal serviteur des faiz, gestes, triumphes et*

prouesses du bon chevalier sans peur et sans reproche, le gentil seigneur de Bayart (Paříž, 1527); nově vydán od M. J. Romana (Paříž, 1878) a od Lor. Larchey: Histoire du gentil seigneur de B. composée par le Loyal serviteur (Paříž, 1882); dále Symp. Champier, Les gestes, ensemble la vie du preux chevalier B. (Lyon, 1525) a Aymar du Rivail ve spise Histoire des Allobroges. Z nových spisů připomínáme Terrebasse, Histoire de Pierre Terrail, seigneur de Bayart (1. vyd., Pař., 1828; 5. vyd. Vienne, 1870).

Bayard: 1) B. Pavel, mědiryjec v Praze ve stol. XVII., zhotovil několik zdařilých děl: poprsí Matiáše Hoc z Hoheneggu, allegorii na zasnoubení císaře Matiáše s velkovévodkyní Annou, výjev satirický s 5 osobami, zvláště však vyniká důkladná jeho mapa království Českého (*Regni Bohemiae nova et exacta descriptio*), již vydal Pavel Aretin z Ehrenfeldu r. 1619 a podruhé v opraveném vydání roku 1632.

2) B. [béerd] James Asheton, státník americký (* 1767 ve Filadelfii — † 1815 ve Wilmingtonu, Delaware). R. 1787 stal se obhájcem ve svém rodišti, r. 1796 členem kongressu a r. 1804 senátorem Spoj. Obcí; když pak Rusko se nabídl (r. 1813) ve válce Vel. Britannie se Spoj. Obcemi činiti prostředkovatele, byl jmenován jedním z kommissarů, již v Petrohradě o mír vyjednávali a v Gentu jej uzavřeli. Pres. Madison nabídl mu ruské vyslanectví, ale B. na cestě do vlasti se roz nemohl a vrátil se do svého rodiště brzy na to zemřel.

3) B. [bajár] Jean François Alfred, dram. spisovatel (* 1796 v Charolles — † 1853 v Paříži). Studoval práva a při tom spisoval již vaudevilly. Poprvé vystoupil r. 1821 s vaudevillém *La Promenade à Vaucluse*; když pak r. 1828 jeho veselohra *La Reine de seize ans* (česky od Stankovského) došla všeobecné obliby, vzdal se dalších studií a věnoval se výhradně tvorbě dramatické. Stal se nejoblíbenějším spolupracovníkem Scribeovým, jehož neteř pojal za manželku. Veškeré jeho práce vynikají znalostí divadelní techniky, vtipným dialogem a zauzlením. Nejznámější jest u nás *Le Mari à la campagne* (1844, Musí na venek, přel. Strakatý), pak libretto komické opery *La Fille du régiment* (1840, Dcera pluku). B. napsal celkem přes 200 her divadelních, které sebral a vydal po jeho smrti Scribe, Théâtre de B. (Paříž, 1855—1859, 12 sv.). Z veseloher spracovaných od B-a ve spolku s Mercierem, Vaillym a j. přeloženy některé E. Zünglem, Douchou, J. V. Lomnickým, Puldou a j. *Hr.*

4) B. Émile Antoine, malíř a kreslič francouzský (* 1837 ve Ferté-sous-Jouarre). R. 1853 vstoupil do atelieru J. Cognieta a začal vydávati v »Journal pour rire« a »Illustration« různé zdařilé kresby. Podobně ilustroval »Tour du monde« a »Bibliothèque rose«. Po r. 1870 začal pracovati jiným směrem a kreslil uhlem mnoho obrazů vztahujících se ku franc.-pruské válce, jako: *Sedan 1870*, portraity velitele *Franchettiho*, plukovníka *Montbrisona*,

Gloria victis, kterouž kresbu koupil stát. Dokonalejší nežli obraz *Le lendemain de la bataille de Waterloo* (na výstavě r. 1878), který sice je plný života, ale s kresbou ne dosti pečlivou, jsou obrazy pozdější, zejména dekorativní, jako: *Baigneurs et Baigneuses*; *La fête au château*, dekorace foyeru divadla v Palais Royal a poslední jeho malby *Une affaire d'honneur* a jeho pendant *La Réconciliation*, souboj dvou dám, posléze *Mme. Polichinelle*.

Bayer: 1) B. František, spisov. český (* 1853 v Rožnově), stud. v Pířboře a v Olomouci, r. 1874 stal se výpomocným učitelem v Rožnově, r. 1875 učitelem matičné školy v Olomouci, roku 1878 učitelem měst. školy v Hlinsku, od r. 1886 je odborným učitelem na měst. škole v Pferově. Zakládal knihovny na Valašsku a na Slovensku, redigoval nějaký čas listy »Koledu« a »Komenského«, r. 1882 založil »Moravskou bibliotheku« (u Šaška ve Vel. Meziříčči) a redigoval ji 4 léta, r. 1883 založil »Slavní učitelů«, r. 1885 »Bibliothéku paedagog. klassiků českých i cizích«, v níž mimo jiné uveřejňuje i Komenského Sebrané spisy vychovatelské (první to úhrnné vydání české) a od r. 1889 vydává »Bayerovu moravskou knihovnu pro náš lid«. Literárně činným jest od r. 1870. O sobě vydal: *Radhošť*, sbírka val. nár. písní z Rožnovska (Praha, 1874); *Valašské nár. pohádky a pověsti* z okolí rožnovského (Kroměříž, 1874); *Rožnov* (Praha, 1878); *Stručné dějiny literatury české* (Olom., 1879); *Antonín Linek, učitel Karla Havlíčka*, s Č. Růžičkou (Praha, 1879). V rukopise má *Moravské nár. pověry, zvyky a obyčeje z okolí rožnovského*; *Stručný obrys dějin české literatury s poetikou pro měst. školy* a *Stručné životopisy mor. a slezských učitelů-spisovatelův*. Přispěl k Bartošově Dialektologii, národ. písněmi spolku »Slavii« v Praze, dru. Ludevitu Procházkovu (přes 200 nápěvů k národ. pís.), sebral přes 10.000 valaš. idiotismův a frasi lexikogr. J. Rankovi v Praze a j. Mimo to přispíval četnými články do různých časopisů.

2) B. František, přírodopztec čes. (* 1854 ve Mšeném). Studoval v Písku, pak na universitě pražské. Nejprve působil jako učitel přírodopisu v Domažlicích, nyní v Táboře; uveřejnil několik článků ve »Vesmíru« a později původní práce z osteologie, zvláště: *O kostře řab z čeledi Pelobatid* (Pojednání kr. č. spol. nauk, 1884); *Über die Extremitäten einer jungen Hatteria* (Sitzungsber. d. k. Akad. d. Wiss., Vídeň, 1884), pak práce o korakoidech ptáků, o páni plazů a ptáků a kostře marény. Populárně spracoval spis »Naši ptáci« (Praha, 1888). Z překladů jeho sluší uvésti Huxleye *První uvedení u vědy přírodní* (Tábor, 1883) a Brehmův *Život zvířat*, III. díl. Poslední spis *O kostře ropuch* počten roku 1890 jubilejně cenou král. čes. spol. nauk.

3) B. Gottlieb Siegfried, badatel v oboru starozitnosti ruských (* 1694 v Královci — † 1738 v Petrohradě). Roku 1710 vstoupil na universitu královeckou, vzdělával se v jazycích vých., zvláště čínském. Navrátil se roku 1717 z cest po Německu čelí B. na univer.

sítě královecké o literatuře řecké. Roku 1725 vyzván byl **B.** od akademie nauk v Petrohradě, jež právě se zřizovala, aby v ní zaujal stolicí starožitností a jazyků východních. **B.** odebral se tam r. 1726 pracoval velmi pilně v oborech jmenovaných jsa vedle toho zaměstnán i správou gymnasia akademického. Studie své většinou uveřejnil v pamětech akademie nauk (v prvních 11 dílech). Ze spisů **B.**ových vytknouti jest: *Historia Osrhoëna et Edessena nummis illustrata* (t., 1734); *Historia regni Graecorum Bactriani* (t., 1738); *De origine et priscis sedibus Scytharum* (přel. do rušt. 1728, Petr.) v pamětech akademie I. díl; *De Scythiae situ, qualis fuit sub aetate Herodoti* (t.; přelož. do rušt.); *De Cimmericis* (v díle II. paměti ak.); *De Varagis* (přel. Kondratovič: »Sočinenije o Varjagach«, Petr., 1768) v d. IV.; *De Rutorum prima expeditione Constantinopolitana* (VI.); *De Venedis et Eridano fluvio* (VII.); *Origines russicae* (VIII.); *Geographia Russiae... ex Constantino Porphyrogenneta* (IX., překl. ruský z r. 1767; *Geographia Russiae... ex scriptoribus septentrionalibus* (rus. překl. z roku 1767) v díle X.; *De Hyperboreis* (XI.). Jenom v ruském překladě Taubertově vyšly studie *Kratkoje opisanije slučajej kasajučichsja Ozowa ot sozdanija sego goroda do vozvrščenija onago pod Rossijskiju deržavu* (Petrohr., 1734). Zároveň s latinským originálem vyšel spis *Istorijs o žizni i delach... kn. Konstantina Kantemira* (Moskva, 1783). Pro cara Petra II. napsal **B.** rukověť k dějinám staré doby *Auszug der älteren Staatsgeschichte* (Petrohrad, 1728). Jako badatel v dějinách ruských jest **B.** původcem školy zvané skandinávskou. iv.

4) B. Johann, hvězdář a protestantský kazatel (* 1572 v Rhainu v Bavořích — † 1625 v Augšpurku). Protože neohroženě zastával se svých souvěrců, nazván byl »os protestantium«. Císař Leopold I. povýšil jej do stavu šlechtického. Sestavil hvězdy od Tychona Brahe pozorované a jiné pouhým okem viditelné v atlas hvězdní o 51 listech, kteréž dílo vydal r. 1603 v Augšpurku pod názvem *Uranometria, sive omnium asterisum continens schemata Si in totidem tabulis nova methodo delineata* (nová vydání v Ulmu r. 1648, 1655, 1661, 1723.). Pro hvězdy zavedl tu označení řeckými písmeny, jehož se dosud užívá. Později vydán byl samostatně návod k užívání atlasu: *Jo. Bayeri explicatio characterum aeneis Uranometrias imaginum tab. insculptorum* (Augšpurk, 1654), který se dříve na zadní straně map nalézal. Vrn.

5) B. Thaddäus, šlechtic, lékař (* 1737 v Herrenbaumgartenu v Dol. Rakousích — † 1808 ve Vídni). Studoval v Mikulově a ve Vídni, r. 1767 stal se professorem pathologie v Praze a vojenským fysikem, r. 1772 vice-direktorem lékařské fakulty a skutečným zdravotním radou, r. 1776 rektorem university. Mezi léty 1778—85 byl vojenským, později zemským protomedikem. Roku 1791 byl Leopoldem II. pro zásluhy své při omezování nakažlivých nemocí v Čechách a pro řízení vrchního dozoru nad třemi nemocnicemi povýšen

na šlechtice. Zvláštních zásluh si získal zavedením a šířením očkování kravských neštovic. Sepsal *Dissertatio de natura crustae inflammatoriae* (Praha, 1773); *Grundriss der allgemeinen Pathologie* (Videň, 1783); *Grundriss der allg. Semiotik* (Praha a Videň, 1787); *Grundriss der allg. Hygiene u. Therapeutik* (t., 1788); *Beschreibung der Armeeverorgungsanstalten in der königl. böhm. Hauptstadt Prag* (Praha, 1793).

6) B. Jiří, virtuos na flétnu (* 1773 v Böhmschkrudu v Dol. Rakousích — † 1833 ve Vídni). Vynalezl panaulon, flétnu to zahnutou, silného tónu a většího objemu než flétna obyčejná. Vydal velikou a důkladnou školu pro flétnu, pak koncerty pro flétnu, sola, polonaisy, capriccia a j.

7) von B. Hieronymus Johann Paul, processualista něm. (* 1792 v Raurisu — † 1876 v Mnichově). Studoval na univ. landshutské, kde dosáhl r. 1813 filosofického a roku 1815 právního doktorátu, načež se věnoval praxi právní v Mnichově. Na základě habilitačního spisu *Über die Änderung des Klagliells* (Landshut, 1819) přijat r. 1818 za docenta na landshutské fakultě právní, r. 1819 jmenován mimořádným a roku 1822 řádným professorem. R. 1826 přestěhoval se s universitou landshutskou do Mnichova. Přednášky jeho o institucích a dějinách římského práva, obecném soudním řádu něm., o processu summárním, konkursním a bavorském těšily se veliké oblibě. O universitu získal si velikých zásluh a volen pětkrát rektorem. Důležitou byla zpráva, již podal roku 1840 sněmovně poslanců jsa universitou do ní vyslán, o osnově zákona v příčině práva autorského. R. 1853 jmenován doživotním radou říšským a zasedal ve sněmovně radů říšských do r. 1867. Ve spisech svých šťastným způsobem zavedl historickou metodu práva processuálního v soustavní výklad soudního řízení. Sepsal: *Vorträge über d. deutsch. gem. ordentl. Zivilprocess* (Mnichov, 1828, X., 1869); *Theorie der summ. Prozesse* (t., 1829, VII., 1859); *Theorie des summ. Prozessordnung* (t., 1834); *Theor. des Konk. Prozesses* (t., 1836, V., 1850 a 1868); *Über d. forum rei sitae bei petitor. Erbschaftsklag.* (Arch. f. civ. Prax., VI.).

8) B. August, výtečný malíř architektury a rytec (* 1804 v Rorschachu ve Švýcarsku — † 1875 v Karlsruhe). Svými studii nabyt zvláštní jistoty a určitosti v kresbě, se kterou spojoval půvabně osvětlení příměfenou staffáží obrazům svým dodáváje výrazu poetického někdy i s nádechem romantickým. Množství jeho prací je roztroušeno po veřejných sbírkách, nejvíce v Německu. Tak v nové pinakothéce mnichovské je od **B.**-a: *Vnitřek kostela Františkáňů v Salcpurce, Klášter a Příční loď v Berchtesgaden*, jež patří k nejlepším jeho pracím. Lithografoval řadu kreseb po dílo »Denkmäler deutscher Baukunst des Mittelalters am Oberrhein«.

9) B. Josef August (* 1821 v Budapešti) byl ve vojsku honvévském r. 1848—49 plukovníkem a náčelníkem generálního štábu Görgeyova. R. 1849 byl v Aradu odsouzen

k smrti provazem, kterýž trest mu byl přeměněn v 18letý žalář. R. 1850 byl amnestován a nešťastník se více života veřejného. *Bbk.*

10) B. Konrad, šachista (* 1828), advokát a tajemník obch. komory v Olomouci. Od let padesátých uveřejňuje cenné úlohy šachové v časopisech domácích i zahraničních. Na několika turnajích mezinárodních v Americe, Anglii, Francii, Itálii a Německu, zvl. v l. 1856, 1860, 1862 a 1866 skvěle zvítězil a přečetnými problémy svými značně přispěl k zvelebení hry šachové.

Bayer-Bürck Marie, herečka německá (* 1820 v Praze), dcera herce Frant. Rud. Bayera. Na jevišti vystoupila ponejprv r. 1836 v Praze. V mladších letech vynikala v úlohách Julie (Romeo a Julie), Luisy (Ouklady a láska), Markéty (Faust), princezny v Tassu, Emilie Galotti, Marianny (v Goethových Sourozencích), Heró v Grillparzerově tragédii (Vlny moře a vlny lásky) a j. Hra její byla plna ušlechtilé pravdy a hlubokého citu; při tom veškeren její zjev byl krásný a hlas sympathetic. Později vystupovala s nemenším zdarem v oboru starších dam, zvláště v těch, které vyžadovaly jednoduché ženské důstojnosti nebo pohodlného humoru. R. 1849 provdala se za básníka Aug. Bürcka, r. 1862 po druhé za podplukovníka von Falkensteina.

Bayeu y Sublas Don Francisco, malíř špan. (* 1734 v Zaragoze — † 1795 v Madridě), pilnul ke směru dvorního malíře Mengsa a napotom v pracích svých zůstal věren akademicky konvencionálnimu slohu této školy. R. 1765 stal se čestným členem Fernandské akademie, r. 1788 i jejím ředitelem, byv již před tím jmenován komorním malířem královským. Současníci pokládali ho za předního malíře špan. 2. pol. XVIII. stol. Obrazy jeho vynikají správnou kresbou, pěknými, charakteristickými a pravdivými postavami, harmonickým koloritem, lehkostí a jistotou techniky, jakož i mistrovstvím v pořádkání skupin. **B.** y **J.** byl též dovedným mědiryjcem. Známa jsou tato jeho díla: fresky v král. paláci madridském (*Svržení Gigantů, Herkulova apotheosa, Dobytí Granady*), v kapli aranjueské, na kupole koll. chrámu v Ildefonse (výjevy ze Star. a Nov. zákona) a v katedrále zaragozské (*Korunování P. Marie*). Z olejových jeho maleb zachovalo se 25 obrazů obsahu většinou mythologického, allegor. a náboženského v madridském Museo del Prato, a také ve sbírce krále franc. Ludvíka Filipa (r. 1853 v Londýně rozprodané) byly *Madonna, Kristus, Apoštolé* a j. jeho obrazy.

Bayeux [bajö], hl. město arrond. a kantonu ve franc. dep. Calvados, na Normandské Aufe a na Záp. dráze (Caën-Cherbourg), 8 km od La Manche, sídlo biskupa-suffragána rouenského, arrond. úřadů, obchodního soudu a obchodní komory, má velký seminář, obecní kolej, bursu, umělecké a starožitnické museum a knihovnu o 30.000 sv. Průmysl: výroba krajk, blond a porculánů, knihtiskárny, barvírny, cihlářny a j. Velké trhy obilní. Obyv. 7178 (1886, obec 8347). Přední památnosti **B.**-u jest

katedrála P. Marie z XII. a XIII. stol., dokonale typ gotiky normanské, 102 m dlouhá, s 3 věžemi (75 m a 80 m) a mnohými vzácnými památkami. Zajímavá stará budova jest též bývalý biskupský palác, nyní sídlo soudu a měst. úřadů, a četné starší domy kamenné i dřevěné až ze XIV. stol., které městu dodávají rázu starobylého. V městském archivu chová se světoznámý čaloun 70 m dlouhý a 50 cm široký (*Tapiserie de la reine Mathilde*), jež přý vyšíla Mathilda se svými dvorními dámami (1066) zobrazivši na něm v 58 výjevch vynikající činy chotě svého Viléma Podmanitele až do bitvy u Hastingsu. Jest to neocenitelná památka historická, na níž u věrném zobrazení zachovaly se nám kroje, zbraně, opevnění a lodí doby tehdejší. — Původem svým sahá **B.** do doby galské. Bylo to kvetoucí město *Augustomagus*, později *Augustodunum*, hl. město Bajokassů (odtud nyn. jeho jméno), o jehož slavné škole druidské Caesar se zmiňuje. Ve IV. stol. bylo již sídlem biskupským. Před r. 1790 byl hl. místem Besinu. — Arrond. bayeuxský má v 6 kant. a 136 obcích 70.353 obyv.

Bay-Islands [bé-ajlendz] viz Zálivové ostrovy.

Bayle [bé] Pierre, filosof francouzský (* 1647 v Carlatu v hrabství Foix — † 1706 v Rotterdamě). Jsa synem reform. kazatele studoval v Toulouse, kde přestoupil ke katolicismu. Po roce však vrátil se k dřívější své konfessi. Studoval filosofii Descartesovu, jejíž přivržencem v zásadě zůstal přes výtky, jaké jí činil. Roku 1670 stal se prof. filosofie na akademii sedanské a po rozpuštění této roku 1681 prof. filosofie v Rotterdamě. Místa toho však pozbyl r. 1693 úklady někdejšího přítele svého ref. theologa Jurieua. — V rozbroji doby, jejíž ráz v tak značné míře určován byl orthodoxní neústupností, zahajuje **B.** směr osvětný: volné užívání rozumu a humanitu. Co se tkne snahy vybavit rozum z autority církevní, v tom předchůdcem měl Pascala a sám připravoval myšlenkovou volnost XVIII. stol. Duchaplný a pronikavý způsob psaní, plný věčných vývodů, získal jemu pověst slavného dialektika. Obě. pravda v jeho spisech obsažená i forma jejich, učinilo jej předchůdcem encyklopaedistů francouzských. Nejznámější dílo jeho *Dictionnaire historique et critique* (Rotterdam, 1695—97, 2 díly) náleží tomuto směru. **B.** dotýká se zde institucí státních, církevních, pojednává o filosofii, jednotlivých vědeckých disciplínách, o vychování a umění s velikou znalostí věcí a říznou kritikou. Tomu stojí nejbliže obsahem *Réponse aux questions d'un Provincial* (t., 1704—1705, 3 sv.), dotýkající se historie, filosofie a literatury. Theologického obsahu jsou: *Critique générale de l'histoire du Calvinism* (Ville-Franche, 1682), obsahující obranu reform. církve, a kritický měsíčník *Nouvelles de la république des lettres* (Rotterdam, 1684—87). Jako filosof nebyl **B.** systematick; jeho síla spočívá v polemice, kterou konal, kde k tomu naskytla se příležitost, a soubor jednotlivých těch po-

sudkův ukazuje teprve povahu jeho ducha. Jest on typ volnovérce. Pochybování o síle rozumu i nevěra divně se u něho střídají, pro kteroužto obojakost různě bývá posuzován. Náleží mezi skeptiky, jimž jest předmětem pochybování i náboženství i filosofické myšlení. Ne že by jen dogmata náboženská rozumováním se vyvracela, nýbrž i toto nevede k žádným uspokojujícím koncům. Ztracená víra náboženská nenalézá náhrady ve filosofii, poněvadž tato neschopna jest dopracovati se určitého vědění. Jest to patrný rozpor mezi náboženstvím a filosofii, i rozpor člověka s obojí tou instancí, a zdálo by se tudíž, že neplatí ani filosofie, ani víra. Než přece tato nastupuje ve svá práva tím, že, ač rozum náš jest jedinou autoritou pro nás, přece to není rozum sám v absolutní dokonalosti, a že náboženská tajemství rozumu našemu neschopitelná mohou mít v absolutním rozumu svůj dostatečný důvod. Toto kolísání jest význakem jeho spisů, neb jinde neústupně zase hájí práv rozumu, který jest úděl lidem od Boha dány. Positivními myšlenkami svými patřil B. v zásadě škole Cartesiové a vyjíma- jíc pomysl Boha, ač i zde má pochybnosti, znamená jako spisovatel polemický negaci vůči každému náboženskému i filosofickému dogmatismu. Jen u mravnosti stanul, ta jest jemu samostatným faktem, nezávislým na jakémkoliv určení metafysickém. Toto poznání jest mu pevnou oporou jmenovitě v boji proti konfessím kteréhokoliv rázu. Proto, ač duch proniknutý nejčistší zbožností, ujímá se velmi horlivě i atheismu (*Pensées diverses écrites à l'occasion de la Comète*, 1680). Atheism není spojen s nemravností, poněvadž mravnost př- ští z přirozeného citu a sama v sobě jest odůvodněna, a můžeme si tudíž velmi dobře mysliti stát spofádány, skládající se z atheistův, plnících však příkazy mravnosti, jako na druhé straně jsou společnosti ovšem křesťanské, vě- fici, ale mravnosti neplnící. Jako má rozum svou logiku, má ji i vůle; chyby zde se vyskytující jsou každému stejně patrný jako chyby v závěrech theoretických. Nejvyšším pravidlem vůle jest konati, co shodujíc se s rozumem vyhovuje požadavku slušného řádu (*d'équité*). Srov.: Des Maizeaux, *De la vie de P. B.* (Amsterdam, 1730); L. Feuerbach, *P. B. nach seinen für die Gesch. der Philosophie und Menschheit interessantesten Momenten dargestellt* (1838); Sainte-Beuve, *Lundis sv. IX a Portraits littéraires*; A. Deschamps, *La Genèse du scepticisme érudit chez B.* (Brusel, 1870); Denis, *Bayle et Jurien* (Caen, 1886); J. Durdík, *Dějepisný nástin filosofie novověké* (d. I. str. 182.).

z Baylenu, věvoda, viz Castaños.

Bayly Lewis, rodem z Caermarthenu († 1634), od r. 1616 anglik. biskup v Bangoru, autor spisu *The Practice of Piety* vyšlého v nesčetných vydáních a J. A. Komenským po česku (*Praxis Pietatis*) spracovaného. —*šp.*

Bayne [bén] Peter, spisovatel anglický. Narodil se ve Foderty ve Skotsku r. 1830 a stud. v Aberdeeně na Marischal College, kde

dobyl dvou cen — jedné za báseň a druhé za pojednání v próse. Oddav se cele literatuře redigoval různé časopisy, nejprve v Glasgowě a posléze v Londýně. R. 1865 vzdal se redaktorství a od té doby přispívá do nejpřednějších měsíčníkův anglických. Jeho *Biographical Essays* (v Edinb., 1852—53) vzbudily značnou pozornost, a následující dílo *The Christian Life in the Present Time* (1855) došlo veliké obliby i v Americe. O puritanech vydal *Essay on the Puritans* (1862) a *The Chief Actors in the Puritan Revolution* (1878). Z ostatních děl dlužno jmenovati *Life and Correspondence of Hugh Millar* (1871); *Lessons from my Masters: Carlyle, Tennyson, and Ruskin* (1879) a *Two great Englishwomen: Mrs. Browning and Charlotte Brontë* (1881). B. jest svobodomyšlným v politice i náboženství.

Baynes [bén] Thomas Spencer, filosof a spisovatel angl. (* 1823 v Somersetsku — † 1887 v St. Andrews). Studoval v Edinburku, kde několik roků vyučoval logice; roku 1857 stal se examinátorem filosofie při universitě londýnské a redigoval *Daily News*; od r. 1864 přednášel logiku a filosofii na skotské universitě v St. Andrews. Samostatně vydal *On the new Analytic of logical Forms* (2. vyd. v Edinb., 1853) a překlad Arnauldovy *Logique de Port-Royal* (7. vyd. 1874). Největších zásluh získal si jako vrchní redaktor nejnovějšího (9.) vydání »Encyclopaedia Britannica«.

Baynton [bén'tn] Thomas, chirurg bristolský, známý methodou tísňivého obvazu, jež doporučil ve spise *Descriptive account of a new method of treating old ulcers of the legs* (Lond., 1797). B-ův obvaz přikládán bývá na vředy chabé. Skládá se z několika širších pruhů náplasti lepivé, jež obyčejně se vinou kolem celého údu, křidlicovitě se kryjí a vřed nahore i dolc přesahují. Celý úd nad to zpravidla se ovine ještě obinadlem flanelovým a vhodné se uloží. —*chl.*

Bayon [bajón], hl. m. kantonu ve franc. dep. Meurthe-et-Moselle, arrond. lunévilleském, na vých. dráze a ř. Euronu; pěkný zámek, lomy sádrové, výroba cichorie, 1053 ob. (1886).

Bayonne [bajón]: 1) B., hl. město arrond. a dvou kantonů (B.-nord-est a B.-nord-ouest) ve franc. dep. Basses Pyrénées, pevnost i řádu na soutoku Adouru a Nivy, 5 km od Atlantského okeánu, stanice jižní dráhy s odbočkou do Biaritze, sídlo biskupa suffragána auchského a isráél. konsistoře, soudu i inst. a obchodního, velitelství 36. divise, filiálky banky francouzské a mnoha konsulův evropských i amerických; má kněžský seminář, lyceum, mnoho škol (též hudební), dívčí sirotčinec, knihovnu, uměl. museum, přírodní kabinet, divadlo, bursu, celní úřad, dělostřelecký arsenál, nemocnici vojenskou (až pro 1000 chorých) a občanskou, loděnice a 27.289 ob. (1886), z velké části Basků. Mezi památnosti města náleží got. hl. chrám s klášterem ze XIII. a XV. století, teprve r. 1847 při úplné své obnově dokončený, kostel sv. Ducha se starou řezbou »Útěk do Egypta«, pak Starý zámek ze XII. a Nový zámek z XV. století,

teprve nyní oba zařízení k účelům vojenským. Opevnění města, jakož i tvrz sv. Ducha na sev. jeho straně pocházejí od Vaubana. **B.** jest hlavním obchodním skladištěm mnohých výrobků departementů Basses Pyrénées a Landes a přiléhající části Španělska (Navarra, Guipuzcoa), s níž spojen jest čilou paroplavbou, zejména: vína španělského a francouzského (znamenité Jurançon blanc), lihovin, stavebního dříví, soli, smolných látek, vlny španělské a béarnské, plátna, tabáku, vosku, oleje a j. V **B.**-nně vyrábí se zvláště dobrá čokoláda a výbornou pověst mají zdejší uzené kůty. Výnos lovu ryb a mořských raků cení se ročně na 1/2 mill. franků. V přístavě, do něhož vjíždějí i větší lodi ponoru 5,5 m, jeví se čilý ruch a r. 1885 dostoupila cena dovozu a vývozu 25 mill. fr. — **B.** jest staré *Lapurdum*, voj. stanice římská, již náleželo stříci Novempopulanii, později značné místo obchodní. Záhy bylo zde zřízeno biskupství. R. 1153 zmocnili se **B.**-nnu Angličané, a pod mírným jejich panstvím setrval, jsa věrným jejich spojencem až do r. 1451, kdy seveřen byv vojskem franc. pod hrab. Dunoisem a Gastonem de Foix musil se vzdáti, a tak poslední z měst guyenneských dostal se Francii. — Arrondissementem bayonneským má v 8 kantonech a 53 obcích 107.337 obyv. (1886).

2) **B.**-City, průmyslné město v severoamerickém státě New-Jersey, hrab. hudsonském, mezi zátokou Newarckou a Newyorskou k městu Jersey na jihu se připojující, největší uhelné skladiště Spojených Obcí severoamerických, s 13.080 obyv. (1885).

Bayou [bejú], angl., vodní průryv, zátoka; v Sev. Americe zovou tak nesplavné vedlejší rameno řeky.

Bayreuth: 1) **B.** (slov. *Barut*, lat. *Baruthum*), hl. město bavorského vlád. kraje Horních Frank, rozkládá se polokruhovitě v širokém údolí na Červeném Mohanu a při dráhách norimbersko-hofské a kulmbaško-weidenské, má široké, rovné ulice, krásná náměstí a stromofaň. Četné monumentální budovy dodávají mu rázu vznešeného a připomínají živě bývalé sídlo panovnické; starý zámek z let 1564—88 ve slohu renaissančním, s bronzovou sochou bavorského krále Maximiliána II. na nádvoří, býval sídlem markrabí; dále vynikají nový zámek z r. 1753 ve slohu rokokovém, s rozsáhlým sadem a jízdnou sochou markrabí Kristiána Arnošta, palác vévodý Alexandra Virtemberského, stará opera z r. 1749 ve slohu rokokovém; poněkud stranou od města vypíná se rozsáhlé divadlo pro slavnostní představení oper Wagnerových, jež založeno roku 1872 a otevřeno r. 1876. Zajímavý jest také dům Richarda Wagnera »Wahnfried«, před nímž postaveno kolosální poprsí krále Ludvíka II.; za domem jest slavný skladatel pochován. Z pěti kostelů bayreuthských vyniká hlavní kostel protestantský, zbudovaný ve slohu gotickém roku 1446 a obnovený po požáru r. 1614. **B.** jest sídlem krajské vlády, zemského soudu s oddělením pro záležitosti obchodní, porotního soudu, obchodní a živno-

stenské komory, horního úřadu, protestantské konsistoře a filiálky bavorské banky; z ústavů vzdělavacích a dobročinných má gymnasium z r. 1615, školu reální, vyšší dívčí a hospodářskou, obsáhlou knihovnu, krajský ústav přírodovědecký, historický spolek, uměleckou společnost, polepšovnu, ústav pro choromyslné a nemocnici. Obyvatelstvo počtem 23.595 duší (1885) zabývá se hlavně průmyslem; kvete tu přádelnictví bavlny i lnu, tkalcovství, papírnictví, lihovarství, pivovarství, zvonafství, železářství, broušení granátův a j., kromě toho pracují továrny na nábytek, stroje hospodářské, hudební nástroje a j.; důležité jsou také zdejší trhy na dobytek. V okolí bayreuthském, jež ve středověku bylo obydleno Slovany, zachovány jsou z dob markrabských letohrady Eremitage s různými památkami panujícího rodu pruského, Fantasia s velikým parkem a krásnou vyhlídkou, a Sanspareil. **B.** uvádí se poprvé r. 1194 jako majetek hrabat meranských, r. 1430 dobyt a spálen od husitů, r. 1604 stal se na místě Kulmbachu sídlem markrabí a r. 1810 připojen k Bavorsku.

2) **B.**, bývalé markrabství německé, zaujímal sev.-vých. cíp dnešního Bavorska až ke hranici saské a mělo při zrušení svém na rozloze 3580 km² 235.000 obyv. Byvší původně z větší části majetkem hrabat meranských, dostalo se r. 1248 dědictvím purkrabím norimberským z rodu Hohenzollernského, který roku 1331 i Ansbachu a r. 1415 Braniborska nabyl. Od r. 1398 byl pode jménem »Das Land im Gebürg« sekundogeniturou rodu Hohenzollernského a následkem toho byl velmi často spojen s Ansbachem i Braniborskem a zase od nich odloučen. Když r. 1769 vymřela panující větev bayreuthská, spadlo markrabství na Ansbach a s ním r. 1791 na Prusko. R. 1806 bylo postoupeno Napoleonovi, který je za 35.000.000 frankův odevzdal Bavorsku.

Bayrhofer Karl Theodor, filosof německý (* 1812 v Marburce), studoval ve svém rodišti a v Heidelbergu práva, pak filosofii, stal se r. 1838 tamže mimořádným profesorem filosofie, ale r. 1846 byl suspendován pro svoje politické smýšlení. R. 1847 založil v Marburce svobodnou evangel. obec, stal se pak vůdcem radikální strany v Hessici a byl roku 1850 na krátký čas předsedou komory, ale po návratu kurfiršta r. 1853 byl nucen odebrati se nejdříve do Curichu, pak do Ameriky a žil tam jako farmář. Byv rozhodným Hegeliánem v prvních svých spisech: *Grundprobleme der Metaphysik* (Marburk, 1836); *Idee des Christenthums* (t., 1836); *Idee und Geschichte der Philosophie* (t., 1838), odvrátil se později od Hegela a přichýlil se k Herbartovi snaže se teorií sloučiti s empirií. V tom směru jsou psány spisy: *Erfahrung und Theorie in den Naturwissenschaften* (Lipsko, 1838); *Beiträge zur Naturphilosophie* (t., 1839-40). Přistoupiv ke katolicismu účastnil se také náboženských rozmlísek v Německu a vydal v tom ohledu některé spisy.

Bayse viz Baise.

Baza, starověké *Basti*, okresní město ve špan. prov. granadské, na sev. výběžku Sierry de B., 85 km sev.-vých. od Granady, město pěkně stavěné, s četnými chrámy a zbytky maurských opevnění, má 12.092 obyv. (1878) pěstujících víno, ovoce a konopí. Za panství maurského byla B. kvetoucím městem obchodním majíc na 50.000 obyv. Na vysoké rovině, na níž B. leží, byli dne 10. srpna 1810 Španělé poraženi od Francouzů pod Soultem.

Bazaine [bazén]: 1) B. Pierre Dominique, mathem. a inž. franc. (* 1783 ve Scy — † 1838 v Paříži). Jako žák polytechn. školy pařížské poslán byl na žádost cara Alexandra I. se třemi svými druhy od Petrohradu a byl zde profesorem analýzy a mechaniky a ředitelem ústavu inženýrů komunikačních v hodnosti generallieutenanta. Od r. 1817 byl dopisujícím, od r. 1827 čestným členem petrohradské akademie, v jejichž publikacích uveřejnil stati z oboru geometrie, navigace (o využití vodní průplavu Ladožského v »Mémoires«, V. serie, svaz. IX.), komunikace a mechaniky (rozbor účinků parních strojů v »Mémoires des sav. étr.« II.). Napsal kompendium počtu diferenciálního (1817) a integrálního (společně s Laméem r. 1825), jež vyšly v ruském překladě od Galjamina; dále (1830) synthetickou statiku a (1832) důkaz principu virtuál. rychlosti. *Bnš.*

2) B. François Achille, maršálek franc. (* 1811 z rodiny důstojnické ve Versailles — † 1888), zahájil vojenskou dráhu svou jako zotýl dobrovolník v Alžíru a byl již r. 1835 důstojníkem a rytíř. čestné legie. Vyhojiv se z rány utřené při výpravě na Maktě B. vstoupil do služeb španělské regentky Marie Kristiny i bojoval v Navaře, Aragonu a Katalonii proti Karlistům. Roku 1838 vrátil se zpět do Alžíru, kdež kromě častých výprav používan pro svou obratnost a zchytralost k vyjednávání s Araby, až stal se v Oranu plukovníkem první cizinské legie, s kterouž táhl pak do války krymské. Zde vyznamenal se v bitvách na Almé a u Inkermanu, jakož i při hlavním útoku na Malakov, začož jmenován velitelem Sebastopole a r. 1855 divis. generálem. Dobyv ještě 17. října t. r. pevnosti Kinburnské vrátil se B. s divisí svou do Francie, kdež zaměstnáván přehlídkami plukův až do války italské. Tu opět vyznamenal se srdatostí jako důvtipem; operoval šťastně dne 8. června 1859 u Melegnana i přispěl přes poranění své platně k vítězství solferinskému. Vážen od svých přednostův a oblíben u mužstva poslán jest císařem Napoleonem III. v září 1862 do Mexika. Tam pokoušel se B. v březnu 1863 marně o dobytí Pueblu útokem; za to však slavil dne 7. kv. 1863 skvělé vítězství u San Lorenza nad mexickým generálem Commonfortem, načež po měsíci (7. června) vtrhl bez boje do hlavního města. Nejslavnější to doba jeho dráhy vojenské, kterou však brzy potřísnil sám zavilostí své povahy: vida se býti nestřeženým a neobmezeným téměř pánem staré říše Montezumovy zatoužil i po koruně mexické. Ale když se mu směly zaměř nezdařil, hověl lakotné zjištění obohacuje se na ujmu cti francouz-

ského jména jako bezohledný kořistník a dobrodruh; přes to vyznamenal jej r. 1864 Napoleon důstojností maršálka a senátora francouzského. Dosazení Maximiliána, arciknížete rakouského, na trůn mexický nebylo ovšem B-ovi milým, a všechna štedrost nového císaře nebyla s to, aby vyhladila tajnou zášť z prsou B-ových; kul pikle proti novému panovníku a mařil všelijak jeho opatření. Vítězství Prusů v Čechách r. 1866 urychlilo katastrofu v Mexiku. Napoleon nechtěje se zaplésti do války s Unii americkou obětoval Maximiliána nařídív návrat francouzské posádky z Mexika. V únoru 1867 vyklidil B. hlavní město, 13. března opouštěl Veracruz prodáv zrádně nesmírné zásoby střeliva Juarezovi. Od těch dob bylo ve Francii jméno B-ovo nenáviděno, jedině Napoleon mu přál pokládaje jej po Pellissierovi za nejlepšího franc. vojevůdce; i jmenoval jej koncem r. 1869 vrchním velitelem gardy císařské. — Když vypukla válka francouzskoněmecká, obdržel B. 9. srpna 1870 vrchní velení nad 3. armádním sborem, avšak po porážkách Francouzův u Wörtu a Spicheru svěřil mu Napoleon velitelství nad celou armádou rýnskou, oprávcí se o Mety. Soustřediv zbrojné síly kol Met v síle asi 200.000 mužů chtěl se B. spojití u Verdunu s Mac-Mahonem a nabídnouti s 300.000 muži Němcům rozhodnou bitvu. Avšak tito rychle vnikli mezi vojska francouzská a krvavou bitvou u Courcellesu (14. srpna 1870) vrhli B-a k Metám. V nepochopitelné nerozhodnosti váhal B. obnoviti bitvu, až přitrhli Němci pod princem Bedřichem Karlem a 16. srpna mocnou přesilou po tuhém boji na dobro mu zamezili pochod na Verdun... Couvnuv k Metám, aby nebyl zaskočen, mohl zde B. bezpečně dočkatí příchodu vojsk Mac-Mahonových a Faillyových chvátajících mu na pomoc; on však zatím ukvapeně nedočkav posíl vrhl se na přesilu nepřátelskou a utrpěl 18. srpna krutou porážku u Rézonvillu (Gravelotte), následkem kteréž nezbyvalo mu, než utéci se za rozsáhlé hradby pevnosti metské. Odtud pokoušel se nyní během srpna několikráte prorazití železný kruh obléhatelův, zejména 31. srpna učinil hlavní výpad směrem sev.-západním (bitva u Noisevillu), chtěje vyprostiti Mac-Mahona u Sedanu; byl však poukazdž s velikými ztrátami odražen. — Po katastrofě sedanské vláda republiky nežádala od B-a více, než aby se v nejprvnější pevnosti Francie vytrvale hájil a tak dobrou třetinu vojska nepřátelského kolem ní pozdržoval. Avšak B., jakkoliv hojně zásoben, i maje vždy ještě přes 173.000 m. nejlepšího vojska a velikou hojnost děl od pádu Napoleonova choval se ku podivu nečinně: nepokusil se než jedenkrát (7. října) o řádnější výpad, po zmaru jeho pak počal prostřednictvím nepřátel tajně vyjednávat s bývalým, nyní ve Wilhelmshöhe zajatým císařem Napoleonem, kterak by mu zachoval netknutou armádu metskou, pro případ návratu, ku přemožení republikánů. Výsledkem tajných těch pletich byla pak neslychaná — kapitulace B-ova ze dne 27. října 1870, kterouž vydal nepříteli proslulou pevnost

Mety bez boje se všemi zásobami jejími, se 173.000 m., 6000 důstojníky a 3 maršály, již všichni, i s B-m, odvedeni do zajetí do Německa. Každým způsobem B. prokázal Němcům službu největší a přispěl činem svým rozhodně ku pádu Francie; neboť nyní teprv bylo Němcům lze s uvolněními od Met silami svými sevřít Paříž nadobro. — Byv po uzavření předběžného míru ke zajetí německého propuštěn, B. měl tolik smělosti, že navrátil se do Francie, kdež byl v květnu 1872 zatčen a ze zrady obžalován. Přelíčení konané v Malém Trianonu u Versail. r. 1873 skončilo jednohlasným odsouzením B-ovým pro kruté zanedbání povinností vůči vlasti ku degradaci a — k smrti. Avšak zároveň ihned všickni soudcové přimlouvali se za milost pro starého válečníka, kteréhožto prosbě president Mac-Mahon také rád vyhověl odsoudiv 12. prosince 1873 B-a ku zoleť pevnostní vazbě na ostrově sv. Markéty blíž Cannesu. V noci na 10. srpna 1874 podařilo se však B-ovi přispěním jeho choti a jejího bratrance Alvareza de Rue z vězení a výspy sv. Markétské uprchnouti. B. ihned navštívil cis. Eugenii v Arenenberku, pak se některou dobu držoval v Lutychu, odkudž r. 1874 psal otevřený list na své ospravedlnění. V Madridě, kde B. trvale se usadil, bylo mu dopiti kalich trpkosti života. Choť jeho opustila jej i s dcerou vrátivši se do Mexika. Zůstal bez jmění, bez rodiny a přátel, zapomenut od rodáků svých, z nichž jeden chtěl prý pomstít vlast, učinil na B-a nezdařený vražedný útok r. 1887. J. Hérisson vydal počátkem r. 1888 zvláštní dílo na obranu nevině prý odsouzeného generála, v němž dokládá se hlavně svědectvím známého vojenského dopisovatele »Timesů«, Archibalda Forbesa. Avšak, jako nepronikly v mině francouzském všechny předešlé vlastní sebeobranu B-ovy, tak ani spis Hérissonův nezvratil obecného přesvědčení o zradě Met. Stížen soudem vlasti své zemřel B. v nuzných poměrech v Madridě 24. září 1888. *KT.*

Bazalika viz Ocimum.

Bazanocourt [bazānkur] César Lécat, baron, spis. franc. (* 1810 v Paříži — † 1865 tamtéž). Byl bibliotékářem na královském zámku Compiegneském, jímž zůstal i za císařství Napoleona III., jenž za války krymské a italské poslal jej na bojiště, aby referoval o denních událostech. Tak vzniklo B-ovo dílo *Cinq mois au camp devant Sébastopol* (1854), později přepracované v dějiny této války (*L'expédition de Crimée*, Paříž, 1857), a stejně i *Campagne d'Italie de 1859* (t., 1862). Obě díla došla i v cizině uznání pro zajímavé vypravování neustranné. Tím stal se historiografem Napoleonovým, k jehož době se vztahuje též *Les Expéditions de Chine et de Cochinchine* (t., 1861—62) a *Le Mexique contemporain* (t., 1862). Mimo to psal B. romány, v nichž líčí elegantní mravy aristokratické společnosti franc. Nejoblíbenější však jest historické dílo B-ovo *Histoire de Sicile sous la domination des Normands* (t., 1846, 2 sv.) a dějiny šermu (*Les secrets de l'épée*). *Hř.*

Bazanoveo viz Naumburgia.

Bazanovice, ves ve Slezsku, v okresním hejtmanství i v okrese těšínském, s 54 domy a 361 obyvateli po většině náboženství protestantského a národnosti polské.

Bázár (persky), trh, tržiště, den trhu, konečně kupčení vůbec. Jeť orientální b. náměstí nebo široká ulice namnoze stromy osázená, otevřená (s boudami) nebo krytá (*bezzistān*), v níž nejen vše se prodává a kupuje a smlouvy obchodní uzavírají, nýbrž vůbec veškerý život se soustředí. Pro krásnou polohu jsou b-y i oblíbenými místy procházek. Trhy konají se obyčejně v neděli, odtud den trhu (na př. tūr. *bázár günü*) = neděle. Slovo b. přešlo nejen do jazykův orientálních, nýbrž i západních znamenají velké obchodní závody, v nichž nejružnější předměty, většinou luxu náležející, se prodávají. Téhož původu jsou i dobročinné b-y původu anglického, v nichž k účelům dobročinným různé předměty darované se prodávají. *Dk.*

Bazard [bazár] Saint-Amand (* 1791 v Paříži — † 1832 v Country), socialista franc., z hlavních zakladatelů karbonarismu ve Francii a spolu s Enfantinem náčelník školy Saint-Simonovy, které dopomohl energií, bystrostí ducha, inteligencí a výmluvností ku krátkému sice, ale bohatému rozkvětu. Kdežto Enfantin vyvínoval a vzdělával náboženské učení Saint-Simonovo, stavěl B. dále na mistrových teoriích dějepisné filosofických a sociálně-politických. B. účastnil se v l. 1825—31 redakce »Producteurs«, »Organisateurs« a »Globe«. Přednášky, které od r. 1828 konal v Rue Tarranne, sebral a vydal r. 1830 jako II. díl spisu *Exposition de la doctrine Saint-simonienne* (2 vyd., 1854). Je to jedna z nejznamenitějších knih franc. literatury socialistické. Nepohodnuv se s Enfantinem odloučil se od školy, jež se brzy potom rozpadla, a zemřel v hoši nad nezdařením svých záměrů.

Bazardžik (Pazardžik): 1) Tatar-B., město bulharské a lázeňské místo s teplými prameny na l. bř. Marice pod ústím Topolnice a na dráze rumelské, 34 km na západ od Plovdiva, s 15.425 obyv., z nichž 2600 Turků. Město jest velmi rozsáhlé. Přes řeku vede dřevěný most na 16 kamenných pilířích. B. vydán jest častým povodním. Za války rusko-turecké roku 1878 v lednu udeřila garda pod hrab. Pavlem Suvalovem u B-a na Fuada-pašu a tiskla jej zpět mezi Rhodopu a pravým břehem Marice. — 2) Hadži-Oglu-B. viz Dobrič.

Bazarne [bazarn], chutné červené víno burgundské z okolí Vermentonu v dep. yonneském, kde jest ves Bazarnes.

Bazas [bazá], hl. město arrond. a kantonu ve franc. dep. Gironde, nad ř. Beuvou a na jižní dráze franc., 52 km jihovýchodně od Bordeauxu, má kath. chrám sv. Jana, vynikající to památku sev. gotiky z XIII. a XIV. stol., na náměstí starožitné domy, duchovní kolleje, čilý průmysl (výroba střížného zboží a klobouků, barvířství, bednářství a j.), obchod s dřívím, kožemi a pryskyřicí a 2651 obyv. (1886, obec 5034). Jest to staré *Cossio*, *Castrum Vasatum*,

kteřé Ausonius opěval, hl. město Vasatův a od 17. stol. až do velké revoluce sídlo biskupů gascogneských. Okolí zove se Bazadais. — Bazaský arrond. jest kraj vinorodý a má v 7 kant. a 71 obcích 53.393 obyv.

Bazavluk, jinak Bazaluk, Buzovluk, Bezovluk, Buzuluk, z tatar. *bužluk* (ledník), pravý přítok Dněpra, vyvirá v újezdě verchně-dněprovském v jekaterinoslavské gubernii a vtéká u vsi Gruševky na rozhraní mezi jekaterinoslavskou a chersonskou gub. do řeky Skarbně, která jest ramenem dolního Dněpra, a spojuje tento s jiným ramenem, řekou Pidpilnou. Asi tři km od ústí B-u jest ostrov Bazavluk, utvořený řekou, jejími rameny a jezery Bejkušem a Žuravlivským. Na ostrově tom, značně povýšeném nad hladinou Dněpra a proto ani za jarních povodní nezaplavovaném, nacházela se v XVI. stol. druhá z osmi známých sící kozáků zaporožských, zvaná sící bazavluckou, v níž se opevnila občina svobodných kozáků, když byla vypuzena z první síce na ostrově Chortici. Do síce bazavlucké s poselstvím k Zaporožcům přibyli r. 1594 pater don Alexander Comuleo, vyslanec papeže Řehoře XIII., a Erich Lassota, vyslanec císaře Rudolfa II., oba s návrhy, aby se Zaporožci spojili s vojsky císařskými a papežskými na vypuzení Turků z Evropy. Košovým atamanem byl v tu dobu Bohdan Mikošínský. Zaporožci skutečně za slušnou náhradu vytrhli proti Turkům, ale následkem liknavosti hospodara valašského bez značnějšího úspěchu. O síci bazavlucké viz: D. I. Evarnickij, Zaporožje v ostatcích stariny i předanijach naroda (část I. Petrohrad, 1888). *Hby*.

Bazelles [bazě], ves ve franc. depart. Ardennes, 4 km jihovýchodně od Sedanu, s zámkem a 1734 obyv. (1886). Útokem na B. počali dne 1. září 1870 Bavoři pověstnou bitvu u Sedanu, při čemž ves na dobro zničena. Vystavena pak opět pomocí národní sbírky, a zřizeny zde dva pomníky padlým vojínům a obyvatelům.

Bázeň jest trpný stav myslí či vášně (affect), která povstává z představování nějakého příštího zla, s vědomím, že nelze jemu zabrániti. Působí na celého člověka a pozměňuje činnost jeho v dobrém i zlém směru, tak že jej prostředkem b-zně rozmanitě určovati můžeme. Odtud vysvítá význam b-zně v ohledu paedagogickém i právním (viz Donuceni). Kde není b-zně, není kázně, fíkávalí, kdež slovo b. znamená i úctu (respekt), kterou dítě má k otci nebo k vychovateli. Různé stupně její bývalí naznačovány zvláštními slovy, jako jsou: obava, ostych, úzkost, chabost, sklíčenost, strach, hrůza, zděšení a podobnými, zvláště kdy zachvat b-zně provázen jest patrnějším stísněním těla. Oudy se chvějí, krev se zastavuje, tvář bledne, vlasy se ježí, člověk malátní, stává se malomocným, jest »bez sebe«. Účinky b-zně jsou příliš známy, i netřeba jich zde líčiti do podrobná. Proti b-zni stojí jednak naděje, pokud jest očekáváním nějakého příštího dobra, jednak odvaha

jako důvěra ve vlastní sílu, s vědomím, že příštímu zlu možná odolati. Stav b-zně ustálený a rysem povahy se stavší jest bázlivost či bojácnost, s hojnými odstíny v řeci zachycenými (nesmělost, plachost, ostýchavost, nedostatek sebecitu, zaleklost, zbabělost a pod.), stoupající až k chorobě duševní, ve které se člověk vidí pronásledován od celého okolí svého. Slabost těla, nedostatek pravého vzhledu i rozumu, úbytek vůle a vědomí viny podmiňují b. Proto působíme proti ní posilňující nervy nebo důvody rozumovými, kterými se ukazuje, že příští zlo jest pouze domnělé neb aspoň vlastní obrazivosti zvětšené, nebo konečně povzbuzující sílu vůle v boj proti okamžité i trvalé ochablosti. Vytvrvalé a úmyslné vypjetí vlastní vůle jest zde nejlepším lékem. O trapném stavu b-zně jedná odedávna všechna mravouka dávajíc návody, kterak se jí brániti. Hlavně mravouka náboženská, jež důvěru v Prozřetelnost doporučuje (ničeho se nebáti než Boha; b. Boží tulík co účta na nejvyšším stupni svém); pak mravouky filosofické, které b. psychologicky rozbírají a její strast tlumiti učí. Tu vynikly již pokusy činěné ve filosofii starověké, zvláště však proslula v té věci škola stoická, jež nebojácnost činila předním požadavkem mudrců a statečností vůbec mužů. *Dd*.

Baxiani viz Balkarové.

Baxianus, též Bassianus, Baxianus, kanonický spisovatel, jenž narodil se a působil v Bononii, kde zprvu jako laik přednášel právo civilní, pak jako duchovní právo kanonické. Byl prvním bononským doktorem iuris utriusque, později stal se kanovníkem při kathedrále svého rodiště, kde r. 1197 zemřel. Sepsal důkladný apparát k dekrétu Graciánovu, v němž plně přihlíží k novému zákonodárství a právnický látku probírá, a tím pro pozdější vývoj vědy kanonické stal se velice důležitým. Různiti jej sluší od legisty Jana Bassiana. *Hnr*.

Baxiát, obec v Uhrách, na levém břehu Dunaje, v župě krašov-severnínské, okr. moldovském, s 516 obyv. (1880), paroplavebním přístavem, stanicí dráhy, telegrafem, poštou, celním úřadem a malým klášterem (fec. nesjedn.). B. jest důležitým komunikačním střediskem. *Rz*.

Bazika Edvard, inženýr český (* 1830 ve Volešné u Rakovníka), navštěvoval reálku v Rakovníku, polytechniku v Praze, vstoupil pak do stavitelské praxe u stav. Frt. Šebka. Absolvoval kurs pro c. k. telegrafní úředníky, jmenován pak c. k. inženýrským asistentem při gener. ředit. komunikací v ministerstvu obchodu. Když r. 1852 přijal stát železnice do vlastní správy, byl B. přeložen k inžen. oddělení c. k. severní dráhy do Prahy, později do Pardubic, a když koncem r. 1855 tato dráha zakoupena byla společností státních drah, byl přidělen odboru pro stavbu a udržování v Praze, zastával úřad přednosty trati v Praze, později v Podmoklech a v Olomúci. V Olomúci prováděl r. 1866 na rychlo rozšiřovací stavby při postupu severní armády z Olomouce

do Čech, a po ukončení války bylo mu uloženo postavit znovu a rychle několik spálených mostův a prozatímní stanici olomouckou přestavěti a rozšířiti. V březnu r. 1871 jmenován byl **B.** přednostou stavebního odboru pražského — jimž dosud jest —, kdež mu bylo do října zbudovati spojovací viadukt karlínský; stavba provedena v ustanovený čas velmi zdárně, tak že **B.** jmenován ještě téhož roku vrchním inženýrem.

Č. 486. Bazilišek heraldický

V době 1871—1872 stavěla se pod jeho vedením stanice státní dráhy v Bubnech a pak značné stavby v stanici pražské. V téže době dle smlouvy s obcí pražskou byly pod jeho vedením poprvé prolomeny hrady pražské. Značnou činnost rozvinul **B.** ve prospěch železnic lokálních. Když společnost státních drah uznavši důležitost těchto drah, pečala na ně nakládati, připadla **B.**-kovi úloha navrhnouti a stavěti nejprospěšnější železnice podružné, k hlavní dráze se připojující. Činnost ta měla v ohledu národohospodářském a pro rozvoj průmyslu v Čechách blahodárny význam. Veškerý čelnější stavby rak.-uh. společnosti stát. drah v Čechách v posledních 20 letech podniknuté provedly se za správy nebo dozoru **B.**-kova. Mimo to **B.** pro spol. stát. drah v Čechách vypracoval mnoho návrhů železničních, které se dosud neprovedly, zejména vypracoval projekt na okružní dráhu v Holešovicích, která povede k navrhovanému přístavu a k jatkám. R. 1873 jmenován byl **B.** inspektorem, a roku 1883 vrchním inspektorem. **B.** je též literárně činným uveřejniv více prací ve zprávách spolku arch. a inž. v král. Českém. **B.** zasedal po dlouhou dobu ve výboru a v redakčním a výstavním komitétu téhož spolku. R. 1876 byl jmenován členem zkušební komise pro diplomové zkoušky, a r. 1879 pro druhou státní zkoušku odboru stavitelství inženýrského na české polytechnice.

Bazilevič Grigorij Ivanovič, lékař rus. (* 1759 — † 1802). Nar. se ve vsi Boromě (gub. charkov.); vzdělal se v kolegiu slov.-fec.-lat. v Charkově, potom v Petrohradě. Medicínu studoval ve Štrasburku, kdež i povýšen za doktora (1791). Vzdělání své doplnil pak cestami po Francii a Německu, potom navrátil se do Ruska povolán za profesora pathologie a terapie na učiliště lékař.-chirurg. v Petrohradě. **B.** zjednal si zásluhy na Rusku návrhy a statuty svými ve příčině vědy lékařské, zvláště pak zavedením klinik. Po návrhu **B.**-ově zřízeny byly sály klinické v ruských nemocnicích vojenských, a **B.** byl první rodilý Rus, který stal se professorem na klinice.

Bazilišek: 1) **B.** (*Basiliscus* Laur.), rod tlustojazyčných ještěřů z čeledi legua-

nův (*Iguanidae*, podčeled leguanů pokřovních, *Dendrobatae*); má tělo štíhlé, dlouhý ocas a na hřbetě i na přední polovině ocasu vysoký hřeben, totiž blánu napjatou na vyniklých, prodloužených trnech obratlů. Hlava jest na hoře pokryta drobnými šupinkami a má v týle vysoký a trojhranný výrostek kožnatý, uvnitř chrupavkou podepřený; nozdry leží po stranách čenichu; zuby jsou přirostlé jako u všech leguanův amerických (vesměs *Pleurodonti*); břicho jest pokryto štítky čtyřbokými, hřbet menšími šupinami rhombickými, ve příčné řady sestavenými. Tenké a vysoké nohy (bez pórů na stehnech) mají po pěti dlouhých prstech; prsty zadních okončin mají vnější okraje třásnité a oba krajní prsty (4. a 5.) jsou spolu krátkou blankou spojeny. Z pěti druhů **B.**-šků, vesměs v tropické Americe přebývajících, ode dávna nejznámějším jest **B.** přílbonosný (*Basiliscus mitratus* Daud., vyobr. č. 487.), jenž má tělo 65 cm dlouhé, ocas zdělí 45 cm; žije zejména ve Guayaně a Guatemale poblíže řek na stromech a žije se hmyzem. — Až do XVII. st. nazývali i přírodopytci **B.**-škem báječného, ohyzdného netvora okřídleného, s korunkou na hlavě, čtyřmi kohoutími nohama i hadím ocasem; a po tomto tvoru pojmenoval Linné náš druh *Lacerta basiliscus*. Br.

2) **B.** heraldický (viz vyobraz. č. 486.), báječné zvíře: půl gryfa (noha) s hadím ocasem. Na hlavě má dva bílé lesknoucí se výsadky a od podobnosti jejich s korunkou po-

Č. 487. Bazilišek přílbonosný (*Basiliscus mitratus*) zmenš.

chází jméno jeho řeckého původu, které po česku králik slove. Dle Paprockého měl král kilikijský Tarsus b ška na štítě a rod pánů Laccých v knížectví litevském; v Čechách jest

na štítě šlechtické rodiny Panošů z Kreuzin-
feldu. Klř.

Bazin viz Pezíněk.

Bazin [bazén]: 1) **B. Jacques Rigomer**, franc. demokrat a publicista (* 1771 v Mansu — † 1820 tamže), byl nadšeným přívržencem revoluce, ale jsa odpůrcem hrůzovlád, utvořil v rodišti svém zvláštní stranu republikánskou (bazinisté), která násilnostem jakobínů kladla tuhý odpor. Následkem toho byl s některými soudruhy zatčen, uvězněn v Paříži a teprve po pádu Robespierrově dne 9. thermidoru propuštěn. I jal se vydávati časopis »*Démocrate*« v Mansu a potom v Paříži, ale vláda direktorů jej potlačila. Po státním převratu Napoleonově dne 18. brumairu zřídil si ve Versailles soukromou školu, aby vychovával mládež v zásadách čistě demokratických, nicméně po roce byl ústav úředně zavřen. Roku 1812 zatčen jako účastník při spiknutí generála Maleta a po celoroční vazbě internován v Hamu, odkudž teprve po restauraci propuštěn. Vydav po návratu Napoleonově z Elby v Orléansu provolání k národu, aby povstal proti cizím vojskům, uchýlil se za vlády Bourbonů do Mansu, kdež vydával demokratické brošury pro lid, a zahynul r. 1820 v souboji. Pamflety jeho, jež vynikají ostrou ironií, duchaplností a lehkým i elegantním slohem, vydány pod soubornými názvy *Lynx* (Paříž, 1814) a *Suite du Lynx* (Paříž, 1817); kromě toho sepsal melodrama *Jacqueline de Olzbourg*, který od r. 1803 těšil se v Paříži značnému úspěchu, dále tragédii *Charlemagne* (Mans, 1807), novellu *Seide* (t., 1816); *Lettres françaises* (t., 1807), *Lettres philosophiques* (t., 1816); *Voltaire et Rousseau conte si l'on veut* (t., 1817).

2) **B. Pierre Antoine Ernest**, jeden z nejslavnějších dermatologů starší francouz. školy (* 1807 v San Brice sous Bois — † 1878). **B.** praktikoval dlouho v Paříži jako lékař, než půdu přiznivou svým pracím nalezl; teprve r. 1847 stal se lékařem slavné nemocnice Saint Louis, hlavní školy dermatologie francouzské, ve které po 25 let zdárně účinkoval, shromažďuje žáky ze všech částí světa kolem sebe. Při posuzování vědeckého stanoviska **B.**-ova v nauce o kožních nemocech musíme rozeznávatí dvoji: předně se zřetelem k nauce o cizopasných nemocech a skrofulose kůže zaujímá jedno z prvních míst v odborné literatuře dermatologie stol. XIX. Pilné mikroskopické práce **B.**-ovy, které jemu sloužily ve veliké monografii o cizopasných nemocech kožních, vedly jej k tomu, by tyto nemoci podlé jejich podstaty přesně charakterisoval, jak již několik let před tím Grubi, Malmsten a Schönlein byli učinili. Vědě toho však dlužno na druhém místě uvážiti zhoubný vliv **B.**-ův na celou generaci mladších francouzských dermatologů zvláštními názory o vlivch konstitucionálních při vývoji nemocí kožních; jím se zrodila neodůvodněná nauka o darts a herpetismu, hledající příčinu jistých kožních nemocí ve zvláštní diathesi. **B.** sepsal veliké dílo (5 sv.) o nemocech kožních. Jskyč.

3) **B. François Emanuel Joseph**, hudební skladatel francouzský (* 1816 v Marseille — † 1878 v Paříži). R. 1834 vstoupil na konservatoř pařížskou. Za kantátu *Luyse de Montfort* dostal r. 1840 velikou cenu římskou a odešel na tři léta do ciziny zejména do Itálie, kde napsal některé skladby kostelní. Po svém návratu do Paříže stal se r. 1844 prof. solfeže a potom nauky o harmonii, později ředitelem cíř. vojenské hud. školy a členem akademie des Beaux Arts. Skladby jeho, bohaté melodiemi a pěkně instrumentované, docházely značné obliby, zvláště opery komické, z nichž za hranicemi nejznámější je *Le voyage en Chine* (1867). **B.** napsal také učebnici *Cours de l'harmonie théorique et pratique*.

4) **B. Henry**, inženýr franc. (* 1829), chovanec pařížské školy mostové a silnicové, vstoupil do služby výkonné r. 1848 a jest od r. 1886 gener. inspektorem mostův a silnic. Trvalou pamět získal sobě vědeckými pracemi z oboru hydrauliky. Uveřejnil: *L'algebre supérieure de Salmon* (překlad, 1868); *Sur une question relative aux déterminants et sur la composition des formes quadratiques* (»*Journal de mathématiques*«, 1851 a 1854); *Sur la formation et la marche des orages dans le dép. de la Côte-d'or* (1858); *Recherches sur l'hydraulique entreprises par M. Darcy et continuées par B.* (1865 a 1866); v »*Annales des ponts et chaussées*«: *Sur l'état actuel de la navigation intérieure de la France* (1867); *Sur le touage à vapeur établi au souterrain de Pouilly* (1868); *Étude comparative des formules proposées pour calculer le débit des canaux découverts* (1871); *Discussion des exp. les plus récents sur la distribution des vitesses dans un courant* (1875); *Emploi des doubles flotteurs pour mesurer la vitesse de l'eau* (1884); *Mesure des vitesses à l'aide du tube jaugeur* (1887); *Expériences nouvelles sur l'écoulement en déversoir* (1888) a j. Plk.

Bazin de Raucou Anais v. de Raucou.

Basire Claude viz Basire.

Báziřlost viz Bážeň.

Báza (rum., *Bajom* maďarsky, *Baaszén* něm.), lázeňské místo v malokokelské župě v Sedmíhradech, 7 km severozápadně od Mediáše, má 1465 obyv. (1880), mezi nimi 1009 Rumunů, 240 Němců a 48 Maďarů. Ležíc v pobočném údolí ř. Malé Kokly, poskytuje **B.** milý pohled slušnou výstavností svojí a rozsáhlými sady. Z veřejných budov dlužno uvésti evang. chrám ze XVI. st. Zřídla jsou zde solnatá, jódnatá a brómnatá obsahující v značném množství kyselinu uhličitou a uhlovodík; poslednější z některých pramenů tak silně proudí, že občasné bývá schytán a k osvětlení užíván. Minerální vody bazenské mají teplotu 12 1/2—10° C. a léčí pakostnici, rheumatismus, krčice, záněty kloubové, nemoci močové a kožní. Hosti lázeňských téměř výhradně ze Sedmíhradska a Rumunska bývá zde na 600 ročně. V okolí sadařství a vinařství. Viz Stenner, Die Heilquellen von Baaszén (Brašov, 1846). Dkl.

Bazoche viz Basoche.

Bazot [bazò] Etienne François (* 1782 v Château-Chinon). Byl úředníkem v ministerstvu, r. 1816 pro své smýšlení propuštěn. Založil *Annales des bâtiments et de l'industrie française*, jež vydával od r. 1817—24; řídil vydávání *Biographie nouvelle des Contemporains* (20 sv.). Nejdůležitější jsou jeho spisy o svobodném zednářství, jako *Manuel du Franc Maçon* (Paříž, několikrát); *Tableau historique de la Franc-Maçonnerie* (t., 1836); *Nouvelles chansons maçonniques* (t., 1839) a *Contes maçonniques* (t., 1846).

Bazové (Baza) nazývá se pravidelně národ v sev.-vých. Africe při sev.-záp. hranici habešské mezi fekou Setlem a horním tokem Baraky, rozštěpený ve mnohé kmemy, jež i nářečím i fyzickými vlastnostmi od sebe se liší; z té příčiny je také národopisně postavení jejich sporné a Fried. Müller počítá je k núbským Hámitům, kdežto Hartmann za černochoy je pokládá. Jméno **B.** příkládají jim Arabové, Habešané jmenují je Šangala, lid pak sám nazývá se Kunáma. **B.** jsou lid pěkné, silné postavy, klidný i dobromyslný a snášeji trpělivě útoky Arabův a habešských velmožů, kteří do území jejich podnikají výpravy na otroky. Výživu opatřují si hlavně orbou. V čele každé vesnice stojí starešina, vedle něhož i povolávači deště mají značný vliv; vyššího útvaru státního není, rovněž otroctví a nevolnictví je neznámo. Náboženstvím jest deismus bez určité bohoslužby a kromě toho rozšířeno jest nejasné ponětí o nesmrtelnosti duše.

Baxtan viz Bastanské údolí.

Bazunovi, rodina knihkupecká v Petrohradě, jejíž závod, založený Vasilem Ivanovičem B-vem, trvá od r. 1810. Nynější majetník knihkupectví, Alexander Fedorovič Bazunov, získal si zásluhu vydáním spisů čelných spisovatelů (Grigoroviče, Dostojevského, Darnilevského, Čužbinského, Fadějeva a j.).

Bazylik Cyprian, učence a básník polský, žil u dvora krále Sigmunda Augusta v 2. pol. XVI. stol. Byl prostý měšťan sieradzský, ale vlastní píli získal si široké vzdělání, tak že požíval u krále i předních hodností a velké vážnosti. Náležel k přívržencům učení Sociniova. Kniže Heraklides Jakub Bazylikos užíval služeb B-ových při dopisování s králem i jinými státníky a povýšil jej do stavu rytířského, což Sigmund August potvrdil roku 1557. Tehdy přijal jméno **B.** Na konci života byl ve službách knížete Mikuláše Radziwilla Černého. Nějaký čas měl také vlastní knihtiskárnu v litevském Břešti. Vydal tiskem dílo *Historija o srogiet przesiadawaniu Kościola Bożego* (Lit. Břešt, 1567), sestavené ze spisů Jana Foxa, Jind. Pantaleona a J. Kryspina; dále překlady z latiny *Historija o żywocie i znacnych sprawach Jerzego Kastryjota* (tam., 1569) z Mar. Barlecia; *Historija spraw Atyle króla węgierskiego* (1574) a *Ó poprawie Rzeczypospolitej* (Łask, 1577) od Ondřeje Frycz Modrzewského. Z vychvalovaných současníky básní B-ových zachovalo se pouze 24 veršů při bibli Brzeské. **B.** náležel též mezi překladatele bible Radziwiłłowské. Prósa jeho

náleží mezi nejlepší památky t. zv. zlatého věku pol. literatury.

Bazzi Giovanni Antonio, známý pod přezdívkou Sodoma, italský malíř (* 1477 ve Vercelli — † 1549). **B.** náležel podstatou svou ke škole lombardské a jest zároveň nejpřednější mistr města Sieny. Vlivem Leonarda da Vinci dospěl v Miláně na mistra vyučiv se před tím v rodišti svém. Od r. 1501 působil jako samostatný umělec v Sieně, kdež si získal mnoho příznivců a značného jména. Hned v prvních letech dostalo se mu velkých úkolů v malbě al fresco, a sice v klášteře St. Anna v Cretě (1503) a pak v benediktinském klášteře Monte Oliveto r. 1500—1506. V křížové chodbě dokonal zde veliký cyklus fresk, většinou události ze života sv. Benedikta představující, 26 rozměrnými komposicemi. Komposice ty působí svou soustředěností a architektonickým seskupením, v jednotlivostech pak svou ostrou charakteristikou. Určitost a ráznost forem a výrazu ustupuje v době pozdější měkkosti a půvabnosti a zároveň se rozpoutává i jeho komposice a stává se rozptýlenou a nepřehlednou. Tento ráz nesou jeho proslulé fresky ve Farnesině v Římě. Původce a majitel této skvostné villy, Agostino Chigi, byl již r. 1507 obrátil k němu pozornost a jeho přičiněním svěřena mu byla papežem Juliem II. práce v sálech Vatikanských; ale **B.** musel zde záhy ustoupiti velkému geniovi Rafaelovu. Kol r. 1514 vznikly jeho výjevy ze života Alexandrova ve Farnesině, komposice plně půvabu a formálních krás; postavy a hlavy ženské (na př. Roxana) náležejí k nejkrásnějším, jež renaissance vytvořila. V roce 1515 působí **B.** opět v Sieně, a z doby následující pochází od něho nescíslné množství prací v různých městech Horní Italie. Z plodů rozsáhlé jeho působnosti vynikají fresky v kapli sv. Kateřiny v chrámu sv. Domenika v Sieně (1525), v nichž **B.** dostupuje své výše. S půvabem jednotlivých zjevů pojí se zde i mohutnost výrazu (ekstase sv. Kateřiny), a vedle toho osvědčuje se **B.** jako znamenitý ornamentista při výzdobě obrub a malované architektury. Jakožto dekorátora prvního řádu poznáváme jej z fresk na radnici sienské, provedených v různých obdobích od r. 1529—1537. Jednotlivé uslechtilé postavy a skupiny postaveny zde v obrubu ornamentovanou s nádherou a elegancí. Kromě velkých maleb al fresco zůstavil **B.** též velký počet tabulových obrazů, z nichž mnohé vynikají rovněž formálními krásami. **B.** byl malířem nad míru plodným a zručným, a zdá se pravděpodobným, že malby své prováděl nezřídka bez předchozí přípravy; jsouto povrchnost nelze jim mnohdy upřítí, rovněž však nelze popřítí jich živost a vytříbený krasocit. V soukromém životě byl **B.** lehkovážný, popudlivý, milovný nádhery a sportu, a staré zprávy vrhají na povahu jeho mnohý stín, jmenovitě výčitku pohoršlivé nemravnosti; tato zjednala prý mu přezdívku Sodoma, kterouž sám bez rozpaku přijal a pod níž všeobecně znám jest. Ze spisů všeobecných

a speciálních o něm jednajících uvádíme: A. Jansen, *Leben u. Werke des Malers G. A. Bazzi* (Stuttgart, 1870), Rob. Vischer v *»Kunst und Künstler«* (2. část, svaz. I.) a Jul. Meyer, *Künstlerlexikon III.* (str. 178—229). *Chl.*

Bazzini Antonio, houslista a skladatel italský (* 1818 v Brescii). Hře houslové učil se u Faustina Camisaniho a již ve dvanáctém roce vystoupil veřejně s nejlepším úspěchem; pět let po té stal se ředitelem hudby chrámové v Miláně. R. 1840 nastoupil koncertní cestu po Německu, Itálii, Anglii, Francii a Španělsku a vzbuzoval všude nelicenci obdiv pro svoji eminentní techniku, krásný tón a prohloubený přednes. Po r. 1852 usadil se ve Florencii a r. 1873 byl jmenován professorem kontrapunktu a skladby hud. na konservatoři milán. a sám zabýval se od těch dob skladbou. Jeho práce, ouvertury, symfonické kantáty, žalmy a j. vynikají čistým slohem a vznešeným výrazem. Také jeho koncerty houslové, fantasie a quartetta jsou lepší než obyčejné toho druhu skladby.

Bazzoni Augusto, dějepisec ital. (* 1833 v Montagnaně). Studoval práva v Padově a ve Florencii, vstoupil po dokonáných studiích do ministeria zahran. záležitostí a jest od několika let italským konsulem ve Vídni. Z prací, jež **B.** ukládal hlavně v časopise *»Archivio storico italiano«*, jmenujeme: *Annotationi degli Inquisitori di stato di Venezia* (sv. XI. a XII.); *Memorie e documenti su i matrimoni Spagnuoli* (sv. XIV.) a j. O sobě vydal: *Ciro Menotti; Aleardo Aleardi; Storia diplomatica d'Italia dal 1848 al 1868* (Flor., 1876); *Un nunzio straordinario (Giulio Mazzarini) alla Corte di Francia nel secolo XVII.* (t., 1881) a j. *P.*

Bažanka viz Mercurialis.

Bažanov: 1) **B.** Vasilij Borisovič, protopresbyter (arcikněz), duchovní carské rodiny ruské (* 1800 — † 1883). Vzdělal se v duchov. akademii petrohr., kdež byl bakalářem anglického, později něm. jazyka (1823 až 1829). Vysvěcen byv na kněze (1826), jmenován učitelem bohosloví na univ. petrohradské (1827) a na vyšším učilišti, kdež pobyl až do přejmenování jeho v gymnasium. Od roku 1829 přednášel bohosloví též ve hlavním ústavě vychovávacím. R. 1835 vzdal se **B.** všech těch povinností ustanoven byv učitelem náboženství dětí carových. R. 1848 **B.** jmenován duchovním carské rodiny, r. 1849 protopresbyterem, členem sv. synodu a správcem dvorního duchovenstva. Jsa 35 let členem sv. synodu byl **B.** stálým prostředníkem mezi lidem a carem, předkládaje tomuto na tisíce žádosti se strany lidu. Jako vynikající theolog jmenován byl **B.** doktorem bohosloví od akademie nauk a potvrzen od sv. synodu; táž akademie i universita petrohr. vyznamenaly **B.** a čestným členstvím. Téhož vyznamenání dostalo se **B.** i za nejdůležitější práci jeho — překlad Písma sv., pořizený společně s metropolitou Isidorem. Mimo tuto práci vytknouti jest ještě spisy **B.** a: *Nravučitelnyja pověsti* (Petrohrad, 1835); *Pišča dlja uma i serdca, ili sobranije christianskich razmyšlenij* (t., 1838); *Slova i řeči*

(t., 1858); *Objažannosti Gosudarja* (t., 1859). *Sokrovišče duchovnoje ot mira sobirajemoje* (t., 1862); *Vojin christianin* (t., 1861); *Priméry blagočestija iz žitija svjatyč* (t., 1862); *O religiji* (t., 1862); *Ob objažannostjach christianina* (t., 1862, 5. vyd.); *Pričti, vybrannyja iz Krum-machera* (t., 1862); *O věré i žitni christianskoj* (t., 1863, 4. vyd.) a jiné. *w.*

2) **B.** Aleksěj Michajlovič, současný spisovatel ruský v oboru hospodářství. Vzdělal se v duch. seminári kalužském, r. 1851 skončil studie v zemědělském ústavě gorygorčeckém, načež byl učitelem nauk hospodářských v duchovním seminári moskevském. R. 1856 jmenován **B.** magistrem hospodářství na univ. moskevské; nějaký čas spravoval také dvorec hospodářského družstva moskevského. Působiv pak na gorygorčeckém ústavě zemědělském povolán byl za profesora zootechniky na zeměděl. ústav petrohradský. Ze spisů **B.** a nejdůležitější jsou: *Načalnyja osnovanija botaniki, vybrannyja iz različnyč francuzskich i německich novějších sočiněnij* (Moskva, 1853); *O vozdělyvaniji pšenicy, s opisaniem porod, razvodimych v Rossiji* (t., 1856); *Opyty zemledělja volnonajemnym trudom* (t., 1860); *Čto možno zajmstvovat u jinostrancev po časti zemledělja* (Petrohr., 1863); *Rukovodstvo k razvedeniju krupnago rogatago skota* (t., 1867). *w.*

Bažanskij Porfirij, ruský skladatel hudební. Narodil se 24. ún. 1836 v haličské Beleluji nad Prutem z chudých rodičů ďakovských. Opustiv selské kantorství vstoupil roku 1854 na gymnasium zprvu v Bučači, pak střídavě v Stanislavově a v Černovicích. R. 1865 ukončil ve Lvově bohosloví, načež působil o kněz na různých místech Haliče, od 18 let ve vsi Sorokách u Lvova. V tomto městě po čas svého duchovního působení katechisoval a vyučoval zpěvu skoro ve všech ústavech ruských. Porozuměv povaze národní hudby a písně složil v duchu toho několik zpěvoher (*Maruša, Oleša, Dovbuš, Nima, Paraňa, Sibirjačka*), z nichž některé byly provozovány na jevišti ruského divadla ve Lvově. **B.** psal dále do časopisův o národním a obecné hudbě, o národním a církevním zpěvu (v *»Slovu«, »Sioně«, »Dilu«*), pak stati hospodářské, nejme včelařské (v *»Hospodaru«* a v polském *»Bartniku«*). Z toho druhu prací čelnější jsou: *Nauka špivu dla škiž, Charakter mažoruskoji muzyky, Vežyka i šyroka harmonyja i kompozycja muzyk, Pasika* (včelnice) a j. Též po několik let pořádal stauprihijský kalendář. Životní práci **B.**ského jest posud netištěný sborník melodií písní maloruských. *Řř.*

Bažant viz Bažantoviti.

Bažantář viz Bažantník.

Bažantnice, lesík pro chov a honbu bažantů vhodně upravený, nejčastěji háj mezi lučinami a polnostmi, s huštinami, vysokým stromovím i s různými křovinami. Bývá obyčejně ohrazen živým plotem, nebo dřevěnou hradbou, neb i zdí, a v ní zřízeny jsou záস্যpy ku krmení bažantův a upraveny veškeré potřeby. Nejstarší **b.** v Čechách jest prý mšecká; v XIII. věku byla královská **b.** u Krá-

lova Dvora (v Berounsku). V Čechách jest nyní asi 200 b-c s kmenným stavem skoro 25.000 bažantů. črn.

Bažantníctví, chov bažantů, jest bud na divoko, když bažanti jako jiná pernatá zvířata sami se odchovávají, dostávajíce jen dle potřeby, zvláště v zimě, pokrm a chráněni jsouce před škodnou zvířaty a pytláctvím, anebo jest b. domácí, zv. v y c h o v, když vejce bažantí k vysezení podkládají se krůtám a pak pod jejich dohledem více domácně se odchovávají jsouce krmeni nejprve bílkem z vajec, pak svítkem, později krupicí nebo prosem, konečně pšenicí a při tom mravenčími vaříčky. črn.

Bažantník, ba ž a n t á ř, myslivec bažanty vychovávající.

Bažantov (*Wosant*), ves v Čechách, 45 d., 318 ob. něm. (1881), hejtm., okr. a býv. dom. Tachov (1/2), hod. jihozáp.), fara Pořejov; škola.

Bažantoviti, *Phasianidae*, jest čeled k u r o v i t ý c h p t á k ů těla táhlého, se zobákem silně klenutým, spánky bývají z části lysé; na hlavě mají hřebeny, růžky nebo chocholy; zadní prst bývá výše postaven než přední, a kohouti mají na běhákou silnou ostruhu. Dlouhý ocas jest 12—18perý, peří bývá nádherné, mění se pohlavím a stářím. Ze 75 druhů připadá 11 na Afriku, 3 na Ameriku, a ostatní pocházejí z jižní a střední Asie. Jsou ptáci stálí, lesnaté straně vyhledávající; dobře běhají, ale těžce litají a hřmotně vylétají; smysly mají dobře vyvinuté, ale schopnosti duševní nepatrné. Žijí v polygamii. Člověk pronásleduje všechny pro chutné maso; dravci a nepohoda zle mezi nimi řadí, ale plodnost jejich za příznivých okolností brzy ztráty vyrovnává. K čeledi b-tých náležejí: a) bažanti praví, b) kury (v. t.), c) pávi (v. t.) a d) perličky (v. t.).

Bažanti praví vyznačují se lysinami na hlavě, avšak nemají výrůstků masitých; peří bez ok. Hlavní rody jsou:

1. *Phasianus*, s hlavou až na okolí očí opeřenou, se zobákem na špičce vyklenutým; v křídlech zaokrouhlených jest čtvrtá a pátá letka nejdělsí. Ocas velmi dlouhý, střechovitý, tvořený z 18 ke špičce zúžených per. Slepice bez skvoucích barev kohoutů. Živí se zrním, bobulemi a hmyzem. Ze 12 druhů toho rodu, jež žijí v západní, střední a jižní Asii, jsou neznámější: 1. Bažant obecný (*Ph. colchicus*), od pradávna po Evropě rozšířený. Divoce žije na Kavkaze a planinách zarostlých sítinou na moři Kaspickém; ve střední Evropě chová se polodivoce v bažantnicích. Hlava a krk jsou zelené, se stkvostným leskem kovovým do modra, peří na prsou a břichu jest červenohnědé, lesklé, černě vroubené, na ramenu bílé skvrny, kostrč barvy měděné, brky ocasní na šedozeleň pldě s černými pásy červenohnědě vroubené. Nad očima jsou lysá místa červená, oko rezavě žluté, nohy barvy olivěné. Délka kohouta 80 cm, křídla 25 cm, ocas 40 cm. Bažant miluje krajiny hustě zarostlé kapradinami, hlozím, ostružinami, kde dostatek vody a na blízkou pole obilná. Za dne

šuká bažant v křovinách a polích, za noci spí na stromech; běhá dobře, litá špatně. Schopností jest velmi omezených, nestálý, nekrotne nikdy nepoznává pěstitele svého, jest bojácný a neumí si v nebezpečí pomoci. Jest též nedružný a svárlivý; dva kohouti bojují spolu na krev. Koderování a pojímání počíná v březnu, při čemž kohout ozývá se

Č. 488 Bažant zlatý (*Phasianus pictus*).

krátkým a chraplavým »kakak... kó«; pojímá se též snadno se slepicemi příbuzných druhů, čímž nabývá se mišencův i plodných, jako jest překrásný bažant pestrý (*Ph. versicolor*). Slepice po pojímání vyhrabe v houští neb obilí jamku a snese do ní 8—12 vajec, která jsou menší než slepičí a barvy žlutošedozeleňé. Stará vodí pak nedotklivá mláďata, která po 25 dnech z vajec se vyklubou, s velikou péčí až do pozdního podzimku. Neptátel má bažant více než který jiný kur; podléhá snadno nepohodě, a řada dravců, z nichž nejhorší jest liška, stále o něj usilují. Již z hnízda ježek a potkan vybírají vejce, podobně vrány a straky. Po mladých bažantech slídí: tchoř, kuna, lasice, kočky; z ptáků: jestřáb, káně, sokol i krahujec. — 2) Bažant zlatý (*Ph. pictus*, viz vyobr. č. 488.) jest skvostný pták, snad *fenix* starých, význačný chvostnatým, žlutým chocholem na hlavě a odstálým límcem z per oranžových, temně aksamitově černě vroubených; na hřbetě jest peří zlatozelené, černě vroubené, nad ocasem světle žluté; tváře, brada, krk jsou běložluté; křídla červenohnědá; svrchní krycí péra ocasní jsou prodloužená, úzká, tmavočervená; péra rýdovací hnědá, černě mramorovaná, zobák světle žlutý, noha nahnědlá; samička nemá chocholu ni límce; délka 85 cm, křídla 21 cm, ocas 60 cm. Vlast bažanta zlatého jest jižní a jihozáp. Čína, východní Mongolsko až po Amur. Bažant zlatý jest obratnější a chytřejší než

předešlý, půvabný v pohybech, ale podléhá ještě více nepohodám, takže zřídka kde se pěstuje. Ještě řidčeji objevují se v Evropě druhy bažantů *Ph. Soemmeringii* a bažant královský (*Ph. veneratus*), v Číně domácí, jehož ocas dosahuje délky až 2 m.

II. *Gallophasis nycthemerus*, bažant stříbrný (viz. vyobr. č. 489.), má chocholku

Č. 489. Bažant stříbrný (*Gallophasis nycthemerus*) zmenš.

z per rozštěpených, leskle černou, ocas klínovitý ze 16 per střečovitě se kryjících; svrchní strana jest bílá, s jemnými, černými, klikatými, příčnými vlhkami; spodní strana černá, lysé líce nachově červené, zobák modravě bílý, noha červená. Délka samce 110 cm, délka křídla 36 cm. Vlastí jeho jest jižní Čína, zřídka nyní žije divoce, za to v Číně a Japanu hojně se pěstuje a i v Evropě daří se ve dvoře i v ohradě, v lese však pro nápadné zbarvení příliš snadno stává se kořistí dravců.

III. *Lophophorus impeyanus*, monul domorodců himálajských, má ocas plochý, šestnáctibký, konec zobáku nehtovitě rozšířený, peří nejskvostnější barvy lesku kovového, který jeví se zvláště v letu, když pták křídly nemává, nýbrž jen chvěje. Vlast jeho jsou jižní Himálaje a Kašmír; v zahradách zoologických jest velmi vzácný, jelikož v údolí hyně.

Bažantovna, komora bažantů, zvláštní budova vhodně upravená ku přechovávání, hlavně přezimování bažantů. *črn.*

Bažajovice, Božejovice, ves v Čechách, 40 d., 296 ob. č., 1 něm. (1881), hjt. a okr. Tábor (4 hod. sev.-záp.), obec Drahnětice, býv. dom. a fara jistebnice.

Baženinové, Fedor a Osip (Andrejeviči), kupci archangelští, kteří ode dávna provozovali plavbu a lodnictví; r. 1693 zřídili zvláštní loděnici ve Vavčuze, vsi na pr. bř. Sev. Dviny, sev. od Cholmogor. Petr Veliký přijev r. 1694 do Archangelska navštívil B-ny a dovolil jim loděnici zvláštní výsadou, v níž Fedor Andrejevič Baženin nazývá se mistrem lodnictví. Od té doby stavěl B. dvoustěžňové lodi kupecké prodávající je do záp. Evropy.

zvláště Dánům a Hollandanům. V rodině B-nův dosud chovají se listiny Petra Vel., loděnice však zrušena byla ve druhé polovici stol. XVIII.

Baženov: 1) B. Vasilij Ivanovič, architekt ruský, první místopředseda carské akademie umění v Petrohradě, rodák moskevský (* 1737 — † 1799). Záhy jevil vložku ku kreslení a jako samouk kreslil se zvláštní zálibou vynikající budovy a náhrobky moskevské. Náklonnost ku kreslení přivedla B-a do školy hr. Uchtomského, později (1758) do akademie umění, kdež objevil veliké nadání k architektuře. Proto vyslal jej hrabě J. J. Šuvalov na radu Kokorinovu do Italie a do Francie, aby se v oboru svém zdokonalil. B. vrátil se po 5 letech do Petrohradu jako člen akademie římské a florencké jmenován byl akademikem; za plán dvorce v Jekaterinhofě plným právem mohl býti povýšen také na profesora. Zneuznání toto bylo příčinou, že B. opustil akademii a odešel do Moskvy a tam vstoupil do služby kn. Grigorije Gr. Orlova. V Moskvě, kde právě dlela Kateřina II. za příčinou »Nového Uložení«, navrhl B. velikolepý plán na přestavění Kremle, který však nebyl proveden. Později B. stavěl carevně gotický zámek v Caricíně. Když pak B. získal si přízeň careviče Pavla Petroviče, jemuž řídil stavby v Gatčíně, upadl v podezření a nemilost Kateřiny, tak že jej zbavila vši podpory hmotné. Roku 1792 jmenován byl B. prvním architektem v admiraltějské. Pavel Petrovič vstoupiv na trůn jmenoval B-a skut. státním radou a místopředsedou akademie umění (1799), obdaroval jej statkem a ustanovil, aby B. sebral a vydal vzory architektury ruské. Avšak B. těšil se velmi krátce vyznamenání svému; zemřel již po čtyřech měsících téhož roku (1799). Ze staveb B-ových vynikají: budova nynějšího musea moskevského, skladiště a kasárny v Kronštadtě, dvorec v Kronštadtě a Pavlovsku, invalidovna v Petrohradě (na Kamenném ostrově) s kostelem sv. Jana Křt. a jiné. *w.*

2) B. Pavel Vasiljevič, jeden ze synů předchozího, plukovník, prof. školy inženýrské v Moskvě, odborník ve fortifikaci (* 1778 — † 1819). Vzdělal se na universitě moskevské. Vědomosti své dal na jevo jednak prakticky ve službě vlasti, zvláště za války finské (1808), různými stavbami vojenskými, jednak theoreticky ve spisech svého oboru, jako jsou: *Iskusstvo defilirovanija, ili rukovodstvo raspolagat ukreplenija v goristych městach* (1811); *Polevaja fortifikacija dlja upotreblenija v školach inženernago korpusa* (1815); *O blindadžach* (1818, překl. z franc.). *w.*

3) B. Alexander Nikolajevič, divadelní kritik ruský (* 1835 — † 1867). Studoval na gymnasiu a universitě moskevské, načez věnoval se kritice divadelní. Mimo to napsal B. dva vaudevilly: *Bédovaja babuška* (1858) a *Ljubovnyj napitok* (1859), pak přepracoval z franc. veselohru *Moljer ditja* (1859). Sebrané spisy B-ovy vydány roku 1869 ve 2 dílech. *w.*

Bažeňski (něm. von Baisen), starý, vyhaslý rod z Pomohí, kvetl ve stól. XV. a XVI. Jméno má po vsi Bažen (*Baisen*), kterou Konrad v. Zeilingen koupil r. 1410 od biskupa varmínského. Syn jeho, Jan B., byl zprvu ve družině Petra Aragonského. Po návratu do Prus zakoupil několik statkův, ale dostav se do sporu o majetek s biskupem varmínským, kterého zastával velmistr řádu rytířů německých — zabavil statky Janovy — dal se pod ochranu krále polského Kazimíra II. Jagelonce. Mnoho Prusů řídilo se jeho příkladem. Ze spolku vypravili ho ku Kazimírovi II. s prosbou, aby je král přijal do říše své. Král svolil a Jan s bratrem Gabrielem vykonali mu přísahu poslušnosti. Jan stal se gubernátorem pruským a vojvodou gdanským. Činně účastnil se vypuklé potom války s řádem německým i působil při zavření traktátu toruňského (1466). Žil ještě r. 1478. — Bratři jeho, Ctibor, po smrti Janovy gubernátor pruský († 1481), a Gabriel, vévoda chelmský († 1476), horlivě pomáhali mu. ve snahách jeho.

Bažice viz Važice.

Bažiny (bažiny, bahniště; franc. *marais*, angl. *marshes*, také *swamps*) jsou místa, na nichž shromažďuje se voda, buď že nemá náležitého odtoku, nebo že se nedostatečně odpařuje; avšak voda taková jest zároveň promíchána látkami zemí, jakož i nesčetnými, mezi sebou souvisícími kořínky a jinými částmi rostlinnými. Obvykle bývají místa taková pokryta více méně zdánlivě souvislou vrstvou těchto látek, avšak nejsou ani tak hustá, aby se mohlo po nich choditi, ani zase tak tekutá, aby se mohlo loďmi po nich jezdit, i přecházejí pak v obou těchto způsobech jednak ve slatiny a rašeliníště, jinak v močály, po případech v rybníky nebo jezera. Příčiny nahromadění vod, jež krajinu v b. proměňují, jsou různé. Velmi často bývá to vyvěráni pramenů na místech, které nemají dostatečného spádu, kde zároveň jsou zpodní vrstvy takové, že vody nepropouštějí, a kde také vypařování jest nedostatečné, tedy hlavně v lesích a na lukách. Na rozsáhlejších, pánvovitých místech tvoří se často z b-n slatiny a dále rašeliníště. Do lesních b-n napadávají rostlinné látky, které ke dnu klesají a z nichž pak během času vrstvou bahna pokrytých vyvinuje se plyn bahenní, který buď v podobě bublin volně uniká, nebo teprve pak, když vrstvu bahna prorazíme. Další dosti častou příčinou tvoření b-n jsou pochody geologické, jimiž během času jezera nebo velké rybníky vyplňováním mění se v b. a dále v rašeliníště nebo konečně i v pevnou zem. Tak uvádí se na př. v oboru Alp pláň severokarajinská (633 km²) za někdejší jezero, jež bylo nánosem řeky Sávy a jiných alpských řek poněmáhu vyplněno, a jehož část jihozápadně od Lublaně v rozměru asi 144 km² ještě podnes jest rašeliníštěm. B. tvoří se dále podél plochých pobřeží mořských, hlavně když v takových místech řeky ústí, se rozšiřují a ploché břehy majíce občasně záplavy a nahromadování vody způsobují. B. tvoří se dále podél mno-

hých řek, které pravidelně okolní krajiny zaplavují, což hlavně se děje, kde řečiště řek jsou výše položena než okolní kraj; to nalézáme hlavně při řekách s prameny vysoko ležícími, majících s počátku velmi rychlý tok a přinášejících značné množství pevných látek, které pak, když rychlost toku se umírníla, rychle se ukládají a řečiště zvyšují. Tak to sledujeme zvláště při řekách deltaických, které hlavně v deštovém a podošťovém čase okolní nížiny značně zaplavují; po odpadnutí vody sice zaplavené části ponejvíce opět vysychají, ale ve větších prohlubínách vodou vymletých hromadí se přeče voda tvoříc b. B. bývají při dolejší části delt, kde nánosy jen málo vynikají ještě nad okolní hladinu mořskou skládající se z bahna a bahenní vegetace a vydány jsouce pravidelným záplavám nejen rozvodněných řek, nýbrž hlavně vln přílivových. Také na pobřežích jezer a rybníků s plochými břehy, jež buď svými přítoky nebo značnými srážkami atmosférickými občasně se rozvodňují, zanikají b. porostlé travinami, rákosím, vodními mechy, lišejníky atd. V takových případech stávají se z b-n slatiny a rašeliníště, jež od obvodu jezera nebo rybníka nejen po pevné zemi, nýbrž i do vody se rozšiřují a takto prostor jezer zmenšují, na př. rozsáhlé rybníky v jižních Čechách, v okolí Třeboně a p., kde četné b. se nalézají, dále jezera na severním okraji Vápenných Alp, na př. jezera Achenské, Tegernské, Pfäferské v Curišsku, Hallwylské v Luzernsku, Mechové jezero (*Moossee*) u Luzernu, jakož i Peří jezero (*Federsee*) ve Švábsku. Podobně celý předhorský kraj hornobavorský od údolí Isaru přes Rosenhain až k Traunsteinu, kde jsou jezera Simmské a Chiemské (patrně zbytky dřívějšího většího jezera), pokládá se za pánev jezerní, vyplněnou slatinou a rašelinou. K známým rozsáhlým b-nám náležejí také italské *Maremmy*, jež od ústí Arna podél pobřeží až k zálivu Šalernskému se protírají, a jež, ač v částech jednotlivých velmi úrodné, přeče svými výpary jsou škodné; nejznámější jsou v Toskánsku, kde se usilovně pracuje o jejich vysušení, jak se podobá, s prospěchem zdárným. Jižně od Říma jsou pověstné Pontinské b. (v Latiu) 42 km dl. a 28 km šir., jejichž výpary zvané *aria cattiva* v létě až i do Říma vnikají. To jest příklad b-n pobřežních. Podobné jsou b. řečené tundry (v. t.) na severu Evropy a Asie. Na Balkánském poloostrově jest bažinatá krajina okolo jezera Topoliaského (Kopais) v Boiótii, hlavně na jihozáp. straně, a jiná místa. Značné b. jsou také podél ř. Tiszy a dolního toku Dunaje, a podobně známé jsou b. Rokitenské podél řeky Pripetu, přítoku Dněpru na Rusi. Rovněž Sundarbany při ústí ř. Gangy-Brahmaputry jsou rozsáhlé krajiny bažinaté, denně zaplavované přílivem. Ohromná bažinatá krajina jest Taráí na úpatí hor Himálajských, pruh nížin od ř. Satledže až do Assamu sahající, šíře 16 až 48 km, naplněný vlhkostí a porostlý hustým křovím, vysokou travinou a jinými bažinnými rostlinami, t. zv. džangle

(v. t.). Výpary jsou zde pro domorodce i Evropany rovněž nebezpečné, a jen některé části na východě byly potud odvodněny, že se tam mohly založiti čajové plantáže. Zvláštními b-nami jsou americké swampy, porostlé velkými stromy, z jejichž odpadků se tvoří rašelina, zvláště Great-dismal-Swamp v Sev. Carolině a ve Virginii, 64 km dl., 40 km šir. a pokrytý lesem cypřišovým, cedry a jinými stromy. Také poloostrov Floridský jest z velké části bažinatý, hlavně známa jest zde b-na Cedrová (*Everglades*). Sem náležejí též mangrovové swampy v tropických krajích na nízkých pobřežích mořských nebo při širokých ústích velkých řek s plochými břehy; jsou porostlé druhy rodu *Rizophora* a j. Uvádíme ještě b. při ústí ř. Pádu, v okolí Benátek, na Rusi v okolí jezer, v Asii atd. B. jsou velmi škodné jednak výpary otravující okolí, jinak ničíce lesy, louky a j., i jest tedy v zájmu zemědělství, lesnictví i zdravotnictví přihlížeti k tomu, aby se vznikání b-n vhodnými prostředky zamezovalo, a kde již jsou, aby se odvodňovaly a vysušovaly; neboť na mnohých z nich jest půda vytečná. Tato práce náleží zvláštnímu odboru technických prací (viz *Meliorace*). Někdy to podniká příroda sama: buď prameny b. živící vysychají, nebo se mění tok řek, také se jejich řečiště prohlubuje nebo též se zmenšuje množství přirozených srážek a velmi často, jak již uvedeno, proměňují se v slatiny a dále v rašeliniště. Fl.

B. C., v hudbě skratka pro Basso continuo.

Bdella Latr., rod pavoukovitých (*Arachnoidea*) z řádu roztočů (*Acarina*) z čeledi *Bdellidae*. Jsou to malá, nepatrná zvířátka, žijící na vlhké zemi, ponejvíce v mechu. Charakteristická jsou u nich zobákovitě prodloužená ústa a oba páry kusadel. První pár jest klíšťkovitý, s dlouhým a plochým prvním článkem, makadla páru druhého jsou pětičlánková s posledním článkem rozšířeným, nesoucím dvě dlouhých štětin. Celé tělo jest protáhlé, na předu na hlavě jsou dvě očka, všechny čtyři páry noh zakončují dvěma drápkami. Z rodu B. známe nyní asi 10 druhů. V lese ve vlhkém mechu na zemi i na stromech žije červená, asi 1 mm dlouhá B. *arenaria* Kram. Sc.

Bdellatomie (z řec.), nafižnutí pijavky *Beetrem* r. 1863 doporučené, ačkoliv již *Antyllus* o něm se zmiňuje. Aby pijavka krví nasáklá dále ssátí mohla, nařízne se zvláštním strojem na levé straně zadního konce. Pozor dáti dlužno, aby řezem 24. a 29. kroužek, kdež plodidla se nalézají, zraněny nebyly. Operaci otevře se chobot krev obsahující, tato vytéká a nabodnutá pijavka ssaje bez ustání. Ježto u nás pijavek zřídka se užívá, neujala se b. Peč.

Bdellidae, čeleď roztočů (*Acarina*), viz *Bdella*.

Bdellium nazývány různé klejoprskyfice v lékařství někdy užívané, nyní téměř zapomenuté. B. *africanum* dobývá se z *Balsamodendron africanum* Arnott. a podobá se myrrze. Užívá se ho tu i tam k výrobě

náplasti a tinktury myrrhové a různých vonidel. B. *indicum* vyrábí se z *Balsamodendron Mukul* Hook v Beludžistánu rostoucího, a domorodci užívají ho k léčení mnohých chorob lidských i zvířecích. B. *siculum* nazvána byla klejoprskyfice z *Daucus gummifer* Lam. příšticí. B. *aegyptiacum* vyrábí se z *Hyphaene thebaica* Mart., palmy v údolí nilském rostoucí. Peč.

Bdellostoma J. Müll., rod ryb kruhoústých (*Cyclostomata*), z čeledi sliznatek (*Myxiniidae*). Podobá se rodu *Myxine* L., liší se však podstatně některými znaky tvarozpytnými. Místo jednoho páru vnějších otvorů vaků žaberních, jak to u *Myxine* nalézáme, jest jich u B. po každé straně 6 nebo 7 (B. *cirratum* Günth., B. *heptatrema* Joh. Müll.) nebo i více (B. *polytrema* Günth.). Známe dosud tři druhy tohoto rodu, žijící naskrze v mořích jižnějších. B. *cirratum* Günth. jest z jižní části Tichého oceánu, B. *polytrema* od pobřeží chilského. Srvn. čl. Sliznatky. Sc.

Bdění, protiva spánku, viz Spánek.

Bdín, ves blíže potoka Pozdeňského v Čechách, se 40 d. a 263 ob. čes.; okresní hejtm. Slané, soudní okres Nové Strašecí, pošta Mšec, fara Srbeč; škola dvouřídni, mlýn, cihelna, doly kamenouhelné (rvoutní výtěžek 20.000 q), při nich samota Kumbálky; nedaleko kamenné lomy. Severozápadně od B-a vrch Voškové (471 m n. hl. m. Jaderského). B. byl r. 1622 konfiskován Janu Jindř. Štampachu ryt. ze Štampachu a r. 1623 zároveň se Mšecem prodán Vratislavu hr. z Fürstenberka. Kcr.

B-dur, si *bémol majeure* fr., v hudbě tónina, jež základním tónem má tón b, s předznamenáním 2b (b a es); tóninou s B. paralelní jest g-moll. — B.-trojzvuk č. B.-akkord jest souzvuk tónů b-d-f. Str.

Bdyn viz Vidin.

Be., chem. značka pro Beryllium.

Beaconsfield [bikonsfild] Benjamin Disraeli, earl of B., viscount of Hughenden, státník a spisovatel anglický (* 1804 — † 1881), pocházel ze židovské rodiny španělské, která v pol. XVIII. stol. přistěhovala se do Anglie. Otec jeho Isaac Disraeli, angl. spisovatel, dal mu vzdělání pečlivé a přestoupil s ním na víru anglickánskou (1817). Mladý B. oddal se nejdříve studiu právníckému. Všeobecné vzdělání dovršil cestou po střední Evropě. Po návratu přidružil se do společnosti nejlepších spisovatelův a byl uveden do vznešených salonů londýnských. Roku 1826—27 uveřejnil román *Vivian Grey*, kousavou satiru na kruhy, v nichž se pohyboval. Před rozpoutanou z toho bouří ujel do Cahiradu, načež procesoval evropské Turecko, Řecko, Malou Asii, Syrii, Palestinu, Egypt, Španěly a Itálii. Vrátil se do Anglie (1832) právě, když země rozechvívala oprava volebního řádu (Reform bill), i vrhl se do víru politiky. V novellách, jež tehdy spisoval: *The young Duke* (1832), *Contarini Fleming* (1833), *The wondrous tale of Dav. Alroy* (1833), *Henrietta Temple* (1836) a j., jest plno teorií politických. Hned r. 1832 kandidoval o mandát poslanecký ve Wycombe.

a pak každoročně. Při prvních volbách hájil zásady radikální, ba téměř revoluční (uložil je v básni *The revolutionary Epick* r. 1834; nedokončena) a přátelil se s Iry (O'Connell); nezdar popudil ho proti whigům, i přešel konečně ke straně konservativní, toryům. Podporou jejich konečně zvolen v Maidstonu (1837). První řečí v domě obecných došel všeobecného posměchu, ale znenáhla dobýval si vážnosti, jmenovitě od r. 1839, kdy bohatě se oženil se vdovou po svém příteli W. Lewisovi. Shromáždil kolem sebe kruh mladých mužů (nových poslancův a nadaných spisovatelův) a jako vůdce této strany, řeč. Mladá Anglie (Young England party), vystupoval v domě obecných. Zásady své strany duchaplně sestavil v novellách: *Coningsby, or the new generation* (1844), *Sybil, or the two nations* (1845) a *Tancred, or the new crusade* (1847), jež vedlé románu Henrietta Temple jsou nejlepšími jeho díly. Vůdčí idea spisů těchto jest: strana whigů zrazuje zájmy Anglie a nepoznává pravých potřeb země; Anglie může povznést se pftvořením strany torystické, ujmeli se řádně zájmů lidu a bude-li se opíratí o sesílenou a populární moc královskou. Vedlé toho vystupují tam theorie náboženské, zvláště theorie o duševní převaze židů, jež nazývá aristokracii člověčenstva. V Tancredu pak naznačuje výhody přímého připojení Indie ku koruně anglické a mluví již o císařském titulu indickém. — Byv druhdy horlivým přívržencem R. Peela, ujal se r. 1846 vůdcovství strany torystické nespokojené s návrhem Peellovým na snížení cel obilních. Utrpěl sice porážku, ale brzy potom způsobil ve spolku s Iry, whigy a radikály pád ministerstva Peellova pro návrh přísných opatření v Irsku (28. čna 1846). Smrt lorda G. Bentincka (1848) učinila ho vůdcem celé strany torystické, která jeho řízením nabyvala vrchu. V únoru pak r. 1852 po pádu ministerstva Russelova stal se B. ministrem financí (chancellor of the Exchequer) v kabinetě lorda Derby. Rozpočet, který předložil, měl zmírniti daně škodlivé rozvoji plavby a obchodu, zavéstí daň z příjmů v Irsku a zvýšiti daň ze staveb, nebyl však schválen působením W. E. Gladstonea, a vláda odstoupila (v pros. 1852). B. ujal se opět vůdcovství opposice. Řeči jeho o politice zahraniční a indické byly pozoruhodny. R. 1858 povolán byl zase za ministra financí ve 2. kabinetě lorda Derby. Přes odpor tohoto dokázal, že židé byli připuštěni do parlamentu. Působením jeho zrušena společnost východoindická, a Indie připojena přímo ku koruně britské. Dne 24. břez. 1859 předložil návrh na opravu volebního řádu; rozhojnil sice počet okresův, ale podrobnosti nespokojily nikoho, a návrh propadl. Když nové volby rozhodly v neprospech vlády, ministerstvo odstoupilo. Po 7 let zůstali liberálové u vesla, a B. v čele opposice. Bojoval proti zahraniční politice a proti finanční politice Gladstoneově. Podařilo mu se r. 1866 porazit Gladstoneův návrh na opravu volebního řádu a skáceti tím kabinet, načež stal se po třetí ministrem finančním v ministerstvě

lorda Derby. Tentokrát předložil radikální návrh opravy volebního řádu, který přijat byl s několika změnami (1867, 15. čce.). Když pak v ún. 1868 poděkoval se lord Derby, stal se B. předsedou ministerstva. Dodělal se některých úspěchů (rozluštění otázky lucemburské, šťastná válka v Habsi), ale v otázce o církvi irské utrpěl od Gladstonea porážku i rozpustil parlament. Nové volby posílily však opposici, a vláda B-ova odstoupila (v pros. 1868). Královna nabídla mu pairství. B. nepřijal té cti, poněvadž prý vydatněji mohl působiti v domě obecných. Zápasil pěrem (román *Lothuir*, 1870) i slovem vytrvale s vládou Gladstoneovou káraje ve vnější politice zvláště princip abstinence (nezakročovati do politických běhů na pevnině evropské). V březnu 1873 porazil Gladstonea v otázce university dublinské, ale neujal se vlády, poněvadž neměl dostatečné většiny. Teprve když nové volby r. 1874 skončily vítězstvím strany torystické, a Gladstone odstoupil, sestavil B. ministerstvo. Nastala doba velikých reform uvnitř (zákony o spolcích obchodních r. 1875 a 1876, o pracovní době v továrnách 1874, o hygieně obecné 1875, o nezdravých bytech 1875, reforma vojska a.) i doba úspěchů v politice zahraniční. Koupě valné části akcií průplavu suezského (za 40 milionů zl.) zvýšila vliv anglický v Egyptě na újmu Francie a spolu pomohla financím Turecka, jemuž již již hrozila válka s Ruskem; cesta prince Waleského do Indie (1875) oslabila tam kouzlo jména bílého cara a přijetí titulu císařovny indické (v ún. 1876) připoutalo ještě úžeji Indii k Anglii. Za to povýšila královna Viktorie B-a na paira s titulem B. earl of B. (12. srp. 1876). Pak zaujala celou jeho pozornost otázka východní. Nepřistoupil k memorandu velmocí evropských, podanému Turecku r. 1876, ba vypravil loďstvo do zátoky Besiky k podpoře nového sultána Murata V. Když propukla válka ruskoturecká, prohlásil neutralitu. Ale po pádu Plevna a Karsu, když Rusko odpíralo válce s Tureckem ráz mezinárodní, na rychlo svolal parlament, dal si povolití zálohu válečnou 60 mill. zl., a loďstvo angl. proplulo průlivem Dardanelským do Marmary. Když pak uzavřen mir svatoštěpánský, B. přes odpor v kabinetě samém (lord Derby a Carnarvon odstoupili) jevil tolik energie jako zástupce politické rovnováhy v Evropě, že přiměl Rusko, aby předložilo ustanovení míru toho velmocem evropským na kongresse berlinském. Jeho účastnil se osobně a mírem berlinským (4. čce 1878) valně ztenčil prospěchy ruské. Zatím byl již smlouvou cařihradskou (3. čna 1878) získal Anglii ostrov Cypr a slíbil Turecku záruku za državy jeho v Asii. Za to uvítán v Londýně s vítězoslávou a vyznamenán řádem podvazkovým. Některých úspěchů dobyl také v Afganistáně (1879) a v již. Africe (připojení republiky Transvaalské r. 1877, válka se Zuly 1879). Whigové však tuze dotírali na zahraniční politiku jeho, a B. padl v nových volbách (dub. 1880). Prázdne užil ke skládání politické novelly *Endymion* (3 sv., Lond., 1881) a na politice bral podíl

v domě lordů doléhaje znovu prudce na Gladstonea, ale zachvácen byv nemocí, podlehl jí v několika týdnech (19. dub. 1881). Vyžádal si, aby byl pohřben beze vši veřejné okázalosti. Parlament postavil mu sochu ve Westminsteru. — **B.** bývá posuzován rozličně — mnozí považovali ho za geniálního šarlatána, jiní přirovnávali ho k Pittovi tvrdíce, že bez něho bylo by po světové moci anglické. — Z řečí jeho mnohé byly vydány tiskem: *Church and Queen, five speeches delivered 1860—64* (Lond., 1865); *Church Policy* (t., 1864); *Constitutional reform, five speeches 1859—65* (t., 1865); *Parliamentary reform, a serie of speeches, 1848—66* (t., 2. vyd., 1867); *Speeches on the conservative policy of the last 30 years* (t., 1870); Keibel vydal *Selected Speeches* (t., 1882). — Srv. K. Tůma, Benj. Disraeli, earl of **B.** (Osvěta XI., 1881, str. 582—595, a 691—708); Mill, Disraeli, the autor, orator and statesman (Lond., 1863); J. Brandes, Lord **B.**, ein Charakterbild (Berl., 1879 — do angl. přeložil F. Hitchman, The public life of **B.**, Lond., 3. vyd., 1885); G. Makepeace Towle, **B.**, (N. York. 1878); Keibel, The political novels of lord **B.** (v »Nineteenth Century«, 1879, 2); Laurent, Deux adversaires, M. Gladstone et lord **B.** (v »Nouv. Revue« 1880, sv. III.); P. W. Clayden, England under lord **B.** 1873—80, (Lond., 1880); Cucheval-Clarigny, Lord **B.** et son temps (Pař., 1880); O'Connor, Lord **B.**, a biography (Lond., 1881, 2 sv.); Ewald, The right hon. Benj. Disraeli, earl of **B.** and his times (t., 1882, 2 sv.). *Koll.*

Beagle-canal [biglkanal], průliv na již. konci Ameriky, oddělující Ohiovu zemi od ostrovů Hoste, Navarina a j. Nazván tak dle lodi »Beagle« (chrt), na níž počátkem let třicátých R. Fitzroy, Ch. Darwin a j. podnikli vědeckou cestu do Již. Ameriky.

Beach [bíč] sir Michael Edward Hicks, baronet, angl. státník (* 1837 v Londýně). Stud. v Oxfordě a zvolen r. 1864 do sněmovny dolní za hrabství vých. Gloucester, kde se přidal ke straně konservativní, a byl r. 1868 sekretářem ústavu chudinského a státním podsekretářem, odstoupil s vládou a bojoval s Disraelem proti Gladstoneovu zákonu universitnímu a tajnému hlasování. Za vlády Disraeliho r. 1874 stal se státním podsekretářem pro Irsko. Když r. 1878 Carnarvon odstoupil za příčinou východní otázky, stal se **B.** ministrem osad a zůstal jím až do opětného nastoupení Gladstoneova. V minist. Salisburyho stal se r. 1885 kancleřem pokladu a vůdcem konserv. strany v dolní sněmovně. V novém kabinetě r. 1886 stal se znova státním podsekretářem pro Irsko, odstoupil však náhle r. 1887 následkem neústupnosti Salisburyho v politice irské.

Beachy Head [bíči hed], mys na již. pobřeží Anglie, ve hrabství Sussex. vých. od Brightonu, výběžek pohraničního hřbetu South Downs, vybíhá do moře skalou křídovou, prořvanou jeskyněmi, 144 m vysokou Zřícen tam máják. — Roku 1600 20. července zvítězil tam franc. admirál Tourville nad loďstvem

hollandským a anglickým pod Evertsenem a Herbertem. *Koll.*

Beal [bíl] Samuel, sinolog angl. (* 1825 — † 1889), od r. 1877 professor jaz. čínského na univ. londýnské, z nejzasloužilejších sinologů XIX. stol. Jako duchovní účastnil se r. 1856 až 1858 války čínské na lodi Sybille i seznámil se s jaz. čínským. Studium jeho stalo se mu později studiem životním, i náleží mu veškerá literární činnost **B.**-ova od r. 1857, kdy s prvou prací svoji vystoupil (*The history of the Temples of Hakodate*), až do poslední chvíle života. Hlavní činnost jeho platí studiu čínského buddhismu, zvláště cestám čínských poutníků buddhistických po Indii v V.—VII. st. po Kr. Spadají sem: *The travels of Sung-Yun and Fa-Hien* (Trübner, 1869, překlad z čínštiny); *The Si-yu-ki or Buddhist Records of the Western World* (Trübner, 1884, 2. d., překlad díla Huien-Tsiangova z čínštiny) a *The life of Huien-Tsiang by the Shamans Hwui-Li and Yen-Tsung* s předmluvou o dílech I-tsingových. Z další činnosti uvádíme: *The Catena of Buddhist Scriptures from the Chinese* (1872); *The Romantic Legend of Buddha* (1876); *Text from the Buddhist Canon commonly known as the Dhammapada* (z čínštiny, 1878); *Fo-sho-hing-tsan-king* (život Buddhův, z čínského překladu sanskrtského originálu); *Buddhism in China* a jiné. *Dk.*

Beale [bíl] Lionel Smith, prof. na Kings' College a lékař špitálu téhož učiliště v Londýně (* 1828). Činnost jeho literární byla velická; psal pojednání z anatomie, fyziologie, fyziologické chemie, pathologie i histologie, a některých jím udaných method histologických dosud se užívá. Samostatná, jím vydaná díla týkají se zejména tkáněslaví a mikroskopické anatomie. V pozdějších letech plně pěstoval filosofii a hlavně otázkou o původu života se zabýval: *Life theories; their influence upon religious thought* (1871); *The mystery of life* (1871); *Bioplasm* (1872); *Protoplasm or matter and life* (1874); *The machinery of life* (1875) atd. *Peč.*

Beán viz Beanus.

Beanus, česky beán nebo beján, slovo původu nejasného (vysvětluje se buď z mezislovce »be«, jímž napodobí se hlas ovčí, aneb z francouzského »bec jaune«, t. j. žlutý zobák, pískle, ptáče mladé), značilo za středověku studenta, jenž zapsán byv na universitě ve společenstvo studentské uveden byl obřady žertovnými, druhy i hrubými, ano i krutými. Již ve IV. st. př. Kr. v Athénách starší studenti dobírali si nováčky a začátečníky ve studích, a obyčej ten přešel na universitu pařížskou a odtamtud rozšířil se téměř po celé Evropě. Účelem toho uvádění, jemuž říkáno *depositio* (skládání), bylo, aby mladíci se sebe složili sprostotu i selské mravy a otesali a ostříleli se. Nováček z ostatních vybraný, na nějž pak úštěpkův i ran jen sršelo, nazýván arcibeán. — Pro zmáhající se nevzácnost uvádění to na mnohých universitách zapovídáno neb aspoň upravováno. Tak vydali r. 1544 mistři učení pražského rozkaz, aby

s beány >vládněji a mírněji než před tím se nakládalo. (Viz o tom článek Jungmannův v Časop. čes. musea 1832, 1., 54.) — Někdy užívá se slova **b.** vůbec o člověku nedospělém, nedoučeném, nebo nemotorném, nejapném. Srv. též Fr. J. Zoubek, O beanii či přijímání studentů do akademií (Čes. škola 1889). *PD.*

Beard [bird] George Miller, lékař amer. (* 1839 — † 1883 v Montville, Connecticut), R. 1868 vstoupil v College of Physicians and Surgeons v New Yorku. Mimo některé publikace populární vydal pojednání o elektřině v lékařství r. 1866 a 1875, o letním katarrhu r. 1876, mošské nemoci 1881. Největšího rozšíření nabylo dílo jeho o neurasthenii *American nervousness with its causes and consequences* (Nervous exhaustion, neurasthenie), poprvé r. 1880 a pak mnohonásobně vydané a přeložené. R. 1882 vydal psychologickou studii *The case of Guiteau*. *Peč.*

Béarn, krajina v jihozáp. Francii, mezi Gascogneí na sev. a vých., Navarrou na záp. a Aragonií na jihu, zaujímá rozlohu 4500 km² a tvořivši dříve zvláštní knížectví náleží nyní z větší dílu k depart. Basses-Pyrénées, částečně pak k depart. Landes. Prostírajíc se po sev. svahu hor Pyrenejských, jejichž temena Pic du Midi (2885 m) a Penes Blancues (2684 m) při jižní hranici béarnské se vypínají, i zavlažována jsouc řekami Luy de Béarn, Gave de Pau, Gave d'Oléron a j., má země tato ve vyšších polohách znamenité pastviny, příhodné pro chov dobytka, zejména skotu a koní, v údolích pak žírnou půdu, jež ročí obilí, kukuřici, len, vinnou révu a j. Béarnané jsou lid pracovitý, hrdý, neohrožený, tvrdšíjny, ale pohostinský, nábožný i pověřivý, střídmý v jídle a pítí, milují zpěv, tanec, běh o závod i zápas, a z veliké části zachovávají po dnes starobylé zvyky a jazyk, kterýž jest nářečím provençalštiny. Ve starém věku byla **B.** částí aquitanské Gallie a nabyla svého jména od římského města Beneharnum. Dostavši se v VI. stol. pod panství francké spravována byla zvláštními vévody a později vicomty, r. 1290 připadla dědictvím hrabatům z Foix, kteří r. 1479 nabyli i Navarry. Johanna d'Albret, dcera Jindřicha II. navarrského, zasnoubená s Antoninem Bourbonnským, zůstavila r. 1572 Navarru i **B.** synu svému, jenž stav se r. 1589 jako Jindřich IV. králem francouzským spojil **B.** s korunou francouzskou a Ludvík XIII. přivtělil je na vždy k Francii. Stavové béarnští podrželi výsady své až do r. 1789. Cénac-Moncaut, Histoire des peuples pyrenéens (4 sv., Paříž, 1874); Bourdeau, Ancienne Gascogne et **B.** (2 sv. t., 1861—62); Rivarez, Chansons et airs populaires de **B.** (t. 1844); Lespy, Grammaire béarnaise (t., 2. vyd. 1880). *p.*

Bear River [bér rivr] viz Medvědí řeka.

Beát (Saint), hl. místo kantonu a stanice již. dráhy ve franc. dep. hornogaroneském, arrond. st. gaudenském, na Garonně, blízko hranic španělských. Mramorové a břidlové lomy, továrna na tužky, celní úřad, 965 obyvatelů. (1886).

Beata (lat.), blahoslavená: 1) **B.** samo o sobě aneb **B. virgo** « značí blah. Marii Pannu.— 2) Ve španělsku nazývá se **B. terciárka**, která mimo povinnosti třetího řádu ještě dobrovolně trojí slib feholní (panenské), dobrovolnou chudobu a poslušnost) zachovává. *Bvř.*

Beatenberg (Sankt), klimatické léčební místo s 1118 obyv. ve švýcarském kantonu bernském na hoře stejnojmenné, vypínající se na sev.-vých. straně Thunského jezera. Leží ve výši 1150 m n. m., a pod ním nalézá se sluj zvaná Beatenhöhle, v níž temení se potok sv. Beata přese skály prudce k jezeru spadající.

Beaten-Handicap [bít-nhendikep], angl., jest handicap pro koně, kteří meetinku sice již se účastnili, ale dosud nezvítězili.

Beati (lat.), blahoslavení, nazývají se v církevní terminologii bohumilé osobnosti zemřelé, jež autoritou církevní prohlášeny byly za blahoslavené, nikoli však za svaté (viz Beatifikace); v širším smyslu užívá se však výrazu **b.** nezfídka též o svatých kanonisovaných. *Bvř.*

Beatifikace a **kanonisace**, prohlášení za blahoslaveného a za svatého. Dle starší kázně církevní dalo se v církvi katolické uznání některé zemělé osobnosti za svatého nebo svěťici často cestou obecně rozšířeného zvyku za schválení biskupa diécešního, a to na základě hrdinských ctností, jimiž osobnost ta vynikala, a zázraků, jež od Boha na přimluvu toho světce buď za živobytí nebo po smrti jeho se udály. Častěji dovoláváno se v té příčině autority metropolitní nebo sněmu církevního, a od IV. stol. počínajíc obraceli se věřící začasť do Říma se žádostí, aby papež sám schválil uctění některého mučnicka nebo vyznavače za svatého. Nicméně až do polovice XII. stol. biskupové o své újmě dovolovali uctění zemělých osobností výtečnými ctnostmi se vyznamenavších a veřejně vystavování jejich tělesných ostatkův. Když se však za papeže Alexandra III. udál případ, že mnichové jakéhosi kláštera v diécesi liseuxské počali za svatého ctíti praefekta, který ve stavu opilství od bratří feholních byl zavražděn, tu řečený papež r. 1170 vydal písný zákon (dekretály I. III. tit. 45. kap. 1.), aby nikdo od věřících za blahoslaveného nebo svatého nebyl ctěn, leč s výslovným přivolením papeže římského. Zakazuje se však jenom úcta veřejná, která se děje ve jméně církve jakožto od církve schválená. Nazývá se úctou veřejnou, ať se děje na místě veřejném, v chrámě, před jinými nebo v soukromí, jen když se děje ve jméně církve. Není však zakázána úcta soukromá, při které ctitel následuje jenom vlastního puzení zbožného, an buď soukromí nebo v přítomnosti jiných prokazuje úctu těm, kdož v pověsti svatosti zemělí, ač posud ani beatifikováni nejsou, ani kanonisováni. — Rozdíl mezi b-cí a k-cí v tom záleží, že ti, kdož kanonisováni čili za svaté prohlášeni a do seznamu (*album*) svatých vepsáni jsou, po celém světě za takové jmíni a ctěni býti mají. Kdož však beatifikováni, za blahoslavené prohlášeni jsou, při těch papežská sto-

lice pouze některé církevní provincii, některému řádu nebo místu dovoluje, aby směli tyto blahoslavence ctíti konáním hodiněk kněžských, slavením obětí mše sv. a vystavením sv. ostatků. Ke cti blahoslavence mohou stavěti se oltáře, a obrazy nebo sochy ve chrámech i na místech veřejných i soukromých zřizovati; blahoslavenci dává se na obrazech svatozáře tak jako kanonisovaným svatým. Papež Urban VIII. potvrdil dekret Alexandra III. a přísně nařídil, aby nikomu, jenž v pověsti svatého života nebo smrti mučennickou zemřel, od věřících účta jako blahoslavenému nebo svatému prokazována nebyla, pokud apoštolská stolice ho za blahoslaveného nebo svatého neprohlásila. Spolu však papež dokládá, že tímto ustanovením nezamýšlí zakazovati účtu těch, kdož obecným souhlasem církve neb od nepamětných dob (*per immemorabilem temporis cursum*) s vědomím apoštolské stolice nebo diécezního biskupa účty takové požívají. Dekretem z 5. čce 1634 týž papež blíže vysvětlil neurčitý výraz *immemorablem temporis cursum* řka, že se má rozuměti 100 let, t. j. musí proveden býti důkaz, že účta toho kterého sluhu Božího před 5. čcem 1534 začala, aniž od biskupa diécezního neb od apoštolské stolice zakázána byla, a podnes trvá.

V souhlas s těmito předpisy rozeznává se dvojjí způsob b. i k., a sice: b. jest a) slavná (*formalis*), vyšetřují-li se jednáním soudním ctnosti nebo mučennická smrt zesnulého, jakož i zázraky na jeho přímlyvu sběhlé, a na tom-li základě papež dovolí, aby sluha Boží blahoslaveným byl nazván a za takového ctěn; jinak nazývá se b. b) méně slavná (*aequipollens* anebo *super cultu immemorabili*), když se zjistí pověst ctnostného života nebo mučennické smrti a zázraků sluhu Božího, a když papežská stolice potvrdí výrok pronesený v té příčině od biskupa diécezního nebo splnomocněného soudce. Tímto způsobem Anežka česká r. 1874 Piem IX. za blahoslavenou jest prohlášena. K. jest a) slavná (*formalis*), když se všemi formalitami předepsanými se koná process kanonický a na základě proneseného rozsudku soudního děje se prohlášení za svatého s velkou slávou a obvyklými ceremoniemi; jinak nazývá se k. b) méně slavná (*aequipollens*), jestliže papež pominuv obvyklých formalit, bez kanonického processu a bez všeliké okázalosti nařídí, aby sluha Boží, kterýž ode dávná účty věřících požívá a ctnostmi i zázraky proslaven jest, po veškerém světě katolickém za svatého byl pokládán. Tímto způsobem sv. Václav od papeže Benedikta XIII. za svatého jest prohlášen. *Bvý.*

Beatilly, franc. *beatilles* [beatil], malé pamisky v jemném pečivu, jako v paštikách, dortech, ragoútu a j., jako kohoutí hřebínky, žampiony atd.

Beati possidentes! (šťastní držitelé). Obecně vyslovuje se tím samozřejmá pravda, že lépe jest majetným než nemajetným. V mluvě právní naráží se tím na četné a důležité výhody soukromoprávní a procesuální; jaké právní řád spojuje s držením

věci nebo práva vůbec, nebo s držením určité jakosti. *Ck.*

Beatismus (lat.), pobožnostkářství, svatouškování.

Beatitudo (lat.), blaženost, také **B. vestra** (blaženosti Vaše), bylo ve středověku oslovením vyššího duchovenstva; nyní přísluší titul ten papeži.

Beaton [bitn] David, kardinál a primas skotský (* 1496), studoval bohosloví a práva v St. Andrews a v Paříži a lstí i piklemi vyšinul se záhy k nejvyšším úřadům. Již r. 1528 chránil pečeti Jakuba V. a v létech 1533—37 dvakrát zprostředkoval jeho sňatek, nejprve s Magdalenou francouzskou, a když tato šest měsíců po svatbě zemřela, s dcerou vévodky z Guiseu. Za tyto služby Francii a církvi prokázáné jmenoval jej František I. biskupem mirepoixským v Langedocu a papež Pavel III. udělil mu důstojnost kardinála. Stav se po ujcově smrti arcibiskupem v St. Andrews **B.** jal se ostře postupovati proti reformaci trestaje přísně odpadlictví od kat. církve. Jakuba snažil se vehnati do války s Jindřichem VIII., jeho ujcem; po jeho pak smrti (1542) snažil se podvrženou královnou zadržeti strhnouti na se vladařství skotské, byl však na rozkaz parlamentu zatčen a uvězněn. Ale sotva že dosáhl svobody, nabyt zase takového vlivu, že vladar earl z Arranu vzdal se politiky Anglii přátelské a jemu samému dopomohl opět ku kancléřství (1543). Na to pokračoval v persekucích; reformátora Johna Knoxa vypudil z university st. andrewské a kazatele Jiřího Wisharta dal na svém hrade upáliti. Úkrutnosti jeho vyvolaly v zemi ohromné jítění, které došlo svého vrcholu ve spiknutí šlechticů, již vnikše do jeho hradu jej zavraždili (1546). — **B.**, ač velice nadán, nevynikal učeností; přes to připsují se mu *Memoirs of my own Embassies*; pojednání *On St. Peter's Supremacy* a j. Viz Laing, *Knox's History*; Chambers, *Biographies of Eminent Scotsmen*.

Beatrice [-iče] Portinari, dcera Folca, bohatého měšťana florenckého, byla zasnoubena florenckému rytíři Simeonovi dei Bardi a zemřela 1290 ani ne ve věku 24 let. Památka její stala se nesmrtelnou Danteovými básněmi *Divina Comedia* a *Vita Nuova*. Později vyskytla se mínění různých učenců, kteří tvrdili, že **B.** a láska k ní jest pouze básnickým výmyslem Danteovým a Boccacciovým. Badáním Del Lungovým a d'Anconovým jest asi spor ukončen, neboť i největší odpůrce mínění, že **B.** žila, Bartoli — přiklonil se nejnověji k náhledům d'Anconovým. Srv. P. Tartarini, *La B. di Dante e la Bice Portinari* (Turin, 1885). Na stanovisku, že **B.** jest pouze symbolem »ideální církve«, trvá i nejnovější dílo jesuitu Gietmana, **B. Geist** u. Kern *Dantescher Dichtung* (Freiburg, 1889).

Beatrice [-iče] di Tenda, vévodkyně milánská, známá svým krutým osudem. Narodila se r. 1370 na zámku Tendé; rodiče její byli páni Ventimiglie, usedli v Janovsku a známí pode jménem hrabat di Tenda. Byla provdána v prvním manželství za Facina Cana a ve druhém za Filipa Maria Viscontioho, který ji

pojal za chof, jen aby se stal pánem Milána. Smutný jest konec B-cin. Nasytív svou touhu po panství, obžaloval Filip Maria chof svou z nevěry s nějakým Michalem Orombellem. Po dlouhém věznění a mučení, jimž chtěl krutý muž vynutiti na nevině své ženě přiznání k vině, dal jí dne 13. září 1418 odpraviti i s Orombellem, který chtěl ještě v poslední chvíli zachrániti svou velitelku udávaje, že nikoli B., ale jiná jest vinna. Avšak nadarmo. B. sama kárala Orombella za jeho slova. Má se za to, že Filip chtěl se zbaviti své ženy z návodu favoritky své Anežky del Maino a snad i popudem ničemných dvořanů, kteří B-ci nepřáli.

Beatrice, planetoida, objevená 26. dubna 1865 od Gasparisa v Neapoli; průměrná jasnost v opozici 11,3; průměr = 46 km. Označení ⁸¹ Gs.

Beatrice (Blažena): 1) B., sv. panna a mučednice, sestra sv. Simplicia a Faustina, po jejichž mučen. smrti bydlila u křesťanky Luciny, kde ji soused Lucrecius žádostiv statečku jejího dal zatknouti a k modlám vésti, aby jim obětovala. Poněvadž tak učiniti se zpěčovala, odvedli ji do žaláře, kde ji Lucrecius dal zardousiti (303 po Kristu). Ctihodná Lucina pochovala ji po boku obou bratří u silnice ostijské, odkud těla jejich na rozkaz papeže Lva II. roku 683 přenesena byla do chrámu sv. Pavla. Památka sv. B-ice slaví se 29. čce.

Ksl.

2) B., královna česká, dcera Ludvíka, vévody bourbonského a hrab. clermontského, provdala se v prosinci r. 1334 za krále českého, Jana Lucemburského. Dne 2. ledna 1336 přijela do Prahy a 25. ún. 1337 porodila syna Václava. Nedovedla si získati obliby v Čechách hovic vždy zálibám francouzským. Po neslavném korunování v kostele svatovítském (18. května 1337) vypravil ji král Jan 1. června 1337 z Prahy do Lucemburku, kdež strávila ostatek života; manželu věmu dala ještě dceru Bonu. Zemřela 23. pros. 1383.

Koll

3) B. Provenčská, dcera Raimunda Berengara IV., hraběte Provenčského, a Beatrice Savojské, stala se po smrti otcově (1241) dědičkou hrabství Provence a Forcalquier. O ruku její ucházeli se přemnozí nápadníci: císař Bedřich II. pro syna svého Konráda, Raimund Toulouský a j. Král aragonský chtěl ji donutiti zbraní ke sňatku se synem svým, ale ku pomoci přispěl jí Karel d'Anjou a pojal ji v manželství (1245). Sňatkem tím nabyt královský rod francouzský nároků na zděděná hrabství její. — B. pohnula chotě svého, že k vyzvání stolice papežské vytáhl k dobytí Neapole a Sicílie. Dne 7. ledna 1266 korunována byla s Karlem v Římě na království Neapolské a Sicílské, zemřela však již r. 1267. Zanechala několik dítek; dcera její B. provdána byla r. 1273 za Filipa de Courtenay, latinského císaře v Cařihradě.

Koll.

4) B. Neapolská, dcera Ferdinanda I., krále neapolského, provdala se v pros. 1476 za Matiaše Korvina, krále uherského. Manželství

zůstalo bezdětno. B. po smrti manželově (1490) usilovala, aby udržela trůn pro sebe proti vévodovi Janu, Matiašovu levobočkovi. Toužila po sňatku s králem římským Maximiliánem I., pak ucházela se o krále českého Vladislava Jagelovce, kterýž k radě magnátův uherských přislíbil jí manželství, začež B. půjčila jemu 200.000 zl. uher. k potřebám válečným (proti Maximiliánovi) a odfekla se dluhu 300.000 zl., které měla dostati jako věno po Matiašovi. Když Vladislav nebyl ochoten splniti svůj slib, uchýlila se ke stolici papežské, ale papež rozhodl v neprosněch její (1495). B. zemřela v bídě na ostrůvku Ischii r. 1508.

Koll.

Beatrizet Nicolaus (také Beautrizet, zlatinisováno Beatrixius, od Italtů zvaný Beatricetto), mědiryjec lotrinský (* okolo r. 1515 v Lunéville — † v Římě, kdež byl činným od r. 1540, po roce 1565). První jeho rytiny, nejvíce dle obrazů Rafaelových, prozrazují školu Agostina Veneziana a vynikají půvabem. Později podléháje vlivu Enea Vica a Giorgia Ghisiho navyl si silnější manýře a reprodukoval velmi dovedně antické obrazy a budovy. Kresba jeho však vyznačuje se jistou těžkopádností a nedostatkem porozumění. V poslední době svého života užíval zvláštní vlastní manýře tečkované a obrazy *Probuzení dcery Jairovy* (dle Muziana) a *Zvěstování* (dle Michel-Angela), manýrou tou provedené, patří k nejlepším jeho rytinám.

Beatson [bítson] Alexander, generál a hospodář angl. Ve válce s Tippu Sahibem (1799) byl Wellingtonovým pobočníkem, načež vrátil se (z Indie) do vlasti spravoval v Sussexu svůj statek Knowle Farm dle nové hospodářské soustavy, již popsal v díle *A new System of Cultivation* (v Lond., 1820; něm. *Neues Ackerbausystem*, ve Výmaru, 1851). Soustava B-ova nadělala mnoho hluku, jelikož přes to, že zamítala orání, hnojení a úhoření poli, docilovala značných výsledků pomocí fysikálního zlepšování půdy, ale — jak Liebig a jiní ukázali — na útraty její plodnosti; proto také již dávno vešla v zapomnění. B. zemřel jako generál-major a guvernér na sv. Heleně.

Beattie [bítý] James, básník a filosof angl. (* v Lawrencekirku ve Skotsku 1735 — † 1803). Na Marischal College v Aberdeeně přednášel morální filosofii a proslavil se pojednáním *Essay on the Nature and Immutability of Truth* (Edinb., 1770), které byvši považováno za vítězství nad Humeovým skepticismem mělo neobyčejný úspěch, v pravdě však vyniká více básnickou silou a zbožným nadšením než logickým soudem a filosofickou učeností. Z ostatních jeho děl zachovala si báseň *The Minstrel* (1. část 1771; 2. 1774) dosud lahodu melodie a svěžest líčce. I další jeho práce *Essays on Poetry* (1776); *Dissertations Moral and Critical* (1783); *The Evidences of the Christian Religion* (1786) a *The Elements of Moral Science* (1790—93) došly velkého rozšíření. Život jeho popsal sir William Forbes v *Account of the Life and Writings of B.* (2. vyd. v Edinb., 1812); viz také

Mallet, Sur la vie et le écrits de J. B. (Paříž, 1862).

Beatty Thomas Edward, prof. porodnictví v Dublině (* 1801 — † 1872 tamtéž). Psal o aneurymatu břišní aorty 1830 a mnohé články obsahu porodnického.

Beatus (lat.), blažený, blahoslavený: 1) **B.** svatý, dle starobylého pojednání prvý apoštol Švýcarska, rodem z Britannie, zemř. r. 112 na jezeře Thunském. — 2) **B.**, svatý, poustevník blíž Vendôme, jenž v V. stol. hlásal víru křesťanskou; jeho památka v martyrologii klade se na 9. květen. *Byť.* — 3) **B.**, opat, odpůrce adoptiánů. Byl knězem a opatem kláštera na Libáně v Asturii a sloužil se svým učenníkem Etheriem, biskupem uxamským, proti Elipandovi, arcibiskupu toledskému, náčelníku adoptiánů. Spis *De adoptione Filii Dei adv. Elipandum II.* (ap. Migne 96, 894). Proto adoptiáné nazývali katolíky »beatskými kacíři«.

Beatus (lat.), blažený. **B. ille, qui procul negotiis...** (Horat. Epod. 2, 1): blažen, kdo vzdálen zaměstnání svých..., užívá se o tom, kdo zbaven břemen svého povolání užívá bezstarostného odpočinku.

Beatus Rhenanus (vlastně Bilde von Rheinau), německý humanista (* 1485 ve Schlettstadtě v Elsasku — † 1547 tamže). **B. R.** vydal značný počet děl římských spisovatelů, dbaje vždy toho, aby text auktorů na základě nových, dobrých rukopisů upravil, a sahaje ke konjektuře jen tam, kde podání rukopisné bylo notoricky porušeno. Emendace jeho (na př. k Pliniovu staršímu a Tacitovi) svědčí všude o veliké sečetlosti a neobyčejném důmyslu. Z vydání **B.**-tových uvéstí jest vyd. *Senekovy Apokolokyntose* s poznámkami (Basilej, 1515), *Curtia Rufa* s poznámkami Erasma Rotterdamského (Štrasburk, 1518), *Římských panegyriků* (Basilej, 1520), *Římských rhetorů* (Basilej, 1521), *Tertulliana* (tamže, 1521, 1528 a 1539), *Tacita* (tam., 1533), *Livia*, jež vydal spolu se S. Hrubým z Jelení (tamtéž, 1535), *Origena* (tam., 1536). Emendace jeho k Pliniovu staršímu vyšly tamže roku 1526. Zvláštní zásluhu získal si **B.** tím, že objevil roku 1515 v bibliotéce opatství Murbašského (v Horním Elsasku), jediný nám zachovaný rukopis Velleia Patercula (codex Murbacensis), na základě jehož obstaral ed. princeps tohoto spisovatele roku 1520, v Basileji spolu s kollarčí rukopis Murbašského, pocházející od žáka jeho A. Bura. — Konečně zasluhuje zmínky výborné dějepisné dílo o starších dějinách a zeměpisě Německa: *Rerum Germanicarum libri III.* Srv. Mähly: **B. Rh.** v. Schlettstadt (Mühlhausen, 1857), A. Horawitz, Sitzungsberichte d. Wiener Akademie (díl 70., str. 189. a n.; 71., str. 643. a n.; 72., str. 323. a n., 78.; str. 313. a n.). Korrespondenci **B.**-tovu vydali Horawitz a Hartfelder Briefwechsel des **B. Rh.** (Lipsko, 1886). *Vý.*

Beáty, beáty viz Beata.

Beau [bó], příd. jm. franc. (žen. r. belle), krásný, pěkný; jako podst. jm. znamená **b.** ve franštině a angl. šviháka, hejska.

le **Beau** [bó] Charles, dějepisec franc. (* 1701 v Paříži — † t. 1778). Byl od r. 1752 prof. rhetoriky na Collège de France a stálým sekretářem Akademie nápisů. Hlavní jeho dílo *Histoire du Bas-empire en commençant par Constantine le Grand* vyšlo ve 27 svazcích (Paříž, 1757—1811) a bylo přeloženo do němčiny, z části i do angličtiny, špan. a italštiny. Pěkný výtah z něho vyšel o 4 sv. (t., 1804 a 1814).

Beaucaire [bokér], hl. město kantonu ve franc. dep. gardském, arr. nimeském, na pr. bř. Rhônu, naproti Tarasconu, a nímž spojeno jest železným visutým mostem (450 m) a viaduktem (5960) lyonské dráhy (Avignon-Arles). Má 3 kostely, pěkné zříceniny středověkého hradu býv. hraběte Toulouského, dva sirotčince, malý seminář, vysoké peci a ocelárny, kamenné lomy, průmysl tkalcovský, kloboučnický, hedvábnický, hrnčířský, koželužský, pletářský a provaznický a 8198 obyv. (1886, obec 9824). Ve dnech 21—28. čce pořádají se zde již od r. 1217 velké trhy hlavně na hedvábi, šály, sukno a plátno, nože, vlna, olej a jižní ovoce, jež navštěvuje přes 50.000 lidí. Dokud nebylo železnic, býval to trh světový až se 300.000 návštěvnic i z Asie sem přibýlymi, na němž sjednávány obchody Francie s Itálií, s Řeckem i s dalekým Východem. Za trhu zasedá zde zvláštní tržní soud dvanáctičlenný (*tribunal de conservation*). U **B.**-u vychází z Rhônu Beaucaireský průplav 77 km dlouhý a nedaleko Aigues Mortes v průplavu Grande Robine se končí. **B.** pokládá se namnoze za staré *Ugernum*; později zval se dle hradu svého *Bellum Quadrum, Bellicadrum*.

Beaucaire de Péguillon [bokér d'pegijón] François (Belcarus Peguillio), theolog a dějep. franc. (* 1514 — † 1591 nebo 1593). Byl biskupem metským (1555—1568). Účastnil se jako rázný odpůrce strany papežské koncilu tridentského. Památná řeč jeho tam proslovená vyšla tiskem (*Oratio de victoria Druidens adversus rebelles anno 1562 habita*, Brixen, 1567). Biskupství svého vzdal se pro nepokoje kalvinistické a žil potom v rodišti svém Creste v Bourbonnais, kdež i zemřel. Hl. spis jeho: *Historia gallica hoc est rerum in Gallia ab anno 1461 ad annum 1580 gestarum commentarii* (Lyon, 1625) obsahuje dějiny pouze z let 1462—1566 a přes veškeru důkladnost, svobodomyšlnost a kritičnost není prost strannictví. *Koll.*

Beauce [bós], lat. *Belsia*, vysočina střední Francie, oddělující bassin seineský od loireského, většina bývalé země Carnutů, nyní hlavní část departementu Eure-et-Loir, pak menší části dep. Seine-et-Oise, Loiret a Loir-et-Cher. Jest to rovina jednotvárná, o jejímž rozsahu udaje historické velmi se různí (700 až 7000 km²). Hlavním městem krajiny bylo Chartres, vedle něhož důležitý byly Nogent-le-Roi, Maintenon, Bonneval, Blois a j. **B.** ode dávná pověstna jest nevsední svou úrodností i zvána též »obilnicí Paříže«; ale již gallskořímský básník Fortunat, biskup poitierský († 609), vytyká, že se jí nedostává 6 věcí:

pramenů, pastvin, kamenů, ovocného stromovi, lesů a vinohradů. Obyvatelstvo, zvané **Beaucerons** [bosrōn], jest lid silný, velký, rozvážlivý, živící se orbou a chovem dobytka.

Beauclair [boklér]: 1) **B.** Paul Louis, spis. franc. (* 1735 v Ile-de-France — † 1804). Byl ředitelem školy a radou lantkrabí Hessen-Darmstattského. Vystoupil proti Rousseauovi spisem *Anticontrat social ou réfutation du Contrat social* (Haag, 1764). Plná vtipných anekdot jest jeho *Histoire de Pierre III., empereur de Russie* (Londýn, 1774). Hlavní však dílo **B.**-ovo jest *Cours de Gallicismes* (Frankfurt, 1794—96, 3 sv.); jest to kritický vokalbuláf, poukazující na odchylky grammatické, zvykem ustálené.

2) **B.** Henri, básník a románopisec franc. (* 1860 v Lisieux). Vystoupil r. 1880 jako žurnalista i básník. Nyní jest redaktorem části parlamentární v »Petit Moniteur«. Z básní jeho zasluhují zmínky *Gazettes rimées* (Paříž, 1880); *L'Eternelle chanson* (t., 1884); *Les Horizontales* (tam., 1886) a hlavně *Déliquescentes d'Adoré Floupette* (t., 1886), parodie to na poetiku školy básnické, zv. »symbolistes décadents«, kterou se živá polemika strhla i v novinách i v kruzích literárních. Mimo to napsal **B.** několik pěkných románů, z nichž jmenujeme *Ohé! l'artiste* (t., 1887).

Beaucourt [bokúr], obec ve franc. teritoriu belfortském, kant. delleském, stanice dráhy Lyonské, 18 km jiv. od Belfortu, má pastorátý luther. a baptistský, školu hodinářskou, slevárny, znamenitou výrobu hodin (2000 dělníků), elektr. lamp, hospodářských strojův i drobného zboží kovového a 4439 obyvatelů (1886).

de **Beaucourt** [bokúr] Gaston du Fresno, markýz, dějepisec franc. (* 1833 v Paříži). Od svého mládí zabývá se dějinami své vlasti v XV. stol., zvláště dobou Karla VII. Již roku 1856 vystoupil proti dějepisci Martinovi spisem *Le règne de Charles VII., d'après Henri Martin et d'après les sources contemporaines* (Pař., 1856), jímž vzbudil delší spor s Martinem. Od té doby vydával prameny dějin za Karla VII., až konečně r. 1881 počal vydávati své hlavní dílo *Histoire le Charles VII.* (posud 3 díly), jež počténno bylo cenou Akademie des Inscriptions et Belles Lettres. Od r. 1866 vydává *Revue des questions historiques* a od roku 1868 *Le Polybiblion*, revui pro všeobecnou bibliografii.

Beaufort [bofór]: 1) **B.**-en-Vallé [b. ən valé], kant. město ve franc. dep. Maine-et-Loire, arr. baugéském, v údolí Loiry a Authionu, 26 km vých. od Angersu, má obec. kolleje a 2351 obyv. (1886, obec 4627). — 2) **B.**-sur-Doron [b. sýr dorōn], též St-Maxime-de-B. [sén maksím de b.], hlav. místo kantonu ve franc. depart. savojském, arr. albertvilleském, s 516 obyv. (obec 2393); značný obchod se sýrem a dobytkem. — 3) **B.**, hl. m. kantonu ve franc. dep. jurském, arr. lons-le-saunierském, stanice lyonské dráhy. Hrad z XII. století, 1298 obyv., sýrašství, cihlářství. — 4) **B.**, dvě hrabství ve Špoj. Obcích severoamer.: v Sev.

Carolině s hlav. m. Washingtonem (1864 km² se 17474 obyv. r. 1881) a v Jižní Carolině s hl. místem t. jm. (2849 km² s 30.176 ob.).

5) **B.**, přístavní město v Sev. Carolině, nedaleko mysu Lookoutu, s 2009 obyv., sídlo hrabství Carteretského, chráněné tvrzí Macon, má dobrý přístav a čilý obchod s rybami a ústřicemi. — 6) **B.**, hlavní místo hrabství v Jižní Carolině, na ostrově Port-Royalu, 90 km zjzáp. od Charlestonu; bezpečný přístav, značný vývoz dříví, zvláště sosnového a cedrového, 2549 obyvatelů, většinou černochů.

de **Beaufort**, vévodský rod franc., potomstvo krále Jindřicha IV. a Gabriely d'Estrées, jejíž statek **B.** v Champagni povýšen byl na vévodský (1597). Z rodu toho vynikl François de Vendôme duc de **B.**, admirál franc. (* 1616 — † 1669). Byl vnuk Jindřicha IV., syn vév. Cesara de **B.**, admirála francouzského. Od mládí bojoval ve vojsku franc. Zapleten do spiknutí ze dne 5. března (1642) proti kardinálovi Richelieu unikl do Anglie. Po smrti Richelieuovův vrátil se a dobyl si příněž královny Anny Rakouské. Postavil se v čelo strany šlechtické, řečené *Importants* (důležití), jež prohlášením neplatnosti poslední vůle krále Ludvíka XIII. zbavila Mazarina vládařství v říši. **B.** usiloval dokonce o bezživoti jeho, ale pokus se nezdařil, a **B.** uvržen do bastilly (1643). R. 1648 podařilo se mu uprchnouti z vězení, i přichýlil se ke straně Fronde, nepřátelské Mazarinovi. Hleděl získati si přiznání lidu pařížského a podařilo se mu to tou měrou, že dán mu název krále tržnic (*le roi des Halles*). Proti Mazarinovi vracejícímu se do Francie bojoval v bitvách u Bléneau a předměstí St. Antoine (1652). Téhož roku zabil v souboji vévodu de Némours, svého svaka. Byl vyňat z amnestie prohlášené toho roku a zástupčen. R. 1658 přijat na milost, stal se zástupcem intendanta námofnictví, pak admirálem. V letech 1664 až 1665 vedl několik výprav proti korsardům alžírským, r. 1666 velel loďstvu franc. proti Angličanům a r. 1669 vyslán byl na pomoc Benátčanům na Krétu proti Turkům a při výpadu padl. Tělo jeho nebylo nalezeno, z čehož domnívají se někteří, že byl z rozkazu vlády franc. tajně zatčen a do smrti vězněn (muž se železnou maskou).

Beaufort [bófor]: 1) **B.** Henry, kardinál a státník angl. (* kol. 1370 na zámku Beaufortském ve Francii — † 1447 ve Winchesteru). Stal se r. 1398 biskupem v Lincolnu a r. 1404 ve Winchesteru. Byl několikrátý lordem kancléřem a pronásledoval krutě lollardy. R. 1417 podporoval na sněmě kostnickém volbu papeže Martina V., jenž jej jmenoval kardinálem a legátem v Německu, aby řídil křižáckou výpravu proti husitům. Po nezdařeně výpravě pohnul **B.** krále Jindřicha V. k válce s Francií uživ k tomu peněz určených k oné výpravě. **B.** byl předsedou soudu, jímž odsouzena Johanna d'Arc, a korunoval v chrámě Notre-damském mladého Jindřicha VI. Připisuje se mu zavraždění vévody Humfrida Gloucesterského, jemuž byl úhlavním nepřitelem.

2) **B. Edmund**, earl of Dorset, duke of Somerset, connetable angl. (* kol 1405 — † 1455). Velel od r. 1431 oddílu vojska angl. ve Francii a po skvělé výpravě v Anjou celé armádě anglické, ztratil však až na Calais a Guines všechny državy angl. ve Francii. Po nezdařeném pokusu o Gascogne (1453) byl obviněn od Richarda vév. z Yorku z velezrády (1454). Přizeň krále Jindřicha VI. zachránila ho, ale již v únoru r. 1455, na počátku války obou Růží, padl **B.** v bitvě u sv. Albana. Synem jeho **Edmundem**, státním po bitvě u Tewkesbury (1471), vyměřila přímá linie **B.-Somerset**. Titulu vévod z **B.-u** nabylo však zase potomstvo vnuka jeho z levého boku, a patří nyní rodině Somerset.

3) **de B. Louis**, dějepisec franc. († 1795 v Maastrichtě). Byl vychovatelem prince Hesen-Homburského a členem Král. společnosti londýnské. Spisem *Dissertation sur l'incertitude des cinq premiers siècles de la République romaine* (Utrecht, 1738) podvrátil obecně tehdy podání dějin římských, první příložív k nim methodické, kritické měřítka; vytkl nedostatky autority dokladův užívaných pro prvních pět století dějin římských a nejistotu chronologie. O rekonstrukci dějin těch pokusil se velice svědomitě ve spisu: *Histoire de la République romaine ou Plan de l'ancien gouvernement de Rome* (Haag, 1766, 2 sv., Bern, 5 sv., Paříž, 1767, 6 sv.), odkudž Niebuhr přejal mnoho náhledů. Další spis: *Histoire de Germanicus César* (Lejda, 1741).

4) **B. Francis**, kontreadmirál a hydrograf angl. (* 1774 — † 1857). Pobyv za bojů s piráty na již. pobř. Malé Asie (1811—12) vydal (1817) o něm důkladný spis archaeologický s mapami: *Karamania or a brief description of the south coast of Asia-Minor and of the remains of antiquity*. Byl výborným pracovníkem v oboru vodopisu a pilným zkoumatelem větrů. — Od něho pochází Beaufortova stupnice (v. t.).

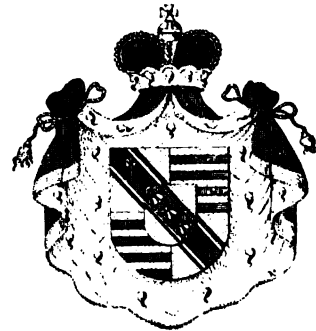
5) **de B. Henry Ernest Grout**, chevalier, francouzský cestovatel po Africe (* 1798 v Aubevoye v dep. Eure — † 1825 v Bakelu v Senegambii), vstoupil r. 1812 do námořního vojska a strávil několik let v Orientě poslán byl r. 1819 do Senegambie, aby odtud pokračoval v epochálních výzkumech Mungo-Parkových. Vydal se tedy na střední tok Senegalu a prodlév dvě léta v Bakelu prozkoumal zevrubně okolí jeho. Roku 1824 po návratu z Francie odebral se na jih k řece Gambii, prozkoumal území podél jejího toku, načež z Bakelu procestoval krajinu Bondu, plavil se vzhůru po řece Faleme a pronikl do Kaárty, objevil r. 1825 Feluské a Gvinaské slapy Senegalu, načež procestoval kraj Bambuk, kdež našel zlatonosná ložiska. Vrátil se odtud do Bakelu podlehl tam za nedlouho zimnici. O cestách svých zůstavil **B.** pouze několik zpráv, zaslaných zeměpisné společnosti pařížské, která je uveřejnila ve svém »Bulletinu«; z nich mají zejména pozorování astronomická a geologická dosud značnou cenu.

Beaufortova stupnice k posuzování síly větru po námořníky, ustanovená roku

1805, jest 12dílná. Dle této stupnice označuje se 0 bezvětří, 1—3 vítr slabý, 4 vítr mírný, 5 vítr čerstvý, 6—7 vítr silný, 8 vítr prudký, 9—11 vichřice, 12 orkán. Na pevnině, nad níž věje vítr mnohem slaběji než nad mořem, užívá se zhusta k určování jeho síly stupnice 6dílné tím způsobem, že se označuje 0 bezvětří, 1 vítr slabý, 2 vítr mírný, 3 vítr čerstvý, 4 vítr silný, 5 vichřice, 6 orkán. *Ag.*

Beaufortaké vrstvy značí v jihoafrické geologii střední oddělení t. zv. soustavy karů, která počíná zvláštním nánosem šterku a balvanů, původu, jak se nyní za to má, glaciálního, a jež reprezentuje dobu od svrchního útvaru uhelného do útvaru jurského svrchního. **B. v.**, tak zvané od města Beaufort-West v Kapsku, kde jsou dobře vyvinuty a kde zkameněliny chovají, odpovídají, jak se podobá, době triasové a obsahují zbytky zvířecí a rostlinné. Mezi oněmi jsou některé zbytky měkkýšů, ryb (*Palaemoniscus*, *Hypteris*), ale hlavně reptilií, mezi nimiž hlavně rod *Dicynodon* (ještě s mohutnými tesáky) jest četně zastoupen; v nejnovější době popsal prof. Seeley také zbytek ssavce, jež nazval *Theriodesmus phylarchus*. Z rostlin jsou známy zbytky *Equisetacei* (neurčité), hlavně listy rodu *Glossopteris* (několik druhů) a zvláštní rod *Rubidgea*. V celku odpovídají tyto vrstvy pásmu damudapančetskému soust. gondvánské v Indii. Také v Natálu jsou zastoupeny, kde obsahují také uhlí. *Fl.*

de Beaufort-Spontin [bofór-spontin], hraběcí a vévod. rod belg.-rakouský, odvozuje původ svůj od Waltera, syna Godefroy, knížete

Č. 490. Znak knížat Beaufort-Spontinů.

ardenského, jemuž cis. Jindřich V. udělil hrabství Beaufort v Namursku. Ve stol. XIII. odštěpil se od ostatních tří větví: **B.-Gones**, **B.-Fallais** a **B.-Celles**. R. 1746 potvrzen byl Karlovi Albrechtovi de **B.-S.** od říše Římsko-německé titul

hraběcí a přiznán titul markýzský s důstojenstvím knížecím. Friedrich August de **B.-S.** (* 1751 — † 1817) povýšen byl 2. pros. 1782 od cis. Josefa II. na vévodu. R. 1814 byl jmenován gener. guvernérem v Nizozemí, ale brzy vzdal se toho úřadu. Hlavou rodu toho jest Friedrich vévoda de **B.-S.** (* 1843), syn vévody Alfréda (* 1816 — † 1888), dědičný člen panské sněmovny, stoupenec strany ústavověrné. Drží v Čechách panství Bečovské a Toužimské. Ve znaku (vyobr. č. 490.) jest štít křížem rozdělený, jehož horní pravé a dolní levé pole jest zlaté, druhá dvě pole rovněž zlatá mají 4 červené pásy. Přes celý

štit jde červený kůl na pokos s dvěma užšími zlatými proužky. Nad kůlem jest štítek zlatý rozkrojený červeným kůlem na pokos, v němž 3 mouchy. Nad štítem koruna císařská; plášť hranostajový. *Koll.*

Beaugency [bóžánsí], hl. místo kantonu ve franc. dep. loiretském, arr. orléanském, na f. Loife, stan. dráhy orléanské, má 3765 obyv. (1886, obec 4544) provozujících hrncířství, cihlářství, koželužství, lihovarství, octářství a obchod s obilím, vínem a kořalkou. U **B.** (lat. *Baigentiacum*) přešla v listopadu r. 1870 loirská armáda franc. na pravý břeh Loiry, načež Němci musili opustit Orléans; v provincii t. r. (7—10.) zde gen. Chanzy s druhou loirskou armádou statečně odporoval velkovévodovi meklenburskému.

Beauharnais [bóárné]: 1) de **B. Fanny**, jmenovala se Marie Anna Františka Mouchardová (* 1738 v Paříži); otec její byl výběřčím daní v Champagni. Vstoupila r. 1753 v manželství s námořním důstojníkem hrabětem de **B.**, ale odloučila se od něho brzo a žila od té doby v Paříži zaměstnávajíc se pracemi literárními. Vynikla jakožto spisovatelka pode jménem **Fanny** hlavně dšlem svým *Lettres de Stéphanie* (1778, 3 sv.). Zemř. v Paříži r. 1813. Syn její

2) **B. Claude**, hrabě (* 1756), stal se důstojníkem ve stráží Ludvíka XVI., a když byli svoláni stavové generální, byl poslancem stavu šlechtického. Přečkával hrůzy revoluce jmenován byl od Napoleona po zařizení císařství senátorem a r. 1810 čestným rytířem císařovny Marie Ludoviky. Když obnoveno bylo panství bourbonské, stal se pairem a podržel hodnost tuto i později, poněvadž nepřijal od Napoleona po jeho návratu z Elby žádného úřadu. Zemř. v Paříži r. 1819. **Claude B.** byl dvakrát ženat. Z prvního manželství s hraběnkou Marnézií pochází dcera jeho

3) **B. Stephanie Louise Adrienne** Napoleone (* 1789), byla r. 1806 od císaře Napoleona adoptována a za *fille de France* (dceru francouzskou) prohlášena. Od té doby měla titul cís. Výsost. Ještě téhož roku provdala se za Karla Ludvíka Bedřicha, dědičného prince badenského, jenž r. 1811 vstoupil na velkovévodský stolec badenský. R. 1818 ovdověla, načež sídlila na zámku Manheimském. Zemřela r. 1860.

4) de **B. François**, marquis (* 12. srpna 1756 v La Rochelli). Jsa smýšlení přísně konservativního zastával se jakožto zástupce šlechty při stavech generálních všech zastaralých řádův, a když stav třetí prohlásil se za shromáždění národní, protestoval **B.** mezi jinými proti všem jeho snesením. Když plán jeho, jež s některými šlechtici zosnoval, aby král Ludvík XVI. s rodinou svou mohl opustit Paříž, se nezdařil, opustil Francii a vstoupil do vojska prince Condé, kde obdržel místo generál-majora. Po státním převratu 18. brumairu 1799 opíraje se o přibuzenské svazky své psal Napoleonu Bonapartovi list, v němž více odvážně než rozvážně mu radil, aby dovršil slávu svou a vrátil Bourbonům otcovský

trůn jejich. Když Napoleon stal se císařem a hvězda Bourbonů, zdálo se, že na vždy zapadla, nerozpakoval se od Napoleona přijmouti vyslanecké místo nejprve při dvoře etrurském a později při dvoře madriidském. Zde zapomněl se nad postavením svým do té míry, že zapředl se s korunním princem, později králem Ferdinandem VI., do piklů proti Godoyovi, knížeti míru, nezpůsobil však nic jiného, než že byl místa svého zbaven a na statek svůj v Sologni vyobcován. Teprv po pádu císařství Napoleonova vrátil se do Paříže, načež od Ludvíka XVIII. jmenován byl pairem; zemřel v Paříži r. 1846.

5) de **B. Alexandre vicomte**, bratr před. Nar. r. 1760 na ostrově Martinique, kde vstoupil ve služby vojenské. Zde pojal za manželku Josefínu Tascherovou de la Pagerie, která později stala se chotí císaře Napoleona. Ve válce za svobodu Spoj. Obcí severoamer. bojoval pod generály Rochambeauem a Lafayetteem proti Angličanům a poznav důležitost svobodomyšlných zásad v životě veřejném přilnul k nim se vši vroucností duše své. Když vypukla revoluce francouzská, poslán byl od šlechty bloiské za jejího zástupce do stavů generálních. Hned od samého počátku byl pro spojení se stavem třetím, a když většina šlechty tomu odpírala, byl mezi prvými, kteří přešli ke stavu třetímu. V památné na vždy noci ze 4—5. srpna hlasoval pro zrušení všech feudálních závazkův a pro rovnost všech občanů v životě veřejném. Když v Nancy vypukly vojenské nepokoje, které od generála Bouillé krvavě byly potrestány, **B.**, muž pořádku a kázně vojenské, horlivě ujmál se Bouilléa proti živlům výstředním, nic nedbaje toho, že oblíbenost jeho v nižších vrstvách vezme škodu. Po útěku králové byl mezi těmi, kteří postavili se na odpor živlům republikánským, a přispěl nemálo k tomu, že shromáždění národní neucinilo náležitou ukvapených. Až do měsíce srpna r. 1791 byl členem národního shromáždění, za jehož předsedu dvakrát byl zvolen, načež odebral se k severní armádě, kde domníval se, že vlasti své bude moci prokázati platné služby. Když vypukla válka, bojoval pod Custinem u Soissons, za doby hrůzy byl vrchním velitelem armády rýnské, ale vzdal se místa svého, poněvadž nesouhlasil s nálezem konventu, aby šlechta z vojska byla vyloučena. Tím stal se podezřelým i vyobcován jest na svůj statek ve Ferté-Imbault. Poněvadž nepřítel jeho roztrušovali o něm pověsti, že liknavostí svou zavinil ztrátu Mohuče, povolán jest před revoluční tribunál do Paříže, aby se zodpovídal. Hájil se kladně a důstojně, nicméně jest odsouzen a 23. července 1793 popraven. S manželkou svou Josefínou Tascherovou měl dvě dítky, Eugena a Hortensii.

6) **B. Eugen** byl za prvního císařství jmenován místokrálem italským a po pádu jeho stal se vévodou z Leuchtenberka (v. t.).

7) **B. Hortense** proti vůli své provdána byla za bratra Napoleonova Ludvíka Bonaparte, jenž stal se králem holandským. *K/f.*

de Beauchamp [bóšân] Alphonse, francouzský historik a publicista (* 1767 v Monaku — † 1832 v Paříži). Sloužil ve vojsku franc. a sardinském; odepřev však účastniti se tažení proti Francii byl uvězněn a vrátil se do Francie teprve r. 1793, načež byl zaměstnán ve výboru pro veřejnou bezpečnost a ve službách policie. Zde také sesbíral látku ke hlavní své práci *Histoire de la Vendée et des Chouans* (Paříž, 1806, 3 sv., 4 vyd. 1820). Význam odhalení, jež zde činí, zmenšen jest však podezřelým jich původem. Ostatně 3. vyd. bylo pro královský směr knihy zabaveno z nařízením Fouchéova a B. vypuzen z Paříže. Vrátil se působil pro věc Bourbonů v různých časopisech. Mimo uvedený spis máme od něho: *Histoire de la conquête et des révolutions du Pérou* (t., 1807, 2 sv.); *Histoire du Brésil* (t., 1815, 3 sv.); *Vie de Louis XVIII.* (t., 1825, 2 sv.) a j.

de Beauchamps [bóšân] Pierre François Godard, spisovatel franc. (* 1689 v Paříži — † 1761 t.). Napsal: *Recherches sur les théâtres de France depuis 1161 jusqu'à présent* (Paříž, 1735, 3 díly) a *Bibliothèque des théâtres*, alfabertický seznam dramát i oper s udáním doby, kdy byly provedeny, a s anekdotami o skladatelích a hercích (t., 1746). *Dy.*

Beaujou [bóžó], hl. místo kantonu ve franc. dep. rhóneském, arr. villefrancheském, v údolí Ardiéry a na pobočce lyonské dráhy, bývalé hl. město krajiny Beaujolais (v. t.), má chrám sv. Mikuláše z XII. stol., zříceniny zámku hrabat Beaujeuských, pšadelny, papírny, průmysl kloboučnický a plátenický a obchod s dobrým vínem beaujolaiským, obilím, kožemi a dobytkem; 2496 obyv. (obec 3418).

Beaujolais [bóžolé], hornatá, vinorodá krajina franc. v býv. prov. Lyonnaise, mezi Loirou a Saónou, s městy Beaujeu, Villefranche a Belleville, nynější arrond. villefrancheský v depart. Loire a roanneský v depart. Rhône. Červené víno z této krajiny požívá slavného jména. Hrabství B., kde dlouho neodvisle vládli mocný rod hrabat z Beaujeu, přišlo r. 1531 ku koruně franc., později patřilo vévodům Orléanským, z nichž posledním jeho držitelem byl pověstný Filip-Egalité.

Beaujour [bóžúr] Louis Philippe, baron (* 1765 v Provinci — † 1836). Byl politik a diplomat obratný, ale proslavil se hlavně tím, že založil (při akademii franc. v Paříži) a při universitě marseilleské) dvě stipendia na odměny za nejlepší práce z oboru nauk morálních, politických a obchodních. Tím dán podnět k sepsání slušné řady prací, pojednávajících zejména o vzdělání a výchově lidu; tak na př. r. 1856 napsal Guizot pojednání »O působení rodiny ve výchovu«.

Beaulieu [bólié], jméno mnoha míst ve Francii, z nichž důležitější jsou: 1) B. (*Bellus Locus*), město dříve důležité a opevněné v dep. Loiret, arr. gienském, kant. châtillonském, má 2637 obyv. (1886), románský chrám a dobrá vína. — 2) B.-sur-Dordogne [b. syr dor-doň], neprávě též B.-sur-Ménoire [b. syr menoár], hl. město kantonu v dep. Corrèze,

arr. briveském, nad Dordognou. Visutý most 200 m dlouhý, olovené doly, značné nožířství, 2454 obyv. Zdejší býv. opatský chrám s pověstnou měděnou sochou zv. *Vierge de B.* náleží k nejzajímavějším románským budovám Francie. Klášter založil Raoul Burgundský na památku svého vítězství nad Normany na tomto místě. Odtud za váleku hugenotských vydán pacifikační edikt v květnu 1576.

Beaulieu: 1) de B. Sébastien de Pontault, sieur († 1674), první inženýr krále Ludvíka XIV., tvůrce vojenské topografie za panování tohoto mocnáře. Provázaje armádu zdělával plány bitev a obkláání; dílo jeho *Les glorieuses conquêtes de Louis le Grand, où sont représentés les cartes, profils, places, plans des villes avec leurs attaques etc.* (Paříž, 1676—94) vztahuje se ke všem válečným operacím od bitvy rocroyké r. 1643 až po dobytí Namuru r. 1692. Dílo dokončeno péčí a nákladem jeho neteře. *Šln.*

2) B. Jacques, obyčejně Frère Jacques zvaný, franc. chirurg (* 1651 v Etendonu — † 1719). Nemaje ani dvacet let přidružil se k potulnému italskému kamenofezci Paulonimu, jehož přísluhovatelem pak byl asi osm neb deset let. Později vykonal slib feholní a jakožto »bratr Jakub« cestoval po krajích vykonáváje kamenofez a veškerou vnučenou mzdu rozdávaje chorým a chudým. Operaci svou, fez postranní (*sectio lateralis*), vykonával nejprve po zavedení cviky; později teprve na radu Duverneyovu užil vodiče žlábkového. Nástroje jeho byly namnoze hrubé, a ježto B. neznal pitevných poměrů těla, byly výsledky první doby jeho působení nepřilíh skvělé. Z 65 operovaných v pařížském Hôtel Dieu bylo jen 19 uzdraveno. Proto byl nucen z Paříže odejít a provozovati umění své jinde. Vrátil se později do Versaill, měl výsledky lepší. Ale pro nezdar operace na maršálku de Lorges opět odešel, díel pak v Hollandu a poslední dny života prožil v Besançonu. Sám tvrdí, že s dobrým výsledkem vykonal 4300 kamenofezů. *Peč.*

3) B. Jan Petr, svobodný pán, rak. generál (* 1725 v Namuru — † 1819 v Linci), vstoupil r. 1743 do císařského vojska a jsa pobočníkem maršálka Dauna vyznamenal se v sedmileté válce v bitvách u Kolína, před Svidnicí, u Vratislavi, Maxen a j., tak že roku 1760 vyznamenán řádem Marie Terezie. V Nizozemsku, kamž r. 1768 v hodnosti plukovníka byl přesazen, měl vedlé generálů Benders a Latoura vynikající účastenství při potlačení belgických bouří; když r. 1792 vypukla válka s Francií, obdržel B. velení nad oddílem rakouské armády v Nizozemí, zvítězil nad franc. generálem Bironem u Jemappes a Quiévrainu, začež obdržel velkokříž řádu Marie Terezie; po nešťastné bitvě u Jemappes kryl ústup vojska císa., r. 1793 odrazil útok Houchardův u Neederbachu a vynikl v bitvě u Fleurus. Roku 1796 obdržel vrchní velení nad vojskem v Itálii, ale byl od generála Bonaparta rychle za sebou poražen v bitvách u Montenotte, Dega, Millesima, Mondovi, a nedovedl Francouzům

zabránit ani přechodu přes Addu poražen byv u Lodi. Osadiv tedy řádně Mantovu ustoupil do Tyrolska, a odevzdav tam velení Wurmserovi uchýlil se v soukromí na svůj statek u Lince.

4) **B. Marie Désiré**, vlastně rodinným jménem **Martin**, hudební skladatel franc. (* 1791 v Paříži — † 1863 v Niortě). Jsa žákem Méhulovým obdržel r. 1810 první státní cenu za svou kantátu. Téhož roku uchýlil se do Niortu, kde setrval až do své smrti. Založil Association musicale de l'Ouest, filharmonickou společnost, která pořádala veliké produkce v Niortě, Poitiersu, Angoulému, Rochefortě a j., a stal se tak apoštolem hudby ve střední části západ. Francie. Založiv též Société de chant classique v Paříži odkázal oběma těmto spolkům celé své jmění 100.000 fr. Z jeho skladeb zvláště vyniká requiem věnované památce Méhulové, některé mše, kantáty, oratoria a skladby pro housle. Složil též dvě opery (*Anacréon a Philadelphie*) a sepsal: *Du rythme* (Niort, 1852); *Mémoire sur ce qui reste de la musique de l'ancienne Grèce dans les premiers chants de l'Eglise* (t. 1852); *Mémoire sur le caractère que doit avoir la musique d'église* (Paříž, 1858); *Mémoire sur quelques airs nationaux* (Niort, 1858); *Mémoire sur l'origine de la musique* (Paříž, 1859). *Dy.*

de **Beaumanoir** [bómánoar]: 1) **B. Philippe**, franc. básník a právník (* kol. 1250, † 1296), pocházel z bretoňské rodiny de Reminů, žil od r. 1261—1265 v Anglii jako panoš Simona z Leicestru. Byl na to ve službách Roberta z Clermontu, syna Ludvíka IX., jako bailli clermontský a pak ve službách královských. R. 1289 vyslán Filipem Krásným do Říma k papeži. R. 1292 byl baillim tournainakým a od r. 1293—96 senilským sídle v Moncelu. Sepsal asi 20.000 veršů, zvl. romány *La Manekine* a *Jehan et Blonde*, pak *Salut d'amour*. V létech 1279—83 sepsal známé *Coutumes de Beauvaisis*, nejdůležitější pramen středověkého práva franc. (vyd. Beugnot 1842, 2 sv.). Obsahuje nejen právo beauvaisiské, nýbrž základy soukr. práva franc., seřazené dle různých pramenů, zvl. dle práva obyčejového pořádkem Digest; sepsán je nářečím pikardským.

2) de **B. Jean**, maršál bretoňský, proslavil se obranou zámku Josselinu proti Angličanům (1351), při čemž uspořádal zápas 30 Bretonců se 30 Angličany. V boji zvítězili Bretonci, anglický vůdce Bemborough padl, **B.** pak těžce byl zraněn a když trápen žízni, prosil o vodu, řekl mu jeden z bojovníků: »Napij se své krve, **B.-e.** žízeň tě přejde.« — Synem jeho Janem de **B.** († 1385), který zprvu bojoval pod Guesclinem, ale pak opustil stranu francouzskou a byl vůdcem ligy bretoňské proti králi francouzskému, vymřela přímá větev rodu de **B.** Panství Beaumanoir přešlo na větev du Besso, jejíž člen Jean nabyt sňatkem panství Lavardin; potomci jeho užívali jména markýzů de Lavardin. *Koll.*

de **Beaumarchais** [bómarsé] Pierre Augustin Caron, slavný spisovatel franc.

(* 1732 v Paříži — † 1799). Při téžavé a výbojně povaze dostalo se mu velmi chatrných základů všeobecného vzdělání; byl pro různé kousky vzat z koleje již v 13tém roce věku svého a přidržel k řemeslu otcovu, k hodinářství. Na nezbedné dětství následovalo bujně mládí, avšak ve víru rozkoše, plánu k únosům dívek, v pitkách a toulání měl duchaplný **B.** dost času učiniti v řemesle svém znamenitý vynález, který si však jeho patron přivlastnil. **B.** nedal si to ovšem líbiti a žaloval svého pána. Povstal z toho dlouhý spor, který ukončen byl rozhodnutím akademie dne 23. ún. 1754 ve prospěch **B.-ův.** Tímto šťastným výsledkem obrácena pozornost dvorních kruhů na **B.-a** i dostalo se mu vznešené klientely, mezi níž patřila i Pompadourka, pro kterou konstruoval **B.** hodinky v prstenu, jdoucí 30 hodin. Uhlazený jeho zevnějšek, dvorné chování, takt a duchaplnost učinily jej při dvoře velmi oblíbeným, tak že brzy se vzdal řemesla a vstoupil docela v dvorské služby stav se 9. října 1755 kontrolorem královského paláce, sklepa i kuchyně, koupiv úřad tento od jakéhos Franqueta, který brzy na to zemřel. **B.** vzal si na to 22. list. 1756 vdovu jeho za manželku a rok později zaměnil své jméno dle panující módy přijav predikát de **B.** R. 1761 koupil za 85.000 franků úřad sekretáře královského domu. 29. září 1757 ztratil první svou choť, čímž upadl do finanční tísně. Jelikož dobře zpíval, na flétnu i harfu hrál (byl i vynálezcem v tomto oboru zlepšiv pedál na harfě), stal se brzy přes četné intriky nepřátel učitelem dech královských a pořadatelem dvorních koncertův a zábav, v čemž vytrval až do r. 1760. Zcela pod vlivem teorii Diderotových napsal své první drama *Eugénie*, které však nepotkalo se s úspěchem. R. 1768 oženil se podruhé a bohatě, avšak i druhá choť jeho zemřela již za dvě léta a i jediný jeho hoch. Když zemřel jeho příznivec, bankéř du Verney, měl **B.** dědití 15.000 franků. Dědic du Verneyův, hrabě de la Blache zdráhal se dědictví vyplatiti, **B.** žaloval a dal tím podnět ke skandálnímu procesu, který stal se v předvečer revoluce tím památným, jelikož odhalil všecku bídu a podplatnost franc. soudnictví ostře a bezohledně. **B.** byl v první instanci odsouzen. Hledaje marně spravedlnosti sáhl k choulostivé zbraní, k pamfletu, vydav memoiry své (*Mémoires du sieur B. par lui même*), jejichž úspěch byl ohromný. Zakročením Ludvíka XVI. ukončen byl spor úplným vítězstvím **B.-ovým**; rozsudek první instance byl zrušen a **B.** plně rehabilitován. Přes to byl poznovu vyšetřován pro soubor s vévodou de Chaulnes, ano i uvězněn a to ve chvíli, kdy stál v zenithu své spisovatelské slávy. Po nešťastném výsledku druhého kusu svého *Les deux amis, ou le négociant de Lyon* opustil **B.** theorie Diderotovy a našel si vlastní cestu, hovičí ve všem jeho bohatě individualitě. Obrat tento naznačen hrou »Lazebník Sevillský« (*Le barbier de Séville*) a dovršen byl druhou komedií »Svatba Figarova« (*La folle journée, ou le mariage de Figaro*). Úspěch Lazebníka do-

stavil se teprve po přepracování hry z pěti aktů na čtyři. Intriky a nepřátelství prodlužovaly dlouho provedení »Svatby Figarovy«, která pouze na privátním divadle hraběte Vaudreuil směla býti sehrána. První veřejné představení klassické veselohry bylo v Paříži dne 27. dub. 1784. Úspěch byl nevidaný, kus hrán víc než 100krát za sebou; **B.** stal se nejpoblárnějším člověkem ve Francii. Úspěch této komédie byl zároveň vrcholem slávy **B.**-ovy. Odtud začala hvězda jeho blednouti, a to hlavně vlivem Mirabeaua, který veřejně jej vinil z hamiznosti a hrabivosti. Zapleten v nové processy, jež vlastní neopatrnosti vznítíl, hlavně s elsaským bankétem Kornmanem, poznal **B.** nestálost a vrtkavost Štěstýny v míře vrchovaté. Jeho nové memoiry, uveřejněné v příčině processu tohoto, byly již daleko slabší prvňích, k tomu jeho nepřátelé rozšířovali o něm pověsti a klepů nejdivnějších obviňující jej i z usmrčení obou manželék. Byl poznovu uvězněn, znova propuštěn, konečně process vyhrál, ale sláva jeho a popularnost byly v úpadku. Zatím přišla revoluce, a **B.** zalekl se jí sám nejvíce, ačkoliv nebyl z posledních, kteří jí připravovali. Do této doby spadá jeho poslední hra *La mère coupable*, pokračování »Svatby Figarovy«, larmoyantní činohra, která v uměleckém vzhledě daleko zůstává za prvňimi jeho komédiemi. Roku 1792 zapletl se koupí pušek pro stát v Hollandsku v nemilé jednání s výborem republiky, byl znovu jat a vězněn a prchl do Londýna, kde s bídou zápasil. Po návratu svém vydal třetí řadu svých Pamětí *Mémoires, ou mes six époques* (1793), které však jsou daleko slabší prvňích. Znovu pronásledován prchl do Hamburku. Roku 1796 se vrátil i finančně zničen. Vydání spisů Voltairových se mu nevyplatilo a fantastické podniky s vlastním loďstvem, s vodní otázkou Paříže, vyráběním papíru a jiné finanční spekulace neměly též valných pozitivních výsledků. Ohluchlý zemřel **B.** r. 1799 raněn byv mrtvicí. — Mimo uvedené memoiry a hry divadelní, k nimž dlužno přičísti i bizarrní operní text *Tarare*, psal **B.** ještě různé politické pamflety a pojednání o anglických koloniích a jiných časových otázkách. **B.** byl hlava geniální, který více divinací uhodil a ocenil soudobé poměry a rozpoutal nevěda sám valně o tom kankan komické Musy své na pokrají krateru revolučního. Nedostatečné vzdělání školní nahrazoval přirozeným vtípem a důmyslem, ač nedovedl vždy případně mezery ty překlenouti. Jako v životě, tak i ve spisech a hlavně na divadle pomáhá mu jeho vtíp přes nejedno úskali. Obě klassické veselohry jeho, praví to »bouřliváčekové revoluce«, neztratí nikdy na ceně, nebo tolik ducha, vtípu, výmluvnosti a ohně pohromadě tak hned se nenajde v dílech poměrně krátkých. To a historická perspektiva dodávají oběma hrám Lazebníku i Svatbě Figarově významu světového, daleko nad úzký obzor doby a poměrů se povznášejícího, kdežto memoiry jeho při veškeré zajímavosti a pikantnosti přece mají význam jen kulturní a lokální. Náležel

dílo o **B.**-ovi napsal Louis de Loménie (**B.** et son temps ve 2 dílech, Paříž, 1873), který též vydal u Lévyho r. 1880 výběr jeho divadel. Mimo to psali o něm ještě Sainte Beuve, který vydal poznovu jeho memoiry; Huot a jiní. Díla jeho vydána souborně od Molanda (1874) a Fourniera (1875), divadla zvlášť od d'Heylliho a Marescota (1868—72) a od St. Marc-Girardina (1861). Figarovu svatbu přeložil do češ. Stankovský, i hrána byla s velikým úspěchem na Nár. divadle. Světoznámými staly se veselohry **B.**-ovy operním spracováním: Svatba Figarova Mozartem (libretista da Ponte), »Lazebník sevillský« Rossinim. **B.** byl i skladatelem písní, z nichž jedna, *Coeurs sensibles*, byla své doby v Paříži populární. Archiv divadla Comédie française chová rukopis písní jeho, k nimž slova i hudbu sepsal. Jeho výrocky o hudbě v dílech jeho rozptýlené svědčí, že i v tomto směru dobu svou znamenitě předstihl. — *cký. Dý.*

Beaumaris [bómeris], přímořské a hlavní město angl. ostrova Anglesea v sev. Walesu, v malebné zátoce Beaumariské, 5 km od Bangoru, oblíbené lázeň. místo, vyváží měď, břídlíci. mramor a t. d. a má 2241 ob. (1881). Trosky hradu, jež vystavěl (1295) Eduard I.

Beaumelle [bómel] viz Labcaumelle.

Beaumes-de-Veniz [bóm de vni], hl. m. kantonu ve franc. dep. vaucluserském, arr. orangeském, 25 km sv. od Avignonu, má minerální prameny chlórnaté, sirtaté a železité, lázeňský ústav, zříceniny zámku, výb. víno muškátové a 682 obyv. (1886, obec 1502).

Beaumesnil [bómníl], hl. m. kantonu v dep. Eure, arr. bernayském, s 548 ob. (1886), má překrásný zámek z l. 1633—40.

Beaumier [bomjé] Auguste (* 1825 — † 1876), franc. konsul v Mogadoru a znatel Marockého území. Jako dragoman v Túnisu přeložil arabské dílo *Rudh el Kartas*, letopisy pěti století dějin marockých. R. 1867 spracoval popis Marokka pro výstavu pařížskou, jež vyšel také v časop. pař. zeměp. spol. (*Le Maroc*, v »Bulletinu«, sv. XIV.). Tam uveřejnil též *Excursion de Mogador à Saffy* (t., sv. XV.); *Itinéraire de Mogador à Maroc et de Maroc à Saffy* (t., sv. XVI.); *Récit du premier établissement des Israélites à Timbuctou* (t., sv. XIX.); *Le choléra au Maroc, sa marche au Sahara jusqu'au Sénégal, en 1868* (t., 6. série I., III.), jakož i několik map.

Beau monde [bó mōnd], franc., krásný svět, t. vzácná, vznešená společnost.

Beaumont [bómōn], jméno mnoha míst francouzských, z nichž jsou důležitější: 1) **B.**-de Lomagne [b. de lomāň], býv. hl. město krajiny Lomagne, nyní hl. místo kantonu v dep. Tarn-et-Garonne, arr. castelsarrasinském, nad ř. Gimonou, má opevněný chrám ze XIV. stol. a 3263 obyv. (1886, obec 4199). Město velmi průmyslné, s továrnami na majolík, klobouky, plátno a biče, pšádelinou, žel. hamry, cihlárny, barvírnami a j. Cílý obchod s obilím. Hippická společnost pořádá zde časté dostihy. — 2) **B.**-du Perigord [b. dy perigór], hl. m. kant. v dep. dordogne.

ském, arr. bergerackém, nad Couzou; velká výroba mlýnských kamenů, min. voda, cenné víno, 879 obyv. (obec 1728). — 3) **B.-en-Argonne** [b. ân argòn], ves v dep. ardeneském, arr. sedánském, kant. mouzonském, nedaleko Mosy; mlýny, pivovary, výroba dřevěnků, 1145 obyv. Býval někdy městem se zvláštním svobodným zřízením (*Loi de B.*, později *Arche de B.*), jímž se pak spravovalo mnoho měst franc.; za Frondy velmi utrpěl trojným krutým obležením, ku konci XVII. stol. opevnění zbaven, i nastal jeho úpadek. Roku 1870 dne 30. srp. svedena u **B.-u** bitva mezi generálem Faillym, velitelem sboru armády Mac-Mahonovy, a princem saským Albertem, jenž překvapiv zde Francouze v postavení nekrytém způsobil jim ztrátu 4000 mužů, 42 děl a všeho materiálu válečného. Tím Mac-Mahonovi nemožným učiněno spojití se s Bazai-nem. — 4) **B.-en-Auge** [b. ân óž], ves v dep. Calvados, arr. a kantonu pont-l'évêqueském, rodiště astronoma P. Laplacea, jemuž zde zřízen pomník; 325 obyv. (obec 715), velké trhy na dobytek. — 5) **B.-le-Roger** [b. le rozé], hl. m. kantonu v dep. eureském, arr. bernayském, stanice záp. dr. (Paříž-Caën), v údolí Rilly, má bohatě zdobený chrám sv. Mikuláše ze XIV. a XV. stol., koželužny, olejny, sklárnu, bělidla, přádelnu, vápenné pece, okolí velmi úrodné a proto velké trhy obilní a 1290 ob. (obec 1909). — 6) **B.-sur-Oise** [b. syr óáz], městečko v dep. Seine-et-Oise, arr. pontoiském, arr. isle-d'adamském, na l. bř. Oisy a na sev. dráze, má pozoruhodný velký chrám z XII. stol. r. 1869 obnovený, kamenný most rovněž z XII. stol. a 2930 obyv., zabývající se výrobou perleťových knoflíků, hřebců, kaučuku, prýmkáfského a skleněného zboží, metronomů, konserv, umělé vody minerální a j. — 7) **B.-sur-Sarthe** [b. syr sart], též **B.-le-Vicomte** [b. le vicônt], hl. město kant. v dep. Sarthe, arr. mamerském, nad Sarthou, s 1535 obyv. (obec 1908), má mohutné zříceniny hradu, keltský hrob, kamenné uhlí, vápno, cihelny a obchod s obilím, lnem, plátnem a dobyt看em; pověstný jest zdejší chov husí. — Také v Belgii jest 8) **B.**, město v prov. hainautské, arr. thuinském, na žel. trati thuinsko-chimayské; 2015 obyv., slevárna, na blízku žel. hamry a mramorové lomy.

Beaumont [bóment]: 1) **B. Francis** (* 1526 v Grace Dieu, hrabství leicesterském — † 1615 v Londýně) a **Fletcher** [flěčr] John (* 1576 v Rye, v Sussexu — † 1625 v Lond.), dvojice slavných dramatikův angl., kteří své práce pod společným jménem vydávali. **B.** stud. práva v Oxfordě a Lond., překládal záhy z Ovidia a psal pochvalné verše na některá z dramát Ben Jonsonových, **F.** nabyl svého vzdělání v Cambridgei a r. 1606 napsal svou první divadelní hru *The Woman-hater*. Oba seznámili se (1607) v Cambridgei v divadle a od té doby žili pospolu obývajíce v Lond. v jednom domě do r. 1613, kdy **B.** se oženil. Všech her **B.-ových** a **F.-ových** jest celkem 52; avšak z těch valnou většinu napsal starší a

plodnější **F.** sám, ostatní společně s **B.-em** (17), s Rowleyem (*The Maid of the Mill*), se Shakespearem (*The Two Noble Kinsmen*), a dvě nedopracované hry jeho dokončil Shirley. Perlami celé sbírky jsou krom úchvatných míst ve hře *The Two Noble Kinsmen* truchlohry *Philaster* a *The Maid's Tragedy*, které ještě za života **F.-ova** vyšly tiskem jako práce společné. Co na nich i ostatních sedmnácti dramatech vytvořil jeden a co druhý, nedá se určit: celkem možno říci, že **B.** byl vážnější a hloubavější, **F.** pak rozumnější a idylličtější. Duch jejich nenofí se do hlubokého moře lidských vášní, ale zdržuje se více na povrchu. Četné jejich výtvoř jsou málokdy důsledny, mluví však chytře, příjemně a okázale. S hlediska morálního nelze je mnoho chváliti; nynější obecenstvo nevyšlechlo by ani nejnevinnější z jejich her. **B.** a **F.** žili v době velkého duševního ruchu; avšak nad nimi i ostatním dram. bratrstvem stojí Shakespeare, vynikaje netoliko postavou, ale i čistotou. Že pak v XVII. stol. byli i nad něho kladení, vysvětluje se úpadkem angl. jeviště. Spisy jejich vyšly nejprve v Lond. 1647; s biografii o 14 sv. v Edinb. 1812 a j. Nejlepší vydání jest A. Dyceovo s poznámkami (v Lond., 1843—46). Viz Ward, *History of English Dram. Liter.* (v Lond., 1875); »*Edinburgh Review*« (dubnový sešit 1847); G. C. Macaulay, Francis **B.**, a *Critical Study* (Lond., 1883).

2) **B.** [bómōn] Marie, spisovatelka franc. (* 1711 — † 1780). Z belletrist. a paedagog. spisů jejich, za naší doby celkem zastaralých, nejvíce rozšířen byl nejen ve vlasti její, ale zvláště v Anglii a v Polště, spis *Magasin des enfans ou dialogues entre une sage gouvernante et ses élèves* (Londýn, 1757). Do češtiny přeložen její spis »Vyučování v křesťanské víře a dobromravenosti« od Fr. Vrány (Dědictví Svatojanské, 1833).

3) **B. Claude-Etienne**, architekt franc., (* 1757 v Besançonu — † 1811 v Paříži). Studoval architekturu v Paříži a vstoupil do praxe ke Couturovi mladšímu, jemužto svěřeno bylo dále stavěti chrám sv. Magdaleny. Když **B.** seznal, že chef jeho změnil původní návrh Constanta d'Ivry, pravidel umění se vzdálil, projevil mu své mínění a byl propuštěn. S úsudkem: svým vystoupil na veřejnost vydav pod jménem zemřelého Dulina *Lettre a un ami sur un monument public* s původním plánem Constantovým, novým plánem Couturovým a plánem vlastním, kde nový návrh Couturův mírně, ale spravedlivě posoudil; list ten byl však potlačen příčiněním barona de Breteuil, protektora Couturova. Jako architektovi v Bureau des domaines byly **B.-ovi** svěřeny práce při stavbě paláce spravedlnosti, v Templu a j.; zvláště se vyznamenal zasedací síní dvoru soudního. Když vláda ustanovila změnití chrám sv. Magdaleny ve chrám Slávy a rozepsala konkurs na plány nové jeho úpravy, uznán byl návrh **B.-ův** nejlepší; poněvadž však nepřátelé jej obvinili, že si osvojil myšlenky listu svrchu dotčeného (ne-

vědouce, že sám jest původcem), přisouzena cena jinému. **B.** očistil se z oné výtky a dostal odměnu 10.000 fr.; rozmrzelost však, že ušlo mu dílo tak monumentální, ukrátila mu života. Od něho pochází též plán pařížského divadla des Variétés. *Šin.*

4) **B.** [bóměnt] William, americký lékař (* 1785 — † 1853). Stal se pověstným, že první konal pokusy o trávení v žaludku, a to na střelci kanadském Alexisu San Martinu, jenž byl střelen do žaludku s pšístělem žaludečním se zhojil. Případ i pokusy publikovány r. 1825 až 1835. *Peč.*

5) de **B.** Jean Baptiste Armand Louis Léonard Elie, francouzský geolog, viz Elie de Beaumont.

6) de **B.** [bómōn] Gustave de la Bonnière, politik a publicista franc. (* 1802 v Beaumontu la Chartre — † 1866). Nějaký čas byl ve službě státní, byv r. 1840 zvolen za poslance vstoupil do opposice, r. 1848 byl členem národního shromáždění ústavodárného i zákonodárného, za prozatímné správy Cavaignacovy vyslancem v Londýně, později vyslancem ve Vídni. Jsa republikánem opřel se státnímu převratu Napoleonovu a nesúčastnil se více života politického. — Z cesty po Spojených Obcích severoam., podniknuté r. 1831 z nařízení vlády společně s Tocquevillem za studiem vězenství, přinesl myšlénku románu *Marie ou l'Esclavage aux Etats-Unis* (1835, 2 sv.), v němž horlí pro odstranění otroctví. Studie *Sur l'Irlande sociale, politique et religieuse* (1839, 2 sv.; 7 vyd., 1863), vydobyla mu členství akademie. Mimo to napsal: *Note sur le système pénitentiaire* (1832); *Traité du système pénitentiaire aux Etats-Unis et de son application à la France*, spol. s Tocquevillem (1832, 3. vyd. 1845, 2 sv.).

7) de **B.** Charles François Edouard, malíř, ilustrátor a lithograf francouz. (* 1821 v Lannionu — † 1888 v Paříži). Maloval s počátku krajiny, ale po cestě po Itálii 1847 většinou genry a genrové kresby, v nichž vynikl; zvláště jeho postavy žen jsou velmi půvabny připomínajíce některé mistry z XVIII. st. Nejlepší ze mnoha jeho obrazův i co do skladby, i co do kresby a koloritu jest *La Suite d'une armée* (z roku 1872). Z lithografií, jimiž sám ilustroval některá díla, jsou neznamenitější: *Nains célèbres* od Albaněsa a G. Fatha, *V. Huga Notre dame de Paris*, *Mystères de Paris* od Eug. Sue a j.

de **Beaumont** [bómōn], marquis d'Autichamp [ótišān]: 1) **B.** Jean Therese Louis, francouzský generál (* 1738 — † 1831), bojoval v letech 1757—62 jako pobočník maršálka Broglie v 7leté válce. Když vypukla revoluce, provázal prince Condéa do Turina a Koblence. V nešťastném polním tažení v Champagni (1792) byl velitelem jízdního sboru franc., jež byl sám sebral. r. 1793 hájil neohroženě Maastrichtu a činil směšnými výpady vojsku republiky franc. veliké škody. R. 1797 vstoupil do vojska ruského, v němž setrval až do r. 1815. po restauraci vrátil se do vlasti a byl od krále Ludvíka XVIII. do stavu hra-

běchlo povýšen a jmenován generálem Louvru, jehož za červencové revoluce r. 1830 neohroženě hájil. — 2) de **B.** Antoine Joseph Eulalie, nevlátní bratr předsěleho (* 1744 — † 1822), byl 16letý již pobočníkem maršálka Broglie, odešel pak s Lafayetteem do Ameriky, kde bojoval jako plukovník pěšího pluku, r. 1782 stal se generálem jižní části San Dominga, r. 1788 vrátil se do vlasti. Po vypuknutí revoluce vystěhoval se a účastnil se výprav emigrace francouzské. Roku 1799 vrátil se do Francie a žil v soukromí do r. 1815, kdy jmenoval jej král Ludvík XVIII. generálem v St.-Germainu, ve kterémžto úřadě setrval až do smrti. — 3) de **B.** Charles (* 1770 — † 1852), v letech 1792—98 byl z nejčilejších vůdců povstání vendejského, vstoupil však r. 1800 do služeb Napoleonových, po jehož pádu přidal se opět ke straně královské. Po vypuknutí revoluce červencové marně snažil se lid vendejský povzbudit ku povstání ve prospěch zahaných Bourbonů, začež r. 1833 odsouzen in contumaciam k smrti. Když se mu později dostalo amnestie, vrátil se do Paříže, kde zemřel.

de **Beaumont-Vassy** [bómōn vasi] Edouard Ferd. de la Bonnière, vicomte, dějep. a politik franc. (* 1816 — † 1875). Za ministerstva Guizotova byv vypraven jako mimoř. vyslanec do Švédska, sebral tam prameny pro nejlepší svůj spis: *Les Suédois depuis Charles XII. jusqu'à Oscar I.* (Paříž, 1841, 2 sv.) a pro spis: *Swedenborg ou Stockholm en 1756* (t., 1842). Pak zastával některé úřady státní ve Francii (1851—53 byl prefektem v dep. Aisne). r. 1845 jmenován rytířem řádu čestné legie, 1858 důstojníkem řádu toho, ale r. 1859 pro podvodné spekulace bursovní odsouzen ke dvouletému vězení. Jako politik byl rozhodným monarchistou (brošury: *La politique des honnêtes gens*, *La préface du 2. Décembre*). Z řady spisů dějepisných poněkud cenný jsou: *Histoire de mon temps* (I. serie. 1855—58, 4 sv., II. ser., 1864—65, 2 sv.), jež podává přehled doby Ludvíka Filipa a republiky, a kompilace: *Histoire authentique de la commune de Paris en 1871* (t., 1871). Mimo to psal romány: *Une marquise d'autrefois* (t., 1839); *Un dernier rêve du jeunesse* (t., 1852); *Une intrigue dans le grand monde* (t. 1867) a j. *Koll.*

Beaumontia Wall. [bóm-], rod rostlin z řádu svinutokvětých (*Contortae*), čeledi toješťovitých (*Apocynaceae*). Rostou jako šplhavé keřky v Indii a pěstují se tu a tam i v teplých domech. Z nečetných druhů přede všemi známa **B. grandiflora** Wall. s velkými, bílými květy a **B. longiflora** Lodd. s květy značně prodlouženými. Listy jejich jsou vstřícné a květy četné v úžlabních nebo konečných okolících, kalichu glistého, široce rozevřeného, koruny zvonkovité, statné, z jejíhož úzkého jícnu vyniká 5, prašníky ke blizně přiléhajících tyčinek. Nadplodní terč jest slalocný. Značně velké měchýřky obsahují hojná semena, u pupku chmýřím věncem. Z chmýřím na semenech připravuje se výborné rostlinné hedvábi. *Déd.*

Beaune [bón]: 1) **B.**, hl. město arrond. a dvou kantonů ve franc. dep. Côte-d'Or, na vých. úpatí pohoří Côte-d'Or, na dráze Lyonské a na prameni Bougoisy (Bourgeois), 35 km jízdy od Dijonu, sídlo úřadův arrond., obchodního soudu, společnosti pro dějepis, archaeologii a literaturu, vydávající své »Memoiry«, a j.; má 11.409 obyv. (1886, obec 12.146), obecnou kolej, školu hospodářskou a vinařskou, bibliotéku (50.000 sv.) a dvě nemocnice. Památnosti: znamenitý chrám P. Marie z XII. a XIII. stol. nedávno obnovený, s mnohými uměl. památkami, obrovské dvě věže z někdejšího pevného hradu, domy z doby renaissanční, z nichž nejvíce vyniká Hôtel Meursault, městský dům s museem, bohatým archivem a knihovnou, býv. to klášter uršulinek, a pomník geometra Monge, zdejšího rodáka (* 1746), od Ruda z r. 1849. V okolí rozsáhlé vinice, jejichž víno náleží mezi nejlepší burgundská. Průmysl: tovární výroba kartáčů, zátek, šněrovaček, zboží klempířského, bednářského a hliněného, žaluzií, čokolády a hořčice, pivovary, octárny, olejny, mlýny, knižtiskárny. Velmi cílý obchod s obilím, vínem, octem a dobytkem. — Arrondissement beaunský má v 10 kant. a 199 obcích 214.254 ob. na 2142 km². — 2) **B.-la-Rolande** [b. la rolānd], hl. m. kantonu ve franc. dep. Loiret, arrond. pithivierském, stanice dráhy lyonské, má památný chrám, vystavěný od Karla VII., s hrobkou z XII. stol., obchod s vínem a šafránem, průmysl bednářský, soustružnický a dřevěnkářský a 1845 obyv. (1886). Roku 1870 dne 28. listop. strhl se o **B.** úporný boj mezi 10. arm. sborem pruským a pravým křídlem armády loireské; obě strany připsovaly si vítězství.

de **Beaune** [bón] Florimond (* 1601 v Blois — † 1652 t.), veliký milovník geometrie a horlivý přítel Descartesův. Přispěl podstatně k rozšíření Descartesovy geometrie ve Francii. K obtížnějším úkolům jejím podal vysvětlivky, jež Descartes úplně schválil a jež nalézají se v komentáři Schootenově ku geometrii Descartesově pod názvem: *Florimundi de B. in Cart. geometriam notae breves*. Rovněž zabýval se rozbořem rovníc 2—4. stupně hledaje meze jejich kořenů; výsledky těchto vyšetřování, jež po jeho smrti sebral a doplnil Erasmus Bartholinus, jsou připojeny k 2. vydání (z r. 1659) téhož Schootenova komentáře. Jméno jeho až na naši dobu zachoval hlavně tak zv.:

Beauneův problém, jenž žádá, aby určena byla křivka, jejíž pořadnice má se k subtangentě jako daná délka k rozdílu pořadnice a úsečky, z čehož vznikla tak zvaná inverzní metoda tangent. Úlohu tu, již vyjadřuje different. rovnice $y' (y-x) = \text{const.}$, řešil v podstatě, ač způsobem neznámým, již Descartes, jemuž ji **B.** předložil; obecné řešení její v této i pozměněné způsobě podal teprv po vynalezení počtu diferenciálního a integrálního L'Hôpital a bratři Jan a Jakub Bernouilli v »Journal des Savants« (1692) a »Acta Eruditorum« (1693 a 1694). Nil.

Beauvoir [bonoár], vlastně Alexandre Bertrand Robineau, franc. spis. dram. (* 1746 v Paříži — † 1823 t.). Byl synem notáře; stal se sice abbéem, ale musil se titulu svého vzdátí a oddal se zcela dramatickému spisovatelství, když jeho veselohra *L'Amour quéteur* (1777) obliby u obecnosti došla. Napsal na 200 kusů, z nichž *Jeannot ou les Battus ne payent pas l'amende* (1780), *Jérôme Pointu* (1781) a *Fansan et Colas* (1784) jsou nejlepší. Roku 1793 opustil Francii a uchýlil se do Petrohradu, kde byl na čas ředitelem carského divadla, pak předčítatelem královny Luisy pruské; r. 1801 vrátil se do Francie, kde velebil i Napoleona i po jejich návratu Bourbony. Za to stal se ředitelem literárního odboru v ministerství policejním. **B.** psal též politické brošury, z nichž nejdůležitější *La Liberté de la presse garantie par la censure* (1819).

de **Beauplan** [bóplān]: 1) **B.** Guillaume Levasseur, sieur, geograf. inženýr franc. Nar. jsa v Normandii na poč. XVII. věku, byl 17 let kapitánem dělostřelectva v Polsku za krále Sigmunda III. a Ladislava IV. Účastnil se všech výprav do Ukrajiny, kde mu bylo hlavně zdělati mapu nové provincie. Po smrti krále Ladislava nedostalo se mu slíbené odměny; zanedbáván jsa novým králem Janem Kazimírem vrátil se do Francie, kde vydal *Description de l'Ukraine* (1650, násl. vyd. 1660, 1661), pak *Carte de l'Ukraine*. Jeho *Carte générale de la Pologne* byla vdovou ryjce jeho poslána králi polskému, který za ni žádal. Od **B.** a pochází první mapa Normandie (1653). Zemf. kol. r. 1670. Sin.

2) de **B.** Victor Arthur Rousseau, franc. básník (* 1823 v Paříži). Úředník dvorní, známý svým smýšlením protirepublikánským, jež hlavně na jevo dal r. 1849. R. 1868 jmenován divadelním kommissářem a r. 1871 předsedou úřadu divadelního a mistofeditelem odd. krásných umění v min. vyučování. R. 1879 vystoupil z úřadu a žije v soukromí. Napsal více než 40 divadelních kusů, veseloher, vaudevillův a operních textův, ač ceny nestejně, z nichž zmínky zasluhují: *Les régnes des escargots* (vaud., 1847); *Boccace ou le Décameron* (vaud., 1853); *Poupée de Nuremberg* (oper., 1852) a *Bonsoir, voisin!* (oper., 1884). Z básní vynikají *Le monument de Molière* (Paříž, 1843); *Dix satires* (t., 1883) a *Les Sept paroles* (t., 1885).

Beaupré [bópre] Louis Denis de Bonin, paedagog a spisov. franc. (* 1811 v Poitiersu — † 1877 v Boulogni). Byl neúnavně činným v několika ústavech vychovavacích i vyučovacích a napsal hojně rozprav o různých předmětech vychovatelských, jako zejména o metodě Froebelově. Kromě toho vydal řadu spisů populárních z různých nauk, zvláště z dějepisu.

Beaupréau [bópreá], lat. *Bellum Pratelli*, hl. m. kantonu ve franc. dep. Maine-et-Loire, arrond. choletském, na Evf. Krásný zámek s rozkošným parkem a železítým pramenem, seminář, vojenská a občanská nemocnice, výroba vlněných látek a plátna, barvířství, kože-

lužství, bĕlidla, obchod s polními plodinami, skotem a ovceci, 2340 obyv. (1886, obec 3863).

Beauregard [bóregár] Peter Gustave Toussaint, gener. Konfederalních států amerických (* 1817 v New-Orleansu, Louisianě). Obyv (1838) vojenskou akademii ve West-Pointu byl přidělen k dělostřelectvu a později přeložen k ženijnímu sboru. Ve válce mexické stal se majorem, r. 1861 konfederalním velitelem v Charlestonu, Jižní Karolině, kde zahájil válku bombardováním pevnosti Sumteru. Rok na to velel armádě mississippské pod gen. Johnstonem, jenž v boji u Shilohu padl. R. 1863 bránil opět Charleston a r. 1864 konal platné služby gen. Leeovi v jeho dlouhé a statné obraně Richmondu, jehož kapitulací válka skončena. Od té doby jest prezidentem new-orleanské a mississippské železniční společnosti, v jejichž zájmech navštívil Londýn a Paříž, kde všude dostalo se mu okázalého uvítání.

Beaurepaire [bórepér]: 1) **B.**, hlavní město kantonu ve franc. dep. isèreském, arrond. vienneském, stanice dráhy lyonské, nad řekami Suzonem a Auronem, s 2296 ob. (1886, obec 2749); klášter a pěkný chrám gotický, hedvábnictví, pěstování tabáku, výroba sukna, oleje a mlýnských kamenů, vysoká pec. — 2) **B.-en-Bresse** [b. an bres], hl. m. kant. ve franc. departem. Saône-et-Loire, arrond. loughanském, s 868 obyv. Zdejší zámek jest kolébku pánů z Beaurepaire, dříve Bebrepaire.

de **Beausobre** [bósobr] Isaac, protestantský spisovatel franc. (* 1659 v Niortu — † 1738 v Berlíně). Byl v Châtillonu sur Indre pastorem. Uprchl odtud před trestem do Holandska. R. 1686 stal se kaplanem Jindřichy Kateřiny, princezny anhaltskodessavské, po její smrti přišel do Berlína (1693). Posléze byl tam kaplanem královým a inspektorem reformované církve francouzské. Slynul jako výborný řečník. Obíral se pilnými studiemi o dějinách reformace i středověkém sektářství. Čelné spisy jeho jsou: *Histoire critique de Manichée et du Manichéisme* (Amsterdam, 1734 a 1739, 2 sv.); *Histoire de la réformation et progrès du Luthéranisme dans l'Empire et les Etats de la confession d'Augsbourg depuis 1517 jusqu' en 1530* (vydána a doplněna od Pajona de Moncets v Berlíně, 1785—86, 4 sv.); *Défense de la doctrine des réformes sur la providence, sur la prédestination, sur la grâce et sur l'eucharistie* (Magdeburk, 1693). Hleděl si také věci českých. Sepsal rozpravu o českých adamitech (ve II. sv. Lenfantovy *Histoire de la guerre des Hussites*), rozpravu *Dissertation sur les livres d'Optat de Milève a Supplément à la guerre des Hussites de Mr. Lenfant* (Lausanne, 1745). Spolu s konsistoriálním radou Lenfantem vydal první podařený franc. překlad Nového zákona, *Nouveau Testament* (Amsterdam, 1741, 2 svazky).

Beausset [bósè], hl. m. kantonu ve franc. dep. varském, arrond. toulonském, uprostřed lesů sosnových, má 1754 obyv. (1886) živicích se výrobou mýdla, dehtu a zboží hrncářského, pak značným obchodem s dřevěným uhlím.

Beausstre [bósr] Emile Jacques Armand, filosof a politik franc. (* 1824 v Luçonu). Byl professorem filosofie na různých středních školách; roku 1855 dosáhl hodnosti doktorské a pro svou thesi *De summi apud Britannos poetae tragœdiis e Plutarcho ductis* povolán za prof. cizích literatur do Poitiersu, odkudž r. 1867 opět se vrátil za prof. filosofie na školy pařížské. Po komuně zvolen do parlamentu, kde vydatně působil pro školství. Roku 1880 jmenován členem akademie *des sciences morales et politiques* pro filosofické své spisy *Antécédents de l'Hégélianisme dans la philosophie française* (Paříž, 1865); *La Liberté dans l'ordre intellectuel et moral, Etudes de droit naturel* (t., 1866 a 1878). Nejnovější jeho spis jest *Principes de la Moral* (t., 1885).

Beauté [bóte], franc., krása.

Beautemps-Beaupré [bótañ bópre] Charles Franç., hydrografický inženýr francouzský (* 1766 v Neuville-au-Pont [Marne] — † 1854 v Paříži). Nabyv důkladného vzdělání odborného hlavně návodem bratrance svého, zeměpisce Buache, jmenován byl roku 1785 inženýrem. Když r. 1791 vyslán byl kontreadmirál d'Entrecasteaux ku vyhledání lodi *La Perouse*, provázal jej **B.-B.** jako vrchní hydrografický inženýr expedice této, na kteréžto cestě zhotovil velmi přesné mapy a plány krajiny a moří jím navštívených. Z těchto prací těžili nejprve Angličané, kterým podalifo se zajmouti franc. důstojníka mapy **B.-B.**ovy nescouho; užití jich umožnilo Angličanům přeploviti se přes oceán do země Van-Diemenovy. **B.-B.**ovi poštětilo se však z mysu *»Dobré naděje«*, kdež dlel zajat, zaslati duplikát map svých francouzskému vyslanci u Spojených. Obcí severoamerických, čímž zachoval Francii slávu nalezení cesty do Austrálie. Po návratu svém do Paříže roku 1796 zhotovil generální hydrografickou mapu pro obíždňou cestu kapitána Marchanda. Na to postupně navštívil válečné přístavy dalmatské r. 1806, pobřeží Severního (Německého) moře (1811) a pobřeží francouzské (1815). O všech těchto cestách vydal četné mapy hydrografické, jejichž dokonalost zjednala jemu přijetí *»otce hydrografie«*. Roku 1810 stal se členem francouzské akademie věd a roku 1816 členem královské společnosti v Gotinkách. Vedlé map již jmenovaných vydal **B.-B.**: *Voyages de d'Entrecasteaux* (text a atlas, 1808), s přídavkem *Nouvelle méthode pour la construction des cartes hydrographiques*, kdež spojuje měření astronomické s měřením boussolou, a dále *Le Pilote français* (1844, 6 sv.).

Beauv., botanická skratka = Palisot de Beauvais.

Beauvais [bóvé], hl. město franc. dep. Oise, arrond. a dvou kantonů beauvaiských (sev.-vých. a jihozáp.), pod soutokem Avelona s Thérainem, stanice několika tratí sev. dráhy, 62 km severně od Paříže, sídlo biskupa remešského, úřadů depart., filiálky banky francouzské, společnosti literární, hospodářské, archeologické a j. Z památností města vynikají: vy-

soká, v obrovských rozměrech založená (r. 1225), ale nedokončená katedrála sv. Petra a vedle ní stará basilika, zvaná *Basse-Ouvre*, vzácná to historická památka ze VI.—VIII. stol., dále kostel sv. Štěpána s cennými malbami na skle, starý biskupský palác (nyní soudní dům), prefektura s bohatým depart. archivem, mnohé domy středověké (až z XII. stol.), bronzový pomník J. Hachetové od Dubraye (z r. 1851) a zbytky galskokřesťanských opevnění na Mont-Capronu. Vedle toho má **B.** museum starožitností, knihovnu (20.000 sv.), velký a malý seminář, obecní koleje pro chlapce a dívky, ústav hospodářský, paedagogium mužské i ženské, 3 sirotčince, nemocnici a jiné ústavy. Průmysl jest značný. Světově známé jsou výrobky zdejší státní továrny na gobeliny (založená r. 1664), s níž zde konkuruje ještě jiná továrna na koberce. Dále jest v **B.** čilá továrna výroba vlněných příkrývek, šátků, sametu (*velours d'Utrecht*), sukna, prýmkářského zboží a j. Rovněž rozsáhlou měrou provozuje se zde koželužství, a výroba zboží rukodilného cení se na 12—15 mil. franků. Obyvatelstva r. 1886 napočteno 15,318 d. (v obci 18,441). — **B.** bývalo hlavním městem statečných Bellovaků, a Římané zvali je *Caesaromagus*. Biskupství založeno zde již v III. stol. a konalo se zde několik církevních sněmův a synod. S krvavou hlavou odtáhl odtud Karel Smělý Burgundský, jenž jako vojevůdce Spolku veřejného blaha (*Ligue du Bien publique*) r. 1472 s mocným vojskem město oblehl, při čemž statečností nevšední vyznamenaly se ženy beauvaiské v čele majice Johanku Hachetovou. Na památku zmařeného tohoto útoku pořádají Beauvaiští dosud výroční slavnost zv. *Fête de l'Assaut*. — Arrondissement beauvaiský má na 1942 km ve 12 kantonech a 242 obcích 125,817 obyv.

de **Beauvais** [bóvé]: 1) de **B. Vincent** (Vincentius Bellovacensis), přední encyklopaedista a paedagog věku XIII. Kdy se narodil, není známo; víme jen, že vzdělal se v Burgundsku, vstoupil do řádu dominikánského a žil po delší dobu v Beauvais sev. od Paříže. Ludvík IX. povolal ho do zámku Royaumontu a světil mu dozorství k výchově svých dětí. Zemřel mezi r. 1260—64. Z jeho spisů vyniká *Speculum mundi majus*, obsáhla to encyklopaedie všech tehdejších vědomostí, a *De institutione filiorum regionum seu nobilium*. Podnět k tomuto spisu, napsanému v l. 1245—48, dala královna Markéta žádajíc, aby z Písma sv. sebrána byla místa nad jiná jedrnější a na základě jejich upravena výchova dětí královských. Má 51 kapitolu, z nichž nad jiné důležitější jsou úvahy: o účelu vychování, o vyučování, o šlechtění srdce, o vzdělávání dívek. Vysloveny tu mnohé myšlenky, které i za naší doby mají plnou svou platnost ve vychovatelsví. Na některých místech ovšem probleskuje přílišná úzkostlivost; tak na př. přeje si, aby pohanští básníci naprosto byli ze škol vyobcováni. Jest to však důsledek jeho požadavku, aby výchova založena byla na podkladě výhradně náboženském. Ačkoliv pak jeho výkladům

nedostává se soustavného spořádání, jest v nich přece téměř veškerý obor výchovy a učby probrán; i přísluší **B.**-ovi zásluha, že zanechal nám úplnou teorii o vychovávání a vyučování za středověku. *S. PD.*

2) de **B. Jean Baptiste Charles Marie**, slavný kazatel francouzský (* 1731 v Cherbourgu — † 1790 v Paříži). Od roku 1761 působil jako kazatel dvorní vynikaje plamennou výmluvností a hřimaje jmenovitě proti znepravělosti a hýřivosti dvora francouzského. Mnozí přirovnávali jej k abbéovi Fénelonovi. R. 1775 stal se biskupem v Senezu, kterýžto úřad však složil již r. 1783. R. 1789 zvolen byl duchovenstvem za poslance do shromáždění národního. **B.** vydával výbornou *Nouvelle bibliothéque des prédicateurs*; jeho *Sermons, Panegyriques et Oraisons funèbres* vyšly v Paříži r. 1807 ve 4 svazcích redakci abbéa Galarda. Nejznamenitější z jeho řečí byl panegyrikus na sv. Augustina a pohřební řeč na Ludvíka XV., v níž pronesl slavný výrok: »Mlčení národův jest poučení králův.«

3) de **B. Charles Théodore**, baron, vojenský spisov. a žurnalista francouzský (* 1772 v Orléansu — † 1830 v Paříži). Sloužil pod Bonapartem, s nímž se v Egyptě rozešel; vstoupiv opět do vojska teprve r. 1809 stal se náčelníkem gener. štábu velitele jízdy Latoura Maubourga; později jmenoval jej Napoleon velitelem pevnosti Bazonne. **B.** psal do vojenských a opozičních časop. »*Mercur*«, »*Tribune*« a »*Constitutionnel*« a kompiloval velmi populární *Victoires et conquêtes des Français* (Paříž, 1817 a n., 28 sv.), vydal *La correspondance officielle et confidentielle de Napoléon Bonaparte avec les cours étrangères* (t., 1819—20, 7 sv.) a společně s Barbierem a jinými spolupracovníky *Dictionnaire historique ou Biographie universelle classique* (t., 1826—29, 6 sv.).

Beauvallet [bóvale] Pierre François (* 1801. v Pithiviersu — † 1873 v Paříži). Věnoval se přes odpor rodičů malířství, od něhož ustoupil působením Cas. Delavigna, aby r. 1830 se věnoval divadlu. Vynikl jako herec, méně jako básník dramatický. Jeho dramata, vesměs nyní zapomenutá, *Cain* (1830), *Robert Bruce* (1845), a *Le dernier Abencérage* (1851) jsou psána směrem klassickým. R. 1873 napsal se svým synem veselohru *Le fils de la Comédienne*. Od r. 1839 byl prof. při konservatoři.

Beauvoir-sur-Mer [bovoár syr mer], hlavní místo kantonu ve franc. dep. vendéjském, arrond. sable-d'olonnenském, stanice státní dráhy, 3,5 km od moře, se 756 obyv. (1886. obec 2407). Dobývání soli, lov ryb a ústřic.

Beauvoir [bovoár] Eugène Auguste Roger de Bully, nazývaný Roger de **B.**, franc. románopisec (* 1806 v Paříži — † 1866 tamže). Byl určen k diplomacii, avšak záliba jej vedla ke spisovatelsví. Dovedl svým jednak veselým životem, jednak svými romány upoutati na sebe pozornost společnosti francouzské. Cestoval velmi mnoho a skoro každá cesta po cizině byla studijní cestou za romány, z nichž jmenujeme: *L'Ecolier de Cluny* (Pař., 1832; *L'Eccellenza ou les Soirées du Lido*

(t., 1833); *Il Pulcinello ou l'Homme des Madones* (t., 1839); *Ruytsch, histoire hollandaise du XVIIe siècle* (t., 1836) a *Histoires cavalieres* (t., 1838, 2 sv.). Nejlepší román **B**-ův jest *Le Chevalier du Saint-Georges* (t., 1840, 4 sv.). **B**. utrativ své veliké jmění musil posledních deset let svého života třiti nouzi žije z honorářů za své romány, které částečně též dramatisoval, a za básně přiležitostně. Své básně z mladších dob vydal souborně pod tituly *La Cape et l'Epée* (Pař., 1837); *Colombes et Couleuvres* (t., 1848) a *Les meilleurs fruits de mon panier* (t., 1862). Čes. přel. »Osvětlený katafalk« P. Projsou v »Zl. Praze« 1887.

Beaver Dam [bivr dem], (»Bobří hráz«), město v sev.-amer. státě Wisconsinu, na chobotu a jezera téhož jména, 100 km od Milwaukee, má universitu (pro Wayland), pěknou radnici, čtrnáct kostelův a 3416 obyv. (1880).

Beaver Falls [bivr fólz], (»Bobří slapy«), město v sev.-americkém státě Pennsylvanii, na Bobří řece (*Beaver River*), 48 km od Pittsburku, jest železničně spojeno s New-Brightonem a má 5104 obyv. 1880. V okolí hojnost uhlí a četné továrny.

Beaver Lake [bivr lěk], (»Bobří jezero«), jezero v Kanadě, 20 km dlouhé a 10 km široké.

Beáwar, město ve východoind. oddělení Adžmír-Merwára, v Rádžputáně, má 15.829 obyv. (1881), a to 11.236 hindů, 2241 muhammedánů, 2127 džajněv a j. Založeno r. 1835. Středisko obchodu s bavlnou; výrobky ze železa. Fl.

von **Bebber** Wilhelm Jacob, meteorolog něm. (* 1841), od roku 1875 rektor reálné školy ve Weissenburce n. S., od r. 1879 přednost 3. oddělení pro telegrafii povětrnosti, pro výstrahy před vichřicemi a pro meteorologii pobřežní při námořnickometeorologickém ústavě »Seewarte« v Hamburce. Z četných jeho prací jsou nejdůležitější: *Regentafeln f. Deutschland* (Kaiserslautern, 1876); *Die Regenverhältnisse Deutschlands* (Mnichov, 1877); *Handbuch der ausübenden Witterungskunde* (Stutg., 1885); *Lehrbuch der Meteorologie* (t., 1890). Ag.

Bébé (franc.), malý človiček, skrček, capart; dítě nemluvné; loutka podoby dětské. Srovn. angl. Baby. Pod tímto jménem proslul trpaslík Stanislava Leszczyňského, krále polského, vlastním jménem Nicolas Ferry a rodem z knížectví Salinského ve Francii. Narodil se r. 1740 byl jen 9 palců vysoký a vážil asi libru, v šestnácti letech dorostl 16 palcův a před svou smrtí (1764) měl 26 palců výše a vážil 9 1/2 libry. Těla byl zcela úměrného, za to duševních schopností neměl žádných. Mluvit začal teprve ve svém 3. roce a kromě tančení a bubnování ničemu se nenačil. Byl popudlivý a závistivý, záhy sestárnul a k nepohodě počasí jevil velkou choulostivost. Z duše oddán byl králi Stanislavovi, jenž navzájem velmi si ho oblíbil. **B**-ova kostra byla chována v knihovně nancyjské, později v královském kabinetě.

Bebeerin viz Buxin.

Behéán, město v Chúzistáně perském, mezi Basrou a Šírázem, s 10.000 obyv.

Bebek, pěkný, amfiteatrálně se rozkládající záliv, s bohatou vegetací, za nejužším místem Bosporu, na straně evropské, 9 km sev.-sev.-vých. od Cafihradu, sev. od Arnautkroje, staré *Chelae*, s císařským kioskem Humájunábád, mnohými letohrady. franc. kolejí lazaretův, amer. ústavem vychovávacím a pekárnou loďstva tureckého.

Bebel: 1) **B.** Heinrich, německý učenec středověký (* 1475 — † asi 1518), syn švábského rolníka, studoval v Krakově a Basileji; roku 1497 stal se professorem v Tubinkách, r. 1501 od císaře korunován jest za básníka v Inšpruku. Zjednal si zásluhy o nápravu latiny v dopisech, řečech a verších. Sám skládal po latinsku básně vážné i žertovné; také sepsal komedii *Triumphus Veneris*. Z prací jeho zvláště *Facetiae*, jež r. 1558 přeloženy byly do němčiny pod názvem *Die Geschwenck H. Babelii*, obsahují žertovné výjevy nejvíce z nižších tříd lidu a satiricky tepou veliké nešvary časové; dlouho se udržely v oblíbenosti. VM.

2) **B.** Ferdinand August, socialista německý (* 1840 v Kolíně n. R.). Navštěvoval měšťanskou školu ve Wetzlaru, přišel r. 1860 do Lipska, kde se r. 1864 stal mistrem soustružnickým. Zprvu náležel straně pokroku, později přidal se k socialistům a účastnil se horlivě hnutí dělnického od r. 1861. Od r. 1865 byl předsedou lipského vzdělávacího spolku dělnického a členem, pak předsedou stálého výboru svazku německých spolků dělnických. R. 1867 zvolen v Sasku do severoněmeckého a r. 1871 do říšského sněmu, kde jest jedním z nejčinnějších a nejschopnějších vůdců strany socialistické. R. 1872 odsouzen s Liebknechtem v Lipsku pro osnování veležrády na říši Německé a na království Saském k zletě vazbě pevnostní a pro urážku císaře k gmešičnímu vězení. Roku 1878 zvolen do říšského sněmu v Drážďanech a r. 1884 a r. 1887 v Hamburku. Účastnil se činně některých sociálních sjezdů, zvláště v Kodani r. 1883 a v Schönewegen r. 1887. V říšském sněmu mluvil proti annexi Elzaska a Lotrinska, proti septennátu, činnosti německé policie a vydáním vojenským Sepsal *Unsere Ziele* (1886, 6. vydání); *Der deutsche Bauernkrieg* (Lipsko, 1876); *Christentum und Socialismus*; *Die Frau in der Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft* (Curich, 1883); *Die mohammedanisch arabische Kulturperiode* (Stuttgart, 1884).

Beberbeck, ves v pruské provincii heské, v kraji hofgeismarském, 25 km sev. od Kasselu, má 220 obyv., hospodářský ústav a rozsáhlý břebčinec.

Béblian Roch Ambroise Auguste, učitel hluchoněmých ve Francii (* 1789 v Pointy-à-Pitre na Guadeloupě — † t. 1839). Stav se pomocníkem a později professorem na ústavě hluchoněmých v Paříži, **B.** opravil řeč známkovou a zdokonalil vyučování hluchoněmých tou měrou, že na základě jeho příruční knihy praktického vyučování hluchoněmých, přijaté r. 1827 od správní rady (*Manuel d'enseignement pratique des sourds-muets*),

ustáleny byly zásady didaktické v pařížském ústavě hluchoněmých. Také v Roueně spravoval r. 1833 školu hluchoněmých, ale jsa chatrného zdraví po roce opustil ten ústav. Sepsal ještě: *Essai sur les sourds-muets et sur le langage naturel* (1817); *Mimographie ou Essai d'écriture mimique* (1822) a j.

Bebisace jest zvláštní způsob označovati noty při cvičeních zpěvních slabikami *la, be, ce, de, mi, fe, ge* na místě slabik aretinských (v. t.) a bobisačních (v. t.). Navržena byla opatem viremberským Danielem Hitzlerem roku 1628, nedošla však náležitého rozšíření.

Bebkové z Plešivce a Krásné Horky (*Pelsócž és Krásna-Horka*), proslulý zeman-ský rod v severních Uhrách, nyní již vymřelý, kterýž kvetl v XIV.—XVI. století, měl bohaté statky v Gemersku a připomíná se již za doby vpádu mongolského do Uher. Děťfich byl bá- nem chorvatským a v l. 1349—1401 palatinem uherským. Syn jeho Benedikt měl dva syny, kteří založili dvě větve rodu tohoto, a sice štítnickou (*Csetnek*) a plešivskou (*Pelsócž*). Jan byl r. 1410 zemským pokladníkem (*tavernicus*) a Petr od r. 1430 zemským pokladníkem a velkým županem župy boršodské. Štěpán, poslední z větve štítnické, zemřel r. 1594. Jiří, poslední z větve plešivské, byl udatný turkobijce. Od Turků byl jat a věz- něn v Cañhradě. V zápasech Ferdinanda se Zápolským přidržoval se spočátku Ferdinanda, ale později přešel na stranu Janovu, kterýž jej jmenoval r. 1565 hlavním vůdcem svých vojsk. Zemřel r. 1567. *Bbk.*

Beblavý Pavel, spisov. slovenský (* 1847 na Vrbovcích v župě nitranské). Konal boho- slovecká studia na fakultě vídeňské. R. 1872 vysvěcen byv na kněze evang. kaplanoval v ro- dišti, a r. 1876 zvolila jej evang. církev sobo- tištská v župě nitranské řádným farářem, kde dosud působí. Již jako velkorevutický žák po- čal přispívati původními pracemi a překlady ze srbštiny do »Sokola« (1867—69). V Kalin- čákové »Orlu« uveřejnil **B.** původní historič- kou povídku *Dedič Muráňa*, která byla po- zději i do srbštiny přeložena (1881). Nejpil- něji však pracoval pro »Slov. Pohľady« (1885 až 1889), kde jednak se pseud. Anonymus, mimo to přispíval též do církev. časopisův, uveřej- nil jmenovitě v »Korouhvi« (1879—83) řadu nábož. básní. *Rř.*

Bebrava, říčka v Uhrách, v župě tren- činské, vznikající z potoků trebichavského a šipkovského, běže se směrem jiným a když přijala Svinnou a Radošu, níže u Liviny spáji se s říčkou téhož jména. *Rř.*

Bébre, Besbre [bébr], řeka francouzská 100 km dlouhá, protéká směrem sev. depart. allierský a vlévá se s levé strany do Loiry.

Bebrýkové, Berybrakové, surový a divoký národ iberský, jenž prý v dávných do- bách býval rozšířen po velké části Hispanie; ale starověcí spisovatelé připomínají jej pouze již v sev.-vých. cípu Hispanie, odkudž přes Pyreneje i do jižní Gallie zasahoval. Zabývali se pilně chovem dobytka.

Bebutov Vasilij Osipovič, kníže, ru- ský generál (* 1791 — † 1858 v Tiflisu), po- cházel ze vznešené rodiny armenské, která hned po připojení Gruzie k Rusku vynikala oddaností k novému panovníku. Vychován byv v junkerské škole petrohradské sloužil na Kavkáze, od r. 1812 bojoval proti Fran- couzům nejprve v Livonii, potom ve Východ. Prusích; r. 1816 stal se pobočníkem knížete Jermolova, jehož provázal na diplomatické cestě do Persie i na Kavkáz i přispěl velice k tomu, že Akušové a chanát Kasi-Kumycký uznali vrchní panství ruské. Byv r. 1825—27 guvernérem v Imeretii účastnil se potom ruskoturecké války r. 1828, vyznamenal se při útoku na Ačalchyc, jehož potom udatně hájil proti Ahmedu pašovi, takže byl vyznamenán velkokřížem řádu sv. Anny. Po válce velel v Armenii, ale r. 1838 povolán k občanské správě v Zakavkázsku, v kterémžto postavení vynikl znamenitou schopností organizační. Strávil od r. 1840 několik let v Polsku, ob- držel r. 1844 velení v Dagistánu, kdež r. 1846 Samyla u Kutíše úplně porazil, a r. 1847 jme- nován náčelníkem administrativní správy v Za- kavkázsku. Ve válce krymské velel armádnímu sboru ve vojsku asijském; zmařiv zamýšlený vpád Turků na ruské území vítězstvím nad Abdí pašou u Baš-Kadyklar, rozdrtil r. 1854 u Körtükere sbor Zarífa Mustafy paše, ale neužil vítězství toho k útoku na Kars. Když r. 1855 vrchního velení Muravěv se ujal, hájil **B.** Mingrelii proti útokům Omara paše se strany mořské podnikaným, velel potom zase nějaký čas celé armádě kavkazské a vrátil se po příchodu Barjatinského na své místo gu- vernérské, kdež setrval do smrti byv r. 1857 povýšen za generála pěchoty.

Beo [bek], franc. z obák, zobákovitý vý- čnělek; hořák u plynovodu; strojek, hu- bička dřevěných nástrojů dechových. Ve jmé- nech zeměpisných b. znamená ostroh, zvláště hrotovitý kus země při soutoku dvou znač- nějších řek, na př. **B.**-d'Ambès [b. dambés] nad splynutím Dordogné s Garonnou; dále mys, předhoří, jako **B.**-d'Aigle [b. dégl] v de- partementu Bouche du Rhône, 155 m vys.; konečně zobákovitý vrchol hory, na př. **B.**-d'Arguille [b. dargil] na hranici dep. isè- reského a savojského (2887 m), **B.**-d'Ane [b. dán] v depart. savojském, na hranici italské (3193 m) a **B.**-du-Canard (b. dy kanár] čili Couard [kuár] v Pelvouxské skupině dep. isèreského (2570). Všecky tyto významy slova spočívají na analogii; jinak vysvětlují franc. učenci b. ve jménech normanských, jako **B.**-Hellouin (v. t.), Bolbec, Maubec, Notre-Da- me-du-B., vykládajíce je jako dánskou obměnu germanského *bach* (potok), kterou do Francie přinesli Normanové. *f.*

Becanus (van der Beeck) Martin, jezuita (* 1561 [1559?] v Hilvarenbeecku v Bra- bantě — † 1624). Oddáv se studiím na učení jezuitském v Kolíně zamiloval si zde **B.** ne- jen vědy, ale i tovaryšstvo jezuitů tou mě- rou, že r. 1583 vstoupil do řádu. Slynul jako učenec i výborný učitel filosofie, najmě však

bohovědy, již vykládal ve Virpurku, Mohuči a posléze ve Vídni, kamž císařem Matiasem byl povolán. Snažil se slovem i pérem potírati kalvinisty, proti nimž mimo jiné napsal: *De desperata Calvinistarum praedestinatione* (Mohuč, 1602); *De triplici coena calvinistica, lutherana, catholica* (t., 1608); *De communione sub utraque specie pro defensione Catholicorum contra hussitas, lutheranos et Calvinistas* (tam., 1610); *Manuale controversiarum huius temporis* (z přečetných vydání hlavně kolínského r. 1606). Z ostatních spisů sluší uvést: *Summa theologiae scholasticae*. Poslední léta svého života od r. 1620 byl **B.** zpovědníkem Ferdinanda II., který jeho radou v nejedné důležité věci se řídil. *Dva.*

Becarre [bekár] = *bécarré*. Viz **B** v hubbě.

Becc., přírodověd. zkratka pro O. Beccari.

Beccadelli [beka-]: 1) degli **B.** Antonio (* 1394 — † 1471), lat. básník z Palerma, odkud se i Panormita(nus) zové. Pocházel z rodiny rytířské, v 26. roce odebral se do Bologny na studia právnická, jichž však neukončil. Asi r. 1431, zdržuje se v Sieně, vydal pověstnou knihu oplzlých veršů, nadepsanou *Hermaphroditus*, která pro lehkost a uhlazenost veršů chválena od humanistů a jejich přátel, ale pro hnusný obsah svůj doznala odporu od mnichů a církve (papež Eugen IV. zapověděl čtení její pod trestem exkomunikace). Přes to však císař Sigmund prohlásil **B.**-ho za korunovaného básníka (*poeta laureatus*), a vévoda milánský ustanovil ho učitelem latiny v Pavii. Z té doby pochází nejpečněji básně jeho *Elegie na Lamolu*. R. 1435 **B.** dostal se na dvůr Alfonse I., krále neapolského a sicilského, kde trávil veselý život, jsa od štedrého tohoto příznivce učenců zahrnován dary. **B.** pak krále oslavil ve spise *De dictis et factis Alphonsi* (1455); poznámky k němu napsal Aeneas Sylvius (Commentarii in libros Antonii Panormitae). Nástupce Alfonsov Fernando svědčil mu i sekretářství, poněvadž věrně na straně jeho vytrval. Hermaphroditus poprvé tištěn v Paříži (1791) pak v Koburku (1824). Hojná sbírka dopisů **B.**-ho vydána v Neapoli asi r. 1470, ale ocitla se pozdějšími vydáními (Benátky, 1553 a Neapol, 1746) ve velkém nepořádku. *Ča.*

2) **B.** Luigi, ital. spis. (* 1502 v Pratě — † t. 1572). Studoval práva, byl vyslancem v Benátkách a za své zásluhy při církevním sněmě v Tridentě jmenován arcibiskupem v Dubrovnic. R. 1563 svědčil mu Cosimo I., velkovévoda toskánský, vychování svého syna Ferdinanda. **B.** doufaje, že se mu dostane arcibiskupství v Pise, vzdal se úřadu svého v Dubrovnic, musil se však spokojiti s proboštvím katedrály ve svém rodišti. Nejdůležitějším jeho spisem jest *Vita del cardinal Polo* (přel. do latiny a do franciny). Z ostatních jeho spisů uvádíme: *Prolegomena ad Aristotelis moralia*; *In acta Apostolorum*; *Lettere italiane*; *Cronaca sulle cose di Ragusa e di Spalato* a důležitá *Vita del Petrarca*. Sběrka jeho literárně zeměpisných pojednání vyšla s názvem

Monumenti di varia letteratura (Bol., 1797, 3 svazky). *P.*

Beccafumi [beka-] Domenico, zvaný Mecarino, malíř a sochař ital. (* 1486 v okolí Sieny — † 1551). Jsa synem chudého nádeníka Giacoma di Jace, pásal v mládí stáda u statkáře Lorenze Beccafumiho, jehož jméno později přijal. Pro kapli špitálu Santa Maria della Scala maloval trojdielný obraz sv. Trojice. Přes dobrou snahu nepodařilo se mu dostihnouti svého mistra Sodomy, třeba že ve slohu vyšinul se na výši dosti velikou; později však **B.** upadl přes přliš v manýru. Nicméně vedlé Sodomy, Pacchia a Peruzia jest jedním z nejlepších repraesentantů školy sienské. Kolem roku 1541 pracoval v Janově v paláci Doria, pak v Pise, kde maloval pro tamní kostel některé obrazy, z nichž sv. *Lukáš a sv. Jan* dosud tam se nalézají. V posledních letech svého věku zabýval se najmě pracemi plastickými, z nichž vynikají bronzové sochy pro sienský dóm. — K nejlepším jeho obrazům patří *Navštívení Panny Marie* ve vestibulu zmíněné nemocnice, oltářní tabule *Sv. Kateřina*, nyní v Instituto delle Belle Arte v Sieně.

Beccari [bekári]: 1) **B.** Agostino (* kol. r. 1510 ve Ferrafe — † t. 1590) pokládá se obyčejně za původce pastýřských her, z nichž se připomíná hlavně *Sacrificio* (1555, 3. vyd., Ferrara, 1587). *P.*

2) **B.** Odoardo, botanik a cestov. italský (* 1848 ve Florenci), povýšen na doktora věd v Bologni. Vykonav přípravná studia botanická v Anglii podnikl s geologem markýzem Doriou r. 1865 cestu výzkumnou na ostrov Borneo. R. 1868 vrátil se do vlasti s bohatými sbírkami botanickými a zoologickými, mezi nimiž zvláště pozornost vzbudila sbírka orangutanů. R. 1870 vypravil se **B.** do Assabu, přidružil se k markýzu Antinorimu, prodléval rok v Abyssinii a navrátil se s bohatou kořistí botanickou. Již ku konci r. 1871 podnikl novou cestu výzkumnou na Novou Guineu v průvodu d'Albertisa, jenž však pro nemoc nucen byl jej opustiti roku následujícího. **B.** sám prozkoumal přírodovědecky i ethnologicky Amboinu, ostrovy Keyské a Celebes. Roku 1887 s d'Albertisem opět na novou cestu se vypravil, navštívil Indii, Borneo, Javu, Tasmanii, Nový Zeeland a zdržel se po dlouhý čas v horách Sumatranských, kdež hojnou a novou kořist botanickou získal, zvláště obrovskou a největší snad dosud květinu, *Amorphophalus Titanus*. Ku konci roku 1878 vrátil se **B.** do vlasti i jmenován ředitelem musea a zahrady botanické ve Florenci. Přírodovědecké výsledky cest svých uveřejnil **B.** ve veliké, obsáhlé publikaci, *Malesia raccolta d'osservazioni botaniche*, jejíž první svazek vyšel r. 1879, druhý r. 1884—86, třetí roku 1886—87. Po návratu z první cesty své založil **B.** časopis botanický *Nuovo Giornale Botanico Italiano*, v němž podal stručný popis cesty své po Borneu.

Beccaria [bekaria] Giambattista, fy-sik italský (* 1716 v Mondovi — † 1781 v Turině). Vzdělání nabyt v řádu pobožných

škol v Římě, kamž vstoupil r. 1732. Učil filosofii v Římě a Palermě a r. 1748 byl povolán za profesora fyziky na universitu turinskou. O jeho spise *Dell'electricismo artificiale ed naturale* (Turin, 1753) vyslovil se Priestley (1767), že vyniká nade všechny práce, které před ním a po něm napsány byly o předmětu tom. Spis jeho *Dell'electricismo artificiale* (t., 1772) převeden na jazyk angl. přičiněním samého Franklina. R. 1768 konal B. s opatem Canonico měření poledníkového stupně v Piemontě a výsledky měření uveřejnil v *Gradus Taurinensis* (t., 1774). Pochybnost o správnosti jeho měření, Cassinim vyslovená, přiměla B-iu k anonymní obraně *Lettere d'un Italiano ad un Parigino intorno alle riflessioni del signor Cassini de Thury sul grado Torinese* (Firencie, 1777). Ve spise tomto konstatoval, že na směr kyvadla působí blízkost Alp. Záslužné dílo B-riovo jest *Dell'electricità terrestre atmosferica a cielo sereno* (Turin, 1775). Srv. Landi, *Memorie storiche intorno agli studi del P. Beccaria*. AP.

de **Beccaria** Cesare Bonesano, markýz (* 1738 [dle jiných 1735] v Miláně — † 1794 t.). S hr. Verim, Viscontim a j. založil v Miláně společnost, zvanou dle časopisu jí vydávaného »Il Caffè«, jež pilně sledovala filosofické hnutí ve Francii a dopisovala si též s některými jeho předáky. Na jejich vyzvání uložila tato společnost B-iovi, sepsati pojednání o platném právu trestním, na jehož bídný stav r. 1762 upozornila křiklavá justiční vražda na J. Calasovi spáchaná. Tak povstalo slavné dílo B-iovo *Dei delitti e delle pene* (o zločinech a trestech), vydané poprvé r. 1764 anonymně v Monaku. Spis ten v 42 kapitolách jedná u volném pořádku o některých látkách trest. práva hmotného i tr. řízení. Ryze právnické části jeho jsou nejslabší nedostatkem přesnosti, důslednosti právnické i porozumění historického rozvoje. Vůbec není dílo systémem práva trest., nýbrž kriminálně politickou studií, kritizující soudobý děsný stav právní, jehož vady odhaluje. Neobsahuje též nových myšlenek. Již Montesquieu postřehl vady ty; Thomasius, ba již Boehmer bojovali proti tortuře a stíhání čarodějnicví před B-iou: avšak B. první vytkl ony vady neobyčejně vzletně a obecně srozumitelně, a to v době, kdy obecná pozornost k nim se obracela. Odtud velká účinnost a význam B-iův především kulturně historický, a v druhé řadě teprv právnický. Spis B-iův stojí úplně na půdě přirozeného práva. Stát i právo spočívá na smlouvě společenské; jednotlivci utvořili zákony společenské částečnou obětí své svobody, by zbytku mohli bezpečně užívat. Trest jest smysluplným prostředkem, by egoismus jednotlivců neohrožoval tohoto zbytku zločinem. K tomu účelu dává každý občan další část své svobody v zástavu, jež propadne, dopustí-li se zločinu. Zločinec svoluje tedy ve svůj trest. Účelem výkonu trestu je odstranění ostatních občanů, mimo to i zabezpečení proti další škodě zločincem. Trest obzemezen je svým účelem: připustiti lze jen zákonem stanovený trest, soudce

je slepým nástrojem zákona. Z toho jde zavržení kabinetní justice, práva milosti a každého výkladu zákona praxí i rozvoje práva theorii («Štásten národ, jehož zákony nejsou předmětem vědy»). Trest smrti B. zavrhuje z nesprávného (protože na theorii o společenské smlouvě spočívajícího) důvodu, že nikdo nemůže dát v zástavu život, nemaje sám práva jím volně nakládat; dále proto, že není nutným ani dosti odstrašujícím; správně ukazuje však k zdívocujícím účinkům poprav. Hlavního důvodu proti trestu smrti — možnost justiční vraždy — B. neuvádí, ač právě vražda taková byla podnětem jeho spisu. Též ostatní způsoby trestů podrobuje kritice, kladně pak uvádí, že trest má býti veřejné povahy, rychle nastupující, nutný, mírný, zločinu přiměřený a zákonný. V oboru řízení tr. žádá B. obmezení vazby vyšetřovací, jejíž podmínky buďte zákonem stanoveny: řízení rozhodovací budiž veřejné před porotci stanovenými losem ze členů stejného stavu jak obviněný, jež má právo zamítací. Očišťovací přísahu i mučení zavrhuje naprosto, ač nepostřehl za vládnoucí tehdy zásady inkvisiční vlastního právního důvodu proti nim, že obžalovaný je stranou spornou, nikoli předmětem vyšetřování. Neméně záslužnými byly jeho vývody proti trestání kacířství, vězení pro dluhy, tajným udáním, suggestivním otázkám, rozsahu pojmu velezrády a j. — Mnohé z toho má podnes význam. — Spis B-iův měl nesmírný úspěch; obdržel cenu oekonomické společnosti v Bernu, byl přeložen do mnoha jazyků (poprvé r. 1765 v Praze do němčiny), Voltairem komentován; B. sám slaven v Paříži r. 1766; Kateřinou II. pozván do Ruska a r. 1769 povolán na stolec učitelský zvláště pro něho zřízený v Miláně. Poslední léta žil o samotě na svém letohrádku Gessate. Mimo uvedeny spis sepsal ještě řadu děl, ponejvíce národohospodářských, jež nemají však žádného významu. Souborně vydány pod názvem *Opere diverse* od Villaria r. 1854 ve Firencii. — Lit.: Cantù, B. e il diritto penale (1862); Rinaldini, C. B. (1865); Amati, Vita e opere di C. B. (1872); Zarudný, These B-iovy o vině a trestu; český podal rozbor díla »o zločinech a trestech« Skřivan v »Právniku« r. 1869. JT.

Beccariová [beka-] Gualberta Alaide, spis. ital. (* 1839 v Padui), vydává v Bologni časopisy »La donna« a »La mamma«, v nichž hájí společenská práva žen. Napsala také několik pěkných veselohr, z nichž jmenujeme: *Fidanzati senza saperlo; Il segreto della zia* (1882); *Un caso di divorzio* (Milán, 1884); drama *Pasquale Paoli* (1871); povídky *Pei nostri ragazzi* (s pseud. Fl. Flaviani) a knihu *Fra sorelle* (1784) spolu s jinými ženami.

Beccles [békls], město angl. ve hrabství Suffolk, nad splavným Waveneyem, jihových. od Norwiche, s 5721 obyv. (1881), má pěkný gotický kostel, malý přístav. Tiskařství, obchod s uhlím a sladem.

Becelli [bečeli] Giulio Cesare, básník ital. (* 1633 ve Veroně — † 1740). Vstoupil do řádu jezuitského, ale brzy jej opustil a vě-

noval se učitelství. **B.** byl z těch, kteří v době upadku hleděli napravit pokazený vkus; proto vydával pojednání a psal básně, jimiž snažil se působiti jako vzory. Ku prvním náležejí: *Dialoghi se scrivendo debba usarsi la lingua del buon secolo*; *Usanze della rettorica antica e uso della moderna* a nejlepší *Trattato del vero genere e particolari bellezze della poesia italiana* (Ver., 1733); ke druhým: báseň *Le nozze di Cuzzano*; *Gonella* a jiné veselo hry. truchlohra *Oreste vendicatore* (Verona, 1728) a jiné.

Becerra Gaspar, sochař, architekt a malíř špan. (* ok. 1520 v Baeze — † 1570 v Madridě). Větší část svého věku strávil v Itálii a v Římě pracoval u Vasariho o freskách Cancellerie, pak v chrámě Trinità in Monte obraz *Narození Panny Marie*. R. 1556 vrátil se do Španělska a žil v Zaragoze. pak ve Valladolidu, kdež v kostele milosrdných bratří maloval některé obrazy (*Evangelisty*, tabernakulum na hl. oltáři a j.) a u trinitátů zhotovil relief *Snění s kříže*. Skvostné jeho práce v madridském Alcazaru, jež zhotovil na rozkaz Filipa II., bohužel shořely (1735). V zámku El Pardo jsou dosud nástropní některé fresky, znázorňující pověst o Perseovi. R. 1562 byl jmenován dvorním sochařem a r. 1563 královským malířem. Z jiných obrazů zmínky zasluhuje *Kající Magdalena* (v museu v Pradě). Pro katedrálu v Astorze vypracoval oltářní tabernakulum, z nejkrásnějších v celém Španělsku, dílo zároveň malířské, sochařské i architektonické. **B.** dostal za ně 3000 dukátů a místo sekretáře katedrály, jež prodal za 8000 duk. V některých kostelích španělských dosud nacházejí se některé jeho práce sochařské, zvláště dřevěné kříže. **B.** snažil se vždy rozšířiti anatomické studium mezi malíři, a sám zhotovil několik velmi zdařilých anatomických studijních soch. Vlivem jeho italský vkus po Španělsku nabyl půdy.

Bec-Hellouin [bek heluén], *Becus Herlevini*, obec ve franc. dep. Eure, arr. bernayském, kant. brionneském, 39 km sev.-záp. od Evreuxu, má minerální prameny, bělidla, šest mlýnů a chrám ze XIV. a XVIII. stol., v němž nalézá se hrob opata Herluina či Hellouina († 1078), zakladatele zdejšího benediktinského kláštera, někdy nejnámennějšího opatství Normandie (Abbaye du **B.**). Opatství toto brzy po svém založení slynulo po vši Evropě zvláště svou školou, kterou zde založil Ital Lanfranc, později arcibiskup canterburský, a kterou po něm řídil nástupce Herluinův v opatství, sv. Anselm, »otec scholastiky«. Vyšlost z ní mnoho učencův a duchovních hodnostářů, zvláště anglických, a také papež Alexander II. zde studoval. Králové angličtí velmi přáli opatství bečekému, které záhy vládlo nesmírným bohatstvím: náležely mu ve Francii 4 baronie, 18 pfevorství, 160 far, několik pfevorství v Anglii a j. Ale již uprostřed XII. stol. počalo upadati, zvláště po spojení Normandie s Francií, ještě pak více, když král anglický Jindřich VIII. odpadl od církve katolické a opatství tím pozbylo všech svých beneficí

v Anglii. Za váleku hugenotských hrozně zpuštěno a za revoluce mnichové odtud vypuzeni. Nyní z velkolepého chrámu opatského zbývá pouze velká věž, a v klášterních staveních umístěna remontní stanice.

Beocchi Fruttuoso, spis. ital. (* 1804 ve Florencii — † 1839). Napsal *Prose letterarie*, spis obsahující *Lezioni, Rapporti* a z největší části *Elogi*, v nichž se nalézají velmi důležité příspěvky k dějinám písemnictví italského. Dlužno ještě se zmíniti, že **B.** jsa tajemníkem akademie della Crusca prvý navrhl nově upravený text pro Danteovu Božskou Komédii, vydaný pak r. 1837 jeho péčí a příspěvím několika jiných spisovatelů.

Beoló Ferda, chorvat. románopisec, syn c. k. setníka (* 1844 15. dubna v Przeměšlích v Haliči). Dokončil studia gymn. v Záhřebě a právnická na jurid.-politickém ústavě ku vzdělání administrativních důstojníků hraničářských ve Vidni jmenován byl roku 1867 c. k. poručíkem hraniční správy v brodském, později v gradištkém pluku hraničářském. Za svého pobytu v býv. Hranici vojenské měl **B.** pflězitost poznati život a obyčeje lidu hraničářského. Jak dovedl pflězitosti té využitkovati, viděti ze spisů jeho, k nimž čerpal po výtece látku ze života hraničářského, a jež netoliko zajímavým svým obsahem, ale i ve příčině kulturně historické velikou mají důležitost. Všecky jeho povídky a romány předchnuty jsou vroucí láskou k národu chorvatskému, obzvláště pak k hrdinskému kmeni hraničářskému, jehož ctnosti a pfečnosti velebí a oslavuje vyvraceje tak hnusné a neoprávněné domněnky cizinců, jako by ten poctivý a statečný lid byl sběří nevzdělaných a krvelačných polodivochův a hajduků. Jako studující zkoušel se též v básnictví a uveřejnil plody své v časopisech »Naše gore list« a »Glasonoša«, avšak od r. 1874 oddal se zcela novellistice. Jeho povídky byly téměř všechny na český jazyk přeloženy, zejména: *Persa* (»Světozor«, 1877); *Setnik Katinić* (t., 1881); *Deputace pani poručíkových* (t., 1884); *Montechi a Capuletti* (»Světozor«, 1883); *Hajdučkova milenka* (t., 1883); *Slib* (»Česká bibliot. rod.«, II.); *Kletba nevěry* (»Ott. Lac. knihovna nár.«, 1886). Od r. 1879 **B.** zastával při král. ředitelstvu finančním v Záhřebě úřad finančního tajemníka, nyní jest okresním představeným ve Vukovaru.

Beok: 1) Antonín Jaroslav, dvorní rada a spisovatel čes. (* 6. led. 1812 v Budči u Jemnice na Moravě). Studoval ve Znojmě, Brně a ve Vidni, kde stal se doktorem práv a byl vychovatelem u knížete Schwarzenberka. Jako poslanec ústavodárného sněmu přidal se roku 1848 ku konservativnější části pravice. R. 1850 stal se redaktorem čes. vydání říš. zákonníka a pak minist. sekretářem. Nyní je ředitelem státní knižtiskárny ve Vidni a dvor. radou. Psal do »Musejníka« (1843, 1845 a 1847), »Květu« (1844, a jiných časopisů. Dopisy jeho J. Er. Vocelovi uveřejněny ve »Světozoru« r. 1888 č. 35; r. 1849 byl členem kommisce pro sestavení právn. názvosloví českého. Orl

r. 1851 je dopisujícím členem král. čes. společnosti nauk.

2) **B. Josef**, doktor práv a rada nejvyššího soudu ve Vídni (* 1814 v Telči na Moravě — † 1887 ve Vídni). Vydal o titulu: *Die Geschichtsbücher der Wiedertäufer in Österreich-Ungarn* (ve »Pontes rerum Austriacarum, Dipl. et acta« sv. 43, r. 1883) důležitou sbírku pramenů (kronik a j. zpráv rukopisných) k dějinám sekty novokřtěnců nejen v zemích rakousko-uherských, nýbrž i v již. Německu a Rusku. V badání o tomto předmětu pokračoval i po výboji zmíněného spisu. R. 1886 pracoval s Ljubočičem, prof. varšavské university, v archivech švýcarských. Byl však zachvácen smrtí právě toho dne, kdy povýšen byl na rytířství.

3) **B. Mathias Friedrich**, kazatel augšpurský (* 1649 — † 1701). Vedle úřadu svého horlivě obíral se studiem jazykův orientálních, zvl. semitských, v nichž nálezlo mu za jeho doby místo vynikající, i považován zvláště za předního znalce arabštiny. Professury universitní opětovně mu nabízené nepřijal. Hojně spisů jeho zůstalo v rukopise a později se ztratilo; z vydaných uvádíme jím v Erfurtě objevenou: *Paraphrasis chaldaica I. libri chroniconum etc.* (Augšp., 1680); totéž *II. libri chroniconum* (t., 1683; s překladem a výkladem); *Monumenta antiqua judaica* (t., 1686); *Martyrologium ecclesiae germanicae per vetustum* (t., 1687); *Suratae Corani* (t., 1688; výbor z koránu); *Ephemerides Persarum per totum annum, arabice, tursice et persice* (t., 1695; s překladem a výkladem).

4) **B. Filip Levín**, svob. pán, polní zbrojmistr rakouský (* asi 1700 — † 1768). Vyznamenal se ve válce 7leté. V bitvě u Kolína velel jako generálmajor předvoji rakouskému (1757). Téhož roku zajal prus. generála, vévodu z Bevern. V bitvách u Greifenbergu (1759) a Friedlandu (1759) zjímal menší nepřátelské oddíly, v šarvátce pak u Cölenu v Míšni rozprášíl prus. sbor armádní a zajal generála Döriqua se 1700 muži. R. 1760 bojoval jako podmaršálek po boku ruského maršálka Butturlina, r. 1762 vynikl u Reichenbachu. Po válce učiněn velitelem v Chorvatsku, vyznamenán velikým křížem řádu Marie Terezie a povýšen na svob. pána.

5) **B. František**, dovedný houslista a skladatel (* 1730 v Mannheimě — † 1809 v Bordeaux). Ze skladeb jeho došlo zvláštní chvály *Stabat mater*. Str.

6) **B. Christian Daniel**, filolog něm. (* 1757 v Lipsku — † 1832 t.) R. 1779 habilitoval se na lipské universitě, na níž r. 1782 jmenován mimořádným, r. 1785 řádným profesorem klass. filologie. **B.** byl polyhistorem přednášející nejen o klassické filologii, nýbrž i o theologii, dějepisu a j. Vynikaje více rozsáhlými vědomostmi a mravenčí pilností než důmyslem a originalností napsal více než 200 spisů, dnes ovšem skoro bezcenných. Z filologických prací jeho uvéstí jest vydání Aristofanových Ptáků (Lipsko, 1782), Pindara (1792 a 1802), Démostenovy Řeči o míru (1799),

Consolatio ad Liviam (1783 a 1803) a Calpurniových Eklog (1803). Některá vydání jeho zůstala nedokončena: Euripidés (1 díl textu, 1 díl poznámek, 1792 a 1799), Apollónios Rhodský (1797), Platón (3 díly, 1813), Cicero (4 svazky řečí, 1795—1807). Mimo to uspořádal **B.** 3. díl Barnesova Euripida (1788), nové vyd. Invernizziova Aristofana s rozvlácným, nedokončeným komentářem (1792 a 1819) a nové vydání Gottleberova a Bauerova Thukydidy (1804). Jakožto knihy příručné ke svým přednáškám napsal: *Historia litterarum Graecarum* (1788); *Artis latine scribendi praecepta* (1801); *Grundriss der Archäologie* (1816; pouhé rubriky a literární zprávy), pak *Anleitung zur Kenntniss der allgem. Welt- und Völkergeschichte* (1787 a 1813). V. Nobbe, Vita Ch. D. Beckii (Lipsko, 1837) a G. Hermann, Opuscula (V, 312). Vy.

7) **B. Heinrich**, herec a dramatik něm. (* 1760 v Gothě — † 1803 v Mannheimu). S Ifflandem a Beilem účinkoval na proslulém tehdy divadle ve svém rodišti, později (1799) byl kurfiřtem bavorským povolán do Mnichova jako vrchní režisér a od r. 1801 řídil divadlo v Mannheimu. Vystupoval v úlohách vážných i veselých a napsal několik her, jež souborně vyšly s názvem *Theater* (3 sv., ve Frankf., 1802). Z těch udržely se nejděle veselohry: *Die Schachmaschine* (1798), *Die Qualgeister* (1802) a *Das Chamäleon* (1803). **B.** osobně se stýkal se Schillerem, kterýž pro první jeho manželku, Karolinu roz. Zieglerovou, velmi nadanou herečku, napsal úlohu Louisy.

8) **B. Johann Ludwig Wilhelm**, něm. právník (* 1786 v Lipsku — † 1869), věnoval se tamtéž studiu práv i stal se r. 1812 professorem v Královci. Avšak již rok na to přijal místo vládn. rady ve Výmaru, roku 1814 pak přisedičiho šepní stolice v Lipsku. Od r. 1819 byl **B.** opětně professorem práv, aniž se však praktické činnosti své vzdal. R. 1837 stal se předsedou soudu appellačního. V literatuře právnícké stal se **B.** známým v první řadě svým *Corpus juris civilis* (2 sv., v Lipsku, 1825—37; stereotyp. vyd. tamt., 1829—1830). Mimo to sepsal *Anleitung zum Referieren und Dekretieren* (t., 1839); *Bemerkungen über den Kriminalgerichtsstand in Sachsen* (tamt., 1842) a jiné. — I.

9) **B. Johann Tobias**, protest. theolog německý (* 1804 v Balingách ve Vitembersku — † 1878 v Tubinkách). R. 1836 byl jmenován mimoř. professorem theologie v Basileji, r. 1843 řádným professorem v Tubinkách a měl jako učitel veliký vliv na svoje žáky. Proti kritickospekulativní škole Baurové dal se směrem biblickotheosofickým neuznávaje jiné autority než sv. Písmo bez rozdílu Starého nebo Nového zákona. Vytýkají mu proto nedostatky historického pojetí. Také osobní povahou vynikal přiváděje život svůj vezdy v souhlas se svým učemim. Proto také, jakož i pro upřímnost a neohroženost svoji s úřady často se nesrovnával. Hlavní jeho spisy jsou: *Einleitung in das System d. christlichen Lehre* (1838, 2 vyd., Stuttg., 1870); *Die christliche*

Lehrwissenschaft nach den biblischen Urkunden (1841, 2 vyd. 1875); *Umriss d. biblischen Seelenlehre* (1843; 3 vyd. 1871); *Christliche Reden* (1836—70); *Leitfaden der christlichen Glaubenslehre* (1862, 2 vyd. 1869) a *Christliche Liebeslehre* (1872—78).

10) **B.** Karl, vedlé Mor. Hartmanna nejvíce vynikající německorakouský lyrik nové doby (* 1817 v Baji v Uhrách z rodičův israelských). Předběžného vzdělání nabyv v Pešti studoval ve Vídni a v Lipsku medicínu. Brzy však studií nechal a dav se pokřtiti politickými básněmi lyrickými záhy dobytí dosti veliké, ale také pomíjející slávy. Zdržovav se na různých místech v Německu, ve Švýcařích a ve vlasti zemřel ve Währingu u Vídne roku 1879. Básnické nadání měl dosti skrovné, ale práce jeho oslňovaly poluorientskou skvělostí poetických obrazův a uchvacovaly obratně používající politických hesel časových. Mimo lyriku (*Gepanzerte Lieder, Lieder vom armen Manne, Stille Lieder* a j.) **B.** složil také veršované povídky: *Janko der Rosshirt* (1841) a *Jadwiga* (1863), v nichž mnoho jest skvělých licí a popisův. *VM.*

11) **B.** Jan Nepom., prosulý barytonista (* 1828 v Pešti). Působil na různých jevištích v Německu, vrcholu své slávy dostoupil ve Vídni jako člen dvorní opery. R. 1885 vzdal se divadelní činnosti a žije ve Vídni. **B.** vynikal zejména ve zpěvohrách klassických a má také jméno výborného herce. *Str.*

12) **B.** Bedřich, svob. pán, náčelník generál. štábu armády rakouské, nar. 21. břez. 1830 ve Freiburgu v Badensku a náleží tudíž do nesčetné řady cizozemců, zejména z Německé říše, kteří slouží v vojstě rakouském. 20. října 1846 vstoupil jako kadet do zákopnictva a zároveň do jeho školy v Dolině (Tulln). V pluku 59. bojoval jako nadporučík r. 1848 v Itálii a r. 1849 v Uhrách. Přidělen pak byv ku generálnímu štábu účastnil se při obléhání Benátek r. 1849. V listopadu r. 1854 povýšen na setníka 2. třídy do generálního štábu a přidělen r. 1855 k osobě polního zbrojmistra svob. pána Hessa, tehdejšího náčelníka onoho sboru. Roku 1859 byl ve válce italské generálštábníkem při divisi podmaršálka svob. p. Reischacha a účastnil se potýček u Terasy 23. května, u Candie 1. června a bitvy u Magenty 4. června, kdež klesl střelen do kolena. Vyznamenán za chrabrost ve dvou posledních podnicích vojenským křížem záslužným a železnou korunou 3. třídy, obě s ozdobou válečnou. R. 1859—61 byl **B.** přítelidělné vojenské kommissi při správě německého spolku ve Frankfurtu n. M. V červnu r. 1861 stal se rytířem; na jeseň r. 1863 přidělen generálnímu pobočnictví J. V., a v tomto postavení povýšen v červenci r. 1865 na podplukovníka a o rok později na plukovníka. Ve válce r. 1866 poslán často císařem k velitelství severní armády. V červenci r. 1867 stal se přednostou vojenské kanceláře mocnářovy a v prosinci r. 1868 vyznamenán řádem Leopoldovým. Postoupiv 1. května 1873 na generálmajora jmenován v dubnu 1874 gene-

rálním pobočníkem J. V. a v červenci téhož roku tajným radou. V červnu 1881 propuštěn z pobočnictví velmi lichotným přepisem mocnářovým a ustanoven náčelníkem generálního štábu armády. V říjnu 1878 udělen **B.** ovi velkokříž železné koruny a zároveň baronetví a v dubnu 1885 velkokříž řádu Leopoldova; 1. ledna 1883 stal se majitelem 47. pěšího pluku a v listopadu 1888 povýšen na polního zbrojmistra. **B.** je též doživotním členem panské sněmovny rakouské. *FM.*

von Becke Franz Karl, svob. pán, rak. státník (* 1818 v Kolinci v Čechách — † 1870 ve Vídni). Stud. gymnasium v Plzni a práva na universitě pražské, kde povýšen r. 1842 na doktora. Od r. 1840 sloužil u c. k. komorní prokuratury, načež povolán do Vídne k všeob. dvorní komoře a stal se tam na universitě assistentem statistiky a nauky o poplatcích. Od r. 1846 byl ve službách diplomatických při konsulátech v Cařihradě, Alexandrii a Galaci, kde byl r. 1856 předsedou mezinárodní kommisie dunajské a jmenován odborním radou. Za vynikající služby jeho udělen mu řád železné koruny 3. třídy a šlechtictví. R. 1862 stal se místopředsedou ústř. námořního úřadu v Terstu, r. 1865 odborným přednostou, roku 1866 státním sekretářem ve finanč. ministerstvu a po odstoupení hrab. Larische správcem ministerstva obchodu a financí r. 1867. Po vyrovnání uher. jmenován r. 1867 společným min. financí, jímž zůstal až do své smrti. R. 1866 povýšen do stavu svob. pánů.

Beokengrund viz Pekáčov.

Beokenhain (Bäckenhain, Böckenhain, Bökenhein), ves v Čechách, v okr. hejtm. libereckém, v okr. chrastavském, v obci Weisskirchenu, 4 km sevzáp. od Dol. Chrastavy, s 21 domy a 94 obyv. nábož. katol., národ. německé. Fara a pošta ve Weisskirchenu.

Beokenham [bèknhèm], londýnské předměstí v hrabství kentském, s 13.011 ob. (1881).

Becker: 1) **B.** Jan Tobiáš, hud. skladatel (* 1699[?] v Králíkách v Čechách). Byl učitelem v Lednici na Mor. (1727), pak v Dol. Rakousích v Herrenbaumgartenu (1733) a Feldsbergu (1746), kdež roku 1779 zemřel. Napsal mnoho mší a skladeb církevních. *Str.*

2) **B.** Rudolf Zacharias, prostonárodní spisovatel něm. (* 1751 v Erfurtě — † 1822 v Gothě). Byl nejprve vychovatelem, pak učitelem na Filanthropině v Dessavě; od r. 1783 žil v soukromí v Gothě. Cílem života si učinil šířiti osvětu mezi rolníky a řemeslníky svého národa, ale užíval k tomu prostředků dosti chatrných. Nejlépe to viděti z nechtutného spisku *Noth- und Hülfsbüchlein* (Gotha, 1785) a ze sbírky domněle prostonárodních, skutečně však velmi všedních a duchaprázdňých básní pod názvem *Mildheimische Liedersammlung von 518 lustigen und ernsthaften Gedichten* (t., 1799). Redigoval též časopisy »Allgemeiner Reichsanzeiger«, »Nationalzeitung der Deutschen« a »Zeitung für die Jugend«. *VM.*

3) **B.** Wilhelm Gottlieb, spisovatel něm. (* 1753 v Ober-Kallenbergu — † 1813 v Drážďanech). Byl nějaký čas učitelem na des-

savském Filanthropině, od r. 1782 profesorem na rytíř. akademii v Drážďanech, později inspektorem dvorního kabinetu antik a mincí. Zemřel jako dvorní rada. Znám jest nejvíce jako vydavatel almanachu »Taschenbuch zum geselligen Vergnügen« (Lipsko, 1791), kterým zahájena byla v Němcích dlouhá řada podobných podniků ceny literární obyčejně nepatrné. VM.

4) **B.** (dle matryky Bajert-**B.**) Léonard Nicolas, generál franc. (* 1770 — † 1840). Prodělal všechny války franc. republiky a prvního císařství. V bitvě u Carrana (15. dubna 1799) po údatném boji těžce raněn padl do zajetí rakouského, ale záhy propuštěn. U Slavkova dobyl si odvahu svou důstojností divisionáče. Po bitvě u Esslingen (1809) jmenován velkým důstojníkem řádu čestné legie. Prohlásiv se r. 1811 proti válce španělské zbaven byl od Napoleona I. důstojenství a internován jako guvernér do Belle-Isle en Mer. Restaurace Bourbonů vrátila mu jeho hodnosti a významovala jej. Když císař Napoleon po stodenním císařství zekzl se tránu, dostal **B.** rozkaz od vlády prozatímní, aby bděl nad bezpečností jeho a doprovodil ho do Rochefortu. Splnil úkol svůj takovým způsobem, že znovu si dobyl lásky Napoleonovy. Vláda Ludvíka XVIII. Bourbonského položila mu to ve zlé, ale později přijala ho na milost, ba povýšila ho r. 1819 na páira.

5) **B.** Karl Ferdinand, německý grammatik (* 1775 v Trevírsku — † 1849 v Offenbachu). Byl nejprve učitelem, pak lékařem a konečně založil samostatný vyučovací ústav v Offenbachu, jež spravoval do své smrti. Proslavil se spisy mluvnickými (*Organismus der deutschen Sprache*, 1827; *Ausführliche deutsche Grammatik*, 1842; *Der deutsche Stil*, 1848 a j.), v nichžto všechny syntaktické úkazy jazyka vykládá podle zákonů logických nic nehlédě k požadavkům psychologie, kterou mluva mnohem více se spravuje nežli logikou. Proto stanovisko jeho dávno již jest překonáno. VM.

6) **B.** Karl Friedrich, dějepisec něm. (1777 v Berlíně — † 1806 t.). Složil *Die Weltgeschichte für Kinder und Kinderlehrer* (9 sv., 1801—05), pak *Erzählungen aus der alten Welt* (3 sv., 1801—03). Obě práce psány jsou slohem lehkým a lahodným a dočkaly se několika vydání v novém zpracování od Woltmanna, Menzla, Loebella, A. Schmidta, E. Arnda (22 sv.) a W. Müllera. VM.

7) **B.** Wilhelm Adolf, něm. filolog a archaeolog (* 1796 v Drážďanech — † 1846 v Mišni). r. 1826 professor v Mišni, r. 1836 mimořádný, r. 1842 řádný professor klassické archaeologie v Lipsku. **B.** získal si nehybnou zásluhu o soukromé starožitnosti řecké a římské a topografii Říma. V obor první spadají jeho učené, ale poutavě psané romány *Gallus* (1838, poslední roku 1880—82 ve zpracování Göllové) a *Charikles* (1840, 3. vyd. 1877—78), v nichž způsobem novellistickým podány jsou římské a řecké starožitnosti soukromé tím způsobem, že ke scénám románovým připo-

jeny poznámky a exkursy obsahující rozsáhlý aparát vědecký. V obor druhý spadá spis jeho *De Romae veteris muris atque portis* (1842) a hlavně obšírná topografie Říma obsažená v 1. díle souborného spisu »Handbuch der röm. Alterthümer« (1843—67), dokončeného po smrti **B.** ově J. Marquardtem (na místo toto nastoupilo nyní zpracování Marquardtova a Mommsenova, 1871 a násl.). Výtečné toto dílo jest kritickým základem římské topografie majíc snad pouze tu větší vadu, že **B.** zkoumání monumentů vykázal neprávem daleko podřízenější místo než svědeckým literárním. Pro ostrou kritiku předchůdců povstal ostrý spor mezi **B.** em a Ulrichsem. Cenné jsou dále státní starožitnosti římské doby královské a republiky, jež vydal **B.** v 2. díle svého »Handbuch der römisch. Alterthümer« (odd. 1. a 2.). Dále uvéstí jest **B.** ovo vydání některých menších spisů Aristotelových (1823), *De comicis Romanorum fabulis maxime Plautinis quaestiones* (1833), a v novém zpracování pod titulem *Antiquitatis Plautinae pars I.* (1837), *Der Symbolik Triumph* (1825). Srov. »Allgem. deut. Biographie« (II, str. 229—231). Vj.

8) **B.** Karl Ferdinand, výborný varhaník a hud. spisovatel (* 1804 v Lipsku — † 1877), žák Schichtův a Fr. Schneidráv, byl od r. 1825 v Lipsku varhaníkem u sv. Petra, r. 1837 u sv. Mikuláše a r. 1843—56 učitelem hry varhanní na konservatoři. Od r. 1856 žil ve výslužbě. Vedlé klavírních a varhanních skladeb napsal některé spisy, z nichž nejnámější jsou: *Systematisch-chronologische Darstellung der Musikliteratur* (1836—39 dle J. N. Forkela); *Hausmusik in Deutschland* (1840); *Die Tonkünstler des 19. Jahrhunderts* (1849); *Die Tonwerke des 16. und 17. Jahrhunderts* (1855) a j. Str.

9) **B.** Nikolaus (* 1809 v Bonně — † 1845 v Hunshofenu), básník něm., jinak nepatrný, ale proslavený politickou písní *Das Rheinlied*, namířeno proti Francii (»Sie sollen ihn nicht haben, den freien deutschen Rhein« z r. 1840), k níž 70 různých nápěvů složeno jest a zpívala se po všech ulicích a křemácích. Způsobila také všeliké odpovědi francouzské (od Musseta, Lamartinea a jiných) i německé (H. Heine, Rob. Prutz). Pruský král Bedřich Vilém IV. básníku za ni dal 1000 tolarů honoráče a bavorský král Ludvík skvostný pohár. VM.

10) **B.** Johann Philipp, politik něm. (* 1809 ve Frankenthalu ve Falci — † 1886 v Genevě). Súčastnil se ruchu revolučního od r. 1830, následkem čehož, zvl. pro účastenství na slavnosti v Hambachu, vězněn. Vystěhoval se pak roku 1837 do Švýcar, kde byl adjutantem Ochsenbeinovým ve válce Sonderbundu. Usadil se v Bernu jako kartáčník a stal se vůdcem něm. demokratického hnutí ve Švýcarsku. R. 1848 se súčastnil povstání Heckerova v Badensku, r. 1849 po zřízení Římské republiky organizoval v Marsellu pomocnou legii pro ni, ale když Ludvík Bonaparte to překazil, vedl legii švýcarskou do Badenska, zvítězil u Hirschbornu, obsadil Heidelberg a

po porážce u Waghausele zachránil zbytky povstalců krytím ústupu v Černém Lese a vrátil se do Genevy, kde vydal s Esselenem *Geschichte d. süddeutschen Mairevolution* (1849). R. 1860 snažil se nadarmo utvořit legii něm. pro Garibaldiho. S Bakuninem byl pak členem Internacionály a přidal se později ke straně Marxově. Sepsal: *Neue Stunden der Andacht: satyr. Psalmen in Reinform* (Curich, 1868); *Wie und wann?* (t., 1869) a vydával časopisy »Vorboten« (v Gen., 1866—71) a »Précurseur« (t., 1877—81).

11) von B. Moritz Alois, rytíř, místopisec a historik rakouský (* 1812 ve St. Městě na Moravě — † 1887 v Lienzu v Tyrolsku). Stal se roku 1850 školním radou v Dol. Rakousch. r. 1864 učitelem korunního prince Rudolfa a velkovévodkyně Gisely, roku 1869 ředitelem cis. rodinné a soukromé knihovny, jejíž katalog vydal (*Sammlungen der vereinten Familien- und Privatbibliothek Sr. Maj. des Kaisers*, Vid., 1873—82, 4 sv.). R. 1868 povýšen byl na rytíře. Byl členem několika vědeckých spolků (král. české společnosti nauk od roku 1882). Z dějepisných prací jeho vytknouti jest: *Die älteste Geschichte der Länder des oesterr. Kaiserstaates bis zum Sturz des weström. Reiches* (Videň, 1865); z topografických: *Der Oetscher und sein Gebiet* (t., 1859—60, 2 sv.); *Hernstein in Niederoesterreich* (tamtéž, 1882—86, 3 sv.); *Niederoesterreichische Landschaften mit historischen Streiflichtern* (t., 1879) a *Topographie von Niederoesterreich, Alphabet A-E* (t., 1879—85). Psal také knihy školní.

12) B. Hermann Heinrich, politik něm. (* 1820 v Elberfeldu — † 1885 v Brühlu). Byl ve službě soudní, vstoupil r. 1847 jsa pruským referendářem v Kolíně ve spojení se socialisty Marxem, Engelsem a j. a stal se spolupracovníkem časopisu »Neue Rhein. Zeitung« a »Westdeutsche Zeitung«. Pro revoluční působení v Kolíně odsouzen k 7leté vazbě pevnostní. Na to byl v Dortmundě obchodníkem a zvolen r. 1862 do prusk. sněmu, kde se přidal k straně pokroku. R. 1871 zvolen do říšského sněmu a r. 1872 povolán do panské sněmovny. Od r. 1875 byl vrchn. purkmistrem v Kolíně. Byl také členem státní rady pruské. Pro rudé vlasy a revoluční působení zván býval »červený B.«.

13) B. Karl, statistik něm. (* 1823 ve Strohausenu v Oldenbursku), byl od r. 1842 až 1851 důstojníkem ve vojsku oldenburském a šlesvickoholštýnském a učitelem matematiky na vojen. ústavu oldenburském; roku 1850 účastnil se jako setník války dánské. Na to studoval národní hospodářství na univ. v Berlíně a Gotinkách, organisoval oldenb. statistickou kancelář a řídil ji od r. 1855 do roku 1872. Zároveň byl redaktorem čas. »Magazin für die oldenb. Staats- u. Gem.-Verwaltung«. Vydal 13 seš. díla *Statist. Nachrichten über das Grossherz. Oldenburg* a *Statistik d. Rechtspflege*, a proslavil se též účastenstvím při konferencích něm. statistiků. Roku 1872 stal se ředitelem cis. stát. úřadu pro říši Německou a vrchním tajným vládním radou. Velikých

zásluh získal si při sčítání lidu r. 1875, 1880, 1885, pak o vydání díla *Statistik d. deutschen Reiches* (98 dílů) a příručných výtahů z něho *Monatshefte zur Stat. d. deut. R.* a *Stat. Jahrbuch*, pak vůbec o prohloubení statistiky obyvatelstva a stat. obchodní.

14) B. August, novellista něm. (* 1828 v Klingenmünsteru v Rýn. Falci). Psal větší i menší povídky. Ve větších románech *Des Rabbi Vermächtnis*, *Das Johannisweib* příliš povoluje zálibě v dobrodružnosti; za to menší novelly, jako *Die Pestjungfrau* a j., vynikají svěžestí a slohem lahodným, neličeným. Nejdátlejší jest jeho poetická povídka *Jungfriedel, der Spielmann*, ve které vypravování se střídá s krásnými písněmi. VM.

15) B. Ludwig Hugo, malíř německý (* 1833 ve Weselu — † 1868 v Düsseldorfu). Obrazem *Obět starých Germanů v lese* obrátil r. 1856 na se obecnu pozornost. Pozdější jeho práce, k nimž sebral motivy na vojenských cestách po Německu, Švýcarsku i Normandii, spadají dílem do oboru krajinářského, dílem do genuru a vynikají poetickým pojetím a charakteristickým provedením staříže. K nejlepším obrazům jeho patří poslední práce: *Na výšině a Vinobraní na Mosele*.

16) B. Albert Ernst Anton, hud. skladatel (* 1834 ve Quedlinburku), jest učitelem na Scharwenkově konservatoři v Berlíně. Ze skladeb jeho sluší zvláště vytknouti symfonii z G-moll (1861), jež vyznamenána cenou, velkou mši z B-moll (1879) a cyklus písní. Str.

17) B. Georg, spisovatel hud. a pianista (* 1834 ve Frankenthalu ve Švýcařch). Žil delší dobu v Paříži a nyní v Genevě. Spisy jeho a monografie zasahají namnoze v hudební dějiny; neznámější jsou: *La musique en Suisse*; *Aperçu sur la chanson française* a j. B. rediguje podnes časopis »Questionnaire de l'association internationale des musiciens-écrivains«. Str.

18) B. Jean, znamenitý houslista a někdy koncertní mistr v Mannheimě (* 1836 v Mannheimě — † t. 1884). Vydav se roku 1858 na uměleckou pouť přijat byl zvláště okázale v Paříži a Londýně. Od r. 1865 žil ve Florencii, odkudž získal sobě světového jména zřídív vyhlášený před léty »Florentinský kvartet« (Becker, Mazi, Chiostru, Spitzer-Hegyési), jenž nedostížným přednesem klassických kvartet po všem světě byl slaven. Po rozpuštění Florentinského kvartetu (1880) vrátil se do svého rodiště. Str.

19) B. Dr. E., observátor při hvězdárně v Berlíně, pak ředitel hvězdárny gothské, nyní ve Štrasburku. Od něho jsou: *Tafeln der Amphitrite mit den Störungen* (Lipsko, 1870, Publication d. astron. Gesellschaft); *Resultate aus Beobachtungen von 521 Bradley'schen Sternen am grossen Berliner Meridiankreise* (1881) a jiné. Vrn.

von Beckerath Hermann, něm. finančník a politik (* 1801 v Krefeldu — † 1870 t.). Byl společníkem bankéřského závodu Moleenaarova a r. 1838 otevřel samostatný závod, jimž nabyl značného jmění účastně se nej-

důležitějších finančních operací v Porýní. R. 1843 stal se členem sněmu porýnského a r. 1847 spojeného v Berlíně. Zde hájil jako zpravodaj stavovskou adresu proti hrab. Arnimu-Boitzenburgovi R. 1848 zvolen do národního shromáždění frankfurtského, kde patřil k pravému středu, a vstoupil jako ministr financí do říšského ministerstva, odstoupil však po zamítnutí příměří v Malmö. R. 1849 jako člen »deputace císařské« snažil se marně pohrouti Bedřicha Viléma IV., by přijal něm. korunu císařskou a složil mandát. Také jako člen druhé komory pruské působil směrem svobodomyslným, vzdal se však činnosti veřejné r. 1851 následkem reakcionářského působení min. Manteuffla. R. 1858 zvolen opět do sněmu, vystoupil však již r. 1859 pro churavost. Roku 1862 hájil na sjezdu obchodním s úspěchem pruskou politiku obchodní. Sr. Kopstadt, H. v. B. ein Lebensbild (Brunšvik, 1874).

Beckers Hubert, filosof něm. (* 1806 v Mnichově — † 1889 t.). Roku 1832 stal se prof. na lyceu v Dillingen, r. 1847 řádným professorem filosofie na universitě v Mnichově, r. 1853 jmenován členem mnichovské akademie. B. jest jedním z posledních vynikajících žáků Schellingových, a hlavní jeho díla vesměs věnována jsou pozitivní schellingovské filosofii. Jsou to zejména: *Denkrede auf Schelling* (Mnichov, 1855); *Über die Bedeutung der Schelling'schen Metaphysik* (t., 1861); *Über die wahre u. bleibende Bedeutung der Naturphilosophie Schellings* (1864); *Die Unsterblichkeitslehre Schellings* (1865) a *Schellings Geistesentwicklung* (1875). Mimo to vydal sbírku starších církevních písní čtyřhlasých *Cantica spiritualia* (1845—47, 3. vyd. 1869) a *Deutsches Reichslied* (1876).

Becket: 1) B. Thomas, obháje katolické hierarchie v Anglii (* 1119 v Londýně — † 1172 v Canterbury). Studoval v Paříži bohosloví a v Bologni práva. Arcibiskup Theobald učinil jej (1154) arcidiaconem v Canterbury a král Jindřich II. (1158) říšským kancléřem. B. byl obratným důvěrníkem, který náklonnostem královým dovedl tou měrou vyhověti, že tento po smrti Theobalda jej sotva na kněžství posvěceného povýšil na arcibiskupa canterburského a primasa anglického. Doufal, že bude tím více podporovati jeho snahy po nadvládě církevní, než sklamal se: z vojína stal se pojednou světec, kterýž neznal jiného cíle, než jak by stát církvi podřídil. Od té doby vypukl spor mezi B-em a Jindřichem II., v němž arcibiskup byl podporován saxonským národem, král pak normanskými barony a vyššími hodnostáři církevními. Boj ten přiosťl se zvláště »Clarendonskými články«, které Jindřich uznávaly za skutečnou hlavu církve. B. byl s počátku nucen je podepsati, ale když později svůj podpis za hříšný skutek prohlásil, ustanovil se král na jeho záhubě. Svolal do Northamptonu velkou radu, kde se B. měl zodpovídati z velké sumy peněz, již za svého kancléřství byl zpronevěřil. Než on uprchl do Francie, odkud ze zátíší cisterciáckého klá-

štera nepřátely své v Anglii dával do kiatby. Teprve r. 1170 došlo ve Fereitville ke schůzi, na níž ujednáno, že B. se vrátí ke své stolici a král za něho dluhy i cestovní útraty zapraví. Než spor záhy vzplanul na novo: arcibiskup zahájil svou činnost tím, že exkommunikoval arcibiskupa yorského a biskupy londýnského a saliburského, protože na újmu práv B-ových a přes bullu papežovu vykonali korunovaci Jindřicha III. Postrašení praeláti odebrali se do Normandie ku králi, jenž uslyšev z jejich úst, co se bylo stalo, zvolal: »Což ze zbabělců, kteří chléb můj pojídají, není tu nikoho, kdož by mě zbavil nepokojného toho kněze?« Čtyři zemané normanstí pak na rychlo vypravili se do Canterbury, kde B-a před oltářem velké katedrály zavraždili. Po dvou letech byl B. za svatého prohlášen, a k jeho hrobu v Canterbury putovali věřící ze všech dílů světa, tak že sem jednoho času až 100.000 poutníků přicházelo. Pouti tyto držely se až do reformace. Jindřich VIII. dal sv. Tomáše z kalendáře škrtnouti, ostatky jeho spálit a popel do větru rozhoditi. Obsírnější jeho životopisy napsali: dr. Giles, Vita et Epistolae S. Thomae Cantuariensis; Morris, Life of St. Thomas; Stanley, Historical Memorials of Canterbury a j.

2) B. Gilbert Abbot (* 1810 — † 1856), angl. satirik, studoval práva a stal se r. 1841 advokátem. Pěstoval se zdarem literaturu genu lehčího napsav *A comic history of England* a *A comic hist. of Rome*, jakož i jízlivou satiru na tehd. angl. divadlo, *The quiizzology of the British drama* a j. spisy, které všecky často vydány. Byl nejpilnějším a nejnadanějším přispěvatelem do satir. časopisu »Punch« od jeho založení (1841). Mimo to napsal ještě více než 30 dram. kusů, které byly sehrány s úspěchem. Na konci života zastával skrovný úřad polic. soudce.

3) B. Arthur William, publicista angl., nar. 1844, byl za poslední pruskofrancouzské války zpravodajem časopisů »Standard« a »Globe«, od r. 1874 je hlavním spolupracovníkem humoristického listu »Punch«. I v novellistice a dram. básnictví pokusil se se zdarem; jeho kus *About town* dával se asi sokrát.

Beckford [bekferd] William, spisovatel angl. (* 1760 v Lond. — † 1844 v Bathu). Zdědiv po otci rozsáhlé statky (děchody jeho pácily se ročně na 100.000 lib. st.), scestoval záhy celou Evropu a již ve dvacítce letech vydal satiru *Biographical Memoirs of Extraordinary Painters*, v nichž nešetřil současných umělcův a fízým vtípem tepal tuctovou kritiku. Ještě slavnějším učinil jej fantastický román *Vathek* (1786), jež napsal původně francouzsky, »za tři dny a dvě noci«, jak sám praví. Nějaký čas na to vystěhoval se do Portugalska obýváje v onom »ráji«, jež lord Byron připomíná v Childe Heraldu. Ale již r. 1801 vrátil se opět do Wiltska na své statky, kde si dal vystavěti nádherný zámek (s věží 30 m vys.), jež však s bohatými sbírkami obrazů, knih a zbraní za 350.000 lib. st. pro-

dal (1822). Od té doby žil v Bathu v zamklé odloučenosti a jen dvakrát vystoupil ještě na veřejnost: serií dopisů *Italy, with Sketches of Spain and Portugal* (2 sv., 1834), a cestopisem *Recollections of an Excursion to the Monasteries of Alcobaca and Batalha* (1835). Obě díla vynikají mistrnými popisy.

Beckij Ivan Ivanovič (též Betskij), filantrop rus. (* 1704 — † 1794). Získal si největší zásluhy o založení vychovávacích ústavů a rozličných škol ruských za Kateřiny II. Narodil se v okolnostech, jež ho naučily přemýšlet i o postavení opuštěných sirotkův a dětí nemanzelských. Horlivý tento citel Rousseaua a jeho paedagogických teorií, jež sám dělal plány k radikálnímu opravám v oboru vychování lidského charakteru, jež ze své skromné úlohy poobědního předčitatele carové poněkud dostoupil vysokých důstojností, prosil Kateřinu II., aby k docílení lepšího vychování národního zřídila ústavy podobné, jaké viděl v západní Evropě, kde by se nejen zachránil život nemluvnatům opuštěným, ale dobrým vychováním by se z nich stali užiteční členové společnosti a státu. Na to k rozkazu carové už r. 1763 zřízen první veliký vychovávací ústav v Moskvě a r. 1764 druhý podobný v Petrohradě. **B.**, jež k žádosti carové sestavil pravidla nového statutu ke zdokonalení národního vychování, byl jmenován hlavním kurátorem ústavů těch a předsedou opatrovnické rady. V reformách paedagogických vydatně podpory a rady dostalo se **B.**ovi od prof. A. A. Barsova († 1791). Od r. 1763 až do své smrti byl **B.** též předsedou akademie umění, pro niž za jeho správy vystavěn nynější palác na břehu Vasiljevského ostrova.

Beckmann: 1) **B.** Johann Friedrich Gottlieb (* 1737 — † 1792), proslulý pianista a varhaník v Celle. Psal četné sonáty a koncerty na klavír. Opera jeho *Lukas und Hannchen* s úspěchem provedena v Hamburku (1782).

2) **B.** Johann, něm. spisovatel hospodářský a technolog (* 1739 v Hoyer v Hannoveru — † 1811 v Gotinkách). Podnikl r. 1762 cestu do Nizozemí, by se zdokonalil v přírodopise a vědách obchodních. R. 1763 povolán ředitelem Büschingem na sv. peterské gymnasium do Petrohradu za prof. matematiky a věd přírodních. R. 1765 cestoval po Švédsku a Dánsku, by seznal tamní hornictví a sbírky přírodnin, seznámil se s Linnéem a povolán r. 1766 za mimořádn. profesora filosofie do Gotink, kde se r. 1770 stal řádným profesorem hospodářství. **B.** jest zakladatelem technologie, vydal četná pojednání technologická a hospodářská a také některé spisy klassických spisovatelů. Zvláště sepsal: *Über Einrichtung d. ökonom. Vorlesungen* (Gotinky 1767); *Beiträge zur Gesch. d. Erfindungen* (t., 1780—1805, 5 sv.); *Entwurf einer allgem. Technologie* (1806); *Anleitung zur Technologie* (1776, 5. vyd. 1809); *Anleitung zur Handlungswissenschaft* (1789); *Vorbereitung zur Warenkunde* (1795—1800, 2. sv.); *Physikal. ökonom. Bibliothek* (1770—1807,

23 sv.); *Grundsätze der deutsch. Landwirthschaft* (1806, 6. vyd.); *Beiträge z. Ökonomie, Technologie, Polizei- und Kameralwissenschaft* (1777—91, 12 sv.). Srovn. Exner, Johann **B.**, der Begründer der technolog. Wissenschaften (Viedeň, 1878).

3) **B.** Friedrich, komik něm. (* 1803 ve Vratislavi — † 1866 ve Vídni). Roku 1824 přišel ke král. měst. divadlu v Berlíně, kde stal se brzo miláčkem obecnstva, zvláště jako Eckensteher Nante v Holteiově »Ein Trauerspiel in Berlin«. Úspěch ten přiměl jej k sepsání frašky *Eckensteher Nante im Verhör*, jež na všech něm. divadlech se dávala a 46. vyd. (v Berl., 1876) dočkala. Od r. 1846 byl členem dvorního divadla ve Vídni, kde — ač sám nebyl tvůrcem vlastních postav — líbil se i v charakterních úlohách, jmenovitě veseloherník otčů. Viz Findeisen, F. **B.**'s Lebensbild (ve Vídni, 1866) a Kaiser, Erinnerungen aus **B.**'s Leben (t., 1866).

4) **B.** Ludwig, malíř něm. (* 1822 v Hannoveru). Jsa náruživým lovcem věnoval se studiu zoologie a malbě zvířat. Usadil se v Düsseldorfě; tam maloval mnoho obrazů, zvláště pěkné lovy na kance a medvědy. Také mnoho ilustrací pro různé knihy a časopisy pracoval a texty zhusta psal k nim sám. Mimo to vydal *Reineke Fuchis* (Düsseldorf, 1856) a pod pseudonymem Revierfoerster Holster *Jagdhumoresken* (t., 1858).

Beckov, městys v Uhrách, v župě a okresu trenčinském, na l. bř. Váhu, s 1400 slov. ob. (1880), katol. a evang. farním chrámem, státní a 3 elem. školami, františkánským klášterem, synagogou a poštou. Rodiště slov. spisovatele Jos. M. Hurbana. Nad městem strní rummy hradu beckovského.

Beckovský František Jan, narodil se 18. srpna 1658 v Německém Brodě z rodičů nezámožných. Studia konal ve svém rodišti, v Brně a ve Vídni. R. 1684 vstoupil v Praze do ryt. řádu křižovníků s červenou hvězdou; r. 1688 vysvěcen byl na kněžství. V řádě velkých hodností nenabyl. Po 11 let byl správcem kuchyně klášterní; potom stal se správcem špitálu u sv. Anežky (na místě nynějšího paláce Lažanských na nábržeří), kdež zůstával až do smrti. Zemel raněn byv mrtvicí 26. prosince 1725. — **B.** náleží k řadě oněch vlastneckých spisovatelů, kteří v době nejhlubšího úpadku našeho národa na konci XVII. a na počátku XVIII. století oživovali spisy svými pamět o minulosti našeho národa a přičiňovali se vydatně, aby jazyk český zůplna nevyhynul. **B.** mezi těmito muži má místo popřední, neboť psal téměř výlučně česky. Ovšem čeština jeho nese na sobě patrné stopy úpadku své doby, oplyvající hobjnými cizomluvy a zvl. výrazy provinciálními a z obecné mluvy vzatými. — Sepsal a vydal tiskem za života svého 28 děl nábožen. a historických. Nábožen. spisy jeho v tom mají význam, že jsou plny příkladů vzatých z dějin domácích a tudíž pro současníky byly dobrým poučením (dočkaly se některé i několika vydání) a pro dějepisce až dosud nepozbyly ceny. Z historických spisův od

B-ského tiskem vydaných přední místo má nové, přepracované vydání Hájkovy kroniky, kteréž vyšlo r. 1700 s titulem *Poselkyně starých příběhův českých díl I.* a zavírá v sobě dějiny české od nejstarší doby až do r. 1526. V osnově díla toho přidržel se **B.** Hájka, ale vypravování samo rozšířoval, měnil i doplňoval, kde a jak mohl. Požadavkům historické kritiky I. díl »Poselkyně« ovšem nevyhovuje, ale literárně historické ceny upřítí jí nelze, zvláště přihlížímeli k trudné době, kdy vydána byla. (A. Truhlář ve »Sborníku historickém« 1884.) Vedle toho zůstaly po **B**-ském dvacet dva rukopisy spisů náboženských i historických (a ještě herbář rostlinný, o němž viz rozpravu Lad. Čelakovského ve zprávách kr. ces. Spol. nauk, 1883). Z těch nejdůležitější jest rukopis II. dílu *Poselkyně starých příběhův českých*, zavírající v sobě dějiny české od r. 1526 do 1715 (s dodatky z let pozdějších). Kritickým spracováním dějů českých ani II. díl »Poselkyně« není a schází mu také poslední redakce, ale cena jeho nepoměrně jest vyšší než dílu prvního, protože **B.** častými cestami po Čechách, Moravě a Uhrách obzor svůj rozšířil, četné spisy, rukopisy a listiny probádal a 22 léta povlovně a svědomitě na něm pracoval. Mnohé částky vypravování **B**-ského váženy jsou z pramenů nyní pro nás ztracených, a ty ovšem mají cenu největší. — Několikrát pokoušeno se o to, vydati tento II. díl »Poselkyně« tiskem, ale pokaždé musilo se od toho pro veliký náklad upustiti. Teprve roku 1878 odhodlalo se k této velké hmotné oběti »Dědictví sv. Prokopa« a vydání textu s potřebnými doklady literárními svědilo Ant. Rezkovi. I vydán II. díl »Poselkyně« v L. 1879 a 1880 ve třech objemných svazcích; ke třetímu přidán obšírný životopis **B**-ského s úplnou bibliografií jeho spisův a kritickým oceněním veskeré jeho činnosti. Sem také pro další poučení poukazujeme. Jeden životopisný dodatek v Č. Č. Mus., 1882.

Beckum, krajské m. v prus. vlád. obvodu münsterském, na prameni Versy a na pobožce želez. trati mindenskopolínské, 34 km jihových. od Münsteru. Okresní soud, kat. chrám, parní mlýny, vápenné peci, výroba cementu, obchod s příží, 4089 ob. (1885). **B.** patřival k »Hanse«, a okolí jeho bývalo svob. hrabstvím Beckumským. — Kraj beckumský má na 683 km² ve 4 městech a 19 venkov. obcích 44.140 oby.

Beckz Petr Jan, generál řádu jesuitského (* 1795 v Sichemu v Belgii — † 1887 v Římě). Vstoupiv do semináře malínského, studoval filosofii a bohosloví a byv r. 1819 na kněze vysvěcen, vedl duchovní správu v Uccle nedaleko Brusselu. Téhož ještě roku vstoupil do tov. Ježíšova, studoval po dvouletém noviciátě scholastickou theologii a vyučoval roku 1823 seminaristy hildesheimské církev. právu. Roku 1826 stal se zpovědníkem a kaplanem manželů Ferdinanda a Julie z Anhalt-Köthenů; když pak r. 1830 Ferdinand zemřel, odebral se **B.** s ovdovělou vévodkyní do Vídně jsa dále jejím duchovním vůdcem. Po její smrti

r. 1848 povolán z Vídně do své vlasti a tamnímu provinciálu jako sekretář přidělen, roku 1850 jmenován rektorem kolleje luvánské a roku 1852 provinciálem rakouských jesuitů ve Vídni. Zde členové císařské rodiny brzy s úctou přilnuli ke skromnému jesuitovi, zvláště pak vážil si ho arcikníže František Karel a arcivévodkyně Žofie, a panovník sám na jeho úsudek mnoho dával. Po smrti P. Roothaana generální kongregace římská zvolila **B**-a generálem řádu. Úřad svěřený vedl pak **B.** za časů nepřiznivých po 30 let s nevšední obratností a rázností. Jesuité v Evropě všude skoro tehda tísňeni a **B.** sám musil roku 1872 ustoupiti a profesní dům v Římě opustiti; ano r. 1873 odebral se z Říma do starého konventu San Girolamo u Florencie zaraziv tam sídlo své. Čím více tísňen řád jesuitů v Evropě, tím více mohutněl v jiných dílech země; obzvláště rozkvétalo missionářství. Největší část domův a kollejí v Rakousko-Uhersku byla za jeho správy založena, v Čechách biskup. chlap. seminář bohosudovský a residence u sv. Ignáce v Praze: r. 1887 převzalo tovaryšstvo i duchovní správu na Hostýně na Moravě. **B.** se také horlivě o to zasazoval, by se opuštěným Čechům v Severní Americe dostalo duchovní správy. Zatím však státi a nemoc zlomily jeho síly, i vzdal se své hodnosti (1883) a odebral se do Říma na odpočinek. **B.** pevnou rukou řídil tovaryšstvo mnohými boulemi zmítané; klidná, moudrá mysl učinila ho stálým a ve všech strastech nezvratným. Spis jeho *Der Mona Mariae* (1843) vydán mnohokrát i v českém překladě.

Béolard [beklár]: 1) **B.** Pierre Augustin, anatom franc. (* 1785 v Angersu — † 1825 v Paříži), prof. pitvy v Paříži. Stud. s Legalloisem činnost žaludku, střev i stěny břišné při vrhnutí. Uveřejnil mnohá pojednání chirurgická i pitevná, zejména značného rozšíření a mnohých překladů dočkaly se jeho *Éléments d'anatomie générale* (Paříž, 1823). V praktickém ohledu udal v chirurgii některé nové metody při amputacích a metodu hojení píštělí svodu Stenonova. — Syn jeho 2) **B.** Jules (* 1818, profesor fyziologie v Paříži, pokračoval ve vydávání otcových »Éléments«, k nimž r. 1865 připojil *Précis d'histologie*. Mimo to uveřejnil mnoho původních prací z fyziologie a histologie. Peč.

Beq de Fouquières [bek de fukiér] Louis Aimé Victor, spisov. franc. (* 1831 v Paříži — † 1887 t.). Byl vychován ke stavu vojenskému, ale od r. 1858 věnoval se úplná literatuře. Nejhlavnější jeho zásluhou jest kritické vydání spisův Andréa Chéniera (básní r. 1862 a prosy r. 1872, Paříž), pak vydání kritické básníků Ronsarda a jeho školy, pak Malherba. Ze samostatných spisů sluší jmenovati: *Traité général de versification française* (Paříž, 1870), *Traité de diction et de lecture à haute voix* (t., 1881) a *L'Art de mise en scène* (t., 1884).

Becquer [beker] Gustavo Adolfo, básník špan. (* 1836 v Seville — † 1870). V Madridě živil se namáhavě prací literární, až

předčasná smrt jej z útrap vysvobodila. Jeho básně vesměs dýší něžnou melancholií při krásné formě originální a náležejí mezi nejlepší plody moderní lyriky španělské. Stejně cenné jsou **B**-ovy novely a pověsti národní, které na svých procházkách po vlasti sbíral; z nich nejlepší jsou *La venta de los gatos* a *Desde mi celda*. Přítel **B**-ův Ramon Rodriguez Correa vydal po jeho smrti sebrané spisy (Obras de **B.**, Madrid, 1885, 3 sv.).

Bequerel [bekrèl]: 1) **B.** Antoine César, fysik franc. (* 1788 v Châtillon-sur-Loing — † 1878 v Paříži). R. 1806 přišel na školu polytechnickou a r. 1808 vstoupil do vojska; ve Španělsku účastní se mnohých půtek a osobní statečností vynikl. Pro slabé zdraví vystoupil však záhy ze svazku vojenského a stal se pomocným učitelem na škole polytechnické. Tu teprve jal se zabývat vědou, a to nejdříve mineralogií, pak elektricitou, v níž mnoho nových věcí objevil a ukázal, že příčinou vyvinování se elektriny v článku není kontakt dvou kovů, nýbrž akce chemická. Vynalezl také konstantní článek, velmi podobný Daniellovu, stejným časem se vyskytnuvšímu. Uveřejnil pak práce o intenzitě proudův elektrických, o měření odporu a síly elektromotorické, o teplotě elektrické jiskry, o elektrolyse, zkoumal elektrické vlastnosti turmalínu a vodivost kovův a vynalezl ještě galvanometr diferenciální a váhy elektromagnetické. Mimo to psal také o otázkách hospodářských a meteorologii. Za práce svoje byl jmenován členem Institutu, potom profesorem na Musée d'histoire naturelle a komandérem řádu čestné legie. Od král. společnosti londýnské dostal velikou medaili. **B**-ových publikací jest celkem 529. Hlavní z nich jsou uloženy v »Comptes rendus« Akademie věd, sv. I.—LXXXV., v »Annales de chimie et de Physique«. Z ostatních uvádíme spisy: *Traité expérimental de l'électricité et du magnétisme et de leurs phénomènes naturels* (v Paříži, 1840, 7 sv.; 1855 ve 2 sv.); *Eléments d'électrochimie appliqué aux sciences naturelles et aux beaux arts* (1843, společně se svým synem Edmundem); *Traité complet de magnétisme* (1845); *La Physique considérée dans ses rapports avec la chimie et les sciences naturelles* (1844, 2 sv.); *Elements de physique terrestre et de météorologie* (1847, se synem Edmundem); *Résumé de l'histoire de l'électricité et du magnétisme* (1858) a j. — Srovn. Barral, *Eloge historique* d'A. C. B. (Paříž, 1879).

2) **B.** Alfred, lékař paříž. (* 1814 — † 1866), syn před. Ovládaje veškeré tehdejší nauky chemické i fysikální hleděl užiti jich v lékařství, i jeví se v jeho spisech stále směr přírodovědecký. Vydal díla obsahu pathologického, terapeutického i hygienického, mezi nimi: *Recherches sur la composition du sang dans l'état de santé et dans l'état de maladie* (1844); *Des hydropisies sous le rapport pathogénique* (1847); *Traité élémentaire d'hygiène privée et publique* (1854); *Traité de chimie pathologique* (1854); *Traité des applications de l'électricité à la thérapeutique médicale et chirurgicale* (1856),

mimo to díla o albuminurii, o chorobách dělohy, o klimatoterapii i hydroterapii. *Peč.*

3) **B.** Alexandre Edmond, fysik franc., bratr předešlého (* 1820 v Paříži). Zprvu byl assistentem při Museu d'histoire naturelle, od r. 1853 jest profesorem při Conservatoire des arts et métiers a mimo to později jmenován byl profesorem na Institutu agronomie a posléze r. 1878 také administrátorem jmenovaného musea. Mimo práce, jichž společně s otcem se podímal, zkoumal samostatně zákony fosforescence, o níž poznal, že jeví se u všech látek mimo kovy, ačkoli u mnohých jen krátce trvá, dále chemické účinky světla, čímž o praktickou fotografii velikých zásluh si získal, pak vodivost a teplotu kovů, jimiž procházejí proudy elektrické a posléze magnetické či diamagnetické vlastnosti mnohých substancí. Ze spisů jeho nejdůležitější jest *La lumière, ses causes et ses effets* (Paříž, 1867—68, 2 sv.). Veliký počet důležitých rozprav jeho jest v »Annales de chimie et de Physique« a v »Comptes rendus« pař. akademie věd.

Beckwith John Christmas (* 1759 — † 1809), varhaník při kathedrále norwickské, od r. 1803 doktor umění hudebního university oxfordské, skladatel četných písní, klavírních sonát a koncertu na varhany. *Str.*

Bécs viz Beč.

Bees de oorbin viz Cent gardes.

Bece [beče]: 1) **Ó-B.** (Stará **B.**), městy v Uhrách, v báčské župě na pravém bř. Tisy, s 15,040 obyv. národnosti srbské, maďarské a německé, jest sídlem stoličního úřadu a okresního soudu, má poštu, stanici telegrafní a přístav; čilý obchod s plodinami dolnouherskými. R. 1849 byly zde bitvy, a sice dne 19. dubna mezi Maďary a Srby a dne 25. června mezi Maďary a Jelačičem. — Okres bečský má v 5 obcích 40,980 obyv. *Bbk.*

2) **B.** (Uj-Török-), Nová nebo Turecká **B.**, okr. městy v Uhrách, v župě torontálské, na l. bř. Tisy, má i s hospodářskými dvory či pustami 6348 srb., něm., maď. a slov. obyv. (1880), kat., fecký nesjedn. a evang. reform. chrám, synagogu, krásný zámek, okresní soud, král. notariát, přístav, stanici dráhy, telegraf a poštu. Častými povodněmi Tisy **B.** Tur. mnoho trpívá. Zříceniny někdejšího hradu stojí na malém ostrově Tisy. Dne 24. dub. 1849 zvítězil zde Perczel nad vojskem rakouským. — Okres novobečský má 9 obcí s 38,137 obyv. *Rř.*

Becsey [bečei] Štěpán (pseudonym Piller), baron de Volta (* 1804 v Segedíně), bojoval v rakouské armádě proti Italům a vyznamenal se častěji, zvláště dne 25. čce 1848 u Custozzy a 26. čce u Volty, byl povýšen do stavu baronského a vyznamenán řádem Marie Terezie. Byl též horlivým ctitelem věd a umění a členem několika učených společností italských. *Bbk.*

Becskerek [bečkerek]: 1) Nagy-**B.** (Velký **B.**), město v Uhrách s regulovaným magistrátem a úřední sídlo župy torontálské, na řece Beze a na východním průplavu stejného jména, s 19,529 obyvateli, z nichž jest 41·8 % srbské, 33·8 % něm., 19·3 % maďarské,

2 1/4 % slovácké a 2 % rumunské národnosti. Má vyšší státní gymnasium, veřejnou nemocnici, tiskárny, časopisy, stanici dráhy, přístav, spofitelnu, banku.

2) Kis-B. (Malý B.), velká obec v Uhrách, v župě temešské, u říčky Jér, nad níž stojí kamenný most 60 m dlouhý, má 3377 něm., srb. a rum. ob. (1880), kat. a řecký nesjedn. farní chrám, dvě školy a poštu. R. 1849 dne 9. srpna zvítězil tu gen. Haynau nad uherskou armádou, a 21. dubna 1872 zasedala zde národní skupština srbská. U Malého B-u rozprostírají se veliké močály. R7.

Becu [beky] August, pol. učenec a prof. na býv. univer. vilenské (* 1771 v Grodně — † zabit bleskem 1824). Pocházel z rodiny původně francouzské, děd jeho usídlil se v Polsku za krále Stanislava Augusta a r. 1775 obdržel polský indigenát. B. studoval ve Grodně a na to ve Vilně, kde r. 1789 stal se doktorem filosofie a roku 1793 lékařství, načež byl r. 1804 vyslán na náklad university do Skotska, aby seznal očkování Jennerovými kravskými neštovicemi, jež také první po svém návratu v Litvě zavedl. Na to byl jmenován professorem pathologie, hygieny a lékařské policie na vilenské universitě. R. 1817 stal se též členem školního komitétu a dvě léta na to vizitátorem škol. Náležel mezi učence, kteří r. 1805 založili vilenskou lékařskou společnost. B. byl otčímem básníka Julia Slowackého. Tiskem vydal spisy: *O wakcynie czyli tak zwanej ospie krowiej* (Vilno, 1803); *Rozprawa o doskonałości szpitalów* (t., 1807); *O porządkiem utrzymywaniu szpitalów* (t., 1807); *O znaczeniu medycyny z chirurgią* (tamže; 1817). Z článků porážnu uveřejněných dlužno uvést: *Postrzeżenie mleka zielonego* (v »Pam. tow. lek. wil.«.); *O hygienie wieku młodzieńczego* (1815); *Hygiena dla panien na pensyjach; Wiadomość o towarzystwach biblijnych* (1821).

Becun, becuna, obecně jméno ryby tvrdoploutevné *Sphyræna vulgæra* C. V. (soltín obecný), žijící v moři Středozemním a Atlantiském okeánu. Viz Sphyræna.

Béó, Béča, u Jihoslovanů jméno Vídně. Též Maďarí (*Becs*) a Turci tak ji zovou.

Bečák Tomáš, spisovatel český, konsistorní rada a superior semináře v Olomouci (* 1813 v Olšanech u Olomouce — † t. 1885). Studoval gymnasium, filosofii a bohosloví v Olomouci a byv r. 1837 na kněžství posvěcen působil jako kooperátor v Markovicích a ve Vlkoši a od r. 1844 byl expositus v Kyselovicích. Hlavní dílo jeho jest *Katolický kancionál*, jež sestavil dle zpěvníku Fryčajova, vyšeššího od r. 1801—30 v sedmi vydáních, rozšířiv a přepracovav jej. Roku 1852 vydal k němu i nápěvy. Kancionál ten byl hned během sedmi let šestkráté, celkem ve 40.000 výtisků znova vydán, a dočkal se r. 1883 posléze 22. vydání, až r. 1888 z nařízení arcibiskupa olomouckého dle osnovy jeho vyšel nový, přepracovaný, úplný kancionál arcidiecése olomoucké. R. 1849 zal. B. církev. časop. »Cyrill a Method.«. R. 1853 vydal *Zivot P. Jeříše a P. Marie dle Bonaventury a Mariánská*

kázání a r. 1854 Cestu z Jeruzaléma do Emauz. Kromě modlicí knihy vydal ještě spis *Úcta Mariánská ve prospěch chlapčeského semináře v Kromětíži*, jehož byl spolutakladatelem. Et.

Bečevník, rus. (franc. *Lé*, angl. *Tow path*), část břehů splavných řek, 10—15 m široká, určená pro potah lodí proti proudu vlekoucí a proto obyčejně dlážděná neb šterkovaná. Po.

Bečice: 1) B., ves v Čechách, 27 domů, 216 obyv. čes. (1880), hejtm. a okres Tábor (1 1/2 hod. jihozáp.), obec Dobřejšovice, býv. dom. Želeč, fara Malšice. — **2) B.**, ves t., 40 d., 289 ob. č. (1880), hjt. a okr. Týn nad Vltavou (1 1/2, hodiny vých.), býv. dom. Bzí, fara Žimutice.

Bečka, dřevěná nádoba, a sice zavřená i otevřená, jakáz v určité velikosti i za míru sloužila: b. soli, b. bramborů, b. vína. B. má selná, nádoba na stloukání másla.

Bečka Bohumil, astronom český (* 1853 v Písku). Studoval gymnasium v Písku a jižně, universitu v Praze, kde záhy se domohl uznání jakožto výborný matematik. Stal se ještě za univ. studia assistentem c. k. hvězdárny pražské (1876—83), kdež se zabýval hlavně vypočítáváním drah asteroid. Z této doby sluší uvést práce: *Über die Bahn der Ino* (173), několik pojednání, a *Bahnbestimmung des Cometen 1873 Tempel*, kteráž pomocí výpočtů v pojednání tomto udaných r. 1878 šťastně opět byla nalezena a mezi vlasatice periodické navždy zařaděna. Nabyl hodnosti doktora filosofie velmi cennou prací *O mnohonásobných bodech a tangencích křivek*, jež vyšla ve změněném vydání v časopise »Jednoty čes. matematiků«. Pro názorný atlas Kobrova Slovníku naučného spracoval část *Astronomie*, jež ve mnohé příčině vyniká původním pojmutím a poprvé v rouchu českém chová theorii určení drah těles nebeských, zbudovanou K. B. Gaussem. Habilitovav se po zřízení české university jako docent astronomie na filosofické fakultě této a zbaven byv proto svého místa jakožto assistent německé hvězdárny pražské, podnikl vědeckou cestu po Německu hlavně za tím účelem, aby se zdokonalil v praktické části astronomické. Později oddal se pro nedostatek hmotné podpory učitelství na středních školách, kdež posud působí.

Bečkov (Potschendorf), ves v Čechách, 62 d., 365 obyv. něm., 5 čes. (1881), hejtm. Trutnov. okres a býv. dom. Zacléf (1 1/2, hod. jihových.), fara Bernartice, škola.

Bečov: 1) B. (Petschau), panství fideikom. a okr. město nad Teplou s 318 d. a 2240 ob. něm. (1880); hejtm. Karlovy Vary, vik. Toužim, diéc. pražská, patron. Alfred vévoda z Beaufort-Spontini. Farní chrám sv. Jiří, založený v XV. stol., po ohni r. 1760 zcela nově vystavěný; okr. úřad, špitál s kaplí, škola, pošta, pivovar. Obyvatelé známi jsou široko daleko jako hudebníci; zde narodil se hudební skladatel Labický a zřizena v poslední době hudební škola. Zámek bečovský, hlubokým příkopem od města oddělený, byl roku 1753 ve vkusném renaissančním slohu založen, avšak nedostavěn. Syn nynějšího majitele, hrabě

Bedřich Beaufort-Spontini, dal si v něm zaříditi několik skvostných pokojů vzácnými z Bruselu sem přenesenými obrazy, starými, drahocennými gobelíny, starožitnostmi a zbraněmi ozdobených. V zámku nalézá se skvostná domácí kaple a vzácná sbírka obrazů, gobelínů, starožitností a zbraní. Ze starého, pevného hradu zbývá mimo okrouhlou věž, čnějící na vyšším odstavci skály, imposantní hlavní budova na příkré skále nad Teplou; nalézá se v ní got. kaple z počátku XV. st. se současnými, dosud nedosti oceněnými malbami nástěnnými; pažení dveří a oken v celé hradní budově, velmi femesně z pískovce provedené, pochází ze zač. XVI. st., kde hrad od pánt Pflugů nádherně byl přestavěn. Místností vnitřních užívá se nyní zasýpky. — *nau.* — Starý zámek založen jest buď ku konci XIII. nebo poč. XIV. st. od pántů Boršův z Oseka (viz z Oseka). Boreš mladší a Boreš nejmladší udělili roku 1399 osadě pod hradem právo městské a důležitě svobody a založili r. 1400 kapli Navštívení Panny Marie, posud se v hradě nacházející. R. 1407 koupil B. od nich Oldřich Zajíc z Hazemburka, ale prodal jej po 3—4 letech Jindřichovi star. z Plavna. Syn tohoto, Jidřich ml., zapsal se r. 1427 Erkingerovi ze Seinsheimu (předku kníž. rodu Schwarzenberského) u velkém dluhu: a zastavil mu B.; poněvadž pak dluh nebyl zaplacen, podržel Erkinger B. a prodal jej r. 1437 Matěji Šlikovi z Holiče, jemuž zároveň dceru svou Kunhutu zasnoubil. Nedlouho potom vyplatil Plavenský B., ale zase jej zastavil. R. 1447 byli tu pány zástavnými Aleš Holický ze Šternberka a syn jeho Petr, avšak r. 1453 byl již vyplacen a v držení Jindřicha z Plavna. Když se tento přidal k jednotě zelenohorské, přišli Plavenští o mnohé své statky. B. opanoval asi roku 1473 Bohuslav ze Švamberka a zachránil jej tak Plavenským. Jindřich (III.) Pl. potvrdil roku 1481 svobody městečka B-a. Syn jeho Jindřich (IV.) prodal v l. 1492—1502 B. Janovi Pluhovi z Rabšteina, jenž velmi o povznesení hor zdejších pečoval a hrad zdejší obnovil († 1537). Synovec jeho kašpar měl nemalé účastenství v bouřích r. 1547, pročež všechny svoje statky propadl. (Vrátil se z vyhnanství zemřel r. 1567 a pohřben v B-ě.) Král Ferdinand učinil B. statkem komorním a horní města okolo něho městy královskými, zastavil B. roku 1548 Jindřichovi (V.) z Plavna († 1554) a r. 1558 odevzdal jej do své vůle a pod správu Jindřichovi Šlikovi z Holiče († 1578), král Maximilián vysadil B. a zastavil panství r. 1573 obci Bečovské na 20 let, ale poněvadž tato svým povinnostem dosti učiniti nemohla, zastaven r. 1577 Šebastianovi Šlikovi z Holiče. Syn tohoto, Jindřich, zadlužil se mnoho, pročež odevzdal B. obci města Slavkova (1597), tato pak s povolením královským zůstala v zástavném držení panství až do r. 1615, kdež jí dědičně odprodáno. V lednu roku 1621 obsadil hrabě z Mansfelda zámek Bečovský a držel jej ve své moci až do dubna. Protože Slav-

kovští měli účastenství ve vzpouře, propadli všechny svoje statky, které ihned k ruce císařské ujaty; B. zastaven napřed (1624), potom dědičně prodán byl (1630) Gerhartovi svob. pánu z Questenberka. Za něho obsazen jest hrad Bečovský (1647) lidem vojenským, ale r. 1648 v m. červnu vpadl do kraje tamního švédský generál Königsmark a B. opanoval. Gerhartův syn Jan Antonín potvrdil svobody obce Bečovské a vymohl také na ně císařské potvrzení (1672). Vnuk jeho téhož jména založil v B-ě nový zámek, jehož

Č. 491. Znak města Bečova.

fort-Spontini, jehož rodu panství posud náleží. Srvn. Fr. Bernau, Geschichte des alten Schlosses Petschau (Karlovy Vary, 1875). — Ve znaku (viz vyobraz. č. 491.) má B. dvouocasého lva v červeném poli, který drží v pravé přední tlapě kladivo havířské. *Sčk.*

2) B. (Petsch), ves v Čechách, 19 domů, 156 ob. něm. (1881), hejtm. a okr. Chomútov (1 1/2 hod. sev.-záp.), býv. dom. Červený Hrádek, fara Blatno; kaple Panny Marie Sněžné z roku 1775. — **3) B. (Hochpetsch)**, farní ves v Čechách, 116 d., 746 ob. něm., 7 č. (1881), hejtm. a okr. Most (2 hod. jihovýchod.), býv. dom. Bílina, diéc. Litoměřice, vik. Most, 2172 osadníků, patron Moric kníže z Lobkovic, farní chrám sv. Jiljí, škola.

Bečuani či vlastně Čuani (*be* je v jazycích těch značkou plurálu, singulár zní *Mo-čua*). mohutný bantuský národ jihoafrický. Území jeho prostírá se mezi řekami Oraní a Zambezim ohraničeno jsouc na záp. poušti Kalahari, na východě horami Dračími, celkem mezi 28°—16° již. š., a zabírá asi 275.000 km² s 350.000 obyvateli. Dělí se na západní a východní, a dále na řadu kmenů nemnoho od sebe se lišících, jichž čítá se 11 mezi západními, 12 mezi východními. Nejvíce vyniká na západě kmen Bakalahari, na východě Basuto. Jména kmenů jsou směrem od jihu k severu, a sice: západní: Batlapi, Barolong, Bamatlaru, Bameri, Bangwaketsi, Bakathla, Bakvena, Bamangvato, Makalaka (Bakaa), Makololo, Bakalahari; východní v témže pořadu: Basuto, Batau, Baputi, Bakolokue, Bafiring, Likhoja, Bamapela, Batloung, Baperi, Batseste. Jiní kmenové již vyhyli. Kmenové západní jsou svobodní, východní z části pod vládou boerů hollandských, kteří v území Be-

čuanškém založili svobodný stát Oraňský a Transvaalsko, z části (Basutové) pod vládou anglickou, tak že jen část mezi 22° a řekou Zambezi jest svobodná. Ethnograficky náležejí **B.** k rodině národů bantuských, ve které tvoří přechod od Kafrů k sev. národům bantuským. Plet jejich má barvu pražené kávy a jest vždy tmavší pleti kaferské; jednotliví kmenové mají ovšem barvu temnější neb světlejší, nejsvětější jsou Barolongové. Tvář jest široká, nos sploštěný, velké, vyhrnuté rty a krátké, kadeřavé, vlnové vlasy upomínají na černochoy. Tělo jest štíhlé a souměrné. Povaha jejich jest mírná, povolná, veselá, naproti energii a bojovnosti Kafrů, již **B.** často podlehli byvše jimi vypuzeni ze svých jižnějších sídel. **B.** nejsou bojovníci, za to tím dovednější v rolnictví (obilí, fazole, hrách, vodní melouny, a jiné; hospodářské nástroje jsou železné háky a lopata z tvrdého dřeva) a v chovu dobytka (hovězího), čímž se hlavně zaměstnávají, prvým ženy, druhým muži. Znalost půdy, jakož i přirozenosti a povahy jednotlivých zvířat jest u nich neobyčejná. Někteří kmenové vynikli i v různých oborech průmyslu podporování jsouce v tom nejen svými vlohami duševními (třeba i jimi stojí pod Kafry), nýbrž hlavně svou pilností a trpělivostí. Tak jsou kmenové Bakathla a Bangvaketsi dovední řezbáři, Bahurutsové dovední stavitelé (nejdovednější v celé jižní Africe), Bakathlové a Bahurutsové zdělávají kovy (železo, druhy i měď); všude shledáváme se více méně s dovedným upotřebením kůže zvířecích, surových i vydělaných na šaty. Nejméně vyvinuto jest tkalcovství, jež severněji zvláště jest vyvinuto, hlavně nedostatkem bavlny a indychu. Život **B-nův** jest patriarchální. Každý kmen má svého náčelníka, jehož hodnost jest v rodu dědičnou. Náčelník tento, celkem despota, jest omezen v libovůli své v důležitých otázkách shromážděním náčelníků jednotlivých míst, zvaných *pišo*. Mezi těmito a lidem obecným shledáváme jako živel důležitý jakousi aristokracii bohatstvím vynikající, zvanou *kozi*. Otročtví neznají, leda že nemajetní horší Balalové tvoří jakousi povrženou třídu služební. Rodinný život podobá se kaferskému. Manželství jsou velmi volná, mravní stanovisko nízké. Monogamie převládá, polygamie však jest dovolena a dosti rozšířena. Postavení ženy velmi podřízené. Náboženské názory **B-nů** jsou velmi chudé. Mají sice jakousi nejvyšší bytost (*morimo* = nejvyšší), již však nepíší jiných atributů než chytrost až zlomyslnost. Naproti tomu neznají chrámů, model, obětí, kněží. Jediní »ňakové« požívají víry, že zvláštními prostředky mohou přivolati déšť, začež dostává se jim nejen úcty, nýbrž i hojně darů. Obřizka jest obecná, nemá však nic společného s náboženstvím. Jména kmenů, vzata od jmen zvířat (Bakathla = opice, Bakuena = aligatoři, Batlapi = ryby), nemějí i pověrečná bázeň před zvířetem, jehož jméno kmen má, zdají se nasvědčovati starému kultu zvířecímu. Výraz »jak tancujete« (= ke kterému kmeni náležíte) nasvědčuje důležitosti různého tance

u různých kmenů, snad jako hlavní části jejich bohoslužby. Missiím, jež u **B-nů** od r. 1816 se datují (hlavní stanici byly Kuruman a nyní opuštěný Kolobeng, původní stanice Livingstone, obě sídla náčelníků domorodých), osvědčili se zvláště východní **B.** dosti přistupnými. Jazyk **B-nů** jest tak zvaná Sečuana, se třemi dialekty (Sesuto, Serolong a Sehlap); s jazykem Tekeza tvoří dohromady střední skupinu jazyků bečuanských, i vyniká měkčostí a libozvukem (téměř každé slovo končí vokálem), třeba ani zde nevyrovná se jazykům kaferským. Grammaticky spracoval ji Archbell (Grammar of the Sechuana language, Grahamstown, 1837), se stanoviska srovnávacího Bleek a Fr. Müller. Vyjma roztroušené po lesích Balaly bydlí **B.** v pevných sídlech v hezounkách, pevných a velmi čistých domcích (všecky stavby jsou kulaté), obehnaných zvláštním náspem. V dědinách, jež podobají se často rozsahem svým městům, bydlí tím způsobem 5000—15.000 obyvatelů. Nejznamenitější takové osady jsou Šošong a Battaku. **B.** mají svou historii. Tato tvořena jest převraty, v nichž brzy ten neb onen náčelník osobní hodností vynikne a řší někdy mohutnou založí. Jeho smrti však končí obyčejně i říše sama. Jiného vývoje dějin nepřipouští nebojovná mysl **B-nů**, daleká vraždění a vůbec zvyků surových. Starší dějiny vyplněny jsou jen ústupem **B-nů** před bojovnějšími sousedy (Hottentotty a Kafry) a poddáním se Evropanům (Hollandanům, Angličanům). — Srv. Arrousset, Voyage d'exploration au Cap (1840); R. Moffat, Missionary Labours and Scenes in Southern Africa (Lond., 1842); Solomon, Lectures on the native tribes of the interior (Kapské město, 1855); Livingstone, Travels (Lond., 1857); Fritsch, Die Eingebornen von Südafrika (Vratislav, 1872); Hartmann, Les peuples de l'Afrique (Paříž, 1879); Rouire, Les Betchuanas (»Revue de Géogr.«, 1881); Holub (z nejdůležitějších), Sedm let v již. Africe (Praha, 1881); »Ausland« (1873, článek o ethnografii domorodců jižní Afriky). Dk.

Bečva, přítok řeky Moravy s levé strany. Vzniká ze dvou ramenů: z Horní č. Vsačké **B-vy**, jež vyvěrá na jihozáp. straně vrchu Trojačky ve výši asi 800 m, a z Dolní čili Rožnovské **B-vy**, jež pramení se na sev. straně hory Vysoké v téže asi výši. Oboje **B-vy** protékají největší díl moravského Valašska. Horní **B.** spěje k jihozáp. ku Karlovicům a k Ústí, odtud běže se klidnějším tokem dále k sszáp. přes Vsetín až k Meziříčí. Širší údolí jsou u Vsetína, Jablonky a u Meziříčí. Značnější přítoky H. **B-vy**, 57 km dl., jsou v pravo: Ratkov, Brodská, Lušová, Dinotice, Jasenice, Jasenka, Vesník a Bystřička; na levo: Podfatý, Stanovnice, Vranča, Černý, Rychová, Uherská, Hofanský, Senice, největší přítok Rokytenka, Semetinský potok, Ratihoňka, Kateřinka, Mikšlovka a Loučka. Rožnovská **B.** ubírá se od Vysoké směrem zsszáp. kolem obce **B-vy** a Rožnova až ke svému spojení s **B-vou** Vsačkou v délce 36 km. S obou stran má příkré vrchy; od Rožnova

až k Mezifíci roztupují se vrchy dělající místo pěkné rovině. Důležitější přítoky na pravé straně jsou: Kobylská, Kněhyně, Horní a Dolní Rozpítý, pak Žuberský, Žašovský a Krhovský potok; na levé straně Solanec, Hažůvka a Maretkový. Od svého spojení pod Mezifíčem spěchá údolím asi 2 km širokým směrem sžáp. k Hranicům přibavši v levo největší přítok Juhyní, u Hranic pílí k jzáp. k Lipníku a Přerovu a spojuje se s Moravou u Tovačova; avšak jedno její rámě vrhá se do Moravy téměř až u Kroměříže. Veškerá délka B. vyobnáší 124 km a poříčí její 1627 km². B. je divoká řeka a způsobuje často povodnění svými z jara a na podzim veliké škody. Nyní se pracuje na jejím upravení. Vck.

Bečva Dolní, Prostřední a Horní, rozložitě vsi u Rožnova na Moravě, založené okolo r. 1650 od Baltazara ze Žerotína, pána rožnovského; rozšířeny pak byly po údolích a roztokách mezi r. 1680—1690 od Bernarda Ferd. ze Žerotína. B. D. má 1659, B. P. 1651, B. H. má 3075 obyv. čes. Vck.

Bečva, nádoba dřevěná, viz Bečka a Sud.

Bečvář, starší jméno pro bednáře, jehož užívalo se jmenovitě v době, kdy se nádoby bednářské pobíjely dřevěnými obruči břežovými, lískovými a habrovými, jakož i obruči z divokého ořechu. Viz Bednář. Křk.

Bečvářky viz Bečváry Malé.

Bečvářovský Antonín Felix, hudební skladatel český (* 1754 ve Ml. Boleslavi — † 1823 v Berlíně). Byl od r. 1777 varhaníkem u sv. Jakuba v Praze, odebral se po 2 letech do Brunšvíku, kdež byl varhaníkem do roku 1796; po té žil jako soukromník v Bamberku a v Berlíně. Z vydaných skladeb jeho došly rozšíření písně, sbory, sonáty a koncerty klavírní, kantáta *Leyer und Schwert* na text Körnerův a j. Str.

Bečvářství viz Bednářství.

Bečváry: 1) B. Veliké, ves v Čechách v okr. hejtm. kolínském, v okr. kouřimském, 8 km jihových. od Kouřimě, se 47 domy a 373 obyv. (1880) nábož. katol., národn. české. Má 2 zámky, starý, od Hildebranda z Prandova vystavěný v XVIII. stol., a nový, od arcivévody Karla z r. 1800; poštovní úřad. — B. Veliké jsou statkem zemským, který patřil před bouří stavovskou z roku 1618 rytířskému rodu Myšků. Jaroslav Myška, rytíř ze Žlunic, pro účast v bouři musil přijati na statek svůj léno (1627) a prodal jej Janovi Okt. Vchynskému ze Vchynic, jemuž byl z manství propuštěn. R. 1668 připadly B. po smrti Michny hrab. z Vacinova komoře královské, která prodala je Petrovi svob. pánu z Ugarto (Ugarde). — V l. 1745—63 držel je Hildebrand z Prandova. Od r. 1763 do 1776 patřily gen. Ged. Laudonovi, který je prodal dvorské komoře, ta roku 1825 Martinovi Liškovi, v jehož rodě trvají po dnes. — 2) B. Malé (Bečvářky), ves tamže, od předešlých na vých., s 50 domy a 330 obyv. (1880) katol. a Čechy. Má pivovar. Patří jako předešlé k farnosti drahobudické. Statek Malé B. koupil r. 1616 od Jana Křišt.

Myšky Radslav Kostomlatský Vřesovec z Vřesovic. Později splynul zase s B. Velikými.

Bedarieux [riö], hl. m. kantonu ve franc. dep. Hérault, arr. bézierském na l. bř. Orbu, 57 km východ. od Montpellieru, stanice jižní dráhy, má kat. chrám z XV. stol., pak chrámy reform., dissidentský, most sv. Ludvíka ze XVI. stol. a pěkný železniční viadukt, kolej, školu kreslífskou a stavitelskou. Obyvatelstva značně ubývá (7320 d. r. 1886, 8985 domů r. 1865) a jeví se také úpadek v průmyslu města, jenž však dosud jest velmi značný: továrny na jemná sukna (4), punčochy, klobouky, hedvábné látky, mýdlo, papír, suchary, nábytek a j., 5 přádelen, několik cihláren, 32 závodů koželužských a jirchářských, v sousedním Clairaku sklárna a slevárna.

Bedarride Jesuda, francouzský právník (* 1804 v Aix — † 1882). Sepsal: *Droit commercial* (Pař., 1843—1867, 27 svaz.), obšírný komentář ke Code de commerce; *Traité du dol et de la fraude en matiére civile et commerciale* (1852, sv. 3; 4. vyd. 1885, sv. 4); *République monarchie* (1873); *Du prosélytisme et de la liberté religieuse* (1775); *Questions de droit comm. et de droit civil*.

Bedarides [bedarid], hl. m. kantonu ve franc. dep. Vaucluse, arr. avignonském, na soutoku Sorgy a Ouvvěy a na dr. lyonské, se 2185 obyv. (1886); značné hedvábnictví, olejny, výroba vaty.

Bedarí (Bedraší, Biderasí, Badresita) Abrahám viz Jedájá Penfíní.

Beda Venerabilis (* 674 — † 735 po Kr.), mnich a filosof, jenž spisovatelskou a učitelskou činností svou hlavně zprostředkoval přechod vzdělanosti římskokřesťanské k národům anglogermanským Neomezuje se toliko na theologii studoval horlivě vědy odborné a výsledek práce mnohaleté uložil v četných spisech nám dochovaných. Povahy astronomické, fysické a geografické je spis jeho *De natura rerum*, v němž snaží se nauky vědecké, ze starověku dochované, ve shodu uvéstí s podáním biblickým následuje při tom hlavně stejnojmenného spisu Isidora Sevillského. Chronologického obsahu je spis *De ratione temporum*; podává ta pravidla určování časového vycházejí od ustanovení svátků velikonočních, srovnává jména měsíců u jednotlivých národů a uvažuje o rozdělení časovém dle dějinných událostí. Ve připojeném dodatku pod názvem *Chronicon* rozděluje podle šesti dnů stvoření celé trvání světa na šest dob, z nichž prvá sahá k potopě světa, druhá po Abrahama, třetí po Davida, čtvrtá k zajetí babylonskému, pátá k narození Kristovu a šestá ku konci světa. K těmto však druží se doba sedmá, počínající prvním mučenníkem Ablem a obsahující věčný klid i nevyšlovnou blaženost spravedlivých, a konečně den osmý, v němž po posledním soudu všichni svatí v tělech svých znovu ožijí k životu nesmrtelnému. Ve spise tomto B. čerpal hlavně z Isidora a Origena. Hlavní dílo B. dovo obsahu dějepisného jsou církevní a politické dějiny Britannie, vydané pod názvem: *Historia ecclesiastica gen-*

tis Britonum r. 731 o pěti knihách. Dílo rospadá se ve dvě části, z nichž prvá obsahuje dobu od Caesara po r. 596 a jeví více ráz dovedné kompilace, kdežto část druhá, obsahující dějiny od r. 596—731, vyznačuje se větší soustavností i samostatností, již **B.** dosáhl tím, že čerpal z pramenů současných s náležitou přesností a dovedností. Láska k pravdě jeví se hlavně v nestrannosti, s jakou i o stranách katolické církvi nepřátelských referuje. Dějiny tyto jsou důležité a prvním pramenem k poznání náboženského i politického vývoje Anglie. Dílo to bylo záhy od krále Alfréda přeloženo do anglosaštiny. — Nejrozsáhlejší byla však exegetická činnost **B.**-dova. Spadá sem 25 spisů jeho. Jsou to buď komentáře (nejdůležitější komentář evang. sv. Lukáše v 6 knihách) nebo homilie nebo výklady jednotlivých nejasných míst Písma. Přidržel se tu otců církevních (zejm. Augustina, Hieronyma, Ambrosia, Řehoře Velkého a Isidora), s oblibou však užíval metody allegorisující, tehdy vůbec rozšířené. Za účelem školským složil i spis grammatický *De orthographia* a metrický *De metricae arte*. Po způsobě doby své pěstoval též básnictví a vydal dvě sbírky básní *Liber hymnorum* a *Liber epigrammatum*, nám nedochované. — **B. V.** narodil se r. 674 po Kr. poblíž Wearmouthu. Vychování pečlivého dostalo se mu v klášteře města tohoto, v 30. roce udělena mu důstojnost kněžská. Vedle bohaté činnosti spisovatelské vynikal zvláště jako učitel a kazatel. Sám netoužil nikdy po hodnostech ani po úřadech církevních, ale spokojuje se v křesťanské pokoje klidným zátiším klášterním, oddával se horlivému studiu vědy a Písma. Vynikaje životem ctnostným požíval nadšené lásky spolubratří svých a žáků, z nichž zvláště Euthberht dojemnou nám podal zprávu o blažené smrti jeho. Až do poslední chvíle pracoval za přítomnosti spolubratří svých o překladě evangelia svatého Jana, noci trávil na modlitbách a čtení písma a v pravé křesťanské oddanosti vypustil 26. května roku 735 šlechtetného ducha blahověčného Hospodinu. Činnost **B.**-dova, ač nevynikala samostatností a původností, byla blahodárna a zvláště obšířností svou, objímající veškerou tehdejší učinnost klášterní a školskou, podivuhodna. Souborná vydání spisů **B.**-dových opatřili Giles (Lond., 1843) a J. P. Migne, *Patrologiae cursus* (Paříž, 1850 sv. XC—XCIV). Nejlepší spis napsal K. Werner, *B. der Ehrwürdige und seine Zeit* (Víděň, 1875). *Dna.*

Bedburg, městečko v prus. vl. obv. kolinském, kraji bergheimském, na ř. Erftě a na žel. trati neuss-dürenske, má zámek knížat Salm-Reifferscheidů, v němž umístěna Rýnská akademie rytířská, továrnu na cukr, přádelnu, průmysl tkalcovský a koželužský, ložisko hnědého uhlí a 3418 obyv. (1885).

Beddoes [bedós]: 1) **B. Thomas**, lékař angl. (* 1754 ve Shifnalu — † 1808 v Bristolu), od r. 1786 professor chemie v Oxfordě, od roku 1792 praktický lékař v Bristolu. Pokusy o léčivosti chemických hmot konal s Jamesem

Wattem. Učil, že souchotiny vznikají nadbytkem kyslíku v plicích, a že lékem v té příčině jest kysličník uhličitý. Vydal několik duchaplných pojednání tohoto obsahu a mimo to pojednání o léčení přjice kyselinou dusičnou, spisy obsahu hygienického a j. *Peč.*

2) **B. Lovell Thomas**, syn před., básník angl. (* 1803 v Cliftonu — † 1849). Vzdělání svého nabyl v Bathu, v Londýně a (1820) na Pembroke College v Oxfordu; později (1824) odebral se na medicínské studie do Gotink, od kteréžto doby zdržoval se v Německu a Švýcarech navštěvuje toliko příležitostně vlast svou. R. 1848 jedal do Basileje spadá s koně a zlomiv si nohu zemřel následkem nezdařené amputace. Již v Oxfordě vydal svou první sbírku *The Improvisatore* (1821) a dramatickou báseň *The Bride's Tragedy* (1822), která silou dikce a hloubkou myšlének zvučné jméno mu zjednala. Po jeho smrti vyšly básnické jeho spisy *Poems, with a Memoir* (1851), obsahující i drama *Death's Jest-book*, jež byl psal na svých toulkách po Německu. Ač není to žádné drama, vyniká melodickou řečí a hloubkou myšlenky i barvitostí. **B.**-ovy spisy jsou jednotvárný svou bohatostí; podobají se poušti, v níž bují tropická příroda.

Beddome, původně vojenský úředník v Madrasku, později správce lesů v Madrasku, jinak známý botanik a spisovatel četných, obsáhlých děl o indickém rostlinstvu, mezi jiným: *Ferns of Southern India* (271 tab., 1863—64); *Ferns of British India* a t. d. (300 tabul. 1866—70) a supplement k tomu 4°; *Flora sylvatica* (Madras Presidency, 300 tab., 1869 až 1873); *Icons Plantarum Indiae Orientalis* (1868—70); *Handbook to the Ferns of British India, Ceylon and the Malay Peninsula* (Kalk., 1883, 300 vyobr.). *Fl.*

Bede (*geschoř, gewerf, petitiones, stiura*) znamenalo v právu něm. pův. tolik co prosba (*bete* = *Bitte*), zejména pomoc peněžítá, kterou k jejich zvláštní žádosti poskytovali stavové zem. zeměpánům za příčinou obzvláštních potřeb. Nejdříve vyskytují se **b.** na církevních immunitách jako dávky od foitů požadované, ve stol. pak XII. i XIII. požadovali již z pravidla hrabata ve svých hrabstvích i sami císařové v t. zv. říšských fojtstvích pomoci této. Obzvláštního významu nabyly **b.** ve městech. V říšských městech vybírali **b.** císařové, v biskupských biskupové a t. d., a záhy tvořily tyto městské **b.** veledůležitý pramen důchodů zeměpánů, v jejichž území města se nalézala, zejména když od XIII. stol. počínajíc **b.** nabyly povahy dávek každoročně se opětujících. Některá města říšská dovedla sobě ostatně zjednání svobodu od vybírání těchto **b.**, pravidelně poskytnutím značného, jednou pro vždy zaplaceného obnosu, a města ta nazývána pak s v o b o d n ý m i městy. Vedle těchto pravidelných **b.** přivedl rozvoj moci zeměpánské v říši Německé k tomu, že zeměpánové na stavech území svého v mimořádných potřebách za pomoci peněžítov obraceti se musili. Zejména k vedení válek říšských, v nichž zeměpánové podílů bráti měli, vyžadovali tyto pomoci pe-

něžité, od jejichž poskytnutí ani svobodná města osvobozena býti neměla (*Orbede*). Stavové zeměští nepovolovali arcíř pomoci takové jinak nežli za poskytnutí jim různých výsad, kteréž zejména v XIV. i XV. stol. přivedly ke značnému omezení moci zeměpanské. V tomto nastal obrat v první pol. XVI. stol., a odtud zeměpánové vždy více osobovali sobě právo i této původně mimofádně pomoci pravidelně požadovati ponechávajíce stavům vždy více jenom formální právo jejich povolování. (Srv. též článek Bernč.) Rytířstvo i duchovenstvo poživalo však ohledně statků svých osobození od b.; na místo b. poskytovalo rytířstvo t. zv. subsidia charitativa, duchovenstvo pak se svolením papežů druhy desátek. I.

Bedeau [bedó] Marie Alphonse, gen. franc. (* 1804 — † 1863). Vyšed z vojenské školy v St. Cyru prodělal výpravu belgickou (1831—32) a r. 1836 vyslán byl jako velitel praporu do Alžírka. Dobil si tam velikého jména. Měl znamenitý podíl na podnicích vojenských, jimiž utvrzeno bylo panství francouzské nad domorodci. Roku 1844 zakončil vítězné boje s Abd el Kádírem skvělým vítězstvím nad řekou Isly (14. srp.), 1845 řídil výpravu do Aurés a potlačil povstání v Oranu, r. 1847 účastnil se výpravy do Bougie. Od r. čce toho roku do příjezdu vévody z Aumalu (v říjnu) byl generálním guvernérem alžírským. V době únorové revoluce (1848) meškaje na dovolené v Paříži, dostal od maršála Bugeauda rozkaz, aby rozpráší povstalice na boulevardech, ale chováním svým přispěl k vítězství jejich. Výčitky maršála Bugeauda pomohly mu k tomu, že vláda prozatímní jmenovala ho ministrem války a pak velitelem v Paříži. V dep. Loire-inférieure zvolen za poslance do sněmu ústavodárného, stal se jeho místopředsedou, později místopředsedou sboru zákonodárného. Za povstání červnového (1848) vele oddílu vojska utrpěl těžké poranění. Po státním převratu ze dne 2. pros. 1851 byl zatčen a vypověděn. Vrátil se do Francie po amnestii z r. 1859, ale neúčastnil se již veřejného života.

Bedequary, zvláštní duběnkové výtvary mechovitým, červenavým, oranžovým aneb i žlutozeleným vlášením porostlé, tvořené žlabatku růžovou (*Rhodites Rosae*, L.) na větvích nebo i na listech růží. Nádory ty, jako ořech vlaský veliké (s vlášením dohromady však někdy až i skoro jako malá pěst veliké), mají uvnitř několik komůrek, v nichž vyvíjejí se larvy žlabatek, jejich podružnic a cizopasných lumků. Mladé jsou zelné, později dřevnatější a olysávají. Lid připisoval jim dříve léčivost a užíval jich jako prostředků uspávacích. Tu a tam kladou je dosud dětem pod polštář, aby lépe spaly.

Sit.

Bedeaković Komorský, starý chorvatský šlechtický rod, jenž má statky své v župě varaždinské. Z rodu toho vynikli: 1) B. Franjo (* 1755 ve Varaždině — † 1825 ve Vídni) strávil plná 53 léta ve službě státní. Vedl si u zavedení urbáru tak prospěšně, že od císaře Josefa II. jmenován dvorským tajemníkem a po-

zději (1785) radou při uherském náměstnictví. R. 1782 jako poslanec chorv. předložil sněmu uher. zprávu o svobodnicích (bänderich), kterou byl k rozkazu vlády vypracoval. Povýšen byv na státního radu náležel k důvěrným rádčům císařovým ve věcech uherských a býval také v průvodu císařově, když Josef II. Uhry navštívil. Za zásluhy své povýšen do stavu svob. pánů (1823) a jmenován velkým županem krizevackým.

2) B. Koloman, vnuk předešlého a syn Ludvíkův (* 1831 — † 1889), bývalý ministr a bán chorvatský. Počal svou dráhu politickou r. 1860, když jej bán Šokčević pozval ku poradě o tom, jak by se měl sněm chorvatský sestaviti. Otec Kolomanův při všech příležitostech hájil přátelského svazku s Uhrami; stanovisko toto zaujímal i Koloman a zjednával mu průchod v celé župě varaždinské, kde požíval vlivu nemalého. Z této příčiny postavil se s tak zvanými »unionisty«, kteří chtěli »reálnou« unii s Uhrami, proti straně národní, kteráž se zasazovala o pouhou unii »osobní«. B. s 41 jinými svými soudruhy vystoupil proto ze sněmu. Když sněm byl rozpuštěn a v Chorvatsku zaváděny patenty Schmerlingovy, B. vedl proti nim tuhou a vytrvalou opozici, čímž se zase rehabilitoval v národě. Za vlády Belcrediovy svolán sněm chorvatský na novo koncem roku 1865; tu již B. stál mezi předáky strany unionistické. Po válce s Pruskem strana tato nátlakem vykonaným od bána Raucha nabyla na novém sněmu vrchu; králevská deputace, od tohoto sněmu zvolená a do Pešti vyslaná, v níž i B. se nalézal, provedla rozhodnutí s Uhrami. Vyrovnání toto bylo korunou 8. listopadu 1863 schváleno, chorvatská dvorní kancelář ve Vídni rozpuštěna, v Pešti zřízeno zvláštní chorvatské ministerstvo a B. jmenován prvním chorvatským ministrem. Po pádu Rauchově B. sice odstoupil a jmenován bánem, ale když při volbách na sněm unionisté propadli a ne pouze opozice, nýbrž i národní strana, schvalující vyrovnání s Uhrami, proti B-ovi se postavila, vzdal se hodnosti banské, načež povolán opět do ministerstva uherského, když strana národní s vládou uher. se dohodla. B. zemř. r. 1889; ministrem chorv. jmenován Josipovich. Příčiněním B-ovým zavládly sice dosti přátelské poměry mezi vládou uher. a většinou na sněmě chorvat.; avšak svobodám občanským v Chorvatsku valně se nedařil a autonomie trojediné královiny v mnohých kusech neustále se osekává.

Kn.

Bedel (arab.) = náhradná výměna, *bedeli* = náhradné; náhrada jakéhokoliv druhu, na př. peněžítá pokuta místo trestu hrdelného (*bedeli sijaset*) a j. Nejznámější a nejdůležitější jest *bedeli-askeri* po výtce zvaná, t. j. výměna vojenská či náhrada za plnění služby vojenské, a sice: a) název vojenské taxy turecké, již je v míru platiti vojenským občanům nemuslimům, kteří po zákonu nesmějí býti vojiny muslimskými; b) jméno náhradníků vojenských; jež zmíněni poddani v čas války za sebe staví.

Bedellus (lat.) znamenalo posla, jenž k soudu pohání; u nás v Čechách říkalo se

takovýmto posllm komorník (v. t.), na Moravě a v Opavsku pñhončí (v. t.). Podobně zvali se sluhové korporaci, na př. universit, odtud podnes pedello vě. Jedni odvozují slovo to od lat. *pedum* neboli hole, kterou poslové nosili, jiní od něm. *bidele*, *buttel*, což je tolik, jako bicí.

Bedemund (*bede* a *munte* = *Münze*, *maritagium*), tolik, co prosební peníz. Nazývána tak v právu něm. dávka, pravidelně peněžitá, kterou musil platiti nevolník pánu svému, žádal-li za povolení k ženitbě. Dále nazývána b. též pokuta, kterou musil platiti ten, od něhož dívka nevolná mimo manželství obtěžkala, pánu dívky té. Dávky tyto udržely se až do zrušení nevolnictví a ještě podnes upomínají různé obyčeje svatební i v našich zemích na původní význam b-u.

Bederkesa, městečko v prus. vládn. obv. stadském (býv. Hannoverško), kraji lehském, 71 km sev. od Brem, na Bederkeském jezeře, s učitelským seminářem, 1377 ob. (1885).

Bederný viz Bedra.

Bedeus: 1) B. Josef svob. pán ze Scharbergu, politik a dějep. sedmihradský (* 1783 v Sibini — † 1858). Studoval na právnické akademii kološské. R. 1827 povolán jako tajemník k sedmihradské dvorní kanceláři do Vidně, kde brzy povýšen na guberniálního a r. 1834 na dvorního radu a r. 1837 jmenován vrchním zemským kommissářem v Sedmihradsku. Obtížný tento úřad, do jehož oboru spadalo zásobování vojska, všecko bernictví a jeho kontrola, spravoval k spokojenosti vojenských úřadův i všeho poplatnictva tak svědomitě, že si všude získal největší důvěru a vážnost. Při tom na zemských sněmích byl stále zastáncem utlačovaného národa saského, šetřte vždy také oprávněných nároků ostatních národností sedmihradských, a rozvíjel hlavně v letech čtyřicátých plodnou činnost politickou, národohospodářskou i kulturní. Hledě všude zemi a národu svému prospěti, činně se účastnil zřízení saské společnosti hospodářské, zavedení plavby na řece Alutě, zřízení prvního cukrovaru v zemi, založení právnické akademie v Sibini atd. Za uherské revoluce B. postaral se o uchránění vojenských pokladů na Valaška, kam pak i sám se uchýliv pečoval otcovsky o tisíce sedmihradských uprchlíků. Za to obdržel r. 1848 hodnost skutečného tajného rady. R. 1853 dán do výslužby. Násl. r. povýšen jakožto komandér řádu Leopoldova do stavu baronského. Z cenných vědeckých děl B-ových uvádíme tyto: *Historisch-genealogisch-geographischer Atlas zur Übersicht der Geschichte des ung. Reiches, seiner Nebenländer und der angrenz. Staaten* (Sibini, 1851); *Das Lucrum Camerae in Ungarn und Siebenb.* (Brašov, 1838); *Die Wappen und Siegel der Fürsten von Siebenbürgen* atd. (Sibini, 1838); *Die Verfassung des Grossfürstenthums Siebenbürgen* (Videň, 1844); mimo to uveřejnil četné práce historické a politické v rozličných časopisech a spisech periodických a zanechal v rukopise: *Operat über die siebenbürgische Provinzialkasse* (3 svazky fol.) a *Ge-*

schichte meines Lebens und der mich berührenden Zeitereignisse (3 díly). — Sr. Eugen von Friedenfels, J. B. von Scharberg (Videň, 1876 až 1877). Dkl.

2) B. Josef. syn před. (* 1826 v Sibini). Dokončil právnická studia nastoupil r. 1846 soudní službu v M. Vasarhely, r. 1867 vstoupil jako referent vrchního soudu v Sibini do výslužby. I on dobyl si o svůj národ nemalých zásluh na zemských sněmích i na konfexech saské university, jako kurátor zemské církve augsb. vyznání, jako zakladatel a ředitel ústavu pro úvér pozemkový, sekretář a předseda saského spolku hospodářského atd. Uveřejnil v různých časopisech hojně úvahy o sněmovních, církevních a obecních poměrech saských, pojednání z oboru národního hospodářství a vydal díla samostatná: *Das sächsische Nationalvermögen* (Sibini, 1871); *Mittheilungen über ein Medisches Stadtbuch aus dem XVI. und XVII. Jahrh.* (Brašov, 1858). Žije dosud v Sibini a chová v rukopise: *Darstellung des Verhaltens der sächsischen Nation während der Unruhen in Siebenbürgen im J. 1848.* Dkl.

Bedford [bedfórd]: **1) B.** shire, jedno z nejmenších hrabství anglických uvnitř země, rozprostírá se na 1194 km², z nichž pět šestin orná půda, louky a pastviny. Ráz krajiny pahrbkovitý. Hlavní řeka Ouse a přítok její Ivel protékají neúrodnější (jílovitou) půdou. Poľní hospodářství na vysokém stupni. Také chov dobytka. Z průmyslu krajkářství a rohožkářství. Toto zvláště v Dunstable. Obyvatelstva 149.473 (1881). Mnoho britských a římských starožitností.

2) B., hlavní město bedfordského hrabství v Anglii, na Ouse (jež odtud jest splavna až k moři = něco přes 100 km), 90 km od Londýna, v bohaté krajině, má četné dobročinné a vzdělávací ústavy; železářský průmysl (hospodářské stroje), krajkářství; značný obchod s dřívím, uhlím, železem a sladem a 19.532 ob. (1881). Na blízku narodil se John Bunyan, jenž snil svůj nesmrtelný sen (*The Pilgrim's Progress*) v bedfordském žaláři. Vévoda z Bedfordu postavil mu zde pomník r. 1874.

3) B., hrabství v sev.-amer. státě Pennsylvania, má 34.930 ob.; hl. m. B. 2011 obyv.

4) B., hrabství sev.-amer. státu Virginie, s 31.205 obyv.; hl. m. Liberty.

5) B., hrabství sev.-amer. státu Tennessee, s 26.027 ob.; hl. m. Shelbyville.

Bedford Level [lèvl], nížina na východ. pobřeží anglickém, pokrývá 1700 km² bažinaté půdy rozprostírajíc se po hrabstvích northamptonském, huntingdonském, cambridgeském, lincolnském, norfolckém a suffolckém. Jest prostoupěna mnoha umělými kanály, jakož i doleními částmi tek Nene, Ouse, Welland, Glen a j. Zdá se, že končiny tyto bývaly hustým lesem, jež Římané vymýtivše na nějaký čas učinili úrodnou půdou. Císař Severus vystavěl zde v III. stol. několik silnic, z nichž jedna nyní jest pod vodou. V XIII. století obráceno B. L. krutým řáděním mofe v bažinatou krajinu. O vysušení rozsáhlých

těchto zemí získal si velkých zásluh Francis earl Bedfordský (1634), po němž pak území to nazváno. Na další zúrodnování vydáno až do nejnovějších dob několik mill. zl.

of **Bedford**, duke, vévodský titul Johna Plantageneta, vladaře francouzského a třetího syna Jindřicha IV. John Plantagenet narodil se roku 1389, byl nějaký čas guvernérem v Berwicku, a později již jako vévoda z B-u, jímž stal se r. 1414, vrchním velitelem anglické armády ve Francii. Po smrti svého bratra Jindřicha V. (1422) nabídl vladařství svému svakovi vévodovi burgundskému; když však tento odepřel, ponechal si je sám a po smrti Karla VI. prohlásil svého bratrovce králem francouzským a anglickým, Jindřichem VI. V nastalých na to válkách s dauphinem osvědčil se B. jako obratný vojevůdce poraziv Francouze v sedmnácti bitvách, z nichž nejosudnější pro ně byla u Verneuilu (1424), avšak pro přílišnou šetrnost na lidech a penězích

okr. Jesenice (1 hod. sev.-vých.); býv. dom. Petršpurk, fara Oráčov.

Bedlobytky (*Mycetophilidae* č. *Fungicolae*), čeled malých, komárům podobných mušek z oddělení *Crassicornia*, s tykadly dlouhými, 12—17člennými, obloukovitě do předu odstávajícími, a sosákem krátkým; hruď bývá nahoře silně vyklenuta, kyčle obyčejně značně prodlouženy, stehna sploštělá a holeně ozdobeny ostruhovitými ostny. Mušky tyto žijí v četných druzích (v Evropě na 500) v lesích na vlhkých, stinných místech, a larvy jejich žijí ve látkami rostlinnými. Z důležitějších rodů jmenujeme především vlastní **b.** (*Mycetophila* Meig.), štíhlé, nejčastěji žlutavě hnědé, s kyčlemi silně prodlouženými a zadečkem u kořene tenkým, se stran smačknutým; tykadla jejich jsou 16členná, na temeni leží pouze dvě jednoduchá očka. Na křídlech dosti velikých a v klidu na plocho složených vyniká 4. žilka podélná z 5. hned u kořene,

Č. 492. Bedlobytky: Smutnice vojenská (*Sciara militaris* Nov.) a) larva, b) kukla, c) samička, d) táž ve velikosti přirozené, e) zadek samčů, f) část tykadlová; mimo obr. d) vše zvětšeno.

nedovedl cele využítovati těchto vítězství. Vystoupení panny orléanské stalo se přes největší B-ovo úsilí osudným pro anglickou moc ve Francii, a příměří rouenské, uzavřené roku 1435 mezi Karlem VII. a vévodou burgundským, na dobro ji zlomilo. B. byl velikým přítelem literatury a odkoupil i zavezl do Londýna král. knihovnu pařížskou, obsahující 900 sv. — O nynějším rodu B-ů viz Russel.

Bedkovic, zaniklá ves česká u Železn. Brodu, někdy majetek benediktinů, kteří měli tam malý hrádek. Připomínají se ještě v pol. XVII. stol. Jsou nyní částí vsi Boskova. Bývaly tam železné hutě (podnes »v Hamfích«).

Bedla viz *Agaricus*.

Bedlam [bédlem], zkomoleno z Bethlehem (Betlém), proslulý blázinec v Londýně, odtud v rozšířeném smyslu ústav pro choromyslné vůbec a **bedlamit** tolik co šílenec.

Bedlington [-gtn], město northumberlandského hrabství v Anglii, 5 km od Blythu, má bohaté uhelné, železářny a 14.527 ob. (1881). — Okolí B-u vychovalo zvláštní druh jezevčíka (*B. terrier*), jenž předčí nad jiné svou odvahou, rychlostí a ostročichem.

Bedlno (*Weedl*), ves v Čechách, 24 d., 150 ob. něm., 1 č. (1881), hejtm. Podbofany,

3. pak jest jednoduchá. Larvy žijí ve shnilých stromech a ve starých houbách a jsou nejčastější příčinou červivosti hub. U nás žije nejméně 20 druhů, z nichž mnohé mají na křídlech uprostřed hnědou skvrnu a při konci příčnou pásku obloukovitou, jako na př. na kvetoucím břečtanu z jara a na podzim velmi obecná *b.* poloměsíčitá (*M. lunata* F.). Jiný druh *M. fenestralis* posedává za jeseně na oknech. *M. fusca* sedá na podzim na květech břečtanu. Larva žije v *Boletus luteus*. — Pověstným stal se rod smutnice (*Sciara* Meig.); má tělo a nejčastěji i křídla začernalá, kyčle neprodloužené, tykadla 16členná a na temeni tři očka jednoduchá. Larvy žijí v rozličných, ponejvíce zetlelých látkách rostlinných, někdy u velikém množství. Největší a také nejznámější druh náš, smutnice přfšerná (*S. Thomae* L.), pozná se snadno po světle žlutých prouzcích, jimiž zadek samiček (až 6 mm velikých) po stranách jest ozdoben; samci, mnohem vzácnější, mají pouze 4 mm délky. Nejpověstnějším druhem jest s vojenská (*S. militaris* Novicki — viz vyobr. 492.), jejíž larvy, 9—10 mm dlouhé, černohlavé, stěhují se časem po lesích v ohromných proudech slepujíce se ve dlouhé, hadovité pruhy. Zjevují

takové pozorovány byly již několikrát na různých místech Německa (zvláště na Harcu), ve Švédsku a Norvéžsku, ve Slezsku a na Tatrách, a bývaly za starších dob vždy příčinou všeobecného zděšení a nejnemyslnějších pověr. Larvy ty žijí se listím napolo ztrouchnivělým, hlavně bukovým a habrovým, a zakukují se posléze v kypře půdě lesní, mušky asi po dvanácti dnech se líhnoucí žijí však jen 1—3 dny. Škodlivá jest smutnice hrušková (S. *piri* Schmdbg.), jen 2 mm veliká, černá, se zadečkem šedým a černé kroužkovaným a kyvadélky bílými. Snáší vajíčka do květů hruškových, a larvy zažírají se pak až do semeníků, tak že hrušky zakrňují a spadávají; larvy zakukují se též v zemi. Předlouhými, obloukovitými tykadly vyznačuje se rod *Macrocera*, jehož druhy na okrajích lesův a pobřeží posedávají. LD.

Bedlovité viz Agaracini.

de **Bedmar** Alfonso de la Cueva, markýz, diplomat španělský (* 1572 — † 1655). Byl od r. 1607 španělským vyslancem v Benátkách, ale místo to musil opustiti r. 1618 prý pro spiknutí sosenované od něho ve srozumění s mistokráli španělskými v Miláně a Neapoli k zavraždění dože a členů signorie za připravením Benátek pod moc španělskou. Někteří badatelé považují však spiknutí to za báchorku nebo za výmysl rady benátské, aby se zbavila nepohodlného diplomata. B. byl potom předsedou státní rady ve Flandřích, r. 1622 stal se kardinálem a později biskupem v Oviedu. Píší mu spis: *Squitinio della libertà Veneta* (1612, přeložený do franc. od Amelota de la Houssaye: *Examen de la liberté originaire de Venise*, 1677). — Sr. Saint Réal, *Histoire de la conjuration des Espagnols contre la République de Venise* (ve 4 sv. jeho *Oeuvres*, Paříž, 1745); Grosley, *Discussion historique et critique sur la conjuration de Venise* (t., 1853). Koll.

Bednář, femesník, jenž ze dřeva pracuje mnohými nástroji duhy (dužiny, desky), jež sestavuje v nádobu a v nichž útorníkem (vtěrákem) dělá útory. Do těchto zasazuje dno dřívě již sestavené a zřízené, pobíjí pak nádobu obručí, jež dělá na kozlíku (osní čili struhací stolicí, pofeznici, strýci, strýčku, dědku, vlku, vlčku, kozlu) pořízem (stroužkem, struhačem, osníkem, osnákem) ze prutů březových a lískových. Obruče spíná sekáčem (nožem bednářským) a vrbovým proutím a pobíjí kyjankou (pobíječkou) a klínem (tryblíkem, tužidlem). Zhotovuje bečky, škopky, dřezy (střezy), džberry, putny, konve, necky a štoudve z měkkého i tvrdého dřeva. Nádobí pobíjí dřevěnými, železnými, mnohdy i měděnými a mosaznými obručí. Dělá sudy různého obsahu ze dřeva tvrdého, na pivo, víno, lih, kofalky, olej, petrolej, barvy olejové a jiné tekutiny; sudy ze dřeva měkkého slouží k zasilání cukru, kávy, zboží všeho druhu, prachu stělného, barev v kusech i prášku, ba kovových peněz a jiných věcí. Dělá dále kádě z dubového, borového i smrkového dřeva pro pivovary, lihovary, škrobárny a octárny, pak stoky chla-

dicí na pivo, t. zv. chladnice, a j. v. Sudy i kádě železem okovává. Nádobu pивní vypalují se, a aby netekly, horkou smolou požahují. Dřívě činíval se rozdíl mezi b-em (*Weissbinder*, *Fassbinder*), jenž hotovil nádoby ze dřeva bílého, měkkého (obyc. kuchyňské), a bečvářem (*Böttcher*, *Schwarzbinder*), jenž dělal bečvy, t. j. sudy, ze dřeva dubového, t. zv. sudoviny. Nyní máme jen jedno jméno pro femesníka toho, b.; jsouť oba obory spojeny v jedno femeslo, ač někteří b-i téměř výhradně výrobou t. zv. tvrdého nádoby se zabývají. Křk.

Bednarov, rusínská ves u Kaluše v Halíči, s 1200 obyv. a se stanicí dr. Albrechtovy ze Stryje na Stanislavov. B. proslul porážkou Tatarův, kterou zde r. 1442 utrpěli pustošící tehdy Červenou Rus až po Lvov, právě když Vladislav Varnenčík přebýval v Uhrách. Pokoušeli se též o vzetí Lvova, ale bezúspěšně odtáhli vlekouce s sebou do zajetí na 10.000 chlapcův a děvčat. Avšak u B-a jsou dohoněni hlyňanským starostou Vindykem a poraženi na hlavu. Kř.

Bednářství, femeslná živnost, má rozsáhlé své dějiny. Ve středověku poprvé ve stol. VIII. o bečvářích zpráva jest zachována. Karel Vel. nařídil správcům císařských dvorův, aby víno jen do dobrých nádob (*vascula*) ukládali, a to do nádob železem vázaných (*barri-dos*), zapovídaje hotovení puten z koží. V listině biskupa frisinského z r. 1146 poprvé bečváři se jmenují, v Basileji pak r. 1248 shledáváme se s nimi (*Kubler*) poprvé v cechu, jež tvořili se zedníky, tesaři a koláři. Během času, zvláště za značného rozkvětu vinařství a pivovarství, tak četní byli již bednáři, že na př. r. 1372 mezi 1509 obyv. města Žitavy, morem zemědělymi, bylo 12 bednářův. Řemeslo bednářské mělo také své slavnosti. V masopustě pořádan byl průvod, při němž příslušníci femesla tohoto, někdy i sladovníckého, prováděli tanec zvaný obručovým, jenž v Norimberce před císařem Josefem I. r. 1704 a před Napoleonem r. 1808 při kongressu v Erfurtě tančen. Ještě r. 1853 ve Vratislavi proveden tanec takový před četným a vybraným obecnstvem v nejlepší místnosti. Důkazem velikého rozkvětu b. jsou obrovské sudy, jež nalézaly se na panstvích bohatých klášterův a světských vrchností. Známe několik takových sudův, jež vynikají nejrůznějšími zvláštnostmi. Mnohé z nich mají na dnech svých různé vtipné popěvky a verše, jimiž slaví se víno, rozkoš a veselí. Prvý ze všech, sud heidelberský v Badensku, měl obsahu asi 236.000 litrův a zhotoven byl poprvé výtečným mistrem Michalem Warne-rem. Sud v Königssteině v Sasku měl obsahu 250.000 litrův, augšpurský 142.000, mikulovský na Moravě, r. 1643 zhotovený, 113.000. Na poslední světové výstavě víd. byl sud obrovský, mající obsahu 84 tisíce litrův. Dno sudu, mistrovské dílo řezbáře Schönthalera, znázorňovalo znaky veškerých zemí mocnářství rakouského, společnost, jež oddává se vínu a rozkoši, a celou přípravu vína z hroznův. Také na světové výstavě v Paříži roku 1889 ně-

kolik velikých sudů bylo vystaveno. Další sudy velké jsou: klosterneuburský v klášteře augustiniánském (56.000 l), dotiský v Uhrách (85.000), v Groninkách (2222 věder) a v Tubinkách zhotovený v XVI. stol., t. zv. »velká kniha«. Též český náš průmysl bednářský má své dějiny. Listiny zachované v archivu pražského společenstva bednářského podávají zprávy o životě a mravech předkův. Pergamenová listina »o mravech řemesla«, daná dne 25. ledna 1597 pro »mladé i staré tovaryše řemesla bečvářského«, obsahuje pravidla života, jimiž se každý »pod varováním zákonného a přísného trestu měl řídit«. Listina pro mistry, artikule a statuty z roku 1669, vydané purkmistry a radou krále. Nového Města Pražského, obsahují mnohá přísná nařízení pro mistry, rovněž generální artikule cechovní z r. 1739, obnovené r. 1826, ježto »starý řád nesrovnával se s okolostojícími«. R. 1789 se sloučili veškerí mistři tří měst pražských v jeden celek a právé za sto let, r. 1889, pražské společenstvo bednářské s předměstskými mistry spojilo se v jednu korporaci, jež čítá 75 členů. »Německočeský slovník pro bednáře« sestavil Fr. Špatný (Praha, Rivnáč, 1866). *Křk.*

Bednění (rusky *vodonepronicaemaja krjep, kuveljacija*, fr. *cuvelage*, něm. *wasserdichter Ausbau*). Slovem tím označuje se v hornictví nepromokavá výstrojka dolních výrobních (těl), která jest buď dřevěná, zděná nebo železná. *Ca.*

Bednore viz Nagar.

Bedő Albert de Kálnok, maď. spis. v oboru lesnictví (* 1839 v Körispataku); jest uh. král. lesmistrem a lesmím radou a sepsal řadu maď. důležitějších a cenných děl z oboru lesnictví, z nichž jest nejdůležitějším: *Erdődr vagy az erdőszet alapponalai* (Základy lesnictví, 1878). *Bbk.*

Bedos de Celles, benediktin toulouský, nejznamenější odborník ve varhanářství (* die Fétise a Riemanna r. 1706, dle jiných kol r. 1714 v Chauxu v biskupství béziorském — † 1779). Epochální jeho dílo *L'art du facteur d'orgues* (1766—1778) jest podnes hledaným pramenem všech spisovatelů v oboru varhanářství. *Str.*

Bědovice, ves v Čechách, 23 d., 185 ob. č. (1881), hejtm. Rychnov, okr. Kostelec n. Orl. (3 1/2 hod. sev.-záp.), obec Petrovice, býv. dom. Castolovice, fara Třebechovice.

Bed-pak-dala jest již. část území sibiřských Kirgizů v jižních končinách oblasti semipalatinské a akmolinské, záp. od jezera Balkašského; rozkládá se v délce 500 km a v šířce 75—100 km, pokryta pískem sypkým nemajíc ani vody, ani trávy.

Bedr (Bedr Hunain), malé místo v Arabii, kraji hidžázkém, 140 km jihozáp. od Medíny, proslaveno prvním velkým vítězstvím, jehož do byl zde Muhammed nad Kuraišity ve 2. roce hidžry (624), tak zvaný den bedrský (*jaumu badrin*). Opěván opětovně poesíí. Jest i stanovištěm poutníků meckých. *Dk.*

Bedra jsou střední částí hřbetu, jež omezena s hora žebry, dole kostí křížovou i hře-

beny středních kostí páne a po stranách bez určité meze přechází ve slabiny. Ve středu beder probíhá bederní páteř s pěti obratli bederními. Svalstvo bederní, po obou jejích stranách uložené, tvoří mimo krátké svaly meziobratlové, zejména přímíč trupu (*Musculus erector trunci*), čtyřhranný sval bederní (*M. quadratus lumborum*) a sval bederní (*M. psoas*). Nad svalstvem bederním uloženy jsou ledviny, a to pravá poněkud níže levé, dosahující dolní hranou svou k 3.—4. obratli bedernímu. Tepny bederné (*Arteriae lumbales*), 4 až 5 párů, vynikají z aorty a štěpí se ve větve zadní, míčičí ke hřbetu, a větve přední, jež stěny břišní zasobují krví. Čívy bederné (5 párů) vznikajíce z míchy probíhají otvory meziobratlovými (poslední otvorem mezi 5. obratlem bederním a kostí křížovou); nad příčnými výčnělky bederních obratlův a z části v dužnině svalů bederních tvoří pletěň spojující se mezi sebou a s větvkami vysílanými od pěti bederních uzlin sympathiku. Z pletěň této vybíhají čívy k dolním okrskům břicha, plodidlům i ku končinám dolním. *Peč.*

Bedraň viz Bedarš.

Bedrő, ves v Čechách, 20 d., 187 ob. č. (1881), hejt. a okr. Benešov (3/4 hod. severových.), obec Petroupín, býv. dom. Konopiště, fara Benešov. — B. bývala sídlem vládyk z Bedrče, z nichž Jaroš z B. připomíná se r. 1414. Prodlením XV. st. dostalo se v držení B-e město Benešov.

Bedretto, Val di B. (Březové údolí), drsné, březovými a jedlovými lesy z části zarostlé údolí nejhořejšího toku ticinského ve švýcarském kantonu ticinském, okr. leventinském, na jižní straně Sv. Gottharda, až k Airolu, kde stýká se s Leventinským údolím, 20 km dlouhé, obklícené divokými, sněžnými horami a často ohrožené lavinami, jež zejména v l. 1799, 1825 a 1863 mnoho zpousty v něm nadělaly. Dva opevněné průsmyky vedou odtud: Nufenenský (2440 m) na západ do Horního Valisu a průsmyk St. Giacomo (2308 m) na jih, do ital. údolí Formagazzy; oba rozcházejí se u hospice All' Aqua di San Carlo (1605 m). B. má jen 251 obyv. ital., kteří přes zimu většinou hledají výživu v cizině. *f.*

Bedriacum neb Betriacum, starověké místo v horní Italii, v západské Gallii, leželo na Oglu, nedaleko nad ústím řeky Chiese a při vojenské silnici, vedoucí z Cremony do Mantue. V dějinách proslulo dvěma bitvami r. 69 po Kr.; v první zvítězil germánský místodržitel Vitellius nad císařem Othonem a zmocnil se vlády, ale ve druhé byl od Vespasiána poražen a pozbyl trůnu i života.

Bedřich, česká forma mužského jména, jež slove: lat. *Fridericus*, ital. *Federigo*, *Federico*, franc. *Frédéric*, angl. *Frederick* a něm. *Friedrich*. Z osob toho jména buďtež uvedeny:

1) B. (Fridrich) sv., opat ve vsi Hallum ve Fryzii, narodil se v XII. st. z rodičů chudých, ale šlechtých. Vysvěcen byv na kněžství kaplanoval v Hallum, načež po smrti matčiny vstoupil do řehole sv. Augustina. Za-

ložil tři kláštery, do nichž chudí mladíci přijímání a v nichž chudíně všemožné podpory se dostávalo. **B.** zemřel r. 1175. Církev katolická prohlásila jej pro mnohé jeho ctnosti a zásluhy za svatého a světí památku jeho dne 5. března.

Knížata duchovní:

2) B., 16. biskup pražský (1169—1179), syn falckrabí saského. Přizní královny Jitky stal se z kanovníka strahovského po smrti Gotpoldově (Hoturtově) biskupem pražským (1169). Přidržel se jako kapitula pražská papeže Alexandra III. proti císařovu protipapeži Kalixtovi III. a pohnul ku poslušnosti Alexandrovi také krále Vladislava I. Když král tento poděkoval se ve prospěch syna svého Bedřicha, a císař Bedřich I. vkládati se chtěl do sporů vzniklých mezi synem Vladislavovým a Soběslavem II., biskup **B.** dvakrát vypraven byl ke dvoru císařovu, aby získal císaře pro mladého Bedřicha, ale nepodařilo se mu. Nový kníže Čes. Soběslav II. biskupovi nebyl nikterak nakloněn. **B.** také nedovedl získati si obliby ani v lidu, ani v duchovenstvu, jemuž ukládal veliké pokuty a vyžadoval větší desátky, z čehož vzešly tuhé tñnice. Jazyku českému nikdy se nepřiučil. *Koll.*

3) B., arcibiskup pražský a kardinál, viz z Schwarzenberka.

4) B., arcibiskup olom., lantkrabě z Fürstenberka, viz z Fürstenberka.

Panovníci a jiné vynikající osoby.

Čeští. 5) B., kníže (král) český, nejstarší z osmi dětí krále Vladislava I. O mládí jeho víme velmi málo. Nar. nejspíše r. 1141. Po prvé, ač nikoliv výslovně, připomíná jej kronikář Vincentius k r. 1151 při smrti matčíně. R. 1157 zasnouben s Eliškou, dcerou Geisy II. krále uherského, načež kolem r. 1160 dšbal údělem Olomouc. R. 1162 byl se strýcem Děpoldem, vůdcem pomocných vojsk proti Milánu. Po dvou letech z výpravy proti císaři feckému Emanueli zasnoubena dcera jeho Helena, ač teprv šestiletá, císařovici Petrovi. Vladislav I. chtěje synu nástupnictví zabezpečiti, dosadil jej r. 1173 za svého života na trůn, Soběslavici však majíce dle zákona Břetislavova lepší k trůnu právo dovedli toho, že **B.** ještě téhož roku na říšském sněmu v Ehrendorfu od císaře Bedřicha I. sesazen a dosazen Soběslav II. **B.** zadržán u dvora císařského odešel potom do vyhnanství. Byl při jednání smírném mezi císařem a papežem r. 1177 v Benátkách, a tu mu císařem trůn vrácen, ovšem tak, aby si ho dobyl, což se mu podařilo teprv po dvou letech (21. ledna 1179) vítězstvím na Bojišti. Ale i pak vláda jeho byla bouřlivou, a říše Česká přivedena za něho na sám pokraj záhuby, jak nikdy před tím ani potom. Vydráje peníze císaři slíbené způsobil r. 1182 vzbouření, a národem povolán Konrád Otta Znojemský na trůn. **B.** utekl se k císaři. Barbarossa povolav oba soky na sněm do Řezna a zastrašiv přítomné Čechy sekerami katanskými odtrhl od České říše Moravu a pod titulem markrabství dal ji Kon-

radu Ottovi jakožto léno říše Německé. Roztržení netrvalo však dlouho. **B.** přemoh roku 1184 vzpouru Soběslaviče Václava, vtrhl na Moravu a v hrozné bitvě u Loděnice (10. pros. 1185) porazil Konráda Ottu. Poražený nehledal pomoci v Němcích, ale moudrou rozvahou veden jsa poddal se **B.**ovi a přijal r. 1186 Moravu od něho. Tak tato pohroma odstraněna, ale již rok na to měla potkatí říši Českou pohroma těžší. Roku 1182 dosedl totiž na biskupský stolec pražský bratovec knížete Jindřicha Břetislav a ten v pátém roce biskupování nepohodnu se s knížetem uprchl do Němec a tu na sněm v Řezně prohlášen za knížete biskupa jen říši Německé područeného. Ohromné statky biskupovy byly po celé České zemi roztroušeny, i patrně, že tenkrát šlo o samu existenci Čech, a jen zvláštní náhody je vytrhly z tohoto nebezpečí. Při tom všem dvořil **B.** stejnojmennému císaři dál a vzal i jemu k vůli r. 1188 na sebe kříž. Výprava umluvena na velikonoce (9. dubna) roku následujícího, **B.** však krátce před tím zemřel (25. března 1189) nikým neželen. *Lna.*

6) B., kurfiřt falcký (**B.** V.) a král český, syn kurfiřta falckého Bedřicha IV., narodil se r. 1596 a nastoupil panství ve Falci po svém otci roku 1610 pod poručnictvím Jana IV., falckraběte Falc-Zweibruckenského; r. 1613 zasnoubil se s Alžbětou (v. t. 9.), dcerou krále anglického Jakuba I., načež za dvě léta ujal se vlády samostatně a postaven hned také v 19. roce věku svého v čelo unie protestantské v Němcích. **B.** ovšem ve věku tak mladém nemohl míti dosti zkušeností politických a potřebného rozhledu státnického; bylo tedy věci přirozenou, že veřejné běhy v unii protestantské řízeny byly jinými hlavami. Avšak **B.** neměl ani zvláštních schopností, aby vypsíti mohl na politického předáka, aby mohl vyniknouti ctnostmi a skutky panovníckými. Nicméně zvolen byl od stavů českých, kteří se byli proti Ferdinandu II. pozdvihli, králem českým dne 26. srpna 1619 z toho důvodu, že jím zjednána bude Čechům pomoc a podpora celé unie, že kromě toho i král anglický zetě svého bude podporovati a že **B.** za spojení svého bude míti kníž. saského Maurice, knížete savojského, Švýcary a Hollandany. **B.** váhal a rozpakoval se vzíti na sebe úkol tak nesnadný; ale domluvy ctižádostivé choti, zejména však rada dvorního jeho kazatele Sculteta přiměly jej k tomu, že s komonstvem svým vydal se do Čech. Dne 2. listop. 1619 byl u veliké slávy korunován. Avšak brzy se ukázalo, že král nemá těch vlastností a schopností, pro jaké byl sněmu českému při volbě doporučován. Snažil se sice, aby si získal srdce lidu laskavou přívětivostí, ale pro povinnosti panovnícké v zemi stranami rozzeraná a bídným hospodářstvím finančním a válkami na pokraj záhuby přivedené neměl smyslu vyhledávaje naopak místo práce jen zábavu a kratochvili. Vyléztí v oboje na strom za ptáčky bylo mu hračkou; vesele tančiti a ku pohoršení přísných mravů českých paní a panny líbatí bylo u něho věcí obyčejnou.

Ani v ohledu náboženském nedovedl býti nestranným nadřizuje kalvinismu a odpuzuje lutherány a přívržence staré víry utrakvistické. I vzbudilo to všeobecné pohoršení, když král dal ku pobádání svých falckých rádců kostel svatovítský »reformovati«. V ohledu tom fídl se radou cizí, jakož vůbec nebyl povahy samostatné nejsa ani s to, aby při obvyklém slyšení sám za sebe odpovídal na všechny žádosti. Tím hůře bylo, že musil přijmouti všechny podmínky, které mu diktovali stavové čeští, a že pak dosadil, aby odměnil lidi, kteří mu ke trůnu pomohli, na úřady nejvyšší ty muže, kteří byli za bezhlavé vlády direktorské zemi Českou přivedli na pokraj záhuby. A tak země Česká za jeho vlády upadala čím dále hlouběji. Kdežto císařští se sbírali a sílili, B. nedovedl si zjednatí v čas spojencův a nechávej nešchopné lidi v zemi po vůli hospodařiti, usnadňoval vítězství králi Ferdinandu II. Teprve, když vojsko české tísněno jsouc císařskými ustupovalo na sever ku Praze, král vydal se dne 28. září 1620 z Prahy do ležení, aniž však učinil opatření, aby s ním táhla do pole dostatečná moc vojenská a aby vojsku dodána byla špiže, střelivo, šat a obuv. Z Rokycan, když již vojsko české ustupovalo, poslán do Prahy, aby nařídil potřebné přípravy na ochranu Prahy. Ani toho neucínil. Na Bílé Hoře nestaly se potřebné přípravy k obraně. Když v poledne dne 8. listopadu bitva počala, B. dal znamení ke hlučnému kvasu na hradě Pražském. Teprve, když Ondřej z Habernfeldu přispěchal se zprávou, že Čechové ustupují, B. s 500 jezdcí, kteří na hradě zaháleli, chtěl se odebrati na bojiště; ale poslové již přinášeli zprávu o porážce, a B. s hradě díval se na zmatený útěk vojska poraženého. Ještě téhož dne přestěhoval se na Staré město a dne 9. listop. ráno, když manželka jeho, která velmi statečně si vedla, odjeti měla z Prahy, vsedl na kůň a nedada se nikým zadržeti prchl s ní a s nečetným průvodem přes Nymburk, Jaroměř a Náchod do Vratislavě, načež vydal se do Haagu v Holandsku. Aby Čechy zase získal, na to chabý B. ani nepomyslí; avšak ani pokusy jeho, aby Falcka nabyl, se nezdařily. Dne 22. ledna 1621 vyhlášena jest nad ním ve Vídni klatba císařská, a r. 1623 země jeho a hodnost kurfirštská uděleny vévodovi bavorskému Maximiliánovi. B. zemřel v Mohuči r. 1632. V Čechách rozhodovalo se o tom, má-li posavadní rod panovnícký vládnouti dále v zemích Českých a podržeti také vládu nad korunou Uherskou a nad zeměmi Rakouskými; má-li dále neodolatelné moci nabýti protestantismus nebo má-li ve střední Evropě ovládnouti strana katolická; konečně o to běželo, má-li moc stavovská vzrůstati a učiniti konečně vládu monarchickou pouhou formou, nebo má-li v zemích Českých vzíti vrch centralismus vše nivellující: řešení těchto tří otázek postavil se v čelo B. V. Falcký, jenž sám se nazýval králem »seladonem«!

7) B. ze Strážnice, kněz a polní hejtman tábořský, Moravan z rodiny vladýcké.

Přilnuv ke hnutí husitskému, založil v únoru r. 1421 stálý tábor selského lidu na ostrově feky Moravy v okolí města Strážnice; odtud válčil s vůkolní šlechtou a pobořil klášter velehradský. Ale na podzim r. 1421 rozešel se onen tábor, a kněz B. odešel do Čech, kdež připojil se k bratřím orebským a později k Tábořům. R. 1430 byl velitelem tábořské posádky na Němčích ve Slezsku, roku 1431 byl podlé Prokopa Velkého v poselství českém do Krakova. V únoru 1433 vedl vojsko tábořské do Rakous a dobyv tam vítězství, obrátil se do Slez a Polskem do Uher, kdež poplenil zemi až po Kremnici, a pak s velkým plenem vrátil se do Čech. Podobá se, že nebyl v boji u Lipan; v létě r. 1434 velez zase na Němčích. Odtud vlákn od zrádného Slezana Heina z Černova na hrad Falkenstein, zde byl jat a odveden do Svidnice, kdež strádal ve vazbě přes 20 neděl. Teprv o Novém roce 1435 ho vybavil pan Aleš z Riesenburka, gubernátor český, když umluvil mír se Slezany. Nedlouho potom velel B. posádce tábořské a sirotčí v tvrdom městě Kolíně, a odtud zaujímal důležité postavení v zemi jsa pokládán za náčelníka mírnějších Tábořů. V srpnu roku 1436 uveden byl císař Sigmund k panování v Čechách, ale kněz B. nechtěl se mu jinak poddati než po zvláštní úmluvě výhodné; žádal královského zápisu na Kolín, aby tu měl silnou oporu pro sebe a svou stranu. K tomu svolil císař a 16. října 1436 zapsal mu v 3000 kopách gr. č. město Kolín a 23 vůkolních vsí kněžských. Odtud trval B. v poslušnosti Sigmundově až do poprav Jana Roháče a soudruhů jeho r. 1437, kdež se vzbouřil podlé velkého počtu pánův a vladýk. R. 1438 byl v řadách národní strany co vydatný odpůrce krále Albrechta, jehož voje porazil u Loun, a r. 1440 účastnil se s Janem Koldou a Benešem z Mokrovous nezdařeného útoku na Prahu, chtěl to město vytrhnouti z rukou zpátečnických. Roku 1444 podrobil se vedení pana Jiřího z Poděbrad jako hejtmana čtyř krajů východních, a r. 1446 vedl krajské vojsko z Čáslavska proti zemskému škůdci Ondřeji Keřskému; tehdež dobyl hradu Paběnic, potom i Janoviček, kdež byl Keřský jat a do Čáslavě vydán na popravu. Zatím se přichystal veliký obrat v životě kněze B-a. Na synodě v Hoře r. 1443 zatraceno jest učení tábořské za bludné a totéž se opakovalo na sněmu v Praze roku 1444. Četní závisníci, jakých měl B. nemálo mezi pány a zemany pro panství své kolínské, nabyli tím odvahy proti němu, a bylo mu od nich zakoušeti pomluvy, na cti utrhaní a zjevných úkladův o bezhrdlí. Marně vyhledával nápravy těch krivd u Jiřího z Poděbrad a vždy zjevněji se cítil vyvržen ze strany národní. Když pak r. 1448 tato strana podnikla rozhodný boj se stranou pánů z Rožmberka a z Hradce o nadvládu v zemi, nebylo těmto pánům těžko získati »urozeného kněze B-a« a všecku obec tábořskou ke spolu proti straně pana Jiřího. V této válce kněz B. hubil panství Poděbradské, a když r. 1449 pan Jiří vyslal vojsko na dobytí Kolína, B. statně od-

razil útok jeho. Ale r. 1450 nastal obecný mír, strana národní obdržela vrch v zemi, a **B.** seděl tiše na Kolíně. R. 1453 poddal se králi Ladislavovi, kterýž zápisnou jeho sumu na Kolíně rozmnožil o 3000 zl., asi v náhradu za to, že tam vystavěl nový zámek na místě spáleného kláštera dominikánského. Právo královské výplaty panství kolínského udělil mladý král panu Jiřímu z Poděbrad. Odtud byl konec panství kněze **B.**-a toliko otázkou času; Tábor padl již r. 1452 do rukou pana Jiřího, jiný vůdce tábořský, Jan Kolda, vypuzen byl ze svých statků v Hradecku r. 1457, a tak musilo přestatí též tábořské panství na Kolíně. Zde shledáváme kněze **B.**-a ještě dne 7. srpna 1454, později odňal mu Jiří Poděbradský panství kolínské a podobá se, že za to mu dal hrad Potštýn k doživotní držbě. Na tom hradě zemřel **B.** dne 22. října 1459. Kněz **B.** byl ženat a vdova jeho přistoupila k sektě pikhartů v Chrudimsku. Od bratra jeho Šimona pocházeli vладыkové ze Strážnice a Štítar. *JVra.*

Lehnický. 8) B. II., kníže lehnický, břežský a volavský, syn Bedřicha I., knížete lehnického, a Ludmily, dcery Jiřího Poděbradského (* 1480 — † 1547). Otec zemřel roku 1488, starší bratr Jan 1499; zbývající synové Bedřicha I. **B.** a Jiří podělili se o dědictví: **B.** vzal si Lehnic a Volavu, Jiří knížectví Břežské, kteréžto země měli oba v léno od království Českého. Když Jiří r. 1521 zemřel bezdětek, **B.** zdědil i knížectví Břežské. **B.**, který byl mnoho zemí sjezdil, ano i Palestinu navštívil a s lidmi učenými široké měl známosti, času svého slynul znamenitou pověstí po Slezsku. Čechům byl velice oddán, za kterouž příčinou nepožíval mnoho lásky v Polsku. **B.** první z knížat slezských zavedl r. 1523 ve své zemi reformaci a veřejně dvěma spisy jí hájil. Poprvé r. 1515 pojal za manželku princeznu polskou Alžbětu; když ovdověl po dvou letech, oženil se po druhé se Zofíí, dcerou Bedřicha, markraběte na Anspachu. Děti z tohoto manželství, totiž Zofíí zasnoubil r. 1537 Janovi Jiřímu a syna Jiřího Barboře, vnukům to Jáchyma I. a dítkám Jáchyma II., kurfiřta braniborského. Při té příležitosti uzavřena vzájemná smlouva dědičná, načež ještě téhož roku stavové lehnickí pro ten případ holdovali kurfiřtu braniborskému. Když však roku 1545 sňatky obou dítek skutečně byly provedeny, král český Ferdinand smlouvu prohlásil za neplatnou a neudělil synům **B.**-ovým, Bedřichu III., kn. lehnickému, a Jiřímu II., kníž. břežskému, dříve potvrzení svého, dokud se výslovně smlouvy této nevzdali. *Kn.*

Anhaltský. 9) B. Leopold František Mikuláš, vévoda anhaltský, syn vév. Leopolda Bedřicha (* 29. dubna 1831). Prodělal r. 1864 výpravu šlesvickou, r. 1870-71 válku německo-francouzskou. Dne 22. kv. 1871 nastoupil po smrti otcově vládu ve vévodství Anhaltském. Dědičný princ Bedřich (* 1856). *Koll.*

Augustenburští. 10) B. Vilém Augustenburský, **11) B.** Kristián starší, **12) B.** Kristián mladší, **13) B.** VIII. v. Augustenburg.

Badenští. 14) B. VI., markrabí badensko-durlašský (* 1617 — † 1677), syn Bedřicha V. Dobil si mnoho slávy válečné nejprve pod prapory Bernarda Výmarského a Karla X. švédského, r. 1664 v bitvě u Sv. Gottharda a v l. 1674 až 1676 jako říšský maršál na bojistích rýnských proti Francouzům. V markrabství Badenskodurlašském nastoupil po smrti otcově r. 1659 a osvědčil se panovníkem dobrým.

15) B. Vilém Ludvík, velkovévoda badenský, druhý syn velkovévody Leopolda (* 6. září 1826). Štal se po smrti otcově vladěm na místě staršího bratra svého Ludvíka, chorého na mysl (24. dubna 1852), a když nemoc tohoto uznána za nevyлéčitelnou, dostal **B.** také titul velkovévody (5. září 1856). Politika jeho řízena byla tužbou po sjednocení Německa pod žezlem pruským. Zasnoubil se (1856) s Louisou Marií Alžbětou, dcerou pozdějšího císaře Viléma I. Pro Prusko horlil již r. 1863 na sněmě frankfurtském. Přes to nucen byl r. 1866 ve spolku s ostatními státy jihoněmeckými postaviti se proti Prusku na stranu rakouskou. Ve válce německofrancouzské účastnil se horlivě i přispěl ke zřízení císařství Německého. Dědičný princ Bedřich Vilém (* 1862). *Koll.*

Braniborští. 16) B. I., z rodu Hohenzollernského, kurfiřt braniborský, jako purkrabí norimberský **B.** VI. (* 1371 — † 1440) účastnil se r. 1396 války turecké, nastoupil r. 1398 po otci v purkrabství a v državách francých, zasazoval se r. 1400 o sesazení krále Václava a obdržel r. 1403 v léno Ansbach. Prokázav králi Sigmundovi důležité služby r. 1411 při volbě za krále německého obdržel od něho za 100.000 zlatých uherských v zástavu Braniborsko, které mu r. 1415 za dalších 300.000 zlatých postoupeno dědičně s hodností kurfiřtskou i nejvyšším komornictvím v říši Německé a r. 1417 v Kostnici slavnostně uděleno. Od té doby náležel k nejmocnějším knížatům říšským, byl r. 1418 mistodržícím Sigmundovým a pokoušel se o nabytí kurfiřtství Saského, koruny polské, r. 1438 i koruny německé, ale bez úspěchu. R. 1421 a 1431 byl velitelem německých vojsk proti husitům, avšak pokaždé musil s hanbou odtáhnouti; vůbec byl **B.** hlavou říšských válek proti Čechům, začež mu husité spláceli puštoením Braniborska i držav Francých.

17) B. II. Železný, kurfiřt braniborský (1440—70), druhý syn předešlého (* 1413 — † 1471), dostal se po odstoupení svého bratra Jana k vládě a nevšímaje si hrubě záležitosti říšských vénoval všeku péči pouze své zemi. Donutiv r. 1447 biskupy a r. 1448 města ku poslušnosti utvrdil panství své a rozšířil Braniborsko o Novou Marku, již r. 1454 od Německých rytířů koupil, o Chotěbuz, jež mu roku 1467 od Čech lénem postoupena. Snahy jeho o nabytí Štětinského Pomoří a válka proto vedená r. 1464 skončily nezdarem. Roku 1470 postoupil vládu bratru Albrechtu Achillovi a uchýlil se v zátíši.

18) B. Vilém, kurfiřt braniborský v l. 1640 až 1683, zvaný obyčejně Velký kurfiřt, syn kurfiřta Jiřího Viléma (* 1620 v Köllnu nad

Správou — † 1688 v Postupimi), jest zakladatelem moci braniborskopruské. Studovav od roku 1634 na universitě lejské a vycvičiv se pod princem Bedřichem Oranienským ve válečnictví vrátil se do vlasti, kterou našel zpustošenu od Švédův i císařských. Chtěje se zbavit vlivu obou válečných stran učinil r. 1640 se Švédy příměří, obdržel roku 1641 od Polska v léno Prusy a přičiňoval se potom horlivě o zavření míru v Münsteru a Osnabrücku r. 1648, jímž nabyl Zadních Pomofan kromě Štětína a ústí Odry, dále biskupství halberstadtského, kamínského, mindenského i arcibiskupství magdeburského a zajistil reformovaným protestantům stejná práva s lutherány. Donutiv vévodu Falcko-Neuenburského ku příznivému narovnání stran dědictví Kleve-Julišského vénoval potom veškeru péči svou rozmnožení a zdokonalení státního vojska, tak že v l. 1655—60 velmi mocně zasáhl do války švédskopolské nejprve jako spojenec Švédův, od r. 1657 ve spolku s Polskem, Dánskem a Hollandskem a dosáhl r. 1656 smlouvou labiavskou na Švéděch a r. 1657 úmluvou volovskou na Polsku uznání neodvislosti Pruska, což mírem v Olivě potvrzeno. R. 1673 byl spojencem císaře Leopolda I. proti Ludvíku XIV., musil se podrobiti nepřiznivému míru ve Vossemu, přes to však přistoupil r. 1674 zase ke spolku císaře, Španělska a Hollandska proti Francii, bojoval v l. 1674—75 na Rýně, porazil Švédy, spojence Francouzův, u Rathenova a Fehrbelina, do byl na nich skoro celého Pomofí, vypudil je v l. 1678—79 z Prus do Livonska, nicméně, když ostatní mocnosti uzavřely mír nimvegenský bez ohledů na Braniborskou, musil **B. Vilém** mírem v St. Germain en Laye r. 1679 navrátiti všechny výboje. Od té doby tvrději odmltal účastenství v boji s Francií, ano hleděl se s ní i sblížití, ačkoli se horlivě ujímal pronásledovaných protestantů francouzských. Za nároku na slezská knížectví Krnovské, Lehnické, Břežské a Volovské musil se r. 1686 spokojiti s krajem svědboziským a ještě se císaři zavázati ku pomoci ve válce turecké. Vnitřní správa **B-ova** byla svědomitá; užívaje míru k reorganizaci státu založil absolutní monarchii, zrušil výsady stavův a zemí, pokud odporovaly zájmům státu, a přemáhal každý odpor brannou mocí. A jako pokládal četné vojsko za nezbytné k obraně země, tak zase na druhé straně staral se o povznesení obchodu zřizováním moci námořní, podporoval orbu, r. 1646 zavedl první poštu braniborskou, r. 1668 dokonál stavbu průplavu mezi Odrou a Správou a r. 1683 vypravil i loďstvo ku pobřeží hornoguinejskému a dal tam založiti osadu, která však pro nepřiznivě podnebí a nepřítel Hollanďanů neprosplávala, tak že ji **B. I.** r. 1720 prodal Hollandu. Také vědám i umění byl přízniv a založil r. 1655 protestantskou universitu v Duisburce. Jsa velmi horlivý evangelík ujímal se všady souvěrců svých a poskytoval ochotně útulku protestantům vypuzeným z Rakouska a Francie. Ženat byl **B. Vilém** nejprve s Louisou Henriettou Oranienskou, jež zemřela r. 1667, načež se

r. 1668 zasnoubil s Dorotou, ovdovělou vévodkyní brunšvicokolüneburskou. — Förster, Geschichte Friedr. Wilhelms, des grossen Kurfürsten (Berlín, 1855); Droysen, Der Staat d. grossen Kurfürsten (Lipsko, 1870—72). p.

Brunšvicí. 19) B. Vilém, vévoda brunšvicí, nejmladší syn vévody Karla Viléma Ferdinanda (* 1771 — † 1815), účastník války pruské proti Francii (1792), stal se r. 1800 generálem ve službách pruských. R. 1805 zdědil po smrti uje svého Bedřicha Augusta brunšvicího vévodství Olešnické a Běrutovské (bernstadtské) ve Slezsku. R. 1806 bojoval s Prusy proti Francouzům u Auerstádu, kdež otec jeho stfelen do očí, a pak prchal se sborem Blücherovým do Lubeku i padl v zajetí francouzské. Po smrti otcově měl nastoupiti ve vládě nad Brunšvicem, ale z ustanovení Napoleona pozbyl své země. Uražen byv od Blüchera (1806) v Lubeku vystoupil potom z vojska pruského. Když vypukla válka rakouská (1809), **B. Vilém** zřídil v Náchodě četnu dobrovolnickou (> černíe), s níž v polovici května 1809 vpadl do Lužice, vypudil krále saského z Drážďan a pronikl až k Žitavě, ale nedovedl Sasy povzbuditi proti Napoleonovi. Před Jeromem Bonapartem uchýlil se do Bavor a u Bernecku nad Bílým Mohanem porazil Junota (9. čce). Po porážce Rakouska nedopustil, aby pojat byl do míru jako rakouský důstojník, nýbrž odhodlal se protlouci se k Severnímu moři a podat ruky Angličanům. Táhl přes Lipsko, Halle, Halberstadt, zvitěžil u Oelperu a pronikl k Elsflethu, kdež vstoupil na kupeckou loď a odplul do Anglie. Dobrovolníci jeho bojovali pak proti Francouzům ve Španělech. Po bitvě u Lipska vrátil se do Brunšvicka. Usilovným zbrojením uvrhl zemi do záhuby finanční. R. 1815 táhl pod Wellingtonem proti Napoleonovi, ale padl v bitvě u Quatrebras (16. čna). Zanechal syna Karla R. 1874 postavena **B-ovi** Vilémovi jezdecká socha od Hänela v Brunšvicu. — Srovn Skizze einer Lebensbeschreibung des Herzogs Friedrich Wilhelm (anonymně, Brunšvik, 1814); Zur Erinnerung an Friedrich Wilhelm und seinen Zug von den Grenzen Böhmens nach Elsfleth 1809 (anonymně, Oldenburk, 1859); Spehr, Friedrich Wilh., Herzog v. Braunschweig (2. vyd., Brunšvik, 1865). Koll.

Dániti. 20) B. I. zvaný Mírumilovný, král dánský, nejmladší syn Kristiána I. (* 1471). Po smrti otce svého (1481) uvázal se s bratrem svým, králem Janem, společně v dědictví šlesvicoholštýnské, po jehož rozdělení vládl v části gottorpské. Za vlády svého bratrovce Kristiána II. (od r. 1513) choval se velmi obezřetně, a když tento r. 1523 od stavů dánských byl sesazen, povolán **B.** na trůn a následujícího roku i v Norsku uznán za krále. Přes to bylo mu ještě tuze bojovati se svrženým králem, jenž konečně zajat a vězněn do smrti. **B.** snažil se upřímně země své zvelebiti, šlechtu poutal k sobě udělováním mnohých práv a byl příznivcem reformace, již na sněmě v Odense slíbil hájiti až do narovnání s obecným sněmem církevním. Zemřel 10. dubna

1533 zanechal trůn synu svému Kristiánu (III.). Syn tohoto

21) B. II. (* 1534) panoval po otci svém v l. 1559—88 a získal sobě čestné místo mezi panovníky dánskými. Sotva na trůn došednuv podrobil si Ditmarsy a podstoupil pak dlouhou i krvavou válku proti vzrůstajícímu se Švédsku (1563), které sice v míru štetínském (1570) vzdalo se svých nároků na Norsko, Skanii, Gotland, Halland a jiné kraje jihošvédské, ale uznáno také za říši samostatnou. **B.** přestoupil zřejmě k víře lutheránské, staral se o hmotné povznesení říše, upravil plavební právo na Sundě, vystavěl na tomto pevnosti Kronborg a Frederiksborg k obhájení cel a přál velmi vědám, zvláště astronomii (Tycho Brahe). Zanechal syna Kristiána (IV.), teprve dvanáctiletého.

22) B. III. (* 1609), druhý syn Kristiána IV., po němž zasedl na trůn, protože starší jeho bratr Kristián zemřel již roku 1647. Kraloval v l. 1648—70 postoupiv kapitulací šlechtě velkou část moci královské. Válku s králem švédským Karlem (X.) Gustavem, kterou zdědil po svém předchůdci, vedl nešťastně a v míru roeskildském (1658) ztratil opět země za Sundem, které jeho děd byl získal mírem štetínským. Za takovýchto trudných poměrův ocitlo se Dánsko ve stavu velmi zbědovaném, a právě tento úpadek velké moci, financí i obchodu přispěl k netušenému obratu ve vnitřní politice. **B.** získav stav duchovní i měšťanský proti přemocné šlechtě zrušil volební království a radu říšskou, prohlásil Dánsko za dědičné po meči i přeslici a zahájil v Dánsku i Norsku vládu absolutistickou, spočívající na nově tvořené šlechtě, četném úřednictvu a moci vojenské. **B.** byl muž učený, zvláště v teologii obeznalý.

23) B. IV. (* 1671), syn Kristiána V., po němž zdědil korunu a panoval v l. 1699—1730. Sotva nastoupil na trůn, spojil se s Petrem Velikým a polským králem Augustem II. proti vévodovi holštýnskogottorpckému a jeho svaku Karlu XII. králi švédskému, chtěje jednak nabýti suverenity v Holštýně, jednak získati Dánsku opět kraje zasundské v jižním Švédsku (nordická válka). Avšak mladičkový král švédský přeplaviv vojsko své na Sjaelland nenadále oblehl Kodaň a brzy přinutil **B.** a smlouvou travendalskou ke slibu neutrality (1700). Po Karlově porážce u Poltavy **B.** znova začal válku proti Švédům vpadnuv do Skanie, ale byl od Stenbocka poražen u Helsingborgu (1710), a také na jižním bojišti nebyl s počátku šťastnějším ztratit r. 1712 bitvu u Gadebusche v Meklenbursku-Zvěřínsku, opět proti Stenbockovi. Za to podafilo se mu pomocí Rusův a Sasů zavřítí tohoto švédského vojevůdce v pevnosti Tönningské a přiměti ke kapitulaci (1714). Mír zjednan teprve po smrti Karlově ve Frederiksborgu, v němž Dánsko získalo gottorpckou část vévodství Šlesvického, a Švédsko zřeklo se své celní svobody na Sundu. Jinak za panování **B.**-a IV. zachován zemi stálý mír a tato rozkvětka k nebyvalému blahobytu. **B.** miloval sice nádheru a dvůr

svůj skvěle zařídil dle příkladu dvora francouzského, také rád velké stavby podnikal (zámky Frederiksborg, Fredensborg, král. palác a sirotčinec kodaňský a j.), ale při tom moudře hospodařil a zanechal říši své plnou pokladnu státní. Zvláště pečoval o stav selský zmírniv r. 1702 nevolnictví a hledě povznéstí jej hmotně i duševně, zejména zřizováním škol.

24) B. V. (* 1723) byl panovník moudrý a oblíbený, oddaný zásadám tehdejšího osvíceného absolutismu. Doba panování jeho (1746 až 1766) velebí se jako zlatý věk věd a umění v Dánsku. **B.** založil učené společnosti v Kodani a Trondhjemu, zřídil uměleckou akademii a botanickou zahradu kodaňskou, pak vojenskou akademii soroeskou, zval do Dánska a štedře podporoval cizí učence a umělce (Klopstock, Niebuhr a j.), stavěl velkolepé budovy (nemocnice kodaňská) a podporoval i dramatické a hudební umění. Při tom spravoval se radou svého výtečného ministra hrab. H. E. Bernstorfa, jenž také pilně hleděl ku potřebám obchodu a průmyslu (obchod s Amerikou prohlášen za volný, uzavírání výhodné obchodní smlouvy, zřizování banky atd.) i ku povznesení stavu rolnického a zlepšení školství. **B.** byl král jermilovný, a pokoj jeho země byl porušen jen jedenkrát (1762) pro rozmišky se dvorem petrohradským o vévodství Holštýnskogottorpcké. Tehdáž **B.** vypravil již do pole 60.000 mužů, ale krveprolití zabráněno nenadálým svržením cara Petra III., a spor pak vyrovnán až roku 1767 výměnou území.

25) B. VI. (* 1768), syn Kristiána VII. Byv v 16. roce svém prohlášen za zletilého odstranil od vlády nevlastní svou panovačnou bábu Juliánu a jejího důvěrníka Guldburga a sám ujal se vládařství ve jménu svého choromyslného otce, jenž teprve r. 1808 zemřel, načež **B.** panoval až do r. 1839. Dlouholeté jeho panování bylo Dánsku prospěšné, zvláště pokud za rádcé měl rozsáhlého ministra hraběte Bernstorfa ml. († 1797), jenž pevnou rukou říši spravoval. Prohlášena svoboda tisku (od r. 1799 však čím dále více zkracována), zrušen obchod s otroky, zavedeny opravy v soudnictví (zlepšen trestní zákoník), ve vojenství a vyučování, selský lid ve vévodstvích učiněn úplně volným a vůbec mnoho vykonáno pro rozkvět obchodu, průmyslu, rolnictví a věd. Přiznivý tento vývoj země porušen válečnými událostmi, které na počátku tohoto století i Dánsku způsobily nemalou škodu, ačkoliv **B.** upřímně se snažil zachovati neutralitu. Když však přistoupil ke spolku ruskošvédskému, připlulo loďstvo anglické do Sundu a v bitvě před Kodani téměř zničilo námořní moc dánskou (1801). Mír tehdáž zjednaný netrval dlouho, neboť již r. 1807 Angličané obávajíc se vypovědění války se strany **B.**-ovy předešli jej zjavše nenadále všechno loďstvo dánské, a když pak **B.** těsně přilnul k Napoleonovi, stržen do bojů, které po pádě spojení jeho skončily na úkor Dánské říše, neboť mírem kielským ztratila Norsko, které připadlo Švédsku, a Helgoland, jež zabrala Anglie;

za to získala vévodství Lauenburské. Války ty způsobily veliký finanční úpadek Dánska (bankrot r. 1813), avšak vhodnými prostředky finančními, zřízení nového loďstva, nových přístavů a komunikací a podporováním obchodu domohl se **B.** opět spořádaných poměrů. Na sklonku vlády své pfinucen zvláště následkem červencové revoluce pařížské vzdát se autokracie a povoliti Dánsku i vévodstvím sněmy provinciální (1831). Roku 1834 přislíbil novou liberální ústavu, ale na tu již nedošlo za jeho panování.

26) B. VII. (* 1808), nejst. syn Kristiána VIII., panoval v l. 1848—63. Sotva ujal se vlády, vydal ústavu pro celou říši a vzbudil tím povstání ve vévodstvích Šlesviku a Holštýně a následkem toho i válku s Německem, jež skončila se vítězstvím Dánův u Idstedtu (25. čce 1850). Tou dobou mocnosti evropské uznaly Dánsko za říši nedílnou a londýnským protokolem 18. kv. 1852 schválily i prince Kristiána glücksburského za nástupce trůnu. Státním základním zákonem ze dne 5. čna 1849 **B.** udělil říši ústavu rázu rozhodně demokratického ponechal nadále vládu ministerstvům sám o politiku málo se staraje. Zabýval se v oblíbeném sídle svém Frederiksborgu horlivě dánskými starožitnostmi a vydal i několik prací archaeologických. **B.**-em VII. vymřelo mužské potomstvo starší linie domu královského, neboť, ač již jako korunní princ dvakráte byl ženat a na trůnu po třetí vstoupil ve stav manželský (morganatický s Louisou Rasmussenovou, povýšenou na hraběnku Danerovou), nezanechal zákonného potomka. Po něm tedy nastoupil na trůn princ glücksburský, nynější král Kristián IX.

Falci. 27) B. I. Vítězný, kurfiřt falcký (1452—1476), druhý syn kurfiřta Ludvíka III. (* 1425 — † 1476). Úděl zděděný po smrti otcově (1436) postoupil staršímu bratrovi Ludvíkovi IV., po jehož smrti (1449) stal se poručníkem nezletilého syna jeho Filipa a vládařem. Roku 1452 dal se od stavů prohlásiti kurfiřtem s tou výminkou, že neměl oženiti se podlé stavu svého a uznal Filipa za syna a nástupce svého. Císař Bedřich III. odepřel však k tomu souhlas. Kurfiřt **B. I.** přidal se ke straně opoziční, která domáhala se na císaři oprav v říši (již na sněmě ve Vídeňském Novém Městě 1454) a hleděla sestaviti spolek knížat říšských s Jiříkem Poděbradským, králem českým, v čele. Šťastně bojoval proti straně císařské. R. 1454 pfinutil odpadlá města hornofalcká ku poslušnosti a boji s Ludvíkem falckrabím veldenckým, s hrabaty leininskými a lützelsteinskými, i s Dětfichem, arcibiskupem mohučským, rozšířil panství své. V tak řečené válce falcké (*Pfälzerfehde*), vzniklé z toho, že **B. I.** podporoval sesazeného Dětficha mohučského proti nově dosazenému arcibiskupu Adolfovi nassavskému, porazil bitvou u Seckenheimu (30. čna 1462) stranníky císařovy a zajal hlavní nepřáteli své, hr. Oldřicha viremberského, markrabě Karla badenského a Jiřika, biskupa metského. Propustil je za veliké výkupné a slib, že smíří ho s papežem

i císařem. To se nepodařilo. **B. I.** zůstal i po zději v nepřátelství s císařem, jenž hledal proti němu ještě v letech 1474—75 spolku s Ludvíkem XI., králem francouzským. **B. I.** byl muž veliké síly, bojovně myslí, železné vůle. Správu země své uspořádal (18 fojství), založil dvorský soud a měl silné vojsko. Ze sňatku s Klárou Dettovou z Augšpurku (1472) narodili se mu z synové: Bedřich a Ludvík, praotec knížat von Löwenstein-Werthern. Srv. K. Menzel, Kurfürst Friedrich der Siegreiche von der Pfalz (Mnichov, 1861).

28) B. III. Nábožný, kurfiřt falcký, syn falckrabě Jana II. Simmernského (* 1515 — † 1576). Stal se kurfiřtem po bezdětné smrti Otty Jindřicha (1559). Zavedl do Falce reformaci. Zprvu lutherán, přešel později k reformovaným i připravil zemi svou k náboženství tomu: lutheráni vystěhovali se. Dal sepsati pro stranu reformovanou »Katechismus heidelberský« od Ursina a Oleviana (1562—63). Byl odpůrcem rodu Habsburského. Podporoval radou i skutkem franc. hugenotty (r. 1568 vypravil jim ku pomoci syna Jana Kazimíra), a vojsko falcké bojovalo na straně povstalců nizozemských proti Španělům (tam padl roku 1574 syn jeho Křištof). **B. III.**, přítel věd a umění, pečoval horlivě o universitu heidelberskou a hleděl si starostlivě školství i věci církevních. Za manželku měl Marii kulmbašskou (1537). — Srv. Kluckhorn, Friedrich der Fromme, der Schützer der reformierten Kirche (Nördlingen, 1878).

29) B. IV. Uptímný, vnuk předešlého, syn Ludvíka IV., kurfiřt falcký (* 1574 — † 1610), nastoupil ve vládu po smrti otcově (1583) pod poručnictvím strýce Jana Kazimíra (do roku 1592), kterýž obrátil Falc za Ludvíka IV. lutheránskou zase na víru reformovanou. Jí zůstal oddán také **B. IV.** Po dlouhém úsilí podařilo mu se sjednotiti říšské stavy evangelické v Unii (14. kv. 1608), jejíž stal se hlavou.

Hesští. 30) B. II. lantkrabí hesský, 1760—85, syn Viléma VIII. (* 1720 — † 1785), účastnil se proti Francouzům války o dědictví rakouské, r. 1745—46 bojoval ve Skotsku s praetendentem Karlem Eduardem a přestoupil r. 1749 v Kolíně nad Rýnem ku katolictví, ale donucen jest od otce a stavů ke smlouvě, jíž se zavázal šetřiti ve všem práv protestantů a nepodporovati katolíků. Byv od r. 1756 ve službách pruských nastoupil r. 1756 vládu; jsa milovníkem umění a věd založil Museum Friedericianum, akademii umění a zvelebil Kassel stavbami, avšak nádhernou a marnotratností svého dvora upadl v tíseň finanční, z níž si pomohl ohavným obchodem s lidmi postoupil Angličanům k vedení severoamerické války znenáhla 17.000 mužů, za něž obdržel 22 mill. tolarů.

31) B. Vilém I., kurfiřt hesský r. 1847 až 1866, syn kurfiřta Viléma II. (* 1802 v Hanavě — † 1875 v Praze), byl již od r. 1831 spoluvládařem otcovým a r. 1847 nastoupil vládu samostatně. Soustava brutální reakce, kterou k radě ministra Hassenpfluga od roku

1832 zahájil proti ústavě a zastupitelstvu zemskému, sřítla se sice následkem událostí roku 1848, ale již r. 1850 zabočil **B.** na dřívější dráhu a r. 1852 povolav na pomoc exekuční vojsko rakouské a bavorské odstranil ústavu úplně. R. 1860 dal zemi ústavu dle své vůle, ale rozhodným zakročením Pruska donucen obnoviti zřízení z r. 1831. Ve válce r. 1866 byl spojencem rakouským, pročež Prusové Hesy obsadili, odvedli kurfirsta v zajetí do Štětína a mírem pražským zemi jeho přivtělili k Prusku. Propuštěn byv r. 1867 z vazby a učiniv s králem pruským narovnáni, jimž slíbil zbaviti své poddané slibu věrnosti, žil většinou v Hořovicích a v Praze; avšak od tud protestoval proti zabrání říše své, tak že Prusko i na fideikomissní statky jeho r. 1869 uvalilo sekvestraci a zachovalo je pro lantkrabě Bedřicha, jemuž udělilo titul »Královská Výsost«. **B.** žil v morganatickém manželství s Gertrudou Lehmanovou, rozenou Falkensteinovou, kterou povýšil r. 1851 za hraběnku ze Schaumburku a r. 1853 za kněžnu hanavskou; dítky jejich užívají názvu knížat hanavských. *p.*

32) B. II., lantkrabě hesskohoburský (* 1633 — † 1708), syn lantkraběte Bedřicha I., bojoval ve službách švédských pod Karlem V. proti Polákům i Dánům a přišel r. 1659 před Kodaně od levou nohu, za niž potom nosil skvostnou nohu umělou a nazýván proto »**B.** se stříbrnou nohou«. Přestoupil brzo na to do služeb braniborských vyznamenal se jako generál jízdy v rozhodné bitvě u Fehrbelina r. 1675. Nabyv r. 1681 po smrti svého bratra Jiřího Kristiána vlády, hleděl povznésti blahobyt lidu a povolával proto do země mnoho hugenotů z Francie vypuzených. Ženat byl od roku 1661 s Markétou hraběnkou Brahe († 1669), od roku 1670 s Luisou Kuronskou († 1690) a od r. 1691 se Žofií Sibyllou z Leiningenu. Osoba **B.**-ova poskytla Jindřichu Kleistovi látku ke dramatu Der Prinz v. Homburg, ale vylíčena je nehistoricky.

Hohenzollerský. 33) B. Frant. Xav., princ z Hohenzollern-Hechingen, polní maršál (* 1757 v Ghuele u Maastrichtu — † 1844 ve Vídni), vstoupil r. 1773 do vojska holandského, ale brzo na to přijal služby v Rakousku, chránil r. 1788 Bělehrad proti Turkům, v první koalici válce vyznamenal se r. 1793 v bitvě u Neervinden i v bojích u Charleroi a r. 1796 u Caldiera, nicméně pokus o vybavení Mantue se nezdařil a **B.** donucen ke vzdání. Po míru v Campo Formio byl velitelem v Bellunu u Trevisu, uhájil na počátku druhé koalici války Verony, vzal Pizzighetone a Milán, bojoval pod Suverovem proti Macdonaldovi na Trebii a proti Moreaovi u Novi a stal se po dobytí Janova jeho velitelem, ale po nešťastné bitvě u Marenga musil jej r. 1800 zase opustiti. Po míru lunevilleském byl velitelem v západní Haliči, r. 1809 účastnil se vynikající měrou při vítězství u Asper a po porážce u Ogruně kryl ústup vojska rakouského. R. 1812 vedl záložní sbor haličský a r. 1815 obdržel velení nad oddílem armády spojenců, s nímž oblehl Štras-

burk; po válce stal se velitelem ve Štýrském Hradci, r. 1825 předsedou dvorní rady válečné a r. 1830 jmenován polním maršálem. *p.*

Meklenburští. 34) B. František I. (1785 až 1837), vévoda a od roku 1815 velkovévoda meklenburškozvěřinský (* 1756 — † 1837), syn vévody Ludvíka. Nastoupil vládu roku 1785 po smrti strýce svého Bedřicha Dobrotivého území zděděné rozšířil tím způsobem, že roku 1787 vyplatil čtyři Prusku zastavené amty; r. 1803 obdržel od Švédska za 1,250.000 tolarů, Wismar a amty poelský a neukloster-ský. Roku 1815 **B.** přijal titul velkovévody. V době pokoje provedl **B.** všeliké opravy národospodářské; na sněmě šternberském roku 1819 zrušeno nevolnictví, kteréžto usnesení **B.** 18. ledna 1820 potvrdil.

35) B. František II., velkovévoda meklenburškozvěřinský (* 1823 — † 1883); byl synem velkovévody Pavla Bedřicha a nastoupil vládu roku 1842. Podnikl sice některé opravné kroky ve smysle svobodomyslném, ale když se tomu šlechta opírala, opravy tyto odvolal. **B.** oblíbil si záhy povolání vojenské, vstoupil do služeb pruských a byl již r. 1842 povýšen na generála. Súčastnil se válek pruských r. 1864 proti Dánsku, r. 1866 proti Bavorsku a v l. 1870—71 proti Francii. V poslední válce jsa velitelem 13. armádního sboru svíral s jinými sbory pevnost Mety; potom z Reimsu řídil obléhání Toulou a Soissonsu; dále bylo úkolem jeho zaměštnávati francouzskou armádu při Loife, což provedl ke spokojenosti svých představených. Za své zásluhy vojenské jmenován pak generálním inspektorem druhé armádní inspekce a r. 1873 polním maršálkem. S manželkou Augustou reusschleizskou měl syna Bedřicha Františka Pavla, který po něm vládu nastoupil.

36) B. Vilém, velkovév. meklenburško-stfelický (od r. 1860), syn velkovév. Jiřího a Marie, princezny hesskokasselské (* 1819). R. 1866 **B.** připojil se v zápalu o vládu v Německu ku Prusku, ale dobře bylo znáti, že činí tak jen nucen jsa okolnostmi. Vojsko, které se uvolil postaviti do pole, vypraveno teprve potom, když Prusko uzavřelo s Rakouskem příměří. Přistoupil ovšem také ke spolku Německému, ale z jednání **B.**-ova jest patrné, že nepřeje poměrům, jaké zavládly v Němcích po válce r. 1866 a 1870. **B.** má za manželku Augustu, princeznu z Cambridge, z kteréhožto manželství pošel dědičný princ Adolf Bedřich.

Míšeňsko-Durynští. 37) B. Pokousaný (* 1237 — † 1324), markrabě míšeňskodurynský, syn Albrechta Nezpůsobného a Markéty rakouské. Dle pověsti kousla ho matka prchajíc před nevěrným manželem svým z velikého bolu při loučení do tváře, od čehož dostalo se mu pojmenování *mit der gebissenen Wange*. Musil vésti nešťastlé války a spory. Když vlastní otec chtěl ho zbaviti země a statků saských, spojil se **B.** se svým bratrem Diezmannem a vedl válku proti otci do r. 1286 a opětně r. 1288. Po smrti strýce svého Bedřicha Tuta opanovali bratři téhož země, ale cisar Adolf Nassavský, užívaje roztržky synů s otcem prohlásil země

ty za odumřelé léno říšské a vypudil ve dvou taženích bratry ze země. Po smrti Adolfové r. 1298 vrátil se **B.** do zemí svých, ale zapletl se v novou válku s císařem Albrechtem, jenž chtěl Durynky opanovati; vojsko císařovo poraženo jest od bratří r. 1306 u Luck nedaleko Altenburku. Když Diezmann zemřel, přijat byl **B.** dobrovolně od stavů durynských za pána a dosáhl též uznání od císaře Jindřicha VII. V neshodách s Braniborskem byl nešťasten, neb r. 1312 upadl do zajetí braniborského, ze kterého musil se vykoupiti odstoupením Dolní Lužice a zaplacením 32.000 hřiven stříbra. Po vyměnění braniborské větve askánské r. 1320 obdržel Lužici zpět, vládl však jen do r. 1322, kterého roku byl raněn mrtvicí odevzdal vládu manželce své Alžbětě. Wegele, Friedrich der Freidige und die Wettiner seiner Zeit (Nördlinky, 1870).

38) B. Vážený, syn předešlého a Alžběty, markrabí míšeňský a lantkrabě durynský (* 1310 — † 1349). Za nezletilosti jeho vedla vládu matka Alžběta a hr. Jindřich ze Schwarzburka. Ač byl od roku 1319 v úzkém svazku přibuzenském s Ludvíkem bavorským, zachovával ve sporu Ludvíkově s Karlem IV. neutralitu a zabavoval spory s nespokojenými vasally, které teprve krátce před svou smrtí r. 1349 v tak zvané válce hraběcí pokofil. Po smrti Ludvíkově zvolila ho strana bavorská za krále římského a podávala mu zároveň ruku odvoděcí císařovny; on toho však nepřijal, ano vstoupil za nedlouho s Karlem IV. v přátelské úmluvy, a obdržev od něho 10.000 hřiven stříbra darem veřejné císaři v Drážďanech holdoval. Ze synů jeho stal se Ludvík kurfiřtem mohučským, Bedřich, Baltazar a Vilém následovali po otci ve vládě.

Německý. 39) B. III. Vilém Mikuláš Karel, císař německý a král pruský r. 1888, jediný syn císaře Viléma I. (* 18. října 1831 v Postupimi — † 15. června 1888 tamže), vychován byl velmi pečlivě od znamenitých učitelů řízením prof. Arnošta Curtia, vstoupil r. 1849 do činné služby v armádě, navštěvoval od r. 1850 universitu v Bonnu a vrátil se k vojsku stal se r. 1860 generálieutenantem a po nastoupení otcově r. 1861 prohlášen za korunního prince pruského. Prvních zkušeností válečných nabyl ve štábu Wrangelově při výpravě šlesvickoholštýnské, vyznamenal se při útoku na zákopy düppelské a obdržel řád Marie Terezie. Ve válce pruskorakouské r. 1866 měl vrchní velení druhé armády pruské, zvítězil u Náchoda, Trutnova, Zárava, Skalice, Sviništan, Dvora Králové a doraziv v čas na bojiště u Králové Hradce rozhodl bitvu ve prospěch Prusů, začev vyznamenán řádem »pour le mérite«. R. 1869 byl při otevření průplavu suezského a podnikl potom cestu po Egyptě a Syrii do Cařihradu. Ve válce německofrancouzské velel třetí armádě a maje k radě výtečného stratéga generála Blumenthala zvítězil u Weissenburka a Wörthu, osadil Nancy a dal se na pochod k Paříži, avšak seznáv, že maršál Mac-Mahon chce vypraviti Bazaina z Met, obrátil se k severu a ve

spojení s Albertem, korunním princem saským, zatlačil vojsko Mac-Mahonovo ke hranici belgické, kdež ho po dvou denní bitvě u Sedanu donutil ke kapitulaci. Při obležení Paříže odrazil několik velkých výpadů pařížské posádky, povýšen byl za polního maršálka a r. 1871 prohlášen za korunního prince Německé říše. Po válce byl inspektorem čtvrté armády a předsedou kommisie pro obranu země, roku 1878 vládl nějaký čas místo svého otce, jenž od útočnicka Nobiinga byl těžce poraněn, zastupoval jej i později několikrát, zejména r. 1883 na dvorech v Madridě, Římě i u papeže Lva XIII., a r. 1884 stal se předsedou státní rady. Strádaje těžkým neduhem krčním odebral se na podzim r. 1887 do San Rema k léčení, ale na zprávu o smrti císaře Viléma (9. března 1888) pospíšil do Charlottenburka a ujal se 12. března vlády významným manifestem, jenž obsahoval vládní program jeho. Poněvadž **B.** byl muž zásad rozhodně svobodomyšlných, objevily se záhy neshody s kancléřem Bismarckem. Jehož vlády císař již jako korunní princ neschvaloval, a ministr Puttkammer musil s úřadu odstoupiti. Vláda **B.**ova netrvala dlouho, neboť choroba jeho (rakovina v hrtanu) brzo jej sklátila. **B.** byl muž vysoce vzdělaný, jevil vždy neobyčejný zájem pro vědu a umění, u národa pak požíval pro svou lidumilnost, laskavost a udatnost vojenskou vzácné popularity. Od r. 1858 zasnouben byl s Viktorií, dcerou anglické královny Viktorie. Veliký ruch způsobily jednotlivé části paměti **B.**ových, jež brzo po smrti císařově uveřejnil prof. Geffcken.

Nizozemsko-Oranienský. 40) B. Jindřich, princ oranienský a dědičný místodržitel nizozemský (1625—47), nejmladší syn prince Viléma I. a jeho manželky Louisy Coligny (* 1584 — † 1647), jeden z nejlepších panovníků nizozemských, jenž moudrou správou, umírněností a snášenlivostí náboženskou zavedl v zemi pořádek a netušný blahobyt, opatrnou politikou a výtečnými vlastnostmi vůdcovskými získal jí slávu a uznání neodvislosti. R. 1625 stal se **B.** po Moricovi místodržitelem a zasáhl hned mocnou rukou do války třicetileté, vstoupil proti domu Habsburskému ve spolek s Dány a Švédy a od r. 1635 s Francií; ve spolku tom setrval až do své smrti. Uznání neodvislosti země Holandské ode všech států evropských v míru vestfálském jest ovoce jeho dlouholeté snahy a práce. Na poli válečném požíval pověstí prvního vojevůdce; Torstenson, Turenne, Karel X., veliký kurfiřt a jiní vzdělali se v jeho škole vojenské. Upevněnou a spořádanou zemi zanechal svému jedinému synu Vilému II. O válečných činech svých napsal sám *Mémoires de Frédéric Henri*.

41) B. Vilém Jiří, princ, druhý syn místodržitele Viléma V. (* 1774 v Haagu — † 1799 v Padově). Vzdělav se ve vojenské škole nizozemské věnoval všechny síly své boji proti republice Francouzské. Poprvé slavil se r. 1793 vítězstvími svými nad francouzskými zástupy pod generálem Houchar-

dem u řeky Lysu blíže nynějších hranic belgickofrancouzských; ale když r. 1795 byla od Francouzův opanována provincie utrechtská, opustil B. se svým otcem rodnou zemi a odebral se do Anglie. Touha po osvobození země uvedla ho již r. 1797 do vojska rakouského k rýnské armádě, kde vyznamenal se při dobývání pevnosti Kehlu jak osobní statečností při útoku, tak obezřelým velením. Pro tyto znamenité vlastnosti povolán byl r. 1797 do Itálie k armádě arciknížete Karla, po jehož odchodu a po porážkách Wurmserových obdržel r. 1798 velení nad celou armádou rakouskou. Smrt zachvátila ho v nejkrásnějším věku.

Pruští. 42) B. I., první král pruský v letech 1701—13 (jako kurfiřt braniborský B. III. od r. 1688), druhý syn a nástupce Bedřicha Viléma (* 1657 v Královci — † 1713), byl v mládí otcem zanedbáván a odstrkován, tak že roku 1687 boje se otrávením uprchl do Kasselu. Podlé ustanovení otcova měl nastoupiti pouze v Braniborsku a ostatní državy postoupiti bratřím, ale B. prohlásil se svolením císa. Leopolda I. závět za neplatnou a odbyl bratry apanážemi. Z vděčnosti vrátil císaři r. 1694 kraj svědbozimský, začež obdržel nárok na Východní Frísoy a hrabství Limburské, účastnil se vši brannou mocí ve válce s Ludvíkem XIV. v l. 1689—97 a vypravil pomocné sbory i proti Turkům do Uher. Oběti tyto přinášel ochotně, aby od císaře dosáhl svolení ku povýšení vévodství Pruského na království. Když pak Leopold I. vymínil si za to podporu B-ovu ve válce o poslušnost španělskou r. 1700 království Pruské uznal, dal se B. r. 1701 v Královci korunovati a důstojnost tato byla na míru v Utrechtě r. 1713 od ostatních mocí uznána. Zdědiv r. 1702 hrabství Mörs a Lingen, roku 1707 Neuenburg, koupiv od Saska hrabství Tecklenburské i opatství quedinburské a nabýv říšského města Nordhausen rozšířil hranice říše své, avšak neustálé války a lesk u dvora, v němž si ješitný a nádhery milovný král líboval, rozrušily úplné finance a rozmnožily berní útlaky měrou neobyčejnou. Vědám a umění přál velice, což dokázal založením university v Halle r. 1694, akademie umění r. 1699, společnosti věd v Berlíně roku 1700, a ozdobil Berlín nádhernými stavbami. B. byl třikrát ženat; nejprve s Alžbětou Henriettou hesskokasselskou († 1683), potom s Žofií Charlottou hannoverskou († 1705 a konečně s Žofií Louisou meklenburskograbovskou. p.

43) B. Vilém I., král pruský (1713—1740), syn a nástupce předešlého (* 1688 — † 1740), projevoval hned za živobytí otcova nevoli nad pfepechem královského dvora a líboval si v občanské prostotě, s níž spojoval železnou přisnost, tak že od každého vyžadoval na-prostou poslušnost a nestrpěl odporu. Odstraniv hned po nastoupení veškeren zbytečný lesk dovršil absolutní moc panovnickou zrušením posledních zbytků práv stavovských a chtěje zjednatí Prusku mocného postavení mezi evropskými státy zřídil si četné a výborně vycvičené vojsko, jež vydržoval z pro-

středků zemských a nikoli z cizích subsidí, jako se dříve dalo. Přisnou kázeň a pořádek, jež vládly ve vojsku a okolí králově, zavedl B. také ve správě politické, soudní a hospodářské. Pro zvýšení berní síly lidu podporoval horlivě orbu a řemesla, vystavěl znova města i vesnice r. 1709—11 morem vyhubené a zalidnil je protestanty z Rakouska a Salcpurku vypo-věděnými; uspořádal finance státní zachovával co největší spořivost, tak že nejen uomil dluhy po otcí svém, nýbrž opatřil si i slušný státní poklad; jenom na vojsko nešťtil se nákladu, zejména na postupimskou gardu (*Leibregiment der langen Kerle*), pro niž sháněl brance po celém světě. Jsa vůbec muž povahy prosté trávil večery v kruhu přátel při sklenici piva a dýmce tabáku (tabákové kolegium), věd a umění si nevážil, ano posmíval se jim, za to však o obecné školství získal si velikých zásluh. Méně šťasten byl v politice zahraniční; mírem utrechtským r. 1713 nabyl sice Geldern a ve válce nordické mírem stockholmským r. 1720 ostrovů Uznoima a Volynu i části Pomohí až k řece Pěně, avšak stran nároků na Jülich a Berg rozhodl císa. Karel VI. r. 1738 ve prospěch Falce-Sulzbachu, ačkoli mu B. ve válce o nástupnictví polské pomáhal 10.000 mužů a smlouvami ve Wusterhausenu r. 1726 a v Berlíně r. 1728 uznal pragmatickou sankci. Od té doby nevážil si B. věci zahraničních a pečoval pouze o vnitřní zmohtnutí své říše. Za manželku měl Žofií Dorotu hannoverskou. Förster, Friedrich Wilhelm I. (Postupim, 3 sv.) a k tomu sbírka listin ve 2 sv. p.

44) B. II. Veliký, zvaný též Jediný, král pruský, 1740—1786, syn před. (* 24. led. 1712 v Berlíně — † 17. srpna 1786 v Sanssouci), vychován byl podlé ustanovení otcova od generála Finkensteina zcela po vojensku, ale nemaje mnoho náklonnosti ke stavu to-muto zabýval se raději vedením francouzského protestanta Duhana de Jandun literaturou, filosofií a hudbou, ačkoliv otec jeho k duševnímu vzdělání synovu určil času co nejméně. Následkem toho nastalo mezi králem a následníkem napjetí, které ještě zmohtnělo, když Bedřich Vilém nesvolil ke sňatku synovu s dcerou anglického krále Jiřího II.; tyrán jsa od otce všemožným způsobem odhodlal se B. r. 1730 k útěku do Anglie, ale záměr jeho byl vyzrazen ze zachyceného listu, daného důvěrníku B-ovu, poručíku Kattovi, načež král dav syna u Mannheimu zajati uvěznil ho v Kostříně, postavil před vojenský soud a žádal, aby byl odsouzen na smrt jako vojenský sběh; nicméně přimluvě císaře Karla VI. a jiných panovníků podařilo se zachrániti B-ovi život, avšak uvězněn byl dále a spoluvinník jeho Katte popraven r. 1730 před očima jeho. Propuštěn byv r. 1731 na svobodu a smřiv se úplně s otcem, když se dle vůle jeho roku 1732 zasnoubil s Alžbětou Kristinou brunšvickobevernskou, žil jako plukovník dílem v Novém Rupíně, dílem na zámku v Rheinsberce, zabýval se v prázdných chvílích literaturou, filosofií, byl i sám literárně činným

a dopisoval si od r. 1736 velmi pilně s Voltaiem. R. 1734 za války o nástupnictví polské provázal otce při výpravě na Rýně, kdež poznal prince Eugena Savojského a dal na jevo vzácné nadání vojevůdcovské, tak že od té doby otec mu úplně důvěřoval. Hned po nastoupení r. 1740 přiměl biskupa lutyšského, aby mu za 150.000 tolarů postoupil Heristall, a po smrti císaře Karla VI. obnovil nároky své na slezská knížectví Břežské, Krnovské, Lehnické i Volovské nabízející zároveň Marii Terezii svou pomoc proti ostatním nepřítelům, když by mu Slezska postoupila. Když návrhy jeho byly zamítnuty, vtrhl do Slezska vojskem rakouským nechráněného, a zmocnil se záhy celé země kromě pevností Hlohova, Břehu a Nisy, porazil r. 1741 vojsko postouplé u Molvic a přistoupil ke spolku proti Marii Terezii, uzavřenému v Nymphenburce mezi Španělskem, Francií, Bavorskem, kurfiřty falckým, kolínským, Neapolskem a králem sardinským. Vyprávědvě příměří schellendorfské, zavěněné po bitvě molvicke, vypravil vojsko do Moravy, kdež vojevůdce jeho Schwerin dčbul Olomúce, a sám vtrhl do Čech, zvítězil r. 1742 u Chotusic nedaleko Člaspě, čímž donutil Marii Terezii, že mu mírem vratislavským postoupila Slezska kromě knížectví Opavského, Krnovského a Těšínského, i hrabství Kladského, které tím odtrženo od koruny České. Když však v dalším pokračování války o dědictví rakouské štěstí válečné se klonilo na stranu vojska rakouského, obával se B., aby mu později nebylo dobyté území odhato, a zavřel roku 1744 s císařem Karlem VII. smlouvu ve Frankfurtě k zachování míru v říši Německé i k hájení práv císařových. K tomuto spolku přistoupila i Francie, načež B. vtrhl dvěma proudy do Čech, dobyl Prahy, ale záhy vytlačen zase ze země; nicméně r. 1745 zvítězil nad vojsky rakouskými u Hohenfriedberka, Zárova i Kesselsdorfa, a porazil vojsko saské u Hennersdorfa, tak že mírem drážďanským potvrzeno mu držení zemí nedávno nabytých. Spolek Rakouska (r. 1756) na uhájení dosavadního území, k němuž později přistoupil kurfiřt saský, Rusko a Švédsko, pokládal B. za úmluvu proti sobě namířenou, spojil se s Anglickem i s některými knížaty německými a chtěje nepřátely předejiti zahájil r. 1756 pochodem do Sas válku sedmiletou. Sevřev kurfiřta saského u Perna, porazil u Lovosic rakouské vojsko, jež táhlo vybavit Sasů, donutil obklíčené vojsko ku kapitulaci, vtrhl roku 1757 do Čech, zvítězil u Prahy a jal se jí vším úsilím obléhati, ale poražen byv na hlavu u Kolína musil rychle z Čech ustoupiti. Od té doby nepřálo již B-ovi štěstí jako dříve. Dobył sice skvělých vítězství u Rossbachu nad Francouzi, u Lešna a Leuthena nad Karlem Lotrinským, u Zorndorfa nad Rusy, odvážil se na novo útoku, ale po neúspěšném tažení na Moravu a porážkách u Hochkirchu i Kunnersdorfa musil se omeziti na obranu vlastních zemí svých. Prostředky jeho byly vyčerpány, poměry na bojišti přes vítězství u Lehnice a Torgova horšily se stále, avšak

z nesnázi těchto vysvobodila ho (r. 1762) smrt carevny Alžběty, jejíž nástupce Petr III. s B-em spolek uzavřel. Brzo na to následoval roku 1762 mír se Švédvy v Hamburce, a když Francie mírem ve Fontainebleau odpadla od koalice, dosáhl B. mírem v Hubertsburce roku 1763 uznání stavu, jaký byl před válkou. Udržev si takto Slezky a nabvy důležitého postavení mezi velmocemi evropskými, uzavřel roku 1764 přátelskou smlouvu s Ruskem a podporoval volbu Stanislava Poniatovského za polského krále, ano hleděl se smířiti i s Rakouskem na schůzích s Josefem II. v Nise r. 1769 a Moravském Novém Městě roku 1770. Při prvé m dělení Polska r. 1772 nabył Západních Prus kromě Toruně a Gdánska i poříči feky Noteče a r. 1774 zdědil Východní Frisy. Když císař Josef II. po smrti bav. kurfiřta Maxmiliána Josefa dohodl se s nástupcem jeho Karlem Theodorem falckým o značnou část Bavor, počal B. r. 1778 proto válku o dědictví bavorské a donutil Josefa II., že se mírem těšínským r. 1779 spokojil pouze čtvrtí Innskou; rovněž pak r. 1785 vystoupil v čele mnohých knížat německých proti záměru císařovu zaměnit Bavorsy za rakouské Nizozemí a zmařil jej. V míru snažil se ze všech sil, aby zreformoval svou říši a zhojil rány, které jí válkami byly zasazeny. Pro povznesení blahobytu obyvatelstva podporoval orbu a femesla, dal vysušiti bažinaté končiny při Odře, Vartě i Noteči, osazoval je přistěhovalci ze všech končin německých a rakouských, dal vystavěti průplavy plavský, finovský a bydhošťský, zřídil roku 1747 přístav ve Svinemünde, roku 1765 banku a věnoval svědomitou péči i jednotlivým odvětvím průmyslu Aby však z výhodných oprav těchto těžil také pro pokladnu státní, zavedl na některé zboží (kávu, tabák) státní monopol a mimo to r. 1776 vysoká cla dovozná, kteráž dával vybírati zvláštními úředníky z Francie povolányými; ale různé šmejdny jejich způsobily mezi lidem velikou nevoli. Velikou zásluhu zjednal si roku 1747 novým řádem soudním »Corpus juris Fridericiani«, jež vypracoval velkokancléř Cocceji, a později novým zákoníkem občanským (*Preussisches Landrecht*), který již za B-a řízením Carmerovým byl dokonán, ale teprve r. 1794 nabył platnosti. K obraně říše rozmnožil vojsko na 200.000 mužů, vybíraje je dílem z domácího obyvatelstva, dílem najímaje z cizinců a založil ke vzdělání důstojnictva r. 1755 vojenskou akademii a r. 1775 školu inženýrskou. Vědy a umění těšily se u něho všestranné podpoře; B. sám jsa vysoce vzdělán zabýval se pilně filosofií, jejíž základy čerpal ze spisů Wolfových, a přidržoval se později filosofie Lockeovy a Voltairovy. Jsa prost veškerých předsudků zachovával v otázkách náboženských nestrannost až úzkostlivou a přičiňoval se, aby zásady jeho pronikly do všech vrstev národa. Literární činnost jeho byla velmi obsáhlá, avšak spisy jeho psány jsou vesměs jazykem francouzským, jakož vůbec B. mluvil skoro výhradně francouzsky a rozvoji něm. literatury nebył nakloněn, jak svědčí jeho spis *De la littérature*

allemande (1780). Již r. 1738 vystoupil politickým spisem *Considération sur l'état présent du corps politique de l'Europe* a r. 1739 vydal *Antimachiavel ou Examen du prince de Machiavel*, v němž velmi ostře proti Machiavelovi vystupuje. R. 1744 vydal *Miroir des princes*, r. 1751 *Mémoires pour servir à l'histoire de la maison de Brandebourg* a r. 1777 *Essai sur les formes du gouvernement et sur les devoirs des souverains*, kdež uznal zásadu, že moc panovníkova vychází z lidu, přiznal i zřízení republikánskému plnou oprávněnost a prohlásil parlamentární zřízení anglické za výtečný způsob vlády. Četné historické spisy: *B*-ovy, jež kromě uvedených dějin Braniborska obsahují *Histoire de la guerre de sept ans*; *Mémoires depuis la paix de Hubertsbourg 1763 jusqu'à la fin du partage de la Pologne*; *Mémoires de la guerre 1778*; *Histoire de mon temps* a *Réflexions sur les talents militaires et sur le caractère de Charle XII.* vydány pod souborným názvem *Frédéric le Grand, oeuvres historiques choisies* (Lipsko, 1873 a násled.). Kromě toho vyšly ještě za života *B*-ova: *Oeuvres ou Poésies diverses du philosophe de Saussoüci* (Berlín, 1760) a *Instruction militaire* (1770). Nejúplnější a skvostně vydání všech spisů *B*-ových v 31 svazcích obstarala k rozkazu krále *B*-a Viléma IV. berlínská akademie r. 1846—57 a vydává zároveň politickou korespondenci jeho, již 1878—86 vyšlo 13 sv. *Preuss, Friedrich der Grosse* (Berlín, 1832—34) 4 sv. a 5 sv. listin; Carlyle, *History of Frederick II. of Prussia, called Frederick the Great* (Londýn, 1858—65) 6 svaz.; *Droysen, Geschichte der preussischen Politik* (V. díl: *Friedrich der Grosse*; Lipsko, 1874—85); *Duncker, Aus der Zeit Friedrichs des Grossen* (Berlín, 1846).

45) B. Vilém II., král pruský (1786—97), bratrovec a nástupce předešlého (* 1744 — † 1797), syn prince Augusta Viléma, jevil již v mládí náklonnost ke smyslným výstřednostem a neschopnost k namáhavé a vytrvalé činnosti, nicméně pro dobromyslnost svou byl u lidu dosti oblíben, a když po nastoupení svém zrušil některé monopoly a mnohá nenáviděná zařízení Bedřicha II., nabyl i značné popularity. Záhy však ocitl se ve vleku paní Rietzové a neschopných milců Bischoffwendera, Lucchesiniho a Wöllnera, z nichž tento svedl krále r. 1788 k ediktům náboženskému a censurnímu, jež zavrhující snášelivost náboženskou vzbudily v zemi velikou nevoli. Státními financemi hospodařil tak nešetrně, že nejen vyčerpal státní poklad svého před chůdce, obnášející 50.000.000 tolarů, nýbrž nadělal ještě 48 mill. dluhů; na uhrazení potřeb státních ukládal těžké daně, zavedl r. 1797 na novo tabákový monopol, r. 1786 zrušený, a při tom mrhal státní statky rozdávaje je milcům svým. Také v zahraniční politice nedostávalo se mu státnického rozhledu, tak že mnohé nehody zavinil. Válka s Holandskem, již r. 1787 vedl pouze pro osobní urážku své sestry, nepřinesla Prusku pražádných výhod; s Rakouskem, proti němuž původně vystupoval

a chtěl se postavit v čelo střední Evropy, dohodl se smlouvami v Reichenbachu r. 1790 a v Pilnici r. 1790 o společném zakročení proti Francii, avšak tažení toto, ačkoli vojska pruská několikrát zvítězila, skončilo neblahým mírem v Basileji r. 1795, jímž obětováno celé území na levém břehu rýnském. Příčinou toho byly hlavně poměry polské, a *B.*, ačkoli ujistil dříve Poláky přátelstvím a slíbil jim pomoc, účastnil se pfece druhého i třetího dělení Polska; r. 1793 nabyl Gdánska, Toruň, části Krakovska (Nové Slezsko) a Jižních Prus a r. 1795 Nových Východních Prus a Varšavu. Zdědiv pak již roku 1791 francé državu Ansbach a Bayreuth rozšířil sice Prusko o 123.750 km², ale uvalil na zemi zároveň velký státní dluh, poškodil vážnost její za hranicemi a zůstavil ji při smrti své ve stavu rozervaném. *B.* byl ženat nejprve s Alžbětou Kristinou Ulrikou brunšvickou, od níž r. 1769 byl rozveden, a oženil se podruhé s Louisou hesskodarmstadtskou; kromě toho byl na levou ruku oddán se slečnou Vossovou († 1789) a s hraběnkou Žofií z Dönhofu, již učinil matkou hrabat z Brandenburka.

46) B. Vilém III., král pruský (1797 až 1840), syn a nástupce předešlého (* 1770 — † 1840), byl sice panovník dobromyslný a vzor ctností občanských, ale neměl nadání ani státnického, ani vojenského. Odstranil hned po nastoupení vládu milců i neschopné úřednictvo a zrušil náboženský edikt z r. 1788 a tabákový monopol hleděl spořivostí povznést finance říšské a zjednatí Prusku téhož postavení, jaké zaujímal za Bedřicha Velikého. Z té příčiny zachovával se sousedními mocnostmi, zejména s Francií, mír. Postoupiv državu na levém břehu Rýna mírem v Luneville r. 1801 definitivně Francii, obdržel za to r. 1803 sekularisovaná biskupství hildesheimské, paderbornské a vých. část biskupství münsterského s hlavním městem, knížectví Erfurtské, Eichsfeldské, opatství essenské, verdenské, quedlinburské, eltsenské, herfordské a říšská města Mühlhausen. Nordhausen i Goslar. Ve válce r. 1805 nabídl Napoleonovi I. prostřednictví, ale dav se od něho průtahem ošáliti musil svoliti ke smlouvě schönbrunnské, kterou postoupil Francii Ansbach, Neuenburg a Kleve a přijal za to Hannoversko. Teprve když Napoleon zřídil spolek rýnský a nabídl Hannoversko Anglii, odchodlal se *B.* r. 1806 k válce, ale po katastrofách vojska svého u Saalfeldu, Jeny a Auerstedtu i po porážce ruských spojenců v Friedlandu a Jílavy ztratil mírem v Tilži r. 1807 polovici říše. Po válce jal se na radu výtečných státníků Hardenberga a Altensteina prováděti mnohé opravy, podporoval r. 1812 jen s odporem výpravu Napoleonovu na Rus a jakmile obdržel zprávu o neštěstí jeho, učinil v Kalizi spolek s Ruskem, vyzval r. 1813 z Vratislavě národ k boji proti Francouzům a účastniv se osobně války roku 1813—15 dosáhl v míru pařížském i na kongressu vídeňském kromě ztracených zemí značného rozšíření říše. Svatou aliancí, kterou po bitvě u Watterloo uzavřel s Ruskem a

Rakouskem, ocitl se úplně pod vlivem politiky Metternichovy, nepropůjčil repraesentativní ústavy roku 1815 slibené, omezil svobodu tisku, potlačoval hnutí národní jako »rejdy demagogů« a povolil pouze r. 1823 zřízení feudálních stavů provinciálních. Vedle toho však opravil r. 1818 fádne bernictví, pečoval o průmysl a obchod stavbou i zlepšováním silnic a vodních cest, rozmnožením pošt a smlouvami plavebními i obchodními, zejména zřízením německého spolku celního roku 1834. Záslužna byla činnost králova o povznesení vzdělání (university v Berlíně a Bonně založeny). **B.** zůstavil kromě dvou spisův obsahujících paměti o výpravě na Rýně r. 1792—93 dílo *Luther in Beziehung auf die preussische Kirchenagende v. 1822 u. 1823* (Berlín, 1827), v němž hleděl odůvodniti svá zřízení náboženská a spojení církve lutheránské s reformovanou. Zasnouben byl s Louisou Meklenburskou († 1810) a od roku 1824 morganaticky s hraběnkou Augustou Harrachovou. *p.*

47) B. Vilém IV., král pruský 1840—1861, syn předešl. (* 1795 — † 1861 v Sanssouci), vychován byl velmi pečlivě pod dozorem své matky Louisy, účastnil se r. 1813—1815 válek s Francií, nějaký čas byl guvernérem v Pomofanech a povolán byv do státní rady předsedal kommissi, která pracovala o stavovském zřízení z roku 1823. Nastoupiv r. 1840 vládu vzbudil nejkrásnější naděje, odstraniv různá zařízení svého otce u lidu neoblíbená, uděliv amnestii politickým provinilcům a rozšířiv působnost sněmů provinciálních; avšak hned při holdování u Královcí prohlásil, že všeobecné zastupitelstvo země jest neslučitelné s blahem pruského lidu. Jsa nadšen pro středověký romantismus spatřoval ideál státu ve zřízení lenním a proto vystupoval všude proti snahám svobodomyslným. R. 1847 musil sice na naléhavé žádosti národa svolati »spojený sněm«, jenž měl právo petiční, právo poradní při pracích zákonodárných a právo povolovati neb zamítati státní příspějky a nové daně, avšak hned při zahájení tohoto zastupitelstva prohlásil **B.**, že nedovolí, aby přirozený poměr mezi panovníkem a národem proměněn byl ve zřízení ústavní. Nicméně donucen byv únorovou revolucí r. 1848 a vzpourou lidu v Berlíně svolal ústavodárné shromáždění národní do Berlína a povolil požadavkům demokracie; jakmile však hnutí ponekud ochablo, přeložil **B.** sněm do Braniboru a propůjčil zemi sám ústavu, která byla od obou sněmoven schválena a r. 1850 prohlášena. Říšské ústavy německé, vypracované parlamentem frankfurtským, neuznal a zamítl r. 1849 císařskou korunu německou, jež mu byla nabídnuta. K radě ministra Radovitze uzavřel r. 1850 s Hannoversem a Saskem smlouvu o sjednocení Německa pod vůdcovstvím pruským a svolal sněm do Erfurtu, nicméně mocným zakročením Rakouska donucen ke smlouvě v Olomúci, již obnovea starý spolek německý. Od té doby, co absolutní moc v Prusku byla odstraněna, neměl **B.** na vládě záliby a ponechával ji zpátečnickému úřed-

nictvu i sobecké šlechtě. Za války krymské zachovával přísnou neutralitu, a hrozící válka se Švýcarskem pro Neuenburg byla zakročena Francie r. 1856 zažehnána. Strádaje od r. 1857 těžkým neduhem dával se v povinnostech vládařských zastupovati bratrem Vilémem, který r. 1858 definitivně ujal se vlády, když choroba králova uznána za nezhojitelnou. Jinak byl **B.** muž vysoce vzdělaný i umění milovný a ozdobil Berlín množstvím monumentálních staveb. Manželství jeho s Alžbětou bavorskou zůstalo bezdětno. Reči a proklamace jeho výšle roku 1861 v Berlíně a životopis jeho sepsal L. v. Ranke (Lipsko, 1878). *p.*

48) B. Karel Mikuláš, princ pruský (* 1828 v Berlíně — † 1885 v Klein-Gienicken u Postupimi), syn prince Karla a bratřec císaře Viléma I., náležel k největším vojévůdcům pruským. Vřaděn byv již r. 1838 do armády a vzdělán ve vojenství znamenitým učitelem Roonem, pozdějším ministrem války, dlel r. 1846 na universitě v Bonnu, r. 1848 vyznamenal se jako setník Wranglova štábu na výpravě do Šlesviku a r. 1849 přidělen jsa k vojsku, jež Badensko osadilo, byl v bitvě u Wiesenthalu těžce poraněn. Jsa od r. 1861 generálem jízdy, měl r. 1864 velení nad pruským oddělením spojeného vojska v Holštýnsku a Šlesviku, opanoval zákopy düppelské a ujav se po odstoupení Wranglově vrchního velení nad vojskem pruskorakouským osadil Alsen a poloostrov Jutský. Ve válce roku 1866 vtrhl s první armádou pruskou do Čech, zvítězil nad Clam-Gallasem u Hodkovic, Kuřích Vod, Podolí, Mnichova Hradiště i Jičina a měl vynikající podíl na vítězství u Hradce Králové. Na bojišti německofrancouzském r. 1870 maje velení nad druhou armádou, jež tvořila střed všeho vojska německého, porazil na Spicherských výšinách generála Frossarda, zadržel bitvou u Vionville a Mars-la-Tour Bazaina u Met a zahnal ho po vítězství u Gravelotte-St. Privat do pevnosti, kterou obhléhl a donutil ku kapitulaci. Na to obrátil se proti francouzské armádě loireské, zvítězil nad ní u Beaune-la-Rolande, a osadiv Orléans zapudil ji k Mansu a Bourgesu. Za vítězství tato jmenován byl polním maršálkem a stal se po válce generálním inspektorem třetí armády německé a inspektorem pruské jízdy, o jejíž zvelebení značných zásluh si zjednal. Veliký ruch způsobila r. 1860 přednáška **B.**ova o vojsku francouzském, která bez jeho vědomí vydána s titulem *Eine militärische Denkschrift von Prinz F. K. über die Kampfweise der Franzosen*. **B.** podnikl také několik cest do krajin východních a poslední z nich r. 1883 pospal ve skvostném díle. Zasnouben byl od roku 1854 s Marií Annou, dcerou Leopolda Bedřicha, vévody anhaltského. *p.*

Rakouští. 49) B. II. Bojovný, vévoda rakouský a štýrský (1230—46), syn Leopolda VI., muž bujný a zpujný, povahy nepokojné a nestálé; měl spory a války se všemi svými sousedy, s nimiž se smířoval a spojoval v čas nebezpečnosti, aby se opět proti nim postavil,

když by mu z toho prospěch kynul. **B.** oženiv se poprvé za mladého věku vstoupil. po druhé v manželství se Žofií, dcerou císaře feckého; než zapudiv ji oženil se po třetí s Anežkou z Andechsu-Meranu, s níž také neměl potomků a vinou vlastní ani štěstí manželského. Maje ustavičné spory se sousedy a potřebuje k tomu nových a nových peněz, nebyl tento ctižádostivý a bezohledný kníže ovšem ani svým poddaným panovníkem laskavým a dobrotivým. Vydíral peníze a zbrojný lid, kde je jen bylo vzíti, dvořany své nutil ke sňatkům s bohatými dcerkami měšťanskými, jen aby peníze dostal, a sám oddával se při tom bez ostychu rozkošem tělesným, jak o tom současně zprávy vypravují. Proto bylo **B.** ovi i v domácích zemích zápasiti neustále s nespokojeností obyvatelstva a s odbojem stavovským. První válku **B.** vedl s králem uherským pro zapuzení Žofie, jejíž sestra Marie provdána byla za Belu, královice uherského. Vojsko uherské vtrhlo pleníc a hubíc zemi do Štýrska; dvůr český ujal se spřáteleného dvoru uherského a Václav, král mladší, v r. 1230 a 1231 vpadl do Rakous a značnou část země poplenil. S třetí pak strany Bavoři postoupili až k Velsu **B.** odporoval dosti statečně; konečně zjednal si pomoc některých knížat, zejména také Přemysla, markrabě moravského, vtrhl r. 1233 na Moravu, opanoval hrad Bítov, ale Čechové postavivše se proti němu, lstí bubnujice v lesích na všech stranách vojsko rakouské na útek obrátili. **B.** donucen takto k uzavření míru. Sotva však vypukla v Uhrách vzpoura panstva tamějšího proti Belovi IV., **B.** děláje si naději na trůn uherský jal se povstalcům pomáhati; zároveň počal nové rozepře s vévodou bavorským. Sousedé **B.** ovi, král uherský, český a vévoda bavorský, smluvivše se počali novou válku s **B.** em a zmocnili se všech jeho zemí, tak že konečně obmezen na několik pevností. Císař pak vydal na **B.** a klatbu říšskou (1236) proto, že podporoval obojího jeho syna Jindřicha VII. a že u sebe choval stoupence Jindřichovy. Císař sám přijel až do Vídně a dosadil svoje správce v zemích **B.** ových. Z nesnázi těchto pomohl **B.** ovi sám císař nevděčností svou ku posavadním svým spojencům. Král český Václav zneřádeliv se s císařem, shodl se s **B.** em a zavázal se pomoci mu k dobytí všech zemí; za to **B.** králi českému postoupil část Rakous na levém břehu Dunaje a zavázal se dáti dceru svou a dědičku zemí svých, Gertrudu, v manželství Vladislavovi, prvorozenému synu Václavovu (1237). Vladislav měl se takto státi dědicem zemí rakouských, **B.** však nedostal závazku svému, nýbrž spojil se s císařem, který zrušil klatbu na něj vydanou, navrátil jemu země a důstojenství, ano i smlouvu s králem Václavem uzavřenou prohlásil za neplatnou. Následkem toho Václav vtrhl zase nepřátelsky do Rakous (1240). Hrozící nebezpečí od Tatarů zastavilo další válčení. **B.** spojil se s Václavem proti Tatarům a zavázal se znovu, že dceru svou dá za manželku královi Vladislavovi; za pomoc, již slíbil králi uherskému, **B.** vy-

hradil sobě tři župy uherské, které s Rakousy sousedily. Sotva bouře mongolské byly odvráceny, **B.** pokračoval ve válce i s Čechy i s Uhry; v této době císař snažil se opět **B.** a pro sebe získati a chtěl dokonce sám dceru jeho pojmuti za manželku. Ale **B.** smířil se s králem českým. Gertrudu konečně dal za manželku Vladislavovi a svatba slavena v dubnu r. 1246; naproti tomu král český vydal **B.** ovi Rakousy na levém břehu Dunaje a synovi svému postoupil Moravu. **B.** pak obrátil se se vši svou brannou mocí proti Uhrům. Došlo k bitvě u řeky Litavy, v níž **B.** padl, když již vítězství ke zbraním jeho se klonilo. **B.** em vymřel po meči rod Bařenberský. *Kn.*

50) B. IV. s prázdnou kapsou z rodu Habsburského, syn Leopolda III. Dobrotivého, vévody štýrského (* 1382), obdržel po smrti otce svého r. 1406 Tyrolsko, a r. 1411 Přední země rakouské. Na obou stranách však bylo mu odporovati mnohým pleťichám a zjevnému nepřátelství, tu proti obojím stavům tyrolským, tam proti švýcarským spřísežencům a jiným sousedům. Nemaje valných příjmů býval za takových okolností v peněžních neshodách, tak že musil nejen statky a jiné své zboží nemovitě, nýbrž i nejdrahoccennější své šaty zastavovati, aby uhradil potřeby dvoru svého. Odtud zván posměšně »s prázdnou kapsou«. Největší nesnáze způsobil si **B.** svým nepřátelstvím s králem Sigmundem. Dostaviv se do Kostnice roku 1414 pomohl papeži Janu XXIII. k útěku. Za to císař Sigmund vydal na něj 1. dubna acht, a koncil dal jej do klatby; načež 40.000 mužů vojska počalo země jeho obsazovati, zároveň pak zdvihali se proti němu mnozí nepřátelé cizí i domácí. V této tísní **B.** k naléhání vévody bavor. Ludvíka dostavil se do Kostnice, kde mu bylo kalich pokoření až na dno vypíti. Sigmund nakládal s ním jako se zajatcem a statky jeho libovolně prodával a zastavoval. **B.** vyprostil se z těchto osidel útěkem (28. bř. 1416) a sebrav v Tyrolsku své věrné udržel se, ačkoliv acht i klatba byly nad ním obnoveny. Konečně zakročením bratra **B.** ova Arnošta u císaře Sigmunda v Kostnici, což Arnošt podporoval důrazně 1000 jezdci velmi dobře ozbrojenými, dosaženo vyrovnání s císařem a papežem. Thurgau a Aargau pro **B.** a ztraceny a kromě toho zaplatil Sigmundovi 50.000 dukátů. **B.** odtud moc a panství své upevňoval. Podporuje obchod, rolnictví a hornictví, zaváděje v zemi pořádek a chrání lid proti velmožům, kteří si byli dříve zpupně vedli, dočkal se toho, že mohl vybaviti zase zastavené statky a že v lidu, který želel upřímně jeho smrti († 1439), zůstával památka panovníka dobrého a spravedlivého. *Kn.*

51) B. Ferdinand Leopold, arcikníže rak. (* 1821 — † 1847), syn arcikn. Karla a Jindřišky Nassavskoweilburské. Oddav se námořnictví a nabyv důkladného vzdělání theoretického a praktického navštívil mnohé země při moři Středozemním. Vypraven byv roku 1840 s loďstvem rakouským proti Turecku, významal se u Bejrútu, začež obdržel řád

tereziánský. Potom podnikl námořní cestu do vzdálenějších zemí při Atlantickém oceánu. Zemřel 5. října 1847 v hodnosti viceadmirála a vrchního velitele válečného loďstva rakouského.

Rímskoněmečtí: 52) B. I. Rudovous (*Barbarossa*), císař německý (1152—1190) z rodu Štaufského (Hohenštaufského), syn Bedřicha II. Jednookého, vévody švábského, a Judity Velfovny, sestry Jindřicha Pyšného, vévody bavorského. Nar. se r. 1122 a nastoupil po smrti otce r. 1147 ve Švábach na vládu. Jakožto bratranec Jindřicha Lva, syna Jindřicha Pyšného, neschvaloval jednání strýce svého, krále Konráda III. proti Velfovcům. Súčastnil se druhého tažení křížáckého r. 1147—48, a po smrti strýcově r. 1152 jednohlasně od knížat německých zvolen za krále. Slynul rázností a přísností jakož i nadáním a vzácnou za dob těch vzdělaností. Byl pán hrdý a žádostivý slávy, byl chrabrý a milovník válek, a vzorem maje Karla Velikého hleděl moc císařskou povznést co nejvýše, obnoviti světovládu Augustův a Konstantinův. Záměry tyto nebezpečny byly papeži a novým obcím italským, nebezpečny také knížatům německým a všem národům okolním, zejména sousedům na východě. Čekalo se, že nový král laskav bude na Velfy a číka ta se vyplnila. **B.** slíbil, že Jindřichu Lvovi vrátí Bavorsko, jež Konrád III. byl odňal otci jeho Jindřichovi Pyšnému a dal Babenberkům, markraběti rakouskému Leopoldovi IV. a po něm bratru jeho Jindřichu Jasomirgottovi. Následkem toho Babenberkové stranili se dvora králova, a v tom s nimi za jedno byl i přibuzný jejich, kníže české Vladislav II. Na podzim r. 1154 **B.** před se vzal první své tažení do Itálie. Toho času města lombardská (nejm. Milán) za sporů mezi císaři a papeži o investituru hojně nabývaly práv a svobod zařizena byla po republikánsku a bažila po samostatnosti, nezávislosti na Německu. Římané pak nadšení jsouce tradicemi světovládné někdy otciny své papežům na porok senát zvolili a návodem Arnolda z Brescie hleděli obnoviti poměry, jaké byly v Římě za doby Gracchovy a Mariovy. Také mínili, že nikoli papež, nýbrž oni, co dědici Quiritů, právo mají králům německým propůjčovati císařství. **B.** ovšem z rukou jejich koruny nepřijal, nýbrž dal se za císaře korunovati od papeže Hadriána IV. (1155). Potom vrátil se do Německa, v Itálii už ničeho nepodniknuv, ježto s sebou měl toliko 1800 jízdných. Uspřádav pak věci německé pilně konal přípravy k tažení novému, jímžto hodlal pokofiti nejenom Lombardy, nýbrž i krále sicilského. Tehdy také směl se s Babenberky, s Jindřichem Jasomirgottem, jakož i s knížetem českým Vladislavem. Markraběti Jasomirgottovo, Rakousy, rozmnoženo některými krajinami po obou stranách Dunaje v nyn. Rakousích Horních a povýšeno na vévodství dědičné v rodě Babenberském i po přeslici (1156), knížeti pak českému udělen dědičný titul královský (1158). Následkem smíření se všemi stranami v Němcích vojsko, jež **B.** roku 1158

vedl do Itálie, neobyčejně bylo četné, čítajíc konečně s pomocnými pluky italskými přes 100.000 bojovníků (mezi nimiž as 10.000 Čechů). Milán, proti němuž jakožto středisku ruchu národního a republikánského, protiněmeckého, plukové **B.**ovi hlavně se obrátili, pomocí českou (viz král Vladislav I.) donucen ku kapitulaci, kterouž však podržel právo, správce a soudce své, řečené konsuly, sám si voliti, ač s výhradou, aby potvrzování byli od císaře. Než právo to Miláňanům odňato nálezy sněmu, jež krátce potom (v listopadu 1158) konán na polích Ronkalských blíže Piacenzy. Tam **B.** práva svá císařská dal vyšetřiti od nejvýtečnějších čtyř právníků bolognských a 28 soudců a konsulů ze 14 měst lombardských, kteřížto za základ vzavše práva někdejších imperátorů římských přifkli mu všecka práva vyplývající ze státní moci vůbec, všechny důchody z obyčejných práv panovníckých (regalii), jmenování konsulů dle své libosti a dosazování ve městech plinomocných zástupců svých, podestů n. podestátů (lat. *potestas*, ital. *podestà*). Provádění nálezů těchto za následek mělo všeobecné jítění a novou válku s Miláňany. Mezi tím zemřel r. 1159 papež Hadrián IV. a kardinálové strany císařské nástupcem mu zvolili Viktora IV., proti němuž však strana protivná papežem prohlásila Alexandra III. Z rozkolu tohoto **B.** ovšem se radoval a svolav do Pavie koncilium Alexandra zavrhl a papežem uznal Viktora IV. Alexander tudy ho dal do klatby a rozkázal poddaným jeho, aby mu již nesloužili. V listě, jež tehdy učinil ke svým stoupencům, papež zcela trefně podotýká, že císař, povedou-li se mu záměry jeho ve příčině Stolicie Apoštolské, i o podrobení králův a knížat se bude pokoušeti, a to zbraněmi nejenom světskými, nýbrž i duchovními. **B.** zajisté panovníky křesťanské pokládá a nazýval králi pouze provinciálními, a Viktor měl mu býti nástrojem při potlačení jich k obnově imperia, k dosažení světovlády. R. 1162 Miláňané válkou překonáni vzdali se císaři na milost, město jejich pobofeno, i musili se vystěhovati a osaditi se ve 4 městcích vzdálených od sebe asi dvě italské míle. Do měst lombardských dosazeni císařští fojtové n. podestové, jižto s obyvatelstvem nakládali po pašovsku. Když pak **B.** r. 1163 po třetí přišel do Itálie k odstranění zlořádů ničeho nepodnikal, došlo ke vzpouře, již podněcovali Benátčané a císař byzantský Manuel, a roku 1164 města Verona, Vincenza a Padua spolu s Benátčany zvolily jednotu řeč. veronskou. R. 1165 **B.** se svolením protipapeže Paschala, nástupce Viktorova, dal císaře Karla Velikého prohlásiti svatým. Nový světec měl býti záštitou politiky hohenštaufské, patronem teutonské světovlády. R. 1166 **B.** do Itálie se vypravil po čtvrté a r. 1167 pronikl až k Římu, odkudž Alexander před ním musil utéci. Té chvíle již podobalo se, že císař vítězství dobyt nad celým světem a že pánem bude všeho křesťanstva. Tu však na vojsko jeho přišel mor a Němci donuceni na kvap odtahnouti do Lombardska, kdež mezi tím proti hrázo-

vládě fojtů veliké povstání se roznítlo. Počátkem března roku 1167 Cremona, Mantua, Bergamo a Brescia ujednaly spolek ku vzájemné ochraně i prohlásily, že uznávají budou pouze práva, jež císařům příslušela od doby Jindřicha V., avšak nikoliv i práva, jež **B.** si dal přiknouti nálezy ronkalskými. Miláňané přijati za členy nové jednoty a město jejich císaři na porok znova postaveno, v prosinci pak r. 1167 spojil se spolek tento se spolkem veronským u velikou jednotu neb ligu lombardskou, před níž **B.** z jara r. 1168 stěžil jen utekl do Burgundska. Jednota spojila se také s papežem Alexandrem, jemuž ke cti nad Tanarem v krajně strategicky důležité založila město Alessandrii. Císař do Itálie znova vytáhl teprve r. 1174, a to s vojskem nevalným, pročez také útoky jeho na Alessandrii neměly účinku. Ježto pak jednání o mír s Lombardy v Montebellu konané k cíli nevedlo, **B.** požádal Jindřicha Lva, vévodu tehdy saského a bavorského, na osobním sjezdu s ním v Chivenně, aby mu přispěl ku pomoci. Avšak bratranec ten, jemuž císař drahně byl prokázal služeb vzácných, jež v ochranu bral proti četným a mocným nepřátelům, které Jindřich Lev sobě působil nesmírnou pýchou a lakotou svoji, ve chvíli kritické špatně se mu odměnil: odepřel mu pomoci pod záminkami nám ovšem neznámými. **B.** tedy od Lombardů poražen u Legnana (1176), i donucen s papežem Alexandrem hledati smíru, kterýž také roku potomního (1177) šťastně ku konci přiveden v Benátkách. Císař ustoupil od protipapeže svého Calixa i uznal Alexandra papežem katolickým, s jednotou pak lombardskou zjednáno příměří, jež roku 1183 proměněno v mír konečný. Města hornoitalská podržela samostatnost, které požívala před započatím válek s **B.** em, zavázala se k jistým ročním platům i slíbila opatrovati císaře bytem a stravou, kdykoli by přítáhl do Itálie. Vrátil se do Německa **B.** r. 1180 Jindřicha Lva dal do achtu, a to pro násilí, jehož panovačný a hrabivý vévoda se dopouštěl na knížatech, i odňal mu za války dvouleté země jeho, Sasy a Bavyry. Bavyry dány Otovi z Wittelsbachu, Sasko východní uděleno Bernardovi z Anhaltu a Vestfálsko propůjčeno arcibiskupovi kolínskému. R. 1186 **B.** po šesté zajev do Itálie přese všechn odpor papeže Urbana III. syna svého, krále Jindřicha, v Miláně zasnoubil s Konstancí, dědičkou království Sicilského. Roku pak 1189 vydal se na tažení křížácké proti Saladinovi, ježto se byl r. 1187 zmocnil města svatého, Jerusálema, i zahynul na výpravě této ve vinách feky Kalykadnu r. 1190. Mocný a slavný panovník tento stal se rekem báji a pověstí podobně jako Karel Veliký, podobně jako u nás sv. Václav. Spí v Kyffhäuseru podobně jako sv. Václav v Blaníku. O poměru jeho k nástupcům krále Vladislava I. viz dějiny české, Bedřich, kníže české, a Soběslav II. Srov. Prutz, Kaiser Friedrich I.; Giesebrecht, Geschichte der deut. Kaiserzeit, V. Šra.

53) **B.** II., císař něm. (1215—1250), naroz. 26. pros. 1194, syn císaře Jindřicha VI. Hohen-

štaufa, dědic Apulie a Sicilie, vychován byl pod poručnictvím papeže Innocence III., který ho z politických příčin již ve 14. roce věku jeho prohlásil plnoletým. Když Otta IV. po zavraždění Filipa hohenštaufského r. 1208 nedbal více slibů papeži dříve činěných, vyzval Innocenc III. německá knížata, by zvolila nového císaře, i nabídl jim mladého **B.** a doufaje, že panovník ten restane se nikdy odpůrcem snah papežských. **B.** zavázav se přísahou, že nespojí nikdy zemí Sicilských s říší Německou a že podnikne výpravu křížáckou, odebral se r. 1212 do Němce, kde nabyt záhy půdy, zvláště když český král Přemysl Otakar I. přičiněním papežským vypověděl Ottovi IV. poslušenství a mladému králi vojensky vytáhl ku pomoci. **B.** pojistil sobě přátelství to stvrzením a obnovením smluv o svobodu země České; listinami ze dne 26. září 1212 obnovil zápisy Filipa a Otty, svolil, aby králové čeští směli povinnost svou stavěti 300 ozbrojených k jízdam císařů do Říma dle libosti vykonávati, aneb za 300 hřiven stříbra se vykoupiti, aby nebyli potahováni k žádným sněmům v říši, leč jen poblíže hranic českých v Bamberce, Norimberce nebo Meziboru, a daroval králi českému mnohé statky v Míšni a Falci. Když Otta IV. utrpěl r. 1214 jako spojenec Jana anglického u Bovines od francouzského krále Filipa II. Augusta porážku, dosáhl **B.** všeobecného uznání, i byl r. 1215 v Cáchách slavně korunován. R. 1220 zvolil říš. sněm ve Frankfurtě nezletilého syna císařova Jindřicha za krále římského, **B.** pak pln nadějí v nový rozkvět moci hohenštaufské odebral se do Itálie zanechav správu říše mladému králi. V Itálii pracoval horlivě o vzkršení a upevnění moci hohenštaufské nedbaje toho, že odkládáním slíbené výpravy a opomíjením lenních práv stolice papežské na král. Sicilské musí proti sobě popuditi papeže. Mírumilovný papež Honorius III. kromě napominání nepodnikal proti němu ničeho, ale poměr ten změnil se r. 1227 za Řehoře IX. Když **B.** roku 1227 od započaté výpravy pro nemoci ve vojsku upustil, vydal naň papež klatbu církevní. R. 1228 **B.** podnikl výpravu tu (5. výprava) a dosáhl smírným narovnáním se sultánem egyptským Kamelem měst Jerusálema, Betléma a Nazareta s okolím a pobřeží od Joppe k Sidonu. Jako korunovaný král jerusalémský vrátil se do Itálie, vypudil voje papežské ze svého území a dokonal po smlouvě s papežem v San-Germaně r. 1230, kterou byla s něho klatba sňata, nový soudní řád a zřízení pro Sicilii zcela na stanovisku moderních států (konstituce pro král. Sicilské). Z této činnosti vyrušen byl záhy nepořádky v říši a vzpourou mladého krále Jindřicha. Tento ze žehravosti spojil se s mnohými nespokojenci, zvláště s vévodou rakouským Bedřichem II. Bojovným, s městy rýnskými a vešel ve vyjednávání s králem francouzským a městy lombardskými. Vzpouza ta byla tak nebezpečna, že **B.** zanechav věcí italských spěchal r. 1235 přes Alpy urovnat rozháraných poměrů. Jindřich seznav, že chce

císař dáti korunu něm. druhému svému synu Konrádovi dal se na útěk, ale byl z rozkazu císařova zajat a s manželkou svou, Markétou rakouskou, do Itálie odvezen, kde r. 1242 svůj život dokonal. Poměry říšské upravil **B.** aspoň poněkud na sněmě v Mohuči vydav zákon o míru zemském a smřív se úplně s rodem Velfů tím, že udělil Ottovi, synovi bývalého císaře Otty IV., nově utvořeně vévodství Brunšvicko-Lüneburské lénem. Po krátkém pobytě v Itálii odebral se **B.** poznovu do Němec roku 1236, aby potrestal vévodu rakouského za pomoc Jindřichovi poskytnutou; když vévoda k soudu se nedostavil, vydal naň **B.** klatbu říšskou a svěřil provedení její králi českému Václavovi I.; vojsko české obsadilo skoro celé Rakousy, zmocnilo se Vídně, která byla prohlášena za město říšské. Moc **B.**-ova dostoupila v říši svého vrcholu, devítiletý syn jeho Konrád zvolen jest za krále římského, a **B.** prohlásil nejen »své vlastní země dědičné« (Sicilii), ale i krajiny vévodovi rakouskému odňaté za přímé dědictví svaté říše Římské. Rok 1237 odvolal ho do Itálie. Řehoř IX., třeba mu »konstituce Sicilského království« byly proti myslí, nepřekážel **B.**-ovi v jeho snahách; ale když **B.** počal rozšiřovati svou moc na města lombardská (dle ustanovení kostnického z r. 1183) a nutil je, aby rozpustila spolek, který ke své obraně založila, přetrhla se páska přátelství. Města zbrojila, papež zehnal jejich zbraním; **B.** porazil však r. 1237 spojená vojska lombardská u Cortenuovu na Ogliu tak rozhodně, že se mu všechna města až na Milán a Bolognu vzdala. Ale požadavkem svým, aby se Milán vzdal na milost a nemilost, krutým trestáním odpadlých měst a odmítnutím návrhu stolice papežské, která chtěla býti smířčím soudem mezi ním a Milánem, popudil papeže k rozhodnějšímu jednání. Pčiněním Řehořovým učiněn byl ještě roku 1237 smř mezi Václavem I. a vévodou rakouským Bedřichem Bojovným, a v říši utvořena vévodou Ottou bavor., Jindřichem durynským, Jindřichem míšeňským, Ottou a Janem branibor. jednota proticísařská s Václavem I. v čele. Když pak **B.** svému pobočnímu synu Enziiovi odevzdal jako království Sardinii, na niž si stolice papežská nároky činila, spojil se r. 1239 papež s Milánem, Janovem a s Benátkami, vydal na **B.**-a klatbu a vyzýval knížata německá, by zvolila císaře nového. Na počátku přálo štěstí císaři; chytrostí svou jednotu rozbil, v Itálii opanoval celé území papežské, obléhl Řehoře IX. v Římě a zakázal všeobecné koncilium, jež papež do Říma svolával. Někteří kardinálové a biskupové, kteří na lodích janovských chtěli se do Říma dostat, upadli do rukou Enziiových. Za Innocence IV., nástupce Řehořova, štěstí se obrátilo. **B.** uznával potřebu smřu, ale Innocenc na koncilii lyonském vyhlásil naň poznovu klatbu, propustil všechny poddané z přísahy věrnosti a vyzval kurfiršty, by zvolili si nového císaře. Zvolen jest Jindřich Raspe, po jeho smrti v bitvě u Ulmu roku 1247 hrabě Vilém hollandský, a to hlavně přispěním

Václava I., kterého **B.** prohlášením Rakous a Štýrska za odumřelé léno říše Německé urazil. Svěřiv vedení války v Němcích synu svému Konrádovi bojoval **B.** s napjetím všech svých sil proti papeži a městům lombardským v Itálii, ale s malým zdarem. Vojsko jeho roku 1248 poraženo jest při obléhání Parmy, syn jeho Enzo padl do rukou vojska bologneského, císař sám zachvácen pak jest smrtí r. 1250 ve Fiorentině v náručí svého syna Manfreda. **B.** byl obratný státník, rodem a vychováním více Ital nežli Němec, jenž zemím italským věnoval více péče nežli říši Německé, kde za jeho vlády samostatnost jednotlivých vévodství se stále vyvíjela a utvrzovala. On poznovu obnovil boj s hierarchií římskou, však marně. Böhmer's Regesten d. röm. Könige u. Kaiser; Abel, Kaiser Otto IV. u. König Friedrich II. (Berlín. 1856); Schirrmacher, Kaiser Franz II. (Götinky, 1859—65). *Bka.*

54) B. III., Sličný, král německý (1314 až 1330), z rodu Habsburského. Byl syn krále Albrechta I. a bratr krále českého Rudolfa, po jehož smrti r. 1307 proti Jindřichovi Korutanskému se v Čechách domáhal trůnu. Podařilo se mu stavy moravské odtrhnouti od českých, tak že ho přijali za pána, avšak když otec jeho r. 1308 zavražděn od synovce svého Jana »Parričidy«, musil s Jindřichem Korutanským učiniti mír, jímžto se nároků svých k zemi České vzdal za jistou sumu peněz. R. 1313 zemřel císař Jindřich VII. Lucemburský, otec krále českého Jana. Tehdy jedna strana mezi kurfiršty r. 1314 panovníkem zvolila Ludvíka, vévodu bavorského, a druhá **B.**-a »Sličného«. Ve válce ovdut vzniklé **B.** r. 1322 na hlavu poražen u Mühldorfa i zajat a vězněn na zámku Trausnici nad Nábou. Avšak bratr jeho Leopold v odporu proti Ludvíkovi setrval a tak rázně si vedl, že Ludvík r. 1325 nucen byl o mír žádati a **B.**-a pustiti na svobodu. **B.** o pravém stavu věci ovšem nemaje ponětí Ludvíka uznal králem i slíbil, že mu pomáhati bude proti nepřítelům, a že se vrátí do zajetí, nepodaří-li se mu bratry své namluvíti ku povolnosti. To pak také vskutku se mu nepovedlo, a **B.** slovu danému věren vrátil se k Ludvíkovi, kterýžto s ním potom učinil smlouvu, že nad říší Německou kralovati budou společně. Ježto však smlouva tato kurfirštům a papeži byla proti myslí, způsobena mezi Ludvíkem a **B.**-em úmluva nová, následkem kteréž **B.** co král římský panovati měl v Německu a Ludvík táhnouti měl do Itálie, nabyt koruny císařské. Avšak **B.** po smrti bratra svého Leopolda r. 1326 uchýlil se v ústraní a zemřel r. 1330. *Sra.*

55) B. IV. jako král římský, III jako císař a V. jako kníže habsburské, byl syn vévody štýrského Arnošta Železného. Narodil se roku 1415 a roku 1424 po smrti otcově dostal se spolu s bratrem svým Albrechtem VI. pod poručnictví strýce svého, Bedřicha IV. Tyrolského. Roku 1435 uvázal se ve vládu nad Štýrskem, Korutany a Krajinou sám, i byl potom také poručníkem syna Bedřicha IV., Sigmunda, a Ladislava Pohrobka, syna krále Albrechta II.

Ladislavovi po smrti otcově připadly Čechy, Uhry a Rakousy, v Německu pak r. 1440 králem zvolen **B.**, ale dal se v Cíchách korunovati teprve r. 1442. Ladislava, kterého s počátku ni Čechové, ni Uhři nechtěli králem míti, ujal se nehrubě sja vůbec milovník pohodlí, zdlouhavý v rozhodnutích a odkládavý i v záležitostech, jež vlastního jeho prospěchu se týkaly. S bratrem svým Albrechtem, pánem to velice nepokojným, srovnal se strany dědictví v ten způsob, že mu ke správě dal země venkovské ve Šváběch a postoupil poručnictví nad Sigmundem. Ve sporu mezi papežem Eugeniem IV. a koncilium bailejským, jež r. 1439 zvolilo protipapeže Felixa V., přivínil se prostřednictvím Eneáše Sylvia k Eugeniovi, jenžto mu sliboval korunu císařskou, kterou **B.** zvelebiti hodlal chabou svoji autoritu. Vypravil se však do Říma teprve r. 1452, i korunován tam od papeže Mikuláše V. a zároveň tam vstoupil v manželství s Eleonorou, princeznou portugalskou. Když pak z Itálie se vrátil domů, musil stavům rakouským vydati poručence svého Ladislava, za něhož v Cechách tehdy vládu konal Jiří Poděbradský a v Uhrách Jan Hunyady. Ladislav potom roku 1453 v Praze korunován na království. Téhož roku **B.** povýšil důstojenství domu svého přidáním sobě titulu arciknížecího. Po smrti Ladislavově r. 1457 **B.** uvázal se v Rakousy, avšak říše České a Uherské nedosáhl. Čechové králem zvolili Jiřího z Poděbrad a Uhři Matiaše Korvina. **B.** Jiřího uznal, ale proti Matiašovi dal se od některých magnátů zvoliti za krále, ano i korunovati od arcibiskupa salcurského korunou sv. Štěpána, již mu byla někdy vydala královna Alžběta, matka Ladislavova. Ve válce z toho vzniklé r. 1459 král Jiří mezi ním a vítězným Matiašem zprostředkoval příměří. Mezi tím **B.** svízele měl s bratrem svým Albrechtem a s bratrancem Sigmundem Tyrolským. Onomu z dědictví po Ladislavovi dáti musil Horní Rakousy a tomuto vypláceti jistý roční důchod. R. pak 1459 vzbouřili se proti němu bujni pánové dolnorakouští, a Albrecht se k nim přidal. Král český, povolán byv za prostředníka zjednal příměří (1461), kteréž však brzy bylo zrušeno. Proti **B.** ovi vzbouřili se i měšťané vídeňští a oblehli ho vehradě (1462). Z bídy této pomohl mu král Jiří vrtnuv válečně do Rakous, i způsobil narovnání, dle kterého vláda nad Rakousy Dolními odevzdána Albrechtovi, avšak se závazkem, aby odváděl císaři ročně jistou sumu peněz (ostatní viz v dějinách českých a ve čl. Jiří z Poděbrad). Rozepře mezi **B.** em a králem Matiašem byla srovnána již o něco dříve prostřednictvím papeže Pia II. **B.** vydal korunu uherskou, ale podržel titul uherského krále, a vyhrazeno mu nástupnictví v Uhrách po Matiašovi a právních potomcích jeho (1461). R. 1463 arcikníže Albrecht VI. zemřel, a **B.** se tudy uvázal v obojí Rakousy. Za sporů, jež měl král Jiří s Piem II. strany kompaktát, **B.** nakloněn byl králi českému, avšak za papeže Pavla II. dal se získati od strany protivné, a roku 1467 na sněmě v Norimberce stavy říšské vyzýval

k tažení proti kacířstvu českému. Vyzvání toto však účinku valně nemělo, tak že papež nucen byl do války křížácké proti Cechům poslati krále uherského. Po smrti krále Jiřího **B.** znova se zneptáčetil s králem Matiašem, jenžto se mu viděl sousedem příliš nebezpečným, i uznal králem českým jemu na vzdory Vladislava II. Matiaš tudy r. 1477 vpadl do Rakous a **B.** zastrašen uznal ho též králem českým a zaplatil velikou pokutu válečnou. Než r. 1480 nepřátelství znova se podnítilo, a r. 1485 král uherský opanoval Vídeň, již teprve po smrti jeho r. 1490 nazpět dobyt syn **B.** -ův, Maximilián. Tento také ihned potom vtrhl do Uher chtěje platnost zjednati smlouvé mezi otcem jeho a Matiašem r. 1461 učiněné, avšak dokázal pouze toho, že domu rakouskému pojištěno nástupnictví po Vladislavovi II. a jeho potomstvu. O říši Německou **B.** pečoval nehrubě a také tam ani mnoho nemohl dokázati, ježto knížata ho neposlouchala. Sněmové, jež svolával jednak ke zjednání míru mezi knížaty a městy, jednak ke způsobení výpravy proti Turkům, jižto za dob těch už na loupež zabíhali až do Štýrska a do Korutan, ostávali bez výsledku, a Německo všeho druhu zmatky a nepořádky, pútkami a výtržnostmi strádajíc klesalo vždy hlouběji a hlouběji. Než za to **B.** tím pilněji a bedlivěji sobě hleděl rozmnožení panství a povýšení domu svého, což se mu hlavně povedlo sňatkem syna jeho Maximiliána s Marií burgundskou, dcerou Karla Smělého. Ke konci života svého **B.** vládu ponechávajě synovi bavil se astrologií, alchymii, botanikou, i zemřel roku 1493. Chmel, Regesta Friderici IV. Romanorum regis (Imperatoris III.); Chmel, Geschichte Kaiser Friedrichs IV. u. seines Sohnes Maximilian I.; Kurz, Österreich unter Kaiser Friedrich IV. *Sra.*

Saší. 56) **B.** I. Bojovný, kurfiřt saský, nejstarší syn míšeň. markraběte Bedřicha III. Přisěného a Kateřiny henneberské (* 1369 v Altenburce — † 1428 t.). Po smrti otcově r. 1381 obdržel s bratry svými Jiřím († 1402) a Vilémem († 1425) zemi míšeňsko-durynskou ke společné vládě a rozšířil území to smlouvou ze dne 13. listopadu 1382 v Kamenci se strýci Baltazarem a Vilémem o některá města, zvláště Jenu a Naumburk. Po smrti strýce Viléma (1407) nabyl též podílu s Lipskem. S bratrem Vilémem, po jehož smrti stal se jediným panovníkem nad zemí míšeňsko-durynskými, žil v dobré shodě; válka byla mu nejmilejším zaměstnáním; tak přispěl strýci svému Bedřichu V., purkrabí norimb., v jeho sporu proti městům francým a r. 1391 řádu Německých rytířů proti Litvanům. Proti Václavovi IV. vystoupil jako přívrženec Ruprechtův a spojil pomocné voje své s vojskem jednoty proti Václavovi utvořené. Když Václav dekretem svým na Horách Kutných 18. ledna 1409 vydaným přisoudil národu českému na universitě pražské 3 hlasy, a němečtí studenti a učitelé Prahu opustili, přijal je **B.** ve svou zemi a založil universitu v Lipsku r. 1409. Od Ruprechta přešel na stranu Sigmundovu;

21. května 1421 přistoupil ve Vircpurce ke smlouvě proti Čechům a spojiv se s pány českými strany Sigmundovy vnikl do Čech a porazil nedosti opatrné Pražany u Mostu; všickni zajatí Pražané byli upáleni. Sigmund chtěl si jeho pomoc zabezpečiti jmenoval ho r. 1422 po smrti Albrechta, posledního kurfiřta saského z rodu askánského, kurfiřtem saským, povolal ho do Vácova, kde vstoupil s ním 25. čce 1425 v jednotu proti Čechům, a dal mu 1. srpna 1425 v Budíně obvyklým způsobem vévodství Saské v léno slibiv mu kromě měst Mostu a Ústí n. L., již dříve mu v zástavu daných, sumu peněz náhradou za útraty válečné. Dle smlouvy vácovské počal **B.** r. 1426 boj na severu českém, než vojsko, které manželka jeho k vybavení města Ústí do Čech vypravila, poraženo jest 16. čna 1426 na Běhání (viz t.). Po porážce té zbrojil **B.** horlivě a přispěl k veliké výpravě roku 1427 vojskem 20.000 branných. Vojsko německé vtrhlo do Plzeňska, dobývalo marně Střebra a dalo se před blížícími se Čechy pod Prokopem 2. srpna na útek k Tachovu a odtud 4. srpna k hranicím českým. Zpráva o hanebném tomto úteku dotkla se velice ctižádostivého srdce **B.**-ova a přivodila jeho smrt. Z manželství s Kateřinou brunšvickou měl 4 syny: Bedřicha, Sigmunda, Jindřicha a Viléma, a 2 dcery: Annu, provdanou za Ludvíka hesského a Kateřinu provdanou za Bedřicha II., kurfiřta braniborského. Horn, Lebens- und Heldengeschichte Friedrichs des Streitbaren (Lip., 1733).

57) B. II. Mírný (1428—1464), syn před. (* 1411 — † 1464 v Lipsku); v kurfiřtství a vévodství Saském panoval sám, v ostatních zemích míšeňskodurynských se svými bratry Sigmundem, Jindřichem a Vilémem III. Mírným právě nebyl, byl spíše povahy lstivé a prospěchářské. Historie česká jest toho nejlepší důkazem. **B.** jest stoupencem císař. Sigmunda, Albrechta a Bedřicha III. proti straně české. Když roku 1429 vtrhl Prokop Veliký do Sas a plnil krajinu od Perna až k Drážďanům, sebral **B.** značné vojsko a položil se mezi Grimmou a Lipskem; bitva svedena nebyla, neb Němci nevykavše ani vojska českého z bázně se rozprchli. R. 1431 účastnil se **B.** osobně výpravy křížácké do Čech i viděl s kardinálem Juliánem u Domažlic hanebný útek křížáků. R. 1440 spojil po smrti bratra svého Jindřicha a Bedřicha Pokojného durynského a po vstoupení bratra Sigmunda do stavu duchovenského všechny země domu vettinského pod jednou vládou, ale znepřátelil se s bratrem svým Vilémem, jehož zemi plnil ohněm a mečem. Když **B.** vstoupil 13. dub. 1450 v Kadani v jednotu válečnou s jednotou strakonickou v Čechách, vyjednal Jiří z Poděbrad na osobním sjezdě s Vilémem v Chebě smlouvu, jejíž následek byl zápis památné smlouvy wunsiedelské, kterým zápisem zavázalo se 5 knížat něm. (Bedřich, Jan a Albrecht braniborští, Ota bavorský a Vilém saský) sobě vespolek i pánům české jednoty poděbradské k válečné pomoci proti **B.** ovi. Týž nařídil hned hotovost po celé zemi, byl však od Viléma a Bedřicha

branibor. poražen a od Bedřicha donucen ke smlouvě v Srbišti, kterou se vzdal všeho práva k fojtství země Lužické. Válka s Vilémem a Jiřím z Poděbrad trvala dále. **B.** byl jako vévoda saský v držení 64 měst a hradů českých pohraničných, náleževších buď přímo k zemi České (Most, Osek, Duchcov a j.), aneb ke koruně České (Perno, Plavno a j.). Jiří vytrhl 4. září 1450 k Mostu, odtud přes hranice do Sas a spojiv se s Vilémem dorazil k městu Gerovu, jež vzal útokem. Prostřednictvím císaře a arcibiskupa mohučského uzavřeno bylo příměří, ale trvalý mír uzavřen nebyl; příměří, které bylo prodloužováno, až 25. dubna 1459 byla uzavřena smlouva v Cheb, kterou zavázal se **B.** navrátiti zemi České Most, Osek a Duchcov s příslušenstvím; podobně navrátiti se měly někteří páni (Plavenští, ze Šumberka, hrabata ze Švarcपुरka, páni Gerovští a Rausové z Plavna) se svými statky manstvím ke koruně České; jiné statky pak v Míšni a Durynkách měli zůstatí vévodám saským, ale tak, aby je každý kurfiřt přijal od krále českého v léno. K utvrzení přátelství umlouvena dvojitá svatba: syn **B.**-ův Albrecht zasnouben s dcerou Jiřikovou, Zdenou, a syn Jiřikův Hynek s dcerou Vilémovou, Kateřinou. Zdena stala se pramatíř nynějšího panujícího rodu saského. Od té doby nebyl mír porušen, a **B.** stál věrně na straně Jiřikové. Za manželku měl Markétu, sestru císař. Bedřicha III.; u vláde následoval po něm syn Arnošt.

58) B. III. Moudrý (1486—1525) syn kurfiřta Arnošta (* 1463 — † 1525); v kurfiřtství a vévodství Saském následoval po otci sám, v ostatních zemích míšeňskodurynských společně s bratrem svým, Janem Vytrvalým, s nímž žil ve stále lásce a shodě. Byl myslí zbožné, jak jeho pouť do Jerusalema r. 1491 a pasování na rytíře hrobu božního dokazuje, ale poctivé a upřímné, které protivily se nepořádky v říši a církvi. Proto podporoval horlivě stranu, která s Bertoldem, kurfiřtem mohučským, v čele snažila se zavésti opravy v říši. Vážnost jeho byla taková, že císař Maximilián I. jmenoval ho předsedou nově utvořené říšské rady. Po smrti Maximiliánově odolal **B.** všelikým nástrahám strany francouzské a papežské, nepřijal nabízených mu darův a úplatkův, ano odmítl nabízenou mu korunu císařskou, i když papež sám ho vyzýval, aby hlas svůj pro sebe odevzdal, a doporučil kurfiřtům Karla V., třeba dům Habsburský rodu jeho nebyl valně nakloněn. O rozkvět země své staral se pečlivě; tak založil r. 1503 universitu ve Vitemberce a povolav na učení to Martina Luthera přispěl platně k obratu v dějinách věku nového. Za reformace choval se **B.** celkem nestranně; nevysslovil se veřejně pro nové učení, ale prospěl mu velice, neb ujmál se Luthera jako svého poddaného nejen proti církvi, ale i proti císaři a sněmu říšskému. Vlivem svým způsobil, že se nemusil Luther odebrati do Říma ke zodpovídání, a když císař chtěl vydati rozkaz, aby byl Luther zatknut, **B.** přičinil se, by rozkaz ten vydán nebyl a doporučil, aby Lutherovi zabezpečení

byl volný příchod ke sněmu wormskému. Po vydání ediktu wormského r. 1521 zachránil Luthera před zlými následky ediktu tím, že uvědomiv ho dříve o tom nedaleko Altensteina, dal ho zdánlivě přepadnouti a odvésti na hrad Wartburg. Šíření se nového učení nekladl v zemích svých žádných překážek, ale válka selská se svými ukrutnostmi mysl jeho velice kormoutila. Zůstal neženat z ohledu na svého bratra Jana, který po něm u vlády následoval.

59) B. August I. příjmením Spravedlivý, král sas. 1806—27 (jako kurfiršt B. August III. vládl od roku 1763), syn kurfiršta Bedřicha Kristiána (* 1750 — † 1827), byl nejprve pod poručnictvím svého strýce Xavera a r. 1768 ujal se vlády samostatně. Vychován byv v zátiší neměl zkušeností ani rozhledu státnického, avšak byl muž nejvyšš spravedlivý, nábožný a pro blaho svého lidu zaujatý. Hned od počátku panování hleděl spořivostí a zmenšením počtu vojska pomoci rozervaným financím a proto, pokud mohl, zachovával ve všech neshodách zahraničních neutralitu. Roku 1778 účastnil se jako spojenc Bedřicha II. války o dědictví bavorské, r. 1785 přistoupil ke spolku německých knížat proti Josefu II. a v prvé koalici válce připojil vojsko své ke sborům říšským, ale již r. 1796 zavázal se Francii k neutralitě. R. 1806 stál na straně Pruska, ale brzo uzavřel s Napoleonem mír v Poznani, vstoupil do Rýnského spolku, přijal se svolením Napoleonovým titul královský a po míru v Tyliži r. 1807 obdržel od něho nově utvořené velké knížectví Varsavské, ačkoli r. 1791 korunu polskou odmítl. Od té doby byl nejvěrnějším spojencem Napoleona, jehož nepustil ani po zničení výpravy ruské. Proto byla říše jeho po bitvě u Lipska od spojených mocností vzata od správy, B. pak sám jako válečný zajatec držán ve vazbě ve Friedrichsfeldě u Berlína a přes všechny protesty své musil na kongressu vídeňském r. 1815 postoupiti třetí pětinu svého panství Prusku. U lidu svého požíval vzácné popularity. Zasnouben byl s Amálií falckozweibrückenskou, ale nezástabil mužského potomstva.

60) B. August II., král saský r. 1836—54, bratovec předešlého, syn prince Maxmiliána (* 1797 — † 1854), účastnil se r. 1815 v rakouském vojstě války s Francií, zabýval se potom studii botanickými i uměním, zejména malířstvím, a ačkoli byl již od r. 1819 členem tajné rady, neměl vlivu na politické poměry. Teprve r. 1830, když otec jeho vzdal se nároků na trůn, jmenován B. od krále Antonína spoluvládcem a přičinil se značnou měrou o vydání ústavy. Nastoupiv r. 1836 zachovával ve vládě směr mírně liberální, r. 1848 musil povoliti nátlaku demokracie a zříditi ministerstvo rozhodně svobodnomyslně, avšak později věnoval důvěru svou ministru Beustovi, jenž ve vnitřní správě hověl reakci. R. 1854 odebral se do Tyrolska, ale u Brennbüchelu nedaleko Imstu zvrátil se s ním vůz a král podlehl ranám při tom utrpeným. Dílo jeho *Flora Marienbadensis oder Pflanzen und Gebirgsarten*

gesammelt und beschrieben von dem Prinzen Friedrich August und J. W. Goethe vydal Heidler (Praha, 1837). Manželství jeho s Karolinou rakouskou († 1832) i Marii bavorskou zůstala bezdětna.

Sicilský. 61) B. I., král sicilský 1197—1250, jako císař římskoněmecký B. II.; viz t., 53).

Šlesvickoholštýnský. 62) B. III. (* 1597), syn vévody Jana Adolfa, po jehož smrti dostal se k vládě v podíle vévodském (1616—59). Přiměl stavy k tomu, že vzdavše se práva volebního svolili k zavedení primogenitury v rodě vévodském. Roku 1619 založil pro vypuzené hollandské armíniany Frederikstadt na Eidofo. Po válce švédskodánské v l. 1657—58, za níž B. zachoval neutralitu, uznalo Dánsko svrchovanost jeho nad Šlesvikem. V panování následoval ho syn jeho Kristián Albrecht.

Švábský. 63) B. II. Jednooký, vévoda švábský 1105—47 (* 1090 — † 1147), syn Bedřicha I. a Anežky, dcery cis. Jindřicha IV. Oddán jsa věrně strýci svému, císaři Jindřichu V., opíral se jako správce říšský, když Jindřich r. 1116 vydal se do Říma, rozhodně odpůrcům jeho, začez na církevní sněm v Kolíně r. 1118 dán do klatby. Zdědiv po císaři († 1125) rozsáhlé zboží salické ucházel se také o hodnost císařskou; zvolen však Lothar, kníže saský. B. mu sice holdoval, ale když Lothar požadoval, aby říši navráceny byly říšské statky, které byl Jindřich se svým zbožím spojil, vypukla válka mezi oběma soupeři. B. namnoze vítězil nad svými odpůrci; ale když konečně padl Ulm a když Lothar vtrhl do Švábska, B. se poddal na sněm bamberském (1135) a došel odpuštění, tak že mu Švábsko ponecháno.

64) B. V., vévoda švábský, 1169—1191 (* 1168 — † 1191 v Akce), druhý syn císaře Bedřicha I. Vydav se s císařem, otcem svým, na křižácké tažení r. 1189 zasnoubil se v Uhrách s dcerou krále Bely; v bojích pozdějších významenal se pak osobní udatností a vojévůdcovskou obzefelostí. Již na poloostrově Balkánském bojoval s Řeky a dobyl na nich průsmyků, ve kterých vojsku křižáckému cestu zatarasili; v Asii opanoval Ikonion a po smrti císařově († 10. čna. 1190) velel křižáckému vojsku, jehož zbytky uvedl do Antiochie. B. slaven jest v písemních památkách německých jako vzor udatných rytířů.

Švédský. 65) B., král švédský (1720—51), třetí syn Karla, lantkrabí hesskokaselského (* 1676 — † 1751), oženil se podruhé r. 1715 s Ulrikou Eleonorou, dcerou Karla XI., krále švédského, a sestrou krále Karla XII., načež vstoupil do vojska švédského, kde jmenován vrchním velitelem. Po smrti Karla XII. zvolen r. 1720 přičiněním manželky své králem, když byl podepsal úmluvy, kterými moc královská valně obmezena. R. 1730 stal se také lantkrabím hesskokaselským, ale vládu v té zemi ponechal bratru svému Vilémovi. Za B-a kvetly v zemi vědy a umění; z této doby pochází nový zákonník občanský a trestní; akademie ve Stockholmě došla královského potvrzení; také rostl hmotný blahobyť: obchod

švédský rozšířil se až do Číny a do Ameriky. Ale v politice zahraniční **B.** štěstí neměl. Mírem nystadským r. 1721 obdrželo Švédsko zpět Čuchonsko, ale ostatní baltické provincie postoupilo Rusku. Po nové válce s Ruskem (1740) postoupena Rusku smírem šboským provincie kymengardská.

Virtemberský. 66) B. Vilém Karel, král virtemberský, syn vévody Bedřicha Eugena (* 1754 — † 1816). Vstoupil do vojska pruského, potom ruského; vzdal se brzo všech těchto hodností a žil v soukromí do r. 1797, kterého roku stal se po svém otci vévodou virtemberským (vévoda **B.** II. 1797—1806). Přistoupil dobrovolně ku první koalici protifrancouzské, ale sympathie, které již od svého mládí choval k národu francouzskému, a zvláště prospěchy vlastní přiměly ho 20. květ. 1802 k uzavření smlouvy v Paříži. Smlouvou tou obdržel r. 1803 důstojnost kurfirštskou a za odstoupení krajin na levém břehu rýnském 9 říšských měst a několik klášterů; později přistoupil ke spolku rýnskému, přijal roku 1806 titul královský (král **B.** I. 1806—1816) a dosáhl od Napoleona za pomoc proti Rakousku poskytnutou rozšíření svého území. Po bitvě u Lipska přešel ke spojencům, ale vyslal svého syna v čele armády virt. proti Francii teprve tehdy, když mu smlouvou ve Fuldě zavřenou země, neodvislost a titul královský byly zabezpečeny. Na kongresse vídeňském odporoval houževnatě každému skrácení svých práv a přistoupil teprve v září r. 1815 k nově utvořenému spolku německému. Vláda jeho byla s počátku dosti snesitelná, ale od r. 1801 stal se pravým despotou, jenž potlačoval každou svobodnější myšlénku a vzpíral se sebe menší úlevě lidu obecnému. Zákony jeho, daně a mimořádné dávky tížily lid velice. Proto vzrůstal se proti jeho soustavě státní odpor ve všech třídách obyvatelstva; když pouhým úkazem svým chtěl dle svých názorův a přání dosavadní ústavu změnit, zamítli stavové změnu tu, podobně i druhý návrh roku 1816. **B.** byl by asi vůli svou provedl, kdyby ho byla nestihla v témž roce smrt. Za manželku měl princeznu Augustu Karolinu brunšvicovou, matku následníka trůnu virtem. Viléma I., pak princeznu anglickou Charlottu Augustu. Liter.: A Pfister, Friedrich I., König von Württemberg (Stuttgart, 1888).

Bedřichov: 1) B., ves v Čechách, 15 d., 100 ob. č. (1881), hjt. Pelhřimov, okr. a býv. dom. Pacov (3/4 hod. záp.), obec Zhoř, fara Cetoraz.

2) B. (Bedřichau), ves na Moravě, v okr. hejt. boskovickém, okr. kunštátském, se 64 d. a 433 obyv. (1880) nábož. katol., národ. čes. Má školu a kuratii (z r. 1785). Pošta v Lysicích. Ves připomíná se již r. 1393. — **3) B. (Freiheitsberg)**, ves tamže v okr. hejtm. šumperském, okrese wiesenberském, v obci Teplicích (Wermsdorf), s 19 domy a 82 obyv. (1880) nábož. katol., národ. něm. Přifařena a přiškolená k Teplicím, pošta v Rudolticích. Založena r. 1786. — **4) B. (Friedrichsdorf)**, ves tamže v okres. hejtm. i okrese rymařov-

ském, se 100 d. a 807 obyv. (kat. a Němci), s farou a školou. Pošta v Oskavě. Má želez. hutě. Druhdy tam dobývali zlata. Záp. od vsi zříceniny hradu Rabenšteina. — **5) B.** viz Hajánky. Koll.

Bedřichovice: 1) B., ves v Čech., 29 d., 152 ob. č. (1881), hejt. a okr. Louny (1 3/4 h. jihových.), býv. dom. Pátek, fara Smolnice.

2) B., ves t., 27 d., 250 ob. č. (1881), hejt. Sedlčany, okr. Votice (2 h. sev.-vých.), obec a býv. dom. Jankov, fara Velíš; filiální chrám sv. Vavřince; zde stávala někdy tvrz. Mimo ves k východu dvůr popl. Větrov. **B.** byly někdy statek; z držitelů připomíná se k r. 1361 a 1388 Zdislav z Bedřichovic; během stol. vešli v držení **B.-ic** vladkové z Lomné, kteří dle nového sídla psali se Bedřichovští (v. t.) z Lomné; z nich připomínají se Pavel, Bohuslav a Petr, Adam, Petr, Bohuněk a Václav. R. 1600 uvázal se ve statek ten ryt. Mikuláš Chobotský z Ostředka, syn jeho Jan pro účastenství při povstání odsouzen r. 1623 všeho jmění, avšak z cis. milosti při dvou třetinách zůsta- ven. **B.** postoupeny v 10.568 kop. míš. Jan u ml. z Talmberka, po jehož smrti spolu s Jankovem připadly dědičně Rudolfovi Frant. z Talmberka, který cba statky r. 1702 prodal Janu Antonínovi Kořenskému svob. pánu z Terěšova, jemuž teprve **B.** do desk byly vloženy. Od té doby ostaly **B.** spojeny s Jankovem. — Vlasák, Okr. Votice (str. 92); Bílek, Děj. konfiskací (str. 207). Nk.

3) B. (Bellowitz), ves na Moravě v okres. hejtm. i okr. brněnském, od Brna na severovýchod, s 52 domy a 235 ob. (kat. a Čechy); přífařena i přiškol. do Šlapanic, pošta v Lišni. Připomíná se ves ta již r. 1306. R. 1645 spálili ji Švédové. Koll.

Bedřichovský z Lomné, jméno staročeské rodiny vladycké, orbu lilie v modrém poli (vyobr. č. 493.) a jednoho původu s vla-

Č. 493. Znak Bedřichovských z Lomné.

dykami z Čechtíc, Protivínskými z Pohnánf, z Košíně, Beřkovskými ze Šebítova, ze Chmelného, Sedleckými od Dubu. Jméno měli po

Lomné a Bedřichovicích. Bohuňek z L. (1509—1531) a na Bedřichovicích měl syny Pavla (1509—59), Bohuslava (1543—56) a Petra (1543), kteří si Bedřichovice r. 1543 se strýci svými Adamem, Petrem, Bohuňkem a Václavem (tento až do r. 1565 na Lhotce u Kutné Hory) v desky zložili. Pavlův syn Jan dostal se skrze ψ Kateřinu z Nasevrk (1559) v držení Bolechovic a Bedřichovice měl po otci. Synové jeho Václav nejmladší a Vilém rozdělili se asi r. 1574, Vilém pak zapsal Bolechovice, díl svůj (1586), sestřám Marjáně a Aléně. Marjána vdaná Vesecká přečkavši sestru zemřela r. 1622; statek její dostal se dceři Anně Kateřině Měděncové z Vesce. Václav mladší (snad též, co nejmladší před tím) koupil r. 1578 Zátvor a prodav jej (1584) seděl do r. 1593 na Hrnčích. Z ψ své Juliany z Tamfeldu měl dítky Bohuslava, Elišku a Lidmilu, o jejichž osudech nic nevíme. Rodina tehdy zchudla a ztratila se z paměti lidské. *Sčk.*

Bedrník: 1) B. v ohledu botan. viz *Pimpinella*.

2) B. v lékařství býval druhdy léčivem velmi užívaným, zejména Stahl doporučoval jej nejen jako lék odchrlování povzbuzující, ale i jako prostředek účinný v katarzích žaludku i vodnatelnosti. Kořeny b-u velikého (*Pimpinella magna* L.) i obecného (*P. saxifraga* L.) bývaly i officinálními, avšak nyní jsou v lékařství úplně zapomenuty. *Peč.*

Bedro viz Bedra.

z Bedřádorfá viz Lebeda Václav.

Bedr-ul-děmálí, vrchní velitel páteho Fátimovce Mustansir-billáha († 1094 stár přes 80 let). Rodem armenský otrok zjednal si nadáním a statečností vynikající postavení. Jeho zásluhou domohli se Fátimovci opětné nadvlády nad celým Egyptem, když byl on nejen vzpoury potlačil, nýbrž i vzornou dvacetiletou správou Egyptu k novému rozkvetu pomohl. Rovněž tak zkvetly jeho přičiněním vědy i umění. Syn jeho stal se nástupcem hodnosti otcovy. *Dk.*

Bedruška viz *Cetonia*.

Beduinové (z ar. plurálu *bedevijín, bedevín*, sg. *bedeví* - poušti náležející, v poušti se zdržující, adj. odvozeného od *bedv* - poušť), též Arabové v užším slova smyslu, jméno kočovnického obyvatelstva arabského naproti obyvatelstvu uselédmu v městech (*hadari* — měšťák) a rolnictvu (*felláh*). Původní vlast jejich dlužno hledati na poloostrově arabském, hlavně na planině Nedždské, která jest posud jejich přirozeným střediskem. Odtud rozšířili se již za starých dob do pouště syrské (později pronikli i do Syrie, Mesopotamie a Chaldeje) a egyptské (velké stěhování v I—III. st. po Kr.). Velkými výboji muslimskými v VII. st. po Kr. zaujali konečně i celou sev. Afriku až k moři Atlantickému, tak že roztroušeni jsou dnes po rozsáhlém území od západní hranice perské po Atlantický okeán a od hor Kurdistánských až do Súdánu. Počet jejich nelze ovšem ani přibližně udati; v Arabii samé počítá se asi $\frac{1}{6}$ veškerého obyvatel. za beduinskou. V pouštích

nalézáme b-ny čisté, kdežto v zemích kultivovaných žijí smíšeni s různými jinými národy plemene semitského a hámitského, již, pokud jsou kočovnicki, rovněž v pojem b-nů v širším slova smyslu se zahrnují. **B.** arabští dělají se na kmeny, a sice nyní právě tak jako za starých dob, třeba jen zřídka nalézáme nějakou spojitost mezi kmeny starými a kmeny moderními. Příčinou hlavní bylo tu zmíněné již stěhování, jež posunulo kmenové poměry beduinské tou měrou, že nalézají se na pf. někdejší **b.** Jmenu z části v Mesopotamii, z části v sev. Africe, odkud druhdy i do Andalusie se dostali. Se strany druhé byly to časté války kmenové, v nichž mnohé kmény vyhynuly neb silně byly ztenceny, zatím co jiné kmény vítězné místo jejich zaujaly nebo se sesílily. Změnily-li se tímto způsobem poměry geografické, nezměnil se však **b-in** sám, a nynější syn pouště neliší se téměř v ničím od obrazu **b-na** poesie staroarabské a zpráv bibliických, kde na pf. Job jest podobným repraesentantem bohatého **b-na**. I Hebraeovými staří, pokud byli nomády, stojí na téměř stejné úrovni jako **b.** arabští. O vlastních **b-nech** arabských máme zprávy nejskrovnější; více víme o **b-nech** syrských a egyptských. Nedostatek zpráv prvéjších však vyvážen zprávami, jež čerpají můžeme z literatury arabské, zvláště z poesie, jejíž původci byli tito právě **b.** Pokud stránky tělesné se dotýče, dlužno zváti **b-na** jako repraesentanta čistého plemene arabského velmi krásným. Postavy jest štíhlé, velikosti prostřední, těla hubeného, avšak svalnatého, vezdy souměrného. Zvláště patří to i o ženách. Barva pleti, původně čistě bílá, přibírá vlivem poměrů klimatických různé odstíny stávající se až měděnou. Lebka tvoří pravidelný ovál, tvář jest podlouhlá, čelo široké a poněkud klenuté, oči černé, malé, hluboko ležící a pronikavé. Vroubeny jsou dlouhými černými brvami; i obočí jest černé a husté. Nos úzký a od kořene rovný nabývá zakřivenou špičkou svojí tvaru zobáku orlího. Tváře nevystupují. Ústa jsou malá, krásně tvořená, rty tenké, zuby bílé a pěkně rostlé, uši nevelké, krásného tvaru, trochu ku předu nakloněné. Vlasy a vousy jsou hladké, barvy černé, ač někdy i hnědé. Držení těla jest důstojné, chůze lehká, pohyby ušlechtilé, výraz tváře hrdý. **B.** jsou silní, křepcí, otužili a vytrvalí. Pokud povahy se dotýče, popsali **b-na** vzorně Burckhardt. Die jeho popisu charakterisuje pravého **b-na** táž pohostinnost, poctivost, zdravý rozum a přirozený vtip, střídmost hraničící s úplným sebezapřením, vzdorná mužnost a k ní pojící se velkomyslnost k nepříteli, láska k svobodě a nenasytná pomstychtivost, jak s nimi i v poesii staroarabské jako s předními vlastnostmi pravého Araba se setkáváme. Ty jsou jediným zákonem pro Araba, i nedovedla jich změnit ani nauka islámu, o níž má ostatně **b-n** nynější, třeba jest muslimem, jen nepatrně ponětí. Více než ta zůstaly zakořeněny staré stopy kultu přírodního a hvězd, na něž pověřivý **b-n** na svých poutích stále jest odkázán. **B-n** nedělá si z toho také svědomí olupovati nebo

k poplatku donucovati karavany putující ke svatým místům meckým. Jediné zákon pomsty krevní jest mu svatým i ovládá veškeré poměry sociální stává se jako za dob starých příčinou neustávajících potyček kmenových, pokud snad výkupem pomstě dosti se neučiní. Měšťákem opovrhoval b-n vždycky pro jeho vlastnosti, i jest to hlavně jen styk s ním, který přídává povaze b-na na venek řadu nepěkných rysů, s nimiž tak často na úkor vlastního charakteru beduinského v popisech cestovatelů se setkáváme. K němu jest b-n nedůvěřivý, nespolehlivý a prohnáný, jak povaha měšťákova toho zasluhuje. Život b-na jest neobyčejně prostý. Jako za starodávna žijí posud v Arabii, Syrii i Egyptě ve větších nebo menších kmenech, a sice ve stanových vsích pod patriarchální vládou svých volených starších (*šeičů*); 30 až 40 vsí má svého kádiho. Vliv šeiha spočívá v jeho osobní ceně, jinak nemá zvláštní moci vladařské. V dobách sporu volí se zvláštní vůdce (*akid*). Život b-nů poskytuje málo klidu. Od rána do večera na koni hledá b-n potravu pro svá stáda spokojuje se sám několika datlemi a troškem durry. K večeru vítá jej stan, v němž připravuje mu žena mléko s datlemi a medem neb máslo a sýr. Maso skopové s rýží nebo maso velbloudí jest mu vzácnou pochoutkou, hovězího masa nejí. Měštům vyhýbá se, vyjma, chce-li něco prodati nebo koupiti. Postavení ženy jest celkem slušné. Obstarávajíc potřeby domácnosti dojí velbloudy a ovce, mele obilí mezi dvěma kameny, připravuje chléb; tká látky pro spotřebu rodinnou i na stany. Ovšem i sbírá a sama snáší dříví a jiné věci. Někdy neujde ani bití mužova. Jinak těší se však nejen volnosti, nýbrž druhy i důležitěmu vlivu na venek ani boj nevyjímaje, jehož někdy i činně se účastní. Jako b-n jest i ona hrda na svou svobodu a povrhne měšťákem. Raději zemřít než vdát se za měšťáka. Děvčata vdávají se za vlastního souhlasu. Na pochodech provázejí své muže sedíce ve zvláštních nosítkách (*haudaď*), umístěných na hřbetě velblouda. V zastávkách připravují ječný chléb na horkém popelu a jiné pokrmy. Celkem panuje u b-nů monogamie a sice ve vlastním kmeni; rozvod jest však velmi snadný a častý, tak že existují tradice o b-nech, kteří přes monogamii několik set žen za svého života měli. Jediným majetkem b-nů jsou jejich stáda koní, oslů, mezků, velbloudů, ovcí a koz. Na ušlechtilost plemene jejich klade b-n velkou váhu a zvláště klisna, již často více rodin má společně, zvláště možno-li doložiti její genealogii z 5 klisen Muhammedových neb i Salomounových, není za žádnou cenu na prodej. Nemůže-li b-n z důvodu nějakého prodej odmltnouti, odhodlá se raději ji zabiti. Porodí-li klisna nebo narodí-li se b-novi syn, jest to pro něho největším štěstím, jež neopomine hodem a zpěvem za zvuků loutny náležitě oslaviti. Slavnostem podobným řadí se po bok jen obřizka a sňatek. Vedle péče o stádo vyplněn jest život b-na lovem a stálými potyčkami buď za krevní pomstou (*sár*), buď za hledáním

pastvin a vody, o něž mu při zvláštní povaze půdy na každém kroku jest zápasiti. Většina silnic a cest karavanních nalézá se v jejich rukách i možno bráti se jimi jen s jejich dovolením a v jejich průvodu. V prázdných chvílích libuje si v poesii a v pohádkách, jichž vyprávění za soumraku pod stany tvoří přední zábavu b-novu vedle zpěvu a tance. Jako syn pouště vyhýbající se stykům s městy osvědčil se b-n nejlepším strážcem čistoty jazykové, jak povždy bylo uznáváno. Jinak ovšem o vzdělání nestojí, spokojuje se svou čilou obrazovností, bystrými smysly a přirozenou živostí duševní; jen málo kdo umí čísti a psát, zná trochu korán a tradice. Je výtečný jezdec a jako bojovník stále ozbrojen dlouhým (3—4 m) kopím, křívou šavlí a dlouhou puškou. Hlavní část jeho oděvu jest dlouhý, bílý, vlněný plášť (*abá*). Ostatní jeho pohyblivý majetek jest železná deska na pečení chleba, hrnec na kávu a na maso, hmoždíř, měch na vodu a j. maličkosti. Z vynikajících kmenův arabských uvádíme: Anáze v syrské poušti (nejčtetnější), bení Harb v Hidžázu (nejstrašnější), bení Kuraiš (nejušlechtlejší) u Mekky. Z ostatních kmenův jmenujeme: od středu k pobřeží a podél něho Šerárat, bení Átije Fedžír, Huvaitát, bení Okba, Husaini Subch, Džehéne, Auf, Lám, Zebid Otaiba. Huteimí bení Huzail, bení Sakíf, Sahrán, Šomrán, bení Kahtán, bení Hamdán (v Jemenu), bení Isá (v Hadramautu), Dženábí, Džuasimí, bení Jás, bení Hadžar, Manásir, Ahul-Murra, Adžmán, Chálid, Muteir, Muntefik a j. v. Jako nomádi, kteří nikdy nedali se ujařmiti cizí mocí, nemají historie, nýbrž jen pečlivě vedení genealogie. Sr. Wüstenfeld: Genealogische Tabellen der arab. Stämme (Gotinky, 1852), dále téhož Wohnsitze u. Wanderungen d. arab. Stämme (t., 1869). Viz přílohu: Typy národů afrických č. 23., d. II. str. 376. Dk.

Będzin [bendzin], též Będzyn, okr. město v gub. piotrkowské v ruském Polsku nad Černou Přemšl, s 8584 ob. (1885), má katol. kostel, prot. modlitebnu, okresní úřad, smírčí soud, obec, školu, poštu, telegraf, nemocnici a chudobinec. Z továr. závodů nejdůležitější jest státní huť zinková, vyrábějící ročně 100.000 pudův, a bohaté uhelné doly. Nad fekou zřícenina hradu Będzina, jež založil kol polovice XIII. stol. Boleslav Stydlivý. Roku 1589 meškali zde polští kommissari, aby vyjednávali s plnomocníky rakouskými, s nimiž pak 9. bř. ve Storzyně uzavřena »pakta będzinská«, dle nichž rakouský dvůr uznal Sigmunda III. králem polským, a arcikníže Maxmilián, bratr Rudolfa II., zřeknuv se nároků na polskou korunu byl zproštěn zajetí. — Będzinský okres má 155.730 obyv. (1885).

Bedža, hrazené město v Túnisu, 86 km záp. od m. Túnisu a 10 km sev. od ř. Medžerdy a dráhy túnisko-zukarrské, má 4500 ob., velké trhy obilni, znamenité pastviny, proslulé hřebčince a některé starověké památky. **B.** jest stará *Vacca* č. *Vaga*, a hlavní její mešita Pána Ježíše (*Sidi Isá*) jest římská basilika, nejstarší snad pomník túniský.

Bedžápur viz Bidžápur.

Bedžové (Bedža), národ v sev.-východní Africe, zaujímající zvláštní postavení mezi ostatními národy africkými, přebývají hlavně mezi severní hranicí habešskou až ke 24.° s. š. a od Rudého moře až do Sennáru a Kordofánu, avšak čítají se k němu někdy i různí kmenové v záp. Súdáně. Jméno jejich znají již nápisy axúmské i zeměpisci arabští, avšak původ i ethnologické postavení **B-žů** jest dosud temné, poněvadž se značně pomísili se živly arabskými. Friedrich Müller a Peschel počítají je k Hámitům a prohlašují je za potomky starověkých Blemmyův, Lepsius pokládá je za potomstvo obyvatelův státu Meroe, kdežto Hartmann pojem **B.** rozšiřuje mnohem dále než ostatní badatelé a pokládá za **B-že** všechny kmény polo kočovné, polo rolnické, kteří od Rudého moře po Horním Egyptě, Núbii, Sennáru, Tace, Kordofáně, Dárúru, Vadáji, Bagirmi a Bornu jsou rozptýleni; počítáť k nim kmény Abábdě, Bišáři, Halenga, Hadendoa, Bení Ámer, Šukúrie, Abú Róf, Kabábiša, Bagára i jiné, a prohlašuje **B-že** za autochthony africké a nikoli za přistěhovalce, jak ostatní badatelé uznávají. Nejčistším kmenem **B-žů** jsou Bišárové. Ve fysických vlastnostech zachovali **B.** zvláštní typ, který spíše Berábrům a starým Egyptanům se blíží; postava jest celkem prostřední, štíhlá, vlasy skoro zcela hladké a plet žlutohnědá až tmavohnědá; kromě toho mluví také zvláštním jazykem, od arabštiny zcela rozdílným (*To'bedauie* = jazyk beduinský), jehož užívají i kmenové, kteří se sami za Arabý prohlašují. Výživu opatřují si hlavně chovem dobytka (velbloudů, koní, skotu, ovec, koz), kdežto orbu provozují v rozměrech jen nepatrných; mimo to milují honbu a loupežné nájezdy ponechávajice vzdělávání polí a hlídání stád otrokům, s nimiž dobře nakládají. V povaze spojili prohnatost s houževnatostí, jsou výteční obchodníci, milují zpěv a hudbu; poměr manželský jest dosti volný, politicky pak podrobeni jsou náčelníkovi, který mnohdy i nad několika kmény vládne. Nábožensky přiznávají se k islámu, který přijali již velmi záhy a přizpůsobivše se následkem toho ve mnohých věcech Arabům, sami rádi se nazývají Arabý, tak že často za ně bývají pokládáni. **B.** byli jádrem obyvatelstva již v mocné říši Axúmské (viz Axum) a na počátku středověku vyvinul se u nich v počtci Modrého Nilu křesťanský stát Aloa, který v XV. stol. podlehl návalu muslimských Fungův; od té doby rozptýlili se jednotliví kmenové **B-žův** a dostali se znenáhla v odvislost dílem Dárúru, dílem Egypta, který moc svou rozšířil až ke hranici habešské, ale v nejnovější době vznikla u nich zase rozsáhlá říše Máhdiova.

Beecke Ignác, šl. (* 1730 [?] — † 1803), proslulý pianista, zprvu důstojník viremberský, později hud. intendant knížete z Oettingen-Wallersteina. Obliby došly jeho písně, skladby instrumentální, opery, oratorium *Aufstehung Jesu* a j.

Beef [bif], anglicky, hovězí maso; odtud **beefeaters** [bifitrs], kdo jedí hovězí maso, přezdívka Angličanů; jinak (v Anglii) žertovně

pojmenování tělesné strážce, která jako část král. družiny účastní se okázalých státních slavností a v starobylém kroji koná službu v londýnském Toweru. Někteří odvozují slovo to od franc. *buffetiers* [byfetié], poněvadž **b.** měli za starodávna i královský buffet čili nálevení stůl na starosti.

Beefeaters viz Beef.

Beefsteak [bifstek], angl., jest řízek hovězího, zvl. volského svičkového masa ze zvířete dobře krmeného, mladého, nejdříve uleželý, pak očištěný ode všech šlach a dobře utlučený a posleze na prudkém ohni a čerstvém másle rychle udušený, ale tak, aby zůstal uvnitř krvavým. Pokrm takový štavnatý a výživný, snese snadno i slabý žaludek.

Beeftea [bifty], angl., polévka č. odvar z kousků hovězího masa netučného. Maso a na váhu stejně mnoho studené vody dá se do hrnce, načež voda se zvolna uvaří; po dvou minutách voda se procedí a dává velmi výživnou **b.**

Beef-wood [bif vud], užitečné, do obchodu přicházející dřevo ze stromu *Stenocarpus salignus* R. Br. (čel. *Proteaceae*), rostoucího v Novém Již. Walesu.

Beecher [bičr]: 1) **B.** Lyman, amer. bohoslovec (* 1775 v Newhavenu, Conn. — † 1863 v Brooklyně). Spravoval úřad kazatelský nejprve v Litchfieldu, pak v Bostonu a posleze v Cincinnati, kde v l. 1832—47 řídil i Lane Theological Seminary. **B.** byl dobrým řečníkem i obratným spisovatelem. Svými *Sermons on Moderation* zasáhl mocně do hnutí temperenčního; však nejdůležitějším dílem jeho jest *Political Atheism* (3 sv., v Bos., 1852—53). Viz *An Autobiography of Rev. Dr. L. B.* (New York, 1865).

2) **B.** Catharine Esther, dcera před., spis. amer. (* 1800 v East Hamptonu — † 1878 v Elmíře, New York). V l. 1822—32 řídila školu v Hartfordu, Conn., pak (1832—34) dívčí seminář v Cincinnati, načež vzdavši se vyučování, literárně propagovala své názhedy o vychování žen. Z četných jejích spisů, vesměs v New Yorku vydaných, jsou nejdůležitější *Common Sense applied to Religion* (1857); *Woman's Duty of Amer. Women* (1858); *Religious Training Children* (1864); *Domestic Service* (1870) a *Profession as Mother and Educator* (1872), jež získaly si mnohou zásluhu o nynější pokročilý stav dívčího školství v Americe.

3) **B.** Stowe [stó] Harriet Elizabeth, sestra před., spisovatelka americká (* 1812 v Litchfieldu), vyučovala několik roků na dívčím semináři své sestry v Hartfordu a odebravši se s otcem do Cincinnati, provdala se (1836) za C. E. Stowea, prof. bohosloví tamže. Do literatury uvedla se sbírkou črt a drobnějších povídek ze života novoanglického *Mayflower* (New York, 1849). Po té provázela svého manžela na cestě do jižních států, kde na vlastní oči poznala smutný život černých otrokův a vrátili se jí jala se — částečně i na základě výpovědi uprchlého otroka Josiah Hansona — vydávati v »National Era« vážný

román *Uncle Tom's Cabin*, který vyšel později v knize (2 sv., v Bostoně, 1852) došel — ač uměleckým spracováním honositi se nemůže — takové popularnosti, že během tří roků byl v milionu vyt. rozšířen, téměř do všech evropských (do češtiny F. M. Kláčelem v Brně 1854) a několika asijských jazyků přeložen a asi dvacetkrát z dramatisován. R. 1853 napsala v odpověď těm, kdo některým její udajům o otroctví přemrštěnost vytýkali, *A Key to Uncle Tom's Cabin* a podnikla cestu do Evropy, kde dostalo se jí okázalého uvítání. Příběhy a dojmy této cesty uložila do spisu *Sunny Memoires of Foreign Lands* (2 svazky, v Bost., 1854). I druhá její protiotrocká povídka *Dred, a Tale of the Great Dismal Swamps* (1856) dočkala se mnoha vydání, nedosahuje však účinu první. Ohromnou sensaci i nemalé pohoršení způsobila článkem v *Atlantic Monthly* uveřejněným *The True Story of Lady Byron's Life* a pozdějším spisem *Lady Byron Vindicated* (1869), v nichž způsobem až příliš strannickým béve v ochranu lady Byronovou naproti její výstřednímu manželu. Novější její spisy jsou *Little Foxes* (1865; částečně zčeštěny v *České Rodině* 1876); *Old town Folks* (1869); *Pink and White Tyranny* (1871); *My Wife and I* (1871); *Pogonuc People* (New York, 1878).

4) **B. Henry Ward**, bratr před., vynikající kazatel amer. (* 1813 v Litchfieldu — † 1887) Stud. bohosloví pod svým otcem v Cincinnati, stal se duchov. správcem (1837) v Indianě a po desíti letech byl povolán k největšímu sboru Spoj. Obcí severoamerických, k plymouthské církvi v Brooklynu, kde redigoval *New York Independent* (1861—63) a *The Christian Union* (1870—81). **B.** zaujímal čelné postavení mezi abolitionistickými agitátory, kteří se zasazovali o získání lidu severní Unie pro zrušení otroctví; jako řečník a kazatel vynikal dramatickým přednesem a britickým vtípem; vliv jeho neutrpěl ani »velkým skandálem«: jeho několikaměsíčním bezvýsledným přelícením pro cizoložství (1875). Jeho kázání *Plymouth Pulpit*, přednášky *Lectures to Young Men* (Boston, 1850), dále spisy *Life Thoughts* (1858) a *Life of Christ* (1871) došly velkého rozšíření v Americe i v Anglii.

Beechey [bíči]: 1) **B. Sir William**, malíř angl. (* 1753 v Burfordu — † 1839 v Hampsteadu). R. 1772 byl přijat na královskou akademii a r. 1775 poprvé vystavil některé malé portraity a genry. V Norwichi, kde několik let žil, maloval několik genrových obrazů manýrou Hogarthovou a od r. 1783 portraity v životní velikosti. Potom v Londýně jako malíř podobizen nabyt veliké slávy a byl jmenován r. 1793 členem akademie a dvorním malířem královny Charlotty, později rytířem. Zhotovil portraity královny a krále Jiří III. (na koni, patřící k jeho nejlepším malbám) a jiných členů král. rodiny a aristokracie anglické, které vynikají dokonalou podobností, působem a jemností koloritu. K portraitním skupinám historickým neměl však nadání do-

statečného. Byl velmi plodný, ve 64 letech vystavil v Akademii 362 podobizen. Od roku 1836 žil v zátíši v Hampsteadu.

2) **B. Frederick William**, syn předešl., angl. plavec (* 1796 v Londýně — † 1856 t.), vstoupil velmi záhy do námořnictva, podnikl r. 1818 s Franklinem pod kapitánem Buchanem cestu do Severního Ledového moře a na Špicberky, r. 1819 provázal Parryho na výpravě k nalezení průchodu kolem sev. pobřeží Ameriky a r. 1821—22 účastnil se pod Smythem zeměpisných a hydrografických výzkumů na sev. pobřeží afrického, zejména ve Velké Syrte. R. 1825 vyslán byl od admirality se zásobní lodí, aby z Tichého oceánu pronikl průlivem Beringovým do Severního Ledového moře a očekával tam výpravu Franklinovu, jež od východu postupovala podél sev. pobřeží amerického. **B.** přistal roku 1826 v zálivu Kotzebuevě a sledoval odtud pobřeží severoamerické až k mysu Barrowu na 154° záp. dél. proniknuv v končinách těchto dále než Cook. Nedočká se Franklina prozkoumal četná místa na březích Aljasky a vrátil se r. 1828 do Anglie. V letech 1837—47 zaměstnán byl hydrografickými pracemi v zálivu Bristolském, průlivu sv. Jiří a Irském moři, 1847 stal se ředitelem námořního oddělení v ministerství obchodu, roku 1854 jmenován contreadmirálem a r. 1855 zvolen za předsedu zeměpisné společnosti. Výzkumy své popsal **B.** hlavně v dílech *Proceedings of the expedition to explore the northern coast of Africa from Tripoli eastward* (Lond., 1828) a *Narrative of a voyage to the Pacific and Behrings's strait* (2 sv., t., 1831), v němž uloženy velmi důležité zprávy o sev.-záp. pobřeží severoamerickém, a k němuž **B.** připojil ještě zvláštní spis o zoologických a botanických poměrech krajín polárních. Podlé něho nazvány jsou *Beecheyův* v mys na sev. pobřeží Aljasky a *Beecheyův* ostrov při jihozáp. pobřeží ostrova North Devon v archipelu Polárním.

Beek David, také *Beec* nebo *Beck*, hollandský podobiznář (* zač. XVII. věku v Deltě — † 1656 v Haagu). Byl prý žákem van Dyckovým a později učitelem synů Karla I. Stal se pak dvorním malířem a komorníkem švédské královny Kristiny, která poslala jej ke dvorům evropským, aby pro ni zhotovil podobizny mocnářů. R. 1653 odebral se s královnou do Říma a do Paříže. Odtud odjel na dovolenou ke své rodině do Haagu a zemřel tam prý otráven. Obrazy jeho, upomínající velmi na van Dycka, jsou již velmi vzácný; velká podobizna král. Kristiny nalézá se v nár. museu stockholmském a jiné dvě podobizny ve sbírce hraběte Harracha ve Vídni.

Beel viz Běl.

Beelen z Bertholffa Eugen, c. k. generálmajor (* 1775 v Brusselu — † 1838), významal se zvláště na bojišti italském a zdokonalil zbraně rakouské armády zavedením bajonetu.

Beelzebub viz Belzebub.

Beensch viz Böh misch.

Beemster, rozsáhlá obec (*polder*) v nizozemské provincii Severním Hollandu, sev. od Amsterdamu, zaujímá rozlohu 7214 ha, jež získány r. 1608—12 vysušením jezera Bamestry. Krajinka tato rozdělena je pravidelně cestami, jež se křížují v pravém úhlu a lemovány jsou stromořadím, a má 4269 obyv. (1880), kteří dílem provozují orbu a zahraniční, hlavně však se zabývají chovem dobytka, zejména ovcí, a vyvážejí vlnu a sýr. Ve středu celého území leží místo téhož jména.

Beer: 1) B. Josef, znamenitý klarinetista (* 1744 v Grünwaldě v Litoměřicku — † 1811 v Postupimi). Jsa synem učitelovým dostal se v mladém věku až do Paříže, kde vřaděn byv do gardového sboru naučil se brzy hře na klarinet, nástroj pro ostrý jeho zvuk dosud zanebávaný, tak dokonale, jak dosud neslycháno, a jeho měkký, zpěvný tón vzbuzoval podivení, kdykoli v Paříži veřejně vystoupil. Roku 1777 stal se B. komorním hudebníkem vév. orléanského, kteroužto službu r. 1782 opustiv podnikl uměleckou cestu po Holandsku, Anglii, Německu a Rusku s výsledkem skvělým. V Petrohradě přijal velmi výhodné místo carského komorního hudebníka (1783—90) a roku 1792 usadiv se v Berlíně jmenován král. komorním hudebníkem. Čechy navštívil několikrát, zejména koncertoval v Praze r. 1792 při korunovaci cis. Františka II. B. povznese hru na klarinet na výši dosud netušenou vynikaje nejen dokonalou technikou, nýbrž i krásným, výrazným přednesem a zvláště pak jemným odstihováním tónů. Z jeho skladeb pro klarinet známy jsou jen tři koncerty, variace a šest duett.

2) B. Georg Josef, oční lékař (* 1763 ve Vídni — † 1821 t.), žák ophthalmologa Bartha, od r. 1812 professor očního lékařství na universitě vídeňské. Snažil se veškeré doktrinářství z ophthalmologie vypuditi a budoval na základě přísné indukce. Proslavil se zejména v praktickém směru, a spisy jeho mají důležitost trvalou. Tak zejména *Die Lehre von den Augenkrankheiten* (2 díly, Vídeň, 1792). Spisy jeho obsahu historického jsou méně cenné. *Peč.*

3) B. Jakob Meyer viz Meyerbeer.

4) B. viz Bér.

5) B. Wilhelm, astronom něm. (* 1797 v Berlíně — † 1850 t.), bratr skladatele Meyerbeera. Byl povoláním svým obchodníkem. Vedle toho zabýval se na své malé hvězdárně v berlínské zahradě zoologické hvězdářstvím. Pozoroval tam společně s Mädlerem a podporoval jej při vydávání map měsíčních. Napsal společně s Mädlerem: *Physische Beobachtungen des Mars* (Berlín, 1830); *Mappa selenographica* (v průměru 3 stop); 1834—36); *Der Mond nach seinen kosmischen und individuellen Verhältnissen* (1837) R. 1849 stal se členem 1. komory a vydal spis: *Die Dreikönigsverfassung in ihrer Gefahr für Preussen*. *Vrn.*

6) B. Michael, německý básník dramatický (* 1800 — † 1833), rovněž bratr hud. skladatele

Meyerbeera. Synem jsa bohatého žid. peněžníka v Berlíně a v pohostinném domě otcovském obcuje s učenci, umělci a herci záhy povzbuzen byl ku produkci dramatické, k níž měl rozhodné nadání. Již r. 1819 ve dvorním divadle berlínském provozována jest truchlohra jeho *Klytämnestra*. Po dokonání studií universitních procestoval Itálii a Francii, pak zdržoval se v Mnichově a v Paříži a horlivě pracoval o dalších básních dramatických. Složil 5 tragédií a 2 veselohry (jež pak v Lipsku r. 1835 vydal přítel jeho Ed. von Schenk). Nejlepší z nich jsou tragédie *Paria*, kterou sám Göthe pochválil, a *Struensee*, jež hudbou Meyerbeerovou došel ještě skvělejší výpravou a obecného uznání. *V.M.*

7) B. Joseph Georg, něm. pěstitel květin (* 1803 ve Vídni — † 1873 t.), byl původně krejčím, obliba v pěstění květin vedla ho však k důkladným studiím. V l. 1859—66 byl generál. sekretářem c. k. zahradnické společnosti ve Vídni. Napsal: *Die Familie der Bromeliaceen* (Vid., 1857); *Beiträge zur Morphologie u. Biologie der Orchideen* (t., 1863); *Grundzüge der Obstbaumkunde* (t., 1872).

8) B. Augustin, hornický odborník (* 1815 v Příbrami — † t. 1879). Studoval pod Jungmannem v Praze, hornická studia konal v Štávnici a vyslán pak státem na výzkumné cesty do Německa a Belgie, kde zvláště vrtním zemním se zabýval. R. 1841 stal se úředníkem horním v Příbrami, pak ve Vejvanově, r. 1842 bylo mu vládou svěřeno kutání na uhlí v kraji rakovnickém, v Brandejsku a Kladně a r. 1846 k obhacení vědomostí podnikl opět novou výzkumnou cestu do Vestfálska, Belgie a Francie. R. 1849 stal se B. prvním assistentem tehdejšího vyššího horního učiliště, nynější c. k. akademie v Příbrami, načež za 2 roky byl jmenován prvním učitelem příbramské horní školy, ústavu pro vzdělání důlných dozorců. V r. 1863 byl povolán za profesora opět na horní akademii příbramskou a poslední léta svého života byl stálým ředitelem téhož ústavu. B. byl vynikajícím spisovatelem-odborníkem. Kromě množství různých článků v odborných časopisech vydal něm. jazykem *Nauku o důlním měřictví* v r. 1856 a *Nauku o vrtní zemním* v r. 1859. Mimo to měl v rukopise připravenu k tisku *Všeobecnou nauku o hornictví*, kterou si vždy přál vydati i jazykem českým. B. byl mezi prvními, kteří si počali všimati českého názvosloví na poli technické věd. Ve směru tom byl činným podporovatelem slovníku Šumavského a od něho pochází největší část článků hornictví se týkajících v Riegrově »Slov. Naučném«. V rukopise choval množství historických poznámek, velmi cenný to materiál k dějinám hornictví vůbec a v Čechách zvláště. *Čka.*

9) B. August, matematik a fysik něm. (* 1825 v Treviru — † 1863 v Bonnu). Roku 1850 habilitoval se na universitě bonnské, kde byl získal doktorát filosofie, r. 1855 stal se mimořádným a r. 1857 řádným professorem matematiky. V »Pogg. Annalech« (počin. sv.

LXXII) uveřejnil cennou řadu prací z oboru optiky, jejichž souborem jest dílo *Einleitung in die höhere Optik* (Brunšvik, 1853; nové vydání r. 1882 uspořádal V. von Lang), které až do let osmdesátých bylo hledaným kompendiem theoretické optiky. Podobně byly statí v týchžze »Annalech« od sv. XCIV. přípravou pro pohrobní díla *Einleitung in die Elektrostatik, die Lehre vom Magnetismus und der Elektrodynamik* (vydal J. Plücker, t., 1865) a *Einleitung in die math. Theorie der Elasticität und Capillarität* (vyd. Giesen, Lipsko, 1869). V *Grundriss des photometrischen Calcüls* (Brunšvik, 1854) spracoval moderním tónem Lambertovu Photometrii. **B**-ovy články matematické čtou se v »Grunertovy Archivu«, poč. sv. XVI. K pracím Plückerovým o klasifikaci křivek stupně čtvrtého přiléhají **B**-ovy *Tabulae curvarum quarti ordinis symmetricarum* (Bonn, 1852). Bnš.

10) B. Adolf (* 1831 v Prostějově). Byv jmenován dvorním radou v c. k. ministerstvu vyučování působil při vypracování zákonů školských z r. 1869, při reorganisasi učebné osnovy pro reálky. R. 1870 vzdal se tohoto úřadu a jest poslancem říšským a horlivým stoupencem levice. Mimo menší pojednání historická vydal: *Geschichte des Welthandels* (Videň, 1860); *Die Fortschritte des Unterrichts-wesens in d. Kulturstaaten Europas* (t., 1867—68); *Die erste Theilung Polens* (t., 1873); *Josef II., Leopold II. und Kaunitz, ihr Briefwechsel* (t., 1873); *Leopold II., Franz II. u. Katharina v. Russland, ihre Korrespondenz; Die Finanzen Österreichs im 19. Jahrhundert* (Praha, 1877); *Zehn Jahre österreichischer Politik 1801—10* (Lipsko, 1877); *Der Staatshaushalt Österreich-Ungarns seit 1868* (Praha, 1881); *Die orientalische Politik Österreichs seit 1774* (t., 1883).

Beerberg, nejvyšší hora Durynského lesa u Zelly (svých.), 983 m vysoká.

Beerbhoorn (okres) viz Bírbbhúm.

Beerenwalde viz Bärwalde.

Beerfelden, město v Odenwaldě v hesské prov. starckenburské, kr. erbašském, na ř. Mümlingu; okr. soud, soukenictví, punčochářství, 2487 obyv. (1885). Na blízkou lovecký zámek Krähenburg.

Beernem, obec v belg. prov. západoflanderské, arr. a kant. brugeské; 4376 obyv., škola mladých restanců žen. pohlaví.

van **Beers**: **1) B. Jan** (* 1821 v Antverpách), básník nizozemský z družiny nadšených pěvců v Belgii, kteří od počátku tohoto století své vlamské krajany probouzeli k uvědomělému životu národnímu. V prvních básních **B.** příliš závisel na vzorech francouzských, avšak brzo Musu svou posvětil k službě národa svého, k jehož povznesení a lepšímu ocenění vřelými verši svými nemálo přispěl. **B.** jest od r. 1861 v Antverpách jako professor Athenaea. Básnické své práce vydal ve sbírkách: *Jongelingsdroomen; Levensbeelden; Gevoel en leven; Rijzende blaren* a j. a ve vydání souborném. Ysk.

2) van B. Jan, současný malíř holl., jehož neobyčejný talent, často však v bizarr-

nost upadající, osvědčil se v řadě obrazů: podobizna básníka *Jakuba van Maerlant; Soud čarodějnic*, ve směru staré školy holl.; *Faust a Mefisto*, podivné pochmurné nálady; *Večerní fantasmie a Černé v černém*, zvláštní fantastické výtvory; *Vděk lidu* (1877), veliký obraz z dějin Nizozemska s výstředním realismem provedený; *velké triptychon* (Paříž, 1879) s bizarní podobiznou *Jakuba van Maerlant; Letní večer* (t., 1880) a j.

Bees, panský rod mající statky ve Slezsku, na Moravě a v Čechách. R. 1721 **B. Otto Leopold**, svob. pán, povýšen byl do stavu hraběcího, včev ta však vymřela; včev bavorská zachovala se v Čechách, kde Bertě baronce z **B**-u a Chrostina náleží statek Velichov v okrese jaroměřském; ve Slezsku rakouském majitel statku Ráje (Roy) a na Moravě statku Lešné (Löschna) jest **B. Jindřich**, svobodný pán, narozený r. 1824, od r. 1861 člen zemského sněmu slezského a od r. 1867 člen sněmovny poslanců na říšské radě, kde vstoupil do řad spojené levice; majitel komthurního kříže řádu Františka Josefa a od roku 1878 řádu železné koruny 2. třídy.

Beeskow viz Beskov.

Beete viz Bede.

van **Beethoven** Ludwig, největší skladatel všech věků (* 16. pros. 1770 v Bonnu — † 26. bř. 1827 ve Vídni). Předběžného vzdělání svého nabyl nejprve u otce svého Jana, jenž byl tenoristou a akkessistou při kapele kurfiřta kolínského, později u oboisty T. Pfeiffera. Rádně vychovan byl teprve dvorním varhaníkem van der Edenem a B. Neefem, takže již r. 1783 u veřejnost vystoupil se 6 klavírními sonátami. R. 1785 byl ustanoven druhým dvorským varhaníkem kurfiřtské kapely, r. 1787 odebral se na čas do Vidně k Mozartovi, jehož zájem rychle k sobě upoutal. R. 1792 podnětem hraběte Valdštiny do Vidně zcela se přesídlil a nejprve u Haydna a po odchodu téhož do Anglie r. 1794 u J. Albrechtsbergera a Salieriho studia konal ve skladbě a hře klavírní. Jako skladatel a pianista představil se ve Vídni veřejně r. 1795 svým C-dur koncertem; téhož roku vydány jeho op. 1. (tria) a op. 2. (3 klav. sonáty). Přes nepřístupnou, nevlrou, bouřlivou svoji povahu, náchylnou vždy k republikanismu, získal si báječnou svoji hrou přizeh nejvyšších kruhů; mecenáši jeho byli kn. Lichnovský, Lobkovic, Razumovskij a j. Od té doby žil **B.** namnoze v Mödlingu u Vidně odmítnuv mnohá jemu činěná skvělá nabídnutí. Zde vznikla jeho obrovská díla, jež všechen svět plnila úžasem, jež však **B**-ovi slyšeti nebylo přáno, ana stále rostoucí choroba ušní posléze (1812) o sluch úplně jej připravila. Odloučen od světa prožil **B.** v zátíší mödliuském ve stále zádumčivosti léta největší své slávy. Zemřel následkem prudkého nachlazení po delší nemoci. Činnost **B**-ova dělí se ve 3 periody: I. (asi do r. 1803) obsahuje drobnější skladby klavírní, tria, symfonie z C a D (patrný vliv Haydnův a Mozartův); II. (asi do r. 1816) symfonie 3—8, *Egmont, Ruinen von Athen, opera Fidelio,*

ouverture, kvarteta (doba samostatného tvoření); Ill. 9. symfonie, *Missa solemnis*, poslední sonáty a kvarteta atd. (doba nejvyššího rozvoje a nových ideí B-ových). Větších děl B-ových jest 138; z nejlavnějších buďtež uvedeny: 9 symfonií, válečná symfonie, hudba k »Egmontu«, »Fidelio«, ouverture, »Coriolan«, »Leonore« (3), 16 kvartet, 4 kvinteta, sexteto, septeto, 8 klavírních trií, 38 klavírních sonát, 10 houslových, 5 cellových, koncerty, 2 velké mše, oratorium *Kristus na hoře olivěské*, kantáty, písně, variace atd. B. jest skladatel převahou instrumentální, na kterémž poli dospěl k výši podnes nedostupné. Scherzo, na základech starého menuetu zbudované, jest jeho výtvořem. Svrchovaně obdivuhodna jest jeho thematická práce a hloubka a váha jeho themat. Symfonická díla jeho jsou rozměrov ohromných, na širokém základě logicky zbudovaná, vlastnosti to, jimiž hlavně liší se B. od Haydna a Mozarta. Méně štasten byl na poli vokálním, ač i tu, jmenovitě v »Missa solemnis« zůstavil dílo gigantické, největší novější doby. O B-ovi napsána celá literatura. Životopisy psali Schlosser, Wegeler, Schindler, Oulibischeff, Marx, Thayer a j. Sbírký dopisů B-ových vydali Köchel, Pachler, Schöne, Nohl. Kritické a aesthetické studie o B-ovi Elterlein (o sonátách a symfoniích), Dürenberg (o symfoniích), Marx (o přednesu děl klav.) atd. Str.

Beets Nikolaas, pseudon. Hildebrand, nizozemský básník a spisovatel (* 1814 v Haarlemě). S počátku následoval Byrona, jak svědčí jeho první básně a vypravování: *Jose; Kuser; Guy de Vlaming* a j., i překlady mnoha básní Byronových. Znamenitého úspěchu došel řadou půvabně líčených obrázků ze života holandského, které vydal pod názvem *Camera obscura* (1837; 15. vyd., 1887). Později B. zabýval se básnictvím směrem náboženským a nejvíce příležitostně i vydal sbírky: *Korenbloemen* (1853); *Nieuwe gedichten* (1857); *Madelieven* (1869) a j.; za to psal tím plnější díla literárně historická a kritická, pak kázání. B. žije od r. 1854 jako kazatel a professor v Utrechtu. Básnická díla svá vydal ve 3 svazcích (1873—75, nově 1878). Čes. přel. »Kegge a jeho rodina« (V. Petřú v Ústř. knih. 1883). Vsk.

von **Beetz** Wilhelm, fysik něm. (* 1822 — † 1886 v Mnichově). V Berlíně habilitoval se za docenta fysiky. Později stal se professorem na král. dělostř. a kadetní škole; po té byl professorem na universitách v Bernu, Erlankách a posléze roku 1868 na nové škole polytechnické v Mnichově. R. 1876 povýšen do stavu šlechtického. — Zabýval se nejvíce studiem galvanismu, o jehož vyšetření velkých zásluh si získal, zvl. pak o galvanickou polarisaci, o vodivosti kapalín atd. Napsal *Leitfaden der Physik* (7. vyd., Lipsko, 1883); *Grundzüge der Elektrizitätslehre* (Stuttg. 1878), pak mnoho článků do Poggendorfových »Annalů« a jiných odborných časopisů. R. 1882 B. řídil mnichovskou elektr. výstavu.

Befana (z pův. Epifanias), italské přjímí Herodiady, již užívá se dosud v Itálii jako strašáka neposlušných dětí. Dle pověsti přý

Herodias byvši zavolána k oknu podívat se na průvod tří králů žekla, že musí městi a že se podívá, až průvod půjde nazpět. Na památku toho vozi obraz B-in ve Florencii večer před Třemi Králi na voze, za ním jde lid s hoficemi košťaty, nebo staví obraz její v podobě strašáka na okno. V Římě berou se v týž den děti s obličejí začerněnými, za zvuku bubínků, píšal a trubek římskými ulicemi nesouce na ramenech punčochu naplněnou pamlky, v jedné ruce držíce svítilnu, ve druhé dlouhou trubku (canna). Kdo chce B-nu si nakloniti, musí o slavnosti její jísti boby, nebo modliti se zvláštní modlitbu (Ave Maria della Befana). Hodným dětem přináší B. v ten den hračky a pamlky, nezvedeným pytlíky s popelem nebo vyhrůžné listy. V Benátkách sluje B. Dona Bruta, v Brescii Beròla, ve Furlansku Redodese neb Areddese.

Befara Louis François (* 1751 v Nonaucourtě — † 1838 v Paříži) od r. 1792—1816 zastával v Paříži úřad policejního kommissare. Mimo některé úvahy o Molièrovi a Regnardovi, z nichž část byla uveřejněna, napsal několik velikých děl o skladatelích operních, zpěvácích a tanečnicích, jakož i přehledy oper provozovaných ve Francii a v cizině. Tato díla, jež vyznačují se přesností a úplností (pracovalť o nich téměř 50 let), zůstala rukopisem a chovají se v městské bibliotéce pařížské. Dř.

Befroi [befroà], franc., složitější podstavec neboli stojan dřevěný nebo železný vůbec, na př. při beranidle, při rýpadle, zvláště však 1. zvonice se zvonem na poplach, 2. zvon na poplach, 3. stolice ve zvonících a mlýnech, 4. výraz heraldický pro 3 řady kloboučků železných ve štítě; 5. ve válečnictví středověkém pohyblivá věž obléhací. Plk.

Befroy de Beigny [befroà de reñi] Louis Abel, spis. franc. (* 1757 v Laoně — † 1811 v Paříži). Chtěl se věnovati stavu učitelskému, ale záhy poznal, že veselá jeho povaha k tomu se nehodí, a proto r. 1780 se oženil oddávaje se zcela činnosti literární. První jeho plody byly básně komické, jako *Turlututu ou la Science du bonheur* (Pař., 1783, báseň heroickokomická v 8 zpěvích); *Hurluberlu ou le Célibataire* (t., 1783, báseň komickomorální). Většího rozšíření dostalo se zvláště nímu listu B-em vydávanému od r. 1785 pod pseudonymem Cousin Jacques *Les lunes* (24 sv.), později *Courrier des Planètes ou Correspondance du Cousin Jacques avec le firmament* (1788—92). Vedle toho psal B. pro divadlo. Zejména roku 1790 jeho *Nicomède dans la Lune ou la Révolution pacifique*, žertovná hra výpravná ve 3 jed., byla událostí literární. Jest to satira na denní tehdejší události a muže stojící v popředí revoluce. B. pracoval dále tímto směrem, ale žádný jiný kus nedosáhl úspěchu jeho Nicomeda. Nejlepší práce B-ovy jsou libretta komických oper, nyní ovšem již zapomenutých.

Béfort [befór] viz Belfort.

Beg, bej, turecky pán, v nejširším slova smysle: vladař, ale i představený (na př. kjóž

beji = představený vesnice), člověk vznešeného rodu (o synech pašův a vyšších hodnostářů) nebo vysoké hodnosti, v poslednějším smysle o vyšších hodnostech civilních i vojenských, nemajících titulu paša. I u Evropanů setkáváme se s ním a to jako s vyznamenáním uděleným pro zvláštní zásluhy o Turecko neb Egypt (na př. Brugsch-bej) nebo i jako s pouhým titulem u zástupců evropských států (na př. ilči beji = pan vyslanec, terdžiimán beji = pan tlumočník, zvláště v oslovení), konečně ve mluvě obcovací jako zdvořilůstka u jmen Evropanů vůbec, právě tak jako v Indii všem muslimům se příkládá. Jako jméno úřední příslušelo správcům okresů; hodnost, jakož i správní jejich obvod slul pak beglik, t. j. begstvo, begství. Výrazu poslednějšho užíváno v nejšířším smysle o státním statku vůbec. Vrchní správce provincie neb i kraje, který měl pod sebou více b-ů, slul begler-begi, bejler-beji. Obě, b. i beglerbegi, bylo druhdy i speciálním titulem některých knížat, na př. b. knížat multanských, valašských a ostrova Samu, jako posud vladaře túniského, begler-beji mistodržitele rumelského, anatolského a syrského. Beglerbeg zové se ve smysle tom i palác sultánův na Bosporu pro svou krásu, již ostatním takřka vévodí, právě tak jako opět předměstí Pera v Cařihradě, většinou Evropany a zástupci evropských mocí obydlené, beg oğlu (= begův syn) slove. Femininem slova b. jest begum, bejim (= paní), jež náleží hlavně matce sultánově, ale i vdovám po vyšších hodnostářích říšských, jakož i dámám palácovým. V Indii jest čestným názvem princezen, jakož i všech žen muslimských, i vyskytuje se často jako součástka jmen místních: Begumábád a p. Dk.

Béga, řeka v Uhrách, vznikající na hranicích bývalého Semmihradka v župě krašovské; protéká směrem od východu na západ župy krašovskou, temešskou a torontálskou a vlevá se naproti městu Titelu do Tisy. Tok její jest téměř souběžný s tokem řeky Temeše. — Průplav řeky B-gy byl zřízen za panování císařovny Marie Teresie ke svádění odstva z močalovitého poříčí této řeky a k jejímu upravení a splavnění. Průplav počíná u Facsetu, prochází Temešvárem, přijímá část vody též z Temeše a ústí do B-gy nad Velkým Becskerekem. Průplav tento jest pro celý Banát důležitým prostředkem dopravním. Bbk.

Bega Cornelis Pietersz, malíř holland. (* 1620 v Haarlemu — † 1664 t.). Otec jeho Pieter Jansz Begijn byl řezbářem v Haarlemě; na umělecký jeho vývoj působil hlavně Adriaan van Oostade, jehož následuje ve volbě předmětův obrazů svých; jsouť vesměs čerpány ze života obecného lidu, venkovanů, dělníkův a námořníkův. Prosté výjevy, odehrávající se v selské světnici nebo v hospodské síni, jsou jadrně líčeny a kofeněny boдрým humorem. Jmenosti a ladnosti štetce Ostadova B. nedostihuje; kolorit jeho jest tvrdší a chladnější, jmenovitě zvláštní tón, misty zahnědlý, misty šedě olověný, dodává mu jisté tuposti. Z řady obrazů, jež roztroušeny jsou po různých galle-

riích, vyniká *Selský koncert* v říšském museu v Amsterdamě nad jiné i v koloritu. Obrazárna společnosti přátel umění v Praze chová ve sbírce Hoserově dva obrazy, jež patří k lepším pracím B-govým. B. vládl též hbitě rydlem a provedl řadu rytin téhož obsahu, jako jsou jeho malby. Chl.

Bégar [begár], hlav. místo kantonu ve franc. dep. Côtes-du-Nord. arr. guingampském, 41 km, zsz. od St-Brieuc, se 4713 ob. (1886). Obec tato vznikla kolem cisterciáckého opatství Notre-Dame-de-Bégar, zal. r. 1130, v jehož místnostech jest nyní asyl choromyslných (přes 600 ošetřovancův) a dívčí ústav vychovávací. Chrám z velké části ještě původní; na blízkou pomníky megalithické a římská silnice 4 km dlouhá.

Begar Antonio, také il Modana zvaný, italský sochař a stukatér (* ok. 1479 v Modeně — † 1565 t.). Byl žákem Guida Mazzoniho a pracoval zejména chrámové sochy z hlíny i v nadživotní velikosti, jimž pak zvláštním nátěrem dodával vzezření mramoru. Mazzoniův realismus ještě předčil názorovýmáním affektův a dovedným sporádáním vlnících šatův a zdokonalil kloně se ku většímu půvabu a kráse než Mazzoni. Nicméně veškera lehkost a nepopíratelný talent B-ův značí dekadenci, jakož věhlas jeho nemnoho přes užší vlast B-ovu se rozšířil, a díla jeho také zůstala většinou v Modeně, některá v Parmě. Znamenitější z nich jsou: *Sněti s kříže* v kostele San Francesco, *Pieta* (v museu v Modeně); *Pohrobení Krista* v kostele San Agostino v Modeně. — Srv. Giov. Franciosi, *Dell' animo e dell' arte di Antonio B.* (Modena, 1879); Mayer, *Künstler-Lex.* (III., 295).

Begas, jméno umělecké rodiny německé: 1) B. Karel, malíř (* 1794 v Heinsberku u Cách, † 1854 v Berlíně). Již na gymnasiu pěstoval malířství, ale dráhu uměleckou nastoupil teprve roku 1813, a to v Paříži v atelieru Grosově. V l. 1822—24 vzdělával se v Římě a usadil se pak v Berlíně. Jmenován dvorním malířem a professorem, náležel k nejoblíbenějším umělcům německým a měl jako učitel značný vliv na vývoj umění berlinského. B. měl nevšední vlohly technické, jež dobrou školou v Paříži vytříbil na stupeň doby v Německu převzácný. Při tom však scházal mu pevný charakter umělecký, tak že po celý svůj život kolísal se mezi různými, sobě odporujícími vlivy zevními. Jeho první práce — z nich zvláště oltářní obrazy králem Bedřichem Vilémem objednané — jsou opleskem pathetického přednesu jeho mistra Grosa. Navrátiv se do Německa stržen byl národ. hnutím i pokusil se napodobiti tvrdé manýry některých mistrů staroněmeckých; v Římě zase přilnul ke směru nazarenskému. Po některých obrazech oltářních a drobnějších pracích v duchu tomto provedených následovala r. 1834 *Lorelei*, při níž uhodil zcela rozhodně na strunu romantiky z Düsseldorfu po Německu se šířící. Povzbuzen nevšední popularitou, kteréž obrazem tím si získal, zůstal po několik let věren směru tenkrát modnímu maluje oblíbené postavy

z básníků čerpané a vedle tradičních podnětů náboženských též některé motivy historické. Když na počátku let čtyřicátých ozdravěl vkus obecnostva od romantiky odvraceti se počal, vyhledal také **B.** svoji opuštěnou pařížskou barvoskvělou paletu. Jal se malovati lehké motivy genrové, oltářní obrazy a četné portraity, v nichž vzácné jeho umění malířské plně vyniklo. — Jeho synové: **2) B. Oskar**, malíř (* 1828 v Berlíně — † 1883 t.). Nadání malířské probudilo se v něm tak záhy a vyvíjelo se tak rychle, že sotva dvanáctiletý byl již spolupracovníkem otcovým. R. 1852 dosáhnou na akademii velké ceny a tím stipendia cestovního, vypravil se do Itálie. Po návratu nastoupil dědictví otcovo, pokud se týkalo četných zakázek z kruhů rodové a peněžní aristokracie. Dobýv si popularity, zejména svými portraity duševně vynikajícími osob, byl **B.** často volán k řešení úkolů dekorativních. Tak pocházejí z jeho ruky nástěnné malby v některých soukromých palácích berlínských, v zámecké kapli v Charlottenburku, v berlínské radnici a j. Portraitům **B.** ovým schází ponejvíce říznost charakteristiky, jeho tvary nepovznášejí se nad povrchní půvab, růžový, slabovitý kolorit a hladká technika souhlasí s pseudoidealismem jeho koncepce. — **3) B. Reinhold**, sochař (* 1831 v Berlíně). Již ve svém patnáctém roce pracoval v dílně Wichmannově, po té z roky v atelierech Rauchových. Cesta do Itálie, kterou r. 1856 podnikl, měla značný vliv na vývoj jeho umělecké individuality. Skupina z Říma do Berlína roku 1858 zasláná, jakož i práce, jež po svém návratu vystavil, vzbudily nejméně naděje v budoucnost mladého umělce. R. 1861 povolán na nově založenou uměleckou školu ve Výmaru, kde však pouze rok pobyl. Navrátil se s druhé cesty italské usadil se **B.** trvale v Berlíně, kdež jmenován též profesorem na akademii. **B.** ova umělecká povaha vyvinula se hlavně vlivem plastiky vrcholné renaissance italské, ač již první rozměrnější práce umělce sotva dvacetiletého, *Hagar a Ismael*, prozrazovala, že realistické pojmání a malebná život dikce založeny jsou v jeho individualitě. Svěží cit pro tvary těla, pozorovací nadání, samostatnost koncepce, malebné principy v kompozici, životná a jadrná mluva formová, znamenitou technikou plně vyjádřená, získaly **B.** ovi záhy četný zástup žáků a přívrženců. Vliv jeho na rozvoj berlínského sochařství, do těch dob manýrou Rauchovou cele ovládného, byl takto značný a blahodárný. Nejvýrazovějším jeví se **B.** v dílech monumentálních a dekorativních, jež ovšem nejsou vždy prosty jakési těžkosti a přehnané plnosti tvarů. Sem náleží pomníky Schillerův a Humboldtův v Berlíně, skupiny a sochy na průčelí bursy, říšské banky, ve dvoraně arsenálu berlínského, pak postavy krotitelův u vchodu k jatkám města Pešti, nejnověji pak modell k náhrobnímu pomníku císaře Bedřicha III. **B.** řeší se zálibou problém skupiny obíraje si k tomu rád podněty mythologické a allegorické. Z jeho výtvorů toho druhu buďtež tu uvedeny: *Pan*

těšící opuštěnou Psychu; Venuše a Amor; Rodina Faunů; Kentaur a mladá žena; Únos Sabinky; Merkur Psychu unášející; Elektrická jiskra. V portraitéch bustě nevyrovná se **B.** ovi co do životnosti a síly charakteristiky žádný ze sochařů německých. Zvláště prosluly z četných poprsných podobizen jeho busty členů německé rodiny císařské, portrait Menzlův a paní Hopfenové. **B.** byl poprvé vyznamenán na výstavě berlínském r. 1858, po té v Paříži, v Mnichově a ve Vídni. — **4) B. Adalbert**, malíř a rytec (* 1836 v Berlíně — † 1888 v Nervi). Také on nastoupil záhy dráhu uměleckou. Od ryjectví, jemuž pod prof. Lüderitzem se věnoval, přešel za pobytu v Paříži (1860) k malířství. První díla, jimiž vynikl, byly portraity a zdařilé kopie starých mistrů. Pobyt nějaký čas ve Výmaru v atelieru Boecklinově cestoval r. 1863 do Itálie, kam r. 1867 ještě jednou se odebral studovat staré mistry. Většina prací **B.** ových náleží okruhu mythologickému a allegorickému. Největších úspěchů dodělal se na počátku let sedmdesátých svým obrazem *Amor nalézá Psychu*. Ve způsobu výrazu uměleckého nevyšňuje se tu pravidlem nad frasi. Jeho barva a technika prozrazuje, že studoval a mnoho kopíroval benátské mistry, ač příbuznost ta spíše jen známek vedlejších se dotýká. Také italské motivy genrové, kteréž **B.** s oblibou pěstoval a hojná studia k nim konal, mají do sebe mnoho šablonovitosti. — **5) B. Karel**, malíř (* 1844 v Berlíně). Věnoval se u bratra svého Reinholda sochařství, strávil delší dobu v Itálii, kdež především studiem živého modelu se obíral, a vynikl zejména některými genrovitě myšlenými skupinami, svěže podanými. Také jeho portraité busty — mezi nimi řada kolosálních poprsí pro arsenál berlínský — jsou práce pozoruhodné, svědčící o solidním studiu, daru pozorovacím a nevšední hotovosti technické. **7a.**

Begnázár, Bej-Pazar, město v Malé Asii, vilájetu a sandžaku angorském, 72 km zszáp. od Angory nedaleko řeky Kermysu-Čáj, má 4750 obyv., kteří hotoví koberce, zabývají se rozsáhlou měrou chovem angorských koz a pěstují havinik i rýži.

Begemeder, krajina v habešské Amhafe, ohraničena jest na jihu Modrým Nilem, na vých. krajinami Vadelou a Lastou, na sev. Belesou, na vých. pak jezerem Tanským. Hornatá a divoká končina tato, jejíž pohoří Guna dosahuje 4280 m výše, obydlena je dílem od Gallů, dílem od Habešanů, kteří se zabývají chovem dobytka, zejména ovcí. V **B.** u leží Debra Tabor, kdež sídlil bývalý císař habešský Jan.

Beger Lorenz, něm. archaeolog a numismatik (* 1653 v Heidelbergu — † 1705 v Berlíně). **B.** byl již roku 1675 jmenován od kurfiršta Karla Ludvíka bibliotékářem a správcem sbírky gemm a mincí, r. 1686 vstoupil ve služby velikého kurfiršta jakožto bibliotékář a »antiquar«, roku 1693 svěřen mu byl vrchní dozor veškerých uměleckých sbírek braniborských. **B.** získal si veliké zásluhy publikací hojných mincí řeckých králů a měst,

římských a byzantských císařů a gemm cho-
vaných ve sbírkách, jež spravoval: *Thesaurus
ex thesauro Palatino selectus* atd. (Heidelberk,
1685) s krásnými mědirytinami, ale chatrným
textem; *Thesaurus Brandenburgicus selectus* atd.
(Berlín, 1696—98; dodatky, obsahující zároveň
rozmanité monumenty, jako sochy, poprsí,
lampy, nádoby atd. vyšly r. 1701), psaný roz-
vláčnou a nechutnou formou dialogickou, ale
přece nejlepší práce německá toho druhu před
Winckelmannem. *Vý.*

Begga († 698), matka Pipina Heristalského;
prohlášena za svatou; výroční den 17. pros.

Beggiatoa nazývá se skupina mnoho-
tvárných bakterií, jež nejen tvarem, nýbrž
i vývojem od ostatních bakterií značně se liší
a velmi se podobají jistým výše organisova-
ným řasám. Nacházíme je ve znečištěných
stojatých i tekutých vodách a v teplých sir-
ných pramenech, kdež tvoří povlaky bílé, šedé,
červené nebo fialové. Vyrostlé nitky ukazují
zřejmě rozdíl mezi zpodinou, jež obvykle na
nějaký předmět jest upevněna, a koncem, jenž
volně ve vodě se pohybuje. Buničky obsahují
síru ve formě zrníček silně světlo lámajících,
tmavě konturovaných. Nejdůležitější druhy
jsou: a) **B. alba**, nejvíce rozšířená, tvořící
v teplých sirných pramenech hmoty bílé, vlo-
čkovité nebo hlenovité, známé pode jménem
glairine nebo barégine. Vlákna skládají se
z tyčinek kratších nebo delších a forem kok-
kovitých. Volný konec ve vodě jest zakula-
cený; b) **B. roseopersicina**; zajímavou vlast-
ností tohoto druhu jest vývoj krásného bar-
viva tak zv. *bakteriopurpurinu*. Nalézá se ve
vodách rybníků a menších potoků, v močálech,
tvořící na vodě povlaky červené nebo fialové;
c) **B. mirabilis**, druh velmi obvyčejný v moři
na hnjících řasách. *Hva.*

Beggrov: 1) B. Ivan Petrovič, mědi-
ryjec a lithograf rus. (* 1793 v Rize — † 1877
v Petrohr.) Oddal se kreslení a vyučoval
zprva v Moskvě, pak v Petrohradě. Od roku
1814 počal se učit ryjectví u Salomona Car-
delli-ho. R. 1841 stal se »svobodným« členem
akademie umění. **B.** ryl 5 rytin o *vitězství
Rusů 1812*, kreslil na kámen veliký počet
podobizen, jako cara Alexandra I. a vel. kníž.
Konstantina Pavloviče (1825) a krajín (sbírka
pohledů na hl. město Petrohrad).

2) **B.** Karl Petrovič, aquarellista a
lithograf rus., bratr předch. (* 1797 v Rize —
† 1875 v Petrohradě), žák akademie umění
(1818—1821), jejímž členem stal se r. 1832.
B. maloval obrazy v zimním paláci, četné
aquarely e malby na kámen, pak kostýmy
historické pro carskou akademii věd. Z aqua-
rellů **B.** ových vynikají pohledy z okolí města
Petrohradu a z Čuchonska (1857). *iv.*

Beggrov Alexander Karlovič, ruský
malíř (* 1841 v Petrohradě), syn akademika
Karla Petroviče **B.**-a. Studoval malířství na
Petrohradské umělecké akademii, kde obdržel
roku 1873 malou medaili »pro povzbuzení«. Z
Petrohradu se odebral do Paříže, kdež u ru-
ského marinisty prof. A. P. Bogoljubova stu-
doval obor námořního malířství, jemuž se pak

věnoval cele. Jsa přívržencem realistického
směru v umění přistoupil hned od počátku
své umělecké činnosti ke kruhu »předvíz-
níků«, ruských to umělců, pořádajících mimo
akademii své vlastní výstavy umělecké, s nimiž
během roku navštěvují nejčelnější města ruská.
Za předmět svých maleb volí **B.** hlavně vý-
jevy v přístavních městech; zprvu na sever-
ním pobřeží Francie (*Přístav v Havru*, 1879,
majetek rus. cara), později na pobřeží Finského
zálivu a v ústí Něvy: *Přehlídka loďstva na
rejdě transundské* (1878); *Loděnice Berdova*
(1879); *Fregata Světlana* (1881); zřídka v mo-
řích jižních: *Spouštění bron^nosců Kateřiny II.*
a *Česmy* v Nikolajevě a v Sebastopoli r. 1887
a mn. j. Specialitou **B.**-a je námořnický genre;
krajinomalbou se neobírá. *Hby.*

Beghardové, beguini a bekyně. Ku
konci XII. věku zbožný kněz Lambert le
Begue v Lutichu založil náboženské spolky,
kteréž po něm přijaly jméno **b.** (spolky mužské)
a bekyně (spolky ženské). S počátku spolky
tyto prospěšně působily a v ničem od nauky
katolické neodstupovaly; avšak brzy uhostila
se ve spolcích těch jakási náboženská blouz-
nivost, kteráž i podnět dala k rozmanitým
a to dosti povážlivým bludům. Odvolávali se
totiž **b.** a bekyně na slova sv. Pavla: »Zákon
ducha života v Kristu Ježíši vysvobodil mne
od zákona hříchů a smrti« (Řím. 8, 2.), což
oni si takto vykládali: Necht smyslný člověk
jakýchkoli prostopášností se dopouští, duch
jeho se tím nikterak neposkrvni. Pročež se
také jiným jménem nazývali »bratřími a se-
straňmi volného ducha«. Mimo to nevěřili ve
Trojici božskou; učili, že Ježíš Kristus není
pravý Bůh; Maria že není pannou; ďáblové
budou pryč z pekla vysvobození a dojdou spa-
sení; Starý zákon byl pryč od ďábla samého
vnuknut Mojžíšovi, křtu pryč není třeba; rovněž
zavrhovali svátosti bířmování, pokání, posled-
ního pomazání a svěcení kněžstva. V tajných
schůzkách nočních páchali ohavně smilství.
Z toho patrně, že tato sekta daleko od nauky
křesťanské se odchylovala, a že tedy obecný
sněm církevní ve Vienně r. 1311 shromáždě-
ný správně jednal zavrhnuv učení **b.**-dův a
nařídív, aby všude potlačeni byli. V Rakousku
a Štýrsku nalézá se tenkrát značný počet
b.-dův a bekyní. Když pak z rozkazu sněmov-
ního se proti nim přísně zakročilo, utekli se
mnozí do Čech a na Moravu větší svobody
tu nalézti doufajíce. V diecési pražské byli
spojeni ve spořádané tovaryšstvo, měli pryč
svého arcibiskupa a 7 biskupů, z nichž každý
300 bratří nebo sester spravoval. V Praze
však byli již r. 1315 zříceni inkvisitoři pro
království České, a sice dominikáni u sv. Kle-
menta. Ti proti **b.**-dům zakročili, i bylo 14 **b.**-dů
z Rakouska přišedších roku 1318 v Praze na
hranici upáleno. Avšak biskup pražský Jan IV.
z Dražic pokárav inkvisitory, že proti vůli
jeho byli jednali, sesadil je s úřadu, načež dal
inkvisiční vězení otevřítí a uvězněné ještě **b.**-dy
na svobodu propustil, když byli pokání slíbili.
Pro tuto mírnost svou biskup Jan popudem
protivníka svého Jindřicha, kanovníka vyše-

hradského (jenž byl nemanželským synem hraběte ze Schönburku), obžalován jest u papeže Jana XXII. v Avignoně, kamž se vydal roku 1318; celých 11 let bylo mu dlíti v Avignoně, až posléze r. 1329 za nevinného byl uznán a k důstojenství svému navrácen. Za nepřítomnosti biskupovy sekta b-dů víc a více v Čechách se šířila. Jelikož noční své schůzky v jeskyních a doupatech či jamách konávali, nazváni jsou jamníci (něm. *Grubenheimer*). Papež Benedikt XII. ustanovil k vyhubení toho sektářství nové dva inkvisitory z řádu dominikánského a sice pro diécesi pražskou Havla z Jindřichova Hradce, jenž o potlačení b-dů pilně se staral, ano s pomocí hrab. Oldřicha z Jindřichova Hradce i tažení křížácké proti nim podnikl. Od té doby b. v Čechách zmizeli. Objevití se ovšem roku 1390 poznovu v zemi České, avšak král Václav IV. písně proti nim zakročil; někteří byli na hranici upáleni, ostatní násilím ze země vyhnáni. — Jelikož spolky b-dů a bekyň se tudy nespolehlivými býti ukazovaly, trpěla jich církev katolická jen s tou výminkou, jestliže se k některé fěholi přidružili. Pročež členové spolku obyčejně vstupovali do třetího řádu sv. Františka. Takové bekyně nalézáme v Praze od konce XIII. st. až do druhé polovice XV. věku v různých částech města, kdež po 2, 3 až i 6 pohromadě bydlely; byly to nábožné ženy, které se zabývaly šitím pro potřeby měšťanů, dívky vyučovaly, nemocné po domích ošetřovaly, o chudé se staraly a jiné skutky milosrdenství konaly, při tom pak jako terciárky náležely k fěholi sv. Františka. — Od slova b. odvozují se pikharti, jakž od XV—XVII. věku v Čechách nazývání Bratří čeští i přívrženci různých sekt.

Bégin [bežěn] Louis Jacques, náčelný lékař francouz. armády (* 1793 v Lutichu — † 1859 na zámku Gorréqueru). Byl professorem na vojenských lékařských učilištích ve Štrasburku a Paříži a čilým hlasatelem nauk Broussaisových. Vydal v tomto směru mimo jiné *Principes généraux de physiologie pathologique, coordonnés d'après la doctrine de M. Broussais* (Paříž, 1821); *Application de la doctrine physiologique à la chirurgie* (1823). Mimo to vydal mnohé cenné spisy chirurgického obsahu, zejména *Nouveaux éléments de chirurgie et de médecine opératoire* (1824) a vojenskolékařská pojednání.

Beglerbeg: 1) B., begler-begi, hodnostář turecký, viz Beg. — 2) B., Bejlerbej, ves na vých. břehu Bosporu, severových. od Skutari, s cis. palácem a parkem. Viz Beg.

Bégles [bégl], obec ve franc. depart. Gironde, arr. a kantonu bordeauxském, takřka předměstí Bordeaux na jeho jvých. straně, stan. jižní dráhy; 8919 ob. (1886), značný průmysl, zvláště tov. výroba spodia, líhu, klíhu, rour cementových, mýdla a j., lov tresek.

Beglik viz Beg.

Béglopovětina, název ruských staroobřadců (rozkolníků), jehož se počalo užívatí hlavně od r. 1846, kdy se bukovinským Lipovanům (Rusům) podařilo přivésti k rozkolu bý-

valého bosenského metropolitu Ambrosia, jimž po více než stoletých snahách rozkolníků založena samostatná hierarchie starověrecká. Ježto však Ambrosij byl své bosenské katedry zbaven z trestu, a nebyl tedy duchovním pastýřem bezúhonným, mnozí z ruských starověrců ho neuznali za svou vrchní hlavu, aniž přijímali nižších duchovních od něho a jeho nástupců svěcených. Při bohoslužbě vypomáhali a vypomáhají si dosud duchovními, kteří přebíhají od pravoslavi k rozkolu, a pro tyto přeběhlé popyslove i církev starověrecká b-nou. *Hbý.*

Begnjo, Begunje (něm. *Vigaun*), ves v Krajině, hejtm. a okr. Radoljca, se 736 ob. (1880), a sice 591 Slovinci a 131 Němci (obec B. má 1272 ob. [1880]), farou, školou obec., poštou a želez. stanicí. Je tu veliká ženská káznice; na blízku rozsáhlé zříceniny bývalého hradu Katzensteina.

Begon Michel, hodnostář franc. (* 1638 v Blois — † 1710 v Rochefortu), zaujímal vysoká postavení úřední v rodném městě, později při námořní správě v přístavních městech francouzských a při amerických koloniích. Pěstoval horlivě vědy a umění založiv velikou bibliotéku a nashromáždív bohaté sbírky starožitností egyptských, řeckých a římských jakož i vzácné přírodního všech dílů světa. Zápisků jeho a materiálu užil Perrault k velikému dílu *Eloges des hommes illustres de France* s krásnými portraity, rytými podle výkresů, jež B. nashromáždil. Botanik Plumier na památku vlídného přijetí, jakéhož se mu dostalo od B-a na St. Domingu, pojmenoval po něm rod rostlin z řádu mučenkovitých (*Passiflorinae*) *Begonia* (v. t.).

Begonia L., kysala (vyobr. č. 494.), bohatý rostlinný rod z řádu mučenkovitých (*Passiflorinae*) a soujmeně čeledi *Begoniacei* (v. t.), počtem asi 330 druhů obývajících v tropickém pásmu Ameriky, Afriky a Asie, po skrovnu i na ostrovech Tichého okeánu a Australii. Jsou to nejen byliny s vláknitými kořeny nebo s vytrvalými oddenky, ale i polokeřky a keřky vždy s vodnatou, kyselou šťavou, stonku dílem skráceného, dílem i valně prodlouženého, členitého a většinou se střídavými, řidčeji dvouřadými nebo přeslenitými lupeny. Tyto jsou řapíkaté, s 2 opadavými palisty, nejčastěji dlanitožilné, ale též štíto- a zpefenožilné, pravidlem s velmi nesouměrně srdčitou zpodinou čepele. Tato velmi různotvárná, ponějvíce nesouměrně srdčitá, přiokrouhlá, kopinatá, zřídka celá, častěji zubatá, pilovitá nebo laločnatá, až hluboce rozečkaná a buď lysá nebo zvláště na žilách rubních chlupatá. Neobyčejně nádhery nabývá na př. u B. *Rex* Putz (k. královská) lícní plocha čepele stříbrolesklým pásem na těch místech jemně a hustě bradavkaté pokožky. Květy jsou jednodomé, buď úžlabní nebo v řidkých vrcholících. Obaly květní nádherně korunovité o 2, častěji o 4 a při tom někdy střídavě stejných, nebo o mnohých plátcích, buď přímo odstálých nebo zvonkovitých. Tyčinek mnoho, někdy jednobratrých; pestík podokvétý s čnělkou 2- i víceklanou

a s bliznami sbíhavými, často skřivenými. Plod 2- až 3křídlá, pouzdrosečná, mnohosemenná tobolka. B-ie jsou v domovině rostlinami užitečnými a tu také, na př. na Antillách, pro kyselou šťávu lesním nebo divokým šťovíkem nazývány a jako tento pro občerstvení poží-

Č. 494. Begonia, zmenš.

vány. Potravou často pečenou v Brazílii jsou: *B. bidentata* Radd., *B. cucullata* W., *B. hirtella* Link, *B. spathulata* W. a *B. ulmifolia* H. B. K. Proti kurdějím a krvotoku užívají v Peru kofenův od *B. tomentosa* Domb. a *B. grandiflora* Domb. Vlastnostmi rabarboru honosí se *B. obliqua* L. zv. odtud i divokou rabarborou. V Mexiku užívá se některých b-íí proti nemocem příjichným a krtičným. Pro nás jsou b-ie vůbec ozdobnými, doma i venku na léto vysazovanými bylinami, které valně rozmnožit se mohou řízků, oddenky, semeny a zejména rychle i lupeny, spodní plochou k vlhké písčité prsti přičepnými. Ač dužnaté, vyžadují v době vzrůstu hojně vláhy, v zimě však třeba jest druhy hlízkaté, listů prosté, jen málo a občas zalévatí. Poloha polosvětla slouží jim nejlépe; přímé paprsky sluneční účinkují na život jejich zhoubně. Z četné řady pěstovaných druhů zvláště zasluhují zmínky *B. Rex*, *boliviensis*, *diadema*, *incarnata*, *semperflorens*, *coccinea*, *fuchsoides*, *zebrina*, *cinnabarina*, *polypetala* a mimo jiné *B. socotrana*, roku 1880 ze Sokotory drem. Balfourem přinesená, štítnatými lupeny a čtyřlístými, velkými, růžovými květy vynikající. Z druhů dlouhovětvých, visle rostoucích a proto k zakrývání zdí, sloupů a pod. se hodících známa jest *B. foliosa*, *scandens*, *undulata*, *glaucophylla* a jiné. Poněvadž se u b-íí křížení velmi osvědčuje, vypěstováno zvláště mezi *B. Rex* a *B. diadema* a mezi těmito i jinými nescíslně míšenců právě pro vysazování do sadů velmi vhodných, na př. *B. Clementine* (dle belgické princezny), *B. baron Kraus*, *B. baron Neuberger*,

B. krajský president Smitta, *B. Roetzli*, *B. purkmistr dr. Černý* a mn. j. — Pro velmi různou tvárnost a bohatství samostatných druhů rozdělit Klotzsch rod *B.* v 41 rodů, M. A. De Candolle ve 3 rody (*Casparya*, *Begonia* a *Mezierea*) a Bentham et Hooker, ponechavše rod *B.* v platnosti, rozřídili jej v 6 sekcí. *Déd.*

Begoniaceae R. Br., kysalovitě, jsou čeledí rostlin z řádu *Passiflorinae* a příbuzné s rostlinami tykvoovitými. Jsou buď jednotlivými neb vytrvalými bylinami, zřídka keřky, s uzlatě kloubnatými stonky a většinou střídavými, zpeřeno- nebo dlanitožilnými, nesouměrně srdčitými listy. Tyto mají kraj zubatý nebo laločnatý a jsou buď lysé nebo, zvláště na rubu, ztuha štětinaté, volnými, často opadavými palisty podepřené. Květy jednodomé skládají úžlabní vrcholiky, v nichž okolo vnitřních květů prašných rozloženy jsou květy pestíkové. Okvětí obou jest korunovité, dvou-, nejčastěji čtyř- neb osmiplátečné, plátků střídavě stejných; někdy okvětí schází. Tyčinky četné jsou volné neb jednobratré; vaječník spodní, zpravidla s 3 krátkými, po čnělkách sbíhajícími a kroucenými bliznami. Tobolka (zřídka bobule) jest obyčejně třípouzdrá a tříkřídlá, s četnými semeny ve vnitřních úhlech pouzder. — *B.* čítají 3 rody s 350 druhy převahou americkými a asijskými, které tam v tropických pásmech obývají. Pouze některé vystupují až do Číny a Japanu s jedné a na Madagaskar s druhé strany. *B.* pojmenovány dle velmi bohatého rodu *Begonia* (v. t.) a kysalovitě dle kyselých šťav, jimiž dužnaté druhy onoho rodu oplývají. *Déd.*

Begtaš há d ž í, světec turecký a zakladatel dervíšského řádu begtašů, nejváženějšího v Turecku. Pocházel z Chorásánu i zemfel r. 1357 v Kirsehru. Od něho pochází název janičarů (1329), kteří po něm dle dějepisců tur. i *ali-begtas* (rodina Begtašova) se nazývají.

Begti, v Bengálu, hlavně v Kalkuttě obecné jméno znamenité ryby jedlé z čel. okounů (*Percidae*), zvané *Lates calcarifer* Günth., příbuzné okounu nilskému (*Lates niloticus* C. V.). Jest velikosti asi našich kaprů, žije v moři při pobřeží, při ústí velkých řek, proti nimž dosti daleko plave za potravu lovic menší rybičky. Nemá mnoho kostí. *Fl.*

Beguele [begöl], franc., vlastně *geule bée* (huba otevřená), žena upejpavá, strojených způsobů, hrdopyška.

Beguini viz Beghardové.

Begum viz Beg a Begam.

Begumín viz Bohumín.

Běguni, bezpopovská rozkolnická sekta ruská, zvaná také strannici, t. j. poutníci, vznikla v polovině XVIII. st. Za první učitele pokládáni bratři Ivan a Adrian, přívrženci sekty fedosejevské, kteří jsouce nespokojeni s mírnými zásadami bezpopovskými, odtrhli se od fedosejevcův a počali hlásati boj s antikristem. Nové učení uvedl poprvé v soustavu sběhlý voják Jevfimij čili Afim (v. t.). Po jeho smrti se nové sektě nedařilo. Afimovi učedníci byli části zjímáni policií a deportováni na Sibiř; nových přívrženců pak málo

přibývalo. Teprve kolem r. 1800 ožila běgunská sekta ve vsi Sopělkách nedaleko Jaroslava na Volze, od které doby se stále zmáhala. V Sopělkách doplněno totiž učení Afimova novým důležitým článkem, dle něhož vedle skutečných b-nů, trávících svůj život na útěku, připouštějí se k sektě také lidé usedlí, zavázou-li se podporovati vlastní b-ny penězi, šatstvem, pokrmy a nápoji, zvláště pak útočištěm a ochranou v čas pronásledování. Pomocí světských členů zmohlo se nové učení a v první čtvrti XIX. stol. našlo nového horlitele a neohroženého kazatele v bývalém vesnickém krejčím Nikitovi Kiselevu, jenž z pravoslavní přestoupil zprvu k učení filipovskému a z toho přešel k b-nům, přijav řeholní jméno Merkurij. Kiselev šířil pak učení běgunské až do r. 1854, kdy byl jat a odvezen do kláštera soloveckého na Bílém moři. Odtud však se mu brzy podařilo prchnouti do lesnatých krajů severních gubernií ruských, kdež pokračoval v šíření učení běgunského, jemuž dal nyníšší ráz. Roku 1863 sepsal tak zvané »stati«, jimiž zorganizoval sektu. Každá běgunská obec má míti radu složenou ze tří nejstarších členů obce, z nichž jeden stojí na místě biskupa, druhý má býti jeho pomocníkem a třetí knězem. Obec má se řídití jejich rozkazy. Ve vsi Sopělkách pak zřizena vrchní rada, v níž mají zasedati všichni učitelé sekty a někteří starci. Věrouka běgunská založena na domněnce, že nyníšší svět je říší Antikristovou; proto jest hříchem proti Bohu, podřizovati se zákonům církevním i státním. Nikde na světě není pravého blaha; spásy možno dojíti jen neustálým prcháním před světem, ustavičným touláním se po zemi a absolutním odporem proti všem státním, církevním i mravním řádům. Odtud vyplývá dále, že není svátostí, vyjma křest, jež udílí nejstarší člen církve. Manželství ovšem zavrhují. Žena dle názoru b-nů dána člověku dáblem. Svobodná láska je nejen dovolena, nýbrž žádoucná. Za občany říše pokládají se jen z přinucení; car je jim kacřem a jest povinností každého »pravého« křesťana, svět od něho zbaviti. Obec je výmyslem ďábelským: pravý křesťan nemá domova na tomto světě. Majetek je hříchem, a všichni lidé jsou si rovni. — Nyní se dělí b. na tři stupně: 1. dokonalé křesťany, t. j. starce pokládající se za řeholníky a žijící na útěku; 2. ohlášené, kteří putují se starci a učí se obyčejům běgunským; 3. světské členy, jimž se pro slabost a neplnou ještě zralost pro život blažených dovoluje obcovati s ostatním světem, ženiti se na oko a míti stálá obydlí. Doba živobytí světského je však jen dobou přípravou. Nikdo nemá zemřítí, aniž se stal dokonalým křesťanem, jinak by nedosáhl věčného blaha. — Prve než se stane dokonalým křesťanem, musí se podrobiti »opravě«, t. j. dáti se překřtiti, neboť křest popovský je poskvrnou. Při křtu obdrží nové jméno. Pak musí prodati veškeren svůj majetek a výtěžek odevzdati společnosti, neboť běgun nesmí míti majetku. Když byl vykonal všechny formálnosti, musí

plniti předpisy nové víry. Nesmí se kořiti jiným obrazům než zhotoveným v Sopělkách; má modliti se a zpívati žalmy, vykonati denně určitý počet poklon, jichž bývá až na tisíce; zachovávatí po celý život půst. t. j. nejísti masitých pokrmů, nekouřiti, vodky, čaje a kávy nepítí atd. Pracovati nepotřebuje, neboť světských členové ho opatřují vším nevyhnutelným. — Pro radikální směr svého učení stali se b. pověstnými hlavně za panování cara Mikuláše a byli horlivě pronásledováni; valně rozšířeni však nebyvali nikdy. Počet »dokonalých křesťanů« nepřesahoval nikdy 2000. Od zrušení nevolnictví počet jejich na Rusi stále klesá. Viz S. Maksimov, Brodjačaja Rus Christa-radi (Petrohrad, 1877); I. Juzov, Russkije dissidenty. Starověry i duchovenyje christiane (Petrohrad, 1881); J. Hrubý, Sektářství na Rusi (v »Osvětě« 1883, č. 7. a sl.).

Begunje viz Begnje.

Böh (lat. *cursor*, něm. *Lauf*) znamená: 1) **B.** prudké, rychlé jítí. — 2) **B.** určitý pohyb rozličných předmětů a těles, na př. b. řeky, b. hvězd, času. — 3) **B.** stroje. Rozeznává se: b. normální, který odpovídá předepsané rychlosti a předepsanému směru pohybu; b. slabý, rychlý, ustavičný, přerušovaný; b. klidný, hřmotný; b. ku předu, zpáteční neb obrácený; b. jalový, při kterém stroj nekoná práce užitečné. — 4) **B-y**, běháky, v myslivosti nohy srstnaté zvíře i psů. — Přeneseně pak 5) **B.** školní, učebný, období ku poznání jistých nauk nebo jejich částí, obyčejně na půl léta — pololetí — (*semestris*), avšak také na delší i kratší čas ustanovené. — 6) **B.**, druhý tolik jako hon (*stadium*) = 125 kroků. — 7) **B.** peněžní, u starých Čechů tolik jako nyníšší kurs. — 7) **B.**, tolik jako obyčej, způsob, postup. *red. Pda.*

Behádur chán: 1) **B.** poslední samostatný vladař z rodu Húláguovců v sev. Persii (1318 až 1335). K návodu svého miláčka emíra Čúbána popravil slavného dějepisce perského Rašid-ud-dína. Později stihl též osud jeho miláčka. Na výpravě proti Uzbekům zahynul. — 2) **B.**, pravnuček Timurův, vládce sev. Persie (1458—1505) po sultáně Báberovi. Uhájil nejen území svého proti Uzbekům, ale i v Transoxanii je rozšířil. Hlavně však vynikl jako přítel věd a umění. Zahynul na výpravě proti Uzbekům.

Behál efendi (* 1601 — † 1654), slavný turecký muftí a básník turecký, roku 1649 a 1652 vrchní hlava islámu. Proslavil se sbírkou *Fetvá a Divánem* básní. *Dk.*

Behaim, Beham, Beheim, Behem, Pehem a pod. znamenalo ve staré němčině tolik jako nyníšší Böhme (Čech) a jméno to dávalo, pokud jména rodová nevešla ještě v obecné užívání, mužům, kteří z Čech přišli nebo alespoň českého byli původu. Z mužů toho jména buďte uvedeni: 1) Albert von **B.** viz Albertus Bohemus.

2) **B.** či Beham, Michael, německý básník femeslný, vedl velmi pestrý život, o kterém sám v písních svých podává podrobné zprávy. Narodil se roku 1416 v Sulzbachu u Weinsberka v nyníšším Vírtembersku, od-

kud nazývá se také *poeta Weinsbergensis*. Rodina pocházela z Čech; děd básníkův vojnou vypuzen byv z vlasti, usadil se ve Svábích: »Da hiesz man ihn Cunz Beham nach dem Land«. Michal od otce svého naučil se tkalcovně, ale již za stavem také, jak praví, nahlédl »hinter die Kunst Gedichtes«. Bezpochyby byl žákem femesnické školy pévecké. Řemesla brzy zanechal a vstoupil do služeb dědičného pána svého, říšského komořího Konrada z Weinsberka, jako básník z povolání. Vyměnil živobytí skrovné, ale klidné a bezpečné za nejisté plahočení, které bylo tím obtížnější, že záhy měl také starati se o ženu a děti. Po Konradově smrti přešel ke dvoru markrabě braniborského Albrechta Alkibiada, odtud k falckraběti Bedřichu I., podle něhož se podpisoval *meines genedigen hern, her Friedrichs psaltgraven bei Rein teutscher poet und tichter*. Ale ani tu dlouho nepobyl přecházejede ode dvora ke dvoru. Nejprve zašel do Dánska, a že právě král (Kristián oldenburský) meškal v Norsku, byl poslán za ním královnou, která ho velmi vlídně uvítala. Na cestě přestál bouří a účastnil se boje s mořskými loupežníky. Po návratu sloužil zase různým pánům, jako Albrechtovi bavorskému, Albrechtovi II. rakouskému, Oldřichu hraběti celskému, pak Alžbětě, vdově Albrechtově, králi Ladislavu Pohrobkovi, konečně cisáři Bedřichu III. Všecky bez rozdílu písněmi velebí podle zásady »čí chleba jíš, toho píseň zpívej«, k nížto výslovně sám se přiznává. Zároveň v rýmy uváděl rozmanité události soudobé, smrt krále Vladislava Polského u Varny (1444); rekovné skutky Jana Jiskry z Brandýsa; dobytí Cañhradu od Turků (1456), odboj Vídeňanů proti Bedřichu III. (1462) i v těchto co možná nejvíce lichotě velmožným přízivcům a hanu i úštěpky sypaje na stavy nižší. Také na husity složil píseň posměšnou. Za pochlebné velebení Bedřicha dostalo se mu potupného přijmení »Kaiserer«. Ples to z Vídně konečně byl vypověděn a malomocně mstil se pak satirickými verši na knížata, duchovenstvo a šlechtu. Vrátil se zase do Falce nalezl znovu útulek při dvoře falckraběte Bedřicha, jehož skutky společně s kaplanem Matějem von Kemnat opěval závodě se spolupracovníkem v nízkém lichocení. Na sklonku života, zdá se, že byl rychtářem svého rodiště Sulzbachu, kde kolem r. 1474 byl zavražděn. Básnickou činností velice plodnou, ale nehrubě cennou B. náleží k femeslným zpěvákům (*Meistersinger*), kteří po úpadku poesie rytířské po městech německých ve školách cechovně zřizovaných pěstovali básnictví s dobrou sice vůlí, ale silami naprosto nedostatečnými. B. nad vrstevníky vynikl bohatou rozmanitostí látek, ale úplně se jim rovná drsností mluvy i vší vnější formy. Mnoho plodů jeho vlastní rukou psaných dosud se zachovalo (v Heidelbergu), mezi nimi okolo 400 písní mistrovských. Zajímavější jsou básně historické, ve kterých líčí větším dílem jen, co sám na potulkách zažil, nebo čeho od očitých svědků se dověděl, tak že prací jeho (ovšem s opatrností

kritickou) lze užívat jako pramenů dějepisných. Tištěno z nich jest doposud málo. Písně týkající se dějin rakouských, českých a uherkých vydal Th. v. Karajan (*Das Buch von den Wienern* 1843; *Zehn Gedichte Mich. Behaims atd.*, 1849). Srov. Gervinus, *Gesch. d. deutschen Dichtung* (II⁴, str. 411.); Germania (XXII., str. 412.).

3) B., Beham Martin, *Martinus de Boemia*, slavný plavec a zeměpisec (* kol. r. 1459 v Norimberce). Dle rodinného podání vystěhoval se předek Behaimův po smrti čes. knížete Vratislava I. z Čech do krajiny norimberské. Z listinných zpráv jde aspoň tolik, že rod Behaimský usazen byl v Norimberce již na poč. XIV. stol.; nelze tudíž přisvědčiti údajům, že se B. narodil v Krumlově v Čechách (Cellarius, *Historia medii aevi et Geogr. nova*, str. 460.). V l. 1471—75, kdy v Norimberce pobýval proslulý astronom a matematik Regiomontanus, byl B. jeho žákem. Vyučiv se vedle toho kupcem nápodobně otci poslán jest r. 1475 nebo 1476 do světa na zkušenu. Tak ocitl se v Nizozemí, v Malině a v Antverpách provozuje hlavně obchod se sukem. Z Nizozemí, jež tehda bylo v čilém spojení s Portugalskem, zbral se potom do této země, kde záhy došel veliké cti, že byl králem Janem II. (1481—1495) přibrán do astronomické kommisie, mající sestaviti tabulky a návody plavcům, kterým na jižní polokouli nepostačovaly výpočty astronomické, pozíované jen pro polokouli severní. Ten čas B. seznámil také Portugalce s »holí Jakubovou«, přístrojem astronomickým, jež na veliký prospěch plavců vymyslel Regiomontanus. R. 1484 přidělen jest jako kosmograf výpravě, kterou z rozkazu krále portugalského řídil Diego Čao neboli Cam hodlaje proniknouti co nejdále na jižní polokouli podle pobřeží afrického. Výpravou touto objeven jest mimo kraje počínajíc ostrovy Guinejskými také veletok Konga a všecko pomohlo až za mys Negro při 15° 40' j. š. Zásluhy B-ovy odměněny po návratu tím, že pasován jest samým králem na rytíře řádu Kristova. R. 1491 vydal se B. navštívit přibuzných v Norimberce a spořádat dědictví po matce († 1487). Prodlel tam dvě léta a sestrojil globus, první v nové době. Navrátil se r. 1493 do Portugalu musil v prvních měsících roku 1494 odjeti zase do Nizozemí s poselstvím královým; byl však lapen mořskými loupežníky, z jejichž moci unikl po třech měsících do Francie, odkud teprve zamřil do Nizozemska. Odtud vrátil se brzy do Portugalu a na ostrov Fayal. Od té doby mizejí zprávy o něm až do jeho smrti. Zdá se, že B. oddal se horlivě na výzkumné cesty a přivedl se na mizinu tak jako jiní objevitelé. Z té doby byla mapa jeho, kterou král Emanuel měl pověšenu ve své pracovně. Na ní dle hodnověrných zpráv byl naznačen, arci mnohem pozdější než jest ve skutečnosti, totiž při 40° j. š., průliv mezi jižním okeánem Atlantským a Tichým, jehož objevitelem pokládá se obecně pozdější F. Magelhães. B. zemřel v Lissaboně v hospitéle 29. čce 1506 (nebo 1507) a pohřben jest u dominikánů tamže. — Globus

(apfel) **B-ův**, který se dosud chová v Norimberce v rodinných sbírkách baronů Behaimů ze Schwarzbacha, pochodících od bratrů **B-ových**, jest památka pro starožitnost důležitá. Máje průměr 54 cm, zhotoven jest z lepenky napjaté na kouli z dřevěných obručí a potažené vrstvou sádry, na níž je nalepen pergamén mapový; zeměkoule ta otáčejíc se o železnou osu velmi jest už zchátralá, výkresy na ní jsou zašlé a dosti nezřetelné. Može na ní bývalo temně modré, souše hnědá a zelená, sněžné vrcholy bílé; pismo provedeno rozličnými barvami: zlatem, stříbrem, červeně, bíle a žlutě. Železný meridián urobil sám **B.**, mrazný horizont přidán teprve r. 1510. Globus ten jest zajímavý především pro obšírné legendy, kterými autor popsal na něm svou cestu africkou a naznačil důležitost, přikládanou za jeho doby příslušným končinám zemským. Též ethnografické obrázky, vyznačující jednotlivé kraje, jsou pěknou jeho ozdobou. Jinak některé obrysy zemi a mnohé podrobnosti jiné (i v Evropě) byly již před **B-em** lépe nakresleny než na tomto globu, tuze po Ptolemačovsku zřícením; vždyt **B.** udává konec vlastní cesty africké chybně, neboť vyhláší mys Negro za mys Dobré Naděje mnohem jižnější a objevený teprve po něm. Odtud **B.** není nynějším badatelům leč prostředním kosmografem a nevycvičeným astronomem, ježto lodivodové portugalská a španělská chybují jen o zeměpisný stupeň tam, kde **B.** má chyby dvacaterónásobné, ba jiní žáci Regiomontanovi uchylují se od pravdy pouze o několik minut obloukových. Jindy naopak význam **B-ův** byl neprávem zveličován, an prý vlastně objevil Ameriku a pod., kdežto je toliko jisto, že Magelhães domáhaje se r. 1517 španělské podpory na výpravu, již chtěl najíti západní cestu do Vých. Indie na jih od Ameriky, dokládal se zmíněnou již mapou **B-ovou**. Tato mapa, pohříchu již ztracená, má v historii zeměpisných objevů větší váhu než globus **B-ův**. — Nejdůležitější spis o **B-ovi** napsal J. W. Ghillany (Geschichte des Seefahrers R. M. B., Norimberk, 1853), kde jest i podobizna **B-ova** i snímky jeho globu ve pravé velikosti; zmenšený obraz globu jeho podává J. Lelewel v atlantě díla »Géographie du moyen age« (Vratislav, 1851), v jehož druhém svazku pojednává tolikéž o autorovi. Kritický soud o **B-ovi** vydává O. Peschel ve spisech svých: »Geschichte der Erdkunde« (2. vyd. Mnichov, 1878) a »Geschichte des Zeitalters der Entdeckungen« (2. vyd., Stuttgart, 1877); tolikéž píše o něm Š. Ruge v »Geschichte des Zeitalters der Entdeckungen« (Berlín, 1881) a J. Löwenberg v »Geschichte der geograph. Entdeckungsreisen« (Lipsko a Berlín, 1881 a 1885). Mka.

Beham viz Behaim 2).

Beham: 1) **B. Hans Sebald**, ryjec něm. (* 1500 v Norimberku — † 1550 ve Frankfurtě). Po svém vypuzení z Norimberka usadil se posléze r. 1534 ve Frankfurtě. Osobní povahou svou byl, jak se podobá, nevázanější bratra Barthela a rovněž v uměleckém ohledu po-

stráda jeho klidu a harmonie; v pracích svých jeví také více prostonárodního rázu, při čemž tlumí drsnou formu jistou naivností. Jeho výrobky, jmenovitě dřevorezby, těšily se značnému rozšíření v nejširších vrstvách. Byl nadmíru plodným a zůstavil celkem 270 mědirytin a na 500 dřevorez. V umění ryjckém v mědi, v němž následuje Dürera, zračí se velké jeho nadání, jež nedovedlo se celkem harmonicky rozvinouti.

2) **B. Barthel** (Peham, Behem, též Böhlm), bratr před., malíř a ryjec něm. (* 1502 v Norimberce — † 1540 v Itálii). Nejprve měl společnou dílnu se svým bratrem Hansem Sebaldem; oba bratři spolu s malířem Jiřím Penczem popudili proti sobě šířením učení Münzerova jakožto kacíři a socialisté radu norimberskou a byli r. 1525 do vězení vrženi a pak z Norimberka vyobcováni. Brzo na to vstoupil **B. B.** do služeb vévody Viléma v Mnichově, jenž vyslal jej posléz do Itálie, by se zde zdokonalil. Z jeho malířských prací zaujímají číselně přední místo jeho podobizny, jmenovitě 15 bavorských knížat nyní v obrazárně schleissheimské; také obrazárna Nosticova v Praze chová dvě podobizny bavorských knížat. V jiném oboru jest jediným pověřeným dílem *Nalezení sv. kříže* v mnichovské pinakotéce. V jeho namnoze správné kresbě a živém, ladném koloritu jest již patrným vliv italský, jenž jeví se též v jeho rytinách. Těmito získal si **B.** první místo mezi tak zvanými drobnými mistry (*Kleinmeister*). Jeho mědirytiny jeví zprvu vliv velmistra Dürera, později působí naň italský rytec Marcantonio Raimondi, u něhož prý **B. B.** delší dobu pracoval. S individualitou ryze německou slučuje **B. B.** italský krasocit, dokonalost formy a neobyčejně vyspělou techniku ryjckou. Jmenovitě jeho ornamentální rytiny, arabské, vlysy s postavami děckými patří k nejdokonalejším výtvorům německé renaissance. Chl.

Běhání, Na Běhání (něm. *Biehana Berg*), vyvýšenina u vsi Předlice a Hrbovic blíže Ústí n. L. V neděli, dne 16. čce 1426 zvitězili tu Pražané a Táboři, počtem asi 25,000 mužů, za vrchního velení Prokopa Holého nad vojskem saským, které v síle 70,000 m. přitáhlo k vybavení města Ústí n. L., od Jakoubka ze Vřesovic obléhaného. Vůdce německý jmenuje se Boso Fictum. Když Němci na vyzvání české, by šetřili dne Páně a životů zajatých, hrdě odpověděli, že kacířů životi nebudou, Čechové pokleknuvše k modlitbě podobnou přísahu učinili a otočivše se hradbou vozovou, k boji se připravili. Před polem vyrazili Němci prudce proti hradbě vozové, jsou však s velikými ztrátami odražení, při čemž mnozí jejich jezdců byli od Čechů železnými háky s koni strháni a na zemi utlučeni. Dle učiněné přísahy neživili Čechové nikoho, ani 24 pánův a hrabat, kteří u vsi Hrbovic zastrkavše meče do země na kolenou o milost prosili. Němců padlo ke 15,000 mužů, na straně české udává se jen 30 padlých. Od té doby výšina, na které Če-

chové s vozové hradby útoky německé odrazil, sluje Na Běhání, poněvadž tudy nepřátelé rychle běželi.

Běhání ulicí patří a zejména patříválo mezi nejkrutější tresty v různých vojscích. U nás zrušeno současně s jinými tresty tělesnými r. 1868 a vůbec zmizelo co zbytek z dob dávných, surovějších, ze zákonníků vojenských téměř všech států vzdělaných. Oddíl vojáků rozsudkem určený staví se ve dvouřadí tváření k sobě a tvoří ulici; každý voják má březový prut, kterým mrská trestance do ulice přivedeného na záda obnažená. Tento rychlým krokem běží mezi řadami nahoru dolů, kolikráte bylo v rozsudku vyřčeno. Desetkrát sem a desetkrát tam mezi 300 muži byl u nás nejvyšší výměr. *F.M.*

Běhánky (*Pihanken*), ves v Čechách, 32 domů, 195 ob. něm., 6 č. (1881) hejtm. a býv. dom. Teplice (1³, hod. sev.), obec Drahenky, fara Novosedlice.

Behar (také Bahar, Bihar; 1) **B.**, provincie východoind. v místodržitelství bengálském, mezi 23° 46' a 27° 20' sev. šíř. a mezi 83° 22' a 88° 35' vých. délky, rozdělená na dva kraje nebo kommissionářství (Patná a Bhágalpur) a na 12 okresů; má na 114.275 km² (1881) 23.127.104 obyv. a to 19.169.327 hindů, 3.312.697 muham. (14,3%), 10.954 křesťanů, 633.846 různých prabydlitelů a j. Provincie jest v celku plochá, vyjmouc okolí Monghiru, kde se nalézají osamělé hory, a jihovýchodní část, kde vystupuje Rádmáhálské a Santálské horstvo na hranici. Hlavní řekou jest Ganga s přítoky Gogra, Gandak, Kusí, Mahánandá a Son. Provincii projíždí železnice východoindická s odbočkami do Gaje a přes Tírhút do Gorákhpuru. Hlavní výrobky provincie jsou: opium a indy; vedlé toho salinir. **B.** býval částí říše Magádhské; jest kolébkou buddhismu a má mnoho starožitných památek. — 2) **B.**, město v okrese Patně, jižně od Gangy, s 48.968 obyvateli (1881); provozuje značný obchod s evropskými látkami, rýží, bavlnou, tabákem a j. Výrobky rukodílné: hedvábné a bavlněné látky a muslin. *Fl.*

Běhařov (něm. *Wihořau*), statek a ves v Čechách, 67 d., 391 ob. čes. a 4 něm. (1880), hejtm. Domažlice, okr. Kdyně (2¹/₂ hod. jihových.), býv. dom. Lipkov, obec Běhařov, fara Loučim, pošt. Kdyně. Zámek, filiální chrám sv. Prokopa, který byl ve XIV. stol. farním; zde stávala někdy tvrz. **B.** náležel v XV. st. pánu z Tropic, v XVII. stol. pánům Kocům z Dobře, v novější době p. Veithovi (1838). Nynějším majitelem jest kníže Hohenzollern-Sigmaringen.

Běhařovice, též *Bihařovice*, ves na Moravě okresu hrotovického a hejtmanství krumlovského, 65 d., 311 obyv. čes.; fara připomíná se již ve XIV. stol. Farní chrám vystavěn byl r. 1596 od Jiřího Teufsa z Gundersbachu, zvon z téhož roku. Místo samo mělo dříve mnohem větší rozsah, neb r. 1548 povýšeno bylo za městečko

Běhátko, do země zapíchané obloučky z vrbových prutů, ke kterým se přiváží volavci na humenci. *Chť.*

Beháuddín, slavný světec turecký, nástupce šejcha Hádží Beiráma jako hlava dervíšského řádu jim založeného. Žil nejprve v Balykesri, později jako professor na Bájézdově akademii v Adrianopoli. Zemřel 1489.

Běhavka viz Průjem a Úplavka.

Behem viz Behaim.

Behem viz Behaim.

Behémót (dle hebr. prstonárodní etymologie pluralis majestaticus singuláru *behémá* = zvíře, tedy **b.** zvířecí obr), zvíře, jehož popis podrobný nalézáme v knize Job 40., 15. a násl. Dle místa toho jest to »prvenec cest božích«, t. j. dle výkladů prvý tvor boží co do velikosti a síly. Žije ve vodě i na suchu skrývá se pod lotusy, rákosím a bažinnými rostlinami. Potravou jsou mu rostliny, kořeny, rákosí; chrup jelo jest jako meč, dvěma obrovskými tesáky pak jako srpem může spásti celé lány horské. Krátký, lysý, u kofene silný ocas přirovnává se stežni cedrovému. Svazy boků jeho proplétají se jako úponky révy vinné, kosti jsou jako roury železné. Síla jeho spovídá ve svalech, jimiž jest s to, aby i čluny převrhal; i kdyby celý Jordán tekł mu do tlamy, zůstává klidným. Na suchu jest však tak neškodný, že zvíř jiná nejen vedlé něho se pase, nýbrž i s ním si hraje. Přes svoji ohromnost a sílu dá se však i lovit i provaz nosem si prostrčiti, i jest Jobovi vzorem trpělivosti. Naproti tomu jest v Isaiši (30., 6.) obrazem rozpinavosti egyptské. Dle souhlasného výkladu moderního líčen tu hroch (*Hippopotamus amphibius*), čemuž i jméno **b.** svědčí jsouc obměnou egyptského *p-ehé-mau* = vůl v odn. Pozdější tradice zveličila ještě zvíře to. Dle talmúdu bude předmětem lovu zbožných v budoucím životě, kde pojidání **b-a** bude náhradou za zákaz nepožívatí nečistých zvířat na tomto světě (»ať nejm z **b-a**«, jest zaklinací formule židů = ať nepřijdu do ráje). Islám udělal konečně z **b-a** obrovského tvora, který po názoru Orientu nese svět. *Dk.*

Behenové ořechy (*nucces Behen*), semena stromu *Moringa pterygosperma* Gaert. (čeledi *Capparideae*), rostoucího ve Východní Indii, zvláště pak stromu *Moringa aptera*, domácího v Arabii a Egyptě. Užíváno jich dřive v lékařství. Tlačí se z nich behenový olej (*oleum Benis*), jehož se nyní užívá namnoze jen k voňavkám.

Behenový olej viz Behenové ořechy.

Behéra, provincie (*mudirije*) v severozáp. části Dolního Egypta mezi Libyckou pouští, Středozemním mořem a rosetským ramenem Nilu, má 398.856 obyv. (1882) na 2414 km² ve 22 městech a 253 vsích, vzdělané půdy 1085 km², hlavně v jižní části, kdežto sever její zaujímají jezera Marijútské, Abúkírské a Edkuské. Hlavním komunikačním prostředkem jest dráha alexandrijskokáhírská s odbočkou domanhuskorosetskou; vedlé toho jest zde mnoho průplavů. Hlavní město Domanhur.

Béhier Louis Jules, professor medicinské kliniky v Paříži (* 1813 -- † 1876), žák Biettův a Andralův. Záhy jako spisovatel činný uveřejnil pozoruhodná pojednání o tuberkuli

mozkovém, melanosu plic, později velmi cenou studii o pohybu a zvucích srdce; r. 1855 úvahu o kongenitální fissure kosti hrudní, roku 1857 o gangraeně končetin v průběhu tyfu. S Hardym vydal: *Traité elementaire de pathologie interne* (1858—64, 3 sv.), jež opírajíc se o anatomický základ a pečlivě klinické pozorování, před jinými soudobými spisy vyniká a francouzskou vládou jako učebnice zavedena byla. Klassické jsou jeho *Conférences de clinique a Léçons de la clinique de l'Hôtel Dieu*, probírající a rozvádějící zajímavější klinické případy. Záslouhou jeho zayedno léčení alkoholem při zánětu plic a studenou vodou při tyfu. *Mx.*

Behistún (*Bayistavar*), jméno osady a srázné skály (550 m), míli sev. od Kirmánsáha v Persii, proslulé klínovým nápisem zv. behistúnským, objeveným r. 1833 H. Rawlinsonem, nejznamenitější památkou monumentální epigrafiky. Nápis sám nalézá se ve výšce 100 m, i jest vytesán na obrovské desce v 19 menších i větších polích kol obrazu boha Ormuzda. Čítá celkem asi 400 řádek, pochází z doby Dareia I. a psán nejpozději roku 510 př. Kr. Skládá se z části perské, médské (obširnější ostatních) a babylónské, i objevil se epochálním pro dějiny Achaimenovcův od roku 523 až 510 př. Kr. Opsán poprvé Rawlinsonem v l. 1833—39, dále 1844, 1847. Vydán nejlépe Spiegelem, *Die Altpersischen Keilinschriften* (Lipsko, 1881, 2. vyd.); Oppertem, *Le peuple et la langue des Médes* (Paříž, 1879, část médská) a Bezoldem, *Drei Achaemenideninschriften* (Lipsko, 1882, část assyrská) a nejnověji Weisbachem, *Über die achaemen. Inschr. zweiter Art* (Lipsko, 1890). Bystřinou s hory přes nápis se valící valně poškozen, zvláště v části babylónské. Pod nápisem jest skupina třinácti osob.

Pšk.

Behlen Stephan, něm. spisovatel lesnický (1784 ve Fritzlaru — † 1847 v Aschaffenburgu), byl prof. na lesnické škole aschaffenburgské, pak rektorem tamější školy průmyslové. Z cenných jeho spisův uvádíme: *Der Spessart* (Lipsko, 1823—27, 3 sv.); *Die Gebirgs- und Bodenkunde* (Gotha, 1826, 2 sv.); *Lehrbuch der deutschen Forst- u. Jagdgeschichte* (Frankfurt, 1831); *Real und Verballexikon der Forst- und Jagdkunde* (t., 1840: 45, 7 sv.).

Behm, böhmský, starý pruský groš = 5 kr. rak. měny a 10 trojníků pruských. **B.** jest skrácenina znamenající *böhmischer Groschen* (český groš), a pojmenování to pochází nepochybně od grošů v Čechách zavedených Václavem II. r. 1300 a ve všech státech, zvláště v Němcích, tehdy a později oblíbených. Název **b.** přešel i na novější německé peníze 10 trojníků platící.

Hše.

Behm: 1) **B.** Jiří (* 1621 v Litoměřicích — † 1666 ve Znojmě), člen řádu Ježíšova, učitel matematiky a theologie v Praze a v Olomouci. Psal: *Propositiones mathem. musurgicae* (Praha, 1650); *Propositiones phys.-mathem. de obj. potentiae vivae* (Olomouc, 1657); *Propositiones scientiae staticae* (t., 1659); *Arithm. pract. not. tractatus* (t., 1660); *Propositiones de quadratura circuli*.

La.

2) **B.** Ernst, zeměpisec německý (* 1830 v Gothě — † 1884 tamže). Vstoupiv r. 1856 do zeměpisného ústavu Perthesova redigoval společně s Petermannem jeho »Mittheilungen«, v nichž skoro všechny neoznačené zprávy, pojednání a kritiky pocházejí z pera **B.**ova. Od r. 1878 redigoval **B.** časopis ten sám. On také založil r. 1866 »Geographisches Jahrbuch« k pěstování zeměpisných odborů disciplin, jež redigoval až do r. 1878. Společně s Wagnerem vydával od r. 1872 důležitý zeměpisně statistický časopis »Die Bevölkerung der Erde« a od r. 1876 řídil statistiku Gothského almanachu.

Bohn [bín] Aphra, básnířka angl. (* 1642 v Kentu — † 1689 v Londýně). Byla dcerou lazebníka Johnstona, nazývala však otcem příbuzného, jenž byl jmenován guvernérem v Surinamu. Zde strávila bouřné mládí nechavši se obletovati proslulým černochem Oroonokem, jenž později stal se hrdinou jednoho z jejích románů (*Oroonoko* or *The Royal Slave*) a truchlohy Southernovy. Vrátilvi se r. 1658 do Anglie provdala se za bohatého kupce Behna v Londýně a svojí elegantní dotěrností dovedla si získati přízeň »veselého krále« Karla II., jenž jsa tehdy s Nizozemím ve válce poslal ji na tajné výzvědy do Antverp. Po svém návratu do vlasti seznámila se se všemi učenci a básníky tehdejšího Londýna, sama pak věnovala se literatuře. V jejích básních a balládách *Poems* (Lond., 1684) obráží se nemravnost její doby. Z dramát je nejznámější *The Rover* (2 sv., 1677 a 1681). Znova vydány byly její hry a romány s názvem *Plays, Histories and Novels* (6 sv., Lond., 1871).

Behnes William, angl. sochař (* 1795 v Londýně — 1864 tamže). Vzdělal se na akademii v Dublině a později v Londýně, kde oddal se zprvu malbě, zejména portrítu; teprve od r. 1819 jal se modelovati a od těch dob jenom sochařstvím se zabýval. Jeho portrání poprsí a sochy vynikají charakteristickým pojetím a pečlivým, technickým provedením. Z jiných sujetů dařily se mu zvláště postavy dětské, naivně půvabné. Z prací jeho uvádíme: *Dítě s holubíci*; poprsí malíře *Benjamina Westa, Jam. Northcotea* a j.; portrání sochy: zejména *dra Babingtona* v kostele sv. Pavla, asi nejlepší jeho práce, a j. v. **B.** vedl život lehkovážný a skončil bídne v nemocnici midlesexské.

Behnese, město v hornoegyptském mudirátu benisuefském, na Josefově průplavu (*Bahr-Júsus*). Zde stávalo starověké město Oxyrrhynchos se slavnými kláštery, jejichž zbytky dosud se zachovaly.

Běhoun: 1) **B.** v mlýnském složení vrchní, obhájící kámen mlýnský. — 2) **B.** ve strojnictví viz Váhy na přezmenech.

Běhounky, v myslivosti největší broky (posty).

Chdt.

Behr: 1) **B.** Wilhelm Joseph, politik něm. (* 1775 v Sulzheimu — † 1851). Byl od r. 1799—1821 prof. státního práva ve Vircpurku. R. 1819 zvolen do bavorského shromáždění stavovského a stal se r. 1832 purk-

mistrem ve Vircpurku; pro neohrožené hájení ústavnosti sesazen a odsouzen r. 1836 pro urážku Veličenstva k odprošení před obrazem královým a k vazbě pevnostní. R. 1848 amnestován a odškodněn 10.000 zl., načež zvolen do národního shromáždění. Sepsal *Versuch einer Bestimmung des rechtl. Unterschiedes zwischen Lehensherrlichkeit und Lehenshoheit* (1799); *System d. Staatslehre* (1804); *Verfassung und Verwaltung des Staats* (1811-12, 2 sv.) a některé politické spisky.

2) von **B. Johann Heinrich August**, státník něm. (* 1793 ve Freibergu — † 1871 v Drážďanech). Studoval teologii a pak práva. Po delší službě státní stal se r. 1847 tajným finančním radou a súčasnil se při redakci nového řádu trestního. Roku 1849 stal se ministrem financí a r. 1859 ministrem spravedlnosti a získal si zásluhy o zavedení důležitých zákonů, zvláště občanského zákona roku 1861. R. 1859 uděleno mu šlechtictví, r. 1866 odešel na odpočinek.

Behrám: 1) **B.**, v orient. astronomii planeta Mars. — 2) **B.**, u starých Peršanů jméno genia, majícího dozor nad 20. dnem každého měsíce slunečného, kterýžto den rovněž b. se nazývá. — 3) **B.**, jméno několika vládačův a hrdin perských, pchlev. Varahrán, Vahrám, u Arabů Varahran, Ouaranes, Goraranes, Vararanes, Varanes u Řekův a Římanů, z nichž nejznámější jsou: **B.**, syn Hormuzův či Vararanes I. (273—276 po Kr.), čtvrtý vladač dynastie Sásánovců; vynikal svojí mírností, jež přivedla i Mániho z Indie do Persie. Pro naku svou, podezřelou magům, byl však k rozkazu **B**-ovu chycen a za živá dřen. Král zavražděn za to jedním z jeho přívrženců. — **B. V.** (420—438), syn Jezdidžerda I., známější jako Behrámgúr, oblíbený hrdina romantické poesie perské. Pro zálibu v lovu divokých oslů, jež připravila mu i smrt, dostal své jméno (*gúr* = divoký osel). Vychován u dvora hiráského přemohl odboj usurpátora Chosreva, podnikl šťastné výpravy proti Římanům a Turkům (tito za něho poprvé vystupují) a dostal se pryč až do Indie, kde pojal indickou princeznu za choť. Historie perského básnictví uvádí ho s jeho chotí Dilárám Cengí jako prvního skladatele veršů. Z jiných osob jmenujeme: **B. Čubín** (= Hůlka, zván pro svoji vytáhlost), vojevůdce Chosreva I. Nůširvána a Hormuzda IV. Dal se prohlásit králem Peršanů r. 590 po Kr., Chosroem II. Parvizem však přemožen r. 591 v bitvě u Ganzaku (Tebrízu), načež k Turkům utekl, jimiž později i zavražděn. Vynikal statečností, ale i ukrutností. Z hlav Turků vystavěl pryč věž zvanou po něm *Behrámtel* (= pahorek **B**-ův). Se sestrou svou Gurdijí jest rovněž hrdinou románu perského. *Dk.*

Behrámgúr viz Behrámi V.

Behrend: 1) **B. Friedrich Jacob**, něm. lékař (* 1803 v Novém Štětíně). Studoval v Královci a již jako student vydal spis počtený cenou: *De visu talpae Europae* (v Král., 1825). Usadil se pak v Berlíně roku 1829. **B.** zanášel se velmi horlivě veřejným zdravotnictvím a stu-

doval prostředky proti nemocem venerickým; v Berlíně byl dlouhá léta představeným zdravotního úřadu a r. 1876 jmenován tajným radou. Redigoval několik periodických listův a sborníků lékařských a vydal několik spisů samostatných, z nichž uvádíme: *Ikogr. Darstellung der nicht-syphilit. Hautkrankheiten* (Lipsko, 1839); *Die Prostitution in Berlin* atd. (Erlanky, 1850); *Die öffentl. Bade- und Waschanstalten* (Berlín, 1854); *Die Canalisation der Stadt Berlin in gesundheitl. Beziehung* (Berlín, 1866).

2) **B. Jacob Friedrich**, něm. právník (* 1833 v Berlíně). Stal se r. 1859 assessorem, r. 1861 doktorem práv a habilitoval se r. 1864; r. 1870 jmenován mimořádným profesorem; r. 1873 povolán za řádného profesora něm. práva do Greifswaldu a r. 1884 do Vratislavi. Sepsal: *Observationes de actione simplici iuris germanici* (1861); *Magdeburger Fragen* (Berlín, 1865); *Ein Stendaler Urtheilbuch aus dem XIV. Jahrhundert* (1868); *Zum Prozeß d. lex Salica* (1873); *Lex Salica* (1874); *Anevang und Erbengervere* (1885); *Gutachten über d. Aktiengesellschaften* (Lipsko, 1873) a *Lehrbuch des Handelsrechtes* (Berlín, 1880-84, sv. 1.), v němž hlavně přihlíží k cizím zákonodárství. Od r. 1871 redigoval »*Zeitschrift für Gesetzgebung und Rechtspflege in Preussen*«, a od r. 1872-75 s Dahnem pokračování téhož »*Zeitschrift für deutsche Gesetzgebung*«.

Behring viz Bering.

Behrmann C. dr., ředitel navigační školy v Elsflethu na Vesefe. Z prací jeho jsou důležitý: *Beobachtungen über die Sternschnuppen angestellt an den Sternwarten zu Göttingen und Münster nebst daraus abgeleiteten Resultaten* (Gotinky, 1866); *Über die Bahn des Doppelsternes δ Cygni*; *Atlas des südlichen gestirnten Himmels* (Lip., 1874), výsledek to cesty jeho. *Vrn.*

Bech jmenuje se v současných zprávách český vědova, jenž padl při hájení hradu Kanburku proti vojsku císaře Karla r. 805 třemi proudy do Čech vtrhnuvšímu. Dějiště bojů hledatijest asi v okolí Mělníka u vesnice Hrazka.

de **Béchemel** [bešaměl] čili **Bechameil** [bešaměj] Louis, marquis de Nointel († 1704), boháč pařížský a správce domu Ludvíka XIV., lacinou prosul vmysliv oblíbenou omáčku dle něho dosud zvanou. Tato skládá se hlavně z polévky, smetany, mouky, másla a žloutku kofeněna jsouc pepřem, muškátem, petrželí a jinými přísadami. Pod pseudonymem *La Bas* vydal **B.** též kuchařskou knihu ve verších.

Béchamp [bešān] Pierre Jacques Antoine, lékař a chemik franc. (* 1816 v Bassing u Dieuze), stal se r. 1857 professorem chemie lékařské a farmacie na lék. fakultě v Montpellieru, pak v Nancy a naposled professorem chemie organické a biologie na katol. fakultě lékařské v Lillu. **B.** stal se pověstným jako zastánce vitalismu, odpůrce moderní theorie bakteriologické a tvůrce zvláštní theorie o mikrozymatech. Jest autorem četných prací z oboru chemie biologické, toxicologie a j., uveřejněných v odborných časopisech francouz.

ských a v bulletinech akad. věd. Z hlavních prací: *Leçons sur la fermentation vineuse et sur la fabrication du vin* (Montpellier, 1863); *Microzymas et microbes* (Paříž, 1866); *De la circulation du carbone dans la nature et des intermédiaires de cette circulation* (Montpellier, 1876); *Lettres historiques sur la chimie* (Montpellier, 1876); *Les microzymas dans leur rapport avec l'hétérogénéité, l'histogénie, la physiologie et la pathologie* atd. (Paříž, 1883).

z **Běchar** viz Halama z Běchar.

Bechard [bešár] Frédéric (* 28. listopadu 1824 v Nîmesu, spisovatel francouzský, stal se advokátem; r. 1849 a 1877 (za ministerstva Broglia) byl na krátký čas v politické službě státní. Hlavně znám jest svými romány *Les existences déclassées* (Paříž, 1864, 5. vyd.); *L'échappée de Paris* (t., 1862); *Les traqueurs de dot* (t., 1870); *Les deux Lucien* (t., 1885), pak několika veselohrami, jako *Les tribulations d'un grand homme* (t., 1847); *Les déclassés* (t., 1856) a *Le passé d'une femme* (t., 1859).

Běchary: 1) **B.** Velké, ves v Čechách, 93 d., 651 ob. čes. (1881), hejtm. Jičín, okres Libáň (1³, hod. jihových.), bývalé dom. Kopydlino, fara Vrsce; filiální chrám sv. Vojtěcha, který býval ve XIV. století farním; škola. — 2) **B.** Malé, ves v Čechách, 10 d., 70 ob. č. (1881), hejtm. Jičín, okres Libáň (2 hod. jihovýchodně), obec **B.** Velké, bývalé dom. Kopydlino, fara Vrsce.

Bèche viz De la Bèche.

Becher: 1) **B.** Johann Joachim, chemik (* ve Špýru 1635 — † 1682 v Londýně), zakladatel theorie o flogistu, kteráž vládla v chemii až po Lavoisiera. Byl osobním lékařem kurfiřta mohučského a bavorského, pak cis. komorním radou ve Vídni, r. 1678 usadil se v Haarlemě a po dvou letech uprchl odtud do Londýna. Psal mnoho spisů chemických, ale i o současné historii, o vědě finanční, o průmyslnictví, jazykozpytu, mathematice, mechanice i filosofii. Věřil v přeměnu kovů. Nejznámější jest jeho: *Physica subterranea* (Frankfurt, 1669). Největší úcty zjednal **B.**ovi Stahl, jenž sám jsa slaven **B.**a za učitele svého vyhlásoval. Ru.

2) **B.** David, lékař (* 1725 v Karlových Varech — † t. 1792). Praktikoval ve svém rodišti, uveřejnil r. 1760 první lučebný rozbor karlovarské vody a publikacemi svými, častokrát vydávanými *Neue Abhandlungen vom Karlsbad* (Praha, 1766—68, 3 sv.) přispěl k rozšíření pověsti Karlových Varů. Peč.

3) **B.** Alfred Julius, skladatel hudební (* 1803 v Manchesteru z rodičů německých — † 1848). Studoval práva, později oddal se hudbě, působil jako skladatel a spisovatel hudební, poslední dobu svého života jako redaktor politického listu »Der Radicale«. Súčastní se ve Vídni vzpoury listopadové byl odsouzen k smrti a zastřelen. Tiskem vydány jeho sonáty, klavírní skladby a písně. Str.

4) **B.** Siegfried, rak. statistik (* 1806 v Planě v Čechách — † 1873 ve Vídni). Studoval v Praze a ve Vídni, kde r. 1831 vstoupil do státní služby finanční a r. 1835 stal se

profesorem obchodního zeměpisu a dějin na technice. R. 1848 jmenován generálním sekretářem a pak radou v ministerstvu obchodu, jež po nějaký čas vedl až do nastoupení Bruckova. R. 1849 vyslán vládou do Německa a Belgie; sepsal pak: *Die deutschen Zoll- und Handelsverhältnisse zur Anbahnung d. österr. deutsch. Zoll- und Handelseinigung* (Lipsko, 1850). R. 1852 dán do výslužby a účastnil se pak větších podnikův obchodních *Sepsal Das österr. Münzwesen vom 1524-1838* (Víd., 1838, 2 sv.); *Statist. Übersicht d. Handels der österr. Monarchie 1829-38* (Stuttgart, 1841); *Statist. Übersicht d. Bevölkerung 1834-40* (t., 1841); *Beiträge zur österr. Handel- und Zoll-Statistik 1831-42* (t., 1844); *Ergebnisse des Handels- und Zolleinkommens 1819-43* (Videň, 1846); *Die Organisation d. Gewerbeswesens* (t., 1851); *Die Volkswirtschaft* (t., 1853).

Bechloa [-ka], zastaralé jméno pro léky, které se užívají proti kašli. Jš.

Bechlejovice (Bachelsdorf), ves v Čechách, 20 d., 128 ob. něm. (1881), hejtm. okr. a býv. dom. Děčín (3/4 hod. jihových.), obec Březiny, fara Děčín.

Bechlín, farní ves v Čechách, 151 d., 861 obyv. č. a 3 něm. (1881), hejtm. okr. a pošta Roudnice (1¹, hodiny jihových.), býv. dom. Bečkovice, arcidiě. Praha, vik. Roudnice, patron Ferdinand kníže z Lobkovic, osadník 1776; farní chrám sv. Václava z roku 1786 byl již ve XIV. stol. farním; nově zřízena fara v **B.**ě r. 1858; škola.

Bechmann Georg Karl August, právník něm. (* 1834 v Norimberce). Roku 1861 habilitoval se za docenta práva římského ve Vircpurku. Později působil jako řádný profesor téhož práva na universitě basilejské (1862—64), marburské (1864), kielské (1865—70), erlanské (1870—80), bonnské (1880—88) a nyní působí na universitě mnichovské. Uveřejnil četná pojednání po různých časopisech. Ze samostatných děl, suše, ale důkladně psaných, jmenovány budtě zejména rozsáhlé, posud neukončený spis *Der Kauf nach gemeinem Recht* (1876 a 1884) a dvoudílný *Das römische Dotalrecht* (1863, 1865). Jiná jeho díla jsou: *Über die usucapio ex causa iudicati* (1860); *Über den Gehalt und Umfang der Personalservitut des Usus* (1861); *Zur Lehre vom Eigenthumserwerb durch Accession und von den Gesamtsachen* (1867); *Das ius postliminii* (1872) a *Studien im Gebiete der legis actio sacramenti in rem* (1889). Čk.

Bechon Karol, malíř miniatur (* 1732 — † 1812). Žil za časů krále Stanislava Augusta ve Varšavě, kde též zemřel. Z jeho podobizen jsou nejzdařilejší: *Stanislaw August a jeho bratři*, *Tadeš Kościuszko*, *Jan Kiliński*, *generál Suvorov* a miniatury podobizen vládnoucích tehdy královské rodiny saské, mezi nimi též podobizna *Bedřicha Augusta*, pozdějšího knížete varšavského, v mladém věku.

Bechov, ves v Čechách, 24 d., 158 ob. č. (1880), hejtm. Jičín, okr. Sobotka (1¹, hod. jihozáp.), býv. dom. Kosmonosy, obec Oubruček, far. Všebořsko, pošta Dolní Bousov.

Běchovice, ves v okr. říčanském, 66 d., 596 ob. čes., stanice státní dráhy s poštovním úřadem, fara Koloděje v arcidieci. pražské; náležely k bývalému panství uhřetovskému. Nedaleko rozvaliny staré tvrze. Statek ten s dvorem poplužním, zároveň tvrz a městys Dubeč s dvorem poplužním, a ves Měcholupy v odhadní ceně 21.899 kop miš. zabaven byl panu Adamu Zápskému ze Zap na Dubči, Kyjích a B-cích a postoupen jíž léta 1622 Janu Dan. Kaprovi z Kapráteina a l. 1623 prodán Karlu knížeti z Lichtensteina. — V novější době staly se B. památnými r. 1848. Národní garda z Chrudimska jedouc po dráze na pomoc Pražanům byla dne 17. června u B-c přepadena a rozprášena husary pluku Windischgrätzova, při čemž mnozí občané od husarů posekáni a všelijak trýznění byli. Setník Fialka, známý český spisovatel, opřel se s vlastním nebezpečstvím života rozkaceným vojínům a odvrátil tak další neštěstí a hrozící krveprolití.

Bechst., zoologická skratka = Joh. Mat. Bechstein.

Bechstein: 1) B. Johann Mathaeus, ornitholog a lesník něm. (* 1757 ve Waltershausenu — † 1822 v Dreissigackeru u Meinink). Vynikl jako znamenitý znalec domácího ptactva a řaděn mezi první zakladatele a šřitele vědy lesnické v Německu. R. 1794 založil B. u Waltershausenu soukromou školu lesnickou, jež později povýšena sice na ústav veřejný, avšak jsouc bez státní podpory brzy zanikla. Po té založil B. společnost pro pěstění nauk lesnických a loveckých (spolkový org. »Diana«). R. 1800 povolán za ředitele ústavu lesnického v Dreissigackeru, kde působil až do své smrti. Ze spisů jeho jmenujeme: *Gemeinnützige Naturgeschichte Deutschlands aus allen 3 Reichen der Natur* (4 sv., Lipsko, 1789—95; 2. vyd. 1801—09); *Ornithologisches Taschenbuch für Deutschland* (1803); *Naturgeschichte der Hof- und Stubenvögel* (5. vyd. t. 1870); *Forst-insektologie* (3 sv., Gotha 1818, nové sprac. od D. E. Müllera 1829); *Forstbotanik* (Erfurt, 1810; 5. vyd. 1842); *Forst- und Jagdwissenschaft nach allen ihren Theilen* (14 sv., Erfurt, 1818—27; pokrač. od Laurupa); *Vollständiges Handbuch der Jagdwissenschaft* (Norimberk, 1801—09, sv. 1. a 2.); *Abbildungen naturhistorischer Gegenstände* (Lipsko, 1796—1810, 8 sv.; 2. vyd. 1816—27, 6 sv.).

2) B. Ludwig, spis. něm. (* 1801 ve Výmře — † 1860 v Meininkách). Vyučiv se lékárníkem r. 1828 obrátil na se pozornost vědovy saskomeininského básněmi *Sonettenkränze*, a s jeho podporou vykonav studia v Lipsku byl pak od roku 1831 vědovým knihovníkem, od r. 1840 dvorním radou. Roku 1833 založil henneberskou společnost starožitnickou a jménem jejím vydával pak r. 1842 a 1843 *Deutsches Museum für Geschichte, Literatur und Alterthum*. Důležitější jest jeho činnost jako sběratele a vzdělavatele prstonárodních pohádek a pověstí, nejprve užší domoviny durynské, pak i různých končin Německa. Vydal: *Der Sagenschatz und die Sagenweise des Thüringerlandes* (4 sv., 1835

až 1838); *Die Volkssagen, Märchen und Legendes des Kaiserstaates Österreich* (1841); *Der Sagenschatz des Frankenlandes* (1842); *Die Sagen des Rhöngebirges und des Grabfeldes* (1842); *Deutsches Märchenbuch* (1845); *Romantische Sagen und Märchen* (1855); *Neues deutsches Märchenbuch* (1856); *Thüringer Sagenbuch* (1858); konečně také dílo theoretické *Mythe, Sage, Märe und Fabel im Leben und Bewusstsein des Volkes* (3 sv., 1854—55). B. skládal také samostatné práce belletristické, jako *Erzählungen und Phantasiestücke* (4 sv., 1833); *Die Weissagung Libussas* (2 sv., 1841); *Ein dunkles Loos* (3 sv., 1850). VM.

3) B. Friedr. Wilh. Karl, prosl. hotovitel pian nynější doby (* 1826 v Gothě). Byl v mládí zaměstnán v některých továrnách německých, anglických a francouzských a od r. 1856 usadil se jako chef rozsáhlého závodu trvale v Berlíně. Jeho nástroje, jmenovitě piana koncertní, staly se vyhlášenými po Německu i daleko za hranicemi a na světových výstavách nejednou vyznamenány. Roční výroba nástrojů v závodech jeho páčí se na více než tisíc kusů. Str.

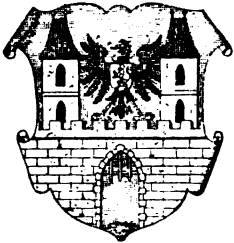
4) B. Reinhold, germanista, syn Lud. B-a (* 1833 v Meininkách), od r. 1866 soukromý docent něm. jazyka a literatury v Jeně, od r. 1869 mimoř., od r. 1871 řádný profesor téhož předmětu v Rostokách. Jest velmi činný a vyznačil se důkladnými pracemi z různých větví svého odboru. Srv. Bahder, *Die deut. Philologie im Grundriss* (str. 336). VM.

Bechtišia, křesť. rodina syrská, vykazující po plná 3 století (VIII. a násl. po Kr.) slavné lékaře, a sice vynikají zvláště: 1) Džordžis b. Džibril b. B., ředitel medicinské akademie v Džundi-Sábúr. Povolán byl do Bagdádu chalífem Mansúrem, jehož neduh žaludeční vyléčil. Pro churavost vrátil se však r. 769 do svého domova. K žádosti Mansúrové přeložil několik děl na jazyk arabský. — 2) B. Džordžis, syn jeho, zastupoval otce v úřadě za jeho nepřítomnosti; později povolán za osobního lékaře chalífa Hárún-ar-Rašida. Zemřel asi r. 800. Od něho pochází arabské Pandekty medicinské. — Jiný syn prvého 3) B. Džibril b. († 828), rovněž tělesný lékař Hárúnův a jeho nástupce Mámúna. Napsal řadu spisů lékařských a zdravotnických. — 4) B. Džibril ben Obaidulláh, † 1006, slavný lékař a profesor lékařství a fyziky v nemocnici bagdádské. Vynikl jako učitel a spisovatel. Sepsal: *Pětidílné Pandekty lékařské s menším výtahem* a monografie: *o krvi, nemocích očních, bolení hlavy*. Polemického obsahu byl spis *Shoda článků víry proroků a filosofů*. — 5) B. Abú Saíd Obaidulláh ben Džibril † 1058, spisovatel *Životopisů lékařů, Užitečnosti zvířat* v lékařství a j. Dk.

Bechyna, skladatel slov i nápěvu prstonárodní písně české »Horo, horo, vysoká jsi«. B. narodil se v Nymburce v Čechách, provozoval řemeslo obuvnické; sloužil jako prostý voják r. 1834 u čtvrtého praporu mysliveckého v Jičíně, kdež zastřelil svou milenkou. Na to byl odvezen do Hradce Králové před soud vojenský, odsouzen k smrti a oběšen.

Bechyně značí v hornictví komoru k uschovávaní rudy nebo nádobí.

Bechyně, okr. město v hejtmanství milevském, se 2225 oby. českými, při vysokém pr. břehu Lužnice; na l. bř. jest předměstí Zářečí. Jižně vlévá se do Lužnice Smutná. Na náměstí jest děkanský chrám apošt. sv. Matěje, na jehož hlavním oltáři jest Brandlův obraz Sv. tří králové. Chrám jest dvouloďový, románský; při obnovení poč. XVII. stol. pokážen. Za to kostel františkánský jest velebná budova gotická z doby renaissanční s vysokým presbyteriem. Klášter byl původně minoritský z roku 1333. Zdeslav ze Šternberka proměnil jej ve františkánský r. 1491. V presbyteriu jsou náhrobky Ladislava a Jana Šternberka a Kryštofa ze Svamberka. V kostele klášterním Nanebevzetí P. Marie, vystaveném péčí Zdeslava Šternberka, jest hrobka knížecí rodiny Paarské. Nad Lužnicí na jižní straně strmi starý hrad, založený jako župní hrad králem Přemyslem II. r. 1268, nyní hlavně knížecí pivovar. Níže jest zámek ozdobený a přistavěný hlavně za vlá-

Č. 495. Znak města Bechyně.

dařství pana Petra Voka z Rožmberka. Jest v něm mnoho vzácnosti, bibliotéka, archiv, sbírka zbraní. Nad prostornou jelenicí zvedá se veliká rožmberská dvorana, zdobená druhy pěknými freskami. V posledních letech jest **B.** oblíbeným městem lázeňským. Lázně se připomínají už ve stol. XVI.; nynější Libušiny lázně mají zřídla arsnová a železitá, pitná i koupelná, lázně slatinné i parní, léčení masážní, mlékem i studenou vodou; hlavní prameny jsou Karlův a Mariin. Vedle obecných škol jest tu c. k. odborná keramická škola. Na straně severní jest hřbitovní kostelík sv. Michala ze XVII. století. — Znak (viz vyobr. č. 495.). Král Vladislav II. dal roku 1511 městu **B-ni** tento znak: Městské hradby stříbrné s cimbuřím, otevřenou branou a zdviženou mříží. Za hradbami, a to na obou koncích jejich, vypínají se dvě čtyřhranné, postranními věžičkami opatřené, sedlovité věže s červenými střechami a zlatými makovičkami v modrém poli. Mezi věžemi stojí jednohlavý, ku pravé straně hledící černý orel s roztaženými křídly, na jehož prsou spatřuje se malý štítek s modrým lvem v stříbrném poli. *FJK.* — Založení **B.** spadá do velmi starých, neznámých dob. Záhy octlá se **B.** byvší napřed hradem knížecím v držení biskupů pražských, a odtud nazývali se také arcijahnové kraje bechyňského. Král Přemysl chtěje hrad zdejší obnoviti vyměnil si **B-ni** od biskupa Jana a založil tu hrad s předhradím. Od prvních známých purkrabí Čenka a Dobře (1283) pošli páni z Bechyně (v. t.). Po smrti krále Rudolfa pokoušelo se vojsko rakouské dobytí **B.** (1307—1308), ale k tomu ne-

došlo. Za krále Jana ztenčeno jest zboží bechyňské postoupením Bukovska a okolí, za to přibýly jiné vesnice blízké; kostel zdejší pak postoupen klášteru milevskému (1327). Na místě předhradí vyměřeno a založeno město skrze Oldřicha Pluha, kr. úředníka. R. 1333 založen tu klášter. Asi okolo r. 1340 dostala se **B.** v držení Štěpána ze Šternberka, který se jako její pán ještě r. 1359 vyskytuje. Syn jeho Albrecht († 1380 jako biskup litomyšlský) držel **B-ni** jako držitel a též jako poručník Petra, synovce svého nezletilého, až se teprv r. 1376 rozdělili, při čemž Petr **B-ni** na svůj díl obdržel. Po smrti jeho († 1397) uvázal se v **B-ni** Jošt, markrabě moravský, pro velké peníze, které mu na ní Petrem odkázány byly. V l. 1402—1405 prodal ji Heraltovi z Kunštátu, který odtud zemi hubil († 1407). Po synech jeho Heraltovi a Jifíkovi (1409 až 1411) dostala se **B.** Bočkovi z Kunštátu a z Poděbrad, ale ten ji vyměnil r. 1414 s Jindřichem Leflem z Lažan dostav za ni Náchod s panstvím. — Jindřichovi potomci měli po **B-ni** pojmenování Bechyně z Lažan (v. t.). Za válek husitských vedeny z **B.** ustavičné pětky, když tu byl pánem Jindřichův syn Hynce. To bylo příčinou, že Táboři r. 1428 **B-ni** s velkou mocí oblehli a posádku tak sevřeli, že se jim poddala. Užítky panství zůstaly Hynkovi, ale hrad s městem osadil hejtman Jan Bleh z Těšnice, od něhož jej teprv Hynkův bratr Jan (snad roku 1434) vykoupil. Za tohoto byly také časté pětky v okolí. Týž potvrdil obci bechyňské svobody, jichž užívala za předešlých pánův, ale za běhů válečných potratila. Synové Janovi Burjan, Václav a Oldřich prodali **B-ni**, již potom Jaroslav a Zdeslav bratří ze Šternberka koupí od Oldřicha z Grafeneku (1477) dosáhli. Zdeslav stav se samojediným držitelem potvrdil roku 1485 svobody měšťanů zdejších, nadal kostel a oltáře, neméně nadal i klášter zdejší, za předešlých válek zpustlý znova vyzdvihl a do něho mnichy zase uvedl. R. 1501 založil kostel klášterní. Po jeho smrti († 1502) držel **B-ni** Ladislav ze Šternberka, vyprosil osadám na panství výsady královské, zakládal hory a až do své smrti († 1521) mnoho dobrého vykonal. Bratr a nástupce jeho Jan obětoval klášteru zdejšímu mnohé klenoty kostelní a zemřel r. 1528. Držel jen polovici panství, kterou prodali potom synové jeho Adam a Jaroslav Kryštofovi ze Svamberka; druhá polovice patřila Anně z Hradce, vdově Ladislavově, která se potom vdala za Jindřicha z Rožmberka († 1526); ale i ta polovice potom postoupena Kryštofovi náhradou za to, co se mu mělo dostati z dědictví rožmberského (1528). Kryštof opravoval hrad a bavil se v okolí myslivostí. Po jeho smrti dostala se **B.** nejmladším jeho synům Václavovi a Zdeňkovi mladšímu, ale onen jako starší všechno řídil. Zemřel r. 1562 odkázav polovici svou bratru svému Jindřichovi staršímu, kdežto polovice Zdeňkova († 1553) dostala se tomuto Jindřichovi a bratřím jeho Václavovi a

Janovi. Dotčení tři páni dovolili Bechyňským, aby vařili bílá neboli pšeničná piva, Jindřich pak stav se pánem celého panství potvrdil roku 1568 všechny výsady obce Bechyňské. Všichni Švamberkové byli páni pobožní a klášteru zdejšmu mnohá dobrodini činili. R. 1569 prodal Jindřich panství Bechyňské kromě kláštera Petrovi Vokovi z Rožmberka, za něhož bylo na B-ni hluchněji nežli kdy prve. Zde se oženil r. 1580 s Kateřinou z Ludanic; mezi tím přestavěl hrad v nynější jeho způsobě, vnitřek jeho okrášlil a panství nejen rozšířil, nýbrž i zlepšil. R. 1594 udělil výsady městu. Nádherný a hluchý život na B-ni přestal, když se Petr Vok r. 1592 stal vladařem rodu a na zaplacení velikých dluhů svých prodal B-ni roku 1596 Adamovi ze Šternberka. Tento získal také (1598) od pánů ze Svamberka opravu nad klášterem, kterýž i s kostelem farním obnovil a nadal. Když roku 1618 ze země ujel, osadili stavové B-ni lidem krajským, a ač Buquoi roku 1619 hradu a města se zmocnil a panství poplenil, přece B. dobytá jest zase (v m. září) skrze Jana z Bubna, vůdce stavovského. Když padla B. na podzim r. 1620 v ruce císařských, vrátil se Adam na statky své, uvedl zase františkány do kláštera a postavil r. 1623 podzemní kapli v kostele bechyňském. Zemřel t. r. Syn jeho František zřídil v kostele zdejším dva oltáře ozdobné (sv. Františka a sv. Antonína), k nimž slavný Škréta obrazy maloval, a učinil klášteru mnohá dobrodini. Byv r. 1648 při přepadení Prahy postřelen zemřel nedlouho potom. Při dělení pozůstalosti otcovy (1665) obdržel B-ni druhý syn Jan Norbert, který vyzdvihl (1673) v klášteře nákladnou a ozdobnou kapli, zřídil poustku s kaplí sv. Jana Křt., aby tu v duchovním rozjímání žítí mohl, ale zemřel již roku 1678. Manželka jeho Isabella Majdalena z Porcie spravovala potom B-ni jako poručnice až do své smrti (1686). Syn jejich Jan Josef putoval r. 1700 do Říma, než po vykonané pobožnosti utopil se (dne 13. června) i s tříletou dcerkou svou v řece Innu poblíž Otynku, čímž bechyňské potomstvo rodu tohoto po meči vyhynulo. Jedinká jeho dcera doma zanechaná, Marie Terezie, zdědila všechny statky otcovské, kteréž se dostaly potomstvu hraběte Jana Leopolda z Paarů (od r. 1715), manžela jejího. Syn obou, Jan Václav († 1792), prodav panství smiřické vymínil si krásný obraz Brandlem malovaný, kterýž daroval do kostela bechyňského. V držení knížecího rodu Paarovského zůstala B. až na naše časy. Nyní jest pánem na B-ni kn. Karel Jan Václav Paar, jenž má titul generálního dědičného říšského poštmistra. Sr.: Beckovský, Poselkyně (zvl. II. díl), Sedláček, Hrad a zámky (VII. díl), Fr. J. Rypáček, Úryvky z dějin hradu a města B. v progr. gymn. třebsického. Sčk.

z Bechyně, někdy slavný rod panský, který se nazýval po hradu a městu Bechyni. Znakem mu byla stěla zavinitá a klenotem ryba kapr (viz vyobr. č. 496), v čemžto posledním lišili se od strýcův svých Benešovicův. Praotec jejich Drslav (1226—50) po-

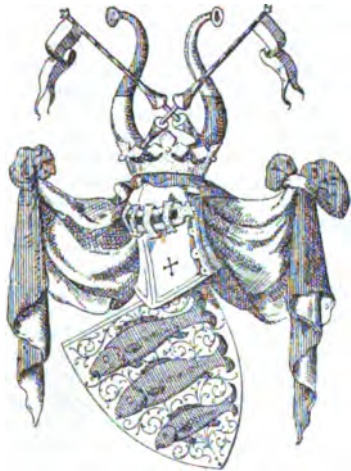
chován byl v klášterním kostele benešovském. Potomci jeho Čeněk a Dobeš, bratři, vyskytují se r. 1283 jako královští purkrabí na Bechyni. Dobeš patřival ke straně, která chtěla odstráti ode dvora Zvíše z Krumlova; býval potom (1291?) hejtmánem na Svojanově, r. 1292 purkrabím na Hluboké a konečně (1303) maršálkem království. Po vymření rodu Přemyslova byl hlavou strany rakouské a císaře Albrechta, o jehož prospěch usilovav celou mocí za to smrt utrpěl. Když se totiž r. 1307 jednalo o volení nového krále, hájil Dobeš, ač na těle chatrný, se vši vý-

Č. 496. Znak pánů z Bechyně.

mluvností svou práva Bedřicha Sličného. Strádaje pakostníci dal se doněsti do shromáždění stavův a představoval jim živě, do jakého nebezpečí uvedou zemi, jestliže opovrhnouce mocným zvolí slabého, jenž se proti říši uhájiti nedovede. Když pak protivníci domlouvali mu hrozice, aby již přestal volati cizozemce a nepřátely ku panování nad krajany svými, odpověděl jim úsměšně: »Chcete-li naprosto někoho domácího míti za krále, tedy jděte jen do vsi Stadic; tam mezi sedláky najdete snad nějakého strýce vymřelého rodu Přemyslova; přiveďte si ho sem a usadte si ho na stolec královský.« Pro ta slova pan Oldřich z Lichtemburka plný vzteku přiskočiv probodl nešťastného řečníka mečem v plném sněmě. Synem jeho byl Dobeš z B. (1312—59) a bezpochyby také Zbyněk z B., který se s ním r. 1317 připomíná. Dobeš byl pán velmi nábožný a králi svému oddaný. Konav poselství od císaře Karla do Uher obdržel tam od krále Ludvíka část ubrusu Pána Krista. Jsa již u vysokém stáří hotovil se vykonati pouf do Svaté země. Veliká dobrodini činil městu svému Kamenici (pod Lípou). Syn jeho Jindřich (1348 až 1359) otce svého dlouho živobyтім nepřechkal. Panství Kamenické vyskytuje se potom v držení Čenka z B. (1362—68), po němž je drželi r. 1369—72 vdova Anna a r. 1379 až 1389 Zbyněk, poslední z této posloupnosti, jenž nepožůstavil po sobě ani dítě, ani manželky. Páni z B. na Moravě osedlí byli snad potomci Čenka r. 1383 připomenutého, a Čeněk z B. (1323), který byl pánem na Malenovicích a r. 1350 nějaké vesnice koupil, snad byl též Čeněk. Čenkoví synové byli Drslav (1323 kanovník olomoucký, 1317—27 děkan vysehradský, 1327—38 probošt pražský), Štěpán, Petr a Janáč. Tento poslední prodal Malenovice r. 1356 markrabímu Janovi a seděl potom na Skoronicích. Prodáv r. 1366 vše, co měl na Moravě, oddal se podnikům dobrodružným, provázal Albrechta III. rak. do Prus a zemřel r. 1385 ve Vídni. Pokud víme, v ty časy rod tento na dobro vyhasl. Sčk.

Bechyně z Lažan, název rodu staropanského, jehož znak byl: na štítě stříbrném tři kaprové červené barvy (viz vyobr. č. 497.); druhdy se spatřují podle erbu dva diví mužové. Týž erb měli také Zejdlivové ze Senfeldu a Kurcpachové z Trachenberka. Páni z Lažan psali se prvotně ze Seidlitz a osedlí byli ve Slezsku. Jindřich Lefl z L. (prvotně ze Seidlitz) obdržel r. 1403 jsa komorníkem u krále Václava nějaké důchody u Landsbutu. U tétož panovníka jsa u veliké milosti byl dlouhá léta hejtmanem knížectví Vratislavského a maje požehnání na statcích ve zdejších, několik znamenitých panství po sobě držel, jako: r. 1410 Krakovec, r. 1413 Náchod, r. 1414 Bechyni (za Náchod vyměněnou). Ač Slezan oblébil si M. Jana z Husince tak, že mu popřál útulku na hradě Krakovci (1414). R. 1420 dne 1. list bojoval u Vyšehradu ve vojště královském, když pak byl těžce raněn, přinesen jest do stanu svého a tu přijav svátost oltářní pod obojí způsobou duši vypustil. Potomci jeho většinou byli víry katolické, zejména synové jeho Hynce a Jan. Onen bránil Bechyni proti kališníkům až do roku 1428, kdež odevzdav ji po úmluvě vojsku tábořskému zůstal v držení nějakých užitkův na panství a někdy před r. 1437 zemřel zůstaviv syna Jana, o jehožto pozdějších osudech není nic známo. Otec a syn prodali okolo r. 1436 hrad Okoř Ludvíkovi apotekáři. Jan (řečený obyčejně Bechynka) prodal r. 1437 Krakovec a měl účastenství v tehdejších bězích válečných. Zemřel před r. 1467 zůstaviv syny Burjana,

Č. 497. Znak Bechynů z Lažan.

Václava a Oldřicha. První z nich jsa smýšlení katol. držel napřed s jednotou zelenohorskou, ale když potom kníže Jindřich k Bechyni přitřhl, přistoupil k němu a držel se stranou královou přese všechna protiventství. On a bratří jeho prodávše Bechyni podrželi si toliko Podolí a Rataje, k nimž přikoupeny r. 1477 Bernartice. Od Burjana a Oldřicha pocházejí dvě hlavní větve tohoto rodu, tčtiž

Bernartická a Píčínská. — A. Burjan, kterýž měl za díl svůj Bernartice a Podol, připomíná se do r. 1493 (manž. Eva z Čestic). Synem jeho byl bezpochyby Jiřík (1523 atd.), který zemřel před r. 1553 zůstaviv vdovu Kateřinu z Kalenic († 1574), syny Jana a Adama a dcery Lidmilu, Evu, Markétu a Elišku. a) Jan rozdělil se r. 1553 s bratrem, dostal polovici městečka s panstvím Bernartickým a zemřel před r. 1569 (manž. Anna Chrtovna ze Rtína). Starší jeho syn Jiřík (mladší) oženil se roku 1579 s Veruškou Čabelickou ze Soutic a roku 1594 prodal díl svůj Bernartice bratru svému Petrovi. Tento seděl tu do r. 1602, a poněvadž dědicův neměl, zdědil Bernartice Burjan, syn Jiříkův, a ten Bernartice r. 1604 odprodal. b) Adam (1553—97) dostal za díl Borovany a půl městečka Bernartice. Starší jeho syn Jan byl r. 1570 dvofeninem u Petra Voka z Rožmberka a zemřel před r. 1599. Mladší syn Karel dědil Borovany a zemřel v letech 1620—21 (manž. Markéta Svatkovská z Dobrohoště, r. 1623 v Podolí). Pro účastenství ve zpouře mělo se vše jeho jmění zabratí, ale pro dluhy ponecháno synu Oldřichovi mladšímu, jenž prodal Borovany r. 1623 jesuitům u sv. Klimenta. Týž Oldřich držel také statek Vlence a byl do r. 1625 místokomorníkem. Zdali a kteří B-ňové pozdější z této větve pocházeli, nelze uhodnouti, poněvadž se o ní pozdějších zpráv nedostává. — B. Oldřich B. z L. koupil statek Píčínský od Petra Koňenského z Terešova a zůstavil syny čtyři: Jana, Bedřicha, Mikuláše a Václava, kteří se r. 1515 o statek otčevský rozdělili, a dceru Elišku (manžel Sigmund Seletický ze Smojna). Snad byl synem také Petr B. r. 1544 probošt vyšehradský. První dostal Píčinu, druhý Bukovou, třetí Dlouhou Lhotu a čtvrtý Skorotín. a) Jan (* 1510 — † 1547) byl roku 1530—38 purkrabím karlístejnským a r. 1538—47 nejvyšším písařem a koupil r. 1539 Pnětluky a jiné vesnice ve Vitavsku (manželka Anna z Chlumu † 1560). Nejstarší jeho syn Radslav zemřel před r. 1554 bez dědiců. Druhý, Petr, držel Píčinu a Pnětluky a dostal se skrze manželku svou Kateřinu z Kolovrat v držení Buštěhradu. R. 1558—61 byl podkomořím, též cíl. radou a hejtmanem Starého města praž. Zemřel r. 1561 dne 31. srpna, a statek jeho, který měla Kateřina děditi, nálezem soudu zemského dostal se sestřám Evě a Johance, které se oň rozdělily: Eva dostala Pnětluky, Johanka († 1574, manž. Adam Muchek z Bukova) Píčinu. Kromě bratra Burjana (1556) byl ještě jeden bratr, Oldřich, jenž byl od bratří odbyt penězi a koupil r. 1551 statek Podboří. Z manželství svého s N. z Hozlau měl 4 dcery: Dorotu (vdan. Valdštejnovou), Evu, Johanku a Veroniku (na zdraví nedostačnou). Eva splativši sestry držela potom Podboří s manželem svým Albrechtem Čabelickým ze Soutic. b) Bedřich získal k Bukové statek manský Stežov (1535). Jeho potomci byli bezpochyby Jan a Adam († 1578), kteří se před r. 1576 o jmění své podělili; onen seděl v Milíně, tento již od r. 1571 na Ste-

žově (manž. Žofka z Losu). Z Jana (a ? Kateřiny Myšk. ze Žlunic) pocházel snad Tobiáš (1617 seděl v Přibrami), jenž žil ještě roku 1629 a měl za manželku Annu B. z L., dcera pak jejich Alena († 1679) byla manželkou Jana Adalberta Vratislava z Mitrovic. Sem patří také Jan Bedřich, syn Adamův, jenž žil r. 1623 a žádného jmění neměl. c) Mikuláš seděl na Dlouhé Lhotě (1515) a na Běšinech (1524); koupil r. 1543 Libčice. Syn jeho Václav (mladší), císařský rada, dědil po Hendrychovi B-ni z L. Pnětluky a jiné vsi ve Vltavsku, o kteréž učinil r. 1578 smlouvu se strýci svými také se na ten statek táhnoucími; později nabyt také Pičiny a Vrchtotice. R. 1596—99 podělil své děti a zemřel r. 1600. aa) Nejstarší syn jeho Jan (1601 a l. d. mladší) obdržel r. 1596 za díl svůj Pnětluky a okolní vsi, k nimž r. 1611 vsi na Vltavsku a r. 1615 Korkyni přikoupil. Roku 1617 byl již mrtev. Jeden ze synův jeho, Adam, držel potom Korkyni, již r. 1626 prodal, druhý, Václav (1617 a l. d. mladší), seděl na Pnětlucích, kterýž statek mu r. 1622 z pokuty zabrán. bb) Druhý syn, David, přijal r. 1596 za díl svůj Pičiny s přísluší. a s bratrem Janem dostal k tomu r. 1599 Dlouhou Lhotu, konečně držel také zápisné Obecnic. Zemřel roku 1611 zůstaviv vdovu Voršilu Dýmou z Stříteže († 1614), syna Mikuláše (staršího) a dvě dcery, z nichž Anna se vdala za Tobiáše B-ni z L. Mikuláš dotčený prodal roku 1629 Pičiny a r. 1630 Dlouhou Lhotu, za to držel roku 1628—1637 Vlksice a r. 1636 nabyt Černoce († 1646, manž. Anna Koc. z Dobrše). Syn jeho Jan zemřel r. 1645 byv s Černínem v tureckém poselství. Dcery Mikulášovy: Lidmila, Voršila (manžel Volf Václav Felnár z Feldeka) a Anna Markéta (vd. Nosticova). cc) Abraham, třetí syn, dostal za díl Vrchtotice a peníze, r. 1611 byl seděním v Milivště, později koupil statek Rosochatec v Čáslavsku a skrze manželku svou Markétu z Malovic (ovdov. Hradeckou z Bukovna) dostal se v držení Bítovan, které ale po smrti její († 1644) přišly v držení jiné rodiny. R. 1626 odsouzen jest k manství. Z prvního jeho manželství zůstala dcera Markéta Eva, z druhého s Markétou syn Bohuslav (1637—51, manž. Marie Eliška Štyblingerka), jenž držel Rosochatec. Týž statek pro syny jeho Rudolfa Viléma a Bedřicha Filipa nemohl býti udržen a prodán proto (1654) Mikuláši Šťastnému B-ňovi z L. d) Václav (1556 starší, potom nejstarší) držel za díl Skototín a přikoupil Hrochův Hrádek, až r. 1542 držel i Třebotov a sídlil do smrti († 1579) na Dušníkách (manž. Anna z Haburka). Syny měl čtyři: Jiříka, Oldřicha, Kašpara a Kryštofa. Oldřich byl svévolný a lehkomyslný, proceř s dílem svým (na penězích) v opatrování Jiříkově zůstával. Kašpar byl pověstný přeč a vykonav r. 1606 vraždu jen stěží ztrátě hrdla ušel (manž. Anna z Bukovan). aaa) Jiřík (1578, starší) seděl r. 1580 v Kotenčicích a zemřel před r. 1584. Syn jeho Václav prodal r. 1584 ves Nestrašovice, kterou měl otec za díl. Ždá se býti totožným s Vá-

clavem starším, jenž držel r. 1612 statek Bukovou. Synové tohoto Václava Bukovského Jiřík a Václav prodali r. 1623 Bukovou. Jiřík dostal se skrze manželku svou Judytu B-ňovou z L. v držení Dlouhé Lhoty, kterýž statek (1630) od Mikuláše staršího B. koupila. Týž statek zdědily po smrti mateře († 1656) dcery její Anýžka (m. Petr Vratislav z Mitrovic), Mandaléna Markéta a Eva Kateřina a prodaly jej r. 1656 Saloméně Veronice z Račina, jež byla manž. bratra jejich Kašpara Maximiliána. Tento (1656—73) byl r. 1668 až 1671 místosudím a místokomorníkem. Skrze manželku jeho přišlo u této větve jméno Humprecht v oblibu. Nejstarší syn jejich Jan (1670) vstoupil do řádu theatinův. aaaa) Jiří Humprecht Antonín koupil r. 1678 Hluboš, byl r. 1697—99 podkomořím a zemřel roku 1704 (manž. Marie Dorota r. Lindenspür, 1694). Hluboš drželi po něm bratři Frant. Norbert († 1731), Václav Kašpar (1705—35), František Karel a jejich sestry Marie Josefa (vd. Kocova), Anna Kateřina († 1735) a Anna Terezie (1705—35, vd. Skadobova). Později ujal jej Václav sám. Bratr jeho Frant. Karel koupil r. 1712 Liteň a povýšen jest 24. září 1734 do stavu svobodných pánů, poněvadž rod jeho, ač panský, byl poklesl do stavu vladycského (manželka první Marie Kateřina von Rummerskirchen, † 1721, druhá Františka Kateřina Hubrykova z Henřtorfu, † 1741, jež obě přečkala). bbbb) Ludvík Ignác byl roku 1718—19 purkrabím kraje hradeckého († 1719) a zplodil s manž. svou Lidmilou v. Golen (Kolencovou z Kolna?) syny Ignáce Humprechta, Maximiliána Josefa a Jana Jiřího a dcery Marii Terezií a Marii Johanku. Maximilián byl r. 1735—36 purkrabím hradu pražského, později zemským soudcem a hejmanem Menšího města pražského, roku 1744 dědil Hostačov a držel také dům v Praze. Zemřel r. 1766 děti nezanechav. Bratr jeho Jan Jiří držel r. 1720—25 Osečany a byl ženat s Františkou Josefou Radeckou z Radče (1723). Ignác Humprecht držel Dlouhou Lhotu, byl r. 1727 místopísařem, roku 1733 místosudím. r. 1735—40 místokomorníkem, ale nehospodařil dobře, tak že se Hluboš dědicům jeho udržeti nemohl († 1743, manž. Marie Anna Hartigová). Synové jeho byli Jan Václav (1743—66) a Ignác Ludvík (1743—1762, manž. Kateřina Bukovská ze Stolcenburka). bbb) Kryštof B. z L. (1578 ještě nezletilý) dostal za díl po otci Václavovi statek Dušníky. Ženat byl dvakráte: 1. s Markétou z Kadova, † 1599, a 2. s Johankou Vojkovskou z Milhostic († 1623). Z druhého manželství byl syn Jan Jiří (r. 1623—32), z prvního Václav starší (1617 mladší) a Mikuláš Šťastný. Též měl dcery Evu (Pešíkovou), Annu a Elišku. Václav oženil se s Judytou z Předenic, která ujala statek Dušníky a prodala jej roku 1612 Oldřichovi starš. B-ni z L. a manž. jeho Anně z Kokořova. Václav koupil roku 1623 Hluboš a Bukovou, ale prodal je své druhé manželce Mandaléně z Olbramovic (manž. z. Jan Humprecht z Račina). Václav byl místo-

sudí a zemfel 25. bř. 1625. Zůstali po něm syn Ludvík Šťastný a dcery Judyta († 1656, m. Jiří B. z L.), Johanka, Alena Markéta a Polyxena Alžběta. Dotčený Mikuláš Šťastný koupil r. 1651 statek Rosochatec, jenž jediný ještě rodu tomuto náleží. Zženat byl s Eliškou z Věžník. Syny měl Ignáce Mařika (1672) a Frant. Leopolda. Tento došel r. 1681 let svých a ujal statek Rosochatec. R. 1712 (30. května) povýšen jest do stavu panského, koupil r. 1700—13 statky Třebešice, Vilimovice a Pavlov a zemfel ok. r. 1736 (m. Maří Majdaléna Sohier v. Windmühl). Skrze syny jeho vznikly zase dvě větve. *aaaaa*) Ignác B. ujal r. 1736 po otci svém Vilimovice a Pavlov. Děti jeho, s manž. Marií Františkou z Věžník zplozené, byly Ignác (1752—90, který Vilimovice a Pavlov prodal), Meinrad, Jan (1786 rytmistr u dragounův), Emanuel (1786 nadporučík u pluku kalenberského) a dcera Venancie (manž. Petr Euseb. Radecký z Radče). Potomci jejich bezpochyby žijí. *bbbb*) Václav Jan držel Rosochatec a s manželkou svou Konstancí z Věžník (1719—49) zplodil děti Elišku Josefu, Františka Václ. a Adolfa. Onen držel Rosochatec, od něhož (1754) Břevnici odprodal, ale když r. 1760 zemfel bezdětek, uvázal se v něj bratr jeho Adolf (* 1726 — † 1768, manž. Juliana z Dlouhé vsi). Tohoto děti byly: Antonín Bernard, mnich ve Zbraslavi, Marie Johanka (* 1761), Marie Josefa (* 1762), Josef Severin (* 1763), Severin František (* 1764, rytmistr u dragounů), Vincent Adolf (* 1765) a Marie Anna (* 1768). Josef (m. Tekla Levenenr. z Grünwaldu) držel Rosochatec a zůstavil čtyři syny: Adolfa (* 1806), Rudolfa (* 1808), Jana (* 1809 — † 1852) a Josefa (* 1811). Adolf ujal Rosochatec († 1869) a z manželství jeho s Kateřinou Gričovou pocházejí: František (* 1856), Emanuel Adolf (* 1862), Marie (* 1865) a Rudolf (* 1867). — Při veliké rozvětvenosti rodu tohoto není možná filiaci jeho určitě ustanoviti, dokud se ty věci zvláštní monografií neobjasní. I to sluší znamenati, že B-ňové při velké plodnosti upadli záhy u velikou chudobu, tak že potomci tohoto vzácného rodu v zákoutích živoří. Poslední zemské statky (kromě linie rosochatecké) měli Jan (1806—1812 Petrovice) a Václav (1804—07 Loutkov, 1823—31 Lažany). — Do vývodu nelze na ten čas zařaditi Jiříka B. z L., jenž seděl roku 1670—1707 na Heřmaničkách s manž. svou Kunkou Kateřinou Lokovnou z Netky († 1713). Děti jeho byly: Markéta, Dorota, Jáchym Antonín, Václav Adam a Anna Eusebie, jménem jejich r. 1713 Heřmaničky prodány. Václav zemfel r. 1747 bez dědicův a skrovné jeho jmění dědil bratřevc jeho Josef, o jehož potomstvu nám není nic známo. Před 100 léty žila kromě panské ještě i vladcká větev tohoto rodu, zejména Jan Kryštof a synové jeho Frant. Josef, Frant. Antonín, Jan Václav, František Ferdinand, Karel Maximilián a Maria Leopold, o jejichž potomstvu se zpráv nedostává. *Sčk.*

Bechyňka Jan, horlivý kněz pod obojí, farář u sv. Apollináře v Praze do roku 1507. Posvěcení dosáhl až v Armenii po důkladné zkoušce. Byl potom kaplanem a farářem při uvedené faře až do své smrti, jsa horlivým vyznavačem utrakvismu; stejně bojoval proti »jednuškám« (katolíkům) jako proti Bratřím a židům. Znalostí písem, dary ducha a pfiisným životem došel veliké obliby, již užíval k utužení strany pod obojí. Hlavně hleděl působiti na ženy, jimž posílal poučné listy a připisoval jim své spisy, které se zachovaly ve dvou rukopisích (jeden v knihovně neuberské, druhý v Museu, popsány od Jos. Jungmanna v Rozboru stč. liter. str. 177—186.). Všude jeví se v nich veliká náchylnost spisovatelova k mysticismu, an libuje sobě všude v allegoriích a podoběnstvích, čerpaných z věcí hmotných, k nimž přirovnává věci a poměry duchovní. Tak v rukopise neuberském hned v 1. pojednání k br. Ondřeji, náměstkovi své pouště na Javorném, píše o správě duchovního života v obraze korbelíka přirovnávaje jednotlivé stránky života křesťanského k částem korbele. 2. pojednání ke kn. Jak. Načeradskému o hřších smrtedlných a Božích příkázáních píše pod obrazem dvou sýrů jemu od toho faráře poslaných, jednoho scelivého, druhého zkazilého. 3. pojednání o pokoji církve v Čechách p. Pešíkovi na Komárově; pokoj ten nezáleží v tom, aby jedna byla hlava církve kněžstvo k pokoji nutící, nýbrž v zachování kompakta a mravné dobrotě stran, tedy ve zlepšení mrávův. Ironicky tu popisuje stavy duchovní i světské. 4. pojedn. p. Riechové »statečnici« přimlouvá, by přistoupila k utrakvismu; podnětem je mu večere, k níž je s otcem pozvala na rozloučenou svého odchodu na Poděbrady, již přirovnává k večeri Páně; pěkný tu výklad o hodování staročeském. V 5. pojednání zahrnuje křtění zvonů jakožto »pověrek a porouhání jménu a svátostem Božím«. 6. pojedn. podoběnství stavu manželského ke stavu tkadlecovskému. 7. Praga mystica; mravní stav Čechů se přirovnává ku Praze. 8. pojedn. k rodičům; přirovnává království nebeské k rouchu, nebo rodiče jeho živil se krejčovstvím. 9. Rozmlouvání bohatství s chudobou, připsáno paní Rybové. 10. Tutěž paní zrazuje od manželství; ze jména jejího užívá podoběnství ryby ve vodě rozkoší šplechtající. Druhý díl B-kových spisů jest v rukopise musejním (ze XVI. stol.). Obsahuje nejprve předmluvu o tom, že půjčenou knížku vrací s úroky, t. j. s poučením. Následuje životopis nábožného mládence nemocného, jenž u vidění mystickým spatřuje hrozné tresty hříšníků; mnoho tu zpráv o tehdejšíh světe. Pak psaní kněze, oddáleného tělem, ale přítomného duchem, nepochybně k utrakvist. spoluvěrcům v Praze. Posléze jmenuje Blahoslav (v Historii Jedn. Br. 112.) psaní k p. Krescencii Zmrzlikové, kdež jí přimlouvá, by odstoupila od Jednoty. Dostal se B proto do sporu s Bratřimi, kteří mu odpověděli. Dle zprávy starého letopisce

sám předpověděl ve chrámě shromážděným vědcům svou blízkou smrt, jež nastala 5. list. 1507. (Dle Velesl. Kalend. 450. sešel morem t. r. 25. srp.) Jireček Rukov. (L, 54. sl.). JNk.

Bechyňsko, bechyňský kraj: a) Politicky jmenovala se tak prvotně ta část země, která patřila ke hradu bechyňskému, a o takovém kraji mluví se v XII. stol., ač o rozsáhlosti jeho nevíme nic určitého. Ačkoli potom se název B-ska zachoval, přece o úředních na Bechyni sídlících nic známo není, ano Bechyně sama s několika vesnicemi dostala se v držení biskupství pražského, až ji roku 1268 zase král Přemysl přivtělil ke statkům královským. R. 1276 připomíná se kraj bechyňský, když tudy vojsko královské táhlo; jest to bezpochyby týž, jenž se jinde Píseckem nazývá. Jisto toliko jest, že se tehdá k B-sku počítal kus země na pravém břehu Vltavy. Za krále Jana připomínají se vedlé B-ska i Chýnovsko a Doudlebsko, které s ním v jeden kraj srostly, o čemž se zase dostatečných zpráv nedostává, poněvadž se v některých pamětech až do konce XV. stol. zvláště o sobě připomínají. Jisto jest, že k B-sku patřilo r. 1358 bývalé Chýnovsko a r. 1365 také okolí města Písku, zejména Brloh a Mladějovice (r. 1366 se sem i vzdálené Lažanky počítají). Poprava (či trestání škůdcův) v B-sku udělena jest r. 1381 skrze krále Václava obci města Budějovic a v neznámé době dostala se také dědičné rodu Rožmberskému; snad se to stalo nedlouho před r. 1389, kterým se začíná Popravčí kniha Jindřichem z Rožmberka založená. Král Václav IV. vydal na týž úřad 5. ledna r. 1405 majestátý Janovi Kamenickému z Ústí a Oldřichovi z Hradce, avšak bez újmy rodu Rožmberského a města Budějovic, jak pozdější přiběhy svědčí. Král Sigmund zřídil r. 1420 Oldřicha z Rožmberka, Václava z Dubé a Petra ze Šternberka za hejtmány kraje bechyňského hlavně k potlačení husitství. V příčině berní spojen byl s B-skem i kraj vltavský a později se v obou společně hejtmované kraje nacházejí; někdy mivali i stavové obou krajů společné sjezdy. Po dlouhá léta obsahoval kraj bechyňský celou východní polovici jižních Čech, ale právě tato přílišná rozsáhlost byla příčinou, že jest B. r. 1751 rozděleno na dva kraje, tábořský a budějovský. — b) V církevním ohledu slula B. krajina, kteráž bývala pod dohledem děkana kraje bechyňského, jenž vybrán byl z některého z farářův v témž kraji sídlících. Dekanát bechyňský obsahoval krajiny po obou stranách řeky Vltavy takovým způsobem, že byly krajními jeho místy k severu Oslov, Milevsko a Hodušín, k východu Hlavatce a Lišov, k jihu Ledenice, Budějovice a Čákov, k západu Netolice, Vodňany a Cížová. Dekanáty bechyňský, vltavský, chýnovský, doudlebský, volynský, bozenský a prachenský tvořily kraj arcijáhensství bechyňského. Od pol. XV. věku zůstávala hodnost tato i s děkanstvím doudlebským při farářích kostela sv. Víta v Krumlově, kteří se z té příčiny druhdy arcipřísty nazývali a názvu tohoto (arcikněz) posud užívají. Sčk.

Beidávi Násir-uddín Abdulláh ben Omar, slavný muslimský theolog, narodil se v Beidě (odtud jeho jméno) v Širázu, byl kádím v Širázu a † 685 [692] = 1286 [1292] v Tebrizu, kam v posledních letech svého života se byl uchýlil. Slávu svou založil svým komentářem koránovým: *Anváru t-tanzíli va asrárut-ta' vili* (světla zjevení a tajemství výkladu) vydaným vzorně r. 1846—48 v Lipsku Fleischerem (2 díly; k tomu Indices od W. Tella, Lipsko, 1878). Komentář sám jest velmi stručným výtahem hlavně většího komentáře Zamachšaríova, ale právě pro svou stručnost, jež nicméně všestranně otázky koránové vyčerpává, a pro přesnost výkladu zaujal prvé místo v komentářové literatuře, i jest nejen všestranně uznáván jako autorita, nýbrž od sunnovců přímo za svatý se pokládá. Sám vyvolal řadu superkomentářů, z nichž nejslavnější je 8dílný komentář Seichzádeúv. Vydal i spisy o právu muslimském, logice a j. Vedlé činnosti komentátorské náleží mu i cenné dílo historické, psané jaz. perským, *Nizám-ut-tavárich* (Pořad dějin) o 4 knihách, o němž pojednal de Sacy (Notices et Extraits IV.). Dílo to obsahuje v I. knize: proroci a patriarchové od Adama do Noë; II.: perští králové do doby Persie muslimy; III.: Muhammed a chalífové do zhouby tatarské; IV.: Dynastie perské za Abbásovců až do doby B-ovy. Zachováno rukopisně. Dk.

Beige [běž], vlněná látka na dámské obleky, tkaná jednoduše z jemné vlny, dost hustá, načechraná, jednobarevná. Silnější druhy bývají také keprovány. V Čechách vyrábí se značně množství jemného b. Ls.

van **Beijeren** Abraham, holland. malíř XVII. stol. (* kolem 1620), o němž málo jest dosud známo. Síděl v poměrech nuzných hlavně v Haagu, uvádí se však i mezi členy malířského cechu v Deltě a Alkmaaru. Maloval výhradně zátiší, díla jeho teprve nověji jsou oceňována; ve velkých galeriích setkáváme se s nimi pořádku, častěji v menších a soukromých galeriích. B. maloval hlavně ryby a plody a přednosti děl jeho jsou: jednoduché, avšak vkusné seřazení, sytá barvitost, silné tóny a celkový účinek nadevše malebný.

Beijerland, Bijerland, také Hocksche Ward, ostrov v nizozem. prov. jižním Holandsku při ústí Mosy, mezi Oude-Maas, Hollandsch-Diep, Dortsch-Kil a Spui, jest 25 km dlouhý a 14 km široký, velmi úrodný (len) a má četné, úhledné osady. Ostrov nazván dle Sabiny Bavorské, choti hrab. Egmonta († 1568), jenž zde měl rozsáhlé usedlosti a získal si velké zásluhy o vysušení a zúrodnění ostrova.

Beikem viz Jenisej.

Beil Johann David, něm. herec a básník (* 1754 v saské Kamenici — † 1794 v Mannheimě), studoval v Lipsku práva, ale předsed k divadlu působil s Ifflandem a Beckem v Gothě a Mannheimu. Dramatické básně jeho *Die Spieler*, *Armut u. Hoffart* a j. o 2 sv. vydány v Curichu r. 1794.

Beilstein Bedřich Konrád, chemik v Rusku žijící (* 1838 v Petrohradě), praco-

val v laboratořích německých, pak u Wurtze v Paříži, byl assistentem Löwiga ve Vratislavi a Wöhlera v Gotinkách. R. 1860 habilitoval se v Gotinkách, stal se tu mimořádným profesorem, r. 1866 povolán do Petrohradu na školu polytechnickou, kdež dosud působí přednášeje současně na vojenské akademii a inženýrské. **B.** pracuje v chemii organické podal cenné studie o sloučeninách řady aromatické a v chemii analytické, v níž děkujeme mu za některé, nové důležité metody. Jeho výzkum petroleje kavkazského a amerického měl i pro průmysl praktický výsledek. Z publikací sluší uvésti osvědčenou knihu *Anleitung zur qualitativen chem. Analyse* (Lipsko, 1867, 6. vyd. 1887), jež do několika jazyků byla přeložena; pak *Handbuch der organischen Chemie* (2 sv., t., 1881—83; 2. vyd. Hamb., 1885—86, 3 sv.).

Beine [bén], hl. m. kant. ve franc. dep. marneském, arr. remešském, dříve město opevněné, s 902 obyv. (1886), zabývajícím se především vlny a výrobou marcipánu, piškotů, zboží zv. remešského a pytlového plátna.

Beinl Antonín šl. z Bienenburgu, náčelný polní lékař ve Vídni (* 1749 v Budějovicích — † 1820), studoval rok lékařství v Praze, uchýlil se ke službě vojenské a byl později povolán do Vídně, kdež se stal magistrzem a r. 1788 doktorem chirurgie. Účastniv se již při zřízení Josefské akademie některých prací přípravných a pořadatelských jmenován byl roku 1788 mimořádným profesorem téhož ústavu. R. 1806 stal se stálým jeho ředitelem a referentem polního zdravotnictví v dvorní válečné radě. Činnost spisovatelská jeho jest skrovná, cílí téměř výhradně k organizaci zdravotnictví ve vojště. Vydal r. 1804 *Versuch einer militärischen Staatsarzneikunde in Rücksicht auf die österreichische Armee*. *Peč.*

Beira, provincie portug., hraničící na severu s port. prov. Entre Douro e Minho a Traz oz Montes, na východě se Španělskem (prov. Salamanca a Cáceres), na jihu s port. prov. Alemtejem a Estremadurou a na záp. s Atlantským oceánem. Jest to z valné části vysočina mezi Dourem a Tejem, která k údolí Doura (k sev.) terasovitě se níží, k tejské rovině (jihových.) přikře spadá a na západ k moři mění se v písčitou a bažinatou rovinu. Dělí se tak přirozeně na tři části: poustou a drsnou vysočinu s nízkými horami (**B.** alta č. horní), pahorkatinu a rovinu tejskou (**B.** baixa č. dolní) a na kraj pobřežní, většinou nízký, plochý a bez přístavů (Beiramara č. **B.** přímořská). Některá údolí a roviny vizéuská, guardská a castellobrancká vynikají úrodností a lidnatostí, i daří se zde pěstování pšenice, kukuřice, vína, oleje, lnu, zeleniny, kaštanů, na pobřeží i jižní ovoce. Jinak půda provincie jest neúrodná, ač jest dosti zavlažována. Obyvatelstva čítá se 1,377.432 duší (1881) na 23.442 km² v 5 krajích: aveirském, coimberském, vizéuském, castellobranckém a guardském. Kromě pobřeží, kde lid jest lenivý, jsou obyvatelé beirští přičinliví a mravně zachovalí a zabývají se hlavně rolnictvím, cho-

vem dobytka, včelařstvím, na pobřeží i rybolovem. V Horní **B.**fe chovají se zvláště ovce výborné, jemné vlny, též vepřový dobytek zvláštního plemene, dlouhonohý, se svislýma ušima. Také chov koz a drůbeže rozšířen po vší provincii. Průmysl a obchod, dosud nevalný, teprv v novější době se zvedá jsa podporován několika traťmi beirské dráhy, kromě níž komunikační prostředky provincie jsou velmi chudé. Ze země se vyvážejí: plodiny zemské, sůl, vína, ovčí sýr, uzené kýty (z Vízéu a Lamega), med a zboží hrnčířské. Hlavním městem prov. jest Coimbra.

Beirám: 1) **B.**, slavnost mšlislmská, viz Bajrám. — 2) Hádží **B.** († 1471), slavný turecký světec a zakladatel dervišského řádu Beirámí, po něm zvaného. Hrob jeho poblíže Angory je hojně navštěvovaným místem poutnickým. *Dk.*

Beirais Gottfried Christoph, polyhistor německý (* 1730 v Mühlhausenu v Elzásích — † 1809 v Helmstedtu), stal se profesorem fysiky v Helmstedtu, později medicíny a chirurgie. Ovládal ku podivu pferůzné obory lidského vědění, zabýval se prakticky chemií a dovedl si zjednatí značného jmění svými vynálezy. Byl horlivým sběratelem, a sbírky jeho byly pověstnou a světoznámou snůškou předmětů uměleckých, mincí, přírodnin a všelikých zvláštností, jako fysikál. nástrojů Otty von Guericke, Vaucansonových automatů, Lieberkühnových praeparátů atd. Při vší účenosti byl **B.** podivinem holdujícím často i šarlatánství. Sr. Heister, Nachrichten über **B.** (Berlín, 1860).

Beisa, *Hippotragus beisa*, Rüpp., antilopa ze skupiny kozorohů č. hřívnatců (viz Antilopy). Žije v Habeši i jest úzce příbuzná s jihoafrickým pasanem (*Hippotragus capensis* Sund.), od něhož liší se zejména jasnější barvou těla. *Šc.*

Beisbarth Karl Friedrich, německý architekt (* 1809 ve Štuttgartě — † 1878 t.). Byl činným nejvíce ve Štuttgartě, kde účastnil se stavby musea, budovy královské, přestavby divadla a provedl mnoho pěkných budov privátních slohem renaissančním. Zvlášt vynikl při opravách a přestavbách starších budov, najmé kostelů v různých městech virtemberských. Jeho kresby středověkých památek stavitelských byly namnoze uveřejněny v díle »Die Kunst des Mittelalters in Schwaben« (Stuttg., 1855).

von **Beisler** Hermann, rytíř, bavorský státník (* 1790 v Bensheimu — † 1859 v Mnichově). Po franc. válkách stal se r. 1815 vládním radou a r. 1838 presidentem dolnobavorským. Následkem neshod s ministrem Abelem v otázkách církevních jmenován předsedou nejv. účetního dvora a po odstoupení Abelově r. 1847 státním radou a min. spravedlnosti; po propuštění Öttingenově pak min. vyučování. Ve sněmu frankfurtském hájil postavení Rakouska v Německu. Pro řeč o účastenství laiků ve správě církevní propuštěn a stal se opět předsedou účetn. dvoru. R. 1848 převzal min. vnitra, složil je však r. 1849. Sepsal *Be-*

trachtungen über Staatsverfassung u. Kriegswesen (Frankf., 1822) a *Betr. üb. Gemeindeverfassung* (Augšp., 1831). **B.** byl smýšlení liberálního, zvl. v otázkách církevních.

Beispiel (*bispiel, bischaft*) v něm. poesii středověké nazývala se každá krátká povídka nebo podobeství poučné, zvláště pak bajka aisópská. Nejprve naskýtaly se u lyrikův a epiků jen porůznu, příležitostně (jako u Spervogla, Reinmara Zweterského, Marnera, Konrada z Virpurka a j.), později pořizeny jsou jich větší menší sbírky, z nichžto nejvíce čítaly se Strickerova, která se obyčejně označuje názvem *Die Welt*, pak hlavně sbírka zvaná *Edelstein* od Oldřicha Bonera, mnicha švýcarského, jenž připomíná se v listinách v l. 1324—49. Tato byla prý také první německou tištěnou knihou (1461). *VM.*

Beisehr, město v maloasijském vilájetu karamanském, sandž. konijském, na východ. břehu Beisehrského jezera (1150 m. n. m.), které má povrch 810 km² a jež s jihových. Sogla-gjölem spojuje ř. Beisehr-su. **B.** má zámek vystavěný od sultána Alá-ud-dína a 4000 obyv.

Ibn-ul-**Beitár** (Beitarides) z Malagy, přední arabský botanik a tělesný lékař egypt. sultána Saladdína († 1248). Podnikl velké cesty po Orientu za účelem badání přírodovědeckých, jejichž výsledkem jest jeho hlavní spis *Džámíu mufradátil-advijáti valagrijjeti* (Souhrn jednoduchých lékův a pokrmů), jakási »materia medica« v pořádku alfabetském, obsahující popis 1400 rostlin, jež **B.** většinou sám seznal. Tím stává se dílo jeho zvláště zajímavým, třeba se v celku přidržuje Dioscorida. Zachováno rukopisně. Špatný překlad od Sontheimera: »Über die Kräfte der bekannten einfachen Heil- und Nahrungsmittel«. (Stuttgart, 1840—42, 2 sv.). *Dk.*

Beit-el-Fakih, město arabské, hl. m. sandžaku ve vilájetu jemenském, 35 km od pobřeží vzdálené, na úpatí hor, na nichž se daří výborná káva (mokka), důležité tržiště kávové, s 8000 obyv. Vyzívá se odtud kávy na 6 milionů kg ročně, pak perly, gummi a kadidlo. Přístavním jeho místem jest Hodeida (53 km sev.-záp.).

Beitzke Heinrich Ludwig (* 1798 v Pomořanech — † 1867), něm. historik doby napoleonské; díla jeho nemají valné ceny, ale pro veliké nadšení vlastenecké, které z nich vyznívá, byla velmi rozšířena, že dočkala se druhého i třetího vydání. Hlavní jeho díla jsou: *Geschichte der deutschen Freiheitskriege 1813—14* (Berlin, 1855); *Geschichte des russischen Krieges 1812* (t., 1856); *Geschichte des Jahres 1815* (t., 1865); *Das preussische Heer vor und nach der Reorganisation im Kriege 1866* (t., 1867).

Bej viz **Beg**.

Beja [bčea], staré krajské město v portug. prov. Alemtejo, stanice na uzlu jižní dráhy, 61 km jižně od Evory, na návrší uprostřed úrodné, ale bezestromé roviny, zv. Campo de **B.**, sídlo biskupské se starou katedrálou. velkou tvrzí z doby krále Diniza, starými

zdi, jež zdobí 40 věží, a s 8487 ob. (1879). Průmysl koželužský, výroba oleje a majoliku. V srpnu z velké trhy. Zde stávalo římské municipium Pax Julia, pozd. P. Augusta, z níž dosud se zachovaly značné památky (vodovod a j.), nyní z části v muzeu evorském uloženy. — Kraj bejský jest velmi řídko obydlen maje na 10.872 km jen 149.187 obyv. (1881).

Bejádí, Bejází, arabská sekta v. Ibádí.

Beján viz **Beanus**.

Bejar [bechar], okr. město při jižní hranici špan. prov. salamanské, na sev. svahu Sierry de **B.**, 64 km jz. od Salamanky. Jest to místo polohou i výstavností nad míru malebné, terassovitě rozložené na skále, kterou omývají pečeje Cuerpa de Hombre, se starožitnými, vysokými zdi, mnohými chrámovými věžemi a velkým, zpustlým zámekem, z něhož pocházejí vévodové Bejarští. Obyvatelstvo (11.099 r. 1878) jest zámožné a průmyslné zabývající se hlavně výrobou sukna, plátna a látek konopných. V **B.** soustřeďuje se vinařský obchod leonský. Výbornou pověst mají bejarské uzené kytý.

Bejart [bežár], jméno herecké rodiny známé blízkými styky s básníkem Molièrem.

1) Joseph **B.** (* 1617 — † 1659) byl členem první herecké společnosti Molièrovy. — 2) M-a-deleine **B.** (* 1618 — † 1672), sestra Josefova, přistoučila k Molièrově společnosti roku 1646 a stala se jeho milenkou. Tenkrát měla dceru Françoise (* 1638), již za svou uznal hrabě de Modène. — 3) Armande Elisabeth Claire **B.** (* 1645 — † 1700) byla mladší sestra Madeleinina a nikoliv, jak nepřátelé Molièrovi udávali, její dcera. Záhy vystoupila a svým nevhedním nadáním byla ozdobou divadla Molièrova, jenž ji pojal za manželku r. 1662. Svou koketní povahou a svým nepěkným životem ztrpčovala pak život svému manželu, jenž přese všechny její chyby náruživě ji miloval. Po jeho smrti provdala se roku 1677 za herce Guérina. *Hřt.*

Bejází viz **Ibádí**.

Bejčkové z Nezpečova, staročeský rod rytířský, z něhož vyskytují se ku konci XV. věku bratři Přibík a Václav, kteří roku 1492 koupili s Janem Brňnou z Nezpečova tvrz Čichtice od Jaroslava Stebňáka ze Stryj. Synové Václava byli Přibík a Jan, z nichž tento měl za manželku Alenu z Poměšic, s kterou měl dcery Annu a Kateřinu; Přibík pak s chotí Annou (1541) měl dva syny: Jana a Václava st. na Malé Blánici a Čichticích. Tento Jan jmenuje se otcem bratří Jindřicha, Přibíka, jehož chotí byla Apolena Kocová z Dobrše, která r. 1611 koupila ves Strádal od Viléma Fridřicha Koce z Dobrše. Václava (na Chlístově) a Jana. Do druhé linie mezi potomky nahoře jmenovaného Přibíka náleží Lythéf na jině, Lysci, Pytlíkové a Světici s chotí Annou Kostomlatskou z Vřesovic. Statek jeho prodán byl ve prospěch syna jeho Jana Sigmunda a bratra jeho Radslavovi z Vchynic. Kromě toho jmenuvati jest Barboru na Čichticích (1577), Jana na Protivci,

Václava s chotí jeho Johanou Hedvikou Bořkovnou z Poličan a z Velchrádku. Povstání proti Ferdinandovi II. účastnili se jmenovaní bratři Jan, Jindřich a Přibík, byli však pardono-

vaní, jakož i Lythér, který zem opustil. Ze XVII. věku uvedeme jen Jana Děpolta, který r. 1655 pojal za choť Annu Reginu z Janovic; týž nemaje dědicův odkázal své choti Chomutice a po ní Ladislavovi Kouskovi ze Sobětíček (1676). V letech následujících pozbyla rodina významu svého. Ve znaku měli B. dvě bílá pštrosí péra, dole při nich ostruhy v modrém poli, rovněž péra ta nad helmem (viz vyobrazení č. 498.). Příbuzní s nimi byli Velvetští z Nezpečova.

Č. 498. Znak Bejtků z Nezpečova

Bejdemen Aleksandr Jevgorovič, malíř ruský (* 1826 — † 1869), rodák petrohr., žák profesora A. T. Markova. Po studiích

Bejdov: 1) B. bavorský (*Waidhofen an der Ybbs*), m. v Dolních Rakousích na řece Ipse; 451 d., 3525 ob., s vlastním řádem obecním, nižší reálkou zemskou. Střed průmyslu železářského v krajině zvané Eisenwurzen; výroba železných kotlův a pánví, nářadí kovářského a hospodářského, zvláště seker, motyk, lopat, kos, srpův a drobnějšího zboží železného. — 2) B. český (*Waidhofen an der Thaya*), m. na Dyji rakouské, 124 d., 1043 ob., reálné gymnasium; značný průmysl plátenický, barvířský a tiskářský. *Bka.*

Bejím viz Beg.

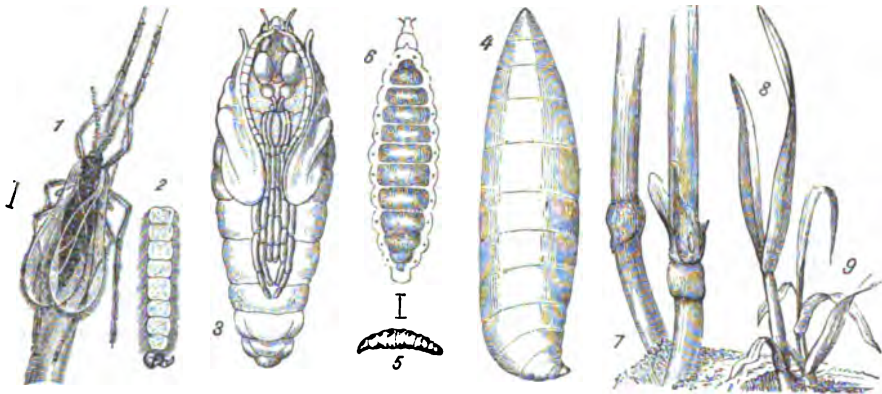
Bejkovec, ves soud. okresu telčského na Moravě, 32 domy, 183 obyv. české národnosti. Osada stará, neb již l. 1348 připomíná se její majitel Benedikt Bejkovec a l. 1360 dva bratři Přešek a Pešek Bejkovec.

Bejkovice (*Bejkowitz*), ves na Moravě, soudního okresu kunštátského a hejtmanství boskovického. Leží na potoce Bejkůvce do Svitavy tekoucím; 59 domů, 344 obyv. národnosti české; škola, pošta.

Bejky slují velké hrábě o 20—40 kolfčích ke shrabování klasů, když svázáno bylo obilí na poli. Jinde slove tak pohrabáč. Bejčiště bývá buďto rovné neb obloukovitě zakřivené. *Mohl.*

Bejla Jarosz, pseudonym polského románopisce Henryka Rzewuského.

Bejlán, město v maloasijském vilájetu adanském, 15 km od Iskenderúnského zálivu a 35 km sev. od Antiochie syrské, při Bejlánském průsmyku (viz Alma-dag). B. má důležitou polohu na prastaré cestě alepsko-

Č. 499. Bejdomorka obilná (*Cecidomyia destructor* Say): 1) samička, 2) zadek samčí, 3) kukla z obalu soudečkového, 4) vyústí, 5) a 6) larvy různé velikosti, 7) kukla přezimující, 8) zdravé stéblo pšeničné, 9) jiné stéblo larvou zničené; obr. 7.—9. v přiroz. vel., ostatní zvětš.

v rodišti svém odebral se do Itálie, Francie, Německa, z které doby (1866—68) pocházejí jeho pohledy a scény pařížské a bavorské. Mimo to z maleb B-ových vynikají: *Kázání sv. Jana Křtitele* (1852); *Útěk do Egypta*, za nějž B. odměněn byl dvěma zlatými medaillemi (1853). Navrátil se r. 1868 do Petrohradu B. jmenován byl akademikem za obraz *Ruth na poli Božjové* a za karton *Děti Niobiny* povolán byl za »adjunkt-profesora« na akademii umění.

iskenderúnském, jest oblíbeným letním sídlem zámožných obyv. iskenderúnských i antiochijských, a obyvatel jeho (4—6000) zabývají se obchodem (látky hedvábné a bavlněné) a pěstováním vína, oliv a tabáku.

Bejler-beji: 1) B., hodnostář turecký, viz Beg. — 2) B., ves na Bosporu, viz Beglerbegi.

Bejli viz Býlí.

Bejdomorky (*Cecidomyidae* č. *Gallicolae*), člen nepatrných, ale někdy velice škodných

mušek, majících tykadla dlouhá, 13—36členná, obyčejně růžencovitá a přeslenovitě obrvená; zadeček bývá válcovitý, u samiček vzadu špičatý a protažený ve dlouhé kladélko; nohy jsou tenké a dlouhé, holeně vždy bez ostnů. Křídla jsou dosti veliká, zaokrouhlená, se skrovnými (3–5) žilkami podélnými. Larvy žijí v rozličných rostlinách a způsobují nezřídka výrostky duběnkám podobné nebo různé jiné znetvofeniny. V Evropě žije přes 300 druhů, jichž určení jest nad míru nesnadné. — Z vlastního rodu b-rek (*Cecidomyia* Meig.), jenž u nás alespoň 30 druhů jest zastoupen, zasluhují zmínky některé druhy škodné. — **B**-ka obilná (*Cecidomyia destructor* Say, viz vyobr. č. 499.) jest asi 3—4 mm veliká, aksamťové černá, s červenou obrubou na kroužcích zadečku. Poletuje od polovice dubna do května a pak opět v září, snáší vajíčka na dolejší listy pšenice i žita, a larvy zažirají se dále v pochvě listové do stébla, čímž toto vadne a snadno se láme. Zpusťovala již často značnou část úrody polní v různých zemích evropských i v Sev. Americe, kdež ji nazývají mouchou hesskou (*Hessian Fly*) domnívajíce se, že byla do Ameriky zavlečena hesskými vojáky roku 1776. — Mimo tento druh škodí na obilí ještě **b**-ka pšeničná (*Diplosis tritici* Kirby), **b**-ka oranžová (*D. aurantiaca* Wagn.), na hrachu **b**-ka hrachová (*D. pisi* Winn.), na kapustě a j. příbuzných zelinách **b**-ka zelňá (*Cecid. brassicae* Win.), jejíž larvy žijí v semenných šesulkách těchto zelin. Nápadné výrostky oříškovité na listí bukovém způsobuje **b**-ka buková (*Hormomyia fagi* Hart.), švestky a trnky znetvořuje **b**-ka švestková (*Asynapta lugubris* Win.), na různých vrbách způsobuje podivné, růžovitě chomáče listové **b**-ka růžicová (*Cecid. rosaria* Löw) a nádory dřevnaté **b**-ka vrbová (*C. salicis* Schr.). O těchto a mnohých ještě druzích, více nebo méně škodných, viz Taschenberg. Prakt. Insektenkunde, 4. díl. LD.

Bejne Karl Fedorovič, aquarellista ruský (* 1816 — † 1858). Studoval soukromě v petrohr. akademii umění, kdež r. 1836 jmenován »svobodným umělcem«. Za plán kasáren sboru gardového (1839) dostalo se mu podpory na cestu do ciziny, i navštívil Itálii, Sicílii, Řecko, Turecko a Španěly. Památky architektonické všech těchto zemí zobrazil pak velmi živě. Aquarellů těchto jest veliké množství, zvláště vynikají budovy athénské a madridské. Po návratu do Petrohradu jmenován byl **B.** akademikem a krátce před smrtí professorem architektury.

Bejpur (Vajpura, Bejpoore, také Sultánpatnam), město a přístav ve východoindickém okrese Malabaru v madráském prezidentství, při ústí řeky Bejpuru, 9 km jižně od Kalikutu, má 6739 ob. Důležité jest jako konečná stanice dráhy madráské na záp. pobřeží. Vyznačí hlavně kávu a tиковé dříví, dováží rýži. FI.

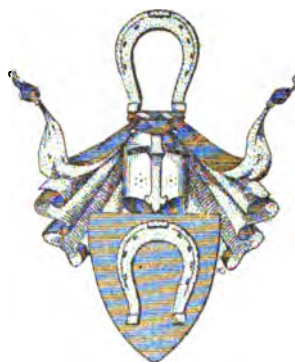
Bejrút (Bérútá bible, Βηρυττός), nejdůležitější přístavní a obchodní město maloasijského vilájetu tureckého Syrie, na 33° 54' 18" s. š. a 37° 7' 8" v. d. Rozkládá se na horském vý-

běžku Libanonu v délce 5 km do moře Středozemního vybihajícím, náleží polohou svojí nejen k nejkrásnějším, ale i nejzdravějším městům pevniny. Staré město samo je ovšem, vyjma jedinou ulici křesťanskou zv. Tavile (= stáj), jen labyrintem úzkých a křivých uliček, ač kvádry dlážděných; nad ním zvedá se však amfiteatrálně na návrších výstavně město moderní, s rozsáhlými a nádhernými zahradami. Zde má **B.** i své »Přkopy«, ulici Damašskou. Vých. od starého města nalézá se »Náměstí dělové« s veřejnými sady. Jinak neposkytuje **B.** zajímavosti leda svou hlavní měšitou z původního chrámu křížáckého a čtyřhrannou věží z téže doby. Tim důležitějším jeví se však jako město obchodní, nejen pro sebe, nýbrž i pro 85 km sev.-záp. ležící Damašek, s nímž spojeno jest umělou cestou, vystavěnou Francouzi přes Libanon a Antilibanon r. 1862, s pravidelnou poštou omnibusovou (r. 1859 zavedenou). Od r. 1875 má vodovod Angličany zřízený, který zásobuje město výtečnou vodou z 9 km vzdáleného Nahr-el-kebu (řeka Psi, starý Lycus). Vlastní přístav **B**-u jest zanesen pískem, tak že jen malé lodě zde mohou kotvit. Větší nalézají bezpečného úkrytu ve skvostné zátocě sv. Jiří. — **B.** jest sídlem tureckého generálního guvernéra, apoštolského delegáta pro Syrii, patriarchy maronitského, arcibiskupa maronitského pro Cypr, biskupa maronitského pro Libanon, arcibiskupa Řeků sjednocených i nesjednocených; dále středistém syrské misie jesuitů, jakož i hlavní stanice protestantských misiónářů německých a amerických. Velmoci evropské mají zde své generální konsuly, ostatní své konsuláty, Turecko, Rakousko, Anglie a Francie mají zde své poštovní úřady, říšská ottománská banka svou filiálku. Má i svou vědeckou společnost orientální, řeckou a maronitickou. Jest dále i střediskem křesťanských nadání, misii a evropských škol různých národů (velkolepý institut sester sv. Vincence z Pauly s 1500 žáků v malých školách, sirotčinec, škola řemesel a umění, nemocnice pro nemocné všech krajín a j., universita sv. Josefa, škola medicínská s rozsáhlými laboratorii a krásnými sbírkami a j. v.). — Původ **B**-u ztrácí se ve tmách dávnověkosti. Ze Sanhoniatona dovídáme se, že byla to vedlé Gebalu nejstarší fénická osada na pobřeží syrském, slynoucí již tehda bohatstvím a výstavností. Zbytky této staré osady, jakož i pozdějších staveb římských, nalézají se posud vých. od **B**-u u Nahr (řeka) Bejrútu. Za Démetrie Nikatora zpusťšen r. 140 před Kr. usurpátorem trůnu syrského Tryfónem Didotem. Za Augusta obnoven Agrippou, který umístil zde 5. a 6. legii, i učiněn veteránskou kolonií s právem italským (Colonia Julia Augusta Felix Berytus). Za Claudia povzneslo se ještě více, Theodosiem II. pak prohlášeno metropolí. V této době vyniklo také jako sídlo vysokých škol pro rhetoriku a poetiku, zvláště pak vědy právní, po celé Syrii. Škola ta kvetla až do r. 551, kdy po velkém zemětřesení, jímž město úplně zničeno, do Sidonu přenesena. Důležitý úkol měl **B.** ve

válkách křížových. R. 1110 dobyl ho Balduin I., r. 1187 vzato Saladinem, r. 1291 odňato křesťákům pro vždy. Odtud stálo pod vládou emířů druzských, z nichž jeden, Fachr-ud-dín (u Francouzů Fakardin), v letech 1584–1635 obehnal je hradbami (nyní zbořenými), s nepřetržitou řadou čtverhranných věží a učinil je svou residencí. Zradou dostal se B. r. 1763 do rukou tureckých. R. 1772 vypleněn Rusy, r. 1831 dobyl ho egyptský Ibráhím paša. Roku 1840 vyhnání Egyptané a B. vrácen Turkům společnou akcí loďstva anglickorakouskotureckého. Roku 1860 stal se za vraždění útočištěm křesťanů syrských i ocitl se od 14. srpna 1860 do 5. čna 1861 v moci francouzské. Od té doby datuje se nejen rozkvět obyvatelstva jeho, jež dostoupilo 85.000 duší (r. 1840 bylo 10.000), nýbrž i jeho ráz: téměř $\frac{2}{3}$ křesťanů, $\frac{1}{3}$ muslimův, ostatek židů. Národopisně zastoupeny jsou skoro všechny typy Orientu, hlavně ovšem Syrové a Arabové, i hojně Evropanů, hlavně obchodníků (600). B. má svůj průmysl (rozsáhlé pěstování bavlny a tabáku, chov bourců, tkaní látek vlněných a hedvábných, zlatnictví a stříbrnictví, hliněné nádoby, zvláště chladíče a p.; hlavní jeho důležitost však náleží obchodu mezi Orientem a Evropou, jehož jest B. střediskem máje pravidelné spojení hlavně s Terstem (týdenní), Marseilem (týdenní) a Londýnem (čtrnáctidenní). Od r. 1859 existuje přímé spojení se Spojenými Obcemi severoamerickými, od otevření průplavu Suezského i s Orientem. Tím prostředkuje B. obchodní spojení a výměnu plodin a výrobků téměř celé Asie i Evropy. Ročně navštíví B. asi 4000 lodí, z nich asi 350 parníků. V poslední době vystavěno i domorodci několik lodí o 40–50 tunách. Úhrnná cena dovozu obnášela r. 1848 550 000 €, roku 1880 již 1.500.000 €; vývoze 200.000 €, r. 1880 pak 700.000 €. Asi polovice všeho dovozu náleží Anglii. Spory obchodní vyřizuje mezinárodní soud obchodní, složený z evropských a domácích kupců. Rečí obchodní a společnosti vyšší jest francina. Dk.

Bejšovcové z Bejšova, staročeský rod dědinický, pak rytířský. Ve stol. XVI. jmenují se vedlé Matěje Bce, který roku 1548 nabyl držení vsi Bejšova, bratří Jan na Bejšově a Albrecht, též oba svobodníci. První zapsal r. 1569 choti své Alžbětě 75 kop gr. č. věnem na Bejšově; synové jeho byli Mikuláš ml. na Bejšově, purkrabí na Bechyni († před r. 1589), Jindřich, jehož manželka Eva z Protičce ovdověvši vdala se do rodu Kořenských z Terešova, Apolon (1571–74), Oldřich na Krčíně a Ujezdci (1573–91), Bohuslav na Bejšově (1570), Šebastián (choť jeho slula Eva z Dlouhé) a Diviš na Všemyslicích (1573 až 1590). Bratr výše jmenovaného Jana, Albrecht, držel Branovice (1535); z potomstva jeho známe: Albrechta na Račicích (1574) a Branovicích, kteréž poslední prodal i s platem v Poříčanech r. 1576 Mandaleně Kristině Čabelické z Čejkov a na Týně za 550 kop gr. č.; manželka jeho byla Anežka z Hognestu; Mikuláš st. na Velké Blanici, který ve svém posledním pořízení z r. 1578 choť svoji Annu

z Olbramovic dětem svým za poručnici ustanovil, avšak, když jej smrtí předešla, podruhé se oženil s Marianou Kauffunkovou z Chlumu; zemřel r. 1583. Synové jeho byli Jiřík, Štastný a Jan na Branišově a Dasnech (1595–1613), kteréhož posledního manželka slula Markéta z Machovic, dcery její Markéta Zajíčková a Anna Marie Kaučová (1655). Z potomstva buď Diviše nebo Šebastiána na Všemyslicích pochodí Jan ml. (1596), Jan Ctibor (zavražděný kolem r. 1612) a sestry jeho Lidmila, Anna a Eva. Vedlé toho jmenuje se na konci XVI. století Mariana B-cová jako manželka Albrechta Zelenara z Prošovic. V bouřích války třicetileté doznala rodina B-ců značných škod. Jediný držitel nemovitosti jmenuje se v následujících dobách Markvart; kol roku 1650 nabyl Čížkraj, které držel do své smrti roku 1669.

Č. 500. Znak Bejšovců z Bejšova.

S chotí svou Reginou z Chudčic měl syny Jana Václava, který jej následoval v držení jmenovaných statků (6 srp. 1675) a r. 1696 od Kateřiny Františky Dubské z Chýnova, své švagrové, přikoupil za 6445 zl. r. Zálesly, Vysoký dvůr a Sydmice, ale to vše prodal již r. 1705 syn jeho Václav Vojt. Zádubskému ze Šentálu za 17.000 zl. Dcera Václava Anna prodala poslední rodinný statek deskový, dvůr v Přetenici, Zdeňkovi Václavu Hrušovskému z Hrušova za 13.000 zl. (1725). Bratr výše jmenovaného Jana Václava, František Markvart, nadržel žádného statku, sestry jeho byly pak Maxmilia a Silvie, z nichž poslední testovala r. 1725. Vedlé těchto vyskytuje se r. 1654 Anna Rašínová z B., r. 1676 Kateřina Alžběta B-cová z Kalenic a r. 1686 Alžběta Voršila B-cová Vitanovská z Vlčovic. — Ve znaku měli B. stříbrnou, otvorem dolů obrácenou podkovu v poli modrém; a takouž podkovu nad přílbou (vyobr. č. 500.). JTe.

Bejton (von Beuthen) Afanasij Ivanovič, vévoda Vrcholenský, byl původem šlechtic německý. Sloužil ve vojsku polském, ale padnuv do zajetí ruského přijal pravoslaví a vypravil se s kozáky do Sibíře, kde dobyl si slavného jména památnou obranou města Albazinu (v. t.) proti veliké přesile čínské (1686–87). Za to jmenován vojvodou ve Vrcholensku. — Angličan Atkinson má ho za Angličana a nazývá ho Beatonem (Beatonem).

Bek Vinko, chorvatský paedagogický spisovatel (* v Podgajci slavons.). Učitelství kurs absolvoval roku 1881 v Záhřebě. Od té doby jest učitelem v Bukevji u Záhřeba.

R. 1883 začal uveřejňovat paedagogické a hospodářské práce. R. 1888 věnoval se prvý mezi Jihoslovany paedagogice slepců vydav spisy *Učgoj sljipeca* (1888) a *Bečki zavodi za sljipece i naše potrebe* (Záhřeb, 1889). Toho roku veřejně vystoupil se slepým dítětem národnosti české, které naučil číst, počítat a t. p., dav je zkoušet u přítomnosti vládních komisárů v Záhřebě. Zároveň začal vydávat časopis *Sljipečer prijatelj*, věnovaný paedagogice slepcův, a vydal ve vesnici Bukevji tištěnou *Braillovu početnici* (slabikář pro slepé). Jeho literární práce vyšly v »Narod. Novin«, »Napredku«, »Gospodarskem Listu«, »Smilju« i »Bršljanu«.

Bekání, v myslivosti hlas polekané jeleni, dančí a černé zvěře, podobný krátkému bečení.

Békás [békáš], potok vznikající v Sedmihradsku, v číkské župě a vlévající se do Bystřice a s touto do Serethu. Údolem svým tvoří důležitý, přirozený průchod ze Sedmihradu do Rumunska. *Bbk.*

Bekasina, sluka otavní, otavník (*Gallinago gallinaria, media*) jest malá sluka, 26 cm dlouhá, 45 cm široká, barvy na vrchu hnědočerné, středem hlavy táhne se rezavě žlutý pásek a čtyři podélné pruhy téže barvy přes záda a ramena; vespod jest bílá, na krku sedá, zde i na prsou hnědě kroupatá. Domovem jsouc na sev. Evropě a Asie, bývá místy v Holandsku, Dánsku, Livonsku a v již. Sibíři velmi obecná. V tahu navštívuje krajiny močalovitě a rybníkatě. V Čechách vyskytuje se od března až do listopadu, jednotlivě i v zimě u teplejších pramenů. Táhne v noci a jednotlivě; za dne skrývá se, kutí více za šera, ač jest méně nočním ptákem nežli sluka lesní; běhá dobře a rychleji než tato. Let její jest rychlý, počíná klikatě, pak přímo v před. **B.** jest plachá a bojácná, k mládátům něžná. Sameček v čas páření provádí ve vzduchu podivné obraty a vzbuzuje rychlým, třesavým pohybem konců brků zvuk mečení kozy podobný. (Odtud česky zývána též kozlík.) **B.** žije se hmyzem, červy, měkkýši, které za šera vyhledává. Hnízdí mezi rostlinami bahenními v krajinách močalovitých a bahnitých, v Čechách nejčastěji podél hranic blíže hor Krušných a Šumavy. Do hnízda, prostého dolíku v trávě, klade koncem dubna čtyři zelenavá, olivově žlutá, černě tečkovaná vejce bez lesku. Maso jest chutné, ale jen místy hon na b-ny se zálibou se provádí. — V Čechách na př. r. 1878 zastřeleno bylo 735 b-n. *Bše.*

Beko [bík] Charles Tilstone, cestovatel angl. (* 1800 v Londýně — † t. 1874). Zanechal obchodu a studii právnických obíral se výhradně dějinami a zeměpisem Východu. Za orthodoxní spis *Origines biblicae. or researches in primeval history* (Lond., 1834) udělila mu universita tubinská titul doktorský. Na jaře r. 1837 procestoval s G. H. Moorem Palestinu a první konal měření na Mrtvém moři. V l. 1840 až 1843 cestoval po Habeši, dokázal depressi jezera Assalského, změnil četné výšky a určil šířky, sbíral slovníky a sestavil bo-

hatou mapu provincie godžamské. Hlavní jeho prací o této cestě jest *A statement of facts relative to the transactions between the writer and the late British political mission to the court of Spaa* (t., 1846), dále *On the origin of the Gallas* (t., 1848). Za tuto cestu obdržel medaile lond. a pařížské společnosti zeměp. Vrátil se byl v l. 1849—1853 sekretářem Nár. společnosti pro ochranu britského průmyslu a kapitálu v Londýně, žil pak nějakou dobu jako kupec na ostrově Mauritiu, počátkem let šedesátých usadil se v Bekesbourne u Canterbury a zemřel v Londýně. Také v pozdějších pracích zabývá se severovýchodní Afrikou a Svatou zemí; práce jeho svědčí o plii a veliké sečetlosti, ačkoli hájily někdy i hypotese bezpodstatné. Tak obíral se **B.** pilně polohou hor Měsíčních a pramenů nilských, k jichž výpátrání vyslal r. 1848 Bialoblockého. Také měl bedlivý zřetel k topografii a dějinám Svaté země; r. 1851 cestoval s chotí svou po Syrii, zvláště však zajímala jej poloha hory Sinai, již konečně stotožnil s Džebelem en Núr (*On the passage of the Red Sea by the Israelites* atd. (t. 1838). Po smrti jeho vydala choť jeho *Discovery of Sinai in Arabia and of Midian* (Londýn, 1878).

Beker Tobiaš Jan, biskup královéhradecký (* 1649 v Králíkách — † 1710 v Hradci Král.). Chodil do latinských škol u jesuitů v Kladsku a poslouchal filosofii v Praze, byl pak nějaký čas vychovatelem ve Slatiňanech a r. 1673 vysvěcen na kněžství. Stal se nejprve kaplanem při kostele voršilek v Praze, r. 1677 zvolen byl za děkana v Hostinném a r. 1681 za kanovníka u sv. Víta v Praze, kde se proslavil jako kazatel německý, dbaje také o zvelebení tohoto velechrámu. Jmenován též praelátem scholastikem a tajným císařským radou. Jako spisovatel vydal v jazyku něm. několik spisů náboženských. Na Lysém vrchu u Králík založil r. 1695 poutní chrám P. Marie a zřídil při něm klášter servitský. Císař Leopold I. jmenoval jej 24. listop. 1701 biskupem královéhradeckým a papež Klement XI. jej potvrdil. Jsa biskupem šířil **B.** mezi lidem dobré knihy, slavil r. 1704 diécesní synodu, založil seminář kněžský s chrámem sv. Jana Nep., zvelebil biskupský dům, stavěl kostel a zámek v Chrásti a rozmnožil počet škol a far ve své diécesi. **B.** byl muž velmi zbožný a dobročinný. *Dr. Kr.*

Békés [békés]: **1)** **B.**, okresní městy v Uhrách, v župě békéšské, u stoku Bílého a Černého Köröše, s 22.938 maď. obyv. (1880), má kat., řecký nesjedn. a ev. ref. far. chrámy, synagogu, velkou radnici, reform. nižší gymnasium, pěkný zámek hrabat Wenckheimův, okr. soud, berní úřad, stanici dráhy, telegraf a poštu. Obyvatelstvo zabývá se po většině rolnictvím. odkudž i průmysl a obchod jest značný; trhy velmi navštěvované. Vinice dávají dobré stolní víno. **B.** jest jedno z nejstarších míst Uherska a bylo někdy městem svobodným. — Okres békéšský čítá jen tři obce s několika hospod. dvory a 39.132 obyvatelů.

2) B., župa v Uhrách, v zátiském distr., ohraničená na sever Velkou Kumánií a župou sobolčskou, na východ biharskou a aradskou, na jih csanádskou a na západ csongrádskou a hevešskou, zaujímá plochu 3558 km² s 252.521 obyv. (1886), z nichž jest 160.472 Maďarů, 56.176 Slováků, 6939 Němců a 5613 Rumunů; z těch jest 50.838 katol., 165.000 protestantů, přes 6000 pravoslavných a přes 6000 židů. Téměř celá župa jest bezlesou nepřetrženou rovínou, protékanou a zhusta zaplavovanou Bílou, Černou a Bystrou Kőrösi. Tyto časté náplavy činí půdu neobyčejně úrodnou, tak že župa bekešská k nejurodnějším župám v Uhrách náleží. Pilně obyvatelstvo pěstuje vydatně orbou, chov dobytka a průmysl domácí, kdežto průmysl tovární jest nepatrný. Obchod, zejm. s plodinami a dobytkem, dosti značný. Sídlem župy jest Gyula (Dula) a sídly 7 politických okresů (stoličních úřadů): Békés, Csaba, Gyoma, Gyula, Orosháza, Szarvas, Szegholom. — V XVII. století byla župa bekešská následkem ustavičných válek a domácích pútek úplně zpustlou a teprv J. Harruker, jenž zde byl od vlády rozsáhlé statky zakoupil (1719), jal se zvelebovati krajinu zejména poskytováním půdy a jiných výhod kolonistům. Sňatkem s jeho dcerou přešly statky jeho na rodinu hrabat Wenckheimů, kteří byli jmenováni dědičnými velkožupany bekešskými a i v pozdějších dobách o zvelebování župy této veliké zásluhy si získali; tak zejména Josef Wenckheim (1778—1830), jenž vysušiti dal močály bekešské. *Bbk.*

Békes [-eš] Kašpar, vojvoda sedmihradský, byl vyslancem sedmihradským knížete Jana Sigmunda na dvoře císaře Maximiliána, u něhož se po smrti Jana Sigmunda ucházel o pomoc k dosažení hodnosti knížecí, slibuje při tom, že bude-li zvolen, Maximiliána za vrchního lenního pána uznávati bude. Přes všechnu podporu, jaké se B-ovi od císaře dostalo, byl za knížete sedmihradského dne 25. kv. 1571 zvolen Štěpán Báthori, což mělo za následek, že B. se musil na pevný svůj hrad Fogarás odebrati, pak i ze země uprchnouti. Když za pomoci Maximiliána v zemi opět se objevil, téměř všechna šlechta i Sikulové se k B-ovi přidali, kdežto Sasíci drželi se zvoleného knížete. Dne 10. čce 1575 přišlo k rozhodné bitvě na pláni blachfeldské u Szent-Pálu (na Maruši), v níž voje B-ovy na hlavu byly poraženy. Tím odboj B-ův zlomen; on sám utekl se do Polska a stal se později věrným stoupencem Štěpána Báthoriho, když tento zvolen byl za krále polského. *Dkl.*

Békésy [békési] László, maď. spisov. v oboru zvěrolékařství (* 1844 v Besnyőpuszta), jest při král. hospodářském ústavu v Debrecini profesorem zoologie a biologie. Napsal: *Általános állathenyészhés* (Všeobecný chov dobytka, 1877); *A hejgazdaság és sajt-készítés* (Mlékařství a sýrařství, 1888) a jiné školní a poučné knihy svého odboru. *Bbk.*

Beketov: 1) B. Nikita Athanasjevič, gen.-lieut. a spisov. ruský (* 1720 -- † 1794), pro krásu svou oblíbený u carovny Alžběty

Petrovny. B. ve válce pruské účastnil se bitvy u Jägersdorfu a dobývání Královce; u Zorn-dorfu upadl do zajetí, z něhož vysvobozen teprve r. 1760. Za desítiletého guvernérství v Astrachani, kterouž hodnosti B. vyznamenán byl od Katefiny II. r. 1763, stal se B. všestranně o zvelebení zemědělství, průmyslu a zvláště obchodu s Persií. Jmenován byv od Katefiny II. gener.-lieutenantem a senátorem (1777) vystoupil B. r. 1780 ze služby a žil ve vsi své Otrodě (v gub. saratovské) až do smrti své (1794). B. pokusil se též v básnictví; některé písně jeho čtou se v *Sobraniji ražnych péseň* (v Moskvě 1760—1770).

2) B. Platon Petrovič, spisov. ruský (* 1761 — † 1836), major, čestný člen univ. moskevské. B. pilně obíral se domácími dějinami a literaturou. Založením knižtiskárny v Moskvě (1807) velice povzněl tehdejší literární život moskevský. B. byl předsedou spolku pro historii a starožitnosti ruské při universitě moskevské (1810—1820). S Karamzinem vydával B. *Panteon ruskich avtorov*, psal do »Aonid« a do »Druha Prosvěščenija«, vydal část *Sobranija portretov znamenitych Rossijan*, pak *Opisanije v licach toržestva pri brakosočetaniji carja Michajila Fedoroviča*. B. zanechal mnoho rukopisův, autografův a knih ruských.

3) B. Nikolaj Andrejevič, prof. národního hospodářství a diplomatiky na universitě moskevské (* 1790 — † 1829). Ze spisů jeho uvéstí jest *Istoričeskoje ražsmotrenije carstvovanija Borisa Godunova* (1810); *O žaslugach Karla Velikago* (1811); *O jevropejskom ravnověsiji* (doktorská rozprava 1811); *O dřevněšich torgovych svjazach rossijskich Slavjan s drugimi narodami* (1824) a j. — B. přeložil na jaz. ruský Voltairovy dějiny Petra Vel., Klopstockovu Messiadu prosou, pak Richterových dějin lékařství část II. a III.

4) B. Andrej Nikolajevič, botanik (* 1825). R. 1849 odebral se do Tiflisu, kdež byl po čtyři roky gymn. profesorem. V době té studoval pilně květenu kavkazskou, práce pak o floře tifliské sloužila mu za dissertaci magisterskou na universitě petrohradské roku 1852. B. usadiv se potom v Moskvě věnoval se literatuře populárně vědecké. Mezi tím stal se doktorem a adjunktem při universitě charkovské a později povolán na stolicí botaniky při universitě petrohradské, kterýž úřad dosud zastává. B. uveřejnil značný počet prací botanických. Redigoval též několik listů vědeckých. Po založení přírodovědecké společnosti při universitě petrohradské zvolen B. předsedou, i jest též sekretářem carské společnosti zemědělské. Uveřejnil mimo jiné: *Očerck Tiflisskoj flory* atd. (Petrohrad, 1853); *O morfoložičeskich otnoženijach listovych častej meždju soboju i so steblem* (1858); *O vlijaniji klimata na vozrastanije sosny i jeli* (1868); *Kurs botaniki dlja universitetskich slušatelej* (1866); *Polnyj učebnik botaniki* (1883); studie o výživě člověka v přítomnosti a budoucnosti (ve »Věstniku Evropy«, 1878); o darwinismu (t., 1882); o aklimataci (1884); o rašelinku a jeho

technickém upotřebení (v pojednáních carské spol. zemědělské 1886); o floře gub. jekaterinoslavské (1886). Od r. 1886 **B.** vydává *Scripta botanica Horti Universitatis petropolitanae. red.*

5) B. Nikolaj Nikolajevič, nestor ruských chemiků (* 13. ledna 1827). Studoval na universitách v Petrohradě i Kazani pod Klausem, Voskresenským i Zininem. R. 1855 stal se adjunktem-professorem na universitě v Charkově a přednášel o všech odvětvích chemie. R. 1858 odebral se za hranice i pracoval v laboratoriu Bunsenově (v Heidelberku) a Dumasově (v Paříži), načež stal se profesorem v Charkově. Tím zůstal až do r. 1887, kdy byl zvolen členem akademie petrohradské, v jejímž laboratoriu dosud pracuje, přednášeje zároveň chemii na vyšších ženských kursech. V l. 1887—89 vyučoval následníka v chemii. **B.** nesepsal žádné knihy. U nás byl dosud jen nedostatečně oceněn, jelikož své originální i velezajímavé experimentální práce, jichž je veliká řada, publikoval jazykem ruským. Od akademie petrohradské dostalo se mu r. 1881 medaille Lomonosova a pak r. 1887 zvolen za člena. V Charkově staral se přednáškami i jinak o šíření vzdělanosti mezi lidem. *Bnr.*

Bekk Johann B., státník badenský (* 1797 ve Freibergu v Černém lese — † 1855 ve Bruchsalu). Byl advokátem a pak soudním úředníkem. R. 1831 zvolen za poslance, roku 1832 povolán za radu do ministerstva vnitra, vystoupil však r. 1837, když vláda obmezila svobodu úředníků. R. 1842—1846 byl předsedou druhé komory, r. 1846 povolán jako státní rada do ministerstva a zůstal jeho členem až do r. 1849, načež se stal předsedou dvorního soudu v Bruchsalu. Vynikal znalostí odbornou a mírností, vzácnou za pohnuté doby tehdejší. Sepsal: *Die Bewegung in Baden* (Mannheim, 1850), *Das badische Pressgesetz* (1851) a vydával »Annalen der badischen Gerichte«, jež založil s Bayerem a Sanderem. *Hsq.*

Bekker Balthasar, bohoslovec reform. církve holandské (* 1634 v Záp. Friesku — † 1698). Byl kazatelem v rozličných osadách holandských, naposled (od r. 1679) v Amsterdamě, a pro své pokročilé náhledy filosof.-náboženské velice pronásledován. Svým dogmatickým spisem *Vaste Spisse* uvalil na se podezření, že jest přívržencem socianismu; ještě více pobouřil církevní hodnostáře (1683) pojednáním o kometách, v němž dokazoval, že tyto nejsou »metlami božími«; když pak ve svém *De betoverde weerled* (1691) brojil proti víře v zlé duchy a čáry i proti učení o andělech a čertech, byl úřadu svého zbaven (1692) a krátce na to z církve vyobcován.

2) B., provd. Wolff, Elizabeth, nizozemská spisovatelka románů (* 1738 ve Vlissingenu — † 1795 v Haagu). Po smrti svého chotě, kazatele Adriana Wolffa (1777), seznámila se s Agatou Dekenovou, vysoce nadanou dívkou, a brzo vřelé přátelství sružilo obě k společné práci spisovatelské u jednoho krbu. Jejich ušlechtilou snahou bylo dokázati, že netoliko francouzsky a německy lze psáti pou-

tavé romány, nýbrž i jazykem matefským, a to romány, jejichž děj jest vážen ze života národního. Zkusivše svých sil v lahodné konversační próse v rozličných časopisech vydaly román: *Historie van Mejufvrouw Sara Burgerhart* (1782, 2 sv.; 8. vyd. 1886), kterým základ položily původnímu románu nizozemskému. V pozdějších románech jako v prvním kreslily povahy osob s uměleckou dovedností, za to seslabovaly cenu jejich rozpádající děj místy až do únavy a zabarvuje jej tonem často z míry mravokárným; jsou to: *Historie van den Heer Willem Leevend* (1784, 8 sv.); *Cornelia Wildschut* (1793, 6 svaz.). Daleko menší důležitosti **B.**ová nabyla pracemi básnickými, z nichž vydala dvě větší sbírky: *Bespiegelingen over het Genoegen* (1762) a za svého pobytu ve Francii *Wandelingen in Bourgogne* (1788). *Vsk.*

3) B. Immanuel, něm. filolog (* 1785 v Berlíně — † 7. června 1871 tamže). Na doporučení Wolfovo jmenován r. 1810 mimořádným, 1811 řádným profesorem klassické filologie v Berlíně. **B.** náleží mezi nejpřednější kritiky nové doby. Nehynoucí zásluhu zjednal si **B.** tím, že opatřil pro veliký počet feckých autorů rozsáhlý spolehlivý materiál rukopisný (400 rukopisů kollacionoval zúplna nebo částečně), jež prozkoumal na cestách svých po Francii, Itálii, Anglicku a Holandsku. Na základě kollací s bezpříkladnou přesností provedených a po bedlivém stanovení poměru rukopisů mezi sebou vydal **B.** textová vydání přehojných autorů feckých. opatřená krátkými kritickými poznámkami, vydání, jež většinou všemněm požadavkům kritiky filologické skvěle vyhovoji. Jako kritik vynikli bystrostí, ale zároveň střízlivostí úsudku, jemným smyslem pro zvláštnosti mluvy jednotlivých spisovatelů vzdálen jsa moderního hyperkriticismu a méně podání rukopisné jen tam, kde porušení jeho bylo evidentní. Vydání **B.**ova jsou buď recenze založené na novém aparátu kritickém nebo rekognice text autorů pouze místy opravující. Z vydání **B.**ových jsou nejdůležitější epochální vydání *Homéra* (1843, 2. vyd. 1858. v němž zavedeno konsekventně aiolské digamma), *Platóna* s obšírným komentářem kritickým (1816—1823) a *Aristotela*, obstarané akademií berlínskou (1831 až 1836). Poměrně nejslabší jest vydání *scholii k Iliadě* (1825 a dodatek 1827) a *Aristofana* se starými scholiemi (1828). Velmi záslužny jsou **B.**ovy recenze feckých historiků, filosofů, řečníků a grammatiků. Mimo již uvedená vydání Platóna a Aristotela patří sem vyd. *Thukydidy* (1821 a 1832), *Pausania* (1826), *Héródiana* (1826 a 1855); pouhé rekognice jsou vyd. *Hérodota* (1833 a 1845), *Polybia* (1844), *Dióna Cassia* (1849), *Diodóra* (1853 a násl.), *Appiana* (1852), *Iosefa Flavie* (1855), *biografi Plutarchových* (1855), *Apollodóra* (1854), *Héliodóra* (1855), *Lukiana* (1853). Dále uvéstí jest vydání *Sexta Empirika* (1842), *Řečníkův attických* (1822 a 1823), *Anecdota graeca* (1814, 1816 a 1821), *Apollonia Dyskola* spisku o zámeně (v Museum antiquitatis stud., str. 255

až 260.) a spisu *Περὶ συντάξεως* (1817), *Fótiovy bibliotéky* (1824), *Harpokratíona* a *Moiria* (1833), homérského slovníku *Apollónia Sofisty* (1833), *Pollukova Onomastika* (1846), *Suidy* (1854). Z básníků vydal mimo Homéra a Aristofana ještě *Arata* (1828), *Kolutha* (1816), *Tzetza* (1816), *Theognida* (1815 a 1827). V bonnském *Corpus scriptorum historiae Byzantinae* pochází od B. a 25 dílů. Ze spisovatelů římských vydal pouze *Livia* (1829 a n.) a *Tacita* (1831). Konečně zmíniti se jest o výborných jeho *Homerische Blätter* (1863 a 1872). — Vedlé toho byl B. dobrým znalcem jazyků románských, jakož dokázal publikací některých starofrancouzských, provençalských a staroitalských básní a románů (*Der Roman v. Fierabras*; *Der Roman v. Aspremont*; *Flore et Blanceflor*; *Erec und Enide*; *Gedichte des Fra Bouvesin dalla Riva* atd.). — Sr. »Allgem. deut. Biographie« (II. d., str. 300—303.); »Preussische Jahrbücher« (1872., str. 553. a násl.); Haupt, *Opuscula* (III. díl str. 228. a násl.). Vj.

4) B. Ernst Immanuel, právník něm., syn před. (* 1827 v Berlíně). R. 1853 habilitoval se pro římské právo na universitě hallské a působil tu jako později ve Greifswaldě (1857—1874) a dosud v Heidelbergu (1874) jako professor římského práva. B. jest z nejduchaplnějších a nejpřednějších právních spisovatelů německých. Činnost jeho je velmi záslužná. Redigoval časopis »Jahrbuch des gemeinen Rechts«, pak »Kritische Vierteljahrsschrift für Gesetzgebung« atd. a rediguje »Beiträge zur Erläuterung und Beurteilung des Entwurfes eines bürgerl. Gesetzbuches für das deutsche Reich« a »Zeitschrift für Rechtsgeschichte«. Vedlé četných menších časových brošur, kritických úvah a pojednání po časopisech roztroušených vydal o sobě: *Die processuale Consumption im classischen röm. Rechte* (1853); *Theorie des heutigen Strafrechts* (1857); *Loci Plautini de rebus creditis* (1859); *Die Aktionen des röm. Privatrechts* (1871, 1873); *Das Recht des Besitzes bei den Römern* (1880); *Die Couponsprocess der österr. Eisenbahngesellschaften* (1881) a nedokončený *System des heutigen Pandektrechts* (I., 1886; II., 1889). Ck.

Beklemišev Vladimír Aleksandrovič, sochař ruský, umělec první třídy (* 1861 v gub. jekaterinoslavské). Po studiích gymnasia v Charukově vstoupil jako volný žák do petrohradské akademie umění (1878), r. 1879 pak stal se žákem řádným. Od r. 1883—1887 byl B. od akademie mnohonásobně vyznamenán za své plody umělecké. Za návrh k soše *Kain pronásledovaný výčitkami svědomí* dostalo se mu malé zlaté medaile (1886); za basrelief *Setkání Salomona s královnou ze Sáby*, pak *Kázání na hoře* a *Mojžíš vyvádí vodu ze skály* odměněn B. peněžitě (1886). R. 1887 mladý umělec obdán byl velikou zlatou medailí za návrh *Kladení do hrobu* a vřáden zároveň mezi umělce první třídy s nárokem na výslužné. w.

Abú **Bekr** (t. j. otec panny), pozdější jméno Kuraišovce (z kmene synů Táimových)

Abdul-Ka'by, syna Abú Kuháfova, které přijal jako čestné jméno, když pojal Muhammed dceru jeho Aišu za manželku. Nar. r. 573 v Mekce, vynikal vzděláním a neobyčejnou podnikavostí ve věcech obchodních. Oběma zjednal si nejen jmění značné nýbrž i velkou vážnost ve svém kmeni, který zvolil jej svým soudcem. Když Muhammed r. 610 (612) s islámem vystoupil, B. mezi prvými k němu se přidal a stal se nejhrolivějším přívržencem nové nauky. Muhammed dovedl oceniti plnou měrou šlechetného ducha a praktickou moudrost Abú B.ovu i vyznamenal jej důležitými úkoly a posláním; za to Abú B. stál věrně při Muhammedovi i v dobách jeho protivenství a opustil i roku 622 Mekku odebral se s ním do Mediny. Brzy potom pojal Muhammed jeho dceru Aišu za choť, čímž k posavadnímu svazku přátelskému přistoupil i přibuzenský, tím důležitější, že Aiša zůstala do smrti nejmilejší choť Muhammedovou. Od té doby je Abú B. nejvěrnějším společníkem Muhammedovým, i dostává se mu v islámu čestného příjímí *siddík*, t. j. upřímný, věrný. On jediný byl přítomen smrti Muhammedově. Uznávaje jeho služby ustanovil jej Muhammed svým nástupcem proti Alímu, i jest Abú B. prvním chalífem islámu. Od něho pochází i název chalífa (vlastně *chalífatu-rasúli-lláhi* = nástupce proroka Alláhova) r. 632. Jako chalíf zápasil s četnými vzpourami domácími, vzniklými následkem smrti Muhammeda, kterého lid pokládal do té doby za nesmrtelného. Pomocí vojevůdce Chálída, zvaného později Seif-ul-láhi (= meč boží), podařilo se mu nejen v Arabii pokoj obnoviti, nýbrž dále i ve smyslu Muhammedově vojevůdcem Abú Ubaidem území islámu rozšířiti na úkor Babylónie, Syrie a říše Byzantské (Hérakliovy). Pádu Damašku však se nedočkav zemřel roku 634 v Medině, kde i pohřben vedlé Muhammeda, ustanoviv svým nástupcem přítele Omara, rovněž tchána Muhammedova. Abú B.ovi náležejí počátky revise koránové, jehož zlomky roztroušené, psané i v podání žijící, sebral a na listy palmové a kůži přepsati dal. Dk.

Al-**Bekrī**, vlastně Abú-Ubaid Abdalláh al Bekrī, vynikající špan.-arab. geograf z 2. pol. XI. stol. Žil u dvora maurského krále Al-Motasima v Almerii a v Seville, kdež pro učenost svoji požíval veliké vážnosti a dosáhl mnohých hodností. Zabýval se jazykozpytem, lékařstvím a zeměpisem; v posledním oboru sepsal *Slovník zeměpisný* (vydal Wüstenfeld, Gotinky, 1876—77, z svazky) a *Knihu cest a krajin*, kterou sestavil r. 1066 dle úředních listin v Kordově chovaných. V zeměpisném tomto díle užil též rukopisné zprávy Ibráhíma-bna-Jakúba, který byl jako obchodník v 2. pol. X. věku procestoval též země slovanské, najmě Čechy, kdež kolem roku 973 meškal, a nejstarší nám známý popis Prahy a země České zůstavil. Al-B. zemřel v vysokém věku r. 1094. Veledděžitá jeho »Kniha cest a krajin« zachovala se v několika pozdějších přepisech, z nichž jeden z r. 1447 chová se v knihovně mešity Núri Osmánije

v Cařihradě; z toho uveřejnil ruský učenec Kunik stati o Slovanech v »Zápiskách cis. akademie věd« v Petrohradě, jejichž český překlad podal J. Jireček v »Čas. Č. M.« roku 1878. Sr. Dozy, Notice sur les Bekrites et sur la vie du géographe Abu-Obeid-el-Becri (Lejda, 1849).

Bekrios [bekřiš] Gusztáv, mař. publicista a essayista (* 9. ún. 1847 v Gamási, šomodské župy), studoval práva v Budapešti a byl pak tamtéž koncipistou u král. soudní tabule. Ve veřejném životě maďarském proslavil se duchaplnými publikacemi (brošurami a úvodními články) o rozmanitých otázkách veřejných, zejména politických, a sociálních a překlady z literatur cizích těchto oborů se týkajících. R. 1884 byl zvolen na říšský sněm, kdež se přidružuje strany liberální (vládní), které také publicisticky jako spolupracovník »Nemzetu« a jiných vládě blízkých listů slouží. Z děl jeho jmenujeme: *A magyar doktrinai-erek* (Maďarští doktrináři); *Kemény Zsigmond és a forradalom* (Zikmund Kemény a revoluce, Budapešť, 1885).

Bektaš hádží viz Begtaš hádží.

Bekyně (*Liparina*), motýli noční z čeledi bourců (*Bombycidae*, v. t.), vyznačují se tělem zavalitým, sosákem slabým neb i zakrnělým, tykadly krátkými, u samečeků hřebenitými, a křídly širokými, zaokrouhlenými, jež v klidu střežovitě skládají. Housenky, často pestře zbarvené a dlouze chlupaté, žijí na různých stromech listnatých i jehličnatých a jsou veskrze škodny.

1. **B.** velkohlavá (*Ocneria dispar* L.) jest dle pohlívků zcela různého zevnějšku; sameček má křídla asi 40 mm široká, šedohnědá, s černými, klikatými páskami příčnými. Samička jest asi 62 mm široká, šedobílá, též klikatě páskovaná; za zimu snáší vajíčka na kupky podložené i pokryté hustými chloupky ze zadečku se oddělujícími. Z jara líhnou se z nich housenky, nejprve černé, později šedé, se 3 žlutavými čarami nebo hnědým pruhem na hřbetě, na každém kroužku pak se 2 chlupatými bradavkami. Dospělé housenky, až 50 mm dlouhé, zapřádají se v rozpuklinách kůry v zámožky velice řídké, jimiž prosivají později černohnědé kukly. Žijí na různých stromech listnatých, zvláště na dubech, topolech a stromech ovocných, jež často do hola ožirají; třeba proto bedlivě sbírat housenky a zvláště na zimu ničiti kupky vaječné i samičky dřívě než vajec nanesou. — 2. **B.** sosnová (*Ocneria monacha* L., vyobrazení č. 501.) jest o něco menší, ale pestřejší; přední křídla jsou bílá, s hojnými, ostře klikatými páskami černými, zadní šedá a tem-

něji obroubená, zadeček z větší části růžový a podél černě skvrnitý. Vyskytuje se v lesích borových, někdy v ohromném množství, a jest pak velice škodna. Samičky snáší vajíčka na ploché hromádky do skulin kůry; housenky, též z jara se líhnoucí, dorůstají velikosti 40—50 mm, jsou pak na hřbetě šedé nebo zelenavé, s temným pruhem po hřbetě, jenž ve předu bíle jest lemován. Ožirají jehličí borové a smrkové, ale také listů různých stromů listnatých, a zakuklují se počátkem července v rozpuklinách kůry. — 3. **B.** vrbová (*Leucocoma salicis* L.) má křídla a tělo bílé. V červnu a červenci na topolech a vrbách. Mladé housenky přezimují nebo se líhnou až s jara; jsou až 47 mm veliké, sedé, s červenými, chlupatými bradavkami a se řadou žlutých nebo bílých skvrn na temnějším hřbetě. Zapřádají se na stromech v řídké, bělavé zámožky. — 4. **B.** zlatofitná (*Porthesia chrysorrhoea* L., vyobr. č. 502.) má křídla bílá, nelesklá, zadeček zahnědlý, s chomáčkem vlnovitých chloupků. Létá u nás v červenci a srpnu, ano někdy i v září; samičky snáší vajíčka na spodní stranu listů rozličných stromů, zvláště ovocných, a obalují je vlnovitými chloupky ze zadečku svého. Housenky líhnou se ještě před zimou a přezimují ve velikém hnízdě, které si z listů sepřádají a do něhož se také ukrývají na noc a za chladného počasí vůbec. Hnízda taková viděti jest na stromech nejlépe v zimě, když listí již opadlo, a třeba je pilně sbírat a ničiti, aby se housenky z jara po stromech ne-

Č. 501. Bekyně sosnová (*Ocneria monacha* L.): 1) a 2) samečkové, 3-5) samičky, 6) mladé housenky, 7) dospělá housenka, 8) kukla. Vše zmenš.

rozlezly a na mladém listí i na květech veliké škody nezpůsobily. Dospělé housenky jsou až 35 mm dlouhé, temně šedé a hnědě chlupaté, po stranách bíle skvrnitě a na hřbetě červeně pruhované. — 5. **B.** pižmová (*Porthesia auriflua* Fab.) podobá se předešlé, bývá však o něco větší a má na konci zadečku vlnovitý chvostek barvy zlatožluté; zapáchá pižmem. Housenky její (vyobr. č. 502. 2) žijí též na různých keřích i stromech listnatých a škodí často v zahradách na ovocných stromech. — K b ním čítá se též rod *Orgyia* (v. t.) a *Dasychira* (v. t.). LD.

Bekyně viz Beghardové.

Bel, zoologická skratka = P. Belon.

Bél, Béel, okr. městys v Uhrách, v župě biharské, má 1423 rum. a maď. obyv. (1880), farní chrám, 3 elem. školy, synagogu, stanici dráhy, telegraf a poštu. Vinařství. — Okres

Č. 502. Bekyně zlatofitná (*Porthesia chrysoorrhoea* L.): 1) sameček, 2) samička, 3) housenka, 4) zimní hlísto housenčí; 5) housenka bekyně pížmové (*Porthesia aurif. a* Fab.). Zmenš.

bélský má v 34 obcích 15.361 obyv., mezi tím 14.045 Řeků nesjednocených. R7.

Bel viz Baal a Belos.

Bél: 1) **B.** (Belius) Matěj, jazykozpytec, historik a statistik (* 1684 v Očové zvolenské župy v Uhrách — † 29. srpna 1749 v Prešpurku). Studoval v Uhrách a universitu v Halle. Vrátil se ze studií stal se učitelem, pak fediteltem evang. semináře v Báňské Bystřici a později fediteltem evang. lycea v Prešpurku, kteréž na vysoký stupeň povznesl. Svou pilnost neobyčejnými vědomostmi provázenou věnoval hlavně prozkoumání minulosti a přítomnosti Uherska a vydal řadu děl, z nichž posud mnohá důležitými jsou. Jazykozpytná studia svá zahájil porovnáním Károliova Nového zákona s řeckým originálním textem, kterouž práci vydal r. 1727. Před tím již roku 1713 (*Historiae Linguae Hung. libros duos, Genesis et Exodum edere parat, utque eruditi patriae viri et qui id ad se pertinere existimabunt, symbola sua conferre velint obnixè rogat*; Berlin, 1713) vyzval v návrhu chystaného latinského díla »o dějinách jazyka maďarského« vlastenecké učence k pomoci ve studiu porovnávání tohoto jazyka s jazyky východními a vydal také jeden díl nazvaný *Ety-mologicon Hungaricum*, v kterémž se pohybuje ještě na zcela bludné theorii o příbuznosti jazyka maďarského s hebrejským; šťastnějším byl v oboru praktického mluvnictví a vydal pro Němce pod pseudonymem Meliböi spis: *Der ungarische Sprachmeister* (Prešpurk, 1729; Kološ, 1731; Prešpurk, 1748, 1754, 1763 atd.; třinácté vydání v Prešpurku, 1829). Z historických děl jeho jmenujeme: *Hungariae antiquae et novae prodromus* (Norimberk, 1723), v kterémž jsou obsaženy zajímavé a důležité výzkumy o pravěku Uherska; *Adparatus ad historiam Hun-*

gariae (Prešpurk, 1735—46), v němž k mnohým již vydaným a posud nevydaným pramenům historie uherské se poukazuje. Díla tohoto vyšel jen první díl. Nejdůležitějším dílem **B**-ovým jest *Notitia Hungariae Novae historico-geographica divisa in partes IV* (Videň, 1735—42), kteréž o jednotlivých župách (a sice pouze o prešpurské, zvolenské, turčanské, liptovské, pešťské, novohradské, tékovské, nitránské, hontské a mošoňské) velice bohatá, historická i statistická data obsahuje. Po smrti jeho byl rukopis ostatních dílů tohoto díla od ostřihomského arcibiskupa, kardinála a primasa hrab. Jos. Battyányia pro arcibiskupskou knihovnu zakoupen a část jeho byla při převozu přes Dunaj nešťastnou náhodou zničena. V mateřském jazyku českém, kterýž velice cenil, vydal: *Předmluvu k polskému vydání Nového zákona* (Lipsko, 1709 a 1714), *Jana Arndta rajská*

zahrádka (překlad z němčiny, Halle, 1715; Prešpurk, 1777, 1782, 1785, 1811); *Orthographia bohémico-slavica* (Pešť, 1742, 1795), kterouž poslední mnozí Pavlu Jakobaeimu připisují. Též jako svědomitý a vzorný pedagog získal si **B.** o vzdělání mládeže mu svěřené veliké zásluhy, tak že jej pozdější věk právem nazývati mohl »magnum decus Hungariae«. Karel VI. povýšil jej do stavu šlechtického a jmenoval jej svým historiografem. Obsírný životopis jeho vydal maďarský historik a člen akademie Ludvík Haan, Běl Mátyás (Buda-pešť, 1879). Bbk.

2) **B.** Karel Ondřej, syn před. (* 1717 v Prešpurku — † 1782 v Lipsku, bezpochyby sebevraždou). Studoval v Uhrách, pak v Altdorfu, Jeně a Štrasburku. Stal se doktorem filosofie a práv a r. 1740 provázel hrab. Harracha do Paříže, později hrab. Festeticse do Lipska. R. 1743 byl jmenován mimořádným a roku 1757 řádným professorem dějepisu na universitě lipské. Vydal řadu děl a dissertací týkajících se všeobecných a zvláště uherských dějin. Uvádíme z nich: *De Maria Hungariae regina* (Lipsko, 1742); *De Maria Hungariae non rege sed regina* (t., 1744); *De vera origine et epocha Hunnorum* (t., 1757); *De archiofficiis regni Hungariae* (t., 1749). Díla »Bonfinii rerum hungaricarum decades«, upravil sedmé, posud nejlepší vydání (Lipsko, 1771). Bbk.

le **Bel** Antoine, malíř francouz. (* 1706 v Montrot u Are-en-Barrois — † 1793 v Paříži), pocházel z rodičů dělnických a odešel do Paříže, kdež nouzí donucen stal se cidičem bot. Talentem svým upozornil na sebe malíře Aveda stal se žákem jeho, rychle se zdokonalil a obdržel velkou cenu římskou. Pracoval pak v atelieru Boucherové, r. 1746 stal se akademikem a později vyznamenán přízni

a podporou Ludvíka XV. Malby historické, podobizny a krajiny **B**-ovy prozrazují výborného umělce, nesou však jednostranný ráz doby tehdejší.

Běl: 1) **B.**, bílá barva, krycí. **B.** nazýváme též sloučeniny organické, kteréž okysličenými bývají v látky barvivé, z nichž pak opět samy redukcí vznikají. Na př. indoběl vzniká redukcí z indomodří, v níž se okysličením mění.

Ru.
2) **B.** (*alburnum, Splint*) jest mladší, měkčejší, světlejší část dřeva ležící zevně mezi tvrdším jádrem dřevním a korou s lýčím. Poněvadž dřeva našich stromů každoročně na zevnějšek přibývá, leží nejstarší části dřevního válce uvnitř, nejmladší pod korou; stářím centrální masa dříví (jádro) u mnohých stromů se zbarví pigmentem červeně, hnědě neb až černě, kdežto nejmladší léta dřevní ještě bývají nezbarvená, bílá; proto nazývána **b**-í. Ostatně viz **Dřevo**.

L.Č.
3) **B.**, v myslivosti lůj jelení, daňčí a sádlo černé zvěře.

4) **B.** čili bělka slula na Rusi kůže veverčí, které se užívalo místo peněz podobně jako kůže kunich. Ještě v XV. století byla **b**. platem za popsání země (bělka písčí): 100 **b**. rovnalo se rubli.

Bela, město v jihových. Beludžistáně na řece Purali, 80 km nad jejím ústím, jest hl. městem krajiny Lás a sídlem serdara, kterýž jest vasalem chána kelatského. Obyvatelstvo, jehož se počítá přes 10.000 duší, pěstuje cukrovou třtinu a provozuje čilý obchod se sousední Indií a Afghánistánem.

Belá, prudká říčka v Uhrách, v župě hornotrenčinské, jináče Těrchovskou říčkou nebo Varínkou zvaná, pramení ve Vráně a vtéká u Varína s pravé strany do Váhu.

Béla, vesnice v Uhrách, ve spíšské župě, s 2589 obyv. národnosti slov., něm. a maďarské, s hospodářským spolkem, telegrafem, poštou a sirnatými lázněmi.

Bbk.
Bela, jméno uherských králů: 1) **B. I.**, syn Ladislava Lysého, bratranec sv. Štěpána, král uherský (1061—63). Za panování sv. Štěpána utekl s bratry svými Ondřejem a Leventem před zlomyslnou královnou Giselou do Čech a potom do Polska. R. 1046 Ondřej stal se v Uhrách králem i povolal **B**-lu k sobě a dal mu ke správě zemi za Tisou. **B.** mu za to vydatně pomáhal ve válkách, najmě proti císaři Jindřichovi III. Ondřej jsa bezdětek slíbil mu prý nástupnictví. Avšak, když se mu narodil syn Šalomoun, dal ho r. 1057 korunovati na království. Věda pak, že **B.** novému králi přítelem nebude, hleděl Šalomounovi zjednatí přízeň dvora německého. To se mu také podařilo, a císařovna Anežka, matka Jindřicha IV., Šalomounovi zasnoubila dceru svoji Juditu. Tím však národní strana uherská velice byla pohoršena i vinula se k **B**-lovi, jenžto za chof maje Rejčku, sestru Boleslava Smělého, spoléhati mohl i na pomoc od Přelákův. Ondřej předvidaje blízkou bouří obrátil se k Němcům, a císařovna vypravila do Uher vojsko, které však ničeho nespravilo. Ondřej

tedy dal se na útěk do Rakous, avšak dohonen býv od **B**-ly spadl v boji s koně a rozšlapán kopyty. Po té **B.** došel na trůn (1061), ale když uslyšel, že vladařové němečtí, Anno a Adolbert, na něj chystají výpravu, vzkázal jim, že ochoten jest Šalomounovi postoupiti koruny, ač dáno-li mu bude vévodství, jež držel za kralování Ondřejova. Návrhu toho Němci nepřijali, a v září 1063 mladistvý král Jindřich IV. s velikým vojskem vytáhl do Uher. Než tu **B.** ve chvíli rozhodné se světa sešel náhlou smrtí, synové pak jeho, Gejza, Ladislav a Lambert, netroufajíc sobě nepřátel polem podstoupiti, uchýlili se do Polska, načež Šalomoun od Němců bez překážky uveden do Bělehradu Stoličného a tam podruhé korunován na království.

2) **B. II.** Slepý (1131—41), syn vév. Almoše, bratra krále Kolomana. Almoš proti Kolomanovi strojil pikle a vzpoury, začež jej tento dal oslepiti, jakož i syna jeho **B**-lu. Po Kolomanovi nastoupil syn jeho Štěpán II., jenž **B**-lu jmenoval nástupcem a zasnoubil ho s Helenou, dcerou knížete srbského Uroše. Když pak **B.** nastoupil na trůn, povstal proti němu Borys, syn Kolomanův z Eufemie, dcery velického knížete ruského, Vladimíra Monomacha, kterého však pokládali dítětem nemanželským. Borys měl pomoc od knížete polského, Boleslava Křivoustého, ale **B**-ly ujímali se kníže český Soběslav I., manžel sestry jeho Adlěty, a pak i druhý svat jeho, Adalbert, syn Leopolda Svatého, markrabí rakouského. Konečně učiněno narovnání prostřednictvím císaře Lothara (1135), kterým **B.** podržel panství svoje, a mezi Chry, Čechy a Polany zjednan mír. **B.** Slepý zemřel roku 1141 i měl nástupcem syna svého Gejsu II.

3) **B. III.** (1173—1196), mladší syn krále Gejsy II., kterého cis. byzantský Manuel zvolil za zetě a zároveň i za nástupce. **B.** na vychování odveden do Cařihradu, avšak na trůn tam nenastoupil, ježto se Manuelovi r. 1170 narodil syn. Ba císař mu nedal ani dcery své v manželství, než za to ho aspoň roku 1173 uvedl do Uher, kdež přijat za krále, ale musil Řekům ponehati Dalmacie a Srému, kterýchžto zemi se mezi tím byli zmocnili. **B. III.** byl panovník výtečný. Ve správě zemské zavedl mnohé reformy dle vzoru řeckého, hubil zloděje a loupežníky a finance zvelebil, tak že měl více než 160.000 hřiven ročních důchodů. Dokud cis. Manuel byl živ, **B.** zachovával s Byzantiny přátelství, ale po smrti jeho (1180) udeřil na Dalmacii a vzal ji, a v krátké potom i Srém opanoval (1182). R. 1180 vzbouřil se proti Benátčanům Zader i podrobil se **B**-lovi. Ve válce z toho vzniklé Benátčané v končinách dalmatských udrželi pouze ostrovy. S Byzantskými po některé době zjednáno zase přátelství, a císař Isák Angelus pojal dceru **B**-lovu za manželku. Za zmatků v Haliči roku 1188 vypuklych **B.** zmocnil se tam panství, jež odevzdal mladšímu synovi svému Ondřejovi, panství to však za krátko vyvráceno. **B. III.** zemřel r. 1196 i měl nástupcem staršího syna svého Emerica.

4) **B. IV.**, syn a nástupce Ondřeje II., vnuk Bely III. (1235–70), hleděl především zvelebiti moc královskou, jež za otce jeho nemálo byla poklesla. Proto rázně, ano krutě vystupoval proti magnátům, najmě proti těm, již za života otceva mu byli protivníky. Tak dal některé i zmučiti a do vězení uvrci anebo vypuditi ze země. Zakázal pánům, toliko hodnosti nejpřednější a praeláty z toho vyňav, aby u přítomnosti jeho neseděli, křesla pak, jež s sebou dle způsobu starodávného přinášeli ke dvoru, poručil spáliti. Lehko to pobral jim zboží, jehož byli darováním lehkomyšlným dosáhli od krále Ondřeje. Času toho do Evropy se přihnuli Tataři. Chán jejich Batu podmanil Rusy a vyplašil Kumany ze sídel jejich v nynějším Rumunsku. Kumani vedením chána svého Kuthena se uchýlili do Uher (1239), kdež **B.** s ochotou jim sídla vykázal hodlaje zbrani jejich využití proti Tatarům a potom i na magnáty. Proto také šlechta na vystěhovalce nevražila i vydávala je za zpytáky Tatarův, a když Batu (v březnu 1241) průsmyky karpatskými vnikl do země, sbírala se proti němu s nechutí, ano přála sobě, aby král byl poražen. Za okolností takovýcho Tataři přitáhli skoro až k Pešti, ale pánové uherští místo do nich pustili se do Kumanů. Kuthen i s rodinou usmrcen, a vraždění lidu jeho zmatky naplnilo veškeru Uhersko. Následkem toho **B.** poražen v bitvě nad Slanou i prchl do Rakous, a vojsko jeho dílem pobito, dílem rozprašeno. V Rakousích vévoda Bedřich (Bojovný) zachoval se k **B.**-lovi nešlechtně. Máje ho ve své moci vynutil na něm velkou sumu peněz, tak že mu **B.** musil vydati své poklady a zastaviti mimo to ještě 3 komitáty. Tyto Bedřich také ihned osadil, ano dal i zloupiti část Uher na pravé straně Dunaje, kamž se **B.** mezi tím byl navrátil. Tehdy panovník nešťastný poddával se císaři Bedřichovi II. po poslích do Italie pod vrchní panství německé, když by mu přispěl ku pomoci. Žádost ovšem ostala bez účinku, a **B.** musil před Tatary utéci do Charvat a konečně skrývati se až na ostrovech dalmatských. Pro štěstí hordy sveřepé děsně poplenivše Uhry a země okolní r. 1242 odtáhly na východ, a **B.** vrátil se do vlasti, kde jen něco málo měst, hradův a krajin zachováno bylo od pohromy. Proto hleděl krajiny zpustošené opět zalidniti, i povolával za tou příčinou osadníky, najmě z Německa, a zároveň zveleboval města, podporoval obchod, průmysl, orbu. Proti vpádům mongolským zakládal hrady a pevnosti, což za příkladem jeho činili také velmožové. Bedřichovi odňal odstoupené mu 3 komitáty, a když vévoda ten r. 1246 hodlal se v ně opět uvázati, zahynul v bitvě nad Litavou. Za zmatků potom nastalých v Rakousích a ve Štýrsku **B.** zemí těch se hleděl zmocniti a zapletl se tudy ve válku s Otokarem, synem krále čes. Václava I. (viz dějiny české a rakouské, článek Václav I. a Přemysl Otokar II.). Prostřednictvím papežovým však zjednal r. 1254 mír, jimžto Rakous se dostalo Otokarovi a Štýrsku Štěpánovi, synu **B.**-lovu. Toho roku **B.** podmanil

Bosnu a podřídil ji banům uherským. Po několika letech nepřátelství mezi Čechy a Uhry znova se rozntilo, a r. 1260 **B.** poražen ve veliké bitvě u Kressenbrunna, přes to, že pomoc měl z Bavor, z Polska, Haliče, ze Srbska, ano i od Tatarů. Následkem toho Štýrsko postoupeno králi českému, a Štěpán ke správě obdržel Sedmihrady. Těmi však králevic ten nebyl spokojen pro závist na mladšího bratra **B.**-lu, jenžto byl vladařem v Charvatsku. Z toho mezi otcem a synem vznikly různé, a po konečném smíření mezi nimi (1267) zemřel nejprve mladší Bela (1269) a brzy potom i král **B. sám** (1270). *Sra.*

Bela Uroš, srbský panovník XII. století, děd Štěpána Nemanje a prý vládce v Záchlumí, jež pozdní letopisy srbské uvádějí v genealogický svazek s císařem Konstantinem Vel. a Liciniem, osoba při nedostatku současných domácích pramenův nejasná. Neví se, zdali je totožný s Urošem, panovníkem srbským, tchánem (ok. 1130) uherského krále Bely II. Slepého, a s »Uresisem«, jež Byzantinci ok. r. 1150 uvozují mezi vládcí srbskými. Srv. poznámky Vasiljevského o prvích Nemanjičích (»Slavjan. sbornik«, Petrohrad 1877, str. 277 atd.). *K.Jk.*

Běla, Biala Radziwiłłowska, książeczka, *Alba ducalis*, új. město gub. sědlecké na ř. Krzně č. Krásné, má 8375 obyv. (1885). Město založeno bylo roku 1498 Petrem Janovičem Bílým, prvním hetmanem litevským, ve stol. XVI. dostalo se Radziwiłłům, kteří založili v něm učiliště zvané »bělskou akademií«. **B.** náležela do gubernie lublinské až po rok 1866, kdy stala se új. městem nově zřízené gubernie sědlecké.

Běla, jméno ženské = Albina.

Bělá, řeka, a řičky, z nichž uvádíme: 1) **B.**, Běla, »Solnická řeka« v Čechách, vzniká pod horou Deštnou, teče kolem Sukhrova, Kvásin a Solnice, přibírá u Častolovic rychnovskou Kněžnu, živí četné průmyslové závody a vlévá se s pravé strany do Divoké Orlice. — 2) **B.** řeka, taktéž v Čechách, viz Bělina.

3) **B.**, přítok Nisy kladské na pravém břehu; vzniká ve Slezsku opavském na horách jesenických severně od Pradědu, teče kolem Frývaldova a Graefenberka a vlévá se v pruském Slezsku jižně od pevnosti Nisy do Nisy kladské.

4) **B.** (pol. *Biata*), přítok Visly na pravém břehu, vzniká ve Slezsku těšínském na Vysoké Baraně, teče na sever kolem Bilska a tvoří východní hranici slezskou. Tok její jest prudký. *red.*

5) **B.**, prudká a divá řeka v Uhrách, v župě liptovské, pravý přítok Váhu; vzniká ve Vysokých Tatrách, a když přijala potoky Koprovou, Tichou, Kamenistou a Račkovou, stéká při Lipt. Hrádku do Váhu. *Rř.*

Bělá: 1) **B.** u Bezděze (staroč. Nový Bezděz, Hrubá Bělá, něm. *Weisswasser*, lat. *Alba Aqua*), okr. město v sev. Čechách v hejtm. mnichovohradištském, nad potokem Bělou, přítokem Jizery, 290 m n. m. V katastrální obci bělské, která má přidělené obce

Podol, Vazačku a Hlinoviště, bydlí v 524 d. 3117 obyvatelů (1880), a to 2568 Čechů, 540 Němců (v Hlinovišti a Vazačce) a 5 jiné národnosti. Středem města jest veliké čtyřhranné náměstí (4 jitra 740 □^o) posázené stromovím a zdobené uprostřed mohutnou lipou, sochou P. Marie na korintnském sloupu, darem to hrab. Arn. z Valdšteina na památku zachránění města před morem r. 1681, pak sochou sv. Jana Nep. z r. 1717, křížem a kamennou kašnou s vodotryskem. Z budov vyniká: Zámek hrab. z Valdšteina s kaplí sv. Josefa

Č. 503. Znak města Bělé

z r. 1546, 1629 a 1680, farní chrám Povýšení sv. Kříže, jehož sakristie jest v městě nejstarší budovou, klášter PP. augustiánů s chrámem sv. Václava se zvonek z r. 1510, dvoupatrová radnice z r. 1613 s věží a vzácným archívem městským (srvn. Listiny a zápisy bělské o věcech městských a sedlských z let 1345—1708; vydal dr. Jos. Kalousek v Rozpravách král. české spol. nauk r. 1889), škola městská z r. 1882, fara, chudobinec a Česká brána s letopočtem 1522. **B.** jest sídlem okr. soudu, okr. zastupitelstva, berního a farního úřadu, pošty a četnické stanice. Jest zde ústav lesnický se znamenitými přírodovědeckými sbírkami, botanickou zahradou a knihovnou (v zámku), čtyřtřídní věř. škola obecná, soukromá škola ob. klášterní, ob. škola německá v Hlinovišti a pokračovací škola průmyslová. Z větších závodů průmyslových sluší uvésti papírnu (zal. r. 1686, s 250 dělníky), tkalcovnu strojovou (se 400 dělníky), cihelnu a hraběcí pivovar. Jest zde spolek hudebníků (zal. 1746), sbor ostrostřelecký (zal. 1792), farní beseda, měšť. beseda, zpěv. spolek »Bezděz«, spolek dobrov. hasičů, úvěrní spolek a j.

Znak města **B-lé**: V modrém poli z půdy zdvihají se dvě okrouhlé stříbrné věže s cimbuřím a červenými střechami; mezi věžemi spatřuje se čtyřhranné stavení s cimbuřím a s červenou střechou, pod níž umístěn jest český lev v poli červeném (viz vyobr. č. 503.).

B. založena jest r. 1337. Když totiž město Podbezdz, r. 1264 založené, nedosti prospívalo, přenesl Hynek Berka z Dubé, purkrabí pražský a držitel panství bezdězského, právo městské z Podbezdeže na osadu nově založenou při potoku Bělá a kázal ji jmenovati Nový Bezděz. K právu tu nově vysazenému přikázány též okolní vesnice na panství bezdězském. Skrze tétož pána založeny tu také klášter a tvrz (potom hrad). Po XIV. věk patřila **B.** k panství bezdězskému a oddělena jest teprve, když ji zapsal markrabí Prokop Janovi z Ralska a z Vartemberka, což nemělo zákonitě platnosti, a proto **B.** postoupna roku 1406 králi Václavovi. Od té doby

přišlo ke zvyku, že byli purkrabí i na Bezdězi i na **B-lé**, ale oboje bylo na panství jednom. R. 1426 bránila se **B.** proti vojsku husitskému, kteréž vedl Jan Roháč z Dubé, a proto dobyta a mužstvo povražděno. Když r. 1553 panství bezdězské rozděleno, dostala se **B.** s polovicí panství za díl Anně Špetlovné z Janovic, která se provdala za Jana Berku z Dubé († 1582). Posud byla **B.** jen v zápisném držení rodu Berkovského, ale Janův syn Aleš dosáhl toho při cis. Rudolfovi (1587), že mu dědičně dána. Po jeho smrti (1596) dostala se **B.** strýcům jeho, od nichž ji ujal Bohuchval B. z D. Ten **B-lou** znamenitě vysadil a víru pod obojí utvrdil. Ale když potom r. 1620 do ciziny uprchl, vpadl do **B-lé** (1620, v listop.) lid vojenský a zle tu řádil. Panství Bohuchvalovi odňaté koupil r. 1622 Albrecht z Valdšteina a připojil je ku knížectví fridlandskému. Reformace katolická tu až do r. 1629 pomalu, potom tuzeji prováděna. Výsady města potvrzeny kromě regalií a **B.** měla býti přičtena k svobodnému stavu městskému v knížectví, ale to vše zmařeno jest roku 1634 zavražděním knížete. Za následujícího držitele, Oty Jindřicha markrabího savojského a z Karetta, město velice trpělo lidem válečným. R. 1678 koupil **B-lou** Arnošt Josef hr. z Valdšteina, od kteréž doby zůstala v držení tohoto rodu. O dějinách Bělé viz VI. díl »Památek archaeologických«.

Sčk.

2) **B.**, statek a farní městys t., 143 domy, 1101 ob. čes., hejt. a okr. Něm. Brod (1³/₄ h. sev.-vých.), bývalé dom. Bělá, farní chrám sv. Bartoloměje, zal. ve XIV. stol.; zámek, škola, pivovar a lihovar.

Ve znaku má **B.** českého lva v poli červeném (viz vyobr. č. 504.).—Statek **B.** náležel až do r. 1731 Něm. Brodu; Štěpán Langer koupil jej r. 1838 od hraběte Šporka za 65,000 zl.; nyní drží statek Frant. Sajfert, poslanec na sněmě zemském.—

3) **B.** (*Wörles*), ves, 36 domů, 256 obyv. něm., fara Myšlany, okr. Vyšší Brod, hejtm. Kaplice; bývalé domin. Rožmberk.—4) **B.** (něm. *Bilal*), ves t., 60 domů, 336 obyv. čes., hejt. Turnov, okr., býv. dom., fara a pošta Český Dub (1¹/₂ h. vých.).—5) **B.** (*Weissen-sulz*), městečko na Radbuze t., 201 d., 1759 ob. něm., 7 č. (1881), hejt. Horšův Týn, okr. Hostouň (1¹/₂ h. sev.-z.), býv. dom. Újezd Chodový, diéc. Budějovice, vik. Hostouň, 2758 osadníků, při chrámu P. M. Bolesné zřizena fara r. 1786, škola, pošta.—6) **B.** (*Zirnet-schlag*), ves t., 74 d., 441 ob. něm., 2 č., hejt. a okr. Kaplice (z hod. jihových.), býv. dom. Nové Hradý, fara Malonty.—7) **B.**, ves t., 55 d.,

Č. 504. Znak městyse Bělé.

399 ob. č. (1880), hejt., okr., býv. dom. Leděč (1/4, hod. sev.-záp.), fara Bohdaneč. *red.* — **8**) **B.**, ves t., hejtm. Semily, okr. Lomnice, býv. panství Kumburk, 136 d., 868 ob., fara Nová Ves; kaple Nejsv. Trojice zřízena roku 1873 a roku 1880 u ní založen hřbitov; dvou- třídní škola od r. 1787 zřízena nákladem fondu náboženského; pošta Libštát. R. 1533 dostala se **B.** s jinými vesnicemi Albrechtovi z Valdšteina, synu Jiřího z Valdšteina na Bradci, k jehož zboží původně náležela. Roku 1621 skonfiskována ves, a mlýn bílský (Bělský) dostal se s panstvím kumburským Albrechtu Janu Smiřickému ze Smiřic. *Kr.* — **9**) **B.** (něm. *Bilai*), ves t., 53 d., 300 ob. č. (1880), hejt. Jičín, okr. Nová Paka (1/4, h. jihových.), býv. dom., fara a pošta Pecka. — **10**) **B.**, ves t., 25 d., 235 ob. č. (1880), hejt. Pelhřimov, okr. Počátky (1/2, h. sev.), býv. dom. Cerekvice, fara, škola a obec Veselá, pošta Častrov. — **11**) **B.**, též Bílé (něm. *Bielai*), farní ves t., 92 d., 537 něm., 8 č. ob. (1880), hejtm. Zámberk, okres. Rokytnice, býv. dom. Rychnov, filiální chrám sv. Jana Nep., škola, pošta Velká Zdobnice. — **12**) **B.**, ves t., 80 domů, 445 ob. čes., 1 něm. (1880), hejt. Vys. Mýto, okr. Skuč (1/4, h. sev.), bývalé dom. Košumberk, obec a škola. — **13**) **B.**, ves t., 29 d., 184 ob. č. (1881), hejt. a okr. Turnov (1/4, h. vých.), býv. dom. Hrubá Skála, fara Trnov. *red.* — **14**) **B.**, hrad pustý, ještě r. 1784 obydlený, u vsi Dolní Bělá na Plzeňsku. Zde se usadila větev Hroznatovcův a odtud se jmenovali, jako na př. bratři Racek a Sezima, kteří se po r. 1315 připomínají. Onen se připomíná ještě r. 1358. V tu dobu držel s ním **B.**-lou synovec jeho Sezema (1357—94), jenž měl také syna Racka (1372), o němž není nic známo. Již r. 1402 držel ji Sezema z Pušperka, bezpochyby jako dědičtí po strýcích Bělských. Od r. 1416 vyskytují se v jeho držení Neostup, probošt týnský, a Bavor, bratři ze Švamberka, společně, potom tento sám. Před r. 1427 koupili ji bratři Burjan a Jan z Gutšteina a zůstala pak po dlouhou dobu v držení rodu tohoto (viz z Gutšteina). Po smrti Burjana bohatého (kol. 1489), syna Burjana, dostala se **B.** s mnohými statky klášterskými napřed synu Volfovi jako díl, ale postupována pak bratru od bratra, až od Jana prodána Albrechtovi z Kolovrat, kancléři († 1510). Pastorkové a dědici jeho Jan a Bernart, bratři z Valdšteina, prodali **B.**-lou (1512) Václavovi z Roupova, ale pro nezaplacení sumy tržové odhádána jest Jindřichovi z Gutšteina, od něhož ji vykoupil (1525) Jan z Roupova. Když zemřel Petr, nástupce jeho, prodána **B.** pro množství závad Šebestiánovi Markvartovi z Hrádku (1555). Tento zemřel r. 1562 a při rozdílu synův dostala se polovice **B.**-lé Jiříkovi, který zemřel bezdětek v Uhrách, tak že díl jeho od ostatních bratří rozebrán jest. Druhý díl držel bratr Kryštof. Všecky díly sloučil potom Diviš Markvart z Hrádku, syn Kryštofův. Když tomuto r. 1622 jmění jeho zabráno bylo, dostala se **B.** i s tím, co bylo klášterského, jako

dědičné Vilémovi Vřesovci z Vřesovic, nejm. mincmistru († 1640). Na panství se nacházelo mnoho závad a proto je nemohl Jan Výkart, syn Vilémův, v celosti udržeti. Část jeho, totiž **B.** s několika vesnicemi, dostala se po smrti Janově r. 1659 Janovi Vilémovi Kyšperskému z Vřesovic. Sto let asi zůstala **B.** v držení potomkův jeho, až po smrti Jana Maximiliána zase přišla k odhadu pro dluhy (1755) a potom koupena ku klášteru plasskému. Od té doby náležela k panství tomuto, ale opuštěna docela po zrušení kláštera. *Šck.* — **15**) **B.** Dolní viz Neustadtli Český. — **16**) **B.** Horní, ves, okr. Manětín, hejt. Královice, 60 d., 428 ob. č., pošta a farní úřad v Dolní Bělé (Neustadtli Český); k obci náleží několik domků Brod zvaných; trosky starého hradu Vrtby. Na blízkou lomy čedičové. — **17**) **B.** Malá (něm. *Kleinweisel*), ves t., při ústí řeky Bělé do Jizery, 47 domů, 359 čes., 7 něm. obyv. (1880), hejt. a okres Mnichovo Hradiště (1 h. jihozáp.), býv. dom. fara, pošta Bakov. — **18**) **B.** Německá (něm. *Deutsch Běla*), farní ves a statek allodiální t., 163 d., 1046 něm., 121 čes. ob. (1880), hejtm. a okres Polička (4/5, hod. jihových.), chrám Všem Svatých jest od r. 1745 farním, pošta, škola, zámek a pivovar. V XVIII. století byla **B.** v držení hr. Desfours Walderode, jakožto panství fideikom.; r. 1809 koupil panství Bělou svobodný pán z Bartensteina; po smrti téhož sňatkem ovdov. manželky s hr. Logothettym dostalo se v držení hr. Logothettyho; nyní náleží statek soukromému fondu císařskému. — **19**) **B.** Nová a Stará, farní ves t., 131 d., 1046 něm. a 4 č. ob. (1880); hejtm., okr. a bývalé dom. Děčín (1/4, h. sev.-záp.), lok. chrám sv. Františka Seraf., obec a škola; pošta Podmokly. — **20**) **B.** Nová (něm. *Neu Bělá*), ves t., 52 d., 257 něm., 24 čes. ob. (1880), hejt. a okres Polička (4 h. jihových.), býv. dom. Bystré, fara Rábín, pošta Březová (Mor.). — **21**) **B.** Rohovádova, farní ves t., 62 d., 489 ob. čes. (1881), hejtm. a býv. dom. Pardubice, okres Přelouč (1/4, h. sev.-vých.), chrám sv. Petra a Pavla býval ve XIV. stol. plebánem opatřen, v XVII. stol. byl filiální do Přelouče, r. 1781 založ. zde lokalie, která se stala r. 1807 farou. »Method« (VII. str. 29.). *red.*

22) **B.** (*Albendorf*), ves u Jevíčka na Mor., má 125 d., 672 čes. a 96 něm. obyv. Ves spojena ze dvou obcí: **B.**-lé a Malonínu. Bělá přifařena do Jevíčka, Malonín do Opatovic. *Tě.* — **23**) **B.** Nová (*Neu-Biela*), ves t., okres Mor. Ostrava, hejtm. Místek, 74 d., 543 obyv. čes.; na blízkou zbytky opevnění, které tu generál Laudon pro hrozící vpád pruský r. 1790 dal zříditi. — **24**) **B.** Stará, ves t., okres Mor. Ostrava, hejtm. Místek, 205 d., 1598 ob. čes., fara, škola, pošta, obč. záložna.

25) **B.** Zámecká (pol. *Biała Zamkowa*, něm. *Biala mit Burgrecht*), ves ve Slezsku těšínském u Jablunkova, 30 d., 307 ob., z těch 281 národnosti polské, 13 něm. *red.*

26) **B.** (maď. *Szepes Běla*), jedno z býv. 16 spišských měst v Uhrách se zřízeným magistrátem, v župě spišské, na lev. bř. Po-

pradu, má 2574 něm. a slov. ob. (1888), říms. kat. a ev. luth. farní chrámy, obecnou a kat. elem. školu, opatrovnu chud., telegraf, poštu a sirné prameny s lázněmi. Jest zde velmi rozměrná krápníková jeskyně, vřelou vodou lidem »mléčnou děrou« nazývaná, pak jeskyně jiná »alabastrová« a »jeskyně ledová«. — **27) B.** Košická (maď. *Kassa Béla*). ves t., v župě abaujtoránské, okr. košickém, s 1150 slov. obyv. (1880), říms. kat. far. chrámem a elem. školou. Má doly na měď a železo a břidlicové lomy. — **28) B.** Valašská, ves t., v župě nitranské, okrese převízdském, s 2991 slov. obyv. (1880), kat. farním chrámem, školou a poštou. Obyv. živí se sklenářstvím. Rť.

Běla Crkva (maďarsky *Fehértemplom*, *Fejértemplom*, něm. *Weisskirchen*, lat. *Alba Ecclesia*), město se zřizeným magistrátem v Uhrách, blíže pr. bř. Nery, v župě temešské, má 9845 srb., něm., maď., rum. a českých obyv. (1880), několik pěkných chrámů, synagogu, státní gymnasium, král. a okresní soud, berní úřad, účtovnictví pro spravování poplatků, solní úřad, banku pro lid, obchodní školu, dívčí ústav, nemocnici, ústav chudých, divadlo, tiskárny, stanici dráhy, telegr. a poštu. Čechů bydlí zde též Sembery 400, a byli sem povoláni za Marie Terezie. Na začátku XVIII. st. osadilo se tu též mnoho italských rodin, ty však již docela splynuly s ostatními národnostmi. Uvedly sem hedvábnictví. Zdejší vinice dávají ročně několik tisíc hektolitřů dobrého vína. Rodiště srbského ministra Jiř. Protiče. Rť.

Bela Palanka viz Palanka.

Belábre [belábr], hl. m. kant. ve franc. dep. Indre, arr. blancském, nad ř. Anglinem, 60 km jihozáp. od Chatauroux; zámek s krásným parkem, vysoké a vápenné peci, výroba plátna, 2085 obyv. (1886).

Běláci viz Albinismus.

Bělaja, jméno mnoha řek ruských: **1) B.**, baškirsky *Ak-ısył*, ř. v gub. orenburské, l. přítok Kamy. Vzniká v bažinách hornouralských mezi vrchy Jiremelem a Avaljakem, přijímá asi 13 potoků, na hranici újezdu birského a menzelinského vpadá do Kamy. Délka toku měří asi 1000 km, šířka místy dosahuje až 600 m; poříčí zabírá 140.086 km². Prudký proud řeky jest na závalu plavbě, kteráž jinak dosti je bezpečna. Na jaře rozvodňuje se **B.** a zatápí krajinu na levém břehu do vzdálenosti až 16 km. Města přístavní na řece jsou: Bělskaja, Ufinskaja, Toporninskaja, Birska, Saraninskaja, Chlébinskaja, Krasnojarskaja, Tjulenevskaja. — **2) B.**, přítok Angary, řeka velmi rybnatá v új. irkutském.

Bělaja Cerkov, městečko rus. v kijeviské gub., új. vasilkovském, na obou březích řeky Rosi, s 18.700 ob. (1885). Původ města kladou někteří již do XI. stol.; r. 1550 vystavěna tu tvrz a obyvatelé nadáni zvláštními výsadami. **B.** má gymnasium již od r. 1843 a jiné školy nižší. Život ve městečku jest velmi čilý, jak ve příčině průmyslové tak i obchodní; značný jest zvláště vývoz obilí a dobytka do Oděssy. — V **B**-lé **C**-kvi uzavřena smlouva mezi Miku-

lašem Potockým, hetmanem korunním, jménem Polska a Bohdanem Chmelnickým, atamanem kozáků maloruských. R. 1626 zvítězili tu Poláci nad Tatyry perekopskými. Nedaleko jest rodiště Mazepovo, ves Mazepince.

Bělaja Sloboda, ves v gub. kurské v új. sudžanském, na ř. Jilce, s 3165 ob.; má značný průmysl koželužský a cihlářský.

Bělák, slov. *Beljak*, něm. *Villach*, okresní město korutanské nad vtokem Zily do Drávy, pod horou Dobráč rozkošně položené při dráze Rudolfově, tak že tvořic uzel železniční má výhodné spojení na východ s Celovcem, na jihozáp. přes Trbiž do Lublaně a na západ do Tyrolska. Má 5406 ob. (1880), a sice: 5118 Němců, 29 Slovinců a j. v. (obec 6104 ob.). **B.** jest sídlem okr. hejtmanství, okr. soudu, má gymnasium, krásný gotický chrám ze století XV. Na blízku jsou doly na rudu železnou, měděnou a na olovo, v nichž již ve století XV. se počalo dolovati; i kvete v **B**-u průmysl železářský a chemický. Na blízku jsou také lomy mramorové. — Za dob římských bývalo vojenskou stanicí pode jménem *Santicum*; ve středověku bylo střediskem obchodu s Itálií a domohlo se tím znamenitého blahobytu, než zemětřesením r. 1348 bylo do kořen pobofeno, r. 1492 vojsko rakouské pod Khevenhüllerem porazilo tady Turky na hlavu. Na blízku jsou Beljašské toplice (30° C.) s lázněmi krásně zařízenými. — Okresní hejtmanství bělaccé, zahrnující soudní okresy podklosterský, paternjanský, rožacký, trbižský a beljacký, mělo r. 1880: 58.409 ob., a sice 34.453 něm., 22.413 slov. a 83 jiné národnosti. — Soudní okres bělaccý měl r. 1880 27.248 obyv., a sice: 20.060 Němců, 6273 Slovinců a 73 jiné národnosti.

Bělák Vojtěch, pseudonym Františka Šimáčka.

Belalcazar [-alkazar], město ve špan. prov. cordovské, okr. hinojanském, na dráze Ciudadrealeo badajoské; výroba zboží vlněného. 6314 obyv. (1878).

Bélanger [belánžé] Charles, franc. přírodopisec (* 1805 v Paříži), byl ředitelem král. zahrady v Pondichéry, pak předsídlil se do Francie, později stal se ředitelem bot. zahrady na ostrově Martinique. Podnikl velikou cestu po zemích východních, zkušenosti své složil pak ve knize *Voyages aux Indes orientales* (Pař., 1831—46, 8 svazků).

Bělánka, říčka v Uhrách, pr. přítok Nitry. prýští na pomezí župy trenčanské a u V. Bělíc vtéká do Nitry. Je známa i pod jménem Nitrička. Rť.

Belánský Josef, biskup baňskobystrický (* 20. června 1769 v Nov. Městě nad Kysucí v stolici trenčanské — † 4. ledna 1843). Filozofii a teologii studoval v Pětikostelích, později ve Vácově, kdež vysvěcen byl na kněze (1792). R. 1796 jmenován vicerektorem semináře vácovského, v němž brzo stal se mimoř. professorem studia biblického, později řádným professorem práva církevního. **B.** jako vzorný kněz a znatel práva církv. vyznamenán byl hodnostmi mnohonásobnými i jmenován byl

rektorem semináře vácovského (1801), magistrem kanovníkem (1802), opatem bátmonošorským (1808), kathedr. arciděkanem (1810), kanovníkem při kathedr. kapitole vácovské (1816). Pro výmluvnost a zběhlost svou v obou jim právě stal se **B.** assessorem stolic těch a ve mnohých vyslanstvích chvalitebně zastával čestnou úlohu řečníka háje vždy církve i vlády. Proto císař František jmenoval **B.** ského velkým proboštem nitranským r. 1820. Roku 1823 stal se **B.** biskupem báňskobystřickým, ve kterých hodnostech svědomitě spravoval církev svěřenou po 19 let až do smrti své. Vedle rázného přesvědčení katolického, jež **B.** dal na jevo hlavně ve sporech s protestanty o manželství smíšená, objevil **B.** šlechtěnou povahu také skutkem, jak svědčí mnohé a bohaté odkazy jeho k účelům dobročinným. Zvláště pamětliv byl **B.** školství slovenského opravuje a zakládá školy obecné v biskupství svém. Na opravu škol v rodišti svém a ve sv. Kříži, pak ke zlepšení hmotného stavu učitelstva jejich věnoval **B.** 2400 zlatých. Ku podpoře slovenských chudobných žáků složil **B.** při kapitole vácovské asi 40.000 zlatých stříbrných. Rovně štědrá byla lidumilnost jeho ke zřizování opatroven, chudobinců, nemocnic a ústavů podobných. — »Spolek milovníků řeči a liter. slovenské« věnoval **B.** skému zvláštní skvostné vydání *Báseň Jana Hollého* (Budín, 1841—42, 4 svazky).

Belar Leopold, říd. učitel ob. 5třídni školy v Lublani, od roku 1889 ve výslužbě. * 26 čce 1828 v Idrji (v Krajíně), kdež kromě předmětů literárních vycvičil se také v hudbě na housle a zpěvu. Od r. 1847—62 působil **B.** jako učitel a varhaník v různých osadách krajinských. R. 1862 jmenován učitelem 4třídni, r. 1870 5třídni školy chlapecké v Lublani jsa při tom zároveň ředitelem kůru u sv. Jakuba. R. 1889 (26. čce) dán **B.** do výslužby. Za zdárnou činnost učitelskou, jež trvala plných 42 let, odměněn byl **B.** zlatým křížem záslužným a mnohými dekrety pochvalnými. **B.** jako ředitel kůru skládal písně školní i církevní, mše a vločky jednotlivé (s textem lat.). Ze skladeb těch vyšly církevní: *Světa maša* (8 vloček); *Velika světa maša* (8 vloček); *Světa maša* (9 vloček); *Tantum ergo*; *Ave Maria*; pak řada oblíbených písní a skladeb tanečních. Na zářebské výstavě školních pomůcek a hudební (1871) odborná komise vyznamenala **B.** a za sklady jeho čestným diplomem.

Běláskové (*Pieridae*, známá a často velmi škodní motýli denní ze skupiny záklesníků (*Succincta*), jejichž kukly přidržují se nejen zadním koncem těla, nýbrž i zvláštním vláknem, jež kolem boků si ovíjejí. Motýli ti mají křídla nejčastěji zaokrouhlená, barvy bílé nebo žluté se skrovnými skvrnami černými. Z vlastního rodu bělásků *Pieris* Schr. č. *Pontia* Fab.) jsou zvláště škodní: 1. **B.** ovocný (*Pieris* č. *Aporia crataegi* L., viz vyobr. č. 505.) se křídly bílými, řídce šupinatými. Samičky snášejí drobná, žlutá vajíčka na listí různých stromův ovocných, housenky lhnou se na podzim a přezimují v malých hnízdech ze se-

předěných listů. Z jara rozlézají se opět po stromech a ožirají mladé listí i květy často úplně; dorůstají až 45 mm velikosti a jsou po stranách šedě, na hřbetě černě s podélným pruhem žlutým nebo nahnědým. Mění se v květnu nebo v červnu v kukly zelenavě žluté, černě a jasně žlutě skvrnitě. — 2. **B.** zelený (*Pieris brassicae* L.) má křídla 55—60 mm ší-

Č. 505. Bělásek ovocný (*Pieris crataegi* L.) s vajíčky, housenkou a kuklou; v příroz. velikosti

roká, bílá, přední pár s hořejšími rohy černými a u samiček mimo to se 2 černými skvrnami uprostřed; zadní křídla jsou ve spod žlutavá a černě poprášena. Objevuje se nejprve v dubnu a v květnu, druhé pokolení pak opět od konce července až do podzimu; snáší žlutá vajíčka na hromádky na různé rostliny křížaté, v létě ovšem nejraději na zeli, kapustu a j. pod. zeliny, jež pak housenky ožirají často až na holé košťály. Housenky bývají až 33 mm veliké, zelené a černě tečkované, se žlutými pruhy na hřbetě i po stranách; zakuklují se obyčejně na stromech, na plotech a j. vyvýšených místech. — 3. **B.** řepový (*Pieris rapae* L.) vyskytuje se s předešlým pohromadě, jest však v křídlech jen

40—46 mm široký, a i samečkové mají na ploše předních křidel po jedné černé skvrně. Snáší vajíčka jednotlivě na různé zeliny i na resequ; housenky asi 26 mm veliké jsou špinavě zelené, hustými, ale krátkými chloupky jako aksamitové, se žlutým pruhem na hřbetě a po stranách. S ním vyskytuje se současně b. řepkový (*P. napi* L.), ještě o něco menší, jehož zadní křídla jsou vezpod zelenavá a na žilkách šedě poprášena; kresbou svrchní strany podobá se předešlému, žije však častěji na rostlinách divokých a není proto tak škodný. K nejpěknějším druhům našim náleží b. řepkový (*Pieris* č. *Anthocharis cardamines* L.), jehož samečkové mají přední křídla ve vnější polovici ohnivě oranžová. — K této skupině motýlů náleží též rod žlutásků (*Colias* Fab.), majících křídla z největší části žlutá. LD.

Bělasic, málo známé pohoří v jižní Makedonii, mezi dolinou ř. Strumice a údolím jezera Budkovského; slove i Belič (na mapách i Beleš). Pod těmito horami (Balathista Byzantincův) r. 1014 bulharský car Samuel poražen od byzantského císaře Vasilia II. obejitím defensivní posice v horských průsmycích od byzantského vojevůdce Xifiasa. Vítězství to přispělo v nemalé míře k pokoření Bulharska od Řekův.

Bělava Dlouhá (*Langen-Bielau*), ves v pruském Slezku ve vlád. okr. vratislavském a v kraji reichenbašském, 7 km dlouhá, skládá se vlastně ze 4 samostatných obcí: Nové, Horní, Střední a Dolní B-vy, se 14.409 ob.; evangelický a katol. kostel, 6 škol, 2 nemocnice, velké přádelny a tkalcovny, barvírny, výroba chemikálií, průmysl mlynářský, pivovarnický a lihovarnický.

al **Belazori** Abul-Abbas Ahmed ben Jahjá z Bagdádu, slavný historik, tradice nář a básník arabský († 893). Hlavním jeho spisem zachovaným jsou jeho výběrné dějiny výbojů muslimských: *Kitabu Futuh-il-buldáni* (kniha dobytí krajín, vydané de Gojem, Lejda, 1866).

Belbeis viz Belbes.

Belbek (tur. *Kabartu-su*), ř. na Krymu, vzniká na sev. svahu Jaila-dagu spojením ř. Uzen-baše a Bjujnk-uzenu, vpadá severně od Sebastopolu do Černého moře. Délka toku měří 65 km. Údolí ř. B-a jest velmi půvabné; na l. břehu daří se víno, ovoce a tabák.

Belbes, Belbeis, koptický *Felbés*, *Falbés* neb *Folbas*, město v Dolním Egyptě, 48 km sev.-vých. od Káhiry, při dráze káhirsko-suezské a velké karavanní cestě vedoucí z Egypta do Syrie, býval ve středověku městem velmi lidnatým a pohraniční pevností Egypta proti Syrii, nyní však má pouze něco přes 5000 obyv., kteří se hlavně orbou žijí. Roku 1163—64 jerusalémský král Amalrich marně ho obléhal, ale r. 1168 jej vyvrátil; od té doby bylo město v ssutinách, a teprve Napoleon Bonaparte dal na výpravě egyptské r. 1798 hradby jeho obnoviti. U Tell Basta, 15 km severozápadně od B-u, rozkládají se zříceniny slavného druhdy města Bubastis.

Bělboh, Bělobóh (*Béty bóh*, něm. *Bielbog*), jméno vrchu v Lužici Horní, 483 m vys.

jihových. od Budyšina, v sousedství jiného vrchu, Černoboha, se proučího. Na vrcholu jeho vystavěna r. 1882 věž, čím rozhled, tak již dosti zajímavý, ještě rozšířen. Pp.

Bělboh jest domnělé jméno bytosti božské, ctěné Slovany baltickými (a snad i jinými), zosobnění dobra i světla; zavedeno v mytologii slovanskou hlavně na základě místních názvů téhož jména. Belbog, Belbuck, ostrov s klásterem u Treptova v Pomofansku, Bialoboz a Bialoboznica v Polsku, Belboznica v Haliči, Bělbožice (*Welbowitz*) v Rakovnicku v Čechách, Bélyje bogi nedaleko Moskvy, Bělobóh, vrch v Lužici s pověstmi o tom, že na něm stejnojmennému bohu obětováno; při posledním vrchu pamětihodno i to, že proti němu zdvihá se jiný vrch Černobóh nazvaný a rovněž mnohou pověstí v ústech okolního lidu známý. Týž zvláštní úkaz, že v sousedství jména značícího bytost dobrou (bílou) vyskytá se i jiné, znamenající zlou (černou), který jeví se v zemích slovanských častěji (o Čechách viz J. Peiskra Místopisnou studii v »Sbor. hist.« 1883, str. 31) a slova Helmoldova (»Chron. Slav.« I., 52.), jenž dí, že Slované baltičti cti bohy dobré a zlé a že zlého boha svým jazykem ďáblem nebo Černobohem, t. j. černým bohem nazývají (*malum deum sua lingua diabol sive Zernoboch, id est nigrum deum appellant*), jsou zastáncům B-a a dualismu v mytologii slovanské vůbec hlavními důkazy; Helmold prý tu patrně jen opominul jmenovati vedlé Černoboha též B-a. Z našich mytologův uznával B-a zejména Erben; dle něho znamenal B. vlastně letní polovici svoru n. kruhu nebeského (zodiaku) a byl prý cten jako původce všeho dobrého, zvláště úrody zemské. Týž učenec a Afanasjev (Poetičes. vozrženija Slavjan na prii. I., 94.) domnívají se, že památka jeho žije v maloruském Bělunu (v. t.). Afanasjev a před ním již Hilferding (Sobrание сочин. IV., str. 174) stotožňoval B-a se Svantovitem. E. Boguslawski (Historija Słowan I., 230 i j.) spojuje B-a s Belinem (Belinus, Belenus, *Béliv*) ctěným u adriat. Venetů, v Noriku i Gallii. Proti B-u rozhodně postavil se Makušev (Žurn. min. nar. prosv., 1878) a dřívě již J. Jireček (Studie z myth. české, Čas. Č. Mus., 1863, str. 27.) jsoucnost B-a v mytologii všeslovanské popřel, fka, že vzhledem ku kořennému významu slova bog (původně něco stkvělého, světlého, č. světlo samo) jest B. výraz pleonastický. Každý zajisté bůh prý byl světlý a tudíž bílý, B. i Černoboh povstalo prý v době, kdy prvotný význam slova bog byl vymizel z vědomí obecného. Glossa »belboh« = beel, baal ydolom v »Mater verborum«, již v literatuře o B-u mnohokrát se dovoláváno, jest podvržena. Srovn. také dr. Ign. Henrychovského, Bjelbog oder die identische Form und Bedeutung des altslav. und alttestament. Weltschöpfers (Ostrovo a Lip., 1884) a G. Kreka, Einleitung in die slav. Literaturgeschichte, 2. vyd. W. Boguslawski, Dzieje Słowiańszczyzny etc. 1889, II., str. 725. Pp.

Bělbožice (*Welbowitz*), ves v Čechách, 22 d., 146 obyv. čes., hejtm. a okr. Kralovice

(2 hod. sev.-vých.), obec Šípy, býv. dom. Chřít, fara Cistá.

Belbuck (*Bélbog*), ves u Treptova v Po-mořanech, vlád. kraj Greifenberg, 143 obyv. Jméno od slovanského Bělboga, jemuž byly v dřívějších dobách na místě tom oběti přinašeny. Po zavedení křesťanství při horlivé snaze církve a panovníků, by každá památka na doby pohanské byla vykořeněna, zřízen byl tu klášter. Počátek jeho spadá do r. 1170, kdy Kazimír I. daroval B. a jeho okolí mnichům z Lundu povoláním; po odchodu mnichů těch daroval r. 1208 Kazimír II. se svým bratrem Bojislavem a s matkou Anastasií B. mnichům řádu praemonstrátského, kteří klášter opevnili a trvale se tu usadili. Od té doby klášter, jenž nazývá se *monasterium sancti Petri in Belbog*, vzrůstal se, že i polovina nově vystavěného města Treptova stala se jeho majetkem a vévodové pomoranští město od kláštera v léno přijali. V době reformace prohlásila se většina mnichů pro nové učení, načež vévoda Bojislav X. r. 1523 prohlásil klášter se všemi jeho statky za majetek knížecí.

Belcari Feo, spisovatel italský, pocházel ze vznešeného rodu ve Florencii, kde se narodil r. 1410. Žil s přísností klášterní a zemřel r. 1484 s pověstí muže velice učeného. B. skládal pobožné básně *Laudes Spirituali* (Florencie, 1863, 4 svaz.) a dle d'Ancony nejstarší scénická představení: *Rappresentazione d'Abraamo e Isacco* (t., 1490, 1833); *Il figliuolo prodigo*; *Storia di Jacob ed Esau* (souborně s básněmi r. 1863) a jiné. Spisy jeho vydány s názvem »Prose edite ed inedite« péčí Ott. Giglia v Římě v l. 1843—44 v 5 sv. P.

Bélot, újezdné město v Bessarabii, újezdě jasském, 105 km severozáp. od Kišiněva, při soutoku řek Reutu a Reučelu, bylo do připojení Bessarabie k Rusku (1812) nepatrným místem, ale od r. 1818, když se stalo městem újezdním, vzrůstalo se neobyčejnou měrou; nyní má pěkný pravoslavný chrám, dva katolické kostely, několik židovských modlitebnic, telegrafní spojení a carský sklad soli. Obyvatelstvo jeho, počtem 10.945 duší (1885), jest pestrá směs rozmanitých národů, mezi nimiž Rumuni a Židé jsou nejčetněji zastoupeni. Velkolepé trhy na dobytek, odbývané v největších rozměrech v červnu, srpnu a září, nabyly proslulosti po velké části Evropy a shromažďují kupce z Ruska, Multan, Valachie, Rakouska i Německa; jenom skotu přihánějí sem přes 200.000 kusů (hlavně z gubernie chersonské, tavrické, podolské, kyjevské a volynské) a cena prodaného dobytka páčí se za každý trh na 800.000 rublů. V tomto vztahu nepozbyly B. významu svého ani po vystavění četných drah, avšak průvozný obchod jejich mezi cizinou a Oděssou, jenž dříve také měl značnou důležitost, následkem toho poklesl. — Jasský újezd, jehož hlavním městem B. jsou, měří 5100 km² se 146.456 obyvateli (1885).

Belcikowski Adam, dr., současný pol. aesthetik a dramatický spisovatel (* 24. pros. 1839 v Krakově). Gymnasium navštěvoval ve

svém rodišti, načež studoval na filos. fakultě krakovské university a roku 1865 stal se doktorem filosofie. Od r. 1865 do r. 1868 meškal ve Varšavě, byv povolán na základě rozpravy *Stanowisko Réja w literaturze polskiej i stosunek jego do reformy w Polsce* za docenta dějin polského písemnictví na t. zv. hlavní školu. Vrátil se do Krakova habilitoval se r. 1869 za docenta téhož předmětu na univ. jagiellonské. Roku 1872 byl zvolen za člena krak. akademie nauk. R. 1876 stal se úředníkem univ. knihovny v Krakově, posléze jmenován byl professorem polského písemnictví na universitě Lvovské. Literární činnost B.-ského značně jest obsáhlá, hlavně však soustřeďuje se na pole tvorby dramatické a liter. historie a kritiky. S počátku psal básně, z nichž vydal o sobě epické výtvoř *Zofjówka a Serafina* s názvem *Dwa poemata* (Krakov, 1883). Později jal se uveřejňovati kritické a literární historické studie, z nichž uvádíme: *Wacław z Potoka Potocki* (Krakov, 1868); *O satyrykach polskich XVII. w.* (tamže, 1872); *Konrad Wallenrod* (t., 1870); *Irydion Krasinski* (t., 1871); *Gustaw i Werter* (t., 1872); *Okruchy literackie* (Varš., 1884); *Kazimierz Brodziński* (Lvov, 1875); *Pierwszy soniczny pisarz polski Ks. Fr. Bohomolec* (Varš., 1885); *Lucyan Sieniński* (t., 1879); *Fr. Karpiński* (1880) a jiné. Literární historické studie B.-ského, napsané mezi r. 1865 a 1885, vyšly souborně na oslavu 25leté jeho liter. činnosti s životopisem od dra. Petra Chmielowského s názvem *Ze studyów nad literaturą polską* (Varšava, 1886). Z novějších prací toho druhu uvádíme studie *Anna z Krajewskich Nakwaska* (v »Ateneum«, Varš., 1887) a *Mickiewicz w 30 lat po zgonie* (Przew. nauk. i lit., Lvov, 1887). B. píše taktéž pro londýnské »The Athenaeum« roční přehledy pol. písemnictví. Literární historické stati a kritické rozborů jeho vynikají namnoze nevšední znalostí předmětu a důmyslem. Co do metody hledí B. po způsobě Taineově tlumočiti básnické výtvoř ve spojení se životem sociálně-politickým a jeho myšlenkovými proudy. Dramatické práce B.-ského byly provozovány s různým štěstím. Nevalně se mu zdařily jednoaktové frašky *Nie jesteśmy sobie nic winni* (Kalin, 1869) a *Wizyta pana Feliksa* (Krakov, 1869); rovněž nevynikli ve veselohře, ať ze souvěkého života, jako *Protegujący i protegowani* (1874), ať historické, jako *Król Don Juan* (Lvov, 1869), *Dwaj Radziwiłłowie* (Krakov, 1871). V historických veselohrách snažil se B. zachovati dějinnou věrnost a časový kolorit, taktéž dbal vhodně zápletky, hybnosti děje a správné kresby povah, avšak postrádá se v nich živější temperament, aby dovedly zaujmouti, tak že zůstávají diváka chladným, k čemuž přispívá i dikce suchá a nepřilíh barvitá. S větším úspěchem pokusil se o historická dramata, jichž napsal větší počet. Kromě prvotin *Halszka* a *Jadwiga* jsou to zejména: *Adam Tarko* (»Dzien. lit.«, 1869); *Hunyadi* (Lvov, 1870); *Franczeska da Rimini* (1873); *Kmita* i *Bondarówna* (Lvov, 1875); *Król Miecystaw II.* (1876); *Król Władysław*

Warneńczyk (Bluszc, Varš., 1877); *Przysięga* (1878); *Król Bolesław Śmiały* (Ateneum, Varš., 1882) a *Wieża w Czarnolesiu, scena liryczna wierszem* (1882). Nejzdařilejší z nich jest drama *Mieczysław II., jež vyniká vervou, životností a plastikou postav a skutečně dramatickým ruchem, ač krom přilíšného lpění na Shakespeareovi též ve stavbě jeví se různé nedostatky. Pojednání Głównie prądy poezji polskiej w XIX. w., uveřejněné v připomenutém sborníku, vyšlo česky pod názvem »Rozkvět polské poesie« od Chalupy v »Ruchu« (ročník 1882).*

Belcke: 1) **B.** Friedrich August, proslulý virtuos na pozoun a skladatel (* 1795 v Luce — † 1874), od r. 1816—58 král. komorní virtuos v Berlíně, po té až do své smrti na odpočinku v Luce. Byl prvním, jenž pozoun uvedl do koncertní síně. Ze skladeb jeho pozoruhodny jsou koncerty na pozoun. — Bratr jeho 2) **B.** Christian Gottlieb, neměně proslulý virtuos na flétnu (* 1796 v Luce — † 1875), v l. 1819—32 člen orchestru v Lipsku, od r. 1834 věv. komorní virtuos v Altenburku Napsal koncerty, dua, fantasii na flétnu, písně a jiné. *Str.*

Beloredi, šlechtická rodina lombardská s titulem markraběcí, od času Karla IV. patriciové padovští. 1) **B.** Antonín, mark., povýšen byl od Marie Terezie za platné služby jí ve válkách slezských prokázané 27. říj. 1769 do stavu hraběcího a 5. listop. 1769 přijat za

Č. 506. Znak hrabat Belcrediů.

obyvatele země České. Erb jest zlatý štít červeným pasem na dvě pole přepůlený; v hořném poli spatřuje se v pravo hledící černý orel s roztaženými křídly pod korunou, v dolním korunovaný lev červený, na pase zlatý, v pravo kráčejší. Štít drží dva stříbrní nohové; nad štítem jsou tři helmy s korunami, z nichž vyniká uprostřed černý orel, v pravo vzpřímený lev zlatý, v levo červený pod korunami (vyobr. č. 506.). Statky na Moravě Jimramov a Líšeň. Hlava rodiny: Ekbert.

2) **B.** Ekbert, hrabě, vůdce konservativních velkostatkářů, poslanec na sněmu moravském a na říšské radě, nar. 2. září 1816, sloužil v c. k. vojsku, vystoupil r. 1845 a r. 1848 stal se dědicem statkův otcovských, zejména

Líšeň a Jimramova na Moravě. Na počátku konstituční doby v Rakousku r. 1861 postavil se hr. Ekbert **B.** v řady nejrozhodnějších zastánců státoprávního programu národa českého a brzo vynul se na vůdce konservativní šlechty na Moravě. Vedle ministra dra. Pražáka měl hr. Ekbert **B.** v posledních třiceti letech největší vliv na směr politiky české na Moravě. Když r. 1873 chystali se moravští Čechové obeslati sněm a říšskou radu, hr. Ekbert **B.** ohnivě zastával se solidárnosti s národní stranou v Čechách a žádal, aby Moravané neopouštěli praporu politiky passivní, dokud jej národní strana v Čechách drží. Když však názor jeho neobdržel většiny ve shromáždění moravských poslanců národních, vstoupil Ekbert **B.** sice do sněmu moravského, ale do říšské rady nevešel před rokem 1879. V říšské radě dobyl si zvláště zásluh o rakouské živnostnictvo tím, že jako předseda výboru pro opravu živnostenského řádu řídil tak obratné práce výborové, že oprava v poměrně rychlé době stala se skutkem. Hrabě Ekbert **B.**, jenž jest charakter ryzí a v pře svědčení svém neoblomný, jest nejen vzorem českého šlechtice, ale i lidumil vzácný, jenž na svých statcích mnoho pro chudinu vykonává. Na sněmě moravském častěji velmi důrazně ujímá se politických i kulturních potřeb a snah národa českého, jichž horlivým podporovatelem a šifitelem i jinak ve veřejném životě jest, jak o tom svědčí jeho účastenství v »Matici moravské«, v »Matici besedního domu brněnského« a v jiných vlasteneckých spolcích, jichž předsedou po dlouhou řadu let jest. R. 1848 oženil se s Kristinou hraběnkou Nosticovou z Rhineku, nemá však přirozených dědiců. *B.Š.*

3) **B.** Richard, hrabě, bratr předsěleho, rakouský státník (* 12. února 1823). Studovav v Praze a ve Vídni dokončil na počátku let čtyřicátých právnická studia a věnoval se státní službě. R. 1848 stal se krajským kommissarem na Moravě; brzo však složil úřad tento a vstoupil do soukromého života, v němž setrval až do r. 1854, kdy jmenován byl krajským hejtnanem ve Znojmě. R. 1861 byl povolán za správce politického úřadu ve Slezsku a v říjnu 1862 jmenován skutečným náčelníkem zemské správy ve Slezsku. V květnu 1863 přeložen byl jako místopresident českého místopředsedství do Prahy a po odstoupení hr. Forgache 27. května 1864 jmenován byl místopředsedou v Čechách a zároveň mu udělena hodnost tajného rady. Již r. 1861 vyslal slezský sněm **B.**ho do říšské rady, kdež osvědčil se jako vynikající, důvtipný řečník, který měl nejen velké vlohy, rozsáhlé vědomosti právnické a bohaté zkušenosti v politické správě, nýbrž i politický program svůj, který záležel hlavně ze samosprávy království a zemí a z úplné rovnoprávnosti národů rakouských. **B.** přišel do Prahy vzdal se mandátu slezského a byl brzo zvolen z českých velkostatků na sněm a do říšské rady. Na českém sněmu hlasoval pro zákon o rovnoprávnosti obou národností, za jehož schválení u vlády

sám se přimlouval. Pochopitelně jest, že k muži tak skvělého nadání brzo obracely se naděje rakouských národů, kteří úpěli pode jhem schmerlingovské centralisace. Avšak i dvorní kruhy vídeňské poznávajíce, že touhou centralisační soustavu nelze v úči opozici maďarské a slovanské udržeti, povšimly si energického B-ho, jenž, ač byl politickým úředníkem, neohroženě autonomní program hájil. Když v červnu 1865 císař František Josef vrátil se z hospodářské výstavy z Pešti do Vídně, došlo k rozhodnutí; rytíř Schmerling, jenž nedovedl Maďarů smířiti, padl, a 27. čna 1865 byl B. jmenován státním ministrem a později předsedou ministerstva. Národ český, jenž poznal, že autonomní a státoprávní snahy jeho mají v B-m přítele opravdového, provázal nově jmenovaného ministra s největšími nadějemi. Praha jmenovala ho při odchodu jeho do Vídně svým čestným měšťanem (3. srpna 1865). Avšak sanguinické naděje v něho namnoze kladené nemohly se pro nepříznivé poměry splniti. Když B. převzal státní ministerství pro země, vyjma korunu uherskou, chystalo se Rakousko k válce s Pruskem, a dvorní kruhy si nepřály, aby obrat od centralisace k autonomii byl proveden přilíši ukvapeně, poněvadž neměli býti němečtí liberálové dráždění. Mimo to potkala se B-ova politika »volné dráhy« hned na počátku s prudkým odporem centralistů. Přes to přese vše usiloval o to, aby aspoň to vykonati mohl, k čemu, jak se domníval, síly jeho stačily. Ve správě dal heslo k decentralisaci. Dne 17. května 1865 svolal sněmy zemí před Litavou a císařským manifestem ze dne 20. září 1865 zastavil platnost zákona o říšském zastupitelstvu. Válka roku 1866 přerušila na mnoho měsíců všeliké opravy ve vnitřní politice. Avšak ani po válce této neměl B. volnějšího pole pro své snahy; choval se opatrně a nerozhodně, z kteréž příčiny ministerská činnost jeho v národě českém byla nepříznivě posuzována. Když po odstoupení hr. Mensdorffa stal se Beust ministrem zahraničním a ve Vídně nabyta vrchu myšlénka vyrovnati se s Maďary tím způsobem, že Němcům zachová se nadvláda v zemích před Litavou, bylo postavení B-ovo otřeseno. Na počátku r. 1867 suspendována sice ústava únorová patentem lednovým a vypsaný nové volby, ale nežli se nové sněmy sešly, byl B. nucen 3. února 1867 zadati za propuštění. Vystoupil z ministerstva, v němž zastával tyto obory: předsednictvo, vnitro, policii, kultus a vyučování pro všechny země ke koruně uherské nenáležející. Opustil Vídeň zakusiv mnohého sklamaní, a to i se strany Maďarů. Poněvadž za dvouletého ministrování také jeho zdraví valnou měrou utrpělo, uchýlil se úplně v soukromý život, žil s počátku v Genevě, později v Gmundenu. Po řadu let, po kterou trvala aera Auerspergův, setrval ve svém zátíší. Roku 1879 udělil B-ovi císař František Josef řád zlatého rouna. Dne 12. září 1881 byl B. jmenován předsedou nejvyššího správního soudu a povolán do panské sněmovny, kdež památna byla jeho řeč r. 1882 při rokování o zřízení

české university v Praze. V znamenité této řeči objevil se B. opět jako věrný přítel a výmluvný zastánce osvětových snah národa českého. **BŠ.**

Bělč: 1) B. viz Běleč. — 2) B., Běleč, ves v okr. berounském, hejtm. hořovickém, s 27 domy a 223 obyv. čes.; farou i školou patří B. k Litni. — 3) B., ves, 38 d., 294 obyv. čes., okres Mladá Vožice, hejtm. Tábor; náleží k faře a poštovnímu úřadu Ml. Vožice; mlýn, poplužní dvůr, zříceniny hradu Šellenberka, sídla pánů ze Šellenberka, ze XIV. stol. — 4) B. Velká, 45 d., 399 ob. čes., okres a hejtm. Hradec Králové, škola, fara a pošta v 1 hod. vzdálených Třebechovicích. — 5) B. Malá, též Bělečko, ves, okres Holice, hejtm. Pardubice; 63 d., 532 obyv. čes., fara Býště, pošta Třebechovice; škola. — 6) B., ves na Moravě, okres Tišnov, hejtmánství Brno, 160 obyv. čes., přifařena do Tišnova. *red. Vck.*

Č. 507. Znak městečka Bělčic.

Bělčice: 1) B., městys v hejtm. blatenském, 9 km severně od Blatné, s farním chrámem sv. Petra a Pavla a 1200 čes. obyv. Nad městečkem návrší Hrádek (nebo Slepčíc hora) a na jeho protějším úpatí Záluží tvrziště. B. jsou osada starožitná, kterou drželi vladykové r. 1243 Petr s bratřími, r. 1253 Heřman, r. 1316 Bašek z B. V l. 1345—49 připomíná se často Oldřich Jahodka z B.-c. R. 1356 jmenovali se odtud bratři Brum, Bušek a Jan. Tehdá a v dobách potomních byla tu tvrz, která stála při dvoře poplužném. B. drželi potom v l. 1389—1406 Zbyněk a Bohuněk z Lochovic, v l. 1412—18 Markvart z Těchařovic a roku 1418 Petr, Pěch a Jan, bratři z Konratic. Od r. 1484, kdež se připomíná Jindřich Běšín z B.-c. seděl tu po dlouhá léta rod Běšínův z Běšin. Poslední z nich Smil prodal r. 1623 B. tvrz, dvůr, městečko a ves Závišín Jaroslavovi Volfovi ze Šternberka († 1635), po němž je dědily vdova Maximiliána Veronika a dcera Johanka; tato pak prodala r. 1663 B. Alšovi Ferdinandovi Vratislavovi z Mitrovic, od kteréž doby patříly k panství Inářskému. Starší svobody městečka shofely a obnoveny r. 1556. — Ve znaku mají B. dva stříbrné klíče poříkem přeložené, přes něž položen meč stříbrný zlatou rukojetí dolů obrácen — vše v poli červeném. (Viz vyobr. č. 507.) *Sčk.*

2) B., místní obec Vesce, okres a hejtm. Benešov; 20 d., 151 obyv. čes., fara v Kozmíciích, pošta Divišov. 3) B. (Heidenpilsch), ves na Moravě, 109 d., 609 obyv. něm., okres Dvůrec, hejtm. Sternberk; škola, fara. **Bělčovice**, též Vyšice (Wispitz), ves na Moravě, 38 domů, 191 obyv. (177 něm., 14 čes.), okres Jemnice, hejtm. Dačice, škola.

z **Bělé** pánové, příbuzní s pány z Krašova a Vrtby, zejména však s pány z Gutšteina (v. t.); nazývali se tak po hradě Bělé v Plzeňsku u Všerub. R. 1437 připomínají se jako rod zchudlý, který »pro chudobu řádů svých věsti nemůže«. Ve znaku měli tři černých parohů železných v poli zlatém a nad přílbou jedny parohy černé (viz vyobr. č. 508.).

Belebej, újezdní město v uřimské gubernii, nedaleko ř. Uzení a dráhy samarsko-uřimské, 282 km sev.-vých. od Samary, jest osada původně tatarská a r. 1781 stalo se městem újezdním. Má dva pravoslavné chrámy, jednu mešitu a 4389 obyv. (1886), kteří vedle zemědělství, chovu dobytka a včelařství provozují obchod s obilím, dobytkem, medem, kožemi a j. Újezd belebejský má na rozloze 21.217 km² 360.462 obyv. (1885), a sice Baškirů, Mečeračů, Teptárů, Tatarů, Čuvašů, Čeremisů, Voťáků, Mordvinů a j., kteří se zabývají orbou, chovem dobytka, zejména koní, skotu i ovec, včelařstvím a obchodem, vyrábějí draslo, smůlu, dehet a dolují na měď.

Běleč, vrch záp. od Švihova (hjt. Klatovy), 708 m vysoký, s něhož jest rozkošný rozhled na všechny strany kraje plzeňského. Význačné jsou na něm skaliny bližníkové k východu vyčnívající a dle nápadných forem svých »Kazatelna« a »Samohrd« zvané. V sousedství B-lice k západu zvedá se vrch Bělečov (u lidu Bělejšov), 695 m vysoký.

Běleč (Bělč): **1) B.** viz Bělč 2). — **2) B.**, ves, 61 domů, 526 obyv. čes., okres Křivoklát, hejtm. Rakovník; fara Bratronice, pošta Úhošť; fil. chrám sv. Mikuláše z XVI. století, zámeček, poplužní dvůr, 1/2 hod. rozvaliny hradů Jivny (Bivny) a Jinčova. — **3) B.** též Bělč, ves, 41 d., 292 ob. čes., okres, hejtm. fara a pošta Prachatic. Již před bitvou bělohorskou byla B. od cis. vojska panu Ctiboru mladšímu Ondražskému z Kestřan a na Bělči vzata a vydrancována, r. 1623 od konfiskační komise v odhadní ceně 2243 kop prodána Johanně Malovcové. Potomci Ctiborovi domáhali se marně tohoto statku.

Bělečko viz Bělč Malá.

Bělečov viz Běleč.

Beled (arab.), město samo neb i se svým okrškem; množ. č. *bilád*, soubor měst dle velikosti: kraj, země, říše. Slova ta vyskytují se jako součástky jmen zeměpisných, na příklad: B.-ul.-Omján čili Jin, hl. místo země Borgu

v jižní Sahafe; Bilád-ul-Džeríd, krajina kolem šottu Džeridského v jižním Túnisu; Bilád-un-Núba, Núbie; Bilád-ul-Takrúr, severní pás Súdánu s obyvatelstvem muhammedánským na rozdíl od Bilád-ul-Madžús, pásu jižního, s obyvateli pohanskými. Bilád-ul-islám = území říše islámu vůbec.

Bělehrad: **1) B.** Arnautský (*Arnaut Beligrad*, tur. *Berát*, ve starověku *Antipatria*, ve středověku *Pulcheriopolis* a *Bellegrada*), opevněné hlavní město tureckého sandžaku t. jm. ve vilájetu janinském v jižní Albánii, rozkládá se uprostřed vinic a olivových sadů v hluboké dolině při záp. úpatí mohutného horstva Tomorského a na pravém břehu řeky Semeni. Je sídlem mutesarífa (paše), řeckého arcibiskupa i řeckého konsula, má na 12.000 obyv. (Turkův, Arnautův a Řeků), dobré řecké školy a na vysoké, strmé skále tureckou tvrz, která však r. 1851 zemětřesením byla velice poškozena.

2) B. Chorvatský čili »Biograd na moru«, ital. *Zara vecchia* (starý Zader), malá obec (asi 800 obyv.) s okresním soudem na pobřeží dalmatském, na jih od Zadru, naproti ostrovu Pazmanu, v okr. hejtmanství zaderském. V X. a XI. stol. byla tato *Belgradensis urbs* (také *castrum* nebo *civitas Alba*) jedno ze sídelních měst králův chorvatských, od nichž četné listiny zde jsou datovány. V městě tehdy sídlil i biskup; byl tu mužský klášter sv. Jana Ev. a ženský klášter sv. Tomáše. Stavebních památek zvláštních zde není. Osada je založení slovanského nestojíc na místě nějaké osady římské jako mnohá jiná města dalmatská. *KJk.*

3) B. Karlovský č. Sedmihradský (něm. *Karlsburg*, dř. *Weissenburg*, maď. *Gyula-Fehérvár*, rum. *Belgrada*, lat. *Alba Carolina*, také *Alba Julia*), král. svob. město a pevnost v župě dolnobělehradské v Sedmihradech, na pr. bř. Maruše, má — bez vojenské posádky — 7338 obyv. (1880), z nichž jest 3112 Rumunů, 2520 Maďarů, 1229 Němcův a 24 Slované. Jest sídlem kraj. a okres. soudu, štábu 50. pěšího pluku, berního úřadu, pošt. a telegr. úřadu, advokátní komory, římskokat. biskupa sedmihradského, řeckoorientál. protopresbyteriátu, řeckokat. a helvetského děkanství; má samostatný městský magistrát, římskokat. ústav bohoslovecký a vyšší gymnásium, král. mincovnu a staroznámost hvězdárny, stanice uher. státních drah (Arad-Tövis), kláštery františkánův a milosrdných sester, dvě synagogy, rozáhlé museum (ústav Batthyánův) s knihovnou obsahující vzácné prvotisky a sbírkou dáckých a římských starožitností, mincí a nerostů, spojitelnou, vinice, čilý obchod a dosti vyvinutý drobný průmysl. B. K. skládá se z dolního města v údolí Maruše (220 m n. m.) a z pevnosti, v níž se nalézají kasárny, sklad zbroje pro dělostřelectvo, zámek, biskupská residence a dóm, nejpmátnější stavba románská v Sedmihradech. Krásný tento chrám byl v r. 1443—44 Janem Hunyadim rozšířen a částečně ve slohu gotickém přestavěn a obsahuje náhrobky celé řady panovníkův a stát-

níků sedmihradských. Zde nalézala se římská kolonie *Apulum* a město t. jm., založené počátkem II. stol. po Kr. Za Commoda stala se kolonie sídlem římského mistodržitele a vedle kolonie *Ulpia Trajana* nejdůležitějším místem v Dakii. Stopy její vyskytují se nejvíce mezi B-em a Maroš-Portem, jsou však také daleko kdekolem roztroušeny. Nalezeno zde mimo jiné asi 300 kamenných desk se zajímavými nápisy, vodovod, rozsáhlé lázně, mnoho budov a chrámů římského města, a musea v B-ě, Kološi a Sibini chovají cenné umělecké památky apulské. Kol r. 275 nemohly římské legie návahu cizích národů již odolati a *Apulum* brzy rozpadlo se v ssutiny. Slovanští kmenové dále později městu na troskách těch vzniklému jméno B. Král Ladislav I. zřídil zde v XI. st. biskupství, a poslední Arpádovec Ondřej III. († 1301) konal v B-ě první historicky známý sněm sedmihradský. Když v zemi ujal se reformace, bylo biskupství bělehradské zrušeno a B. stal se sídlem knížat. Gabriel Bethlen zabil tu vysoké učení, na něž z Německa znamenité učence (M. Opitz) povolal, a které později do Nagy Enyedu bylo přeloženo. V B-ě konány často zemské sněmy (1625, 1652, 1653). R. 1601 dobyl B. arciknížetem Matiašem, ale již násl. roku ztracen; rovněž r. 1658 byl Turky, Mongoly a Valachy dlouho obléhán, dobyt a rozbořen. Z pohromy té se teprve zmožil, když tu císař Karel VI. r. 1715 biskupství obnovil a v l. 1715—1735 vystavěl na místě starého hradu pevnost, jedinou v zemi. Po císaři Karlovi, jemuž před pevností nádherný pomník zřízen, nazván B. Karlovským. V r. 1848—49 B. byl maďarskými povstalci pod Steinem dlouho marně obléhán.

Bělehradská župa (dolnobělehradská č. alsó-fehérska, něm. *Unter-Albenser Komitat*) má plochu 3576 km² a leží uprostřed žup malo- a velkokokelské, sibiňské, hunyadské a torda-aranyošské. Obyvatelů měla r. 1880 178.021: 140.265 Rumunů, 26.738 Maďarů, 7221 Němců, 114 Slovanů, 3295 cikánů a 388 jiných národností. V západní části je župa hornatá, a dostupují tam některé hory Rudohoří sedmihradského a Aranyošského pohoří značné výše (Piatra Csáki 1236 m, Dimboj 1368 m). Ve východní části župy táhnou se výběžky Marošského, Středokokelského a Scholtenského pohoří, jež s výše asi 800 m ztrácejí se znenáhla v rovině marošské. Řeka Maroš (Maruše) protéká župu vjímací na pravém břehu Ompulu, na lev. spojené toky obou Kokolů a Mühlbach. Podnebí jest v údolích Maruše a Kokolů mírnější než v ostatním Sedmihradsku. Většina obyvatelstva zabývá se polním hospodářstvím, chovem a pasením dobytka; z plodin polních pěstují se skoro výhradně kukuřice a pšenice; na Maroši a obou Kokelech zrají ohnivá vína (blutrotské, ozdské, miriszlóske a vingárdské). V severozápadním cípu župy chovají hory hojně zlata, stříbra, telluru a rtuti, na něž se v okolí míst Abrudbánye, Verešpataku a Zalathné doluje. Jest to kraj v Evropě na zlato nejbohatší.

U Maroš-Ujváru jsou nejrozsáhlejší sedmihr. ložiska krušné soli. V údolí spojených Kokol, Székaše a Weissbachu čítá se 59 solnatých zřídél, u Türu jsou prameny hořké vody, u Vizakny pramen vitriolový, u Ladámoše jsou sopky bahnitě (salsy). Průmysl dosud málo vyvinut; povšimnutí zasluhuje výroba zelené skalice a kyseliny sirkové (v Zalathně), mlýnských kamenů, posýpátka a hliněného zboží. Značný jest obchod se surovinami přírodními a to v Nagy-Enyedu a Bělehradě. Maruše je splavná, a plaví se po ní množství dřeva stavebního. Sídlo župn. úřadu jest Nagy-Enyed, župa rozdělena na 7 politických (stoličných) okresů: alvinczský, kisenyedský (konczský), balázsfalvský, marosujvárský, nagyenyedský, magyarigenský a verespatacký. Dkl.

4) B. Pomořský (*Belgard*), město ve vlád. okr. kozlinském v Zadních Pomofanech, při vtoku Persanty do Licnice, 7875 ob. něm.; připomíná se již r. 1150 jako město; veliké slevárny, výroba strojů, továrna na tabák, hlučné trhy na koně; zámek, gymnasium.

5) B. Srbský leží na stoku Sávy s Dunajem, na posledním výběžku hor srbských naproti rovinám Sremu a Banátu, v malebné poloze s dalekou vyhlídkou. Nad samým stokem leží pevnost; město tvoří pás okolo ní od Sávy k Dunaji. Hlavní život je na straně sávské, kde město nyní obsáhlo i výšiny vrchu Vračaru; tam jest i nádraží nové dráhy. B. je jako sídlo panovnícké střediskem veškerého politického, obchodního i duševního života království Srbského, sídlo krále, metropolity, zástupcův diplomatických i všech centrálních úřadův. Důležité budovy a ústavy: 6 chrámů pravoslavných, 1 katolický, 1 evangelický, 2 synagogy, 1 džamija, královský palác (konak), od krále Milana znovu zbudovaný, budova »vysoké školy« (s třemi fakultami) s nář. knihovnou a museem), škola vojenská, bohoslovecká, gymnasium atd., srbská akademie věd a vedle ní staré srbské učené družstvo, národní divadlo. Pevnost podnes je vyzbrojena, ale pro moderní válku je zastaralá. Glacis její Kalimejdan je přetvořeno v park s krásnými rozhledy. Obyvatelstva přibývá: r. 1867 25.178, 1884 35.471, 1887 38.313, mezi nimi mnoho cizinců (femeslníků z Rakouska). V okolí vynikají letohrádek Topčider s parkem a ostrý vrch Avala (v. t.). — Dějiny. Keltští Skordiskové založili na místě B-u hrad Singidunum, který pod tím jménem trval i jako římské město do VII. století po Kr. Za římské doby hl. městem zdejší provincie (*Moesia superior*) bylo však Viminacium (u Požarevce); naproti ve Sremu leželo světové město Sirmium (u Mitrovice). V IX. století poprvé se zjevuje nové slovo. jméno Bělgard, srbsky od XV. věku Biograd, a sice jako sídlo velitele bulharského. Po dobytí staré říše Bulharské B. v XI. a XII. století byl hraniční pevností byzantskou; z těch dob pochází název Alba Graeca, Griechisch Weissenburg. Roku 1124 Uhři pod králem Štěpánem II. zbořili hradby a opevnili kamením jejich protější Zemlin (dnešní Zemun); r. 1154 císař Manuel

Kommenos dal opět kameni to nazpět převésti a hradby jím obnoviti. Často se připomíná **B.** za doby výprav křížových. Byzantinci válčící často s Uhry naposledy byli v městě r. 1190. Pak byl **B.** za cářův Kalojana a Asěna II. v rukou bulharských, později v XIII., XIV. a XV. stol., nejvíce v uherských (maď. jméno *Nándor Fejérvár* již 1388). Srbové jej drželi jen časem, hlavně za krále Štěpána Dragutina († 1314), který zde měl údelné panství, za cara Štěpána Dušana a jmenovitě za despoty Štěpána Lazareviče (1389—1427), jemuž jej udělil král Sigmund doživotně a jenž zde sám sídlil a mnoho stavěl. V pevnosti zbývá ze středověkých staveb hlavně slavná věž *Nebojša*. V l. 1427—1521 **B.** drželi Uhři; roku 1440 a 1456 Turky od něho slavně odrazili. Za tureckého panství byl **B.** kupeckým městem se 4—5 skvělými karavanseráji a obyvatelstvem srbským i tureckým, s kupci Dubrovčany (bývali tu i za Srbův a Uhrů), Armeny, Židy atd. Po ztrátě Uher stal se **B.** důležitou pomezí tvrzí tureckou. Roku 1688 (6. září) dobyla ho vojska rakouská útokem pod velením bavorského kurfiršta Maximiliána Emanuele, ale již 9. října 1690 zase ztracen. Princ Eugen Savojský vzal **B.** poraziv velického vezíra v tuhé bitvě před městem dne 16. srpna 1717, načež Rakušané drželi město do míru bělehradského (1. září 1739). Tehdá zbudována pevnost nynější; trosky paláce Eugeniova podnes jsou patrný. Znova dobyli Rakušané **B.-u** pod Laudonem 7. října 1789, ale mírem svištosvským (1791) zase jej Turkům navrátili. Srbská revoluce (1804) vedla k blokádě města tehda držaného od t. zv. Dahijův, až je Srbové 30. listop. 1806 nočním přepadením vzali; jen pevnost od Turkův uhájena, ale brzo opuštěna dobrovolně, v březnu 1807. Potom zde bylo sídlo národní vlády srbské, jmenovitě senátu (Karadžordě sám sídlil v Topole) a za další války proti Turkům stála v pevnosti 1811—1812 ruská posádka. Když Rusové a Evropa zaměstnáni byli Napoleonem I., Turci Srby přemohli a po útěku vůdcův obsadili prázdny **B.** 23. září 1813. Kruté popravý zajatých junáků srbských prováděny před pevností po nepodařeném povstání Hádži-Prodanově r. 1814. Za revoluce Miloše Obrenoviče **B.** úmluvou z r. 1815 zůstal Turkům, ale docela v přátelském sousedění se Srby, kteří v podměstích konali i své skupštiny. V pevnosti stála turecká posádka; v městě žili i Srbové i Turci, tito jmenovitě ve čtvrti řečené *Dörtjol* (znamená 4 cesty = křížovátka). Záhy přeneseny do města i centrální úřady srbské, ale dualismus srbskoturecký nezbytně vedl ke srážkám a třenicím, které za knížete Michaila Obrenoviče dospěly k zjevnému boji. V červnu r. 1862 Turci z děl pevnosti bombardovali město, ale diplomatickým zakročením přinuceni ze svých čtvrtí se vystěhovati a obmeziti se na pevnost samu. Nová napjatá situace vedla roku 1867 k úplnému ústupu Turků ze všech pevností srbských; dne 6. dubna přečten na Kalimejdanu fermán sultánský. poslední velitel Rizá paša odevzdal

klíče pevnosti knížeti Michailovi, a ten slavnostně vjel do bran jejích. Odtud nastal rozvoj města, který se urychlil prohlášením Srbska za království a otevřením dráhy bělehradsko-nišské r. 1884, která od r. 1888 je částí světové dráhy, spojující Cařihrad se Západem. Pro Srbsko má poloha hlavního města na samých hranicích arci jistě politické nevýhody. O **B.-ě** viz spisy o Srbsku vůbec, o dějinách jeho Miličeviče, Srbija a články v »Godišnjici« N. Čupića, díl V. *KJk.*

⊙ **B.** Stoličný nebo Královský, maďarsky *Székes-Fehérvár*, něm. *Stuhlweissenburg*, lat. *Alba regalis*, též *Alba regia*, starobylé město v Uhrách, v župě bělehradské, jejímž sídelním místem jest; stojí na místě, kde bývalo druhdy římské město *Floriania*. Od Štěpána I až po Ferdinanda I. korunovační město králův uherských a až po dobu Jana Zápolského pohřební město těchto králů, jichž zde čtrnáct odpočívá. Leží v močálovité rovině na severovýchod od jezera Blatenského, na pokraji rozsáhlých močálů *Sár-Rét* (Bahniatá Luka) zvaných, kterýchž odvodňování slouží několik průplavů, zvláště průplav *Palatinův*. Má 25.612 ob. (1880), z nichž jest 95,8% Maďarů, 3,3% Němcův a 0,3% Slováků. Z těch jest dle náboženství 80,71% katolíků, 8% protestantův a 10,5% židů. Jest zde biskupství roku 1777 cis. Marii Terezií založené, úřad podžupanský a stoliční, král. soudní stolice a okresní soud, státní zastupitelství, advokátní komora, římskokatol. theol. seminář, státní vyšší gymnasium, městská vyšší reálka, škola obchodní, spořitelna a obchodní banka, divadlo. Ze staveb vynikají krásná korunovační katedrála, založená Štěpánem I., biskupská residence, palác hrabata *Schmideggů*. Kvete zde soukenictví, tkalcovství, mydlářství, nožířství, dobývání sody, čilý obchod s rybami, raky, želvami a vodním ptactvem. — R. 1543 zmocnili se **B.-u** Turci. Roku 1601 dobyli pevnosti bělehradské vévoda *Mercoeur* a generál *Russworm*, ale již r. 1602 zmocnili se jí opět Turci a podrželi město až do r. 1688 ve svých rukách. Od té doby bledla stará sláva **B.-u**, a korunovačním i sídelním městem stal se *Prešpurk*.

Bělehradská župa (maď. *Fehérmegye*), župa v Uhrách na pravém břehu Dunaje, na severovýchod od jezera Blatenského, má rozlohu 4156 *km²* s 209.440 (1880) obyv., z nichž jest 153.067 maď., 101.172 něm., 33.553 srbsko-chorvatské a 1037 slovácké národnosti a dle náboženství 137.119 římskokatol., 63.240 protestantů, 81.43 židův a asi 1000 pravoslavných. Jižní část župy jest mírně pahorkovitá a nejjižnější částečně močálovitá a severní části se táhne pohoří *Vérteské*, pokračování to lesa *Bakoňského*. Hlavní řekou, tvořící východní hranici župy, jest *Dunaj*, župě vedlejší a pro obchod i pro čilé a výnosné rybnářství. Veliká bažina, nazvaná *Sárrét*, kteráž severně od jezera Blatenského směrem k západu až do župy vesprimské se táhne, odvodňována jest řekou *Sárviz*, která z dělí asi 210 *km* v tak zvaný průplav *Sárvizský* čili *Palatinův* (*Sárviz-Nádor*

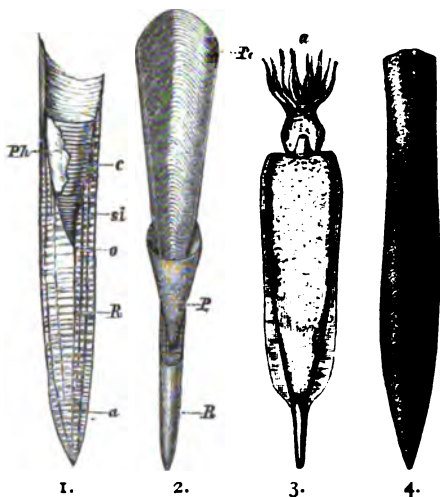
csatorna) regulována jest a u Szekszárdu do Dunaje ústí. Následkem tohoto regulování získáno asi 100.000 jiter úrodné ornice. V nejjižnější části župy jest jezero Velence, asi 7 km dlouhé a 2 km široké, které taktéž z větší části již jest vysušeno. Půda jest velmi úrodná a vegetace bujná. Hlavními plodinami jsou obilí všeho druhu, zvláště krásné pšenice, kukulice, množství vína výborné jakosti, ovoce, tabák. Tučné pastviny podporují chov koňstva, dobytka hovězího, ovčárství a chov dobytka vepřového. Krásné lesy na severu župy oplývají hojností dřeva a zvěře, ve vodách množství ryb, rakův a želv a v bažinách nespočetná hejna vodního ptactva. Sídlem župních úřadů jest Stoliční B., a župa rozdělena jest na 5 politických okresů. Župu probíhá jižní dráha a uherská západní dráha. Bbk.

Belej Ivan, haličskoruský publicista. Narodzen 18. ledna 1856 ve Vojnilově, vystudoval gymnasium stanislavovské a po té ve Lvově práva. R. 1881 založil »Svit« a otiskoval v něm podobizny zaslužilých Rusů, jež později vyšly v samostatném albu; redigoval jej, až roku 1882 list zašel. R. 1883 přejal po Barviňském nedávno založený orgán Mladorusinů či Ukrajinců, do něhož napsal dlouhou řadu statí na obhájení politického a národného bytu haličských Rusů. »Dilo« proměnilo se za jeho vedení v denník a jest nyní jediným politickým listem strany mladorusinské a B. posud jeho redaktorem. Literaturu B. obohatil překlady z Ereckmanna-Chatrjana, Dragomanova, Dickensa, Marka Twaina, Ščedrina a j. Rř.

Belém [belén]: 1) B., předměstí lisabonské, v Lisabon. — 2) B., město brazilské, viz Pará.

Belemnitidae (viz vyobr. č. 509.), čeleď vyhynulých hlavonožců dvoužábřích z příbuzenství nyní žijících sepií. Známé toliko pevné části b-dů: desku hřbetní a háčky chapadlové. Desky hřbetní podobny jsou deskám nynějších sepií, jak známe je z obchodu jménem *ossa sepiae*, a sestávají ze tří dílů: 1. z hrotu (*R*, *Rostrum*) v podobě kuželovitého, válcovitého neb kyjovitého, na zadním konci zašpičatělého neb zakulaceného roubíku hmotného. Přední konec hrotu opatřen hlubokou, nálevkovitou dutinou (*alveolus*), do které přesně zapadá kužel (*Ph.*, *Phragmoconus*), vně jennou perleťovou skořápkou (*Conotheca*) opatřený, uvnitř pak na způsob orthocerů v komůrky (*c.*, *loculi*) rozdělený, jimiž marginálně na břišní straně ležící sifo (*si*) prochází. Skořápka kužele prodloužena jest na hřbetní straně v štít (*Ps*, *Proostracum*) podoby listovité, v předu zakulacený a na povrchu rozmanitě ozdobený. B-di počínají útvarem triasovým a vyhynuli teprve v třetihorách dosáhnouše největšího rozšíření v útvaru jurském a křídlovém. Nejvýznačnějším a na druhy nejbohatším rodem jest Belemnites. Hrot hřbetní jeho desky obyčejně válcovitý, na konci zašpičatělý, složen jest z jemných, paprskovitě uspořádaných vláken, jejichž vnitřní konce vybíhají od excenrické, ku břišní straně se blížíci osy (*a*, *Linea apicalis*). Hrot sám narůstá soustředním při-

býváním nových vápenných vrstviček na povrchu. Ozdoben bývá na břišní straně jemnými, rozmanitě rozvětvenými vtisky cev, na dorsální pak pozorují se dvě souměrné, ploché rýhy, zvané dorsolaterální, jež odpovídají podobným ryhám na dorsální straně štítu sepie. Komůrkovaná část kužele belemnitů počínala na zadním konci malou embryonální komůrkou (*o*) jako při spirule nyní žijící nebo při skořápkách *Goniatitů* a *Ammonitů*. Povrch konotheky ozdoben jemnými přírůstky, jejichž směr na břišní straně skořáčky naznačen příčnými, na dorsální pak náhle ku předu se prohýbajícími ryhami. Náhlý přechod ve směru čar přírůstkových naznačen dvěma úzkými pásmy (pásmo hyperbolární), jež po každé straně dvěma (dohromady čtyřmi) rovnými, ku předu se rozbíhajícími čarami (asymptoty)

Č. 509 Belemnitidae: 1. Podélný průřez hrotem a kuželem belemnita; pohled se strany. — 2. Hřbetní deska se strany břišní. — 3. Restaurované zvíře s téže strany. — 4. Belemnites *Strehlensis* Frič z vrstev teplejších.

řesně ohraničený jsou. Proostracum Belemnitů pro svou jemnost zřídka kdy se uchovalo. Na jeho podobu a délku dá se však s určitostí soudit dle konvexity pfrůstků na dorsální straně kužele. I na zevnější podobu měkkých částí zvířete možno dle některých v Anglii nalezených otisků dosti určitě soudit. Dle těchto bylo zvíře protáhlé, po stranách dvěma podélnými ploutvemi, v předu pak 10 chapadly opatřen. I sepiový vak se mnohdy v otisku uchoval. Belemniti byli zvířata dravá, o čemž svědčí tuhé háčky, jimiž chapadla jejich ozbrojena byla. Byli i pospolití, neboť zbytky jejich, zejména tvrdá rostra, mnohdy ve značném množství pohromadě se vyskytují. Důležité jest, že některé ze tří hlavních částí desky, kteréž při Belemnitech vždy zřetelně vyvinuty byly, při rodech nyní žijících buď zakrněly neb úplně zmizely. Hrot hřbetní desky sepie zakrněl až na nepatrný osten, a kužel redukován na několik komůrek bez síta.

za to však štít značně zmohtněl. Rodu Spira zbyl toliko kužel, ač zřetelně komůrkovaný a sífem opatřený. Četné rody z příbuzenství Lorigidů mají toliko štít bez kužele a bez rostra. Známo jest asi 350 druhů Belenitů. U nás nalézají se v útvaru jurském asi 4 druhy. V útvaru křídlovém nejhojnějším B. lanceolatus z vrstev korycanských a B. Strehlensis z vrstev teplických. ON. Pa. de Belenoi viz Aimeric.

Belenus (nebo Belinus), bůh ctěný ve východních zemích alpských, jehož kult kvete hlavně od 2. pol. III. století po Kr. Zvláštní úcty požíval ve městě Aquileji; když r. 238 po Kr. Maximinus toto město obléhal, dodávali velitelé obleženým odvahy tím, že prý slíbil B. pomoc svou, a vojínové říkali skutečně tvrdili, že prý viděli několikráte boha ve vzduchu proti nim bojujícího (Herodian 8., 3., 8.). Významem svým blížil se B. nejvíce římskému Apollinovi.

Belényes [beléneš], okr. město v Uhrách, na pr. břehu Bílého Kőröše, v župě biharské, s 2614 maď. a rum. ob. (1880), katol., feckým sjednoceným a feckým nesjedn. a evang. reformovaným farským chrámem, synagogou, okr. soudem, berním úřadem, finančním kommissariátem, spožitelnou, feckým sjednoceným vyšším gymnasiem, letním palácem feckého sjedn. biskupa velkovaradinského, poštu a mramorovými lomy. Naproti B-i na l. břehu Kőröše na kopci zříceniny Bělaváru. Rž.

Bel-esprit [bel espri], krásný duch, totiž člověk ducha nadaného příjemnými vědomostmi, tedy člověk ostrovtipný, zejména pak člověk obírající se krásnou literaturou.

Bolesna viz Veles.

Bolesna, obec ve franc. depart. Ariège, arrond. foixském, kant. levelanetském, na řece Hersu, místo velmi průmyslné, s 1097 ob. (obec 2517) (1886). Železné hamry, lomy mramorové a porfyrové, přádelny, pily na kámen, výroba sádry. Nedaleko odtud slavný periodický pramen Fontestorbeský, jehož tok po 36 minutách přestávákami 32 minut trvajícím.

Bělošovice viz Bělošovice.

Bel-étage [beletáž] slove buď přízemek nad terrainem vysoko ležící nebo patro nad přízemím. Jest-li to povýšené přízemí, leží práh b. aspoň tak vysoko, aby s nejvyššího bodu okolního terrainu nebylo přes podprsi okna do vnitř viděti. Do povýšeného přízemí vedou z vestibulu široké schody. Leží-li b. nad přízemím, bývá toto podřízené upraveno. V obou případech dělá se b. vyšší všech jiných pater, a to proto, že obsahuje místnosti, jež vyznačují účel domu. Hlavní schody vedou se tu jen do výše podlahy b. a jsou-li nad b-ži ještě vyšší patra, mají tato zvláštní schodiště. Fka.

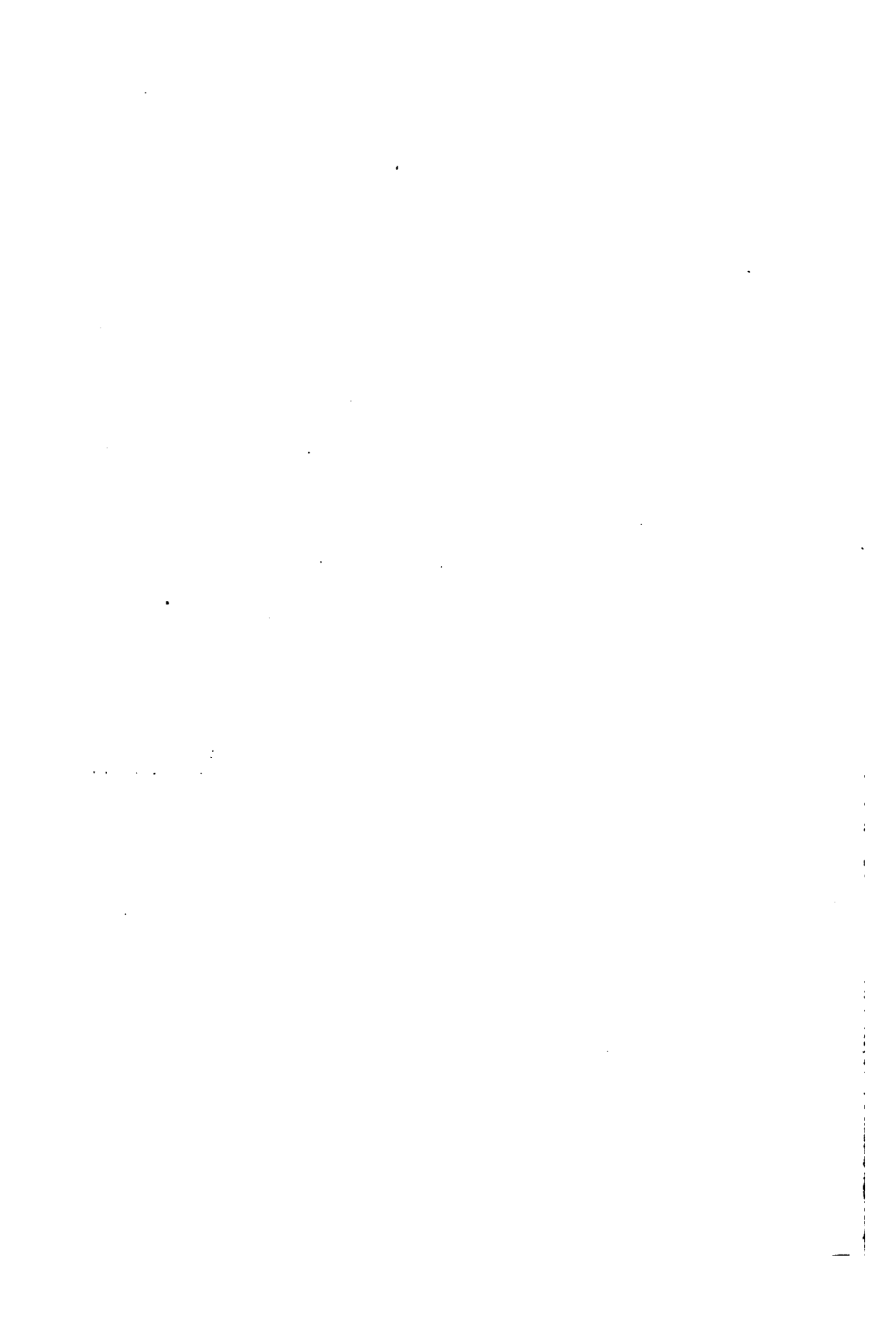
Bělev, újezdní město v tulské gubernii, na levém břehu Oky, 108 km jihozáp. od Tuly, má četné chrámy, 2 kláštery, 2 vyšší učiliště, divadlo, nemocnici, veřejnou knihovnu a 9484 obyv. (1885), vesměs Rusův a pravoslavných. Průmyslová činnost, záležející v mydlářství, koželužství, kolářství, pivovarství a j., hrubě nevyniká, za to v obchodním ohledu náleží

B. mezi přední místa v gubernii, ačkoli v nejnovější době obchodní ruch poněkud poklesl, poněvadž veškery dráhy město mjejí Roku 1468 vzniklo údělné knížectví Bělevské, jehož knížata uznávala vrchní moc Litvy, ale od konce XV. stol. klonila se k velikým knížatům moskevským, až r. 1494 mírným narovnáním panství jejich připojeno k Rusku; od té doby sloužila věrně carům a pomáhala jim zejména v XVI. stol. v bojích s Tatarý. R. 1777 stal se B. městem újezdním. Bělevský újezd zaujímá záp. část gubernie tulské při hranici gubernii kalužské i orelské a má na rozloze 1691 km² 81.730 obyv. (1885).

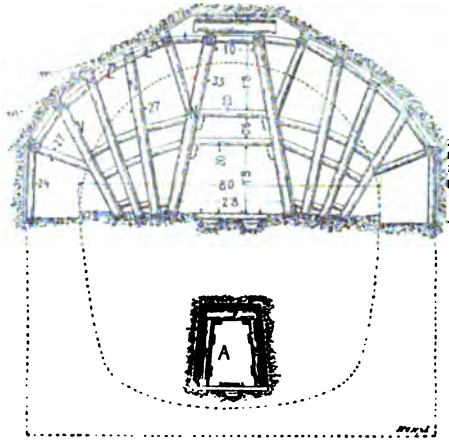
Belézo Guillaume Louis Gustave, frahc. spisovatel (* 1803 v Montpellieru — † 1878 v Paříži). Byl učitelem na ústavě Morinově v Paříži a vydal Cours complet d'enseignement élémentaire ve 24 svazcích, často znova tištěný. Mimo to Dictionnaire des noms de baptême (Paříž, 1863) a pojednání Jeux des adolescents (1855).

Belexnay Jan Mikuláš, svobodný pán (* 1673 — † 1754 jako rakouský generál). Když r. 1741 sbíraly se za všeobecného nadšení pro Marii Terezií v Uhrách čtyři dobrovolnické, získal si B. veliké zásluhy o zřízení 10. pluku husarského; v čele pluku toho vyznamenal se r. 1742 směšlým a rychlým útokem na vojsko pruskosaské před Brnem a osvobodil město to od obléhajících jej nepřátel. Pod Nadasým účastnil se bojů v Čechách, r. 1743 poslán byl na bojiště německé a r. 1744 proti Francouzům do Belgie. Za své zásluhy byl jmenován podmaršálkem a bohatě odměněn.

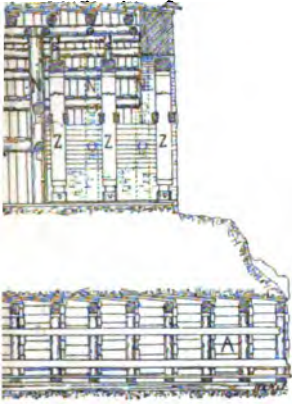
Belfast: 1) B. [bélfest], hl. m. antrimského hrabství a ulsterské provincie v Irsku, na záp. bř. Laganu a v jihozáp. cípu Belfastského zálivu, 18 km od moře, 150 km sev. od Dublinu. Leží v úrodné nížině, již na záp. a sev. malebně vroubí horské hřbety Divis (490 m) a Cave Hill (370 m). Přes četné továrny jest jedním z nejzdravějších měst Velké Britannie. Svým ruchem připomíná na Manchester, svou čistotou na Edinburg. Nejelegantnější část jest White Linen Hall. Četné villy pokrývají severní pobřeží zálivu a zdobí (na jihu) předměstí Malone. Z kostelů jest 30 presbyteriánských, 20 episkopálních, 15 metodistických a 8 římskokatolických. Různá vyznání tato mají zde po jedné bohoslovecké koleji; z ostatních vzdělávacích ústavů jsou nejdůležitější The Royal Academy Institution (gymnasium, od r. 1810) a The School of Art (umělecká škola). Botanická zahrada zaujímá 17 akrův. Obecnému dobru slouží několik nemocnic, chudobinec, porodnice, blázinec, ústav pro hluchoněmé atd., zábavě a poučení divadlo, Ulster Hall (koncertní síň), veřej. knihovna s 20.000 svazky a jiné. Z budov vyniká radnice, pošta, celnice, justiční palác a rozsáhlá nábreží. B. jest hlavní sídlo irského průmyslu, zvláště plátenického a bavlnářského; krom četných tkalcoven, přádelen, barvíren, bělidel jsou zde i olejny, mlýny, pily, pivovary, chemické továrny, provazárny, slevárny, železářny a rozsáhlé loděnice (jedině na Queen's Islandu za-

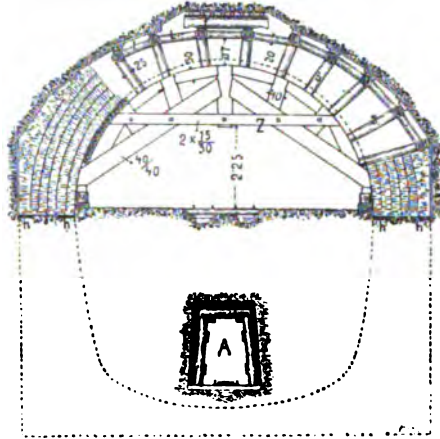
nnelování.

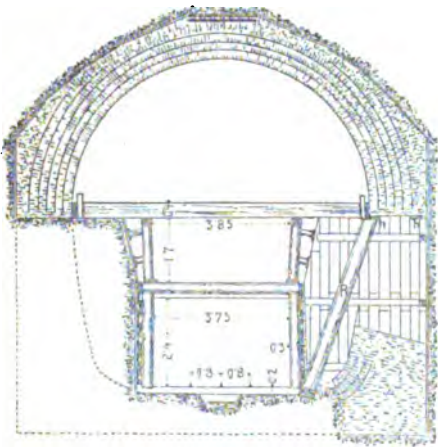
6

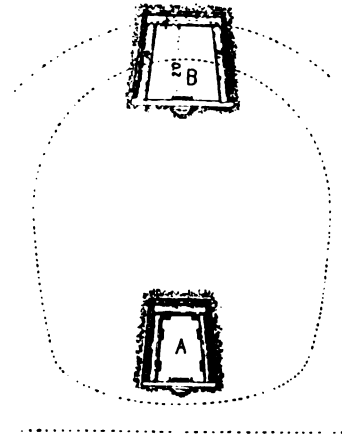
8

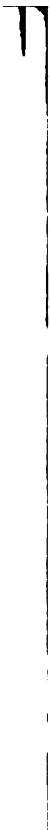
7

9

3

městnává se 2000 rukou stavěním železných lodí). I obchod jest velice značný: vnitrozemní koná se Laganem, Ulsterským kanálem, jenž spojuje přístav s jezerem Lough-Neagh, a třemi železnicemi; pomořský vede se hlavně s Liverpoolem a Glasgowem, se Spoj. obcemi severoamerickými a britskými koloniemi. Přístav byl v posledních létech důkladně opraven a o 25 acrů rozšířen, tak že nyní náleží k přístavům prvního řádu a po dublinském jest největší v Irsku. Jenom r. 1866 věnováno na doky 369.927 lib. šterl. K přístavu náleží 361 korábův o 82.776 tunách a 4271 bárek rybářských. R. 1880 vepulo sem 9700 lodí o 1,859.293 tunách. Plátenického zboží vyvezlo se (1883) za 1/2 mill. lib. sterl. — **B.** byl založen (na močálovité půdě Laganu) skotskými osadníky r. 1602, a již r. 1637 připomíná se jako průmyslové místo. S průmyslem a obchodem rostl i počet obyvatelstva: 8550 ob. (1758); 37.000 (1821); 103.000 (1851); 208.122 (1881). **B.** spravuje 10 aldermanů, z nichž jeden jest starosta, a 30 radů; v parlamentě jej zastupují 4 poslanci.

2) B., město Maineského státu v Severní Americe, přístaviště Penobscotského zálivu, má loděnice, koželužny, dva velké mosty a 5308 obyv. (1880). Snadno přístupný přístav jest chráněn několika ostrovy. Zajímavé dějiny města napsal dr. J. Williamson r. 1877.

Belfegor, též Baal-Peor, neb zkrátka Peor, bůh moábský a midjánský, identifikovaný obyčejně s Priapem. Ctěn byl různými výstřednostmi. Hlavní místo jeho kultu byla hora Peor v území moábském na severovýchodním konci Mrtvého moře, od níž i **B.** své jméno měl.

Belfort [-fór], BÉfort, pevnost prvního řádu a hlavní místo zvláštního území (*Territoire de B.*) a zároveň arrond. ve východní Francii, nad ř. Savoureuse, na uzlu vých. a lyonské dráhy i mnoha silnic, sídlo prefekta, soudu 1. instance a obchodního, hlav. celního úřadu, 2 katol. farářů, 2 pastorův a rabína, má lyceum, ústav učitelský, vyšší dívčí školu, bursu, plynárnu, divadlo, vojenskou a občanskou nemocnici a 16.507 obyv. (1886, obec 22.181). Průmysl: slévání mosazi, tovární výroba měděných drátů, kovového pletiva a pilníků, předení vlny a bavlny, punčochářství, provaznictví, barvírny, strojírny a jiné. Obchod s elsaskými víny, višňovkou, obilím, železem, sýrem a výrobky domácího průmyslu a j. velmi značný; vývoz cení se ročně na více než 60 mill. fr. Památnosti nemá **B.** mnoho; jsou to chrám sv. Diviše z červeného pískovce (1727), městský dům s knihovnou a museem, na náměstí památník na r. 1870, krásné to kovové sousoší s nápisem *Quand mème!* (Stůj co stůj!) od Merciea a obrovský lev pod Zámeckou tvrzí ve skále od Bartholdiho vytesaný, 16 m vysoký. Za to tím mohutnější jsou opevnění **B.**-u. Jeť to pevnost nad míru důležitá, vládnoucí nad vchodem ze střední Evropy k srdci Francie, širokou to depressi mezi Vogesami a Jurským pohořím, řeč. *Trouée de B.* (též »Burgundská brána«). Jádrem pevnosti jest staré město oběhnané pětihranem hradeb a oprájecí se o skálu,

na níž ve výši 67 m nad Savoureuseou strmí nedobytná Zámecká tvrz (*Fort du Château*), kdežto před hradbami po obou březích řeky sílí se Nové město skládající se z několika předměstí (*Faubourg*). Tato stará opevnění z r. 1866 byla časem, hlavně před válkou německofrancouzskou a po ní, znamenitě rozmnožena mohutným pásem tvrzí, courtinami spojených, z nichž uvéstí sluší: na sev.-vých. *Fort de la Miotte* a *Fort de la Justice*, na jihových. *Fort des Hautes Perches* a *Fort des Basses Perches*, na jihozáp. *Fort Denfert-Rochereau*, na záp. *Fort des Barres* a na sev.-záp. nejvyšší tvrz *Fort Salbert*. Mimo to chráněn řadou opevnění od něho až 9 km vzdálených. — **B.** býval hlavním městem hrabství t. jm. v někdejší Sundgau a patřival hrabatům Montbeliárským a Ferrettským (Pfirtským), později rodu Habsburskému, a teprve vestfálským mírem připojen k Francii. Od té doby byv od Vaubana silně opevněn několikrát marně obléhán: v l. 1674, 1813—14 a 1815. Skvělou zkoušku podstoupil za války německofrancouzské. Počátkem listopadu 1870 objevili se před ním Prusové pod gen. Treskowem. Oběžení pevnosti, již hájil plukovník Denfert-Rochereau se 16.200 muži, většinou nováčky a záložníky, trvalo 103 dni, z nichž 73 uplynulo za stálého bombardování, aniž pevnost se vzdala. Teprve 13. února 1871 k rozkazu vládnímu zastavil Denfert střelbu a 16. února vyvedl z města vojsko své se zbraněmi a zavazadly.

Území belfortské (*Territoire de B.*), část býv. dep. hornorýnského, zbytek Elsaska, jenž Francii ponechán mírem frankfurtským, patřil k bassinu rhóneskému a hraničí s Elskem, Švýcarskem a dep. Doubs, Haute-Saône a Vosges. Territorium zaujímá plochu 610 km², z čehož r. 1882 bylo 568 km² půdy vzdělané (200 km² lesů). Nejvíce se pěstují pšenice, zelní a zemáky, v horách žito a oves. Značný jest chov dobytka a včelařství. Na mnohých místech těží se kamenné uhlí, lignit, železo a červený pískovec. Předním odvětvím průmyslu jest prádelnictví, jímž živi se přes 6000 dělníků; též značná jest výroba drobného zboží kovového. Území (arrond.) má v 5 kantonech a 106 obcích 79.758 obyv. (1886), mezi tím 8342 cizinců.

Belgám, Belgáon, viz Belgáum.

Belgard viz Bělehrad Pomořanský.

Belgáum: 1) B., Belgám, Belgáon, okres východoind. v jižním oddělení bombajského presidentství, má na 42.056 km² 864.014 obyvatelů (1881), a to: 746.286 hindů, 66.262 muhammedánů, 44.991 džajnů, 6322 křesťanů a j. Okres jest většinou pláň posetá jednotlivými vrcholy nebo prostoupená nízkými hřbety; nejhornatější jest okres na západě a na jihu. Hlavní řekou okresu jest Kistna. Plodiny: rýže, obilí, luštěniny, olejová semena, bavlna, tabák, cukrová třtina a j. Průmysl záleží hlavně jen ve výrobě lokálního zboží. — **2) B.**, hlavní město okresu, má 23.115 ob. (1881), pevnost, 15 vládních a podporovaných soukromých škol a obchod se solí, sušenými rybami, dantlemi, kokosovými ořechy, cukrem a j. *Fl.*

Belgern, město v prus. Sasku, vl. okres Merseburg, kr. Torgau, na levém břehu lab-ském, 2982 obyv. původu srbského, připomíná se již r. 1083 jako město; v okolí vyskytá se bílá hlína; výroba kamenného nádobí; úrodná pole jsou naplaveninou Labe.

Belgia, Gallia belgica, provincie římská, zřízená za císaře Augusta, když po skončené druhé válce občanské Gallie r. 27 př. Kr. byla organizována. Zaujímal nejen území vlastních Belgů, nýbrž rozšířena ještě o zemi Bataů, Ubiů, Gugernů, Frisabonů, Leuků, Trevirů, Lingonů, Mediomatriků, Nemetů, Triboků, Vangionů, Sequanů, Raurakův a Helvetiů; zaujímal tedy celou severových. část Gallie mezi Sequanou, mořem, Rýnem, Rhónem a Saonou, totiž nynější severových. Francii, celou Belgii, část Nizozemských, Německo na lev. bř. Rýna a veliký díl Švýcarska. Sídlem správy provinciální bylo Durocortorum (Remes), vedle něho pak měla B. hojně pevných a lidnatých měst, zejména při Rýně. Za císaře Claudia odstěpeno od ní území podél Mosely a Mósy a utvořeny z nich provincie Germania superior a inferior, a později ještě území Sequanův i Helvetiův odtrženo. Ve IV. st. po Kr. rozdělena ve dvě provincie zvané B. prima a B. secunda.

Belgioká konfesse, symbolická kniha reformované církve; původně soukromý spis, který Guy de Bres, evangelista a mučedník († 1567) evangelické církve belgické (nizozemsko-vallonské) r. 1559 jako vyznání své víry francouzsky byl sepsal a schválený přátely v Genevě a nizozemskými církvemi a kazateli r. 1562 jako konfessi nizozemských reformovaných uveřejniv výborným návodem opatřenou odevzdal králi španělskému Filipovi II. Synoda antverpská r. 1566 schválila tuto konfessi v kratší recenzi; i původní delší recenze došla schválení několika synod. Synoda dortrechtská schválila kratší recenzi r. 1620. Obě recenze (kratší ve sbírce Augustiho, delší ve sbírce Niemeyerové) v podstatě jsou stejny a rozcházejí se jen ve vedlejších věcech; ráz konfesse však jest veskrze kalvínský. B.M.

Belgioká piva připravují se infusí a samovolným kvašením, t. j. bez přísady kvasnic, a poněvadž odtud značně prokvasí a cizím kvasidlům propadávají, vynikají chutí vinnou a zakyslou. Jejich povaha pochází však také odtud, že jsou připravována kromě ze sladu též z nesladovaného obilí, zvláště ze pšenice a ovsa, a že jim přidáváno na opravu (pro hořkou a drsnou chuť) cukru nebo syrubu. Z nejsilnější mladinky připravuje se »lambik«, ze slabší »mars« a smíšením obou »faro«. Tato piva mají 3—5½% výtažku a 2½—6% alkoholu. Fy.

Belgioké tunelování (franc. *Méthode belge de percement des souterrains ou tunnels*) vyznačuje se tím, že se provede dřívě klenba stropová a potom teprv opěry; vzniklo r. 1828 při stavbě tunelu na průplavu ze Charleroi do Bruselu (*Souterrain de la Bête-Refaitte*). Z pravidla se počíná štolou stropovou, tak mezi jinými i v tunelu gotthard-

ském, který se stavěl po belgicku v l. 1872 až 1881, ale může se také počítí štolou zpodovou, jako při novém tunelu godarvillském na průplavu ze Charleroi do Bruselu, jenž se stavěl v l. 1882—85 nedaleko starého tunelu průplavního, za příčinou rozšíření tohoto průplavu.

Pořádek, po němž se šlo při pracích vylamovacích v tunelu gotthardském, naznačen jest na příloze v obr. 1. číslicemi: 1. jest štola stropová, 2 a, 2 b rozšíření na strany a 2 c do bírka u stropu; obr. 2. objasňuje, jak byl v tomto tunelu prostor pro klenbu stropovou vydfeven, aby se nezavalil, jakož i (čarami tečkovanými) jak byly postaveny skruže. Když byla klenba hotova, pracovalo se o sestupu 3 a (obr. 1.), pak 3 b, na to se podchytila klenba, a vylámá prostor pro opěry 4 a, opěra se vyzdila a potom teprve vybral prostor 4 b.

V obr. 3. až 10. naznačeno, jak se postupovalo při novém průplavním tunelu godarvillském, a to v půdě skládající se z jemného písku hlinitého (argilite de Morlanwelz). Tu počali, jak zřepdu připomenuto, štolou zpodovou A a pak se pracovalo o štole stropové B; ta se zvětšovala do hloubky (obr. 5.) i na strany (obr. 6.) po kusech as 2½ m dlouhých (obr. 8.), až se mohly osaditi skruže Z (obr. 7. a 8.). Tlak zemní se přenesl sloupky s na skruže Z, načež se mohly vytáhnouti podpěry N a klenouti; ale aby při práci pro opěry klenba se mohla snáze podchytili, položeny v patkách fošny podélné h (viz také obr. 2.) a na ty se klenulo. Další postup práce viděti z obr. 9. a 10.

Podchytili zeď nějakou jest pokaždě prací obtížnou, obzvláště však v takto omezeném prostoru podzemním a jde-li o zeď novou, jako jest klenba stropová při b-m t.; přidruží-li se k tomu, že jsou zeminy sypké nebo dokonce tekoucí, není možno výlomů pro opěry provésti najednou ani na délku jednoho pásu klenby stropové, nýbrž toliko na kusy kratší, a tím se ovšem zdraží stavba velice; kde pak se musí trhati třaskavinami, rozhodně trpí klenba otřásáním, ba rozmetanými kameny může se i pobourati: v podchycování klenby stropové vězí tedy vada b-ho t. Jiná vada spočívá ve způsobu, jakým bývá nutno pažití; nemá-li půda tolik soudržnosti, aby aspoň nějakou dobu obstála bez pažení, musí se hnáti pažiny napřed, což nelze směrem, ve kterém pak spočinou na svých podporách, nýbrž směrem jiným, jak objasňuje obr. 6. přetřžitými čarami m n; musí se tedy vybrati prostor mnohem větší; tím se uvolní zeminy kolem stavby — při tunelu godarvillském táhly se propadliny až na povrch — a vzbudí tlak značně větší, nežli skutečně potřebí. Další vadou jest nesnadné odvádění vody z výlomů pro opěry, není-li štoły zpodové, do níž se voda stahuje, pak nesnadné provětrávání těchto výlomův a nesnadné z nich vyvážení rozpojených zemín; pažení hnaného se při b-m t. užití nedá. B-mu t. klade se na vrub, že tunnel gotthardský nebyl hotov v umluvenou dobu. Srv. Ržiha, Lehrbuch der gesammten

Tunnelbaukunst (Berlín, 1872); Drinker, Tunneling (N. York, 1878).

Belgie, království na mezích západní a střední Evropy mezi 49° 30' až 51° 30' s. š. a 2° 23' až 6° 6' v. d., hraničí se Severním mořem (70 km), Holandskem, Porýním, velkovodstvím Lucemburským a Francií, zaujímající plochu 49.455 km². Bývala částí staré planiny, která z Harzu sáhala Porýním a Ardennami do jižní Anglie již za nejstarších dob a jejíž severní břeh krylo moře brzy výše brzy níže, tak že větší část byla pod mořem za doby křídové, menší za třetihorní a kterou asi za ledové doby nepřikrylo moře ledové, tak že na severní straně usazoval se písčité náplav, dnešní Campiny. Horopis jest proto velmi prostý, ukazuje planinu od moře, kde v severu je dílem (až 2 m) pod mořem (v polderech, t. ohražených polích), k východu stále vstávající, tak že nejvyšší místo je ve východoseveru (Baraque St. Michel 687 m, na samé hranici pruské). Planina ta prorvána je hlubokým řečištěm ř. Mosy a Sambru; u Givetu hloubka 150 m, již ubývá k vých., tak že u Lutichu činí jen 56 m. Hory vlastní v B-ii není, než planiny prorvané řekami, jen v severozápadě ostaly místy starší vrstvy nad okolím vodou zanešeným, tak že tím povstaly dnešní tabulovité kopce: Panisel 102 m, St. Aubert 141 (103 rel.), Kimmel 160 m (100 rel.). Lze tedy B-ii dělit na tři (s Penkem): nízkou B-ii do 50 m, severozáp. po ř. Rupel a Skaldu, střední po ř. Mosu a Sambru (2655 km²) do 200 m a vysokou B-ii (Ardenny 4—500 m, subardennské pásmo sev. o 200 m nižší, vých. a jižně též nižší), 8250 km². Nízká B. sáhá od Mosy až k moři, ale od východu k záp. přibývá jí šířky, kdežto vých. písčiny Campiny (3900 km²) mívají až 50 m (Beverloo 75 m), nad ř. Mosou území 1150 km² pod mořem (od Antorfa do Gentu [10 m], přes Brugy k Ostende, a dál u moře až do Francie) a jen uměle vysoušené; u Furnes leží nejnižší polder, 2 m pod střední vodou mořskou u Ostende. Jižněji na terciérním území, ve Flandrech, také nastupuje rovina úplná, pomalu vstávající (1 m na 1 km dle Duponta), až za řekami uvedenými zvedá se první hora Pellenberg (100 m) u Levna. Střední B. má dle Duponta střední výšku 175 m. Brussel leží ve výši 60 m, Namur 85 m, Mons 30 m, Lutich 65 m. Vysoká B. (nejvyšší do vých.) je hlavně planinou ardennskou. Mosy vstupuje do B. ve výši 97 m a klesá k východu o 40 m. Přítok její Lesse 100 m hluboký pod planinou Ardenn protéká na 1200 m délky jeskyní Hanskou. Severozápad planiny té zove se Condroz, střed Famenne, záp. Fagne, sev.-vých. Herve. Bastogne má 500 m n. m. (Libramont 587 m, u Longlieru jest hora 510 m). Nejvyšší místa po hoře Baraque St. Michel je Baraque Fraiture 649 m (vých. u pramenův Ourthe), západ. nižší (do 300 m), sev. u Mosy jen 200—300 m. P.

Geologické útvary B. souvisí jednak s útvary severní Francie, jinak — k vých. — s útvary Německa. Nejstarší útvary jsou v Ardennách, a sice vrstvy kambrické (podklad

siluru), jež Dumont nazval »Terrain Ardennais« (pásmo ardennské), jež rozčleňují se ještě na několik stupňů; ve spodním stupni leží známé břidlice u Fumay a obsahují *Oldhamia radiata*, *Nereites cambriensis* a *Arenicolites*, poněkud výše nalézají se *Dictyonema sociale* a *Eophyton Linneanum*; ve vyšších ještě vrstvách vloženy porfyrové a amfibolitické horniny vyvřelé. Podlé Dewalquea srovnávají se uvedené vrstvy s cambriem ve Walesu. Na tyto vrstvy následuje sled křemenců, bituminosních břidlic a porfyritických hornin u Blanmontu, Gemblouxu a Oisquercqu, jež, jak Gosselet, Malaise a jiní ukázali, jsou státi zpodního siluru; obsahují *Homalonotus Omali*, *Lichas laxatus*, *Trinucleus seticornis*, *Iliaenus Bowmani*, *Orthoceras belgicum* a j. Devonský útvar jest z palaeozoických vrstev nejvíce rozšířen, a sice rozeznávají belgičtí geologové (Dumont, Dewalque, Dupont, Gosselet, Mourlon) zpodní útvar dev. neboli pásmo rhenanien, jež srovnává se ve svrchní části (břidlice u Houffalize), tak zv. koblenckými drobami porýnskými, obsahuje *Spirifer macropterus*, *Leptaena Murchisoni* a j.; střední devon neboli pásmo eifélien, jenž jako třetí stupeň v Eifelu obsahuje ve zpodním stupni (u Couvinu) v břidlicích *Calceola sandalina*, ve vyšším pak (u Givetu) ve vápencích *Stringocephalus Burtini*, *Spirifer mediotextus* a j.; konečně jest svrchní devon, řečený pásmo Condruzienské a Famennienské, jež opět na několik stupňů se dělí, obsahujíc *Goniatites intumescens*, *Rhynchonella cuboides*; výše *Cardium palmatum* a nejvýše *Rhynchonella pleurodon*, *Cucullaea Hardingi* a ganoidní ryby. Důležitý a zajímavý jest útvar uhelný a to především pásmo uhlonosné, jež na severu Ardenn tvoří podélné pánce ve směru údolí Sambru a Mosy; hlavní pánce jsou u Monsu a u Lutichu; mimo to u Namuru a Charleroi. Vrstvy uhelné mají značnou mocnost a jsou velmi četné; mimo to jsou značně porušené, postranním tlakem zohýbané a zhortené; pěkný příklad tvoří pánev lutišská. V průvodu fleci, jež se třídí v několik stupňů, nalézají se hojně rostlinné zbytky, ale ve zpodu na některých místech vyskytují se zkameněliny zvířecí, mořské, jako *Productus carbonarius*, *Goniatites diadema*, *Productus semireticulatus* a j. Ve zpodu vrstev uhlonosných nalézá se pásmo zpodního útvaru uhelného, jež skládá se z vápenců s hojnými zvířecími mořskými zkamenělinami, hlavně u Visé (vyšší stupeň) s *Productus giganteus*, *Pr. Cora*; u d'Anseremme (pásmo střední) se *Spirifer Cuspidatus*, *Goniatites sphaeroidalis* a u Tournay (stupeň zpodní, pod mladšími útvary) s *Productus semireticulatus*, *Spirifer mosquensis* a j. Z mesozoických útvarů zasahá sem nejprve zpodní jura čili lias z Francie, jenž táhne jihových. cípem B.; většinou jest to lias zpodní, obsahující *Gryphaea arcuata*, *Ammonites complanatus* a j. Křídový útvar není sice rozsáhlý, ale jest zajímavý; nejprve jsou vrstvy u okolí Monsu, jež dle zkamenělin uznány jako wealden (nejzpodn. kříd. útvar); Dumont nazývá je pásmo aachenien; v těch

vrstvách nalezeny byly kostry velkých plazů (*Iguanodon Mantelli*), pak ryby (*Lepidotus*), želvy (*Emys*, *Trionyx*), sladkovodní měkkýši a rostliny. Ostatní křídlové vrstvy náležejí útvaru svrchnímu počínajíc cenomanem a zahrnují i nejnovější útvar křídlový, totiž pazourky, bílou křídla a tufové vrstvy, a to v okolí Tournaye, Monsu a severových. od Lutichu, odkud přechází k Maastrichtu a Cáchám; jednotlivá pásma obsahují množství mořských zkamenělin a pásmo senonské (bílé křídly) jest důležité proto, že obsahuje jednotlivá lože, bohatá na kys. fosforečnou (10 až 14 % kys. fosforečné); cenomanní vrstvy obsahují některé vrstvy glaukonitické (*Tourtia*). Útvar terciérní pokrývá největší část B. od uhelných loží na západ a skládá se z vrstev eocenních, oligocenních, miocenních a vyšších. Nejstarší terciérní vrstvy (montien) uvádějí se z okolí Monsu a ukazují tu zvláštnost, že vedle starých forem vyskytují se v nich některé ze svrchního eocénu, tedy předběžné tvary (kolonie?). Hned nad tím následují v okolí Lutichu u Gelinden vrstvy zvané heersien, jež obsahují nejstarší terciérní floru v Evropě, již popsal Saporta; jsou to duby (jeden se podobá španělskému a alžírskému *Quercus pseudosuber*) kaštany, vrby, aralie, vavříny atd. Pak následuje několik stupňů s mořskými zkamenělinami; to vše jest spodní eocén; ale mimo to jest střední a svrchní eocén, jež chovají velmi mnoho nummulitů; jednotlivé z těchto vrstev mají svou obdobu v pávní terciérní pařížské a londýnské. Následují pak vrstvy oligocenní (mořské, říčnímořské a opět mořské = pásma tongrien a rupellien) u Tongru, Grimmertingen, Neesepen, Henis, Bergh, Klein-Spauwen, Boom, Boederberg atd. V okolí Antverp jsou glaukonitické písků, jež palaeontologicky ukazují vztah k miocénu a pliocénu, a byly nazvány od některých geologů miopliocén; chovají ve zpodu kosti velryb, *Ostrea navicularis*, *Pecten Caillandi*, pak výše *Pectunculus glycymeris*, *Panopaea Faujasi* a jiné. Podobně jsou v okolí Antverp ještě mladší vrstvy terciérní, totiž pliocenní (obdoba podobných vrstev v Anglii = bílý a červený crag) s množstvím mořských zkamenělin: *Isocardia cor*, *Cyprina rustica*, *Lucina borealis*, *Astarte Omalii*, *Trophon antiquum*, *Voluta Lamberti* a j. Konečně jsou usazeniny diluviální, šterky, hlíny obsahující zbytky ssavců, jakož i zemní plže (*Succinea*, *Pupa*, *Helix* a j.). Do té doby spadají též některé známé jeskyně belgické, jako u Engisu, Engihoulu, Chokieru a j., v okolí Lutichu, v nichž nalezeny byly kosti medvěda jeskynního, mamuta, nosorožce, hyény a j. pospolné s kostmi a lebkami lidskými a kamennými nástroji; v jiných jeskyních jeví se podobné poměry, ale jest zcela pravděpodobno, že některé z těch jeskyní jsou věku mladšího. Konečně jsou pak nánosy nejmladší, nynější doby, tvořící se činností řek, potoků, na pobřeží mořském, rušením hornin a j. *Fl.*

Vodopis. Kromě malé u Nieuportu do moře se vlévající Ysery náleží celá země ku přítoci Seldy a Mosy (Maasy), jež vznikají ve

Francii a ústí se do moře na půdě nizozemské. Šelda neb Escant přichází jižně od Tournoy na půdu belgickou a má pro svou splavnost a pro množství průplavů velikou důležitost. U Antverp nabývá 700 m šířky a 10 m hloubky. Přítoky její jsou v levo: Lys čili Leye, přítékající z Francie a tvořící částečně hranici zemskou; v pravo: Dender, Rupel, kterou tvoří Veliká a Malá Nethe, Dyle a Senne, na níž leží Brussel. Mosa, též od hranic francouzských splavná, teče na sever k Namuru, odtud obloukem na východ zahnutým kolem Lutichu na půdu hollandskou a tvoří za Maastrichtem hranici zemskou. V levo vlévá se do ní u Namuru důležitá Sambre, Mechaigne a Geer, v pravo: Semoy, Lesse a Ourthre. Zavlažování země podporuje rozsáhlá síť průplavů, zvláště od Seldy na všechny strany vedených. Při Ysefe jest průplav Ypern; od Gentu na severozáp. Lieve, jenž se spojuje s pr. Leopoldovým, Brussel i Levno spojeny jsou s řekou Rupel; r. 1846 spojena jest Šelda s Mosou pr. Campinským od Antverp s odbočkou k Turnhontu, na východ s průplavem jižním Vilémovým. Jezer není, za to mnoho bažin na pobřeží a na levém břehu Mosy. *red.*

Podnebí má B. Atlantským oceánem zmírněné, vlhké, oblačné. Poněkud výstřednější podnebí sledáváme v Ardennách. Roční průměrná teplota ve výši hladiny mořské jest 9—11°, v lednu 2—3°, v červenci 18—19°; roční proměna teploty celkem 16° C. Zima jest působením moře mírnější než v Čechách. Brussel vykazuje celkem 48 dní s mrazem (Praha 80), teploměr vystupuje tam nejvýše na 31° a klesá nejníže na — 11° C. Ve vyšších polohách jest léto poměrně chladné, zvláště v Ardennách, kde jest již úplně vyvinuto drsné podnebí. V B-ii náležející do oboru barometrického minima islandského vane vzduch ponejvíce s moře od jihozápadu a od západu, zvláště v zimě a v létě; vitr pevninský od východu dostává se poněkud častěji jenom na jaře a na podzim. Vichřice bývají velmi časté a prudké jako nad mořem. Při mořském, vlhkém vzduchu bývá obloha větší měrou pokryta oblaky (65—70 %) než dále na pevnině a pršívá často a trvale. Deštivých dnů počítá se do roka až 200; výška spadlé vody dešťové vystupuje průměrem na 80 cm (na pobřeží na 70, ve vyšších polohách na 90 cm). V Ardennách padává v zimě značné množství sněhu 20—25 cm. V B-ii nalézající se na rozhraní letních a podzimních dešťů připadá největší množství srážek vodních na srpen a na říjen, nejmenší na březen. Srv. A. Quetelet, Sur le climat de la Belgique; A. Lancaster, Traits caracteristiques du climat de Bruxelles. *Ag.*

Květena B. jest úplně asi známa a výtečně líčena Crépínem, k jehož flóře a zeměpisnému líčení (v *Patria belgica*) odkazujeme pro větší podrobnosti. Jest rovná středoevropské, t. německé a severofrancouzské, a nemá endemismův (t. j. místních bylin). Crépín udává 1253 druhy, z nichž jest 114 dřevnatých, 315 jednořezných, 60 kapradí a jen 315 vodomilných, 888 suchomilných, 365 ročních a

775 travnatých víceletých. Dělí B-ii na 6 pásem. První jest přímoří (nížina sev., zone maritime), jež má 513 jevnosubných (60 charakter., 12 jen zde v B-ii) a liší se solimilovnými bylinami pobježnými (48) nejvíce od naší květeny (*Stactice limonium*, *Armeria maritima*, *Honckenya peploides* atd.). Duny kryjí s nimi trávy *Ammofila arenaria*, *Elymus arenarius*, *Festuca arenaria*, *Agropyrum* (4), a jedinou keřinkou jest houští *Hippophae rhamnoides*. V polderech (zone poldérienne) jsou většinou jen byliny sázené a byliny obou zon sousedních. Kampa (zone campinienne), suché písčiny severu, mají tutéž floru jako gheest německý (845 dr., 12 zvl., 18 charakt.). Charakteristické jsou *Myrica Gale* (rašeliny), *Lobelia Dortmanna* (ve vodách), *Erica cinerea*, *Drosera anglica* i *Isoetes echinocarpa*. Střední B. má 2 pásma: písčité (878 dr.) jen se 7 charakteristickými druhy, poněvadž krajina jest více vzdělána, pak pásmo vápenné, jež jest nejbohatší, majíc 1046 dr. (101 dřevnatý, 75 jen zde), z nichž uvádíme dřístál, tis, *Cerasus mahaleb*, *Helianthemum polyfolium*, *Vincetoxicum album*, *Buxus sempervirens*, *Scilla bifolia*, *Ophrys apifera*. Zvláštností jsou v okolí Moresnetu 4 zinkomilovné byliny (jen na haldách zinkových dolův): *Thlaspi calaminare*, *Viola lutea*, *Alsine verna*, *Armeria elongata*. Ardenny mají jen 775 dr. (41 charakt.), z nichž vytýkáme *Empetrum nigrum* (rašeliny), *Andromeda polifolia*, *Trientalis europea*, *Arnica montana*, *Hymenophyllum tunbridgense*, *Lycopodium alpinum*. Malé šesté pásmo jurské v Lucembursku (831 dr.) charakterisuje *Helichrysum arenarium*. Jsou to tedy hlavně byliny záp. Evropy, které liší floru B. od naší, pak nedostatek černých lesů (borovice v Kampině sázené). Pokud se dotýče rostlin tajnosubných, napočteno dosud v B-ii 130 řas v záp. přímoří, 210 ve Flandrech (dle Kickxa), 1356 hub ve Flandrech, lišejníků 145, 355 mechů listnatých, 99 jatrovkovitých (dle Crépina).

Zvířena B. dosti jest podobná středoevropské. Selys Longchamps počítá 67 druhů ssavců: 15 mořských (14 velrybovitých a tuleň), jelen (jen v lesích v sev. Lucembursku) srnec, divoká kočka (Ardenny), vlk, jinak všeobecné druhy. Dále jest v B-ii 318 dr. ptáků (200 každoročně se vyskytujících, jinak nahodile, z Ameriky 3, ze Sibíře 10, ze Středomoří 24), ostatní skoro vesměs naši, 85 stěhovavých, 51 mořských ptáků. Chudé jsou zde reptilie (4 ještěrky a 3 hadi), z obojživelníků jest tu 8 žab a 5 salamandrů (*Triton palmipes* Daud.) Ryby sladkovodní (46) naše, až na některé z moře do řek jdoucí (*Eperlan*, *Coregonus oxyrhynchus*, *Engraulis encrasicolus* a *Platessa flesus*). Mořské ryby jsou tytéž jako v sev. Francii i Německu (72 dr. obyčejných dle van Benedena).

Obyvatelstvo, jehož počet 31. prosince 1888 obnášel 6,030,043 duší (3,008,444 muži, 3,021,599 žen), rozděleno jest po zemi dosti nerovnoměrně. Nejlidnatější provincií jest Brabant se 336 obyv. na 1 km², po něm pak

následují Východní Flandry se 315 dušemi, Hennegau se 262, Lutich s 255, Antverpy se 237, Západní Flandry se 227, Limburg s 93, Namur s 92 a Lucemburk s 50 obyvateli na 1 km²; průměrně připadají na 1 km² 204 duše, tak že jest B. nejlidnatější zemí v Evropě. Přibývání obyvatelstva je značné a v letech 1880—87 obnášelo 3·2 %; roku 1887 počítáno 42,491 sňatků, 184,183 porodů (v čemž obsaženo 8717 dětí narozených mrtvých), 124,013 úmrtí, tak že roční přebytek obnášel 60,170; podle pohlaví bylo r. 1885 narozených 89,307 chlapců (z toho 7660 nemanželských) a 85,736 děvčat (7480 nemanželských), sňatků rozvedeno 230. Ze země vystěhovalo se roku 1888 celkem 23,041 duší a přibýlo za to 21,213 duší, tak že Belgie roku toho pozbyla 1828 obyv., kdežto r. 1887 bylo přistěhovalců ještě o 1758 duší více, a r. 1885 docela o 5075 duší. Podlé sídel soustřeďuje se obyvatelstvo v veliké části ve městech; r. 1880 byly v B-ii celkem 2583 obce, a z nich 166 čítajících přes 5000 obyv. mělo úhrnem 2,376,777 obyv., kdežto ostatní obyvatelstvo přebývá ve 2417 menších osadách. Z velkých měst mají přes 100,000 ob. čtyři: Brussel, Antverpy, Gent a Lutich, přes 40,000 duší 7, přes 20,000 duší 16 měst. Obydlených domů r. 1880 bylo 1,062,082, neobydlených 56,240. Národopisně skládá se obyvatelstvo belgické ze dvou kmenů: Vlámů v a Valonů. Vlámové zaujímající převážnou většinou provincie Východní Flandry, Antverpy, Limburg, Západní Flandry i Brabant jsou lid velké postavy, širokých plecí, povahou mlčelivý, klidný, ale vytrvalý a zvykům i víry své houževnatě hájící; světlé vlasy a modré oči ukazují na prvý pohled původ germanský, jazyk pak vlámský nejpříbuznější je hollandštině. Valon naproti tomu, osedlý po ostatních částech země, podobá se velice sousedním Francouzům, jest čilý, veselý, probudilého ducha, bojovný, nevázaný, avšak při tom schopen nejtěžší práce a v potřebách svých mnohem střídmější než Vlám; řeč jeho jest dialektem jazyka francouzského. Rozhraní národnostní počiná u Doorniku na hranici francouzské a končí nedaleko Cách při německé hranici. Mezi oběma kmeny kromě různosti fyzické jest i značný rozdíl duchovní, a panuje mezi nimi žárlivost, ano nenávisť plamenná. Koncem r. 1880 přihlásilo se 2,485,384 obyv. k obcovací řeči výhradně vlámské, 2,230,316 duší mluvilo pouze francouzsky, 39,550 pouze německy, 423,752 francouzsky a vlámsky, 35,250 francouzsky a německy, 2956 vlámsky a německy, 13,331 osob znalo všechny tři jazyky. Ačkoli Vlámové tvoří většinu obyvatelstva, přece jest francitina jazykem úředním; v nejnovější době domáhají se Vlámové rovného práva i pro svou řeč. Dle příslušnosti napočteno 143,261 cizinců, z nichž bylo 51,104 z Francie, 40,151 z Nizozemska a Lucemburka, 34,196 z Německa, 3799 z Anglie a 5011 z jiných států. Nábožensky hlásí se skoro všechno obyvatelstvo k církvi katolické; počet protestantů páčí se na 15,000, židů na 3000. Vzdělání lidu stojí daleko za státy střed-

evropskými a příčina toho spočívá jednak v neustálých změnách školního vyučování, jednak v tom, že při různosti jazyka se nevyvinula národní literatura belgická. Při sčítání lidu r. 1880 neuměly 2,332.122 osoby ani čísti, ani psát, a odečtou-li se z toho i děti nemající dotud 6 let věku, zbývá stále ještě skoro 33 % analfabetů. Z 55,327 brancův odvedených r. 1887 bylo 7612 beze všeho školního vzdělání, 1451 umělo jenom čísti, 27,463 dovedli čísti a psát, kdežto pouze 18,356 vykazovalo se důkladnějším vzděláním. p.

Zemědělství belgické jest v mnohém ohledu zajímavé. Ač celý skoro východ jest neúrodný, ač sever pro končiny písčité, jih pro skalnaté planiny se slatinami orbě není přízniv, dokázala ruka lidská ve středu a na západě, že každou půdu lze proměnit v zahradu, již se podobají částky Flander, na příklad okolí Waesu (záp. od Antverp). Proto může B. užítí na 1 km² 181 (Čechy pouze 107) lidí. Z 2,945.715 ha plochy vzděláno jest 2,704.956 ha; z tohoto připadá na lesy pouze 489.422, na louky a pole 1,983.570 ha. Sklizeň jest po Anglii nejméně: 24 miliony hl (9 mil. ovsy, 5¹/₂ žita, 5¹/₂ pšenice, 1¹/₂ špaldy, ječmene jen 1¹/₂ mill., 1¹/₂ mill. pohanky). Pro četné obyvatelstvo musí se ročně 6 mill. hl obilí z ciziny přivážeti. Že výnos obilí v B-ii jest veliký (ovsa 36 hl na ha., to děkuje B. dobrému hnojení (i lidských výkalů se upotřebuje) a důkladnému vzdělávání půdy, zejména hojnému rytí. Výnosné jest i zasívání druhé úrody do strnišť, kterým se ročně 86 mill. franků vytežilo: pěstuje se tu vodnice, mrkev a spergule (v pisku). Majetek pozemní jest velice rozdělen; napočteno totiž 1,910.396 usedlostí. Proto v B-ii shledáváme méně strojů: valnou část práce polní konají ženy (452.451 proti 529,637 mužským), což děje se nejvíce na severu. V B-ii není pastvin od vydání zákona r. 1847, jimž obecné pastviny zrušeny a zbytek jejich dražbou rozprodán. — Důležitější nežli kdekoli jinde jest v B-ii zahradnictví polní. Lnu vypěstováno za 62 mill. franků, chmele za 13 millionů, cukrovky (159 cukrovarů, hlavně ve středu 84 v Henegavě) za 22 mill., něco cikorie (za 11 mill. fr.), řepky a tabáku. Zahradnictví od starodávna znamenité vynáší ročně 100 mill. fr. a jest na všech stranách podporováno (v B-ii jsou dvě zahradnické státní školy, 25 spolků zahradnických, ročně koná se na útraty státní až 1000 přednášek v tomto oboru). Zvláště má B. hojnost ovocného stromoví. Umělé zahradnictví tak rozsáhle se pěstuje, že na př. sám Gent má 150 obchodních zahradníků s 2000 dělníkův, a že vývoz plodův a výrobků páčí se ročně na 3¹/₂ mill. fr. — Za to lesy nejsou valně jsouce obmezeny na jihovýchod; ve středu nahrazeny jsou stromovím ovocným a alejemi polními. — Choť dobytka jest znamenitější. Těžcí koně vlámští dosud se vyvážejí jako za středověku. B. má 270.000, asi 1,400.000 kusů dobytka hovězího, 632.301 kusů dobytka vepřového, ale jen 365.000 ovcí. Zvláště jest krajina hervéská (u Lutichu), kde v 5 vesni-

cích není polí; jsou tu pouze luka s 128.000 ovocných stromů, které se pronajímají hektar až po 400 fr. ročně. Louky přímo z chlévů zavlažované jsou velmi úrodné. — Důležitá jest i včelařství a králikářství. Londýn sám odebírá z Ostende každý týden půl milionu králiků.

Rybářství v B-ii není zvláště důležité zaměstnávajíc jen 300 lodí o 10.500 tunách, hlavně na pobřeží a na mělčině Doggerské (tresky). Známý jsou ústřice ostendské.

Hornictví jest důležité pro východ, krajinu u Lutichu a Namuru. Hlavní jsou doly uhelné dvojí: u Lutichu a v záp. Henegavsku i v Namursku (prvější sloje jdou do Německa, druhé do Francie). Těží se 16—17 mill. tun ročně. V úpadku jsou železné doly těchto krajů následkem soutěže anglické; výroba roční asi 600.000 tun. Mědi dobývá se jen 20.000 tun (Lutich a Namursko), olova 7—8000 tun (též na východě, r. 1870 bylo ještě 10.000 tun), ale důležitější jsou doly zinkové (nejvíce Vieille Montagne v Lutichu), vydávající 95.000 tun (po Německu druhá v Evropě). P.

Co se týče průmyslu, vyznačuje se tu železářství ve vých. (Lutich, Henegavsko), jehož vývoz činí 166 mill. q, asi 50.000 tun oceli (bessemerské), 350.000 q kolejí a zboží železářského za 14 mill. zlatých, hlavně světoznámé střešné zbraně z Lutichu (až do Afriky), pily, cvoky, nože, plechy. Zvláště jsou litiny zinkové a plechy, zejména z Vieille Montagne. Zlatnictví, mosaznictví jest značné a bronzy zdejší se též vyvážejí. Kamennictví umělé (předměty kostelní, kamna mramorová a j.) jest znamenité, rovněž soustružnictví.

Vozy, vagony a lokomotivy vyvážejí hlavně Seraing, kočáry Brussel a Antverpy. Z Brusselu též se vyvážejí mnoho hudebních nástrojův a zvonů. Hliněného zboží vyvážejí B. za 2 mill. zlatých (fayence, porculány, hliněné dýmky a ohnivzdorné hlíny z Henegavska). Důležitější jest vývoz zboží sklenného (21 mill. zl.) ze 64 hutí v Henegavsku a Lutichu, kde zejména tabule okenní jsou nejlacinější a nejlepší na světě, též zrcadla. Zrcadla z Vieille Montagne jsou snad největší na světě. Z Lutichu vyvážejí se dřevořezby (Spa) a slaměné klobouky. Vydělávání koží, pro které Antverpy hlavním jsou přívozem (zvláště z La Platska), silně se rozmáhá.

Textilní průmysl nedosahuje již té výše jako ve středověku, kde plátenictví bylo první na světě a soukenictví se odtud šířilo do Anglie. Hedvábí přede jen asi 300 stavů, vlnu asi 300.000 vřeten, a přize vlněné vyvážejí se 77.000 q (Verviers). Soukenictví obmezuje se na laciné zboží vývozní (Verviers, Brussel a Malin i koberce). Bavlnu přede 800.000 vřeten; vývoz, hlavně látek na kalhoty, nejvíce do jižní Ameriky, s níž B. má vůbec silný obchod (vývoz látek asi za 10—11 mill. zl.). Len přede teď jen asi 300 000 vřeten, přize vyvážejí se asi 120.000 q, látek za 8 mill. zl.; jakost sice jest znamenitá. Ale množství zůstává daleko za minulostí. Důležitější dosud jest krajkařství; bruselské (brabantské) krajky slynou jako flander-

ské. Tournai vysílá množství předemného zboží (punčoch, čepic atd.). Značně jest papírnictví (41 továrén), jehož vývoz činí 170.000 q (tapety, karty hrací), a jež zvláště podporováno jest velmi čilým nakladatelstvím. Cukrovarnictví belgické (100 továrén — hlavně v Henne-gavsku) raffinuje i vyvází. Suroviny vyrábí se asi $\frac{2}{10}$ mill. q ($\frac{2}{10}$ vývoz). Pivovarů jest v B-ii asi 1500 (10 mill. hl výroby), ale nestačí potřebě; vinopalen jest asi 300. Důležitý jsou i továrny chemické (na umělé hnojivo, barviva, oleje) a j.

Dovoz: Vývoz:	
Sklo, porculán a pod.	3'6 . 62'0
Příze	28'1 . 134'2
Látky, šatstvo	53'1 . 66'5
Stroje a kovové zboží	10'8 . 151'5
Papír a tiskopisy	14'8 . 28'2
Hnojiva	20'0 . 16'0
Drogy, barviva, látky lučební	31'0 . 17'2
Pryskyřice, tuk, olej	69'6 . 26'3
Různé zboží	373'0 . 212'6

Úhrnem . 1431'8 . 1240'7

Obchod. Již zeměpisná poloha B. mezi sev. a jižní vých. a záp. Evropou je spojení obchodnímu velmi přízniva. Cena obchodu belgického, jež r. 1840 obnášela 429.900.000 fr., stoupla r. 1870 na 3282.000.000 a r. 1887 na 5632.000.000 franků. Největší podíl na obchodu belgickém má Francie, po ní následují Anglie, Německo a Nizozemsko. V posledních letech vzrostl značně obchod s Asií, kdežto s Afrikou jest dosud nevalný. Obchodní spojení s jednotlivými státy a zeměmi jevil se r. 1886 a 1887 následovně (v millionech franků):

	Dovoz:		Vývoz:	
	1886	1887	1886	1887
Francie	251'0	282'8	329'6	335'3
Anglie	172'3	187'8	236'4	240'4
Německo	146'1	148'8	185'2	197'8
Nizozemsko	199'9	198'7	175'4	167'8
Ostatní země ve střední Evropě	5'8	8'5	10'6	11'8
Rusko	74'2	95'8	8'7	6'2
Svédsko, Norvežsko, Dánsko	41'4	47'3	12'8	16'5
Jihoevrop. státy	65'8	92'4	116'2	135'9
Evropa úhrnem	956'5	1062'1	1076'9	1111'7
Spojené Obce se-veroamerické	160'4	164'9	40'6	49'3
Argentin. republ.	60'0	68'8	14'9	18'0
Uruguay	17'6	16'2	1'6	1'4
Brazílie	21'3	26'5	11'8	15'0
Chile a Peru	34'7	25'0	3'0	5'1
Ostatní Amerika	5'7	4'1	11'4	15'0
Amerika úhrnem	299'7	303'5	83'3	103'8
Asie	72'2	57'6	19'2	14'3
Afrika	6'6	8'6	4'6	10'9

Úhrnem . 1335'0 1431'8 1182'0 1240'7

Průvozný obchod měl roku 1886 cenu 1330.100.000 fr., r. 1887 pak 1474.700.000 fr. Nejdůležitější zboží v obchodu belgickém mělo r. 1887 tyto položky (v millionech franků):

Dovoz: Vývoz:	
Obilí	223'4 . 59'5
Semena, plodiny a j.	55'2 . 34'9
Koloniální zboží	65'9 . 44'0
Tabák	14'6 . 4'7
Lihoviny	25'5 . 4'0
Animální potraviny	72'0 . 36'0
Uhlí a jiné hořlaviny	13'8 . 72'0
Rudy, kamení, zeminy	21'3 . 69'1
Nespracované kovy	31'7 . 43'9
Stavební a truhlářské dříví	59'4 . 12'8
Surovina pro průmysl textilní	200'1 . 84'5
Kůže a pod.	44'9 . 63'8

Ačkoli průmysl a obchod belgický stále se vzdmáhají, přece obchodní loďstvo B. jest nečetné a dopravu obstarávají lodí jiných států. R. 1888 měla B. 65 lodí o 86.391 tuně, z nichž bylo 55 parníkův o 80.891 tuně, a 10 lodí plachetních o 5500 tun. Počet rybářských člunů koncem r. 1887 obnášel 344 o 12.191 tuně a 1981 mužstva; lov tresek v posledních letech sice klesá, ale za to roku 1887 naloveno za 3.500.000 franků čerstvých ryb mořských. Do přístavů belgických připlulo r. 1887 celkem 6747 lodí o 4.571.705 tunách (5558 parníků, 1189 lodí plachetních) a vyplulo 6780 lodí o 4.584.297 tunách (5566 parníků, 1214 plachetních lodí). Nejdůležitějším přístavem jsou Antverpy a po nich Ostende, z vnitrozemských pak měst vynikají Gent, Levna, Brussel, Nieuport. Cla r. 1888 vynesla úhrnem 30.630.000 fr., z čehož 12% připadlo na kávu a 10% na raffinovaný cukr; nynější celní sazba pochází ze 31. října 1881. Účinnou podporu má obchod belgický v bursách v Antverpách, Bruggách, Brusselu, Gentu, Levně, Lutichu, Ostende, Monsu a Termonde, v komorách obchodních a továrních i četných bankách, ústavech úvěrních a pojišťovacích. V čele bank belgických stojí Národní banka v Brusselu, jež zal. byvši r. 1850 s kapitálem 50.000.000 fr. a prodloužena r. 1872 na dalších 30 let obstarává bezplatně správu státní pokladny a postupuje státu část výtěžku, když tento přesehne 6%. Nejstarší bankou v B-ii jest »Société générale pour favoriser l'industrie nationale«, založená roku 1822; vládně kapitálem 63.813.500 franků a hledíc si hlavně podpory průmyslu, jest pod dohledem vlády, kteráž má právo zameziti každý podnik, ježž za škodlivý uznává. »Union du crédit de Bruxelles« podporuje hlavně řemesla; z bank mimo hlavní město vynikají: »Banque de Flandre« v Gentu, banka to čistě obchodní, založená roku 1841 s kapitálem 10.000.000 franků, dále Obchodní banka v Antverpách a Banque Ligéoise v Lutichu. Belgická státní spořitelna r. 1887 používala vedle vlastní hlavní pokladny v Brusselu 62 agentury a 556 poštovních úřadův. Uloženo 239.941.384 franků, t. j. průměrně 40 fr. na obyvatele; 192.299 školních dětí uložilo 3.510.558 franků. Úroky všech vkladů činily 6.473.021 fr. a správní výdaje 568.900 franků. Míry a váhy jsou metrické, měna pak shoduje se ve všem s francouzskou; od r. 1861 dovolen jest na základě usnesení sněmoven také oběh zlatých mincí francouzských vedle belgických.

Hda. p.

Kommunikace. S vývojem průmyslu a obchodu pokračovalo také soustavné rozmnožování dopravních prostředků a za našich dnů zaujímá **B.** v této příčině první místo na zeměkouli majíc v poměru ke své rozloze nejvíce železných drah a průplavů, jakož i výtečně rozvětvenou síť telegrafní. — Železnic bylo dne 1. ledna 1887 celkem 3174 *km* státních a 1246 *km* soukromých, úhrnem 4420 *km*, z nichž 1554 *km* či 35,1 % o dvojích kolejích. Státní dráhy mají přes 600 stanic a téměř tolik zastávek na připojenou k závodům průmyslovým; na železnicích soukromých jest stanic as 370 a zastávek as 275. Lokomotiv bylo tou dobou 2332, vozů 60.253, z těch na stát. železnicích 1792 lokom., 4224 vozů osob., 40.956 nákl.; cestujících dopravilo se 65,877.467 (v Rak.-Uher. asi 63,500.000), a to na stát. drahách 51,657.884, na soukromých 14,219.583; zavazadel, rychlozboží a obyč. nákladů dopravilo se celkem 34,152.405 *t* (na stát. 21,085.355 *t* a na soukromých 13,067.050 *t*); hrubý příjem čítal 151,678.139 franků (na stát. železnicích 116,533.862, na soukr. 35,144.278 fr.) a výdeje provozovací 85,455.116 franků (na státních 66,241.271, na soukr. 19,213.845 fr.), i byl tedy koeficient hrubého příjmu a vydání při železn. státních 56:88, při soukromých 54:67. Stát belgický vložil ve stavbu svých drah 1258,990.174 franků a zúrokujíc se 3,94 %; kapitál věnovaný na stavbu drah soukromých není v úředních zprávách uveden. V **B.**-ii připadá na 1 *km* dráhy 1233 obyv. a 6,06 *km*² území; každý obyvatel podnikne ročně průměrem 11,8krát cestu po železnici, kdežto v říši Rak.-Uher. jen 1,66krát, z čehož plyne, že v **B.**-ii jest osobní doprava 7,1krát živější než v Rak.-Uher. — Silnic roku 1886 bylo 8890 *km*, z nichž 6803 *km* náleželo státu. Znamenitou tuto síť železniční a silniční doplňuje množství cest vodních, jejichž důležitost poznati lze již odtud, že r. 1882 po nich dopraveno 32,400.000 tun zboží. Kromě hlavních řek Seldy a Mosy, kteréž jsou na 307 *km* splavný, a přítoků jejich, jež v délce 695 *km* ku plavbě se hodí, má **B.** 44 průplavy v délce 901 *km* a užívá jich nejen k účelům čistě obchodním, nýbrž i k odvodňování bažinatých míst (*Polder*); takovéto průplavy slují *Wateringues*. Nejstarší průplav belgický, táhnoucí se z Ypern do Nieuportu, založen byl již roku 1251; z nynějších průplavů největší jsou: Charleroi-Brusselský (74 *km*, s odbočkami 89 *km*), Campinský průplav, spojující Šeldu s Mosou (77 *km*) a průplav vedoucí z Gentu přes Bruggy do Ostende (77 *km*). — **B.** čítala koncem roku 1888 841 poštovních úřadů (jeden na 35 *km*² a 7105 obyvatelů) s 5208 zřízenci, a 931 telegrafních úřadů (jeden na 32 *km*² a 6348 obyvatelů) s 2786 zřízenci, 6803 *km* linií a 32,531 *km* drátů. Dopraveno bylo 293,504.930 listovních zásilek (na 100 obyv. 2249 psaní a 1604 novin) a 4,950.824 telegramů. Příjem pošty obnášel 6,201.290 zl. a telegrafů 1,311.526 zl., výdaj 3,986.650 zl. a 1,544.218 zl. Obvyčejných poštovních poukázek bylo zprostředkováno roku 1886 1.138.435

v sumě 99,661.918 fr., »postal bons« 779.902 v sumě 6,122.692 franků, pošt. příkazů 36.180 se sumou 349.000.000 fr.; na základě 2,936.888 kvitancí k inkassu poštou vydaných zprostředkovala pošta 71,145.823 fr. Pro státní spošitelnu zprostředkovaly pošty 743.773 vkladů s 57,330.497 fr. a výplat 163.046 se 40,498.117 fr. Telefon měl na 43 tratích délku 2948 *km* a 5896 *km* drátů.

Ba. Hda.

Ústava a právo. Belgická ústava ze dne 7. února 1831, dle níž **B.** jest konstituční monarchií, má základ svůj ve francouzské ústavě ze dne 3. září 1791 a sama byla ve mnohých kusech vzorem ústavám na pevnině evropské. Idee francouzské revoluce, zejména prohlášení tak zv. práv občanských a Montesquiouova nauka o rozdělení moci státní v moc zákonodárnou, soudcovskou a výkonnou daly ústavě belgické hlavní ráz. Ústava tato, která výslovně uznává suverenitu národa (čl. 25.), zabezpečuje v míře rozsáhlé svobodu občanů státních a jejich práva politická. Zaručena zejména osobní svoboda tak, že omezení její v případech zákonem vytyčených a zatčení jen při trestném skutku samém nebo k rozkazu soudce se připouští; stanovena dále neporušitelnost příbytku, rovnost občanů před zákonem, svobodné projevování smýšlení, svoboda vyznání náboženského a jeho veřejného vykonávání, neporušitelnost tajemství listovního, svoboda tisku (censura a kauce spisovatelů, vydavatelů a tiskařů naprosto jsou vyloučeny), svoboda vyučování, svoboda shromáždění (bez předcházejícího povolení), svoboda spolčování (nezahrnující však v sobě práva zakládati zvláštní právní osoby, což vyhrazeno jest moci zákonodárné), zodpovědnost úředníků veřejných (k pohnání jich netřeba svolení orgánů správních), volné užívání jazyků v zemi obvyklých (připuštno však, aby zákonem upraveno bylo užívání jazyků ve správě i soudnictví). Ústavní právo, a to hlavně svoboda vyznání náboženského, svoboda vyučování a svoboda spolčovací zabezpečily církvi katolické volný vývoj; na druhé straně ovšem uznána zásada úplného oddělení státu od církve. Ani církev, ani ústavy církevní nejsou zvláštními právními osobami, leč by státem uznány byly za ústavy veřejné prospěšné; vedení matrik svěcených orgánům obecním a zavedeno nucené manželství civilní, jež nesmí sňatek církevní předcházeti; stát toliko poskytuje platu duchovním, jež církev sama ustanovuje.

Moc zákonodárnou vykonává král spolu se sbory zákonodárnými, moc výkonná svěřena králi samému. Moc panovnická jest dědičná v rodině krále Leopolda I. a přechází na přímé, přirozené a manželské potomstvo od muže k muži dle prvorozenství s naprostým vyloučením ženských osob a jejich potomstva. Není-li tu nástupce, může král jmenovati následníka se svolením sborů zákonodárných, kterým též přislouží dosaditi poručníka králi nezletilému, vladaře, nemůže-li král funkci svých vykonávati, a následníka, je-li trůn uprázdněn. Po smrti krále vládne

rada ministerská ve jménu národa, pokud následník přísahy nesložil. Král zastupuje národ v záležitostech zahraničních, jest velitelem moci branné, vypovídá válku, uzavírá mír a smlouvy mezinárodní (smlouvy obchodní a takové, které by stát neb občany zavazovaly, platí jen se svolením sborů zákonodárných), schvaluje zákony přijaté sbory zákonodárnými máje při tom veto neobmezené, jmenuje jakožto hlava správy úředníky správy státní, vydává nařízení, jichž jest potřebí k výkonu zákonův, udílí řády a šlechtictví. Jest nezodpovědný a nedotknutelný; ministři odpovídají ze skutků vládních, kdežto civilní zodpovědnost jeho zastupuje lista civilní, která se stanoví na celou dobu panování (nyní 3,300.000 fr.).

Sbory zákonodárné jsou dva: sněmovna poslanců (*chambre des représentants*) a senát. Poslanci, jichž jest 138 dle zákona z 1. června 1882 (dle ústavy ne více než 1 na 40.000 ob.), a senátoři, jichž počet činí dle ústavy polovice počtu poslanců (tedy nyní 69), voleni jsou týmiž voliči volbou přímou. Aktivní právo volební mají občané státní, kteří dokonali 21. rok věku a platí nejméně 42 fr. 32 c. (t. j. minimum ústavou stanovené = 20 zl. hollandských) přímé daně státní. Do sněmovny poslanců volen býti může jen občan státní, jenž požívá práv soukromých a politických, v B-ii bydlí a 25. rok věku dokonal. Aby kdo mohl býti volen do senátu, vyhledává se vedle prvních tří náležitostí ještě dokonání 40. rok věku a daň státní 2116 fr. 40 c. (= 1000 zl. hollandských dle ústavy). Mandát poslance trvá 4 léta, mandát senátora 8 let. Sněmovny obnovují se volbami všeobecnými tak, že vystoupí polovice členů sněmovny poslanců každé dva roky, polovice senátorů každé 4 roky, a to v pořádku ustanoveném dle jednotlivých provincií, které k tomu konci ve dvě řady se dělí. Volby všeobecné připadají na druhý úterek měsíce června. Hlasování jest tajné a děje se listky, na nichž jména kandidátů, kteří 5 dní před volbou ohlášeni býti musí, jsou vytištěna a voličem označena. Poslancem, ani senátorem nemůže býti placený úředník státní (vyjmom přednosti oddělení ministerstva) a duchovní; členové sněmoven teprv rok po pozbytí mandátu obdržeti mohou placený úřad státní (kromě úřadu ministra, diplomatického zástupce a guvernéra). Sněmovnám přísluší právo sejiti se každoročně v druhý úterek měsíce listopadu a zasedati po dobu 40 dní; král může zasedání odročiti na dobu jednoho měsíce, uzavřiti (vyjmom řádné sezení listopadové, jež netrvalo ještě 40 dní), konečně může sněmovny rozpustiti, načež následují nové volby do 40 dnův a svolání sněmoven do 2 měsíců.

Sborům zákonodárným vedle spolupůsobení při zákonech příslušejí důležitější akty správní a kontrola správy. Tak povolují každoročně budžet a kontingent branců, schvalují účty státní; usnesení o záležitostech právě zmíněných státi se musí nejprve ve sněmovně poslanců, která též má právo dáti ministry v obžalobu, o níž soudí dvůr kassační, a volí na 6 let dvůr účetní, jenž zkoumá všeobecný účet státní

a účty všech účetvedoucích státu a vede knihu dluhu veřejného.

Pro správu celého státu jmenuje král ministry a ustanovuje jejich počet i vzájemnou kompetenci. Ministrů jest sedm: 1. spravedlnosti, 2. vnitra a vyučování, 3. záležitostí zahraničních, 4. války, 5. financí, 6. orby, průmyslu a veřejných prací, 7. železnic, pošta a telegrafů. Moc vydávati nařízení může jim býti králem nebo zákonem propůjčena. Každý vládní akt králův musí býti podepsán zodpovědným ministrem.

Pro vnitřní správu všeobecnou rozdělena jest B. na 9 provincií, 41 okresů (*arrondissements administratifs*) a obce. K spravování místních zájmů provincií a obcí zřízeny jsou volené sbory autonomní. V provincii (zákon ze dne 30. dubna 1836 a změny jeho z roku 1881 a 1883) jest to rada provinciální (*conseil provincial*), kterou volí občané státní v stáří 21 roku, platící nejméně 20 fr. státní daně, a nehledě k placení daně osoby s vyšším vzděláním (zák. ze dne 14. srpna 1883), dále šestičlenný stálý výbor, volený radou provinciální (*députation permanente*). Členové provinciální rady i stálého výboru volí se na 4 léta, a každé 2 roky vystupuje jich polovice. Rada provinciální má právo vydávati nařízení, avšak výkon jich i všech usnesení rady a výboru svěřen jest guvernérovi, úředníku vládnímu, jenž jest v čele provincie. Tomuto také podřízeni jsou vládní kommissari okresní (*commissaires d'arrondissement*), jichž pravomoc se vztahuje vyjímaje hlavní místo okresu ke všem obcím čítajícím méně než 5000 ob.

K usnašení o věcech samosprávy obecní a policie místní (zák. ze dne 30. března 1836 a změny z r. 1881 a 1883) volí občané v stáří 20 let a platící nejméně 10 fr. daně státní (a nehledě k dani i osoby s vyšším vzděláním dle cit. zákona z roku 1883) na šest let radu obecní (*conseil communal*), čítající dle počtu obyvatelstva 7 až 31 členů, jichž polovice vystupuje každé 3 roky. Výkon usnesení náleží obecnímu představenstvu (*college échevinal*), jenž skládá se ze starosty (*bourgmestre*) a z až 4 (v Bruselu a Antverpách 5) přisedících (*échevins*) a králem ze středu rady obecní na šest let jest jmenováno; výjimkou může král se svolením stálého výboru provinciálního jmenovati starostu vně rady obecní. Dosti dalekosáhlý jest dohled vlády ke sborům samosprávným. Vedle stálého dohledu, jež v provinciích koná guvernér a v obcích kommissar okresní, vyhrazeny jsou schválení královskému četné akty správy provincie (zejména budžet, půjčky, všeobecná nařízení) i obce (nabytí a prodej nemovitosti, mýta, přirážky přes 20 %, regulační plány); král může zrušiti usnesení provinciální i obecní, překročují-li kompetenci, odporují-li zákonům neb obecnímu zájmu. K obcím vedle toho dohlíží i stálý výbor provinciální (jmenovitě třeba schválení jeho k vedení processu, přirážkám do 20 %, užívání statku obecního, tarifům obecním, budžetu a účtu, jmenování tajemníka a výběřčího).

Soudy belgické, v jejichž příčině ústava předpisuje neodvislost a nesesaditelnost soudců, veřejně prohlášení a odůvodnění rozsudkův a jimž dává právo zkoumati zákonitost nařízení administrativních, zaujímají zcela zvláštní a důležité postavení v oboru výkonu jsouce odděleny od úřadů správních ve smyslu známé francouzské theorie o dělení mocí veřejných; nepatří však jednak v B-ii dalekosáhlé omezení soudů ve prospěch správních úřadů jako ve Francii, jednak soudy rozhodují v rozepích nejen o práva soukromá, nýbrž i politická (ostatně s dosti četnými výjimkami) konajíce tak z části funkci soudnickou správního, pro něž v B-ii není zvláštního orgánu. Státní zastupitelství králem jmenované (*ministère public*) vedlé stíhání trestního zakročuje též u soudů civilních v záležitostech veřejného pořádku a osob zákonem zvláště chráněných a dohlíží k výkonu rozsudku. Nejnižším stupněm soudů jsou v kantonech soudcové smírčí (*juges de paix*), králem jmenovaní, kteří soudí o sporech do 100 fr. bez odvolání, do 300 franků v první instanci, pak o přestupcích policejních. O odvolání tom, jakož i ve všech ostatních záležitostech rozhoduje v každém ze 26 okresů soudních (*arrondissement judiciaire*) soud první instance (*tribunal*), jehož soudcové králem jsou jmenováni; vedlé nich rozsuzují v první instanci pře mezi obchodníky zvláštní soudy obchodní a pře mezi dělníky a jejich zaměstnavateli soudy živnostenské (*conseils de prud'hommes*). V druhé instanci (též v záležitostech volebních) rozhodují tři soudcové appellační (*cours d'appel*) v Bruselu, Gentu a Lutichu, jejichž členy jmenuje král z dvojnásobného počtu osob navržených jednak soudem samým, jednak radou provinciální. Jediný soud kassační v Bruselu, jehož členy jmenuje král z dvojnásobného počtu osob navržených z části soudem samým, z části senátem, zrušuje rozsudky všech soudů pro zřejmé porušení zákona, nerozhoduje však ve věci samé vyjmouc obžalobu ministrů; rozhoduje též konflikty kompetenční mezi soudy a úřady správními. Poroťa dle předpisu ústavy soudí o všech zločinech, deliktech politických a tiskových. Jurisdikcí jest také rozhodování stálých výborů provinciálních (v záležitostech volebních, daní a dávek, milice) a účetního dvoru (náhrada a pokuty účetvedoucích státu). — Národní právo belgické rozříděno bylo v množství lokálních statutů (městských i provinciálních práv); vůbec pak byla B. zemí t. zv. práva obyčejového (*coutumes*) se subsidiární pouze platností práva římského, často i v statutech uznanou. S panstvím francouzským zavedeno právo francouzské, zejména 5 codů, jež všechny postupem doby částečně změněny byly novým zákonodárstvím. — Srv. Giron, *Le droit public de la Belgique*; týž, *Le droit administratif de la Belgique* (3 sv.); *Patria belgica* (II.). Vlk.

V trestním právu jeví se záhy snahy opravní (zrušení trestu konfiskace jmění). Roku 1848 zřízena kommise k vypracování samostatného návrhu, avšak teprve ministr Bara přivedl r. 1867 nový *Code pénal belge* ze dne

8. června 1867 ku konci. Týž spočívá na základech franc. práva, ale je přesnějším, úplnějším a mírnějším. Delikty dělí se na zločiny, přečiny a přestupky; trest smrti omezen; tresty na svobodě, tvořící základ systému trestového, jsou: při zločinech nucená práce (*travaux forcés*), státní vězení (*détention*) a káznice (*réclusion*); přečiny trestají se vězením, přestupky policejním vězením (*emprisonnement*; *e. de police*). Pokud je zásadně méně trestný než čin dokonáný, pomocník méně než pachatel bezprostřední; vůbec převládá snaha trestem polepšovat. Literatura: Nypels, *Le Code p. belge* (1884); čas: *Journal des tribunaux*. Vedlé Code p. platí různé pobočné zákony trestní, některé i z doby starší: *Code rural* (1791); *C. de la presse* (1831); *C. forestier* (1854); zák. o uražení krále (1847), cizích panovníků (1852); o ohrožení mezinárodních poměrů (1858); o volebních deliktech (1867); o falšování bilancí (1881). Sbírká: Thomassin, *Complètement du Code p. belge*. Vojenský trestní zákon vydán 27. května 1870. Liter.: Legavre, *Législation pén. milit.* (1881). V řízení trestním změněna zvláště ustanovení stran vazby vyšetřovací, komory poradní, obžaloby a odvolání (1852—1874). *Revisé codu d'instruction crim.* sice provedena kommissí sněmovní (1877 až 1884), ale nebyla sněmovnou projednána. Zák. z r. 1888 zavedl podmíněčný odklad trestu (*libération conditionnelle*).

Ve vězenství B. vyniká ode dávna. Roku 1775 (vicomtem Vilainem XIV.) zřízená trestnice v Gentu zahájila praktickou reformu vězství. Od r. 1838 počaly pokusy s výkonem trestů v samovazbě, zdar jejich vedl k zavedení vylučné samovazby ve dne i v noci, avšak ne přes 10 let (zákon z r. 1870); odtud jest B., jež v letech 1844—1885 vystavěla 25 trestnic pro samovazbu za 21 millionů franků, jediným státem v Evropě s jednotným, důsledně provedeným vězstvím, ač v novější době i tam reakce proti samovazbě se vzrná. Literatura: Starke, *Belg. Gefängniswesen* (1877). JT.

Pokud se týče soukromého práva belgického, změněn code civil četnými zákony pozdějšími, zvláště v příčině superficie a emphyteuse, hypoték, prohlásování zákonů, státního občanství, práva cizincův a práva manželského. Roku 1885 dokončil prof. Laurent k příkazu minister. spravedlnosti revisi codu (Bruss., 1882—85, 5 sv.); za ministerstva klerikálního projekt ten však odložen. Právo obchodní spočívá sice na codu de commerce, který však změněn jednotlivými zákony (o konkursu, r. 1851; o burších, agentech a dohodcích roku 1867; o směnkách a obchodních r. 1872, o společnostech, pojišťování a právu námořském, 1873—79). Soudní řád civilní změněn v příčině exekuce r. 1816 a 1854. — Srv. Jamar, *Répertoire générale*. Hst.

Církvní záležitosti katolického obyvatelstva spravuje arcibiskup v Malině a 5 biskupů v Lutichu, Namuru, Bruggách, Tourney a Gentu. Arcibiskupství malinské má 3 generální vikáře, kapitolu o 12 kanovnících

a 1 kněžský seminář; v biskupstvích pak jest po 2 generálních vikářích, 8 kanovnících a 1 semináři. Uprázdňené stolce biskupské osazuje papež, vychovávání kněží, ustanovování a sesazování farářů spočívá úplně v rukou biskupových. Klášterů r. 1881 počítáno 1559 se 4120 členy mužskými (nejvíce jesuitův a trappistů) a 21.242 ženskými, z nichž 1243 členů mužských a 9055 ženských výhradně vyučováním mládeže se zabývalo. Protestanté belgičtí mají synodu v Bruselu, jejíž předseda užívá titulu biskupského; po zemi rozptýleno jest 14 obcí s 19 kněžími. Anglikáni mají 6 kaplí s 8 pastory a podléhají biskupu londýnskému. Pro židy jest ústřední synagoga v Bruselu a synagogy v Antverpách, Arlonu, Gentu a Lutichu.

Školství belgické souvisí velmi úzce s největšími dějinami země a boj strany liberální a klerikální točí se bez přestání kolem otázky školské. Liberální ministerstvo Frère-Orbanovo chtějíc odstraniti ohromný nedostatek ve vzdělání obyvatelstva zavedlo zákonem ze dne 1. čce 1879 mnohé opravy a podřídilo školu výhradně úřadům světským, avšak po volebním vítězství strany klerikální r. 1884 zákonem ponecháno úplně obcím na vůli zřizovati a vydržovati školy obecné. Místo školy veřejné může obec zavésti školu soukromou, t. j. postoupiti ji řádům řeholním, jestliže 20 otců dětí školou povinných tomu se neopře. Učitele dříve na veřejných školách ustanovené možno sesaditi; na učitele vyžaduje se vysvědčení způsobilosti, ale se svolením vlády lze ustanoviti i sily nezkošené. Náboženství, dříve z vyučování vyloučené, možno zase uvésti na prvé místo, a vzpírá-li se tomu obec, může vláda na žádost 20 otců zříditi za tou příčinou školu zvláštní. Následkem tohoto zákona klesl počet veřejných obecných škol se 4787 (1883) na 4003 (1886), naproti tomu počet soukromých škol vzrostl v témž období z 10 na 1478; kdežto pak r. 1883 mezi 8669 silami učitelskými bylo jen 16 učitelův a 4 učitelky stavu řeholního, počítáno r. 1886 již 63 učitelů a 1388 učitelek. Ve veřejných školách obecných zapsáno bylo r. 1886 celkem 429.724 a v soukromých školách 170.725 dětí. Počet veřejných škol pokračovacích zmenšil se se 2445 (1881) na 1643 (1886) se 63.975 chovanci. Pro vzdělání učitelů jsou zvláštní ústavy (*écoles, sections normales*), jichž do r. 1883 stáť vydržoval 27, avšak do r. 1887 vzniklo 35 ústavů soukromých (*écoles normales agrégées*), kdežto 8 ústavů státních zaniklo. Dozor na obecné školství má školní rada o 14 členech, již podříděno jest 18 hlavních a 80 okres. inspektorů. Střední školství podříděno jsouc vzdělávací radě osmi až desítičlenné, i generálnímu a 3 odborným inspektorům, obsahovalo r. 1887: 20 královských atheneí a 15 kollejí (8 obecních), jež obojí svým zřízením podobají se reálným gymnasiím majíce při 7 třídách vyučování ve dvou nejnižších třídách jednotné, kdežto výše dělí se směr vyučovací jednak v humanitní, jednak v reální; dále bylo 86 středních škol (*écoles moyennes*) pro hochy

a 40 pro děvčata. Ku vzdělání učitelstva pro střední školy zřízeny jsou rovněž zvláštní ústavy v Lutichu, Bruselu a Nivelles. V čele všeho školství stojí 4 university v Bruselu, Lutichu, Gentu a Levně; mají po čtyřech fakultách, filosoficko-literární, mathematicko-fyzikálněpřirodovědecké, právnické a lékařské, v Levně pak, kdež universitu vydržuje církev, přistupuje k nim ještě fakulta bohoslovecká. Počet studujících v nejnovejší době poněkud poklesl a vykazoval v zimním semestru roku 1887—88 4590 posluchačů (o 460 méně než před rokem). K universitě v Gentě připojena jest škola inženýrská, v Lutichu a Levně hornická a uměleckoprůmyslová, v Bruselu pak ústav polytechnický se 131 posluchači (1885). Z odborného školství má B. zvěrolékařskou školu v Bruselu, vyšší hospodářskou školu v Gembloux, vyšší obchodní učiliště v Antverpách, školy zahradnické, jezdecké, plavecké, průmyslové atd. Z vědeckých ústavů vynikají královská akademie věd v Bruselu, zemská knihovna v Bruselu, veřejné knihovny v Gentě, Lutichu, Levně a 17 jiných knihoven po zemi rozptýlených, říšský archiv v Bruselu a proslulý archiv v Bruggách, hvězdárna, museum přírodovědecké, starožitnické, průmyslové, četné vědecké společnosti a j. Umění slouží hlavně královské akademie výtvarných umění v Bruselu a Antverpách, ustanovené pro malířství, sochařství, stavitelství a mědiryctví, museum pro malířství a sochařství v Bruselu. Pro hudební vzdělání zřízeny jsou konservatoře v Bruselu a Lutichu s bezplatným vyučováním. Časopisů vycházelo r. 1887 celkem 846, z nichž bylo 361 politických, a to 67 deníkův a aspoň 287 týdeníků.

Finance. Rozpočet na r. 1889 vykazoval následující položky:

Příjmy:	
Přímé daně	50,382.000 fr.
Cla	27,067.807 »
Daně potravní	40,602.718 »
Různé dávky	360.000 »
Kolky, poplatky z dědictví, pokuty a p.	50,814.000 »
Mýta z mostů, silnic a průplavů	1,085.000 »
Pošty	10,526.000 »
Železnice	127,000.000 »
Telegraf	3,400.000 »
Různé příjmy	15,531.500 »
Splátky	3,745.877 »
Vydání:	Úhrnem 330,514.902 fr.
Státní dluh	99,673.646 fr.
Dotace	4,740.752 »
Ministerstvo spravedlnosti	15,722.075 »
Minist. zahraničních záležitostí	2,427.720 »
Minist. vnitra a vyučování	22,777.261 »
Minist. orby, průmyslu a veřejných prací	16,984.032 »
Minist. drah, pošt a telegrafů	91,815.535 »
Minist. války	46,834.732 »
Četnictvo	4,178.300 »
Minist. financí	15,603.585 »
Splátky	1,656.500 »
Úhrnem	322,414.138 fr.

Končí tedy rozpočet přebytkem 8.100.764 fr., nicméně účetní závěrka pro r. 1887 obsahovala 341,164.000 fr. příjmů a 346,137.000 fr. vydání, tak že se jevil schodek 4,973.000 fr. Státní dluh podlé rozpočtu na r. 1889 obnášel 2180,172.684 fr.

Vojenství. Armáda belgická doplňuje se dílem najímáním dobrovolníků na 5 let, dílem výročním odvodem. Každý Belgičan, jenž dovrší 19. rok svého věku, jest povinen přihlásiti se k zápisu do seznamu brancův a povinnosti této podléhají i cizinci, kteří v B.ii bydlí neb tam se zrodili; naproti tomu sprostění jsou služby vojenské příslušníci onoho státu, který k ní nepřidružuje Belgičanů. Odvod děje se losováním ze schopného mužstva a kontingent odvedených ustanovuje každoročně sněmovna; na rok 1888 obnášel 13.000 mužů. Každý odvedený má právo vyžádati si zástupce, jehož mu poskytuje vojenská správa za peněžitou náhradu, určenou od sněmovny do výše 1800 franků. Doba služební trvá osm let, a možno ji zkrátiti až na 30 měsíců. Armáda obsahuje 19 pluků pěchoty (14 řadové pěchoty, 3 myslivců, 1 granátník, 1 karabinierů) s 1745 důstojníky a 28.711 muži; 8 pluků jízdy s 304 důstojníky a 5680 muži, 8 pluků a 4 setniny dělostřelstva (4 pluky polního a 4 pluky pevnostního) se 502 důstojníky a 7843 muži, zákopnický sbor, obsahující 1 pluk zákopníkův a po setnině železniční, telegrafní, ohněstrojní, pontoniérské a dělnické, v síle 146 důstojníkův a 1575 mužů; konečně pak 2 prapory vozatajstva o 29 důstojnících, 378 mužích a 312 koních. Úhrnná síla belgické armády v míru obnáší 43.403 muže se 204 děly a 8974 koni. Ve válce zřídí se 2 armádní sbory v úhrnné síle 63.895 se 204 děly a 17.177 koni, záložní divise v opevněném táboře u Antverp v síle 13.645 mužů se 24 děly a posádková armáda o 23.670 mužích a 12 dělech. Vrchním velitelem jest král, správu vede ministerstvo války, a služební záležitosti vyřizuje generální štáb; země rozdělena jest ve dvě generální velitelství, jejichž sídla jsou v Bruselu a Antverpách. Vedlé řadového vojska jest ještě občanská garda (*Garde civique*), podobající se zemské hotovosti, k níž náleží každý Belgičan od 21. do 50. roku. Síla její jest značná, ale službu koná garda tato pouze ve městech majících více než 10.000 obyv. a udržuje tam veřejný pořádek; v činné službě má pouze 30.954 mužů. Četnictvo čítá 61 důstojníků, 2388 mužův a 1636 koni. Pevnosti jsou pouze Antverpy, tvrže mají Dendermond, Namur, Lutich a Diest, avšak v létě r. 1887 povolila sněmovna 100.000.000 franků na opevňovací práce v poříčí Mosy u Namuru, Huy a Lutichu. Válečné loďstvo jest nepatrně čítajíc pouze 4 lodi se 34 děly. Pro vzdělání vojska zřízeno jest hojně rozmanitých škol, v jejichž čele stojí škola vojenská a válečná, určená pro důstojníky. Arsenal a pyrotechnická škola nacházejí se v Antverpách, slevárna děl a továrna na zbraně v Lutichu. p.

Z řádův a čestných odznaků má B. čestný kříž za zvláštní služby prokázané vlasti roku

1830, Leopoldův řád v 5 třídách z r. 1832 a řád za služby občanské, založený roku 1867. Mimo to zřízeny r. 1873 a 1885 zvláštní čestné odznaky pro členy armády, kteří aspoň 25 let slouží. — Znakem B. jest zlatý brabantský lev s vyplazeným červeným jazykem v černém poli, na němž jest heslo: »L'union fait la force«; větší znak obsahuje i znaky jednotlivých provincií. — Zemské barvy jsou černá, zlatá a červená, seřaděné za sebou dolů tak, že barva černá k žerdi přiléhá. p.

Dějiny. Četné jeskyně v poříčí Mosy, okolí Lutichu a v provincii namurské, dále pak množství pazourkových zbraní a nářadí i lidských koster, nalezených v okolí Monsu, podávají důkaz, že B. byla obydlena již v dobách předhistorických. Starověcí dějepisci znají v končinách těchto Belgy, lid původu keltského, ale značně promíšený s germánskými; když pak Caesar celou Gallii podrobil panství římskému, zřízena tu od císaře Augusta zvláštní provincie Belgica. V V. stol. po Kr. dostala se B. v moc Frankův a po rozmanitém dělení přivtělena konečně část záp. od Seldy k Neustrii, vých. pak k Austrasii. Při dělení říše Karla Velikého připojen smlouvou verdunskou r. 843 neustrijský díl B. ku Francii, austrasijský k Lotharingii, a při posledním dělení říše francké po sesazení Karla Tlustého r. 887 dostala se větší část země k říši Německé a tvořila sev. díl vévodství Lotrinského, od r. 959 pak vévodství Dolno-lotrinského. Za úpadku říše Karlovcův a později zejména v XI. stol. vyvinula se na půdě belgické soustava feudální neobyčejnou měrou; následkem dědičnosti velkých lén vznikla vedlé biskupství Lutišského znenáhla menší panství, jako vévodství Brabantské, Limburské, Lucemburské, hrabství Hennegavské, Namurské, Geldernské a j. kdežto Flandry náležely mezi nejmocnější léna koruny Francouzské. Vedlé vasallů vzrůstaly také moc a rozkvět měst, která při výhodné poloze mezi Německem, Francií a Anglií bohatla z obchodu i průmyslu, a přispívajíc panovníkům peněžitými subsidiemi na válečné výpravy hlavně v době křížáckých válek, vymáhala na nich za to rozmanité výsady. Ve XIV. a XV. století dostala se znenáhla všechna léna v moc vévod burgundských a následkem jednotné správy vyvinulo se mezi jednotlivými zeměmi jakési společenství zájmů, města pak, která se vzpírala poslušnosti, zejména Bruggy a Gent, pokořena mocí, nicméně výsady jejich jim ponechány. Vévodové burgundští, zejména Filip Dobrý (1433—67), zanášeli se myšlénkou zříditi ze zemí svých mocné neodvislé království mezi Německem a Francií, avšak Karel Smělý, ačkoli měl dobu ku provedení oněch záměrů velmi příznivou, rozplýval síly své v dobrodružných podnikcích. Když pak r. 1477 zahynul v bitvě u Nancy, přešlo panství na jedinou jeho dceru Marii, provdanou za Maxmiliána Habsburského, pozdějšího císaře německého. Poněvadž pak i král francouz., jako vrchní lenní pán padlého vévody, činil nároky na země jeho, stalo se r. 1482 smlouvou v Arrasu na-

rovnání, jimž Artois a Burgund připadly Francii, belgické pak země ponechány Mariinu synu Filipu Krásnému, jemuž r. 1493 zase i Artois, Franche-Comté a Charolles vráceny. Syn Filipův Karel V., jenž r. 1516 nabyl i koruny španělské a r. 1519 císařské, zaměstnán byl za vlády své nejvíce válkami s Turky, Francouzi a s protestantskými knížaty v Německu, avšak přes to má panování jeho pro Nizozemsko nemalý význam; ujav se na novo záměrů Karla Smělého, zaokrouhlil državu svou připojením Flander a Artois r. 1512 a hájil samostatnosti jejich naproti říši Německé, ačkoli jako kraj burgundský k ní byly počítány. Teta císařova Markéta rakouská (1506—1530) a sestra jeho Marie uherská (1531—1555) spravovaly zemi moudře a spravedlivě. R. 1553 vzdal se Karel vlády a postoupil Nizozemsko synu svému Filipovi, králi španělskému, tak že od té doby měly zůstatí při Španělsku. Poněvadž však Filip při potlačování reformace sledoval také cíle politické, pokoušel se o zavedení neobmezené moci panovnické, zasahoval do práv jednotlivých provincií i měst a zaváděl v zemi nenáviděné soudy inkvisiční, vypukly záhy nepokoje nejen v protestantských provinciích severních, nýbrž i v katolickém jihu. S počátku nebyla vzpoura namířena ani proti dynastii ani proti spojení se Španělskem, avšak když po marném úsilí Markéty Parmské (1559—1567) a kardinála Granvelly, jimž správa země byla svěřena, vyslán do Nizozemska r. 1568 vévoda Alba a počal zjednávatí pokoj prostředky ukrutnými, vypuklo zjevné povstání, jehož ani Alba sám, ani následující místodržitelé Luiz de Requesens a Don Juan d'Austria nepřemohli. Teprve obratný sestřinec králův Alexander Farnese (1578—1592), využítkovav fevnivosti a náboženské různosti jednotlivých provincií, zachránil Španělsku aspoň jižní část Nizozemska, kdežto severní protestantské provincie prohlásily se r. 1578 na unii zavřené v Utrechtě za neodvislý stát pod správou Viléma Oranienkého. Tím způsobem byla B. od Hollandska ve skutečnosti odtržena a mezi oběma zeměmi nastala propast, kteráž, podporována jsouc ještě rozdílným náboženstvím, čím dále, tím více se šířila. Do konce XVI. stol. zůstala sice B. jevištěm nepřetržitých bojů, avšak za mírné a blahodárné vlády Filipovy dcery Alžběty (1588—1621), zasnoubené s rakouským arciknížetem Albrechtem, zotavila se velmi rychle. R. 1611 upraveno soudnictví vydáním sbírky zákonů »Édit perpétuel«, umění i vědy kvetly a nizozemská škola malířská dosáhla tehdy Rubensem a van Dyckem svého vrcholu. Avšak manželství Alžbětino zůstalo bez dětek a následkem toho B., spadnuvši zase na Španělsko, stala se v XVII. stol. bojištěm, na němž přední moci evropské Anglie, Francie, Německo, Španěly a Hollandsko se potýkaly; zejména francouzské voje pravidelně útočily na Nizozemsko, jež bylo od Španělů vždy slabě bráněno. Mírem pyrenejským r. 1659 musil Filip IV. přiznati Hollandsku právo k uzavření ústí šeldského, čímž byl blahobyt

Antverp na dobro podvrácen, a postoupiti Francii hrabství Artois a značnou část Henegavsku, a r. 1668 mírem v Cáchách postoupeno od B. zase 10 měst ve Flandrech, mezi nimi zejména Lille, Charleroi a Oudenaarde. Mírem nimwežským (roku 1678 uzavřeným s Hollandskem, r. 1679 s císařem) nabyl Ludvík XIV. kromě celé Franche-Comté zase četných měst v B.-ii, a mírem ryswijským bylo zemi jenom málo vráceno. Nový místodržitel kurfiřt Maxmilián Emanuel bavorský (od r. 1691) snažil se horlivě povznéstí zničený blahobyt hlavně vhodnými zákony obchodními a celními, avšak uprostřed této činnosti byl z ní vytržen válkou o dědictví španělské. B. byla skoro bez přestání bojištěm, a když konečně převaha Francie byla podvrácena, veden zase o ni tuhý spor na kongressu v Utrechtě. Mírem utrechtským (1713) a rastattským (1714) obdržel konečně B.-ii pode jménem »Rakouského Nizozemska« císař Karel VI., avšak musil Prusku postoupiti z ní Geldern, Hollandsku kromě některých menších krajin přiznati r. 1715 tak zvaným barriérním traktátem právo k osazení některých pevností belgických a k úplnému uzavření Šeldy. Zároveň ponechány v platnosti rozmanité sazby, které si Angličané a Holanďané za okupace ve svůj prospěch byli zavedli, čímž obchod belgický byl velmi citelně poškozen; Šelda byla obchodním lodím cizích států uzavřena, aby Antverpy nemohly v obchodu závoditi s Amsterdamem a Rotterdamem.

Pod panstvím rakouským zotavovala se zubožená země vůči hledě, ačkoli s počátku byly i pod novou vládou poměry dosti neutešeny. V Brusselu nastaly spory s místodržitelovým náměstkem markýzem de Prié (místodržitel princ Eugen Savojský dle většinou ve Vidni) o staré výsady cechovní a změnily se znenáhla v nepokoje, kteréž popravou předního vůdce nespokojencův Aneesena důrazně potlačeny. Císař Karel VI. maje svědomitou péči o povznesení obchodu belgického založil roku 1722 indickou společnost v Ostende po způsobu cizích společností a dosáhl v té příčině skvělých úspěchů, avšak žárlivost Hollandska a Anglie přiměly císaře k rozpuštění společnosti, když u obou mocí chtěl si zajistiti uznání pragmatické sankce. Po princí Eugenuvi spravovala B.-ii císařova sestra Alžběta mírně a rozšafně. Ve válce o dědictví rakouské dobyli Francouzi vedením maršálka Morice Saského celé země a podrželi ji až do míru cášského r. 1748, kterým zase navrácena Rakousku. Za vlády Marie Terezie a správy Karla Lotrinského (1740—1780) dočkala se B. vzácného rozkvětu; výsad provincií a měst bylo přísně šetřeno, orba podporována, stavěny silnice a průplavy, zejména velická péče věnována vzdělání lidu a založena akademie věd v Brusselu. Za Josefa II. (1780—90) nastal obrat. Hned po nastoupení svém vypověděl císař Hollandsku barriérní traktát, dal zrušiti většinu pevností belgických a pokoušel se marně o to, aby Šelda zase byla otevřena obchodním lodím všech

národů. Roku 1775 vyjednával o výměnu **B.** za Bavorsko, ale úmysl tento zmařen protestem vévody Falcko-Zweibrückenského, kterýž pro svou věc našel ochotného pomocníka v pruském králi Bedřichu Velikém. Ještě hůře dařilo se Josefu II. s vnitřní politikou belgickou, když ve snaze své po centralistickém osvíceném absolutismu jal se zaváděti v zemi reformy, které v Rakousku byl provedl. Nejprve propůjčil protestantům svobodu vyznání a připustil je k veřejným úřadům, a později hledě svými výnosy dostati církev v područí státu zakazoval církevní průvody a pouti, rušil kláštery, zabíral jejich jmění a vychovávání duchovenstva světil ústřednímu státnímu semináři. R. 1786 obmezil svobody university v Levně, ústavu to přísně katolického, tak že studentstvo se vzbouřilo a bylo mocí připraveno k pokoji, a r. 1787 prohlásil změny i ve správě politické a soudní, kteréž mezi obyvatelstvem způsobily veliké jitření a na některých místech i nepokoje. Brabant, Limburk a Antverpy měly při každém potvrzení svých svobod výslovně podotčeno, že provincie nejsou zavázány ku poslušnosti, jakmile panovník výsady jejich poruší (*Joyeuse entrée*), a následkem toho, když veškerý stížnost ve Vídni byl marný, a Josef II. byl odhodlán provésti své úmysly i násilím, odepteli stavové brabantští r. 1789 platiti daně, v Bruselu došlo ku krvavým výtržnostem, rovněž pak v Levně, kdež universita byla zrušena. Na území lutišském a hollandském zřídil van der Noot vojsko z nespokojených vystěhovalcův, a generál van der Meersch vtrhnul s ním do **B.** porazil Rakušany u Turnhoutu a zmocnil se i Bruselu, jež rakouské vojsko vydalo za svobodný odchod. Dne 26. pros. 1789 prohlásili stavové brabantští neodvislost a ostatní provincie následující jejich příklad, sdružily se s nimi 11. ledna 1790 ve stát zvaný »Spojené obce belgické« a svolaly do Bruselu kongress. Od té doby vešlo jméno **B.** úředně v užívání. Avšak ve sněmovně vypukly záhy spory mezi stranou aristokratickou, jež byla vedena van der Nootem a žádala za obnovení dřívějších poměrů, a demokraty, jejichž vůdce advokát Vonek žádal pro zemi zřízení rozhodně demokratické dle způsobu francouzského. Následkem vzájemné revnivosti stran nastala v zemi téměř anarchie a příležitosti této užil císař Leopold II., jenž r. 1790 po zemřelém Josefu II. nastoupil, k opětnému dobytí **B.** Rakouský generál Bender, jenž za povstání uchoval Lucemburk panství rakouskému, dobl odtud na zimu r. 1790 Limburka a vtrhnul na to do Brabantu vzal i Brussel, tak že celá **B.** byla záhy bez valného odporu podrobena zase vládě císařské. Na to zavedeny v zemi poměry, jaké bývaly za panování Marie Terezie, povstalcům udělena amnestie, a když stavové přes to nemínili se podrobiti, potlačen odpor jejich násilím. Nicméně dnové panství rakouského v **B.-ii** byli již sečtení. V prvé válce koaliční podnikli Francouzi ihned útok na Rakouské Nizozemí a vítěznou bitvou u Jemappes roku

1792 zmocnili se nejen državy rakouské, ale i biskupství Lutišského; po porážce Dumourieze u Neerwinden r. 1793 zabrali císařští zemi zase, a arcikníže Karel ujal se vlády jako mistodržitel, avšak po nešťastné bitvě u Fleurus r. 1794 ztracena **B.** na vždy.

Nedlouho na to rozdělena **B.** v 9 departementů a přivtělena ke Francii, kteréžto držení mírem v Campu Formiu r. 1797 a v Luneville r. 1801 potvrzeno. Od té doby sdílela země všechny osudy Francouzské republiky i císařství Napoleonova a slula také úředně **B.** proti Batavii, jak Hollandsko nazváno. Pro povznesení země vykonáno tehdy mnoho; císař Napoleon vážil si Belgičanů velice a zamýšleje v Antverpách zříditi válečný a obchodní přístav prvního řádu, vynakládal za tím účelem veliké sumy, čímž obchod belgický utěšeně se vzrnul.

Po pádu Napoleonově osazena **B.** od spojených mocností a spravována nejprve zvláštním plnomocníkem, r. 1814 však odevzdána princí Vilému Oranienskému, který se mezitím zase uvázal u vládu v Hollandsku, a ponechána mu i na kongressu vídeňském roku 1815 v náhradu za ztracenou kolonii Kapskou. Druhým mírem pařížským roku 1815 přibýlo **B.-ii** ještě některé území, zejména pevnosti Philippeville, Marienbourg a Bouillon, avšak Lucemburk odloučen a jako zvláštní vévodství, spojené s Nizozemskem jen personální unii, připojen k Něm. spolku. Dne 24. srpna 1815 byla slavnostně prohlášena ústava spojeného království. Nicméně příkré protivy mezi obyvatelstvem obou spojených zemí, rozdílnost náboženství, jazyka a mravů rozněcovaly záhy spory. Král sám měl sice úmysly nejslechternější, ale opíral se tvrdošíjně jakémukoli omezení moci své. Nad to dvěma millionům Hollandanů propůjčen ústavou týž počet poslancův ve sněmovně jako čtyřem millionům Belgičanův, umožování obrovského státního dluhu hollandského uvaleno tak na **B.-ii** jako na Holland, vyšší místa úřednická a důstojnická osazována skoro vesměs Hollandany, hollandsčina vnucována Valontm belgickým za řeč státní, školství pojato úplně do správy státu, školy udržované řády fehovními zavřeny a pro vychovávání duchovenstva zřízena ústřední akademie filosofická v téměř způsobu, jako bývala za Josefa II. Ačkoli přemysl a obchod vzkvétaly, přece byl stav financí čím dále neutěšenější, a král následkem toho beze svolení sněmoven počal ukládati těžké daně. Liberální a klerikální strana opoziční spojily se vespolek a r. 1829 zahrnuta sněmovna jednak stížnostmi na porušování svobody tisku, jednak žádostmi za svobodu vyučování a tisku, za zodpovědnost ministrů, porotní soudy, rovnoprávnost jazyka francouzského s hollandským před soudy a stejné osazování úřadů Belgičany i Hollandany. Když pak král r. 1829 v poselství svém stran ústavy velmi příkré se vyslovil o požadavcích těchto, nastalo po celé **B.-ii** veliké jitření, které ještě vzrostlo, když některé předáci, jako de Potter, Tieleman, Bartel a j., byli vypověděni a řád

jesuitský násilím ze země vypuzen. Červenová revoluce v Paříži přispěla nemálo k rozhodnutí věci belgických. Dne 24. srpna v den narozenin králových srotil se lid po představení »Němce z Portici« a spálil domy ministra van Maanen a jiných nenáviděných mužů, vojsko pak nemohlo proti němu ničeho pořídit. Vláda sama chovala se tak nerozhodně, že občanstvo samo na udržení pořádku zřídilo občanskou gardu vedením van Hoogvorsta, ale vztyčilo zároveň prapor s brabantskými barvami. Hnutí samo nebylo namířeno proti dynastii, avšak hned od počátku pomýšleno na to, aby Holland a B. byly od sebe administrativně rozděleny, a rokováno o otázce té také ve sněmovně. Deputace vyslaná do Haagu žádala za odstranění křivd, nicméně odpor krále Viléma, jenž propustiv ministra van Maanen nechtěl B-ii v ničím dále povoliti, urychlil katastrofu. Mezi tím přitáhli synové královi, princ Oranienský a princ Bedřich s 10.000 muži do Antverp, a princ Oranienský, jenž byl u Belgičanů velmi oblíben, odebral se z Vilvorde do Bruselu vyjednávat s lidem; ale tam byly myslí již tak podrážděny, že se princ několikrát ocitl v nebezpečení života. Zároveň vypukly nepokoje také v Lutichu i Levně, a když princ Bedřich ve dnech 23—26. počal podnikati útoky na Brussel, byl odražen; za těchto bojů zřídila se v Bruselu prozatímní vláda, v jejímž čele stál de Potter z vyhnanství se vrátivši, a prohlásila, že útokem vojska jsou všechny svazky mezi B-ii a Holandskem zrušeny, a že rod Oranienský pozbyl k zemi práva. Neuplynul ani měsíc, a Hollandané byli vypuzeni z celé země mimo Lucemburk, Maastricht a Antverpy, kdež se uchýlili do tvrze a odtud zahájili střelbu na město. Prozatímní vláda obrátila se hned s počátku o ochranu k vládám londýnské a pařížské, kdežto král Vilém hledal pomoci ve Vídni, Berlíně a Petrohradě. V Anglii způsobila revoluce belgická nemilý dojem, avšak z ohledů k Francii neodvážila se vláda vystoupiti proti ní nepřátelsky, za to však král Ludvík Filip přidav se na stranu Belgičanů přispěl velice k osvobození jejich. Dne 4. listop. 1830 sešla se v Londýně konference k urovnání poměrů belgických, 18. listopadu zahájen v Bruselu národní kongress, 19. listop. prohlášena neodvislost země, 21. listopadu zavedena dědičná monarchie 174 hlasy proti 13, a dne 24. listop. vyloučen proti ustanovení londýnské konference rod Oranienský z panství; záměry radikálů zavěsti zřízení republikánské zmařeny odporem duchovenstva. Tu rozhodla londýnská konference přes protest krále Viléma, aby B. byla neodvislým státem kromě Lucemburka, jenž už r. 1815 byl připojen k Hollandu, a po mnohých neshodách stran rozdělení státního dluhu a přesného vymezení hranic usnesla se na »18 odstavcích«, které oběma stranám předloženy jako ultimatum. Zatím vykonána v B-ii volba krále a když vévodové Némourský a Leuchtenberský nepřijali nabízeného trůnu, zvolen na doporučení dvora francouzského a anglického princ Leopold saskoburský, ačkoli se du-

chovenstvo úsilně vzpíralo volbě panovníka protestantského. Sněmovna belgická schválila 18 článků londýnské konference a 13. čce odstoupil král Leopold z Londýna do Bruselu. Nicméně král Vilém nevzdal se naděje na dobytí B.; princ Oranienský z rozkazu jeho vypověděl příměří uložené oběma stranám konferencí londýnskou a vtrhnuv do B. rozpráší vojsko Leopoldovo u Hasseltu a Levny i ohrožoval Brussel. Následkem toho zakročila Anglie diplomaticky a Francie sborem 50.000 m. pod maršálem Gérardem, jenž Hollandany donutil ustoupiti ze země; přes to však odpor krále Viléma nebyl bez výsledku, neboť londýnská konference podala na to 6. října 1831 nové prohlášení ve 24 odstavcích, jimiž Limburk a Lucemburk rozděleny mezi oba soupeře a B-ii za to ustanoven roční příspěvek 8,400.000 zl. na umořování státního dluhu. V Bruselu způsobilo usnesení toto velikou nevoli, ale na prosby krále Leopolda schválila sněmovna 24. odstavce konferenční, načež se B-ii dostalo i formálního uznání od mocností.

Hollandsko zamítlo ultimatum londýnské konference, tak že nezbyvalo, než donutiti je mocí ku povolnosti, ačkoli Rusko, Rakousko a Prusko přály králi Vilémovi příznivějšího vyřízení otázky belgické. Anglické loďstvo provedlo na podzim r. 1832 blokádu hollandského pobřeží, a francouzský maršál Gérard donutil generála Chassé vydati Antverpy. Konečně r. 1833 naklonil se král Vilém ku předběžnému míru s Anglií a Francií, kterým Holland i B. zůstaveny v rozměrech, v jakých se právě nacházely, ostatní pak otázky nevyřízeny a ponechány přímému jednání obou států. Propast mezi oběma zeměmi trvala dále, tak že i přímé spojené obnovení teprve r. 1835 a zavedením francouzské měny odcizila se B. ještě více. Ve sporech o rozdělení území a státního dluhu bylo konečně Holandsko roku 1835 ochotno k dohodnutí, ale zase vláda belgická činila obtíže nejen stran ročního příspěvku na státní dluh, nýbrž i pro rozdělení Limburka a Lucemburka. I hrozilo odtud nebezpečení války, tak že londýnská konference na novo se shromáždila, přijala zase 24. odstavce s některými změnami ve věcech finančních ku prospěchu B. a hrozila pro případ odporu prostředky donucovacími. Stvrzením všech velmocí zaručena byla B-ii úplná neutralita, každá vláda zachovávala ji přísně naproti ostatním státům, a král Leopold zachoval si neodvislost i vůči Francii a nepřijal nabízené celní jednoty, ačkoli jako zeť krále Ludvíka Filipa byl v úzkém přátelství s rodem orleánským a byl by zemi své hmotně značně prospěl, ovšem na újmu svobody politické. Jsouc v poměrech zahraničních mimo vše nebezpečení věnovala vláda veškeru péči rozvoji vnitřnímu, a následkem toho blahobyť lidu vzrůstal se rok od roku, orba, hornictví, průmysl a obchod rozvíjely se v době dosti krátké velmi utěšeně. Zároveň však nastal také rozkol mezi politickými stranami v zemi, kteréž před nedávnem společným úsilím setřásly jho hollandské, a protivy mezi liberály a katolíky

vystoupily ostře, zejména při záležitostech školských, kterýžto spor ovládá vnitřní politiku belgickou až na naše dny. V bouřlivém roce 1848 osvědčil mladý stát svou schopnost k životu. Prozatímni vláda francouzská prohlásila sice, že nezamýšlí něčeho podniknouti proti B., přece však nemohla zabrániti vpádu revolučního houfce, který přes hranice vpadl do B., ale byl zase vypuzen. Když Ludvík Napoleon stal se předsedou Francouzské republiky a později císařem, vznikaly zase obavy, že se Francie B. zmocní, a zejména r. 1866 bylo obecně rozšířeno domnění, že se B. stane obětí vzájemného dorozumění mezi Francií a Pruskem, pročež konány v zemi přípravy k obraně. Také za války něm.-franc. zachoval král Leopold II., jenž nastoupil r. 1865 po otci svém, přísnou neutralitu a sousediv armádu u Antverp osadil východní i jižní hranici, aby vojskům nepřátelským zabránil přechod přes území belgické. Ve vnitřní politice zaujímal bez přestání prvě místo urputný boj kulturní. Od r. 1830 střídal se jedno ministerstvo po druhém (De Theux, Lebeau-Rogier, Nothomb, van de Weyer, Rogier, de Haussy, de Brouckère, Dedecker-Vilain) a žádné z nich nebylo s to, aby se po delší dobu udrželo. Teprve r. 1857 sestavil Rogier ministerstvo úplně liberální, ve kterém Frère-Orban zaujímal místo velmi důležité, a jež po 13 let řídilo otěže vlády, ale přes to zůstavilo ve straně liberální rozkol, kterým podnes trpí; Frère-Orban přidržuje se totiž houževnatě starých tradic liberálních z r. 1831 odpudil tím od sebe stranu radikální, která se domáhá všeobecného práva hlasovacího, odloučení státu od církve, zrušení klášterů, zmenšení branné moci a j. Ministerstvo toto podleho při volbách z. čce 1870 klerikálům, načež baron d'Anethan sestavil ministerstvo nové, jehož rekonstrukci r. 1871 Malou provedl; nicméně r. 1878 dobyli liberálové zase většiny ve sněmovně a nové ministerstvo pod Frère-Orbanem provedlo všestrannou opravu školství, vyloučením učitelských sil stavu duchovního, zřízením zvláštního ministerstva pro vyučování a zrušilo vyslanecké místo u papežské kurie. Klerikální strana postavila se v nejurputnější opozici proti ministerstvu, a také radikální strana nejsouc s dosavadními opravami spokojena odtrhla se od liberálů, kteří následkem toho při volbách 10. čna 1884 podleli klerikálům, a tito r. 1888 nejen většiny si uhájili, ale i dvou třetin hlasů ve sněmovně dosáhli. Nové ministerstvo, jemuž předsedal původně Malou a po něm Beernaert, zrušilo hned r. 1885 školské zákony od předešlé vlády zavedené, ponechalo obecné školství namože opět řádům řeholním a propustilo veliký počet učitelstva. Současně udělily sněmovny králi Leopoldovi II. dovození, aby přijal hodnost panovníka nad státem Konžským. Mezi tím pak, co všechny strany byly zaměstnány bojem o záležitosti školské, nevíšal si nikdo poměrů dělnictva v dolech a továrnách, které při nízkých cenách a bezohledném vykořisťování se strany kapitalistů nacházelo se v poměrech velmi trudných, ze-

jména dělnictvo v provinciích valonských. Socialistické agitace nalezly tu půdu velmi úrodnou, a roku 1886 vypukly nepokoje nejprve v Lutichu, potom v okrese charleroisském, dělníci jali se páliati a pustošiti továrny, tak že vláda musila celé území osaditi vojskem, které teprve po delší době a po některých šarvátkách s dělnictvem zjednao klid a pořádek. Vláda následkem toho přislíbila některé předlohy k sociálním opravám, avšak sliby posud nesplněny, neboť i r. 1887, když se nepokoje v kamenouhelné pánvi opětovaly, vyřizeny pouze zákony o dělnických bytech a práci žen i dětí. Liberálové jsouce oslabeni roztržkou s radikály i tím pozbývají sympathií, že se valonští členové jejich rozhodně staví proti snahám Vládm domáhajících se rovnoprávnosti jazykové. Vláda i klerikálové jeví v této příčině větší ochotu; roku 1888 přijat zákon, kterým vláština nabyla u soudů rovného práva s franciinou, a oprávněnost jazyka toho uznává se čím dále, tím více i ve školách, politické správě a ve vojště. Ve vojenství povoleny značné obnosy na opevnění v poříčí Mósy a sesílení pevnosti antverpské, naproti tomu však návrh Oultremontův na zavedení osobní služby vojenské zamítnut. Finance nacházejí se nyní v úplném pořádku, a schodek v dřívějších letech obyčejný zmizel. p.

Literatura: Bemmél, *Patria belgica*, encyclopédie nationale, 3 sv. (Brussel, 1873—75); *La Belgique illustré* (t., 1880); *Annuaire statistique de la Belgique publié par le Ministère de l'Interieure* vychází výročně od roku 1870 (Brussel); Jourdain, *Histoire de commerce et de la marine de la Belgique*, 3 sv. (Brussel, 1861—64); Thonissen, *La constitution belge annotée* (Brussel, 1877); Genonceaux, *La Belgique physique, politique, industrielle et commerciale* (Brussel, 1878); Fréderix, *La Belgique industrielle et commerciale* (Brussel, 1881); Hochsteyer, *Dictionnaire géographique belge* etc. (Brussel, 1882); Wauters, *La Belgique ancienne et moderne* (Brussel, 1882); Joanne, *Belgique* (Paříž, 1883); Hymans, *La Belgique contemporaine* (Mons, 1884); Leroy, *Géographie générale de la Belgique* (Namur, 1885); Lemmonier, *La Belgique* (Paříž, 1887); Lauer, *Entwickelung des belgischen Volksschulwesens seit 1842* (Berlín, 1885); Moke, *Histoire de la Belgique* (Gent, 1881); David, *Vaderlandsche Historie* (Levna, 1842—64); Juste, *Histoire de la Belgique depuis les temps primitifs jusqu' à la fin du règne de Léopold I.*, 3 sv. (Brussel, 1868); *Histoire de la fondation de la monarchie belge*, 2 sv. (t., 1880); *Les fondateurs de la monarchie belge*, 25 sv. (t., 1866—81); *La révolution belge de 1830*, 2 sv. (t., 1872); Namèche, *Cours d'histoire national*, 17 sv. (1852—86); Thonissen, *La Belgique sous le règne de Léopold I.* (Brussel, 1862); Verramer, *Histoire du peuple belge et de ses institutions* (Mons, 1880); Gachard, *Histoire de la Belgique au commencement du XVIII siècle* (Brussel, 1880); Hymans, *Histoire parlementaire de la Belgique 1831—1880*, 5 sv. (Mons, 1878); Pouillet, *Histoire politique interne* (Levna,

1879); Barlet, Histoire du commerce et de l'industrie de la Belgique (Malin, 1885); Gatti de Gamond, Histoire de Belgique (Brussel, 1830). Mimo to obsahují velmi cenné práce »Bulletins et Memoires de l'académie royale de Belgique«, »Bull. et Mém. de la Commission royal d'histoire« a »Revue belgeque«. — Mapy: Carte de Belgique v měř. 1 : 20.000 ve 457 listech; Carte topographique de Belgique v měř. 1 : 40.000 (Brussel od 1867; dosud nedokončeno); Carte de Belgique v měř. 1 : 160.000 ve 4 listech 1871; Dumont, Carte géologique de Belgique v měř. 1 : 160.000 v 9 listech.

Belgiojoso [beldžojozo], město v ital. prov. a kraji pavijském, 13 km jv. od Pavie, na dráze hornoitalské (Pavia-Cremona), má krásný zámek, na němž po bitvě u Pavie roku 1525 zajat byl král franc. František I., velkolepý vodovod z r. 1460 a 4694 obyv. (1883) živících se pěstováním ovoce a luštěnin, chovem dobytka a sýrařstvím. Odtud má jméno své knížecí rod Belgiojoso.

Bělgoraj (Bielgoraj), új. m. rus. gub. ljublinské, se 6884 obyv. (1885); značný jest průmysl kloboučnický, pak výroba sit žíněných. — Bělgorajský újezd v jižní části gubernie ljublinské zabírá 1656 km² s 86,722 ob. (1885).

Bělgorod: 1) B., új. m. rus. gub. kurské, s 22,676 ob. (1885), na pr. bř. Sev. Donce při ústí řeky Vezelice, stanice kursko-charkovské dráhy, sídlo arcibiskupa; jméno pochází od vysoké hory křídové, na níž leží část města. Starý B. tatarský zničen, nynější založen roku 1593 jakožto bašta moskevská proti nájezdům Krymčův. Až do polovice stol. XVIII. byl B. důležitou pevností, od níž k ř. Oce a k Donu táhla se v délce 300 km souvislá řada pevností a záseků zvaná Bělgorodská čerta. Ve stol. XVII. a XVIII. náležela do správy bělgorodské t. zv. »polní« města (»poljskije goroda«, t. j. osady ležící na jihovýchodě) a »slobodské čerkašské pluky«. Při prvním rozdělení Ruska na gubernie (1708) přidělen B. ke gub. kijevské a stal se střediskem zvláštní »provincie«; r. 1779 učiněn městem újezdným a za krátko vyloučen z počtu pevností ruských. R. 1833 zřízeno v B-ě biskupství. Průmyslem i obchodem svým náleží B. mezi přední města v gub. kurské; znamenité jest mydlářství, voskářství, koželužství, pivovarství. Předměty vývozu jsou: obilí, vlna, vosk, med. — Bělgorodský újezd v jižní části gub. kurské, zabírající 2754 km², má 168.225 ob. (1885), z nichž více než třetina Malorusův. Půda újezdu, svažovaná Sev. Doncem, většinou jest černozem, tak že újezd patří k nejúrodnějším.

2) B. č. Bělgorodka, ves rus. gub. kijevské v új. kijevském, na l. skalnatém bř. ř. Jirpeně, přít. Dněpru. Kníže Vladimír Veliký jsa ještě pohanem měl v B-ě harem se 300 žen; roku 990 ohradil jej kamennými hradbami. B. rozbořen byl Batyjem r. 1238 a obnoven Gedinimem, jenž tam r. 1320 porazil Tatary.

3) B. besarabský viz Akerman.

Belgové (*Belgae*) nazývání byli od Římanů kmenové v severní Gallii původu keltského, ku kterému se již v předávných dobách

přidružil u některých kmenů živel germanský, jenž však po sobě nezanechal žádné jiné stopy nežli temné podání o tomto původu. Sídla jejich sahala od moře na východ k řece Mose, odtud k ústí Mosely do Rýnu; hranici v době. a sev. byl Rýn, jižní Seine a Marne. V době míru žili kmenové tito v úplné rozdrobenosti spravující se vlastními řády a knížaty; v době války však spojovali se v jeden celek pod jedním vůdcem. Slynuli svou vytrvalostí a statečností, kterou osvědčili již v bojích proti Cimbrům a Teutonům; zvláště pak proti Caesarovi, který od r. 57 před Kr. po sedm let musil s nimi válčiti, nežli je podrobil. Od ostatních Gallů lišili se jen svým nářečím shodující se s nimi ve všem způsobu života, ve mravech a náboženství. Ve válce byla jejich mcc ohromná; roku 57 př. Kr. postavili proti Caesarovi 300.000 statečných a dobře ozbrojených mužů. Nejmocnější z nich byli: Bellovaci (kolem nyn. Beauvais); východně od nich Sussionsies (nyn. Soisson). Remi mezi Mosou a Marnou (nyn. Remesš); Ambiani na Somně (Amiens); sev. od těch Atrebaty (Artois); Morini na pobřeží; Menapii v nynější záp. Belgii; Nervii na Sambře (nyn. Hennegau a město Namur), kteří teprve po tvrdošlém odporu od Caesara byli přemoženi; Viromandui (nynější Vermandois); Aduatici mezi Šeldou a Mosou vychloubali se svým původem od Cimbrů; Tungri na Mose (Tongern); Segni mezi Rýnem a Mosou; sev. od nich Eburones. Jména kmenů těch zachována jsou po většině ve jménech nynějších měst belgických a francouzských. — B. britannští. V dávných dobách přešli někteří kmenové belgičtí přes Canal la Manche do Anglie a usadili se tu trvale v nyn. Wiltshire, Sussexu a Hampshire, jakož i na ostrově Wightu; důležitější sídla jejich byla: Venta Belgarum (nyn. Winchester); Aquae Sulis (Bath), Clausentum (Southampton). Zachovali úplně řeč, náboženství, mravy a způsob života B-gů na pevnině. Za císaře Claudia stali se římskými poddanými.

Belgrad viz Bělehrad.

Belgrand Eugène patřil k nejznamenitějším inženýrům franc. (* 1810 v Ervy, dép. Aube, — † 1878 v plné činnosti v Paříži). Jsa odchovanec paříž. školy polytechnické, proslavil se zejména pracemi, které provedl pro obec pařížskou a které mu zaručují paměť nehynoucí. Zaměstnán ve službě státní do r. 1854 přijal toho roku úlohu zásobiti Paříž pramenitou vodou, kterýžto úkol k zdárnému konci přivedl zřízením vodovodu dhuiského o délce as 131 km, a vodovodu vanneského o délce as 173 km; tento svádí prameny vanneské do vodojemu montsouriského, v němž ve 2 patrech nahromaditi možno 275.000 m³ vody; z onoho přijímá prameny dhuiské vodojem ménilmontantský na 100.000 m³. B. provedl rozšíření pařížské sítě stokové a zavedl proplachování pomocí proudu vody stokové, jenž se vzbudí vraty na kolách neb na loďkách, podlé šířky stoky. Zabývá se již od roku 1846 studiem o souvislosti srážek vzdušných

s množstvím vody, která přijde do potokův a řek, zavedl předpovídání velkých vod na Seině a stal se tak původcem zvláštního úřadu ku předpovídání velkých vod, jenž pracuje pro celou Francii jakožto »commission des annonces des crues«. Obdivu hodno jest, že přes rozsáhlou a unavující činnost praktickou našel času a chuti ku pracím spisovatelským v tak hojném počtu; působení to ocenila akademie francouzská tím, že zvolila v srpnu r. 1871 **B**-a jednoduše za člena. Uveřejnil: roku 1854 mapu geologickou a hydrologickou pánve seinské a *Recherches statistiques sur les sources du bassin de la Seine*; roku 1866 *Sur l'avant-projet de dérivation des sources de la Vanne*; r. 1869 *Le bassin parisien aux âges anté-historiques*, 3 sv. ve 4", s výkr.; *Rapport sur les eaux de Laon*; *Rapport sur le système hydraulique de la ville d'Amiens*; roku 1870 *Administration de la ville de Paris*; r. 1871 *Assainissement de Paris*; *Préfecture du département de la Seine, Ville de Paris*; roku 1872 *La Seine, études hydrologiques* atd. 1 svazek s atlasem; r. 1873 *Rapport sur l'amélioration de la ville de Buenos-Ayres*; *Sur l'approvisionnement des nouveaux cimetières*; *Portefeuille des eaux et égouts*; r. 1875 *Les eaux et les aqueducs romains*, 1 sv. s atlasem. Za **B**-ova řízení vydáno 6 svazků *canaux*, 1 sv. *dépotoir et voirie* a 2 sv. *eaux d'égout*, jež se táhnou k Paříži. Mimo to obsahují přecetná pojednání časopisy odborné, a to zejména: »Annales des ponts et chaussées«, »Annuaire de la Société météorologique«, »Bulletin de la Société géologique«, »Comptes rendus de l'Académie des Sciences« a »Bulletin météorologique spécial de l'Association scientifique de France«. Podrobný seznam spisův uveřejněných i životopis viz v »Annales des ponts et chaussées« z r. 1881, svazek 2. *Plk.*

Belgrano Luigi Tommaso, dějepisec ital. (* 1838 v Janově). Pracuje od roku 1873 v archivech, učil nějaký čas palaeografii a jest nyní prof. dějin na universitě janovské a generálním tajemníkem Ligurské společnosti pro vlastenecký dějepyt. Z prací jeho uvádíme: *Documenti inediti riguardanti le due Crociate di Luigi XI re di Francia*; *Della vita privata dei Genovesi* (2 vyd.); *Sulla recente scoperta delle ossa di Cristoforo Colombo in San Domingo*; *Le leggi municipali genovesi* a j. Mimo to vydal s C. De Simonim *Atlante idrografico del Medio Evo*, se Spinolou *Documenti ispano-genovesi* a s A. Merliam skvostný atlas *Palazzo del Principe Doria a Sassolo*. Jest také spolu s Nerim redaktorem časopisu »Giornale Ligustico di Arch., Stor. e Belle arti«, kde ukládá po léta své články. *P.*

Belgravie [-gré-], eleg. jihových. okres Londýna, vystavěný v l. 1826—1852 na pozemcích markýza z Westminsteru, jenž jest také místohrabím (viscount) balgraveským. Po něm nazváno hlavní náměstí (se sadem) Belgrave Square; že pak zde bydlí mnoho šlechty, tato někdy nazývá se žertovně **b.**

Belhání tolik jako kulhání.

Belohen: 1) **B.**, hora v Badensku, co do výše druhá hora Černého lesa (1415 m), 19 km jižně od Freiburgu, s dalekým rozhledem k Alpám a Vogesům. Belchenský průmysk ve výši 1119 m. — 2) **B.**, jméno několika kupovitých hor vogeských, franc. Ballon (v. t.) zvaných. Uvěsti z nich sluší: Elsaský **B.** (*Ballon d'Alsace* čili *B. de Giromagny*) na samém jihu Vogesů, 8 km sev. od Giromagny, 1242 m vys.; průmysk na straně záp. 1178 m. Asi 20 km sev. odtud zvedá se u Gebweileru Sulzský č. Velký **B.** (*Ballon de Guebweiler*), nejvyšší vrchol vogeský (1425 m), a na jeho svahu ve výši 1219 m Belchenský jezero (*Lac du Ballon*) s plochou 36 ha. Od tohoto 8 km svých. jest Malý **B.** (*Petit Ballon*).

Belohor [belčr] Sir Edward, admirál a plavec angl. (* 1799 — † 1877), doprovázel r. 1825 kapitána Beecheye Beringovou úžinou až k mysu Franklinovu, r. 1830—33 řídil měření na africkém záp. břehu a v moti Středo-zemním, potom nějaký čas na březích angl. R. 1837 velel dvěma lodím rovněž k měření v Tichém oceánu určeným, jež se vrátily teprve r. 1842. V r. 1843—47 řídil novou výpravu k ostrovům východoasijským; práce měřičské vztahovaly se od Bornea k Japanu. R. 1852 řídil výpravu, již Anglie vyslala hledat Franklina. Dosáhnuv 77° 30' s. š. vrátil se **B.** s nepořízenou. Napsal: *Narrative of a voyage round the world in the years 1836—42* (Londýn, 1843); *Voyage of the »Samarang« to the Eastern Archipelago* (t., 1848); *The last of the arctic voyages, in search of Franklin* (1855); *The great equatorial current, misnamed gulf-stream* (1871).

Belohite [belčite], okr. město ve špan. prov. zaragozské, na F. Aguas, 38 km jiv. od Zaragozy, má 3262 ob. (1878) a čilý průmysl soukenický. Zde 16—18. čna 1809 Francouzové pod maršálkem Suchetem dobyli opevněného tábora angl. generála Blakea.

Belial, hebr. tolik jako ničema: 1) **B.** v knihách starozákonných značí zosobněnou bezbožnost, totiž ďábla; v talmúdu, v kabbále knížete ďáblův a zrovna tak v knihách novozákonných, kde tímto slovem se označuje protivník Kristův. *Jrk.*

2) **B.** nazývána ode dávna středov. skladba, jež ve způsobě právního processu (»jakož líčí práva duchovní i světská«) líčí vysvobození duší sv. Otců z předpeklí Kristem a z toho povstala při mezi Ježíšem-obžalovaným a ďáblý-žalobníky. Předsedou soudu jest Salomoun, řečníkem Kristovým Mojžíš, zástupcem ďáblů Belial, po němž skladba zvána. Motiv skladby této i podobných hledají někteří v listu Pavlově Kor. II. 6. 15, avšak zajisté více tu působila snaha po popularisování vědomostí právnických. Vzorem známých **B**-ů byl lat. spis *Summa de redemptione animarum* S. S. *Patrum, edita secundum processum iudicii*, složený Jak. Palladinim († 1417) kol. roku 1383 bezpochyby podle spisku Bartola de Sassoferrato *Tractatus procuratoris editus sub nomine diaboli*, líčícího při o spasení lidstva mezi P. Marií a peklem. Již asi roku 1388 *Summa*

Palladiniho papežem Urbanem VI. schválena a brzo potom (téměř po celém křesťanstvu rozšířena, a sice latině i na jaz. národních, při čemž často assimilována právu domácímu. Latinský přepis stal se na př. v Čechách již roku 1392 Polákem Drslavem a později často (ruk. několik v knih. klementinské, kapitolní a j. z XV. stol.); v Němcích B. rovněž velmi oblíben a zajisté také jinde. Z překladův a spracování známe hojnost rukopisův i tisků něm. z XV. stol., skladby francouzské a zejména také české v ruk. XV. stol. (4 musejní, i kapitolní, sv.-vojtěšský, i strmilovský). Rukopis nejstarší psán r. 1400—1437, jest však opisem, spracování musí býti tedy o něco starší (z doby ok. r. 1400). Tiskem vydána značná část ve Výboru II. str. 500—530 a celý rukopis strmilovský Janem Nováčkem v Jindř. Hradci, vydání literární bezcenné. Pro charakteristiku středověké krasochuti jest B. důležitým svědectvím. J. Jireček v ČCM. 1884 319—322. Hš.

Bélica, předměstí rus. új. města Gomelu v gub. mohylevské, na l. bř. ř. Sože. Do připojení Bělorusi k Rusku byla B. vesnicí, r. 1777 stala se új. městem gub. mohylevské. Roku 1852 správa újezdni přeložena do Gomelu a B. r. 1854 změněna v předměstí.

Bélice [-ice], star. *Hypsa*, řeka sicilská, 75 km dlouhá, vzniká dvěma prameny (B sinistro a B. destro) v kraji palermském, teče k jihozáp. a jihových. od Castelvetrana vlevo se do Středozemního moře.

Bélice, farní ves v Čechách, 39 d., 288 ob. č. (1881), hejtm. Beněšov, okres a pošta Neveklov (i h. sev.-záp.), býv. dom. Jablonná. Chrám sv. Marie Magd. v nyn. podobě z roku 1762 byl již v XIV. st. farním a právo podací při něm od nepaměti mívali opatové kláštera ostrovského, jemuž i část vsi náležela, která r. 1462 skrze zástavu královskou dostala se Jetřichovi z Janovic a na Chlumci, později Janovi Bezdrůžickému z Kolovrat a na Buštěhradě, kterému král Ludvík r. 1522 B. s jinými vesnicemi k dědičnému jmění udělil. Jako držitelé následovali r. 1527 Jiřík Osovský z Adlar. r. 1539 Jan Bechyně z Lážan a na Píčině, od kteréžto doby zůstala B. spojena s Pnětluky.

Bélice: 1) B. vrba bílá, *Salix alba L.* (v. t.).
2) B. prstonárodní jméno prouduka nebo jelce (*Squalius lepusculus* Heck.), kaprovité ryby říční, která židka přichází v rybnících. Rybníční hospodáři a lid zahrnují jménem tím zhusta celou řadu jiných ryb, hlavně oukleje (*Alburnus lucidus* Heck.), perlíny (*Scardinius erythrophthalmus* Bon), plotice (*Leuciscus rutilus* Heck.) i tlouště (*Squalius dobula* Heck.). Avšak tyto ryby nemají v hospodářství rybníčném stejného významu. Oukleje je ryba plevelná, která užitkovým rybám kaprovitým ubírá potravu jsouc jinak bezcenná. Ostatní tři druhy lze i vedle kaprovitých v rybníce trpěti, neboť jsou býložravé a potravou rybám dravým. Některé se k tomu cíli i zúmyslně rozmnožují a nasazují. Perlíny a tlouště slouží konečně i lidu za potravu. Kf.

Bellozay [-caj] Gyula, maď. hud. skladatel (* 1835 v Komárně). Jest vrchním inženýrem při uher. král. státních drahách a plodným hudebním skladatelem. Skladby jeho, zvláště koncertní, vycházejí od r. 1864 velmi zhusta a jsou oblíbeny. Bbk.

Bělíčka viz *Moenchia* Ehsch.

Bělíčství. Příze, nití nebo tkanin upravených z přediv různých, rostlinných nebo živočišných, užívá se v životě obecném a v průmyslu buď rezných nebo bílených nebo barevných. Bílení těchto výrobků děje se buď na drobnou nebo na velkou a je buď úkonem domácím nebo živností nebo průmyslem.

Theorie bělení. Veškeré způsoby bělení výrobkův z přediv rostlinných zakládají se v podstatě na vybavování a účinku ozonu, t. j. kyslíku nadaného elektřinou zápornou, jenž okysličuje barviva, látky pektinové, hmotu mezibuněčnou, bílkoviny a jiné látky, a proměňuje je na sloučeniny rozpustné ve vodě nebo v louzích. Část přímětků, které znešvažují výrobky dotčené, odstraňuje se již před působením běliva ozon vybavujícího, jako šlichta (maz škrobový, dextrin, kliš a j.), tuk a všeliké nečistoty nahodilé, poněvadž se příze, nití nebo tkaniny před bílením vyvářejí v louzích žiravých nebo mydlinách, v nichž se ony přímětky rozplývají nebo zmýdelňují (tuky). Nejstarší způsob bělení je bělení na drnu. Ozon, jenž tu přichází k účinku, vzniká působením světla slunečného ve vodu, již je příslušný výrobek navlhčen; voda ona z části se rozkládá, vybavuje se ozon a současně vznikají za spolupůsobení dusíku vzdušného amoniak a kyselina dusičná. Ale ozon se tvoří i vypařováním vody a kromě toho účastní se bělení i onen ozon, jenž ve vzduchu jest obsažen. Bělení na rychlo začalo se roku 1785 k podnětu francouzského chemika Bertholleta (první takové bělidlo založeno roku 1789 v Javelle); počal užívati jako běliva roztoku chlornatanu draselnatého (louhu javelleského). Činidla bělicí, jichž se upotřebuje k bělení rychlému, rozpadávají se na dvě skupiny. Skupina první zahrnuje běliva, jejichž vlivem za bělení se tvoří převahou zplodiny kyselé, které se odstraňují louhy žiravými; skupina druhá pak obsahuje běliva, jejichž působením vznikají převahou zplodiny zásadité, které se vyluhují zředěnými kyselinami. Ke skupině první čítáme: kysličník vodičitý, chlor, vodu chlorovou, vodu bromovou, chlorové vápno (navrhl r. 1789 C. Tennant v Anglii), chlornatany draselnatý, sodnatý a hořečnatý, roztok červené soli krevní a j.; ke skupině druhé náležejí roztoky: chromanů, solí železitých a manganistanů či manganů, kteréžto poslední do praxe bělicíké uvedl Tessié du Motay. Zbytky běliva je nevyhnutelno odstraniti z tkaniny a j. po ukončení bělení, ač nemá-li pevnost a stálost tkaniny doznati újmy patrné. Za tím účelem se vyluhuje tkanina a j. buď slabým louhem nebo roztokem sody či potaše nebo roztokem sirnatanu sodnatého (antichloru) nebo roztokem kyselého širčitanu sodnatého. Uvedená běliva nehodí se

k bělení látek zvířecích, poněvadž neruší jen barviva, nýbrž i látku samu. Proto se bělí činněji jinými nežli výrobky z přediv rostlinných. K tomu účelu užívá se kromě zředěného vodnatého roztoku kysličníku vodičitého, jehož se upotřebuje k bělení vlasů, per a j., výhradně jen kysličníku siřičitého u přítomnosti vody, nebo roztoku kyseliny siřičité, nebo roztoku kyselého siřičitanu sodnatého nebo draselnatého. Kyselina siřičitá slučuje se buď s příslušným barvivem sytícím sloučeninu bezbarvou, aniž ruší barvivo, nebo ruší barvivo za spolupůsobení ozonovaného kyslíku. V případě prvním lze přičiněním slabého roztoku nějaké mocnější kyseliny vybavit kyselinu siřičitou a oživit opět původní barvu oné látky, v druhém nikoli. Než kyseliny siřičité se užívá nejen k bělení hedvábí, vlny a jiných srstí zvířecích (na př. štetin), nýbrž i per ptačích, hub mofských, kliču a j., ale i v šelických hmot rostlinných, jako slámy, chmele, juty, klovatiny arabaké, laky atd.

Praxe bělení. Způsob bělení důležitějších výrobků z přediv rostlinných a živočišných — a o ty hlavně jde — je různý a závisí v podstatě na povaze přediva. a) Bělení bavlněných tkanin se děje takto: Tkanina se máčí předem ve vřelé vodě a pak se vaří v roztoku sody nebo uhličitanu amoniatného (nebo hrubší výrobky v mléce vápenném), čímž se odstraní šlichta a zmydelní se tuk. Po té se louží ve zředěném roztoku žíravého natronu, aby se odstranila hmota pryskyřatá a jiné, a na to se klade do lázně obsahující skrovný podíl vápna chlorového nebo magnésie chlorové, jež se zahřívá nejlépe parou. Pak se tkaniny protahují slabou lázní kyselou (obsahující kyselinu solnou nebo sírovou) za přičinou dovršení bělení vybaveným chlorem a na konec se kladou tkaniny do lázně alkalické, aby se nasýtily kyselina solná tkaninou zadržaná. Nestačí-li vylíčený postup jednoduchý k dokonalému vybělení, opakuje se, pokud není účelu dosaženo. Vybílené tkaniny vypírají se vždy ve vodě teplé a po té ve vodě studené a vysoušejí se buď ve mlýncích odstředivých (hydroextracteur, éssoreuse), nebo po předcházejícím ždímání (ždimadly) vyvěšováním v sušárnách nebo na větru. Podobným způsobem se bělí také příze a niti bavlněné. — Tkaniny bavlněné, jež se mají potiskovati, bělí se poněkud jinak. Postup při výkonu naznačeném je tento: Především se dá projítí tkanině kartáčovým přístrojem a pak požahovadlem (nejlépe plynovým), aby se opálily koncečky chloupků bavlněných. Po té se prožene 5% mlékem vápenným a paří se po 6—12 hodin za tlaku 3—4 atmosfér v kotli železném, vyloženém hrubým plátnem, načež se vypírá v přístroji pracím; tím se zmydelní tuk a pryskyřice a odstraní se šlichta. Po tomto vápnění protahuje se tkanina lázní kyselou, obsahující kyselinu solnou a mající hutnoty 2° Bé, ždímá se, nechá se 30 minut odpočívat i prohání se prádlem; tím se rozlučuje mýdlo vápenné a vznikající chlorid vápenný se odstraňuje. Aby se vyloučily volné kyseliny mastné a prysky-

řičné, vaří se na to tkanina v louhu smolném po 12 hodin (na 100 litrů vody 5,2 kg smoly a 16,5 kg pálené sody 90%ové). Vypraná ve vodě tkanina prohání se pomocí »klapotu« lázní bělicí hutnoty 3/4° Bé, obsahující vápno chlorové, načež se jí dává odpočívat 30 až 60 minut, čímž se za přístupu vzduchu bělí. Pak následuje druhá pasáže lázní kyselou hutnoty 1° Bé (obsahující kyselinu solnou) a po vyždímání přebytečné kyseliny 30minutový odpočinek, čímž bělení se dovršuje. Vybílená tkanina na konec důkladně se vypírá (někdy po pasáži roztokem anti-chloru), vysouší se v odstředivkách nebo na sušidech válcových (parou vytápěných), prohání se kartáčovým přístrojem, pak postřihovadlem a opět přístrojem kartáčovým, načež se prohlíží, vady objevené opravují atd. Připomenouti sluší, že v některých případech místo první lázně vápenné užívá se lázně buď mýdelné (pro jemné tkaniny) nebo lázně obsahující hydrát sodnatý. — b) Bělení tkanin lněných, pak příze lněné a niti lněných obdobně se vykonává jako bělení tkanin bavlněných po způsobu prvním. — c) Bělení bavlněných anebo lněných tkanin (či příze a niti) na drnu vyžaduje doby značně delší. Nejprve vyvává se tkanina v louhu sodnatém, pak se máchá ve vodě (nejlépe živé) a posléze se prostírá na drnu na vysušení; vyčtené výkony opakují se, pokud nedosáhne tkanina bělosti zcela přiměřené. Někde také s výhodou kombinují bělení na rychlo s bělením na drnu s prospěchem nemalým. — d) Bělení vlny. Před bělením dostává se vlna do prádla továrního; nejprve se vypírá (ve stroji pracím) buď ve hnilé moči, nebo ve vodě čpavkové, nebo v lázni mýdelné, a po té v čisté vodě, aby se poslední zbytky »potu« odstranily. Vysušená vlna sprádá se po předcházejícím maštění i a z příze se robí niti nebo tkaniny. Všechny tyto výrobky znovu se vypírají (sukna pak valchují) v některé z lázní výše jmenovaných a k závěrku ve vodě. Vyprané výrobky se protahují lázní bělicí, obsahující buď vodný roztok kyseliny siřičité, nebo leukogenu, t. j. kyselého siřičitanu sodnatého, a ostavují se po jistou dobu na vzduchu, čímž bělení se dokončuje; na to následuje obvyklé prádlo. — e) Bělení hedvábí. Prve, nežli se přistupuje k bělení hedvábí, odklízí se toto buď zúplna nebo částečně a pak se klade buď do roztoku kyseliny siřičité nebo se (jsouc navlhčeno) vydává po dobu nějakou účinku plynu siřičitého; v obou případech dovršuje se bělení ozonovaným kyslíkem tím, že se vyvěšuje na větru. Vybílené hedvábí, důkladně vyprané ve vodě čisté, vyvává se ve slabém roztoku vinného kamene a na konec znova se vypírá ve vodě. Nemá-li se barviti, zhusta se ještě protahuje zředěnou lázní mýdelnou, v níž je rozpuštěna mentina orellany nebo některé modři dehtové, čímž nabývá příjemného odstínu slabého, buď do pletova nebo do modrava se klonícího.

Appretura bílých tkanin lněných nebo bavlněných. Aby tkaniny vybělené

nabyly žádoucí tuhosti a lesku, jichž kupec při nich většinou vyhledává, musí se škrobiti (klížit) nebo appretovati. Za tím účelem protahují se buď teplým mazem škrobovým nebo smíšeninou obsahující maz škrobový a dextrin, k nimž se přičiňuje zhusta také dávka vosku. Stearinu nebo paraffinu, aby nabyly živějšího lesku. Škrobené tkaniny procházejí škřidladem a přístrojem rozpinacím a válcovým přístrojem vysušovacím (vytápěným parou). Sušené pokropují se jednoduchým kropidlem vodou a pak na žehlicím přístroji (kalandru), opatřeném ocelovými válci parou vytápěnými, vyžehlují a papírovými válci uhlazují. Posléze se skládají, obvazují, balí a známkují. Budiž ještě připomenuto, že se brává na přípravu mazu k appretuře pro hrubší tkaniny škrob bramborový, pro tkaniny jemnosti střední a jemné škrob pšeničný nebo kukuřičný nebo rýžový. V době poslední stalo se zvykem přičiňovati do mazu škrobového kromě skrovného podílu některého modřidla, také dávku roztoku buď siranu nebo chloridu hořečnatého. *Blk.*

Bělídlo (*Bleich*), ves na Moravě, okres a hejtm. Olomouc; 61 d., 788 ob., z těch 517 českých.

de **Belidor** Bernard Forest, inženýr a matematik franc. (* 1697 v Katalonii — † 1761 v Paříži). Záhy osiřev vychován byl od inženýrského důstojníka; prospíval v matematických naukách tou měrou, že mohl pomáhati Cassinimu a de la Hireovi v měření poledníku pařížského. Stav se professorem při vojenské škole v La Fère obíral se zkouškami ve příčině úspory prachu dělového; nález svůj světil ministru kardinálovi Fleurymu povinuv náčelníka dělostřelectva prince de Dombes, začož od tohoto zbaven byl svých úřadů. **B.** účastnil se r. 1742 a 1743 výprav franc. proti Marii Terezii, bojoval v Bavořích a v Čechách a zajat v Linci i s posádkou. Maršálek Belle-Isle velmi přál **B.-ovi**; stav se r. 1749 ministrem vojenství jmenován jej inspektorem dělostřelectva, r. 1759 brigádníkem a generálem sboru zákopnického. Od r. 1756 byl **B.** členem akademie nauk. **B.** sepsal mnohá díla svým časem velice vážená; některá podnes nejsou bez ceny. Především sluší jmenovati *Architecture hydraulique* (4 sv., 1737—1753), jejíž I. svazek vyšel znova r. 1819 péčí Navierovou s dodatky a připomínkami; obsahuje nauku o rovnováze a pohybu těles pevných i tekutých a užívání jí v úlohách inženýrských. Jiné dílo **B.-ovo** jest *La science des ingénieurs* (1. vyd. 1729, násl. 1749 a 1753); Navier vydal je znova roku 1813 s mnohými připomínkami. Ostatní spisy **B.-ovy** táhnou se k mathematice, ballistice, fortifikaci a geodaezii. *Šln.*

Belig, zvaný Šáhín Emírzáde z Brusy, básník a literární historik turecký († 1729). Napsal kromě jiného nejvyšš cenné dílo životopisů 550 slavných mužů pohřbených v Bruse, pod názvem: *Guldestei rijáti-yrfán* (Kytice ze zahrad poznání). *Dk.*

Belichov viz Bilichov.

Beli Kranjoi viz Krajinci Bílí.

Bélik Josef, biskup spišský (* 1757 — † 1847). Narodil se ve vsi Děžeřicích v stolicí trenčanské. Vysvěcen byv na kněze stal se r. 1785 praefektem studia a professorem morálky v semináři prešpurském. Od r. 1791—1823 prošel všemi stupni důstojnosti církevní, až r. 1823 zvolen za biskupa spišského. V úřadě biskupském, jež zastával 24 let, vedl si **B.** svědomitě stavěje mnohé chrámy a opravuje školy obecné; rovněž štědře podporoval dobročinné ústavy všeho druhu a byl pravým otcem lidu chudého a svých poddaných. V biskupském sídle svém, Spiši, zbudoval **B.** krásný chrám na místě Kámen útočiště řečeném, kam podlé pověsti utekl se lid při vpádě tatarském.

Bélina viz Albuginea.

Bellmarkovič Jovan, srbský generál a státník (* 1828 v Bělehradě), vzdělal se na gymnasiu a vysoké škole ve svém rodišti, sloužil za účelem důkladného vzdělání vojenského od r. 1849 v armádě pruské a stal se po návratu svém r. 1852 professorem na vojenské akademii. Hned r. 1858 prohlásil se rozhodně pro dynastii Obrenovičů, jejíž zájmy od té doby věrně hájil. Jsa od r. 1860 majorem generálního štábu řídil opevňovací práce po celém Srbsku a v l. 1868—1873 zastával hodnost ministra vojenství, avšak po odstoupení vzneseny na něj obžaloby pro nepořádky ve správě, tak že pouze na přímé zakročení knížete ušel vyšetřování. Byv r. 1876 vojenským plnomocníkem na Černé Hoře vyznamenal se ve válce srbskoturecké jako velitel sboru moravského a obdržel potom velení nad sborem šumadijským v Bělehradě. Nespokojen jsa s vládou pokrokářů vystoupil r. 1880 z činné služby, avšak r. 1889 povolal jej král Milan do vládařstva ustanoveného do zletilosti krále Alexandra. Politicky hlásí se **B. k** liberálům a jest přítelem Rističovičům.

Belin [belén] François Alphonse, francouzský orientalista (* 1817 v Paříži). Studoval jazyky východní (arab., peršt., tur.) pod slavným de Sacym a Quatremèrem. Po té nastoupil dráhu diplomatickou jsa nejprve tlumočnickem u franc. konsulátu v Erzerúme a Káhifě, později tajemníkem vyslanectva v Cafihradě, konečně generálním konsulem tamže (1868—77). Uveřejnil hojně důkladných článkův o jazyce a kultuře Arabů, Peršanův a Turků v »Journal asiatique«, na př.: *L'histoire économique de la Turquie* (1865); *Moralistes orientaux* (1866); *Histoire de l'église latine de Constantinople* (1872) a j. Vydal i řadu textů perských a *Život Džengizchánův* (Paříž, 1841), a tureckých. **B.** náleží mezi nejdůkladnější znalce světa muslimského, pokud týče se nejen jazykův a dějin, ale i jeho zákonodárství, správy politické, hospodářských a j. poměrů. *Dk.*

Belina jest erb polský, jenž na štítě modrém tři podkovy stříbrné nese tak uspořádané, že dvě podkovy ve středu štítu v rovné čáře leží hlavami jsouce k sobě obráceny a třetí podkova ze spodu štítu hlavou svou do prostředka vzhůru se nese; mezi tři hlavy podkov dopadá meč koncem svým od vrchu

štítu kolmo dolů obrácený, tak že rukojeť vrchu štítu se dotýká. Na přílbě jest ruka ozbrojená, v lokti ohnutá, s mečem k rátné vytaseným (viz vyobr. č. 510). Hlásily a hlásí

Č. 510. Znak polský Belina.

se k tomu erbů rodiny Faleckých, Naropin-
ských, Podhofeckých, Porudenských, Praž-
movských, Taranovských, Věsierských v Pol-
sku a Pruskovšti i Žerovšti ze Slezska. Mezi
Pražmovskými připomíná se Vavřinec, vojvoda
mazovecký, r. 1532, Ondřej, reformátor polský,
jenž šířil učení Kalvinovo a zemřel r. 1592
sepsav dva spisy polské a dva latinské nábo-
ženského obsahu; Mikuláš P. byl arcibiskupem
hnězdenským a kancléřem korunním († 15. dub.
1673), jeho bratr František umřel jako biskup
lucký r. 1701; Adam P. zemřel r. 1836 jako
biskup plocký a napsal *Wiadomości o naj-
dawniejszych dziejepisach polskich*. Z Tar-
anovských proslul v XVI. stol. Ondřej, jemuž
svěčena byla diplomatická posláni do Dánska
a do Cařihradu; sepsal *Krótkie wyspanie drogi
z Polski do Konstantynopola a z tamtad zaś do
Astrachanu*, kterouž cestu roku 1569 vykonav
zemřel na počátku XVII. stol. Mikuláš Belina
z Věsierských na Zákřevě († 1829) byl truk-
sasem hnězdenského kraje, maršálkem a ry-
tířem řádu sv. Stanislava první třídy; hrabě
Zbihněv z V. zdědil po svém dědu po přeslici
Josefu hr. z Kvileckých jméno, erb a statky
tohoto rodu (panství Wróblevo v Poznaňsku)
r. 1860. Rodiny erbů B. odvozovaly původ
svůj z Čech jako rodiny erbů Poraj a Oksza,
a sice od města Bělina nebo Bělina, v jehožto
úkrají také nejvíce z celých Čech rodin se
třemi podkovami nebo jednou podkovou na
štítě se rozrodilo. *Klř.*

Bělina (Bělá, Biela), přítok labysky na le-
vém břehu; vzniká v Krušných horách nad
Borkem (*Górka*) z velikého množství po-
tůčků, teče tokem dosti prudkým k Mostu,
Bilině, kolem Stadie a vlévá se u Ústí do
Labe. Rozvodňuje se velmi často a vystupuje
rychle a náhle z mělkého svého řečiště.

Bělina, hrad zemský, viz Bělina.

Bělínka, národní tanec český na Moravě.

Bělinskij Visarion Grigorjevič
(1811 — † 1848) byl synem okresního lé-

kafe v Čembaru (gub. Penza), ale dle vlast-
ních slov ze své rodiny nevynesl ani jedne
příjemné vzpomínky na své mládí. Odbýv
okresní školy v Čembaru přišel r. 1825 na
4třídni gymnasium v Penze, kde sice velmi
mnoho četl a věděl, ale školní učení zane-
dbával, tak že byl v posledním roku vyškrtnut,
»protože nechodil do školy«. Prostřednictvím
mocných známých vstoupil r. 1829 na uni-
versitu moskevskou, ale i tam málo dbal
o formálnosti fakulty, tak že r. 1832 vystoupil
s vysvědčením »slabých schopností a nedba-
losti«. Avšak universita měla silný, blahodárný
vliv na rozvoj nadaného jinocha, neboť ta-
mější fakulta filosofická byla střediskem pro-
pagandy učení Schellingova, a při ní se utvořil
zvláštní kroužek studentů, z nichž už tehdy
nejvíce vynikali: K. Aksakov, M. Katkov, N. V.
Stankevič a V. G. B. Na večerech u Stanke-
viče mladí romantikové četli básnická díla
(Puškina, Žukovského, Gogola a Lermontova;
Shakespeara, Göthea, Schillera a Hofmanna) a
vedli o nich živé rozhovory kritické. Vlivem
Hofmannovy povídky »Seltsame Leiden eines
Theater-Directors« všichni si náruživě obli-
bili divadlo, jež bylo jedinou jejich zábavou
v nejpšším smysle. Takovým způsobem B.
jenž už v gymnasiu začal psáti verše, vzdělal
a vytříbil svého ducha kritického, tak že roku
1832 na svém vlastním dramatu se přesvědčil,
že není rozeným básníkem. Vystoupiv z uni-
versity B. potloukal se v kroužku svých dří-
vějších soudruhův a trpěl největší bídu, až na
podzim r. 1834 svým prvním článkem *Litera-
turnyja mečtanija v Teleskopě*. Naděždina
vystoupil na jeviště činnosti literární. Ta se
u něho dělí na tři doby: 1834—36 účastenství
v »Teleskopě« pod vlivem filosofie Schelling-
govy; 1838—1841, kde se stal přívržencem
pravého křídla školy Hegelovské a redaktorem
»Moskevského Nabljudatelja«; 1841—48, kde
ponenáhlu přešel do levého tábora Hegelovců
jako spolupracovník »Otečestvennych zapisek«
a od r. 1847 »Sovremennika«. V první době
si získal B. největší zásluhu zvláště svým
prvním kritickým oceněním Gogola v »Tele-
skopě« (1835), kde hájil jeho reálnou poesii
života a skutečnosti. Po zaniknutí »Teleskopa«
r. 1836 B. po dvě léta nevystupoval na ve-
řejnost, obíraje se filosofií Hegelovou v kroužku
Stankevičově, až r. 1838 od Ševyrjeva pře-
vzal redakci »Mosk. Nabljudatelja«. V té době
B. psal nejchůtější, téměř jen o filosofii He-
gelově, tak že i jeho »Nabljudatel« tím zašel
r. 1839, načež B. opět zůstal na holičkách,
bez kouska chleba. Proto s radostí přijal po-
zvání A. A. Krajevského, aby psal kritiky a
bibliografii do jeho »Oteč. zapisek«, neboť se
tím zbavil bídy a dluhů, a přesídlením do
Petrohradu nabyl nového ducha a mravní
sily, většího rozhledu a střízlivější kritiky.
V té době B. psal mnoho a důkladně: *Men-
žel, kritik Götheho, Borodinskaja godovščina*
(výročí), a zvláště výborné charakteristiky
Gorja ot uma Gribojedova a »Revizora« Go-
golova, jakož i ocenění spisů Lermontova
a básní Kolcova. Od r. 1841 B. psal nejvíce

a nejvyspěleji, nejen jako kritik, ale i co publicista obíraje se vedle literatury i otázkou ženskou a dělnickou, jako: *Článek Ruská literatura r. 1840 a řada článkův o národní poesii ruské a spisech Puškina 1844*, jež obsahují úplné kritické dějiny ruské literatury od Lomonosova do Puškina. V této době **B.** pojistil své jméno v literatuře i v obecnstvu. Všecky mladé lepší síly literární skupily se okolo něho, ano všichni spisovatelé následující doby 50 let. Grigorovič, Turgeněv, Gončarov, M. Někrasov, A. Majkov, F. Dostojevskij a j., byli vychováni a povzbuzeni kritikou **B.**ského, jež vychovala a vzdělala zároveň celé pokolení a připravila je ke společenským reformám let šedesátých. R. 1846 **B.** ochuravěv, strávil léto a podzim na jihu Ruska; navrátil se do Petrohradu stal se stálým spolupracovníkem nového měsíčníku »Sovremennika«, jež založili N. A. Někrasov a J. J. Panajev. Nejlepší jeho články té doby je *Vzglyd na ruskou literaturu 1847 g.*, jež obsahuje charakteristiku románu, mezi jiným Gončarovy »Obyčejné historie«. Vedlé aesthetických teorií a kritických charakteristik důležité místo v celé literární činnosti **B.**ského zaujímá jeho polemika, jež se dělá na dvě doby, moskevskou a petrohradskou. Jako spolupracovník časopisů moskevských **B.** vedl polemiku nejvíce proti petrohradským publicistům třicátých let, kde v literárním ohledu Moskva vynikala nad pokleslým Petrohradem (»Sever. Pčela« a »Syn Otečestva« Greče a Bulgarina i »Bibl. dlja čtenija« Senkovského). Jako spolupracovník časopisů petrohradských **B.** obrátil svou polemiku proti slavjanofilům, kteří se od r. 1841 skupili okolo »Moskvitanina«. Ale on viděl v nich jen lidi zbloudilé, jinak literární a občansky poctivé, uznávaje i jistou prospěšnost té strany. Z jara 1847 k radě lékařské a s pomocí svých přátel odebral se do lázní zahraničních, kde se opět zotavil, ale nepřiznivým vlivem podnebí petrohradského umřel v květnu 1848 součotěmi. Sebrané spisy **B.**ského vydány poprvé Soldatenkovem a Ščepkinem v Moskvě (1859—61) ve 12 dílech, pak častěji; »Sistematičeskij ukazatel k sočinenijam Bělinskago« sestavil K. Petrov (Petr., 1861). Podrobný životopis **B.**ského napsal A. N. Pypin ve »Věstn. Jevr.« 1874, později jako dílo samostatné: »Bělinskij, jeho žizň i perepiska« (Petrohr., 1876, 2 díly). Stručnou biografii vydal též D. Svijažskij (pseud): »**B.**, biografičeskij očerk« (Petrohr., 1860). *Kol.*

Belisana, planetoida objevená 6. list. 1877 J. Palisou v Pulji. Průměrná jasnost v opozici = 12,0 Průměr 35 km. Označení (18). Gs.

Belisar, vojevůdce byzantský za císaře Justiniana Velikého, narodil se v Germanii (v Čermnu nad Maricí) z rodičů bezpochyby thráckých. Přidruživ se za mladých let k osobní stráží Justinianově stal se po dosednutí příznivce svého na trůn císařský nejvyšším velitelem vojska ve válce proti Peršanům (529—32), a za bouře řeč. Nika, jež proti Justinianovi v Cařihradě vypukla r. 532, prokázal pánův svému služby přímo neocenitelné.

Když Justinian umřel si vyvrátili všechny říše germanské, poslal r. 533 **B.**a do Afriky vyvrátit říši Vandalskou. Tehdy **B.** neměl více než 20.000 mužů, avšak spoléhal se na nesvornost mezi Vandaly a na pomoc obyvatelstva domorodého, k němuž přicházel ve jménu katolicismu a římanství. Vandalové ve dvou bitvách poraženi, a král jejich Gelimar zajat a dopraven do Cařihradu. **B.** nepřeháněl vzkázav císaři, že Afrika podmaněna během tří měsíců. V Konstantinopoli pak »třetí Africanus« poctěn triumfem ve světě křesťanském dotud nevidaným. R. 535 **B.** vypraven do Itálie, zničit říši Ostrogotskou, i dobyv Sicílie, roku 536 se přepravil do Bruttia i uvítán všude jako osvoboditel ode jha cizáckého. Odpor kladla teprve Neapolis, než vzata již po dvaceti dnech, načež voje byzantské na pochod se daly k Římu. Mezi tím však Gotové sesadivše ničemného krále svého Theodata, na trůn povýšili Vitiga, jednoho z největších té doby rektův a válečníků. Vitiges sebrav 150.000 vojínů vytáhl proti Římu, jehož **B.** se byl zmocnil v prosinci roku 536, i obléhal jej od března r. 537 až do bř. r. 538. **B.** měl jen asi 5000 bojovníkův a s těmi obhájil Řím, až pomoc přišla z Byzantia. Potom **B.** opanoval celou skoro střední Itálii, a válka byla by za nedlouho dospěla ku konci, kdyby Narses na pomoc přišel **B.**ovi byl nezaviděl slávy a moci a více si všímal jeho rozkazů. Z toho nastaly sváry, stávka pokrokův válečných a záhuba Milána, jemuž **B.** pomoci nemohl a Narses pomoci nechtěl. Zbaviv se však Narsa oblehl **B.** Vitiga v Ravenně. Potom jal se s Ostrogoty vyjednávat, aby svrhnuce Vitiga, s nímž byli nespokojeni, vydali mu Ravennu, i stavěl se, jako by sám státi se chtěl panovníkem jejich. Vitiges tedy vzdal se kralování, a Gotové, doufajíce, že **B.** je z bídy vytrhne a obnoví slávu říše někdy Theodoricha Vel., koncem r. 539 mu vydali Ravennu. Ale sotva že město obsadil, **B.** choval se jinak než jako věrný sluha a náměstek Justinianův. Nicméně nedůvěřováno **B.**ovi a povolán do Cařihradu. Mezi tím král perský Chosroes, jehož byl Vitiges na pomoc povolal, opanoval drahnou část Syrie i chystal se na Palestinu, ano v duchu se již viděl i pánem Malé Asie a Černomoffi. Hrdé záměry tyto byly by také dojísta dospěly k vyplnění, kdyby r. 541 **B.** se nebyl dostavil na bojiště. Od něho Chosroes zapuzen za Eufrát, avšak r. 543 Justinian **B.**a opět povolal do Cařihradu chtěje poslati ho proti rekovnému králi Totilovi, jehož vedením Ostrogoti proti Byzantincům se byli dodělali převahy. **B.** r. 541 přišel do Itálie nemohl proti Totilovi ničeho dokázati, ježto neměl dosti vojska. Tak nezdařil se pokus jeho o vybavení Říma, jež sevřen byl od Gotův, a město v pros. r. 546 Totilovi zrazeno. Na štěstí král ostrogotský krátce potom uslyšev, že plukové jeho v Lukanii byli poraženi, z Říma odtáhl. **B.** tedy v únoru r. 547 město obsadil a uhájil ho také proti novým útokům Totilovým. Po té odebral se do jižní Itálie, kdež vojsko byzantské bylo poraženo. Tam pak

pro nedostatek prostředků ničeho nemoha podniknouti, ano vítězstvím, jehož Totila nad jízdu jeho dobyl u Rossana, dokonce k útěku na Sicílii přinucen požádal císaře za propuštění, kterého se mu také dostalo v září r. 548. S bolestí a zármutkem opouštěl hrdina zemi, jižto zúplna vydobytí nebylo mu lze jedině pro Justinianovu skoupost a nedůvěru, kteroužto nectností zmafeni i ovoce posledního válečného skutku **B-ova**, totiž vítězství nad pluky cizozemců severních, Slovanův i Neslovanů, jež vůdce jménem Zaberган r. 559 přivedl až k Cañihradu. **B.** obrátil je na útěk, avšak nesměl jich pronásledovati. R. 563 jakési spiknutí proti císaři vyšlo na jevo, a dva důstojníci **B-ovi**, účastníci jeho, byvše mučení obvinili z něho i svého velitele. **B.** pohnán před soud. Justinian sice ušetřil života jeho, avšak zabavil mu statky a kázal ho stříci jako vězně. Když pak za nedlouho potom nevina jeho se dokázala, navráceny mu statky, jakož i důstojenství, avšak již po 8 měsících, r. 565, bolest a hoře skládily ho do hrobu. Že byl oslepen a že si chleba dobýval žebrotou, jest smyšlenkou doby pozdější. **B.** ostavil památku velikého vojevůdce a věrného vždy služebníka. V něm pojil se heroismus antický s křesťanským duchem pokory a sebezapírání; avšak v životě soukromém byl vrtkavý, chtivý peněz a nezřídka hříčkou nevěrně a prostopásně choti své Antoniny, důstojně to důvěrnice císařovny Theodory, choti Justinianovy. *Sra.*

Belius = Běl Matěj (v. t.).

Belizarius Sim., rod štirů (*Scorpionidae*), žijících v jeskyních ve vých. Pyreneích. Ode všech známých nám štirů liší se dvěma pozoruhodnými znaky: nemá žádných očí a na hřebínkovitých orgánech jeví se nedostatek článků zv. basilárními. Jediný druh tohoto rodu, **B. Xambeni**, popsal E. Simon. *Šc.*

Belize (Balize): 1) **B.** čili British-Honduras, britská osada ve Střední Americe, zaujímající jihových. část Yukatanského poloostrova mezi zálivem Honduraským na vých., Mexikem na sev. a Guatemalou na západě a jinou, svlažovaná řekami Rio-Hondo, New-river, Belize (asi 250 km dl.) a Sibun. Kdežto pobřeží její jest ploché, bažinaté a nepřístupné pro nesčetné skalní ostrůvky, úskalí a píščiny, je vnitřek země, zvl. v údolích, tropicky úrodný, hustými lesy zarostlý. Podnebí jest horké a vlhké, ale mírněné větry passátními. Země bohata jest divokou zvěří, drůbeží, rybami a želvami a plodí rýži, kukuřici, banány, kávu, bavlnu, indych, gummu, košenillu, cukr, mahagoni, cedr, sassaparillu a mnoho vzácných dřev barevných. Obyvatelstvo (r. 1881 27.452 domorodců, mezi tím asi 1500 bělochů na 19.585 km²), zabývá se z části kácením lesů, z části zemědělstvím a obchodem s plodinami zemskými. Vývoz r. 1886 činil 280.047 liber sterlinků, dovoz 235.936 l. st. O zemi tuto dlouho s Anglií se přelo Španělsko, až roku 1783 se jí zřeklo. Od r. 1862 jest **B.** osadou britskou majíc v čele guvernéra (podřízeného gener. kapitánu jamaiskému) s devítčlennou radou a sborem zákonodárným. — Hlavní m.

osady 2) **B.**, na jižním ústí řeky t. jm. uprostřed močálů z velké části na mahagonových jehlách vystavěné, jest skladištěm britského zboží pro Stř. Ameriku a hlavním vývozním místem nejen osady, ale i namnoze Guatemaly a Yukatanu, jež pravidelnou paroplavbou spojeno jest se záp. Indií a dále s Evropou. Má biskupský chrám, ústav pro choromyslné a 6000, v prosinci, kdy dřevorubci vracejí se do města slavit vánoce, až 15.000 obyč.

Běljajev: 1) **B.** Savsa Ivanovič, vůdce lidu ruského v Malojaroslavci (új. m. gub. kalužské), kdež za války r. 1812 strhnul most ustupujícím Francouzům přinutil je dáti se cestou smolenskou, čímž jižní Rus zachráněna od zpusťování nepřátelského. **B.** zemřel r. 1857 v Moskvě.

2) **B.** Ivan Dmitrijevič, prof. university moskevské (* 1810 v Moskvě — † 1873 tamže). Vystudovav práva na universitě moskevské vstoupil **B.** do státní služby a zastával rozličné úřady, až r. 1848 jmenován byl radou státního archivu »starých děl« v Moskvě. R. 1852 povolán na universitu moskevskou za adjunkt-professora dějin zákonodárství ruského. R. 1858 podav dissertaci stal se magistrum říšského práva, r. 1860 pak jako doktor téhož předmětu ustanoven byl řádným professorem dějin práva ruského, ve kterémž úřadě setrval až do smrti své. Kromě působení v úřadě učitelském **B.** činným byl v hojných spolicích vědeckých a jako spisovatel uveřejnil mnoho studií, jež obírají se otázkami z práva, politiky a zeměpisu ruského. Od r. 1848-57 byl **B.** tajemníkem »Obščestva Istoriji i Drevnostej« při universitě moskevské a redaktorem časopisu téhož družstva, ve kterémž listě uveřejnil mnoho vědeckých studií svých. **B.** náležel mezi zakladatele a horlivé účastníky »Obščestva ljubitelej jestestvoznajija, antropologii i etnografije« při universitě moskevské i starožitnického spolku moskevského. **B.** byl také horlivým spolupracovníkem v časopisech vědeckých spolků petrohradských, zvláště v »Imper. geograf. obščestvė«, v němž uveřejnil přední studie své o dějinách geografie ruské. Dějiny práva ruského, c nichž **B.** četl na univ. moskevské, vydány po jeho smrti s názvem *Lekcije po istoriji russkago zakonodatelstva I. D. B-a* (Moskva, 1879). Vědeckými názory ve spisech svých náležel **B.** ke škole slavjanofilské sám vyznáváje, že patří mezi zakladatele její. Nejdůležitější díla **B-ova** jsou: *O nasledstvė bez zavěščanija po drevnim russkim zakonam* (Moskva, 1858); *Krestjane na Rusi* (t., 1860); *Razskazy iz russkoj istoriji*; *Očerki istoriji severo-zapadnago kraja Rossiji* (Vilno, 1867).

Běljakov Jegor Jegorovič, malíř rus. (* 1834), od narození zbavený obou rukou až po loket. Od r. 1853—64 vzdělával se v akademii umění. Ačkoli stěžl může udržeti štětec, přece dodělal se takových úspěchů, že za obrazy své obdržel dvě veliké stříbrné medaile a jmenován umělcem III. třídy. R. 1863 ustanovena mu roční podpora peněžní. Z prací **B-a** vystaveny byly: *Olympické hry* (1860);

Charon převážející duše přes řeku Styx (1861); *Podobizna dcery umělcovy* (1886) a j.

Beljanica, pohoří v království Srbském, výběžek Karpat Dunajských, rozkládá se hlavním svým hřbetem od východu k záp. mezi Resavou, přítokem to Moravy, a Mlavou v délce asi 40 km. Nejvyšším vrchem pohoří toho jest Lisac (1321 m). *Ku.*

Bělka: 1) B. viz Běl. — **2) B.**, země bíle zbarvená, různého původu a rozmanité povahy. *Č.—y.*

Belke Gustav, polský přírodopisec, vydal spis o ssvacích *Mastocia czyli historyryja naturalna zwierząt ssących* atd. (Vilno, 1849; 3 sv. s 10 tab.); pak *Rys historyi naturalnej Kamienica Podolskiego* (Varšava, 1859, otisk z Bibl. Varšavské); *O owadach szkodliwych gospodarstwu wiejskiemu* atd. (Žitoměř, 1861) a větší počet menších pojednání přírodopisných. Do polštiny přeložil dílo Cuvierovo *Historyja nauk przyrodzonych* atd. (Vil., 1854—55) spolu s Alex. Kremerem a životopis Cuvierův od Flourensena (*Jerzy Cwier i jego prace*; Vilno, 1851).

Belknap [bělnep] William Worth, generál sev.-amer. Narodil se r. 1831 v Novoyorském státě, působil od r. 1861 jako advokát v Keokuku, po vypuknutí občanské války vstoupil do vojska a vyznamenav se v bitvě u Atlanty (1864) postoupil na brigádníka. Po válce stal se výběřčím daní Iowanského státu a za Grantova presidentství (1869) ministrem války; že však dopouštěl se nekálých praktik, ba i zpronevěry na státním majetku (r. 1870 na svou pěst prodal Francii zbraně z vojenských skladů), byl (1876) s úřadu svého sesazen a postaven před soud senátu, jehož republikánská většina jej však ode vsí pokuty osvobodila.

Bělkowice (*Bielkowitz*), ves a statek na Moravě, okr. a hejtm. olomouckého, 106 d., 765 obyv. Č., škola. První majitel nazývá se r. 1239 Ratibor; r. 1300 postoupen byl statek od tehdejšího majitele Budslava, děkana olomouckého, velechrámu olom. a roku 1323 zvláštní smlouvou mezi kapitulou a biskupem Konrádem uzavřenu vřaděn jest mezi statky biskupské.

Bělkovský z Ronšova Jan, městský písař v Prostějově v XVI. stol., sepsal *Knihy pamětní města Prostějova* asi do roku 1582. Rukopis v Bočkově sbírce. Jungmann, Hist. lit. IV., str. 473.

Bělky, Běla, viz Běl.

Bell: 1) B. Benjamin (* 1749 v Edinburce — † 1806), proslavený chirurg a člen Royal Infirmary. Z jeho spisů nevědění pozornost vzbudily *A treatise on the theory and management of ulcers with a dissertation on white swelling of the joints* (Edinburg, 1778; 7. vyd. r. 1801) a velké sedmizvazkové dílo, nadepsané *System of Surgery* (t., 1783—1787), jež rovněž 7 vydání se dočkalo a do francouzského a něm. jazyka přeloženo bylo. *Mx.*

2) B. Andrew, proslulý paedagog, spolu s Lancasterem původce zvláštní metody vyučovací, Bell-Lancasterovou nazývané.

Nar. se ve Skotsku v St. Andrews r. 1753. Vystudovav theologii stal se anglikánským farářem, ale za nedlouho přijal místo prof. fysiky v Madrase a kaplana na pevnosti Sv. Jirské v Indii ve službách východoindické společnosti. Ta světila mu i vrchní řízení sirotčince založeného r. 1789 pro vojenské chlapce v Egmoru (u Madrasu). **B.** shledav tam mnohé nepořádky a nejsa spokojen s vyučováním čtyř učitelů propustil je a zavedl zcela nový způsob vyučovací, dle něhož dospělejší žáci učili žáky mladší. Všichni chovanci ústavu, počtem 200, byli r. 1795 tímto způsobem vyučováni. Pokud jeho zdařil se, a nová metoda zdokonalena příčinností a horlivostí **B.**ovou tak, že chvalná pověst o ní rozšířila se rychle nejen po osadách anglických, ale i v Anglii samé. R. 1797 **B.**, ano mu podněbí indické nesvědčilo, vrátil se do své vlasti a tu vydal dva spisy, v nichž vykládal svou metodu a založil školy v Londýně a Kendale. Ale když nedošel uznání, jakého očekával, ujal se správy opatství westminsterského, kdež vytrval deset let. — Skoro ve stejnou dobu s **B.**em, ale samostatně, počal vyučovati Jos. Lancaster methodou **B.**ově na vlas podobnou. Proto dáno methodě vzájemného vyučování jméno Bell-Lancasterova. Lancaster nar. se r. 1771 v Londýně. Založil r. 1798 na předměstí londýnském Southwarku školu pro dívky chudých rodičů, kde světuje mladší děti dospělejším dosáhl záhy takových úspěchů, že obrátil k sobě pozornost všeho obyvatelstva londýnského a dostával hojně podpor a darů. Když však po třech letech Lancaster stal se kvekrem a zakládal školy beznáboženské, odvrátila se od něho strana anglikánská a povolala do Londýna **B.**a, aby zřizoval školy pro chudou mládež s vyučováním náboženským. Ale právě tato konkurence velice přispěla ke zdokonalení metody samé; i pronikla tato do ostatní Evropy a docházela skoro všude uznání a nadšeného přijetí. **B.** sám cestoval po Evropě a s velikým úspěchem šířil mezi paedagogy své učení. Hůře vedlo se konkurentu jeho. Měl sice svou školní budovu, kde roku 1805 bylo na 1000 dítek. Ale nerozvážlivou podnikavostí svou zabředal do nových a nových dluhův, a když přátelé jeho se ho ujali a odevzdali mu vrchní správu škol, jichž bylo r. 1811 devadesát pět s 30.000 dítek, osvědčil se nezpůsobilým fidiiti větší ústav. R. 1813 založil v Tootingu samostatnou školu, kde chtěl vyučovati vyšším naukám; ale učinil úpadek a podnikal potom cesty po Velké Británii povzbuzuje obecnostvo k zařizování škol dle své metody. Za týmž účelem odebral se roku 1816 i do Ameriky. Ale tam se mu vedlo ještě hůře, tak že konečně upadl v největší bídu i živil se od r. 1833 v Montreale (v Kanadě) prací nádennickou. Manželka jeho zšilela, Lancaster sám byv přejet na ulici v New Yorku vozem zemfel r. 1838. Spis jeho *Improvements in Education*, v němž vykládá svou metodu, došel neobyčejného rozšíření. — Po odchodě Lancasterově do Ameriky **B.** stal se správcem veškerého škol-

ství chudinského v Anglii a metoda jeho zaváděna nejen do chudobincův, ale i do škol vojenských a nautických. Požívaje všeobecné vážnosti zemfel r. 1832 v Cheltenhamu a byl pochován ve hrobce westminsterské. Značné své jmění odkázal chudinským školám a dobročinným ústavům. Nejdůležitější jeho spisy jsou: *An Experiment in education, made in the asylum of Madras* (Londýn, 1797); *Elements of tuition* (Londýn, 1812); *The Madras school* (ve třech dílech, Lond., 1815); *The wrongs of children* (Lond., 1819). — Podstata metody Bell-Lancasterovy v tom záleží, že žáci dospělejší, pokročilí vyučují žáky mladší, žáci nižšího stupně vyučovacích, a učitel jen ony starší žáky vyučuje, jsa ostatně pouze dohlížitelem a ředitelem jejich činnosti, jež koná se přísným pořádkem a dle pevných i velmi podrobných nařízení. Tím způsobem jest možno, veliký počet žáků v jedné místnosti a pod jedním učitelem vyučovati. Zcela nová tato metoda není; známa byla již v staré Indii, i Římanům (na př. Quintilianovi), i za středověku školám klášterním, později Trotzendorfovi a j.; B. a Lancaster mají však tu zásluhu, že uvedli ji v pevnou, určitou soustavu. Žáci jsou tu rozděleni v oddělení (8—12) a každé zběhlejším žákem (monitorem) cvičí se ve čtení, psaní, počítání a memorování potud, pokud se tomu tento naučil od učitele. Nejvycvičenější a mravně nejspolehlivější žáci mají pak dozor nad nižšími pomocníky a jejich odděleními; a nad pořádkem, kázní a vyměřeným postupem bdí učitel školy. V první době metoda Bell-Lancasterova rozšířila se zvláště po Francii, Nizozemsku a Dánsku i v Americe jsouc přeceňována; později seznána její nedostatečnost — zvykajíť žáci učení mechanickému, neoživenému duchem a osobností učitelovou — a užívá se jí jakožto »výpomoci z nouze« toliko tam, kde škola je přeplněna a učitel jen jeden (na př. na školách jednotřídních). Kromě spisův uvedených pojednávají o metodě Bell-Lancasterové: Hamel, *Der gegenseitige Unterricht* (Paříž, 1818); Natorp, *Bell u. Lancaster* (Essen, 1817); Harnisch, *Ausführliche Darstellung des Bell-Lancaster'schen Schulwesens* (Břetislav, 1819); Zerrerer, *Über das Wesen u. d. Werth des wechselseitigen Schulunterrichts* (Magdeburk, 1832). PD.

3) B. John, bratr před., chirurg a anatom v Edinburce (* 1763 v Doun-Monteathu — † 1820), nabyl pověsti hlavně pro anatomické výzkumy a pojednání. S bratrem Chalesem uveřejnil několik anatomických děl, jež sám výkresy opatřil. Nejdůležitější z nich jest: *The anatomy of the human body* (Londýn, 1793, 6. vydání t., 1834); *Engravings of the brain; Engravings of the viscera*. Mx.

4) B. Henri, mechanik anglický (* 1767 v Torpichenu ve Skotsku — † 1830 v Helensburghu). Oddal se od r. 1787 studiu mechaniky a stavby lodí a usadil se jako tesař v Glasgowě, kdež setrval až do r. 1808; téhož roku přesídlil do Helensburghu na zálivu Clydeském. B obíral se řešením rozmanitých pro-

blémů, avšak se štěstím více méně pochybným. Hlavním z těchto problémů bylo upotřebení síly parní ke hnání lodí; jako výsledek pokusů v příčině té jim konaných bylo spuštěn lodí, zvané »Comet«, 40 stop angl. dlouhé, 10¹/₂ stopy široké, a snosnosti 30 tun, na r. Clydeu, což stalo se 18. ledna 1812. Loď tato, opatřená po každé straně dvěma lopatkovými koly, jež hnána byla dvěma stroji parními celkem o síle šesti koní (indikovaných), měla udržovati pravidelnou dopravu osob na řece Clydě mezi Greenockem a Glasgowem (třikrát za týden po vodě a proti vodě), kterýžto pokus potkal se s plným zdarem. V pozdějších letech (do r. 1815) vypravil B. ještě několik parních lodí, a výsledky jeho položily základ pro paroplavbu s dopravou osob v Anglii zvláště a v Evropě vůbec, kdežto v Americe předstihl jej tímto směrem Fulton o pět roků. Hmotnému výtěžku se však B. ze svého vynálezu netěšil; poslední dobu žití svého strávil téměř v chudobě. Ss.

5) B. Charles (* 1774 v Doun-Monteathu ve Skotsku — † 1842), bratr 2) a 3), proslaven jako chirurg, ještě více ale jako fyziolog. Návodem bratra svého Johna spracoval ještě jako posluchač lékařství anatomický, výkladem opatřený atlas, jenž v původním textu čtyř vydání se dočkal. Vydal dále velmi dokonale pojednání o anatomii mozku a drahách nervových, jež velmi dobrými rytinami opatřil. R. 1804 vydal v Londýně, kam se byl pro rozmanité překážky, jež mu fakulta edinburská klada, odebral, anatomii pro malíře (*Essay on the anatomy of the expression in painting*, v druhém vydání má název: *Essay on the anatomy and philosophy of expression*, 271 rytin); po té záhy následovalo velké dílo o operativní chirurgii. Roku 1811 vyšel spis, který jej dlouho zaměstnával a který chová první zmínky o velkém nálezu B-ově (viz B-ův zákon), t. j. o rozličných funkcích kořenů čivů míchových; nadepsán jest *An idea of a new anatomy of the brain*. Velkou tuto myšlénku proslavil jako hotovou teprv r. 1821 v přednášce, již před Royal Society měl (*On the nerves, giving an account of some experiments on their structure and functions which lead to a new arrangement of the system*). Další nálezy jeho o výkonech nervových rozvedeny jsou ve spise: *An exposition of the natural system of the nerves of the human body* (Londýn, 1834) a v dodatku, v kterém vložena jest innervace svalů sloužících dýchání, mluvení, pohybu oka a pohybův úmyslných. Pro velké zásluhy dostalo se B-ovi mnoho cti: roku 1814 povolán do učitelského sboru Hunterian School of Medicine, jejímž nejznamenitějším členem byl; r. 1824 odevzdala mu College of Surgeons stolicí anatomie a fyziologie; r. 1828 jmenován byl professorem fyziologie na universitě londýnské, kterýž úřad však záhy složil zanášaje se výhradně fyziologickými problémy o výkonech mozkových a míchových, čivů obličejě atd.; r. 1833 povýšen byl za baroneta, a r. 1834 vyznamenala jej Royal Society zlatou medailí. Roku 1835

uchýlil se do Edinburku, přijav na tamější universitě professuru anatomie. Z přednášek, které v College of Surgeons měl, některé nabývaly nadobyté popularity a prodány byly po tisíci exemplářích; z nich především vyniká duchaplným obsahem ta, jež pojednává o ruce a jejím mechanismu (*The hand, its mechanism and vital endowments*, 5. vyd. r. 1852.). *Mx.*

9) **B. Thomas**, anglický přírodovědec (* 1792 v Poole, Dorsetshire — † 1880 v Selborne, Hampshire), studoval lékařství v Londýně, přednášel pak o zubním lékařství na Guy's Hospitalu a o srovnávací anatomii Roku 1836 stal se profesorem zoologie na King's College, r. 1848 sekretářem Royal Society a r. 1853 presidentem Linnean Society. **B.** napsal důkladné práce, zejména o fauně anglické: *History of British Reptiles* (1829); *History of British Quadrupeds* (1836, 2. vydání, 1874); *History of the British Stalk-eyed Crustacea* (1853). R. 1833 počal vydávati monografii želv: *Monograph of the Testudinata*, kteréž vyšlo 8 sv. Darwinův spis »Voyage of the Beagle« má od něho články *Reptiles*; roku 1878 uspořádal nové vydání spisu Gilberta Whitea »Natural History and Antiquities of Selborne« (2 sv.). *Sc.*

7) **B. John**, státník amer. (* 1797 u Nashville v Tennessee — † 1869). Byl advokátem a zástupcem Tennessee v kongressu, kde se od demokratův a stoupců volné tržby přidal k ochranářům. R. 1834 zvolen whigy mluvčím domu reprezentantův odloučiv se od presidenta Jacksona při otázce bankovní. R. 1840 stal se za Harrisona sekretářem války, odstoupil po smrti tohoto s kabinetem a stal se v senátě r. 1847 vůdcem mírné frakce, jež se snažila dosíci shody se státy jižními. R. 1860 dostal hlasy států jižních, Virginie, Kentucky a Tennessee proti presidentu Lincolnovi. — Války občanské se nesúčastnil, ač sympathisoval s jím.

8) **B. Robert**, plodný spisovatel anglický (* 1800 v Corku — † 1867 v Londýně). Byl záhy nucen vzdát se studii práv a přijmouti menší úřad při místodržitelství v Dublině. Zde nějaký čas redigoval vládní list »The Patriot« a napsal několik dramát, z nichž *The Double Disguise* a *Comic Lectures* zjednaly si cestu na jeviště. R. 1828 usadil se v Londýně, kde až do r. 1841 působil jako redaktor politicko-belletristického týdeníku »The Atlas« a krom toho napsal *The history of Russia* (3 svazky, 1836—38); *The Lives of English Dramatists* (2 sv., 1837); *The Lives of English Poets* (2 sv., 1839) a poslední svazek *Southeyovy Naval History of England* (1837). Po r. 1841 věnoval se více krásné literatuře přispívaje toliko do liter. listu »Monthly Chronicle«, jež byl s Bulwerem a Lardnerem založil. V té době povstaly jeho pětiaktovky *Marriage* (1842), *Mothers and Daughters* (1844) a *Temper* (1845), jež na lond. divadlech slušného úspěchu došly, jakož i román *The Ladder of Gold* (1850) a sbírka povídek *Hearts and Altars* (1852). Vydal také cestopis *Wayside Pictures through France, Belgium, and Holland* (1849) a mnohé

jiné spisy různého obsahu. R. 1854 začal vydávati spisy angl. básníků s poznámkami (celkem vyšlo 29 sv.) a byl za své literární zásluhy od belgického krále vyznamenán zlatou medailí.

9) **B. John**, angl. sochař a kreslič (* 1811 v Norfolk). Již při první své práci *Dívka u potoka* osvědčil veliký talent pro znázornění půvabných, poetických figur trochu sentimentálního rázu, často na pole náboženské přecházejících. Ve pracích posledních jeví se pak více síly a důrazu. Při výstavě londýnské roku 1851 vynikl dvěma bronzovými sochami *Střelec orla* a *Andromeda*, kterou koupila angl. královna. V Londýně jest několik pomníkův od něho, zejména: *Skupina Spojených Států* v Hyde-Parku, *Wellington* v Guild-Hallu, socha hr. *Clarendona* ve Foreign-Office, sira *Rob. Walpole* a lorda *Falklanda* v parlamentě, *pomník gard* padlých na Krymu na nám. waterlouském, jeden z nejlepších pomníkův londýnských a j. v.

10) **B. William Abraham**, lékař a cestovatel angl., účastnil se (1867) výpravy gen. W. J. Palmera, jež měla účel určití novou železniční trať skrz Kansas, Colorado, Novo-Mexiko-Arizonu a Jižní Kalifornii. Výsledky cesty té uložil v *New Traces in North America* (Londýn, 1869; 2. vyd. 1870) a v pojednáních *On the Basin of the Colorado* (uveřejněném ve Sborníku Zeměp. společnosti londýnské) a *On the Native Races of New Mexico* (otištěném ve Sborníku Ethnologické spol. lond.). V této poslední práci pojednává o nově objevených památkách aztecké civilizace.

11) **B. Alex. Graham**, profesor fyziologie mluvidel v Bostonu, narodil se v Edinburku. Proslavil se hlavně tím, že sestrojil první telefon bez batterie (1875; viz Telefon). R. 1880 spolu se Sumnerem Taintem vynalezl fofon.

Bella, staré město v ital. prov. potenzské, kraji melfském, s 5690 ob. (1883). R. 1857 řádilo v okolí strašlivé zemětřesení.

Bella (ženský rod od lat. *bellus*, sličný), sličná, kráska; časté křestní jméno ženské.

Bella: 1) **B. Jan Leopold**, vynikající církevní skladatel slovenský (* 1843 ve sv. Mikuláši v Horních Uhrách). V hudbě byl samoukem a teprve na gymnasiu levočském, kam poslal jej biskup spišský Lad. Zábojský, ujal se ho hudbymilovný professor Leop. Dvořák a ve studiích jeho vydatně jej podporoval. V semináři v Báňské Bystřici složil jako 16letý mladík instrumentální mši, která v biskupském chrámě tamním setkala se s velkým úspěchem. Ve Vídni, kde dokončoval theologická svoje studia, stýkal se s Preyerem a Sechterem a zabýval se nejvíce hrou houslovou a skladbami přísného církevního směru. Jako kněz působil v B. Bystřici, pak od roku 1881 při evangelické církvi ve Velké Sibině v Sedmihradsku. Nejlepší díla **B.**-llova jsou: kvartetta *Haec dies*, *Adoramus*, pak *Tu es Petrus*, motetto a capella pro 8 mužských hlasů, *Molitba sv. Cyrilla* a mnoho jiných sborů, provozovaných často v Praze a po Čechách, posléze

koncertní variace pro piano *Pri Prešporuku*. Také literárně byl činným a psal hudební články *Myšlienky o vývine národnej hudby a slovenského spevu* (v »*Let. Mat. slov.*« X., 2.), *Naša hudba a naš spev* (»*Slovesnost.*«, II.), pak básně pro mládež v »*Jarních kvetech*« (1863).

2) **B.** Andrej Miloslav, básník sloven., bratr před. (* 1851 v Lipt. sv. Mikuláši). Studoval v Pešti a ve Velké Revúci; theol. studia skončil v Lipsku. Jako kněz působil pak v Budíně a v Pešti, jsa zároveň správcem školy slov. a zanášel se v prázdných chvílích básněním, jak svědčí jeho podané pokusy porůžnu v časopisech slov. uveřejňované. — R. 1881 jmenován byv ev. knězem vojenským přišel do Štýrského Hradce, odkud později přeložen do Prahy. R. 1880 vystoupil v Pešti se sbírkou *Piesni*, v nichž zračí se pěkné nadání. R7.

3) **della B.** Ardelio, spisovatel chorvat. (* asi roku 1654 ve Foggju v Neapolsku — † 1737 ve Splitě). Přednášel r. 1709 bohosloví ve Florencii. Neznámým způsobem dostal se do Dalmacie a vykonává duchovní službu ve Splitě, v Dubrovníce a na jiných místech naučil se jazyku chorvatskému a snažil se stav lidu všemožně zlepšiti. Sestavil slovník *Dižionario italiano-latino-illirico* (Benátky, 1728; 2. vyd. Dubrovník, 1785), jež obsahuje mnoho přísloví a vzácnou sbírku slov chorv.-srbsk.; *Grammatica illirica* (1728); *Razgovory i pripovidanja data na svitlost od pripoštovanog Matia Ćiulića kanonika* a j. v. red.

4) **della B.** Stefano, malíř a rytec ital. (* 1610 ve Florencii — † 1664 tam.). Původně jsa učněm zlatnickým, cvičil se v kreslení a zdokonalil se v ryjectví. V l. 1633—1636 žil v Římě, kde si získal jméno hlavně rytbou skvělého průvodu polského poselství, vynikající nadobyčejnou hbitostí a jistotou a zajímavou nadto pro studium kostýmů. Obřady plné postav, průvody, slavnosti, vojenské výjevy jsou hlavním jeho žívnem. Vedle toho proslul však též jako ornamentista. V pracích těch, i modernímu průmyslu za vzor sloužících, jako jsou návrhy nádob, vlysy, grotesky, kartuše, titulní ozdoby, jeví se jeho vynalézavý duch, bohatá fantasmie a takofka hravá zručnost v provedení. *Chl.*

Bellac [-lak], hl. místo arrond. a kantonu ve franc. dep. Haute-Vienne. na ř. Vincou a na státní dráze (Limoges-Poitiers), 37 km sšzáp. od Limoges, má dvoulodní románsko-gotický chrám z XII. a XV. stol. věznici (ve starém zámku), nový soudní dům a 4803 ob. (1886), živících se výrobou sukna, přikrývek, klobouků, rukavic, hospodářských strojů, dřevěnek, cihel a j. a provozujících obchod se dřívím, vínem, obilím a dobytčím. — Arrond. bellacký má na 1735 km v 8 kant. a 65 obcíh 82.594 obyv.

Belladonna: 1) **B.** (botan.) viz *Atropa*.

2) **B.** (farm.) *Atropa Belladonna* L. obsahuje ve všech částech jedovaté alkaloidy, atropin a hyoscyamin. Množství atropinu jest největší v plodech a semenech (asi 0·3—0·6%), pak v kořenu (0·2—0·4), v listech (0·1—0·2),

nejméně v lodyze (0·04). K lékařskému účelu potřebují se hlavně kořen a listy. Kořen, jež se dřívě nazýval též *radix Solani furiosi*, jest masitý, suchý, dřenitý, práší, když se přelomí, jest lomu rovnhého, zrnitého. Staré, dřevnaté, duté kořeny nehodí se k lékařské potřebě. Nejlepší jest asi 2—3letý, v červenci nebo srpnu sbíraný. Listy jsou vejčité, celokrajné, v řapík zúžené, jemnými, bílými hrboulky poseté. Z listů připravuje se *extractum Belladonnae* a *tinctura Belladonnae*. Účinek b-ny jest týž jako atropinu (v. t.). V lékařství se b a její praeparaty nyní mnohem méně předpisují, užívá se raději čistého alkaloidu. **B.** bývá velmi často příčinou otrav. Nejčastěji jest otrava oekonomická, jestliže plody požíli lidé jich neznající, zejména děti. Vraždy nebo sebevraždy b-ny jsou velmi řídké. Příznaky otravy a léčení viz *Atropin*. *Jš.*

Bella gerant alii! tu, felix Austria, nube.. (ať vedou války jini, ty, šťastná Austrie, sňatkem), lat. hexametř, jehož skladatelem jmenuje se král Matiaš Korvin; vztahuje se na rozmnožení moci domu habsburského ne válkami, nýbrž smírnými úmluvami a sňatky. Latinský pentametř k tomu zní: »nam quae Mars alii, dat tibi regna Venus (neb řše, které jiným Mars, tobě Venuše dává). Napodoben jest nejspíše dle Ovidiových heroid XIII.: bella gerant alii, Protesilaus amet! Pojmenování felix Austria vyskytá se již na pečeti vévody Rudolfa IV. z r. 1363.

Bellaggio [beladžo], městys na Comském jezeře na ostrohu, u něhož se rozcházejí obě jižní ramena tohoto jezera. 24 km sev.-vých. od Coma, pro rozkošnou polohu a vyhlídku hojně navštěvované místo klimatické, s 966 obyv. (obec 3377, 1885), několika velkými hôtely, nádhernými villami (Serbelloni, Melzi, Giulia, Frizzoni a j.) a krásnými sady. Výroba mýdla a předmětů vyřezávaných z olivového dřeva.

Bellagines nazývá Jordanis (*De rebus geticis liber*, k. 35) zákony, dle kterých prý Gotové v sídlech svých na pobřeží Černého moře žili a kteréž i sepsány byly. Je-li tato zpráva hodnověrna a lze-li tedy u Gotů před dobou stěhování národů již předpokládati užívání psaných práv, o tom důvodně sluší pochybovati. —*l.*

Bellaire [belér], město v sev.-amer. státě Ohio, na ř. Ohio a křižovatce tří drah, 7 km od Wheelingu, má pěkný železný (železniční) most, sklárny, železářny, uhelny, vápencové lomy, dva denníky a 8025 ob. (1880).

Bellamy [bélamaj] Jacobus, pseudon. Zelandus, nizozem. básník (* 1757 ve Vlissingenu — † 1786 v Utrechtě). Pravidelného vzdělání dostalo se **B**-mu teprve ve věku dospělejším, když podporovatelé národního básnictví se ho ujali s=znavše z prvních jeho plodů, které jako učeň pekařský uveřejnil, že, jakkoli ve formě prostičké, nevšední přece nadání osvědčují. Vedle odborného studia bohoslovného **B**. s vřelou horlivostí probouzel dřímající síly k osvětlení domácího písemnictví, sám pak básnickou činnost svou zdokonaloval hlavně

dle vzorů literatury německé. Chvály zasloužené došel sbírkami básní: *Gezangen mijner jeugd* (1782) a *Vaderlandsche Gezangen* (1785). Pravou perlou poesie nizozemské jest znárodnělá jeho romance *Rooseje* (1784). R. 1816 vyšly v Haarlemu sebrané jeho spisy básnické (3 vyd. 1842).

Bellangé [belanžé] Josef Louis Hippolyte, franc. malíř bitev (* 1800 v Paříži — † 1866 t.). R. 1818 vstoupil do Académie des Beaux Arts a byl žákem Grosovým; později dal se směrem Horace Vernetu. Sujety jeho ze slavných dob napoleonských nalézaly velmi hojně obliby hned s počátku, kdy pracoval jen lithografie. Od r. 1822 začal vystavovati svoje obrazy (*Bitva u Moskvy*) a od těch dob bezmála každý rok. Slávu svoji založil obrazem: *Návrat Napoleonův s ostrova Elby*. R. 1837 byl jmenován konservátorem musea v Rouenu, kdež zůstal až do r. 1853. Po té vrátil se do Paříže. **B.** dovedl na svých obrazech mistrně ovládati veliké massy a při tom znázorniti rozhodující moment bitvy; pak se zálibou líčilv episdvy dílem humoristické, dílem patheticky dojímavé. Kresba jeho jest pevná a jista, kolorit jednoduchý, čerstvý a živý, ale bezé zvláštní síly. Obrazů jeho, jakož i pérových kreseb a aquarell jest veliké množství; nejlepší a neznámější jsou jeho malby *bitev u Fleurus, Wagramu, Loana, Altenkirchen, Hondschrote*, pak *Přechod přes Guadaramu, Garda umírá* a j. v. Sr. Adéline, Hipp. Bellangé et son oeuvre (Paříž, 1880), H. Béraidi, Les Graveurs du XIXe siècle (Paříž, 1885) a Meyer Künstler-Lex. (III., 361.).

Bellani Angelo, učenec italský (* 1776 v Monze — † 1852). Stav se knězem postoupil až k důstojnosti kanovnické. Zabýval se horlivě fysikou a lučbou, kteréžto vědy obohatil novými objevy a přistroji, a vydal četná pojednání, z nichž uvádíme: *Memoria sulla ebullizione dell'acqua e degli altri liquidi; Ricerche fisico-chimiche sul fosforo e della fosforescenza delle lucciole* a j.

Bellano, městečko na vých. bř. Comského jezera, v krajině nad míru úrodné, důležité stědisko průmyslu bedvábnického, rodiště ital. básníka Tom. Grossiho. Dóm lombardského slohu s malbami ze XIV. stol., přístav, dobré víno. mramorové lomy, čilý obchod s hedvábím a vlnou, 1935 oby. (1883, obec 3334). Na blízkú vodopád Piaverny 64 m vysoký, zvaný Orrido di Bellano.

Bellapertosa Petrus viz de Belleperche.

Bellardi Luigi, přirodozpytec (* 1818 v Turině), professor věd přirodních na lyceu v Turině a konservátor sbírek palaeontologických tamního musea. Uveřejnil četné práce o fossilních měkkýchšich italských, zvláště piemontských, pak monografii o dvoukřídlych hmyzech mexických. Vedlé toho jest spisovatelem četných příručných knih přirodovědeckých. Z větších a novějších spisů jeho sluší jmenovati: *Saggio di ditterologia messicana* (Turin, 1859—62); *I molluschi dei terreni terziarii del Piemonte e della Liguria* (tamže,

1873—1878, 2 sv.); *Monografia delle Nuculidi trovate finora nei terreni terziarii del Piemonte e della Liguria* (t., 1875); *Novae Pleurotomidarum Pedemontii et Liguriaie fossilium dispositionis prodromus* (Pisa, 1875).

Bellari (Ballári, Balhári, Valahári): **1) B.**, východoindický okres v madraském presidentství, má na 15,285 km² 736.807 ob. (1881), a to 662.072 hindů, 69.767 muhammed., 4140 křesťanův a j. Jest to vysočina málo svažovaná, s chudou vegetací. — **2) B.**, hl. město okresu s 53.460 ob., jest stanicí brigády madraského vojska a má dvě pevnosti, veřejné budovy úřední, kostely, železniční a telegrafní stanici a j.

Bellarmino Roberto, ital. učenec a kardinál (* 1542 v Monte Pulciano — † 1621 v Římě). R. 1560 vstoupil do řádu jesuitského a vykonav studia filosofická v Římě i theologická v Padově a Levně, byl ustanoven za profesora theologie na universitě levenské (1570). Tam vystoupil proti Michaelu Bajovi. R. 1576 byl povolán do Říma, kdež přednášel za velikého účastenství lidu po 12 roků na obranu článků víry proti nekatolíkům. Vynikaje ryzí povahou, přísností života a učeností nabyt brzy takové vážnosti, že i papežové dotazovali se ho za radu a ustanovovali jej za vyslance v důležitých věcech církevních. Roku 1592 stal se rektorem kolleje jesuitské v Římě, r. 1595 provinciálem v Neapolsku, roku 1597 radou inkvisičního soudu v Římě, roku 1599 kardinálem. R. 1602 byl přeložen z Říma do Capue jako arcibiskup, snad proto, že ve sporu, který vzplál mezi jesuity a dominikány pro spisy jesuity Lud. Moliny, stál rozhodně na straně svého řádu. Po smrti Lva XI. (1605) žil v Římě, byv ke přání svému zproštěn arcibiskupství capuánského. **B.** účastnil se spisy svými sporu papežské stolice s republikou Benátskou, také psal proti Jakobovi I., králi angl., vyvraceje apologie jeho. Z četných spisů jeho jsou důležitější: *Disputationes de controversiis christianae fidei adversus hujus temporis haereticos* (Ingolstadt, 1581, Řím); *katechismus Christianae doctrinae explicatio; De officio principis christiani* (Řím, 1609). Také napsal hebrejskou mluvnici, vlastní životopis a jiné. Čes. přel. již v době starší: *Umění křesťanské atd.* (v Pr., 1630) od Jakuba Colensa a *Nebeský řebřík* (t., 1630).

Bellarminy, džbány v Anglii v XVII. st. z kameniny zhotovované a na posměch učenému ital. jesuitu Bellarminovi tak zvané, s hnědou glasurem, nesoucí na hrdle tvář mnicha (ve vypuklině), jehož vous v dlouhých pletcích až na břicho nádoby splýval. Podobné džbány byly již v XVI. stol. vyráběny v porýnských krajinách německých a hollandských a pod jmény *Barthkrüge* a *Bartmännchen* obecně známy; odtud přešla jejich výroba do Anglie, kde byly původně *Greybeard*, později pak **b.** nazývány.

Bellas, lázeňské město portugalské s 2645 obyvateli v provincii estremadurské, 10 km severozápadně od Lisabonu. Leží v rozkošné krajině pohorské, oplývající studenými pra-

meny železitymi. Odtud přivádí r. 1713–32 vystavěný vodovod pramenitou horskou vodu do Lisabonu.

Bellavitis Giusto hrabě, matematik ital. (* 1803 v Bassaně v Benátsku — † 1880 v Padui). Osvojiv si doma u otce základy algebry a geometrie vstoupil do služby u městské správy v Bassaně. V tom postavení i dále s velikou láskou oddával se studiu matematiky a idee jeho, jež později sformuloval a uveřejnil, obsaženy jsou v zárodcích v jeho starých rukopisech a sahají do r. 1820 (kteřého byl mladíkem teprve 17letým), jak doložil Favaro, prof. při universitě padovské. R. 1832 dořávil 28. rok věku svého, vymyslel nad miru plodnou metodu aequipollenci, o níž vydal několik pojednání. Roku 1836—38 vydal spis *Teoria delle figure inverse e loro uso nella Geometria elementare* a pojednání o geometrii derivační (*Geometria di derivazione*), ve kterémž pojednal o vynálezích Ponceletových, Steinerových atd. **B.** byl za tehdejší doby v celé Itálii jediným pěstitelem nové čili vyšší geometrie a získal si veliké zásluhy o zvelebení studií matematických v Itálii. Roku 1840 byl jmenován řádným členem kr. benátského institutu věd a umění, roku 1841 suppletem pro matematiku a mechaniku a roku 1843 professorem na lyceu ve Vicenze. Beze všech veřejných studií stal se roku 1846 doktorem filosofie a znal kromě latiny a sanskrtu velmi dobře frančtinu, angličtinu a němčinu, i rozuměl ruštině a portugalštině. Roku 1845 povolán za řádného profesora deskriptivní geometrie na universitu padovskou a od r. 1867 byl při téže universitě professorem matematiky. R. 1866 stal se senátorem král. Italského a rektorem university padovské. **B.** uveřejnil přes 160 prací; mezi 11 spisy samostatně vydanými jsou učebnice o deskript. geometrii, o základech geometrie, trigonometrie, analyt. geometrii a o algebře, které prodchnuty jsou originálním jeho duchem a začátečníkům se velmi zamlouvají. Jeho vědecké práce jsou uveřejněny v četných vědeckých časopisech, hlavně ital., ale i franc. a něm. Výroční zpráva university padovské z r. 1880 uvádí vědecké publikace jeho, které zasahují nejen téměř do všech částí ryzi a upotřebené matematiky, nýbrž i do jiných věd, jako na př. do filosofie, chemie, fyziologie rostlin, zoologie, mikrobiologie, geografie, theorie umění atd. Spis jeho o methodě aequipollenci, kterou provedl způsobem jednotným a elegantním veliký počet problémů geometrických a mechanických, vydán francouzsky Laisantem r. 1874, a překlad český, pořízený K. Zahradníkem téhož roku s názvem »Methoda equipollenci čili rovnice geometrických«, vydala Jednota čes. math. a fysiků, jejímž zesnulý byl příznivcem. AP.

du **Bellay** [dy belé], stará rodina franc. připomínaná již v VIII. stol.: **1)** du **B.** Guillaume, pán na Langey, státník a válečník franc. (* 1491 v Glatigny — † 154, v Saint Symphorien). Dostal se ke dvoru r. 1515 a byl oddaným přivržencem krále Františka I.,

s nímž zajat u Pavie a jenž hojně ho užíval k diplomatickým posláním v Itálii, Anglii a Německu i k službě válečné. Sepsal *Epitome de l'antiquité des Gaules* (1556, 1587) a memoiry v 7 ogdoadách, v nichž straní sice králi, jež však přece jsou důležitým historickým pramenem. — **2)** du **B.** Jean, bratr před., kardinál a diplomat franc. (* 1492 — † 1560 v Římě). R. 1526 stal se biskupem bayonneckým, pak vyslancem v Anglii a důvěrníkem Wolseyovým. R. 1534 vyjednával v Římě o rozvod Jindřicha VIII., r. 1535 stal se kardinálem. Františkem I. jmenován lieutenant-généralem Champagně a Pikardie, obhájil proti Karlu V. Péronne, r. 1544 stal se arcibiskupem bordeauxským. Po smrti Františka I. byl členem státní rady Jindřicha II., načež žil v Římě jako biskup ostijský. Byl jako bratr jeho shovívavým k protestantům a příznivcem umění a básnictví, zvláště pak přítelem Rabelaisovým. Sepsal *Carmin. libri III* (1546), *Orationes duae* (1544), *Francisci Francorum regis epistola apologetica* (1542). — **3)** du **B.** Martin, bratr před., válečník franc. († 1559). Účastnil se bitvy u Margnana a Pavie, bojoval v Piemontu a Flandřích, stal se r. 1543 guvernérem turinským a obhájil slavně Fossana. Sepsal důležité memoiry od r. 1515—1547.

4) du **B.** Joachim, básník franc. (* asi 1525 v Liré u Angersu — † 1560 v Paříži). Byl synem guvernéra brestskeho, záhy ztratil rodiče a nejsa pevného zdraví, vzdal se dráhy vojenské a diplomatické, ku které původně byl určen jako několik jiných členů jeho rodiny; oddal se písemnictví. Za pobytu svého na universitě poitierské seznámil a spřátelil se s Ronsardem, k jehož ideám ihned přilnul. Roku 1549 vydal **B.** manifest této nové školy básnické, Pléiady, pod titulem *Deffence et Illustration de la langue française*, ve kterém vystupuje proti škole Marotově, jedná o obohacování jazyka franc. z latiny a z řečtiny a líčí ideál rozvoje řeči i literatury na tomto základě. R. 1550 povolán byl **B.** od svého příbuzného kardinála Jeana du **B.** do Říma, kde pobyl čtyři léta. Z neznámých příčin opustil rozvadeného kardinála a vrátil se do Paříže, kde zatím byl ztratil všechny své příznivce u dvora. Stal se kanovníkem v chrámu Notre-Dameském; před časem sestárnuv, ohluchl a zemřel v 33. roce věku svého. Jako básník lyrický jeví **B.** pékné nadání ve sbírce znělek, neobvyklé to tou dobou formě ve Francii, *Olive* (1549) a ve sbírce ód *Vers lyriques ou odes*, které vyrovnají se zúplna Ronsardovým. V Římě, kde jej tížila touha po domově a kde se mu protivil znemravnělý život vyšších tříd, povstaly za upomínek na starý věk sbírky: *Jeux rustiques* (Paříž, 1558), *Regrets* (t., 1558) a *Premier livre des antiquitez de Rome* (t., 1558). Ve všech svých básních dovedl **B.** vyvarovati se pedantismu, v jaký upadala většina členů Pléiady, zachovávaje všude lehkost slohovou a souměrnost rhytmickou. Za pobytu v Itálii proslavil se též jako básník latinský. Franc. díla **B.**-ova nejnověji vydal Marty Laveaux, *Oeuvres complètes de du B.* (Pař., 1866).

Belle, hazardní hra původu italského, zvláště ve Francii a za času revoluce velmi oblíbená. Při hře súčasťně je bankéř a neobmezený počet hráčů, kteří položí svůj libovolný vklad na stůl rozdělený třinácti sloupci v osmi číslech na 104 pole (červená a černá). Bankéř má sáček se 104 čísly odpovídajícími přesně číslovům na stole. První číslo vyhrávající dostane 104násobně svého vkladu, ostatních 12 čísel téhož sloupce 13násobně. — Také hry v karty flux a jedenatřicet slovou b.

Belle Alliance [belaliãns], dvorec v belgické provincii již Brabantu, 20 km jihozáp. od Bruselu na cestě k Charleroi; dle místa toho nazývána jest bitva, ve které 18. června 1805 byl Napoleon I. od Wellingtona a Blüchera poražen. Obecněji nazývá se bitva ta »u Waterloo« (v. t.).

Belleau [beló] Remy, básník francouzský (* asi 1527 v Nogent-le-Rotrou — † 1577 v Paříži). O jeho životě víme toliko, že byl vychovatelem vévody d'Elbeuf. Těšil se slavné pověsti jako básník školy Ronsardovy (Pléiady), tak že se mu dostalo přímí *peintre de la nature* (malř přírody). Vynikl zvláště v básnictví popisném. První jeho práce, r. 1557 uveřejněná, jsou *Petites Inventions*, popisy různých věcí, jako třešně, korálu, motýle a jiné, provázené morální allegorií a mythickými pověstmi. Podobně *Amours et nouveaux Echanges des pierres précieuses* (Paříž, 1565), napodobení básní z pozdní doby písemnictví řeckého a Lapidaria středověkého, líčí zázračné a kouzelné vlastnosti drahých kamenů. Dále sepsal idyllu *La Bergerie* (t., 1565), pak veselohru *La Reconnoissance podlé vzorův antických komedií*, dosti věrný překlad Anakreonta a parafrasi »Písně písní«. Díla B-ova vydána souborně roku 1578 a nejnoveji od Marty-Laveauxa (*Oeuvres complètes*, Pař., 1879, 3 sv.). *Hřt.*

de Bellecombe [belkómb] André-Ursule Casse, dějepisec franc. (* 1822 v Monpezatu). Literárně vystoupil r. 1843 s básněmi romantickými *Fantaisies* a r. 1844 s dramatem *Antonio Morales*. Hlavní jeho činnost spočívá ve vydávání *Histoire universelle*, již vyšlo do r. 1888 svazků 28. Zahrnují v sobě nejen dějiny politické, válečné a náboženské, ale i dějiny věd a umění. Za spis ten jmenován předsedou historické společnosti franc.

Belle-Fontaine [bel fontén]: 1) B.-F., ves patřící k obci Bégrolles v dep. Maine-et-Loire, arr. a kant. Choletském, se slavným klášteřem trappistův usadivších se zde roku 1815 ve zříceninách býv. opatství benedikt. z XII. stol. — 2) B.-F., hlavní místo hrabství loganského v sev.-amer. státě Ohio, na křižovatce drah clevelandsko-indianopolské a sandusky-cincinnatijské, zal. r. 1818, má 3998 ob. (1886), plynárnu, strojířnu, továrny na vozy, slevárnu, vlnárny a mlýny.

Bellegambe Jehan, malř vlámský (* ok. 1475 v Douai — † ok. 1540 t.). Maloval skoro výlučně jen obrazy oltární, pak různé vzorky na mešní roucha. B. se zálibou ilustroval předměty dogmatické symbolickou formou, odkudž to množství nápisův a vysvětlení, dle

nichž někdy obrazy jeho lze rozpoznati. Kresba jeho obyčejně je trochu měkká, za to kolorit velmi živý a harmonický. Z děl jeho jen málo je zachováno; nejznamenitější z nich jsou: oltární polyptychon v Entele Notre-Dame v Douai o 9 obrazech, asi B-ovo nejlepší dílo, dva oltární obrazy v katedrále v Arrasu, posléze veliký oltář s posledním soudem v berlinském museu.

Bellegarde [belgárd], jméno mnoha obcí franc., z nichž jsou důležitější: 1) B., obec se 1725 obyv. (1886), v dep. ainském, arrond. nantuaském, nad vtokem Valseriny do Rhônu, stanice dr. lyonské (Culoz-Geneva), má celní úřad, pastorát, lomy kam., hydraulické zařízení k využitkování vodní síly Rhônu, jenž zde žene několik průmyslových závodů (továrna na papírovou massu ze dříví, parketárna a j.) a po němž nyní plaví se dříví, čehož nebyvalo, poněvadž Rhône skalami byl stísněn na několik metrův a pod zemí se ztrácel (Perte du Rhône). Podobně dosud zde pod skalami mizí Valserina. U B-du jest krásný viadukt 250 m dlouhý, tunel 3900 m dlouhý a stalaktitová sluj zvaná Grotte de Bramaboeuf. — 2) B., hlavní místo kantonu v dep. Loiret, arr. montargiském, na f. Bézondé a na dr. orléanské. Chrám z XII.—XV. stol. se zajímavým román. průčelím, zámek, bývalé to sídlo vévod Bellegardských, obchod se šafránem, voskem a medem, 1240 obyv. — 3) Fort de B., skalní pevnost v dep. vých.-pyrenejském, arr. céretském, na hranici špan., na území obce Perthus, ovládající silnici per-pignansko-figueraskou a průsmyk Perthuský, zal. od Ludvíka XIV. r. 1679.

Bellegarde [belgárd], stará rodina, původně nizozemská, jež se v Savojsku trvale usadila a mnohými úřady vynikla. B. František byl guvernérem v Nizze a obdržel od císaře Karla V. 13. zář. 1540 ve svůj znak císařského orla a titul hraběcí. r. 1682 obdržela rodina B-dů od Viktora Amadea Savojského titul marquis de Marches et comte d'Entremont. Z rodu toho v dějinách rakouských vynikl nejvíce B. Bedřich Jindřich, hrabě (* 1760 — † 1845); vstupiv do vojska rakouského postupoval velmi rychle, zvláště pro schopnosti své, které roku 1784 ve válce proti Turkům a roku 1793—95 proti Francii dal na jevo. Veliké vážnosti požíval u arciknížete Karla, který ho r. 1796 povolal do své vojenské rady a užíval ho k důležitým výkonům a posláním; tak vyjednával r. 1797 s Napoleonem v Lubně o praeliminář mřru a postaven jest roku 1799 v čelo samostatného sboru rakouského, jemuž byla přidělena důležitá úloha, by udržoval spojení mezi Suverem a arciknížetem Karlem. Při provádění úlohy té počínal si opatrně a dosti šťastně, neb u průsmyku Finnstermünzského zvítězil nad generálem Lecourbem; později však, když Moreau nad ním zvítězil, musil ustoupiti, načež poslán jest k Melasovi, pod jehož vrchním velením bojoval proti Massenovi v Italii. Po bitvě u Marenga obdržel po Melasovi vrchní velení nad celou rakouskou armádou

italskou, ale musil ustoupiti po porážce své od generála Duponta u Pozzoia až za Adiži. R. 1801 povolán byl do vojenské dvorské rady a přičiňoval se horlivě, zvláště když r. 1805 se stal předsedou této rady, o reorganisaci armády rakouské. Návrhy jeho pro tiseň finanční provedeny nebyly; r. 1806 stal se polním maršálem a jmenován guvernérem haličským a r. 1808 nejvyšším hofmistrem korunního prince Ferdinanda. R. 1809 povolán byl k armádě arciknížete Karla a světeno mu velení na levém břehu dunajském proti maršálu Davoustovi, proti němuž nabyl některých výhod u Rezna, tak že přejiti mohl přes Dunaj a spojití se s arciknížetem. S tímto ustoupil do Rakous a velel v bitvách u Asprů a Wagramu prvnímú sboru. Po míru vídeňském jmenován byl po druhé guvernérem haličským až do roku 1813, kdy povolán byl k italské armádě proti místokráli Eugenovi a Muratovi. Opatrným postupováním, zvláště pak obratným vyjednáváním zadržel oba, že neposkytli Napoleonovi I. žádné pomoci, a prospěl tak velice vojsku spojenců postupujícímu k Paříži. Jeho zásluhou odpadl Murat od Napoleona a Eugen Beauharnais uzavřel příměří. Jmenován byv generálním guvernérem Lombardska a Benátska, obrátil se po návratu Napoleonové z Elby proti Muratovi a bojoval s ním s rozhodným úspěchem. Po válce stal se znovu předsedou vojenské dvorské rady a ministrem rakouským. Za zásluhu své jmenován byl rytířem zlatého rouna a komandérem řádu Marie Terezie. — Zanechal dva syny: B-da Augusta (* 1795 † 1873), skut. tajného radu a generála, jenž se stal zakladatelem slezské linie rodu B., a B-da Jindřicha (* 1798 — † 1871), rakouského generála. Srvn. Smola, *Leben des Feldmarschalls H. Grafen von B.* (Videň, 1847).

Belle Isle (belí): 1) B. en mer, *vindilis insula*, franc. ostrov v moři Atlantském, jižně od polouostrova Bretagnského, náležející k departementu morbihanskému, 18 km dlouhý, 4—10 km široký, zaujímající plochu 87 km² s 11.000 obyv. Nad hladinu mořskou vystupuje do průměrné výše 40 m. Veliké množství malých údolí ubírá se ze středu na všechny strany ku pobřeží a tvoří malé, ale příhodné přístavy. Půda jest velmi úrodná, mírné podnebí přispívá vydatně ke zdaru polního hospodářství; rozsáhlé a tučné pastviny podporují chov koní bretagnského plemene. Největší část obyvatelstva zabývá se rybářstvím, zvláště lovem sardelí, mořských raků, tuňáků, makrel atd. Hlavní město jest Le Palais s 4800 ob. Ostrov, na němž vyskytují se mnohé památky ze starých dob pohanských, náležel v XI. st. hraběti z Cornouailles, r. 1658 vrchnímu intendantu finančnímu Fouquetovi, jenž ho opevnil zřízením menších pevností, zvláště na straně k moři Atlantskému otevřené. Vnuč Fouquetův, proslavený maršál Belle-Isle, postoupil r. 1718 ostrov koruně franc. za hrabství gisorské. Ve válce 7leté zvítězilo tu r. 1759 loďstvo anglické nad francouzským. Za Napoleona III. sloužil za místo deportační pro politické provinilce.

2) B. l. [bèl ajl], ostrov Atlantského okeánu, as uprostřed mezi sev. záp. New-Foundlandem a jihových. Labradorem (52° sev. š. a 56° záp. d.). Zachraňovací stanice pro ztroskotané koráby. Ve špatné půdě daří se sotva zemáky a zelenina. Po něm nazvána úžina, která táhnouc se odtud (v šíři 18 km) 100 km na jihozáp. dělí Labrador od New-Foundlandu a jest nejsevernějším pojídlem proudu sv. Vavřince s otevřeným mořem.

de **Belle-Isle** [bel il] Charles Louis Auguste Fouquet, duc, maršálek a diplomat franc. (* 1684 ve Villefranche de Rouergue, † 1761 ve Versaillech). Účastnil se již v 18. roce bojů v Itálii a obdržel za statečnost svou r. 1705 od Ludvíka XIV. pluk dragounský, jemuž velel r. 1706 v bitvě u Turina. Roku 1708 poraněn při obléhání Lillu a ve válce španělské stal se brigádníkem. R. 1714 vyjednával spolu s maršálkem Villarsem o mír rastadtský a jmenován pak guvernérem hüninským. R. 1718 stal se maršálkem, avšak navrátil se do Francie uvězněným podezřivým vévodou Orléanským v Bastille roku 1719 a internován pak na své statky. Za min. Fleuryho nabyl opět velikého vlivu, r. 1731 stal se generálieutenantem a r. 1733 guvernérem metským. Ve válce o nástupnictví polské do byl r. 1734 Trevíru, obhájil Philippsburk proti princí Eugenovi a přičinil se k tomu, že mírem vídeňským r. 1735 postoupeno Francii Lotrinsko. B. byl hlavním osnovatelem války o dědictví rakouské po smrti Karla VI., hlavně se přičinil o uzavření spolku mezi protivníky Marie Terezie a o zvolení Karla VII., jemuž chtěl postoupiti Čechy, kdežto Marie Terezie měla podržeti jen země uherské a Dolní Rakousy. S Karlem VII. táhl až k Linci, přiměl ho se zástupcem franc. markýzem de Beauveau, že se obrátil do Čech a dobyl 26. list. 1741 Prahy, načež se odebral ke korunovaci Karla VII. do Frankfurtu zanechav velení Broglieovi. Když pak tento ustoupiti musil, vrátil se B. do Čech, provedl 17. pros. 1742 odvážný ústup z Prahy s většinou vojska svého zanechav v ni Cheverta s 1800 muži a prosekal se do Chebu ztrativ přes 6000 mužů bojem, mrazem a hladem. Na diplomatické cestě do Berlína zajat r. 1744 Hannoverány v Elbingerode s bratrem svým a odvezen do Anglie, odkud r. 1745 propuštěn. Roku 1746 stav se vrchním velitelem v Provenci přinutil Browna, že upustil od obléhání Antibů. Po míru v Cáchách stal se vévodou, páirem a členem akademie. R. 1758 jmenován ministrem války a získal si zásluhu organizací franc. vojska zvl. obmezením přepychu důstojnictva. Krátce před smrtí založil Akademii v Metách. Pro smělý plán své zván «le maréchal l'Imagination».

Hsq.

Bellême [-lém], hl. m. kantonu ve franc. dep. Orne, arr. mortagneském, na ř. Mémě a na západní dráze (Mamers-Montagne), má 2656 obyv. (1886), které zabývá se zvláště výrobou zboží nitěného, pak plátna, sviček, parket a j. a provozuje obchod se dřívím, dřeváky, obilím a jetelovým semenem. V krásném lese

ballémském nalézá se druidský kámen a některé stavební památky římské s nápisy, zejména studna se zelezitým pramenem, někdy **Venuši** zasvěceným a dosud navštěvovaným.

Bellenz viz Bellinzona.

de **Belleperche** [belperš] Pierre (zván i Petrus de Bellapertica), roman. franc. (* v Lucenay u Villeneuve v Nivernais — † 1307). Byl profesorem v Toulousu a v Orléansu, pak biskupem v Auxerre. Filip Krásný učinil jej svým rádcem a kancléřem Francie roku 1306. Pochován v Notredame. Sepsal: *Repetitiones ad Digestum vetus, novum, Codicem* (vyd. roku 1515, 1571); *Lectura in codicem* (1519); *Questiones aureae* (1517); *Distinctiones seu Brocarda, consilia seu singularia* a pojednání *De missione in possessionem* a *De fondis* (1587 a 1565) a j.

Bellermann: 1) **B. Johann Joachim**, něm. orientalista (* 1754 v Erfurtě — † 1842 v Berlíně). R. 1803 stal se ředitelem gymnasia v Berlíně, kde přednášel i od r. 1810 theologii na universitě. Činnost jeho literární náleží hlavně biblické archaeologii, dále jazy. semitským. Nejdůležitějším jeho spisem jest *Handbuch der bibl. Litteratur, enthaltend bibl. Archaeologie, Geographie, Chronologie u. s. w.* (Erfurt, 1787—99, 2. vydání t., 1796—1804, 4 svazky). Z prací menších jmenujeme 4 programy: *Bemerkungen über phönikische und punische Münzen* (t., 1812—16) a j. Zajímavý jest jeho spis *Bemerkungen über Russland in Rücksicht auf Wissenschaften, Kunst, Religion u. a. merkwürdige Verhältnisse* (t., 1788, 2 sv.) se zajímavými zprávami o zpěvu, tanci a hudbě u Rusů.

2) **B. Johann Friedrich**, syn před., ba datel a spisov. hud. (* 1795 v Erfurtě — † 1874 v Berlíně). Byl v l. 1819—47 profesorem a po té až do r. 1868 gymnasiálním ředitelem v Berlíně. O hudební vědu získal sobě **B.** zásluh neocenitelných svým badáním na poli hudby starofecké. Dílo jeho o soustavě tónové u Řeků *Die Tonleitern und Musiknoten der Griechen* (1847) jest ve svém oboru dílem epochálním. Vedlé toho vydal *Hymny Dionysia Alexandrijského* a *Mesomeda* (1840) a *Anonymi scriptio de musica et Bacchi senioris introductio artis musicae* (1841). Konečně uvést jest jeho *Griech. Schulgrammatik* (1852, poslédně 1878), a vydání *Sofokleova Oidipa krále* s poznámkami (1857). Srv. »Zeitschr. f. d. Gymnasial-Wesen«, 1874, str. 378—383. *Str.*

3) **B. Ferdinand**, krajinář něm. (* 1814 v Erfurtě — † 1889 t.). Ze svých velikých cest po Evropě, zvl. sev., a po již. Americe přinesl si 300 olejových skizz a kreseb, studie tu tropických krajinářských a rostlinných detailů, teď v National-Gallerii v Berlíně. Později poznal v Itálii evropský jih a maloval pak mnoho obrazů z těch končin. R. 1866 byl jmenován profesorem krajinářství na akademii umění v Berlíně, když tam již ode 20 let někdy za profesora Schirmera byl činným. **B.** dovedl vždy zobraziti charakteristické znaky pferůznych vegetací a tvarů půdy, zejména v kresbě; při tom však poetická nálada krajiny ustupuje do pozadí. V tom vzhledě vynikají jeho obrazy

krajin tropických, při nichž i kolorit je velmi bohatý a živý. Alex. v. Humboldt chválil při nich i věrnost i vědeckou přesnost. Z velikého množství jeho prací roztroušených po Německu uvádíme: *Norvěžská krajina* (dějiště Frithjofsagy), *Jeskyňe Quachero ve Venezuele*, *Pohled na Sierru Nevada, Večer v údolí Caracaském* a j. v.

4) **B. J. B. Heinrich**, syn Joh. Friedricha, hud. spis. a skladatel, žák Ed. Grella (* 1832 v Berlíně). Od r. 1853 byl učitelem zpěvu, od r. 1861 král. ředitelem hudby a po smrti Marxově (1866) mimořádným profesorem hudby na universitě berlínské. Ze skladeb jeho zmínky zasluhuji hlavně skladby vokální, oratoria, žalmy, motetta, chóry ze dram. Sofokleových a j. Záslužnější jest činnost literární **B.**-ova, z níž na prvním místě uvéstí sluší spis o hudbě mensurální *Die Mensuralnoten und Taktzeichen im XV. und XVI. Jahrh.* (1858). Menšího významu jsou spisy jeho *Der Contrapunkt* (1862) a *Die Grösse der musikalischen Intervalle* (1873), ježto názory **B.**-ovy v nich vyslovené namnoze jsou jednostranné a podvrtné. *Str.*

Bellerofón (Bellerofontés), slíčný rek hellénský. Byl synem krále Glauka v Korintu (dle jiných Poseidóna) a vnukem Sisyfovým; matka jeho slula Eurymedé nebo Eurynomé. Vládu nad Korinthem uchvátil příbuzný **B.**-ův Proitos, k němuž byl rek v podobném poměru jako Héraklés k Eurystheovi. Choť Proitova Anteia zahofela vášnivou láskou k statnému mládcu, a když tento nešlechtné návrhy její zamítl, očernila jej u svého manžela. Proitos nemoha odhodlati se usmrtiti příbuzného poslal jej k svému tchánovi Iobatovi, králi v Lykii, se vzkazem v tajemných znameních vyjádřeným, aby jej se světa zprovoval. Iobates ostýchaje se zabiti hosta vyslal jej v nebezpečné podniky; avšak **B.** vykonal všechny práce mu uložené zahubiv Chimairu oheň sopčící a zvítěziv nad Solymy a Amazonkami; konečně pobil i nejstatnější Lyčany v záloze naň číhající. Tu král poznav božský původ rekvů dal mu svou dceru za manželku a rozdělil se s ním o království. Později zprotivil se **B.** bohům a bloudil na aleiském poli hořem se souze a lidských stezek unikaje; syna jeho Isandra usmrtil pak Arés a dceru rozhněvaná Artemis. Toť asi podstata báje, jak ji čteme již u Homéra: pozdější básníci, jmenovitě Pindar, pak Sofoklés a nejvíce Euripidés v tragédiích Stheneboia a Bellerofontés rozpředli šíře líčení Homérovo. Tak vypravovalo se, že **B.** zavraždív spoluobčana jménem Bellera prchnouti musil z Korintu a utekl se k Proitovi, králi tiryntskému; Hésiodos pak přivedl jej první ve spojení s okřídleným ořem Pégasem, jenž věrným byl mu pomocníkem při jeho rekovných činech, a konečně bájeno též o pomstě jeho na Stheneboii. Temnou poněkud Homérovu zprávu o posledních osudech **B.**-ových rozšířila pozdější pověst, shledávajíc příčinu jeho pádu ve vlastní jeho vině. Dle Pindara byl **B.**, pokoušeje se ve zpujném pychu na okřídleném oři svém vznésti se v božské Zevovo sídlo, dolů sražen a Euripidés vylíčil v dramatě »Bellerofón«, kterak rek

po svém pádu neštěstím jsa stíhán vzdoruje a rouhá se bohům; než konečně zhojena jest jeho choroba, a on umírá klidně s bohy jsa usmířen. **B**-ovi vzdávána byla v Korinthě a Lykii božská pocta, a hrdinské činy jeho poskytovaly umělcům vděčnou látku, jak posud jest patrné ze zachovaných vyobrazení na gemmách, mincích a jmenovitě vásách. Jest zobrazován na nich jako mladý, silný rek, ušlechtilých tvarův, a Pégasos jest mu věrným průvodcem (**B**. napájící Pégasa z pramene Hippokrény zobrazen jest na krásném reliéfu chovaném v palazzo Spada. Braun, Zwölf Basreliefs, tab. 1.). Viz vyobr. č. 511. Srv. Fischer, Bellerophon (Lipsko, 1851); Baumeister, Denkmäler des klass. Altertums (I., str. 299—303.). Cfe.

Bellerophon (palaeont.), zkamenělý rod břichonožců štítožábřích (*Aspidobranchiata*). Rod ten tvoří s několika jinými veskrze již vymřelými rody čeleď *Bellerophontidae* a vyskytuje se v útvarch kambrickém, silurském, devonském, nejhojněji v kamenouhelném a také v permském. I v českém siluru zastoupen rod **B**. několika druhů, z nichž nejvýznačnější jsou: **B. plebeius** Barr. z vrstev chuchelských (*e*₁, *e*₂) a **B. bohemicus** z vrstev koněpruských (*f*₂). Pa.

Bellerophonové vápence jsou palaeontologicky zajímavé vrstvy v jižním Tyrolsku, jež dle stratigrafických a palaeontologických znaků svých do útvaru permského náležejí, jak hlavně geolog Stache dokázal. Tyto vápence jsou hlavně tmavé, živičné a tvoří v jihových. Tyrolsku dosti stálé pásmo při hořejší hranici červených pískovců, zvaných gordenkými, které v jižních Alpách představují perm. Jsou bohaté na zvěřící zbytky obsahující *Nautily*, *Bellerophony*, *Gastropody*, *Bivalvy*, *Brachiopody* a j., z nichž žádný druh nesouhlasí s druhů v následujícím triasu. Celá fauna má ráz palaeozoický a celé pásmo

Č. 511. Bellerofón a Pégasos (Řím, Palazzo Spada).

pokládá se za zástupce svrchního oddělení mimoalpského permu neboli zechsteinu. Fl.

Belles-Lettres [belletr], francouz. název krásné literatury, viz Belletrie.

Belletrie, z francouz. *belles lettres*, básnická, krásná literatura či slovesnost. Slovem tím zahrnujeme tu část literatury, která obírá se krásným, proti literatuře vědecké, jejímž účelem a cílem jest pravda, tedy všechny druhy básnictví, najmě román, novellu, genrové obrazy, feuilletony, zábavnou část novin, cestopisy, zvláště cestopisy psané slohem zábavným. pak také lyriku, epiku a drama, posléze aestheticou a literární kritiku; v širším smyslu literaturu zábavnou a zábavně poučnou. Český

výraz slovesnost zahrnuje ještě také řečnictví a mnohdy i více. — **Belletrista** slove ten, kdo sám činně belletristickou literaturu rozmnožuje, také milovník b. — **Belletristickým** pak nazýváme, co k b-ii nějak se vztahuje, na př. časopis belletristický, t. j. časopis věnovaný b-ii.

de **Bellevall** Pierre Richer, botanik a lékař francouzský (* ok. 1564 v Chalons sur-Marne — † 1623 v Montpellieru). Jemu přísluší zásluha, že položil základ učení botanického ve Francii. Roku 1593 dekretem Jindřicha IV. nařízeno podle vzoru italských universit zříditi v Montpellieru botanickou zahradu a novou stolicí pro anatomii a botaniku. Správa zahrady i stolice svěřena B-ovi, jenž však výhradně přednášel jen botaniku. Zahradu botanickou znamenitě zvelebil. Vědecká činnost B-ova byla oceněna Tournefortem i Linnéem. B. měl zvláštní zálibu jmenovati rostliny řecky a vyjádřiti jmenem charakteristiku rostliny, a jméno takové ovšem vypadlo velice dlouze a podivně. Po smrti B-ově ztratila se většina rukopisů jeho obsahujících úplný popis flory languedocké, toliko obrazy do mědi ryté byly z větší části zachráněny. Ze spisů B-ových sluší jmenovati: *Onomatologia seu nomenclatura stirpium, quae in horto regio Monspelienſi coluntur* (Montpellier, 1598, nově vydal Broussonet v Paříži, 1785); *Recherche des plantes du Languedoc* (Montpellier, 1603); *Dessein touchant la recherche des plantes du pays de Languedoc* (t., 1605).

Belleville [belvil]: **1) B.**, bývalé předměstí, nyní část Paříže (v. t.) — **2) B.** - sur-Saône, město ve franc. depart. rhônském, arrond. villefrancheském, blízko vtoku Ardiéry do Saony, stanice dráhy lyonské s odbočkou do Beaujeu, má rom. chrám z XII. stol., zříceniny opatství augustiniánského, velmi čilý obchod s vínem beaujolaiskými a 3167 obyv. (1886). — **3) B.**, město s 10.683 obyv. (1881) v severoamerickém státě Illinois, sídlo hrabství st. clairského, na uzlu několika drah, 22 km jihových. od St. Louis, město velmi průmyslné, s velkou válcovnou, přádelnami, strojírny, knihtiskárnami, továrnami na vozy a šicí stroje, několika pivovary, mlýny, cihelnami a j. Provozuje též značný obchod s kamenným uhlím, na něž v okolí doluje na 1300 dělníků. — **4) B.**, hlavní místo hrabství hastingského v Kanadě, na sev. chobotu Ontaria při ústí řeky Moiry a na dráze kingstonsko-hamiltonské s odbočkou do Eldorada, má dobrý přístav a paroplavební spojení s Kingstonem a Montrealem, methodistickou universitu (*Albert-University*), 8 chrámů, pěknou celnici, ústav pro hluchoněmé, plynárnu, slevárny, vlnárny, značný obchod a 9516 obyv. (1881).

Bellevilleův kotel viz Parní kotel.

Bellevue [belvú], franc. = krásná vyhlídka, jméno mnoha zámků, letohrádků i osad, z nichž pozoruhodny jsou: **1) B.**, zámek v Paříži, na vršku nad l. bř. Seiny a na západní dráze, na blízkou lesa meudonského, jež Ludvík XV. v rozkošném tomto místě pro markýzu Pompadourovou vystavěl a nádherně

upravil a jež za revoluce (1789) byl pobořen, tak že z něho zbývá jen část Brimborium zvaná. Na místě krásného parku a v sousedství jeho na pozemcích bývalého kláštera kapucinského vzniklo mnoho pěkných letohrádků. Jest zde též ústav vzdolčitelny. U nádraží jest gotická kaple (*Notre dame des flammes*), vystavěná na památku hrozné železniční katastrofy r. 1842, při níž také slavný plavec Dumont d'Urville s rodinou svou přišel o život. — **2) B.**, zámeček u Sedanu (3 km západně) ve Francii, na silnici mezièreské, kde 2. září 1870 o 9. hod. dopol. podepsána kapitulace Sedanu a kde téhož dne odpodělan sešel se král pruský Vilém s císařem Napoleonem III., jenž pak odtud dopraven na Wilhelmshöhe u Kasselu, — **3) B.**, král. zámek u Berlína vystavěný od prince Augusta Ferdinanda, bratra Bedřicha II.; roku 1843 zdědil zámek ten král Bedřich Vilém IV.; v parku postaven jest pomník na oslavu statečnosti prince Augusta v bitvě u Chlumu v Čechách r. 1813. Z obrazů mistrů nové doby, které tu Bedřich Vilém IV. nashromáždil, nyní jen část se tu vyskytá.

Bellew [beljú] Henry Walter, lékař, jenž r. 1855 sloužil na Krymu ve válce proti Rusku a po té vstoupil ve služby Východoindické společnosti v bengálském vojsku; od r. 1856 byl skoro stále zaměstnán na severozápadních hranicích Indie, v Kašmíru a Afghánistánu. R. 1857 byl členem výpravy generála Lumsdena do Kandaháru a napsal o tom: *Journal of a Mission to Kandahar 1857—58*; r. 1865 uveřejnil *History of the Yusufzais*; dále *Dictionary and Grammar of the Pushtoo Language* (1868); *Afghanistan and the Afghans* (1870) a j.

Belley [belé], hl. místo arrond. ve francouzském depart. Ain, nad údolím Furandu, na želez. trati genevsko-lyonské, má krásnou, obnovenou got. katedrálu, museum, knihovnu, malý seminář, továrny na mušelin a indienne, pivovary, značné hedvábnictví, koželužství a hrnčířství, obchod s vínem, stavebním dřívím, obilím a lanýží, paroplavební spojení s Lyonem a Aix-les Baines a 6160 ob. (1886). Proslulé jest zdejší uzenářské zboží, a na blízkou nalézá se lithografický kámen, nejlepší ve Francii. B. jest sídlem biskupa suffragana besançonského. — **Belleyský arrondissement** má na 1311 km² v 9 kantonech a 116 obcích 80.734 obyv.

Belli: **1) B. Valerio**, zvaný Valerio Vicentino, plastik italský (* kol 1465 ve Vicenze — † 1546). Věnovav se drobné plastice, jmenovitě řezbě v kameni, vyučil se nepochybně ve Veroně a Benátkách, kde obor tento zvláště kvetl. Vzory nalézával v podobných pracích antických, jež dovedl také znamenitě napodobovati. Nejvíce proslul svými pracemi v křídále, zvláště kassettami složenými z desek křídálových, bohatě rytých. Taková jest kasseta nyní v galerii Uffizií ve Florencii se nacházející, určená původně od papeže Klementa VII. pro krále francouzského Františka I. Kromě této a jiných prací hlubných a rytých zůstavil veliký počet bronzových

medailí a plaguet, jež zvláště dobou poslední vysoko se cení.

Chl.

2) **B.** (Bellus) Honorius, lékař a botanik italský, nar. ve Vicenze, žil v druhé polovici XVI. stol. Byl lékařem v zemích východních a dlouho žil na Krétě, kterou botanicky důkladně prozkoumal. Napsal: *Epistolae de rarioribus quibusdam plantis creticis, aegyptiis novis ab anno 1594—1598 datae* v Clusiově *Historia plantarum* (Antverpy, 1601).

3) **B.** Giuseppe Gioacchino, satirik italský (* 1791 v Římě — † tamže 1863). Byl nejprve chudým pisářem, pak tajemníkem v domě Poniatowských. R. 1813 založil Akademii Tiberinskou, v jejíž středu byl zván lakedaimonským Tyrtaiem. Z nouze vytrhl ho teprve sňatek s bohatou vdovou, načež zcela se věnoval písemnictví. Psal znělky nářečím římským, které líčí duchem nejvýše svobodným život nižších vrstev římských způsobem často mistrovským. Největší počet jich spadá do l. 1830—37, kdy mu zemřela žena a kdy dřívější bídné poměry nastaly znova. Po návratě papežské vlády změnilo se smýšlení **B**-ovo zúplna. Zprva nepřítel papežství mírnil se **B.** v básních z doby pozdější, kdy stal se úředníkem papežským, psal náboženské básně zle touze na dřívější plody ducha svého. Znělky jeho, jichž se páci na 2060, byly vydány po částech ve sbírkách: *Due cento sonetti in dialetto romanesco* (Florence, 1884, 2. vyd.), péčí L. Morandia, který vydal i všechny znělky básnickovy souborně v knize *I sonetti romaneschi* (Řím, 1884, 9 sv.); *Città di Castello*, 1886—89, 6 sv.), s velice cenným úvodem a poznámkami dějepisnými a mluvozpytnými. Mimo to vyšly od **B**-a: *Versi inedite di G. G. B.* (Řím, 1839; Lucca, 1843); *Poesie inedite* (Řím, 1865—66, 4 sv., mezi tím 796 znělek) a j. Sr. D. Gnoli, *Studi letterari* (Bol., 1883); Tarnassi, *Elogio storico di G. G. B.* (Řím, 1864); H. Schuchardt, **B.** und die römische Satire (Berlín, 1886). *P.*

Belliard [beliär] Augustin Daniel, hrabě, franc. generál a diplomat (* 1769 ve Fontenay le Cornte — † 1832 jako francouz. vyslanec v Bruselu). Vynikal osobní statečností, bystrým duchem, rychlým a správným úsudkem; pro tyto vlastnosti zaměstnával ho Napoleon skoro na všech bojištích a jmenoval ho konečně r. 1813 svým generálním pobočníkem. Nejprve proslavil se ve vojsku Dumouriezově v bitvě u Jemappes 1792; po pádu generálově vstoupil **B.** jako prostý voják do vojska republikánského, vyšinul se záhy jako pobočník Hocheův a postupoval rychle, až stal se brigádníkem. Na bojišti italském roku 1796—97 bojoval u Castiglione, Caldiera a Arcole, v Egyptě, kam Napoleona provázel, v pověstné bitvě u pyramid. Jmenován byv guvernérem egyptským počínal sobě rázně a statečně; tak porazil nepřátelskou jízdu u Helipole, byl však v Káhiře od vojska anglického a mamlúckého obležen a donucen ke vzdání města; dosáhl však svobodného odchodu se vším vojskem a se všemi zavazadly. R. 1805 byl generálním pobočníkem Muratovým a bojoval ve všech skoro bitvách, zvláště u Slav-

kova, Jeny, Jilové a Fridlandu; r. 1808 stal se guvernérem madridským a po nezdařené výpravě ruské vrchním velitelem franc. jízdy. Ludvík XVIII. poznal jeho schopnosti jmenoval ho generálem a pair'em, ale nedočkal se vděčnosti, neb **B.** vstoupil hned po návratu Napoleonově do služeb císařských. Za druhého království podrobil se poznovu, ale byv obviněn, že zosnoval spiknutí ve prospěch maršálka Neye, byl uvězněn a pairství zbaven. Později dosáhl ztraceného důstojenství zpět, ale straně královské více se nenaklonil, nýbrž vystupoval proti absolutismu a přidal se roku 1830 ke straně orléanské. Jako vyslanec odebral se r. 1831 do Bruselu a pracoval horlivě o uznání a organizaci odtrhnuvší se Belgie od království Hollandského. Cenné paměti jeho vydány jsou od Vineta v Paříži v. 1842—43.

Bellioa columna, válečný sloup, bezpochyby symbol mezníků, stál před chrámem Belloniným v Římě. Před počatím války s cizími národy házel fetialis kopí přes tento sloup na místo, které symbolicky označovalo území nepřátelské.

Cfe.

Belliooso, bellioosamento, ital., válečn ě, hlučn ě, značka hudebního přednesu.

Str.

Bellidiastrum Cass., rod rostlin z řádu spoluložných (*Compositae*), s rodem *Bellis* L. nejpříbuznější, od něhož liší se nazmkami podlouhlejšími s chmýrem 1—zřadým, chlupovitým. **B. Michellii** Cass. jest rostlina alpská s kofenem šikmým, válcovitým, základními listy v řáziči sloučenými, podlouhle obvejčitými, hrubě zubatými. Bezlistý stoněk až 15 cm vysoký zakončen dosti velkým úborem s paprskovými květy bílými, vně často narůžovělymi. Kvete v květnu a červnu, na vrcholcích alpských při tajícím sněhu i v srpnu a září.

Vs.

Bellier de la Chavignerie [belié de la šaviheri] Jean Baptiste Emile, franc. spisovatel z oboru dějin umění výtvarn. (* 1821 v Chartrech — † 1871 v Saint-Malo). Byl spolupracovníkem franc. uměleckých revuí a nového vydání Michaudovy »Biographie universelle«. R. 1868 počal vydávati *Dictionnaire général des artistes de l'Ecole française depuis l'origine des arts du dessin*, v níž pokračoval M. L. Auvray (Paříž, 1822—1887; 2 svaz.).

Belling Wilhelm Sebastian (* 1719 — † 1779), pruský generál jízdy. Ve válkách slezských povzněl se na stupeň majora a obrátil na sebe pozornost Bedřicha II. svými rychlými a smělými nájezdy. Ve válce sedmileté postaven byl v čelo nově zřízeného pluku černých husarů a prokázal králi velmi platné služby ne tak v rozhodných bitvách jako v drobné válce. Nejvíce slávy získal si v lét. 1759—1761 v Pomofanech, kde s nepatrnou hrstkou vojskenskou (5000 mužů) zaměstnával stále celou moc švédskou. Za horlivost a statečnost svou byl ve válce o bavorské dědictví od Bedřicha II. povýšen za generallieutenanta a vyznamenán řádem černého orla. Pro vojskenskou historii pruskou nabyl **B.** důležitosti tím, že zajal mladého Blüchera a přemluvil

ho, že přestoupil ze služeb švédských do pruských.

Bellingham O'Bryen, lékař a přírodopisec irský (* 1805 — † 1857 v Dublině). Studoval lékařství, přednášel o botanice, později o chirurgii a přispěl k založení přírodovědecké společnosti v Dublině. Uveřejnil cenná pojednání o cizopasnících lidských, pak *Observations on aneurism and its treatment by compression* (Londýn, 1847); *Treatise on diseases of the heart* (Dublin, 1833).

Bellingshausen Faděj Fadějevič, ruský viceadmirál a cestovatel (* 1798 na statku Hohenheide na ostr. Oceselu — † 1852 v Kronstadtu). Od 8 let vychován ve sboru námořních kadetů, r. 1797 stal se důstojníkem, v l. 1803–6 byl kartografem první ruské cesty kolem světa, vykonané korvetou »Nadějí« pod velením admirála Krusensterna, r. 1809 hájil Čuchonský záliv proti Švédům a r. 1819 podnikl s Lazarevem na rozkaz cara Alexandra I. s loďmi »Vostok« a »Mirnij« výzkumnou cestu k jižnímu pólu. V létě r. 1819 mapoval poprvé přesně souostroví Tuamotu, v srpnu 1820 proniknul až k 70° již. š., objevil a pojmenoval území Alexandra I., ostrov Petra I., Aněnkova, Léškova, ostr. Vysokij, ostr. Zavodského, hr. Arakčejeva, kn. Volkonského, kn. Barclaye de Tolly, gen. Jermolova, kn. Kutuzova Smolenského, gen. Rajevského, adm. Čiřagova atd., kontroloval pozorování Cookeova, provedl důležitá hydrografická pozorování a vrátil se 24. čce 1821 do Kronstadtu přes Rio de Janeiro a Lisabon. Popis obou cest vyšel nákladem carským v Petrohradě r. 1831 (*Dvukratnyja izyskanija v južnom ledovitom okeaně i plavanija v okrug světa v 1819, 20 i 21 gg.*) s atlasem. Výtah z něho podal Erman v »Archiv für wissensch. Kunde von Russland« a hvězdář Simonov v »Zech's Astron. Korrespondenz«, 1823 a 1824. — Za zdárné podporování r. 1828 pozorov. operací proti Varně loďstvem černomořským jmenován viceadmirálem, v povstání polském provedl blokádu pobřeží kuronského, velel (1831–36) 2. divisi loďstva baltického a od r. 1839 byl guvernérem a přístavním velitelem kronstadtským, kde mu r. 1869 odhalen pomník ulitý Morrandem dle modelu Schröderova.

Bellini: 1) **B. Jacopo**, malíř ital. (* kol. r. 1400 v Benátkách — † 1466). Jakožto učen Gentila da Fabriano odešel s tímto do Florencie, kdež pak meškal v lét. 1423–1425. R. 1430 nacházel se již opět v Benátkách a byl pak ob čas činným i v jiných městech sev. Italie. Z pověřených obrazů jeho málokterý se zachoval; díla jeho mají ráz staré školy muránské, osvěžené vlivem Gentilovým, na něž upomíná misty malebnost skupin a bohatě zladené ozdoby. Důležitější než fídké jeho malby jest knížka skizz v britickém museu (z r. 1430), nad míru zajímavá a rozmanitá. Kromě náčrtků výjevů biblických a legendových nacházejí se zde bystré studie dle přírody, ba i nákresy antických památek. Jinak má **B.** důležitost pro dějiny umění jako hlava slavné umělecké rodiny. *Chl.*

2) **B. Gentile**, syn před., malíř benátský (* 1426 — † 1507). Z první doby jeho pocházejí kromě křidel varhan u sv. Marka s kolossálními postavami svatých (1464) některé podobizny, zejména zajímavá podobizna Muhammeda II., malovaná r. 1480 v Cafihradě, kamž se **B.** k přání sultánovu odebral. **B.** konal v Cafihradě hojná studia, a dojmy cafihradské jeví se i v jeho pozdějších velkých komposicích. Z těchto vzaly úplně za své fresky ve velkém radním sále paláce dožecího v Benátkách, a pouze některé z velkých olejových maleb **B.**-ových zachovaly se až na naše časy. Jsou to jmenovitě výjevy z legendy o sv. kříži z l. 1494–1500, nyní v galerii akademie benátské. Vynikají jakýmsi zřetelným a obšírným líčením děje, komposicí plnou postav a skupin, jemnou živou barvitostí a technicky plným ovládním malby olejové. — Podobné jest jeho *Kázání sv. Marka* v Breře v Miláně, které teprve po smrti jeho dohotoveno bylo bratrem jeho Giovannim. *Chl.*

3) **B. Giovanni**, zv. Giambellin, bratr před. (* 1428 — † 1516 v Benátkách). Vyučil se u svého otce Jacopa, jevil **B.** s počátku mnoho příbuznosti s A. Mantegnou, jenž, ač o něco mladší, byl vyspělejší a v obapolném styku naň působil. Některé obrazy z mládí **B.**-ova druhdy také připisovaly se Mantegnovi. Obrazy první doby malovány jsou většinou technikou temperovou, později, kdy Antonello da Messina k rozšíření olejomalby v Benátkách přispěl (kol r. 1473), chopil se i G. **B.** podobně jako bratr jeho Gentile nové techniky, kterouž sám pak přivedl k dokonalosti. Giovanni maloval zprvu pouze obrazy oltářní se skupinami svatých, jmenovitě kol trůnicí Madonny volně se řadících. Obrazy tyto vynikají krásou tvarů, harmonií koloritu, podrobnou charakteristikou i jistým vroucím, uslechtilým citem. K nejprvnějším větším pracím jeho náleží *Korunování panny Marie* v San Francesco v Pesaru z r. 1475. O dalších pokrocích svědčí skvostný oltář s Madonnou a šesti svatými z r. 1478, nyní v akademii benátské, podobně Madonna v San Zaccaria z r. 1505 a v San Francesco della Vigna z r. 1507. Již dříve naskytl se mu nový obor působnosti tím, že povolán byl r. 1479 k výzdobě velké radní síně v paláci dožecím, avšak jeho tamní práce zničeny požárem r. 1577. V posledním dvacetiletí XV. st. dostupuje umění **B.**-ovo svého vrcholu. Z r. 1488 pochází slavný jeho trojdičný oltář v sakristii S. Maria de Frari a oltář v St. Pietro Martire v Muraně, představující sv. Marka, an doporučuje Madonně dože Barbariga. Po celou dobu činnosti své jevil **B.** též hledaným podobiznářem. Počátkem XVI. st. rozšiřuje činnost svou na jiné obory a pouští se nesen duchem času i do výjevů allegorických a mytologických. Zajímavým příkladem pružnosti jeho u vysokém stáří je bacchanal z r. 1514, nyní v Alnwick-Castlu. **B.** měl množství žáků, mezi nimiž nacházíme největší mistry: Tiziana, Giorgiona, Lorenza Lotto, Sebastiana del Piombo. a j. Srv. Crowe a Cavalcasse, *New history of Painting in Italy* (Londýn, 1864–72); tíž,

The life of Titian (t., 1876); Dohme, Kunst u. Künstler (Lipsko, 1875—85); Lermolieff, Die Werke ital. Meister (t., 1880). Chl.

4) **B. Lorenzo**, anatom (* 1643 ve Florencii — † 1704 t.). Již v 19. r. svém vydal knihu: *Exercitatio de structura et usu renum* (Florence, 1662), kde učí, že ledviny z rourek jsou sestaveny (až dosud zvané *tubuli Belliniani*), a činnost jejich vysvětluje způsobem až podnes celkem platným. Roku násl. stal se profesorem anatomie v Pise. Tu vydal roku 1665 pojednání o chuti *Gustus organum novissimum deprehensum*. V obou zmíněných dílech opominul zmíniti se o autofích minulých, kteříž dospěli k úsudkům podobným jeho naukám: o Eustacchím a Malpighovi. Roku 1683 vydal: *De urinis et pulsibus, de missione sanguinis, de febribus, de morbis capitis et pectoris*. Nauky jeho o zánětu, ježž městnáním krve vysvětluje, a o pouštění žilou dlouhou v lékařství platily. Peč.

5) **B. Vincenzo**, skladatel ital. (* 1802 v Catanii — † 1835 v Puteaux u Paříže. Pocházeje z hudební rodiny, konal studia na konservatoři neapolské pod učitelí Trittem a Zingarellim a záhy obrátil na se pozornost skladbami pro flétnu, klarinet a piano; věcmi orchestrálními, kantátou, mší atd. V těchto prvotních jevil se všude rozhodný, rázovitý talent, jemuž vadila pouze neobratnost v technickém ovládní skladby. Již první operou *Adelson e Salvini* zalbil se svým krajanům, ještě větší úspěch měl s *Biancou a Fernandem*, až se dostal na milánskou Scalu operou *Il pirata*, od níž zůstal v přátelském spojení s výborným librettistou Romaním. Za hranice své vlasti pronikl poprvé operou *La straniera*, po níž následovala řada vítězných skladeb dramatických *I Capuleti ed i Montecchi*, *La Sonambula*; zvláště pak mu v repertoiru světovém pojistila místo díla, jako: *Norma a Puritani*, jeho poslední a nejzdařilejší dílo, psané pro pařížskou operu. Skvělý tento talent, »ozdoba hudby«, jak hlásá pamětní peníz na jeho počtu ražený, zahynul v nejkrásnějším rozkvětu náhlou smrtí. Pro vývoj moderní dramatické hudby italské má jméno **B-**ovo velký význam; byl to nejsamostatnější následník geniál. Rossiniho. Jej charakterisuje uslechtilost a zvláště lahoda melodické invence; jeho dramatický výraz nemá sice žádoucího řízu, však čím jímá velké obecenstvo, dlužno hledati v jeho zrozeném smyslu pro sladkou, často i sentimentální melodiku, ježž věrně odpovídala duchu oné doby. Italská biografie **B-**ova od F. Gerarda vyšla r. 1835 v Římě, francouzská od A. Pougina r. 1868 v Paříži. R. 1886 postaven **B-**mu v Neapoli pomník z mramoru karrarského, od Alfonsa Balzica zhotovený. Ný.

Bellinzona, něm. *Bellenz*, opevněné hl. město švyc. kantonu ticinského, na l. břehu Ticina, na již. konci Rivieri, stanice dráhy sv.-gotthardské a odbočky locarnské, sídlo vlády kantonální (střídavě s Locarnem a Luganem), obkličené třemi tvrzemi, v nichž bývaly posádky kantonů Schwyz, Uri a Unterwalden a z nichž tvrz Castello Grande pro-

měněna v káznici; má pěkný kolleg. chrám ze XVI. stol. mramorem a krásnými obrazy bohatě zdobený, seminář, hráz 780 m dlouhou proti povodním Ticina a 2436 ob. (1880). Polohou svou na jediné silnici vedoucí z jihu k Sv. Gotthardu, k průsmykům Lukmanierskému, Greině a k Bernardinu jest to město důležité nejen jako skladiště obchodu švýcarskoitalského a německo-italského, nýbrž i strategicky. Proto o ně v l. 1422—26 tuze bojovali Švýcaři s Milánskými, kterážto Bellinzonská válka skončila se v neprospěch Švýcarů. Tito v trvalé držení **B-**ny uvázali se až na poč. XVI. stol.

Bellis L., sedmikráska, rod rostlin z řádu spoluložných a čel chocholičnatých (*Corymbiferae*). Byliny jednoleté vytrvalé, s růžicí přizemních, kopistovitých listů, z níž vystupují stvolý zakončené jediným úborem mnohokvětým, složeným ze samicích, jazykovitých květů, jež tvoří jednořadý, z pravidla bílý paprsek, a z trubkovitých, obojakých, 4—5zubých žlutých květů terčovitých; zvonkovitý zákrov složen z 1—2 řad stejných, bylinných, zelených lístků. Nažky sedící na lysém kuželovitém lůžku jsou smačklé, obvejčité a bezchmýrné. Po celé téměř Evropě roste všude na trávnících, lučinách i pastvinách jak v nížinách, tak i na podhohích **B. perennis L.**, sedmikráska či matečnick menší, chudobka, kakuška, zapomenutka, cikánka, nežná vytrvalá bylinka s oddenkem šikmým, nesoucím růžice kopistovitých, v řapík zúžených, na konci tupých, mělce zubatých, obyčejně trojžilných a pýřitých listů, z nichž vyniká jeden i více nahých, jednoúborných a jako zákrov bělavě pýřitých stvolů. Paprskující květy jsou barvy buď čistě bílé, nebo, zvláště vně, pěkně narůžovělé, květy terče žluté. Oblíbená to rostlinka od časného jara do pozdního podzimku kvetoucí, ano i v mírných zimách se vyskytující. V zahradách pěstují se zhusta pinokvěté odrůdy mající buď samé květy jazykovité nebo trubkovité; nejčastěji se jich používá ku pěkným obrubám záhonů. Dříve se jí užívalo v lékařství a tu a tam v lidu jako prostředku proti vysnění. Na lukách nevidí jí hospodáři rádi, ježto dává málo píce a svými četnými listy zakrývá přlišně místo. Vs.

Bellman Carl Michael, básník švédský (* 1740 v Stockholmě, kde byl otec jeho úředníkem — † 1795). Dojmy z domu otcovského, v němž byl pšíně a zbožně vychován, provázely **B-**a po všechen život i zůstavily také v básnických jeho plodech patrné stopy. Když mu bylo 17 let, vydal překlad Schweidnitzových »Evangelických myšlének o smrti« a hned potom několik básní samostatných vkusem Dalinovým; avšak náhle stala se s **B-**em změna: zřeknuv se vzorů,razil si cestu vlastním nadáním i jal se v lét. 1765—1780 skládati básně lyrické, jimiž rázem jméno své proslavil. Vydal jich většinu ve sbírkách *Fredmans Epistlar*, *Fredmans Sångar* a *Bacchanaliska Ordens-Capitlets Handlingar*. Vystudovav na universitě upsalské, dal se na dráhu úřednickou, že však zanedbával povinností, pro-

puštěn, načež vedl život mnohými svízelemi a nedostatky stížený. Teprve když byl Gustav III. upozorněn na geniální plody jeho, nastaly mu doby lepší, neboť král k němu velikou pojal náklonnost, ano pocítil ho i čestným názvem »Anakreonta severu«. R. 1775 dostal **B.** výnosné místo dvorního tajemníka. **B.** se zvláštní zálibou pohyboval se ve kruzích, z nichž čerpal látku k písním, mezi obecným lidem v Stockholmě a jeho okolí. Básně pravidelně improvisoval, nežli je však vydal, upravoval je formálně s píli velikou. R. 1780 vydal sbírku rozjímání na evangelia nedělní s názvem *Zions Högtid* (svatba sionská). R. 1783 vyšla humoristická práce *Bacchi Tempel*, která již za družkami staršími značně pokulhává. Po smrti krále Gustava III. opět nouze na něj doléhala, neměl nikoho, kdo by ho podporoval, i byl pro dluhy uvržen do vězení, z něhož jen štědrosti přátel byl vybačen. Hlavní síla **B.**-ova jeví se v humoristických obrazech ze života národního, které skládal toliko na obveselenou přátel, odíval je sám nápěvy již známými nebo i novými a provázel mimikou přímo dramatickou. Teprve později, když již byly v opisech známy, sebrány jsou v jedno. Také akademie uznala zásluhu **B.**-ovy přiřknoucí cenu sbírce Fredmans Epistlar roku 1790. Když **B.** zemřel, bylo na něho zapomenuto, a teprve škola romantická památku jeho zase oživila, a nyní jsou zpěvy jeho rozšířeny po všem severu. Staré předsudky, že jest **B.** cynickým chvalořečnickem života rozpuštěného, rozptýleny jsou hlubším vniknutím v jeho dithyramby, z nichž jde patrně na jevo, jak vysoce byl povznesen nad svět, o kterém zpíval. Za živým, bujným humorem jeho vězí zdravé jádro, a v ironii, v níž jest mistrem nedostihlým, perná pravda. V epistolách líčí osoby skutečné, a podobné jsou i osoby ostatní vzaty ze života, najmé hospodského, a vnitřní cena bachchantických těchto lící spočívá na úchvatných projevech elegických, jež odtud vyznívají v pomíjejcnost všeho pozemského a touhu po životě vyšším. **B.** sepsal i některé hry dramatické. R. 1839 byl mu ve Stockholmě postaven pomník a dne 26. června koná se k uctění jeho památky výroční slavnost národní. **B.**-ovy Sebrané spisy vydal J. G. Carlén o 5 svazcích (1856—61).

Pů.

Bellmann: 1) **B.** Karel, zvonář pražský, nar. v pruském Královci a přišel na počátku XIX. stol. do Prahy ke zvonáři Janu Václavu Kühnerovi. Pojav dceru jeho za manželku, vedl hut po jeho smrti ve jménu vdovy Anny Marie až do r. 1816, kterého roku sám hutě se ujal a s dobrým účinkem až do r. 1855 zvonářstvím se zabýval. Hut jeho byla v Široké ulici na Novém městě pražském »u zvonářů« (nyní »u tří zvonků« čís. 481—II.), na téměř asi místě, kde v XVI. st. provozovala pověstná rodina zvonářů z Cimperka živnost konvarskou. Ze zvonů, jež nově ulil aneb ze starých přelil, větší a důležitější jsou: v Praze z zvony v chrámě týnském (větší ze zvonu r. 1585 od Brikciho ulitého a pfi požáru r. 1819 rozlitého) z r. 1826; u Trinitářů

na Novém městě; u sv. Haštala dva zvony z r. 1833 a 1848; u sv. Jindřicha zvon »Dominik« z r. 1850; u sv. Petra na Poříčí zvon »Jan Křtitel« z r. 1833; v Plzni zv. »Jan Nep.« z r. 1834 a »Bartoloměj« z r. 1854; v České Lípě 2 zvony v klášteře augustiánském z roku 1823 a v chrámě sv. Petra a Pavla tamtéž z r. 1826; v Ledči z r. 1826; v Černém Kostelci zvon »Vít« z r. 1832; v Bitovanech z r. 1838; v Novém Domašíně zvon »Václav« z r. 1816; v Stěpanově (okr. vlašimský) z roku 1819; v Divišově z roku 1842; v Stochově, v Rychnově n. Kn.. v Žabonosech (Plaňany) z r. 1832; v Nové Vsi (Kolín) z r. 1854.

2) **B.** K., syn před. (* 1820), vedl po smrti otcově živnost zvonářskou do r. 1869, jsa zároveň vlastníkem knihtiskárny v Praze a továrny na papír v Císařském mlyně. Přelil veliký zvon zvaný »Václav« do far. chrámu v Sedlci r. 1855 ze zvonu z r. 1335; do far. chrámu v Jílovém zvon »Mikuláš« r. 1861; zvon »Pavel« pro kostel sv. Petra a Pavla v Praze r. 1864; 4 zvony pro chrám v Karlíně roku 1863; pro St. Boleslav r. 1857; do Záběhlic, Domašína, Borotína, Bejště u Pardubic a j.

3) **B.**-ová Anna, dcera, vedla živnost do roku 1876. Z dílny její jsou zvony v chrámě Nejsv. Trojice v Podskalí r. 1875, zvon »Křížek« u sv. Vojtěcha v Praze, »Michal« v Nov. Domašíně r. 1870; v Střežimě r. 1870 a »poledník« v Bělci u Neveklova. — Bellmannové slili kromě jmenovaných ještě více zvonů různé velikosti a ozdobil je nápisy (legendami) českými, německými a latinskými, sami v těch řečech se podpisující.

Bello, Andres don, básník a právník jihoamerický (* 1780 v Caracasu — † 1865 v Santiagu, Chili). Důkladné vzdělání klassické, jakého se mu v domě otcovském dostalo, vedlo jej k básnictví. Ačkoli nebyl příliš plodný, přece dostalo se mu přijetí knížete básníků lyrických Ameriky španělské za jeho básně, z nichž zvláště vynikají popisné *Alucion a la poesia* a *Silva a la agricultura de la zona torrida*. Vedle vznešenosti myšlének a elegance formy doporučuje se **B.** zvláště čistotou mluvy, jejímž strážcem byl po celý život, jak o tom svědčí jeho *Gramática de la lengua castellana* (Madrid, 1888, 13. vyd.), která posud za vzornou platí, pak *Análisis ideológica de los tiempos de la conjugacion castellana* (t., 1881) a *Ortología y Métrica* (Bogota, 1882). Svě filologické vzdělání osvědčil **B.** v komentáři kritického vydání *La gesta de mio Cid*; literárně historické ve statích o vzniku rytířských románů a o vlivu básnictví germánského na básnictví románské. — Když r. 1810 vypukla revoluce osad španělských, vyslán od revoluční junty do Londýna ucházet se o pomoc. Zůstal zde po nezdaru revoluce až do r. 1829 živě se vyučováním privátním a činností žurnalistickou. Roku 1829 na vyzvání presidenta chilského vrátil se do vlasti, kde řídil list úřední »El Araucano«. Roku 1852 vstoupil do ministerstva záležitostí zahraničných, jehož duši se stal, nespouštěje se zřetele vychování mládeže. Založil v Sant-

iagu kollej pro studium klassické, práva římského a politického, z které roku 1843 povstala universita chilská, jejímž rektorem **B.** byl jmenován a zůstal až do smrti. **B.** vypracoval také občanský zákoník chilský a napsal velice důležitý spis o právu mezinárodním *Principios de derecho internacional* (Madr., 1883). Po smrti jeho kongress ustanovil vydání veškerých spisů **B.**ových na útraty státní (*Obras completas de Don B., Santiago 1881—85, 6 sv.*). Básně **B.**ovy vydal Ant. Caro s kritickým a historickým úvodem v Madridě r. 1882. *Hr. 7.*

Belloc Louise, spis. franc. (* 1796 v Larochele — † 1881 v Paříži), byla dcerou důstojníka irského Swantona, provdala se za malíře Hilaíra Belloca r. 1823. Již za svobodna hleděla seznámiti Francouze dobrými překlady s literaturou anglickou a přeložila Byrona, Th. Moora a Ch. Dickensa společně se slečnou A. de Montgolfier. Hlavní její činnost vztahuje se ke spisům pro mládež, jichž Francouzové velice si váží.

Bellocquova roura, nástroj sloužící k ucpaní chřípí při úporném krvácení nosu. V rource na obou koncích otevřené nalézá se stejně s ní dlouhé držátko, na jehož konci stočené péro hodinové upevněno jest a z roury ční. Toto má na volném svém konci provrtnanou paličku. Stáhne-li se držátko, vsune se péro v rourku a palička zabraňuje, aby se nevysmeklo do roury a nevytáhlo. Při krvácení z nosu zavede se nástroj se vtaženým pérem do nosu. Vsune-li se pak držátko do vnitř, objeví se péro v ústech pod měkkým patrem. Na paličku připevní se nitky tamponu, a na to se držátko vytáhne. Tím vtáhne se péro do roury, a když se nástroj vytáhne z nosu, zaklíní se tampon ve chřípí a po případě je ucpe. Nástroj ten konstruován byl pařížským chirurgem Bellocquem, jenž psal mezi léty 1743—58, a nikoli, jak často se uvádí, Janem Bellocquem ze Saint-Maurinu (* 1730 — † 1807 [Littré]).

de **Belloguet** [belogè] Dominique François, baron Roget, archaeolog franc. (* 1796 v Berghemu v Elzasch — † 1872 v Nizze). Jako syn generála vstoupil do vojska, kde vyznamenal se ve válce r. 1814; zůstal v činné službě až do r. 1834, načež odešel na odpočinek a věnoval se studiím archaeologickým. Zvláštní pozornosti zasluhují spisy jeho: *Questions bourguignonnes* (Dijon, 1846); *Carte du premier royaume de Bourgogne* (t., 1848); *Les Origines dijonnaises* (t., 1851) a *Ethnogenie gauloise* (t., 1858—1873, 4 sv.) početně cenou Gobertovou. Práce **B.**ovy vyznamenávají se hlubokými studiemi, kritičností a poutavým slohem.

Belloli Andrej Francovič, portraitista ital., rodilý Říman, čestný volný posluchač akademie umění v Petrohradě, kdež † r. 1881. Vzdělával se v akademii sv. Lukáše v Římě, pak přibyv do Petrohradu s počátku pěstoval malbu dekorativní, později hlavně podobizny pastelové a olejové. Z pastelových prosluly **B.**ho typy ženské a dětské; z obrazův olejových nejpobulárnější jest *Koupel* (1870). Za

uměleckou činnost svou vyznamenán byl **B.** r. 1870 řádem sv. Stanislava 2. třídy.

Bellona, planetoida, objevená 1. bř. 1854 R. Lutherem v Bilku (Düsseldorf). Průměrná jasnost v oposici = 10,1. Průměr 115 km. Označení $\textcircled{28}$.

Bellona (původně Duellona), římská válečná bohyně, bezpochyby sabinského původu, již na počátku a na konci války přinášely se oběti. Chrám její, jež zaslíbil Appius Claudius Caecus v bitvě proti Etruskům roku 296 a také vystavěl (o jiné svatyni **B.**-nině, v níž prý již Appius Claudius, konsul r. 495, obrazy svých předků postavil, nemáme žádných zpráv), stál mimo městiště na hranicích Martova pole u cirku Flaminiova. V chrámu tom zasedal senát přijímaje vojevůdce v čele vojska z války se vracějící nebo vyslanec cizích národů, kteří nesměli do města vstoupiti. Když později Arés stotožňován byl s Martem, přikládány také **B.**-ně hrozné válečné odznaky a vlastnosti řecké Enyó: meč, oštěp, válečný roh, krvavý bič, krvežíznivost, nesmířitelnost atd. Za mithridatské války poznali Římané asijskou bohyni války, kteráž majíc své sídlo v Komaně v Kappadokii, ctěna byla pod rozličnými jmény. Ježto pak povaha její v mnohých stránce srovnávala se s povahou starořímské **B.**-ny, byla tato s onou stotožňována a fanatické ctění asijské **B.**-ny vniklo i v kult domácí bohyně. Kněží asijské **B.**-ny v Římě pocházeli z nejnižších vrstev lidu. Obíhali v temném rouchu a huňatých čepicích s vlajícími vlasy a vytaseným mečem za zvuku trub a cymbálů kolem oltáře a bodající se v ramena a stehna skrápěli jej svou krví a pronášeli ve zbesílení vzrušení věšty; také pořádali na počest bohyně slavnostní průvody městem na jaře a na podzim. *Cfe.*

Bellonion, samočinný hudební nástroj, jež sestrojili roku 1812 Kauffmann a syn v Drážďanech. Byl opatřen 24 troubami a 2 bubny a reprodukoval pomocí válce a stroje jazýčkového hudební skladby velmi přesně, zvl. co do efektů dynamických.

Bellori Giovanni Pietro, abbate, ital. archaeolog († 1615 v Římě — † 1696 t.j.). Byl původně malířem, později oddal se studiu klass. archaeologie pod návodem svého strýce F. Angeloniho, stal se pro rozsáhlé vědomosti své papežským bibliotékářem a byl od r. 1668 správcem uměleckých sbírek švédské královny Kristiny v palazzo Corsini, jež spravoval až do smrti královniny r. 1689. **B.** získal si veliké zásluhy o klass. archaeologii publikací velikého množství monumentů v Římě se nalézajících, k nimž připojil vždy učené výklady. Tak publikoval — většinou s Bartolím — sarkofagy *Icones et segmenta illustrium e marmore tabularum* (1645), oblouky a sloupy vítězné *Veteres arcus Augustorum triumphis insignes* (1690), *Columna Antoniana* (2. vyd. 1704), římské a etruské hroby a jejich malby nástěnné, jmenovitě ze hrobů Nasonů, *Antichi sepolcetri ovvero Mausolei romani ed etruschii* (1704), *Pitture antiche delle grotte di Roma e*

del sepolcro di Nasoni (1706 a 1738), lampy hliněné, nalezené ve hrobech *Lucerne antiche sepolcrati* (1692); poprsí *Veterum illustrium philosophorum etc. imagines* (1685, 1739); *Historia Augusta* (1685); mince a gemmy *Mausoleum Odescalchum s. thesaurus antiq. gemmarum* (1751), *Gemme antiche figurate di L. Agostini* (1657 a 1670). Pro topografii Říma důležitá jest **B**-ova publikace *Fragmenta vestigii veteris Romae ex lapidibus Farnesianis* (1673 a 1682). Konečně uvéstí jest zajímavé dílo **B**-ovo *Le vite de' pittori, scultori ed architetti moderni* (Řím, 1672), se zajímavými zprávami biografickými. V. Stark, Handbuch d. Archäologie, str. 115.

Belloste [-lost] Augustin, franc. chirurg (* 1654 — † 1730). Psal dílo o léčení ran a o užívání rtuti. Arkana po něm jmenovaná a dlouho užívaná *Pillulae B*-ti a *Liquor B*-ti obsahují rtuťnaté praeparáty. V pilulkách jest metallická rtuť smíšená s aloem, rebarborou, skammoniem a černým pepřem. Liquor jest vodným roztokem 10%, dusičnanu rtuťičnatého. *Peč.*

Bellosztenoz viz Belostenec.

Bellot [belò]: **1** **B.** Pierre François, právník švýcarský (* 1776 v Genevě — † 1836). Vynikl činností učitelskou a pracemi zákonodárnými, zvláště vypracováním soudního řádu z r. 1819, jenž se stal vzorem zákonů s ústním řízením soudním v Německu. Stal se roku 1798 advokátem; po pádu Napoleona I. působil jako člen repraesentantů proti návrhu ústavy, navrženému prozatímní vládou republiky, a vymohl některé opravy v této ústavě. R. 1816 stal se zpravodajem kommisce pro organisaci soudní, roku 1819 tit. professorem práva soukr. a obchodního, r. 1823 řádným prof. soukr. práva a řádu soudního. Vydal: *Exposé des motifs de la loi sur la procédure civile de 1819* (Geneva a Paříž, 1821; 4. vyd. 1877); *Loi sur la proc. civ. du canton de Geneve* (t., 1836 a 1837) a j.

2 **B.** Joseph René, námořník franc. (* 1826 v Paříži — † 1853). Účastnil se výpravy francouzské proti Tamatavě (1845) a vyznamenán byl pro udatnost křížem čestné legie. R. 1851 připojil se k expedici angl. pod Kennedym, jež měla vyhledati Franklina, a po návratu svém do vlasti jmenován námořním poručíkem, načež opět připojil se k nové angl. výpravě polární pod kapitánem Ingfieldem. Podniknuv jednou vycházku do okolí lodí již se nevrátil. Kennedy pojmenoval po něm v arktické Americe úžinu mezi Boothii a N. Somersetem úžinou Bellotovou. Zápisky jeho vydány po smrti jeho pod titulem: *Journal d'un voyage aux mers polaires* (Paříž, 1854, vyd. ilustr. 1879).

Bellotova úžina viz Bellot Joseph René.

Bellotti-Bon Luigi, spisovatel a výborný herc italský (* kol. 1820 — † 1884 v Miláně). Byl od r. 1859 ředitelem divadelní společnosti. Z profesionálních jeho veseloher jsou nejlepší: *Spensieratezza e buon cuore*; *L'arte di far fortuna* a *Lo studente di Salamanca*. *P.*

Bellotto viz Belotto.

Bellovakové (lat. *Bellovacii*, Caes., B. g. 2, 4. Strabo 4, 194), největší a nejstatečnější kmen belgický mezi Sequanou, Isarou (Oise) a Samarou (Somme). Moc jejich byla veliká, neboť mohli sami vypraviti na 100.000 mužů proti nepříteli; proto vyžadovali pro sebe vrchní velení a řízení války proti Římanům. Caesar podrobil je r. 57 př. Kr. a zacházel s nimi mírně a přátelsky; ale nenávisti jejich proti panství římskému nepřemohl, neb již léta 52 účastnili se horlivě všeobecného povstání a setrvali v nepřátelském smýšlení i po porážkách Vercingetorigových. Od r. 46, kdy D. Brutus jejich odpor potlačil, neměli již žádné důležitosti. Důležitější města jejich byla: Augustomagus (nyn. Sentis), Bratuspantium (blíže nyn. Breteuilu), Caesaromagus (nyn. Beauvais) a j. Viz Belgové.

Bellovesus, bratovec galského krále Ambigata, jenž v VI. st. př. Kr. nad Gallii panoval. Tento, obávaje se přelidnění země a možné vzpoury, nařídil bratrovcům svým **B**-sovi a Sigovesovi, by s částí lidu zemí opustili a hledali si jiných sídel. **B.** obrátil se přes Alpy na jih a usadil se prý za panování římského krále Tarquinia Priska na levém břehu padské a založil první město galské na půdě italské Mediolanum (Milán). Po nových obyvatelích obdržela nížina padská jméno Gallia cisalpina.

Bellows [bélóz] Henry Whitney (* 1814 v Bostoně — † 1882 v Novém Yorku), unitárský duch, a spisov. amer. Stal se (1838) farářem prvního sboru kongregacionalistů v Nov. Yorku; založil (1846) časop. »The Christian Inquirer«, jež redigoval několik roků. Jeho hlavní dílo literární jsou *Restatements of Christian Doctrine*, v nichž hlásá snášlivost ke všemu křesťanstvu. Velkých zásluh zjednal si jako občanské války jako zakladatel a viceletý předseda (1861–66) zdravotní kommisce (Sanitary commission). Roku 1867 navštívil (po druhé) Evropu, kteroužto cestu popsal v knize *The Old World in its New Face* (2 sv., v New Yorku, 1868). Sbírka jeho kázání *Sermons and Adresses* vyšla v Bostoně, 1882.

de Belloy [beloà]: **1** Pierre, právník a politik franc. (* 1540 v Montaubanu, rok úmrtí neznám). Pocházel ze staré katolické rodiny šlechtické a byl již v 21. roce věku svého prof. práv v Toulouse, kde později stal se též státním zástupcem u parlamentu. Vyznamenal se svou přichylností k rodině Bourbonské, háje práva Jindřicha IV. na trůn franc., čímž uvalil na sebe hněv ligy tak, že r. 1586 uvržen do Bastilly, kde dvě léta strávil, než se mu podařilo uniknouti. Brošura *Apologie catholique contre les libelles diffamatoires* (1585), v níž se popírá právo papežovo, aby rozřešil otázku posloupnosti na trůn franc., neprávem se **B**-ovi připisuje. Hlavní jeho díla jsou: *Moyens d'abus, entreprises et nullitez du rescrit, et Bulle di pape Pie V. contre le roi de Navarre* (Kolín, n. R., 1586), pak *Mémoires et Recueil de l'origine, des alliances et succession de la royale famille de Bourbon* (Larochelle, 1587) a *De*

l'origine et institution de divers ordres de chevalerie (Montauban, 1604). *Hř.*

2) de **B. Dormont**, spisov. jméno Pierra Laurenta Buyretta, dram. spis. franc. (* 1727 v Saint-Floru — † 1775 v Paříži). Záhy sběhl se studii a oddal se dram. spisovatelství odloživ své jméno rodné. R. 1757 provozována jeho první tragédie *Titus* v Petrohradě, kde dlel u dvora carevny Alžběty. Rok na to vrátil se do Paříže, kde po Titovi brzy i jiné jeho práce dramatické v »Comédie française« provozovány. Z těchto vynikají nejvíce *Siege de Calais* (1770) a *Gaston et Bayard* (1771); ve kterých první obral si látku z dějin domácích. Voltaire byl na **B.** zárliv, a tím vysvětluje se i nepříznivý úsudek Grimmův o **B.**ovi, ač nedá se upřít, že práce **B.**ovy jsou psány tónem velice deklamatorským. Mimo dramata psal **B.** též básně lyrické a monografie o šlechtických rodinách franc. Díla jeho sebral a vydal r. 1779 v 6 sv. přitel jeho Gaillard; výbor spisů vydán r. 1811. *Hř.*

Bell Rock (»Zvonová skála«), také Inch Cape [inčhép], úskalí v Sev. moři, 20 km jihových. od Arbroathu ve Skotsku, téměř na proti ústí ř. Tay, je 610 m dlouhé, ale při náhlé zátopě asi jen s pětinu viditelné, majíc pak 11, m zvyší (nad mořskou hladinu). Ze za dřívějších dob mnoho koráblů se o ně ztroskotávalo, dal — jak di pověst — opat aberbrothwický (arbroathský) na něm umístiti zvon, jenž mořem jsa pohybován stále zvonil a takto námořníky na nebezpečí upozorňoval. Pověst tu spracoval Southey v známé balladě *The Inchcape Rock*. V l. 1807—11 byl zde dle plánu Roberta Stevensona vystavěn maják 37 m vys. nákladem 60.000 lib. st. Tento má bílé a červené (otáčivé) světlo a za husté mlhy vydává zvonové signály.

Bellum iustum pliumque viz Ager hostilis.

Bellum omnium contra omnes (lat.), válka všech proti všem, jest výrok filosofa Hobbesa, jímž naznačil stav lidstva před zřízením společnosti státní.

Belluno, nejsevernější provincie italská v compartimentě benát., 3270 km² a 174.162 obyv.; krajina hornatá, prostoupená jižními Alpami vápencovými (dolomitovými) s nejvyšší horou Vedretou di Marmolade. Řeka Piave, která spojena jest průplavem s řekou Tagliamento, sbírá na horách těch své prameny a přítoky a jest nejpřirozenější cestou do nížiny benátské. Pro drsné podnebí a nedostatek orné půdy nehodí se provincie ku polnímu hospodářství, obyvatelstvo odkázáno jest výhradně na chov dobytka, lesnictví, průmysl a výtěžek dolů na železo a olovo. Značný jest vývoz dříví, zvláště do Benátek, a sýra. Hlavní město **B.** rozkládá se malebně nad Piavou a čítá 5766 (obec 15.660) ob.; výstavnost dosti značná, 14 kostelů, katedrální chrám vystavěn jest dle návrhu proslulého Palladia; sídlo biskupské, soudu a gymnasia. Čerstvou vodu pramenitou přivádí starý vodovod s Alp. Obyvatelstvo zabývá se průmyslem hedvábnickým a koželužským, pletením výrobků ze slámy a

obchodem s dřívím, jižním ovocem, vínem a sýrem. Je to staré **B.**, jež od Caesara obdrželo právo občanské; ve středověku bylo republikou bez veliké důležitosti; r. 1511 poddalo se republice Benátské a snášelo s ní všechny osudy. Dne 8. srpna 1873 zastiženo bylo město velikým zemětřesením, které veliké zpousty způsobilo. **B.** jest rodiště papeže Řehoře XVI.

Bellův telefon viz Telefon.

Bellův zákon (fysiolog.) praví, že zadní kořeny míšních nervů obratlovců jsou citlivé, přední hybné. Bell (1811) ukázal první k tomu, že přední a zadní kořeny míšních nervů mají snad různou funkci, nedotvrdil však své myšlenky pokusem. To učinil Magendie (1822) těžkými pokusy na psech. J. Müller potvrdil nálezn ten též na ostatních obratlovcích, zvláště důmyslným pokusem na žábě. **B.** z. má skutečně pro všechny obratlovce bezvýjimečnou platnost; zdánlivé výjimky, že též přední kořeny někdy jsou citlivé, spočívají v tom, že do předních kořenů vcházejí — u ssavců — citlivá vlákna z kořenů zadních (*sensibility recurrente*). *Mš.*

Belly Léon Adolphe Auguste, malíř francouz. (* 1827 v St. Omeru — † 1877 v Paříži.). Cestoval po Egyptě, Libanonu a Palestině. Po svém návratu vystavil tři obrazy *Okolí Nábulusu v Syrii*, *Pohled na Bejrút*, *Pohled na Káhiru*, které založily dobrou jeho pověst. V zátiší fontainebleauském, kam se uchýlil, maloval výtečnou *podobiznu Maninovu* a nové obrazy z Východu, kam odebral se po druhé. Nejlepší jeho obraz jest *Karavana poutníků putujících do Mekky*; mimo to uvádíme: *Pohled na vesnici Gize*, *Pout Masúbská*, *Zaplavení Nilu a Mrtvé moře*. Také motivy z domoviny pěkně dovedl zobraziti, zvl. krajiny lesní. Práce jeho vynikají vesměs širokým a silným koloritem, výraznou kresbou a značnými světelnými efekty; také mravy a zvyky dotýčných krajín jako vhodná staffáže na nich vystupují. Přes to, že **B.**mu dostalo se mnoho poct a vyznamenání, nelze čítati jej k malířům první třídy. Srv. E. Bergerat, *Revue artistique* (Journ. officiel, 15. dub. 1877.).

Belmez, město ve špan. prov. cordovské, okr. fuenteovejenském, v údolí Guadiata, stan. dr. ciudadrealsko-cordovské, na strmé skále pod malebným hradem. Obyvatelstvo jeho (7070 r. 1878) děkuje za svou zámožnost nedalekým dolům na kamenné uhlí, železo, měď a olovo.

Bělmo čili bílý zákal rohovky (*Leucoma corneae*, *Cicatrix corneae*, dříve také *Albuço*, *Margarita*; *Perla*, *Paralampis* a jiné), obecně i cink zvané, jest více méně neprůzračný, bílý nebo běložlutý, často atlasovitě se lesknoucí zákal po těžkých a hluboko zasahujících zánětech rohovkových, zvláště po zánětu rohovky hlubokém (*Keratitis interstitialis*) a hnisovém (*Keratitis suppurativa*) ve formě vředu neb i hlízy rohovkové. Leží-li **b.** na okraji rohovkovém a nezasahuje-li do zornice, nevadí zraku pranic nebo jen málo oko pouze zohyzdujíc; zakrývá-li však celou zornici jsouc

zcela neprůzračné, jest zrak úplně zahalen; je-li jen málo průzračné, odráží většinu paprskův a pramálo jich propouští a tyto nad to nepravděelně láme a rozptyluje působíc t. zv. oslnění, tak že i v takovém případě porušení zraku jest značné a nemocný sotva pohyb ruky rozeznává. Je-li **b.** poloprůzračné, a pokryje-li zornici úplně, jest zrak více méně porušen. Pacient jest pak nucen předměty oku přílišně přibližovati neb oko k jedné straně odchylovati, z čehož často vyvinuje se krátkozrakost, sílhání nebo mžikavost (*Nystagmus*). Mimo to ruší se zrak často i tím, že povrch rohovkový stal se více méně nepravidelným a láme paprsky nepravděelně (viz *Astigmatismus*). Léčení **b.** ma různými léky nemá značného výsledku. Je-li zornice **b.**-mem pokryta a okraj rohovky jasný, možno utvořením nové zornice iridektomií nemocnému zrak opět vrátiti. Jsou-li **b.** ma poloprůzračná, možno zrak zlepšit upotřebením stenopeických brýlí; také skla válcovitá někdy zrak zlepší. Při totálních **b.**-mech pokusil se Nussbaum vhojiti do oka umělou skleněnou rohovku, avšak bez výsledku (viz *Cornea artificialis*). Dieffenbach a v nejnovější době Hippel pokoušeli se o to, vhojiti do takového oka rohovku zdravou buď ze zvířete nebo ze člověka vzatou (viz *Keratoplastika*). Zohyzdění oka **b.**-mem odstranili trvalým zbarvením buď čínskou tuší nebo jinými barvivy. Zákal v nepovrchnějších vrstvách, zvlášť jsou-li **b.** ma spojena s inkrustací po nevhodném upotřebením vodiček očních, olova obsahujících, možná jest někdy odstraniti oskrábáním (viz *Abasio corneae*).

Schl.

Belmont [-mõn:] 1) **B.** hlavní místo kantonu ve franc. dep. loirenském, arr. roanneském, na ř. Aronu, s 3670 obyv. (1886) provozujícími nitářství a hedvábnictví. — 2) **B.** d'Aveyron, hl. m. kant. v dep. aveyronském, arr. st.-affrickém, nad ř. Rance, má velmi krásný chrám P. Marie (1515) s pozoruhodnou zvonici (74 m), malý seminář a 731 (obec 1642) obyv.

Belmont [bèlment], víska severoamerického státu Missouri, na ř. Mississippi, proti Columbusu v Kentucku a na křižovatce dvou drah. Zde svedl (1861) Grant (svou první) bitvu s Polkem a Pillowem, která nebyla sice rozhodna, ale povstalcům překazila záměr vniknouti do Missouri.

de **Belmonte** Luis, básník špan. (* 1587 v Seville, žil ještě r. 1639). Byl čilým spolupracovníkem Calderonovým, Moretovým, Rojasovým i Zorillovým. Veselohry jeho oplývají hojným a jadrným vtípem, nejvíce *El diablo predicador*, *El principe villano* a *El principe perseguido*. První z jmenovaných, kde Kristus přinutí ďábla, aby pomáhal mnichům při stavbě chrámu, inquisici často byla zakazována pro profanování věcí svatých. Stejně se vedlo i veselohře *Renegado de Valladolid*, kterou duchovenstvo cítilo se velice uraženo. Práce **B.**-ovy vydány v *Comedias escogidas* (Madrid, 1652—1702).

Hřt.

Belmontet [bèlmontè] Louis, francouz. básník a politik (* 1799 v Montaubanu — † 1879

v Paříži). Byl advokátem v Toulouse, odkudž musil odejiti do Paříže r. 1819 pro své smýšlení napoleonské, jež se jevilo v básních podaných akademii Des Jeux Floraux v Paříži uvítán od školy romantistů velice příznivě, ač názory jeho nesrovnávaly se zúplna s názory této školy. Po celý svůj život zůstal horlivým stoupencem bonapartismu, což jevil nejen v básních lahodně psaných, ale i jako žurnalista, píše do listu »Tribun du peuple«. R. 1852 zvolen byl do parlamentu, ale po pádu Napoleona III. pozbyl veškerého vlivu a uchýlil se r. 1876 do života soukromého. Z prací **B.**-ových vyniká tragédie *Une fête de Néron* (1829), která svou dobou přes 100 představení se dočkala; epická báseň *Le souper d'Auguste* (1828) a lyrické elegie *Les tristes* (1824); *L'Empereur n'est pas mort* (1841); *Odes nationales* (1856); *Poésies guerrières* (1858); *Les Lumières de la vie* (1861). Mimo to vydal memoiry královny Hortensie (1839).

Hřt.

Belmontin jest paraffin, jenž zbývá po reifikaci petroleje z Barmy; užívají ho k výrobě svíček v Anglii.

Rn.

Belnay Jiří Alois, spisovatel, majitel knihtiskárny a prof. dějepisu (* 1765 nebo 1766 v župě trenčanské — † 1809 v Prešpurku). Sepsal: *Historia literaturae bonarumque artium in Hungaria* (Videň a Prešpurk, 1799); *Geographie und Geschichte des Königreichs Ungarn* (Prešp., 4. vyd. 1800); *Fragmenta ad historiam ecclesiasticam Hungariae* (2 díly, t. 1802, 1808 a 1813) a j. Mimo to řídil v lét. 1805—1809 čas. »Ephemerides statistico-politicae«.

Rř.

Běloba (**b.** zvaná pravá neb olovnatá) náleží k nejskvělejším bílým barvám, jichž se užívá v malířství a natěračství. Čistá **b.** jest smíšeninou uhličitanu olovnatého a hydrátu olovnatého, z nichž hlavně posléze uvedená součástka podmiňuje krycí mohutnost této barvy. Připravuje se způsobu různými: francouzským, anglickým, rakouským a holandským. Vedlé metody francouzské vylučuje se z octa olovnatého proudem plynu uhličitého; práškovitá ssedlina vymytá a sušená kryje však méně vydatně nežli **b.**-by vyrobené (způsobem suchým) metodami ostatními. Po způsobu anglickém takto se strojí: jemně rozptýlený klejt (kysličník olovnatý) navlhčí se 1% váhy své cukrem olověným (octanem olovnatým) ve vodě rozpuštěným a hmota ta vpraví se do koryt krytých, jimiž se prohání kysličník uhličitý vznikající v peci palácí spalováním koku. Vlivem tohoto tvoří se za pilného mísení hmoty svrchu naznačené **b.** Rakouská metoda v nejdokonalejší způsobě své takto se provádí: do komor vytápěných, v nichž na laťových několikapatrových stojanech vodorovné nebo střešovitě uloženy jsou plechy i desky olověné, pudí se dle potřeby vzduch, pára vodní, páry octové a plyn uhličitý. Vlivem těchto činidel vzniká znenáhla zásaditý octan olovnatý a z toho **b.** Bílý povlak oklepává se s plechů, rozemílá, vypírá a plaví se. Kal bílý, řádně vyplavený cedí se, nebo se vytáčí na odstředivkách, nebo se prohání

kalolisy a pak se upravuje pro obchod. Holandský způsob výroby **b-by** jest nejstarší. Do hrnců hliněných, uvnitř polévaných nastaví se po jednom spirálně svinutém plechu olověným tak, aby spočíval na vysedlém kruhu, jež vyčnívá několik centimetrů nade dnem hrnce; místo závitků plechových počalo se v době novější užívati také litých desk olověných úpravy mřížové. Do každého hrnce se naleje podíl octa pomíšeného s droždím pivním, načež se hrnc pokrýje víkem olověným. Hrnce takto upravené a v řady seskupené obklopí se zevšad trusem koňským, pokryjí se prkny a na tomto podkladu se umístí druhá vrstva hrncův atd. Za součinnosti kyslíku vzdušného a par octových utvoří se v povrchových vrstvách plechův olověných zásaditý octan olovnatý, který vlivem plynu uhličitého stále unikajícího z trusu hnojícího znenáhla na **b-bu** se proměňuje. Vybavovaným teplem z rozkládajícího se trusu podporuje se chemický pochod. Po několika měsících vyberou se hrnce z lázně hnojné (Looge) a **b.** lpící v plechách olověných pozorně se oklepá; odpadává v lupenech (*Schieferweiss*), jež jsou prodejny třeba bez další raffinace. Vylíčený způsob výroby jest domovem v Holandu a v Belgii, ale provádí se i v zemích jiných, ač není tak dokonalý jako způsob rakouský. — Čistá **b.** připravená způsobem kterýmkoli jest hmota bílá, nevonná a nechutná a ve vodě nerozpustná; sírovodíkem hnědne a černá (vznikajícím siri-níkem olovnatým). V obchodě nachází se buď ve způsobě jemného prášku nebo lupenův aneb tabulek (jež se robí z těsta upraveného z roztoku klovatiny a **b-by** práškovité), aneb pokroutek, nebo kuliček, nebo nízkých homolů. Ve 100 částech obsahuje: kysličníku olovnatého 83,7 až 86,7%, kysličníku uhličitého 11,3 až 15,1%, a vody 1 až 2,2%. Nejlepším výrobkem jest **b. rakouská**, zvaná kremžská, jež se připravuje v Korutanech (v Celovci, Wolfsberku a ve Sv. Ivanu u Běláku) a prodává se v tabulkách; velmi dobré druhy jakosti podobné vyrábějí se také v Německu (jako ve Schweinfurtu, Heilbronnu, Osterode, Eisenachu a j.), v Holandsku (v Amsterdamu, Rotterdamu a j.), v Belgii (v Lutichu), ve Francii (v Clichy, v Pontoise a j.), v Anglii a Itálii (v Janově, Miláně a j.). **B.** však mísí se zhusta s bělí barytovou mnohem levnější, jež není (v přiměřených mezích) na újmu krycí mohutnosti její. Podobnými výrobky jsou: **b. benátská** (obsahující 50% **b-by** a 50% bělí barytové), **b. hamburská** (obsahující 33% **b-by** a 67% bělí barytové) a **b. hollandská** (obsahující 25% **b-by** a 75% bělí barytové, ale někdy třeba jen 17% **b-by** a 83% bělí barytové). — **B.** porušuje se většími či menšími podíly síranu olovnatého, nebo sádry, nebo mleté křidy či mletého vitheritu, nebo hlinou bílou. — Užívá se jí velmi obsáhle, jmenovitě v malířství a natěračství (utřené se silicemi, pokosty, klišovou vodou nebo s roztokem některé klovatiny), pak na výrobu pokostův a fermeží, tmelu, minia a jiných sloučenin olovnatých, ve sklářství, na přípravu

hlazených papírů, najmě kartových, v lékárnictví ke strojení mastí a zdlávání náplastí a k jiným účelům. *Blk.*

Běloba Pattinsonova jest zásaditý chlorid olovnatý a skládá se ze stejných molekul normálního chloridu olovnatého a hydrátu olovnatého. Vylučuje se z roztoku chloridu olovnatého (1:6—2%vého) vodou vápenou. Sraženina se cedí, promývá, suší a rozemílá. **B.** Pattinsonova jest prášek bílý, s odstínem do hnědava se klonící. S přísadou některé hnědi, černi, modři nebo zeleni skýtá pěkné barvy natěrací, znamenitě mohutnosti krycí. *Blk.*

Běloba perlová je běloba (olovnatá) pomíšená s mentinou ultramarinu nebo tře-ného indychu nebo modři berlínské, jimiž se má vadný žlutavý odstín barvy té zastřítí, jako při škrobu, cukru, papíru a j. Také bělobě vizmutové nebo španělské zhusta se přezdívá **b. perlová**. *Blk.*

Běloba španělská či vhodněji bělí španělská nebo bělí vizmutová jest zásaditý dusičnan vizmutový. Strojí se nevhodněji tak, že normální dusičnan vizmutový se rozpouští ve velikém přebytku vody vařící. Rozkladem soli jmenované vzniká nerozpustný ve vodě zásaditý dusičnan vizmutový, jež se usazuje na dně nádoby ve způsobě bílé ssedliny, jež vymytá a sušená skýtá prodejnou bělí vizmutovou. Je to jemný prášek bílý, vlivem sírovodíku černající. Jsouc důležitým lékem a majíc cenu poněkud vysokou upotřebuje se nyní jen výjimečně v malířství jako barva bílá. Více povšimnutí se jí dostává jako líčidlu bílému, ač zdraví kůže ohrožuje; zhusta se vyznačuje také jménem bělí perlové. Jinak sluší vytknouti, že je dobrým tvadlem pro barvy upotřebené na malbu skla a porculánu, jímž po vypálení dodává osoblivého lesku (lustre) a doužkování. V Čechách se vyrábí jmenovitě v Rudohoří (v Jáchymově), ale hlavní sídla výroby nacházejí se v Sasku, kde spracovávají nejen vizmut rudohorský, nýbrž i australský a peruanský na bělí španělskou a jiné sloučeniny vizmutové. *Blk.*

Běloba zinková či správněji bělí zinková je uměle připravený kysličník zinečnatý, jehož se užívá jako barvy bílé dílem v malířství a hlavně v natěračství. Vyrábí se jednak spalováním zinku na vzduchu nebo zahříváním zinku s přehátými parami vodními nebo spalováním zinkových par, jež bezprostředně z rud zinkových se vybavují, v proudu vzduchu rozpáleného. Zinek roztopený v křivcích hliněných uvádí se do varu, a páry jeho pudí se do trub kolmo postavených, v nichž se rozptylují v proudu vzduchu rozpáleného na 300° C; za teploty té shoří zinek na kysličník zinečnatý, jež vzduch ve způsobě bílého prášku odnáší do soustavy komor, ve kterých znenáhla se usazuje. Přes to, že jest bělí zinková dražší **b-by** pravé, nabývá obliby jako náhradka její, poněvadž vlivem sírovodíku nehnědne a nečerná, nýbrž co do barvy nezměněná zůstává a poněvadž je přičině mohutnosti krycí v poměru 1:13 bělobu překonává. Za nejlepší zboží se považuje ono, jež se vyrábí

v hutích vieille-montagneských na hranicích belgických; výborných druhů skýtají kromě toho zinkové hutě francouzské, porýnské, pruskoslezské a j. Běl zinková dává i s roztokem vodního skla velmi dobrý nátěr na omítky průčelí, na dřevo a j.; také se jí užívá k odstínování barev jiných. — Nečistý kysličník zinečnatý, obsahující mimo jiné také podíl zinku práškovitého a mající barvu šedobílou až světle šedou, slove šedí zinkovou a potřebuje se ho na nátěry šedé (na př. výrobků železných). *Blk.*

Belodon, palaeont., vyhynulý rod krokodilovitých plazů, jehož zbytky nalézají se ve svrchních vrstvách triasových ve Virtembersku. Lebka má prodlouženou přídu jako u gaviálů nyní žijících, zuby jsou kuželovité, na vrcholu lehce zahnuté. Jaeger popsal již dříve tvar sem náležející, jménem *Phytosaurus cylindricodon*, o němž se domníval, že byl býložravcem. **B.** jest typem zvláštní čeledi *Belodontidae*, jejíž tvary možno pokládati za nejstarší předchůdce krokodilů. Charakteristické znaky této čeledi jsou zejména: bikonkavní obratle, praemaxilární kosti nahoře ztlustlé, zevnější otvory nosní nazad pošinuté u otvory oční k vrcholu lebky zblížené. Kladeny sem bývají rody: *Belodon*, *Aetosaurus*, *Dyoplax*, *Stagonolepis*. *Šc.*

Belell [belej], ves v belg. prov. hainautské, nedaleko Athu, na dráze blabonsko-athské, s 2679 ob. (1883). Zdejší zámek vévody de Ligne (zal. r. 1146), velmi rozsáhlá budova se 4 věžemi v rozích, s bohatou knihovnou, cennou obrazárnou (Dürer, Holbein, Van Dyk, Velasquez, Salv. Rosa a j.), vzácnými sbírkami porculánu, emailu a střílných zbraní, proslulými skleniky a franc. parkem, náleží k nejkrásnějším panským sídlům v Evropě.

Belograděfk, městys v knížectví Bulharském s 1094 obyv. (1888), středisko okolije kraje vidinského, blízko Balkánu, v malebné poloze mezi podivně utvořenými skalami z červeného pískovce, v nichž Turci svého času měli malou pohraniční tvrzku naproti Srbsku. Skály poprvé popsal Blanqui r. 1841; popis s vyobr. u Kanitze (I., str. 262 sl.). R. 1851 okolní obyvatelstvo povstalo proti Turkům, ale hnutí brzo krvavě potlačeno. Za války srbsko-bulharské r. 1885 dály se zde jen malé šarvátky, souvislé s obléháním Vidina. *KJk.*

Bělohoraká bitva viz Bílá Hora.

Bělohoraké vrstvy, oddělení křídového útvaru v Čechách, stupně turonského neboli svrchního útvaru křídového. Skládají se z horniny vápnitohlinité, opuky, a zovou se podle známých starých lomů v této opuce na Bílé Hoře u Prahy. Majíce obyčejně barvu světle šedožlutou jsou v Čechách, hlavně v Praze a okolí, dávno upotřebovaným kamenem stavebním. Na některých místech vykazují sloh tence lavicovitě a lze je štípati na desky, jichž užívá se jako dlažiček (u Hořtky a na Loučíně u Krušovic); jinde zase (u Kopaniny za Šárkou u Prahy) jsou mocnější lavicovitě, jemného slohu a lze jich upotřebiti na práce sochařské (některé sochy v chrámě svatovítském). V oby-

čejné opuce bývají některé shluky vápnitější, tvrdší a modrošedé. Na některých místech mezi Jizerou a Labem a ve vých. Čechách stává se hornina tato písčitéjší, tak že se od jizerských a korycanských pískovců jen zka-menělinami rozeznati může. Rozšíření b-ských v-stev jest značné: v okolí Prahy za Strahovskou branou, na Bílé Hoře, na Slanské vysočině, v Čbánském pohoří u Loun atd., na pravém břehu Vltavy, mezi Labem a Jizerou, u Mělníka, v Hradcku, u Rychnova a Police atd. V Čechách leží pod b-skými v-vami vrstvy korycanské a nad nimi nejprve vrstvy malnické a pak jizerské. Dle zkamenělin jest to uložení mořské. Dle podrobných studií prof. dra A. Friče (Vrstvy bělohoraké, »Arch. pro přírodov. výzk. Čech«, IV. sv., č. 1.), který je ještě dělí na podrobnější pásma, obsahují ryby (*Macropoma speciosum*, *Beryx Zippi*), raky (*Enoplocyrtia Leachi*); cefalopody (*Ammonites Woolgari*, *A. perrampus*, *Nautilus sublaevigatus*), mušle (*Inoceramus labiatus*, *Pinna decussata*, *Lima elongata*), brachiopody, foraminifery a j.; z rostlin *Sequoia Reichenbachii*. Vzhledem k útvaru křídovému ve středním Německu a Sasku odpovídají b. v. oddělení středního kvádru, a to stupni středního kvádrového pískovce a střední opuky. *Fl.*

Bělohoubek: 1) **B.** Antonín, chemik český, nar. 28. dub. 1845 v Jeřicích v Čechách. Absolvoval r. 1865 polytechnický ústav pražský, byl na to 3 léta asistentem při hospodářskochemickém ústavu výzkumném vlastenecké společnosti hospodářské, pak 3 léta asistentem chemie obecné i analytické zprva na společném, později na německém polytechnickém ústavu pražském. Roku 1871 stal se soukromým, r. 1878 honorovaným docentem, r. 1880 mimořádným, r. 1888 řádným profesorem české vys. školy technické, kde vykládá technickou mikroskopii a zbožiznalství, chemii kvasnou, rolnickou, barvířskou a encyklopaedii chemie anorganické i organické. Jsa docentem vysoké školy technické řídil 2 léta hospodářskochemickou stanicí výzkumnou a vyučoval 10 let na československé akademii obchodní jako professor chemie a zbožiznalství. R. 1868 dal podnět k založení pražské školy sladovnické, r. 1875 k založení lihovarnické školy v Litni, na kterých i vyučoval; roku 1880 přičinil se o zřízení výzkumného ústavu pro průmysl lihovarnický, r. 1887 tolikéž o založení výzkumného ústavu pro průmysl pivovarnický, kdež i vykonával vrchní dozor. Vydal spisy: *Pivovarnictví* (1874); *Několik slov o stavbě a řízení pivovarů* (1875); *Úvahy o lisovaném droždí* (1876); *Úvahy o droždí vinopalnickém* (1877); *Über den Einfluss der geologischen Verhältnisse auf die Beschaffenheit des Quell- und Brunnenwassers* (1880); *O stanovení hodnoty ječmene* (1880); *Rukověť technické mikroskopie* (1881—1883); *O mikroskopickém a mikrochemickém zkoumání rukopisu Kralodvorského* (1887) a j., vesměs v Praze. Nějakou dobu byl spoluredaktorem »Chemických listů«, »Zpráv spolku architektů a inženýrů v království Českém«, a jest spolu-

redaktorem »Archivu zemědělského«. Jeho práce náležejí předem chemii kvasné, pak chemii hospodářské, analytické i anorganické. Jest přísežným znalcem a důvěrníkem ministeria financí i finančních ředitelství; pro zásluhy své v této příčině byl vyznamenán rytířským křížem řádu Františka Josefa

2) **B.** August, doktor chemie a professor při č. universitě, bratr před., nar. r. 1847, byl assistentem při stolici všeobecné chemie, pak assistentem prof. Lercha při stolici farmakologie, farmakognosie a soudní lučby na universitě pražské. Dne 1. ledna 1889 jmenován mimořádn. professorem všeobecné chemie na č. universitě. O sobě vydal: *Stručný výklad ku farmakopoei rakouské* (Praha, 1881—82).

Bělohrad (*Nova Villa*), allod. panství a městečko nad Zlatnicí v Čechách, 129 domů, 1146 ob. čes. (1881), hejtm. Jičín, okr. Nová Paka (2 hod. jihových.), diéc. Král. Hradec, vik. Jičín, patron hrob. Anna Asseburgová; osadníků 5836. Chrám Věch Svatých v nyn. podobě z r. 1689 byl již ve XIV. st. farním; škola, pošta, žel., sirotčinec pro 12 dítek zal. roku 1810, zámek, strojní tkalcovna, slatinné lázně. — Ve znaku

(viz vyobr. č. 512.) má **B.** štít rozpoltený, v jehož pravém červeném poli spatřuje se český lev držící v každé přední tlapě stromček a v levém bílém poli takovýtéž lev červený. *red.* — **B.** býval do r. 1722 částí Nové Vsi a prvotně i s okolím fika. Č. 512. Znak městyse Bělohradu.

lo se mu Koštofrank. Stávala tu tvrz vladyk Novovešských (viz Nová Ves), ale Jan Škopek z Bílých Otradovic, jehož otec Jindřich byl Novou ves r. 1543 koupil, postavil tu nový dům a nazval **B.**-em. Někjaký čas seděl tu (1558) Václav z Hofiněvsi. Po smrti Janově († 1583) dostal **B.** za díl svůj syn jeho Petr, jemuž zadlužený jeho statek r. 1623 z pokuty v manství proměněn byl. Po jeho bezděčné smrti († 1625) koupil **B.** Albrecht kníže Fridlandský a rozdělil statek na díly prodal je v podmanství. Takým způsobem drželi jej od r. 1628 Rozina Zilvarová ze Stropčic a od r. 1630 Jindřich de St. Julien, který r. 1639 zase z manství propuštěn jest. Po něm držel **B.** (od r. 1642) Vilém svob. pán Lamboy († 1660) a po smrti jeho syna Jana († 1669) koupila jej Kateřina Eliška z Valdšteina († 1681). Manžel této Pertolt Vilém provedl to, že **B.** byl povýšen r. 1722 na městečko. Sňatkem dcery jeho dostal se **B.** v držení Šafgočův z Kynastu a pak děděním přešel r. 1818 na rod Štilfridovský a r. 1843 na rod Aichelburský (obšírně v »Pam. arch.« IX., str. 279.). *Sčk.*

Bělohradský Václav, univ. professor (* dne 14. ledna 1844 v Tursku). Roku 1858

vstoupil na gymnasium novoměstské v Praze a r. 1866 věnoval se studiu lékařství na universitě pražské, načež roku 1872 povýšen na doktora lékařství. Habilitován se na právnické fakultě české university, přednáší od r. 1883/84 o soudním lékařství. R. 1887 jmenován soudním znalcem lékařským při c. k. zem. soudu trestním a r. 1888 též při civilním a r. 1890 povýšen na mimořádného profesora. Do Eiseltovy »Odborné pathologie a terapie« přispěl staťmi: *Přehled systematický o otravách, otrava kyanovodíkem, dýmem uhelným a dýmem ze střelného prachu* (1880). Četné práce z oboru soudního lékařství a veřejného zdravotnictví uveřejněny jsou v »Časop. lékařů čes.« Kromě toho přispíval do časop. »Prager Zeitschrift für Heilkunde« a do Maschкова díla »Handbuch der gerichtl. Medizin«.

Bělohorský Vojtěch M. V., rodným jménem Vejškrap, učitel a básník (* 21. dub. 1839 v Černovicích u Tábora — † 30. čce 1869 v Blovicích). Studoval na učitel. ústavu budějovickém (1859—60), kde z něho »Weissgraba« učinili, a byl pak produčitelem v Merklíně u Plzně (1860—61) a v Blovicích, kde rád díval ve společnosti básníka P. Vacka-Kamenického. V těch dobách byl pilným spolupracovníkem mnohých zábavných a vychovatelských časopisů: »Školáka«, »Besedníka«, »Pěstouna«, »Humor. Listův« a j. Horlivou však činností učitelkou a spisovatelkou pokopal si zdraví, že předčasně zemřel neduhem plicním. R. 1883 vydal A. Šnajdauf *Básně a deklamace Vojt. M. V. B-ského* s životopisem. Básně **B.**-ského jsou jednak věrným zrcadlem chmurného jeho života. jmenovitě *Básně milostné* a *Immortelky*, jednak vážné i žertovné deklamace a epigramy se zdravým názorem životním. Věsměs zdobený jsouce pěkným jazykem, lahodnou formou, různými myšlenkami a vroucností citu, zvláště vlasteneckého, druzí se k nejlepšímu svého času a zpodobu. *Kcr.*

Bělochorvati n. Velikochorvati (*Βελοχρωβάται. ἄσπροι Χρωβάτοι*), kmen slov. u Konstantina Porphyrogen. (De administrando imperio Cap. XXXI. a násl.), obývající ve Velkém či Bílém Chorvatsku, z něhož prý Chorvaté jižní do dnešních svých sídel se přestěhovali, podobně jako z Bělosrbů (u téhož spisovatele, *ἄσπροι Σέρβλοι*) dnešní Srbové počátek svůj mají. O tom, kde polohu obou krajů hledati, míněný učenců valně se rozcházejí. Šafařík (Starož. II., str. 254—265. i 406—412.) snažil se dokázati, že Konstantin mnil názvy těmi »krajiny zatatranské, a to jménem Bělochorvati východní Halič, Malopolsko, severní částku Moravy a Čechy, jménem pak Bělosrbi Velkopolsko, Lužici a Srbsko v Germanii«, a nalezl v tomto výkladu mnoho následovníků. Bedlivě a obšírně uváže tytéž zprávy Konstantinovy podrobil Fr. Račků v rozpravě Biela Hrvatska i Biela Srbija (»Rad jugosl. akad. znan. i umjet.« r. 1880, kn. LII., str. 141—189.) i dovozuje, že zprávy Konstantinovy o Bílém Srbsku (v polovici X. století) hodí se jedině na Srby lužické, zprávy o Bílém Chorvatsku k plemeni Chorvatů českých

(vedle těchto znají dějiny současné Chorvaty ještě na horním toku Visly a Dněstru). Ale tyto severní Srbové i Chorvaté jsou zvláštní, od jižních jmenovců zcela různá plemena a poněvadž takovými byla již i za dob císaře Heraklia (v VII. st.), kdy prý se stalo ono přestěhování Srbův a Chorvatů jižních, nemožno víru dáti exitu z tohoto Bělosrbska a Bělochorvatska a sluší tedy pravlast jižních Srbův i Chorvatů jinde hledati, a to, co Konstantin o tomto stěhování vypravuje, pokládáti za pouhou kombinaci, k níž Konstantin byl sveden podobností jmen. K dotvrzení své domněnky zkoumá Rački význam jmen Srb i Chrvat v současných pramenech jiných, t. u zeměpisce Bavorského (Surbi), u Alfreda krále angl. (Horithi a Sorben), v starosl. životě sv. Václava (Въ Хорваты), u Nestora, jenž zná vedle chorvatského kmene severního (Хорваты), nejspíše na horním Dněstru (sever. Srbův nemenuje) i jiné Chorvaty, t. jižní, které právě v opak Konstantinovi nazývá Хорваты Буляни (vedle nich i сарабы). Jméno všech tří větví Chorvatů severních brzy utonulo ve jménu těch kmenů, již domohli se nadvlády. Jen slabé vzpomínky zachovaly se do pozdějších časů, jako na př. v české Kronice Dalimilově, kdež čteme: »V Srbském jazyce jest země, jiezto Charvaty jest jmě. V tej zemi bieše lech, jemuž jmě dějichu Čech« atd. Že Konstantin jaksi Chorvatům větší důležitost připisuje, kdežto přece hráli Srbové severní mnohem důležitější úlohu v dějinách tehdejších, vede Račkého k mínění, že Konstantin popletl si zvěsti o fečených kmenech. S Račkím shoduje se i Perwolf (Slav. Völkernam., »Arch. für slav. Phil.« VIII., str. 1.), který ještě některé důvody Šafaříkovy vyvrací, zejména, že by byla v řeči srbskochorvatské nějaká zvláštní příbuznost s řečí Litvanů, ba Čudů (s nimiž dle Šafařika jižní Srbové a Chorvaté v pravlasti nadtatranské sousedili a j.). V přičině Srbů shoduje se s Račkím i Sasínek («Parlamentär» 1887, č. 42. a Záhady dějepisné I.); ale pokud o Chorvaty běží, hledá je Sasínek po obou stranách Bílých Karpat. Viz též Konst. Grott, Izvěstija Konst. Bagranorodnago o Serbach i Chorvatich (1880) str. 58—75. a články Chorvatsko a Srbsko.

Pp.

Beloit, město sev.-amer. státu Wisconsin, na Skalní řece (Rock River) a křižovatce několikrát drah, 112 km jihozáp. od Milwaukee, má široké ulice, pěkný park, kolleje, 9 kostelů, výrobu hospodářských strojův a 4790 obyv. (1880).

Bělokámen viz Granulit.

Bělokozly, ves v Čechách, 36 domů, 292 obyvatelů českých (1881), hejtm. Kutná Hora, okr. Uhl. Janovice (2/4, hod. záp.), býv. dom. a fara Sázava.

Bělokrevnost (*leukemie, leucaemia*), těžké, obvykle smrtelné onemocnění, trvající průměrně několik roků, vyznačující se progresivním chřadnutím a ubýváním sil, při čemž za živa jako podstatný, rozhodující nálež pokládáti sluší neobyčejné rozmnožení bílých a a ubývání rudých krvinek. Jest tedy b. ovšem

v podstatě nemocí krevní, avšak změna krve jest druhotná a závisí na ochuravění takových ústrojí, jež mají za úkol tvoření krvinek a obnovování krve tím, že bílé krvinky vytvářejí (slezina, mízní žlázy, dřeh kostí). Také se při této nemoci obvykle kromě změn krevních nalézají podstatné změny v naznačených ústrojích (na př. zduření sleziny a žlaz mízních). Vyrábějí-li při b-i ústrojí tato jen bílé krvinky v ohromném množství, nebo vyskytují-li se snad v krvi ještě další změny, není dosud dobře známo. Příčiny vzácnější nemoci této nejsou rovněž známy. Léčení až dosud bylo bez úspěchu.

Th.

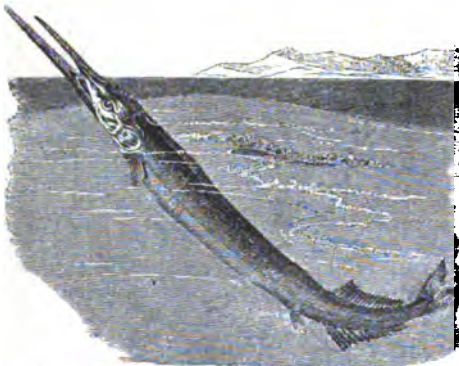
Běloky, ves v Čechách, 31 d., 225 obyv. čes. (1881), hejtm. a okr. Smíchov (3 hodiny severozáp.), bývalé dom. Tuchoměřice, fara Lidice.

Bělolist viz Filago.

Belon Pierre, přírodopysce francouzský (* kolem roku 1517 v Soultière u Mansu — † 1564). Studoval v Paříži lékařství, odešel pak do Vitemberka, kdež byl žákem znamen. botanika Valeria Corda, jehož i provázal na cestách po Německu. Štědře jsa podporován od kardinála tournonského podnikl velikou cestu studijní (1546—49) i procesoval Recko, Turecko, ostrovy fecké, Malou Asii, Egypt, Palestinu a Syrii. Výsledkem cesty bylo několik velikých děl, jež sluší klásti mezi nejznamenitější přírodovědecké spisy té doby. Jmenujeme z nich: *Histoire naturelle des étranges poissons marins* (Paříž, 1551), ve kterémžto spise nalézáme poprvé přiměřeně přesná vyobrazení jesetra, tuňáka, delfina a j., probrání i vnitřních znakův anatomických die jisté metody srovnávací, prv vyobrazení embryona plískavice. Dále uvěsti sluší *Petri Bellonii Cenomani de aquatilibus libri duo* (t., 1553; znovu vydal v Curichu Froschover r. 1558 v Gesnerově »Historia animalium«). R. 1555 vydal B. totéž dílo francouzsky a ve formě širšímu obecnstvu přístupnější. B. seřaduje ryby die velikosti, tvaru a bydliště počíná skupinou ryb velkých (*Cetacea*), k nimž řadí i velryby, a končí rybami říčními a potočními. Připomenuta jsou četná, na tehdejší čas velmi přesná vyobrazení. V četných případech provedena dosti podrobná anatomie vnitřností, popsány vzácné, teprve později opět nalezené ryby (*Trachypterus, Regalecus* a j.). Další jeho dílo, *Histoire de la nature des Oyseaux* (t., 1555), značí rozhodný pokrok v zoologii a sloužilo za základ pozdějším ornithologům. Přednosti jeho jsou zejména dvojí: 1) vzat zřetel ke znakům anatomickým, jež methodou srovnávací uváděny; 2) vyčtena zřejmě snaha po přirozené soustavě ptáků. Anatomii ptáků provádí B. ovšem mnohdy ještě kuse a s omly srovnává pak anatomické znaky ptáků a zvířat příbuzných; kostru ptáků přirovnává dokonce ke kostře člověčí. Při třídění ptákův jsou mu důležitými znaky zvláště tvar zobáku, noh a poměry biologické. Soustava B-ova přibližuje se znatelně soustavě přirozené. Pojmu druhu v moderním smysle B. ovšem ještě nezná, jeví však snahu pečlivě tříditi skupiny

s mnoha tvary, při čemž užívá názvů starých nebo lidových, zřídka však nově utvořených. Záslužno také, že **B.** vyvrací a odmítá četné bajky tehdy ještě pevně v zoologii zakofené. R. 1556 **B.** za zásluhy vědecké obdržel pensí od Jindřicha II. od Karla IX. pak svobodný byt v zámku lesika boulogneského. Zde jal se **B.** překládati Dioscorida a Theophrasta, činnost jeho vědecká přervána však záhy násilně; byl zavražděn na cestě do Paříže. — Srovn. Carus, Geschichte der Zoologie (Mnichov, 1872); »La grande encyclopédie« (Paříž, 1889).

Belone Cuv., jehlice, rod ryb z čeledi rohořetek (*Scomberesocidae*). Mají tělo štíhlé a táhlé, obě čelisti zobákovitě prodloužené, řadu kuželovitých a ostrých zoubkův ozbrojené, prsní i břišní ploutve malé a hřbetní i řitní ploutev celistvou, bez vedlejších ploutviček nepravých. Tělo pokryto malými šupinami, po obou stranách břicha táhne se řada šupin okýlených. Obě dolní kosti požerákové srůstají v jedinou. Zvláštní jest, že kosti těchto ryb jsou zelené, což zejména u vařených ryb pěkně jest viděti. Rod **B.** zahrnuje na 50 druhů. Ve všech mořích evrop. hojna jest **B. vulgaris** Flem., jehlice rohozobá (vyobr. č. 513.), 40 až 80 cm dl., na hlavě a na hřbetě tmavozelená neb zelenohnědá, na břiše stříbřitě bílá. Plove hbitě a mrštně blíž povrchu, často nad hladinu se vymršťujíc. V době tření, v měsících dubnu a květnu dostávají se ke břehům, krátce před tahem makrel. Rybáři hojně ji loví, zejména v Řecku a Anglii, kdež zvláště na londýnský rybí trh dováží se ve velikém množství. Příbuzný, poněkud menší druh **B. acus** Risso žije v moři Středozezemím. Jiné druhy

Č. 513. *Belone vulgaris* (jehlice rohozobá, zmenš)

dosahují značných rozměrů, některé žijí i ve vodách říčních, tak zejména v Indii a ve Guayaně. Šc.

Belonity, drobnohledné jehlicovitě vyloučeniny v sklovitých horninách (obsidian, smolek a j.). Jsou průhledné nebo průsvitné a bývá často nemožno blíže je určití. Jsou-li neprůhledné, nazývají se trichity.

Bělopašoi, svobodní sedláci ruští ve vsi Korobové v gub. kostromské, kteří na základě listin čili »ukazův« osvobozeni jsou od pla-

cení daní, na rozdíl od rolníkův obyčejných čili černosošných. **B.** podle podání jsou potomci sedláka Ivana Susanina, jenž caru Michajilu Feodoroviči Romanovu od Polákův přepadenému zachránil život (1613) a tím získal výhody ony sobě i nástupcům. **B.** až podnes zbaveni jsou všech poplatkův a podřízení přímo dvoru. Gubernátor kostromský jakožto dozorce **B.-ců** v pravomocnosti své velice jest omezen, tak že jen ve zvláštních případech dovoleno mu přijíti do jejich vesnice. Ukazem z r. 1838 jsou svobody **B.-ců** potvrzeny na tak dlouho, dokud zůstanou sedláky. O **B.-cích** napsal monografii Vladimir Ivanovič Vešnjakov: *Bělopašcy* (Petrohrad, 1866).

Bělopolje: 1) **B.**, m. rus. v gub. charkovské, v új. sumském, stanice dráhy na trati Refa-Vorožba, s 12.803 ob. (1885). Značné jest mydlářství, voskářství, vinopalnictví. Ve městě i v okolí jest hojně mlýnů. Z **B.** vyváží se obilí, ryby donské a volžské, dříví. **B.** založeno r. 1672. — 2) **B.**, městečko v gubernii kijevské, v újezdě berdičevském na ř. Gubvě, s 3496 obyv. (1885); má čilé trhy. **B.** bylo nadáno výsadami r. 1781 od Stanislava Augusta, krále polského.

Bělopoljskij A., observátor dříve na hvězdárně moskevské, nyní v Pulkově u Petrohradu. Užil pozorovaných průchodů hvězd k určení ročních parallax hvězd, projevil některé nové náhledy o pohybu na povrchu slunce a o fotografování komet atd. Viz »Bulletin astronomique«. Vrn.

Bělopotocký viz Fejérpataky.

Bělofit (*Saxicola*), štíhlý šídlozobec z čeledi drozdovitých, se zobákem trojhranným, střední délkou, před chrípěmi zúženým, u kořene širším než vysokým, na konci pozahnutým, s vysokými, slabými běháky, ocasem krátkým, rovně přistřiženým. Rod tento čítá asi 36 druhů, rozšířených hlavně v pásmu palaeartickém a hnízdících v jeskyních a děrách zemních. **B.** obecný (*Saxicola oenanthe*, vyobr. č. 514.), u nás dosti rozšířený, jest na vrchu jasně popelavý, na kostřeci a vespod těla bílý vyjmouc rezavožlutou hrud; čelo a proužek oční jsou bílé, skvrna uzdová, křídla a konec ocasu jsou černé; oko hnědé, zobák a nohy černé. Délka těla 16 cm, šířka 29 cm, samička jest o něco menší. Hnízdí u nás na suchých stráních a v lomech dosti hojně, rozšířen jest v severních končinách Starého i Nového světa. Stěhuje se na zimu koncem září, proletuje více než polovici Afriky a vrací se v březnu. V zajetí zůstává plachý a neozývá se, jen mládí, z hnízda vybraní ptáci zvykají na klec. Čilý, veselý ten pták zůstává tékavý a opatrně straní se člověka. Potravou jest mu hmyz. Párek hnízdívá v hnízdě dobře skrytém jednou do roka a sice v květnu. Šc.

Bělorusija, český Bělorus, Bílá Rus, nazvána byla podle Karamzina v XV. stol. země, kterou držel velký kníže Ivan Vasilejevič. Později nazýváno tak knížectví Polocké, Vitebské, Mstislavské, Smolenské a Minské, která od Ruska odtržena a s Litvou spojena byla. Od časů Kateřiny Veliké, kdy tato knížectví

Rusku zase připadla, vyznává se jménem **B.** nynější gubernie vitebská a mohylevská.

Bělorusové, Rusové obývající na Bělorusi; v ohledu národopisném viz Rusko: národopis, jazyk a literatura.

Běloselští, knížata ruská, větve knížat Bělozerských. Jméno pochází od předchůdce jejich, Gavrijila Fedoroviče, jemuž v XV. stol. dostalo se údělem Běloje selo, za cara Alex-

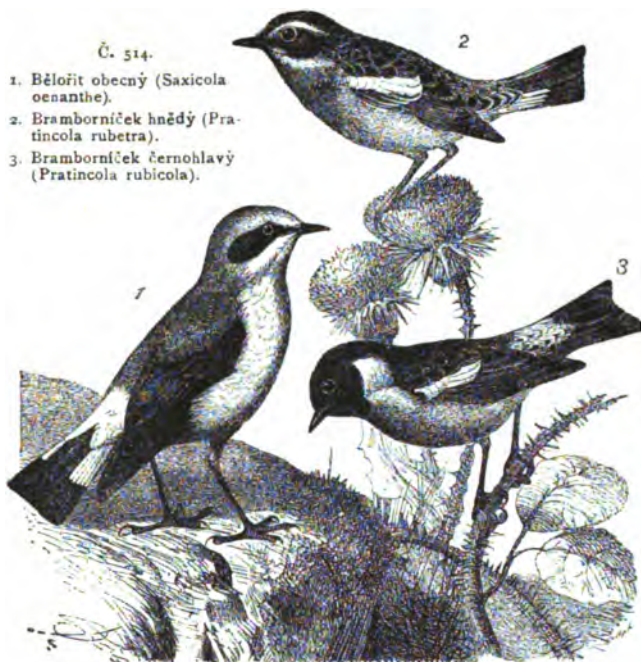
Vedlé Stroganovského měl **B-skij** na Rusi největší sbírku obrazů cizích.

Bělosrbí viz Bělochorvati.

Belostenec, maďarskochorvatským pravopisem Belloszteneecz Jan (* 1595 v Chorvatsku), vstoupil velmi záhy, okolo r. 1608, do řehole sv. Pavla poustevníka, kde byl r. 1624 na kněze posvěcen a tak vynikl učeností a mravy, že se připomíná již r. 1634 mezi generálními definitory, kteří

měli opravit stanovy celé řehole vůbec a kláštera lepoglavského zvláště. Převorem toho stal se r. 1651 a naposledy provinciálem v Istrii. O sv. Jakubě r. 1674 slavil druhotiny kněžské a dne 10. února 1675 skonal v Lepoglavě jako stařec 80letý. Nejvíce se proslavil složením obšírného slovníku, který však byl teprve 65 r. po jeho smrti čili r. 1740 v Záhřebě vydán pěti bratři jeho lepoglavských a nákladem aneb aspoň pomocí hraběte Jos. Eszterházyho, tehdejšího bána chorvatského, dalmatského a slavonského, o 2 dílech ve 4° pod nápisem: *Gazophylacium seu latino-illyricorum onomatium aerarium, selectioribus synonymis, phraseologicis, verborum constructionibus, metaphoris, adagiis abundantissime locupletatum, item plurimis authorum in hoc opere adductorum sententiis idiomate illyrico delicatis illustratum etc. atque hactenus*

interclusum et nunc primum peculiariter Illyriorum commodo apertum. Z předmluvy zníci stejně v obou dílech vysvitá dosti jasně mezi jiným i to, že **B.** nešetřil žádných útrat ani žádné práce, aby kromě mateřštiny své i nejpřibuznější její srbštinu se stran vytčených už i v titule slovníku jeho důkladně prozkoumal. K tomu cíli totiž i putoval nejen po Chorvatsku a Slavonsku než i po Dalmacii, Istrii a přiležících ostrovech moře Jaderského. Výtečně připravil se **B.** i jinak ke složení slovníku svého vůbec a druhé části jeho, obnášející 650 tištěných stran chorvatskolatinských, zvláště. Ke složení prvé, latinskochorvatské, o 1288 stranách tištěných odhodlal se teprve v 70. roce věku svého na doléhání četných přátel a ctitelů svých. Latinou nevládně sice **B.** tak obratně jako Jambrešić, ale vyniká nad toho znamenitě nejen důkladnější znalostí své mateřštiny a srbštiny než i přísnejším a správnějším rozeznáváním této od oné. I v turečtině znal se nevědně přidávaje většinou dobře ke slově vniklým z ní do chorvatštiny a srbštiny skratek »Tur. Scl.« (= tureckoslovanský). K vydání připravili slovník jeho dva doktorové hohosloví kláštera lepoglavského, ale sotva dosti pečlivě odkazující čtenáři ve chorvatsko-

Č. 514.

1. Bělořit obecný (*Saxicola oenanthe*).
2. Bramborníček hnědý (*Pratincola rubetra*).
3. Bramborníček černohlavý (*Pratincola rubicola*).

andra Pavloviče pak dovolen potomkům jeho název **B-ských**. Z rodu toho vynikli: **1)** **B-skij**, Michajil Andrejevič, viceadmirál a generální voj. kommissar loďstva ruského (* 1702 — † 1755). Již jako mladík oblíben byl u Petra Velikého, od něhož byl mnohými důstojenstvími vyznamenán a často poslán za hranice s důležitými zprávami. Z příčin neznámých odsouzen byl do Orenburka k doživotnímu pobytu, odkud toliko působením N. Tatiščeva, tajného rady, navrátil se do Petrohradu (1743) Tu stal se ředitelem kollegia admirálského, později viceadmirálem, kterouž hodnost donucen byl odevzdati kn. M. M. Golycynu. V loďstvu zaveden **B-ským** mnoho oprav. — **2)** **B-skij** Bělozerskij Aleksandr Michajlovič, kníže rus., vyslanec v Drážďanech, vrchní číšník cara Alexandra I. (»oberšenk«), člen mnoha spolků vědeckých (* 1752 — † 1809). **B-skij** psal jazykem francouz.: *De la musique en Italie* (1778); *Circea, Cantate* (v Drážďanech); *Poesies françaises d'un Prince étranger* (Paříž, 1789); *Dianalogie ou tableau philosophique de l'entendement* (Drážďany, 1790). Ruský napsal jen operu *Oleňka ili Pervonačal'naja ljubov* (Moskva, 1796). **B-skij** byl velikým přítelem krásných umění, zvláště malířství.

latinské části nejednou i k takým slovům, kterých na patřičných místech nelze nalézt. Latinskočhorvatská část končí se přidavkem o pravidlech prosodie, složený od Pantaleona Bartoloměje Raverina. I jako kazatel vyznamenal se **B.** záhy vydav už před r. 1675 deset kázání o nejsv. těle Kristově. Zevrubnějších zpráv o nich však nedopátral se ani P. J. Šafařík přestav na latinském titule jejich (*Geschichte der illyrischen und kroatischen Literatur*. Aus dessen handschriftlichem Nachlasse herausgegeben von J. Jireček [Praha, 1865, str. 277, 312 a 362]).

Belostoma Latr., ostrozobka, rod ploštic vodních, podobajících se tvarem těla a zvláště chápavými nohama předními velmi naší obecné splešťuli blativé (*Nepa cinerea* L.), žijí hlavně v tropických krajinách Starého i Nového světa a vynikají nade všechny hmyz polokřídly značnou velikostí; tak bývá na příklad jihoamerická ostrozobka obrovská (**B. grande** L.) až 190 mm dlouhá. V jižní Evropě vyskytuje se porůznu (v Dalmacii a v Řecku) jediný druh, **B. niloticum** Stål, 60—80 mm veliký, jehož vlastním domovem jest sev.-vých. Afrika a západní Asie. *L.D.*

Bělošovice, Bělešovice, ves v Čechách, 12 d., 85 obyv. čes. (1881), hejt. a býv. dom. Pardubice, okres Holice (2¼ hod. jihozáp.), obec a fara Moravany.

Belot [beldò]: 1) **B. Adolphe**, románopisec a dramatik franc. (* 1829 v La Pointe-à-Pitre na Guadalupě). Studoval v Paříži, usadil se jako advokát v Nancy, procestoval celou Ameriku a části východní Asie. Jest čestným místopředsedou mezinárodního spolku literárního a z neplodnějších románopisců současných. Látku čerpá ze skutečných poměrů společností francouzské, sloh jeho jest velice poutavý a napínavý, ale po většině jest obsah příliš kluzký. Nejpopulárnější jsou *Mlle Giraud, ma femme* (1870, 200. vydání); *La Bouche de Madame X.* (1882) a *Adulter, dernière aventure parisienne* (1885); nejslušnější jsou *La Vénus de Gordes* (1867); *Le Drame de la Rue de la Paix* (1864, čes. od Šambergra 1886); *L'Article 47* (1870) a *La Vénus noire* (1878, česky od Kádnera 1888); *Marthe, un cas de conscience* (1857, první román **B.**ův, česky pod titulem »Svédomí« v »Národ. Listech«); *La comtesse Emma* (1857, v »Květech«); *Les Mystères mondains* (1875, »Rusé vlasy« v »Pokroku«). Velmi mnoho svých románů, které vyšly v »Bibliothèque contemporaine«, spracoval také velmi efektně pro divadlo, z nichž u nás známy: *Le Testament de César Girodot*, veselohra, která **B.**ovi pojistila jméno v literatuře (přel. Frida 1885 a Kühnl 1886) a *Le Drame de la Rue de la Paix* (1868, přeložil Kühnl »V tenatech lásky«). Od let sedmdesátých spojen jest **B.** s Alphonsem Daudetem, jehož romány *Fromont jeune et Rissler aine* a *Sapho* pro divadlo společně spracovali.

2) **B. Émile Joseph**, historik francouzský (* 1829 v Montoiru — † 1886 v Lyoně). Byl professorem na různých školách středních, r. 1872 stal se prof. dějin při fakultě lyonské.

Hlavní jeho dílo týká se dějin římských (*Histoire des chevaliers romains considérée dans ses rapports avec les différents constitutions de Rome* (Paříž, 1867 a 1873, 2 sv.). Dílo to počteno cenou akademie.

Bělotín (Bölten), ves na Moravě, okres a hejtm. Hranice, 172 d., 1275 obyv., z těch 49 čes., ostatní něm.; fara, škola, pošta. Dědina připomíná se již r. 1201, fara v XV. st.

Bělotok viz Leucorrhoea.

Bělotrn viz Echinops L.

Bellotto Bernardo, také Bellotto nebo Bellotti, řečený Canaletto, malíř italský (* 1720 v Benátkách — † 1780 ve Varšavě). Kolem r. 1740 šel za svými studii do Říma a potom cestoval po Itálii a Německu, až se usadil v Mnichově, kde pracoval pro kurfiřta Karla Alberta. Okolo r. 1747 stal se v Drážďanech král. malířem na dvoře Augusta III. Po r. 1758 byl povolán do Vídně dekorovat malbami císař. palác a namaloval tam 13 velkých prospektů a krajin, nyní v galerii belvederské. Z Drážďan, kam znova se vrátil, odešel do Varšavy malovat pro krále Stanislava Augusta pohledy na Varšavu. Tam zůstal až do své smrti. Většina z obrazů tam malovaných byla později přivezena do Gačiny. Práce **B.**-vy, velmi četné a roztroušené po museích evropských, jsou nejvíce pohledy měst a prospekty krajin a vesměs provedeny precizně a přesnou kresbou, vynikající plným, harmonickým světlem. Někdy však malovány jsou příliš šablonovitě. Mnohé ze svých obrazů **B.** sám ryl. Srovn. R. Meyer, *Die beiden Canaletto (III. 437)*; Meyer, *Künstler-Lexikon* (III. 437).

Bělouň, Běluň: 1) **B.**, ves v Čechách, 19 d., 82 ob. čes., 23 něm. (1881), hejt. a okr. Dvůr Králové (2¼ hod. sev.-vých.), obec Vyhnánov, býv. dom. Smiřice, fara Holičky. — 2) **B.**, ves v Čechách, 22 d., 93 obyv. něm. (1881), hejtm. Dvůr Králové, okres Jaroměř (1¼ hodiny sev.-vých.), býv. dom. Hradiště, obec a fara Heřmanice.

Belov Jovan Tomić, slavný junák srbský ze vsi Črniljeva v šabackém okrese v Srbsku, bojoval pod Karađorđem s Turky a vyznamenal se zvláště v bitvě na Golém Brdu. Padl zastřelen jsa úkladně od Turčina na třešni ukrytého.

Bělov, ves na Moravě, hejtm. Kroměříž, 78 d., 341 ob. čes., fara a pošta Kvasice, škola.

Belovar, Bjelovar, král. svobodné město chorvatské, 68 km východně od Záhřebu při potoku Belovarce, jenž se vlévá s levé strany do Česmy; rozkládá se na rovině, která kdysi bývala močálovitá. Město jest pravidelně stavěno, ulice jsou dlážděny cihlami. Jsou tu kostely římskokatolický a farní pravoslavný, dva parní mlýny, čtenářský a zpěvácký spolek. Město jest sídlem župních úřadů, soudu a berního úřadu a správy lesní. Z ústavů jmenujeme nižší reálné gymnasium. Posádkou jest tu domácí pěší pluk č. 16. Žije tu 3231 obyv. — Město bylo vystavěno a ohrazeno za císař. Marie Terezie r. 1756 a zůstalo do r. 1871 hlavním sídlem križevackého a djurdje-

vackého pluku a Varaždinské Hranice vojenské. — Belovarská župa, skládající se ze dvou podžupaní: belovarské a křižské, otočena jest k záp. župou záhřebskou a křiževackou, k sev. řekou Dravou oproti Uhrám, na východ župou věrovitickou a požežskou a k jihu župou záhřebskou; má na 3476 km² 135.962 obyv., kteří se zabývají rolnictvím a vinařstvím.

Bělovec, Bílovec, ves na Metuji v samých hranicích českokladských, 2 km východně od Náchoda, se 620 obyv. čes. a 104 domy. Dvoje lázně: staré, prostranné se zřídlem lidným od r. 1818 na levém, a nové, menší, od r. 1885 na pravém břehu Metuje, obsahující příjemnou kyselku železitou. Celnice při říšské silnici do Kladska, zastávka státní dráhy choceňskobroumovské.

Bělovežská pušča (rusky *Bělovežskaja pušča*), prales v gub. grodenské, új. pružanském, zabírá plochu 2200 km² na předěle řek Němenu, Buhu a Pripeti. **B. p.** jest náhorní rovina místy pahorkovitá, zvláště u vsi Běloveže. V pralesi převládá sosna (40 %, jedle 20 %, dub 3 %, ostatní stromy 37 %). Páda jest dílem písčitá, dílem hlinitá, má mnoho bažin, v nichž pramení se přítoky ř. Buhu a j. Řeka Narevka dělí **B.** skou **p.** na část severovýchodní a jihozápadní; mimo to jsou tu řeky Lěsna, Bělaja, Jaselda a Svistoč. **B. p.** proslulá jest zvláště tím, že tam žije vzácný druh ssavců — zubr; mimo to hojně jest tu medvěď, rys, vlk a j. V XIV. a XV. století Jagellonci podnikali tu hlučné honby, na kterouž dobu dosud upomíná královská obora (»wielka kletka«) při pramenech řeky Jelarky, pak hora Bathoriho a pomník ve vsi Běloveži. V XVI. století postaven v **B.** ské **p.**šti královský zámek lovecký, Biala wierzba, odkud **B. p.** má své jméno.

z **Bělovie Kuneš**, jeden z vůdcův a věrných přátel Žižkových. Poprvé činí se o něm zmínka r. 1422. kdy se svými Táborci usadil se v Praze v domech blíže Šermířův v rohu poboční uličky do Železné a odíral Pražanům tak statečně, že ulice ta po něm vzala jméno Kunšovic. Později připomíná se při smrti Žižkově s Viktorinem z Poděbrad a Janem Bzdinkou mezi »věrnými bratřimi«, které Žižka napomínal, »aby se milého Boha bojíce stále a věrně bránili pravdy boží pro věčnou odplatu«. Po smrti Žižkově zvolili si ho Siroťci za vrchního hejtmana nad svým vojskem; v hodnosti té přitáhl **B.** ku pomoci tábořskému vůdci Janu Bzdinkovi při dobývání hradu Vožice a r. 1426 pomáhal u Ústí na Běhání zaháněti Míšňany; po bitvě obrátil se s Prokopem proti Poděbradům, od nichž však musil ustoupiti.

Bělovisko (*Bielowiczko*), ves v Slezsku těšínském, okres Skočov, hejtm. Bílsko, 29 d., 235 obyv. polských.

Běložárka viz Anthericum.

Běložersk, új. m. gub. novgorodské, se 4424 obyv. (1887), sev.-vých. od Novgorodu, na již. bř. Bělo-ozera. Poblíž jsou zříceniny starého města, od něhož **B.** nvnější, v XV. století založený, vzdálen jest 18 km. **B.** má čilý

obchod a rybolov; nedaleko jsou doly uhelné a továrny, kde vyrábí se síra z pyritu. — Od XIII. století byl **B.** zvláštním úředním knížectvím, jež s různými změnami potrvalo více než 250 let. R. 1486 **B.** podřizen vládě moskevské. Za prvního zřízení gubernií r. 1708 **B.** přidělen ke gubernii ingermanlandské, od r. 1727 náleží k novgorodské; r. 1776 stal se m. újezdým. — Běložerský újezd zabírá 14.060 km² v sev.-vých. části gubernie novgorodské, má 73.751 obyv. (1887).

Běložerští viz Běloseľští.

Belpasso, obec v ital. prov. catanijské, na již. svahu Etny, 13 km severozápadně od Catanie, v kraji velmi úrodném, s vinohrady a 7854 obyv. (1883).

Belpesch [belpěš], hl. m. kantonu ve franc. dep. audeckém, arrond. castelnaudaryském, s 2097 obyv. a značným soukenictvím.

Belper, město angl. hrabství Derby, na Derwentu, stanice severomidlandské dráhy, 11 km sev. od m. Derby. Děkuje svůj rozkvět bavlnářskému průmyslu. Ale i výroba hřebů a hnědého hlinitého nádobí je značna. V okolí dobývá se uhlí, železo, olovo a vápenec. Obyv. 9875 (1881).

Bělpuch viz Pergamen.

Belrupt-Tissac, hraběcí rod na Moravě, ve Slezsku a ve Vorarlberku, původu ital.;

Č. 515. Znak hrabat Belruptů.

od věv. parm-ského Františka Farnese obdržel 24. prosince 1700 titul hraběcí; 21. května 1825 udělen hraběti Josefovi, c. k. komořmu a rytmistru mimo službu († 1863), inkolát český. Z rodiny vyniká: 1) **B.** Gustav (* 1818 v Opavě), dr. theol., světitel biskup olomoucký — a 2) **B.** Karel (* 1826), c. k. komoř, doživotní člen panské sněmovny (člen strany ústavácké), zemský hejtman ve Vorarlberku a předseda hospodářské společnosti od něho tamtéž založené. Zavedl švédský způsob mlékářství do okolí bregenzského a povznesl toto důležité odvětví hospodářské na značný stupeň dokonalosti. R. 1882 vyznamenán komturským křížem řádu Františka Josefa a r. 1884 řádem železné koruny druhé třídy. — Ve znaku (viz vyobr. č. 515.) má rod zlatého, v pravo hledícího lva v poli modrém. Štít ozdoben korunou hraběcí.

Bělsk, új. m. v Rusku v gub. grodenské na ř. Bělance se 6777 ob. (1885), stanice jihozáp. dráhy ruské; má carský sklad soli, jinak obchod nepatrný. **B.** připomíná se v letopisech ruských již r. 1253. Památkami starých dob

jsou zříceniny zámku, v němž bývali návštěvou králové polští, odcházejíce odtud na lov do Bělověžské pouště. Třetím rozdělením Polska přidělen **B.** k Prusku, mírem tilžským (1807) k Rusku; r. 1842 stal se m. újezdným. Roku 1831 byla tu potyčka mezi Rusy a Poláky. — Bělský újezd zabírá 3560 km² se 139.443 ob. (1885), v záp. části gubernii grodenské.

Belsko, ves v Čechách, 6 d., 24 ob. něm. (1881), hejt. a okr. Dubá (2 hod. jihových.), obec a býv. dom. Houska, fara Botejev.

Bělskýj, jméno knížecího rodu ruskolitevského, beroucího počátek od Jana Volodimiroviče, vnuka Olgierdova, velkn. litevského. Tento pán dostal za úřed. Bělsko ve smolenském knížectví a odtud přijímá **B.** Třetí syn jeho Fedor při svatbě své s kněžnou Czartoryjskou v noci zvěděl, že král Kazimír IV. chce jej pro zrazené pikle zajmouti, i utekl do Moskvy (1482) zanechav choť v rukou králových. Po něm následoval bratr jeho Semen (1500) a podstoupil vládu Ivana Vasiljeviče s panstvím Černigovem, Starodubem, Gomelem a Ljubcem pro utiskování pravoslavlí od Polska. S ním přešli i mnozí jiní. Fedor měl s druhou manželkou, kněžnou Rjazanskou, tři syny: Dimitrije, Ivana, Semena. Ivan **B.** byl milcem Ivana III., po jehož smrti uvržen do vězení. Po pádu Ivana Šujského roku 1540 stal se správcem říše a vedl si tu mírně a rozšafně, tak že se zdálo, že nastane šťastnější doba v říši Ruské. Byl však 3. led. 1542 zavražděn z návodů téhož Šujského. Bratr jeho Dimitrij byl vojvodou ruským a zemřel r. 1550. Semen přecházel z Rusi na Litvu, odtud na Krym a tu i zemřel. — Ivan Dimitrijevič byl vzat na rukojmí (1562) Ivanem IV. Hrozným a pod záminkou zrady vynu-ceno na **B.**-ských 10.000 rublů. Když Ivan IV. vzdav se vlády opustil Moskvu, vedl k němu I. D. poselstvo moskevské a tu zajat. Potom rozdělena říše na zeměščinu a opričninu, a náčelníkem zeměštiny, t. j. části říše, nad níž vznášel se hněv carův, byl I. D., Mstislavskij a j. Car pokoušel se usvědčiti je ze zrady a tak žil v stálém strachu. R. 1571 přepadena Moskva Devlet Girejem. chánem krymským a vypálena; v požáru zahynul i I. D. Ten měl za manželku Marfu Vasiljevnu Šujskou. Syn jeho Bogdan byl jedním z předních milců cara Ivana IV. (1584). Způsobil, že car ustanovil nástupcem poloblého syna Fedora pod poručnictvím Arnošta, arcivévody rakouského. Z toho sice sešlo, ale **B.** jmenován poručníkem mladšího syna Dimitrije, v jehož prospěch způsobil **B.** vzpouru v Moskvě (17. bř.), která se nezdařila. Dimitrij i s matkou odveden v Uglič, a **B.** internován do Nižn. Novgoroda. Teprve po několika letech směl se vrátiti za cara Borisa Godunova. Při zakládání m. Carev-Borisova v Ukrajině zbohatl a vydržoval si i vlastní vojsko. Tu car dal jej zatknouti a zavězti do nižních krajů. V době bouří se vrátil a prvý přisahal z bojarů samozvanci Dimitriji v Moskvě. Dšk.

Bělský: 1) **B.** Jan, stavitel v Praze (* 18. pros. 1815 v Bradkovicích — † 7. ún.

1880 v Praze). Studoval v Litoměřicích, pak techniku v Praze, kdež usadil se jako stavitel. Dle jeho plánů a pod jeho vedením byly vy-stavěny v Praze Staroměstské mlýny (pobo-řené r. 1848 od Windischgrätze), česká spořitelna, hlavní pošta, nová židovská synagoga, karlínský chrám a j. Mimo Prahu stavěl pia-ristské školy a kapli v Nepomuku, restauroval cis. zámky v Ploškovicích a Zákupcích a j. v. **B.** velmi činně a obětavě účastnil se též ži-vota veřejného a národního ruchu. red.

2) **B.** Václav, rytíř, doktor veškerých práv a advokát v Praze, bratr před., narodil se v Bradkovicích r. 1818, na gymnasiu studoval v Litoměřicích a v Hradci Králové, filo-sofii r. 1837 a 1838, jakož i práva v l. 1839—1842 v Praze. Již po čas studií svých stal se kancelistou a napotom sekretářem Průmyslové jednoty české, která tenkrát velmi čilý ruch vyvíjela. Roku 1845 stal se doktorem práv, r. 1848 zvolen za člena národního výboru a 30. srpna t. r. do širšího výboru měšťanů pražských. Když r. 1850 zřízeny byly obchodní a průmyslové komory, stal se **B.** sekretářem ko-mory obchodní v Praze, ale již roku následu-jícího vzdal se úřadu toho, když mu udě-řeno bylo c. k. notářství v Praze. Roku 1858 jmenován byl zemským advokátem. Při vol-bách do zastupitelstva obecního v Praze roku 1861 zvolen byl **B.** na Novém městě v dru-hém sboru volicím do sboru starších obecních a 11. dubna za náměstka starosty, jímž se stal Fr. Pštros. Již jako náměstek vynikal **B.** zvláštní svědomitostí u konání úřadu svého, hlubokou pronikavostí ducha, snadným pojí-máním věci a vhodnou volbou prostředků k do-sažení cíle. Již tenkrát býval **B.** volván za vyjednávatel se stranami v důležitějších a choulostivějších záležitostech obecních, a málo kdy se přihodilo, že by byl nepochodil. I bylo zcela přirozeno, že po předčasně smrti Pštro-sově zvolen byl 2. čce 1863 za purkmistra města Prahy. Za doby jeho úřadování uvedeno ve sku-tek několikero podniků, jiné pak pro budoucnost byly od něho připraveny. Z prvnějších důležitě-ších jmenujeme zřízení pojišťovny městské proti ohni, založení městské plynárny, již občan-stvu pražskému plyn spotřebujícím zdravou konkurenci milliony již byly ušetřeny, zřízení třetího mostu přes Vltavu, kterým podnět dán ke zkvětání osad Buben a Holešovic, nyněj-šího sedmého okresu pražského; k druhým ná-leží zvláště opatření volnějšího přístupu k řece poblíž kláštera křižovnického a tím možnost k založení nynějšího náběží Rudolfova a bu-doucího upravení jak Josefova, tak i některých částí Starého města. Zjednodušení úřadování a spojené s tím znovuzřízení magistrátu a ji-ných úřadův obecních byly svědectvím jeho nevšedních vlastností administrativních. Nej-hojnější měrou osvědčil **B.** své vzácné vlast-nosti za války pruské, když všechno vojsko, všichni úřadové a též i c. k. stráž bezpeč-nosti město opustili, a na obec pražskou od místodržitelství zastávání místní policie bylo přeneseno. Na starostu uvaleno bylo tenkrát nejen břímě pečovati o bezpečnost v mě-

stě, nýbrž i zjednatí práci a tím i výživu chudíně, která nemajíc zaměstnání mohla se státi a stávala se již zámožnějšímu obyvatelstvu nebezpečnou. První strážce učinil **B.** zadost rozmaným městské strážce policejní a potažením sborů měšťanských, jakož i všech oprávněných voličů ke službě bezpečnosti, druhé tím, že dal konati rozličné práce na Letné, především stavěti silnici Belcredioho z Letné k sadům Bubenečským, kde až na 4000 lidí bylo zaměstnáno. Nejvíce starosti a péče vyžadovalo však ubytování a zaopatřování pruského vojska, při čemž pevnost a neoblomnou loyálnost uměl spojití takovou měrou, že si zjednal obdiv jak přátel, tak i nepřátel. K vyzvání pruského velitelstva sborového vyjel **B.** 7. července s kardinálem-arcibiskupem knížetem Bedřichem ze Schwarzenberka do Chval k podplukovníkovi Ramischovi, načež ještě v pozdní noci učinil poradu v permanentní radě městské o ubytování a stravování pruského vojska, které 8. července do Prahy vtrhlo. Když na něm žádáno, aby Praha převzala starost o rekvisice pro vojsko pruské i na venkove, odepřel to a taktéž i vybírání daní pro pruskou pokladnu, a přičinil se o to, že král pruský sám rozkázal od tohoto požadavku upustiti. Při tom při všem dovedl toho svou obratností, že rekvisice pruské, jež na počátku obnášely na 30.000 zl. denně, průběhem času byly mírněny aneb aspoň k dodávání potřeb větši lhůty poskytovány. Za velké zásluhy ty dostalo se **B.** skému četných adres uznávacích, Praha udělila mu 13. září 1866 čestné měšťanství a císař řád Leopoldův třetí třídy, následkem čehož později povýšen byl do stavu rytířského. Když vypršelo třiletí úřadování jeho, byl 20. prosince 1866 **B.** opět téměř jednohlasně zvolen za starostu Prahy, kteréhožto čestného úřadu se vzdal 4. listopadu 1867, když místodržitelství zakázalo zavedení českého velení ve sboru granátníckém a dovolilo belgické společnosti proti vůli obce kopání v ulicích pražských za příčinou kladení potrubí plynového. K hodnosti starosty měst pražských byl napotom **B.** zvolen ještě dvakrát, a sice 23. října 1869 a 10. března 1873, ale první volby nepřijal pro tehdejší »poměry politické, neblahých svízělů plné«, a druhá volba nedošla císařského schválení. Pro mrzké nájezdy bez příčiny na něho činěné vzdal se **B.** 7. června 1876 hodnosti člena sboru starších obecních. Mimo to byl **B.** i v životě parlamentárním činným. Po smrti Pštrosové byl r. 1863 zvolen do sněmu českého za Nové město Pražské, načež císařským rozhodnutím z 15. ledna 1864 jmenován byl náměstkem nejvyššího maršálka, v kteréž hodnosti zůstal i po nových volbách r. 1867, od které doby zastupoval Staré město Pražské. Jsa vždy věrným přívržencem české strany národní podepsal deklaraci a nevstoupil do sněmu až po volbách r. 1870, kdy za ministerstva Potockého opět byl jmenován náměstkem nejvyššího maršálka král. Českého, kteréhožto hodnosti se vzdal v dubnu r. 1872 za ministerstva knížete Adolfa Auersperka. Za

ministerstva Potockého (1870) nabízeno mu bylo též křeslo ministerské pro záležitosti české, kteréhožto nabídnutí však nepřijal, jak se podobá, na velkou škodu věci české. Nespokojen s průběhem událostí jak ve Vídni, tak i v Praze neúčastnil se **B.** již nijak veřejného života, až 22. května 1878 zemřel. **B.** byl muž ducha jasného, tvořivého, do budoucnosti zírajícího a při tom zároveň i velmi praktický; jeho podniky nenesly se z pravidla dále, než pokud síly města stačovaly, aneb aspoň beze zvláštní škody a zvláštního napnutí poplatní možnosti občanstva dostačovatí se zdály. *Ehr.*

Belšazar viz Baltazar 2).

Belt nazývá se několik úžin mezi dánskými ostrovy, a nejdůležitější z nich jsou Velký a Malý **B.**, spojující vedle Sundu Baltické moře s Kategatem. Velký **B.** (dánsky *Store Beltet*) táhne se v délce 60 km mezi ostrovy Sjællandem i Laalandem na východ, Fyenem i Langelandem na západ, má 16·6—30 km šířky (nejúžší místo mezi Knudshovedem a Korsörem) a průměrně na 16 m hloubky, ačkoli některé fjordy jeho jsou mnohem hlubší. Jižní díl jeho mezi Laalandem a Langelandem sluje Langelands-**B.** Plavba po něm jest pro silné proudy, mělčiny, písčiny a mnoho malých ostrůvků spojena s nebezpečstvím, ale přece ho užívají hlavně lodi válečné, pro něž Sund není dosti hluboký. Malý **B.** (dánsky *Lille Beltet*) dělí ostrovy Fyen a Arrö od Jutska i Šlesviku a měří od pevnosti Fredericie až k ostrovu Alsenu 52 km délky, až 18·5 km šířky a 9—26 m hloubky. Severní část, zvaná též Middelfart-Sund, jest při značné hloubce tak úzka, že se řece podobá. Pro četné zátáčky a mocné proudy jest pouze s obtížemi splavný. Kromě těchto dvou **B.** ů mají jméno to ještě Samsö Belt mezi ostrovy Samsö a Sjællandem a Fehmarn Belt mezi Laalandem a Fehmarnem. V dějinách proslulý jest **B.** odváznými pochody, které od 30. ledna do 6. února 1658 po zamrzlé hladině jeho vykonal švédský král Karel X. na Sjælland, Falster, Laaland, Langeland a Fyen.

Beltírové, malý národček sibiřský (asi 3000 hlav), usedlý podél Mongolska na hranici gubernie tomské a jenišejské, při řece Abakanu. Jsou potatarštěnými Čudy, náboženství dříve šamanského, nyní již většinou křesťanského; přísluší správou askyžské stepní dumě. Ročně docházejí se Kuznecka (v gubernii tomské). Na rozdíl od ostatních jenišejských Tatarů žijí majetnější **B.** v dvouženství. Jsou pracovití a počestní. Zabývají se chovem krav a ovcí nebo vzdělávacím pěstím; z mléka zvláště na podzim hotoví kořalku. Umrelé zavěšovali do nedávna v truhlách na stromy v hloubi lesů.

Beltraffio viz Boltraffio.

Beltrame Giovanni, abbate, cestovatel a linguista italský (* 1824 ve Valleggiu). Jsa vládou rakouskou stíhán pro své smýšlení vlastenecké odhodlal se státi se missionářem, i odebral se r. 1852 do Afriky. Vrátil se z cesty r. 1862 stal se professorem na dívčí škole

a feditelem ženského sirotčince ve Veroně. Napsal: *Relazione della missione veronese nell' Africa Centrale* (Verona, 1859); *Studio sulla lingua degli Akka* (1877); *Il Sennaar e lo Sciangallah* (t., 1870); *Il fiume Bianco e i Denka* (t., 1881), dílo poctené cenou r. 1881 mezinárodní zeměpisné schůze veronské; *Di un viaggio sul fiume Bianco nell' Africa Centrale* (t., 1881) a j. Nejcennější jeho prací jsou spisy o kmeni Denků, mezi nimiž B. strávil léta 1854—55 a 1858—60: *Cenni sui Denka e loro lingua* (Flor., 1867); *Grammatica della lingua Denka* (1870 a 1880) a *Vocabolario Italiano Denka e Denka-Italiano* (Řím, 1882). P.

Beltrami: 1) B. Giovanni, ital. kamenofezbáb (* 1777 v Cremoně — † 1854 t.). Zručnost jeho v řezání drahokamů vyspěla v uměleckou dokonalost. Napodoboval v jemných svých pracích vzory antické a měl mnoho příznivcův a zákazníků. R. 1815 zhotovil kameji s podobiznou císaře Františka I. Eugen Beauharnais, jenž zvláště ho podporoval, dal u něho zhotoviti 16 kamejí s mythem o Psyché. Nejznamenitější díla jeho však jsou: kámen 18 mm velký, na němž proveden stan Dariův s 20 figurami dle obrazu Ch. Lebruna, a topas brazilský, 27 mm velký, s vyrytou večetí Páně dle Leonarda da Vinci.

2) B. Constantino, cestovatel italský (* 1799 v Bergamě — † 1855 ve Filotraně). Jsa pronásledován pro své smýšlení karbonátské prchl do Ameriky, přidal se ku výpravě majora Longa, prošel s ní krajiny kolem řeky Mississippi a opustiv ji objevil několik jezer a přítokův a později také prameny tohoto veletoku. R. 1824 vrátil se do Nového Orleansu, kde vydal popis své cesty, a prošel ještě Mexiko odebral se do Londýna, kde vydal: *A pilgrimage in America bading to the discovery of the Mississippi*. V Paříži uveřejnil dílo *Le Mexique*. P.

3) B. Eugenio, matematik ital. (* 1835 v Cremoně). Přijal r. 1856 místo v administraci ředit. drah v H. Itálii a uveřejniv později první práce své v římských »Annali di Matematica« povolán r. 1862 za mim. prof. math. na univ. bolognskou a r. násl. za prof. geodaesie do Pisy. V l. 1866—1873 přednášel o mechanice na univ. bolognské. pak o vyšší matematice v Římě, a r. 1876 jmenován profesorem mathem. fysiky na universitě pavijské, kdež působí dosud. Znamenité jeho vědecké práce, nejvíce články z oboru mechaniky a mathem. fysiky, uveřejněny jsou v časopise »Annali di Matematica«, jichž je B. spoluredaktorem; dále v rozličných odborných časopisech italských a ve stockholmských »Acta math.« (1884). Pour.

4) B. Luca, archaeolog italský (* 1854 v Miláně). Roku 1880 obdržel prvou cenu za návrh k pomníku revoluce v Miláně, kde se stal později profesorem na akademii krásných umění. Vydal několik spisův o dómu, nemocnici a kastellu milánském, dále: *L'architettura all' Esposizione nazionale del 1881* (Milán, 1882); *Bramante poeta, colla raccolta di sonetti inediti* (t., 1884); *Raccolta milanese*

di storia, geografia ed arte (s prof. G. Paganim, 1887) a jiné. P.

Beltramo, typus hloupého sluhu v ital. commedia dell' arte.

Belúdzistán (Belúčistán) zaujímá jihovýchodní část Íránu až skoro k Indu, mezi 24° 50'—30° 20' s. š. a 61° 20'—70° 45' v. d. Sousedí na západě s Persií, na jihu s Indickým okeánem, na vých. a severových. s Indií, na severu s Afgánistánem a má na 276,510 km² 350.000 obyv. Celá země je známější až od r. 1810, avšak dosud většinou je neprozkoumána. Je to hornatina se stepmi a písčitymi, pahorkovitými pouštěmi, jež jsou prorývány říčkami. Severových. od řeky Lory k vých. je ohraničeno horami i nalézáme tam ve výšce 1737 m Quettu s anglickou posádkou. Jsou tam pohoří Kurkleki, východněji Takari a na vých.-jih. hranicích hřbety hor Sulejmánských. Jižně od těchto táhne se po hranicích pohoří Hála č. Bráhuiské až k moři, kde končí mysem Muvárikem č. Monzem. Všecky tyto hory jsou neprostupné a průsmků je málo; nejdůležitější jsou na severu: Bolan, jenž vede do Quetty, a Mula č. Milo (t. j. modrý) do Kelatu a Mastungu, kterýž je 96 km dlouhý a stoupá 8 m za 1 km. Vrcholy těchto hor jsou namnoze věčným ledem pokryty a k bujněmu údolí indskému sestupují terassovitě oddělujce je od belúdzistánských pouští a planin. Na belúdzistánském svahu Bráhuiských hor a dále na západ do vnitrozemí sluje kraj Džalaván, v němž nalézáme tři malé, vzdělané roviny: Vád, Suhráb a Chozdar. Vzdělané a úrodné krajiny jsou též údolí v kraji kelatském, ač zimy tam kruté řádí. Severovýchodní část sluje Kača-Gandava (hl. město Gandava), jež částečně patří k indskému údolí a je neúrodnějším krajem celého B. u. Severozápadně od Kelatu je území Saraván. Na jihu je hranicí okeán Indický od Muváriku až za ústí Deštu, kde počínají hranice perské. Pobřeží je ploché, z části skalnaté, horké a bez vegetace jako vápencové pohoří, jež se za ním vypíná v šířce 15—22 km a v délce 1930 km. Pravých přístavův není, ale jsou zde zátky, z nichž nejlepší je u Sunmiami (severozáp. od Muváriku), odkud vede cesta přes Belu k severu. Východní kraj při pobřeží sluje Lus, dále je Arbu a Mekrán. Tento patří k nejhorčejším končinám na zemi. Na západních hranicích jsou k jihu hory, na severu pouště a močály, v nichž jsou hranice dosti neurčité; hlavní kraj sluje Pandžgar. Splavných řek v B. u není, jsou jen horské bystřiny v létě vyschlé. Jen na jihu jsou říčky, z nichž největší je Dešt (Došt) a Purali. Na severu dotýká se hranice proti Afgánistánu Hilmdž. Ve vnitrozemí dosti málo známém důležitá jsou pohoří Kolva na jihu a Nirvišt na severu; západně od něho rozkládá se Charánská poušť. Hlavní město Kelat stojí ve výšce 2200 m. — Půda je jiná v horách než na pouštích, v celku však shledáváme v B. u pouze mladší útvary. — Podnebí v B. u je právě tak různé jako jeho půda. Na planinách je v celku podnebí středoevropské, čtvero ročních počasí, údolí jsou

horká a vlhká, na pouštích pak vládne sahar-
ské vedro. Na stepích rostou pouze křoviny
a stromy k palivu. Hory jsou holé, na svazích
roste hlavně *Pistacia cabulica*, datle hlavně
v oáсах, avšak i ve výškách 1100 m. V údol-
ních řádívají kruté bouře spojené s deštěm, a
panují v nich po palčivém létu kruté zimy.
Daří se v nich rýže, indych a málo bavlny.
Na planinách roste obilí a ovoce jako v Evropě.
Nejvíce se pěstuje pšenice, ječmen, kukufice,
sorghum, sezam, indych a luštěniny. Všude
je rozšířena *Asa foetida*. Též mořena a olejo-
vité stromy jsou hojné. Nejvíce však ze stromů
se pěstují datle, tamaryšky, moruše, babuly,
platány, ořechy, mango, sykomyry, fiky a
olivy. Též vlnu se daří velmi dobře. Největší
část půdy zabírají však pastviště, pročež také
chov skotu a bravu je tam velice rozšířen. —
Zvířata domácí jsou též jako v Evropě, koní
je však hojnost veliká, mimo ně i dosti vel-
bloudů. Dále v B-ě žijí lvi, tygři, hyeny, šaka-
lové, vlci, leopardi, divoké kočky, divocí
oslové, antilopy, zajíci, horské kozy, želvy,
ryby; tyto jsou v přímohé hlavní potravou. —
Z nerostů sluší jmenovati železo, olovo, cín,
měď, v Džalavánu zlato a stříbro, jižně od
Kelatu antimon, dále síru, ledek, salmiak, sal-
nytr a kamennou sůl.

Obyvatelstvo je různého původu. Nej-
hojnější jsou Belúdzové, kteří přišli od zá-
padu a jsou iránskému původu, silně však smí-
šení s Tatary. Jejich řeč je příbuzná s kurd-
štinou (srv. mluvnice od Mocklera [1877] a
Gladstonea [1880]). Obývají hlavně západní a
severní končiny. Nejdůležitější kmeny jejich
jsou Nharuové na záp. od pouště, částečně
v Nuški a Seistánu. Jsou nejtoužilejší, nej-
statečnější a nejloupeživější ze všech Belúdzův.
Dále jsou Rindhové a Magázové (hlavně
v Kača-Gandavě). Jsou temnější pleti, ale
slabší a méně divocí než Nharuové. Dále jsou
Sanguráni a Tavkijci; tyto jsou smíšenci.
Všichni Belúdzové jsou hezcí, silní, otužilí,
stateční. Jejich veliké nohy, široká chodidla,
nízké čelo, tupý nos, bohaté, ale tvrdé vlasy
a brada, což vše zvláště u kočovníků je vý-
značné, jsou svědectvím, že v žilách jejich
koluje dosti krve mongolské; výrazem prý se
zvláště Kirgizům podobají. Životem podobají
se Afgánům. Žijí v nevázanosti oddáni jsouce
hlavně loupeží a lovu. Jinak zaměstnávají se
pastvou bydlíce ve stanech plstěných (gedau),
nebo, jsou-li usedlí, v hliněných chýžích. Ně-
kolik stanů dohromady tvoří chél. Jeho ná-
čelník slove serdár a poddanství jeho vrch-
nímu zeměpánu, kelatskému mírovi (knižeti),
je nepatrné. Z povahy Belúdzův vyniknouti
sluší odvážnost, lstivost, ale chváli se jejich
pohostinnost. Jsou nevzdělání a zakořeněna
je u nich krevní msta. Náboženstvím jsou
šiiité. Oděvem je jim modrý vrchní šat na
způsob košile, spodky široké buď z téže látky
nebo strakaté. Na hlavě mají zvláštní čepici,
o svátčích turban. Ženy odívají se skoro stejně
s muži. Za zbraň jim slouží ručnice, dyka,
meč, kopl a štít. Zabavou je jim tělocvik, há-
zení kopím a tanec mužů. — Druhým hlavním

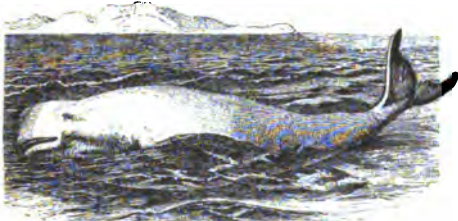
obyvatelstvem jsou Bráhuiové, obyvatelstvo
původnější, příbuzné s dekkanskými Dravidy;
liši se od Belúdzův menší pastvou, řídkými
vousy, lepšími mravy, náboženstvím (jsou sun-
nitě), větší náklonností k životu usedlému.
Bydlí v kraji kelatském a na východě. Dělí
se podlé vesnic (tumán). Lamrové či Nam-
harové, obyvatelé Lusu, jsou příbuzní s indi-
ckými Arejci, jazyk jejich je příbuzný sindhí.
Jsou pastevci, ale zabývají se i tkalcovstvím,
úpravou plsti a provaznictvím. Fysicky podob-
bají se Rádžputům a Džatům, jichž v B-ě též
žije několik kmenů, zabývajících se orbou.
Mimo to setkáváme se v B-ě s Indy a Afgány,
jmenovitě v Kelatu, kdež provozují obchod.
Devahrové jsou uprchlíci perští a združují se
hlavně u dvora mírova; jinak jsou dobro-
myslní rolníci. Po celé zemi konečně setká-
váme se s Lury; jsou u ostatního obyvatel-
stva v opovržení a jako naši cikáni se potu-
lují porůznu jako hrnčíři, hudebníci, provaz-
níci, kramáři. — Jak z líčení obyvatelstva vy-
plývá, je zaměstnání jeho hlavně pastevství,
poněkud orba. Za to průmysl je zanedbán.
Cukru dobývají v okolí Bely ze třtiny, a *Asa
foetida* hojně se sbírá. Doly na zlato a stříbro
zařizují se podlé vzorův indických. Zbraně se
sice zhotovují v Kelatu, ale lepší se kupují
od Evropanův. — Obchod vedou karavany,
jejichž vůdci bývají Bráhuiové hlavně z rodu
Momoši. Od r. 1880 vede vojenská dráha ang-
lická od Rohri na Indu až k Sibi na sever.
hranici a dále ke Quettě. Z B-u se vyvážejí
koně, kůže, datle, obilí, hedvábí, olej, indych,
borax, salnytr a t. d. a dováží se tam ocel
z Kábulu a Chorásánu, bílé látky a turbany
ze Seistánu, tabák, betel, opium, káva, porculán,
různé výrobky kovové a tkané z Indie. —
Zařízení B-u je monarchické, despotické je
potud, že každý náčelník vládne neobmezeně
svým poddaným. V době války je však kelat-
ský mír vrchním pánem a má 10.000 jezdcův
a 20.000 vojska nepravidelného. Jeho příjmy
jsou naturalie a dávky obchodníkův, i páčí
se na 400.000 zl. Část území, pořeží od Gva-
daru k ústí Doštu, patří státu Ománu či
Maskatu v Arabii.

Dějiny B-u sahají do dob Alexandra Vel.
Jestli B. stará Gedrosie, jejíž hlavní město
Pura leželo na západě. V X. stol. za sporů
Seldžúkovců a Gaznavovců šířili se Belúdzové
na východ, avšak Kelat zůstal dlouho v držení
starších obyvatelů, příbuzných s indickými
Arejci. Tito však jsouce tísňeni od Afgánů
povolali na pomoc Kumbura, náčelníka Belú-
dzův v Pandžgaru, kterýž přišed sám se
zmocnil vlády v Kelatě ok. r. 1500. Nová říše
kelatská brzy se musila podrobiti panovníku
delhickému v pol. XVI. stol.; r. 1738 Nádir-
šáh zmocnil se Kelatu, ale ponechal vládu
starému rodu Kumburovcův a potvrdil Násir
chánu r. 1739 za samostatného panovníka.
Tento dobře vládl, nemohl však zabrániti, aby
r. 1779 neodpadl Sind od B-u. Po jeho smrti
(1795) nastalo bezvládí, jehož Peršané uživše
zabrali kus území. Při tažení proti Afgánistánu
r. 1841 zabrali Angličané Kelat, ale pravého

panovníka ponechali, avšak roku 1854 učinili smlouvu, jež jim dovoluje míti v B-ě a zvláště v Kelatu své posádky. Mimo to uzavírají Angličané smlouvy i s jednotlivými náčelníky kmenů. R. 1857 nastaly kruté boje o trůn kelatský, mír Chodábád byl vypuzen a nastoupil zase až r. 1864. R. 1872 musilo se postoupiti kus území Persii a hranice byly upraveny angl. kommisí pod gen. Goldsmidem. Kelat dostal angl. residenta, a r. 1880 otevřena angl. vojenská dráha. — Srov. Pottinger, *Travels in Beloochistan* (1816); Masson, *Narrative of various journeys in Beloochistan* (1842); téhož *Narrative of a journey to Kelat* (1843); Bellew, *From the Indus to the Tigris* (1874); Macgregor, *Wanderings in Beloochistan* (1882); Spiegel, *Altérán's Alterthümer* (1872); Elphinstone, *The history of India* (1867). Kř.

Beluga Gray viz Běluha.

Běluha (*Beluga* Gray), ozubená velryba z čeledi plískavic, nemající hřbetní ploutve, čelo klenuté spadá svisle ke krátké, otupělé, široké mordě. Kuželovité zuby u dospělých

Č. 516. Běluha severská, *Beluga leucas* Gray.

vypadávají, zvláště ve svrchní čelisti. B. severská (*B. leucas* Gray, viz vyobr. č. 516.) bývá 6 m dlouhá plískavice, s ocasem 1 m širokým, uprostřed vykrojeným. Hladká kůže u mláďat jest nahnědlá nebo modrošedá, u vyrostlých žlutobílá. Žije v mořích severních blíž pobřeží, i do tek vniká. Pravidelné výroční cesty koná Beringovou úžinou, v zimě bývá ve společnosti narvala. B. bývá ve velikých houfích a jest povahy mírné živíc se koryši, hlavonožci a rybami. Velrybolovci neloví b-hy, ana má málo tuku a oleje, ač výborného. Seveřanům však na Gronsku a Eskymákům jest nejccennější velrybou, kterou ve fjordech chytají do sítí. Mimo maso a tuk užívají též kůže, která vydělána zvláště na Kamčatce dává měkké a pevné řemení. Dle Scammona vydává b. při potápění zvláštní zvuk, slabému bučení nebo též pištění podobný, odkud název »mořský kanár«. B-hou zove se též ganoindní ryba vyza (v. t.). Bše.

Běluhy (*Biluk*), ves v Čechách, 38 domů, 246 obyv. čes. (1881); hejtm. Přeštice, okres Nepomuky (2 hod. jihozáp.), býv. dom. Žinkovy, fara Měčín.

Běluh, dle vypravování maloruského lidu stařec s dlouhou, bílou bradou, v bílém rouše a s pastýřskou holí v ruce, jenž zjevuje se ve dne, aby vyváděl zbloudilé poutníky na pravou cestu; jest příslivci »Ciomno u lěsě bez B-a«. Pokládán jest i za dírcce bohatství a úrody.

O žních pomáhá žencům; nejčastěji ukazuje se v obilí a prosí chudasa; jenž ho potká, aby mu utfl nos; učiní-li tak, B. hojně jej obdariv zmizí. Příslivci: »Musíc posjabryvsja (spřátelí se) z B-em«, užívá se ve smysle: »potkalo jej štěstí«. (Afanasjev, Poetič. vozrženija Slavjan na prirodu, I. 94. i j.) Pp.

Běluh viz Bělouh.

Belus, nyní Na hr Naman, pobřežní říčka v Palestině, protéká směrem severozáp. kolem města Akky a vlevá se po toku 10 km dlouhém nedaleko města do zálivu Ackého. Ve starém věku slyněly břehy jeho, zejména pak ústí, hojností hlemýžďů nachových a spoustami křemenitého písku, kterýž roztaviv se náhodou vlivem ohně uvedl Foiniky na výrobu skla. Jméno řeky té odvozuje Movers od jména boha Baala.

Beluša (maď. *Bellus*), městys v Uhrách, v župě trenčínské, v okresu ilavském, na levém bř. Váhu, má 2270 slov. ob. (1880), velký katol. farní chrám, školu, starý zámek Königs-eggů, průmysl cihlářský a hrnčířský, stanici dráhy, telegraf a poštu. R. 1860 lehlo téměř celé městečko popelem. Rž.

Bělušice (*Bieloschic*): 1) B., statek a ves na úpatí Bělouše v Čechách, 45 d., 271 obyv. něm., 11 čes. (1881), hejtm. Teplice, okres Bělina (2¹/₂ hod. jižně), obec Kozly, fara Bečov; zámek s kaplí, dvůr poplužní, někdy tu bývala tvrz. — 2) B., ves v Čechách, 84 domů, 425 obyv. čes. (1881), hejtm. a okres Kolín (2¹/₂ hod. sev.-vých.), obec a fara Týnec nad Labem, býv. dom. Pardubice.

Bělušice jmenují se na Slovensku ženy, jež strojí k »sobáši« a do chrámu provázejí nevěstu; jsou to obyčejně příbuzné nevěstiny. Po běluši. hostině, kterou v domácnosti své b-cím vystrojují rodiče po odvedení mladé nevěsty, dostává každá z nich beluš, t. j. bílý chléb.

Bělužin kámen, kámen v ledvinách vyzy (běluhy) se vyskytující. Mívá rozměry vejce, jest krystalinického skladu, barvy bělavé a skládá se hlavně z fosforečnanu vápenatého. V Rusku ho užívají po domácku k léčení různému. Peč.

Belvedere viz Letná.

Belvedere (ital.), krásná vyhlídka, franc. *bellevue*, nazývá se každé místo, s něhož jest pěkná vyhlídka; hlavně služí takletohrádky, pavillonu a podobné budovy postavené na místech, s nichž jest krásný rozhled. Tak známý jest pražský B., letohrádek to královny Anny (viz Praha). B. florencký, varšavský, neapolský, výmarský. Často bývají v takovýchto B-ch chovány sbírky umělecké. Tak na př. ve vídeňském B-ru, vystavěném od Eugena Savojského, chována byla až do roku 1882 císařská obrazárna. Římský B. sluje křídlo Vatikánu, v němž umístěna jest bibliotéka a slavné sbírky umělecké, mezi nimi slavná socha Apollóna belvederského (viz Apollón).

Belvederské vrstvy (štěrk a písek), druhý stupeň vrstev v třetihorní pánvi vídeňské, a to v třetím jeho pásmu, zvaném kon-

geriovým; Fuchs poznamenává jej jako stupeň thrakický. Vrstvy skládají se ze štěrku a písku, a podlé toho, že uloženy jsou v jednotlivých pánvích a prohlubních, jakož i v korytech, jeví se zjevně jako usazenina tekoucích vod říčních. Písek, obyčejně rudožluté barvy a bohatý na slídu, tvoří spodní části uložení. kdežto štěrk, skládající se z křemenných oblázků, jako pěst velkých, zevně žlutých, uvnitř bílých, s přimíšeninami balvanů prahorních hornin, tvoří svrchní část usazeniny. Vrstvy mají jméno své podlé štěrkových a pískových jam u Belvederu ve Vídni, kde nalezeny byly často, co organické zbytky, kosti velkých ssavců, kdežto zatvrdlé části písku dosti často otisky listův obsahují. V řadě celého útvaru terciárního odpovídají b. v. svrchnímu oddělení pliocénu (nejmladšímu terciéru). Fl.

Belvic z Nostic (nebo Nostvic, ve starších dobách B. z Belvic), jméno rodiny rytířské, která se do Čech přistěhovala z Lužice. Zde začínají Volfem, který seděl roku 1506 v Opolíně a také se v tituláři r. 1534 připomíná. Synové jeho Kašpar (1541—83) a Jiřík (1541—70) koupili roku 1541 statek Liběchov, který potom Kašpar na svůj díl obdržel. Oženil se s Mandalenou ze Slavic, ale teprve po r. 1583 narodil se mu jediný syn Kašpar Melichar. Když tento po smrti otcově okolo r. 1599 zemřel, dostal se Liběchov bratrancemu jeho, synům Jiříkovým. Tento držel Kostelec a Lipenec a měl dva syny. Starší Kašpar († 1613) koupil r. 1570 Stroupeč, a roku 1594 Přívklady a r. 1600 panství Kynšperské, od něhož pak části odprodával (manželka Kateřina Sataněřka z Drahovic). Kromě dcery Doroty Estery (která vládla r. 1647 na Liběchově jako poručnice) měl syny Rudolfa Karla (jenž brzo zemřel) a Jana Krystýána. Tento držel po otci Zaječice, Polety a Dubkovic, ale do r. 1621 je všechny prodal, r. 1630 pak seděl pro dluhy. Jiřík, mladší syn Jiříkův, zemřel okolo r. 1601 a měl z manželky své Anny ze Štampachu (druhý manžel Jan Lorenc ze Žerotína) dceru Mandalénu (manžel Jifí Malovec z Chýnova) a syny Jana Kryštofa, Kašpara a Jindřicha, kteří r. 1603 statek Lipenec prodali. Za to koupila máti jejich roku 1604 statek Citovský. Jan Kryštof obdržel za díl Kostelec a koupil r. 1616 od bratra svého Kašpara díl jeho Citovský. Roku 1623 odsouzen jest k manství, avšak brzo mu to odpuštěno (manželka Anna Marie ze Solhauzu). Zůstavil jediného syna Adama Václava, jehož statek Citovský prodán jest (1630) Jiříkovi Malovci z Chýnova, manželku Mandalénu Belvicku (Adam † 1632 v Litoměřicích bezdětek); Kašpar prodáv díl svůj Citovský koupil r. 1617 Barchov Velký, který mu také z pokuty v manství proměněn byl, a odejel pro náboženství ze země (manž. Anna Marie Rohmpapovna ze Suché). Bratr jeho Jindřich (1603—29) osvobozen r. 1623 pokuty a podržel statek svůj Liběchov anebo, lépe řečeno, právo naň, poněvadž jej byl r. 1621 sestře své Mandaléně prodal. O potomcích této pošlosti není

nic známo. Avšak vyskytuje se ještě jedna pošlost, kteráž s předešlými nesouvisí, poněvadž se později do Čech přistěhovala. Zikmund B. z N. dosáhl r. 1594 inkolátu, koupil r. 1597 Bechlín, nedlouho potom také Beřkovic a Stěmy. Zemřel roku 1621 zůstaviv z manž. Lidmily Vtelenské ze Vtelna syny Kašpara Mikuláše, Jana, Sigmunda a dceru Dorotu. Pro otcovo provinění byly sice statky jeho roku 1622 zabrány, ale potom synům z nich Sigmund brzo zemřel) v manství ponechány. Kašpar zdědil r. 1628 po Oldřichovi Osterském ze Sulevic, jenž měl za manželku Lidmilu B-ku z N., dvůr v Brocně. Bratr jeho Jan léna nepřijav na díl svůj Beřkovic odešel ze země a u nepřátel císařových se zdržoval, pročež Beřkovic r. 1626 znova zabrány. Potom se dal zase do služeb císařských, ale opu-

stiv je zase dal se k Švédům, s nimiž přišel r. 1639 do Čech a bývalých svých statkův se ujal. Byv zajat v Děčíně vsazen jest do Bílé věže a roku 1642 na pět let do Zbiroha odsouzen. O rodě tomto vydán spis roku 1887 od J. Teige, Belwitz v. Nostwitz. —

z naku měli B-ové z N. štít polovičný s pravým polem stříbrným a levým černým a na štítě křížem položené dvě vidlice; nad přílbou pak pět pavích per.

Č. 517. Znak Belvičů z Nostic.

Belviglieri [belvilieri] Carlo, dějep. ital. (* 1826 ve Veroně — † 1885 v Římě). Učil na lyceích v různých městech, posléze na lyceu Ennia Quirina v Římě. Nejlepší jeho práce jsou: *Storia d'Italia dal 1814 al 1866* (Milán, 1867, 6 sv.); *Storia della Grecia* (Florencie, 1872); *Tavole sincrone e genealogiche di storia ital. dal 306 al 1870*, v padesáti tabulích (t., 1875; 2. vyd. 1885); *Scritti storici*, sbírka statí historických (Verona, 1881). P.

Belvizia Desv. viz Napoleona.

Běly Böh viz Bělboh.

Bělyj (bílý), ostrov ruský v gub. tobolské, na severu poloostrova Samojedského (Jalmského) v sev. moři Ledovém, 1585 km² rozlohy. Skládá se z drobného písku a vycínvá asi 3 m nad hladinu mořskou. Dle zprávy Nordenskjöldovy jest květena velmi chudá, vyskytují se jen mechy, lišejníky a asi 17 druhů rostlin nedosahujících ani výše 15 cm, barvy bílé nebo zelené. Ze živočichů spatřeno bylo několik stád sobův a něco málo hmyzu, jen chvostoskoků byla taková hojnost, že přímo pokrývali celou zemi při běhu.

Bělyj, új. m. ruské v gub. smolenské, na splavné řece Obsi, s 8923 ob. (1885). Značný jest obchod s obilím a ovocem; z průmyslu vyniká koželužství a stavba lodí, jež plaví se po Dvině do Rigy. K Rusku připojen byl **B.** r. 1667, m. újezd. stal se r. 1776. — Bělský újezd v sev. části gub. smolenské má na 10.639 km² a 119.064 ob. (1885). Sev. krajinám Bělského újezdu pro drsný ráz jejich přezdívali obyvatelé »Sibiř«.

Bělyje golubi, Bílí holubi viz Skopci.

Bělyj gorod, část Moskvy, jež obkličuje Kreml a Kitaj-gorod; viz Moskva.

Belz, hl. m. kantonu ve franc. depart. morbihanském, arrond. lorientském, na Etelu, s 2678 obyv. (1886); v okolí mnoho rybníků, kamenných lomů, památek megalithických, slují a mohyl.

Belz, starožitné okr. město haličské v hejtmanství sokalském, sev. od Lvova, na dráze jaroslavsko-sokalské, nad říčkou Žolokyjí, se 2813 obyvateli (1880, obec 4126). V XI. století býval stoličným městem soujmeného úředního knížectví. Zde červenorouští biskupové r. 1590 usjednotili se odděpití od pravoslavi a poddati se Římu. Za polské »rzeczypospolite« bývaly zde sněmky a soudy zemské i městské, jejichž akta se tu přechovávala. **B.** vzdoroval častým obléháním Poláků, Litvínův, Uhrů, Turkův a naposled r. 1648 kozákům. — Belzské knížectví, později vojvodství, táhlo se úzkým klínem v severní Haliči nad Bugem: na východě hraničilo s Volyní, na jihu s vojvodstvím Ruským, na západě s týmž a se zemí Chelmskou, která je též na severu objímala. Majíc za stolicí **B.** bylo úředním dědictvím rodu knížat ruských, vymřevšího v XIV. století. Až po tu dobu od XI. století vládly jim zprvu Boleslav Chrabrý, pak kníže kyjevský a po něm kníza vladimírští, načež přešlo s jinými knížectvími červenoruskými na Boleslava Trojdanoviče, knížete mazovčického. Po smrti tohoto r. 1340 úmluvou s knížaty Litvy Belzsko dostalo se Jiřimu Narymutoviči, jenž napadal Polsku. Králové polští nepřestávali se míchati do záležitostí Belzského knížectví, tak že přecházelo z ruky do ruky. Pokud bylo pod knížaty mazovčickými, mělo vojvodovy a kastelány. Když r. 1388 knížectví Belzské dostalo se od Vladislava Jagaila věnem knížeti mazovčickému, vládli jim synové tohoto, poslední Vladislav, kníže ravske, po jehož smrti, r. 1462 spadlo na říši Polskou co léno stavši se vojvodstvím s okresy belzským, hrabovčickým, horodelským, lubočevským a zemí buskou. Vojvodství mělo dva vyšší senátory a dva kastelány. Na sněm v **B.** uvoleno 5 poslancův a na sněm královský dva deputovaní. Podléhají častým pustošením od Tatarů a doma se stále sváří, přešlo při prvním dělení Polska (1772) pod Rakousko a když r. 1793 bylo vtleno do nově utvořených vojvodstev Vladimírského a Chelmského, zašlo úplně. **Rř.**

Belza: 1) **B.** Josef, nestor chemikův polských (* 1805 — † 1888 ve Varšavě). Byl nejprve adjunktem při stolici chemie na univerzitě varšavské a stal se později profesorem

chemie a technologie na hospodářskolesnické akademii v Marymontu, kde působil do roku 1859. Vydal spisy: *O wyrabieniu cukru z buraków* (Varšava, 1837); *Zasady technologii chemicznej gospodarzkiej* (t., 1840); *Chemie policyjno-prawna* (t., 1844); *Rys fycia Franc. Armińskiego* (t., 1848); *Krótki rys chemii* (tamže, 1852); *Dodatek do chemii policyjno-prawnej* (t., 1854); úvahy o minerál. vodách a jejich rozboru a j. Společně s A. Radwańským a Š. Pisulewským vydal dílo *Treść nauki przyrodzenia* (Varšava, 1850). **Rn.**

2) **B.** Władysław, syn předěšlého (* 1847 ve Varšavě. Studoval na gymnasiu svého rodiště, pak na vojenské škole v Kazani a roku 1868 vystěhovav se za hranice cestoval po Italii, Švýcarsku a Francii, načež r. 1869 usadil se v Poznani. V listopadu 1871 byv vládou pruskou vypověděn odebral se nejprve do Prahy a pak usadil se ve Lvově. **B.** jest dopisujícím členem ústavu »Towarzystwa przyjaciół nauk«. Seznámiv se s českou literaturou přeložil do polštiny zejména »Večerní písně« Hálkovy, které vyšly v trojím vydání. **B.** vydal také značnou řadu spisků pro mládež, dále básně *Pieśni liryczne* (Varšava, 1868); *Z doli — niedoli* (Krakov, 1869); *Zamek Grojecki* (t., 1869); dramatický obrázek *Emancypantka* (Poznań, 1870); *Poezye* (t., 1871; Lipsko, 1873); legendu *Zaklęte dzwony* (Lvov, 1875); sborníky *Antologia polska* (Varšava, 1880); *Żyćci w poezyi polskiej* (Lvov, 1883); *Sobieski w poezyi polskiej* (t., 1883); *Kobieta w poezyi polskiej* (Krakov, 1885); studii *Maryla i jej stosunek do Mickiewicza* (Lvov, 1885; 2. vyd. 1887); *Iwonice i jego okolice* (t., 1885); *Księga aforyzmów* (t., 1888) a j. Pro H. Jareckého napsal operní libretto *Wanda*. Od roku 1882 jest **B.** literárním sekretářem Bibliotéky ústavu Ossolińských ve Lvově a v jeho správě nalézá se tamější Čítárna mládeže. Někteří **B.** zovy básně přeložila na jazyk český Eliška Krásnohorská (ve »Slovan. sborníku« 1884); Jan Nečas (ve »Květech z polských luhů« sv. 6., v »Jarém věku« 1883, v »Naší mládeži« 1883 a 1884, ve »Vesně« 1884, v »Ruchu« 1884, v »První mor. knihov. pro čes. mládež« 1885); F. Višňák (ve »Slovanské Poezii« 1878); Jan Hudec (ve »Květech« 1879, v »Koledě« 1880); V. Pakosta (v »Obzoru« 1879, 1882); František Chalupa (v »Koledě« 1880) a j. **Jel.**

3) **B.** Stanisław, bratr předěšlého, právník a spisovatel polský (* ve Varšavě r. 1849). Konal četné cesty po Italii, Srbsku, Chorvatsku a Skandinavii a přičinil se s Wolyńským o zřízení musea Kopernikova v Římě. Jest advokátem ve Varšavě a od r. 1867 literárně činným přispívaje do různých časopisů hlavně cestopisy a pracemi novellistickými. O sobě vydal: *Karol Miarka, kartka z dziejów Górnego Śląska* (Varšava, 1880); *Jeden miesiąc w Norwegii* (t., 1880); *O przemysowem i bezplatnem nauczaniu w szkołach początkowych* (t., 1880); *W Danii i z Danii* (t., 1882); *Dziecię lat pracy na kreskach* (t., 1883); *Więzyta u Strossmayera* (Krakov, 1884); *W obronie opuszczonych* (Varšava, 1886); *Nowe prawo*

upadłościowe włoskie (t., 1886); *Za Apeninami* (t., 1886; 2. vyd. 1890); *Wynagrodzenie za prowadzenie spraw* (t., 1887); *O reformie prawodawstwa upadłościowego* (t., 1888); *Odgłosy Szkodcy* (Krakov, 1889) a *Holandya* (t., 1890). S Arturem Wolyńskim pracoval **B.** o založení musea Kopernikova v Římě, začez dostalo se mu čestné medaille. R. 1887 byl jmenován dopisujícím členem učené společnosti v Poznani.

Belzebúb, Beelzebúb, správněji *Baal zebúb* = pán much; jméno boha foinického v Ekronu, jenž byl ctěn též jako bůh chránící před mouchami a hmyzem obtížným vůbec, tak jako *Zeús ánoμμος* nebo *μυιάπιος*. Zobrazován byl bezpochyby také v podobě mouchy. Odtud název *Myiodés*. Pozdější Židé spatřující v modloslužbě službu ďáblu nazývali slovem **B.** kníže zlých duchů. (Také jej jmenovali *Beelzebub* = pán přibytků, totiž podzemských či pekelných.) V tomto smyslu užívá se v evangelii i slov **B.** i Beelzebub. *Sa.*

Belzig (Bělčick), město v prus. vl. obvodu postupimském, hl. místo kraje zauch-belzižského, na státní dráze pruské (Berlín-Aschersleben), má okresní soud, katastrální úřad, landrat, koňské trhy a 2728 obyv. (1885) zabývající se rolnictvím, předemín vlny, tkalcovstvím a tovární výrobou škrobu.

Belzoni Giambattista (* 1778 — † 1823), Ital proslulý cestami a starožitnickými objevy. Byv vychován v Římě na kněze odebral se roku 1800 do Hollandska a odtud do Anglie, kde se živil mimickými a athletickými představeními. Tak žil v Londýně devět let, pak podobně vystupoval v Lisaboně, Madridě a na Maltě. R. 1815 světil mu Mehemet-Ali, místokrál egyptský, řízení různých podniků hydraulických ve svých státech. Ziskav si v té příčině úplnou spokojenost pašovu zjednan od cestovatelů Burckharta a Salta k vyhledávání starožitností egyptských. R. 1816 řídil přepravu poprsí připsovaného Memnonovi ml., nyní v Britském Museu se nalézajícího, z Théb do Alexandrie, r. 1817 otevřel slavný skalní chrám v Abú Simbálu; dále objevil blízko starých Théb hrob Seta I., jež pokládal za hrob Psammetichův a jenž nazýván bývá obyčejně hrobem **B.**-ho. Potom objevil na Rudém moři smaragdové lomy zubarské a zříceniny staré Bereniky. Odtud vrátil se do oasy Sívy k prozkoumání zřícenin chrámu Ammonova. Otevřev pak ještě druhou pyramidu gizehskou, zvanou Chefrénovou, zemřel v Gatě v Beninu na zálivu Guinejském jsa na cestě do vnitřní Afriky. Výsledky svých objevů a výzkumů shrnul v díle: *Narrative of the Operations and Discoveries in Egypt and Nubia, and a Journey to the Coast of the Red Sea in search of the ancient Berenice, and another to the Oasis of Jupiter-Ammon* (Londýn, 1820, k tomu atlas 1821). Výkresy hrobu Seta I. vydala jeho choť (tamtéž, 1829). Srvn. Menin, Cenni biografici intorno al viaggiatore italiano G. B. (Milán, 1825).

Belzyce, osada v rus. gubernii a kraji lublinském, s kat. kostelem, poštou a 2500 ob.

(asi polovice židů) živících se rolnictvím, bednářstvím, kožešnictvím a koželužstvím. — R. 1446 konán zde sjezd polské šlechty, která nabídla korunu Kazimírovi Jagell., velkému knížeti litevskému. R. 1831 (16. dub.) svedena zde bitva mezi Poláky a Rusy.

Bem Josef, revoluční generál polský a maďarský (* 1791 v Tarnowě v Haliči). Odbyv v Krakově studia universitní, v nichž zejména v mathematice vynikal, vstoupil 17letý do vojenské školy varšavské, stal se po dvou letech důstojníkem jízdného dělostřeleckého pluku hr. Ostrowského a účastnil se výpravy Napoleonovy r. 1812 na Rus, bojuje udatně pod gen. Davoustem, pak pod Macdonaldem. Po zpátečném tažení Francouzův zavřel se s generálem Rapem v pevnosti gdaňské, kdež pro svou schopnost a srdnatost kříž čestné legie obdržel. Když se pevnost musila vzdáti, **B.** vrátil se do Polska na otcovské statky v Kielci, kdež žil svým studím do r. 1815. načež vstoupil do nově zřízeného vojska polského a stal se setníkem i učitelem dělostřelecké školy varšavské. Ale pro své neohrožené smýšlení polské upadl v nemilost u velkoknížete Konstantina i bylo mu snáseti stálá protiventství až i sesazení s úřadu učitelského. Propuštěn byv carem Mikulášem ze svazku vojska ruskopolského vrátil se do Haliče, kdež obdržel službu na statcích hr. Fr. Potockého. Jakmile 29. listopadu 1830 Poláci v království povstali za osvobození vlasti, **B.** chvátil do Varšavy, vstoupil do vojska národního a převzal jako major velení nad čtvrtou batterií jízdného dělostřelectva. V bitvě gdaňské (10. bř. 1831) zasloužil sobě hodnost podplukovníka. V bitvě u Ostrolenky (26. kv. 1831) řídil se trysem se svými 12 děly ruské pěchotě vstříc a zabránil nadlidskou chrabrostí Rusům přechod přes Narvu; raněn a s koně smeten, nicméně ještě na zemi v krvi leže dále velel strašně prořídlému, avšak nezdolnému svému mužstvu. Bitva ta učinila **B.**-a plukovníkem s řádem »de virtute militari«. Přib obraně Varšavy jmenoval jej Krukowieski brigádním generálem; všeobecně se uznávalo, že **B.** zvelebil dělostřelbu polskou tak, že hlavně tato rozhodovala bitvy ve prospěch Poláků. Po přemožení revoluce polské **B.** hledal útočiště ve Francii. Když vzplanula revoluce pařížská (1848) a s ní hnutí národů po veškeré střední a jižní Evropě, **B.** chvátil v březnu do své otčiny a vstoupil do lvovské národní gardy. **B.** chtěl prý na prospěch vlasti své blíže poznati ostatní národy rakouské i odebral se za tím účelem do Čech. Pověst nikdy nedokázaná tvrdila, že prý byl za doby slovenského sjezdu a tedy i za svatodušní potyčky r. 1848 v Praze. Avšak jisto jest, že počátkem září zřizenc Kossuthův Pavel Szirmay vyhledal **B.**-a léčícího se v Karlových Varech a vybil jej, by vstoupil do národního vojska maďarského sbíraného chvatně proti bánu Jelačiči. **B.** přijal nabídnutí a chystal se do Uher, když tu propukla 6. října revoluce vídeňská. Obdržev ochotně svolení od zástupce národní vlády maďarské, Fr. Pulszkého, **B.** zajel do Vídně, kam byl

volán od svých krajanův, a ujal se již 15. října 1848 velení nad národní gardou vídeňskou. Ač mu bylo co krok zápatí se nechutí nebo zbabělostí měšťanů, **B.** nicméně čelil od 23. do 29. října útokům a dělům Windischgrätzovým nasazuje bezpočtykrát života svého. Zejména jeho obrana v Jägerzeile a na Landstrasse vzbudila úctu oblehatelů. Po pádu Vídně prošel **B.** nevysvětlitelným způsobem středem vojska císařského a dostihl pomezí uherského, načež v Bfetislavi shledal se s Kossuthem, který jmenoval jej guvernérem Sedmíhradska, kdež tou dobou revoluci maďarské dařilo se co nejhůře. Celá revoluční armáda záležela v 11.000 m. pěchoty, 1300 jezdcův a 24 děl; velká část ozbrojena byla toliko kosami nebo kopími. Dnem 15. prosince 1848 postavil se **B.** v čelo tohoto slabého, nevyvíčeného sboru. Avšak nedostatek sil nahrazoval neobyčejný vůdčí talent **B.**ův, jenž byl skutečným mistrem ve válčení partyzánském. V osmi dnech po převzetí kommanda již vytlačil nepřítel ze severozápadní části Sedmíhrad, hod vánoční již slavil v Kološi; odděliv severní část vojska rakouského úplně od jižní pronikl územím Sekelův a udeřil 21. ledna 1849 na Sibiň. Prohrál sice bitvu, ale zarazil vojsko rakouské tak, že neodvážilo se ho pronásledovat; již 30. ledna **B.** postavil se Rakušanům znovu u Szelindeku a odrazil jejich útok. Dne 4. února utrpěl sice u Vizakna citelnou porážku, tak že musil couvnouti na Maroš Vasárhely, kdež seřven se všech stran; nicméně s obdivuhodnou odvahou obnovil bitvu, v níž osvědčoval vzácnou udatnost a chladnokrevnost. Teprv když ztratil poslední dvě děla, kterýchž nedbaje poranění svého osobně bránil, ustoupil s troskami sboru svého na Dévu. Obdržev zde posilu 7500 m. pěchoty a 1000 m. jízdy ihned opět udeřil na nepřítel a zvítězil 9. února nad generálem Puchnerem skvěle u Pyskū. Následkem vítězství toho vtrhl 15. února do Mediáše. Rakušané obdrževše zatím pomoc od Rusův zatláčili sice v dvoudenní bitvě (2—4. března) **B.**a odtud opět až k Sigišovu, avšak již 11. března stojí **B.** před Sibiň, obsazenou Rusy, a po tuhém boji dobývá večer Sibiň útokem. Dne 20. března zmocnil se **B.** Brašova a do dubna vypudil Rakušany i Rusy ze Sedmíhrad a Bukoviny do Valaška. Tříměsíční tato **B.**-ova válka sedmíhradská vzbudila po všem světě sensaci; i nepřátelé plně uznávali vojevůdčí zdatnost **B.**-ovu, který zároveň osvědčoval nemenší politický takt, hledě všude mírným vystupováním získati nemaďarské národy pro věc uherskou. Avšak odtud nadešel obrat válečného štěstí. Všechna energie a schopnost **B.**-ova nestačila, aby obhájil rozsáhlé hranice Sedmíhradska proti přesile ruské, dokonce když musil značnou část vojska svého přispěti seřvenému v Uhrách Dembińskému. Sebral sice v málo měsících 50.000 m. vojska, které dnem i nocí cvičil, děly opatroval a s nímž chvátal na pomoc Perczelovi do Banátu proti Jelačicovi, jež tak porazil. Ale proti Rusům nemohl s nezkušeným tím vojskem zniknouti. **B.** nucen vrátiti se do Sedmíhrad a podstoupiti

29. čce 1849 krvavou bitvu s Rusy u Sigišova; zde podlehl trojnásobné přesile a unikl sám zajetí pouze skokem do močálu, z něhož jej pak prchající husari vyprostili. Prchnuv do Maroš Vasárhely nezdolný **B.** chvatně sebral trosky svého poraženého vojska, objevil se rychle v zádech ruského sboru stojícího u Mediáše a dostihnuv v poledne 5. srpna Sibiň po dvouhodinném krutém boji nemaje než 7000 m. vojska vychvátil Sibiň Rusům. Bylo to poslední vítězství **B.**-ovo. Již následujícího dne vrátili se Rusové, a přesile jejich nemohl **B.** odolati. Prchl do Temešváru, kamž dostihl právě, když se bojovala bitva u Malého Bečkereku 9. srpna 1849. **B.** ihned ujal se velení a sám Görgey, osobní jeho protivník, doznati musil, že **B.** prohranou bitvu na hodinu zotavil i vítězného již Haynaua zadržel; avšak právě v okamžení rozhodném scházelo **B.**-ovi stfělivu, byvši buď nedorozuměním nebo zradou s bojiště k Aradu odvezeno. **B.**-ova děla musila umlknouti, bitva ztracena. Avšak ani po kapitulaci világošské (11. srpna 1849) **B.** ne skládal zbraně, nýbrž prchnuv s náčelníky revoluce do Lugoše i sebrav zde 10 praporů pěchoty, 12 škadron jízdy a 42 děl i dostatek náboje, dorazil 17. srpna do Dévy, kdež spojil se s generálem Gyonom, aby podnikl poslední zoufalý zápas. Avšak sám Kossuth (listem ze dne 14. srp.) zrazoval od delšího marného boje a tolikéž mužstvo **B.**-ovo pozbylo odvahy. Nyní teprv, vida, že už jest vše ztraceno a marno, pomyslel **B.** na svou vlastní záchranu. Prchnuv do hor dostihl po mnohých nebezpečích dne 21. srpna hranic valašských a spasil se ústupem na území turecké, kdež s úctou uvítán. Přijal islám a obdržel důstojenství ve vojstě tureckém pod jménem Ammet paša. Vláda tur. k naléhání Rakouska internovala uprchlíky do Syrie, nejprve do Bejrútu, pak (1850) do Aleppa. Zde pomáhal **B.** v listop. 1850 ještě udusiti vzbouření Arabův proti křesťanům; avšak zdraví jeho bylo podlomeno, tělo ranami zaseté nezotavilo se již z námah tolikerych a 10. prosince 1850 **B.** zemřel v náručí svého soudruha a rodáka gen. Kmetyho. V říjnu 1880 postavili mu Maďari pomník v Maroš Vasárhely. KT.

Béma (z řec. *βαίμα*, kráčím), stupeň, řečníště; v řeckých chrámech sluje tak povýšené místo v presbyteriu, určené pro biskupa.

Bémar (Böhmer) Jan (1671—1742), Hornolužičan, posléze evang. farář v Budystecích. Vydával v 1. pol. min. století srbské náboženské knížky pro lid (modlitby a zpěvníky) a byl také spolupřekladatelem první hornolužické tištěné bible, která vyšla r. 1728 a dosud jest v lidu rozšířena. Čny.

Bemba viz Bangveolo.

Bembex Fab., dlouhouretka, rod hmyzu blanokřídlého z čeledi kutilek (*Sphegidae*), připomínající tvarem i barvou těla mnohé druhy pravých vos; nejnápadnějším znakem jejím jest zpodní pysk rypákovitě prodloužený a v klidu přes jazyk na hrdlo přeložený. Četné druhy žijí v zemích tropických, u nás však

poze dva, z nichž nejčastěji vidáme dlouhoretku obecnou (*B. rostrata* L.); tělo její, 15—18 mm dlouhé, jest černé, s hojnými, proměnlivými kresbami žlutými na hrudi a se světle žlutými příčnými proužky uprostřed jednotlivých kroužků hřbetních. Žije na písčítých místech u lesů a snáší larvám svým, v podzemním hníždě uloženým, mouchy za potravu. — Bzučí velmi silně a skoro pisklavě. LD.

Bembézar, pravý pfitok Guadalquiviru ve špan. prov. cordovské, 90 km dlouhý.

Bembo Pietro, znamenitý prosaik a lyrik italský (* 20. kv. 1470 v Benátkách — 18. ledna 1547 v Římě). Studoval v Benátkách, v Padui a ve Ferrare, získal si tu přízeň Lucrezie Borgie, s níž si později dopisoval, strávil léta 1506—12 na dvoře urbinském a byl roku 1513 jmenován soukromým tajemníkem papeže Lva X.; ale již r. 1520 vzdal se pro chorobu svého místa a odebral se do Padovy, kde se trvale usadil. Roku 1530 zvolen dějepiscem města Benátek a r. 1539 jmenován od papeže Pavla III. kardinálem a posvěcen na kněze. Stal se pak biskupem v Gubbio a r. 1544 v Bergamě. **B.** získal si veliké zásluhy o jazyk italský: chtěl, aby jazyk ital. byl postaven na roveň jazyku latin., věnoval velikou péči jeho studiu a vydal za účelem tím rozhovor *Prose scelte nelle qualisi ragiona della vulgar lingua libri III.* (Ben., 1525). Velikou čistotou řeči vyznamenávají se i jeho *Lettere volgari* (1551, Ver. 1743, 5 sv.), rozhovor věnovaný Lucrezii Borgii *Gli Asolani* (Ben., 1505), kde pojednává o podstatě pozemské lásky vedle božské. Jako dějepisc benátský napsal *Rerum veneticarum libri XII* (1483—1513). Básně psal **B.** mistrovsky, jazykem latinským jako italským stejně obratně. Sem patří jeho milostné *Rime* (Ben., 1530) a latinské *Carmina* (Flor., 1552). Vedle toho byl **B.** z předních latinistů své doby, obíral se horlivě písemnictvím provenčalským, upozornil na básně Petrarkovy a Danteovu »Divina Commedia« uveřejnil v kritických vydáních. Spisy jeho veškeré vydal A. Caro (Řím, 1548) a A. F. Seghezzi (Ben., 1729, ve 4 sv.); jen italské uveřejněny ve sbírce *Classici italiani* (Milán, 1808—10 ve 12 sv.). P.

Bembridžské vrstvy [bembridžské] (*Bembridge series*) tvoří spodní část střed. terciéru neb oligocénu v již. Anglii. Skládají se ze střídavých vrstev sladkovodních a brakických, totiž písků, slínů a jílu s různými druhy mušlí (*Cyraena, Unio*), plžů (*Paludina, Planorbis, Potamides, Cerithium, Melania, Limnaea, Helix, Bulimus*). K tomu přidružují se zbytky s savců; jsou to asi takové druhy, jako v sádrových vrstvách na Montmartru v pánvi pařížské, tak že **B. v.** se pokládají za jejich obdobu. FI.

Béme, též *Besme* Karel. Francouzi nazývají ho tak pro český jeho původ a piší ho *Charles Dianovitz-d'Janovitz*. Proslavil se smutně ve válkách hugenottských, zvláště v noci svatobartolomějské r. 1572 jako vrah admirála Colignyho a zuřivý pronásledovatel hugenottů. Za horlivost svou odměněn byl rukou Anny,

poboční dcery kardinála lothrinského. Jak nenáviděn byl od hugenottů, dokazují nejlépe obyvatelé rochellští. **B.** vraceje se ze Španěl r. 1575 upadl do rukou velitele boutevillského Bertauvilla a uvřzen do vězení. Rochellští nabízelí veliteli za **B.**a veliké výkupné, aby ho mohli v městě svém rozčtvrtiti. Ale i Guizové, v jejichž službě byl, namáhali se, by ho z vazby vyprostili; ano nabízelí za výměnou statečného Montbruna, náčelníka hugenottů dauphinských; avšak marně. Konečně podplacen byl jeden vojn z posádky, který měl **B.**a z vězení vyvésti. V noci opustili oba vězení, ale **B.** narazil na velitele Bertauvilla, který ho chtěl zadržeti: **B.** namířil na velitele pistoli, zvolal: »Ani krok dále, sice jsi synem smrti; viš, že jsem osklivý chlap!« »Nechci, abys jím byl!« odvětil velitel a probodl **B.**a mečem. O **B.**ovi mluví Voltaire ve své *Henriádě*.

Bemetzrieder, franc. hudebník (* 1743 v Elsasku — † 1817 v Londýně). Hlavně protekcí Diderotovou nabl jistého věhlasu v Paříži, tak že stal se tam velmi hledaným učitelem hudby. Později uchýlil se do Londýna a zemřel tam v zapomnutí. Jeho spisy, ačkoli těšily se svého času značné oblibě, vynikají spíše formou než obsahem, zvláště pokud Diderot je opravoval. Jeho *Leçons de clavecin et princip d'harmonie* (Paříž, 1771) byly přeloženy do angličtiny a španělštiny. Psal mimo to ještě několik spisů z theorie hudby.

van **Bemmel** Eugène, baron (* 1824 v Bruselu — † 1880 v Sainte Josse-ten-Noode). Byl prof. franc. lit. na universitě svobodné v Bruselu od r. 1849 až do své smrti. První jeho práce byly *Mémoires sur la langue et la poésie provençales* (r. 1846), kde dovozuje původ jazyků románských z dialektů latinských. Založil a redigoval *Revue trimestrielle, Revue de Belgique a La Belgique illustrée* (1880). R. 1869 spojil učence belgické ku vydání encyklopaedické »Patria belgica« (1875, 3 díly), do níž přispěl monografiemi: *L'histoire politique moderne* (ve smysle liberálnímu psána) a *La littérature française contemporaine en Belgique*. Jeho *Histoire de Belgique* jest souhrn fragmentů spisovatelů různých dob, kteří o Belgii se zmiňují, pohříchu **B.** málo si všiml tu pramenů nizozemských. Napsal též pěkný román *Placide, mémoires du dernier moine de l'abbay de Villiers*. Hř.

Bémol fr. *be molle* ital., v hudbě značí snížení o půltón, tedy tolik co posůvka *b*, na př. *la b.* značí *ba = as*. Str.

Bemova Jelizaveta Merkurjevna, aquarelistka ruská. Nar. se r. 1843 v Petrohradě, v kreslení vzdělala se sprvu v kresl. škole »Obščestva poobčerenija chudožestva«, později u J. N. Kramského. Jako žákyně významána byla roku 1865 stříbrnou medailí, r. 1870 pak odměněna byla od akademie umění medailí za aquarellové a tužkové výkresy zvířat. Nejvíce však slyne **B.** jako silhouettistka nejen na Rusi, nýbrž i v cizině. Na mezinárodní výstavě v Bruselu byly silhouetty její vyznamenány stříbrnou medailí. Zvláště plny živého humoru jsou silhouetty její ze života

dětského, jimiž **B.** ozdobila nejednu ruskou knihu pro mládež. Od r. 1875 vyplnila **B.** silhouetami svými 14 alb.

Bempe viz Limpopo.

Ben, slovo keltské, znamenající horu, vrchol, vyskytuje se ve mnohých jménech hor skotských, na př. **B. Macdhuil**, **B. Cruachan** a j.

Ben (hebr. ar.), syn, viz **aben** a **ibn**. Slova osobní s **b.** složená, právě tak jako kmenová a místní složená s **ben** (synové) dlužno hledati pod počáteční písmenou po **b.** následujícího jména rodinného nebo kmenového, vyjma v případech, kde obě součásky rostly v nerozlučný celek, jako na př. **Benadad** neb moderní jména původně židovská **Bendavid**, **Benfey** atd. *Dk.*

Benaous, zbožněný *lacus Benacus*, nyní Gardské jezero (*Lago di Garda*) pověstně již ve starověku půvabnými břehy. *Cfe.*

Benadad, vlastně **Benhadad**, t. j. syn **Hadadů**, jest vůbec obecný, národní název u Syrů pro krále jako u Římanů »caesar«, u Egyptanů »faraos«; zvláště pak značí se tímto jménem král syrský: **B. I.**, který podporoval judského krále **Asu** proti isráelskému králi **Baasovi**. — **B. II.**, syn a nástupce předšláho, který několikrát za králů **Achába** a **Joráma** válčil proti králi isráelskému. — **B. III.** syn krále **Hazaëla**, proti němuž třikrát válčil isráél. král **Joas** vydobyl území isráelského od Syřův uchváceného. Co o těchto králich bible vypravuje, v podstatě stvrzeno jest prameny assyrskými, jak vysvítá z **Vigourouxova** díla »Bible« **IV.** a ze **Schradrova** spisu »Keilinschriften u. das alte Testament«. *Jrk.*

Benájá či **Benájáhú**, **Benajas**, **Banajás**, časté mužské jméno starozákonní.

Z osob jména toho vynikl **B.**, o jehož činech hrdinských dovidáme se z **II** král. 20., 23. Jako velitel tělesné stráže **Dávidovy** a později jako vrchní velitel vojska **Šalamounova** hlavně udržel trůn **Šalamounovi** tím, že zbavil ho nebezpečného jeho velitele vojska **Joába** a praetendenta trůnu **Adoniáše** (**I.** král. 2., 25. a násl. . *Dk.*

Benalcazar **Sebastian**, španělský conquistador v **XVI.** stol. († kol. 1550), pocházel z nízkého rodu, vydal se v družině **Pedrarie del Castillo** do Ameriky a seznámiv se tam s **Pizarrem** vstoupil do vojska jeho, jež r. 1531 vytáhlo na jih dobývat říše Peruánské. Na výpravě této ustanoven byl od **Pizarra** velitelem v **San Miguelu**; uslyšev pak od domorodcův o mnohých pokladech nahromaděných v **Quitu** vytrhl beze svolení **Pizarrova** na vlastní vrub do krajův oněch a dostihnuv **Quita** směrem přes **Riombambu** předešel tím **Pedra** de **Alvarado**, guvernéra guatemalského, který rovněž k osazení končin těch vytáhl. Nespokojiv se tímto úspěchem postoupil ještě dále, zabral říši **Popayanskou** i velikou část **Columbie** a založil tam **Guayaquil**. R. 1538 jmenován byl guvernérem popayanským a zastával hodnost tuto až do r. 1548, kdy místodržitel **Pedro** de **Gasca** zlomiv odpor **Gonzala Pizarra** donutil také stoupence jeho **B.** a k odstoupení.

Benard **Charles**, spisov. franc. (* 1807 v **Saint-Foy**). Jest professorem filosofie při lyceu **Charlemagne** v **Paříži** a horlivý stoupenec spiritualismu. Vyniká mnohými spisy filosofickými, z nichž nejdůležitější: *La philosophie ancienne* (Paříž, 1885), dílo cenou akademie franc. poctěné, obsahuje dějiny filosofie východní a fecké až po **Sókrata**.

Benares (**Banáraš**: **1**) **B.**, kraj čili kommissionářství v Severozápad. provinciích, má v 7 okresech na 47.474 km^2 9,820,728 obyv., a to 8,759,446 hindů, 1,056,351 muham., 4237 křesťanů a j. — **2**) **B.**, okres tamže, mající na 2583 km^2 892,694 obyv., jest částí alluviační pláně feky **Gangy**, která s přítoky svými, hlavně fekou **Günti**, jí protéká. Většina okresu se vzdělává, majíc velmi úrodnou půdu, lesů jen málo. Pěstuje se rýže, proso, pšenice, ječmen, oves, luštěniny, cukrová třtina, kukuřice, indych a konopí. Dvě železné dráhy probíhají okresem. — **3**) **B.**, velmi staré město kraje a okresu, vojenská stanice, má 193,025 obyvatelů (188r), a to 147,230 hindů, 45,529 muham. a 266 křesťanů; kromě toho ve vojenské čtvrti 6675 obyv. **B.** jest hlavním středem hindismu, leží na l. bř. **Gangy**, k níž vedou dolů mohutná schodiště, zv. **gháty**; nad těmito jsou paláce, chrámy s báněmi a věžemi pravých orientálských tvarů. Město samo má jen úzké ulice s vysokými domy, četnými chrámky, mešitami a j. Z **Mughal-saraje** na východind. dráze jest odbočka na sever do **B.**, kde jest železniční most přes **Gangu**. Poblíže feky rozkládá se čtvrť domorodců s labyrintem úzkých ulic, jejichž domy jsou obyčejně vysoké; hořejší patra vynikají často nad dolejší a někdy spojují můstky protější domy. Průčelí domů jsou mnohdy pestře malována; chrámův hindských (po většině malých) udává se 1454 a mešit 272. Pozoruhodných budov jest mnoho: chrám **Durgá Khund** s množstvím opic; observatoř **Džai Singha**, nepálský chrám, **ghát**, kde se spalují mrtvoly; také se tam nalézá posvátný pramen, zachycený v studni, jejíž vodu poutníci pokládají za pot boha **Višnu**. Vynikající budovou poděl feky jest též mešita **Aurangziba** s dvěma štíhlými minarety. **Bišešvár** (**Šíva**) jest ochráncem **B.**, a jeho chrám (zlatý) poblíže observatoře **Džai Singha** jest nejsvětější místo **B.** u. Evropská a úřední stavení nalézají se na západní a severní straně domácí čtvrti; mezi nimi je kolleje, nemocnice, radnice, poštovní úřad, hotely, také vojenská čtvrť atd. V **B.** vyrábějí se: hedvábné látky, šály vyšívané zlatem a stříbrem, zlatý filigr. různé šperky, tepané mosazné nádoby, dřevěné hračky a provozuje se značný obchod s cukrem, indychem a salnytrem. **Manchesterské** kusové zboží se hojně dováží. *Fl.*

Benáry **Franz Ferdinand** (* 1805 v **Kasselu** — † 1880 v **Berlině**). Byl od roku 1829 professorem starozákonní exegese v **Berlině**. S počátku obíral se sanskrtem, později výhradně theologii a filologii semitskou. Rada článkův vědeckých z oborů těchto uveřejněna v »Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik«

ale i jinde. Ze spisů samostatných uvádíme: vydání a (lat.) překlad sanskrtské básně *Nalodaya* (Berlín, 1830) a spis: *De Hebraeorum leviratu* (t., 1835), který vynesl mu doktorát univ. halské. *Dk.*

Benasque [-ske], malá pevnost pyrenejská ve špan. prov. hueské, okr. boltaňském, na Esefe, 930 m n. m., s miner. prameny, doly olověnými a 1525 obyv. (1878). Odtud 15 km severně na hranicích španělsko-francouzských jest Benascký prosmyk (*Puerto de B.*) spojující údolí Benascké s Luchonským.

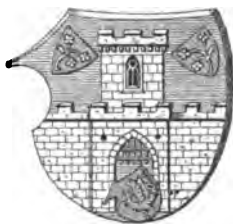
Benat, mys ve franc. depart. varském naproti Levantskému ostrovu, 37 km vých. od Toulon:

Benátka, ves v Čechách, 13 d., 67 ob. něm. (1881), hejt. a okr. Polička (2 hod. jihozáp.), obec Trhonice, býv. dom. Solnice, fara Jimramov na Moravě.

Benátky: 1) **B.**, ves v Čechách, 50 d., 336 ob. čes., hejt. a okr. Chotěboř (2 1/2 hod. jihových.), býv. dom. Polná, obec Benátky, fara Krucemburk, pošta Chlum. — 2) **B.**, ves t., 16 d., 130 ob. čes. (1880), hejt. Kutná Hora, okr. Uhlíř. Janovice (2 1/2 hod. záp.), býv. dom. obec, fara a pošta Sázava. — 3) **B.**, ves t., 85 d., 478 čes., 12 něm. ob. (1880), hejt., okr., býv. dom., fara a pošta Litomyšl (1/2 hod. již.), obec Benátky. — 4) **B.**, ves t., 18 d., 125 ob. čes., hejt. Pelhřimov, okr. Počátky (9 km sev.), býv. dom. Cerekvice, obec Rohovka, fara Veselá, pošta Horní Cerekve. — 5) **B.**, ves t., 13 d., 73 ob. něm. (1880), hejt. Žamberk, okr. Rokytnice (11 km severozáp.), býv. dom. Solnice, obec Malý Uhfínov, fara Velký Uhfínov, pošta Velká Zdobnice. *red.*

6) **B. Nové**, panství allod. a okr. město v Boleslavsku s 1350 ob. (152 d.) č., na pr. bř. Jizery. **B. N.** jsou rodištěm básníka čes. Václava Rába (* 1807 — † 1838) a spisov. Ant. Jarosl. Vřfátka Benáteckého (* 1815). — Za znak mají **B. N.**

(viz vyobr. č. 518.) štít barvy modré a v něm stříbrnou hradbu městskou s cimbuřím a otevřenou branou a s mříží vyzdvíženou. V bráně otevřené položen štít červený a v něm bazilišek zelený, v hornější části štítu v každém rohu pak štít červený a v něm stříbrná lilie. — Na místě nynějších **B.**-tek snad byla za pradávna ohrada, ale na poč. XIV. stol. byl tu již holý kopec. Počátek nynějšího města byl v **B.**-kách Starých, vesnici naproti městu ležící. Zde bývalo městečko, které pro polohu svou v rovině mnoho od nepřátel zkoušelo, a proto je Jan z Dražic (okr. r. 1340) s dovolením markrabě Karla přeložil na nynější místo a ohradil je. **B.** patřily od nepamětných dob ku hradu Dražicům a teprv po jeho zpuštění staly se sídlem panství. To se stalo za Bedřicha z Donína (1512—1547), známého

č. 518. Znak Nových Benátek.

příznivce Jednoty bratrské. Po něm držel **B.** syn jeho Jindřich, který pro město trhy výroční vyprosil. Synové jeho prodali **B.** roku 1599 králi Rudolfovi II., který se o získání statku toho pokoušel již od r. 1588. Za války třicetileté zkoušelo město mnoho od lidu nepřátelského. Ferdinand III. daroval **B.** (1647) generálu svému Janovi z Wörthu, který již roku 1652 zemřel. Syn jeho František Ferdinand zemřel r. 1671 v Paříži, a z té příčiny rozděleno panství (1679) mezi příbuzné jeho, sestru Lambertinu de Frentz, matku Zuzanu (vdanou opět Kábovou z Kaberka) a děti její, které měla s druhým manželem Frant. Kryštofem Hartmanem z Klaršteina. Zuzana skoupila 4 díly a vdala se po čtvrté za Arnošta Bohumíra hr. v. Schützen, který panství zcelil († 1715). Po smrti syna jeho Arnošta Jaroslava († 1720) dostaly se **B.** Ignáci Šigmundovi hr. z Klenového, který tu zavedl kázání německá († 1764). Syn jeho Václav nemohl **B.** udržeti, i koupil je r. 1769 arcibiskup Antonín Přichovský z Přichovic, jehož přičiněním panství z biskupství litoměřického vyňato a k arcibiskupství připojeno. Když zemřel Frant. Vojtěch Přichovský, poslední svého rodu, r. 1816, dědily **B.** šlechtičny Josefina, Marie a Eliška Mladotovny ze Solopisk, a pak dostalo se panství šňatkem a koupí Leopoldovi hraběti z Thunu, jehož rodu do nedávna náleželo. (Monografie: Město **N. B.** od L. Š. v Praze, 1865.) *Sčk.*

7) **B. Staré** (*Alt-Benatek*), ves t. na l. bř. Jizery, 127 d., 1145 ob. čes., 7 něm. (1881), hejt. Boleslav Mladá, okr. a býv. dom. Benátky Nové (1/2 hod. jihových.), fara Benátky Nové, fil. chrám Nanebevzetí Panny Marie býval v XIV. stol. farním. **B. St.** jsou původistěm slavné hudebnické rodiny Bendů.

8) **B.**, ves na Moravě, okr. a hejt. Sternberk, 13 d., 96 obyv. čes. — 9) **B.**, ves t., okr. přiborský a hejt. novojičínské, 123 d., 784 obyv. českých.

10) **B. Vlaské** (ital. *Venezia*), královna Adrie, m. italské, jedno z nejkrásnějších měst evropských, leží v lagunách, 4 km zdáli od pevniny, s níž spojeno jest mostem o 222 obloucích, 3601 m dlouhým, r. 1845 dostavěným, na 8 větších a 114 menších ostrovech, oddělených od sebe 157 kanály a spojených 378 většinou kamennými mosty a lávkami (viz přílohu). Město má podobu trojúhelníka majícího v objemu 12 km a je rozděleno na 6 okresů. Canale grande, dlouhý 3470 m, široký 45 až 72 m, dělí **B.** dvojitým obloukem, vinoucím se od jihových. k sev.-záp., na dvě nestejně polovice, spojené překrásným mramorovým mostem Ponte Rialto (viz přílohu), založeným r. 1588, s obloukem, jehož tětiva má 27·7 m, a dvěma mosty železnými, vystavěnými v l. 1854 a 1858. Na větší polovici leží náměstí sv. Marka, nejkrásnější na světě, na třech stranách obklopené nádhernými budovami, na čtvrté průčelím chrámu sv. Marka (viz vyobr. č. 519.); vedlé je malé náměstí (*piazetta*) s palácem dožecím (viz přílohu), v němž nyní

umístěna bibliothéka Marciana, obrazárna a akademie věd a umění; naproti je palác královský a stará mincovna, v níž nachází se nyní obchodní komora a bursa. Mezi chrámy benátskými vynikají mnohé výstavnosti a bohatstvím památek uměleckých; nejpamátnější je chrám sv. Marka (viz přílohu, na pláně F 4., č. 8.), někdy kaple dožecí, od roku 1807 katedrála, vystavený v letech 976—1071 pod přímým vlivem slohu byzantského a teprv během následujících století opatřený ozdobami nádhery orientální. Půdorys jeho má tvar řeckého kříže, nad jehož středem a konci ramen klene se pět kupolí. Piliři a sloupy jest vnitřek oddělen ve tři lodi hlavní a tolikéž příčných. Lodi ukončeny jsou apsidami, z nichž toliko hlavní vyniká na venek. Všecky plochy stěn i kleneb ozdobeny jsou bohatou mosaikou na zlaté půdě, pocházející z velké části z XI. století, která kryje plochu 4240 m²; dolejší plochy piliřův a stěn pokryty jsou velkými deskami z různobarvého mramoru. Sloupy mramorové, jichž je vně i uvnitř chrámu 500, mají hlavice různých slohů, zlata a bronzu nešetřeno, tak že celek činí dojem téměř fantastický. Také předsíň chrámová je kupolemi sklenuta a bohatě mosaikou ozdobena. Kovová křídla hlavního portálu jsou práce byzantské, nad ním je překrásné čtyřspřežení, jímž bezpochyby byl někdy ozdoben Neronův, později Trajanův vítězný oblouk; císař Konstantin dal je přenést do Cařihradu, dože Dandolo r. 1204 do B-tek, Napoleon r. 1797 do Paříže, konečně r. 1815 císař František opět do B-tek. V chrámě tom dle pověsti odpočívá evangelista sv. Marek, r. 828 z Alexandrie sem přivezený. Naproti chrámu na náměstí sv. Marka stojí čtyřhranná, 98 m vysoká zvonice, r. 911 založená, roku 1511 opravená. Z ostatních chrámů budtež jmenovány: San Francesco della Vigna (G 3., č. 1.) o jedné lodi, jehož vnitřek r. 1534 zbudoval Sansovino, průčelí v l. 1568—72 A. Palladio, s krásnou kaplí Giustiniani a obrazy od P. Veronese, G. Belliniho, sochami od Al. Vittoria, S. Giacometto di Rialto (E 3., č. 5.), krátká basilika s kupolí, nejstarší chrám benátský, vystavený okolo r. 520. San Giorgio Maggiore (G 5., č. 2.) o třech lodích s kupolemi na křížových ramenech, od Palladia z r. 1560, průčelí od Scamozziho z r. 1575, s obrazy od Bassana, Tintoretta a j., krásné vytežávanými stolicemi v kůru a zvonici, s níž je nejkrásnější pohled na město a laguny. S. Giovanni Crisostomo (F 3 č. 6) ve slohu renaiss. roku 1483 od Tullia Lombarda a Seb. da Lugano zbudovaný, s obrazy od G. Belliniho, Seb. del Piombo a j. S. Giovanni e Paolo (FG 3., č. 7.), krásný trojlodní chrám gotický, 94 m dlouhý, 40 m široký, po chrámu sv. Marka nejznamenitější, zbudovaný pro dominikány v l. 1240—1430. Ve chrámě je mnoho krásných náhrobků, mezi nimiž vytknouti sluší A. Vendraminův († 1478), dílo A. Leoparda, as nejkrásnější náhrobek benátský, a jiné. Před chrámem tím roku 1496 postavena jezdecká socha Bart. Colleoniho. S. Giovanni Ele-

mosinario z r. 1527 od Scarpagnina, s obrazy Tizianovými, Pordenonovými a j. S. Maria dell Orto (E 1., č. 9.), původně S. Cristoforo, z konce XV. st., s bohatým průčelím, provedeným ve slohu pozdní gotiky, r. 1850 obnovený; vnitřek o třech lodích má překrásné oltáře a obrazy od Cimy, Palmy starš., Tintoretta, A. Vittorie a j. S. Maria della Salute (E 5., č. 10.) na vých. konci Velkého kanálu v l. 1631—82 vystavený od Longheny z bílého mramoru na základě slibu učiněného senátem v době moru r. 1630, s obrazy od Tiziana a j. Sloupy, které nesou klenbu kůrovou, vzaty z římského chrámu v Pulji. S. Maria gloriosa dei Frari, got. chrám, dostavěný r. 1338 od N. Pisana, jeden z největších v B-kách, bohatý památkami uměleckými, s náhrobky mnohých vynikajících mužů, mezi nimi Tizianovým († 1576), zřízeným nákladem císaře rak. r. 1852 a j., s obrazy od Tiziana, Belliniho a j. V sousedním bývalém klášteře františkánském umístěn královský archiv, vlastně 872 archivů republiky benátské, obsahující v 298 místnostech okolo 14,000,000 listin, z nichž nejstarší jsou z roku 883. S. Pietro di Castello (J 4., č. 11.) na jihových. konci města, do r. 1807 farní chrám patriarchy. Il Redentore (viz Architektura tab. IX.; E 6., č. 28.), na ostrově Giudecca zbudovaný jako votivní chrám po moru r. 1577 od Palladia, jehož nejvýtečným dílem jest S. Rocco (D 3., č. 13.) z konce XV. st., s obrazy od Tiziana, Tintoretta a j.; vedle chrámu toho Scuola di S. Rocco, dům bratrstva založeného roku 1415 z první polovice XVI. stol., s přebohatým průčelím, krásným schodištěm a sály, v nichž je 56 obrazů bibliických od Tintoretta a Tiziana, mezi nimi mistrovské dílo Tintorettovo Ukřizování Krista z r. 1565. S. Salvatore (F 3., č. 14.), dokončený r. 1534, nyní obnovený, se třemi plochými kupolemi za sebou, v něm oltáře a pomníky od Sansovina, obrazy od Tiziana, Carpaccia a j. S. Sebastiano (C 4., č. 15.) z l. 1506—18 ozdobil Paolo Veronese, který v něm pochován, mnohými krásnými obrazy. S. Stefano (E 4., č. 16.), got. chrám o třech lodích ze XIV. stol. Mezi světskými budovami vyniká palác dožecí (*palazzo ducale*, E 4. č. 24.), který byl původně zal. r. 809, ale později pětkrát rozbořen a vždy s větší nádhrou vystavěn. Nynější podoba jeho (viz přílohu) pochází ze XIV. stol., kdy počato se stavbou dle plánů Filipa Calendaria, v níž pak po dvě století pokračováno. Záp. průčelí jeho, 75 m dlouhé, je na malém náměstí, 71 m dlouhé průčelí jižní obráceno k molu. V příměří tvoří nízké sloupy, spojené mohutnými lomenými oblouky, otevřený ochoz, nad ním je loggia rovněž otevřená s dvojnásobným počtem sloupů, která tvoří přechod k patru hořejšímu, jehož zeď plná pokryta střídavě bílými a červenými deskami mramorovými, prolomena na každém průčelí toliko šestí gotickými okny, mezi nimiž uprostřed jsou veliké dvě bohatě řezbami zdobené a s cimbuřím vysoko nad střechu vyčnívající. Bohatě dekorova-

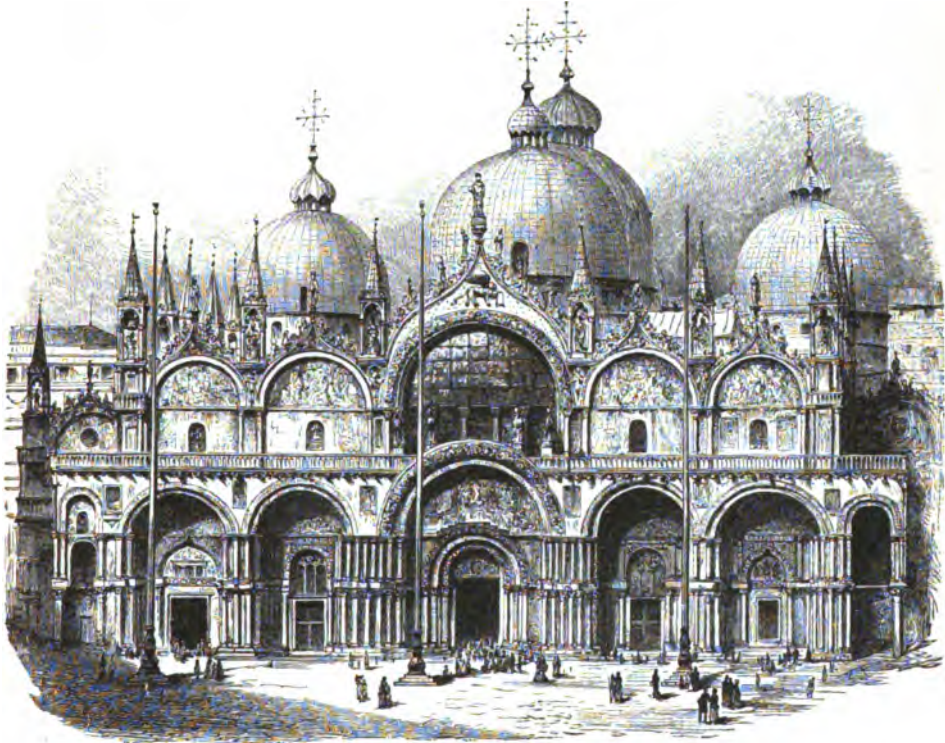
Benátky: Palác dožecí (Palazzo Ducale).

Benátky: Most vysoký (Ponte Rialto).

ným portálem, zvaným »porta della carta«, vchází se do dvora, obklopeného se všech stran nádhernými průčelími a ozdobeného dvěma kovovými nádržkami na vodu z l. 1556 a 1559. Ze dvora vchází se do prvního patra po mramorových schodech (scala dei giganti), na jejichž nejnižším stupni mezi obrovskými sochami Marta a Neptuna dožové bývali korunováni. Vnitřek paláce je skvělou památkou umění benátského. Mezi množstvím nádherných místností je 11 velikých sálův, ozdobených skvostnými obrazy malířův italských, obzvláště

théka sv. Marka, jejímž stavitelem je Sansovino, snad nejkrásnější budova věnovaná účelům světským v celé Itálii, vystavěná v první polovici XVI. st., která spolu se sousedními novými prokuratoriemi proměněna v palác královský. V jihovýchodní části města leží arse nál r. 1104 založený, r. 1304 přestavěný, později častěji rozšiřovaný, který zaujímá celý ostrov a byl někdy chloubou republiky; bývalo v něm zaměstnáno až i 16.000 dělníků (nyní okolo 2000). Vchází se do něho krásným portálem z r. 1460, před nímž stojí 4 mramo-

Č. 519. Kostel sv. Marka v Benátkách.

Tintoretta, Palmy ml. a Paola Veronese, k nimž vstupuje se schodištěm zvaným »scala d'oro«, bohatou ornamentikou zdobeným, roku 1577 ukončeným, jehož užívání povoleno jen nobilitům, jejichž jména zanesena byla ve zlaté knize. Ze sálů největší a nejnádhernější je sál vysoké rady (sala del Maggior Consiglio) 52 m dlouhý, 22 m široký, 15,4 m vysoký, v němž nyní je uložena bibliotéka Marciana (130.000 svazkův a 10.000 rukopisů). V jiných sálech umístěna sbírka numismatická a starožitností. Prostorů pod střechou krytou olovem užíváno za dob republiky jako vězení (pověstně *piombi*), tak zvaný most vzdychajících (ponte dei sospiri, viz přílohu), vystavěný v l. 1512—97, spojuje palác dožecí se státním vězením, které od něho jest odděleno kanálem. Naproti paláci dožecímu na malém náměstí je stará biblio-

roví lvi, přenesení sem roku 1687 z Peiraia athénského. Arsenál má bohaté sbírky modelů lodí z různých dob, mezi nimi i skrovné zbytky a model Bucentora, dále krásnou sbírku zbraní a trofejí. Ze 6 divadel je nejkrásnější Fenice (E 4., č. 36.), přestavěné roku 1836, do něhož se vejde 3000 diváků. Z četných paláců, ležících namnoze při Velkém kanále, sluší vytknouti palazzo Vendramin-Calergi (D 2., č. 35., viz Architektura tab. XI.), vystavěný r. 1481 P. Lombardem, nejkrásnější ze všech paláců benátských, ozdobený obrazy Palmy ml., Tintoretta, Bordona a j.; palazzo Emo Treveo, v němž nalézají se poslední práce Canovy, velké sochy Hektorova a Ajantova; hlavní celnice (*dogana di mare*), roku 1676 vystavěná od Benoniho; palazzo Corner della Cà Grande (E 5., č. 21.), r. 1532 od

Sansovina vystavěný, s prostranným dvorem, nyní sídlo prefektury; palazzo Pisani (D 4., č. 33.), nyní dívčí škola; palazzo Grimani, mistrovské dílo Sammichelioho z pol. XVI. st., nyní soudní dvůr appellační; palazzo Manni (E 3., č. 31.), s průčelím renaissančním od Sansovina, palác posledního dože benátského Luigi Maniniho, který 14. kv. 1797 před příchodem Francouzů vládu složil, nyní »Banca nazionale«; palazzo Contarini-Fasan (E 45., č. 19.), malá budova ve slohu gotickém z XIV. st., jejíž arkýže a římsy jsou vzory dobrého vkusu; palazzo Dario Angarani (E 5., č. 23.) ve slohu lombardském založený r. 1450 a hojně zdobený mramorem; palazzo Foscari (D 4., č. 27.), jeden z největších v městě, v němž za dob republiky ubytovaní bývali cizí panovníci, kteří dleli v B-kách návštěvou; palazzo Contarini delle Figure (D 4., č. 20.), renaissanční z l. 1504—64, jehož průčelí zdobeno štíty a trofejemi; Fondaco dei Tedeschi, skladiště a byt kupců německých (jako někdy Týnský dvůr v Praze) atd. — B. jsou sídlem katolického patriarchy a armenského arcibiskupa, prefekta, nejm. soudního dvoru, soudu appellačního, kvestury, ředitelství pošt. a telegraf., generál. velitelství a četných konsulátů. Z ústavů pro vědu a umění sluší vytknouti akademii krásných umění; obrazárna akademie má hlavně díla benátských mistrů, mezi nimiž vyniká obraz Tizianův »Nanebevzetí P. Marie«, také sbírka soch je značná; s akademii spojena škola pro jednotlivé odbory umění. Vůbec pokud se umění týče, zaujmají B. po Florencii a Římě přední místo; památky umělecké nejsou však soustředěny ve sbírky, ale velikou jich většinu třeba hledati po celém městě. Mezi ústavů vzdělávacími a humanitními sluší vytknouti: 3 gymnasia, školu technickou, obchodní akademii, nemocnici o 1600 postelích, naleznec, 2 sirotčince, ústav polepšovací pro padlé dívky atd. Počet obyvatelstva v době zrušení republiky (1797) obnášel 200.000, později klesl na 96.000, nyní vzrostl na 134.610 (1884). Nk.

Benátská škola malířská jest obvyklé pojmenování skupiny malířů, kteří se vyvinuli a působili v Benátkách a okrsku benátském. Umění jejich má zvláštní individuální a místní ráz, jímž liší se od ostatních směrův uměleckých. K rozvoji tohoto rázu přispěly stejně zvláštní povaha lidu a kraje, podivuhodná poloha města, jistá ostrovní uzavřenost při všech rozsáhlých stycích, jež světový obchod podmiňoval, dále též zúmyslně zachovávaná a celková malebnost vyplývající právě z této polohy působením zářivého a zároveň zamlženého ovzduší. Malířství benátské vyvíjí se dosti pozdě. Ještě počátkem XV. stol. nevysínuje se nad fernesnou prostřednost, jak dosvědčují díla malířů Jacobella del Fiore (činný asi 1400—1439) a Jacobella de Bonomo, kteří celkem pokračují v šlepejích mistrů XIV. st. Teprve činnost dvou cizích mistrů Gentila da Fabriano a Veroniana Vittora Pisana, kteří kol. r. 1419 povolání byli do Benátek k výzdobě paláce dožů, zavádá podnět k čilejšímu

ruchu. Vliv jejich působil jak na Jacopa Belliniho (viz Bellini), tak na Antonia da Murano (viz Antonio), jenž se stal zakladatelem dílny muránské. V ní působil nějaký čas (asi 1440 až 1447) rodilý Němec Johannes Alamanus a mladší bratr Antoniov Bartolommeo Vivarini (činný 1450—1499), a z ní vyšli též Alvise Vivarini (činný 1464—1503), Andrea da Murano i Carlo Crivelli, který svým dalším působením a povahou svou družil se k mistrům paduanským. Dvě z charakteristických vlastností školy benátské, smysl pro individualitu a živou barvitost, jeví již tito starší mistři benátské a muránské, třeba že nedosahují v obou směrech plné harmonie. K dosažení této přispěl částečně zevnější prostředek technický, olejomalba, která hlavně působením cizího mistra Antonella da Messina (od roku 1473 v Benátkách činného) zde vzkvétala rychleji než kde jinde v Itálii. Okolnost, že vlhký vzduch mořský nespědčil malbě al fresco, působila spolu k rozšíření nové techniky, která zde dospěla na výši dokonalosti. Na této výši nacházejí se již dva velcí mistři XV. století, bratři Bellini, Gentile (as od r. 1450—1507) a Giovanni (1450—1516), synové Jacupovi. Oba zahajují dva různé směry malířství benátského lišící se obsahem; cílem Gentilovým jest obšírné líčení dějů na základě bystrého, realistického pozorování, kdežto Giovanni v obrazech klidné nálady spojuje vřelost citu s poetickým vzletem. Nádhera a harmonie barev, společná jejich vlastnost, působila i na stoupence starší školy, kteří, jako Luigi Vivarini, k olejomalbě zřídka sahali. Ku Gentilovi pojí se především mistr slovanského původu Vittore Carpaccio (č. 1480—1519), jenž ve velkých cyklech líčí legendární děje způsobem nádherným a mile naivním, pak mistři druhého a třetího řádu, většinou následovníci Carpaccia, jako Giovanni Mansueti, Lazzaro Sebastiani a Marco Marziale. Ke stoupencům Giovanna, vyšlým jednak z jeho dílny, jednak z učení Luigia Vivariniho, patří Cima da Conegliano (č. 1489—1508) a Marco Basaiti (č. 1490—1521). Zajímavé jsou styky benátských mistrů s Německem; jistý severní vliv jeví se na př. u Marka Marziales, kdežto naopak umění benátské působí na malířství německé hlavně prostřednictvím Jacopa de Barbaris. Ze školy Giovanna Belliniho vyšli největší benátské mistři XVI. stol. s velmistrem Tizianem Vecelliem da Cadore (* 1477 — † 1576) v čele. Kdežto tento mistr dožil se vysokého stáří, bylo působení druhá jeho Giorgia Barbarelliho, zvaného Giorgione (1478 — † 1511), osudně krátké, a i třetí v trojici mistrů benátských, Giacomo Palma, zvaný Palma Vecchio (* kol. 1480 — † 1528) zemřel uprostřed vývoje své činnosti. Některé vlastnosti Giovanna Belliniho stupňují se u Giorgiona, u něhož působí kouzelný tmel koloritu, zvláštní jímavý půvab postav a luzná nálada krajiny. Vedle skupin svatých, zvaných *santa conversazione*, vyvinuje se genrový »novellistický obraz«, ať tak díme »konversace světské«. Oproti snědemu, blouznivému typu mužskému u Giorgiona stojí

světlý, rozmarňý zjev ženský u Palmy, benátská kráska, plných tvarů, se zářivými a zlatoskvoucími vlasy. Kolorit jeho jest pestřejší, veselejší, při tom však měkký a ladný. I obrazy náboženského obsahu nabývají u Palmy jakéhaty světského rázu, jmenovitě ve skupinách svätých, oplývajících plastickými krásami. Jako v ohnisku slučují se všechny živly malířství benátského v dlouholeté, nad míru plodné činnosti Tizianově. Uholetí, ve všem velkolepý tento mistr přivádí do umění benátského i jistou dramatickou sílu, jemu před tím cizí, a vzlet vyšňující se nad dosavadní klid. Malba oltární jest stejně jeho polem jako malba náladová a novellistická; v podobizně dostupuje nedostížné výše a zároveň jest virtuosem v umění dekorativním prováděje rozsáhlé malby stěnové a nástrovní, a sice na plátně olejomalbou, jež Benátčanům nahrazuje fresco. Všichni vrstevníci podléhají jeho kouzlu nebo vlivu jeho dvou uvedených současníků, Lorenzo Lotto (* 1480 — † 1554), mistr zajímavý, valně světa zkušěný, osobní přítel Palmčv, sleduje šlepěje Giorgionovy u dosažení nejvyššího půvabu, ač ne vždy bez jakési rafinovanosti. Jiný, Paris Bordone, pojí se úže k Tizianovi, rovněž i někteří drobnější mistři, jako celá rodina Vecelliů a rodina Bonifaziů. K žákům Tizianovým patří dvě dva mistři významní pro malířství benátské 2. polovice XVI. stol.: Jacopo Robusti, zvaný Tintoretto (1518—94), a Jacopo Bassano da Ponte (* 1510 † 1592). Nad oba vyniká vysoko mistr ze sousední Verony pocházející, ale působením a povahou svou ke škole benátské se družící: Paolo Caliari, zvaný Veronese (* 1528 — † 1588). Kdežto ostatní školy vláské v 2. pol. XVI. stol. značně poklesly, stojí škola benátská Tizianem, jež do pozdního věku zachoval svou pružnost, a těmito mistry na své výši. V úžasné virtuositě a plodnosti nemají mistři ti sobě rovných, než nelze upřít, že vlastnosti ty, jmenovitě u Tintoretta, vystupují v před na úkor vnitřní ceny umělecké. Skvělý kolorit jest stále jejich přední vlastností, ač rovněž u Tintoretta často svou šířkou a hlubokým zastíněním nepůsobí sympaticky, kdežto naopak u Veronesa povznášá se ke skvoucí a šumné nádhefe. Obširné a klidné líčení dřve, jakéž u Gentila Belliniho a Carpaccia se spatřuje, přivádí Veronese v obrovských svých komposicích na nejvyšší stupeň, v němž zároveň dosahuje nejvyššího výrazu aristokratický zjev a přepych současných Benátčanů. Zároveň dovršuje se genový a novellistický směr školy benátské spolu se živlem krajinářským v obrazech Jacopa Bassana a jeho rodiny. I v XVII. stol. jest škola benátská bohata vynikajícími talenty, ale jsou to již poslední záblesky hynoucího umění: Jacopo Palma Giovine (* 1544 — † kol 1628) upadá namnoze v šlepějí Tintoretových v manýru; ostatní, jako Alessandro Varotari, zvaný Padovanino (* 1590 — † 1650), hledí aspoň dostihnouti předností Veronesových. Posledním velkým a při tom originálním mistrem jest G. B. Tiepolo (* 1693 — † 1770) ve svých obrovských

barvoskvoucích komposicích, v nichž vrcholí perspektivický směr doby. Z posledních dob školy benátské vynikají ještě virtuosně malované pohledy na město, laguny, kanály a pobřeží; z mistrů pěstujících tento směr sluší uvést následující: Marco Ricci († 1729), Antonio Canale zvaný Canaletto (* 1697 — † 1768), Bernardo Belotto zvaný taktéž Canaletto (* 1720 — † 1780), jež přenesl svou působnost do Sas a do Polska, a posléz Francesco Guardi (* 1712 — † 1793), jež ostav vlasti věren zemfel v Benátkách jako poslední z epigonů školy benátské.

Benátské sklo viz Sklo benátské.

Benátsko (*compartimento Veneto*), bývalá republika a část bývalého rakouského království Lombardskobenátského, hraničí na sev. s Tyroly a Korutany, na sev. vých. s Gradiskou a Gorici, na jihu sahá ku Padu a na západě k jezeru Gardskému. Po hranicích rakouskobenátských postupují jižní Alpy Vápencové (viz t.), na nichž vyvěrají řeky: Tagliamento, Livenza, Piave, Bachiiglione a Frasine. Za nízkými, ale úrodnými vrchy euganskými přechází vysocina v nížinu benátskou, oplývající bohatstvím a úrodností; pěstuje se tu se zdarem pšenice, rýže, kukuřice, oves, víno a strom morušový. Krajiny horské jsou málo úrodné, vynikají jen svými tučnými pastvinami alpskými, rozsáhlými lesy a velikými lomy mramorovým; kovů jest nedostatěk, značnější výtěžek jen v provincii bellunské. **B.** zaujímá nyní 23.464 km² s 3.055.441 obyv. (1888) a rozděluje se na 8 provincií: Udine, Belluno, Treviso, Vicenza, Verona, Padua, Rovigo a Benátky (*Venezia*). Provincie benátská zaujímá skoro celé pobřeží mořské, podél něhož táhnou se dlouhé písčiny, zvané »lidi« (z lat. *litus*). Řeky alpské přinášejí s sebou mnoho nánosů, který na místech, kde se stýká proudění mořské od severovýchodu přicházející s prouděním řekami způsobeným, ke dnu klesá a tvoří podélné písčiny znenáhla nad hladinu mořskou vynikající. Mezi těmito »lidi« a pevninou povstaly z nánosů mléčké bažiny a početné ostrůvky, mezi nimiž se prolínají průplavy vody splavné. Jsou to známé laguny, které na sever od Benátek zaneseny jsou nánosem řek již tou měrou, že se »lidi« spojily s pevninou a tvoří nyní pobřeží bažinaté a nezdravé; u Benátek zachovány jsou jen tím, že Benátčané odvedli horské bystřiny, zvláště Brentu, od původního směru na jih do průplavu de-Pontelungo, ústícího do moře jižně od Chioggie. »Lidi«, uzavírající město Benátky, jsou na třech místech proráženy (Porto di Lido, di Malamocco, di Chioggia), tak že průchody těmi, jež pevnými tvrzemi jsou hájeny, mohou lodi do lagun benátských vnikati. Benátčané tuto přirozenou písčitou hradbu svou upevnili ještě umělou, kamennou hrází, 10 m vysokou a asi 15 m širokou, ital. zv. murazzi. Provincie sama rozdělena jest v sedm okresů (distriktů): Chioggia, Dolo, Mestre, Murano, Portogruaro, San Dona di Piave a Benátky město. Obyvatelstvo na pevnině živi se polním hospodářstvím, zvláště pěstováním vína, rýže a

stromů morušových; v dědinách na pobřeží a u Chioggie rybníkářství, ve vlastních Benátkách a ve větších městech průmyslem a obchodem. Zvláště proslaven byl průmysl sklářský, jenž za dob republiky měl pověst světovou. V dobách pozdějších toto odvětví průmyslu pokleslo a teprve nejnověji nabylo opět větší důležitosti. Hlavní sídlo průmyslu toho byl a jest ostrov a město Murano; vyráběny jsou skleněné perly, bústky (šmelc), skleněná mosaika, smaltové zboží, zrcadlové sklo, výrobky ze skla křišťálového a lesklého (aventurino); předměty ty vyvážejí se hlavně do Anglie, Francie a do Terstu, odkud zasílají se do zámořských osad jako důležitý prostředek obchodní v průměrné roční ceně 5—10 mill. lir. Průmyslem tím zaměstnává se 4000—5000 dělníků. Krajkářství, které založením školy krajkářské a znamenitě sbírky starých vzorů po dlouholetém úpadku znovu jest vzkříšeno, zaměstnává v Benátkách a okolí asi 2500 dělnic. Mezi závody průmyslovými v hlavním městě sluší vytknouti továrny na výrobky zlatnické, stříbrnické, ozdobné, provaznické a potřeby lodní; značná jest výroba mýdla, lučebnin, umělých květin, usní, sukna a zboží hedvábného. Hedvábnictví kvete v celém compartimentu benátském; středisko jeho jest město Udine. Obchod byl světový, zvláště námořní, poklesl však zároveň se slávou republiky a soutěží Terstu. Otevřením železnic, zvláště brennerské, obchod na pevninu počfná znovu zkvétati; tím, jakož i plavbou skrze průplav Suezský zveleben i obchod námořní. R. 1885 dovezeno bylo do Benátek zboží v ceně 251,318.472 fr. a vyvezeno v ceně 202,031.663 fr. Téhož roku připluly sem 2732 lodí; vlastních námořních lodí má B. 274. Hlavním městem B-ska jsou Benátky (v. t.).

Bka.

Dějiny. Ostrovy Venetské nebo Benátské nabyly důležitosti v dějinách teprve po vpádu Longobardů do Itálie (568). Tehdy utíkalo se na ně obyvatelstvo vyplašené z blízké pevniny italské, z Veronska a z Furlanska, a jako arcibiskup milánský před barbary se uchýlil do Janova, tak patriarcha aquilejský se přestěhoval na ostrov Grado. Následkem toho ostrovy ty počaly zkvétati. vedlé rybářství rozmáhal se tam i průmysl a obchod, obyvatelstvo bohatlo a mohutnělo. Když pak za krále longobardského Agilulfa zvolen byl opět patriarcha v Aquileji (606), Venetové zvolili sobě patriarchu zvláštního, jenž podržel sídlo své na Gradě a vykonával vrchní moc i nad biskupy dalmatskými. Politicky ostrovy Benátské podřízeny byly místodržiteli císaře byzantského, totiž exarchovi ravennskému, pod jehož vyšší mocí soudy a jiné záležitosti spravovali tribunové nad jednotlivými okresy jak na ostrovech, tak na pobřeží. Avšak závislosti Venetů na exarchovi poněkud ubývalo, ježto neměl dosti prostředkův, aby jim vydatně pomáhal proti Longobardům. Od těchto Venetové sami si musili pomáhati, zrovna tak jako někdy Římané, a jako těmto papež, tak jim i ve věcech světských autoritou byl patriarcha. Ale poněvadž živlové světští ve Venecii daleko

mocnější byli nežli v Římě (Řím podobal se chrámu, Benátky podobaly se lodí), patriarcha ustoupiti musil dukovi neboli dožovi. První dože benátský, Paulucius Anafestus, zvolen byl r. 697, bezpochyby následkem rozbrojů s exarchem ravennským, i potvrzen od císaře byzantského, jehožto vrchní moc Venetové nad sebou uznávali dosti ochotně, činíce tak ovšem hlavně z příčin obchodních. Ano, chytří kupci a průmyslníci tyto podrobovali se ještě po některou dobu i jakéž takéž autoritě exarchy ravennského, ze které teprve se vytrhli, když on v Itálii jal se prováděti dekrety císaře Lva Isaurika stran obrazův. Od časů těch obec jejich závislá byla přímo na císaři, to jest, byla de facto samostatná, poněvadž císař nižádným řádem s to nebyl, aby v končinách tak vzdálených konal nadvládu skutečnou. Na utváření se dalších dějin benátských působily najmě protiva mezi dožem a patriarchou, jižto se neshodovali o meze obapolných práv svých v řízení správy obecné, a protiva mezi císařstvím Západním a Východním, mezi Franky a Byzantiny. Patriarcha podpory hledal u Frankův a dože u Byzancii. Když pak mezi císařem Karlem Velikým a kaisarem nebo basileem byzantským Nikeforem vypukla válka, syn Karlův Pipin pokusil se dobytí Venecie, však nadarmo. Za těch bouřlivých dob obyvatelstvo venetské k snazší obraně a větší bezpečnosti soustředilo se na Rialtě (*Rivus altus*) a ostrovech sousedních, kdež počalo se i nádherněji stavěti, a tak povstalo tam veliké a krásné město, Benátky. Tehdy také patriarcha (Fortunatus) od dože (Obeleria) zbaven moci politické i obmezen celkem na věci duchovní. Domácí příběhy republiky Benátské záležely potom nejvíce ve snahách jednotlivých dožův, aby dosáhli dědičného panství, a v odporu občanstva proti tomu, jenžto činěn a podněcován byl především od bohatých rodin kupeckých, ze kterých ponenáhlu vyvinula se benátská šlechta, pověstná pýchou a nádhrou. Mezi císařstvím Východním a Západním, mezi Germany, Romany, Slovany a Byzantiny postaveni jsouce uprostřed, Benátčané počínali sobě nad míru důmyslně, dobře se sousedy vůle si hledíce, anati hlavní píle a práce jejich obrácena byla k obchodu a plavbě po moři Jaderském a Středozemním. Město jejich stalo se také tržištěm světovým, kdež stýkali se kupci z krajin nejvzdálenějších, kdež zboží nejrůznější se prodávalo a kupovalo, i otroci a eunuchové, neboť Benátčané se neštítili výdělků nižádného. R. 828 za panování dože Justiniána Participatia plavci benátská přivezli z Alexandrie ostatky sv. Marka. Světci tomuto postaveni velkolepý chrám, i učinili ho patronem obce benátské a ctíli ho podobně, jako předkové naši ctíli sv. Václava. Pod ochranou sv. Marka Benátčané provozovali obchod, konali plavby, vedli války, sv. Marek byl symbolem státu jejich a všeho v něm pořádku. Při obchodu a plavbě Benátčané mívali časté překážky od loupeživých Nerečanův a rovněž i od Chorvatův, i musili také nepřátelům těm nezřídka dávat roční poplatky. Dože Petr

Urseolus II. vypravil se konečně r. 995 proti Chorvatům a Nerečanům a zvítězím stavil loupeže jejich a zmocnil se ostrovův a měst římských v Dalmácii (Zadru, Splita, Trogira a j.), dáv si k nim uděliti právo od císaře byzantského. Bylo to první rozšíření panství benátského přes meze starodávného skrovného území jeho, i byl to značný krok ke hlavnímu tehdy cíli benátské politiky, k opanování moře Jaderského. Úspěchy tyto popouzely rod Petra Urseola II. ke snažení o panství dědičné, k jehož dostoupení přispěti měly také svazky příbuzenské s cizími rody panovnickými. Avšak snahy tyto v ničež uvedeny a rod Urseolův vypověděn z Benátek. Moc dožův obmezena potom dosazením dvou stálých rad, bez jejichž svolení nesměli ničeho důležitého před se bráti, a mimo to svoláváním vzácnějších občanů k poradám (*consiglio dei pregadi*, rada pozvaných), které poněnáhu v obyčej vešly vedle řídkějšího již shromáždění celé obce (*arreglo*). Nepřátelství s Chorvaty a Nerečany po spojení koruny Zvonimírový s korunou sv. Štěpána v zápětí mělo nepřátelství s králi uherskými. Avšak nepřítel daleko horší republiky sv. Marka povstal v Normanech sicilských a jihoitalských. Tito, zmocnivše se posledních zbytků panství byzantského na poloostrově Apenninském, hleděli dobyti také ostrovův a krajin řeckých na protější straně moře Jaderského. Avšak, kdyby záměry tyto se byly vydařily, kdyby Normané vskutku se byli pány stali průlivu Otrantského, Benátčané byli by v moři Jaderském musili zakrtněti. Proto hleděli nebezpečenství takové odvrátiti a pomáhali tudy Řekům hájiti ostrovův a krajin ohrožených, začož císař Alexius Komnenus jim ve své říši propůjčil velikých svobod a výsad (1082). Dože jejich Vitale Falieri jmenován vévodou chorvatským a dalmatským, t. j. císař postoupil mu domnělých práv svých k zemím těmto (1084), k čemuž přidána ještě část Istriie dotud Řekům náleževší s městy Pulji, Terstem a Koprem. Když pak za nedlouho potom nastaly války křižácké, Benátčané, hledíce k nim hlavně se stanoviska praktického, využívali jich k rozmnožování svého panství a bohatství. Především razili nové cesty obchodu svému v zemích východních, a nabývali v nově založených státech křesťanských (v Syrii) podobných svobod a výsad, jako prve v říši Byzantské. S císaři německými Benátčané celkem měli přátelství. Avšak, když Bedřich Barbarossa, zničil Milán, v sousedství jejich založil panství, jež se jim nebezpečným vidělo pro budoucnost, spojili se s protivníkem jeho, papežem Alexandrem III., a podporovali proti němu města lombardská. R. 1177 císař a papež sešli se v Benátkách a zjednali tam spolu mir. Uvnitř republika toho času zmítána byla spory mezi stranami, pokusy dožův o rozšíření moci a j. Za sporů těchto vyvíjela se ústava benátská, jež koncem XII. století jeví se nám v těchto asi rysech. Republice vévodí dože, na doživotí zvolený, vedle něhož stojí 6 státních rad, zřízených jednak aby mu pomáhali, jednak aby obmezovali moc jeho. Radové spolu

a dožem tvoří sbor řečený *signoria*. Vedle signorie spatřujeme 40členný sbor řečený *quarantia*, jež koná soudy a zároveň prostředkuje mezi signorií a velikou radou (*consiglio maggiore*), složenou ze 480 notablů (po 80 z každé ze 6 městských čtvrtí). Quarantia rokuje o návrzích, jež signoria předložití hodlá veliké radě, a podobným sborem prostředkovačím jest pak i dotčená svrchu »rada pozvaných«. Tato skládá se z mužů v obci obzvláště vážených a mocných, ze znalců nejme věcí obchodních a finančních, jejichžto mínění a souhlas ovšem padá na váhu. Shromáždění lidu svolává se zřídka, a to jenom, aby vyslechlo, o čem sborové vládní se uradili, aneb aby zákonům a snesením obzvláště důležitým dodalo potvrzení. Co ve veliké radě bylo schváleno, provádějí a vykonávali buď dože, buď signoria, buď náčelníci (*capi*) quarantie. Tito byli tři, i byli později stálými členy signorie. K největší moci přivedl republiku Benátskou dože Jindřich Dandolo, jehožto hlavně působením čtvrtá výprava křižácká místo do Palestiny obrátila se k Cařihradu. Tehdy Benátčané opanovali příhodně sobě ostrovy Korfu, Kandii a mnohé jiné v moři Iónském a Aegejském, též pobřeží po částkách přetržených od Albanie kolle až k Macedonii, zvláště pak Peloponnés téměř veškerý. Místo ztracených čtvrtí měst v Syrii, dobytých časem od Saracenců, dostala se pod bezprostřední panství jejich velká část města Cařihradu (1204). Obchod jejichrazil sobě tudy cestu do moře Černého. V zemích dobytých vznikaly všudež osady benátské, zřízené po republikánsku dle vzoru města panujícího, a mnohé ostrovy a krajiny dostaly se šlechticům benátským aneb i řeckým v léno od republiky za určité povinnosti. Držením takovýchto lén, zastáváním výnosných úřadů v osadách a j. mnohé rodiny benátské dospěly k veliké moci, kterou jiní, starší rodové, jestliže neužívali týchž prostředků, konečně byli zastíněni. Mezi touto novější a starší šlechtou byl od té doby zápas o vliv ve státě, který naposledy vzal rozhodný obrat důležitými událostmi zahraničními. Císařství Latinské, jež byli Benátčané a křižáci r. 1204 založili v Cařihradě, vyvráceno r. 1261 od nového cis. řeckého Michaela Palaeologa. K tomuto vítězství Řekům dopomohli hlavně Janované, i vstoupili tudy v nové říši Byzantské na místo Benátčanů, jež připravili zejména o důležitý obchod s krajinami černomořskými. Z toho mezi oběma republikami se rozvily kruté války. Tehdy Benátky moc svou zachránily hlavně přičiněním novějších oněch rodin šlechtických, které proto na ten čas ze vděčné náklonnosti lidu dosáhly nejvice míst v úřadech a ve veliké radě obecní. Okolnosti této využíly pak rodiny dotčené v čas války s Janovem r. 1296 ku provedení zákona známého pod jménem *serratura del consiglio*, jímžto všechna místa v radě a v úřadech státních, radou obsazovaných, vyhrazeno jenom jim anebo rodům, kterými by sami později doplňovali svůj počet. Tím šlechtici vyloučení ovšem byli nespokojeni a strojili proti

vládě pikle a vzpoury. Následkem toho zřizen sbor desíti státních inquisitorů (*consiglio dei dieci*) i opatřen mocí diktátorskou k ráznému a bezohlednému potlačování pokusův o podvrácení strany panujících, kteréžto vycházely od lidu, od šlechty nespokojené a od dožův (Marino Falieri). Sbor tento, s počátku mimořádný, r. 1335 prohlášen za stálý. Za dože Františka Dandola Benátčané ve válce s vládcem veronským, Martinem de la Scala, dobyli Trevisa (1338) i rozšířili tudy ponejprv meze území svého na pevnině. Úspěch tento dodal jim chuti, dobývatí měst a krajův italských i dále, kteroužto politikou zároveň také náhrady hledali za ztráty, jež později na Východě trpěli od Turků. Nepřítelem obzvláště nebezpečným byl jim Ludvík, král uherský, jenžto r. 1358 jim odňal města dalmatská, a později se proti nim jednotil s Carrarou, vládcem padovským, a s Janovany. Tito vedením Petra Dorie porazili loďstvo benátské u Pulje a skličili pak Benátky se strany mořské (1379). Darmo poddávali se Benátčané k míru, král uherský nechtěl jinak povoliti, než aby se mu zavázali k ročnímu poplatku a podnikli tudy vrchní panství jeho asi tak, jako města dalmatská. Tehdy odhodlali se k zoufalé obraně a, spravivše si loďstvo, udefili proti všemu nadání na Janovany ve přístavě Chioggijském i dobyli slavného vítězství (1380). Roku potomního zjednal mír v Turině, ale Benátčané ztratili Terst, jenžto se mezi tím od nich byl odtrhl a r. 1382 se poddal Habsburgům. Počátkem XV. stol. nepřátelé Benátčanů, Carrarové paduánští, jali se mocně dorážeti na milánské Visconty, potomky mocného vévody Jana Galeazza. Tito povolali Benátčany na pomoc a postoupili jim za to Verony, Vicenze, Bassana, Belluna a j. (1405). Roku pak následujícího Benátčané dobyli Padovy a Carrary uvedli do vězení, kdež je později dali zardousiti. R. 1409 nabyli opět Zadru a, využívajíce slabosti krále Sigmunda, r. 1412 dobyli Šibeníka a r. 1420 Splita, Trogira a Kotora, tak že zase byli pány Dalmacie. Téhož roku také opanovali Skader. R. 1421 patriarcha aquilejský musil jim odstoupiti Furlansko. Když pak Viscontové milánští, přilíhli se vzdmáhajíce, nebezpečnými se stali sousedům, způsobena na ně liga, jejímiž členy ovšem byli také Benátčané. Benátčané měli tehdy ve službách svých výtečného vojevůdce Carmagnolu, i zmocnili se r. 1426 Brescie a r. 1428 Bergamo. Zasahujíce takto do záležitostí italských, zanedbávali válku s Turky. Sultán Muhammed II. dobyl Negroponte a velké části Moree (1470), načež udefil na Skader (1471), a Turci konali potom útoky přes moře až do Furlanska. Mírem r. 1479 Benátčané musili sultánovi postoupiti Skadru, než podrželi ostatek Moree a Albanie. Roku 1483 opanovány ostrovy Zante a Kefalonia, roku 1484 získáno Rovigo, r. 1489 ostrov Cypr a roku 1503 papeží vzata Romagna. Papež (Julius II.) zjednal tudíž proti republice výbojný spolek, řečený liga Cambrajská. Z nebezpečností tohoto Benátčané se vytrhli svou chytrostí a vytrvalostí, tak že ztratili toliko něco málo měst a krajů (na

příklad Cremonu, Romagni a j.). Pohřichu nebylo jim lze vybaviti se také z pohromy, jež tou dobou na ně přikvačila jednak objevením cesty do Indie od Portugalcův a jednak objevením Ameriky od Španělů, následkem čehož moře Středozemní přestalo býti střediskem obchodu světového. Republice sv. Marka odňata tím síla životní, a zároveň jí Turci hubili a náказа mravní rozrývala. Šlechta benátská bývala druhdy čilá, chrabrá, vlastenecká, bývala nadšena ideály, avšak prodlením času vzdmáhaly se v ní všeliké nectnosti a neřesti. Sháněla se přede vším po penězích a po rozkoších, a proto neštila se prostředku žádného k dosažení cíle toho (nejpřednější hodností na př. drželi herny). Pokolení, z něhož posli mužové povahy v pravdě starofirské, jako dože Antonio Venier, jenž vlastního syna pro cizoložství na doživotí odsoudil do vězení, nebo šlechtetný a vlastenecký dože Francesco Foscaro a j. p., ponenáhu vymíralo a místo jeho zaujali slabci a sobci, sprostí násilníci a pleticháři. Benátčané pomáhali císaři Karlu V. proti Turkům a mírem r. 1540 ztratili několik měst a ostrovů v moři Aegejském. R. 1570 sultán Selim odňal jim Cypr, následkem čehož proti němu spolek učinili s papežem a s králem španělským (Filipem II.) aúčastnili se vítězné bitvy u Lepanta (1571). Ve válce s Turky v l. 1645—69 přišli o Kandii. R. 1683, po porážce Turkův u Vídně, spojili se s císařem a vyrvali moslimům několik měst a krajin, načež v míru karloveckém obdrželi Moreu (1699). Tuto ztratili však už r. 1718 mírem učiněným v Požarevci; od doby té však válkám a zápletkám evropským pečlivě se vyhýbali. Tehdy obec jejich už jenom živořila. Šlechta byla vysílena, lid pak zubožený a po drahně věkův od pánů na oprati držený vlastní a sobě pomoci nedovedl. Za okolností takovýchto r. 1796 stanul na hranicích benátských Napoleon. Podával republice sv. Marka přátelství, avšak aristokraté nedůvěřovali jakobínům a spoléhali na Rakousko. Když pak Napoleon, nad Rakušany zvítěziv, Benátčanům r. 1797 vypověděl válku, poslední dože Luigi Manin a veliká rada vzdali se vlády. Francouzi vrhli do města, do něhož dotud žádný nepřítel si byl nevyntul přístup, i zavedena vláda demokratická, prohlášena rovnost všech stavů a »zlatá kniha«, v níž rodové šlechtictví byli znamenání, spalena za jásootu lidu obecného. Avšak radost demokratů dlouho netrvala, anoť v krátce potom B. mírem v Campo Formio (1797) učiněným prohlášeno rakouskou provincií. V lednu 1798 opustilo vojsko francouzské hlavní město a odneslo s sebou skoro všechny poklady umělecké, načež Rakušané uvázali se v panství nad městem, přijavše přísahu věrnosti a poslušnosti. Zároveň s hlavním městem připadlo Rakousku území benátské, benátská Istrie a Dalmacie. Mírem přešpurským (1805) musilo však Rakousko postoupiti tyto nabyté země nově utvořenému království Italskému, od něhož po míru vídeňském (1809) departementy Passerino (hl. m. Udine) a Istrie (hl. m. Capo d'Istria) přidány jsou ku provin-

ciím illyrským. Za války spojenců proti Napoleonovi obsadilo vojsko rakouské pod Bellegardem a Nugentem poznovu celé **B.**, které mírem pařížským (1814) a ustanovením kongressu vídeňského poznovu Rakousku připadlo a 7. dubna 1815 s Lombardií bylo spojeno ve království Lombardskobenátské. Náměstkem císařovým jmenován byl v království tom bratr císařův, arcikníže Rainer, který snažil se, by získal lásku a důvěru lidu benátského; ale všechna snaha byla marna, i když r. 1830 prohlášen byl přístav svobodným. Spolky karboenátské rozšiřovaly myšlenku o sjednocení Itálie; čekáno jen na vhodnou příležitost. Ta nastala r. 1848. Benátčané vzbouřili se po příkladu Miláňanův a j. proti Rakousku. Lid zmocnil se 22. března arsenálu, vláda rakouská svržena a druhého dne potom provolána republika sv. Marka. Advokát Daniel Manin stal se předsedou ministerstva. Shromáždění národní však, jež sestoupilo se 3. čce, prohlásilo, že **B.** se připojí k Sardinské, jehožto panovník, Karel Albert, byl proti Rakousku vytáhl do pole, chtěl sjednotit Itálii. Následkem toho Manin vzdal se vlády a v čelo nového ministerstva postaven Castelli. Avšak, když vojsko sardinské od Rakušanů poraženo bylo u Custozzy (25. čce) a potom ještě u Milána (3. srpna), strana republikánská v Benátkách nabyla opět vrchu a Manin jmenován diktátorem. Proti tomu za nedlouho počali se bouřiti živlové výstřední, Maninovi spíláno tyrannův, inkvizitorův a j., i musil 3. března 1849 diktatury se vzdát, zvolen však za předsedu nového ministerstva. Když pak král sardinský Karel Albert od Radeckého poražen byl u Novary (23. března 1849), gen. Haynau počátkem dubna vyzval Benátčany, aby se vzdali. Shromáždění národní to odepřelo. Město tedy skličeno obležením, a hladem a choleroou konečně donuceno vzdáti se vítězi novarskému (23. srpna 1849), načež poslední samostatnosti benátské představitel, Daniel Manin, odešel do Francie umřít ve vyhnanství. Za války r. 1859 Benátčané kojili se nadějí, že spojení budou s Itálií, než naděje ta se nesplnila. Teprve roku 1866, po bitvě u Hradce Králové, Rakousko vzdalo se **B.**-ska, i odstoupilo je císaři Napoleonovi III., jenžto je pak odevzdal králi italskému. *Sra.*

Benátský viz Stříbrský Matěj.

Benátský viz Vrtátko.

Benavente, okr. město ve špan. prov. zamorské, na l. bř. Orbiga a na uzlu silnic kastilských a galicijských, 54 km sev. od Zamory, má starý, polozbořený zámek, 6 kostelů, 2 kláštery, biskupský palác, hliněné zdi se 6 branami, jinak většinou jen hliněné domky a 4107 obyvatelů (1878). provozujících z části hedvábnictví.

de **Benavente**, Luis Quiñones, dram. básník špan., na sklonku XVI. stol. Jakkoli nenapsal větších dramát, zasluhuje zmínky pro své vstupy (intróitos), chvály (loas) a intermezza (intermeses), přidávané při provozování děl jiných dramatických spisovatelů; vynikají zvláště filosofickými myšlenkami a přesně líčenými charaktery. První jeho plod byly *Las*

Civilidades (1609). Některá jeho díla obsažena v *Jocoséria, coleccion de loas y sainetes de Quiñones*, kterou **B.** vydal r. 1653. Mimo to sebral mnoho spisů **B.**-ta, jež o jejich vytištění málo se staral, přítel jeho A. de Vargas (Burlas veras, 1645).

Hřt.

Benbeoula, jeden z Hebridských ostrovů na sev.-záp. pobřeží Skotska, mezi severním a jižním Uistem, 32 km od ostrova Skye, náleží k hrabství invernesskému. Je 13 km dlouhý a 13 km šir., nízký a plochý, skládá se hlavně z močálů, píscin a menších jezer. Obyvatelé (1661 r. 1881) buď rybaří nebo vzdělávají půdu, již zúrodňují mořskou řasou vlnami na břeh vyhazovanou.

Benbow [bènbó] John, udatný admirál angl. (* 1650 v hrabství shropském — † 1702). Vyznamenal se nejprve jako kapitán obchodního korábu v krvavé pútkce s námořními loupežníky. Tím jakož i jinými hrdinskými skutky upozornil na sebe Jakuba II., na jehož přání vstoupil do služeb válečného námořnictva. Po revoluci stal se velitelem veliké lodi a několik roků na to podadmirálem. Král Vilém svěťoval mu vedení vážných výprav a jmenoval jej admirálem. O **B.**-ově udatnosti svědčí sama jeho smrt. Opodál Sv. Marty v Zápu. Indii utkal se (1702) v boj s franc. přesilou pod admirálem Du Casse. Čtyři dni bránil se statečně, avšak dne pátého rozřídil mu vystřel řetězový pravou nohu; **B.**, sotva že mu byla obvázána, dal se dopravit na poloupalubí, odkud řídil boj až do konce. Potom odplul do Jamaiky, kde na svou ránu zemřel.

Benovenni Ildebrando, paedagog ital. (* 1853 v Mondolfe). Jest školním ředitelem v Turině a vydává důležitý sborník vychovatelský *Grande Dizionario di Pedagogia e Didattica di scienze affini e legislazione scolastica*, jakož i časopis *Il maestro elementare italiano*. Kromě toho napsal řadu románův a veseloher. *P.*

Bencúr (Benczur: 1) **B.** Josef, spisovatel (* 1728 v Jasenově, v župě oravské — † 1784 v Budíně). Studoval v Halle a Jeně, zvláště dějepís a práva a navrátil se r. 1755 domů, zvolen rektorem ev. školy kežmarské. Tehdáž vydal spis *Confutatio praetensionis Brandenburgicae in Silesiam* (Videň, 1758), v němž projevil velkou zběhlou v historii a právé. Z Kežmarku povolán r. 1760 do Prešpurka za prof. dějepísu, kde sepsal druhé znamenité dílo *Hungaria semper libera* (t., 1764), za kteréž byl do stavu šlechtického povýšen. Tu sepsal též *Compendium Hungariae geographicum* (1767). Roku 1771 přišel opět do Kežmarku, jsa nucen k tomu okolnostmi rodinnými, i získal si nemalé zásluhy o zvelebení tamější školy, ale již r. 1776 opět se odstěhoval, byv jmenován radním v Prešpurku. V Kežmarku sepsal *Jurium Hungariae in Russiam minorem, Podoliam, Bohemiaeque in Osvieciensem et Zatoriensem Ducatus praevia explicatio* (Videň, 1772), v němž dovozoval právo, které Uhersko má na Malou Rus a Podolí a král. České na knížectví Osvětimské a Zatorské. Prudkou polemiku vzbudil jeho spisek, v němž pochybuje

o pravosti zakládací listiny arciepatství svatomartinského (1779). Mimo to vydal ještě *Was hat der Regent für ein Recht über päpstliche Bullen* (t., 1782) a j. spisy. Císař Josef II. jmenoval **B-a** r. 1784 viceregistrátorem při král. uherské komoře, a téhož ještě roku c. k. bibliothekářem ve Vídni, ale zpráva tato tak radostně se ho dotkla, že byl raněn mrtvicí. R7.

2) B. Matěj, slovenský novellista (* 1860 v Jasenové). Vystudovav na státní učitelské průpravně v Kláštoře pod Zníjovem, zvolen za učitele ve svém rodišti a setrval tu do r. 1884. Po té podstoupiv maturitní zkoušku, dal se r. 1885 zapsati na universitě pražské, kde dosud lékařství studuje. **B-ův** pseudonym, Martin Kukučín, zjevil se poprvé r. 1883 v turč.-sv.-martinských »Národ. Novinách«; od toho času uveřejnil v různých časopisech a kalendářích čtyřicet pěkným slohem a nenuceným humorem psaných novell a kreseb, v nichž zračí se dobrý talent pozorovací. R. 1886 vydal s Bielkem svazek »Slovenských Besidek«. **B.**, jenž náleží k neplodnějším a nejoblíbenějším spisovatelům slovenským, sepsal též divadelní kus *Komasatia*. R7.

Benczur [-cur] Julius, malíř maďar. (* 1844 v Nyiregyhaze). Počátků svého vzdělání uměleckého nabyl na akademii mnichovské, roku 1869 vstoupil do řad žáků Pilotyho. Vliv tohoto mistra je v prvních prácech **B-ových** velmi patrný a i později nedovedl se **B.** ve svých historických obrazech zhostit jistých koloristických zvyklostí a onoho povrchního realismu, jenž vlastní byl Pilotymu. Nejznámější z historických obrazů **B-ových** staly se: *Rodina Ludvíka XIV. za útoku na Versailles*, pak *Křest Vajky* (sv. Štěpána). Kromě svých větších komposicí provedl **B.** ještě mnoho obrazů genrových a věnuje se poslední dobou především malbě portraitní. Jeho podobizny četných osobností maďarských, tak hr. Karolyiho, Gézy Szapáryho, Kolomana Tiszya a j., vynikají břitkou charakteristikou a životností. **B.** je ředitelem malířské školy pešťské; r. 1888 udělena mu v Mnichově zlatá medaille. *Tá.*

Bend (srov. něm. *Band*), vlastně pá s k a, v Orientu jméno hrází, jimiž údolí horami tvořená se zahrazují, by voda jejich neodtékala. Ódud přeneseno jméno to i na obyčejné vodojemy nebo kašny. Totéž jméno náleží samo neb s der (= dvéře) spojeno i průsmykům jako pojtčkům krajů horstvem odloučených, na př. der bend. *Dk.*

Benda, jméno vyhlášené hudební rodiny české ze Starých Benátek n. Jizerou, pověsti světové. Nejslavnější z rodiny **B-dů** byli: **1) B. František**, virtuos na housle (* 25. list. 1709 ve St. Benátkách † 7. března 1786 v Postupimi). Již záhy (1718) byl sopránistou, nejprve u sv. Mikuláše v Praze, pak v Drážďanech. Ztrativ hlas, vrátil se domů a připojil se k potulné tlupě hudebníků pod vedením slepého houslisty žida Löbla, u něhož ve hře na housle se vzdělával. Pestrý život, jemuž v té době **B.** se oddal, v brzce se mu znechutil, tak že do Prahy se odebral a zde u houslisty Končíka se cvičil. Pobýv nějakou

dobu v některých šlechtických rodinách v zemích rakouských, vstoupil do král. polské kapely ve Varšavě a stal se r. 1732 houslistou korunního prince pruského v Ruppinu, pozdějšího to krále Bedřicha II. Zde konal praktická studia u Grauna a theoretická u Quanze, a jmenován po Graunově smrti r. 1771 král. koncertním mistrem. **B.** odchoval mnoho výborných houslistů. Hra jeho vyznačovala se plným, čistým a lahodným tónem a nejvyšším ušlechtilým, oduševněným přednesem. Ze skladeb **B-dových** uvedeny budtež sóla pro housle, koncerty, symfonie, étude a školy houslové — **2) B. Jan**, bratr předešlého, tolikéž výtečný houslista, nar. 1713 ve St. Benátkách, zemř. 1752 v Postupimi jako komorní virtuos, kteráž hodnosti byl se děděl vlivem bratrovým. Zůstavil tři houslové koncerty v rukopise. — **3) B. Jiří**, bratr předešlých, nejproslulejší z celé rodiny **B-dů** jako skladatel a virtuos na klavír a hoboje (* 1721 v Ml. Boleslavi — † 6. list. 1795 v Kostrici u Gothy). R. 1740 přišel do Berlína, kdež r. 1742 stal se houslistou král. kapely. R. 1748 jmenován kapelníkem v Gothě, ve kterémž úřadě téměř plných 20 let setrval. Za tamějšího svého pobytu vypraven vévodou Bedřichem III. za dalším vzděláním na nějaký čas do Italie. Navrátil se do Gothy, **B.** proslavil se jako geniální tvůrce nové formy hudební, melodramatu, upoutav tím způsobem na se pozornost všeho hudebního světa. Melodramata jeho, jmenovitě *Ariadna na Na-xu*, provozována na všech jevištích a přeložena do italského a francouzského. Opustiv r. 1778 následkem nějakých neshod Gothu, přijal místo ředitele hudby při Schröderově divadle v Hamburku; r. 1781 odebral se za provedením své opery *Romeo a Julie* do Paříže, po té do Berlína, roku pak 1792 do útulného zátíší v Kostrici u Gothy, kde zemřel. Ze skladeb **B-dových**, namnoze rukopisných, chovaných v královské knihovně berlínské, vytyčeny budtež: sonáty, symfonie, koncerty, kantáty (*Cefalus a Aurora*), celá řada mší a skladeb církevních, 14 oper a melodramat veliké ceny. Z melodramat jsou nejznámější kromě jmenovaného: *Medea*, *Almansor*, *Nadine*; z oper: *Xindo riconosciuto* (1765); *Il buon marito* (1766); *Dorfart*, *Der Holzhauser*, *Lukas und Bärchen*, *Pygmalion*, *Das Findelkind*, *Orfeus*. — **4) B. Josef**, nejmladší bratr předešlých, královský koncertní mistr v Berlíně (* 7. bf. 1724 ve St. Benátkách — † 22. ún. 1804 v Berlíně). — **5) B. Bedřich Vilém** Jindřich, nejstarší syn Františka **B-dy**, proslulý skladatel a virtuos na housle, klavír a varhany (* 15. čce 1745 v Postupimi — † 19. čna 1814 t.). Veden otcem svým bedlivě ke hře nástrojové a Kirnbergerem ke komposici, byl r. 1765—1810 komorním hudebníkem a členem král. kapely a zemřel ve výslužbě. Z děl jeho zmínky zasluhují: sonáty, koncerty, tria, kantáty *Pygmalion* (1783) a *Gracie* (1788), oratoria *Die Jünger am Grabe des Auferstandenen* (1792), *Das Lob des Höchststen* (1806), opery *Das Blumenmädchen*, *Orfeus*, *Alceste* a jiné. — **6) B. Karel** Hefman Jindřich, nejmladší syn Františka

B-dy, houslista a pianista vynikající (* 2. kv. 1748 v Postupimi — † 15. bř. 1836 v Berlíně). Již v 18. roce byl členem král. kapely, později učitelem krále Bedřicha Viléma III., od roku 1802 po dlouhou dobu koncertním mistrem král. operní kapely. Napsal některé skladby komorní, klavírní a houslové, známou *Sonata par il Violino solo e Basso* a j. — 7) **B.** Bedřich Ludvík, nejstarší syn Jiřího B-dy, houslista, skladatel a hlavně dirigent zvukového jména (* 1746 v Gothě — † 27. března 1793 v Královci). R. 1778 stal se ředitelem hudby při Seylerově společnosti, r. 1782 kapelníkem opery v Hamburku, později komor. virtuosem a velkovévodským dvorním skladatelem ve Zvěříně a posléze ředitelem koncertů v Královci. Napsal houslové koncerty, opery *Der Barbier von Sevilla*, *Die Verlobung* a jiné. — K rodině té nepatří: 8) **B.** Felix, znamenitý varhaník (* 1700? na Skalsku v Mladoboleslavsku — † v Praze 1768). Byl varhaníkem u sv. Michala v Praze a učitelem Seegerta. Složil oratoria (*Bolestiplná matka Boží Maria a Obviněná nevinnost*), mše, nešpory, litanie a j., veskrze ve stylu polyfonním. Str.

9) **B.** Mikuláš, učitel při měšť. chlapecké škole staroměstské v Praze (* 26. října 1843 v Prapořšti u Nové Kdýně). Roku 1868 byl ustanoven jako technický učitel na reálné škole ve Vodňanech, kdež působil do roku 1874, kterýmž časem zvolen byl učitelem na měšť. škole na Smíchově. Roku 1877 jmenován byl učitelem na staroměstskou měšť. školu, kdež působil dosud. Napsal a vydal *Měřiví a rysování* pro všechny tři třídy měšť. školy chlapecké. R. 1886 vyšly jeho *Základové měřiví* pro všechny tři třídy měšť. školy dívčí. Spisy tyto jsou ministerstvem vyučování pro školy dotčené schváleny. Kromě toho napsal hojně články z oboru měřiví, počítavství a kreslení do rozličných časopisů. Když r. 1878 nakladatel Ed. Musil vypsal deset cen na zdokonalení svých sešitů, byla B-dovi 1. a 2. cena znalci přisouzena. Odměnou počtěna byla B-dova vyobrazení: *Svatopluk a jeho synové*, *Smír Vladislava Jindřicha s Přemyslem Otakarem*, *Hrobařci a Sobi*.

von **Benda** Robert, něm. politik (* 1816 v Lehnici). R. 1843 byl assessorem vládním, vzdal se však úřadu r. 1849, když z příčin politických měl býti přesazen. Oddal se hospodářství na statku Rudowu u Berlína, jež r. 1853 koupil. Od r. 1859 je členem pruské sněmovny poslancův a říšského sněmu, v němž byl od r. 1878—90 místopředsedou. Náležel původně k mírným liberálům, pak stal se vůdcem národních liberálů. Vyniká hlavně v otázkách finančních a byl stálým členem rozpočtových výborů sněmovních. Hst.

Bendall Cecil, indolog anglický (* 1856 v Londýně). Podnikl r. 1884—85 archaeologickou výpravu do Nepalu a sev. Indie s cennými výsledky vědeckými, jež zpracoval sám ve spise: *A journey of literary and archaeological research in Nepal and Northern India*. Vydal i *A Catalogue of the Buddhist Sanscrit Manuscripts in the University Library Cam-*

bridge atd. vedlé řady vědeckých prací v listech odborných. Jest professorem sanskritu na universitě londýnské. Dk.

Bendavid Lazarus, filosof něm. (* 1762 v Berlíně z rodičů židovských — † 1832). Kantovou filosofií přiveden byv ke studiu filosofie, věnoval jí všechn svůj život. Z Vidně, kde přednášoval před obecnostem velmi četným o kritické filosofii a aesthetice, musil r. 1797 odejiti, i usadil se trvale v Berlíně a stal se tam ředitelem židovské svobodné školy. Jeho spisy jsou zajímavý hlavně potud, pokud obsahují výklad filosofie Kantovy jedním z prvích a nejuvěrnějších jeho žáků ještě za živobytí mistrova. Vydal mimo jiné své přednášky o všech třech kritikách Kantových (ve Vidni, 1795 až 1796), pak *Versuch über das Vergnügen* (Vid., 1794); *Versuch einer Geschmackslehre* (Berlín, 1798); *Vorlesungen über die metaph. Anfangsgründe der Naturwissenschaften* (Vid., 1798), interpretaci to Kantovy filosofie přírod.; *Versuch einer Rechtslehre* (Berl., 1802) a spis od akademie berlínské cenou počtěný *Über den Ursprung unserer Erkenntniss* (Berlín, 1802).

Bendel: 1) **B.** Jan Jiří, také Pendl nebo Pendell zvaný, sochař pražský, činný v XVII. věku. Vyučiv se u svého otce, přibyl do Čech z Německa okolo r. 1650. Od něho pochází sloup Panny Marie na Staroměstském náměstí, postavený r. 1652 na paměť obležení Prahy od Švédů, pak socha sv. Václava, zdobivší ještě do nedávna Václavské nám. v Praze, nyní před proboštstvím vyšehradským; sloup se sochou sv. Václava kdysi u staroměstské mostecké věže, od r. 1847 na rohu křížovníckého kostela proti Klementinu; socha na průčelí kostela sv. Salvatora, Herkules v císařské zahradě pražské, hlavní oltář Panny Marie u Matky Boží na Louži, postranní oltář a kázatelna tamže a jiné menší práce. Díla B ova, ač lepší jsou než vrstevníků Stan. Goldschneka, Melbera a Arnošta Heidelberga, nevynikají uměleckým provedením ani koncepcí, ale jsou přece charakteristická pro svou dobu. Gh.

2) **B.** František, obratný pianista a skladatel (* 1833 v Krásné Lípě v Čechách — † 1874 v Berlíně). Byl žákem ústavu Prokschova v Praze a později Lisztův ve Výmaru. Nějakou dobu byl učitelem na akademii umění hudebního v Berlíně. Ze skladeb jeho oblíbeny došly sonáty, klavírní koncerty, sal. skladby, písně a j., zvláště pak fantasie na české národní písně. Str.

Bendella Theofil (* 1814 — † 1875), pravoslavný arcibiskup černovický, byl r. 1837 vysvěcen na kněžství, stal se r. 1857 archimandritou, r. 1861 a 1871 zvolen na radu říšskou, kde se přidal ke straně ústavověrné, které prokázal služby nemalé v Bukovině, zejména svým působením na podfízené duchovenstvo a na závislé voliče. R. 1873 jmenován pravoslavným arcibiskupem černovickým a metropolitou, čímž stal se také členem panské sněmovny. Přichylnost svou ke straně ústavověrné i tím osvědčil, že bohatě nadal universitu v Černovicích, jejíhož otevření však se nedočkal.

Bendemann Edvard, histor. malíř něm. (* 1811 v Berlíně — † 1889 v Düsseldorfě). Pocházel ze zámožné rodiny židovské a věnoval se malířství u ředitele Schadowa v Düsseldorfě. Zde ocitl se v onom proudu romantismu, jehož se v brze stal čelným repraesentantem. Pobytu v Itálii roku 1830 použil **B.** především ke studiu Michel-Angela. V prvním obraze, kterýž po návratě svém provedl, snažil se pomoci reminiscenci těchto povzněti sentimentální romantismus na základ historický. Byli to jeho *Truchlíci Židé*, kteří tehdy v Německu neobyčejně se líbili, k čemuž ovšem také přispěla technická hotovost na tu dobu vzácná. Nejblíží rozměrnější dílo **B.**ovo *Jeremiáš na žřiceninách Jerusalema* náležel téměř okruhu starozákonnému, k němuž umělec sahál často a se zálibou. — Roku 1838 jmenován **B.** professorem v Drážďanech a zároveň svěřeno mu tam malířské vyzdobení tří sálů v královském zámku. Obšířlou, duchaplnou osnovou vynikající práci touto byl **B.** sedm let zaměstnán. Mezi tím pozbylo jméno jeho popularity, an směr doby od romantismu napořád rozhodněji odvraceti se počínal. Také v Düsseldorfě, kam **B.** roku 1859 byl povolán za ředitele akademie, ocitl se v ruchu zápolení nových principii oživením. Setrval tam 10 let, vytrvale stoje při starém praporu, a v té době provedl nástěnné malby v aule tamní reálné školy. Navrátiv se pak do Berlína stárnoucí mistr sebral ještě jednou všechny své schopnosti k rozměrnému obrazu *Židé na cestě do babylonského zajetí* (1872). K pracím jeho pozdějším náležejí především nástěnné malby Corneliova sálu v Národní galerii berlínské. **B.** maloval též hojně portraity; z jeho ilustračních prací jmenujeme ilustrace k Nibelungům a k některým srbským písním epickým, provedené v tradicích düsseldorfského romantismu. *Td.*

Bender viz Bendery.

Bender, slovo perské = přístav; tvoří součástku jmen zeměpisných (přístavních míst), na př. Bender Abbási (přístav Abbásův).

von **Bender** Johann Blasius, svobodný pán, c. k. polní maršálek (* 1713 v Gengenbachu ve Švábsku — † 1798 v Praze). Jako fernesnický synek vstoupil r. 1733 do rak. vojska a účastnil se nejprve pod Eugenem dvou tažení tureckých, pak první slezské a sedmileté války; vyznamenal se zvláště u Movice a u Prahy, byv i dvakrát nebezpečně poraněn. R. 1769 po hrdinné účasti pod hrab. Hadikem u Berlína a u Torgova jmenován generálmajorem, r. 1775 polním podmaršálkem a velitelem Olomouce. Za zásluhy své byl po sňatku s Luisou, hraběnkou von Isenburg-Philippseich, jmenován od Josefa II. svobodným pánem. V povstání nizozemském byl nějaký čas i vrchním velitelem; v hodnosti polního maršálka vyznamenal se ještě r. 1795 statečným osmiměsíčním hájením pevnosti Luxemburku, načež byl až do poslední chvíle zemským velitelem v Čechách. Sloužil za Josefa I., Karla VI., Marie Terezie a Josefa II., účastnil se 20 tažení, 12 bitev a 9 obležení.

Bender Abbási, dříve Gomron, příst. město v perské prov. kirmánské (Mogistán), na Ormuzském průlivu, vzniklé na místě obchodních skladů angl., dánských a hollandských, která tam zřizena za šáha Abbása Vel. v 1. pol. XVII. stol. Záhy vzrostlo v bohaté město, skladiště zboží perského a indického; ale brzy pokleslo, dostavši se pod vládu sultánů ománských, z níž vyproštěno teprve roku 1870. **B.** jest podnes značné místo obchodní asi s 8000 obyv. arab. Dosud se u **B.** loví perly a z dobrého jeho přístavu, jenž paroplavbou spojen jest s předními městy Arabského a Perského moře, vyvážejí se koberce, vlna, opium, tabák, šafrán a j.

Bender-Buñir viz Abú-šehr.

Bender-Eregli viz Eregli.

Bender-šehr viz Abú-šehr.

Bendery (tur. *Bendér*, rumun. *Tekine*), újezdní město v ruské gubernii bessarabské, 96 km sev.-záp. od Oděssy, rozkládá se v podobě půlměsíce na pravém břehu Dněstru a při dráze oděssko-prutské, od níž se tu odštěpuje vojenská železnice do Galce; město i předměstí jeho Profagajlovka, Lipkany, Borusovka a Giska nevynikají výstavností a skládají se z nekonečné řady nízkých domkův a chatrčí, jež se daleko do stepi táhnou. Na vysokém břehu říčním vypínají se starý zámek s mocnými, kulatými věžemi a tvrz s arsenálem, prachárnou i vojenskými skladišti dodávající městu od této strany lepšího vzrušení; od **B.**-r odloučeny jsou malou rovinou, na níž ční tak zv. Suvorovskij kurgan. Mimo to mají **B.** 3 pravoslavné cirkve, 1 katolický chrám, modlitebnu rozkolníků, mešitu a 4 synagogy. Obyvatelstvo počtem 44.684 duše (1885) skládá se z největší části ze Židů, vedle nich pak z Rumunů, Rusův, Arménův a Tatarů; zaměstnáním jeho jest hlavně rolnictví, chov dobytka, rybnářství a obchod, činnost pak průmyslová jest nepatrná záležejíc skoro jen v hrnčířství, cihlářství a mydlářství. V obchodě hlavním zbožím jsou obilí, víno, vlna, skot, tuk, zejména však dříví, jež se odtud po Dněstru dopravuje k moři. Původ **B.**-r není znám; ve XII. a XIII. stol. stála v těchto místech osada janovská, nynější pak město vzniklo teprve ve XIV. stol. Turci zabravše je zároveň s Multanskem učinili z nich mohutnou pevnost naproti Polsku. V letech 1709 až 1711 nalezl v **B.**-rách útočiště švédský král Karel XII. po nešťastné bitvě u Poltavy a zdržoval se nejvíce v vsi Varnici, severně od města, kdež dům jeho, vzatý konečně od Turků mocí, dosud se nachází v rozvalinách. V pozdějších dobách byly **B.** stále cílem útoků ruských; r. 1770 dobyty od generála Panina, spáleny a posádka i obyvatelstvo zrubány, r. 1789 vzaty Potemkinem, r. 1806 zabrány Meyendorffem a r. 1811 obsazeny na novo; mírem bukureštským konečně připojeny roku 1812 s celou Bessarabií k Rusku a roku 1818 ustanoveny za město újezdní. — Újezd benderský čítá na 4884 km² 165.335 obyvatelů (1885) a vyniká vzácnou úrodností půdy.

Bendis, thrácká bohyně, jejíž kultus však záhy pronikl též do Athén, kde měla chrám již na sklonku V. st. Thrákové, představující si svou bohyni jako divokou lovkyňi, ana přes zasněžené hřebeny horské a hluboké rokle divoče se žene, ctíli ji orgiastickými obřady. Rekové stotožňovali **B.** se svou Artemidou; i zdá se, že byla také bohyní měsíční, jsouc v té stránce přibuzna i Hekatě. Ctění bohyně **B.** šířilo se přes Bospor do Malé Asie. — J. Grimm srovnává thráckou **B.** s germanskou Vanadis, kteréž jméno přikládá se Freyi u nordského spisovatele z XIII. stol. Cfe.

Bendl: 1) B. Václav, spisov. český, nar. 24. říj. 1833 v Turnově. Počal r. 1843 gymnas. studia v Jičíně, pokračoval v nich od r. 1848 na gymnasiu akademickém v Praze za profesora, později ředitele V. K. Klicpery, v jehožto domě býval milým hostem a poznal cenu jazyka a básnického písemnictví českého. V tom směru působila na mladistvou, velice vnímavou, ideálně naladěnou mysl jeho od r. 1849 rovněž mocně Božena Němcová, do jejížto společnosti byl přijat v Nymburce. Již jako žák sedmé třídy gymn. **B.** stal se střediskem studentského kruhu literárního, k němuž mezi jinými náleželi také Jos. Kolář a Bohum. Janda a z něhož po r. 1852 vyšla řada pilných a nadaných spolupracovníkův Mikovcova Lumíra. **B.** byl v letech 1853—57 jedním z předních účastníkův při redakci tohoto belletristického týdeníku, do něhož jednak původními básněmi lyrickými, jednak hojnými a dobrými překlady básní a novell ruských a polských přispíval pode jm. Čenka Stránického. Mimo to uveřejnil zdařilé překlady výpravných básní Alex. Puškina a Ler-montova v Časopise českého musea. V letech 1854—55 založil s Ant. Strauchem a Janem Grosselem satrickohumoristický sborník »Rachejtle« (vyšly 4 svazčky), do něhož psal pode jménem Fabian Čočka. R. 1857 vstoupil do bohosloveckého semináře v Budějovicích a byl r. 1860 vysvěcen na kněze. Jakožto bohoslovec vydal roku 1859—60 sebrané své překlady epických básní Puškinových (v Pisku z díly) a přispíval básněmi i prosou do Štůlcova Blahověsta. Kaplanovav některý čas v Klatovech, stal se katechetou na školách ve Volyni, kde 27. čna 1870 zemřel. F.Sch.

2) B. Karel, hud. skladatel (* 16. dubna 1838 v Praze). Prvního vzdělání v hudbě nabyl od svého děda, který ho učil hře na piano. Varhanickou školu za ředitelství Pietschova absolvoval r. 1858 a ve skladbě hlavní pozornost obrátil k drobnějším formám vokálního oboru, ke sborovému zpěvu a písni sólové i dvouhlasé. R. 1861 byla jeho píseň *Poletuje holubice* počtena cenou a v té době ve skladbě vokální svou ušlechtilou a zpěvnou melodii nabyl obliby po celém národě, jenž tehdy v jednotách pěveckých horlivě pěstoval zpěv sborový. R. 1864 vydal se **B.** na zkušenou do světa. V Bruselu dostalo se mu místa druhého kapelníka při opeře; později působil v Amsterdamě a odtud odešel do Paříže, kde poutal jej hlavně čilý ruch na poli skládání

operního, k němuž se nesla všechna jeho touha. Navrátiv se do Prahy zvolen **B.** ředitelem »Hlaholu« a za jeho vedení spolek ten vzkvétal a dostoupil netušené výše umělecké. Tou dobou složil **B.** první svou operu *Lejlu* (prvné provozována 4. ledna 1868), jež došla obecného vřelého uznání; zvláště chválena síla výrazu dramatického a snaha po určitéjší hudební charakteristice hlavních osob, dále bohatá, plynná melodika, pečlivá orchestrace a ladná forma hudební všech čísel. Pro tisk, jež pořídila »Matice hudební«, **B.** později »Lejlu« z větší části přepracoval, některé části změniv, jiné nově přikomponovav. Po »Lejle« následovaly opery *Břetislav a Jitka* vládného slohu, dále *Starý řenich*, komická národní opera ve smysle Smetanovy »Prodané nevěsty«, jež později (1883) v nové úpravě v Novém českém divadle s úspěchem provedena. Rovněž se líbily operetta *Indická princezna* a zpěvohra *Černohorci*. Komická opera z té doby, *Čarovný květ*, na slova Rufferova, dosud neprovedena. R. 1879 **B.** složil se sebe úřad ředitele »Hlaholu« a přijal místo kapelníka v soukromé kapele rus boháče Dervieva v Lugaň a Nize. Byla to pro něho doba pilného studia; neboť nebylo dne, aby necvičil se svým sborem některé vzácné dílo z vybraného repertoiru, jenž obsahoval vynikající díla od klasikův až po nejnovější dobu. Při tom nezapomněl na komposici; v balladě *Švanda dudák* napsal dílo, v němž se ku podivu krásně vyvinul nový, vlastní tón hudební českého původu. Zde také více než jindy pěstoval obor hudby instrumentální složiv *Tarantellu*, *Jihoslovanskou rhapsodii* a *Slavnostní pochod*, jejichžto orchestrální barvitost mistrně volená svědčí o zvláště pečlivých studiích. Po svém návratu z Italie do vlasti r. 1881 **B.** dočkal se provedení svých cenou počtených »Černohorců«. Mezi skladateli dramatickými zaujímá **B.** u nás vynikající místo, jehož si rázem dobyl hned svou »Lejlou«. Jako u každého, tak i u **B.**a první ty kroky a dojmy v oboru komposice staly se rozhodujícími pro další jeho rozvoj; jeho touha po originálním zvuku uvedla jej v náručí Orientu a jeho exotickým, opojným melodii; a této první své lásce, jež ve fantasii jeho budila nejvábnější obrazy hudební, zůstal věren v dalším tvoření po dlouhou dobu. Důkazem toho jest i operetta »Indická princezna«, jejíž rozkošná, pikantní hudba by dnes zněla ke cti tvůrce svého, kdyby libretto její mělo jen trochu smyslu, a dále »Černohorci«, jejíž libretto sice též nijak nevyniká, přece však vykazuje některé momenty orig. poesie. Hudební pak živel jest tu zastoupen účinnými kontrasty, jež plynou z dvojího rázu hudby národní kmenů jihoslovanských a tureckých. Novější dobou **B.**ova tvůrčí síla pořad určitéji vystupuje z mezí přece jen úzce vyměřeného genu hudby orientální a stává se prohloubenější v každé nové práci. Ze hlavné ráz hudby národní náležitě pochopil, dokázal svým »Švandou dudákem«. V opeře *Karel Škreta* český tón pouze sporadicky se jevuje, další operní dílo **B.**ovo, jež dosud provedeno ne-

bylo, náleží směru kosmopolitickému. Jest to v slově i v hudbě efektní *Gina* (text od italského básníka G. J. Cimina). **B**-ovi se nyní v podobě stále určitější pod rukou krystaluje vlastní sloh české podoby, což zjevně vysvitá z nové jeho práce na slova rozkošné národní ballady Erbenovy *Stědrý den* a z nejnovější, dosud neprovedené zpěvohry *Dítě Tábora* na text E. Krásnohorské, cenou poctěný. Celkem napsal **B.** 9 zpěvoher a 12 větších prací pro sbor a sóla s orchestrem; jsou to vedle uvedených již dvou ballad: *Červená karkulka*, hudba a zpěvy k Zünglově frašce; *Po bitvě Bělohorské*; *Kališníci*; *Umirající Husita*; *Cigánské melodie*; *Hebrejská elegie*; *Smrt Prokopa Velkého*; *Ptáče*; *Při předení*; *Zpěv vil nad vodami* pro ženské hlasy s orchestrem; kantáta *Národ sobě* a *Třetí trojlístek národních písní*. Orchestrálních prací má 7: *Koncertní polonézu*; *Jihoslovanskou rhapsodii*; *Svatební průvod*; *Tarantellu*; *Slavnostní předeheru*; *Dithyramb a Preludium*; *Scherzo a Romanci* pro housle s průvodem orchestru. Z církevní hudby uvádíme mši do D-moll pro mužské hlasy, mši pro smíš. hlasy, dvě sólová *Ave* s průvodem varhan a různé církv. zpěvy ve sbírce »Hlahol«. Z velkého počtu písní jmenujeme: 12 písní v národním tónu, 10 čísel *Květu lásky*, 6 z Rukopisu Královédvorského, 8 *Za šera*, 14 Cigánských (u Urbánka), 12 Cigánských (u Novella v Londýně), 6 *Cypřiše*, 24 písní *Z žiti máje*, 10 různých písní (u Em. Starého), 30 Písní skřivánčích na slova Sládkova (u Otty). Dvoj-zpěvy s průvodem piana jsou: *Umlklo stromů šumění a Přilítlo jaro z daleka*, *patero dvoj-zpěvů* (u Starého) 12 dvojzpěvů *V přírodě* (u Urbánka), *Rusálky na zvěděch*. Z trojzpěvů stáje zde: *Růže sem! Probuzení*; *Večerní a Pomsta vil*. Z nepřehledného množství sborů uvádíme pouze nejvýznamnější; jsou to mužské: *Tatranská fialočka*; *Tambor*; *Pochod Tábora*; *Pomlázka*; *Společná*; *Pjáčká*; *Anakreontská*; *Zlatá hodinka*; *Horatova modlitba*; *Obřízky*; tři *Trojlistky národních písní*, osm *Sousedských a Barcarolla*. K tomu se řadí mnoho žertovných a humoristických skladeb, dále klavírní skladby *Capriccio*; *Berceuse*; *Valse noble* a *Valčíky* (ruk.); *Z dětského světa* pro 4 ruce; *Z jara mládí* pro 4 ruce; tři svazky *Hudebních obrázků*, sonáta houslová (rukopis), skizza k opeře *Žena Vršovcova*, a konečně asi 30 entreaktů pro menší orchestr. N^ý.

Bendorf, město v prus. vl. obv. a kraji koblenzském, okr. neuwiedském, na žel. trati koblenzsko-neuwiedské, nedaleko pr. bf. Rýna, má evang. a kat. chrám, 3 ústavy pro choromyslné, značný průmysl železářský, ústavy na svjení hedvábí a předení vlny, továrny na cichorii, bělobu a ohnivzdorné kameny, plynárnu, obchod s ovocem a 4494 obyvatelů (1885).

Bendum Filip, malíř v Praze žijící a činný v první polovici XVIII. věku. Cestoval po Itálii a zdržoval se několik let v Římě. Byl vrstevníkem Petra Brandla a maloval historické obrazy a portrity, jež těšily se veliké oblibě. V kapli sv. Barbory u Manetina

jest od něho jeden oltářní obraz. Srv. Diabacz, Künstler-Lexikon für Böhmen.

Bendy, chomáč hedvábných stužek rozmanitých barev a vzorků, vlnající se slámáku vlastní výroby maloruským chasníkům na Pokutí; na něm mimo b. jsou paví péra, gerdany, okaté jehlice a p. ozdóbky. Řf.

Bendz: 1) **B.** Carl Ludvig, mathem. dánský (* 1797 v Odense — † 1843 v Kodani). Jsa důstojníkem, poslán byl do Paříže studovat organizaci školy polytechnické. Účastnil se pak založení vys. vojen. školy v Kodani a učil později na též ústavu mathematice a mechanice. Napsal: *Ledetraad ved Torelaesningerne i den mathematisk Analyse ved den kgl. militaere Højskole* (1830—32); *Ledetraad ved Undervisningen i den mathematisk Analyse og rationelle Mechanik paa den kgl. militaere Højskole* (1838). — 2) **B.** Henrik Carl Bang, bratr před., lékař (* 1806 v Odense — † 1882 v Kodani), byl chirurgem vojenským, pak přednášel anatomii a fyziologii na zvěrolékařské škole kodaňské a na spojené s ní vysoké škole zemědělské. Napsal: *Haandbog i den almindelige Anatomii med særigt Hensyn til Mennesket og Husdyrene* (1846—47); *Haandbog i den physiologiske Anatomii af de almindeligste danske Husdyr* (1853—69). — 3) **B.** Wilhelm Ferdinand, bratr předešl. malíř (* 1804 v Odense — † 1882 ve Vicenze). Byl v Kodani žákem C. V. Eckersberga, maloval podobizny a genry. Pozoruhodnější díla jeho jsou: podobizna kazatele *Hornsylda* (1825), tři genrové obrazy (1826—27, v galerii kodaňské), bitevní obraz s králem Kristiánem IV. (v králov. zámku Christiansburgu v Kodani). R. 1831 podnikl uměleckou cestu a v Mnichově zhotovil nejlepší svůj obraz *Stil umělců ve Finkově kavárně v Mnichově*, jenž vyniká jemným a věrným provedením portrátů. Obraz zakoupil Thorwaldsen, v jehož museu v Kodani se nyní nalézá.

Bene (lat. a ital.), dobře. **B. tibi** (te), **b. vobis** (vos), římský připtek: na tvé zdraví, na vaše zdraví! — **B. dixisti**, dobře jsi řekl. — **B. (optime) meritis**, dobře (výborně) zasloužilý. — **Ubi b., ibi patria** (v jednom zlomku říms. tragika Pacuvia): vlast jest tam, kde jest dobře. — **B. valete** na konci papežských a biskupských bull a listů: mějte se dobře, s Bohem! — Ital. *va b.* = dobře, *cosi sta b.* = tak jest dobře.

Bene: 1) **B.** František starší, lékařský spisovatel (* 1775 v Mindszentě v Uhrách — † 1858). Byl doktorem lékařství, professorem na pešťské universitě a členem uherské akademie. Psal lékařská díla jazykem maďarským, latinským a německým, zejména dějiny vědy lékařské. Z děl jeho uvádíme: *Elementa politiae medicae* (Budín, 1807). **B.** byl první, jenž dal podnět (1841) k sjezdům mad. lékařův a přírodopýtcův, od té doby každý rok v jiném městě v Uhrách se opakujícím. — 2) **B.** František mladší, lékař. spis. (* 1803 v Pešti); byl v l. 1840—44 professorem soudního lékařství na budapešťské universitě; psal o zdanlivé smrti a přeložil Henkův spis o soudním lékařství.

Vydal přednášky svého otce *Elementa medicinae practicae* (Pešť, 1833—34, 5 sv.). Bbk.

Benecke : 1) B. Georg Friedrich, německý filolog (* 1762 — † 1844). Od r. 1789 pracoval při univ. knihovně v Gotinkách, kde od r. 1829 byl bibliothékářem, od r. 1836 vrchním bibliothékářem. Zároveň od roku 1805 byl mimoř., od r. 1814 řádným profesorem univ. tamže. Z prací jeho vynikají hlavně *Beiträge zur Kenntnis der altdeutschen Sprache und Literatur* (1810 a 1832), pak *Mittelhochdeutsches Wörterbuch*, dílo, jež na základě pozůstalosti jeho dokonali W. Müller a Fr. Zarncke (3 sv., 1854—1868); konečně *Wörterbuch zu Hartmanns Iwein* (1833; II. vyd. opatřil E. Wilken, 1874). VM.

2) B. Wilhelm, spisovatel něm. (* 1776 v Hannoveru — † 1837 v Heidclberku). Žil dlouho v Anglii, vrátil se r. 1828 do Německa a oddal se studii filosoficky. Obsáhlý spis jeho *Seessekuranz und Bodmeri*, sepsaný původně anglicky, vyd. něm. v Hamburku roku 1807—21 v 5 sv. a přeložen do různých jazykův. Zpracován Noltem r. 1852 a je posud důležitým kompendiem pro pojišťování námořské. Napsal dále *Erläuterungen des Briefs Pauli an die Römer* (Heidelb., 1831). Hsz.

3) B. Berthold Adolf, anatom a ichthyolog něm. (* 1843 v Královci — † t. 1886). Byl prorektorem na universitě královecké, později docentem a profesorem anatomie. Spolu s Kupfferem uveřejnil několik prací vývoje zpytných, později věnoval se praktickému studiu ryb a rybářství v Německu, o čemž vydal četné a cenné spisy, zvláště: *Fische, Fischerei und Fischzucht in Ost- und Westpreussen* (Královec, 1881); *Die Teichwirtschaft* (Berlín, 1885); *Naturgeschichte und Leben der Fische* (t., 1886).

Benecko, ves v Čechách, 81 d., 520 ob. č. a 101 něm. (1880); hejtm., okr., pošta a bývalé dom. Jilemnice (1¹/₂ hod. severových.), fara Štěpánice. — **B.** bývalo osadou ryze českou, teprv asi před 15 léty počali se zde Němci zakupovati a v listop. 1886 zřídili tu nákladem Schulvereinu soukromou školu německou, která má v 1. třídě 24 dítky. Česká škola veřejná byla 1. lednem 1886 pomocí »Ústřední Matice Školské« rozšířena ve zřídni a má 115 dítek; příškoleny: **B.** a část Rychlova. Kcr.

Bened., zoologická skratka značící P. J. van Beneden neb Ed. van Beneden.

Benedek : 1) B. Ludvík, rytíř, rakouský polní zbrojmistr (* 1804 v Šoproni u Uhrách — † 1881 v Štyr. Hradci). Vychován ve vojen. akademii v Novém Městě Vídeňském vstoupil r. 1822 jako praporečkář do 27. pluku pěš., přišel roku 1833 do generálního štábu, kdež postoupil r. 1835 na setníka, r. 1840 povýšen na majora u pěš. pl. 37. a jmenován pobočníkem u zemského velitelství v Haliči. R. 1843 stal se podplukovníkem, roku 1846 plukovníkem a vyznamenal se v tomto roce při bouřích v zemi vypukších; rozehnal povstalce u Gdówa a Věličky. Za to ozdoben řádem Leopoldovým. R. 1847 ustanoven velitelem pěš. pluku 33. do Lombardie. V době povstání v březnu

1848 převedl pluk svůj beze ztráty z Pavie do Mantovy, kam dorazil 31. března. Přejav velení brigádě měl ohledati postavení Piemontanův u Marcarie, odkud je smělým útokem zahnal za ř. Oglio. Dne 29. května vedl vítězný útok na Curtatone, začez vyznamenán křížem komandéřským řádu Leopoldova a řádem Marie Terezie, 30. květ. bojoval u Goita a Casafranchini. V březnu r. 1849 byl v prudkém ohni v posledních bitvách proti Piemontsku u Mortary a Novary, k jejímuž dobytí přispěl nejplatněji. R. 1849 povýšen na generálmajora a ujal se velení brigádě při 1. sboru záložním armády dunajské v Uhrách. Tam se vyznamenal v bitvách u Rábu, Starého Szönye, Nového Szegedina, Sirku (Szöreg) a Ivana, kdež po dvakráte byl raněn. Vyhoviv se stal se náčelníkem generálního štábu u II. armády v Lombardsko-Benátsku, majitelem pěšího pluku 28. pražského, a obdržel vojenský kříž záslužný a ruský řád Sv. Anny I. tř. s brillanty. R. 1852 povýšen na podmaršálka, r. 1857 jmenován velitelem 2. sboru, pak hned 4. sboru armádního a i tajným radou. Ve válce r. 1859 velel 8. sboru, nepochodil valně u Melegnana, avšak u Solferina, kde fídlil samostatně právě křídlo armády, osvědčil se tak, že dostal kříž komandéřský řádu Marie Terezie. Roku 1860 jmenován náčelníkem štábu generálního u celé armády a u J. V. císaře, a poslán do Uher za náčelníka správ politické i vojenské v celé zemi, kde hleděl tišiti vášně a zachovati mír. V říjnu t. r. stal se velitelem II. armády v Benátsku a polním zbrojmistrem, r. 1862 ozdoben velkokřížem řádu Leopoldova. Než vypukla r. 1866 válka proti Prusku, povolán tento dotud výtečný, osvědčený vůdce ze školy Radeckého, vynikající osobní udatností, rázností, bystrým hledem, přítomností ducha, vytrvalostí a příslostí ve službě a neobmezenou důvěrou mocnářovou k velení severní armáde do Čech, kam šel nerad s tesknou předtuchou, ač bezmeznými nadějemi celého vojska provázen. Více nepřizní okolností, zvláště následkem nerozhodnosti, s jakouž podniknuta válka, v níž do opravdy až do posledního okamžiku nikdo nevěřil pro mírumilovné přívědi z nejvyšších kruhů pruských, než vlastní neschopnosti pochodil velmi neslavně, nesoustředil nikde v čas dostatečné síly proti vetřelcům, viděl poraženy jednotlivé své sbory v bitvách u Vysokova, České Skalice, Sviništan, Trutnova (tam hned po jedné bitvě skvěle vítězně) a v mnohých jiných bojích, až utrpěl s celou armádou rozhodnou porážku u Hradce Králové, 3. července. Postaven v Novém Městě Vídeňském před vojenský soud z vyšších sám jediný, poněvadž bohatýrsky vzal veškeru vinu na sebe a prohlásil, že ponese i trest za všechny. Uznán nevinným, ale poslán do výslužby, žil pak v zátiší ve Štyrském Hradci ode světa úplně odloučen. Snad jednou nestranný dějepisec nepodjatý výzkoumá pravé prameny a vyličí dle ryzí pravdy **B.** a znamenitě nadaného, skvěle vojensky vzdělaného, po veliké slávě tak značně kleslého, namnoze zneuznaného a veřej-

ným míněním dle bídného ovšem neúspěchu příliš krutě odsuzovaného. *F.M.*

2) B. Aladár (Ivan Náray), maď. současný básník (* 1843 v Aradě). Žije v Budapešti a vydal již mnoho velmi zdařilých, většinou lyr. básní. Soubor starších básní jeho vyšel pod názvem *Költemények* (Debrecín, 1866 2 sv.). Pozdější sbírky *Ujabb és Legujabb Költemények* (Nov. a nejnov. básně, 1878); *Árnyak és Sugarak* (Stíny a paprsky, 1880). *Bbk.*

van Beneden: 1) van B. Pierre Joseph, zoolog belg. (* 1809 v Malině). Stud. lékařství, povýšen na doktora, r. 1831 jmenován konservátorem musea přírodovědeckého v Luváni, r. 1846 zaujal tamtéž na katolické universitě stolicí zoologie a palaeontologie. Roku 1842 zvolen za člena akademie belgické a r. 1860 stal se ředitelem jejího oddílu vědeckého. **B-ova** činnost vědecká jest mnohostranná a záslužná. Podal četné práce hledící k faunistice, anatomii a embryologii různých skupin zvířecích a přispěl jimi zdatně k modernímu rozvoji zoologie. Jsou to zejména práce o mořské fauně belgické, o mechovkách, o embryologii láčkovců, o anatomii a embryologii měkkýšů, zejména ploutvonožcův a břichonožců. Zvláště záslužné jsou práce o hlístech plochých, jejichž povahu náležitě osvětlil vzhledem ku pracím předchůdců. Studoval podrobně hlísty ploché, cizopasící v rybách mořských, a dlouhá zkoumání věnoval jejich vývoji. V nauce o cizopasnících má **B.** i jinak zásluhu, že přesně podal rozdíly mezi pravým parasitismem, commensalismem a mutualismem. **B.** pracoval také v palaeontologii, i zabýval se zejména vyhynulými ssavci kytovitými (*Cetacea*) z třetihorních vrstev belgických a popsal mnohé nové formy. Práce **B-ovy** obsaženy jsou po většině v publikacích belgické akademie věd. Samostatně vydal: *Zoologie médicale* (s Gervaisem, Paříž, 1859, 2 sv.); *Iconographie des Helminthes et des vers parasites de l'homme* (Luván, 1860); *Ostéographie des Cétacés vivants et fossiles* (s Gervaisem, Paříž, 1868—77, s atlasem); *La vie animale et ses mystères* (Brussel, 1863); *Rapport sur les collections paléontologiques de l'Université de Louvain* (Luván, 1867); *Les chauvessours de l'époque du mammoth et de l'époque actuelle* (t., 1871); *Description des ossements fossiles des environs d'Anvers* (Brussel, 1877—1880); *Les parasites et les commensaux* (Paříž, 1876, dosud 3 vyd.). Poslední dílo přeloženo do němčiny, angličtiny a ruštiny. Srv. Manifestation en l'honneur de M. le prof. van B. (Gent, 1877); Carus, Geschichte der Zoologie (Mnichov, 1872). *Šc.*

2) van B. Edouard, zoolog belg. (* 1846 v Luváni), syn předešlého. Jest profesorem na universitě v Lutichu a ředitelem vědecké třídy akademie belgické. Uveřejnil řadu prací biologických, jež získaly mu zvučné jméno mezi zoology. Zejména proslul řadou originálních badání o zrání, oplození a ryhování vajíčka vůbec a vajíčka ssavčího zvláště. Za práce jeho embryologické udělila mu akademie franc. r. 1882 cenu Serresovu, akademie belgická r. 1887 velkou cenu přírodovědeckou.

Od r. 1880 **B.** vydává s Ch. van Bambequem »Archives de biologie«, kterýžto časopis náleží mezi nejpřednější podobné publikace evropské. Z prací **B-ových** sluší zvláště vytknouti: *Recherches sur la composition et la signification de l'oeuf* (Brussel, 1870); *Rech. sur l'évolution des grégaires* (»Bullet. de l'Acad. royale de Belgique«, 1871); *La maturation de l'oeuf, la fécondation et les premières phases du développement embryonnaal des mammifères d'après des recherches faites chez le lapin* (Brussel, 1875); *Contribution à l'histoire de la vésicule germinative et du premier noyau embryonnaire* (»Bullet. de l'Acad. r. de B.«, 1876); *Contrib. à l'histoire du développement embryonnaire de Téléostéens* (t., 1877); *Recherches sur la maturation de l'oeuf et la division cellulaire* (Gent, 1884). *Šc.*

Benedenia Gray, rod velryb (*Cetacea*) z čeledi *Balaenopteridae*, s jediným druhem **B. Knoxii** Gray, 10 m dl., žijícím v mořích severních. *Šc.*

Benedetti: 1) B. Giovanni Battista, matematik ital. (* 1530 v Benátkách — † 1590 v Turině), získal si znamenitou pověst vydáv ve 24. roce *Benedicti de resolutione omnium Euclidis problematum . . . una tantum modo circuli data apertura* (Benátky, 1553) a stal se matematikem ve službě vévody Savojského. Mimo jmenovaný spis vydal: *Teoria della caduta dei gravi*; *Gnomonica*, *J. B. Benedicti diversarum speculationum partes VI.* (Turin, 1585) s oddíly pojednávajícími o arithmetice, perspektivě, mechanice a j.

2) B. Michael, malíř, kreslič a rytec (* 1745 ve Viterbu — † 1810 ve Vidni). Roku 1787 usadil se ve Vidni, ale brzo po té odešel do Londýna, kde ryl pod názvem Bartolozzovým a také malířstvím se zabýval. Rytiny jeho provedeny jsou manýrou tečkovací a k nejlepším z nich patří reprodukce Svaté Rodiny od Raphaela, Io od Correggia, pak podobizny arcivévody Rudolfa, Carovya a j. Dle vlastní kresby ryl podobiznu carevny Kateřiny II.

3) B. Francesco, básník ital. (* 1790 v Cortoně — † 1821 v Pistoji). V posledních letech vlády Napoleonovy vyslal ódy k mocnánům, od nichž se nadál spásy své vlasti. Mezi jiným obrátil se r. 1819 básní na císaře rak. Františka I. žádaje, aby Itálii osvobodil, upadl však projevem tím v podezření u vlády velkovévodské, i musil přehnouti. Nechtě dostati se nepřátelům svým do rukou, zastřelil se v Pistoji. **B.** byl znamenitý lyrik; ačkoliv nevymanil se ze vlivu Foscolova, přece zasluhují pozornosti jeho ódy, opěvující španělská a italská povstání, třeba že jim škodily příliš časté politické narážky. Z jeho básní epických nejlepší jest *La liberazione della Batavia*. Mimo to napsal 13 truchloher dle vzoru Alfieriho, z nichž nejlepší jsou *Druso* (Flor., 1816), *Pelopea*, *Riccardo III.*, *Cola di Rienzo* (1821) a *Telegono* (Pisa, 1822). Vedle toho vydal řadu pěkných rozprav z dějin: *Intorno alle tragedie di V. Alfieri* (Flor., 1818); *Vita di Cola di Rienzi* (1831) a j. Jeho sebrané spisy vy-

šly péčí F. S. Orlandiniho ve Florencii 1858, listy pak v Cortoně 1885. P.

4) **B. Vincent**, hrabě, diplomat franc. (* 1817 v Bastii na Korsice). R. 1845 jmenován konsulem v Káhiře, r. 1848 v Palermu. R. 1852 stal se sekretářem vyslanectva v Cafihradě a roku 1855 ředitelem polit. oddělení v min. zahraničním. Roku 1856 byl sekretářem pařížského kongressu. R. 1861 poslán za vyslanec do Turina a snažil se o smíření papežské stolice s vládou italskou. Po pádu min. Thouvenela odstoupil r. 1862 a stal se r. 1864 vyslanecem v Berlíně. Marš hleděl tu pohnouti Bismarcka k alianci proti Rakousku a k rozšíření území franc. Po bitvě u Král. Hradce poslán 9. čce 1866 do hlavního stanu pruského, by zprostředkoval mír; avšak Bismarck protáhl jednání s ním, až se dohodl s Rakouskem v Mikulově a až pařížský vyslanec hr. Goltz vymohl u Napoleona III. svolení ke zvětšení území pruského a ke zřízení severoněm. spolku. Po válce jednal opět marš o rozšíření území franc. a, odepřev přijetí minist. zahraničního po odstoupení Drouyna de Lhuys, pracoval aspoň o přivtělení Lucemburska k Francii, ale opět beze zdaru. Napoleon jmenoval **B.**-ho hrabětem a majitelem velkokříže čestné legie, a král pruský udělil mu řád černého orla. **B.** upozorňoval vládu franc. na blízké sjednocení Německa a na nebezpečí plynoucí z války s něm. státy, jež by mohly vojsko rychleji mobilisovati. R. 1870 vyslán **B.** do Emsu ke králi pruskému a vymohl, že princ Hohenzollernský nepřijal trůnu španělského. Když však vévoda Grammont trval na tom, aby král pruský slíbil, že také na přístě neschválí novou kandidaturu podobnou, odepřel král, jemuž **B.** na procházce žádost tu přednesl, vyhověti žádosti a uděliti mu novou audienci o věci té. Na to prohlášena válka a **B.** vrátil se do Paříže. Když pak Bismarck dal v »Times« uveřejniti **B.**-m psaný návrh smlouvy s Německem o připojení Belgie k Francii, prohlásil **B.**, že psal jej dle diktátu Bismarckova a tomuto jej odevzdal. Podobné neopatrnosti dopustil se **B.** již při jednání dřívějším, kde odevzdal Bismarckovi návrh stran rozšíření franc. hranice západní na újmu států jihoněm.; Bismarck pohnul tyto státy k alianci s Pruskem, prokázav návrhem tím, jak nepřátelsky Francie s nimi smýšlí. Roku 1871 dosáhl **B.** propuštění ze služby diplomat. a žije v soukromí. Vydal též spis *Ma mission en Prusse* (1871). Hř.

Benedetto: 1) **B. da Majano**, architekt a sochař italský (* 1442 ve Florencii — † 1497 t.). Jeho díla sochařská a také stavitelská nejsou vzácnosti. Jedno z nejstarších jest poprsí Pietra Melliniho (v nár. museu ve Florencii), pak kazatelna de Santa-Croce, jedna z nejkrásnějších po vši Itálii. R. 1480 dokončil s bratry Giulianem a Giovannim oltář v kostele Santa-Maria in Ulivo v Pratu. Zvláště v posledních letech svého života byl velmi činným. Roku 1489 začal stavěti palác bankéře Strozziho, jehož dokončení se však nedočkal. Stavba má ráz grandiosní přínosti; ale Cronaca, který

stavbu dokončil, změnil poněkud původní její plán. Po té zahrnován byl **B.** zakázkami, jež opatřoval mu zhusta bratr jeho, zaměstnaný při dvoře neapolském, a v krátkém čase zhotovil mnoho závažných prací, jako: *Zvěstování Panny Marie* pro kostel de Montoliveto v Neapoli, ciborium v San-Gemignano; pro triumfální oblouk v Neapoli začal pracovati okrasy skulpturní, jichž však nedokončil, mramorové ciborium v San-Domenico v Sienně a j. v. — **B.** sice nebyl duchem tvůrčím, který by umění na nové dráhy přivedl, nicméně díla jeho i počtem, i provedením svědčí o nesmírné plli i vytrvalosti stejně jako o rozmanitosti motivův a bohaté fantasii. Při tom mramor dovedl mistrně spracovati. Z vrstevníků svých **B.** byl nejvíce mnohostranným.

2) **B. da Rovezzano**, vlastně **B. di maestro Bartolommeo, di Picco di Grazino de Grazino**, architekt a sochař italský (* 1474 v Pistoji — † 1554). R. 1505 usadil se ve Florencii a tam pracoval o svých nejlepších dílech, zvláště o náhrobku pro kapli San-Giovanni Gualberto pro kostel Santa-Trinità. Bohužel, že krásné dílo bylo později silně poškozeno a v národním museu ve Florencii jsou z něho jen dekorativní a ornamentální zbytky. Povolán byv do Anglie od Jindřicha VIII., žil několik let v Londýně a pracoval tam o bronzovém náhrobku, z něhož však jen mramorový sarkofág zůstal; teď kryje mrtvolu lorda Nelsona v kostele sv. Pavla v Londýně. **B.**, vrátiv se do Itálie, oslepl. — Význam **B.**-tův jakožto umělce zhusta býval přeceňován. Postavám jeho nedostává se náležitě přirozenosti a zvláště s obrazování lidské tváře **B.** nebyl. Způsob, kterým postavy lidské vplétá do ornamentiky, jest charakteristický pro úpadek dekorativního umění quattrocenta, kterýž úpadek však u **B.**-ta méně se jeví než u jeho vrstevníků.

3) **B. Giovanni Battista** (čili de Benedictis) (* 1622 v Ostuni — † 1706), učený jesuita, horlivý přivrženec peripatetické školy filosofické a zastánce její proti vrstajícimu tehdy vlivu filosofie Descartovské a nauky Jansenistické, začal také pronásledování zakusil. Působil jako učitel filosofie a theologie v Lupii, později v Neapoli, a tu sebral básnické plody členů řádu svého i vydal je r. 1689 pod názvem *Analecta poetica*. Z děl jeho filosofických nejdůležitější jest *Philosophia peripatetica*, původně na 5 svazků rozvržená, ale vydal jen čtyři, z nichž prvý logiku, druhý a třetí fysiku, čtvrtý metafysiku obsahuje; vycházela v r. 1687—92, znovu vyd. v Benátkách r. 1723. Dále v tomto smyslu jest zájímavo 5 listů (*Lettere apologetiche in difesa della theologia scolastica e della filosofia peripatetica*, Neap., 1694), v nichž obrací se zejména proti Lionardovi da Capua, Tommasu Cornellovi a j.; listy tyto vzbudily proti pisateli bouři v Neapoli. O ostatních jeho spisech viz Backer: »Bibliothèque des écrivains de la congrégation de Jésus« I., 86. (VII., 98). Ča.

Benedicamus Domino (lat.), chvalmež Pána č. blahořečme Hospodinu, načež

v liturgii se odpovídá: *Deo gratias* (Bohu díky!). Slova ta vyskytují se při mši sv. S počátku zavírala se každá mše slovy jahnem pronesenými: *Ite missa est*. Později však vešlo v obyčej, o takových dnech, kde věřící ještě po mši sv. déle v chrámě meškávali, na místě *Ite missa est* říkali **B. D.**, při čemž jahen nebo kněz obrácen jest k oltáři. Od XI. stol. ustálilo se liturgické pravidlo, že, kdykoli při mši nericituje se »Gloria«, má se ke konci pronést **B. D.** Mimo to končí se slovy **B. D.** denně při hodinách církevních každá hodinka (hora). *Bvy.*

Benedicere nebo *Jube Domine* (*Domne*) *benedicere* jest lat. formule začasté v liturgii se vyskytující jak při mši sv., tak při hodinách církevních. Slovy těmi žádá se o udělení požehnání. Žádá-li se požehnání to přímo na Bohu samém, má zníti: *J. Domine b.*; žádá-li je však jahen na knězi, kněz na biskupu, má se říci: *J. Domne b.* Neboť v liturgické řeči názvu »*Dominus*« výlučně jen o Bohu samém se užívá, kdežto synkopovanou formou »*Domnus*« člověk se vyznačuje. *Bvy.*

Benedicite (latinsky), žehnejte, slovo v liturgii často užívané v těchto případech: 1. Kráčí-li celebrující kněz v rouchu mešním ze sakristie k oltáři, osloví jiné kněze v sakristii dříve slovem **b.**, načež tito odpovídní »*Deus*« (Bůh tě žehnej). 2. Jahen, žádá-li žehnání kadidla, osloví celebranta: **B.**, *Pater reverende* (ctihodný Otče), jestliže biskup celebruje, řekne jahen: **B.**, *Pater reverendissime* (nejdůstojnější). 3. Na konci Primy (části hodinek cirk.) volá hebdomadář: **B.**, načež ostatní odpovídají »*Deus*«. 4. Při stolní modlitbě před jídlem volá představený domu (kláštera a t. d.): **B.**, načež ostatní rovněž odpovídají: **B.** *Bvy.*

Benedikt Julius, pianista a skladatel (* 1804 ve Stuttgartě, z rodičů židovských — † 1885 v Londýně). Na Webrovo doporučení byl r. 1823 jmenován kapelníkem při divadle Kärnthnerthor ve Vídni, roku 1825 cestoval s podnikatelem Barbajou po Německu a Italii, načež převzal kapelnictví na divadle San Carlo v Neapoli. Potom roku 1838 usadil se trvale v Londýně, jež jenom pro některé umělecké cesty na čas opustil, jako r. 1850 a 1851, kdy provázěl Jenny Lindovou do Ameriky. — V Anglii **B.** proslul jako pianista, slučuje ve své hře všechny přednosti svých učitelů: Webrovu ohnivost a sílu, jakož i Hummlův klid, zřetelnost a přirozený, proctitelný úhoz. Také jako ředitel orchestrův a koncertů vynikal a jako pianista výtečně dovedl provázeti při zpěvu. V Londýně **B.** založil populární koncerty a často řídil anglické hudební slavnosti. R. 1871 povýšen byl do stavu rytířského. Četné klavírní skladby **B.**-ovy, jako fantasia, ronda, caprice, kantáty, sonáty, variace a j., měly úspěch jen okamžitý, jsouce více brillantní než hluboce promyšlené. První jeho opery *Giacinta ed Ernesto*, *I Portogesi: a Goa* jsou komponovány ve slohu Rossiniově, pozdější silně na Webra upomínají; z těch pak nejznámější jsou: *Křižáci*, *Nevěsta benátská*, *Lilie Killarneyská* a *Růže z Erinu*.

Benediktio viz Benedikce.

Benediktus v liturgii jest 1. chvalo-zpěv Zachariášův slovem **B.** (požehnaný) začínající, jenž vzat z evangelia sv. Lukáše (1. 68—79). Duchem prorockým velebí Zachariáš příchoď vykupitele světa, jehož předchůdcem byl syn jeho Jan Křtitel. Od nepamětných dob koná se též chvalozpěv (*canticum*) každodenně při hodinách církevních, a sice ve chválách (*Laudes*), v nichž denní modlitba takřka vrcholu svého nalézá: a sice koná se chvalozpěv stoje a o slavných dnech mezi chvalozpěvem tím děje se nakufování (*incensace*) oltáře, duchovenstva i lidu shromážděného. — 2. Při mši sv. vyskytuje se **B.** po praefaci, po kteréž se píše třikrát Svátý, načež následují slova: »*B.*, *qui venit in nomine Domini*« (požehnaný, jenž se běže ve jménu Páně), kteráž kněz u oltáře říká a spolu kůr hudební slavnostně prozpěvuje. Jsouť slova ta upomínkou na slavný vjezd Páně do Jerusálema v neděli květnou, při němž zástupově v nadšení slovy těmi příchozího vítali. *Bvy.*

Benediktus z Louky, řeholník druhdy praemonstrátského kláštera lúckého a český malíř miniatur, žijící ve druhé pol. XV. stol. Památné dílo jeho jest latinský kodex, nyní ve sbírce kláštera na Strahově v Praze, kamž po zrušení kláštera lúckého r. 1784 s jinými ještě předměty zakoupen. Pergamenový foliant tento o 280 listech textu a s kalendariem napřed jest bohatě vyzdoben miniaturami, jež co do způsobu provedení technického i koncepce zachovávají ještě ráz malby XIV. stol. Obrazy v iniciálkách provedeny velmi ušlechtilé vodovými barvami krycími, kteréž čistotou a živostí tónu vynikají přes to, že karnace poněkud do tónů šedavých zabíhá. Text jest na každé stránce o dvou sloupcích. Prvá strana folia jest zvláště hojně okrášlena a důležitá i tím, že vyobrazena tu mimo iniciálku *A*, v níž sv. Řehoř v obleku pontifikálním na pultě píše, též klacíci podobizna umělcova, pod níž drobným písmem zlatým čteme: *Fra-ter Benedictus Can. Ecclesiae Lucens*. Nad podobiznou umístěn erb ve štítu jednoduchém, na příč rozděleném, jehož horní polovice jest modrá a v níž spatřujeme svrchní část těla jednorožce; dolní polovina štítu jest barvy červené. Celek obklopen pěknou ornamentikou lupénkovou v úponkách se rozvíjející, kteráž po způsobu ozdoby rámcové částečně i kraje tohoto folia vyplňuje. Iniciálky další jsou buď prázdné — totiž bez obrazů vnitřních a jen zlatem a ornamentikou barevnou zdobeny, anebo s obrazy, jež táhnou se celkem ko přiběhům Nov. Zákona. Jest jich celkem 18. Uvádíme z nich jakožto ukázkou miniaturu na listě 10. b., již jest zobrazeno Narození Páně (vyobr. č. 520.). Z iniciálék pouhých, jichž počet větší, sluší zvláště uvést *J* na foliu 234. ke svátku »*martiri sancti Venceslai*« a potom iniciálku poslední *D* na foliu 280., kdež napsí: »*Finis hujus operis A. D. 1483*« svědčí o ukončení díla úplném. Kodexu tomuto co do stránky technické podoben antifonář olomoucké knihovny císařské pod sign. II. A. I., kterýž také v klá-

šteře lúckém zdělán byl a po jeho zrušení do Olomúce se dostal. Antifonář má celkem 262 folií pergamenových a 18 velikých iniciál s miniaturami. Pro vznik díla tohoto charakteristická jest strana prvá, kde v iniciálce při obrazu Poslání Ducha sv. zřetelně čteme nápis: Hoc opus fieri fecit Dominus Paulus Abbas Lucensis Anno Domini 1499; a ještě níže: Egidius Has, clericus Pataviensis dioecesis scriptor hujus libri. Zhotoven tedy antifonář za opata Pavla (asi 1493 — † 1520), tedy nedlouho po kodexu prvním, což také podporuje mimo zmíněnou již technickou podobnost obou děl domnění, že i tato památka české malby jest prací B-ta z L.

Benedik Svatý (*Szent-Benedek*), městys v Uhrách n. Hronem, v župě tēkovské, v okrese zlatomoraveckém, má 1071 slov. obyv. (1884), far. chrám, školu, synagogu, pěkný zámek, telegraf a poštu. Jest zde opatstvím glagolských benediktinů r. 1075 od Gejzy I., krále uherského, na způsob hradu založené. Má velkolepý chrám gotický z r. 1406. Od r. 1565 náleží B. s celým panstvím kapitule ostřihomské. R. 1881 pohltil velký požár nejen městys, nýbrž i klášter se starověkým chrámem, jenž pak byl velikým nákladem ostřihomského primasa obnoven. Bohatý archiv klášterní, v němž se nalézá i mnoho listin slovenských, odvezen r. 1889 do Ostřihoma. Rč.

Benedikoe, *benedictio* (lat.), žehnáni, jest obřad, kterýmž církev osoby a věci z oboru moci nepřátelských vyjímá a Boha vyzývá, aby žehnaným věcem a osobám dobra vůbec neb jistého dobrodiní propůjčil, ode zla vůbec neb od určitého zla je vysvobodil, vyzváním pak vyprošené milosti jim skutečně dodává. Kterých milostí jednotlivými žehnáni lidem a věcem na Bohu žádá a vyprošených uděluje, naznačeno modlitbami a obřady, jež ke každému žehnáni v rituále jsou předepsány. (Viz Skočdopole, Past. bohosloví, str. 748.) Obzvláště zmínky zasluhují: 1. B. kněžská, jež se dává rukou ve způsobě kříže, od kněze jednou žehnajícího; 2. b. biskupská, jež rovněž udílí se ve způsobu kříže od biskupa třikrát žehnajícího; 3. b. apoštolská, žehnáni papežské s plnomocnými odpustky spojené; 4. *Benedictio apostolica in articulo mortis*, apoštolské požehnání v dobu smrti čili generální absoluce umírajících jest žehnáni, od papeže nebo jménem jeho od splnomocněného kněze lidem na smrt nemocným udělené a s plnomocnými odpustky spojené. *B. v. y.*

Benedikt: 1) B. sv., opat a zakladatel řádu (* 480 v Nursii), ze starofirského rodu Aniciův. Na studii byl poslán do Říma, vida však zkaženost mládeže, opustil město a přišel na místo, které se Sublacum (Subiaco) nazývalo. Zde setkal se s mnichem Romanem, který mu dal řeholní roucho a jeskyni skoro nepřístupnou za obydli vy-

kázal a jemu časem chléb donášel. B-ovi bylo tehdy 14 nebo 15 let. Po 3 letech našli jej pastýři a rozhlásili jeho svatost po celém okolí. Mnozí o-

pustili svět a stali se jeho učenníky. Mnichové kláštera vicovarského (Vicus

Quer ualms est nobis et
filius datus est nobis qu
sus imperium sup. hmer et

Č. 520. Narození Páně
z kodexu Strahovského.

Varronis) poblíž Sublaka zvolili ho po smrti svého opata za svého představeného; ale pykali brzo své volby, poněvadž nový opat zavaděl řád, který se jejich světské mysli přičil, i chtěli ho proto otrávit. Avšak B., poznav jejich úklady, vzdal se opatství a vrátil se do své samoty (510). Maje pro svou svatost mnoho učenníků, založil v okolí Sublaka 12 klášterů, t. j. mnišských spolků, každý o 12 mniších pod správou opatovou, jejichž vrchní správu B. sám podržel. Blahodárné působení B-ovo vzbudilo nenávisť a zášť Florentia, kněze při sousedním kostele, který jeho mnichy mravně zkaziti se snažil. Proto B. opustil i Sublacum a usadil se na hofe Monte-Cassinu, kdež, vyplniv poslední zbytky pohanství, založil světoznámý klášter, ohnisko všech přečetných klášterů benediktinských. B., vynikaje svatostí života, láskou k lidu, hlavně trpícím, mocí divotvornou a darem prorockým, má o vzdělanost a osvětu vůbec a zvláště o křesťanskou vzdělanost nesmírné zásluhy. Neboť příkazav mnišům svým vedle obvyklých řeholních povinností za úkol též pěstovati vědy a umění, uvedl nové národy přes trosky říše Římské ku vzdělanosti křesťanské. Řeholí pak, kterou svým bratřím dal, nejen obnovil řeholnictví na Západě, nýbrž dal mu i jednotnou a pro tyto krajiny přiměřenou normu, dle níž se řídily později též jiné řehole. (Viz čl. Benediktini.) Zimnicí zachvácen sv. B. dokončil život svůj 21. března 543, kterýžto den světi církev katolická jeho svátek. Tělo jeho pochováno bylo nejprve na Monte Cassinu, odkud r. 653 přeneseno bylo od sv. Aigulfa do Francie a uloženo v klášteře fleuryjském. Vyobrazován bývá sv. B. v opatském rouchu svého řádu, drže v ruce číši s hadem anebo džbán. Srv. Řehoř Veliký, Opera II. Dialog. 207, vyd. Migneovo »P. P. lat.« LXVI., 126.; Ign. Clavenau, Ascesis posthum. I. (Salisb., 1720); Navrátil, Život sv. Otce B-a (Brno, 1880); Bílý, Legendy sv. (Praha, str. 286—292.); Karlík, Životy svatých; Brandes, Leben des hl. Vaters B. (Einsied., 1858) a jiné.

Dr. Kr. Jrk.

2) B., mučenník, s bratřími; patronové čeští. B., Matouš, Jan, Isák a Kristin byli druhy sv. Vojtěcha, které s sebou z římského kláštera sv. Alexia do Čech přivedl a též do Polska s sebou vzal. V Polsku vykázal jim poušť nedaleko Kaziměře. Po smrti sv. Vojtěcha obrátili mnoho lidí v Polsku na víru a sloužili Bohu nábožnými skutky, majíce za hlavu B-a, jenž stále na prvním místě se jmenuje, a pro opatřování časných potřeb šestého soudruha, Barnabáše. Všichni zemřeli smrtí násilnou, byvše od loupežníků přepadeni a zavražděni 11. (12.) listopadu 1004. Boleslav Chrabrý choval je v Kaziměři. Vévoda český Břetislav I. kázal jejich ostatky r. 1039 do chrámu sv. Víta přenést a r. 1046 v proboštském kostele staroboleslavském uložit, odkudž pak tělo sv. Kristina asi r. 1128 nebo 1130 přeneseno do biskupského chrámu olomúckého, kde posud se cti. Památka jejich koná se v Čechách 12. listopadu.

Dr. Kr.

3) B. sv., opat aniánský, pocházející z hraběcího rodu v narbonské Gallii, vstoupil do kláštera sv. Sekvana v Burgundsku a později vystavěl na svém statku klášter aniánský. Pro jeho svatost byla mu svěřena oprava mnohých klášterů v Gallii a Aquitanii; usiloval o to, aby kláštery v Gallii a Německu v pravidlech svých dle řehole sv. Benedikta se sjednotily. Císař Ludvík Pobožný, založiv poblíž Cách klášter, zvaný Corneliusmünster, ustanovil za jeho opata B-a a přispěl mu pomocí při založení 12 klášterů, které ostatním měly býti vzorem. B. sestavil pak novou řeholi (*concordantia regularum*), kteroužto původní řehole sv. Benedikta obnovena a zdokonalena. Zemřel 12. února 821.

Dr. Kr.

Papežové. 4) B. I., 574—578. — 5) B. II., 681—685.

6) B. III. (855—858) byl synem Římana Petra a jako kardinál-kněz při chrámu sv. Kalista byl po smrti Lva IV. proti své vůli za papeže zvolen, násilím do Lateranu přiveden a nastolen. Strana protivná chtěla papežem míti sesazeného kardinála Anastasia, který v září 855 B-a v Lateranu se zmocnil. Ale duchovenstvo i lid stáli věrně při B-ovi, který skutečně s vůlí císařských posílá na biskupství byl posvěcen. Přijal všechny nepřátelky na milost, i kletbou stíženého kardinála Anastasia. Byl štedrým dobrodincem chrámův.

7) B. IV., 900—903.

8) B. V. (964). Po smrti Jana XII. zvolili Římané, duchovenstvo a lid za papeže kardinála-jahna, příjmením Grammatika čili Učeného, v květnu 964 proti vůli císaře Oty I., který již 4. pros. 963 řádného papeže Jana XII. sesaditi a Lva VIII. laika za papeže zvoliti dal. Císař této volby neschválil, oblehl Řím a přinutil město, že mu B-a vydalo a Lva za papeže uznalo (23. června 964). Na synodě, kterou vzdoropapež Lev VIII. a císař Ota I. konali, svolil B. ke svému sesazení, byl degradován až na svou důstojnost jahenskou a odevzdán od císaře arcibiskupu Adalagovi, kterýž jej do Hamburku odvésti dal. Po smrti Lva VIII. († v březnu 965) poslali Římané posly k císaři, aby B. V. na svůj stolec opět byl dosazen; ale císař nevyhověl jejich prosbě, a B. umřel brzo potom v Hamburku (4. čce 965). Katolický svět má B-a v. za řádného papeže, neuznáváje Lva VIII.

9) B. VI. (972—974), syn Hildebrandův, byl po smrti Jana XIII. zvolen za papeže. Pokud císař Ota I. žil, vládl v pokoji, avšak jakmile přišla zpráva o smrti císařově († 7. kv. 973) do Říma, svrhli Crescentiové, jmenovitě římský konsul Cencius Crescentius, pap. B-a VI., který nebyl po jejich chuti, uvrhli do Andělského hradu a dali tam zardousiti.

10) B. VII. (974—983) z rodu hrabat Tusculeckých. Panoval šťastně a obezřele, jsa štedrý k chudým; dal lichopap. Bonificia VII. do klatby, sešel se s císařem Otou II. v Ravenně r. 981 a oba slavili velikonoce v Římě.

11) B. VIII. (1012—24), nástupce Sergia IV., zvolený stranou hrabat Tusculeckých, z kteréžto rodu pocházel. Proti němu zvolila strana

Crescentiova vzdoropapeže Řehoře, kterého však král Jindřich II. neuznal. Když Jindřich přitáhl do Itálie, sešel se s ním papež v lednu 1014 v Ravenně, kde synoda králova bratra Arnulfa dosadila na stolec ravennský; papež korunoval pak krále i jeho manželku v Římě na císařství, a císař potvrdil papeži všechna dřívější darování Karlovcův a Otů. **B.** porazil Saraceny, kteří ze Sardinie do Toskány vpadli, a pohnul Janov i Pisu k tomu, že Sardinie z moci Saracenů dobyly. Na synodě pavíjské r. 1018 přikázal duchovenstvu bezzenství a prohlásil děti duchovních za nevolníky církve. Hledaje pomoci proti Řekům na jihu, papež přišel r. 1020 do Bamberku k císaři, kterýž mu pomoc slíbil. Na podzim 1021 přitáhl císař s vojskem do Itálie a bral se s papežem na jih. Dobyv hlavní řecké pevnosti Troje, zlomil na vždy řeckou moc v Itálii. Položivše v důležitá místa normanské bojovníky, pomýšleli na slavení obecného církevního sněmu, ale zemřeli oba již r. 1024.

12) B. IX. (1033—44). Po smrti Jana XX. byl za jeho nástupce snahou hrabat Tusculských zvolen synovec jeho Theofylakt, mladý ještě duchovní, jenž nazval se **B. IX.** Byl více světským knížetem nežli horlivým biskupem, nepoložil mezi mravnímu úpadku a stal se obětí zmatkův italských stran. Na římské šlechtě žádal nazpět uchvácené církevní zboží a vystoupil proti ní ostře, čím ji proti sobě rozjítřil. Kromě toho tropili jeho bratři všelijaká násill. Šlechticové s hrabětem Gerardem v čele vyhnali r. 1044 Tuskulány z města, sesadili **B.-a IX.** a povolali sabinského biskupa Jana za papeže jako Sylvestra III., který však se udržel jen 49 dní. **B.** vrátil se s pomocí Tuskulských opět do Říma a poděkoval se 1. května 1045 ve prospěch svého kmotra Jana Gratiana, váženého arcikněze při kostele sv. Jana ad Portam Latinam, a odebral se na své otcovské statky, dostav peněžitou náhradu za výlohy, které měl s posavadním papežováním. Za papeže Řehoře VI. vystoupil **B.** roku 1046 opět jako papež, ale týž rok ustoupil. Po smrti Klementa II. přišel **B.** 8. listop. 1047 opět do Říma, byl za papeže uznán a seděl na stolci Petrově po třetí 8 měsícův a 9 dní; avšak r. 1048 musil opustiti Řím a vstoupil do kláštera Grotty Ferraty, kdež zemřel roku 1065 kajicnou smrtí.

13) B. X. 1058—59.

14) B. XI. (1303—1304). Po smrti Boniface VIII. byl zvolen jeho nástupcem Mikoláš Boccasini, kardinál-biskup ostijský, jako **B. XI.** Nar. v Trevisu z chudobných rodičů, vstoupil do řádu dominikánského, stal se generálem řádu a byl od papeže Boniface VIII. pro svou učenost a zbožnost r. 1298 učiněn kardinálem-knězem a r. 1300 kardinálem-biskupem ostijským. Vykonal několik důležitých poselství v Uhrách, Polsku a zemích jihuoslovanských, stál věrně po boku papeži Bonifaci VIII. v Anagni, kdežto ostatní kardinálové utekli. Jako papež smířil krále francouz. Filipa IV. Sličného s církví, navrátil pařížské universitě její výsady a prominul církevní tresty všem

protivníkům svého předchůdce, až na kancléře Viléma Nogareta a ty, kteří ruku na Boniface VIII. vztáhli. Zemřel 7. čce 1304 v Perugia a r. 1733 byl za blahoslaveného prohlášen. Zůstavil po sobě výklad několika žalmův a evangelia sv. Matouše, spisek o církevních obřadech a slavnostní kázání.

15) B. XII. (1334—42), dříve Jacob de Nouveau, zvaný Fournier, nar. v Saverduně. Jsa synem mlynářovým vstoupil do kláštera cisterciáckého v Bolboně, stal se r. 1311 opatem fonfroidským, r. 1317 biskupem pamierským a r. 1326 biskupem mirepoixským a byl od svého strýce papeže Jana XXII. r. 1327 učiněn kardinálem-knězem. Pro svou theologickou a kanonickou učenost byl 20. prosince 1334 zvolen za papeže a byl třetím papežem, který v Avignoně sídlil. Odstranil mnohé zločody ze správy církevní a byl by císaře Ludvíka s církví smířil, kdyby mu v tom dvůr francouzský nebyl překážel. Pracoval o opravě církevních řádů a byl prost všeho nepotismu. Zůstavil po sobě spisy právnícké o napravení fcholníkův, kázání, výklady žalmův a několik básní.

16) B. XIII. vzdoropapež avignonský (1304 až 1417). Po smrti avignonského papeže Klementa VII. byl jeho nástupcem volen kardinál Petr z Luny, který se nazval **B.-em XIII.** Jsa jahnem, dal se den po své volbě na kněžství a za nedlouho na biskupství posvětili. Byl rodem z Aragonie, studoval ve Francii, proslavil se jako professor církevního práva v Montpellieru a byl r. 1375 od papeže Řehoře XI. učiněn kardinálem-jahnem. Jako avignonský papež pracoval o to, aby se v papežství udržel. Sněm piský sesadil jej, jakož i řádného papeže Řehoře XII., ve svém 15. sedění r. 1409, ale **B. XIII.** podržel část své poslušnosti přece. Obecný církevní sněm kostnický obíral se zase jím. Král římský Sigmund cestoval schválně k němu, aby ho pohnul ku poděkování se, a vyjednával s ním v Perpignaně; on však žádal, by teď, když Jan XXIII. jest sesazen a Řehoř XII. se dobrovolně poděkoval, sám za papeže byl uznán nebo sám budoucího papeže volil, a prchl do pevného hradu Peñiskoly. Kostnický sněm sesadil jej v 37. sedění (1417), ale **B.** nepodrobil se tomuto výroku a hrál si dále na papeže. Zemřel r. 1423.

17) B. XIII. řádný papež (1724—30). Počázel z vévodského rodu Orsinů, nar. 1649 v Gravině, v Neapolsku, slul Vincenc Maria a vstoupil proti vůli svých rodičů do řádu dominikánského v Benátkách. Papež Klement X. povýšil jej r. 1672 za kardinála, Innocenc XI. propůjčil mu r. 1680 arcibiskupství ceasenské v Romagni, které on však z příčin zdravotních r. 1686 za beneventské zaměnil. V Beneventě vedl si vzorně, slavil prov. synody r. 1692 a 1698, stavěl a opravoval kostely a pečoval o chudé. Za papeže byl zvolen 29. kv. 1724, a nazval se **B.-em XIII.** na důkaz, že avignonský papež Benedikt XIII. jest jen vzdoropapežem. **B.** vystoupil proti přepychu kardinálů, kázal duchovenstvu nositi roucho duchovní, slavil roku 1725 provinciální sněm a zakázal

v Římě lotterii. Spor o sicilskou monarchii ukončil r. 1727, dav králi Karlovi a jeho nástupcům právo, aby duchovního soudce v třetí stolici ustanovovali, ale důležitější věci ponechal Apoštolské Stoliči. Podobně urovnal spory s Viktorem Amadeem, vévodou savojským a sardinským, propůjčiv mu právo patronátní nade všemi kostely a kláštery, ale příjmův uprázdněných obročí mu nepřiznav. Jenom s králem portugalským Janem V. nemohl se shodnouti. Král žádal, aby bývalý nuntius v Lisaboně, Vincenc Bichi, za kardinála byl povýšen, proti čemuž sbor kardinálský se ohrazoval. Král Jan tedy odvolal všechny Portugalce z Říma (1725) a zakázal svým klášterům posílati almužny do Říma. Předpis papežův z r. 1728, aby svátek papeže Řehoře VII., který posud jenom benediktini a kapitola salernská konali, v celé církvi se slavil, narazil v Benátkách, Francii a státech Rakouských na veliký odpor, poněvadž v něm o vyobcování a sesazení císaře Jindřicha IV. se mluvilo. Nehodou B-a XIII. bylo, že svou důvěru věnoval pokrytci a lakomci Mikoláši Cosciov, jež i kardinálem učinil. Zemřel 22. února 1730.

18) B. XIV. (1740—1758), jeden z nejučenejších papežů. Slul před tím Prosper Vavřinec Lambertini. Narodil se v Bologni 31. bř. 1675, studoval v Římě, vynikal v teologii a církevním právu, stal se konsistorním advokátem, promotorem fidei, kanovníkem u sv. Petra, pracoval v několika kongregacích, byl od Benedikta XIII. jmenován arcibiskupem theodosijským in p., pak anconským (1727) a r. 1728 kardinálem-knězem. Klement XII. dal mu r. 1731 arcibiskupství bolognské. Po smrti Klementa XII. zvolen za papeže. Byl to muž zbožný, osvicený a velmi učený, právník na slovo vzatý, vážený od katol. i protestantských panovníků. Na žádost jejich omezil počet svátků, pro státy Rakouské brevem z 1. září 1753 na číslo až posud platné. Králi portugalskému Janu dal roku 1740 právo jmenovati všechny biskupy a opaty a udělil mu r. 1748 název »král nejvěrnější« (rex fidelissimus). Učinil r. 1741 konkordát s králem neapolským a dal mu právo osazovati 26 biskupství; španělské koruně dal r. 1753 právo osazovati všechna biskupství a obročí, vymínilv sobě pouze 52 obročí k osazení. Spor mezi Rakouskem a Benátkami o patriarchát aquilejský urovnal r. 1751 tím, že patriarchát onen zrušil a zřídil pro rakouské území arcibiskupství gorické a pro území benátské arcibiskupství vidimské (Udine), začež se republika Benátská na papeži pomstila, zavedši r. 1754 placetum a přerušivši veškeré církevní obcování s ním. Podporoval průmysl a obchod, zvelebil knihovnu vatikánskou, založil učené společnosti pro římské a křesťanské starobylosti, jakož i církevní právo, a měl rád kolem sebe učence. Zemř. 3. května 1758. Dr. Kr.

Význam B-a XIV. jako právníckého spisovatele záleží hlavně v tom, že zavedl do práva kanonického metodu historickofilosofickou, která teprve dobou pozdější zcela byla oceněna a sledována. Práce jeho, vyznamená-

vajíce se důkladnou znalostí praxe, podrobným přihlížením k pramenům a k historickému vývoji každého ústavu právního vzhledem k celému právnímu systému, klidným i právníckým podáním látky doznaly, nehledic k vysokému postavení autorovy, všestranného uznání a měly nejučinnější vliv na veškerou praxi církevní. Díla jeho, která sebraná vyšla v Římě r. 1747 a následujících, v Benátkách r. 1788 a v Pratě r. 1844, jsou tato: 1. *Institutiones ecclesiasticae*, dříve též *Notificationes a Edicta* zvané, obsahují směsici různých věcí, týkajících se vůbec života církevního (různá vydání v italském, později v lat. jazyku od r. 1731—1844). 2. *The-saurus Resolutionum Sacrae Congregationis Concilii*, jím založená sbírka rozhodnutí kongregace koncilu tridentského, kteráž, obsahující ve 4 svazcích referáty z doby vynikající jeho činnosti sekretářské při řečené kongregaci, jest důležitým zdrojem pro seznání příslušných názorů římských (vydání z r. 1739, 1740; ve sbírce této až dosud dále se pokračuje). 3. *Bullarium Benedicti XIV.* ve 4 dílech, jím vydaná sbírka zákonů, obsahuje jeho konstituce papežské až do 5. září 1757, a byla později od jiných doplněna; z konstitucí těchto jeví mnohé zcela ráz literárních prací a mnohé, příkladně co do hmotného a formálního práva manželského a zrušení slibů řeholních, jsou předdůležité (vydání od r. 1746—1827). 4. *De synodo dioeclesana*; spis tento, pojednávaje v 13 knihách sice ne systematicky o všem, co by po případě předmětem porad na synodě diecésní býti mohlo (odtud titul), došel, jsa považován za projev autentický názorův římských, rozšíření co největšího a patřil vůbec k nejlepšímu spisům z oboru práva kanonického (vydání od r. 1748—1842). 5. *Casus conscientiae* (vydání od r. 1764—1859). Srov. Schulte, *Geschichte der Quellen und Literatur d. C. R.* III., 1., str. 503. násl.

Hnr.

19) B. mistr, stavitel český (* kol. 1454 — † 29. října 1534), známý pod jménem Beneš z Loun, jak teprve v novější době byl nazván. Rodové jméno jeho bylo, jak se podobá, Ried (Reyd, Rieth, Ret, Retta). Kde se narodil, není určité známo; dle Balbína byly rodištěm jeho Louny; zdali praedikát »z Písten«, »z Pistova«, »aus Piesting«, jež v pozdějším věku svém nese, značí rodiště jeho, jest nejisto. Že byl v Čechách rodilý a národnosti české, jest velmi pravdě podobno; v jazyce německém vyznal se rovněž jako v českém. Od počátku činnosti své umělecké, pokud známa jest, působil v Praze. Poprvé vyskytá se roku 1489 jakožto hlavní z mistrů zaměstnaných králem Vladislavem II. na hradě pražském; téhdáž bylo mu třicet a několik let a z vynikajícího postavení jeho souditi lze, že již drahně let působil při stavbách na hradě již kol r. 1477 zahájených a po r. 1484 s velkým nákladem vedených. Nové křtílo, obsahující rozsáhlou síň, zvanou obecně »sálem vladislavským«, bylo r. 1493 (viz nápis na zevní zdi) z větší části hotovo. Smělá klenba sálu na poprvé se nezdařila, neboť se stříla; posléze r. 1502 dílo dovršeno. Zároveň řídil B. pokračování stavby

chrámu svatovítského; zpráva o roku kamenickém v Annaberku r. 1518 jmenuje jej výslovně »verkmistrem při chrámě svatováclavském«. Již r. 1493 zřídil k nařízení krále Vladislava oratorium královské na jižní straně choru. Většími pracemi zde byly: zakládání druhé severní věže, počaté roku 1509, práce to, kteráž v počátkách uvázla, dále nepochybně zřízení kruchty a ve spojení s tím prozatímní zazdění choru. Za zásluhy své při stavbě paláce a chrámu byl mistr **B.** králem Vladislavem povýšen do stavu rytířského a psal se pak a rovněž jeho celý rod »z Pistova«; v erb obdržel lva držícího kružítko. Až do smrti své byl **B.** nejvyšším verkmistrem a správcem kamenickým Jeho Mti královské a měl stálý byt na hradě pražském spolu s konírnou na dva koně, jichž užíval k dojížděním k jiným stavbám. K těm jistě patřilo také křídlo královského hrádka Křivokláta r. 1493 založené. Od roku 1512 **B.** řídil další stavbu chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře po celý věk svůj; ač k stáru ochaboval a r. 1529 od Horských pobízen býti musil, působil ještě r. 1532 při zřízení krovu u sv. Barbory. Také při sklenutí kostela Panny Marie na Náměti měl kol roku 1513 účastenství. Současně s vedením stavby sv. Barbory rozvinul mistr **B.** rozsáhlou činnost v sev. Čechách a zemích sousedních. V r. 1520 započata stavba chrámu sv. Mikuláše v Lounech a jest nepochybně, že i chrám v Mostě, po požáru znova r. 1517 založený, jest jeho dílem. Mimo Čechy působil jmenovitě v korun. zemích Slezské, Lužické a věv. Saském. V Lužici huť zhořelecká byla v přirozeném styku s hutěmi českými a hutí bradské do jisté míry podřízena. Zhořelecký stavitel Vendelín Rosskopf byl přímým učněm **B.** ovým. Ve Slezsku stavěl **B.** pro nejvyššího hejtmána Karla, vévodu z Münsterberka, vnuka Jiřího Poděbradského, na zámku Frankenštejně v okrese vratislavském. Zde založeno nové křídlo roku 1524; ale **B.** sám mohl ke stavbě zřídka přihlížeti, tak že vévoda r. 1529 viděl se nucena dožadovati se, aby tam opět přijel aneb udělil příslušné rozkazy. Do Sas volán byl **B.** jmenovitě na poradu o stavbě chrámu sv. Anny v Annaberce (1519), by zde spolu s jinými podal dobré zdání. Na sklonku let dvacátých (1529) již valně chřádl; zemřel v Lounech a zde pochován ve chrámě od něho vystavěném. Mistr **B.** vyniká jako hlavní konstruktér pozdní gotiky, jejíž klenbový systém přivedl na nejvyšší vrchol; klenbu konstruuje jako jediný celek a upouští od dělení na pole, vypouští většinou hlavní pásy, zároveň pak zakřivuje žebra před tím přímočárně se pnuvši. Takové jsou klenby vladislavského sálu a lodí sv. Barbory, chrámu lounského, částečně i mosteckého; pod vlivem jeho vznikla též podobná klenba v Annaberku. Na tom spočívá velkolepá prostrannost jeho staveb; u chrámů při stejnohodní založení činí sic oproti době starší poněkud světský dojem, ale srovnává se s duchem času, husitským i reformačním, a vyhovuje znamenitě potřebě volného prostoru pro slovo kazatele a chorální zpěv. K zvlášť-

nostem jeho patří též klenby visuté. V založení při chrámu v Mostě jeví se reminiscence na původní základ svatoborborský, jenž zajímavým způsobem jeví se též v saském Schneeberce; podobně upomíná půdorys v Annaberce na Louny. Co se detailu týče, mají na př. pilíře vladislavské stavby na Hradčanech profily, obloučky a fialy čistě gotické; v pozdější době u sv. Barbory stávají se jednoduššími, podobně pak v Lounech i Mostě pilíře klenby nesoucí nemají starého rozčlenění a profilování. Mistry mizí gotický detail úplně a ustupuje renaissanci. Mistr **B.** jest z prvních stavitelů severních, uvádějících nový sloh lombardský. Prvním příkladem jest právě stavba vladislavského křídla, jehož mnohé čistě renaissanční detaily pochodí ne-li z doby kol r. 1493, tož z let před skončením díla r. 1502. Osobním svým působením a svým dalekosáhlým vlivem, svou produktivností a zaváděním novot patří **B.** mezi největší mistry pozdní gotiky. Osoba a působení jeho i jeho rod byly v novější době značně objasněny badáním, ač dosud ne úplna. Uveřejněním původních zpráv přispěli jmenovitě: J. Reháč, Kutnohorské příspěvky (r. 1881); J. Zach a J. Braniš, Roční zprávy reálných škol v Hoře Kutné (1886, 1887); E. Wernicke, Anzeiger für d. Kunde deutscher Vorzeit (1881); K. Köpl, Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen (r. 1888); J. Herain, J. Šimek, J. Teige, Z. Winter v »Památkách archaeol.« r. 1887—89. *Chl.*

20) B. Vavřinec z Nudožer (Nudožerinus), český grammatikář a překladatel žalmů na poč. XVII. stol. Narodil se ve vsi Nudožerech u Prividze v Nitransku asi roku 1555. Učil se v Prividzi a v Jihlavě, studoval od r. 1587 v Praze a stal se roku 1594 školním správcem v Uherském Brodě. Ale již r. 1596 byl opět v Praze, r. 1597 povýšen od M. Bacháčka za bakaláře, r. 1599 stal se předním správcem školy žatecké, odkudž vrátil se do Prahy přijal r. 1602—3 rektorství školy v Ném. Brodě. Před tím (1600) povýšen za mistra. V Ném. Brodě dokonal první svůj spis, pěknou mluvnici českou, o níž pracoval 9 let; vyd. v Praze roku 1603 pod názvem *Grammaticae Bohemicae ad leges naturalis methodi conformatae et notis numerisque illustratae ac distinctae libri duo* (ex officina Othmariana). Věnována ctihodným správcem církevním a obecním pisatům měst král. Českého a markhr. Moravského. Kniha 1. jedná de etymologia (nauka o slově), 2. de syntaxi (skladba). Jest to první úplná mluvnice česká, sepsaná na základě latiny, zajímavá hlavně některými podrobnostmi, vybíranými z jazyka obecného, zejména také z nářečí moravských a slovenských. Pro takoveto zvláštnosti dialektické jeví spisovatel bystrý smysl, má také značnou znalost starých grammatikářů latinských. Příklady vybírá nejvíce z bible. Tvarosloví obsahuje krátkou nauku o hláskách, skloňování, časování a výklad o jiných částech řeči, skladba hlavně shodu, nauku o pádech, pak vazby elliptické. Daniel Adam z Veleslavína mluv-

nici tu prý prohlédl a schválil. (Výklad o jejím obsahu ČČM. 1888, str. 360—369.) **B.** si přeje, aby knihou tou prohloubila se u jeho rodáků znalost feči mateřské. R. 1604 povolán **B.** od senátu pražského učení za profesora matematiky a stal se členem koleje Karlovy; kromě matematiky vykládal i klassiky. Při tom obíral se překládáním žalmů v české verše dle vzorův antických a hleděl ustáliti pravidla o českém veršování časoměrném, jak před ním učinil již Jan Blahoslav, jehož spisek (Musiku) **B.** sotva znal. Tato jeho práce měla býti jakýmsi doplňkem k mluvnici, jež po starém způsobu skládala se ze tří dílů; třetí z nich byla prosodie. Výsledkem prací **B.**ových byl spis *Aliquot Psalmorum Davidicorum paraphrasis rhythmico-metrica, lyrico carmine ad imitationem Latinorum nunc primum attentata. Žalмовé někteří v písně české na způsob veršů latinských uvedení a vydání* (v Praze u Jiřího Nigrina 1606). Po připsu akademii pražské podán důležitý přehled metrických pravidel časoměrných. Žalmův obsaženo tu deset, ač se spisovatel zmiňuje, že jich má přeloženo přes 100. V předmluvě také zmínka o jakési poetice o 4 knihách, jinak neznámé, již prý spisovatel chystá. Po žalmech následuje přehled rozměrů, posléze čtverohlasné melodie k pěti žalmům. Téhož roku vydal **B.** ještě 2 žalmy u dědiců M. Daniele Adama, věnované Janu Bunsonovi z Bunsonu, ingrossatoru větších desk zemských, JMCis. hofrychtýři. Úplný **B.**ův překlad žalmů se ztratil r. 1620 dle listu J. A. Komenského k Montanovi (Jireček, Časoměrné překlady žalmů, Vídeň, 1861). Také latinské básně příležitostně po způsobu tehdejších skládal **B.**, jak patrně i z předmluvy ke Gramm. (*liber de se ipso*); tak složil 372 veršův o škole u sv. Jiljí v Praze a j. R. 1609 účastnil se horlivě porad o obnovu university, r. 1611 byl prorektorem, r. 1612 děkanem fakulty artistské. Toho roku zřízen také k jeho návrhu na místě probošta placení questor při koleji Karlově a jemu k poradě přidán též M. **B.** Přibírán i do rady rektorské a vůbec všemožně pečoval o povznesení kleslého vysokého učení. Od roku 1609 vykládal pouze matematiku a roku 1612 vydal učební knihu *Elementa arithmeticae*. Ještě v závěti odkázal akademii přes 1000 kop a drahocenný pokrov. Zemřel souchotinami 4. čna 1615 a pochován ve chrámě Božího Těla na Novém městě Pr. (Jireček, Rukověť, I., str. 57—59.) J.Nk.

21) B. Levita, původce sbírky kapitularií po něm nazvané. Žil jako jahen v Mohuči v první polovici IX. stol. († 852). V předmluvě sbírky své tvrdí **B.**, že se mu podařilo seznati kapitularia neznámá Ansegisovi, od něhož r. 827 první podobná sbírka jest sepsána. Ve skutečnosti však spočívá sbírka **B.**ova sotva jednou čtvrtinou obsahu svého na kapitulariích skutečně vydaných, kdežto ostatní část z pramenů církevních i práva římského, jakož i ze sepsání práva národního bavorského i západo-gothského jest čerpána, při čemž však **B.** smysl zásad tu obsažených velmi často úmyslně měnil. Sbírká **B.**ova připojována záhy

jako doplněk ke sbírce Ansegisově a s touto se jí též v praxi užívalo. Vyd. v Pertzových Monum. Germ. Hist. Leg. II. 2. p. 39 sqq. **B.** pokládán mylně namnoze též za původce t. zv. »Collectio Pseudo-Isidoriana«. —1.

22) B. Moric, nar. v Zelezně v Uhrách 6. července 1835; jest čtán mezi nejpřednější neuropathologií evropské a proslavil se mimo neuropathologii ještě svými studii o degenerativních pochodech a chybné dispoziční vývoje mozku u zločinců, jakož i reformou kranio-metrie (měření lebky) jakožto pomůcky pro studium nemocí nervových a pochodů degenerativních. Studoval ve Vídni. Povýšen na doktora r. 1859 a již dvě léta po tom habilitoval se jako docent pro nemoci nervové, ve kterémžto oboru si největšího jména získal. **B.** obíral se nejdříve důkladnou reformou elektrotherapie, upotřebil výzkumů stále se tenkrát rozšiřující nauky o elektřině na poli fysikálním ve prospěch zlepšení techniky elektrisační, o čemž jedna z prvních jeho knih *Elektrotherapie*, vydaná r. 1868, jakož i řada publikací ve vídeňské akademii svědčí. Nauky o odporu převodu, o dialysi léků pomocí galvanického proudu, pak celá řada prací anatomických a neuropathologických po celou dobu jeho vědecké činnosti svědčí o bystrém pozorovateli, kterému jak technika elektrotherapie, tak i speciální neuropathologie velmi mnoho děkuje. Co se posledního týče, upozorňujeme hlavně na studia o ochrnutí očních svalův a pak na jeho zdařilé zkoušky o elektrickém vyšetřování nervu sluchového, kterážto thema zrozeno pracemi Brennerovými dostalo se do nového proudu. Mimo tyto práce speciálně neuropathologické stal se však **B.** světoznámým svými pracemi o mozku zločinců, práci, která vyvolala prudké boje a kterou p. ilnul **B.** blíže k moderní italské škole, jejížto reprezentanty důžno hledati v Lombrosovi a jiných učencích italských, kteří zírají na zločince jako na člověka pathologicky založeného, s mozkem pathologicky vyvinutým nebo degenerativním, vycházející od srovnávacích studií s mozkem zvířecím, z nichž hlavně práci o typu dravců na lidském mozku a o typu záhlavním ssavců vyjímáme. Přišel pak k názorům svým, které celou řadou prací o mozku zločinců spracoval. Ačkoli ve mnohém liší se také **B.** od názorů svých vrstevníkův a hlavně nauka o mozku zločinců není ještě tak vědecky založena, jak by si moderní kritika exaktně pathologická a fysiologicalká přála, nelze přece upříti vědeckým pracím **B.**a ráz originality a širokého rozhledu. Jf.

Benediktbeuern, ves v Hor. Bavorsku blízko jezera Kochelského, se skelnou hutí na optická skla a 780 obyv. Bývalo tu slavné opatství benediktinské, jež bylo as r. 740 založeno a brzy stalo se ohniskem, ze kterého křesťanské náboženství a osvěta po tehdejších pustinách bavorských se rozšiřovala. Klášter byl r. 1803 zrušen, od Jos. Utschneidera zakoupen a zařízen v něm optický ústav, v němž také Reichenbach a Frauenhofen pracovali. Když ústav ten r. 1819 do Mnichova byl pře-

nesen, zanikla zcela sláva bývalého kláštera. Od r. 1869 zalézala se v B-u invalidovna pro bavorské vojiny. *Ksl.*

Benediktů Jan Blahoslav, prof. dějepisu (* 1799 ve Velké Lubořeči v župě novohradské — † 1847 v Kežmarku). Studoval na universitě jenské a byl pak professorem na lyceu kežmarském, kde založil »slovenskou společnost«. B. byl věrným synem svého národa, horlivě se účastnil ruchu literárního a byl zvláště pilným sběratelem slov. národních písní, které vydal Jan Kollar ve své sbírce »Národní zpěvanky čili písně světské Slováků v Uhrách«. Též jest jmenován jako vydavatel dílka »Počátkové českého básnictví« (Prešpurk, 1818), ale uveden toliko jménem Jan Blahoslav. Srv. Bačkovský, K životu a činnosti J. B. B-ta (Čas. Č. Mus., 1888). *R7.*

Benediktini. Nejstarší a nejznamenitější řehole na západě jest řehole benediktinská, založená sv. Benediktem Nursijským. Benedikt složil pro své mnichy na Monte Cassině v Campagni řeholi o 73 kapitolách, v níž hlavně požaduje ochotnou poslušnost a zapření sebe sama jako obět vlastní vůle Bohu. Vstupujícímu do kláštera bylo podrobiti se ročnímu noviciátu, slibiti, že doživotně v řádu zůstane a chudobu, poslušnost a čistotu zachovávatí bude. Po té obdržel řeholní roucho. Mnich vstával ve 2 hodiny ráno a celý den byl mu rozdělen na služby Boží, čtení Písem sv. a Otcův, a na práci, která denně 8 h. trvala. Každý provozoval nějaké řemeslo neb umění. V čele kláštera stál opat, kterého všichni ze svého středu volili. Opat měl se o důležitých věcech raditi se všemi bratřími, ale pak rozhodoval o své vůli. Jemu po boku nejbližší stál pro vnitřní kázeň probošt nebo převor a dále zřízení děkanové, z nichž každý měl dozor nad 10 mnichy. Řehole ukazuje praktický smysl Římanův, zavedla stálost místa a doživotní sliby, zjedнала si svou vhodnosti a přiměřenosti přístup do všech klášterů, vypudila všechny ostatní řehole a zavládla samojediná na západě. Do Gallie zavedl ji sv. Maurus a do Sicílie sv. Placid, oba chovanci sv. Benedikta. V Itálii rozšiřoval ji Řehoř Veliký a rozšířil ji též do Anglie, poslav tam sv. Augustina v čele missie benediktinské. Do Němce zavedl ji sv. Bonifac, do Čech a Polska sv. Vojtěch, a do Uher pěstoun sv. Vojtěcha, Anastasius čili Radla. B. stali se předními rozšiřovateli víry, vzdělanosti a veškerého umění. Obrátili zo říší na křesťanství, zakládali školy, vyučovali mládež, opisující zachovalé spisy latinských a řeckých klasikův a díla sv. Otcův a církevních spisovatelův; učinili vše kláštery sídly znamenitých knihoven a sbírek uměleckých i j.; proměnili pouště v úrodné krajiny, zakládali osady a města, stavěli sirotčince, nemocnice a chudobince; dávali církvi biskupy, učitele a spisovatele. Také hudbu horlivě pěstovali. Téměř všichni věhlasní mužové, jimiž honosí se středověký křesťanský dějepis, byli členy řádu benediktinského; tak Řehoř Veliký (VI. stol.), Roman, Notker Balbul, Tuotil (IX. st.), Odon z Cluny,

Hukbald (X. st.), Quido Aretinský, Hermann Contractus (XI. století), Bernard z Clairvaux (XII. stol.), Adam z Fuldy (XV. stol.) a t. d. V novější době vynikli zvláště Martin Gerbert, Bedos de Celles, Schubiger, Pothiers, Kienle a j. Pro jejich zásluhy a blahodárnou činnost udělovali b-nům panovníci, velmoži a j. pozemky a bohaté dary, které vzrostly ve veliké bohatství. Avšak tímto bohatstvím hynula v mnohých klášterech přísná kázeň, i vystoupili pak oprávcí řádu, jako v VIII. st. sv. Benedikt Aniánský, v X. stol. sv. Odo, zakladatel bratrstva cluniackého, které ve svém květu přes 2000 klášterů mělo. Ze snahy po opravě řádu vznikli také Kamaldulští, jež sv. Romuald r. 1018 v Itálii založil, Valombrosští, kteří za pap. Innocence III. přes 60 klášterů měli, Grandmonští, kartusiáni, jež založil sv. Bruno r. 1084, cisterciáci (ve XII. stol.) a trappisté. Četné kongregace tvořily se pro opravu klášterů, z nichž nejznamenitější stala se v XVII. věku kongregace maurinská ve Francii, obsahující 180 opatství a konventuálních převorů. Nejnovější kongregace jest beuronská, kterou založili bratři Maurus a Placidus Wolterové roku 1863 v Beuroně. Kongregace má několik klášterů, mezi nimiž jest od r. 1880 emauzský v Praze a nejnověji sekovský ve Štýrsku. Z řádů benediktinských vzešli 24 papeží a několik tisíc kardinálů, arcibiskupův a biskupů. R. 1880 měl řád 81 klášter a 26 řeholních domů, 1 kardinála, 5 arcibiskupů, 18 biskupů, 2 apoštolské praefekty, 68 skutečných a 19 titulárních opatů, 9 samostatných převorů, 1846 kněží, 210 klerikův a 570 bratří (fráterů). Vedle mužské větve byla a jest i ženská větev benediktinek, které v Rakousku mají posud 17 klášterů. *Dr. Kr. Str.*

Benediktinky viz Benediktini.

Benediktinský líkér jest hustá, šafránově žlutá, jasná a aromatická tekutina, chuti trpce sladké, kterou připravují benediktini v opatství Fécampu v sev. Francii. Základem b-ského l-u je cognac s přísadou praeparátů bylenných, zejména puškvorce a zázvoru. Při 15 ° C. spec. váha jeho obnáší 10796. Dobrá imitace, kterou ostatek ne nesnadno jest rozpoznati dle pomádrovitě příchuti, připravuje se (na 100 l) ze 40 kg surového cukru, 40 l jemného líhu, 3 l cognacu a 45 gr benediktinské essence, ostatek vody. B. l. prodává se v láhvách zapečetěných pečeti převorskou, které však ve skutečnosti není.

Benediktov Vladimír Grigorjevič, lyrik ruský (* 17. [5.] listopadu 1807 v Petrohradě — † 26. [14.] dubna 1875 tamže). Vzdělal se v 2. petrohradském ústavě chovanců vojenských, jež ukončil jako praporečník (1827). R. 1831 bojoval B. statečně proti Polákům, po té sloužil v ministerství financí až do roku 1860. Na vyzvání přátel svých Puškina a Žukovského vydal B. svazek básní *Stichotvorenija* (Petrohrad, 1835; podruhé 1836), jejichž druhý svazek vyšel r. 1838. Básně ty vydal B. r. 1856 ve 3 svazcích, po nichž jako doplněk uveřejnil *Noryja Stichotvorenija* (1857). Poesie B-a »vedla v nadšení«, dle slov Tur-

geněvových, »všecku společnost, všecky spisovatele, kritiky, veškeru mládež«. Avšak byla to přiznání okamžitá; pravou hodnotu básnické tvorby **B**-a ukázal Bělinskij (1842), jenž první odvážil se vystoupiti proti **B**-u, modnímu idolu obecnosti tehdejšího, zvláště dámského. Některé z básní **B**-a vynikají krásným slohem, zvučným veršem a nadšením ideálním, které však nezřídka bývá příliš pathetické. Veliké oblibě těšily se zvláště: *Jezero*, *Dva zjevy*, *Výšiny hor* a j. Celkem jeví se **B**. jako básník prostřední ze školy »živě chludbné« (v době před Lermontovem), k níž náležel Marlinskij, Kukolnik, Zagoskin, Karatygin a j. — **B**. přeložil též Mickiewiczova »Konrada Wallenroda« (Petrohrad, 1863), mimo to některé básně z Victora Huga. — Z **B**-a do češtiny přeložena *Mohyla* (VI. Štastným ve »Slovanské Poezii« 1874).

Benedix Roderich, něm. básník dramatický (* 1811 v Lipsku — † 1873 t.). Působil při rozličných divadlech jako herec a ředitel (v Elberfeldě, v Kolíně n. R.), pak též nějaký čas jako učitel na Hillerově rýnské hudební škole v Kolíně, v l. 1855—59 byl intendantem měst. divadla frankfurtského, načež žil v soukromí v Kolíně a Lipsku. — **B**. byl velmi plodný a složil 85 veseloher, z nichžto první (r. 1834 *Das bemooste Haupt*) a poslední (*Die relegierten Studenten*) látku čerpají ze života studentského. Jest mezi pracemi jeho mnoho povrchních, ale některé, jako *Dr. Wespe*, *Die Hochzeitreise*, *Die zärtlichen Verwandten*, *Aschenbrödel*, *Der Vetter* a j., právem těší se oblibě obecnosti, vynikající jednak účinností scenickou a lehkostí konverzačního dialogu, jednak hlubokou vážností mravní, která ovšem někdy zabíhá až ve mravokárnost, ale zdárně tepe všeliké nešvary a poklésky časové. **B**. skládal též povídky, vydal *Deutsche Sagen aus den rheinischen Landen*, redigoval časopis »Der Sprecher« i jinak snažil se vyniknouti jako spisovatel prstonárodní. Ze školského působení jeho vznikla též díla theoretická, jako *Das Wesen des deutschen Rhythmus* a důležitější *Die Lehre v. mündlichen Vortrage*. V.M.

Benedové z Nečtin, staročeský rod vladický, později do stavu panského povýšený, pocházel z Nečtin na Plezeňsku a byl ratolestí staropanského rodu pánů Bavorů ze Strakonice, kteří ještě roku 1252 statky u Nečtin měli a stejného s Nečtinskými, jen barvami rozdílného znaku užívali, totiž střeily modré v zlatém poli a Nečtinští střeily ve zlatém pokosném pruhu na modrém štítě (vyobr. č. 521.), na přílbici měli **B**. dvě křídla složená a střejou prorážena. R. 1185 připomíná se Předota z **N.**, r. 1282 Dluhomil z **N.** se synem Oldřichem, který z Jezně r. 1289 se psal; Bavor z **N.** stal se opatem Broumovským r. 1294 a bratr jeho Vyšemír byl purkrabím v Broumově. Na Dolanec mezi Plzní a Jeznou sídlil r. 1282 Gerhard z **D.**, bratr Aněžky z Amchovic, manželky Vitly ze Staňkov, a na Brzíně Ivan z **B.**, kteří oba erbem svým k Nečtinským náleželi. Hefman z Jezně nebo Jezně dosáhl hradu Bubnu r. 1394 a bratři Vilém i Jan z **N.** prosluli ve válečných

běžích XV. stol.; Vilém držel hrad Kumberk od kláštera kladrubského a zemfel po r. 1440 na Mašově. Jiná větev Nečtinských sídla na Zhoři, pusté nyní vsi u Přivětiv v l. 1383 až 1406 (Otík, Racek, Bavor). Druhým zakladatelem rodu Nečtinského po Předotovi byl vladyka **B**-da z **N.** (1436—1444), jenž od císaře

Č. 521. Znak Benedů z Nečtin.

Sigmunda za službysvé dostal zápisem Křivousdov a Břežany, které synu jeho Janu **B**-dovi roku 1476 klášter zbraslavský dědičně odprodal. Synové Janovi Václav a Petr drželi kromě Břežan ještě blízkou ves Zlatníky, a Petr byl roku 1518 od sněmu českého za hejtmana a zemského ředitele v Čechách zvolen. Petr měl šest synů: Jana, Václava, Ludvíka, Sigmunda, Albrechta a Beneše, ze kterých Jan držel Břežany a Novou Libeň a zemfev před rokem 1554 tři syny Daniele, Václava a Jiřika zůstavil; Václav, bratr Janův, držel Maršovice v l. 1555—64 a byl v l. 1572—77 místopisárem král. českého, Ludvík seděl na Bělči r. 1571, o Sigmundovi nemáme zpráv. Nejmladší synové Václavovi Beneš a Albrecht drželi v letech 1546—53 Svojsíce na Chrudimsku a později na otcovských statcích Nové Libni v Prahy a na bývalém klášteře vilémovském na Čáslavsku seděli; synové Benešovi Adam a Sigmund prodali oba statky po otci zděděné okolo r. 1600. Ze synů Janových sídlil Daniel na Přemyšlení, byl hejtnanem kraje kouřimského a místopurkrabím hradu pražského (1557—1612), Václav byl již r. 1594 mrtev a Jiřík bydlil ve Chřenici, přiznává se k jednotě Bratří českých, ostatní **B**. byli všichni katolíky. Od Albrechtova syna Jana na Malči pocházeli **B.**, kteří až do našeho století se dostali. Starší Janův syn Albrecht byl v císařských službách vojenských, koupil sobě r. 1622 statek Brloh na Prachensku a byl v l. 1641—42 hejtnanem hradu pražského; jedinou dceru jeho Alžbětu Josefu pojal Mikuláš Vít z Rzávého za manželku. Bratr Albrechtův Jan Jiří měl syna Jana Smila, jenž, oženiv se r. 1654 s Lidmilou Dvořeckou z Olbramovic, stal se pánem na Načeradci, kterýž statek po smrti jeho opět prodán jest r. 1682. Jindřich, syn Jiřika **B**-dy, byl pážetem u Petra Voka z Rosenberka a ušel po katastrofě bělohorské z Čech, kamž se snad opět navrátil, poněvadž reformátorské kommissi v Táboře Jindřich **B**-da v Hořepnicce i s manželkou svou Lidmilou slíbili vyučiti

se náboženství katolickému r. 1638. Z potomků Jana Smila připomínáme tři bratry: Antonína Josefa Václava, Františka Rudolfa a Rudolfa Antonína Václava, ze kterých Antonín stal se generálem a polním strážmistrem a v letech 1748—1756 statek Stránku v Boleslavsku držel, který prodal feholi augustiniánské v Čechách. František a Rudolf byli r. 1736 setníky u vojsťe, a tento měl dva syny: Albrechta a Vavřince, který ještě roku 1786 byl na živě. Posledním členem této rodiny byl Antonín svob. pán B. z N., nadporučík při invalidovně pražské r. 1808. Klř.

Benedykt viz Geum L.

Beneficiální věci (*bona beneficij*) jsou v právu církevním ony věci církvi náležející, jichžto důchody slouží k uhrazení nákladu na výživu držitelů těch kterých úřadů církevních. B. v. jsou také protivou jmění zvaného fabričním (*bona fabricae*), jehožto důchody slouží k uhrazení věcného nákladu kultu; oba tyto druhy jmění opět mají to společné, že slouží účelům církevním pouze nepřímým, totiž skýtáním důchodů, kdežto proti tomu t. zv. věci svaté (*res sacrae*) přímo slouží účelům bohoslužby. Z toho vyplývá, že, kdežto svaté věci často církvi ani nenáleží (na př. kaple zámecké), b. v. rovněž jak fabriční jmění musí býti vlastnictvím toho kterého církevního ústavu, ač mají-li účelu svému dostáti. Jen tenkrát mohlo by tomu býti jinak, kdyby příslušelo církevnímu ústavu právo požívání v příčině statku, jiné osobě náležejícího, případ to zajisté málo praktický. 17k.

Beneficiarius (*beneficiator, beneficus*) nazývá v právu středověkém, kdož obdržel od panovníka statek jakýsi (*beneficium*) za povinnost, vykonávati nějaký úřad. B. mohl statku jemu uděleného potud užívat, pokud úřad sobě svěřený zastával. Poněvadž pak dotace úřadů pozemky byla pravidlem, nazývá b. i každý, komu panovník svěřil úřad jakýsi. — Podlé příkladu, který dávali v příčině té sami panovníci, poskytovali i jiní velmožové světských a duchovních beneficij sluhům i úředníkům svým a tito nazývali se pak též b-rii, avšak na rozdíl od b-rii královských, kteříž pak b-rii majores sluli, b-rii minores. V Čechách i na Moravě vyskytují se výrazy b-rii supremi a b-rii minores. K oněm náleželi nejvyšší úředníci zemští nebo soudu zemského, k těmto úředníci menšího práva zemského. Byli tedy b-rii supremi v Čechách: nejv. purkrabí, nejv. hofmistr, nejv. maršálek, nejv. komoří, nejv. sudí, nejv. kancléř, sudí dvorský, nejv. písař a podkomoří: na Moravě: zemský hejtman, nejv. komoří, maršálek království Českého, nejv. sudí, nejv. písař, sudí dvorský a podkomoří. B-rii minores v Čechách: purkrabí hradu pražského, místosudí zemský, komoří, mistopísaři, podkomoří králové; na Moravě: zemský purkrabí, místosudí, komoří a mistopísařové. —1.

Beneficiát, držitel a poživatel obročí č. beneficium (v. t.)

Beneficium je trvalý důchod s některým úkonem, zvláště s úřadem spojený. 1) B. eccle-

siasticum, obročí církevní, je stálý důchod ze jmění církevního, a to na základě církevního úřadu (*officium eccl.*), s nímž právo k tomu důchodu autoritou církevní bylo spojeno. V prvních stoletích byly obětí dary, jakož i movité a nemovité zboží církevní vůbec ve správě biskupa; od V. stol. počínajíc dělily se veškery příjmy na čtvero částí, z nichž první příslušela biskupovi, druhá kněžím a jiným klerikům, třetí k záduším (udržování a opravě chrámů, konání bohoslužby), a čtvrtá posléze mezi chudé, nemocné a pocestné se rozdělovala. V VI. stol. nastal obyčej, že se zasloužilým kněžím ponechávaly pozítky určitých nemovitostí, ale pouze na odvolání (tudíž nazývány »*precaria*«); teprv od IX. stol. byly ne osobám, nýbrž chrámům jisté příjmy přiděleny s ustanovením, že duchovní při tom kterém chrámě ztížený spolu obdržel právo příjmů těch požívati, a tím způsobem vznikla b-cia či obročí. B. a *officium* jest mezi sebou úzce spojeno, a sice tak, že *officium* jest věcí hlavní, b. věci vedlejší; pravidlo zní: »*b. datur propter officium*« (obročí jen proto se udílí, aby z něho plynoucí povinnosti svědomitě konány byly). Následkem toho obvykle naznačuje se slovem b. také sám úřad. Po pravidlu beneficij jest oprávněn, své b. doživotně držeti; můžeť ovšem dobrovolně se ho vzdáti (*resignovati* je), ale proti své vůli bez důtklivých příčin a obyčejně bez kanonického procesu s b-cia ssazen býti nemůže. — Rozeznává se b. vyšší (*major*), na př. biskupství, dignity kapitolní, praelatury; b. nižší (*minus*), na př. farní b. Jinak rozeznáváme b-cia s duchovní správou spojená (*curata* neb *duplicia*) a b-cia bez duchovní správy (*simplicia*), na př. vikaristě při kapitolách, oltářnictví. — B. každé má poskytovat tolik, aby samo sebou k výživě osoby duchovní stačilo. Tudíž jest pravidlem, aby každý duchovní toliko jednoho b-cia požíval. Tak zvané hromadění (*cumulatio*) obročí se církvi zakazuje. Pouze v tom případě, když jedno b. ke slušné obživě duchovního nestačí, dovoleno jest, aby týž klerik směl přijmouti obročí druhé, předpokládaje, že povinností s oběma obročími spojeným náležitě vyhověti jemu lze. — B-cia non obtruduntur, obročí církevní nikomu se násilím nevnučují; jest zásada práva církevního, že obročí církevní jen tomu se propůjčiti smí, kdo se o ně uchází a ochoten jest obročí přijmouti; proti vůli své nikdo na obročí církevní dosazen býti nemůže. Buý

2) V právu lenním označovány byly názvem b-cij ony statky, které králové na čas života udělili svým věrným sluhům, zejména druhům válečným, kteří se byli v ochranu jejich odevzdali. Taková udílení vyskytují se již ve starých dobách středověku u národů germánských, později zvláště v říši Francké a Německé. Původně darovali králové statky pouze jim patřící. Když však statky královské již byly vyčerpány, sáhli i na statky církvi patřící. Statek takto udělený měl po smrti obdařeného neb dárcově opět králi, pokud se týče církvi připadnouti. Držitelé b-cij ze statků

církevních pochodicích byli vázání platiti různé dávky kostelům příslušným, zejména desátky plodů, nésti břemena stavební, zapraviti církvi jakýs poplatek při jejich odevzdání, odváděti určité dávky v přírodninách a pod. Nesměli také ze statků těch něčeho zciziti i bylo jim uloženo řádně hospodařiti, by statek ten ve své ceně neklesl. Dohled na b-cia ze statků církevních udělena vykonáván byl od královských posílů (missi dominici). Ačkoli pouze doživotně byla udělena, přece již v IX. stol. vrácení jich po smrti obdařeného se nestávalo, čímž vyvíjela se dědičnost jich v rukou rodiny původně obdařeného, které jen v případě nevěry odňata býti mohla. Srv. i Beneficiarius. Pěk.

3) V právu českém rovněž b. značí zboží, přikázané za dotaci úřadům zemským a hradeckým, tudy úředník, jemuž takovéto zboží je vykázano k užívání, zove se beneficiarius. Poněvadž tato b-cia větším dílem pocházela z majetku korunního, jenž zase původ svůj měl v majetku kmenů, ze kterých během času vytvořil se národ český, a tento majetek kmenový a korunní, zvláště hrady a k nim přikázané zboží, zvaly se župou, proto výraz župa přešel u nás také na b. a v památkách našich beneficiarii zovou se také župané. JČ.

4) V právu civilním a v řízení soudním označuje výraz b. či b. iuris vůbec výjimečný předpis, kterým se buď pro určitou osobu (b. personae) neb určitou věc (b. rei) neb určitý právní poměr (b. causae) jakási výhoda stanoví. — B. abstinendi viz Abstinendi. — B. authenticae si qua mulier viz Velleianum senatusconsultum. — B. cedendarum actionum = výhoda ve právu římském za určitých podmínek jednomu z více dlužníků rukou nerozdílnou k zaplacení jakéhož dluhu zavázaných poskytnutá, aby sám zaplatil celý dluh a od věřitele uspokojeného si právo jeho, tedy právo žaloby proti ostatním spoludlužníkům svým postoupiti dal. Postoupenou touto žalobou mohl pak na ostatní spoludlužníky své o poměrnou náhradu zaplaceného jim obnosu nastupovati. Táž výhoda dána jest v římském právu i držiteli zástavy, jenž, nejsa osobním dlužníkem, žalobou věřitele (actio hypothecaria) o vydání zástavy jest poháněn. I tu může celou pohledávku žalujícího zástavního věřitele zaplatiti a žalobu jeho si dáti proti osobnímu dlužníku postoupiti a postih vůči tomuto vykonati. — B. competentiae. I. Právo dané v právu římském určitým dlužníkům, že, jsouce stíhání žalobou a dohánění exekucí ke splnění svých závazků, žádati mohli, by jim jen tolik bylo vzato, co na dluh svůj plniti mohou. Původně měl dlužník požívající b-cia c. pouze právo odvrátiti exekuci na svou osobu a docíliti, že věřitelé jeho toliko na jeho jmění mohli sáhnouti. Později za doby císařské rozšířeno bylo právo dlužníka i v tom směru, že mohl žádati, aby mu z jeho jmění tolik ponecháno bylo, čeho sám s rodinou k nutné výživě potřebí má. Případy, kdy dlužníku toto b. c. přísluší,

jsou v právu římském dosti četny a zakládají se vůbec na zásadě slušnosti buď přihlížející k jakosti sporné pohledávky, buď k poměrům věřitele ke dlužníku nebo beroucí zřetel na postavení dlužníkovu společenské. B. c. mohlo ku platnosti býti přivedeno námitkou, jež učiněna býti mohla v každém stadiu processu i v řízení exekucním. Výhoda tato, jsouc toliko určitým osobám pro ně samy poskytnuta, ani na dědice jejich ani na nástupce singulární nepřecházela. — II. B. c. v právu církevním (též privilegium c.) jest výsada či výhoda poskytovaná členům stavu duchov. v ten způsob, že každému duchovnímu dluhy stíženému musí od věřitelův tolik ponecháno býti, kolik ke slušné výživě jeho (congrua sustentatio) se vyžaduje. Výhody té dopřával též rakouský stát duchovenstvu v té míře, že farářům alespoň 315 zl. r. m., kaplanům a deficientům 210 zl. od věřitelův ponecháno býti musilo. Nyní pak římským zákonem z 21. dubna 1882 ustanovuje se, že ze služebných důchodů ob- ročí katolického správce duchovního smí zabaven býti nanejvýš jen třetí díl; při tom však sluší zachovávat zásadu, aby exekuci stíženému zbyl nejméně důchod 800 zl. ročně, při výslužném duchovních správců (deficientů) aspoň 500 zl. roč. ku vlastnímu požívání. — B. deliberandi viz Deliberační lhůta. — B. divisionis, výhoda, již skýtalo právo římské jednomu z více rukojmí pro týž dluh se zaručivších nebo i jednomu z více dlužníků rukou nerozdílnou zavázaných, že, jsouc žalován o celý dluh, mohl žádati, aby soudce rozdělil dluh tento rovnými díly mezi něho a ty spolurukojmí, pokud se týče spoludlužníky, kteří jsou toho času k placení způsobilými, a jej pouze k zapravení částky na něho vypadající odsoudil. Toto b. d. nepřislušelo dlužníkům, jichž závazek vzešel z deliktu nebo posledního pořízení. — B. excussio- nis čili ordinis, právo dlužníka, jenž pouze podpůrně vedle jiného hlavního dlužníka za nějaký dluh byl zavázán, žádati na věřiteli, který dříve na něho nastupoval, aby prve hlavního dlužníka zažaloval, než na něho se obrátí. Výhody té požíval v právu římském zejména rukojmí. Podobně mohl držitel zástavy, jenž nejsa osobním dlužníkem žalobou hypotékární stíhán byl, brániti se námitkou, že žalobce dříve na osobního dlužníka a jeho rukojmí nastupovati má (b. e. personalis), a byla-li pro touž pohledávku zřízena zástava generální a vedle toho některé věci speciálně zastaveny, mohl držitel generální zástavy proti hypotékární žalobě na něho podané namítati, že žalobce prve na držitele zástav speciálních se obrátiti má (b. e. realis). — B. inventarii a b. separationis viz Dědicícké právo. Bv. Pěk.

Benefit building societies [-ilding so- saitis] slula v Anglii společenstva stavební, jež měla dělníkům opatřovati byty; později proměnila se ve společenstva ke zprostředkování pozemkového úvěru středním třídám.

Beneke Bedřich Eduard, filosof něm. a prof. filosofie na universitě berlínské (* 1798

v Berlíně — † 1854). R. 1820 habilitoval se na universitě berlínské, ale r. 1822 zakázáno mu dále přednáseti pro jeho směr protihegeliánský; teprve roku 1827 dostalo se mu poznovu dovození ku přednáškám a r. 1832 jmenován byl mimořádným professorem. Tělesná choroba a nepříznivé poměry působily na ducha jeho tak trapně, že r. bř. 1854 zmizel; mrtvola jeho nalezena byla teprve po roce ve Sprévě. Byl ducha hloubavého, zásad dobrých a zdravých. Vzdělává hlavně empirickou psychologii vystupoval proti Hegelovi a spekulativní jeho filosofii se vši rozhodností vyhlašuje zkušenost a neustálé studium přírody a člověka za jediný platný zdroj všeho poznání a pravé vědeckosti. Pro vzdělání paedagogiky vykonal velmi mnoho; ano myšlenky Komenského a jiných paedagogů o názorném vyučování nabyly jeho filosofii pevnějšího základu nežli filosofii Herbartovou. Hlavní díla jeho jsou: *Erfahrungsseelenlehre* (1820); *Psychologische Skizzen* (1825—27); *Lehrbuch d. Psychologie als Naturwissenschaft* (1833); *Grundriss des natürlichen Systems der praktischen Philosophie* (1837—41); *System d. Metaphysik und Religionsphilosophie* (1840); *Pragmatische Psychologie oder Seelenlehre in d. Anwendung auf das Leben; Erziehungs- und Unterrichtslehre* (1835—36). Raue vydal spis *Die neue Seelenlehre Benekes*, v českém překladě: *Nová duševěda, již názorně vykládá dr. G. Raue*, vzdělal Fr. V. Urbánek v Brně 1867).

Beneplacito [čito], ital., libost; v hudbě a b., podlé libosti, vlastního uznání.

Beneplacitum apostolicum (lat.), dovolení papežské; výrazu tomu v oboru práva církev. přísluší obzvláštní význam. Bylo totiž na druhém obecném sněmu církevním v Lyoně konaném r. 1274 nařízeno a konstitucí Pavla II. »Ambitiosae« z r. 1468 (v Extravag. com. 3, 4.) znovu stvrzeno, že prodej nebo zavazení církevního zboží nesmí státi se bez přivolení Apoštolské Stolice, kteréžto přivolení slovem **b. a.** se vyznačuje. Někteří kanonisté měli za to, že tyto církevní předpisy pozbyly své platnosti *per consuetudinem contrariam*, t. j. tím, že se jich po dlouhý čas nešetřilo. Ale vynešením papežské Stolice i z dob nejnovějších na jisto jest postaveno, že v oboru církevním předpisy ony podnes mají platnost svou, avšak pro usnadnění věci udělují se arcibiskupům a biskupům zejména též v říši Rakouské fakulty, dle nichž oprávnění jsou až k jistému obnosu peněžnímu jménem papežovým prodej nebo zavazení církevního zboží dovolovati. V oboru státním bylo na základě konkordátu z r. 1855 předepsáno nařízením ministeriálními r. 1860, že mimo schválení úřadů zeměpanských jest ku prodeji nebo zavazení zboží církevního též zapotřebí schválení kurie papežské. Avšak zákonem ze 7. května 1874 § 51. pro obor státní od schválení papežského se upouští. *Byť.*

Bene possessionatus et natus (lat.). V něm. středověku, době to, ve které vlastnictví pozemkové, jednotlivci nebo rodině jeho příslušející, jevílo se jako známka a zároveň i jako podmínka svobody politické, podmiňu-

jící v mnohé přičině i plnou právní způsobilost na poli práv soukromých, kde dále zrození v stejnorodém manželství se jevílo jako požadavek neporušenosti společenské cti i vážnosti, vyjadřován i pojem plné svobody politické i právní způsobilosti poukazem na uvedené podmínky své. **B. p. e. n.** značilo tedy člověka vládnoucího svobodně svým pozemkem a v stejnorodém sňatku zplozeného i zrozeného, tedy člověka v politickém i veškerých právních ohledech úplně svobodného. -/.

Beneschau viz Benešov.

Beneš, jméno rodinné, u nás zhusta se vyskytující, utvořené z křestního jména Benedikt. Znamenitější mužové tohoto jména jsou:

1) **B.**, kanovník svatojirský, pisář a iluminátor, žil v první pol. XIV. stol. Počátkem XIV. stol. držel faru pilepskou; písařská činnost jeho již vrstevníky byla velebena. B-em napsán a *nade* vši pochybnost i iluminován jest passionál abatyš Kunhuty z r. 1312 v universitní bibliotéce v Praze chovaný. Na prvním listě vyobrazena abatyš Kunhuta, ana přijímá knihu z ruky klečícího mnicha, jenž označen jako skladatel knihy lector Kolda, vedle něho pak klečí postava označená »Benessius canonicus sti georgii, scriptor ejusdem libri«. Miniatury, znázorňující utrpení Kristovo, sídla nebeská a parabolou o ušlechtilém rytíři, vynikají vzletem na onu dobu neobyčejným. Kresleny jsou určitě a hotově a zlehka pak kolorovány; duševní hnutí jsou velmi živě vyjádřena a pojetí jednotlivých momentů vyniká namnoze svou původností. Jméno jeho vyskytuje se ještě r. 1337. (Viz Vocel, Passional abatyš Kunhuty. »Památky archaeol.« IV. Chytil, Vývoj umění miniaturního atd. »Památky archaeologické« XIII.) *Chl.*

2) **B.** z Hořovic viz z Hořovic.

3) **B.** Minorita nazývá se od Palackého domnělý kompilátor kroniky české, psané jazykem latinským, jejíž jediný rukopis z věku XVI. zachoval se v knihovně wolfenbüttelské. Dobner sveden jsa Crugerem měl tohoto domnělého kompilátora za jednu osobu s Benešem Krabicí z Vaitmile, a poněvadž dílo kronikáře tohoto tenkrátě nalézti se nemohlo, ač se o existenci jeho ze spisů Balbínových i Pešinových vědělo, vydal (1779) ve čtvrtém svazku svých Monument kroniku t. zv. Beneše Minority s výpisky od Balbína a Pešiny jako kroniku Beneše z Vaitmile, což ovšem po několika letech (1784), když pravá kronika Beneše z Vaitmile byla nalezena a od Pelzela a Dobrovského vydána (Script. rer. Boh. II.), mylným se býti ukázalo. O **B-i M-tovi** nemáme žádných zpráv, a domnění, že by již na konci XIV. věku kompilace kroniky nyní v knihovně wolfenbüttelské chované byla zhotovena a potom snad že od jiného v ní pokračováno bylo, má jedinou oporu v nesprávném čtení Dobnerově k r. 1386, kde se o nějakém Benešovi mluví v první osobě, kdežto rukopis wolfenbüttelský má osobu třetí, tak že tím existence **B-e M-ty** jako spisovatele řečené kroniky odpadá. Je-li však celá kompilace této české kroniky, jak před námi v rukopise wolfenbüttel-

ském leží, od osoby jedné, jak se skutečně pravdě podobá, žila osoba ta a psala svou kompilaci a vlastní přídávky k ní jistě v letech 1451—62, náležela ke straně pod jednou a užila ku práci své nějaké kroniky Martina Opavského, asi v té podobě, jako přichází u Neplacha, potom nějakých letopisů z některého kláštera českého, možno že z Mladé Boleslavě a snad i z Benešova, potom kroniky Beneše Krabice z Vaitmile, kroniky Neplachovy a Starých letopisů českých a ještě i jiných letopisů nám nyní neznámých. Ač celá kompilace jmenovitě co do stránky chronologické jest dosti bezhlavá, jsou tu zachovány přece mnohé zprávy odjinud neznámé, které mají pro dějiny české cenu. (Srv. Palacký, Würdigung, str. 175. a 301. a Děj. n. Č. II., I., str. 6., 210., 217., 222., 234.)

4) **B.** z Loun viz Benedikt, mistr.

5) **B.** Frant. Xav. Josef, archaeolog čes. (* 6. srp. 1820 v Čes. Dubě — † 10. kv. 1888 v Praze). Opustiv studia na gymnasiu plzeňském oddal se **B.** naukám technickým a hospodářským a věnoval se praxi cukrovarnické od r. 1837—57, nejdéle v Sukdole u Kutné Hory (v l. 1839—54). Památky slavné minulosti naší v Kutné Hoře. Sedlci, Čáslavi a v celém dalekém okolí byly mu milým předmětem studií, a horlivost i pile, kterou si jich všímal a se přičinil o jejich zachování (tak na příklad popsal valnou část panství malešovského v 5. díle Hebrových Hradů), byla příčinou, že ústřední komisse pro zachování stavitelských památek v Rakousku jmenovala ho konservátorem kraje čáslavského r. 1854. Téhož roku hrabě Albert Nostic svěřil **B.** ovi řízení svého cukrovaru v Trmčicích, kde pobyl až do roku 1857. Pomocí ústřední komisse odebral se **B.** t. r. do Italie, tam zkoumal starořímské památky a prohlédl Terst, Pulji, Benátky, Milán a mnoho jiných míst, výsledky pak badání svého podal jako zvláštní spis řečené komissii. Navrátiv se do Čech usídlil se v Praze, kde se stal přísežným odhadcem při zemském soudě a revidentem u několika velkostatkářů. Záliba ve starožitnostech a uměleckých památkách domácích, kterou **B.** jako konservátor ve svěřeném sobě kraji čáslavském budil a šířil, přinesla brzo ovoce utěšené. Příčiněním jeho obnova jest chrám sedlecký, kostnice sedlecká, Hrádek nad Páchem a královská kaple v Kutné Hoře, roku 1859 opraven příčiněním jeho od stavů markrabství Moravského pomník královské přísahy z r. 1527 u Jihlavy a v posledních letech života **B.** ova vyplněna hlavní touha jeho, že přední skvost naší architektury české, chrám sv. Barbory v Kutné Hoře, s podporou státní, zemskou a obecní opravován býti začal. Působení **B.** ovo v kraji čáslavském bylo též semenem, které na úrodnou půdu padlo, a vypočuly z něho dva spolků archaeol., »Vocel« v Kutné Hoře a »Včela« v Čáslavi, které zdárně posud si vedou. V Praze věnoval **B.** archaeologickému odboru Musea čes. všechn volný svůj čas a jednak referáty a přednáškami svými o starožitnostech, jednak jako

kustos sbírek musejních velké zásluhy si získal spořádav, pokud to šlo, se zvěčným Ant. Baumem v l. 1868—71 musejní sbírky starožitnosti, které sám také mnohými dary obohatal. Po smrti Vocelově r. 1872 jmenován byl konservátorem měst pražských. Od r. 1866 byl **B.** též členem jednoty svatovítské a vedl t. r. správu výstavy klenotů chrámu svatovítského. Rodem a vychováním jsa Němec **B.** hlásil se k národu českému, z něhož po předcích svých pocházel, a v pokročilem věku jazyku českému tak se přiučil, že jmenovitě přednášky mluvit mohl ve sboru archaeologickém, nýbrž i články do »Památek archaeologických« psal. A z těchto článků vynikají nejvíce ty, kde složití mohl veškerou lásku k své vlasti, jako *Památky kultu sv. Vojtěcha* (díl VII., str. 249—266.) a *Památky kultu sv. Václava* (t., str. 472—494.). Kromě těchto dvou článků jako konservátor pražský popsal *Památné věže hradu pražského* (v IX. a X. díle) a jako konservátor čáslavský věnoval tomuto kraji články *Chrám sv. Petra a Pavla v Čáslavi* (díl VI., str. 122—138.), *Arciděkanství chrám sv. Jakuba na Horách Kutných* (díl VI., str. 208. až 290.), *Obrazy kostela sv. Jakuba v Čáslavi* (díl VIII., str. 37—46.), *Obhlídka archaeologické: Kutná Hora a Svatý Jakub* (díl X., str. 135—142.) a *Hrad Sion* (díl X., str. 207. až 219.). V krajinách nyní poněmčených na severozápadě našeho království sbíral **B.** památky české minulosti a podal ve článku: *Z cesty po Rakovnicku, Žatecku a Loketskú* (díl VIII., str. 129—574.). Poslední článek **B.** uveřejnil v Památkách o děkanském kostele rakovnickém (díl X., str. 278—286.). Zvláštní zásluhou **B.** ovou jest, že vedle praehistorických a stavitel. památek na svých cestách a při svých popisech všude dbá sfragistiky a heraldiky, ku kterýmžto vědám s Rybičkou a Zoubkem rád obracel zřetel u nás v »Památkách archaeologických«, jakož svědčí větší články jeho *O náhrobníku pana Zbislava v Čáslavi* (díl III., str. 329.) a *O pečeti Elišky Přemyslovny a Jana Lucemburského* (díl VII., str. 60.). Mimo to poskytl příspěvky své časopisům: »Lumír« r. 1865, »Světozor«, »Methodu« a do »Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung der Baudenkmale«.

Klíř.

6) **B.** Jos. Leander, právník čes. (* 1830 ve Vys. Mýtě — † 1887 v Praze). Studoval na gymnasiu v Mor. Třebové, pak filosofii v Hradci Králové a práva v Praze, kde byl r. 1865 povýšen na doktora. Zde také otevřel později advokátní kancelář a vedle toho vyučoval stále na několika ústavech naukám právnickým: bylť docentem na českých vysokých školách technických, profes. československé akademie obchodní od samého zřízení ústavu, dále vyučoval na obchodní škole gremiální a na škole sladovnické, jejižto byl ředitelem od r. 1882. Literárně byl **B.** činným při Kobrově »Naučném Slovníku«, dále vydal spisy: *O kupeckých poukázkách* (1881) a *O zřízení a vedení knéh živnostenských* (1885).

Přk.

7) **B. Třebízský Václav**, jeden z předních pěstitelů čes. povídky historické (* 27. ún. 1849 v Třebízi u Slaného). Otec i děd jeho Martin Šaroch byli horliví písmáci a čtajíce se zvláštní oblibou kroniku Hájkovu a knihy dějepisné, jež si netížili opatřovati, vypravovali rádi večer sousedům o slávě a moci předků, též rozmanitě pověsti o smečenské orlici, o hazmburském zajíci, o Radobylu a jiných okolních památkostech a vzpomínky z vlastní bohaté zkušenosti. Tím vnímavá mysl hošíkova se plnila vědomostmi dějepisnými a dojmy nemsazatelnými; láska k české minulosti a k českému lidu zapustila už tehdy v srdci jeho pevné kořeny a opanovala celé jeho ducha. V sousedních Kvílicích, pak ve Slaném vychodil hlavní školu a nižší gymnasium, do vyšších tříd se odebral na piaristické gymnasium novoměstské do Prahy, kam jej táhly všecky tužby a sny jeho. Zde záhy jiskrný duch **B.**-ův připoutal k sobě kruh stejně čilých a k písemnictví inoucí přátel, kteří si založili psaný časop. »Zoru« a redakci vznesli na **B.**-e. Ten zde uložil hojně pokusů povídkových a jednomu z nich dostalo se vyznamenání, že jej otiskl »Světozor«. Tak stala se *Mara Bočarovna* první tištěnou prací **B.**-ovou (1871). Absolvovav gymnasium **B.** vyvolil si stav duchovní a vstoupil do pražského semináře. Tu napsal mimo více než 30 ovšem drobných povídek, pověstí a pohádek, pak četné feuilletony také první svůj román *Pod skalami*, jež r. 1873 vytiskla Mathonova Zábavná bibliotéka v Brně. R. 1875 byl vysvěcen a poslán za kooperátora do Litně. Blížkost Karlšteina nezůstala bez trvalého účinku na jemnocitného ducha **B.**-ova, jakož patrno z *Povídek karlstéjského havrana* ve »Světozoru« (1883), z *Masopustu na Karlštejně* a některých jiných ve sbírce *V červánkách a lesku kalicha* zahrnutých. Avšak pobytu jeho nebylo tu na dlouze — **B.**-ovi vděk; zkrátila jej těžká nemoc, kterou ulehl po 4 měsících. V březnu potom r. 1876 stal se kaplanem v Klecanech, kdež pobyl až do své náhle smrti v lázních Mariánských jej stihnoucí dne 20. června 1884. Útlé tělo jeho nestačilo veškeré té přehojné práci kněžské a spisovatele, již oboji konal vzorně a s horlivostí až zimničnou, jako by byl tušil krátkou výměru pozemské pouti své. Byl též neobyčejně oblíbeným a ochotným kazatelem, jenž často a rád zván býval k tomuto úkonu a jež přicházeli poslouchat až z dalekého okolí; dýchal z každého slova jeho vroucí žár lásky k českému lidu. Sebraná kázání jeho byla tiskem vydána ve 4 sv. pod názvem *Pravdou k životu*. Jiný výron zbožné mysli jeho jsou *Pomněnky ve víně božské*, knížka modlitební. Po službách božích zase scházeli se osadníci k **B.**-ovi, a tu on opět poučoval, radil, povzněcoval. Se stejnou horlivostí plnil povinnosti školní lna z celé duše k mládeži. Jí také složil sbírku *Národních pohádek a pověstí*, pak *Povídky starověké z dějin vlasteneckých*, dále *Obrazy z naší minulosti* a posléz drobné vzpomínky a pověsti nazvané *Zrodné chaloupky*, kteréž knihy pěkně ilustrovány vyšly však teprv po smrti jeho (nákladem F. Topičovým a Šimáčkovým).

Náměty k největší části povídek poskytovaly mu, jak sám se vyznal, oblíbené procházky stromofadím z Klecan ke Drastům, odkud jest široký rozhled ku Praze na svatovítskou věž, na Bílou Horu, k Levému Hradci, k Řípu, na české Středohoří, na vrchy kolem dolní Ohře, na Bezděz a za jasného počasí i na Ještěd; tvořil a spisoval snadně, bez námahy. Česká minulost od prvních úsvitů křesťanství (*Pod skalami*, 1873; *Z letopisů Sázkavských* ve »Světotozoru« s názvem *Mniši vyhnanci*, pak o sobě r. 1881) až do doby probuzení (*Bludné duše* v »Osvětě« r. 1879) a za ni až přes r. 1848 (*Stežkami našich dějin*, 1884; *Z našich dědin*, 1881) jest všem podkladem; všechny význačné momenty její spracoval na základě podrobných studií, jak už názvy svědčí: *Anežka Přemyslovna* (v »Záb. bibl.«, 1878), *Královna Dagmar* (v »Libuši«, 1883—84), *Stadický král* (1881), *V podvečer pětileté růže* (1885), *Kašpar Zdeněk Kaplíř ze Sulevic* (1883), především však velkolepě tragickou epochu husitskou (*Na štítěm v Ústí*, knihovně, 1881; *V červánkách a lesku kalicha* 1879; *Svatba litoměřická* v »Osvětě«, 1882) a nevýslovně žalostnou dobu pobělohorskou (*Trnová koruna*, napřed v »Blahověstu«, pak o 3 d. v »Dědictví svatojanském«, r. 1881; *Levohradecká povídka* v »Matici lidu«, 1883, 2 vyd. 1886; *Ze zapomenutých pamětí*, zprvu v »Nár. Lístech«, pak o sobě r. 1883, 3. vyd. 1886; *Z farních archivů*, zprvu v »Lumíru«, 1883, o sobě r. 1886 a j.), zvoliv si úkolem životním národu českému tuto minulost v nových a živých barvách představití před oči a jí mu naplniti duši i rozplameniti srdce; toliko v *Martinu Puškarovi a Přisěvách*, dílem též v *Královně Dagmarě* přeloženo nebo rozšířeno dějiště tam do Ukrajiny a Dalmacie, zde k baltickým Slovanům. Všech prací jeho se počítá přes 50 a vznikly v 13 letech; poslední práci *Ušlapán* poslal už chorý z Mariánských lázní časopisu »Lumíru«. Vydány byly většinou napřed v rozličných českých a moravských časopisech, jež práce jeho pilně vyhledávaly a autora ve shodě s obecenstvem zahrnovaly přízni, brzy potom o sobě v rozličných knihovnách a sbírkách (v »Ottově Laciné knihovně«, v »Lauermannově Knihovně pro český lid«, v »Mor. bibliotéce«, Rajhradské »Zábavné bibliotéce« atd.), posléze sebrány u Fr. Topiče od r. 1884 redakcí J. Braunovou v pateru velikých oddílů a více pododdílůch (I. Pod doškovými střechami, II. V červánkách kalicha, III. V září kalicha, IV. Pobělohorské elegie, V. Z různých dob.). Ve všech pracích **B.**-e Třebízského obráží se vysoce mravní názor jeho, který jej rovněž jako nevyčerpatelná dobrota, srdečnost a upřímnost zdobily v životě soukromém. Nepřikrašluje ani neumenšuje nic na úkor pravdy dějinné. Nadšený a srdečně zvroucňelý tón vedlé ideálního nádechu, chmurné zhusta nálady a lehkého i prostého slohu propůjčuje jim zvláštní subjektivní ráz, jež zvyšuje účinnost díkce stídací se s plamennou retoričností. Odtud, jakož i ze silných kontrastů prýští se jejich účinnost. Ho-

rující vlastenec však v povídkách těch druhdy vítězí nad umělcem; jeví se v nich druhdy nedostatek realismu, komposice a technika jejich bývá namnoze až příliš jednoduchá, a charakteristice hrdin nedostává se žádoucí rozmanitosti. Náhlá smrt **B**-ova vzbudila ve všech českých srdcích upřímnou lítost; pohřeb jeho byl velkou manifestací lásky a úcty všeho národa k tomuto prostému a skromnému knězi, který všecku lásku svého srdce, všechny síly svého ducha i těla věnoval českému lidu a písemnictvu, jehož však přízeň osudu nepovznesla nad kaplana ve vesnici. Dal tomu také dojemný výraz Václ. Vlček v smuteční řeči své na hřbitově vysehradském. Povahu **B**-ovu osvětluje i odkaz jeho: co nastřádal prací spisovatelkou, věnoval zase »Svatoboru« na odměny spisovatelům. Důkladný a nadšený životopis jeho vydal J. Braun při Sebr. spisech jeho (též o sobě), pak K. V. Rais v »Matici lidu« 1885; viz též »Slavín« roč. III., »Světlozor« 1886 č. 1000 a »Vlast« I., »Osvětu« a »Květy« z r. 1884 a j. *Bj.*

8) B. Šumavský Václav, nar. 16. ún. 1850 v Plzni; studoval na reálné škole v Praze. Ku konci r. 1871 vstoupil do redakce »Čecha«, r. 1878 převzal redakci »Mor. Orlice« v Brně, kdež setrval do r. 1883, načež vstoupil do redakce »Českých Novin«. R. 1884 stal se členem redakce »České Politiky« a od r. 1886 členem redakce »Hlasu Národa«. Jest také literárně činným. Psal od r. 1868 básně, humoresky a povídky do různých časopisův a byl r. 1876 redaktorem »Obrazů Života«. Ve zvláštních knihách vydal tyto novellistické práce: *Ve mraku a světle* (Brno, 1879); *Několik povídek* (v »Libuši«); *Nad sopkou*, román (Praha, 1884); *Z komedie života* (v »Mor. bibliotéce, 1886); *Kdo s koho*, román; *Všecko nebo nic*, román (Přítel domoviny, 1889); *Z moji galerie obrázků* (v »Libuši«); *Mefistofela* (v »Matici lidu«, 1890).

Benešov: 1) B., okr. město v kraji tábořském, na dráze cfs. Františka Josefa, 38 km jihových. od Prahy, se 4258 obyv. ve 329 domech (1880), má děkanský chrám sv. Mikuláše, gymnasium piaristické (založ. 1703) s kostelem sv. Anny, 5třídní obecní školu. okr. hejtmanství, soud, oddělení pluku č. 102 a zemské obrany č. 46, čilý obchod a průmysl, pivovar, lihovary, parní mlýn, akciovou sladovnu, tiskárnu, z níž vychází časop. »Hlasy od Blaníka«, okr. hospodářskou záložnu, městskou spořitelnu, filiálku Živnostenské banky, trhy čteně navštěvované a jiné. — **B.** zal. okolo r. 1048 Beneš či Beneda, vladýka a vojevůdce Břetislava I., a to nahoře hrad, vých. od něho kostel sv. Mikuláše (1070) a jihozáp. podhradí, jež se r. 1311 nazývá již městem. Tobiáš z Benešova, probošt staroboleslavský, založil na místě rodinného hradu r. 1246 klášter minoritův a velký chrám Nanebevzetí P. Marie, podobný kostelu minoritskému v Praze. vstoupil sám do téhož kláštera a zemřel zde r. 1261. Srv. z Benešova. Od r. 1311—1590 držel **B.** i s hradem konopištským příbuzný s pány z **B**-a rod ze Šternberka, od něhož **B.** má ve znaku

osmihrannou hvězdu zlatou v modrém poli (vyobr. č. 522.), pak do r. 1604 Arkleb z Kunovic, v l. 1604—23 Hodějovští z Hodějova, l. 1623 až 1673 Michnové z Vacinova, l. 1673—1701 hr. ze Sinzendorfa, l. 1701—15 Fr. K. Přehořovský z Kvasejovic, l. 1715—1830 hrabě z Vrtby, l. 1830—48 kníž. z Lobkovic. **B.** byl sídlem dekanátu benešovského a král. popravce. V husitských válkách byl 10. května 1420 zapálen, a shořel i kostel a klášter minoritův. R. 1448, 23. května, zachycen byl tu papežský legát Karvajal, jenž z Prahy uprchl s českými kompaktáty a zde je vrátiti musil. Památný jest **B.** i sněmy: r. 1451 u přítomnosti Jiřího z Poděbrad a Eneáše Sylva a r. 1473, kdy ovdovělá králová Johana z Rožmítalva ve zpustlém chrámě klášterním měla k rozvaděným stavům řeč usilující, aby zanechající rozbrojů mezi sebou svorně pečovali o blaho a slávu vlasti. **B.** koupil v XV. a XVI. stol. ke špitálu statky v okolí, zejména Bedřč, a čítal

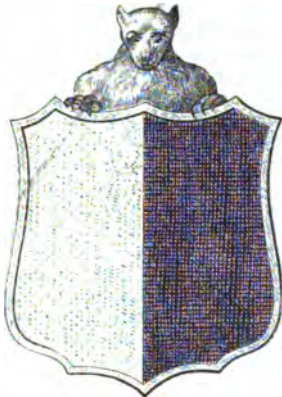

Č. 522 Znak města Benešova v Tábořsku.

r. 1569 již 233 osedlých; ale ve 30leté válce hrozně zpustl. R. 1627 lid povstalý zapálil **B.**, a mnoho rodin se pro náboženství hvostéhovalo, později Švédové město vyloupili a zapálili; roku 1664 čítal jen 112 osedlých. Z památek nejstarší jsou: zříceniny kostela klášterního a zvony z r. 1322 a 1430. — Z rodáků benešovských vynikl: český spisovatel Matouš Benešovský, P. Leandr Kramář († 1801), poslední opat kláštera sázavského, a topograf Jar. Schaller. *F.A.S.*

2) B., něm. *Bensen*, okresní město nad Ploučnicí v hejtmanství děčínském, diéc. litoměřické, vikariátu kamenickém, má 1916 ob. něm. ve 248 domech. Památný chrám Nanebevzetí P. M., již ve XIV. století farní, byl po r. 1483 od pánů z Vartemberka v gotickém slohu nově vystavěn. Stavbu dokončili páni ze Salhausenu r. 1554 připojivše ke kostelu mohutnou městskou věž jako zvonici. Oba větší zvony mají české nápisy z r. 1486 a 1515. V chrámě tom zachováno mnoho starých památek, zvláště mnoho krásných náhrobků, z nichž uměleckou cenou vyniká pomník Volfa ze Salhausenu († 1589), na způsob oltáře vyvedený. Z obou zámků benešovských jest hořejší, zvaný Thunovský, bývalý hrad, podnes valem a hlubokým příkopem opevněn. Pochází z let 1522—24 a 1571. Dolejší zámek, zvaný Clarovský, nyní Černínský, na západní straně města, vystavěný v l. 1562—1578 od Jana ze Salhausenu a synů jeho, jest aspoň co do zevnější podoby v bohaté své renaissance úpravě úplně zachován, roku 1878 přistavěno nové křídlo v stejném slohu. Ostatně jest vzhled města od velkého požáru r. 1863 zcela novový; jest zde okresní úřad, pošta, notariát, škola, z nemocnice, několik továren, z nichž

největší Grohmannova přádelna s 10.000 vřeteny. Přádelna blíž města v údolí Ploučnice byla do r. 1873 papírnou, která již r. 1569 založena byvší proslula v XVII. a XVIII. stol.

Č. 523. Znak města Benešova v Litoměřicku.

(1 hod. sev.), obec a fara Heřmánkovice, býv. dom. Broumov.

4) B. (*Beneschau*), městečko nad Černým potokem v Čechách, 227 d., 1394 ob. něm. (1881); hejtm. Kaplice, okr. a býv. dom. Nové Hrady (3 hodiny jihozáp.), diéc. Budějovice, vik. Kaplice, patr. hrabě Karel Buquoy, 4334 osadníků; chrám sv. Jakuba Většího byl již ve XIV. st. farní; v něm obraz umírajícího Spasitele od Brandla; škola, pošta, telegraf. Ve znaku má B. českého lva v poli červeném (vyobrazení č. 524.). — **5) B.** (*Beneschau*), ves v Čechách, 44 d., 349 ob. čes. (1881), hejtmanství Pelhřimov, okr. Kamenice nad Lipou (1/2, hod. sev.-záp.), býv. dom. Černovice, fara Témice; škola. — **6) B.**, něm. *Beneschau*, ves na pravém břehu řeky Jizery v Čechách, má 133 d., 922 ob. čes. (1880); trojtřídní škola; přádelna (s 2300 vřeteny); hejtm. a okres Semily, pošta, telegraf a želez. stanice. — **7) B.**, Benešovice (*Beneschau*), ves v Čechách, 38 d., 225 obyv. něm. (1881), hejtmanství a okres Stříbro (1/2, hod. jihozáp.), býv. dom. Kladruby, fara Holostřevy.

8) B., ves na Moravě, okr. a hejtm. boskovického, 99 d., 573 ob. čes. a 7 něm., fara, škola.

9) B. (něm. *Benisch*), město v Rakouském Slezsku, má 4000 ob. něm., značný průmysl plátenický a bavlnický, v okolí četné větrné mlýny. B. jest stará osada, založená Benešem z Braníc (u Krňova), náležejícím rozvětvenému po Čechách a po Moravě rodu Benešoviců. R. 1241 byl Tatary vypálen. Vck.

Č. 524. Znak městečka Benešova.

z **Benešova**, příjmení některých pánů starožitného a mocného rodu Benešoviců (v. t.), kteréž pochází od města Benešova v Čechách. Zakladatelem snad jeho, ale dozajista kostela tamějšího (1170) byl Beneš z B. Tým táhl r. 1162 k Milánu za knížetem Děpoltem a na pomoc císaři Bedřichovi a přinesl odtud bibli a krásný passionál, jež obětoval kostelu benešovskému. Potomek jeho (není jisto, zdali syn nebo vnuk) Dobeš (1243) založil v Benešově klášter minoritův. Benešův vnuk Dobeš z B. (chybně z Bechyně) znám jest dobře proto, že jako biskup řídil církev českou v dobách těžkých. (Viz Tobíáš.) Benešov držel jako dědičtí otcovské a proměnil jej v osadu opevněnou, otevřel jej králi Václavovi, když odtud chtěl stíhati nespokojené pány. Po jeho smrti následoval bratr jeho Milota (r. 1278—95 z Dědic, od roku 1296 do smrti z B. řečený), který již r. 1264 z neznámých příčin byl uvězněn a sotva ztrátě hrdla unikl (viz Palackého Dějiny II. a 123., 124., 153., 172.). Stav se r. 1274 hejtmánem štyrským bránil se tu udatně (1276) proti vojsku císařskému. V osudné bitvě 26. srpna 1278, právě když docházeli vždy noví zástupové bojovníků z Moravy, jízto by ke zdaru boje znamenitě byli přispěli. Milota, jenž velel zadnímu šiku, dal se na útěk a tak i tyto bojovníky s sebou strhl. R. 1281 stal se zemským komorníkem na Moravě a po smrti bratra svého Dobeše († 1296) ujav Benešov přestěhoval se do Čech. Klášteru velehradskému daroval r. 1302 Leskovec a minoritům benešovským postavil refektář, palác, dormitář a j. Zemřel r. 1307. V držení Benešova následovali Dobeš (syn?), arcijahen kraje hradeckého a potom kanovník pražský, a synovec Beneš, kteří postavili hrad Konopiště. Dobeš pak odkázal tento i Benešov Zdislavovi ze Šternberka, svému krevnímu příteli. Sčk.

z **Benešova** viz Petřík Jan.

Benešovice: 1) B., ves v Čechách, 22 d., 137 obyv. čes. (1881), hejtm. Turnov, okres a býv. dom. Dub Český (1/2, hodiny sev.-záp.), obec Malčice, fara Hlavice. — **2) B.**, ves v Čechách, 24 d., 196 obyv. čes., 1 něm. (1881), hejtm. Pardubice, okres, fara a pošta Přelouč (3/4, hodiny jižně), obec Mokošín, býv. dom. Choltice.

Benešovič, starodávný panský rod českomoravský, erbu střely zavnuté (barvy: stříbrná a červená, vyobr. č. 525.), který dosud kvete v pošlosti Sedlnických z Choltic. K jejich předkům snad náležel Drslav, syn Benešův, který obdržel směnou r. 1062 nějaké statky na Opavsku. Také sem patřil Beneš, probošt vyšehradský (1088?). První známý praotec Beneš byl r. 1162 při dobývání Milána, odkudž přivezl jako kořist bibli a krásný passionál, což oboje obětoval kostelu v Benešově. Potomci jeho drželi hojně statky v okolí Benešova v Čechách, odkudž rod tento pocházel, ale záhy zavládli také velkými statky v Opavsku a na Moravě všude zakládající osady Benešov řečené. Dotčený Beneš, který se naposled v l. 1220—22 připomíná, měl, pokud

víme, 6 synů. První z nich Vok (1222—39) byl praotcem pánů z Benešova, druhý Ondřej žil 1222—47, třetí Dobeš byl proboštem kostela pražského a zemřel roku 1261, čtvrtý Matouš (1233) držel panství při Sázavě, na němž povstal hrad Dubá a seděl páni z Dubé (v. t.), pátý Drslav (1226—50) stal se pra-

Č. 515. Znak Benešoviců.

otecem pánů z Bechyně, šestý Ruprecht (1243 až 1266) byl od r. 1243 opatem kláštera hradištského. Vok Benešovský měl 5 synů: Beneše, Milotu, Ondřeje, Ruprechta a Dobeše. Beneš (1245, † 1265) byl podkomořím olomouckým, komorníkem moravským a purkrabím na Znojmě a seděl na hradě Cvilíně u Krňova. Roku 1265 obviněn jest ze zrady, postaven před soud a odsouzen hrda. Bratr jeho Milota z Dědic, odjinud z Benešova (1252—1307), obviněn jest tehdy také, ale uznán byv za nevinného puštěn jest na svobodu a užil úplně milosti krále Přemysla. Byl zemským hejtmanem ve Štýrsku a potom komorníkem moravským. V bitvě na Moravském poli (1278) dopustil se zrady tím, že jako velitel zálohy v čas, kdy volán byl, aby vojskem svým osud bitvy rozhodl, dal se hanebně na útěk. V Benešově, který tuším po svém bratru Dobšovi zdědil, klášter znova vyzdvihl (1306) a zemřel r. 1307. Tělo jeho jako i těla předků jeho uložena všechna v kostele téhož kláštera, z něhož spatřuje se dnes malý, ale malebný zbytek. Bratří jeho Ondřej (1254—62) a Ruprecht zřídka se připomínají; tím častější řeč jest o pátém synu Vokově Dobšovi z Benešova (nikoli z Bechyně, jak se někdy chybně nazývá), který dědil po otci město Benešov (v Čechách) a řídil v těžkých dobách jako biskup církev českou, zemřel 1. března 1296. Synové Beneše Cvilinského byli Beneš z Branič (1278—93) a Vok (1284), jejichž rozrození pozdější nelze na jisto postaviti. — Jiná pošlost rodu tohoto začíná Drslavem z Kravař († 1263), jehožto synové se jmenují Vok z Kravař (1263—1308) a Zbislav z Kouta z Bohuslavic, odjinud z Benešova (1281—1313). Vokův syn Beneš připomíná se po roce 1282. Třetí pošlost Bcův pochází od Drslava, který byl r. 1282 mrtev zůstaviv syny Beneše ze Štitína (1282), Voka (1280 až 1293, † 1329) a Jaroslava z Kravař (1278 až 1293). Benešův potomek snad byl Vok ze Štitína (1330 atd.). Synové Voka (syna Drslava) byli Ješek (1323 atd.), Drslav (1329)

a Jindřich (1330), tuším pánové Plumlovští, tak že by se k nim ještě čtvrtý bratr Beneš (1340) čítati měl. Potomci těchto obou pošlostí, páni z Kravař, z Plumlova, Štraleka (1323 atd., Zbyněk) a z Doubravice, prosluli na Moravě jakožto čaští a bohatější rodové. V Čechách jsou i menší výstřelkové Bcův, jejichžto spojení s hlavním štěpem naprosto nelze vyhledati, jakož se spatřuje na př. u Voka z Kopydlna (1340 atd.). Sem patří i slavný náš Tomáš ze Štítného, též vladky z Lopfetic, z Dašic (1396), Štřelové z Výklek (1396) a pozdější Hrochové z Mezilesic (též druhdy z Pěšic řečení). Páni Sedlničtí z Choltic, kteří také k tomuto rodu náležejí, osedlí bývali na Moravě, ale spojiti s jejich předeky také nelze vyhledati. *Sčk.*

Benešovský: 1) B. M. Jan, proslulý zvonář v Mor. Třebové († 4. srpna 1603); slil zvon k záduší sv. Petra do městečka Svojanova r. 1597 a r. 1602 veliký a překrásný zvon do zámeckého kostela sv. Trojice v Rychnově nad Kněžnou. *red.*

2) B. Matouš, jinak Philonomus (* okolo roku 1550 v Benešově — † ve vyhnanství kdysi po 1590), kterého byl s opatství sesazen dopustiv se rozličných skutků nekalých. Odkazující, pokud se týče příhod života jeho, k J. Jirečkovi (Rukověť I, 60—64), zastavíme se jen u jeho působení literárního. Nejvzácnějším plodem toho jest *Grammatika bohemica, studiosius eius linguae utilissima, t. j. Grammatika česká milovníkům téhož jazyka velmi užitečná* (Praha, 1577, v 8° u Jiřika Dačického). Věnována jest cis. a kr. Rudolfovi II., jehož přízně domáhá se B. mezi jiným i dovozováním toho, že by snažnější péčí o jazyk český buď on, buď některý z jeho příbuzných snadno mohl dosíci panování i nad ostatními národy slovanskými, vynikajícími nad jiné nejen počtem, než i přirozenými a nabytými zvláštěmi víc anebo méně. Přisným, ale naskrze spravedlivým rozbořem té grammatiky, zanášející se jen skloňováním a časováním, zavdččil se nám už J. Dobrovský (*Lehrgebäude der böhm. Sprache*. Praha, 1819, str. VI a VII). Na konci jejím vyskytuje se časoměrný překlad několika žalmů, zevrubněji vylíčený a znovu otištěný od J. Jirečka (*Časoměrné překlady žalmů Komenského a j.* 1861). *Knížka slov českých vyložených, odkud svůj počátek mají*, vyšla r. 1587 též v 8°, hodna jest poněkud i bedlivější úvahy historiků vzájemnosti slovanské nežli předešlé dílo Bského, hledícího v ní objasnití původ českých slov i srovnáváním jejich s jinოსловanskými vůbec a ruskými zvláště. Konečně přeložil a vydal B. i *Epistolý sv. Ignatia*, o nichž ostatně viz J. Jungmanna *Historii literatury české* (1849, str. 226, č. 1762). *H.*

3) B. Václav, rodem z Benešova, kněz pod obojí. R. 1544 v Itálii byv vysvěcen stal se kaplanem u sv. Havla v Praze, r. 1555 děkanem v Hradci Králově, roku 1562 farářem v Lysé, r. 1576 v Únětčích, odkudž dostal se na faru v Proseku. R. 1581 ustanoven administrátorem konsistoře pod obojí, načež do Prahy

se přestěhovav stal se farářem u sv. Martina na Starém městě. Jsa pro chatrné zdraví nedostatečným k zastávání správy duchovní převzal r. 1583 úřad kazatelský při kapli betlémské. Nemoha však ani zde povinností svým vyhověti k naléhání kolegiátů r. 1587 svolil, aby kněz od sv. Jiljí v Betléme přísluhovati mohl. Konečně vzdal se B. úřadu administrátorského r. 1590 a vrátil se na faru proseckou. Odtamtud ještě r. 1593 psal list knězi Tomáši Soběslavskému do Prahy. Kdy B. zemřel, zjištěno není. Sepsal: *Osvání starých Čechův a Moravcův před léty osmdesáti, kteréž činili proti těm, kteříž o nich mluvili, že jsou odřezanci církve svatě* (Praha, 1588). Viz J. Jiřeček, Rukověť k dějinnám literatury; Borový, Akta konsistoře utrakvistické. *Bvý.*

Benešovský-Veselý J. J. v. Veselý Jan. **Benetio:** 1) B., ves v Čechách, 31 d., 120 ob. č. (1881), hejtm. a okr. Ledč (1 1/4 h. jihových.), býv. dom. a fara Světla.

2) B., ves na Moravě, okr. a hejtm. třebičského, 28 d., 165 ob. čes., 5 něm. (1880), fara, škola.

Benetschlag viz Bláto.

Benettův ostrov, nejsevernější ze skupiny ostrovů De-Longových v Sev. Led. moři, sev. od ostr. Nové Sibíře, 4459 km².

Benevent l'Abbaye [benevān labé], hl. m. kantonu ve franc. dep. creuseském, arrond. bourganeufském; znamenitý rom. chrám z XI. stol., 1827 ob. (1886), plátenictví, koželužství, obchod s kaštaný, »lyonskými« uzenkami a dobytkem jatečným.

Benevento: 1) B., provincie král. Italského, utvořená r. 1861 z části území Papežského a Neapolského, hraničí na sev. s provincií Campobasso, na záp. s Casertou, na jihu s Avellinem, na vých. s Foggii a rozdělena jsouc ve tři kraje (B., Cerreto Sannita a San Bartolomeo di Galdo) má na 2168 km² 238.245 ob. (1881). Rozkládajíc se na západ. svahu Neapolských Apennin tvoří povrchem svým třetihorní pahorkatinu jenom při záp. hranici poněkud vyšší (1822 m), kterou řeka Calore a četné přítoky její zavlažují. Úrodná půda rodí obilí, víno, jižní ovoce, tabák a je velmi příhodna pro chov dobytka, kterým se obyvatelstvo nejvíce zabývá. Průmyslová činnost je nevalná, pozoruhodno jest pouze spracovávání vlny a výroba koží.

2) B., hl. město předešl., leží na návrší při soutoku řek Sabato a Calore, z nichž tato je zde přepásána krásným mostem, a při dráze z Neapole do Foggie vedoucí, jest sídlem prefekta i arcibiskupa (od r. 969), má 22 kostelů, z nichž vynikají zejména románská katedrála ze XII. stol. a klášterní chrám Santa Sofia z r. 774, dále lyceum, technickou školu a kněžský seminář. Obyvatelstvo, počtem 21.631 duší (1881), zabývá se vedlé orby výrobou zboží zlatem a stříbrem platovaného, koží i pergamentu, a provozuje značný obchod s obilím. Ze starozitnosti v B-tě, kde téměř každá zed je zbudována z trosk sloupů, náhrobkův a ol-tářů, vyniká vítězný oblouk Trajánův z r. 114, jenž náleží k nejkrásnějším památkám svého

druhu v Itálii a tvoří nyní pode jménem Zlaté brány (*Porta aurea*) jednu ze bran městských; máje 15 1/2 m výše zbudován je z parského mramoru, ozdoben polovypuklými reliéfy, představujícími výjevy ze života Trajánova, a opatřen po obou stranách nápisem dosud čitelným; kromě toho pozoruhodny jsou také zbytky amfiteatru, nyní již namnoze zastavěného. Vých. od města leží tvrz zbudovaná papežem Janem XXII. a slouží nyní za prefekturu a věznici. — B. náleží mezi nejstarší města italská, a založení jeho přičítáno již ve starověku Diomédovi. Území jeho obydleno bylo od Samnitů, město pak samo slulo *Maleventum*; teprve r. 268 př. Kr., když se dostalo pod panství římské, obdrželo jméno *Beneventum* a pro příznivou polohu svou od Římanů kolonizováno. Nabyvši za války se spojenci římského občanství bylo po smrti Caesarově odevzdáno vojínům triumvirův a pode jménem *Colonia Iulia Augusta Felix* prohlášeno za kolonii vojenskou, nicméně později zase nabylo jména původního. Ostrogotský král Totilas r. 545 B. zničil, avšak město vzmohlo se zase rychle a nabylo největšího rozkvětu, když pod panstvím langobardským r. 571 zvoleno za sídlo zvláštního vévodství, kteréž zaujímalo velikou část jižní Itálie, a na malé výjimky uhájilo svou neodvislost proti císařům německým i řeckým. R. 840 rozdělilo se vévodství Beneventské ve dva a r. 850 ve tři státy, B., Salerno a Capuu, ale zeslabeno jsouc tímto dělením stalo se v XI. stol. kofistí Normanů; jenom město B. a nejbližší okolí jeho unikly osudu tomu, poněvadž je císař Jindřich III. postoupil r. 1053 papeži Lvu XI. za některá práva na Bamberk. R. 1418 připadlo Neapolsku, ale od krále Ferdinanda I. vráceno papeži Alexandru VI., který z něho utvořil zvláštní vévodství pro svého syna Jana. Francouzi vzavše B. r. 1798 připojili je k Neapolsku, načež Napoleon I. daroval je r. 1806 svému ministru Talleyrandovi, jenž odtud přijal titul knížete beneventského. Na vídeňském kongressu r. 1815 vráceno město zase papeži a r. 1860 přivtěleno ke království Italskému. Na blízkou B-ta svedeny dvě rozhodné bitvy; r. 275 př. Kr. poražen tu épeirský král Pyrrhos od M. Curia Dentata a r. 1266 zahynul zde Staufovec Manfred proti Karlovi z Anjou, čímž staufské panství v Neapoli a na Sicilii vzalo za své. Borgia, Memoire istoriche della città di Benevento (Řím, 1763—69, 3 sv.). p.

Beneventum viz Benevento.

Benevolentia, benevolence (lat.), laskavost, přizeň, náklonnost; **benevolentní**, laskavý, příznivý.

Benevoli Orazio, znamenitý kontrapunktik své doby, dle pověsti levoboček vévody Alberta Lotarinského (* 1602 v Římě — † 1672 t.). Byl kapelníkem v Římě, krátkou dobu arcivévodským dvorním hudebníkem ve Vídni (1643—45), po té opět v Římě kapelníkem u sv. Petra. Dovednost B-ho ve mnohohlasém, polyfonním slohu jest obdivuhodna. Z děl jeho, jež po většině v rukopise chová archiv vatikánský, uvedeny buďtež: motetta

(až zohlasá), offertoria, žalmy, mše (12. až 24. hlasá), a jedna mše 48hlasá (pro 12 sborů 4hlasých). Bibliotéka solnohradského »Mozarte« chová **B** ho mši pro 4 sbory se 4 orchestry. Str.

Benezet Anthony, lidumil a spis. amer. (* 1713 v St. Quentinu ve Francii — † 1784 ve Filadelfii). Pocházel z hugenotských rodičů, již vystěhovavše se do Londýna a odtud do Filadelfie (1731) stali se členy Společnosti přátel (kvakery). **B.** působil jako učitel na jedné kvakerské škole téměř až do smrti. Byl přítelem chudiny, zvláště otroků, na jejichž prospěch vydal několik knih. Anglickou královnu požádal ve zvláštním listě za ochranu černošské svobody, Bedřicha Velikého za zrušení války. Napsal také několik traktátů na obranu kvakerů, zvláště pak *A short Account of the Religious Society of the Quakers* (1780), v němž duchaplně pojednává o učení a organizaci Společnosti přátel.

Benfeld, staré m. v Elsasku, v kraji ersteinském, 26 km jihozáp. od Štrasburka na řece Illu a při dráze štrasbursko-basilejské, má obvodový soud první instance, ústav k léčení studenou vodou a 2544 ob. (1885), kteří vedle orby rozsáhlou měrou pěstují tabák, chmel i konopí a zabývají se především bavlny a barvířstvím.

Benfey Theodor, filolog a jazykozpytec německý (* 1809 — † 1881). Velice prospěl indické filologii objasněním jazyka védského a sanskrtského výbornými mluvnicemi: *Handbuch der Sanscritsprache* (1852—54, 1. díl mluvnic, též vědská, 2. díl chrestomathie se slovníčkem); *Kurze Gram. d. Sanskritsprache* (1855); *A practical grammar of the Sanscr. language* (1863); *Sanscrit-English Dictionary* (1866); *Einleitung in die Gram. der vedischen Sprache, Der Samhita-Text* (1874). Však i vydáním textův a studiem indické literatury značně vynikl: *Die Hymnen des Sama-Veda* (s překladem a slovníčkem 1848) staly se základem poznání starší literatury vůbec. V encyklopaedii Ersch-Gruberově napsal r. 1840 článek *Indien*, v němž shrnuto je vše, co se do té doby vědělo o indické vzdělanosti. Jeho *Pantschantra, fünf Bücher indisch. Fabeln, Märchen und Erzählungen* (1859, 1. díl jedná o pramenech a rozšíření indických pohádek, 2. obsahuje překlad a výklad), je předním dílem ze srovnávací literatury, zvláště pohádkové, a mělo mnoho následovníků. Sám **B.** napsal z téhož oboru několik článků v časopise »Orient und Occident« (1863—64), jež sám vydával, a v »Göttinger Gelehrte Anzeigen«. Dále připomenouti sluší jeho *Quantitätsverschiedenheiten in den Samhita u. Padatexten* (1874, spis pro metriku předležitý), *Vedica und Verwandtes* (1877), *Vedica u. Linguistica* (1880). Mimo indičtinu věnoval se **B.** též jiným indoevropským jazykům se zdarem a napsal *Griech. Wurzellexikon* (1839—42, 2 sv., kdež slovní poklad řecký rozříděn je podle kořenů, přípon a předpon); *Die Persischen Keilinschriften mit Uebersetzung und Glossar* (1847). Dále věnoval svou činnost všeobec-

nému a srovnávacímu jazykozpytu a napsal *Über Entstehung u. Formen d. indoger. Optativs* (1871); *Über die Entstehung des indoger. Vokativs* (1872) a menší pojednání; spísem *Über das Verhältnis der ägypt. Sprache zum semit. Sprachstamm* (1844) dovedl posud více než pochybnou přibuznost semitských jazyků s egyptštinou. V celku však nemají jeho jazykozpytná díla té ceny jako jeho filologická nebo jeho speciální studia. Význačnou jest jeho t. zv. *suffixová theorie*. Kofeny verbální měl za skutečná primární slovesa, z nichž i jména odvodil uváděje při tom většinu přípon na jedinou. Z *-anti* (3 os. plur.) odvodil part. *-ant*, z něhož *an*, *at*, *as*, a, změnou *a* v *i* pak *int*, *in*, *it*, *is*, *i*, připojením zájmeného a dále *anta*, *ana*, *ina* atd. Sem náleží též přípona *vant* (v je z perfekta jako je *babhūva*), *tvant* (od *tu*, býti silný), z tohoto jednak *tva*, jednak *tmant*, *mant*, *mān*, *māna* atd. Tato zřejmě chybná theorie jeví se v jeho spisech, hlavně však vyzložil ji ve článku *Ein Abschnitt aus meiner Vorlesung über vergl. Gram.* («Kuhn's Zeitschrift», IX.). Prakticky ji provedl jeho žák Leo Meyer ve své *Vergleich. Gram.* **B.** psal též z oboru srovnávací mythologie a kulturních dějin, jako *Über die Monatsnamen einiger alten Völker* (1836). Hlavním dílem jeho jest *Geschichte der Sprachwissenschaft und orient. Philologie* (1869), k němuž se druzí pojednání *Über d. Aufgabe d. Platonischen Dialogs Kratylos* (1866). Srv. Ad. Bezenberger, *Kleinere Schriften von Theodor Benfey* (výbor), I. sv., Berlín, 1890. **B.** nar. v Nörten u Gotink, kdež studoval a od r. 1834 na universitě přednášel, r. 1848 stal se professorem. Ve slavnostním spise k jeho 50letému jubileu doktorskému nalézáme jména celé řady výtečných orientalistův a jazykozpytcův. Kr.

Beng viz Bang.

Bengál: 1) B. v širším smysle slova čili presidentství bengálské ve Vých. Indii má nyní jen historický význam. Základ k němu byl položen r. 1682; r. 1699 stala se Kalkutta středem jeho a r. 1773 stal se guvernér bengálský zároveň místodržitelem indickým s jistou mocí nade dvěma ostatními guvernéry. Všecka území, která během času v Horní Indii získána byla a žádnému z dvou ostatních presidentství přivtělena nebyla, připadla presidentství bengálskému, které takto během času zahrnovalo v sobě **B.** vlastní, Assam, Centr. provincie, Sev.-záp. provincie, Audh, Adžmír a Pandžáb. Když r. 1861 po vzpouře vojenské prohlášena přímá vláda parlamentu nad Indií, podržel název »presidentství« jen význam historický, a **B.** rozpadl se na několik zvláštních provincií. Fl.

2) B. nebo, jak nyní se lépe označuje vzhledem k původnímu presidentství, Dolní **B.** zaujímá dolní údolí a deltu řek Gangy a Brahmaputry; zahrnuje provincie **B.** vlastní, Behar, Orissu a Čútia Nágpur a manské státy k posledním náležející, jakož i státy Kúč-Behár, Hill-Tipera a Sikkim; hraničí severně s Nepálem, Sikkimem a Bhutánem, východně s Assamem a s Barmou, jižně se zálivem Ben-

gálským a s presidentstvím madraským, záp. s Centrálními a Severozáp. provinciemi. Fyzikálně jeví se **B.** z největší části jako krajina plochá a velmi úrodná; velká část skládá se z nánosů řek Gangy a Brahmaputry, splývajících v ohromnou deltu, jejížto pomofský kraj znám jest jako *sundarbany* (*sundari vana* = les stromů *sundari*). Hlavní přítoky Gangy v **B.-u** jsou: Gogra, Son, Gandák, Kusi, Tista; hlavní deltové ráme Huglí přijímá od západ. ř. Damudu a Rupnarajan; v Orisse pak jest velká řeka Mahánadí. Některé řeky, hlavně v dolních svých částech, velmi často mění řečiště svá. Na severu provincie vypínají se hory Himálajské, na západě horstva v Čutia Nágpuru a v Orisse, na východě jest horstvo Čittagonžské, mimo to jsou v **B.-u** samém některé hory, jako Ráždžmahálské pohory, osamělá hora Párasnáth a j. Geologicky skládá se **B.** ve vých. části a podél Gangy z náplavu a nánosů říčních. Himálaja skládá se z hornin archaických, jen jižně od Dárdžilingu uloženy jsou vrstvy uhlonosné a třetihorní se zdánlivým sklonem pod Himálaji. Ráždžmahálské hory jsou složeny z vyvřelých hornin (čedičů) a proloženy různými písčitymi a ztvrdlými lupky, jež obsahují rostliny stáří jurského; pod tím jsou vrstvy uhlonosné. Západní část, jako Hazáribázká vysočina, Čutia Nágpur a Orissa (kromě delty Mahánadí) má podklad archaický (rulový), ale na něm uloženo v údolích řek Damodar a Barákaru, počínajíc u Ránigandže, pak směrem západním až do vysočiny Čutia Nágpurské asi 8 větších pánví uhelných, a pak též v Orisse v údolí řeky Bráhmani, při toku Mahánadí, u Tálčíru; roku 1887 těžilo se v **B.-u** 1,319,090 tun uhlí. Jiný výrobek z nerostní říše jest železo ze sférosideritu uheln. útvaru, nebo z haematitu a magnetitu z archaických hornin, nebo z lateritu; hlavně jest výroba železa v rukou domorodců (Santálů, Kolův, Oráonův a Agariů). Sůl těží se v pobřežních krajích odpařováním mořské vody; podobně vyrábí se na severu salnytr vylouhováním jakési zeminy. Rostlinstvo bengálské jest velmi rozmanité a bujné, o čemž, jakož i o zvířené viz čl. Indie Vých. **B.** má na 499,689 *km*² 69,536,860 ob. (1881), a to: 45,452,806 hindů, 21,704,724 muham., 128,135 křesťanův a 2,251,196 »jiných«. Hindové a muhammedáni jsou po většině původu arijského; kdežto 2/4 milionu »jiných« jsou Kolariové a Dravidové (Santalové, Pahariové, Kolové, Oráonové a j.), prabydlitelé, již mají částečně své zvláštní formy náboženství, anebo se částečně chýlí k hinduismu nebo muhammedanismu. Průmysl bengálský jest značný; vyrábějí se různé látky bavlněné, mezi nimiž zasluhují zmfky musliny z Dakky (nejjemnější svého způsobu); dále výrobky jutové, hlavně pytle, zboží hrncířské (zvláštní druh v okolí Patny). Kováci, tesáři, zlatníci a j. řemeslníci jsou skoro v každé větší vesnici; u Bardvánu vyrábějí se nádoby z hrubého mastku, u Gaje sošky z kamene a z mosazi; šelakové, mosazné a zinkové šperky vyrábějí se hojně; v okolí Muršídábádu vyřezává se

slonovina, v Dakce a v okolí Katáku pěkný filigranový šperk stříbrný; košíkářství provádějí domové, obuv zhotovují mučiové; z rostliny solá (*Aeschynomene*) vyrábějí se známé klobouky proti slunci, různé hračky a j.; z některých travin pletou jemné rohože, podobně z bambusu atd. Z dosti hojných silnic a cest hlavní jest silnice vedoucí z Kalkutty směrem severozáp., zvaná *Grand-Trunk Road*. Ještě četnější jsou cesty vodní, zvláště v deltě; po Ganze a Brahmaputře plují i parní lodi. Železnice: východoindická (*East India Railway*) do Allahábádu, severní (*N. B. State Railway*) k úpatí Himálají; pak kratší dráha ve směru jihových. k ř. Matle, pokračující k Diamond Harbour. Obchod provincie jest značný; z přístavů (Kalkutta, Čittagong) vyvázejí se do Anglie, Číny, Spoj. Obcí, Francie, Cejlonu a j. hlavně: opium (7,473,857 £), juta (4,581,543 £), indych (3,151,259 £), olej, semena (2,520,680 £), čaj (3,528,771 £), kůže (1,830,674 £), rýže (1,844,516 £); mimo to pšenice (asi 2 1/2 mill. £), pak cukr, salnytr a j. Dovoz hlavně: bavlněné kusové zboží (asi 11,430,965 £), kovové zboží (1,734,191 £) a stroje (488,539 £); mimo to vlněné zboží, deštníky, karty, sirky, skleněné perly, vína, piva, lihoviny a sůl. Celé místodržitelství (pod řízením místodržitele = *Lieutenant Governor*) rozpadá se správně na 9 krajů pod kommissionáři (5 v **B.-u**, 2 v Beháru a po 1 v Orisse a v Čutia Nágpuru), a tyto na 45 okresů. Důchody provincie byly roku 1887 a 1888: 128,124,280 zl. (z pozemků, opia, soli, akcisu, cla a poštovních známek). Vojska stojí v **B.-u** jen asi 9000 mužů; mimo to jest tam asi 24,000 mužů policie. **B.** (sanskrt. *Bangálá* anebo *Banga Dása* = země Bangova) byla říše zvaná dle Bangy, prince z Mahábháraty, jemuž při dělení připadla. Jméno to vztahovalo se hlavně k deltě, hoření části tvořily Palibothru. Do konce XII. stol. panovali zde různí hindští panovníci. Roku 1199 udal se vpád muhammedánů do **B.-u** (za Muhammeda Bachtijára Kchildže); do r. 1318 vedli správu místodržitelé muhammedánské císařů severu (Hindustanu); od r. 1336 do 1533 byl pod neodvislými králi muhammedánskými; od r. 1539 do 1573 pod panovnický afgánskými; r. 1576 až 1765 pod mugalskou dynastií. Mezi tím však se již Angličané usadili v **B.-u**, založili roku 1699 Kalkuttu; dostali se tak do styků s mugalskými vladaři, ale zároveň do sporů, jež vedly k válce skončivší r. 1757 vítěznou bitvou u Plassey, čímž obdrželi Angličané vojenskou nadvládu v **B.-u**; r. 1765 obdrželi provincie **B.**, Behar a Orissu. Za Warren-Hastingsa (1772 až 1785) ustálena i civilní vláda. Srv. *Statistical account of Bengal*, 20 sv.: »Census Reports« pro rok 1881; T. Wheeler, *History of India* (1882); roční výkazy v *Blue Books*; spisy *Geological Survey of India*. Fl.

Bengálí viz Bengálský jazyk a literatura.

Bengálské elemi v. Balsamodendron. **Bengálský jazyk a literatura.** **B.** (bengálí) jest po hindí nejdůležitější z jazyků novoindičských, odvozujičích původ svůj

ze sanskrtu, jemuž blíží se z nich nejvíce. Hlavně materiál slovní jest veskrze sanskrtský, nepřihlížíme-li k živlům cizím, vzatým dílem z perštiny a arabštiny, dílem z angličiny a tvořícím ovšem asi $\frac{1}{4}$ nynějšího materiálu jazykového. Více odchyluje se b. j. po stránce grammatické, kde bohatství tvarů sanskrtských buď úplně vymizelo nebo ve flexi i deklinaci předložkami nebo pomocnými slovy bylo nahrazeno. Ovšem dlužno zde činiti rozdíl mezi jazykem spisovným a jazykem mluvy obecné. Prvější, jak setkáváme se s ním u dobrých spisovatelů bengálských, šetří tu měrou patřičnou vlastního ducha b-ského j-a, chráně se právě tak živit cizích a vulgárních jako přílišného klonění se k sanskrtu, jaké sledujeme zvláště v otrockých překladech ze sanskrtu. Druhá mluva hovic potřebám života denního vykazuje se jedné strany dostatek terminů pro věci života obecného, s druhé strany nedostatek terminů pro činnost duševní. Nešetří dále přesnosti výslovnosti ni forem jazykových, při poslednějších libující si zvláště v tvarech opisných. V kleslejších svém tvaru mluvy vulgární libuje si ve zbytečném zavádění slov perských a anglických. Mluví jí zvláště cizinci (muhammedáni) a hindové sloužící Evropanům, i možno zváti ji žargonem cizinců. Vedle těchto růzností mluvy shledáváme i skutečné dialekty, jež jsou odchýlné tou měrou, že obyvatelstvo krajův od sebe velmi vzdálených někdy ani si nerozumí. V té příčině rozeznává se vedle dialektů lokálních hlavní dialekt středu (klassický), severu, východu a jihu. Bengálsčina jest obecnou mluvou Bengálu, jakož i mluvou vzdělaných tříd Assamu, u nichž domácí jazyk čím dále tím více zatlačuje. Celkem mluví jí asi 39 mil. obyvatel. B. j. má i své písmo, rovněž bengálí zvané, jehož však užívá se nejen pro bengálsčinu, nýbrž vedle jiných nebengálských jazyků hojně i v rukopisech a tiscích sanskrtských. Britické museum chová nejstarší ukázkou písma toho v sanskrtském rukopise XII. stol. Písmo má též původ jako ostatní písma indická, totiž ze staršího tvaru devánágari; jest však ozdobnější a úhlednější písma sanskrtského, tím však také nesnadnější se čte.

B-ská l. čítá již několik tisíc knih tištěných a hojně rukopisných, nemá však téměř žádné původnosti. Většinou skládá se z překladů děl sanskrtských (na př. Mahábhárata v překladu Kalidasové vyšla v Serampuru r. 1836. 2 sv.; Rámájana v překladu Kirtibásové, tamže, 1803. 4 sv. a j.), nebo napodobení jich, k nimž druží se překlady z hindustání a perštiny, konečně i z angličiny překlady neb spisy domorodci dle vzorův evropských sepsané o vychovatelsví a jiných vědách moderních. Nový rozkvět svůj děkuje hlavně Angličanu Careyovi, který od r. 1797—1834 působil tam jako misíonář, později jako profesor. Původnější jeví se toliko v poesii prostonárodní a náboženské, jejíž hlavním repreasentantem jsou Trilotsana-dásova a Krišna-dásova sbírka, obě s názvem Tšaitanja tšaristrám (život Tšaitanje), jejichž zpěvy kolují při všech příležitostech v ústech lidu bengálského. Zajímavé a pozoruhodné jsou

i pokusy dramatické. R. 1888 vytištěno 1190 knih bengálských. Grammatiky b-ského j-a psali: Halhed (1778), Carey (1805 a 1825), Haughton (1821), Yates (1847), Forbes (1861). Z novějších jsou zvláště důležité a se stanoviska srovnávacího psány: John Beames, Comparativ Grammar of the modern Aryan languages of India, Hindi, Penjabi, Sindhi, Guzarati, Marathi, Oriya and Bengali (Londýn, 1872 až 1879. 3 sv.); R. Cust, A sketch of the modern languages of the East-Indies (Londýn, 1878); Hörnie: Grammar of Gaudian languages (Londýn, 1880). Slovníky: Haughton (Londýn 1833) a Rom Cornul Sen (Serampore, 1834, 2 sv., překlad Johnsonova angl. slovníku). Dk.

Bengálský oheň slul pův. plamen smíšeniny přivezené Angličany do Evropy z Bengálska, kde ode dávná slouží k nočním signálům, vyznamenáváje se svěží, dalekonosnou svítivostí. Skládá se průměrně ze 6 dílů ledku (dras.), 2 dílů síry a 1 dílu surmy. Ještě vydatnější ukázala se smíšenina anglickými námořníky upotřebovaná: 69% ledku, 24% síry a 7% realgaru. Později zaveden b. o. různé barvy pro signály vojenské a v ohněstrjství zábavném. Sluje pak nyní (na rozdíl od jiných ohňů v pyrotechnice) b. o. plamen každé směsi, hořící klidně, dle možnosti zvolna, plamenem sytý bílým nebo barevným. Taková směs má tyto součástky: 1. hořlaviny: síru, dřevěné uhlí, látky pryskyřičné a jiné; 2. paliviny: dostatek kyslíku vydávající chlorečnany a dusičnany, a 3. barviny: pro světlo tmavočervené soli lithnaté, pro karminové strontnaté, pro jasné červené vápenaté, pro žluté sodnaté, pro zelené drahé thalnaté a laciné barnaté, pro tmavomodré mědnaté (CuCO_3), pro světlemodré rtuťové (kalomel) atd. V kuzelnictví užívá se plamene líhu prosáklého bavlnkou, napuštěnou dřívě roztokem dotyčné barviny ve vodě a vyschlou. Z četných starších receptů pro směsi (viz Bolley, Handbuch der chemischen Technologie, Brunšvik, 1874. sv. XVIII. od E. v. Mayera) uvádí následující tabulka dle Busche a Hoffmanna ty, které se ve vojenské praxi osvědčily (v g součástek na 1 kg směsi):

Látky pro plamen	bílý	modrý	žlutý	tenový	zelený
Chlorečnan draselnatý	—	545	—	297	327
Síra	200	—	236	172	98
Uhlí	—	181	38	17	52
Dusičnan draselnatý	600	—	628	—	—
" sodnatý	—	—	98	—	—
" strontnatý	—	—	—	457	—
" barnatý	—	—	—	—	523
Síran mědn. ammonatý	—	274	—	—	—
Sírník antimonový	50	—	—	57	—
Střel. prach (moučka)	150	—	—	—	—

Na místě vlnoucího dusičnanu barnatého užívá se nyní štovanu, jehož směs s chlorečnanem draselnatým se osvědčila na světlárnách. Krásný, bílý plamen s modrým okrajem dává směs Uhdanova (29 dílů ledku drasel-

natého, 5 dílů síry, 4 díly siřníku kademnatého a 1 díl uhlí), zelený drahá Crookesova (8 dílů chlorečnanu thalnatého, 2 díly kalomelu a 1 díl kalafuny). Dále došel upotřebení pikran ammonatý (Dessignoles a Casthelaz): rovné díly jeho a pikranu železnatého dávají **b. o.** žlutý, směs obsahující 52 % dusičn. barnatého zelený a 46 % dusičn. strontnatého červený. Brugèrèdv recept pro plamen zelený: 25 % pikranu ammonatý, 67 % dusičn. barnatého a 8 % síry. Skvělý jest ovšem plamen obsahující prášek magnesiový: 2 1/2 dílu tohoto smíšených s rozemletou roztaveninou dusičnanu barnatého (6 dílů) nebo strontnatého (5 dílů) s lakou lupkovou (1 díl). R. 1885 patentována v Německu C. Schmidtova směsina 100 dílů tekutého kolodia, 1—10 dílů hořčíkového prášku s 3 díly dusičnanu barnatého nebo strontnatého, které po vyschnutí na hladké ploše upotřebuje se buď bez další přípravy nebo po rozemletí a vtěsnání do formiček. — Všechny směsi musí býti zapalovány volně (na plechu, střepech), nebo v slupkách nepatrný odpor kladoucích.

Bengálský záliv, část okeánu Indického mezi Indií Přední a Zadní, má pobřeží asi 4505 km dlouhé. Vlévá se do něho mnoho značných řek: Ganga-Brahmaputra, Huglí na severu; Mahánadí, Godávári, Kístna, Káveri na západě; Kuladan, Irávadí, Saluin na východě. Mezi Cejlonem a jižní částí Indie jest zátoka a úžina Palkova; při ústí Sittangu v Zadní Indií zátoka Martabanská. Některé z hlavních přístavův a rejď, kde parníky pravidelně zakotvují, jsou: Negapatam, Kudalor, Pondišeri, Madras, Musulipatam, Kokonada, Vizagapatam, Gandžam, Púri, Kalkutta, Cíttagong, Akjáb, Bassein, Rangún, Maulmain. Z ostrovů jsou značnější: Cejlon (na jihozáp.); ostrovy Súdárabanské; Ramrí a Ceduba, Andamany a Nikobary, pak archipel Merguiský. Voda, kterou řeky indické do **B.**-ského z-u svádějí, opět se v Indií nahrazuje ze zálivu samého, neboť letní (jihozáp.) monsún přihání z něho od června do října směrem k pevné zemi spousty výparů mořských. V době měny monsúnů v květnu a červnu, pak v říjnu a listopadu, jest **B. z.** nebezpečný pro značné vichry, zv. cyklony. *Fl.*

Bengázi, přístavní město severoafrické, hlavní město Barky, na vých. pobřeží Velké Syrty (32° 6' s. š., 20° 2' v. d., sídlo konsulů franc., angl. a italského, má 3 mešity, 2 synagogy, katol. chrám, velký bazár, loděnici, přístav pískem valně zanesený, tvrz a 10.000 obyv., hlavně Arabů s černochoy smíšených, velmi fanatických muhammedánův, ale též mnoho židův a Evropanů z Itálie, Malty a Řecka. **B.** jest důležitě město obchodní, z něhož do zemí při Středozezemním moři ležících vyváží se vlna, obilí, sůl, slonovina, mořské houby, máslo, hovězí dobytek, ovce a j. Vnitrozemský obchod provozuje **B.** především s Vadájem. Zde stávala Hesperis, založ. v VII. st. před Kr. od Řeků kyrenaických a za Ptolemaia Euergeta na počest choti jeho Berenike přezvaná, kterou Justinian dal opevniti

a jejíž zbytky dosud se zde v písku skrývají. Staří kladli sem pověstné zahrady hesperidek.

Bengel Johann Albrecht, evang. bohoslovec (* 1687 ve m. viremberském Winnenden — † 1752 ve Štuttgartě). R. 1708 ustanoven repetentem na bohoslov. ústavu v Tubinkách, r. 1713 učitelem a duchovním správcem na nižším bohoslov. semináři v Denkendorfě, r. 1741 farářem v Herbrechtingách a r. 1749 konsist. radou v Alpirsbachu se sídlem v Štuttgartě. **B.** jest hlavní zakladatel kritiky textu novozákonního; porovnav mnoho rukopisův a překladů Nového zákona připojil roku 1734 k vydanému Nov. zákonu *Apparatus criticus*, v němž rozvinuv své kritické přípravy ze všech rukopisy podle rodin (asijsk. a africk.) rozlišuje a odchylky textové oceňuje. Hlavní spis jeho trvalé ceny: *Gnomon Novi Testamenti* (Tubinky, 1742; 6. vyd. 1887) jest kratičký výklad Nov. zák. ve smysle přesné pozitivním. **B.** jest otcem moderního chiliasmu. Spisy toho směru: *Erklärte Offenbarung St. Johannis* (1740), spis s nadšením přijatý, do mnoha řečí přeložený a u výtahu i v přepracování, prosou i veršem rozšiřovaný; pak spis chronologický *Ordo temporum* (1741). Jiné spisy: *Abriss der Brüdergemeinde* (1751) ve smyslu bratrsky odmitavém; *Ciceronis epistolae ad familiares* (1719) s výbornými poznámkami a j. **B.** jest také skladatelem duchovních písní. Srv. Wächter, J. A. **B.** (1865). *BM.*

Bengtsson Jon, politik švédský (* asi r. 1717 ve Stroeby -- zavražděn r. 1797). Ač neuměl ani čísti, ani psát, byl v l. 1755 až 1792 poslancem a náčelníkem strany, která korunním sedlákům vymohla vlastnictví pozemků jimi zdělavávaných.

Benguela: 1) **B.**, portug. osada s názvem království v Dolní Guineji v Africe, hraničí na sev. s Loandou, na záp. s Atlantským okeánem, na jihu s Mosamedesem, na východě pak dosahuje na vrchovisko řek Kunene, Kvanzy a Kubanga, avšak hranice v těchto místech jsou dosud neurčity. Rozloha její páčí se na 275.000 km². Půda stoupající od plochého pobřeží stupňovitě do vnitrozemí až do výše 2000 m přechází v hornatinu, s níž spějí ku pobřeží četné řeky, zejména Kuvo, Bajlambo, Katumbela, ale pro nedostatek vody a nepřístupné ústí nejsou splavné. Podnebí v nitrozemí jest zdravé, na pobřeží však vyžaduje malaria mnoho obětí. V prahorském útvaru země táhne se hojně rudných žil, z nichž dobývají měď, železo, něco stříbra i zlata a kamennou sůl. Bujná vegetace poskytuje banany, kukuřici a palmy, maniok, cukrovou třtinu, bavlník a j., ze zvířeny pak lev, hyéna, buvol, antilopa, zebra a j. jsou zjevem obyčejným. Obyvatelstvo pácené celkem na 600.000 duší skládá se kromě nečetných bělochův a mulatů (na 3000) z bantuských černochoů, kteří jsou rozštěpeni v různé kmény a tu větší, tam menší samostatnost si zachovali. Ve vzdělání jsou na nízkém stupni, a pro povznesení jejich mnoho se neděje. Na jihu usadil se nedávno některý počet holandských boerů, vystěhoválých z Jihoafrické republiky. Politicky sprá-

vuje zemi guvernér, jenž jest podřízen generálnímu guvernérovi v Loandě.

2) B. neb San Felipe de B., hl. město předešl., založ. r. 1597, rozkládá se na pobřeží jižně od ústí Katumbely v údolí sice půvabném, ale bažinatém a nezdravém a má na 3000 obyv., většinou černochů, kdežto evropský živel nejvíce zastupuje jen posádka čítající na 100 mužů. Vyvráceno byvši r. 1836 od divokých Džagů zotavilo se sice opět, ale přes to nachází se v úpadku; kromě domův Evropanů skládá se jen z chatrčí domorodcův a z budov vynikají pouze chrám, dům guvernérův a nemocnice. Průmyslu domácího není, všechny výrobky dovážejí se z ciziny a jenom jako tržiště pro zboží přicházející z nitrozemi, na př. slonovinu, pardaliny, vosk, klí a j., má B. význam. Dříve byla proslulým tržištěm na otroky, kterých tu mnohdy prodáno na 20.000, avšak nyní jest obchod tento potlačen. Přístav benguelský jest znamenitý, ale přístup k němu jest nepohodlný. Neštěstím B-ly jest nezdravé podnebí její, neboť úplavice a zimnice zachvacuje mnoho lidí od roka, tak že Portugalci ji »peklem« nazývají. P.

Benhof viz Beňov.

Benoh [benč], v angl. právu novější výraz pro stolicí soudní, pak pro místo v soudní síni soudcům vyhrazené (viz Banc). Někdy nazývá se b. celý soud (na př. *Kings* či *Queens B.*), ano i celý stav soudcovský naproti právním zástupcům (Bar viz t.). Tkl.

Beni: 1) B., řeka jihoamer. republiky Bolívie, pramení se na vých. svahu bolíviských Andů, protéká departementy La Paz a Beni, přijímá na brazilských hranicích ř. Mamore, s níž tvoří Madeiru, jeden z největších přítoků Amazonu. — Po řece B. (1500 km dl.) nazván **2) B.**, největší dep. v Bolívii ohraničený na sev. Brazílií, na záp. republ. Peru a na jihu i záp. bolíviskými depart. La Paz, Cochabamba a Santa, zaujímá plochu 340.000 km², rovinu to z větší části pralesy pokrytou, jen na jihozáp. horstvem prostoupenou a celkem ještě málo prozkoumanou. Obyvatelstva čítá se 153.973, z nichž asi polovice jsou divocí Indiáni kmene Mojo; ostatní zaměstnávají se orbou. Hl. m. Trinidad má 4200 ob.

Bení viz Banú a Ben.

Beni: 1) B. Paolo, spisov. ital. (* 1552 na ostrově Kandii — † 1625 v Padově). Vychován byv v Gubbii v Umbrii, odkud dostalo se mu přjmení Eugubinus, byl prof. filosofie v Perugii, prof. bohosloví v Římě a prof. písemnictví v Padově. Z jeho spisů, v nichž se jeví jako nejpokročilejší kritik své doby, uvádíme: *Orationes quinquaginta* (Padua, 1613), komentáře k Platonovi a Aristotelově »Poetice«, poznámky k Vergilioví a Sallustiovi; *De Historia conscribenda* (Benátky, 1614), kde útočí proti Liviovi; *Comparazione di Omero, Vergilio e Tasso* (Padua, 1607); *Anti-Crusca* (t., 1612) a j. Jako básník napsal *Rime diverse* (Padua, 1614). Sebrané spisy jeho vyšly v Benátkách r. 1622 v 5 svazcích. P.

2) B. Carlo, cestovatel ital. (* 1851 ve Stii), doktor práv. Podnikl cestu do Mexika,

k jehož národopisu podal pak cenné příspěvky v »Archivo per l'Antropologia e l'Etnologia« (1880—83). Jest předsedou sekce klubu alpského ve svém rodném kraji Casentinu, o němž vydal dobrý spis *Guida illustrata del Casentino* (Flor., 1881).

Bení Amer, africký kmen, počítány obyčejně k Bedžům, obývá sev. od Habeše v pofičí řeky Baraky a v pusté, bezvodé rovině zvané Sohel neb Sahil až ke břehům Rudého moře. Celý národ rozdělen jest ve šlechtu, poddané a otroky. Šlechta skládá se ze dvou kmenů zvaných Belu a Nebtáb, z nichž tento tvoří šlechtu v užším slova smyslu a dává národu ze svého středu panovníka, jmenovaného Degle a ovládajícího veškeren lid; poddaní, lid pleti mnohem tmavší než šlechta, dělí se rovněž na dvě: Hasá, kteří mluví nářečím tigreským, a Bedávi, již užívají jazyka bedžského; otroci jsou namnoze koupení cizinci, zajatci váleční, ale neschází také otroků domácích. B. A. jsou kočovníci, zabývají se pilně chovem dobytka, nejvíce velbloudův, avšak provozují i něco orby a mají také některá pevná sídla; činnost průmyslová omezuje se na pletení palmových rohoží a výrobu věci kožených. Jako muslimové pokládají se za lid vysoce povznesený nad sousední křesťanské Habešany a projevují tuto povýšenost svou častými nájezdy na území jejich. Dříve byli B. A. podrobeni Fundžům v Sennáru, potom Turkům a do nedávna odváděli poplatek místokráli egyptskému. Počet jich udává se na 200 000 duš.

Beni-Barde [-bard] Joseph Marie Alfred, lékař franc. (* 1834 v Castanetu v Toulouse). Jest ředitelem dvou hydroterapeutických ústavů v Paříži. Z prací jeho došly uznání: *De la névromyopathie périarticulaire* (Paříž, 1873); *Du goître exophtalmique* a *De l'hydrothérapie dans quelques troubles de la menstruation* (t., 1874), *Manuel médical d'hydrothérapie* (t., 1878 a 1883) a zvláště *Traité théorique et pratique d'hydrothérapie* (t., 1874), vyznamenané Institutem a lékařskou fakultou.

Benicoarló, zámožné hrazené město ve špan. prov. castellonské, okrese vinarozském, na přímořské dráze (Castellon-Tortosa), na rovině pokryté vinicemi, jež plodí nejlepší vína španělská; má přístav, lihovary a 7922 obyv. (1878). Na blízku jest pobřežní tvrz Penisola.

Benice: 1) B., Bynice, nyní víska v Čechách, někdy zvláštní statek, 3 d., 38 ob. č. (1881), hejtm. Benešov, okres Neveklov (1 h. sev.), obec Chrášťany, býv. dom. Konopiště, fara Týnec nad Sázavou. Tvrz, po níž všechny stopy zmizely, byla sídlem vládek z Bynic, z nichž připomíná se k r. 1445 Jetřich z B. Okolo roku 1520 prodal Václav Roupovský z Roupova statek bynický Litvínovi z Klinšteina na Týnci, od kteréhož doby ostaly B. s Týncem spojeny. — **2) B.**, Bynice, ves v Čechách, 28 d., 248 ob. čes. (1881), hejtm. Brod Český, okr. Říčany (1/4 hod. sev.-záp.), býv. dom. Uhněves, fara Česlice.

Benicia [benýšaj], druhy hl. město Kalifornie, nyní hrabství Solano, na carquinezské

(zde přes 3 km šir.) úžině a křižovatkou několika drah, 53 km od San Franciscu, s nímž jest i paroplavebně spojeno. Má strojírný a slevárny, vápenice, arsenál Spojených Obcí, biskupskou kolej sv. Augustina a 1794 obyv. (1880).

Benickij Alexandr, básník rus. (* 1781 v Moskvě — † 1809). Vydával s Alex. Izmajlovem časopis »Květný sad« (1809) a almanach »Thalia«. Za nejlepší plody B-ckého pokládají se: *Ibrahim, Beduin* (obě z r. 1807) a *Druhý den* (1809). Básně B-ckého vynikají nezdídkou případnou satirou a živým vypravováním. — **B.** zároveň s Narježným, předchůdcem Gologovým, nastoupil zdravý, realistický směr v písemnictví ruském.

Beniczky [-ický] de Benicze et Micsinye, starý rod uher., původně v sev. Uhrách usedlý. Z rodu toho vynikli: Martin (byl r. 1596 palatinem); Petr, vynikající básník maďarský (* 1603 — † 1656), jehož lyrické básně takové obliby došly, že až do začátku tohoto století rozšířenou četbou zůstaly a mnohokrát vydány byly. První byly vydány pod názvem *Beniczky Péter Magyar Rhytmusai* (Trnava, 1664). Bbk.

Beniczky-Bajza Lenke, maď. spisovatelka románů (* 1837 v Budapešti), dcera básníka Jos. Bajzy (v. t.). Věnovala se záhy úplně dráze spisovatelské a sepsala dlouhou řadu novell a románů, kteréž s počátku Gustav Heckenast vydával, s nímž uzavřela sňatek. Později sňatek tento byl zrušen, a Bajzová prodala se za Fr. Beniczkyho, jenž byl po nějaký čas intendantem maď. národního divadla. Z četných románů jejich uvádíme: *Martha*; *Nem ismerem a múlt történetét* (Neznám dějin minulosti); *Két szív harcra* (Zápas dvou srdcí); *Előítélet és felvilágosultság* (Předsudek a osvěta); *Itt és a jövő életben* (Zde a v budoucím životě); *Saját kezébe* (Do vlastní ruky); *Tévesztett utak* (Na bludných cestách); *Az erdei lak* (Lesní byt); *A porban született* (V prachu zrozen); povídky: *Északról — Délről* (Ze severu a jihu). Romány B-ové, k nimž běže látku ze života přítomného, sociálního, vynikají psychologickou hloubkou, výbornou kresbou povah a poutavým dějem. Některé z nich jsou přeloženy do němčiny. Bbk.

Benigna (lat.), Dobrotivá, jméno ženské.

Benigni z Mildenbergu Josef, spisovatel (* 1782 ve Vidni — † 1849 v Sibini). Žil v Sibini, kde r. 1843 jmenován mf. prof. při právnické akademii. V l. 1833—35 vydával »Transylvanien« a převzal roku 1836 redakci »Siebenbürger Bote«, v němž hájil historická práva Sasiků. Mimo drobnější spisy vydal: *Über Quellen zur Geschichte Siebenbürgens* (III. sv. »Archiv des Vereins f. siebenb. Landeskunde«); *Handbuch der Geographie u. Statistik des Grossfürst. Siebenb.* (Sibiň, 1837); *Leitfaden zum Studium des österr. und ungar. Wechselrechts* (tamtéž, 1847); *Geschichte der Errichtung der siebenbürg. Militärgrenze 1811* (6 sv.). Dkl.

Benignus, svatý, apoštol Burgundů, žil v II. stol. po Kr. jsa z kruhu učenníků sv. Poly-

karpa. Hlásal Krista nejprve v Autunu, pak v Langresu a Dijonu, byl biskupem dijonským a podstoupil za panování císaře Marka Aurelia smrt mučnickou. Nad jeho hrobem v Dijonu vzniklo slavné opatství sv. Benigna. Církev koná jeho památku 1. list. Dr. Kr.

Beniková Jeskyně viz Demanová.

Benikové z Petrsdorfa, rytířská rodina původu cizího, v XVII. věku v Čechách kvetoucí, která nakupováním statků po bouři stavovské z r. 1618 k jakési zámožnosti došla. Z bratří dvou koupil Jiří Benedikt r. 1621 statek Veliká Horka v okrese železnobrodském s městečkem Strenice a statek Cetno za 20.500 kop m.; statek Cvrčovice v okrese brandýském n. L. za 14.839 kop m.; statek Sluhy se dvorem v Jenštejně od jezuitů 23. dub. 1623 za 17.000 kop m.; od nich též Dechtary za 3800 kop miš., dům zvaný »Uštický« na Starém městě pražském za 1000 kop miš. a Řepín v okr. mělnickém (D. Z. V. 194 A. 6.). Jan Štěpán skoupil Čeňovice v okr. vlašimském 23. dub. 1625 za 4727 kop miš., statek Jezero v okr. benešovském 24. února 1626 za 2643 kop miš., který však musil k rozkazu knížete Lichtenšteina roku 1627 vrátiti Evě Šťastné Hostivařské z Kostece, sestře Václava Hostivařského z Kostece, kterému právem dědičným náležel. Tato však prodala jej manželce Jana Štěpána, Kateřině Benikové ze Skutče za 3750 kop miš., která jej 3. pros. 1654 Fridrichovi Leop. Věžníkovi z Věžník zcizila za 3500 zl. rýn. Konečně nabyli ještě Jan Štěpán statku Stifina za 11.000 kop miš. 18. dubna 1629 od Viléma Václava Víta ze Rzávého a Ludmily Vitové ze Břizy a na Dobřejevicích, a konečně domu šosovního »u Kornetů« na Koňském trhu v Praze 17. říj.

1623 za 1700 kop miš. Jiřík Benedikt, písař při úřadě berním, pak gegenhandlíř při úřadě rentmistrovském, měl s chotí svou Voršilou Kateřinou, rozen. Krocínovou z Draho-
byle, syna Jana Benjamina, Polixenu Voříkovskou z Petrsdorfu a Helenu a Barboru. Z dědičtství otcovského prodal Jan Benjamin 4. července 1644 zbořeníště, kde dříve stál dům »Uštický« v Praze, jezuitům za 1158 zl. rýn., a 9. února 1650 Jiřímu Felixovi Vančurovi z Řehnic Cetno za 6000 kop miš. (Dechtary prodány již 5. července 1623 Anně Maigrové, roz. Řičánské, za 9000 kop miš.). Velká Horka zdědila dcera jeho Anna

Č. 526. Znak Beniků z Petrsdorfa.

Marie, provd. za Václava Jezberovského z Olivé Hory, které prodala 9. srpna 1676 Janovi Reinhardovi z Valmerode za 30.700 zl. rýn.; statek Psáry po manželů zcizila v též čas Theodorovi Mulzerovi z Rosentálu za 5150 zl. rýn. Jana Štěpána synové byli Jan Daniel (který 12. února 1665 prodal Václavovi Michalovi Lhotákov; ze Lhoty a Alžbětě Kateřině, manželce jeho, pozemky ve Stříškově a Jiřicích v Kouřimsku za 600 zl. rýn.), Štěpán, záhy zemřelý, a dcery Ludmila, Alžběta a Dorota. Ku konci XVII. st. jmenuje se ještě Anna B-ová z P., manželka Michala Giambelliho z Klevenberku, jako vlastnice části Vysocha u Prahy. — Ve znaku (viz vyobr. č. 526.) mají B. hvězdu na pokos od pravé strany k levé rozdělenou, jejíž horní, stříbrná část jest v poli modrém a spodní, modrá část v poli stříbrném.

JTe.

Benikovice (*Penketitz*), ves v Čechách, 16 d., 100 ob. něm., z česti (1881), hejtmantství a býv. dom. Krumlov, okres Chvalšiny (7/10 hod. jižně), obec Hořičky, fara Boletice.

Benin: 1) B., přimořská krajina v Horní Guineji v Africe, po obou stranách řeky Nigiru, zaujímala původně celé území od ústí Volty na vých. přes nigirské delta až k ústí Starého Kalabaru, nyní však dosahuje na záp. pouze k městu Lagosu. Rozsáhlé toto pobřeží je veskrze ploché a zavodňováno četnými řekami; nejmocnější z nich, Nigir, pokrývá při deltě své ohromné prostranství nesčítelným množstvím ramen říčních, z kterých však většina pro písčiny jest nesplavná. Podnebí jest vlhké i horké a následkem škodlivých miasmů, které se v bažinách vyvíjejí ze hniřících organismů, velmi nezdравé, takže jest nejen Evropanům, nýbrž i domorodcům záhubno; poněkud příznivější poměry panují prý v pahorkovitém nitrozemí. Při neobyčejném množství vláhy má B. vegetaci velmi bohatou a bujnou; rozsáhlá travnatá prostranství střídají se s hustými lesy, ve kterých na pobřeží převládají stromy mangrovové, dále pak na sev. baobaby, palmy olejné a množství rostlin popínavých; kromě toho rodí půda v hojnosti rýži, yamové hlízy, cukrovou třtinu a vůbec všechny plodiny guinejské. Naproti tomu zvířena na pobřeží zastoupena jest hlavně ptactvem, plazy a hmyzem, kdežto větší savci vyskytují se teprve dále v nitrozemí. Z bohatství nerostného nachází se tu železo, salnytr, zlato a j. Obyvatelstvo B-u je velmi četné a náležejíc ke guinejským černochům tvoří jazykem svým zvláštní skupinu národopisnou, zvanou dle nigirské delty. Ačkoli jsou u vzdělání poněkud pokročili, přece jsou oddáni nejhrubšímu fetišismu, vzdávají lidské oběti a snahy o obrácení jich na křesťanství zůstávají marny. Činnost průmyslová soustřeďuje se nejvíce ve tkání bavlny, hrnčířství, pletení košův a něco železářství. Ode dávných dob provozují velmi čilý obchod; rozsáhlý obchod s otroky, trvající v dřívějších dobách, zanikl od té doby, co Angličané pilně střežou pobřeží, a na místo jeho nastoupil výnosný obchod s palmovým olejem, směřující hlavně do Anglie; mimo to vyvážejí se ještě

klí, vosk, slonovina a něco zlata. Politicky rozštěpeni jsou černoši beninští na mnoho malých států spravovaných veskrze despoticky. B. objevil r. 1484 portugalský plavec Diego Cão, roku 1786 založili Francouzové při ústí Nigiru několik osad, které roku 1792 byly od Angličanů zničeny, a r. 1885 prohlásila Anglie svůj protektorát nad pobřežím a pojala celou zemi v obvod svých zájmů.

2) B., černošská říše v předešlé krajině, hraničí na sev. s krajinami Jurouba a Nupe, na západ s Lagosem, na jihu omezena jest mořem a na vých. dolním tokem řeky Nigiru; krajina tato rozsáhlá prý, ale dosud málo známá, oplývá hojností tropického rostlinstva i bohatstvím nerostným a poskytuje pro vývoz zejména slonovinu, zlato a korále. Obyvatelstvo líčí se jako lid dosti vzdělaný, pohostinský a dobromyslný, avšak oddáno jest fetišismu a vzdává lidské oběti. — 3) B., hlavní město předešl., leží na pravém břehu řeky Beninu, záp. to ramene Nigiru, 237 km od ústí jejího, jest obklopeno příkopy, má široké ulice, na 15.000 obyv. a čilý obchod, ačkoli v této příčině bylo od zrušení obchodu s otroky jinými městy předhoněno. Na blízku města nachází se rozsáhlý palác panovníkův.

Benincasa Savi, kopalám, rostlina z řádu zvonkokvětých (*Campanulinae*), čeledi tykvoovitých (*Cucurbitaceae*). Jediný druh, B. *cerifera* Savi, kopalám voskonosný, roste ve vých. Asii, zvláště v Číně, jako jednoletá, plazivá, tlustovětvá a příponkatá bylina, s listy řapkatými, dlanitě slabočlennými, hluboce srdčitými a žlaznatými. Květy jsou jednoleté, velké, úžlabní a žluté; prašné na dlouhých, plodní na krátkých stopkách. Oboje jsou 5četné, s korunou kolovitou. Tyčinky 3, volné, se splotělými, tlustými nitkami, z nichž 1 s prašníkem jednopouzdrým. Jediná čnělka má 3 čířité blizny. Bobule jest válcovitá neb elipsovitá, tlustá, štětinatá, sivá a mnohosemenná, se splotělými, tlustokrajnými semeny. Při uzrání jest pokryta práškovitým, voskovým povlakem. V Číně a jinde v Asii jest B. od starodávna, jako u nás již podobná okurka, pro jedlé plody velmi oblíbená. Od polovice tohoto století pěstuje se též v evropských botanických zahradách.

Déd.

Beninga Eggerik, dějepisec frisinský (* 1496 v Grimersumu — † 1562 v Leeru). V době, ve které národní řeč východních Frisů stále více vytiskována byla dolnoněmčinou, B. stojí v čele politické správy ve své vlasti vyličil krajanům památnou minulost předkův od doby nejstarší do r. 1562 jazykem dolnoněmeckým v kronice, kterou r. 1557 Ubbo Emmius převedl na latinu.

1sk.

Beninský záliv sluje část zálivu Guinejského mezi mysem Sv. Pavla při ústí Volty a mysem Formoso při ústí Nigiru, kdež se stýká se zálivem Biaferským.

Beniowsky viz Beňovský.

Benisalem, městečko na ostrově Mallorce, na dráze palemsko-manacorské, v jehož okolí roste nejlepší víno mallorcké, upomínající na sherry.

Benisch viz Benešov 4).

Benivieni Girolamo, básník ital. (* 1453 ve Florencii — † t. 1542). Žil se spisovateli doby renaissance v nejlepší přátelství, hájil Savonarolu a přeložil jeho spis »De simplicitate vitae christianae« (Benátky, 1533). Byl i jedním z nejlepších básníků své doby. Nejlepší jeho básní jest *Deploratoria* v tercích, jednající o božské lásce. Souborné spisy jeho vyšly v Benátkách r. 1524. P.

Benja (Begna; Šimon, spisovatel chorvatský (* v Zadru z rodiny šlechtické — † 1536 tamže). Jako biskup modrušský vynikl na pátem koncilu lateránském svými řečmi ve prospěch křesťanův od Turkův utlačovaných tou měrou, že si získal vážnost nevšední a ku poměřům tureckým obrátil pozornost obecnou. Sepsal: *Monumenta vetera Illyrici, Dalmatiae, Urbis et Ecclesiae Salonitanae ac Spalatensis, Vita di S. Clemente Papa*. Roku 1531 dal vytisknouti v Rjece »Missál hlaholský« a r. 1531 vydal *Šimuna Kokišića Zadranina, biskupa Modruškoga, knjižnice od řitja rimskih archiereov i cesarov, od Petra i Julia daže do sada njih Klimenta sedmoga i Karla petoga*.

Benjamin, t. j. syn pravice ve smysle štěstí (srov. Felix): **1) B.**, nejmladší syn Jakubův a Rachelin, která dala mu přímějí »Benoni« čili »syn mé bolesti«, protože zemřela po jeho porodu. Byl miláčkem otce svého i bratra Josefa Egyptského a stal se praotcem isráelského pokolení, od něho pojmenovaného, které mělo později území své ve střední Palestině mezi Efraimem, Danem a Júdou a mělo při prvním sčítání lidu na poušti 35.400 mužů přes 20 let starých a při druhém 45.000. Za doby soudců povstala proti pokolení B-ovu ostatní pokolení občanskou válkou pro hnusnou znepravňlost obyvatelů Gabaa, v níž bylo pokolení toto téměř celé vyhlazeno. — Ž pokolení B-ova byl zvolen první král židovský, Saul. Po smrti Šalomounově při roztržení jednotného dosud království Židovského v království Júdské a Isráelské tvořilo pokolení B-ovo spolu s pokolením Júdovým království Júdské. Po zajištění babylónským vrátilo se hlavně toto pokolení Júdovo a B-ovo do vlasti a tvořilo jádro obnoveného národa.

2) B. z Tudely v Aragonii, vlastně B. ben Jóná (syn Jonášův), byl učený rabbin, který podnikl obchodní a vědeckou cestu. Vyšel r. 1165 ze Zaragozy do Marsilie, odtud vyplul prošel Itálií od severu k jihu, přeplavil se na Korfu, do Řecka, Euboie a přes Saloniki do Cařihradu. Navštívil ostrovy maloasijské, Malou Asii, Palestinu, Syrii, Mesopotamii, Persii, Arabii, Egypt, načež přes Sicílii domů se vrátil. Zprávy, jež o ostatních zemích východoasijských až do Číny podává, zakládají se toliko na tom, co slyšel, ježto sám v končinách těch nebyl. Právě tak jenom z doslechu znal něco ze střední Evropy. Vrátil se r. 1172 nebo 1173 a zemřel 1178. Cesty své popsal v cestopisu: *Massóth šel rabbi Benjámin* (Cesty rabína B-a), který byl nejdříve vytištěn v Cařihradě r. 1543, nejlépe s anglickým překladem a po-

známkami v Londýně r. 1841 (2 svaz.) a pak i v jiných evropských řečech. Ve spise tomto Židy příliš velebí a zároveň i mnohé bludy a lži sem vplétá. Nicméně jest cestopis jeho svými zprávami nejen poučný, ale i zajímavý pro poznání stavu Židů po rozličných zemích roztroušených. Jrk. Dk.

3) B. Israhel Josef, cestovatel multanský po Orientu a Americe, rodem Žid (* 1821 — † 1864 v Londýně). Vydal se r. 1845 na dlouhou cestu, aby poznal poměry svých souvěrců v Orientu a Americe. Navštívil Malou Asii, Palestinu, Syrii, Mesopotamii, Kurdistán, Persii a Indii (1846—51), pak v l. 1852—55 procestoval Egypt, Tripolis, Túnis, Alžír a Marokko. Od r. 1859—62 cestoval po Severní Americe. Zprávy o cestách svých podával v různých jazycích, souborně pod názvem: *Acht Jahre in Asien u. Africa* (1846—55; Hannover, 1858) a *Drei Jahre in America* (L., 1862). Dk.

4) B. [-džamin] Samuel Greene Wheeler, básník a spisovatel americký. Narodil se r. 1837 v Argosu v Řecku, kde otec jeho byl misijnářem; studoval na Williams College ve Williamstownu v sev.-amer. státě Massachusettském, načež stal se podsprávcem státní knihovny v Albany; později vydal se na uměleckou cestu po Evropě a vrátil se po třech letech usadil se v New-Yorku, kde dosud žije přispívaje do všech čelných obrázkových časopisův amerických i anglických. Samostatně vydal *Constantinople, Isle of Pearls and other Poems* (1860); *Ode on the Death of Abraham Lincoln* (1865); *The Turk and the Greek* (1867); *What is Art?* (1877); *Contemporary Art in Europe* (1877); *Art in America* (1880); *Our American Artists* (1880—81, 2 sv.) a j. B. získal si nemalých zásluh o povznesení uměleckého vkusu v Americe.

Benk Johannes, sochař vídeňský (* 1844 ve Vidni. Vzdělav se na akademii výtvarných umění za vedení prof. Bauera vyznamenán již r. 1866 Fügerovou zlatou medailí. Odebral se pak do Drážďan k prof. Hähnelovi a obdržel tu za *Svatou rodinu na útku* malou zlatou medaili, pak za skupinu *Genovefa* Reichlovu cenu a cestovní stipendium do Itálie. Pobyl dva roky v Římě a Florencii modeloval pro portál votivního chrámu vídeňského osm soch a velkou skupinu *Austrie* pro arsenál. R. 1871 navrátil se B. do Vídně, kde vytvořil mnoho velkých i drobnějších prací; nejlepší z nich jsou: kolosální skupiny *Umění* pro palác umění na světové výstavě vídeňské, *Helios a Pallas Athéné* na kupole dvor. museí, skupiny *Amor a Psyché* a *Plastika* na hlav. průčelí, a čtyři *Viktorie* na attic dvor. musea uměleckého, štítové skupení *Vnitřní správa* a několik soch pro budovu parlamentní, četné sochy a skupiny do nového dvorního divadla, mezi nimi *Klythia*, tato snad nejznámější a nejobdivovanější práce B-ova, a j. v. Mimo četné první medaile různých výstav uměleckých dostalo se B-ovi vyznamenání řádem Františka Josefa a železné koruny. — B. náleží k neplodnějším sochařům naší doby; v jeho výtvorech jeví se samostatnost individuální, v koncepci

pak shledáváme ladnou shodu názorův ideálních a moderních, v provedení krásou jak celku, tak všech jednotlivých tvarů. *Dkl.*

von **Benkendorf** (Benckendorff), rod šlechtický původně brandeburský, rozvětvený do Frank a Andrease **B**-em na začátku XVI. stol. do Livonska; tato linie dala armádě ruské řadu generálů, z nichž již první Johann v. **B.** získal roku r. 1765 dědičné šlechtictví estonské a livonské. Z rodu toho vynikli: **1) B.** Ludwig Ernst, saský generál jízdy (* 1711 v Ansbachu — † 1801 v Drážďanech). Po studiih právnických v Jeně a pobytu na dvoře ansbašském, kde byl otec dvorním maršálkem, vstoupil r. 1733 do vojska saského, s nímž byl v bojích proti Rakousku v letech 1741—42 v zemích českých, ale již r. 1745 vyznamenal se v boji proti Prusku u Kesselsdorfu; v l. 1746—56 byl se svým a jinými 3 pluky v Samboru v Haliči a když ostatní vojsko saské Bedřichem II. u Perna obklíčeno, přidělen se zbylými pluky pod gen. Nosticem armádě Daunově, již přispěl nejvýdatněji ke slavnému vítězství u Kolína zdafilým, proti rozkazu provedeným útokem jízdy na levé křídlo pruské pěchoty odhává této 15 praporů. Ve Vídni z rozkazu Marie Terezie přijat s potcami. Účastnil se záslužně bitvy u Vratislavi a j. Roku 1763 po smrti Augusta II. odvedl saské vojsko z Polska. V bavorské válce o dědictví stál opět proti Rakousku již jako gen. jízdy. — **2) B.** Alexandr Christoforovič, hrabě, generáladjutant carský a chef tajné policie (* 1783 v Revalu — † 1844 na palubě vál. parníku »Hercules«). R. 1799 vstoupil do vojska a stal se pobočníkem cara Pavla, kdežto matka byla první komornou carevny Marie Feodorovny. Byl sice v podezření účasti při zavraždění carově, ale získal si důvěry cara Alexandra I.; v l. 1803—1804 vyznamenal se v bojích na Kavkázě a utvořením legie Suliotů a Albánců na ostr. Korfu. V hodnosti plukovníka dal se roku 1809 dobrovolně k oddílům určeným proti Turkům a proslul neohrožeností, zvláště u Rusčuku, kde zdafeným útokem malého houfce rozprásl pluky nepřátel. Za útok provedený r. 1812 přední stráží u Wielize na Bílé Rusi jmenován generálem, účastnil se platné bojů v Německu, Nizozemí a Belgii r. 1813 a jmenován r. 1819 náčelníkem gardového štábu. Při nastoupení cara Mikuláše zasvěcen do spiknutí dekabristů, vyzradil toto, jmenován členem vyšetřující kommisie a roku 1826 náčelníkem četnictva, velitelem hlavního stanu carského a náčelníkem III. odboru císařské kanceláře s mocí neomezenou na důkaz důvěry carovy, kterou tento projevil také větou: »Já jsem pro Rusko nahraditelným, ale **B.** ne!« Záslužně snažil se policii ruskou zbavití korupce, ale hrozně proslul organizací tajné policie doma i v městech mimoruských. R. 1827 jmenován čestným členem akademie, účastnil se výprav do Turecka, r. 1829 stal se generálem jízdy, r. 1831 členem státní rady a roku 1832 jmenován dědičným hrabětem a skutečným ministrem policie. Zemřel na cestě z lázní. — **3) B.** Konstantin Christo-

forovič, generál a diplomat (* 1785 — † 1828 před Varnou). Vstoupiv do vojska vyznamenal se u Moskvy, Smolenska a Vilna, zajetím praporu westfálské pěchoty u Belzigu a podobně u Hamburku pomocí malého oddílu jízdy. Pod Černyševem vrazil první se svým předním vojem do Kasselu, bojoval u Fuldě a Hanavy a r. 1814 vyznamenal se po přechodu přes Rýn osvobozením tábora pruského a zajatců ruských. Odměněn velitelstvím brigády, léčil se v l. 1815—19 a byl v diplomatických službách ve Štuttgartě (1820—26). Za války perské r. 1826 porazil Kurdy, provedl zdafilou blokádu Erivanu a přispěl k vítězství u Dževan-Bulanu. Z rozkazu Paskěvičova přijal v ruském stanu Abbasa Mirzu, o čemž napsal krásné *Listy z Persie*. R. 1828 provázel cara v hodnosti gen. adjutanta do turecké války a vyznamenal se ještě dobytím Provadije. — **4) B.** Konstantin Konstantinovič, hr., syn před., generál a diplomat (* 1817 — † 1858). Za účast na Kavkázě jmenován plukovníkem, od roku 1848 byl vojenským kommissarem v Berlíně až do Krymské války, po ní odebral se s mimořádným posláním do Španělska, r. 1857 v hodnosti generálieutenanta jako vyslanec do Štuttgartu. R. 1831 vydal v Paříži *Des Cosaques et de leur utilité à la guerre* a synové jeho (t., 1858) *Souvenir intime d'une campagne au Caucase*. Syn Alexander jest nyní náčelníkem livonské linie.

Benkert Karel Marie viz Kertbeny.

Benkő: 1) B. Josef, spisovatel (* v Bardóci 1740 — † 1814 v Közép-Ajta v Sedmihradsku). Byl professorem na reformovaných školách a psal díla náboženská, zeměpisná a historická, z nichž uvádíme: *Transsylvania sive magnus Transsylvaniae principatus* (Vid., 1778); *Imago inclitae in Transsylvania nationis sibilicae historico-politica* (Sibiň, 1791). — **2) B.** František de Kis-Bacon, maď. spisovatel (* 1745 v Magyar Lapos — † 1816 v Nagy Enyedu). Byl reformovaným knězem a professorem na střední škole ve Velkém Enyedu. Psal maďarská díla obsahu přírodovědeckého (mineralogie a botanika) a zeměpisného, jimiž jal se z prvních uváděti vědy tyto do maďarské literatury. Přeložil též Wernerova mineralogická a geognostická díla do maďarštiny. — **3) B.** Samuel (* 1744 v Kis-Baconu — † 1825 v Miškovci), své doby proslulý lékař a přírodopyslec, byl fysikem župy boršodské, členem mnohých učených společností. Napsal mimo jiné *A fekete épes mérsékletről* (O cholericckém temperamentu). *Bbk.*

Benkov: 1) B., Benkova, Binkov, Benikov (něm. *Pinke*), ves na Moravě, 46 d., 36 čes., 351 něm. obyv. (1880), hejt. Litovel, soudní okres Unčov, býv. dom. Úsov, fara Mendlov, škola. — **2) B.** též Venkov (něm. *Benke*), ves t., 44 d., 282 něm., 1 čes. obyv. (1880), hejt. a okr. Šumperk, býv. dom. Žábřeh, fara Rohle, pošta Něm. Libava, škola.

Benkovac, okresní městečko dalmatské, 30 km jihovýchodně od Zadru, se 437 obyv., poštou a telegrafem. Nad ním zvedá se starý hrad Perušič, jenž byl až do r. 1528 v ture-

ckých rukou, později v benátských; nyní jej má v držení rod Babičů. *Kle.*

Benkovič Fridrich, také Fedrighetto di Dalmazia nebo Schiavone (Slovan) zvaný, sám psal se Bencovich, malíř dalmatský, působivší v první polovici XVIII. století. Z Benátek odešel do Milána, potom do Vídně, kde se stal r. 1733 dvorním malířem biskupa bamberského Karla Bedficha. Na všech pracích B-ových nelze neznámenati melancholického rázu jeho povahy; také syté stíny právem mu vytýkají. Za to kolorit jeho jest jasný. K nejlepším jeho obrazům patří *Sv. Ondřej na kříži* v chrámě Maria del Piombo v Bologni; mimo to dlužno uvést: *Petr Pisanský*, oltářní obraz u sv. Sebastiana v Benátkách, *Sv. Jan Křtitel* u sv. Silvestra, *Sv. Petr a Pavel a František Saleský* v chrámě della Fava, *Prorok Habakuk*, *Jan Křtitel*, *Smrt sv. Magdaleny* v paláci Manfrini, vesměs v Benátkách. Ostatní obrazy jeho jsou dílem v Miláně, dílem v Bologni, také v Dalmácii a ve Vídni. Ryl sám v mědi několik svých obrazů.

Benkovic, ves ve Slezsku, záp. od města Hradce, má 56 domů, 331 čes., 4 něm. obyv. (1880), hejtm. a okres Opava, býv. komorní statek a fara Hradec, škola.

Benkulen (holl. *Benkoelen*, u domorodců *Bankahulu*): 1) B., holandské residentství na Sumatě, zaujímá pruh země na jihozáp. pobřeží ostrova v rozloze 25.087 km² a mezuje na sev. s Padangem, na vých. s Palembangem, na záp. a jihu s Indickým oceánem. Končiny při vých. hranici jsou hornatý, kdežto nízké přímofí je bažinatá a nezdravá, nicméně velmi úrodná rodící rýži, pepř, kávu, muškátové ořechy a j.; na některých místech vyskytuje se zlato. Obyvatelstvo, počtem 146.007 duší (1882), skládá se, kromě nepatrného počtu Evropanů a asi 1500 Číňanů, z Malajců, kteří vynikají pouze leností, mstivostí, nespolehlivostí a zrádností; veškery snahy nizozemské vlády, aby domorodce přiměla k pilnějšímu provozování orby a chovu dobytka, zůstávají bez úspěchu. B. byl původně državou Angličanů, kteří jej r. 1685 zabrali a hlavní město tam založili, avšak r. 1825 postoupen byl Holanďanům za državy jejich na poloostrově Malace. — 2) B., hlavní město předešl., leží na pobřeží při ústí řeky t. jm., má mohutnou tvrz Marlborough, založenou r. 1714 od Angličanů a sloužící nyní za sídlo residenta, křesťanský chrám misijnářský a na 10.000 ob., kteří provozují obchod s kávou, pepřem, cukrem, dřívím a j. B. těšil se dříve značnému rozkvětu, zejména v letech 1818—24, kdy Sir Stamford Raffles byl správcem této državy; když pak byl r. 1825 postoupen Nizozemsku, odstěhovalo se odtud mnoho zámožných Angličanů a z té příčiny i následkem rozkvětu severnějšího Padangu octlo se město v úpadku. Rejda benkulenská, jež dříve byla velmi příhodným kotvištěm, je nyní pro množství nánosu nejista.

Ben Lawers (lōars), nejvyšší (1215 m) hora již. Grampianského pohorí ve Skotsku, již se toto pohorí nad jezerem Tay končí.

Benloew Louis, prof. starých literatur v Dijoně (* 1818 v Erfurtě), duchaplný filolog, zabývající se hlavně všeobecnou povahou jazyků; věcně nevynikají jeho práce, také nemají většího historického významu, ale příjemně se čtou. On první ve Francii zavedl studium srovn. jazykozpytu. Napsal: *De l'accentuation dans les langues indoeuropéennes* (1847); *Aperçu général de la science compar. des langues* (1858); *Sur l'origine des noms de nombre japhét. et sémit.* (1861); *Précis d'une théorie de rythmes* (1862, 2 díly); *De quelques caractères du langage primitif* (1864); *Essai sur l'esprit des littératures* (1870); *Analyse de la langue albanaise* (1879); *Les lois de l'histoire* (1881).

Ben Mac Dhui [-mekdy], nejvyšší hora (1309 m) ve hřbetu Cairngormském severního Grampianského pohorí ve Skotsku, na němž pramení řeka Dee.

Ben marcato (ital.), v hudbě: výrazně, s náležitým důrazem.

Bennati Francesco, lékař ital. (* 1798 v Mantově — † 1834 v Paříži). Studoval ve Vídni, v Itálii a v Anglii a stal se pak lékařem italského divadla v Paříži. Jsa znatelem hudby a zpěvákem účastnil se fysikálních a fysiológických prací Savartových a Cagniard-de-la-Tourových a vydal v Paříži cenné příspěvky k fysiológii a pathologii hlasového ústrojí: *Recherches sur le mécanisme de la voix humaine* (1832, vyznamenáno paříž. Sociétés des sc. phys. et chim.); *Recherches sur les maladies qui affectent les organes de la voix humaine* (1832); *Etudes physiologiques et pathologiques sur les org. de la voix humaine* (soubor předeslých, r. 1833 poctěno cenou Montyonovou); *Mémoire sur un cas particulier d'anomalie pendant le chant* (1834) a *Timbre de la voix* (1838).

Benndorf Otto, archaeolog něm. (* 1838 v Greizu ve Fojsku). Studoval v Erlankách a Bonnu, v l. 1864—68 cestoval po Itálii a Řecku, byl řádným profesorem na universitě v Praze a od r. 1877 jest prof. ve Vídni. B. získal si vedle Conzeho největší zásluhy o povznesení studia archaeolog. v Rakousku a o archaeologické prozkoumání zemí rakouskouherských. Nehynoucí zásluhu získal si o klassickou archaeologii také tím, že na expedici z jeho iniciativy rakouskou vládou podniknuté odkryl v létě 1881 jda po stopě prvního objevitele Augusta Schönborna slavné héraon v Gjölbashi-Tryse (v Lykii), načež na druhé výpravě roku 1882 poklad ten vyzvedl a do Vídně dal přenést. S G. Niemannem podal důkladný popis héraa spolu s výbornou reprodukcí skulptur a památek architektury v nádherné díle: *Das Heroon von Gjölbashi-Trysa* (Vídě, 1889, 1 díl). Spolu s Conzem a Hauserem účastnil se B. druhé rakouské expedice do Samothraky (*Neue archaeolog. Untersuchungen auf Samothrake*, t., 1880) a s Niemannem expedice do Lykie a Karie (*Reisen in Lykien und Karien*, tamže, 1884). Z archaeol. spisů B-ových, vyznačujících se neobyčejnou znalostí památek literárních a uměleckých, důmyslnou interpretací

monumentův a jemným smyslem pro zvláštěnosti stilistické, uvéstí jest: *Griech. und sicilische Vasenbilder* (1869—77); *Die Metopen von Selinunt* (1873); *Antike Gesichtshelme und Sepulcralmasken* (1878); *Über die jüngsten geschichtlichen Wirkungen der Antike* (1885). Spolu s R. Schönem vydal *Die antiken Bildwerke des lateranensischen Museums* (1867). S Hirschfeldem a nyní Bormannem vydává B. výborné »*Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich*«. Vý.

Benneckenstein, město v prus. vládním obvodu erfurtském, kraji nordhauském, okrese elříšském, na svahu Horního Harzu, má továrnu na sirky, železné hutě, dlňny hřebíkářské a 3133 obyv. (1885).

Bennett, rod angl. z Clapcote v Berkshiru, z něhož vynikli: B. Henry, anglický státník (* 1618 v Arlingtonu v Middlesexu — † 1685 v Londýně). Za války francouzské sloužil ve vojstě Karla I., po jeho odpravení odešel do Francie a Italie a stal se tajemníkem vévody z Yorku (1649). Karel II. vyslal jej roku 1658 do Madridu a jmenoval jej pak prvním státním sekretářem. R. 1670 byl členem ministerstva zvaného Cabal a r. 1672 jmenován hrabětem z Arlingtonu a rytířem řádu podvazkového a vyslan k Ludvíku XIV. Podporoval tajně katolictví a válku s Holandskem a obžalován proto před parlamentem, ale propuštěn obratně se obhájiv. Musil však r. 1674 úřad státního sekretáře složit a jmenován lordem kancléřem. Listy jeho *Letters to sir W. Temple from 1664 to 1674* (Lond., 1701; Utrecht, 1701—06) jsou důležité pro tehdejší dějiny. Hs7.

Bennet: 1) B. James Gordon, žurnalista americký (* 1795 v Newmills v Berkshiru ve Skotsku — † 1872 v New-Yorku). Studoval v katolickém semináři aberdeenském; čtením životopisu Franklina pohнул odebral se roku 1810 do Ameriky a živil se vyučuje jazykům v Halifaxu, pak v Bostonu, New-Yorku (1822) a jinde jako korektor a žurnalista. Od r. 1825 snažil se založit v New-Yorku žurnál, podařilo se mu to však teprve r. 1835 s kapitálem 500 dolarů. Časopis jeho *New-York Herald* prospíval rychle, protože B. neleká se obětí peněžitých, aby mu způsobil reklamu a nejnovějších a sensačních zpráv opatřil: dala si telegrafovat celé řeči parlamentární a zavedl r. 1837 zprávy bursovni. R. 1871 vyslal reportéra svého Stanleye, by vyhledal v Africe Livingstonea. V politice nepřidával se k určité straně, a proto list jeho, ač mnoho čten, nemá váhy ve veřejném životě. Roční výnos listu páčil se na 750.000 dolarů.

2) B. James Gordon (* okolo r. 1840), syn a nástupce předešlého, vyslal za podpory časopisu »*Daily Telegraph*« r. 1874 Stanleye podruhé do Afriky, aby pokračoval v objevech Livingstoneových a prameny Nílu objevil; podnikl položení telegraf. lana mezi New-Yorkem a Evropou a vyslal r. 1879 loď »*Jeanette*« k severní točně a později několik jiných lodí, aby ji vyhledaly. R. 1874 zavedl v New-Yorku rozdávaní polévky chudým a věnuje ročně

k účelu tomu 250.000 doll. V Paříži zařídil velikou čítárnu listův amerických a od roku 1888 vydává tam i »*New-York Herald*« pro Evropu. Hs7.

3) B. John Joseph, botanik angl. (* 1801 v Tottenhamu — † 1876 v Maresfieldu), studoval lékařství a provozoval praxi v Londýně. R. 1817 přidělen botanickému oddělení musea britického, r. 1828 zvolen za člena Linnean Society, jejímž byl později sekretářem a místopresidentem. Hlavní jeho dílo jest *Plantae javanicae rariorae descriptae iconibus illustratae, quas in insula a. 1802—18 legit et investigavit Th. Horsfield* (Londýn, 1838—52).

4) B. John Hughes, lékař angl. (* 1812 v Edinburku — † 1875 tamže). Zavedl v Anglii užívání tuku z velrybích jater proti úbytěm, krticím atd. a konal přednášky (v Anglii opět první) o histologii. R. 1842 přednášel pathologickou anatomii a r. 1848 stal se profesorem na med. klinice v Edinburku. Tři roky před tím objevil krevní nemoc leukocythaemii, již popsal v díle *On Leucocythaemia* (Edinburk, 1852). Byl již za svých studií literárně činným. Důležité jsou jeho spisy spadající do oboru fyziologie *Textbook of Physiology* (Londýn, 1872) a klinické medicíny, jako *Introduction to Clinical Nature* (4. vyd. 1862), jež do několika jazyků přeloženo bylo, a hlavní práce jeho *Clinical Lectures on the Principles and Practice of Medicine* (Londýn, 1869, 5. vyd.). Po jeho smrti vydána poslední jeho práce *Nutrition in Health and Disease* (1877, 3 sv.). red.

5) B. William Sterndale, skladatel anglický a klavírní virtuos (* 1816 v Sheffieldu — † 1875 v Londýně). V l. 1836 a 1841—42 meškal za studiem německé hudby v Lipsku a byl zde žákem Mendelssohnovým. Vrátiv se pak do Anglie stal se spoludirigentem filharmonických koncertů v Londýně, r. 1856 jmenován od university cambridžské profesorem hudby, r. 1866 ředitelem král. Akademie hudby v Londýně, v l. 1867 a 1870 čestným doktorem universit cambridžské a oxfordské a roku 1871 povýšen do stavu šlechtického. Z děl B-ových, jenž náleží k největším skladatelům anglickým, vyčteny buďtež: Symfonie, ouvertury (*Najady, Rája Peri, Parisina, Lesní nymfa*), oratorium *Samaritka*, kantáta *The May Queen*, skladby klavírní (sonáty, etudy, koncerty, capriccia) a komorní, písně a j. Stil B-ův nannoze přibuzný jest Mendelssohnovu. Str.

6) B. William Cox, básník a spisovatel anglický. Narodil se roku 1820 v Greenwichi. Napsal celou řadu sbírek básnických, které jej činí jedním z nejoblíbenějších písničkářův a balladářův londýnských. Jsou to zejména: *War Songs* (1855); *Songs by a Song-writer* (1856); *Queen Eleanor's Vengeance and other Poems* (1857); *Baby May*, and other Poems on Infants (1861); *The worn Wedding Ring* (1866); *Songs for Sailors* (1872 a 1878, 2 sv.); *Sea Songs* (1878); *Songs for Soldiers* (1879) a j. Verše jeho vyznamenávají se srdečností tónu a věrností přírodní lícně, a mnohé z nich uvedeny jsou v hudbu. Z politických spisův jeho důlno uvéstí: *Verdicts* (1852) a *The Politics of the*

People (1861, 2 sv.). Napsal také cenný příspěvek k dějinám angl. ballady *Contributions to a Ballad History of England and the States sprung from her* (1879).

Bennetův elektroskop viz Elektroskop.

Ben-Nevis, nejvyšší hora Velké Británie (1343 m), zvedá se na záp. konci Grampianského pohoří ve Skotsku, s vrcholem porfyrovým na základě rulovém a žulovém. Od r. 1883 jest na vrcholu meteorologická observatoř, již telegraf spojuje s patou hory.

Bennowitz: 1) B. Antonín, také Benevic, houslista český (* 26. břez. 1833 ve Pívratech u Litomyšle). Absolvoval pražskou hudební konservatoř, načež stal se prvním houslistou při českém divadle v Praze, pak koncertním mistrem na salcburském Mozarteu, odkudž odebral se do Stuttgartu. R. 1866 jmenován byl professorem hry houslové na pražské konservatoři a r. 1882 zvolen za ředitele téhož ústavu, kde dosud zdárně působí. Hra B-ova vyniká krásným, oduševněným tónem, jsouc výraznou a elegantní. Zejména jako kvartetista B. jest jedním z nejlepších. — Chot jeho B. Miková, výtečná mezosopranistka, zpívala na českém jevišti v Praze.

2) B. Karl von Löfen, něm. malíř krajin (* 1826 v Toruni). Byl nějaký čas důstojníkem, ale od r. 1849 věnoval se malířství, studoval u A. Zimmermanna v Mnichově a podnikl pak cestu po Tyrolsku, Skotsku, Italii a Francii. V prvních pracích s oblibou vyhledával krajiny hornaté a romantické, později po příkladě Francouzů dal se směrem opačným a prostotě líčených krajin dodává půvabu jemností i případností tónův a silou pravdivosti. Z četných jeho olejových obrazův a aquarellů (po většině v Berlíně) sluší uvésti krajinu s měsícem a jiné dvě s večerním nebem za nastávajícího soumraku. Na výstavách v Berlíně, Paříži a Bruselu četně bývá zastoupen.

3) B. viz A pianus.

von **Bennigsen**, též Benningsen, dolnosaská rodina šlecht., jež se nejspíše ve st. XIII. oddělila od rodiny Jeinsenův a jméno obdržela po hradu Bennigsen v hannoverském okrese kalenberském. V XVII. století rozdělila se na větev bantelskou a benningsenskou. Z prvé pocházel: **1)** B. Lovin August Theophil, ruský hrabě a generál (* 1745 v Brunšviku — † 1826 v Hannoveru). Byl s počátku v hannoverské dvorní a vojenské službě. Po smrti otcově vzdal se služby a spravoval statek Banteln; promarniv jmění své vstoupil r. 1773 do služeb ruských, a r. 1790 vyznamenal se u Očakova povýšen na plukovníka. Od r. 1792 bojoval proti Polákům v Litvě, zvláště r. 1794 porazil je u Sol, jmenován generálmajorem, obdržel mnohé řády a statky v minské gubernii. R. 1796 přičinil se ve válce s Persií o dobytí Derbentu, povýšen r. 1802 na generála jízdy. R. 1801 účastnil se ve spiknutí, následkem jehož Pavel I. zardoušen. Car Alexander I. jmenoval jej guvernérem litevským. R. 1806 se odebral se silným sborem na po-

moc Prusům, držel se na pravém břehu Visly až do příchodu maršálka hr. Kamieňského a odrazil proti jeho vůli Francouze u Pultuska, načež jmenován vrchním velitelem na místě jeho (1807). Pak porazil Bernadotta u Mohrun-gen, počítal si vítězství v bitvě u Pr. Jilové a vyznamenán řádem sv. Ondřeje a ročním důchodem 12.000 rub., porazil Neye u Gutstadtu, odrazil Napoleona u Heilsberka, ale poražen u Frýdlandu. Po míru tilžském žil na svých statcích u Vilna. R. 1812 účastnil se bitvy u Borodina a vyznamenán za porážku Muratovu u Tarutina. Jako velitel armády polské r. 1813 porazil Saint-Cyra u Donína, rozhodl bitvu u Lipska včasným se objevením na bojišti a dobyl Grimmského předměstí, začež povýšen na hraběte. Oblehl pak Trhovo, Vitemberk, Magdeburk a Hamburk. Vrátil se na Rus stal se velitelem jižní armády v Bessarabii proti Turkům, vystoupil však r. 1818 pro churavost z vojenské služby a žil v Hannoveru. Na sklonku života osepl. Sepsal *Gedanken über einige Kenntnisse des Kriegsdienstes und der Pferde* (Riga, 1794; Vlno, 1805).

2) von B. Rudolf, z druhé větve, státník něm. (* 1824 v Lüneburku). Vstoupil do státních služeb a stal se r. 1854 soudcem u vrchního soudu v Gotinkách. R. 1855 zvolen do druhé komory a neobdržev dovolené vzdal se úřadu a žil na statku svém Bennigsenu. R. 1856 zvolen v Gotinkách a vedl liberální opozici proti ministerstvu Borriesovu. R. 1859 prohlásil se s 35 politiky hannov. pro ústřední parlament a vůdcovství Pruska a byl od roku 1859—67 předsedou něm. Nationalvereinu, následkem úsilí toho založeného. Ve sněmu zasazoval se r. 1866 marně o neutralitu Hannovera; po anexi vstoupil do sněmu pruského, pak severoněm. a říšského a stal se vůdcem strany národních liberálův a čelným řečníkem jejich snaže se shodnouti se s Bismarckem, což se mu zvláště zdařilo r. 1874 při otázce vojenské a r. 1876 při otázce justičních zákonů. R. 1868 zvolen zemským ředitelem hannoverským, od r. 1873—79 byl předsedou pruského a od r. 1872—73 místopředsedou říšského sněmu. Vyjednávání Bismarckovo s B-em, aby vstoupil do ministerstva r. 1877, rozbilo se o odpor B-ův proti hospodářské a finanční politice, zvláště v příčině monopolu tabákového. Následkem vzrůstu reakce a spojání konservativců s klerikály vzdal se mandátu r. 1883. R. 1887 zvolen opět do říšského sněmu za Stade a jmenován r. 1888 vrchním prezidentem provincie hannoverské. Hs7.

Bennington [-tn], záp. hrabství severoamerického státu Vermontu, pokrývá 1813 km² a má 21.950 ob. (1880). Hl. město B. jest malebně rozloženo a má 6341 ob. (1880). Výroba punčoch a porculánu. Žde američtí dobrovolníci dobyli vítězství (1777) nad Angličany vedenými podplukovníkem Baumem.

Bennisch viz Benešov.

Benno (Zbyněk) sv., biskup míšeňský a apoštol slovanský (* 1010 — † 1106). Narod. v Hildesheimě z hraběcího rodu Bultenburského, vstoupil maje 21 let do benediktinského

kláštera svatomichalského v rodišti svém, kde výtečnými vlastnostmi jiné tou měrou předčil, že jej mnichové r. 1042 zvolili za opata. Avšak již po třech měsících složiv důstojnost opatskou zůstal prostým mnichem jako dříve, až ho císař Jindřich III. povýšil za kanovníka při císař. kapli v Goslaru, která hodnost dávala B-vi nárok na biskupství. Důstojenství toho také se mu dostalo r. 1066, kdy jmenován biskupem míšeňským. Přišed do Míšně obrátil svůj hlavní zřetel k Slovanům nejen diocése své, ale i území okolních. Nejprve se naučil důkladně jazyku jejich a po té neunavně hlásal slovo Boží, stavěl chrámy, navštěvoval co rok všechny farní osady biskupství svého, přísně dohlížel na dobré mravy podřízeného duchovenstva, byl sám skvělým vzorem všem, podporoval chudé a snažil se pohanské Slované po dobrém na víru křesť. obrátiti. První nezary nezastrašily. V apoštolských pracích těch překážel mu velice císař Jindřich IV. Za to, že B. rodáků svých, od císaře utiskovaných Sasů, vřele se ujímal a papeže Řehoře se přidržoval, císař zvítězův nad Sasy pobral mu všechny důchody a uvrhl jej do žaláře. Později sice jej propustil nařídív mu, aby šel do Vormsu a tam se shromážděnými jinými biskupy od papeže odpadl; avšak B. místo do Vormsu odebral se do Říma a byl tam od Řehoře VII. velmi vyznamenán. Po nějakém čase vrátil se do Míšně pracoval mezi Slované ještě dvacet let, a to s úspěchem pozhnaným, nebo tisícové lužických Srbů přijali od něho křesť. B. zemřel 16. čna 1106, a jeho hrob v kath. chrámu míšeňském byl již v XIII. stol. předmětem úcty. R. 1523 prohlásil jej Hadrián VI. za svatého. R. 1576 přeneseno tělo B-vo do kath. chrámu P. Marie v Mnichově, od kteréžto doby sv. B. vyzývá se jako patron Mnichova a celého biskupství. Památka jeho koná se 16. čna.

Benois [benoa]: 1) B. Nikolaj Leonťjevič viz Benua Nik. Leont.

2) B. Ludik Nikolajevič viz Benua Lud. Nik.

3) B. Albert Nikolajevič viz Benua Alb. Nik.

Benoist [benoa] Louis Eugène, filolog franc. (* 1831 v Nangis — † 1887 v Paříži). Působil r. 1855—67 jako učitel na lyceu v Marseillu, r. 1867—71 jako prof. na fakultě v Nancy, roku 1871—74 v Aixu, r. 1874—87 na Sorbonně. Od r. 1884 byl členem Akademie des inscriptions. B. byl výborným znalcem latiny; práce jeho týkají se hlavně římských komiků, pak Catulla, Lucretia a Vergilia. Hlavní jeho prací jest vydání *Vergilia* s obsírným úvodem a komentářem kritickým a exegetickým (Paříž, 1867—72, 3 díly; 2. vyd. 1876—80; školní vyd. Paříž, 1873). Spolu s Lantoinem vydal franc. komentář k 5. zpěvu básně *Lucretiovy* (Paříž, 1884, školní vyd. 1886); text *Catulla* a franc. komentář k 1.—63. básni uveřejnil spolu s překladem E. Rostandovým r. 1878—1882. S Urim vydal *Nouveau dictionnaire français-latin* (Paříž, 1885) a účastnil se mimo to vynikajícím způsobem při O. Riemannově vyd.

21.—25. knihy Liviovy s franc. komentářem (Paříž, 1881—83). Veliké množství odborných jeho pojednání vyšlo v »Revue de l'Instruction publique«, »Revue politique et littéraire«, »Revue de philologie«, »Revue archéologique«, »Journal des Savants« a j. Srov. Biographisches Jahrbuch für Alterthumskunde, 1887, str. 112—117.

Benoit Peter Leopold, skladatel vlámský (* 1834 v Harlebeke v Záp. Flandrech). Byl žákem Fétisovým na konservatoři bruselské, pak kapelníkem tamějšího Sadového divadla, r. 1857 obdržel státní cenu za kantátu *Le meurtre d'Abel*, na to podporován vládou vzdělával se v Německu, pobyl též nějakou dobu v Paříži a když zde marně čekal na provedení své zpěvohry *Roi des Aulnes* v Lyrickém divadle, vrátil se do Bruselu, kde zcela se oddal komposici. R. 1867 bylo mu svěřeno zřízení vlámské školy hudební v Antverpách, a od té doby jest jejím ředitelem. Příklad upřímně k národnímu ruchu vlámskému, jenž snaží se zachovati původnost a ryzost v řeči, literatuře i umění, jest B. odpůrcem směru franc.-belgického, jehož představitelem jest Gavaert, a stal se zakladatelem i vůdcem hudební školy vlámské, která obírajíc si ke skladbám látky vlastenecké a texty vlámské zároveň oblíbila si směr Wagnerův a Lisztův. B. rád skládá díla velkého slohu pro mohutné massy vokální i instrumentální, zvl. kantáty a oratoria, jimž franc. kritikové vytýkají strojenost efektů téměř divadelní a přílišnou hlučnost. Vlámové však váží si B-a velmi, a o hudebních slavnostech belgických provozují se skladby jeho s velikou pochvalou. Král vyznamenal ho řádem Leopoldovým. Z četných jeho děl budtež uvedena: *quadrilogie Vánoční kantáta*, *Slavnostní mše*, *Te Deum a Requiem*; kantáty (*Rubensova Kantáta 9 spojených provincií* a j.); náboženská drama *Církev bojující, trpící a vítězí*; oratoria *Lucifer*, *Skalda*, *Prometheus*, *Válka (Oorlog)* a *Dětské oratorium* pro čtvero dětských hlasů, jež r. 1885 v Bruselu zpívalo 1400 dětí; symfonie *Ženci* se sborem; zpěvohry *Erlkönig* a *Isa*; lyrická drama *Charlotte Corday*; hymny na krásu a harmonii, koncerty, písně a j.

Bénoit de Sainte-More [benoadesentmor], vlastně Beneoit, troubadour franc. XII. stol., pocházel z městečka Sainte-Maure v Jauraine. O životě jeho není nic známo. Král anglický Jindřich II. si jej velice oblíbil a svěřil mu poetické sepsání dějin normanských, což B. v l. 1160—80 vykonal na základě pramenů latinských. Nejvíce čerpal pro svou *Chronique des ducs de Normandie* (Paříž, 1836—44, 3 sv., od Frant. Michela) z Dudona de Saint-Quentina, Guillaumea de Jumièges a Guillaumea de Poitiers. Podává tu dějiny Normanův od příchodu do Francie až do smrti Jindřicha I. líče velmi věrně mravy a ducha XII. stol. Někteří pochybují posud, že by B. byl původcem této básně. Zřejmě B. jmenuje sebe skladatelem v *Roman de Troie* (Paříž, 1870, 2 sv., od Jolyho), v němž opěvá obležení Troje a život Odysseův až do jeho smrti,

ovšem způsobem svého věku. Ač na Homéra se místy odvolává, neznal **B.** řecké eposy; čerpaje z latinských spracování Daretta Fryžského a Dictya Krétského. Tato báseň **B.**ova jakož i jeho *Roman d'Enéas* (posud nevydaný) uvedly do básnictví středověkého pověstí antické, které záhy veliké se těšily oblíbě. Tak oba romány přeloženy záhy do němčiny, onen od Herborta von Fritzlara, tento od Heinricha von Veldeke. Román o Troji přeložen do latiny, italštiny, španělštiny i řečtiny, v XIV. st. přepracován v román prosaický a části dramatisovány. Viz o tom Joly, **B.** de Sainte-More et le Roman de Troie (Paříž, 1870), Mussafia, Sitzungsberichte der Wiener Akademie der Wissensch. (1871). Mimo to připisuje se od některých **B.**ovi *Roman de Thèbes* (vyd. Constans, Paříž, Société des anciens Textes français) a *Vie de Saint-Thomas de Cantobéry* (vyd. Fr. Michel zároveň s *Chronique*). Hrz.

Benoni viz Benjamin.

Benoni Josef, spisovatel český, nar. se 20. prosince 1823 v Chrudimi. Přispíval do Havlíčkovy »Včely« a Zappova »Poutníka« mnohými básněmi vlastními i přeloženými (z V. Huga, A. Musseta a j.). Báseň jeho *Poždrav lidstvu* počtena prvou cenou Fingerhutovou (1860). Až do roku 1885 vydával **B.** čtrnáctidenník »Posel z vých. Čech«. **B.** žije v rodišti svém.

Benouville [benuvíl]: 1) **B.** Jean Achille, franc. malíř krajin a architektura (* 15. čce 1815 v Paříži). Byl nejprve žákem Picotovým, potom r. 1837 vstoupil do Ecole des Beaux-Arts, kde téhož léta dostal druhou římskou cenu za historickou krajinomalbu, r. 1845 dostalo se mu ceny první za obraz *Ulysses setkávací se s Nausikaou*. Již od r. 1834 vystavoval v pařížském Saloně obrazy krajin francouzských, jež však zhusta byly jen rámcem pro scény historické nebo biblické, jako: *Údolf Nausy ve Franche-Comté* (1836); *Abelard vyučující filosofii v okolí Melunu* (1858); *Adam a Eva vyhnání z požemského ráje*; *Homér na ostrově Silu opuštěn a od pastýřů nalezen* (1844). Když pak odcestoval do Itálie, maloval výhradně krajiny italské, z nichž vynikají: *Pohled na katedrálu sv. Petra v Římě od villy Borghese*, *Tivoli*, *Jezero Nemi*, *Torre de Schiavi* a j. v. Obrazy **B.**ovy jsou malovány se zřejmým poetickým citem a jsou, elegantní kresbou. Akademické své suchopárnosti zbyl se poněkud, když cestoval po jižní Francii a Nizozemí, odkudž mnoho nových dojmů si odnesl. Z té periody jsou pak obrazy: *Zámek Lugagnan v údolí d'Argeles*; *V dunách kraanjelečských u Zanduvortu*; *Jezero Albanské*, *Monte Cavo*, *Var*, *Fontainebleau*, *Allier*. Pro operu zhotovil dekorativní obraz *Sluj*. R. 1863 **B.** dostal medailli I. tř. a kříž řádu čestné legie.

2) **B.** François Léon, historický malíř francouzský (* 1821 v Paříži — † 1859 t.). Byl žákem Picotovým, navštívil Ecole des Beaux-Arts v Paříži, a když dostal římskou cenu, odejel do Itálie kde vzal si za vzor starší mistry italské. **B.** snažil se vždy, aby stilisticky propracoval formu a harmonicky

s ní spojil pravou a hlubokou náladu duševní. Toho docílil zejména v poprsí *Umírající svatý František z Assisi*. Portrajty jeho vynikají pravdivostí a ušlechtilou jednoduchostí pohybu; v tom vzhledě známy jsou podobizny královny Hortensie hollandské, Napoleona III. a vlastní choti **B.**ovy. V pozdějších pracích **B.** sleduje směr Ingresovy školy ještě více dbal přesné formy zároveň dodává jim hlubšího, elegického výrazu. Jenom kontury jeho kresby jsou trochu suchy a kolorit příliš pestrý. Z ostatních obrazů ještě uvádíme: *Křesťanství mučenníci v amfiteatru*; *Rafael a Fornarina*; *Sv. Klára, přijímající mrtvolu sv. Františka*; *Merkur a Argus* a j.

Beňov: 1) **B.**, Beňovy (*Benhof, Bienhof*), ves v Cechách, 11 d., 120 ob. č., 2 něm. (1881), hejtm., okres, obec, býv. dom. a fara Klatovy (1/2, hod. záp.).

2) **B.**, ves na Moravě, 113 d., 632 ob. č. (1880), hejtm., okres, býv. dom. Přerov, fara, škola.

Beňovský (Beniowsky, Benyovszky) Moric August, hrabě, muž, jenž proslul zvláštními svými osudy a dobrodružstvími (* 1741 ve Vrbové nátrán. župy v Uhrách — † 1786 na Madagaskaru). **B.** byl rakouským poručíkem v sedmileté válce až do r. 1758. Následkem rodinných svárů po smrti matčiny se svými sestrami odešel na cesty nejprve do Hamburku a odtud do Amsterdamu a Plymouthu, ve kterých městech pilně loďnictvím se zabýval. Později odebral se do Polska, přidružil se k barské konfederaci proti Rusům, stal se plukovníkem a velitelem jízdy, zvítězil nad Rusy u Kumenky, ale byl roku 1769 od Rusů zajat a r. 1770 na Kamčatku vypověděn. Jeho uhlazené společenské způsoby získaly mu přístup do rodiny guvernérna Nilova, jehož dítky francouzskému a německému jazyku vyučoval. **B.** způsobil zřízení veřejné školy a získal si o vzdělání některých částí pody tamější veliké zásluhy. Ačkoliv byl v Evropě manželku svou zanechal, dal mu Nilov svou dceru Afanasii za manželku. Na to osnoval **B.** se svými spoluvypověděnými soudruhy plán ke společnému úteku. Plán se podařil a **B.** provázen věrnou Afanasii, která manželka svého opustiti nechtěla, a 96 soudruhy opustil Kamčatku zvav přes 1 1/2 milionu státních peněz. Odplul na ostrov Formosu, pak na Macao, kde mnozí jeho věrní a též manželka Afanasie zemřeli. Pak vstoupil do námořnické služby francouzské, přišel do Francie, kde mu byl dán úkol, aby utvořil na Madagaskaru francouzskou kolonii. V červnu r. 1774 přišel do Madagaskaru, založil kolonii Foul Point a získal si za krátký čas lásky tamějších kmenů v té míře, že jej r. 1776 králem svým zvolili. Vrátiv se do Francie, aby pro novou kolonii jakýchsi výhod získal, byl od francouzské vlády pronásledován a nucen vstoupiti opět do služeb rak., ve kterých v bitvě u Habelschwerdtu jako generál proti Prusům velel. R. 1783 podařilo se mu u anglických a amerických velkokupců získati takovou podporu, že se mohl na podzim r. 1784 na Madagaskar znovu vypravit.

Zde počal nepřátelství proti Francouzům a byl v jedné bitce proti nim dne 23. kv. 1786 smrtelně poraněn, načež za několik dní zemřel. Jeho francouzsky psaný vlastní životopis vydal Nicholson (Londýn, 1790, 2 sv.), něm. Forster (Lipsko, 1791, 2 sv.) a Ebeling (Hamburk, 1791, 2 svazky) a čes. S. Čerňanský v Prešpurce 1808. Kotzebue použil příhod **B-ského** k dramatu, nazvanému »Verschwörung in Kamtschatka«. Srč. Gróf Benyowszky Móric életrajza és emlíkiratai (Životopis a zápiscky hraběte M. B. z sv.; úplné vydání jeho zápiscků; Budapešť, 1890).

Beňovy viz Beňov.

Benrath, ves v prus. vl. obvodě a kraji düsseldorfském, na dráze kolínsko-hannoverské, 2883 obyv., král. letohrad, válcovna, umělé zahradnictví.

Ben Rhydding, proslulý vodoléčitel'ský ústav ve West Ridingu v Yorsku, v krásné rozsohlého parku, 160 m nad hladinou mořskou, 35 km severozáp. od Leedsu, vystavěný nákladem 30.000 lib. st.

Bensberg, okr. místo v prus. vl. obvodě kolínském, kraji mühlheimském, 11 km vých. od Mühlheimu; 1815 ob. (1885, obec 10.269), okr. soud, zámek, kadetní škola, továrny na lučebniny, na blízku doly olověné, zinkové a železné.

Bensef, Bensev (Juda Löb), vynikající učenec židov'ský (* 1764 v Halici — † 1811 ve Vídni). Vynikal jako grammatik, lexikograf a komentátor. Vedle jiných pochází od něho cenná učebnice jaz. hebrejského (*Talmúd lešón ibri*, Vídeň, 1806, 2. vyd.), důkladný slovník hebrejsko-německý a německo-hebrejský, a výborný komentář s překladem syrského překladu knihy Sirach.

Benseler Gustav Eduard, klass. filolog (* 1806 ve Freibergu v Sasku — † 1868 v Lipsku). Studoval filologii v Lipsku, r. 1831—48 byl gymn. učitelem ve Freibergu, r. 1848 pro účasť ve hnutí revolučním sesazen a několik let ve Zvikavě věznen, od r. 1854 žil v soukromí v Lipsku. **B.** vynikal badáním o hiatu u řeckých řečníkův a historiků (*De hiatu in oratoribus et historicis graecis lib. II.*, Freiberg, 1841, *De hiatu in Demosthenis orationibus*, t., 1848); o kritiku a exegesi Isokrata získal si zásluhy svým vydáním *Isokratova Areopagitiku* s lat. poznám. (Lipsko, 1832), textovým vydáním všech jeho řečí (Lipsko, 1852 a násl., nově spracoval Blass, 1878—79) a vydáním celého Isokrata, opatřeným něm. překladem a poznámkami (1854—55). Mimo to vydal řeči *Aischinovy* (1855—60) a *Demosthenovy* (spolu s Köchlym, 1856—61) s něm. překladem a poznámkami. Z lexikálních prací **B-ových** uvéstí jest jeho nově spracování Popeova slovníku vlastních jmen (Brunšvík, 1863—70, třetí otisk 1884) a *Griechisch-deutsches Schulwörterbuch* (nyní již 8. vyd.).

Bensen viz Benešov nad Ploučnicí.
de **Benserade** [bãnsrad'] Isaac, básník francouz'ský (* 1612 v Lyons-la-Forêt — † 1691 Gentilly). Roku 1636 vystoupil s tragédií

Céopâtre, kusem to velice nudným, po němž následovaly jiné stejného druhu. Více vynikl ve verších k balletům, obhíbeným tenkrát u dvora, kde **B.** požíval nemalé vážnosti. R. 1674 přijat za člena Akademie franc. Brzy byl úplna zapomenut a nyní jen jméno jeho v dějinách literatury se objevuje pro jeho znělku *Job*, která svého času rozdvojiła celou společnost Précieuses v Hôtel Rambouillet, neboť část dávala přednost Voitureově Uranii. **B-ovy** spisy vydány r. 1697 ve 2 sv. a roku 1875 jeho *Poésies*. Hř.

Bensev viz Bensef.

Bensheim, krajské město v hesské prov. starckenburské, na f. Lauterfe a na dráze mohansko-neckarské a obočie do Vormsu (19 km vjv.), má 6091 ob. (1885), okr. soud, gymnasium, kat. ústav učitel'ský, 2 vyšší dívčí šk., ústav hluchoněmých, továrny na papír, doutníky a miner. vodu. — Kraj bensheim'ský má na 427 km² 48.756 obyv.

Bensley [-li] Tomáš, jeden z nejbohatších knihtiskářů londýnských ku konci minulého a na počátku nynějšího století, povzněl závod svůj k pravé umělecké výši vydáním mnohých skvostných děl. Prvé místo mezi těmito zaujímá nádherné vydání Macklinova překladu Písma svatého (1800—15), Humeových Dějin Anglie (1806). Také byl hmotně nápomocen **B. Königovi** při vynalezení a sestrojení rychlospisu knihtiskářského, jehož první upotřebil. Prvním dílem na tomto stroji tištěným byl Elliostonův překlad Blumenhochovy Fysiologie (1818). Scl.

Benson [-sn] Edward White, arcib. canterburský (* 1829 v Birminghamu). Studoval v Cambridgei, vyučoval na Rugby School, stal se biskupem trurovským (1877) a posléze arcibiskupem canterburským (1883). R. 1853 zorganizoval Wellington College, r. 1867 obdržel od cambridgeské university titul doktora bohosloví (D. D.), r. 1875 byl kazatelem univ. oxfordské. Napsal několik svazků kázání, mezi nimiž zvláště jsou oblíbena: *Work, Friendship, Worship* (1871); *Boy-Life, its Trials, its Strength, its Fulness* (1874); *Single-heart* (1877); kromě toho pojednáni *The Cathedral* (1879) a různé články do různých časopisů.

Benšice (Wentschitz), ves v Čechách, 6 d., 22 obyv. něm. (1881), hejtm. a okres Kaplice (*), h. již.), obec Lhotka, býv. dom. Krumlov, fara Blansko.

Benth., botan. skratka = G. Bentham.

Bentham: 1) **B. Jeremy** (* 1748 — † 1832), znamenitý právník a filosof anglický. Pocházel z rodiny zámožné a jevil již v útlém věku neobyčejné nadání. Již roku 1760 poslán byl na studia do Oxfordu, roku 1768 dosáhl akademické hodnosti magistra a r. 1772 stal se barristerem při Lincoln Innu. Praktická činnost právníká brzy se mu znechutila; vzdal se jí a odebral se na cesty po Východě, na Rusi a v Německu. Roku 1802 jmenován byl členem francouzského Institutu. Po svém návratu z cest zabýval se pilně otázkou opravy anglického práva (naproti škole Blackstoneově), při čemž ovšem proniknouti mu bylo k filo-

sofickým základům práva, mravnosti i vůbec všeho společenského řádu. V právnictví stál v čele t. zv. analytických právníků, ve filosofii pak v čele utilitaristů šíře své idee více osobními styky než tiskem. Mnohé spisy jeho byly teprv jeho přátely, některé po smrti vydány. Z hlavních spisů **B**-ových uvedeny budtež: *A fragment on Government* (Londýn, 1776), výklady na Blackstoneovy »Commentaries«, jež potkaly se s neobyčejným úspěchem; *Defence of Usury* (Lond., 1787), kritika zákonů o lichvě; *Essay on Political Tactics* (t., 1791) o praxi parlamentární (franc. vyd. od Dumonta *Essai sur la tactique des assemblées législatives 1815 v Ženevě*); *Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (t., 1789, 1823), úvahy o hlavních úkolech zákonodárných (něm. vyd. Kolín n. R., 1833); *Panopticon on the Inspection House* (t., 1791), o reformě vězení a o vzhledném zařízení káznic, pracoven a podobných ústavů; *Draught of a Rule for the Organisation of the Judicial Establishment of France* (t., 1792), o organizaci soudnictví ve Francii; *Traité de législation civile et pénale* (Paříž, 1802, 1857) a *Théorie des peines et des récompenses* (t., 1812), jež vydal přítel **B**-ův Etienne Dumont, a z nichž první spis přeložen byl později do angličtiny (Hildreth, 1871) a do němčiny (Beneke 1830). Kromě toho vyšla celá řada příležitostných spiskův a pojednání **B**-ových obsahu politického, právního, národohospodářského a j. Úplné vyčtení podává S. Raffalovich: Bentham (»Petite Bibl. économique française et étrangère«, Paris, 1889). Částečný soubor **B**-ových spisů vydal Bowring, *Deontology or the science of morality* (1834). Později obstaral Bowring úplné vydání angl. (Edinburg, 1838); francouzské vydání (*Oeuvres de B.*) vyšlo v Bruselu (1840). **B.** byl hlavním theoretickým zastáncem oprav staršího anglického práva (Common law), plného přežití institucí a všelikých nedůsledností, hájených autoritou Blackstoneovou. Sám praktickou politikou se sice nezabýval (ač mnohé měl styky s předáky strany liberální, Chathamem, Pittem a j.), a také jeho spisy nedošly nikdy onoho rozšíření a oné popularity jako spisy Blackstoneovy; nicméně podněcoval účinné snahy po zákonodárných opravách ve všech oborech práva soukromého i veřejného. Velmi mnoho jeho návrhů opravných stalo se za života i po smrti jeho skutkem, a jeho zásluha o novější značné přeměny práva anglického dle potřeb nynějšího života se všeobecně uznává. V tomto směru působily idee jeho též mohutně v Severoamer. Státech. Důmyslně a přesvědčivě zastával zavedení tajného hlasování volebního, rozšíření práva hlasovacího, rovnost všech státních občanů před právem, reformu parlamentu, zrušení trestu smrti, zrušení přísahy v soudnictví, emancipaci irských katolíků, opravu práva chudinského, snížení státních výdajův a j. V oboru mezinárodního práva hájil myšlenku věčného míru a navrhl plán organizace mezinárodní, i nyní běžný název »International Law«. Kromě toho vyjednával

s prezidentem Spoj. Obcí severoamer., s carem ruským, s vládou bavorskou a španělskou v přičině vypracování všeobecného zákonníka. Zákonodárné myšlenky jeho nejsou vždy důsledky jeho filosofické teorie utilitaristické (mezi přívrženci jeho jsou mnozí odpůrci utilitarismu, Brougham, Denman, Romilly a j.) i sluší je namnoze o sobě posuzovati. Filosofický názor **B**-a spočívá na principu užitečnosti (utilitarismus), k němuž byl veden studiem Priestleye, Helvétia a j. Odtud vyvozené výklady jeho týkají se proto více toho, co by mělo dle účelu užitečnosti býti právem (věda zákonodárná, právní politika), mravností (praktická ethika), méně toho, co jest pozitivním právem (theoretická právní filosofie) a mravností (theoretická ethika). Toto pojmání práva a mravnosti se stanoviska společného jich účelu (užitečnosti) jest **B**-ovi také na závalu při rozlišení obou, jakožto samostatných částí řádu společenského. Neprávem vylučuje se názor **B**-ův jako systém čirého egoismu (Reybaud, Jouffroy). — O náhledech **B**-ových v přičině zdroje práva viz Analytická škola právní (II., 247.). Vzpomenouti sluší jeho odporu proti učení o t. zv. právu přirozeném, rozšířeném v minulém století (srv. ostrou kritiku francouzské *Déclaration des droits de l'homme* v »Sophismes anarchiques« vyd. Dumontem). Důsledky, jež učení socialistická a kommunistická z **B**-ových spisů dovozovala, nelze v těchto nalézt. Naopak hájil vždy **B.** nutnost platných základních institucí společenského řádu. V národním hospodářství byl **B.** přívržencem *laissez faire*, svobody obchodu a práce a doplnil v mnohem směru učení A. Smitha. Pozoruhodno jest též jeho zvláštní třídění věd (*Chrestomathie ou essai sur la classification des sciences*). **B**-ovo učení filosofické mělo značný vliv na mnohé pozdější filosofy v Anglii (Mill, Spencer, Bain), i na pevnině. K výkladu pozitivního práva užil jich s úspěchem Austin. Srv. Guayau, *La morale anglaise contemporaine* (1879); Birks, *Modern Utilitarianism, or the systems of Paley B. and Mill* (Lond., 1877); A. Bain, *Mental and Moral science* (Lond., 1884), 659 násl.; Mohl, *Die Geschichte und Literatur der Staatswissenschaften*, Monogr. XVIII.; Hepp, *B. Grundsätze der Kriminalpolitik* (Tübingen, 1839); Reinwald von Birkenfeld, *Die erste Frage* (Leipzig, 1832); Carle, *La vita del diritto* (Torino, 1880) 437 násl.; Trakal, *Hlavní směry právní a státní filosofie* (Praha, 1885) 109 násl. a j.

2) B. George (* 1800 ve Stoke — † 1884 v Londýně). Cestoval mnoho, byl právníkem a později teprve věnoval se botanice, zejména systematické. Byl předsedou »Linnean Society« v Londýně. Přední práce jeho jsou: *Catalogue des plantes indigènes des Pyrénées et du Bas-Languedoc* (Paříž, 1826); *Labiatarum genera et species* (Londýn, 1832—36); *Handbook of the British Flora* (t., 1858 a 1865); *Flora Hongkongensis* (t., 1861); *Flora Australiensis* (t., 1863—70). Společně s J. D. Hookerem vydal *Genera plantarum* (3 díly, 1862

až 1883) a spracoval dále *Papilionaceae* v Martiusově »Flora Brasiliensis« a *Labiatae*, *Scrophulariaceae*, *Polemoniaceae* a *Stachnaceae* v Decandellově »Prodromus«. Rostlina *Benthamia* jemu ke cti Lindleyem tak nazvána. *Pě.*

Benthamia Lindl. jest sekce rodu dřín (*Cornus*), obsahující keřky jihovýchodní Asie. Jsou vždy zelené, s květenstvím strboulovitým, podepřeným čtyřmi značnými, bílými listeny. Peckovice tvrdosemenné srůstají svou rubinou v jahodovitý, červený plod. **B. fragifera** Lindl. a **B. japonica** Lindl. pěstují se tu onde ve sklenicích. *Děd.*

Bentinck, proslulý reform. rod šlechtický, rozvětvený v Anglii, Holandsku a Německu. Hlavou starší linie anglické jest nyní: **1) B. William John Artur Charles James Cavendish**, 6. vévoda z Portlandu, markýz titchfieldský, hrabě portland, viscount Woodstock a baron Cirencester (* 28. pros. 1857), tajný rada, štolba královnin a přisedící rady britského musea. Na pevnině pak jest pánem hrab. Aldenburg-Bentinckého rodinného světenství po dobrovolné smlouvě, dle níž hrabě Heinrich C. Arthur odstoupil od r. 1874. — **2) von B. Wilhelm Carl Philipp Otto**, hrabě (* 28. list. 1848). Ve znaku rodovém jest stříbrný kotvový kříž v modrém poli. — **B-ové** jsou původem z kurské Falce; ve XIV. st. přešli do Nizozemí, kde měli statky v provinciích Overijssel a Geldern. Z rodu toho zvláště vynikli: **3) B. John William**, státník (* 1648 — † 1709 na panství Berkshiren). Vychován společně s princem Vilémem Oranienuským, jehož byl čestným pážetem a od roku 1672, kdy se tento stal vládařem nizozemským, komořím. Za nebezpečnou službu, vladaři roku 1675 při omocnění neštovicemi prokázanou, jmenován rytířem; za zdárná, důležitá poslání, když se Vilém ucházel r. 1677 o ruku princezny Marie Stuartky, a roku 1688 o vladařství v Anglii, jmenován od tohoto jako anglického krále hrabětem z Portlandu a dědičným pairem. Přispěl pak nejvydatněji k vítězství na řece Bojne, při kongressu haazském, při všech výpravách Vilémových a šťastným vyjednáním s maršálkem Bouffleursem skutečným mír ryswický a uznání svého pána dvorem francouzským, jemuž byl za to v odměnu jako vyslanec přidělen. Ale tehda vznikla v něm žárlivost na mladého Keppela hraběte Albermale, s nímž se měl nyní o lásku královskou dělit. vzdal se úřadův, ale brzo zase králi dobrou službu prokázal při vyjednávání o rozdělení Španělska, za něž byl i parlamentem nizozemským obžalován, ale osvobozen. Věrného sluhu povolal král ještě ke smrtelnému loži a nemoha již mluvití přitisknutím ruky k srdci jej odměnil. Po smrti králově žil v soukromí. Jest jedním ze vzorů věrnosti, ale v politice jsou o něm soudy velice různé; nestraný soud podal Macaulay v Hist. of England. **B.** usadiv se v Anglii stal se zakladatelem starší anglické linie **B-ův**, již získal peerství a titul hrabat z Portlandu. — Nejstarší syn jeho: **4) B. Henry** († 1726 jako guvernér Jamaiky) stal se r. 1716

prvním vévodou z Portlandu, kterýž titul získal náčelníkům linie krátce označované jménem »Portland«. — Syn tohoto: **5) B. William** (* 1708 — † 1762), sňatkem s bohatou Markétou, dědičkou rodu Cavendish, dodal jménu rodovému tvar Cavendish-**B.** — Synové **6) B-a Viléma**, jenž vyženil Aldenburg, **7) Christian Friedrich** (* 1734 — † 1768) a ml. bratr **8) Jan Albert** (* 1737 — † 1775) rozdělili zbylou na pevnině linii ve dvě větve: onen ujav světenství oldenburské založil větev nizozemskou, později vestfalskou nazvanou, tento odešel do Anglie a stal se zakladatelem mladší anglické linie **B-ův**.

9) B. Charlotte Sophie, rozená hraběnka z Aldenburgu a Kniphausenu (* asi r. 1715), zasnoubena s Vilémem **B-em** r. 1733 a později rozvedena pro spor o statky v Německu; sebrala na cestách po Itálii, Německu a Nizozemí velikou sbírku mincí a bronzů, zvanou Bentinckou, v níž zvláště vynikala část přejatá z kabinetu Ennerého. Sbírala s počátku jen ze záliby, ale později věnovala se dosti opravdově studiu numismatiky, jehož plodem byl, byť ne bezvadný, přece právem ceněný *Catalogue d'une collection de médailles antiques, faite par la Ctsse. Donaïriere de B.* (Amsterdam, 1787, skvostně vyd.). Žila střídavě v Kodani, ve Vídni a Berlíně požívajíc úcty i Marie Terezie a Bedřicha II. Zemřela roku 1800 v Hamburce. *red.*

10) B. William Charles Cavendish, lord, politik angl. (* 1774 — † 1839 v Paříži). V l. 1803—1807 byl místodržitelem madraským, pak působil ve službách diplomatických, hlavně v Itálii a jako člen parlamentu. Roku 1828 stal se generálním místodržitelem indickým, a doba jeho správy byla velmi blahodárná, hlavně pro domorodce. Učinil **B.** přítrž řádění thagů, dědičných loupežníkův a vrahů, jímž vraždění lidí bylo povoláním, r. 1829 zakázal v britských teritoriích satí čili spalování vdov za živa, zvětšil dýchody země, zvelebil značně vyučování; počal značnější měrou zaměstnávatí vzdělané domorodce ve vládních službách, a za jeho vladaření také zřízeny zákonodárné sbory v jednotlivých prezidentstvích. Válečnou výpravou (r. 1834) připojil Kúrgu anglickým državám. *Fl.*

11) B. William George Frederic Cavendish-Scott, krátce lord George **B.** zván (* 1802 — † 1848). Zprvu sloužil ve vojsku, kde dosáhl hodnosti majora, načež se vzdal té hodnosti a byl sekretářem svého strýce George Canninga. R. 1826 zvolen do parlamentu. S počátku nenáležel žádné straně, ale hlasoval s whigy pro emancipaci katolíkův a souhlasil s principem opravných zákonů (Reform Bill), protivě se však dodatkům, zvláště Chandesovým. Při utvoření ministerstva Peellova r. 1834 vstoupil do frakce jeho s Disraelim a soudruhy toryovci, nesouhlasil však s nimi a r. 1845—46 nejvíce přispěl k pádu Peellové, aniž se mu zdařilo přispěti dle vůle roku 1847 zuboženým Irčanům. Manchesterovců byl rozhodným nepřítelem. Stejně byly

obdivovány jeho ohnivé řeči parlamentární, jako krásná postava a mistrovství ve sportu, v němž zvláště význačným se stal purifikací jízdy koňmo. Zemřel náhle na procházce ochrnutím srdce. R. 1851 byl mu postaven pomník na Cavendish Square v Londýně. Životopis vydal Disraeli (*Lord Bentinck*, osmé vydání r. 1872).

Bentivoglio [bentivòljo]: 1) **B. Ercole** (* 1506 — † 1573), vnuk Giovanna II., zanechal několik cenných prací, vynikajících více krásou slohu než bohatostí ideí (satiry, truchlohru *Arianna*, 4 komédie a básně lyrické), souborně vydaných v Benátkách r. 1663 a v Paříži r. 1719. — Z rodu toho dále jsou pozoruhodní:

2) **B. Guido**, kardinál a dějepisec (* 1579 ve Ferrafe — † 1644). Smrt zachvátila ho v Římě při zahájení konklave, z něhož měl vyjít jako nástupce Urbana VIII. na stolci papežském. Práce jeho, plně učenosti a bystrého pozorování, unavují nedostatkem myšlenek a výrazu. Největší z nich jest: *Della Guerra di Fiandra dal 1559 al 1607* (3 díly, Kolín, 1632—39; pak 1687 a sl.). Mimo to zmínil se jest o jeho autobiografii *Memorie, son le quali describe la sua vita, libri II.* (Amsterdam, 1648; Benátky, 1648 a j.). Souborně práce jeho se životopisem vydal Lorenzo Barrotti: *Opere storiche del Cardinale G. B.* (5 sv., Mil., 1806—1807).

3) **B. Cornelio**, kardinál a spisovatel ital. (* 1668 ve Ferrafe — † 1732 v Římě). Byl domácím praelátem Klimenta XI., jmenován pak arcibiskupem carthaginským, od r. 1712 byl papežským nunciem v Paříži, r. 1719 povýšen na kardinála, r. 1720 stal se legátem v Romagni a od r. 1726 zastával úřad španělského vyslance v Římě. Byl přítelem věd a umění, sám také básnil (některé jeho básně jsou pojety do sbírky Muratoriho »Perfetta Poesia«), nejvíce však proslul populárním překladem Statiovy »Thebaidy« ve volných verších pod pseudonymem Selvaggio Porpora. V britském museu chová se zajímavá jeho korespondence z l. 1704—31.

Bentkowski: 1) **B. Felix Jan**, bibliograf a dějepisec polský (* 1781 v Lubartově — † 1852 ve Varšavě). Byl lektorem jazyka a literatury polské v Halle, r. 1804 vrátil se do vlasti stal se učitelem lycea varšavského a r. 1818 professorem obecných dějin na tamní universitě, kde až do r. 1832 vykládal jsa také ředitelem numismatického kabinetu. Vysloužil se smířím soudcem a r. 1838 náčelníkem hlavního archivu státního, jež uspořádal. — Proslavil se nejvíce dílem *Historja literatury polskięj* (Varšava, 1814, 2 sv.), které, byť nepodávalo v pravdě pragmatické dějiny, nýbrž spíše jako u nás dílo Jungmannovo pilně sebraný bibliografický a biografický materiál, přece stanoví epochu připravivši cestu mnohým sledovníkům. Jakousi přípravou byla *Wiadomość o najdawniejszych ksiązkach drukowanych w Polsce* (t., 1812). Mimo dobré knihy školní sestavil *Spis medalów polskich* (t., 1830), referoval pilně v l. 1806—20 o věcech pol-

ských v »Allgemeine Literatur-Zeitung« a redigoval (1805—21) »Pamiętnik warszawski«. Přeložil též Guizotovy »Děje civilisace evropské« (t., 1842).

2) **B. Władysław**, syn před. (* 1817 ve Varšavě — † 2. října 1887 v Poznani). Studoval práva, filosofii a historii v Královci, r. 1843 vstoupil do pruského jízdného dělostřelectva, r. 1848 vzdav se služby vojenské stal se členem redakce »Gazety Polské«, účastnil se povstání maďarského, vystěhoval se pak do Turecka, redigoval časop. »Goniec polski«, a r. 1852 poprvé zvolen poslancem na sněm pruský, v němž do r. 1863 národnost bránil účinně. Obou povstání polských byl účasten: prvního (1830) již jako gymnasista, druhého (1863) pod Langiewiczem jako náčelník generálního štábu. R. 1864 v Rakousku odsouzen na rok vězení a vypověděn. **B.** jest hlav. zakladatelem »Dzienniku poznańskiego« a řídil v posledních letech tamní továrnu na stroje. Roku 1838 obdržel od Towarzystwa Jablonowského v Lipsku dvojí medaili za rozpravu *Vicissitudines comitiorum in Polonia stirpe Jagellonica regnante explicentur* (»Rocznik Towarzystwa«, VIII). Do Encykl. Orgelbrandovy přispíval statmi o vojenství a r. 1854 vydal v Poznani překlad Macaulayových dějin Anglie.

3) **B. Jan** a 4) **B. Nikodem** viz Bętkowski.

Bentley [béntli]: 1) **B. Richard**, angl. filolog (* 27. led. 1662 ve vesnici Oulton nedaleko Wakefieldu — † 14. čce 1742 v Cambridgei). **B.** stal se roku 1683 vychovatelem syna dra Stillingfleetu, potomního biskupa worcesterského. V domě tohoto učeného theologa pobyl **B.** od r. 1683—89 a položil zde základ k velikým svým vědomostem filologickým, čerpaje z bohaté bibliotéky domácí a stýkaje se v domě tom s nejlepší literární společností londýnskou. Ve studiu starých auktorů činil **B.** rychlé pokroky, jak nasvědčují poznámky, jež přičiňoval na okraji příručních svých vydání. Vedle toho obíral se již tehdy kritikou Nového zákona. R. 1683 stal se magister artium. R. 1690 provázal svěřence svého na Wadham College v Oxfordu, kdež používal vydatné vzácných pokladů slavné bibliotéky bodleyánské. R. 1696 stal se doktorem theologie, r. 1700 master (rektor) of Trinity College v Cambridgei, kterýžto ústav povzněl k nebývalé výši vědecké, ale počínaje si ve správě jeho s energií přímo despotickou byl zapleten ve stále spory a žaloby s fellowy tohoto ústavu. Roku 1701 stal se **B.** ještě archidiaconem v Ely a r. 1717 král. professorem theologie při universitě v Cambridgei. R. 1718 byl **B.** pro nedovolené vymáhání značné taxy za promoce čestných doktorů theologie suspendován a všech svých hodností akademických zbaven, proti čemuž podal žalobu a byl r. 1724 na základě rozsudku soudního universitou do všech svých hodností opět dosazen. Brzy však potom byl zase obžalován a biskupem elyským jakožto visitátorem Trinity College r. 1734 s úřadu rektora pro mrhání jmění College a nezachovávání stanov suspendován. Přes to

však setrval **B.** ve svém úřadě až do smrti. — Hlavní význam **B.**ův spočívá ve kritice filologické, v níž dostoupil takové výše, že právem pokládá se za prvního kritika všech věkův a všech národův. Vystoupením **B.**ovým přivedeny byly v kritice nové, správné zásady ku platnosti, na př., že třeba rukopisy ceniti, ne počítati, a subjektivní kritice vykázáno náležité místo výrokem jeho, že zásady zdravé logiky mají větší cenu než podání stem rukopisů zaručené. Z velikého množství rukopisů dovedl **B.** jemným taktem vybrati rukopisy nejlepší, na základě jejichž auktory vydával. Spojuje neobyčejnou sečetlost v literatuře fecké a římské s bezpříkladnou divinací a logikou s neomylnou určitostí postupující poznal **B.** s nedostiznou jistotou porušením přemnohých míst a s touž jistotou a lehkostí obdiv vzbuzující podal pravé čtení, jež leckdy později rukopisy nově objevenými bylo skvěle potvrzeno. I tam, kde konjektury jeho nejsou nutny nebo dokonce nejsou správné, ukazují všude důmysl a ostrovtip svého původce. **B.** byl první, jenž poznal aiolské digamma v textu básní Homérových; v metrice byl **B.** předchůdcem G. Hermanna, v kritice Plautově předchůdcem Ritschlovým. — Z filologických prací jeho uvéstí jest: *Epistola ad I. Miliūm*, obsahující poznámky k textu Malalova a emendace k 60 jiným feckým a římským spisovatelům, otištěná v Chilmeadově vydání Malalovy kroniky (Oxford, 1691); r. 1697 vydal **B.** *Epigramy Kallimachovy* a podal poznámky k hymnům téhož básníka v Graeviově vydání Kallimacha (Utrecht). Roku 1697 vydal **B.** *A dissertation upon the Epistles of Phalaris, Themistocles, Socrates, Euripides and others and the Fables of Aesop*, jež otištěna jest na konci Wottonova spisu o antické a moderní učenosti. V tomto pojednání dokázal **B.** nepravost těchto památek literárních způsobem nezvratným. Poněvadž ostří argumentace **B.**ovy namířeno bylo hlavně proti Boyleovu vydání listů Falaridových (1695), odpověděl Boyle r. 1696 ostrou recensí pojednání **B.**ova a r. 1698 spiskem polemickým, načež **B.** uspořádal r. 1699 druhé, přepracované a rozmožené vydání svého pojednání (*A dissertation upon the Epistles of Phalaris with an Answer to the Objections of the Hon. Ch. Boyle*), jež pokládáti dlužno za jednu z nejskvělejších publikací filologických (do latiny přeložil Lennep a vydal Valckenaer, 1777; do němčiny W. Ribbeck, 1857; anglický text přesně vydal W. Wagner, 1874). R. 1710 vydal **B.** prostřednictvím P. Burmanovým pod jménem Phileleutherus Lipsiensis emendace k 323 fragmentům *Menandrovým* a *Filémonovým*. R. 1711 vyšlo v Cambridge **B.**ovo vydání *Horatia* s latin. komentářem, nejskvělejší to dílo **B.**ovo a nejlepší památník jeho důmyslu, učenosti a dialektické obratnosti (nová vydání Amsterdam 1713, 1728, Lipsko 1764, 1826, poslední Berlín 1869, ve spracování Zangemeistrově). R. 1726 vydal **B.** v jednovázku *Terentia* s lat. poznámkami (posledně vydal E. Vollbehr, Kiel, 1846), *Phaedra*

a *Publilia Syra*, r. 1739 *Manilia*. Po smrti **B.**ově vyšlo nedokončené jeho vydání *Lucana* péčí Cumberlandovou, r. 1760 a 1816. Souborné vydání spisů **B.**ových od Dyce (Londýn, 1836, 3 díly) zůstalo nedokončeno. *Opuscula philologica* **B.**ova vyšla v Lipsku, 1831. Emendace jeho k *Plautovi* vydal Schröder (Heilbronn, 1880). Ohromné množství emendací **B.**ových k různým auktorům jest poznamenáno na okraji příručních jeho vydání, jež chovají se v bibliotéce Trinity College v Cambridgei a v britském musei v Londýně. — Srov.: Monk, *The life of R. Bentley* (Londýn, 1830); J. Máhy, *R. B.* (Lipsko, 1868); R. C. Jebb, *R. B.* (něm. překlad od E. Wöhlera, Berlín, 1885).

2) B. Robert, botanik anglický (* 1823 v Hitchinu). Vystudoval lékařství a byl postupně prof. botaniky na Kings-College, při Pharmaceutical Society of Great-Britain a na London Institution. Uveřejnil četné a důkladné práce z oboru botaniky lékařské, zvláště knihy příručné jako: *Manual of Botany* (Londýn, 1861, 6. vyd. 1886). Spolu s Farrem a Warringtonem vydal: *Pereira's Manuel of materia medica and therapeutics* (t., 1854—55). R. 1875 počal s Trimmerem publikací velkého díla *Principal plants employed in medicine*. Do »Pharmaceutical Journal«, jehož byl redaktorem po 10 let, napsal řadu důležitých článků.

Benton [-tn], jméno četných hrabství ve Spoj. Obcích severoam., z nichž důležitější jsou: **1) B.** ve státě Iowa, na 1864 km² 24.888 ob., hl. m. Vinton; — **2) B.** ve státě Arkansas, na 2279 km² 20.328 ob., hl. m. Bentonville; — **3) B.** ve státě Missouri, na 1942 km² 12.396 obyv., hl. město Warsaw; — **4) B.** ve státě Indiana na 984 km² 11.108 ob., hl. m. Oxford.

Benton [-tn] Thomas Hart, znamenitý státník a spisovatel amer. (* 1782 v Hillsboroughu, North-Carolina — † 1858 ve Washingtoně). Po smrti svého otce odebral se s matkou do Tennessee, studoval práva, načež stal se obhájcem u soudu, členem zákonodárného sboru a pobočником generálmajora A. Jacksona. Když vypukla válka s Anglií (r. 1812), zřídil pluk tennessejských dobrovolníků, po jehož rozpuštění (1813) president Madison jmenoval jej podplukovníkem v řad. vojsku. Po válce (1815) usadil se v St. Louis a založil demokr. list »Missouri Inquirer«, v němž horlil pro připojení Missouri jako státu otrockého k unii; když pak připojení to stalo se skutkem (1820), byl zvolen do senátu Spoj. Obcí, v němž jako zástupce státu Missouri zasedal 30 roků. Za presidentství Jacksonova náležel k mužům v Americe nejvíce vynikajícím. Velikou píli a pozornost věnoval »vzdálenému západu«: aby rozšířil civilizaci mezi údolím mississippijským a Tichým okeánem, šetřil úmluv v indiánskými kmeny, obvyklými v oněch rozsáhlých krajinách, nabádal k zeměpisnému prozkoumání pacifického pobřeží, navrhoval splavňování západních řek a jezer, i zřizování poštovních cest a vojenských stanic, kterážto politika, byvši po jeho smrti (1862) přijata a prováděna vedla k rychlému

rozkvětu amer. západu. **B.**, ač zástupcem otrockého státu, byl zásadně proti otroctví; že pak přikřel vystupoval proti předlohám strany Calhounovy, jež usilovala o rozšíření otroctví (zvláště v Kansasu a Nebrasce), ztratil své místo v senátu (1850) a ani o volbě guvernéra v Missouri neprosadil své kandidatury od demokratů podporované (1856). Po této poslední porážce uchýlil se do soukromí a ukončil své historicky veledůležité paměti *Thirty Years View, or a History of the Working of the American Government from 1820 to 1850* (2 sv., New-Y., 1854, 1856). Vydal také 15 sv. kongressních debat (od r. 1719 do 1856) u výtahu.

Bentonville [-tnvil], ves sev.-amer. státu Northcarolina, záp. od Goldsboroughu, známá krvavými srážkami, jež tu vítězně svedly voje Spoj. Obci pod generálem Shermanem s konfederací armádou pod Johnstonem.

Bentschen viz Zbášzyň.

Bentzel-Sternau Christian Ernst, hr., spisovatel něm (* 1767 — † 1849). Zastával rozličné úřady státní v Badensku, až se stal v l. 1812—13 státním ministrem velkovodství frankfurtského (nad Mohanem). R. 1827 s bratrem svým Gottfriedem od katolické přestoupil na víru protestantskou. Vynikl jako spisovatel humoristický, v kterémž oboru osvědčil kromě zdravého vtípu bystrou mysl pozorovací a dokonalou znalost života praktického. Z děl jeho uvésti dlužno: *Novellen für das Herz* (Hamburk, 1795, 2 d.); román *Das goldene Kalb* (Gotha, 1802, 4 díly), nejlepší jeho dílo humoristické; *Der steinerne Gast* (t., 1808, 4 d.); *Der alte Adam* (t., 1820, 4 d.); *Lebensgeister aus d. Klarfeldschen Archiv* (t., 1804, 4 d.); *Gespräche im Labyrinth* (t., 1805, 3 d.); *Morpheus* (Rejno, 1807, 2 d.); 2. vyd. 1811); *Pygmaënbrieft* (Gotha, 1808, 2 d.) a j. v. Vydal také několik čínoher, v nichž však živel satirický převládá nad dramatickým. V politických svých spisech: *Bericht über die bayrische Ständerversammlung v. J. 1827 bis 1828* (Curich, 1828) a *Bayernbrieft* (Stuttgart, 1830—32, 4 d.) osvědčil znamenitou znalost života veřejného a smýšlení svobodomyšlné.

Bentzon [bãntzõn] Thérèse, pseudonym franc. spisovatelky paní Marie-Thérèse Blanc, roz. de Solms, známé svými romány, novelami a studii literár. (v »Revue des Deux Mondes« a »Revue bleue«). Všecky její spisy vynikají svědomitým a jemným psychologickým propracováním a elegantním slohem. První její práce, román *Divorce*, uveřejněn roku 1871 v »Journal des Débats«. Z ostatních (vydaných u Hetzela) připomínáme cenou akademie poctěné *L'Obstacle* (1879) a *Tommy* (1884); do češtiny přeložena novella *Le Violon de Job* (1875) v »Pokroku« r. 1876. Ze studií literárních vynikají: *Littérature et moeurs étrangères* (1882) a *Les Nouveaux Romanciers américains* (1835). Nyní vydává v »Magasin d'Education« román *Jud et Nib*. *Hřt.*

Benú viz Banú.

Benua (Benois): 1) **B.** Nikolaj Leontjevič, architekt carského dvora rus. (* 1813

v Petrohradě). Vzdělav se v akademii umění stud. památky křesťanské architektury středověké v Německu, Francii a Itálii. Navrátil se do rodiště (1846) jmenován akademikem (1847), později professorem v akademii umění (1858). **B.** jako dvorní architekt provedl četné projekty a stavby, z nichž vynikají jezddecké budovy v Petěrhoffě, chudobinec, kaple tamže, pak stanice železniční ve Strělně, Krásném Sele a v samotě Sergijevské.

2) **B.** Albert Nikolajevič, prof. malby aquarelové v akademii umění, syn předch. (* 1852 v Petrohradě). Studoval na pátém gymnasiu petrohr., pak architekturu na akademii umění, již absolvoval (1877) jako umělec první třídy. **B.** věnoval se výhradně malbě aquarelové, v čemž hlavně byl podporován pokyny a radami prof. L. O. Premacchio. Osvědčiv nadání své 29 aquarellami z přírody (1883) vyslán byl **B.** na dvě léta do ciziny (Itálie, Francie a Španěl). R. 1884 jmenován **B.** akademikem, po návratu z ciziny pak professorem malby aquarelové v akademii umění (1885). Výstavy »spolku ruských aquarellistů« každoročně vykazují hojně prací **B.**ových. Z aquarellů **B.**ových zvláště vynikají: *Večer* (1886); *Rybářská chata na břehu zálivu finského* (1887); *Východ slunce v Gurzufu* (m. na Krymu) z r. 1888 a j.

3) **B.** Ludvík Nikolajevič věnoval se architektuře, kterou studoval na petrohradské akademii, kdež obdržel první odměnu pro povzbuzení r. 1876 a první zlatou medaili r. 1879. Za plány pro petrohradský chrám Spasitele na místě, kde byl zavražděn car Alexander II., obdržel r. 1882 třetí cenu. *Hbý.*

Benue, Binue, největší přítok řeky Nigiru v záp. Africe, temení se v krajině Adamavě, v horách sev. od města Ngaundere, na 7° 30' sev. šíř. a 13° vých. dél., spěje nejprve k sev., obrací se potom velikým obloukem na záp., kterýžto směr nadále s nevelkými úchylkami zachovává, a vlevá se naproti městu Lokodži do Nigiru. Po pravé straně vnímá přítoky Majo-Kebbi, Gongolu, Kadderu, Sungo a Okvu, po levé vodohojný Faro, Tarabu a Kacenu-Allah. Šířka její jest velmi značná, neboť již při soustoku s Farem obnáší přes 300 m, za to však průměrná hloubka měří pouze 4—5 m, takže na některých místech činí plavbě obtíž; za doby deštivé stoupá vodstvo její o 10 i 15 m nad obyčejný stav a způsobuje potom velké zátopy. Údolí jest hornatina úrodná a dobře vzdělaná, obyvatelstvo jeho pak skládá se z pilných kmenů černošských, kteří na sev. břehu podlehlí panství výbojných Fellátů; protékající tedy krajinami bohatými, má **B.** ve vztahu obchodním velikou budoucnost, neboť stane se nepochybně jednou z nejdůležitějších cest do záp. Súdánu. Na březích její leží důležitá místa obchodní, zejména Jola, přední tržiště na slonovinu, Basama, Muri, Vukari. Loko a Lokodža; smlouvami mezi Německem a Anglií ze 27. čna a 2. srpna 1886 pojatý končiny při horním toku **B.** v obvod zájmů německých, ostatek pak od Joly na západ ponechán Anglii. **B.** pokládána původně za vy-

tok jezera Čadského, roku 1833 prozkoumána byla na dolním toku od Lairda, Allena, Oldfielda, avšak teprve roku 1851 Barth objeviv horní tok její, poznal, že je samostatným přítokem Nigiru, a zvěděl jméno její. Roku 1854 dospěl k ní Vogel, jenž nevěděl o výzkumech Barthových, a r. 1854 i r. 1857—58 sledoval Baikie tok její vzhůru až do Adamavy. Od té doby byla **B.** velmi často prozkoumána, zejména od Rohlfsa, Burdona a Flegla, kterýž r. 1882 našel prameny její.

Benussi Bernardo, spisovatel italský (* 1846 v Rovinji, Istrie). Studoval na universitách padovské, vídeňské a štyrskohradecké, načež stal se gymn. prof. v Terstě. Napsal: *Manuale di geografia dell' Istria* (Terst, 1877); *L'Istria sino ad Augusto* (t., 1883); *Manuale di geografia, Storia e Statistica del Litorale, ossia della contea di Gorizia, della città di Trieste e del marchesato d'Istria* (Pulje, 1885).

Benvenuti: 1) **B.** Pietro, malíř italský (* 1769 v Arezzu — † 1844 ve Florencii). Byl chovancem akademie florencké a odebral se roku 1792 na zdokonalenou do Říma. Zde zhotovil olt. obraz *Mučení sv. Donáta* pro katedrálu arezzskou a *Triumf sv. Judity*, jenž rytinou Riccianiovou vešel v obecnou známost. Ve Florencii, kam byl r. 1805 povolán za profesora na malířskou akademii, maloval mnoho obrazů dílem historických, dílem mythologických, dílem náboženských. Z nich nejznamenitější jsou: *Milosrdný Samaritán*, *Smrt hraběte Ugolina*, *Smrt sv. Petra Chrysologa*, *Pyrrhus vraždící Priamu*, *Přísaha Sasů po bitvě u Jeny*; pak pět proslulých fresk v Palazzo Pitti, *Práce Herkulovy*, posléze nejmělejší jeho obrazy *Scény ze Starého a Nového zákona* v kupoli Medicejské kaple v kostele S. Lorenzo. Práce **B.**-ho vynikají péčí až úzkostlivou o správnou kresbu, silným koloritem a smělou komposicí. Ale **B.** zabředl přes příliš ve pseudoklassicismus své doby, což jest na újmu významu jeho. Fresky jeho, jež v pozdějším věku malovati počal, mnohem lepší jsou než jeho obrazy olejové. Zemřel jakožto ředitel florencké akademie. red.

2) **B.** Matteo, spisovatel italský (* 1816 v Cremě — † 1885). Studoval na universitě vídeňské, stal r. 1847 členem řádu johannitského a později komturem a gener. prokurátorem převorství lombardskobenátského. Mimo romány: *Il cavaliere Bavardo* (Milán, 1841); *Agnese da Castiglione* (tamže, 1857) a *Duca d'Ossuna* (t., 1875), vynikající jemnou analýsou vášní a tehkým slohem, vydal: *Satire popolari* (t., 1867); *Milano com' era e qual è* (t., 1872); *Usi e costumi di Milano* (t., 1873) a jiná díla svědčící o širokém vzdělání a bystrém úsudku. Mnoho prací jeho jest uloženo v »Archivio Stor. Lombardo«, jež také redigoval. P.

Benvenuto (ital.), vítán buď! Též jméno mužské. **B.** Cellini viz Cellini.

Benvenuto di Compagno da Imola, méně známý pode jménem B. Rambaldi, první komentátor Danteův (* 1336 v Imole — † 1390 ve Ferrafe). Z jeho spisů jest nejdůležitější obsáhlý komentář k Danteově »Božské

komedii«, jehož pův. text nachází se v knihovně Lorenzové. Vydán byl teprve po r. 1881 ve 3 svaz. Danteovou společností v Cambridgei. Mimo to pocházejí od něho kniha *Romuleon* (ital. překlad vydal ve 2 sv. G. Guatteri, Bol., 1867), komentáře k Lucanovým »Farsalia«, ke truchlohram Senekovým, ku knihám Valeria Maxima, eklogám Petrarkovým a spisům Vergiliovým. P.

Benyák [beňák] Bernát, spisovatel maď. v oboru jazykozpytu a filosofie (* 1745 v Komárně — † 1811 v Stoličném Bělehradě). Byl členem řádu piaristů a později řed. gymnasia v Stol. Bělehradě. Za svého pobytu v Pešti na lyceu svého řádu přednášel první filosofii po maďarsku a vydal několik maď. a lat. psaných děl, hlavně oboru jazykozpytného. Bbk.

Benýdkové z Veverí a z Mysletína, erbovní rod usedlý v XVI. st. v Netolicích, z ně-

527. Znak Benýdků z Veverí.

hož r. 1599 Jan **B.**-dek se syny svými Václavem, Matyášem a Pavlem přijat do stavu rytířského. Václav **B.**-dek připomíná se r. 1619 mezi osobami ustanovenými od direktorů ke správě Smečna; Matyáš **B.**-dek měl jedinou dceru Esteru (zemř. 1619), provd. za Bílského z Karyšova, měšťana Star. m. Pražského; dědicem jejím stal se Jan **B.**-dek, syn Václavův; Pavel **B.**-dek zemřel r. 1614 svobodný. Rodina ta během války 30leté zanikla. — Znak: Štít barvy modré, v jehož spodní části zeď hradební barvy přirozené, na níž trup mládence v oděvu červeném, opásaného bílým pasem s bílým širokým límcem kolem krku a bílým jablkem v pravé ruce, majícího opřenou levici o bok (vyobr. č. 527.). Vř.

Bénye [biňe] (Erdő-), městys v Uhrách, na pohoří Hedálském v župě zemenské, okr. tokajském, má 2073 maď. ob. (1880), fím.-kat. a ev. ref. farní chrámy, 3 školy, synagogu, lázně, vinohrady, opuštěné stříbrné doly, znamenitý kaolin a poštu. Rř.

Benyovszky Moric August viz Benšovský.

Benýšek Ladislav, učitel jazyka českého, zeměpisu a dějepisu na měst. školách v Praze, nar. r. 1860 v Petrovích u Rakovníka. Pořádal Věstník školský v »Pokroku«, pak byl stálým referentem věcí školských v časopise »Hlas Národa«. Mimo to byl a jest stálým spolupracovníkem »Posla z Budče«, psal i do »Komenského«, »Paedagogia« a jiných listů. Vedlé článkův odborných hleděl si i zábavné literatury přispívaje do časopisů paedagogi-

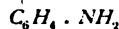
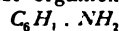
ckých. Jako samostatné spisy vydal tiskem: *Na slunci i pod mraky*; *Z povídkářova zátiší*; *Nové kapitoly*. Mimo to vydal některé povídky historické, *Svatojanskou pouť*, čino-hru pro mládež ve ttech dějstvích a j. v. Poslední jeho spis tiskem vydaný jsou *Dodatky k vyučování jazykovému na školách měšťanských*.

Benzaldehyd viz Aldehyd benzoový.

Benzel, Benzeliu, švéd. rodina učenců; světská členové roku 1719 nabylí šlechtického přídomku Benzelstjerna. Z ní vynikli nejprve: 1) **B. Erik** (* 1642 v Benzeby — † 1709 v Upsale). Od roku 1666 byl prof. theologie v Upsale, od r. 1677 biskupem v Strengnaesu, od r. 1700 arcibiskupem upsalským. Měl roku 1703 hlavní účast při vydání švédského překladu bible jména Karla XII., jehož byl miláčkem. — Ze třinácti dětí jeho z prvního manželství vynikli: 2) **B. Erik** mladší, Ericus Erici (* 1675 v Upsale — † 1743 t.). V rodišti stal se r. 1702 univ. bibliotékářem, roku 1723 prof. theologie, r. 1726 biskupem v Göteborgu, r. 1731 v Linköpingu a konečně r. 1742 arcibiskupem král. Švédského a prokancléřem akademie upsalské, při jejímž založení roku 1720 měl největší účast. Vědeckou činnost projevil četnými pracemi z oboru švédské historie, starožitnosti, theologie a církevních dějin. — 3) **B. Lars**, mineralog (* 1680 v Upsale — † 1755). Vykonal vědecké cesty po Evropě stal se r. 1708 vice-notářem král. horního kollegia a roku 1713 správcem dolů thalandských. Má velkou zásluhu o zlepšení dolování ve Švédsku a určení mnohých tamních nerostů. Od r. 1747 byl zemským horním hejtmanem.

Benzenberg Johann Friedrich, v letech 1805—1810 professor matematiky a fyziky v Düsseldorfě, potom soukromník tamže (* 1777 — † 1846). Založil hvězdárnu v Bilku u Düsseldorfu. Hlavní jeho zásluhy jsou přesné experimentální dovození výšhodní i jižní odchylky při volném pádu těles a pak pozorování hvězd padajících. Sepsal: *Versuche über die Gesetze des Falles, den Widerstand der Luft u. die Umdrehung der Erde* (1804); *Über die Bestimmung der geograph. Breite durch Sternschnuppen* (1802); *Versuche, die Entfernung, die Geschwindigkeit und die Bahnen der Sternschnuppen zu bestimmen* (1800, společně s Brandesem), a mnoho menších pojednání v Gilbertových »Annalech«, Zachově »Monatl. Korresp.« a j. Opustiv r. 1818 na několik let dráhu vědeckou oddal se politice, stal se členem sněmu porýnského, hájil zásady liberální, zvláště rovnost občanův a svobodu vyznání. Sepsal také četná pojednání z oboru práva veřejného a z národ. hospodářství, zvláště: *Ueber d. Kataster* (Bonn, 1818); *Ueber Handel u. Gewerbe, Steuern u. Zölle* (Elberfeld, 1819); *Ueber Provinzialverfassung mit bes. Rücksicht auf Jülich* (Hannover, 1819—22); *Über Preussens Geldhaushalt u. neues Steuersystem* (Lipsko, 1820); *Friedrich Wilhelm III. (t., 1821)*; *Die Staatsverfassungen Deutschlands* (Düsseldorf, 1845). La. red.

Benzidin jest organická zásada složení

kteřáž se vyrábí v továrnách za účelem fabricace barviv, z nichž nejrozšířenější jest červec zvaná »kongo«.

Benzin jest původně jméno benzolu, nyní vyznámáme jím směs uhlovodíků asi v mezích od 70—100° vroucích, z pravidla od benzolu rozdílných. **B.** bývá zvaná frakce dehtu hnědouhelného (rašelinného, bogheadového), 0.77—0.79 hutná, bývá petrolejového původu a někdy jest to surový benzol. Slouží k čištění skvrn tukových, ke zbavení vlny od inouchého tuku, jakožto náhrada za olej terpentinnový, ku karburování svítivých málo svítivých atd. Rn.

Benzol (*Asa dulcis*) jest pryskyřice, pocházející ze stromu *Styrax Benzoin* Dryand. ze řádu *Styraceae* (snad i jiných příbuzných druhů), rostoucího v Indii a na indických ostrovech, zejména na Javě a Sumatře. V obchodě rozeznávají se hlavně dva druhy: 1. **B.** sumaterská, druh officinální; tvoří veliké kusy struktury porfyrovité, složené z mandlovitých, bílých zrn, spojených červenoseďou nebo hnědou, křehkou, porosní základní hmotou. Čím více mandlí obsahuje, tím lepší jest. 2. **B.** siamská bývá nyní téměř vždy zrnitá; zrna jsou různé velikosti, obyčejně $\frac{1}{2}$ —2 cm dlouhá, bílá, tenkou, červenohnědou, lesklou, sklovitou korou pokrytá. Řidčeji jsou zrna touto hmotou slepená. Jest mnohem dražší a není officinální. Zápach mají oba druhy příjemný, sumaterská připomínající na storax, siamská více vanilkový. Jiné druhy, jako penangská a palembangská **b.**, vyskytují se jen po různu a výjimečně v obchodě. **B.** obsahuje asi 70—80% amorfních pryskyřic, 12 až 15%, někdy až 24% kyseliny benzoové, která dosti často částečně nebo zcela zastoupena jest kyselinou skoficovou, vanilin atd. Slouží k přípravě tinktury benzoové a kyseliny benzoové a užívá se jí hlavně jako prostředku kosmetického k přípravě kosmetických vod, k vyplachování úst, k vykuřování a p. Js.

Benzol, **B. officinale** Hayne, strom, viz *Styrax*.

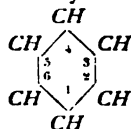
Benzol náleží k nejdůležitějším uhlovodíkům z dehtu kamenouhelného; jeho složení chemické jest C_6H_6 (vře při 80.4°, mrzne při 5.42°, taje při 4.84°). Destilací dehtu přivádí se do obchodu **b.** více méně s jinými součástmi dehtu smíšený (50. procentový), výtečnými aparáty moderními dovede však technika vypravit **b.** úplně čistý. Jest to látka aromaticky páchnoucí, ve vodě slabounce rozpustná, sama však rozpustidlo výborné pro tuky, pryskyřice a přečetné sloučeniny chemické. Surový slouží ku karburování svítivému, časem jakožto prostředek v nemozech kožních, dále jakožto rozpustidlo tuků, pryskyřic, gutaperči, kaučuku i alkaloidů. Jelikož na vzduchu se chemicky nemění, navrhl jej na místě silice terpentinnové ku přípravě některých lakův a fer-

mezi. Na předním místě jest však **b-u** v ohromných množstvích používáno k výrobě nitrobenzolu i anilinu. *Rn.*

Otrava benzolová. Brzo po objevení **b-u** seznáno, že jest to látka jedovatá, která ničí hmyz a jiná nižší zvířata, a r. 1854 zjistil Reynal, že **b.** otravuje i ssavce. Otravy **b-em** nastávají nejen jeho požitím, ale i vdýcháním par jeho. Účinek **b-u** jest jako u alkoholu, aetheru a pod. jedův omamujících (narkotický); i po něm pozorovati jest nejdříve rozčilení s bolestí hlavy, hučením v uších, zvýšenou dráždivostí, urychleným pohybem srdce a dýcháním, zúžením zorniček, načež nastává chabost s obleněným tepem a dýcháním, porušenou citivostí, třesením údů, bezvědomí, dušnost, ochrnutí cevohybných ústrojův a ústředí dýchacího. Při otravách ve vzduchu parami **b-ovými** nasyceném nastává buď za předcházejících bolestí hlavy, závratí a pitomosti nebo i náhlé bezvědomosti dušnost. třesení údův a v krátké době smrt, odstraní-li se však otrávený záhy ze zhoubné atmosféry této, možno je na živě zachovati, neboť se benzín rychle vyměšuje, a to částečně dechem, hlavně ale ledvinami. Anatomické změny záleží v mírném nebo větším překrvení sliznice žaludeční, bylo-li **b-u** požitó, a ve značném překrvení a oedemu plic i větším nahromadění krve v žilách: obyčejným nálezem jsou podlitinky krevní ve sliznicích a serosních blanách a neschází zá-pach po **b-u**. K lučebnímu důkazu otravy benzolové jest nutno části těla podrobiti destilaci; seběfeme-li kapky **b-u** v překapané tekutině plovoucí a přidáme-li dýmavé kyseliny dusičné, povstává při zahřívání směsi po hořkých mandlích páchnoucí nitrobenzol, jenž ve způsobě těžkých, žlutých, olejovitých kapek ke dnu klesá. Způsob přispění otráveným jest různý dle způsobu otravy: použito-li **b-u**, nutno rychle žaludek vypláchnouti a vyčerpati, načež se podává dráždidel, jako odvaru kávy a pod. Při otravě parami benzolovými nutno ihned přenésti otráveného na vzduch a zavésti umělé dýchání; v obou případech přikládáme ledové náčinky na hlavu. Doposud jest sporno, existuje-li také chronická otrava **b-em**. Hirt ji popírá neshledav ve velké továrně benzolové v Glasgowě ani u dělníků, kteří již 12 let s **b-em** pracují, nejmenších známek chorobných; jiní však tvrdí, že dělníci, kteří jsou ve stálém styku s parami benzolovými, trpívají vleklou otravou benzolovou, jejíž příznaky jeví se v porušení čívoevm. *Rg.*

Benzolová theorie vysvětluje chemickou konstituci benzolu C_6H_6 a z něho vyzovuje převážnou většinu sloučenin organických přirozených i z dehtu uměle ustrojených. Vystavil ji Aug. Kekulé r. 1865. Sestaviv jednodušší sloučeniny uhlíkové na základě čtyřmocných atomův uhlíku (C^{IV}) předpokládal v benzolových odvozeninách velmi stálých uzavřené šestimocné jádro o šesti atomech uhlíku (C_6)^{VI}; o atomech těch pak předpokládal, že spotřebovavše 18 jednic ke zcela symmetrické vazbě své vnitřně disponují každý jedinou jednicí valence, kteráž v benzolu na-

syceña jest vodíkem. Theorie ta jest znázorněna zcela symmetrickým šestihranem,

v jehož rozích jest šest skupin aequivalentných CH : skupiny ty trati po dvou jednicích na sousedy, třetí jednice vnitř jest spotřebována k udržení jádra. Ze vzorce plyne, že odvozenin jest možný počet určitý: odvozenin formy C_6H_5A' .. (1)

> > $C_6H_4A_2$ aneb $C_6H_4A'B'$ (3)
> > $C_6H_3A_3$ (3), $C_6H_3A_2B$ (6) atd.

Ač známe snad do statisíc sloučenin benzolových, kteréž přčetnými cestami z benzolu C_6H_6 byly zbudovány, ač křížem na kříž umíme sloučeniny ty jednu ve druhou měniti, nikdy nenalazeno forem více, než jak theorie předpokládala. **B. th.** jest největším triumfem strukturálních názorů chemických, ona byla s přesností mathematickou doložena chemicky, a po 25 let sloužila vědě chemické štědře urychlivši i rozkvět obrovské industrie chemické. Viz o ní bližší v: Rayman-Nevoles, Chemie organická díl II. a Rayman, Supplement chemie organické (Praha, 1885). Vztahy theorie té s vlastnostmi fysikálními sloučenin benzolových jsou vytčeny v Raymanově Chemii theoretické (Praha, 1884). *Rn.*

Benzoni Girolamo, cestovatel italský. Narozen r. 1520 v Miláně ze vznešené rodiny, navštívil již v mládí Francii, Španělsko, Německo, odebral se ve 20 letech do Ameriky, kde pobyl do roku 1556. Vrátil se do vlasti vydal popis svých cest s názvem *Storia del mondo nuovo* atd. (Benátky, 1565; 2. vyd. 1572). přeložený též do latiny, francitiny, hollandštiny a němčiny a podávající bohaté zprávy hlavně o Peru a Mexiku. *P.*

Benzoová kyselina, chemická značka $C_6H_5 \cdot CO, H$. Známa byla již v XVII. století co květ pryskyřice benzoové. Připravuje se k účelům lékařským z pryskyřice benzoové pouhou sublimací. Kyselina páchne příjemně stopami látek vonných, z pryskyřice pochodících. K účelům technickým připravuje se z kyseliny hippurové (v moči košské se nalézající) aneb oksylčením benzylochloridu $C_6H_5 \cdot CH_2Cl$ buď varem s vodou pod vysokým tlakem, anebo pomocí kyseliny dusičné. Jest to látka pevná, při 121° C. tající i snadno sublimující. V technice nověji nahrazují **b-vou** k-nu jinými kyselinami snadněji přístupnými. Nedávno došla sůl **b-vé** k-ny, benzoan sodnatý, na krátko upotřebení lékařského. *Rn.*

Benzoový strom viz StyraX.

Benzoyl jest radikál chemický $C_6H_5 \cdot CO$, vlastní všem sloučeninám od kyseliny benzoové se odvozujícím, na příklad benzylochlorid $C_6H_5 \cdot CO \cdot Cl$ atd.

I v přírodě se s **b-em** stýkáme. *Rn.*

Benzylalkohol ($C_6H_5 \cdot CH_2 \cdot OH$) jest jakožto aether kyseliny benzoové a skořicové obsažen v tekutém podílu balsámu peruánského;

i v tekutém storaxu se objevuje. Tekutina přijemně páchnoucí, při 206·5° C. vroucí. Uměle získali ji různým způsobem. Rn.

Benzylchlorid, chemicky označený $C_6H_5 \cdot CH_2Cl$

jest vedle blíženců svých $C_6H_5 \cdot CHCl_2$ a $C_6H_5 \cdot CCl_2$ předmětem chemického průmyslu. Látky ty slouží k fabrikaci benzaldehydu, kyseliny benzoové a barviv benzylových. Rn.

Beodra, městys v Uhrách, v župě torontálské, v okr. tureckobečeském, má 3409 srbských, německých a maďarských obyv. (1880), římskokatol. a řec. nesjedn. chrám, synagogu, 3 školy, několik panských domů, želez. stanici, telegraf a poštu. Rq.

Beograd viz Bělehrad Srbský.

Beolco [-ko] Angelo, zvaný i Ruzzante (Beolius), tvůrce některých typů veselohry italské (* 1502 v Padui — † 17. března 1542). Hrál osmnáctiletý v paláci Foscarském v Benátkách, byl r. 1532 povolán od vév. Alfonsa do Ferrary, pobyl delší dobu v domě svého příznivce, benátského patricia Aloisa Cornara, a v jeho letohradě Codevico, kde bedlivě si všímal mravův a obyčejů venkovských učel se zároveň je napodobovati. Komika v jeho kusech pochází asi většinou z prostonárodních frašek, které B. oživil svým dramatickým nadáním. Hrál sám své kusy se svou společností, již si zřídil z několika paduánských mladíků. Jeho vystupování v úloze sedláka »Ruzzante« připsuje se i jeho vedlejší jméno. B., jenž zemřel u veliké chudobě, napsal šest veseloher, hlavně nářečím paduánským, ve kterých prý stvořil masku Pantaleona, Arlecchina a Dottora. Jsou to: *Rhodiana* (Benátky, 1553); *Moschetta* (t., 1555); *Fiorina* (t., 1557); mimo to *Piovana* a *Vaccaria*, jež jsou zdařilým spracováním Plautových kusů »Rudens« a »Asinaria«; méně šťastna jest veselohra *Anconitana*. Souborně vyšly tyto práce v díle *Tutte le opere del famosissimo Ruzzante* (Vicenza, 1584, 1617), kdež jsou obsaženy i jeho tři *Orationi in lingua rustica* (Rasonamento, Sprolico, Littera, původně Benátky r. 1555, 1561). Vedle toho vydány jeho *Commedie*, *Dialoghi*, *Orazioni e Lettere* (Vicenza, 1598). Největší prací o B.-vi jest spis, který o něm od r. 1885 uveřejňuje dr. L. Steppato v Padově. P.

Béor Louis Joseph, básník francouzský (* 1840 v Bus-Saint-Rémy). Básně jeho jsou po většině lyrické a vydány ve sbírkách: *Heures fatales!* (1875); *Printemps et neige* (1877); *Le Livre des poemes* (1879); *Rimes galantes* (1883); částečně též epické, jako *Pages d'histoire* (1881). B. vydal též romány *Les abbés joyeux* (1885) a *Le Cabarat de la Patte d'Oie* (1885).

Beóthy: 1) B. Eugen, politik maďarský (* 1796 — † 1855 v Hamburku). Byl podžupanem biharské župy a poslancem župy této na sněmu v l. 1848—49. Později byl kommisarem uherské vlády, prchl po bitvě u Világoše do ciziny, žil v Patřizi, Londýně a Hamburku, kde zemřel. — 2) B. Sigmund, beletrický spisovatel maď. (* 1819 v Komárně).

Byl původně župním úředníkem, nyní jest přísedícím soudcem král. kurie (nejvyšší soudní stolice) v Budapešti. Psal též díla právnícká. Ze spisů jeho uvádíme: *Elbeszélések* (Povídky, Pešť, 1871); *Magyar elemi közigazgatás* (Uherské veřejné právo, Pešť, 1846); sebrané básně jeho vyšly roku 1851 pod názvem *Osszes költemények*. — 3) B. Ladislav, bratr předešlého, beletr. spisovatel maď. (* 1826 v Komárně — † 1857). Psal romány a povídky, zejména romány *Fugacsev* a *Goldbach et Comp.* — 4) B. Zsolt, syn Sigmundův, spisovatel a esthetik maď. (* 1848 v Komárně). Od r. 1882 jest professorem esthetiky na budapeštské universitě, dopis. členem uher. akademie a společnosti Kisfaludyovy. Spisy jeho prozrazují veliký pozorovací talent a neobyčejné vzdělání. Uvádíme z nich romány a povídky: *Károlyi Béla* (Budap., 1875); *Raskai Lea* (tam., 1881); *Rajzok* (Kresby, r. 1882); *A névtelenek* (Bezejmenní, t., 1883); *Biró Márton* (1884); *Színészek és szímműírók* (Herci a dram. spisovatelé, 1881, t.); *A tragikum* (t., 1885); *A magyar nemzet irodalom ismertetése* (Dějiny maďarské nár. literatury, 1885, 4. vyd.). Velikou pozornost vzbudila též veliká jeho studie o maďarské prose (*A szépprózai elbeszélés*). — 5) B. Leo, státovědecký spisovatel maď., řed. uher. stat. kanceláře a člen statistické rady a uher. akademie († 1886 v Pešti). Sepsal: *A bankugyelmelete* (Theorie bankovníctví, Budap., 1875); *A társadalmi fejlődés kezdetei* (Počátky společenského vývoje, 1882). Bbk.

Beovinnidí, kmen, jehož krajem dle Chronicon Gothanum prošli Longobardové berouce se do Pannonie. Jím jest snad rozuměti obyvatel z země České, t. j. Bojoviny nebo Bojské Slovany. (Podobná jména jsou Nabavinidí, Moivinidí, Ratauzvinidí, t. j. Slované nad Nabou, Mohanem a Radnicí. V Chron. Moissiac ve starším vyd. Mon. Ger. hist. čte se k r. 805 »in Beuvidines«, poněvadž však v novém vydání opraveno v Cichu-Vindones, t. j. Čechoslované, pomijíme toho.) Jméno B. svědčíc o starodávném slovanském osazení Čech jest opětným důvodem k tomu, jak důkladně revise potřebují nejstarší dějiny české, i jak opravdivého uvážení zasluhují slova Šafaříkova: »domněnka, že by větve velikého kmene slovanského již před vpádem Bojů do Čech byly zasahovaly... vždy místo se propůjčiti musí.« (Starož. 428.). Pp.

Beówulf, báseň anglosaská. vypravuje (ve 3184 alliterujících verších), kterak dánský král Hróðgar z rodu Scyldingů zbudoval nádhernou dvoranu, ve které s přátely hodoval. Ale znepokojoval je netvor Grendel, jenž zdržoval se v blízkých bažinách. B., vnuk krále geátského Hréðela, přišel jim na pomoc a Grendela na smrt zranil. Po té matka Grendelova, obluda mořská, chtějíc smrt synovu pomstiti, tolikéž B.-em potřena jest, načež vítězný rek domů se vrátil. Ale ještě jako kmet podnikl boj se zhoubným drakem, jež zase překonal, ale poraněn byv zemřel a slavně byl pochován. — Báseň tato zakládá se na prastarých národních pověstech, jež bezpochyby původně

ani nebyly anglosaské a vytvářely se na pevnině (v Dánsku a Skónech). Byly jednak mytické, jednak historické. **B.** snad byl původně nějaký dobrý bůh (slunce, jara), jenž bojem překonává zlobohy mlhy bahenní (Grendela), záplavy mořské (matku Grendelovu) a zimy (draka). Odtud také vykládá se jméno rekovo nověji (na základě slovesa **beðwan*, **beðwan*, got. *baugjan*, to jest *mést i*), jakožto bytost, která mlhy smítá či plaší. (Starší výklad [Grimmův], že **b.** jest jako *bienenwolf*, t. j. buď pták vlha nebo medvěd, jest málo pravděpodobný.) Později sloučen s mytickou touto postavou snad rek historický téhož jména, který na výpravě Geátů do Porýní vynikl neobyčejnou statečností (v l. 512—520). Nepochybně pak o **B.**ovi kolovalo několik písní samostatných, jež asi ve 2. pol. VII. stol. nějaký křesťanský již básník, ostatně jen prostředně nadaný, sloučil v jednotný celek. Rukopis **B.**-a zachoval se jediný z X. stol. v knihovně britského musea v Londýně. Autotypicky vydal jej r. 1882 J. Zupitza jako 77. publikaci spolku pro vydávání starých textův anglických (*Early English Text Society*). Srv. R. Wülker, *Grundriss zur Geschichte der angelsachs. Literatur* (Lipsko, 1885, str. 245.). *V.M.*

Bepta, Bohuslav, evang. kněz a spisovatel český ke konci XVI. věku. Rodem byl z Vysokého Mýta, jako kněz klonil se ke straně lutheránské. R. 1592 byl farářem v Miletíně u Hořic (nad Bystřicí). Tou dobou (1594) také vydal *Postillu evangelitskou*, výklady na evangelia nedělní, sváteční epistolů a dni všední, střední a páteční. Zemřel asi r. 1608 (Jireček, *Rukověť*, I., 65.). *J.Nk.*

Bér (Kis-), městys v Uhrách, v župě komárenské, v okr. gestéšském, s 2903 maď. ob. (1880), římskokat. far. chrámek, synagoga, element. školami, stanicí dráhy, telegrafem a poštou. *R7.*

Bér viz Setaria.

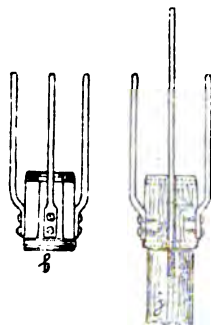
Bera, B á r é, král sodomský, o němž v Genesi XIV. se dovidáme. Slouživ dříve po 12 let elámskému králi Kedorlaomerovi protivil se mu v roce třináctém s jinými, byl však jím a jeho spojenci poražen v bitvě v údolí Siddim a zahynul na útěku do jámy upadnuv. *Dk.*

Berábra viz Barábra.

Beráchót = ž e h n á n í (*benedictiones*), jméno I. traktátu Mišny (v. t.); v šesti knihách obsahuje předpisy, jakým způsobem při různých příležitostech a případech dlužno žehnati na př. pokrmů a j.

Beran: 1) **B.** (ve stavitelství), fr. *mouton*, něm. *Bär*, rus. *baba*, jest příhodně upravený špalek dřevěný nebo ze železa ulitý, jehož se užívá při beranění (viz Beraniti) jehel čili kolů. Je-li dřevěný, bývá z pravidla dubový a stahuje se na obou koncích železnými obručemi, aby se nerozštípl; spodní plocha **b.**-a musí kryti celou hlavu jehly. Obtížením, jež mají nésti jehly zaberaněné, tídí se i váha **b.**-a i zdvih, a tím také zařízení zdvihací. Zdvihá-li se **b.** přímo, nazývá se ruční (vyobr. č. 528.), a jelikož ho nemohou současně uchopiti leč nejvýše 4 dělníci, má váhu 50 až 60 kg a slouží

k beranění jehel na menší obtížení, na příklad jde-li o méně důležitá lešení; při práci navlečen jest na železné tyči, tlusté as 5 cm,

Č. 528. a 529. Beran ruční.

nebo nějakým strojem; jsou však také zařízení, kde se **b.** zdvihá parou působící přímo (viz Beranidlo). **B.** na 20—30 dělníků má 300—400 kg, **b.** zdvihany strojem a parou bývá i přes 1000 kg těžký. *Plk.*

2) **B.** (lat. *aries*, franc. *bélier*, něm. *Sturmbock*, *Mauerbrecher*), ve vojenství římském a dále i středověkém až do vynalezení prachu střelného bojiční stroj. Byla to těžká kláda, opatřená v předu železnou hlavou beraní a zavěšená na jakémsi lešení, aby tím mocně rozhoupána jsouc mohla býti vrážena do hradeb nepřátelského města. **B.** nalézal se, aby vojínové při stroji tom zaměstnaní proti střelám obležených byli chráněni, nejvíce pod sroubeným přístřeším, kterých jsouc na kolečkách mohli s ním až ku zdem býti posouvány. *Cfe.*

3) **B.** (*Aries*) v astronomii: 1. První znamení ve zvířetníku, jdoucí od bodu jarního (který se označuje Υ) až ke 30° délky. — 2. Souhvězdí poblíže ekliptiky mezi $24\frac{2}{3}^\circ$ a 50° přímého výstupu (rectascence) a 10° — $23\frac{2}{3}^\circ$ severního odklonu (declinace). Známý bystrozraký hvězdář Heis napočítal v něm 80 pouhým okem viditelných hvězd. Nejjasnější, α čili Hamal, jest druhé velikosti, β třetí. Jižně od této jest podvojná hvězda třetí a čtvrté velikosti, Mesarthim, již objevil Hooke r. 1644. Mimo to jsou ještě dvě podvojně. *Vru.*

Beran (v zoologii) viz Ovce.

Beran, přezdívka, jakou dávali katolíci Českým bratřím proto prý, že měli beránka jakožto symbol Krista na svých pečetích. Později jméno toto nekatolíkům vůbec, jmenovitě protestantům helvétského vyznání, dáváno. Jiní původ přezdívky také odtud odvozují, že Čeští bratři a pak protestanti víry své vytrvale se drželi.

Beran Josef, paedagog a spisovatel český (* 1841 v Nové Pace). Studoval gymnasium i bohosloví v Hradci Králové a byv r. 1865 vysvěcen na kněze poslán jest do svého rodiště za katechetu; při tom obíral se pilně také vyučováním dítek hluchoněmých. Roku 1871 přijal v pražském ústavě hluchoněmých místo učitelské, byl pak po nějakou dobu vychovatelem v domě Jana Skrejšovského, načež

r. 1881 učiněn ředitelem nově zřiz. ústavu pro hluchoněmé v Hradci Kr., kde dosud působí. Přispíval záhy rozmanitými články do časopisů paedagog. (»Školník«, »Posel z Budče«, »Beseda učitelská«), pak do »Světozora«, »České Thalie«, a do listů politických (»Pokrok«, »Čech«, »Mor. Orlice«) psal stati úvodní a feuilletony. R. 1870 vydal *Českou mluvnici* pro vyšší třídy obecné školy (v Praze), která pak vydána několikráte, a roku 1872 uveřejnil *Paměti města Nové Paky*. R. 1873 založil a redigoval delší dobu »Novou knihovnu mládeže« a sám do ní napsal několik spisů. V »Ottově Laciné bibliothece pro mládež« uveřejnil: *Nejzajímavější báje a pověsti starověké* pro mládež dospělejší. Z dalších jeho spisů uvádíme: *Cesta do žaláře*, obraz ze života (1879); *Jak Albrecht z Valdštyna dosáhl bohatství* (»Světozor«, 1876); *O vzdělávání hluchoněmých* (»Osvěta«, 1878); *Vroucí vzdechy a Seraf*, modlitební knihy pro mládež; *O činnosti J. Dubravia v ohledu národohospodářském* (»Pražské hospod. noviny«, 1882); *První čítanka pro hluchoněmé* (1886). Kromě toho byl spolupracovníkem »Encyklop. paedagogické«, Riegrova »Slov. Nauč.« a j. Roku 1889 počal vydávati obrázkový časopis pro mládež v Hradci Králové. Jako ředitel ústavu a učitel hluchoněmých má **B.** jméno zvučné. *Jř.*

Beranec, ves v Čechách, 11 d., 54 ob. č. (1881), hejtm. a okr. Rychnov (2 hod. sev.), obec Svinná, býv. dom. Solnice, fara Skuhrov.

Beranec, něm. *Porenz*, ves na Morávě, okres a hejtm. Jihlava, 21 d., 148 obyv. něm., škola a fara Vilánek, pošta Jihlava, náleží k politické obci Košicím. *Včk.*

Beránek: 1) **B.**, kožešina jehňat, i jehňat nedonošených, se spratků. — 2) **B.** viz Agnus Dei.

Beránek (něm. *Zwiemandel*), druh hoblíku, jehož užívá bednář a tesař; jest širší a delší hoblíku obyčejného, maje pro čtyři ruce držadla, která jím na přič procházejí, tak že nástrojem tím dva pracovníci čelem k sobě jsouce obrácení zároveň mohou pracovati. Bednář užívá **b** nku na místě velkého hoblíku (ležáku, macka) hlavně ke srovnávání sudových dužin, aby úplně k sobě přiléhaly, a pak k čistému hoblování plochy dna, jmenovitě velkého sudu. Rozeznáváme tu **b**. hla v ní (*Stemmzwiemandel*) a **b**. cídicí, tak zvaný dutý (*Streifzwiemandel*). Rovněž tesař potřebuje **b**-nku, jenž bývá však užší a delší bednářského. Tesaři slouží najmě k čistění ploch, na př. podlah a j. Chce-li plochu z hruba ohoblovati, užívá **b**-nku uběracího (uběráku, hrubého, velkého hoblíku, *Schropfzwiemandel*), chce-li plochu pěkně ohladiti, **b**-nku hladicího (hladíku). **B.** klopkový (*Doppelzwiemandel*) má želičko hoblíkové podvojně (s klopkou). *Křk.*

Beránek skvitský v Agnus scythicus.

Beránek: 1) **B.** Bartoloměj, malíř v Českém Krumlově (1592—1610). Maloval mnoho obrazů pro Petra Voka z Rožmberka, zvláště podobizny pana Viléma, Petra Voka a Kateřiny Rožmberské z Ludanic. Když prodán Krumlov, a Petr Vok přestěhoval se do Tře-

boně, podal **B.** tomuto k novému roku obraz představující heslo jeho *In silentio et spe*. Pro nového majitele Krumlova, císaře Rudolfa II., vyhotovil na poručení Jakuba Menšíka z Menšteina, kommissáře téhož panství, půdorys zámku a města Krumlova, zámek a město Krumlov se čtyř stran, pod zámek rybník se zahradou, sádkami a rejdištěm, zahradu a ptáčnici císařskou na Novém městě v Krumlově, z prospekty s vnitřkem far. kostela v Krumlově, přední oltář tutěž postavený od Petra z Rožmberka; zámek Kratochvil se čtyř stran a s okolím, vnitřek kostela a několika pokojů v témž zámku a oboru tamtéž. Mimo to podal návrh pro císařskou ptáčnici v Praze. Meškaje počátkem prosince r. 1602 v Praze žádal za tuto práci podlé času, který při tom strávil, a pro zanechání jiných děl, kterýchž nemal k vykonání měl, od komory české 250 kop m., jež i po návratu svém v Krumlově obdržel. R. 1604 dostal na vlastní poručení císaře od vymalování dvou krajín okolo Lince 50 kop míš. Kdy zemřel, neví se. Přední žák jeho byl Tomáš Třebochovský, rožmberský malíř v Třeboni. *Mrš.*

2) **B.** Julius, hospodářský spisovatel čes. (* 1831 v Šumberku na Mor.). Odbýv studia gymnasiální v Něm. Brodě a odborná na zvěrolékařském ústavě ve Vidni cestoval po Mul-tansku, Valašsku, Bessarabii a Orientu. Roku 1856 stal se c. k. zvěrolékařem v kraji děččském v Sedmíhradsku. R. 1861 přesídlil do Chrudimě a jal se vyučovati zvěroléčitelství na tamější škole rolnické. R. 1867 jmenován učitelem nauk zvěroléčitelských na vyšší hospodářské škole v Táboře. Sepsal: *Dobytčí lékařství* (1. díl, anatomie a fyziologie těla zvířecího, 1864, 2. vyd. 1870; 2. díl, o nemocech zvířat domácích, 1866, 2. vyd. 1875; 3. díl, o pitvě a nemocech rodidel a plemenidel, 1867) a *Mor dobytčí* (»Rolník nového věku«, sv. XXX., také o sobě). Kromě toho uveřejnil četné články z oboru zvěrolékařství v různých časopisech a sbornících. *red.*

3) **B.** Edvard, professor při c. k. Českém ústavu učitelském, nar. 7. pros. 1843 v Praze, kdež odbyl studia technická v odboru stavitelství pozemního v letech 1862—67. Hodlaje se věnovati architektuře obdýval potom praxi stavitelskou, a to dleem též při stavbě Národního divadla. V l. 1869—73 byl asistentem deskriptivní geometrie na české technice, složil r. 1873 učitelskou zkoušku pro vyšší školy reálné z matematiky a deskript. geometrie, ustanoven professorem těchto předmětů v Litomyšli a po 2 letech prof. nauk technických při ústavu učitelském v Král. Hradci, kdež dosud působí. **B.** vydal r. 1881 samostatný spis *O důsledcích úkonu trakového a o kreslení perspektivním dle názoru*, a kromě toho různá pojednání ve zprávách sp. arch. a inž. v král. Českém a časopisech paedagogických; dle návrhu **B**-nkova proveden pomník Magdalény Rettigové v Litomyšli a městský chudobinec v Příbrami. *Plk.*

de **Béranger** [beraňž] Pierre Jean, známý franc. básník písní (* 19. srp. 1780 v Pa-

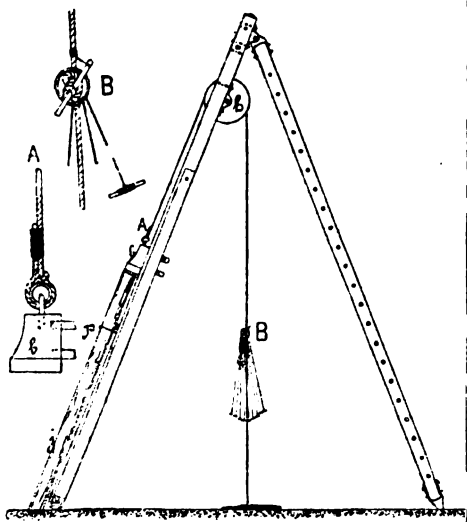
řízi —† 16. čce 1857 t.). Syna chudých rodičův ujal se děd, sám nemajetný krejčí, který devítiletého hochu odevzdal na další vychování tetce, hostinské v Péronne. Záhy dán byl **B.** na učení. Měl státi se knihtiskafem. Roku 1797 vrátil se do Paříže do domu svých rodičův a odhodlal se, ovšem jen s chatrnými základy literárního vzdělání, věnovati se zcela literatuře, pro kterou jej hlavně návštěva divadla roznítila. V době té zabýval se **B.** plány velikých heroických epepeí a idyll (satir. komédie *Hermaphrodites*, epos *Clovis*, nábož. báseň *Pouf*), k jichž provedení na štěstí nedošlo; byloť těžště individuality **B.**ovy zcela jinde, tam, kde je sám nejméně hledal — v písni. Rodina **B.**ova žila v těsných poměrech, a mladý literát byl již odhodlán zanechati planých aspirací spisovatelských a dáti se na vojnu, když překvapila jej náhle subvence Luciana Bonaparta, který mu postoupil vlastní služné, jehož jako člen Institutu požíval. Později stal se vlivem tohoto příznivce svého sekretářem universitním. Pensi od Luciana **B.** přijímal do r. 1812, úřad zastával o r. 1821. V letech 1810—14 našlo si právě jeho nadání básnické cestu, a to v písni v národním duchu francouzském. Přitelem svým, básníkem dobrých tabulí a vína, Desaugiersem, byl **B.** uveden do společnosti zvané »Le Caveau« (sklep), a zde povstala jeho první znamenitá píseň časová a satirická *Le roi d'Yvetot*. Prvními sujety písní **B.**ových byly láska a život společenský. Politická struna ozvala se v něm později a byla ovšem hlavním tvůrcem jeho popularity, avšak současně též ostnem k jeho pronásledování a pokutování, tak že se **B.** i svého úřadu vzdáti musil. Právě jeho satirické písně proti reakcionářským a aristokratickým snahám doby byly přijímány s jásotem, díky zpěvnosti své — bylyť skoro většinou psány dle známých prstonárodních melodií — staly se brzy majetkem lidu a kolovaly i po konfiskacích v nesčetných opisech. **B.** byl nejpoulnějším poetou francouzským. Pokuty (až 10.000 franků po třetí sbírce jeho chansons) zapravil z pravidla nakladatel ve spolku s přátely jeho a nové vydání pronásledovaných písní uhrazováno bylo ochotnými subskripcemi. Ani uvěznění básníka nepomohlo, naopak šířilo jen jeho stále rostoucí oblíbenost, jakou se žádný z básníků francouzských dosud honositi nemůže. **B.** žil doslovně v srdci a v ústech svého národa připravuje tak půdu převratu politickému, chystaje pád Bourbonův a červencovou revoluci. Po provedení této mohl **B.** dojiti skvělých odměn za služby, které »věci svobody« prokázal, ale on heroicky vzdal se všech hodností i úřadův a odmítl i hodnost akademika i mandát poslance i kříž čestné legie, který mu byl v době druhého císařství nabízen. Spokojil se s rentou, již mu pojistil jeho nakladatel Perrotin v částce 8000 frankův, a žil klidně v zátíší svém v Passy až do r. 1852, kdy se opět do Paříže přestěhoval. Po čtvrté sbírce svých písní (první vyšla r. 1815, druhá r. 1821, třetí r. 1828, čtvrtá r. 1833) nevydal ičeho, teprve po jeho smrti vydána sbírka

pátá (1857), obsahující básnickou jeho pozůstalost z let 1834—57. Současně vydána i jeho autobiografie, která však obecné očekávání valně sklámala. V písniích svých, ovšem jen v těch nejlepších, jest **B.** skutečným poetou, jeho obzor není ovšem veliký, ani jeho fantazie, v úzkém však rámci, jež si vyvolil, pohybuje se s pravou virtuosností. Vtipný, laškovný, ostrý a v jádru přece dobrácký a naivní jest **B.** v jistém směru pravým zosobněním starého ducha francouzského. Stil jeho jest vždy jasný, určitý, přesný a tím se blíží **B.** nejvíce k velkým spisovatelům XVIII. věku. Kytice z jeho písní nejlepších pečlivě vybraná charakterisuje ducha doby, v které žil, ni než celá řada sociálních, histor. a kulturních studií. Stejně jako byl druhy veleben a zbožňován klesl **B.** v poslední době v úctě a láse vlastních krajanů, bylať přece i nejlepší píseň jeho dcerou doby a neušla osudu, který více méně očekává každou píseň politickou. Novější literární kritika francouzská silně bagatelisuje »dobrého Bérangera«. O povaze **B.**ově byl jeden hlas: Dobrý, prostý a vlivný, avšak též skeptický a frivolní, v jádru však poctivý, žil **B.** v poměrech pravého měšťáka nestaraje se valně o literaturu a kritiku. Z mála, co měl, udílil hojně dobrodiní a podporu nemajetným. Daro dal jej Napoleon vyhlásiti za básníka císařského a hleděl využítkovati slavného pohřbu jeho k demonstraci protirepublikánské, **B.** zůstal živ v srdci lidu, jemuž pěl, jakožto pěvec svobody, pokroku, mládí a lásky ovšem často epikurejsky zbarvené, avšak zcela v duchu národním pojímané. Spisy **B.**ovy vyšly mnohokrát, sebrané i jednotlivé, ilustrované i hudbou provázené, skvostně i prstonárodně upravené. *Oeuvres complètes* (u Garniera) ve 4 sv. vyšly r. 1834, korespondence taktéž ve 4 sv. v l. 1859—60. O **B.**ovi psáno bylo velmi mnoho, uvádíme jen studie a polemiky Arnoulda, Janina, Barthélemy Saint-Hilaire, Boiteaua, Sainte-Beuva atd. Do čestiny přeložil objemný výběr básní jeho Miroslav Krajník a vydal jej roku 1875 ve sborníku »Poesie světová«, sv. XII. Překlady ty vystihují ve formě i v duchu original znamenitě a patří k nejlepším českým pracím tohoto druhu. Vedle Krajníka překládali jednotlivé chansony **B.**ovy ještě J. V. Frič (Obrazy života, 1860), který podal o **B.**ovi i obsírnější studii, B. Peška, J. Goll, E. Züngl, S. Šálek, J. Kálal, V. K. Šembera, B. Janda, J. Vrchlický. Charakteristiku **B.**ovu podal kromě Friče též Krajník v úvodě ke svým již citovaným překladům v »Poesii světové«.

Beranice, v Čechách a na Moravě čepice, zpodky z beránčí kožešiny.

Beranidlo jest nářadí stavební na beranění jehel či kolů, jež mají nésti obtížení větší, na př. jde-li o jehly základové, o jehly na podporu skruží mostů klenutých a p.; skládá se z berana a ze stojanu dřevěného nebo železného, na němž jest vedení berana, kladka na zdvižení berana, kladka na zdvižení a postavení jehly a pod. zařízení, aby se s prospěchem pracovati mohlo. Vedení berana,

loutko, jest svislé nebo nakloněné, podle toho, mají-li býti jehly svislé nebo šikmo, a

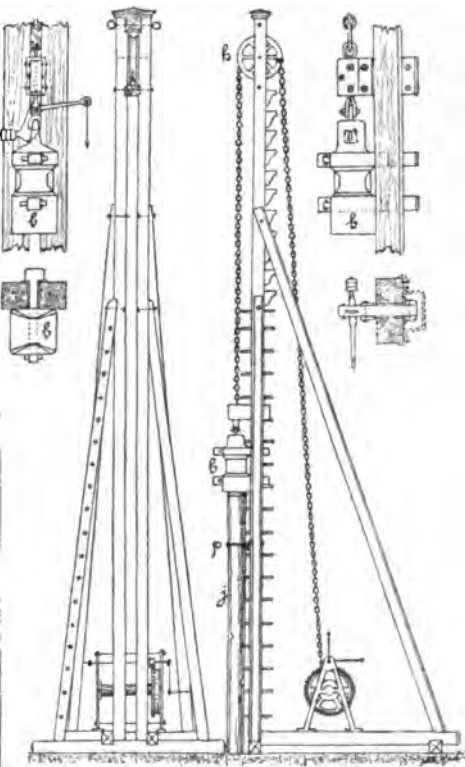

Č. 530. Beranidlo tahací.

končí se po případě pod lešením, na němž b. stojí, musí-li beran tak hluboko; k loutkům se přivazuje také jehla, aby šla do země směrem žádaným (p na obr. 530.).

1. B. tahací (fr. *sonnette à tiraudes*, něm. *Zugramme*) nazývá se b., při němž zdvihají dělníci berana tahající za lano, na kterémž jest beran zavěšen. Při sestavení dle vyobr. č. 530. možno beraniti jehly více nebo méně šikmo, proto že loutko spojeno jest s podpěrou (zároveň řebříkem) stěžeji, a proto se může nakloniti více i méně. Beran b-la visí na laně, jež se vede přes kladku h, a na druhém konci tahají dělníci. Lano přivázané přímo na ucho berana brzy by se prodřelo; proto se otočí kolem kroužku železného se žlábkem a v tomto kroužku jest ucho berana (A vyobr. č. 530.). Tahati za lano přímo nebylo by možno s prospěchem při větším počtu dělníků, proto se připevní k němu tolik provazců kratších (as 2 m), kolik dělníků má tahati; aby se dalo toto připevnění snadno poposaditi, když jehla poněkud se zaberanila, jsou provazce na železném kruhu a ten se zavěsí na zvláštní kličku (B, vyobr. č. 530.); vytáhne-li se roubík, kličkou prostrčený, povolí tato a kruh s provazci se může posouvouti na kličku udělanou na jiném místě lana. Počet ran beranem může býti 30 za minutu. Při b-le tahacím omezena jest váha berana (300—400 kg) i zdvih (až 150 cm): třeba-li berana těžšího a zdvihu většího, užije se ke zdvihání mimo kladku ještě jiného stroje, hnaného silou lidskou, zvířecí, parní a pod., anebo se zdvihá beran parou přímo; v případě prvním máme b. strojové, v případě druhém b. parní.

2. B. strojové (franc. *sonnette à déclie*, něm. *Kunstramme*); vyobr. 531. vysvětluje jedno zařízení, jichž jest veliký počet; tu pracují dělníci na klikách zdvihadla, jež se sestrojí tak, aby 4—6 dělníků zdvihlo berana libovolné váhy a na výšku libovolnou, s které se pak pustí dolů; to by šlo nejjednodušeji, že by se na zdvihadle převrátila základka a pustily kliky: řetěz s beranem by se rychle odvinovál, až by beran dopadl na jehlu. Při tom však neletěl by beran dolů nikdy tak prudce jako při prostém pádu a udeření na jehlu nebylo by tak vydatné; proto není beran zavěšen přímo na řetěze, nýbrž prostřednictvím zvláštního dílu, kočky, a třeba-li berana pustiti dolů, vysmekne se z kočky, padá pak zvlášť a kočka s řetězem se spouští pomaleji za ním. Na obr. 531. visí beran na háku kočky, obtížněm na jednom konci závažím z, tak že se samovolně nevysmekne; teprv táhne-li se za rameno háku směrem šípů, nebo zadrženo-li toto rameno a beran ještě se zdvihá, nakloní se hák tak, že beran se vysmekne. Zařízení to má vadu, že zdvihající berana točiti musíme směrem jedním, a popouštějíce kočku, směrem opačným; to jest zejména neprospěšné, převádíme-li sílu řemenem, na př.

Č. 531. Beranidlo strojové.

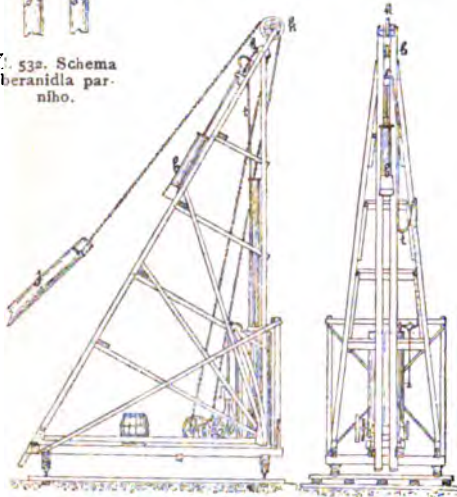
od lokomobily, kdež jest nejlépe, aby směr točení se neměnil. Proto se upravují b-la stro-

jová tak, že místo řetězu obyčejného užije se souvislého řetězu Gallova, ten se vede ještě přes kladku na dolní konci loutek a odtud ke zdvihadlu; pracuje-li toto, navinuje se řetěz na jedné straně a na druhé se zároveň odvinuje; směr točení upraví se tak, aby se pohyboval řetěz od jehly nahoru, tak že, jestli se připe k němu beran, tažen jest nahoru, a odepne-li se, když byl dosti vysoko zdvihnut, padá dolů, ač se řetěz nepřestal pohybovati (rychlostí asi 0,3 m za sekundu). Připínání a odepínání berana se zařizuje různým způsobem, ale žádá se, aby bylo jednoduché a aby beran se zachytil ve směru tížnice a nad těžištěm. Počet ran beranem bývá 6—12 za minutu.

3. B. parní (fr. *sonnette à vapeur*, něm. *Dampftramme*) sestvo-

Č. 532. Schema beranidla parního.

Č. 533. Beranidlo parní.

vil poprvé anglický inženýr Nasmyth roku 1844; působí podobně jako buchar parní Nasmythův. Nyní se zařizuje b. parní tak, že buď jest beranem parní píst (při b-le Nasmythově, Schwartzkopfově a j.) nebo parní válec (při b-le Riggenbachově, Lewického a j.). Schema b-la parního po způsobu druhém jest obr. 532. Pára se přivádí do dutého táhla a vystupuje dírkami nad pístem do válce parního, který se tím zdvihá tak dlouho, až může uniknouti pára dírkami na dolním konci válce parního; pak válec (beran) padne zpět a udeří na jehlu. Vyobr. čís. 533. jest b. parní od Mencka a Hambrooka, užitě při stavbě nového přístavu v Brémách při zarážení jehel šikmo. Beran b-la může se řetězem vedeným přes kladku *h* vytáhnouti výše nebo níže, načež se v žádané poloze zadrží; pára přivádí se ohebnou trubkou

t a jehla *j* se postaví pomocí řetězu vedeného přes kladku *k*; oběma řetězy pohybuje parní stroj na stojanu *b*-la, jenž jest na kolech, aby se *b*. mohlo snadně posouvatí s místa na místo. Napjetí páry bylo 6—8 atmosfér a beran vážil 1300—1500 kg; při zdvihu 140—185 cm udeřil beran za minutu 36—40kráté. *Plk.*

Beraniti (ve stavitelství), tlouci beranem na nějaký předmět, aby zaujal polohu nižší, zvláště však zatlučati beraně jehly; při tom se beran zdvihne a pak pustí, aby vlastní vahou na předmět udeřil. Zaměstnání při zdvihání berana větší počet dělníků, jako při beranu ručním a při beranidle tahacím, třeba, aby současně zdvihli a současně pustili; proto velí závodčí dělník počítaje hlasitě rány beranem do 25—30 (pronášeje při tom nějaké říkání), načež následuje odpočinek asi 2 minut; počet 25—30 ran beranem nazývá se *oddech* (něm. *Hitze*, franc. *volée*). Jehlou zaberaněnou se zhutní půda, a tření mezi oběma vzdoruje, aby se jehla nezatlačila do země pod nějakým břemenem. Jak dlouho se beraní, záleží na vnikání jehly do země, a to nesmí při daném obtížení jehly překročiti jistou míru. V půdě hlinité přestávají mnohdy jehly vnikati hlouběji, ale přerušili se beranění, na př. na den, a beraní-li se pak znova, vnikají opět. Nehledíme-li k tomu, že se udeřením berana dřevo jehla stlačí, užíváme na vypočtenou vnikání jehly tohoto vzorce Brixova:

$$v = \frac{1}{k} \cdot \frac{\zeta b^2 j}{Q(b+j)}, \text{ v němž jest}$$

v = vnikání jehly po jednom rázu v mm,
ζ = zdvih berana v mm,
b = váha berana v kg,
j = váha jehly v kg,
k = koeficient bezpečnosti (4—8),
Q = obtížení jehly v kg.

Před beraněním se jehly počislují a asi 50 cm pod hlavou nějakým znamením, nejlépe vypáleným, opatří, aby se nemohly podvodně zkrátiti; při beranění se zapisuje do zvláštního protokollu: číslo a rozměry jehly, váha a zdvih berana, vnikání jehly po oddechu nebo po několika ranách a pod., aby se výkon přehlédnu a potřebné výpočty provéstí daly. Při stavbách obyčejného obtížení má se za to, že po 15ti až 20 ranách beranem 400 kg těžkým, jenž padá s výšky asi 1200 mm, může jehla asi 30 cm tlustá vnikati 13 cm, aby nesla asi 17,5 t (dle vzorce Brixova byla by bezpečnost = 0). Jde-li o stavby velmi obtížené, na př. pilíře mostové, beraní se několik jehel na pokus a obtíží se skutečně. Výdeje při beranění jehel, užije-li se síly lidské, počítají se dle vzorce:

$$V = \frac{hop}{k}, \text{ kdež jest}$$

V = výdej za beranění jehly,
h = hloubka, do které jehla se beraní v m,
o = obvod jehly v m,
p = denní plat dělníka,
k = koeficient, jenž se řídí jakostí půdy a účelem, jak vysvitá z tohoto:

Jehly	Při púdě		Poznámky.
	kypré	tahé (kamenité)	
základové	0·3	0·2	Obyč. obtížené stavby Velmi obtíž. stavby
základové	0·25	0·15	
na lešení	0·8	0·6	

V novější době se v púdě písčité jehly neberaní, nýbrž proudem vody vplachují (viz Vplachování jehel). *Plk.*

Beránky viz Oblaky.

Beraní kopce (Berany), skalnaté vrchy v Cechách, odnoží Jizerských hor na pravém břehu řeky Kamenice na Železnobrodsku. Slují také Hamerska ode vsi Hamrů. Dosahují výše 794 m a láme se v nich kámen pískovcový. *Dy.*

Beranov: 1) **B.** Český (něm. *Böhmisch-Borau*), ves v Cechách, 26 d., 167 ob. něm. (1881), hejtm., okr. a býv. dom. Teplá (3 1/2 km severových.), obec **B. C.**, fara a pošta Teplá, škola. — 2) **B.** Německý (něm. *Deutsch-Borau*), ves t., 28 d., 199 obyv. něm. (1880), hejtm., okr. a býv. dom. Teplá (5 km jižně), obec **B. N.**, fara Sv. Vojtěch, pošta Teplá. *red.*

3) **B.** Veliký (něm. *Gross-Berenau*), ves na Moravě, hejtm., okr. a pošta Jihlava, fara Luka, dvoutřídní škola, 607 obyv. českých. **K B-u** Velkému náleží **B.** Malý, Jeclov, Itrádlo a Loudilka. Filiální kostel sv. Anny z r. 1630. — 4) **B.** Malý (něm. *Klein-Berenau*), ves na Moravě, hejtm., okr., pošta a fara Jihlava, škola Helenov, 22 d., 241 obyv. něm. (1880). Obcí náleží **K B-u** Velkému. Továrna na sukna a koberce. *Vck.*

Berár (*Haidarábád Assigned Districts*, totiž kraje Haidarábád přidělené), provincie v Dekkanu, mezi 19° 26' a 21° 46' sev. šíř. a mezi 75° 59' a 79° 14' vých. d., má na 45.854 km² 2.672.673 obyv. (1881), a to 2.425.654 hindů, 187.555 mulam., 20.000 džajndů, 1335 křesťanů, 37.388 prabydlitelův aj. Rozkládá se mezi řekou Pén-Gangou a Vardhou, a k sev. přiléhá k pohorí Šátpáře. Asi čtvrtina plochy jest pokryta lesem, ostatní část obsahuje znamenitou půdu (černou zemi) pro bavlník. Deště jsou pravidelné a vydatné. Pěstuje se hlavně bavlna a proso zvané džoár (*Sorghum vulgare*), dále jiné druhy prosa, rýže, pšenice, olejová semena, tabák, cukrová třtina. Průmysl jest nepatrný, za to zaměstnává se značně množstvím lidu v lisech na bavlnu, jež se značně vyváží. Ve východní části jest mnoho železné rudy, v údolí Vardhy uhlí. Provincii probíhá od západu k východu železnice vedoucí do Nág-puru. Provincie rozdělena jest na 6 okresů. Pod vládou anglickou (od r. 1860) provincie rychle pokročila; kdežto roku 1860 vynášela 3.200 000 rupií (zl.), byl výnos v l. 1887—88 9.871.200 rupií, výdaj arci také vzrostl — avšak v době anglické administrace odvedeno Nizámovi 23.824.040 zl. Správu vede zvláštní úředník, sídlem v Amráoti, podřízený residentu haidarábádkému, který má zároveň titul *Chief Commissioner of B.*, sám však zase vládě indické bezprostředně podléhá. *Fl.*

Bérard: 1) Joseph Balthasar, matematik a revol. politik franc. (* 1763 v Briançonu — † 1843). Za studií v Paříži ztratil jedno oko, přemáháním oslepl 23letý úplně; ale pfece mohl v rodišti vyučovati mathematice až do revoluce, již se účastnil i svými literárními pracemi (*Manuel du citoyen ou Code des devoirs de l'homme libre*, Paříž 1792 a j.), načež se zdarem zastával různé veřejné funkce. Z oboru matematiky a její aplikace jsou pozoruhodny četné práce **B-ovy** v »Annales de Gergonne«, »Statique des voûtes« (Pař. 1810), příspěvky k rozboru a konstrukci křivek a ploch stupně druhého (*Application du calcul différentiel*, Turin, 1814—19) a *Nouvelle méthode pour déterminer les racines des équations numériques et les intégrales simples ou indéfinies* (Nîmes, 1818). *Bnš.*

2) **B.** Jacques Etienne, fysik a chemik franc. (* 1779 v Montpellieru — † tamže 1869). Byl žákem Bertholletovým v jeho proslulé laboratoři arcueilské (u Paříže, arrond. Sceaux), dále prof. chemie na fakultě věd a farmaceutické škole v rodišti, od r. 1819 dopisujícím členem Institutu, v jehož publikacích uveřejnil r. 1812 své *Mémoires sur les propriétés des différents especes de rayons qu'on peut séparer au moyen du prisme de la lumière solaire* a společnou s De la Rochem práci *Sur la détermination de la chaleur spécifique des différents gaz* (také v »Ann. de Chemie«, LXXXV, 1813). V této práci, Institutem vyznamenán, určeno poprvé a pečlivě měrné teplo plynů při stálém tlaku methodou, kterou po nepatrné opravě v principu i Régnault r. 1862 vykonal své proslulé pokusy. Význam prací **B-ových** oceněn v »Comptes rendus de l'Acad. des sciences«, t. LXIX. *Bnš.*

3) **B.** Frédéric Joseph, lékař francouz., professor hygieny v Montpellieru (* 1789 — † 1828). Přivřazen a šifitell nadšený vitalistických nauk montpelliérské university, jež dilem *Doctrina médicale de l'Ecole de Montpellier et comparaison des ses principes avec ceux des autres écoles d'Europe* (1819) vysvětluje a hájí. Články v letech 1821—22 vydanými vyvrací nauky Broussaisovy. Mimo to psal pojednání filosofická i hygienická. *Peč.*

Berardi Carlo Sebastiano, kanonický spisovatel (* 1719 v Oneglii — † 1768 v Turině). Studoval theologii a stal se, jsa již na kněze vysvěcen, doktorem a prof. práv. Spisy jeho, jež vědeckým a praktickým požadavkům vyhovují měrou svrchovanou a zejména kritičností pramenů se vyznamenávají, jsou: *Gratiani Canones genuini ab apocryphis discreti ... interpretatione illustrati* (Turin, 1752 násl.; Benátky, 1777 násl.), s pojednáním *De variis sacrorum canonum collectionibus ante Gratianum* (zvl. otištěným u Gallanda, Coll. I., str. 687. násl.); *Commentaria in ius ecclesiasticum universum* (Turin, 1766 násl.; Benátky, 1778 násl.); Loretto, 1847) až dosud zejména ve Francii známá; *Institutiones iuris ecclesiastici* (Turin, 1769). *Hvr.*

Berát viz Bělehrad Arnautský.

Berát (z arab. *beraet* = sprostění čeho), výsada, dále listina výsadu nějakou udělující,

na př. i pas svobodný průchod zabezpečující, diplom úřední určitá práva udělující, jmenovací diplom vyšších hodnostářů tureckých a stvrzovací diplom církevních vyšších hodnostářů nemuslimských, zvláště však v diplomatické mluvě Orientu exaequatur konsulův a p. V širším smyslu listina vůbec. V mluvě alžírské užívá se ho na př. i o obyčejném dopisu. Se členem al-berát přešlo i do evrop. jazykův (špan. *albala*, *albaran*, *albara*, portugal. *alvara*) ve smysle kvitance, diplom, pas. *Dk.*

Berátlija, z tur. *berátly* = berátlem (v. t.), opatřený, zvláště o úřednicích. Na poloostrově Balkánském, zejména však v Bosně, rozeznávali se pojmenováním tímto zemané, statkáři, šlechtici od raje.

Béraud [beró:] 1) **B. Laurent**, fr. jezuita-ucenec (* 1703 v Lyoně — † 1777 t.). V řádových službách byl postupně professorem humanitních předmětů ve Vídni a v Avignonu, filosofie v Aix a od r. 1740 matematiky a současně ředitelem hvězdárny a strážcem mincovní v rodišti svém. Vyznamenán členstvím akademie lyonské a pařížské, v jejichž publikacích uveřejňoval své práce. Provedl dobrou pozorování přechodu Merkura před sluncem r. 1753 a propočítal je tak přesně, že výsledky souhlasily s výpočty Lalandea a Cassiniho. Při kroužkovitém zatmění slunečním r. 1764 odlišil poprvé část optickou od astronomické a prvou vysvětlil vlivem atmosféry měsíční na protě Cassiniho, který ji přičítal zodiakálnímu světlu. Fysikální jeho práce jsou podřízenější svým bizarním rázem. *Buš.*

2) **B. Antoine Nicolas**, řeč. Antony, spisovatel franc. (* 1794 v Aurillacu — † 1860 v Paříži). R. 1809 byl žákem školy de Saint-Cyr, účastnil se posledních tažení napoleonských a po bitvě u Ligny jmenován majorem a vyznamenán rytířstvím čestné legie. Napsal množství básní a písní vlasteneckých, které vždy se ozývaly a z nichž mnohé staly se populárními (*Le Champ d'asile*, *Serrez-vous bien*), byl spolupracovníkem liberálních časopisů a v l. 1839—49 ředitelem divadla Ambigu. Dramata jeho (*Cardillac*, *Faust*, *Le Monstre et le Magicien*, *La Duchesse et le Page*, *Le Gars a j.*) jsou již dnes méně známa; podobně i romány a práce dějepisné. S Dufeyem vydal *Dictionnaire historique de Paris* (Paříž, 1825, 2 sv.).

de Berault-Beroastel [beró-b.] Antoine Henri, dějepisec z řádu jezuitského (* 1722 v Briey u Met — † 1794). Mimo několik spisů básnických napsal důkladný dějepis církevní ve 24 svazcích *Histoire de l'Église* (Paříž, 1778—90), jenž byl několikrát vydán buď úplně nebo ve výtahu. *Sa.*

Berbek z Kunvaldu, jméno rodiny vladycké, na Moravě a v Čechách usedlé, ale jiného původu nežli Vražďové z Kunvaldu a Berkovové z Malešic, kteří se s nimi pletou. Znak jejich: na štítě červeném pruh pošíkem položený zlaté barvy, pokrýváda týchž barev, nad přilbicí paví ocas (vyobr. č. 534.). Předek jejich Prokop obdržel od Lacka, biskupa olo-mouckého, les Kunvald, aby tu založil ves

(1407) a také rychtářství tudíž. Císař Sigmund udělil mu r. 1437 vladectví a znak (kterého prý již předkové jeho užívali). Na počátku XVI. stol. žili bratři Pavel (1530 hejtman Fulnece) a Jan. Jakub **B. z K.** po třikráte

Č. 534. Znak Berbeků z Kunvaldu.

bojoval s Turky, až i od nich jest zajat, ale zase si z vězení pomohl a ač raněný s kofisti domů se navrátil. S manželkou Hedvikou z Panovic měl syny Šimona, Jana, Jifika († v Itálii) a Tomana. V druhé pol. XVI. století žil v Praze Jakub **B. z K.**, který byl registrátorem a taxátorem při komoře České a vymohl si u cis. Rudolfa II., že dotčený majestát vložen byl ve dsky zemské, načež učiniv příznání k zemi a stavu rytířskému držel v l. 1581—98 statek Vysoký Újezdec a r. 1601 koupil Žezlovce (první manž. Sibylla Šindlovna z Ebrharce, druhá Kateřina Kašpárková z Palatýnu r. 1583). Synů měl šest, ale jediný Daniel přečkal ho živobyťim, avšak neměl statku pozemského, poněvadž Žezlovce r. 1614 prodány. O pozdějších osudech této rodiny nic známo není. *Šck.*

Berber, Dár-Berber, krajina v Núbii po obou stranách Nilu sev. od ústí Atbary, tvořila do nedávna zvláštní správní obvod říše Egyptské, nyní však jest zabrána od stoupenců Mahdiových. Hlavní město **B.** neb Mešerif leží při Nilu, 40 km pod ústím Atbary, a vystaveno jest velmi rozvlekle od břehu nilského až k okraji pouště, tak že měří 3 km délky a 1 km šířky. Má měšitu, bývalý palác guvernerský, mocnoci, dva bazáry a jest středem obchodu mezi Súdánem i pobřežím Rudého moře, neboť zde sbíhají se obchodní cesty z Egypta, Suákimu a Chartúmu. Obyvatelstvo, počtem asi 8000 duší, skládá se hlavně z Bisárův, kteří vedle obchodu zabývají se výrobou indychu a tovarů kožených. Dříve byl **B.** sídlem egyptského místodržitele (mudira), nyní však jest osazen lidem Mahdiovým, který město velice poškodil. U **B.** u povražďena 6. říj. 1884 výprava Stewartova, vracející se od Gordona.

Berbera, důležité přístavní a obchodní místo na sev. pobřeží Somálského poloostrova ve vých. Africe na zálivu Adenském. V době trhů čítá asi 4000—5000 dřevěných chýží s 8000—10.000 obyvatelů domácích a jest středem obchodu somálského, současně východním karavan do vnitř Afriky. V době této (od konce října do počátku dubna) přicházejí sem kupci z celého Orientu počtem 20.000, druhy až 100.000. Předmětem výměny jsou hlavně bavlna, rýže, železo a j. plody a vý-

robky asijské, jež vyměňují se za kávu, slonovinu, zlatý prach, pštrosí péra, dobytek, otrokyne a jiné předměty obchodu nitroafrického. Když jsou trhy u konce, odstraní se boudy dřevěné a nezbude na místě nic. Nebo i obyvatelstvo domácí hledá před nesitelnými horky útulku v horách a sbírá své přibytky ponechávajíc jen, co odnésti nemůže. Zbývá pak jen město evrop. Egyptany vystavěné z kamenných domův obklopených zahradami a se studnami, s mešitou a mináretem. Místo samo stává se pak rejdištěm dravé zvěře. — **B.** připomíná se již ve XIII. stol. jako slavné tržiště. R. 1875 dobyli ho Egyptané a zvelebili velice uznávajíc jeho důležitost. Působením Angličanů stalo se r. 1884 otevřeným přístavem, zůstalo však Egyptánům. R. 1885 chtěli se ho zmocnit Italoové, by bylo jim východištěm výpravy do Harráru, záměr jejich však se zmařil. — Vymjouc dobu horek jest velmi zdráva. Má i svůj vodovod s vodou termální 65° C. *Dk.*

Berber-bašy (vrchní holič), desátý ze dvanácti čestných úřadů privátních komnat sultánových (*chásš oda*) u dvora tureckého. Úřadem jeho jest stíhání, úprava a mazání vlasův a vousů sultánových, nikoli však holení, ježto břitva brady sultánovy nesmí se dotknouti.

Berbeři, společný název různých kmenů v severozápadní Africe spolu spřízněných jazykem i vzdělaností. Pochází z řeckého *βάρβαροι* (*barbaroi*), jež Řekové a Římané dávali nejdříve všem cizím národům, a který pro Amazigy, Maxye a Polybiovy Masaty déle se udržel. Název se lokalisoval a ustrnul pro obyvatele Mauretanie Tigetanské, odkud jej Arabové přenesli i na ostatní kmeny příbuzné. Jsou to kmenové Šelláhů, Kabilů, Krumírů, Šivanův a j., jež pojí společný jazyk »ta-mašeg«. Pokud dějiny vyprávějí, byli Semité a Hámité výhradními obyvateli oněch končin až do r. 680 po Kr. Jen úzké pruhy na pobřeží osadili Foiničané, Řekové a Římané. Později přibýly malé přídavky Arabův, až při třetím vpádu přišli celí kmenové arabští. Staří kmenové byli řečí i mravy stejní, a Egyptané jim dávali společný název »tehennu« (= světlí). Jazyk jejich byl asi týž, kterým dosud mluví Šelláhové v Marokku, Kabilové v Alžíru, Krumírové v Túnisu, Tuárikové v poušti, jazyk »ta-mašeg«, jazyk starých Libyů, Numidů, Gaetulů. Přehlížíme-li pestré dějiny oněch končin: osady foinické, řecké, panství římské, zavedení křesťanství, vpády stěhujících se národů, vládu arabskou a zavedení islámu, v novější době panství turecké a po něm evropské, nebudeme nikterak hledati u **B-erů** poměry jednoduché, ale směsici živlů nejrůznějších. A v době předhistorické, zdá se, byli končiny berberské jevištěm stejné různých dějin a směšování obyvatelstva jako v historické. Zprávy o tom (na př. Sallustiovy) jsou temné. Zbytky dolmenů připomínají podobné stavby v Evropě. Nalézáme však v krajích oněch i zbytky velikých náhrobků, zvláště v Kubb-er-Rúmija, zbytky pyramid, sloupů dór-

ských, fidčeji i iónských, což vše nás upomíná na Egypt. V Marokku uměle jeskyně ve skalách vydávají svědectví o praobyvatelstvu jiné národnosti než berberské, jež Hooker za Hérodotovy Troglodyty chtěl prohlásiti. Zjistě míšili se **B.** i s černochy, čemuž svědčí rozdíl mezi Ihaggary (berberskými pány), a Imrhady (podrobenými). Dnes jest vše promícháno, zvláště v končinách lidnatějších a ve městech. V krajích odlehlých spíše se najde čistý nějaký typ, původnější jazyk, obyčej i mrav. Vnitřek, končiny k poušti přilehlé byl asi vždy volnější a málo podléhal cizimu vlivu. Nynější Tuárikové žijí nejspíše dosud tak, jako žili jejich předkové za starověku, ve vesnicích beze měst. Víme, že **B.** nelibují si ve velikých městech, a tato nechuť jevila se též u starých Numidů, kteří teprve za Massinissy města stavěti počali. Největší převraty způsobili Arabové, mimo islám zavedli i jazyk arabský a život kočovnický s pastevstvím. Dnes v Alžíru dvakrát více mluví se arabsky než berbersky.

Typy berberské jest nesnadno určití. Jest jich pět. Typ první vyznačuje se dlouhým, hubeným obličejem, kolmým profilem, vysokým a širokým čelem, pod lícními kostmi jest zúžení, nos jest dlouhý, rovný, od čela vystoupilý (leptorrhynie), zuby malé, husté. Výraz jest chladný, přisný. Jest to nehojnější typ v Alžíru a ubývá ho směrem k Marokku. Druhý typ má klassický, ovální obličej, široké a rovné čelo, které bez zázevu přechází do širokého nosu; obočí jest jemné. Celý výraz činí dojem zušlechtěného typu arabského. Abd-ul-Kádír byl jeho vzorem. Vyskytuje se zvláště ve vsích marabútských a v západních končinách arabských. Typ třetí má nos orličí, čelo úzké, klenuté. Brada, ačkoli silná, též do zadu se zahýbá. Tím vyniká střední část obličje a hlavně nos. Jest to typ původem semitský. Čtvrtý typ má krátký, ale ovální obličej, v lících široký; nos jest tupý, krátký, široký, trochu vyduť, chřtípí veliké. Oči jsou malé, brada kulatá, přední zuby často vyčnívají. Vyskytuje se hlavně u Kabilů, podobně jako typ pátý, jenž se od něho liší ostrou dolní čelistí a vystouplými líčemi. Typ druhý a třetí jsou původu semitského (arabského), typy první, čtvrtý a pátý sluší označiti jako berberské. Nevíme ovšem, má-li se rozdíl mezi prvním a posledními vysvětliti různým snad původem nebo zdali časem se vyzvinul různým zaměstnáním. Typy tyto ovšem promíchány jsou tak, že berberské nesouvisí nikterak s jazykem berberským, ani arabským s arabským. Zjistě mnoho **B-erů** přijalo nejen islám, ale i mravy a jazyk arabský, i nemůžeme si mysliti, že by žádný kmen berberský nebýval kočovný již před příchodem Arabů, samy zprávy římské tomu odporují; a tito kočovní kmenové berberští zjistě snadno a brzy splynuli s Araby odnárodnivše se. Naopak najde se i pilný **B-er**, v jehož žilách koluje krev arabská; ovšem jest to věc řídká. Smísila-li se však krev, přece zůstaly rozdíly v mravech, zaměstnání, vzdělanosti. **B-er** jest pracovitý rolník, průmyslník neb obchodník. Jest usedlý

a má rád pole i zahrady, jež si vzdělává. Miluje osobní neodvislost a občanskou svobodu; pro ni dovedl vše obětovati. Jako voják jest pěšákem. Náboženství změnil ledakdys třeba desetkrát. Nyní jest sice muslimem, ale bez přesvědčení. Spravedlivost miluje nade vše. Jest povahy otevřené, přítulný, pohyblivý, čilý, dobromyslný. Rád mluví, rád se poučuje, vše jej zajímá. Držení těla jest sice přímé, ale přirozené. Vládě jest věrný. Nahrblé tělo jeho, široké nohy a ruce jsou znakem jeho přičinlivosti. Nepracuje-li na poli, pouští se jako kejkřál, kramář a obchodník do světa; v Egyptě byl tím znám již ve starověku. Některé kmeny (jako Bení-Mzabové) jsou hlavně obchodníci. Oděv B-erů jest utkáán z vlny, již ženy napředly. Muž nosí halenu, žena šat podobný dlouhé košili. Při práci nosí se zástěra; na cestách odívá se muž rodinným burnusem s třásněmi, žena pak ovívá si bedra barevným šálem. Vlasy nosí muži krátké, ale vousy zdobí jejich tvář. Z femesel jest sice kovářství v některých končinách v opovržení, ale přece si zbraně sami shotovují, a to velmi uměle: dlouhý meč, ohnutý a ozdobný handžar, dlouhou ručnici. Vesnice jejich jsou dosti lidnaté. Jsou stavěny buď na vrchu nebo na svahu hory a vždy jsou opevněny. Domy jsou z cihel, střecha z rákosí, slámy a kamení. Uvnitř nachází se na pravo obydlí, na levo chlév. U Šelláhů bývají domy z kamene a o dvou poschodích; nahofe bývá veranda. Domy vně i vnitř jsou úzké a celá vesnice splývá v jediný hrad. Ze všech B-erů jediní Mzabové obývají v městech již ode dávna. Pokud byla kdysi v krajích berberských města, zanikla hlavně za vpádův arabských.

Polní hospodářství dosud se provádí po starodávnu. Pluh jest dosud takový, jaký vidíme vyobrazený na pomnicích staroegyptských. Podobně se má se zavodňováním. Obilí žne se srpem pilkovitým. Pěstuje se ječmen, pšenice, luštěniny, len, tabák, rýže, brambory, pepř, agave, fíkový kaktus, okurky, tykev, meloun, cibule a pod. Domácí artyčok (*Cynara humilis*) jest velmi vydatný. Ovocných zahrad jest hojně a též včelařství kvete. Základní krmě jest moučná kaše, která se mísí s různými přísadkami. Celá hostina skládá se z různých jejích druhů. Průmysl jest velmi rozmanitý. Již jsme se zmínili o výrobě zbraní; dodati sluší, že vůbec kovové práce jsou výborné a umělé. Drahý kov zpracovávají židé, jichž jako zlatníkův a klenotníkův jest tam velmi mnoho. B. stavějí mlýnky, páli cihly, vyrábějí mýdlo, tkají různé látky, připravují kůže, provozují řezbářství, dělají umělé nádoby. Mzabové provádějí průmysl ve velkém, a jejich koberce i burnusy nalézají odbyt po celé severní Africe. Z Marokka zase se rozvázejí kůže a výrobky hrncířské. Průmysl a orba pojí kmeny berberské k starým kmenům jihoevropským více než shody fysické. — V rodině postavení ženy jest důstojné. Žena vykonává práce jen snadnější. Tká látky a stará se o zahradní plodiny, hlavně olej a víno. Z dob, dříve než přijali B. islám, uchovalo se

jednoženství a právo, jímž žena dědí po mužovi. V mnoha krajích uchoval se ze starých dob prvotný obyčej, že předním dědicem jest syn nejstarší dcery. Proti zálibě arabské miluje B-er ženy štíhlé. Každá obec jest malou republikou, jejíž právo každý občan hájí. Práva obcí jsou ovšem přerušována hlavně tím, že se často křijíjí s různými výsadami jednotlivců, nebo s mocí různých vos (spolků); též staré zvyky a náboženství omezují pravomoc obcí. Všude má i marabút veliký vliv, ale nikoliv náboženská důstojnost, nýbrž jeho rozumová i mravní převaha dodává mu této moci.

Literatura o B-řích jest obrovská. Mimo samostatná díla jsou po všech odborných časopisech roztroušeny důležité práce (Topinardovy v »Aktech a memoirech anthropologické spol. pařížské«.). Uvedeme jen nejnovější samostatné spisy: Largeau, Le Sahara algérien (1881); Choisy, Le Sahara (1881); Faring, Kabyles et Kroumires (1882); P. Gaffarel, L'Algérie (1883); E. F. Berlioux, Les Atlantes (1883); V. Mayet, Voyage dans le Sud de la Tunisie (1887); J. L. de Lanasan, La Tunisie (1888); F. Borsari, Geografia etnologica e storia della Tripolitana, Cirenaica e Fezzan (1888); Sabatier, La Sociologie de l'Algérie indigène (Bibl. anthrop. XVI.). Kř.

Berberideae, dřišťálovité, řád rostlin prostoplátěných. Keře, polokeře nebo vytrvalé byliny s oddenkem, fidějí hlizou. Dle zjevu jsou si rody sem náležející dosti nepodobné. Listy jsou střídavé, namnoze bez zřetelných palistů, buď jednoduché, buď laločnaté, buď zpefené. Květy buď jednotlivé, konečné, nebo sestavené v jednoduché, obyčejně konečné hrozny nebo laty, obojaké. Okvěť korunovitá, pravidelná, z volných plátků ve dvou až třech kruzích složená. Tyčinky za plátky postavené, volné, s jedním kruhem okvětním obyčejně stejnočetné, prašníky namnoze chlopnitě se otvírající. Často bývají plátky vnitřní zařizeny jako nektarie. Semenník jediný, jednopouzdrý, vícevaječný, s jednoduchou bliznou a čnělkou. Plod bobule nebo tobolka. Semena s bílkem a rovným klíčkem. B. čítají asi 130 druhů, v mimotropických zemích severní polokoule rozšířených; mnohé jdou po horách ze Severní Ameriky až do Jižní sahajice až do Ohňové Země. Přibuzny jsou nejbliže pryskyřníkovitým (*Ranunculaceae*), od nichž se liší pravidelně přeslenatě složeným květem, vždy jednoduchým semenníkem a namnoze bobulnatým plodem. Zelinné části rostliny, ale zvláště plody, jsou bohaty na kyselinu jablečnou; proto jsou jejich bobule často jedlé. Kůra a kořeny obsahují berberin. — Rody sem náležející jsou: *Podophyllum*, *Jeffersonia*, *Diphylleia*, *Achlys*, *Nandina*, *Epimedium*, *Leontice*, *Mahonia*, *Berberis*. Vskř.

Berberin, $C_{10}H_{17}NO_4 \cdot 4\frac{1}{2}H_2O$, jest alkaloid kořene dřišťálu (*Berberis vulgaris*), *Hydrastis* a mn. j. Vyrábí se oddělením kořene *Hydrastis canadensis* vodou i krystaluje odtud jakožto stran v jemné, žluté jehličky, ve studené vodě již rozpustné. Jest pak b. zásadou

slabou, málo toxickou, nepůsobí ve světle polarisované. Jeho soli jsou žluté.

Berberis L., dřevitá, rod z řádu dřevitých (Berberideae). Keře s větvemi prutovitými. Listy střídané, jednoduché, často ostře zoubkaté, se síťovitou žilnatinou. Hlavní listy na větvích bývají přeměněny v 3—5dílný trn, jenž místy také přechází v plochý list. Listy zelené, nepřeměněné sedí ve svazečcích v úžlabí trnů. Květy sestaveny ve visutý, konečný hrozen na postranních zkrácených větvkách listnatých. Zevních listků okvětních šest, vnitřních také šest, poněkud menších. Vnitřní nesou na zpodu dva žláznaté mozoulky. Za plátky kruhu druhého nalézají se tyčinky (6) s prašnými chloupky se otvirajícími. Semenník 2—3vaječný, s hlavatou, skoro přisedlou bliznou, plod bobule dvousemenná. Asi 80 druhů. Nejznámější druh jest *B. vulgaris* L., dřevitá obecná (vyobr. č. 535.) nebo dráček, jenž rozšířen jest po celé Evropě na stránkách keřnatých a lesních, z rovin až vysoko do hor. Také se pěstuje všeobecně v zahradách. Medově vonné květy jsou barvy žluté, listy lysé, pilovité, opak vejčité. Tyčinky tohoto i jiných druhů jsou velmi dráždivé. Úkaz dráždivosti této pokusem

snadno vyvodíme, dotkneme-li se špičkou nožku zpodu tyčinky v květu dokonale rozvřeném. V okamžiku sehne se tyčinka k semenníku. Experiment tento v přírodě provozuje hmyz hledající medovou šťávu ve květu, čímž bezděky způsobuje zúrodnování křížením. Bobule uzralé jsou šarlatově červené, ostré, ale ne nepřijemně kyselé chuti (dřevitá). Sbírají se a nakládají ke kuchyňským potřebám. Obsahují jablečnou, vinnou a citronovou kyselinu. Dřevo velmi jemné, pěkně žluté hodí se k ozdobným pracím truhlářským. Dřevo, kořen i kůra obsahují žluté

barvivo, jehož rovněž s prospěchem se upotřebuje (v Americe z druhu *B. flexuosa*). *B. caroliniana* Loud. ze Severní Ameriky a *B. sinensis* Desf. z Číny pěstují se v sadech pro ozdabu. Ze dřeva druhu *B. Lycium* Roy. dělá se v Himálajích v medicíně vážený extrakt »rusot«.

B. hostí na listech a mladých plodech svých acidiální stadium houby rzi obilné, travní (*Puccinia graminis* dřve zv. *Aecidium Berberidis* Pers.), i zavrhuje se proto pěstování dřevitá jako rostliny hospodářsky škodné. Na listech dřevitá vedle ryšavých skvrn této rzi viděti jest někdy i bělavé, později černotečkové povlaky houby *Calocladia Berberidis* Lev. Zřídka lze na větvčkách dřevitá mezi trny nalézt červenohnědé, malé výrůstky způsobené tu larvami hmyzu dvoukřídlého *Lasioptera berberina* Schok. Listy dřevitá sežírají, ač ne právě nejhorší, larvy hmyzu mnohého, jako housenky motýlův *Orgyia selenitica* Esp., *Hadena contigua* F., *Tortrix vulpiana* H. S., *Loxotaenia amerina* F., *Acidalia certaria* Hb., a na listech ssajou *Hylotoma berberidis* Schk., *Aphis berberidis* Kalt., na větvčkách pak *Leucanium berberidis* Schk.

Berberisko znamená země severozápad. Afriky, táhnoucí se od Egypta až k moři Atlantskému mezi Středozemím mořem na severu a pouští Saharou na jihu, v nichž obývají Berberští (v. t.), tedy hlavně Alžírsko, Marokko, Tunis a Tripolis.

Berbice [-bis]: 1) **B.**, vých. část Britské Guayany v Jižní Americe, hraničí na západě s Demerarou, na sev. s Atlantským okeánem, na vých. s Holandskou Guayanou (Surinamem) a na jihu s kotlinou vrchních přítoků Surinamu a Corentynu; rozprostírá se na 3855 km² úrodné půdy, má tropické, nezděravé podnebí. Vývoz cukru, indychu, tabáku, kávy, bavlny

Č. 535. Berberis vulgaris L., dřevitá obecná. Větevka květná.

atd. a 32.000 obyv., mezi nimiž na 4000 bělochů různých národností, nejvíce Hollandanů, kteří — ač tato původně hollandská osada tvoří s hrabstvími Demerara a Essequibo již od r. 1814 Britskou Guayanu — podnes i při soudech své mateřštiny užívají. — **2) B.**, feka ve vých. části Britské Guayany, vlévá se majíc délku 337 km do Atlantského okeánu a je splavna 190 km od moře; na březích jejího přítoku Canje rozkládají se rozsáhlé plantáže. — **3) B.** čili New Amsterdam, hl. město t. 1) na pravém břehu, 2) 3 km od jejího ústí, má dobrou kanalizaci, značný obchod, misse pro černochoy a 7000 obyv.

Berbir viz Gradiška.

Berbistorf z Berbistorfu, jméno rytířské rodiny, která se v XVI. stol. z Němec do Čech přistěhovala. Od císaře Bedřicha obdrželi r. 1455 znak: štít polovičný černý a červený a v něm dvě ruce černě, černá v červe-

Č. 536. Znak Berbistorfů z Berbistorfu.

něm a červená v černém, držíce stříbrnou korunu, nad tím stříbrná hvězda a nad příbici dvě křídla, černá a červená (obr. č. 536.). R. 1546 přijat jest Kryštof z B. i se svými syny Volfem a Jifíkem z B. do zem: a stavu vladyckého kr. Č. Kryštof koupil pak r. 1547 Borec, který zase prodal r. 1564. Jifík (1569—89) byl hofrychtěrem lužickým v Budišíně a pak cis. radou a rentmistrem komory české. V Čechách držel až do r. 1587 Hlemýžďi a Nový Tulpach, roku 1585 seděl na Varnsdorfu. Syn jeho Gotfrýd sed. na Varnsdorfu dostal se skrze první manželku svou Mandalénu z Hrušova v držení statku hrušovského, držel také r. 1592—1605 Struhu a prodal r. 1606 Újezd Veliký († 1612). Hrušov zdělili po něm bratři jeho Ernfrýd, Jifík Vilém a Rudolf a prodali jej r. 1612 vdově Gotfrýdově Alžbětě ze Stampachu. Ernfrýd byl cis. forstmistrem v Pardubicích a držel také (1610) dům v Praze v Ungeltě. Skrze manželku svou Hedviku z Hustřan dostal se v držení polovice Žumberka, kterou prodal r. 1615 a pak koupil r. 1617 Sluhy. Proto že r. 1618 na oba místodržící ruku vložil a sekretáře Fabricia vyházetí pomáhal, nad to se

ve službách. proti císaři potřebovati dal a chrám sv. Víta vytloukl, odsouzen jest roku 1621 hrdla, cti a statkův. Prchl do ciziny jako bratří jeho, kteří též statkův svých byli odsouzeni. V Němcích žili současně i potom ještě B-ové z B. *Sčk.*

Béroce či bérec (*crus*) jest dolní oddíl nohy od kolena až k chodidlu, pokud sahají jeho dvě kosti, totiž holeň (*tibia*) a kost lýtková (*fibula*). *Sl.*

Bercoo viz Gonzalo de B.

Beroeuse [bersös], fr., uklolébavka, kus klavírní rázu ukolébavky; také houpací stoličky, houpací lenoška.

Berok, lázeňské místo ve franc. depart. Pas-de-Calais, arrond. a kant. montreuilském, 2 km od Kanálu a 36 km jižně od Boulogne; má přístav, mořské lázně, pramen sirnatý, maják, dvě dětské nemocnice (jednu pro děti krtičnaté) a 5187 obyv. (1886) provozujících velmi výnosný rybolov.

Berokheyde (též Berk Heyde): **1) B.** Job Adriaansz, malíř architekturní a krajinář holland. (* 1630 v Haarlemu — † 1693 t.). **B.** hlavně vyniká svými pohledy do vnitřních prostor, chrámů a bursy amsterdamské, jemným pološerem osvětlených a malebnými, bystře opozorovanými skupinami oživených. Řidšími jsou jeho krajiny, jmenovitě zimní, výjevy biblické a mravoličné. — **2) B.** Gerrit, bratr předešl. (* 1638 v Haarlemě — † 1698 t.). Maloval téměř výhradně pohledy na ulice, náměstí a nábreží haarlemská a amsterdamská. Pohledy tyto perspektivně správné a zároveň malebně pojaté vynikají často jasnou, měkkou barvitostí, ale bývají též někdy mdlé a poněkud jednotvárné. Mnohé z obrazů jeho připisovány druhdy bratru jeho Jobovi. *Chl.*

Berckmann (Berkmann a j.) Johann, kronikář pomofanský, nar. v posl. desetiletí XV. stol. bezpochyby ve Stralsundu, kde později žil ve františkánském klášteře jako augustinián. Přestoupil před rokem 1527 k lutheranismu, začež stížen biskupskou klatbou. Roku 1543 počal dolnoněmeckým nářečím psáti důležitou *Chronica Johann Berckmanns*, v níž líčí děje pomofanské a zvláště stralsundské od r. 1230—1510 kronikářsky, do roku 1559 pragmaticky.

Bercsényi [berčéni], starý panský rod uherský, usedlý původně v severních Uhrách, z něhož vynikli: **1) B.** Ladislav Ignác, hrabě (* 1689 v Prešově — † 1778). Věnoval se povolání válečnému, které počal pod Rákóczym II.; r. 1712 vstoupil do služeb francouzských a stal se r. 1758 polním maršálkem. **2) B.** Mikuláš, hrabě, nejdůvěrnější přítel Rákóczého II. (* 1675 — † 1735), jemuž mnohé vzácné diplomatické i vojenské služby vykonal. R. 1711 po míru satmárském odebral se do Francie, kde upravit půdu pro svého pána, jenž také za nim do Francie se byl odebral. R. 1718 cestoval do Cahiradu a r. 1720 do Rodostova v Turecku, kde ve společnosti s jinými vynikajícími emigranty (Mikes Kelemen a j.) se usadil a po boku svého knížete žil. Dějiny rodu hrabat B-ů sepsal nejlepší znalec

doby Rákóczyho II., maď. historik Koloman Thaly, dle pramenů rukopisných pod názvem: »A székesi gróf B. család 1470—1835« nákladem akademie (Budapešť, 1887, 3 díly). Dílo toto jest zároveň nejlepším zrcadlem politických a kulturních poměrů druhé polovice XVII. a první polovice XVIII. století v Uhrách. Korrespondence B-ova s knížetem Rákóczym vyšla ve 4 svazcích s názvem *B. M. gróf levelei Rákóczy fejedelemhez*. Bbk.

Beroy [bersij], předměstská obec, od roku 1860 část 12. arrond. města Paříže, s lyonským nádražím, četnými továrnami, letohrady a skladišti vína, kořalky, oleje, dříví a j.

Berozel [bercel] Czegléd, ves v župě pešť-piliš-šolt-malo-kumánské, okresu hornopeštském, s 2367 něm. a maďar. obyv. (1880), katol. farním chrámem, elem. školami, stanici dráhy, telegr. a poštou. Rž.

Berozik [bercík] Arpád, dram. spis. maď. (* 1848 v Temešváru). Studoval práva. vstoupil do služeb státních a stal se odborným radou v uher. ministerstvu vnitra a čefem vládní tiskové kanceláře. Jest velmi plodným dramatickým spisovatelem a pěstuje hlavně veseloheru, k níž bere látky ze života lidu. Z veseloher jeho uvádíme: *Az igmándi kispap* (Igmánský velebníček); *Nézd meg az anyját* (Podívej se na její matku); *A fertály mágnások* (Čvrtmagnáti); *A népszerezés* (Popularita); *Adam és Éva*; *Fournier és Mayer*; *Chassé croisé*; *A király csófia* (Králov polibek); *A Székelyföldön* (V zemi Sikulů). Většina veseloher jeho udržuje se stále na maď. jevišti. Bbk.

Béroy [bérci] Károly, maď. spisovatel (* 1821 v Balašových Dármotách — † 1867). R. 1848 byl notátem zemské komunikační kommise; r. 1858 založil a až do smrti redigoval list »Vadász-és Versenylap« (Časopis myslivecký); r. 1859 byl zvolen dopisujícím členem uh. akademie a byl též členem společnosti Kisfaludyovy. Ze samostatných děl jeho uvádíme: *Élet és Abránd* (Život a Snění, Pešť, 2 sv., 1852); *Világ folyása* (Běh světa, 3 sv., 1854); *Magyar méneskönyv* (spis pojednávající o chovu koňstva v Uhrách, 1865) a lovecký technologický slovník maďarskoněmecký a německomaďarský (1860). Bbk.

Beröló viz Brčič.

Berda: 1) B., řeka ruská na rozhraní mezi gub. tavrickou a jekaterinoslavskou. V míru mezi Rusy a Turky r. 1700 a 1738 ustanovena byla B. za hranici mezi Rusí a Krymem. —

2) B., jezero ruské v gub. jekaterinoslavské. u samého moře Azovského, sev.-vých. od Berdjanská; přijímá ř. předch. B. jest velmi rybnatá a zdržuje se při něm mnoho ptactva vodního.

Berdan [berdén], generál ve službě Spoj. Obcí severoamer., vynálezce nové soustavy ručnice zadovky, potom ještě zlepšená a změněná, tudíž vlastně soustav dvou, pojmenovaných dle něho. Dle 1. soustavy přeměnili Španělé staré ručnice předovky svého vojska v zadovky; 2. soustavu přijali Rusové. Obě soustavy B-ovy náležejí dle povahy své a hlavního příznaku do třídy se závorami šarnýrovými. Viz Ručnice. F.M.

Berdau Felix, polský botanik, byl adjunktem při stol. botaniky v Krakově, pak prof. na hospod. škole v Pulavách. Napsal: *Flora okolic Krakowa* (Krakov, 1859); *Wycieczka botaniczna w Tatry r. 1854* a jiné menší práce botanické.

Berdéra viz Bardéra.

Berdíčov, új. m. gub. kijevské nad řekou Gnilopjatou, se 77.223 ob. (1885), z nichž převážná většina jsou židé. Proslulý jest zvláště obchod (s obilím, dobyt看, hlavně s koňmi, vínem, voskem, medem a kožemi), podporovaný příznivou polohou města mezi gub. kijevskou a žitomírskou. Trhy výroční jsou hlučny, zvl. ty, jež počínají se 12. červnem (v den sv. Onufria) a 15. srpnem. Obchod jest v rukách židův, jižto z B-a rozcházejí se do celého Ruska i za hranice (zvl. do Rumunska a Rakouska). B. vede obchod hlavně s Oděsou, Brody a Varšavou. Z budov v B-ě vyniká ohromný klášter a chrám karmelitský, založený od vojvody kijevského Januše Tyskéviče (1627); z nových jmenovati jest nádhernou katedrálu řeckou a chrám evangelický. Od r. 1845 jest B. m. új. — Berdičevský újezd má na 3482 km² 244.032 obyvatelů (1885).

Berdjansk, új. m. gub. tavrické při moři Azovském, záp. od ústí řeky Berdy na kose zvané Berdjanskaja, s 20.861 obyv. (1885), stanice záp. dráhy ruské na trati Losovaja-Sevastopol a na vých. dráze trati charkovskotaganrožské. Uměle vyhloubené ústí ř. Berdy tvoří tu nejlepší přístav na moři Azovském, tak že B. jest hlavním sídlem vývozu (zvláště do Italie, Francie, Anglie); vyváží se obilí, vlna, kůže a sůl. B. založen byl r. 1735, roku 1835 povýšen na město, roku 1842 stal se m. újezdným; r. 1855 bylo město bombardováno blokádou angl.-francouzskou. — Berdjanský újezd má na 9418 km² 254.839 ob. (1885).

Berdurranj, kmen asijský v Afgánistánu (v. t. str. 331).

Bérec viz Bérece.

Berecz [berec] Antal, přírodověd. spis. maď. (* 1836 v Boldogu pešťské župy). Redigoje od r. 1868 odborný časopis »Természet« (Příroda) a od roku 1873 »Földrajzi Közölny« (Zeměpisný sborník), do kterých listů velmi dobrými odbornými pracemi přispívá. Vydal: *A mennyiségiani földrajz alapvonalai* (Základy mathem. zeměpisu, 1868). Bbk.

Bereczk [bereck], město v župě háromsέcké (třístoličné) v Sedmihradech, na silnici z Kezdi-Vasarhely do přásmýku Ojtozského vedoucí, má 3033 obyv. (1880), z nichž jsou 1703 Maďaři a 1213 Rumunů, římsko-kat. děkanství, řec. nesjedn. chrám, poštu a telegr. úřad, obchod a průmysl značný. Na sev. straně města zachovaly se mohutné valy rozsáhlého římského castra. Na blízku přýští kyselka; u nedaleké obce Sósmezsi solné a dehtové prameny a lomy alabastrové. — Bereczké pohoffi, část Karpat na jihových. hranici sedmihradské, tvoří široký pruh hustě podél sebe ležících pásem horských, jejichž nejvyšší body jsou Veliký Sándor (1640 m), Lákocz (1778 m) a Csi-

lyános (1605 m); skládá se nejvíce z karpatského pískovce. *Dkl.*

Berednikov Jakov Ivanovič, ruský archaeolog, člen petrohradské akademie nauk (* 1793 v Petrohradě — † 1854 t.). Se Strojovem zkoumal archivy a bibliotéky v sev. vých. Rusi. Výsledkem této cesty vědecké bylo *Polnoje sobranije russkich létopisej* (v 6 díl.). R. 1840 vydal **B.** dílo djaka Grigorie Katoškina nedávno před tím nalezené, v němž vypsán stav Ruska na zač. stol. XVII. **B.** měl též účastenství ve slovníku, jež r. 1847 vydala petrohr. akademie nauk (ve 4 dílech). Mimo to psal **B.** stati kritické a bibliografické do různých listů ruských.

Bereg, župa v Uhrách na pravém břehu Tisy, hraničí na severu s Haličí, na východ s župou máramořskou, na jih s ugačavskou a satmárskou a na západ se sabolčskou a užhorodskou. Na severu jest hornatá a chladná, obývaná Rusíny, na jihu pahorkatá a rovná, obývaná Maďary. Na severním pomezí táhnou se lesnaté Karpaty (hora Stoj 1679 m) s průsmykem verečským. Řeky: Tisa, Latorcza a Borsova. Na severu pěstuje se jen oves a provádí lov mečvůdů, na jihu daří se ovoce a dobré víno. Železná ruda a porculánová hlina u značném množství se dobývá. Župa má na 3724 km² 153.377 obyv., z nichž se, čítá dle národnosti Rusinů 75.985, Maďarů 66.804, Němců 8977 a dle náboženství pravoslavných 76.081, protestantů 42.647, katolíků 13.252 a židů 20.703. Hlavní město: Beregszász; župa rozdělena jest na 5 okresů politických. *Bbk.*

Beregabi viz Břežané.

Beregszász [-sás], město se zřízeným magistrátem v Uhrách, sídlo župy berezské (berežské), má 6930 maď. a rusín. ob. (1880), řím.-kat., řecký sjedn. a evang. reform. farní chrám, synagogu, král. a okr. soud, berní úřad, finanční kommissariát, státní stavitelský úřad pro župy berežskou a ugočskou, úřad pro vyměňování poplatků, nižší gymn., obecné šk., stanice dráhy, telegraf a poštu. **B.** byl někdy kvetoucím městem něm., zv. *Lomperthaus*. Obyv. zabývá se řemesly, průmyslem a rolnictvím. Vínice dávají dobré víno. V trachytových kopcích nachází se hojně alunit bílý. R. 1552 drželi zde evangelici luth. a ev. reform. vyzn. synodu, na níž záležitosti církevní uspořádali a docela se oddělili. Roku 1657 Poláci pod Lubomírským vtrhše do Uher táhli na **B.** a za krátký čas celé město ohněm a zbraní zpusožili a velikou část obyvatelstva porubali. *Rř.*

Beregszászy Pál viz Nagy.

Berechja Krispia ha-Nakdan, punktátor, učitel zákona a morálky, spisovatel zvířecích bajek a překladatel; žil okolo r. 1260 v Burgundu. Od něho pochází sbírka 107 bajek *Mišle sudim* (podobství lišek) ve verších, upomínající na indickou sbírku bajek Kalila va Dimna. Vyniká čistotou a uhlazenou mlouvou. Vydána poprvé v Mantui (1557), s lat. překladem od jesuity Melchiora Hanela v Praze (1661, str. 435), text v Berlíně (1756), v židovsko-německých rýmech od Jak. Koppel-

manna ve Freiburce (1588). Napsal i mravoučnou knihu o morálce v 13 dílech a j. *Dk.*

Berekynia viz Kybele.

Berens viz Bránč.

Berendť: 1) B. Karl Hermann, cestovatel a národopisec něm. (* 1817 v Gdánsku — † 1878 v Guatemale). Vystěhovav se jako lékař do Stř. Ameriky žil až do r. 1853 v Nicaragui, pak dvě léta v Orizabě a Veracruzu (do roku 1862). Aby se vyhnul nepokojům politickým, odešel do provincie tabascké, a když jej roku 1864 i odtud franc. invase vyhnala, odebral se do Spoj. Obcí severoamer. Odtud podnikl ve službách washingtonského Smithsonova ústavu šestiměsíční cestu do Guatemaly, od r. 1868 meškal v Meridě a Campeche na Yucatane a r. 1871 vrátil se do Nového Yorku. R. 1874 usadil se v Cohanu (v Guatemale) a ve službách musej berlinských kopal v Santa Lucca de Cotzamalguaapan. Z prací jeho vytýkáme: *Cartilla en lengua Maya* (1871); *Die Indianer des Isthmus von Tepauatepec* (Ztschr. für Ethnologie, 1873); *Remarks on the centres of ancient civilisation in Central America* (1876). Z pozůstatků jeho rukopisů zmínky zasluhuje zvláště mluvnice jazyka mayského.

2) B. Gottlieb Michael, geolog něm. (* 1836 v Berlíně), povolán do zem. geolog. ústavu v Berlíně a r. 1875 jmenován na tamní universitě mimoř. prof. geologie. Hlavní práce jeho jsou: *Die Diluvialablagerungen der Mark Brandenburg* (Berlín, 1863, obsahující první geologickou mapu této země); *Die Theorie Darwins und die Geologie* (Gütersloh, 1870, spis kriticky oceňující Darwinovo učení se stanoviska geolog.); geolog. mapa okolí berlinského a geol. plán města Berlína, pak četná pojednání mající většinou za předmět severoněm. třetihory a uložená ve spisech něm. geolog. ústavu, v časopise něm. geolog. společnosti a v aktech berlínské akademie věd.

Berengar: 1) B., vévoda furlanský, syn vévody Eberharda a Gisely, dcery císaře Ludvíka Pobožného. Když po smrti císaře Karla Tlustého (888) Hše Francká se rozpadla, jedna část velmožův italských za krále zvolila **B-a**, kdežto druhá se přidala k Vidovi, vévodě spoletskému. Vido také korunován za císaře (891), avšak zemřel nedlouho potom i měl za nástupce syna svého Lamberta (894). **B.** darmo čekal pomoci od krále německého Arnulfa, jenžto přišed do Itálie dal se korunovati na císařství (896). Po odchodu jeho **B.** a Lambert se dorozuměli: **B.** vlásti měl vých. od Addy a sev. od Pádu, ostatní pak země náležeti měla císaři Lambertovi. Po smrti Lambertově (898) **B.** uvázal se v celé království Italské, než pohřbichu krátce potom nad Brentou poražen od Maďarů (899). Tehdy protivníci jeho povolali proti němu na trůn Ludvíka, krále dolnoburgundského, vnuka císaře Ludvíka II. (900). Ludvík dal se také v Římě korunovati za císaře (901), avšak přívrženci jeho za nedlouho se opět přidali k **B-ovi**, načež císař Ludvík III. zapuzen přísahou se zavázav, že nikdy již se nevrátí do Itálie. Ale když tam přece znova přítáhl (905), přepaden od **B-a** ve Veroně,

i oslepen a s hanbou zpátky poslán do Provence. Od císaře takového papeží ovšem nebylo lze pomoci čekati proti Saracenům a j. proto pozval k sobě B-a a korunoval ho na císařství (915). Avšak velmožové nespokojení, v čele jejich Adalbert, markrabě ivrejský, proti novému císaři pozvali Rudolfa II., krále hornoburgundského. Tu B. opuštěn byv od vasallů v bitvě poblíže Piacenze svedené poražen, načež nevěda si pomoci jiné na protivníky zavolal Maďary (923). Tehdy krajiny lombardské strašně zpusoženy, Pavia spálena, ale pomoc barbarská císaři platna nebyla k ničemu. Přátelé se od něho odvrátili, a Verona dotud věrná vzbouřila se proti němu, i zavražděn ve městě císaři pozvali Rudolfa II., krále hornoburgundského. Tu B. opuštěn byv od vasallů v bitvě poblíže Piacenze svedené poražen, načež nevěda si pomoci jiné na protivníky zavolal Maďary (923). Tehdy krajiny lombardské strašně zpusoženy, Pavia spálena, ale pomoc barbarská císaři platna nebyla k ničemu. Přátelé se od něho odvrátili, a Verona dotud věrná vzbouřila se proti němu, i zavražděn ve městě císaři pozvali Rudolfa II., krále hornoburgundského. Tu B. opuštěn byv od vasallů v bitvě poblíže Piacenze svedené poražen, načež nevěda si pomoci jiné na protivníky zavolal Maďary (923).

2) B., markrabě ivrejský, po matce vnuk byl císaře B-a. Domáhal se koruny lombardské i dosáhl jí také po smrti krále Lothara r. 950. Utiskoval lid obecný, odíral duchovenstvo a krutě si počínal proti velmožům. Tito také v brzkou od něho se počali odvracet zření majíce ke vdově po králi Lotharovi, spanilě Adelaidě. Uznamenav to B. žádal na ní, aby v manželství vešla se synem jeho Adalbertem, a když toho odepřela, jal jí a u vězení držel v Komě a pak na hradě Gardě (u jezera Gardského). Odtud královna po čtyřech měsících uprchla, načež přátelé její na pomoc povolali Otů L., krále německého. Ten r. 951 přitáhnuv do Italie Adelaidu pojal za manželku i začal se titulovati králem italským a longobardským, avšak nemoha novému království vlásti také skutečně, B-ovi je udělil v léno (952). Pohřichu B. po některém čase počal útoky konati na země papežské, následkem čehož papež Jan XII. na pomoc povolal vrchního pána jeho, krále německého. Ota přišed po druhé do Italie dal se v Římě korunovati na císařství (962) a zajav B-a do vyhnanství ho poslal do Bamberka, kde roku 966 zemřel.

3) B., kněz a kaplan krále Václava II. a jeho dcery kněžny Elišky. Byl věrným přítelem kněžny, kterou v dobách utrpení koruntanského slovem svým povzbuzoval ke statečnosti a skutkem přispíval k její bezpečnosti. Když 28. kv. 1310 došla pana Jana z Vartenberka výstraha, že na dvoře Jindřichově uzavřeno bylo zatknouti kněžnu Elišku, vyzval též pán B-a, by kněžnou o nebezpečí poučil a k útěku jí dopomohl. Útěk se zdařil, načež B. zůstal v Praze a působil mezi měšťany ve prospěch kněžny a jejího mladého manžela Jana Lucemburského. Když Jan s vojskem před Prahou ležel, zprostředkoval B. dorozumění mezi dobyvateli a jejich přátely v městě. Vzav do ruky spisy, jež týkaly se rozepře o jistou faru, ve které náleželo rozhodnutí arcibiskupu Petrovi mohučskému, jakožto metropolitovi diácese pražské, ukázal je strážným ve bráně se žádostí, by ve příčině té mu bylo dovoleno město opustiti a zase se vrátiti. Žádost jeho byla vyplněna. Přišed šťastně do ležení Ja-

nova učinil s arcibiskupem úmluvu o jisté znamení, na které by se přikročilo k dílu zvenčí i ze města. Dne 3. pros., když byly přípravy již ukončeny, odebral se B. s několika svými druhy na věž při kostele týnském a dal třikrát znamenati na zvon, načež Jan učinil útok na zdi měšťské a sousedé uvnitř města na bránu blíž kostela sv. Františka, již sekerami a motykami vypáčili a obléhající učiniili volný přístup do města.

4) B. Tourský (de Tours), scholastik, nar. kolem r. 1000 bezpochyby v Toursu, kdež i kanovníkem a představeným školy se stal, kteráž vedením jeho dosti zkvétala. R. 1040 byl povýšen za arcijahna kapitoly angerské. Pověstným stal se, že jako dříve Erigena popíral předpodstatnění (*transsubstantiatio*) a pravil, že chléb a víno při konsekraci se podstatou neproměňuje v tělo a krev Kristovu, nýbrž že chlebem a vínem zůstává. Jak souvěci svědkové Guitmund a Berthold či Bernald praví, neměl B. důkladnějšího vzdělání zejména filosofického, byl povahy nestálé, nad to i hrdý a svěhlavý a pomáhal si ve sporu, do něhož zabředl, ostrou dialektikou. Učení jeho bylo zavrženo na synodě římské r. 1050, ale B. těšil své přívržence, že věc docela jinak dopadne, až o ní jednáno bude na sněmu pařížském u přítomnosti krále francouzského. Roku 1054 přišel B. sice na sněm v Toursu pořádaný, ale místo aby se hájil, jak sliboval, prostě odvolal vyznav, že chléb a víno po konsekraci jest tělem a krví Kristovou. Ale ve vyznání tom nebylo udáno, jakým způsobem tělo a krev Páně přítomna jest, zda podstatně nebo jen mocí a silou, nebo dokonce jen jako v památce, a proto B. učení své dále rozhlašoval, tak že ještě na několika sněmích o bludu jeho jednáno bylo, až konečně roku 1079 na sněmu v Římě a r. 1080 v Bordeaux držaném B-ovi učení katolické formulí docela určitou a úplnou předloženo bylo a B. dle ní víru svou vyznal a přísahou potvrdil. Žil pak na ostrově St. Côme u Toursu, kde r. 1088 zemřel. Není pochyby, že B. popíral předpodstatnění, ale není jisto, čemu dále učil; většina spisův jeho jest ztracena a jen úryvky a zlomky se zachovaly ve spise Lanfrankově (*De verit. corp. et sang.*), též zůstaly některé listy B-ovy k Adelmanovi, a konečně spis *De sacra coena*, jímž B. se proti Lanfrankovi hájil. A i v těchto málo zachovaných částech B. nestejným způsobem se vyjadřuje, a stoupenci jeho (berengariáni) na dvě se rozštěpili: jedni pravili, že chléb a víno není docela v žádném vnitřním souvisu s tělem a krví Páně, nýbrž že chléb a víno jest toliko stínem a obrazem jeho; druzí pravili, že tělo a krev Páně přítomna jest, ale jakoby ukryto v chlebě a víně, tak že obojí spolu jest, i chléb a víno, i tělo a krev Páně, tedy jakási consubstantiace a impanace; Guitmund praví, že tento byl vlastně náhled B-ův, náhled to, jež později Luther přijal a poněkud určitěji vyvinul. Ale v listech k Adelmanovi zase B. praví, že v chlebě a víně se Kristus duchovním způsobem podává těm toliko, kteří jsou

živými oudy jeho, jsa ve svátosti oltární toliko duchovně přítomen, t. j. se svou mocí a nikoli se svým tělem, náhled to, jehož se později Kalvín přidržel. A jinde zase (De sacra coena) praví **B.**, že, nazýváme-li chléb po konsekraci tělem Páně, jest to zrovna tak obrazné řečeno, jako když Písmo svaté Krista nazývá beránkem a p.; tak zase mluvil později Zwingli, jenž pravil, že v chlebě a vinnu Kristus nikterak přítomen není, ani podstatou, ani silou, nýbrž že chléb a víno jest památka toliko, kterou sobě připomínáme poslední večeři.

Berengarie (Berenguela), nejstarší dcera Alfonsa VIII., sestra Blanky kastilské († 1244). R. 1198 slavila ve Valladolidu sňatek s Alfonsem IX., králem leonským, který jí zůstal věren, i když sňatek byl rozveden papežem Innocencem III. pro blízké příbuzenství. Teprve r. 1204 chtíc odvrátiti zlo, jež z Říma hrozilo, vrátila se od manžela a děti na dvůr otcovský žehnána lidem leonským. Po smrti rodičů provolána vladarkou ve jménu mladíčkého bratra Jindřicha I. a určena otcem i za následnici pro případ smrti bratrovy. Částí šlechty, zvláště Alvarem de Lara, vypuzena byvši brzo dočkala se vítězství většiny jí nakloněné a nepřijavši sama po smrti bratrovy hodnosti prohlásila králem svého nejstaršího syna Ferdinanda III. (Svatého), jemuž byla pak v těžkých dobách rádkyní a těšitelkou.

Berengario Carpi Jacopo, anatom (* v Carpi u Milána kol 1470 — † 1530). Zprvu byl lékařem v rodišti svém, později utekl z příčin politických do Bologně, kdež byl profesorem chirurgie do r. 1527. Byl předchůdcem Vesala a získal si znalost anatomie pitváním prasat i mrtvol lidských. Vydal poznámky k Mundinově anatomii s obrazy (Bologna, 1521). Objevil dutinu kosti klínové i červíkovitý výčnělek střeva. V traktátu *De fractura calvariae 1518* doporučuje užívání trepanu při ranách lebky.

Berengarius Fredoli v. Corpus iuris canonici (Liber Sextus).

Bérenger [berañžé]: 1) **B. Laurent** Pierre, spisovatel franc. (* 1749 v Riezu — † 1822 v Lyoně). Vstoupil do řádu oratoriánův a byl učitelem na několika jejich školách. Za dob před revolucí zastával úřad královského censora v Lyoně, vzdal se r. 1789, zůstal však inspektorem akademie lyonské. R. 1816 stal se členem akademie des Inscriptions et Belles-lettres. Hlavní jeho zásluha spočívá v díle posud velice oblíbeném *Morale en action* (Paříž, 1783 po prvé), k němuž druží se jako pendant *Morale en exemples* (t., 1801). Více o něm viz Reboul, Un littérateur oublié (t., 1881). red.

2) **B. Alphonse Marie Mariel** Thomas, franc. právník (* 1785 ve Valencii, dep Drôme — † 1866 v Paříži). Byl advokátem v Grenoblu, r. 1828 stal se poslancem, r. 1831 radou při kassačním soudu v Paříži, r. 1839 párem, r. 1849 předsedou civilního oddělení při kassačním soudu, r. 1860 šel do výslužby. **B.** horlivě účastnil se snah o zlepšení vězénství, směřujících k zavedení samovazby jakožto

základní formy trestu na svobodě; napsal v tom směru *Rapport sur le système pénitentiaire* (1836) a *De la répression pénale* (1835), výsledky cesty po věznicích francouz. a anglických; a hájil i ve sněmovně r. 1847 jako zpravodaj předlohu o zavedení samovazby, jejíž uzákonění však zmařeno bylo revolucí roku 1848. Dále sepsal *De la justice criminelle en France* (1818) a přeložil Justiniánovy novelly (1810, 1811). R. 1843 uveřejnil díla politika Barnavea, krajana svého. V politice hájil r. 1815 věc Napoleona II.; jako předseda soudů nad účastníky atentátů roku 1848—1849 vynikal mírností. *JT Red.*

3) **B. René**, syn před., politik francouzský (* 1830 v Bourg-les-Valence). Stal se roku 1853 doktorem práv a roku 1862 generálním advokátem v Grenoblu, pak v Lyoně. R. 1870 účastnil se války a raněn u Nuits. R. 1871 zvolen do národního shromáždění, kde byl členem levého středu. Ku konci předsednictví Thiersova byl na krátko ministrem veřejných prací r. 1876 stal se doživotním senátorem. Náleží k umírněným republikánům a zajímá jej hlavně vězeňství; tak založil spolek ku podpoře propuštěných trestanců; vypracoval kpříkazu »Société generale de prisons« návrh zákona o prostředcích, jak lze zamezit vrácení se k zločinu (jenž stal se zákonem 14. srpna 1885); pak zákon, jímž zavedeno podmíněčné propuštění na svobodu a upravena podpora ochranných spolků (*patronage*) a rehabilitace. *Hsz. JT.*

Berenhorst Georg Heinrich, vojenský spisovatel něm. (* 1733 v Sonderslebenu — † 1814 v Dessavě). Jsa levobočkem knížete dessavského Leopolda I. dostoupil v pruské armádě hodnosti majora. Hlavní jeho dílo jest: *Betrachtungen über die Kriegskunst* (Lipsko. 1797—99; 3 vyd. 1827), ale i jeho *Aphorismen* (t., 1805) a dva svazky spisů pozůstalých (*Aus Berenhorst's Nachlass*, Dessava, 1845—47) nejsou bezcenné.

Berenioea, rod mechovek okrouhlostých nerozvětvených (*Cyclostomata Inarticulata*), tvořící povlaky obrysu kruhovitého neb vejřitového. Jednotlivé komůrky s ústím okrouhlým, na předu zahnuté, s povrchem hladkým, svraštělým neb jemně dirkovaným. Vykažuje velké množství druhů zkamenělých v jurském, křídovém a třetihorním útvaru a jest zastoupena ještě v nynějších mořích vzácnými jedinci. Z českého křídového útvaru popsáno pět druhů vesměs z korycanských vrstev, z nichž nejhojnější jest **B. confluent** Roem., který i v teplějších vrstvách se vyskytuje. *Pa.*

Bereničiny vlasy (*Coma Berenices*), souhvězdí v sev. polokouli mezi Pannou a Lvem, pojmenované jménem tím od hvězdáře Konóna (kol roku 280 př. Kr.). O původu jeho se vypravuje: Když Bereničin choť Ptolemaios III. brzy po sňatku podnikl válečnou výpravu do Asie, slíbila Bereniké, že svou krásnou kšticí Afrodité obětuje, jestli manžel její vítězně domů se vrátí. Přání její splněno, i donesla dlouhé svoje vlasy do chrámu Afroditina. Než kštica zmizela, a když král nad tím byl rozmrzen,

prohlásil Konón chtěje se zavděčiti, že vlysy královny dostaly se mezi hvězdy. Elegik Kallimachos oslavil Berenikinu křtici básní, jež v latinském překladě Catullově nám se zachovala (Carm. 66). Cfe.

Berenike: 1) B., dřívější Hesperis v Kyréné, viz Bengází. — **2) B.** na moři Rudém na hranici egyptské a krajiny Troglodytike, důležitá silnicí, kterou založil Ptolemaios II. Filadelfos, vedoucí do města Koptos sev. od Théb. V městě tom soustředil se obchod s Arabii a Indií. Zříceniny nedaleko nyn. Ras Bernos.

Berenike (vlastně Fereniké, φερηνίκη) = nositelka vítězství), jméno několika kněžen starověkých: **1) B.** (* kol r. 340 př. Kr.), manželka jakéhosi Makedoňana Filipa a matka Magasa, kterýž zmocnil se Kyrény. Později pojal ji za manželku Ptolemaios Lagi a zplodil s ní syna Ptolemaia II. Filadelfa. Theokrit a jiní básníci ji opěvali. — **2) B.**, dcera Magasa, vládce v Kyréné, vnučka předešlé, zasnoubila se s Démétriem, bratrem Antigona, krále makedonského; dala jej však usmrtiti, když se do něho zamilovala i matka její. Na to provdala se za Ptolemaia III. Euergeta. Po smrti manžela svého zmočila velmi mnoho u syna svého Ptolemaia IV. Filopatóra. Tím byl podrážděn miláček králov Sósibios a dal ji układně zavraždit. — **3) B.**, dcera Ptolemaia II. Filadelfa a Arsinoé, manželka Antiocha II., krále syrského. Byla zavražděna od nevlastního syna svého Seleuka k návodu jeho matky Laodiky, kterouž Antioch zapudil působením B.-ky. — **4) B.**, dcera Ptolemaia XII. Aulety. Když byl otec její zbaven trůnu v Egyptě, byla dosazena na místo jeho. Avšak Ptolemaios dostav se zase k trůnu, dal ji usmrtiti (r. 55 př. Kr.), ač nic neprovinila. — **5) B.**, nejstarší dcera Heroda Agrippy I. Provdala se nejprve za Marka, syna Alexandra Lysimacha, potom za strýce svého Heroda, kníže chalidské, po smrti jeho žila nějaký čas v pohoršlivém poměru se svým bratrem Agrippou II., na to provdala se za Ptolemaia, krále kilického, ale opět jej opustivši vrátila se k bratru svému. Později zalíbila se Titovi, a jen veřejná nevole zabránila, že se nestala císařovnou. Sa.

Berent, m. pruské, viz Koscierz.

Berent Šimon, jesuita, hudební skladatel (* asi r. 1585 v záp. Prusku, snad v Koscierzi [Berent] — † 1649 v Brunsberku). Patnáctiletý přijat do řádu, byl kazatelem při dvoře knížete Alex. Radziwiłła, později průvodčím králevice Albrechta a konečně rektorem jesuitské kolleje brunsberské. Byl dobrým hudebníkem a skladatelem, i v Itálii ceněným: hymny jeho došly pochvaly také na papežském dvoře. Hudební honoráře obětova chudému žactvu, zvláště pak na znovuzbudování studentské bursy brunsberské, Švédy zničené. Tiskem vyšla tato jeho díla: *Opera duo musicalia Litaniarum de nomine Jesu* (1638) a *Litaniae de B. Virg. Maria* (1639).

Berény [berih]: **1) B.** (Jász-), velmi staré město se zřízeným magistrátem v Uhrách, v župě jáso-velkokumánsko-solnocké, po obou

březích ř. Zadvy, má 21.507 maď. ob. (1880), římskokat. a ev. ref. farní chrámy, synagogu, gymnasium, vyšší dívčí školu, ústřední jezdeckou školu honvěděskou, několik škol, klášter františkánský se starobylým chrámem, museum, bohatý městský archiv, okr. soud, berní úřad, notariát, poplatkový a celní úřad, spořitelnu, dvě nemocnice, několik průmyslových závodů, stanice dráhy, poštu a telegraf. — **2) B.** (Lóvas-), městys v Uhrách, v župě bělehradské, okr. stolnobělehradském, s 3933 maď. oby. (1880), římskokat. a ev. ref. farní chrámy, synagogu, 3 element. školami, krásným zámkem, klášterem sester sv. křtice, telegrafní stanice a poštu. Rž.

Berényi [beréni] de Karancsberény, starý panský rod uherský, z něhož jmenován jest již za Ondřeje II. Michal, jenž založil r. 1231 pro dominikány první klášter a chrám v Uhrách. Desider proslul za panování Štěpána V. a vyznamenal se ve spolku se svými bratry Jobem a Kuncsedem v četných výpravách vojenských. Syn jeho Ondřej konal válečné služby Ladislavu IV. Ladislav byl nejvyšším lovcím krále Sigmunda, a jeho bratr Jan kanovníkem budínským Koncem st. XVI. byl rod tento do stavu hraběcího povýšen. Hrabě Sigmund B. stal se r. 1739 biskupem v Pětikostelí. Zemřel r. 1748. Bbk.

Beresford [béresferd]: B. William Carr, proslulý válečník (* 1768 — † 1854 na svém statku Bedgebury Park v Kentu). Vstoupil záhy k vojsku (1785) a bojoval v Novém Skotsku, kde ztratil oko, v Touloně (1794), v Západní (1795) i Východní (1799) Indii a v Irsku (1800) vyznamenal se při opětém dobytí mysu Dobré naděje (1806), načež postoupil na brigádníka a dobyl Buenos Ayres; nemoha však města toho na dlouho uhájeti vzdal se a byl půl roku držán ve španělském zajetí. R. 1808 připojil se k britské armádě v Portugalsku a se sirem Johnem Moorem vnikl do Španěl, účastnil se bitvy u Coruhy a umožniv prchajícímu vojsku vstoupiti na loď vrátil se s ním do Anglie. R. 1809 byl po druhé vyslán do Portugalska, aby přijal vrchní velení nad armádou. Kázní a cvikem zorganizoval ji tak, že mohl přejíti k offensivě. V čele 12.000 mužů napadl Francouze na severu země, překročil ř. Duero, zatlačil Loisonovu divisi zpět k Amarantu a spojil se s oddělením sira Arthura Wellesleye přiměl ji k ústupu a uvedl v největší nepořádek. Za služby prokázané v bitvě u Busaca byl jmenován (1810) bathským rytířem. Vítězství v krvavé bitvě u Albuery (1811) vyneslo mu díky parlamentu. Po míru pařížském (1814) potlačil v Brazílii nebezpečnou vzpouru a stal se viscountem a peerem anglickým. I v Portugalsku trestal nespokojence s anglickou vládou neštitě se ani věšení a poprav (1817); byl však za špan. revoluce jako domnělý přívrženec Dom Miguelův ze země vypověděn (1823). Ve Wellingtonově kabinetě spravoval (1828—30) úřad polního zbrojmistra. Portugalská vláda udělila mu titul vévody z Elvasu a i některé cizí státy vyznamenaly jej rytířskými řády.

Beresford-Hope [béresferd hóp] Alexander John, archaeolog, publicista a politik angl. (* 1820 — † 1887 v Kilndownu). Po otci, proslulém dějepisci a mecenáši umění Tomáši Hopeovi, zdědil nadšení pro středověké církevní památky stavitelské v Anglii. Pomocí předních architektů provedl mnoho restaurací buď nákladem vlastním nebo vymohl v listu svém *Saturday Review* podporu jiných a jako poslanec vymohl i značné příspěvky státní. Ač nebyl odborníkem, zvolen za čestného člena král. společnosti architektů, v níž měl i četné přednášky. Svě konzervativní názory, jež projevil jako člen umírněné náboženské strany »High Church« a jako vynikající člen »Ecclesiological Society«, vyložil také v díle *English Cathedral of the Nineteenth Century*.

Berestěčko, ves v gub. volynské, v újezdě dubenském, na l. bř. ř. Styru mezi Radziwilowem a Luckem, s 2853 ob. (1880), památná bitvou svedenou r. 1651 na pr. bř. ř. Styru, v níž Jan Kazimír III. (se 100.000 muži) zvíťazil nad kozáky (pod Chmelnickým) spojenými s Tatarsy pod Islamem-Girejem (celkem 300.000 mužů).

Berestovo, Berestovoje (selo), ves blíže Kijeva, kde zemřel sv. Vladimír na hradě svém (1015). **B.**, oblíbené místo velkoknížat kijevských, zaujímalo sev.-vých. část nynější pevnosti kijevopěčerské. Syn Vladimírův Jaroslav vystavěl tam chrám sv. Petra a Pavla. Z berestovského kláštera zachován jen chrám sv. Spasa, obnovený v XVII. stol. metropolitou Petrem Mohyloou.

Berethalom viz Birthelm.

Beretti: 1) **B.** Vikentij Ivanovič, žák petrohradské akademie umění, pak tamní městský stavitel, od r. 1809 za své návrhy akademik, od r. 1831 po smrti Gomsina professor akademie, od r. 1837 stavitel university svatovladimírské v Kijevě a tamní městský stavitel. Mimo chrám katefinský a četné stavby v Petrohradě a v Kijevě pochází od něho pomník sv. Vladimíra v Chersonu.

2) **B.** viz Cortona.

Berettini viz Cortona.

Berettyó [beretó], feka uherská, 360 km dlouhá, vzniká na jižní hranici župy siládské a vtéká u Mezó-Turu do Rychlého Kőröše. Dříve, než byla upravena, tvořila s Rychlým a Černým Kőröšem velké močály Berettyóské, které jsou nyní většinou vysušeny, neboť zřízeny dva průplavy (19 a 15 km dlouhé), jimiž tok řeky zkrácen o 177 km. Rř.

Berettyó-Ujfalú, okr. městyš v uherské župě biharské u ř. Kőröše, má 6122 maď. ob. (1880), ev. ref. farní chrám, synagogu, několik elem. škol, pěknou radnici, parní mlýn, okresní soud, stanici dráhy, telegraf a poštu. Rř.

Bereza, feka ruská, viz Berezna.

Bereza, jméno rusinského koledníka na Pokutí, jehož vybírá ze svého středu kolední sbor v době vánoční ves obcházející proto, že umí nejlépe koledovati. **B.** všude začíná se zpěvem koledy, pozdravuje hospodáře zvláště vybraným a ustáleným fíkáním, přeje mu a děkuje za koledu. Rř.

Berezaň, stepní feka ruská v gub. chersonské, v újezdě oděsském, tekoucí do zálivu Berezaňského v Černém moři, svých. od Oděssy. V poříčí ř. **B.**-aně jest mnoho vesnic a osad německých. — Berezaňský záliv rázem svým podobá se zálivům ř. Dněstru a Buhu; s mořem spojen jest úzkým průlivem. Naproti zálivu Berezaňskému leží ostrov Berezaň (tur. *Bürü-useň-ada*, t. j. ostrov vlčí řeky) 13 km jihozáp. od m. Očakova. Ve starověku byl ostrov Berezaň zasvěcen Achillovi, jež tu měl chrám. Roku 1780 dobyli Rusové útokem ostrova, jež byli obsadili Turci chtěouce Rusům zabrániti přístup do zálivu Berezaňského.

Berezin Ilja Nikolajevič, ruský cestovatel a orientalista (* 1818 v gub. permské); studoval v Kazani, načež podnikl r. 1842—45 cestu po Orientu za účelem důkladnějšího seznání jazyků východních. Navštívil Malou Asii, Mesopotamii, Persii, Syrii, Egypt a Turecko. Později r. 1848 podnikl ještě cestu do Tobolska za účely ethnografickými. Cesty své popsal částečně ve spisech: *Jednoroční cesta po Východě* (Kazaň, 1845); *Šestinedělní cesta po Východě* (t., 1846); *Cesta Tochtamyše-chána do Jagailli* (1850); *Cesta do Dagestánu a Zakavkazska* (t., 1850); *Cesta do sev. Persie* (1852); *Bulgar na Volze* (1853); *Muhammedánské náboženství v poměru k civilisaci* (Petrohrad, 1855); *Pravoslavní a jiné křesťanské cirkve v Turecku* (1855); *Guide du voyageur en Orient* (1858). Vrátil se z cesty po Orientu ustanoven r. 1846 professorem tureckého jazyka v Kazani, od r. 1855 v Petrohradě, kde posud působí jako skutečný státní rada ruský. Činnost jeho náleží oboru filologie a hlavně dějin. Z prvého jmenujeme: *Doplňky k tur. grammatice Kasembegové* (Kazaň, 1847); *Système de dialectes turcs* (1848); *Recherches sur les dialectes persans* (Kazaň, 1853, 2 svaz.); *Mluvnice jazyka perského* (t., 1853); *Prísloví národů tureckého plemene* (Petrohrad, 1856); *Chrestomathie turecká* (Kazaň, 1857—62), z druhého: *Vydání a překlad Rašid-ud-dinových dějin Mongolů* (Petrohrad. 1858—69, 6 sv.); *Bibliotéka historikův orientálních* (Kazaň, 1849—54, 3 sv.); *Jarľky chánů* (tamže, 1850—52); *První invase Mongolů do Ruska* (Petrohrad, 1852); *Druhá invase Mongolů do Ruska* (t., 1855) a j. vedle řady různých pojednání z obou oborů. Vydal seznam turekotatarských rukopisů, jež chovají se v knihovnách petrohradských (1846 až 1849), a byl vrchním redaktorem velké encyklopaedie ruské r. 1872 a n. Jest i správcem kabinetu orientálních mincí v Petrohradě. **Dk.**

Berezina, feka ruská, 352 km dlouhá, vzniká na severu minské gubernie spojením několika potoků, vycházejících z tamních bažin, teče od městečka Berezina směrem jihovýchodním vedle města Borisova, kde se stává splavnou, přijímá s pravé strany řeku Svisloč, tekoucí od Minska, mine pevnost Bobrujsk a padá s pravé strany do Dněpru. Severně od Borisova jest Berezinským průplavem spojena se splavnou ř. Ullou, přítokem Západní Dviny. **B.** stala se světoznámou zpá-

tečním pochodem armády Napoleona I., 26. až 29. listopadu 1812. Napoleon pronásledován Kutuzovem a v boku ohrožován Wittgensteinem spěchal k městu Borisovu, již Rusy obsazenému, by sobě vymohl přechod přes **B-nu**, věda dobře, že by byl jinak od admirála Čičagova s pravé a Wittgensteina s levé strany uzavřen a se zbytkem armády své ztracen. Maršál Oudinot vrhl se proto na Borisov, vypudil odtud Rusy, ale nemohl jim zabránit, by dřevěného mostu nestrhli. Severně od Borisova u dědiny Studěnky nalezen byl brod, přes který počalo se z rána 26. listopadu pod ochranou Oudinotovou se stavbou dvou mostů, jednoho lehčího pro pěchotu a jízdu, druhého pevnějšího pro dělostřelectvo a zavazadla. Potřebné dříví sehnáno bylo z okolních vesnic. Kdežto po prvním mostě dál se přechod ustavicně, probořil se druhý dvakrát a byl teprve druhého dne ku přechodu způsobilý. Na večer 27. listop. přiřhl k mostům zástup opozdělých a v ohromném zmatku hrnul se přes mosty; ty třikrát povolily a množství nešťastníků zahynulo ve vlnách **B-ny**. Zatím dvě divise Partouneauxovy a Girardovy s lehkou jízdu odrazely statečně útoky Wittgensteinovy; ale zoufalý jejich odpor byl marný, 28. listopadu musili se vzdát. Téhož dne počal všeobecný útok na mosty a zbytky armády francouzské. Přechod přes mosty na levém břehu chránil maršál Victor se sborem 4000 m. proti Wittgensteinovi, kdežto Oudinot a Ney zdržovali sbory admirála Čičagova, jenž s pravé břehu na vojsko francouzské útočil. Útoky ruské jsou odraženy a když hlavní přechod přes **B-nu** se podařil, ustoupil na večer 28. listopadu Victor na pravý břeh, načež gen. Eblé dal ráno 29. listopadu oba mosty zapáliti neohlížeje se na zástup bezbranných, vysílených a nemocných vojínů, žen a dětí na pravém břehu ležících. Tito vidouce nebezpečenství, vrhli se na hořící mosty, jiní odvážili se přes zamrzlou řeku, ale led se pod nimi prolomil a množství nešťastníků zahynulo. Na 15.000 lidí různého stáří a pohlaví se vši kořisti upadlo do rukou kozáků. *Bka. Kol.*

Berezna, ruské m. újezdné v gub. černigovské, s 11.743 obyv. (1886), leží na návrší, pod nímž teče řeka Bereza, přítok Desny. **B.** byla roku 1663 setnickým městem kozáků černigovských, r. 1775 stala se m. újezdným.

Berezov, okružní m. rus. v sibiřské gubernii tobolské, na l. bř. Sosvy, přítoku malé Obi, má 2173 obyv. (1885). Obchod s kožešinami, druhdy velmi čilý, za doby novější ochábl; značný jest obchod s morkou a s rybami nakládanými i sušenými do Tobolska. **B.** jakožto místo vypověděnců ruských pro drsné podnebí své náleží k nejkrutějším toho druhu. V **B.** žili jako vyhnanci kn. A. D. Menšikov (1728 — † 1729), kníže Ivan Dolgorukij (1730—39) a hr. Ostermann (1742 — † 1747). **B.** založen r. 1593 jako stanoviště kozácké, jež r. 1782 stalo se městem újezdným. — **Berezovský** okruh v západní Sibiři, v gub. tobolské, zabírá s ostrovem Bělým 917.036 km^2 a má 31.459 ob. (1885); většina obyvatelstva

jsou Ostjakové a Samojedi. Hlavním zdrojem výživy jest rybolov; půda jest neúrodná, bažinatá (zvláště na severu), lesů málo.

Berezovsk, osada rus. v gub. permské na Urále, nedaleko Jakaterinburku, střed zlatých dolů berezovských, jež známy jsou od r. 1744 a prostírají se v délce 7½ a v šířce 4¾ km . Rýžovny podél ř. Berezovky obsahují velmi hojně ryzího jemného zlata.

Berezovskij: 1) **B.** Maxim Sazonovič, výtečný ruský skladatel církevní (* 1745 v Gluchově — † 1777 v Petrohradě). Studoval na kijevské akademii, pak odebral se do Bologně, kde u Martiniho se učil hudební theorii. Když po jeho návratu do Petrohradu naděje jeho v pevné postavení u dvora se nespílnily, sám na život si sáhl. **B.** byl první, který ve skladbách vokálních dbal náležitěho akcentu, a první, který na Rusi začal komponovati dvoj-sbory. Jeho čtyřhlasý sbor *Pater noster* vyšel u Breitkopfa a Härtla v Lipsku.

2) **B.** Antonín, útočník na život cara Alexandra II., vystřelil na něho dne 6. června 1867 v Boulogneském lesíku, začež odsouzen k doživotní vazbě v káznici a deportován do Nové Kaledonie, kdež zemřel.

Berezozel. V staroruských památkách sluje tím jménem náš duben (aprilis), kdežto malorusky se tak nazývá náš březec (martius). Jméno **b.** jest složeno z *berezo* = stsl. *bręzo* (čes. březo) a *zola*, jež jest stupňovaný kořen *zel*, zelenati se, lit. *žel-ti*; značí tedy **b.** břez (břez) zelenání, pak dobu, v níž se břízy zazelenávají, jako český březec, lit. *birželis*. *Prk.*

Berg: 1) **B.** viz Hora sv. Václava. —

2) **B.**, ves v Čechách, 16 d., 11 obyv. něm. (1881), hejtm. Cheb, okr. Vildštein (1'), hod. sev.-vých.), býv. dom. Cheb, fara Frauenreuth.

Berg: 1) **B.** bývalé říšské vévodství v Německu, zaujímalo části nynějších vlád. obvodů pruských düseldorfského a kolínského na rozloze 2975 km^2 se 262.000 obyv. Jako hrabě beržský připomíná se poprvé r. 1101 Adolf I., ačkoli již otec jeho užíval názvu »vom Berge«. R. 1225, po vymření hrab. rodu po meči, připadl **B.** Jindřichu Limburskému, a roku 1348 nabyl ho dědictvím Vilém Jülišský, jehož syn Vilém II. r. 1380 vymohl si na králi Václavovi hodnost vévodskou. R. 1423 spojeno vévodství s Jülichem, a obě země zůstaly od té doby sdruženy až do poč. XIX. stol. Po vymření panovnického rodu r. 1609 dostala se obě vévodství po tuhém sporu s Braniborskem Falci-Neuenburku, s nímž r. 1685 spadla na kurfirštství Falcké. Bedřich Vilém I. pruský pokoušel se marně zajistiti si nástupnictví v obou zemích, neboť roku 1738 přiřkl císař Karel VI. země ty rodu falckosulzbašského. Roku 1777 připojen **B.** spolu s ostatní Falcí k Bavorsku, avšak roku 1806 postoupen byl Francii, načež císař Napoleon utvořil z něho zvláštní velkovévodství s hlavním městem Düsseldorfem a propůjčil je svému svaku Jáchymu Muratovi. Když pak Murat roku 1808 stal se králem neapolským, obdržel **B.** nedospělý bratrovce císařův Ludvík; po pádu

Napoleonově velkovévodství se rozpadlo a na kongressu vídeňském r. 1815 z největší části připojeno k Prusku.

2) **B.**, předměstí štutgartské ve Vírtembersku na Neckaru, sev.-vých. od hl. města, s nímž jest spojeno koňsk. drahou, má krásný chrám v gotickém slohu, královský letohrad ve slohu renaissančním, továrny na stroje, pfa-delny, barvirny, mlýny a j., železité a uhličité prameny 19—21° C, četně navštěvované lázně a 3446 ob. (1885). Na blízkú nachází se královský letohrad Rosenstein, zbudovaný ve slohu antickým a vyzdobený nádhernými sochami; v něm chová se bohatá obrazárna.

von **Berg**: 1) **B.** Fedor Fedorovič (Friedrich Wilhelm Rembert), carský polní maršálek a místopředseda polský (* 27. kv. 1794 na zámku Zagnici v Livonsku — † 18. led. 1874 v Petrohradě). Pocházel ze starého německého šlechtického rodu, usedlého v Livonsku již před r. 1561 a rozšířeného na Litvě a v Rusku, který v době od Kateřiny II. do Mikuláše I. dal armádě 9 generálův a mnoho štábních a vyšších důstojníků. Jako student univerzity dorpatské vstoupil roku 1812 dobrovolně do vojska, stal se brzy štábním důstojníkem, účastnil se bojů v Rusku, Německu a Francii, kde se zvláště vyznamenal u Paříže, začež jmenován kapitánem gener. štábu gardového. Po válkách cestoval po Švýcařích, Itálii, Řecku a Turecku; r. 1817 sledoval v Neapoli karbonarismus, jež vylíčil ve člancích tehdy velmi čtených. R. 1819 vrátil se do Ruska, vydal v Petrohradě popis svých cest, jimž na sebe upozornil cara. Jmenován plukovníkem, přidělen vyslanectvím v Mnichově, v Římě a v Neapoli, a r. 1822 vrátil se do činné služby řídil výpravu proti odboji Kirgizův a uvolnil cestu obchodním karavanám přes Bucharu a Indii, utlumil loupežnictví na Chvalinském m. Roku 1825 ohledal v průvodu Eversmannově břehy Aralského jezera s výsledky důležitými pro vědu. R. 1827 řídil operace před Silitrií, jako chef gen. štábu přešel s Děbičem Balkán a řídil pak mapování téhož. Za povstání polského sloužil ve Volyni, pronásledoval Dwer-nického do Haliče, účastnil se vzetí Varšavy, byv dříve vyjednavatelem o vzdání. Jmenován generálieutenantem, vrchn. ubytovatelem arm. Paskiewiczovy a přiděleny mu v Polsku práce geodaetické a topografické. Roku 1843 stal se generálem pěchoty, nejv. ubytovatelem celé armády, prvním pobočníkem carským a roku 1844 čestným členem akademie. R. 1848 byl ve Vídni s mnohým taktem činným ve prospěch aliance rakouskoruské a za vyjednání plánu proti Maďarům jmenoval jej císař František Josef I. r. 1849 rakouským hrabětem. Po návratu řídil opět topografické práce a r. 1853 velel při obraně Estonska, jehož pobřeží a zvláště Reval opevnil tak, že se Navier ani útoku neodvážil. R. 1855 jmenován guvernérem a velitelem v Čuchonsku, odrazil v dnech 8—10. srpna útok admirála Dundasa na Sveaborg, začež jej Alexander II. ve svůj korunovační den jmenoval říšským ruským a r. 1857 i čuchonským hrabětem. Plnou svou

moc v Čuchonsku využítkovával však tak přisně, že sám uznati musil další nemožnost svou v úřadě a r. 1861 žádal za odvolání. R. 1863 přidělil jej car nejprve velkoknízeti Konstantinovi a po odstoupení jeho jmenován **B.** sám náměstníkem a voj. velitelem s plnou mocí v zemích polských, v nichž povstání drakonicky utlumil. Polská společnost usmířila se poněkud s ním, když ucítila vliv ještě nepopulárnějšího státního sekretáře Miljutina a poznala blahodějný vliv finančních ústavů za vlády **B.**ovy zřízených, ač vždy vyčistí mu sluší hlavní účast při zničení autonomie v zemích polských. Choť jeho byla dobroditelkou chudiny varšavské. R. 1866 jmenován členem státní rady a polním maršálkem; zemřel bezdětek za krátkého pobytu v Petrohradě, právě když jej car navštívil.

2) **B.** Nikolaj Vasiljevič, prof. univerzity varšavské, básník rus. a překladatel prostonárod. písní, zvláště slovanských, na jazyk ruský (* 24. bř. 1823 v Moskvě — † 28. čna 1884 ve Varšavě). Vzdělával se na gymnasiu tambovském a moskevském, později na filos. fakultě univ. moskevské obíraje se studiem jazykův slov., jež byl započal již na gymnasiu. **B.** zvláště vynikl zdařilými překlady písní prostonár., z nichž výbor s názvem *Pěsní ruských narodov* vydal r. 1854 v Moskvě s pěknou předmlouvou. Jsou tu písně 28 národův v nářečích původních v plynném převodě ruském; z českých čtou se zde písně prostonár., pak překlad Ruk. Královědv., jenž vyšel o sobě r. 1846 v Moskvě, pak v Polyglottě (1852), později v Petrohradě (1862). Pův. básně **B.**ovy vyšly v »Muskvitánině«. **B.** v létech sotých konal se Ševyrevem ethnografickou cestu po Rusi. Jako očitý svědek a dopisovatel vydal **B.** paměti o obležení Sevastopole (Moskva, 1858), doplněné od generála Chrulova, pak album města Sevastopole (1858), kde sám jako dovedný kreslíř zobrazil 37 nejznámějších výjevů z obležení. Poutavé zápisky a studie z vojny r. 1859 a z povstání v horách Livan-ských (1860) psal **B.** do »Oteč. zapisek« a do »Rus. Věstn.«. Roku 1863 odebral se do Varšavy, kde pilně obíral se otázkou polskou a sepsal pět dělův o polských povstáních v létech 1831—64; ukázky z díla toho vyšly v »Rus. archivě« (1870), ostatek jest v rukopise. Mimo to překládal **B.** z Mickiewiczze (»Pana Tadeusze« skoro celého, úryvky z »Konrada Wallenroda«, »Sonety krymské« a j. básně, vyd. r. 1865 ve Varšavě), z Kraszewského a j. Z rozličných básníkův slovanských pořídil **B.** mnoho překladů do básnické anthologie Gerbelovy. Aby dobře seznámil se s literaturou čes., zavítal **B.** do Prahy (1871), kam přinesl novou rukopisnou sbírku překladů z Máchy (zač. »Máje«), Vinařického, Poláka (»Slavičí píseň pod večer«), barona Villaniho (»5. máj 1821«), Ruběše (»Čecha«), Nebeského, Langra, Pflēgra (»U potoka«), Koubka, Hanky, Riegrovu »Kovářskou« a ukázky z Palackého Radhoště. R. 1868 stal se **B.** profesorem rus. jazyka na »hlavní škole« varšavské; když pak tato r. 1869 změněna v universitu po vzoru

ruském, jmenován tu **B.** prof. téhož předmětu, ve kteréž hodnosti zemřel 28. čna 1884. **B.** žil ve přátelství se Ševyrevem a Pogodinem; u Ševyрева vídal se často s Havlíčkem, jehož básně některé později přeložil. w.

3) **B.** Vasilij Karlovič, zakladatel petrohradského divadla »Teatr buff«, kde petrohradští seznámili se s operettou (v l. 60tých). **B.** zemřel v Petrohradě r. 1886 ve stáří 64 let u veliké bídě.

4) **B.** Günther Heinrich, svob. pán, něm státník (* 1765 ve Schwaigern u Heilbronnu — † 1843 v Oldenburku). Roku 1793 jmenován professorem mimof. v Gotinkách, r. 1800 dvorním radou při justiční kanceláři v Hannoveru, roku 1811 vládním presidentem v Schaumburg-Lippe. Po sjezdu vídeňském, kde zastupoval Lippe a Waldeck, vstoupil do služeb oldenburských jako předseda vrchního appellačního soudu. Ve Frankfurtě byl až do roku 1821 vyslancem u sjezdu spolkového; účastnil se pak r. 1819 sjezdu ministerského a r. 1824 konferencí min. ve Vídni. Od roku 1823 byl tajným radou a členem ministerstva, r. 1842 jmenován státním ministrem. Sepsal: *Handbuch des deutschen Polizeirichtes* (Hannover, 1799—1809, 7 dílů); *Abhandlungen zur Erläuterung der Rheinischen Bundesakte* (tam., 1808); *Staatswiss. Versuche* (Lubek, 1794, 2 sv.); *Jur. Beobachtungen und Rechtsfälle* (1802—10).

5) von **B.** Karl Heinrich Edmund, lesník něm., syn před. (* 1800 v Gotinkách — † 1874 v Žandavě). Zaujímal různá místa při úřadech lesních, až r. 1845 jmenován ředitelem lesnické a hospodářské akademie v Tharandě. Napsal cenné spisy: *Anleitung zum Verkohlen des Holzes* (Darmstadt, 1830; 2. vyd. 1860); *Über das Verdrängen der Laubwälder im nörd. Deutschland* (t., 1844); *Die Jagdfrage und die Jagdgesetzgebung* (Lip., 1849 a 1859); *Staatsforstwirtschaftslehre* (t., 1850); *Aus dem Osten der Österr. Monarchie* (Drážd., 1860); *Pürschgang im Dickicht d. Forst- u. Jagdgeschichte* (tam., 1869); *Geschichte der deutschen Wälder* (t., 1871).

6) **B.** Frederik Theodor, švéd. lékař a statistik (* 1806 v Göteborgu — † 1887). Byl docentem anatomie v Lundu a od r. 1842 ředitelem nemocnice dětské, pak professorem soudního a dětského lékařství ve Stockholmu, odstoupil však r. 1849, když návrhy jeho na úpravu zdravotnictví zamítnuty. R. 1850 stal se členem statistické kommisie (tabellové) a r. 1853 ředitelem jejím, načež ujal se r. 1858 vedení nově zřízené ústř. kanceláře statist. R. 1877 šel do výslužby. Sepsal spisy o nemocích dětských: *Om torsk hos Barn* (1846); *Kliniska föreläsningar i Barnsjukdomar* (l., 1853); pak *Bidrag till Sveriges medicinska Topografi* (1853) a četné monografie statist., vynikající přesností a důkladností, jež uveřejněny hlavně v »Statistik Tidsskrift«. Hsř.

7) **B.** Christen Poulsen, politik dánský (* 1829 ve Fjaltringu v Jutsku). Byl od roku 1850 učitelem v Koldingu a zvolen tam r. 1865 do folkethingu, kde se přidal k rolnické straně Hansenově a brzy pilí a znalostí vyvýšniv se

k vůdcovství radikální levice hájil zásady její v časop. »Morgenbladet«. Roku 1883 zvolen předsedou folkethingu, vzdal se však úřadu toho později pro neshody se svou stranou. Následkem prudkého vystupování proti ministerstvu Estrupovu, opírajícímu se o landsting, zvláště proti min. policejnímu v Holstebře, odsouzen r. 1884 do vězení na 6 měs.; když propuštěn na svobodu, uspořádal mu lid okázalou slavnost v Marienlystu. Hsř.

Berg O. F. viz Ebersberg.

Berga: 1) **B.**, okr. město ve špan. prov. barcelonské, v předhoří pyrenejském, v horním údolí Llobregata, má starý zámek a 4996 obyv. (1878) zabývajících se předem baviny a tkalcovstvím. — 2) **B.** an der Elster, město v saskovýmar. kraji neuenstadtském, okr. weidském, stanice st. dr. saské, 20 km jihových. od Gery, má 952 obyv. (1885). zámek z IX. stol., přádelny a břídicové lomy.

Bergama, město v maloasijském vlájetu aidínském, na prav. břehu Bakyra, asi 76 km severně od Smyrny, se 6000 ob., z polovice Turky, z polovice Řeky. Jest to staré Pergamon (v. t.).

Bergamasoa, staroitalský tanec (nazván dle lombardského města Bergama) veselého, živého rázu, v Itálii ve před. stol. oblíbený, původu však nepochybně daleko staršího. Str.

Bergami Bartolomeo, komorník waleské princezny Karoliny, známý z ohavného soudu, jež princ waleský dosed jako král Jiří IV. na angl. trůn zavedl proti své choti (1820) vině jí z nectného obcování s **B.-m.** **B.** byl v princezniných službách od její italské cesty (1814), nejprve jako běhoun, pak jako štolba a posléze — že jí šťastnou náhodou život zachránil — jako komorník, ovšem i do šlechtického stavu povýšený. Když král, tento »nejdokonalejší gentleman v Evropě«, nemohl ani úplatností vynutiti z **B.-ho**, původně italského vojína, přisvědčení, že byl milostníkem obžalované, dal soud pět měsíců trvající ukončiti prohlášením, že vláda upouští od dalšího stíhání královny. Lid v městě i v říši přijal zprávu tu s nesmírným jásotem, ale královna již v příštím roce (1821) zemřela.

Bergamo, italská provincie v compartimentu lombard., mezi f. Addou a Oglie. Severní část prostoupena jest dolomitovými Alpami Bergamskými neb Orobkými, táhnoucími se od lago di Como a Addy k Oglieu a jezeru Iseo, s nejvyššími horami Monte Legnone (2611 m) a Monte Redorta (3045 m); na sever spadají dosti srážně do údolí veltlínského k Addě, na jih svahují se znenáhla s množstvím přechodů, z nichž nejschůdnější jest Passo di S. Marco, vedoucí od města Marbena do údolí řeky Bremba. Alpy ty porostlé jsou hustými a krásnými lesy a vynikají tučnými pastvinami alpskými, železem, mědí, uhlím, mramorem a minerály. prameny (zvláště v Trescorre a San Pellegrino). Za hlavním městem **B.-mem** přechází krajina horská v úrodnou nížinu pádskou, na kteréž se provozuje polní hospodářství s velikým zdarem; zvláště pěstuje se tu víno, žito, rýže, kukuřice, mo-

rušový strom a luštěniny. Obyvatelstvo — Bergamaskové — pro zvláštní své nátečí a listivě, nepěkně své vlastnosti po celé Itálii známé živí se chovem dobytka, zvláště ovcí, dřevařstvím, dolováním na nerosty, lámáním mramorův a najímáním se v cizí služby, v nížině polním hospodářstvím, průmyslem a obchodem; znamenitý jest průmysl hedvábnický; četné továrny na předení a tkaní bavlny, na sukno, papír a zboží železné a kovové. Provincie zaujímá 2828 km² s 412.906 ob. (1886) a rozpadá se ve 3 okresy: Clusone (horaký), Treviglio (v nížině) a B. (na přechodu s vysočinou v nížinu). Hl. město jest B. na úpatí alpském, v výši 365 m, od Milána 54 km na severovýchod, staré Bergomum původu galského. S předměstími při dolením městě (San Leonardo a San Antonio) čítá 33.977 ob., bez nich 23.819. Z budov vyniká chrám Sta Maria Maggiore ve slohu románském z roku 1173, s náhrobky hudebního mistra Donizettiho a filologa Maie; academia carrara s velikou obrazárnou; veliká kamenná budova zv. Fiera, sloužící svými místnostmi ku proslulému trhu výročnímu svatoalexandrejskému. Z ústavů zmínky zasluhují: lyceum, gymnasium, škola technická a obchodní, ústav pro mineralogii a metalurgii, akademie uměn, athenaeum věd, městská knihovna (80.000 sv.), botanická zahrada a seminář. Co do obchodu a průmyslu náleží B. k nejpokročilejším městům italským; vyrábí a vyváží se veliké množství výrobků hedvábných, bavlněných a soukenných, klobouky, výtečný železný drát, papír a j. B. jest sídlo prefekta a biskupa, rodiště Donizettiho, Angela Maie, básníka Bernarda Tassa, otce slavného Torquata Tassa, a mistra v mosaice Damiana; od r. 1884 má velkolepý pomník Viktora Emanuele.

Bergamotta (ital.), bergamotka, odrůda hrušky (v. t.).

Bergamotto (ital.), odrůda citronu (*Citrus medica* L., var. *bergamea* Risso). Z kůry plodů tlačí se bergamotový olej.

Bergamské Alpy viz Bergamo.

Bergamotový olej, silice připravená lisováním svěží kůry plodů stromu *Citrus medica* L. var. *bergamea* Risso, rostoucího v jižní Evropě a Západní Indii; jest žlutá, od nádob, v nichž se uschovává, nabývá barvy nazelelné, opětnou destilací může se státi bezbarvou, vůni má velmi příjemnou, chuť ostrou, aromaticky hořkou. Obsahuje uhlovodík ze řady terpenův a také součást kyslíkatou. Nejvíce se cení silice messinská. Jd.

Bergara, město špan., viz Vergara.

Bergasse [-gas] Nicolas, státník a spisovatel franc. (* 1750 v Lyoně — † 1832 t.). Byl advokátem v Lyoně, pak u parlamentu pařížského, kde nabyl velkého jména v processu bankéře Kornmanna, jenž obžaloval ženu svou z cizoložství. V národním shromáždění marně hleděl vyniknouti a vystoupil z něho roku 1789, by nemusil přísahati na ústavu. V Lyoně r. 1790 vydal spis proti assignátům. Když v Tuilerích nalezeny některé pamětní spisy jeho, zvláště plán ústavy jim navrho-

vané, zatčen, ale pád Robespierřův jej zachránil. Věnoval se pak pracím filosofickým a teprve za restaurace vystoupil brošurkou *Réflexions sur l'acte constitutionnel du Sénat* (1814). Karel X. jmenoval jej státním radou. B. si dopisoval s Alexandrem I. a byl prý původcem Svaté aliance. R. 1821 obžalován pro spis *Essai sur la propriété*, v němž navrhoval vrácení statkův emigrantům, ale osvobozen. Zemřel zapomenut. Sepsal dále: *Sur l'influence de la volonté* (1807); *Essai sur la loi* (1817, 3. vyd. 1822) a j.

Bergedorf, město při vtoku f. Bílé (*Bille*) do ramene labského, na dráze berlínsko-hamburské, 15 km jihových. od Hamburka, má evang. chrám, starý zámek Riepenburk, okr. soud, plynárnu, vodovod a 5209 obyv. (1885), provozujících obchod se semenem a rostlinami a průmysl železářský (hospodářské, zvl. mlékařské stroje a nářadí), pivovarský, cukrovarský a koželužský.

Bergel viz Bregaglia.

Bergen: 1) B., hlavní město kraje stejného jména na záp. pobřeží norvežském mezi Sognefjordem a Hardangerem na 60° 20' s. š. první obchodní město celé země s příhodným přístavem, chráněným starou pevností Bergenhusem a novějšími Sverresborgem, Frederiksborgem a pobřežními batteriemi. Jest málo úhledné a výstavné, ulice jsou dosud po většině úzky a klikaty a domy dřevěny. Sídlo krajského úředníka (Stiftsamtman), biskupa, bursy, filiálky nár. banky, námořnické školy, pěkných sbírek musejních, nemocnic a jiných ústavů. Hlavním pramenem výživy obyvatelstva jest obchod. Dvakrát do roka odbývají se tu hlučné trhy (stávne), ku kterým se scházívali obyvatelé horských krajin a obchodníci z pevniny evropské. Za obilí, cukr, kávu atd. vyměňují obyvatelé plodiny a výrobky domácí, zvláště ryby, tuk rybí, jikry, kůže, maslo, smůlu, dříví a j. Nejvíce vyvážejí se: rybí tuk, tresky, sledě a moštří raci (ročně 400.000—470.000 tun). Průmysl počíná květatí. Město založeno bylo roku 1070 od krále Olafa Kyrre a dáno mu jméno Björgin; vzmohlo se pro příhodnou svou polohu zvláště obchodem svým s hansou a zachovalo důležitost svou i v dobách novějších, tak že jest po Christianii nejlidnatějším (47.075 ob. r. 1885) a nejdůležitějším městem obchodním. Podnebí dosti mírné, ročně spadá tu množství deště (1835 mm).

2) B., krajské město na pomofanském ostr. Rujaně, má chrám z XII. st., ústav šlechticůn zal. r. 1193, vyšší dívčí školu, krajskou nemocnici, sirotčinec, nádraží želez. trati bergensko-stralsundské, průmysl barvířský, tiskařský a mlýnský a 3732 obyv. (1885). U města zvedá se nejvyšší kopec ostrova Rugard (107 m) s věží na počest básníka E. M. Arndta vystavěnou.

3) B., obec v prus. vl. obv. kasselském, 12 km záp. od Hanavy, má okr. soud a 3365 obyv. (1885). Zde dne 13. dub. 1759 vévoda Broglieský zvlítězil nad vévodou Ferdinandem brunšvickým.

4) **B.**, vlámské jméno města Mons (v. t.).

5) **B.**, město franc., viz Bergues.

Bergenhus viz Bergen i).

Bergen op Zoom (také Berg), město, do r. 1867 silná pevnost v bažinaté krajině nizozemské prov. Noordbrabantu, při ústí říčky Zoom do Ooster Skaldy, na trati roosendaal-vliessinské nizoz. státní dráhy, s 10.419 ob. (1879); má 3 kostely, pěknou radnici, starý zámek s věží nahoře širší, větrem se nápadně chvějící, gymnasium a stavitelskou a kreslíř. školu. Význačné jest tu hrncářství, cihlářství, úprava anžoviček, nověji chov ústřic.

Bergenroth Gustav Adolf, badatel o angl. dějinách (* 1813 na zámku Olecku ve vých. Prusech — † 1869 v Madridě). Pro účast v revoluci r. 1848 byv propuštěn ze státních pruských služeb soudnických musil utéci za hranici; po návratu pomohl r. 1850 Kinkelovi k útěku ze Spandavy, po krátkém pobytu v Kalifornii studoval od r. 1857 děje tudorské v Anglii, od roku 1860 v Simancasu ve Španělsku; k vybidnutí angl. vlády sestavil regesta všech tamních archiválních pramenů, týkající se Anglie a styku se Španělskem, vydané pod tit. *Calendar of letters, despatches and state papers*... (Londýn, 1862—68, 3 sv.).

Berger [beržé], franc., státn. *berbicarius*, ovčák. — **Bergère** [-žér], pastýřka ovcí; pohodlná lenoška; ozdoba ženské hlavy. — **Bergerette** [-ret], malá pastýřka; víno s medem míšené. — **Bergerie** [-ri], ovčárna, salaš, pastýřská báseň, vesnická povídka.

Berger: 1) **B.** Emanuel Štěpán (* 25. pros. 1844 v Praze), syn **B-a** Maxmiliána, velkostatkáře, býv. poslance na radě říšské (1848) i na sněmu českém, a místopředsedy sboru pro zbudování Národního divadla v Praze. Skončil studia gymnasijní na akademickém gymnasiu staroměstském v Praze roku 1863 vstoupil na právnickou fakultu university v Praze, byl zvolen v l. 1868—69 po dvakráte předsedou akademického čten. spolku a promouován jest v r. 1872 na doktora veškerých práv. Na to oddal se praxi advokátní, v kteréž setrval až do smrti otce svého r. 1884, načež převzal správu panství »Sv. Jan pod Skalou«, jehož vlastnictví již v r. 1871 od otce svého nabyl. Roku 1883 a 1889 zvolen v kurii velkostatkářů za poslance na sněm český, kdež zasedal v kommissích pro zákon zdravotní, pro zbudování nového musea, akademie věd, pro zemskou a hypotheční banku. V r. 1890 zvolen za náhradníka v zemském výboru z kurie velkých statků. **B.** věnoval se zvláště studiím praehistoricko-anthropologickým, seznal na různých cestách studijních a sjezdech materiál v oboru tomto, a jest ve vědě této literárně činným. **B.** jest delegátem sněmu ve výboru společnosti musea českého, členem komitétu pražského městského musea a zastává čestný úřad konservátora I. sekce (praehistorie) c. k. ústřední kommisce pro zachování umělých a historických památek ve Vídni, v krajinách severozáp. Čech. V bohatých sbírkách **B-ových** nahromaděn předležitý materiál pro studium praehistorie české

a moravské, vesměs pocházející z určitě zjištěných výkopů, mezi nimiž zvláště vynikají nálezy z proslulého hradiště u Stradonic, kdež **B.** první podnikl výkopy výzkumné, v nichž drahně již let stále pokračuje. *red.*

2) **B.** Karel, první učitel hluchoněmých v Čechách (* 1743 v Kadani — † 1806 v Chomútově). Jsa administrátorem při kapli sv. Kříže v Blatné odebral se do Vídně seznámit se s vyučováním hluchoněmých. Vrátil se pak do Blatna vyučoval hluchoněm z okolí. Roku 1786 přijal místo při pražském ústavě hluchoněmých, téhož roku založeném, a zastával obtížný úřad ten až do r. 1795, kdy stal se děkanem v Chomútově. Ústav hluchoněmých přestěhoval se za ním do Chomútova. Nemoha však dvojímu úřadu vyhověti **B.** zřekl se roku 1796 vyučování hluchoněmých, a ústav vrátil se zase do Prahy. **B.** učil hluchoněm dle zásad školy vídeňské písmu, mimice, prstové abecede, něm. mluvnici, krasopisu a nejdůležitějším pravdám náboženským, schopnější žáky poněkud i mluvě. *Bn.*

3) **B.** Ludwig, hud. skladatel něm. (* 1777 v Berlíně — † 1839 t.). Oddav se teprve v pokročilejším věku zcela hudbě studoval u Gürlicha theorii hudby, později M. Clementi poznal jeho nadání vyučoval jej ve vyšší hře na klavír a vzal jej s sebou do Petrohradu, kde pak **B.** prožil l. 1804—12 jsa vedle Fielda váženým virtuosem a učitelem hudby. Pak odebral se **B.** přes Stockholm do Londýna, kde svému příznivci Clementimu věnoval svou velkou *Sonate pathétique*, a r. 1815 vrátil se do Berlína. Zde byl velmi hledaným mistrem hry klavírní, a mimo jiné i Felix Mendelssohn, W. Taubert a Ad. Henselt byli jeho žáky. Z četných a důkladných svých skladeb vydal skromný **B.** jen část: sonáty, rondo, variace, etudy pro piana, pak kantáty, sbory a písně, z nichž některé zobecněly; ostatní, mezi tím i některé nedokončené zpěvohry, zůstavil v rukopise.

4) **B.** Adolf Frant. (* 1813 ve Vodňanech — † 1886), něm. spisovatel historický a básník; po odbytých studiích přijat byl do třeboňského archivu, kde byl od Frant. Palackého, jenž se tu za badáním svým držoval, povzbuzen ke studiu historickému. Pojednání svá a básně uveřejňoval v rozličných časopisech buď pod vlastním, buď pod cizím jménem. Důležitější jeho dílo, výsledek to jeho genealogických studií, jest: *Felix Fürst zu Schwarzenberg, k. k. Ministerpräsident* (Lipsko, 1853).

5) **B.** Eduard, původce něm. dělnických podnikatelských spolků (* 1830 — † 1862 ve vězení), založil prvý dělnický podnikatelský spolek podlé femesnických spolků Schulze-Delitzschových v Bydhošti v Poznaňsku; ale úplně se při něm zadlužil byl uvězněn.

6) **B.** Paul Louis Georges, inženýr franc. (* 1834 v Paříži). Vzdělal se na báňského inženýra, věnoval se však záhy studiu umění. V l. 1868—75 cestoval po Evropě a po Východě. Roku 1867 a 1878 byl ředitelem cizinských sekcí světových výstav, r. 1886 jmenován administrativním ředitelem světové

výstavy pro rok 1889. Za jeho feditelství nebo spolupůsobení pořádaná umělecká výstava ve prospěch Elsasánův a Lotrinčanů (Paříž, 1874), výstava elektrická (t., 1881), sekce francouzské výstav v Amsterdamě (1869 a 1883), v Melbourne (1880) a v Antverpách (1885). B. byl činným při zakládání a při administraci vynikajících podniků průmyslových ve Francii a jest kommandeuem čestné legie a členem různých kommissí při feditelství krásných umění. B. jest též literárně činným. V »Journal des Débats« psal kritiky o umění; přednášky své na škole krásných umění uvetejnil pod tit. *L'Ecole française de peinture depuis ses origines jusqu' à la fin du règne de Louis XIV* (Paříž, 1879), a o světové výstavě napsal *Exposition universelle internationale de 1889. Considérations générales* (t., 1885); *Projet d'organisation administrative de l'exposition universelle de 1889* (t., 1885).

7) B. Johann Nep., šachista (* 1845 v St. Hradci), professor obchodní a prům. školy tamní. Mimo díla z oboru obchodních věd (*Einführung in die Handelswissenschaft*, Vídeň, 1875, a j.) podal v odborných časopisech řadu výborných analýs a problémů šachovních a dílo *Das Schachproblem und dessen kunstgerechte Darstellung* (Lipsko, 1884). Jest od r. 1863 uznaným problémistou, r. 1870 byl i vítězem v praktické hře na kongresse št.-hradeckém.

8) B. Philippe, orientalista (* 1846 v Beaucourtu). Od r. 1873 jest spolupracovníkem *Corpus inscriptionum semiticarum*, vyd. vedením Rénanovým akademii des Inscriptions et B. L. a od r. 1877 prof. hebrejštiny na theol. fakultě protestantské. Mimo četné práce v časopisech vydal mezi jinými o sobě *La Phénicie* (Paříž, 1881), *L'Arabie avant Mohamet* (t., 1885); některá díla společně s Rénanem (*Inscription phénicienne et grecque, découvertes au Pirée*, 1888), i s G. Masperem (*Le Sarcophage de Tabnith*, 1887).

von Berger: 1) B. Johann Erich, filosof něm. (* 1772 ve Faaburce na ostrově Fyenu — † 1833 v Kielu). R. 1814 byl povolán do Kielu za profesora astronomie a filosofie. Byl stoupencem Schellingovým, ale také Kant a Hegel naň působili, tak že v názorech jeho všechny tyto směry byly zastoupeny. Jako Pythagoras kladl důraz zvláštní na soustavu číselnou jakožto základ všehomíra, a také morálními snahami se školou Pythagorovou byl spřízněn. V hlavním svém díle *Allgemeine Grundzüge der Wissenschaft* (Altona, 1827, 4 sv.) podal jakýsi filosofický Kosmos, v němž pojem pohybu hraje nejdůležitější roli; mimo to vydal *Philosophische Darstellung der Harmonie des Weltalls* (Altona, 1808, 4 sv.); *Über den scheinbaren Streit der Vernunft wider sich selbst* (t., 1818). Viz H. Rathjen, Johann E. von B-s Leben (Altona, 1835).

2) von B. Johann Nep., rak. státník (* 1816 v Prostějově — † 1870). Studoval v Olomouci a ve Vídni práva, zabýval se však i belletristikou pod jménem Sternau. R. 1841

nabyl doktorátu, r. 1844 stal se assistentem práva přirozeného a trestního při vídeňském Teresianu, a r. 1845 advokátem. R. 1848 byl druhým předsedou víd. spolku spisovatelův a povolán vládou k poradám o zákoně tiskovém. Ve sněmě frankfurtském hájil myšlenku velkoněmeckou, mluvil však proti přenesení hodnosti císařské na Prusko. R. 1861 zvolen do městské rady vídeňské a do sněmu dolnorak., r. 1863 do říšské rady, kde náležel k vynikajícím členům strany ústavácké. R. 1867 povolán do ministerstva občanského jako min. bez portefeuille máje řízení vládního tisku; vystoupil však r. 1876 s Taaffem a Potockým, když většina ministerstva se opěla revisi ústavy a zavedení přímých voleb, jež B. navrhoval ve zvláštním memorandu. Obdržev velkokříž řádu Leopoldova nablil šlechtictví. B. vynikal jako pilný pracovník v životě parlamentárním a dobrý řečník zvláště v polemice; byl také způsobilým obhájcem a získal si oblibu hlavně hájením Richtra, ředitele víd. úvěrního ústavu r. 1860, jehož obžalobu prohlásil za tendenční a za vyvolanou vládou absolutistickou po válečném nezdaru r. 1859. Seps.: *Die Pressfreiheit und das Pressgesetz* (Videň, 1848); *Die österreich. Wechselordnung* (t., 1850); *Kritische Beiträge zur Theorie des österr. allg. Privatrechts* (t., 1856); *Über die Todesstrafen* (1864); *Zur Lösung der österr. Verfassungsfrage* (1861) a některé články v čas. »Zeitschr. für österr. Rechtsgelehrsamkeit« a »Jurist« z filosofie práva. Ve spisech svých hleděl si směru filosofickohistorického. Srv. Jacquesův čl. v »Zeitschr für Notariat«, 1871, č. 10.

Berger von der Pleisze Jan, svob. pán, rakouský polní zbrojmistr (* 1768 ve Velkém Martině v Uhrách — † ? v Šoproni). Jako kadet účastnil se v l. 1787—89 tažení tureckých, vyznamenal se u Bělehradu jmenován důstojníkem; osvědčil se r. 1793 při postupu rak. vojska z Nizozemí do Francie, r. 1796 v Virpurku, r. 1805 v Tyrolsku jmenován podplukovníkem. Šlechtický praedikát získal za účast v bitvě u Lipska, zvláště odvažným přebroděním řeky Plisny, ryt. kříž řádu Marie Terezie za hrdinné dobytí nepřátelských posic v srážkách u St. Julien a Les Lusiettes. R. 1815 operoval proti Muratovi v Italii, kde byl až do r. 1826. R. 1827 jmenován brigádníkem ve Vídni, r. 1831 zemským velitelem tyrolským a od r. 1837 pevnostním velitelem, zprvu Temešváru, pak Aradu, kde za maďarské revoluce pevnost statečně po 9 mēs. hájil, začož jmenován polním zbrojním mistrem a vyznamenaný komandérským křížem řádu Leopoldova.

Berger z Bergenthalu Jan Václav, velkoobchodník s plátnem (* 1745 v Hostiněm). Zvelebil živnost otcovu tak, že zaměstnával 1000 stavův a vřeten. Získav statky Forst a Studenec zlepšil a rozšířil v Krkonoších i pěstování lnu a semene lněného. R. 1805 za nouze a epidemie rozdál mnoho obilí a podpor peněžních, začož r. 1811 povýšen do stavu šlechtického.

Bergerac [beržerák], hl. město arrond. a kantonu ve franc. dep. dordogneském, na pr. bř. splavné Dordogné a na dráze orléanské, má krásný gotický chrám Panny Marie z let 1855–56 s věží 80 m vysokou, pěkný kamenný most, jenž město spojuje s předměstím Madeleineským, protest. konsistoř, soud i. inst. a obchodní, hospodářskou komoru, kollej, malý seminář, nemocnici, 10.111 obyv. (1886, obec 14.353 ob.) a obchod hlavně s vínem, které pokládá se za nejlepší v Dordogni, a lanýži, pak i s pálenkou, obilím a konopím. Průmysl zabývá se výrobou likérů, sirouhliku, železa, hřebíků, papíru, strojů, stolního prádla, cementu a j. R. 1577 (17. září) sjednána v B-u smlouva o mír mezi Jindřichem III. a Hugonoty, těmto velmi výhodná. — Arrond. bergeracký má na 2178 m² v 13 kantonech a 172 obcích 108.642 obyv.

Bergerac viz Cyrano de Bergerac.

Bergerat [beržerá] Auguste Emile, spisovatel francouzský (* 1845 v Paříži), byl činným v různých oborech jako básník, dramaturg, románopisec, kritik literární a žurnalista. Roku 1864 vstoupil do redakce »Figaro hebdomadaire«, rok na to provozována jeho veselohra *Une Amie* v Comédie française a velice se líbila. Ostatní jeho práce dramatické nedošly takové obliby. (Souborně vydány *Ours et Fours*.) Jeho dramatická báseň *Enguerrade* (1885) od mnohých velice jest ceněna, ač posud provozována nebyla. Zvláštní oblíbené se též vlastenecké písně B-ovy z doby obležení Paříže r. 1871 *Poèmes de la guerre*, z nichž nejvíce vyniká *le Maître d'école, les Cuirassiers de Reichshoffen, Guerre et siège* a j. Jako kritik psal B. do »Voltaire« pod pseudonymem »Homme masqué«; články ty vydány souborně jako *Chronique de l'Homme masqué*. Vstoupiv do redakce »Figara« podepisuje své články »Caliban« a vydává všechny své články každým rokem souborně; tak r. 1886 *lie et aventures du sieur Caliban, décade française*, r. 1887 *le Livre de Caliban*, roku 1888 *Figarisme de Caliban*. Z románů B-ových jmenujeme: *Le Faublas malgré lui* (1883); *Bébé et Cie* (1884) a *Le Viol* (1885). Čes. přel. *Dcery jenerálovy*, román (B. Fridou v »Čes. bibl.« roč. 1888).

Hř.

Berger de Xivrey [beržéd'ksivré] Jules, franc. filolog a historik (* 1801 ve Versailles — † 1863 jako konservátor císařské bibliotéky v Paříži). Již roku 1839 stal se pro své spisy filologické a historické členem »Academie des Inscriptions et Belles-lettres«. Mimo články důkladné v různých »revuích« důležité jsou tyto jeho spisy: *Traité de prononciation grecque moderne* (Paříž, 1828); *Recherches sur les sources antiques de la lit. franc.* (t., 1829); *Traditions téatologiques ou Récits de l'antiquité et du moyen âge sur quelques points de la fable, du merveilleux et de l'histoire naturelle* (t., 1837); *Essai d'appréciations historiques* (t., 1837, 2 sv.); *Collection des lettres missives d'Henri IV. de 1562 à 1610* (t., 1843—53, 7 sv.); *Mémoires sur la vie et les ouvrages de Manuel Paléologue* (t., 1857), pak vydání bajek Faidro-

vých a popis rukopisů lat., řeč. a franc. týkajících se pověstí o Alexandru Velikém.

Bergeret [beržeré]: 1) B. Pierre Nolasque, hist. a genrový malíř franc. (* 1782 v Bordeaux — † 1863 v Paříži). Vystavil ponejprv r. 1806 v Saloně obraz: *Rafaellova pohřební slavnost*. Pak následovalo množství obrazů historických, historických krajín a portrátů, z nichž nejznamenitější jsou: *Karel V. žvedá Titianovi štětec* (Salon, 1808); *Car Alexander předvádějící Napoleonovi I. Kalmuky, Baskiry a kozáky* (S., 1810, nyní v galerii versaillské); *František I. pišíci verše na poctu Anežky Sorelové* (S., 1817, v paláci Fontainebleau); *podobitna zpěvačky Martinové v úloze Jocondy* (S., 1819); *porträt krále Ludvíka XVIII.* pro síň státní rady; *Vojínové nesou mrtvého connetabla bourbonského do atelieru malíře Baldassara Peruzziho, aby vymaloval jeho podobitnu* (S., 1835) a j. v. Také musea a kostely v Bordeaux a v Orléansu mají některé B-ovy obrazy. Pro vojenské depôt maloval malby guachové a pérové lithografie, první toho druhu. Sám také ryl patnáct listů dle Rafaela a Poussina. B. vynikal neobyčejnou plodností a vzděláním, ale práce jeho zhusta postrádají vkusu a jednoduchosti v komposici, jež často je suchá a tvrdá. Nejlépe dařilo se mu v genu řečeném anekdotickým.

2) B. Jean Gaston, spis. francouzský (* 1840 v Paříži). Jest sekretářem redaktorem v sněmovně poslanců. Znám jest jednak jako spisovatel národohospodářský: *Mécanisme du Budget de l'Etat* (Paříž, 1880); *les Réformes de la législation* (t., 1880); *les Ressources fiscales de la France* (t., 1883), jednak, a to hlavně, jako románopisec: *Dans le Monde officiel* (t., 1884); *la Famille Blache* (t., 1885); *Provinciale* (t., 1887) a *Contes modernes* (t., 1887). Z dramatických prací zasluhují zmínky veselohry: *Grâces d'Etat* (1865); *l'Album* (1873) a *le Quadrille des Lanciers* (1884).

Bergeron [beržrõn] Pierre, cestovatel franc. (* 1637 v Paříži). Opustiv advokacii vydal se na cesty v kraje zámořské po důkladné přípravě, znaje všechny starší cestopisy do podrobná. Všecky spisy B-ovy vyznamenávají se věrností detailů, jednoduchým slohem a duchem pozorovatelským; hlavní jsou: *Traité de la navigation et des voyages de découvertes et conquêtes modernes* (Paříž, 1629); *Histoire de la première découverte et conquête des Canaries* (t., 1630) a *Abrégé de l'histoire des Sarrasins* (Lejda, 1729).

Berger-Boicki Antoni Stanislaw, dr., současný polský spisovatel v oboru lékařství (* 1846 v Hrubieszowě v rus. Polsku v gub. lublinské). Studoval na t. zv. Hlavní škole ve Varsavě a po té na universitě v Krakově, kde stal se doktorem lékařství. Konal pak speciální studia v oboru syfilidologie ve Vídni, posléze usídlil se jako praktický lékař ve Lvově. Vydal značný počet populárních, hygienických a lékařských rozprav. Kromě toho vydal spisek *Pierwsza praktyka, z pamiętnikow lekarza* (Rzeszów, 1889).

Bergersdorf viz Kamenné.

Bergery [beržery] Claude Lucien, matematik franc. (* 1787 v Orléansu — † 1863 v Tincry). R. 1817 stal se professorem matematiky na dělostřelecké škole v Metách. Významná jest jeho činnost jako šifrotele vědomosti mezi dělnictvem a rolnictvem, čemuž obětoval i všechny nabídky na skvělejší započetí. R. 1825 zahájil bezplatné kursy geometrie, mechaniky, hvězdářství a průmyslového hospodářství a přijal později dosti podřízené místo na učitelském ústavu v Metách, aby tím lépe prováděti mohl záměry své vychováním učitelstva k šíření věd mezi lidem schopného. Byl členem četných společností vědeckých ve Francii a zvláště členem královské akademie v Metách. Za své přední dílo *Economie industrielle* (1 sv.), *Economie du maître* (2 sv.), *Economie de l'ouvrier* (Mety, 1829—30) poctěn cenou Monthonovou akad. franc. i jmenován r. 1834 dopis. členem akad. věd mor. i politických. Do výslužby vstoupil r. 1847. Z jeho děl pro vyučování elementární vyniká zvláště: *Géométrie appliquée à l'industrie* (Mety, 1826, 2 sv. a často). *Buř.*

Berglösshübel, též Giesshübel, hornické město saské ve vlád. okresu pernském, 10 km jižně od Perna, s 1423 obyv. (1885), živícími se polním hospodářstvím, průmyslem a hornictvím. Doly na železo, olovo a měď připomínají se již v XVI. stol.; větší důležitosti nabylo město v XVIII. stol. svými prameny minerálními; u města hutě a slevárny. Dne 21. srpna 1813 svedlo tu vojsko spojenců pod Wittgensteinem vítěznou bitvu s francouzským maršálem Saint-Cyrem.

Berggraben, ves v Čechách, 35 domů, 241 obyv. něm. (1881), hejtm. Trutnov, okr. a býv. dom Zacléf (1¼, hod. vých.), obec a fara Bernartice.

Berggreen: 1) B. Jacob, orientalista a cestovatel švédský (* 1790 — † 1868). Jako člen švédského vyslanectva v Cařihradě navštívil v l. 1820—22 Palestinu a Syrii a pak větší část Evropy, načež ustanoven r. 1830 pastorem ve Skaellviku v diecési binköpnigské. Napsal: *Resor i Europa och Oesterloenderne* (Cesty po Evropě a Východě, Štokholm, 1826—28, 3 sv.) a *Guide français-arabe vulgaire* (t., 1844). *Dk.*

2) B. Andreas Peter, hudeb. skladatel dánský (* 1801 v Kodani — † 1880 t.). Studoval práva, ale pak oddal se hudbě zcela, byl varhaníkem ve chrámě Sv. Trojice, pak ředitelem kůru v hlavním kostele kodaňském a posléze inspektorem zpěvu na školách veřejných. B. jest autorem skladeb v Dánsku oblíbených, zejména skladeb pro zpěv a piano, kantát, hudby k některým dramatům Oehlenschläegerovým a kom. zpěvohry *Billedet og Busten* (Podobizna a poprsí. prov. 1832), vydal též sbírku písní pro školy a životopis svého mistra Kr. Weyse (1876), ale hlavní zásluhu získal si vydáv 11 sv. národních písní všech národů: *Folkviser, Folkesange og Melodier* (2. vyd. Kodaň, 1864, 11 sv.), hlavně ovšem dánských, švédských a norských.

Berggren Sven. švédský botanik, od roku 1881 professor botaniky při universitě v Upsale.

Vyniká zvláště znalostí flory mechové severních krajin. Uveřejnil: *Ou Mossornas könlösa fortplantning* (Lund. 1864); *Bidrag til Scandnaviens Bryologi* (t., 1866); *Moosflora Spitzbergens u. Beeren-Eilands* (Štokholm, 1875); *Moosflora Grönlands* (t., 1875). *Pě.*

Bergh: 1) B. Henry, zakladatel amer. společnosti proti týrání zvířat. Nar. se r. 1823 v New Yorku. Napsal několik divadelních her a povídek. Potom dvanáct roků strávil v cizině konaje rozsáhlé cesty po Evropě a zvláště Východě. R. 1862 byl jmenován tajemníkem amer. vyslanectva v Petrohradě, musil se však úřadu toho vzdáti pro krutost podnebí a rozhodl se věnovati svůj život ochraně zvířat. R. 1864 vrátil se do New Yorku konal přípravy k uskutečnění svých záměrů. R. 1866 schváleny stanovy první amer. společnosti, a od té doby vznikly pobočné spolky téměř ve všech státech a územích amer. B. zavedl mnoho oprav týkajících se dopravy dobytka a veřejnými přednáškami neustává působit pro lidštější nakládání se zvířaty. Z této zvláštní práce vznikla i Společnost proti týrání dítek, která rovněž dochází netušených rozměrů. *red.*

2) B. Rudolf Sophus, dánský zoolog a professor při »Vestre Hospital« v Kodani. Nar. r. 1824, povýšen r. 1849 na doktora lékařství, r. 1860 se habilitoval pro nauku o kožních nemocech, načež jmenován roku 1886 professorem na dotčené škole. Zabýval se zoologií a histologií, z kterýchžto odborů sepsal velikou řadu pojednání a samostatných spisů dánských a německých. Uvádíme z nich: *Anatom. Bidrag til Kundskab om Aerialierne* (1864); *Beitr. zur Kenntn. der Moll. des Sargassimeeres* (1871); *Beitr. zur Kenntniss d. Aeolidiaden* (I.—IX., 1873—1888); *Malakozool. Untersuchen.* (Semper, Reisen im Archipel der Philippinen, seš. I.—VII., 1870—1890, 110 tab.); *The nudibranchiate gasteropoda of the North Pacific* (1879—1880); *Report on the Nudibranchiate Challenger Expedition* (1884) a jiné. — **3)** B. Rudolf Sophus, syn před. (* 1859 v Kodani), podrobil se r. 1882 státním zkouškám z přírodních věd, habilitoval se r. 1885 pro zoologii na universitě a jmenován na ni roku 1889 učitelem embryologie a histologie. Z četných pojednání o embryologii a histologii nižších zvířat, sepsaných dánsky, něm. a franc., uvádíme nejdůležitější: *Der Organismus der Cilioflagellaten* (*Morph. Jahrb. 1881); *Ueber die Metamorphose von Nephelis* (Lipsko, 1884); *Die Metamorphose von Aulostoma* (Virpurk, 1885); *Recherches sur les nouveaux de l'Urostyle grandis etc.* (Levno, 1889); mimo to řadu referátů a posudků v časopisech dánských a německých.

4) B. Johan Edvard, švédský krajinář (* 1828 v Štokholmu — † 1880 t.). Vystudoval práva, ale cesta na ostrov Visby r. 1847 probudila jeho umělecký smysl pro krajinářství, jemuž se pak na akademii štokholmské věnoval. R. 1853 obdržel cenu a vydal se za hranice; studoval u Gudeho v Düsseldorfu, u Calmea v Genevě; v Římě vzbudil pozornost svým *Průsmykem Simplonským*. Vrátil se do

vlasti a jmenován roku 1861 prof. akademie štokholmské měl významný vliv na vývoj mladší generace malířů švédských. Krajiny jeho švýcarské (v nár. museu štokholmském. *Z kantonu Uri* a j.) a švédské jeví pečlivé studium přírody i dobrou techniku.

van den **Bergh** Pieter Theodor Helvetius, hollandský básník (* 1799 ve Zwolle — † 1873 v Haagu). Jest autorem veseloher *De Neven* (1838); *Hieronimus Jamaar* (1839) a *De Nichten* (1843); z nich právě prvá dosud jest ceněna. Později psal **B.** novelly a epigramy; sebrané spisy vyšly pod t. *Proza en Poëzij* (Haarlem, 1. vyd. 1853; 3. vyd. 1863); jeví se v nich dobrým sledovníkem Staringovým.

Berghauer Jan Tomáš Vojtěch (* 1684 v Chebě). Věnoval se bohosloví, obzvláště pěstoval studium jazyka řeckého a hebrejského. Na kněžství posvěcen r. 1707, stal se r. 1713 ceremoniálem a sekretářem biskupa králohradeckého Jana Adama hraběte Vratislava z Mitrovic. R. 1716 stal se farářem v Řehlovicích (*Tschochau*) v diéc. litoměřické, roku 1721 povýšen na doktora bohosloví a církev. práva na universitě pražské. Od r. 1728 byl členem král. kolegiální kapitoly vyšehradské, jejíž děkanem r. 1749 zvolen; r. 1755 povýšen do stavu rytířského; bedlivě staral se o zvelebení kapitoly té a ostražitě hájil práva její a svobody v různých rozepích; zemřel 22. března 1760 a pochován ve chrámě sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. V literárním ohledu proslavil se spísem: *Protomartyr poenitentiae ejusque sigilli custos fidelis divus Joannes Nepomucenus*. Spis vyšel r. 1723 v Augšpurku a opět r. 1736 a 1761 v Augšpurku a v Št. Hradci v dvou dílech in folio. Pozdější vydání (od r. 1736) jsou důležitější než prvě, jelikož r. 1729 byl Jan Nepomucký papežem Benediktem XIII. za svatého prohlášen, a **B.** tudy ve vydání tom celý průběh kanonisace vylíčiti mohl. Spis jeho jest důkazem, že **B.** byl historikem kritickým, jenž vše, co se života Jana Nep. a pocty jemu prokazované týká, s neunavnou pilí v jedno snesl a vědecky spracoval. *Buý.*

Berghaus Heinrich, něm. zeměpisec a kartograf (* 1797 v Kleve — † 1884 ve Štětíně). Studoval v Marburce a Berlíně, kde se stal učitelem praktické geometrie a situačního kreslení na stavitelské akademii, později prof. matematiky. R. 1863 přestěhoval se do Štětína z Postupimi, kde založil a řídil zeměpisnou školu uměleckou. Bohaté jeho zkušenosti, technická obratnost a obdivuhodné pojmání plastiky pozemní přispěly značně k pokroku kartografie. Mimo opravy na Weylandově mapě Nizozemska ve 40 listech, Reymanovu mapu Německa, k níž vypracoval 40 listův, a Stielerův atlas příruční vydal mapu Afriky, poloostrova iberického a zvláště velké dílo *Fysikalischer Atlas* (1. vyd. 1838 — 48 v 90 listech; 2. vyd. 1849 — 52 v 93 listech u J. Perthesa v Gothě). Rovněž činným byl v zeměpise. S K. V. Hoffmannem vydával v l. 1825 — 29 časopis »Hertha«, jehož pokračováními byly »Annalen der Erd-, Völker- und Staatenkunde« (Berlín a Vratislav,

1830—1843). Anonymně vyšel jeho *Kritischer Wegweiser im Gebiete der Landkartenkunde* (7 sv., Berlín, 1829—1835). R. 1847 převzal **B.** redakci čas. »Zeitschrift für Erdkunde«. Periodicky vydával ještě *Geographischer Almanach* (1837—41, 5 svazků) a doplňky k fyzikálnímu atlasu, jež vycházely od roku 1849 pod názvem *Geographisches Jahrbuch* (Gotha, 1850—52). Z jiných spisů jeho vytýkáme: *Allgemeine Länder- und Völkerkunde* (6 svazků, Štutg., 1837—44); *Grundriss der Geographie* (Berlín, 1842); *Die Völker des Erdballs* (2 sv., 1845—47); *Was man von der Erde weiss* (t., 1856—66); *Deutschland seit hundert Jahren* (Lipsko, 1858) a *Handbuch der Mark Brandenburg* (3 sv., Brandh., 1853—56). Napsav ve Štětíně *Handbuch des Herzogthums Pommern* jal se v 80. roce věku svého spisovati slovník jazyka starosaského, jehož však nedokončil.

Berghäuseln (také Bergdörfel), ves v Čechách, 15 d., 207 ob. něm. (1880), hejt., okr., fara, pošta Karlovy Vary (3/4, hod. jiho-východně, býv. dom. Giesshübel, obec Espenthor.

Berghäuser, ves v Čechách okr. vildsteinského, hejtm. chebského, 9 d., 52 obyv. něm. (1880).

Bergheim, město v Elsasku, v kraji rapoltswailerském, 14 km sev. od Kolmaru, leží ve vinorodém kraji při vých. úpatí Vogesův a má 2536 obyv., kteří se zabývají vinařstvím, chmelářstvím a tkalcovstvím; na blízkou města nacházejí se lomy na sádku. Z dob římských nalezeny tu vzácné mosaikové podlahy.

Berghem viz Berchem.

Berghof viz Paršenk a Hory.

Bergler [beržjé] Nicolas Sylvestre, theolog franc. (* 1718 v Darnay v Lotrinsku — † 1790 v Paříži) Stal se kanovníkem při katedrále pařížské a později zpovědníkem v král. rodině. Velmi odhodlaně hájil církev katolickou proti filosofům svého věku, zejména proti Voltairovi, a jeho spisy, psané jasně a klidně, mívaly velmi skvělý úspěch. Nejlepší jeho dílo *Dictionnaire théologique*, část to »Encyclopédie méthodique« má dosud svoji cenu; znovu vydal je abbé Le Noir v Paříži 1882. Mimo to **B.** vydal: *L'Origine des dieux du paganisme* atd. (Paříž, 1767); *Certitude des preuves du christianisme* (t., 1768); *Le Déisme refuté par lui même* atd. (t., 1765); *Traité historique de la vraie religion* (t., 1780) a j.

Bergisch-Gladbach viz Gladbach.

Bergius Karl Julius, něm. nár. hospodář (* 1804 v Berlíně — † t. 1871). Byl zprvu kupcem, studoval pak práva a stal se úředníkem finančním; r. 1839 přesazen do Vratislavi. Sepsal *Betrachtungen über d. Finanzen u. Gewerbe im preuss. Staate* (Berlín, 1830); *Preussen in staatsrechtl. Beziehung* (Münster, 1838; 2. vyd. 1843); *Über Schutzzölle* (Vratislav, 1841); *Preussische Zustände* (Münster, 1844); *Die Grundsteuer- und die Mahl- und Schlachtsteuer* (tamže, 1853); *Das preuss. Gewerbegesetz* (Lipsko, 1857). Hlavním dílem jeho jest: *Die Grundsätze der Finanzwissenschaft* (Berlín, 1865; 2. vyd. 1871). **B.** jest stoupen-

cem theorie J. St. Milla, upravené dle pruské praxe.

Bergk Theodor, něm. filolog (* 1812 v Lipsku — † 1881 v Ragazu ve Švýcarsku). R. 1842 stal se řádným profesorem klassické filologie v Marburku, od r. 1847—49 byl znamenitě činným jako poslanec na sněmu heském stojící v opozici proti min. Schefferovu; r. 1852 stal se řád. prof. ve Freiburgu, r. 1857 v Halle, r. 1869 dán ke své žádosti do výslužby, načež žil v Bonnu, kdež od r. 1870 do r. 1876 působil též jako honorovaný profesor na tamní universitě. **B.** náleží k nej přednějšími filologům své doby. Vynikaje neobyčejným ostrovtipem, řídkou sečetlostí v celé literatuře řecké a římské a skvělým talentem kritickým osvědčil **B.** činnost tak bezpříkladně všestrannou a rozsáhlou, že nemůže se s ním v té příčině žádný novější filolog měřiti. **B.** vzdělával skoro všechny obory klassické filologie, v některých pak má práce jeho důležitost epochální. Veliký svůj talent kritický osvědčil **B.** hned prvním spiskem svým *Commentatio de fragmentis Sophoclis* (Lipsko, 1833), obsahujícím některé skvělé emendace, tak jako také z velikého počtu pozdějších konjektur **B.**ových jest přemnoho oprav zcela zřejmých. Z velikého množství spisův a pojednání **B.**ových uvádíme jeho vydání zlomků pravého *Anakreonta* (Lip., 1834); *Commentationes de reliquiis comediae Atticae antiquae* (t., 1838); *Commentatio de prooemio Empedoclis* (Berlín, 1839); vydání *Aristofanových zlomků* v Meinekeových »Fragmenta comicorum Graecorum« (Berlín, 1840); *Commentatio de Chryssippi libris Περὶ ἀνωταυτων* (Kassel, 1841); *Poetae lyrici Graeci* (Lipsko, 1. vyd. 1843; 4. vyd. 1878—82 obstarané z části E. Hillerem), nejslavnější to dílo **B.**ovo; *Anthologia lyrica* (Lipsko, 1854; 3. vyd. 1883); *Beiträge zur griech. Monatskunde* (Giessen, 1845); textové vyd. *Aristofana* (Lip., 1852 a 1861); *Sofoklea* (t., 1858); *Etymologica videňského* (vydání první této památky); *Beiträge zur lat. Grammatik* (Halle, 1870); *Griechische Literaturgeschichte* (Berlín, 1872 a n., 4. díly, kteréžto znamenité dílo zůstalo bohužel nedokončeno; dokončen jest pouze 1. díl, 2. a 3. díl vydal Hinrichs, 4. díl Peppmüller, 2.—4. díl jsou pouze zlomkovitě vypracovány; dále uvěsti jest vydání *Monumentu Ankyrského* (Gotinky, 1873); *Inschriften römischer Schleudergeschosse* (Lipsko, 1876); *Zur Geschichte u. Topographie der Rheinlande in röm. Zeit* (t., 1882); *Fünf Abhandlungen zur Geschichte der griech. Philosophie und Astronomie* (t., 1883); *Beiträge zur röm. Chronologie* (t., 1884). Veliké množství drobných pojednání a recensí **B.**ových roztroušeno jest v univerzitních programech a odborných časopisech filologických a archaeologických. »Kleine Schriften« **B.**ovy se životopisem vydal ve dvou dílech žák jeho R. Peppmüller (Halle, 1884—86). Vý.

Bergklint Olof, básník švéd. (* 1733 — † 1805). Pro svou dobu nebyl jako básník bez významu. Óda jeho *Öfver motgang* a elegie *Den blinde* nejsou podnes zapomenuty. Ale

trvalejších zásluh získal si jako kritik a řečník. Jsa první obeznámen s novějšími německými názory aesthetickými usiloval zjednati jim průchod i ve vlasti zaražením společnosti »Vitterlek« (Krásná literatura). — Z téže příčiny bylo dílo jeho *Tal om Skaldekonsten* pro vrstevníky dosti významné. Kra.

Bergkroyen (Bergreyen, Bergreihen) sluly středověké světské písně něm. lehčého, veselého rázu, namnoze zpěvy taneční, jimž potom v době reformace zčásté podkládány texty obsahu nábožného, žalmy a p. Nejstarší zachovaná sbírka těchto zpěvů jest od Erasma Rotenbacha (1550). Dle Riemanna vznikly tyto b. v Rudohoři. Str.

Bergler: 1) **B.** Josef, sochař (* 1718 v Tyrolsku — † 1788 v Pasově). Působil hlavně ve Vídni, v Pasově, Solnohradě a na zámku Štrasburku u Krku hlavně v oboru dekorativní plastiky. Obrazárna přítel umění v Rudolfinu chová z jeho prací dvě poprsí Leopolda Arnošta hrab. Firmiana, biskupa pasovského, jenž náležel k jeho příznivcům.

2) **B.** Josef, malíř (* 1753 v Salcperku — † 1829 v Praze), syn předešlého. Příznivcem otcovým, biskupem Firmianem, umožněn mu byl pobyt v Italii, kdež nejprve v Miláně vedením tyrolského krajana M. Knollera, pak v Římě u A. Marona se vzdělával studuje hlavně dle antiky a Rafaela. Od r. 1786—1800 zdržoval se v Pasově a r. 1800 povolán byl do Prahy společností přátel umění, aby převzal ředitelství nově zřízené akademie malířské. Odtud působil v Praze a neunavně jsa činným zůstavil velký počet prací a vzdělával celou řadu žáků. V Praze oddal se též ryctví a vydal veliký počet (přes 300) listů obsahujících větší komposice, podobizny, vignety a navštívenky. Četné obrazy oltární nacházejí se dílem v kostelích hornorakouských, dílem českých. Patrným jest v nich pilné studium Rafaela, jsou pečlivé v kresbě, ale postrádají celkem vzletu a, ač použito při nich namnoze barev živých, jest kolorit suchý. Pro dobu svou má **B.** nepopíratelné zásluhy a náležel mezi přední mistry akademického směru. Z řady prací jeho uvádíme *Na nebe vřetí P. Marie* ve vlaské kapli Klementina, *Žehnajícího Krista* u sv. Salvatora a některé obrazy v Rudolfině v Praze. Chl.

Bergles viz Brazec.

Bergman Tobern Olof, chemik švédský (* 1735 v Katharinaborgu — † 1784 v lázních Medevských). Byl žákem Linnéovým, stal se r. 1758 prof. fysiky a r. 1767 profesorem chemie a farmacie na universitě upsalské i členem akademie štokholmské. Vynikal rozsáhlými vědomostmi u vědách přírodních a mathematických, v nichž i pracoval tak činně, že záhy jsa těla slabého podlehl námaze. Jeho přední zásluha jest o chemicko analyt., již položil základ k chemii mineralogické i geologické. Jeho náhledy theoretické o skladu a rozkladu chemickém byly proneseny tak určitě, že přičinily mnoho ku povznesení vědecké povahy chemie. V díle *Sciagraphia regni mineralis* (1782) poprvé se pokusil rozříditi ne-

rosty podle jejich lučebné povahy. Zvláště se také proslavil fysikálním popisem zeměkoule *Fysisk Beskrifning öfver Jordklotet* (Upsala, 1766), kteráž kniha přeložena byla skoro do všech jazykův evropských. Jeho práce jsou uloženy ve spisech akademii upsalské a štokholmské, i vyšly pohromadě jako *Opuscula physica et chemica* (Upsala, 1779—90, 6 sv.). Ru.

Bergmann: 1) B. Adolf Jos., fed. kůru na Smíchově (* 1822 v Černochově). Vydal 16 sborů pro mužské a smíšené hlasy, několik skladeb klavírních a písní, pak *Průvodce v oboru tištěných písní českých 1800—1862* (s Melišem, 1863); *Výbor písní školních* (s F. Drůbkem; 6. vyd. s nápěvy) a *Výbor písní kostelních* (1881, s týmž, 3. vyd. s nápěvy) a k tomu *Průvod varhan* (3. vyd.).

2) B. Friedrich Wilhelm, filolog (* 1812 ve Štrasburku — † t. 1887). Konal studia na universitách německých a na pařížské. R. 1838 promován a stal se professorem cizích literatur ve svém rodišti. Po zřízení německé university ve Štrasburku byl jmenován řádným profesorem. Jeho díla vztahují se jednak k rozšiřování jazyků, jednak k dějinám literatur severních a francouzské středověké. Nejdůležitější jsou: *Poèmes islandais* (Paříž, 1838); *Les Chants de Söl* (Štrasburk, 1838); *De l'origine et de la classification des romans du Saint-Graal* (t., 1840); *Les Amazones dans l'histoire et dans la fable* (Kolmar, 1852); *Les Scythes, les ancêtres des peuples Germaniques et Slaves* (Kolmar, 1860, 2. vyd.); *Les Gètes* (Štrasburk, 1859); *Résumé d'études d'ontologie générale et de linguistique générale* (Paříž, 1875, 3. vyd.); *Dante, sa vie et ses oeuvres* (Štrasburk, 1881, 2. vyd.). Německy napsal: *Sprachliche Studien* (Štrasburk, 1872) a *Sämmtliche Eddagedichte, kritisch hergestellt, übersetzt und erklärt* (Lip., 1872—79).

3) B. Gustav Adolf, politik elsas. (* 1816 ve Štrasburce). Konal cesty po cizině, usadil se r. 1841 v rodišti jako kupec a zakládal četné ústavy veřejné a dobročinné. R. 1848 stal se členem obchodní komory, založil »Comptoir national« s kapitálem 1/2 millionu franků, pak banku »Magasin général«, kterou řídil jako zástupce min. financí do r. 1852. Od r. 1852 předseda kommand. bance štrasburské. V říšském sněmu německém, do něhož roku 1877 zvolen, přidal se k autonomistům a mírným ochranářům, založil s Varnbüllerem »volné hospodářské sdružení«. R. 1878 propadl při volbách proti protestáři Kabléovi. R. 1880 stal se členem státní rady elsaskolotrnské. Sepsal *Qu'est-ce que le chemin de fer du point de vue de la voirie, de l'état et du public* (1860); *L'état directeur des chemins de fer français* (1861); *Zur Enquête über ein einheitliches Tarifsystem* (Berlin, 1876); *Die zukünftigen Zollverträge* (Štrasburk, 1879) a j. Hsz.

4) B. Julius, něm. filosof (* 1840 v Opherdike ve Vestfálsku). Habilitoval se v Berlíně, stal se r. 1872 mimořád. prof. filosofie v Královci, r. 1875 řádným profesorem v Marburce. B. jest myslitelem velmi samostatným a horlivým stoupencem idealistické theorie

poznání a metafysiky jsa tím blíže učení Fichtovu. R. 1868 založil a do r. 1872 sám redigoval *Philosophische Monatshefte*, dosud vycházející, a mimo to vydal: *Grundlinien einer Theorie des Bewusstseins* (Berlin, 1870); *Zur Beurtheilung des Kritizismus* (t., 1875); *Allgemeine Logik I.* (t., 1879); *Sein und Erkennen* (t., 1880); *Die Grundprobleme der Logik* (t., 1882); *Das Richtige* (t., 1883); *Vorlesungen über Metaphysik mit besonderer Beziehung auf Kant* (t., 1886).

Bergmayr Ignaz Franz, rak. právník (* 1784 ve Welsu — † ?). Stal se roku 1813 rytmistrem-auditorem, r. 1844 radou minist. války. Sepsal četné spisy z oboru práva vojenského, vynikající přesností a obsažností, zvl. *Handbuch zum peiml. Verfahren bei d. öst. Armee* (Vídě, 1812) s dodatkem (*Anhang*, 1821); *Verfassung d. öst. Armee* (1821); *Kriegsartikel* (1824, 3. vyd. 1835); *Das bürgerl. Recht der k. k. Arm.* (1827—37, 3 sv.) s dodatkem (1839); *Kriegs- und Marine-Verfassung* (1842 až 1845).

Bergner: 1) B. Krištof, pražský měšťan a lučebník (* 1723 v Chomútově). Měl býti lékárníkem, ale vášnivá záliba v alchymii od povolání toho jej odvedla. Mnoho let byl ve službách Eugena Václava hraběte z Vrby, nejpřednějšího tehdejších podpůrce snah zlatodějných v Čechách, potom delší dobu zastával úřad prýtěfe zlata v fražské mincovně a konečně samostatnou laboratoř si zařídil. Kromě pokusův alchymických mnoho zkoušek činil s kamenným uhlím chtěje dokázati, že velmi dobře hodí se za topivo v domácnostech; doštal se proto ve spor s úřady, a když si při výkladech vedl trochu nezdvořileji, obdržel rozkaz, aby smrdutou laboratoř svou uzavřel, nechce-li býti z Prahy vypovědn. B. vida nezbytí uposlechl sice, avšak soukromě i potom zkoušky podnikal. Zábýval se také dobýváním kamence v okolí pražském (ve Vysočanech a v Hloupětíně) a zvláštní cestu do Bavor podnikl, by nejvýhodnější způsoby výrobní poznal. Ku konci života výsledky svých zkušeností uložil ve třívazkovém díle *Chymische Versuche und Erfahrungen* (Praha, 1792). O zásadě alchymické, že z horšího kovu lučebním processem lepší státi se může, nezvratně byl přesvědčen, ale zároveň všude vytykal, že takové pokusy toliko svou zajímavostí, nikoli však i hmotnou výhodou podnikatele odměňují. Podvodníkův alchymických, jichžto mnoho v životě poznal, byl odpovědným nepřitelem. Zemřel v Praze okolo roku 1800. Thř.

2) B. Václav Martin Krištof, syn před. (* v Praze 12. listop. 1761). Po studiích, jež konal v l. 1773—1778 na staroměstském gymnasiu akademickém a pak na universitě, ujal se obchodu, zvláště s lučebninami, a delší dobu (1806—1816) zdržoval se v Rumburce; odtud jsa pravým dědicem badavého ducha otcova podnikal daleké a dlouhé cesty, zejména do Německa a do Italie. Nevšední jeho vědomosti odborné a jazykové byly příčinou, že r. 1817 jmenován byl sekretářem při rakouské vy-

slanectví v Buenos Ayres; na místě tom půl čtvrtá roku setrval, načež do vlasti se navrátil usadil se ve Vídni a jako dřive obchodem se zabýval. Po roce 1822 ustanoven byl za úředníka při c. k. bankální administraci ve Vídni a zemřel r. 1834. — V dějinách novodobé naší ožlosti národní B-ovi právem čestné místo náleží. Pocházel z rodiny německé, ale záhy přilnul upřímně ke snahám českým, jež na sklonku minulého století působením vzniklého ruchu reformátorského vystupovati začaly, a zápal vlastenecký až do své smrti podržel. Od mladických let oblíbeným jeho ideálem byla »Společnost česká«, jež měla míti úkolem vzdělávati a rozšiřovati jazyk mateřský a sepsati úplný slovník český. Hned za času F. M. Pelcla, jenž se svými přátely podnikl onen ve skutek uvéstí zamýšlel, patřil k nejhrolivějším ve věci činitelům a s druhy stejně smýšlejícími (z nich Mrázek jménem připomíná se) kolem r. 1784 rozsáhlou sbírku látky slovníkové spofidil; v pozdější době sám s Jungmannem, Markem a j. o »Společnost« usiloval a sestavování velkého slovníku českého podlé sil podporoval. Tyto a podobné snahy vlastenecké, spojené se zálibou v řečech, jmenovitě slovanských, a v nemalé míře také povaha, k reformám vůbec nakloněná, sblížily jej záhy s Jungmannem a způsobily mezi oběma muži důvěrné přátelství, jež osvědčovalo se četnými službami vzájemnými, se strany B-ovy zvláště r. 1811, když byl na vydání Miltonova »Ztraceného ráje« značnou zálohu nezbytně poskytl. Tak jako Jungmann proniknut byl i B. nad obyčej živým vědomím slovanským, a touha po jednotném ve Slovanství jazyce spisovném náležala v něm až do pozdních let hlasatele neuhnávného. Spisovatelstvím skrovnou měrou se zanášel poskytnuv jen několik příspěvků do »Kroka« Preslova. Z nich paměti zasluhuje delší rozprava, Jungmannem upravená, *O literatuře vesměs, a žádosti* (»Krok«, 1827, II., 2.), ukazující k výhodám všeslovanského spojení literárního a rázné vybízející k udržování čilého ruchu i stálého pokroku jak v písemnictví, tak v životě národním vůbec. — Srovn. »Lumír« (1863, str. 1122.); Listy Josefa Jungmanna v Časopise čes. musea (1881—83); Zelený, Život Josefa Jungmanna (1873, str. 44.) a jiné.

3) B. Rudolf, spisovatel německý (* 1860 v Lipsku). Studoval na universitách lipské a vídeňské, načež se věnoval úplně písemnictví. Pro své studium obral si hlavně Karpaty (*Die Judenherrschaften in den Karpatenländern*) a Rumunsko. R. 1882 a násl. cestoval v severních Uhrách a v Sedmihradsku. Výsledkem cest těch byly některé povídky a dílo *Siebenbürgen* (Lipsko, 1884), kde se poprvé dostává spravedlnosti rumunskému národu. R. 1886 cestoval po Rumunsku, o němž pak vydal nejdůkladnější posud spis *Rumänien* (1887). P.

Bergneustadt, město v pruském vládním obvodu kolinském, v kraji gummersbašském; 2204 obyvatelů (1885), punčochářství, prádelnictví.

Bergonzi Carlo, znamenitý houslař cremonský, nejlepší učeň Ant. Stradivariho a později spolupracovník jeho synův Ombrona a Franceska. Nejlepší jeho práce pocházejí z let 1716—55, a zvláště se cenila jeho violoncella.

Bergov, něm. *Bergau*, ves ve Slezsku těšínském, okr. javornického, hejtm. freivaldovského, 20 d., 104 obyv. něm. (1880).

z **Bergova**, rod panský německý, který se do Čech přistěhoval na poč. XIV. věku. Znak: štít a na něm pruh posíkem položený a nad přilbicí okřídlená ryba (vyobr. č. 537). Pečeť

zobrazovaná pochází z r. 1383 a znak z r. 1394). Předkové jejich nazývali se z Lobdeburka, později se nazývali jen z B. Bratři Ota starší (manželka Anežka z Vartemberka) a Ota mladší (manž. ze Žeberka) dosáhli ok. r. 1327 Biliny a Žeberka bezpochyby dědictvím po pánech ze Žeberka. r. 1334 osvobození jsou od cud krajských Ota starší prodal roku 1350 Závidov v Sasích, Ota ml. držel r. 1356 také Jifetin.

Č. 537. Znak pánů z Bergova.

Se syny svými Albertem a Otou prodali r. 1335 hrad svůj Kyšper Janovi biskupovi. Albert z B. (1339—1371), syn Oty staršího, držel české statky. Současně žili bratři Ota a Petr z B., kteří zemřeli před r. 1377 bez dědiců; statky jejich dostaly se Pětovi z Častolovic. Syn Albertův (?) Ota (1377—1414) prodal roku 1383 panství Žeberské a na konci téhož století i Bilinu, r. 1388—93 byl purkrabím hradu pražského a potom jedním z jednoty panské. Koupiv Chlumec n. Čidlinou a Trošky usadil se potom ve vých. Čechách (manž. Markéta ze Žlunic). Kačna z B. (manžel Štěpán z Opočna, † 1397) snad byla sestra jeho. Syn jeho Jan byl r. 1394 proboštem kostela pražského, druhý Ota mladší (1399—1452) držel za živobytí otcova Trošky, jež také zastupoval v jednotě panské; i později bouřil se proti králi Václavovi. Později stál proti kališníkům, kteří mu Chlumec (1424) odňali. Z těch příčin smířil se s nimi a hospodařil na Chlumci do smrti († 1452). Syn jeho Jan (1431—55) učinil roku 1445 nadání Chlumeckým a vypravil se r. 1447 s vojskem do Němec. R. 1449 držel s jednotou poděbradskou a přivržencem této strany zůstal až do smrti. Panství své Chlumecké zavadil r. 1451 a okolo r. 1458 zemřel děti po sobě nezůstaviv. Ze sester jeho jedna byla Barbora, kteráž prodala r. 1460 práva svá ke Chlumci, jiné dvě Zofka (manžel Sigmund ze Smojna) a Dorota (manžel Střížek z Lužan) uvázaly se roku 1458 ve hrad Zbiroh, který

někdy bratru náležel. Jiná sestra snad byla Kateřina z B., která před rokem 1457 zemřela (první manžel Beneš Košík z Lomnice, druhý manžel Jan Zlýkněz z Radovesic). *Sčk.*

Bergreichenstein v. Kašperské Hory.

Bergsøe Wilhelm Jørgen, básník a učenec dánský (* 1835 v Kodani). Vstoupiv na universitu oddal se studiím přírodopisným, zvláště zoologickým. R. 1862 v Itálii pilně studoval zvířenu středomořskou a sepsal pak monografii o mečounu *Philicthys Xiphiae* (1864) a obšírné dílo o italské tarantele a o tarantismu (1865). Namáhavými pracemi, při nichž užíval drobného, B. způsobil si prudký zánež očí, že nějaký čas pozbyl i zraku. To přivedlo ho na jinou dráhu životní; oddal se rovněž horlivě krásné literatuře, i vytvořil díla slavná i za hranicemi. Jsa ještě stížen neduhem očním vydal půvabné novelly ze života římského *Fra Piazza del Popolo*, které v krátké době dočkaly se čtvera vydání. Po té uveřejnil práce veršované *I Ny og Na* (Časem). R. 1868 odebral se znova do Italie a sepsal tam román *Fra den gamle Fabrik* (Ze staré továrny), vynikající značnou cenou uměleckou, a román o 3 dílech *I Sabinerbjergene* (V pohorí Sabinském). Roku 1872 vydal *Bruđen fra Rørmig* (Nevěsta rervická), povídku v koncepci i provedení výbornou. Velmi zdařilé jsou také jeho novelly, zejména *Gjegangersfortællinger* (Povídky strašidelné), kde z malinkého úkazu přírodního vykouzljuje rozkošný obrázek. Téhož rázu jsou *Italienske Noveller*, v nichž líčí život lidu italského pěrem mistrným. Všecky tyto práce B. diktoval. Jediná novella, již napsal, jest *Hvem var han?* (Kdo byl on?), a ta jest také ze všech nejdůkladněji zpracována. Z děl B-ových vyznává bohatá fantasmie, bystrý dar pozorovací, mistrné umění vypravovatelské a původnost samorostlá. Slabší jsou práce lyrické, jichž vyšly ještě dvě sbírky *Hjemvee* (Touha po domově, r. 1872) a *Blomstervignetter* (Značky květiné). Za třetího pobytu italského v l. 1874—79 B. konal důkladná studia k dílu *Rom under Pius den Niende* (Řím za Pia IX.). Snůšku drobných prací přírodopisných učinil r. 1880 ve spise *Fra Mark og Skov* (Z pole a světa), kde hlavně promlouvá poutavě o životě hmyzu. Na jazyk český jsou přeloženy některé novelly B-ovy v »Lumíru« 1883, »Zl. Praze« 1884 a j. *Pů.*

Bergstadt viz Horní město.

Bergstadt viz Hory Matky Boží a Hory Ratibořské.

Bergstr., zoolog. skratka = J. A. Bergstrasser.

Bergtraesser Johann Andreas, něm. zoolog (* 1732 v Idsteine — † 1812 v Hanavě), byl konsistoriálním radou a rektorem lycea v Hanavě. Psal o hmyzech hrabství Hanavsko-Münzenberského, pak vydal popisy a vyobrazení denních motýlův evropských.

Bergtrasse (Horská silnice), stará, již asi za dob římských (prý za císaře Proba) založená silnice v Hessích a Badensku, mezi Darmstadtem a Heidelbergem, na záp. úpatí Odenwaldu, 52 km dlouhá. Táhne se krajem

dle ní též B. nazývaným, krásným, nad míru úrodným a vzdělaným, v němž pěstuje se zvláště ovoce (mnoho stromův ořechového a kaštanového) a víno zvané bergstrasské, lehké a chutné, v Badensku druhy bílé, v Hessensku červené. Podnebí velmi mírné.

Bergues [berg], B.-Saint-Winoc, vláms. *Bergen*, hlavní místo kantonu ve franc. depart. Nord, arrond. dunkerckém, na severní dráze (Dunkerck-Hazebrouk), pevnost druhého řádu, má got. chrám sv. Martina ze XVI st., pozoruhodnou zvonici, několik klášterů, kněžskou kolej, celní úřad, průmysl kartáčnícký, koželužský, mydlářský, solivárny, pivovary, sladovny, velké obilní trhy, značný obchod s obilím, lnem, máslem a dobytkem a 5435 ob. (1886). Ve chrámě a v museu chová se mnoho obrazů školy nizozemské z býv. opatství Sv. Winoka, jež do roku 1793 nad městem se vypínalo a z něhož dvě věže (nyní návěštní pro plavce) se zachovaly. B. leží na uzlu průplavu Colmetského a dvou jiných, z nichž jeden (Bergueský, 8 km dl.) vede k Dunkerku, druhý (30 km) k Veurne (Furnes) v Belgii.

de **Bergues-Lagarde** Joseph, spisovatel franc. (* 1857 v Casteljaloux), nyní poštovní úředník v Nîmes. Z prosaických jeho prací záslužny jsou: *Dictionnaire historique et biographique des hommes célèbres de la Corrèze* (Angers, 1871); *Les Gaules, histoire de France dans les temps les plus reculés* (Limoges, 1873); *L'Espagne et l'Aquitaine au VIIIe siècle* (t., 1882); pak povídky *Aventures de Matelas* (t., 1882) a *Quatorze récit de Bizat, ratelot de la marine française* (Paříž, 1883) a sbírka básní *Pleurs et sourires* (t., 1885).

Bergum, obec v nizozemské prov. Frieslandě, 13 km vých. od Leeuwardenu, s 3600 ob. Na západní jeho straně šíří se plochou 4.6 km² rybnaté Bergumské jezero.

Bergwerk viz Hůrky.

Bergzabern (řím. *Tabernae montanae*), okresní město s 2339 ob. (1885) v bav. vlád. obvodě rýnsko-falckém, na úpatí Hardtu, na Erlenbachu a na pobočce falcké dráhy Maxmiliánovy, sídlo okr. soudu a úřadu, klimatické místo léčebné, má železné doly, latinské školy, čilý průmysl (punčochářství, hedvábnictví, koželužství, hrnčičství a j.).

Berhampur: 1) B., město a vojenská stanice ve východoindickém okr. gandžámském, provincii madraské, má 23,599 obyv. (1881), a to 21,692 hindů, 1401 muham. a 506 křesťanů. Leží tam část domácího pluku. Jest to hlavní místo okresu Gandžámu a má značný obchod s cukrem a výrobky hedvábn. kolejí náležející k universitě madraské a filiálku madraské banky. Vojenská část města má jméno Banpur. — 2) B., město a sídlo administrace okresu Muršidábádu v Bengálu, na lev. břehu Bhágiráthi, 8 km jižně od Muršidábádu. Má 23,605 ob. (1881), mezi tím 18,167 hindův a 5188 muham., starobylý hřbitov a vládní kolej. *Fl.*

Berhta viz Bertha.

Beroh: 1) B. Vasilij Nikolajevič, spisovatel ruský v oboru literatury námořnické

(* 1781 v Moskvě — † 1834 v Petrohr.). Vychován byl ve sboru námořských kadetův, odkud vstoupil r. 1799 do služby loďstva rus., které pomáhalo Angličanům proti Francouzům. R. 1803 účastnil se první výpravy ruské kolem světa, začez jmenován byl poručíkem. R. 1827 povolán B. za člena učeného odboru štábu námořního a za náčelníka odboru vodopisného. R. 1830 stal se plukovníkem. B. obohatil ruskou literaturu námořnickou hojnými studii v časopisech i spisy samostatnými, z nichž uvéstí sluší: *Putěstevije Ludlova na Novuju Zemlju 1809 g.*; *Drevnija gosudarstvennaja gramoty* (1821); *Chronologičeskaja istorija vsěch putěstevij v sěvernija polarnija strany* (1821); *Pervoje morskoe putěstevije Rossijan* (1823); *Istoričeskoje izvěstije o vsěch navodnenijach v S. Peterburgě* (1826); *Istoriija geografičeskich otkrytij Rossijan*. Na rozkaz cara Nikolaje vydal B. *Pisma Imperatora Petra I., Žizneopisanija pervych rus. admiralov ili opyt istoriji rus. flota a j.* Mimo to překládal B. také z námořské literatury angl.

2) B. Carl Reinhold, dějepisec a zvláště numismatik švédský (* 1706 v Štokholmu — † 1777 tam.). Cestoval dlouho po Evropě, byl v l. 1739—46 tajemníkem švéd. vyslanectví v Paříži, od roku 1750 tajemníkem archaeologického archivu; od r. 1749 členem a r. 1763 předsedou švéd. akademie věd a vyznamenán rytířstvím řádu sev. hvězdy. Z četné řady jeho děl a statí švéd. a franc. vyznačeny jsou zvláště: *Catalogue de portraits* vlastní sbírky (Upsala, 1767); *Description des médailles et des jetons des rois de Suède* (t., 1773); *Médailles de Suèdois et de Suèdoises illustres* se životopisy (Štokholm, 1777—1781, 3 sv.) a studie o Gustavu Adolfu, Karlu X., XI. a XII., Bedřichu, královně Kristině a Ulrice Eleonoře (tamže, 1788). Ocenění B-a podal O. Celsius v „Actes de l'Acad. de Stockh.“, 1781.

Berchas viz Barches.

Berohem, rod panský, jehož nejstarší listinami pověřený předek Cornelius ok. r. 1450 v Kolíně na Rýně se usadil, načež členové rodu toho počítáni ku patriciům kolínským. Antonín B vystěhoval se do Bavor, kde roku 1677 šlechtictví jeho potvrzeno, a r. 1693 povýšen do stavu svob. pánů, pro zásluhy ve válkách tureckých přijat r. 1687 mezi stavy dolnorakouské. Vnuk jeho Max, bavorský první ministr, povýšen r. 1756 do stavu říšských hrabat. Rod B. rozštěpil se ve dvě větve, bavorskou a českou, která užívá přídomku z Haimhausen a od r. 1623 drží deskový statek Chodovou Planou. Nynějším držitelem statku toho jest Jan Arnošt hrabě B. Haimhausen, nar. 20. září 1823, c. k. komoří.

Berohem: 1) B. Jacques, hud. skladatel nizoz., jenž pocházejí z Berchemu antverpského v l. 1539—61 slavně vynikal v Mantui, odkud také Jachet Mantovský sluje. Byl z největších kontrapunktistů své doby. Složil mnoho mši, madrigálů, mottet a j. z části roztroušených po různých sbírkách XVI. st., z části i o sobě vydaných, jako: *Motetti a quattro voci* (Benátky, 1545); *Missae sex vocum*

(Paříž, 1557). Ve mnichov. knihovně chovají se jeho *Tres missae quinque vocum.* red.

2) B. (též Berghem) Claas Pietersz, malíř a ryjec holland. (* 1620 v Haarlemu — † 1693 v Amsterdamu). Otec jeho Pieter Claesz, nar. v Steinfurtu a již kol r. 1617 v Haarlemu usedlý († 1661 t.), byl oblíbeným malířem zátiší. Ze školy otce svého přešel B. záhy k mistrům krajinářským, jmenovitě k mistrům poitalštěleho směru, jako byli jeho zef Jan Wils a bratrovce Giovanni B. Weenix. Ze i sám Itálii navštívil, jest pravděpodobno; krajiny jeho s vysokým horstvem, strmými skalami a vodopády mají většinou apeninský ráz a také stafáž, pasáci a honáci skotu a bravu, má italský charakter. V pracích toho druhu nad míru četných jest celkem jednotvárný, ale talent jeho nebyl zcela jednostranný, jak dosvědčují poutavé zimní krajiny severní, scény přístavní, ba i allegorické, mythologické a biblické. Nejbohatšími jsou jeho obrazy galerie dráždanská a Eremitage v Petrohradě. Jeho rytiny jehlu, jichž celkem se čítá na 59, předvádějí většinou různé dobytek s pozadím zběžně načrtnutým. *Chl.*

Berohemia Neck., rostlina z čeledi řetlákovitých (*Rhamnaceae*), křovitá, s listy roztroušenými, zpeřenožilnými a s nepatrnými palisty. Vrcholky květní jsou úžlabní nebo konečné, s květy 4—5četnými, obojakými nebo polygamickými. Lůžko prohloubené, polokulaté až ploché, vyniká třecem, na němž volný vaječník s zramennou čnělkou. Peckovice vězí ve vytrvalém kalichu; jest podlouhlá, s peckou zpouzdrou, někdy velmi tvrdou. Osm až 10 druhů někdy popínavých roste v teplejší Asii, Africe a Sev. Americe. — B. *lineata* DC. jest v Číně oblíbenou rostlinou, jejíž kořenem hojí tam vodnatlost. *Děd.*

Berohet [berkět; 1) B. Giovanni, popul. básník ital. (* 1783 v Miláně — † 1851 v Turině), byl z rodiny pův. francouzské. Studoval práva a od roku 1810 byl úředníkem v senátu království Italského. Stav se r. 1816 tajemníkem kommisie studijní spojil se s vlastenci italskými, upadl v podezření z karbonářství, musil r. 1821 prchnouti z vlasti do Paříže a Londýna, kde byl dopisovatelem obchodním až do r. 1829, kdy si ho zvolil markýz G. Arconanti průvodcím na svých cestách po Evropě; odebral se pak do Florencie. Roku 1848 byl B. zvolen od prozatímní vlády ministrem vyučování. Byl z nejpřednějších spolupracovníků „Conciliatora“ a nikdo nedovedl tak uchvátiti mládež jako B., jehož lyrické básně jsou skládány pod dojmem chorů truchloher Manzoniových. Zprva vystoupil se satirickými básněmi: *I Funerali* (1808), *Amore* (1809), kde se řídí vzorem Pariniovým, a lyrickeopickou básní *I Visconti* (1815). R. 1816 uveřejnil slavnou *Lettera semiseria di Grisostomo sul Cacciatore feroce e sulla Eleonora di Goffredo Aug. Burger*, kde hájí směr romantický. Jméno však získal si hlavně sbírkami básní *I Profughi di Parga* (1821), obsahující krásné romance Clarina, kde jest obsazena pověstná kletba jeho na mladého Karla Alberta a j., a *Le Fantasie* (Pař.,

1829), nejskvostnější z jeho skladeb. Verše jeho psané r. 1848 na hradbách doprovázely italské bojovnické od všech bojů za neovislost italskou. Spisy jeho vydal Frc. Cusani s názvem *Opere edite ed inedite* (Mil., 1863). P.

2) **B. Guglielmo**, vnuk předešl., dějepisec ital. (* 1833 v Turině). Stud. v Padui, stal se doktorem práv, ale věnoval se pak hlavně badání dějinnému, ze kteréhožto oboru vydal řadu cenných spisů. R. 1856 jal se vydávati s Barozzim sbírku *Relazioni lette al Senato dagli Ambasciatori veneti nel secolo XVIII.*, jež roku 1879 ukončena 11. svazkem. S Barozzim a F. Stefanim vydává důležité dílo *Diarii di Marin Sanudo* (Ben., dosud 21 sv.), Ze samostatných jeho pojednání uvádíme: *Relazione della Moscovia d'Alberto Vimina 1653* (Milán, 1860); *Del commercio dei Veneti nell'Asia* (Ben., 1864); *Cromwell e la Repubblica di Venezia* (t., 1864); *Relazioni dei consoli veneti nella Siria* (Turin, 1866); *Le antiche Ambasciate giapponesi in Italia* (Ben., 1877); *Un' Ambasciata cinese a Venezia nel 1652* (tamže, 1885). P.

Berching, město v bavorském vl. obv. hornofrankém, okrese beilengrieském, na řece Sulze a průplavě Ludvíkové, má 1509 obyv. provozujících čilý průmysl a pěstujících ovoce, víno a chmel. R. 1796 (22. srp.) strhla se zde bitka, v níž Rakušané zvítězili nad Francouzi pod Bernadottem.

de **Berchoux** [beršú] Joseph, spisovatel franc. (* 1762 v Layès-Saint-Symphorien — † 1833 v Marcigny). Roku 1792 vstoupil do vojska, ale již roku 1796 vystoupil oddávaje se literatuře. První jeho dílo jest satirická báseň *Les Grecs et les Romains* (Paříž, 1797), větší ohlasu došla jeho *Gastronomie* (1801), z níž mnohý verš přešel v pořekadlo. Z ostatních jeho spisů pozoruhodná jest pouze satira *L'Art politique* (1819), která mu získala přízeň Ludvíka XVIII. Od r. 1830 žil **B.** v zátíši.

Berchta (Perchta) jest v pověrách germanských nadpřirozená bytost, která kolem sv. Tří Králů chodí po domech a dohlíží, zdali jest všecko v pořádku. Zvláště má zření ku přadlenám; pilně odměňuje a lenivé trestá, jeví se takto brzy milostivou, brzy hroznou a ukrutnou, a podlé toho představuje se také buď jako laskavá bílá paní (viz t.), nebo jako ošklivá stařena s dlouhým nosem, železnými zuby a rozčuchanými vlasy. Nejen na přadleny dohlíží, nýbrž dbá i o to, aby děti byly umyty, učešány a poslušny. Lidem, kteří se nepostí, vybírá vnitřnosti. Známa jest i Slovňám s Němci sousedícím; v již. Čechách sluje **B.**, na Moravě Špereichta, u Slovinců Perthra nebo Vehtra baba (srov. Fejfalik, Perchta bei den Slaven v »Zeitschr. für deutsche Myth.« IV. 388—389). Původem svým jest **B.** personifikací svátku sv. Tří Králů, který sluje u Němců *Berchtentag* (*Perchtentag*), a rovná se ital. Befanē (= Epifanie, zjevení Páně; u Slovinců zastupuje ji také Lucie (Lucka) nebo Bohorodice (srov. Veselovskij, Opyty po istoriji razvitiija christ. legendy v »Zur. Min. Nar. Prosvěšč.«, č. 183,

272—286; Mannhardt, Antike Wald- u. Feldkulte, 184—186). *Ml.*

Berchtesgaden, v listinách ze XIII a XIV. stol Pertherscadmen a Berchtoldsgaden: 1) **B.**, krajina v Salcpurských Alpách, zaujímá jihových. cíp království Bavorského mezi řekami Saalach a Salzach a má na rozloze 631 km² 16.820 obyv. Krajina tato náleží pro přírodní půvaby své k nejkrásnějším končinám alpským; perlou **B.-u** jest Královské jezero, a kolem něho kupí se mohutné hory Untersberg (1975 m), Lattenské pohorí (1687 m), Hochkalter (2629 m), Kamenné moře (Hochzink 2651 m), Haagenské hory (2391 m) a Hoher Göll (2519 m); na břehu jezera pak vypíná se mocný Watzmann do výše 2714 m. Mezi jednotlivými horami táhnou se podél říček a potoků krásná údolí, z nichž nejproslulejší je údolí Ramsauské. Obyvatelstvo, jež zachovalo si národní kroj, mnohé staré obyčeje a mluví zvláštním nářečím, cizinci velmi těžko srozumitelným, zabývá se chovem dobytka, dolováním na sůl, dřevařstvím a výrobou jemných prací fezbarských ze dřeva, rohu i slonoviny, kterýžto průmysl již v XVI. stol byl proslulý. Doly na sůl (hlavně v Salzbergu) poskytují ročně na 500.000 q soli, jež buď v čistých kusech se vyskytuje, aneb jsouc znečištěna do soliváren v Reichenhallu, Traunsteinu a Rosenheimu se rozvážá. Mimo to poskytuje **B.** ještě mramor, křidu a sádru. — R. 1109 založila hraběnka Irmgard ze Sulzbachu v **B.-u** klášter, jenž byl hojně nadán a osazen řeholními kanovníky řádu augustiniánského. Během času nabyl klášter mnohých výsad, tak že r. 1122 povýšen na proboštsví; r. 1156 stal se neodvislým státem říšským, ve XIII. stol. obdržel probošt infuli i prsten a r. 1495 přiznána mu od císaře Maximiliána hodnost a název říšského knížete. Když r. 1803 bylo proboštsví sekularisováno, dostalo se spolu se Salcpurskem velkovévodovi toskánskému, r. 1805 připadlo Rakousku a r. 1810 Bavorsku, v jehož držení se nyní nachází, tvoříc vládní okresy **B.** a Reichenhall a náležejíc k vládnímu obvodu Horním Bavorům.

2) **B.**, město v předešlé krajíně, 19 km již. od Salcpurku, sídlo obvodního soudu I. instance, úřadu solního a lesního. Jest známé místo lázeňské a klimatické, jež každého roku bývá navštěvováno značným počtem cizinců. Bývalý klášter, sídlo řeholních kanovníků, jest nyní královským zámkem, v němž jest umístěna výstava fezbarských výrobků berchtesgadenských, a má krásný chrám ze XII. stol. Z vyučovacích ústavů důležitý jsou školy pro kreslení a modelování. Nejblíže okolí **B.-u** pokryto je krásnými letohrady. Počet obyvatelstva r. 1885 obnášel 1901 duši.

Berchtoldové, rod šlechtický původu tyrolského, který roku 1633 povýšen do stavu svobodných pánů, r. 1673 do stavu hraběcího. Z rodu toho **B.-d** Jakub, cis. rada a ředitel dvorní kommisie, koupil panství Uherčice na Moravě, dle něhož větev česká toho rodu se píše. Týž povýšen r. 1633 do stavu panského

a zemřel r. 1679, načež syn jeho František Benedikt statky otcovy převzal a je zanechal svým pěti dcerám. V Čechách rod ten od roku 1785 drží panství Neznášov (toho času hrabě Ottokar B-d, nar. 1874, syn hr. Bohuslava, zemř. 1884). — Z rodu toho vynikl: 1) B-d Leopold, hrabě (* 1759 ve Stráži — † 1809), vzácný lidomil, který vykonal dlouhé cesty po celém Starém světě studuje všude zařízení ústavů humanitních, sepsal různými jazyky několik spisů, v nichž uložil své zkušenosti, a když r. 1808 po tetě své Eleonoře baronce z Peterswaldu zdědil panství Buchlov na Moravě, proměnil zámek v nemocnici, v níž přijímání všickni ošetření potřební. B-d byl zakladatelem ochranných spolků v Praze a ve Vídni, nescházel nikde, kde bylo třeba pomoci, a zemřel konečně stav se obětí své lidomilnosti následkem lazaretní zimnice, která ho stihla, když raněným v bitvě u Asprů (21. kv. 1809) dnem i nocí sloužil. *red.* — Nejmladší bratr jeho 2) B-d z Uherčic Bedřich, hrabě (* 25. října 1781 ve Stráži — † 3. dub. 1876 v Buchlovicích), botanik a cestovatel český, vedle hr. Kašpara Šternberka, J. Sv. Presla a jiných vynikající pracovník na poli domácí přírodovědy, zvláště botaniky. Roku 1804 byl v Praze povýšen na doktora lékařství a podnikl téhož roku cestu do Vircpurka. Po té pobyl nějaký čas v Rezně, kde seznámil se s hrabětem Kašparem Šternberkem, konečně ve Vídni, kde pokračoval ve svých mnohostranných studiích. Do roku 1815 provozoval praxi lékařskou v Tučapech u Tábora; v této době konal mnohé vycházky botan. po jižních Čechách a j. Podal příspěvky ke spisu *Flora Čechica* bratří Preslů (vyd. 1819) a roku 1820 počal vydávat s Janem Sv. Preslem známý »Rostlinář« (O přirozenosti rostlin aneb rostlinář... Vydán trudem B. Všemíra hr. z U. a J. Sv. Presla, doktorů lékařství 1820—35); r. 1831 přispěl do časopisu »Krok« pojednáním o hořké soli. V l. 1834—36 cestoval po Švýcarsku, západ. Německu a Hollandsku. V letech 1836—43 vydával s Václ. B. Seidlem, F. M. Opizem, Janem Pfundem a F. X. Fieberem »Ökonomisch-techn. Flora Böhmens«, ve kteréž sám psal stati o technolog. a lékařské důležitosti popsanych rostlin a zvl. z toho vydal monograficky stať o bramborech, *Die Kartoffeln (Solanum tub. C. Bauh., deren Geschichte, Charakteristik etc.* (1842. 577 stran). Mimo to přispěl do různých časopisů botanických. Od r. 1835 do 1855 podnikal skoro každoročně větší cesty a procestoval tak celou záp. Evropu, Malou Asii, Palestinu, Egypt a jiné země. Roku 1846—47 provázal známou cestovatelku vídeňskou Idu Pfeiferovou do Brazílie na její první cestě kolem světa, věnuje i zde největší pozornost poměrům botanickým. R. 1850 byl jmenován mimoř. členem král. české společnosti nauk; mimo to byl čestným členem společnosti Musea král. Českého, společnosti »Lotos«, jejíž časopis stejnojmenný r. 1851 redigoval a do něho různými články přispěl, byl členem dopisujícím botanických společností v Edinburku, Rezně a j. Poslední

léta života svého pobýval na zámku svých příbuzných v Buchlovicích u Uh. Hradiště, kdež zemřel ve stáří 95 let. *Př.* — 3) B-d Sigmund, hrabě (* 1834), nynější hlava rodu, syn hrab. Sigmunda († 1869), majitel panství Buchlova na Moravě, stal se r. 1858 c. k. komořím, r. 1877 komandérem řádu Leopoldova, r. 1884 tajným radou, zvolen r. 1879 v moravské kurii velkostatkářů do říšské rady a náleží ve sněmu morav. ku předákům střední strany velkostatkářské. Od několika let je prezidentem moravské zem. kommise pro chov

Č. 538. Znak Berchtoldů z Uherčic.

koní. — Znak: Štít rozčtvrcený, v jehož pravé horní a levé dolní čtvrti orlice v poli zlatém, v levé horní a pravé dolní čtvrti stříbrná krokev v červeném poli, pod ní korunovaný vztyčený lev s mečem v tlapech na vrchu zeleném (viz vyobr. č. 538). *red.*

Beri, město ve východoindickém okrese Rohtaku (Pandžáb), mezi Delhi a Bhivání, má 6965 ob. (1881), velkou většinou hindův, a dvě výr. pouti (v ún. a říj.) na počtu bohyně Deví. *Fl.*

Beri-beri, charakteristická choroba endemicky a epidemicky v teplém pásmu se objevující. V Japynu nazývá se kak-ke. Hlavní její příznaky vyvíjejí se buď zvolna neb akutněji a spočívají v zemdlenosti, porušení hybnosti i citlivosti, což zvláště i bolesti ve svalch bývá provázáno. Připojuje se pak chudokrevnost, příznaky bušení srdce, dušnosti, načež mnohdy vodnatelnost omezená nebo celková se dostavuje. Umrtnost jest značná. Nejstarší popisy choroby zaznamenány jsou v čínských knihách lékařských ze II. století př. Kr. a opětuji se ve stoletích pozdějších. V X. stol. po Kr. se již rozeznává suchý tvar choroby (kde obrny převládají) a tvar vlhký s vodnatelností spojený. B. objevuje se v Japynu, Číně, Zadní i Přední Indii, na ostrovech Indického archipelů, i na Nové Guinei, Cejlonu, Mauritiu, Réunionu a na ostrůvku Nossi-Bé u Madagaskaru. Mimo to na francouzských Antillách, na Kubě, v Cayennu,

Brazílii, v Paraguayi i v Kalifornii se vyskytla. Epidemie lodní mnohokrát jsou zaznamenány. Choroba jest v určitých okresech, a to zejména na ostrovech indických, endemickou, jinde vystupuje epidemicky. Příčina její určita není. Nejčastěji se objevuje ve vlhkém období ročním, kdy teplota vykazuje náhlé změny; vodstvo tekoucí nemá na ni vlivu, aniž změny nebo útvar půdy. Děti mladší 15 let a ženy prý jí zřídka bývají stíženy, domorodci i aklimatovaná individua spíše k ní jsou náchylni než běloši nedávno přicestovalí. Dle rozboru jednotlivých epidemií i onemocnění pravdě se podobá, že choroba jest infekční. V některých případechjevily se hlísty ve stěvěv nalezene jako aetiologický moment. Jiní poukazovali na podobnost nemoci s malarií. Japanec Ogata prohlásil bakterie za její příčinu. Lacerda pozoroval epidemií choroby prasat i koní v Brazílii i podařilo se mu konstatovati mikroorganismus z rodu Askomycetů v krvi lidí i zvířat následkem nemoci té zeměfých; týž organismus ve vodě pitné tamtéž byl obsažen. Podobně výzkumy Pekelharingovy a Winklerovy svědčí miněni tomuto. *Peč.*

Berlć (dříve Popović) Jovan, paedag. spisovatel srbský (* 1786 v Brestovci bačském). Získav doktorát filosofie na universitě peštské stal se úředníkem král. hl. ředitelství srbských škol v Budíně, pro jichž potřeby tam vydal roku 1815 *Srbski bukvar*, čítanku *Štica* a překlady *Pedagogia* i *metodika* od Villova (1816); *Aritmetika*, *Žitije Isusa Hrista* (1812 a 1831), *Svemirna istorija* (1820) od J. M. Schröckha a dle Ch. F. Weisze časopis »Kinderfreund«, tehdy oblíbeného, *Mesečna* i *trimesečna sočinjenja za vovzdjelanje uma i oblagoroždenije serdca premile i preljubežne junosti srbske* (1815).

Beřice (*Берџиц, Борџиц, Беџиџиц, Беџуџиц*), někdy ves s farou dekanátu kouřimského, nyní částka vsi Rašovic.

Berlćské vrchy (*Monti Berici*), pvrší v italské prov. vicenzské, jž. od Vicenze, od jižních výběžků Lessinských Alp rovinou montebellskou oddělené. Dosahují výše 400 m a jsouc asi 13 km dlouhé má rozkošná, úrodná údolí s četnými villami a rozsáhlé lomy, zvláště vápencové a mramorové.

de **Bérigard** [berizár], také Beauregard, Claude Guillermet, filosof franc. (* buď 1578 nebo 1591 v Moulins — † buď 1664 nebo po r. 1667 v Padově). Povolán byl roku 1628 velkovévodou florenckým do Pisy, roku 1640 vládou benátskou do Padovy, aby vykládal přírodní filosofii. Ve spise *Dubitaciones in Dialogos Galilaei pro terrae immobilitate* (pod pseud. Galilaeus Lincoeus, 1632) jest nepřizniv Galileimu, ale v hlavním spise *Circulus Pisanus, seu de veterum et peripatetica philosophia Dialogi* (Udine, 1641 a 1643, Padova, 1661), jimž theology pobouřil, čte Tennemann úmysl Aristotelovi podvrátný a jen proto s obalem vyslovený, že bylo úřední jeho povinností vykládati filosofii peripatetickou. Ličena v díle rozmluva žáka Aristotelova s přivržencem asi Anaximandrovým, nepřiznáno však dosti určitě,

zda svět jest jen výsledkem odvěčných vlastností hmoty nebo součinně také výsledkem popudů božských.

Běřin, ves v Čechách na úpatí hory Komořské, 29 d., 195 obyv. č. (1881), hejtm. a okr. Hořovice (2/3, hod. jihových.), obec, býv. dom. a fara Jince. Na blízkú naleziště různých starožitností vykopaných r. 1826. Obyvatelé zdejší žíví se hlavně cvočkářstvím.

Bering (Behring) Vitus, ruský plavec (* 1680 v Horsensu v Jutsku — † 1741 na ostrově Avači), sloužil nejprve v dánském loďstvu a jsa zkušený i obratný námořník přijat byl od Petra Velkého do služeb ruských. Osvědčiv ve válce se Švédý vzácné nadání a neohroženost ustanoven byl r. 1725 k řízení výzkumné cesty ve vodách kolem Kamčatky; na druhé cestě své r. 1728 prozkoumal sev.-vých. pobřeží Sibíře, průplul průplavem podlé něho nazvaným a zjistil tím, že Asie s Amerikou v těchto místech nesouvisí, ačkoli blízkého pobřeží pro mlhu nespátřil. O cestě kozáka Dešneva, jenž již r. 1648 Beringův průliv objevil, zvěděl **B.** teprve na zpáteční cestě. R. 1732 uspořádána na Rusi vedením **B.**a velkolepá výprava, jíž se účastnili přední tehdejší učenci a která měla zevrubně prozkoumat celou sev.-vých. Asii, nicméně pouze astronom Delisle de la Croyère a zoolog Steller stihli s **B.**em do Ochotska. Vyplul tedy **B.** s Čirkovem r. 1741 na vých., prozkoumal sev.-záp. pobřeží severoamerické a dospěl až za 60° sev. šířky. Avšak nemoci a bouře bránily mu v dalším postupu, konečně pak výprava zahánána k ostrovu Avači, jenž nazván dle **B.**a, kterýž tu podlehl nemoci. Z mužstva zachránila se pouze část s přírodopiscem Stellerem, jenž cestu tuto popsal.

Béringer [bereněž] Emile Gustav, franc. cestovatel (* 1840 ve Štrasburku — † 1881 v Saħaře u studnic Assiu). Po studiích byl úředníkem komunikačním; od r. 1866 řídil ve službách společnosti průplavu Suezského práce v Port Saidu a u jezera Menzaleh; za války r. 1870 byl ženijním důstojníkem, po té inženýrem jižní dráhy, od r. 1874 náčelníkem topografických prací v Pernambuku (v Brazílii), od r. 1877 inženýrem východní francouzské dráhy. Od r. 1879 řídil geodaetické a meteorologické oddělení předběžných prací pro stavbu dráhy do území Tuáríků, ale při druhé výpravě i s náčelníkem jejím plukovníkem Flattersem a většinou družiny zavražděn v únoru r. 1881. Vydal *Recherches sur le climat et la mortalité de la ville du Récife ou Pernambuco* (Versailles, 1878) a uveřejnil v »Bulletin de la Société néerlandaise de géographie« (roč. 1878) srovnávací topografií Pernambuka ve století XVII. a XIX.

Beringovo moře, nejseverovýchodnější část Tichého okeánu, omezeno jest na záp. zemí Čukčův a poloostrovem Kamčatkou, na jihu pásmen ostrovův Aleutských a poloostrovem Aljaskou, na vých. sev.-záp. pobřežím Severní Ameriky, na sev. pak průlivem Beringovým, souvisí se Severním Ledovým mořem. Pobřeží jeho má hojnost hlubokých zá-

livů, zejména Anadyrský na záp., Norton Sund a Bristolský záliv na vých., ale je pusto a nehostinno. Z ostrovů v něm ležících nejdůležitější jsou ostrov sv. Vavřince, sv. Matěje, Příbylovské ostrovy, Komandorské ostrovy, Karagin a Nunivok, z řek pak, jež vnímá, vynikají Jukon, Kuskokvim a Anadyr. Jihozáp polovice jeho má až 3210 m hloubky, sev. vých. část však nepřesahuje 200 m. Ačkoli **B. m.** neleží daleko za kruhem polárním, přece bývá v zimě pokryto úplně ledem, který i v létě na některých místech se udržuje, a skoro neustále jest zahaleno mlhami. Naproti tomu nezáde velikých hor ledových, poněvadž Beringův průliv jsa příliš mělký nepropouští jich z Ledového moře na jih. V ohledu hospodářském má **B. m.** význam zcela podřízený, neboť pouze některé lodě ze San Franciska přijíždějí sem na lov velryb, tuleňů a mrožů, v přímořských pak osadách provozuje obyvatelstvo obchod s kožšinami. Poprvé prozkoumáno r. 1741 bylo ruskými plavci Beringem a Čirikovem, a po nich r. 1778 Cookem.

Beringův ostrov (rusky *Avača*), nejvých. ostrov z Aleutů v Beringově moři, 185 km od pobřeží Kamčatky, na 55° 17' sev. šíř. a 165° 46' záp. dél., nazván byl podle kapitána Beringa, jenž zde r. 1741 zemřel, a jsa 111 km dlouhý, 37—45 km široký měří 1593 km² se 300 obyv. (Rusů z Aleutů). S ostrovem Méděným tvoří skupinu Komandorských ostrovů. Ačkoli nemá lesů, vykazuje přece slušné rostlinstvo a živi množství zvířat, jejichž kožšiny lovce sem lákají. Americká společnost obchodní na Aljasce zakoupila si na **B.-gově** o-ě právo honební a udržuje tam obchodní stanici, avšak bezohledným vykořisťováním byly mnohé druhy zvířat, zejména polární lišky a vydry, skoro úplně vyhubeny.

Beringův průliv, mořská úžina mezi Asií a Amerikou, spojující Sev. Ledové moře s Tichým okeánem, objevena byla r. 1648 od kozáka Dešneva, který od ústí Kolymy obepnul Východní mys a dospěl k ústí Anadyru, r. 1728 po druhé seznána Beringem, jenž nevěděl o prvním objevení, a nazvána podle něho, r. 1778 prozkoumána Cookem, r. 1815 Kotzebuem, r. 1850 Collinsonem, r. 1879 Norden-skjöldem a r. 1880 Dallem. Na nejúžším místě mezi mysem prince Waleského a mysem Východním jest nejúžší měře jen 75—90 km a místo toto zahrazeno ještě ostrovy Diomedovými; průměrná hloubka jeho obnáší 40—60 m, největší pak jest ve středu, kdež dosahuje i 90 m. Po větší díl roku jest **B. p.** pokryt ledem, jehož ani v létě nebývá prost. Ve vých. polovici jeho shledal Dall vodu značně teplejší (7—9° C) nežli na západě (2—3° C).

de **Bériot** [berio] Charles Auguste, jeden z největších virtuosů na housle XIX. st., proslulý skladatel a učitel (* 1802 v Levně — † 1870 v Brussele). R. 1821 vstoupil již jako vospělý umělec do pařížské konservatoře, kde pod vedením Viotttiho, Baillota a Lafonta studia konal a krátce po té v Paříži vystoupil s takým úspěchem, že ihned odhodlal se ku koncertní cestě do Anglie. Na to stal se prvním

houslistou krále Viléma nizozemského, kteréhož místa záhy (1830) následkem revoluce pozbyl. R. 1833 pojal za manželku slavnou pěvkyni Malibranovou-Garciovou, s níž podnikl velké koncertní cesty po Anglii, Francii, Itálii a Německu, jimiž nesmrtelné získal si slávy. R. 1842 jmenován po Baillotovi profesorem konservatoře pařížské a r. 1843 brusselské. Oslepnuv r. 1852 vstoupil do výslužby a zabýval se až do své smrti téměř výhradně komposicí. Ze skladeb jeho vedlé školy na housle *Méthode de violon en trois parties* (1858) rozšíření došly etudy, fantasie, světoznámé *Thèmes variés* a *Rondo russe*, veskrze práce účinné, melodické a bohaté na zvukové efekty. Jako virtuos vyznačoval se **B.** klidným, uslechlým, elegantním tónem a bezvadnou intonací. Ze žáků **B.-ových** vynikli H. Vieuxtemps a Fr. Prume. — Syn jeho Charles Wilfried **B.** (* 1833) žije v Paříži jsa váženým pianistou a skladatelem (*Opéras sans paroles*). S otcem svým vydal *Méthode d'accompagnement pour piano et violon*. Str.

Beris Latr., rod malých much z čeledi *Stratiomyidae*. Vyznačují se zvláště tím, že zadeček jejich jest sedmičlankový. Štítek pak hrudní ozbrojen 4—8 trny. V Evropě žije 7 druhů. Známejší druhy, v křovinách létající a na listech usedající, jsou: **B. clavipes** L. a **B. vallata** Forst. Š.

Berislav, Borislav, ruské město na pr. břehu Dněpru v gubernii chersonské, sev. vých. od Novočerkaska, se 7901 ob. (1888). Má velmi malebnou polohu na strmém, skalnatém břehu, plném rozsedlin a jeskyní. Za starověku stávala tu řecká osada Melitopol, jež ve starších ruských památkách slove Bělaja Věža. Za dob tureckého panství změněn v pevnost, nazván Kizi-Kermen, a byl střediskem obchodu s otroky, hlavně otrokyněmi, dívkami to, jež upadly v zajetí krymských Tatarů při vpádech do Ukrajiny a Polska. Trvale připojen k Rusku teprve za Kateřiny II. knížetem Dolgorukým-Krymským roku 1771 a obdržel nynější svůj název. Po Dněpru a Černém moři vede s Chersonem a Odésou živý obchod s obilím a dřívím. Hbý.

Berislavići, slavný šlechtický rod chorvatský, jež někteří odvozují od bána Borice ve st. XII.; na určité uváděn ve stol. XIV., rozkvetl ve století následujícím. Hlavní větve, dle předních statků jmenované, byly: grabarská (Grabanje ve Slavonsku), vrhričská či malomlackská a do Dalmacie přestěhovalá trogirská. Z první větve byl Franje **B.-č** (* asi 1450 — † 1517) za krále Vladislava bánem v Jajcích, měl r. 1494 svěšenu obranu Bosny a získal rodu čtne statky, zvláště sňatkem r. 1495 s bohatou Barborou Frankopankou, vdovou po despotě srbském Vuku Brankovići. Proslavil se junáctvím v boji u Dubice r. 1513. — Synovec jeho Ivan (asi v l. 1504—12) a syn těžoh Stjepan (asi v l. 1520 [?]—27) byli despoty srbskými; tímto vymřela větve grabarská, a její statky připadly Petru Kegličeviči, Nikolovi Zrinskému a Ivanu Banfijovi. — Z větve druhé mimo Stjepana

([†] asi 1486), jenž byl ve službách krále Matiaše a Ivana Korvína, vynikli vnuk téhož Stjepan II. ([†] 1560 — † asi 1629), vládnoucí mnohými statky v záhřebské a varaždinské župě; byl muž učený a zabýval se vedle povinností státních i básnictvím. Syn jeho Franjo Alexander byl věrným přívržencem Zrinského. Nade všechny ale proslavil se z větvě trogirské pocházející Petar B-č, bán chorvatský a přední obhájce země své i okolních před návaly Turků za slabých vládnů Vladislava Českého a Ludvíka. Narodil se roku 1475 v Trogiru, r. 1494 vysvěcen stal se r. 1497 kanovníkem koločským a vyplniv zdárně posláni od arcibiskupa tamního do Říma a od krále Vladislava o pomoc proti Turkům roku 1500 do Benátek a Polska, jmenován biskupem vesprimským a roku 1513 bánem Štátně uklidil spory domácí a ještě téhož roku Turky do země vpadlé a plenící porazil dne 16 srpna u Dubice tak, že junáctví jeho uznáno po všech křesťanských dvorech a papežem Lvem X. odměněn posvěceným mečem. Dobře znaje politické poměry tehdejší nespolehal na pomoc krále svého i pro další boje a také v Římě stále jen sliby obdáván organizoval domácí šlechtu a r. 1517, po vítězném návratu Selima I. z Egypta, porazil bosenského bega téhož roku u Jajče a uzavřel příměří r. 1519. Marně se znovu o pomoc u papeže i na dvoře Karla V. ucházel; když Turci r. 1520 vtrhli v dolinu krbavskou, vyšel jim vstříc a porazil je dne 20. května v dolině potoka Korenice, zaplatil ale vítězství životem. Tělo přeneseno nejprve do Bihače a uloženo pak v hrobce biskupské ve Vesprimu. Činnost jeho ocenil Mesič v »Radu jugosl. akad.« VII. a VIII.

Beristain y Martin de Souza José Mariano, polygraf špan. (* 1756 v La Puebla, † 1817 v Mexiku). Dosáhl vysokých hodností ve své vlasti. Za odboje Mexika proti Španělsku stál při straně španělské, pro niž bojoval brošurou *Diálogos patrióticos sobre la insurrección de Michoan* (Mexiko, 1810). Hlavní jeho dílo jest *Biblioteca hispano-americana septentrional* (Amecameca, 1883, 3 sv., 2 vyd.); jest to úplná biografie a bibliografie spisovatelů špan.-amerických.

Berja [berča], okr. město ve špan. prov. almerijské (vých. Granada), na jihozáp. konci Sierry de Gador, má bohaté, již za starověku slynuvší doly olovené, dobré víno a jako obec 15.586 obyv. (1878).

Berk., botan. skratka = M. J. Berkeley.

Berka (an der Ilm), město a klimatické místo ve Výmarsku v okr. blankenhainském, 12 km jihozáp. od Výmaru, krásně rozložené mezi lesnatými kopci, má 1749 obyv. (1885), zříceniny zámku, loveckou zbrojnici, lomy pískovcové a lázně železité, sírné, bahnitě a pískové.

Berka: 1) B. Jan viz Chocenský Jan.

2) B. Jan, ryjec český (* 1758 u Prahy — † 1815 v Praze). Byl zprvu zpěvákem a působil od r. 1775 jako fundatista při chrámu sv. Víta; kresbou jen jako dilettant se zabýval. Když pak ztratil hlas, vstoupil na domluvu

svět. biskupa Fr. Tvrdého na ryjckou školu Karla Saltzera a pracoval pilně dle obrazů, kreseb a rytin. Samostatné jeho rytiny jsou dle látky velmi různé, dílem obrazy svatých, dílem sužety mythologické, portraity, interieury, znaky, vignety, půdorysy, mince, pohledy a j. Také cena jejich není stejná. Nejlepší jeho dílo jest: *Peleus a Athena* k českému překladu Iliady od Nejedlého (v Praze, 1802); mimo to vynikají *podobizny knížete Egona z Fürstenberga, Haendla, hraběnce Clam-Gallasové, Josefa Dobrovského, Faustina Procházky, vnitřek chrámu sv. Víta, bibliotéky strahovské* a j. v. Dlabač, Boehm. Künstler-Lex. uvádí 83 listy B-kovy.

3) B., chán tatarský, panoval ve Velké hordě na břehu Volhy po smrti svého bratra Batyje chána. Nařídil druhé popsání lidu v Rusích k vůli vybírání daně. Tatarští poslanci přijeli, sečtli celou zemi, ustanovili desátníky, setníky, tisícíky a desítitiscíky (t. j. náčelníky nad 10.000 lidí); nesčítali pouze duchovenstva. Ve Velkém Novgorodě strana aristokratická svolila k tomu popsání, ale strana demokratická nechtěla, tak že ji velký kníže Alexander Jaroslavič (Něvský) stěžímohl přemluvíti. Ale pak se zase zbouřil ruský lid na východě proti ukrutnému utiskování tatarských nájemníků daně, jež vyhnal z Rostova, Vladimira, Suzdalu, Pčeslavi i Jaroslavi. Tatarské pluky byly už poslány pustošit za to Rus, ale velký kníže Alexander (Něvský) zajev po čtvrté do Hordy odvrátil hrozící nebezpečí. B. chán umřel dle letopisů r. 1266, na konci prvního a nekrutějšího 25letí tatarského jha v Rusích. B. byl první chán, jenž pohanskou víru vyměnil za muhammedánskou. Kol.

Berka z Dubé, jméno slavné staročeské rodiny panské, jejímž znakem byly dvě ostrvy černé na štítě zlatém, nad pilbici dvě křídla za sebou položená, na nichž se též znamení

Č. 539. Znak Berků z Dubé.

ostrva spatřuje (viz vyobr. č. 539). Pocházeli z rodu Ronovského (tak řečeného po znaku, staroněm. *ron*), jim nejbližší byli Škopkové a Adršpachové z Dubé. Předek těchto

tří rodů byl Častolov ze Žitavy, kdež držel dědičné úřad zemský (1216—50). Syny měl čtyři: Častolova (1250—77), předka pánův z Klinšteina, Jindřicha, Chvala (předka pánův z Lipého) a Alberta. předka Skopkův z Dubé. Jindřich, jinak Hajman aneb i Hynek (1249—1306), znám pro hrdinské boje, které sváděl s rotami Otíka Braniborského; r. 1291 byl také nejv. komorníkem, r. 1294 purkrabím domažlickým a od r. 1306 až do smrti purkrabím pražským. Synové po něm zůstali čtyři. První, Půta z Frydlantu (1295—1318), též pán na Velíši, stal se pracotcem Adršpachův z Dubé; druhý, Hynek (1278), byl r. 1309. na studiích, ale již tehdy také kanovníkem u kostela pražského, jehož proboštem se stal roku 1320; roku 1324 byl administrátorem biskupství, roku 1326 stal se biskupem olomouckým a zemřel 29. pros. 1333. Třetí syn, Hynáček, držel za díl Housku a zemřel před r. 1320 zůstaviv vdovu Perchtu, která koupila dům v Praze a jej klášteru sv. Anny darovala (1329). Čtvrtý syn, Hynek (1297 a l. d.), držel Jestřebí, Mšeno, Kuřivody, po smrti bratrově i Housku, přikoupil Lipý a držel v zástavě panství Bezdězské, na němž založil město Bělou, dále zemi Kladskou, tak že patřil k nejbohatším pánům té doby. Od r. 1320 vyskytuje se jako purkrabě pražský, ve kteréž hodnosti zůstával až do smrti († 1348). Vdova po něm, Anežka († 1363), držela některé vesnice. Syny měl dva Jindřicha, jinak Hynka (1337—61) a Jindřicha (1348—1402), kterými založeny dvě hlavní větve Honšteinská a Kurovodská. 4) Hynek byv asi roku r. 1352 s bratrem svým v nedíllosti obdržel potom panství Lipské a postaviv hrad Honštejn (nyní v Sasích) přijal jej od císaře Karla v léno (1353). Po smrti otce svého byl také purkrabím pražským. Zemřel r. 1361 zůstaviv syny nezletilé Hynka a Hynka, kteří založili dvojí pošlost lipskou a honšteinskou. a) Hynek (snad mladší syn 1374—89) držel Sloup a Lipý a zemřel v mladých letech zůstaviv vdovu Elišku a syna Hynka Hlaváče. Tento zakládal v Lipém oltáře, prodal roku 1412 Sloup a byl dlouhá léta (1410—20) fojtem země Budišinské. Proti kališníkům bojoval až do smrti a zemřel r. 1423. Manželka jeho Aněžka ze Sternberka († 1439) vdala se po druhé za Sigmunda z Vartemberka. Poněvadž nezůstalo po něm synů, dědili Lipý strýci jeho Vilém z Ronova a Jan z Dubé. b) Hynek (druhý syn Hynkův) držel Honštejn a Rumburk, koupil před rokem 1407 Tolštejn, a asi v ten čas rozsáhlé panství šarfstěinské s Benešovem a Kamenicí a kromě toho jiné menší statky. Roku 1397—1407 byl fojtem v Dolní Lužici, od r. 1405 popravcem v Litoměřicku a r. 1396—97 a r. 1399—1417 nejv. sudím zemským. Možná i, že se roku 1419 dočkal. Synův měl pět: Hynka, Jindřicha, Beneše, Hynka mladšího a Jana, z nichž někteří se od otce již za živobytí oddělili. Při smrti otce svého drželi Hynek Šarfstějn s Kamenicí, Jindřich polovici Honšteina, Beneš hrad Ratný, Hynek druhou polovici

Honšteina, Jan Tolštejn s panstvím kamenickým. c) Nejmladší z nich, Jan (1409—24), zemřel r. 1426 bezdětek a statky jeho podělili bratři, kteří si zase části svých dílů postupovali, že nesnadno všechny tyto změny náležitě poznati. aa) Hynek starší (1406—28) zemřel bezdětek, zapsav Šarfstějn pro dluhy Hynčíkovi z Valdštejna a zůstaviv vdovu Zofku z Donína a syna Hynka (1453). bb) Jindřich (1408—28) postavil na dile svém hrad Vildštejn a po smrti bratra Jana zdědil i Kamenici s Falkštejnem, a (jak se zdá) za to postoupil Vildštejn bratru svému Hynkovi, Kamenici potom prodal pánům z Vartemberka (asi 1428). Manželka jeho Jitka z Hazemburka měla již před r. 1419 věno zapsané na Benešově, kteréž postoupila r. 1436 synům svým Jindřichovi, Hynkovi, Mikulášovi a Zbyňkovi. aaa) Jindřich přip. se r. 1426—45 většího statku nemaje. bbb) Hynek (manž. Kateřina z Ryžemburka) přip. se r. 1436—57. ccc) Mikuláš (1436 až 1478) měl dlouhé pře se Saskem o statky, které otec byl koupil, držel s bratrem Lemberk, později sám klášterství hradištské a roku 1460—71 byl purkrabím kraje hradeckého (m. Elička z Okoře). Po synech jeho Burjanovi (1486—93) a Jiříkovi (1486—93), kteří po otci Hradištské zdědili, není zmínky o této pošlosti. ddd) Zbyněk († 1485; m. Cecilie z Šonachu), držel Lemberk a bral se velice o to, aby se mu dostal Tolštejn. Pokud známo jest, i po něm dědiců nezůstalo. cc) Beneš (1409 až 1423) držel také část Rumburka. Synové jeho byli: Beneš, Hynek a Albrecht, kteří měli boje se Sasy o hrad Ratný, při čemž Beneš přišel o živobytí. (Sestra jejich Anna provdána za Jana z Vartemberka a z Blankštejna.) Od strýce svého Hynka obdrželi při dělení Vildštejn s částí Šluknovska a Tolštejn s Rumburkem. Všechny ty statky držel potom Albrecht sám. Roku 1451 postoupil Vildštejn kurfirštovi saskému, začož obdržel tu část Šluknovska, která posud k Honštejnu patřovala. Králi Jiříkovi protivil se roku 1462 a proto odsouzen jest svých statkův, kteréž r. 1463 vojskem lužickým obsazeny. Albrecht žil potom ve Vratislavi (m. Anna z Donína, † 1449). O synech jeho Benešovi (1459—93), Albrechtovi (1459) a Kryštofovi (1493) málo je známo. dd) Hynek mladší (1409—47) sloučil ve svém držení celé panství honšteinské, Tolštejn a Vildštejn, ale držel ho společně se strýci svými, syny Benešovými. Po rozdělení podržel Honštejn a větší část Šluknovska. Panství toto celé prodal r. 1443 s manželkou svou Barborou kurfirštovi saskému a obdržel za to Molberk nad Labem. Zemřel po r. 1452 zůstaviv syny Jana († 1457), Heníka (1452. † 1465) a Albrechta († 1479, m. Anna z Ilburka). Janův syn Jan (1463, † 31. pros. 1519) byl poslední této pošlosti (m. Aněžka ze Slejnic † 24. kv. 1527).

B) Jindřich (později »starý«, jednooký) držel po otci Dubou, Kuřivody, Housku, Jestřebí a jiné menší statky, na nichž nová sídla vznikala, k tomu získal Jablonný a Milštejn. R. 1391 oddělil od sebe starší své syny Hynka,

Jindřicha a Jindřicha, ostatek nechal pro mladší syny Václava, Janka, Jindřicha a Jindřicha. Sám († 1402, dcera byla Anna), nechal si jediné panství jestřebské, Housku, Kuřivody a Milčany a zemřel v l. 1402—1404 zanechav vdovu Adlu. Pět z těchto bratří mělo potomstvo a založili linie lipskou, houseckou, kurovodskou, jestřebskou a hradeckou. *a)* Hynek řečený nejstarší nebo Dubský (1390) držel Milštejn a Kunratice, k nimž přikoupil půl Jablonného a zdědil Kuřivody. Zemřel ok. roku 1413 zůstaviv vdovu Kateřinu z Lemberka a dva syny. *aa)* Jaroslav (1419—32) držel Milštejn, kromě toho Helfenburk, který r. 1429 s bratrem prodal, a hrad Ronov. Zemřel bezdětek. *bb)* Bratr jeho Jindřich (1429—69) držel Milštejn, zdědil ok. r. 1441 Ojeřice (Hoyerswerda) v Lužici, jež však r. 1449 prodal, a konečně se dostal v držení Lipého, jež sice s bratrem r. 1425 mocně osadil, ale nedlouho potom zase ztratil, tak že teprv r. 1444 zase v jeho držení vešel; také získal panství jablonské. Ku králi Jiříkovi věrně držel, neboť byl manželem sestry jeho Elišky z Kunštátu. Syny měl čtyři, kteří zase čtyři pošlosti založili. *aaa)* Jaroslav (1457 až 1490) držel s bratřimi svými zboží otcovská v nedíl, k nimž získali Sloup a Zákupy. Byl roku 1469—90 sudím dvorským a zemřel před r. 1493 zůstaviv syny Adama a Zdislava. Tito obdrželi při rozdělení (1502) čtvrt Lipého a Jezvé. Díl ten prodali po roce 1505, Adam pak po roce 1513 zemřel. Zdislav koupil roku 1518 Zákupy a roku 1528 Jablonný. Byl r. 1523—33 nejr. sudím, roku 1534—53 nejr. hofmistrem, od r. 1527 fojtem v Horní Lužici. Skrze zápisy královské získal Ojvín a panství mělnické. Zemřel 11. list. 1553 bezdětek, ač byl třikrát ženat (m. 1. Magdaléna ze Šebířova, 2. Beatrix z Kolovrat † 1541, 3. Anna z Vartemberka). *bbb)* Jiřík (1471—† 1514) byl mistrem komory, r. 1492—1500 sudím dvorským. Při dělení (1502) obdržel čtvrt Lipého a Jablonný, ale onu prodal (m. Markéta z Koldic). Synové jeho byli Václav (1507—25), Jindřich (1507—43), Hynek (1507—44), Albrecht (1507—25), Jaroslav (1507—14), Petr (1507—14) a Kryštof (1507 až 1554), kteří ještě za živobytí otce v Lipém panovali, potom Jablonný prodali a kromě Kryštofa bez potomků pomřeli. Kryštof zdědil (1553) Jablonný po strýci Zdislavovi a zemřel nedlouho potom zůstaviv dva syny. Mladší z nich Zdislav zdědil již roku 1553 panství mělnické a od bratra se oddělil polovicí Jablonného. Roku 1575 byl již mrtev. Z manželky Marjány ze Lstiboře měl syna Jana († 1600) a dvě dcery Kateřinu (m. Mikuláš Sekerka z Sedčic) a Markétu. Starší syn Jindřich držel polovicí Jablonného, na níž postavil zámek Nový Falkemburk, r. 1580 koupil Malšov, r. 1581 Lemberk, ale prodal roku 1599 všechny statky svoje a odebral se do ciziny. Zemřel r. 1601 v Holšteinsku. Ženat byl dvakrát (1. Eliška z Vartemberka † 1572, 2. Anna ze Smolcu). Nejstarší syn Kryštof koupil si r. 1590 statek ve Varnsdorfu, který zase prodal a zemřel ok. roku 1595. Druhý syn Volf

(† 1598, m. Aléna Lažanská z Bukové) ujal roku 1597 všechny statky otcovské, jež však zase na otce spadly. Třetí syn Hynek († 1609, m. Markéta Hyršpergárovna z Kynocksheinu) seděl napřed při Jablonném, potom držel Měšice. Čtvrtý syn Josef zemřel před r. 1607. Volf († 1599) měl dvě děti, dceru Elišku Volfominu (m. 1. Jan Jiří Zďárský ze Zďáru 1613, 2. Karel Hysřle z Chodův) a Jindřicha Volfa. Tento dědil polovicí Jablonného po smrti Janově, k níž r. 1623 druhou polovicí přikoupil. Kromě toho kupoval jiné menší statky a skrze manželku svou první Magdalénu Kateřinu ze Žerotína dostal se v držení Malešova a Ostrova, k nimž přikoupil Myskovice a Suchbcl. Byl hejtmanem Nového města Pražského, r. 1634 místodržícím, vrchním regentem panství královských, r. 1640 sudím dvorským, od r. 1645 presidentem komory. Roku 1637 dne 15. čce povýšen jest do stavu hrabat říšských s názvem Hovora z Dubé a z Lipého; také byl rytířem řádu sv. Jakuba. Zakusiv mnohé svízele při obléhání Prahy (1648) zemřel roku 1650 (z. m. Eleonora Marie z Lobkovic). Děti jeho byly: 1. Eliška Barbora (m. 1. Karel Ferdinand z Valdštejna, 2. Bernard O'Bern); 2. Frant. Karel obdržel při dělení r. 1651 Malešov a okolní statky a oženil se v Nizozemsku s Marií Antonií z Berlaymontu. Zemřel 23. čce 1663 bezdětek; 3. František Antonín obdržel r. 1651 Jablonný a statky v Boleslavsku a dědil nejen po bratru, nýbrž i po strýcích rychemburských (1669). Újav tyto všechny statky r. 1670, kdež se stal plnětým, oženil se s Ludovikou Annou Montecuculi a byl pak vyslancem ve Španělsku, Dánsku, Švédsku, Nizozemsku a Benátkách (tuto 1699—1703). R. 1701 obdržel dědičnou hodnost nejr. maršálka, ale když potom roku 1706 (24. dubna) ve Vídní zemřel, vyhasla s ním tato větev a rod Berkovský v Čechách vůbec, tak že se znamenitě jeho jmění do cizích rodin dostalo. 4. Marie Kateřina († 1668). 5. Marie Terezie Eleonora († 1726), abatyše v klášteře Voršulíně na Hradčanech. *ccc)* Jan byl r. 1471 kraječem králové a pojal ok. roku 1481 za manželku Lidmilu z Kravař, skrze níž se dostal v držení Šternberka. Zemřel r. 1501 zůstaviv syna Václava, jenž obdržel r. 1502 za díl svůj čtvrt Lipého a Zákupy, který ale hned potom strýci Petrovi prodal. Následující držitel Šternberka Ladislav 1520 až 1532 byl bezpochyby syn jeho, tak jako i nástupce jeho Jan Václav, který se oženil r. 1551 s Magdalénou ze Žerotína († 1562) a zemřel r. 1565 zůstaviv jedinou dceru Kateřinu, po níž se dostal Šternberk manželu jejímu Karlovi knížeti z Minstrberka (1570). *ddd)* Petr (1471—1518) obdržel při dělení (1502) čtvrt Lipého a panství sloupské, ale koupil potom díl bratra Jana, od něhož odprodal r. 1518 Zákupy. Vdova po něm Beatrix z Kolovrat († 1541) vdala se po druhé za synovce mužova Zdislava. Z manželství tohoto pošly dcery Anna Lidmila (m. František hrabě z Thurnu), Izalda († 1560, m. Jan Bořita z Martinic † 1577), Eliška (m. Ludvík z Gut-

šteina † 1542), která nabyla Nepomyšle a roku 1567 zemfela, a Lukrecie. Synové Petrovi byli: Sigmund a Jiljí. Tento zemfel okolo roku 1540, zůstaviv dceru Voršilu, která se vdala r. 1549 za Šebastiana z Forstu, hejtmána na Českém Dubu. Sigmund oženil se se Zikonii Šlikovnou z Holiče, skrze niž přišel ke jmění († 1547). Po druhé se oženil s Kunhutou hrab. z Eberšteina († 1594), již věnoval na Stranově r. 1545 koupěním a jí také do života zapsal panství sloupské. Zemfel roku 1570, 1. srp. Starší syn jeho Petr obdržel od otce za díl Stranov (1565) a oženil se se Sibyllou z Eberšteina († 1594), sestrou macechy své. Zemfel r. 1585 dne 19. prosince; statek jeho podělili napřed manželka, potom Adam synovec. Bratr jeho Jetřich Jifí ženat byl s Evou z Bibrštejna v manželství nešťastném a zemfel roku 1585 dne 7. července. Děti jeho byly: Anna (m. Václav ml. B. z D.) a Adam. Tento ujal Lipý a dostal Stranov, který r. 1589 prodán, a po smrti báby své zdělil Sloup a Lhotu, (roku 1592 od Sibylly koupěnou). Oženil se s Annou B-kovnou z D., jež mu r. 1598 dceru Annu Marii porodila. Zemfel roku 1607 dne 13. července. Vdova po něm vdala se po druhé za Jana Abrahama z Zolhauzu (1609) a koupila r. 1616 Lipý a Sloup od dcery své (m. Rudolf Zejdlíc z Senfeldu 1616), tak že statky tyto z držení rodu Berkovského vyšly. b) Jindřich řečený starší (1390 † 1406) měl polovici Jablonného, kteréž se brzo zbavil prodav jí bratru svému, ale od otce dostal ještě Milčany za živobytí a po smrti jeho držel také Jestřebí a Kufí vody. Zemfel r. 1406 zanechav syna Jindřicha, který nedlouho potom na Housce zemfel a dceru Bonuši, která zemfela v Lipém. Statky jeho pak rozebrali bratři mezi sebou; Milčany vzal Jindřich ml., Kufívody Hynek Dubský a Jestřebí Hynek Hlaváč. c) Jindřich B. (Beroušek) jinak mladší (1391—1437) obdržel za díl polovici Jablonného, kteréž se zase zbavil, za to zdělil po smrti otcové Housku, zdělil roku 1406 po bratru Milčany a v bojích náboženských choval se smířlivě, proto jej také na sněmích r. 1421—23 nacházíme; r. 1432 prodal Housku Janovi ze Smřic. Syny měl dva Hynka a Chvala. O onom je málo známo; tento držel po otci Milčany, které r. 1437 prodal a neznámým způsobem nabyl Kufích vod a polovice Jablonného († 1447). Syn jeho Pavel prodal r. 1447 polovici tuto, ale zemfel nedlouho potom a panství kurovovské dostalo se strýci jeho Alšovi. Barbora, sestra jeho, příp. se ještě r. 1460. Jí pak pošlost tato po přeslici vyhasla. d) Václav (1394—1415) obdržel od bratří r. 1402 hrad Čáp s přísl., ale opustil jej brzo a usadil se na tvrzi Zakšíně. Nějaký čas držel i polovici Jablonného. K jeho potomkům dlužno přičísti Hynka B-ku z D. a z Deštné (1440). Jiný jeho potomek Aleš Zakšínský (1452), jenž získal Kufívody a držel také Dubou, roku 1461—75 byl podkomožím králové a později jejím hofmistrem. Zemfel před rokem 1481 (manžel sestry jeho Jan z Dobřenic). Syn jeho Jifík nazývá se se-

děním na Beršteine, držel po otci Kufí vody a koupil r. 1512 Valečov, žil ještě roku 1519 († 1522). Kromě dcer Anny, Kateřiny a Johanky (m. Václav Kamenec † 1519) zůstavil syna Alše, který Valečov před rokem 1527 prodal. Za to získal Loukovec, který zapsal roku 1541 manželce své Kateřině Popelovně z Vesce. Zemfel před r. 1544 zůstaviv tři syny. aa) Jan (1544—80) zůstav asi do roku 1547 v nedilu s bratřimi obdržel za díl Kufí vody a skrze manželku svou Annu z Janovic dostal se v spoludržení Bělé. Syn jeho Aleš oženiv se s Eliškou z Valdšteina (ok. 1580) držel po otci Kufívody a po mateři Bělou, kterýžto statek posud zápisný koupil r. 1586 dědičně. Nemaje dětí zapsal též statek r. 1595 manželce své a pominuv se potom smyslem, sám se mečem zabil (1599). Statky jeho přešly potom na jeho strýce. bb) Adam (1544 † 1583) obdržel za díl Beršteina, na němž věnoval r. 1553 Kateřině z Hungrkoštu, manželce své († 1564; dcera jejích Aléna Eliška vdala se roku 1609 za Zdeňka Lva Libšteinského z Kolovrat a † 1632). Oba koupili roku 1558 Bezděz. Před r. 1574 pojal druhou manželku Elišku z Dobranova, která mu kromě tří synů dceru Kateřinu (m. Burjan Vančura z Řehnic 1586) porodila. Synové jeho byli Aleš (1564; Jáchym (1564), Jifí (1583), Václav (1583) a Jan Hovora. První dva dědili po mateři Kateřině díl její na Bezdězi, ostatní tři rozdělili se ok. r. 1592 o panství Beršteinské. Jifí držel Beršteina a polovici Dubé, na nichž roku 1592 manželce své Barboře z Šenburka věnoval. Roku 1616 prodal díl toho statku a r. 1618 ostatek bratru svému Václavovi, tak že se potom všech svých statkův zbavil. Zůstali po něm synové (viz níže). Bratr jeho Václav pojal za manželku Barboru z Lobkovic, vdovu po Janu z Vartembergu († 1595), skrze niž se dostal v držení panství bezdězského, k tomu koupil r. 1610 Kokofín, roku 1612 díl Mšena, loučenské panství, roku 1615 Housku; za díl měl Deštnou a Dubou a roku 1616 přikoupil Beršteina. R. 1618 měl platné účastenství v povstání, byl direktorem, přimlouval se za zvolení Bedřicha Falckého, od něhož byl učiněn nejv. sudím zemským. Roku 1620 ujel ze země a odsouzen hrdla, cti a statkův (m. z. Anna z Oprštorfu žila ještě r. 1646). Zůstali po něm potomci (viz níže). Jan Hovora, bratr jeho, koupil roku 1600 Stružnici, kterou zase r. 1602 prodal a zemfel v roce potom zůstaviv vdovu Marii z Zolhauzu. Dotčený Jifí (1583—1618) byl třikrát ženat (1. Kateřina kn. z Minstrberka, 2. Kateřina z Necheru, 3. Barbora z Šemburka). Dcera jeho Anna Marie († 1670) vdala se za Václava hrab. z Rozdražova. Syn jeho Adam byl od r. 1619—32 ve službách Bedřicha Falckého, bojoval roku 1620 na Bílé hoře, unikl smrti, k níž byl odsouzen r. 1627 v Boleslavi slezské, a oženil se potom v Haagu s Barbarou z Roupova († 1655). Od r. 1632 byl ve službách švédských a padl jako nejvyšší r. 1641 dne 28. října. Z dětí jeho tři dosáhly mužského věku Křišťan († 1665), Abraham

(† 1676) a Adam Bohumír († 1661). Abraham měl z dvojího manželství (1. Oldřiška ze Vchynic † 1660, 2. Dorota z Elsnic) několik dětí a držel statek Wohla. Jeden syn Bohumír Abraham držel týž statek po otci (1676), druhý Křišťan byl r. 1697—1714 vrchním dvorním intendantem u Karla XII., krále švédského, třetí Jakub († 1730) naučil se z lásky k Markétě Nestonové v městě Kampen řemeslu ševcovskému a odepsal se názvu šlechtického, od kteréž doby se potomci jeho prostým příjmením Duba psali. Jen jeden z nich, Vilém, který byl dvorským radou v Hannoveru, dosáhl prý zase (1777) šlechtictví. Členové toho rodu žijí posud v Sasku v několika místech. (Obšírně o tom Ch. A. Pescheck, Die böhm. Exulanten in Sachsen, 133.) Jan Jiří (narozen 1606) byl prý také synem Jiřikovým. Týž byl napřed na dvoře dráždanském, od r. 1625 ve službách dánských, od r. 1627 v císařských a přiženil se k nějakým statkům ve Slezsku. Měl jediné dceru Annu Marii (manž. Kašpar z Rejbnic). Syn Václava staršího, Adam Bohumír (* 1604), marně se vynasnažoval r. 1621, aby mu byly navráceny statky otcovy, ale poněvadž přestoupil k náboženství katol., obdržel dům u Zlaté štiky v Praze (1623). Později se stal hejtnanem v Kladsku a zemřel bezdětek před rokem 1648. cc) Albrecht (1544, † 1578) dědil Loukovec a oženil se s Kryzeldou z Lobkovic († 1607), jež se po jeho smrti vdala za Adama ze Švamberka. Dcera jeho Kateřina dědila po mateři Libkovic (m. 1. purkr. z Donína, 2. Jáchym Libštejn. z Kolovrat † 1635). Syn Bohuchval držel po otci Loukovec, po mateři Chýše a po strýci Alšovi Bělou a Kuřívody (m. Kateřina Šlavatovna z Chlumu). Roku 1618 byl jedním z původců povstání, pak správcem zemským a úhlavním protivníkem rodu rakouského, pročej ujel r. 1620 ze země a r. 1621 odsouzen hrdla, cti a statkův. Syn jeho Aleš (m. Dorota z Vartemberka † j. 1616) držel statek Loukovec již za živobytí otcova a propadl r. 1622 polovicí svého jmění, nicméně zůstal až do smrti své (1640) v držení Loukovce. Potomstva, pokud je známo, neměl. e) Jindřich Hlaváč (1394—1433) obdržel za díl roku 1402 několik vesnic u Jestřebí, mezi nimiž si postavil Lov nové sídlo, i Jestřebí samé držel po smrti bratrové. R. 1419 postavil se sice proti kališníkům, ale dal se za nedlouho buď dobrovolně neb bezděky na jejich stranu a vyskytuje se roku 1427 jako hejtnan tábořský na Lipém. Roku 1433 byl v Praze na sněmě Svatomartinském. Syn jeho Čeněk dostal se zase v držení Jestřebí, kteréž bylo před tím od loupežníkův osazeno, ale prodal je r. 1446. Syn jeho Jindřich, řeč. Čeněk, měl r. 1463—87 dlouho pře o Chlum a Malešov a držel statek Drahozub (2. m. Kateřina z Velezic). Synové jeho byli Jindřich (1488—1545) a Jan (1502—24) Drahozubští z D., z nichž onen držel Drahozub na svůj díl a jej prodal před r. 1540 Karlovi Dubanskému z Duban. O potomcích jejich není nic známo. f) Jindřich nejmladší, řečený Va-

něk (1394—1412), obdržel za díl Chudý Hrádek a Dubou, k tomu dědil Pavlovice a byl ženat s Barborou z Kolovrat, která se v druhém loži za Jana z Cimburka provdala. Syny měl dva, Jana a Jindřicha, kromě toho bezpochyby ještě třetího, Vaňka mladšího, který se r. 1429 připomíná, a čtvrtého Hynka, který se nazývá r. 1440 seděním v Dubé. Jan (1430—53) seděl v Pavlovicích, Jindřich (1429, † 1465) držel Chudý Hrádek samotný jako svůj díl, kterýž, jak se zdá, prodal mateři své a za to nabyt Jiřic, potom i Kostelce nad Labem. Později nabyt zase Hrádku, který nedlouho potom z držení rodiny vyšel. Roku 1458—62 byl hofmistrem králové (m. Eliška z Bozkovic). Syn jeho Václav držel Rudeč, ale zemřel před r. 1454. O jiných potomcích není nám nic známo.

Do vývodu tohoto není možná vřaditi pošlost Dřevenickou, leda bychom je maně připojili k pošlosti Lemberské nebo Jindřicha z D. a z Kostelce. Praotec této větve byl Jindřich († 1541, 8. ledna). R. 1506 koupil Žirec, na němž věnoval manželce své Aléně ze Sumburka, potom prodal týž statek a koupil Heřmanice, r. 1520 seděl na Kumburce, roku 1526 na Dřevenici, jsa tehda hejtnanem kraje hradeckého, později byl nejv. sudím a hejtnanem zemským (m. 2. Afra z Chýnova). Synové jeho byli: Hajman, Zbyněk, Zdislav, Zdeněk, Ondřej a Václav. Hajman seděl na Šaclíři, byl kumtorem lemberským a žitavským a zemřel r. 1541. Václav (1541 až 1553) dostal za díl peníze a tudý pozemským statkem nevládl. Potomků bylo toliko po dvou bratřích. aa) Zbyněk dědil po smrti Zdislava, strýce svého, Zákupy. Byl nejvyšším mistrem převorství řádu sv. Jana a pánem strakonickým, později císař. radou a nejv. kamrmistrem a zemřel r. 1578 (m. Veronika z Lobkovic). Jeho synem byl bezpochyby Jan B. z D., který r. 1578 dne 11. listopadu od svého vlastního lokaje byl na rynku lipském proboden. Dcera Zbyňkova byla Eliška (m. 1. Jan Novohradský z Kolovrat † 1613, 2. Volf Ilburk z Vřesovic). Druhý syn Zbyňkův Václav došel plnoletosti držel Zákupy a byl císařským radou a hejtnanem knížectví hlohovského. Zemřel před r. 1612 zůstaviv syny Zbyňka, Zdislava, Jiřika Václava, Jana Jindřicha a Václava Ignáce (tento na sirobu narozen), a dcery Annu Veroniku a Zdeňku, pro něž se nemohly Zákupy udržeti a prodány skrze pány k tomu nařízené (1612) Janovi Novohradskému z Kolovrat. Zdislav stal se opatem u sv. Mikuláše v Praze a zemřel r. 1648. Po Václavovi († 1647) zůstal z Apolony Ludmily Hořnatecké z Dobročovic syn Bohuslav Ferdinand, který zdědil nápadní statky Berkovské (Rychemburk a j.), ale zemřel již r. 1654 (m. Marie Eliška ze Vchynic, před tím vdaná Střelová, potom Bruntálská z Vrba † 1682), zůstaviv dcery Frant. Boženu Rosalii († 1714, m. Vilém Leopold ze Vchynic † 1709) a Terezii. bb) Zdeněk obdržel r. 1553 za díl Dřevenici, kterou r. 1560 prodal, za to koupil r. 1558 Rychem-

burk s panstvím rozsáhlým. Byl nejv. sudím, tajným radou, komorníkem a nejv. podkoním Viléma knížete bavorského. Zemřel r. 1572 dne 23. září. Z manželky své Kateřiny z Biskupic zůstavil syny: Václava, Zbyňka, Ladislava a Zdeňka a dceru Veroniku. Nejstarší, Václav, obdržev Rychemburk za díl, ostatní bratry vybylval. Jsa dobrým hospodářem, koupil r. 1572 Budišov, r. 1593 Osov, r. 1596 Nový Ořechov. Byl císařským radou, roku 1589–97 maršálkem dvoru král., r. 1597–99 nejv. sudím a potom nejvyšším komorníkem. Zemřel r. 1600 6. července (manž. 1. Aléna Meziříčká z Lomnice † 1585, 2. Markéta Trčkovna z Lípy). Bratr jeho Zbyněk (viz dále) stal se arcibiskupem († 1606 6. bf.). Zdeněk dostal se v držení Meziříčí a zemřel r. 1594 (manž. Zuzana Heltovna z Kementu); Ladislav konečně byl pánem na Meziříčí, Jaroslavcích a Novém Hrádku, císař. radou, komorníkem a nejvyš. komorníkem markr. Morav. a nenáviděným u mnohých. První manželku měl Kateřinu z Hradce (1591), s druhou manž. Eliškou z Žerotína († 1611) dostal se v držení Heřmanova Městce, k nimž připojil Stolany r. 1608 koupené. Zemřel roku 1613. Starší jeho syn Zdeněk Leopold spravoval statky otcovské s radou pomocníkův, ale, jak se zdá, záhy zemřel. Bratr jeho Jan Jetřich došel let svých (1624) uvázal se v Městec, ale zemřel před r. 1637 bez dědicův. Jméná jeho dědila sestra jeho Anna Marie vdaná Khyšlová, která Městec r. 1661 prodala. Z této pošlosti Meziříčko-Městecké nebylo potom již potomstva. Václavův syn Lev Burjan koupil r. 1614 Rosice a Úřetice, r. 1622 panství dačické, roku 1623 Slatiňany. Věrně stoje při Ferdinandovi II. a straně katolické zkusil sice mnohá protivenství, ale za to odměněn udělením hodnosti dědičné nejvyššího maršálka a povýšením do stavu hraběcího (13. ún. 1623). Z Rychemburka a z některých jiných statků zřídil statky nápadní pro katolické potomky rodu Berkovského († 1625). Manželka jeho Františka Hippolyta hraběnka z Fyrstemberka jako poručnice syna svého nezletilého vydala řád pro své poddané na panstvích českých (otištěný v »Č. Č. M.« 1843, str. 161). Syn její Matěj Ferdinand B. z D. uvázal se roku 1641 v Rychemburk, Rosice, Slatiňany a Budišov, ale zemřel již roku 1644 dne 20. srpna v Jihlavě. Poněvadž po něm dědicův nezůstalo, povstaly o nápadní statky dlouhé pře, které až do r. 1699 trvaly. (Srv. Wenzel Hieke, Die Berka von Duba und ihre Besitzungen in Böhmen, »Mittheil. d. Ver. f. Gesch. d. D. in B.«, XXIV., 116; Neues Archiv für sächs. Geschichte II., VI.) *Sčk.*

Berka z Dubé a Lipé Zbyněk, arcibiskup pražský (1592—1606). Narodil se roku 1551 z otce Zdeňka Berky z Dubé na Dřevenicích u Jičína a Kateřiny Haugvicové z Biskupic. Léta dětská trávil na hradě Rychemburku v Chrudimsku. Školního vzdělání nabyl v Praze a v Olomouci u jesuitův, načež zabral se na universitu krakovskou, dosáhl tam licenciátu v bohosloví a dal se posvětit

na kněze (1574). Jakožto člen vzácného rodu zahrnut byl v krátce hodnostmi duchovními. Císař Maximilian II. učinil jej proboštem vyšehradským (1574), kapitola olomoucká obrala si jej za člena, papež Řehoř XIII. jmenoval jej svým komořím. Při kapitole olomoucké dosáhl důstojenství proboštského a stal se apoštolským protonotáfem (1578). Vilém, falckrabí na Rýně, propůjčil mu proboštsví ve Starém Ettingu (1581), dále ustanoven jest Zbyněk kanovníkem a proboštem kapitoly v Rezně (1582), načež ihned poručena mu správa biskupství fezenského za nezletilého Filipa, syna vévody bavorského Viléma. Mimo to byl Zbyněk proboštem v Litoměřicích, kanovníkem v Praze a Solnohradě. Přebýváje někdy na Vyšehradě přestavěti dal nákladem svým presbytěr kostela sv. Petra a Pavla. Po smrti arcibiskupa Martina Medka (2. ún. 1590) vyvolili křivovníci s červenou hvězdou v Praze nástupcem jeho v hodnosti velmistrovské Zbyňka, který přijav úřad ten, účastnil se r. 1591 diécesní synody moravské v Olomouci a dne 14. pros. 1592 jmenován byl od císaře Rudolfa II. arcibiskupem pražským. Papež Klement VIII. (1592—1605) potvrdil jej bullou ze dne 21. čna 1593, zaslal mu pallium a nařčení, aby posvětili se dal vyslancem papežským při dvoře Rudolfově Caesarem Spezjiským, biskupem kremlofským. Svěcení to konáno dne 10. října. Biskupování Zbyňkovo připadlo k době politických tmeň a náboženských rozvratů v Čechách téměř nejrudnější. Ujav se řízení diécese, pečoval Zbyněk nejprve o doplnění sboru rádčů svých v metropolitní kapitole, jejichž počet úmrtím značně byl profidil. Jsa zřízen císařským kommissářem v Lužici, aby přihlídel ku kapitole u sv. Petra v Budišíně, dílel tam r. 1594 maje uložiti spory, jež v lóně kapitoly byly vznikly. Brzy na to probošt kláštera augustiniánského v městě Kladsku, Křištof Kirmiser, chtěl stž co stž vzdati se úřadu svého a jednal bez vědomí Zbyňkova o postup kláštera, a když arcibiskup žaláfem mu pohrozil, vznesl záležitost svou na papeže. S vůlí Klementa VIII. přijata resignace a klášter kladský poručen jesuitům. Týž rok vydal se Zbyněk na cestu visitační, prošel veškeré katolické farnosti v Čechách, shlízel potřeby a odstraňoval nedostatky jejich. R. 1597 vypraven byl Zbyněk ke sněmu knízat do Vratislavi maje posláni k tomu od císaře Rudolfa. Vrátiv se do Prahy stžžen pakostnicí, i nemoha sám odebrati se do Říma, podal prostřednictvím M. Klesla správce biskupství novoměstského (za Vídní), zprávu sv. Otcí o stavu církve české. V relaci k tomu konci sepsané touží arcibiskup pražský na nedostatek suffragánův, vypočítává katolické fary pražské (6) a venkovské (330), prosí o podporu ke zřízení šlechtického konviktu v Praze, stžžuje sobě do klášterů z pravomoci jeho vyňatých a opětuje prosby za odesláni několika členů řádu kapucinského do Prahy. Odpovědí papežskou vyhovělo se některým žádostem jeho a právo dohledu ku klášterům exemptním propůjčeno Zbyňkovi

později (1598), jakož i v létě r. 1599 vypraveni byli první kapucini do Čech za vůdce majice sv. Vavřince z Brindisi. Roku 1600 založen klášter a kostel kapucinský na Hradčanech a stavěn nákladem Zbyňkovým i některých jiných příznivců. Pro sebe i nástupce své dožádal se Zbyňek bývalého názvu knížecího (majestátem ze dne 15. čna 1603), i přidán mu za svätícího biskupa slavný opat strahovský Jan Lohel (1604). Konečně splněno dávné přání Zbyňkovo a v Praze konala se diécesní synoda 28—30. září 1605 u přítomnosti četného kněžstva světského i řeholního. Uznáváje mnohé zásluhy arcibiskupa pražského chystal se Pavel V. přijmouti jej do sboru kardinálův, avšak prve, nežli k tomu došlo, zemřel Zbyňek 6. bf. 1606 a pochován v kapli císařské u sv. Víta. Zbyňek byl muž povahy mírné a i k jinověrcům laskavé, neobyčejně štedrý a učený. Vyšed ze znamenitého rodu prokázal církvi české služby veliké. Při duchovenstvu vyhledával neúhonnost mravů, setření řádů církevních a důkladné vzdělání. Residenci arcibiskupskou na Hradčanech přestavěl a v ní znova zřídil kapli sv. Jana Křtitele (1599). Přátelské obcování jeho se dvorem bavorským, arcibiskupem Martinem Medkem, biskupem Kleslem, kardinálem Františkem z Dietrichšteina, šlechtou českou a j. doloženo jest mnohými listy. Vrstevníci doby jeho Šimon Lomnický a Paprocký věnovali mu některé spisy. Srv. Borový, Dějiny diécese pražské; Frind, Geschichte der Bischöfe und Erzbischöfe von Prag. Vac.

Berkel, řeka vznikající u Billerbecka ve Vestfálsku, omývá Koesfeld, Vreden, kde stává se splavnou, pak Lochem v nizozemské prov. Gelderlandě a u Zutphenu vtéká do Yssely jsouc přes 100 km dlouhá.

Berkeley [bèrkli]: 1) B., městečko Gloucesterského hrabství v Anglii, na Malém Avonu, 2,5 km od jejího ústí, v širokém údolí, proseté výborných pastvin, které jsou známy svým mlékem a sýrem (→ Double Gloucester). Na blízkou Berkeleyský a Gloucesterský kanál, splavný pro lodí o 600 tunách. Obchod s dřívím a sladem. V berkeleyském hradě byl zavražděn (1327) Edvard II.; tamtéž uschovává se nábytek, jehož na svých plavbách užíval Drake. B. je rodiště dra. Jennera, vynálezce očkování, a má 6000 ob. — 2) B., ves hrabství Alameda v Kalifornii, 20 km od San Francisca, s nímž je spojeno po vodě i souši pacifickou drahou; má universitu (pro Kalifornii), gymnasium, dobré školy, ústav pro hluchoněmé a plynové osvětlení.

Berkeley [bèrkli]: 1) B. George, slovatný filosof angl. (* 1684 v irském hrabství Kilkenny — † 1753 v Oxfordě). Stud. (1699) na Trojické koleji v Dublině, kde se seznámil se Swiftem. R. 1721 stal se dvorním kazatelem irského mistokrále, vévody z Graftonu, a po třech letech děkanem v Derry. Nabyv odkazem Vanessy Vanhomrighové, známé z milostného poměru ke Swiftovi, značného jmění, pojal myšlenku vzdáti se děkanství i důchodů s ním spojených a založiti na Bermudských

ostrovech bohosloveckou kolej hlavně pro missionáře amerických Indiánů; když pak parlament i veřejnost slíbily mu poskytnouti podpory, vydal se (1728) na cestu na Rhode Island, kde několik let působil, ale pak, když ho podpory nedocházely, sklaman vrátil se do Anglie ztrativ celé jmění své; byl však krátce na to jmenován biskupem cloyneským. Za svůj první spis *Arithmetica absque Algebra aut Euclide Demonstrata* (1707) obdržel kolejniectví dublinské university (jež složil r. 1724). Mnoho hluku způsobilo jeho *Essay towards a New Theory of Vision* (1709), v němž první rozeznal dojmy zraku a hmatu. Avšak slávu jeho jako hlubokého myslitele založilo dílo *Treatise concerning the Principles of Human Knowledge* (1710), v němž upíraje na přijatých základech filosofie skutečnost smyslového světa chtěl odstraniti příčiny skepticismu a atheismu své doby, v pravdě však připravil cestu pro důvtipnější formu skepticismu (v Humeově filosofii). Na obranu své ideální soustavy vydal *Three Dialogues between Hylas and Philonous* (1713). Z ostatních spisů dlužno ještě uvésti *The Minute Philosopher* (1740) a *A Word to the Wise* (1749). Díla jeho byla několikrát vydána, nejlépe prof. Fraserem r. 1871. Viz Frederich, Über B.'s Idealismus (Berl., 1870).

2) B. George Charles Grantley Fitzhardinge, spisovatel angl. (* 1800 — † 1881 v Longfleetu, hrabství dorsetském). Sloužil několik roků ve vojstě, pak zastupoval (1832 až 1852) ve sněmovně obecných konservativní hrabství Gloucesterské, načež cele oddal se spisovatelství. Napsal romány: *Berkeley Castle* (1836, 3 sv.); *Sandron Hall, or the Days of Queen Anne* (1840); autobiografii *My Life and Recollections* (1865—1866, 4 sv.), v níž líčí zpustlý život angl. šlechty a proto v kruzích aristokratických velikou nevoli způsobil; dále cestopisy: *Reminiscences of a Huntsman* (1854); *A Month in the Forests of France* (1857); *The English Sportsman in the Western Prairies* (1861), jež vyšly s ilustracemi Lechovými, a *Fact against Fiction* (1874, 2 sv.), v němž pojednává o poměru zvířat ke člověku.

3) B. Miles Joseph, botanik angl. (* 1803 v Bigginu — † 1889). Stud. theologii v Cambridge, byl pak správcem fary v Margate a Weldoně a r. 1868 stal se vikářem v Sibbertoftu. Vynikl pracemi svými o rostlinách tajnosnubných, zvláště houbách a meších, z nichž uvádíme: *Gleanings of british Algae* (Londýn, 1833); *British fungi* (t., 1836—43); *Introduction to cryptogamic botany* (t., 1857); *Outlines of british fungology* (t., 1860); *Handbook of british Mosses* (tam., 1863); *Decades of Fungi* (Decas 1—62, t., 1844—56). Společně s Broomeem vydal *Notices of british Fungi* (1848 až 1881); s Cookem *The Fungi of Brazil* (1876) a *Fungi, their nature, influences, uses etc.* (Londýn, 1874, franc. překlad ve 3 vyd.). Pě.

van **Berkhey** Johannes le Francq, přírodopysce a básník holl. (* 1729 v Lejdě — † 1812 t.). Byl lékařem a stal se r. 1773 prof. přírodopisu v Lejdě. Hlavním dílem jeho jest

Natuurlijke Historie van Holland (Amsterdam, 1769—79, II sv.). Skládal též básně, básně naučné a ódy, které vyšly několikrátě tiskem, avšak nad prostřednost nevykukají.

Berkholc (Bergholz): 1) **B. Wilhelm**, v l. 1709—17 jeden z nejpřednějších generálů Petra Vel., který se zvláště vyznamenal roku 1710 při útoku na Vyborg a r. 1711 při útoku Turků na tábor na ř. Prutu. Pocházel z Holštýnska. — 2) **B. Friedrich Wilhelm**, syn předešl., do r. 1765 vrchní komorník velkého kn. Petra Feodoroviče, napsal denník obsahující cenné poznámky o Petrovi Vel., Kateřině a o životě při dvoře a v Petrohradě vůbec; vydán Büschingem v »Magazin f. d. n. Historie und Geogr.«, XIX—XXII.

Berkovao, ves v Srbsku, v okruhu valjevském, se 453 obyv. a soudem. Okazují tu zbytky dvoru Toplice Milana.

Berkoveo, váha ruská = 10 pudům = 400 lib. rus. = 163.804 kg.

Berkoveo J., mědiryjec, žák pražské akademie, ryl na poč. tohoto stol. pro Haasovu sbírku reprodukcí z videň. galerie dle ml. Tieniersa *Oběť Abrahamovu*, dle J. v. Eycka a dle T. delle Vite *Marii s děckem*, dle B. Schidonea *Krista v Emausích* a dle Spagnoletta *Kajičiho Petra*.

Berkovioa, kraj. město v záp. části knížectví Bulharského, na Brzji, pravém přítoku Ogostu, na sev. patě Komu (1969 m), v krásné ale pro množství dešťů a mlh nezdavé poloze mezi zalesněnými horami, má 5445 ob. (1881), zabývající se zvláště průmyslem hedvábnickým, kloboučnictvím, výrobou zboží koženého a pěstováním vína. Nad městem čnějí zbytky starého hradu. — Kraj berkovicický má 54.499 obyv. — Část západního Balkánu kol B-ce, v níž Kom nejvyšší, slove Berkovicický Balkán (Berkovaška planina). Také průsmyku (1538 m), jimž vzhůru podlé Brzje vede stará turecká, v l. 1881—83 znovu vytyčená a nákladně vystavěná silnice, příkládá se jméno B.; na nejvyšším bodě jest pošt. stanice Petrov Han.

Beřkovice: 1) **B. Dolní**, panství a ves na lev. bř. Labe v Čechách, 107 d., 971 ob. čes., 20 něm. (1881), hejtm. a okres Mělník (1 hod. sev.), fara Vlhoves, pošta, železnice. **B.** byly v době starší v držení různých rodů; od konce XVI. století držel je spolu s Bechlínem, Počaply a Střemy ryt. Sigmund Belvic z Nostic, který zemřel v době vzpoury, již činně se účastnil, začal r. 1622 všeho jmění odsouzen. Statky jeho odhadnuty na 88.542 kop míš. a zůstaly synům jeho v léno; když však starší z nich Jan ze země odešel léna nepřijav, r. 1626 znovu konfiskovány a kněžně Polyxeně z Lobkovic nejprv zastaveny a následujícího roku za 76.000 kop míš. prodány jakožto dědictví zpučné a svobodné. Při knížecím rodě tom ostal statek ten podnes. Majitelem jeho jest nyní kníže Ferdinand z Lobkovic. Nk.

2) **B. Horní** viz Běškovice.

Beřkovský ze Šebířova, jméno staročeské vládycké rodiny, která pocházela ze Še-

bířova (u Táboru) a příjmení si vzala od Beřkovic (Dolních) u Mělníka. Znak (vyobrazení č. 540.): lilie stříbrná na červeném štítě, pokrývádlá týchž barev, nad přilbicí klobouk (tatarský) s černým peřím čapátkovým (V. Be-

Č. 540. Znak Beřkovských ze Šebířova.

dfichovský). Předek jejich Radslav ze Š. vytáhl r. 1453 proti Sasům, obdržel zápisem Mirovice a koupil Počaply. Syny měl tři: Radslava, Petra (1493—† 1510) a Jindřicha (1493), kteří po bábě své Beřkovicé drželi. Radslav (* 1476 — † 13. listop. 1537) prodal r. 1493 díl svůj otcovský a koupil Liběchov a jiné vesnice, dlouhá léta býval nejvyšším písařem (manž. Markéta ze Všebořic). Syn jeho Vilém (1493—1544) měl po otci Liběchov, kterýž odkázal strýci svému Jaroslavovi. Petr, bratr Radslavův, měl za manželku Kateřinu Touchovskou z Hradiště, která koupila r. 1510 Tatinný; synové jeho byli Jindřich (1529—33 na Tatinném, † 1544, manž. Mandaléna z Vřesovic) a Jaroslav. Tento získal opravu na klášteře mělnickém (1543), držel Nehasice, Stoličky, Liběčeva a Liběchov, což všecko prodal, tak že syn jeho Jáchym (1553 až 1607, manž. Voršila ze Smřic) ani statku pozemského nedoržel. Jáchymovi synové byli: Jindřich (1581—1622), Sigmund (1581), Václav (1581—1603, sed. v Babčicích). Jindřich a Václav zdělili po strýci Volfovi († 1603) statky Černoc a Kolesov, které však brzo prodali; Jindřich dostal se skrze manž. Alžbětu z Břizí v držení Lojovic. O potomcích této pošlosti není nic známo. Jáchymovi († 1607) bratři byli Jiřík a Jan, tento řečený starší (1584 v Mratině, pak na Brazdnyni; zemřel r. 1595 dne 24. bř. (m. Mandaléna z Rehnic, vdova po Janovi Vančurovi). Janův syn byl Oldřich (1592—1623 cis. panatýr). Roku 1522 rozdělili se Hynek a Jan B-ovští ze Š. o své statky; onen dostal Kokofín, tento Beřkovice. Hynek (týž, co Jindřich 1493?) měl za manželku Markétu z Klinšteina a zemřel před r. 1539 zanechav 5 dcer (Anna, Mandaléna, provdaná za Zdislava Zvířetického z Vartembergu, Markéta, N., Dorota, provd. za Mikuláše Kaplíře ze Sulevic), skrze něž se dostalo

jmění otcovské v držení rodin cizích. Jan (—1538 na Beřkovicích) měl četné potomstvo: a) Vilém seděl na Bechlíně (manž. Veronika z Krajku) a zemřel bezdětek; b) Šebestián (1544—96) držel Počaply a koupil roku 1557 Velemyšloves. Starší syn jeho Jaroslav (seděl na Bechlíně) byl dlouhý čas v Cařihradě a přes Dobruč do Valaška a Multan a potom do Podolí s Ondřejem Taranovským, legátem krále polského (1575), jezdil. Mladší syn Šebestián (1596—1629) byl seděním v Benešově; c) Bedřich na Kobylém měl tři syny (1596): Viléma, Jiřika Konstantina a Radslava (tento snad též, co 1623 na Zdi-bech), kteří byli ve Slezsku osedlí; d) Rads-lav († 1566, manž. Eliška z Řehnic, † 1580) dostal za díl Beřkovic, ale zemřel záhy, pro-čež též statek bratr jeho Vilém spravoval. Starší syn Jan (1581—90, ml. † 1595) prodal r. 1588 díl svůj Beřkovic a koupil Smilkov, s manž. Aněžkou z Lukavce však synův ne-měl, protože dědil po něm bratr jeho Mikuláš (1581—1627). Tento držel po strýci Vilémovi Bechlín, který r. 1597 prodal, kromě toho Ko-šetice a Horky, koupil r. 1596 Buřenice a j. vesnice, r. 1601 Bílé Martinice a zdědil roku 1622 Lojovice. Manželka jeho Anna Juliana z Amštatu koupila r. 1623 Horky a Onšov, které byly manželu odňaty. Syn jejich Al-brecht Euseb sloužil Švédům a padl u Witt-stocku (1636), protože zblaven jest všeho jmění a napadu (manž. Marta Majdaléna Ostrovcova z Kralovic). Statky Košetice, Onšov a j. do-staly se tudý sestřím jeho, které byly Alžběta Františka (m. N. Tengnagl), Saloména (manž. i. N. Kotvic, z. N. Karel ze Svárova) a Jo-hanka Eusebia (manž. Bernart Vojtěch Cukr z Tamfeldu, z. Zikmund Alex. Karel ze Svá-rova). — Kromě těchto osob připomínají se i jiné, kteréž nemožno do vývodu vpraviti, jako: Sigmund (1514—42, na Touchovicích), jehož dcery byly Lidmila a Estera; dále Vi-lém († 1567, na Brusích), Sigmund (1574 na Bartoušově), Jaroslav mladší (1583—98 na Korkyni). Po válkách švédských rod ten po-zemských statkův v Čechách nedržel, jestli ještě žil. (Vývod jejich u Paprockého o stavu ryt. 130 jest chybný.) Sčk.

Berks, skrácenina z Berkshire.

Berkshire [bèrkšír], středozemní hrabství v Anglii, ohraničené hrabstvími gloucesterským, oxfordským, buckským, surreyským, hampským a wiltským, rozprostírá se na 1826 km², z nichž téměř polovina připadá na vzdělanou půdu, jedna čtvrtina na pastviny a jedna šestnáctina na lesy. **B.**, jedno z nejkrásnějších hrabství angl., leží v údolí Temže a je prostoupeno řadou křídových vrchů, jež v Bílém Koni (White Horse Hill, nazvaném tak po obrovské podobě koně, přede věky hrubými rysy do křídý naznačené) dostupují výše 273 m. V obvodu jejich nalézá se nejúrodnější část hrabství (údolí Bílého Koně). Hlavní řeka, splavná Temže, přibírá tu Kennet (splavný 18 km), Leddon a Ock. Podnebí je zdravé, v údolích mírné, na výšinách chladivé. Půda v údolích je celkem velmi úrodná, poskytuje

(u Temže a Kennetu) výborné pastvy a pře-chází, jižně od Newbury, v hnědé vřesoviště. Hlavní zaměstnání obyvatelů (218.382, 1881) jest orba (oves a pšenice), mlékařství a sýrař-ství («Double Gloucester», kteréhožto druhu sýra veliké množství se dopravuje do Lon-dýna), chov dobytka, zvláště vepřů (u Faring-donu) a zahradnictví (u Readingu, chřest, ci-bule a ovoce pro trh londýnský). Cetny jsou britské a římské pozůstatky, jako římské sil-nice, tábory a mohyly. Hlavní město jest Reading.

Berky, Perky, ves v Čechách, 10 domů, 47 obyv. čes. (1881), hejtm. Pelhřimov, okres Kamenice n. L. (2 hod. vých.), obec, bývalé dom. a fara Částrov.

Berla viz Berula.

Berla, dlouhá hůl pastýřská nebo pout-nická, nahoře buď zahnutá nebo křížem, opě-radlem opatřená. Berla stala se také odznakem hodnosti a důstojnosti světské a duchovní. — 1) **B.** v lékařství slove vhodně upravená delší hůl, již se chromí nebo nemocní s nedosta-tečnou jistotou v dolních končetinách podpí-rají. Sestrojena jest buď velmi jednoduše nebo složitě. Konec hofejší, zasahující do podpaždí, opatřen jest příčkou obloukovitě vyhloubenou, obyčejně s měkkou poduškou. Níže nalézá se příčka druhá, již ruka nemocného objímá a na níž se nemocný opírá. Dolní konec vězí zpravidla v obalu z měkkého pružce, jenž brání sklouznutí na hladké půdě. —chl.

2) **B.** v myslivosti jest hůl s křížem neb oblouk, na kterém výr a výrovnice sedí, aby dravé ptačto bylo přiváběno. *Chť.*

3) **B.** viz Zezlo.

4) **B.** biskupská (lat. *baculus pastoralis*, *pedum*, něm. *Bischofstab*, *Hirtenstab*), rovná, při hofejším konci ohnutá hůl, jest odznakem důstojnosti biskupské. Na východě již v do-bách před Kr. dán králům a kněžím čestný název »pastýřů« za přičinou laskavé péče, s jakou nad blahem stádece svého bděli. Spa-sitel sám nazývá se pastýřem, a v církvi kře-stánské ustálil se název ten k označení bi-skupův a kněží hned v dobách apoštolských. Kdy **b.** odznakem úřadu biskupského se stala, s jistotou určití nelze. První zmínku o **b-le** činí sv. Isidor, arcibiskup sevillský († 636). Podobá se, že s počátku, kde biskup obyčejně býval muž stáří pokročilý, užíval **b-ly** jako nutné podpory při chůzi (tak na př. odznakem při soletém jubileu kněžském podává se jubilároví ozdobná hůl či **b.**, o kterouž se opíraje do chrámu kráčí); bývala tudíž zhotovována **b.** ze dřeva obecného. Později teprv užíváno k tomu vzácných kovů, stříbra, zlata i draho-kamů. (Vyobr. č. 541. představuje **b-ly** kněžen abatyši u sv. Jiří, nyní Tereziánského ústavu na hradě Pražském z r. 1303; podrobný po-pis Památky archaeol. II. str. 89.) Papež nemá **b-ly**. Za důvod uvádí se starobylé podání, dle něhož prý sv. Petr svoji **b-ly** na památku da-roval sv. Maternovi neb Eucheriovi, prvnímu biskupu trevirskému; avšak jiní mnohem sprá-vněji udávají mystický důvod, že **b.** jsouc na-hoře zahnutá, značí podřizenost biskupů pod

finského papeže; z té příčiny papež nikomu podřízen nejsa užívá za odznak své moci vysokého kříže, trojí příčkou opatřeného (*pedum rectum*). Počínaje XII. a XIII. stol. papežové propůjčovali začasť kapitolám kollegiálním i kathedrálním výsadu, že buď všickni členové sboru neb aspoň hodnostáři (dignitáři) užívatí mohli b-ly biskupské; totéž právo také opatřím dáno. Obvyčejně spojeno jest právo užívání b-ly s právem nositi na hlavě infuli čili mitru biskupskou. *Bv.*

Č. 541. Berla kněžen abatyň u sv. Jiří na hradě Pražském z r. 1303.

Berlad (Bir-lat, rum. *Bár-ladu*): **1)** B., řeka multanská, asi 190 km dl., vzniká mezi Jassy a Romanem, teče kolem Vaslutu, města Berladu, kde stává se splavnou, a Tekuče a nad Privalem vtéká do Seretu. — Na stf. jeho toku na pr. bř. leží **2)** B. (stará *Palloda*), krajské město, východiště želez. pobočky, která u Tekuče spojuje se s tratí galacko-romanskou, sídlo krajsk. úřadův a trestního soudu s lyceem, učitelským ústavem, divadlem, parním mlýnem, lihovary a 26.568 ob. (1879) provozujícími čilý obchod s obilím.

Berladník viz Jan Rostislavič.

Berlage Anton, znamenitý katol. bohoslovec (* 1805 v Münsteru — † 1881 tamže). Habilitoval se roku 1831 v rodišti svém jako docent a byl od r. 1836 až do smrti profesorem dogmatiky a morálky při tamní akademii. První jeho znamenitý vědecký spis *Apologetik der Kirche* (Münster, 1835), jakož i hlavní jeho dílo *Katholische Dogmatik* (tam., 1839—63, 7 dílů) vyznamenávají se důkladností badání, úplným ovládním a vyčerpáním předmětu, jakož i jasným, přehledným podáním. V těchto jako ve všech jiných svých spisech klade B. důraz na samostatnost filosofie a nezávislost její na jakékoli autoritě, nepřipouští však, aby o člancích víry rozhodovala, maje v té příčině jedině církev za kompetentní. Jejímž rozhodnutí věda se musí podrobiti.

Berlaimont [berlemōn], hl. místo kantonu ve franc. depart. Nord, arr. avesneském. nad Sembrou, se značným průmyslem cukrovarským, pšádelnickým, lodafským, pivovarským a provoznickým, zříceninami zámku a 2682 byv. (1886).

Berlau viz Brlohy.

Berleburg, hl. město kraje wittgensteinského v pruské prov. vestfálské, vl. obvodu arnsberském, s 1848 ob. (1885); r. 1726 vydána tu bible berlenburská o 8 sv., s poznámkami obsahu mystického. Do r. 1806 byl B. hlavním městem neodvislého knížectví říšského Sayn-Wittgenstein-B.

Berlengas, skupina nebezpečných skalních ostrůvků s tvrzi a majákem na pobřeží portug. Estremadury, naproti městu Peniche (12 km).

Berlepsch, starý rod šlechtický v Sasku a Hesích usedlý, kde nad Verrou zbudoval hrad Berlepsch, kvete dosud ve dvou větvích, z nichž starší užívá titulu hraběcího, mladší svob. pánů. — Z rodu toho: **1)** B. Marie Josefa Gertruda, roz. Gudenbergová (* 1654 — † 1723), od r. 1672 manželka Viléma Ludvíka von B., stala se r. 1700 abatyší anglických panen v Praze a povýšena r. 1705 do stavu hraběcího, r. 1706 do stavu říšských knížat. — Dále budte jmenováni: **2)** B. Friedrich Ludwig, svob. pán, státník hannoverský (* 1749 ve Stade — † 1818 v Erfurtě). Vstoupiv r. 1769 do služeb hannov. stal se r. 1787 dvorním sudím a radou. Roku 1794 radil stavům, aby jednali samostatně s Francií o neutralitu bez ohledu na Anglii. Byl proto r. 1795 jako zrádce sesazen, zvištěl sice v říš. soudu ve Wetzlaru v procesu restitučním proti vládě, nemohl však se domoci provedení rozsudku. Za království Vestfálského stal se pak prefektem v Marburku, kde potlačil vzpouru r. 1809, a státním radou v Kasselu, sesazen však opět pro spis proti vyděračnému systému finančního ministra Malchusa, načež se uchýlil na zámek svýj Berlepsch. Sepsal: *Pragmatische Geschichte des Finanz-Wesens d. Fürstenthümer Kalenberg und Göttingen* (1799); *Über Grundsteuer in Deutschland und Abriss d. westfäl. Finanzgeschichte* (1814—16, 2 sv.). *Hsq.* — **3)** B. August, svobodný pán (* 1815 v Seebachu — † 1877 v Mnichově). Včelářem bylo jeho nejmilejším zaměstnáním již od mládí, a když Dzierzon vystoupil se svou novou teorií, postavil se B. ihned jako obhájce jeho zásad. Sepsal obsáhlé dílo *Die Biene und ihre Zucht* (Mannheim, 1873, 2. vyd.), které bylo přeloženo do řeči franc., angl. a italské, a mimo to mnohá pojednání ve včelářských časopisech, zejména v eichstädtském. *Ta.* — **4)** B. Hans Hermann, svob. pán, prus. ministr (* 1843). Byl zprvu úředníkem v Horn. Slezsku a seznal tam poměry průmyslné a dělnické; na to stal se státním ministrem v kníž. Schwarzburg-Sonderhausen, r. 1881 vstoupil opět do služeb pruských, stal se místopředsedou kraje koblencského, pak r. 1883 vládním předsedou v Düsseldorfě, r. 1884 členem státní rady a r. 1889 vrch. předsedou provincie porýnské. Když se Bismarck vzdal ministerstva obchodu, povolán B. r. ún. 1890 k úřadu tomu hlavně pro znalost poměrů dělnických a hornických, kterouž cvědčil při rýnskovestfálské stávce dělnické. *Hsq.* — **5)** B. Hermann Alex-

ander, cestopisec německý (* 1814 v Göttingu — † 1883 v Curichu). Byl zprvu knihkupcem v Erfurtě a založil r. 1839 časopisy »Erfurter Stadt- und Landbote« a »Thüringer Zeitung«. Pro své opposiční přesvědčení byl však nucen r. 1848 odejít z Německa i uchýlil se na malý statek u sv. Havla ve Švýcarsku, kde pak zal. týdeník »Alpina«. Později usadil se v Curichu. Studoval pilně alpské kraje i lid, a plodem toho studia byly spisy: *Der illustrierte Alpenführer* (Lip., 1854); *Die Schweizer-Kunde* (Brunšvik, 1859–64 a pozd.); *Die Alpen in Natur und Lebensbildern* (Jena, 1861 a pozd.); pak ilustrované dílo *Rhododendron* (Mnichov, 1872; 2. vyd. pod titulem *Villegiatura*, 1882). Nejvíce zasloužilým stal se vydáním příručných cestovních knih pro Švýcarsko, Havre, Paříž, jižní Francii, Německo, Řím a střední Itálii, jež pro své praktické zařízení bývaly velmi oblíbeny.

Berlioz Sas, pseudonym, viz Strutyňski Juliusz.

Berlió viz Brlic.

Berliška, v myslivosti ohnutá větvička, na kterou se připevňují oka k chytání ptactva.

Berliška viz Scipio.

Berlié Alexandre, spisovatel francouzský (* 1827 v Paříži). Nyní jest sekretářem při mairii Saint-Germain v Paříži. Lamartine záhy mladého muže podporoval radou při jeho pokusech básnických. Mnohé jeho humoresky přijaty v různých listech humoristických, o sobě vydal: *Les trois hommes noirs* (Paříž, 1867); *Laurence ou Histoire d'une saltimbanque* (t., 1879); *Aventures amoureuses* (tam., 1884); *Les Romans du trottoir* (1884); *La Comtesse Paule* (t., 1884).

Berlier [berlié]: 1) **B. Théophile**, hr., právník, politik a historik franc. (* 1761 v Dijonu — † 1844 t.). Byl členem konventu, kde hlasoval pro smrt krále Ludvíka XVI. Za Napoleona jako státní rada zvláštním vynikajícím způsobem působem účastnil se při ustavení Občanského zákonníku. Od r. 1815 do 1830 musil dlíti v vyhnanství, kde věnoval se studium historickým. Z těchto prací jeho sluší zaznamenati: *Précis historique sur l'ancienne Gaule avant César* (1822); *Guerre des Gaules* (1825). Vedle těchto vynikají také jeho právnícké články v »Encyclopédie moderne«.

2) **B. Jean Bapt.**, inženýr franc., naroz. r. 1843 v Rive de Gier v dep. Loire z rodiny průmyslnické. Po předčasné smrti otce musil před dokončením studií převzít jako nejstarší syn řízení továrny na lučebniny v Saint Fons u Lyonu; brzo ale oddal se výlučně studiu otázky kanalizační a zuzitkování fekalii; sestavil přístroje pro získání síranu amoniatého z moči a v Lyoně pokusil se poprvé o provedení své soustavy pneumatické pro odvádění fekalii, načež povolán ke zřízení téže v Paříži. Jeho systém pošty pneumatické zkrátil dobu zásilek listovních mezi Paříží a Londýnem na 90 minut. Později věnoval se elektrotechnice; podal projekt podzemní dráhy elektrické, o němž podal zprávu de Nancouty na mezinár. kongressu elektrikův, a projekt

podzemních tramway elektrických v Paříži, velmi úsporný systém dopravy na průplavech francouzských a j.

Berlioh Mathias, právník něm. (* 1586 ve Sköhlenu — † 1638). Promovován r. 1610 v Marburce, usadil se r. 1611 v Lipsku jakožto právní konsulent, konaje vedle toho čtení na universitě. Byl znamenitým praktikem své doby a spoluzakladatelem t. zv. saské školy tr. práva, jež začala pilněji a samostatněji přihlížeti i k domácím právu. ač neměla hlubších vědomostí germanského práva; v tom směru jest **B.** předchůdcem slavného Carpzowa. **B.** vydal *Conclusiones practicae* (1615 až 1619), obsahující systém obecného a saského práva v pořádku saských konstitucí, ve 4. a 5. díle jedná o trest. právu obecném při stálém srovnávání se saským právem a praxí, řeší sporné otázky a uvádí hojně příklady praktické; dále *Decisiones* (1625, 1638). *JT.*

Berlichingen, hrad na Jagstě ve Virtembersku, dle něhož psal se starý rod rytířský, usedlý ve Francích a ve Švábsku, jehož nejstarší známý člen je Eberhard, který žil ok. r. 1150. R. 1498 rozštěpil se rod ten ve dvě větve, z nichž starší měla sídlo v Jagsthausenu, mladší v Rossachu. Obě dosud kvetou, mladší r. 1859 povýšena do stavu hraběcího. Z rodu toho proslvil se nejvíce pověstný Götz (Bohumír) z **B.** s železnou rukou (mit der eisernen Hand [* ok. r. 1480 v Jagsthausenu — † 1562 v Hornberce]); byv vychován strýcem svým Kunem k životu vojenskému bojoval ve službách různých pánův a přišel roku 1504 při obležení Landshutu o pravou ruku dal ji nahraditi umělým mechanismem, který dosud v Jagsthausenu se ukazuje. Pro svévolné rušení lanfridu císařem Maximiliánem I. r. 1495 prohlášeného byl po dvakráte stížen říšskou kletbou (1512 a 1518). R. 1519 bojuje v řadách Ulricha virtemberského proti švábskému spolku upadl v zajetí a teprv roku 1522 za výkupné propuštěn. Ve válce selské roku 1525 po několik měsíců byl vůdcem jednoho oddělení sedláků, začež od švábského spolku r. 1528 v Augšpurce zajat a držán ve vazbě až do roku 1530, kdy propuštěn, když přísahou se byl zavázal, že ostane nadále pokojně seděti na hradě svém Hornberce. Götz dostal slibu až do zrušení spolku švábského (1541), načež bojoval r. 1542 ku vyzvání císaře Karla V. v Uhrách proti Turkům a r. 1544 proti Francouzům. Prázdňé posledních let svého života užil k sepsání svého životopisu, který je sice pln mezer a málo spolehlivý, nicméně však zajímavým obrazem života a mravů z posledních dob středověku. Životopis ten byl vícekrát vydán (poprvé vydal jej Pistorius v Norimberce, 1731, pak Gessert v Pforzheimu, r. 1843, Schönhuth v Heilbronně, 2. vyd., 1859); Göthe užil ho k sepsání rytířské hry Götz v **B.**, čímž zavdal podnět k sepsání velikého počtu rytířských románů. Srovn. Fr. Wolfgang, Götz von **B.**; Rossach, Geschichte des Ritters Götz von **B.** mit der eisernen Hand und seiner Familie (Lipsko, 1861). *Nk.*

Berlín (luž.-srb. *Barliň*) leží na pšečné rovině braniborské na Sprévě, pod 52° 30' s. š. a 13° 23' v. d., 35 m n. m., hlavní město království Pruského a od r. 1871 Německé říše. Byla to původně rybářská osada Luticů čili Veletů na pr. břehu Sprévy, naproti druhé osadě slovanské Kolínu na l. břehu. Albrecht Medvěd, podmaniv si Branibory, usadil kol r. 1144 v B-ě a v okolí vedlé Slovanů Němce a pracoval usilovně o poněmčení celé krajiny; r. 1307 byly obě osady B. a Kolín sloučeny v jedno město, které po vyměnění rodu askánského dostalo se s ostatní zemí v držení rodu wittelsbašského. Roku 1373 připojeno bylo od Karla IV. ke koruně České a nabylo podporou panovníkovou a svým rozsáhlým obchodem takové moci, že odepřelo Bedřichu I. hohenzollerskému, jemuž Sigmund r. 1415 prodal celé Braniborsko, přísahu věrnosti a nevpustilo ho do svých zdí. Teprve syn jeho Bedřich II. donutil je ku poslušnosti a potrestal je odnětím všech práv a omezením bývalé svobody; k udržování pořádku vystavěl roku 1442 v B-ě pevný hrad na místě, na kterém nyní palác stojí. Tehdy řeč slovanská udržovala se ještě v městě a okolí, ale mizela ponaňhlu, zvláště když vyloučena byla z úřadů. Od těch dob stal se B. sídelním městem braniborským a zakoušel s ostatní zemí všechny nehody a útrapy, zvláště ve válce 30leté, za které čítal sotva 6000 obyvatelů. Po válce té vzrůstal se pak velice, zvláště když panovníci hohenzollersští přijímali ochotně vystěhovalce a vyhnance z ostatních států evropských a vykazovali jim sídla v městě a v nejbližším okolí; tak v l. 1677—85 přistěhovalo se do B-a přes 6000 uprchlíků francouzských, kteří povznegli tu řemesla, přemýsl a obchod. Kromě Francouzů, Hollandanů, Švýcarův a evangelíků německých docházeli tu vlidného přijetí i vystěhovalci čeští. Čechův usadilo se v B-ě v l. 1727—47 přes 350 rodin; i měli tu svůj kostel (dle pražské betlemské kaple), jemuž se podnes říká »český kostel«, a vydávali české knihy. V okolí: v Rixdorfě, Nové vsi, Schönberku, Velké Lípě, Kepniku, Friedrichshaině a Bockshagenu žilo v těch létech asi 400 rodin, které však nesvorností svůj úpadek zaviniily (více o nich viz v článku »Česká církev v B-ě«, Osvěta 1876). Přistěhovalci těmi, kteří se v pozdější době veskrze poněmčili, vzrůstal stále počet obyvatelstva; r. 1709, kdy všechny osady, jež časem kolem B-a a Kolína povstaly, v jednu obec byly spojeny, měl B. 102.400 ob., r. 1755 již 126.661, r. 1790 nad 150.000. Poněvadž obyvatelstvo to povstalo se směsice různých národností, pokládá se B. (dle G. Langenscheidta »Naturgeschichte der Berliner«) za »německy mluvící neutrum mezinárodní«, a obsahuje 39% krve románské (Francouzů, Valonův, Italů), 37% německé a 24% slovanské. V dějinách politických jmenuje se B. r. 1742, kdy tu byl potvrzen mír mezi Marií Terezií a Bedřichem II., roku 1757, kdy Haddík se svými Chorvaty do města vtrhl, r. 1760 obsadili B. Rusové a r. 1806 Francouzi. R. 1878 konán byl tu kon-

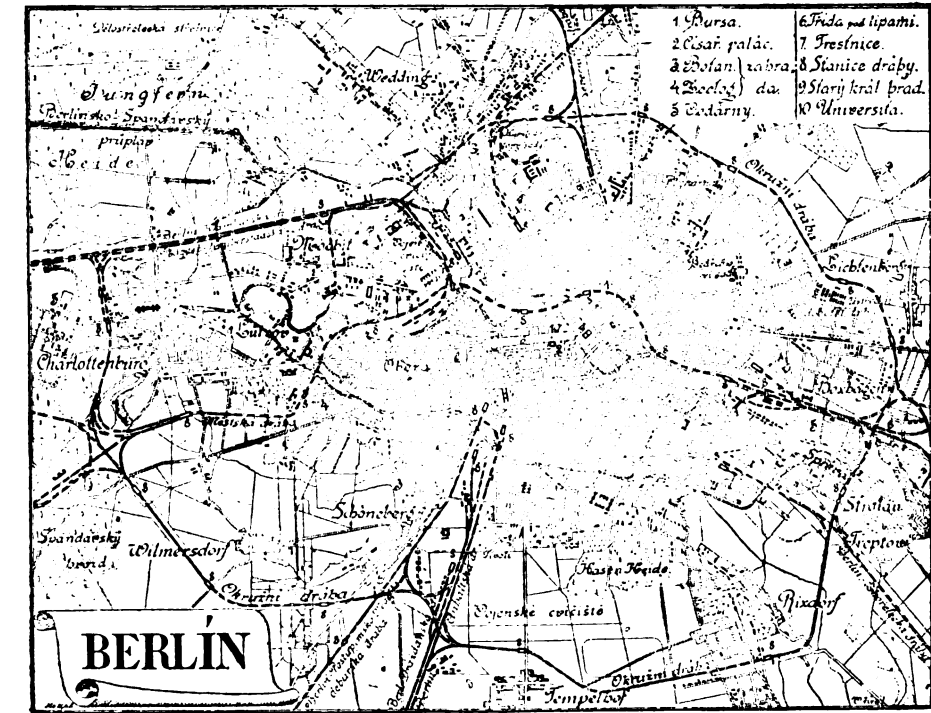
gress velmocí evrop. o ujednání míru svatoštěpánského. Po válkách francouzských B. rychle počal vzkvétati; kdežto roku 1804 měl něco přes 156.000 ob., vzrostl počet ten roku 1885 na 1,315.287 ob. a v prosinci 1889 páčilo se již na 1,527.835 ob. ve 24.734 obytných domech na ploše přes 63 km² zaujímající. Dle víry jest v B-ě 88%, evangelíků, 7% katolíkův a 5% jiných vyznání. — B. dělí se v tyto části: Starý B., Starý a Nový Kolín, Bedřichovy výspy (*Friedrichswerder*); k nim pojí se na pr. břehu Sprévy: Stralova čtvrť, Královo město, Špandavské předměstí, Bedřicho-Vilémovo město; na l. břehu: město Louisino, Bedřichovo a Dorotino. Spojení B-a se všemi částmi a s okolím děje se mimo četnými povozy (4695), omnibusy (217), tramway, drahou okružní (viz plán situační), vedoucí kolem celého města, 14 drahami železnými, se všech stran do B-a se sbíhajícími (viz č. 8. plánu), též po Sprévě a četnými průplavy (*Louisin* průplav 2019 m dl., Špandavský do jezera Tegelského a j.). Přes Sprévu a její ramena vedou četné mosty: Zámecký 43 m dlouhý a 32 m široký, osmi skupinami mramorovými ze života vojenského ozdobený; Krásnohorský, Janovský, Herkulův, Belle-Alliance, Siroťčí a j. Celý B. čítá nyní přes 600 ulic, 51 náměstí a množství krásných budov veřejných i soukromých. Středem života městského jest největší ulice »Pod lipami« (*Unter den Linden*, viz č. 6.), 1206 m dlouhá, se 4 řadami stromů, vedoucí od paláce cisáfského (č. 2.) ke bráně Braniborské a k oboře. pak ulice Bedřichova a Lipská. Největší stavby vykonány jsou za Bedřicha Viléma r. 1797—1840 a Viléma IV. Zmínky zasluhují: zámek královský (viz č. 9.) na místě bývalého hradu v nynější podobě od krále Bedřicha I. vystavený, s velikou sochou sv. Jiří od Kisse a s »krotiteli koní«, napodobením to dioskurdů z Monte Cavallo v Římě. Na proti paláci »staré a nové museum«. Staré museum obsahuje originály feckých a římských skulptur (Polyklétovu Amazonku), sbírku mincí, ve veliké síni slavné bronzy (adorant), sbírku etruských památek, skulptur pergamských a památky umění křesťanského. V novém museu jest veliká sbírka sádrových odličků feckého a římského umění (přes 2000 kusů), sbírka egyptských a assyrských starozitností, antiquarium (vásy, terrakotty atd.), sbírka rytin atd. Stěny nad hlavním schodištěm ozdobeny jsou proslavenými obrazy Kaulbachovými. »Národní galerie« ve způsobě starého chrámu korinthského dle plánů Stülerových má ve veliké sbírce obrazů, z nichž 73 od Cornelia, též Brožíkovo »Poselství« a Maxův obraz »Kristus a žena s nemocným dítětem«. Zbrojnice se sbírkou zbraní, s proslulými maskami umírajících vojnův a se síní »Ruhmshalle«, v níž bronzové sochy pruských panovníkův a vojevůdcův a malby, vypodobňující vítězství pruská v l. 1864, 1866 a 1870—71. Universita (v. č. 10.) z r. 1754—64 s popsím Hegelovým ve dvoře a pomníkem bratří Humboldtů před budovou. Opera, bursa (v. č. 1.), nová radnice z l. 1860—1870; museum pro

národopis v Králohradecké ulici se sbírkami Schliemannovými, veliká tržnice ústřední. Paláce vyslanectev a ministerstev, 21 divadel, nemocnice a j. Z chrámů vynikají: sv. Mikuláše, nejstarší chrám na starém B-ě ze XII. st., r. 1880 dle původních plánův obnovený; chrám sv. Petra ze XIII. stol.; P. Marie z XV. stol., klášterní, český kostel z r. 1735, dvorský chrám z r. 1750 s hrobkou Hohenzollerů, Werderský z l. 1823--36; sv. Matouše a j. Z jiných památek uměleckých jmenovati sluší bránu Braniborskou vystavěnou od Langerhansa v l. 1789—93

Č. 542. Znak města Berlína.

leckou akademii, průmyslovou, obchodní, hospodářskou, horní a vysokou hudební školu, 16 gymnasií, 8 reál. gymnasií, 4 reálky, 6 vyš. měšť., 8 vyš. dívčích a 180 obec. škol s 3020 třídami a 169.052 dětmi (1889) a množství škol spolkových a odborných. Další vzdělání podporují sbírky a spolky; staré a nové museum, mus. knihovna, obrazárny, museum křesťanské, školní s učitelskou knihovnou, průmyslové, hospodářské, geologické, zeměpisné, zdravotnické, anatomické, zoologické, botanické, mineralogickogeologické a palaeontologické, aqua-

Č. 543.

dle vzoru athénských propylají, 62 m širokou, 20 m vysokou, s krásnou quadrigou. Národní pomník v upomínku padlých v letech 1813—15, sloup Bedřichův s krásnou Viktorií od Raucha; vítězný sloup (Siegesäule) na památku vítězství z l. 1864—71; kanelury sloupu ozdobeny děly ukofistěnými ve válkách s Dány, Rakouskem a Francií. Pomník velikého kurfiršta na Dlouhém mostě. Jezdecká socha Bedřicha Viléma IV. na schodišti před národní galerií; pomník Bülowův, Blücherův, Göthův, generálů ze sedmileté války atd. — O školství postaráno měrou náležitou: ze škol veřejných jmenovati jest: universitu (r. 1838—89 posluchačů 5790), techniku (873 posl.), umě-

rium; výstavy spolku berlínských umělců, přátel umění Pruského státu, jednoty umělců, národní obrazárna; knihovny: královská, universitní, průmyslová, polytechnické společnosti a mimo jiné též 24 obecní knihovny pro lid v rozličných částech B-a; na západní straně B-a zahrada botanická (č. 3.), zoologická (č. 4.) založena roku 1845 v oboře asi 250 ha veliké a několika pomníky ozdobené. Vzdělání podporují také četné spolky vědecké a umělecké, na př. akademie věd, spolek pro dějepis B-a, Braniborska, pro německou literaturu, archaeologická společnost a j. Časopisů vychází r. 1890 588 různého směru a obsahu; za účelem dobročinným zřizeno mnoho

jednot, obecních kuchyní, útulen, sirotčinců, nemocnic, nadací atd. O zdravotnictví a čístotu ulic pečuje se bedlivě. Hřbitovy jsou v **B-ě**: Jeruzalemský, u Nejsvětější Trojice starý a nový (kdež pochován básník Ludv. Tieck), u sv. Matouše († bratří Jak. a Vil. Grimmové, Diesterweg), u Dorotina města († filosofové Fichte, Hegel, stavitel Schinkel, sochař Rauch, Schadow a j.), hřbitov českobratrský, kde odpočívají čeští vystěhovalci, katolický starý a nový, židovský starý († Mojž. Mendelssohn) a nový. — Literárně začal **B.** nabývatí jména v pol. XVIII. stol., když tam působili Gleim, Kleist, Ramler, Sulzer, zvláště pak Lessing, Nicolai, Mendelssohn, Abbt, vydávající od roku 1759 »Briefe, d. neueste d. Litteratur betreffend«; ku konci téhož století význam jeho poklesl, ale v novější době soustřeďuje značnou literární, hlavně vědeckou, a též uměleckou činnost. Nejvíce vynikli rodáci: Alex. Humboldt, Lud. Tieck, K. Gutzkow, Bedř. Klöden a j.

V průmyslu a obchodu zaujímá **B.** přední místo. Zvláště soustřeďuje se tu průmysl železářský a bavlnický, kdežto hedvábnický značně poklesl. Množství továren různého druhu, barviren, tiskáren, výroba módního zboží, chemikálií, papíru atd. Hlavní předměty obchodu berlínského jsou: obilí (zvláště do Hamburku a Štětína), lín, dobytek, vlna a palivo. — Veškeré jmění města **B-a** r. 1888 páchilo se na 399 mill. mk., dluhy obnášely 204 mill. mk., příjem 72,788.844 mk. a vydání 64,997.566 mk. Daní obecních zapláceno 329 mill. mk., státních 213 mill. mk. Ve správě tvoří **B.** zvláštní městský obvod (*Stadtkreis Berlin*), s vlastním magistrátem a sborem obecních starších (126); magistrát skládá se z vrchního purkmistra, purkmistra, 15 placených a 17 neplacených radů. Malý znak, který od r. 1709 jest ve velkém znaku berlínském, má ve stříbrném poli černého medvěda (viz vyobr. č. 542.). Ve velkém znaku jest pruský a braniborský orel ve stříbrném poli, pod nimi pak znak malý, nad medvědem koruna zeď představující.

Literatura: Mila, Geschichte des Ursprunges Berlins (1829); Klöden, Über die Entstehung der Städte Berlin u. Cölln (1839); Woltmann, Die Baugeschichte Berlins atd. (1872); Schasler, Berlins Kunstschätze (1874); Berlin und seine Bauten (1877); Publicationen des Vereins f. die Geschichte Berlins; Schwebel, Gesch. der Stadt **B.** (1887—89). *Bka. F.A.S.*

Berlin, město v sev.-amer. státě Wisconsinu, na Liščí řece (*Fox River*), 150 km od Milwaukee, s nímž jest spojeno drahou, má četné továrny, zvláště na vagony a kočáry, park a 3353 ob. V okolí rostou v nesmírném množství klickvy, jichž odtud se rozváží 25.000 soudků ročně.

Berlin: 1) B. Nils Johan, švédský chemik a popularisátor (* 1812 v Hernösandě), žák Berzeliiův, člen akademie štokholmské, od r. 1845 profesor farmakologie v Lundu, od roku 1864 gen. ředitel zdravotního úřadu v Štokholmu, kde od r. 1883 žije na odpočinku. Vydal farmakopoeu švédskou latinsky (*In pharmacopoeam Suecanam et militarem com-*

mentarius medicopracticus [1846, 4. vyd. 1869]) i mateřštinou (*Den svenska farmacopoen öfversatt och kommenterad* 1849—51); *Organisk kemi* (1857; 3. vyd. 1870). Zvláště pak proslul výbornými, vyznamenanými populárními *Lárobok i naturláran* (pro obecné školy a ústavy učitelské) a *Lásobok i naturláran*, jež od roku 1852 rozšířeny v několika stech tisíc výtiscích v jazyku švédském, norském, dánském, čuchonském a německém.

2) B. Rudolph, okulista něm. (* 1832 ve Friedlandu meklenburskostfelickém). Od r. 1870 byl docentem fyziologické optiky na technické škole a od r. 1875 professorem srovnávací okulistiky na zverolékařské škole tamní. Od r. 1883 vydává »Zeitschrift für vergleichende Augenheilkunde« a napsal mimo celou řadu odborných článků stať *Krankheiten der Orbita* pro »Handbuch der gesammten Augenheilkunde« (vyd. Gräfe a Sämisch, Lipsko, 1880). **B.** první provedl srovnávací studie okulistiké u různých živočichů, přispěl k anatomii a patologii slzních žláz, k extirpaci slzních váčkův atd.

Berlina: 1) B. (berlinka), staré jméno a tvar povozu podobného asi dnešní drožce, pro 4—6 osob (pro dvě osoby berlingot), se stěchou na zad sklopnou, se zasklenými dveřmi v obou postranních stěnách. Stavěny prvotně v XVII. st. v Berlíně, za Ludvíka XIV. a XV. ve Francii nabýly různých tvarův, určených buď cestování neb projížďkám. Z **b-ny** povstaly pozdější diligence a dnešní kočáry. — Také hornický vozík sluje někdy **b-nou**. — **2) B.**; v Polsku nazval lid **b-mi** neb berlinka mi obchodní lodi na Visle, Němenu a jiných řekách, proto že patřily berlínským kupcům. Mívají obyčejně nosnost 200 tun a stavějí se nejvíce ve Włocławci; majetníci i lodníci slovou berliňáři nebo berlinkáři. — **3) B.** slove v Rusku bárka 30—50 m dlouhá, se stožárem a jeřábem na přídě, malou kajutou na kormě a s vypuklou palubou bez zábradlí. **B-ny** slouží na dolním Dněpru k dopravě hlavně obilí od Alexandrovka do Chersonu a Oděsy. Plavou ve vleku parníků. *Hby.*

Börling (Bierling) Kašpar Zachariáš (* 1619 — † 1695), Hornolužičan, posléze evangelický farář v Poršicích, jenž knížkou *Didascalía seu Orthographia Vandalica* (1689) zavedl nový, třetí již pravopis lužický a tím způsobil neblahou roztržku v lužické literatuře. Byl od té doby v zásadě dvojit pravopis lužický: 1. pravopis katolických Srbů, kteří se přidrželi staršího, slovanštějšího způsobu psaní Michala Brancela, později Ticinem upraveného, a 2. pravopis evangelických Srbů, kteří psali pravopisem **B-ovým**. Pravopis ten špatně přihlíží k povaze srbských hlásek a jazyka srbského vůbec (na př. různé hlásky *ć* a *č* píše jedinou značkou *cz* a jen někdy píše *ć* pro *ć*), skoro nic si nevšímá jiných pravopisů slovanských a píše hlásky lužické způsobem německým. *Čny.*

Berlingot viz Berlina.

Berlinchen, okr. město v prus. vlád. obv. frankfurtském (n. O.), v kraji soldínském, při

výtoku Plony z Berlínchenského jezera, na pobočce žel. trati kostfínsko-stargardské, má okr. soud, ústav hluchoněmých, slevárnu, papírnu, parní bednárnu, obchod s obilím, lihem a dřívím, velké dobytčí trhy a 5076 ob. (1885).

Berlínská červec, též červec pařížská, zván bývá obchodně kysličník železitý. Časem nazývají jménem tím i některé laky z mořeny (lak florenský). Rn.

Berlínská hněd (*brune de Prusse, prussian brown*), pěkná, stálá a dobře kryjící barva, již ale těžko jest získati v stejném tónu. Nabývá se jí žháním modří berlínské ve lžici železná a obsahující kysličník železitý, železo uhlikaté a něco parakyanu.

Berlínská konference (tak zvaná africká), důležité shromáždění zástupců států majících interest na kolonisaci Afriky, svolané a zahájené kn. Bismarckem 15. listop. 1884. Účelem jejím bylo uklizení sporných otázek, jež v poslední době vzešly mezi evropskými státy při kolonizaci Afriky (zejména na Kongu), dohodnutí o svobodě obchodu v úvodí feky Konga a přítokův, o svobodě plavby na Kongu a Nigiru dle zásad kongressu vídeňského ohledně mezinárodních fek a o podmínkách nových okkupací na pobřežích Afriky. Konference účastnilo se 14 států (též Spojené Obce severoamerické). Výsledek byla generální akta, jejíž prvá kapitola týkala se vyměření úvodí konžského, druhá potlačení otrokářství, třetí neutrality území konžského. Svoboda obchodu byla s jistými výhradami rozšířena až na protější pobřeží africké v Indickém oceánu. Dále sepsány byly navigační akty pro Kongu a Nigir. Svobodná plavba na Kongu postavena pod dohled zvláštní kommisie složené z delegátů všech mocí signatárních. V příčině posledního kusu programu bylo nejméně shody docíleno. Srv. Sir Travers Twiss, *Le Congrès de Vienne et la Conférence de Berlin* (*Revue de droit intern.*, 1885); Fréd. Martens, *La Conférence du Congo* (tamtéž, 1886). Tkl.

Berlínská modř jest v chemickém slova smysle modrá sraženina, která vzniká, přičiníme-li ke směsi soli železnaté a železité roztoku krevné žluté soli. Modř ta nazývá se v obchodě modří pařížskou; po smíšení s látkami bílými — hlinkami, sádrou, síranem barnatým, uhličitánem zinečnatým, magnesií, ba i škrobem — nazývají ji obchodníci b-skou m-i. Připravuje se pak b. m. tím způsobem, že srazíme roztok skalice zelené žlutou soli krevnou a okysličujeme špinavě zelenomodrou seditinu buď chlorovým vápnelem nebo kyselinou dusičnou, chromany atd. Čistá modř ta jeví se v kavalcích modrých, reflexu měďově červenavého, kteréž ovlhčeny jsouce rozpadají se za praskotu ve prášek. Ostatně leží to ve způsobě manipulace, jaký má býti zevnější; jsou druhy až i ocelově modré. Podlé pímišenin taktéž řídí se zevnější modří: kusy těžké mívají síran barnatý, kusy lehké, v lomu drsné mívají škrob, jsou-li v lomu zemité, mívají pálenou hlinku, kusy tvrdé a drsné bývají pomíšený sádrou. Zkoušíme b-skou m. míchajíc

ji s bělobou aneb žlutí chromovu do jistého odstínu i srovnávajíc s b-skou m-i čistou za týchž okolností. Při zkoušce chemické rozkládáme modř žiravinou, vyluhujeme zbytek zředěnou kyselinou i vážíme nerozpustnou látku pozůstalou. B. m. jest barvivo stálé, světlelem po nějaké době bledne, kteráž okolnost zvláště v barvách zelených, upravených z b-ské m-i, jest mrzuta. Kryje výtečně, na vápno se nehodí, jelikož žiravinami se ruší vylučující rezný hydrát železitý. I v tisku a barvení vlny, bavlny a hedvábí jí používají vyvolávajíc b-skou m. z pravidla na tkanivu samém. Viz více ve článku Krevná stl. Rn.

Berlínská smlouva viz Berlínský kongress.

Berlínská zeleň jest prášek, jenž se užívá někdy z matečných louhů po berlínské modří. I zeleni smíšené, pozůstávající v berlínské modří a v různých vhodných žlutích, bývají nazývány obchodně b. z. Rn.

Berlínský kongress, shromáždění zástupců velmocí evropských k upravení východní otázky a mezinárodních poměrů po válce ruskoturecké roku 1877—78. Předběžný mír sv.-štěpánský, uzavřený mezi Tureckem a Ruskem, dle něhož Turecko mělo býti z Evropy téměř vytlačeno, vzbudil odpor velmocí západoevropských, zvláště Anglie a Rakouska, a zprostředkováním Německa svolán byl evropský mezinárodní kongress do Berlína mezi 13. čnem a 13. čcem 1878, aby onen předběžný mír prozkoumal a s interesty ostatních velmocí v souhlas uvedl. Účastníky památného toho kongressu byli: Benj. Disraeli hr. Beaconsfield, Lord Salisbury, Lord Russel (Anglie), kn. Bismarck, Bernh. Bülow, kn. Chlodvík Hohenlohe-Schillingsfürst (Německo), hr. Jul. Andrassy, hr. Ludvík Károlyi, svob. pán Jindř. Haymerle (Rakousko), H. Waddington, hr. Karel de la Croix Chevière, Felix Desprez (Francie), hr. Ludv. Corti, hr. Edv. Launay (Italie), kn. Gorčakov, hr. Petr Šuvalov, svob. pán P. Oubril (Rusko), Alex. Caratheodory paša, Mehmed Alí paša, Sadulláh bej (Turecko). Předsedou byl kn. Bismarck. Výsledek porad kongressových byla berlínská smlouva (traktát) ze dne 13. čce 1878, která stala se pak základem nového uspořádání poměrů na poloostrově Balkánském. Knížectví Černá Hora, Srbsko a Rumunsko učiněny na Portě úplně neodvislými a jich území zvětšeno. Bulharsko zůstalo státem suverenním s užšími hranicemi, než je vytkl mír sv.-štěpánský. Východní Rumelie byla jakožto zvláštní samosprávná, státoprávně a vojensky však Portě poddaná provincie ustavena. Rusku dostalo se vrácení Bessarabie a v Asii části Armenska (Ardahan, Kars a Batum). Provincie Bosna a Hercegovina měly připadnouti do správy Rakousku s mandátem okupačním. Kromě toho obsahovala berlínská smlouva některá ustanovení v příčině postavení křesťanů Portě poddaných, v příčině zbourání pevností podunajských a j. Berlínská smlouva platí podnes za právní základ mezinárodního stavu na poloostrově Balkánském ač byla novějšími udá-

lostmi (sjednocením Bulharska a Rumelie a j.) značnou měrou prolomena. *Tkl.*

Berlioz Hector, hud. skladatel francouzský (* 1803 v Côte-Saint-André — † 1869 v Paříži), nejzajímavější, jistě epochální zjev na obzoru hudebního umění novofrancouzského, skladatel a spisovatel neuvěřitelně duchaplný, »virtuos na orchestr« (jak Schumann jej nazval). Po přání svého otce určen původně pro studia lékařská. Opustiv však záhy proti vůli otcově universitu přestoupil na konservatoř pařížskou, kdež učitelé jeho byli Lesueur a Reicha. Než ani zde dlouho nevytrval, poněvadž těkavě a bouřlivě povaze **B**-ově přísné, systematické studium nepříliš hořelo, nýbrž oddal se studiím soukromým, jimž věnoval několik let plných bdy a trpkého strádání. Z té doby pochází proslulá jeho *Symphonie fantastique*. Teprve r. 1830 získal kantátou *La dernière nuit de Sardanapale* římskou cenu akademie krásných umění, již umožněno mu navštívit Itálii za dalším vzděláním. Vrátil se roku 1832 do Paříže zahájil rozsáhlou svoji činnost literární v různých listech a časopisech pařížských (jmenovitě v »Journal des Débats« a v »Gazette musicale«) vystupuje tu s energií smělou jako tvůrce a zastánce nového směru v hudbě instrumentální, hudby obsahové čili programní, jemuž trvalé zjednatí půdy bylo předním úkolem všech reformátorských ideí **B**-ových. Horlivého a mocného přívržence v těchto svých snahách našel **B**. ve Fr. Lisztovi, jenž novému stylu v Německu neunavně dráhu raziti pomáhal. Roku 1839 stal se **B**. bibliotékářem konservatoře pařížské; v letech následujících procestoval Belgii, Německo, Anglii, Rakousko a Rusko provozuje při tom v samostatných koncertech díla svá ve Vídni, Londýně a jiných hlavních městech. Od r. 1856, kdy jmenován byl členem francouzské akademie, nepustil Paříže až do své smrti. — **B**. byl povahou výstřední, vulkanickou. Díla jeho rozdělila hudební svět ve dva protivné tábory, v neoheznuté, nadšené obdivovatele a zaryté, nevražící odpůrce hudby programní. Za životy svého těšil se **B**. pohříchu úspěchům svých děl měrou praskrovnou; byltě předsudek proti všemu novotářství příliš zakořeněn, aby tak vznešené snahy opravné při valně porušeném a zhyčkaném vkusu tehdejší doby rázem mohly proniknouti. Nedostiznou, v pravdě geniální jest **B**-ova vynalézavost překvapujících efektův instrumentálních; v tom spočívá jedna z neocenitelných jeho zásluh, že vlastně jest tvůrcem moderní instrumentace. Výsledky hlubokých svých studií theoretických a vzácných zkušeností v této příčině uložil ve svém dile *Traité d'instrumentation* (1844). Z děl jeho uvedeny budtež vedle již výtčených: symfonie *La retour à la vie* (1832); *Harold en Italie* (1834); *Requiem* (1837); dramatická symfonie se sborem *Roméo et Juliette* (1839); *Symphonie funèbre*; dramatická legenda *La damnation de Faust* (1846); biblická trilogie *L'enfance de Christ* (1854); ballada *Sara la Baigneuse* (pro 3 sbory s orchestrem); kantáta *Le cinq Mai* (v paměť úmrtí Napoleonova); ouvertury *Král*

Lear; *Les Francs-juges*; *Carnaval romain*; opery *Benvenuto Cellini* (1838); *Les Troyens*; *Beatrice et Bénédicte* (komická opera); oratorium *Le temple universel* a j. Ze spisů stůjtež zde ještě *Voyage musical en Allemagne et en Italie* (1845); *Les soirées d'orchestre* (1853). *Str.*

Berlioz viz Breloque.

Berlioz-Pérussis [berlykperysij] Léon, básník provençalský (* 1835 v Aptu). Studoval v Aixu, roku 1865 stal se sekretářem tamější akademie. Jako žák Mistralův měl největší podíl v rodném svém kraji ve hnutí provençalském. Zakládal literární spolky a časopisy ku pěstování řeči provençalské. Jest nejčinnějším a nejznámějším básníkem provençalským; zvláště vynikají jeho znělky, z nichž mnohá do všech ostatních jazyků románských byla přeložena. Jeho redakci vycházel od roku 1871 do 1877 »Almanac du sonnet«, kde psal pod pseudonymem A. de Gagnaud. **B**. jest i dobrým filologem, archaeologem a literárním historikem, jak o tom svědčí jeho monografie z těchto oborů.

Berma (angl. a franc. *berme*, něm. *Berme*) jest pruh země mezi patou nějakého náspu a vrchní hranou výkopu nebo příkopu, jdoucího podél náspu. Při silnicích, železnicích a průplavech zůstávají se **b**. mezi náspy a příslušnými příkopy postranními, ale také mezi náspy provedenými podél výkopů buď na ochranu proti závějím (snih převátý přes vrch náspu zůstane ležeti na **b**-mě), nebo že hmot vykopaných jinde užiti nelze; tu jest **b**. pro stálost svahů náspových a výkopových tím potřebnější a dělá se tím širší, čím jest podajnější půda pod náspem. Při hrázích proti povodním na řekách a u moře jsou obyčejně **b**-my dvě: zevnější, na straně k vodě, o šířce 5 až 25 m, a vnitřní as 5 m široká; obě jsou lemovány příkopy, k nimž se mírně sklánějí. **B**. dělá se při stavbách opevnovacích mezi náspem a příkopem a slouží tu dílem k zachování svahů, jako při silnicích a železnicích, dílem na umístěnou překážku, jako záseků, plotův a p. Mnohdy se užívá slova **b**. ve smysle slova banket (v. t.). *JP. Plk.*

Bermann: 1) **B**. Johann Sigmund, obchodník s předměty uměleckými (* 1794 v Oesdorfu ve Vestfálsku — † 1846 ve Vídni), procestoval různé země evropské i usadil se r. 1815 ve Vídni, kde od r. 1830 měl obchod s uměl. předměty, pro něž vydával katalogy, jimiž osvědčil se důkladným znalcem umění (tak zejména katalogem sbírky Cerroniho); kromě toho překládal praktické spisy do jazyka francouzského, jako na př. *Les eaux amères de Seidschitz en Bohême*; *Description de Vienne* a j. - Obchod po něm převzal a podnes spravuje syn jeho **2)** **B**. Moriz (* 1823 ve Vídni), jenž rozšířil jej o obchod s autografy největší v Rakousku. **B**. jest pilným sběratelem zpráv životopisných a rodopisných, na jejichž základě počal vydávati r. 1851 *Oesterr. biograph. Lexikon aller berühmten und denkwürdigen Personen in der Monarchie*, kteréž dílo však po ukončení písmene A pro nedostatek účastenství zaniklo. Kromě toho uveřejnil pořádku množství spisův

a článků z místních dějin města Vidně a se zdarem pokusil se také jako hudební skladatel.

Bermejo (Vermejo), řeka jihoamerická v sev. Argentíně, vzniká v andské Siefe de Sta. Victoria nedaleko hranic bolivijských, teče směrem jihovýchodním a vleývá se pod m. Puerto Bermejo s pravé strany do Paraguaye. Jest přes 1000 km dlouhá.

Bermeo, přístavní město se 7858 obyv. (1878), ve špan. provincii viscayské, okresu guernickém, rodiště básníka Alf. de Ercilla. Vývoz nakládáných ryb.

Bermondsey [bérmondsi], část Londýna, (viz tamže).

Bermuda viz Bermudy.

Bermudes III. (1028—37), poslední král leonský; nemohl odolati moci navarrského Sancha III. přijmemím Velikého, i zbaven byl od něho země. Chtěje po smrti Sanchově (1035) nabyti ztraceného království, počal se synem a nástupcem jeho, Ferdinandem I., válku, ale padl v bitvě na přítoku duerském Carrionu r. 1037. Království leonské spojeno pak s Kastilií.

Bermudez, stát Spojených obcí Venezuelských v Jižní Americe, mezuje na sev. s Karibským mořem, na záp. se státem Guzman Blanco, na vých. s teritoriem Deltou, na jihu pak oddělen jest řekou Orinokem od státu Bolívaru a teritorií Yuruari a Caurá. Utvořen byv r. 1881 z dřívějších států Barcelony, Cumany a Maturinu zaujímá rozlohu 83,532 km² se 285,377 obyv. (1886). Hornaté přímorí, jež horou Turumiquire dosahuje 2043 m výše, přechází na jih a vých. v pahorkatinu a rovinu, kteráž je zavlažována četnými řekami, nejvíce pobočkami Orinoka. Hlavním městem jest Barcelona.

Bermudez: 1) B. João, cestovatel portugalský, patriarcha aethiopský (* v XVI. stol. v Porto — † 1570 [dle jiných 1575] v Lisaboně). Jako lékař provázal asi r. 1520 vyslance krále Emanuele k Davidovi III., císaři aethiopskému, kdež zůstal jsa velice oblíben u Davida, jenž jej jmenoval patriarchou, aby tak národy křesťanské získal pro ochranu svého trůnu, ohroženého muslimany. **B.** odcestoval na to do Říma, kde dal se vysvětit a potvrditi jako patriarcha. K tomu dostalo se mu titulu biskupa alexandrijského in partibus infidelium. Také v Lisaboně byl od krále Jana III. vlídně přijat. I poslán do Goy, aby místokrále vyzval na pomoc negusovi. Když loďstvo portugalské r. 1541 přistalo v Massuaze, dověděli se o smrti Davida III. Portugalcům podařilo se po mnohém úsilí zachrániti křesťanský stát před Muslimany. Patriarcha **B.** záhy však stal se nenáviděným pro svou pýchu a nesnášenlivost, tak že vypověděn do Kaffy, odkudž podařilo se mu uniknouti přes Massuahu a Gou do Lisabonu. Roku 1565 dojel tam a vydal o svých dobrodružstvích knihu věnovanou králi Sebastianu (*Esta he huma breve relação da Embeixada quo patriarcha do João B. trouxe do emperador da Ethiopia, chamado vulgarmente Preste João*). — Obširně viz De

Caix, Hist. des relations de la France avec l'Abyssinie chrétienne (Paříž, 1886).

Bermudská tráva viz Cynodon.

Bermudy č. Somersské Ostrovy nazvané jednak po Španěli Juanu Bermudezovi, který je objevil (1527), jednak po Angličanu Georges Somersovi, jehož loď se zde ztroskotala (1609), následkem čehož počaly se z Virginie — tehdy teprve 4 roky staré — osazovati (1611). Toto nízké a osamocené souostroví Atlantského oceánu, tvořící zvláštní britský gouvernement, skládá se asi z 300 ostrůvků a zabírá úhrnem toliko 12.000 akrů. Politická i obchodní důležitost této přirozené tvrže vyplývá z její polohy: **B.** (32° 20' s. š. a 64° 50 z. d.) při vzdálenosti 900 km od pevniny sev.-amer. (mys Hatteras) jsou asi tak stejně vzdáleny od severu Mainského státu jak od již. konce Floridy a dotýkají se na záp. i vých. oněch velkých dvou cest, které vedou ze zálivu Mexického na sever Atlantského oceánu a naopak. Nejhlavnější ostrovy jsou Bermuda (23 km dl. a 3 km široké), Ostrov sv. Jiří (5 km), Somersset (4 km) a Irsko (4 km). Ostrovy Cooper, Smith, Long-Bird, Nonsuch a j., tvoří četné, malebné zátoky a choboty. Ostatní ostrůvky jsou zcela nepatrné a mnohé z nich nemají ani jména, ani obyvatelův. Ostrov sv. Jiří, vojenská stanice osady, ovládá jediný, velkým lodím přístupný kanál, jenž vede k jeho přístavu zemí obklopenému, a jest silnými batteriemi opevněn. Pro podivné útvary ostrovův a četné prostranné laguny jest komunikace po vodě právě tak nezbytna jako v Benátkách. Za jasného dne lze viděti až na dno moře a pozorovati, jak různé druhy ryb probíhají okolo korálových skal a nádherných lastur. Podnebí je mírné a vykazuje vegetaci vždy zelenou. Vzdělané půdy jest 1227 akrů; lesův a pastvin 10.339. Pěstují se hlavně brambory, cibule a jiná zelenina, hadí jazyk, kukurice a j.; avšak obilí, mouka, rýže atd. dováží se ze Spojených Obcí severoamerických. R. 1886 činil dovoz 279.190 lib. sterl., vývoz 57.822 lib. sterl. (hlavně ryby). Mezi 13.948 ob. (1881) bylo přes 8000 černochů. Tři čtvrtiny obyvatelstva náležejí k církvi anglikánské; presbyteriáni a římskokatolíci mají po duchovním. Škol jest celkem 21, z nichž 12 veřejných. Mezi Bermudou a Halifaxem v Novém Skotsku jezdí pravidelně poštovní parník. Do roku 1862 byly **B.** důležitou osadou odsouzcenců. Celé souostroví spravuje guvernér, rada o 9 a sbor o 36 členech.

Bern: 1) B., kanton spříseženstva švýcarského, jenž co do velikosti zaujímá druhé místo mezi kantony, avšak počtem obyvatelstva v popředí stojí, hraničí na sev. s Francií, Elskem, kantony solothurnským, basilejským venkovským a aargavským, na vých. s kantony luzernským, unterwaldenským a uriským, na jihu s valiským, na záp. pak s freyburským, vaudským, neuchátelským a s Francií. Rozlohou zaujímá 6880 km², tedy skoro šestý díl celého Švýcarska. Táhna se od jihu k severu téměř přes celou šířku republiky náleží horo-

pisně všem pásmům povrchu švýcarského. Jižní končiny jeho (zvané *Oberland*) zaujímají mohutné hřbety Bernských Alp, k nimž na východě mezi Grimslem a Titlisem Urnské Alpy se pojí. Dále k severu tvoří přechod ke Švýcarské planině alpské předhory, jež sice nedosahují hranice věčného sněhu, přece však četnými temeny téměř do výše 2500 m se vypínají. Planina švýcarská (*Mittelland*) sklání se znenáhla k úpatí Jury, v jižních pak částech prostoupěna jest četnými hřbety horskými, z nichž Belp-Berg (894 m), Gurten (859 m), Bantiger (949 m) a Napf (1408 m) jsou nejvyšší. Na severním okraji roviny švýcarské vypíná se jako mocná hradba Jurské pohoří a skládá se z četných rovnoběžných hřbetů, jež vesměs směřují od jihozáp. k severovýchodu a směrem na sever ztrácejí na výšce; na území bernském jsou ze zmíněných hřbetů nejvyšší Mont Chasseral (1609 m), Montoz (1332 m), Mont Moron (1340 m), Graitery (1302 m) a Mt. Raimeux (1306 m). Na některých místech prorvány jsou hřbety řekami, tak že vedle dlouhých, jednotvárných údolí podélných vzniklo hojně pŕavabných údolí příčných. — Vodopisně náleží celý kanton kromě řeky Doubs, jež jen malou část území jeho na záp. protéká, k úvodí Rýna; hlavní řekou jest Aare, jež v mocném oblouku protéká celý kanton vnímajíc vlevo Saanu, v pravo pak Emmu. Kromě toho spějí četné řeky a horské bystřiny do jezer Brienzského, Thunského a Bielského, zejména Lutschine a Simme. Veliké škody, jež působily hlavně bystřiny v Juře, odstraněny jsou r. 1880 dokončením zvláštního průplavu, který spojuje Aaru s jezerem Bielským. — Podnebí nelíší se povahou svou od celkového rázu švýc. podnebí. — Obyvatelstvo různě se podle jednotlivých krajín jazykem, náboženstvím i zvlášť obyčejí. Jádrem jeho jest rolnictvo na Švýc. planině, jež pilností a spřívostí značné zámožnosti se domohlo; lid tento jest povahy chladné, drsný, těžkopádný, nevalně vzdělaný a nejví náklonností ani k průmyslu, ani k obchodu; mnohem čilejší a chápavější jest již německé obyvatelstvo v horách, jež druhy vynikalo vřácnou dobromyslností a pohostinností, nyní však jest následkem četné návštěvy cizinců namnoze pokazen, jeví nechuť ku práci a oddává se hřívosti. Nejčilejším živlem v celém B-u jest obyvatelstvo Jury, jež živostí a náruživostí svou blíží se Francouzům. Dne 1. pros. 1888 počítáno v kantoně celkem 539.271 duše (78 na 1 km²), z nichž bylo 268.011 mužův a 271.260 žen). Podle národnosti náleží 84,9 % Němcům, kteří zaujímají území starého kantonu, 14,8 % Francouzům, osedlým nejvíce v Juře, zbytek pak cizím národnostem, nejvíce Vlachům; nábožensky hlásí se 87 % k vyznání protestantskému, 12,4 % k církvi římskokatolické, židů pak napočítáno 1316. Hlavním zaměstnáním obyvatelstva jest dosud orba, avšak v horách ji znenáhla vytlačuje chov dobytka. Půda kantonu bernského pokryta jest na 58,5 % rolemi, zahradami, vinicemi, lučinami a pastvinami, na 19,5 % lesy, na 6 % ledovci a jezery, na

15 % stavbami, silnicemi a p. Předním sídlem orby jsou planiny, avšak pouze v úrodných létech rodí tolik obilí, aby uhradily spotřebu kantonu; vedle obilí pěstuje se hlavně len, konopě a zemčata. V novější době podporuje se úsilně rozvoj ovocnářství, vinařství pak provozuje se pouze na březích jezera Bielského i Thunského a podél řeky Birs. Lesy chráněny jsou velmi přísnými zákony proti bezohlednému mýtění. Veliké bohatství kantonu spočívá v rozsáhlém chovu dobytka; údolí Simmenské a Emmenské živí mnoho skotu překrásného plemene, údolí Hasli má zvláštní druh menšího, hnědého dobytka, chov koní kvete v Juře (*Freiberger*) a Simmenském údolí (*Erlenbašské* plémě), nejlepší ovce má údolí Kanderské; roku 1886 napočítáno v kantoně: 257.552 kusy skotu, 29.211 koní, 97.078 prasat, 74.505 ovec. Mléko spracovává se v 639 sýrárnách, jež vyrábějí ročně 111.000 q emmenthalského sýra v ceně 16.000.000 frankův a polovici množství onoho vyvázejí; předními trhy na sýr jsou Langnau a Burgdorf. Z nerostného bohatství země těží obyvatelstvo značnou měrou. Jurské pohoří poskytuje u Délomontu výbornou železnou rudu, které se nejvíce v hutích choindezských spracování dostává, alpské předhory i Jura chovají v lůně svém vápenc, sádru a břídlicí, žula pak láme se z bludných balvanů, jež jsou rozptýleny od Alp až po hřbety jurské; v okolí jezera Bielského dobývají rašeliny. Minerálních pramenů jest hojnost, zejména však slýnou sirnaté prameny u Gurnigelu a Heustrichbadu, teplice u Weissenburka, obsahující sádru, a železité prameny u Blumensteinu. Hojný jest také počet léčebných míst klimatických. Průmyslová činnost nenachází u většiny obyvatelstva, zejména německého, obliby. Železářství a sklářství kvete v Juře, hodinářství má hlavní sídla v St.-Imieru a Bielu, plátnnictví soustřeďuje se v údolí Emmenském a Švýcarské planině, bavlnářství a hedvábnictví hlavně v Horním Aargavsku, soukennictví ve Frutigenu, řezbářství v Brienzu, výroba parket v Interlakenu a výroba sirek ve Frutigenu. V Bonfolu v Juře kvete hrncářství, a nádobí zdejší, známé pode jménem »porrentruyského nádobí«, jest sice tvaru neohrahaného, ale pro ohnivzdornost svou velmi oblíbeno, v okolí Thunu pak vzrůstá se v novější době na novo výroba »heimberské majoliky«. — Obchod přímky se hlavně k domácí výrobě a důležitostí jeho není valna. Velmi rozšířena a vysoce důležitá jest živnost hostinská a přichozí cizinci poskytují výživu veliké části obyvatelstva v jižních končinách kantonu; sídlem ruchu turistického jest Interlaken, a horalé bernští jsou zde vždy za průvodce hledáni. — Komunikační drahy jsou ve stavu velmi dobrém; železných drah jest 411 km, silnic udržovaných ve výborném stavu 2100 km; na jezeře Thunském a Brienzském provozuje se paroplavba.

Ústava bernská pochází ze dne 31. čce 1846, byla v říjnu 1869 revidována a jest rozhodně demokratická. Suverénita spočívá v rukou všeho lidu; sborem zákonodárným jest

veliká rada, výkonným úřadem rada vládní o 9 členech, volená od velké rady, avšak každý zákon a vydání, jež přesahuje 500.000 franků, nutno předložiti schválení všeho občanstva (*referendum*). Dokonaný dvacátý rok věku opravňuje k aktivnímu právu volebnímu, dvacátý pátý rok k volebnímu právu pasivnímu, doba pak mandátu trvá čtyři roky. Rozpočet povoluje se na dobu čtyř let hlasováním lidu; 8000 občanů může žádati za revisi ústavy neb dosazení nových úřadů, velké radě pak přísluší právo usnésti se na změně ústavy, nicméně lid rozhoduje hlasováním, zdali revisi má provésti velká rada sama nebo zvláštní rada ústavodárná, do níž za 3000 obyv. jeden poslanec se volí. Pro politickou správu rozdělen jest kanton na 30 okresů, jež spravuje náměstek, volený po návrhu obyv. okresu od velké rady. Obce mají rozsáhlou samosprávu a volí si smírčí soudce. Jazyk francouzský a německý jsou si úplně rovnoprávní. Pro volby do spolkového shromáždění švýcarského rozdělen jest **B.** v 6 voleb. okresů. — V soudnictví jest nejvyšším úřadem vrchní soud v **B.-u**, mající 15 členů, jež volí veliká rada na 8 let tím způsobem, že po čtyřletém období polovice členův odstoupuje a znovu se volí; obvodové soudy nižších instancí skládají se z předsedy ustanoveného velkou radou a 4 přísedících, záležitosti pak trestní, politické a tiskové přikázány jsou soudům potním. — Církevní záležitosti protestantů spravuje synoda v **B.-u**, již jest podřízeno 7 děkanů, starokatolíci mají zvláštního biskupa, římskokatolická církev pak od posledních sporů s duchovenstvem v létech sedmdesátých nepodléhá ve skutečnosti žádnému biskupu. — Školství bernské zůstává dosud za ostatními kantony, ačkoli vláda na ně nešetří nákladu; r. 1885 bylo mezi branci 19%, analfabetův, a příčinu toho hledati dlužno hlavně v nepravdělné návštěvě školy mezi obyvatelstvem v horách. Návštěva obecné školy je závazna a bezplatna. R. 1885 počítáno 1970 škol obecných (primárních) s 1191 učitelem, 775 učitelkami a 99.441 dítkem; na sekundárních školách byly 282 učitelské síly a 5318 žáků, kromě toho má pak kanton 4 progymnasia, 3 gymnasia, 2 semináře pro vzdělání učitelův a 3 pro vzdělání učitelek. V čele školství stojí universita v **B.-u** s 87 professory i docenty a 538 posluchači (1887); s ní spojena jest starokatolická fakulta bohoslovecká a škola zvěrolékařská. Vydání na potřeby vyučovací r. 1883 obnášelo 2,006.995 franků. — Chudinství, jež vládne fondem 7,688.119 franků, podléhá ve starém kantoně správě farních osad, kdežto ve francouzských krajích v Juře má platnost Code Napoléon. Stát vydává ročně 900.000 franků na účely chudinské a podporuje 21 ústavův vychovavacích a zaopatřovacích. — Finance bernské jsou spořádány a vykazují pravidelně malý přebytek; r. 1886 obnášely příjmy 22,359.154 franků, vydání 21,755.707 franků; jmění kantonu jevílo se r. 1883 takto: aktiva činila 156,930.531 frank, passiva 107,290.315 franků, tak že čisté jmění

obnášelo 49,640.116 franků, v čemž není obsaženo 4,161.408 fr. zvláštních fondů; značná část jmění tohoto uložena jest ovšem ve drahách málo výnosných. — Znakem kantonu jest zlatý pás táhnoucí se na červeném štítě od pravého horního rohu k levému rohu dolnímu, a na něm nachází se černý medvěd ku předu krácející.

Dějiny. Keltští Helvetiové, kteří v době historicky již známé krajiny tyto zaujímali, podrobeni byli Caesarem panství římskému, po Římanech pak zaujali ve stěhování národů krajiny tyto dílem Alamani, dílem Burgundové. R. 534 připojen **B.** k říši franské, r. 888 stal se částí říše Novoburgundské a roku 1032 připadl k Německu. Císař Bedřich Barbarossa propůjčil správu Burgundska za Jurou vévodám záhrinžským, z nichž Berchtold V. kromě jiných tvrzí založil město **B.**, aby odbojnou šlechtu držel na uzdě. Po smrti svého zakladatele r. 1218 stal se **B.** svobodným městem říšským a obdržel od císaře Bedřicha II. potvrzení svých výsad. Nicméně spory mezi městem a okolní šlechtou trvaly bez přestání, zejména s hrabaty Habsbursko-Kyburskými, tak že **B.** roku 1255 dal se pod ochranu Savojska. začož od Rudolfa Habsburského byl dvakrát obléhán. Podvrátí vítězstvími u Dornbühlu r. 1298 a u Laupen r. 1339 moc burgundské šlechty a města Freiburga, s ní spojeného, rozšířil moc svou dílem výboji, dílem koupěmi a přiměl sousední šlechtice, aby přijali měšťanství, čímž byli zavázáni ke službě vojenské. R. 1353 přistoupil ke švýcarskému spříseženství a účastnil se s ním všech válek proti Rakousku i Burgudsku a byl při tom stále pamětliv vlastního prospěchu. Nabyv ve XIV. st. jižních krajín nynějšího kantonu, krajín při jezefe Bielském i údolí Emmenského dobyl r. 1415 na Rakousku Aargavska, odrazil r. 1444 útok Francie, spojence císaře Bedřicha III., podvrátil konečně bitvou u Nancy r. 1477 moc burgundskou a r. 1536 odhal vévodám savojským i Vaud, tak že území jeho sahalo od pramenův Aary skoro až k ústí jejímu a od hranic savojských téměř k jezeru Čtyřkantonskému. Reformace, kterou město r. 1528 přijalo a r. 1537 v celém území zavedlo, rozmnožila jmění státní o mnohé sekularisované kláštery. Původní ústava byla ryze demokratická, občané byli si úplně rovni, veliká rada o 200 členech (zřiz. r. 1294) vedla správu, ale podléhala shromáždění všeho měšťanstva; jakmile však území města se šířilo, mizela tato rovnost, neboť dobyté neb koupené území stávalo se poddaným města a bylo spravováno zvláštními úředníky, vybranými z rodů měšťských, ačkoli jinak práv a zvykův oněch krajín bylo šetřeno. Od XVI. st. bylo velmi obtížně nabyti v **B.-u** práva měšťanského, roku 1687 obnášel počet rodů způsobilých vstoupiti do velké rady pouze 360 a r. 1785 zastoupeno bylo v ní pouze 77 rodů. Velká rada osobovala si stále větší a větší moc, tak že původní zřízení demokrat. proměnilo se v aristokratii a posléze v oligarchii. V zahraničních záležitostech zaujímal **B.** velmi mocné posta-

vení a byl vedle Curichu předním kantonem ve spřízeženstvu, vláda celkem mírná a spravedlivá nebyla u lidu neoblíbena, nicméně znenáhla přece nedostatek politických práv a zárlivost vládnoucích rodin, které každý svobodomyslnější projev potlačovaly a stihaly, vzbudila nespokojenost nejen ve venkovských městech, nýbrž i v B-u samém. Válka selská r. 1653, jež měla venkovskému obyvatelstvu zjednatí rovných práv s měšťany, skončila vítězstvím hlavního města, a rovněž povstání ve Vaud r. 1723, řízené majorem Davelem, i spiknutí Samuele Henziho r. 1749 na svržení oligarchie neměly úspěchu. Teprve revoluce francouzská podnítila znovu naději v nabytí svobody; Aargau a Vaud povstaly v l. 1790 a 1791, Waadt r. 1798 od B-u nadobro odpadl a zároveň vtrhlo do země vojsko francouzské, jež sporázelo brannou moc bernskou v několika bitvách a osadilo hlavní město. V nové republice Helvetské rozdělen byl B. ve čtyři kantony: B., Oberland, Vaud a Aargau, z nichž první dva roku 1803 zase byly spojeny, ale ostatní podržely samostatnost a uznány i kongressem vídeňským za neodvislé kantony. B-u dostalo se v náhradu veliké části sekularizovaného biskupství basilejského s městy Bielem a Neuenstadtem. Po bitvě u Lipska a pádu Napoleonově obnoveny v kantoně dřívější poměry, velké radě však přidáno 99 členů z měst a obcí venkovských; nicméně tím nebyla nespokojenost zažehnána. Po červencové revoluci pařížské přiměl lid r. 1831 v Müsingenu shromážděný vládu k odstoupení a přijal repraesentativně-demokratickou ústavu, jež odstranila výsady hlavního města, odezdala moc zákonodárnou velké radě 240 členů, výkonnou pak vládní radě 16 členův, avšak ponechala nepřímé volby, census, na němž právo volební záviselo, a jiné zastaralé řády, tak že, pokud se týče svobod občanských, zůstával B. za ostatními kantony. Záhy tedy vznikly snahy po revisi ústavy, k níž konečně došlo r. 1846 a ústava vypracovaná zvláštní radou ústavodárnou přijata velikou většinou. Novým zřízením státním, které po některých změnách r. 1869 má podnes platnost, odstraněn census, počet vládních radů snížen na 9, zavedeny porotní soudy, lidu vyhrazeno navrhovati okresní úředníky a sesazovati je, bernictví pak zregulováno. Stará liberální vláda odstoupila a správy ujali se mužové strany radikální, jež sice na venek zvýšila moc a vážnost kantonu, ale v hospodářských otázkách neměla štěstí, tak že roku 1850 byla vytlačena stranou konservativní, která však setrvala na platné ústavě. Při volbách roku 1854 dohodly se obě strany, a přední mužové jejich zasedli v radách, a roku 1869 obě souhlasily se zavedením referenda, jež lidem přijato 32.000 hlasy proti 22.000. Velmi vážného rázu nabyl v B-ě kulturní zápas v létech sedmdesátých. Když vláda zakázala duchovenstvu styk se sesazeným biskupem Lachatem, vypovědělo jí 97 kněží poslušnost a způsobilo nepokoje, tak že musila zakročiti mocí a zbavila vzdorovitě duchovní far a vypověděla je.

Na to přijat velkou většinou liberální zákon církevní (70.000 hlasů proti 17.000), jímž zavedeny občanské sňatky a pohřby, volba farářů ponechána obcím, za nejvyšší úřad církevní pro všechna vyznání ustanovena kantonální synoda, a veškerá pravomoc biskupova podřízena vládě. Poněvadž pak římskokatolická církev nechtěla se podvoliti tomuto zákonu, kdežto starokatolíci jej uznali, osazena většina far a úřadů církevních starokatolíky, při universitě bernské zřízena starokatolická fakulta bohoslovecká, římská katolíci pak pokládáni pouze za společnost soukromou. Na zakročení spolkové rady bylo sice vypověděni kněží odvoláno, ale zakázány jim funkce a teprve roku 1878 amnestování, načež obce je zase dosazovaly na dřívější místa, čímž nepřirozené poměry dřívější odstraněny. Avšak starokatolická obec a fakulta v B-u zůstaly. V poměrech mezi vládou a církví římskokatolickou nastalo jakési příměří; B. sice se neúčastnil při znovuzřízení biskupství basilejského, ale nebrání novému biskupu vykonávati funkce na území kantonu.

Statistisches Jahrbuch für den Kanton B.; Bern, 1868 a násl.; Gesetze, Dekrete und Verordnungen des Kantons B. seit 1846; Wattenwyl, Geschichte der Stadt und Landschaft B. (Šafhůzy, 1867—72 ve 2 sv.); Fontes rerum Bernensium, 1880 a násl.

2) B., hlavní město před. a od r. 1848 i celého spřízeženstva švýcarského, rozkládá se po pískovcové skále na táhlém poloostrově řeky Aary, a jest stavěno dosti pravidelně se širokými ulicemi, jež namnoze jsou opatřeny loubím, což dodává městu vážného a pyšného vzezření. Ze středověkých budov zachovalo se málo následkem požáru r. 1405 a většina nynějších budov pochází ze XVII. a XVIII. stol.; vynikající budovy jsou kathedrála z r. 1421 až 1612 ve slohu gotickém, s věží 62 m vysokou, ale nedokončenou, a velkolepými varhanami, spolkový palác, před nímž se nachází kovová socha Berny, nemocnice, umělecké a přírodovědecké museum, gymnasium, městská knihovna, divadlo, budovy bank, hotely a j. Aara přepásána jest pěti mosty, a četné fontány po městě rozptýlené vynikají krásným slohem renaissančním. Bývalý hřbitov na jižní straně kathedrály proměněn nyní v mohutnou terassu se stinným stromoadím, v němž postavena socha zakladatele B-u, Berchtolda V. z Zähringen, a na náměstí před portálem chrámu vypíná se jezdecká socha Rudolfa z Erlachu, vítěze Laupenského. V Medvědim příkopě chová se na útraty obce ode dávných dob rodina medvěďů. Počet obyv. dne 1. pros. 1888 obnášel 45 966 duší. B. jsa sílem bývalé aristokracie kantonu, úřadů spolkových i kantonálních, starokatolického biskupa i všech vyslanců pověřených u vlády švýcarské, číň dojem města úřednického; průmysl jeho záleží hlavně ve výrobě slamených a hedvábných klobouků. látek hedvábných a bavlněných, knihtiskařství a j.; v obchodě pak přední místo zaujímají sukna, víno, obilí a sýr. Z ústavů vzdělávacích a dobročinných má B.

universitu s 87 professory i docenty a 538 posluchačů (1887), zvěrolékařskou školu, gymnasium, progymnasium, školu reální, obchodní, vyšší dívčí, uměleckou a hudební, hvězdárnu, botanickou zahradu, četné vědecké společnosti, 4 knihovny, jež dohromady čítají na 200.000 svazků, několik nemocnic, chudobinec, ústav pro slepce atd. Okolí města je velmi půvabno a poskytuje velmi mnoho krásných vyhlídek na Alpy. Dějiny města splyývají úplně s dějinami kantonu.

Berna neb **Barna**, malíř sienský v XIV. st. Není známo, kdy se narodil. Zachoval se obraz v kapli biskupského paláce v Arezzu, jež objednal u něho Guccio di Vanni Tarlati. Představuje Ukřižovaného, u jehož nohou jest donátor v brnění, pohřížený v modlitbách, po jedné straně vyobrazení jsou sv. Jan evang. a sv. František, po druhé matka boží a archanděl Michal, nad křížem vznášejí se andělé se stužkami v rukou. Fresky ty utrpěly mnoho restaurací, a jiné obrazy téhož mistra v Arezzu se nezachovaly. Lépe zachována jest poslední práce **B**-nova v kollegiálním chrámu v S. Gimignanu, která stala se mu osudnou; spadl při práci s lešení a zabil se r. 1480-nebo (dle Vasariho) 1481. Fresky **B**-novy pokrývají celou pravou boční stěnu chrámovou a představují ve třech řádách dějiny Nového zákona. Nahofe při vchodu do chrámu vyobrazeno Zvěstování P. M., řada ta končí sesláním Ducha sv.; dva oddíly věnovány vjezdu Krista do Jerusalema, 4 ukřižování. Část obrazův utrpěla restaurováním, které na štěstí provedeno al tempera a nyní nákladem státu i obce pracuje se o smytí, přemalování a obnovení obrazů **B**-nových. Malby jeho, jakož i ostatní díla školy sienské, nejeví oně velikoleposti, jimiž na příklad se vyznamenávají práce Giottovy a jeho nejlepších pokračovatelů; dosti často nedostává se souměrnosti mezi jednotlivými částmi téže komposice, často zabíhá příliš do všednosti a dopouští se chyb při kresbě figur a zejména při článkování, ale kolorit jest vždy živý a teplý; v té příčině můžeme říci, že **B**. přidržel se příkladu, jež dali Simone Martino a Lippo Memmi. Z některých maleb jeho, zejména z ukřižování, při němž znamenáme v pohybu a výrazu figur a v živosti a oduševnění celku velkou sílu dramatickou a přísné studium skutečnosti, lze souditi, že **B**. pilně studoval díla Lorenzettich. Při freskách v S. Gimignanu byl mu pomocníkem (dle Vasariho) žák jeho Giovanni d'Ascanio, který bezpochyby po jeho smrti práce ty ukončil. Srovn. Baldinucci, *Vocabulario di disegno*; Rumohr, *Forschungen* (II., strana 160.); Cavalcaselle e Crowe, *Storia della pittura in Italia* (III., str. 134. a sled).

Bernabef: 1) **B.** Giuseppe Ercole, hudebník XVII. stol., stoupenec římské školy a žák Benevoliho (* 1620 v Caprarole — † 1687 v Mnichově). Byl kapelníkem při některých chrámech v Římě (1662—73), po té dvorním kapelníkem kurfiřta bavorského v Mnichově. Vedle četných skladeb církevních (mši, žalmů, motett), chovaných po většině v rukopise

v knihovně vatikánské, napsal sbírku madrigalů (vyd. 1669) a několik oper. — **2)** **B.** Giuseppe Antonio, syn před. a nástupce jeho v úřadě dvorního kapelníka v Mnichově (* 1659 v Římě — † 1732 v Mnichově). Složil mnoho mši a oper.

Bernaocchi [bernáki] Antonio, znamenitý zpěvák ital. před. století, »král pěvců«, žák školy bolognské a proslulého učitele zpěvu Ant. Pistocchiho (* 1690 v Bologni — † 1756 tam.). Náleží k oněm sopranistům (kastrátům), jejichž světová sláva přecházela v opravdové zbožňování. Mimo Itálii byl to hlavně Londýn, Mnichov a Vídeň, kde technikou a vytrvalostí svého hlasu báječně slavil triumfy. Od r. 1736 usadil se trvale v Bologni založiv tam školu pěveckou.

Bernadotte (kníže z Ponte Corva) viz Karel XIV. Jan, král švédský.

Bernaert [běrnárt] (též Beernaert) Auguste, státník belgický (* 1824 v Ostende). Stal se r. 1859 advokátem u dvora kasacího. Získal si jména hlavně ve sporech průmyslových. Byl původně liberálem a členem správy časopisu »Etoile belge«. Roku 1874 přidal se však ku klerikální straně a vstoupil do ministerstva Malouva jako min. prací veřejných. Teprve r. 1876 zvolen do sněmovny příspěvním biskupa v Bruges a řídil opozici proti kabinetu Frère Orbanově. Roku 1884 stal se ministrem orby, přičinil se o provedení zákona o školách klášterních a omezení rozpočtu vyučování. Po odstoupení Malouva, Woesta a Jacobsa stal se předsedou a min. financí, rozmrzená pravice udržela jej však jen z obavy, že by po odstoupení jeho povolání byli do ministerstva liberálové.

Bernalda, město v jihoital. provincii potenzské, na lev. bř. Busenta, 78 km jihových. od Potenze, s níž jest spojeno železnicí, má 7160 obyv. (1883) pěstujících obilí, bavlnu a šafrán.

Bernaldez Andrea, historik špan., nar. ke sklonku XV. století ve Fuentesu. Byl kaplanem arcibiskupa sevillského Dézy, podporovatele Kolumbova. Tento mu svěřil nejdůležitější své listiny. Zanechal spis *Historia de los Reyes catolicos don Fernando y dona Isabel* (nejnověji vydáno od F. de Gabriel y Ruiz de Apodaca, v Seville, 1870—75, 2 sv.), jenž obsahuje podrobný popis prvních Kolumbových cest, jichž užil Washington Irving ve svém spise.

Bernard: 1) **B.** sv., Menthoňský, narozen r. 996 buď v Novaře nebo na zámku Menthoňe u Annecy v Savojsku ze šlechtické rodiny, byl arcijahnem v Aostě, horlivým kazatelem a otcem chudých. Na dvou alpských horách, podnes zvaných Velká a Malá hora sv. Bernarda, založil dva kláštery jako pohostinské domy, při nichž ustanovené bratrstvo mělo za účel pocestné občerstvovati a nešťastníky sněhem zapadlé vyhledávati, k čemuž se psů zvláště vycvičených užívalo. Císařové a papežové udělili kostelu a hospitálu zboží i rozličné výsady. Papež Innocenc III. opravil r. 1212 kleslou kázeň bratrstva, v jehož

čele stál probošt, od kteréhož času čítali se za feholní kanovníky a udrželi se do dnešního dne. Sv. B. zemřel v Novafe 15. června 1081. Papež Innocenc XI. prohlásil jej r. 1681 za svatého.

Dr. Kr.

2) B. sv., Clairvauxský, opat a učitel církve, narodil se r. 1091 na zámku fontaine-ském u Dijonu ze šlechtické rodiny, liboval sobě ve vědách a v fečnictví, a vstoupiv se svým strýcem a svými dospělými bratry roku 1112 do chudého kláštera citeauxského vynikal tam feholním životem. Pověst o jeho svatosti přivábila mnoho mnichů, tak že tři nové kláštery se musily založiti: r. 1113 La Ferté, r. 1114 Pontigny a r. 1115 Clairvaux. V tomto posledním stal se B., ač byl teprve třetí léta mnichem, prvním opatem a učinil jej nejslavnějším klášterem řádu cisterciáckého. Lidé všech stavů hledali u něho rady ve všech otázkách časových. Roku 1128 byl na církevním sněmě troyeském, pracoval o sepsání fehole pro řád templářský a měl největší zásluhu o konečné odstranění rozkolu v církvi, který r. 1130 tím vznikl, že proti nově zvolenému papeži Innocenci II. strana protivná opírajíc se o Rogera, krále sicilského, postavila Anakleta II. Působením B-ových byl Innocenc II. skoro obecně uznán, a nástupce vzdoropapeže Anakleta II. († 1138), Viktor IV., složil před B-em korunu i klíče a podrobil se Innocencovi II. Také vystoupil B. proti bludnému učení Abélardovu, které pak zavrženo bylo na církevním sněmě v Sentě roku 1140; později smířil se s Abélardem. Taktéž neohroženě vystoupil B. proti Arnoldovi Brescijskému a způsobil, že Arnold byl vyobcován a do kláštera zavřen. Po dobytí Édesy od Saracenů (1144) B. výmluvností svou mnoho přispěl k druhé výpravě křížácké. V posledních letech svého života vystoupil B. ještě proti katarům v již. Francii, ale zavrhoval všechny násilné prostředky a všeliké krve prolití. Z kláštera Clairvaux založil 72 cisterciácké kláštery, mezi nimi jeden v Uhrách. Po něm nazývali se cisterciáci též bernardíny. B. zemřel v Clairvaux 20. srp. 1153; papež Alexander III. prohlásil jej za svatého (1173). Církev a věda ctí ho »za učitele medem oplývajícího« (*doctor mellifluus*) pro plynou a líbeznou jeho výmluvnost. Památka jeho koná se v církvi 20. srpna. B. byl též váženým spisovatelem, a jeho díla jsou posud hlubokým zdrojem poučení o utvrzení v životě křesťanském. Jeho díla vydali Mabillon (Paříž, 1690 a 1719, 2 sv.) a Migne (t., 1854—55, sv. 182 až 185). Z jeho spisů vyšly po česku: Kázání o umučení Páně od Veleslavíny (1593); Řeč, která slove febřík kající (1599); Písně a modlitby od Františka Venceslava v Olomouci (1673).

Dr. Kr.

3) B., biskup pražský, viz Kaplířové ze Sulevic.

4) B. hrabě z Anhaltu, jako vévoda saský B. III. († 1140 — † 1212), syn Albrechta Medvěda, obdržel roku 1180 od císaře Bedřicha I. vých. část vévodství Saského, Jindřichu Lvu odňatého, a spojil s panstvím tím dědičný svůj

podíl po otci, Anhalt, krajinu vittenberskou a některá hrabství polabská. Tím stal se zakladatelem Askánského vévodství Saského, jehož hlavním městem byl od B-a založený Vittenberk. Na počátku bylo mu stále zápasiti s Jindřichem Lvem, od r. 1194 vládl v pokoji a požíval takové pověsti, že po smrti císaře Jindřicha VI. r. 1197 byla mu nabízena koruna císařská, již nepřijal. Zanechal dva syny; starší, Jindřich, obdržel Anhaltsko, mladší, Albrecht, vévodství Saské.

red.

5) B., král italský, vnuk císaře Karla Velikého, syn císařovice Pipína z levého boku. Karel Veliký prohlásil ho králem italským, avšak, když císař Ludvík Pobožný r. 817 fišil Franckou, ku kteréž Italie tehdy náležela, rozdělil mezi své syny, Lothara, Pipína a Ludvíka, listina díleč o B-ovi ani se nezmiňovala pravic toliko, že království Italské císaři a nástupci jeho poddáno býti má jako dosavadě. Italii tehdy poprvé krále národního se zachtělo, a B. těžce nesa, že v budoucnosti podřízen býti má mnohem mladšímu Lotharovi, prvorozenci Ludvíka Pobožného, vzbouřil se. Avšak uznamenav, že ničeho nedokáže, zajel do Francie císaře prosit za odpuštění. Ludvík Pobožný postavil ho před soud, a B. odsouzen k smrti. Císař kázal ho pouze oslepti, to však na něm s takovou krutostí vykonáno, že z toho zemřel (818). Myšlénka samostatné Italie, na državě cizí nezávislé, ovšem ho přetrvala.

Sra.

6) B. II., vévoda korutanský (1202—1256), druhorozený syn Heřmana II., vévody korutanského, a Marie, dcery Soběslava I. českého, uvázal se ve vládu, když neuzivý bratr jeho Oldřich II. r. 1202 panování se zřekl. Měl za manželku Jutu, sestru krále čes. Václava I., jež r. 1245 ve válce proti Bedřichovi II. rak. podporoval.

7) B. I., vévoda saskomeiningský (* 1649 — † 1706), syn gothského vévody Arnošta Pobožného. Dle ustanovení otcovského měl od r. 1675 vládnouti společně se svými 6 bratry; ale pro nesvornost uzavřena byla r. 1681 mezi bratry díleč smlouva, kterou obdržel B. část otcovského dědictví s hlavním městem Meiningen a s durinským panstvím Altensteinem jako samostatné vévodství, které ještě částí podílu po bratru svém Albrechtovi koburském (1699) rozhojnil. B. stal se tím zakladatelem vévodství a větve saskomeiningské. Svou náklonností k alchymii, libůstkami vojenskými, zvláště podporováním císa. Leopolda I. ve válkách tureckých, způsobil zemi své mnoho zlého.

8) B. II. Erich Freund, vévoda saskomeiningský (* 1800 — † 1882), syn vévody Jiřího, r. 1803 zemřelého. Po poručnické vládě matčině ujal se B. r. 1821 sám vlády a rozšířil vévodství své r. 1826 po vymření větve gothsko-altenburské o panství Hilderburghausen, Saalfeld, Themar, Kranichfeld a Kamburk, čímž nabylo území jeho nynějšího rozsahu. Vláda jeho byla dosti oblíbená; r. 1829 dal zemi nový zákon pozemkový a r. 1848 povolil mnohé opravy, které však r. 1849 vět-

sinou byly zase odvolány. Od roku 1859 byl horlivým stoupencem Rakouska, vystupoval rozhodně proti šíření se vlivu prus., zvláště roku 1866, kdy prohlásil se pro spolek s Rakouskem. Když po válce zdráhal se přijmouti pruskou reformu spolkovou a nechtěl přistoupiti k severoněmeckému bundu, obsadili Prusové Kamburk a v září 1866 Meiningy; tím popuzen vzdal se vlády ve prospěch svého syna Jiřího.

9) **B.**, vévoda saskovymarský, slavný vojévůdce v třicetileté válce (* 1604 ve Výmaru — † 1639 v Neurburce na Rýně), nejmladší syn vévody Jana III., byl pečlivě vychován; studoval na universitě v Jeně, ale oddal se záhy životu vojenskému a bojoval již r. 1622 pod Arnoštem z Mansfeldu u Wiesloch, pod Jiřím badenskodurlašským u Wimpfen a r. 1623 pod Kristiánem brunšvickým u Stadthohnu. Procestovav na to Holland a Anglii vstoupil po vypuknutí války dánské do služeb krále Kristiána IV., nicméně po neblahém konci války vyžádal si r. 1627 u císaře Ferdinanda II. odpuštění. Jakmile však švédský král Gustav Adolf proti císaři vystoupil, přidal se **B.** záhy k jeho straně, vstoupil do švédského vojska a vyznamenal se r. 1631 v bitvě u Werben, tak že obdržel samostatné velení a vypraven do Hess. Při útoku na Valdštejnův tábor u Norimberka měl vynikající úspěšnost, zůstal potom velitelem ve Francích, ale záhy odtáhl za Gustavem Adolfem do Sas, kdež v bitvě u Lützena r. 1632 velel levému křídlu Švédův a ujav se po smrti králově velení nad celým vojskem donutil Valdšteina k ústupu. Na to obdržel r. 1633 od kancléře Oxenstierny spolu s Gustavem Hornem nejvyšší velení nad armádou švédskou, dobyl Bamberku, Kronachu, Hochstädtu i Eichstädtu a přiměl konečně Oxenstiernu, že mu udělil vévodství Francké i biskupství Bamberské a Vircpurské, které mu již Gustav Adolf byl přislíbil. Dobyv r. 1633 po tuhému odporu Rezna, vyjednával s Valdšteinem, aby jej převedl na stranu Švédův a pokoušel se marně po smrti jeho získati jeho vojsko. R. 1634 vytáhl vybavit Nördlink z obležení a pustil se proti vůli Hornové před městem tímto v bitvu, ve kteréž byl od přemoci císařské pod Gallasem a králevicem Ferdinandem na hlavu poražen a pozbyl svého vévodství nedávno nabytého. Nemaje k dalšímu válčení dostatečné moci vrhl se v náručí Francii a po dlouhém vyjednávání s kardinálem Richelieu dosáhl smlouvou v St.-Germainu roční podpory na vydržování 12.000 mužů pěchoty, 6000 jízdy a příslušného dělostřelstva; tajným článkem smlouvy slíbeno mu zároveň za náhradu Elsasko s podmínkou, že nebude tam potlačovati katolického náboženství, a když by nebylo lze země oné v míru pro něho dosíci, zavazovala se Francie k jiné přiměřené náhradě. Tím ocitil se **B.** více méně ve službách francouzských, ale měl neustále spory s kardinálem Richelieu pro slíbenou podporu. R. 1636 bojoval v Elsasku i Lotrinsku a obrátiv se po přání franc. dvora do Burgundska vypudil odtud Gallasa a z vítězili

i nad Karlem Lotrinským r. 1637 tak rozhodně, že měl cestu k Rýnu otevřenu; i přešel roku 1638 přes řeku, zvítězil nad císařskými pod Janem z Werthu u Rheinfelden, načež se mu vzdaly Rheinfelden, Neuenburg i Freiburg a obležen Breisach. K vybavení této důležitě pevnosti přitřihlo vojsko císařské pod Götzem a Savellim, ale **B.** porazil je u Wittenweileru a brzo na to vévodu Lotrinského u Thannu a donutil Breisach ke vzdání, ač město pokládáno za nedobytné. Francouzi pokoušeli se marně nabyti Breisachu od něho, a také sliby císařovy, jenž chtěl **B.**-a na svou stranu přilákati, minuly se účinkem, neboť **B.** zanášel se záměrem zříditi si v Německu samostatné protestantské panství a zaujmouti mocné postavení mezi císařem, Švédy a Francouzi. Chystaje se k nové výpravě do Burgundska zemřel náhle v Neurburce na Rýně následkem morové nákazy; brzo rozšířila se pověst, že byl návodem kardinála Richelieu otráven, zprávy ty však nejsou historicky dokázány. Mrtvola jeho pohřbena r. 1655 ve Výmaru. Výboje **B.**-ovy postoupil velitel breisašský Erlach Francouzům za roční plat, a vojsko jeho vstoupilo do služeb dílem švédských, dílem francouzských.

10) **B.** Karel, vévoda saskovymarský, druhý syn velkovévody Karla Augusta (* 1792 ve Výmaru — † 1862 v Liebensteinu), účastnil se již r. 1806 války s Francií a r. 1809 sloužil ve vojště Rýnského spolku proti Rakousku. Vystoupiv potom z činné služby procestoval v l. 1811—13 Itálii, Švýcarsy a Francii, ale po bitvě u Lipska přijal r. 1814 opět hodnost vojenskou, účastnil se ve sboru svého otce bojů v Nizozemí a Flandrech a přešel do armády hollandské bojoval s vyznamenáním v bitvách u Quartebras a Waterloo, tak že povýšen na generálmajora. Řeckou korunu, která mu od Ruska byla nabízena, zamítl. Jsa od r. 1829 divisionářem v Gentu musil odtud r. 1831 ustoupiti před belgickými povstanci do Antverp, ale r. 1831 z vítězili nad nimi u Levny, nicméně na zakročení velmocí donucen zavřítí přiměří. V l. 1848—53 byl nejvyšším velitelem hollandského vojska v državách indických a od té doby žil dílem v Haagu, dílem ve Výmaru. Mimo spis *Précis de la campagne de Java en 1811* (Haag, 1834) zůstavil důkladný denník o cestě po Sev. Americe, podniknuté v l. 1825—26, jež vydal Luden ve Výmaru, 1828 ve 2 sv.

11) **B.** Jan Nep., kanovník-strážce metro-pol. kapitoly svatovítské, čes. spisovatel náboženský (* 7. kv. 1815 ve Slaném — † 4. pros. 1882 v Praze). Na kněze vysv. r. 1840, načež byl kaplanem ve Písmě, v Plzni (do r. 1852), katechetou vzorné školy malostranské v Praze (1852—62), farářem na Kladně do r. 1864, kdy zvolen kanovníkem. Pochován jest v Košířích. **B.** vydal za pomoci jiných *Katechismus*, učebnici ve školách obecných (Praha, 1872); ilustrované *Příběhy Starého zákona* (1870); *Příběhy Nového zákona* (obě s Vinc. Bradáčem) a j. **B.**, ač zvolen byl za kanovníka německého, přece vždy rozhodně hlásil se k národnosti české.

12) B. (Bernat z Krakova), astrolog polský († 1613), jenž první počal vydávati kalendáře polské; mimo to uveřejnil hojně spisův astrologických. *red.*

13) B. de Ventadour, troubadour provenčalský z XII. století. Byl syn zámekého pacholka na hradě vicomte Ebles II., jenž mladíka vychoval vida jeho znamenité vlohy k básněni a zpěvu. Poněvadž v básních svých B. nemá historických narážek, málo o životě jeho víme. B. opěval zprvu manž. Eblesa III. pod allegorickým názvem »bel Vezer« (krásný pohled); když manžel právem podezřívá jeho poměr k Adele z Montreliuru, musil B. hrad opustiti. I odebral se k vévodkyni Eleonore, manželce Jindřicha Plantageneta, kterou, jak se zdá, i do Anglie provázal. Ale i zde milostný poměr byl záhy přerušen a proto odebral se B. k hraběti Raimundovi V. toulouskému, velikému pfřznivci básnictví. Zde zůstal až do smrti svého pfřznivce (do r. 1194), načež vstoupil do kláštera dalonského v Liousinu, kde zemřel. B. jest předním mistrem v canzonně, jichž zachovalo se k 50. Sloky jeho napodobovány i od básníků německých. Viz H. Bischoff, *Biographie des Troubadours Bernhard von Ventadour* (Berlín, 1873).

14) B. le Trésorier, historik válek křesťanů, žil v první polovici XIII. stol. O jeho životě není ničeho známo. Zanechal obširnou kroniku od r. 1100 až do 1231, psanou francouzsky, jejíž originál teprve v XVIII. století objeven a r. 1871 od L. de Mas-Latrie vydán v »Collection de la Société de l'histoire de France«. Dělí se na tři části: první obsahuje výpásání až do nastoupení Amalricha II., druhá válek až do roku 1227, a třetí, nejdůležitější, obširné líčí výpravu Bedřicha II. *red.*

15) B. Německý (*Bernhard der Deutsche*), varhaník u sv. Marka v Benátkách v XV. st., stal se proslulým v dějinách umění hudebního tím, že přičítán mu byl vynález varhaního pedálu. Dnes však nade vši pochybnost zjištěno, že B. vynálezcem pedálu není, poněvadž tento v Německu již krátce před ním byl znám. Dle Fétisa jest vynálezcem pedálu L. Valbeke, a B. jej asi pouze zavedl v Itálii (1470). *Str.*

16) B. Pierre Joseph, básník francouzský (* 1710 v Grenoblu — † 1775 v Choisy-le-Roi). Byl sekretářem vévody de Coigny, později pfřzní Pompadourky stal se bibliotékářem v Choisy. U vyšší společnosti své doby velice byl oblíben, tak že za moderního Anakreonta pokládán. Voltaire dal mu, ovšem ne bez ironie, příjím »Gentil«. Lascivní B-ova báseň *L'Art d'aimer*, jakkoli veliký obdiv budila, dokud byla jen předčítána, ve vydání zklamala. Velice se líbilo B-ovo libretto k opeře Rameauově *Castor a Pollux* (1737). Díla B-ova sebrána a vydána r. 1803 ve dvou svazcích od Fayolla.

17) B. Simon, generál franc. (* 1779 v Dôle — † 1839 v Paříži). Vstoupil r. 1796 do sboru ženijního, stal se r. 1805 adjutantem císařovým, r. 1813 brigádníkem a baronem. Od r. 1814 byl náčelníkem vojenství Spojených

Obcí severoam., kde zvláště provedl poběžní opevnění. Za Ludvíka Filipa vrátil se v hodnosti generálieutenanta do vlasti a byl v letech 1836—37 ministrem války, ve kterémž úřadě vypracoval plán pro opevnění Paříže.

18) B. Pierre Marie du Grail de la Vilette, spisovatel franc. (* 1804 v Besançonu — † 1850 v Neuilly-sur-Seine). Chtěl se věnovati právnictví, ale když dostalo se mu ceny při Jeux Floraux v Toulouse r. 1829, oddal se literatuře a usadil se v Paříži. Psal romány ze života vyšší společnosti venkovské a bourgeoise pařížské po způsobu Balzacové, nad něhož mnohdy vyniká propovcovaností a jasností slohu i psychologickou analysou charakterů. Hlavní jeho dílo jest *Le gerfaut* (Pař., 1838), v němž líčí život umělce ve vyšší společnosti pařížské; pak *La peau du lion et la chasse aux amants* (tam., 1841), a novelly *Le noeud-gordien* (t., 1838, 2 sv.), *Le paravent* (t., 1839). Veškeré jeho spisy (i drobné básně a několik dramát) vydal po B-ově smrti Michel Lévy r. 1855.

19) B. Aristide Martin, známější jménem Martin-Bernard, politik franc. (* 1808 v Montbrisonu — † 1883 v Paříži), typograf, od r. 1830 člen tajných společností republikánských, s Barbèssem a Blanquim náčelník spolku »des Saisons«; měl s nimi roku 1839 účast v útok na palác spravedlnosti, odsouzen sice k deportaci, ale uvězněn ve Francii a osvobozen teprve revolucí r. 1848. Byl generálním kommissafem republiky v departementech Rhône, Haute-Loire a Ardèche, poslancem v konstituantě i legislativě; za účast v událostech 13. čna 1849 odsouzen znovu k deportaci, utekl do Švýcar a vrátil se teprve po amnestii r. 1859. R. 1871 znovu byv zvolen poslancem zasedal stále na krajní levici; roku 1876 propadl a vzdal se politiky. *red.*

20) B. Claude, jeden z nejslavnějších fyziologů XIX. st., který razil fyziologii nové dráhy cestou uvědomělého badání experimentálního a jí nový směr dal (* 1813 ve Villefranche u Lyonu — † 1878). R. 1843 dokončil studia lékařská a marně konkurroval několikrát o mimořádnou professuru, tak že chtěl již za existencí na venek se obrátiti. Tu fyziolog Magendie zvolil jej za assistenta a položil i základ k vědeckému jeho vzdělání. Směr Magendieův, který se hlavně také již experimentálním způsobem jeviti počal, vyvinul se ještě více u žáka jeho B-a. Jestě částečně za doby jeho působnosti na Collège de France a později, když se stal nástupcem zesnulého Magendiea a řádným členem akademie, v které zaujal místo Flourensa, slavného fyziologa, známého svými pracemi o fyziologii mozku, počal pracovati o fundamentálních svých pracích, které jistě nauky fyziologické zcela převrátily. Ostatní jeho život zevní jest krátce vyličen. Stížen byv těžkou nemocí opustil sice r. 1866 svou professuru na Collège de France, než pracoval i ve své chorobě velmi účinně. B. jest ve fyziologii znám hlavně svými šťastnými výsledky vivisekcí, svým geniálním rozhledem jako expe-

rimentátor a svým duchaplným využitkováním fakt, která získal z konaných experimentů. Fakt těch neupotřebil, jako dřívější fyziologové na základě nedostatečného materiálu to byli učinili, ke zbudování pouze ducha-plyných theoremat, nýbrž užil jich platným způsobem k ustanovení zákonů, které dosud ve fyziologii a i v patologii nepozbyly platnosti. První dílo, které pojistilo mu světovou slávu, bylo *Leçons sur la physiologie et la pathologie du système nerveux* (1858), ve kterém na základě prací Flourensových, avšak s rozhledem mnohem širším, a na základě docela jiných, vědecky založených experimentů mnoho přispěl k vysvětlení nauky o funkcích nervstva. Za nejskvělejší jeho vědecký čin však musíme považovati jeho práce o čívech vasomotorických: jeho slavné experimenty na sympatrickém čístvu králíka a psa vedly jej ku postulatů zvláštních čívd cevohybných, kterými innervace cevstva se řídí a z nichž dvojce skupiny, totiž t. zv. vasokonstriktory či čívy způsobující zúžení cev, a vasodilatátory, čívy roztažení cev způsobující, byl seznal. Tento epochální výzkum, který otevřel docela nové rozhledy, ano položil základ ke správnému pochopení poměrů čívstva k cévám, ku výživě a k celé řadě fyziologických a patologických pochodů, pojišťuje na věky památce B-ově vedlé Ludviga uznalost vědy lékařské a nejen speciálně fyziologické. Podobně se to má s prací o vlivu chorda tympani na sekreci, k čemuž se jako třetí fundamentální práce druží, t. zv. *La picque*; jím B. dokázal, že následkem poranění mozkového může se objeviti cukr v moči, a tím otevřel i novým názorům cestu pro patologii úplavice cukrové, a sice pro její formu zvanou mozkovou. Avšak tím daleko nejsou vypočteny všechny znamenité výzkumy B-ovy; jeho práce o funkci jater, o teplotě (*Sur le chaleur animale*), jeho práce o úplavici cukrové a o léčích anaesthetických jsou klassické památky nadaného francouzského fyziologa. Jy.

21) B. Montague, vynikající právník angl. v oboru práva mezinárodního (* 1820 v Tibbertonu v hrabství Gloucesterském — † 1882 na svém statku Overross). Pocházel z vystěhovalecké rodiny franc. V Oxfordu stal se r. 1859 professorem mezinárodního práva a diplomacie. V diplomat. službách poslán byl r. 1871 do Washingtonu k uklizení tak zv. alabamského sporu a účastnil se při uzavření tak zv. washingtonské smlouvy ze dne 8. května 1878, která vyslovila důležité zásady pro chování se neutrálních států v době války. Když pak sešel se rozhodčí soud v Genevě r. 1872 k rozhodnutí alabamského sporu mezi Anglií a Spoj. Obcemi severoamer., svěřeno bylo B-ovi spolu se sirem R. Palmerem sepsání anglického státního spisu soudního. B. byl jedním se zakladatelů proslulého »Institut de droit international«, jemuž též na čas předsedal (1880—82), členem tajné rady a četných kommissí parlamentárních a j. Profesury oxfordské vzdal se r. 1874. Větších soustavných spisův o právu mezinárodním ne-

vydal; z monografií jeho známy jsou hlavně: *Four lectures on diplomacy* (Londýn, 1868); *A historical account of the neutrality of Great-Britain during the american civil war* (Lond., 1870). Srovn. »Annuaire de l'Institut de droit international«, 1885 (35—42). Tkl.

22) B. Thalès, spisovatel franc. (* 1821 v Paříži — † 1873 t.). Byl nějakou dobu úředníkem v ministerstvu války, známý jest jako románopisec (*La Couronne de saint Etienne, scènes de vie hongroise au XVe siècle*, Paříž, 1853; *Rêves du Commandeur*, tamže, 1855) a básník zvláště originální (*Adorations*, tamže, 1855; *Poésies*, t., 1856, a *Poésies pastorales, nouvelles mystiques*, t., 1856—58, 3 sv.). Vydal též obšírnou *Histoire de la poésie française* (t., 1864).

23) B. Charles, dramatik franc. (* 1829 v Béziersu). Věnuje se výhradně dramatickému spisovatelství a napsal spolu s Ferrym, Busnachem, Bocagem, Grangéem, Barrièrem, Crisafullim a j. asi padesát kusů pro divadlo. Sám napsal: *Le Coupé du docteur* (veselohra v 1 jedn., 1872) a *Fausaire* (vesel. v 1 jedn., 1872). Do češtiny přeloženy jsou: *Křtiny malého Karlíčka*, vaudeville v 5 jedn. (přeložili Pulda a Kühnl, 1873); *Milostpaní šla spat*, ves. v 1 jedn. (od Suka, 1868); *Bratři sokové* (od Em. Züngla, 1876); *Malý Ludvík a velký Isidor*, ves. ve 3 jed. (1878); *Zbloudilá ovečka*, ves. ve 4 jed. (od Kühnla, 1882); *Tri svícny* (od Jar. Vrchlického); *Osudná poslední vůle* (od J. Stankovského, 1870); *Žlutá růže* (J. Sl. A. v »Lum.« 1851) a j.

Sv. Bernarda hora čili Velký Bernard (*mons Jovis Pennini*). V užším slova smysle je to průsmyk v Alpách Penninských, vedoucí z údolí rhonského od Martigny k údolí Dory Baltee do města Aosty; v širším smysle znamená soubor skalnatých výstupkův a vrcholkův alpských průsmyk ten obklopujících. Cesta od Martigny údolím řeky Dransy (*val d'Entremont*) až k místu Bourg Saint-Pierre (1633 m) jest dosti pohodlná, ale odtud jest neschůdna a pro časté závěje sněhové a laviny nebezpečna (zvláště u Défilé de Marengo). U výši 2475 m stojí světoznámý »Hospiz«, jenž může na 400 pocestných přijmouti a pohostiti. Cesty průsmykem tímto užíváno bylo již v dobách nejstarších. Římané postavili tu chrám ku počtě Iovově; Konstantin Veliký dal chrám ten strhnouti a vystavěl tu kapli křesťanskou, která za stěhování národů také zanikla; v X. století savojský šlechtic, sv. Bernard Menthonský, po němž průsmyk i hospiz své jméno mají, kapli obnovil a zřídil tu pro pocestné bezpečný útulek. V nynější své podobě pochází hospiz ze XVI. stol. Celnové řádu sv. Augustina vykonávají tu službu lásky křesťanské přijímající pocestné a pátrající po zbloudilých, v závěje a v strže upadlých aneb mrazem stížených. Denně vycházejí bratři na obchůzku na nejnebezpečnější místa podporování jsouce vydatně známými psy bernardskými (viz čl. Barry). Vyhynulá odrůda pravých psů bernardských nahrazena jest nyní odrůdou novofundlandskou.

V umrlčí komoře jsou mrtvolý zahynulých poutníků, čistým horským vzduchem úplně vysušené a mumii podobné. Pověstným stal se **B. V.** dne 15.—20. května 1800 přechodem Napoleona I. přes Alpy; v chrámě postaven jest pomník ku počtě generála Desaix, padlého v bitvě u Marenga. — **Bernard Malý** (2192 m) vede v Alpách Grajských z údolí isérského od místa Bourg St.-Maurice do údolí ř. Dory Baltee; u Aosty spojuje se cesta se silnicí od **V. B.**-u vedoucí. Jest to nejstarší cesta z Gallie do Italie, které r. 218 př. Kr. nejspíše Hannibal použil.

Bernardakis Dimitrios N., novofecký básník, filolog a historik (* 1832 v Mytileně). Byl professorem university v Athénách, od roku 1869 žije v soukromí v Mytileně. Po satirických básních *Γραμμομαχία* (Athény, 1854) a *Περὶ ὄρους* přistoupil k básni popisné s úspěchem největším. Napsal dvě básně epické, závodící ryzostí a elegancí jazyka, krásou verše a bohatými obrazy: *Ἰλιάνης* (1855) a *Ἐλαισία* (1856), kterážto předčí nad Planisa invenci a zaujímá jedno z prvních míst v básnictví novofeckém. **B.** napsal také čtyři dramata: *Μαρία Δοξοπατοῦ* (Mnichov, 1858), *Κυψελίδαι* (Lipsko, 1860), *Μερόπη* (Ath., 1866) a *Εὐφοροσύνη* (1872), vynikající krásou jazyka, propracovanými podrobnostmi a duchaplným dialogem. Z filologických a historických prací jmenovati dlužno výbornou *mluvnici starofeckou* (Ath., 1865), *přednášky o Homérovi a Sókratovi*, jakož i některé práce o novofecktině, dále obecné dějiny ve 3 sv. (Ath., 1867) a konečně komentář k Euripidovi.

Bernardes Diego, básník portugalský (* 1530 v Ponte do Lima — † 1594). Byl sekretářem vyslance Dom Pedra de Alcaçova Carneiro při dvoře Filipa II., r. 1578 súčasnil se výpravy krále Sebastiana do Afriky, kde v bitvě u Alcacer-Kébir zajat. Teprve po pěti letech vrátil se ze zajetí. Po návratu do vlasti zasypal jej král Filip svou přízní tak, že **B.** se stal jeho lichotníkem. Jako básník stojí **B.** v čele žáků Sá-a de Miranda a Ant. Ferreiry, kteří classicismus uvedli do literatury portugalské. **B.** zachovává ve všem svou originalnost; sloh jeho ukazuje velikou čistotu jazykovou, forma jeví největší eleganci. Hlavní jeho dílo jest *O Lima* (1596), báseň pastorální, napodobení to Vergiliových eklog, ač i tu **B.** hledí lokalisovati své pastýře. Velice si cení mnozí jeho *Cartas*, listy poetické k souvěkým básníkům a ochráncům. **B.**-ovy *Rimas variadas*, *flores do Lima* (1597) jest sbírka znělek, elegií a písní, kterou někteří pokládají za plagiát ze ztraceného Parnassu Camõesova. K těmto dílům řadí se jeho mystická sbírka básní: *Varias rimas ao bom Jesus* (Lis., 1594). *Hr.*

Bernardin ze Sieny, světec, reformátor řádu františkánského a spisovatel (* 8. září 1380 v Masse blíže Sieny). V čas moru roku 1400 převzal **B.** sám péči o celý špitál v Sieně a obsluhoval nemocné. R. 1402 vstoupil do řádu františkánského i působil nejprv v městě Sieně a okolí, pak v Lombardsku, a horlil

pro přísnou kázeň svého řádu. Stav se roku 1437 prvním generálním vikářem františkánů přísné observance způsobil svým slovem a svatým příkladem, že observance ta čítala 250 klášterů v Italii i v jiných zemích. Mezi jeho žáky přední místo zaujímá sv. Jan Kapistrán. Tříkráte byl **B.**-ovi papežem nabízen úřad biskupský, avšak pokorný mnich nedal se ku přijetí úřadu toho pohnouti; zemřel 20. května 1444; tělo jeho odpočívá v městě Aquile. Mikuláš V., papež, prohlásil roku 1450 **B.**-a za svatého; památka jeho koná se dne 20. května. Spisy jeho jsou tractatus či sermones, t. j. vědecká pojednání o předmětech mravouky, askése a mystiky, různé listy o kázní řeholní a výklad apokalypsy. Do češtiny přeloženo z jeho spisů: Rozmyšlenie a obieranie o umučení Kristovu (rkp. bibl. univ. 17 E 5 z XV. stol.); O dokonaném životě (rkp. univ. bibl. 17 E 8, stol. XV.) a traktát o boji duchovním Jerusálema (Benátky, 1506, Praha, 1507). Životopis jeho napsal Jan Kapistrán v I. sv. děl **B.**-ových a Vegio Maffeo, »Acta Sanctorum«, XX. *Bvy. Ča.*

Bernardin de Saint-Pierre viz Saint-Pierre.

Bernardini, mniši; názvu toho užívá se ve dvojmž způsobu: i. slují **b.**-ny mnichové františkánští, kteří přijali přísnou reformu dle sv. Bernardina ze Sieny. Obzvláště od roku 1454, kdy nákladem krále Kazimira IV. byl v Krakově pro tyto observanty vystavěn klášter ke cti sv. Bernardina ze Sieny, užívalo se v Polště i na Litvě názvu **b.** k označení řádu františkánského přísné observance. 2. Když řád cisterciácký, Robertem z Molesme založený, členem svým sv. Bernardem z Clairvaux byl opraven, přijali řeholníci též název **b.**, ač po pravidlu cisterciáky slují. *Bvy.*

Bernardini Francesco, spisovatel ital. (* 1851 v Lecce), jest inženýrem ve svém rodišti. Napsal řadu krásných povídek, z nichž mnohé přeloženy i do češtiny: *Kantárek* (J. J. Benešovským-Veselým ve »Květech« 1881.; *Lakomství* (t., 1881); *Pracuj* (týmž v »Ruchu« 1882); *Novicka* (týmž v »Květech« 1881); *Vymetání ďábla* (týmž v »Zl. Praze«, 1884) a j. Souborné vyšly r. 1879 v Miláně, pak v Římě r. 1885 a 1886 s názvem *Rustica progenies*. *P.*

Bernardino, průsmyk v horách Grisonských, 2063 m vys. Cesta vede mnohými oklikami přes 13 mostů kolem krásného vodopáda řeky Moesy (přítoku ticinského) z údolí zadního Rýnu do údolí Mesocco k městu Roveredu. Jméno své má po sv. Bernardinovi Sienském, jenž v XV. stol. tu kázal a kapli vystavěl. Ku počtě tohoto světce pojmenováno jest též lázeňské místo na jižním svahu průsmyku San Bernardino.

Bernardo del Carpio viz Carpio.

Bernardon, jméno burleskního charakteru hloupého, darebného mladíka, stvořeného od Felixa Josefa Kurze ve Vídni v XVIII. stol. Později jménem tím přezván sám tvůrce. herec Kurz († 1786).

Bernardoni Jan Maria, stavitel (* 1542 v Comě v Italii — † 1605 v Krakově, kde jest

i jeho přední dílo, kostel sv. Petra). Byl po 43 roky laikem řádu jezuitského, jehož kostely v Polsku z té doby pocházející většinou stavěl.

Bernardov, ves v Čechách, 50 d., 338 ob. č. (1881), hejtm. a okr. Kutná Hora (2³/₄ hod. severových.), obec Kobylnice, býv. dom. Nové Dvory, fara Zábofi.

Bernardakij Jevstachij Jefimovič, ruský malíř a dřevoryjec z rodiny šlechtické. Studoval původně dějinnou malbu na akademii petrohradské, ale od r. 1840 oddal se dřevoryjectví vyučiv se u barona Klodta a sám pak jemu učil až do r. 1863 čítaje Bronikova a Kurenkova mezi své žáky. Vedlé četných obrazů v ruských illustrovaných časopisech ryl obrazy k *Tarantasu* od Sologuba (1845) a dle kreseb Agina k *Mrtvým duším* Gogolovým (1847—48).

Bernardus Gordonius, lékař středověký, rodem Skot, vzdělal se ve škole salernské a byl od r. 1285 nejméně do r. 1307 v Montpellieru učitelem lékařství. Všiml si alchymie, avšak lékův alchymických nebyl velkým ctitelem, za to chirurgii velmi cenil. Zachovaly se po něm traktáty: *De decem ingenii seu indicationibus curandarum morborum*; *De conservatione vitae humanae*; *Regimen acutarum aegritudinum*; *De urinis* a j. Největšího rozšíření nabyli spis jeho: *Practica dicta Lilium medicinae* (Lyon, 1474; naposledy ve Frankfurtě, 1617). *Peč.*

Bernáreo: 1) B. Velký (dříve též Bernardec, něm. *Gross-Bernhartz*, chybně *Pernárec*), ves v okr. jindřichohradeckém, kraji budějovickém, farnosti jarošovské, od Jindř. Hradce 2 hod. vzdálená, nad Žirovnickým potokem, čítá 54 domy a 383 obyvatele české. Škola, kaple P. Marie v r. 1795. Někdy **B. Velký** patřil snad menší šlechtické rodině, aspoň připomíná se r. 1395 Mikuláš z Bernárce, jenž sloužil pánům z Hradce; jednomu místu jihových. od **B-rce** říká se dosud «na hrade». — **2) B.** Malý (též *Bednárec Malý*, *Bednáreček*, něm. *Klein-Bernhartz*), ves 2¹/₂ hod. od Jindř. Hradce vzdálená, s 48 d. a 364 ob. čes., okr. jindřichohradecký, kraj budějovický, fara jarošovská, škola, kaple a mlýn. V okolí **B-rce** Malého žilo v XVI. st. mnoho Českých bratří. *Dč.*

Bernartice: 1) B., městečko v Čechách, 149 d., 881 obyv. čes. (1881), hejtm. Milevsko, okr. Bechyně (2¹/₂ hod. sev.-záp.), na potoce Borovanském, bývalý dom. Opařany, diecése Budějovice, vik. Bechyně, patron kníže Karel Paar, 4279 osadníků; farní chrám sv. Martina

Č. 544. Znak městečka Bernartice.

biskupa, který se již roku 1251 připomíná. Znak městský (viz vyobr. č. 544.): Stříbrné hrady městské s cimbuřím, 4 otevř. branami a vyzdvíženými mřížemi. Za hradbami v červeném poli 4 sedlovité věže s cimbuřím, s černými střechami a zlatými makovicemi. V každé věži okno a pod okny čtyři valdštýnské lvové, z nichž 1. a 3. modré barvy ve zlatém poli k levé, 2. a 4. zlaté barvy v modrém poli ku pravé straně hledí. *Hše. red.* Na bývalé tvrzi seděli páni z Bernartic erbu rúže, totiž Bernart (1293—1318), Bušek (1347—52) a Dobeš (1365). Od toho koupil **B.** Kunrát ze Chvojna (asi r. 1383), jehož potomci se psali též z **B-ic**. Synové jeho Buzek, Petr a Jan se rozdělili o zboží otcovské. **B.** koupil potom Mikuláš z Krchlebu, známý válečník. Od jeho dcer koupil **B.** Rynart z Dubu (asi r. 1455), týž pak je prodal r. 1477 Burjanovi z Lažan a z Bechyně. V držení Bechynů z Lažan zůstaly **B.** až do r. 1604, kdež prodány Anně Puchfelderové roz. Zelingárové z Hennersdorfu, měšťance Starého města pražského. Od této paní koupila **B.** kollejesuitská u sv. Klimenta v Praze a držela je samotně až do r. 1621, kdež se podařilo jezuitům získati statky okolní Kolišov, Borovany a Bojenice. Později koupili Opařany a Dobronice a utvořili velké panství, jež se nazývalo potom opařanským. Na panství si jesuité často vyjížděli, mnoho jich bylo v **B-cích** (1660), když byl v Praze mor; několik jich zůstalo tu, až pak později (1669) zřídili si residenci v Opařanech. Po zrušení řádu náležely **B.** studijnímu fondu a r. 1825 prodány Karlovi knížeti z Paarů. *Sčk.*

2) B., ves a deskový statek t., 32 domů, 205 obyv. čes. (1880), hejtm. a okr. Klatovy (11 km jihových.), býv. dom. Bernartice, obec Bořikov, fara Mlazovy, pošta Kolinec. — Rozvaliny starého hradu neznámého původu. — **3) B.**, ves t., 54 d., 400 obyv. čes. (1881), hejtm. Lédeč, okres, býv. dom. a fara Kralovice Dolní (1¹/₂ hodiny severozápadně), obec Brzotice. — **4) B.**, též *Pernartice* (něm. *Pernartitz*), deskový statek a farní ves t., 77 d., 469 obyv. něm. (1880), hejtm. Tachov, okres Přimda (10 km jihových.), býv. dom. Bernartice, patron Karel kn. Löwenstein-Wertheim, farní chrám sv. Petra a Pavla (již r. 1350 byl farním) s rodinnou hrobkou kn. Löwensteina, zámeček, škola, dvůr poplužní a někdy tvrz. — Prvními držiteli této tvrže byli vladkové z Bernartic. Okolo roku 1356 připomíná se Bozděch a jeho syn Basek z Bernartic, dále okolo r. 1391 Jan z Bernartic, jenž r. 1409 zřídil v kostele oltář a hojně kostel nadal. V XVI. stol. seděli na **B-cích** Jan Merlinský z Merlina. Tento účastnil se zpoury proti králi, začez r. 1629 jmění jeho mělo pokutami stíženo býti, zeměl však, a vdova po něm pozůstala držela statek **B.** jakožto věno své. R. 1652 připomíná se ještě Jan Paris z Padkova. R. 1732 koupil **B.** za 150.000 zl. od Josefiny Hildprandové z Ottenhausen kn. Löwenstein, jenž je s Borem spojil. — **5) B.** (*Bernsdorf*),

farní ves t., 189 d., 1399 obyv. něm., 23 čes. (1880), hejtmanství Trutnov, okr. a býv. dom. Zacléf (1 1/2, hod. jihových.), diecése Králové Hradec, vikariát Trutnov, patron náb. fond. 5164 osadníků; farní chrám Nanebevzetí P. Marie připomíná se již ve XIV. stol., kdy byl pod patronátem kláštera zderazského.

6) **B.** (něm. *Barzdorf*), ves a statek v opavském Slezsku, 277 d., 2165 obyv., z nichž 2011 něm. (1880), hejtm. Frývaldov, okr. soud Javorník (15 km východ.), fara, škola, poštovní a telegraf. stanice, cukrovar.

Bernasconi [-skoni] Andrea, hud. skladatel ital. (* 1712 v Marseille — † 1784 v Mnichově). Byl kapelníkem v Benátkách, kdež první jeho opera *Alessandro severo* potkala se r. 1741 s velkým úspěchem. Tím povzbuzen **B.** psal ještě některé opery dílem pro jeviště italská, dílem pro Vídeň. R. 1754 povolán byl za dvorního kapelníka do Mnichova a tam zůstal až do své smrti. Mimo operu *Didone abbandonata*, *Endimione*, *Temistocle*, *Antigono*, *Adriano in Siria*, *Bajazet* a j. napsal také oratorium *La Betulia liberata* a mnoho mší, nešpor, motett, responsorií, litanií a j. Vynalézacost jeho nebyla sice značná, ale sloh velmi plynulý, správný a tehdejšímu vkusu dobře odpovídající, čímž úspěchy jeho snadno se vysvětlují.

Bernat Josef, doktor práv, statistik a spisovatel český (* 24. listop. 1834 v Malém Rohozci u Turnova). Vstoupil po ukončených studiích a dosaženém doktorátu práv jako koncipista do kanceláře výboru pro statistiku pol. a les. hospodářství tehdejší vlastenecko-hospodářské společnosti v Praze a jmenován byv pak r. 1868 sekretářem této kanceláře potvrzen v hodnosti své, když v r. 1873 na místo řečené společnosti nastoupila nynější zemědělská rada pro králov. České. Záslužné spisovatelské práce **B.**ovy z vědy statistické uloženy jsou zejména ve výročních »Zprávách výboru pro statistiku polního a lesního hospodářství v království Českém« a v obsáhlé statistice lesní (vydané r. 1885 s názvem »Příspěvky ku statistice lesů v Čechách«). Vedle této úřední a spisovatelské činnosti působil **B.** po více let jakožto profesor statistiky a finančního zákonodárství a bd r. 1887 též jakožto řed. na První veřejné odborné škole sladovnické v Praze, kteráž řízením jeho utěšeně prospívá. Od r. 1882 jest **B.** též členem zkušební komise pro státní zkoušky státovědecké na c. k. čes. univ. Karlo-Ferdinandově v Praze. — Kromě předešlých statí jednak ve zmíněných již publikacích statistické kanceláře rady zemědělské uveřejněných, jednak po různých odborných časopisech a sbornících roztroušených, vydal **B.** samostatný spis *Statistika pivovarství v království Českém se zřetelem k jiným zemím s příslušnou přehlednou mapou* (1875). Vědecké práce **B.**ovy vynikají důkladnou odbornou znalostí a vzácnou zevrubností.

Bernát Gáspár, vynikající maď. humorista a hudební skladatel (* 1810 v Tisza-Füredu — † 1873 v Budapešti). Z jeho samo-

statných děl vynikla: *Freskoképek* (Freskové obrazy); *Kacagányok*; *Lavota élete* (Lavotův život); *Ki a vivát?* (Kdo jest vivát?); z hudebních skladeb: *Az alföldi halászdol* (Píseň alföldských rybářů); *Barna Bandi* (Píseň národní). *Bbk.*

Bernatice (Barnsdorf, též *Bernhardsdorf*), ves na Moravě, 105 d., 792 obyv. čes. (1880), hejtm., soudní okres, býv. dom., fara a pošta Nový Jičín (asi 2,4 hod.); lokální chrám Navštívení Panny Marie, vystavěný roku 1795, škola.

Bernatowicz [-vič] Feliks, románopisec polský (* 1786 ve vsi Opuszatě v gub. Suwalské, † 1836 v Lomži), od r. 1805 tajemník knížete Ad. Czartoryského v Sienavě, po smrti téhož knihovník v Pulavech, roku 1832 redaktor »Dzienniku powszechného«. Smutnými událostmi ve vlasti a nešťastnou láskou duševně zničen podlehl po bezúčinném pobytu ve slezských lázních v Lomži, kde má prostý pomník s nápisem: »Tu ležý F. B., autor Pojaty«. — Literární činnost začal překlady z franciny, původ. pracemi dramatickými (*Beżeniec w kłopotach* a j.) a sentimentálním románem *Nierozsadne śluby; listy dwójga kochanków na brzegach Wisły mieszkających* (2 sv., Varšava, 1820), svým časem velmi oblíbeným, ač osouzeným kritikou a zvláště Kropińským pro podezřelou shodu s téhož románem Julie a Adolfa. Významu svého nabyl však uvedením románů vzoru Walter-Scottova do literatury polské. Vydal r. 1826 ve Varšavě první, nehledíme-li k pokusům Niemcewiczovým a Marie kn. Czartoryské, zdařilý a s nadšením přijatý román z dějů pokřtění Litvy a spojení s Polskem *Pojata córka Leżdejki* (4 sv., nov. vyd. Pulava, 1829; Wilno, 1839 [a 1846?]); Lvov, 1860 a 1877; rus. od Gajevského a franc. od Letourniera, 1832; něm. od Schnaaseho, 1834; dramatické spracování od E. Deringa, Vilno, 1854); zamlouval se zvláště látkou v Polsku tak sympatickou, krásnými popisy, tak že rádo zapomínáno méně zdařelého celku a nápadně podobnosti Pojaty s Rebekou Walter-Scottovou. Následovaly: obraz z časů Kazimíra Vel. a jeho Esterky *Nalecz* (3 sv., Varšava, 1828; Lvov, 1848 a 1877; něm. vyd. od Schnaaseho, Lipsko, 1834) a *Powieści z podań ludu i obycajów krajowych (Powodź a Reginka z Sieciechowa*, Var., 1834; Poznaň, 1878). V rukopise zůstažený *J. Czartoryski* zakázán.

Bernatzik: 1) **B.** Václav, lékař (* 1821 v Těšíně). Studoval na josefinské akademii ve Vídni a stal se na ní r. 1853 profesorem, po jejím zrušení profesorem na universitě vídeňské. Psal spisy zvláště farmakologické, mezi nimi: O působení jodu, komentáře k vojenské farmakopoei a *Handbuch der allgemeinen und speciellen Arzneiverordnungslehre* (1876, 1878, 2 díly). S Voglem vydal učebnou knihu farmakologie. *Peč.*

2) **B.** Vilém, malíř rakouský (* 1853 v Mistelbachu v Dol. Rakousích). Absolvovav vídeňskou malířskou akademii odebral se do Paříže, kdež pod Léonem Bonnatem studoval, po té usídlil se ve Vídni. **B.** jest umělec ori-

ginálně nadaný, má vytříbenou techniku, za doclením povšechného dojmu se nesoucí nálada světelná a barevná jest v obrazech vystižena způsobem moderním stanovisku odpovídajícím. V jeho pracích zračí se opravdový cit, krajinné partie nejsou oproti figurálním částem zanedbány a jest jich pravidlem k zvýšení dojmu celkového obratně použito. Z jeho četných obrazů jmenujeme zde: *Ave Maria*, vzpomínka z Moravy (Salon, 1883); *Vidění sv. Bernarda* (majetek císaře rakouského); *Cesta kněze k umírajícímu, Podzimek*. Vyznamenan byl B. o mezinárodní výstavě v Mnichově r. 1888 stříbrnou medailí a v loni v Paříži medailí bronzovou.

Bernau: 1) B., ves v Čechách, 35 domů, 195 obyv. něm., hejtm. a okr. Falknov (11 km sev.-záp.), býv. dom. Hertenberk (Hartenberg), obec Leopoldovy Hamry, fara a pošta Gossenbrunn. Na blízkou doluje se na železnou rudu. — **2) B.** viz Bernov.

Bernau Bedřich, spisov. (* 1849 v Praze). Dokonav studia odborně obchodnická věnoval se průmyslu cukrovarskému a byl od r. 1872 vrchním administr. úředníkem cukrovarů v Radonicích u Kadaně, Štětí a v Plaňanech. Roku 1882 redigoval časopis »Prager Zuckermarkt«. Záhy zabýval se studii archaeologickými, historickými a kulturními, procestovav k účelu tomu země České a sousední. Psal mnoho článkův o věcech českých do časopisů českých a německých, domácích i zahraničných. O sobě vydal něm. monografie *Andělské Hory a Bečova* (Karlovary, 1874 a 1875); *Geschichte der ehem. Herrschaft Winteritz* (Chomútov, 1877); *Album der Burgen und Schlösser im Königreiche Böhmen* (Žatec, 1881, I. díl; II. 1882 nedokončen); *Der polit. Bezirk Dauba* (Dubá, 1888); *Der Böhmerwald* (Praha, u Otty, 1887). Přispěl též četnými zprávami do monumentálního díla »*Diplomatarium Ileburgense*« (Magdeburk, 1877).

Bernauerová Anežka, dcera (dle jiných služka) augšpurského lazebníka Kašpara Bernauera, milenka Albrechta III., vévody bavorského. (Viz Albrecht 5).

Bernay [berné], star. *Bernacum, Bernaicum*, hl. m. arrond. a kantonu ve franc. dep. Eure, v rozkošném údolí řeky Charentonny a Cosniera, stanice záp. dráhy, má obec. kolej, knihovnu, nemocnici, sirotčinec, minerální prameny, got. chrám Sv. Kříže z r. 1374, krásný poutní kostel P. Marie ve XIV.—XVI. století, býv. benediktinské opatství (nyní sídlo úřadů, věznice a museum) a 6234 obyv. (1886, obec 8310) zabývajících se především vlny a bavlny, výrobou stužek, železa, skla, oleje a lučebnin, knihtiskářstvím, košíkářstvím a j. Čilý obchod s koni, obilím a vlnou. Na výroční trh koňský, největší ve Francii, přichází na 40.000 cizincův. — Arrondissement bernayský má na 1091 km² v 6 kantonech a 124 obcíh 61.720 obyv.

Bernays: 1) B. Jakob, německý filolog (* 1824 v Hamburce v rodičů židovských — † 1881 v Bonnu). R. 1866 stal se mimořádným prof. klassické filologie a vrchním bibliotéká-

řem v Bonnu. B. vynikl jakožto důkladný znalec fecké filosofie, židovské a patřistické literatury. Z prací jeho uvéstí jest: *Heraclitea* (Bonn, 1848); *Die Heraklitischen Briefe* (Berlín, 1869); *Florilegium renascentis latininitatis* (Bonn, 1849); *Die Dialoge des Aristoteles in ihrem Verhältniss zu seinen übrigen Werken* (Berlín, 1863); *Theofrastus' Schrift über Frömmigkeit* (t., 1866); *Über das Phokylideische Gedicht* (Vratislav, 1856); *Zwei Abhandlungen über d. Aristotelische Theorie des Drama* (Berlín, 1880); *Phokion und seine neueren Beurtheiler* (t., 1881); *Über die Chronik des Sulpicius Severus* (t., 1861); vyd. *Lucretia* (Lipsko, 1852; posleďně 1881, něm. překlad 1.—3. knihy *Aristotelovy Politiky* s poznámkami (t., 1872); *Filónova spisu o poměječnosti všehomíra* (t., 1876) a *Lukianova Peregrina* (t., 1879). V obor dějin filologie spadá výtečná biografie J. J. Scaliger (Berlín, 1855). B-ovy *Gesammelte Abhandlungen* vydal H. Usener (Berlín, 1885, 2 díly). Srovn. Biograph. Jahrbuch f. Alterthumskunde, IV., str. 65—83. Vř.

2) B. Michael, něm. historik literární, bratr předešlého (* 1834 v Hamburce). R. 1871 stal se docentem v Lipsku, r. 1873 mimořádným, r. 1874 řádným professorem dějin literatury v Mnichově. Pracuje psané a vydal četné spisy, zejména o Göthovi a Shakespearu: *Über Kritik und Geschichte des Götheschen Textes* (Berlín, 1866); *Briefe Göthes an F. A. Wolf* (t., 1868); *Zur Entstehungsgeschichte des Schlegelschen Shakespear* (Lipsko, 1872); *Der junge Göthe* (1875); *Göthe u. Gottsched* (1880). K vydání upravil překl. Shakespearových dram od Schlegla a Tiecka (1871—72) a Vossův překlad *Odyseie* v pův. znění (1881). VM.

Bernbalk Kliment Radoslav, spisovatel český (* 1783 v Bystré na Chrudimsku — † 1827 v Jičíně). Studoval na gymnasiu litomyšlském, pak v Praze filosofii a práva a roku 1812 stal se soudním aktuařem v Jičíně, kde k činnosti literární Jos. Liboslavem Zieglerem byl povzbuzen a jméno Radoslav přijal. Přispíval do Hromádkových »Prvotín« básničkami, větším dílem elegiemi. Byl i jinak literárně činným, jak Krameriova »Zlatá kniha« dosvědčuje; nalézájit se ve 2. svazku některé básničky B-ovy. Srovn. Ferd. Menčík, Klim. Rad. B. (Koleda, 1881). Djk.

von **Bernbrunn** Karl (pseudonym Karl Carl), herec, divadelní ředitel a dram. spisovatel německý (* 1787 v Krakově — † 1854 v Ištu). Súčastniv se jako rakouský vojn roku 1809 vojenského tažení proti Francii vystoupil na Josefstaedtském divadle ve Vídni, pak v Mnichově, zprvu v úlohách tragického milence, později jako komik, a to s úspěchem nad míru velikým. Pro Isarthortheater, jež r. 1822 v Mnichově najal, psal řadu rozkošných lokálních veseloher a kousků, zvaných »Staberliaden« (nejlepší z nich jest *Staberl in Floribus*), v nichž sám vystupoval. Po r. 1826 odebral se jako dvorní herec bavorský na odpočinku do Vídně, kde řídil několik divadel, až posleze r. 1847 sám otevřel nové divadlo »Carltheater« na místě starého Leopoldovského.

Zemfel jako millionář. **B.** byl jedním z nejlepších komikův, a kusy jeho děkují zejména jeho hře za svoji velikou oblibu. Srovn. Kaiser Fr., Theaterdirektor Carl (Videň, 1854).

Bernburg, hl. město kraje bernburského ve vévodství anhaltském na Sale, 21.644 obyv. (1885), do roku 1863 hlavní město vévodství Bernburskoanhaltského; má gymnasium, reál. gymnasium, slevárny, četné továrny na stroje, papír, kameninné a hliněné zboží; bylo již za cis. Otty III. opevněno. — Bývalé vévodství Bernburskoanhaltské rozkládalo se v západní části nyn. Anhaltska a dělilo se na horní a dolní: horní při záp. hranici, dolní, část do bývalého srbského území, jež r. 1717 **B**-u připadlo. (O dějinách viz Anhalt.)

Berncastel viz Bernkastel.

Bernd Christian Samuel, od r. 1822 prof. heraldiky a bibliotékář v Bonně (* 1775 v Międzyrzeczu v Poznaňsku — † 1854 v Bonnu), napsal četné spisy o heraldice, které však dílem následkem novějšího badání pozbyly ceny; ale vždy hledán jest ještě podrobný seznam literatury o heraldice, jež uložil ve spise *Allgemeine Schriftenkunde der gesamten Wappenkunde* (Bonn, 1830—35, 3 díly a dodatky, tamtéž, 1841) a poslední spis jeho *Handbuch der Wappenkunde*, jež po smrti jeho vydal Masch (v Lipsku, 1856). V mladších letech zanášel se **B.** pilně germanistikou a v letech 1804—11 byl hlavním spolupracovníkem Campeova *Wörterbuch der deutschen Sprache* (Brunšvik, 1807—11, 5 dílů).

Berndorf: 1) B. Dolní, ves v Dolních Rakousích, hejtm. badenského a okr. pottensteinského, 96 d., 1068 ob., z těch 22 českých. — **2) B.** Horní, ves tamtéž, 45 d., 668 obyv.; v obou vsích továrny na zboží niklové a alpakové.

Berndörfel (Nevděk), ves v Čechách, 6 d., 49 obyv. čes., hejtm. Domažlice, okr. Nová Kdyně (8 km jihových.), býv. dom. Bystřice, obec Síchov, fara a pošta Koloveč.

Berné viz Bernictví a Daň.

Berneck, bavorské město v Horních Francích na Olešnici, přítoku u Bilého Mohanu, na úpatí Smrčín v romantické a zdravé krajině, 14 km sev.-vých. od Bayreutu s 1482 ob.; od r. 1857 zřízen tu ústav pro léčení syrovátkou; v Olešnici lov perel.

von **Berneck** Karl Gustav, pseudon. Bernd von Guseck, něm. novellista a odborný spisovatel vojenský (* 1803 v Kirchhainu v Dolní Lužici — † 1871 v Berlíně). **B.** počav malými příspěvky novelovými v různých časopisech psal novely a romány v základě nejvíce historickém, avšak nedovedl děje jejich osnosovati jednotnou ideou. Novelly vydal ve sbírkách: *Novellen u. Erzählungen* (1837, 3 sv.); *Vom Borne der Zeiten* (1844, 3 sv.); *Girandola* (2. vyd. 1859, 4 sv.) a j., nebo jednotlivě: *Kaltenborn* (1857); *Die Krone von Böhmen* (1864, 2 sv.); *Im Herzen von Deutschland* (1869, 2 sv.) a jiné. Z řady románů jeho jsou důležitější: *Der Sohn der Mark* (1840); *Salvator* (1851, 2 sv.); *Im Strome der Zeit* (1860, 4 sv.); *Der erste Raub an Deutschland* (1862, 4 sv.); *Unter*

dem Krummstabe (1865, 3 sv.); *Katharina von Schwarzburg* (1868, 3 svazky). **B.** pokusil se též v básnictví dramatickém složiv truchlohy: *Die Frauen von Kleve a Heimatsferne* (v Praze, 1857, 2 svaz.) a texty ke zpěvohrám. Daleko většího nabyl významu jako odborný spisovatel vojenský; byl povoláním svým důstojníkem a učitelem na ústavech vojenských. Obsahem i formou vynikají zejména díla: *Elemente der Taktik* a *Geschichte der Kriegskunst*. Vsk.

Bernegg Fortunát Sprecher rytíř, spisovatel a státník rhaetorománský (* 1585 v Davose — † 1647 v Churu). Byl doktorem práv. O vážném studiu svědčí jeho dějepisné dílo *Pallas Rhaetia, armata et togata* (Chur, 1617); něm. spracování v Churu roku 1672. Jiné důkladné dílo **B**-ovo jest *Historia motuum et bellorum postremis hisce annis in Rhaetia excitatorum et gestorum* (Colonia Allobrog, 1629, pokračování r. 1645), líčící podrobně pozdější války ve Valtellině a nepokoje v Grisonsku v l. 1618—45; německý překlad ve sv. Havle r. 1701 a v Churu r. 1780. Mimo to podal **B.** pěknou charakteristiku své doby v životopise svého přítele Wynecka. Srovn. dr. F. Rausch, *Geschichte d. Liter. des Rhätoromanischen Volkes* (1870). P.

Berneke, ves v Čechách, 30 d., 203 obyv. něm. (1880), hejtm. Kaplice, okr. Vyšší Brod (16,5 km na záp.), býv. dom. Krumlov Český, obec Reiterschlag, fara Něm. Rychnov, pošta Vyšší Brod. — Mlýn »Trampelmühle«.

Berner Albert Bedřich, něm. kriminalista (* 1818 ve Štrasburce v Brandeburku), je od r. 1861 professorem trestního a mezinárodního práva a professorem filosofie v Berlíně. Náleží mezi něm. právníky, sledující filosofii Hegelovu, jehož základní názory o tr. právu s jistými modifikacemi za své přijímá (ve své theorii trestové). Mimo četné monografie (*Crimin. Imputationslehre*, 1843; *Lehre von der Theilnahme am Verbrechen*, 1847; *Wirkungskreis des Strafgesetzes*, 1853; *Grundsätze des preuss. Strafrechtes*, 1861) sestavil přehled partikulárních zákonů tr. německých a jich literatury v *Die Strafgesetzgebung in Deutschland von 1751 bis zur Gegenwart* (1867) a vydal *Lehrbuch des deutschen Strafrechtes*, (14. vyd., 1886), jež vyniká jasností a elegancí slohu a jest nejoblíbenější učebnicí tr. práva v Německu. Přeloženo bylo do jazyka řeckého, ruského, polského a srbského. JT.

Berneskní sloh. Tak zove se sloh veselý, zertovný, jehož nejlepším pěstitelem byl Francesco Berni. Před ním psali slohem tím v Itálii hlavně Antonio Pucci, Burchiello, Lorenzo de' Medici. Z napodobitelů Bernových jsou nejznámější Casa, Pulci, Lalli, Lasca, Mauro, Caporali, Pazzi, Fagnoli, Vettori a Frugoni. Nejlepší plody psány jsou v terciálních. P.

Bernetzreith viz Pernolec.

Bernhard, něm. jméno. viz Bernard.

Bernhard Carl viz Saint-Aubin.

Bernhardi: 1) B. August Ferdinand. filolog něm. (* 1770 v Berlíně — † 1820 t.).

Byl výtečným paedagogem a gymn. ředitelem v Berlíně. Jeho přátelství s předními zástupci romantické školy a nauky učitele jeho Frid. Aug. Wolfa působily na jeho názory, jež vynikajíce poměrnou vytržeností důležitý jsou pro dějiny jazykozpytu, protože měly značný vliv na Boppa, a že v nich jsou již patrné známky blížící se nové doby v jazykozpytě. Nejvíce vynikly jeho stati o částech řeči ve spisech *Sprachlehre* (1° díl: *Reine Sprachlehre*, 1801; 2. díl: *Angewandte Sprachlehre*, 1803); *Anfangsgründe der Sprachwissenschaft* (1805). Dále vydal *Vollständige lat. Gram.* (1795—97) a *Vollständige griech. Gram.* (1797). S Tieckem *Bamboccia-den* (1797—1800, 3 sv.), komické to povídky a dramatické výstupy. Z pozůstalosti obou vydal Wilhelm B., dramatik a znalec Shakespeara: *Reliquien, Erzählungen u. Dichtungen* (1838—47, 3 sv.). Kr.

2) B. Karl Christian Sigismund, něm. učenec (* 1799 v Ottově v Kurhessensku, † 1874 v Kasselu). Stal se na základě spisu cenou poctěného *De exordio regni judaici* r. 1826 bibliotékářem university levenské a r. 1829 bibliotékářem zemské knihovny v Kasselu. Zde velmi účinně politického ruchu se účastnil, několikrát byl zvolen poslancem zemským, ale nedostav dovolené nemohl přijmouti mandátu; teprve r. 1848 byl členem národního sboru. Od r. 1867—70 byl poslancem v severoněmecké říšské radě a v pruské sněmovně, kde podporoval stranu národně liberální. Poslední léta věnoval správě dobročinných ústav kasselských a spolku pro pěstování dějin a vlastivědy Hessenska. Z politické činnosti B-ovy pochází vydání pozůstalých spisův a dopisů purkmistra kasselského K. Schomburga (1843) a z r. 1848 *Flugblätter aus der deut. Nationalversammlung*. Obecného uznání došel mapou: *Sprachkarte von Deutschland* (2. vyd. 1849). Vsk.

von Bernhardi Theodor, něm. diplomat a historik (* 1802 v Berlíně — † 1887 v Kunnersdorffě ve Slezsku). R. 1866 jmenován pruským legačním radou a voj. zástupcem v Itálii a marně hleděl pohnouti Lamarmoru k ráznému vedení války. Od r. 1869—71 byl ve službě diplomatické v Španělsku a Portugalsku, vystoupil pak a žil na svém statku Kunnersdorffě, věnuje se činnosti literární. Sepsal: *Versuch e. Kritik der Gründe für grosses u. kleines Grundeigentum*, směřující proti Smithovi a Ricardovi a blíží se ke stanovisku sociálně politickému (Petrohrad, 1849); *Geschichte Russlands u. der europ. Politik v. J. 1814—31* (Lipsko, 1863—77) na základě nových pramenů; *Denkwürdigkeiten aus d. Leben des Gener. v. Toll* (t., 2. vyd. 1866, 4 sv.); *Vermischte Schriften* (Berlín, 1879); *Friedrich d. Grosse als Feldherr* (t., 1881). Hsz.

Bernhardt: 1) B. August Fr., zasloužilý učitel technických věd v Polsku, nar. 1804 v Kališi. R. 1829 jmenován professorem na příprave institutu polytechnického, pak byl prof. gymnasiijním a na hospodářském a lesnickém ústavu v Marymontě a od roku 1841 učitelem stavby strojů na gymnasiu reálném

a stavitelství na škole krásných umění. Technologické literatuře polské přispěl cenným spisem *Plóciennictwo* (Varšava, 1842, vyšla jen část I., obsahující spracování vláken rostlinných a pfezení) a vydal dle Lefebura de Fourcy: *Geometrija wykreslna* (t., 1842) a *Trygonometryja płaska a kulista* (t., 1849). Bnš.

2) B. August, lesník něm. (* 1831 v Sobernheimu — † 1879 v Mündenu). R. 1864 stal se vrch. lesním v Hilchenbachu (Vestfálsku), r. 1870 inspektorem lesním v Metách, pak docentem statistiky a dějin lesnictví v Eberswalde a ředitelem pokusného oddělení, roku 1872 lesmistrem a r. 1878 ředitelem lesnické akademie v Mündenu a vrchním lesmistrem. Byl vynikajícím učitelem, řečníkem a spisovatelem; od r. 1873 byl členem pruské sněmovny. Sepsal: *D. Haubergswirtschaft im Kreise Siegen* (Münster, 1867); *D. Waldwirthschaft u. Waldschutz* (Berlín, 1869); *Forststatistik Deutschlands* (t., 1872); *Gesch. des Waldeigentums, d. Waldwirtschaft und Forstwissenschaft, in Deutsch.* (t., 1872—75); *Chronik d. deutsch. Forstwesens in d. J. 1873—79* (t., 1876—80). *Die preussischen Forst- und Jagdgesetze* (t., 1878) a j. R. 1879 založil časopis *Forstliche Zeitschrift*. Hsz.

Bernhardtová Sarah, vlastně Rosine Bernard, proslulá herečka francouzská, nar. 12. října 1844 v Havru s rodičů židovských původu holandského, později pokřtěná. Byla vychována v klášteře Grandchamps ve Versailles, studovala pak na pařížské konservatoři a již r. 1862 vystoupila v Racinově Ifigenii v Aulidě na Comédie-Française, a brzo potom přijala engagement na divadle Gymnase. Již tehdy podávala důkazy zvláštní své povahy. Po premieře Labicheově *Un mari qui lance sa femme*, v níž hrála hlavní úlohu, opustila náhle Paříž a odjela do Španělska. Vrátilví se za nedlouho hrála na divadle de la Porte Saint-Martin a později v Odéonu hlavní úlohy, zejména v Shakespearově Králi Learu, v Hugově Ruy Blas a v Coppéově idylle Le Passant. Od těch dob oči vši Paříže byly k ní obráceny. R. 1872 debutovala opět na Comédie Française s úspěchem nevidaným, ať již v kusech moderní komédie, jako *Dalila*, *Gabrielle*, *Mademoiselle de la Seiglière*, ať v klassických, jako *Phèdra*, *Zaire*, *Andromaque*, *Mithridate*, *Amphitryon* a j. Ať život její soukromý jakkoli byl excentrický, vždy veškerá Paříž takofka visela na jejích rtech, a dojem její na obecenstvo býval nesmírný. Sarah B. také ráda obracela na se veřejnou pozornost všelikými jinými způsoby než svými úspěchy scénickými obírajíc se malířstvím, sochařstvím, ano i literaturou a dopouštějíc se při tom různých výstředností. Tak přijímala přátely svoje v mužském bílém šatě malířském, spávala ve skvostné rakvi, potažené modrým sametem, vystupovala v baloně, o čemž vydala knihu *Les impressions d'une chaise*, psala články do novin, podávala umělecké referáty v *Globe* a drama *Žlutá jehlička*, modelovala poprsí, hotovila reliéfy a malovala obrazy, které vynikají pěkným koloritem. Reklama všeho možného

druhu starala se o to, aby nejen Paříž, ale celý svět mluvil o Sary B-ové. Při tom talent slovuťně herečky slavil větší a větší oprávněné triumfy. Ale když Sarah B. dosáhla největšího věhlasu na Comédie Française, zrušila náhle při reprisách Augierova kusu »Aventurière« kontrakt r. 1880 a hrála pohostinsku v Londýně, Kodani, Holandsku, Rakousku, Rusku a Italii. Přijavši pak skvělý engagement do Ameriky, odebrala se do Spojených Obcí, kde dobyla úspěchů dosud nevidaných. Na této cestě provdala se za herce, nyní již zemřelého člena své společnosti, Jacques Damaľu, hereckým jménem Daria, od něhož však brzo byla rozvedena. Vrátilví se vystupovala znova v Paříži, nejdříve ve Fédofe Sardouové, pak pode jménem svého syna Maurice řídila divadlo de la Porte-Martin, potom divadlo Ambigu, ale s velikým neúspěchem finančním. Znova obrátila na se obecnou pozornost r. 1883 v Meilhac-Halévvyho kuse »Frou-Frou«, v Richopinové »Nana-Sahib«, v Sardouové »Theodofe« a j. Roku 1888 hrála ve vlastním kuse L'Aveu, který však byl přijat velmi chladně. Téhož léta byla v Praze, kde v Národním divadle vystoupila ve Fédofe a Frou-Frou. Nenávisť Sary B-ové vůči všemu německému je pověstnou, a útlost jejího těla vešla u Francouzů v přísloví, ač nesmírná její činnost a život nad míru pohyblivý a rozmanitý nesvědčí právě o nedostatku fyzických sil. *red.* — Umění Sary B-ové imponuje svou samorostlostí. Na poprvé zarazí diváka skoro nepřehledné moře detailů, steré podrobnosti nové a živé, vždy případné a působivé bijí na poprvé rázem do očí; tenká zlatá nit, která je spojuje, a na které jsou jako jednotlivá zrna perlové šňůry navlečeny, jest na první pohled těmito detaily skoro úplně maskována. Ale nit tato je stále tu, důkazem toho, že tyto všechny skvostné podrobnosti těsně k sobě přiléhají, na vzájem se doplňují působíce vždy dojmem celkovým a nikdy ne dojmem nahodilé roztrřístěnosti. Mnohdy některý detail, at již hození hlavou, hra vějířem, posun rukou, úklon těla, až zarazí svou nepředvídaností, ale hned v zářpětí dá mu divák za pravdu, musil tak býti, celek situace jej zrovna tak vyžadoval. Vedle božského nadání působí zde ovšem velká dose rozpočítavosti a raffinerie, je zde i jistá manýra, ale vždy ve jhu přísné discipliny umělecké. Sarah B. jest po větce nejšťastnější tlumočnické repertoiru moderního, představujef nejlépe ženu XIX. století, nervosní a kapriciosní anebo padělek její přenesený analogicky do doby starší, jako na př. v Theodofe Sardouové. U Sary B-ové hrají největší úlohu nervy, na těchto strunách provádí ona své nejkrkolomnější reje. Vedle exkvizních detailů mimických rozhoduje u Sary B-ové hlas v době rozkvětu svého schopný všemožných odstínů. Zvlášt v přechodech je to nástroj přímo zázračný. Rozeznáte v něm tóny flétny i šeleštění uvadlých listů vedle hlasu vichřice a 'ané bystřiny. Timbre hlasu toho jest ně sympathický, ano i tam, kde přezeze své, zbyvá v něm vždy jiskra

hudby. I ve své podivnosti, kde jest jí třeba, je to hlas kouzelný a báječný, zcela zvláštní ve samomluvách. Zejména v těchto a zase v těch nejkratších, jen tak mimochodem prohozených, leží těžisko umění Sary B-ové, které vždy dociluje nejmenšími prostředky největších účínů. Je to často v zašpětání a vyváží to celé tirády, je to v pouhém zkřivení rtův a nahradí to světoborné házení rukama: je to vždy umění, k němuž jest jen třeba vnuknutí a pro něž není žádného předpisu. Proto nedá se umění Sary B-ové imitovati, imitace zde chytajíc se jen slupky a nemohouc proniknouti k jádru stává se pouhou karikaturou. — Srv. Clamant, Biographie de Sarah B. (v Paříži, 1875); Marie Colombier, Le Voyage de Sarah B. en Amérique (t., 1881). — *cký.*

Bernhardy Gottfried, něm. filolog (* 1800 v Landsbergu — † 1875 v Halle). R. 1823 habilitoval se na berlín. universitě; r. 1825 stal se mimořádným prof. tamže, r. 1829 řádným prof. v Halle. R. 1844 stal se mimo to vrchním bibliotékáfem, roku 1862 tajným vládním radou. B. nevynikal tak jako kritik a interpret, ačkoliv i v tomto oboru podal některé cenné práce (*Eratosthenica*, Berlín, 1822; *Dionysia Periegeta* se scholiemi, latinským překladem a komentářem, Lipsko, 1828; a jmenovitě důležitě vydání Suidova slovníku, Halle, 1834 až 1853), nýbrž jako systematick, a tu především byly dějiny řecké a římské literatury hlavním polem jeho činnosti. Sem spadají znamenitá jeho díla *Grundriss der róm. Literaturgeschichte* (Halle, 1830; 5. vyd. Brunšvik, 1872) a *Grundriss der griech. Literatur* (Halle, 1836—45; oddíl I., obsahující »innere Geschichte der griech. Literatur«, vyšel ve 4. spracování roku 1876, oddíl II., obsahující »áussere Geschichte« pouze řecké poesie, vyšel posledně r. 1877—80). V obou těchto spisech, vyznačujících se velikou učeností, hloubkou názoru a výbornou methodou vědeckou jde B. ve šlepějích Wolfových; vadou těchto i všech ostatních spisů jeho jest pouze zvláštní těžkopádný sloh, prozrazující studium filosofie Hegelovy. Konečně uvéstí jest B-ovu *Wissenschaftliche Syntax der griech. Sprache* (Berlín, 1829), k čemuž dodatky jsou *Paralipomena syntaxis graecae* (Halle, 1854 a 1862), dílo postrádající často logické přesnosti v uspořádání a rozdělení látky a vyznačující se leckdy hledanými, nepfirozenými distinkcemi, přes to však jevíci histor. směrem svým veliký pokrok ve svém oboru; a duchaplné dílo *Grundlinien zur Encyclopädie der Philologie* (Halle, 1832). Též vydal B. Wolfovy *Kleine Schriften* (Halle, 1869, 2 díly). Srv. R. Volkmann, G. B. (Halle, 1887). *Vý.*

Bernharz viz Pernarec, Pernarec a Pernarečky.

Bernheim Ernest, professor dějepisu na universitě ve Greifswalde (* 1850 v Hamburce). Přednější jeho díla jsou: *Zur Geschichte des Wormser Konkordats* (Gotinky, 1878); *Geschichtsforschung und Geschichtsphilosophie* (t., 1880); 4. a 5. svazek něm. *Reichstagsakten* (k dějinám krále Ruprechta); Akta koncilia pisanského a množství menších pojednání.

Berni Francesco, básník italský, tvůrce poesie zvané berneskni (* 1497 nebo 1498 v Lamporecchii v Toskánsku — † 1536 ve Florencii). Věnoval se stavu duchovnímu, dal se devatenáctiletý v Římě do služeb svého příbuzného kardinála Doviza di Bibbiena a po jeho brzké smrti jeho bratrovice protonotáře Angela Doviza, roku 1524 vstoupil do služby papežského tajemníka Mattea Ghibertiho, biskupa veronského, ale roku 1532 ho opustil, protože se mu klášterský život jeho znechutil, a vstoupil do služeb kardinála Ippolita de' Medicis, odebral se s ním do Říma, kde vesele žil; r. 1533 usadil se ve Florencii, ale pohněval tím kardinála a byl prý otráven z rozkazu Alexandra z Medici. **B.** hleděl na básnění jen jako na hříčku. Neznámější jest jeho vzdělání Bojardovy epické básně Orlando innamorato rifatto (Ben., 1541 a častěji), již dodal jasnosti a zaokrouhlenosti, přirozenosti a elegance, zlepšil řeč její a zblížil ji v některých vedlejších věcech se způsobem Ariostovým; ale pokus ten se mu — při vši jeho výborné formě — nezdařil. Důležitý je **B.** úv pokus se znělkou zvanou *coda*. **B.** dal jí větší rozměr (až 20 code), tak že pak byly u něho přídavky delší původní básně. Významny jsou i **B.**-ovy *Capitoli* v tercích, počtem 36, pojednávající o nejvšednějších věcech (o chvále broskví, úhořů a j.). Politické básně **B.**-ovy jsou často velmi ostré. V *Dialogo contra i poeti* posmívá se básníkům z povolání. Mimo to napsal dvě menší veselohry: *Catrina* (Flor., 1567) a *Caccia d'amore*, originální to frašky prstonárodní v ottavách. Veselohra *Mogliazzo*, jemu připisovaná, nepochází asi od něho; rovněž spis *Vita di Petro Aretino* (1538). Souborné vyšly **B.**-ovy *Opere burlesche* ve Flor., 1548, 2 sv.; ve Flor., 1817; v Miláně, 1864, 2 sv. Jiné jeho spisy a listy vydal Ant. Vergili: *Rime, poesie latine e lettere edite ed inedite* (Flor., 1885). Srovnej: Ant. Virgili, *F. B.* (Flor., 1881). **P.**

Bernici čili *berci* byly dle starší ústavy české osoby k tomu povolány, aby vedly dohled na vybírání berní sněmem povolených. Byli **b.** zemští a krajsští; oba tyto úřady vyvlyely se samostatně dle vývoje bernictví českého vůbec. Úřad **b.-íků** z zemských vyskytuje se hned v prvních počátcích bernictví. V době, kdy každá berně závisela na zvláštním povolení sněmovním, byli zemští **b.** nejvyšším a zároveň i samosprávným orgánem v bernictví zemském. Oni byli voleni sněmem po jednom z každého stavu. Počet jejich fídlil se počtem stavů na sněmu zastoupených; do XVI. století byli voleni pouze 2 (1 ze stavu panského a 1 z rytířského), od XVI. století pak 3 (1 ze stavu panského, 1 ze st. rytířského a 1 ze st. městského), po r. 1627 pak 4, a sice jeden též ze stavu duchovního. Úkolem jejich bylo, rozvrhovati daň sněmem povolenou a bdíti nad tím, aby daň řádně byla odváděna od osob k tomu povinných. Přídělení byli jim podřízení úředníci zemští vrchní berniční písař, notáři a písaři, které **b.** sami jmenovali. **B.** zemští opatrovali též

peníze berní odváděné a chované ve zvláštní pokladně, ke které měl klíče každý z **b.-íků** a vrchní berní písař; oni dále vydávali peníze na poukazy králem vyhotovené a prostřednictvím české kanceláře dvorské nebo místodržitelské jim dodané, dohlíželi též k tomu, by se peněz těch užívalo pouze k účelům, ke kterým byly povoleny. O své činnosti podávali **b.** zemští sněmu zprávy, a účty jejich byly zkoumány kommissi sněmovní. Za úřad svůj a za podřízené úředníky byli zodpovědní sněmu, dostávali však též určitý roční plat, jenž v dobách dřívějších byl velmi značný, tak že náklad na správu berní tím velice rostl a vláda naléhala na odstranění úřadu toho. R. 1636 byl tudíž plat **b.-íků** zemských zmenšen na polovici a r. 1652 stanoveno 8000 zl. ke krytí všech výloh berničních, tedy i platu **b.-íků** zemských. Protože však dohled na rozvrhování i vybírání berní z ústředního tohoto orgánu byl nesnadný, ba nemožný, zvláště při tehdejších neúplných pomůckách berničských, byli v každém kraji ustanoveni **b.** krajsští. Kdežto však **b.** zemští povždy voleni byli sněmem samým a tím rozvržení berní ponecháno bylo neobmezeně v rukou stavů, ustanovoval **b.-íky** krajské obyčejně král. Arci v době, kde samospráva království Českého nejvíce byla ohrožena, v době pobělohorské, vyskytl se též pokus **b.-íky** zemské zcela odstraniti. R. 1629 Ferdinand II. předložil sněmu návrh k tomu účelii odůvodňuje jej velkými útratami s úřadem tím spojenými. Mělot vybírání daní býti ponecháno zcela královské komoře a jejím orgánům. Stavové však vystoupili rozhodně proti tomuto návrhu a nabídli císaři pouze právo voliti do sboru **b.-íků** zemských jednu osobu, buď předsedu, nebo některého z radů královské komory. Císař pak vzdal se návrhu svého nepřijav ani nabídky stavů, tak že sněm i nadále volil **b.-íky** zemské.

B. krajsští vyskytují se rovněž velmi záhy; kdežto však postavení **b.-íků** zemských celkem zůstalo nezměněné, doznával úřad **b.-íků** krajských stálé změny. Za Přemysla Otakara II. uvádějí se **b.** krajsští již jménem, jakožto osoby králem k tomu ustanovené, by vybíraly berně v jednotlivých krajích a odváděly je pak **b.-íkům** zemským. Král totiž v otevřených listech, ve kterých vypisoval berně, jmenoval zároveň osoby, jež berně ty měly vybírati, a k tomu povolávání nejen úředníci a písaři královští, nýbrž i páni čeští, jimž byl takto zachován dohled i spolupůsobení při vybírání berní v krajích. Takovito zvláštní sbor byl ustanoven pro každý kraj království Českého. Za krále Václava IV. bylo 12 takových sborů (v každém kraji 1), složených z pánů v kraji usedlých (z pravidla 2) a krajského popravce, jimž byli dáni k ruce úředník královské komory, jeden měšťan a notář. V dobách husitských vzal úřad **b.-íků** krajských za své, avšak již za vlády Sigmundovy zase obnoven. **B.** krajsští byli jmenováni opět králem, a sice ustanovovan vždy jeden pán a jeden rytíř, jimž přidáno pak několik úředníků královských. Též daň za Ladislava (r. 1453 viz Ber-

nictví) povolená byla vybírána zvlášt. b-íky krajskými, jimž od 6. ledna 1454 každý pán a zeman poslati měl své úředníky s částkou peněžní na něho vypadající a s registrem, dle kterého částka ta vybrána byla, aby mohlo býti posouzeno, kolik páni od svých poddaných na berni vybrali a zdali vše řádně odvádějí. Na sněmě z r. 1479. na kterém Vladislav prohlášen za krále, bylo ustanoveno, že k vybírání berní má král jmenovati b-íky krajské, že však toto právo má vykonávati spolu s radou královskou; zároveň žádáno, by b-íky krajskými byly jmenovány pouze »osoby dobré a svědomité«, které by též berni z vlastních poddaných na ně vypadající řádně odváděly a vůbec ji vybíraly pomocí písařů přesně na základě rejstříků berních i úročních. Při vybírání berní spolupřisobili — tehdy však pouze výjimkou — hejtmanové krajští. Důležitý obrat stal se ve stavu b-íků krajských na počátku XVI. stol. Tu dosáhla totiž šlechta smlouvou svatojakubskou r. 1509 značného vlivu na vedení správy, a vliv ten jevil se též při správě berní v tom, že jmenování b-íků krajských dostalo se částečně do rukou stavů. Byli totiž k vybírání berně pivovarnické, která r. 1514 povolena na dobu 3 let, zvoleni b. krajští zastupitelstvem krajův, a sice s počátku pouze ze stavu panského a rytířského, ale již r. 1515 i ze stavu městského. Zároveň dostali krajští hejtmané rozkaz, aby při exekucním dobývání berní (při t. zv. dobývání právem berničním) spolupomáhali; ano roku 1516 byli šlechtou sami ustanoveni k vybírání berně, avšak zdá se, že od roku následujícího bylo bernictví krajské opět svěřeno zvláštním b-íkům, voleným ze všech stavů sjezdů krajskými. R. 1522, když povolil sněm králi Ludvíkovi značnou berni, udělil mu též právo, by volil si sám v jednotlivých krajích 3 b-íky, po jednom z každého stavu. Za Ferdinanda I. byla berně poskytnutá k válce proti Tůrkům vybírána přímo od b-íků zemských, a jen výjimkou (jako zejména na základě usnesení sněmu r. 1537, 1541, 1556) vybírala se berně prostřednictvím b-íků krajských, kteří k tomu ustanoveni byli buď králem (1537) anebo sněmem (1541). Od r. 1556 b. krajští již se nevyskytují jako výběřci berní, a jejich úkol přešel na krajské hejtmany, kteří pak berni odvádějí přímo zemským b-íkům. Pouze při posudném zachovali se zvláštní výběřci nebo b. krajští, které dle usnesení sněmovního z r. 1546 jmenoval král sám (po 1 v každém kraji). Oni dle přiznávacích listů vybírali posudné a za tím účelem každého čtvrt roku po celý jeden týden pobývali v krajském městě, dále sepisovali všechny pivovary a vůbec bděli nad tím, aby posudné řádně bylo odváděno, při čemž jim pomáhali purkmistr a konšel krajského města. Protože za takové krajské b-íky posudného byli začasť ustanovováni i cizinci nebo osoby důvěry té nehodné, hleděli stavové domoci se toho, aby jmenování ono jim bylo zůstaveno. A skutečně musil r. 1564 Ferdinand I. ponechati jim právo volby krajských b-íků posudného. Právo to vykoná-

vali stavové však jen do r. 1583, ve kterém sněm Rudolfo II. ponechal jmenování b-íků krajských, což i sněmy pozdější činily. Po r. 1595 vyskytují se opět b. krajští k vybírání berně, tenkrát na placení válečného lidu povolené; tehdáž volili stavové zemští po 2 b-ích ze 3 stavů každého kraje; od r. 1604 však uděloval sněm nejvyšším úředníkům a soudcům zemským moc zřizovati dva b-íky krajské z »hodných osob« každého kraje, jimž při vymáhání berní měli pomáhati hejtmanové krajští.

Od obnoveného zřízení zemského zaniká však úřad b-íků krajských. Roku 1646 sice Ferdinand III. zřídil zvláštní výbor pěti krajských deputovaných, jenž zároveň s hejtmany krajskými měl hotoviti a krajskému sjezdu ke schválení přednáseti spravedlivé rozdělení berní krajských, avšak již r. 1648 zrušil úřad ten přiděliv úkol jeho krajským hejtmanům. R. 1649 byli zvoleni 4 krajští deputovaní po jednom z každého stavu, r. 1652 pouze 2 (a sice volil sněm jednoho radního z krajského města a jednoho preláta), s nimiž hejtmané krajští tvořili zvláštní výbor 4 zástupcův krajů, kteří měli přiznání berní prozkoumati.

Nové a významné období ve vývoji b-íků zemských i krajských nastalo právě tímto rokem 1652. Byla totiž Ferdinandu III. povolena berně určitou sumou, a stavům ponecháno právo, by při zemském úřadu berničním nařizovali řád dle vlastního uznání. Stavové zvolili kommissi 12 osob (po 3 z každého stavu), která měla dohled nad úřadem berničním, rozhodovala o námitkách proti rozvrhu daní, vůbec vedla celou vrchní správu berniční, ano bylo jí svěřeno i popsání celého království, jež tehdáž nařizeno za příčinou rozvržení berně. Později byl obor působnosti této zemské kommise ještě více rozšířen, a taktéž i působnost oné kommise 4 zástupcův krajských, která se náležala pod vrchní správu kommise zemské; krajské kommissi bylo ponecháno zkoumání přiznávek, rozvrhování berně v kraji, pořizování krajského katastru a vymáhání dlužných berní. Při tom upraven byl i řád jednací této kommise. Odměnou členům byla polovice pokut vyměřených na křivé přiznání usedlosti. Roku 1654 zřizena zvláštní stavovská kommise ku prozkoumání usedlosti v celém království, a vymáhání daní odkázáno brzy na to hejtmanům krajským, tak že výboru zástupcův krajských ponecháno pouze rozvrhování berní. Od r. 1662 nečiní se však již zmínky o těchto zástupcích krajů, a je jisto, že ústav ten vlastně již zanikl v prvních letech vlády Leopolda I., protože rozvrhování berně dalo se ještě před r. 1662 pro celé království kommissi zemskou, která pak daně rozvržené na jednotlivé kraje zaslala krajským hejtmanům k rozhlášení. Pouze vybírání posudného bylo zůstaveno zvláštním krajským výběřcím, kteří však nezaujímali významnějšího postavení. a to již od r. 1646, kdy vybírání posudného odevzdáno úplně do libovle královny. Ten pak sám zřizoval si krajské výběřci posudného, kteří již nebyli podřízeni

nejvyšším b-íkům zemským ani zemské kommissi, nýbrž královskému úřadu t. zv. deputovaných a české komfoe.

R. 1674 zanikla sice shora uvedená kommissie zemská, avšak stavové naléhali stále na její opětné zřízení, až r. 1676 vskutku ustanovena k vybírání berní zvláštní deputace, která však neměla oně širší působnosti jako kommissie z r. 1652. Teprve r. 1714 byla zřízena opět taková kommissie s rozšířenou působností pro veškerou správu zemskou. Od té doby nevyskytuje se již zvláštní stav b-íkům zemským, a bernictví splynulo se správou zemskou vůbec, která se nyní nalézala v rukou jediného sboru: oně kommissie čili výboru zemského. *Klier.*

Bernicla, husa berneška (**B. brenta**, *torquata*, *Anser monacha*), krásný druh přímofské husy, která jen někdy do nitrozemí zabloudí. Černý zobák jest kratší hlavy, peruti v křídlech mají černavé brky, ocas ióbrký, zadní prst nedotýká se půdy. Z dvanácti druhů severního i jižního mírného pásma vyskytuje se u nás berneška s peřím na hlavě a na krku černým, na zádech, na prsou a na hoření části břicha tmavošedým, poněkud světleji vroubeným, na podbřišku, pod ocasem a nad ním bílým. Péra ocasu a křidel jsou černá. Husa tato jest poměrně malá, zavalitá, ale úhledná. Délka 62, šířka 124 cm, délka křidel 36 cm, ocasu 11 cm. Hnízdí se na nejzazším severu Starého i Nového světa, asi mezi 60 až 80° s. š. Na Islandu pořdku, na Špicberkách a dále na východ hnízdí se hojně a stěhuje se odtud ročně v říjnu a počátkem listopadu na jih ke břehům Severního a Baltického moře, kde jich na plochých březích na tisíce se vyskytuje, křik jejich přehlušuje příboj vln a celé mraky sbírající chaluhy a drobná zvířata mořská hromadí se na mělčinách. Na podzim vyskytuje se na březích Britannie, Hollandska, Belgie i Francie, přezimuje zde a vrací se na jaře do neznámých končin k hnízdění. Za tuhé zimy jde jižněji a tu objevuje se zřídka v Čechách. Palliardy pozoroval několik kusů r. 1841 u Františkových lázní, Hromádko roku 1851 u Pardubic. **B. rudokrká** (**B. ruficollis**) jest domovem daleko na severu Asie a stěhuje se údolím podél sibiřských řek; přezimuje na Černém a Středozemním moři, nejčastěji na stepních jezerech turkeštánských. *Bše.*

Bernictví jakožto souhrn zásad upravujících ukládání a vybírání berní (viz Daň), tvoří část správy veřejné. Proto lze o něm mluvit ve státech teprve tenkrát, když se byla vlastní správa veřejná již utvořila. **B.** nevychází se tudíž hned se založením státu, nýbrž mnohem později. Ve všech skoro státech starého věku u výdaje státní uhrazovány původně ze jmění státu samého (z výnosu statků státních, hor atd.) a teprve později, když výdaje ty rostly, bylo potřebí postarati se o další úhradu. Úhrada tato záležela s počátku v nepravidelných, více méně určitých dávkách, vybíraných dle jmění jednotlivců (původně z pravidla dle jmění nemovitého), až vedla k pevným i pravidelným dávkám, berním či daním.

Ve státě Athénském shledáváme již v VI. stol. před Kr. dávky veřejné zvané *leiturgie* (v. t.), dále cla, veřejné pokuty a r. 476 před Kr. tribut států spolených, nazvaný *φόροι*, jenž s počátku byl dobrovolnou dávkou spojených států ke společné obraně, později však, když kolem roku 460 před Kr. společná pokladna byla přeložena z Délu do Athén, stal se tribut znenáhla povinným. Výše jeho určena nejprve na 600, později na 1300 talentův a byl placen buď v penězích nebo vypravením lodí. Od roku 411 př. Kr. byla místo poplatku zavedena zvláštní dávka, dvacátka (*ελοστρη*), r. 377 př. Kr. vráceno se však ke způsobu původnímu, ale nazývaný od té doby jen příspěvkem (*συνταγή*). Přímá daň ze jmění (*ελοφορά*) byla zavedena teprve r. 428 př. Kr.; byla to daň progresivní, zakládající se na Sólónově rozdělení občanstva ve 4 třídy dle jmění nemovitého i movitého.

Rímský stát. V době království i v prvních letech republiky byly řádné výdaje uhrazovány z výnosu státních statků, mimořádně, zejména náklady válečné, mimořádnou berní (*tributum*), uloženou na jmění občanů. Berně taková uvádí se již v době prvích králů; přesnější upravení stalo se však teprve Serviovou ústavou, ve které berně byla dle censu upravena, a vybírání její nařizováno na základě listin trib. *Tributum* toto vypisoval senát dle úhrnného jmění občanů; za jmění musilo býti přihlášeno veškeré jmění movité i nemovité, původně ovšem pouze *res mancipi*, později však veškeré jmění vůbec; dluhy nesměly býti odedčeny. Řemeslníci (*aerarii*) byli původně zapsáni do zvláštního seznamu a zvláště daněmi stíženi, a teprve censurou Appia Claudia (roku 312 před Kristem) byli do tribu přijati a tam censováni. Organové k vybírání tributu ustanovení sluli *tribut aerarii*. Za berní ve vlastním smyslu *tributum* pokládati nelze, ježto bývalo pouze mimořádně placeno a druhdy i občanům vrácen z výnosu kořisti. Po podmanění provincií Římány bylo *tributum* římských občanův odstraněno a bývalo pouze výjimkou, na př. v době triumvirátu (43 př. Kr.) vypisáno; ve skutečnosti zůstali římské občany od r. 167 př. Kr. od berní osvobozeni a od r. 89 bylo osvobození to rozšířeno na celou Itálii. Třeba berní spočívala pak úplně na provinciích. V těchto nebylo b. upraveno veskrze dle stejných zásad. Berně uložená provinciím byla daní pozemkovou a slula původně *stipendium*, ke konci republiky *tributum soli*. Vyměřena byla dle výnosu pozemků záležejíc z pravidla v částce $\frac{1}{10}$ veškerých plodů (v tomto případě byla nazvána *decuma*, tak jmenovitě v Gallii a od času Gracchův až na Caesara též v Asii), druhdy rovnala se hodnotě $\frac{1}{10}$ osetých a $\frac{1}{5}$ sázených rostlin hospodářských, nebo $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$ úrody obilní, nebo záležela v pevně, od výnosu půdy nezávislé dávce, která byla placena v penězích anebo v přírodních a jevila se buď co daň pozemková buď co daň ze jmění. Některé pozemky byly osvobozeny od placení berně, zejména pozemky římským občanům udělené, pozemky

ve státech společených a pozemky prodané s podmínkou opětného odprodeje (*ager privatus vectigalisque* nebo *quaestorius*), z nichž platila se zvláštní dávkou (*vectigal*). Pozemky berní podrobené sluly *fundi tributarii*. Vybírání berně spočívalo na rozdělení provincie v okresy městské, které pak tvořily zvláštní okresy berní. Na každý takový okres rozvržen určitý roční obnos stipendia a úřady provinciální byly povinny jej odváděti, samy pak vybíraly od obyvatelstva berně. Nebyl-li obnos stanovený dovršen, byla vypisována daň osobní (ze jmění). Vedle stipendia odváděny i různé jiné dávky, jako obilí pro praetora a jeho kohortu, zvířata ke hrám a j. Mimo to vyskytuje se zvláštní druh berně osobní (zvané *tributum capitis*), kterou platiti bylo každému občanu a která začasť měla povahu daně živnostenské. V době císařství přikročeno k opravě systému berního, jež v tehdejší své způsobě na občany provincií uvaloval těžké a nespravedlivé břímě. Berně měly nyní vyhovovati zásadě stejnoměrnosti; k účelu tomu byly podniknuto za Augusta zeměpisné vyměření celé říše i provincií a ustanoven zvláštní census, který původně jen za účel měl, aby veškeré příjmy byly seznány, jež však později byl základem všeho b. Census ten byl předsevzat ve všech provinciích, a to zvláštní úředníky (*auditores ad census, censores, censitores*), nad nimiž ustanoven byl pro každý větší okres vyšší úředník (*legatus Augusti pro praetore censuum accipendum*). Konečně upraveno bylo soustředěno přímo u císaře, jemuž odevzdány práce censorův i stížnosti na vyměření. Nebylo tu již přihlíženo k berní síle měst, nýbrž větších okresů, ve které provincie byla rozdělena. Při vyměření vzaty za základ tabulky shotovené Římány při vykázání půdy a sestaven podrobný katastr berní, ve kterém uvedeno bylo jméno pozemku, obce, ku které náležel, i kraje, dále jména dvou sousedů, pak druh pozemku dle určitých tříd (6 až 7), a konečně byl připojen inventář udávající veškeré jmění osoby, již pozemek náležel. Vyměření to bylo skončeno teprve za Trajána. Za Diokleciána předsevzata nová reforma berní; až do té doby byla Itálie zproštěna povinnosti berní; nyní byla i ona rozdělena na berní lány (*iugurum*), jejichž určitý počet tvořil okres berní. Daň na okres vypadající platilo přední město berního okresu a rozvrhlo ji na majitele lánů dle zvláštního, velmi pečlivě sestaveného katastru. — Placení berní dalo se v dobách císařství v určitých lhůtách, z pravidla ve třech: v září, jimž počínal berní rok, 1. ledna a 1. května, kdy vyplácel se též plat vojenský. Daň pozemková tvořila i za doby císařství hlavní berní, daně přímé byly pouze k doplnění zavedeny. Kdežto v Římě řemeslníci byli od daně osobní osvobozeni, vyskytuje se v provinciích jakási daň živnostenská, uložená řemeslníkům i obchodníkům a vyměřená dle určitých předmětů: lodí, otroků, koní a pod., a též daň z příjmu, uložená peněžníkům dle odhadnutého jejich kapitálu. Od jednotlivých císařů předepsána některým řemeslníkům zvláštní daň živnosten-

ská, tak zejména za Alexandra Severa krejčím, koželuhům, kožešníkům, zámečnickům a j. — Mimo to vybírána též zvláštní daň z hlavy, ale, jak se obecně soudí, pouze od kolonů. Mezi berněmi bývají uváděny ještě zvláštní druhy daní nebo, lépe řečeno, poplatky, jako daň z dědictví (*vicesima resp. decima hereditatum et legatorum*). Dále placeny poplatky celní, které zvláště za císařství dostoupily značné výše; ano i zvláštní »stanečné« vyskytuje se již u Římanů, vybírané od majitelů stánkův a nazvané *vectigal ansarii et foricullarii promercalium*, jehož vybírání pronajato bylo publikánům. Povinnost berní vztahovala se na veškeré obyvatelstvo; osvobození od daní byli pouze sirotci a ženy, již platili toliko dávkou k vydržování koní a k obstarávání píce, dále nemajetné osoby, jejichž majetek byl odhadnut na méně než 1500 assů (*proletarii cives*). Osobní osvobození jednotlivých občanů nebo tříd bylo zavrženo, a ani pokusy kněží, vymknouti se z povinnosti berní, neměly nikdy trvalého účinku. — Správa berní nalézala se nejprve v rukou králů, v době republiky v rukou senátu, pod jejichž dohledem dál se rozvrh daní i jejich vybírání. Státní pokladna nalézajíc se v chrámě Saturnově a bohyně Ops stála pod oběma městskými kvestory, jimž byli přiděleni četní úředníci. Vybírání berní pronajímáno jako v celém starověku publikánům, kteří náleželi stavu rytířskému a výnosným postavením svým získali si značný vliv. Později utvořila se zvláštní družstva *societates publicanorum*. Doba pachtovní splývala s dobou lustra, byla tedy vyměřena na 5 let. V době císařské pronajímání berní omezeno a zařizeny zvláštní pokladny i ustanoveni k vybírání daní úředníci císařští.

Stará říše Německá. Zničením státního ústrojí následkem stěhování národů byl zamezen další vývoj správy veřejné a tím i vývoj b. Nově počal se vyvíjovati ve státě Francském. Tak vyskytuje se hned v prvních dobách vlády Merovingů tribut uložený podmaněným národům, zejména Alanům, Durinkům a Longobardům, jež začasť označovan přímo za berní, totiž *osterstuopha* (= *Ostersteuer*), ježto se z pravidla v době velikonoční odváděl. Ano v Gallii nalézáme již skutečnou berní, zv. *capitatio*, daň to pozemkovou, která vybírána byla na základě zvláštního katastru; a sice tvořil tu pozemek mající cenu 1000 solidů jednotku ceny a tisíc díl této ceny tvořil nejnižší sazbu daně, která však pravidelně několikrát násobně byla vybírána. I osoby nemající nemovitostí platily jakousi daň z hlavy, zvanou *tributum* nebo *census*. Frankové neplatili žádné daně vůbec, ježto placení daně bylo pokládáno za znak odvislosti; osvobozeny od daně byly též pozemky darované králem církvi a pozemky vasallů církevních nebo franckých; za to měli majitelé jejich jiné povinnosti, jako odváděti určité dávky ve přírodninách, pohostiti družinu panovníkovu a podobně. Ježto moc panovníkova v říši Německé nikdy nedosáhla takové výše, by mohl císař ukládati daň poddaným svým, nýbrž

každé povolení záviselo na vůli stavů ve sněmch shromážděných, kteří dosti houževnatě hájili práv svých, nemohlo b. v říši Německé vůbec dospěti k dokonalosti. S prvním pokusem, zavést jakousi obecnou daň v říši Německé, setkáváme se teprve na poč. XII. st. za Jindřicha V. Pokus ten setkal se však s takovým odporem stavů, že Jindřich musil od něho upustiti, a ani nástupcům jeho nepodařilo se přiměti stavy k placení daně. Jakási daň osobní, vzniklá záhy ve středověku a mající obdobu svou v t. zv. *lidimonium*, dávce to, již chráněnci císařovi platili, byla daň židovská, kterou platil každý Žid (z pravidla od 14. roku). Mimo to byla uložena klášterům i menším opatstvím daň jako náhrada za osvobození od povinnosti válečné, a říšským vasallům, kteří byli osvobozeni od konání povinnosti berní. První jakási všeobecná daň vznikla teprve v XV. století za příčinou válek husitských, a sice vyskytuje se poprvé již v r. 1421 pod názvem »stý peníz« zlézejíc v 1% veškerých ročních příjmův. Od r. 1427 byl místo ní vybírán »obecný peníz«, jež platiti bylo každému obyvateli přes 15 let starému z celého jmění jeho, movitého i nemovitého, ano i z pohledávek. Původně byla daň ta vybírána dle určitých, dosti podrobných sazeb, později vzata za základ sazba, dle které se ze jmění 1000 zl. platilo i zlatý daně, tak že se jako »obecný peníz« vůbec z každých 1000 zl. veškerého jmění odváděla daň i zl. a při povolání na sněmích jednáno vždy jen o to, v jakém objemu se tento obecný peníz vybírati má, zdali celý, nebo jen $\frac{1}{2}$, nebo dokonce (jako za císaře Maximiliána) pouze $\frac{1}{4}$. Daň tato trvala příliš krátko, i nemohla vésti k vývoji přesných zásad bernických; vymizelať již v XVI. stol. Od tohoto století vyskytuje se již určitější systém berní. Říšští stavové totiž povolovali každý rok (poprvé r. 1521) k uhrazení nákladů státních, zvláště vojenských, určitou sumu berní, rovnající se měsíčnímu žoldu tolika vojska, kolik na každého ze stavů dle »říšské matrikule« vypadalo; při tom byl ustanoven měsíční želd jezdců na 12, pěšího na 4 zl. Stavové vyhradili si však právo, by mohli berně na ně vypadající sami rozvrhováti na své poddané, kteréžto právo nazvano *ius collectandi*. Poddaným bylo sice — pouze však formálně — ponecháno právo odvolati se z nespravedlivého uložení k říšskému kamerálnímu úřadu. Co do vymáhání daně této nalézáme v zákoně z r. 1521 již i 3 stupně exekuce: totiž vojenskou moc, sekvestraci a prodej. Přes to však scházela se jen malá část daně té, ježto nebylo řádných orgánů dozorců i výběrčích. Další obecnou daní byla daň na udržování říš. soudu komorního (vzniklá r. 1548), nazvaná *Kammerzelle*, již stavové platili až do zrušení říše Německé. Úřady berní byly zřízeny při dvoře císařském a nazvány komory, jimž stavové přímo odváděli berně. S teritoriálními výsostmi XV. století vyvíjelo se též b. v jednotlivých zemích, a to tím samostatněji a dokonaleji, čím více moci zeměpán nabýval vůči panovníku říše.

Zeměpán rozvrhoval zcela neodvisle daň na poddané své, a sice k uhrazení nákladů říše i země své. Byly to hlavně daně pozemkové a ponejvíce ukládány městům, jež pak je rozvrhovala na své obyvatele. Sám stav kněžský i rytířský byl z pravidla daně prost, ale podání jeho daň platili. V mimořádných pak případech vybírány zvláštní daně, které stavy povoleny a pak na jednotlivé poplatníky rozvrženy byly.

V Čechách počalo se b. velmi záhy vyvíjeti. Ve starých dobách byly i v Čechách všecky výdaje uhrazovány výnosem statků král. a regálův, a dále hlavně i z cel, o kterých se zmiňují již listiny z X. a XI. století, a k jejichž vybírání již roku 1100 založen byl v Praze hlavní celní úřad (v Týně). K tomu-li hledíme a k nadačním listinám ústavů církevních z XI. a XII. století, musíme uznati za správný náhled (zejména též dra. M. Taliře), že již v nejstarších dobách byla v Čechách daň pozemková vybírána, ježto celní berně předpokládá stávající dávky a z těchto dávek, které se pouze při vyšším stupni vzdělanosti a při zvýšených potřebách státních vyvíjejí, lze sledovati, že daň pozemková již po delší čas vybírána býti musila. Daň tato byla zvaná *tributum pacis, collecta generalis*, pomoc, poklona, pocta, též sbírka (*Losung*), ano od XIV. st. užíváno pro ni občejně výrazu »berna«. Daň tato nebyla pravidelná, nýbrž byla vybírána pouze v určitých případech. Tak ustanoveno v tak zvané kapitulační listině krále Jana, že tato *collecta generalis* čili berna má býti vybírána ve dvou případech, totiž při korunovaci krále a kdykoliv se králi narodí dcera. Též Karel IV. stvrdil před korunováním (1347), že jest oprávněn berní vybírati pouze při svatbě v domě královském, avšak při nápadě Dolní Lužice r. 1369 nařídil vypsání zvláštní berně a podobně r. 1373, když koupil a s královstvím Českým spojil Branibory. Za Václava IV. byla daň vybírána pouze jednou, roku 1389 za příčinou korunovace. Za účelem vybírání daně byla v oné době půda rozdělena na »lány« čili »huby« (*aratura*); tyto rozpadaly se pak v určitý počet korců (tak na pf. za Přemysla Otakara II. v 64, za Karla IV. v 72). Z každého lánu platili poddaní a dědinci daň sněmem povolenou, na pf. r. 1327 16 českých grošů, kdežto statky šlechty a jejich služebníků byly osvobozeny. Dle uvedené listiny kapitulační platilo se z jednoho lánu daně jedna libra stříbra, vedle toho platili však mlynáři na řekách jednu libru stříbra nebo 16 českých grošů, mlynáři pak na potocích a řemeslníci, strojníci a hostinští jeden lot stříbra nebo 4 groše české.

O způsobu vypsání i rozvržení daně máme podrobnější zprávy z dob Václava IV. (z r. 1379). Vypsání »berny« dělo se královským patentem s udáním důvodů, vybírání samo svěřeno berníkům (viz tamže). Základem berny byly seznamy berny dřívější, změny mezi tím nastalé musily býti udány, a nesprávná udání pokutována ztrátou statku, ano i smrti. — Od r. 1406 až do r. 1535 platila se z jednoho lánu

jedna hřivna, t. j. 1 zl. 45 kr. dřívějšího počtu, a příspěvek na služné berního (jeden groš z každého lánu), t. zv. výmazné. Již za Václava IV. byla berně málo kdy placena, tím méně za Sigmunda; zejména Táborité odpořovali placení berní, až r. 1420 výslovně nařizeno bylo, že i oni řádně platiti mají všechny dávky i berně. Na sněmě r. 1436 povolili stavové velmi značnou daň celého jednoho úroku z poddaných, jenž záležel v půlročním obnosu všech dávek a daní, které dědinnici nebo poddaní v celém království svým pánům odváděli. Avšak již r. 1437 stěžoval si Sigmund, že daň se neschází a že vynesla pouze 2300 kop českých grošů. R. 1443 byl opět povolen tento »roční úrok«, ano dokonce — bylo-li by toho třeba — »dvojí roční úrok«, r. 1453 opět pouze »jednoroční úrok«. Berně tato byla vyměřena dle rejstříku pozemkového a odváděna od pánův a zemanů berníkům krajským. Dědinnici, kteří neměli úředníků nebo poddaných a své role sami vzdělávali, měli platiti dvě kopy grošů z jednoho lánu. Též kapitalisté měli ze svých kapitálův odváděti těmto berníkům půlroční výnos úrokův. Ježto každá taková daň sněmem českým povolena býti musila, povolování však závisle bylo na různých poměrech, hlavně politických, nedálo se ukládání a vybírání i pozdějších berní povždy ani dle stejného způsobu, ani stejnou měrou. Stavové přiznávali králi pouze právo žádati daň jen v uvedených případech, zpěchovali se uvaliti na se pravidelnou sumu daně a povolovali jen různé dávky bez určitého principu. Tak byla za Vladislava II. povolena zvláštní berně jako pomoc proti Turkům, jež se platila z hlavy: páni a rytíři po jednom zl. uher. za každého člena rodiny a z poddaných i z čeledi po jednom groši, v Praze a v ostatních městech královských platil každý hospodář po 10 gr., z manželek i dětí, ze služův a služebnic po jednom groši, děkanové a faráři po jednom zlatém, stříbrném a jiní kněží po jednom groši. R. 1509 povolena dvě berně (jedna ke korunování Ludvíka, druhá na výplatu zámků Gutštejnských) byly opět vybírány dle rozvrhu vojenské hotovosti krajským sněmem učiněného, z pravidla 6 1/2 gr. z každého pěního. R. 1514 pak povolena poprvé berně z každé várky (daň pivovarní), a sice hned na tři léta najednou, která byla vyměřena tak, že páni a rytíři i jich poddaní platili z korce po jednom groši a města z pivního věrtele též po jednom groši. Sněmovním usnesením z r. 1517 uložena držitelům statků dle přiznané jimi ceny pozemků daň 1/2 groše z každé kopy čes. grošů ceny jejich pozemků. R. 1523 povolena králi Ludvíkovi opět značnější berně ze statků gruntovních jednoho groše z jedné kopy. Pravidelněji byly vybírány berně za Ferdinanda I., který k vedení válek proti Turkům stále se dovolával pomoci stavů. V prvních letech jeho panování bylo povoleno sněmem (již r. 1528) místo daně stavěti vojsko (6000 pěšákův a 1000 jezdců), roku 1530 však povolena dávka 50.000 míšen. kop grošů na dvě léta po sobě, jejíž 2/3 stav panský a rytířský převzal tím

způsobem, že každý své statky i jmění na vlastní svědomí udati měl. dle čehož pak daň na každého vypadající vyměřena byla. Ohledně ostatní třetiny uzavřel stav městský zvláštní smlouvu. Podobné určité dávky byly povolovány i v letech pozdějších, tak, zejména roku 1534 a 1537. V l. 1541, 1542 a 1543 povolil generální sněm koruny České na pomoc proti Turkům berni 10 kop z každých 1000 kop přiznaného majetku stavů; r. 1556 dokonce berni 10 kop z každých 1000 kop přiznaného majetku stavů i poddaných. Za panování Ferdinanda I. uvalena byla opět na města královská nyní již trvalá, na sněmovním usnesení nezavislá daň z piva, zvaná dědičné posudné; r. 1534 bylo učiněno snesení sněmu dle kterého z každého prodeje nemovitých statků v zemi měla se platiti daň; ta však ačkoliv na 3 léta byla povolena, již prvního roku skoro nic nevynesla, protože byla velmi obtížná a nebylo orgánů výběřích a kontrolujících. — R. 1567 byla místo dřívější berně z majetku zavedena berně domovní, totiž berně vyměřená z počtu osedlých poddaných i z domů v městech, a bylo za účelem berníckým předsevzato v letech následujících často sčítání usedlých i sepsání domů. — R. 1610 byla povolena sněmy zvláštní daň pro císaře *ad liberam* (sc. *dispositionem*) *regis*, t. zv. *camerale*. r. 1615 nařizena na 5 let daň z každého domu nebo chalupy obydlené, každého roku po 20 českých groších z jednoho domu; Praha pak a jiná města královská svolila platiti místo této podomovní berně hotovou sumu 25.000 kop míšenských. R. 1640 byla po prvé povolena pevná suma pro celé království 3,638.300 zlatých na vydržování vojska, zvaná *militare*, ke které musili přispívati vrchnosti dle počtu svých poddaných, města, kněží a vůbec svobodníci. *Militare* to rozpadalo se na *militare ordinarium*, jež odváděly vrchnosti dle počtu svých poddaných, na které je rozvrhovaly; a *militarium extraordinarium*, jež platily vrchnosti samy dle počtu svých usedlostí. Teprve po válce třicetileté bylo pomysleno na pevnou soustavu berní. K tomu konci ustanoveno na sněmě r. 1652, že má býti pro každý kraj ustanovena zvláštní komise ke zkoumání přiznání podaného jednotlivcem o jmění, a dále určeno, že má býti přihlíženo ke všem osobám, jež dosáhly roku 20. a jsou usedlé, které totiž polovici svých pozemkův osívají a role vzdělávají potahem: z chalupníků považování 4 za jednoho usedlého. R. 1654 byl seznam ten dokončen a nazván berní rolou, dle níž též daně vybírány. Aby pak touto daní postiženy býti mohly i živnosti, byly užítky živnostní i průmyslové odhadnuty tak, jako by byly poskytovány z pozemkův, a utvořeny tím usedlosti smyšlené (zvané *fictionum*). Ale brzy vyskytly se nedostatky takového zařízení, a stavové musili svolovati k berním vedlejším a výpomocným, aniž však nedostatky ty se odstranily. — R. 1714 bylo opět provedeno nové upravení: uloženo patentem (2. března 1714) všemu duchovenstvu, vrchnostem, městům i poddaným, aby

podali svá přiznání, na jejichž základě byla daň až dosud placená (3,180.480 zl.) rozvržena dle usedlosti. Za jednu usedlost vzat výnos 180 zl., a berně každé usedlosti byla vyměřena ze 60 zl. Katastr ten byl skončen r. 1726. Ježto však zprávovaní extraordinaria dalo se dle počtu usedlostí, a nebyl brán zřetel k rozsahu pozemků k jedné usedlosti náležejících, navrhli stavové r. 1749, aby při vyměřování berně bylo hleděno též na všechny pozemky vrchnostenské. Vyhovujíc návrhu tomu vydala Marie Terezie nařízení (22. května 1749), jímž znova byla uložena vrchnostem přiznání, která pak podrobná byla revisi. Při tom byli vyloučeni domkáři a řemeslníci, nemající rolí, a podrobeni zvláštní dávce ze své výživy a vedlejších užitků. Výsledek toho byl pak zvláštní systém berní, zvaný tereziánský, jenž nabyl platnosti r. 1756 spočíval na katastru dvojmírném; rustikálním (pro pozemky selské) a na katastru zvaném *exequatorium dominicale* (pro pozemky panské). Dle tohoto systému obnášela daň z výnosu požitků selských 42·1 %, z výnosu požitků panských pouze 29 %, a z domů panských jen 25 %. Nespravedlivé toto rozdělení přimělo císaře Josefa II. k opětné reformě, a patentem ze dne 20. dubna 1775 byla stanovena hlavní zásada nového upravení daně pozemkové, totiž, že co do výšky její nemá býti rozdílu mezi pozemky selskými a panskými. Zároveň nařízeno nové měření obcemí, při čemž pozemky po prvé označovány byly čísly topografickými; pak vyšetřil se výnos pozemku na základě vlastního přiznání. Daň dle toho systému, zv. josefiánským, obnášela ze 100 zl. hrubého výnosu při polích a vinicích 10 zl. 37½ kr., při lukách a zahradách 17 zl. 55 kr., při pastvinách a lesích 21 zl. 15 kr., a sice byla vyměřena daň každému jednotlivému majiteli pozemků zvlášť. Zároveň však bylo ustanoveno, že každému musí zbyti z hrubého výnosu 100 zl. nejméně 70 zl. pro živobytí a pro zapravování nákladu na pozemek a jiné výlohy. K vypisování a vybírání daně té byli ustanoveni zvláštní úředníci berní, kdežto dříve obojí zastávali zřízení vrchnostenští. Systém ten trval pouze do r. 1790, ve kterém patentem z 30. dubna zaveden opět na krátkou dobu systém tereziánský, až za vlády Františka I. přikročeno bylo opět k novému upravení b. a patentem z 1. srp. 1793 zaveden systém zv. tereziáno-josefiánský, jenž spočíval v podstatě na systému josefiánském, a při kterém značně bylo uvolněno poddaným. Nedlouho na to (patentem z 20. srpna 1810) byla v život uvedena opětná reforma a ustanovena k provedení jejímu zvláštní »dvorní kommisie k regulování berní«, jejíž práce byly sice válkami na čas přerušeny, která však dekretem z 23. pros. 1817 opět svolána byla, by pracovala na trvalém katastru berním. K tomu účelu předsavzato podrobné měření celé země a vycenění užitků pozemkových (viz Katastr). — Řádná daň pozemková, uložená na vyšetřený výnos, obnášela 16 %, vyšetřeného výnosu čistého; k tomu byla od roku 1849 uložena přírážka ½, daně

(»třetinová přírážka«) a pak přírážka válečná čili mimořádná v konečné sumě ⅓, daně řádné, tak že daň z pozemku se státními přírážkami činila 26⅔ % čistého výnosu. Vedle toho byly vybírány ještě přírážky k fondu vyvazovacímu, obecnímu, školnímu atd. Při nehodách elementárních bylo poskytnuto částečné nebo úplné prominutí daně. — Katastr trvalý byl zaveden v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, Dolním i Horním Rakousku, Solnohradsku, Štýrsku, Korutanech, Krajině, Přimoří, Dalmacii a ve velkovodství Krakovském a zůstal zde v platnosti až do upravení daně pozemkové dle zákona ze 24. května 1869, tedy do konce r. 1880. Vedle něho byly v ostatních zemích rakouských až do této doby v platnosti jiné systémy. Tak byla v Halici vybírána daň pozemková na nepatrně zlepšených základech katastru josefiánského, v Bukovině řídila se sice daň ta dle vyšetřeného výnosu čistého, ale byla předeepsána způsobem srostlým (konkretálním) obcím, a majitelé pozemků každé obce rozvrhovali pak část jim uloženou sami dle čísel katastru, aniž úřad zeměpanský při tom měl nějakého vlivu. V Tyrolsku a ve Vorarlberku byla ukládána daň ta dle vyšetřených hodnot poplatných nemovitostí. — Uvedeným zákonem z r. 1869 byl zaveden v celém Rakousku jednotný princip, jenž platí až dosud. — Srv. W. W. Tomek, Dějepis města Prahy; Sněmy české dle obnoveného zřízení zemského; dr. J. Kaizl, Finanční věda; dr. Bohuslav Rieger, Zřízení krajské v Čechách; Gindely, Geschichte der böhm. Finanzen 1526—1618; Chr. ryt. d'Elvert, Zur österr. Finanzgeschichte; J. Emler, Ein Bernaregister des Pilsner Kreises; A. Sedláček, Rozvržení sbírek a berní r. 1615.

Vedle daně pozemkové byla hlavně v městech placena zvláštní berně ze stavení, ne sice jako pravá daň domovní, nýbrž jakožto její rovnocmocnina; tak přispívala města pražská a podobně i jiná na vyzbrojení pěchoty, na uhrazování dluhův a p. dle hodnoty jejich domů, které za tím účelem nejprve do 5. tříd byly vřaděny (v I. tř. byla daň 15 zl., v II. tř. 12 zl., v III. tř. 8 zl., ve IV. tř. 6 zl., v V. tř. 3 zl., v Praze obnos dvojnásobný), později do 7 tříd. První pokus zavést daň domovní stal se patentem Josefa II. z 1. září 1788, jenž sice již za půl roku, současně s josefiánským upravením daně pozemkové, vzal za své, byl však základem patentu z 23. ledna 1820, kterým samostatná daň domovní (placená ze stavení i z částí s ním souvisejících) v celém Rakousku zavedena byla; pouze v Tyrolsku zůstalo až do nejnovějšího upravení daně pozemkové (1880) při starém systému, dle kterého byla stavení z pravidla na venkově jako části s pozemkem souvisící podrobena dani pozemkové. Nyní rozeznává se daň domovní třídní a daň domovní činžovní (čili z nájemného). Patentem z 31. prosince 1812 zavedena pro celé Rakousko (v Čechách cirkulářem českého gubernia z 12. března 1813) daň z výdělků, patentem z 29. října 1849 daň z příjmů. — Mimo tyto daně, zvané přímé, zavedeny jsou

v Rakousku daně nepřímé a to: 1. daň potravní a) z piva, b) z vína a moštu, c) z výroby a prodeje lihovin, d) z výroby vína umělého a polovina v místech v příčině daně potravní za uzavřená prohlášených, e) z masa, f) z cukru, a 2. daně z věcí spotřebovatelných, a sice z hracích karet, kalendářův a periodických tiskopisův. (O nynějším upravení daní viz Daně.)

Z dějin b. v ostatních zemích připojujeme toliko stručný výtah. V Anglii vyskytuje se ve starých dobách zvláštní dávka *sumage*, která se odváděla z pozemků z pravidla v přírodních bez povolení se strany sněmu, a sice až do revoluce Viléma III., dále *ship-money* (lodní peníz), jenž se jeví jako daň válečná, pak *excise* (daně ze spotřeby) a *customs* (cla), jež vesměs sněmem povolovány býti musily. Do dávné doby sahá též vývoj daně pozemkové (*Land-Tax*), vyměřované dle výnosu pozemků. Celková suma její byla každoročně určena sněmem, a stavové sami rozdělovali ji svými orgány. Katastru nebylo, b. spočívalo na pouhém odhadu, jež statkáři sami, v první řadě *Justic of the Peace*, bez kontroly předsebrali. Daň ta nebyla pevná, ježto výše její závisela na povolení stavů; teprve r. 1692 byl činěn pokus určití pevnou míru berní, a sice stanoven výnos 1 š. za jednotku berní, z níž se platilo daně 1 šl. (= 3%). Při této sazbě však nebylo dlouho setrváno a daň zvýšena až na čtyřnásobný obnos onen. Za Jiřího III. provedena další změna tím, že určen opět celkový obnos daně pro celou říši Angl. (2.037.626 š.), který pak na jednotlivé země a dále na okresy i jednotlivce rozdělen byl dle výnosu pozemků, při čemž za základ vzat opět výnos 1 š. Zvláštností je, že časem tato *Land-Tax* pozbyla povahy daně jsouc považována za hypotéckární dluh, který zákonem (42. Jiřího III. c. 116) za výkupný prohlášen byl, tak že pak z takového pozemku žádná daň placena nebyla. Za to však byla r. 1797 vedle staré *Land-Taxy* zavedena nová daň *Income-Tax* z veškerého hospodářského příjmu, která r. 1842 byla opětně reformována a nazvána *Income and Property Tax*. Daň ta platí se z veškerých způsobů výděлку redukovaného na jednotku 1 š. Katastru není, cenění děje se při každém pozemku zvlášť pod vrchním dohledem smírčího soudce (*Justice of the Peace*), jenž z pravidla bývá ustanoven z třídy velkostatkářské; není však dosud nikterak postaráno o spravedlivé rozdělení. Stará jest v Anglii též daň domovní. Mnozí shledávají v staré *chimney money* (daň z krbu) z r. 1622 první její základ. Za Viléma I. vyvinula se z ní daň domovní, mající povahu daně z příjmu, vyměřená podle počtu oken a zavedená pouze v městech; vedle této byla pak r. 1695 ustanovena první pravá daň domovní v celé Evropě vůbec, zvaná *Inhabited houses duty* dle ceny nájemné a užívací, uložená pouze pro venkov. Obě tyto daně trvaly po dvě století vedle sebe, až r. 1851 zavedena v celé Anglii i pro města tato vlastní daň domovní. Všeobecné daně z výděлку Anglie nemá, ježto

veškeré způsoby výděлку jsou podrobeny dani z příjmu, a pouze z některých živností vybírají se zvláštní dávky ve formě licencí. Daně nepřímé jsou v Anglii veskrze státní; jsou to hlavně daně potravní: daň z lihu, piva, tabáku, kávy a čaje. — Ve Francii počíná největší období b. od konce XVIII. století, a to založením katastru pozemkového. Práce k tomu směřující počaly r. 1791, byly však přerušeny událostmi politickými. R. 1798 nařízeno znova katastrální vyměření usedlostí, při čemž měly ihned odstraněny býti veškeré rozdíly stavovské a zvláštní privileje. Zákonem ze dne 15. září 1807 bylo nařízeno založení nového parcelového katastru stabilního, i předsevzata podrobná vyměření celé země, jednotlivých území i statků, dále ustanovení pozemků vzorných (*types*), jejich hodnota i výrobní způsobilost, dále vyměřování každé parcely i její vcenění, konečně založení zvláštní mapy rolí. Ježto práce taková vyžadovala značného času, byl zaveden prozatímní katastr, dle něhož na základě dosavadních vyměření byla rozvržena daň určená pro celou říši. Před revolucí již byla zavedena ve Francii daň domovní, která však od prvopočátku měla povahu daně z příjmu nájemníka a byla různá v jednotlivých provinciích. Po revoluci pak ustanovena zákonem ze dne 3. list. 1791 zvláštní daň *contribution personnelle et mobilière*; ona (*contribution personnelle*) byla vyměřena z práce, tato (*contr. mobilière*) z příjmu, pokud se tento jeví v rozsahu bytu a v nájemném. Při první byl berní jednotkou jeden pracovní den, berní míra byla v jednotlivých departementech různá. Zákonem z 21. dubna 1832 byla daň ta převedena na daň řídni, nejvyšší se sazbou 1 fr. 30 cent., nejnižší 50 cent. pro každého obyvatele práce schopného. *Contribution mobilière*, zavedená nejprve pouze ve městech, byla zákonem ze 24. list. 1798 rozšířena i po celém venkově, a sice byla různá v rozličných departementech, aniž dbáno rozdílu mezi městy a venkovem; byla to *contribution des portes et fenêtres*, vyměřená dle počtu dveří a oken bytů. Zákonem z 21. dub. 1832 byla daň ta nově upravena a ustanoveno 6 tříd obcí a vedle toho dle různosti dveří a oken 48 různých stupnic. Zákonem z 2. bř. 1791 zavedena zároveň se živnostenskou volností daň z výděлку, která zahrnovala daň osobní i živnostenskou; na výdělek ryze osobní uložena daň ze mzdy s hodnotou 3 dnů pracovních; za předmět daně z povolání, platů, živností a podniků nebyl vzat kapitál, nebo příjem, nebo druh živnosti, nýbrž zavedena pro všechny živnosti daň pevná (*droit fixe*), která se platila při vydání živnostenského listu a řídila se dle počtu najatých místností. Později ustanoveno 7 tříd. Vedle této daně platila se ještě jiná, zvaná *droit proportionnel* pro skutečný výnos, a sice bylo stanoveno 8 tříd provozovacích, z nichž každá rozdělena na 9 tříd místních. Vedle této daně z výděлку byla již r. 1791 vypsaná daň z příjmu zcela nezávislá na obou druhích daně z výděлку, zvaná *contribution mobilière*, která se řídila rovněž

dle nájemného. Daně ze spotřeby jsou všechny daněmi obecními. Státní daň zavedena pouze (zák. ze 26. dub. 1806) na výrobu soli, která dříve byla regálem. — Itálie. Před sjednocením Itálie měl každý stát své zvláštní b. Ve všech státech tvořila základ jeho daň pozemková, k jejíž vybírání byly ve státech italských zřízeny zvláštní katastry, ponejvíce dle vzoru rakouského; pouze Piemont neměl katastrálního vyměření, nýbrž jen ocenění dle vzoru anglického. Daň velmi se různila; tak na př. platilo se v Lombardii ze 100 lir hrubého výnosu 19 cent., v Toskáne pouze 9 cent. Když pak Itálie od r. 1860 zaváděla sjednocenou správu, bylo hlavně i pomýšleno na jednotné b. v celé Itálii; při tom opět v první řadě hleděno k dani pozemkové. Ježto se staré katastry co do cenění příliš lišily a proto ku všeobecné berni se nehodily, bylo předsevzato obecně vycenění, ale bez nového katastrálního měření. Teprve zákonem ze dne 14. čce 1864 zaveden provisorní katastr (*conquaglio provisorio*), zároveň zrušena všechna privilegia, a suma 110 mil. lir rozvržena prozatím jako úhrnná daň na nové provincie. Současně s tímto provisorním katastrem jala se vláda zaváděti i zvláštní daň domovní. K tomu účelu proveden odhad všech stavení městských i venkovských a vyloučena pouze stavení rolnická, ovšem i stavení veřejná. Zákonem ze 26. led. 1865 byla daň tato obecně ustanovena v celé Itálii, skládajíc se z 12 1/2 % výnosu nájemného, a zákonem z 11. srp. 1870 znova upraveno rozdělení daně té v jednotlivé třídy. Zákon z 21. bř. 1877 zavedl daň z výděлку, a sice jedinou pro veškeré druhy výděлку, i živnostenského i osobního, dle 4 tříd (*imposta sulla ricchezza mobile*). Daně potravní v Itálii po zrušení daně z meliva v r. 1883 není. — Rusko. Vedle různých dávek veřejných, zejména poplatkův a cel, vybírala se v Rusku zvláštní daň, která měla více povahu daně z hlavy nežli daně pozemkové; neukládala se totiž na pozemek, nýbrž na majitele pozemku (zvaného *obrok*), jenž odváděl určitou částku, aniž předsevzato nějaké měření nebo oceňování pozemků a jejich výnosů. Daň ta byla v každé obci (*mir*) tím způsobem vyměřena, že sečetl se počet »obroků« v obci; ježto však v Rusku zachovala se dlouho zásada společného vlastnictví obce, a majitelem pozemku vlastně obrok nebyl, nýbrž celý *mir*, ukládána daň vždy celému *miru* a od něho též jako od nedílného celku vymáhána. *Mir* pak rozvrhoval daň na své příslušníky. Později ručil šlechtický statkář za daň v obcích jemu náležejících. Povinnost tato tížila ruskou šlechtu značně, zvláště v letech neúrody, nebo když za příčinou větších výdajů státních i daň byla zvýšena, a proto naléhala hlavně šlechta na opravu daně této. Opravy takové provedeny hlavně ve století XVIII. a XIX., když se již vytvořilo svobodné vlastnictví na místě vlastnictví obce. Tím teprve založen byl vlastní stav selský a utvořen přechod od staré daně z hlavy k dani z pozemků. Přechod ten počal ukazy z r. 1861 a 1862, kterými daň pozem-

ková, spočívající na vlastnictví obce a osobním ručením vrchnosti šlechtické, měla býti spojena s vlastnictvím jednotlivých rolníkův, avšak bez osobní povinnosti berní a berní exekuce. Ukazem ze dne 30. kv. 1882 ustanoveno, že daň z hlavy od r. 1883 postupem nahrazena býti má jinými berněmi, a sice v několika letech dle toho, jak zavedeny budou jiné prameny příjmů. Již r. 1883 osvobozeno od daně z hlavy služebnictvo vrchností, které dříve bylo nevolné, a jiné osoby bez zaměstnání. Později byla daň tato zrušena i pro jiné třídy obyvatelstva, tak že r. 1883 obnášela pouze 20 mill. rublů, kdežto r. 1881 ještě 60 1/2 mill. vynášela. Za to vznikly daně nové, a sice zákonem ze dne 17. bř. 1884 daň pozemková, rozvržená na jednotlivé pozemky dle určité, pro celou říši ustanovené sumy, při čemž určeno i jítro za jednotku pozemkovou. Dále zavedena daň domovní, vyměřená dle středního pětiletého platu nájemného, a to ne pouze z domů a stavení, nýbrž ze všech nemovitostí v městě se nalézajících (na př. i ze zahrad). Odhad děje se z pravidla každých 10 let městskými úředníky ponejvíce pod skutečnou hodnotu. I tato jest daň repartiční jako daň z pozemků. Daň z výděлку, ustanovená zákonem ze dne 9. ún. 1865, skládá se z daně dvojit. Z veškerých podniků platí se totiž zvláštní »daň patentní« za právo koncesse (po způsobě francouzském). S podniky do první třídy náležejícími byla spojena jistá výhradná práva, jmenovitě právo k cizozemskému obchodu námořskému, právo k bankovním obchodům, ano tyto »patentovaní« obchodníci byli dříve i osvobozeni od konání povinnosti vojenské (což přestalo zavedením obecné povinnosti vojenské). Vedle těchto patentů byla zároveň ustanovena daň ze skutečného provozování živnosti, která je různá v jednotlivých městech dle jejich důležitosti průmyslové. Reforma provedena zákonem ze dne 6. pros. 1880 tím, že od daně patentní jsou vůbec osvobozeni menší podniky, kdežto větším podnikům přitíženo. Vedle toho platí se v Rusku ještě zvláštní daň úroková, za to není tam daní nepřímých (daně potravní). O dějinách b. viz Dr. Lor. Stein, *Lehrbuch der Finanzwissenschaft*, kde i literatura světová jest uvedena. *Klier.*

Berničná správa jest úřad ustanovený k vedení záležitostí přímých daní pro obvod hlavních měst, v nichž se nalézá finanční zemské ředitelství. Organizace jest upravena výn. min. ze dne 12. říj. 1869 č. 159 ř. z. a výn. min. ze dne 11. srp. 1877 č. 72 říš. zák. V Předlitavsku nalézají se b. n. e. v Praze, Brně, Lvově, Št. Hradci a Terstu. V ostatních hlavn. městech zastávají úřad ten berniční místní kommisie. *Klier.*

Berní inspektoři jsou úředníci státní, ustanovení při sídlech okresních hejtmanství k vedení záležitostí daní přímých. Nyní se dělí na vrchní b. l-ory (v VIII. třídě hodn.) a na b. l-ory (v IX. tř.). Jejich služební poměr upraven jest výn. min. fin. ze dne 31. srpna 1853 č. 172 a nejev. rozhodnutím z 22. října

1869. Instrukce výn. fin. min. z 28. ún. 1855 č. 2299. *Klier.*

Berní úřady jsou úřady ustanovené pro vybírání a účtování daní přímých a nepřímých i jiných peněz pro stát i přírázek pro veřejné fondy (zemský, vyvazovací, okresní, obecní, školní, příspěvek k obchodní a živnostenské komoře). Jsou to úřady z pravidla státní, které r. 1850 po zrušení úřadů patrioniálních činností svou zahájily a jež zpravidla nacházejí se v městech, kde má sídlo okresní soud. (V Bosně a Hercegovině jest několik b-ch ú-dů též v místech, kde se nenalézá okresní soud.) Výjimkou jsou b. ú. obecní či městské ve městech se zvláštním statutem (jako na př. v Praze, Liberci, Brně a j.). Mimo vybírání daní je státním b-m ú-dům svěšené ještě vedení katastru okresního, rozvrhování daně pozemkové, též částečně péče o dobývání dlužných dávek veřejných. Podřízeny jsou třem instancím: okr. hejtmanský jako první, finančnímu zemskému ředitelství jako druhé a finančnímu ministerstvu jako třetí instanci. I v jiném směru přísluší právo poukazovací okres. soudu (v příčině společné sirotičí kasy a soudních deposit), vrchnímu zemskému soudu, místodržitelství, vrchnímu státnímu zástupnictví, zem. výboru, zemské školní radě, normální cechovní kommissi a j. Dle zákona ze dne 15. dubna 1873, jímž byla provedena reorganisaace b-ch ú-dů, rozeznávají se nyní »c. k. hlavní berní úřady« a »c. k. berní úřady«; rozeznávání to nemá však na působnost b-ch ú-dů žádného vlivu. Představený c. k. b-ho ú-du je berní, jenž při hlavním b-m ú-dě je v VIII. tř. hodnostní, při b-m ú-dě v IX. třídě; dále je při každém c. k. b-m ú-dě kontrolor (v IX. nebo X. třídě hodnostní) a při některých též i nebo více berních příručích (XI. tř. hodn.). Seznam b-ch ú-dů dle jednotlivých finančních okr. ředitelství sestavený byl vyhlášen výnosem fin. min. z r. 1877 č. 18.585 ve věstníku min. financí z r. 1877 str. 179. Instrukce pro b. ú. je vydána naf. min. ze dne 29. pros. 1854 č. 4 říš. zák. z r. 1855. (Viz Úřady finanční.) *Klier.*

Bernier [-nié]: 1) **B.** François, cestovatel a filosof francouz. (* 1625 v Joué u Angersu — † 1688 v Paříži). Byv v Montpellieru povýšen na doktora lékařství podnikl r. 1656 cestu po Syrii a Egyptě, a přeplaviv se do Vých. Indie přel tam po 8 let lékařem císaře Aurangziba, jehož roku 1664 doprovázel i do Kašmiru. Vrátil se pak po 13 letech do Francie požival vážnosti a obliby v nejlepší společnosti, zejména Boileau, Molière, Ninon de Lanclos, Racine, La Fontaine a j. byli jeho přáteli. Zván byl vůbec Mogulem nebo i Krásným filosofem. Spisy jeho o zemích, kterými cestoval, jsou velmi zajímavé a poučné, zvláště pokud se týče císaře Aurangziba. Jsou to: *Histoire de la dernière révolution des Etats du Grand Mogol* (Paříž, 1670—71, 4 sv.) a *Voyages* (Amsterdam, 1699, 2 sv.). Velkou pozornost vzbudil r. 1674 duchaplným spisem *Requête burlesque* a brzy na to jako spolupracovník Boileauova pověstného *Arrêt burlesque*

na obranu Descartesa a Gassendiho. Z ostatních jeho spisů uvéstí sluší *L'Abregé de la philosophie de Gassendi* (Lyon, 1678, 8 sv.).

2) **B.** Etienne Alex., kněz francouzský (* 1762 v Doané dep. Mayenne — † 1806 v Paříži). Jsa farářem v Saint-Laudu vzbudil se za revoluce složitě občanskou přísahu, fanaticky povzbuzoval lid proti vládě, a povstání anjouské a vendéjské roku 1793 bylo z velké části jeho dílem. Zván proto »apoštolem vendéjským«. Byl pak členem vrchní rady povstalecké a měl v ní nějaký čas vliv rozhodující; ale pro svou ctizádostivou a zistnou povahu stal se royalistům podezřelým i musil se nějaký čas skrývati, brzy však nabyt plně důvěry gen. Stoffleta a k jeho zkáze zcela jej ovládl. Po novém povstání r. 1799 zavázal se službami Napoleonu Bonapartovi, jenž ho použil zvláště při jednání o koncordát a r. 1802 jmenoval ho biskupem orléanským.

Bernina, mohutná skupina s ledovci v Alpách Grisonských (Graubündenských) na hranici švýcarskoitalské mezi tekami Innem, Mairou a Addou. Průsmykem t. jm. dělí se horstvo v část východní a západní. Východní vyniká skupinou Piz Languard (3266 m), jež pro schůdnost a pro krásnou vyhlídku jest velmi navštěvována. V západní polovici oděluje málo schůdný a nepohodlný průsmyk Muretto, vedoucí od Maloggie k Chiese a Sondriu, skupinu Monte della Disgrazia (3680 m) a Cima di Castello (3402 m) od nejmohutnější a největší ledovci vynikající vlastní skupiny berninské zv. Piz **B.** Z velkého pole věčného sněhu a ledu vyčnívají skalnaté hroty a výběžky Piz **B.** (4052 m), Piz Zupò (3999 m) a Piz di Pali (3912 m). Ledovce berninské rozsahem rovnají se skoro montblanckým. Na sever svažují se: Roseg, Morteratsch skoro 9 km dlouhý, Pers a Tchierva; na jih krásný Pali, svažující se do údolí poschiavského. — Průsmyk berninský (2334 m) spojuje Engadin s údolím Veltlinským; počíná u místa zvaného Pontresina, vede kolem jezer Lago Nero (jehož odtok teče do Innu) a Lago Bianco, jež náleží ku pofici Addy, k městu Poschiavo a odtud k Addò do Tirana. Silnice, třetí co do výšky mezi silnicemi alpskými, vystavěna jest v délce asi 50 km.

Bernini Giovanni Lorenzo, stavitel, sochař a malíř italský (* 1598 v Neapoli — † 1680 v Římě). Otec jeho Pietro **B.** (* 1562 — † 1629) byl zprvu malířem, později působil v oboru stavitelství a sochařství v Neapoli a Římě. V dílně otcovské již jako mladík osvojil si syn plně techniku plastickou, tak že již v 18. roce prováděl s virtuositou díla, jež budila úžas současníků. Jmenovitě byly to některé tehdejší oblíbené předměty, jako Aeneas s Anchisem, Apollo pronásledující Dafnu, Pluto unášející Proserpinu, jež poskytovaly příležitost k bravurnímu seskupení, ku vytčení kontrastů a k vyjádření mocných dojmů. Mezi příznivci mladého umělce byl především Maffeo Barberini, který dosednuv na trůn papežský roku 1623 pod jménem Urbana VIII jej ke studiu

architektury a malířství povzbudil a pak ve všech oborech velikými podniky zaměstnával. První veliké dílo, v obor architektury spadající, bylo tabernákulum velechrámu sv. Petra, po němž z nařízení papežského následovaly dvě práce z oboru dekorativní plastiky: fontána na náměstí Barberinském a na náměstí Španělském. Pro téhož papeže Urbana VIII. provedl náhrobek v chrámě sv. Petra a později tamže náhrobek Alexandra VII. Urbanem VIII. svěženo mu též další řízení stavby chrámu svatopetrského, kteréhož však na čas musil se vzdáti, když přízivec jeho r. 1644 zemřel a projekt jeho dovršiti průčelí věžemi se nezdařil a i stavbu samu ohrozil. Alexandrem VII., nastoleným r. 1655, svěženy mu opět stavby papežské; mezitím zaměstnával se opět pracemi plastickými, z nichž vyniká fontána na piazza Navona. Stavitelem podniky v době papeže Alexandra VII. jsou kolonáda před fačadou svatopetrskou a sousední *scala regia* paláce vatikánského. U obou jeví se snaha způsobem perspektivickým zvýšiti dojem rozsáhlosti a velkoleposti. Po celou dobu činnosti své byl B. zahrnován počtami, a cizí dvory zahrnovaly jej čestnými zakázkami, jmenovitě dvůr pařížský pokoušel se nakloniti jej k delšímu pobytu v Paříži. Na cestě do Francie, kterou posléze roku 1665 podnikl, byl B. neobyčejně oslavován, jakož vůbec zřídka se dostalo umělci za života tolik slávy, jež po smrti u pozdějších generací se zvrhla v takou hanu. Nadání jeho bylo v pravdě podivuhodné a rovněž i plodnost jeho; ještě v pozdním věku neunavně pracoval. Úhrnem provedl kol 150 soch, 50 budov a veliký počet maleb i kreseb. Vliv jeho na současné umění byl rozhodující; byl jeden z těch, kteří hlavně přispěli k rozvoji jeho směrem barokním. (Viz články Architektura a Barokní sloh.)

Berní poukázky poštovní byly r. 1882 zavedeny ve Vídni k tomu účelu, aby poplatníci zapraviti mohli daně a poplatky u berního úřadu městského poštu. Poukázky tyto spojeny jsou s korrespondenčním lístkem, jež berní úřad od poukázky odloučí, na něm příjem daně stvrdí a pak jej poplatníkovy poštu zašle. V Uhrách se zavedly poukázky ty vůbec k placení daní, aby poplatníci nemusili konati cestu často dalekou k bernímu úřadu.

de Bernis [berni] François Joachim Pierre, kardinál a státník franc. (* 1715 — † 1794). Upoutal na sebe záhy pozornost vyšších kruhů svým bystrým duchem a básnickým nadáním. Opěval »velebného krále«, vévody a mocné pány, zvláště sličnou markýzku Pompadourovou, která od r. 1745 jako »přítekyň králova« mladému snaživci svou důvěru a přízeň věnovala a na polit. dráhu ho uvedla. Jejím vlivem jmenován byl B. r. 1752 vyslancem v Benátkách, v kterémžto úřadě osvědčil takovou obratnost, že r. 1755 povolán byl do Paříže, by se stal vyslancem v Madridě. Tehdy snažil se hrabě Starhemberg pohnouti dvůr francouzský ke smlouvě proti Bedřichu II. pruskému. Pompadourová

svěřila vyjednávání to B-ovi. Prohlédavý duch jeho poznal hned veliké nebezpečí, které Francii smlouvou tou hrozilo; proto odpíral s počátku horlivě všeliké změně dosavadní politiky, ale podlehl konečně naléhání své přízivyňně i přání Ludvíka XV. a stav se členem ministerské rady vypracoval sám smlouvu (1. května 1757), kterou Francie přistoupila ke spolku s cis. Marií Terezií. Stav se správcem ministerstva věcí zahraničných s titulem státního sekretáře snažil se poctivě, aby napravil chybu, které se smlouvou tou dopustil. Věděl, že výprava, která byla lehkomyslně, bez příprav, zásob a schopných vůdců podniknuta, musí se skončiti nezdarem. Proto hned po bitvě u Rossbachu a Krefeldu namáhal se, aby odvrátil dvůr francouzský od neúspěšné války jak na suché zemi, tak na moři, snaže se zároveň zavésti spořádanější vnitřní správu a úspory ve vydáních na dvůr královský a ve všech odborech. Narazil však na tuhý odpor jak u Pompadourové a krále, tak u četného úřednictva, které tylo ze svých úřadů. Vida nemožnost dalšího boje předložil r. 1758 králi pamětní list, v němž opětoval své obavy před zlymí následky války a žádal za propuštění z úřadu. Dne 10. října 1758 obdržel B. klobouk kardinálský, ale 13. pros. t. r. rozkaz královský, kterým byl nejen z úřadu propuštěn, nýbrž i vypověděn. Milost královská jest mu později navracena a B. jmenován r. 1769 vyslancem v Římě. Za revoluce francouzské zbaven byl všech svých statkův a důchodův, tak že odkázán byl na podporu dvora španělského. Byl upřímný vlastenec, který chtěje zachrániti Francii odvážil se králi pravdu přímo pověděti a upozorniti ho na povinnosti jeho k Francii. Pováhu jeho poznáváme nejlépe z jeho pamětí, které vydal Masson v Paříži r. 1878: *Mémoires et lettres de Fr. J. de Pierre cardinal de B.* (1715—58).

Bernkastel (*Beronis castellum*), pruské město ve vlád. obv. trevirském, na pr. břehu Mosely, s 2400 obyv. (1885). V městě továrny na tabák, v okolí doly na železo, olovo, měď a břidlici. Víno, jež se na stránkách moselských pěstuje, známo jest pod jménem Bernkastelský doktor a vyniká svou lahodností a jemností.

Berno: 1) B., opat reichenauský. Byl mnichem v benedikt. klášteře průmském u Trevíru. Král Jindřich II. učinil jej r. 1008 opatem klášteře reichenauského na Bodamském jezeře. Tu povznesl kleslou kázeň klášteře, obnovil starou slávu jeho školy. Byl básníkem a spisovatelem životů svatých, sepsal theologické, obzvláště liturgické rozpravy a byl též znamenitým hudebníkem. Oprava církev. zpěvu náleží k jeho největším zásluhám. Hudební jeho spisy (*De varia psalmodum atque cantuum modulatione; Tonarius a j.*) obsaženy jsou v Gerbertově díle »Sriptores mus.«. Ku konci svého života zbudoval znova klášterní kostel sv. Marka a zemřel 7. čna 1048. Spisy jeho viz Migne T. 142. str. 1047. Dr. Kr.

2) B., apoštol Obodriců, byl cisterc. mnichem v klášteře Amelungsborně nedaleko Ve-

sery a od saského vévody Jindřicha Lva jmenován biskupem meklenburským (1155—90). Začal svou práci u Obodriců, jimž panoval kníže Niklot, ale beze všeho úspěchu. Proto přeložil r. 1158 své sídlo do Zvěřina, odkudž do slovanských krajů vycházel a Krista hlásal. Když kníže Niklot r. 1160 ve válce s Jindřichem Lvem padl, podrobili se jeho synové Přibislav a Vratislav Jindřichovi. R. 1164 dal se Přibislav v Doberaně návodem své manželky Vojslavy od biskupa B. na pokřtiti. Byl sice nedaleko Dymina poražen, ale Jindřich Lev vrátil mu otcovskou zemi (1167), čímž si zjednal jeho přichylnost. Odtud pečoval Přibislav za návodem B. novým o křesťanství ve své zemi. S velikým výsledkem působil B. v předním Pomofansku, kde ho kníže Kazimír podporoval tak, že celou zemi získal křesťanství. B. kázal i Slovanům na ostrově Ráně, ale bez úspěchu. Když pak r. 1168 podniknuta výprava proti Rámskému ostrovu a chrám arkonský pobořen, obrátil B. značnou část obyvatelstva na víru křesťanskou. K jeho radě založil Přibislav v Doberaně cisterciácký klášter. B. byl věrným stoupencem papeže Alexandra.

Dr. Kr.

Bernolák Anton, spisovatel, jenž první obecnou slovenštinu povýšil na jazyk spisovný (* 14. říj. 1762 ve Slanici v župě oravské — † 15. led. 1813 v Nových Zámcích). V semináři trnavském a prešpurském pilně obíral se jazyky slovanskými. Tam vznikla v něm myšlénka spisovné slovenštiny, kterou vyslovil v *Dissertatio philologico-critica de literis Slavorum* (Prešpurk, r. 1787) a provedl v knize *Grammatica slavica ad systema scholarum nationalium in dittonibus caesareo-regiis introductum accommodata* (t., 1790). Nežvolil však slovenštinu vlastní, která je domovem v župách středních, nýbrž toliko západní její nářečí, češtině dosti blízké; v pravopise pak, jež vyhostiv v ustrojil téměř zcela foneticky, přidržel se v hlavních kusech předchůdce a literárního protivníka svého Bajzy, který již několik let před ním dialektu i fonetickému způsobu psaní zjednával průchod. Bernolák čtina, jak nazývali obecně tuto novou řeč spisovnou, ujala se v všeho katol. kněžstva i lidu na Slovensku; literatura její, ovšem hlavně prstonárodní poučná a populární duchovná, je dosti značná; nejvýše vynikl v ní básník Jan Hollý. V létech čtyřicátých B. ňv pokus splývá s novým pokusem evangelíka Ludevíta Štúra, jenž na literární jazyk povýšil slovenštinu střední, která později sjednotila všechny Slováky. B. ovou snahou vzniklo roku 1793 v Trnavě též »Učené slovenské tovarišstvo« i »Tovarišstvo literného umeňá« zvané, jehož úkolem bylo vydávati a šířiti slovenské knihy, zejména obsahu prstonárodně náboženského; mělo filiálky po všech slovenských biskupstvích. Vedlé uvedených spisů B. napsal řadu drobných věcí linguistických, literárně polemických a theologických latinsky i slovensky. Hlavním však dílem jeho zůstává velký *Stovár slovenski, česko-latinsko-německouherski*, jenž po smrti autorově vyšel o šesti

dílech v Budíně r. 1825—27 (prvá část nákladem tiskárny univerzitní, ostatních pět podporou štedrého kanovníka Jiřího Palkoviče), rozsahem a do jisté míry i významem rovnající se slovníku Jungmannovu. B. zemřel jakožto farář a arciděkan v Nových Zámcích (Neuhäusel). Srov. Dr. Jozef Hurban, »Slov. Poh.« I., 1; Jar. Vlček, *Dějiny literatury slov.* 22—25.

Včk.

Bernold od Sv. Blažeje, kronikář něm. druhé polovice věku XI. Nar. kolem r. 1050 z otce kněze, vzdělání svého nabyl v Kostnici od slavného učitele Bernarda. Již roku 1074 začal psáti svou kroniku, ale záhy byl stržen do tehdejších bojů mezi císařstvím a papežstvím. Když se byl rozličnými spisy svými jako obhájce papeže Řehoře VII. a jeho snah známým učinil, poslán byl bezpochyby od biskupa kostnického roku 1079 na synodu do Říma, kde snad zůstal až do r. 1083. V prosinci r. 1084 byl od kardinála Odona (pozdějšího papeže Urbana II.) v Kostnici na kněze posvěcen. Byltě zajisté vynikajícím členem své strany a v důvěrném spojení s náčelníky jejími. S Heřmanem, protikrálem Jindřicha IV., táhl roku 1086 do války a účastnil se bitvy u Bleichfeldu. Ale čtěl asi, že tu není na svém místě, a proto vstoupil roku 1086 do kláštera sv. Blažeje, odkud neunavně pérem bojoval. Zemř. 16. září 1110; kroniku svou napsal až do 3. srpna tohoto roku. Autograf kroniky té jest nyní v dvorní knihovně mnichovské. Tento autograf dosvědčuje, že B. až do r. 1073 kroniku svou v jednom kuse spracoval použiv k tomu kroniky Bedovy, kroniky Heřmana Reichenauského a některých jiných starších letopisů, jakož i Heřmanova pokračovatele Bertholda; od r. 1073, 385—467, přeložena do němčiny od Winkelmanna r. 1863. Srovnej Giesebrecht, *Gesch. d. deut. Kaiserzeit* III., 1033; Wattenbach, *Deutschl. Geschichtsq.* II., 42—44. Mimo kroniku tu napsal B. celou řadu prací polemických, jež se vyčtají u Ussermanna, *Germaniae sacrae prodromus* v díle druhém.

Etr.

Bernoni Domenico Giuseppe, folklorista ital. (* 1828 v Asole), pref. rada v Benátkách. Obíral se důkladně folkloristikou italskou a vydal důležité spisy: *L'igiene della tavoia dalla bocca del popolo* (Benátky, 1872); *Canti popolari veneziani sin qui inediti*; *Leggende fantastiche popolari veneziane* (t., 1873); *Fiabe e novelle popolari veneziane* (t., 1874); *Giuochi popolari veneziani* (tamže, 1874); *Le Streghe* (t., 1875); *Usi natalizii veneziani* (t., 1877); *Tradizioni popolari veneziane relative alla medicina* (t., 1878) a j.

Bernoulli [bernuji], jméno rodiny pocházející z Nizozemska, která za vládatení vévody Alby přestěhovala se z Antverp do Frankfurtu n. M. a pak do Basileje. Mikuláš B. stal se tam vynikajícím členem velké rady a soudu, a ten

jest otcem slavných matematiků Jakuba I. a Jana I. Jméno **B.** jest tak proslaveno v dějinách matematiky, že třeba míti na zřeteli celý rodokmen, jak jej uvádí basilejský professor Merian ve spise Die Mathematiker Bernoulli (Basilej, 1860), aby se přesně rozeznávali **B.**ové trojího pokolení; sluší totiž rozeznávat tři Jany, dva Jakuby a dva Mikuláše, a proto připojují se ke jménům jejich číslice. V Basileji bylo zřízeno na počest této rodiny r. 1860 Bernoullianum, ústav pro fyziku, chemii a astronomii při tamější univerzitě. (Srov. Carl, Repertorium für Experiment. Physik, 1880.)

1) **B.** Jakub I., mathem., fysik a theolog (* 27. pros. 1654 v Basileji — † 16. srp. 1705 tam.). Stud. theologii, soukromí však pěstoval matematiku jako samouk. Cestoval po Švýcarsku a Francii, navrátiv se do Basileje uveřejnil pojednání o teorii komet (1681), po té odebral se do Nizozemska a Anglie a r. 1683 vydal *Dissertatio de gravitate Aetheris*; oba spisy mají nyní cenu pouze historickou. Na to zahájil první veřejné přednášky o experimentální fyzice v rodišti svém, kdež r. 1687 jmenován univ. prof. matematiky. **B.** osvojil si mezi nejrvnějšími nový tehdejší kalkul, počet infinitesimální — s kterým seznámil i svého bratra Jana — a uveřejnil roku 1690 v »Acta Eruditorum« pojednání o isochroně, kdež se poprvé vyskytuje slovo integrál. Mezi oběma bratry vznikly záhy příkré spory z vědecké žárliivosti, z nichž aspoň ten vzešel prospěch, že o věcech sporných došlo se k hlubšímu poznání. R. 1691 vydal **B.** důležité pojednání, v němž podal vzorec pro délku poloměru křivosti a souvislost mezi křivostí a evolutou křivky. Vyšetřil logaritmickou spirálu, loxodromii a řetězovku; poznal dále zajímavé vlastnosti logaritmické spirály, nazval ji spirálou podivuhodnou a vyžádal si ji na svůj náhrobek s nadpisem »Eadem mutata resurgo«. Vyšetřil křivku elasticity, zabýval se řadami nekonečnými, upozornil na koeficienty zvláštního druhu, zvané podnes čísla **B.**-ho, a podal integrování irracionálních diferenciálů. Nemalých zásluh získal si o počet pravděpodobnosti sepsav o tom první spis soustavný, jenž vydán roku 1713 synovcem jeho Mikulášem **B.** R. 1696 předložil Jan **B.** matematikům problém brachystochrony. Jakub řešil úlohu tu r. 1697 v »Acta Eruditorum« a připojil zároveň k řešení problém isoperimetrický, vyzýváje bratra Jana k tomuto vědeckému zápasu. Příčinou příkré polemiky se strany Janovy byl zejména tento problém a v rozboru jeho, podaném Jakubem roku 1701, položen zárodek k počtu variačnímu, zbudovanému později Eulerem a Lagrangem. Získal si též nemalé zásluhy o princip živých sil a ve způsobě, jakým řešil problém kyvadla složeného, vyskytuje se základní myšlenka principu d'Alembertova. R. 1699 byl se svým bratrem Janem zvolen členem akademie pařížské a r. 1701 členem akad. berlínské. Jeho spisy (kromě *Ars conjectandi*) vydal Cramer r. 1744. Srovn. Battier, Vita Jac. **B.** (1705);

Fontenelle, Eloge de J. **B.** (1767); Wolf v Grunertově »Archiv d. Math. u. Ph.« (1855). *AP.*

2) **B.** Jan I., matematik a lékař (* 27. července 1667 v Basileji — † 1. ledna 1748 t.), bratr před., jenž byl mu učitelem matematiky a k jehož radě studoval i medicínu. Dosáhnuv licenciátu v této vědě po uveřejnění první své práce o kvašení (*Diss. de effervescentia et fermentatione*, Basil.), v které podal důležité věty o plynech, vydal se na cesty; zejména pobyl v Paříži a roku 1692 vrátil se již jako proslavený matematik do svého rodiště, stal se r. 1694 doktorem medicíny a ve své disertační práci *De motu musculorum* pokusil se užití matematiky při fyziologickém badání. R. 1695 jmenován professorem matematiky a fysiky na univerzitě groninské a po smrti Jakobově (1705) obdržel jeho místo v Basileji, kde až do své smrti působil. Akademie pařížská poctila cenou dvě jeho práce: *De causis physicis ellipticarum figurarum* (1730) a *De inclinatione mutua orbitarum planetarum* (1734); při této bylo se mu rozdělití o cenu se synem: Danielem. Práce jeho jsou roztroušeny po různých časopisech a v memoirech akademii. Většina jich byla za živobytí jeho sebrána a uveřejněna Cramerem (1742, 4 sv.). Vědecky cenná korespondence mezi Leibnizem, Jakubem, Janem a Mikulášem **B.** vydána roku 1745, úplněji Gerhartem r. 1856 v Halle, a dopisy Janovy a Eulerovy uveřejnil Fuss v »Correspondance mathématique et physique« (Petrohrad, 1845). Výzkumy Jana **B.**-ho jsou z oboru medicíny, chemie, fysiky, zvláště však z ryzí a upotřebené matematiky. Vydal pojednání o výživě (1699), vyzkoumal, že příčinou světélkování barometru jest tření rtuti o sklo v prostře vzduchoprázdném (1700 a 1719), zásluhu si získal o princip živé síly a princip virtuálních momentů. Pro akustiku důležité jest pojednání *De chordis vibrantibus etc.* (1732). Od něho pochodí pojem označený slovem »funkce«, jakož i poučka zvaná **B.**-ho, jak lze rozvinouti funkce v řadu. On vyloučil pravý význam zlomku „ π “, vyzkoumal bod vratový křivek; vyšetřil pravouhlé trajektorie a brachystochronu, jest vynálezcem počtu s veličinami exponenciálními a našel některé dosud užívané metody integrování. Jeho autobiografie jest příčinou, že většina biografů nesprávné údaje jeho rozšiřovala a rozšiřuje na újmu pravdy historické. **B.** byl jmenován roku 1699 členem akademie pařížské, r. 1701 akad. berlínské, r. 1712 londýnské, r. 1724 bolognské a téhož roku petrohradské. Srovn. D'Alembert, Éloge de Jean **B.**; Fouchy, Éloge de J. **B.** (1748). Autobiografii jeho viz v Grunertově »Archivu« (sv. 13.). *AP.*

3) **B.** Mikuláš I., matematik, právník a filosof (* 1687 v Basileji — † 1759 tam.). synovec předešlých. Byl žákem svého uje Jakuba a již roku 1704 dosáhl stupně magisterského; při té příležitosti disputoval o řadách nekonečných, o nichž později často pojednával. Kromě pojednání o dráze světelného paprsku v nerovnoměrném prostředí a o teorii

algebraických rovnic, svědčících o neobyčejném jeho nadání, zabýval se právnictvím, v kterém dosáhl licenciátu r. 1709. Jeho disertační práce jedná o upotřebení počtu pravděpodobnosti při věcech právnických. V letech 1710—1713 byl na cestách ve Francii, Holandsku a Anglii. Pierre Rémond de Montmort v Paříži vešel s ním v úzké přátelství a připojil k z. vydání svého díla důležité dopisy Mikulášovy. **B.** pojednal o integrování rovnic diferenciálních, zvláště pak o ortogonálních trajektoriích. Přátelství Leibnizovo zjednotilo mu r. 1716 professuru matematiky v Padově, a r. 1717 jmenovala jej basilejská fakulta doktorem práv. Roku 1722 stal se ve svém rodišti prof. logiky a roku 1731 prof. lenního práva. Byl členem akademií berlínské, londýnské a bolognské. Srov. Leu, *Allgemeines helvetisches eidenos. Lexikon* (Curi, 1749); *Athenae Rauricae* (Basilej, 1778); Bossut, *Histoire gén. des Mathématiques* (Paříž, 1810). **AP.**

4) B. Mikuláš II., matematik a právník (* 1695 — † 1726 v Petrohradě), nejstarší syn Jana I. R. 1711 dosáhl hodnosti magistra a r. 1715 stal se licenciátem práv. Zároveň pěstoval matematiku. Ve své první publikaci z r. 1716 pojednává o pravouhlých trajektoriích (*Acta Erud.*). R. 1723 stal se professorem při právníké fakultě bernské. Roku 1725 byl s bratrem svým Danielem povolán do Petrohradu za člena nově zřízené akademie. Jeho mathem. výzkumy jsou zejména z oboru integrování rovnic diferenciálních. Rovnici Riccatovou zabýval se (1721—25) v dopisech s Goldbachem, kteréž otiskl Fuss v II. sv. *Correspondance*. Právn. jeho pojednání vyšla v Basileji. Byl také členem akad. bolognské. **AP.**

5) B. Daniel I., matematik, fysik, lékař a botanik (* 29. ledna 1700 v Groninkách — † 17. bř. 1782 v Basileji), bratr předešl. Studoval medicínu v Basileji, Heidelbergu a Štrasburce, r. 1721 podrobil se zkoušce z lékařství, uveřejniv pojednání o dýchání, r. 1723 odcestoval do Itálie, aby se zdokonalil v Benátkách v praktické medicíně, při čemž však zabýval se matematikou a vydal r. 1724 *Exercitationes quaedam mathematicae*, které vzbudily obdiv, a to nejen část polemická, ale i řešení problému Riccatiho a poznámky o rekurentních řadách. R. 1725 byl povolán do Petrohradu. Před tím ještě dostal cenu akademie pařížské za návrh nejlepších lodních hodin přesypacích. V l. 1725—57 dobl celkem 10 cen u této učené společnosti, sám i s jinými učenici. Práce ty vztahovaly se ku praktickému lodářství, teorii magnetismu a astronomii. Navrátil se do Basileje r. 1733 stal se tam prof. anatomie a botaniky, byv před tím povýšen na doktora medicíny. R. 1724 stal se členem akademie bolognské, r. 1747 akademie berlínské, r. 1748 jmenován přespólním členem akademie pařížské, r. 1750 členem Royal Society v Londýně. R. 1750 přijal v Basileji ke své professuře ještě prof. experimentální fysiky. V tom úřadě zastupovali jej od roku 1776 synovci jeho Daniel II. (* 1751 — † 1834),

prof. medicíny a řechnictví, jenž uveřejnil pamětní řeč o Danielovi I., a Jakub II. Vědecké práce Daniele I. jsou z různých oborů matematiky a dokazují geniálnost, která jej stává po bok otci a strýci jeho. Jeho první práce o rekurentních řadách vedla jej k jednomu způsobu řešení rovnic číselných. Ve svém spise, cenou počteném roku 1734, vyšetřoval otázku po příčině sklonu rovin, v nichž oběžnice dráhy své opisují, ku rovině rovníku slunce. Tak zv. *»Petrohradský problém«* z roku 1738 skýtá pojem morálního jmění, t. j. hodnoty přímo úměrné absolutnímu obnosu sázky a obráceně úměrné celkovému jmění sázejícího. O prohloubení principů mechanických má též zásluhu nemalé a jeho *Hydrodynamika* (Štrasb., 1738) jest ceny veliké. Vyšetřil délku stejnodobého kyvadla mathematického s kyvadlem složeným a zabýval se s velikým zdarem teorií chvění strun, tyčí a vzduchu v píšťalách. Srov. pamětní řeč Daniele B. II. v *»Nova acta Helvetica«* (Bas., 1787); Condorcet, *Éloge de Dan. B.* (Mém. de l'Acad. de Paris, 1782); *Die Basler Mathem. Dan. B. und L. Euler* (Basilej, 1884). — Mach, *Die Mechanik in ihrer Entw. hist.-kritisch dargestellt* (Lipsko, 1883). **AP.**

6) B. Jan II., mathem. a právník (* 1710 v Bas. — † 1789 t.), bratr před. Jsa doktorem práv pěstoval mathem. Za práce své o šíření světla, kotvici lodní, lodním jeřábu a teorii magnetu obdržel ceny akad. pařížské. O cenu posledních tří jmenovaných prací rozdělil se s jinými učenici R. 1743 stal se professorem řechnictví v Basileji, později prof. matematiky. Francouzsky a latinsky psal mnohem obratněji nežli německy. Byl členem akademie berlínské, akad. nancyské a akademie pařížské. Srov. Leu, *Allgem. helv. eidg. Lex.*; *Athenae Rauricae*. **AP.**

7) Jan III., astronom a mathem. (* 1744 v Basileji — † 1807 v Kopniku u Berlína), nejstarší syn před. Roku 1763 dosáhl licenciátu práv a sotva dvacíletý povolán byl Bedřichem Vel. za člena akademie berlínské, jejímž ředitelem později se stal. Dále byl členem akademie bolognské, štokholmské, petrohradské a král. české společnosti nauk v Praze (1785). Jan III. řídil od roku 1767 berlínskou hvězdárnu a sepsal: *Zusätze zu den neuesten Reisebeschr. von Italien* (Lipsko, 1777—1778, 2 sv.); *Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preussen* (t., 1779); *Sammlung kurzer Reisebeschr.* (1782—93, 15 sv.); *Archiv zur neueren Geschichte, Geographie, Natur- und Menschenkenntniss* (1783—88, 8 sv.) a j. Ostatní práce jsou z oboru astronomie a matematiky, uveřejněné v memoirech berl. akademie a v berlínském astronomickém *»Jahrbuch«*. Též vydával astron. časopis *»Recueil pour les Astronomes«* (1771—79), přel. do francouz. algebru Eulerovu (1774), vydal část pozůstalosti Lambertovy a byl spoluredaktorem lipského časopisu *»Magazin für reine und angew. Math.«* (1786—89). **AP.**

8) B. Jakub II., mathem. a fysik (* 1759 v Basileji — † 1789 v Petrohradě), nejml. bratr

předěšlého. Byl rovněž licenciátem a horlivým matematikem. Již r. 1780 zastupoval fyzice svého Daniele v přednáškách o exper. tryce. Přijal pak sekretářství u hraběte Breunera. cis. vyslanec při republice Benátské. V Itálii jmenován členem akademie turinské, v jejíchž memoirech, jakož i v memoirech akad. berlinské vydal důležitá pojednání. Přijal povolání za adjunkta do Petrohradu a po roce jmenován již řádným akademikem (1787). Utonul koupaje se v Něvě. Jeho publikace vztahují se hlavně k mechanice theoretické; záslužna jsou zvláště tři pojednání o otáčivém pohybu tělesa zavěšeného na roztažitelném vlákně. AP.

9) B. Christoph, přírodopz., technolog a statistik (* 1782 v Basileji — † 1863 tam.), syn Daniele II. Stal se r. 1802 učitelem při paedagogiu v Halle, od r. 1804 žil v Paříži a v Berlíně, v l. 1806–17 řídil soukromý ústav učitelství v Basileji a přijal pak profesuru přírodopisu při tamější universitě, které se roku 1861 vzdal. Sepsal: *Versuch einer physischen Anthropologie* (Halle, 1804); *Taschenbuch für die schweizerische Mineralogie* (Basilej, 1811); *Grundriss der Mineralogie* (t., 1821) a j. Zabýval se také národním hospodářstvím a statistikou a vydal: *Ueber den nachth. Einfluss der Zunftverfassung auf die Industrie* (1822); *Handbuch der Populationalistik* (1840, 1841 a 1843); *Neue Ergebnisse der Bevölkerungsstatistik* (1841) a redigoval »Bürgerblatt«, a když ten přestal vycházeti, »Archiv für Statistik und Nationalökonomie« (Bas., 1828–30). V oboru technickém sepsal: *Anfangsgründe d. Dampfmaschinenlehre* (1824, 2. vyd. 1847); *Handbuch der Dampfmaschinenlehre* (1833, 5. vyd. 1865); *Rat. Darstellung der gesammten mech. Baumwollenspinnerei* (1829); *Vademecum des Mechanikers* (12. vyd. 1866); *Handbuch der Technologie* (1833–34, 2. vyd. 1840); *Elementarhandbuch der industriellen Physik, Mechanik und Hydraulik* (1834–35); *Technologische Handcyclopädie* (1850) a j. AP.

Bernoulliho čísla a funkce uvedl do matematiky Bernoulli Jakob I. stanově v »Ars conjectandi« hodnotu stejných mocnin přirozené řady čísel 1, 2, ... x. Jest

$$\begin{aligned}\Sigma x^2 &= \frac{x^3}{3} - \frac{x^2}{2} + \frac{x}{6}, \\ \Sigma x^3 &= \frac{x^4}{4} - \frac{x^3}{3} + \frac{x^2}{2}, \\ \Sigma x^4 &= \frac{x^5}{5} - \frac{x^4}{2} + \frac{x^3}{3} - \frac{x}{30},\end{aligned}$$

Mnohočleny na pravé straně jsou B. f. a v těchto součinitelích nejnižší, první mocniny čísla x jsou B. č.; tato označují se B., při čemž všechna B._i = 0, lichá pak jsou střídavě kladná a záporná, počínajíc od B₀, absolutní hodnoty stále vzrůstající. Původce sám určil prvních pět

$$\left(+\frac{1}{6}, -\frac{1}{30}, +\frac{1}{42}, -\frac{1}{30}, +\frac{5}{66} \right),$$

Euler dalších 10 a Rothe opět dalších 16. Výtvarný zákon jejich vyvinul Moivre a pro-

stěji Euler; dále se jimi a funkcemi zabývali Baraniecki, Genocchi, Glaisher, Hermite, Imšeneckij, Kummer, Lucas, Radicke, Studnicka (independentní vzorec determinantní), Trudi (čísla ultrabernoujská) a j.

Bernoulliho zákon velkých čísel, tvořící úhelný kámen induktivně logiky a s touto i všech induktivních větví přesných věd, vyjadřuje, že příslušným zvětšením počtu pokusů (dat) možno určití pravděpodobnost nějakého zjevu s takovou přesností, jaké si přejeme, a stanoví počet pokusů k témuž účelu nutných. Nynější tvar jeho zní: Značí-li p stálou matematickou pravděpodobnost nějakého zjevu, vyskytne se tento v n pokusech s pravděpodobností P hodnoty

$$P \doteq \frac{2}{\sqrt{\pi}} \int_0^c e^{-t^2} dt + \frac{e^{-c^2}}{\sqrt{2\pi p(1-p)n}}$$

mkráté, při čemž m obsaženo v mezích $m = np \pm c\sqrt{2p(1-p)n}$.

Bernoullský theorem vysloven a odůvodněn již prvním (po Leibnizově popudu) pěstitelem ind. logiky, Bernouillim Jakobem I. v »Ars conjectandi«, pars IV., obrácen vhodně Bayesem a zobecněn Poissonem i pro případ, kdy pravděpodobnost nezůstává průběhem pokusů stálou. Praktický význam jeho vyniká zvláště z tvaru Bayesova, dle něhož hledaná pravděpodobnost nějakého zjevu obsažena v mezích

$\frac{m}{n} - c\sqrt{\frac{2m(n-m)}{n^3}} < x < \frac{m}{n} + c\sqrt{\frac{2m(n-m)}{n^3}}$ s pravděpodobností

$$P = \frac{2}{\sqrt{\pi}} \int_0^c e^{-t^2} dt.$$

Tak na př. dle matričních dat pro země koruny české z r. 1883 následuje, že pravděpodobně (P = 0.5) není v našich zemích mezi 10.000 novorozených chlapců více než 5161 a méně než 5149.

Bernoulliho zákony (v akustice) viz Píšťaly. Bnš.

Bernov: 1) B., něm. *Bernau*, ves v Čechách, 56 d., 310 obyv. něm. (1880), hejtm. Chomútov, okr. Jirkov (9 km sev.-vých.), býv. dom. Hagensdorf, fara Boleboř, pošta Jirkov, škola. — **2) B.** (něm. *Bernau*), ves t., 64 d., 393 obyv. něm. (1880), hejtm. Kraslice, okres, fara, pošta, býv. dom. Neydek (3 km na záp.), 2 školy; vyrábějí se tu plechové lžice.

3) B. (*Bernau*), město v pruské provincii braniborské, kr. dolnobarnimského a vl. obv. postupimského, nad přítokem sprévským Pankou, 23 km severových. od Berlína, 7258 ob. (1885), s továrnami na látky hedvábné a výrobky bavlněné; značný průmysl rukavičkářský.

Bernowicz Michal, pocházející ze šlecht. rodiny litevské, vyslanec za město Nowogród Wolyňski na volici sněm r. 1764, kde podepsal volbu Stanislava Augusta za krále polského. R. 1780 a 1791 činně účastnil se na

sněmu všech porad o prospěch a zvelebení vlasti. **B.** vydal *Summaryjusų praw i konstytucyj sejmowych od r. 1764 do r. 1780, w materyjach skarbowych i o sądach kommissyjów skarbu obojga narodów ustanowionych* etc. (Grodno, 1782). R. 1791 vyznamenán byl od krále fádem sv. Stanislava, po pádu Polska pak jakožto maršálek slucký jmenován od cara Pavla skutečným státním radou. Rok úmrtí jeho není znám.

Bernsdorf viz Bärnsdorf.

Bernaké Alpy viz Alpy str. 959 a 960.

Bernaký kongress poštovní zahájen byl 15. září 1874 za přítomnosti delegátů 22 státův evropských, afrických, asijských a amerických k zavedení jednoduchosti a stejnosti manipulace a poplatků v poštovníctví mezinárodním. Dne 9. října podepsána smlouva platná pro Belgii, Dánsko, Egypt, Francii, Itálii, Lucemburk, Německo, Nizozemsko, Norsko, Portugaly, Rakousko-Uhersko, Řecko, Rumunsko, Rusko, Švédsko, Švýcars, Srbsko, Turecko, Velkou Britannií a Spojené Obce americké. Smlouvou touto poštovní prohlášeny jmenované státy za jediné mezinárodní území poštovní, v němž na vzájem psaní, korrespondenční listky, noviny a tiskopisy, vzorky a obchodní papíry do určité váhy a za levné porto bez dřívějších obtížných formalit zasílání se mohou. Poplatky zapravené při podání (franko) patří poště podávácí, kdežto porto (poplatek, jež adressát platí) zůstane opět poště dodávácí. Odškodnění za dopravu mezinárodní děje se vzájemně na základě současně provedeného sčítání všelikých zásilek co do kusův i co do váhy. Smlouva tato vešla 1. července r. 1876 v platnost, a přistoupily k tomuto poštovnímu spolkou světovému r. 1876 Francie s Alžírem a koloniemi, pak britská Indie; roku 1877 rozličné britské kolonie v Asii a Americe, nizozemské, dánské a portugalské kolonie, Japonsko, Brazílie, Persie; r. 1878 Kanada a Argentina; roku 1879 Nový Foundland, některé britské kolonie v Africe, Bulharsko, Mexiko, Peru, Salvador, Honduras, Liberia; r. 1880 Venezuela, Ecuador, Uruguay, San Domingo, Bahamské ostrovy; r. 1881: Chile, Columbia, Paraguay, Haiti, Guatemala, Barbados, St. Vincent; r. 1882: Havai; roku 1883: Costa Rica; posléze Bolivie, Patagonie, Siam, stát Kongo a německé kolonie a t. d., tak že doposud toliko Čína, britská Australie, Kapsko a neodvislé státy středoafrické ve světovém spolkou poštovním se nenacházejí. Pařížskou konferencí roku 1878 a Lisabonskou smlouvou roku 1885 zavedeny v jednotlivých státech jmenovaných mezinárodní poukázky, psaní s penězi, balíčky povozné (*colis postaux*), dobírky a poštovní příkazy. R. 1883 bylo v obvodu světového spolkou poštovního dopraveno psaní s penězi 2,187.000 kusů s 1.745 mill. franků, dobírkami zprostředkováno 8 mill. fr. a poukázkami (3 1/2 mill. kusů) 242 mill. fr.; poštou listovou dopraveno 6210 mill. psaní, listkův a vzorkův, t. j. denně 17 mill. kusů.

Roku 1884 zasláno bylo psaní, listků, vzor-
kův atd.:

v Evropě	4567·4	mill. kusů, na jed. obyv.	13·69
v Asii	326·7	» » » » »	0·41
v Africe	177	» » » » »	0·09
v Americe	2020·8	» » » » »	19·95
v Australii	95·4	» » » » »	23·65
celkem	7028	mill. kusů, na jed. obyv.	15·56

Hda.

Bernský skot viz Skot.

Bernstadt: 1) **B.**, město v saském kraji budišinském, okr. lubijském, 17 km severně od Žitavy, s 1366 obyv., okr. soudem a továrnou na sukna. — 2) **B.** v pruském Slezsku viz Bierutow.

Bernstein: 1) **B.** Georg Heinrich, něm. orientalista (* 1787 v Kospedě u Jeny — † 1860 v Laubaně). Studoval v Jeně theologii. habilitoval se tam r. 1811, súčasnil se váleku r. 1813—14, načež se vydal na vědeckou cestu do Hollandska a Londýna. R. 1821 stal se professorem ve Vratislavi. **B.** byl předním znalcem řeči a literatury syrské. S počátku obíral se dějinami náboženství východních, indičinou a arabštinou (*Vergleichungstabelle der muhammed. Zeitrechnung mit der christlichen*, 1812; *Ein Gedicht des Šafí Eddin*, 1816; *De initiis et originibus religionum in oriente dispersarum e codice arabico*, 1817; *Hitopadesae particula*, 1823). Hlavně však věnoval se syrštině a počal pracovati na slovníku, za jehož přípravné práce sluší míti *Proben aus Bar Bahlul's syrisch-arab. Lexicon* (1842) a výborný slovník při 2. vyd. Kirschovy »*Chrestomathia syriaca*« (1832—36). *Lexicon linguae syriacae* vyšel 1. sešit (1857), ostatní materiál jeho přešel do Payne-Smithova »*The-saurus linguae syriacae*«. Důležité je jeho *Gregorii Bar Hebraei chronici syriaci e codic. passim emendati atque illustr. specimen* I. (1882), což bylo přípravou k novému vydání kroniky Bar-Hebraeovy. K tomu se pojí *Gregorii Bar-Hebraei scholia in librum Jobi* (1858). Napsal též *De Charklensi N. Testamenti translat. syriaca* (1837; 2. vyd. 1854) a vydal *Das h. Evangelium d. Johannes, syrisc nach charklens. Übersetzung* (1853). Důležitý jsou zvláště jeho *Syriscche Studien* v »*Deutsch-Morgenländ. Zeitschrift*«, 1849—52.

2) **B.** Aaron, něm. publicista a přírodopzpytec (* 1812 v Gdánsku — † 1884 v Lichterfeldě u Berlína). Schopnost k vědecké činnosti dokázal pracemi: *Das Hohelied, übersetzt und bearbeitet* (1834); *Plan zu einer neuen Grundlage für die Philosophie der Geschichte* (1838); *Rotation der Planeten* a j. Když r. 1845 ozývaly se hlasy pro reformu náboženskou, **B.** působil pro reformu židovstva právě tak horlivě jako r. 1848 pro práva lidu. V březnu r. 1849 založil demokratický časopis *Urwählerzeitung* v Berlíně, kterým zahájil publicistickou svou činnost s úspěchem neobyčejným, který vládě tak nepohodlný byl, že časopis potlačila; od r. 1853 **B.** vydával jej pod názvem *Volkszeitung* jiným nákladem, a od té doby těší se dosud veliké oblibě politických kruhů v Německu. Téžou časopisu užil také k populárním výkladům otázek vědeckých, zvláště z oboru přírodopzpyteckého, z nichž

pak upravil souborné dílo: *Aus dem Reiche der Natur* (2. vyd. 1858—61, 3 sv.) a v novém vydání pod názvem *Naturwissenschaftliche Volksbücher* (1868—70, 20 sv.) a *Neue Folge* od r. 1880. Později vydal: *Die Märkte* (1873); *Aus dem Jahre 1848* (1873); *Verfassungskämpfe und Kabinetintriguen* (1874); *Bis nach Olmütz* (1874); *Die Jahre der Reaktion* (1881). Také novellovými pracemi získal si mnoho čtenářů, zvláště v kruzích židovských; jsou to: *Novellen und Lebensbilder* (1838); *Vögele der Maggid* (1860); *Mendel Gibbor* (1860). *Vsk.*

Bernstorff, staroněmecký rod, pocházející z Meklenburska, r. 1715 do stavu svob. pánů, r. 1767 do stavu hraběcího povýšený a nyní v hojném rozvětvení usedlý v Prusku, Meklenbursku a Dánsku. Z rodu toho vynikli: **1) B.** Johann Hartvig Ernst, hrabě, státník dánský (* 1712 v Hanoveru — † 1772 v Hamburku). Kristiánem VI. jmenován roku 1732 vyslancem u dvora saského, r. 1737 u říšského sněmu v Rezně, kde přičiněním jeho přijat Holštýn mezi alternující domy knížecí, a roku 1744 vyslancem v Paříži. R. 1751 stal se ministrem věci zahraničních a předsedou šlesvickoholštýnským. Získal si velikých zásluh o Dánsko, zvláště uzavřením traktátu s Ruskem v příčině Holštýn-Gottorpu a povýšen za hraběte r. 1767 Kristiánem VII. Zvelebil též námořní obchod dánský, hlavně rozmnožením loďstva, uvolněním obchodu a odkoupením osad v Západní Indii, podporováním továren, staral se dále o zřízení ústavů humanitních a o chudinství, jemuž věnoval výteček třídní lotterie. (Viz Bedřich V., svazek III., str. 589.) Na statcích svých učinil první pokus o zrušení poddanství a upravení poměrů rolnických. Roku 1770 zatlačen Struenseem z úřadu, odebral se do Holštýna provázen Klopstockem, jež byl do Dánska povolal. Po pádu Struenseově povolán opět k vládě, zemřel však, když se chystal na cestu. Srv.: Navarro, Vie du comte J. H. E. de B. (Neapol, 1882); Vedel, Den aeldre Grev B s Ministerium a Correspondance ministerielle du comte B. (Kodaň, 1882). — **2) B.** Andreas Peter, synovec předešlého, státník dánský (* 1735 v Gartowě — † 1797 v Kodani). Strycem svým povolán r. 1759 do dánské služby a odstoupil s ním r. 1770. Po pádu Struenseově stal se r. 1773 ministrem zahraničním a předsedou německé kanceláře. Dokončil jednání s Ruskem, zaveden jeho strycem, a uzavřel ozbrojenou neutralitu severních mocí proti Anglii. R. 1780 odstoupil pro spory s ministrem Guldbergem, povolán však opět Bedřichem VI. r. 1784. Válku se Švédskem skončil brzy a hleděl Dánsku na dále zachovati mír; tak odepřel součinnost při válkách a koalicích proti Francii, čímž získal velké obliby. Přičinil se též o vyproštění rolnictva z poddanství v Dánsku (1788) a připravil je i v Šlesvicko-Holštýnsku; byl horlivým zastáncem svobody tisku a zásad liberálních. Také pro mírnost a rozšafnost svou byl všeobecně milován a vážen. Srv.: Eggers, Denkwürdigkeiten aus dem Leben des Staatsmin. von B. (Kodaň, 1800). *Hsř.*

Bernschlag: **1) B.** Český (*Böhmisch-Bernschlag*), ves v Čechách, 75 d., 517 obyvn. něm. a čes. (1880), hejtm. Jindřichův Hradec, okr., býv. dom., fara a pošta Nová Bystřice (4 km záp.), škola. Samoty: Nový mlýn, Mládkův mlýn a Kuba. — **2) B.** Německý, čes. Poslázek (něm. *Deutsch-Bernschlag*), ves t., 37 d., 242 ob. něm. (1880), hejtm. Jindřichův Hradec, okr. Nová Bystřice (10 km jihových.), bývalý dom. Landstein, fara a pošta Nové Město.

Bernštam Leopold Adolfovič, sochař ruský, žijící v Paříži (* 1859 v Rize). V létech 1880—81 vyznamenán byl malými medaillemi stříbrnými za poprsí, jichž r. 1882 zhotovil celou řadu (F. M. Dostojevského, A. G. Rubinsteinova v konservatoři, Fon-Vizina ve foyeru Alexandrinského divadla a K. Brandta v zoolog. museu akademie nauk). Řada tato do r. 1884 dostoupila počtu 40, obsahujíc v sobě přední zástupce věd i umění. Téhož roku odebral se B. za dalším vzděláním do Itálie, kdež s počátkem pracoval ve florenské akademii u prof. Rivaltiho, později v Římě cvičil se v modelování. R. 1885 přešel do Paříže, kdež Greven svěřil mu správu a práce umělecké ve světově známém museu voskových figur, galerii to všech výtečnicků současných. Z četných poprsí, která tu B. provedl, jmenovati sluší: Šardoua, Deroulèda, Halévyho, Rénana, Flauberta, Zolu; z ruských: Bogoljubova, Katkova, Ciona. R. 1887 zhotovil B. poprsí A. S. Puškina do foyeru Alexandrinského divadla.

Bernát Josef, profesor soudního lékařství ve Vídni (* 1770 v Litoměřicích — † 1842 ve Vídni). Promovován v Praze, praktikoval pak v Litoměřicku a později v Boleslavsku. Byl z prvních šifitův ochranného očkování neštovic. R. 1808 jmenován professorem soudního lékařství v Praze a r. 1813 přesazen do Vídně. Spisy jeho pojednávají zvláště o soudním lékařství; jeho *Systematisches Handbuch der gerichtlichen Arzneykunde* (1813) pětikrát vydáno. O zkoušce plik mrtvých rozeřat vydal několik pojednání. *Peč.*

von **Bernuth** August Moritz Ludwig, pruský politik (* 1808 v Münsteru), stal se roku 1849 radou v minist. spravedlnosti. R. 1849 zvolen byv ve Vestfálsku do první komory zasedal se o revisi ústavy ve směru liberálním. Pro nesnáze, jež mu z toho povstaly, vzdal se úřadu a politické činnosti; r. 1855 stal se místopředsedou appellačního soudu ve Hlohově, a r. 1859 prezidentem soudním v Poznani. R. 1860 povolán do panské sněmovny, jmenován syndikem korunním a ministrem spravedlnosti; tu přičinil se o neodvislost soudů. R. 1862 vzdal se úřadu a byl vůdcem liberální strany panské sněmovny a místopředsedou této (1873—74). Od r. 1867 byl poslancem severoněm. a od roku 1871 říšského sněmu, kde se roku 1874 přidal ke straně německoliberální. *Hsř.*

Bernward sv., biskup hildesheimský (993 až 1022). Narodil se v první polovině X. stol. na Sommerschenburku nedaleko Helmstadtu ze šlechtického rodu saského. Vzdělán byl

v katedrální škole hildesheimské a byv pak posvěcen na kněžství přišel roku 987 k císařskému dvoru za kaplana a stal se vychovatelem Oty III. R. 993 stal se biskupem hildesheimským, i působil mnoho prospěšného pro církev, vědu a umění. Zakládal osady na místech pustých, učil lid pálení cihly a obehnal Hildesheim pevnou zdi, tak že v celém Sasku nebylo města krásnějšího a pevnějšího. Hildesheim nazývá ho svým druhým zakladatelem. **B.** byl též velikým učencem v teologii a filosofii, matematice a lékařství a spolu mistrem v lijectví, kamenictví, stavitelství, malířství a krasopise. Péči jeho byly dílny těchto umění v Hildesheimě zřízeny. Znamení zbytky z toho jsou: **B.**ův zlatý kříž, jeho dva svícny ulité z podivné směseniny kovů, měděná socha a bronzové dvojitě dvě s obrazy díla vypuklého ze života Spasitelova a ze Starého zákona. Založil v Hildesheimě klášter sv. Michala, kde pět let před svou smrtí přijal roucho řeholní. Zemřel 20. listopadu 1022. Papež Celestin III. prohlásil jej r. 1193 za svatého. *Dr. Kr.*

Beroaldo: 1) B. Filippo starší (* 1453 v Bologni — † t. 1505). Byl professorem v Bologni. Vydal některá vědecká díla starověká, zejména Plinia a menší pův. spisy: *Declaratio an orator et philosophus medico sit anteponeendus; De terrae motu et pestilentia*, dílo historii tehdejších morů zaznamenávající, v němž prý mluví o anaesthesii při operacích vdechováním narkotických hmot vznikajících. *Peč.*

2) B. Filippo mladší (* 1472 v Bologni — † 1518 v Římě), roku 1498 stal se professorem v Bologni, později odešel do Říma, kde stal se r. 1516 bibliotékářem ve Vatikáně. Jeho latinské básně svého času přeceňovány, skutečných zásluh získal si komentářem k prvním 5 knihám letopisů Tacitových, jejichž rukopis byl tenkrát nalezen a k rozkazu papeže Lva X. vydán. (C. Taciti annuum libri V. priores, v Římě, 1515; nově vydání v Lyoně, 1542; v Paříži 1608). *Nk.*

Beroaldo-Blanchini Natalis, rakouský podmaršálek (* 1779 v Modeně — † 1854 ve Vídni), pro svou výtečnou znalost věd technických stal se r. 1822 ředitelem továrny na zbraně ve Vídni, kde zdokonalil výrobu stříelných zbraní hlavně vynalezením nových strojů vrtacích.

Beroö (zool.) viz Beroidae.

Beroea, Berrhoia: **1) B.** (nyn. Veria [v. t.], tur. *Kara-Feria*, slov. *Ber*), město v makedonské krajině Emathii, v nyn. vilájetu solunském. Náležela k nejstarším městům makedonským a k prvním církvím křesťanským, od sv. Pavla založeným. — **2) B.** (Stará Zagóra) v Thrakii, v postranním údolí Hebra (Marice), jihozáp. od Plovdiva. Za dob římských slulo Augusta Traiana, od r. 784, kdy císařka Irena je dala obnoviti, Irenopolis. Ve středověku mluví se často o městu Veroi, jež slynulo bohatstvím a obchodem. Od roku 1190 náleželo Bulharům, kterým slulo Boruj. Po opanování poloostrova od Turků město pokleslo a staré jméno od XVII. stol. úplně vymizelo z paměti lidské. Jen nápisy

staré a jiné památky upomínají na dřívější jeho slávu.

Beroidae, čeled žebernatek (*Ctenophora*), tvořící pro sebe mezi žebernatkami i zvláštní řád žebernatek bezbranných (*Nuda*). Charakteristické znaky této čeledi jsou: Vejčité nebo kuželovité tělo splošené v rovině předozadní (rovina t. zv. nálevky). Veliká rozšířená ústa vedou do objemné dutiny zaživací. Chapadlovitá tykadla a laločnaté přívesky scházejí. Všechny 8 žeber skoro stejně dlouhých. Obvodní cévy vodní přechetně se rozvětvují i souvisí vespolek na okraji ústní cevy okružní. Čeled **B.** zahrnuje rod Beroö, v moři hojně rozšířený. Druhy jeho objevují se často ve velkých hejnech u pobřeží i v moři otevřeném. Jsou zvířaty velmi dravými napadající se zálibou jiné žebernatky, zejména druh *Eucharis multicornis* Eschsch.

Jinak jsou tím zajímavý, že v noci světélkují, přispívajíce tak ještě s jinými živočichy ku překrásnému úkazu světélkujícího moře. Známější druhy jsou: **B. ovata** Delle Chiaje (viz vyobr. č. 545.), 16 cm dl., v mládí průsvitná, dospělá barvy růžové neb světle červené. Žije v moři Středomořním a v jižní části oceánu Atlantického. **B. Forskalii** Chun, druh podobný předšlému, avšak s tělem značněji splošeným, až 20 cm dl., barvy růžové, někdy na úzkých stranách hnědé. Objevuje se ve velkých hejnech v oceánu Atlantickém a v moři Středomořním. Oba druhy krásně světélkují, a sice vychází úkaz světelný u **B. ovata** z obvodních cev vodních, u **B. Forskalii** i z jejich rozvětvených částí. *Šc.*

Beron viz Berovič.

Béronice: 1) B. Malé (Běruničky), ves v Čechách, v hejtm. poděbrad., v okr. královéměstec, diéc. královéhrad., 21 d. a 204 ob. čes., místní obec a fara **B.** Velké. — **2) B.** Velké (Běrunice), ves t., 100 d., 700 obyv. čes. škola, farní úřad; chrám Narození P. Marie připomíná se od r. 1350. Jako část zabavených statků smiřických prodány byly r. 1622 Albrechtovi z Valdšteina, jenž je opět prodal Janu Eus. Khanovi.

Béróssos (*Βηρώσσος* neb i *Βερωσός*). historik starověký (* kol r. 345 př. Kr.), kněz při babylónském Bělově chrámě I-Sagille. Obecně známiv se důkladně s dějinami své vlasti a osvojiv si jazyk řecký sepsal *Βαβυλωνιακά* nebo *Χαλδαιικά* o 3 kn., jež věnoval syrskému králi Antiochu I. Sótérovi. Spis tento požíval ve starověku nemalé autority, a jeho počinem vznikla samostatná historická škola učenců alexandrijských. Seznámil **B.** sám první učence západní s pravým obsahem dějin babylónských, čerpaným ze zdrojů domorodých. Proto řídili se jím ve svých udajích zejména Apollodóros (z něhož udaje **B.**ovy přejal Alexandros Poly-

Č. 545. *Beroö ovata* Delle Chiaje, zmenš.

histor), Abydénos, Josefos Flavius, král Juba, Athénaios, Clemens Alexandrijský, Agathias i. j. Poněvadž prvopis B-ova spisu se nezachoval, odkázání jsme výhradně k excerptorům ne-souvislým a po výtce porušeným, Eusebiovi a Synkellovi, prvnějšímu v překladě armenském. Přes to i ty chudícké zlomky, které sebrány byly Richtrem (Berosi Fragmenta, Lipsko, 1825) a Müllerem (Fragm. hist. graec., II., 495 až 509) jsou pro dějiny starověké neocenitelné, a cena jejich zvláště za nejnovějších dob seznána, když v přehojných případech prokázána místy i slovná shoda s udaji klínovými. (Zajímavé toho doklady u G. Smitha, Trans. Soc. Bibl. Arch. III., 361—379.) Odmyslíme-li prvou část spisu B-ova, která pojednává o báječných dobách před potopou a hned po ní (frg. 1. Müller), jest B. naprosto spolehlivým zpravodajem o dějinách babylónských. Od r. 2458 před Kr. zbudován jest spis jeho na pevné soustavě chronologické, jejímž podkladem byly přesné seznamy králů. Veškerý dějiny až do r. 539 př. Kr. rozdělil B. na dobu sedmi dynastií. Z té části B-ova spisu, která pojednává o králich VI. a VII. dynastie, zachovaly se rozsáhlejší a souvislejší zlomky, jednak z Alexandra, jednak z Abydény, jejichž obsah v celku i v podrobnostech shoduje se s udaji monumentalními (Schrader, Zased. zprávy saské uč. spol. XXXII., 1—32.). Celkem srv. o B-ovi i Lenormant, Essai du commentaire cosmogonique de Bérose (Paříž, 1875). Pšk.

Berosus Leach, rod brouků z čeledi vodomilů (*Hydrophilidae*). Charakteristické znaky jejich jsou: tělo ovalní, značně vyklenuté, tykadla 7členná, zadek 5kroužkový, střední a zadní nohy nikoliv veslovité, s holeněmi obrvenými. Poměrně malí tito brouci žijí ve vodách stojatých, obyčejně na kořenech vodních rostlin. Barev jsou temných, hlava a předohrud bývají kovově lesklé. V Evropě známo 8 druhů. Obecnější jest *B. luridus* L., 3⁵—4⁵ mm dl., špinavě žlutohnědý, s krovkami dubkováně pruhovanými, namnoze tmavě skvrnitými. Zajímavý jest *B. spinosus* Stev., žijící ve vodách brakových na pobřeží moře Baltického, Středozemního a oceánu Atlantského, jehož krovky opatřeny jsou na koncích dvěma trny. Sc.

Beroun: 1) B., královské a někdy krajské město v hejtm. hořovickém, při ústí Litavky do Mže, v pěkném úvalu mezi lesnatými vrchy (do 461 m) a skalnatými stráněmi. Záleží z vlastního města s velikým, obdélným náměstím (1·6 ha), kdež posud jest něco starožitných renaissančních domův, a z předměstí Plzeňského, Hrnčířského, Rybářského a Pražského, ku kterémuž se čítá i Závodí (nejstarší část města) a nedaleká ves Nižtice, dále samoty Herinky, Veselá, Pták, Bradatky (někdy víska Petrovice), Drábov a Boží Voda s poutní kaplí mariánskou. Obec B. čítala r. 1880 na všem 468 d. a 5719 duší. Město má okresní soud, berní úřad, okr. zastupitelstvo, velitelství pěšího pluku čís. 88. a praporu zemské obrany č. 34., dvojí školu měšťanskou a školy obecné. Památné budovy jsou: děkanský chrám sv. Jakuba Většího, jehož původní gotiku za-

chovalo toliko presbyterium, kdežto lodí po ohni r. 1544 dostaly ráz renaissanční s prostými emporami; na hmotné zvonici jest krásná harmonie zvonová. Na Plzeňském předměstí jest hřbitovní chrám Matky Boží z let 1520 až 1525 (rozšířený 1744), tamtéž i bývalá residence piaristů z r. 1773, nyní obydlí vojska. Na náměstí jest stará radnice. Nově vznikly na předměstí Plzeňském nákladné školy, kaspárny, dále dva nové mosty železné přes Mži a můstek litavský. Z bývalého opevnění městského zbyly dvě mohutné brány věžné, hořejší a dolejší, sešle hradby městské a četné bašty (výkuše) čtyřhranné, jež od roku 1510 slouží na díle za obydlí chudších měšťanův; příkopy v zahrady obráceny. Živnost města záleží hlavně na velkém katastru pozemkovém (2401 ha); od nové doby vzrůstá se i velký průmysl, zejména bavlnářský závod ryt. Kubinského (1000 dělníků), cukrovar, pivovar, parní mlýn, tři velké mlýny při Mži, menší jeden při Litavce, dvě pily s výrobou parket, závod strojnický a koželužský, velká cementárna s lomem vápence a tři cihelny. Obchodu svědčí zde dráha západní a rakovnicko-protivinská, úvěrní ústav a šest výročních trhů kromě týdenního. — Dějiny. Na berounském Závodí stála již snad r. 1088, jistě však r. 1179 ves Brod s obyvateli rolníky a rybáři, a na druhé straně v lukách ves Podolí. Zde býval hlavní brod a přívoz na cestě z Prahy k Plzni. Asi za krále Václava I. zbudovali něm. osadníci nyn. město, jež nazýváno *Bern* (lat. *Verona*), z čehož vznikl český název B. Poprvé se jmenuje v listině krále Otakara II. r. 1265. V neřestech zemských v l. 1278—83 město zupstlo, a Václav II. provedl v l. 1295—1302 nové jeho vysazení lidem českým i německým, odkudž bylo rozdělení města na čtvrt Českou a Německou kromě čtvrti Zákostelské a Klášterské. Poslední zvala se po klášteře dominikánů, kterýž s kostelem P. Marie do r. 1421 stával u dolejší brány při jihových. rohu města. Václav II. daroval městu vsi Vracov a Bezděkov u Unhoště, a poděl Litavky Počaply, Bařechov (zaniklý), Záhrivčl (Zahofany), Trubin, Černín, Vzdice a Bavoryni, i nařídil, aby město se řídilo právem Starého města Pražského. Také král Jan městu přál, daroval mu 11 lánů půdy a propustil mu svobodu pastvy v král. lese Gdýčině; též je chránil proti kvívdám páchaným od purkrabí na Nižburce. Za Karla IV., jenž r. 1350 měšťanům, Čechům i Němcům, potvrdil výsady z roku 1302, město znamenitě zkvetlo, zvláště sladovnictvím a jinými řemesly, též vznikem mnohých vinic, chmelnic a ovocných sadů. Týž král ve své »Majestas Carolina« stanovil, že město B. má vždy zůstávati při koruně, leda že může v zástavu dávano býti na nejvýš na 10 let. Za Karla IV. zdvihli se r. 1359 v B-ě (dle Hájka) Češi proti Němcům, kteří prý českému kazateli přinesli štěně na způsob dítěte zavinuté žádající, aby je okřtil. Kostel berounský, bohatě nadaný statkem, měl za Karla IV. kromě faráře dva kazatele, českého i německého, a jednoho oltářníka. Za Václava IV. r. 1404 založen byl při

městě špitál pro chudé a choré a nadán při něm zvláštní kněz faráři podřízený. R. 1407 koupili konšelé na užitek obce městskou rychtu se vším statkem a právem tak, jak ji byl roku 1325 král Jan zadal měšťanu Menhartovi k dědičné držbě. — Když vypukla válka husitská, Berounští drželi se krále Sigmunda, kterýž na podzim r. 1420 u nich pobývalje odtud řídil špižování obleženého Vyšehradu. Jsa v potřebě peněz, odhal Berounským Vzdice, Bavoryni, Černín a Trubín a zároveň se hrady Žebrákem a Točnickem zapsal je pánům z Kolovrat. Za náhradu té škody udělil městu »milové právo« na výhradní várky a výčep piva. Po sv. Havlu odesel z města a zůstavil tam posádku pod velením Rudolfa Bece Vlacha a některých zemanův. Ale Pražané porazivše krále u sv. Pankrace na jaře r. 1421 se Žižkou táhli k B-u a pátého dne (t. dubna) došli ho útokem k fortně německé. Posádku na díle pobili, ostatek žoldnéřů s hejtmany jejich, městskými konšely a některými měšťany javše vehnali do jedné stodoly na předměstí a tam upálili. Podobně usmrtili místn. faráře, mnichy dominikány a jiné kněží odjinud do B-a uprchlé, celkem 37 osob, jež uhořely v obecní lázni za dolejší branou. Klášter dominikánův i s kostelem tehdy zašel na vždy. Město B. odtud přistoupilo ke straně pod obojí, jsouc v letech 1421—25 v moci Pražanů, v l. 1425—34 v moci Táborův, a potom drželo se strany Jiřího z Poděbrad. R. 1432 zakusili Berounští mnoho škod, když Burian z Gutšteina s Plzeňskými jim odehnal všecken dobytek s pastvy, a pak když z přívalu deště vzdemuly se Litavka i Mže. Za Vladislava Jagailovce, kterýž Berounským r. 1474 udělil clo z výtoně dříví a r. 1502 právo pečeti červeným voskem, město znamenitě vzkvetlo; pustá městiště domů zase byla budována, zašlé vinice obnovovány a na příchodných místech nové vysazovány; množily se štěpnice uslechtilého ovoce, chmelnice i šafránice; někteří měšťané měli u vsi Nižtic své »šachty« na dolování železa, obec měla velké lomy kamene i mramoru, a za hořejší branou byla výnosná obecní vápenice; vzráhala se výroba hřebíků, nožův a zbraněv rozličné, zvláště stělné (od stělců či ručníkářů); hojně bylo soukenictví, tkalcovství a hrnčířství. Kolem r. 1520 bylo v městě 17 pivovarů malých a 26 sladoven. Město bohatlo prodejem piva i vína. Hlučno tu bylo od hojných povozů kupeckých, jež tudy jezdily na hlavní dráze obchodní mezi Prahou a Řeznem; na nich vybíralo se u hořejší brány obecní clo. Jiné důchody měla obec z prodeje vína, soli a železa, z užitku městské rychty, zvláště z poplužního dvora rychteckého na Žavodí, z úroků poddaných v Počaplích, Zahofanech, Lhotce Březové a Měňanech, z obecního mlýna, rybníkův i šosovních platů. Po r. 1512 koupili od paní Maternové z Újezda blízky statek Gdýčinu. Po velkém požáru r. 1512, který zasáhl 40 domů v České a Klášterské čtvrti, nabylo město úhlednější výtavnosti, rovněž po ohni r. 1544, kdy lehly čtvrt Klášterská a Německá. Nematá pohroma stihla město, když r. 1547

účastnilo se vzpoury proti králi Ferdinandovi I., neboť král uložil mu pokutu 1600 kop míš. a zabavil mu statky obecní, z nichž Gdýčinu prodal Jiřkovi Otě z Losu, Počaply a Zahofany připojil ke korunnímu statku Královu Dvoru, ostatek z milosti vrátil městu. Vývoj města tím pokutováním nebyl patrně zadržán, spíše mu škodily za Maximiliána II. a Rudolfa II. veliké berně na válku s Turky. Šlechta usazovala se v B-ě skrovnou měrou; za to vzráhaly se rodiny erbovní (Švíkové z Perče, Mostníkové z Nižtice, Hovorčovští z Kolivé Hory, Malinová z Hlavačova, Střelcové ze Lhoty, Brázdímští a Čížkové z Jenšteina, Albínové z Jenčova i Kavanové z Čejkova). Intelligence přibývalo, když bakalářové učení pražského se usazovali v městě a zaujímali úřad konšelský; po jejich příkladě pořizovali si měšťané knihovny často s nemalým nákladem. Také toho času staly se rozličné proměny ve věcech církevních, jež zaváděli konšelé vždy více k vyznání augšpurskému a dílem i bratrskému se klonící. Za Rudolfa II. stihly město mnohé nehody: r. 1582 mor a r. 1599 mor a strašný požár od lotrů založený, kdež spáleno bylo 158 domův uvnitř hradeb; r. 1611 vyloupeno město od Pasovských. R. 1615 čítalo se v městě 250 sousrdských usedlostí a bylo zde asi 1500 obyvatelů. R. 1618 účastnili se Berounští vzpoury evangelických stavů proti císaři a za to pykali r. 1623 dočasnou ztrátou obecních statkův a výsad a pak nařízenou reformací katolickou. Za vpádu Sasův a Švédů do země r. 1634 byla v městě posádka, ale když přiblížil se nepřítel z. čce k B-u, posádka utekla, a Sasové i Švédové drancovali v městě a ukořistili přes 44 hřiven stříbra kostelního. Za léta 1631—35 počítalo si město 44.128 zl. válečných škod. Zle navštívil město také generál Banér, kterýž táhna se Švédové od Plzně ku Praze 22. října 1639 vešel do B-a, obyvatele vehnal do kostela a rozkázal, aby dali 1000 dukátů výpalného. Nemoha býti uspokojen, druhého dne dal město úplně vyloupiti, zásoby, šatstvo a j. pobral, obyvatele i svléci dal z lepších šatův a vyhnal je z města zapálil B. se čtyř stran. Sdělaná ta škoda odhadnuta byla na 33.717 zl. — Tak město válkou třicetiletou velice sešlo. R. 1630 bylo tu 671 duší; o málo více bylo jich r. 1654, kdež shledalo se z osob ke zpovědi povinných 454 (od 12 let věku), a bylo tu 130 domův a chalup pustých, 7 shořelých a toliko 113 obydlých. Odtud město ponenáhlu z bídy povstávalo, ač v moru r. 1680 zemřelo tu 341 lidí. Zatím se tu ujal nově rodiny erbovní (Salátové z Kronweissenburka, Preslové ze Svarcberka, Eislové z Merlinku a j.) a usazovaly se tu starší rodiny šlechtické (Horčičti z Tepence, Častolárové z Dlouhé Vsi, Strachovští ze Strachovic, Stránští ze Stránky a j.) R. 1714 učinil Karel VI. B. hl. městem nového kraje berounského, jehož úřadové tu zůstávaly do roku 1791. Roku 1773 vznikla tu residence piaristů z nadání panny Lidmily Rudolfové, z něhož vznikla hlavní škola a soukromé nižší gymnasium. Za Marie Terezie byl B. v l. 1741—42

v moci vojska francouzského, a r. 1744 učinili Prusové od Prahy útok na město, aby do byli tam rakouského skladu špiže, ale generálem Festetičem byli se škodou odrazeni. Josef II. r. 1785 městu odňal branné clo a vytvořil a dal je c. k. eráru silničnímu. R. 1788 reformoval městskou správu, když tu zřídil c. k. magistrát II. třídy. Za Františka II. stíženo město mnohými břemeny válečnými, drahotou a peněžní tísní. Tehdáž zanikla mnohá řemesla, jako soukenictví, punčochářství a tkalcovství, ztenčilo se hrnčířství. Roku 1843 čítal B. 2359 obyvatelů. Teprv r. 1862, kdy založena byla česká záp. dráha, rozšířil se zde velký průmysl a rozhostil se čilý život spolkový. Povodeň v květnu r. 1872 sdělala na budovách a pozemcích škody přes 380.000 zl. — Zrodáků berounských vynikli kn. Jan Achilles, spisovatel z l. 1587 až 1617, Frant. Fuss, spisovatel hospodářský (1745—1805), pět dcer mlynáře Podleského, hudebnice a zpěvačky v 2. pol. XVIII. století, Josef Ant. Seydl, děkan a spisovatel, nově pak historik Petr Koudela († 1874) a linguista Čeněk Šercl. — Znak B.: Stít barvy modré, v němž brána městská mezi dvěma věžemi s mříží vytaženou, v ní medvěd krácející, obrácený k levé straně (viz vyobr. č. 546.). *JVra.*

Č. 546. Znak města Berouna

2) B., též Perna (něm. *Pern*), ves v Čechách na pramenisku ř. Teplé; 27 d., 183 ob. něm. (1880), hejtmanství, okres, bývalý dom. klášter praemonstrátů v Teplé, fara a pošta Teplá (6,5 km jihovýchl.).

3) B. (něm. *Bärn*), město na Moravě v předhoří hor Jesenických nad Bystřicí, 363 domů, 2753 ob. něm. (1880), hejtm., býv. dom. Sternberk, okres Dvorec (4 km jihovýchl.), farní chrám Nanebevzetí P. Marie a fil. kostel Povýšení sv. Kříže, škola, poštovní a telegrafní stanice, nádraží, čilý obchod se lnem a pšizí. Město založeno ve XIV. stol. bezpochyby od některého z pánů ze Sternberka, nejspíše od Jaroslava ze Sternberka. Několikrát postiženo strašnými požáry.

Berounka viz Mže.

Berounský viz Achilles.

Berounský kraj zřízen byl r. 1714 od císaře Karla VI. ze zrušených krajů vltavského a podbrdského; roku 1849 jest však zrušen a přidán ke kraji pražskému a táborskému

Beřovice, ves v Čechách v hejtm. a okr. slanském, nad potokem Bakovským, 63 d., 405 obyv. čes. (1880), bývalé panství, fara a pošta Zlonice; škola, parní mlyn, mlyn Průcknerův, cihelna, v polích na jihozáp. kaplička. Nad B.-mi vtéká do potoka Bakovského potok Byseňský. *Kcr.*

Berovlů (Beron) Petr Ch., buditel bulharský (* 1797 v Kotlu — zavražděn 1871 v Rumunsku). Studoval v Bukurešti a v Brašově, lékafství v Mnichově a dodělav se značného jmění jako krajský lékař v Krajevě ve Valašsku (1832—39) usadil se v Paříži. Zahájil školskou literaturu bulharskou svým slabikátem *Bukvar* (Brašov, 1824), obsahujícím přírodovědecké články s obrazy. Předmlouvou k *Bukvaru* přispěl k zavedení metody Belloya a Lancasterovy do škol bulharských. V Bulharsku přijata byla knížka tato s nesmírnou radostí, neboť ve školách slovanských potud ničeho neviděli než psaltíry a časovoly. Knížka od té doby ještě dvakrát otištěna. Svým nákladem založil také několik dívčích škol v Bulharsku. Kolem r. 1850 odebral se do Paříže, kde psal několik vědeckých děl francouzsky. Nejdůležitější z nich jsou: *Grand Atlas cosmobiographique* (1858); *L'Atlas météorologique* (1860); *La Physique céleste* (1866—68, 3 sv.); *Le Déluge et la Vie des plantes* (1858); *Le Fluide de lumière* (1862); *Physico-physiologie* (1864); *Physicochimie* (1870). V letech 1854—55 B. žil v Praze a vydal zde německý spis *Slavische Philosophie enthaltend die Grundzüge aller Natur- und Morawissenschaften* s dodatkem *Über die Willensfreiheit und die Unsterblichkeit der Seele* (1855).

Berquin [berkěn]: 1) Louis de B., z prvňích horlitelů reformace ve Francii (* 1490). Seznámil se v Paříži s osobnostmi, jež (jako Lefèvre d'Étaples, Marketa, sestra krále Františka a j.) oprav církevních mírnou cestou se domáhaly; avšak nerozhodnosti jejich nespokojen vstoupil ve styk s Erasmem, jehož některé spisy, jakož i Lutherův »De votis monasticis« přeložil. Od doktorů Sorbonny proto byv obžalován dvakrátě ušel trestu, ježto král v jeho prospěch zakročil; když však nepřestal na zlořády útočiti, ano samu Sorbonnu z bludů vinil, byl roku 1528 vzat v nové vyšetřování, k smrti na hranici odsouzen a 22. dub. 1529 v Paříži upálen. — *šp.*

2) B. Arnaud, spisovatel francouzský (* 1750 v Langoiranu — † 1791 v Paříži). Jest prvním spisovatelem pro mládež a jeho spisy bavily mládež francouzskou po více než půl století. B. čerpal mnoho ke svým povídkám, deklamovánkám i divadlům z pramenů německých a anglických, jež spracoval tak vhodně, že za originály dlužno je pokládati. Vedle zábavy hleděl B. mládež nadchnouti pro ctnost, kterou líčí barvami nejkrásnějšími. Ale mravnost B.-ova zakládá se na prospěchářství, což jinak výborným knihám je na závadu. Hlavní dílo jeho jest *Ami des enfants* (Paříž, 1784, 6 sv.), výtečně spracování něm. díla »Der Kinderfreund« od Ch. Felixa Weisza, do češtiny přeložila Miloslava Procházková (Olomouc, 1874) pod titulem »Přítel malých«. Ostatní sbírky *Contes et Historiettes*, *Sandfort et Merton* a *Le Petit Grandisson* nedosáhly již té obliby jako prvni. Při vypuknutí revoluce stal se B. spolupracovníkem listu »Feuille villageoise«, který velice přispěl k duševnímu probuzení venkova. Jako přívrženec Girondi-

stův musil se **B.** později skrývat. Z útrap těch vysvobodila jej smrt. — Veškerá jeho díla vydána r. 1803 v 20 sv. a výbor z nich r. 1836 v 4 sv. *Hř.*

Berr Friedrich, německý klarinetista a fagotista (* 1794 v Mannheimu — † 1838 v Paříži). Byl kapelníkem ve vojště francouzském, od r. 1823 klarinetistou při ital. opeře v Paříži a roku 1831 jmenován profesorem na konservatoři a r. 1832 královským solovým klarinetistou. Jako virtuos na klarinet vynikal krásným, pružným tónem, nad míru skvělou technikou a vkusným, jemným přednesem. Psal mnoho skladeb pro hudby vojenské, pro klarinet, fagot a ofikleid, pak velmi dobrou školu hry klarinetové a fagotové.

Berra F. A., spisovatel jihoamerický (* 1844 v Buenos-Ayres). Usadil se jako advokát v Montevideu r. 1872. Vedle praktického toho zaměstnání věnuje **B.** veškeré své síly vychování lidu, zejména horlivě pracuje na opravě školství republiky La Platské. Založil za tím cílem »Sociedad de amigos de la educacion popular«, která vydatně působí. Hlavní díla **B.** rova jsou paedagogická *Los premios y el Veredicto escolar*; *La Educacion politica en la familia y en la escuela*; *Doctrina de los Metodos*; *Apuntes para un curso de pedagogia*; *La Ciencia de la Enseñanza*. Ostatní jeho spisy jen pro vlast jeho důležitost mají a spadají do oboru historického a právníckého. Také politické činnosti se **B.** věnuje ve svém listu *La Democracia*. *Hř.*

Berre [ber], město franc. v dep. Bouches du Rhône, arrond. aixském s dosti značným průmyslem a 1811 obyv. (1886); v okolí pěstuje se víno, oliva, flk a mandlovník. — **Berrské** jezero (*Etang de B.*) u města **B.** 150 m² veliké a průplavem s mořem Středomořím spojené; od XV. století provozuje se tu rybářství a vyrábí se mořská sůl. Splavno jest jen pro menší lodí. Od východu přitéká sem feka Arc.

de **Berre**do Bernardo Pereira, gen. a historik port. (* ve Villa-de-Serpa v 2. pol. XVII. stol. — † 1748 v Lisaboně). Byl syn generála-kapitána a určen pro stav vojenský. Vyznamenal se v bitvě u Zaragozy r. 1710. Na to poslán do Brazílie jako guvernér marañonského okresu. Tu sebral veškeren materiál k dějinám této krajiny od jejího objevení až do r. 1718; dějiny ty vydány po jeho smrti pod titulem *Annaes historicos do Estado Maranhão* (Lisabon, 1749). Po svém návratu z Brazílie byl **B.** guvernérem v Mazaganu v Maroku.

Berres Joseph, šlechtic, professor anatomie ve Vídni (* 1796 v Hodoníně — † 1844). Studoval ve Vídni a již r. 1817 jmenován profesorem pitvy ve Lvově. Tam založil anatomické museum a i v praxi lékařské se za cholery vyznamenal. Roku 1831 jmenován profesorem pitvy ve Vídni a tu pilně zabýval se mikroskopickou anatomí. Vydal veliké dílo: *Anthropotomie* ve 4 dílech a počal vydávati skvostnou *Anatomia partium microscopiarum corp. hum.* (12 seš. se 24 tab.). *Peč.*

Berrettini Pietro viz da Cortóna.

Berrettoni Niccolo, malíř vlašský (* 1637 v Maceratě — † 1682 v Římě). Přítel G. Pousinův, jeden z nejlepších žáků C. Maratty. Ve starších dílech napodobí se zdarem Guida Reniho, později jeví se mnohostranné studium Correggia. Slávu jeho založily fresky v římském Palazzo Altieri al Gesù a v dela Rufina ve Frascati. Petrohradská eremitáž má jeho *Navštívení*.

Berri, býv. vévodství franc., viz Berry.

Berriat-Saint-Prix [beria sán pri]: 1) **B.-S.-P.** Jacques, právník a spisov. franc. (* 1769 v Grenoblu — † 1845 v Paříži). Stal se profesorem práv v Grenoblu r. 1805, pak prof. soudního řádu v Paříži r. 1819 a r. 1840 členem »Académie des sciences morales et politiques«. Sepsal záslužná díla právnícká: *Cours de procédure civile et criminelle* (1808—10; 7. vydání 1855 pořídil Félix Berriat St. Prix); *Cours de législation* (1803—1804); *Cours de droit criminel* (1817; 5. vyd. 1855); *Histoire du droit romain, suivie de l'hist. de Cujas* (1821); *Rech. sur la législ. et la tenue des actes de l'état civ.* (2. vyd. 1842); pak filosofické a historické spisy: *L'Amour et la Philosophie* (Paříž, 1801, 5 sv.); *Jeanne d'Arc* (t., 1817); *Mémoires d'archéologie* a j. Pořídil také výtečné vydání spisů Boileauových s poznámkami histor. a literár. (*Oeuvres de Boileau*, Paříž, 1830—34; pak 1837, 4 sv.), dílo svědčící o veliké učenosti, o němž pracoval přes 30 let. Do různých časopisů psal články nár. hosp., právnícké a j. V rukopise zanechal *Histoire du droit franc.*

2) **B.-S.-P.** Charles, právník franc., syn před. (* 1802 — † 1870 v Řiomě). Vstoupil roku 1830 do magistratury a r. 1857 stal se radou soudu pařížského. Sepsal: *Législation de la chasse* (1845); *Etude prat. sur l'instr. criminelle préjudic.* (1859); *Traité de la procédure des tribun. crim.* (I. 1865; II. 1854—57); *Manuel de police judic. et municipale* (4. vyd. 1863); *Des tribun. et de la procéd. du grand criminel au XVIII. siècle jusqu'en 1789* (1859); *Mazas* (1869); *La just. réolut.* (1861, 1868); *Le jury* (4. vyd. 1867); *Nouvelles leçons françaises de littérature et de morale* (1828). Pořídil také vydání děl Marie Jos. Chéniera, Napoleona a j.

Berruguete Alonso, sochař, malíř a architekt špan. (* ok. r. 1480 v Paredes de Nava — † 1561 v Toledě). Vzdělal se v letech 1503—20 v Itálii, zprvu v Římě ve škole Michel-Angelově, později u B. Bandinelliho a A. del Sarto ve Florenci. Vrátil se do vlasti byl jedním z nejprvnějších a nejhoriivějších, kteří zaváděli sloh italské renaissance Buonarrotiho ve Španělsku, jež ve Španělsku nazývali plateresco. Usadil se nejdříve v Zaragoze, kde zhotovil skvostný náhrobek vicekancléře arragonského. Pak odebral se do Kastilie, odkudž císař Karel, který ustanovil jej svým malířem, sochařem a ředitelem královských staveb, objednal u něho řadu skulptur pro palác v Alhambře, který však nebyl dostaven. Nejlepší skulptury **B.** tovy jsou v kathedrále

toledské, zejména polovypuklé práce na chóru, pak náhrobek kardinála Tavery v toledském hospitéle sv. Jana, poslední to práce jeho vůbec. Sochy jeho vynikají silou a mohutností forem a anatomická správnost, energická gesta upomínají silně na Michel-Angela. Také jako malíř byl činný a nejlepší jeho obrazy, které mají sice ráznou, grandiosní kresbu, ale jejich kolorit je slabý a často bez charakteru, jsou v katedrálách ve Valladolidu, Toledu, Salamance a j.

Berruti Giuseppe, ital. lékař (* kolem r. 1840), docent gynaekologie na universitě turinské. Ze spisů jeho uvádíme; *La Scrofola o gli Ospizii marini* (Turin, 1871); *La Craniotomia nella pratica ostetrica* (t., 1875, 2 vyd. 1876); *Osservazioni pratiche di ostetricia e di ginecologia* a j.

Berruyer [berýé] Joseph Isaac, jesuita a hist. spisovatel (* 1681 v Rouenu — † 1758 v Paříži). Proslul svým spísem: *Histoire du peuple de Dieu* (Paříž, 1728), zvláště prvním jeho dílem, jednajícím o historii židovské a o Starém zákoně. Chtěje učiniti knihu poutavější neřídil se textem biblickým, nýbrž vkládal do vypravování mnohé příhody a vtípné i dvojsmyslné poznámky. Pro květnatý sloh a poutavé vypravování nabyla kniha mezi lidem veliké obliby, u duchovenstva však zbudila veliké pohoršení, tak že byla dána v seznam knih zapověděných, ano i klatbou stížena.

Berry (Berri), bývalá provincie ve stf. Francii, nyní rozdělená v departemty Cher a Indre, kraj nadmíru úrodný, jež řeka Cher rozděluje v Dolní a Horní B.; přední města jeho jsou Châteaureux, Argenton, La Châtre, Issoudun, Bourges a Vierzon. Zde bydlil starý a mocný kmen gal'ský Biturigové, jejichž hlavním městem bylo Avaricum (Bourges). Římané podporovali zde zvláště obchod, o čemž dosud svědčí množství zbytků silnic z oněch dob. Roku 507 dostala se krajina ta pod panství franské, a od 1. polovice IX. stol. patřila dědičným hrabatům, později vikomtům, z nichž poslední prodal ji králi francouzskému Filipovi I. (asi 1100). Jsouc pak pohraničnou provincií byla často od Angličanů pustošena. Po míru bre'tignyském (1360) král Jan Dobrý (II.) povýšil B. na vévodství, které udělil synu svému Janovi († 1416), a kterého pak častěji dostávalo se jako appanáže členům domu královského, jako Karlovi, bratru Ludvíka XI. (1463), pak Johanně, dceři téhož krále (1499), Markétě Alençonské, sestře Františka I., Markétě Valoiscké, Alžbětě Rakouské, vdově po Karlu IX., a Louise Lotarinské, vdově po Jindřichu III. I později udělován některým princům titul vévod z B., ale zemi spravovali guvernéři jako provincií, jež před velkou revolucí měla rozlohu 11.233 km². Hlavní tepnou krajiny jest Berryský čili Cherský průplav, jenž v l. 1807—41 zřízen byl ke zkrácení plavby po Loíře. Vyčázeje z pobočného průplavu (*Canal latéral*) loireského táhne se údolím řek Aubois, Auron, Yèvre a Cher (z části i koryty jejich) až k St.

Aignanu nad Cherem. Odbočka 69 km dlouhá odštěpuje se od něho k St. Amandu a dále údolím Cheru k Montluçonu. Celkem jest berryský průplav 323 km dlouhý, z čehož 59 km připadá na upravené koryto říční; má 116 splavidel a sklon 246 m. R. 1887 plavilo se po něm 1,501.300 t nákladu, hlavně uhlí, stavebních hmot, zboží kovového a dříví k pálení.

Berry: 1) B. Charles Ferdinand, vévoda, druhý syn Karla Filipa hrab. z Artois (krále Karla X.) a Marie Terezie savojské (* 1778 — † 1820). R. 1789 vystěhoval se se svým otcem do Italie, bojoval r. 1792 proti Francouzům, přešel na to do služeb ruských a odešel roku 1801 do Anglie, kde vstoupil ve sňatek se sl. Brownovou; z manželství toho, jež Ludvíkem XVIII. nebylo uznáno, měl dvě dcery; r. 1815 dal se od této své manželky rozvésti a zasnoubil se roku 1816 s Karolinou Ferdin., nejstarší dcerou Františka I., krále obou Sicílií. Účastnil se málo politického a veřejného života, jen po návratě Napoleonově z Elby měl vrchní velení nad vojskem královským kolem Paříže, ale musil ustoupiti do Belgie. Poněvadž uzavřením druhého sňatku svého mohl jedině on zachovati rod bourbonský, neboť starší jeho bratr vévoda z Angoulême byl bezdětek, zasadil mu politický fanatik Louvel, právě když vycházel z opery, ránu nožem (13. ún. 1820), následkem čeho B. druhého dne zemřel.

2) B. Karolina Ferdinande Luisa, manželka předešlého a dcera Františka I. sicilského (* 1798 — † 1870); po zavraždění manželově porodila 29. září 1820 syna Jindřicha z Artois, vévodu bourdeauxského (známého pode jménem Jindřich hrabě Chambord, pretendent koruny francouzské, † 1883 ve Frohsdorfu u Vídně). V červencové revoluci uprchla se synem do Italie, ale r. 1832 navrátila se do Francie chtějíc způsobiti pro svého syna povstání; toto bylo potlačeno, vévodkyně uprchla do Vendée, byla však od pokřtěného žida, jménem Deutze, vyzrazena a uvězněna. Když však prohlásila, že vstoupila v Itálii v tajný sňatek s marchesem Lucchesi-Palli, byla propuštěna, načež žila v Itálii a v Rakousku a zemřela na svém zámku Brunsee u Štýr. Hradce.

Berryer [berié] Pierre Antoine, státník a řečník franc. (* 1790 v Paříži — † 1868 v Angerville). Byl přívržencem monarchie legitimní, v níž jedině spatfoval záruku zdárné budoucnosti národní. Vytrvale, ale bez úzkoprsých názorův a bez předsudků hájil politické a mravní její zájmy hlavně slovem svým. Bohatě toto nadání řečnické zjednálo mu pověst a jméno jednoho z nejznamenitějších advokátů našeho věku. Vyslán byv voliči depart. Horní Loiry do komory zvolen se roku 1843 mandátu pro dítku, kterou mu komora udělila, že navštívil vévodu Bourdeauxského v Londýně; byl však opět zvolen v Marseilli. Po pádu ministerstva Thiersova stál v čele opozice ministerstva Soutlova a Guizotova. Byv po únorové revoluci zvolen do národ. shromáždění vedl spojené strany monarchické,

opfel se r. 1851 převratu Napoleonovu (pros. 1851), načež se vzdal mandátu. Stal se pak členem rodinné rady orléanské, r. 1854 členem akademie; teprve roku 1863 přijal opět mandát poslanecký, aniž nějak vynikl. Ze slavných jeho processů jmenujeme hájení Lamennaisovo (1826), Chateaubriandovo (1833), Ludvíka Napoleona (1840) a Montalemberta (1858). Tiskem vydány jeho *Discours parlementaires* (Paříž, 1872-74, 5 sv.). Srov. Cauvière, **B.**, sa vie judiciaire, ses discours (Mars., 1871); Biston, **B.** et ses contempor. (Pař., 1873).

Berryský průplav viz Berry.

Bersabe (hebr. *beér-séba* — studně přísahy) bylo nejjihnější místo staré Palestiny, o němž se často děje zmínka v Písmě sv. Dle cestovatelů novějších nalézají se zříceniny jeho v nynějším Vádí-es-Sebá, kde jsou dvě studny nazvané od Arabů Bir-es-Seba (Lví studně). Než muhammedáni dobyli Palestiny, byla **B.** obcí křesť. pode jménem Berosabon. Jrk.

Bersagliere [bersaljéře], ital. (od slova *bersaglio* — terč střelní), v ital. vojsku myslivec, ostrostřelec. Tento druh vojska používá v Itálii pověsti zvláště příznivé. F.M.

Bersenburg viz Těkov.

Bersenev Ivan Archipovič, ryjec rus. (* 1762 — † 1790). Narodil se v Sibíři v gub. permské, odkud povolán byl od Beckého do petrohradské akademie umění, kdež r. 1780 byl žákem S. F. Ivanova. R. 1785 vyznamenán zlatou medailí za mědirytinu *Marii Magdaleny*. Později vzdělával se v ryjectví v Paříži jakožto žák Bervicův. — Z rytin **B-a** jmenuvati sluší *Sv. Jana Evangelistu* (dle Domenichina) a *Pokůšitele* (dle Tiziana).

Berserkrové, bojovníci severského baje-sloví. Dle jednoho výkladu byli to průvodci Odinovi (jakožto boha války), kteří »bez pancíře (*ber* = prostý, *serkr* = oděv) vrhali se do boje; byli vztekli jako psi nebo vlci, kousali do štítů nepřátel, byli silnější nežli medvědi nebo býci, poráželi protivníky k zemi; ale jim ani oheň ani železo neškodilo«. Jiný výklad (*ber* = medvěd) upomíná na starou víru, že bohové a lidé mohli bráti na sebe podobu (háv) lýtých zvířat a zároveň také zvířecí divokost (vzteky berserkřský). Pověst pak vytvořila celý rodokmen **b-rů**. Byl prý předek jejich Arngrim, syn osmirkého obra Starkadra a krásné Alfhildy, a jména *berserkr* nabyli proto, že do boje chodil neobrněn. S dcerou krále Swafurlama, kterého v pútc zabil, měl 12 synů zase **b-rův**, a potomstvo jejich vzteklost dědilo po předcích. Konečně jména toho vůbec užívalo se o bojovních vášnivě zuřivých. (Srovnej Simrock, *Handbuch der deutsch. Mythologie*, Bonn, 1887ⁿ, str. 76., 190., 465.) V.M.

Bersozio Vittorio, románopisec, dramatický básník a kritik italský (* 1830 v Peve-ragné). Stal se roku 1849 v Turině doktorem práv. účastnil se výpravy do Lombardie, uveřejnil v době té v čas. »L'Espero« *Profili parlamentari*, které vzbudily pozornost v Evropě a zjednaly mu i přátelství Cavourovo. Nyní jest ředitelem časop. »Gazzetta Piemontese«.

B. napsal z části nářečím milánským a piemontským kusy divadelní a řadu románů ze života piemontského s týmiž osobami po vzoru Balzacově s názvem *Novelliere Contemporaneo* (1855—58) ve 3 svazcích, z nichž první pojednává o lásce, druhý o rodině, třetí o vlasti. Mimo to napsal romány: *Gina e Cecilia*; *Palmina* (1856); *Odio* (1859); *La mano di neve*; *Gli angelli della terra*; *Il segreto d'Adolfo* (1875); *La vendetta di Zoe* (1881); *La viperina* (1889) a j. Znamenitou pověst získal si **B.** jako spisovatel kusů divadelních, z nichž setkaly se s největším úspěchem: *Miserie d'onsiù Travet*, v němž stvořil typ pana Traveta; *Bolla di sapone* (1864), přel. do češtiny v Knappově »Divadle ochotnickém« a *Il perdono*. Zmínky zasluhuji i *Le ciarle assassine*; *I supplicanti*; *Un pugno incognito* (1866); *Procella dileguata*; dramata: *Micca d'Andorno*; *Regulus*; *Pasque Veronesi* a truchlohra *Romulo* (1853). Mnohé z těchto kusů napsal **B.** nářečím piemontským a s pseudonymem Nugelli. Kromě jmenované veselohry přel. do češ. také »Slepčův pes« (J. Flekáčkem v »Ústř. knih.« sv. 46.). Mimo to vydal i důležité spisy *Il regno di Vittorio Emanuele II. Trent'anni di vita italiana* (Pavia, 1878—80, 3 sv.). Pracuje i o velikém díle o utvoření nové Itálie, jehož vyšly posavad 4 sv., pojednávající výtečným způsobem o době mezi léty 1846—49. P.

Bersier [bersié] Eugène Arthur François, spisovatel franc. (* 1831 v Morges, Švý-cary). R. 1855 byl jmenován pastorem evangelické církve v Paříži. Vydal od r. 1864 svá kázání (*Sermons*) v 7 sv., které do několika jazyků byly přeloženy. Z ostatních jeho děl důležitější jsou: *La morale indépendante* (Paříž, 1869); *Mes actes et mes principes* (tam., 1877); *De l'enseignement de la morale à l'école primaire* (t., 1881) a *Étude sur le XVIIe siècle*; *Coligny avant les guerres civiles* (tam., 1888, 3. vyd.). Jest spolupracovníkem »Revue Chrétienne« a »Journal de Genève«, kde hlavně svou dobou vynikly jeho dopisy o komuně v Paříži.

Bersot [berzò] Pierre Erneste, filosof a spisovatel franc. (* 1816 — † 1880 v Paříži). Byl professorem filosofie v Rennes, Paříži, Bordeaux, Dijonu a Versailles. Když pak po státním převratu roku 1851 zdráhal se sloužiti přísahu, byl sesazen a věnoval se spisovatelskému účastenství se zejména při »Journal des débats« se značným úspěchem. R. 1866 stal se členem Institutu a za nové republiky opět věnoval se učitelství jsa ředitelem École normale. Spisy jeho, vynikající důkladností, úspěštilým slohem a ostrovtipem, jsou: *Essais sur la providence* (Pař., 1855, 2. vyd.); *Mesmer et le magnétisme animal* (t., 1879, 4. vyd.); *Études sur le XVIIIe siècle* (t., 1855); *Littérature et morale* (t., 1861); *Questions actuelles* (1862); *Essais de philosophie et de morale* (t., 1864); *Morale et politique* (t., 1868); *Libre philosophie* (t., 1868); *Études et discours* (t., 1879); *Conseils d'enseignement de philosophie et de politique* (tamže, 1880); *Questions d'enseignement* (tam., 1880) a j.

Berštejn (prvotně Berkenstein, to jest Berkův kámen), jméno starého hradu a zámku blíže Dubé v Bolešlavsku: 1) Starý B., hrad na vysoké hoře (482 m) a strmé skále nade vsí Vrchovým, jehož zřícenina jest z nejkrásnějších v Čechách. Roku 1402, když držel okolí Jindřich Hlaváč z Dubé, ještě tu hradu nebylo, ale r. 1437, když odtud jednomu člověku z Oken vzali dobytek, již stál a proto i možná, že se k němu vztahuje zpráva, že r. 1429 Jan ze Smiřic a Čeněk z Pakoměřic dobyli hradu u Dubé, na němž se tři zemané, Štěpán, Vaněk a Pek, zavřeli. R. 1465 držel jej Sigmund, syn Jana staršího z Vartemberka, který se ještě r. 1474 jako pán na B. připomíná. R. 1481 byl mrtev zůstaviv vdovu Ofku z Petrovic a sirotky Václava Jana a Sigmunda. Asi v ty doby B. prodán a vdova se syny seděla na Libčevsi. Asi tehdy dostal se B. zase v držení rodu, od něhož byl založen a pojmenován. Jak Jiří Berka z Dubé, tak i syn jeho Aleš snad tu bydlívali, ale pohodlnější jim byl pobyt na Kuřích Vodách, ač se na B. psávali. Alšův syn Adam držel zámek B. s městečkem Dubou a několika vesnicemi, ale opustil jej nedlouho po r. 1553 nadobro, poněvadž bylo na něm pro vysokou polohu nanejvýše nepohodlné bydleti. — 2) Nový B., zámek při městě Dubé s některými vedlejšími staveními. Zámek ten v nově postavil Adam Berka z Dubé v l. 1553—67 a dal mu jméno Nový B. na místě opuštěného hradu B-a. V držení tohoto zámku a polovice Dubé následoval syn jeho Jiřík, ten ale prodal v letech 1616—18 veškerý svůj díl dubský s B-em zámek, s předhradím a dvorem při něm, též dvůr v Dubé a j. přísl. bratru svému Václavovi. Tomuto zabrán B. po r. 1620 a prodán r. 1622 Adamovi z Valdšteina, ale ještě t. r. přikoupen jest k potomnímu knížectví Fridlandskému. Darováním císařským dostal se B. r. 1634 Valterovi Buttlerovi, cis. nejvyššímu. pro služby, které konal při zavražďení knížete. Po jeho smrti dostal se B. manželce jeho Anně Marii, purkr. z Donína, již byl r. 1632 pojal. Tato se vdala po druhé za Kryštofa Ferd hrab. z Heissensteina, pročež přišlo po její smrti ke při mezi dědici rodu Buttlerova a dotčeným Kryštofem, kteráž ukončena jest r. 1657 smlouvou. Následovalo pak r. 1658 dělení pozůstalosti, při čemž se dostalo Buttlerům panství berštejnské bez Doksů. Poslední toho rodu Děpolt Václav Buttler prodal B. r. 1723 Frant. Karlovi hr. ze Sweertsu a Sporku. Po smrti syna tohoto Jana Fr. († 1802) dostal se B. skrze prodej Arnoštovi hr. z Valdšteina, jehož rodu posud náleží. (Popis a dějiny ve spise: Der polit. Bezirk Dauba od Frant. Bernaua, 1888.) Sčk.

Bert., botanická skratka = Ant. Bertoloni.

Bert Paul, přírodopysce a politik franc. (* 1833 v Auxerre dep. Jonne — † 1886 v Tonkině). Stal se doktorem medicíny na fakultě pařížské roku 1863, doktorem věd přírodních r. 1866, násl. roku jmenován professorem na

fakultě věd v Bordeaux a r. 1871 prof. fyziologie všeobecné na Sorbonně. Po revoluci jmenoval jej Gambetta r. 1870 gener. sekretářem prefektury depart. Yonne, následujícího roku prefektem dep. Nord. R. 1874 zvolen za člena národního shromáždění, od r. 1876 náležel sněmovně poslanecké. R. 1881 světil mu Gambetta ministerstvo vyučování, avšak již násl. roku B. odstoupil zároveň s celým kabinetem. Jsa horlivým přívržencem republikánské strany opportunistické měl ve sněmovně účastenství zejména v otázkách vyučování. Jsa smýšlením pozitivista, přívrženec nauk Augusta Comtea a Stuurta Milla, byl zároveň odpůrcem všeho vlivu církve na vyučování. Projekty své, jež mnoho vzrušení způsobily, mohl za svého ministrování jen částečně provést. Jeho iniciativou vstoupily v život školské pluky. R. 1886 za ministerstva Freycinetova vyslán byl B. jako gen. resident do Annamu a Tonkinu. Zde jal se B. zaváděti mnohé prospěšné opravy ve správě civilní, vystupoval všude s náležitou důstojností, hleděl šetřiti národních obyčejů domorodců, zřizoval pro ně školy, snažil se zlepšiti poměry finanční a j. Uprostřed těchto oprav zastihla jej smrt v Hanoi. Tělo jeho převezeno do Francie a pohřbeno s náležitou poctou na útraty státu. Vědecká činnost B-ova byla rozsáhlá, pracoval s úspěchem v několika odvětvích vědy přírodní. První práce jeho pojednávají o transplantaci kůže a o vitalitě tkaniv živočišných (these doktorské). Důležitě a rozsáhlé jsou další jeho studie o tlaku barometrickém a vlivu jeho na život zvířecí a rostlinný. Studie tyto získaly mu velikou cenu akad. (20.000 fr.) a zjednaly mu později přístup do akad. věd (1882). Dále sluší jmenovati studie o dýchání a asfyxii, o látkách anaestetických (kyslíčniku dusnatém, chloroformu a j.) a jedovatých (o jedech živočišných i rostlinných). Zajímavé a na výsledky bohaté jsou ještě studie ze živočišné fyziologie o změnách barvy pokožky u chameleona a sepie, pak z fyziologie rostlinné o pohybech rostlin. V posledních letech B. zabývá se čím dále tím více politikou napsal větší počet brošur politických, pak populární spisy a přírodověd. učebnice. Srovnej E. Bérillon, L'oeuvre scientifique de Paul B. (1887).

Bertalanfi Pavel, spisovatel a kazatel (* 1706 v Csávu, šopronské župy v Uhrách — † 1763 v Komárně). Byl členem řádu jesuitů a požíval jako maďarský kazatel ve Vidni veliké přízně tamějších maďarských šlechtických kruhů. Z oboru křesťanské ethiky napsal dílo *Keresztény Bölcseség* (Křesťanská moudrost, 1754). Krom toho psal díla zeměpisná a matematická: *Világnak két rendbeli rövid Esmérete* (Trnava, 1757) a básně didaktické. Bbk.

Bertall, pravým jménem Charles-Albert d'Arnoeux, kreslič a spisovatel franc. (* 1820 v Paříži — † 1882 v Nyonsu u Valence). Kreslil nejvíce karikatury a ilustroval mnoho různých děl pro děti. Třeba že jeho črty nevyrovňají se jemností a elegancí Gavarnovým, přece vynikají humorem a původností. Z praci

jeho uvésti dlužno ilustrace pro Gavarniho *Le Diable à Paris* (1845—46), *Les Petites Misères de la vie conjugale* (1845); četné rytiny v *Balzacových Oeuvres complètes* (1842—55), *Paul et Virginie* (1845), *Le cahier des charges des chemins de fer* (1847), *Les guêpes à la Bourse, Paris en l'an 3000*, pak ilustrace pro »*Biblioth. des Enfants*«, »*Journal pour rire*«, »*Journal amusant*« a j. Sám r. 1871 založil satirickokarikaturní list »*Grelot*«, čelící proti tehdejšímu členům komuny. Zvláště vydal 40 kolorovaných listů *Les Types de la Commune* (1871). Jako spisovatel psal humoristické a duchaplné texty k ilustracím, jako: *Les Omnibus* (1844), potom *Les Infortunes de Touches-à-Tout* (1865), *M. Hurluberlu et ses déplorables aventures* (1868), *La comédie de notre temps* (3. série, 1871—78), *Les contes de ma mère* (1876), *La vigne* (1878), *Les plages de France* (1880—83) a j. Ve svých karikaturách politických jevil se vždy rozhodným konservativcem.

Bertauld [-tól] Charles Alfred, právník franc. (* 1812 ve Verzonu — † 1882 v Paříži). Stal se r. 1841 doktorem práv v Caenu, pak advokátem a profesorem práva trestního a později soukr. tamže. Byl velmi výmluvným a zručným advokátem, méně vynikal jako řečník v pozdější činnosti parlamentární. Roku 1875 stal se doživotným senátorem a r. 1876 gener. prokurátorem dvora kassačního. Sepsal: *Questions et exceptions préjudicielles en matière repressive* (Paříž, 1856); *Questions controversées sur la loi du 31 mai 1854 abolitive de la mort civile* (tam., 1857); *Cours de code pénal* (t., 1873, 4. vyd.); *Quest. pratiques et doctrinales du code Napoléon*, jednajících hlavně o nových otázkách z advokátní praxe **B**-ovy; *Traité de la subrogation à l'hypothèque légale des femmes mariées* (t., 1864); *De la philosophie sociale* (t., 1878); *La loi du progrès et du libre arbitre* (t., 1881). Spisy **B**-ovy vynikají právníckou přesností.

Berth., zkratka zoologická = Ar. Ad. Berthold.

Bertha, planetoida objevená 4. list. 1875 Posperem Henrym v Paříži. Střední jasnost v oposicii = 11·2. Průměr 96 km. Označení 14.

Bertha sv., dcera hrab. Bigoberta a jeho choti Ursany z královského rodu anglického, skvěla se nejen krásou tělesnou, ale též velikými ctnostmi. Sigfríd, král kentský, vyprosil si ji za manželku a žil s ní po několik let ve šťastném manželství. Po smrti svého chotě odložila **B.** roucho královské a odebravši se do kláštera, jež dala vystavěti v Blangách, rodišti svém v hrabství artoiském ve Francii, působila v něm se svými dcerami jako abatýše. Zemřela r. 725 u věku 69 let. Památka její koná se 4. čce. *Ksl.*

Berthauld [bertól], Bertaud abbé, učitel a paedagog. spisovatel franc. v předešlém století. Jsa ředitelem školy chlapecké v Paříži zvláštní svou methodou učil chovance své čísti zavrhuje »slabikování« do té doby ob-

vyklé a zaváděje místo toho »hláskování« na základě obrázků věci některé dětem známé. Jméno věci té totiž hlasitě vysloveno a na tabuli napsáno, a z něho vyňata některá hláska, pokud se týče písmeno, až si dítě zapamatovalo všechny hlásky a seznavo všech 88 slabik, jež **B.** uznal za potřebné k naučení se francouzskému čtení. Methoda tato byla v minulém století velice oblíbena (tak na př. i král pruský dal podlé ní učiti svého syna Bedřicha Viléma). V našem věku nastoupila na její místo dokonalejší soustava slov normálních (Vogelových). O methodě své napsal **B.** a vydal r. 1743 spis *Čtverylka dětská* (*Quadrille des enfants*), tak nazvanou, poněvadž se skládala z 88 čtverečkových listů s obrázkem pro případnou slabiku.

Bertheau [bertó] Ernest, kritik a filolog starozákonní (* 1812 v Hamburce — † 1888 v Gotinkách). R. 1839 habilitoval se v Gotinkách, kde od té doby působil od r. 1842 jako mimofádný, od r. 1843 jako řádný profesor fakulty filosofické. Veškerá činnost jeho náleží textu starozákonnímu i vynikají hloubkou kritickou a důmyslem filologickým hlavně jeho výklady: k Soudcům a knize Ruth (1845, 2. vyd. 1883); k Příslovím Salomounovým (1847, 2. vyd. 1883); ku Knihám královským (1854, 2. vyd. 1873) a k Ezrovi, Nehemiášovi a Esther (1862), vesměs v *Kurzgefasstes exegetisches Handbuch zum alten Testament* (Lipsko, 1838 a n.). O sobě vydal: *Die sieben Gruppen mosaischer Gesetze in den 3 mittleren Büchern des Pentateuchs* (Gotinky, 1840 a *Zur Geschichte der Israeliten* (t. 1842). Vydal i syrskou gram. Barhebraovu (t., 1843). *Dk.*

Berthelot [berteló] Pierre Marcellin, lučeb. franc. (* 1827 v Paříži). Jest z nejprřednějších chemiků našeho věku. Jsa mužem neobyčejně pracovitosti vykonal co do množství více než kterýkoli chemik před ním, i lze ho v té stránce přirovnati pouze k Berzeliovi. Byv žákem i asistentem Halardovým stal se záhy prof. na Collège de France, členem akad., byl též ministrem kultu. Jeho práce náležejí v obor chemie organické, kdež provedl do nejzazších konsekvencí synthesi chemickou dokázav, že z uhlíku z witheritu lze uměle vyrobiti acetylen a z něho celou řadu sloučenin řady tak zv. mastné, z acetylenu pak i benzol a z něho řadu chemie aromatické, tudíž celou chemii sloučenin uhlíku. Bystré své metody i bohaté výsledky složil ve spisech: *Chimie organique fondée sur la synthèse* (Pař., 1860, 2 sv.) a *Les méthodes générales de synthèse en chimie organique* (t., 1864). Není jedině třídý látek v chemii organické, v níž by nebyl pracoval. Od r. 1865, kdy uveřejnil svoji *Recherches de thermochimie*, rychle následuje prozkoumání thermických poměrů sloučení i rozkladů chemických veškerých téměř prvků. Systematicky srovnával ohromný materiál i theoretické sousledky jsou uloženy v *Essai de mécanique chimique, fondé sur la thermochimie* (t., 1879, 2 sv.). Již r. 1883 vydal nové dvojsvazkové dílo *Sur la force des matières explo-*

sives d'après la thermochimie, výsledek badání svých jako presidenta kommise látek explozivních, kteráž sestoupila se za obléhání Paříže. Výsledky mnohé, tajemné z důvodů politických, ovšem očekávají potvrzení teprv na polích válečných. V pracích toho druhu pokračuje. Mezi tím ujal se studia nejstarších dějin chemie, i vydal za podpory nejpřednějších francouzských egyptologů, filologův a orientalistů vynikající spisy: *Les origines de l'alchimie* (tam., 1885); *Collection des anciens alchimistes grecs* (t., 1887) a *Introduction à l'étude de la chimie des anciens et du moyen âge* (t., 1889). Nejnověji vrhl se s energií i bystrozrakem sobě vlastním i na problémy agrochemické. Rn.

Berthelsdorf, ves v král. Saském, kraj. hejtm. budišínského, nedaleko Ochranova, 1852 obyv. (1885), majetek ochranovské Jednoty bratrské, jejíž správa má tu své sídlo. Každého 12. roku koná se tu veliká synoda bratrská.

Berthot [berté] Bertrand, zvaný Elie, spisovatel franc. (* 1818 v Limoges). Pode jménem Elie Raymond vydal svazek novell *La Veilleuse* (1835). Později vynikl jako spisovatel románův uveřejněných ve feuilletonu listu »Siccles«, které vedle Dumasových a Sueových největší obliby docházely. Romány vyplňují přes 100 sv., a důležitější z nich jsou: *Le nid des cigognes* (1848); *La roche tremblante* (1851); *Les catacombes de Paris* (1854, 8 sv.); *La bête de Gévaudan* (1858); *Le gentilhomme Verrier* (1861); *Le fou de Saint-Didier* (1864, do češtiny přeložil Šebek 1888); *L'année du Grand Hiver* (1873); *Les petits écoliers dans les cinq parties du monde* (1877, do češtiny přel. Potůček 1889); *Les petites écolières dans les cinq parties du monde* (přel. Potůček 1884); *Romans préhistoriques*, též pod titulem *Paris avant l'histoire* (1878). Dramata *Le pacte de famille* (1839) a *Les garçons de recette* (1840) jsou vzdělána podle románů. Hr7.

Berthier [bertjé]: 1) **B** Guillaume François, jesuita franc. (* 1704 v Issodunu — † 1782 v Bourges). R. 1742 byl povolán, aby pokračoval ve vydávání *Histoire de l'Eglise galli-cane*, z níž napsal sv. 13—18., děje do roku 1520. Po rozpuštění jesuitů byl povolán za vychovatele synů královských a jmenován bibliotékářem královským. Napsal: *Oeuvres spirituelles* (Paříž, 1811, 2. vyd.); *Observations sur le Contrat social* (t., 1789).

2) **B**. Louis Alexandre, kníže Wagramský, vévoda Neufchâtelský, maršál a místocornettable císařství Franc. (* 10. listopadu 1753 ve Versailles — † 1. čna 1815 v Bamberce). Nabyt ve vojenské akad. svého vzdělání, načež vstoupil r. 1770 jako důstojník ke generálnímu štábu. V letech 1778—83 bojoval v Americe za svobodu Spoj. Obcí severoam., odkudž vrátil se jako plukovník. R. 1790 byl vrchním velitelem nár. obrany versailleské. Když vypukla válka, byl pod generály Lafayettem a Lucknerem náčelníkem generálního štábu, později zaujal totéž místo při armádě italské. Když Napoleon Bonaparte převzal nad ní velitelství, stal se jeho neroz-

lučným průvodcem a společníkem. Tvůrčím duchem nebyl, ale ku provádění záměrů Napoleonových nehodil se nikdy lépe nad něho. Jsa při práci vytrvalý a válečného umění dokonale znalý stal se pravou rukou Napoleonovou. Když generál Duphot zavražděn byl v Římě, **B**. vtrhl do státu Papežského, aby pomstil smrti jeho, brzo však znelíbil se direktorům i přinucen jest odezvatí vrchní velení Massénovi. Jako náčelník gen. štábu účastnil se výpravy egyptské, vrátil se s Bonapartem do Paříže a platně pomáhal mu při státním převratu 18. brumairu. Za služby ty jmenován jest ministrem války. Dle jména jako vrchní velitel, vskutku jako náčelník generál. štábu účastnil se výpravy přes průsmyk Velikého sv. Bernarda a bitvy u Marenga, při které příležitosti válečná jeho dovednost nejlépe se osvědčila. Věrnost jeho odměnil Napoleon tím, že jmenoval ho roku 1804 maršálkem a velkodůstojníkem čestné legie a r. 1806 daroval mu knížectví Neufchâtelské a Valenginské, čímž **B**. vstoupil v řadu suverenních knížat. Přičiněním císaře Napoleona obdržel za manželku Marii Alžbětu Amalii, dceru vévody bavorského Vilema. Ve válce proti Rakousku r. 1809 byl opět náčelníkem generálního štábu. Na počátku válečné výpravy byl několik dní vrchním vůdcem armády, ale disposicemi svými dokázal, že jest výtečným vykonavatelem, ale nedostatečným velitelem. Za skvělé své služby, kterými přispěl k vítězství u Wagramu, jmenován kníž. Wagramským. Když pak diplomatické jednání mezi dvory vídeňským a pařížským bylo u konce, **B**. poslán jest r. 1810 do Vídně, aby požádal o ruku princezny Marie Ludoviky, dcery císaře Františka I. Na výpravě ruské r. 1812, jakož i ve válce, která vedla ku podvrácení panství Napoleonova, byl opět náčelníkem gener. štábu. Když dobytím Paříže panství Napoleonovo vzalo za své, **B**. ani s císařem se nerozloučiv přešel na stranu spojencův, aby pojistil si své statky a důstojnosti. Knížectví Neufchâtelské musil vydati králi pruskému, ale od Ludvíka XVIII. jmenován jest pirem a maršálem franc. V osudném r. 1815, když Napoleon opět objevil se na půdě francouzské, nevěděl, jak by se měl rozhodnouti: na straně královských vytrvati nechtěl a na stranu Napoleonovu přejíti se stydl. Po dlouhém rozmyšlení odebral se ke svému tchánovi do Bamberka, ale duch jeho byl již za temněn. Když 1. čna 1815 viděl s pavlánu zámeckého, jak oddělení vojska ruského táhne ke hranicím francouzským, byl pohledem tím tak dojat, že skočil dolů a zůstal na místě mrtev. Byl-li to záchvat šílenství, nebo, jak jini se domnívají, úkladná vražda, nelze rozhodnouti. Spisy jeho: *Relation des campagnes du général Bonaparte en Egypte et en Syrie* (Paříž, 1800); *Relation de la bataille de Marengo* (t., 1806) a *memoiry* (tamže, 1826) jsou důležitou pomůckou ku poznání doby tehdejší. Kfk.

3) **B**. Victor Leopold, bratr maršála Alexandra (* 1770 — † 1807), vynikající ge-

nerál franc., jenž vyznamenal se ve válečných taženích r. 1805 a 1806, zvláště v bitvě u Slavkova proražením středu ruského.

4) **B. Pierre**, chemik (* 1782 — † 1861). Žák polytechnické školy pařížské a École des mines, věnoval se hornictví i byl povolán za profesora na školu poslední jmenovanou. Po třicet roků pracoval zde a vydal důležitá pojednání z chemie minerální i jejího použití v metallurgii, z mineralogie i agrikultury: o železe v oceli, o hlinách, o cementech, o popelu rostlin, o rozšíření fosforu, teorii vysoké peci a j. **B.**-a dlužno považovati za jednoho ze zakladatelů mineralogie synthetické. Napsal též rukověť analytickou *Traité des essais par la voie sèche* (Paříž, 1833, 2 sv.). *Rn.*

5) **B. Jean Ferdinand**, učitel hluchoněmých a spisovatel francouz. (* 1803 v Souhansu v depart. Saone-Loire — † 1886). Ve stáří dvou let utrpěl ottesení mozku; vyvázl sice životem, ale byl po celý život hluchoněmým. R. 1811 byl dán do cis. ústavu pro hluchoněmé v Paříži, kdež činil tak znamenité pokroky, že svěfeno mu již r. 1820 vyučování v ústavě; r. 1829 stal se řádným profesorem, r. 1865 děkanem (doyen) professorského sboru při národním ústavě hluchoněmých. Starou Société Universelle des Sourds-muets r. 1867 zreorganisoval snaže se o to, aby hluchoněmým dostalo se vzdělání všestranného a co nejdůkladnějšího. Ku povznesení a zdokonalení učby a výchovy hluchoněmých přispíval i jako výtečný učitel, i dobrymi návrhy ve spolecích, i řadou spisů, z nichž nejdůležitější jsou: *Histoire et Statistique de l'Education des Sourds-muets; De la mimique chez les peuples anciennes et modernes; De la pantomime dans son application à l'enseignement des Sourds-muets; Questions sur la surditité, l'articulation et la lecture sur les lèvres; L'abbé de l'Épée, sa vie, son apostolat etc.* Po Sicardovi, nástupci slavného abbé de l'Épée, byl nejnadanější žák jeho **B.** prvním učitelem hluchoněmých ve Francii a duchovním střediskem všech snah a spolků v Paříži, čelících ke zlepšení stavu oněch ubožáků. *P. D.*

Berthold: 1) **B.** sv., první představený řádu bl. P. Marie Karmelské, rytíř křížácký, z Kalabrie rodilý, který v tuhé seči se Saraceny životou řeholnému se zaslíbil. Aby slib vyplnil, přibyl v rouše poutnickém r. 1156 na horu Karmelskou v Palestině, kde se usadil s desíti druhy, zbudovav na neveliké prostře kostelík s pevnou ohradou a věží nedaleko jeskyně Eliášovy. Tenž byl počátek řádu karmelitánského. **B.** zemřel v klášteře svém u vysokém věku dne 29. bř. 1188, v který den se také jeho památka slaví. *Ksl.*

2) **B.** blahosl., bratr františkánského řádu a slavný kazatel, který po svém rodišti Řezně také **B.**-em Řezenským se nazývá (* mezi 1220 až 1230 — † 1272 v Řezně). Byl muž také výmluvnosti, že vznešení i prostí obléhali v pravém smysle slova jeho kazatelnu začasté pod širým nebem zřizovanou, poněvadž chrámy nestačovaly, by davy mnohdy padesát až sto tisíc hlav čítající v nich místa nalezly. Když

opouštěl místo, kde byl kázal, valil se lid za ním doprovázející ho kolik mil cesty, aby jej opět a opět slyšeti mohl. Jako cestující kazatel prošel Bavorsko, Sasko, Rakousko a také v Čechách, na Moravě i ve Slezsku horlivě působil podivnou mocí jímaje posluchače své. Z kázání **B.**-ových zachovala se značná část, která vydána byla tiskem r. 1857 v Mohuči pod názvem *Die Missionspredigten d. Berthold von Regensburg*. I jiný jeho spis *De religiosae vitae institutione* (o zařízení života nábožného) až na naše časy se zachoval. K jeho hrobu v chrámě františkánském v Řezně putují až posud nábožní katolíci. V církvi katolické ctí se tento výmluvný muž — Eliáš doby své — jako blahoslavený a památka jeho koná se dne 14. prosince. *Ksl.*

3) **B.** z Henneberka, arcib. mohučský i kurfiřt říše Německé, zvolen 20. kv. 1484. zeníř. 21. pros. 1504. Jemu přisluší hlavní zásluha toho, že na říšském sněmu wormském roku 1495 přišel k místu t. zv. věčný mír zemský, kterým naprosto zakázáno jest vykonávání odpovědnictví i zřizen jest říšský soud komorní. — *I.*

4) **B.**, biskup v Chiemsee, vydal proti M Lutherovi a obhájcům jeho učení horlivou obranu spisem *Teutsche Theologie* (Mnichov, 1528), ve kterém řádem systematickým vykládá základní pravdy víry katolické a dokazuje, jak reformátoři mezi sebou často jsou nesjednoceni. *Vsk.*

5) **B.**, kronikář německý v druhé polovici věku XI. († 1088). Byl rodem Šváb, žákem proslulého kronikáře Heřmana Reichenauského také Chromým (Hermannus Contractus) zvaného, po jehož smrti v klášteře reichenauském jsa jeho členem učil též scholastice: neboť byl muž učený a v Písmě sv. velmi zběhlý. Po smrti Heřmanově připojil ku kronice jdoucí až do roku 1054 nejdříve stručný životopis učitele svého a pak pokračoval v ní tímž způsobem, jak od Heřmana byla psána až do r. 1073, odkud však začíná býti obširnější a obširnější, až do r. 1080, kde náhle přestává. I podobá se, že **B.** ustal v díle svém anebo že zbytek se záhy ztratil. **B.** byl vášnivým odporníkem strany Jindřicha IV a velkým přívržencem strany Řehoře VII. a dle toho dlužno posuzovati i zprávy jeho. O tom, co se při synodách v Římě a v táboře protikrále Rudolfa dalo, bývá **B.** tak dobře zpraven, že se musí míti za to, že byl přítomen. Vydána jest kronika **B.**-ova, ale se stanoviska méně správného, od Perte, MG. SS. V., 264—326. Ostatně srovnej o ní Schulzen, De Bertoldi et Bernoldi chronicis (Bonn, 1867); Giesebrecht, Gesch. d. Kaiserzeit (III., 1032—37) a Wattenbach, Deut. Geschichtsquellen (40—42). *Elr.*

6) **B.** von Holle, rytíř hildesheimský, složil bezpochyby mezi l. 1252—79 výpravné básně *Crane, Demantin* a *Darifaunt*, všechny o dobrodružstvích rytířských. Tiskem vydal je, pokud jsou zachovány. K. Bartsch (1858, 1875). *V.M.*

7) **B.** Arnold Adolf, přírodopyscec něm. (* 1803 v Soestu — † 1861 v Gotinkách), byl univ. professorem v Gotinkách a napsal: *Lehr-*

buch der Zoologie (Got., 1845) a *Lehrbuch der Physiologie der Menschen u. Thiere* (3. vyd., t., 1848, 2 sv.).

Bertholdka, ves v Čechách se 4 domy a 22 obyv. čes. (1840), hejtm. Hradec Králové, okr. Hořice (1., hod. sev.-záp.), býv. dom., fara a pošta Bělohrad, obec Sárova Lhota.

Bertholdsdorf (*Perchtoldsdorf, Petersdorf*), městys a lázeňské místo v Dolních Rakousích, hejtm. teplického a okr. mödlínského, 498 d. a 3635 ob., z nichž 79 Čechoslovánů. V okolí pěkné vinice. R. 1529 povraždili Turci všecko obyvatelstvo, když důvěřujíc slibu tureckému, že nebude nikomu ublíženo, jim své brány otevřelo.

Berthollet Claude Louis, hrabě, chemik franc. (* 1748 v Talloire v Savojsku — † 1822 v Arcueilu). Byl členem akad. věd (od r. 1780), později též Institutu, prof. na škole normální a polytechnické v Paříži, byl povýšen Napoleonem do stavu hraběčho, vyznamenán nejvyššími řády i zemřel jsa členem komory pairů. S počátku byv odpůrcem theorie Lavoisierovy stal se přítelem jeho i uveřejnil společně *Méthode de nomenclature chimique* (1787). Jeho nejznamenitější práce jsou: o složení kyanovodíku, amoniaku, o bílení látek chlorem (sem náleží jeho *Eléments de l'art de la teinture*, Paříž, 1791), o třaskavém stříbru a j. Náhledy své theoretické, podnes klassické, složil ve znamenitém spise svém *Essai de statique chimique* (Paříž, 1803, 2 sv.) i hájil řadu prací proti výbornému Proustovi v polemice, která elegantním způsobem, jakým byla vedena, stala se proslavenou jakožto vědecký druh Bonapartův na výpravě egyptské složil zde svou theorii o vznikání afrických ložisek natronu. S Laplacem zřídil v domě svém v Arcueilu u Paříže slavnou Société d'Arcueil, jež k sobě vábila největší učence evropské. Rn.

Bertholletia excelsa Humb., brazilský ořeš čili juvie, z řádu myrtovitých (*Myrtaceae*). Obrovský, až 40 m vysoký strom, v tropických lesích podlé Orinoka rozšířený a v Jižní Americe, zvláště v Brazílii, obecně pěstovaný. Listy celé, střídavé, podlouhlé, skoro kožovité, na vrchu lesklé a mdle zelené, řapíkaté. Květy ve hroznech velikých, konečných, barvy zlatožluté. Plody jsou jako hlava veliké, kulovité, na konci malým víčkem se otvírající. Uvnitř jsou 4 pouzdra a v každém po 6–8 semenech. Semena tato jsou 4–5 cm dlouhá, podlouhle trojboká, s šedou, tvrdou, zevně svraskalou slupkou, obsahují jádro olejnaté, jež jest chuti dobré, asi jako lískové oříšky. Známá jsou pod jménem brazilských ořešů nebo para. V Lisaboně slují také maraňonskými kaštaný neb amazonskými mandlemi. Sbírají se nejen v lesích divokých, ale i pěstují v rozsáhlé míře v sadech. Zvláště z Brazílie vyváží se jich veliké množství i na trh evropský. V poslední době jsou vůbec rozšířeny v obchodě i v Čechách. V Americe tlačí z nich olej, jehož prý je v jádře obsaženo 56%. Ze skořápky plodu dělají drobné ozdoby. Vsk.

Bertholletovo třaskavé stříbro jest černý prášek, jenž vzniká, digerujeme-li čerstvě sražený vlhký kysličník stříbr. se silným amoniakem. Látkata, dusík i stříbro chovající, jest nad míru explosivní, pouhým dotekem pěrka ptačíchho vybuchuje i pod vrstvou vody. Rn.

Berthoud [bertú]: 1) **B. Ferdinand** (* 1727 v Plancemontě v hrabství Neuchátském — † 1807 v Montmorency u Paříže). Žil v Paříži jako hodinář francouzské mariny a člen akademie. Patřil k oněm mužům, kteří hodinářství povznegli na vysoký stupeň. Od něho pochází vynález vyrovnávací čili kompenpace u chronometrů. Byl nejen znamenitý umělec, jehož hodiny byly hledány, nýbrž i plodný spisovatel. Vydal: *L'art de conduire et de régler les pendules et les montres* (Paříž, 1760); *Essai sur l'horlogerie* (1763); *Principe des horloges à longitude* (1782) a *Histoire de la mesure du temps par les horloges* (1802, 2 sv.). K jeho návrhu zaveden ve Francii r. 1797 střední čas sluneční místo pravého. Vrn.

2) **B. Samuel Henri**, spisovatel franc. (* 1804 v Cambrai). Vedl list »Gazette de Cambrai«. Od r. 1834 byl v Paříži a psal do »Patrie« pod jménem Sam. Byl činným až do r. 1882, kdy uchýlil se do zátíši. Hlavní jeho díla jsou vědecká pojednání psaná pro lid, z nichž jmenujeme: *Chroniques et traditions sur naturelles de Flandre* (1831—34, 3 sv.); *Fantaisies scientifiques* (1861, 6 sv.); *Petits chroniques de la science* (1861—1871, 10 sv.), *Causeries sur les insectes* (1882) a *Histoires et romans végétaux* (1881). Pro mládež napsal: *La France historique, industrielle et pittoresque* (1835—37, 3 sv.); *Histoire pour les petits et pour les grands enfants* (1863); *Le monde des insectes* (1864); *L'esprit des oiseaux* (1866) a j. Z románů B-ových pozornost vzbudily kulturně historické: *Pierre Paul Rubens* (1840); *El-Hioudi* (1847) a *Le zéphyr d'El-Arouch* (1850). Do češtiny přeloženo od Joh. Kuffnerové: *Kostel u sklenice vody v časop. »Obrana víry«* (1885).

Berti: 1) **B. Pichat Carlo**, ital. spisovatel (* 1799 — † 1878 v Bologni), účastnil se od r. 1831 politických hnutí v Itálii, usadil se po r. 1849 v Piemontě, kde pracoval o samotě na velikém díle *Istituzioni scientifiche o Corso tecnico-pratico d'agricoltura* (Turin, 1851—70, 6 sv.), a stal se později tajemníkem hospodářské akademie v Bologni. 2°

2) **B. Domenico**, filosof ital. (* 17. prosince 1820 v Cumianě). Studoval v Turině, stal se doktorem, psal nejprve divadelní kusy, věnoval se však později výhradně filosofii, r. 1849 jmenován prof. filosofie na universitě turinské, odkud se dostal za prof. dějin filosofie do Říma. Byl též ministrem vyučování, orby a obchodu (1865—67 a 1881—85). B. jest znám hlavně svými studiiemi o Kopernikovi, Galileovi, Giordanu Brunovi, Campanellovi a jiných. Z jeho spisů uvádíme: *La vita di G. Bruno* (Florence, 1866; 2. vyd. 1889); *Copernico e le vicende del sistema Copernicano in Italia . . . con documenti intorno a G. Bruno e Galileo Galilei* (Řím, 1876); *Il processo ori-*

ginale di G. Galilei (t., 1876—79); *Cesare Alfieri* (t., 1877); *Di Giordano Bruno e di taluni suoi discepoli* (t., 1878; *La vita e le opere di Tom. Campanella* (t., 1878); *Nuovi documenti su Tom. Campanella* (t., 1881); *Il conte di Cavour avanti il 1848* (t., 1887); *Diario inedito con note autobiografiche di Cavour* (t., 1888). P.

Bertin [bertěŋ]: 1) **B. Théodore Pierre**, stenograf fr. (* 1751 — † 1819). Hlavní jeho prací jest převod angl. soustavy těsnopisné S. Taylora na franc. jazyk; zvláštní označování samohlásek na konci slov jest vlastním přídavkem **B**-ovým. Jeho písmo nemá sice diplomatické jasnosti soustavy Coulona de Thévenot, vyniklo však nad tuto svou praktickou způsobilostí. **B.** první stenografoval pro »Journal des Débats« jednání sboru zákonodárného, a to po celých 40 let. Dílo jeho má titul: *Système universel et complet de Sténographie* (Paříž, 1792). P.

2) **B. Antoine**, nazývaný chevalier de **B.**, francouz. básník (* 1752 na ostrově Bourbon — † 1790 v Saint-Domingu). Vstoupil do vojska a stal se kapitánem při jízdě. Více než služby hleděl si básnickv a záletnictví. Jeho básně *Les Amours*, *Elégies en trois livres* (Paříž, 1780) zjednaly mu jméno francouzského Propertia pro vzletnou dikci a upřímně citěnou vášeň, která se v nich zračí. Posud oblíbenou četbou jest **B**-ovo dílo *Voyage de Bourgogne*. Nejnověji vydány **B**-ovy spisy r. 1879 od Eugéna Asse. Hř.

3) **Louis François** starší, novinář francouzský (* 1766 v Paříži — † 1841). S počátku jsa stoupencem hnutí svobodomyšlného, ale nepřítel revol. výstřednosti, redigoval tímto duchem listy: »Journal français«, »Eclair« a »Courier universel«. Když byl »Eclair« po převratu Napoleonově (9. listopadu 1799) potlačen, zakoupil **B.** »Journal des Débats«, jemuž věnoval se skvělým úspěchem celý svůj život. Obžalován byl z royalismu, roku 1800 uvězněn a deportován r. 1801 na Elbu, odkud r. 1805 utekl. List svůj musil přezvati v »Journal de l'Empire« a podrobili jej státnímu censoru a redaktoru Fiévéeovi. R. 1811 byl mu list docela odňat a teprve r. 1814 vrácen. Rok potom opustil Francii po boku Ludvíka XVIII. a redigoval v Gentu »Moniteur de Gand«. Za restaurace podporoval »Journal des Débats«, redigovaný **B**-em, opoziční stranu Chateaubriandovu, zvanou doktrinářskou, pod ministerstvem Martignacovým psal ve smysle vládním, načež opět vstoupil do opposice. Za monarchie červencové byl »Journal des Débats« orgánem středu a stál úplně, ač neodvisle, na straně nové dynastie.

4) **B. Louis Marie Armand** (* 1801 — † 1854), fr. novinář, ml. syn **B**-a 2). Od r. 1820 účastnil se redakce »Journal des Débats«. Roku 1822 doprovázel jako sekretář vyslance Chateaubrianda do Londýna. Po smrti otcově stal se vrchním redaktorem uvedeného listu, jež udržel při staré vážnosti a významu.

5) **B. Louise Angélique**, francouzská skladatelka a pianistka (* 1805 v Les Roches

u Bièvres — † 1877 v Paříži). Zprvu věnovala se malířství, později teprve hudbě, kterou studovala u Fétise a Reichy. První její opera *Guy Mannerling* provozována sice na jevišti soukromém, ale otevřela jí cestu do veřejnosti. Opery její *Le Loup garou*; *Faust* a *Notre Dame de Paris* měly jen chvilkový úspěch. Dále vydala sbírky básní *Les Glanes* a *Nouvelles Glanes* (Paříž, 1876), z nichž prvou r. 1842 akademie franc. poctila cenou.

Bertinaria Francesco, filosof italský (* 1816), byl v l. 1844—50 prof. metafysiky na universitě turinské a jest od r. 1860 profesorem dějin filosofie v Janově. Ze spisů jeho uvádíme: *Dell' indole e delle vicende della filosofia italiana* (Turin, 1846); *Saggi filosofici* (t., 1852); *Idee filosofiche sur l'associazione et l'assurance* (t., 1863, vyšlo i v překladě španělském); *L'antica e la nuova filosofia del diritto* (t., 1865); *Principii di biologia e di sociologia* (t., 1865); *La Storia della filosofia e la filosofia della storia* (t., 1866); *Scienza, arte e religione* (t., 1867); *Istituzioni di filosofia civile* (Rjeka, 1871); *Idee introduttive alla storia della filosofia* (Řím, 1886). P.

Bertinazzi Carlo Antonio, pseud. Carlino, slavný komik (* 1710 v Turině — † 1783 v Paříži), oddav se stavu vojenskému stal se důstojníkem, musil však pro dluhy vzdáti se své hodnosti a vystoupil v Bologni jako arlechino. Přišel do Paříže stal se posledním arlechinem italské komedie; vynikal pravdivým výrazem, velikou obrazotvorností a včasou improvizací. Napsal r. 1763 *Nouvelles métamorphoses d'Arlequin*. Hř.

Bertinocourt [bertěnkúr], hl. m. kantonu ve franc. dep. Pas de Calais, arrond. arraském, stanice severní dráhy (Vélu — St-Quentin), se 1420 obyv. (1886).

Bertini: 1) **B. Benoît Auguste**, pianista a hud. paedagog (* 1780 v Lyoně). Konal umělecké cesty po Francii a Italii a usadil se posléze trvale v Londýně jako hlašeným učitelem hry klavírní. Vydal skladby na klavír (fantasie, sonáty atd.) a některé spisy paedagogické. Str.

2) **B. Henri**, bratr a žák před. (* 1798 v Londýně — † 1876 u Grenoblu.). Ve svém 12. roce nastoupil již uměleckou pouť a stal se záhy umělcem širého vřhlasu. Od r. 1821 žil většinou v Paříži, kdež byl klavírním učitelem obecně váženým. Zemřel 1. října 1876 na své ville v Grenoblu. Z četných jeho děl nejvíce jsou vyhlášeny klavírní etudy (opera 100., 29., 32. a 66.) vzácné ceny paedagogické, řadící se důstojně k etudám Cramerovým. Str.

3) **B. Giovanni Maria**, z největších filosofův italských (* 1818 v Carmagnole — † 1876 v Turině, kde byl po 30 let univ. profesorem dějin filosofie). Ze spisů jeho uvádíme: *Filosofia greca prima di Socrate* (Turin, 1869); *Sulla questione delle categorie dell' intelletto umano* (t., 1872); *Schiaramenti sulla controversia fra lo spiritualismo e il materialismo* (t., 1870); *Considerazioni logiche sul concetto di specie e sui concetti che vi si connettono* (t., 1876; a j. v. P.

4) **B. Domenico** (* 1829 v Luce), od r. 1857 kapelník a řed. hudební školy v Massa-Carrare, žije od r. 1862 ve Florencii. Napsal několik skladeb vokálních a dvě opery; významnější jest činnost jeho spisovatelská, a zvláště chvalně znám jest theoretický spis jeho: *Compendio de' principii di musica* (1866). Str.

5) **B. Eugenio**, matematik a geometr ital., prof. vyš. geometrie na univ. pavij. (* 1846 ve Forli). Z četných jeho prací, zahájených statí o tělesech Eulerových (Annali d. R. Scuola Normale Sup. di Pisa, 1869), cenný jsou zvláště práce týkající se theorie bikkvadratických forem, rovinných křivek vůbec a racionálních jmenovitě, komplexů druhého stupně (Giornale Battagliani, 1875—77; Rendiconti... del R. I. Lombardo, 1888 a Rendiconti del Circolo mathematico di Palermo, 1889), theorie transformací a involucí (v milán. Annali di Matematiche 1876—77, v Rendiconti d. R. J. Lombardo 1880, 1883, 1889), theorie křivek prostorových a ploch třetího stupně (v týchže Annali a Rendiconti, 1884 a ve sborníku Collectanea mathematica). Sleduje i geometrii ličnou (Giornale, 1869) a theorii vícerozměrných prostorů (Rendiconti dei Lincei, 1886 a R. del R. J. Lomb., 1882, 1886 a 1887, Atti... Torino, XXII). Z časop. »Periodico di Scienze mat. e nat. per l'Insegnamento secondario« 1873 po dvakrátě (1880 a 1884) opatřeno vydání jeho studie *Libro quinto di Euclide*. Nejnovější pracuje o theorii funkcí (Mathem. Annalen, 34. a 35.). Bnš.

Bertòla Aurelio de' Giorgi, první pěstitel idylly v Itálii (* 1753 v Rimini — † 1798 tamže). Vstoupil do řádu mnichův olivetánských a byl učitelem na Monteoliveto v Sienně, pak učitelem zeměpisu a dějepisu na námořní akademii neapolské. Do doby té spadají nejlepší jeho básně, opěvující krásy zálivu a okolí. R. 1783 povolán do Vídně, kde mu povoleno odložití háv mnišský. Již roku 1779 uveřejnil v Neapoli *Idea della poesia alemanna*, později vydal *Idea della letteratura alemanna* (Lucca, 1784), v níž pokračuje ve svých studiích o písemnictví německém do roku 1770, pojednává hlavně o básnictví pastýřském. Brzo potom stal se professorem dějin na universitě pavijské, navštívil pak Uhry a Rýn, jež popsal ve *Viaggio sul Reno ed suoi contorni* (Rimini, 1795) v řadě duchaplných dopisův, a poslední svá léta trávil ve svém rodišti. **B.** první pojednával kriticky o literatuře německé. Z původních prací **B.**lových jsou důležitější *Cento favole* (Bassano, 1785); *Poesie campestri e marittime a Sonneti amorosi* (Milán, 1795). Mimo to vydal pěknou *Filosofia della Storia* (1782, 2. vyd. Milán, 1823). Souborně vyšla některá díla jeho s názvem *Opere diverse* v Bassané (1789). Srovn. Giac. Zanella, Sal. Gessner, ed. Aur. Bertòla (Nuova Antol., 1882, sv. 32.). P.

Bertolami Michele, velmi nadaný básník italský Pocházel z Novary na Sicílii a zemřel r. 1872 v nejlepším věku. Napsal krásné *Carme*; *Scetticismo e passione*; *Passione e fede*. Souborně vyšly jeho básně r. 1880 v Messině s úvodem V. Errantea. P.

Bertoldo, italská kniha lidová, zpracování Šalomounových přísloví, jako německá »Salomon und Markolf«. **B.** jest zchytralý, hrubý sedlák při dvoře longobardského krále Alboina ve Veroně, jenž vtipy svými šlechtice kárá a intrikou svou často nekale jejich úmysly maří. V XVI. století zpracoval knihu tu Giulio Cesare Croce, jenž připojil osudy syna **B.**-va Bertoldina a po něm Scagliero della Fatta osudy vnuka **B.**-va Cacasenna, ač s malým zdarem. V XVIII. stol. na dvacet básníků zpracovalo knihu veršem, z nichž nejoblíbenější jest zpracování Frugonovo a Rivovo. Hrž.

Bertolini Francesco, dějepisec italský (* 1836 v Mantově), profesor dějin na universitě bolognské. Vydal: *Biografie di storia italiana* (Bologna, 1874); *Storia antica d'Italia* (Milán, 1874); *Storia romana* (t., 1886), dílo počtené cenou ministerstva vyučování, dále studie o Pellegrinu Rossiovi (Bologna, 1887), o C. Cavourovi (t., 1887) a j. P.

Bertoloni Antonio, botanik ital. (* 1775 v Sarzaně — † 1869 v Bologni). Byl lékařem ve svém rodišti, stal se r. 1811 professorem lycea v Janově a suppletem na universitě, r. 1815 jmenován professorem botaniky a ředitelem botanické zahrady universitní v Bologni. Napsal mnoho děl botanických, pojednávajících o květeně italské, z nichž nejlepší: *Flora italica* (Bologna, 1833—54, 10 svazkův) a *Flora italica cryptogama* (1858—62). Menší jeho práce jsou uveřejněny v »Miscellanea botanica« (Bologna, 1842—63, 24 svaz.). Decandolle pojmenoval po něm rod rostlin Bertolonia. P.

Bertolotti 1) **B. Davide**, spisovatel ital. (* 1784 v Turině — † 1860 tamže). Vydal sbírku básní *Versi lirici* (Milán, 1813). Chateaubriandovi, který ve své knize »De Bonaparte et des Bourbons« urazil italské vlastence, odpověděl zvláštním listem, který došel velikého rozšíření, a **B.** zvolen za to ředitelem časopisu »Spettatore«. Velikou přízeň získal si svými knihami *Ritratti di alcune Belle e Bellezze della letteratura italiana*, kteréžto dlo po několika svazcích zastavil. Veliké vážnosti požíval **B.** jako románopisec, a největší oblíbené těšily se jeho povídky v létech dvacátých, zvláště: *Tancredi conte di Ines di Castro*; *I Crociati a Damasco*; *Irene* a j. Vybidnut ministrem piemontským sepsal dále: *Viaggio in Savoja*; *Viaggio della Liguria marittima a Compendio della storia della real casa di Savoja* (Turin, 1830, 2 sv.). V roce 1834 napsal *Teatro universale*, v l. 1834—38 *Italia descritta e dipinta* a j. Největší prací jeho jest veršované evangelium *Salvatore*, vyznačující se pěkným veršem. Jeho *Scelte novelle* vyšly r. 1839. P.

2) **B. Antonio**, spisovatel italský (* 1836 v Lombardore Canavese). Jsa ředitelem archivu v Mantově oddal se důkladnému studiu o literatuře, dějinách umění a folkloristice, ze kteréhožto oboru vydal: *Passeggiate nel Canavese* (Ivrea, 1867—68, 8 svazků), pojednávající o mravech a legendách lidu piemontského; *Traccie d'immigrazioni galliche nell'Italia settentrionale* (Florencie, 1869); *Benvenuto Cel-*

lini e gli orefici lombardi a Roma (Milán, 1875); *Francesco Cenci e la sua famiglia* (Florence, 1877); *Le tipografie orientali e gli orientalisti a Roma nei secoli XVI. e XVII.* (t., 1878); *Les Juifs à Rome aux XVIe, XVIIe et XVIIIe siècles* (Pař., 1881); *Streghe, sortiere e maliardi in Roma nel secolo XV.* (Flor., 1883); *La Medicina, chirurgia e farmacia in Roma nel secolo XVI.* (Řim, 1886); *La schiavitù in Roma dal secolo XVI. al XIX.* (t., 1886); *Le arti minori alla coste di Mantova XV., XVI. e XVII.* (Milán, 1889), kde pokračuje u výzkumech uveřejněných v díle *Artisti in relazione coi Gonzaga* (Modena, 1885); *Tuchinaggio*, obsahující zprávy o vzbuření selského lidu v Canavere proti šlechtě ve XIV. stol. Vedle toho vydal spisy o umělcích v Římě, tak o sicilských (Palermo, 1879), belgických a hollandských (Florence, 1880), urbinských (Urbino, 1881), lombardských (Milán, 1881), modenských, parmských a lungianských (Modena, 1882), benátských (Benátky, 1884), podalpských (Mantua, 1885), bolognských, ferrarských (Bologna, 1885), švýcarských (Bellinzona, 1886), francouzských (Mantua, 1886) a připravuje podobné studie ještě o umělcích něm. a španělských. P.

Berton: 1) **B. Henri Montan**, hudební skladatel franc. (* 1767 v Paříži — † 1844 t.), syn Pierra Bertona (* 1727 — † 1780), rovněž skladatele a zasloužilého ředitele Akademie hudební (Velké opery). Byl professorem harmonie, později komposice na pařížské konservatoři, pak ředitelem Italské opery, mistrem zpěvu v Akademii hudební, členem Institutu a důstojníkem čestné legie. Komponovati začal velmi záhy a zvláště jako plodný skladatel dramatický nabyl nemalé obliby; hudba jeho zamlouvala se svou příjemností, svěžestí, často i duchaplností a vždy svou scénickou způsobilostí, ač nebyla valně originální. Složil sám 35 zpěvohr a 12 společně s předními mistry tehdejšími: Boildieuem, Kreutzrem, Méhulem, Paěrem a Spontinim. Nejlepší svou zpěvohrou *Montano et Stephanie* (1799) zvítězil i nad samým Méhulem, rovněž *Aline reine del Golconde* (1803) stala se i v Německu oblíbenou; dále pak sluší uvést: *Les Rigueurs du cloître* (1790); *Le Delire* (1799); *François de Foix* (1809); *Ninon chez mad. Sévigné* (1808); *Verginie* (1823) a *Les Créols* (1826). Kromě toho složil oratoria, requiem, kantáty, 3—8hlasé kánony, symfonie, romance a j. Také literárně byl činným vydav kromě jiných spisů *Système général d'harmonie* (Paříž, 1815, 4 sv.).

2) **B. Jean-Baptiste**, franc. politik a generál (* 1769 — † 1822), vstoupil do vojska r. 1792, bojoval u Slavkova a Fridlandu a byl velitelem dragonů v bitvě u Waterloo. R. 1815 uvržen do žaláře a vězněn po celý rok bez udání důvodů; tato nespravedlnost přiměla ho k tomu, že v létech následujících byl účastníkem všech vojenských spiknutí a roku 1822 v čele 125 vojáků pokusil se o zosnování vzpoury proti monarchii. Zrazen od svých soudruhův u Saumuru v měsíci květnu toho roku upadl v zajetí, postaven před soud v Poitiers

a odsouzen k smrti. Rozsudek vykonán dne 5. října 1822.

3) **B. Charles Francis**, herec francouzský (* 1820 v Paříži — † 1874 t.). Již r. 1837 debutoval v Comédie française. Cestoval po Rakousku, Německu a Rusku, kde všude velice se líbil. Po návratu svém do Paříže vystupoval v Paříži, kde jeho výkony v moderních dramatech pokládaly se za nepřekonatelné. Jeho manželka Carolina B-ova pokusila se se zdarem v belletrii i v dramatech. Do češtiny přeložena veselohra její *La diplomatie du ménage* (Ženská politika, 1871) od V. J. Kafky.

Bertoni Ferdinando, hudební skladatel italský (* 1725 na Salu u Benátek — † 1813 v Descenanzě). Byl varhaníkem a od r. 1784 kapelníkem u sv. Marka v Benátkách. Mezitím pobyl několik let v Londýně, kde jeho zpěvohry velmi se líbily. Nejvíce se proslavil *Orfeem*; z ostatních jeho oper nejlepší jsou *Armida*; *Tancredi*; *Caio Mario a Nabale*. Také v církevních jeho skladbách jeví se vkus a pečlivost, zvláště v žalmech, improprich a v oratorích *Il figliuol prodigo*; *David poenitens*; *Susanna* a j.

Bertrade, milenka Filipa I., krále francouzského.

Bertrám: 1) **B. či pertrám**, *Anacyclus Pyrethrum* DC viz *Anacyclus*. — 2) **B. či persám**, *Achillea ptarmica* L viz *Achillea*.

Bertram Corneille Bonaventure, hebraista franc. (* 1531 — † 1594). V Genevě stal se r. 1566 professorem jazyků východních a r. 1572 i theologie. V stejné vlastnosti přešel pak do Franckenthalu a Lausannu, kde i zemřel. Proslavil se hlavně svým spolupracovníctvím na překladu bible Genevské, vydané roku 1588. Z ostatních jeho prací uvádíme: *Comparatio grammaticae hebraicae et aramaicae* (Geneva, 1574); *Grammatica hebraica et arabica* (t.); velmi cenný spis *De politica judaica tam civili quam ecclesiastica* (t., 1580); později vydaný jako *De republica Ebraeorum liber* (Lejda, 1641 a opět) a *Lucubrationes Franckenthalenses seu specimen expositionum in difficultiora utriusque testamenti loca* (Franckenthal, 1586 a opět).

Bertrand: 1) **B. Louis**, matematik a geolog švýcarský (* 1731 v Genevě — † 1812 t.), profes matematiky na akademii genevské. Za revoluce vzdal se mista. Z prací jeho sluší uvést: *Développement nouveau de la partie élémentaire des mathématiques* (Geneva, 1774, 2 sv.); *Rénouvellements périodiques des continents terrestres* (Hamburg, 1799; Geneva, 1803); *Éléments de Géométrie* (Paříž, 1812) a některá pojednání v: spisech berlínské akademie, jejíž členem byl od r. 1754. *Bnš.*

2) **B. Henri Gratien**, hrabě a generál franc. (* 1773 v Châteauroux v dep Indre — † 1844), věrný stoupenec Napoleona I., jehož pozornost vzbudil za egyptské výpravy svým důmyslným opevněním Alexandrie. Od té doby provázal císaře na všech jeho výpravách prokazuje mu platné služby osobní statečností a svým důmyslem. Tak vystavěl po bitvě u Asprů vojsku francouzskému mosty přes

Dunaj na ostrov Lobau a kryl ústup Napoleonů v Mohuči. R. 1813 jmenoval ho Napoleon velkým maršálkem paláce a r. 1814 aide-major-generálem národní gardy. Oddanost svou k císaři dokázal tím, že ho provázal na Elbu a na ostrov sv. Heleny, kde setrval s celou rodinou svou až do smrti Napoleonovy r. 1821. Roku toho vrátil se do Francie, když Ludvík XVIII. zrušil trest smrti nad ním dříve pronesený; r. 1830 zvolen poslancem za departement Indre a r. 1840 svěřena mu byla čestná úloha, by převezl ostatky Napoleonovy ze sv. Heleny do Paříže. Důležité paměti jeho o době Napoleonově vydali jeho synové v Paříži 1847. (Campagnes d'Egypte et de Syrie, mémoires pour servir à l'histoire de Napoléon, dictés par lui-même, à St. Hélène, au général B.) red.

3) B. Alexandre Louis Joseph, souč. archaeolog francouz. (* 1820 v Paříži). Roku 1862 jmenoval jej Napoleon konservátorem musea keltských a gallorománských starožitností v Saint-Germain en Laye, od r. 1883 vykládá národní archaeologii v »Ecole du Louvre«. Z četných prací B-ových zvláště pozoruhodny: *Etudes de mythologie et d'archéologie grecque* (Rennes, 1858); *Les Voies romaines en Gaule* (Paříž, 1863); *Archéologie celtique et gauloise a Mémoires et documents relatifs aux premiers temps de notre histoire nationale* (t., 1876); *Cours d'archéologie nationale* (t., 1884). Bnš.

4) B. Joseph Louis François, matematik franc., bratr před. (* 1822 v Paříži). Stal se ve 34. roce členem učených společnosti »Institut de France« a »Académie des sciences«, ve kteréžto poslední zastává od r. 1873 čestný úřad tajemníka. R. 1884 zvolen členem akademie franc. B sepsal mnoho pojednání z oboru fysiky, matematiky, mechaniky a j., mimo to pak tato větší díla: *Traité d'arithmétique* (Paříž, 1849); *Traité d'algebre* (t., 1850, 2 díly); *Traité de calcul différentiel et de calcul intégral* (t., 1864—70); *Arago et sa vie scientifique* (t., 1864); *Les fondateurs de l'astronomie moderne: Copernic, Tico-Brahé, Kepler, Galilée, Newton* (t., 1864); *L'Académie des sciences et les Académiciens de 1666 à 1793* (t., 1868); *La théorie de la lune d'Aboul Wefa* (t., 1873); *Thermodynamique* (t., 1887); *Calcul des probabilités* (t., 1888). Skoro všechna tato díla byla několikrát vydána. OJš.

5) B. Friedrich Oskar, souč. hospodář (* 1824 v Heilbronnu). Od roku 1847 spravoval statky Mertennské v Ostinu v Belgii, kde provedl se zdarem první na pevnině drenáži a založil r. 1849 rolnickou školu, již brzo získal proslulosti. Stav se roku 1857 vrchním správcem statku Karthaus-Weddern v Vestfálsku zasadil se i zde o zřízení rolnických škol. Od r. 1853 jest spoluredaktorem časopisu »Moniteur des Campagnes«; samostatně vydal: *Über landwirtsch. Pachtverträge* (Vratislav, 1870) a cenou Koppovou početný spis *Ackerbau und Viehzucht für den kleinen Landwirt* (Münster, 1884, 7. vyd.).

6) B. James, fr. malíř (* 1825 v Lyoně, † 1887 v Paříži). Na vefejnost vystoupil ne-

povšimnutou *Idyllou* (1857), ale již obrazy *Přijímání sv. Benedikta* (1859) a *Obrácení sv. Thaidy* (1861) vzbudily pozornost kritiky přesností kresby a modelace. Obrazem *Fryna na slavnostech eleusinských* (1866) začal řadu děl skvělého koloritu, duchaplné a poetické komposice a vynikajících elegancí a gracií postav. Jsou to: *Pout v Abruzzách* (1867); *Smrt Sappina* (1868); *Smrt Virginie* (1869); *Manon Lescaut* (1870); *Znej sebe sama* (1874); *Markéta* (1876 a 1880); *Poslední den Charlotty Cordayovy* (1883); *Dvě sestry, Popelka* (1886) a j. Od r. 1876 byl rytířem čestné legie a r. 1883 získal zlatou medaili na mnichovské mezinárodní výstavě za *Magdalenu* (1875).

Bertrand de Born, provençalský básník (* 1140 na hradě Born blíže Périgordu, † 1215 jako mnich v klášteře dalonském). Dante odsoudil B-a jako domnělého vlastizrádce k mukám ve svém pekle; někteří historikové francouzští však jsou toho mínění, že politická činnost B-ova k tomu směřovala, aby vlasti své pojistil samostatnost. Básně B-ovy jsou nadšené písně válečné a milostné a zvláště satirické »sirventes« již Alfons II. Aragonský za vzorné pokládal, nicméně nedosahuje žádná báseň B-ova ceny básní Peira Vidala neb Girarda de Borneil. Vydány jsou od Stimminga, B. de Born, sein Leben und seine Werke (Halle, 1879) a od Ant. Thomasa, Poésies de B. de Born (Toulouse, 1888). Hrz.

Bertrand de Moleville Antoine François (* 1744 v Toulouze — † 1818 v Paříži), historik a státník francouzský. Byl rozhodným odpůrcem snah revolučních a jako min. námoř. (od r. 1789) radil Ludvíku XVI. k ráznosti a rozhodnosti. Strana republikánská kladla mu za vinu, že námořnictví francouzské velmi pokleslo; r. 1792 uprchl do Anglie a setrval tam do ukončení hnutí revolučního. Důležit jest svými paměťmi a studii historickými: *Mémoires pour servir à l'histoire de la fin du règne de Louis XVI.* (Lond., 1797); *Histoire de la révolution franç.* (Paříž, 1800 až 1803); *Histoire d'Angleterre* (t., 1815).

Bertuch Friedrich Justin, německý spisovatel (* 1747 — † 1822), rodák výmarský, studoval v Jeně nejprve bohosloví, pak práva. Od r. 1772 do r. 1796 byl ve státní službě, později soukromým literátem ve Výmaru. Účastnil se vydávání několika časopisů (»Deutscher Merkur«, »Jenaer Literaturzeitung« a j.); nejvíce však vynikl překladem a zejména byl z prvních, kteří do němčiny převáděli vynikající plody pisemnictví španělského (Cervantesa, Quevedo a j.). VM.

Berula Koch, berla, rod rostlin z řádu okoličnatých (*Umbelliferae*) s okolíky složenými, pokryvkami i pokryvečkami vyvinutými, květy obojakými, nažkami sžebrymi, bezostennými, krajem kališním sžubým, plátky bílými, opak srdčitými, terčem plodním krátce Jehlancovitým. Plod jest vejčitý, skoro zlatočný, žebra vtisklá, brázdky mají několik proužků oplodím pokrytých; semenný bilek na vnitřní straně plochý. Jediný druh b. *angustifolia*

Koch. (b. úzkolistá) jest vytrvalá bylina u vod a na pokrajích bažin zhusta rostoucí, s lodyhou oblou, ryhovanou, listy jednoduše zpěfenými, lístky dvakrát vroubkopilovitými a často zastřihovanými, vejčité podlouhlými, až kopinatými. Okolíky krátce stopkaté. zdánlivě postranní. Kvete v červenci a srpnu. Vs.

Beruň, Bieruň, něm. *Berun*, městečko v prus. vl. ob. opolském (Slezsko), kr. pštinském, má továrnu na dynamit a zboží zápalné a 1946 obyv. (1885).

Běronice viz Běronice Velké.

Běruniňky viz Běronice Malé.

Berunka, beruška, obecné jméno sluněčka (*Coccinella*).

Berušky, název koryšů stejnonohých, z nichž jedni na zemi žijí a odtud b. zemské se zovou, kdežto druzí ve vodách se združujíce jménem b-šek vodních se označují. O těchto viz čl. *Asellus*. — **B.** zemské (*Oniscidae*) jsou těla oválného, na hřbetě vyklenutého; vnitřní tykadla jsou zakrslá, zevní za to dlouhá. Oči sedí po stranách hlavy. Prvý článek hrudní obrůstá se stran hlavy, sedmý jest hluboce vykrojen. Sedm párů noh uspořádáno k chůzi, všechny zadní články jsou volné. Pět párů noh na zadní části těla kryjí se střešovitě, nejpřednější pak obsahují vzdušné komůrky ve větvích postranních. **B.** zemské žijí na vlhkých místech vyhledávající v soumraku a za noci potravu. Známé jest více než 250 druhů. Z Čech popsal Schöbl 23 druhy z rodu *Armadillidium*, *Oniscus*, *Porcellis*, *Typhloniscus*, *Ligidium*, *Trichoniscus* a *Haplophthalmus* (»Živa«, 1861). Týž autor pozoroval též velmi podivný způsob rozdělení a funkce pohlavních orgánů, dle něhož vejcovody prvotně vůbec ani na venek neustí, nýbrž jen zásobárny chámů (*receptacula*). Pohlavní otvor vytvoří se teprve po jarním svlékání mezi 5. a 6. článkem, když již chám po rozpuštění zásobáren vnikl do vejcovodů. Oplozená vajíčka přejdou do dutiny tělesné a odtud pohlavním otvorem do vaku vaječného, zevního. V pravdě není známo nic podobného v celé říši živočišné. — Jiné a velmi četné formy b-škám zemským přibuzné žijí v moři buď volně, buď cizopasně. Viz čl. *Isopoda*. V.

Bervio [bervik] Charles Clément, vlastním jménem Balvay, fr. mědiryjec (* 1756 v Paříži — † 1822 t.). Některé portraity, zvláště *Linnéův*, *hraběte de Vergennes* a *Gabr. Senaca de Meilhan* dle obrazu S. S. Duplessisa, obrátily na obecnou pozornost a rozšířily rychle jeho pověst. R 1784 stal se členem král. akademie, jmenován královským ryjcem, a od r. 1785 jeho rytiny zpravidla objevovaly se v pařížském Saloně. K nejlepším jeho pracím náleží podobizna *Ludvíka XVI.*, mistrovské dílo franc. ryjectví, jejíž reprodukce jsou však velmi vzácné, ana plotna za revoluce byla porušena. *Únos Deianiry* dle Q. Réniho, *Vychování Achillovo* dle J. B. Regnaulta, posléz *Laokoon*. K stáru však seslábl mu zrak tak, že rytiny *Závěť Eudamidova* již nedodělal přenechav ji nejlepšímu svému žáku Pavlu Toschimu. **B.** ových rytin jest sice jen 19, ale patří vesměs k nej-

výtečným rytinám nové školy vynikající správnou kresbou, čistotou a zvláštním leskem rythy, a **B.**-ovou zásluhou ryjectví franc. znova se povzneslo.

Berwald Johan Fredrik, švédský skladatel (* 1788 ve Štokholmě — † 1861 tamtéž). Sotva šestiletý vystupoval již veřejně jako houslista a záhy jevil nadání skladatelské, tak že již roku 1797 provozována jeho symfonie. Procestovav pak jako »záračné dítě« severní země evropské a Německo, stal se žákem slavného hudeb. paedagoga abbéa Voglera, v l. 1817—19 znova konal uměleckou cestu po Evropě a nadále žil ve svém rodišti. od roku 1834 jako feditel dvorní kapely. Složil zpěvohru *L'héroïne de l'amour filial*, několik pěkných symfonií (2 vyšly tiskem), kvartet, koncertů a j., svědčících o nadání a důkladných studiích.

Berwick [bèrik]: 1) Berwick-on-Tweed, přímořské město při ústí Tweedu. 80 km od Edinburku, na hranicích Anglie a Skotska, náleží k hrabství northumberlandskému, je obehnané starobylými hradbami, jež upomínají na krvavé boje svedené zde mezi Angličany a Skoty v stol. XII. až XV., a starým kamenným mostem spojeno s Tweedmouthem a oblíbeným lázeňským městem Spittalem. Velkolepý viadukt, nůncí se přes řeku o 28 obloucích, spojuje Severovýchodní dráhu se Sev. britskou železnicí. Přístav má 22 nákladní lodi o 1893 tunách a 500 bábek rybářských; v posledním čase dostavěny rozsáhlé doky. Rybářství je značné, zvláště obchod s lososy. Rovněž tak výroba hospodářských nástrojů. **B.** má 20 kostelů, museum, spolek literární a 13.995 ob. (1881). — 2) **B.** Northberwick, přístavní město haddingtonského hrabství ve Skotsku, při ústí Fortského zálivu, 29 km od Edinburku, druhdy rybářská vesnice, nyní oblíbené místo lázeňské s 1698 obyv. (1881). — 3) **B.**, Berwickshire, hrabství jihozáp. Skotska, ohraničené Haddingtonskem, Mid-Lothianskem, Roxburghskem, Northumberlandskem a Severním mořem, zabírá 1202 km² půdy, která na jihových. za neúrodnější celého Skotska se pokládá a na Lammermoorských vrších hojně pastvir poskytuje. Pobřeží skalnaté má jen dvě zátoky: u Eyemouthu a Coldinghamu. Na jiho nalézají se ložiska kamenouhelná a na pobřeží bohatá ložiska červeného pískovce. Řeky Blackadder, Whitadder a Leader jsou vesměs přítoky Tweedu; jediná Eye spěje přímo k moři. Obyvatelstvo čítá 35.390 duší (1881) a zaměstnává se hlavně rolnictvím. Průmysl je nepatrný. **B.** volí do parlamentu jednoho poslance.

Berwick [bèrik] James Fitzjames (* 1670 — † 1734), levoboček angl. Jakuba II. a Arabelly Churchillovy, výtečný generál franc. Vojenského vzdělání svého nabyl ve Francii a pod Karlem Lothrinským ve válce proti Turkům. R. 1688 odebral se s vypuzeným Jakubem II. do Francie a podporoval horlivě snahy Stuartovců po nabytí trůnu angl. Po nezdařené výpravě Jakobově do Irska vstou-

pil do vojska franc. a proslavil se velice ve válce o španělské dědictví dobytím Nizzy (1706), vítězstvím u Almanzy ve Španělech (1707), na Rýně (1709) a 1714 zase na bojišti španělském vzetím Barcelony, čímž ukončena byla vlastně válka o španělské dědictví. Za zásluhy své jmenován byl maršálem; roku 1718 přešel v čele vojska franc. do Španěl hájit úmluv utrechtských a r. 1733 ve válce o polské nástupnictví velel na Rýně, kde padl při ohlání Filippsburku zasažen byv kulí dělovou.

Berwiński Ryszard Wincenty, básník polský (* 1819 v Poznaňsku ve vsi Polvici — † 1878 v Cafihradě). Na cestách po Haliči r. 1845 zajat byl B. vládou rakouskou, vězněn ve Visnici (v Haliči), pak v Moabitu (u Berlína), konečně roku 1847 propuštěn na svobodu. B. byl členem národního komitétu v Poznani (1848) a poslancem hnězdenským na sněm berlinském (1852) R. 1854 složiv mandát odebral se do Bulharska, pak do Srbska. — Literárně činným byl B. již v letech studentských přispívaje do »Przyjaciela ludu«. Čestné místo v literatuře polské zaujal B. jako básník lyrický, zvláště erótický. Zároveň s Balińským, Ujejským a Zyglińským náleží B. do epochy *przesilenia* po Mickiewiczovi. V básních jeho viděti zápas mezi modním romantismem doby tehdejší a realismem básníkoví vrozeným. Cenu menší mají básně satirické, v nichž toliko zřídka probleskuje humor originální. Básně své vydal B. s názvem *Poezye* ve dvou dílech (I. v Poznani, 1844; II. v Bruselu téhož roku). Drobnější básně uveřejnil B. v »Tygodniku Poznańském«. *Don Zuan Poznański*, báseň satirická, vyniká důvtipem, formálně pak plyným veršem Záhy všimal si B. plodů literatury prstonárodní i byl pilným jich sběratelem, avšak méně šťastným vykladatelem, k čemuž nedostávalo se B-skému soustavného vzdělání vědeckého. Vadu tuto pozorovati jest na spise B-ského *Studyja o literaturze ludu ze stanowiska historycznej i naukowej krytyky* (Poznaň, 1854; 2 svaz.), jež vyšlo podruhé s názvem změněným *Studyja o gustach, czarach, zabobonach i przesadach ludowych* (Poznaň, 1862, 2 sv.). — Jako publicista platně, ač nedlouho, přispíval B. do Liebeltova »Dennika polského« jsa členem redakce jeho, pak do »Kříže a meče«, denníku polit., jež r. 1850 vydával Evar. Estkowski. Mimo to vydal B. *Listy z pielgrzymki po kraju* (1839), jako výsledek cesty po vlasti. R. 1840 vydal B. ve Vřatislavi jeden svazek *Powieści wielkopolskich*, z nichž některé přeloženy v »Magazin für die Literatur des Auslandes«. Činnost B-ského důkladně posoudil prof. Antoni Bądzkiewicz: R. W. B., rys biograficzno krytyczny (»Ateneum« P. Chmielowského roku 1887). w.

Bery viz Bírov.

Berybrakové viz Beryřkové.

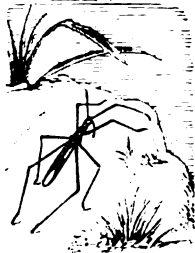
Beryll, nerost hexagonální; krystaly sloupkovité jsou vrostlé nebo narostlé, vyskytuje se však také v agregátech stebelnatých. Jsa bezbarvý, častěji však zbarvený do zelena, žluta,

modra, vzácně též do světle růžova, má lesk sklový a bývá čirý až průhledný pouze na hranách. Směrem plochy spodové štípe se dokonale, lomu jest lasturového. Tvrdost = 7.5 až 8, hustota = 2.67—2.72; chemické složení = $Be^2(Al^2)Si^6O^8$. Žihán nesnadno se taví na hranách, se solí fosforečnou se rozpouští, aniž zanechá kostru křemičitou; kyseliny v něj neúčinkují. Rozeznáváme zelený b. s hutností 2.7—2.759 co smaragd, známý z Peruvie, Columbie, Egypta, Nové Granady a z Urálu; průhledné b-y žluté a modré co b. vzácný, jehož bleděmodrá odrůda sluje aquamarin; ostatní jen průsvitavé a neprůhledné druhy sluji b. obecný. Vyskytuje se vrostlý v rule, žule, svoru, břidlici mastkové neb přirostlý v dutinách druzových. V Čechách nachází se u Ronšperka, Cinvaldu, Slavkova a Písku, na Moravě u Maršova, dále v Solnohradsku, na Urálu a ve Švédsku. Obecný b. slouží ku přípravě kyslíčnicku beryllitěho; smaragd jest velmi cenný drahokam; vzácného b-u a aquamarinu užívá se též ke šperkům. Hjn.

Beryllium čili glycium (z řec. γλυκύς — sladký, odtud čes. sladík) jest vzácný dvoumocný lehký kov ze skupiny hořčičku, jehož znak Be a váha at. 9.2. Vyskytuje se zvláště jako křemičitan nejhojněji v beryllu (v. t.) a j. vzácných nerostech (fenakitu, euklasu, helvinu, bertranditu, gadolinitu) a jakožto hlinitan v chrysoberyllu. Strojí se zahříváním chloridu svého s vodíkem jakožto bílý, na vzduchu stálý, poněkud snáze než stříbro roztopitelný kov o hustotě 2.1. Rozpouští se snadno v kyselině solné a sírové, jakož i v žíravém louhu, nesnadno v kyselině dusičné. Kov tento byl objeven r. 1797 od Vauquelina, a poprvé připravil jej roku 1827 Wöhler. Ze sloučenin jeho jmenovati sluší: kyslíčnick beryllnatý, BeO , jenž slove též zemina beryllová č. sladká a jest bílý, ve vodě nerozpustný prášek, jenž v kyselinách rozpouští se na soli beryllnaté. Z roztoků oněch vylučuje se amoniakem jakožto sseďlina rosolovitá bílý hydrát beryllnatý, $Be(OH)_2$, jenž rozpouští se v uhličitanu amoniatém, v němž jest jemu podobný hydrát hlinitý nerozpustný. Beryllnaté soli jsou bezbarvé a netěkavé kromě chloridu; chlorid, síran a dusičnan rozpouštějí se vodou a mají chuť sladkou, stahující, od čeho má kov tento také jméno glycium (tolik jako čes. sladík). Chlorid beryllnatý, $BeCl_2$, jest bílý a horkem sublimuje. Síran, $BeSO_4 + 4H_2O$, znám ve hráních bezbarevných; slučuje se se síranem draselnatým, ale sloučenina ta nejeví rázu kamence. Zn.

Berynda Pamva, ukrajinský skladatel slovníku *Leksikon slavenoroskij*, v němž objasňuje slova církevně slovanská pomocí tehdejší maloruštiny. Narodil se v Multansku, kde v XVII. stol. byl maloruský jazyk písemní, a vystudovav stauropihijskou školu ve Lvově žil jako mnich několik let v Jerusalemě, až lvovský biskup Gedeon Balaban vyzval ho k návratu a světil mu vydávání knih a dohled na tiskárny v Stratyně a Krylosi v dnešní Haliči.

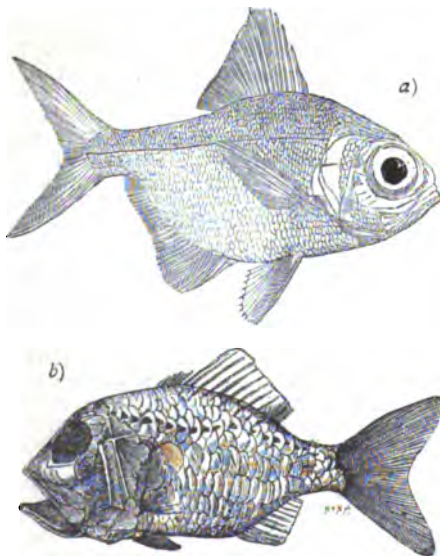
Odtud přestěhoval se do Pečerské Lavry v Kijevě a zabýval se tu překládáním spisů bohosloveckých; v témž klášteře svůj Leksikon, na němž 30 let pracoval, dokončil a zemřel 13. čce 1632. *Rř.*

Č. 547. *Berytus tipularius*.

tipularius L. (viz vyobr. čís. 547.) jest všude hojný na mezích, pod křovinami a mezi spadlým listím, zvláště u lesů. *LD.*

Beryx Cuv., rod tvrdoploutvých, mořských ryb z čeledi *Berycidae*. Všickni druhové její mají tělo krátké a vysoké, šupinami drsnými (ktenoidními) pokryté, veliké oči po stranách hlavy, ústa šikmo dolů rozečkaná, v čelistech a někdy i na patře drobné zoubky a kosti víčka zaberního pilované. Ryby rodu **B.** (po němž dáno jméno této čeledi) mají tělo nevelikými šupinami pokryté, jedinou, trojhrannou a vysokou ploutev hřbetní, vykrojenou ploutev ocasní a dlouhou ploutev fitní; břišní ploutve jsou na hrudi a mají místo prvního paprsku silný a tvrdý osten. Po tu chvíli známo 5 druhů z moří tropických, na př. **B. decadactylus** C. V. u Madeiry (viz vyobr. čís.

Č. 548. a) *Beryx decadactylus* C. V.; b) *Beryx zippei* Ag. (zmenš.)

548. a) a j. Pokolení toto náleží k nejstarším rybám vůbec; fosilní druhové tohoto rodu vyskytují se již ve křídovém útvaru. U nás nalezen **B. zippei** Ag. (viz vyobr.

čís. 548. b) ve vrstvách bělohorských, v opuce bělohorské, pak u Smečna a Vehlavic, **B. ornatus** Ag. ve vrstvách jizerských u Benátek a Kučlína. *Br.*

Berzázka [bersáska], ves v Uhrách, župě krašovzörényské, okresu moldavském, na Dunaji, s 1528 rum. obyv. (1880. s řec. nesjedn. far. chrámem, školou a poštou. Doly na kamenné uhlí v osadě Drenkové, kde je též paroplavebný přístav. *Rř.*

Berzava, řeka v Uhrách, vznikající na pomezí župy serénské, běfe se župami krašovskou, temešskou a torontálskou, po 150 km toku vtéká do Temeše. Od městyse Denty plyne korytem prokopaným a tu zove se průplavem Berzavským. *Rř.*

Berzdorf: 1) **B. Dolní** (*Nieder-Berzdorf*), ves v Čechách s 54 d. a 281 obyv. něm. a 7 řes. (1880), hejtm., okr. a býv. dom. Fridland (2 hod. sev.), obec **B. Dolní**, fara Wiese. filiální chrám sv. Jodoka náležel ve XIV. stol. k dílc. mišeňské; škola, pošta Fridland. Roku 1633 koupil statek **B. Dolní** se 3 tvrzemi a jinými realitami hrabě Valdštejn od Oldřicha z Hochberka za 5100 tolarů. — **2)** **B. Horní** (*Ober-Berzdorf*), ves t., 118 d., 562 ob. něm. 2 řes., hejtm., okres a bývalé dom. Fridland (2 1/2 hod. sev.), fara Wiese, pošta Fridland. — **3)** **B. Nový** (*Neu-Berzdorf*), ves t., 55 d. 250 obyv. něm., hejtm., okr. a bývalé dom. Fridland (2 1/2 hod. sev.), fara Wiese, pošta Fridland

Berzelius Jöns Jakob, svobodný pán, jeden z nejslavnějších chemiků tohoto století (* 1779 ve Väfersundě — † 1848 ve Štokholmu). Praktický lékař a spolu adjunkt medicíny, později professor medicíny a farmacie na medicinskochirurgickém ústavě štokholmském, od r. 1808 člen, od r. 1818 stálý tajemník akademie věd tamtéž. R. 1835 byl povýšen do stavu šlechtického. Napsal přes dvě stě pojednání, v nichž vypsána řada nových prvků a jejich sloučenin, pochodů chemických i rozkladů elektrolytických, analys látek přirozených i produktů chemické techniky, léčivých pramenův a j. Slavná jest perioda jeho života, v níž sám jediný odvážil se ku přesnému stanovení vah atomových všech známých těl jednoduchých s přesností obdivuhodnou, vytrvalostí ohromnou, připravil nesčetné sloučeniny (kolem dvou tisíc), určil jejich složení i vynalézal k tomu účelu nové cesty analytické. Pracemi těmi ustálen zákon o množných poměrech (*Essai sur la cause des proportions chimiques et sur l'influence chimique de l'électricité*, Paříž, 1819; 2. vyd. t., 1835). Naleznuv poměry váhové, jimiž látky v sloučení se seřupují, zbudoval analysu chemickou exaktnou, vymysliv i sestaviv veškeré přístroje, jichž podnes v laboratořích analytických užíváme. **B.** iovi děkujeme za většinu atomových vah i značky chemické i způsob psaní a seřadování chemicky spolupůsobících hmot v rovnice. Vynaleznuv poměry slučovací, použil jich bystře ke studiu a klasifikaci minerálů (*Nouveau système de minéralogie*, Paříž, 1819; *Försök att genom an vändandet af den elektro*

kemiska theorien, samt läran om de kemiska proportionerna, grundläggna ett vent vetenskapligt System för Mineralogien; Štokholm, 1814; něm. překlad od Rammesberga 1847; *Abhandlingar i fysik, kemie och Mineralogi*, 1806—18, 6 sv.). I v chemii organické vykonal mnoho; analysoval, stopoval pojem isomerie i polymerie. Veškeré zjevy chemické shrnul teorií svou elektrochemickou, kteráž pěkně i na dlouho seřídila stavbu chemie minerálné, ale v boj krutý zavedla **B**-ia s chemiky francouzskými, zejména s Dumasem, jimž na poli chemie organické podlehl. **B**. byl náčelníkem veliké školy chemiků, jeho slavná učebnice *Lärbok i kemien* (Štokholm, 1808—12, 3 sv.; 2. vyd. o 6 sv. 1817—30; 5. vyd. něm. o 5 sv. 1843—48) byla základem nauky naší, a slavná roční zpráva *Arsberättelser om framstegen i fysik och kemie* (27 sv., 1821—48; něm. od Gmelina, Wöhlera a j.) byla archivem prací chemikův evropských. V jeho laboratoři pracovali přední chemikové a výrazem vděčnosti jeho žáků jest H. Roseova Gedächtnissrede auf **B**. (Berlin, 1852).

Rn.

Berzeliův kahan líhový slouží zhusta k zahřívání v pracovních chemických, kde nemají plynu osvětlovacího. Podstatné části jeho jsou vlastní svítidla, opatřená dutým, válcovitým knotem, jaký mají svítliny soustavy Argantovy a jež lze šroubem fidiťi, pak nádržka na líh, od prvé poněkud vzdálená, aby se zahřátí nemohla, a se svítlinou spojená trubici. ZJn.

Berzenoze viz Breznica.

Berzetín, hrad v Uhrách v župě gemerské, okr. rožňavském, náležel r. 1243 Bebekovcům; potom skrze Theklu, dceru Dětficha Bebeka, přešel na Mariášovce. V XV. století vládlí jím čeští válečníci. Dobyt Matiašem Korvinem a pobofen.

Rz.

Berzeviocy [berzevici], starý panský rod uherský, z něhož se připomíná první: 1) **B**. Štěpán, kapitán Sikulův a Sasiků za doby králů Sigmunda a Alberta; porazil valašského vojvodu Radula; † 1458. — 2) **B**. Martin byl sekretářem sedmihradského knížete Štěpána Báthoryho, později kancléřem téhož krále polského. — 3) **B**. Řehoř (* 1763 — † 1822) vydal několik spisův o osudech selského stavu a obsahu náboženského. — 4) **B**. Vincenc (* 1781 — 1834) byl po nějakou dobu ředitelem maď. divadla v Košici a stal se čestným členem uh. akademie. — 5) **B**. Albert (* 1853 v Brzovici šaryšské župy, starém to sídle tohoto rodu), státní sekretář v uh. ministerstvě kultu a vyučování. Studoval práva v Budapešti, podnikl r. 1874 cesty po Evropě, stal se r. 1877 doktorem práv a vstoupil do politické služby státní při župním úřadě župy šaryšské v Prešově, kdež zároveň na akademii právnické o historii a encyklopaedii práva a o národním hospodářství přednášel R. 1881 byl zvolen za Prešov na sněm říšský a přidržel se strany vládní (liberální). V parlamentě vynikl svým odborným vzděláním, zejména ve věcech školních, a řečníckým nadáním; r. 1884 byl jmenován radou

ministrským v ministerstvě kultu, studoval r. 1885 zřízení universit cizozemských a stal se 3. čce 1887 státním tajemníkem v minist. kultu a vyučování, a pod jeho dozorem sloučeno veškeré školství v Uhrách od škol obecných až k universitám. Bbk.

Berzsenyi [berženi] Dániel, vynikající básník maď. (* 1776 v Hětye železné župy — † 1836 v Nikle). Studoval v Soproni, ale již v 18. roce věku svého vrátil se do domu otcovského a oddal se na svém statku pracím hospodářským a pěstování poesie a filosofie. Působením Kazinczyho a Virága přidružil se celou duší ke škole staroklassikův a obral si Horáce za hlavní ne-li za jediný vzor svých poetických děl. Neobyčejně vzletný jazyk, vznešenost, velikost, síla myšlének a bohatá díkce, jimiž básně, zejména ódy jeho oplývají, staví jej do řady prvních básníkův od všech národův a zabezpečily mu místo předního repraesentanta čistého, antického classicismu v literatuře maďarské. Jeho ódy vlastenecké probouzely národ a budily v něm hrdoť a nadšení; tak zejména proslulé ódy *A magyarakhoz* (K Maďarům), *Él még nemzetem istene* (Ještě žije Bůh mého národa). Jiné motivy tvorby jeho byly: pomíjejcinnost, pravda, moudrost, přátelství, láska, víra (*Fohászokodás*, jedna z nejvznešenějších ód na Boha). Verše jeho, kteréž s počátku před světem tajil, dostaly se ponejprv r. 1808 do rukou Kazinczyho a r. 1813 uspořádal Helmeccy jejich vydání (**B**., *Versei, Kiadá Helmeccy Mihály*, Pešť, 1813, nové vyd. 1816). Později je vydal Döbrentei v Budině, 1842, a v Pešti, 1859. Veškerá díla **B**-ova s životopisem básníkovým pak vydal Toldy Ferenc: **B**. *Dániel Munkái* (Pešť, 1864). V posledních letech života svého pěstoval horlivě studia aesthetická a vydal sám dílo: *Poetai Harmonistica* (Pešť, 1833). R. 1830 byl jmenován členem uherské akademie a r. 1860 byl mu postaven v Nikle pomník. Bbk.

Bes, v hudbě *b* o pól tónu snížené.

Bes., zoologická skratka = J. M. G. Bessecke.

Bes, Besa, Besas (řec. Βησαῖς), dle semitské etymologie tolik co »podmanitel«, »vítež«, egyptský bůh původu cizího (nejspíše arabského), vyskytující se u Foiničanův a Cypřanů. Ctěn byl hlavně v Abydu a Antinopolí, kde měl i své věštiny. Představován byl v podobě trpaslické, zmrzáčelá a pitvorné, oděn koží pardálovou, s korunou pérovou na hlavě. Jest bohem umění, původně snad kovářem; k tomu zdají se poukazovati dva meče, s nimiž bývá vyobrazen, ač obyčejně za znak **B**-a jako boha války se vykládají; dále jest bohem zpěvu, tance a radosti vůbec. V chrámech egyptských míval i svá zvláštní oddělení zvaná *mommisi* (= porodnice), i podobá se, že pokládán byl i za boha porodu. Egyptané sami stotožňovali jej s bohem svým Sětem (Typhonem). Dk.

Běs (*daemon*, δαίμων) jest u starých křesťanských spisovatelů slovanských název bůžků pohanských vůbec; tak na př. nazývá Nestor Peruna, Chorsa, Dažboga a jiné bůžky, jimž

pohanští Rusové bohové fíkali, b-y (Nest. let. př. Erben, str. 60., 62—63., 140. nás.). V žalt. Viteb. přeloženo jest latinské: »Omnes dii gentium daemonia« česky: »Všichni bohové vlasti (t. pohanští) běsové« (ž. 95., 5.; srov. ž. 105., 37.; stč. Alex. vyd. Hat. Pat. str. 54.). V témž smysle nazývají se v Slově o pluku Igorově Polovci děti b-ovy. Malorusové fíkajice: »Zmitá se jako b. (bis) pod hrází«, zachovali upomínku na bůžka vodního (vodjanika). Se stanoviska křesťanského byl ovšem každý pohanský bůžek zlý duch, ďábel; tento význam má b. v starých překladech bible i v národním podání slovanském, na př. máš b. (*daemonium habes*), vymítati b-y (*eticere daemonia*), kníže běsův (*princeps daemoniorum*); sv. Prokop »b-y ot lidí othonieval«. Srbové klejí: »Bijes te skolio!«; Slovinci říkají: »Bes ga vzemi! Bes ga jaši! Bes po njem! Bežal je kakor sam bes!« Podobně znamená bulh. b., pol. *bies*, malorus. *bis*, rus. b. ďábla (srv. Mikl. Etym. Wörterb., str. 12.). V Čechách b. ustoupil později čertu. Dle pověry pohanských Rusův přebývali b-ové v propastech nebo ve stromech, byli postavy černé, měli křídla a dlouhé ocasy a vystupovali také pod nebe poslouchající Boha křesťanského. Hadači a kouzelníci přivolávali b-y, kteří jim dávali rozličná vidění a sny (Nest. př. Erb. 140. nás.). B. mohl nepadnouti člověka, zatemnit jeho rozum a seslati tělo (ib. 114.); proto znamená b. také šílenství (*insania, demencia*). Někteří bajepisci slovanští se domnívají, že b-ové byli v bajesloví slovanském bytostí zlé, kterým se přičítaly nejen škodlivé zemy přírodní, jako zima, bouře, vichřice a zemětřesení, nýbrž i zhoubné případy tělesné, jmenovitě ochabení a zchromení, pak zlé vášně, prchlivost, bujnost, vzteklost, šílenost a vůbec každý stav duchovní, kde všude nebo choroba překáží smyslů volně užívati (Jireček v »Č. Č. Mus.«, 1863, 19—28.; Krek, Einleit. in die slav. Lit. 166—169.; 404—405.). Jedinou zprávu, která by tomu nasvědčovati mohla, podává Knitlinga-saga, dle níž ctili Baltští Slované na Jasmundě slunce jménem Pizamarr (= bisomar, běsomar?); jinak o tom pozitivního svědectví není. Dualismus v názory národů slovanských dostal se bez pochyby teprve vlivem učení jednotlivých sekt náboženských, jmenovitě Bogomilův. Slovo b. zakládá se na koř. *bi* (sansk. *bhi*, báti se), jako lit. *baisus*, strašný, hrozný a *baisa*, hrůza (srv. Krek, op. c. 168.). Srv. Dr. H. Jireček, Slovanek právo, I. 97. a 98. M.

Besaha jest torba z vlněné, tkané látky, ponejvíce drobně běločerně kostkované, vlastní Huculům a rusinskému lidu s Karpaty těsně sousedícímu. Podobou b. odpovídá pytlí, má asi tutéž délku a šířku, ale oba kraje má zašity. Otvor do b-hy povstal příčným rozstřížením svrchní stěny po celé šířce a nalézá se právě v dělicí linii, tedy uprostřed, jsa ovrouben lemem neb opatřen petličkami, jimiž tu i tam jest prostrčena šňůra, pomocí které se dá b. libovolně stáhnouti. Chodí b-hu přehazují přes rámě; jinak se b. nenosí, jedna její

půle visí s beder, druhá na prsou. Koňmo jedouc Hucul do b-hy cpe seno pro koně a připevní ji k sedlu s předu, tak že nad předními nohama koňovými trčí po naduté půlce b-hy. S ní chodí obojí pohlaví na jarmáři. v ní Huculky přinášejí do cerkve světit ovoce a byliny, slovem b. u Huculův jest tím, čím jinde koš, klín, nářitek a j. Ř.

Besahn (*randa*) zove se velká kosa plachta na zadním stěžní námořních lodí v podélném směru lodi upevněná, již se k obrátům lodi nejvíce působí. Š.

Besançon [besánsõn], pevnost 1. řádu ve franc. dep. Doubs, na ř. Doubsu a na průplavu Rhônesko-Rýnském, stanice želez. trať dôle-belfortské a vesoul-lyonské, hl. město departementu, arrond. a 2 kantonů (**B.**-Nord a **B.**-Sud), sídlo arcibiskupa, reform. konsistote a velkého rabína, úřadů depart., appellačního soudu pro depart. Doubs, Jura, Haute-Saône a terr. Belfort, celního ředitelství a velitelství 7. armád. sboru. **B.** má velmi důležitou strategickou polohu rozkládaje se v údolí Doubsu, kterážto řeka obkličuje město až na úzký pruh země, kde zvedá se skála 125 m vys. s velkou citadelou od Vaubana vystavěnou. Rovněž pevnostní hrady města zřízeny jsou dle návrhu Vaubanova. Kromě toho chrání **B.** 15 tvrzí a 7 batterií a redut. **B.** má 56,511 ob. (1886), 6 far, 8 ženských a 4 muž. kláštery, fakulty mathematickou a filosofickou, akademii lékařskou a lékárnickou přípravku, 2 lycea, koleje, 2 ústavy učitelské, kreslířskou, hodinářskou a hudební školu, knihovnu městskou (130.000 sv., 1200 inkunabulí, 1850 rukopisů, 10.000 medailí), knihovnu pro lid o 4500 svazcích, museum malíř., archaeol. a přírodovědecké, astronom. observatoř, filiálku banky franc., ústav hluchoněmých, nemocnici (přes 800 postelí), blázinec, 2 sirotčince, arsenál, školu dělostřeleckou a j. K památnějším stavbám města náleží několik kostelů, zvláště kathedrála sv. Jana s mnohými vzácnými obrazy a uměl. památkami, chrám sv. Magdaleny a kostel sv. Petra, chrám reform. a syagoga, římská brána vítězná, zv. Černá, dříve Martova, zbytky starého divadla a amfiteatre, vodovod přivádějící vodu z pramenů Arciera. Granvellský palác z r. 1540 s museem kreseb, prefektura, divadlo, arcibisk. palác se znám. obrazy a sbírkou knih liturgických o 6000 sv. nemocnice sv. Jakuba, obilní tržnice a j. **B.** jest město velmi průmyslné; sídlí zde železářská společnost pro Franche-Comté, a značná jest výroba drátu, hřebíků, majoliku, líhu, piva, nábytku, lučebnin, obuvi a j.; dále jsou zde slevárny, strojírny, mlýny, knihtiskárny a pily, v nichžto se ročně vyrábí na 3 mill. prken dubových a smrkových. Nejvíce však kvete průmysl hodinářský, jenž zde byl zaveden r. 1793 kolonií vystěhovalců neucháterských. V té příčině jest **B.** soupeřem Genevy, neboť se hodinářství zabývá asi 13.000 ob., a roční výroba hodinек cení se na 15—16 mill. fr. R. 1888 vyrobeno 359.247 hodinек. I značný obchod provozuje **B.** zvl. s obilím, sýrem, solí, skotem, vínem a j. Z vynikajících mužů v **B.**

narozených uvedení buďtež: generál Cl. P. Pajol (* 1772), jemuž zde zřízen pomník, Victor Hugo (* 1802) a socialista P. T. Proudhon (* 1809). — Dějiny B-u sahají až do dob gallských, kdy na tomto místě stálo *Vesontio (Bisontium)*, hl. město bojovných Sequanů. Caesar znaje důležitost místa porazil na blízku Ariovista. Marcus Aurelius povýšiv je na římskou osadu nazval ji *Colonia Victrix Sequanorum*. Již tehdyž čněla nad městem zdi obklíčeným mocná tvrz s chrámem Jovišovým. Za císaře Juliána pobohli je Alamani, r. 451 Attila. Dostalo se pak Frankům, později království Arelatskému a za krále Jindřicha I. jako hl. město Franche-Comté k Německé říši. Bedřich I. učinil je svob. říšským městem (*Bisanz*) a arcibiskupům udělil práva kromobyčejná. Císař Karel V. velmi přál B-u, podporoval jeho obchod, dal mu právo raziti peníze a arcibiskupem učinil svého ministra Granvella, jenž pak zde založil universitu. V míru vestfálském přiknut B. Španělsku, r. 1679 dostal se s Franche-Comté Francii. f.

Besant Walter, spisovatel angl. (* 1840 v Portsmouthu). Byv několik roků zapisovatelem *Palestine Exploration Fund* spojil se s Jamesem Ricem v literární sdružení a od r. 1871 jal se s ním vydávati, nejprve po časopisech, t. zv. *B.-Rice Novels*, z nichž *The Golden Butterfly* a *Ready Money Mortiboy* čítají se k lepším plodům novější románové literatury anglické; poslední z těchto románův *All Sorts and Conditions of Men* po soudruhově smrti (1882) sám dokončil. Krom toho samostatně napsal studie *Studies of Early French Poetry* (1868) a *The French Humorists* (1873), několik životopisů, dějiny Jerusalema, *The Revolt of Man*, humoristické pojednání o ženské otázce (1882) a j.

Besaya, řeka ve špan. prov. santanderské, asi 65 km dlouhá, vzniká na již. svahu Sierry de Isar, otáčí se na sever a vtéká do Vizcayského zálivu.

Besbre viz Bèbre.

Besca nuova viz Baška nova.

Bes-din viz Bet-din.

Beseda (rusky бесѣда): 1) B., původně slovo, řeč, rozprávka, zábava, přeneseně pak společné posedění, spolek, společnost, která se baví, i místo, kde se zábava koná. Odtud jménem b. označuje se shromážděná společnost, která se baví tancem, hudbou, deklamacemi a j. Takové b-dy čili zábavy pořádaly se u nás zvláště za doby Ruběšovy s velikým zdarem povznášejíce vědomí národní a společenský život vůbec. — V době novější slovem b. nazývají se spolky (anglicky *club*, franc. *resource*, ital. *casino*, něm. *Verein*), střediska poučení a zábavy, jež pečují o vzdělání a duševní zábavu členů svých jednak hojnými pomůckami literárními (časopisy, slovníky, knihami poučnými i zábavnými), jednak zpěvem, hudbou, deklamacemi, pak přednáškami a častými schůzemi členů v místnostech spolkových, kde členové výměnou myšlének o jednotlivých předmětech vzájemně se poučují nebo přátelským hovorem se baví. První

česká b. založena byla v Praze pode jménem **B. měšťanská** (*Bürgerresource*) s heslem »Rovnost a svornost«. V roce 1844 vznikla v měšťanstvu pražském myšlénka, založiti spolek, jenž by byl střediskem měšťanstva a vzdělanců národně smýšlejících. V čele ruchu vzniklého stáli měšťané Prokop Richter, zlatník, Ditrich František, obchodník s dřívím, Rypota Jan, stavitel, Švertner Jan, strojník, Šťastný Vilém, knihař, MDr. Hugo Kašpar, JUDr. Josef Frič, advokát, Slavík Jan, mlynář, Vnouček Petr, sládek, a jiní. Velikou zásluhu o založení b-dy měšťanské měl též P. Jan Arnold, bývalý farář miletinský, kterýž na odpočinku jsa a v Praze přebýváje pro myšlénku tu velice byl činným a mnoho přátel zamýšlenému podniku získal. P. Janu Arnoldovi vydatně pomáhali též P. František Havránek, kaplan u sv. Petra, a P. Jan Škoda, kaplan při hlavní faze Týnské. První žádost za dovolení b-dy, ku kteréž vypracovali návrh stanov dva mladí právníci, dr. Frant. L. Rieger a Pravoslav A. Trojan, byla podána k c. k. zemské správě 20. listop. 1844, ale žádost ta byla zamítnuta. Teprve, když po několika měsících obrátili se měšťané na správce země, arciknížete Štěpána, byla nová žádost dekretem c. k. vlády z 18. čce 1845 č. 28682 povolena. Pro b-du najat byl hraběcí dietrichšteinský dům v Uršulinské ulici, č. 140—II., místnosti besední skvostně upraveny a 31. ledna 1846 zahájena byla slavnostním způsobem činnost spolková za přítomnosti c. k. městského hejtmána Morice hraběte Deyma, purkmistra pražského Josefa rytíře z Müllerů, Josefa Jungmanna, Pavla Jos. Šafaříka, Fr. Palackého a Jana Sv. Presla, pak více než 100 členů činných. Prvním starostou b-dy byl JUDr. Josef Frič, prvním jednatelem dr. Frant. Brauner. B. měšťanská po založení svým utěšeně zkvétala a byla navštěvována od vlastenců z venkova i od cizinců, zvláště Slovanů. Dnem 16. září 1848 předsídlila se b. měšťanská do nově upravených místností »u černé růže« na Příkopech. Rok 1848, jakož i následující pak reakci b. šťastně pře-trvala povždy jsouc shromáždístěm kruhů vlasteneckých, ačkoliv všem ve veřejném úřadě postaveným osobám bylo zakazováno, býti členy jejími. Sotva že poměry se uvolnily a členů přibývalo, tak že v účtech spolkových jevíly se i přebytky příjmů, pomýšleno na zřízení vlastního domu. Při velké obětavosti členstva cíle toho se dosáhlo, a spolkový dům, opatřený dvěma velkými sály, příslušnými místnostmi a prostrannou zahradou, byl koncem let šedesátých vystavěn, a od Jiří r. 1870 jsou místnosti b-dy ve vlastním domě v ulici Vladislavské. — B. měšťanská v Praze byla po vždy důležitým činitelem v národním životě našem. Mnohá důležitá myšlénka vzala zde svůj vznik, každé vlastenecké počínání nalézalo v b-dě mocné podpory. Koncem r. 1889 měla b. měšťanská 2007 členů, z nichž byli 2 čestní, 66 zakládajících, 258 činných a 1681 přispívajících.

Po vzoru pražské b-dy měšťanské zřízeny b-dy i v jiných městech a osadách českoslo-

vanských. V době poslední hojně zakládají se též b-dy odborné, jako dělnické, hospodářské a jiné, z nichž každá vedle části zábavné prohledá k odbornému poučení a vzdělání členů svých prostředky shora vyčtenými. — V Čechách r. 1888 počítalo se 320 b-ed hospodářských, samostatných to spolků neb odboček okresních hospodářských spolků, majících za účel povznesení zemědělství v místě a jeho okolí. B-dy tyto kromě vzdělávání svých členů časopisy odbornými, knihami a přednáškami zakládají ovocné školky, pořádají výstavy, podporují pokračovací a zimní hospodářské školy.

2) B., český salonní tanec o 4 figurách, tančený 4 páry tanečníků proti sobě do kříže postavenými. Sestavena byla r. 1863 podnětem Jana Nerudy od zem. tanečního učitele Karla Linka z některých charakteristických českých národních tanců v příjemné taneční figuru na způsob čtyřerlyk à la cour složených. Každá figura jest o dvou částech, z nichžto prvou zakončuje »furiant«, mimo něž v b-du pojaty ještě: polka, sousedská, rejdivák i rejdivačka, obkročák, řezanka, dvojpolka, kalamajka, hulán, kuželka a strašák. Hudbu dle původních písní národních při těchto tancích obyčejně zpívaných složil Ferdinand Heller. Později vyšly tiskem ještě b-dy od K. Klepše, A. J. Svobody a V. B. Jandy, také sice dle českých a slovanských národních písní složené, ale žádné nepodařilo se zobecněti tak jako Hellerové. Poprvé b. tančena v listopadu 1863 ode 24 párů v sále Konviktském v Praze a brzy po vlastech českých zobecněla zamlouvajíc se ladnými a rozmanitými figurami svými. Srv. K. Link, B., český salonní tanec. — cp—

3) B. národní sluje ples, jenž od roku 1848 každoročně se koná na místě bývalých »českých bálů«, pořádaných v l. 1840—1847. Než bylo postaveno národní divadlo, odváděl pořadatelský výbor čistý výtěžek na stavbu tohoto divadla, po té věnuje výtěžek čistý »Ústřední matici školské«. R. 1888 vydán byl »Památník na oslavu 40letého jubilea plesu Národní besedy« (srov. též »K oslavě Národní besedy« od Fr. Bačkovského ve »Světozoru« 1888 č. 11. a »Národní besedu«, povídku Václava Rezníčka, 1886).

4) B. nebo b-dy, jakožto název plodu literárního, jmenuje se sbírka prací básnických nebo prosaických, jindy též časopisy jménem tím se označují (»Besedy katolické«, »Slovanské besedy« a j.). Poprvé s názvem tímto vydány »České besedy« Tylovy r. 1842. Od té doby s názvem b-dy vyšlo a vychází hojně listův a sbírek, o nichž viz Čechy, literatura.

Beseda ruská (Русская беседа), časopis ruský viz Rusko, Literatura.

Beseda ruského slova (Беседа русского слова), společnost přátel písemnictví ruského v Petrohradě v domě Deržavinově, vzniklá roku 1810 a 1811 vládou ruskou po tvrzení. V zimě na schůzích měsíčních čítaly se plody literární jednotlivých členů v nádherném sále Deržavinově, kam scházelo se též hojně hostův jiných o literaturu se zajímajících. Deržavin napsal a přečetl tam dlou-

hou studii svou o *óde* a daroval společnosti krásnou knihovnu. Práce čtené vyšly v 19 knihách s názvem *Čteníja v besedě ljubitelej ruskago slova* (1811—15). B. r. s. zanikla po smrti Deržavinově r. 1816. Předsedy spolkovými byli G. R. Deržavin, A. S. Šiškov, A. S. Chvostov a J. S. Zacharov. Pfiiznivci společnosti byli J. J. Dmitrijev, hr. N. S. Mordvinov, V. S. Popov, hr. A. K. Razumovskij, hr. S. K. Vjazmitinov a hr. P. V. Zavadskij.

Besedice (Besetice), ves v Čechách, na jihovýchod. svahu pohorí Sokola (562 m nad hladinou moře Jaderského), v hejtmanství se milském, okres Železný Brod, býv. panství rohozecké, obec Loučky; fara (1/2 hod.) i škola taktéž Loučky; pošta Malá Skála; 41 d., 202 ob českých. Kcr.

Besednice, farní ves v Čechách, na úpatí Kohoutu (869 m), 146 d., 833 ob. čes. (1880), hejtm. Budějovice, soudní okres Sviny Trhové (8 1/2 km jihozáp.), býv. dom. Krumlov, farní chrám sv. Prokopa z r. 1738, škola a pošta.

Besedník, název časopisův a sborníků zábavných, z nichž uvéstí jest: 1) B. časopis vydávaný v Brně v l. 1839—52 (J. Ohéram). — 2) B., uspořádaný od Jos. Baráka, H. Přeřhofa, J. R. Vilímka a E. Justa, obsahující deklamace vážné i žertovné, sólové výstupy, besední čtení a pod. (Praha, 1861—62, z díly); nově vydání s názvem *Uplný b.* pořídili J. Bittner a J. R. Vilímek.

Besedovatí v myslivosti, zdržuje-li se zvět na některém místě.

Besekau viz Beskov.

Beseleel (Bezalél), syn Uriův a Marie, sestry Mojžíšovy, byl dómýsný umělec, jenž k rozkazu Hospodinovu provedl umělecké práce na stánku úmluvy. Jrk.

Beseler: 1) B. Wilhelm Hartwig, německý politik (* 1806 na zámku Marienhau-senu v Oldenbursku — † 1884 v Bonnu). Vystěhoval se s otcem do Šlesvika, kde se stal advokátem a hájil samostatnost Šlesvicka a Holštýnska. R. 1844 zvolilo jej město Tondern do stavovského shromáždění, jehož předsedou se r. 1846 stal. R. 1848 byl předsedou prozatímné vlády, jež zřizena k jeho podnětu. Ve sněmu frankfurtském byl místopředsedou, ač jinak při něm nevynikl. R. 1851 uchýlil se do Brunšvicka. Roku 1861 vstoupil do služeb pruských a jmenován kurátorem university v Bonnu a r. 1878 tajným vlád. radou. Sepsal některé politické brošury, jako: *Der Process Gervinus* (Brunšvik, 1853); *Zur schleswig-holst. Sache* (t., 1856) a přel. Macaulayovy *Dějiny Anglie* (t., 1852—60). Hst.

2) B. Karl Georg Christof, bratr před., právník něm. (* 1809 v Rüdemissu v Šlesviku — † 1888 v Harzburku). V Gotinkách roku 1835 vydal první svazek spisu *Die Lehre von den Erbverträgen*, kterýmž rázem zaujal místo mezi prvními pěstiteli práva německého. Téhož roku stal se professorem práv v Basileji a po dvou letech v Rostokách, kde sepsal oba další svazky spisu svého (Got., 1838—40). R. 1842 přestoupil na universitu greifswaldskou a vydal tu r. 1843 spis *Volksrecht und Juristen*

recht (Lipsko, 1843), kterým důmyslně i duchaplně popíral názor Savignym vytyčený, že stav právníků se jeví výhradněm repraesentantem práva. Ze spisu toho vznikla **B**-ovi ostrá polemika se školou zvanou historickou. Mimo to sepsal **B.** v Greifswaldě I. svazek svého hlavního díla *System des gem. deutschen Privatrechts* (t., 1847) a spoluredigoval časopis »Zeitschrift für deutsches Recht«. R. 1848 povolal **B**-a i k činnosti politické. V parlamentě frankfurtském byl **B.** odpůrcem Rakouska i vlivu jeho v Německu a byl též členem deputace vyslané k Bedřichu Vilému IV. nabídnout mu korunu císařskou. Od r. 1849 zasedal **B.** na levici v druhé komoře pruské, zabýval se však opět více vědeckými pracemi; zejména sepsal komentář prus. zákonníka trestního (Lipsko, 1851) a dokončil svůj *System des gem. deutschen Privatrechts* (Lipsko, 1853, 2 sv.), jež později ještě ve třech vydáních vyšel (4. vyd. 1888). R. 1859 pozván jest **B.** na universitu berlínskou, byl i tu politicky činným, až roku 1875 k návrhu university povolán jest jako doživotní člen do pruské panské sněmovny. Z menších spisů jeho sluší ještě vytknouti: *Zur Geschichte des deutschen Ständerechts* (Berlín, 1860); *Über die Gesetzkraft der Kapitularien* (t., 1871); *Erlebtes u. Erstrebtes* (t., 1883). — I.

de **Besenval** de Bronstatt Pierre Victor, baron, generál švýcarský ve vojště franc. (* 1722 — † 1791), pocházel z rodiny šlechtické, která dala francouz. gardě několik znamenitých důstojníků. Byl oblíben u dvora a ze zvláštní přízně královny Marie Antoinetty rychle postupoval. V rakouské válce o posloupnost byl pobočníkem maršálka Broglie, roku 1757 vévodou orléanského a vyznamenal se u Hartenbecka, r. 1762 stal se generálieutenantem a gen. inspektorem švýcar. r. 1789 byl velitelem posádky pařížské, nedovedl zabrániti dobytí bastilly (14. čce 1789), na útěku zajat byv jen stěží ušel opravě. Jemu připisují se *Mémoires de M. le Baron de B.*, které vydal nejprv Ségur (1805—07), posléze Barrière (1846), v nichž vypravuje se mnoho pikantních anekdot ze života při dvoře francouzském. Rodina **B**-ova prohlašuje ty paměti za podvržené.

Besenyň [bešeňň]: 1) **B.**, něm. *Heidendorf*, zámožná ves v okrese t. jm., v župě bystřicko-nasodské v Sedmíhradech, na řece Bystřici, 7 km jižně od města Bystřice, se 680 obyv. (1880), hlavně Němci (Sasiky). Má výstavný evang. chrám gotický, z let 1350—80 pocházející a r. 1480—1500 přestavěný. Značně jest tu pěstování vlna, jehož nejlepší druh dává ohnivý »steiniger«. — Okres besenyňský má ve 32 obcích 21.604 ob. a sídlem jeho jest Bystřice. — 2) **B.** (Ó), městys v Uhrách, na pr. bř. Araňky, v župě torontálské, v okrese velkosv. mikulášském, s 6386 většinou bulh. obyv. (1880), římskokatol. farním chrámem, stanicí dráhy, telegrafem a poštou. — 3) **B.** (Új-), velká obec t., v župě temešské, v okrese centrálním, s 2743 něm. obyv. (1880), římskokat. farním chrámem, spojitelnou a poštou; hed-

vábnictví. Němci zde osazení pocházejí z okolí Černého lesa.

Dkl. Rč.

Besenyňdž [bešeňseg], veliká vesnice v Uhrách, v župě jáskún-solnocké, v okrese dolnojáském, má s 3 hospodářskými dvory 3082 maď. obyv. (1880), římskokatolický farní chrám, 4 elem. školy a poštu. Rč.

Besermin viz Bösözörmény.

Bescherelle [bešrel] Louis Nicolas, filolog francouzský (* 1802 v Paříži — † 1883 tamže). Byl od r. 1828 bibliotékářem v Louvru a znám jest jednak svým odporem proti samovládným zákonům mluvnic, jež jsou v odporu s mluvou živou a znamenitými spisovateli: *Revue grammaticale ou réputation des principales erreurs des grammairiens* (1829); *Réputation complète de la grammaire de MM. Noël et Chapsal* (6. vyd. 1852), jednak svými mluvnicemi a slovníky: *Grammaire nationale* (14. vydání 1870); *Dictionnaire usuel de tous les verbes français* (2 sv., 1842—43); *Dictionnaire national* (2 sv. 1843—46); *Grammaire pour tous* (1865) a *Dictionnaire classique de la langue française* (4. vyd. 1872). Kř.

Beschornelia Kunth., rostlinný rod z řádu liliokvětých a čeledi Amaryllidei, teprve před 42 léty pro *Fourcroya tubiflora* Kunthem stanovený. Týž vřadil **B.** mezi rody *Agave* a *Fourcroya*. Od první liší se **B.** svou tvárností a od druhé uzavřenými tyčinkami; od obou však trubkovitým okvětem, jehož úšty jsou vespolek skloněné, ale koncem zase nazpět ohnuté. **B.** má úzce čárkovité, kýlnaté a žlabovité přizemní listy, které jsou značně dlouhé, tuhé a po kraji ostnitě zoubkované. Velmi vysoký stvol jest jednoduchý, vyzdobený svazečky dlouhých květů. **B.** roste v Mexiku a známa jest u nás v studených domech nebo v létě venku na volném trávníku zvláště druhem **B. tubiflora** Kth. *Děd.*

Besídka zřizuje se ze dřeva, někdy i ze železa v zahradě na klidném, útulném místě; vzadu obyčejně má plnou stěnu (přiléhající často ke zdi), strany pak jsou prolamované a zelení porostlé. V předu nechává se otevřena, a před ní upravují se květinové záhony a fontány; vůbec pečuje se o to, aby výhled byl utěšený, obzor však omezený. Někdy staví se na vyvýšeném místě, aby se zjednal rozhled po zahradě i okolní krajině. Stavba b-dek skýtá architektovi vděčnou úlohu; malebným členěním, vyfezáváním, barvou, jakož i celou polohou a úpravou může sadu zjednatí rozkošnou ozdobu. Kř.

Besigheim, okresní město ve virtemberském okrese neckarském, na Neckaru a na Enze, stanice dráhy štutgartsko-heilbronské, s 2872 obyv. (1885), vinicemi, mlýny, továrnami na olej a maslo.

Bésigue [bézig], bézigue, bézy, hra v karty, jež se v záp. Francii (Angoumois, Poitou a Saintonge) hrála ode dávna, ale teprve ok. r. 1820 dostala se do Paříže a stavší se záhy hrou salonní po Evropě se rozšířila. Podobající se mariáši a piketu vyžaduje napjaté pozornosti. Hraje se 32 franc. kartami, — kolik hráčů (2—4), tolik her karetních — oby-

čejně do 500 nebo 1000 ok č. jedniček (point). Rozdá se po 8 nebo 9 kartách a horní karta zbylého talonu označuje trumfy. Po každém štychu doplňují se karty hráčovy z talonu, při čemž hlavní pozornost obrácena jest k figurám, mariášům a pořadovému spojení karet. Mariáš tvoří každý král s dámou téže barvy, pak dáma piková s karovým chlapcem, kteréžto poslední spojení sluje b. Oka hlásiti může jen, kdo právě přebil a kartu vzal z talonu. Platí pak figury: čtyři esa 100, králové 80, dámy 60 a chlapci 40; mariáš obyč. 20, trumfový 40, dvojitý mariáš dvakrátě tolik, b. obyč. 40, dvojitý (dvě dámy pik. a dva k. chl.) 500; spojení pěti karet od desítky do esa 250, v trumfích 500. Jinak platí eso 11, král 4, dáma 3, trumfová sedma 10, posl. štých 10. Po vyčerpání talonu přiznává se barva a přebíjí se trumfy.

Besikau viz Bezděkov.

Besilbej nebo Bašilbaj, rod plemene čerkeského, žijící v ruské oblasti kubanské, při pramenech ř. Vel. Zelenčuku, Kefaru a Bežgonu. Obývají ve 14 aulech, z nichž největší má 130 saklí; hlavním zaměstnáním jejich jest chov dobytka. Roku 1863 počítalo se jich kolem 8000.

Besikba Josef, matematik (* 1792 ve Vídni — † 1863 t.). Byl v l. 1816—18 provisorním prof. elem. matematiky a roku 1818 skutečným professorem ústavu polytechnického ve Vídni. R. 1820 a 1821 přednášel o vyšší matematice na tamější universitě. Spisy jeho, vynikající praktickou methodou výkladů, jsou hlavně tyto: *Auflösungslehre der Gleichungen des 1. und 2. Grades* (1819, nové vyd. 1832); *Lehrbuch der Elementar-Mathematik* (3 díly, 1822—26; nové vydání 1839, 1846); *Lehrbuch für die jurist., polit. u. kameralist. Arithmetik* (1842); *Lehrbuch der Algebra* (1851). *Jeř.*

Beskov, Beeskow, Besekau, město v prus. vl. obvodě postupimském, hl. m. kraje beskovskostorkovského, při výtoku Sprěvy ze Schwielského jezera, sídlo zemské rady a okresního soudu, s velkými starožitným chrámem, přádelnou, parními mlýny a pilami, značnou výrobou sukna a škrubu, vápenicemi a cihlárnami a 4177 obyv. (1885). — Kraj beskovský má ve 3 městech, 118 obcích venkovských a 67 statkových okrscích na 1246 km² 42.991 obyv.

Beskov Bernhard, švédský básník a spisovatel (* 1796 v Štokholmě — † 1868 t.). Ždédív po otci značné jmění a vykonav několik cest na jih evropský vstoupil r. 1814 do královské kanceláře a byl r. 1824 jmenován tajemníkem korun. prince Oskara. První jeho plody básnické byly rázu lyrického a pro vlasteneckou tendenci, uhlazenou a vkusnou formu, jakož i mluvu obraznou obrátily hned k sobě pozornost. Téhož roku dostal od akademie cenu za báseň *Sveriges anor* (Předkové švédští). Byv r. 1826 povýšen do stavu šlechtického stal se po několika létech ředitelem divadla královského, načež byl stálým tajemníkem a posléze i předsedou akademie švédské. Literární důležitost B-ova se zakládá nej-

více na dramatech, k nimž čerpal látku z dějin domácích, a která pro tendenci vlasteneckou až posud se udržují na jevišti, ačkoli strádají nedostatkem psychologické pravdy. Sem náleží: *Erik XIV.*; *Hildegard*; *Torkel Knutsson*; *Birger och hans ätt*; *Gustav Adolf i Tyskland* a j. Jako tajemník akademie B. psal z povinnosti nekrology členům zemřelým, a z této práce občasně vyšel spis *Minnesteckningar*, řada mistrných povahopisů literárních. Historické spisy o Gustavovi III. (*Om Gustav den Tredje så som konung och menniska*) a o Karlovi XII. (*Karl den Tolfte*) přesné kritiky historické nesnesou. Konečně vydal B. také *Vandringssminnen* (Upomínky z cest) a četné rozpravy z oboru aesthetiky a dějin literárních. Prosa B-ova jest vzorná, živá, uhlazená, vtip a žert jeho řízný, vždycky slušný. Básněmi jeho vane libezná něha, vroucí láska k vlasti a cit všady vtělý. *Pě.*

Beskyd, ves na Moravě, při řece Ostravici, hejtm., okres a býv. dom. Místek (jižně), 88 d., 683 ob. čes., 6 něm. (1880), fara Ostravice, škola, pošta Fridland.

Beskyd, Beskydy viz Bezkydy.

Beskydov viz Palárik.

Bealay [belé] Charles, politik francouzský (* 1795 v Dinanu — † 1878 v Neuchâtelu švýcarském). Byl inženýrem a nabyt zvláště u dělníků bretonských veliké obliby. R. 1830 zvolen do sněmovny proti kandidátu legitimistův a přidal se k republikánům. Později řídil strojírnou v Paříži, převzatou od otce, a byl mezi prvními, kteří zavedli účastenství dělníků na zisku podnikatelském. R. 1848 byl ve sněmovně členem strany republikánské a odpůrcem Napoleonovým, věnoval se pak studiím národohospodářským, jsa stranníkem Proudhonovým, a založil banku eskomptní, v níž pozbyl všeho jmění. Roku 1864 byl mezi zakladateli internacionály. Války r. 1870 účastnil se jako prostý vojin po boku svého vnuka, byl předsedou dle stáří při zřízení komunity a stal se guvernérem banky francouzské, kterou zachránil před komunou. Když povstání potlačeno, prchl do Švýcar. Sepsal *Mes souvenirs 1830—1848—70* (Neuchâtel, 1873); *Vérité sur la Commune* (Brussel, 1873). *Hsq.*

Besme viz Bême.

Besnier [besnié] Ernest, vynikající dermatolog a lékař v Paříži (* 1831 v Honfleuru). R. 1857 stal se na základě these o uskfinitu střeva v břiše doktorem medicíny a již r. 1863, po skvělém konkursu, médecin des Hôpitaux. Od r. 1873 účinkuje co lékař na nemocnici St. Louis v Paříži, určené výlučně pro nemoci kožní a syfilitické, a stal se roku 1880 řádným členem akademie francouzské. Od té doby působí B. nepřetržitě v nemocnici St. Louis a účastňuje se živě četnými literárními pracemi ruchu v odboru nemocí kožních ve Francii. Již první jeho práce vynesla mu r. 1859 cenu Portalovu; od této doby vyšla řada odborných prací dermatologických a četných článků ve velikých encyklopaediích lékařských, která mimo kožní nemoci a syfilis hlavně také epidemiografii franc., resp. pařížskou se zabývala.

Tak vydal soubornou dvousvazkovou práci *Maladies régnantes à Paris* od roku 1866—85, a jest také překladatelem fundamentálního díla Hebrova do franciny, které opatřil četnými poznámkami a které nyní právě chystá ke 2. vydání. Tímto překladem dostal se B. na onu dráhu, na které velice blahodárným způsobem účinkoval zprostředkováním učení Hebrova se školou Bazinovou, tak že můžeme říci, že B. jest prvním spisovatelem, který Hebrově nauce dermatologické ve Francii razil dráhu, ačkoli ještě sem a tam lpí někdy až dosud na staré Bazinově nauce o konstitucionalitě nemocí kožních.

Jř.

Běsno (Běšno, Běstno, Bístno, něm. *Wieszen*), ves hejtm. a okresu podbořanského v Čechách, 67 d., 498 obyv. něm. Nálezem kommise konfiskační z r. 1623 odhata jest ves panu Jaroslavovi Jul. Libsteinskému svobodnému pánu z Kolovrat a prodána cizozemci Heřmanu z Questenberka.

Besold Christoph, právník něm. (* 1577 v Tubinkách — † 1638 v Ingolstadtě). Vedle práv studoval i jazyky východní, spisy theologické a scholastické. R. 1610 stal se profesorem práv v Tubinkách, přestoupil následkem smlou k víře katolické a stal se po bitvě u Nördlink tajným radou a členem vlády viremberské, a r. 1637 professorem práv v Ingolstadtě. Sepsal 92 spisy právníké, politické a historické, zvláště *De appellationibus* (1606); *De aerario* (1620, 1639); *Synopsis politicae doctrinae* (1623, 4. vyd. 1637); *Opus politicum* (1641); *Synopsis rerum ab orbe condito gestarum* (1626); *Historia Orientis* a j., hlavně Viremberka se týkající; pak věcný slovník právníký *Thesaurus practicus* (1629 a 1659). B. považoval republiku za nejlepší, avšak i nejchoulostivější formu státu, kladl moc papežskou nad moc vládařů, hájil úrok z kapitálu, doporučoval zákony proti přepychu a daně nepřímé a byl proti rozmnožování regalíí.

Hsř.

Běsomar viz Běs.

Besóres (vulgární pšoures), od hebr. čas. *básar* = ulomiti, t. j. majetek něčí (odtud = nezákonný zisk míti, jinému jeho majetek nezákonně bráti) = poškození majetku bližního, nespravedlivý zisk.

Běsové (*Biessi*, *Biesoni*), jméno národa slov. při Karpatech v nynější Haliči za času Ptolemaia osedlého. Šafařík (Starož., I., 239.) spojuje je se jménem městečka haličského Biecz, jež bývalo stolicí svého kraje čili povětu, a domnívá se, že i Biephi (*Βιηφοι*) od Ptol. v hořejší Dácii osazení od Běsův nejsou rozdílni a jen omylem tam postaveni, i že se jménem Běsův název Beskydův srovnati sluší. Poslednímu domnění však zdá se odpírati význam jména Bezkyd (v. t.). Neprůvodné jest i spojování přezdívkou Chorvatů »Bezjak« kol Záhřebu se jménem tohoto národa.

Pp.

Bess., botanická skratka = Willibald Besser.

Bessaraba, dynastie valašská viz Bessaraba.

Bessarabie, pohraniční krajina a gubernie v jihozáp. Rusku mezi Černým mořem, fekami Prutem, Dunajem a Dněstrem, mezuje na vých. s gubernií chersonskou a podolskou, na severu s gubernií podolskou a rakouskou Haličí, na záp. s Bukovinou a Multanskem, na jihu pak s rum. Dobruďžou a Černým mořem. Rozloha její měří celkem 45.631,7 km², z čehož 1.081,8 km² připadá na jezera a límany. Severní římskou hradbou, jež se táhne od ústí Botny v Dněstr k Leovu na řece Prutu, rozdělena jest země ve dvě části; severní díl jest kromě roviny kolem Bělců pahorkovitý, prostoupen vých. odnožemi karpatskými a má dosti listnatých lesů, naproti tomu jižní končiny, zvané Budžak, mají veskrze ráz stepi, s půdou velmi úrodnou a vysokou travou; lesy vyskytují se pořídka a skládají se ze zakrslych dubů, planého stromoví ovocného a trnin. Kraje při dolním toku Dněstru a dolním Dunaji jsou bažinaty. Vodopisně náleží B. úplně k úvodí Černého moře; nejmocnější jsou pohraniční řeky Dunaj, Prut a Dněstr, kromě nich pak vynikají Reut, Kagul, Jalpuch a Kogilnik. Jezera soustředěna jsou na severním břehu Dunaje a na přímoří; nejrozsáhlejší jsou jezero Kagulské, Jalpušské, Sasické a Saganiské. Podnebí kontinentální jest na severu chladnější než na jihu a vykazuje poměrně tuhé zimy a horká léta; mrazy trvají mnohdy od září do března; hlavní město Kišinev má střední teplotu + 10° C. (v lednu — 3° C., v červenci + 22,7° C.), množství srážek 470 mm. Celkem jest podnebí zdravé, jenom v bažinatých končinách vyskytuje se endemický malaria. Obyvatelstva r. 1885 v celé gubernii napočteno 1.526.462 duší (33 na 1 km²), a to 789.531 mužův a 736.931 žen; národopisně náleží největší počet Rumunům (přes 600.000 duší) a Malgrusům (více než 300.000), po nich následují Židé (170.000), Bulhaři, Armeni, Řekové, Němci, Cikáni a Tataři. Nábožensky přiznává se veliká většina k církví pravoslavné, protestantů pak čítá se na 30.000, nejvíce Němců. Hlavní pramen výživy obyvatelstva záleží v orbě a chovu dobytka; úrodná černozem rodí v hojnosti pšenici, ječmen, žito, proso, kukučici, konopě, len, tabák, melouny, tykve, řepu, zemčata, šafrán, mořenu a j., ovocnému stromoví daří se znamenitě, vinařství pak kvete v jižních končinách, zejména u Akermanu na levém břehu dněsterského límanu, a spočívá nejvíce v rukou Bulharův. Ačkoli velmi často dostávají se sucha, přece bývají žně vydatny, jenom úroda vína bývá mnohdy zničena trvalými dešti podzimními. R. 1885 obnášel výnos obilí: 5.138.370 hl pšenice, 2.707.135 hl ječmene, 883.932 hl žita, 855.157 hl ovsa, 4.448.543 hl kukufice, 415.595 hl zemčat, za tabák strženo (1885) 106.141 rublů, víno pak v příznivých letech poskytuje i 20.000.000 hl. Vzděláno jest celkem (1881) 1.825.360 ha půdy, lučiny a zahrady zaujmají 1.799.418 ha, les pokrývá 288.667 ha, neproduktivní půdy jest 183.671 ha a z toho jest 42,4 % v držení velkostatkářů, 50,1 % v vlastnictví sedláků, 7,5 % v držení státu, kostelů, klášterův a obcí. Chov dobytka provozuje se roz-

sáhlou měrou, zejména chov skotu a ovcí, dále koní, vepřového dobytka, koz, buvolů. Zvěře jest v zemi hojně, rovněž divokého ptactva a ryb; pozoruhodno jest také včelařství. Z nerostného bohatství země těží se salnytr, kamenné uhlí, mramor, fosforit, hlavně však sůl ze solnatých jezer v újezdě akermanském (1882: 2,129,530 kg). Průmysl jest dosud nepatrný a omezuje se skoro výhradně jen na domácí spotřebu; r. 1882 počítáno pouze 732 závodů s 2800 dělníky, a cena výroby páčila se na 2,000.000 rublů; nejdůležitější odvětví průmyslová jsou lihovarnictví (avšak v posledních letech klesl počet lihovarů se 30 na 21), mlynářství (roku 1883 bylo 6948 mlýnů, mezi nimi 3 parní), pivovarství, výroba oleje, vlněného zboží, hrnčířských výrobkův a j. Obchod nevyniká nad průmysl, ačkoli má po Dněstru výbornou cestu dopravní a v Akermanu i Kilii dobré přístavy; důležit jest vývoz obilí a

Č. 549. Znak gubernie bessarabské.

dobytka do Rakouska, ale spočívá nejvíce v rukou Židův a Armenů, jako skoro veškeren obchod bessarabský. Správu B. vede civilní guvernér, podřízený generálnímu guvernérovi v Odesse; politicky rozdělena jest celá gubernie v 8 újezdů: kišněvský, akermanský, benderský, izmailský, orgějevský, sorocký, chotinský a jasský (hl. město Bělci). — Za znak (viz vyobr. č. 549.) má gubernie bessarabská štít modrý a v něm zlatou buvolí hlavu s červenými rohy, mezi nimiž spatřuje se zlatá hvězda. Po pravé straně hlavy jest růže bílá a po levé půlměsíc téže barvy. Štít zdoben jest korunou císařskou. — B. tvoříc polohou zeměpisnou přechod z jihoruských stepí do nížin podunajských bývala od nejstarších dob až do počátku nového věku sídlem pestré směsice rozmanitých národů. Hérodotos připomíná v poříčí Dněstru skythské Tyrity, kteří mnoho obilí vyváželi, avšak ve II. stol. před Kr. vyskytují se v krajinách oněch již Getové. Císař Traján dobyv r. 106 po Kr. Dacie připojil také B.-ii k říši své a dal tam zříditi mocné hradby na obranu proti sousedním barbarům. Ve III. století byla B. již v moci Gotů, v V. stol. zabrána a zničena od Hunnů, po nichž následovali Slované, Avari

a Bulhaři, v VII. století sídlili tam Bessové, od nichž celá krajina obdržela jméno, v IX., X., i XI. století kočovali tu Uhři, Pečenězi, Plavci a Kumáni, ve XIII. pak století popleněna celá země hordami mongolského chána Batyje. V pozdějších dobách počali si Janované v poříčí Dněstru zřizovati obchodní stanice, r. 1367 dostala se B. v moc Multanska a od toho času těšila se klidnějším poměrům, ale ne na dlouho. Již roku 1503 dobyli Turci jižní části, tak zvané budžacké stepi, a podnikali odtud bez přestání nájezdy do krajin severních. V XVIII. a na počátku XIX. století byla bez přestání jevištěm krvavých válek mezi Rusy a Turky, až roku 1812 mírem bukurešťským trvale připojena k říši Ruské. Poněvadž země byla velmi zanedbána, nařídila vláda všem majitelům velikých statků, aby buď v zemi přebývali, nebo statky své prodali; následkem toho prodána byla veliká část pozemkův a dostala se namnoze do rukou malostatkářů, což velice přispělo ke vzdělání a osídlení gubernie. V míru drinopolském r. 1829 připojeny k B.-ii ještě ostrovy v ústí dunajském, avšak po nešťastném konci války krymské pozbyla Rus mírem pařížským roku 1856 území mezi Prutem a Jalpuchem i jižní končiny mezi Dunajem a fímskou hradbou. Teprve na kongressu berlínském roku 1878 bylo území ono Rusku zase vráceno kromě ostrovů v dunajském ústí.

Bessarion Jan, kardinál (* 1403 v Trapezuntě — † 1472 v Ravenně), filosof středověký, horlivý přívrženec nauky Platónovy, zasloužilý o povznesení literatury a filosofie české u národů západních. Vzdělání prvního nabyl v Cařihradě a vstoupil tam do kláštera sv. Basilia. Aby se vzdělal důkladněji ve filosofii i teologii, odebral se na Peloponnés, kde tou dobou v Misithře poblíž Sparty vykládal slavný Platónovec Georgios Gemistos Pléthon, sám Platónem XV. století nazývaný. Nauka muže tohoto nejmohutnější působila v ducha B.-ova. R. 1436 B. byl jmenován metropolitou nicejským a od té doby hlavně počiná se bohatá jeho činnost životní směřující k sjednocení církve východní se západní, k výpravě křížácké proti Turkům a ku povznesení nauky Platónovy, dosud Aristotelem zastíňované. Roku 1439 doprovázel císaře Jana Palaeologa na koncil florencký, svolaný za účelem sjednocení církve východní se západní. B. ukázal se tu výborným theologem i diplomatem a mírností svou, výmluvností a hlubokým přesvědčením hlavně způsobil, že dílo konečného smíru aspoň na čas bylo uskutečněno. Jednota obou církví prohlášena 26. srpna 1439. B. jmenován za své zásluhy kardinálem. Po krátkém pobytu v Cařihradě vrátil se B. do Italie (1440), pracoval odtud o zamezení nového rozkolu v církvi a zvláště po vzeti Cařihradu usiloval o svornost a sjednocenost světa křesťanského proti Turkům, podnikaje za tím účelem mnohé cesty, zvláště do Německa a Francie. Jsa nadšený přítel jednoty církevní popíral platnost kompaktát českých a zasazoval se u papeže o to, aby Jiří Podě-

bradský nebyl uznán za krále českého. — (Srovn. Palacký, Dějiny národu českého, díl IV., číslo II., 2. vydání, str. 131—309.) — **B.** žije na počátku renaissance, v době, kdy boj dosti prudký o nadvládu vzplanul mezi aristotelismem a platonismem, vystoupil ve sporu tom jako přesvědčený Platonovec, nicméně působil však smířlivě uznávaje zcela i význam nauky Aristotelovy. Dovojuje, že Plátón více než Aristotelés blíží se nauce křesťanské, netajil si nicméně, že mnohdy oba filosofové nejsou ve shodě s učením církevním, a zamítal proto mnohé články jejich, jako Plátónův o duši světové, neb Aristotelův o věčnosti světa. — Když Georgios Trapezuntský ve spise »Comparatio Platonis et Aristotelis« Plátóna vylíčil jako špatného filosofa, člověka i křesťana, vydal **B.** delší spis r. 1469 pod názvem *In calumniatore Platonis*, v němž hájí Plátóna a nauky jeho. — **B.** sídlé v Římě učinil dům svůj střediskem nejznamenitějších mužů své doby a zvláště učenců řeckých, kteří po pádě Cařihradu u něho našli útočiště a utvořili slavnou akademii **B.**ovu. Sám překládal horlivě díla řecká (zvláště Xenofontovy Paměti a Aristotelovy Metafysiku), a nejlepším svědectvím snah svých zůstavil bohatou knihovnu dosud zachovanou v bibl. sv. Marka v Benátkách. **B.**ovi náleží též zásluha, že v klášteře poblíž Otranta odkryl rukopisy básní Quinta Smyrenského a Kollutha. — Spisy **B.**ovy vydal J. P. Migne, Patrologia graeca, CLXI. (Paříž, 1866). Srovn. H. Vast, Le cardinal **B.** (Paříž, 1878). *Dna.*

Besse [bes], dvě hlavní místa kantonů ve Francii: 1) **B.**-sur-Issele [b. syr isel] v dep. varském, arrond. brignoleském, stanice dráhy pařížsko-lyonsko-středomořské; hedvábnictví, destillerie, pěstování raků, 1237 ob. (1886). — 2) **B.**-en-Chandesse [b. an šandes] v dep. Puy de Dôme, arrond. issireském; zajímavý chrám z XII.—XV. stol., mnoho starožitných domů, železité pramen, 1839 obyv.

Bessé, průmyslná obec ve franc. depart. Sarthe, arrond. a kant. st.-calaiském, na dráze orléanské; značná tovární výroba papíru, barčanu, kartounu, bavlněné přize, svíček a j.

Besseges [beséž], hlavní místo kantonu ve franc. dep. gardském, arrond. alaiském, na odbočce bessegesko-robiacké dráhy lyonské, do nedávna místo nepatrné, teprve roku 1857 na obec povýšené, jež se rychle rozmohlo doložením na uhlí z ložiska až 200 m mocného. Nyní má **B.** 9169 obyv. (1886, obec 10.653), 4 vysoké peci, sklárny, slevárny a j.

Bessel Friedrich Wilhelm, astronom něm. (* 1784 v Mindenu — † 1846 v Královci). Dostav se v mládí do obchodního domu v Brémách poznal záhy důležitost astronomie pro plavbu i oddal se vši vášni studiu této vědy. Již r. 1804 vypočetl dráhu vlatice Halleyovy, kterouž práci dal Olbers tisknouti; na doporučení tohoto vypočetl ještě řadu jiných vlatic. Zdokonaliv se ve vyšší matematice a v mechanice nebeské opustil **B.** roku 1806 kupecký stav a stal se na doporučení Olbersova inspektorem u Schrötera v Lilienthalu,

kdež pronikl pozorovací talent **B.**ův. Roku 1810 povolán byl za profesora astronomie a feditel nové hvězdárny v Královci a byl zde velice činným. Původně skrovnými prostředky, však vhodným uspořádáním pozorování dosáhl nejpřesnějších výsledků, později zdokonalením strojů zjemňoval ještě více teorii jejich a výsledky pozorování. **B.** uvedl tím k nejvyšší dokonalosti metody pozorování. Za první a hlavní práci pokládal zbudování základů pozorovací astronomie; proto určil nejpřesněji nejprve veškeré konstanty astr., jako praecess, nutace, aberrace, refrakce a j., a vyšetřiv teorii úkazů těch zdokonalil tím nebyvalou měrou seznamy míst stálic. Epochální práce jeho: zpracování Bradleyových *Fundamenta astronomiae* (Královec, 1818), obsahuje úplné základy astronomie, jak jich pozorování vůbec lze získati, a tvoří základ moderní astronomie sférické a hvězdné. Roku 1821 počal **B.** co nejpřesněji určovati veškeré hvězdy od -15° až do $+45^{\circ}$ deklinace do 9. velikosti v pásmech poledníkových a určil plán ku pořizení map hvězdných, jež až do r. 1850 od různých astronomů pod názvem »Berliner akademische Sternkarten« byly zpracovány. Obdržev roku 1829 nový heliometr Fraunhoferův prozkoumal **B.** stroj ten co nejdůkladněji a určil jím první parallaxu stálice (61 Cygni), dále měřil strojem tím hvězdy podvojně, trabanty Jupiterovy a Saturnovy a předčil přesností a výsledky veškerá měření dřívější. Hlavní výsledky výzkumů svých z astronomie sférické a theoretické složil ve dvou svazcích *Astronomische Untersuchungen* (Královec, 1841). Později věnoval se **B.** opět pozorováním průchodním, jimž věda děkuje za prozkoumání proměnlivého vlastního pohybu Siria a Procyona a tím poznání podvojnosti těchto stálic. Podvojnost Siria později objevil Clark ve Washingtonu. — I v jiných oborech podal **B.** práce základní; hlavně uvéstí sluší práce jeho v geodésii a geofysice. Společně s Bayerem vykonal začínaje rokem 1832 stupňové měření ve východním Prusku (*Gradmessung in Ostpreussen*, Berlín, 1838). S prací tou spojeno vyšetřování o pruské míře délkové, výzkumy o délce kyvadla sekundového a výsledky o podobě a tvaru země, jež odvodil na základě všech důležitějších měření stupňových. I v mathematice podal práce ceny trvalé; jmenujeme zde pouze práce souvisící těsně s astronomií: *Über eine neue und strenge Berechnung der Störungen*; *Beitrag zu den Methoden, die Störungen der Cometen zu berechnen*, a práce o funkcích po něm funkcemi **B.**ovými nazvaných. Jeho *Populäre Vorlesungen über wissenschaftliche Gegenstände*, jež po jeho smrti vydal Schumacher v Hamburku r. 1848, mohou sloužiti za vzor podobným pracím. **B.** jest největším a nejdůležitějším hvězdářem novější doby. Prací jeho čítá se na 400; žádná z nich není bez významu, veliká většina jest ceny trvalé; mnohá důležitá práce nebyla pro nedostatek místa vyznačena; odkazujeme proto k soubornému skrácenému vydání spisů

B-ových R. Engelmannem v Lipsku (3 díly). Z biografii B-ových sluší doporučit jeho pěknou autobiografii. Gs.

Besselovy funkce jsou počtářské útvary, jež v základních rysech vyšetřil Bessel ve svém pojednání *Analytische Auflösung der Kepler'schen Aufgabe* (Berl. Abh., 1816-17) a *Untersuchungen des Theils der planetarischen Störungen, welcher aus der Bewegung der Sonne entsteht* (Akad. berl., 1824). Útvary ty rozebírali též Fourier (Théorie analytique de la chaleur, 1822) a Poisson (Sur la distribution de la chaleur des corps solides, Journal de l'école polytech., 1823). Jména B-vých f-cí dostalo se jim od O. Schlömilcha, jak soudíme z úvodu k jeho pojednání »Über die Bessel'sche Function« (Zeitschr. f. Math. u. Phys., II. roč.). O téže B-vé f-ci jedná též Lipschitz ve článku »Über ein Integral d. Differentialgl.« (Borchardtův Journal, 56. sv.),

$$\frac{d^2 J}{dx^2} + \frac{1}{x} \frac{dJ}{dx} + J = 0.$$

Nejjednodušší její definice jest asi Schlömilchova, jenž nazývá B-vou f-ci součinitele řady

$$e^{x-\frac{1}{x}} = a + bx + cx^2 + \dots + \frac{\beta}{x} + \frac{\gamma}{x^2} + \dots;$$

původní výraz její Bessellem samým podaný jest

$$J^n(\tau) = \frac{1}{\pi} \int_0^\pi \cos(\tau \sin w - n w) dw,$$

tak že $J^n(\tau)$ jest částečným integrálem diferenciální rovnice

$$\frac{d^2 y}{d\tau^2} + \frac{1}{\tau} \frac{dy}{d\tau} + \left(1 - \frac{n^2}{\tau^2}\right) y = 0.$$

Později k funkcím $J^n(\tau)$, jež nazval B-vými f-mi prvního druhu, připojil K. Neumann dle obdoby s funkcemi kulovými B. f. druhého druhu O^n ; totéž učinil E. Lommel, jehož B-va f. druhého druhu Y^n má však význam docela rozdílný jsouc druhým částečným integrálem hofější diferenciální rovnice. Srv.: K. Neumann, Theorie der Bessel'schen Functionen (1867); E. Lommel, Studien über die Bessel'schen Functionen (1868). Ntl.

Bessels Emil, přírodopyscec a cestovatel německý (* 1847 v Heidelbergu — † 1888 v Stuttgartě). Studoval v Heidelbergu a v Jeně vědy přírodní. Na první výpravě, kterou podnikl jako člen Rosenthalovy výpravy polární roku 1869, měřil hloubky a pozoruje teplotu hloubek mořských zjistil Golfový proud v mořích od Spitzbergů. Výkony svými upozornil na sebe washingtonský ústav Smithsonian, jenž ho povolal do Ameriky a světil mu roku 1871 vědecké řízení výpravy k severnímu pólu na lodi »Polaris« pod kapitánem Hallem. Loď však, jež první dosáhla 82° 26' s. š., ztroskotala se a jen velikou obětivostí B-ovou zachráněna většina vědeckých pozorování, jež za dvouleté cesty byla učiněna. Vlastním nákladem vydal pak i. sv. popis výpravy této: *Scientific results of the U. St. arctic expedition. I. Physical observations* (Washington, 1876). Téhož léta vyslala jej vláda Spojených Obcí severoamerických vyzkoumat neznámou krajinu sev. od průlivu

Beringova. Výprava však se nezdařila. Mimo uvedenou práci jmenujeme ještě: *Die Nordpolfahrt der Polaris* (Lip., 1878) a četné články v Petermannových »Mittheilungen«, v »Bulletinu pař. zeměp. spol.«, v »Archiv für Anthropologie« a v bulletinech »United States Geological and Geographical Survey«. Poslední léta byl B. generálním sekretářem Smithsonianova ústavu ve Washingtoně.

Besselův vzorec, vlastně Lambertův Besselův, slouží k vyjádření periodických úkazů, jsou-li jinak nepetržitě a závislé na proměnné veličině, má tvar:

$$I. \quad y = p_0 + p_1 \cos x + q_1 \sin x + p_2 \cos 2x + q_2 \sin 2x + \dots$$

$$II. \quad y = u_0 + u_1 \sin(\nu_1 + x) + u_2 \sin(\nu_2 + 2x) + \dots,$$

kdež jsou $p_0 = u_0$, $p_1 = u_1 \sin \nu$, $q_1 = u_1 \cos \nu$, ... konstanty, jež nutno odvodit z pozorování. Lambert tento vzorec ustanovil pro teplotu (Lambert, Pyrometrie, Augšpurk, 1779), kdežto Bessel (Über die Bestimmung des Gesetzes einer period. Erscheinung, »Astr. Nachr.«, sv. 6.) ukázal, že se jim dají vyjádřit všechny periodické úkazy v přírodě. Určení konstant stává se snadným, jest-li hodnoty y empiricky odvozené příslušejí k hodnotám x , jež pokračují v progressi arithmetické a vyplňují celou periodu. Ag.

Bessemer Henry sir, anglický inženýr (* 1813 v Charltonu, Hertfordshire), učinil se známým četnými vynálezy, zejména však vynálezem nového způsobu výroby oceli (v Bessemerův pochod). Roku 1856 podal o tom zprávu britské asociaci shromážděné v Cheltenhamu a po četných pokusech praktických, jež nebyly hned na počátku provedeny dobrým výsledkem, založil si v Sheffieldu továrnu, v níž jal se ocel vyrábět podle způsobu svého. Způsob jeho jsa vysoké ceny industriální učinil úplný převrat ve výrobě oceli a v celé výrobě železa. Brzy zavedeny podobné továrny po celé Anglii, pak ve Švédsku, Německu, Rakousku, Sev. Americe a j. Za vynález dostalo se B-ovi čestných vyznamenání doma i za hranicemi. R. 1879 stal se členem královské společnosti, téhož roku povýšen královnou Viktorií do stavu šlechtického, r. 1880 udělilo mu město Londýn čestné měšťanství, Američané pojmenovali po něm město ve státu Indianě. Z jiných jeho vynálezů sluší ještě jmenovati: přístroj na výrobu prášku bronzového, stroj na lití písmen, sklářskou pec, parolod s visutou kajutou, aby cestující ušetřeni byli mořské nemoci, a j.

Bessemerův pochod jest způsob výroby oceli nebo měkkého, kujného (plavkového) železa z roztaveného surového železa bez přiložení zvláštního paliva. Surové železo vyráběné ve vysoké peci mívá v sobě vždy 3-4% uhlíku a dle okolností více méně křemíku, někdy manganu a fosforu, dále sledy síry, arsenu, mědi a pod. Železo kujné má dle tvrdosti 0,05 až 0,65% uhlíku, ostatní jmenované součásti mimo mangan jen v množství nepatrném; výroba železa kujného ze surového spočívá pak z pra-

vidla na oksylení uhlíku, křemíku, fosforu a manganu (někdy i síry) pomocí vzduchu. Při B-rově p-u dmýchá se přímo surovým železem (prve v jiné peci roztaveným) zvláštními otvory na dně příhodné peci vzduch a oksylení uhlíku, jakož i fosforu nebo křemíku v surovém železe obsaženého vyvinuje se tolik tepla, že dobyté kujné železo zůstává za výroby tekutým. Na této úspoře paliva zvláštního spočívá hospodářská výhodnost B-rova p-u. Tento provádí se buď způsobem starším (kyselým), k němuž slouží železo šeré s i až 2,5% Si a nejvýše 0,15% fosforu, nebo způsobem novějším, zásaditým, Thomasovým, k němuž slouží železo bílé o 0,2 až 1,0% křemíku a 2—3% fosforu. Jinak mívá železo pro B. p. až i 3% manganu, nejvýše 0,1% síry a jen sledy mědi neb arsenu. B. p. starší vynalezl Angličan Henry Bessemer roku 1855, ale teprve po r. 1860 došel pochod ten obecného rozšíření. Nejprve zdařil se ve Švédsku majícím hojnost rud prostých fosforu, který nedá se B-rovým p-em starším ze surového železa odstraniti a jest kujnému železu velice na újmu. Zavedením B-rova p-u staršího nastal veliký převrat; láce a veliké množství oceli, již bylo lze B-rovým p-em dobytí, vedly k nahrazení železa svárkového ocelí Bessemerovou při kolejnicích železničních, součástech strojův a pod. Spolu nastala však veliká poptávka po rudách prostých fosforu, tak že dováženy do Anglie, Francie, Belgie a Německa ze Španělska, ba až z Afriky, na velikou újmu železářských obvodů nemožících sobě opatřiti rudy prosté fosforu; do Čech dováženy rudy z Alp. Vynalezením Thomasova pochodu Angličanem Thomasem a Gilchristem roku 1878 nastal nový, velice výhodný převrat pro země bohaté na rudy s větším množstvím fosforu, a tudíž i pro Čechy. — B. p. provádí se vůbec v konvertoru (retortě); jest to pec okrouhlá, při dně a ústí poněkud zúžená, umístěná v železném pláští; dno jest dírkované, ústí k jedné straně obrácené; výše bývá dvakrát větší průměru. U prostřed visí konvertor na čepěch, kol nichž lze jej strojem otáčeti. Jedním čepem přivádí se vzduch zhuštěný až na dvě atmosféry do železné komory umístěné pod dírkovaným dnem, tak že v bublinách uniká železem napuštěným do konvertoru. Konvertor pojímá buď jen několik q (metr. centů) surového železa (B. p. prováděný v Avestě ve Švédsku) nebo 50—130 q; množství to i jeho spracování sluje sázkou, šarží (charge). Šarže trvá 10—20 minut a počíná se tím, že konvertor obrátí se do polohy vodorovné, tak že dírkované dno stojí visle a ústí obráceno jest ku předu a vzhůru; ústím napustí se do konvertoru roztavené surové železo, pocházející buď přímo z vysoké peci nebo ze zvláštních pecí. Pak se počne strojem dmýchati a konvertor se vztyčí, tak že surové železo ocitne se na dírkovaném dně. Kloktáním železa vzniká mohutný hukot. Dle chemického složení bývají reakce rozdílné. Při B-rově p-u starším, po způsobu anglickém,

okysličuje se nejprve křemík, mangan i železo; tím stoupne temperatura a vznítí se i uhlík, spaluje se v kysličník uhelnatý, jenž při vystoupení ústím na zevní vzduch dává plamen zprvu modravý, až několik metrů dlouhý. Později nabude plamen barvy skvěle bílé, mocný proud plynu vrhá z konvertoru jiskry ba i kusy trusky a železa; konečně se plamen krátí a z konvertoru valí se množství hnědé kouře; obrácením konvertoru v polohu vodorovnou a zaražením dmychadla šarže se končí. — Má-li surové železo méně než 2% křemíku, musí se silně přehřáti, než napustí se do konvertoru, a šarže počíná hned spalováním uhlíku, kdežto křemík spaluje se v míře podřízené (německý B. p.); v obou případech obsahuje dobyté železo kyslík, a láme se za horka, pročez přidává se něco železa bohatého uhlíkem a manganem (buď lupínkové železo nebo ferromangan) nebo křemíkem (ferrosilicid), a tvořením se kysličníku uhelnatého nastává často mohutné vzkyplnění tekutého kovu. Má-li surovina méně než 1,3% křemíku, dmýchá se jen kratší dobu, a dobývá se kov mající ještě dostatek uhlíku a často i manganu; jest tedy prostý kyslíku a netřeba jmenovaných přísad (švédský B. p.). Dalším nakloněním konvertoru vyje se šarže do pánve mající na dně otvor uzavřený čepem z ohnivzdorné hlíny, a dopraví se způsobem různým k formám, do nichž se vypustí. Formy ty služí kadluby (coquilly), ztuhlé slitky pak zovou se ingoty, a zpracují se dále válením na kolejnice, nosníky a p. — Při B-rově p-u starším vyzděl jest konvertor cihlami nebo vypěchován ohnivzdornou hmotou, utvořenou hlavně z písku a malého množství hlíny; podstatná součást její jest tedy kyselina křemičitá, odkud pochod ten sluje i B-rovým p-em kyselým. Kyselina křemičitá zabraňuje spálení fosforu a tudíž odstranění jeho ze železa. B. p. novější (zásaditý) liší se od předešlého tím, že konvertor vyzděl nebo vypěchován jest do mrtva páleným vápnem, dolomitem nebo magnésitem (zásaditými látkami) za přísady dehtu, že přidává se do konvertoru před šarží něco páleného vápna a užívá se železa bohatého fosforem. Po spálení uhlíku tvoří se oksylení fosforu kyselina fosforečná, která sloučená s vápnem dává čtyřzásaditý fosforečnan spojený a vzdoruje tak oksylení železem. Surové železo Thomasovo jest lacinější než Bessemerovo, avšak výroba dle Thomasova pochodu jest o něco dražší. Trusky Thomasova pochodu obsahují 16—28% kysličníku fosforečného a mleté slouží za hnojivo. Železo B-rovým p-em zásaditým dobyté mívá jen 0,02—0,05% fosforu, jen sledy uhlíku a zvláště křemíku, pročez B. p. zásaditý zvláště hodí se k výrobě velmi měkkého plávkového železa pro kotlové plechy, nosníky a pod., ač větší přísadou lupínkového železa dobytí lze i tvrdé oceli (na př. na kolejnice). — B. p. vůbec hodí se jen ke spracování surového železa, majícího buď méně než 0,15% fosforu nebo více než 1,5% fosforu. Hutě k provádění B-rova p-u mívají mimo vlastní huť se 2 až 3 konvertory a buď kuplovnami nebo plamení-

cemi na tavení surového železa i strojnou se dvěma parními dmychadly a pumpou s akumulátorem (viz níže) a slévárnu umístěnou buď přímo u konvertorů nebo v jiné místnosti. V prvním případě nalézá se v ní hydraulický jeřáb s mostem, na němž na jedné straně visí pánev pro Bessemerovu ocel, na druhé straně protiváha; v druhém dopravuje se pánev do slévárny lokomotivou. K zvedání pánví, coquill a ingotů jsou ve slévárně hydraulické jeřáby, jimž dodává vodu pumpa s akumulátorem; jest to válec s pístem pohyblivým, značně zatíženým; zvedáním tohoto přiměřeně velkého závaží shromažďuje pumpa práci pro chvíle větší spotřeby. Mimo to má Bessemerova huť dílnu pro hotovení cihel nebo hmoty k vyzdívání konvertorů. Z obou konvertorů pracuje za pravidla jen jeden, kdežto druhý se opravuje. Sarží dělá se za 24 hodiny 15 až 80.

Wald.

Bessenyei [beše'nei]: 1) B. Pavel de Edeg byl za krále Sigmunda bánem slavonským, chorvatským a dalmatským, účastnil se bitvy u Nikopole (1396) a konal později vydatné válečné služby Sigmundovi proti Chorvatům.

Bbk.

2) B. György, vynikající spisovatel a básník maď., kterého nazývá maď. liter. historie ve spolku barona Orczyho, Abrahama Barcsayho, Alexandra Baróczyho a Pavla Anyose obroditelem nové literatury maďarské a zakladatelem i vůdcem tak zv. »školy francouzské« (1744 v Berczelu župy Sabolčské — † 1811 v Berettyó-Kovácsi). Na počátku sloužil v uherské tělesné strážii ve Vídni, kde kolem sebe shromáždil hlouček stejně smýšlejících maď. šlechticů, kteří velmi horlivě pěstováním cizích jazykův a studiem jich literatur se zabývali a sami ve svém mateřském jazyku hlavně podle tehdejších veleběných vzorů literatury francouzské pracovali se jali založivše téměř současně v literatuře maďarské vedle školy klassické a národní školu francouzskou. Tehdejší poesie francouzská stala se B-mu vzorem v dramate, eposu, básni didaktické, v epištole a v genu popisném. Vedle poesie všímal si též filosofie a historie, a vliv jeho na další rozvoj literatury maďarské vůbec stal se trvalým a hlubokým, poněvadž byl prvním, který do ní uvedl volně badavý směr XVIII. st. a učinil konec dogmatismu až posud v ní panujícímu. R. 1779 přestoupil jako protestant k vyznání katolickému a působil až do roku 1784 jako kustos císařské dvorní knihovny ve Vídni. Tohoto roku uchýlil se na svůj statek v Berettyó-Kovácsi, kde se zabýval až do smrti své poesii, filosofii a historií. Z děl jeho uvádíme: tragédie: *Agis* (5 jed., Vídeň, 1772); *Hunyadi László* (3 jedn., Prešp., 1773); *Buda* (5 jedn., Prešpurk, 1773); veselohru *A Philosopher* (Pešt., 1777) v duchu Molièrově psanou; epos *Mátyás Király* (6 zpěvů, 1772, dle vzoru Voltairovy Henriady); didakticko-filosofickou báseň *Az ember próbája* (volně dle Popeovy »Essay on man«, 1772) a historicko-filosofické dílo *Hunyadi János Élete* (Život Jana Hunyadiho, 1778), psané v duchu Vol-

tairov a Montesquieuovův. Krom toho napsal řadu heroid, epištol, epigramů, překladův a sbírku filosof. liter. a poet. pojednání pod názvem *Holmi* (Ledacos, Vídeň, 1779). Bbk.

Besser: 1) B. Willibald, polský botanik (* 1784 v Inšpruku — † 1842 v Krzemienci, R. 1808 povolán na gymnasium v Krzemienci, r. 1834 pak na universitu kijeviskou za profesora botaniky. Po odchodu na odpočinek (1837) žil až do smrti v Krzemienci. B. má zásluhy o poznání květeny jihozáp. Rusi, o níž podal důkladné práce. Sluší z nich zvl. jmenovati: *Primiciae Florae Galiciae Austriacae utriusque* (Videň, 1809, z svazky); *Enumeratio plantarum hucusque in Volhynia, Podolia. gub. Kijeviensis, Bessarabia cistyraica et circa Odessam collectarum* (Vilno, 1822); *Aperçu de la géographie botanique de Volhynie et de la Podolie* (Krzemienec, 1823). Dále napsal: *Nazwiska roślin Grekom starożytnym znaných* (Vilno, 1827); *Rzut oka na geografiję flory czą Wołynia i Podola* (t., 1828), pak řadu prací floristických a monografických v časopise »Flora a v memoirech přírodověd. spolku v Moskvě a carské akad. v Petrohradě. Kijeviské universitě zanechal B. znamenitou sbírku hmyzu ruského a knihovnu. Sc.

2) B. Johann, něm. básník (* 1654 — † 1729), pocházel z Kuronska, vzdělal se na universitě královecké, prodlél nějaký čas jako vychovatel v Lipsku, pak od roku 1680 jako ceremoniář při dvoře krále Bedřicha I. v Berlíně. Po smrti jeho byv z úřadu propuštěn teprve r. 1717 nabyt zase podobného místa dvorského v Drážďanech, jež zastával do smrti. Básnickými plody náležel nejprve ke škole, řeč. druhá slezská, ale později za vzorem Canitzovým vyňhbal se pochybné mravnosti obsahu a liché nadutosti slohu jejího a podle zásad Boileauových hleděl si mluvy vážné, uhlazené. lehké a lahodné, ač také poněkud příliš střízlivé. Skládal nejvíce básně příležitostné a pochvalné, a ke dvorským slavnostem texty k balletům a hříčkám dramatickým. I.M.

Bessermjani (zkaženo z *busurman* = musulman, muslim), název čudskoturckých mišencův, osazených ve vjatské gubernii. Čítá se jich dle jedněch 1443, dle jiných údajů 5220 duší. Jsou muhammedáni.

Bessières [besiér] Jean Baptiste, vévoda istrijský, franc. maršálek (* 1768 v Preissacu dep. Lot — † 1813 u Ličina), vynikal osobní statečností, mírností a lidomilností, kterou vykonal ve Španělech více, nežli Napoleon se vši svou mocí. Ve vojsté franc. byl od roku 1792 a bojoval skoro na všech bojištích; roku 1796—97 byl velitelem guidův (oddělení jízdy z nejstatečnějších mužů sestavené, sloužící jako osobní stráž vrchního velitele); v Egyptě vyznamenal se v bitvěch u St. Jean d'Acre a Abukíru, přispěl k vítězství u Marenga, Slavkova, Jeny, Jilové, u Landsbutu; u Aspru a Wagramu řídil útoky jízdy francouzské; roku 1811 poslán byl jako guvernér do Staré Kastilie, kde umírněností svou získal si všeobecnou vážnost; ve výpravě ruské velel gardám, po návratu z Ruska veškeré jízdy. Při objížďce

blíže Ličina (*Lützen*) byl zabit dělovou koulí. Napoleon vážil si ho tak, že odkázal jeho synu 100.000 franků.

Bessin [besēn], přímořská, mírně pahorkatá krajina francouzská v Dolní Normandii, někdejší *Pagus Bojocassinus*, v níž později usadili se Sasové, pak Normani, nyní rozdělená v dep. Calvados a Manche. Vyvází se odtud znamenitý jablečnick (cidr) a výborné máslo (za 10 mill. fr. ročně) zvané v Paříži *beurre d'Isigny* a známé i v Americe.

Bessines [besín], hl. m. kantonu ve franc. dep. Haute Vienne, arr. bellackém, nad řekou Gartempou a na dr. orléanské; 2728 obyv. (1886).

Béssos, za perského krále Dareia III. Kódomanna satrapa v Baktrii, k němuž utekl se Dareios, poražen byv Alexandrem Velikým v bitvě u Arbél a Gaugamél r. 331 př. Kr. Avšak **B.** ve spolku s arachotským satrapou Barsaentem krále Dareia zajal a za krále se jménem Artaxerxés sám se provolal. Zbytky perského vojska uznaly samozvané důstojenství jeho, toliko Artabazos se svými syny a najati žodnéřové řečtí zůstali věrni legitimnímu králi. **B.** měl úmysl Dareia ve vazbě držeti a za slušné podmínky Alexandrovi vydati. Avšak Alexander překazil rychlým postupem záměry **B.**ssovy, kterýž vida makedonské vojsko v zápětí, s Barsaentem Dareia zavraždil a dal se na útek do své satrapie (r. 330 př. Kr.), kdež zbytkové Peršanů kolem něho se seřadili. Odtud pobouval **B.** za zády Alexandrovými krajiny Makedonům již podrobené, zejména vypravil Barzana k Parthům učiniv ho jejich satrapou. Avšak Alexander pronikl vítězně do Baktrie, již **B.** hrozně zpusťošiti kázal, a když veškerá země Alexandrovi se poddala, prchl **B.** do Sogdiány, kdež však svými vojevůdci Spitamenem a Oxyartem vydan byl makedonskému vojevůdci Ptolemaiovi. Nahý, s okovy na hrdle, přiveden byl **B.** před Alexandra, kterýž jej nejprve mrskati a do Bakter odvésti kázal. Později byly mu nos a uši uřezány, načež v Agbatanech byl ukřižován (328 před Kristem). *Pšk.*

Bessové (*Bessi*, Βησσοί), mocný kmen thrácký, bojovný a neodvislý, na horách Rhodopy usedlý. Hérotod kmen ten nazývá Satry, kdežto **B.** sluje mu třída kněží. Gilsferding pod názvem Satrové rozumí třídou bojovníků (satr = meč v alb.). Když **B.**-kněží (*bessra* = víra, věrnost v alb.) domohli se nadvlády nad Satry-bojovníky, stalo se i jméno prvých panujícím názvem kmene. Na nejvyšších horách (vypravuje Hérotod) měli **B.** věštírnu Dionysovu. Podnes nalézají se na vrchu Gjoz-tepe zříceniny velikých kamenných budov, hroby, zbraně a j. Za Augusta svatyně Dionysova ještě stávala. Styky **B.**ssů s Římany popisují současní spisovatelé. S křesťanstvím seznámili se ve IV. století (Niketas, biskup). Když Slované v kraje jejich vnikli, mluvili **B.** dosud svým jazykem a v něm i křesťanskou bohoslužbu vykonávali. Jak dlouho udrželi se mezi Slovany, nelze určití. Hlavní město, jehož ssutiny spatřují se dosud u Malého Bělova

(Bělev) na horní Marici, nazývalo se Bessapara. Srv.: Konst. Jireček, *Děj. nár. bulhar.*, str. 45., 88. a j.

Bessungen, stará předměst. obec Darmstadtu, na dráze mohansko-neckarské, má 8156 obyv. (1885), velkovévodský zámek, velké kasárny, továrny na čalouny a knoflíky, strojírný a sušárny na semeno. Zde počíná se silnice zv. Horská, Bergstrasse (v. t.).

Best William Thomas, slovníký varhaník angl. (* 1826 v Carlisle). R. 1840 **B.** byl jmenován varhaníkem v Pembroke Chapel, roku 1848 varhaníkem Philharmonic Society v Liverpoolu, kam vrátil se opět stráviv léta 1852—55 v Londýně. Dovednost jeho jak na manuále varhanovém, tak i na pedálech byla nadobyčejná a jako virtuos také mnohem více vynikl než jako skladatel. V transskripcích skladeb Haendlových zhusta dopouštěl se samovolných modifikací na úkor harmonisace původní. Vydal mnoho skladeb církevních, hymnů, fug a sonát pro varhany, pak skladby klavírní, dvě ouvertury a pochod pro orchestr, jež jsou kontrapunkticky velmi důkladny, ale vynalézavosti se jim nedostává. Napsal mimo to: *The Modern School for the Organ* (Londýn, 1853) a *The Art of Organ playing* (t., 1870).

Besteder (holl. a něm.) sluje, kdo dá si stavěti loď. Smlouva mezi ním a stavitelem je smlouvou námezdní (obyč. *locatio conductio operis*), nebo kupní smlouvou, dodá-li stavitel materiál. Stavitel je práv z každého zavinění (*culpa*). Vzájemná práva a povinnosti řídí se dle povahy uzavřené smlouvy. *Hsf.*

Besthaupt (Kurmede, optima le). Zmírnění právního postavení osob nevolných, jakéž v XIII. stol. se vyskytuje, mělo v zápětí též uznání dědického práva dětí nevolníkůvých k majetku jím zanechanému, kterýžto díve pánu dostati se měl. Pouze jistá jeho část (srov. *Mortuarium*) připadala pánu; než i tu začasť spokojovali se pánové tím, že požadovali pouze jednu — avšak nejcenejší — věc z pozůstalosti nevolníka ženu i děti zanechavšího, a tato věc (kůň, vůl a p.) nazývala se **b.** Později stanoven smlouvami mezi pány i nevolníky poplatek, který se jako **b.** v případě úmrtí nevolníka poskytovatí měl. Zrušení nevolnictví mělo za následek též zrušení **b.**-u, a to, poněvadž **b.** jevil povahu osobního břemene, z pravidla bez náhrady. — *l.*

Bestia Calpurnius, římský vojevůdce a odpůrce Gracchů, stal se r. 121 př. Kr. tribunem lidu a r. 111 obdržel velení ve válce proti numidskému králi Jugurthovi. S počátku zahájil nepřátelství s velikým důrazem, ale byv od Jugurthy podplacen válčil pouze na oko, až na důrazné vystoupení tribuna Memmia byl z Afriky odvolán. Za války marsické byl přízniv požadavkům spojencův a opustil r. 90 Řím a odebral se nejspíše dobrovolně do vyhnanství.

Bestiaire viz Bestiarium.

Bestiarium (lat.), franc. *bestiaire* [-iér], jest spis středověký, zdělaný veršem nebo prosou, jenž pojednává buď o vlastnostech a

tělesném ústrojí zvířat existujících i báječných, anebo spis jednající o vlastnostech a symbolickém významu zvířat. Tato poslední b-ia byla ve středověku zvláště oblíbena, neboť v uměních výtvarných zvláště dobré i špatné vlastnosti zvířat měly symbolicky znázorňovati dobré a špatné stránky ducha lidského. Nejznámější b-ia sepsali: Philippe de Thau r. 1107, Guillaume *Bestiaire de Hippeau* (konec XII. stol.), a Richard de Tournival *Bestiaire d'amour*, kterážto obě poslední vydána nově v Paříži r. 1852 a 1860. Jšk.

Bestiarius (lat.), šelmobijce, zápasník se zvířeli o štvancích, kteréž zavedeny byly v Římě r. 186 př. Kr. Zejména zváni tak zločinci a váleční zajatci k boji se šelmami odsouzení, již zhusta byli buď úplně beze zbraní vydáni na pospas šelmám hladem rozlíceným, aneb jen nedostatečně ozbrojeni. Mimo to najímání mnozí z nouze nebo záliby k nebezpečné a krvavé té práci; ti nazýváni byli t. ké *venatores* (lovci). Ač na femesle tom lpěla občanská úhona jako na šermířství, drali se mnozí k němu a honosili se i jízvami při tom útržnými. B-ii chováni i cvičeni byli ve zvláštních školách jako gladiatoři. Výzbroj jejich skládala se z přilby, štítu, špičatého meče a jakési holeně k ochraně nohou; jindy opatřeni byli toliko femenným pletivem na nohou a levé ruce, kdežto pravice ozbrojena byla mečem nebo oštěpem. Někdy držel b. kus barevné látky v levici, jímž hlavu šelmy ku skoku se hotovitci zahaliti se snažil; tento způsob boje zaveden prý byl teprve za Claudia. Srovnej Baumeister, Denkm. des klass. Altertums. str. 2104—2107. Cfe.

Bestie (lat. *bestia*), di voké zvíře, šelma, hovado, jako nadávka označení člověka zvířecích, surových mravů; v tom smysle slova b. již za starých časů bylo užíváno. **Bestiální**, zvířecí, surový, nelidský; odtud přislušné substantivum bestiálnost.

Běstno viz Běšno.

Běstovice, ves ve východ. Čechách při Orlici, 57 d., 394 obyv. čes. (1880), hejtm. a soudní okres Vysoké Mýto (8 km sev.-vých.), býv. dom., fara a pošta Choceň. Na návrší stojí chrám Všem Sv., který již ve XIV. st. tu stál a měl vlastního faráře. Od roku 1677 náleží k farnosti choceňské jako filiální. Je tam stará křtitelnice z pískovceho kamene.

Bestuževí a Bestuževí Rjumini, šlechtický rod ruský, jehož domnělý zakladatel Gabriel Best pocházel z anglického hrabství kentského a přišel r. 1403 na Rus do služeb k velikému knížeti Vasilu Dimitrijeviči. Jeden z jeho synů 1) B. Jakov Gavriljovič, přijímám Rjuma, psal se prvý Bestuževým, byl velikým knížetem Ivanem Vasiljevičem povýšen do stavu bojarského a obdržel za služby prokázané v odměnu m. Serpejsk. — Pravnuku jeho 2) B-vu Petru Michajloviči, rus. vyslanci v Hamburku, nařídil Petr Veliký roku 1701, aby se i s potomky psal dle praotce B-v R-n. a r. 1742 povýšila je car. Alžběta do stavu hraběcího. — Zvláště z celého rodu vynikli: 3) B-v R-n Michal Petrovič, hrabě, skut. státní rada

a vrchní dvorní maršálek (* 1686 — † 1760 v Paříži), syn zmíněného Petra M. B-va R-na. vychovaný v Berlíně. Byl zprvu tajemníkem: vyslaneckým v Kodani, pak residentem v Londýně, Haagu a Štokholmu; tuto podporován švéd. stranou čepice, přivedl k platnosti ruský vliv a spojenství. Po vítězství strany kloboukův a vypuknutí války s Ruskem r. 1741 stal se vyslancem ve Varšavě, Berlíně, Vídni a od r. 1756 v Paříži. Manželka jeho, dcera kancléře hr. Golovkina, byla roku 1743 pro podezření, že měla účastenství ve spiknutí markýze Botty, potrestána knutou a vyřiznutím jazyka. Zemř. ve vyhnanství na Sibíři. — 4) B-v R-n Aleksěj Petrovič, hrabě, státní kancléf rus. (* 1692 v Moskvě — † 1766 v Petrohradě), bratr předešlého. Po studii v Berlíně a Hannoveru cestoval s Petrem Velikým. Od r. 1720 byl střídavě vyslancem u dvora kodaňského a hamburského, až r. 1740 stal se vlivem Bironovým kabinetním ministrem na místě Volyňského. Po pádu Bironově byl sice v podezření, že měl v tom účastenství, vězněn, osvobozen, ale úřadu zbaven. Brzo však získal důvěry carevny Alžběty a vlivem L'Estocqovým stal se senátorem, ředitelem pošt, místokancléfem a od r. 1744 byl po 14 let státním kancléfem fidei loď politiky ruské ve smysle carevny, Prusku nepřátelském. R. 1746 darovala mu carevna livonské město a zámek Venden. Zavedl »sekrettnou korespondencii« ruských vyslanců, kterou dle vůle inspiruje, dovedl carevnu svým záměrem nakloniti. Uzávěřel smlouvy s Anglií (1742), mír v Abo, alianci se Švédskem (1745) a před tím již obnovil smlouvu s Polskem. R. 1746 vyjednal s Kounicem alianci s Rakouskem a r. 1748 posláno na pomoc 37.000 Rusů pod Repninem na Rýn proti Francii donucené pak k míru cášskému. Společně s Apraxinem uvedl diplomatickými pletkami L'Estocqa v nemilost a podporoval pak vydatně Rakousko proti Prusku vojskem vedeným Apraxinem, které se zvláště u Jägersdorfu vyznamenalo. Počítaje dle jedněch na smrt onemocnělé carevny a znaje při tom prusomilské smýšlení následníkovy odvolal voje ruské; jiní soudí, že tak učinil s vědomím velkokněžny Kateřiny (II.), aby armády upotřebil ku provedení státního převratu. Ale carevna uzdravivši se pohnala B-va R-na roku 1758 před soud; B-v R-n zatčen a pro velezrádu odsouzen k trestu smrti, jehož provedení však carevna nepřipustila; jest zbaven pouze úřadů, hodností i části jmění a vypověděn do vsi Gorelova, kde v chatrči mužické bydlel i se ženou Němkou a dceruškou, která mu tam roku 1761 zemřela. Zabýval se čtením bible, z níž výpisky sebrané a modlitbami doplněné vydal pod titulem *Utěcha nevinné trpícího křesťana* (Petrohrad, 1763, také vyd. franc., něm. a švédské). Kateřina II. nastoupivši prohlásila zvláštním ukazem, jenž byl i v kostelích čten, B-va R-na nevinným a odsouzení jeho nepravým. B-v R-n měl hlavní účast při vydání manifestu, jímž oznamovala carevna své nastoupení. Sám v stáří zadal za propuštěnou. Vystavěl v Moskvě kostel sv. Borisa a Glěba. —

Byl duchaplný, vzdělaný, pilný, zkušený a pevný v úmyslu i v neštěstí; ale v nepěkné světlo staví se ctižádostivostí nadměrnou, nevděčností (vůči Bironovi a L'Estocqovi), věrolomností a ziskuchtivostí, vyzírající zvláště z odůvodněného tvrzení, že přijímal úplatky, a že také k Bedřichovi Velikému choval se nepřátelsky, poněvadž si podpory jeho nezjednal. — Synem jeho **5)** B-vem R-nem Andrejem Aleksějevičem († 1765), skutečným státním radou, vymfela již hraběcí větev B-vů R-nů, jejíž majetky zdědil sestřin syn, kníže Volkonskij. — **6)** B-v Alexander Alexandrovič, známý pseudonymem Kozak Marlinskij, básník a novellista (* 23. října 1795 v Petrohradě — padl 7. čce 1827 při útoku na tvrz Ardler u Jekatěrinodaru). Studoval zprvu na škole hornické, oddal se pak dráze vojenské a stal se důstojníkem gardy. Od r. 1819 věnoval volné chvíle pracím literárním, a to zprvu překládům ze západních literatur; od r. 1821 začíná však řada jeho samostatných prací: *Cesta do Revelu*, *Olga*, *Večer v táboře* a j., kdysi velmi oblíbených v salonech ruských pro svůj romantický nádech. Obrátil na se pozornost jako protivník školy Karamzinovy a (společně s Rjjevem) vydaným prvním ruským almanachem »Poljarnaja zvezda« (Petrohrad, 1823, 1824 a 1825), k němuž přispěli všichni vynikající spisovatelé nových směrů a B-v sám obrazem literatury ruské, rozšířeným později ve studii větších rozměrů, ceněnou tehdy velice, ale dnes směrem svým za výpold »romantické kritiky« prohrašovanou. Společně s Rylejevem měl býti stát pro účast ve spiknutí, ale poslán na 20 let do nucené práce na Sibir, a po mnohých přimlouvách dovozeno mu vstoupiti do vojska opeřujícího na Kavkaze proti Čerkesům. Tu postoupil opět na důstojníka a žil většinou v Derbentu střídavě život vojáka a literáta. Obrazy jeho ze života Čerkesů vynikají živostí, vtipem a humorem, tímto někdy až příliš vojenským, jakož i zdařilou lící tanních krajinných krás; vyšly pod hromadným titulem *Kavkaz* (1835). Sem patří román *Ammalat-Beg* (do češtiny přel. B. Kardeš v »Lumíru«, 1854), novella *Mullah-Nur*, *Fregata Naděžda* a j. Dále zčeštěny z něho *Zámek Neuhausen* (V. V. M. t. t.), *Zámek Venden*, *Gedeon* (E. V. v »Lumíru«, 1856 až 1857). *Zlomky o Sibirii* (A. Hansgirg ve »Vlastimilu«, 1840) a v »Poesii« Vymazalově obsažen také jeho *Zpěv Čerkesů*. R. 1860 vydal Semenskij v »Oteč. Zapiskách« jeho biografii s poutavou korespondencí. Za pobytu v Jakutsku seznámil se B-v s berlínským cestovatelem Ad. Ermanem a poslal mu pak duchaplný list franc., jež sám do ruštiny přeložil. Zpráv Ermanových (v »Reise um die Erde« 1833 až 1841) použil Chamisso ku své básni »Der Verbannte«. — **7)** B-v R-n Michal Pavlovič, poručík (* 1803 — † 1826 na popravišti). Již roku 1820 podnikl s Pestelem spiknutí proti životu cara Alexandra I., načež přispěl ke spojení revoluční jednoty ruské s tajným spolkem Poláků ve Varšavě ve »spolek sjednocených Slovanů«, zamýšlející znovuzřízení Polska na sta-

rém základě. Odboj vypukl předčasně v prosinci 1825 (povstání dekabristův) a po zajetí Muravěva vedl jej B-v R-n; ale zajat také u Vasilkova v gub. kijevské a se soudruhy »pro nesmírnost zločinův« odsouzen k smrti čtvrcením, což sám car Mikuláš proměnil ve smrt provazem. Viz Herzen, *Die russ. Verschwörung u. der Aufstand vom 14./12. 1825* (Hamburk, 1858) a Rosen, *Aus den Memoiren eines russ. Dekabristen* (Lipsko, 1874). — **8)** B-v R-n Konstantin Nikolajevič, vynikající dějepisec ruský (* 1829 v Kudreškách v gorbatovském újezdě, nížegor. gub.). Dán pak do nížegor. gymnasia, kde i po proměnách téhož setrval až do r. 1847, kdy učinil prvý krok na pole literární a vstoupil na právnickou fakultu moskevskou, načež r. 1851 stal se vychovatelem v domě prof. Čečerina. V l. 1854—56 byl učitelem kadetního sboru, v l. 1856—59 zástupcem red. »Moskovských Vědomostí«, pak spoluredaktorem časop. »Moskovskoje Obzorenije«, v němž mezi jiným uveřejnil významnou stať o současném stavu vědeckého dějepiscetví ruského až do roku 1863; dále byl spoluredaktorem »Otečestvennych Zapisek«, obsahujících jeho studie o slavjanoflech a ruských bylinách, jakož i překlady Buckleye. Byl pak redaktorem »Enciklop. Slovarja«, vyd. Krajevským, »Zápisek Geografického občestva« a účastníkem prací archaeografické kommisie. Roku 1864 vydal své výtečné staťi pro lid: *O křešćeniji Rusi*; *O Vladimírě Monomachě i jeho potomkach*; *O zlych vremenach tatarščiny* a *O tom, jak roslo Moskovskoje gosudarstvo*. Od r. 1863 byl zprvu docentem a professorem petrohradské university a současně na Istoriko-filologičeském Institutě. R. 1865 získal čestný doktorát za kritické ocenění ruských kronik prací *O sostavě russkich lětopisej do konca XIV. veka* (v publ. archaeogr. kommisie, seš. IV.). V hlavní práci své *Russkaja istorija* (Petrohrad, 1. sv. obsahující důkladný přehled pramenů, 1872; něm. vydání Mittau, 1873—75; 2 sv., do konce XVI. stol. sahající, r. 1882) porovnal všechny dosavadní práce a líčí děje ruské věcně, objektivně. Z četných svých, po časopisech roztroušených staťi vybral snůšku *Biografije i charakteristiki* (Petrohrad, 1882). Účastnil se vydávání Berezina »Encykl. Slovarja«. V l. 1878—82 byl předsedou slov. dobročin. komitétu, jehož »lěvěsti« redigoval v l. 1885—87. Chatrné zdraví donutilo jej, by žil v l. 1882—84 v Itálii a vzdal se professury. Zvláštních zásluh získal si o zřízení vyšších ženských kursů v Petrohradě.

Bestuževské kapky (*Tinctura tonico-nervina Bestuževii* a j. zvané) připravoval od r. 1725 hrabě Aleksěj Petrovič Bestužev Rjumin a byly pověstným prostředkem v čivních bolestech, slabosti způsobených. Kateřina II. koupila za 3000 rublů tajemství receptu zjednodušeného pak Klaprothem: 1 díl chloridu železitého rozpuštěn ve 14 dílech líhu, jemuž byla přimíšena $\frac{1}{4}$ aetheru, roztok v láhvi zatkané zůstaven na slunci, dokud nezbělel, načež opět sežloutl ve stínu v láhvi občas otevřeně. Kdysi považován byv za samostatný vynález

Lamotteův (pode jménem jeho zlatých kapek) přijat pak i do některých farmakopoei (saské); dnes však ovšem jest bezvýznamný.

Běstvina, Bestvíň, farní ves a deskový statek v Čechách, hejtm. a okres Chotěboř (13,5 km sev.-záp.), farní chrám sv. Jana Křt. ze XIV. století (1359 Jan feč. Kokot z Pfietchoda, patron), zámek s kaplí sv. Vojtěcha, škola a pošta, 73 d., 662 obyv. čes., 7 něm. (1880). Stávala zde tvrz, z níž se zachovaly velké sklepy. Samota mlýn »Hluboš«. Mezi osadami, které r. 1137 župě čáslavské náležely, připomíná se i tato a kostel. Jako držitelé statku uvádí se v XVI. stol. rod Onšovských z Onšova; r. 1636 a 1646 připomíná se Jan Kordule ze Sloupu a na B ně; r. 1720 Ant. sv. pán Birkenstein, jež r. 1758 prodal zboží jmenované synovci svému sv. pánu Schönowitzovi z Ungerswertu; r. 1845 Karel hrabě z Rothkirch-Panthen. Nynějším majitelem jest sv. pán Herzogenburg.

Běstvíny, ves v Čechách, hejtm. Nové Město n. M., okr. a býv. dom. Opočno (1 1/2 h. vých.), fara Dobruška, pošta Spy, 32 domy, 177 ob. čes. (1880). Blíže les »Halín« s pohanskými hroby.

Besuki, nizozem. residentství na ostrově Javě, rozkládá se ve vých. částech ostrova ohraničeno jsouc na sev., sev.-vých. a jihu mořem, na jihových. residentstvím Banjuvangi, na záp. Probolingem; zaujímá rozlohu 4113 km². Přímořské končiny země na severu i na jihu jsou rovinnatá, ve středu však vyplňají se mohutná vulkanická horstva Argopuro (3007 m), Ajang a Ravun (3390 m). Obyvatelstvo počtem 554.101 duše (1885) skládá se velikou převahou z domorodců, a kromě nich napočítáno 712 Evropanů, 1320 Číňanů, 1169 Arabů; výživu opatřuje si obchodem a orbou, neboť žirná půda rodí rýži, kávu, cukrovou třtinu, tabák, indyč a j., ale je dosud málo vzdělána, nejvíce na severu. — Hlavní město B. leží na sev. pobřeží Javy při zálivu Madurském, jest sídlem provinciálních úřadův a má 23.000 obyv.; obchod zdejší omezuje se nejvíce jen na vývoz plodin domácích.

Besunčané, jméno kmene slov. u zeměpisce bavorského (Bensunzane [habent] ciuitates II.). Šafarik domýšlí se (Starož., II., 424.), že to jsou obyvatelé znamenitého někdy města Businc a okolí jeho ve Slezsku, kteréž se připomíná u Dithmara roku 1015 a v listinách středověkých. Leželo na pravé straně Odry a hledá se v Schi-buzině blízko Krosna (Ursinus), v Posnitz u Krnova (Kurze) nebo v Boleslavi (Lelewel). Quandt v Balt. stud. r. 1868 str. 273. tvrdí, že jménem tím míněni jsou Ránové ostrovní i suchozemští. Viz též W. Boguslawski Dzieje Slowiańszczyzny atd. 1889, II. 117. Pp.

Besze [bese] Jan, politik a spisovatel maď. (* 1811 v Szendrő). Byl r. 1848 říšským poslancem, později velitelem národní gardy. Po bitvě u Világoše byl odsouzen k desítiletému vězení na pevnosti, ale po 7 letech byl amnestován a zvolen r. 1861 říšským poslancem za Ostřihom. Roku 1869 stal se předsedou uher.

nejvyššího finančního dvora a byl za několik roků v této vlastnosti dán na odpočinek. Vydal: *Letunt betyár* (Betár, jež omrzel život) a *Társadalmi bölcsészeti vázlat* (Náčrtek sociální filosofie). Bbk.

Beszédes [besédeš] Josef, maď. vodní inženýr a spisovatel z oboru hydrotechniky (* 1789 v Uher. Kanizsi — † 1875). Ve vědeckých sbornících »Tudományos Gyűjtemény«, »Jelenkor« a »Századunk« vydal v letech 1830—36 četná pojednání vědecká a krom toho tato dvě díla samostatná: *A magyarországi hydrotechnikából* (Z oboru hydrotechn. v Uhrách, Pešť, 1831) a *Kolovártól Grécig hajózhátó országos nagy csatorna* (Veliký zemský splavný průplav od Kološe až k Št. Hradci, Pešť, 1839). Bbk.

Beszteroze viz Bystřice.

Beszterozebánya v Bystřice Baňská.

Beszterozenaszodská župa viz Bystřickonosodská župa.

Beš-barmak (Pětiprstí), hora v ruském Zakavkazsku (gubernie Baku) na záp. moře Kaspického, 528 m vys., s jeskyněmi, nápisy a pomníky.

Bešenkoviči, osada v ruské gubernii vitebské, v új. lepelském, na Záp. Dvině, s 2500 obyv. (1885), má hluchý trh výroční, známý pode jménem Petro-pavlovskaja jarmarka, jež trvá od 11. čce do 8. srpna. V B-čích konala se r. 1708 vojenská porada ruskopolská.

Bešetín, ves v Čechách, 8 d., 64 ob. č. (1880), hejtm. a okr. Sušice (1 1/2 hod. vých.), bývalé dom. Žichovice, fara Žihobce, pošta Rábi.

Běšice: 1) B. (Weschitz), ves na ř. Oharce v Čechách, 30 d., 173 ob. něm., 3 č. (1880), hejtm. a okr. Kadaň (7 km vých.), býv. dom. Velemyšloves, fara a pošta Čachovice, zámek. B. byly někdy tvrz a ves s poplužním dvorem, které na počátku XVII. st. náležely Janu Jindřichu Strojetickému ze Strojetic; ale tomuto pro účastenství ve vzpouře stavovské statek konfiskován a odhadnut na 7000 kop míš. i postoupen jesuitské koleji v Chomútově. — 2) B. viz Zběšice.

Bešická zátoka na záp. pobřeží maloasijského vilájetu chudavendikijárského naproti ostrovu Tenedu; jsouc blízka východu Dardanell bývá za bouřlivých dob na Východě shromážděním a pozorovací stanicí lodstva mocí evropských, zvláště Anglie, jakož bylo r. 1853—54 a za posl. války ruskoturecké.

Běšičky viz Zběšičky.

Bešik (t. j. Byzantinc) Elias, z Adrianopole († 1490), učený karaita, jehož dílo *Adderet Elihu* (o ritu, modlitbách a zákonytých ustanoveních platných pro karaity) považuje se za obecně platnou normu pro karaity. Dílo zůstatvené smrtí auktorovou neúplně dokončil r. 1531 žák B-ův Kaleb Afendopole. Vydáno téhož roku v Cafihradě, i jest velmi vzácné. Dk.

Bešik, město s 2500 obyv. a teplými prameny v tur. vilájetu solunském na sev. břehu Bešického jezera (B-gjöl), které uzavírajíc

na sev. Chalkidský poloostrov odtéká na vých. do zálivu Orfanského (Strymonskeho).

Bešik-taš, sev.-vých. předměstí cařihradské na evropském Bosporu, obydlené téměř výhradně Turky, letní sídlo sultánovo (palác Čirágán, potokem oddělený od paláce Dolmabáğče). Má mešitu, řecký kostel a jest sídlem armenského arcibiskupa. Vystavěno na místě starého Jasonia. Dk.

Běšínové z Běšin, staročeský rod vladýcký, později částečně do stavu svobodných pánů povýšený, pochází z Běšin v okrese klatovském a má na štítě rozpůleném v pravo medvědí tlápu v zlatém poli, v levo buvolový roh stříbrný v černém poli; klenot na přilbici rovná se znaku na štítě (vyobr. č. 550.). První

Č. 550. Znak Běšinů z Běšin.

zpráva o této rodině sahá do roku 1379, kdy Suda, Častovoj a Drslav na Běšinech vládli a první, jenž má erb nahofe vypsáný, jest Jeník, řeč. Mnich z Běšin, jenž na hrad Přiběnice do vězení dostaviti se slibil r. 1382. V XV. st. B. zůstali katolíky a několik členů toho rodu na Velharticích purkrabovovalo, jako Jan ml. z B. r. 1419 a později v l. 1433—44 Jan st. z B. Milota z B. byl ve službách Zdeňka ze Šternberka na Zelené hoře r. 1473, Jan byl nejvyšším berníkem r. 1459 a Jindřich z B. jsa místosudím král. Českého v l. 1497—1506 dostal Bělčice, které potomci jeho přes sto let drželi. Od Jindřicha a bratra jeho Zbyňka, jenž pány Švambersky penězi zakládal r. 1508, pošly kromě větve B-nů z B. na Běšinech dvě hlavní větve tohoto rozrodu, jedna na Bělčicích, druhá na Liticích (u Plzně), které opět každá na menší haluze se dělily. Z větve B-nů na B. připomíná se Majdaléna, roz. Merklínská z Merklína, vdova po Jindřichovi B-novi, která odkázala r. 1596 školám zateckým, domažlickým, sušickým a jesuitům pražským po 500 kopách grošů. Vnukem jejím Adamem vymřela tato větev před r. 1620. B. na Bělčicích měli příjmení Jeptiška, a ze synů Jindřichových Jan byl již r. 1545 mrtev, Racek purkraboval na Blatné ve službách p. Zdeňka Lva z Rožmitála r. 1526 a ještě roku 1550 na živu byl, Burian starší koupil Záhrobí a založil zvláštní haluz na Svině nedaleko Radnic, která již

r. 1626 Petrem Levhartem po meči vymřela. Všechny díly v Bělčicích skoupil Václav B-n, po němž r. 1570 dědil jediný syn Jindřich, a když ten bezdětek zemřel r. 1594, připadly Bělčice potomkům Zbyňkovým, ze kterých Smjř r. 1623 Běšiny prodal p. Jaroslavu Volfovi ze Šternberka na Lnářích. Mezi B-ny na Běšinech náleží též Václav hofrychtýř r. 1589, jenž r. 1594 již nebožtíkem byl. Zbyňkovi potomci rozdělili se na dvě větve: Jan založil větev uzeníckou, Vladislav litickou. Z uzenícké větve vyrostla haluz svučická, ku které náležel Jan Václav B-n z B., hejtman kraje prachensského, jenž město Písek r. 1648 statečně proti Švédům hájil; dále haluz všeradická, ze které Václav Norbert, praporečník lignevillského pluku, utonul v řece Uso v Itálii v třicátých letech XVIII. stol., a haluz strážovická, která se proslavila Janem Adamem, jenž roku 1742 v Německém Brodě zemřel jako plukovník a vojenský velitel zemský a v děkan. chrámě pod pěkným náhrobkem odpočívá. Syn jeho Jan Filip byl r. 1764 podkomořím a r. 1768 ve stav panský povýšen byv zemřel r. 1780; Jana Filipa syn Jan Vojtěch stal se r. 1804 místopředsedem zemského soudu v Čechách a zemřel r. 1814. B. ze svučické větve dostali se potom do Táborska na Vitanovice, Vobořiště a na Vojkov, kde Jan Martin pojal za manželku Annu Marii z Řičan, s níž měl kromě několika dcer syna Františka Jana, nejvyššího sudí králov. Českého, který koupil Slavkovice v Prachensku, ale bezdětek r. 1802 zemřel. Od Jana Václava z B., syna svrchu připomenutého obhájce Písku, pochází Gustav B-n rytíř z B., jenž žije v Petrovích u Sušice. Od svučické haluze založena byla Vilémem Alexandrem ratolest na Krušici Dolejším u Sušice, z níž pocházel Petr B-n, jesuita v Klatovech, Jan Antonín B-n, farář bubovický a březnický v l. 1736—50. Jan Bedřich z B. ze Zbyňkových potomků stal se místosudím říšského soudního dvoru v Rothweilu (v Badensku) a byl r. 1644 do stavu svobodných pánů povýšen. Sídlel na Schramberce (ve Virtembersku) a měl se šlechtic. z Nippenburgu čtyři dcery a čtyři syny, ze kterých Ferdinand Karel byl r. 1676 hofmistrem markraběte badenského, ostatní tři bratři studovali v Parmě. Doma v Čechách připomenouti sluší z litické větve Adama Protivu na Řešihlavech a Terešově, hejtmána kraje plzeňského (1656—63), jehož pravnuk Antonín držel statky Dřešínke na Prachensku a Bernartice r. 1746 na Klatovsku; bratr jeho František Rochus držel Krchleby a Poličany, ale zemřel bezdětek r. 1767. Od Antonína pochází Antonín rytíř B-n z B. a na Bělči na Křivoklátsku, druhý mužský potomek této rodiny, který našich dnů se dožil; třetí člen Jan rytíř B-n zemřel jako ředitel ústavu pro orodstlé slepé v Praze roku 1880. Oblíbeným B-nů žertem bylo zalhati, až se rukama lež bráti mohla, čemuž naši předkové »běšinský kousek« říkali. Klř.

Běšiny, deskový statek a farní ves v Čechách, hejtm. a okr. klatovském (11 km již.),

býv. dom. Týnec, škola, pošta Klatovy, 82 d., 645 ob. čes. (1880); farní chrám Navštívení P. M., bývalá zámecká kaple. 4 km odtud jsou zbytky zdí druhdy farního chrámu sv. Bartoloměje (ze XIV. st.). Starý a dosud obydlený hrad. **B.** jsou původně starožit. českého rodu Běšínů z Běšin (viz tam), jimž původně statek běšinský náležel, později dostal se Vratislavům z Mitrovic a po roce 1617 přešel na rod hr. Kolovratů-Krakovských, který jej až dosud drží. Nynějším majitelem je hr. Leop. Kolovrat-Krakovský.

Bešír, emír libanonský (* 1763 — † 1850), jenž hrál dosti důležitý úkol v době dobytí Syrie Mehmetem Alím. Jako šerif hauránský soustředil ve své osobě jurisdikci nad Druzy a Maronity, již konal střídavě v měsitě a kostele sídla svého. Nepokoje, jež vypukly povstáním Druzů proti Egypťanům (Ibráhímu pašovi) r. 1840, neušetřily však ani jeho; zůstalť věren Mehmetu Alímu, pročež po uzavření úmluvy mezi Tureckem a Mehmetem Alím, jíž poslední mezi jiným i Syrie se zřekl, **B.** přinucen opustil své místo a utéci se nejprve na Maltu a později do Italie. Pokusy jeho, domoci se svého bývalého postavení, zůstaly marny. *Dk.*

Beškaby, ves na svahu vrchu téhož jména v Čechách, hejtm. a okres Dubá (1¼ h. jv.), býv. dom. Houska, fara a pošta Dubá, 23 d., 123 obyv. něm. (1880).

Běškovce z Běškovic, staročeský rod vladýcký jednoho původu s Kamýky z Pokratic. Znak jejich: jednorožec zlaté barvy na modrém (jinde na černém) štítě. Praotec jejich Smil z Cítova (1268) založil klášter sv. Vavřince pod Mělníkem. Potomci jeho usadili se dílem na blízkých Běškovcích (Horn. Beřkovcích), dílem v Podbrdsku pod rozličnými jmény. Tuto byl Oldřich z Neumětel, jehož syn Protiva z Valdeka (1331—1344) ženat byl se Škonkou ze Zebráku. Bratr (?) jeho byl Chotibor (1343—55) a syn Oldřich (1355), jimiž pošlost tato (jak se zdá) vyhynula. Ješek z **B.** (1344—74) učinil r. 1361 se syny svými almužnu klášteru mělnickému. Synové jeho byli Smil (1361—1403), Zdeněk (1372—95) a Jan (1361, † kol 1394). Smil byl r. 1399 v jednotě panské a r. 1403 pomáhal králi uherskému proti Miššanům. Zdeněk byl ve službách arcibiskupských, držel část zboží běškovského a Jirny a zemřel před r. 1398. Synové jeho Zdeněk (1398—1400) a Oldřich (1398 — † 1411) zemřeli mladí, a pošlost tato také vyhynula. Ještě zbyli synové buď Smilovi nebo Janovi, Jan starší (1411—14), Albert (1411—43), Ješek (Jakeš? 1411), Jan mladší (1411—32) a Mikeš (1411—49), kteří se připomínají často v tehdejších běžích veřejných. Albert byl ve službách císaře Bedřicha, Mikeš držel Běškovice sám a obdržel r. 1436 zápis na některé vesnice duchovní blízko ležící (manž. jeho Kateřina ze Sedčic). Synové (?) jeho byli bratři Smil (1462—84) a Mikuláš (1462—1503). Smilův syn Bohuslav prodal r. 1503 se strýcem svým Mikulášem podací nad klášterem mělnickým Smilovi Vlinskému

ze Vlněvsi a opustili kraj řípský. Bohuslav byl pak ve službě pánů z Pernšteina jsa v l. 1506—24 úředníkem a potom hejtmánem na Pardubicích. Synové jeho byli r. 1531 Jan a Václav. V tituláři r. 1534 vydaném připomínají se kromě Bohuslava Jířík, Jan st., Jan ml., Jaroslav a Mikuláš, z nichž někteří drželi Nasevrky a grunty u Chrudimě. Synové jednoho Jana (syna Bohuslavova?) Albrecht a Mikuláš byli nezletilí, pročež měla nad nimi poručenství strýně jejich Mandaléna. Mikuláš přečkav bratra svého držel Nasevrky sám, byl ženat dvakráte (1. manž. Johanka z Buenic, 2. Eva z Borovnice) a zapsal r. 1571 zboží své strýci svému Jaroslavu. Ale poněvadž (jak se podobá) všechny **B.**-vce přečkal, přijal r. 1579 příbuzného svého Pavla Kosteleckého, souseda Nového města pražsk., k erbů a titulu svému (s přívolením královským roku 1584) a prodal potom zboží nasevrcké r. 1584 Janovi Kekulovi ze Stradonic, po čemž držel jen dvůr v Bližňovicích. Když pak nedlouho po tom zemřel, vyhasl rod tento někdy vzácný a statečný. *Sčk.*

Běškovice (nyní Beřkovice Horní), ves v Čechách, hejtm. a okr. Roudnice, 95 d. se 620 obyv. čes. (1880), se sídlem panství, fara Černošek. Zámek zdejší koupěn r. 1890 zemským výborem, aby tady byl zřízen ústav pro choromyslné. V květnu r. 1890 vypsáno offertní řízení na potřebné k tomu adaptace. Odtud posli Běškovcové z **B.**-c (viz tam), kteří tu seděli až do sklonku XV. věku. Od roku 1470 seděl tu Jan Fíršic z Nabdína koupiv je od Čečka z Pakoměřic. Syn jeho Jan postoupil **B.** s mnohými vesnicemi (1521) Burjanovi Trčkovci z Lípy, ale již od Jana, syna tohoto, dostaly se (1527) Hanušovi Kaplíři ze Sulevic († 1530). Syn jeho Pavel zemřel r. 1554 odkázav **B.** manželce své Evě ze Lstiboře do stavu jejího změnění, pak měl nápad jíti na strýce jeho Hliňanské. Změna tato se udála rychle, a již r. 1559 koupil **B.** Kryštof z Lobkovic na Biliňě. V držení rodu Lobkovského zůstaly **B.** až do r. 1654; tu se dostaly Anně Marii prve Popelové, tehdá hrab. z Rotálu, roz. ze Šternberka, kteráž je zdědila po synu svém Františkovi Popelovi z Lobkovic. Skrze paní tuto staly se **B.** jméním rodu Rotálovského. Později je držel František v. Scheidlern, nejvyšší písař († 1682). Potomek jeho Ferdinand Kryštof zemřel r. 1696 zůstaviv 4 dcery, které se o jmění otcovské rozdělily. Tak se stalo, že za jeden díl položena Jeňoves, a **B.** je se dostaly nejmladší dceři Marii Josefě, provdané Hartigové. V držení rodiny Hartigovské zůstaly **B.** až do roku 1834, kdež se dostaly rodu Ledebourovskému. Od r. 1883 drží je Josef Černý. Vedle starého zámku (r. 1684 obnoveného) dal Adam Fr. z Hartig v letech 1738—1756 postaviti nynější nový zámek. *Sčk.*

Bešlík (= pětník), též bejáz-bešlík, bílý pětník, stříbrná turecká mince = 5 piastřům, asi 50 kr. r. č.

Běšno viz Běsno.

Beš-tau viz Pjatigorsk.

Běttín (také Běchčín), ves v Čechách, v hejtm. a okr. hořovickém (9 km jihových.), býv. dom. Osov, fara a pošta Hostomice, škola, 126 d., 852 ob. čes. (1880). Cvokařství.

Bešu, v mytologii indické jméno osmi ochránců světa, jimž náleží přední místo v řadě

jakými, okvětím 5dílným, dole se semenníkem srostlým, za plodu uzavřeným a chrupavčitě ztvrdlým. Polozpodní semenník, zakončený 2—3, pořádku více čnělkami krátkými a na zpodu srostlými, obklopuje žlaznatý terč, v němž vetknuto 5 tyčinek. Zploštělé kulatý plod přirůstá pod prostředkem ke ztvrdlému okvětí,

Č. 551. *Beta vulgaris* L. Cvika obecná, řepa čili cukrovka.

1. Část kvetoucí rostliny. 2—3. Rostlina prvního roku s hlízovitě tlustým kořenem a listy. 4. Diagram květu. 5. Plod.

duchů dobrých (dívů, devetas). Jsou to: Indra (ovzduší), Agni (ohně), Varuna (voda), Jama (podsvětí), Vaju (vítr), Kuvera (poklady podzemské), Súrja (slunce), Soma (měsíc). *Dk.*

Bét (semitské) = dům, obydlí; vyskytuje se jako častá součástka vlastních jmen zeměpisných.

Béta (*B*, *β*), druhé písmě řecké abecedy.

Beta L., cvika, rod rostlin z řádu lebedovitých (*Chenopodiaceae* Vent.) s květy obo-

jehožto cípy jeho vrchol uzavírají. Semeno koulovité nebo ledvinité a zobanité je černé a lesklé a obsahuje zárodek kroužkovitě stoučený a hojný bílek obklopující. Byliny lysé, jedno-, dvou- i víceleté s kořenem masitým, lodyhami přišťavnatými, přímými nebo poléhavými, hluboce ryhovanými. Květy malé, pořádku ojedinelé, z pravidla po třech i více v úžlabní klubička shloučené, jež sestavena v konečné klasy jednoduché nebo latnaté.

Známo asi 13 dobrých druhů v Evropě, sev. Africe a mírné Asii domácích i pěstovaných. Nejdůležitějším a nejznámějším druhem kulturním jest c. obecná (*B. vulgaris* L., vyobr. č. 551. a 552.), bylina jedno- i dvouletá, s kořenem vřetenovitým, dosti tenkým, z něhož vyniká lodyha přímá, větvevnatá, 0,5—1 m vysoká, hranatá a jako celá rostlina lysá. Přizemní listy jsou veliké, dlouhořapíčné, tupé, vejčité nebo na zpodu srdčité, často i kadeřavé, lodyžní krátce řapíkaté až přisedlé, kosníkovitě vejčité, ostré; nejhořejší vejčitokopinaté přecházejí poněkud v drobné, čárkovitokopinaté listy. Přisedlé květy shloucheny v klubička 2—3květá; okvěti jednotlivých kvítků na zpodu srůstají, tak že odpadá konečně celé klubičko najednou. Na konci jednotlivých větví lodyžních skládají táž přetrhávané klasy listnaté, jež sestaveny dále v bohatou latu. Domovem jest cvikla obecná na březích moře Středozemního, sází pak se zhusta po veskeré téměř Evropě a Americe Severní v hojných odrůdách k vůli listům i kořenům, jež jsou člověku i domácímu dobytku záživnou potravou. Kořeny obsahují z pravidla více méně cukru, bílkoviny i barviva a působí více na tvoření se masa nežli mléka. Předkládáme-li však cviklu dobytku, nutno ji mísi s množstvím jiné píce, ježto samotná působí průjem. Z odrůd jmenovati sluší hlavně dvě, a tu především pro list pěstovanou botvinu či ron, ob. salát hlávkový (*B. vulgaris* var. *ciela* L.), jež má kořen tenký, vřetenovitý, větvevnatý, podzemní a tvrdý, jako rostlina divoká, od níž liší se toliko vnati

bujnou, pěstováním zušlechťenou. Rozeznávají pak se odrůdky dle síčky řapíkův i žil listových, a to odrůdek tenkožilný s řapíky i žilami listovými tenkými, dále odrůdek širokožilný s řapíky i nervy listovými širokými, jež zovou též ronem římským, mimo to pak odrůdek kadeřavý s listy silně kadeřavými. U těchto odrůdek bývají řapíky i žily listové buď bílé, žluté nebo červené. Všechny odrůdky tyto pěstují se zhusta v zahradách jako oblíbená zelenina a dobrá píce pro dobytek. Ježto pak poskytuje botvina zeleninu velice záživnou, jest zvl. důležitá pro chudší třídy. Z pražených kořenů připravují kávový surrogát ne příliš dobré jakosti, sušenou vnať míchají často do tabáku. Druhou hlavní odrůdou jest kvaka, cvikla, burák, ob. řepa, cukrovka (*B. vulgaris* var. *vapacea* Koch)

s kořenem tlustým, řepovitým a dužnatým, částečně ze země vyčnívajícím a zhusta různě zbarveným. Dle toho rozeznává se cvikla bílá (*B. alba*) s kořenem bílým, žlutá (*B. lutescens* či *lutea*) s kořenem žlutým, kroužkovaná (*B. zonata*) s kořenem vně červeným, na průřezu ale bíle a červeně kroužkovaným, a červená, ob. červená řepa (*B. rubra*) s kořenem vně i uvnitř pěkně červeným. Nejdůležitějším odrodem jest cukrovka (*B. altissima*) s kořenem na povrchu nažloutlým, uvnitř čistě bílým, dlouhým, válcovitým, nad zemí

Č. 552. *Beta vulgaris* L. Cvikla obecná, řepa či cukrovka.

A) Kvetoucí větévka. B) Větévka s kluby květů. C) D) Květ a jeho průřez
E) F) Plod s uschlým okvětim. G) H) Semeno a jeho průřez.

poněkud vyčnívajícím, 5 i více kg těžkým, jež obsahuje 6—9% cukru. Cvikla červená vaří se a pak do octa nakládá; červenou šťavou možno barvití na červenou. Cvikla bílá zhusta se sází jakožto zdravá píce pro dobytek. Cvikly kroužkované a cukrovky užívá se k dobývání cukru; v době novější pěstuje se za tím účelem hlavně jen poslednější, ježto množství cukru nezáleží na barvě kořene. Srov. Cukrovka.

β. (*phytopathol.*) podléhá nemocem mnohým jako každá rostlina, jež na téměř místě po mnohá léta se pěstuje a škůdcům s počátku vzácným poskytuje příležitost rozmnožití se. Nejhorším škůdcem jejím stal se v novější době červík *Heterodera Schachtii* (viz Hádátka řepové). Dále škodí ze živočišných škůdců, zvláště na novotách po listnatých hrá-

zích a lukách užíraním kořenů larva chrousta, jindy larva kovářka polního. Nádorky později zahňvající působí na kořenech řepy *Heterodera radicicola* Greef. Stonek řepy semence plodonosné rozežírá nepatrný brouček *Atemaria linearis* Step., listy zase ožírá i rozežírá šedý nosatec *Cleonus sulcirostris* L., a ještě více a častěji to činívá zelená, asi 7 mm dlouhá larva brouka *Cassida nebulosa*. Rovněž hojně vyžírá listy řepy larva mouchy *Anthomyia conformis* Fallen. V noci hlavně pášou škody na řepě housenky mur, zvláště *Agrotis segetum* L. a *Mamestra persicariae*. Ve vlhkých letech škodí velmi ožíráním řepy i plž rolní *Limax agrestis*. Z hub zavíňuje hniloba kořenů řepy *Rhizoctonia violacea* Tul. a klíčící rostlinky řepy hubí v jejich článku podděložném se usadivší houba *Pythium de Baryanum* Hesse. Listy řepové trpí pak houbami mnohými; tak četně, červenavě vroubené skvrny na chřástu řepovém činí houba *Cercospora betaecola* Saccardo. Rovněž malé, okrouhlé skvrny, avšak bělavé, působí dosti často na listech řepy i houba *Dezaxia betaecola* Dl. přivádějíc řepě později zasychání chřástu jejího. Kruhovitě nebo podlouhlé skvrny žluté tvoří *Uromyces betae* Tul. Na zpodu nejmladších řepových listů tvořívá někdy modrošedý povlak, pod nímž později list žlutne a se zkrucuje, houba *Peronospora Schachtii* Ducker a *Sporidesmium putrefaciens* zbarvuje do černa napadené chřásty řepy při hnilobě jejich v matiče. Šit.

Beta funkce viz Eulerovy integrály.

Bet-abará (dům přechodu), místo v Jordáně, kde sv. Jan křtil. Jan evang. (1., 28.) nazývá místo toto Betanie; Origenes († 254) však klade činnost Jana Křt. k B., jelikož při řece Jordán není vůbec místa Betanie a ponevadž za jeho doby podlé podání Jan křtil v B., kterýžto název i v textě řeckém se vyskytuje.

Betafn, chemická značka $C_2H_5NO_2$ čili $N(CH_3)_2 \cdot (CH_2 \cdot CO \cdot O)$, jest slabá zásada organická, kterou Scheibler získal z řepy cukrovky (bety). Připravujeme b. nejlépe z melassy. I uměle byl získán. Souvisí pak b. velmi blízko s cholinem. Rn.

de **Betangoz Domingo**, missionář špan. († 1549). R. 1514 odebral se do nově objevených zemí na západě, osvojil si nářečí indiánská a pokoušel se, aby zastavil kruté nakládání s domorodci. Za tím účelem působil na papeže Urbana III., že vydal bullu, v níž bělochům na paměť uvádí, že též Indián jest našim bližním (1537). B-ovi nabízeno biskupství, ale zamítl je a vrátil se krátce před svou smrtí do vlasti.

Betanie: 1) B. (— místo datlí), malé místo na vých. straně Olivetské hory, asi $\frac{3}{4}$ h. od Jerusalema vzdálené, kde Kristus u přítele svého Lazara častěji prodlával. Proto ve IV. století po Kr. nazývala se B. též Lazarium, měla svůj křesťanský chrám a později klášter. Toto druhé jméno B. zachovalo se arabsky až dosud ve jméně vesnice el-Azarrijé (= Lazarova. — 2) B., prý místo v Za-

jordání, kde křtil sv. Jan Křtitel (viz Bet-abará).

Betanzos, okr. město ve špan. provincii coruňské (Galicie) nad ř. Mandeem, stanice dráhy lugo-coruňské, 8 km od Atl. moře, má 8122 obyv. (1878) zabývajících se vinařstvím, obilním obchodem, pečením chleba pro Coruňu, rybářstvím a koželužstvím. Jest to starověké *Flavium Brigantium*.

Betárové (maď. *betvár*) slují u Maďarů ve smysle užším lidé bez určitého zaměstnání, projíždějící obyčejně na rychlých koních rozsáhlé nížiny jihouherské a živící se po většině lupem koní a jiného dobytka, ale o život lidský neukládající. Pro tékavý, romantický způsob života svého stali se hrdinami mnohých národních písní maďarských a též Petöfi v několika básních svých rázovitě život a počínání jejich vylíčil. Ve smysle širším sluje pak b-rem každý pobuda, tulák a člověk nepořádný. — V krajinách srbských nazývají b-rem s přihnou člověka svobodného, starého mládence. Za Karadorděvice sluli tak v Srbsku cizí žoldnéři, kteří neváležili pro svou vlast, nýbrž za peníze. Bbk.

Bet-dín (moderní pol.-židovská výslovnost bes-dín) hebr. = dům soudu, jedného soudní budovy a pak i někdejšího soudního dvora židovského, složeného k souzení sporů náboženských i civilních. Každá obec měla mítí aspoň soud tří rabbinů; b. hag-gádól = velký soudní dvůr, jméno synedria 71 soudců židovských ve svatyni jerusalemské.

Bête [bét], franc., zvíře, dobytek, hovado. Ve smyslu obrazném nerozumný, hloupý člověk. B. noire [noár], člověk všeobecně opovržený, nenáviděný; une bonne b. [yn bon b.], hloupý dobrák; b. curieuse [kyriez], podivín. Při hře v karty (při hrombu) značí b. zálohu, která se platí za jedno přebití.

Beteigeuze, Batageuse (α Orionis), jasná hvězda 1. až 1,4. velikosti v souhvězdí Orionu, barvy červené, velmi nepravidelně proměnná. Místo po r. 1890:

rektascence = $5^h 40^m 12.97 \pm 3.25t$;

deklinace = $+7^{\circ} 23' 9''.34 - 0''.97t$

(t počet roků od r. 1890 počítaje). Gs.

Betel, zvláštní smíšenina ke žvýkání sloužící, velice oblíbená a rozšířená v Asii, zejména v Malajci, Indii a Mongolů. Složena jest z listů pepře betelového (*Piper betle* L.), z ořechů betelových palmy areky (*Areca catechu* L.) a z vápna. Často podlé krajin přimíchávají k tomu i tabák, katechu, gambir, muškát, kafír atd. Příprava smíšeniny záleží v tom, že rozkrájené, nezralé ořechy palmy arekové nebo zralá jejich jádra zabalují se do čerstvých listů pepře betelového, jejichž jedna strana potřena byla navlhčeným vápnem. Vápna, jež páli se z lastur a korálů, užívá se proto, aby zmírněna byla ostrá kořená šťáva listů betelového pepře. Palma areková a pepř betelový (náhradou za něj slouží místy i jiné druhy přibuzné, zvláště *Piper siriboa* L. a *P. malamiri* L.) pěstují se po vší Indii a na okolních ostrovech hlavně ku přípravě b-u. Srovnej ostatně čl. Areca a

Piper. Jména **b.** užívají Evropané, Malajci jmenují smíšeninu *siri-pinang*, Indové pak *pán-supári*. Zvykání **b-u** jest národním obyčejem domorodců, muži, ženy i děti krátí si čas žvýkajíc **b.** od rána do večera. Malajci nosí **b.** ustavičně při sobě chovajíc jej ve zvláštních schránkách, obyčejně jako dlaň velikých, šestihranných, s příhrádkami pro jednotlivé součástky smíšeniny a pro lžičku, kterouž nanáší se vápno na listy pepře betelového. Nabízetí navzájem **b-u** náleží ke zdvořilostem podobně jako u nás nabízení šňupavého tabáku. O fyziologických účincích **b-u** dosud málo určitého jest známo. **B.** podporuje vylučování slin, barví sliny, zuby a pysky na červeně; pysky a zuby častějiším požíváním zčernávají. U nováčků způsobuje první požití **b-u** podobné účinky asi jako první doutník. Také rozchází se náhledy o užitečnosti nebo škodlivosti **b-u**. Nemírné požívání přivodí často i ztrátu zubů. Mnozí mají **b.** při mírném požívání za prostředek silici, podporující zažívání a zapuzující horečku. Nověji nalezl Bommel v **b-u** zvláštní alkaloid, jenž prý jest příbuzen nikotinu. *Fl. Jd. red.*

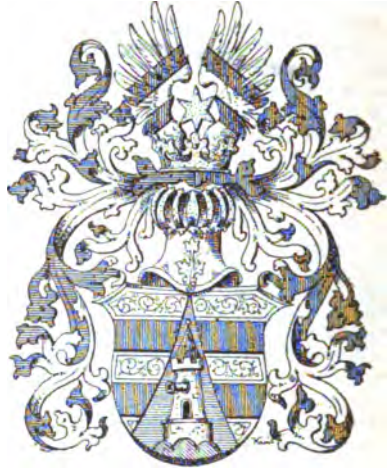
Betelový ořech, plod palmy arekové (*Areca catechu* L.). Viz **Betel**.

Betelový pepř viz **Betel** a **Piper**.

Béteuourt [bétankúr] Pierre Louis Joseph, benediktin fr. (* 1743 v Arrasou — † 1829 v Paříži). Do revoluce zabýval se archiválními pracemi v opatství benediktinském v Auchy-les Moins. Odepřel jediný z klášterního kněžstva složení přísahy na občanské zřízení, začež musil prchnouti do Londýna, odkud se vrátil teprve za restaurace; jmenován r. 1816 členem akademie nápisů a uveřejnil četné stati v »Recueil des historiens de France«, »Histoire littéraire« a v »Journal des savants«. V l. 1817—25 vypracoval v archivech královských pro celou řadu provincií franc. cenné dílo *Noms féodaux ou noms de ceux qui ont tenu fiefs en France* (Paříž, 1826; 2. vyd. 1867, 4 sv.).

Betengel z Nayenperka, erbovní rodina pražská, která měla později také zboží pozemská. Jednoho původu s nimi byli Linhartové a Rýdlové z **N.** Kryštof **B.** (nar. r. 1539) koupil r. 1583 Boruhrádek a r. 1587 panství rychnovské. V Rychnově postavil v l. 1594—1602 kostel sv. Trojice a zvonici (r. 1604 dostavěnou). Jsa bystrého ducha a myslí podnikavé potřebován jest od stavů českých k rozličným kommissím. Poněvadž jediný jeho syn Jan s manželkou jeho Johanou z Radče zplozený r. 1587 zemřel, odkázal Kryštof posledním pořízením (1602) všecko jmění bratru svému Eustachovi a synu tohoto Kryštofovi ml., kteří se oba v Starém městě Pražském v měšťanství zrodili. Zemřel dne 24. června t. r. Poněvadž se přidal Kryštof ml. k povstalcům r. 1618, odsouzen jest všeho jmění, a jen malá část postoupena (1628) vdově jeho Alžbětě z Reichvic a bratru jeho Janovi (1624—1637). *Sčk.* — Znak rodu byl štít o třech stříbrných a dvou červených pruzích; uprostřed v modrém výkroju

věš s cimbuřím a dělem na třech zelených pahorcích. Nad štítem stříbrný helm s lilii, se zlatým hledím a točenicí na pravo modro-

Č. 553. Znak Betengli z Nayenperka.

stříbrnou, v levo červenostříbrnou. V klenotu zlatá koruna se zlatou hvězdou mezi dvěma křídly stříbrnými, přes něž šikmo proti sobě dva červené pruhy. (Viz vyobr. č. 553.)

Beterrie viz **Béziers**.

Béthfage (dům, místo fíků), malé místo na východním svahu hory Olivetské, mezi Bethanií a Jerusalemem, zvané tak od množství fíkových stromů. Teď není po **B.** více památky, ač ve XIII. století ještě trvalo; ano za dob latinského království Jerusalemského stál na hoře Olivetské kostelík **B.** zvaný. (Sepp, Jerusalem, I, 581.) *Jrk.*

Bethanie (Bethany), jméno četných osad missijních v Africe i Západní a Vých. Indii. Nejdůležitější z nich jsou: **1) B.** v území Namů v jihozáp. Africe, východně od Angry Pequeny a 225 km severových. od ústí řeky Oraňské, založena byla roku 1814 porýnskou společností missijní při řece Ugubu a čítá nyní na 800 obyv., nejvíce Hottentottů, z nichž 632 jsou křesťané. — **2) B.** ve svobodném státě Oraňském v jižní Africe na Rietriveru, 65 km jižně od Bloemfonteinu, založena byla roku 1834 berlínskou missijní společností, má kostel a školu, kterou navštěvuje 220 dětí, a obydlena jest více než 1000 Bečuánů, Basutův a Korannů (933 křesťanů), kteří provozují orbu a chov dobytka. — **3) B.** v Jihoafrické republice, 50 km severozáp. od Pretorie, nedaleko řeky Limpopa, v krajině velmi úrodné; zřízena byla roku 1864 hermannsburskou missijní společností, má školu se 200 dětí a na 1500 obyv., nejvíce Bakveňův (1438 křesť.). Osada tato je střediskem ostatních stanic zmíněné missijní společnosti. — **4) B.** nebo Patambakan, osada dánské missijní společnosti v Přední Indii, jihozáp. od Madrasu, osídlena je 104 křesťanskými domorodci.

Bet-hárám (dům výše), Bethárán (dům vyhnanství), město v údolí jordánském, v území kmene Gad, později u Syrů Bet-ramtá zvané. Herodesem Antipou, který je opevnil a okrášlil, přezváno ku počtě Livie Julie, choti císaře Augusta, Liviae nebo Juliae. Později bylo sídlem křesťanského biskupa. Trosky jeho nalézají se nyní u Tell-Háránu naproti Jerichu asi 15 km cesty východně od Jordána.

Béthél (dům Boží), jedno z nejstarších měst biblických, dříve Luz zvané, na cestě ze Sila do Sichemu ležící, vyskytuje se již v dějinách patriarchů. V době soudců bylo občasně stanovištěm archy úmluvy. Při rozdělení říše připadlo říši severní. Jeroboám I. učinil je hlavním sídlem modloslužby, proti níž proroci velmi horlili, nazývajíce B. proto Bét háven t. j. dům modloslužby. Trosky zachovány v nynějším Beitén, 4 1/2 hodiny sev. od Jerusalema.

de Béthencourt [betankúr]: 1) B. Jean, seigneur, námořník franc. (* asi 1360 v kraji Caux — † 1425 v Granville). Obdržev od Jindřicha III. kastilského Kanárské ostrovy, tehdy loupežníky obsazené, v léno vypravil se dne 1. května 1402 v čele smělých soudruhův, aby jich dobyl, což zdárně provedl. Obsadil totiž nejprve ostrov Lanzarote, založil tu pevnost, o níž se při delším dobývání mohl opírat. Přivedl ze Španěl kolonisty a snažil se domorodce přivést na křesťanství. Papež Innocenc VII. jmenoval jej r. 1405 arcibiskupem, B. sám pak provolal se králem. Ale brzo rozhodnul se pro návrat do vlasti a zůstavil vládu synovci Maciotu de B., který pak odstoupil ostrovy infantu domu Jindřicha Portugalskému. Viz Le Canarien . . . par Jean de B. (vydal G. Gravier, Rouen, 1874).

2) B. Petr viz Bethlehemité.

de Bethencourt y Molina Augustin, inženýr španělský (* 1760 na ostrově Tenerife — † 1824 v Petrohradě). Byl žákem vojenské školy v Madridě a stal se pak generálním inspektorem silnic a průplavů. Za pobytu svého v Paříži r. 1807 předložil akademii franc. návrh nových stavidel průplavních, který od kommisie k tomu zřízené došel schválení. R. 1808 povolán do Ruska od cis. Alexandra I., stal se tam náčelníkem civilních inženýrů, pak generálmajorem a generálieutenantem ve vojskě ruském. Tou dobou zřídil sbor vodních inženýrů, založil školu pro vědy exaktní a provedl některé důležité stavby vodní a pozemní. Sepsal kromě jiného: *Mémoire sur la force expansive de la vapeur d'eau* (Paříž, 1790); *Mémoire sur un nouveau système de navigation intérieure* (t., 1807); *Essai sur la composition des machines* (t., 1808); *Plans du pont de bateaux de Saint-Isaac sur la grande Néva* (Petrohrad, 1820).

Bethesdá (dům milosti), jméno rybníku u Ovčí (bravné) brány jerusalemské, s přílivem a odlivem a léčivou mocí. Dle Jana 5., 2. leželo zde množství chorých a mrzáků čekajících přílivu, nebo kdož tam nejprve sstoupil, po tom zkormoucení vody uzdraven býval od

kteřekoli nemoci. Rybník tento dlužno hledati v nádržce vodní u kostela sv. Anny severně od rybníku Isráelova (*birket Isráil*), ač obyčejně vyschlý tento rybník sám na B-du se vykládá.

Bethesda, městečko carnarvonského hrabství ve Walesu, na Ogwenu, 8 km od Bangoru; poblíže jeho penrhynské křídlicové lomy (největší celé Britannie), které zaměstnávají 3000 dělníkův a vydávají ročně 70.000 tun křídlice. Obyv. 6890 (1881).

Béthoron, Bét-hórón (dům úvozu), vojensky důležité město palestinské na rozhraní mezi územím Efraimovým a Benjamínovým, náležející k prvému, asi 5 hod. sev.-záp. od Jerusalema. Děliho se na Horní a Dolní B. Zde zvištěl Josue nad 5 králi amorritskými, Juda Makkab. nad syrským vojevůdcem Seronem a Nicanorem; a konečně i povstalci židovšti roku 65 nad římským vojevůdcem Cestiem Gallem. Nyní nalézá se zde rovněž dvojité vesnice Beit-Ur, a sice el-tahta (t. j. dolní) a el-fúka (horní).

Béthléhem (dům chleba), dříve Efrata (úrodnost), městečko v území Júdové v Palestině, zvané po výtce též »městem Dávidovým«, 7,5 km již. od Jerusalema. Ač mnohá biblická událost na toto místo se váže (místo smrti a hrobu Rachelina, bydliště Booz a Ruth, rodiště Dávidovo), přece ze všech nejdůležitější jest ta, že zde narodil se Ježíš Kr. a to dle ústního podání v jeskyni, nad níž stojí kostel blah. P. Marie již ok. r. 330 od císaře Konstantina a jeho matky Heleny vystavěný. Že tato jeskyně jest pravým rodištěm Spasitelovým, jest téměř nade všechnu pochybnost zjištěno. Neboť již nejstarší otcové a spisovatelé církevní označují s největší jistotou jeskyni u B-a za rodiště Kristovo; tak sv. Justin muč., který byv okolo roku 100. v Palestině v Sichému narozen místo toto vlastním očima viděl (*Dialogus cum Tryphone* c. 78); ano i sám posměvač Celsus ok. r. 150 o této jeskyni mluví (*Orig. contra Celsum* I., 51.); a poněvadž tato jeskyně u B-a byla a jest tam jediná, nelze o jiné tato svědectví vykládati. Mimo to měli křesťané tuto jeskyni od nepamětných dob v největší úctě, kterou chtě zmenšiti, kázal císař Hadrián roku 137 postaviti tu modlu Adonisovu, čímž právě známým zůstalo toto místo, až císař Konstantin modlu odstranil a kostel zde vystavěl. (Euseb., *Vita Const.*, III., 41.; S. Hieron., *Epist. ad Marcell.*, 46.) Kostel tento jest uvnitř bez předstíne 57 1/3 m dlouhý, 26 1/3 m široký a má 5 lodí, které tvoří 4 řady po 11 nádherných korintských sloupech. Nejhlav. částí celého kostela jest »jeskyně narození Páně« pod presbyteriem, do níž vede 15 schodův a v jejímžto středu nalézá se nápis na stříbrné hvězdě: *Hic de Virgine Maria Jesus Christus natus est*. Obširnější popisy kostela tohoto a B-a podávají různé cestopisy: Kristofa Haranta z Polžic, Cesta do Benátek, odtud do sv. země; Chmelíček, Cesta do sv. země; Kristůfek, Cesta a pouť do Egypta a sv. země a j. Kolem kostela mají teď františkáni, Řekové, Armenové,

ano i protestanté své domy. — Nynější **B.** jest městečko malé s 3000—5000 obyvatelů, hlavně křesťanských, již živi se pěstováním oliv a pšenice, zhotovováním růžencův, křížkův atd. *Jrk.*

Bethlehem, město northumptonského hrabství v Pensylvánii, na ř. Lehigh a křížovatec několika drah, v krásné rozloze, 83 km od Filadelfie, hlav. osada bratří Ochranovských (Unitas Fratrum), již mají zde bohosloveckou kolej, dívčí seminář a mnohé jiné školy. Založen byl **B.** od Davida Nitschmanna, jejich prvního biskupa, r. 1741; nyní čítá 5200 ob. (1880), zaměstnávajících se hlavně výrobou železných a měděných nástrojů.

Bethléhemité zovou se některé řehole: 1. Křížovníci s červenou hvězdou v Praze hlásí se ku jménu tomu průvodem tohoto starého podání řádového: Počátkem XIII. stol. přišli pry' někteří z bratrstva křížáckého, jež v Bethléhemě o hospital péči mělo, do Čech, kdež pohostinu přijati byli od rytířů Německých v Hlubětíně; na paměť toho po dlouhé věky pry' bylo v kostele hloubětinském staré chronographicon: BEI LEH·MILTAE E PALAESTINA HVC VENERVNT (= roku 1217). Odtud přišli — dle téže tradice — tito **B.** zákupem pozemku na Poříčí u Prahy, kde založili špitál ke cti sv. Petra pro choré poutníky a nemocné. Kříž, jež odznakem svého původu křížáckého nosili, zjednal jim jména křížovníkův, a povolání jejich v hospitalu jména špitálních. Těmto křížovníkům odevzdala bl. Anežka prostřednictvím papežovým svůj špitál u sv. Františka (1237), jak nasvědčuje starý breviř křížovnícký na pergamenu psaný roku 1356. — 2. **B.** v Anglii v XIII. stol.; z fidekých zpráv o nich známo, že roucho měli bílé s černým škapulířem a červenou hvězdou na prsou, na památku hvězdy bethléhemské. — 3. **B.** Matky Boží Bethléhemské; řád rytířův hospitalníkův, založený Piem II. r. 1459. Sídlem mu byl vytyčen ostrov Lemnos, účelem pak, na strážii býti proti nájezdům tureckým; háv rytířův byl bílý s červeným křížem. Řád tento potrval jen na krátko. — 4. **B.** v Americe, jimž původ dal Petr Bethencourt v XVII. stol. ve městě Guatemale. Ze skrovných počátkův zmohutněl spolek těchto bratří tak, že r. 1687 papežem Innocencem XI. za řeholi byl potvrzen. **B.** prosluli v Americe, zvláště v Peru a Mexiku, vzornou péčí o nemocné a výchovou mládeže. Odznakem řádovým byl obrázek jesli s Jezulátkem, Pannou Marií a sv. Josefem, který na plášti nosili. Řád tento zrušen byl r. 1820. *Da.*

Bethlen, městečko na soutoku Velkého Samoše se Sajavou v župě szolnok-doboček v Sedmihradech. Čítá 1760 obyvatelů (1880), z nichž 830 Rumunů, 756 Maďarův a 86 Němců; jest sídlem politického okresního úřadu, okr. soudu, pošt. a telegr. úřadu, feckokat. archipresbyteriátu, má reform. a feckokat. chrám, spořitelnu, lihovar, octárny, hřebčinec, značný obchod se dřívím a jest stanicí žel. trati deésko-bystfické. Hrabata Bethlenové mají tu tři dvorce a rodinný zámek v úpravném

parku s objemnými sbírkami rodinných památek. Stopy římské silnice. *Dkl.*

Bethlen: 1) **B.** Gabriel (Gabor) z Iktáru, kníže sedmihradský (* 1580 — † 1629), pocházel z vynikající rodiny uherské, která odvozovala svůj původ od sestry sv. Štěpána. Byl ducha bystrého a vypočítavého, jenž kráčil stále za jedním vytyčeným cílem, za dosažením celého a od Porty a vlády císařské neodvislého panství uherského. Ze snahy této vysvětluje se jeho nestálá politika a tak časté rušení daného slova a uzavřených smluv. Na dějiště vystoupil r. 1600 jako odpůrce valašského vévody Michala a nenáviděného vůdce císařského J. Basty; r. 1604 podporoval horlivě Štěpána Bočkaje u Porty a r. 1606 přispěl velmi platně ke zvolení Gabriela Bathoryho za knížete. Nestálá a krutá povaha knížete přiměla **B-a** k útěku do Temešváru; chytrým vyjednáváním, líčenou oddaností a slibem, že vydá Turkům města Lipu a Jenő, pohnul Portu k tomu, že 1. května 1613 prohlásila ho knížetem sedmihradským a vypravila 80.000 mužů pod velením Iskendera baši k zapuzení Bathoryho. Když byl Bathory od svých vojnů na útěku zabit, byl **B.** od stavů sedmihradských přijat za kníže a obdržel 25. října 1613 z rukou Iskenderových znaky důstojnosti knížecí. Postavení jeho jako knížete bylo velmi nesnadné; na jedné straně musil stále ohlížeti se na Portu, na druhé straně musil opíratí se snahám dvoru císařského po nabytí všech zemí Uherských a knížectví Sedmihradského. Úlohu svou provedl k velikému prospěchu svého knížectví obratně a dokonale. Zjednav si pořádek ve vlastní zemi a uspokojiv Portu vydáním Aradu vystoupil **B.** se vši rozhodností proti císaři Matiašovi, jenž ho nechtěl uznati za knížete, a donutil ho v květnu 1615 a po druhé 31. čce 1617 k uznání svobodné volby knížete v Sedmihradech, načež o definitivní smlouvě mělo jednati se o rok později v Nagy Karoly. **B.** poznal, že povolnost dvoru císařského nebyla upřímná; po uznání Ferdinanda štýrského za nástupce Matiašova a po odklizení vzámahajícího se odporu českého byl by dvůr císařský vystoupil rozhodně proti nepohodlnému knížeti sedmihradskému; proto chtěl **B.** útok takový předejiti a kofistiti z nesnadného postavení, do kterého dvůr císařský odporem českým r. 1618 byl uveden. Vešed ve srozumění s nespokojenými stavy českými sebral silné vojsko, vtrhl do sev. Uher a dobyl 5. září 1618 Košice. Na sněmě do města toho svolaném stěžoval si trpce na rod Habsburský (t. zv. *querelae Hungariae*) a zabezpečiv si přátelství šlechty vytrhl na západ, opanoval Prešpurk a spojil se s Thurnem k obléhání Vídně. Dne 14. října 1618 sešel se v Prešpurce sněm uherský, jenž uzavřel se stavy českými konfederací proti Ferdinandovi a zanášel se úmyslem zvoliti **B-a** za krále uherského; než **B.** přesvědčiv se o nejistém chování se Porty a o vzámáhání se moci Ferdinandovy, počínal si opatrně; vyžádal si, by volba krále odložena byla ke sněmu v Báňské Bystřici, ano,

17. ledna 1620 uzavřel s Ferdinandem II. příměří v Prespurce, ustoupil do Vídně a použil chytře získaného času k seslení svých vojevů a získání přátel. Tak 25. ledna 1620 zavřel smlouvu se stavy českými a rakouskými a působil v Cařhradě proti císaři ve prospěch svůj a stavů protestantských. Na sněmě v B. Bystřici provolán byl 27. srpna za krále uher-ského (*rex electus*), ale nedal se korunovati; Ferdinandu vypověděl příměří a odeslal do Čech některé pomocné čety pod plukovníkem Kornisem vytrhl sám k českým hranicím. Bitva na Bílé hoře plány jeho pokazila; vedl sice ještě po bitvě té pomocí tureckou drobnou válku na hranicích rakouských a štýrských, spojil se s Janem Jiřím Krnovským, vešel v dorozumění s Mansfeldem a pronikl až k Uherskému Brodu na Moravě; ale když byl J. J. Krnovský od Valdštiny poražen a podnik Mansfeldův se nezdařil, uzavřel B. 31. prosince 1621 v Mikulově s Ferdinandem mír, kterým vzdal se titulu královského, vydal korunu královskou, přijal však 7 žup východo-uherských a dal povýšiti se jako vévoda opolský a ratiborský za knížete říšského. Ale přátelství to nemělo trvání. Západní moci pojaly úmysl přenést válku do země císařových; proto vyjednávali Hollandané s B.-em slibující mu pomoc peněžitou. B. pomoc slíbil, ale současně žádal za ruku dcery císařovy Cecilie Renaty a sliboval pomoc císaři. Teprve když byla jeho žádost oslyšána, vytrhl v čele 80.000 mužů do severních Uher, opanoval je a vpadl dle umluveného plánu na Moravu. Když se podnik Mansfeldův, vniknouti do Čech, nezdařil a Valdštin další postupování B.-ovo zabránil, zavřel B. 8. května 1624 ve Vídni mír na základě ujednání mikulovského vzdav se jen Polska a Ratiboře. Po šatku svým s Kateřinou braniborskou naklonil se k Anglii a Dánsku a zavřel s nimi, když mu byla slíbena pomoc 40.000 dolarů měsíčně, smlouvu a umluvil s Mansfeldem plán o vtrhnutí do země císařových se dvou stran. Nezdar války dánské a výpravy Mansfeldovy přiměly ho poznovu k míru v Levoči (28. prosince 1626) za dřívějších podmínek a k učinění slavného slibu, že nikdy více proti císaři zbraní svých nepozdvihne. Když Francie vyjednávala s Gustavem Adolfem, učiněn byl i u B.-a pokus, aby získán byl pro tento nový spolek proticísařský. B. svolil ochotně a zbrojil velmi horlivě, vyjednával u Porty, ale uprostřed příprav zachvátila ho 15. listopadu 1629 smrt ve 49. roce věku jeho. Správu země vedla dle úmluvy se stavy před smrtí B.-ovou učiněné manželka jeho Kateřina a sestřenec jeho Štěpán do r. 1630, kdy byla Kateřina donucena vzdáti se vlády, a Štěpán zvolen knížetem; ale ku konci listopadu podařilo se Jiřimu Rakoczymu zjednatí si většinu, načež Štěpán dobrovolně ustoupil.

2) B. Jan (* 1613 — † 1678), nadžupan bělohradský, hejtman sekelský a kancléř zemský za Apafiho I. Sepsal latinsky kroniku sedmihradskou od roku 1629—73 *Rerum transsylv. libri IV* (nové vyd. ve Vídni, 1782—83).

3) B. Mikuláš (* 1642 — † 1716), syn předešlého, jeden z nejnadanějších státníků sedmihradských; ze spisů jeho zvláště důležitý jsou: lat. pamětní list císaři Leopoldovi *Geme-bunda Transsylvania* . . . (1685) a vlastní, francouzsky psaný životopis *Memoires historiques contenant l'histoire des derniers troubles de Transsylvanie* (Amsterdam, 1736).

4) B. Wolfgang (* 1648 — † 1679), státník a historik; sestavil latinsky kroniku sedmihradskou od r. 1526—1639; vydal ji J. Benkő v Sibini v l. 1782—93 o 6 svazcích.

Bethmann, vynikající rodina bankéřská ve Frankfurtě nad M., jejíž předkové z Nizozemí se přistěhovali: 1) B. Johann Philipp (* 1715 — † 1793), převzal obchod strýce svého Adamyho. — 2) B. Simon Moritz (* 1768 — † 1826) zvelebil závod uzavíraním státních půjček pro Rakousko, Dánsko a j. Císař František I. povýšil jej do stavu šlechtického. Byl také příznivcem umění a věc a dobrodincem chudých. Sestra jeho Susanna Elisabeth vdala se za Joh. Jak. Hollwega (* 1748 — † 1808), společníka firmy, jenž založil větev B.-Hollwegů. — Nynějším chémem firmy jest 3) B. Simon Moritz († 1844). Villa B.-ů ve Frankfurtě má značné sbírky umělecké, zvané museem Bethmannovským.

Bethmann Friederike Auguste, roz. Flittner, proslulá herečka a zpěvačka něm. (* 1766 v Gothě — † 1815 v Berlíně). Na prkna uvedena v Bonnu r. 1779 svým otčím dramaturgem Groszmanem. V Mohuči zasnoubila se r. 1785 s oblíbeným komikem Ungelmannem, s nímž r. 1788 odešla do Berlína. Rozvedena byvši vdala se znovu r. 1805 za herce Hein. Ed. Bethmanna. Vynikala zvláště v Mozartových operách vestranností úloh, jemnou charakteristikou, oduševněností přednesu a šťastným upotřebením zevnějších pomůcek, jimiž nedostatek krásy si nahrazovala.

von **Bethmann-Hollweg** Moritz August, romanista a processualista něm. (* 1795 ve Frankfurtě n. M. — † 1877 na svém zámku Rheinecku u Andernachu). Byl synem J. J. Bethmann-Hollwega, druhého chéfa bankéřského domu bratří Bethmannův. Se slavným zeměpisce Karlem Ritterem cestoval v l. 1811 a 1813 po Švýcarsku a Italii, s Göschenem byl r. 1817 ve Veroně, kde se účastnil při rozluštění palimpsestu Gaiových Institucí, nalezeného tehdy Niebuhrem. R. 1819 odešel do Berlína a habilitoval se tam na práv. fakultě. R. 1820 jmenován mimořád. a r. 1823 řád. professorem soukrom. práva a processu. Ku přání svému přeložen r. 1829 do Bonnu, kde r. 1842 složil professuru převzal kurátorství university, jež vedl až do r. 1848. R. 1840 povýšen na šlechtice, r. 1845 jmenován členem státní rady, byl pak členem sněmovny a náležel ke straně orthodoxní. V listopadu 1858 jmenován ministrem věcí duchovních, vyučování a věcí medicínálních v novém kabinetu pruském; z jara 1862 odstoupil. Náležíť mezi nejčelnější zastupce historické školy práva processuálního. Hlavním dilem jeho jest: *Der Zivilprocess des gemeinen Rechts in gesch. Entwicklung* (až do

XV. stol.; Bonn, 1864—74, 6 sv.). Dále vydal: *De causae probatione* (Berlín, 1820); *Versuche über ein. Theile d. Theorie d. Zivilprozesses* (t., 1827); *Grundriss zu Vorles. über d. gem. u. preuss. Zivilproz.* (t., 1821; 3. vyd., Bonn, 1832); *Fragm. Vaticana a Handbuch d. Zivilprozesses* (Bonn, 1834); *Ursprung d. lombard. Städtetfreiheit* (t., 1846); *Über d. Germanen vor d. Völkerwanderung* (t., 1850); *Erinnerungen an Savigny* (Výmar, 1867); *Über Gesetzgebung und Rechtswissenschaft als Aufgabe uns. Zeit* (Bonn, 1876); *Das 20. Buch d. Pandekten für Studierende* (t., 1877). *Hst.*

Bethome, opevněné město samarské, severně od Sichemu. Sem utekli náčelníci vzpoury proti židovskému králi Alexandru Jannaiovi (94—88 před Kr.), který však města dobyl a potom 800 Židů v Jerusalemě dal ukřižovati. Město samo posud nezištěno.

Bethsaldá (dům, místo rybolovu): **1) B.**, město v Galilei, na záp. bř. jez. Genesaretského, rodiště sv. apoštolů Petra, Ondřeje a Filipa. Zde se Kristus často zdržoval a městu tomuto i zkázu prorokoval. — **2) B.**, přijmením Julia (na počest dcery císaře Augusta Julie, choti cis. Tiberia), leželo v Gaulonitidě, asi $\frac{2}{3}$ hod. nad vtokem Jordánu do jezera Genesaretského. Zde uzdravil Pán Ježíš slepce (Marek, 8. 22.) a u ní nasýtil i zástup 5000 (Lukáš, 9., 10.). *Jrk.*

Bethsames (*Beth-sémeš*, dům slunce, též *Ir-sémeš*, město slunce), jméno 3 (4) měst biblických, z nichž nejpamatnější jest **B.** v území Judově, o němž se častěji zmínka činí; sem na příklad byla přivezena archa úmluvy od Filištínův uloupená a později vrácená; zde na blízku porazil Izrael. král Ioas krále judského Amasia a jiné. — Zbytky jeho hledati dlužno v nynějším Ain-Semsu (24 km západně od Jerusalema). *Jrk.*

Beth-sémeš viz Bethsames.

Bethune [betýn], hlavní město arrond. a kantonu ve franc. dep. Pas de Calais, leží uprostřed bažinatých lučin (*houches*) na Bethunském průplavě, jenž jest vlastně jen ř. Lawe k plavbě upravená, pak na průplavě aireskobaséckém a na arrasko-hazebroucké trati sev. dráhy i odbočkách jejích do Lille a St.-Polu. Obnovený chrám sv. Vaasta z r. 1545, pěkná zvonice ze XIV. stol., mnoho domů starožitných po způsobu nizozemským stavených, vysoká vodárna, zbytek to někdejších hradeb, obecní kollej, skladiště tabáku, cukrovar, rafinerie, olejny, továrny na dýmky, slevárny, koželužny, bělidla, obchod s obilím, olejnými semeny a plátnem, výroční koňské dostihy, 9585 obyv. (1886, obec 10.917). Vaubanova opevnění města, jež pokládána byla za dílo mistrovské, zrušena roku 1867. — Arrond. bethunský má na 939 km v 8 kantonech, ve 142 obcích 223.803 obyv.

de **Béthune** [betýn], šlechtický rod francouzský z hrabství Artois. Eugène de **B.-Hesdigneul** (* 1746) vyznamenán od císaře Josefa II. titulem knížecím pro sebe i potomky. Z rodu toho zvláště vynikli: **1) de B. Philippe**, hrabě de Selles a de Charost,

diplomat franc. (* 1561 — † 1649). Byl ve službách Jindřicha III. a IV. Roku 1616 byl vyslancem v Piemontu a r. 1620 s mimořádným posláním ve Vídni. Ještě roku 1629 měl hlavní účast o smlouvy Říma a Benátek s Francií. Diplomatické correspondence jeho zachovány jsou téměř úplně v archivu franc. ministeria zahran. záležitostí a v nár. knihovně. Jest také autorem díla *Maximes politiques* (vyd. r. 1667). Sebral velikou sbírku rukopisů, kterou syn jeho **2) de B. Hippolyte** (* 1603 v Římě — † 1665) zároveň s množstvím obrazů a poprsí odkázal Ludvíku XIV. Dnes jest sbírka Béthuneská částí nár. knihovny.

3) de B. Armand Joseph, vévoda de Charost, dobroděl franc. (* 1728 ve Versaillesch — † 1800 v Paříži), zvaný »otec trpící lidskosti«. Od 16 let jsa ve vojsku vyznamenal se v sedmi-leté válce při obléhání Münsteru a zvláště zřízením nemocnic u Frankfurtu vlastním nákladem; bylť na počátku války poslal všechno stříbro do mincoven státních. Po válce započal mnoho soudruhů na svých statcích v Berry, v Bretagni a Picardii. Dvacet let před revolucí oslovobil lid svůj od poddanství, založil pro něj chudobince, lékárny, záložny, pojišťovny proti ohni, povodni a krupobiti a platil mu lékaře. V národním shromáždění navrhl stejnoměrné rozdělení daní. Z rojalismu podezříván jsa byl půl léta vězněn, osvobozen ale revolucí dne 9. thermidoru. Usadil se pak na statku Meillant, založil tam spolek rolnický a v dep. Cher zlepšil pěstování lnu, tabáku, mořeny a reventé, stavby větrníků, koníren, umělou úpravu luk a zvelebil chov ovcí, včel a koní. Životopis jeho napsán Sylvestrem (*Notice biographique de B., Paříž, an IX.*). Vydal mimo jiné: *Vues sur l'organisme de l'instruction rurale* (Paříž, 1795) a *Resumé des vues et des premiers travaux de la Société d'agriculture et d'économie rurale de Meillant* (t., 1799).

Bethusy-Huo Eduard Georg, hrabě, něm. politik (* 1829 na statku Bankau u Kreuzberku). Pochází z rodiny markýzů Huc, původně francouzské, jež z Languedocu se přestěhovala do Švýcar, pak do prus. Slezska a Polska a r. 1773 povýšena ve stav hraběcí. Po cestách Evropy a Orientem převzal správu svých statkův a účastnil se horlivě života veřejného; od r. 1862—79 byl členem pruského, od r. 1867 severoněmeckého a pak říšského sněmu. Zprvu přidal se ku konservativcům, r. 1866 zřídil frakci svobodných konservativců, jež r. 1871 nazvána stranou říšskou; při tom hleděl prostředkovati mezi vládou pruskou a stranami liberálními jsa horlivým stoupencem Bismarckovým a snažil se o reformu armády a správy. R. 1879 vzdal se činnosti veřejné jmenován byv radou krajským a roku 1886 vzdal se i tohoto úřadu. *Hst.*

Betigeri, město ve východoind. okrese dhárvárském, v bombajském presidentství, má 17.001 obyv. (1881), značný obchod s bavlnou a bavlněnými i hedvábnými látkami. *Fl.*

Bêtise (franc.), nedostatek intelligence, úsudku, zdravého rozumu; hloupost, hloupý kousek.

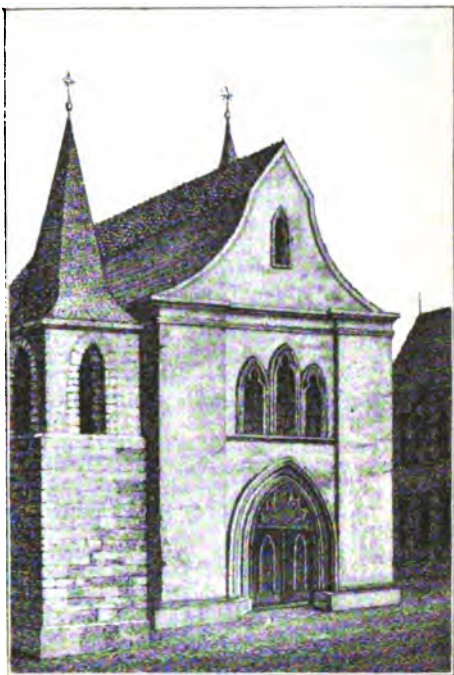
Bětkovski: 1) **B.** Jan, paedagog polský (* 1806 — † 1870). Byl v Krakově majitelem vyššího pensionátu mužského. R. 1850 byl se Chrzanowským redaktorem vědeckého »Przewodniku«, sestavil *Słownik podręczny polsko-niemiecki i niemiecko-polski* (Krakov, 1839 a 1842) a napsal po povstání r. 1863 o poměrech polských *Słowko o obecnem poslannictwie Polski* (t., 1866).

2) **B.** Nikodem Felicyan erbu Prawdzic, lékař polský (* 1812 v Lysé Góře — 1864 ve Věličce). Studoval na universitě vídeňské, zvláště u Rokitanského. Policie pronásledovala jej od r. 1839 pro podezření agitací národních tak, že po dvakráte byli uvězněni. Při feži haličské r. 1846 sotva život zachránil a bolestnými ztrátami v rodině zkrúšen usadil se ve Věličce, kde r. 1848 zvolen do sněmu rakouského. — Literárně činným byl již od studií gymnasiálních v Bochni. Z vědeckých prací významny: *Anatomija patologiczna* (Krakov, 1852 a 1853); *Niektóre uwagi nad terapią gruźlicy* (»Pamięt. Tow. L.«, Varšava, 1859) a *Historia medic. inclity Poloniae terris* (Viedeň, 1862).

Betlehem: 1) **B.** ves v Čechách, hejtm. Jičín. okr. Sobotka (asi 6 km jihových.), fara Samšín, pošta Sobotka, 17 d., 98 obyv. čes. (1880). — 2) **B.** (něm. *Bethlehem*), ves t., hejt. okr. a býv. dom. Polička (8 km na záp.), fara Borová, pošta Polička, 12 d., 69 obyv. čes. (1880).

Betlemská kaple, jinak kaple Mladátek v Praze, založena od rytíře Hanuše z Milheima. dvořana krále Václava IV., listinou vydanou ze dne 24. května 1391 a zbudována na místě k tomu věnovaném od Kříže, kramáře a souseda staroměstského. Určena hlavně ku kázání slova božího jazykem českým, jež měl konati správce kaple, kněz světský, v každý den zasvěcený ráno i odpoledne, kromě adventu a postu, ve kteréžto časy mělo býti jen kázání ranní. Kříž kramář založil při kapli místo druhého kazatele a mimo to kněze oltárníka a záhy také učinil nadání pro chudé studenty, aby měli byt a stravu při b-ské k-li v přední části domu Křížova, a místu tomu dáno jméno Nazaret. Do ústavu toho přijímali studenty tři starší mistři čeští kolleje Karlovy, jimž také od prvopočátku příslušelo právo k navrhování tří osob pro úřad kazatelský. Prvním správcem b-ské k. byl Jan Protiva z Nové vsi (1391—96), po něm mistr Štěpán z Kolína (1402), načež dne 14. března 1402 od arcibiskupa stvrzen správcem mistr Jan Hus, který pracuje v ní ustavičně s lidem všelikého stavu dosáhl tu nejvyššího proslavení v úřadě kazatelském. **B.** k. byla východištěm hnutí husitského, k ní také nesl se hlavně útok odpůrcův, a r. 1410 (16. června) došlo k tomu, že arcibiskup Zbyněk nařídil, aby zavřena byla. Staroměstská rada odvolala se z nařízení arcibiskupova k papeži Janu XXIII., také Hus dne 22. června ohlásil, že tu kázati nepřestane a odvolá se k papeži. Odvolání jeho čteno v b-ské k-li veřejně dne 25. června, začaž Husa 18. čce

stihla klatba. Také král, královna Žofie a celý dvůr postavili se na stranu Husovu. R. 1412, když pro odpor proti hlásání odpustků stali tři mladíci a v b-ské k-li za mučenníky prohlášeni, vydána bulla, aby b. k. jako hnízdo kacířství byla zbořena a se zemí srovnána, se strany obyvatelstva německého podniknut také útok na kapli tu, ale odražen, a Hus kázal dále, a teprve v říjnu odebral se z Prahy na venek, ustanoviv svým náměstkem kněze Havla, na jaře r. 1413 kázal tu na novo a v dubnu 1414 dal svůj traktát o šesti bludech

Č. 554. Betlemská kaple.

napsati na stěny kaple. — Po upálení mistra Jana Husa stala se b. k. přední svatyní strany husitské a potom kališnické; prvním nástupcem jeho v úřadě kazatele byl Jakoubek ze Stříbra († 1429). V XVI. stol. bývala b. k. obyčejně udílena administrátoru dolejší konsistoře, roku 1612 postoupena od mistrů kolleje Karlovy úplně Českým bratřím, jimž však již r. 1618 odňata, r. 1625 postoupena dominikánům, r. 1661 prodána jesuitům, kteří při ní zřídili seminář sv. Václava, jenž zrušen r. 1783, načež dne 24. května 1785 b. k. zavřena a r. 1786 zbořena. **B.** k. stála na místě nynějšího velkého domu č. p. 255—I. na náměstí Betlemském. Půdorys byl obdélník, 15 sloupy, jež od západu k východu ve třech řadách stály, rozdělen vnitřek ve 4 lodi stejně vysoké. Poněvadž kaple neobyčejně široká byla, měla dvě střechy rozdělené žlabem. Uvnitř ku polední straně nalézala se kulatá, pěkně vroubená studna, vykopaná teprve v první

polovici XVII. století. Naše vyobrazení č. 554. okazuje nám kapli v podobě, kterou měla v posledních letech svého trvání. Při kapli býval hřbitov, na němž, jakož i pod kaplí samou, pochováni hlavně členové kolleje Karlovy, náhrobníků po zrušení kaple užíla obec ke dlažbě ulic; šťastnou náhodou zachovaly se aspoň náhrobní kameny slavných učencův Adama Zalužanského z Zalužan († 1613) a Matouše Kolína z Chotěřiny († 1566), které od roku 1852 zazděny jsou v průjezdu staré budovy Musea král. Českého. — Srov.: F. Eckert, Posvátná místa král. hlav. města Prahy, II., str. 401—411. Nk.

Betlen viz Bethlen.

Betlen Andras, hrabě, uherský státník (* 1849 v Kološi). Studoval práva v Pešti, Brussele a Lipsku, procestoval potom skoro celou Evropu zabývaje se zvláště poměry národohospodářskými a uveřejňoval o hospodářských otázkách Uher v časopiseh články, které v kruzích odborných a politických vzbudily značnou pozornost. Zvolen byl r. 1873 za poslance do sněmu uherského účastnil se pilně prací parlamentárních až do roku 1881, kdy jmenován vrchním županem župy brašovské. Věda nějaký čas také správu župy sibiňské snažil se nemadarským národům vštěpovati státní myšlénku maďarskou. V březnu 1890 jmenován uherským ministrem orby.

Betling Otton Nikolajevič v. Boethling.

Betljar (maď. *Bettler*), ves v Uhrách, župě gemerské, okr. rožňavském, má 1006 slov. a maď. obyvatelů (1880), ev. lut. chrám, velkou železářnu a zámek hraběte Em. Andrassyho, stanici dráhy a poštu. R7.

Béton (franc. *béton*, angl. *concrete*) jest směs šterku a nějakého pojiva, která utvrďne a pak se podobá slepenci neboli konglomerátu. Pojivem může být asphalt (viz Asphaltový b.) nebo jiný tmel, ale nejčastěji jest jím malta; a poněvadž se užívá nyní b-u zvláště při stavbách ve vlhku a ve vodě, třeba malty tvrdnoucí za těchto okolností (z vápna vodního, z vápna mastného s přísadou trassu nebo země santorinské a pod., z vápna romanského, z cementu portlandského); Římané užívali b-u také s maltou z pouhého vápna mastného, jak svědčí mezi jinými zbytky silnice římské odkryté v Lublani. Dobrota b-u závisí na dobrotě součásti, tedy šterku a malty, ale nemalou měrou také na tom, je-li směs rovnoměrná a jestliže se součásti při upotřebení b-u opět nerozlišily. Při šterku se hledí na pevnost, na rovnoměrnou velikost a na přilnavost k maltě. Má-li b. nésti značnější obtížení, na př. kdyby šlo o větší klenbu z b-u, musí i šterk být pevnější; kdyby jednotlivé kaménky šterku nebyly pokud možno stejně veliké, byly by i mezery mezi kaménky nestejně, nedalo by se pak předem ustanoviti množství malty potřebné k vyplnění těch mezer, a při téže stavbě měl by b. jednu snad malty mnoho, jindy zase málo; ale skutečně není jí potřebí než tolik, aby každý kamének byl obalen. Co však se týká přilnavosti mezi maltou a šter-

kem, jest jí třeba, aby povstal souvislý celek. Podlé okolností užívá se šterku čedičového, vápencového, žulového, křemencového a pod. ale také cihelného; velikost se předpisuje tak, aby jednotlivé kaménky prošly kroužkem na př. o průměru 5 cm; přilnavost malty se podporuje očištěním (nejlépe praním ve vodě) a mimo to tím, že se dává přednost šterku tlučnému před obláskovým; jsme-li však nuceni užiti šterku obláskového, přetloukáme jej tak, aby na každém kaménku byla aspoň jedna drsná plocha lomná; výjimku činí v té věci b. užívaný v tenkých vrstvách, na př. ku pokrývání kleneb, k stavbě chodníkův a pod. pracím, který se mísívá z drobného šterku obláskového nepřetloukaného. Mísení malty a šterku koná se bu lopatami nebo stroji, přičemž se šterk přidává maltě; mísení lopatami vyžaduje dělníků zručných a silných, neboť se musí směr přehazovati tak hbitě, aby byla dokonale rovnoměrnou dříve, nežli malta tvrdnouti počne; rychleji se dosáhne rovnoměrného promíchání mísicími stroji nebo misidly. Aby se seznalo, v jakém poměru malta a šterk mají se míchat, ustanoví se pokusem krychlový obsah mezer ve šterku. K tomu konci se naplní nádoba určitého obsahu vypraným, vlhkým šterkem, pak se tam leje voda, až stojí v rovné výši se šterkem; krychlový obsah spotřebované vody udává obsah mezer ve šterku a zároveň množství malty, jehož na b. potřebí. Jelikož i při míchání malty se zachovává určitý poměr mezi vápnem a pískem, udá se v daném případě ku mísení b-u nějaký určitý poměr vápna, písku, šterku, na př. 1 (cementu): 3: 5 při mostě přes Vislu u Toruně; 1 (cement): 4: 5 na balvanu betonové v průplavu Amsterdamském; 1 (vápna vodního): 2: 4 při stavbě plavidla komorového Františka Josefa na průplavě Františkově v Uhrách, jež jest celé z b-u; 11 (santorin. z.): 4 (váp. mast.): 1 (písku): 12 (šterku) v přístavu rjeckém a pod. Tvrdnutí b-u závisí na tvrdnutí malty a proto se b. na maltu rychle tvrdnoucí na př. z cementu portlandského musí rychle upotřebiti, kdežto b. na maltu ze země santorinské a vápna mastného, která rychle netvrdne, může se nechati namíchaný i několik dní (při stavbě v přístavních v Rjece nechali takový b. ležeti v létě 2 až 3 dny, v zimě 5 až 8 dní). Aby součásti b-u při upotřebení opět se nerozlišily, třeba zvláštní opatrnosti (viz Betonování) a aby b. utvrdlý tvořil jednotlivý celek, třeba jej pečovat; při tom sblíží se kaménky šterkové více nežli na hromadě volně nasypané, a nezůstane žádných dutin; zároveň ubude směsi na objemu as 15%. B. utvrdlý má hutnost 2 až 2,3, rozdrtí se tlakem 100 až 300 kg na 1 cm², přelomí se průhybem při napjetí až 30 kg na 1 cm²; pro značnou pevnost a snáznost, s jakou možno udělati souvislé kusy v různých rozměrech, dává se b. do základů, dělají se z něho klenby, stoky, stavby opevňovací, domy a j. B. jest nejpotebnější stavivo při stavbách vodních a ve vlhku. Plk.

Betonica L., bukvice, rod rostlin z řádu pýskatých (*Labiatae* Juss.) s kalichem dosti

stejně 5zubým, korunou dvoupyskou, uvnitř nekroužkatou, ze které vyčnívají 4 tyčinky z mocné, vespolek souběžné, z nichž dolení jsou delší. Prašníky tyčinek mají pytlíčky souběžné neb v úhlu rozkročené a skulinami se pukající. Plod složen ze 4 nahoře zaokrouhlených tvrdků. Byliny vytrvalé, v nemnoha družicích po mírné Evropě a Asii rozšířené. Všude na lesních lukách, pasekách i místech křovinatých roste u nás i po celé střední a jižní Evropě **b. lékařská** či červená (**B. officinalis** L.), vytrvalá bylina s kofenem rovnovážným, vyháňjícím přízemní listy a k nim postranní lodyhy až $\frac{1}{2}$ m vysoké, přímé, tupě 4hranné, nazpět srstnaté chlupaté, dole listnaté, nahoře však jen zlisté a zakončené přeslénky červenavých květů klasovitě shloubenými. Přízemní i lodyžní listy jsou srdčité podlouhlé, na konci přitupé, hrubé a stejně vroubkované. Kveté od června do září. Kofen nepřijemně chutnající a silně počišťující byl dřívě v lékařství velmi hledaným, nyní užívá se ještě ve zvěrolékařství. Odvaru z vnati hořce chutnající užívá se tu a tam proti neduhům sliznic a nervů. V Anglii pojídají prý se mladé listy jakožto salát. Za starověku byla tato rostlina velice rozhlášenou; Antonius Musa, tělesní lékař císaře Augusta, doporučoval jí proti 47 nemocem a napsal o ní veliký spis. 1s.

Bétonka, přístroj na spouštění betonu, kterým se zamezí, aby součástí betonu se nerozlišily a zejména vápno nevyplavilo. **B.** trychtýřová (*Betontrichter*) jest ze dřeva nebo z plechů a úhelníků, nepřilíš úzká, i aby se betonem nezacpala; při betonování zavěsí neb upevní se nad místem, jež se má vybetonovati, aby se dala posouvatí s místa na místo, a počíná-li práce, spustí se tak hluboko, až spodní konec trychtýře jest na ploše základní; na to se naplní betonem až nahoru, povytáhne o tloušťku vrstvy, již pojednou rozestří hodláme; při tom se beton dole vysype, ale to se hned nahoře dosype betonem jiným, **b.** se pak posouvá pomalu směrem, kterým se vrstva betonu rozestírá, a shora ustavičně doplňuje; tím se dosáhne, že beton tvoří souvislý sloupec, jehož sice dole ubývá, ale rovnou měrou nahoře přibývá, tak že beton neпадá vodou a nemůže se rozlišiti ve své součásti. Někdy má **b.** trychtýřová dole po stranách válce, které rozstředí beton válí a tak stlačují. — **B.** truhlová (*Betonkasten*) jest nádoba obyčejně z plechův a úhelníkův, ale někdy také dílem dřevěná, o obsahu i 1 m^3 , nahoře otevřená, ve dně dvěma poklopy opatřená; při betonování zavěsí se na pojezdě zdvihadlo, naplní nad vodou betonem a spustí až na místo, kde se beton rozestří má; tu se závěr poklopů ve dně vysouvne a beton svou tíží poklopy rozevře se vysype; prázdná **b.** se vytáhne nad vodou a zavře, zdvihadlo popojede o něco, **b.** se naplní, spustí a beton se vysype vedle hromádky předešlé; také tu se součástí betonu nerozliší. — **B.** pytlková (*Beton-sack*) jest pytel ze silného dehtovaného plátna, ale nesešitý na koncích, na obsah as 150 l , zavěšený na dvou kladkách na lešení tak, aby

se dal spustiti a vytáhnouti. Při práci se stáhne spodní konec provazem pomocí zvláštní kličky, která se rozdělá, táhne-li se za provaz, pak se naplní betonem, spustí na žádané místo a dotčená klička se rozváže: vytáhne-li se potom **b.**, zůstane beton dole. *Plk.*

Bétonovati, upotřebiti betonu při stavbě. Jde-li o to, **b.** základy, užívá se bétonek (v. t.), a to zvláště tehdy, je-li plocha základní pod vodou; ve vodě tekoucí třeba mimo to opatření, na př. štětem, aby nemohl beton býti roznesen, a aby malta se nevypláchl. Proto také škodí čerpati vodu ze stavební jámy, pokud se betonuje, a škodí to i potom, dokud beton neutvrdl. Nejlustší vrstva betonu, kterou pojednou provedeme, jest as 0 m (dle zařízení betonyky), a třeba-li betonu o větší tloušťce, udělá se několik vrstev; práce se nesmí přerušiti, pokud není vrstva hotova, a betonuje se tedy dnem i nocí; vůbec jest betonování vykonati v době pokud možno nejkratší, aby jednotlivé díly tělesa betonového co do stáří příliš se nelišily. Každá vrstva se pěchuje, a beton jest tím pevnější, čím vydatněji byl pěchován; při betonkách trychtýřových bývají válce na pěchování; nejčastěji však se stlouká beton přístrojem, jako jest beran ruční nebo stoupa; při pracích rozsáhlejších užívá se též strojů, kde působí větší počet stoup vedle sebe; pěchuje-li se pod vodou, nesmí se voda příliš rozvlniti, aby se malta nevyplavila. *Srv.: Mihálik, Béton-Bau* (Berlín, 1860). *Plk.*

Betriaoum viz *Bedriacum*.

Betsabe viz *Bat-šéhá*.

Betsal, polský žid, jenž najímáním statků královských za ohromné sumy peněz nabyl na dvoře Jana III. Soběského takového vlivu, že prodával a rozdával úřady a důstojnosti dle své libosti. Tím nashromáždil sobě veliké jmění, ale zemřel v největší bídě, když nálezem soudu jmění mu bylo zabaveno. Nález smrti soudem vynesený nebyl od krále Jana potvrzen.

Betsan (*Beth-seán* = dům pokoje) bylo královské město kanaané v území Manasse-ově, jež, jak se zdá, teprve Dávidem pro Izráěly získáno. Židovským městem však nebylo nikdy. Zde byla mrtvola Saulova a tff synů jeho na zdech města pověšena. Po exilu pojmenováno Skythopolis dle usadivších se tam Skythů. Později bylo sídlem křesťanského biskupa. Saladinem dobyt, načež zpustlo. Nyní nalézá se zde vesnice Bejsán ($1\frac{1}{2}$ hod. západně od Jordánu) na cestě spojující Damašek s pfmofím. *Jrk.*

Betscho viz *Pszczewo*.

Betskj viz *Beckj*.

Betsúr (skalní dům), bibl. město v pohoří Judově, které od krále Roboama a opětovně později opevněno, bylo dle Jos. Fl. hlavní pevností v Judsku. Trosky z něho zachovány jsou pode jménem Beitsúr, 26 km jihozáp. od Jerusalema. *Jrk.*

Bettelgrün viz *Chudeřin*.

Bettelini Pietro, ital. rytec (* 1748, dle jiných 1763, v Luganu — † 1828 v Římě). Učil se v Anglii u Bartolozziho, jehož způsob rytby

napodobuje na všech svých listech manýrou tečkovanou prováděných. Avšak i v lepších svých pracích zůstává **B.** za Bartolozzim, jako na př. na rytině *Spici Nymfa* dle Giov. Batt. Ciprianiho. Nejlepší jeho rytiny jsou: *Sv. Magálena* dle Schidonea, *Madonna col dicoto* dle Correggia a *Klanění pastýřů* dle A. van der Werffa; *Mater divae sapientiae* dle Tiziana, *Na nebe vzeší Panny Marie* dle Guida Reniho a jiné. Na techniku jeho měl rozhodný vliv Rafael Morghen. Nejlépe daří se mu postavy nahé, při provádění šatů nedostává se mu schopnosti reprodukovati charakter látky, což také při rytí krajín se jeví. Kresba jeho není vezdy korektní, za to rytiny zhusta malebně působí.

Betteloni: 1) **B.** Cesare, básník italský (* 1808 ve Veroně — † 1858). Nejznámější jeho báseň jest *Il lago di Garda* (ve 2 zpěvích), s krásnými popisy. Později psal **B.** lyrické básně pochmurného rázu: *Presentimento*, *Funerali*. Sebrané básně jeho vydal syn jeho Vittorio (ve Veroně, 1874). P.

2) **B.** Vittorio, syn před. (* 1840 ve Veroně). Stal se v Pise doktorem práv a jest professorem ženské kolleje ve Veroně. Napsal verš. novelly *L'ombra dello sposo*; *In primavera* (1867); *Versi*, *Nuovi versi* (Bol., 1880). P.

Bettenhausen, ves v pruském vládním obvodu kasselském, 3 km jihových. od Kasselu, 1781 obyv., s mnohými továrnami na výroby mosazné a měděné; výroba papíru a veliké hamry.

Betterton Thomas, proslulý herec angl. (* 1635 v Londýně — † 1710 tamtéž). Byl s počátku knihkupeckým příručím, ale po opětém otevření anglického divadla přidružil se ke společnosti věv. Yorského, řízené Williamem Davenantem, a později stal se spolupředitelem jejím. Vynikal jako duchaplný interpret Shakespearův (*Othello*, *Lear*, *Hamlet*, *Richard III.*, *Brutus*, *Falstaff* a j.), i jako dovedný upravovatel her starších (*The Injust Judge*, dle Johna Webstera) a francouzských (*The Amorous Widow*, dle Moliéra), sám pak napsal kus *The Woman made a Justice* a byl s velikou okázalostí pochován ve Westminsteru. Jeho paní, Mrs. Saunderson, rovněž náležela k nejpřednějším hereckým silám a uchvacovala obecnostvo zvláště jako Ofelie.

Betti: 1) **B.** Bernardino viz Pinturicchio.

2) **B.** Salvatore, ital. spisovatel (* 1792 v Římě — † 1882 tamže). Vstoupil do řádu kamaldulenského, byl pak tajemníkem akademie sv. Lukáše v Římě a stal se r. 1858 předsedou římské Akademie archaeologické. Založil s několika jinými »Giornale arcadico«. Hlavní jeho dílo jest *Illustrazione Italia* (1841—43, 6. vyd., Neapol, 1855), pravý to hymnus na slávu italskou. Mimo to vydal mnoho spisův o filologii, řečnictví a umění. Jeho *Prose* vydal r. 1827 Silvestri. Ostatní spisy vyšly s názvem *Scritti vari* (Florence, 1856) Mezi nevydanými nalézájí se důležité jeho memoiry. P.

3) **B.** Enrico, matematik ital. (* 1823 v Pistojí). Nabyv v Pise r. 1846 dvojího dokto-

rátu věd mathematickofysikálních účastnil se r. 1848 lombardské války, r. 1857 jmenován prof. matematiky na universitě v Pise, načež r. 1858 konal vědeckou cestu po Švýcarech. Německu a Francii. R. 1865 stal se ředitelem vyšší normální školy v Pise, kde jest dosud prof. matematiky a fysiky. R. 1867 jmenován členem vyšší rady veřejného vyučování, roku 1874 generál. tajemníkem v ministerstvé vyučování a r. 1884 senátorem. Pozornost obrátil na sebe již r. 1854 úvahami o podmínkách analytického řešení rovnic a zvláště zobecněním theoremu Kroneckerova v téže otázce, jakož i podáním způsobu pro snižení modulárních rovnic v theorii funkcí elliptických (v Tortolinio »Annali di scienze matematiche e fisiche«, sv. I.—VIII. a v »Comptes rendus« pařížské akademie, XLVIII.). Řada prací jeho (o křivočarých soufandicích Lamého, cenné příspěvky k theorii prostorů vícerozměrných a mn. j.) obsažena v »Annali di matematica pura ed applicata«, jejichž I. serii redigoval **B.** s Brioschim, Genocchim a Tortolinim. Všeestranně sleduje také mathematickou fysiku, z jejíhož oboru četné původní studie i zdařilé kompilace uložil v písmém čas. »Nuovo Cimento«, jež i redigoval s Felicim. Jiné práce jeho obsaženy v »Atti d. Università Tosc.«, v »Memorie d. Soc. Ital. d. Sc.«, v »Crelleov Journal« (sv. LIV.), v »Quarterly Journ. of Math.« (sv. I.). — Jako politik družil se **B.** k liberální pravicí italské. Bnš.

Bettia, obchodní město ve východind. okrese čampáramském v Bengalu; má 21.263 obyv. (1881), a to 13.943 hindů, 6014 muham., 1306 křesťanů a j. Vynikající budovy jsou palác mahárádčí biskupského a missijní kostel z r. 1746. V říjnu velká pouť na počest boha Rámy, při čemž bývá přítomno 25—30.000 lidí. Fl.

Bettina, planetoida objevená 3. září 1885 J. Palisou ve Vídni. Střední jasnost v oppozici = 11, 7. Průměr 73 km. Označení ⁽³³⁰⁾. Gs.

Bettina viz Arnim 4).

Bettinelli Saverio, spisov. ital. (* 1718 v Mantově — † t. 1808). Vstoupil do řádu jezuitského učil v l. 1739—44 literaturám klasickým v Brescii, byl pak professorem bohosloví v Bologni, od r. 1748 rektorem v Benátkách a od r. 1751 ředitelem šlechtické kolleje v Parmě. Roku 1773 usídlil se ve svém rodišti. Vydal: *Del entusiasmo nelle belle arti*; *Otto dialoghi d'amore a Risorgimento d'Italia negli studi, nelle arti e nei costumi dopo il Mille* (1773), důležitý tím, že pojednává o italském umění. Mimo truchlohu *Jonathan* napsal i mnoho básní (vyšly částečně ve »Versi sciolti di tre eccellenti autori«, 1757 a uvedly v posměch básně Algarottia a Frugonia). Počestný jest i spis **B.**ův *Lettere di Virgilio agli Arcadi*, v němž shrnul všechnu svou nepřiznání k Danteovi, a k němuž odpověděl G. Gozzi knihou »La difesa di Dante«. Soubor všech jeho děl vyšel v Ben. r. 1799—1801 ve 24 sv. P.

Betting, angl. sázka, od *to bet*, sázku učiniti, zvláště při dostizích; **better**, kdo

sázku činí (na koně): **b. ring**, hrazené místo pro bettery.

Bettini: 1) B. Mario, ital. spis. (* 1582 v Bologni — † 1657). Vstoupil roku 1595 do řádu jesuitského a byl posléze profesorem mravouky, matematiky a filosofie v Parmě. Napsal několik her, jež byly přeloženy do mnohých jazyků, zejména: *Rabenus* (Parma, 1614) a *Clodoveus* (t., 1622); dále díla filosofická a mathematická: *Lycaenum e moralibus, politicis ac poeticis* (Ben., 1626), *Apiaria univ. philosophiae math.* (Bol., 1641, 2 sv.). P.

2) B. Domenico, malíř ital. (* ve Florencii 1644 — † v Bologni 1705). Vyučil se ve Florencii u Jakuba Vignaliho, později u M. Nuzziho v Římě, r. 1670 povolán byl na dvůr modenský, kde zhotovil 17 obrazů květin a ovoce. Po 18 letech pak přesídlil se do Bologni. Maloval nejvíce zátiší s ovocem, květinami a rozličnou zvíř. Chválili jej hlavně proto, že místo temného pozadí zavedl pozadí jasně.

Bettlern viz Petlery.

Bettoli Parmenio, románopisec a dramatik ital. (* 1835 v Parmě). Byl nejprve úředníkem u dráhy, ale později věnoval se úplně novinářství. Roku 1853 vystoupil s kusem *Il pittore* a podával potom téměř každý rok novou nějakou veselohru, z nichž nejlepší jsou: *Due aristocrazie* (1861); *Boccaccio a Napoli* (1870); *Un gerente responsabile*; *L'emancipazione della donna*; *Le idee della signora Aubray*; *Curiosità sei femmina*; *Il padrone del padrone*; *L'Egoista per progetto*, kterou odevzdal veřejnosti jako práci Goldoniho, a j. Z románů jeho jsou nejlepší *Carmelita* (1875, 1880); *Enrico e Maria*; *Giacomo Locampo* a j. Vedle toho vydal v první době své činnosti *Vocabolario tecnico italiano e francese e francese e italiano* (Parma, 1867). P.

Bettoni-Ossago Francesco, hrabě, ital. spis. (* 1835 v Brescii). Studoval práva, byl nějaký čas úředníkem při vyslanectví v Berlíně a usadil se posléze ve svém rodišti, kde vydal řadu studií dějepisných: *Memorie*; *Tebaldo Brusato*; *Brescia nel secolo passato*; *Storia della Riviera di Salò* (4 sv.); *Gli Italiani nella guerra d'Ungheria* 1848—49 (Mil., 1887), spis důležitý pro dějiny povstání maďarského; *Cronache inedite bresciane dei secoli XVI—XVII*. a j. v. P.

Betul, město východind. v Centr. provinciích, v kraji čindvárské, se 4693 ob. — Okres betulský má na 10.110 km² 304.905 obyv. (1881), z nichž 182.260 hindův a 116.503 prabydlitelů (hlavně Gondů). Úředním sídlem okresu jest Badnur. Fl.

Betula viz Bříza.

Betulaceae, březovité, řád rostlin bezkorunných (*Apetales*), z oddělení jehnědokvětých (*Amentaceae*). Keře neb stromy s jednoduchými, střídavými listy, se síťnatou žilnatinou. Palisty záhy oprchavé, listy v zimě vesměs opadavé, květy různohlavně, jednodomé, do jehněd sestavené, okvěti listenovité, rozličného počtu (řídce žádné) a různé vytvářené. Samčí květy přirostlé ku bractevi, s 2—10 tyčinkami (často dvouklanými) bez rudimentů

semenníku. Semenník samičích květů spodní nebo bez okvěti. dvojpouzdrý, s 2 čnělkami a z visutými, obrácenými vajíčky. Listeny samičích květů jsou s bractevi buď rostlé nebo tvoří na zpodu jednosemenného plodu čiškovitý obal. Semeno bezbílenné. Březovité náležejí výhradně severnímu, mimotropickému pásmu. Hranici tu překračují některé druhy rodu *Alnus* jdoucí z Himalajů až do Bengálska a druhy z příbuzenstva *Alnus acuminata* Kth., jež postupují po Kordillerách z Mexika až do Argentiny. Všechny rody (vyjmouc středoasijskou *Ostryopsis*) mají své zástupce i v Americe, i v Evropě a Asii, tak že řád březovitých jest stejnoměrně rozšířen kolem pólu severního. Tak tomu bylo i za doby třetího, kdy však jižní hranice jejich rozšíření sahala dále na sever než nyní. Březovité jsou více příbuzny bukovitým (*Fagaceae*) než řádu *Myricaceae* neb *Juglandaeae*. V praktickém životě mají důležitost pro hospodářství lesní. Rozdělují se takto: 1. květy samčí jednotlivě na listenu přisedlé, bez okvěti; samičí s okvětim; jejich listeny v čas plodu zvětšují se v čiškovitý obal: *Ostryopsis*, *Carpinus*, *Ostrya*, *Corylus*. 2. Květy samčí ve svazečku za listenem, s okvětim; samičí bez okvěti, s listenci k listenu přirostlými: *Betula*, *Alnus*. Vstř.

Betulie, město v Galicii, jehož dle vypravování knihy Júdit chtěl assyrský vojevůdce Holofernes okolo r. 670 př. Kr. dobyti, které však pomocí statečné Júdit bylo osvobozeno. Dlužno snad hledati je na svahu pohorí Gelboe (nyní Dželbun) a stopy jeho ve zříceninách Beit-Ilva. Jrk.

Betutius Barrus T. z Ascula, dle Cicero (Brut. 169.) nejvýmluvnější řečník mimořímský, jenž se v Římě proslavil řečí proti Q. Serviliu Caepionovi. —h.

Betuwe viz Geldern.

Betvá, značná řeka východindická, protéká Bandelkhand a Severozáp. provincie, kde u Hamirpuru s pravé strany vtéká do Džamny.

Betvár viz Betárové.

Betzachara, město 15 km jiho-záp. od Jerusalema, mezi Jerusalemem a Betsurem, nynější Beit-Zakárije. Antiochus Eupator zvířel zde nad Makkabejcem Júdou (164—162 před Kr.). Dk.

Beud., skratka přírodověd. = F. S. Beudant.

Beudant [bédân] François Sulpicé, přírodopysec francouzský (* 1787 v Paříži — † 1852 tamže). Roku 1814 vyzván byl Ludvíkem XVIII., aby uspořádal jeho kabinet mineralogický, což poskytl mu příležitost k četným pracím vědeckým. R. 1820 stal se profesorem na pařížské fakultě věd, pak generálním inspektorem university. Vědecká činnost B-ova byla obsáhlá, pracoval v mineralogii, geologii, palaeontologii, zoologii, fysice a chemii. Napsal i pozoruhodnou grammatiku jazyka francouzského (*Nouveaux éléments de grammaire française*, Paříž, 1841). Z hlavních jeho prací přírodověd. sluší uvést: *Voyage minéralogique et géologique en Hongrie* 1818 (t. 1822, 3 sv., s atlasem); *Traité élémentaire*

de physique (t., 1824; 6. vyd. 1838); *Traité élémentaire de minéralogie* (t., 1824; 2. vyd. 1831, 2 sv.); *Cours élémentaire de minéralogie et de géologie* (t., 1841, vyšla jen minéralogie). Menší práce uveřejnil v »Annales du Muséum d'histoire naturelle«, »Journal de physique«, »Annales de chimie« a »Annales des mines«.

Beugnot [beňó]: 1) **B. Jacques Claude**, hrabě, franc. politik (* 1761 v Bar-sur-Aube — † 1835 v Bagnaux). Jako člen zákonodárného shromáždění byl při straně monarchistické. Později ku podnětu jeho obžalován a zatčen Marat pro vraždu generála Dillona. R. 1793 uvězněn i **B.**, avšak brzy osvobozen. R. 1806 stal se státním radou a ministrem financí westfálského krále Jeróma; r. 1808 správcem v Bergu a Cleve, důstojníkem čestné legie a hrabětem. R. 1814 jmenován min. vnitra, pak ředitelem policie a min. námořnictva. Za druhé restaurace stal se pošt. ředitelem, členem sněmovny, kde se zasazoval s levicí o svobodu tisku a r. 1830 pairem a gen. ředitelem průmyslu a obchodu. Jeho *Mémoires* vyd. r. 1866 ve 2 sv. v Paříži jeho syn. — 2) **B. Auguste Arthur**, hr., franc. politik a historik (* 1797 v Bar-s. A. — † 1865). Byl advokátem, poctěn r. 1818 Akadémií nápisů spolu s Mignetem za spis *Essai sur les institutions de saint Louis* (Paříž, 1821), pak i jinými společnostmi pro spisy historické. R. 1841 stal se pairem, opíral se r. 1844 návrhu Villemainově v přičině svobody vyučování a hájil jesuity. Převratu státního se nesúčastnil a uchýlil se do soukromí. Sepsal *Histoire de la destruction du paganisme en Occident* (Paříž, 1885), pro niž se stal členem Akademie nápisů; vydal rejstříky parlamentu pařížského, pak *Assises de Jérusalem* (1841—43, 2 sv.); *Beaumanoirovy Contumes de Beauvaisis* (t., 1842). Pfišpíval i do »Bibliothèque de l'Ecole des Chartes«. H57.

Beuchot [bešó] **Adrien Jean Quentin**, bibliograf franc. (* 1777 v Paříži — † 1851 t.). Revoluce přerušila jeho studia, byl vřaděn do vojska. Jakmile mohl, opustil vojenskou službu a věnoval se literatuře. První jeho práce uveřejněny v »Bulletin de Lyon« (1802—09), pak pokusil se o divadlo, ale s nezdarem; konečně nalezl své pole, když r. 1811 povolán za redaktora úřední publikace »Bibliographie de la France«, kterou vedl od sv. 18. do 58.; svazky ty jsou nejcenější celého díla. Pamfletem svým *Oraison funèbre de Buonoparte par une société de gens de lettres* (1814) zasáhl do politiky své doby. Hlavní jeho zásluha jest však souborné vydání spisů Voltairových (Paříž, 1829—34, 70 svaz.), které se pokládá za nejlepší. Roku 1831 jmenován bibliotékářem sněmovny poslanecké. H7.

Beukelsz **Willem** (Beukel, Buckelings, Bökkel, Beukelszoon, Beukelsohn), holl. rybář (* v Biervlietu prov. Zeeland — † 1449). Nalezl způsob, jak konservovati sledě nasolováním a ukládáním do beček, čímž přispěl k velikému rozkvětu tohoto odvětví rybnářství a odkryl nový pramen bohatství Holandska a později jiných zemí. O jeho životě neví se mnoho spolehlivého. R. 1397 byl mla-

dým rybářem a již r. 1398 poučil soudruhy své o novém způsobu sledě nakládání. Zemřel roku 1449 jako stařec. Karel V. uctil prví památku rybářovu, putoval se sestrou svou k jeho hrobu a dal mu pomník postaviti. Camberlyn oslavil vynález jeho latinskou básní *De Beukelingi genio* (Gent, 1827). V kostele rodného místa lze podnes spatřiti obraz **B-a** v kroji rybářském.

Beulé [belé] **Charles Ernest**, archaeolog a státník franc. (* 1826 v Saumuru — † 1874 v Paříži). Vystudovav v Paříži, stal se profesorem na lyceu moulinském, načež r. 1849 odebral se do Athén byv jmenován členem tamní Ecole française. V Athénách pobyl čtyři léta a proslavil jméno své četnými výzkumy, z nichž nejpověstnější byl nález **Beuléovy** brány. R. 1853 vrátil se do Paříže, stal se r. 1854 profesorem archaeologie. při bibliotece pařížské, odkudž r. 1858—59 podnikl své výkopy na troskách Karthaginy, a r. 1860 stal se členem Akademie des inscriptions et belles-lettres. Za následujících let účastnil se **B.** již i života politického jsa úhlavním nepřítelem Napoleona III., jehož systém ve spisích o dějinách císařství fimského pojednávajících neúprosně tepal straně dynastii orléanské. R. 1871 zvolen byl departementem Maine et Loire do národního shromáždění, kdež stal se z nejpřednějších členův orléanistické skupiny, zvláště při útocích, podnikaných proti náčelníku výkonné moci, Thiersovi. Když po pádu Thiersové zvolen za presidenta maršál MacMahon, jmenován **B.** r. 1873 ministrem vnitra, stal se však záhy nemožným a přinucen co půl léte odstoupiti, jelikož přes přilisi na odiv vynášel smýšlení příznivé hraběti Pařížskému. **B.** byl literárně neobyčejně činným. Spisy jeho jsou buď archaeologické, buď přesné historické, buď belletristické, při čemž však při výběru látky toliko přihlížel k dobám starověkým. Z archaeologických spisů buďtež uvedeny mimo četné publikace uvef. v »Journalu des Savants«: *L'Acropole d'Athènes* (Paříž, 1853); *Etudes sur le Peloponnèse* (t., 1855); *Les monnaies d'Athènes* (t., 1858); *L'architecture au siècle de Pisistrate* (t., 1860); *Fouilles à Carthage* (t., 1860, přeloženo i do němčiny); *Causeries sur l'art* (t., 1867) a *L'histoire de l'art grec avant Pericles* (t., 1870) a poslední jeho dílo *Fouilles et découvertes, resumés et discutés en vue de l'histoire de l'art* (tamže, 1873). Z historických spisů vynikají monografie psané v úmyslné protivě Napoleonovu životopisu G. J. Caesara: *Auguste, sa famille et ses amis; Tibère et l'héritage d'Auguste; Le sang de Germanicus a Titus et sa dynastie*, které vydány úhrnně s názvem *Proces des Césars* (Paříž, 1867—70) a přeloženy i do němčiny. Z belletristických prací nejznámější jest drama *Phidias* (1863). Pšk.

von **Beurmann** **Karl Moritz**, cestovatel africký (* 1835 v Postupimě — † 1863). Opuštit službu vojenskou vydal se roku 1860 do Egypta a odtud (z Koroska na Nílu) pouští do Berberu a horami jihových. Núbie přes Suákin, Masávu, Kasalu do zemí Bogoských. Dru-

hou cestu podnikl r. 1862 hledaje ve Vaději zmizelého cestovatele Ed. Vogla. Přes Bengazi a Murzúk odebral se do Kúky a Jakovy a odtud přes Kanem chtěl kol severního břehu jezera Čadského vejít do Vadaje. V Mao blíže hranice vadájské však zavražděn. Hlavní zásluha jeho záleží v prozkoumání Nilu. Srovn. v Petermann's Mittheilungen 1861, 1862 a 1864 (přehled cest jeho). Jeho slovníček jazyka Tigré vydal Merx (Lipsko, 1868). *Dk.*

de Beurnonville [bernonvil] Pierre Riel, markýz, francouz. maršálek (* 1752 — † 1821). Sloužil do r. 1781 ve vojsku indickém a navrátil se do Francie přidal se ke straně revoluční, která mu svěčila zřízení sev. armády. Přičiněním girondistů jmenován r. 1793 ministrem vojenství a spravoval úřad ten svědomitě a vzorně. Oznámv konventu záměry Dumouriezovy byl vyslán, aby generála toho zatknul, ale byl od něho sám zajat a vydán Rakušánům, kteří jej r. 1795 propustili za věvodkyni z Angoulême. Pro nedostatečné zdraví vzdal se velitelství nad severní armádou a zastupoval republiku r. 1800 v Berlíně a r. 1802 v Madridě. R. 1814 hlasoval pro sesazení Napoleona a jako člen prozatímní vlády proti Napoleonu II. Za to jmenován byl od Ludvíka XVIII. pairem a státním ministrem a po porážce Napoleonově u Waterloo maršálkem a markýzem.

Beuron, ves se 129 ob. v prus. vlád. obv. sigmarinském, v údolí dunajském, 16 km jiz. od Sigmaringen, s kláš. řádu sv. Benedikta. R. 1077 založil tu zbožný šlechtic Peregrin klášter řeholních kanovníků sv. Augustina, kteří obývali zde až do svého zrušení r. 1802. Ve zrušeném klášteře usadil se r. 1862 působením kněžny Kateřiny z Hohenzollern učený benediktin dr. Maurus Wolter s několika soudruhy, jenž obnoviv zpuslý chrám a klášter přivedl zde záhy život řeholní k netušenému rozkvětu. R. 1866 povýšen B. na opatství, a prým opatem jmenován Wolter. Za kulturního boje padl i B. (1875); část mnichův odebrala se do Anglie, většina vystěhovavši se do Tyrol přijala pohostinství v klášteře servitů volderských, až r. 1880 císař rakouský František Josef I. k návrhu kard. Schwarzenberga odevzdal jim klášter emauzský v Praze. Tak vznikla nová kongregace benediktinská, zvaná beuronská, jejíž stanovy byly nyní i v Římě potvrzeny, a zakladateli jejímu, opatu emauzskému Wolterovi, udělen titul arciopata. R. 1883 převzal opat Wolter též někdejší klášter sekovský ve Štýrsku a zařídil zde nové převorství, jež roku 1887 bylo povýšeno na opatství. Po ukončení kulturního boje v Prusku vrácen byl i B. kongregaci (1887). Mniši beuronští pěstují se zdarem církevní vědy a umění, obzvláště chorální zpěv, malířství, řezbářství atd. Slavná jest zvláště malířská škola beuronská. Srov. P. Odilo Wolff, B. (Stuttgart, 1889). *Až.*

Beurty [bértý] slují v Holandsku a Německu společností majitelů lodí plachetních (*beurtmann*), provozující paroplavbu po řadě (*beurt*), tak že každá loď čeká na náklad jen po jistou dobu a ustoupí pak lodi následující

(*bugliéger*). Tato plavba beurní koná se zvláště na řekách (Labi, Rýnu a j.) a na kratších tratích mořských (mezi Amsterdamem a Brémami, Bukovcem a Petrohradem, Hamburkem a Norskem). Účelu svého, totiž zameziti škodnou konkurenci a zvelebiti plavbu, b. nedosáhly pro nedostatek podnikavosti a organizace a zatlačeny v posledním čase společnostmi pro paroplavbu (vlečnými parníky). *Hsř.*

Beust, stará rodina braniborská, později po Sasku, Badensku, Bavorsku a Rakousku rozvětvená. R. 1301 děje se o rodu tom první zmínka. Zakladatelem všech nynějších větví jest: **1) B. Joachim** (* 1522 v Mokří u Magdeburka — † 1597 v saské Planicí), professor na universitě vitemberské, jenž svými spisy založil saské právo manželské. — Z potomků jeho vynikli: **2) B. Joachim Friedrich** (* 1606 — † 1771), povýšený ve službách dánských do stavu svobodných pánův, — a **3) B. Karl Leopold** (* 1701 — † 1778), bratr před., bavorský komoří, 4. ledna 1777 povýšený do stavu hraběcího. — **4) B. Friedrich Konstantin**, svobodný pán (* 1806 v Drážďanech). Působil při horních úřadech saských a byl naposledy vrchním horním hejtnanem ve Freiberce. R. 1867 přestěhoval se do Vídně a stal se gener. inspektorem hornictví rakouského. Činnost jeho měla prospěšný vliv na rakouské hornictví. Sepsal: *Kritische Beleuchtung der Wernerschen Gangtheorie* (Freib., 1840); *Fortschritte des Berg- u. Hüttenwesens in Sachsen seit dem Jahre 1817* (t., 1850); *Über ein Gesetz der Erzvertheilung auf den Freiburger Gängen* (t., 1855 a 1858) a j. *red.*

5) B. Friedrich Ferdinand, bratr před. (* 13. ledna 1809 v Drážďanech), studoval práva na universitách v Gotinkách a Lipsku, věnoval se pak dráze diplomatické a přidělen již roku 1836 jako tajemník saskému vyslanectví v Berlíně; odtud poslán po dvou letech do Paříže a r. 1841 do Mnichova. Jevil nepopíratelné nadání a nevšední obratnost v umění diplomatickém, pokud toto hledáno v osnování drobných politických pletich a v sepisování uhlazených not a spisův pamětních. Dosáhnul hodnosti saského vyslance v Londýně (1846) B. dovedl hráti zde úlohu svou s náležitým leskem a dobytí sobě dopisy svými důvěry saského krále Friedricha Augusta tou měrou, že tento mu v květnu 1848 svěřil důležité vyslanectví při dvoře berlinském, 24. února 1849 pak jej učinil ministrem zahraničních věcí království Saského, zmítaného mocným hnutím národním, které hrozilo spáliti všechny trůny malých knížat na oltáři jednoty Německa. B. nucen byl počátkem května 1849 zavolati vojsko pruské na pomoc proti revoluční potrzce, načež 26. května Sasko s Pruskem a Hannoversem uzavřelo tak zv. »spolek tříkrálový« mající za účel unii knížat německých pod vůdcovstvím Pruska. V proklamaci z 30. kv. velebil B. tuto unii jako cestu jediné ke spáse Německa vedoucí — avšak zatím v pravdě nic mu nebylo více proti mysli než vyvýšení Pruska, v němž dobře tušil nejnebezpečnějšího nepřitele samostatnosti malých států něme-

ckých. Jakmile tedy Bavorsy a Virtembersko odřekly přistoupení k dotčené unii, B. taktéž z ní vystoupil a počal se odtud nepokrytě kloniti k Rakousku. Pro tento obrat stal se B. v Sasku rázem nenáviděným; ale nedbal rozhořčení lidu, nýbrž rozpustil 1. června 1850 národní sněm saský, obnovil staré zrušené zastoupení stavovské i jal se krutými zákony proti tisku a spolkům lámati všecken odpor odklízeje jednu vymoženost ústavní z r. 1848 po druhé. Udolav takto v Sasku hnutí národní pomáhal Rakousku znovu zřizovati starý německý bund. Avšak na druhé straně nechtěl se opět také odevzdati úplna vedení Rakousku. Když r. 1854 Rakousko a Prusko uzavíralo spolu spolek vůči otázce východní, B. přiměl prostřední Německé státy ke společnému protestu proti tomu spolku dovozuje v odpovědi jejich (dané v Bamberce 1854), že není v zájmu Německa, aby obětovalo svou krev pro zájmy Anglie a Francie na Východě. Obrácejce k sobě vždy více pozornost jako strážce samostatnosti malých států německých a zásadní odpůrce myšlenky o spolkovém státu Německém pod vůdcovstvím Pruska B. konečně r. 1861 troufal si vystoupiti vlastním návrhem na uklizení otázky německé. Myšlenka jeho šla k tomu, aby německý bundstag, zřízený ze zástupců německých vlád, střídavě zasedal pod předsednictvím Pruska v Severním a pod předsednictvím Rakouska v Jižním Německu. — Vedle tohoto sněmu vlád měl pak rokovati sněm 128 poslanců národních, vyslaných dle poměru z jednotlivých německých sněmů zemských (30 z Rakouska). Rozumí se, že Prusko rozhodně tuto myšlenku odmítlo, a tolikéž Rakousko se pro ni nechtělo rozehřáti dbajíc zárlivé svého primátu v Němcích. B. přiměl saského krále Jana k nejobětovnější pomoci zbraním rakouským ve válce »Němců s Němci« a chváta l. čce 1866 s králem svým do Vídně, kdež však z úst samého císaře rakouského uslyšel zdrcující zvěst o — porážce králohradecké. Pod dojmem katastrofy nabídl se ihned k cestě do Paříže, aby se pro poraženého domáhal zástíty mocného tehdá ještě Napoleona III. Poslání to neminulo se s úspěchem, a B., propuštěný k naléhání Pruska ze služeb saských, 30. října 1866 císařem rakouským jmenován ministrem zahraničních věcí monarchie Habsburské. Zastav tuto v těžké vnitřní krizi, B. naléhal na rychlé vyrovnání uherské a na usmíření německé strany centralistické, až podařilo se mu ve spolku se šlechtou maďarskou vytlačiti Belcrediho (7. ún. 1867), dosáhnouti jako říšský kancléř otěže také vnitřní politiky rakouské a provésti rychle státoprávní vyrovnání s Uhry naprostým téměř přijetím požadavků Deákových; aby Němci zemí neuherských s hotovou událostí se smířili, zajištěna jim dualismem nadvláda nad Slovy, kteří měli býti dle vlastního slova B-ova »přítlačeni ke zdi«. Povolání »občanského ministerstva« z německých stranníků, povrchní ozdoba nové centralistické ústavy svobodami zůstávajícími na papíře, korunovace uherská

a zrušení konkordátu, vše to byly B-ovy prostředky k jeho zahraniční politice, jež dala se cele vyjádřiti heslem: »Odveta za Sádovou«. Maje zření stále k Západu B. povýšený zatím na hraběte (1868) pozdě postřehl, jak s Bismarckem intimně spřátelený předseda vlády uherské, hr. Jul. Andrassy, potajně maří všechny snahy jeho proti Prusku, jakž mu zejména r. 1868 zmařil úmluvy o alianci s Francií, zahájené s císařem Napoleonem III. v Salcpurku. Zatím byly se vnitřní poměry v Předlitavsku zlovládou německých centralistů zhoršily tou měrou, že již 22. čna 1869 povolán B. panovníkem na rychlo do Prahy, aby se pokusil o vyrovnání s opozicí českou. Avšak jednání se rozbilo a ani vláda Potockého nebyla s to, aby upokojila národ český. Tou dobou (v květnu 1870) byl by býval mír v Čechách B-ovi vítán, neboť schylovalo se k válce francouzsko-německé, a Napoleon znovu snažně ucházel se o alianci rakouskou, kterouž B. též ministru jeho Grammontovi určitě připověděl. Avšak v rozhodné chvíli opět Andrassy proti tomu zakročil ukazuje na hrozící Rusko. B. musil 18. čce 1870 prohlásiti naprostou neutralitu Rakouska a dívat se nečinně katastrofě sedanské i prohlášení Viléma z císaře německého ve Versailles. Zřízením sjednocené německé říše Hohenzollernské byla celá německá politika B-ova zmařena na dobro a čas pro něho svrchovaný, aby odstoupil s jeviště. Avšak B. zatím dovedl se Bismarckovi pokořiti blahopřeje mu vlastním listem k »historické události« založení Německé říše a vyslovuje naději, že mezi říši tou a Rakouskem brzy zavládné přátelství. Ano, když po té za Hohenwarta došlo konečně k opravdovému pokusu o vyrovnání otázky české, byl to před jinými B., který v rozhodné radě koruny kladl důraz na ohledy k Německu, jež prý by sotva na hranicích svých sneslo obnovení Český stát, až i pomocí přivolaného Andrassyho vskutku zničil pokročilý dílo vyrovnání a způsobil pád Hohenwartův. Byl to poslední jeho osudný čin. V zápětí jeho B. sám jest propuštěn (6. listop. 1871) a poslán jako vyslanec rakouský do Londýna, zde prodlel do říj. 1878, načež stal se vyslancem v Paříži. Však r. 1882 odešel na odpočinek do Altenberku v Dol. Rakousích, kdež zemřel 23. říj. 1886 zůstaviv po sobě »Paměti« (2 sv.) vydané tiskem nedlouho po smrti jeho r. 1887 ve Štutgartě. *KT.*

6) B. Karel Louis, hrabě, saskoaltenburský státník (* 1811 ve Friedrichstanecku). Stal se r. 1842 krajským hejtmanem a r. 1848 předsedou ministerstva. Po resignaci vévody Josefa odstoupil, stal se však brzy na to členem ministerstva Gabelentzova, jehož předsednictví později převzal. Působil směrem umírněným a opíral se demokratickému hnutí let 1848 a 1849. R. 1850 provedl nový zákon volební dle vzoru pruského, účastnil se sjezdu berlínského, a pak drážďanské konference, kde se přidal ke straně pruské. Odstoupiv r. 1853 stal se vyslancem v Berlíně a zastupoval tam i Durinské státy do r. 1867; od té doby žije v soukromí v Altenburce. *Hst.*

Beutelsbach, virtemb. městys v jagstském kraji a schorndorfském okrese na řece Remse, s 1463 obyv. Výroba olejotiskových obrazů. Nad místem stál hrád Beutelsbach, původní sídlo panujících rodu virtemb.; na počátku XVI. stol. počalo tu povstání selské, známé pode jménem »Armer Konrad«.

Bouth Peter Christian Wilh., státník pruský (* 1781 v Kleve — † 1853 v Berlíně). Stal se r. 1814 tajným vrch. finančním radou v ministerství, r. 1821 členem státní rady, r. 1828 ředitelem oddělení min. fin. pro živnosti, obchod a stavby, r. 1844 skut. tajným radou. Získal si velikých zásluh o založení celního spolku a zvelebení živnosti, založiv ústav živnostenský v Berlíně, školy živnostenské a r. 1821 spolek ku podpoře živnosti. Staral se o pořádání výstav živnostenských, o zavádění nových způsobů výrobních, zvláště anglických. Účastnil se také vypracování zákonů berních z r. 1817. Roku 1845 vystoupil z ministerstva. Před stavební akademií berl. jim založenou postavena r. 1861 socha jeho od Kissa. *Hs7.*

Beuthen viz Bytom.

von **Beuthen** viz Bejton.

Bouvray [bevré], vrchol Morvanského pohří nad vsí t. jm. ve stf. Francii, na hranici dep. nièvreského a saône-et-loireského, 20 km západně od Autunu. Dosahuje výše 820 m poskytuje znamenitou vyhlídku. V l. 1865 až 1884 odkryto zde rozsáhlé město galské a poznáno v něm Bibracte, hl. místo Aeduů, kteréžto dříve pokládáno za totožné s Augustodunem (viz Autun). Většina památek na B. nalezených uložena v předhistorickém museu st.-germainském. Za středověku stálo zde převorství, hojně navštěvované místo poutnické, a konány slavné výroční trhy (*líte du B.*), které dosud se pořádají. Také 3 megalitické památky druidské má B., z nichž nejzajímavější jest *Pierre de la Wivre* na způsob zkomolené pyramidy.

Bouvron [bévrōn], jméno několika řek franc., z nichž nejdělsí (125 km) jest B.-de-Sologne [solōn], která vznikájc u Argentu v dep. Cher teče krajinou Sologn k zjzáp., u Candé vnímá Cosson a hned na to vlévá se s l. str. do Loiry.

Bouzeval [bézvāl], lázeňské místo ve franc. depart. Calvados, arr. pont-d'évéckém, na přelivu La Manche a na záp. dráze (Trouville Dives), tvoří s obcí Houlgate jedinou ulici s pěknými villami a hotely. Zdejší mořské lázně jsou hojně navštěvovány. Krásný rom. chrám, pramen sv. Antonína, k němuž se konají pouti, 1065 obyv. (1886).

Bouzeville [bézvil], hl. město kantonu ve franc. dep. Eure, arr. pont-audemerském; obnovený chrám z XIII. století, plátenictví, mlýny, obchod s drůbeží a dobytkem, 2497 ob. (1886).

Bovagna [bevaňa], pevné město ve stf. Itálii; v prov. perugijské, kraji spoletském, na soutoku Clitunna a Topina, 27 km jihových. od Perugia, má mnohé pěkné budovy, zvláště chrámy (kollegiátní, dominikánský a augusti-

niánský s velkým konventem), gymnasium a 5003 obyv. (1881, obec), kteří dolují na hnědé uhlí a provozují obchod s konopím, plátnem a dobrým vínem (»pizzutello«, »corneto«). Jest to prastaré město umbrijské Mevania, pověstné chovem skotu, zvláště bílých býků k obětem určených, z něhož dosud se zachovaly zbytky cirkru, amfítheatru, lázní a kyklopských zdí.

Beveland, jižní a severní, dva ostrovy v ústí řeky Skaldy, velmi úrodné a obydlené. Jižní (Zuid-B.), zaujímající 320 km², největší z ostrovů zealandských s hl. městem Goes, byl r. 1530 a 1532 zaplaven a úplně zrušeno a teprve po 100 letech poznovu hrázemi opatřen a zalidněn. Sev. zaujímá plochu 120 km². Hlavní místo jeho jest Cortgene. Přes jižní ostrov vede železná dráha z Bergen do Vlissingen.

Beveregius viz Beveridge.

Beveren, několik obcí belgických, z nichž nejdůležitější jest B.-Waes, městys v provincii východofland., arr. st.-nicolaském, na železniční trati gentsko-antverpské, středisko značného obchodu s výrobky hospodářskými, mající pšádelny a 8233 obyv. (1886), kteří zabývají se z velké části krajkářstvím.

van **Beveren**: 1) v. B. Mathieu, vlámský sochař a řezbář (* 1630 v Antverpách — † 1690 v Brusselu), od roku 1650 člen gildy v rodišti a později mincovní dozorce tamní. Spracovával se zdarem kámen, dřevo a kost. Z děl zvláště vyniká mausoleum K. Broesta v kostele sv. Jakuba v Antverpách a náhrobek K. L. Thurn-Taxisa v kostele Notre Dame au Sablon v Brusselu s allegoriemi síly a času.

2) v. B. Charles, malíř (* 1809 v Malině — † 1850 v Amsterdamě). Získal první cenu na akad. v rodišti (1827) a v Antverpách, člen akademie amsterdamské a nizozemského Institutu. Přední díla jeho: *Smrt Antonina poustevníka* v chrámě Mojžíše a Arona v Amsterdamu, genry *Raněný z dětmi*, *Děvče škeble hledající* (1830), *Zpověď nemocné dívky* (v mnichovské galerii) a zdařilý *Pohled na bránu v Aerschotu* (1828).

Beveridge [-ridž], též Beverigius William, theolog a orientalista angl. (* 1638 v Barrowu, Leicestershire — † 1708). Stud. horlivě jazyky východní a vydal již r. 1658 *De linguarum orientalium praestantia cum grammatica syriaca*. Stal se kanovníkem, později dvorním kazatelem a r. 1704 biskupem sv.-asafským. Důležitým pramenem východ. práva církevního jest jeho: *Synodikon, sive Pandectae canonum ab ecclesia graeca receptorum* (1672) a *Codex canonum ecclesiae primitivae* (1678). Sepsal také *Institutionum Chronologicarum libri duo* (1669), obsahující vědeckou metodu chronologickou; pak *Theaurus theologicus* (1711) a j. spisy theologické. Díla jeho vyd Th. Hartwell, Horne, 1824, v 9 sv. *Hs7.*

Beverley [bévrlí]: 1) B., hlavní město Vých. Ridingu v hrabství yorském (v Anglii), 1 1/2 km od Hullu, přítoku Humbertu, s nímž je spojeno kanálem, a 15 km od města Hullu, vede obchod s obilím, uhlím a kožemi, vy-

rábí hospodářské stroje a má 11.422 obyv. (1881). Ze staveb vyniká kollegiální kostel sv. Jana, jehož nejstarší (gotická) část pochází z XIII. stol.; také starobylá latinská škola je pozoruhodná. **B.** povstalo z převorství založeného r. 700, na němž působil i později za svatého prohlášený arcib. yorský Jan z **B.** — **2)** **B.**, město sev.-amer. státu Massachusetts, na zátoce Ann Arboru, naproti Salem, s nímž spojeno jest mostem 510 m dlouhým, má ústav pro hluchoněmé a 8456 ob. (1881).

Beverloo, obec v belg. prov. limburské, arr. hasseltském, 18 km sev.-záp. od Hasseltu, má 1047 obyv. (1884). V zdejšíh ležení shromažďuje se co rok armáda belgická k velkým polním cvičením.

Bevern, městečko brunšvické v kraji a okrese holzmindenském, na řece Bevefe, má zámek s polepšovnou pro zpustlé děti, káznici, běhlička, tkalcovny a 2137 obyv. (1885). Dle něho zvala se vévodská linie brunšvicko-bevernská, která zde v letech 1666—1735 sídlila.

Bevern August Vilém, vévoda brunšvicko-bevernský, z vedlejší linie wolffenbüttelské (* 1715 v Brunšviku — † 1781 ve Štětíně), generál Bedřicha II. pruského. V sedmileté válce rozhodl svým útokem bitvu u Lovosic (1756), načež vniknuv do Čech odrazil u Liberce sbor hraběte Königsegga a spojiv se v Boleslavsku se Schwerinem přispěl platně k vítězství pruskému u Prahy. Po bitvě té vyslal jej Bedřich s 20.000 muži proti Daunovi ke Kolínu, ale předvoj jeho byl od Dauna odražen a **B.** neodvážil se žádného rozhodného činu. Po ústupu z Čech světil mu Bedřich vrchní velení v Lužici, ale když 7. září generál Winterfeldt u vesnice Moysu od Nadasdyho byl poražen, ustoupil **B.** se zbytky svého sboru do Slezska k Vratislavi; byl tu od Karla lothrinského poražen a při objíždce zajat. R. 1758 propuštěn, poslán byl do Štětína, později byl však poznovu k vojsku povolán, zvitězil r. 1762 u Reichenbachu a velel vojsku prus. ve Slezsku až do míru hubertsburského.

Beverungen, město v prus. vl. obvodu mindenském, kraji hözterském, při vtoku Bevery do Vesery, na žel. trati arnsbersko-holzmindenské a soestska-nordhausenské, má katolický a evangelický chrám a 1868 ob. (1886) zabývající se dřevofezbou a tov. výrobou papíru, doutníkův a obuvi.

Bewdley [bjúdlí], městečko worcesterského hrabství v Anglii, na Severnu, má velký veřejný park, výrobu kůže, hřebenuv a koberců, železného i mědného nádobí a 3088 obyv. (1881).

Bewer Clemens, malíř něm. (* 1820 v Cáchách — † 1884 v Bonnu). Zdařilým osvětlením pochodovým vynikají první samostatná díla: *Romeo a Julie* (r. 1844) a *Útek M. Stuartky* (1846). Po návratu do Düsseldorfu maloval: *Correggio s rodinou*; *Tasso, předčítající Osv. Jerusalemu* (1850); *Zápas pěvců na Wartburku* (1851) a *Výchování P. Marie* (1852). Se zdarem pak, zvláště za pobytu ve

Vidni, věnoval se portraittm. Mimo vyznačené vyniká ještě: *Nalezení Mojžíše* (1862); *Judita s hlavou Holofernovou* (1860) a *Herodiada s Janovou*; *Kajčí Magdaléna* a poslední práce *Kleopatra na Nilu*.

Bewlok [bjúik] Thomas, kreslič a dřevoryjec angl. (* 1753 v Cherry-Burn, Northumberland — † 1828 ve Windmill-Hills nedaleko Newcastlu). R. 1776 pracoval v Londýně jako dřevoryjec, avšak již po roce vrátil se do Newcastlu a vstoupil s bratrem svým Johnem jako společník do závodu Beilbyho. Práce obou bratrů jsou nad míru četny a i objemný katalog John Gray Bellův (*Critical Catalogue of Works illustrated by Thomas and John B.*) jest neúplný. **B.** dospěl bez ohledu na mistry dřevorytu XVI. věku svého vlastního slohu, což zejména jeví se tam, kde reprodukuje staré rytiny, a v technice dřevoryjecké způsobil veliký převrat, zvláště zavedením rydla. Vynalezl také způsob ve dřevorytu vyjádřiti všecky nuance a odstíny černi tím, že povrch desky fezal v různých hloubkách. Nejlepší jsou jeho obrazy zvířat v »General History of Quadrupeds« (Newcastle, 1790) a v »History of British Birds« (Londýn, 1809). Roku 1862 byly v Londýně vydány **B.**ovy memoiry a r. 1870 Reeve vydal 2000 *Bewick-Woodblocks*. Srovnej Thomson, *Life and works of Th. B.* (Londýn, 1882); Dobson, *Th. B. and his pupils* (t., 1884).

Bex [bé], ves ve švýcarském kant. vaudském na f. Avençonu, stan. dr. st.-maurice-lausanneké, 3 km nad ústím jeho v Rhôně, v půvabné krajině vinorodé, na pokraji rhónského údolí, má 3958 obyv. (1880) a slyne jako lázeňské místo se solnatými koupelemi i léčební místo klimatické. Nedaleko odtud jsou nejstarší solivárny v celém Švýcarsku, jež poskytují sůl již od polovice XVI. století, ale teprve r. 1823, když nalezeno nové, bohaté ložisko, rozšířilo se dolování tou měrou, že se dobývá nyní 20—30.000 q soli ročně.

Bexbach (Horní, Střední a Dolní), tři vsi v bavorské Falci, záp. od Homburku k Neukirchen, s velikými doly uhelnými.

Bexley [bèksli], starobylá ves kentského hrabství v Anglii a předměstí Londýna, od něhož je 16 km vzdáleno. Ob. 8793 (1881).

Beyer: **1)** **B.**ová Jindřiška, rodem Minterová, proslulá malířka květin (* 1781 ve Štětíně — † 1855 ve Varšavě). Přičeší do Varšavy provdala se za Viléma Beyera, ředitele úřadu loterního; po smrti manželově (1819) věnovala se pak cele umění malířskému. **B.**ová vynikla v olejové malbě květin; práce její, vyznamenané mnohokrát na výstavách varšavských, vynikají lahodným koloritem a věrným napodobením přírody. Ve Varšavě založila **B.**ová ženskou školu malířskou, jež trvala od r. 1824 do 1833. — **2)** **B.** Karel, syn předch., archaeolog, numismatik a fotograf pol. (* 1818 ve Varšavě). Vydal *Gabinet medalów polskich* (Varšava, 1857, 3 seš.) jakožto doplněk díla Eduarda hr. Raczynského. **B.** byl v Polsku první, jenž s prospěchem užil fotografie v archaeologii a numismatice. Zároveň s Dutkie-

wiczem zdokonalil **B.** světlotisk a vydal v závodě svém: *Album starožitnosti Krakowa*; *Album na 400letní ročníce Koperníka*; *Album Muzeum starožit. Peszteňského i t. d.*; *Ryciny pěníedty polských nie objętych dziełem Ignacego Zagórskiego: O monetach Polski* (Varšava, 1858); *Skorowidz monet polskich od 1506 do 1825* (Krakov, 1880) a j.

3) **B.** Jiří, zakladatel studia něm. práva soukromého (* 1665 v Lipsku — † 1714). Stal se r. 1693 v Lipsku doktorem práv a povolán r. 1706 za profesora institucí na universitu vitemberskou. Tu pak ohlásil r. 1707 poprvé přednášky o právu německém, pokud ho soudy užívaly. **B.** vykládal jednak historický rozvoj, jednak i praktický význam řádů německoprávních a tak výklad něm. práva vymanil z područí výkladu o tak zv. usus modernus iuris romani. Hlavní spis **B.**ův *Delineatio iuris Germanici ad fundamenta sua revocati* vydán teprve v r. 1718 v Halle.

4) **B.** Johann Christian Wilhelm, německý malíř a sochař (* 1725 v Gothě — † 1793 v Hietzingu u Vídně). Vzdělav se v Paříži a v Itálii zastával professuru malířství na akademii ve Stuttgartě nově zřízené a fidil oddělení malířské a plastické v továrně na porculán v Ludwigsburce, kdež také modeloval mnoho figurek, z nichž nejlepší jsou skupiny bakchantek. Potom byl povolán na dvůr vídeňský, jmenován dvorním malířem, sochařem a komorním architektem. Na rozkaz císařovny Marie Terezie zhotovil některé sochy pro zahradu schönbrunnskou a to z mramoru, jehož ložiska v Tyrolsku sám odkryl r. 1772. Ze soch těch nejkrásnější jsou: *Janus a Bellona*, *Únos Helleny* a *Nymfa Egeria*. Také jiní sochaři pracovali dle jeho modelů pro Schönbrunn, jako Martin Fischer *Mucia Scaevola*, *Neptuna a Thetida* a j. Jiné práce **B.**ovy jsou ve Stuttgartě, Ludwigsburku, na zámku Solitude, pak v Anspachu a Petrohradě. Také jako spisovatel svého oboru **B.** byl činným a napsal: *Oesterreichs Merkwürdigkeiten, die Bild- und Baukunst betreffend* (Vídeň, 1779) a *Die neue Muse oder der Nationalgarten* (tam., 1784) s 21 obrazy **B.**ových soch.

5) **B.** Gustav Friedrich, badenský ministr a pruský generál (* 1812 v Berlíně — † 1889 v Lipsku). Vzdělal se ve velikém štábu pruském a působil při reorganizaci pruské armády. R. 1866 vyznamenal se jako sborový velitel v Hessensku; r. 1867 přešel do služeb badenských a stav se ministrem vojenství zřídil armádu dle vzoru pruského; r. 1870 a 1871 byl jejím velitelem na bojišti francouzském, načež přešel poznovu do služeb pruských a stal se guvernérem v Koblenzi; r. 1880 odešel na odpočinek.

Beyle [bél] Maire Henri, slavný spisov. franc. (* 1783 v Grenoblu — † 1842 v Paříži). Vstoupil do vojska účastníkem ve výpravě veliké armády do Ruska, kde na zpátečním pochodu vyznamenal se kolikráte svou chladnokrevností a přítomností ducha. R. 1814 vystoupil ze služeb vojenských a trávil dobu restaurace v Miláně, odkudž roku 1821 musil

vrátiti se do Francie jsa u policie v podezření z karbonátství. R. 1830 stal se konsulem francouzským v Civitá-Vecchia. Jako spisovatel znám pode jménem Stendhal. První jeho kniha jsou dojmy z cesty po Itálii *Rome, Naples et Florence* (1814). Jeho *Lettres écrites de Vienne sur Haydn* (1814) jsou však jen výtahem díla Carpaniova; *Histoire de la peinture en Italie* (1817) jest pouhou monografií o Leonardu da Vinci a Michel-Angelovi. Záslužnější jsou *Promenades dans Rome* (1829). příjemná causerie o krásách Říma, již podobné jsou *Mémoires d'un touriste* (1838). Románem *Chartreuse de Parme* (1839) dosáhl **B.** plného uznání; líčí tu život při dvorech italských. Také román *Rouge et noir* (1831) jest pěkným líčením mravův své doby. Souborně díla **B.**ova vydal Colomb s názvem »Oeuvres complètes de B.« (1850—55, 18 sv.) a Prosper Mérimée, nejlepší žák **B.**ův, jeho *Correspondence* (1857). Všecka díla **B.**ova jsou plna originalnosti a jemného procítění, ač obsahují často idee velmi paradoxní; všude zračí se v nich spór odumírajícího klasicismu s romantismem. *Hřz.*

von **Beyme** Karl Friedrich, státník prus. (* 1765 v Královci braniborském — † 1838). Stal se assessorem komor. soudu a súčasnil se redakce pruského »landrechtu«. R. 1791 jmenován radou soudu komor. a r. 1798 radou kabinetním. Neměl však dosti ráznosti a proto Stein vymohl odstranění jeho. **B.** stal se pak předsedou komorního soudu a po odstoupení Steinově ministrem spravedlnosti a velikým kancléřem; následkem nerozhodné politiky své musil r. 1810 ustoupiti. R. 1816 jmenován hrabětem a r. 1817 opět ministrem státním pro revisi zákonův a organisaci soudnictví. Když úsilí jeho, odporovati reakci, se nedařilo, vystoupil s Wil. Humboldtem a Boyenem z ministerstva a žil na zámku svém u Berlína. *Hřz.*

Beynat [béna], hlavní město kantonu ve franc. depart. Corrèze, 16 km vých.-jihových. od arr. města Brive; 1997 ob., výroba zboží slaměného, kamenné lomy.

Beyr., skratka palaeontologická = H. E. Beyrich.

Beyrich Heinrich Ernst, geolog a palaeontolog něm. (* 1815 v Berlíně). Jest professorem geologie na universitě berl., ředitelem geolog. a palaeontol. sbírek v mineralogickém museu a ředitelem pruského geolog. ústavu a výzkumu. Pod jeho řízením vychází geolog. mapa Pruska a států Durynských. Stojí též v čele komitétu pro vydání geologické mapy Evropy podlé usnesení mezinárodního geologického kongressu bolognského (1881) v Bologni. Mimo četné články v »Poggendorfových Annalech«, »Karstenově Archivu«, »N. J. für Mineralogie, Geologie und Palaeontologie« a j. napsal: *Beiträge z. Kenntn. d. Verstein. d. rhein. Übergangsgebirges* (Berlín, 1837); *Über einige böhm. Trilobiten* (t., 1845); *Untersuchungen über Trilobiten* (t., 1845, 2 sv.); *Conchylien d. nordd. Tertiärgebirges* (t., 1853—57); *Über die Crinoiden des Muschelkalkes* (t., 1857); *Über eine Kohlenkalkfauna d. Insel Timor* (tam., 1865);

Über einige Cephalopoden a. d. Muschelkalk d. Alpen (t., 1867); *Über geognost. Beobachtungen G. Schweinfurth's in d. Wüste zw. Cairo und Suez* (t., 1882) a jiné. — Jeho manželka **B. Klementine** (* 1825) vydala pod rodným svým jménem Klem. Helm četné spisy pro mládež, které došly veliké obliby. Fl.

Beyrichia, zkamenělý rod skořepatcův (*Ostracoda*) s dvěma miskami stejnými, prodlouženými a na obou koncích oblými. Obrys hřbetní jest rovný, břišní polokruhovitý. Povrch misek ozdoben příčnými ryhami od listy hřbetní počínajícími a rozličně sestavenými. Rod tento jest velice rozšířen, vyskytá se v silurském, devonském a kamenouhelném útvaru. Ve spodním siluru českém nejhojněji přichází **B. bohémica** Barr. Pa.

Beyrichiové vápence, vrstvy útvaru silurského, oddělení svrchního, jež vyskytují se hlavně na ostrově Gotlandě a vyznačeny jsou množstvím zbytků malých skořepatých ráčků (*Entomostracia*) rodu *Beyrichia*; obsahují hlavně: *Beyrichia tuberculata* Boll., *Bey. Salteriana* R. Jon., *Leperditia phaseolus* Hising. sp., *Leperd. marginata* Keyserl. sp., *Chonetes striatella* de Kon, *Rhynchonella nucula* Salt., *Spirifer* atd. Tyto **B.** v. jsou také dosti zajímavé tím, že se nalézají daleko od svého nynějšího uložení, mezi bludnými balvany v severoněm. pánvi, hlavně ve Slezsku, kde v nich všechny výše uvedené organické zbytky také byly poznány. Fl.

Beyschlag: 1) **B. Willibald**, evangel. bohoslovec (* 1823 ve Frankfurtě n. M.). Stal se r. 1850 druhým farářem v Treviru, r. 1856 dvorním kazatelem v Karlsruhe, r. 1860 řádným prof. theologie v Halle. **B.** jest vůdcem tak zvané zprostředkující čili střední strany bohoslovecké v Německu, což osvědčil na pruských generálních synodách roku 1875 a 1879; v zájmu téhož směru vydává od r. 1876 církevněpolitický měsíčník »Deutsche evang. Blätter«. **B.** jest také hlavou obranného obecného spolku »Der evangel. Bund«. Spisy jeho: *Zur deutsch-christlichen Bildung*, sbírka 16 přednášek; tři sbírky kázání. Několik příležitostních spisů, hlavně: *Aus d. Leben eines Frühvollendeten* (Berlín, 1857); *Welchen Gewinn hat die evang. Kirche aus den neuesten Verhandlungen über das Leben Jesu zu ziehen?* (1864); *Die Christologie d. N. Testaments* (t., 1866); *Die paulinische Theodicee* (t., 1868); *Die christl. Gemeindeverfassung im Zeitalter des N. T.* (Haarlem, r. 1874); *Zur Johanneischen Frage* (Gotha, 1876). BM.

2) **B. Robert**, genrový malíř německý (* 1838 v Nördlinkách). Od r. 1882 začal se obrátit malbou pastellovou a vydal pod titulem *Frauenlob* sbírku ženských hlav v kostumech rozličných věků. Práce jeho vynikají jistým sladkým půvabem a měkkoostí, ale jsou monotónní. Z obrazů jeho uvádíme: *Ifigenie v Tauridě* (1861); *Setkání* (1862); *Sváteční ráno* (1864); *Malý tvrdohlávek* (1866); *Psyche a motýl* (1869); *První valčík* (1869); *Jarní den ve středověku* (1878); *Babiččin mládeček* (1880); *Pod jabloní* (1880); *Tři pokolení* (1882) a j. v.

Beythe Štěpán, dvorní kaplan hraběte Balthazara Batthyányho, botanik, přítel proslulého belgického učence Klusia, nar. r. 1528 v Nemet-Ujváru. Hlavním jeho dílem jest s jazykozpytného stanoviska velmi důležitý jeho herbář: *Phytologia Nemet-Ujvár. 1595*. Krom toho vydal: *Stirpium Nomenclator Panonicus* (Amsterod., 1584). Bbk.

Bez viz Sambucus a Syringa.

Beza (de Bèze) Theodor, kalvínský reformátor (* 1519 ve Vezelay v Burgundsku — † 1605 v Genevě). Pocházel z rodiny šlechtické. Studoval práva v Orléansu a při tom vedl dosti nevázaný život, jak patrně z jeho básní *Juvenilia* roku 1548 vydaných. Stav se v 20. roce licenciatem vrátil se do Paříže, kdež mu pokrevní přátelé jeho dopomohli ke dvojímu obročí církevnímu, ač byl laikem; zde též se tajně oženil. R. 1548 odebral se do Genevy, aby se volně mohl oddati učení novému, které byl poznal od učitele svého Wolmara, a po roce byl povolán za učitele řečtiny do Lausanny, kamž se reformátoři z Němce vypověděni v hojném počtu byli utekli; vedlé řečtiny zanášel se velmi pilně studiem písma sv. Po náboženské rozmluvě katolíkům a lutheránům vyjednával **B.** s Melancthonem, Brenzem a j. o nějaké sjednocení; ale tento, jakož i pozdější podobné pokusy neměly výsledku, protože Lutherovi a hlavně Zwingliho stoupenici nechťeli ničeho míti s kalvinisty. Roku 1559 odešel do Genevy, kdež stal se rektorem nově zřízené akademie. Jeho vedením škola velice zkvetala jsouc zároveň hlavním střediskem učení Kalvínova, kterýž v tomto městě již po delší dobu působil a konsistoř svou zřídil. Po smrti Kalvínově (1564) stal se **B.** předsedou této konsistoře a tudíž hlavou této církve ve Švýcarsku, jižto svou učeností, výmluvností, ostrým přem i diplomatickou obratností hájil a rozšiřoval. Tak ve schůzi v Poissy r. 1561 před královnou Kateřinou a celým dvorem franc. hájil **B.** učení Kalvínovo popíraje učení o transsubstanciaci a konsubstanciaci. Když pak ve Francii vypukla válka občanská, princ Ludvík z Condé postavil se v čelo hugenotův a z návodů **B.**-zova přiměl na schůzi v Orléansu duchovní reformované, aby nejen oni Ludvíka za ochránce svého uznali, nýbrž i všem reformovaným kazatelům v Německu ho doporučovali, a sám pak vyzýval knížata německá, aby brannou mocí mu přispěli proti guisům. **B.** odebral se k Janu Kazimíru falckému, aby jej přemluvil ku vpadu do Francie ve prospěch hugenotů. Rozmíšky mezi hugenoty, vnitřní správy se týkající, dovedl **B.** na sněmě rochelleském (1571) a nismeském (1572) tak urovnati, že zůstalo při starém zřízení církevním. Brzo na to **B.** vzdal se všech hodností a zemřel v 86. r. věku svého. V posledních letech navštívil ho sv. František Sal. třikráte, aby ho s církví katolickou smířil, ale nadarmo. Spisy **B.**-zovy jsou z velké části polemické, napsané proti katolíkům a stoupencům Lutherovým i Zwinglovým; hlavnější jsou: *De haereticis a civili magistratu puniendis* (1554); *De polygamia et divortiiis*; *Con-*

fessio christianae fidei et ejusdem collatio cum papisticis haeresibus (1560). Vydal též ve franc. řeči dějiny reformace franc. od r. 1521—63 a životopis Kalvínův. Též Nový zákon ze řečtiny znova převedl do latiny a bedlivě revidoval řecký text. Též s Bratry českými se **B.** seznámil skrze luth. lékaře Cratona; i začal s nimi o vyznání a sblížení písemně vyjednávati. **B.** podržel úplně učení Kalvínovo, kteréž při pokusech o spojení lutheránů s kalvinisty jenom o něco mírněji vykládal než Kalvín; bylť vůbec ducha mírnějšího než ostatní reformátoři a povahy jemné. Životopis jeho podal Fayus, žák jeho, a Bayle, nověji Fr. Schlosser, J. Baum.

So.

Bezák Alexander Pavlovič, generál-adjutant a člen státní rady ruské (* 1800 — † 1868). Od r. 1819 jsa ve vojsku vyznamenal se r. 1828 před Varnou a r. 1831 při pronásledování povstalců polských a roku 1849 v Uhrách. R. 1856 stal se velitelem 3. armádního sboru a byl od r. 1860 orenburským, od roku 1865 kijevským vojenským velitelem i generálním gubernátorem. Záslužně vyznačil se upravením poměrů mezi Baškiry a zvláště šťastným řešením otázek správních v jihozápadních krajích za okolností velmi choulostivých.

Bezborodko, šlechtický rod rus., mající původ svůj od starobylého knížecího rodu polského, jehož člen Damian od cara Pavla I. obdržel r. 1797 titul knížecí. Z rodu toho vynikli: **1) B.** Aleksandr Andrejevič (* 1742, † 1799). Pocházejce ze vznešeného a bohatého rodu bojarského obdržel mnohostranné vzdělání, nejprve doma ve vsi Stolném blíž Černigova a pak v akademii kijevské. Zvolil si dráhu vojenskou, byl pobočníkem Rumjanceva v prvních jeho pochodech proti Turkům, načež r. 1774 jako plukovník přestoupil do státní kanceláře, kde se brzo stal sekretářem Kateřiny II., tajným radou, senátorem a roku 1780 státním sekretářem v záležitostech zahraničních. Za důležité služby Rakousku prokázané císař Josef II. jmenoval ho říšským hrabětem. S Portou uzavřev r. 1791 jasský mír, jímž utvrzeno připojení Krymu k Rusku, byl cařsky odměněn od Kateřiny II. a jmenován ministrem zahraničních záležitostí, jímž zůstal až do smrti. Car Pavel povýšil ho do stavu knížecího a jmenoval státním kancléřem s titulem polního maršálka. Dům jeho v Petrohradě byl pln rozkošných předmětů vyššího vkusu a lesku; jeho galerie obrazů posud jest přední ozdobou Eremitáže. Něžinské lyceum, jež se svým bratrem Iljou založil na svém rodném statku věnoval na ně ročně 25.000 rublů, kvete posud. *Kol.* — **2) B.** Ilja Andrejevič, bratr před., generál-major za Kateřiny II., generál-lieutenant za Pavla, hrabě říše Ruské (1797), poslední člen rodu svého, proslul jako veliký dobrodinec na Rusi. Vypňuje vůli † bratra, obětoval **B.** veliký náklad na založení lycea v Něžině, jediného tehdy ústavu maloruského, jehož otevření však (1820) **B.** se nedočkal.

Bezbožectví viz Atheismus a Bůh.

Bezoevné čili buněčné rostliny činí vedlé rostlin cevnatých jeden z obou hlavních oddílů rostlinstva, a sice oddíl nižší, do něhož náležejí pouze řasy, houby a mechy. Ostatně viz Rostlinná soustava. *LČ.*

Bezoičnost viz Anaesthesie.

Bezoměrnost viz Nečmýrnost.

Bezdan, městys v Uhrách u Dunaje, v župě báčko-bodrožské, okr. zomborském, má 7715 maď. obyv. náb. říms.-kat. (252 obyv. jiných náb.), farní kostel, konf. školy, synagoga, stanice paroplavební, telegr. a poštu. Role velmi úrodné, ale trpí mnoho povodněmi Dunaje. Rybářství. *Rč.*

Bezďěšť: 1) B. (něm. *Mitterdorf*), ves na Moravě, hejtm. Mor. Třebová, okr. Jevíčko, býv. dom. Mor. Třebová, 46 d., 230 obyv. čes., 34 něm. (1880), škola, fara a pošta Kornice. — **2) B.**, ves t., hejtm. Moravská Třebová, okr. Jevíčko, býv. dom. Svitava, 21 d., 123 obyv. čes. (1880), fara Roubanín, pošta Opatovice.

Bezďěšín: 1) B., ves v Čechách, hejtm., okr. fara a pošta Mladá Boleslav (3½ km již.), býv. dom. Kosmonosy, 21 d., 116 obyv. čes. (1880). — **2) B.**, ves t., se 14 d. a 96 obyv. čes. (1880), v hejtm. semilském, okrese lomnickém, obec Tuháň. — **3) B.**, ves t., hejtm. Pelhřimov, okr. Pacov (9 km jihozápad.), býv. dom. Hroby, 12 d., 107 obyv. českých (1880), fara Křeč, pošta Chýnov. — **4) B.**, ves tam., v hejtm. pelhřimovském, okrese počáteckém (11 km severovýchod.), býv. dom. Cerekvice, 26 d., 171 obyv. českých (1880), fara a pošta Horní Cerekev. — Opodál na Jihlavce papírna. **5) B.**, ves t., v hejtm. a okrese táborském (10 km jihozáp.), býv. dom. Želeč, 36 domů, 249 obyv. čes. (1880), fara Hlavatce, pošta Malšice. — **6) B.** (něm. *Bösching*), ves t., v hejtm. a okr. turnovském (8½ km severně), býv. dom. Svijany, 40 d., 129 obyv. českých, 94 německých (1880), fara a pošta Hodkovice; 2 školy: česká a německá.

Bezďědice: 1) B., Bezďěvice (něm. *Klein-Bösig*), farní ves v Čechách, v hejtm. mnichovohradištském a okr. bělském (7½ km jihozáp.), býv. dom. Doksy, škola, pošta Bělá, 37 d., 219 obyv. (1880), a sice 189 něm. a 30 čes.; chrám sv. Václava ze XVI. stol. — Samota Rakovice. — **2) B.** Velké, farní ves t., na úpatí Plešivce, v hejtm. a okr. hořovickém (9½ km), býv. dom. Jince, pošta Hostomice, škola, 43 d., 286 obyv. čes. (1880), farní chrám, původně filiální, Nanebevzetí Panny Marie ze XIV. stol. — Čtvrť hod. odtud ves s popluž. dvorem **B.** Malé, 3 d., 29 obyv. českých. **B.** byly zboží královské; Karel IV. r. 1354 dosadil sem vlastního faráře. Ve válkách husitských setkáváme se s rodinou pánů z Bezdědic, z nichž nejčastěji jmenuje se Jan z Bezdědic, seděním na Lešanech věrný táborita a přívrženec Prokopa Velkého.

Bezďědovice, ves v Čechách, hejtm., okr., býv. dom., fara a pošta Blatná (2 km již.), 61 dom., 435 obyv. čes. (1880).

Bezďědítí z Bezdědic náleželi již před shořením desk zemských stavu vladýckému

a byli z rodu toho bratří Matěj a Jakub v pondělí před Sv. Filipem a Jakubem r. 1543 na sněmu zemském do stavu rytířského přijati. Jan st. z **B.**, strýc zmíněných bratří, měl dva syny, Jana ml. a Adama, a dvě dcery, Annu a Elišku. Jan ml. z **B.** zemřel svobodný, po němž zdědili statek Černé Blato sestra jeho Anna a dvůr svobodný v Bohumilech bratr Adam a sestra Bliška, provdaná Řičanská. Anna z **B.** prodala Černé Blato roku 1569 Václavovi Baderskému z Újezda a dvůr v Bohumilech prodal Adam z **B.** r. 1584 Matyášovi Sobě. Č. 555. Znak Bezděských z Bezdědic.

Č. 555. Znak Bezděských z Bezdědic. kovi ze Semberu. Další zmínka se o rodu tom neděje. — Znak: Štít barvy modré a v něm zlatá hvězda nad zlatým půlměsícem; nad štítem helm s točenicí, okolo níž přikrývádlá barvy modré a zlaté. Nad helmem paví ocas přirozené barvy, v němž opět zlatá hvězda nad zlatým půlměsícem jako ve štítu se nalézá (viz vyobr. č. 555.). Vš.

Bezděk Bedřich Václav, český virtuos na housle (* 1804 v Praze), byl žákem Pixisovým na pražské konservatoři a dostal se později do Tridentu, kde založil filharmonickou společnost a řídil italskou operu. Po té v Praze nějaký čas byl prof. hry houslové na konservatoři jsa zároveň ředitelem orchestru divadelního. R. 1846 stal se členem dvorní operní kapely ve Vídni. Vydal několik kvartetů pro smyčcové nástroje, písně a skladby klavírní.

Bezděka: 1) **B.** František Rudolf (* 29. pros. 1788 v Březnici — † 19. března 1871 v Písku). Studoval gymnasium v Písku, filosofii v Praze, theologii v Budějovicích; r. 1812 vysvěcen na kněžství. Od r. 1812—19 byl kaplanem v Blatné. R. 1819 jmenován katechetou a učitelem jaz. řeckého na gymnasiu píseckém, kdež učiv 32 let šel na odpočinek (1851). Zároveň se Schönem byl **B.** horlivým podporovatelem snah vlasteneckých v Písku. Zvláštní zásluhy získal si **B.** pečlivým pěstováním jazyka českého, jemuž od roku 1841 s vyšším povolením žáky své vyučoval. Tím odchoval řadu nadšených nasinců, z nichž zvláště vyniká prof. Pravoslav Koubek. **B.** vydal *Novou knihu modlic pro veřejnost dospělejší a vzdělanější, zvláště studující mládež* (v Praze, 1845). Mimo to přispíval **B.** do »Videňských českých novin«, »Včely«, »Školy a života«, »Poutníka od Otavy«, do slovníku

Jungmannova (zár. se Schönem), do »Horymíra« (týdenníku přibramského a j. **B.** po 30 let pilně sbíral látku k dějinám píseckým; některé listiny vydal v píseckém listě úředním (1835), pak v »Č. Č. Mus.« spolu s Jos. Schönem. V rukopise zanechal **B.** 60 archův *Paměti píseckých*. Rodiči svému odkázal **B.** bohatou knihovnu svou. Autobiografie z roku 1855 a 11 dopisů **B.**-kových chová se v Museu král. Čes. (od r. 1871). red.

2) **B.** František, spis. (* 1798 v Březnici — † 1864 na Smíchově). Studoval v Písku gymnasium, v Praze filosofii a theologii a byl roku 1825 vysvěcen na kněžství. Kaplanoval v Zlonicích u Slaného, ale chatrné zdraví jeho nestačilo povinnostem rozsáhlé správy duchovní, pročež ji r. 1823 opustil a nastoupil úřad skriptora při c. k. universitní bibliotéce v Praze. Úveřejnil tiskem *Základové moudrosti a opatrnosti s předmluvou Pavla J. Šafatika* (Praha, 1844) a od r. 1861 vydával u Kobra *Biblii neboli Písmo svaté* s mnohými obrazy, při čemž řídil se »Šestidílnou biblií Bratří českých« s některými nepatrnými dodatky a přídávky, jimiž na slovo vzaté dílo nezískalo. Jř.

Bezděkov viz Strakonice Nové.

Bezděkov Nový a Starý, předměstí m. Roudnice (v. t.).

Bezděkov: 1) **B.**, ves v Čechách, v hejtm. a okr. benešovském (10 km severových.), býv. dom. Hrádek nad Sáravou, obec, fara Vranov, pošta Benešov, 16 d., 116 ob. č. (1880). red. —

2) **B.**, ves s kostelem (ve XIV. věku farním) a někdejší tvrzí v hejtm. a okr. blatenském, záp. od Blatné, ve farnosti kadovské; škola, 44 d., 283 obyv. (1880). Snad pocházel odtud Ratmír z Bezděkova, jenž se r. 1264 připomíná. Roku 1363 držel **B.** Bašek (Bavor) z Blatné, později bratři Oldřich († 1412), Litmír a Jan (1381—1400). Díly jejich skoupil po r. 1412 Petr Holkové z Zahrady. Od XV. věku seděli tu Resanští z Kadova (v. t.). Ku konci XVI. věku seděl tu Petr Boubínský z Újezda († 1600), který jej odkázal strýci svému Vladislavovi. Nedlouho potom koupil **B.** Jan nejstarší Horčice z Prostého († 1616), skrze jehož dceru Salomenu dostal se **B.** v držení Vratislavů z Mitrovic. Po mateři držela jej napřed dcera Lidmila (1630) a po její smrti dělen mezi dcery ostatní (1639), až pak jedna z nich, Markéta Lažanská, větší část skoupila. Ty držel pak od r. 1661 Jiří Vojtěch Janovský z Janovic, po něm od r. 1679 Maximiliana Františka Vratislavova r. Kocovna z Dobrše, a r. 1682 koupil jej Tomáš Černin hr. z Chudčic a na Lnářích. Část **B.**-a patřila již od r. 1665 k panství lnářskému S: k.

3) **B.**, ves t., v hejtm. blatenském, okr. březnickém (6 km severozáp.), býv. dom. a fara Starý Rožmitál, pošta Rožmitál, škola, 47 d., 313 ob. čes. (1880). Samota »Lejsek«. —

4) **B.**, ves t., v hejtm. a okr. německobrodském (1 1/2 hod. jihozáp.), býv. dom. Okrouhlice, fara Krásná Hora, pošta Věž, 43 d., 278 ob. čes. (1880). — Samota »Hlavnov«. — **5)** **B.**,

ves t., hejtm. Sušice, okr. Hartmanice (2 km jihozáp.), bývalé dom. Krušec Horní, fara a pošta Hartmanice. 11 d., 62 ob. něm. (1880). Zde se dobývá dobré vápno. — **6**) B. (něm. *Pössigkau*), ves t., hejtm. Horšův Týn, okres Hostouň (9 km severovýchodozáp.), býv. dom. Horšův Týn, fara Dubec, pošta Bělá, 64 d., 398 obyv. něm. (1880). — **7**) B., ves tamže, hejtm. a okr. Chotěboř (4 km vých.), bývalé dom. Štěpánov, fara Libice, pošta Chotěboř, 40 d., 303 obyv. čes. (1880). — **8**) B., ves t., hejt. a okr. Chrudim (6 km vých.), bývalé dom. Hrochův Týnec, fara Vejanovice, pošta Hrochův Týnec, škola, 54 d., 294 obyv. čes. (1880). — *Samota »Turin«*. Stával zde poplužní dvůr, který r. 1623 Lud. Bezdrůžickému z Kolovrat konfiskován. — **9**) B. (něm. *Pösigl*), ves t., hejtm. a bývalé dom. Krumlov, okres Chvalšiny (5 km jihozápadně), fara Vítěšovice, pošta Chvalšiny. 7 d., 37 ob. něm. (1880). *red.*

10) B., ves farní s novým pěkným zámekem v hejtm. a okr. klatovském, 5 km západně od Klatov, pošta Klatovy; škola, 76 d., 542 ob. čes. Na hřbitově pochován jest Kr. Jindřich Spiess († 1799), pověstný svými romány, které tu psal, jsa správcem statku bezděkovského. B. připomíná se již r. 1331, kdež byl v držení pánů z Rožmberka. Od r. 1414 vyskytuje se B. v držení Bohuchvaltův z Hrádku. Poslední toho rodu, Kateřina, dcera Bohuchvalova, prodala B. r. 1463 Pátovi z Pěžína, který zemřel okolo r. 1496 dědicův řádných nepozůstaviv. B. dostal se potom v držení Pátovi z Ryzemberka a ze Švihova, později připojen jest k Velharticům. Roku 1555 odprodán Viktorinovi Pekovi, měšťtinu klatovskému, který byl předkem Pekův z Římku. R. 1646 postoupen jest B. Jiříkovi Adamovi Bořitovi z Martinic. V druhé polovici téhož stol. patřil B. Morzinům, později Bredům. V minulém století seděli tu Königlové z Ehrenburka. Nyní jej drží Korbové z Weidenheima. *Sčk.*

11) B., ves t., 162 ob., hejtm. Ledec, okr., fara a pošta Kralovice Dolejší (2 km sev.), býv. dom. Kralovice Hořejší. — **12**) B., ves t., hejtm. Chrudim, okres a býv. dom. Nasevrky (8 km záp.), fara Bojanov, poš. Seč, 20 d., 157 ob. čes. (1880). — **13**) B., ves t., 127 ob., hejtm. Pelhřimov, okr. Pacov (11 km sev.), býv. dom. obec, fara a pošta Lukavec. Někdy zde dolováno na zlato. — **14**) B. (něm. *Wesigau*), ves t., hejt. a okr. Planá (10 km jižně), býv. dom. Trpísty, fara Damnov, pošta Planá, 19 d., 108 obyv. něm. (1880). — **15**) B. (něm. *Bösig*), farní ves t., v hejtm. broumovském, okr. a býv. dom. polickém (3 km již.), expos. chrám sv. Prokopa, škola, pošta Police, 126 d. se 778 ob. (1880) čes.; zast. trati chocensko-broumovské. — Ves tato připomíná se již r. 1241. Byl zde dvůr, který držel r. 1440 zeman jménem Petr. R. 1624 vykoupil ves tu opat broumovský Jan Benno od Jindřicha Sladovského. Roku 1729 založil zde opat broumovský Otmar kostel a posvětil jej na jméno sv. Prokopa opata a Vintife poustevníka. — **16**) B., ves t., hejtm. Pardubice, okr. Pflouč (7 km jihových.), býv. dom.

Pardubice, fara Lány na důlku, pošta Choltice, škola, 50 d., 402 obyv. čes. (1880). — **17**) B., ves t., hejtm. a okr. Přestice (10 km již.), býv. dom. Poříčí, fara Kbely, pošta Měčin. 8 d., 51 obyv. čes. (1880). — **18**) B., ves t., hejtm. Plzeň, okr. Rokycany (10 km na sev.), bývalé dom. a pošta Radnice, fara Horní Stupno, 35 d., 313 obyv. čes. (1880). — **19**) B., ves t., hejtm. Sedlčany, okr. Sedlec (6,5 km jihozáp.), býv. dom., fara a pošta Nadějkov, 10 domů, 80 obyv. čes. — **20**) B. (něm. *Besikau*), ves t., hejtm., okr. a býv. dom. Teplá (7 km již.), fara Vidžín, pošta Toužim, škola, 27 domů, 191 obyv. něm. (1880). — **21**) B. (německy *Bösig*), ves t., hejtm. a okres Trutnov (6 km severových.), býv. dom. Abršpach, fara Chvaleč, pošta Trutnov, 32 d., 164 ob. něm. (1880). *red.*

22) B. (něm. *Bezdiek*), ves s bývalou tvrzí v hejtm. a okrese žateckém; škola, 51 domů, 348 ob. (1880), a sice 326 něm. a 22 čes. Zde seděl v XIV. věku Jindřich z Bezděkova, od něhož koupil B. i s lidmi na předměstí Žateckém Albert z Kolovrat (1368). Na počátku XV. stol. držel část B-a Jan z Kolovrat, praotec nynějších hrabat Krakovských; syn jeho Albert se ještě r. 1443 psal z Kolovrat a Bezděkova. R. 1420 jest tvrz zdejší od pražského vojska dobytá, poněvadž se odtud Žateckým překáželo. Od r. 1448 držel jednu část B-a Kliment Varnučka Žatecký, a druhou syn jeho Janek († 1456). Onen tu seděl ještě roku 1463. Od něho převzal B. Zdeněk Sekerka ze Sedčic († 1474). Potomci jeho tu seděli až do roku 1539, kdežto Jaroslav Sekerka ze Sedčic prodal B., zámek zbořený, dvory popl. a polovici vsi obci města Žatce. Statek bezděkovský zůstal do dnes v držení obce žatecké, ovšem kromě let 1547—54 a 1621—27. *Sčk.*

23) B. Dolní, ves na potoce Kočáku, hejt. Smíchov, okr. Unhošť (1 hod. záp.), býv. dom. Křivoklát, fara Družec, pošta Unhošť, 33 d., 239 obyv. čes. (1880). Druhdy statek dvojí vrchnosti, 5 gruntů Martinicův a 5 ke Křivoklátu. První část prodal r. 1625 Ferdinand II. Jarosl. Bořitovi z Martinic za 2142 kop a 20 gr. míš. R. 1652 vyměnila si Polyxena Veronika z Martinic roz. ze Šternberka své zboží v Dolním B-ě s br. Václavem Jiřím ze Šternberka za Chrástany, ale týž prodal hned následujícího roku dne 4. května zboží to a 4 poddané v Kladně Frant. Adam. Euseb. Žďárskému. Brzy však přešlo zase na Martinice. — **24**) B. Horní, ves t., 1/4 hod. od předešlého, 30 d., 227 ob. čes., fara Unhošť. Druhdy statek biskupství pražského, náležel za Přemysla Otakara II. komoře královské a týž král daroval jej měšťanům berounským. Král Jan dal jej Elblingovi a když tento zemřel bezdětek, spadl zase na krále a ten daroval jej r. 1331 dne 24. srp. Petrovi z Rožmberka. Potom náležel k panství křivoklátskému. *F.M.*

25) B., ves na Moravě, hejtm. Zábřeh, okr. Mohelnice, býv. dom. Zadovice, fara a pošta Bůzov, 41 d., 284 obyv. čes. (1880). — **26**) B. (něm. *Bezdiek*), ves na Polickém potoce na Moravě, hejtm. Zábřeh, okr. Mohel-

nice, býv. dom., fara a pošta Úsov, 25 d., 182 čes., 6 něm. obyv. (1880). — **27) B.** (něm. *Steinkeller*), ves t., hejtm. Dačice, okr. Telč, býv. dom. Třešť, fara Pavlov, pošta Třešť, škola Panenská Rosička, 21 d., 122 obyv. čes. (1880).

Bezděkovec, ves v Čechách, hejtm. Přeštice, okres Nepomuk, býv. dom. Zelená Hora, fara a pošta Nepomuk, 37 d., 307 obyv. čes. (1880).

Bezděložné (*Acotyledones*). V přesném smysle zasluhují tohoto názvu všechny rostliny, jejichž zárodek čili embryo v semeno uzavřený nevytvoril děloh čili kličních listů, nýbrž zastaviv svůj vývoj na nižším, prvotnějším jeho stadiu představuje těleso zcela nečlánkované, bezlisté. Jak mezi rostlinami jednoděložnými, tak i mezi dvouděložnými nacházíme rody a celé čeledi nebo řády rostlin, které vskutku jsou **b.** Mezi jednoděložnými jsou to vstavačovitě, mezi dvouděložnými zvláště některé rostliny cizopasně, skleslé následkem cizopasného života na stupeň menší dokonalosti, obyčejně též zbavené zelených listů chlorofyllem opatřených, a rostliny na humus vázané, jako zárazy (*Orobanchae*), kokotice (*Cuscuta*), *Monotropa*, *Pirola*, *Balanophoreae* a j. Jestliže se takoveto rostliny v pravdě **b.** musí klásti buďto k jednoděložným, nebo ke dvouděložným, neděje se to ovšem s ohledem na embryonální zárodek, nýbrž z ohledu na veškerou ostatní jejich ústrojnost a povšechnou příbuznost. V prvních přirozených soustavách, jako v Jussieuově, nazývaly se však rostliny tajnosnubné **b.-ními**, ježto se tam celé rostlinstvo rozvrhovalo: v **b.**, jednoděložné a dvouděložné. Pokud se totiž dělohami vyrozumívají listy na zárodku semenném, scházejí ovšem dělohy všem tajnosnubným rostlinám nemajícím semen a tudíž ani zárodků semenných. Avšak názor ten a tato definice děloh jsou zastaralé; neboť víme nyní, že i vyšší, cevnaté tajnosnubné rostliny (*Pteridofyty*) mají embryonální zárodky, vzniklé v pohlavních ženských ústrojích, archegoniích, na prvoklíčku (*prothallium*), třebaš tento zárodek a prvoklíček, jakož i výtrus, z něhož prvoklíček vyrůstá, nebyl uzavřen v semeni. Prvotní listy na tomto zárodce rovnají se zajiště dělohám rostlin jevnosnubných, a tudíž mohou také tak nazývány býti. Zárodek kapradin má v tom smysle jednu dělohu, kteráž u *Salvinie* ve zvláštní stělovitý tvar tak zv. štítku (*scutellum*) jest přeměněna; přesličky mají tři v první pošvu srostlé dělohy, *Selaginella* dvě dělohy na klíčku, kterýž dokonce v pletivu endospermovém jak u rostlin jevnosnubných jest uložen a uzavřen. Cevnaté tyto rostliny tajnosnubné tedy vlastně ani nejsou **b.-ními**, teprve nižší, bezcevné, totiž mechy, tím více řasy a houby jsou rostliny pšisné **b.**, poněvadž nemají listnatého zárodka pohlavně zplozeného. LČ.

Bezdětnost viz Neplodnost.

Bězděvce viz Bezdědice.

Bezděz (*Schloss-Bösig*): **1) B.**, farní ves v hejtm. a okr. dubském (3 h. vých), 100 d.,

638 ob. něm. (1880), vik. a býv. dom. dokeské. Chrám sv. Jiljí se stopami román. slohu byl již ve XIII. stol. farním. V kostele je cinová křtitelnice z roku 1735, veliký zvon na věži z r. 1758 má latinský, menší z XV. st. český nápis. Kostel tento byl od králů českých, pod jejichž patronát od založení svého slušel, skvěle nadán; patřily mu statky ve Zbitech, Radkovicích, Vojetíně, Lukách a j. Roku 1348 odezdal Karel IV. zdejší prebendu řádu augustinián. na Karlově v Praze, který až do r. 1784 byl v jejím držení. Ves **B.** (Podbezděz) vysadil Přemysl Otakar II. za městečko, avšak pro nepříhodnou polohu téhož ku provozování

Č. 556. Vnitřek kaple na Bezdězi.

živností městských Hynek Berka z Dubé roku 1337 založení to přenesl do Bělé. — nau.

Severně od vsi zvedá se znělcová hora Bezděz se dvěma vrcholy Velkým (605 m) a Malým Bezdězem č. Čertovým vrchem (577 m). Na vyšším vrchu jsou zříceniny býv. hradu královského, daleko viditelné. Část jejich, totiž prvotní palác a krásná kaple (vnitřek této kaple P. Marii zasvěcené, pokud se na doby naše zachovala, zobrazen pod č. 556.), pochází z druhé pol. XIII. věku, některé části až i v XV. i XVI. věku přistavovány. Nejvýše vyniká velká věž (637 m). **B.** nebyl založen před polovicí XIII. věku; počátek jeho padá do dob, kdy Boleslav přestala býti hlavním hradem v tomto kraji. Když král Přemysl Otakar II. r. 1264 Podbezděz jako městečko vysazoval, stál již **B.** a sidleli na něm purkrabě jako správce a vladař královských statků. R. 1279 zavezena sem Otikem Braniborským králová Kunhuta se synem svým Václavem a tu purkrabím Heřmanem sřežena. Králové podařilo se uprchnouti a králevic zavezen do Žitavy.

Potom **B.** i s jinými hrady Otíkovi zastaven, ale odcizení to císařem Rudolfem zdviženo. Král Václav II. daroval ke kostelu sv. Jiljí (1293) ves Zbiny. Na počátku XIV. věku držel **B.** v zástavě Půta z Dubé (1316), ale za nedlouho (1336) patřil hrad synovci jeho Hynkovi Berkovi z Dubé, purkrabímu pražsk. Karel IV. vyplatil **B.** a v l. 1351—57 tu někdy přebýval. Václav IV. zastavil **B.** r. 1393 Prokopovi markrabímu do života jeho, a tento zapsal **B.** r. 1402 Havlovi ze Zvířetic na způsob vrchního úřadu. Po smrti Prokopově spadl **B.** zase na krále. Od krále Sigmunda svěřen (1420) a potom (1429) zapsán Janovi z Michalovic, k němuž se sem mnoho duchovních osob uteklo a tu klenoty kostelní přechovávali. Také tu byly disky dvorské. Janův syn Petr zdědil **B.** a zapsal vše jmění své Václavovi z Michalovic, ale protože tento pro velké závady nemohl s ním zvláště, uvázal se veň Jindřich z Michalovic († 1468) a zastavil jej švakru svému Janovi ze Smiřic. Po smrti tohoto (1453) zůstal Jindřich v držení **B.** až do své smrti (1468). Sestra jeho Majdaléna byla vdána za Jana Tovačovského z Cimburka, který s bratrem svým Ctiborem králi Jiřimu Drahotouš, Přerov a Hranici odevzdal a za to panství bezděžské k zástavě obdržel. Po nich držel **B.** Adam Tovačovský s mateří svou Johannkou z Krajku (druhou manželkou Janovou), ale okolo r. 1496 získal jej dobrou volí Jan z Janovic. Týž zemřel roku 1505 odkázav jmění své Janovi Špetlovi z Prudic (potom z Janovic), kterého byl přijal za svého syna. Po jeho smrti († 1532) synové jeho Hynek a Burjan dlouho se nemohli shodnouti o dědictví, až potom zůstal Hynkovi Náchod a Burjanovi **B.** Tohoto syn Jan ml. († 1547) neměl jiných dědiců než sestru Annu a dceru Saloménu, kteréž se r. 1553 o panství rozdělily. Onano dostala Bělou, tato **B.** a vdala se za Mikuláše Zajíce z Hazemburka, kterému **B.** majestátem král. znova zapsán. Týž prodal roku 1558 **B.** Kateřině Berkové (před tím Vartemberské) z Hungrkoštu, po níž pak dědily děti z obouh manželství. Za těch dob pořád ještě hrad opravován. Jan z Vartemberka skoupil okolo r. 1566 díly svých spoludědicův, a když pak panství dědičně prodáno Janovi st. z Valdštejna (1588), získal od tohoto právo jeho dědičné. Vdova po něm († 1595), Barbora z Lobkovic, zdědila **B.** a zapsala jej druhému manželu Václavovi starš. Berkovi z Dubé (1607). Tehdá již páni na **B.** i nebydli zřídově si nový příbytek v Doksách. R. 1621 zlezen jest **B.** od Bavorův a vytloučen; t. r. pak panství vzato Václavovi jako poddanému zpronevěřilému a prodáno (1622) Adamovi z Valdštejna, od něhož je koupil strýc jeho Albrecht a ke knížectví frydlantskému připojil. Kníže povolal na **B.** (1624) čtyři mnichy řádu sv. Augustina a založiv tu klášterec dobře jej nadal, ale těm se na hoře hrubě nelíbilo, tak že se raději do Bělé přestěhovali. Na místě toho chtěl Valdštejn zří-

dití na **B.** i klášter benediktinův montseratských, k čemuž se konaly velké přípravy, ale sešlo z toho zase po smrti knížete. Benediktini dotčení usazení v Praze ve Slovanech (1636), a pustý hrad **B.** s panstvím jim darován. V následujících letech bydlil tu jediný poustevník; po jeho smrti osadili Švédové horu a plenili okolí. Třetí opat emauzský Don Antonio de Sotomayor opravoval hrad (1662), poslal sem dva kněží svého řádu a proměnil **B.** v místo poutnické. Roku 1679 prodáno panství, ale hrad a hora vymíněny řádu. Poutí přibývalo v minulém století velice, tak že na př. r. 1741 od osmi kněží 2920 mší sv. slouženo a řádový klášterec tu povstal, jehož převor Veremund Proche hrad a místnosti jeho podrobně popsal. R. 1778 obsadili **B.** Prusové, ale odtáhli, poněvadž se nesnadno rak. vojsku bránili. Klášterec jimi zubožený zrušen konečně r. 1785 a po odchodu mnichů vydrancován **B.** dokonale, tak že stavení všechna bez stěch zůstala. Za to, co se od té doby stalo na uchování hradu, sluší děkovati hlavně hraběcímu rodu Valdštejnskému. *Sčk.*

2) **B.** Nový viz Bělá r).

z Bezdězce Pavel Ješín viz Ješín Pavel.

Bezdiak viz Bezděkov.

Bezdrůžice (*Weseritz*), okresní město se 160 d. a 1126 obyv. něm. (1880), v hejtm. a vikariátu tepelském, arcid. pražské, má farní chrám Nanebevzetí P. M. s obrazem sv. Jana N. od Brandla a náhrobky Jiřího (1525) a Václava (1536) Bezdrůžických z Kolovrat. Nad městem zámek vystavěný r. 1772 na rozvalinách starého hradu a na západní jeho straně zbytky hradu z poč. XVI. stol. a ze starší ještě doby. Škola, okr. úřad, pošta, nemocnice, synagoga. **B.** náležely původně k údělu Hrabšiců; Kojata odkázal je r. 1227 Vojslavu a Bohuslavu, jejichž potomci snad byli rytíři z Bezdrůžic, z nichž se připomíná Vyšemír roku 1330 a Bušek ku konci XIV. stol. Na zač. XV. stol. seděla již na **B.** cích větev pánů z Kolovrat, jež odtud přijmení Bezdrůžických přijala; nejprve Purkard r. 1403 a synové jeho Purkard, Aleš a Jan, později od roku 1438—87 synové Purkardovi Jan a Albrecht. Prvnějším Jiří vysadil r. 1459 ves **B.** za město. Z 5 synů Janových vládl Jiří na **B.** cích a po bezdětné smrti jeho bratr jeho Václav na Košátkách, ač užítky zůstaly vdově Alžbětě z Vitzthumu. Po jejím a Václavově úmrtí zdědili nápad na **B.** potomci třetího bratra Dětřicha († 1508), zejména vnuk jeho Jan; ale ten roku 1540 **B.** odprodal Janu Elbognerovi z Doleního Šenfeldu za 6300 kop. Tento zanechal panství pro synům Janu a Kašparovi, po jejichž smrti pro přílišné dluhy k rukám nezletilých dědicův od nevj. úředníků zemských r. 1569 prodáno Jáchymovi ze Švamberka za 16.000 kop gr. Po Jáchymovi nastoupil Jan a když zemřel roku 1615, dostalo se panství synům bratra jeho lířého Petra, z nichž r. 1624 Jan Fridrich ze Švamberka sám je ujav při bezdětné smrti své r. 1659 choti Marii Magdaleně, purkraběnce z Donia, odkázal. Zámek a městečko **B.** byly r. 1646 od Švédů vypáleny. Panství

samo přešlo r. 1669 na Jana Křištofa Ferd. z Heissensteinu, za něhož v okolí vypuklo selské povstání; r. 1679 byli povstalci ti na Ovčím vrchu u B-c po tuhém boji od císařského vojska potřeni. R. 1696 zdědila B. hraběnka Marie Kateřina z Roggendorfu, rozená z Heissensteinu, a po ní dostaly se hraběti Petrovi Fil. z Berlepšů, jenž r. 1711 upadl do krídy, na čez B r. 1712 koupil Max Karel kníže z Löwenstein-Wertheimu, při jehož rodu od r. 1768 jako fideikommiss posud trvájí. Znak jest štít kolmo přepůlený, v pravém,

Č. 557. Znak města Bezdruziči

červeném poli stojí věž bílá, v levém, zlatém rytíř v plné zbroji držící pravíci praporec modrý s červenobílým orlem, levíci štít o bílém a červeném poli s medvědí tlapou. (Viz vyobr. č. 557.) — nau.

Bezdružičti z Kolovrat viz z Kolovrat.

Bezejmenné smlouvy viz Innominátní kontrakty.

Bezejmenný viz Anonymní.

Bezejovice, ves na Maršovském potoku v Čechách, hejtm. Benešov, okres Neveklov (7 km jihovýchl.), bývalé dom. Tloskov, fara Bystřice, pošta Neveklov, 5 d., 81 obyv. čes. (1880). Dobývání vápna. Poplužní dvůr, při něm tvrz, která byla sídlem vladyk z Bezejovic. První připomíná se roku 1398 Ondřej řeč. Šafrán z Bezejovic, jenž kostelu nesváčinskému půl kopy úroků na mše za své předky odkázal; r. 1448 Mrakeš a Přeč, bratři z Bezejovic, pomáhali Jiříkovi z Poděbrad při dobývání města Prahy. Krátce na to usadili se vladkové z Bezejovic na tvrzi popovické ve znaku užívající zlatého kola mlýnského a dle nového sídla jmenovali se Popovští z Bezejovic. V XVI. století drželi bratři Přeč a Václav statek popovský společně, Václav však r. 1540 zemřel bezdětek a svou polovici zboží odkázal své manželce Alžbětě, roz. z Talmberka, a až by ta zemřela, mělo celé zboží připadnouti jeho bratru Přečovi. Přeč měl jedinou dceru Mandelinu, která se provdala za ryt. Křištofa Skuherského ze Skuhrova a vše zboží věnem dědila. Tak zanikl rod vladyk z Bezejovic. Dle zápisu zemských desk bylo B. r. 1540 již s panstvím leženským spojeny.

Bezeltnost viz Bona fides.

Bezemin (něm. *Wesemin*), ves v Čechách, v hejtm. tepelském, okres a býv. dom. Bezdruzice (7 km jižně), fara Okrouhlé Hradiště, pošta Bezdruzice, 28 d., 176 ob. něm. (1880).

Bezenet [bezne], průmyslná obec ve franc. dep. Allier, arr. montluçonském, kant. montmaraultském, na odbočce žel. trati moulinsko-montluçonské, s 3759 ob. (1886) a doly kamenou-

uhelnými, v nichž zaměstnáno na 1200 dělníků.

Bezeněk Antonín (* 1854 v Bukvje v Štýrsku), hlavní šifitел stenografie mezi Jiho-slovany. Po studiích univ. vyučoval v Záhřebě na základě chorvatského převodu soustavy Gabelsbergerovy od Magdiče; potom upravil těsnopis na jazyk slovinský. Odbýv v Praze zkoušku stenografickou a seznámiv se zde s pokroky českého těsnopisu pracoval od té doby v úplném souhlase s tímto. Roku 1879 odebral se do Bulharska, kdež ku vyzvání ministerstva převedl soustavu Gabelsbergerovu na jazyk bulharský a začal horlivě šířiti těsnopis jak v Bulharsku, tak ve Vých. Rumelii; zároveň zapisoval se svými žáky jednáni při sobranijích ve Srđci, v Trnově a v Plovdivě, kdež nyní mešká. B. vydával časopis »Jugoslavjanski stenograf« nejprve v Záhřebě, potom ve Srđci, kdež uveřejnil též celou nauku těsnop. chorv.-slovinského a bulh. Jeho spisy jsou: *Blgarska stenografija po sistemata na F. X. Gabelsberger* (Sofija; 2. vyd. 1883); *Beiträge zur Geschichte der Stenografie in Bulgarien* (Berlín, 1890); *Océňenje blgarskité narodní pění* (Sofija, 1881 a j. v. (Blížších zpráv o činnosti B-škově lze se dočísti v »Kal. č. stenogr.« 1890, v »Těsnop. list.« 1886 a ve spise: »Čtyřicet let těsnopisu českého« atd. od Pražáka, 1885.) Pč.

Bezerédi Štěpán, vynikající člen uher. opposice před r. 1848 (* 1796 v Szerdahelyi, šopronské župy — † 1856. Studoval filosofii a práva v Šoproni a Prešpurku. R. 1830 byl zvolen poslancem za Tolnu a zastupoval tuto župu na sněmeh uherských až do r. 1849. Zabýval se více otázkami humanními a sociálními než politickými, působil velmi vydatně pro zlepšení poměrů stavu selského a byl v Uhrách prvním, který jako šlechtic dobrovolně se podrobil placení daní, kterýž příklad mnoho stejně smýšlejících šlechticův a magnátů následovalo. Též horlil pro zrušení trestu smrti a jeho řeč v této otázce pronesená patřila k nejznamenitějším a nejmohutnějším projevům v tomto směru. V létech revolučních 1848—1849 působil na sněmu spíše k umírnění protiv a nezakusil po revoluci žádných pronásledování. V jeho lidomilném působení podporovala jej jeho choť Amalie B. (* 1804 — † 1837), kteráž zakládala opatrovny pro dítky a svými spisy *Flóri Könyve* (Kniha Flořina, Pešt, 1846) a *Földesi estvék* (Venkovské večery, 1848) vychovatelství uherskému vydatně služby prokázala. Vydala též německy: *Novellen und Erzählungen* (Pešt, 1840.) Bbk.

Bezesnost, nedostatek spánku. Částečné porušení spánku vyskytuje se při přemnohých chorobách, zejména jsou-li s bolestmi spojeny. Avšak nejpornější b., trvající celé týdny, pozorována bývá v počátečních stadiích nemoci duševních, jmenovitě melancholie (zádumkivosti a manie (třeštivosti). Kfr.

Bezestinní viz Ascii.

Bezéthá, jméno severního ze čtyř pahorků, na nichž rozkládal se Jerusalemský chrám.

Nové město jerusalemské, jež obloukovitě pojilo se k Dolnímu městu. Třetí hradbou městskou s 90 věžemi, kterou Herodes Agrippa I. r. 41 po Kr. dal vystavět, pojato i ono v opevnění jerusalemské. Dk.

Bezetta (franc. *tournesol en drapeaux*, b. *rubra et coerulea*) jest tkanivo napuštěné barvivem dobře barvicím, jehož užívají dámy ku kráslení. Červená b. jest barvena košenilou, modrá pak barvou, jež nalézá se v rostlině *Crotophora tinctoria* a za pomoci ammoniaku (hnilé moči, výparů z mrvy mezků neb koní — *aluminadou*). Modré b-tty vyrábí se (hlavně v Gallargues u Nimesu) ročně prý do tisíce centův a prodává se předem do Holandska, kdež jí barví jistý druh syru obalující jej tkanivou b-tty a kladouce do vody. Ru.

Bezhlaví viz Afonie.

Bezhlaví viz Akefalové.

Bezhořednost viz Apyrexia.

Béziers [bezié], hlavní místo arrond. a z kantonů ve franc. dep. Hérault, nad řekou Orbem a nad průplavem Languedockým (*Canal de Midi*), na jižní dráze (Cette-Bordeaux) a na odbočkách st.-chinianské, bedarieuxské a pézenaské, kromě toho parní tramway spojené s mořskými lázněmi Sérignanskými, má důležitou polohu uprostřed kraje nad míru úrodného. B. má obecné kolleje pro chlapce a dívky, mnoho jiných škol, knihovnu o 12.000 svazcích, z sirotčince, z nemocnice a j. Nejkrásnější památkou města jest bývalý kat. chrám sv. Nazaria ze XIV. století s pěknou věží; vedle něho z četných kostelů vynikají ještě chrámy: sv. Magdaleny z XIII. století, sv. Afrodisia nad román. kryptou z X. st. a sv. Jakuba z XII. a XIX. stol. Dále pozoruhodny jsou: starý obecní dům s obrazárnou a museem archaeol., divadlo s polovypuklými pracemi Davida d'Angers, jež B. ozdobil také brzo. sochou P. Riquiera, rodáka zdejšího a původce průplavu Languedockého, pak sloup Nep. Početí P. M. na podstavci 15 m vysokém, Starý most nad Orbem 245 m dlouhý z XIII. st., most průplavní rovněž nad Orbem, přístav průplavu, zbytky amfítheatru a j. B. má mnoho závodů průmyslových: slevárny na železo a měď, drátovny, sklárny, vápenné peci, knih-tiskárny, lihovary, pivovary, octárny a cihelny, dále značně se provozuje barvířství, hrnčířství, kotlářství a výroba zboží k vinařství potřebného, jako sudů (48 závodů), zátek a j. Obyvatelstvo, jehož r. 1886 bylo 41.785 duší, provozuje také čilý obchod s vínem, obilím, kořalkou, olejem, solí a dobytkem. Velmi hlučné jsou páteční trhy bézierské, dle nichž řídí se cena pálenky v jižní Francii. Na místě B-u stávalo iberské město *Beterris* (*Baeterrae*), které Římané již r. 120 př. Kr. opanovali a které již tehdy slynulo výborným vínem. Za Julia Caesara, jež zde založil kolonii, bylo stanicí 7. legie a nazváno *Iulia Biterra Septimanorum*. Již v III. stol. po Kr. založil zde sv. Afrodisius biskupství, a to trvalo až do roku 1790. Pipin zřídil zde hrabství, které později opanovali vikomtové baronnští a B. učinili svou pevností. Ze starých opevnění města,

kteřá byla r. 1632 stržena, zbyla jediná citadella. Válečnými pohromami B. mnohokrát velmi utrpěl, zvláště roku 1209, o čemž viz čl. Albigenští. — Arrond. bézierský má ve 12 kant. a 99 obcích na 1744 km² 165.953 obyvatel.

Bézigue viz Bésigue.

Bezinky viz Kozín.

Bezinky, též bzinky, plody bezu, viz Sambucus.

Bezjači slovom obyvatelé v Chorvatsku mezi Dravou a Savou »kajkavci«. Podlé Daničiče (Rječnik, I, 269) znamená bezjak člověka hrubých mravův a obyčejů, tak že by to bylo přezdívkou. Dle jiných nazývání tak obyvatelé podlé svého bílého plátěného (bez = plátno) oděvu, což se shoduje s názvem Krajinici Bílí. Z Kociančiče (»Arkiv za povjestnicu jugosl.«, 1854) se dovídáme, že Furlanci, žijící při řece Soči, poitalštění to Slovinci, nazývají sebe Bizjaky. Ku.

Bezjazyčné (žáby) viz Aglossa.

Bezkolenoč viz Molinia.

Bezkonfessionální, bez vyznání. Zákonem interkonfessionálním ze dne 25. května 1868 bylo v článku 7. prohlášeno, že odpadnutí od víry křesťanské se dovoluje, při čemž dle stát. zákonů základ. ze dne 21. pros. 1867, čl. 14. odpadlý nikterak nucen není, k jistému vyznání náboženskému se přihlásiti. Občan takový, ježž úředně prohlásí, že chce zůstatí bez všelikého vyznání náboženského čili bez konfesse, nazývá se b-m (*confessionlos*), a nábožen. stav jeho nazývá se bezkonfessionálnost. Církevní autorita takové, pokud dříve byli katolíky, prohlašuje za odpadlíky (*apostatae*), avšak úřední mocí proti nim zakročiti nemůže. V přičině osob těchto vydán byl zákon ze dne 9. dubna 1870, dle něhož knihy narození a úmrtí, jakož i kopulační matriky b-ch občanů vede příslušné c. k. okresní hejtmanský (neb magistrát). Zákon ten však mimo občany b. zahrnuje v sobě též vyznavače společností náboženských, státem rakouským neuznaných, jichž matriky rovněž politický úřad vede. Obyčejně za b-ho prohlašuje se ten, jemuž v uzavření sňatku manželského vadí překážka církevní státem neuznávaná. Dle zákonodárství církevního sňatky b-ch snoubenců za neplatné se považují. Dítky b-ch rodičů náležejí do 14 let k původnímu náboženství svých rodičů, jestliže narodily se dříve, než se rodiče za b. prohlásili; dítky teprv po tomto prohlášení narozené pokládají se za b. až do plného 14. roku (nález správn. dvoru soudn. ze dne 22. dub. 1882 a 18. dub. 1884). Byť.

Bezkorunné rostliny (*Apetalae*) zove se skupina dvouděložných rostlin, jejichž květům nedostává se koruny, tak že na pouhé jednoduché okvěti se obmezují. Poněvadž shledáno, že b. r. blízko jsou příbuzny s mnohými prostoplátečnými rostlinami, upouští se v největších systémech rostlin od této skupiny, b. r. se pak spojují a rozdělují mezi prostoplátečné. Ostatně v. Rostlinná soustava. LČ.

Bezkov, Veskov (*Beskau*, *Weskau*), ves na Moravě, hejtm. a okr. Znojmo, býv. dom.,

Hradiště, fara Mašovice Velké (1/2 hod.), pošta Znojmo, 49 d., 210 obyv. čes., 29 něm. (1880).

Bezkráloví viz Interregnum.

Bezkravnost umělá způsobuje se výkonem chirurgickým, nejčastěji na končetinách prováděným, jímž hledíme krev z oddílu, kde operováno býti má, do těla ostatního vypuditi, tím ji ušetřiti a i každé další ztrátě její při operaci zabrániti. Počinání to, doporučované již Brüninghausenem, zdokonaleno Grandessem Silvestrim, Guyonem, zvláště však Esmarchem, jehož jménem výkon ten se také označuje. Ovinováním končetiny od prstův až nad místo, kde operováno býti má, obinadlem pružcovým vypuzuje Esmarch krev do oddílů centrálních. Nad posledním závitkem sevře pak úd těsně několika obvity válece pružcového, jehož konce buď zauzlí nebo řezem nebo jiným způsobem spojí, načež obinadlo se sejme. Pod místem sevřeným lze potřebné operace bez ztráty krve důkladně a klidně provésti, chorobnou tkáň velmi dobře od tkáně zdravé rozeznati. Po vykonané operaci podvážou se veškeré zející cévy v ráně, načež váleček svírající se odstraní. Úd dříve bledý nabývá v brzkou vracející se krvi barvy červené, z rány nastává hojnější krvácení parenchymatosní, jež však vhodným tlakem, splakováním rány studenými roztokem antiseptickým, indukční elektřinou nebo vyvýšením údu lze zastaviti. Od mnohých ranlékařů nebývá zavazování údu konáno obinadlem pružcovým, nýbrž místo toho bývá úd výše vyvednut a po delší dobu v poloze té držán, k sevření pak údu bráno bývá místo pružcového válece nežádka dle rady Nicaisa a Langenbecka obinadlo pružcové. **B-i u-lé** upotřebiti lze nejen na končetinách, nýbrž se vhodnými modifikacemi i na jiných částech těla lidského.

— chl.

Bezkráloví viz Aptera.

Bezkydy, Beskydy: 1) **B.** čili Moravské Karpaty, pohory táhnoucí se z Uher od Skalice směrem severových. mezi Moravou a Uhrami až ku pramenům Horní a Dolní Bečvy a Ostravice. Sluje též Bílými Karpaty dle vápence, z něhož je složeno, ač pískovec valně převládá. Na stranu uherskou kloní se hory tyto příkře a jen některé průsmyky, jako u Starého Hrozenkova, Brumova (vláský) a u Lisy, usnadňují spojení Moravy se Slovenskem. — Část **B-dů**, jež tvoří hranici Valašska moravského proti Uhrám (od hory Makyty až po Trojačku), sluje též Javorníky tak jmenovanými dle vrchu Javorníka (1071 m); v nich zvedají se ještě: Makyta (923 m), Trojačka či Bezkyd (950 m), Kyčera černánská (835 m), Stolečný (960 m), Javořina (968 m), Veliký Lopeník (942 m) a Holý Vrch (829 m). Od této hlavní (pohraniční části Karpat vycházejí na sever, na západ a jihozápad četné odnože, z nichž odnože rozkládající se mezi horním tokem obojí Bečvy příkládá se po výtece název **B-dův**. Pro snadnější přehled dělíme tyto hory na tři hlavní pásma. První táhne se od Vysoké (1024 m) obloukovitě k severu až ke Kněhyni (1257 m),

a odtud záp. až k úvalu Bečvy mezi Hranicemi a Novým Jičínem. Vrchy mimo již jmenované jsou zde: Kladňatá, Zimná, Okrouhlý (1190 m), památný Radhošť (1130 m), Malý, Prostřední a Veliký Javorník u Frenštátu (919 m), Kyčera (893 m), Hoštín (745 m), Pohor neboli Petřkovská hůra u Meziříčí (540 m) a Hranický hřbet u Hranic, v němž se šklebí »propast« 70 m hluboká. Vedlejší část pásma tohoto má od Kněhyně směr severní a rozprostírá se mezi Ostravicí, Lubinou a Odrou. Nejvyšším vrchem je zde Smrk, pak Ondřejník (904 m). Od Tiché táhne se směrem k Hukvaldům celý řetěz hor (nejvíce »Hůrky« jmenovaných), tu vysokých, tu nízkých. Na severozáp. u Lichnova zvedá se Kopyvnická Hůra č. Červený Kámen do výše 700 m. V nejzáp. odnoži na této straně je historicky proslulý Kotouč (viz t.) u Stramberka (539 m). Pásmo toto dává vznik četným bystřinám tvořic zároveň rozhraní Dunaje a Odry. Druhé hlavní pásmo karpatské, vlastní **B.**, rozprostírá se mezi obojí Bečvou od východu na západ, od Vysoké a Trojačky až po Šerhovnu (907 m). Prorýváno je mnoha bystřinami, podél nichž jsou mnohdy nejlahodnější údolí. Vrchy Solaň (860 m), Šerhovna, Olomouc (Holomúc) a Cáb (841 m) jsou uprostřed tohoto pásma. Potok Bystřička prohlubuje toto horstvo od vých. k záp. počínajíc od Šerhovny a Olomouce. Na pravém břehu Bystřičky zvedají se hory Bystřické č. Lhotské ke značné výši (603 m), jsouc však jenom pokračováním horstva pásma hlavního. Kromě podotčených vrchů jsou zde ještě značnější kopce: Babinek (752 m), Ochmelov (733 m), Čup (588 m), Dušná, skalnatý Kleinov, Vrch hůra (686) a j. Odtud na západ, za levým břehem Bečvíným, táhnou se mocné hřbety horské, jež jsou vlastně pokračováním druhého pásma horského a jejichž středem je posvátný Hostýn (765 m). Kromě Hostýna jsou zde vrcholy: Juříkovo (Lazy 666 m) nad Mikulůvkou, Holý Kopec a Hradiště, Javorník kelecký, Křížový (670 m), Pišková (578 m) a j. Třetí pásmo počíná sev. od Uher. Brodu, od vrchu Komonce (676 m); sluje též Komoneckým hřbetem a má směr od jihozáp. k severových. až k Makytě. Tu a tam na stráněch a hřbetech čnějí do výše buď holá neb lesem porostlá pískovcová skaliska, mnohdy podivných forem, jímž lid říká »čertovy kameny«; tak u Provodova, u Lidečka a u Pulčín. Nejvyšším vrcholem je zde Svíradov (738 m). Četné odnože tohoto pásma odbočují k Uher. Hradišti a k Napajedlům, odkudž na oné straně řeky Moravy rozkládají se Maršovy hory neboli Chřiby. Od pohraničné části **B-d** na jihovýchodě jdou konečně četné větve počnouc od Javořiny až na sever k Uher. Brodu a Bojkovicům s jedné a na záp. k Veselí a ke Strážnici s druhé strany.

B. náležejí k útvaru křídovém u složený jsouc z pískovce řed. karpatským, a to buď jemno- nebo hrubozrnného. Jemnozrnný pískovec stfídá se zhusta se slidou a vápencem; je brzy jasnožlutý, brzy šedý, někdy tmavohnědý,

až i černý. Jeho součástky jsou tak malé a husté, že je pouhým okem sotva vidíme. Někde se v něm nacházejí kousky křemene a živce. Na vyšších místech, na hřebenech a kupách horských je hrubozrnný pískovec, jenž tu přechází ve slepence. Je šedý až bílý, ale zvětráním stává se nažloutlým až nahnědlým rozpadávaje se ostatně v drobný písek a pokrýváje takto mnohé výšiny. ano i údolí. Křesají z něho žernovy a je výborným stavivem. Pulčinské, lidečské a provodovské skály jsou z tohoto pískovce. Výjimku od tohoto všeobecného složení horského Mor. Karpat činí pás jejich od Hranic počínaje až ke Štramberku. Pás tento složen je namnoze z vápence útvaru jurského, barvy bílé, světléšedé nebo žlutavošedé. Nejznamenitější tohoto druhu jsou vápencové lomy v hofe Kotouči u Štramberka, který svými jeskyněmi i v ohledu kulturním jest pamětihoden. Vck.

2) **B.**, pruh vlastních Karpat, jenž obývána jsou maloruskými rody Lemky, Bojky a Huculy, táhne se 8—15 mil širokým věncem od vrchoviska Popradu až po horu Ruskyj vrch (*Vurva russa*), téměř na bukovinskosedmihradské rozhraní. Zprvu zachovává směr východní, jež od sedla dukelského mění v jihovýchodní. **B.** tvoří přirozenou hranici mezi Uherskem po jedné a Haličí s Bukovinou po straně druhé, tam spadající přikřeji, kdežto do Haliče odnože jejich povlně splývají a tratí se v rovinách fek. Při Popradu jsou hory nejnížší, dále k východu hřebemů a jednotlivým vrchům výšky přibývá, a snižují se opět od Černé Hory huculské, ne však na předešlé minimum. Celé **B.** jsou pokryty lesem, převážně jehličnatým, pohřížným velice zpusošeným od zahraničných spekulantů; zvláště v poblíž vesnic a splavných fek zirájí nahé skály a lysé stráně; jen lesy nepřístupné komunikaci a lesy státní jsou zachovalé. Nižší hory porůstají stromy listnatými, promíchánými jalovcím a smrčím a tu tam i tisem a modřínem. Na horách vyšších daří se jalovci a smrku, kdežto v roklich rostou obrovské buky. Ve vyšší poloze smrky vegetují bujněji ve středu lesa, na pokraji bývají nižší, kostrbaté a s omrzlým vrškem. Kde se končí krajina lesův, počínají obrovská pastviska zvaná polonyna mi, na jejichž vonné trávě po celé léto pásají se stáda horalův. **B.** nemají tak vysokých hor, aby na nich neroztál sníh přes léto. Pouze v roklich Černé Hory stopy sněhu vytrvávají po celý rok. Úvodím patří **B.** k oblasti baltické nepřimo Vislou, ale většina potokův ústí se do fek plynoucích do moře Černého. Na celém prostranství **B.-dů** od hlavních pástův odstfelují pásma příčná, tvořící podhůří a koryta fek. Podhůří má široká údolí říčná s hustou lidnatostí, neboť půda těchto porůčí jest velice úrodná. Nejnověji se **B.** dělí na Bezkyd Lemkovský, Bojkovský a Huculský, proti dávnějšímu rozdělení na Nizký či Široký a na Vysoký.

1. **B.-d Lemkovský** má jméno po Lemcích, kteří na něm obývají. Před tím slul Široký nebo Nizký a co do rozsahu kryje se

s novým pojmenováním úplně. Jest nejnížší, ale také nejširší částí **B.-dč** prostíraje se mezi řekami Popradem a Oslavou. Nejvyšším vrchem jest Javorina (1116 m) blíž Krynice. Lemkovský **B.-d** tvoří pásmo jednotejně z ojedinelých, krátkých valův a skupin, dost daleko od sebe, jichž úbočí mírně se sklánějí v podélná údolí, a tato údolí jsou přehradou mezi valy, čím dále na východ, tím vyšší a přikřejší. Podhůří snižuje se lahodně a sahá do země až za Tarnov, kde končí horou sv. Martina, dále k Pilznu, Rešovu, Jaroslavi a Přemyšli (horou Zámkovou 359 m); místy se však náhle končí, místy zase mizí v nížinách Visly a Sánu. V tomto podhůří jest prostranná, úrodná nížina, zvaná Sanockým Podolím, s četnými naftovými a solnými prameny. Z vrchů Lemkovského **B.-du** jsou důležitější nad Popradem: Makoviča (949 m), Pysana hala (1044 m), nad Kamenem (1083 m); jižně od Popradu: Parchovatka (1005 m), Minčol (1055 m), nad Tisovem (713 m), Velyka Hora (734 m), Pilipiňskij Verch (710 m); po straně uherské mezi Ondavou a Teplou jest hřbet Makoviča s Černou Horou (670 m) a na jih od Jaslisk zdvihá se Kamiň (863 m). Vodstvo s uherského, jižního svahu stéká do Dunaje, s haličského, severního, do Visly, třeba tu i tam nepřimo. Údolí fek, po většině příčná, jsou někde velmi široká; přes to však feky mají bystrý tok a povážlivě pustoší břehy, jakmile se rozvodní. Poprad má úbočí spádná a do jeho řečiště ústí mnoho podélných dolin, zanesených množstvím drobnějšího kamení pískovce. Nad těmito údolímí vznášejí se nejvyšší vrchy; na pravém bř. krom Javoriny nedaleko Žegestova Pusta Veliká (1061 m). Horská dolina Popradu vyznačuje se bohatstvím skal pískovcových a lupkových, které prorývají její stráně podobajíc se stěnam starých hradů. Do Uher **B.-d** Lemkovský hloub nesaá; úzké podhůří odhraničuje zde cesta z Michalovce do Mukačeva (Munkač). Střední horstvo má po této straně půdu hlinitou, v nižších polohách převládá písek. Mezi řekami Popradem, Torsou a Teplou jest rozseto hnízdo lesnatých hor s temny Ripysk (1256 m) a Jehla. Též mezi řekami Teplou, Ondavou a Lubyrcou blíž k centrálnímu pásmu táhnou se rovnoběžné podélné valy, z nichž první jsou středně vysoké a krajní přecházejí v podhůří místy obnažující hřbety zřídka kde porostlé křovím; doliny mají strmé, hluboké a málo úrodné. Jen pobřeží Teplé jest vzděláno, a lesem porostly jsou pouze údolí Ondavy a krajina jejího porůčí. Horská pásma mezi Ondavou a Lubyrcou mají po větce lesy bukové. Dále k východu rovnoběžné valy mezi Lubyrcou, Uhem a Latorycou jsou skalnatější, útesovité a zalesněné, se širokými údolímí v pole a v luka pečlivě vzdělanými. Čelnější z vod **B.-du** Lemkovského po straně uherské jsou: Torcyce, přítok Hernadu; Teplá, tekoucí na Barděv a Vranov; Ondava splývající s Teplou; Labyrcce, přítok Latoryce. S touto poslední řekou všechny tři předcházející od města Zemlinu slují Bodročka, která u Tokaje ústí do Tisy. Se strany halič-

ské vytknouti sluší: Ruský potok neboli Krejčaryk, jenž ústí do Dunajce u Krosčenka; Poprad, přítok Dunajce; Kamenice vlévající se rovněž do Dunajce; Běla; Ropa vplývající do Vislovky, kteráž jest přítokem Visly, přijímajíc Jasel, jenž teče s B-du dolinou sanockou; Vislok a Oslava jsou levé přítoky Sanu. Z lázeňských míst a obcí s minerálními prameny jmenovati sluší: Krynice, Barděv, Ivonič a j. V Lemkovském B-du nalézají se bahnitě močály, z nichž se též napájí horské potoky. Planin zde není žádných. Málo kde najdeme tučnější pastviště, neboť se půdě vykáčením lesů ubralo vláhý. Lemkovský B-d jest pokryt lesy bukovými, jež prorůstají jalovec, javor, klen, jasan, habr, místy lípa a zřídka kdy smrky. Na značném dílu hraničního pásma roste křovitá bučina, habří a bujně ořeš. Poněvadž tento B-d jest nižší než sousední Bojkovský, jest na něm čilejší komunikace a tudíž i hustější lidnatost. Známá jest silnice dukelská, vedoucí sedlem dukelským z Dukly do uherského Svidníka. Hraničný hřbet v tomto místě jest toliko 502 m vysoký. Kromě této ještě 7 silnic vede přes Lemkovský B-d z Haliče do Uher. Železnice protíná tento B-d na dvou místech: dráha tarnovskoleluchovská (z Tarnova do Prašova) a dráha lupkovská (z Přemyšle do Michalovec). Obě dráhy procházejí tunely. Haličským podhorím vede státní dráha přikarpatská z Chýrova přes Sanok, Jaslo a Nový Soneč.

2. B-d Bojkovský, kdež obývají Bojkové. Prostírá se mezi Oslavou a Lomnicí, avšak přirozenější předěl mezi ním a B-dem Huculským tvoří Černý Les, t. j. lesnaté pásmo mezi Lomnicí a Bystřicí nádvornánskou, jež k rovnoběžným valům staví se například a počavší od hranic táhne se až k městu Haliči nad Dněstrem. B-d Bojkovský liší se od Lemkovského tím, že skládá jednostejné valy, popetřané koryty řek a hlavně, že už má poloniny. Valy jsou si blízko, pročez není zde širších dolin, z čehož vyplývá řidší lidnatost; pouze pobřežím Stryje, Oporu a Mizuňky vesnice dosahují zemské hranice. Za to území mezi vodami Ilnikem, Oravou, Stryjem a Oporem na několika milích nemá jedině vsi. Podobně bezlidná krajina dále na východ mezi Oporem, Švicí a Bystřicí zřídí 20 km jest neproniknutelnou lesní pouští. V bývalém obvodu samborském, pokud v tento B-d zasahoval, valy krom hraničního pásma jsou nízké a šikmé, průměrně na 950 m, a jsouce do poloviny bezlesé tvoří širé, ale hubené pastviny. V okolí m. Skolého valy dosahují až 1270 m; jsou strmější a porůstají bujnou travou. Vrchy nad f. Švicí jsou skoro holé, bez pastvišť a lesů. V západní části Samborštiny a Stryštiny až po Švicí hřbety nejsou nikde tak vysoké, aby na nich nerostla olše zelená (*Alnus viridis*); avšak už na pravém břehu Švice viděti vrchy částečně porostlé touto olší. V celém Bojkovském B-du vrchy pokryty jsou obrovskými plotnami pískovce s porostem žlutě špinavým nebo jsou vystlány mohutnou vrstvou mechů; nalézají se tu dále

vysoké odkryté hory, skalnaté útesy, četné ostrých hřebětův a špicí. V horách Bolechovských a Dolinských některá pásma skládá měkčí lupek, drobní se; odtud jsou divoce rozryty, plny strží a na jejich stěnách může se zakofeniti leda bučina a různé křovi. Jež Bojkové kraki zovou. B-d tento jest nejšířší na zřídlech Sanu, a jsou v něm nejmalebnější partie horské. Vzpomenuto budíž skal v Uryči a v Rozhorčí, dále pověstné bovdy (mezi Polancou a Bubniščem), jež osaměle ční ze smrkových a jalovcových hájů podobna chrámům, věžím a zříceninám. Nejvyšší hory jsou: na Švicí Pikuj (1405 m), na zřídle Hočvy Voľosan (1001 m), mezi Podhorcem a Skolem Paraška (1271 m), dále Stará Šibela (1220 m), Kremeneč (1228 m), Javirnyk Vel. (1123 m), Blysnica (1222 m), Tovstýj Zolob (1258 m), Černá Ripa (1188 m); na zřídlech Lomnice zdvihají se Popađa (1742 m), Parenka (1737 m) a Hrofa (1752 m). Se strany uherské za Latorycou, mezi touto a řekami Uhem a Latorycou valy táhnou se rovnoběžně, jsou povýce ostře končité a porostlé lesem. Jejich široká údolí se vzdělávají. Hned za Latorycou, mezi ní a f. Beržavou, postupuje ke hranici úzké pohorí Kraina. Vodstvo, jež s haličské strany v Bojkovském B-du vyvívá, patří k úvodí Visly a Dněstru. Do Visly ústí San, jenž sbírá prameny na hoře Beskydě (1004 m), a při jehož nejhořejším toku zdvihá se hora Halič (1327 m) a blíže k ní nižší Kijevec. Až po horu Tovste (740 m) plyne podélným údolím a mezi městečky Liskem, Zaluzem a Sanokem tvoří kotlinu, načež dotknuv se doliny sanocké teče úzkým řečištěm až ku Přemyšli. Jeho přítoky, vznikající v podhůří Bojkovského B-du, jsou: Tyrjava, Stupňa a Vihorčí Stryvihor (na pravém břehu); Stuposanika, Solyna a Hočivka (na levém břehu). Dněstr pramení v nižších pásmech. Až po Staré Město lemují jež vysoké hory. Přítoky jeho jsou v Bojk. B-du: Bystřice samborská, Nezachovka, Stryj (s Oporem), Švice (s Mizuňkou a Sulelem), Sivka, Lomnice a Strvouz. Vodstvo s uherského boku patří k úvodí Tisy. Jsou to kratší potoky, spolu téměř rovnoběžné: Už, Latoryce, Beržava (Borsova), Veliký Ag (Nagy-Agh), Talabor a Torec (Taracz). Z podhorských dolin haličských řek hodno povšimnutí jedině údolí středního Stryje. Mimo trať státní dráhy ze Lvova přes Stryj do Mukačeva vedou z Haliče do Uher přes tento B-d 3 silnice a 7 cest vozových.

3. B-d Huculský táhne se od zřídle Bystřice solotvinské v oblouku jihovýchodním na rozhraní haličskobukovinskouherské a zde utvořiv uzel Rozroh pokračuje skoro jižně Bukovinou a Uhry, až horou Ruský Vrch a vsí Kirlibabou blíže hranic sedmihradských se končí. Od pramene Dněstru horám výšky nápadně přibývá, i dovršují se v Černé Hoře, ježž nejvyšší štítý jsou Hovirla (2058 m), Danceť (1822 m), Špyci (1866 m), Pip Ivan (2026 m), Pohane Misce (2002 m) a j. Geologicky pásmo haličskouherské patří do systému hor řetězových, skládajících rovnoběžné pásy

téhož směru a stýmž pochýlením vrstev, hlavně jihozápadním. Pás hraničný jest plochý, pokryt lesem a místy vyšší nad pásy sousední. Podhůří haličské zmizevší v dolině poprutské utvořilo pozoruhodnější doliny: f. Lučky až po m. Jablonov a f. Čeremoše. Že obsahuje mohutné vrstvy pískovcové útvaru křídového a eocénu, vysvětluje se jeho sráznost se strany uherské, kde nejvýše strmí Pétros (2022 m). V Haliči počítají se čtyři souběžné podélné pásy, z nichž krajní tvoří patro nejvyšší a každé následující jest vyšší patra předcházejícího. Prvým jest pahorkatina podhorská; druhé charakterisují Ovidova Hora u Kut a Michalkov (815 m) u Kosova, třetí, čistě horské, Pysanyj Kamiň (1224 m); k poslednímu se čítají hřbety Horgan se skalistým Chomjakem výše kotliny mikulčické a Černá Hora. Zde hřbety valů dosahují 1700 m. Štíty vůkol Černé hory jsou: Danciš (1822 m), Dzembroňa (1815 m), Hnytesa (1762 m), Vaskul (1737 m), Stih (1655 m), Luston (1646 m); v dalším okolí pak Župaňja (1958 m) v Hryňavě. Rubinec v Roztokách a Grehit (1636 m) v Kosmači. Bukovinský B-d Huculský jest vlastně prodloužení Černé Hory. Vyznačuje se bohatstvím lesův a poloninami velice rozměrnými. Horstvo jest rozloženo podél hranice uherské, sedmihradské a rumunské; krom toho pokrývá téměř celou Bukovinu po města Vižnici, Berhomet, Krásné a Karlohoru k Prutu a k severovýchodu terassovitě se snižujíc. Většina vysokých hor bukovinských jest bez vegetace, a v nižších polohách sázejí se jen zemáky a seje oves. Nejvyšší hřbety jsou v jižní části země, kde B-d přechází v Karpaty sedmihradské. V těchto stranách vyvěrají vody minerální a zařizeny jsou stanice lázeňské. Značnější vrchy jsou mezi f. Bystřicí a Dornou Džumalev (1855 m), Pryľuka Kečel (1842 m), Rarav (1648 m); mezi f. Moldavou a Sučavou Paškan (1475 m); mezi Čeremošem a Sučavou Tomnatyk (1555 m); na zřídle Seretu Lungul (1376 m). Prahorní skupina Huculského B-du obsahuje rudu, žulu, hadec a krystalický vápenec a má hojně rudní žíly, zejména v Bukovině obsahují chloritické břidlice lože měděných kyzův, a v téže zemi nalézá se lože železné rudy na mangan bohaté, pak lesklá železná a magnetová ruda v krystalických břidlicích, kdežto v břidlicích grafitových, do svoru vložených, nacházejí se shluky galenitu, jež provází siderit, křemen, sfalerit, chalkopyrit, cerusit a anglesit. Z druhohor jest pásmo křídové zajímavo svými petrolejovými zřídly a ložisky skalního vosku na severním úpatí v šíři 2—3 mil. Nízká podhoří skládají převahou siné jíly solné, z nichž vyvěrají četná zřídla solná. Tyto neogenní útvary solné na podhoří přiléhají k starším útvarům horským, nejvýše v dolině Prutu, v Delatyně a v Kosově, z čehož lze souditi, že Karpaty zdvihly se teprve po době eocenní a moře miocenní že je od severu oblévalo. V těchto jilech přicházejí také ložiska sádry, na př. v Luči nebo v Dobrotově. Horninu skládají liasový vápenec, zrnitý a

čistý pískovec karpatský. Poměry vrstev starších třetihor ukazují na velké převraty v době třetihorní. Tuto skupinu skládá jednotejný pískovec drobného zrna s pouhými otisky fukoidův a jest provázen mohutným pásmem trachytovým. Z vrstevního slohu dá se soudit na porušenost pozdějším vyzdvižením. Široký pruh těchto pískovců lemují nížiny mladších třetihor a náplavů haličských s modrošedým lupkem a s amfisolovými břidlicemi, v nichž nalézá se druhé pásmo petrolejové s prameny asfaltu a skalního vosku. Numulitové vápence a jiné kamení bohaté na skameněliny objevuje se osamotněle, zvlášt u Nádvorny a na Bukovině. Vrstvy mladších třetihor připojují se k severnímu úpatí bezmála celých Karpat v příkřem vyzdvižení, kdežto v rovinách leží vodorovně. Skládají se z hlinité a písčité hmoty, prostoupené sádrovcem a shluky kamenné soli nebo slaného jilu s otisky mušlí, hlemýžďů, koryšů, ořečů, bukového a bežového dřeva i listův a sosnových šišek. V okolí Černé Hory v pískovci objevují se vrstvy, z nichž spodní a střední náležejí formaci křídové od neocénu až po nejmladší vrstvy křídý, kdežto horní patří k nejstarším útvarům třetihorním. Vrstvu spodní rázuji vrstvy hieroglyfové a fukoidové, skládající se z rozmanitých lupkův a tence vrstvených pískovců. Vrstva střední obsahuje převahou zelenou hlínu a pískovec, jehož ohromné skály vycházejí na den co Psaný kámen a co skály Sokulské a j., a jenž někde přechází v žlutavé vrstvy hieroglyfové nebo slepence, tudíž v rozmanité lupky. Vrstva svrchní u zpodu obsahuje zelenavé hlíny s pískovcem, na němž leží vápenný pískovec numulitový a na tom živičné lupky menilitové s ostatky ryb, pokryté deskami bělavého a drobného pískovce. Průřez doliny Prutu od Delatyna až po Černou Horu ukazuje, že dolní a střední útvar křídový rozvinuly se více k severu, vrchní pak útvar eocenní více k jihu, k pramenisku této řeky. Vápno kope se v této krajině na hoře Krentě a ve vsi Luhu. Skupinu plutonickou badatelé připouštějí, avšak dokázána není, za to Černá Hora ukazuje patrné stopy dávných ledovců. Vody Huculského B-du v Haliči odvádějí Prut a jeho přítok Čeremoš; výše Prutu Lomnici, Lukvu a obě Bystřice odvádí Dněstr. Bystřice solotvinská prýští z pod hory Sivuly (1818 m), Bystřice nadvorňanská pramení z pod hory Turnj na hranicích. Prut pramení v Černé Hoře. Čarokrásným jeho údolím vede silnice z Delatyna do Sigetu, jediná v haličskouherské části tohoto B-du, ač několik jiných cest vede hluboko do hor až po hranice. Důležité přítoky Prutu jsou: Prutec, Oslavka, Pečenizinka, Lučka, Pistynka, Rybnice a Čeremoš. Uherské potoky sbírá Tisa vyvěrající opačně pramenův Prutu a Čeremoše Černého; jejími známějšími přítoky jsou: Vyšov a Torec. Bukovina s podobně četnou sítí vodní náleží k úvodí Seretu a jeho přítoků Sučavy a Moldavy; částečně sem patří Zlatá Bystřice v Uhrách vznikající. Co do podnebí, máme-li na mysli vůkol Černé

Hory, tedy asi střed Huculského B-du, panuje nejvyšší teplota v červenci a srpnu. Větry převládají západní a vanou někdy 14 dnů a více; tyto a větry severozápadní přinášejí dlouhotrvalé deště. Větry východní a severní jsou studené. Obloha se zachmužuje hojně v dubnu, nejméně v červenci, srpnu a září. Nejvíce dešťů připadá na červen a červenec, nejméně v potomních dvou měsících. Následkem dešťů řeky až o 2 m stoupají pustošice doliny podhorské. Jaro jest kratičké počínajíc koncem máje, jeseň bývá pohodlná.

Rozeznávají se tři hlavní pásma vegetační: 1. kraj nížin, 2. horský a 3. kraj polonin. V krajně nížin (600—700 m) jsou údolí mezi podhorskými výstřelky přístupné teplejším proudům, proto se zde daří kukuřice, tabák, ano i réva na úbočích proti jihu. Lesy jsou dubové, bukové, habrové a březové, flóra přerozmanitá, ježto svět horský se stepním se tu stýkají. Krajina horská zdvihá se mezi 700 až 1700 m a dělí se na pás dolní bučin a jedlin a horní smrčín. Dolní pás charakterisují převážně bučiny s habrem a jedlí a na dně údolí sady věnčí roztroušené chaty huculské, na nichž se pěstují zemáky, bob, kukuřice míchaná s fazolí, ječmen a oves, ano i zelenina. Mimo buk roste zde jasan, olše, bříza, javor, jeřáb (*Sorbus aucuparia*) a vrby (*Salix silesiaca* a *S. respra*). Pás horní porůstá smrčkem, ač jsou příklady ukázek stromů z dolního pásu, arci ojedinelé. Zpodek tohoto pasu porůstá lískoví, bezoví (*Sambucus racemosa*), vrboví, maliní, ostruží, borůvčí, jalovec, olše (*Alnus viridis* i *A. incana*) a zimolez (*Lonicera nigra*). Krajina polonin dělí se na pás kosodřeviny a pás holých hřbetů. V prvním přestávají lesy, vegetujíce mezi 1400—1700 m, jež končívaly zakrnělými, při zemi sedícími smrky. Po nich nastupuje rozložitá kosodřevina huc. žerep (*Pinus mughus*) a spanilá kedryna (*Pinus cembra*). V tomto pásu Huculové stavějí salaše, jichž blízkost prozrazuje četný šfovík (*Rumex alpinus*). Charakteristickými pro tento pás jsou pínaté louky, zvané poloniny. Výše polonin kosodřev tvoří drobné chomáče s pěnišníkem (*Rhododendron ferrugineum*) a odurem (*Azalea procumbens*), a mezi tímto žerepem blyští se oka a kaluže. S horní hranicí kosodřeviny nad 1900 m mizejí poslední chomáče pěnišníka, oduru a borůvčího a počínají holé hřbety, porostlé skoro výhradně žlutým povlakem lišejníku zeměpisného (*Rhizocarpon geographicum*) a na větších prostorách je porůstá lišejník islandský (*Cetraria islandica*) s chomáči plavné (*Lycopodium Selago*). Fauna chudší jest na hřbetech, bohatší níže. Z ptákův jmenování buďtež: orel, káně, výr, sova lesní, tetřev (*Tetrao bonasia*, *T. urogallus*, *T. tetrix*) a jeřábky; pod střechemi salašův hnízdí vlaštovky stavějící třípatrová hnízda jedno nade druhým. Ve vodách žijou divoké kachny, při potocích konipas žlutý (*Motacilla flava*), po jalovcích kvičaly. V polibí chat vrány, havrani, straky, špačci a vrabci. Ze čtvernožců: medvěd, vlk, liška, rys, divoká kočka, tchoř, kuna, jezevec, morčata,

veverka, myši, krtek, ježek, jelen, srn, divoký vepř a netopýr. Z plazův a obojživelníků jsou důležití: ještěrka (*Lacerta crocea*), zmije (*Pelias berus* a *P. praester*), pak mlok (*Salamandra maculosa*) a čolek (*Triton alpestris*); ze žab: kuňka ohnivá, žába zelená a žába hnědá. Z ryb slyne pstruh. Srv. Fr. Řehoř, Území Huculův (Slovan. Sborník, 1884). Rř.

Bezměř, Bez mřf, ves v Čechách, v hejtm. sedlčanském, okr. a býv. dom. votickém (7 km sev.-záp.), fara Vojkov, pošta Kosova Hora. 17 d. s 61 obyv. čes. (1880), popl. dvůr. — Zde bylo prvotní sídlo erbovní rodiny Hájků z Bezměří, která držela na poč. XVI. stol. dědiny též v Čáslavsku. R. 1534 čtème Petra Hájka z Bezměří, který tehdy seděl na jmenované svobodné rychtě, ale r. 1540 prodal ji ještě s jinými grunty městu Časlavi. Kdy erbovní tato rodina vymřela, není známo. Roku 1546 Adam z Radešína ves B. rytíři Janu Voračickému z Paběnic v desky zemské vložití dal, a tak dostala se B. s Voračickými k Janovicům.

Bezměrov, ves na Moravě, v hejtm., okrese a býv. dom. kroměřížském, 110 domů se 665 obyv. čes., fara Hradisko, pošta Kojetín, 2řřid. škola. B. patřil již r. 1160 klášteřu hradířskému u Olomouce. Za husitských dob odpadl od klášteřa, ale r. 1480 opět mu navrácen. R. 1579 koupil jej Jan Haugvic z Biskupic, načež připojen k bývalému panství chropišskému. Vck.

Bezměř viz Bezměř.

Bezměří viz Agalaktie.

Bezník, ves v Čechách, v hejtm. královéhradeckém, okr. hořickém, býv. dom., fara a pošta Miletín, škola, 34 d. s 223 obyv. čes. (1880).

Bezno: 1) B., měřtys a deskový statek v Čechách, v hejtm. a okr. mladoboleslavském (2 hod. jihozáp.), farní chrám sv. Petra a Pavla, řřřidní škola, pošta Chotětov, 136 d. s 866 ob. čes. (1880). — B. jest velmi starou osadou. neboť r. 1050 měl kostel sv. Kosmy a Damiana v Staré Boleslavi několik poddaných v B-ně, kteří plat tomuto kostelu odváděli. Hned na počátku XV. stol. sídela na B-ně starožitná vladycká rodina Bzenských z Prubě. Posledním majetníkem B-na z rytířů Bzenských byl Jan Václav Bzenský, který r. 1694 prodal zboží bzenské Janu Rudolfu Zárubovi z Hustifan, hejtmanu kraje mladoboleslavského, za 91.500 zl. R. 1724 koupil panství bzenské Jan Jachym Pachta, svob. pán z Rájova, jehož nejstarší syn František Josef Pachta vystavěl v B-ně kostel, faru a zámek. Nynějším majitelem B-na je rodinný fond panující rodiny rakouské. — Někdy zde stávaly dvě tvrže, jedna ve Velkém a druhá v Malém dvoře, z nichž se zachovaly nepatrné zbytky a tři dvory. Asi 10 minut od B-na záp. jmenují se pole Prošovice, zbytky pohanského žároviště; r. 1364 stával zde ještě dvůr téhož jména. V B-ně a okolí nalezeno mnoho předhistorických památek. — 2) B., ves u Netřebic, blíže Nimburka, zaniklá ve třicetileté válce.

Beznožka, v některých krajinách jméno slepýše (v. t.).

Bezoar, bezoarový kámen, nazývají se konkrétně vyskytující se v útrokách některých ssavců. Perské slovo b. (= pážehr) značí protijed, a b-y se nosily a užívány jako »alexifarmaka«, hmoty ničící činnost jedu (hlavně animálních — bodnutí hmyzu neb uštknutí hadů). Orientální b-y se vyvíjejí u kozy *Capra aegagrus* a gazelly *Antilope dorcas*. Jsou tvaru většinou vejčitého, na povrchu hladké, vnitř vrstvené na způsob cibule. Jsou barvy zelenavé nebo hnědočerné a voskovité se lesknou. Octem třeny červenají. Skládají se z kyseliny lithofelinové, jež se žlučnými kyselinami jest příbuzna biliverdinu, nebo kyseliny ellagové; nejlepší jsou b-y širázské; černější, z Hindustánu pochodící, jsou prý slabší. Dle názoru Peršanů chrání před mrem a sílí též žaludek. B-y okcidentální jsou z vnitřnosti kamzíka, velblouda i lamy. B-y německé čili *aegagropilae* vyskytují se u kamzíkův a skládají se zvláště z chlupů srsti, jež jsou plstnatě sežmoleny a spojeny vápnými sraženinami. Peč.

Bezoarový kořen, kořen rostliny *Dorstenia Contrayerva* L. rostoucí v Jižní Americe, býval zejména v anglické i francouzské farmakopoei obsažen. Užíváno ho bývalo jako léku osvěžujícího a sílivého při ochablosti následkem dlouhých chorob i při ranách otrávených. Peč.

Bezobalka viz Trinia.

Bezobdálaké hory v rus. gub. erivánské, új. aleksandrovském; táhnou se od hory Aglaganu, která jest nejvyšší (3400 m), na vých. k ř. Bambaku v délce 64 km. Severní svah pohoří jest porostlý hustým lesem, jižní nemá lesů, za to však má hojnost pastvin. Srv. též Aglagan.

Bezobrazov: 1) B. Vladimír Pavlovič, znamenitý ruský nár. hospodář a právník (* 1828 ve Vladiměři — † 29. srpna 1889 na svém statku Dmitrově). Studoval na carském Alexandrovském lyceu, vstoupil r. 1847 do státní služby, byl od r. 1849—57 v ministerství financí a potom v ministerství domén. Roku 1863 stal se skutečným státním radou, r. 1865 členem petrohradské akademie věd, r. 1869 f. professorem politické oekonomie na carském Alexandrovském lyceu. Kromě toho byl členem známého Institut de droit international, po nějaký čas sekretářem carské geografické společnosti, členem kommisie pro studium zákonodárství o úvěru pozemkovém, učitelem některých mladších členů carské rodiny o národním hospodářství a finančním právé. V úředním posláním konal studijní cesty po průmyslových částech Ruska, po dolech na zlato a stříbro v Sibíři a byl častěji oficiálním zástupcem ruským v cizině. Vedle toho zabýval se pilně theoretickými studiiemi a praktickými běžnými otázkami národohospodářskými i státovědeckými; v tomto směru přispíval mnohými články do »Ruského Věstníku«, »Moskevských Vědomostí«, »Golosu«, »Věku«. Z jeho plodné literární činnosti vy-

jimáme spisy: *Iszčledovanieje načal vnešních gosudarstvennago prava* (Petrohr., 1838); *Des Principes du droit des gens* (t., 1839); *Požemelnýj kredit i jeho sovremennaja organizacija v Jevropě* (t., 1860, 1861); *Gosudarstvennyje dochody: Aktivnyje nalogi* (t., 1868); *O někotorych javlenijach denežnago obraščenija v Rossiji* (Moska, 1868); *Oščet o dějstvijach komisiji dlja ustrojstva zemskich bankov* (Petrohr., 1861); *Birževnyja operaciji* (Moskva, 1856); *O vlijaniji ekonomičeskoj nauki na gosudarstvennuju řiži* (Petrohrad, 1867); *Narodnoje chozajstvo Rossiji* (t., 1882—1886); *Gosudarstvo i obščestvo; Upravlenie, samoupravlenie i sudbnaja vlast* (tamže, 1886) a j. Výsledkem studijních cest jsou mezi jinými práce: *Uralskoje gornoje chozajstvo* (Petrohr., 1865); *Chlěbnaja torgovlja severovostočnoj Rossiji* (t., 1870); B. redigoval též od r. 1880 státovědecký sborník: »Sbornik gosudarstvennych znanij« (t.), zprávy o moskevské výstavě z r. 1882 (6 sv.). *Tkl.* — 2) B. Pavel Vladimirovič, syn předch. (* 1859), profesor filol. klass. na universitě moskevské, známý jakožto vydavatel pramenů byzantských.

Bezold Carl, orientalista něm. a docent university mnichovské, toho času ve službách britského musea (* 1859 v Mnichově). Obírá se jazyky semitskými, hlavně však assyriologií. Z prací jeho jmenujeme: *Die grosse Dariusinschrift* (Lipsko, 1881); *Die Achaemenidenschriften* (t., 1882); *The ordinary canon of the mass* (aethiopský text s anglickým překladem; Londýn, 1884); *Die Schatzhöhle, syrisch und deutsch herausgegeben*. I. překlad (Lipsko, 1883), II. text syrský, arabský a aethiopský (t., 1888); *Überblick über die babyl.-assyrische Litteratur* (t., 1888) *Catalogue of the Cuneiform Tablets in the Koujundjise Collection of the British Museum* (sv. 1., Londýn, 1889). R. 1884 založil společně s Hommelem *Zeitschrift für Keilschriftforschung*, který od roku 1886 vydává sám pod názvem *Zeitschrift für Assyriologie*. Populární spisky o písmě a literatuře klínové uveřejnil v Holtzendorffově sbírce přednášek. Dk.

von **Bezold:** 1) von B. J. F. Vilém, fysik a meteorolog něm. (* 1837 v Mnichově). Stal se r. 1861 docentem, r. 1863 prof. fysiky na technických školách mnichovských a r. 1878 ředitelem bav. centr. stanice meteorologické. Roku 1885 povolán za prof. meteorologie na univ. berlínskou a ustanoven za ředitele nově zorganizovaného pruského ústavu meteorologického. Z četných jeho prací uvádíme: *Zur Theorie des Condensators* (Gotinky, 1860); *Über die physik. Bedeutung der Potent. Function in d. Elektrizitätslehre* (Mnichov, 1861); *Die Farbenlehre* (Brunšvik, 1874); *Über zündende Blitze in Bayern w. d. Z. 1833—82* (Mnich., 1884); *Zur Thermodynamik der Atmosphäre* (Berlin, 1888); *Ergebnisse der meteor. Beobachtungen in Preussen* (t., 1885 atd.). Ag.

2) von B. Friedrich, něm. dějep. (* 1848 v Mnichově), vzdělal se u předních dějepisců Giesebrechta, Waitze a Droysena na universitách v Mnichově, Gotinkách a Berlíně, ha-

bilitoval se r. 1875 a r. 1884 povolán za profesora dějepisu na universitu erlanskou. Za předmět zvláštního studia obral si dobu reformace, při čemž také se zabýval studiem doby husitské; kromě četných článkův a pojednání, rozptýlených po odborných časopisech, vydal: *König Siegmund und die Reichskriege gegen die Hussiten* (Mnichov, 1872—77, ve 3 sv.); *Zur Geschichte des Hussitentums* (t., 1874); *Briefe des Pfalzgrafen Johann Kasimir mit verwandten Schriftstücken* (t., 1882—84, ve 2 sv.) a *Geschichte der deutschen Reformation* (Berlín, 1886). Od r. 1878 jest dopisujícím členem královské české učené společnosti, a r. 1883 stal se členem bavorské kommisie historické, s jejíž podporou v l. 1874—84 podnikl několik cest po zahraničních archivech.

Bezons [-zõn], staré *Vescannum*, průmyslná obec 7 km sev.-záp. od Paříže, se 2001 ob. (1886), got. chrámem z XV. stol., pěkným mostem nad Seinou, továrnami na telefony, zboží kaučukové a železné čluny.

Bézout [bezü] Etienne, mathem. franc. (* 1730 v Nemoursu — † 1783 v Gatinois). Roku 1758 stal se členem akademie věd, r. 1763 examinatorem při dělostřelctvu a námornictvu. **B.** nejprve sledoval kvívky, jež lze zakončeným tvarem rektifikovati (1758), ale hlavním výsledkem vědecké činnosti jeho jest metoda k řešení soustavy lineárních rovnic a k vyloučení n neznámých z $n + 1$ rovnic, již Cauchy ustálil. Důležitým **B.-ovým** theoremem sluje tu věta, dle níž stupeň resultanty jest nejvýše součinem stupňů daných rovnic. **B.** byl prvý, jenž (1764) chopil se Leibnizovy, Cramerem znova vyslovené myšlenky o algorithmu, z něhož vyvinuly se determinanty. Celá řada pojednání předcházela **B.-ovo** hlavní vědecké dílo *Théorie générale des équations algébriques* (Paříž, r. 1779), o němž 17 let pracoval. **B.** účastnil se vynikajícím způsobem tehdejší reformy vyučování matematického ve Francii svými *Cours de mathématiques* (t., pro námornictvo 6 sv., 1764—69; pro dělostřelctvo 4 sv., 1770—72), znamenitým i jasným výkladem, pro nějž dlouho oblíbeny byly nejen doma, než i v Polsku, kde výborný překlad J. Jakubowského vydán z rozkazu a nákladem krále Stanislava Augusta. Po smrti **B.-ově** ještě r. 1825 nová franc. vydání jednotlivých svazků jeho *Cours* s dodatky a poznámkami vydával baron A. Reynaud. *Sd. Bnš.*

Bezovina jest zavařenina nebo šťáva bezinková nebo také víno bezinkové, které se zřídka, na př. v Dol. Rakousích, vyrábí ze šťávy kvašením. *Fy.*

Bezovluk viz Bazavluk.

Bez pamět viz Amnesie.

Bezpečnost (v stavební mechanice) viz Pružnost a Pevnost.

Bezpečnostní úřad viz Policie bezpečnosti.

Bezpečnostní záklodka viz Ventil.

Bezpečnostní zámky jsou zámky, které omezují vkládání zlodějských klíčů, zabraňují otiskování klíčů dírkou a činí je nemožným nebo zbytečným. Ústrojí bezpečnostní při-

pouštějí mnoho poloh klíče, ale pouze při jedné otevírá se zámek. Ústrojí ta musí býti tak uspořádána, by se snadno vypátrala pravá poloha a ústrojí sama se nezmátla a nezakázila, a kdyby se klíč ztratil, snadno se dala přeměnit tak, by ztracený pravý klíč již zámku neotvíral a zámek větší změny nevyžadoval než malou změnu a nový klíč. Zámky buďtež tak stavěny, aby i proti násilí byly bezpečnými. *Vř.*

Bezpečný průvod (*sicheres Geleit*) v největším řízení tr. jest opatření, kterým dává se nepřítomnému neb uprchlému obviněnému zabezpečení, že zůstane ušetřen processní vazby, dostaví-li se dobrovolně k soudu. Sluší v tom tedy spatřovati prostředek, jímž má obviněný býti pohnut, aby učinil možným pravidelné řízení trestní, kteréž nemůže se konati proti nepřítomnému. Co do právní povahy dotčeného opatření zavrhuje se nyní obecně starší mínění, kteréž je pokládalo za akt milosti, nebo (jak je pojímá i nyn. řád tr. rak. z r. 1873) za akt správy justiční, a uznává se jeho účel i ráz processní; důsledně by pak povolování **b.-ného p-u** mělo býti zůstaveno příslušným soudům trestním. Tak na př. řád tr. německý, § 337. Rakouský řád tr. má tato ustanovení: § 419.: »Prohlásí-li se obviněný, který není přítomen aneb uprchl, že se k soudu dostaví, bude-li mu poskytnut **b. p.**, může mu ministr práv vyžádat si dobrého zdání vrchního státního zástupce při sborovém soudě druhé instance, v jehož okružku jest soud vyšetřující, tento průvod bud prostě nebo na danou jistotu povolit s tím účinkem, že obviněný má až do vynesení rozsudku první instance vazby zůstati prost.« § 420.: »Účinek **b.-ného p-u** vztahuje se jen k tomu zločinu nebo přečinu, v příčině kteréhož byl povolen. Pozbude pak svého účinku, když obviněný, byv oběsán, bez dostatečné příčiny se nedostaví, když činí přípravy k útěku, když útěkem nebo skrýváním svého pobytu vyhýbá se dalšímu vyšetřování, nebo když nevyplní některé z výminek, pod kterými **b. p.** mu byl povolen.« Zhola jiné povahy a jiného obsahu jest to, co v dřívějším právě českém i německém nazývá se **b.-m p.-em** neboli *salvus conductus, salva guardia* (viz Conductus a Glejt). *rch.*

Bezpopovci, ruští sektáři. Když církevní sněm moskevský roku 1667 schválil opravy předsevzaté patriarchou Nikonem v knihách bohoslužebných a novotám se přičící rozkolníky dal do klatby, oddělili se tito nadobro od pravoslavi a vytvořili zvláštní náboženskou společnost. Avšak ta okolnost, že ani jeden z pravoslavných biskupů nepřestoupil na stranu rozkolníků, byla příčinou nového rozdělení rozkolníků v různé sekty. Nebylot duchovního hodnostáře, jenž by pro rozkolníky světil křížmo a uděloval nižším duchovním právo, konati bohoslužby a uděleti svátosti. Nižších duchovních, vlastních to vinníků ruského rozkolu, měli rozkolníci s počátku s dostatek. Ale když za carevny Sofie vydán r. 1685 zákon hrozící trestem smrti všem, kdož by rozkol

šířili a v něm tvrdošjně setrvali, rozprchli se hlavní vůdcové rozkolu, a celé obce rozkolnické zůstaly bez duchov. pastýře. K tomu staří »praví« popové vymřali, a naděje na novosvěcené nebylo. Z nouze pomáhali si někteří rozkolníci tím, že lákali pravoslavné duchovní, svěcené už dle nových obřadů, do svých sborů, přiměli je, aby se vzdali nikonovských novot a vykonávali rozkolníkům bohoslužby dle starých obřadů. Tato část rozkolníků, která uznávala potřebu popů v a bohoslužby si dávala konati výhradně jen vysvěcenými duchovními, obdržela název popovců. Jinak vedli si rozkolníci, kteří se před pronásledováním utekli do pustých, lesnatých krajů severního Ruska na pomoci Ledového okeánu. V krajích těch i dříve chrámů bývalo po skrovnu, a nad to mnohé zůstávaly po dlouhou dobu neobsazeny. Mimo to i velká vzdálenost a špatné cesty bránily nezdávka osadníkům v návštěvě chrámů. Okolnosti přičinily zdejší návštěvníky ještě před počátkem rozkolu obcházení se v duchovních potřebách často bez popů. Kromě toho v severních končinách Ruska šířily rozkol hlavně osoby stavu světského nebo prostí mnichové, jimž se nedostalo svěcení na kněžstvo. Když pak koncem XVII. století vzniklo na řece Vygu nedaleko Bílého moře hlavní středisko severoruských rozkolníků, totiž vygorěcký monastyr, vešlo zde v obyčej, že všechny bohoslužby konány výhradně laiky a z křesťanských svátostí udílěny jen ty, jež může z nouze udílet i laik. Zvolení za tím účelem učitelé udíleli nově v rozkol přestupujícím křesť. přijímali ke zpovědi kajicníky, postřihovali na mnišství ty, kdož chtěli přijmouti řeholi, pohřbívali umrlé, sloužili nešpory, vigilie, ranní hodinky, molenby a panichidy, vůbec všechny ty bohoslužby, jichž konání není vyhrazeno svěcenému duchovenstvu, totiž kněžím a jahnům. Příklad vygorěckých rozkolníků následovali pak všichni ti rozkolníci, kteří byli nuceni obcházení se bez popů a zvaní proto b. Zásady b-ců vyloženy soustavně r. 1720 ve spise »Pomorskije otvěty«, v nichž Andrej Denisov, tehdejší náčelník vygorěcké obce, zodpovídal otázky mnicha Neofita, poslaného na řeku Vyg za tím účelem, aby seznal učení pomorských b-ců. Z odpovědí Denisových vysvítá, že b. nepopírali ze zásady hierarchie církevní, nýbrž zůstávali bez duchovenstva jen z nouze, jako bývaly toho příklady i za prvních dob křesťanství. Z nedostatku duchovenstva rozdělili všechny svátosti — také po příkladu starokřesťanském — na nezbytně nutné k dosažení spasení a na užitečné. K prvním počítali křesť. pokání a večeři páně, k druhým birmování, svěcení kněžstva, manželství a poslední pomazání. O těchto soudili, že se křesťan z nouze může bez nich obejít; z nezbytně nutných svátostí dvě, totiž křesť. pokání, může udílet i laik; třetí pak, večeři páně, možno nahraditi »plamennou touhou po přijímání« čili přijímáním duchovním. Na ospravedlněnou takového výjimečného konání bohoslužeb a udílení svátostí uvádělo se učení

o říši Antikristově. B. věřili, že od roku 1666 nastoupila na zemi vláda Antikristova, že církev Kristova dožívá poslední svá léta, a na sklonku věku že církev musí prostrádati svěceného duchovenstva a všech svátostí, jichž udílení vyhrazeno duchovním. Za Antikrista pokládali zprva patriarchu Nikona, pak caře Petra Vel., později upustili od víry v Antikrista osobního a nahradili jej Antikristem mravním, jimž rozuměli »ducha a směr panující v pravoslavné církvi a společnosti«. Všichni b. přidržovali se původně obyčejů platných v obci vygorěcké, založené na základech čistě demokratických. Vrátkost učení bezpopovského zavdala však brzy podnět k nedorozuměním, hádkám a štěpení se bezpopovštiny v nové sekty. První příčinou sváru byl nápis na kříži. Kdežto přívrženci obce vygorěcké psali na kříž slova »I. Xp. Царь Славы«, užíval žalmista Feodosij, jenž založil osadu bezpopovskou nedaleko severozápadní hranice polské, písmen »I. H. II. I.«. Spor mezi Denisovem z kláštera vygorěckého a Feodosijem nevedl k cíli, přívrženci obou se navzájem prokleli a utvořili zvláštní sekty. Přívrženci Denisova zvaní pak obecně pomorci, kdežto příslušníci osady Feodosijovy nazváni fedosějevci. Spor o nápis na kříži uklizen sice po stu letech r. 1791, kdy i fedosějevci přijali nápis »Car Slavy«, za to rozešly se obě sekty mnohem rozhodněji v otázce manželské. Kdežto pomorci vidouce nevyhnutelnost stavu manželského dovolovali svým přívržencům ženiti se a sňatky manželské žehnali zvláště k tomu účelu sestavenými modlitbami, fedosějevci upírali možnost manželství mezi b., a hlásajíce na oko coelibát nepouštěli pod rukou volnou lásku. Jinou příčinou rozkolu v bezpopovštině byl poměr b-ců k státu. Ježto panovníci ruští schválili Nikonovy opravy církevních knih, pokládání od starověrců za bezbožné, a Petr Vel. dokonce za Antikrista. Bylo by tedy dle domnění starověrců hříchem, modliti se za cara. Pomorci však z ohledů politických zprva trpěli a později nazívali modlitbu za cara. Proto odědil se od obce vygorěcké jakýsi Filip se svými přívrženci, prohlásil pomorce za kacíce a založil koncem XVII. nebo poč. XVIII. století novou sektu, zvanou filipovskou. Filipovci nejen že zamítli modlitbu za cara, nýbrž vzpírali se jakýmkoli povinností vzhledem ke státu, a když byli pronásledováni, raději podstupovali smrt, sami se na pf. spalující. Manželství filipovci ovšem také neuznávají. Pak odštěpili se běguni (v. t.). Kromě těchto hlavních sekt bezpopovských, jež vznikly vsměs na severu Ruska oddělivše se od jednoty pomorské, vznikaly jiné sekty bezpopovské i na východě, hlavně v poříčí Kamy a Volgy. Tito b. shodují se s pomorskými v učení o říši Antikristově, jsou však ve vývodch z učení toho plynoucích dšlednějšími. Není-li již na zemi pravého kněžstva, tvrdí oni, udílejí pomorci neprávem svátosti křtu a pokání, neboť laikům nenáleží udílet svátosti, a proto se pomorci dopouštějí svatokrádeže. Církev Kri-

porušení jejího. Novější zákony i teorie vyřídily pojem zcela určitě. Zákon trestní z r. 1852 rozeznává v §. 93. dvě formy b-ho o. o. s.: 1) jakékoli bezprávné bránění v užívání osobní svobody, zvl. svémocně zavření člověka. Předmětem je svoboda osobní jakožto faktická možnost volného pohybu v prostoru; nelze spáchat delikt ten na tom, kdo možností té nemá (mrtvici raněný, novorozeně). **B. o. o. s.** panujícího císaře je velezrádou §. 58. lit. a. Činnost záleží v jakémkoli konání, jímž úmyslně zabráněno užití osobní svobody; prostředek buď jakýkoli (násilí fyzické — porušení, svázání — nebo psychické — vyhrůžka — nebo bez přímého násilí — uzavření, falešné udání, jež vedlo dle úmyslu pachatele k neodůvodněnému zatčení nebo k zavření zdravého v blázinci atd.). Úmysl spočívá ve vědomí, že předsevzatou činností se osobní svoboda člověka bezprávně omezuje; účel vůbec je hostejný, dle okolností mění se určitým účelem skutek v jiný trestní čin (únos, vražda). Dokonání nastane skutečným omezením, jehož trvání je hostejno, a zločin trvá, pokud trvá stav b-ho o. o. s. Trestnost je vyloučena, příslušil-li jednatel nad omezeným zákonná moc (discipl., polic., trestní) a jednala v mezích této moci; překročení moci je trestné dle §. 93, stalo-li se však b. o. o. s. u vykonávání úřadu nebo služby proti zákonu na ochranu osobní svobody ve zlému úmyslu a jsou-li tu podmínky §. 101., jest to zlé užívání moci úřední (§. 6. z. ze 27. října 1862 č. 87.); rovněž vyloučena trestnost, když jednatel měl příčiny pokládati na svobodě omezeného za zločince, za člověka škodlivého (šileneček, výtržník) nebo nebezpečného (ozbrojený tulák); však i zde omezení nesmí jíti dále, než pokud třeba, by škodě nebo nebezpečí bylo zabráněno nebo domnělý zločinec zadržán. 2) Dle §. 93. dopouští se deliktu toho, kdo z podstatné příčiny někoho obstavil a zúmyslně opominul dáti o tom ihned vědětí řádné vrchnosti. — **B. o. o. s.** je vždy zločinem a tresce se dle §. 94. vůbec žalářem od šesti měsíců do jednoho roku; zvláštním důvodem pro zostření trestu jest: trvání omezení přes tři dny, způsobení škody na jmění neb útrapy, zvl. ublížení na těle, kde naléztí jest na těžký žalář od 1 do 5 roků. Dle osnovy trestního zákona z r. 1889 dopouští se činu trest. proti osobní svobodě, kdo bezprávně člověka vězní nebo jinak ho zbaví užívání osobní svobody §. 247. Delikt ten jest vůbec přečinem a tresce se vězením nebo peněžitou pokutou do 500 zl., a když zbavení svobody trvalo přes týden, vězením nikoli pod jeden měsíc. Když však odnětí svobody trvalo přes tři měsíce, nebo když osobě svobody zbavené způsobeno těžké ublížení odnětím svobody samým nebo způsobem, jak s ní bylo nakládáno, jest to zločin a může uznáno býti na káznici do 10 let; nastala-li však smrt poškozeneho, sluší uznati na káznici do 15 let nebo vězení nikoli pod 6 měsíců. Začasté je b. o. o. s. částí skutkové povahy deliktu jiného, kde ovšem nesluší vedlé toho deliktu zvláštního trestati ještě b. o.

o. s.; pouze tehdy, když by pachatel dobrovolně od onoho deliktu (na př. násilného smilstva) upustil v stadiu pokusu a zjednal si tím ohledně něho beztrestnost, může být uznán vinným b-ným o-m o. o. s., pokud činností již vykonanou tento delikt byl spáchán. *JT.*

Bezpravovice, Bezpravovice (něm. *Pranowitz*), hejtm. a okr. Klatovy (12 km sev-záp.), býv. dom. a pošta Chudějnice, fara Poleh, 24 d., 166 obyv. čes. (1880).

Bezprem (Ota), syn krále polského, Boleslava Chrabrého. Po smrti otcově od bratra svého, Měčislava II., vypuzen byv z úřadu dožadovav se pomoci v cizině, a sousedě sporu mezi bratry využiti ke svému prospěchu. R. 1031 spojil se s B-em císař německý, Konrád II., a též Rusové mu pomáhali. Měčislav donucen k míru, jimžto Konrádovi postoupil Lužice, ale s B-em válka dále se vedla. B. za nedlouho Měčislava vyhnal ze země i uvázal se v panství nad Polskem, tehdy už velice ztenčeným (Slovensko byli mezi tím opanovali Uhři, Moravu Čechové, Červeňsko Rusové, Lužici Němci a Pomořany Dánové). Korunu Boleslava Chrabrého B. poslal císaři a přijal od něho zemi svou v léno. Avšak už r. 1032 zavražděn jest, načež Měčislav, jenžto se byl dosud v Čechách zdržoval u knížete Oldřicha, vrátil se do Polska a znova tam nastoupil na vládu. *Šra.*

Bezprízvuké viz Prízvuk.

Bezřečí viz Afrasie a Alalie.

Bezreti (acheilie), nedostatek pysků.

Bezsemení viz Aspermie.

Bezsonov: 1) B. Stepan Artemjevič, malíř ruský, akademik (* 1776 † 1847). Od r. 1782—97 vzdělával se v akademii umění, kdež odměněn byl zlatou medailí za obraz *Obět Noemova*. Akademikem jmenován B. za kolossální malbu *Poslední večere* ve klenbě katedrály kazanské. Z dekorativních maleb historických vynikají stropy v zámku Michajlovském, pak v obrazárně velikého dvorce carskoselského. V budově carské akademie umění maloval B. na omítce *Apollóna* podle skizy Jegorova a *Slovo* podle Šebujeva. B. maloval též chrámové obrazy olejové.

2) B. Petr Aleksějevič (* 1828), badatel ruský v oboru historie, literatury prstonárodní a dějin literatury ruské i všeslovanské. Vzdělal se na univ. moskevské, byl knihovníkem téže university, od r. 1878 pak jest universitním profesorem dějin v Charkově. B. vydal prstonárodní písně bulharské (1855), významenané cenou z nadace hr. P. Demidova, pak velkou sbírku *Kaléki perechožije* (Potulní pěvci), sborník ruských písní prstonárodních s nápěvy (Moskva, 1861—64). Pozornost obecnou vzbudilo dílo B-ova *Lazarica, narodnyja písní, predanija i razskazy serbov o padeniji jich carstva* (v »Russ. Besědě, 1857); před tím napsal B. úvahu o J. J. Venelinovi. R. 1859 vydal *Russkoje gosudarstvo v polovine XVII. v.* (Moskva), rukopis z doby cara Aleksěje Michajloviče. V »Obščestvě ljubitelej russkoj slovesnosti« B. promluvil *O slavjanskom narodnom písnotvorčestvě* (1867). Z ostatních prací B-ova uvéstí jest: *Kužaz N. A. Certelev, per-*

vyj sobiratel pamjatnikov narodnago tvorčestva (Věstn. Jevr., 1870, VI.); *Katolíckeskij svjaščennik Serb (Chorvat) Jurij Križanič* (Pravoslavnoje Obozrénije, měsíčník moskevský, 1870, I.—III.); *Bělorusskija písní* (Moskva, 1871). Mimo to psal **B.** o mravech, obyčejích a způsobu života jednotlivých národů slovanských.

Bezsrdí viz Acardia.

Beztahov (Beztúhov), ves v Čechách, 15 d., 152 čes. obyv. (1880); hejtm. Sedlčany, okres, fara a býv. dom. Votice (15 km jz.), železniční zastávka, pošta a dvůr. Za dvorem zříceniny staré tvrže, která bývala sídlem vladky z Beztahova. Jakožto první připomíná se vladka Hroch z Beztahova, muž práva zemského znalý, tak že pan Oldřich z Rožmberka vedení svých pří mu světoval. Dále připomíná se rytíř Ctirbor z Beztahova, ve válkách proslulý; r. 1448 pomáhal Jiříkovi z Poděbrad dobývatí Prahy; r. 1454 bojoval v Rakousích, začež obdržel v zápis Novou Libeň. Za panování krále Vladislava II. usadila se na **B-ě** rodina pánů z Řičan a udržela se tam až do počátku XVII. století. R. 1618 Vilém Lev z Řičan účastnil se vzpoury pánů českých, začež mu statek Beztahov konfiskován r. 1623 a prodán Sezimovi z Vrtby na Vrchotových Janovicích, s kterýmžto zbožím spojen. Tvrz beztahovská nejsouc od těch dob nikým obydlena zpustla. Asi půl hodiny odtud v lesnatém údolí jsou zříceniny někdejšího hradu Martinic.

Beztvárný viz Amorfní.

Bezúhonnost (*integritas famae, Unbescholtenheit*) č. zachovalost je stav osoby, jež se nedopustila ničeho proti zákonu nebo morálce. **B-i** vyžaduje se na př. k nabytí veřejných úřadů nebo funkcí a s jistým omezením k vykonávání práv politických nebo k oprávnění živnostenskému; dále jest dle § 46. lit. b tr. zák. polehčující okolností při vyměření trestu. **B.** prokáže se vysvědčením politického úřadu. K **b-i** politické vyžaduje se, by dotčnými nebyl ani u policejních úřadů po politické chování zaznamenán.

Bezuchov, Bežuchov, Bizouchov, ves na Moravě, hejtm. Holešov, okres a býv. dom. Bystřice p. Host., fara Soběchleby (5/4 hod.), pošta Dřevohostice, škola, 55 d., 298 ob. čes. (1880). — Zde zemřel r. 1594 biskup Bratří českých Pavel Jessen, který se sem utekl z Lipníka na zboží Karla ze Žerotína před Hynkem z Vrtby, hejtmánem moravským.

Bezústi viz Astomie.

Bezváda, město ve východoind. okrese kistenském v madraském presidentství, na řece Kistně, s 9336 obyv. (1881), hlavně hindy; jest střediskem obchodu provozovaného po průplavech delty ř. Kistny, sídlem okresních úředníků a má poštu, telegrafní úřad, lékárnou, dům pro cestující, jeskyňové chrámy buddhistů a staré pagody hindské. *Fl.*

Bezvědomí. Domníváme se o člověku, že pozbyl vědomí, shledá-li, že není s to, aby prostřednictvím čidel (smyslů) vybíral si z venčí nové zásoby pro svou pokladnici paměti, a nemá-li také již uloženou a během

života nastřádanou hotovost v náležitě evidenci. Zkrátka, nechápe-li, co se s ním samým i kol něho děje, a nedovede-li situaci, v níž se ocití, srovnatí a v souvislost sepfísti s tím, co zažil. Nezkaleně jasné a netknuté celé vědomí není nikomu dáno. Něco vždy ujde naší pozornosti, co se v našem dosahu míhlo, a něco se nám vždy vytratí z paměti. Jasnost vědomí má u každého normálního člověka své stupně a kolísá, poněvadž vědomí jsouc netoliko nejušlechtlejším, nýbrž i nejnamáhavějším výkonem životních procesů vyžaduje klopnotnou součinnost všechných sil v dílně duševní. Již za normálních poměrů dostavují se únavou období, ve kterých vědomí zaniká. Spánek jest stavem fyziologického **b.** Celá řada patologických procesů může zavdati podnět ke změně nebo ztrátě vědomí. Jsou to jednak processy týkající se hmoty mozkové samé (pohmožděním, záněty atd.), jednak processy, při kterých výživa mozku změny doznala (všeliké druhy otrav atd.). Svoji dobou skýtá **b.** pferozmanité obrazy. Duševní choroby trvají léta a každá z nich jest jaksi provleklým stavem změněného vědomí, ačkoli většina šilenců popírá chorobnost stavu svého. Naproti tomu jsou známy záchvaty **b.** které trvají jen několik minut (omdlení). Jako jsou pferozmanité stupnice co do trvání, vyskytuje se i co do hloubky u stavů **b.** pestrá rozmanitost. **B.** může býti tak úplné, že nelze u osoby domakati se ani jiskry života duševního. Naproti tomu jsou známy četné druhy **b.** částečného. Člověk vypadá pak, jako by bděl, ale při bližším zkoumání shledá se, že má popletené pojmy o své vlastní osobě, nebo že není s to, aby se orientoval o místě a čase (nezná ani přibližně data, neví, kde se ocití, a jak na místo přišel), anebo že vidí svět kolem sebe v jináčím, nejčastěji sobě nepřátelském světle. A když ze stavu procitne, má jenom mhlavou, kálnou upomínku, která jest nejstálejším zjevem a nespolehlivějším důkazem stavů mrákočných. Nejčastějšími odrůdami částečného **b.** jsou: stupor (ztrnulost), somnambulismus (ná-měsícnictví), ekstase (vyjevenost). *Kfr.*

Bezvěrov: 1) **B.** (něm. *Wasserau*), ves v Čechách, hejtm. Týn Horšův, okres a pošta Hostouň, fara Mutěšín, býv. panství Ronšperk; 55 d., s 336 obyv. něm. (1880). Stávala zde tvrz. — 2) **B.** (*Bärenklau*), ves t., hejtm. Kralovice, okres Maněšín (12 km záp.), býv. dom. Toužim, fara Krašov, pošta Nová Sázava; škola, 91 d., se 602 obyv. (1880), a sice 130 Čechův a 472 Němců. Přiděleny jsou sem samoty Kolo, Nová Sázava a Vuršrův mlýn. — Někdy zde bývala tvrz. — 3) **B.** (něm. *Weserau*), ves t., hejtm., okres a býv. dom. Teplá (5 km jz.), fara Sv. Vojtěch, pošta Teplá, 23 d., 122 obyv. něm. (1880).

Bezvětrí neboli kalmy (franc. *calmes*, ital. *calma*) vyskytují se v centrální části vzduchových vírů cyklonálních i anticyklonálních. V oněch jest **b.** ve spojení s nízkým tlakem barometrickým a s vystupujícím proudem vzduchovým, v těchto s tlakem vysokým a s prou-

dem k zemi klesajícím. **B.** v barom. maximech jest stálejší, udržující se delší dobu na téměř místě než **b.** v oboru nízkého tlaku. Směr, kterým **b.** postupuje, jest směrem celého víru větrového a bývá v cyklonech vyznačen největšími proměnami úkazů povětrnostních. Trvalejší **b.** než v našich zeměpisných šířkách vyskytuje se blíže rovníku, v oboru největšího oteplení pozemského, v tak zv. »páse kalmů«. Pás tento oddělující oba passáty v šířce asi 5° postupuje se sluncem k severu a k jihu, avšak v mezích mnohem užších než slunce. Nad Atlantským okeánem nachází se v zimě mezi rovníkem a 5°, v létě mezi 5°—10° s. š.; nad Tichým okeánem pohybují se mezi 3° j. až 3° s. š. Vystupující proudy vzduchové, povstale následkem silného oteplení, zanášejí množství páry vodní do výše, jež se tam zhušťuje v oblaky a odtud padá zpět v podobě lijáků k zemi. Nad oborem **b.** rovníkového vznášá se pás oblaků »cloudring«, s prudkými lijáky a častými boufkami. Mimo tento rovníkový pás vyskytují se ještě dva obratníkové »pásky kalmů« neboli slabých a proměnlivých větrů podél 30° s. a j. š., mající šířku 8—11° a známé plavcům též pod názvem »horse latitudes«. Těmito pásky vyskytujícími se v oboru vysokého tlaku jsou odděleny passáty vanoucí k rovníku od větrů směřujících k točně. Také tyto pásky postupují se sluncem, tak že jest toto důležité rozhraní dvou opačných směrů větru v zimě blíže obratníku než v létě. **Ag.**

Bezvládí v lék. (syn. ochrnutí, obrna) viz Puresa, Paralyza.

Bezvládí v polit. viz Anarchie.

Bezvlasi, lysivost, viz Alopecia a Atrichia.

Bezvodce, čes. název anhydritu (v. t.).

Bez vyznání viz Bezkonfessionální.

Bézy viz Bésigue.

Bezzemek značí v našich právních pramenech osobu, která nemá podílu na »zemi«, ať svobodně, ať poplatně či nesvobodně. Ve středověku všude i u nás držení půdy podmiňovalo právní postavení každého v zemi i příslušenství k určitému stavu. Kdo byl vlastníkem neb nedílným spoluvlastníkem svobodného zboží, dědiny neb »země«, byl pánem, zemanem, zeměním, dědinníkem atd.; i ten, kdo držel cizí pozemek a užíval ho, ať selský kmet, nápravník, služebník nebo man, měl právo k »zemi« a byl za člena určitého stavu považován. Kdo však neměl žádného práva k půdě, kdo byl **b-mkem**, nepatřil ani k zemi, ani k obci, a postavení jeho ve společnosti státní bylo velmi nejisté a kolísavé. **JČ.**

Bezzenberger Adalbert, jazykozpytec něm. (* 1851 v Kasselu), z nejzasloužilejších péstitelů srovnávacího studia jazykův indoevropských. R. 1874 habilitoval se na universitě gotinské, r. 1879 stal se t. mimořádným professorem, od r. 1880 působí jako řádný profesor sanskrtu a srovnávacího jazykozpytu při univ. královecké. Hlavním polem jeho činnosti jsou jazyky litevský a lotyšský, blízko příbuzné slovanštině, čímž získal si veliké zásluhy i o jazykozpyt slovanský. Samostatně vydal tyto spi-

sy: *Untersuchungen über die gotischen Adverbien u. Partikeln* (Halle, 1873); *Beiträge z. Gesch. der litauischen Sprache* (Gotinky, 1877); *Litauische Forschungen* (t., 1882); *Über die Sprache d. preuss. Letten* (t., 1888); zal. a red. čas. »Beiträge z. Kunde d. indogerm. Sprachen« (od r. 1877 vyšlo ho v Gotinkách 16 sv.), kde většinou uveřejňuje i svoje drobnější práce, a sbírku »Litauische u. lettische Drucke d. XVI. (u. XVII.) Jahrh.« (1874—89, 4 sv.). V »Kirchhoffových Forschungen z. deutsch. Landes- u. Volkskunde« (Stuttgart, 1889, III., 4.) vyšel důležitý spis **B-ův** *Die kurische Nehrung und ihre Bewohner*. **Zřv.**

Bezzubcov, rus. státník a vojevůdce, jenž zároveň s carevičem Kasimem porazil Tatary r. 1450 na ř. Bitjugu a r. 1469 byl vůdcem výpravy proti Kazani, která však neměla úspěchu. Druhý syn **B-a**, Andrej, jest zakladatelem rodu Šeremetevů.

Bezženství kněžské (coelibát) nazývá se povinnost všem duchovním či klerikům vyšších svěcení (podjahan, jahan, kněz, biskup) v katolické církvi uložena, aby ve stavu svobodném či neženatém čistotu zachovávali. Pokud se historického vývoje b. k-ho týká, shledáváme, že i někteří z dvanáctera apoštolů Páně byli ženati a v prvních stoletích vůbec ženati mužové ku konání úřadu kněžského na biskupského připuštěni bývali. Avšak již tenkrát bylo téměř vesměs platným pravidlem, že ženati sluhové církve zdržovali se spolubydlení s manželkami svými. Teprv když zmáhala se v tom ohledu vlažnost mezi duchovenstvem, začaly synody vydávati přísnější nařízení. Uchvalami synody v Ancyfe r. 314 a synody téhož roku v Neocaesarei konané dovoleno jahnovi vstoupiti v stav manželský; kdo však jsa knězem (presbyterem) se oženil, byl sesazen s kněžství. Ano sněm r. 305 v Elviře konaný všem duchovním vůbec závazek **b. k-ho** ukládal. Také papež Řehoř Velký (590—604) přísně zakázal podjahnům sňatky manželské uzavíratí. Od VII. do X. stol. uvolňovala se v té věci kázeň církevní, pročež papežové snažili se od počátku XI. věku, aby kázeň ta se opět utužila; předpisy toho druhu vydal Benedikt VIII., Štěpán IX., Mikuláš II. a Alexander II. (1063). Řehoř VII. nic nového v tom směru neučinil, nýbrž významoval se pouze tím, že s největší přísností na zachování **b. k-ho** dohláhal, a ženaté beneficiáty vyšších svěcení jak s obročí, tak i s úkonů církevních sesadil. Teprv na obecných sněmích církevních, lateránském I. (1123) a lateránském II. (1139), bylo vydáno ustanovení, že sňatky kleriků majících vyšší svěcení jsou nicemně a neplatné; před tím byly sňatky ty zakázány sice, ale uzavřeny byvše nicemně za platné považovány jsou. K uchvalám těm přistoupil také obecný sněm tridentický (sezení 24. can. 9 sacr. matrimon.), a zákon ten až podnes trvá v církvi západní. V církvi východní či řecké, a sice nesjednocené i sjezdnocené, dovoluje se, aby klerikové dřívě, než svěcení kněžské obdrží, se oženili a po vysvěcení v manželském společenství

setrvali; jsouce však kněžskými nemohou více v stav manželský vstoupiti. Biskup řecké církve nesmí býti ženat; proto biskupové obyčejně z řeholníků vyvoleni bývají. V latinské církvi smí ženatý muž na kněžství posvěcen býti, svoluje-li k tomu chof jeho a uchýlí-li se táž buď do kláštera aneb (je-li věku pokročilého) složí-li slib ustavičné čistoty. — Viz: Dr. Laurin Frant., O bezženství a manželství duchovních, v Praze, 1878, zvl. otisk z časop. »Právník« t. r.; spis ten vyšel roku 1880 i v jazyku německém.

Bezžlučí viz Acholie.

Běžol (*Cursores, Brevipennes, Ratitae*), řád ptáků vynikajících značnou velikostí těla, silným nohama o třech (výjimkou o 2 nebo 4) prstech, zakrnělými křídly a hrudní kostí plochou. Peří nemá souvislých praporek, nýbrž bývá žínovitě a vinovitě. Krk a nohy jsou prodloužené, hlava poměrně malá. Pohybují se výlučně běháním, za kterouž příčinou se vyvinuly i v kostě mnohé zvláštnosti. Kostí vůbec jsou silné, málo duté. Obratlů bývá na krku a hrudi 24—26, v kříži 16—20 a v ocase 7—9; hákovitých výběžků na žebrech není; klíční kosti nesrůstají v kost vidličnou, kiviům vůbec scházejí. Plochou hrudní kostí tvoří protivu k ostatním ptákům, jejichž hrudní kost má hřeben (*carinatae*). Kostí kyčelní jsou prodloužené; zadní část kosti stydké nebývá spojena s kostí sedací; u trojprstých pštrosů stýkají se kosti sedací pod pateří, tu neúplně zkosnatělou, při pštrosu africkém pak jsou obě kosti stydké na břišní straně spojeny. Křídla jsou trojprstá nebo jednoprstá (kasuar, kivi). **B.** výborně běhají, žijí se bylinami, listím, zrním a menšími zvířaty. Žijí v rodinách nebo hejnech; hnízděním se hlavně zabývají samci. — Čeledi: 1. Pštrosové Starého světa (*Struthionidae*). 2. Pštrosové Nového světa (*Rheidae*). 3. Kasuari (*Casuaridae*). 4. Kivi (*Apteryx*, v. t.). O vymřelých běžcích viz Australie (str. 1067.). Kř.

Běžek, új. m. v rus. gub. tverské na l. bř. ř. Mology, se 6668 ob. (1885). Vyskytuje se již od r. 1137 s názvem Běžeckij Rjadok, později Běžeckij Verch. Město staré, jež stálo asi 10 km na jih od nynějšího, náleželo k vel. kníž. novgorodskému a bylo hlavním městem běžecké pětiny — Běžeckaja pjatina — jedné z pěti částí Vel. Novgorodu, jež dělila se na polovinu bělozerskou a tverskou. Ve stol. XV. náležel **B.** k úřednímu knížectví Tverskému, po jehož pádu (1485) připadl panství Moskevskému. Za prvního rozdělení Ruska na gubernie (1708) přikázán **B.** ke gub. ingermanlandské, r. 1732 k moskevské; r. 1775 stal se új. městem gub. tverské. Průmysl a obchod nynější proti dřívějšímu ochabl. V průmyslu vyniká železářství; předměty výroby do Petrohradu a Moskvy jsou: obilí, plátno, kůže, máslo, drůbež. — Běžecký újezd v sev.-vých. gub. tverské má na 8408 km² 228.879 ob. (1885).

Běžekaja pjatina viz Běžeck.

Běžeckij A. N., pseudonym Maslova A. N. (v. t.).

Bežerovice, ves v Čechách, hejtm. milenském, okr. a býv. dom. bechyňském (1/4 hod. vých.), fara Sudoměřice, pošta Bechyňe, 37 d. s 257 ob. čes. (1880).

Běžiol viz *Thomisidae*.

Běžný (*corrent, courant*), co obíhá, na příklad peníze touto dobou platné, které dobrovolně a ochotně se přijímají a vůbec za běžné, platné uznávají nebo mají oběh nucený, státní mocí ustanovený. Dále slovou tak v účetnictví jistě druhy účtův, o čemž viz *Conto corrente*.

Bežo Jan, paedagog, spisovatel slovenský (* 1842 v Nitranském Středě), dříve majetník knihtiskárny v Senici. **B.** poznav nedostatek vhodných školských knih sepsal tyto knihy: *Siložpyt* (1872); *Šlabikár a prvá čítanka* (1875); *Stenové čítacie tabule; Druhá čítanka a mluvnica* (1876); *Obrázkový šlabikár* (1877); *Maďarské čítanie a cvičenie reči v slov. nár. škole* (1880), které později rozšířeno vyšlo jako *Maďarská cvičebnica a čítanka*. Největší jeho dílo *Tretia čítanka a mluvnica* vydána pomocí učitelů Kožehuby a Trslina r. 1882. Téhož roku vydal Lutherův *Malý katechismus* a později ještě jiné pomůcky školské, r. 1890 i kalendáře *Zoru a Zorničku*. Kř.

Bge., botanická skratka = Alexander von Bunge.

Bhabanesvar viz Bhuanesvar.

Bhadraon, město ve východní oddělení páčurském, okresu khándešského, v prezidentství bombajském, má 6537 obyv. (1881), soud, poštovní úřad, vládní školu, dům pro cestující a obchod s bavlnou, indychem a líným semenem. Fl.

Bhadresvár, město v Bengálu, v okrese huglijském, na pr. bř. ř. Hugli, stanice dráhy východoindické, má 9246 obyv. (1881) a provozuje značný obchod s rýží, olejovými semeny, solí, luštinami a kusovým zbožím. Fl.

Bhadrináth viz Badrináth.

Bhadždži, domácí horský stát v Pandžábu, mezi 37° 7' a 31° 17' s. š. a mezi 77° 2' a 77° 23' v. d.; má na 248 km² 12.106 ob. hindských (1881). Fl.

Bhágalpur (Bhagelpur, Bhangulpore): 1) **B.**, kraj čili kommissionářství ve Vých. Indii, v místodržitelství bengálském, mezi 23° 45' a 26° 35' s. š. a mezi 85° 40' a 88° 35' v. d.; má na 54.218 km² 8.063.160 ob. (1881), a to: 5.841.599 hindů, 1.582.607 muhammedánů, 633.846 různých prabydlitelů, 5079 křesťanů (mnoho domácích) a j. Obsahuje pět okresů, z nichž bhágalpurský má na 11.049 km² 1.066.158 obyv. (1881), hlavně hindů. Severní část okresu, jímž protéká ř. Gángá, jest plochá a více méně úrodná, jižní jest pahorkovitá a vysokými stromy porostlá. Severovýchodní část okresu, dříve velmi úrodná, zpustla časem změnou toku řeky Kusie a jest nyní porostlá vysokou travou, v níž združuje se tygr, buvol a nosorožec. V okrese pěstuje se rýže, pšenice, kukuřice, proso, hrách, olejová semena. Indych jest nejdležitějším výrobkem okresu (asi 125 tun ročně); dále vyrábí se hedvábi, skleněné zboží, bavlněné látky a sal-

nytr. — 2) **B.**, hlavní město kraje a okresu, na pr. bř. ř. Gangy, má 68.238 obyv. (1881), a to 48.924 hindů, 18 867 muham. a j.; železniční stanici, zajímavé mešity a dva chrámy džajná, vojenskou posádku a dva pomníky Aug. Clevelanda. *Fl.*

Bhagavádgítá či píseň božství, jméno filosofickónáboženské básně indické, řešící v podobě dialogu mezi rekem Ardžunem a jeho vozkou (bůh Višnu v lidské podobě Krišny) způsobem jasným a mluvou uhlazenou směrem eklektismu mezi orthodoxními systémy indickými, nejdůležitější problémy ducha lidského. Tvoří část VI. knihy velkého indického eposu Mahábháratam, jako jedna z episd původu nejpозdějšiho, čítá 18 zpěvů a náleží k nejušlechtilejším plodům literatury indické. Složena asi ve II. nebo III. století po Kr.; původce není znám. V Indii požívá neobyčejné vážnosti, i přeložena do mnohých jazykův indických a opětovně vykládána. Z evropských vydání jmenujeme Schlegelovo (Bonn, 1845, s latinským překladem, 2. vyd.) a Thompsonovo (Hertford, 1855, s angl. překl.); překlady německé: Peiperův (Lipsko, 1834), Lorinserův (Vratislav, 1869), Boxbergerův (Berlín, 1870). Z komentářů vyniká Sridhara Sváminův (Kalkutta, 1832). O obsahu a významu viz: W. v. Humboldt, Über die unter dem Namen **B.** bekante Episode des Mahábháratas (Berlín, 1827). *Dk.*

Bhágolpur viz Bhágolpur.

Bhágirathí: 1) **B.**, řeka východoindická v Bengálu, rameno Gangy; odděluje se od ní u Sutí, teče k jihu, a u města Nadije spojuje se s ř. Džalangí, načež spojená taktéž řeka nabývá jména Huglí. Hindové pokládají **B.** za posvátné řečiště Gangy. — 2) **B.**, řeka východoindická v Garhválu, v sev.-záp. provinciích; vzniká u vrcholu Gangotri a vtéká u Deoprajágu do Alkanandy, načež spojená řeka má jméno Gangy. *Fl.*

Bháraveša (= hrozný, hrozný pán), syn boha Šivy, jako boha zkázy, a choti jeho Káli. Lze jej usmířiti jen krve proléváním. Vyskytuje se v různých podobách a zasvěcen jest mu pes, na němž jezdí. Chrámy jeho jest v Loni u Puny, kde hojí hadí uštknutí.

Bhaktá-Málá viz Acta Sanctorum u Hindů.

Bhamo, Bamo, Bampu, Bhanmo, Banno, obchodní město v sev. Barmě, při soutoku řek Iravadí a Ta-pingu, nedaleko hranic čínských, druhdy sídlo barmského guvernéra a diplomatického jednatele čínského, skládá se namnoze jen z bambusových chatrčí, z cihel zbudovány jsou jen domy a krámy Číňanů, celek pak obklopuje kolová hradba. Obyvatelstva (Barmané, Číňané i Šani) udává se různě, od 4000 do 15.000 duší. Význam **B.**ma spočívá v obchodě jeho. Rok co rok přicházejí sem od října do května karavany čínských obchodníků, přivázejí na trh hedvábí, aksamit, rtuť, zinek, rumělků, opium, čaj, ruská sukna a jiné, odebírají pak bavlnu, evropské zboží, ozdobná péra, serpentin, jantar, slonovinu, červený živec, jedlá hnízda ptačí, rohovinu a j.

Veškeren vývoz páčí se na 3—3½ mill. zl., dovoz pak na 2½—3 mill. zl. Od roku 1871 udržují angl. parníky po řece Iravadí spojení s Rangunem. **B.** jest východištěm obchodních cest, jež směřují do jihočínských provincií Jünnanu a Sečuanu, a proto vzbudilo již ve století XVI. pozornost Portugalců, kteří tu již r. 1550 zřídili faktorii. R. 1868 usadil se tu politický zástupce anglický přes odpor panovníka barmského; americká společnost misijní zřídila tam stanici a r. 1883—84 bylo město po krátký čas osazeno vojskem čínským, které vtrhlo do Barmy na ochranu povstalých Sanův. Od té doby, co Barma byla zabrána Angličany a přivtělena k Indii, nabývá **B.** jako místo pohraniční důležitého významu.

Bhandará, hl. město východoind. okresu v kraji nágpurském v Centrálních provinciích, na ř. Vainganze, má 11.150 ob. (1881), soud, poštu, polic. stanici, 2 vlád. a 2 dom. školy. — Okres bhandárský má na 10.154 km² 683.779 obyvatelův, a to 589.699 hindů, 13.102 muham., 78.021 prabydlitelův a j. Velká část okresu jest hornatá, a asi ¼ pokryta džanglem. V okrese jest množství rybníkův a jezer, jež uměle utvořeny byly umělým vyhloubáním, nebo přepažením roklí a strží, řečišť, potokův a j. Z prabydlitelů počtem vynikají Gondové. Z celé plochy okresu jen asi ⅓ se vzdělává; pěstuje se rýže, obilniny a cukrová třtina. Výrobky: látky, mosazné a kamenné (mastkové) nádobí. *Fl.*

Bhándér, starobylé město ve východoindickém okrese džhanském (Sev.-záp. prov.), má 5605 obyv. (1881), mešitu z doby Aurangzibovy a průmysl textilní. *Fl.*

Bhangulpore viz Bhágolpur.

Bhánpara, město ve východoind. státě Indorském, na ř. Revě, má 13.400 obyv., nedokončenou pevnost, pěkný palác a mohyly (čhatrí) z bílého mramoru nad ostatky mahárádži Džesvant-Ráo Holkara († 1811). *Fl.*

Bhanrer, horský hřbet ve Vých. Indii, v okrese džabálpurském, v jižní části pohorí Vindhije. Podlé něho nazvány v indické geologii jisté vrstvy, z nichž se tento skládá a které i jinde se vyskytují, tvořící vrchní část soustavy vrstev vindhijských, vrstvami bhanrerskými. Jsou to staré pískovce a břidlice, s podřízenými vápenci (bez zkamenělin); má se za to, že jsou palaeozoické, a podlé nejnovější klasifikace snad odpovídají devonu. *Fl.*

Bharata, jméno různých reků hrdinné poesie indické; **B.**-múni (t. j. moudrý), dle podání tvůrce umění dramatického u Indů dle zásad, jež obdržel od Brahmy, Šivy a Durgy. Zásady své vložil v knize nadepsané *Gandharvaveda* nebo *Nátjaveda*, zachované rukopisně, posud však nevydané. Kniha dělí se na 36 oddílův i jest pravou encyklopedií umění divadelního, jež těší se posud velké vážnosti u Indů. Jedná nejen o divadle a hrách divadelních, nýbrž i o hudbě, tanci, mimice, slohu, rhytmice a j. Některé kapitoly přeložili Hall a Regnaud. *Dk.*

Bharatpur viz Bhartpur.

Bháravi, básník ind., nejspíše ze VI. stol. po Kr. Připisuje se mu velká báseň sanskrtská *Kirát-árdžunijam*, jejíž předmětem jest odevzdání nebeských zbraní Šívou, Indrou a jinými bohy Ardžunovi, aby jich užil v boji proti Durjodhanovi (v Mahábháratě); Ardžuna si této milosti zasloužil přísnou bohoslužbou v Himálaji a svou neohrožeností a udatností v boji proti Kirátovi (udatný horal), v němž se bůh Šíva proměnil. Ardžuna bojoval proti němu, nemohl ho však přemoci, až konečně poznal boha a vrhl se před ním na kolena, načež mu Šíva odevzdal slavné zbraně. Báseň vydána v Kalkuttě r. 1875; 1. a 2. zpěv přeložil dr. C. Schütz (Bielefeld, 1845). *Fl.*

Bharóó (Bharuč) viz Bróč.

Bhartpur (Bharatpur): **1) B.**, vynikající manský stát ve Vých. Indii, v Rádžputáně, pod dozorem polit. agenta, má na 5111 km² 645.540 ob. (1881), a to 535.367 hindů, 105.666 muham., 4499 džajnů. Z většiny krajina plochá, ač ne všude stejně úrodná, z velké části uměle zavodňovaná, neb tam není větší řeky. Mahárádža má právo adopce a neodvádí poplatku vládě britské, ale jest k ní vázán smlouvou na výboj a odboj. **B.** vydržuje 10.210 mužů vojska, má svou mincovnu a 228 škol. — **2) B.**, hlav. město státu, stanice rádžputánské státní dráhy, má 66.163 obyv. (1881), tvrz, velkou nemocnici, ústřední školu, kde se vyučuje angličtině, perštině, sanskrtu a arabštině; vězení a bungaló pro cestující. *Fl.*

Bhartrihari, indický básník a grammatikář VII. stol. po Kr., bratr prý Vikramádítijův. Napsal sbírku tří satak (setnin) veršů nebo průpovědí, a sice: *Śringara-sataka* o věcech lásky, *Niti-sataka* o světské moudrosti a *Vairáģija-sataka* o odklání se světa neb o náboženském samotářství. Vyznamenávají se duchem a značným humorem. Přeložil je Petr Bohlen (Berlín, 1833; metricky Hamburk, 1835), také O. Böhtlingk (Indische Sprüche, Petrohrad, 1864). Čes. přeloženy ukázky v »Květech« 1865 a 1866 od E. Novotného a Č. Vyhnsa. Napsal též grammatické dílo zvučného jména *Vakija Pradipa*. Také připisuje se mu sanskrtská báseň *Bhatti-Kávja*, vydaná v Kalkuttě r. 1828. Dle jiných psal ji Bhatti. *Fl.*

Bharuč viz Bróč.

Bhāskara Ačarija, matematik a astronom indický (* 1114 po Kr.). Jest autorem díla *Siddhanta-Sivomani* (Hlavní šperk přesnosti), které se dělí na čtyři díly. První díl jedná o arithmetice a geometrii, druhý probírá algebru a též některé úlohy z geometrie, jež jsou jaksi ukázkou, jak lze algebru užívat v geometrii. Též některé úlohy algebraické jsou tam dokázány cestou geometrickou. Jiné jeho dílo *Karana-Katūhala* jedná o praktické astronomii. **B.** byl také básníkem, a jeho matematická díla jsou psána ve verších velmi uhlazených. Srovn. Cantor, Vorlesungen über die Geschichte d. Mathematik (Lipsko, 1880); Colebrooke, Essays (1873); Bhao Daji, On the age and authenticity of the works of Aryabhata

etc. and Bhāskarācārya (»Journ. As. Soc. Bengal«, 1865). *Fl. JSV.*

Bhātgaón (Bhátgang, Bhátgong), město ve východoind. státě Nepálu, s 30.000 ob., hlavně pohindštěnými Neváry; výroba kovových nádob a jiných předmětů pro domácí potřebu a pro vývoz do Tibetu. *Fl.*

Bhatkal, město v okrese Severní Kanáry, bombajské presidentství. Má 5618 obyv. (1881), a to 3064 muham., 2515 hindův a j. *Fl.*

Bhatové, zvláštní kasta mezi hindy, hlavně v záp. části Východní Indie, mezi rádžputy; jsou pěvci, hvězdáři, hotovíe kalendáři, rodných matrik, genealogii a j., při sňatcích a slavnostních příležitostech opěvují činy a zásluhy předků. V Rádžputáně pokládají je za řád posvátný a za dědičné strážce dějin a poslovnosti. R. 1881 bylo jich 295.633. *Fl.*

Bhatti, ind. básník VI. nebo VII. stol. po Kr. Pokládá se za původce epické básně *Bhattikāvja*, mající za podklad pověst o Rámovi. Účelem jejím jest býti obrazem bohatosti tvárův a sklady jazyka indického. Částečný překlad od Schütze (Bielefeld, 1837). Viz ostatně Bhartrihari.

Bhaugulpore viz Bhágalpur.

Bhaunagar, Bhávanagar: **1) B.**, domácí stát východoindický v presidentství bombajském, v prov. gudžarátské, má na 7405 km² 400.323 obyv. (1881), velkou většinou hindů. Přes polovici plochy jest dobrá půda (černá země) pro pěstování bavlny, hlavní plodiny státu. — Panovník jest thákur, původu rádžputského a vydržuje 2765 mužů vojska. — **2) B.**, hlavní město státu v zálivu Kambajském, založené r. 1742, má 47.792 obyv., pěkný přístav, hlavní místo vývozu bavlny z Káthiáváru, přádelnu, několik parních lisů, poštovní úřad a jiné. *Fl.*

Bhavabhūti (také Bhavabhuta, spisovatelské jméno Śrīkantha), vedle Kalidasy a Sudraky nejpřednější dramatik indický z VIII. století po Kr. Narodil se v Bedaru nebo v dnešním Beraru, byl původu brahmanského a žil také v Udžainu. Připisují se mu následující dramata: 1. *Málati-mádhava* (nebo *Málati-Mádhava*), s dějem velmi dramatickým a velmi zajímavým líčením domácího života a mravů. Vydal je Ramkrišna Gopal Bhandarkár v Bombaji (1876); Dživananda Vidijašagara v Kalkuttě (1876); Viveka Kalanidhi v Madrase (1883); překlady: H. H. Wilson, Selected Specimens of the Theatre of the Hindus (3. vyd. 1871, 2. svaz.); O. L. B. Wolff: Theater der Hindus (Výmar, 1831); L. Fritze (Lip., 1884); Strehly G. (Paříž, 1885). 2. *Mahávirasariita*. 3. *Uttararamasarita*. Prvé vydal Trithen F. H. (Londýn, 1848) a přeložil J. Pickford (t., 1871), rozbor podal H. H. Wilson; druhé bylo vydáno v Kalkuttě (1831) a v Madrasu (1882), anglický překlad podal H. H. Wilson, francouzský F. Nève (1880). *Fl.*

Bhavalpur viz Bahávalpur.

Bhavání: **1) B.**, město východoindické, v okrese koimbaturském (Madras), při vtoku řeky Bhavání do Káverie, má 5930 ob. (1881) a proslulý chrám hindský při soutoku obou

fek, kde v listopadu koná se pouť četně navštěvovaná. — **2) B.**, indická bohyně, manželka boha Šívy, jedna z četných podob, v kterých se manželce Šívy vzdává pocta, a sice jest to podoba přívětivá a dobrá, zosobněná příroda, v kteréžto vlastnosti představují si ji Hindové jako matku Brahmý, Višnu a Šívy, která rozdělí se stala se jejich Saktií, t. j. ženským principem, neboli, v obecné mluvě, družkou. Saiva-hindové uctívají Šívu a **B.** ve spojení pod symbolem *linga-yoni*. Rozšířena jest tato bohoslužba v Jižní Indii. **B.** jest také bohyní války. *Fl.*

Bhera, město východně, v okrese šáh-purském v Pandžábu, na řece Džhilamu, má 15.165 ob. (1881), a to 9153 muhammedánů, 5746 hindův a j. *Fl.*

Bhikh nebo Bhikhšu, u hindův i u buddhistů žebrák, pak hlavně kajcíník, žebravý mnich. Takový **B.** zřídka se radostí světských, bohatství, má stříci se zlého, potlačovati v sobě všechny chťíce, zlost a pýchu a sloužiti jediné bohům. Svých potřeb má si vyprositi u brahmínů, kšatrijů nebo u vaisjů, nemá ve vsi meškati déle než noc a v městě ne déle než 4 noci. — Bhikhšuni zovou buddhisté ženu takto žijící nebo jeptišku. *Fl.*

Bhilové (angl. *Bheel*), vynikající kmen prabydlitelů ve Východní Indii, původu předarijského; klade se do skupiny Kolarijův, ač během doby původní řeč svou ztratil. Obývají hlavně v západní a centrální části Východní Indie, a sice (1881) následovně: v Adžmíru jest jich 6549, v Beráru 7791, v Bombajsku 550.228, v Centrál. provinciích 37.916, v Barodě 77.014, v Centr. Indii 217.022, v Haidarábádú 8470, v Rádžputáně 272.765, celkem 1.177.755. Bývali zajisté vládnoucím národem v krajině, z níž nyní skládají se provincie Mevár. Malvá, Khándeš a Gudžarát; avšak později byli jinými kmeny vytlačeni a uchýlili se do nepřístupnějších horských krajů v pohorí Vindhij, Satpáfe, Satmále Adžanta, Západních Ghátech a Arávalli. Má se za to, že podobně jako Kolové a Santálové přišli do Indie od severovýchodu. Pod mughalskou dynastií chovali se pokojně, ale v XVIII. st., při úpadku mughalské říše, prohlásili se neodsívilými a dostali se takto do sporu nejprve s Mahrátty, kteří však je podmaniti nemohli, později s Angličany, kteří, když násilí nepomohlo, hleděli získati je vládnoti, tak že nyní velká část **B-lů** jsou lidé usedlí a pokojní. Horalové chodí skoro nazí, ženštiny jejich nosí hrubý, hadrovitý šat. V nížině nosí **B.** turban, opasní šat a kabátec, ženštiny lepší šat. V mnohých zvycích zblížili se s hindy, mají kasty a bývají zvláště opatrní u výběru jídel, ač horší **B.** v čas nedostatku požívají kofiny a lesní ovoce, hmyz i zedechnou zvěř. V jídle jsou dosti střídmí, ale nemírní v požívání nápojův a tabáku. Jsouce ovšem podrobeni zákonům svých provincií, mají namnoze i své zvláštní zvyky, hlavně tam, kde žijí pod vlastními pohlavary, jako v Bombajsku (v Dangech) a v Centrální Indii (v Bhlváře). Tak mají na př. některé zvláštní formy přísahy a obřadů, jež

žádný **B-l** neodvází se porušiti; tak přísahají u psa, jindy u zrní prosa džoár (*Sorghum*), pak také tím způsobem, že kladou ruku na hlavu syna svého. Věří pevně v čarodějství a mají také zvláštní lidi (*barvá*), kteří mají moc vypátrati čarodějnice. Domácí neshody a spory vesnic urovnávají se ve shromáždění příslušných stran nebo vesnic. V celku jsou povahy přímé a upřímné, k dětem laskaví, daného slova dbalí, svým pohlavárům věrní. Sňatky dějí se obyčejně ve 12. roce a ženich nevěstu kupuje. Mnohoženství jest dovoleno. Manželská nevěra a únos stihá se pokutou 3 až 12 kusů skotu. Hochy a panny zemřelé na neštovce pochovávají; ostatní spalují a kosti i popel házejí do posvátných fek. Náboženské zvyky **B-lů** podobají se hindským, jakož i jejich řeč jest směsí z hindustání a mahrátí neb gudžarátí (podle krajin). Zbraní jejich jest luk a šípy, někteří však mají pušky a meče. Živí se honem, pěstěním kukufice, chovem dobytka, výrobou košíků, rohoží, jako dělníci, nosiči a j. Zvláštní odvětví jsou Bhlálové, míšenci **B-lů** s rádžputy; k nim náležejí všichni pohlavárové ve Vindhij, kteří neuzavírají sňatků s **B-ly**, nýbrž jen mezi sebou. *Fl.*

Bhilsa, opevněné město ve státě Gvalioru, v Centr. Indii, na ř. Betvě, se 7070 ob. (1881). V okolí pěstuje se tabák, nejlepší v Indii, také výtečná pšenice. Poblíže jsou slavné chrámy hindské, k nimž konají se pouti, a také se v okolí nalézají známé zbytky buddhistických budov, hlavně mohyly nad ostatky svatých; mezi nimi nejznámější jest mohyla u Sančí, asi 9 km na jihozápad. *Fl.*

Bhíma, řeka východoindická, vznikající v bombajském presid. pod 19° 4' s. š. a 73° 34' v. d., v Západ. Ghátech, vtéká do ř. Kistny (neb Krišny) ve státě Haidarábádě. *Fl.*

Bhím-ghorá (B h í m a g o r a), posvátné poutnické místo hindův v okrese saharanpurském, v Severozápad. provinciích (pod 29° 58' s. š. a 78° 14' v. d.). Jest tam posvátný rybník zásobovaný vodou Gangy, nad nímž v jeskyni žije fakír. Hindové podnikají tam pouti a koupají se v rybníce, jehož vody prý snímají hříchy. *Fl.*

Bhivandí, obchodní město ve Východní Indii, v okr. thánském (bomb. pres.), má soud, pošt. úřad, vodovod a 13.837 ob. (1881). *Fl.*

Bhivání, město východoind. v okr. hisárském (Pandžáb), stanice dráhy, má 33.762 obyv. (1881), velkou většinou hindův, a jest hlavním střediskem obchodu (cukr, pepř, kofení, sůl) v okrese. *Fl.*

Bholanský průsmyk viz **B o l a n s k ý p r ů s m y k**.

Bhongáon, město v okr. Mainpurí (v Severozápad. provinciích), má 6778 ob. (1881), a to 4534 hindů, 2036 muham. a 208 džajndů. *Fl.*

Bhocj viz **B h ů d ů**.

Bhopál (Bopaul): **1) B.**, manský stát ve Východ. Indii v Málvě, ve bhopálské agencii (Centr. Indie), pod politickým dozorem agenta mistokrále středooindického, má na 17.794 km² 954.907 ob. (1881), a to 747.004 hindy, 82.164 muham., 6022 džajndů, 119.418 prabydlitelův a

jiné. Na jižním kraji teče Narbada, jiná řeka jest Betvá, jež odtéká k severu do Džamny. Na jihu, rovnoběžně s Narbadou, táhne se pohorí Vindhija, tak že větší část státu jest vysokinou. Stát tento jest tím zajímavý, že vláda nalézá se tam již v druhé generaci v rukou ženských. Dynastie (muhammedánská) založena byla Dóst-Muhammedem, Afgáncem, jenž za Aurangzíba byl místodržitelem této provincie; po smrti císařově stal se samostatným a vláda nalézá se posud v rukou jeho potomků. Když roku 1844 zemřel naváb Džahángir Muhammed, následovala vdova jeho Sikander Begam, jež panovala do roku 1868. Vyznamenala se věrnou oddaností k vládě anglické v době vzpoury roku 1857—58 a nevšední schopností, jakou vyřizovala vládní záležitosti. Po smrti její následovala nyníjší panovnice Šáh-Džahán Begam, jež vládnoucí velmi obezřetně za vynikající vlastnosti a za oddanost svou obdržela roku 1872 velkokříž hvězdy indické. Dcera její Sultán Džahán Begam jest nyní uznanou následnicí trůnu. Stát vydržuje 3185 mu. vojska a má 57 děl. — **2) B.**, hlavní město státu s 55.402 obyv., jest obeháno zdí, má zvláštní obchodní čtvrť a na skále pevnost, sídlo panovníků. Na jihozáp. a vých. straně dvě pěkná jezera, jež město zásobují vodou. *Fl.*

Bhor, domácí stát východínd. v agencii satárské (Dekkan), většinou kraj hornatý, má na 3860 km² 145.872 obyv. (1881). Dynastie jest hindská a panovník (*džagirdár*) vydržuje 535 mužů vojska. *Fl.*

Bhor Ghát, důležitý průsmyk (618 m nad mořem) v Záp. Ghátech ve Vých. Indii, 64 km jihových. od Bombaje. Vede jím dráha z Bombaje do Madrasu, a část tato pokládá se za jeden z nejskvělejších úspěchův inženýrství v Indii. Stoupání jest značné (1:48), mnoho oklik, tunelů, viaduktův atd. Scenerie, již dráha v té části projíždí, jest rozkošná, skupiny čedičových skal a pohledy zpět na Bombaj a moře jsou překrásné. Stanice na hoře jest známé sanitarium Khandála. *Fl.*

Bhot nebo **Bhotjía**, v Indii označení Tibetu, jež ale správně zní Bod nebo Bodijul, v anglickém Bod-land. Obyvatelé pak nazývají se Bhotija; setkáváme se s nimi na jižní straně Himálaje, v Kumáunu-Garhválu, v Nepálu a Sikkimu. Viz Tibet. *Fl.*

Bhotan viz Bhután.

Bhrigu: **1) B.**, mytické bytosti, jež dle pověsti indické oheň vynašly a pro potřebu lidí do dřeva vložily. Kuhn srovnává s nimi řecké *Φλύγες*. — **2) B.**, jméno vynikajícího rodu brahmanů. — **3) B.**, v pozdější literatuře jméno jednoho ze 7 mudrců, syna Brahmovy, který vede k dobrému, chrání brahmany a trestá zlé.

Bhúdž (angl. *Bhoj*), hl. město východíndického domácího státu Kače (Kuče), má 22.308 obyv. (1881), mezi nimi 12.506 hindův a 8325 muham., kollaj, uměleckou školu, knihovnu, ústřední vězení, hindské chrámy, muham. svatyně, náhrobky panovníků kačských a j. *Fl.*

Bhuia (Bhuija, Bhunija), kmen prabydlitelů ve Východ. Indii, ze skupiny Kolárijů. Kteří však časem ztrativše řeč vlastní přijali jakési nářečí arijské. R. 1881 bylo jich 482.457. a to: v Assamu 5218, v Bengálu 463.656 a v centr. provinciích 13.583; hlavně jsou v západ. části Bengálu a v Cutia-Nágpuru. Byli prý jednou převládajícím kmenem v těch krajích, ale byli podmaněni »Koly«. Dalton pokládá je za ony opičí kmety, kteří podporovali Rámu na jeho výpravě k jihu. Jsou tmavé pleti, dosti pravidelných rozměrů, mají černé, rovné a hojně vlasy, vous řídky, nos poněkud sploštělý; jsou prostředně velcí a značně otužili. Mají své vlastní kněze, zvané *deori*, a posvátné háje (*deotasara*), věnované čtyřem božským bytostem. V každé vesnici mají zvláštní otevívané místo (*darbár*), jehož používají k tanci, a poblíže něho jest společné bydliště mládenců (*dhangar bassa* nebo *mandarghar*), kde spí mládenci (*dhangar*) a kde se uschovávají bubny (*mandar*). V některých vesnicích zařízeno takové bydliště také pro dívky. Večery tráví mládež oblohu pohlaví při tanci a zábavě, aniž starší obyvatelé jí v tom brání. *Fl.*

Bhulinhar (Bhoo-n-har), pastýřský kmen hindský, žijící hlavně v okresech gorákhpurském, azimgarhském a benáreském; čítají 1,234.049 duší (1881); v Bengálu 1,031.501, v Centrál. prov. 14.468 a v Severozáp. prov. 188.080. Mahárádža benáreský pochází z toho kmene. Vydávají se částečně za brahminy a nazývají se thakur, a v Cutia-Nágpuru vydávají se za ráždžputy; jména jejich skupin tvořena jsou podle způsobu ráždžputského a také co do jiných zvyků podobají se kšatrijům. *Fl.*

Bhusával, hlavní město oddělení t. jm. v okr. khándéšském v Bombajsku, s 6013 ob. (1881). Jest to značná stanice dráhy allahábádskobombajské. *Fl.*

Bhút nebo bhúta, slovo sanskrtské, odvozené od *bhú* = býti, tedy to, co vzniklo, co jest bytost; jinak u Indů, hlavně v jižní Indii, obecně značí duchy, obyčejně zlé, kteří obývají na hřbitovech a ve stromech mohouce oživit mrtvolu a kteří svádějí a požirají lidské bytosti. Víra v duchy a kult duchů jsou obecně rozšířeny mezi nearijskými kmeny v Indii, hlavně však mezi Šanary na jihu polouostrova. Kult tento vztahuje se hlavně k upokojení a smíření zlých duchů vůbec, jakož i duchů (*saja*) osob nedávno zemřelých. Obojí tyto duchové zdržují se na místech, kde se spalují mrtvolu, ve stromech, kde se nepčinájejí oběti, jakož jsou tamarind a akacie, na opuštěných místech, v opuštěných staveních, na křížovatkách a jinde. B-ové mohou vniknouti do mrtvolu a mluvití jejichi ústy, objevují se v bývalé své podobě; vnikají také do živé osoby, jež musí mluvití, jak oni chtějí; často zpusobují u lidí horečku a jiné nemoci; někdy berou na sebe podobu zvířat a lekají lidi tím, že pojednou zmizejí vyšlehnutím plamene; někdy se udělají neviditelnými, ale mluvu jejich jest slyšeti; někdy odnášejí člověka na vzdálenější místo atd. V četných případech úmrtí

připisuje se přičina čarodějství nebo zlým duchům. Pod strom, kde prý b. sídlí, lidé mimodoucí kladou kámen nebo zavěšují kousek hadru; také na vyvýšeninách, kde jest několik kamenů nahromaděno, každý mimodoucí přidává kámen, jelikož takové místo pokládá se za sídlo b-a. Velmi blahodárným činem jest vystavěti na takovém místě chrámeček, podobně na místech, kde nějaká osoba byla zavražděna nebo raněna. Jinak obětují jim banány, rýži, toddy (palmovou šťávu), ale také zvířata (hlavně skopce a kozy), při čemž provozují často hudbu a divoké tance; hlavně je to zvykem u Šanárů, a především v těch případech, kde duch se zmocnil nějaké osoby a má se z ní opět vypuditi. Také při různých příležitostech života, při porodu, při sňatcích, v těhotenství atd. předpokládá se, že moc zlých duchů jest značná, a v takových dobách se jim obětuje. Také hindové věří v duchy, hlavně po zemřelých, také v přítomnost duchů na osamělých místech, ve tmě, v lesích, na místech vraždy a j. Avšak v jejich mytologii mají tyto bytosti jiný význam; podle Višnu-Purany stvořil je Brahma ve zlém rozmaru jako »příšerné bytosti a požíratele masa«; jsou sluhý boha Šívy a on jest jejich králem, ve které vlastnosti má jméno Bhuta-Nátha (pán duchů), pročež také oběti bohu Šívi mohou prospěti k upokojení zlých duchův a odvrácení jejich škodné působnosti. Fl.

Bhután (Bhotan, Botan), neodvislý domáci stát východoindický ve vých. části Himálaje, mezi Tibetem a Assamem, vých. od Sikkimu. Má prostoru asi 38.000 km², obyvatelstva počítá se na 100.000 až 200.000 duší. Celá země jest značně hornatá, tvořít její sev. hranici vysoký hřbet himálajský s vrcholy až přes 7000 m (Cumalári 7300 m). Horské hřbety jsou značně porostlé, a četné řeky vznikající tam prudce tekou do Brámaputry; hlavní z nich jest Manás. V nižších pásmech horských hemží se sloni, levharti, buvoli, velcí jeleni, černá zvěř, medvědi, nosorožci a velké veverky; tygr hlavně v záp. části; jelínek mošusový ve velkých výších; dále bažanti (různé druhy), divoká drůbež, holubi a jiné ptactvo. Důležité domácí zvíře jest druh poníka, zvaný tángan. Rukodilné výrobky: houně, látky pro domácí potřebu; buvolí kůže, dřevěné misky, papír (z *Daphne papyrifera*), různé zbraně a p. Obchod není značný. Podnebí závislé jest na výšce polohy: některá místa mají tropické teplo, jiná sibiřskou zimu. Hl. městem jest Panakhá na ř. Búgni. Obyvatelé jsou původu tibetobarmského a známí jménem Bhutijá. Skládají se ze tří tříd: kněží, pohlavářů čili penlů (vládnoucí třída) a z rolníků. Sociální poměry popisují se jako velmi neutěšené; nižší třídy jsou značně utiskovány, zvláště od vládního úřednictva, které nedostává služného. Morální stav lidu jest na velmi nízkém stupni a obyvatelstva přibývá nepatrně, jednak pro nepřirozené zařízení polyandrie, jinak pro množství klášterů. Jinak jsou Bhutijové silní a otužilí; tmavé pleti, avšak nevalně čistotní. Mají různé nápoje destillo-

vané z rýže nebo ječmene a prosa; pak zvláštní nápoj, jakési pivo (*marudá*) z kvašeného prosa; všechny třídy požívají velmi značné těchto opojujících nápojů. Volný vlněný kabát, sahající ke kolenům, stažený okolo pasu provazem nebo řemenem, boty a plstěná čapka tvoří šat muže; ženy mají dlouhý plášť se širokými rukávy Domky Bhutijů mají 3-4 poschodí a jsou obyčejně opatřeny verandami s vyřezávanými a malovanými okrasami. Bhutijové hlásí se k buddhismu, ačkoliv velká část bohoslužby záleží v uspokojování zlých duchů a v odřikávání posvátných citátů; při tom užívají ohlušující hudby různých nástrojů. Okolo vesnic pěstují ječmen, pšenici, proso, hořčici, pepř, různé řepy, také zemčata; na stránkách zakládají pole svá terassovitě, každé pole jest dobře ohrazeno a velmi pečlivě jest postaráno o zavlažování. Řeč Bhutijů jest dialekt jazyka tibetského. V čele vlády jsou, podle jména, dva panovníci, a to *Dharm-rádža*, duševní vládce, a *deb-rádža*, vládce dočasný, ježž volí *penlové* pokaždé za 3 léta ze svého středu. K rukám těchto rádžů jest rada stálých ministrů, tak zv. *lenehen*. *Dharm-rádža* pokládá se za vtělení božství. Po smrti jeho nechá se uplynout rok nebo dvě léta, a on objeví se pak opět co nové vtělení v podobě nějakého děcka (obyčejně v rodině vysokého úředníka). — Styky Angličanů s B-em počaly r. 1772, kdy Bhutijové vpadli do Kúč-Beháru, odvislého od Bengálu, ježž obrátil se k Angličanům o pomoc. Roku 1774 uzavřen smír, avšak Bhutijové nedostáli podmínkám chovající se výbojně a podnikavě vpády do Assamu a j. Následovala válka a Bhutijové musili žádati za mír, ve kterém odstoupili Angličanům 18 »duárů«, t. j. nižších, úrodných krajů na úpatí hor (tyto jsou nyní známy jako Záp. a Vých. Duáry). Jelikož však důchody B-u z velké části závisely na těchto duárech, zavázala se vláda anglická platiti za náhradu 2500 £, pokud jejich chování bude se shodovati s podmínkami míru. Od té doby nebylo příčin k nějakému zakročení. Fl.

Bhutijá (Butia), Bhutové, obyvatelé Bhutánu (v. t.).

Bhuanesvar (Bhabanesvar, staré oriské *Eskamra*), chrámové město a posvátné poutnické místo boha Šívy v Bengalu v okrese purijském (pod 20° 14' sev. š. a 85° 52' vých. d.). Po šest století bylo hlavním sídlem dynastie Kesarí (500—1004 po Kr.). Okolo posvátného jezera bývalo kdysi na 7000 chrámů, jichž do dnes 500—600 se zachovalo. Hlavně vyniká »velký chrám«, pocházející z r. 617 až 657 po Kr., ježž Fergusson označuje za nejlepší příklad čistě hindského chrámu v Indii; vyniká nejen rozměry, nýbrž i svým tvarem a tvarem, hlavně přebohatou fezbáfskou ozdobou. Fl.

Bohé, přírodopisná skratka = P. F. Bouché nebo K. D. Bouché.

Bi- (lat. *bis*), dvakrát, dvojnásob; přichází v hojných složeninách, na př. bisulfát, dvojsíran; bicolor, dvojbarevný atd.

Bi, chem. značka vizmutu (*Bismuthum*).

Bl, sedmá slabika solmisační, kterouž zavědl věhlasný filosof a hudební znalec Erycius Puteansky ve spise svém *Modulata Pallas sive septem discrimina vocum* (1599) pro tón *h*. Později zobecnělo místo *bl* pojmenování *si*. Str.

Bla, vesnice v uherské župě pešť-piliš-šoltmalokumánské, okr. dolnopilišském, jehož je sídlem, má 2229 maď. a něm. obyv. (1880); kat. a ev. far. chrámy, stanice dráhy, telegr., poštu a kamenné lomy. R7.

Bla (fec. síla), v fec. myth. průvodkyně Zévova. Bratr její jest Kratos (moc), s nímž na rozkaz Héfaistův píkujke Prométhea ke skále (srov. Prolog Aischylova Prométhea). Otec její jest Pallas a matka Styx. Cfe.

Blábának, skupina oas ve Velké poušti Perské sev. od Jezdu, a záp. od Tebbesu, obsahuje 8 vesnic, obydlených od Peršanův a Arabův. Úrodnost krajiny této jest dosti značná, zejména hojně palem se daří, avšak dobré vody jest nedostatek. Důležit jest **B.** jako křižovatka četných cest obchodních; přes to nebyl Evropanům znám a teprve r. 1875 Angličan Mac Gregor jej navštívil. Hlavním městem jest Chur mající na 400 domů.

Bladego Guiseppe, spisovatel italský (* 1853 ve Veroně). Jsa knihovník a ředitel obecních archivů svého rodiště zahloubal se do dějin literatury italské, k níž vydal některé velmi cenné příspěvky. Mimo to uveřejnil několik sbírek veršův a povídek, z nichž jmenujeme: *Alcuni versi* (Verona, 1875); *Ombre e riflessi* (1876); *Procul negotiis*. Nejnověji vydal důležité dílo Diega Zannandreisa († 1836) *Vita dei pittori, scultori ed architetti veronesi* (Ver., 1889). P.

Blafrský záliv, část velké zátoky Guinejské, omývající záp. břeh stf. Afriky délkou asi 1100 km, mezi mysy Formosou na sev. a Lopezovým na jihu, vniká do pevniny několika menšími choboty, z nichž značnější jsou Kalabarský, Kamerúnský, Coriský a Gábúnský. Kromě při ústích fek do něho vplývající (Starý Calabar, Mungo, Gábún) jest **B.** z. pro plavbu bezpečný. Jméno své má dle velké osady Biafry, blíže feky Kamerúnu, která však dávno již zmizela.

Blag-Olmai, laponský bůh vichru, pán prostoru vzduchového, k němuž čarodějové o pohodu se obracejí.

Biała, jméno mnoha fek polských: **1) B.** viz Bělá 4 — **2) B.**, feka v Haliči, vpadající pod m. Tarnowem s pr. str. do Dunajce; vtéká z Karpat. — **3) B.**, feka v král. Polském, v gub. lublinské, vtéká pod m. Janovem do ř. Zajamně.

Biała (Bělá), jméno mnoha osad polských: **1) B.** Radziwiłłowska, Książęca, též *Alba ducalis* viz Alba (zemčp.) č. 4. — **2) B.** m. v Haliči nad ř. Bialou v kraji vadovickém naproti slezskému m. Bělsku, na sev. dráze Ferdinandově, a 8375 obyv. (1885). **B.** má čilý obchod, průmysl plátenický a soukenický. — **3) B.**, ves v gub. piotrkowské, új. ravsském, v bývalém vévodství sieradském; má 3473 ob. (1885). **B.** jest rodiště obou kronikářů Bělských, Martina a Joachima, jimž kdysi náležela.

Biała Cerkiew viz Bělaja Cerkov.

Biała wieża viz Bělověžská poušť a Berislav.

Biała woda viz Bílá voda.

Biała Zamkowa (*Biała mit Burgrecht*) viz Bělá Zámecká.

Bialecki Antoni, polský spis., professor práva mezinárodního na universitě varšavské. Nar. 11. čna 1836 ve Varšavě, studia gymnas. konal v Krakově, universitní v Krakově a Heidelbergu, kdež povýšen byl za doktora filosofie, v Petrohradě pak za doktora práv. Roku 1862 povolán byl **B.** na hlavní školu varšavskou za řád. prof. práva mezinárodního a encyklopaedie věd právních; když pak ústav roku 1869 přeměněn, zůstal **B.** na obnovené universitě varšavské, kdež od roku 1888 jest prof. práva mezinárodního. Od r. 1854 uveřejnil **B.** řadu prací z oboru historie, archaeologie a belletrie v časopisech (v »Gwiazdce cieszyńskieje«, »Dzienniku literackim«, »Przełądzie poznańskim«, »Bibliot. warsz.«, »Niwę«, v petrohradském »Slově« a j.). Mimo to byl **B.** vydavatelem díla *Volumina legum* (Petrohrad, díl I—VI.). Z prací jednotlivých uvěsti sluší: *Rękopisma Długosza w petersburskich bibliotekach* (t., 1860); *Zadanie prawa międzynarodowego i obowiązki stron wojujących* (1874); *O znaczeniu międzynarodowego prawa i jego materialow* (ruská rozprava doktorská, 1874.). **B.** byl též spoluredaktorem petrohradského »Slova«, r. 1862 pak patně účastnil se v organisaci hlavní školy varšavské. Roku 1863 poslán byl **B.** na útraty státní do Francie, Německa a Hollandska, aby tam seznal zřízení věznic a ústavů dobročinných.

Białkowski Antoni, válečník polský (* 1788 v Poznani — † 1852), jenž účastnil se téměř všech bitev před r. 1812. Za hrdinné činy své mnohokrátě byv vyznamenán zemřel jako plukovník. Bitvy, kterých byl svědkem, popsal ve spise dvoudílném s názvem *Pamiętniki starego żołnierza*.

Białoboki Jan, válečník a spisovatel polský (* okolo roku 1600 na Červené Rusi), účastník výpravy chocimské za Stanislava Lubomirského (1621), později sekretář Vladislava IV. a Jana Kazimira. Z tištěných prací **B.** ckého uvěsti jest *Hymny o N. Pannie z jej godzin wyjęte* atd. (Krakov, 1646); *Hymny i prozy polskie* atd. (1648); *Pochodnia jasna ojczyzny. panegiryk księcia Jeremiasza Wiśniowieckiego* (1650); *Zegar w krótkim zebraaniu czasow królestwa polskiego wiekami Królów idący: Cztery części świata, a w nich stan pań. mężatek, wdów i starych kobiet* (Varšava, 1691).

Białobrzieski [bjalobřesky] Marcin, polský spis. nábož. (* 1522 — † 1586), biskup kamieniecký. **B.** vynikal výmluvností, již osvědčil jednak jako kazatel, jednak jako účastník na sněmích a v poselstvích, začež odměněn byl od krále Štěpána biskupstvem kamienieckým. Latinské i polské spisy **B.** ského svého času vysoce se cenily. Polské homilie **B.** ského, psané slohem prostým, lidu přístupným, vyšly s názvem *Postilla orthodoxa, to jest wykład świętych Ewangeliy niedzielných i świąt uroczystych* (Kra-

kov, 1581; nové vyd. 1838—39 ve Vilně, 4 díly; později 1854 t.). **B.** vydal též kázání, v nichž objevuje se jako předchůdce Wujka, Skargy a Birkowského.

Białopiotrowicz [bjalopjotrovič] Jerzy, státník polský za Stanislava Augusta; byl starostou, pak lovcím v Lidě (gub. vilenské), později sekretářem menší pečeti vel. knížete litevského a na sněmu r. 1780 členem stálé rady v oboru spravedlnosti, roku 1794 členem nejvyšší rady národní ve Vilně. Po pádu Polska usadil se na Litvě, kdež byl v kommissi školního fondu gubernií: litevské, běloruské a minské.

Białostocká oblast viz Białystok.

Białucha, jiný název Prądniku, přítoku ř. Wisly pod Krakovem; téžme jménem nazývají též potok Robotnou, tekoucí do Prądniku.

Biały-Kamień, rusinsky Bily Kamiň, městys v okrese zlocovském ve vých. Haliči, na pramenec Bugu, rodiště polského krále Michała Wiszniowieckého. Leží na úpatí hor, jež jsou předělem mezi haličským vodstvem černomorským a baltickým. Čítá 453 domy s 3213 ob., z nichž 2377 pol. a 836 rus.; fara římsko- a řeckokatolická. Na blízkém vrchu jsou zbytky zámku, v němž odložené žila a zemřela choť knížete Radziwiłła, vojevody vileňského, zvaného »panie kochanku«. Výroba čokolády, cichorie a cukru. Řř.

Białystok (Bělostok), új. m. gub. grodenské, na obou březích říčky Bělé, uzel žel. dráhy petrohradsko-vařavské a brestovsko-královecké, s 50.726 ob. (1885), z nichž mnoho židů. **B.** má 5 kostelů, reálné gymnasium, zámeček, v němž nyní jest ústav dívčí. Město jest výstavné, velmi volně rozložené; má množství pěkných zahrad, proto Poláci nazývají je polskými Versailles. Průmyslem i obchodem svým náleží **B.** ku předním městům v gubernii; zvláště čilé jest soukenictví a tkání látek vlněných. Mimo výrobky průmyslové vyváží se obilí a dříví hlavně do krajín maloruských a pobaltických. Obchod v době novější podporován jest dvojí žel. drahou. — **B.**, založený nejspíše r. 1320, byl soukromým majetkem různých magnátů polských až do konce XVII. st., kdy rodina Bronických povýšila jej na městečko. Třetím rozdělením Polska připadl **B.** Prusku, byl však odkoupen od vlády ruské za 207.970 tolarův a mírem tilžským (1807) trvale připojen k Rusku jako hlavní město białostocké oblasti, kteréž území zabíralo 8800 km² v bývalém Podlesí. Roku 1842 oblast tato zrušena, a **B.** přidělen ke gub. grodenské jako město újezdné.

Biana, město ve východní ind. státě Bhartpuru, asi 80 km jihozáp. od Agry; má 8758 ob. (1881) a to 6907 hindův a 1851 muham.; město starobylé, s mnohými zajímavými budovami a chrámy, starou tvrzí, mnoha mohylami muhammedánských světců, jako vůbec **B.** muhammedánům jest místem velmi posvátným. *Fl.*

Bianca (ital. bílá), jméno ženské, naše Běla.

Bianca, planetoida, objevená 4. září 1880 J. Palisou v Pulji. Střední jasnost v oppo-

sici = 11.3. Průměr v kilometrech 58. Označení 418.

Bianca (též Blanca) Maria Sforza (* 1472 — † 1511), dcera Galeazza Sforzy a neť Ludovica Mora milánského. R. 1486 byla zaslíbena Janu Korvínovi, pobočnímu synu Matyáše Korvína. Z ohledů politických nabídl Ludovico Moro ruku její císaři Maximiliánu I., chtěje dosáhnouti udělení léna na Milánsko; 24. čna 1493 byla uzavřena smlouva svatební, načež 9. března 1494 slavena svatba s velikou okázalostí v Hallu tyrolském. Zapsaného věna 400.000 dukátů chtěl císař užiti k vedení války proti Turkům; manželství zůstalo bez dětí a nepřineslo žádné straně radosti ani blaha.

Biancavilla [bjanka-], město v ital. prov. catanijské, na jz. svahu Etny, 24 km sz. od Catanie, založené r. 1480 od Albánců na místě prý staré Inessy; má 13.373 obyv. (1886), kteří pěstují mnoho bavlny; bavlněné látky biancavillské mají dobrou pověst.

Blanco, blanco [nko], při listinách. Podepíše-li se kdo na prázdném, nevyplněném papíře, dokud ještě obsah listiny na něm napsán není, podpisuje in b. Ve sménečnictví jsou blanco-směnky takové, na kterých neudáno jméno remitentovo. Směnky takové jsou u nás neplatny. Naproti tomu platné se převádějí směnky rubopisem neúplným čili blanco-indossaci. Neúplný rubopis obsahuje buď jen formulí převáděcí bez udání osoby, na kterou se směnka převádí, a podpis rubopiscův anebo jen podpis rubopiscův. Rubopis neúplný, obsahuje-li jen podpis rubopiscův, může psán býti toliko na rubu směnky. — *nn.*

Blanco [-nko] Andrea, benát. kartograf, jenž r. 1436 vydal dosti správnou mapu světa, na níž jest Amerika pod jménem Antillia naznačena; originál uschován jest v knihovně sv. Marka v Benátkách. Viz Th. Fischer, *Sammlung mittelalt. Welt- und Seekarten ital. Ursprungs* (Benátky, 1886).

del **B.** (ianco) Christoforo v. Ammirato.

Biancone, pojmenování nejzpodnějšího stupně útvaru křídového v Benátských Alpách, tak zvaného vápence neokom-aptýchového; jest to světlý, nejvíce bílý, někdy slínovitý vápenc lomu lasturového, tence zvrstvený, jenž stfídá se se slíny a často obsahuje hlízy rohovce. Vyznačen jest zkamenělinou *Aptychus Didayi*, někdy obsahuje ammonity a belemnity. Hojně rozšířen jest v sev. a jižních Alpách a má podlé míst různá jména. *Fl.*

Bianconi [bjankóni] Giovanni Lodovico, spisov. ital. (* 1717 v Bologni — † 1781 v Perugii). Byl lékařem a důvěrníkem krále polského Augusta III. R. 1759 provázal dvůr do Monaka, kde napsal důmyslné a krásným slohem psané *Lettere sopra alcune particolarità della Baviera e di altri paesi della Germania*. R. 1760 byl poslán do Francie, povýšen na hraběte a r. 1764 jmenován vyslancem královým v Římě, kde přispíval do pověstných časopisův italských »*Effemeridi letterarie*« a »*Antologia*«. Jeho spisy vyšly r. 1802 v Miláně o 4 sv. a v Bologni r. 1826. P.

Biandrata viz Blandrata.

Biandrie viz Bigamie.

Bianchetti [-keti] Giuseppe, spisovatel ital. (* 1799 v Trevisu — † 1872 t.). Byl posléze bibliotékářem ve svém rodišti a senátorem. Vynikl hlavně svými *Scritti politici* psanými na obhájení Benátska. O budoucí slávě Itálie psal ve *Scritti storici* a ve svých *Sonetti* a *Satire*. Pěkné jméno získal si i spisy *Gli uomini di lettere* (1839, 4 sv.); *Della scienza* (Ben., 1846), hlavně však knihou *Lo scrittore italiano* (1836 a částěji). Sebrané jeho spisy vyšly v Trevisu (1836—37, 6 sv.). P.

Bianchi [nki], kajicníci, viz Albati.

Bianchi: 1) B. Antonio, gondolier benátský z polovice XVIII. stol., získal si znamenitou pověst básněmi *Il Davide re d'Israele* (Benátky, 1751); *Il tempio ovvero il Salomone* (t., 1753), které nevyňikají sice pravidelností a čistotou jazyka, za to však bohatou obrazností a nadšením neobyčejným. P.

2) B. Francesco (* kol 1752 v Cremoně či Benátkách — † 1811 v Bologni), svého času vynikající skladatel operní. Byl v Paříži při italské opeře cembalistou; na to vrátil se do vlasti, kdež v Miláně zastával místo ředitele kóru při domě a sbornistra v divadle Scale. Nejvíce se proslavil za pozdějšího svého pobytu v Londýně. Celkem složil asi 30 oper, z nichž zvláště se jmenují: *Cajo Mario*, *Zenobia*, *Ines de Castuo*, *Semiramide*, *Mazepa* atd. Slohem v operní kompozici se blíží Cimarosovi a Paesiellovi. Také složil dvě oratoria *Hagar a Ioas*. Ný.

3) B. Vincenz Ferrarius Friedrich, svob. pán, duca di Casalanza, rakouský podmaršál (* 1768 ve Vídni — † 1855 v Šlatině u Rogatce). Dráhu vojenskou započal r. 1788 ve válce proti Turkům; r. 1804 jmenován byl plukovníkem a r. 1805 generálním podobčínkem arcivévodů Ferdinanda d'Este; roku 1807 stal se generálmajorem a vyznamenal se v bitvě u Asprů a hájením předmostí u Prešpurku. Ve výpravě na Rus velel sboru pomocného vojska, bojoval u Dražďan, Chlumu a u Lipska, kde na bojišti obdržel za svou statečnost kommandérský kříž řádu Marie Terezie. Po návratu Napoleonově s Elby obdržel B. velení nad neapolskou armádou, porazil Murata ve dvoudenní bitvě u Tolentina a uvedl Bourbony do království Neapolského. Za to jmenován byl od krále Ferdinanda IV. vévodou Casalanzským. Po válce působil ve dvorské vojenské radě až do r. 1824.

4) B. Friedrich, svob. pán, syn předěšlého, rakouský generál (* 1812 v Prešpurce — † 1865). V 34. roce svého věku jsa již plukovníkem poslán byl do Itálie, kde vynikl v bitvách u Sony, Custozzy, Volty a r. 1849 u Novary; v povstání uherském velel téhož roku na levém břehu dunajském. Vyznamenán byl rytířským křížem řádu Marie Terezie. red.

5) B. Celestino, spisovatel ital. (* 1817 v Marradi — † 1885 ve Florencii). Pro účastenství v povstání r. 1848 byl po návratě vlády

velkovévodské zbaven učitelské stolic, načež pod jménem Pier Morone vydal pověstný spisek *Toscana e Austria* (Florencie, 1859), byl pak tajemníkem gener. vlády toskánské, od r. 1861 tajemníkem ministerstva Ricasoliho. Napsal mimo jiné i: *Compendio della storia d'Italia* (Flor., 1861) a *Manuale di storia moderna* (t., 1885). P.

6) B. Nicomede, dějepisec ital. (* 1818 v Reggiu d'Emilia — † 1886 v Turině). Vystěhoval se po r. 1849 do Piemontu, stal se profesorem dějin v Nizze, pak ředitelem národní koleje v Turině a předsedou lycea Cavourova. r. 1864 generálním tajemníkem v ministerství vyučování a r. 1871 vrchním dozorcem archivů piemontských. Z jeho prací vynikají: *Storia documentata della politica europea in Italia 1814—61* (1852—61); *Storia della monarchia piemontese 1773—1861*; *I ducati estensi 1845—50* (Tur., 1852, 2 sv.); *La politique du comte Cam. de Cavour*; *Storia et arte* (Tur., 1880) a j. P.

7) B. Gustavo, cestovatel ital. po Africe (* 1845 v Argentě — † 1885). Jako obch. delegát milánské Soc. d'esplorazione comm. in Africa procestoval r. 1879—80 Habeš a cestu tu popsal v díle svém *Alla Terra dei Galla* (Milán, 1884). Počátkem r. 1883 podnikl novou cestu do Godžamu v jižním Habeši, aby získal negúsa Jana pro otevření obch. cesty z Itálie. Osady Asábu na Červeném moři Habešem do zemi Gallů; avšak pokoušeje se naléztí takovou přímou cestu s habešské vysočiny do Asábu zabít byl od Soanů.

8) B. Ferdinando, právník ital. (* 1854 v Parmě), profesor na universitě siennské. Sepsal: *Delle obbligazioni solidali di diritto romano* (Parma, 1878); *Del pegno commerciale* (Macerata, 1883); *I limiti legali della proprietà nell' diritto civile* (tam., 1885); *La prescrizione commerciale contro la moglie* (1886) a j. P.

9) B. Bianca (vlastně Schwarzová), německá operní zpěvačka oboru koloraturního (* 1858 v Heidelbergu), žákyně proslulé Viardotové Garciové v Paříži, vychovaná na útraty podnikavého impressaria Polliniho. Poprvé obrátila k sobě pozornost svými pohostinskými výstupy v Londýně, na to působila jako angažovaný člen v Mannheimu a Karlsruhe, nejvíce však váhy dodala svému jménu na jevišti dvorního divadla vídeňského, odkudž podnikala umělecké cesty do předních měst evropských. Nyni jest angažována v Pešti. Na jevišti Národního divadla pražského vystoupila v dubnu 1888 s úspěchem skvělým. B. vyniká v řadě současných koloraturních pěvkyní tím, že nepřestává pouze na mechanické stránce zpěvu ozdobného, nýbrž povznáší každou frasi, každou nejmenší fiorituru přednesem výrazným dle slova či situace z obvyklého ovzduší koncertního zpěvu k výši dramatické. Její plnozvučný, zvonkovitě jasný hlas i technika nepečlivěji vybraná slouží jí na povel znamenitě k dosažení této výše. S touto hlubší stránkou v pojímání každé partie souvisí též živá, výrazná a ve všem pravdivá hra. Ný.

O p r a v y.

- z str., 1 sl., 2 řád. shora, má znění: **B.** ve zřízení knihovným značí list vlastnictví, do něhož se zapisují práva vlastnická, jakož i poznamenávají obmezení, jimiž vlastník pro svou osobu jest obmezen.
- 6 > 2 > 5 > > vynech: i algebraické.
- 38 > 1 > v podpise k č. 404, místo kobylyka čti pakobylyka.
- 47 > 2 > 18 řád. shora, místo Hantre čti Xanthie.
- 58 > 2 > 26 > > > Cavalena čti Calavena.
- 79 > 2 > 5 > zdola, > *Pecticularis* čti *Pedicularis*.
- 119 > 2 > 20 > > > pirot čti pivot.
- 134 > 1 > 17 > shora, čti 25. října 1854.
- 175 > 1 > 4 > > čti: *zsidókról*; 10. a 11. řád. *felvild gttóttá, Elsó*; 35. *nyelv*; 37. *ujabb*; 39. *nyelv*; 48. *földrajz*.
- 176 > 1 > 18 > > > čti Bellari.
- 188 > 2 > 10-5 > zdola, čti: *Pal felelete; ezen* (místo *szen*); *jutalomkérdésére; mit* (m. *püt*); *allapotja iránt; hátrább vagyunk vékony; de Almás* (m. de A.).
- 189 > 1 > 31 > shora, čti: *körjélezstan*; 31. řád. zd. *Megemlékezés*.
- 192 > 1 > 8 > zdola, čti l. 1361 a 1362.
- 218 > 2 > 28 > shora, místo točení čti tření.
- 241 > 2 > 9 > zdola, > Účelu poslednějšimu čti Účelům melioračním.
- 249 > 1 > 16 > > > jež čti jenž.
- 253 > 2 > 24, 25 > shora, polož čárku za slovo přijala a vymaž čárku za slovem domácí.
- 283 > 1 > 33 > zdola, > *fantasia* čti *fanteria*.
- 294 > 2 > 27 > > věta »Chrání — shora« budiž vynechána.
- 312 > 2 > 33 > > místo Soranus čti Soranus.
- 317 > 2 > 14 > shora, za slovo modro vlož (solmi hlinitými; za závorku vlož a; 15. ř. shora, vynech slova »a na červeno«; 13. a 12. zdola, vynech »vyjímaje — žlutých«; 11. ř. zd. místo námětným čti adjektivným.
- 325 > 2 > 2 > zdola, čti *Transilvaniei*.
- 332 > 2 > 8 > shora, místo Bol. čti Dubrovník.
- 351 > 1 > 19 > zdola, > *t, r t*, čti *t, + t*.
- 364 > 1 > 24 > shora, čti Palissy.
- 379 > 2 > 10 > > > papyrovým.
- 382 > 2 > 27 > zdola, > *constitutionibus*.
- 412 > 2 > 44 > shora, místo obrazců čti {čar
obrazců}.
- 453 > 1 > 20 > zdola, čti *organisms*.
- 480 > 2 > 12 > > místo většina čti zpodina.
- 519 > 2 > 5 a 4 > > čti dcery knížete českého Bedřicha I.
- 520 > 1 > 27 > > místo Apon čti Apor.
- 523 > 1 > 8 > shora, > získaly čti získalo.
- 525 > 1 > 6 > zdola, > sněmu > směru.
- 528 > 1 > 10 > shora, čti Bentleyovým.
- 561 > 2 > 27 > zdola, > **Beauvallet**.
- 564 > 1 > 16 > shora, místo *Dva* čti *Da*.
- 584 > 1 > 32 > > > *Ča* > *Čka*.
- 594 > 2 > 14 > > > místo Mor. Novém Městě čti Uničově.
- 609 > 1 > 18 > zdola, vynech 4) **B.** viz Bér.
- 616 > 2 > 18 > > čti **Begueule**.
- 618 > 2 > 27 > > za kraje vlož rovníkové.
- 621 > 1 > 31 > shora, místo Drei čti Die.
- 624 > 1 > 16, 17 > > čti husary 12. pluku pod Windischgrätzem.
- 633 > 1 > 32 > > > **Bejdeman**.
- 642 > 1 > 28 25 > zdola, > **Béla** viz Bělá 26. a 27.
- 651 > 1 > 28 > shora, místo Tišnova čti Lomnice.

653	str., 2 sl., 24 řád.	shora, za Srbský vlož: (srb. Biograd č. Biograd).
684	» 1 » 8 » »	vynech slova bratr před.
697	» 1 » 3 » »	místo <i>sepolcrati</i> čti <i>sepolcrali</i> .
708	» 2 » 6 » »	shora, za spořitelna vlož: (podle plánů Ign. Ullmanna).
712	» 2 » 8 » »	zdola, místo 1882 čti 1890.
715	» 2 » 33 » »	» » gdaňské čti igaňské; 10. ř. zd. místo potyčky čti potržky.
716	» 1 » 18 » »	» » a Bukoviny do Valašska čti do Bukoviny a Valašska; 2. sl., 28 ř. sh. místo Gyonem čti Guyonem; 30. ř. sh. místo Ammet čti Amurat.
731	» 1 » 19 » »	za slovo Klatovech vlož: a delší čas v Mirovicích; 17. ř. zd. místo dubna čti března; 2. sl., 32. ř. zd. místo <i>Slavnostní pochod</i> čti <i>Svatební průvod</i> .
732	» 1 » 18 » »	shora, místo <i>Třetí trojlístek</i> čti <i>Tři trojlístky</i> .
795	» 2 » 27 » »	Berezozel čti Berezozol .

Přílohy.

	Strana
Babočky české s housenkami a kuklami (barvotisk)	15
Baby a kříže staroslovanské	18
Badensko, Bavorsko a Württembersko (barvotisk)	52
Tvary bakterií	120
Kultury bakterií (barvotisk)	124
Pohled na bastillu pařížskou od brány sv. Antonína	455
Belgické tunelování	658
Benátky Vlaské, plán (barvotisk)	720
» » Palác dožecí a Most vysoký	720

1

This book should be returned to
the Library on or before the last date
stamped below.

A fine is incurred by retaining it
beyond the specified time.

Please return promptly.

025 659 046

